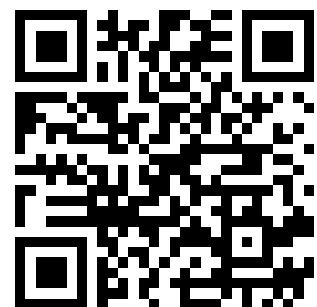


---

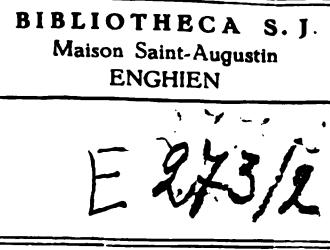
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<http://books.google.com>



E







HVGONIS  
DE S. CHARO  
S. ROMANÆ ECCLESIAÆ  
TITVLI S. SABINÆ  
CARDINALIS PRIMI ORDINIS  
PRÆDICATORVM,  
TOMVS TERTIVS,



IN LIBROS

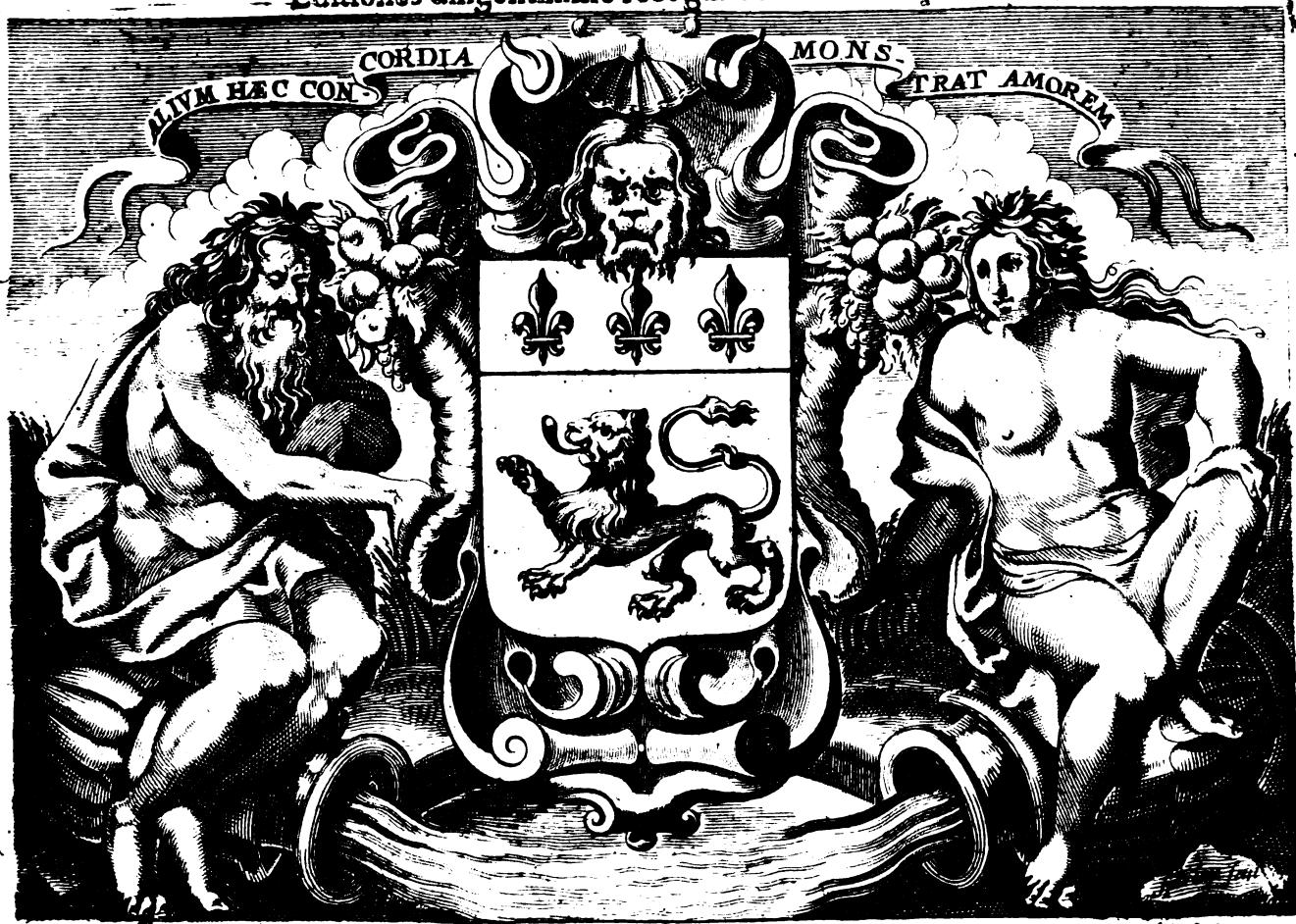
Prouerbiorum  
Ecclesiastæ  
Canticorum

Sapientiæ  
Ecclesiastici.



Opus admirabile, omnibus Concionatoribus ac S. Theologiae Professoribus pernecessarium: in quo declarantur sensus omnes, Literalis scilicet, Allegoricus, Tropologicus, & Anagogicus, maxima cum studentium utilitate.

NUNC PRIMVM LVGDVN, POST VENETAS ET COLONIENSEM  
Editiones diligentissimè recognitum in lucem prodit.



LVGDVN,  
Sumptibus Societatis Bibliopolarum.

M. D C X L V.  
CVM PRIVILEGIO REGIS.





# REVERENDISSIMI IN CHRISTO PATRIS, ET DOMINI, D. HVGONIS DE SANCTO CHARO,

SACROSA NCTÆ ECCLESIAE ROMANÆ

*Titoli S. Sabinae Cardinalis primi de Ordine Dini Dominici,  
in Postillam super tres libros Salomonis.*

## PROLOGVS.



I C I T Eccles. 39. a. Occulta Proverbiorum exquirit sapiens: & in absconditis parabolarum conuersabitur. Duplēcēm viam bonorum nobis commendat Ecclesiasticus in his verbis: quas iam Dominus figuraliter commendauit. & ante legem, & sub lege, & sub Euangeliō ante legem per Liam & Rachel vxores Iacob, Genes. 39. Et sub lege per Phenennam & Annam vxores Helcanæ, 1. Regum 1. a. Sub Euangeliō per Martham & Mariam sorores Lazari: Luc. 10. g. Hæc est duplex via per quam itur ad Dominum, de quibus Proverb. 3. c. Viæ eius viæ pulchræ, & semitæ eius pacificæ. Sed quia in utraque sunt multa diuerticula, ne volentes incedere eas, oberrant in eis, necessarium fuit lumen eruditioñis quo viæ rectæ rectitudo proficientibus monstraretur. Vnde & David clamat: Vias tuas Domine demonstra mihi: & semitas tuas edoce me. Quoad primam, dicit Ecclesiasticus. Occulta Proverbiorum exquirit sapiens. Quoad secundum sequitur: Et in absconditis parabolarum conuersabitur. Quod enim laborando exquirit sapiens actius, in eodem postmodum conuerlando quiescit contemplator plenariè eruditus. Sicque fit transitus de actiua in contemplatiuā, quasi de via ad semitam proficiscendo. Vnde iam triplex status hominis innoteſcit: Inchoationis, profectus, & perfectionis. Quod attendens rex Salomon, luce sapientiae diuinitus illustratus, tria composuit volumina: Proverbia, Ecclesiasten, Cantica Canticorum. In primo docet virtutes, & mores, & quomodo conuersandum sit in medio prauæ, & peruersæ nationis. In secundo docet omnia temporalia vana esse, & transitoria, & ideo con-

temnenda. In tertio docet solis Dei amplexibus in hærendum esse per amorem. Et sic in primo erudit incipientes. In secundo admonet proficientes: In tertio alloquitur iam perfectos. In primo instruit in actiua laborantes. In secundo de actiua ad contemplatiuā transeuntes: In tertio in contemplatiuā quiescentes. In primo docet in mundo viuere: In secundo mundum contemnere. In tertio Deum diligere, & in eo solo delectationem querere. In primo docet virtutes, vt diligentur. In secundo naturas rerum, vt contemnantur. In tertio gaudia contemplationis aperit, vt appetantur. Et est ordo congreuac necessarium, vt primùm sciat homo bene vivere in mundo, deinde velit mundum iam sibi cognitum subiçere, & tunc deum poterit ad amplexum Sponsi ascendere, & in eo delectari: Nisi enim homo prius in campo virtutum exercitatus fuerit, & mundi pompas conculauerit, non potest ascendere ad amplexus Sponsi, & dicere: Oculetur me osculo oris lui.

Breuiter ergo, Salomon omnem statum hominis erudiuit, paruos laete pauit in Proverbijs, 1. a. adūtlos panē cibauit in Ecclesiaste, robustos cibo solido satiauit in Canticis. Vnde tribus nominibus recte vocatus est, scilicet Salomon, id est pacificus: quia in regno sao pacem habuit Ecclesiastes, id est concionator, quia coetum, siue Ecclesiasten congregauit. Idida, id est, amabilis Domino, quia eum amauit Dominus, quem tantæ sapientia dono preconcitis mortalibus decorauit. Primum nomen primo libro conuenit, vbi virtutes docet, quæ pacem pectoris faciunt. Secundum nomen secundo libro congruit, vbi more concionatoris concioni, id est, hominum congregationi loquens, partes discordantes ad concordiam reuocat. Vnde in fine concludit sic: Deum time, & mandata eius obserua, hoc est omnis homo, id est perfectus homo. Tertium nomen tertio libro competit, vbi amoris epiphany.

Psalm.  
24.

Triplex  
status  
homi-  
nis.  
Pbil. 2.

Hugonis Card. Tom. III.

# Prolog. in Postillam super tres Libros Salom.

thalarium cantat. Ex his tribus libris Salomonis, sicut dicit Origenes, duiserunt Philosophi Philosophiam in moralem, seu Ethicam, & naturalem, siue Physicam, & inspectiuan, scilicet Theologiam, quæ docet solis inutilibus inhærente, & quos in prioribus profecisse conspiciunt, ad tertiam introducunt. Tres igitur libri Salomonis, sunt tres panes, quibus esuriens satiatur, & impinguatur, de quibus *Luc. 11. a.* Agnus accommoda mihi tres panes. Primus est hordeaceus, secundus triticus, tertius similagineus. Primus primò frangendus est, & apponendus turba.

In primis ergo videndum est, quæ sit eius materia, quæ intentio auctoris, quis finis, quæ utilitas, quis modus agendi, quis titulus libri. Materia est vitia, & virtutes. Intentio auctoris est Icientiam moralem tudibus tradere. Finis duplex est, proprius, & communis. Proprius est inorum informatio. Communis est vita æterna, quæ & totius Theologiae est. Vnde *Ioan. 20.* Hæc autem scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine eius. Utilitas magna est: utilis enim est ad multa huius libri scientia, ad minus ad nouem, quæ in principio huius libri tanguntur. Primum est sapientia, quæ est rerum spiritualium sapore ipsarum condita. Secundum est disciplina, quæ est bellum inexorabile contra proprium sensum, & etiam contra propriam voluntatem, siue contra veterem hominem. Tertium est prudentia, quæ attenditur in contractibus, & negotijs, & obsequijs spiritualibus contra circumuentionem, ne decipiatur, sed obsequia nostra accepta sint Deo, nobis vero fructuosa. Quartum est doctrina eruditio, quod dicitur ad differentiam naturalis eruditiois, quæ iuuatur beneficio ætatis. Quintum est iustitia positiva, quæ consistit in redendo proximo quod suum est. Sextum est iudicium, quod partim ex æquitate, partim ex iustitia dependet. Septimum est altruia, quæ est deprehensio alienæ malitiae, & maxime necessaria parvulis contra fraudes, & argutias, & verlutiæ diabolicas. Octauum est scientia proprie, quæ est cognitio propriæ infirmitatis, & mileriæ ac periculorum viæ, & quæ *Eccles. 1. d.* Qui addit scientiam, addit & laborem. Nonum & ultimum, est intellectus, quo legimus in terra signa figurarum salutis nostræ deferuentium. Modus agendi talis est. Paucus est in sermone, & platus, sed multis in sententia, & obscu-

rus in mysterijs. Titulus talis est: Incipit liber Proverbiorum, vel Parabolatum Salomonis. Est autem parabola, sicut dicit Hieronymus *super March.* retum natura discrepantium sub aliqua similitudine facta collatio. Et Beda: Parabolæ Græcè, Latinè similitudines dicuntur. Quod vocabulum Salomon ideo huic libro imposuit; vt non iuxta literam intelligentur, quæ dicit: Sed ficut in terra aurum, in nuce nucleus, in hirsutis castanearum operculis fructus latens requiritur, ita & in his parabolis sensus mysticus requiratur. Vnde, & Proverbia dicuntur quasi parro verba, quia præter literalem sensum quem exterius prætendunt, procul aliud interius dicunt. Vel dicuntur Proverbia, quasi protoverba, id est, prima verba, quia quasi maximæ propositiones sunt, quibus statim acquiescit. Vnde & vulgariter editio hunc librum Paraprotoemias vocavit, à para quod est iuxta, & protos quod est primum, & emos quod est sermo, quia hæc verba iuxta nos in corde, & in ore debemus habere. *Denz. 6. b.* Erunt verba hæc in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis sedens in domo tua, Poteſt etiam dici liber primus sermo, quia primus liber Salomonis est, vel quia primis, id est, incipientibus proponit. Ordo tractandi talis est. Tres sunt libri huius partitiones. In prima disputat Salomon de bonorum ac malorum partibus. In secunda, quæ incipit decimo capitulo, alternis versibus utrumque actus describit. In tertia quæ 25. capitulo incipit, secum deliberans, de scientiæ veritate pertractat. Iudei vero distinguunt hunc librum in quinque partes. In prima ponunt parabolas à Salomone compilatas: dicunt enim, quod Salomon non omnes parabolas huius libri compilauit, licet omnes locutus sit. In secunda ponunt parabolas compilatas à viris Ezechiae regis Iuda: vt dicetur *infra* 25. In tertia, ponunt compilatas ab ipso Ezechia. In quarta ponunt quædam pauca, quibus Salomon eruditus est à matre sua. In quinta, ponunt instructionem mulieris fortis. Nobis autem videtur quod in quatuor partes diuidatur liber iste. Primo ponit Salomon quasi Prologue, in quo ostendit, quæ sit materia, & quis auctor, & quis finis. Quæ sit materia, cum dicit: Parabolæ. Quis auctor, cum dicit, Salomonis. Quis finis, cum dicit, Ad sciendam sapientiam. Secundo, à quibus abstinentur. Tertiò docet quibus inhærendum, *infra* 3. a. Fili mine obliuiscaris legis meæ, &c. Quartò agit de muliere forte.

Explicit Prologus.



E I V S D E M

# EIVSDEM REVERENDISSIMI PATRIS, D. HVGONIS CARDINALIS,

## EPISTOLÆ BEATI HIERONYMI, ad Chromatium, & Heliodorum Episcopos, De libris Salomonis, Expositio.



V N G A T epistola, &c.] Præmittit autem Hieronymus epistolam huic libro, scribens Chromatio, & Heliodoro Episcopis.

In qua primò ostendit quod eorum gratia hunc librum de Hebræo transtulit in

Latinum. Secundò ostendit, qui, & quot sint libri Salomonis. Et hoc facit, ne quis crederet Ecclesiasticum esse parabolæ Salomonis, eo quod ipse vnum volumen inuenit apud Hebræos, tres libros continebat. Primò, Ecclesiasticum: Secundò, Ecclesiasten: Tertiò, Canticum canticorum. Tertiò, ostendit quod sua translatio ceteris præualeat. Primò ergo captans benevolenciam, ait.

a Iungat ] id est iunctos esse ostendat, me scilicet, & vos. b Epistola Itaque longa ægrotatione fractus, quos iungit sacerdotium, imò charta non diuidat.] id est, non disiunctos mente ostendat, quos locorum interualla corporaliter disiungunt, quos Christi neicit amor.

c Commentarios, ] id est, libros vel translationes. Excusatio est, qua se excusat, quod non transtulit illos quatuor Prophetas, vel potius quod non est commentatus super illos, sicut Chromatius & Heliodorus petierant, infirmitate præpeditus.

d In Oœz, Amos, & Zachariam, Malachiam quoque poscitis scripsisse, si licuisset; præ valetudine ] deficiente, id est præ defectu valetudinis. Vel valitudo pro infirmitate ponitur. Et est sumptum ab vsu quo dicitur in recessu vel morte alicuius, vale.

e Mittitis solatia sumptuum, notarios nostros, & librarios sustentantes] id est sumptus in solarium, id est, necessaria ad sumptus scriptorum meorum.

f Ut vobis potissimum nostrum desudet ingenium. ] Notarios dicit, qui libros scribunt. Librarios, qui custodiunt, vel emendant. Vel notarij dicuntur, qui primo de litera minuta breuiter scribunt chartas, vel priuilegia: Librarij verò dicuntur, qui postea de grossa litera diligenter scribunt, sicut fit Romæ.

g Et ecce ex latere frequens turba diuersa poscentium, ] quasi dicat. Vos queritis à me commentarios in dictos Prophetas, & alij quamplures requirunt alios.

b Quasi aut equum sit, ] id est, iustum.

i Me, vobis esurientibus, ] id est, valde desiderantibus hos commentarios.

q Et aliis] me [laborare] à quibus non accipio sumptus, & ita esurire corporaliter, quasi dicat, non est equum.

t Aut ] etiam ita rogant, & poscunt à me multa, quasi [in ratione dati & accepti, cuiquam præter vos obno-

xius sim. ] Sumptum est de epistola ad Philippenses. ultim. c. quasi dicat Hieronymus, nulli sum obnoxius ad antidona, nisi vobis, & ita non est æquum me aliis laborare esurientibus. Argumentum, quod plus teneatur & spiritualiter, & temporaliter benefactoribus nostris.

m Itaque longa ægrotatione fractus, ne penitus hoc anno reticerem, & apud vos, ] id est vobis.

n Mutus essem, ] tridui opus] id est trium librorum. Salomonis. Vel [tridui opus, ] id est parui laboris, vel parui temporis, Finitum pro infinito.

o Nomini vestro consecraui, ] id est vestre petitioni. Vel, [vestro nomi- ni] id est vestre honori, quasi dicat, propter honorem vestrum tres libros Salomonis transtuli.

p Interpretationē videlicet trium Sa-

lomonis voluminum, Masloth, quas Hebræi parabolæ.] Ergo parabola est nomen Hebræum. Contrà, hic dicit Gloss. Parabolæ Græcè, Latinè similitudines. Solut. Idem est nomen Græcum, vel Hebræum. Vel dic quod Hebræi vocant eas parabolæ, non tamen sub hoc nomine parabola, sed fortè sub alio idem significante.

q Vulgata autem editio Proverbia vocat, id est editio Septuaginta, vel illa quæ fuit inuenta in Hiericho. Quod videtur velle Hieronymus: Nam super illud Micheæ, cap. 2.c. Mulieres populi mei elecisti de domo deliciarum suarum suarum, dicit Gloss. Hieronymi, Iosephus scriptit, & Hebræi dicunt, quod Septuaginta Interpretes non sunt interpretati nisi quinque libros Moysi.

r Coelet, quem Græcè Ecclesiasten, Latinè concionatorem possumus dicere. Sirasirim, quod in lingua nostra vertitur Canticum canticorum. ] Sirasirim Hebraicè, Græcè epithalamium, id est carmen nuptiale.

s Fertur & paharetos, ] id est, Ecclesiasticus, à pan quod est totum, & areti quod virtus, quasi totus virtuosus, vel omnium virtutum instructius, quia de omnibus agit, scilicet.

t Iesu filij Sirach liber, & alius pseudographus, qui sapientia Salomonis inscribitur. ] Pseudo idem est quod falsum, & graphos quod est scriptura, quasi falso inscriptus, quoad hoc quod intitulatur Sapientia Salomonis.

u Quorum, ] scilicet duorum Ecclesiastici & Sapientiae.

v Priorem, ] id est Ecclesiasticum.

w Hebraicum reperi, non Ecclesiasticum prænotatum, ] id est, intitulatum, cum tamen sic deberet intitulari.

x Ut apud Latinos, ] supple intitulatur.

† 3 Sed

# S.Hieronymi in Libros Salomonis Prologus.

a Sed parabolās prænotatum] reperi, id est intitulatum sic, scilicet Parabolās, cùm sic non deberet vocari.

b Cui ] scilicet Ecclesiastico.

c Iuncti erant Ecclesiastes & Canticum cantiorum] non hi duo libri Salomonis, quos nos habemus, sed alij duo similes istis in materia.

d Ut similitudinem Salomonis,

non solum numero librorum, sed etiam materiarum genere coæquaret, ] scilicet ille, qui compoñuit illos tres libros.

e Secundus ] scilicet sapientia.

f Apud Hebræos nusquam est, quia & ipse stylus Græcam eloquentiam redolet, & nonnulli scriptorum veterum, hunc esse Iudæi Philonis affirmant.

g Sic ergo Iudith, & Tobiæ, & Machabæorum libros legit quidem eos Ecclesia, sed inter canonicas scripturas non recipit, sic, b & hæc duo volumina legat ad ædificationem Philo peritus fuit in Græca lingua, licet esset Iudæus.

h Sic ergo Iudith & Tobiæ, & Machabæorum libros legit quidem eos Ecclesia, sed inter canonicas scripturas non recipit. ] Hoc verum est de orientali Ecclesia, sed Occidentalis recipit, vt dicit Augustinus in libro de ciuitate Dei. Vel forte nondum tempore suo recepti erant. Vnde Gregorius in Moral. dicit librum Machabæorum non canonicum, qui postea fuit in quadam Concilio receptus, vt patet in Prologo quadam ipsius libri. Vel sic, Inter canonicas scripturas non recipit, id est in canone veteris aut nouæ legis non computat: Sunt tamen canonici libri, id est ab Ecclesia Catholica approbat.

i Sic & hæc duo volumina legat ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem Ecclesiasticon dogmatum] contra Iudæos qui eas non recipiunt, [confirmandam. Si cui sanè Septuaginta interpretū magis editio placet, habet eam à nobis olim emendatam,] quæsi dicat, si alicui magis placet editio Septuaginta

Interpretū quæ nostra, accipiat eam, quia & nos eam olim correxiimus: Sed tamen nostra præualet. Et hoc probat per simile. Sicut n. vinum transfusum de vase in vas, & de illo in aliud, minus valet, quia citius acescit: Ita translatio Septuaginta transfusa est de Hebræo in Græcum, & de Græco in Latinum, & ita in tertium vas:

nostra verò immediate sumpta est de fonte Hebraicæ veritatis, & ideo purior, & verior est.

j Neque enim sic noua cudimus] id est, formamus.

k Ut vetera destruamus: Et tamen cùm diligentissimè legerit, sciat magis nostra scripta intelligi, ] id est magis intelligibilia esse.

l Quæ non in vas tertium] sicut editio Septuaginta.

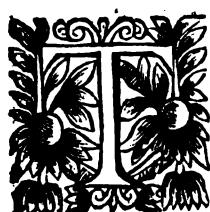
m Transfusa coacerint, ] id est fuerint corrupta, sicut vim quod perdit & saporem & colorem ex nimia transfusione de vase in vas. n Sed statim de prælo] id est, detorculari. o Purissimæ commendata testæ ] id est vasi penitus incorrupto, suum saporem seruauerint.

Explicit Epistola sancti Hieronymi.



INCIPIT

*INCIPIT PROLOGVS IN  
Libros eosdem.*



RIBVS nominibus vocatum fuisse Salomonem, Scripturæ manifestissimè docent. Pacificum, id est, Salomonem: & Idida, hoc est, Dilectum Domini; & quod nunc dicitur Coeloth, id est, Ecclesiasten. Ecclesiastes autem Græco sermone est appellatus, quia cœtum, id est, Ecclesiam congreget, quem nos nuncupare possumus Concionatorem, eo quod loquatur ad populum, & sermo eius non specialiter ad vnum, sed ad vniuersos dirigatur generaliter. Porro Pacificus, & Dilectus Domini, ab eo quod regno eius pax fuerit, & eum Dominus dilexerit, appellatus est. Nam & Psalm. 44. & 71. Dilecti, & Pacifici titulo prænotantur. Qui tamen, et si ad Prophetiam Christi, Ecclesiæque pertinentes, felicitatem, & vites Salomonis excedunt, tamen secundum historiam super Salomonem scripti sunt. Itaque iuxta numerum vocabulorum, tria volumina edidit, Proverbia, Ecclesiasten, & Canticum Cantorum. In Proverbijs patuulum docens, & quasi de officijs per sentantias erudiens: Vnde, & ad filium sermo crebro repetitur. In Ecclesiaste verò maturæ virum ætatis instituens, ne quicquam in mundi rebus putet esse perpetuum, sed caduca, & brevia vniuersa, quæ cernimus. Ad extremum iam consummatum virum, & calcato sæculo præparatum in Cantis Cantorum Sponsæ iungit amplexibus. Nisi enim priùs reliquerimus vitia, & pompis sæculi renunciantes, expeditos nos ad aduentum præparauerimus, non possumus cantare Canticum Cantorum. Sed & hoc diligenter attendendum, tres libros Auctore diuerso esse intitulatos. In Proverbijs enim notantur Proverbia Salomonis, filij Dauid Regis Israel. In Ecclesiaste verò verba Ecclesiastes, filij Dauid Regis Ierusalem. Superfluum quippe est Israel hic, quod malè in Græcis, & Latinis codicibus inuenitur. In Canto autem Cantorum, nec filius Dauid, nec Rex Israël, siue Ierusalem præscribitur, sed tantum Canticum Cantorum Salomonis. Sicut enim Proverbia & rudis institutio ad duodecim Tribus, & ad totum pertinet Israël, & quomodo contemptus

mundi, non nisi Metropolis conuenit, hoc est, habitatoribus Ierusalem; ita Canticum Cantorum ad eos propriè pertinet, qui tantum superna desiderant. Ad incipientes, & proficiētes, & paterna dignitas, & regni proprij merito vendicatur auctoritas. Ad perfectos verò, vbi non timore eruditur, sed amore, proprium nomen sufficit, æqualis Magister est, & nescit se esse Regem, Quæ omnia referuntur ad Christum.

*Item alius Prologus.*

**T**RES libros Salomonis, id est, Proverbia, Ecclesiasten, & Canticum Cantorum, veteri Septuaginta Interpretum auctorati reddidi, vel antepositis lineis, superflua quæque designans, vel stellis titulo prænotatis, ea quæ minus habebantur interserens, ut pleniū, Paula, & Eustochium, cognoscatis, quid in libris nostris minus sit, quidve redundet: Necnon etiam illa, quæ imperiti Translatores malè in linguis nostram de Græco sermone verterant, obliterans, & antiquans, curiosissima veritate correxi. Et vbi præpostero ordine, atque peruerso sententiarum fuerat lumen ereptum, suis locis restituens feci intelligi, quod latebat. Porro in eolibro, qui à plerisque sapientia Salomonis inscribitur: & in Ecclesiastico, quem esse Iesu filij Sirach nullus ignorat, calamum temperauit, tandemmodò Canonicas scripturas vobis emendare desiderans, & studium meum certis magis, quam dubijs commendare: ideo Græco, & Hebræo præfatiuncula vrraque in libro præmissa est: quia nonnulla de Græco hoc ad illuminationem sensus, & legentis ædificationem, vel inserta Hebraicæ translationi, vel extrinsecus iuncta sunt. Et idcirco qui legis, semper peregrina menteo.

*Explicant Prologi.*

REVERENDIS

# Liber Proverbiorum.

REVERENDISSIMI IN CHRISTO  
PATRIS, ET D. DOMINI HVGONIS  
DE SANCTO CHARO,

Sacrosancta Ecclesia Romana, Tituli sancte Sabinae  
Cardinalis primi de Ordine S. Dominici,  
Postilla super Proverbia.

EXPOSITIO  
(A.P. 1.)

## INCIPIT LIBER PROVERBIORVM, Quem Hebrei + Misle appellant.

### CAPVT PRIMVM.



Arabolæ Salomonis filij David Regis Istræcl. Ad sciendam Sapientiam, & disciplinam, ad intelligenda verba prudentiaz, & suscipienda eruditionem doctrinæ, f iustitiam & iudicium & æquitatem: Ut detur b paruulis: astutia, & k adolescenti scientia & circiter contingenter. Parabolæ autem græcæ, similitudines dicuntur latinæ. Sunt autem tria genera similitudinis, scilicet, icon, paragma, & parabola. Et nota, à quatuor cōmendatur hic Salomō. A nominis interpretatione, cum dicitur, Salomonis, id est, pacifici. A natura, cum dicitur, Filij David. A fortuna, cum dicitur, Regis. A conniictu cum dicitur, Israel. Et cum dicitur, parabolæ, suscitatur attentio. Cum dicitur, Salomonis filij David Regis Istræl, captatur benevolentia. Cum dicitur, ad sciendam Sapientiam, &c. redditur docilitas. Ad sciendam, &c.] Sic continua: Parabolæ, dico, utiles vel editæ ad sciendam, vel dandam Sapientiam, de fide. Et disciplinam, de moribus: Ecce actiua & contemplatiua, Sapientia enim ad contemplatiua pertinet; disciplina vero ad actiua. Iterum vero utiles sunt parabolæ. Ad intelligenda verba prudentiaz, quæ est in præcauendis insidijs. Et suscipienda eruditionem doctrinæ. Ut alios doceant: Et sic valent parabolæ ad eloquentiam. Et iterum utiles sunt parabolæ ad suscipienda. f Iustitiam, &c.,] Iustitiam autem, potius posuit Auëtor, quam aliquam aliam virtutem: quia communis est, ut dicit quædam Glos. Genes. 2. Vel iustitiam dicit, quoad operationem: iudicium, quoad discretionem: æquitatem, quoad intentionem. Vel iustitiam, quoad proximum: iudicium, quoad nos: æquitatem, quoad Deum. Et ita per hunc librum docetur sufficiens ordinatio hominis, scilicet, ad id, quod supra ipsum est, & quod iuxta ipsum est, & quod ipse est. g Ut detur,] Hic tangitur finis. b Paruulis,] ætate, vel sensu, i. incipientibus. i Astutia,] id est, cautela contra aliena mala, contra deceptions præcauendas: Vnde incipientibus est necessaria, ut sophismatum versutiam caueare possint, ne abducantur à simplicitate Sapientiaz, quæ dicit ad vitam. k Adolescenti,] id est, proficieni. l Scientia,] id est, comprehensio veritatis. m Et intellectus,] idem est, quod scientia. Vel scientia, grossior est, quoad omnes: intellectus subtilior, quoad maiores. Vel scientia, quoad interiora: intellectus quoad superiora. Vel scientia, operandi: intellectus cognoscendi. Et nota, quod dicit: Ut detur paruulis astutia, & adolescenti scientia & intellectus: Non dicit, inueteratis, qui iam proficer non possunt. Vnde 3. Regum 2. 2. legitur, quod cum David senuisset, dormiuit cum Abisac virgine, nec tamen cognovit eam: sic est de veteranis Theologis. Paruulis vero dicit pluraliter, adolescenti singulariter: quia quos Sapientia licet diuersos suscipit, in unam perfectionem erudiendo prouehit, ut idem sentiant, idem velint. Vnde Actus 4. f. Multitudinis autem, &c. Et benè paruulis astutia, & adolescenti datur scientia, quia formam, quam recipiunt in iuuentute, retinent etiam in senectute, infir. 22. 2. Adolescens iuxta viam suam, &c. quia

Quod noua testa capis, inueterata sapit.

n Audiens, &c.] Hic incipit liber secundum Bedam: Sed secundum Hebreos adhuc est de commendatione operis. Inuitat autem Salomon primò ad auditum: quia ex auditu fides, quæ est prima virtutum. Roman. 10. c. Fides ex auditu; auditus autem per verbum Dei. Iterum idem primò inuitat ad auditum, quia prius est audire, postea docere. Jacob. 1. c. Sic om-

## Cap. I.

nis homo velox ad audiendum, &c. Vnde Lit. ro. g. Maria sedens secùs pedes Domini audiebat verbum illius. Dicit ergo: Audiens Sapiens sapientior erit. Multò fortius debet audire stultus, ut fiat sapiens. Omnes enim audire debent, quia quantumcumque profecerit quis in sacra Scriptura, semper in inchoatione est. Eccl. 18. a. Cū consummauerit homo, tunc incipiet. Psalm. 76. Dixi, nunc coepi. inf. 9. b. Da occasionem Sapienti, & addetur ei Sapientia. Item Eccl. 21. c. Verbum sapientia. Item Eccl. 21. c. Verbum sapiens quodcumque audierit, scius laudabit, & ad se adiuet. Vnde 3. Reg. 10. a. Regina Saba quæ sapientissima fuit, venita audi re Sapientiam Salomonis. Et Exod. 18. d. Moyses audiuuit Ietro longè inferiorē se. Et Luc. 2. g. Ipse Christus audiuuit Doctores legis. Semper ergo proficit audies sacram Scripturam.

Quare? Quia ibi infinitus est thesaurus. Sapient. 7. b. o Et intelligens,] i. intus legens & cognosens & s: & alia, non superficialiter tantum. p Gubernacula] propriæ vita & alienæ. q Possidebit Jvt Ioseph: Genes. 41. e. vel Gubernacula, quæ sunt tria, scilicet carnis, cōscientiaz, & Ecclesia. Caro gubernada est, sicut equus, freno disciplinaz: Et cōscientia, sicut nauis, gubernaculo prudentiaz. Jac. 3. a. Si equis frena in ora mittimus ad consentiendum nobis, & omne corpus illorum circumferimus: & naves cum magnæ sint, à modico gubernaculo circumferuntur, vbi impetus dirigenis voluerit; ita & lingua modicu quidem membrum est, & magna exaltat. Ecclesia gubernanda est à Prelato, sicut Sponsa, aut velux grex. Act. 20. f. Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo posuit vos Spiritus sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei. Igitur intelligens gubernacula possidebit,] i. artem gubernandi perdicta tria habebit. Qualiter autem habeat artem gubernandi, ostendit. r Animaduertet parabolam,] i. animam vertet ad parabolam, quasi os ad cibis; vel quasi oculum ad lucernam. Vnde inf. 6. c. Mandatum lucerna est, & lex lux. Vel, animaduertet parabolam, i. parabolam vertet ad animam, non tantum ad aures. s Et interpretatione,] i. expositionem parabolæ dictam à Sæctis. t Verba Sapientiæ] aperte dicta. u Et enigmata eoru] i. obscuræ dicta, quasi grauida & prægnantia spiritualium sententiarum. Eccl. v. t. d. Cōscripti Ecclesiastes sermones rectissimos & veritate plenos. x Timor Dñi, &c.] Hæc est prima parabola secundum Hebreos, secundum Bedam secunda. Duplex est etiæ initium Sapientiaz. Vnum extrinsecum, s. auditus, de quo dictum est: Audiens Sapientia, sapientior erit, &c. vsq; huc. Secundum intrinsecum, s. timor seruulis, de quo hic dicitur: Timor Dñi, id est, datus à Dño, id est, quo timetur Dñs, est y Principium Sapientiaz] quia præparat ei animam expellendo peccatum. Eccl. 1. c. Timor Dñi expellit peccatum. Alter non intraret Sapientia, Sap. 1. a. In maleuolum animam non introbit Sapientia, nec habitabit, &c. Vel idem timor Domini dicitur initium Sapientiaz, quia prius oportet, quæ displiceant nobis mala, quod facit timor: & postea sapient bona, quæ facit Sapientia. Est etiam timor, quasi expauetaculum, motus illicitorum arcens à corde: & sic viam præparat Sapientia. Est etiam vinculum, quo ligatur vas cordis, ne effundatur Sapientia infusa. Eccl. 1. b. Timor Domini scientia religiositas. Est etiam operculum superpositum ori cordis, ne aliiquid immundum interius cadat. Est etiam quasi lapis superpositus aseribus, quibus operitur domus, ne à vête tollatur, Eccl. 2. 5. b. Timor Domini super omnia se superposuit. Est etiæ, quasi columna, sustinens totam fabricam spiritualis ædificij, Eccl. 27. a. Nisi iugiter te tenueris in timore Domini, citè subvertetur domus tua. z Sapientiam] recti dogmatis. a Atque doctrinam] puræ conuersationis. b Stulti despiciunt,] i. superbi: sicut Scribz & Pharisæi dicta & facta Christi: sicut bruta aurum & argentum, quod non sapit eis. Eccl. 1. c. Execratio est peccatoribus Sapientia. Nec solùm non sapit eis, imò amara est eis. Eccl. 6. c. Amara est nimis indoctis hominibus Sapientia. Vel certè idem despiciunt eam, quia docet conténere, quæ ipsi diligunt, s. diuinitas, delitias, & honores: & diligere, quod ipsi odiunt, s. paupertaté, modestiæ, & humilitaté. i. Ioan. 2. c. Fratres, dulice

Duplex  
initium  
Sapien-  
tiae.

nolite diligere mundum, &c. Vel ideo despiciunt, quia tantum eam exterius considerant, sicut simia nucem. Vnde *Psa. 30.* Qui videbat me foras, fuderunt a me: Posuerunt me abominationem sibi. *Eccles. 21.* e. Tanquam domus exterminata, sic fatuo sapientia. Licet sit domus satietatis copiosa omnibus

*Psa. 87.* *b.*

deliciis, *Sap. 7.* b.

Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. *a* Audi fili mi, &c. *] Filium vocat omnem hominem, quem paternè instruere curat, q. d. ita stulti faciunt, sed tu, fili mi, cura paternitatis, audi, obtemperando. *b* Disciplinam] i. correctionem verberum vel verborum, de qua *inf. 3.* b. Disciplinam Domini ne reprobes. *Hebr. 12.* c. Si extra disciplinam estis, cuius omnes participes facti sunt: ergo adulteri & non filij. *c* Patris tui, scilicet Dei, Praelati, cuiuslibet sapientis. *d* Et ne dimittas, negligendo vel contemnendo. *e* Legem matris tuae.] *Ecclesiæ*, Scripturæ, gratiæ, cuiuslibet diligenter & dulciter instrumentis. *f* Ut addatur gratia capiti tuo, i. menti: quia bene videnti naturalibus Tuperaddunt gratuita. Vel, gratia, id est, corona grata, quæ datur victoribus. *Psa. 10.* Posuisti Domine super caput eius coronam, &c. *g* Et torques, id est, aureola addatur. *b* Collo tuo, id est, prædicatione tuæ, i. tibi pro prædicatione. Torques enim propter rotunditatem, quæ caret principio & fine, recte aureolam. quæ æterna est, designat: Collum vero quod corpus capiti jungit, cibum in corpus trahiit, vocem format, signanter prædicationem significat. Vel per gratiam capitis, intelligitur stola animæ, per torquem colli, stola corporis designatur. *i* Fili mi, si te, &c. *] adulando, præterita mala extollendo, præsentia laudando, ad futura inclinando.* Vnde patet, quod hic dehortatur a consortio malorum. Primo, monens filium ne adulacionibus cedat: Secundo, ne malis consentiat. *k* Ne quieci. *] quia sunt nutrices Diaboli, lamiæ infernales, de quibus *Thren. 4.* a. Lamiæ nudearunt mammas, lactauerunt catulos, *s*, parvulos, sc. Babylonis. Vnde huiusmodi lacte lactari renuit Moyses, i. quilibet electus ex aquis huius mundi assumptus. *l* Si dixerint, *m* adulatores, & prosequitur hic mala adulatorum per membra. *m* Veni nobiscum cordis consensu, & operis effectu. *n* Insidiemur sanguini, i. vita alienæ, vel peccatis alienis, bibendo ea vel fundendo: quod maximè conuenit detractoribus fratribus adulatorum: ipsi enim aliena peccata explorant, quæ velut calicem sanguinis alii propinuant. Vnde *Sap. 11.* a. Pro fonte sempiterni fluminis, i. sacræ exhortationis, dedisti sanguinem iniustis. *Greg.* Qui aliena detractione pascuntur, procul dubio alienis carnibus saturantur. Huiusmodi insidiæ ex auaritia procedunt: postquam enim auaritia cor prælati, vel cuiuslibet Principis occupauerit, non estimat sanguinem alienum, vel sanguinem animarum pro bursa implendit, vel pro vesicula superbiaz, vel inanis gloria inflata. Auaritiam vero fraudulentia comitatur. *o* Abscondamus tendiculas, i. laqueos. *p* Contra insontem frustra *] i.* sine culpa eius. Non est autem hoc verbum impiorum, sed à Salomone appositum, qui magis attendit rem, quam vocem. *q* Deglutiamus eum] absorbendo sua, vel Ecclesiæ malignantium incorporando, vel eum in terra abscondendo. *r* Sicut infernus, *] à quo nullus reuertitur, & tamen impleri non potest. Inf. 30.* c. Tria sunt insatiabilia, & quartum quod nunquam dicit sufficit: Infernus, os vulus, & terra quæ nunquam satiatur, & aqua, ignis vero nunquam dicit sufficit. *s* Viuentem, *vita gratia.* *t* Et integrum, *moribus & honestate.* *v* Quasi descendem in lacum, *] vitiorum.* *x* Omnem pretiosam, &c. *] dicunt adulatores dominis suis, instigantes eos ad subditos spoliandos.* *y* Implebimus domos, &c. *j* i. donis eorum, i. implere poterimus. *z* Sortem mitte, &c. *] i.* communica nobis, & consentias. *a* Marsupium vnum sit omnium nostrum, *] i.* omnia sint communia. Vel, Marsupium, dicit voluntatem malignandi, vbi nequitæ quasi thefauri Diaboli reseruantur. Ad literam ergo ista est vox prædonum, vel latronum, vel adulatorum. Allegoricè vero est vox Iudæorum contra Christum conspirantium. *n* Insidiemur sang.] sc. Christi effundendo. *o* Abscondamus tend. *] id est fallaces interrogationes, vt de***

*Allegor.* *Hugonis Card. Tom. 111.*

censu dando Cæsari an non, *Matth. 22.* b. Et de adultera dimittenda. *Io. 8.* a. *p* Contra insontem, i. Christum, qui peccatum non fecit, &c. *Jfa. 53.* c. *q* Deglutiamus eum, *] id est, memoriam eius & doctrinam extinguamus, ita quod inter nos vixisse non memoretur.* *r* Et integrum,

*i. omnino.* *s* Sicut infernus *] i.* irreparabiliter.

*u* Quasi descendente in lacum, *] i.* in limbū, *v* *Io. 37.* g. *Iere. 38.* b. *Dan. vii.* *Ifa. 59.*

*f* De quo *Psa. 87.* Posuerunt me in lacu inferiori. *Zech. 9.* c.

Tu autem in sanguine testamenti, &c.

*x* Omnem pretiosam substantiam reperiens, *] i.* homines quos putabant

ab amore & comitatu Christi secerne, cui adhærebant.

*y* Implebimus domus nostras, *] id est, conuenticula nostra, spoliis* *] id est, animabus eorum.* *a* Marsupium vnum sit, &c. *] id est, omnia sint communia.* Hec est impia concordia, quæ significatur per squamas Behemoth, *Iob. 41.* a. Et per spinas complectentes se mutuò, *Nam. 1.* c. & per caudas vulpium colligatas, *Iudic. 15.* a. Et per lappam & terram tenacem.

*Osea 10.* b. Sequitur. *b* Fili mi ne ambules cum eis, *] ad literam:* quia cum sancto sanctus eris, &c. *Ecclesiæ 13.* a. Qui regnatur picem, inquinabitur ab ea, & qui communicat superbo induet superbiam. *c* Prohibe pedem tuum, &c. *] Ad literam:*

Vel pedes sunt affectus, semitæ adiumentiones peccatorum excogitatæ, quibus rectius & breuius ad Infernum descendunt. *Infra 4.* b. Ne delecteris in semitis impiorum.

*d* Pedes enim illorum ad malum, *] poena & culpa.* *e* Curunt, *] quia non solùm vadunt, sed currunt.* *Psa. 1.* b. Veloce pedes eorum ad effundendum sanguinem. *f* Et festinant ut effundant sanguinem, *] ad literam:* Vel animam in peccato fundant, cuius sedes in sanguine est, *Leuit. 17.* c. Vel, effundant sanguinem, id est, peccatum suum extra aliis ad imitandum ostendant. *g* Frustra autem. *] Ita dicunt impii: Abscondamus tendicula, &c.* Autem, pro quia, vel sed, frustra, id est inefficaciter. *h* Iacit rete, *] deceptionis, de quo *Iob 10.* b.* Immisit in rete pedes suos, & in maculis eius ambulat. *Vel rete, mali exempli, de quo *Osea 5.* a. de sacerdotibus:* Laqueus facti estis speculationi, & sicut rete expansum super Thabor, quod interpretatur veniens lumen, vel lucis accessio. *Vel rete dicuntur fermones complexi & composti ad decipendum.* *Iusta 29.* a. Homo qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus eius. *Hoc triplex rete fructuosa iacit.* *i* Ante oculos, &c. *] id est, ante oculatos viros & pennatos.* Oculatos scientia, & pennatos virtutibus, & ideo non timent, quia oculo scientia vident laqueos, & pennæ virtutum eleuati effugiunt. Oculati & pennati debent esse prælati: Talia enim fuerunt animalia, de quibus *Zech. 1.* Sunt autem multi oculati, sed non pennati, scientes bonum, sed non facientes: Ipsi non effugiunt, qui significantur per Balaam, qui cadens in terram apertos habebat oculos: *Num. 4.* a. Alii sunt pennati, sed non oculati, vt simplifices idiotæ, de quibus dicit *August.* Simplices & idiotæ coelum sibi rapiunt, nos autem cum literis nostris ad infernum demergimur. Alii nec sunt oculati, nec pennati, de quibus *Ecclesiast.* 1. d. Stultorum infinitus est numerus.

*k* Ipsi quoque scilicet illi qui rete iaciunt. *l* Contra sanguinem, &c. *] id est, contra vitam corporalem.* Hoc ad literam patet de latronibus. Verum est etiam de detractoribus, qui se prius occidunt spiritualiter, quam alios corporaliter, *August.* Omnis detractor prius sibi nocet damno innocentia, quam alium kredit damno pecunia. Similis stultus, qui corpus proprium gladio transuerberat, vt tunica in alterius perforaret. Similis est etiam furioso vel phrenetico qui se propriis dentibus deuorat.

*m* Et moliuntur, &c. *] id est, contra vitam spiritualem,* quasi dicat, eo ipso quod alii infidias parant, seipso anima & corpore occidunt, vt patet in Aman. qui in patibulo, quod parauerat Mardocheo, suspensus est. *Iust. 7.* d. *Et in satrapis Darii, qui in lacum leonum vbi Daniellem fraudulenter mitti fecerant, perierunt.* *Daniel 6.* f. *Psalms 13.* Lacum aperuit & effudit, &c. *Infra 26.* d. Qui fodit to

A ueam

# Liber Proverbiorum.

## Cap. I.

ueam, incideret in eam, & qui voluit lapidem reuertetur ad eum. Sic semitæ sibi, sicut qui cædibus innocentium inuigilat, se ipsos perdunt, sic semitæ omnis auari, i. subtile & occultæ cogitationes, q̄ aurum Deo præferunt. Et Rapiunt, jad interitum. b Animas possidentium] diuinitas. Ier. 4.c. Vix tuæ, & cogitationes tuæ fecerūt

C hæc tibi. Ang. 8. O Sic a semitæ omnis auari b animas possidentium c rapiunt. d Sapientia e foris f prædicat, in g plateis dat vocem suam. In h capite turbarum clamitat, in i foribus portarum vrbis k profert verba sua, dicens: Vsquequo l paruuli diligitis infantiā, & m stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient, & n imprudentes odibunt scientiam? o Conuertimini ad p correctionem meam. En q proferam vobis spiritum r meum, & s ostendam t verba mea. u Quia vocauī, & x renuistis, y extendi manum meam, z & non fuit qui aspiceret. a Despexitis omne consilium meum, & b increpatiōnes meas c negligistis. Ego d quoque in interitu vestro ridebo, b omnes creaturas.

Vnde Aug. Nutus tui Dñe sunt omne creaturarum decus, omnia n. clamant, Deus me fecit. Job 12.b. Interroga iumenta, & docebunt te, & volatilia cæli, & indicabunt tibi. g In plateis dat vocem suam. j i. in latitudine plebium reuocas à lata & spatiovia, quæ dicit ad perditionē, Matt. 7. b. In capite turbarum clamitat, j i. in loco frequentato ab hominibus, non semel, sed frequenter clamat. Clamat autem tria, vt dicit magister Hugo de S. Victore: Accipe q̄ Dominus porrigit, fuge quod prohibet, time quod minatur. Sed contra Isa. 42. a. Non clamabit, neq; accipiet personam, nec auditur vox eius foris. Sol. Ibi dicitur clamor contentio, hic autem dicitur clamor aperta locutio. Primo modo non clamat. Secundo modo clamat. 10.7. f. Stabat Iesus & clamabat, si quis sit veniat ad me & bibat. i In foribus portarum vrbis. j ad literam, vbi multi cōueniebant propter iudicia quæ ibi fiebant. k Profert verba sua, ] non aliena, vt multi, qui aliorum verba furantur, & inde gloriam acquirant. Quibus dicitur Iere. 23. f. Ecce ego ad Prophetas, dicit Dominus, qui furantur verba mea, vnuſquisq; à proximo suo. Aliter ab illo loco. d Sapientia foris prædicat] f. opere, & exemplo manifesto. g In plateis dat vocem suam] i. omnibus: quia in plateis omnes conueniunt. b In capite turbarum clamitat] i. Principibus qui sunt caput plebium. Amos 6. a. Vx vobis qui opulentii estis in Sion, & confiditis in monte Samaria, optimates capita populorum. i In foribus portarum vrbis profert verba sua. Vrbs Domini est Ecclesia ex vtroque populo adunata, muro, i. Angelorum custodia clausa: cuius portarum fores sunt Prædicatores, Doctores, Prælati: quia per illos intratur & exitur de Ecclesia. In his profert verba sua sapientia, i. Christus, cùm per hos loquitur nobis. Ex quibus vnuſ fuit qui dicebat: An experimentum eius quæritis, qui in me loquitur Christus, 2. cor. vlt. d. l. Vsquequo paruuli diligitis infantiam. Paruuli sunt Iudei, quibus lex fuit pædagogus, Gal. 3.d. Et dicuntur paruuli: quia non habent dimensionē virilem, f. longitudinem fidei, altitudinem spei, latitudinem charitatis. Et quia non capiunt nisi lac carnalis doctrinæ: diligitis infantiam, i. statum legis, vel temporalia. m Et stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient, j i. cæremonialia, quæ opprimebant tātum. Act. 15.c. Quid tentatis Deum imponere super discipulos iugū, &c. Vel ideo noxia: quia erūt quasi furfur, non salubria. Exeib. 20.d. Dedi eis præcepta non bona. Vel potest referri hoc generaliter ad omnes malos, qui dicuntur paruuli. Primi, quia lectum propriæ conscientiæ inquinant, vt pueri. E contrario boni dicunt: Lectulus noster floridus est, cant. 1.d. hoc est conscientia. Secundò, dicuntur paruuli, quia gremiu matris suæ, i. Ecclesia, in cuius sinu fouentur, fordidant & polluunt, Exeib. 43.c. Polluerunt nomen sanctum meum in abominationibus quas fecerunt. Iere. 2.b. Induxi vos in terram Carmeli vt comedederetis fructū eius, & bona illius, & ingressi contaminastis terram meam. Dicuntur etiam tertio paruuli, quia māmmas matris suæ, i. prædicatores mordent & lacerant detrahendo, Gal. 5. c. Si

inuicem mordetis & comeditis, videte ne ab inuicem consumamini. Dicit ergo. l Vsquequo paruuli diligitis infantiā] i. sc̄culi vanitatem. Ps. 4. Fili hominum vsquequo grāui, &c. m Et stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient, ] i. temporalia, quæ dicuntur noxia, quia sunt viscata. Vnde August. Amor temporalium viscus est alarum spiritualiū. Sap. 14. b. Creatura Dei factæ sunt in laqueum, & in muscipulā, & in ruinam pedibus insipiētū. Item dicuntur noxia, quia sunt ignis & gladii, quæ duo pueri libēter tenent, donec cōbūrantur, aut lēdantur. Vnde Dan. 3. mundus appellatur fornax, in quo sumus dum viuimus, nec euāder aliquis nisi diuino miraculo ad modum trium puerorum. Item dicuntur noxia, quia sunt immunda, & inficiunt tangentes per amorem. Eccl. 13.a. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Item noxia, quia sunt onerosa valde, vt mola asinaria. Mat. 18.a. Qui scādalizauerit, &c. Item noxia: quia sunt laqueus Diaboli, energens in interitum. 1. Timo. 6.b. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationē, & in laqueum Diaboli, & desideria multa & inutilia, & nocua quæ mergunt homines ip̄ interitū. 7.c. Item noxia: quia venenata sunt. Vnde quando Constantinus cōtulit Ecclesia Imperium Occidentale sub B. Siluestro, audita est vox de cælo: Hodie missum est venenum in Ecclesia Dei. n Et, vsquequo imprudentes odibūt scientiam, id est opera scientiæ: quia omnes homines naturaliter scire desiderant, secūdūm Philosophum. Vel scientiam Euāgeliū, quæ docet relinquerē mundum, & mundi gloriam, quam ipsi diligunt, & miseri non attendunt quod ipsa scientia sit thesaurus Dei, omnes diuinitas veras habens. Isa. 33. a. Diuinitas salutis sapietia & scientia, timor Domini ipse est thesaurus eius. Sed ipsi odiunt scientiam: quia ipsi sunt noctua, & sciētia lux. Ian. 3.c. Qui male agit odit lucē. Vel odiunt scientiam, quia ea se alligari quasi compedibus aiunt. Eccl. 21.c. Compedes in pedibus stulti doctrina, & quasi vincula manuum super manum dexteram. o Conuertimini] ab infanthia & errore. p Ad correcti. quasi ad mensam plenam omni genere spiritualiū epularum. Eccl. 31.b. Supra mensam magnam sedisti, non aperias super illam faucem tuam prior. Et 30. d. Splēdandum cor bonum in epulis est: epulæ enim illius diligenter fiunt. Est autem duplex correctio Domini, verbi f. & flagelli. Ad vtramq; conuerti nos admonet. In prima datur vita, 10.6.g. Verba quæ ego loquor spiritus & vita sunt. Secūda, signum est amoris. Inf. 3. b. Quem diligit Dñs corripit. Ad vtramq; iniuitat ps. dicens: Apprehendite disciplinam, &c. q En proferam vobis, ] nisi conuersi fueritis ad correctionem meam. r Spiritu meum] i. vindictam. Exo. 15.a. Misisti iram tuam quæ deuoravit eos sicut stipulam, & in spiritu furoris tui congregatæ sunt aquæ. Job 4. b. Vidi impios flante Deo perisse, & spiritu iræ eius esse consumptos. s Et ostēdam] experimento. t Verba mea, esse vera, quibus cōminatur Ps. 7. Nisi cōuersi fueritis, gladium suū vibrabit, arcū, &c. Et quare hoc Dñe? u Quia vocauī ] ad pœnitentiam. x Et renuistis, ] pœnitentiam vel vocationem. Matt. 3. Agite pœnitētiā, appropinquabit enim regnum cælorū. Et non solum vocauī, sed etiam y extendi manum meam, ] in cruce pro vobis. Ps. 17. Clamaui tota die, expādi manus meas. Vēl extendi manū meam, in largiēdo beneficia. Isa. 65.a. Tota die expandi manus meas ad populum non credētem mihi. z Et non fuit, &c.] me in cruce, vel beneficia mea. Ps. 141. Considerabam ad dexterā, & videbam, & non erat qui cognosceret me. a Despexitis, &c.] quo consulto visibilia pro inuisibilibus commutare. Ps. 105. Obliti sunt operum eius, non sustinuerunt consilium eius. b Et increpa, ] i. flagella vel cōminationes, c Neglexistis] non intelligentes eas esse increpationes, vt est illud Matt. 3. c. Omnis arbor quæ non facit fructum bonū excidetur, & in ignem mittetur. Et illud 10.1. c. Qui non credit, iam iudicatus est. Nota quod in hac autoritate tangitur quadruplex vocatio Dei. Prima, quæ fit verbo, ibi: Vocaui, & renuistis. Secunda beneficio, ibi: Extendi manum meam, &c. Tertia per inspirationem, ibi: Despexitis omne consilium meum. Quarta per flagella, vel cōminationem, ibi: Et increpationes meas neglexistis. Primæ respondendum est per obedientiam, vt Abraham, Gen. 22. a. Secundæ, per gratiarum actiones. Psal. 145. Benedictus Dominus Deus meus qui docet manus meas ad p̄fūlū, &c. Terziæ, per operis impletionem. Quartæ, per patientiam & timorem. Contemptum harum vocationum sequitur æternum opprobrium. Vnde sequitur. d Ego quoque, &c.] id est, risibiles démonstrabo in die iudicij. Ridere Dei est afflictioni Deum nolle misereri, vt dicit Greg. super illud Job 9. c. Si flagellat occidat semel, & non de poenis innocentium rideat.

Et

**a** Et subsannabo ] i. subsannandos demonstrabo. Est autem subsannatio propriè narium rugatio. Differt autem irrisio & subsannatio , quia irrisio propriè fit de impotentia vel turpitudine. Gen.3.d. Ecce Adam factus est quasi vñus ex nobis. Subsannatio verò fit propter abominationem foeditatis, vel propter indignationem vilitatis. Psal.2.

D **Qui habitat in cælis, irridebit eos, & Dominus subsannabit eos.** b Cùm vobis , &c. ] i. timere debebatis. c Aduenerit] f. mors æterna. d Cùm irruerit, &c. ] i. dies Iudicij, quando apparebit cordium vanitas vel vacuitas, quod modò later : calamitas enim dicitur à calamo , qui vacuus est

Esa. 28. interiùs , sed exterius lucidus. Matt. 25.a. Vigilate quia neficit diem, neque horam. Item. i. Thess. 5. a. Scitis , quia dies Domini sicut fur ita in nocte veniet , cùm enim dixerint pax & securitas , tunc repentinus eis superueniet interitus sicut dolor parturientis, & non effugiet. e Et interitus, ] æternus. f Quasi tempestas id est, subito. g Ingruerit] i. sine grue, quæ habent ordinem in volatu, i. sine ordine venerit, euertens omnia , quia quod modò est inferiùs , tunc erit superiùs , & ecouero. Ambr. Mors senibus in ianuis est. iuuenibus in insidijs. b Quando venerit, &c. ] i. turbo iudicij, vbi tribulabitur fortis. Jerem. 30. d. Ecce turbo Domini, furor egrediens, procellas, rué in capite impiorum conquiescens. i. Et angustia, ] i. miseria vndiq; angustians, vt non sit locus fugiendi : nam desuper erit iudex iratus, defubitus patens Infernus, à dextris infinita dæmonia, à sinistris peccatorum accusatio , intus conscientia vrens , exterius mundus ardens. Sopb. 1.d. Vox diei Domini amara , tribulabitur ibi fortis, dies illa dies iræ, dies calamitatis & angustiæ , &c. h Tunc inuocabunt me , ] cùm vexatio dederit intellectu auditui. Sed nimis sero, quia clausa erit ianua misericordia, & de cætero non aperietur. Vnde sequitur. l Et non exaudiā. ] Matt. 25. a. Dum autem irent emere, venit sponsus, & quæ parata erant, intrauerunt cum eo ad nuptias , & clausa est ianua. Nouissimè autem venerūt & reliquæ virgines, dicentes : Domine, Domine, aperi nobis. At ille respondens, ait : Amen Amen dico vobis, nescio vos. Vel sic, Inuocabunt me, & non exaudiam i. si inuocarent me non exaudiem. Et merito, quia ipsi non audierunt Dominū clamarem in pauperibus, inf. 21. b. Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, ipse clamabit & non exaudietur, m Mane] f. in die iudicij. n Consurgent, ] i. in corpore & anima simul resurgent. o Et non, &c. ] Iesum licet querant, sed Dominū , quia cognoscetur Dominus iudicia faciens. Ideo querendus est modò Iesus, quomodo potest inueniri. Isa. 55. b. Quærite Dominum, dum inueniri potest, inuocate eum, prope est. Quare autem non inueniant, subdit. p Eo quod exosam, &c. j. flagelli correctionem, vel vita & morum reformationem, de qua Psal.2. Apprehendite disciplinam. Et nota q dicit, exosam habuerunt, q.d. non solum in se non habuerunt disciplinam , sed etiam in alijs eam oderunt, sicut scabiosus peccati & nouaculæ, & lippus lucé, quæ sanis oculis est amabilis. q Et timorem Domini, ] qui est initum sapietia, quo timetur Dominus qui expellit peccatum. Ecc. 1.c. r Non suscepserūt ] in se, vt peccare cessaret. Psal.35. Dixit iniustus, vt delinquat in semetipso, nō est timor Dei ante oculos eius / Nec acquiecerūt, &c. ] quo consului relinqueret infantiam, & ea, q noxia sunt, nō amare , & non solum non suscepserunt hoc consilium; sed quod grauius est. t Et detraherūt, &c. ] rigor sacrae scripturae iuxta vitam hominum enumerantes, & precepta ad terrorē esse data, dicentes inf. 24. c. Cùm detractoribus non commiscearis, quia repente veniet interitus eorum. Sed quid ex hoc sequatur, concludendo dicit. u Comedent igitur, &c. ] iuxta opera sua remunerabuntur. Quæ enim seminauerit homo, hæc & metet. Gal.6.b. Videat ergo quilibet quid seminet. Nam si malum seminat, malum metet, & ecouero. Ecc. 6.a. Non semenes mala in sulcis iniustitia, & nō metes ea in septuplū. Item videat, vbi seminet, vtrum in carne, vel in spiritu. Nam qui seminat in carne, de carne metet cor-

Hugonis Card. Tom. III.

ruptionem, qui autem seminat in spiritu, metet vitam æternam. Gal.6. b. x Suisque consilijs, &c. ] i. adiuventionibus suis, i. merito earum saturabuntur, & implebuntur tribulatione & angustia. Apoc. 18. b. Quantum glorificauit se, & in delitijs fuit tantum date ei tormentum & luctum. y Auersio, &c. ] i.

sæ. u Comedent igitur fructus viæ suæ , x suisque consilijs saturabuntur. y Auersio parvulorum & interficiet eos , & a prosperitas stultorum b perdet illos. c Qui autem me audierit d absque terrore requiescat , & e abundat perfruetur + f terrore malorum g sublato.

### C A P . I.

Ili mi si h suscepseris i sermones meos, & k mandata mea absconderis l penes te , vt m audiat n sapientiam auris tua.

perbiunt. Vnde Apostolus scribit Timotheo : Præcipe diuitibus non altum sapere. i. Timor.6.d. Et notantur hic duo peccata, quæ sunt initium & radix omnium peccatorum, s. contemptus Dei. ibi: Auersio parvulorum interficiet eos. Et amor mundi, ibi: Prosperitas stultorum perdet eos. De quibus Iere.2. c. Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ contine-re non valent aquas. c Qui autem me audierit, ] id est, opere approbauerit audita à me. d Absq; terrore, ] tormentorum[ re-quiesces] modò in conscientia, tandem in gloria. De primo inf.28. a. Iustus vt leo confidens absque terrore erit. De secundo Isa. 32.d. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiducie, & in requie opulenta. Vel sic. c Qui me audierit, ] totaliter vtraq; aure, s. affectus. & intellectus. Sapientia enim sonat veritatem intellectui & bonitatem affectui. Vnde Ioh. 1.b. Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Talis igitur absq; terrore requiescit, quia paupertate diligit, quam sapientia prædicat. Seneca Paupertas cùm classicum insonuerit, scit se non peti, ei etiam pax est in obessa via. e Et abundantia, &c. ] omnium desiderabilium. Nam ibi erit Deus omnia in omnibus. f Terrore malorum. ] qui occidunt, corpus , animam autem non possunt occidere. Matt. 10. c. g Sublato, ] ipsis in inferno deieciuntur cum Diabolo duce eorum. Hæc sunt duo de bonis supernæ Hierusalem, abundantia & pax. Vnde Psal. Lauda Hierusalem, Dominum , lauda Deum tuum, Sion , id est, bis lauda, quia confortauit seras portarum tuarum. Ecce pax, sive securitas. Benedixit filii tuis in te. Ecce abundantia.

### E X T O S I T I O C A P . I I .

Ili mi, &c. ] i. hec cap. hortatur sapientia filios suos suscipere sermones suos ad inueniendā scientiā. Replicat autem nomē filij , vt quicquid dixit, ex affectu paterno procedere intelligatur. Ponit autē quartuor necessaria ad hadé-dā scientiam. Primū est intellectus. Secundū, memoria. Tertiū, oratio cū humilitate. Quartū desideriū, q est finis sciètiæ nostræ. Dicit ergo, b Fili mi si suscepseris. ] intellectu, i. sursu cæperis referēs ad æterna. i. Sermones meos] i. moralia dicta, q sunt capiēda quasi res chara. Suscipiendo etiā sunt sermones Dei, vt regula vita, & ars viuēdi, sicut monachus suscipit regulā S. Benedicti. Suscepisti verò abscondēdi sunt in armariolo cordis, in intellectu per cogitationem, in affectu per amorē. Ps. 148. In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccē tibi. Sic autē abscondi debēt, vt suo tempore proferātur, nō vt in ppterū recōdantur. Nā talis abscondio mala est, inf. 11.d. Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis. Duplex est etiā absconditio verbi Dei, s. subtractionis, & hæc est mala Ps.39 Non abscondi misericordiā tuā & veritatē tuā à cōfilio multo. Itē occultationis, quæ si fiat ex humilitate, bona est; si ex pusillanimitate mala. k Et mandata, &c. ] sicut semen in terra vt fructificet. Verbū etiā Dei semē est, Luc.8.b. Itē vt lucerna inter manus, ne à vento inanis gloriæ, aut detractionis aut adulatio[n]is extinguitur. Verbum enim Dei lucerna est, inf.6.c. Mandatum lucerna est & lex lux. l Penes te, ] s. in secreto voluntatis & pundo rationis. Luc.2.c. Maria autē conseruabat omnia verba hæc cōferens in corde suo. m Ut audiat auris tua ] interior quæ est, intellectus. n Sapientiam.] de cælestibus q est sentire saporē interiūs. Si enim sapor foris remaneat, non auditur

A 2

Sapien-

i. Cor.  
15. d.

Qua-  
tuor ne-  
cessaria  
ad ha-  
bendam  
scien-  
tiam.

Duplex  
abcon-  
fio ver-  
bi Dei.

aliis †  
agno-  
scen-  
dam

aliis †  
de

sup. I. a.

sapietia, sed tantum sonus eius. Arguſt. super Psal. 8. Auris bona, torcular est vinacia verborum retinens, vinum spiritualis intelligentiae transmittens ad cellularium cordis. a Inclina, ] per humilitatem. b Cor tuum. ] non tantum corpus ut sis capax sapientiae, quia superbis resitit Deus, humilibus, autem dat gratiam. Ia. 4.a. Aqua enim sapietia salutis ad profunda humilitatis proficit ad modum fluuij materialis. Vnde infrā 11. a. Vbi humilitas ibi sapientia. Ps. 103. Inter mediū montiū pertrāsibunt aquæ. Vel, inclina, ad modum vasis, & aliter non impletur; nisi in aquam mittatur. Ps. 118. Inclina cor meum, Deus, in testimonia tua. Vel, inclina, i. emenda, vt dignus sis diuina revelatione, Luc. 10. d. Confiteor tibi Deus pater, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea parvulis, i. humilibus. Ad cognoscendam, &c.] de morum informatione, & temporaliū administratione. d. Si enim, &c.] i. vt in te sit vocaueris, perseueranter orando Deum, à quo est omnis sapientia. Eccl. 1.a. Et Iac. 1. a. Si quis indiget sapientiam, postulet eam à Domino, &c. Per hoc autem & dicit sapientiam inuocandam esse, docet non quilibet sapientiam, sed tantum Dei cognitionem se nobis proponere, in cuius perceptione est summa beatitudine, iuxta illud Ioh. 27. a. Hæc est vita æterna, vt cognoscant, &c. Sed frustra inuocatur sapientia, nisi prius paretur ei locus, in quo recipiatur, sicut dicit Didymus Philosophus ad Alexandrum: Miser, Deus præsto est largiri sapientiam, sed non habes, in quo recipias. e. Et inclinaueris, &c.] per humilitatem & per applicacionem liberi arbitrij, sine quo nihil fit in nobis ad meritum. Vnde Raban. Gratia Dei liberum hominis requirit arbitriū. f. Si quæfieris, &c.] i. tantâ curâ, tantóque desiderio vt cupidus pecuniam. g. Et sicut theſauros, &c.] i. effodiendo quæfieris tanto labore & solicitudine, vt theſaurum, quem qui quærat, terram reiicit, foueam profundam facit, sedulus in eodem loco confixit, donec inuenierit quod quærat. Sic qui sapientiam inuenire vult, omnem amorem terrenum à corde suo debet reiicare, & fessam humilitatis in se facere, & in eodem loco studere, donec inueniat quod quærat. Quærenda est igitur sapientia quæſi theſaurus in agro sacra Scriptura, cui assimilatur regnum cælorū. Matr. 13. f. Simile est regnum cælorum theſauro abscondito in agro. Ibi enim occultatur, inde trahitur. Iob. 28. c. Trahitur sapientia de occultis. Nec solùm in sacra scriptura querenda est sapientia, sed etiam in omni creatura. Vnde Eccl. 1. b. Effudit illam, id est, sapientiam super omnia opera sua. Et Aristot. interrogatus à quo tot & tanta didicisset, respondit, quod ab ipsis rebus, quæ mentiri non possunt. Vnde Job 12. b. interrogata iumenta & docebunt te, & volatilia cæli & indicabunt tibi. In cauda etiam animalium inuenitur sapientia, quia per illam regunt se pisces natando, aues volando. Et nos similiter in mari huius mundi debemus nos regere cauda, intentione recti finis, vel consideratione mortis. Sic igitur in omni creatura inuenitur sapientia. Vnde Aug. Interrogauit Lunam & stellas de Deo meo, & responderunt mihi, quia non sumus ipse, sed ipse fecit nos. Si sic inquam feceris. b Tunc intelliges, &c.] non seruilem, quia ille est principium sapientiae, sed filiale, quem non intelligit nisi qui habet, de quo Eccl. 34.c. Qui timet Deum nihil trepidabit. Ia. 33. a. Sapientia & scientia; timor Domini ipse est theſaurus eius. i. Et scientiam, &c. id est, quæ est, à Deo. Vel, scientiam Dei, id est, quæ est de Deo, quæ lamentationem in-

terius facit, vt dicit Aug. Non exterius se iactantem, de qua Eccl. d. Qui addit scientiam, addit dolorem. k Quia Dominus dat, &c.] id est sui cognitionem cum sapore suauitatis, subaudi, timenti se, qui iam à se expulit peccatum. Non enim vult Deus in vase fordido balsamum suæ sapientiae infundere. Vnde Sap. 1. a. In maliuolam animam non introibit sapientia. l Ex ore eius, id est, ex filio, qui nobis secreta Patris reuelavit. Vnde Joh. 1. b. Deum nemo vidit vñquam nisi vñigenitus filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit nobis. De quo ore dicitur Eccl. 24. a. Ex ore altissimi prodij. Ia. 40. b. Videbit omnis caro pariter quæ os Domini locutum est. Vel os Dei protest dici sacra scriptura, per quam nobis loquitur. Ia. 30. a. Os meum non interrogasti. Item os Dei est quilibet Doctor aut Prædicator. Jerem. 15. d. Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris. m Prudentia & scientia, vel sapientia. ] Prudentia ad electionem boni, & mali fugam pertinet; scientia verò ad cognitionem boni & mali. Vnum sine altero parum valet. Hic est duplex spiritus Helisxi 4. Reg. 2. b. n Custodiet, &c.] quorum media non exeunt ab extremis, quia à Deo principio incipiunt, & ad Deum finem tendunt, tanquam extensi ab ipso ad ipsum. Ipse etiam est alpha & omega, Apoc. 1. b. o Et proteget, &c. per viam veritatis, pede intellectus, & per viam bonitatis, pede affectus, idem habentes in affectu & intellectu, non aliud scientes & aliud volentes, vt multi de quibus Eccl. 2. c. Vx dupli corde, & labijs scelestis, & manibus malefacientibus, & peccatori terrâ ingredienti duabus viis. Nota rectos & simplices coiungit Salomō. Cognatæ enim sunt rectitudo & simplicitas. Vnde sapientia altera sine altera non requirit, sed in quibus ambæ conueniunt, hos protegit & custodit. Vnde Iob. 1. a. Vir erat in terra Hus nomine Iob, & erat vir ille simplex ac rectus. Simplex, per innocentiam mansuetudinis, rectus per cautelam discretionis. Simplex nullum laedens, rectus à nullo corruptus. p Seruans semitas, &c.] i. seruare faciens. q Et vias, &c.] id est, custodire faciens. Semitas iusticiæ vocat consilia & altiora mandata, vias Sanctorum, generalia præcepta. De utrisque dicitur infra 4. b. Viam sapientiae monstrabo tibi, & ducam te per semitas æquitatis.

r Tunc intelliges iustitiam, &c.] id est, cum prædicta habueris, leges in teipso iustitiam & iudicium, id est, iustum iudicium propriæ examinationis. s Et æquitatem, id est naturalem, vt non facias alij quod tibi non vis fieri. Vel, iustitiam, quoad proximum; iudicium, quoad te, æquitatem, quoad Deum. t Et omnem, &c.] id est omnem virtutem, per quam compendiosè itur ad Deum.

u Si intrauerit, &c.] ad coniugandum tecum, Apocal. 3. d. Ego sto ad ostium & pulso, &c. Et libenter aperiendum est ei, quia sicut cum Sole visibili venit tota copia luminositatis, ita cum sapientia totus chorus virtutum. Sapient. 7. b. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Sed quidam aperiunt tantum cellulam intellectus, claudentes ianuam affectus, quia tantum lucem sapientiae querunt, non saporem.

x Ex scientia. ] id est, boni & mali cognitione.

y Animæ tuæ, &c.] vt fugias malum & eligas bonum.

z Consilium custodiet te, &c.] quasi dicat omnia consulto & prudenter facies. Propriè verò prudentia seruat à malis operibus, consilium verò custodit in bellis spiritualibus. Vnde infra 24. a. Cum dispositione itur ad bellum, & erit salus, vbi multa consilia sunt.

a. Ut eruaris, &c.] id est, à prauis operibus, ad quæ te inuitabant, suprà 1. b. qui dicebant: Veni nobiscum, &c. Vel, à via mala, id est, à mundi suauitate, quæ multos quæ vi retinet, eò quod viscata est. b. Et ab homine, &c.] id est, ab adulatore vel detractore. Vnde sup. 1. b. Fili si te lactauerint peccatores, id est, lactare voluerint, ne acquiescas eis.

c. Qui relinquunt iter rectum, i. viam mandatorum Dei, quia recte itur ad patriam. Et loquitur pluraliter propter malorum multitudinem. d. Et ambulant per, &c.] tenebris peccatorum, quia auertunt se à vera luce. Vnde Aug. Vx qui se auertunt à luamine tuo. e. Qui lætantur cum malefecerint] intus sibi applaudendo. f. Et exultant, ] foris iactando. g. In rebus pessimis, id est, in peccatis. Istis dicitur per Psalm. 51. Quid gloriari in malitia, &c. Item, Iacob. 4. d. Nunc exultatis in superbis vestris. Sed omnis exultatio talis maligna est.

b. Quorum vias, ] i. cogitationes vel desideria. i. Peruersæ, ] quo ad Deum. k. Et infames gressus eorum, ] i. operationes extiores, quo ad proximum. l. Ut eruaris, &c.] Repete. Si intrauerit sapientia cor tuum, & scientia animæ tuæ placuerit, consilium custodiet te, & prudentia seruabit te, ut eruaris à muliere

muliere aliena , ad literam , id est, ab omni fornicatione.  
 a Et ab extranea , id est , ab alterius vxore : b Quæ mollit sermones suos , ] ad capiendum stultos : c Et relinquit ducem pubertatis sūx , ] id est , priorem virum suum , quasi dicat, prudentia seruabit te à fornicatione , & adulterio , Vel mulier aliena , & extranea dicitur caro , & ab a extranea , quæ b mollit siue carnalis volup- sermones suos , & c relinquit tas , quæ alienat à ducem pubertatis suæ , & d Deo fauentes sibi , de qua Ecclesiastic. 9. a. Ne des mulieri potestatem animæ tuz , ne ingrediatur in virtute , tua , & confundaris , ne confundaris , ne re- picias mulierē mul- tiuolam , ne incidas in laqueos illius . Vel mulier aliena est quæcunque veritas alia à prima . Mulier extranea , quæ mol- lit sermones suos , est quæcunque suauitas alia à prima : intellectus enim noster est sponsus summæ veritatis , ex quo- rum coniunctione generatur nobilis proles bonarum cogitationum . Item affectus noster sponsus est summæ suauitatis , siue honestatis , ex quorum coniunctione generantur sancta desideria , amores casti , dolores salutiferi , fletus dulces , deuotio pia . Gloria verò summa , & amplissima sponsa est vis irascibilis , ex quorum coniunctione nascitur proles regalis , scilicet , magnanimitas , audacia , timor . Vel mulier aliena , & extranea est doctrina hæretica cui competenter conueniunt , quæ sequuntur : Mollit enim sermones suos , & ipsi sunt iacula , infra . 7. a. Prudentia voca amicam tuam , vt custodiat te à muliere extranea , & aliena , quæ verba sua facit dulcia .  
 e Et relinquit ducem pubertatis sūx , ] id est , Christum do- ctem fidei , vel superiorem partem rationis , Joan . 4. c. Vo- ca virum tuum .  
 d Et pauci Dei sui , ] id est , baptismi , vel confessionis : e Ob- lita est , ] id est , quasi oblita alieno viro , id est , errori adhæsit . f Inclinata est enim ad mortem , ] æternam : per hoc quod dimisit virum suum , & adhæsit alijs inferiori , vel ignobiliori . Vnde dicit : Inclinata est , &c. domus eius , id est , caro , vel conuersatio , vel familia ab ea decepta . Roman . 1. d. Qui talia agunt digni sunt morte , non solùm qui faciunt ea , sed

etiam qui consentiunt facientibus . g Et ad inferos semitas illius , ] id est , occulta consilia hæreticorum , vel carnis .

b Omnes enim qui ingrediuntur ad eam , ] scilicet , mulierem , id est , carnem , vel hæreticam doctrinam , vel mortem . i Non reuertentur ] per se ad vitam fiduci , vel ad integritatem

vitæ prioris . Oœ . 13.

dent semitas vitæ . Vt l ambules in via bona , & m callès iu- storum custodias : n qui enim recti sunt , habitabunt in ter- ra , & p simplices permane- bunt in ea ; q Impij verò r de- terra s perdentur , t & qui ini- què agunt , u auferentur ex ea .

c Perditio tua Israël tantummodò supple , ex te est , sed ex me auxilium tuum .

k Nec appre- hendent semitas vitæ , ] id est , altiora præ- cepta quæ ducunt ad vitam gratiæ , vel gloriæ . Item repe- te:

Et prudentia serua-

bit te . l Ut ambules in via , &c. ] Moraliter fideli , vñitione Christi . Ioan . 14. a. Ego sum via , veritas , & vita .

m Et calles iustorum custodias , ] corde , & opere , id est , exempla sanctorum . Et hi tales custodiendi sunt .

n Qui enim recti sunt , ] rectitudine charitatis , de qua can- tic . 1. b. Recti diligunt e .

o Habitabunt in terra , ] id est , in Ecclesia , hic per fidem .

p Et simplices permanebunt in ea , ] per speciem in futuro . Hoc antecedens , scilicet , terra , supponit pro Ecclesia mili- tante , & hoc relativum , ea , refert pro Ecclesia triumphan- te , & coniunguntur hic simplicitas , & rectitudo , sic suprà . Nam rectitudo sine simplicitate nimis austera est , & dura . simplicitas verò sine rectitudine dissoluta est , & nimis re- missa . Vtraq; tamen virtus coniuncta , perfectum reddit hominem . q Impij verò , ] id est , aperte mali . r De terra , ] viuentium . s Perdentur , ] in futuro iudicio .

t Et qui iniquè agunt , ] id est , occultè mali : u Auferentur ex ea : ] Quoniam dicetur omnibus malis , Ite maledicti in ignem æternum , Matth . 25. d. Vel .

q Impij , ] id est , infideles , scil. gentiles , Iudæi , & hæ- retici .

r Et qui iniquè agunt , ] id est , fideles iniqui . Vtq; s Per- dentur , ] in præsenti de Ecclesia , ne perdant alios conta- gione sui . Et in futuro .

u Auferentur . ] id est , à bonis separabuntur , quibus modò corporaliter coniuncti sunt , &c.

EXPOSYTIO. CAP. III.

Ili mi ne obliuiscaris, &c.] Nota, duæ sunt partes iustitiae, s. declinare à malo, & facere bonum. In præcedenti capitulo docuit Salomon declinandum esse à malo. In hoc capitulo docet bonum esse faciendum, quod totum facit sapientia, ad quam m i n uitat, & quam dece-

A re intendit. Sed quia obliuio est quædam mors sapientie, vt dicit Augustin. Ideo primò hortatur esse attētos contra obliuionem dicens,

a Fili mi ne obliuiscaris legis meæ, ] id est doctrinæ meæ.

b Et præcepta mea cor tuu custodiatur, ] vt voluntarius, non coactus ea facias. Et rectè præmittit de obliuione, quia mens obliuiosa est,

*Rom. 12. 9.* al + Domini num. Qui merces cō-

gregauit, misit eas in faccum pertusum. Est etiam quasi vas confractum, de quo Eccl. 21.c. Cor fatui quasi vas confractum, omnem sapientiam non tenebit. Hæc obliuio ex prosperitate maximè generatur. Vnde Genes. 40.d. legitur, quod pincerna restitutus in gradum pristinum, oblitus est interpretis sui. Quis autem fructus proueniat ex custodia mandatorum sapientie, subiungit Salomon, triplex scilicet, c Longitudinem dierum] contra breuitatem. d Annos vitæ, ] contra mortalitatem. e Pacem ] contra tribulationem.

Moral. Moraliter. Dies sunt internæ illuminationes. Noctes vero reprehensiones, vel prauæ suggestiones, quæ mentes nostras obtenebrat, quando isti dies abbreuantur, noctes crescunt, & è conuerso. Custodia mandatorum dat horum dierum longitudinem. Vnde Ps. 18. Præceptum Domini lucidū, illuminans oculos. Dat & pacem, inf. 16. a. Cùm placuerint Domino viæ hominis, inimicos eius conuerteret ad pacem. Dat & vitam, vnde Eccl. 15. d. Serua mandata, & seruabunt te. f Misericordia & veritas non te deserant. ] Hucusque de obedientia mandatorum dixit. Nunc dicit de his, quæ ad nos, & proximum pertinent, dicens: Misericordia, quoad proximum, & veritas quoad te, non te deserant, id est, non tu deseras illas: virtus enim nunquam recedit ab anima, nisi expulsa. Vel sic, g Misericordia, ] operis, & veritas sermonis. Vel, misericordia non te deserat, id est, non desperes, & veritas non te deserat, id est, non præsumas. Istæ sunt duæ molæ. Vel misericordia, & veritas non te deserant, quia parant nobis viam ante conspectum Dei, & nos introducunt in celeste palatium. Psalm. 88. Misericordia, & veritas præcedent faciem tuam. Item, Misericordia, & veritas non te deserant, quia per eas venit Dominus ad nos. Psalm. 14. Vniuersæ viæ Domini misericordia, & veritas. Vel ideo, quia misericordia sola comes est defunctorum, vt dicit Ambros. Et distributrix mansionum in regno cælorum. Eccl. 16. b. Omnis misericordia faciet locum vnicuique secundum meritum operum suorum. Ibi Glos. Ab ore tuo nunquam absit veritas Dei, nunquam ab opere misericordia proximi. Sic enim fit, vt & te Dei misericordia semper prosequatur, & veritas: misericordia quæ delectat peccata: veritas quæ compleat promissa. d Circunda eas gutturi tuo, ] id est, fint in gutture tuo per eruditionem. e Et describe in tabulis, ] id est, fint in corde tuo per rectam intentionem. Primum propter proximum, secundum propter Deum; vnde G. Vox proximum iuuet, intentione Deum delectet. Quidam habent hæc in corde tantu, quia recte sentiunt, sed non dicunt, nec faciunt. Alij in corde, & ore, quia & recte sentiunt, & recte dicunt, vel docent, sed non faciunt. Alij habent in corde, in ore, in opere, quia quod sentiunt dicunt, & quod dicunt faciunt. Sed nota, quod guttur habet duos meatus. Vnus ferunt vocem, alter cibo, & potum. Circundantur ergo hæc duo collo, siue gutturi, quædò nosipso illis prius pascimus, & alios postea eruditimus, & sic totum guttur circundatur. Hoc est, quod Dominus di-

cit Iob sub interrogacione. Nunquid præbabis equo fortitudinem, aut circundabis collo eius hinnitum? Job. 39.c. Tabulae cordis dicuntur, intelligentia capax, & memoria tenax, vel intellectus, & affectus. In intellectu describenda est veritas per cognitionem, & misericordia in affectu per amorem. Quæ si sic scriperis, erit cor tuum liber vita. f Et inuenies gratiam & disciplinam bonam coram Deo, & hominibus, ] id est, per hæc eris gratiosus coram Deo, & doctrina tua grata hominibus. Sed posset aliquis dicere, difficultia enim sunt hæc: homo enim res fragilis est, & mandata Dei fortia. Ideo subdit Salomon. g Habe fiduciam in Domino, ] non in homine. Quia dicitur Ierem. 17. a. Maledictus qui confidit in homine, &c. h Ex toto corde tuo, ] vt omnis cogitatio tua, & omne desiderium sit in Deo secundum quod præcipitur Deut. 6. a. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Vis etiam rationabilis debet eum diligere, vt lucem suam, concupisibilis, vt suavitatem suam, irascibilis, vt gloriam suam. i Et ne innitaris prudentia tua, ] præponendo te patribus tuis, vt credas te posse implere mandata eius viribus tuis, vel præsumendo te posse cognoscere eum naturali industria seu prudentia. n In omnibus viis tuis, ] id est, operibus. o Cogita illum, ] quasi diceret in omnibus operibus tuis habe Deum præ oculis. Primò vt iudicem, vt timeas peccare. Job. 9. d. Verebar omnia opera mea. Secundò vt præsentem, vt erubescas in eius præsencia peccare. Vnde Boëtius: Magna nobis indicta est necessitas probitatis, nisi dissimulare velim, cum omnia agamus in oculis iudicis cuncta cernentis. Tertiò vt remuneratorem, & tunc erunt nobis non laboriosæ viae, sed iocundæ. Vel, cogita illum, tanquam auctorem fidei. Paulus dicit i. Cor. 15. b. Abundantius omnibus illis laboravi, non autem ego, sed gratia Dei mecum. Vel, cogita illum, tanquam auctorem, totum attribuendo ei à quo omne bonum est. iac. 1. c. Omne datum optimum, &c. Sic Ia. 26. c. Omaia opera nostra operatus es in nobis Domine p. Et ipse dirigit, ] id est, opera tua ad rectum finem perducet. q Ne sis sapiens apud, ] noua inueniendo, id est, singularis, vel vaus tuam opinionem alijs, quasi doctior præponendo. Simile Rom. 12. d. Nolite prudentes esse apud vosmetipos. Quare? Quia dicit Ia. 5. e. Vx qui sapientes estis in oculis vestris, & eorum vobis metipis prudentes. Qui vero sapiens vult esse, humiliet se, & sapiens erit. Vnde Proloemæus. Sicut loca profunda magis cæteris locis aquis abundant lacunis, sic inter sapientes sapientior est, qui se humiliauerit. r Time Deum ] vt filius, quia hæc est vera sapientia. f Et recede à malo, ] corde & opere fugiendo, & detestando, quia hic facit cordis munditiam, & sic parat veram intelligentiam. Job. 28. d. Timor Domini ipse est sapientia, & recedere à malo intelligentia. Ad timorem inuitat, quia timor cor mundificat. Eccl. 1. d. Timor Domini expellit peccatum, quia est custos spiritualis ædificij, quod sit ex virtutibus. Eccl. 24. a. Si non in timore Domini testueris te instanter, &c. Item, quia replet animam. Jsa. 11. a. Replebit eum spiritu timoris Domini. Item, quia est pondus mentis, & repressorium superbiae. Eccl. 25. b. Timor Domini super omnia se superposuit, sicut domibus, tectis afferibus ligneis, lapides superponuntur ne à vento exuffentur. t Sanitas quippe erit, &c. ] Si prædicta feceris, id est, castitas erit in carne tua. Vmbilico etiam hæret puer in utero matris; vnde significat carnis concupiscentiam. Eccl. 16. a. In die ortus tui non est pretiosus vmbilicus tuus. Sanitas ergo est in vmbilico quando per timorem Domini concupiscentia carnis reprimitur. Vel per vmbilicum, qui fluidus est in pueris, intelligitur infirmitas iuuentutis, per ossa robur senectutis. Et est sensus. Si prædicta feceris, bene erit tibi, & in iuuentute, & senectute. Vel per vmbilicum, vbi est sedes virtutis generatiæ in mulieribus, significantur infirmiores in Ecclesia, in quibus est adhuc fomes, & radix malarum concupiscentiarum, quibus polluitur, & perimitur sanitas spiritualis, si prædicta fecerint. Vel per vmbilicum intelliguntur aliquando doctores, & prædicatores sacræ Scripturæ, qui habent semen verbi Dei, in quibus est sedes virtutis generatiæ spiritualiter. Vnde Cant. 7. a. Vmbilicus tuus sicut crater tornatilis, nunquam indigens poculis. Imò certè in multis magna est indigentia poculi, qui steriles facti sunt præ nimia frigiditate, quia non habent zelum, qui est spiritualis calor, & principium, & causa spiritualis generationis. De his dicitur Osee. 9. c. Da eis vnuam sine liberis & vbera arentia. De hac sterilitate promittitur hæc sanitas si prædicta feceris.

s Et irrigatio ossium tuorum, ] supple, erit, si prædicta feceris.

feceris. Offa sunt naturales potentiae, quae si non iungantur gratiae Dei, quasi offa sine medullis putrefeunt. Vnde Habacuc cap. 3. Ingrediatur putredo in ossibus meis, &c. Vel offa sunt prædicatores, qui nisi rore coelesti vngantur, tanquam aridi citio igne tribulationis, vel detractionis, vel iracundia exsuffruntur & commi-

**B** **Job. 46** **1. queſt.** **i.c. nos** **off.** nuuntur. Medullæ offuum, sunt man- fuitudo, Benignitas, Patientia, chari- & huiusmodi. Offa ergo arida ſi- ne medullis ſunt

prædicatores fine pinguedine huiusmodi gratiarum; ideo dicit Dominus Ieremie cap. 31. c. Inebriabo animam ſacerdotum pinguedine, & populus meus bonis implebitur. Sed modo exoffata est Ecclesia: Quam exoffationem tria præcipue faciunt, ſcilicet ambitione honorum, amor voluptratum, & inuidia. De duobus dicitur Ieremia cap. 50. c. Primus comedit eum Assur, nouissimus exoffavit eum rex Babylonis. De tertio dicitur infra 14. d. Putredo offuum inuidia. Et hac sanitate habita.

**a** Honora Dominum, &c.] id est, homines ad imaginem & ſimilitudinem Dei factos:

**b** De tua substantia,] non de aliena, id est, de tuis rebus bene acquisitis, non de alienis, quia oblatio de alieno non placet Deo. Ecclesiast. cap. 34. d. Qui offert sacrificium de ſubſtantia pauperum, quia qui videt filium in conſpectu patris. Huiusmodi ſubſtantia triplex est. Prima est redditus Ecclesiasticus. Secunda, proprium patrimonium. Tertia, res acquisita proprio labore. De prima ſubſtantia fit bona eleemosyna, de ſecunda melior, de tercia optima. Nec ſolum de corporali ſubſtantia est honorandus Dominus, ſed etiam de spirituali, id est, naturalibus donis & gratutis, quibus iuuandus est proximus. Nec dicitur honorari homo, ſed Deus, quia ſoli Deo honor & gloria. Vel ſic.

**a** Honora Dominum de tua ſubſtantia,] id est, de teipſo, videlicet teipſum offerendo Roman. cap. 12. a. Obſecro itaque vos fratres per misericordiam Dei ut exhibeatis corpora veftra hostiam viuentem fide, ſanctam ſpe, Deo placentem charitate.

**c** Et de primitijs omnium frugum tuarum, id est, de potioribus bonis tuis, non de peioribus, vt Cain: Gen. cap. 4. a. Ut multi faciunt, de quibus Malach. cap. 1. d. Maledictus dolofus, qui habens in grege ſuo maſculum, & votum faciens immolat debilem Domino.

**d** Da] gratis, non vende precum instantia, vel laude humana.

**e** Pauperibus] non diuitibus, quibus dare nihil aliud eſt, quam vendere, vel perdere. Luc. cap. 14. c. Cum facis conuiuum, noli vocare amicos, neque cognatos. Ifa. 58. c. Frange eſurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam, &c. Ita fecit beatus Laurentius, de quo dicitur Psalm. 111. Dispergit dedit pauperibus.

**f** Et implebuntur horrea tua saturitate,] id est, cor tuum gratia in praefenti, & gloria in futuro, infra. capitul. 11. d. Anima quæ benedicit, impinguabitur, & qui inebriat, ipſe quoque inebriabitur.

**g** Et vino torcularia redundabunt,] id est, corpus & anima multis tribulationibus preſſa gaudio & lætitia implebuntur, id eſt, dupliſtola remunerabuntur. Vel ad literam, qui libenter dat pauperibus, abundat in bonis. infra, 11. d. Alij diuidunt propria, & abundant, ſicut patet in nautis, qui dederunt frumentum beato Nicolao. Idem eſt de cibo ac de verbo Dei, quia qui libenter illum diſtribuit indigenibus, multiplicabitur ei donum maioris intelligentie. Luke cap. 6. f. Date, & dabitur vobis. Vnde 3. Regum. 17. c. dixit Helias mulieri: Hæc dicit Dominus Deus Israël, hydria faſinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur.

**h** Disciplinam Domini, &c. aet. ] Suprà docuit Salomon filium viuere in prosperis, nunc verò ne in aduersis à Domino recedat, hortatur dicens: Disciplinam Domini, id eſt, correctionem.

**i** Fili mi,] qui debes eſſe hæres omnis paternæ hæreditatis.

**D** **plex** **diſcipli-  
na** **z.** **k** Ne abijcas,] quaſi onus importabile. Eſt autem duplex disciplina, ſcilicet, verboſum & verberum. Prima Graecè dicitur episteme, de qua Psalm. 2. Apprehendit di-

ſciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta. Secunda dicitur paedie, de qua dicit Apostolus ad Hebreos capitulo duodecimo, d. Omnis disciplina in praefenti quidem non videtur eſſe gaudij, ſed moeroris. Neutra abiencia eſt, ſed potius amplectenda propter multitudinem ſtructum.

**b** Disciplinam Domini; Primò, quia eſt filii mi ne abijcas, l nec deficiens pater hæc reditatis. Idem Aenam diligit Dominus corripit, & n quasi pater in filio complacet ſibi. o Beatus homo qui diligit & recipit.

Item, quia eſt signum diuinæ adoptionis. ad Hebreos 12. c. Si extra disciplinam eſtis, cuius participes facti ſunt omnes, ergo adulteri, & non filii eſtis.

Tertiò, quia eſt signum zelotypiæ. Ezechielis 16. e. Auferetur zelus meus à te, & quiescam, nec irascer amplius, eò quod non fueris recordata dierum adolescentiæ tuæ.

Quartò, quia eſt medicina spiritualis. Ecclesiast. 11. d. Malitia vnius horæ obliuionem facit luxuriæ maximæ.

Quintò, quia cauſa eſt sobrietatis. Ecclesiast. 31. a. Infirmitas grauiſ ſobriam reddit animam.

Sextò, quia eſt custos sapientiæ. Gregorius, Sapiencia ideo cor Salomonis deferuit, quia nullam disciplinam interius custodiuit.

Septimò, quia fugat ſtultitiam, infra 22. c. Stultitia colligata in corde pueri, virga disciplina fugabit eam.

Ottauò, quia erudit. Jeremias 6. b. Per omne flagellum erudit Ierusalem. Nonò, quia eſt vnum de ferulis quæ Dominus comedit, & ſuis comedenda apposuit, quæ ſunt paupertas, modiſtia, ignominia. Vnde Thren. 3. d. Saturabit opprobriis.

**l** Nec deficiens cum ab eo corripit, ] quia flagellum Domini correſtio patris eſt, vel magistri, & non ira. Job. 5. c. Beatus homo qui corripit a Domino. Et nota duo dicit: Primò ne abijcas disciplinam. Et huius ratio dicitur Job. 5. c. Increpationem Domini ne reprobes, quia ipſe vulnerat & medetur, ipſe percutit & manus eius ſaluat. Secundò, dicit ut perſeuereſ, ibi: Nec deficiens cum ab eo corripit. Rationem huius dicit Apostolus, 2. Thessalon. cap. 3. d. Vos autem fratres nolite deficere benefacientes. Qui enim ſufinet, ipſe placet Domino. Quod verò dicebat Apostolus hoc & ipſe faciebat, 2. Corinth. 4. d. Propter quod non deficiimus, licet is qui foris eſt noſter homo corrumpatur, tamen is qui intus eſt renouatur de die in diem.

**m** Quem enim diligit Dominus corripit.] Simile Apocal. 3. d. Ego quos amo arguo, & castigo, quia dicat, correſtio Domini ſignum eſt familiaritatis, quia illi quem corrigit offert calicem ſuum in quo bibit. Maishei cap. 20. c. Potestis bibere calicem quem ego bibitur ſuum. Augustinus, Pius pater vnum flagellat filium, & non parat ei hereditatem. Inde etiam extrahit ſapientiam. Ecclesiast. cap. 22. c. Pungens oculum deducit lachrymas, & qui pungit cor profert ſenſum. Et ibidem a. Flagella & doctrina in omni tempore ſapientia.

**n** Et quaſi pater in filio complacet ſibi, ] id eſt, condelectatur in eo ſicut pater in filio.

**o** Beatus homo qui inuenit ſapientiam,] id eſt, cognitionem voluntatis Dei, qua vult hic ſuos flagellari, & ipſe futuro gloriari, id eſt, beatus eſt qui intelligit qua pietate flagellat hic Deus. [Et qui affluit prudentia] ad alios, ſcilicet, ore & opere.

Vnde B. Bernardus: Si corde habueris ſapientiam, ore affluens prudentia, ſed affluere, non effluere cura.

Sapientia quippe ſobria eſt in poenitidine præteritorum peccatorum, in contemptu præſentium commodorum, in desiderio futurorum præiormorum.

Ore autem prudentia affluens, ſi ſit ore confefſio propriæ iniquitatis, ſi ſit gratiarum actio, & vox laudis, ſi ſit ſermo edificationis. Opere verò copioſe affluens, ſi inter fratres obedienter, continenter, patienter conuerſaris, ut filialis obedientia propriam mortificet voluntatem, humiliſ continentia carnalem amputet voluptatem, hilariſ patientia fraternalis custodia uitatem. Vel ſic.

**o** Beatus homo qui inuenit ſapientiam,] id eſt, veritatem cognitionis ſtudendo.

24. q. 4. c. ea windi- ita, de purg. can. c. cum in iuuen- tute. Aman- da eſt discipli- na pro- pter no- uem.

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. III.

a Et qui affluit prudentia, ] prædicando, docendo. *Daniel. cap. 12. b.* Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Vel sic: [ Beatus homo qui inuenit sapientiam, ] id est, cui sapiunt res sicut sunt: mala malè, & bona benè.

a Et qui affluit prudentia ] id est, electione boni, & fuga mali; cui sapiunt res ut sunt, & eligit bona, & fugit mala. Et ita qui desiderantur, huic non valent inuenit sapientiam, comparari. f Longitudo dierum gustando res propriè prout sunt, affluit prudentia, malum reprobando, & bonum eligendo. *Isa. cap. 7. c.* Butyrum & mel comedet, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum. Hanc autem sapientiam non inueniunt nisi qui rebus utuntur ad hoc quod sunt. *Job. 27. b.* Non inueniuntur in terra suauiter viuentium. Abyssus dicit: Non est in me, & mare loquitur, non est mecum.

b Melior est acquisitionis eius, ] id est, huius sapientiæ. c Negotiatione auri & argenti, ] ad literam id est, omnibus thesauris visibilibus, *Job. cap. 28. c.* Non dabitur aurum obrazum pro ea, nec appendetur argentum in commutatione eius. Ideo etiam melior, quia acquisitionis auri & argenti facit obnoxium latronibus, sapientia vero liberat & secundum facit possessorem suum. *Isa. cap. 33. a.* Erit fides temporibus suis, diuitiæ salutis sapientia, & scientia.

d Primi & purissimi fructus eius, ] Primi, quia sunt coenitati suo, quām citò infunditur, statim fructificat. *Ecclesiast. cap. 6. b.* In opere sapientiæ exiguum laborabis, & citò edes de generationibus illius. Purissimi, id est, impermixti, quia in gaudio eius non miscebitur extraneus, vt dicitur *Infræ cap. 14. b.* Sunt autem puri in statu innocentia, puriores in statu gratia: purissimi in statu gloria. Vel puri in poenitentibus, puriores in proficiensibus, purissimi in perfectis.

Sapiens est arbor. Est igitur sapientia arbor plantata in corde mundo, cuius radix est timor Domini, rami eius dona media. *Ecclesiastic. cap. 1. c.* Radix sapientiæ timet Deum, rami eius longæ, folia eius sunt doctrina, & prædicatio, fructus, bona opera. Vel certè illa duodecim, de quibus dicit Apostolus *ad Galatas cap. 5. d.* Fructus spiritus sunt, Charitas, Gaudium, Pax, Patientia, Benignitas, Bonitas, Longanimitas, Mansuetudo, Fides, Modestia, Continentia Castitas. *Cant. 7. c.* Ascendam in palmam & apprehendam fructus eius.

e Pretiosior est cunctis opibus, & omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari, ] id est, æquarari, quasi dicat. Non solum corporalibus diuitijs melior est sapientia, sed etiam alijs spiritualibus, quia non est pretium quo possit comparari. *Job. cap. 28. b.* Nescit homo pretium eius. Et hoc probat Salomon, cum subiungit.

f Longitudo dierum, ] id est, vita æterna.

g In dextera eius, ] id est, in spiritualibus donis eius.

b Et in sinistra illius, ] id est, in temporalibus donis eius.

i Diuitiæ & gloria ] id est, diuitiæ gloriæ, scilicet, quies & iocunditas mentis, & huiusmodi. Vel sic.

g In dextera eius longitudo dierum, [ id est, in contemplativa initium diuinorum illuminationum, quæ nunquam deficit, sed consummabuntur: Iuxta illud *Infræ cap. 4. c.* Iustorum semita quasi lux splendens, procedit & crescit usque ad perfectum diem: Quia ut dicitur *Isa. cap. 31. d.* Iesus in Sion fiet caminus in Ierusalem.

b Et in sinistra illius diuitiæ & gloria ] id est, in actiua diuitiæ bonorum operum, & gloria laborum.

Vel g In dextera, ] id est, in prosperitate & pace.

f Longitudo dierum, ] id est, consolationes terrenæ.

b Et in sinistra, ] id est, in aduersitate & tribulatione.

i Diuitiæ & gloria, ] id est, diuitiæ gloriæ, quibus comparatur gloria, scilicet, paupertas, modestia, ignominia, & huiusmodi, quæ sunt diuitiæ magna in thesauro patientiæ conferuare. De quibus dicit Augustinus: Venale habeo. Quid? Regnum cœlorum. Quibus emitur? Paupertate regnum, labore requies, vilitate gloria, morte vita. Vel.

g In dextera eius longitudo dierum, ] quia in dextero late-

re est sedes amoris, qui nunquam excidet. *1. Cor. 13. c.*

b Et in sinistra illius diuitiæ & gloria, ] id est, timor, *infræ cap. 22. a.* Timor Domini, & diuitiæ & gloria, & vita. Vel,

g In dextera eius longitudo dierum, ] quoad electos, qui hic affiguntur, quibus seruatur æterna hereditas.

b Et in sinistra illius

diuitiæ & gloria. Viæ k eius viæ l pulchræ, & m omnes semitæ illius n pacificæ. o Lignum vitæ est his qui p apprehenderint eam, & q qui tenuerit eam, r beatus. Dominus f sapientia fundauit terram, t stabiliuit cœlos prudentia.

plexabitur me.

k Viæ eius, ] id est, generalia præcepta.

l Viæ pulchræ ] quia honesta iubent, & ad puchra ducunt, & pulchros faciunt ambulantes in eis.

m Et omnes semitæ illius, ] id est, confilia.

n Pacificæ, ] id est, pacem facientia. Item de Christo, qui est sapientia Patris, exponitur ab illo loco: Beatus homo qui inuenit sapientiam, id est, Christum per fidem & imitationem. Ipse enim est thesaurus absconditus in agro regni cœlorum, de quo *Matthei cap. 13. f.* Simile est regnum cœlorum, &c.

a Et qui affluit prudentia ] eius, quæ est prudentia spiritus, contraria prudentiæ carnis, de qua Apostolus ad *Rom. ca. 8. b.* Prudentia carnis mors est.

b Melior est acquisitionis eius ] per cognitionem & amorem.

c Negotiatione auri & argenti ] ad literam.

d Primi & purissimi fructus eius, ] id est, opera eius optima & tota bona.

e Pretiosior est cunctis opibus, ] spiritualibus & temporibus, vel Angelis & hominibus. *Job. 28. c.* Non adæquabitur, ei aurum & vitrum.

f Longitudo dierum, ] id est, bona æterna.

g In dextera eius, ] id est, Christi.

b Et in sinistra illius diuitiæ & gloria, ] id est, bona temporalia, quia veraq; dat Christus. *Jacob. 1. c.* Omne datum optimum, &c. k Viæ eius, id est, opera & exempla.

l Viæ pulchræ, ] quia sine omni contagio impuritatis.

m Et omnes semitæ illius, ] i. doctrina, prædicatio, labores, contumelia, passio, & huiusmodi quæ pro nobis sustinuit.

n Pacificæ ] quia per hoc fecit pacem hominis ad Deum, & ad Angelos, & hominis ad hominem, & hominis ad seipsum, *Ephes. 2. c.* Ipse est pax nostræ qui fecit utique unum.

Vel, k Viæ eius, ] quæ duæ sunt. Vna, qua venit ad nos, alia qua nos venimus ad ipsum. Prima, triplex. Vna qua venit ad Virginem, scilicet, puritas charitatis. Secunda, qua venit in mundum, amor paupertatis. Tertia, qua venit ad mortem, obedientia humilitatis. Hæ sunt viæ pulchræ, quia floridæ & amoena. Viæ vero quibus iter ad ipsum, sunt misericordia & veritas. *Psalm. 24. Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas.*

o Lignum vitæ ] est Christus, id est, arbor cuius fructus est vita gratiæ in præsenti, & vita gloria in futuro. Sed non est fructus iste omnibus, sed p His qui apprehenderint eam, ] fide & imitatione. q Et qui tenuerit eam, ] id est, perseverauerit in hac. r Beatus.] modo spe, tandem re. *Cantic. 3. b.* Tenui illum, & non dimittam. *Matthei 10. c.* Qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit. De hoc *1. Corin. cap. 9. d.* Omnes quidem in studio currunt, &c. De hoc ligno dicitur *Ezechiel. 47. c.* Fructus eius in cibum, & folia eius ad medicinam. *Apocal. 2. b.* Vincenti dabo edere de ligno vita quod est in paradiſo Dei mei.

f Dominus sapientia fundauit terram ] ad literam, id est, in filio. *Psal. 103. Omnia in sapientia fecisti. Vel, terram, id est Ecclesiam *Psal. 103. Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in seculum sæculi.**

z Stabiliuit cœlos prudencia ] id est, per filium. Cœlos dicit pluraliter, quia septem sunt cœli, ut dicit Strabon *super Gen.*

Vel per terram actiui, per cœlos contemplatiui significantur. Illos fundauit, id est, in fundamento Ecclesiæ posuit, illos stabiliuit, id est, supra statuit, quia horum conuersatio in cœlis est. *Philipp. 3. d.* Illorum vero in terra sunt homines nati ad laborem, isti auge nati ad volandum. *Job. 5. b.*

Sapientia

**Mysticè** *a* Sapientia illius eruperunt abyssi, ] ad literam, diebus Noë. *Genes. 7.b.* Et quotidie fontes, & flumina de abyssō per terrā venas emanant. Vel.

*b* Et nubes rore concrescunt.] Ad litteram, ad virtutem solis eleuantur, & condensantur, dein de propter pondositatem suam descendunt, & in plu-

uiam resoluuntur. Vel, nubes, id est, prædicatores, de aquis maris huius mundi eleuati sursum in cœlestibus per desiderium suspensi, timore sancto coagulari. [ Rore, ] gratia concrescunt, ] id est, augmentantur in vita, & doctrina. De his nubibus dicitur *Isaie. 5. b.* Mandabo nubibus meis, ne pluant super terram.

*c* Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis, ] interioribus, quasi dicat, cum tanta sit sapientia, & tam boni fructus eius, tene memoriter ea, quæ audisti de ea. Et benè dicit, ] ne effluant hæc.] Sapientia enim aqua est salutaris, ut dicitur *Ecclesiast. 15. a.* Quæ citò effluit propter vasis inclinationem, in auarice *Psalm. 16.* Statuerunt oculos suos declinare in terram. Aut propter vasis confractiōnem, in Hypocritis. *Ecclesiast. 21. c.* Cor fatui, quasi vas confractum, omnem sapientiam non tenebit.

*d* Custodi, ] non solum memoria, sed amore, & opere.

*e* Legem meam, ] scilicet, Non occides, Non mæchaberis, &c. *Exod. 20. b.*

*f* Atque consilium meum, ] quod dicit: Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes, & cætera, *Matth. 19. c.* Vel, custodi legem, quasi lucernam, ne extinguat flatu inanis gloria, vel superfusione aquæ mundanae sollicitudinis, vel voluptatis carnalis. Et, custodi consilium meum, vt ducem, & moderatorem, & rectorem gressuum tuorum.

*g* Et, ] inde, [ erit vita animæ tuæ. ] Vita gratia in præsenti, & vita gloria in futuro. Vnde *Ioannu. 6. g.* Verba, quæ ego loquor vobis, spiritus & vita sunt, id est, vita spiritualis.

*b* Et gratia faucibus tuis, ] id est, verbis tuis, quasi dicat. Si custodieris consilium meum, erit vita animæ tuæ, vt recte viuas. Et gratia faucibus tuis, vt recte prædices, vel doceas. Et rectus est ordo: nam si vita bona est, & prædicatio grata. Sed nota, quod fauces duplē vsum habent, scilicet, loquendi, & saporandi. Bona vita gratiam dat faucibus ad loquendum *Lucas 21. c.* Dabo vobis os, & sapientiam, cui non potuerunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri. Et *infra 22. b.* Qui diligit cordis munditiam propter gratiam labiorum sudorū habebit amicum regem. Item ad saporandum, *Iob. 34. a.* Guttur escas gustu dijudicat, eodem 12. b. Auris verba dijudicat, & fauces comedentis saporem.

*i* Tunc, ] scilicet, quando feceris, quæ prædicta sunt.

*k* Ambulabis, ] de virtute in virtutem proficiendo.

*l* Fiducialiter, ] id est, securè sub protectione Dei, amotis scandalis, & expulsis hostiis. *Jerem. 31. b.* Adducam eos per torrentes aquarum in via recta, & non impingent in ea. *infra 15. c.* Iter pigrorum sepes spinarum, via iustorum absque offendiculo.

*m* Et pes tuus non impinget, ] id est, affectus tuus in temptationibus non deficiet. *Ia. 63. c.* Vbi est, qui eduxit eos per abyssos, quasi equum in deserto non impingentem?

*n* Si dormieris, ] somno naturæ.

*o* Non timebis, ] quia securè dormit, qui se inoocentem, & benè vixisse ante Deum meminit. Vel.

*p* Si dormieris, ] somno mortis.

*q* Non timebis, ] dæmones, cum ea feceris, quæ prædicta sunt. Vel.

*r* Si dormieris, ] somno contemplationis post laborem actionis.

*s* Non timebis, ] quia talis somnus dulcis est dormienti, & laudabilis cunctis. *Ecclesiast. 5. c.* Dulcis est somnus ope-

ranti, siue parum, siue multum comedenter. *Jeremie 31. c.* Inebriaui animam laßam, & omnem animam esurientem saturauit, ideo quasi de somno suscitatus sum, & vidi, & somnus meus dulcis mihi. Item *Iob. 11. d.* Cum te consumptum putaueris, orieris, vt lucifer, & habebis fiduciam proposita tibi spe,

*t* dormieris, non timebis, p quietes, & q suavis erit somnus tuus.

*r* Ne pauas repentina terrore, & s irruentes tibi potentias impiorum.

*t* Dominus enim erit in latate tuo, & u custodiet pedem tuum ne capiari. *x* Noli prohibere benefacere eum, qui potest,

*y* sed si y vales, & z dormio, & cor meum vigilit. Econtra-

rio somnus auarorum anxius est, & amarus. Timent enim, ne surripiatur eis pecunia, latrones somniant. Vnde *Iob. 15. c.* Sonitus terroris semper in auribus illius, & cum pax sit, ille semper insidias suspicatur. *August. Timor, & dolor, seu miseria non sunt nobis, nisi ex bonis, quæ posse test quis amittere.* Vnde illis dicit *Iai. 50. d.* In doloribus dormietis. *Bernardus:* Dolor est eis in transitu, timor in exitu, pudor in conspectu.

*p* Quiesces, ] in contemplatione, vel post mortem securus expectans diem resurrectionis.

*q* Et suavis erit somnus tuus, ] id est, sine molestia. *Eccles. 31. c.* Somnus sanitatis in homine parco, dormiet usque mane, & anima illius cum ipso delectabitur.

*r* Ne pauas repentina terrore. ] Hoc potest cohædere superiori, sic. Ita suavis erit somnus, [ ne, ] id est, vt non, [ pauas repentina terrore.] Vel est initium clausula nouæ. Et est sensus. Ita suavis erit somnus tuus, ergo ne pauas mortem, vel rerum amissionem, vel qualibet tribulationes. Quæ bene dicuntur repentinus terror, quia citò veniunt, & citò recedunt. *Matth. 10. c.* Nolite timere eos, qui occidunt corpus, &c.

*s* Et irruentes tibi potentias impiorum, ] hominum, vel dæmonum, supple, ne pauas, quia equum nostrum tantum lædere, vel occidere possunt, nobis autem nihil maius facere possunt. Et certè nimis ignominiosè moritur, qui vulnera equi sui moritur. Talis mors non est timenda, sed *Mors bonorum*

Nam talis mors non est, nisi acceleratio glorificationis, non est diruptio carceris, finis peregrinationis, portus nauigationis, timor contritio laquei, depositio vetustæ vestis, induitio nouæ ve- da pro- stis, depositio ponderis, deiectionis atrocissimi hostis, solutio pter debiti naturalis.

*t* Dominus enim, [ quasi dicat, non est pauendum. ] *Dominus enim erit in latere tuo.* ] quasi custos, & protector. Vnde *Psalm. 22.*

Si ambulauero in medio vmbrae mortis, non timebo mala, quoniam tu tecum es. *Ia. 43. a.* Cum transferis per aquas tecum ero, & flumina non operient te, edum ambulaueris in igne non combureris, & flamma non ardebit te, quia ego Dominus Deus tuus sanctus Israël Saluator tuus.

*u* Et custodiet pedem tuum, ne capiari, ] laqueo erroris, quoad pedem intellectus, vel laqueo carnalis voluptatis, quoad pedem affectus. De quibus pedibus *Psalm. 56. L*aqueum parauerunt pedibus meis.

*x* Noli prohibere benefacere eum, qui potest, ] Ostensâ vtilitate sapientia, ostendit Salomon modum acquirendi, & retinendi eam, scilicet, per innocentiam. Quæ in duobus consistit, scilicet, in non facere miserum, & non relinquere miserum. Miserum facit, qui nocet, miserum relinquit, qui non iuuat, cum possit. Dicit ergo.

*x* Noli prohibere benefacere eum, qui potest, ] dissuadendo, vel retrahendo, vel malum exemplum ostendendo. Sicut Scribz, & Pharisei, de quibus *Matth. 23. b.* Vx vobis Scribz, & Pharisei Hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum ante homines, vos enim non intratis, nec introeuntes finitis intrare.

*y* Sed si vales, & ipse benefac, ] Si autem non vales, sufficit bona voluntas. *Ecclesiast. 14. b.* Ante mortem benefac amico tuo, & secundum vires tuas exporrigena pauperi.

Ne

**a** Ne dicas amico tuo , vade & reuertere , & cras dabo tibi, cùm statim possis dare , ] quasi dicat , non solum benefac, sed etiam citò, quia qui citò dat , bis dat , dare nescit , qui dare tardat. *Senec.* Quantum addis moræ , tantum demis gratiæ. Vel

*Mystic.* de Chri-

sto , qui petit à nobis peccata nostra, & cōuersiōnem nostram reputat dationem , quando ex amore est, non ex timore. Dicit ergo Salomon cuilibet.

**a** Ne dicas amico tuo , ] id est , Chri-

sto , qui verus est amicus , quia diligit in prosperis, & in aduersis, *infra* 17.c. Omni tempore diligit , qui amicus est.  
**b** Vade, & reuertere , & cras dabo tibi , scilicet , confessio- nem peccatorum.

**c** Cùm statim possis dare , ] *Ecclesiast.* 5. b. Ne tardes conuerti ad Dominum , & ne differas de die in diem. *Deuteron.* 24. c. Non negabis mercedem indigentis pauperis , sed eadem die reddes ei premium laboris. Christus est indigens , & pauper , qui pro nobis in passione laborauit. Cui redde- re debemus eadem die, id est , in hac via premium laboris sui, id est , nosmetipso. *Eccles.* 4. a. Non protrahas datum angu- stianti.

**d** Ne moliaris amico tuo malum. ] *Suprà* dixerat. Benefac ; nunc dicit. Declina à malo , & sic ad perfectam iustitiam exhortatur. Et primò docet declinare dolosam excogitationem nocendi. Secundò , opus nocendi , ibi : Ne contendas. Dicit ergo.

**d** Ne moliaris amico tuo malum , ] dolos contra ipsum co- gitando , quod pessimum est , & tamen hoc multi faciunt si- cut Ioab contra Amasam , *Reg.* 20.c. *Vnde Jerem.* 9.b. Vnu- quisque à proximo suo se custodiat , & in fratre suo non ha- beat fiduciam. Et *inf. ibid.* c. In ore suo pacem loquitur cum amico suo , & occulte ponit ei insidias.

**e** Ne contendas aduersus hominem frustrà , ] id est , sine causa rationabili. Non prohibet contendere aduersus eum , qui male operatur , vt corrigatur , quia hoc non fit frustrà. *Vnde Apostolus.* 1. *Timoth.* 5. d. Peccantes coram omnibus ar- gue , sed prohibet iracundam contentionem , & litigiosam correctionem. Talis enim correctio inutilis est , immò perni- ciosa. *Iacob.* 3. d. Vbi est zelus , & contentio , ibi est inconstan- tia , & omne opus prauum. *Eccl.* 20. b. Sapiens in verbis seip- sum amabilem facit , gratiæ autem fatuorum effundentur.

**f** Cùm ipse tibi nihil mali fecerit , ] sed potius sibi , quasi dicat , non debes contendere aduersus eum , quia non potest tibi nocere , nisi velis. Et est hoc contra multos , qui conten- dunt contra persecutores suos , qui potius iuuant , quām no- ceant : Iustus enim non habet cui noceat. Iustus enim non habet aduersarium.

**Sex ge- nera bo- minum** Et nata sex genera hominum , qui frustra corripiuntur , quia sunt incorrigibiles.

**frustra corri- untur.** Primò , derisores , seu illusores , *infra* 9.b. Noli arguere de- risorem , ne oderit te. Item in eodem : Qui erudit derisorem , ipse sibi iniuriam facit. Secundò , stulti , qui se reputant sapiētes , *infra* 18. a. Non recepit stultus verba prudentiæ , nisi ea dixeris , quæ versantur in corde suo. Item 27. d. Si contude- ris stultum in pila , quasi ptisanas desuper feriente pilo , non auferetur ab eo stultitia eius. *Ecclesiast.* 10. a. Stultus omnes stultos reputat , cùm sit ipse insipiens. Tertiò , seruus peccati , *infra* 29. c. Seruus verbis erudiri non potest. Quartò , detra- ctiores , vel improprietores , *Ecclesiast.* 23. c. Homo assuetus in verbis improprij , omnibus diebus vita non eruditur. Quintò , & sextò , sunt immundi , & rebelles. De quibus *Matth.* 7. a. Nolite sanctum dare canibus , & margaritas spar- gere ante porcos.

**g** Ne æmuleris , & cætera , ] quasi dicat , non solum malum opus prohibeo , sed etiam consensum in malum , quia facien- tes , & consentientes par poena constringit. Dicit ergo : ] Ne æmuleris hominem iniustum ] consentiendo , vel confor- mando te ei. Æmulatio enim est assimilationis affectio , vel affectatio , *infra* 23. b. Non æmuletur cor tuum peccatores. *Roman.* 12. a. Nolite conformari huic seculo. Hoc est contra eos , qui iratis irascuntur , detrahentibus detrahunt , adu- lantibus adulantur , hi sunt similes Diaboli.

**b** Nec imiteris vias eius , ] id est , opera quibus vadit in infernum. *Psalms* 36. Noli æmulari in eo , qui prosperatur in via sua , in homine faciente iniustias. Quare ?

**i** Quia abominatio Domini est omnis illusor , ] qui exterius habet opera de genere bonorum , sed interius malus est.

**k** Et , ] id est , sed ,

æmuleris hominem iniustum , ] Cum simplicibus quo facile decipit.

**m** Sermocinatio eius , ] id est , illusoris , vel Domini , qui simplicibus sua secreta reuelat.

Sed .

**n** Egestas , ] temporalis , & spiri- tualis.

**o** A Domigo in domo impij , ] id est , in inferno , sicut patet in diuite epulonè , qui in Inferno indiguit gutta aquæ , quam habere non potuit , licet impudenter mendicauerit eam. *Luca* 16. f. Vel , In domo impij , id est , in conscientia. *Malach.* 2. a. Si nolueritis ponere super cor , vt detis gloriā nomini meo , mittam in vos egestatem. Vel , In domo , id est , in familia domestica. *Iob* 20. b. Filii eius , id est , superbi ; atterentur egestate , manus eius reddent ei dolorem suum.

**p** Habitacula autem , ] id est , sed [ iustorum , ] vel , [ taber- nacula , ] id est , mentes.

**q** Benedicentur , ] spirituali benedictione , in præsenti benedictione gratiæ , in futuro benedictione gloriæ , quan- do dicitur eis : Venite benedicti , &c. *Matthæi* 25. c. *Ephes.* 1. a. Benedictus Deus , & pater Domini nostri Iesu Christi , qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo. Iusti dicuntur habitare in taberna- culis , quia semper sunt in pugna. *Numer.* 24. a. Quām pul- chra tabernacula tua , Iacob , & tentoria tua Israël ! Taberna- cula Iacob , quoad actiuos , tentoria Israël , quoad contem- platiuos.

**r** Ipse , ] scilicet Dominus.

**s** Illusores deludet , id est , delusione dignos ostendet in die iudicij , vel ab Antichristo , & suis deludi permittebat. Vel deludere Domini , est non compati , sicut *suprà* 1. c. Ego quoque in interitu vestro ridebo. Pluraliter autem dicit , Illusores , quia plura sunt genera illusorum : illu- Multa for enim est , qui promittit , & non solvit , *infra* 19. d. Para- sunt ge- ta sunt derisoribus iudicia , & mallei percutientes , stulta- nera il- lusorum corporibus.

Item qui ad ostium suum facit pauperem , immò Domi- num in paupere diutius expectare , & postea vacuum dimittit. *Isaiah* 28. c. Reficie lassum , hoc est , refrigerium meum , & noluerunt audire , & erit eis verbum Domini , manda , remanda , expecta , reexpecta , modicum ibi , modicum ibi. Et sequitur ibi : Propter hoc audite verbum Domini , viri illusores. Item illusor est , qui audit verbum Domini , & non facit *Esaie* 29. f. Defecit , qui præualebat , consummatus est illusor. Item illusor est , qui tenet fundum terræ suæ , id est , cordis suis à Domino , & tamen censem eius reddit Diabolo. In *Epistola Iudæ* , f. In nouis- simis temporibus venient illusores secundū desideria sua ambulantes , non in pietate.

Item illusor est , qui resilit à pacto Dei , minora æstimans præmia Dei labore suo , secunda *Per.* 3. a. Venient in nouis- simis diebus in deceptione illusores , iuxta proprias concu- piscientias ambulantes , dicentes , vbi est promissio ? Item illusor est , qui in lectione , vel oratione , vel prædicatio- ne ore dirigitur ad Deum , sed corde conueritur ad sœcu- lum , quasi vendat ei asinum , vt faciunt pueri. De his dicit Dominus *Isaie* 29. d. Populus hic labijs me honorat , & cætera. *Bayuch* 3. b. Vbi sunt Principes gentium , & qui dominantur super bestias , quæ sunt super terram , qui in aubus cœli ludunt , id est , in oratione , vel lec- tione , vel prædicatione , qui debent , quasi aquilæ ad cœlum volare , & inde prædam rapere. Item illusor est , qui simulat se audire Deum , & non audit , vt multi Religiosi , qui dicunt se audire Theologiam , & audiunt Decreta.

His propriè dicit Apostolus *Galat.* ultim. b. Nolite errare , Deus non irridetur. Item illusor est , qui quasi coniuua ad coniuicium verbi Dei vadit , & tamen non vult gustare.

Tales

<sup>a. t</sup> Tales sunt qui lectionem , vel prædicationem audiunt , & quid contra eos , vel pro eis dicatur , non attendunt , *infrā 13. a.* Qui illusor est , non audit cùm arguitur. Omnes hos illusores Dominus illudit,id est, illudi permittit. Sicut mus qui credit venire ad pastum , & venit ad laqueum , sic peccatores in suis  
<sup>humili</sup> deliciis capiuntur. det, <sup>a</sup> & <sup>t</sup> mansuetis dabit gratiam.  
<sup>b</sup> Deludet etiam in <sup>b</sup> Gloriam <sup>c</sup> sapientes possidebunt , futuro , sicut aui <sup>d</sup> stultorum exultatio ignominia.  
luditur , cui caro ru-  
bea offertur , & quando vult comedere , subrahitur ei , sic Dominus se subtrahet reprobis , vt non videant gloriam Dei. Hoc est , quod dicitur *Iob.* 40. d. Nunquid illudes ei quasi aui?  
<sup>a</sup> Et mansuetis] vel [humilibus] alia litera [dabit gratiam] in praesenti.  
<sup>b</sup> Et gloriam ] in futuro. Vel , Gloriam , id est , gloriosem conscientiam : *2. Corinth.* 1. c. Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ.  
<sup>c</sup> Sapientes possidebunt , ] id est , qui hic temporaliter eli-  
gunt flagellari , vt in æternum possint cum sanctis Angelis

gloriari. Gloria lata , alta , est sublimis claraque fama. Alta de factis arduis. *Iudith.* 15. d. Tu gloria Ierusalem , tu lætitia Israël , tu honorificentia populi nostri , quia fecisti viriliter. Lata , quia à multis laudatur. *Ecclesia.* 44. c. Sapientiam ipsorum narrent populi , & laudem eorum nunciet Ecclesia. Sublimis , quia à magnis laudatur. *Ecclesia.* 45. a. Glorificauit illum in conspectu regum. Clara , sine macula alicuius peccati : multi enim magna faciunt , quæ laudari possunt à magnis , sed ponunt maculam in gloria sua. Sicut legitur de Salomone *Ecclesia.* 47. Dediti maculam in gloria tua. Talem gloriam dabit Dominus suis in futuro , & aliquando dat in præsenti. Ab illo loco sumptum est illud : Deus superbis resistit , humilibus autem dat gratiam. *Iacob.* 4. b. Et *1. Petr.* 5. b.  
<sup>d</sup> Stultorum exultatio ignominia , ] id est , ignominiosa , vel causa ignominiz , quia lætantur cum male fecerint , & exultant in rebus pessimis , *suprà 2. c.* Vbi dicit Augustinus: Gaudium eorum gaudium phreneticorum. *Iacobi* 4.d. Nunc autem exultatis in superbijs vestris , sed omnis exultatio talis maligna est.



## EXPOSITIO



# EXPOSITIO CAPITVLI QVARTI PROVERBIORVM.



**V D I T E** filij, &c.] In capitulo præcedenti hortatus est Salomon filium suum singulariter, tria amouens ab eius disciplina, scilicet negligentiam, tædium, & diffidentiam. In hoc autem capitulo hortatur amoris impedimentis ad proficiendum in sapientia. Et loquitur plurimenter, quia hortatur generaliter omnes.

Dividitur autem hoc capitulum in tres partes. In prima, hortatur ad profectum sapientiæ, exemplo sui, qui aliquando sine sapientia fuit. Nam sicut dicit Goff. Nihil magis ad spem percipiendæ sapientiæ mentes erigit, quam cum eos, quos in sapientia

iam clarere miramur, aliquando parvulos, & indoctos

fuisse meminimus. **A** Vdite b filij c disciplinam patris, & d attendite, vt viam & modum sciatis prudentiam. e Donum proficiendi, ibi: bonum tribuam vobis, f legem Audi fili mi, &c.

Tertiò, docet f intentionis ego filius fui patris mei, b tenet quo tendendum est.

ibi: [ Fili mi ausculta,] Continua ergo sic. Gloriam sapientes possidebunt, ideo

a Audite, ] auditu interiori.

b Filij ] quibus seruatur paterna hæreditas.

c Disciplinam patris, ] qui diligenter monet, cui debetur amor, & obedientia. Amor. Malachia 1. b. Filius honorat patrem, & seruus dominum suum. Si ego pater sum, vbi est honor meus, & si Dominus ego sum, vbi est timor meus? dicit Dominus exercituum. Obedientia. Paulus ad Ephef. 6. a. Filij obedite parentibus vestris in Domino: hoc enim iustum est. Honora patrem tuum, & matrem tuam, quod est mandatum, primum in promissione, vt bene sit tibi, & sis longævus super terram [ disciplinam patris, ] quod se facere dicit Salomon, tradere, scilicet, disciplinam filio, idipsum tenentur patres omnes docere filios suos. Nam & Dester. hoc præcipit Dominus, sic inquiens: Docete filios vestros, vt illa meditentur, scilicet mandata Dei.

d Et attendite, ] id est, animi diligentiam adhibete, per quam acquiritur sapientia. Ecclesiast. 6. d. si attenderis mihi, disces sapientiam, & si accommodaueris animum tuum, sapiens eris.

. Vel sic, a Audite filii disciplinam patris, ] id est, quomodo debeat recipere disciplinam patris, vel quomodo ipse recepit.

d Et attendite, vt sciatis prudentiam, ] id est, discretionem quæ in omnibus necessaria est, quæ est auriga virtutum, vt dicit beatus Bernardus. Et Rom. 12. a. Obsecro itaque vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra honestam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Sed ne quis auerteret auditum ab eo, subiungit quare debeat audiri, dicens:

e Donum bonum tribuam vobis, ] id est, doctrinam sapientiæ, quæ melior est auro & argento. Ecclesiast. vltim. d. Comparete vobis sine argento sapientiam, & collum vestrum subiçite iugo, & suscipiat anima vestra disciplinam. Ibidem, Assumite disciplinam in multo numero argenti, & copiosum aurum possidete in ea. Vel sicut dixit Aristoteles Åschino discipulo suo: Meliorem reddam te tibi.

f Legem meam ne derelinquatis, ] id est, ne diffidatis de sapientia.

g Nam & ego filius fui patris mei, scilicet Dauid, vel Dei.

h Tenellus, ] id est, parvulus sensu, & ideo habilior ad docendum, sicut cera mollis, quæ citè potest informari.

i Et vnigenitus coram matre mea, ] Bersabee, & inde charior. Sed hoc videtur fallum, quia ante ipsum habuit alium filium Bersabee de Dauid. Nam sic legitur libro 2. Regum 11. d. Audiuit autem vxor Vriæ, quod mortuus esset Vrias vir suus, & planxit eum. Transactoque luctu, misit Dauid, &

introduxit eam in domum suam, & facta est ei vxor, peperitque filium & cætera. Solutio. Ille non computatur, quia citè mortuus est, & sine nomine, vt patet 2. Reg. 12. d. Percussit quoque Dominus parvulum,

quem pepererat vxor Vriæ Dauid, & desperatus est, & cætera, & sequitur. Accidit autem die septima, vt moreretur infans, &c.

k Et docebat me ] pater, vel mater.

l Atque dicebat, ] mili.

m Suscipiat verba mea cor tuum, ] sicut ager semen. Luce 8. b Semen est verbum Dei. Jacob. 1. c. Proter quod abijcentes omnem immunditiam, & abundantiam malitiæ in mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras. Vel sicut regulam, & artem vivendi, non sciendi, vel loquendi.

n Custodi præcepta mea, ] opere, & etiam corde per amorem, tanquam charum depositum. Deuteronom. 4. a. Custodite mandata Domini Dei vestri, quæ ego præcipio vobis.

o Et viues] inde vita gratiæ in præsenti, & vita gloriæ in futuro. Luc. cap. 10. c. Hoc fac, & viues.

p Posside sapientiam, ] de diuinis, id est, custodi, vt hæreditatem. Hæc enim est hæreditas filiorum liberæ, sed filiis ancillæ largitur pater munera, id est tempora, sicut legitur Genes. 25. a.

q Posside prudentiam, ] de humanis. Dicitur autem possessio, quasi pedis positio, quia in sapientiam pes affectus ponendus est, non solum oculus intellectus. Non enim homo ponitur in agri possessione solo intuitu, sed tætu, vel iactu, sic sapientia non cognitione, sed amore possidetur. Neque enim scire multas diuicias diuitem facit sed habere, sic nec scire multas diuicias diuitem facit, sed habere, sic nec scire sapientiam, sapientem facit, sed amare. Vnde Sapientia 1. a. Diligite iustitiam, qui iudicatis terram.

Possidenda est autem sapientia, vt ager, vel arbor, vt de fructibus illius primò vescatur, qui possidet, & de ramis eius compingat sibi tabernaculum. Sed multi habent sapientiam sicut arca thesaurum, quæ reuera non possidet, sed qui vtitur ille possidet. Seneca: Animus, non arca diues appellari solet. r Ne obliuiscaris] quoad intellectum.

f Neque declites à verbis oris tæci, ] quoad affectum: obliuiscitur autem sapientiam, qui quod scit, non facit. Declinat verò à verbis Domini, qui inde querit commodum temporale.

▲ Ned

**A** a Ne dimittas eam, ] à te recedere, sed conserua opere. b. Et custodiet te ] custodita à te. Custodiet, inquam, non solum protegendo ab hostibus, sed etiam debellando ipsos. Vnde Pallas, id est, sapientia, apud Philosophos Dea bellorum dicitur, quasi pharetrata sagittis acutis facri eloquij. Vnde *Cant.* 4. b. Mille clypei pendent ex ea, quibus defendit veritatem fidei, & impugnat falsitatem extollentem se aduersus veritatem. *Jnfr.* 24. a. Cum dispositione sit ad bellum, & erit salus vbi multa consilia. c Dilige ] vel dirige eam, affectu, & effectu. d Et seruabit te ] à corruptione, & putredine peccati, quasi sal & aroma & myrrha. *Eccle.* 24. b. Sicut myrrha electa dedi suavitatem odoris.

**B** o a Ne dimittas eam] Id est, ne effugias eam: Non enim recedit dominus, nisi fugatus. b Et custodiet te, ] à violentia diaboli. c Dilige eam] Id est, diligere te eam proba operib. Non enim est vera dilectio, quæ negligit operari. Vel, Dirige eam, alia litera, docendo eam. d Et seruabit te ] à peccato, & ab hostium oppressione, *Iudith.* 13. c. Vixit Dominus Deus noster, quoniam custodivit me Angelus eius, & hinc euntē & ibi commorantē, & inde huc reuertentem. e Principium sapientiæ] futuræ, scilicet, est hoc. f Posside sapientiam] præsentem, q.d. Principium sapientiæ futuræ, est possesso sapientiæ præsentis. Est autem triplex principium sapientiæ, scil. timor, vt habetur, *sup.* 1. a. Timor domini principium sapientiæ. Item concupiscentia disciplinæ. Vnde *Sap.* 6. c. Initium sapientiæ est verissima disciplinæ concupiscentia. Item possessio sapientiæ, vt dicitur hic. Ex his tribus principijs syllogizatur omnis conclusio sapientiæ. Ex primo concluditur fuga mali: Ex secundo compescitur ira Dei. Ex tertio efficitur homo amicus Dei. Possidere verò sapientiam non est litteras scire, vel codices multos paratos & postillatos habere, sed ea vti velle, non solum sibi, sed & alijs. Vnde *Tullius*. Sapientia est nobilis thesaurus, avarum deditur possessorum, nisi publicetur citò elabitur, & distributa suscipit incrementum. Vnde *B. Bern.* dictum est. Nisi illud erogaueris, aliud non accipies. g Et in omni possessione tua] corporali, vel spirituali, gratuita vel naturali. h Acquire prudentiam] Id est, discretionem, quæ quasi auriga regis virtutes, & opera earum, ne aliquid nimis, ne aliquid parum fiat. Vel g In omni possessione tua] Id est, præ omni possessione tua corporali. b Acquire prudentiam] Id est, sapientiam id est, omnia, quæ habes, da, vt habeas eam. *Cant.* 8. b. Si dederit homo omnem substantiam domus sua pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. i Arripe illam] vel accipe, id est, ad te cape, quasi diu desideratam. k Et exaltabit te] in futuro. *Ecc.* 11. a. Sapientia humiliata exaltabit caput illius, & in medio magnatorum confedere illum faciet. Vel. i Arripe illam] f. sapientiam, id est, Christum, tanquam auis nobilis prædam nobilissimam, & escam suauissimam. *Matt.* 24. c. Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ. Propter hoc in exulum ascendit, vt nos illuc attraheret. *Ioan.* 12. c. Si exaltatus fuerit à terra, omnia traham ad meipsum. *Iob.* 9. d. Dies mei transferunt sicut aquila volas ad escam. Vel. i Arripe illam] Id est, Christum, quasi violenta manu cape: Alitet enim non potest capi, nisi violentia fiat ei. Quod signatur *Gen.* 32. f. In lucta Jacob cum Angelo, quem noluit dimittere, donec benedixisset eum. Vnde *Matt.* 11. b. Regnum Dei vim patitur, & violenti rapiunt illud. l Et exaltabit te] ab imo vitiorum ad alta virtutum, à terra ad cœlum, & i Glorificaberis vel gloriaberis ab ea] Id est, gloriosus eris ab ea. m Cùm eam fueris amplexatus] quasi rem amatam duobus brachijs, scilicet, actionis, & contemplationis, sicut ipsa nos amplexatur duobus brachijs. *Cant.* 2. b. Leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Leua sapientia, est disciplina flagellarum, dextera eius, disciplina verborum. De his dicitur, *Ecc.* 22. a. Flagella & doctrina in omni tempore sapientia. Sed multi sunt manci, non habentes nisi vnum brachium: Volunt enim habere sapientiam in studio cnotemplationis sed non in exercitio operis: Sicut Jacob volebat habere Rachel sive Lia, sed tamen prius habuit Liam, quia non erit Israelita, qui non fuerit Iacobita, vt dicit auctoritas. Ideò dicitur *Eccle.* 51. c. Colluctata est anima mea cùm sapientia.

Hugonis Card. Tom. II.

Vellent etiam, quod sapientia esset manca, non habens lumen.

n Dabit capiti tuo] id est, menti, o Augmenta gratiarum spiritualium, & temporalium. p Et corona inclyta] i. scipio. q Proteget te] in futuro. *Isa.* 28. b. Erit Dominus exercituum corona gloria, & sertum exultationis residuo populi sui,

& p corona inclyta q proteget factum ex liliis & rosis, & violis spiritualibus: Vel corona dicitur totus chorus virtutum; qua corona ornaturo caput, id est, mens iusti. Et bene dicitur hæc corona protegere, quia non solum virtutes ad ordinatum sunt, sed etiam ad munimentum. Hæc corona insignie est ludibrij, & tormenti: De qua dicitur *Esa.* 22. e. Coronans coronabit te Dominus tribulatione.

r Audi, fili mi, ] Secunda pars capituli, in qua docet viam, & modum proficiendi in sapientia, q.d. Ita didici à Patre meo, & tu fac similiter: Et ideo, audi, fili mi, quoniam non docerem, nisi bona, & utilia.

s Et suscipe verba mea] Id est, desursum venientia accipe: *Ioan.* 3. d. Qui de terra est, de terra loquitur, qui de cœlo venit, super omnes est, quod vidit, & audiuit, hoc testatur. Audi, intellestu, & suscipe, in affectu.

t Ut multiplicantur tibi anni vita, temporalis, ad literam: Vel, anni vita, id est, dona gratia, vel præmia gloria. *Iob.* 36. b. Si audierint, & obseruerint, complebunt dies suos in bono, & annos suos in gloria.

u Viam sapientiæ monstrabo tibi] qua, scilicet, ad te veniat. Hæc via est iustitia: De qua *Eccle.* 1. d. Serua iustitiam, & Deus præbebit eam tibi, id est, sapientiam. Vel via sapientiæ est, per quam itur ad sapientiam, vel quam docet sapientia: Hæc est charitas, 1. Cor. 12. d. Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro:

f Pacifica & munda: *Sap.* 3. c. Via eius pulchra, & omnes semita illius pacifica:

Recta. *Sap.* 10. b. Hæc profugum iræ fratris iustum deduxit per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei.

Secura. *Sap.* 10. c. Custodivit illum ab inimicis, & à seductoribus:

Via sapientiæ] Lueida: *Sap.* 10. d. Fuit illis in velamento diei, & in luce stellarum nocte.

Læta sive iucunda. *Sap.* 6. c. In viis suis ostendit se hilarem.

Sublimis. *Esa.* 55. c. Sicut exaltantur coeli à terra, sic exaltata sunt viæ meæ à viis vestris, &c.

x Ducam te per semitas æquitatis] id est, per opera virtutum: Vel sic. u Viam sapientiæ monstrabo tibi] scilicet, præcepta, per quæ gradiaris ad Deum, duce sapientia. x Ducam te per semitas æquitatis] id est, per consilia. Via, in lege docetur: semita, in Euangilio. Vnde ibi ostensor; hic verò duxtor, quia lex monstrauit peccatum, sed neminem ad perfectum duxit. *Matt.* 19. c. Vnum tibi deest: Si vis perfectus esse, &c. y Quas cùm ingressus fueris] scilicet, vias, & semitas: z Non arctabuntur gressus tui,] id est, affectus, quibus curritur ad Deum. Vnde via sapientiæ in principio arcta est. *Matt.* 7. b. Arcta est via, quæ ducit ad vitam. Sed in progressu dilatatur; quia de die in diem fit onus Domini leuius ad portandum. Quantò magis enim receditur à centro, tanto latior est circulus. *Esa.* 40. g. Current & non laborabunt, ambulabunt & non deficient. E conuerso via mundi lata est in principio. *Matt.* 7. b. Spaciosa est via, quæ ducit ad perditionem. Sed in progressu arctaatur. *Iob.* 18. b. de auaro: Arcta buntur gressus virtutis eius. Quia quantò plus acceditur ad centrum, tanto plus erit arcta circulus. *Ioan.* 16. g. In mundo pressuram habebitis: quia multi volunt esse in cathedra yna, & in præbenda vna. Et currens non habebis officium. ] Quia qui in via Domini currit, feruentis animo sive desiderio devirtute in virtutem, non offendit, quia pedes levant ad cœlum, 1. Cor. 9. d. Hi qui in stadio currunt, omnes quidam currunt, sed unus accipit brauium. Item qui in via domini currit, non offendit: quia via tota plana & suavis est ei, & lucida: Ch-

B ritas

*De di-  
sciplina.*

*al. t  
Jlla  
al. t In*

*at. t  
cum*

*C*

*Pf. 106.  
al. t non*

*Via ma-  
lorum  
multa-  
plex.*

ritas est omnia offendicula complanat, omnem amaritudinem dulcorat. Vnde si modica gutta charitatis posset inferno misceri, totum infernum dulcoraret, quia tunc infernus amaretur, & sic necessariò placeret. Econuerso, via mundi plena est offendiculis. *Eccles. 21. b.* Via peccatum complantata lapidibus, & in fine illorum inferi & tenebrae & poenæ. Ergo. *a* Tene disciplinam scilicet.

colum. *a* Tene disciplinam *b* ne dimittas eam. *c* Custodi illam, *d* quia t ipsa est vita tua. *e* Ne delecteris semitis impiorum, nec *f* tibi placeat malorum via. *g* Fuge ab ea, nec *b* transeas per illam, *i*; declina, *k* & desere eam. *l* Non enim dormiunt, nisi t maleficerint, & t m rapitur n somnus ab eis, nisi supplanta-

nenda est ergo disciplina tanquam via regia, ducens ad ciuitatem Dei. De qua *Pf. 106.* *Viam ciuitatis habitaculi non inuenierunt.* *b* Ne dimittas eam ] deuiendo, vel regrediendo.

*c* Custodi illam] f. disciplinam, velut thesaurem preciosum *Iob. 38. c.* Nunquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexit? Item vt custodem, & Iudicem propriæ ciuitatis, per quam vindicamus in nobis, si quid in Deum, vel in proximum offendimus. Vnde male est illi ciuitati, vbi non est huiusmodi iustitiarius, quia abundant ibi latrones. *Eze. 26. d.* Iustitiam non fecimus in terra nostra, ideo non ceciderunt habitatores eius, id est, peccata vel motus mali. Est autem huiusmodi disciplina zelus rectitudinis, odium vitiorum, significata per virgam Moysis, ad cuius tactum mare concupiscentiarum diuisum est, vt filii Israel, id est, bona cogitationes, librum haberent transitum in terram promissionis. *Exodus. 14. e.* Est etiam disciplina gladius, quo carnalia desideria trucidantur. Vnde *cant. 3. c.* legitur, quod lectulum Salomonis, i. animam fidelem, sexaginta fortis ambiunt, & vniuersu[m]que ensis super femur suum, ita ut quam citè caput serpentis apparuerit, id est, prava suggestio, vel mala cogitatio, statim huiusmodi gladio trucidetur. Sed inutilis est gladius, nisi manibus firmiter teneatur. Vnde *sup. dicit:* Tene disciplinam. Et in *cant.* post predicta verba adiungitur. Tenentes gladium, & ab bella doctissimi. Est etiam disciplina vita noui hominis. Contrarijs enim viuunt nouus & vetus homo. Illius cibus est mors molestiarum, istius est amor deliciarum. Vita vnius est mors alterius. *i. Tim. 5. a.* Vidua in delitijs viuens mortua est, Est etià disciplina panis, quo patientia viuit. *Thess. 3. d.* Saturabitur opprobrijs. Vnde qui disciplinam refugit, cibum suum patientia subtrahit, & fame mori compellit. Quare autem custodienda sit disciplina, subdit.

*d* Quia ipsa est vita tua ] id est, causa vita tuæ. Vita gratia in praesenti, & gloria in futuro. Amouet enim carnales delicias, quæ sunt mors animæ. Quomodo autem custodienda sit disciplina, subdit.

*e* Ne delecteris semitis impiorum] Id est, ne imiteris, vel consentias *inf. 24. a.* Ne amuleris viros malos, nec desideres esse cum eis. Quare? *Eccles. 13. a.* Qui tangit picem, inquinatur ab ea, & qui communicat superbo, induet superbiam.

*f* Nec tibi placeat malorum via] vt in ea ambules, quia lutofa est in luxuriosis, tenebrosa in iracundis, spinosa in avaris, petrosa in detractionibus. *Eccles. 21.* Via peccatum complantata lapidibus, cauernosa in simulatoribus, montuosa in superbis. Differt autem semita impiorum, & via malorum. Semita impiorum est fraus occulta vel adiumentio flagitorum; via malorum est apertum malum, vel ipse mundus, in quo mali ambulant pedibus amoris. Sed boni ab eo fugiunt: vnde sequitur.

*g* Fuge ab ea ] contemnendo, perseguendo malum.

*h* Nec transeas per illam ] malorum, vel mundanorum mortem gerendo. Sicut multi faciunt, qui non fornicantur, nec occidunt, & huiusmodi magna peccata non perpetrant opere, sed cum malis sunt, & de huiusmodi loquuntur, vt ipsi *Eccles. 21. a.* Quasi à facie colubri fuge peccatum. Vel. Fuge ab ea, opere, & non transeas per illam; cogitationis delectatione,

*i* Declina ] licet se non offerat. *k* Et desere eam] si illa se offerat. Vel. Declina, occasionses; & desere, locum *Genes. 19. d.* Salua animam tuam, & noli respicere post tergum tuum, nec

stes in omni loco circa regionem. Quare autem deserenda sit via malorum, subdit. *l* Non dormiunt, nisi maleficerint] manifestè quod delectat. *m* Et rapitur ] Id est, aufertur n Somnus ab eis, nisi supplantauerint ] Id est, occultè deceperint. Vel sic. Et non rapitur somnus ab eis, id est, non capit, nisi supplantauerint, adeò solliciti sunt ad malum, quasi dicat, non possunt

rint. *o* Comedunt panem impietas, & p vinum iniquitatis bibunt. *q* Iustorum autem semita r quasi lux splendens, s procedit, & t crescit usque ad perfectam diem. *x* Via t impiorum tenebrosa, y nesciunt vbi corrunt. Fili mi, z ausculta a sermones meos, & b ad eloquia mea inclina c au- tem tuam. Ne d recedant,

malum trahere, machinantur perfectum eorum impeditre. *Hier. 9. b.* Omnis frater supplantans supplicantibus, & omnis amicus fraudelenter incendet. *o* Comedunt panem impietas, ] Lege intransitu, id est, impietate delectant & pac-

cuntur quasi pane. *Supra 2. c.* Latentur, cùm maleficerint. Vel ad literam, comedunt panem impietas, id est, iniquè ac-

quisitum, sicut usurarius, fur, raptor. Et hic propriè dici- *D na-  
druplex  
panis.*

tur panis doloris, *Michæl 3. a.* Comederunt carnem populi mei, & pellem eorum desuper excorauerunt. Alius est pa-

nis mendacij, quem comedunt adulatores, & qui in mendacijs delectantur, *infra 20. c.* Suavis est homini panis mandacij, & postea implebitur os eius calculo. A lius est pa-

nis voluptatis, quem comedunt luxuriosi. *Eccles. 23. c.* Homini fornicario omnis panis est dulcis. Alius est panis cupi- *De pa-  
nit. dis-  
reverte-  
bantur.  
al. t au-  
tem*

ditatis, quem comedunt auari. *Eccles. 4. d.* Ecce dedi tibi sumum boum pro stercoribus humanis, & facies p. nem tuum in eo.

*p* Et vinum iniquitatis bibunt] Id est, ita delectantur in ini- *Q* *Quod* *iniquitàtē*

quæ, sicut in vino. Vinum etiam iniquitatis dicitur carna- *litas* *voluptas.* *Eph. 5. d.* Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Quod vinum facit furere. *Ose. 7. b.* Cœperunt Principes furere à vino. Vel panis impietas, & vinum iniquitatis in-

telligitur panis Eucharistia, & calix Domini, qui indignè sumentibus vertitur in condemnationem, sicut iniquitas: *i. cor. 11. f.* Quicunq[ue] manducauerit panem, & biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. *Malac. 1. b.* Offertis super altare meum pollutum panem. Vel potest intelligi de pane scripturæ, qui multis vertitur in impietatem abutentibus ea.

*q* Iustorum autem semita ] Id est, sanctorum pita, quæ dicitur semita, propter tria, scilicet munditiam, breuitatem, rectitudinem.

*r* Quasi lux splendens ] Illuminans alios per bonum exemplum.

*s* Procedit ] proficiendo alijs.

*t* Et crescit ] in se.

*u* Vsq[ue] ad perfectam diem] Id est, diem æternitatis, cui nulla nox succedit, & ideo perfecta. De qua *Psal. 83.* Melior est dies vna in atrijs tuis super millia. Semita igitur iustorum à nocte peccati incipit, & per lucem gratia tenditur, & in die gloria terminatur. Vnde *cant. 6. c.* Quæ est ista, quæ pro-

reditur quasi aurora consurgens.

*x* Via impiorum tenebrosa ] est tenebris peccatorum. *Ioan. 3. c.* Qui male agit, odit lucem. Et

*y* Nesciunt vbi corrunt ] quia cadunt retrò cum Heli, *i. Reg. 4. d.* Et crucifixoribus Domini. *Ioan. 18. a.* Et non vident quia malitia excæcati sunt, *i. Ioann. 2. b.* Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo non est; qui autē odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat,

& nescit, quod eat, quia tenebrae excæauerunt oculos eius.

*z* Fili mi, ausculta, ] Tertia pars capituli, vbi monet habere rectam intentionem in bonis operibus, quia qualis est inten-

titio, tale est opus, secundum quod dicit Ambrosius affectus tuus operi tuo imponit nomen. Fili mi, ausculta, id est, reue-

renter & attente audi. *a* Sermones meos ] qui sunt recti, &

inde non fabulosi vel ociosi: Hoc est contra quosdam, qui ser-

mones Dei quasi fabula audiant, vel loquuntur. *Pf. 118.* Nar-

raverunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua. *b* Et ad eloquia mea inclina] Id est, humilia obediendo c Aurem tuam] interiorem. *d* Ne recedat ab oculis tuis] interiorib. in-

tellecetu scilicet, & affectu, quos debent illuminare, secundum

quod

quod dicit *Psal.* 118. Declaratio sermonum tuorum illuminat & intellectum dat parvulis. Idem legitur *Deut.* 6. b. Ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque & non mouebuntur inter oculos tuos.

a Custodi ea ] scilicet, eloquia.

b In medio cordis tui] non in angulo, id est, custodi ea non tantum in memoria, sed etiam in affectu, *Deut.* 11. c. Po-

B  
al. f  
carni.

nite verba mea in cordibus, & in ani-

mis vestris, & sus-

pendite ea pro signo in manibus, & inter oculos vestros col-

locate. Et quare? c

Vita enim sunt] id est, causa vita spiri-

tualis. *Joan.* 6. g. Ver-

ba, quæ ego loquor tuis, o & omnes viæ stabili-

al. f se-  
mitam

vita sunt, id est, vita spiritualis. Sed quibus? d

Inuenientibus ea] Id est, impletibus ea, & intelligentibus: e

Et sunt vniuersæ, &c.] causaliter, id est, omnium hominum, vita

sunt eloquia Domini, quoad opera fortiora, sanitas vero

quoad infirmiora. Et quia in corde est sedes animæ, quæ

viuificat, secundum Aug. Ideò monet Salomon cor custodi-

ri, vel quia in medio cordis iussit ponit eloquia sua, ideò

monet illud custodiri quasi arcum thesauri preciosissimi, di-

cens.

f Omni custodia, &c.] id est, triplici custodia scilicet, mem-

brorum cohibitione, quia mors intravit per fenestras. *Hier.*

9. f. malarum cogitationum repressione, & bonarum imple-

tione, quia domum vacantem licet mundatum ingrediuntur,

& inhabitant spiritus nequiores. *Mat.* 12. d. B. Bernar. vulgo

dicitur. Bonum castrum custodit, qui suum corpus custo-

dit, nos autem non sic: sed vile sterquilinium custodit, qui

corpus suum custodit, quoniam qui seminat in carne, de car-

ne metet corruptionem. *Gal.* 6. b. Sed qui cor suum custodit,

ille bonum castrum custodit, qui seminat in spiritu, de Spi-

ritu metet vitam æternam. Sed hoc castrum est in medio

inimicorum, id est, in carne situm, vndiq; impugnatur. *Bar.* 3.

b. Quid est Israel, quod in terra inimicorum est? Vndiq; ergò

custodiendum est illud castrum, quia vndiq; impugnat-

ur. Inferius impugnat concupiscentia carnis. *Gal.* 5. c. Caro

concupiscit aduersus spiritum. Contra hunc hostem oppo-

nendus est rigor disciplina. Nam qui molli sensualitatis cu-

stodiz cor suum custodiendum commiserit, introduceit ini-

micos in domum eius, qui eum occidet, sicut legitur 2. *Reg.*

4. b. quod Isboseth dormiente, ostiaria purgans triticum in-

trare permisit Rachab & Banaa, qui eum dormientem occi-

derunt. Superius imminent timor iudicij, quod mirabiliter

concutit animam. Vnde Apostolus *Hebr.* 10. f. Horrendum est

incidere in manus Dei viuentis. Contra hunc hostem oppo-

nendum est iudicium confessionis, quia si nosmetipso di-

iudicauerimus, non vtiq; iudicaremur 1. *Cor.* 11. g. Retrò in-

sequitur mortifera delestatio ex recordatione præteriorum

peccatorum, quia conscientia misera quasi post deuoratio-

nem filij sui, comedat secundinas, secundum quod dicitur:

*Deut.* 28. f. Tenera mulier & delicata inuidet viro suo, qui

cubat in sinu eius super filij, & filiæ carnibus, & illuie se-

cundinarum, quæ egrediuntur de medió foeminum eius, &c.

Carnem filij comedat mater, cum quis in carnalis opere de-

lestat. Secundinarum illuuiem clam deuorat, qui de me-

memoria peccatorum delestante in occulto se satiat. Contra

hanc impugnationem opponenda est assiduitas lectionis,

quæ ad aliud mentem trahat. f. ad amaritudinem pœna in-

fernii, Iuxta quod legitur *Apost.* 10. d. vbi dicit Angelus Ioan-

ni. Accipe, librum & deuora illum, & faciet amaricari ventre

tuum. Item Hieron. Ama scientiam scripturarum, & carnis

vitia non amabis. A nte impugnat importunitas tentationi.

Contra hanc opponenda est instantia sanctæ orationis. Vnde

*Exod.* 17. c. legitur, quod Moyses orando eiuvit Amalech,

id est, Diabolum. A sinistris vrget arrogantium & insolentium

fratrum inquietudo. Cui opponenda sunt duo, scilicet pa-

tientia, & compassio, quæ sunt duo brachia charitatis. 1.

*Corint.* 13. b. charitas patiens est, benigna est. Hoc est,

quod dicitur *Rom.* 12. d. Noli vinei à malo, sed vine in bo-

no malum. A dextris prouocat obedientium fratrum feror

Hugonis Card. Tom. III.

& deuotio. Et hoc duobus modis fit, aut bonis actibus eorum inuidendo, aut singularem eorum gratiam indiscretè imitando. De primo dicitur *Gene.* 27. g. Oderat semper Esau Iacob pro benedictione, quæ benixerat ei pater. Item *Gene.* 37. a. Videntes fratres Joseph, quod à patre cunctis fratribus plus amaretur, oderant eum, nec poterat ei quicquam pacificè loqui. De secundo legitur i. *Machab.* 5. g. Quod Josephus, & Azarias volentes imitari virtutes Machabæorum, & sibi facere nomen, à Georgia superati sunt. Sic multi, maximè in claustris volentes indiscretè imitari singularem gratiam aliqui quandoq; deficiunt, & postea superantur. Contra hanc impugnationem opponenda sunt duo, scilicet, congratulatio, & discretio. Congratulatio, ne inuideas; Discretio ne imitari desideres quod non vales. Forti ergò custodiâ & diligenti custodiendum est hoc claustrum, quod tot insultibus impugnatur [Omni] igitur custodiâ, id est, perfecta, serua cor tuum, à triplici hoste. s. mundo, carne, Diabolo. Primus suggerit vanitatem, secundus voluptatem, tertius iniquitatem. Contra primum oppone amorem pauperitatis. Contra secundum candorem castitatis. Contra tertium feruorem charitatis, vel humilitatis. Et quare.

g Quia ex ipso, &c.] supple & mors, quia ad examen cordis id est, intentionis, modus estimatur vita, ut dicit G/a. Et ut possis custodire cor.

b Remoue à te, &c.] duobus modis, ut nec prauum quid loquaris, nec alijs detrahias & subditos huic vitio, ne te corruptant, fugias. *Eccles.* 28. d. Sepi aures tuas spinis, & linguam nequam noli audire, & ori tuo facito ossia, & seras auiibus tuis, *Jnf.* 24. c. Cum detractoribus ne commiscearis, quoniam repente veniet perditio eorum. Vnde B. Bern. Detracitio triplex est gladius, quia uno istu tres occidit, detrahentem, audiensem, & illum, cui detrahitur, cum ad eum peruerenter. Quia vero non solùm per os euolat cor, quasi auis de perferrata cauea, sed etiam per oculos. Ideò subdit.

i Oculi tui] interiores, & exteriores.

k Recta videntur] id est, æterna, non terram, ut porci. De quibus. *Pf.* 16. Oculos suos statuerit declinare in terram. *Greg.* Non licet intueri, quod non licet concupisci. Vnde *Jol.* 31. a. Pepigi foedus cum oculis meis, &c. Non sic David qui stulte vident Bersabee se lauantem, & male concupivit 2. *Reg.* 11. a. Non sic Eua, quæ vidit lignum, quod esset pulchrum visu, & ad vescendum suave, tulit & comedit, *Genf.* 3. b. Non sic inuidi & cupidi, qui tantum mala vident. *Eccles.* 14. b. Nequam est oculus inuidi, & auertens faciem suam, & despiciens animam suam. Insatiabilis est oculus cupidi in partem iniquitatis, non satiabitur, donec consumet iniustiam aefaciens animam suam. Oculus malus ad mala.

l Et palpebra tua] id est, discretio, vel præuisio, vel consilia sapientum.

m præcedant gressus tuos] Id est, opera tua. *Eccles.* 22. d. Sine consilio nihil facies, & post factum non pœnitibis. Hoc est contra quosdam, qui cum propositum & voluntatem suam firmauerint, querunt consilium aliorum, cum econuerso deberent facere.

n Dirige semitas pedibus tuis, ] ad litteram ne erres. Vel [pedibus,] Id est, affectibus, ne erres in fide, vel in moribus. Et recte, quoniam ratio oculus mentis intelligitur, non inconuenienter vis concupiscibilis, & irascibilis, pedes animæ intelligitur, quibus dirigendæ sunt à ratione semitas virtutum. Et bene dicit. Dirige semitas, non vias, quia electi filij, quos alloquitur Salomon, non sunt contenti publica via præceptorum, sed per ardua consiliorum concidunt ad cœlum.

o Et omnes viæ tuæ stabilentur ] in Deo, per fidem, scilicet, & opera, ne levitate mentis à proposito bono mouearis. Vnde 1. *Cor.* 15. g. Stabiles estote, & immobiles, abundantes in opere domini, semper viæ claustralium stabilitæ sunt, quia sunt in spiritualibus, & æternis, quæ omnino immobilia sunt. Sed viæ secularium instabiles sunt, quia sunt in temporaliibus, quæ instabilia sunt, & caduca. *Eccles.* 14. c. Omne opus corruptibile in fine deficit, & qui illud operatur, ibit cum illo, & omne opus electū iustificabitur, & qui illud operatur, honorabitur in illo. Et nota quod cum dixisset. Dirige semitas pedibus tuis, mutans, nomen semitas in viam, subiunxit.

Et omnes viæ tuæ stabilentur. Vnde hoc: nisi quia proficiensibus ipsa arduitas consiliorum dilatatur, & planatur per amorem, ut iam non grauent plū consilia, quam præcepta. *Mat.* 10. d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenjetis requiem animabus vestris. Iugum enim mihi

B 2 suauis

# Liber Prouerbiorum.

suaue est , & onus meum leue , quia portantem ad alta subleuat. Dirige, inquam, semitas pedibus tuis, ita ut non declines. Vel sic. Ita stabilientur viæ tuae.

¶ Ne declines ad dexteram , ] de tua iustitia presumendo. Rom. 10. a. Ignorantes Dei iustitiam , & suam statuere querentes, iustitia Dei non sunt subiecti. Vel in tua sapientia nimium confido.

Suprà 3. a. Ne innitaris prudentia tuae. b Ne declines ad dexteram , c Auerte pedem tuum à malo : e Vias enim quæ à dextris sunt, f nouit Dominus : g peruersæ verò sunt, quæ à sinistris sunt. h Ipse autem i rectos faciet t gressus tuos, k in terra auctem tua in l pace producentur.

C A P. V.

aliis +  
cursus

Diuinitibus huius saeculi præcipe non sublimis sapere. Vel nimis de Dei misericordia presumendo eodem modo. b Neque ad sinistram ] declines per contraria. Vnde Nume. 20. c. dicitur: Gradiemur via publica , neque ad dexteram neque ad sinistram declinantes , donec transeamus terminos tuos. Et ut fiat hoc.

c Auerte pedem tuum] ad literam , vel affectum.

d A malo] Id est, à peccato, vel à mundo, qui torus positus est in maligno 1. Ioh. vlt. d. Hoc est, ita auerte affectum animi , ne à recto deuies. Glo. Quia virtutes discretiones quarunt, quarum nimetas omnis in vitio est. Quia verò dixerat non esse declinandum ad dexteram, neq; ad sinistram , posset aliquis credere, quod vtraq; via mala esset, & quæ à dextris est & quæ à sinistris , & hoc non est verum. Quare?

e Vias enim, quæ à dextris sunt, ] Id est, quæ ducunt ad dexteram , vbi erunt agni : Mat. 25. c.

f Nouit Dominus, ] Id est, approbavit , quia per eas incensit , & sedet ad dexteram Dei patris & nos oportet per easdem incedere, si volumus cum eo sedere.

g Peruersæ verò sunt , quæ à sinistris sunt ] Id est, quæ ducunt ad sinistram, vbi erunt hoedi, quibus diceretur. Ite maledicti , &c. Mat. 25. d. Ideò declinanda. Breuiter igitur viæ à dextris sunt, humilitas, paupertas, vilitas , & cæteræ tribulationes. Act. 14. d. Per multas tribulationes &c. Viæ à sinistris sunt honores saeculi, delitiae carnis , diuitiae mundi , & huiusmodi bona temporis. Job 21. b. Ducunt in bonis dies suos , & in puncto ad Infernum descendunt. Ideò autem auerte à malo pedem tuum , vt eas per vias, quæ sunt à dextris, quia Dominus iuuabit te, & proteget. Et hoc est

b Ipse autem [ scilicet, Dominus.

i Rectos faciet ] ad se , gressus tuos. Vel , cursus tuos , alia litera, id est, mentis affectus.

k Itinera autem tua] Id est, opera, vel intentiones / In pace producentur] Id est, terminabuntur. Glo. Si auerteris à malo pedem tuum, si bona, quæ docui, Domino adiuuante, facere studueris, aderit , ipse propitius conatus tuis , vt & nunc rectè ingredi , & tunc ad pacem valeas peruenire æternam.

E X P O S I T I O C A P. V.

¶ Ili mi, &c.] In hoc capitulo secundum literam agit Salomon principaliter contra vitium carnis.

Mysticè autem contra doctrinam erroris , quæ est spirituallis meretrix.

Moraliter autem docet fugere carnales voluptates, & etiam quædam vitia. Diuiditur autem hoc capitulum in duas partes. In prima docet vitare fornicationem. In secunda seruare coniugium. Ibi : Bibe aquam. Dicit ergo.

m Fili mi,] per imitationem, vt ad pacem prædictam valeas peruenire.

n Attende sapientiam ] qua degustata , despit omnis caro, Attende reuerenter, quasi sanctam, & sollicitè quasi profundam . Job 28. c. Sapientia trahitur de occultis. Ioh. 4.b. Puteus altus est.

o Meam ,] non mundi , quia illa inimica est Deo : Iac. 4. a.

p Et prudentia ,] qua cauentur fraudes.

p Mea ,] non carnis, quia illa mors est : Rom. 8.b. r Inclina aurem tuam ] interiorem. s Ut custodias cogitationes ] bonas, quæ sunt sicut radij solis illuminantes mentem, & sicut fundamenta totius cœlestis ædificij , & sicut semina bonorum operum , & radices sanctorum affectionum. E contrario malæ cogitationes sunt radices pestiferæ , & quasi oua Diaboli , quæ fouet in nidulo cordis nostri. Vnde Ioh. 58.a. Oua

# Cap. V.

aspidum ruperunt, & quod confortum est, erupit in regulum, i. in consensem, vel in opus malum, Vnde sequitur: Opera eorum inutilia , & opus iniquitatis in manibus eorum. t Et disciplinam labia tua conseruent] vt sermo tuus sit sale dis. formationis conditus. col. 4. Sermo vester semper sit in gratia tione sale conditus , vt sit utilis. Eccles. 22. d. Quis dabit ori meo lingua.

custodiad, & super labia mea signaculum certum, vt non cadam in ipsis & lingua mea perdat me. Item vt sit sermo honestus, vt det. stillans al. +

Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut avaritia non nominetur in vobis, sicut decet Sanctos, aut turpitudo, aut stultiloquium aut scurrilas, quæ ad rem non pertinet. Hieron. Illi spurca loquantur , qui possunt spurca committere. Item vt sit temperatus, ita vt non sit nimius inf. 10. c. In multiloquio non deerit peccatum , qui autem moderatur labia sua , prudentissimus est. Item vt sit dulcis inf. 16.c. Qui dulcis est eloquio, maiora reperiet. Item vt sit opportunus, vt , s. loco, & tempore suo dicatur , quia est tempus tacendi , & tempus loquendi : Eccles. 3. b. Et inf. 15.c. Sermo opportunus optimus est, hoc est, lingua circumcisio. Et qui sic circuncisus est in lingua, perfectus est Iacob. 3. a. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Et inf. b. Omnis natura bestiarum, & volucrum, & serpentum , & cæterorum domantur, & domita sunt à natura humana, linguam autem nullus hominum domare potest : Etenim inquietum malum , plena veneno mortifero. Vnde quidam Sanctus legitur orasse: Domine, libera me à lingua mea. u Ne intenderis fallaciæ mulieris, ] id est, mulieri fallaci, vt sit ibi Endiadis. Vel fallaciæ mulieris dicit speciem mulieris, quæ multos decipit, & fallit inf. vlt. d. Fallax gratia , & vana est pulchritudo. Vel fallaciæ mulieris est ornatus eius exterior, quo se ornat, vt alios fallat inf. 7.c. Intexui lectulū meum fūnibus, straui tapetibus meis ex Ægypto, &c. Ad literam ergo De mæ exponitur de mala muliere. De qua dicitur Eccles. 7. d. Inueni la mu amioré morte mulierē. Per hanc multi decepti sunt. David liere, fortis. Reg. 11.a. Salomon 3. Reg. 11.a. Samson: Jud. 16.e. Cùm hos cecidisse recolimus, timere debet vnuquisq; pro se, quia nec David sanctior, nec Salomon sapientior , nec Samson fortior aliquis inuenitur. Vnde Aug. Nimis effrenans est , qui illuc ire contendit, vbi conspicit alios cecidisse. De hac muliere, & bona similiter satis inuenies inf. 7. d. Eccles. 7. Eccles. 9. & 25. & 26. & 36. & 42. Prosequitur autem Salomon fallaciæ mulieris, quæ sunt septē. Fallax est, garrula, curiosa, incostans, adulatrix, amara , pertinax. Dicit ergo Ne intederis fallaciæ mulieris respicio, vel audiēdo. x Fauus enim distillat labia meretricis] fauus propter verborū dulcedinē, distillans propter affluētiam, q.d. labia i. verba meretricis dulcia sunt , & affluētia. y Et nitidius oleo guttur eius ] ad literā vnguentis meretricis compositū , & præparatum. Ad litteram, hæc duo potissimum querit meretrix ad capiendos miseris, & incautos iuvenes s. sermonis suavitatem, & corporis formositatem. Vno capit miserum hominem per oculos, altero per aures. Hæc enim duo sensus sūt fenestræ animæ, per quas sæpe mors intrat ad ipsam. Hil. 9. f. z Nouissima autem illius amara quasi absynthiū q; in visceribus ab aliquo sumptū amarescit, sic luxuria amarescere facit conscientiā fornicatis, sed in futuro magis amarescere faciet in gehenna. a Et acuta, &c. ] quia cor necat, & animam.

u Ne intenderis fallaciæ mulieris, ] Mysticè, mulier, sue meretrix fallax est hæresis, seu hæreticus. Myticè

x Fauus distillans labia eius, ] Id est, verba eius sunt suavia. y Et nitidius oleo guttur eius ] Id est, eloquentia eius compositior est doctrina Spiritus Sancti, quo quasi oleo fides catholica consecratur.

z Nouissima autem illius amara quasi absynthiū, ] id est, in nouissima vltione , interius amaritudo conscientiæ remor dentis, & exterius

u Ne intenderis fallaciæ mulieris] Moral. meretrix est mundus, quia arridet ad modū meretricis in flore diuitiarum, sed iste risus error est. Eccles. 2. a. Risus reputau errorē, & gaudio dixi, quid frustra deciperis, Itē blāditur promissione osculatur dignitatis collatione.

**B** necat & animam. *a* Pedes eius] i. pedum compositio. *b* Descendent in mortem] i. descendere faciunt ipsam, & adulterum. *d* Et ad inferos gressus illius e penetrant] Causaliter, vel pedes sunt voluntates, & gressus opera, quia & voluntate, & opere peccat mortaliter, & peccare facit. *Eccles. 25. b.* Brevis omnis malitia

super malitiam mulieris. Vnde quidam Philosopher fertur alij Philosopho, respondisse, quo vis, me duc, dum modò non sit ibi mulier. *f* Per semitam vita non g ambulant] i. quæ dicit ad vitam æternam, q. d. non facit bona. *b* Vagi sunt gressus eius, &

inuestigabiles] quia modò hic, modò ibi, *inf. 7. b.* *Vaga*, quietis impatiens, nec valens consistere in domo pedibus suis, nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulos infidians.

**Mysticæ** *Ω* tis, & exteriùs ignis gehennæ cruciabit ipsum hæretici, & illos, qui doctrinæ eius cōsentiantur. Per abſynthium enim, quod in visceribus potatum amarescit, significatur amaritudo conscientiæ remordentis. Per gladium foris scindentem: significatur pœna exterior ignis infernalis. Hæ enim duæ pœnæ erunt in inferno perpetuae. *Jsa. vlt. g.* Vermis eorum non morietur, &c. *a* Pedes eius] i. voluntates. *b* Descendent] id est, descendere faciunt. *c* In mortem] culpæ & gehennæ. *d* Et ad inferos gressus illius] id est, opera. *e* Penetrant per semitam vita] id est, per recta & sana dogmata sacra Scriptura, quæ ducunt ad vitam. *g* Non ambulant, hæretici, & qui sequuntur eos. *b* Vagi sunt gressus eius:] i. affectus per diuersas hæreses dispersi, quia alij negant Christum esse Deum, scilicet, Carpocratiani. Alij negant esse hominem, scilicet, Euticiani. Alij tres personas confundunt in unam, ut Sabeliani. Alij essentiæ dividunt in tres, ut Ariani. Alij dicunt Christum habere Deitatem pro anima, ut Apollinarij. Apollinaris enim primò dixit Christum, ἄνθρωπον apyschen, hoc est sine capite i. fine anima, postea conuictus, dixit eum ἄνθρωπον, id est, sine mente, id est, sine ratione. Alij dicunt, quod Christus est duæ personæ, ut Nestoriani. Ob hoc, & alias huiusmodi divisiones, dicit Dominus per Hier. 15. c. *Vt mihi*, mater mea, quare genuisti me virum rixæ, virum discordiæ in vniuersa terra? *i* Et inuestigabiles] quia sine fundamento rationis, vel quia vitij dedecus infinitum est.

**Moral.** \* dignitatis collatione. *Matt. 26. e.* Quemcumque osculatus fuero, &c. *Luc. 22. e.* Iuda, osculo tradis filium hominis? Amplexatur parentum honore, & possessionis amplitudine. Item meretrix est carnalis voluptas, quæ in superficie delectationem, sed interiùs amaritudinem habet. Vnde *infra. 23. d.* Ne intuearis vinum, cum flavescit in vitro, &c. Hæc est illa meretrix, quæ dixit Ioseph, id est, cuilibet bono, dormi mecum *Gen. 39. c.* Hæc est Dalila, quæ decepit Samsonem, *Iud. 16. e.* *t* Nunc ergo, fili mi, audi me] suscipiendo doctrinam meam, & faciendo quod doceris. *l* Et ne recedas à verbis oris mei] quibus erudio te, ad literam. Vel, Oris mei, id est, legis, & Euangelij, vel Doctorum. *Hier. 15. d.* Si separaueris pretiosum à vili, &c. Quia sunt via & regula & lux, & vita, vnde qui ab eis recedit, errat in iuvio, tortuose incedit post serpentem tortuosum, & in tenebris ambulat, & mortem incurrit. *m* Longè fac ab ea], scilicet, muliere. *n* Viam tuam, ] Id est, vitam, vel conuersationem, cauendo ne occurras ei, vel alloquaris. *o* Et ne appropinques foribus domus eius, ] Id est, occasionibus, vel circumstantijs. *Gen. 19. d.* Ne stes in omni loco circa regionem. Vnde Ioseph relicto pallio fugit. *Gene. 39. e.* Vel fores sunt verulæ mediatrixes, à quibus quasi à portis inferni est fugiendum.

*p* Ne des alienis] i. dæmonibus, qui superbiendo aliena aereunt se à Deo. *q* Honorem tuum, ] i. florem iuuentutis tuæ, abutendo ea in peccatis, sicut illi, qui dicunt *Sap. 2. b.* Frustramur bonis, quæ sunt, vt amur creatura tanquam in iuuentute celeriter, & non prætereat nos flos temporis, &c. Vel, honorem diuinæ similitudinis, quem dat dæmonibus, cùm peccando quis eorum voluntatibus se subiicit. Vel, honorem dominationis qui datus est homini à Deo dicente: Domina-

mini piscibus maris, & volatilibus cœli, & vniuersis animalibus, quæ mouentur super terram, *Gen. 1. d.* Hunc honorem dant homines dæmonibus, vel vitijs, quibus sese subiiciunt, luxuriosi, voluptati, auari, vanitati, superbi, iniurianti. Hic est triplex funiculus Diaboli, qui difficile rumpitur, *Eccles. 4. c.*

Habet tranei viribus tuis, u & labores tui etiam quilibet honorem suum proprium, quem monetur non dare dæmonibus abutendo. Coniugati habent honorem coniugij: continentes honorem continentia, virgines honorem mean. Pene g fui in omni malo in virginitatis: Prælati honorem Prælationis, subditu honorem obedientia, abstinentes honorem abstinentia, & sic de alijs. Hunc honorem vendidit Esau pro rufa lenticula. *Genes. 25. d.* Econuerso Naboth maluit mori, quam vendere hæreditatem patrum suorum *3. Reg. 21. a.* Vnde *B. Bern.* Mementote Abbates, mementote & fratres, Christus ne perderet obedientiam, perdidit vitam. *If. 42. b.* Gloriam meam alteri non dabo. *r* Et annos tuos] Id est, tempus tibi datum ad poenitentiam, ne des. *s* Crudeli] Id est, Diabolo demorando in peccatis. Crudelis dicitur Diabolus, quia nullius miseretur. *Hier. 6. f.* Crudelis est, & non miseretur. Item 16. c. Seruietis dijs alienis, qui non dabunt vobis requiem die ac nocte. De his conqueritur Dominus *Iob. 24. d.* Dedit ei locum poenitentia, & ipse abutitur eo in superbia. *t* Ne forte impleantur, &c.] Id est, opibus virium animalium & corporis. *Ose. 7. c.* Comederunt alieni robur eius, & ipse nesciuit. *Hier. 50. b.* Exosflavit eum Nabuchodonosor Rex Babylonis. Demones autem dicuntur extranei, quia extra gratiam Dei sunt, & alios esse faciunt. *n* Et labores tui, ] Id est, fructus laborum tuorum. *x* Sint in domo aliena] quia qui male agunt, laborant. *Hier. 9. b.* Vt iniquè agerent, laborauerunt. *Sap. 5. b.* Lasciati sumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias difficiles. Item in domo aliena sunt labores illius, quod est in mortali peccato, & labore. Item ad literam in domo meretricis sunt labores illius, qui sua ibi luxuriosè expendit, sicut filius prodigus. *Luc. 15. c.* *y* Et gemas in nouissimis, in morte, scilicet, vel in Iudicio, sicut illi, qui dicunt *Sap. 5. a.* Intra se poenitentiam agentes, gementes praæ angustia spiritus. Quid nobis profuit superbia, aut diuiciarum iactantia quid contulit nobis? *z* Quando consumperis carnes tuas, & corpus tuum] In luxuria, ad literam, vel substantiam temporalem, quia sè accedit, quod illi, qui luxuriosè expendunt sua, in fine egent, ut filius prodigus, qui eupiebat implere ventrem de siliquis porcorum. *Luc. 15. c.* *a* Et dicas] praæ inopia. *b* Cur detestatus sum disciplinam] verborum Domini, vel verberum, quibus caro quasi disciplina restringitur à luxuria? *c* Et increpationibus] Domini, qui per scripturas, & per Doctores increpat luxuriosos. *d* Non acquieciunt, &c.]

**Mysticæ** *Mysticæ* de hæreticis patet, qui nec veterum, nec honorum Patrum dictis, & exemplis potuerunt ab errore reuocari. *e* Nec audiui vocem docentium me, ] vel monentium. *f* Et magistris non inclinaui aurem meam] interiorem, acquiescendo consilio eorum, id est, non obediam eis. *g* Pene fui in omni malo, ] id est, ferè omne genus peccati feci. *b* In medio Ecclesiæ, & synagogæ] Idem est Ecclesia, & Synagoga, scilicet, Conuentus populorum, tamen Ecclesia interpretatur conuocatio, Synagoga interpretatur congregatio. Vtique nomine vocabatur antiquitus populus Dei, modò pro differentia, populus Iudeorum dicitur Synagoga, Christianus vero populus dicitur Ecclesia, merito fidei, & scientia maioris dignitate. Posse sunt enim tam rationabilia, quam irrationabilia congregari, sed solum rationabilia conuocari. Vtrumque tamen aliquando accipitur in malo. *Psal. 105. Exarsit ignis in synagoga eorum.* Item *Psal. 25. Odiu Ecclesiam malignantium.* Est igitur sensus. [Pene fui in omni malo in medio Ecclesiæ, & Synagogæ, ] id est, publicè coram omnibus ferè omne malum feci, quod multum aggrauat peccatum. Vnde de hoc redarguuntur, *Isa. 5. b.* Peccatum suum sicut Sodoma prædicauerunt.

# Liber Prouerbiorum.

## Cap. V.

**a** Bibe aquam, &c.] Secunda pars capituli, vbi ait Salomon de castitate coniugali conseruanda. Suprà enim docuit fugere meretrices, sed quia non omnes possunt, aut volunt continere, idè docet hic vti propria vxore, quia melius est numerus quam viri 1.co.7.b. Vel Mysticè. Supra docuit cauedum ab hereticorum doctrina, nunc docet

**a** Bibe aquam de cisterna tua, & custodiaz scripturam aut lectionum attendendum. Dicit ergò: Bibe aquam, q.d. Ita docui te, fili, fugere fornicationem, & si non potes, aut non vis penitus cōtinere, quia nemo ad hoc co-gendus est, bibe aquam de cisterna tua, id est, refrigeria ardorem concupiscentia tua cum uxore propria. **b** Et fluenta putei tui bibe] Idest, sicut libidinis in uxore tua extingue. 1.cor.7.a. Bonum est homini mulierem non tangere, propter fornicationem autem vniuersisq; uxorum suam habeat. Sed quia matrimonium non solum causa vitandi fornicationem statutum est, imò propter bonum prolis educandæ ad cultum Dei, idè sequitur. **c** Deruentur fontes] tui foras, idest, procreentur filii, ex quibus alij scaturiant. **d** Ei in plateis aquas tuas diuide] Idest, in facie Ecclesiæ filias tuas nupsi trade. Hic habuerunt auctoritatem, qui prohibuerunt clandestina matrimonia. **e** Habeto eas solus] Idest, in potestate tua retine, quolibet matrimonij tuos liberos socios q.d. dum filii, & filii sunt in potestate tua, socia eos matrimonij, secundum quod noueiis, ne cùm fuerint sui iuris, nubant indignis, te nolente, sicut sèpè contingit, illis, qui nimis diu filios, & filias tenent iniquitas. Hoc est quod dicitur Eccles.42.b. In conspectu omnium virorum filia patris abscondita est, i.e. esse debet, vigilia, & sollicitudo eius aufert somnum, ne forte in adolescentia sua adultera efficiatur, & cùm viro commorata, odibilis fiat, ne quando polluatur in virginitate, & in paternis suis grauidi inueniatur. Et hoc est, quod sequitur hic. **f** Nec sint alieni, &c.] Idest, filii geniti ex fornicatione, ne heredes tui. Vel alieni, i. fornicatores, vel meretrices. **g** Participes tui] i. sibi os tuae. **h** Sit vena tua benedicta, i. proles tua sit matrimonio bene copulata. **i** Et lætare cum muliere] i. cum uxore, quam duxisti in adolescentia, q.d. si bonam vis habere prolem, tantam habeas temperantiam cum uxore tua, quam adolescentis duxisti, vt etiam cùm senuerit, eam custodias, vt sic merito fidelis castimonia benedicaris in prole. Hoc est contra illos, qui corporalibus uxoriis, vel spiritualibus, cùm senuerint, dant libellum repudij, vt iuuenibus copulentur. **k** Cerua charissima] Idest, illa coniux sit tibi charissima, quæ sicut cerua serpentes, ita persequitur scortatores. **l** Et gratissimus hinnulus] Idest, filius ex ea natus castitatis amator, virtutum varietate distinctus, ad bona agilis, visu fidei perspicax, sit tibi gratissimus. Gratus, quia filius gravior, si castus; gratissimus, si fidelis. **m** Vbera eius inebriant, &c.] Idest, in ea sola ita delectare, vt non queras in alia delectari, sicut ebrios satiatus vino, non querit aquam porare.

**n** Et in amore eius, & cæt.] Idest, ita, quod nunquam in alia. Non est probabile, quod Salomon doceat operi uxorio insister, sed ne prima uxore viuente, aliam ducat, vel ne meretrice adhæreat, exhortatur, sicut dicitur 1.corint.7.b. Præc.

**a** pio non ego, sed

**Moral.** **a** Bibe aquam, &c.] Moraliter. cisterna est cor humanum, pluviam de cœlo recipiens, i.gratiæ à Deo. 1.ac.1.c. Omne datum optimum, &c. Idem dicitur puteus propter profunditatem. 1.hiere.17.b. Profundum est cor hominis, & inscrutabile. In puteo scaturit aqua, in cisterna desursum venit, & cor humanum quædam scit per inuentionem, quædam per doctrinam. Aquam ergò de cisterna sua, & fluenta putei sui bibit, qui potest dicere cum Apostolo: Gloria nostra haec est testimonium conscientia nostræ 2.cor.1.c. Fons foras deriuatur, cùm gratia exit in opus, vel scientia in sermonem. Vel Cisterna est sacra scriptura, plena aquis omnium gratiarum, vel spiritualium sententiarum. Eadem dicitur puteus propter profunditatem intelligentiæ. 1.joh.4.b. Puteus altus est. Hic est puteus viuentis, & videntis. Gen.24.g. habens aquas salientes in vitam æternam, quas qui biberit, non sicut yn-

quam 1.joh.4.b. Vnde 1.saint.4.d. Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de libano. Huiusmodi a quæ primò bibenda sunt, & postea deriuandas foras. Et hoc est, quod dicit. **a** Bibe aquam, &c.] Idest, aqua spiritualis intelligentiæ te refice, vel sacram scripturam addisce. Et po-stea.

**c** Deruentur fontes, &c.] Fontes, s. sacrorum eloquiorum docendo, & prædicando alijs, vt prius sibi concha, quam canalis. De his fontibus dicitur 1.saint.12.b. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris. Vsus aquarum communis est omnibus, vnde patet, quod iniuriosus est, qui aquas huiusmodi sibi soli retinet Ideò sequitur. **d** In plateis aquas, &c.] quia non omnia omnibus sunt prædicanda, sed cuique prout expediat. Vnde 1.att.4.g. Diuidebatur singulis prout cuique opus erat. Sic innocens efficit prædicator non plus, quam expedit ministrando, de cibo. 1.job.27.c. Innocens argentum diuidat. Vel in plateis illis, s. qui sunt in lata via, quæ ducit ad mortem, idest, peccatoribus, 1.att.9.b. Non veni vocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam. 1.saint.44.2. Effundam aquas super sicutientem, & fluenta super aridam. Item 55.a. Omnes sicutientes venite ad aquas e. Habeto eas solus] prius in contemplatione, vt te prius edifices, & postea alios. Vel. Habeto eas solus, scilicet fauorem humanum prædicando, non querendo. Vel, solus à communicatione indignorum. 1.att.7.a. Nolite sanctum dare canibus, &c. Vel solus à communione hereticorum diuisus. Vnde sequitur. **f** Nec sint alieni. **g** participes tui i. demones, vel heretici. Vnde Gl. Immundi spiritus participes sunt doctoris, si eius mentem vel elatione, dum prædicat, vel heresi, vel quolibet alio vicio corrupunt. Solus autem aquas possidet, cum membris Ecclesiæ fideliter conatus ab extraneis se cōseruat. **h** Sit vena tua benedicta] Vena dicitur à veniendo. Vena igitur est os doctoris, per quam ad alios spiritus vitalis venit 1.inf.10.b. Vena vita os iusti. Hæc vena debet esse benedicta primò benedictione fecunditatis in se, postea debet esse benedicta benedictione affluentiæ alijs effluendo, sicut horreum plenum, quod effluat frumentum 1.inf.11.d. Qui abscondit frumentum in tempore famis, maledicetur in populis; benedicta, quæ aperte prædicat. Eccles.3.i.c. Splendidum in partibus benedicent labia multorum. Vel os iusti debet esse vena benedicta, vt nihil nisi benedictionem loquatur. Ephe.4.g. Sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus est ad edificationem. Sunt autem venæ maledictæ, per quas, s. veniet mors, ora, s. detractorum, adulatorum, hereticorum. De quibus 1.saint.13.d. Siccabit Dominus venas mortis. **i** Et lætare cum muliere adolescentia tua] Idest, cum sapientia, quæ mulier dicitur, quia mollem & suauem reddit animam, & quia est sponsa eius. Sap.8.a. Quæsiui sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum formæ illius: adolescentia dicitur, quia à pueritia scire desideramus. Eccles.6.b. Fili, à iuuentute, tua excipe doctrinam. Ad honestatem etiam, & sapientiam nati sumus, vt dicit Philosophus.

**k** Cerua charissima] Cerua est Christus, vt dicitur in 1.Christi titulo super Ps. 21. propter ceruæ proprietates, quæ ei adiunctæ dicuntur. Serpentem de cauerna statu suo extrahit, sic Christus peccata de corde hominis inspiratione gratiæ. 1.saint.ca. proprietas. 1.saint.b. In cauerna reguli, qui ablectatus est, manum suam mitit, proprie-tatibz. 1.saint.c. 26.d. Obstetricante manu eius eductus est coluberoes tortuosus. Item Cerua serpentem deuorat, & Christus Diabolus, vel peccatum. 1.job.40.d. Concordit eum amiciæ, diuident illum negotiatores. Item cerua comestio serpente, vestitatem deponit, sic Christus deiecto Diabolo, & deuorato, corpus eius in cruce vestitatem mortalitatis depositum in resurrectione. Item Christus assimilatur ceruæ propter modum pariendi. Incurnatur enim cerua, vt pariat. Vnde 1.job.39.2. Incuruantur ad foetum, & pariunt, & rugitus emittunt. Sic Christus, vt pareret nos Deo patri, incuruauit se, idest humiliauit, formam serui accipiens, & rugitus prædicatio-nis emisit.

**l** Gratissimus hinnulus] fidelis populus virtutum varietate distinctus, ad bona agilis. **m** Vbera eius] Idest, ceruæ inebriant te, quæ vbera sunt duo testamento. 1.saint.1.a. Meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis. Vel vbera Christi sunt Prædicatores, qui debent pacere paruulos filios Ecclesiæ lacte congratulationis, & compassionis, sicut Paulus. 1.cor.12.d. docet fieri cum flentibus, gaudere cum gaudientibus.

**n** Et in amore eius scilicet, ceruæ, idest, Christi.

**o** Delectare Psalm. 36. Delectare in Domino, & dabit tibi petitionem cordis tui.

\* Quare seduceris

¶ præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari, & vir vxorem suam non dimittat. ¶ Quare seduceris, &c. adhærendo ei, ex quo habes propriam, cui pateris coniungi absq; omni peccato? b Et] quare foueris in sinu alterius, s. mulieris? sed quia omnis homo, qui transgreditur lectum suum

*Job. 34. c. i. t. eius  
al. + quisque*

contemnens animā suam, dicit: Quis me videt? tenebræ circundant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circunspicit quem: vereor? delictorum memorum non memorabitur altissimus. *Eccles. 23.c.* Ideò subditur. c. Respicit. Dominus, &c.] q. d

ne fouearis in sinu alterius, quia respicit Dominus vias hominis, i. cogitationes, & desideria. d Et omnes gressus, &c.] i. opera si bona sint ad præmiandum, si mala ad puniendum. *Job. 26.b.* Nudus est infernus coram illo, nullum est operimentum perditioni. Item *Psi. 10.* Dominus considerat iustum, & impium. Item *Hebr. 4. d.* Omnia nuda sunt, & aperta oculis Domini, ad quem nobis sermo. *Eccles. 23. d.* Oculi Domini multò plus lucidiores super solem circunspicientes omnes vias hominum. e Iniquitates suæ] non alienæ, capiunt impium, sicut laqueus aues, & sicut hamus pisces. *Eccles. 9.c.* Sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo; sic homines tempore malo. Vel sicut fouea lupum *inf. 23.* Fouea profunda est meretrix, & putet angustus aliena. Vel sicut latro infidians *inf. 23. c.* Infidatur in via quasi latro, & quos incætuos viderit, interficiet. Vel sicut leo venationem. *Eccles. 27. b.* Leo venationi infidatur semper; sic peccata operantibus iniquitatem. f Et funib. &c.] quisq; constringitur, & constrictus deducitur ad patibulum infernale, sicut latro captus cum furto. Hos funes nemus Diabolo, cùm per malas cogitationes intorquemus prælia desideria, colla nostra injicimus per consensum & delectationem, ducimus per operationem, suspendimus per consuetudinem. g Ipse] scilicet, quilibet sic ligatus h Morietur] hic morte culpæ, & postea morte gehennæ, quæ est mors secunda. i Quia non habuit, &c.] verborum, vel verberum, id est, quia non suscipit. Nulli enim deest, sed omnibus se offert. *Heb. 12. b.* In disciplina perseuerate, quia tanquam filijs offert se nobis Deus. *Greg.* Sapientia ideò cor Salomonis deseruit, quia nulla eum, vel minima disciplina interius custodiuit. Disciplina enim est medicamentum animarum, arcens omnem putredinem, custos fidelissimus in domo conscientiæ, defensor patriæ, & rector ciuitatis.

\* a Quare seduceris] cum muliere aliena, quæ intelligitur omnis præsens mundi delectatio, quæ aliena dicitur, quia simul non est cum diuina. Vnde *B. Bern.* Delicata est diuina consolatio, non conceditur admittentibus alienam. c Respicit Dominus, &c.] sicut sponsus zelotypus. *Exo. 20. 2.* Ego sum Deus Zelotes. Et Respicit, ne vel illicitum aspectum in te videat. Item respicit, sicut Iudex omnia iudicaturus. *Hiere. 29. f.* Ego sum Iudex, & testis, dicit Dominus. e Iniquitates suæ, &c.] Id est, in fidelem, vel quemlibet peccatorem. f Et funibus, &c.] id est, peccatis suis, quæ sunt funes, quisque constringitur, vt non possit ambulare in via Dei. g Ipse] sic ligatus. h Morietur] in peccato. q Quia non habuit disciplinam] Domini: quæ erudit. *Isa. 5. d.* Propterea captiuus duetus est populus meus, quia non habuit scientiam. k In multitudine stultizæ &c.] quæ consistit in hoc, quod credit se esse sapientem, quod non solùm stultitia est, sed etiam dementia. l *Cor. 8. a.* Si quis existimat se aliquid scire, nondum cognovit, quemadmodum oporteat eum scire. *Isa. e.* Vx qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobis metipis prudentes.

*E X P O S I T I O C A P. VI.*  
¶ Ili mi &c.] In præcedenti cap. docui Salomon custo-

dire cor suum, siue spiritum contra suum inferius, id est, carnem, quia caro concupiscit aduersus spiritum, &c. *Gal. 5. e.* In hoc autem capitulo docet spiritum custodire ad proximum, qui iuxta se est, vt in se post bene ordinatus deinde benè, & iuste ad proximum ordinetur. Dividitur autem hoc capitulum in tres partes. In prima docet habere sollicitudinem circa res sibi commissas. In secunda docet vitare infra schismata, & apostasiam, ibi: Homo apostata. In tertia monet cauere iniuriam proximi, maximè in vxorem, ibi: Conservua, &c. Primò autem alloquens eum; qui pro amico sponte pondit, docet eum, vt illum sollicitè admoneat, vt reddendo debitum se, & ipsum liberet. Allegoricè loquitur ad Prae. *verum*, & Patronos Ecclesiarum, pro tot spoponderunt, quot in cura sua receperunt. Dicit ergo, *f* Fill mi, &c.] fide iubendo.

¶ Defixisti apud extraneum, &c. vel animam tuam, id est, obligasti te ad reddendum, si ille deficeret. q Illaqueatus es verbis oris tui, &c.] Et quia sic illaqueatus es. f Fac ergo quod dico, &c.] quod s. dico tibi *inf.* ibi: Discurre, &c.] Et temetipsum libera] faciendo, quod dico. Et opus est, vt sic faciendo te liberes. u Quia incidisti in manum, &c.] cui te obligasti pro amico tuo. Ergo vt liberes. x Discurre, festina, suscita, &c. pro quo spopondisti, vt reddat debitum creditoris, & sic te, & ipsum liberet, &c. Plana sunt ad literam. *Mysticè, sic.* m Si spoponderis] Deo pro amico tuo, i. populo curam eius tanquam medicus spiritualis suscipiendo. Véli quasi aduocatus causam eius apud Deum gerere te promittendo. Myflicè Vel quasi pastor pabulum gregi te prouisurum pollicendo. Hæc enim pertinent habentibus curam animarum, s. curationi animarum intendere, causam earum apud Deum precibus, & meritis defendere, triplex pabulum, verbi, exempli, temporalis subsidij prouidere. De his deberet esse sollicitudo eorum, sed ipso contrariò, de huiusmodi sibi inuicem applaudunt, non reputantes hoc esse onus, sed honorem. Vnde dicunt: Multum gaudeo de vestra exaltatione *inf. 17.c.* Homo stultus cum spoponderit pro amico suo, plaudet, manibus. Sed certè in fine, quando exigetur ab eo ratio, quando veniet grex ad manū numerantis, vt dicit *Hier. 33.c.* non plaudet. Vnde *inf. 20.c.* Tolle vestimentum eius, qui fideiussor extiit alieni, & pro extraneis aufer pignus ab eo. n Defixisti, ] i. obligasti. p Manum tuam] i. opus, non os tantum quia tenetur eis, vt diximus, triplex dare pabulum, verbi, exempli temporalis subsidij, cùm opus est. Vnde Petro ter dictu est: Paese oves meas: *Io. 21.e.* o Apud extraneum] i. Christum qui vt dicit *B. Bern.* amicus est in spōsione, sed postea erit extraneus in exigenda ratione. Vnde *inf. 20.d.* Zelus furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquisiet cuiusquæ precibus, nec suscipiet pro redēptione dona plurima. Et nota, q dicit manū singulariter quia Praelatus vnam manū liberam sibi debet reseruare, alteram subditis dare. r *Tim. 4. d.* Attende tibi, & doctrinæ. A. 20.f. Attende vobis, & vniuerso gregi. De hac obligatione legitur *3. Reg. 20.g.* Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius. q Illaqueatus es verbis oris tui. I q.d. non solùm obligatus es ad dandū exemplum operis, sed etiam ad dandum verbū prædicationis. r Et captus proprijs sermonibus] tuis, q.d. sicut habes vicarium ad spōndendum, ita non habeas ad soluendum. s. 76. Voce mea ad Dominum clamaui, non aliena. f Fac ergo, q dico] non tantum audi. *Matt. 23.a.* Quæ dicunt, facito. s Et temetipsum libera] à debito, quo teneris in vinculis cum Symone, donec adducas ad Joseph Beniamin fratrē tuum minimum. *Gen. 42.d.* u Quia incidisti in manum, &c.] i. Christi, qui te puniet, nisi feceris quod promisisti, vt s. sobriè, & iuste, & piè viuas in hoc sæculo. *Tit. 2. d.* Sobriè tibi, iuste proximo, piè Deo. x Discurre, ] per domos subditorum, & de persona in personā, singulis necessaria prouidendo. l *Thess. 2. b.* Facti sumus paruuli in medio vestri, tanquam si nutrix foueat filios suos. Vel discurre, discutiendo conscientias singulorum. *Zach. 4.c.* Septem sunt isti oculi Domini, qui discurrent in vniuersalem terram *inf. 27. d.* Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera. Vel discurre inter Deum, & populū, illi supplicās, istis prædicans, Deo offerens subditorum pñnitentiam, subditis annuncians Dei gloriā. Ita faciebat Moyses: *Exo. 32. g.* Et *Numer. 11.c. 14.c. 16.a.* Festina docere populum, parare Dominu conuiuiū in populo. Festinandum est, quia incertū est, quando Dominus veniet ad conuiuium. *Mat. 24.d.* Ideò & vos estote parati, quia nescitis, &c. *Gen. 18.a.* Festinavit Abram in tabernaculū ad Saram, dixitq; ei. Accelera, tria farinæ commice

# Liber Prouerbiorum.

## Cap. IV.

commisces, & fac subcinerios panes, ipse verò ad armentum cucurrit, tulitque inde vitulum tērrium optimum. deditque puer, qui festinavit, &c. Gl. Orig. Ecce nihil torporis in domo iusti, currit senex, accelerat Sara, festinat puer. *¶* Suscita amicum tuum id est, Christum precibus, s. vt subueniat, sicut discipuli Marc. 4.d. Facta est procella magna venti, & fluctus mit-

tebat in nāuim, ita, re, festina, *¶* suscita amicum tuum. b Ne dederis somnum oculis tuis: & excitant illum, & dicunt ei: magister, non ad te pertinet, quia perimus? Exemplum legitur, quod quodam Episcopo celebratē obiit quidam parochianus eius sine confessio- ne, & ideo intravit heremum, & noluit redire, donec resuscitaret mortuus, quod & factum est. Vel, suscita proximum vel subditum à somno peccati, & corporis crebris exhortationibus, & duris increpationibus: Ad hoc enim constitutus est Prælatus Isa. 49. c. Dedi te in fædus populi, vt suscitares terram, i. terrenos, & possideres hæreditates dissipatas. Sed mirum est de quibusdam, qui tribus dietis, vel amplius remoti, volunt mortuos suos suscitare, cùm etiam Dominus neminem suscitasse legatur, nisi præsens. Vnde non sufficit Helisæo misisse Giezi ad puerum suscitandum, imò, & ipse statim subsecutus est, & præsens puerum suscitavit 4.Reg. 4.f. b Ne dederis somnū oculis tuis] negligendo curam subditorum. c Neq; dormitent palpebra, tuæ non corrigédo prætœdio, Rab. Somnum dat oculis, qui subditorum oculinò curam negligit; dormitat autem, qui reprehensibilia eorum gesta cognolit, & propter mentis tædium digna inuestigatione non corrigit. Ecce officium Prælatorum, non dormire per negligentiam, neq; dormitare per tædium. P/a. 1.20. Ecce non dormitabit, neq; dormiet qui custodit Israel. Gen. 31. e. Vingtanni annis fui tecum, oues & caprae tuæ steriles non fuerunt, arietes gregis tui non comedì, nec captum à bestia ostendisti, ego omne damnum reddebam, quicquid furto perierat, à me exigebas: die nocturnè æstu vrebar, fugiebatque somnus ab oculis meis. d Eruere ] q. d. non dormitent palpebra tuæ, sed eruere quasi damula de manu illius, s. cui te obligasti. Et quasi avis de infidijs aucupis ] i. Diaboli, q. d. sicut damula de manu captiuant eam querit euadere, & avis à laqueo aucupis, ita tu sollicitè labora, vt te soluas, à sponsione, qua te obligasti pro alijs, nihil omittendo de contingentibus. Comparat autem Salomō Prælatum damulæ, propter munditiam corporis; propter agilitatem operis propter perspicaciam contemplationis, quam debet habere Prælatus. Damula enim est mundum animal, agile, & perspicax. Ati verò Prælatus comparatur, quia pennis virtutum debet se suspendere à terrenis. Sicut Job. 7. c. Suspendum elegit anima mea. Et sic non timui insidias aucupis, i. Diaboli, vel cuiuslibet iniqui, vel dolosi. Hier. 5.f. Inhenti sunt in populo meo impij insidiantes quæ aucupes laqueos ponentes, f. Wade ad formicam, ô piger] Supr. docuit Prælatum, quomodo debeat præesse; hic docet quomodo deber docere. Ad hoc enim præst, vt doceat: Et primò hortatur vacantem Prælatum, vt si ad alios erudiendos non sufficit, saltem sui curam non negligat. Et si sapientiam docendi, vel operandi nequit discere ab homine, discat à formica, quæ non habens ducē, aut principem, tamen præparat sibi in æstate, q. comedat in hieme. Si enim tantillum animal duce carens, ratione expertus, tantum natura duce sibi præuidet in futurum, multò fortius homo ad imaginem Dei factus, ipsum habens ducem. debet in præsenti fructus bonorum operum congregare, quibus viuat in futura vita, quæ nunquam deficiet. Comparatur autem vita prædens æstati, quia nunc inter ardores tentacionum tempus est colligendi merita futurorum præmiorum. Dies vero iudicij hyemi cōparatur, quia tunc nulla relinquetur facultas laborandi pro vita habēda, imò quilibet cogetur comedere de hoc, q. recondidit in horreo suo. Et sicut dicit quidam expositor super hierarchia Dyonisi: Dupli de causa Philosophi sermones suos incorporant. Prima est, vt facilius à sensibilibus intelligantur. Secunda, vt vna re multa comprehendant. Eisdem rationibus, sacra scriptura parabolis

vittur, ve, s. facilius capiatur, & vt sub vna re multa comprehendat, quod non posset facere vno sermone. Vnde Prælatum ad multa breuiter inuitans dicit: /Vade] per considerationem. g Ad formicam, ô piger] propter excitandam pigritiam tuam, considerans & attendens, si tam vile animal tantum facit pro vita sua conseruanda, & sustentanda, quid tibi faciendum sit pro vita gratia in præsenti, & vita gloriæ in futuro acquirenda, & conseruanda. Item idè vade, vt erubescas pigritiam tuam, considerans eius sollicititudinem & vigilantiā. Vel idè vade, vt exemplo ipsius congreges tibi in hac vita præsenti, vnde viuas in futura. Vel idè, vade, vt addicas ab ea sapientiam, quæ grana detruncat, ne germinent, vel putrescant. Sic debet quilibet Prælatus superflua refescere, & dare pauperibus, ne simul omnia reseruata putrescant. Similiter potest dici cuiuslibet Prælato. Vade, ô piger, non solum ad formicam, sed etiam ad caput cuiuslibet animalis, & videbis illud cæteris membris propinquius cœlo, sic Prælatus instruitur, qui præst Ecclesiæ, vt sit cœlo propinquior viz, & scientia eminentia. Item non inuenitur aliquod animal sine ore, & naso, sic Prælatus non debet esse sine ore. i. mutus ad prædicandum, nec sine naso. vt sentiat foetorem luxuriaz vel cuiuslibet voluptatis malaz. Wade etiā ad caudam, quæ muscas abigit, & pudenda operit. Ideò dicit Job 12.b. Nimirum interroga iumenta, & docebunt te. Et ita patet, quod nullus excusatur per ighorantiam, quia tot doctores habet, quot creaturas videt. In quibus dupliciter instruitur considerans qualitates, & actus, siue officia earum quæ sine errore, & intermissione faciunt. Primo autem mittit Salomon ad formicam, quia in eius natura ferè contra omnium vitia cautela reperitur. Quia paruum animal est, sic doceat humilitatem. Infra 30.d. Formicæ populus infirmus. Item res sollicitum, sic docet vitare ocium, 2. Thessal. 3.d. Qui non laborat, non manducet. Item prouidum, sic docet prouidentia de futuro Gal. 6. c. Ergò dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Item socias suas iuuat. Galat. 6. a. Alter alterius onera portate. Sic docer charitatem habere. Item granum detruncat, ne germet, sic docet vitare, & cauere elationem de bono opere. Hierem. 4.a. Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum. Item arcto calle incedit, sic docet pœnitentiam. Luke 13.e. Contendite intrare per angustum portam. Item terram egerit de cauernis, sic docet contemptum terrenorum. Job 39.c. Terram vngula fodit. Item grano pascitur, sic docet honestatem vitæ. Job 39.a. Circumspicit montes palcz, & virentia quæque perquirit. Has proprietates & etiam plures inuenies in gestis Malchi monachi, cuius vitam scripsit Hieronymus. Qui Malchus, cùm esset in captiuitate, cùm multis alijs recolens hanc parabolam. Wade ad formicam, &c. exhortatus est socios suos exemplo formicæ b Et considera, &c. ] Id est, operationes eius, siue discursus.

i. Et disce, &c. ] ab ea, vt sias formicæ discipulus, qui hominis degnaris esse discipulus.

k. Quæ cùm non, &c. Qui ei ostendat exemplum.

l. Nec præceptorem] qui doceat verbo.

m. Nec Principem] qui ei præcipiat, sicut tu habes Deum, qui est hæc tria cuiuslibet Christiano. Ioh. 14. a. Ego sum vta, veritas, & vita. Dux, quia via; præceptor, quia veritas; Princeps, quia vita.

n. Parat æstate, &c.] In hyeme. Sic & tu modò debes parare & colligere, vnde viuas in futuro Modò enim est æstas, modò est, messis Job 4.c. Nonne vos dicitis, quia adhuc quatuor menses sunt, & messis venit? Leuate oculos vestros, & videte regiones, &c. Luc. 10. d. Messis quidem multa; operarij verò pauci. Qui modò non congregat in æstate, id est, in vita præsenti, fame morietur in hyeme i. in die iudicij infra 20.a. Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & non dabitur ei. Hic dicitur hyems, vita prædens, sicut Cant. 2. c. Iam enim hyems transiit. Æstas verò dicitur vita æterna, siue dies Iudicij. Et nota, quod dicit: Congragat in messe, quod vendat, contra cupidos, non quod muribus reponat, contra curiosè sollicitos. Sic Clerici tempore studij debent congregare, quod comedant, non tantum quod ferant. Sicut multi faciunt, qui tota vita sua congregant, vt alios pascant prædicando, docendo, & ipsi nunquam de verbo suo comedant. Hoc est illud malum, de quo Eccl. 6. a.

Est aliud malum, quod vidi sub Sole, & quidem frequens apud homines, vir, cui dedit Deus diuitias, nec tribuit potestatem ei Deus, vt comedat ex eo. Sed homo extraneus vorabit illud

De Pra-  
latis.

Præla-  
tus cō-  
paratur  
damu-  
le.

Item  
compa-  
ratur  
sui.

Infra  
30. d.

Pro-  
prieta-  
tes for-  
mica.

*illud Job. 5. a. Vidi stultum imia radice, & maledixi pulchritudini eius statim, cuius messem famelicus comedet.*

*a Usquéquo piger dormies] somno torporis, videns formicam sollicitę laborare? Vel somno peccati. Eph. 5. d. Surge, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.*

B  
aliás +  
dormis  
Ist. 2.  
24. d.

*b Quando consurges, &c.] Id est, de corpore peccati ad bene operandum. Consurges dicit, nō n. surges, quia per se solum surgere non potest, nisi cum gratia, i. cor. 15. b. Non autem ego, sed gratia Dei mecum.*

*c Paululūm dormies, d paululūm dormitabis, e paululūm confres manus, vt f dormias, g & veniet tibi h quasi viator i egestas, k & pauperies l quasi vir armatus. Si m verò impiger fueris, n veniet o vt fons p messis tua, & egestas*

*l cet etiam toto tempore vita tua quia vt dicit Greg. super Job, breue est, quicquid termino clauditur. a Paululum dormitabis, vt dicis. Et illudit ei, quod solet respondere piger dormiens cùm excitatur. Dimitte me, dormire, paululum, & postea surgam. Dormitat, qui quandoque peccat, quandoque pœnitit: dormit, qui continuè sine pœnitētia peccat, ob dormit verò qui sine pudore erecta ceruice peccat.*

*e Paululum confres manus, ] Id est, vacabis à bono opere. Sinistram dextram conserit, qui bonum opus sinistra intentione facit. Ideò dicit Dominus. Mat. 5. Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. quasi dicat non conferas bonum opus sinistram intentioni inf. 11. c. Manus in manu non erit innocens malus.*

*f Ut dormias ] in delitijs, & delictis cum Iona in profundo nauis, donec projiciaris in mare. Iona. 2. d. Vel cum factus virginibus, donec veniente sposo claudatur ianua. Matt. 25. a. Hac ad Prælatos maximè dicuntur, qui constituti sunt speculatores Ecclesiæ. Eze. 3. d. Fili hominis, speculatorē dedi te domui Israel. Iza. 62. b. Super muros tuos, Hierusalem, constitui custodes, tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Vnde Cant. 3. a. dicit sponsa. Inueniunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem. Horum ergò pigratiam reprehendit Salomon, dicens. Usquéquo piger dormies. Et nunquid non piger est, super cuius pedem, id est, affectum cadit vna scintilla de igne infernali, & præ pigratia non excutit eam sed dimittit pedem comburi? Item nunquid non piger est, super cuius oculum, id est, intellectum, guttam cadit sollicitudinum mundanarum stillicidium, & non se subtrahit? Item nunquid non piger, & somnolentus est, quem nec fragor, nec tonitrua diuinarum comminationum, neque tuba sanctæ prædicationis à somno torporis, vel peccati excitat? Imò sine dubio lethargum patitur. Vnde de huiusmodi dicitur inf. 2. 3. d. Erit sicut dormiens medio mari, & quasi sopitus gubernator, amissò clauo.*

*g Et veniet ] interim.*

*b Tibi] Id est, ad tuum incommodum.*

*i Quasi viator] Id est, improvisè, & subito.*

*k Egestas] æterna quoad animam.*

*l Et pauperies] quo ad corpus.*

*m Quasi vir armatus] Id est, invincibilis. Iuxta literam patet, quod pigratia nutrit paupertatis, & penuriae. Seneca. Quotidie aliquid præuide contra mortem, contra pauperatum.*

*Hinc verò dementia est, quod propter unius diei hospitium cursor præmittitur, & de æterna mansione, vel non, vel parum curamus, imò, quod miserabilius est, domum lapideam contra hyemem omnibus vietualibus abundantiter munimus & domum conscientię omnino vacuam relinquimus, nisi forte plenam peccatis: Sed peccatum nihil, & ideò replere non potest, sed potius vacuare.*

*n Si verò, &c. Jad laborandum, & operandum cibum, qui o veniet vt fons] Id est, indeficiens*

*p Messis tua, &c.] Messis est bonorum spiritualium copia.*

*Bona temporalia non fonti, sed torrenti, vel cisternæ coprantur, quia deficiunt in æstate, quando est aquarum inopia maior, sed bona spiritualia fonti comparantur, quia indeficienter reficiunt. Ioh. 4. b. Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. Ager huius messis est Christus*

*Gen. 27. d. Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Sed multi reputant hunc agrum sterilem, & ideò nolunt in eo seminare. Vnde & ipse conqueritur Hier. 2. f Nunquid solitudo factus sum Israel, aut terra serotina,*

*quare ergò dixit populus meus recessimus, & non veniemus ultra ad te; q Homo apostata, &c. Secunda pars capituli contra schismaticos. Et bene post pigratiam illos arguit, quia ex pigratia oritur schisma in claustris maximè. Pigi enim quicquid cupiunt, volunt breues esse matutinas, modicas*

*vigilias, longam mensam, molles lectulos: Alij econtrariò volunt: Et ecce schisma. Si debeat eligi Prælatus, illi volunt mansuetum, mollem, & remisum; isti verò rigidum, & ordinis zeplationem. Dicit ergò, talis est impiger, ut prædictum est, sed homo apostata, id est, schismaticus, id est, seminator discordiarum. Apostata dicitur ab apo quod est retro, & thesis, quod positione, quasi retrò positus, vt patet in lucifero. r Vir inutilis ] i. quia non facit fructum. Vel vt hæc præpositio, in, non tantum priuet, sed ponat suum contrarium. q. d. homo apostata nulli proficit, & multis officit. Simile Iza. 14. e. Tu autem projectus es de sepulchro tuo, quasi stirps inutilis. f Graditur ore preuerso] inititur promoueri adulando isti, detrahendo illi, sed sic gradiendo ruit. Andreas dicit: Gradiendo peruersè collum torquet, os in utrumque latus conuertit. Ad literam, ore gradi serpentium est. Vnde Apoc. 9. d. Potestas equorum in ore eorum est, & in caudis eorum. Caudæ namque eorum similes sunt serpentibus habentibus capita, & in his nocent. t Annuit oculis, terit pede, &c.] Inter fratres. Ecce totus exterior homo annunciat, qualis sit interior. Ecol. 19. d. Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enunciavit de ipso. Sex ponit hic Salomon, quibus respondent alia sex posita inf. end. Ibi: Sex sunt, quæ odit Dominus. In primo notatur mendacium, ibi: Graditur ore peruerso, Cui respondet inf. Lingua mendax. In secundo, luxuria, Ibi: Annuit oculis. Iza. 3. c. Eleuata sunt filia Sion, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum ibant. Ang. Non dicatis vos habere animos pudicos, si habeatis oculos impudicos, quia impudicus oculus impudici cordis est nuncius. In tertio, in constancia, Ibi: Terit pede inf. 7. b. Vaga quietis impatiens, non valens in domo consistere pedibus Mat. 23. b. Væ qui circuitis mare, & aridam. In quarto, detractio, Ibi: Digito loquitur, Iza. c. 58. c. Si desieris digitum extenderes, & loqui, quod non prodest, orientur in tenebris lux tua. In quinto, dolositas, Ibi: Prauox corde machinatur malum. Hier. 17. Praudem est cor hominis, & inscrutabile. Alia litera habet: Profundum est eorū hominis. Ia. 29. e. Væ qui profundi estis corde, vt abscondatis consilium à Domino. In sexto notatur discordia, Ibi: In omni tempore iurgia seminat, quod quasi grauissimum ultimum ponitur, sicut Matth. 5. a. Inter beatitudines ultimum ponitur pax quasi maxima. Beati, inquit, pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Igitur per locum à contrariis isti maledicti schismatici, quandoque filii Diaboli vocabuntur. Ecol. c. 28. Susurro & bilinguis maledictus, multos enim commovit pacem habentes. u Huic ], scilicet, seminatori discordia.*

*x Exemplò veniet perditio sua] vel, exemplò, i. subito, vel ex improviso, sicut fur, veniet perditio sua. Et est sumptum hoc vocabulum exemplò ab auguribus, qui quoddam spaciū aëris templum appellabant, à quo dictum est contemplari, ed quod contemplari potest, & quando ab hoc, vel circa terminos vident aues volare, quasi pronostricū cognoscentes, dicunt exemplo, id est, statim fieri hoc, vel illud. Vel tractum est à vigilibus, qui de nocte aliquid timendum percipientes, populum excitando dicebant exemplò, exemplò. Est ergò sensus. Huic exemplo veniet perditio sua, quasi fur, Sua, dicit; quia suis operibus illam meruit. Ia. c. 30. e. Subito, cum non speratur, veniet contritio eius.*

*y Et subito conteretur] simul in corpore, & in anima, carente super ipso lapide Christo. Matth. cap. 21. d. Qui eccl. derit, conteret eum.*

*z Nec habebit ultra medicinam] alleuiantem, vel sanantem. Argumentum quod suffragia non prosunt damnatis. Vnde Glo. Inter. Erubescat Origenes, qui dicit, quod dæmones post mille annos consequentur misericordiam.*

# Liber Prouerbiorum.

## Cap. VI.

**a** Sex sunt, quæ odit Dominus ] prædicta scilicet. **b** Et sa-  
ptimum detestatur anima eius] scilicet seminatorem iurgio-  
rum, seu discordiæ, quod pessimum est. Et loquitur hic Salo-  
mon secundum consuetudinem hominum per Anthropos-  
pathos, ut seminatorem discordiæ significet Dominum valde  
odisse : Sicut dicitur

*Jf. i. d. Solemnitates vestras odiuit anima mea. Plus enim est detestari, quam odire, c Oculos sublimes] i. superbiā, quæ primō ponitur, quia est initiu omnis peccati. Eet. 10. b. Et quia omnibus odiosa est, Eet. 10. a. Odibilis Deo, & hominibus superbia. In hac enim assimilatur homo diabolo.*

*a Sex lunt, quæ odit Dominus, b & septimum detestatur anima eius. c Oculos sublimes, d linguam mendacem, e manus effundentes innoxium sanguinem, f cor machinās cogitationes pessimas, g pedes velocias ad currēdum in malum, h proferentem mēdacia testem falacrem, i & eum, qui seminat inter fratres discordias. k Conserua, fili l mi m præcepta patris tui, n & ne dimittas legem matris o tuæ : p Liga ea in q corde tuo r iugiter:*

**Sup. I.** 10041.d. Omne sublime virtus, & ipsi est Rex super omnes n-  
b. lios superbiorum. Ibi dicitur Greg. quod cordis superbia usque ad  
membra exteditur, & per oculos primū indicatur. Et dicuntur  
oculi sublimes superbii, quia in alto positi de longe alios  
quasi inferiores despiciunt, vel quia praeesse volunt, superius  
aspiciunt, vel quia Deo parificari, immo transcendere contendent,  
sicut dicit Bernard. dum suam voluntatem, & per fas,  
& per nefas implere volunt. Vnde de Antichristo dicitur  
3. Thef. 2. b. quod extolleretur super omne, quod colitur, aut  
dicitur Deus. Ideo orat Eccle. 23.a. Extollentiam oculorum  
meorum ne dederis mihi. Sunt autem quidam, qui habent o-  
culos exteriores satis humiles, sed interiores nimis subli-  
mes per nimiam subtilitatem, plana fastidientes, & secreta  
Dei nimis curiosè perscrutantes: Quibus dicitur infra. 23. a.  
**De his**  
**qui nisi-**  
**mis**  
**querunt**  
**scire.**  
Ne erigas oculos tuos ad opes, quas non potes habere, quia  
faciunt sibi pennas, & volabunt in cœlum, idest, celabunt se  
tibi. Item eod. 25. d. Sicut qui mel comedit multum, non est  
ei bonum, qui sic scrutator est maiestatis, opprimetur à glo-  
ria. Ecl. 3.c. Altib[us] te ne quæsieris, & fortiora te ne scruta-  
tus fueris, sed quia Deus præcepit tibi, cogita illa semper, &  
in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Multorum enim  
scientia inutilis est: Et sunt etiam multa, quæ quantò plus  
perscrutantur, tantò minus sciuntur. Vnde Cantic. 6.b. Auerte  
oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt. Et multi  
sunt, qui quantò plus addiscunt, tantò minus sciunt: De  
quibus 2. Tim. 3. b. Semper discentes, & nunquam ad scien-  
tiam veritatis peruenientes. Vnde ad hoc Seneca. Ideo non  
discunt necessaria, quia superflua didicerunt.

*De lingua adulatrix.* nibus quasi idololatra. Est etiam adulator quasi sirena Diaboli , trahens in exitium audientes. Est etiam quasi nutrix Diabolica lactans paruulos Babylonis. Est etiam incantatrix Diaboli,quia de bono facit hominem superbire , quasi ab eo fuerit illud bonum Item lingua mendax est lingua detractoris , quæ idèò est Deo odibilis, sicut dicitur Rom. i.d. Detractores Deo odibiles,quia quod Dei est, dicunt esse Diaboli : Bonum enim, cui inuident, dicunt mala intentione factum , aut diminuunt, aut malum , vbi non est,mendaciter ponunt. De hac dicitur Iac.3.b. propriè,quod est inquietum malum ,

*De lingua de trationis.* qui facit sicutus, id est, menam, quod vulgariter dicitur sul- ce, in quo unus ponit linguam maledicendo, alius cor con- sentiendo, alius aures audiendo. Ideo dicitur *inf. 23. c.* Noli esse in cōuijjs potatorum, nec in comedientibus, qui car- nes conferunt ad vescendum, Diabolo, scilicet. Item *eod. 23. c.* Ne commiscearis cum detractoribus. Item detractor etiam est velut orificium cloacæ, per quod omnis fætor egreditur, totam domum inficiens, & conturbans. Est etiam quasi hi- cirus spinosus vndeque qui dicitur habere duos annos, sic & detractor, per quos fætores, immo & fœces incessanter emittit. Et superior non minus fætidus est, quam inferior. Vnde Se- neca. Non refert utrum superius, an inferius intonet derra-

ctor. Detractor etiam est velut porcus , qui semper stercorizantibus, idest, peccantibus insidiatur , vnde referendo alijs satietur. Est etiam ciconia , quæ solis serpentibus .. & bufo- nibus satietur.

e Manus effundentes, &c.] Per hoc , quod dicit innoxium , ostendit quomodo intelligitur illud præceptum. Exo. 20. c. Non occides. Malos enim occidet lex. Vnde Exo. 22. c. Maleficos non patiaris viuere. Innocentes occidi prohibet , & occisores punit. Gen. 9. a. Quicumque fuderit sanguinem humanum , fundetur sanguis illius. f Cor machinans cogitationes peccatis] in proximum. Tales impugnatores in exercitu Diaboli, qui faciunt machinas ad expugnandum, & subvertendum munitiones Domini, i. viros sanctos. Eccl. 36. b. Qui peccant plebem tuam, inueniant perditionem. g Pedes velocius ad currendum in malum] quodlibet. Hi sunt cursores Diaboli, quia in his, quæ sunt Diaboli velocissimi, & paratissimi sunt; in his autem, quæ Dei sunt, tot cœilia, tot liberatores querunt , vt Deo volenti ingredi in domum eorum , & pulsanti ad ostium , vix clavis inueniatur: Si verò Diabolus vult intrare , statim claviger paratus aperit. Cant. 5. a. Vox dilecti pulsantis, aperi mihi, soror mea, quia caput meum plenum est rore , & cinnici mei guttis noctium. Hi sunt similes vrso , & asino , qui sunt debiles in anterioribus , idest spiritualibus , sed fortes in posterioribus , idest , in temporalibus. 1. a. 5. f. Vx qui potentes estis ad bibendum vinum , & viri fortes ad miscendam ebrietatem. h Proferentem mendacia ], scilicet , testem fallacem. Hoc totum sumendum est pro uno de illis sex. Nec est idem cum eo , quod suprà dictum est, s. Lingam mendacem. Potest enim mendacium dici, & non contra proximum. Ibi ergò libido mentienti odiri ostenditur, hic verò falsum testimonium inf. 14. a. Fidelis testis non mentietur, profert mendacium dolosus testis: Sed non impunè. Vnde inf. 19. a. Falsus testis non erit impunitus. ; Et eum, qui seminat, &c. ] ad rumpendam veritatem fidei, vt heretici, vel unitatem charitatis, vt schismatici. Hoc est septimum, quod Dominus tanquam grauissimum detestatur. Aduersantur schismatici spiritui Sancto , qui ob hoc missus est, vt charitatis, & pacis unitatem reformaret in nobis. Hoc est enim illud solum , quod Diabolus magis timet , scilicet concordiaz unitatem. Vnde cant. 6. d. dicitur de Ecclesia: Quæ est ista , quæ progreditur quasi aurora consurgens , pulchra vt Luna , electa vt Sol, terribilis vt castorum acies ordinata ? Breuiter ergò sex , quæ odit dominus , sunt hæc. Primum, superbia : secundum, libido mendacij: tertium, homicidium, siue crudelitas , quæ persequitur innocentes : quartum , doloritas inuidia : quintum, malignitas, idest, præceps voluntas malefaciendi : sextum , falsum testimonium. Hæc sex odit Deus. Primum , quia humilis : secundum , quia verus : tertium, quia pius : quartum, quia bonus : quintum, quia iustus: sextum, quia Iudex. Vnde inf. 19. d. Testis iniquus odit Iudicium. Septimum verò , scilicet discordias , detestatur, quia pax est , siue pacificus , vnde & Salomon appellatur.

per eum , haec pacifica , vnde & Salomonis appellatur .  
¶ Conserua , ] Tertia pars , in qua dehortatur ab iniuria proximi , ad quod maximè necessaria est doctrina , & custodia mandatorum : Vnde dicit : Conserua , idest , simul corde & opere serua . / Fili mi ] cui seruat patrimonium .  
m Praecepta patris tui ] carnalis , & spiritualis , scilicet Dei , Prælati , & magistri , & cuiuslibet sapientis . Conserua , inquam , non solum in te per scientiam ; sed etiam in alijs per doctrinam . Quædam enim seruando seruari non possunt , vt fons si affluere cessauerit , eo ipso arescit , sic scientia . Item gladius , si diu moretur in vagina , rubigine excrescente vix extrahi potest , sic scientia .

Quod patet in Prædicatoribus , qui per magnum tempus cessant à prædicatione , cùm postea volunt , non posint : Ideò dicitur *Hier.* 48. b. Maledictus vir , qui prohibet gladium suum à sanguine , quod est veteri homini parcere à gladio verbi Dei. Breuiter omnes diuitiæ spirituales melius communicando seruantur , & cùm distribuuntur , augmentantur. Vnde *Luc.* 19. c.de illo , qui mnam suam repoluit in sudario , dicit Dominus : Auferte ab illo mnam , & date illi , qui habet decem mnas. n Et ne dimittas legem ] Idest , instituta. o Matris tñæ , ] ad literam , vel Ecclesiæ , vel gratiæ , vel sapientiæ , vel regularis disciplinæ . p Liga ea , ] Idest , præcepta quasi fasciculum. q In cordé tuo ] exercitio boni operis , vel tenacitate memoriæ , & amoris.

*Iugiter] Idest, semper, & vbique. Deuter. 6.b. Erunt verba hæc, quæ ego præcipio tibi, in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis sedens in domo tua, & ambulans*

bulans in itinere , dormiens atque consurgens , & ligabis ea quasi signum in manu tua. *Esa. 8. c.* Liga testimonium, signa legem in discipulis meis.

**a** Et circunda gutturi tuo ] ad loquendum , vt quod corde credis , ore confitearis. Vnde *Rom. 10. b.* Corde creditur ad iustitiam , ore autem confessio fit ad salutem.

**b** Cùm ambulaueris gradiantur tecum ,] quasi dicat sine illis non gradiaris , sicut

nec miles ad bellum **a** & circunda gurturi tuo. **b** Cùm fine armis, vel pere-

grinus sine expensis. *Mat. 4.2.* Non in so-

lo pane viuit homo, sed in omni verbo,

**D** quod , &c. Hoc est, quod dicitur *Ezech.*

*1. e.* Cùm ambula-

rent animalia , am-  
bulabant pariter &

rotæ iuxta ea. Item

non est ambulan-

dum in hoc mundo

sine præceptis, sicut

nec sine lucerna in nocte. *Baruch. 4. 2.* Hic est liber manda-

torum Dei , & lex , quæ est in æternum, omnes, qui tenent

eam , peruenient ad vitam. Et *infra* : *Ibidem.* Ambula per

viam ad splendorem eius. *Ps. 118.* Lucerna pedibus meis ver-

bum tuum. Item *2. Pet. 1. d.* Habemus firmorem propheti-

cum sermonem,cui benefacitis attendentes , quasi lucernæ

lucenti in caliginoso loco , donec dies illucescat , & lucifer

orietur in cordibus vestris.

**c** Cùm dormieris ] in morte.

**d** Custodian te ] ne rapiat hostis.

**e** Et euigilans ] In resurrectione.

**f** Loquere,] cum eis , vt ferant tibi testimonium de bona

vita, vel vt soluant, quod promiserunt , interim expectando.

*Job. 31. d.* Quis mihi tribuat adiutorem, vt desiderium

meum audiat omnipotens , & librum scribat ipse , qui iudicat , vt in humero meo portem illum , & quasi Principi

offeram eum ? Vel potest intelligi de somno contemplationis , & vigilia actionis. De quibus *cant. 5. a.* Ego dormio , &

cor meum vigilat. In hoc somno custodiunt nos præcepta ,

ne euanescat mens in phantasmata , & ab eis regimur , ne

erremus. Et tangitur hic triplex status, scilicet, laborantium,

quiescentium , resurgentium. Primus, Ibi : Cùm ambulaue-

ris. Secundus, Ibi: Cùm dormieris. Tertius Ibi : Et euigilans.

Idem habes *cant. 5. a.* Comedite, amici, in præsenti panem

vestrum in sudore , bibite in glorificatione animæ. Inebri-

mini in corporis clarificatione Item nota quinque causas

in litera, quare seruanda est lex , sive præcepta Prima est,

quia est cibus animæ. Vnde dicitur. Liga ea in corde tuo.

Secunda , quia est ornamentum, vel custodia linguis. Vnde

& dicitur. Et circunda eam gutturi tuo. Tertia, quia est dux

vix sive lux. Vnde dicitur. Cùm ambulaueris gradiantur te-

cum. Quarta , quia est comes , & custos in morte. Vnde di-

citur. Cùm dormieris , custodian te. Quinta , quia ferunt

testimonium in resurrectione. Vnde dicitur : Euigilans lo-

quere cum eis.

**g** Quia mandatum lucerna est ] minoribus.

**h** Et lex lux ] maioribus.

**i** Et via vitæ increpatio disciplinæ [ Incipientibus. Vel sic.

**g** Mandatum lucerna est ,] quasi lumen in testa , quoad

vetus testamentum , vbi erat spiritus in litera , veritas in

figura,

**b** Et lex lux ] quoad nouum testamentum , vbi nuda , &

aperta est veritas.

**i** Et via vitæ increpatio disciplinæ ,] quoad dicta sancto-

rum , quæ nos dirigunt in hac vita , vt ad vitam veniamus

æternam.

**k** Ut custodian te , &c.] Repete. Conserua præcepta patris

tui , &c. vt custodian te à muliere mala , ad literam , quasi

lux ab offendiculo. *Eccles. 15. d.* Si volueris mandata conser-

uare , conseruabunt te.

**l** Et à blanda lingua extraneæ] Id est , adulteræ , quæ blandi-

tur , vt decipiatur , sicut Dalila Samsonem. *Jud. 16. d.* Vel

mala mulier , est caro , sive carnalis voluptas , sive sæcularis

scientia , vel hæretica doctrina. Blanda lingua extraneæ , est

lingua adulatoriæ.

**m** Non concupiscat pulchritudinem eius ,] scilicet , mu-

lieris , vel carnalis voluptatis , vel scientiæ sæcularis , vel hæ-  
reticæ doctrinæ , quæ omnia habent exteriū pulchritudi-  
nem; sed interiū turpititudinem.

**n** Cor tuum] quasi dicat, si viñ custodiri à muliere mala , no-  
li respicere speciem eius , nec concupiscas eam , sicut David  
Bersabee. *2. Reg. 11. 3.*

**o** Ne capiaris nutibus illius ] ad literam. De quibus *Esa. 3.*

**c.** Nutibus oculo-

autē viri præiosam animam capit. **r** Nunquid potest homo abscondere ignem in t̄ sinu suo , ut vestimenta illius , id est , defiderij carnis.

Causam verò , quare mulier non est concupisca , subiungit , quia vilis.

**p** Pretium enim scorti vix est vnius panis ] ad literam. Vel *Premium scorti*, id est , delectatio , propter quam ap-

petitur:

**q** Vix est vnius pa-  
nis ] Id est , brevis est , quia nec per momentum satiat.

*Osea 4. c.* Comedent , & non saturabuntur , fornicati sunt.

& non cessauerunt. *Hieron.* Voluptas carnis præsens non sa-  
tit , futura cruciat , præterita non delectat. Vile quid ergo  
est , & tamen pro ea datur anima sanguine Christi compara-  
ta. Vnde sequitur

**r** Mulier autem viri præiosam animam capit , ] ad imagi- *Pericu-*  
nem Dei factam , pretio magno emptam. *1. Corint 6. d.* Em- *losum est*  
pti enim estis pretio magno. Sed quo pretio ? Non auro qui- *conver-*  
dem corruptibili , vel argento , sed pretioso sanguine , quasi sari cum *agni* immaculati Iesu Christi. *1. Petr. 1. d.* Falsa est ergò *mulieri-*  
procul dubio bilanx , & dolosa , in qua plus ponderat amor *bus.*  
meretricis , quam sanguis Christi. Fugienda est igitur mul-  
lier. Quia.

**s** Nunquid potest homo abscondere ignem ] Id est , mere-  
tricis , vel hæretici confabulationem:

**t** In sinu suo ] Id est , in corde suo.

**u** Ut vestimenta illius non ardeant ] Id est , corpus , quod est  
vestis animæ , vel virtutes , quæ vestiunt animam. *Ecole. 9. b.*

Omni tempore sint vestimenta tua candida. *Apor. 16. c.* Bea-  
tus , qui custodit vestimenta sua , ne nudus ambulet. Quasi  
dicat, Salomon. Non. *Eccle. 9. b.* Colloquium mulieris , quasi  
ignis exardecset.

**x** Aut nunquid potest homo ] ambulare super prunas , &  
non comburantur plantæ eius ? quasi dicat , non.

**y** Sic qui ingreditur ] opere , vel consensu.

**z** Ad mulierem proximi sui , non erit mundus ] à peccato:

**a** Cùm ] id est , quia , tetigerit eam , consensu , vel tactu im-  
pudico. *Eccle. 13. a.* Qui tetigerit picem , inquinabitur ab ea.

Ignem in sinu abscondit , qui mulieri libenter loquitur. Su-  
per prunas ambulat , qui affectus suos in speciem mulieris  
figit. Ad has prunas multi se ealefaciunt , cum Petro Chri-  
stum negantes. *Matth. 26. g.* Has prunas accedit Diabolus  
suggestionibus prauis. *Job. 41. b.* Halitus eius prunas ardere  
facit.

**b** Non grandis est culpa , cùm quis furatus fuerit ] compa-  
ratione adulterij , quia per adulterium violatur thorax cœ-  
lestis sponsi , Inde etiam prouenit sèpè exhæredatio legitimi-  
morum filiorum , quia adulterinis filiis æquè partitur hære-  
ditas. Vnde *Eccle. 23. d.* Mulier omnis relinquens virum suum  
peccabit , & statuens hæreditatem ex alieno matrimonio.  
Item in adulterio magis offenditur proximus. Item furtum  
potest restituiri; adulterium verò non. Item adulterium fit ex  
sola libidine ; sed furtum sèpius ex necessitate. Vnde sequitur.

**c** Furatur enim , vt esurientem impletat animam ] suam vel  
suotum.

**d** Deprehensus quoque reddet septuplum contra *Luc. 19. b.*  
Si quem defraudavi , reddo quadruplum. *Exod. 22. 2.* Si  
quis furatus fuerit bouem , vel ouem , & occiderit , vel ven-  
diderit ; quinque boves pro vno bove restituet , & quatuor  
oves pro vna oves soluet. Fortè à pluribus fuit statutum sic , vt  
in futuro septuplum reddatur , vt magis timeretur vel à Spi-  
ritu S. Vel melius. Reddet septuplum , id est , perfectè. Sicut  
illud *psal. 11.* Argentum terræ purgatum septuplum , id est ,  
perfectè.

\* Et ,

# Liber Prouerbiorum.

a Et ] Insuper , omnem substantiam domus suæ tradet ipse fur iudici, scilicet, vel illi, cui furatus fuerat.

b Et liberabit se] & ita fur perdit sua.

c Qui autem adulter est , propter cordis inopiam , ] Id est , insipientiam.

d Perdet animam

suam ] non tantum

Adulteri, & for-

nicatores dicuntur

nō habere cor, quia

toti carnei, seu car-

nales sunt, sicut di-

cit Aug. Vnde Hier.

s. e. Audi. popule

stulte , qui non ha-

bes Cor. 0fe. 4. For-

nicatio, & vinum, &

ebrietas auferunt

cor.

e Turpitudinem, &

ignominiam cōgre-

gat sibi] Turpitudi-

nam quoad se. Quia

qui fornicatur, in corpus suum peccat, r. Cor. 6. d. Infamiam

quoad proximum , Eccl. 9. a. Ne des mulieri potestatem ani-

mæ tuæ, ne ingridiatur in virtute tua , & consundaris. Vel

Turpitudinem , in hac vita ; infamiam , in futuro. Vnde se-

quitur.

f Et oprobrium illius non delebitur ] Immò manifestum

siet omnibus in Iudicio. Eccl 23. d. Relinquetur in maledi-

cum memoria illius, & dedecus illius non delebitur.

g Quia zelus , & furor viri ] scilicet, proprij, vel Christi,

b Non parcer in die vindictæ ] Id est, Iudicij, in qua vindicabat se Deus de omnibus malis , quibus modò videtur per-

percisse.

i Nec acquiesceret cuiusquam precibus ] quia tunc non erit

tempus rogandi, sed accipiendo. Joann. 16. e. In illo die non

interrogabitis quicquam.

k Nec suscipiet pro redemptione ] reproborum dona plu-

rima. Sopb. 1. d. Argentum eorum, & aurum eorum non po-

terit eos liberare in die iræ Domini.

## EXPOSITIO CAP. VII.

¶ Ili mi, &c.] In hoc capitulo exhortatur Salomon filium suum ad custodiam mandatorum, & amorem sapientiæ & dehortatur ab amore mulieris alienæ. Vnde hoc capitulum in duas partes diuiditur. In prima inuitamur ad bonum. In secunda reuocamur à malo. In prima parte monet nos Salomon custodire præcepta , amare sapientiam. In secunda hortatur nos fugere fornicationem , tam corporalem, quam spiritualem , describens meretricem , ibi. De fenestra enim, &c. Dicit ergo.

t Fili mi ] ne prædicta contingant ibi.

m Custodi sermones meos] corde, & opere.

n Et præcepta mea reconde tibi] Intùs in corde , quasi thesaurum preciosum , ne inde appetas laudari, extrà ab hominibus. Psal. 118. In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Econtrariò Ezechias peccauit , quia thesauros suos ostendit Babylonis. Esa. 39. c.

o Fili , honora Dominum , ] Ipsius Imaginem illæsam seruando, ipsum fide, spe, & charitate colendo, te pro ipso exponendo. Vnde supra 3.b. Honora Dominum de tua substantia, id est, de teipso, vel in teipso, templum Deo magnificum extuendo per bonam vitam. Vel. Honora dominum, fidem eius prædicando , laudes eius confitendo , pro ipso fideliter dimicando.

p Et ] tunc sine dubio valebis, id est , præualebis contra hostes. Rom. 8. f. Si Deus pro nobis , quis contra nos ? Vel, valebis, id est, valens eris,

q Præter eum verò] Id est, præter dominum.

r Ne timueris alienum ] Id est, diabolum, vel quemlibet, sed tantum ipsum. Esa. 8. c. Dominum exercituum ipsum sanificare, ipse paucor vester , & ipse terror vester. Ecclesiast. 34. b. Qui timet Deum, nihil trepidabit. Matb. 10. c. Nolite timere eos, qui corpus occidunt , &c. Esa. 5. i. d. Quis tu, vt timeas ab homine mortali , & à filio hominis , qui quasi fœnum citè arescit ? Philosophus. Qui timet Deum omnia timet eum. Econtrariò Cain , quia non timuit

## Cap. VII.

Deum , omnia timuit.

s Serua mandatâ mea , & viues ] vita gratiæ in præsenti , & vitâ gloriæ in futuro. Matb. 19. c. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

t Et legem meam , quasi pupillam oculi tui , Id est, ita solerter , & diligenter, vt pupillam oculi tui , pro qua seruanda manum , & cæte-

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui. u Liga eam in digitis tuis , x scribe illam in tabulis cordis tui. Dic , sapientiæ , soror mea es : & z prudentiam a voca amicam tuam. Vt b custodiat te à muliere extranea , & c ab aliena , quæ verba sua dulcia facit.

¶ Ili mi , m custodi sermones meos , & n præcepta mea reconde tibi. Fili , o honora Dominum , & p valebis , q præter cum verò , ne r timueris alienum. Serua mandata mea, & viues , & t legem meam quasi pupillam oculi tui

**a** De fenestra enim domus mea per cancellos prospexi, ad literam sic potuit esse. Cancelli sunt fenestra stricta, virgis ferreis vel lignis cancellatae, vel ipsa parua toramina, sive fenestralla, quae sunt inter virgas, dicuntur hic cancelli. Sic accipitur *Cant. 2. c.* En ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestras, propiciens per cancellos. **B** Andreas dicit, quod cancellus sive luria est murus canaliculorum, sive quorumlibet edificiorum oras ambiens ab iniuria lapsus incidentes defendens. Clauduntur enim deambulatoria virgis cancellatis. **Myst. c.** autem referunt hoc ad Praelatos, qui manentes in domo conscientiae suae, diligenti cura & consideratione debent se extendere usque ad subditos, secundum quod dicitur *infra 27. d.* Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera. Debet autem eorum cura esse, ut errantes reuocent; conuersos regant, ut stent; stantes pungant, ut proficiant, & hoc significat baculus Episcopi, qui superius curuus est, in medio rectus, inferius acutus. Vnde versus:

*Attrahere per primum, medio rege, punge per imum.*

Dicit ergo Salomon in persona Praelati,

**a** De fenestra enim domus mea per cancellos prospexi, id est, solerti cura & vigilanti consideratione attendi vitam subditorum, manens in domo propriæ conscientiae.

**b** Et video paruulos] sensu.

**c** Considero recordem] id est, leuem sine cordis disceptatione.

**d** Iuuenem] non virtute, sed instabilitate.

**e** Qui transit per plateam] id est, per latam & spaciostam viam, quae ducit ad mortem. *Math. 7. b.* De qua dicitur *Isa. 59. c.* Corruit veritas in plateis, & exquitas non potuit ingredi.

**f** Iuxta angulum] relieta angusta via, quae ducit ad vitam, declinans a rectitudine veritatis,

**g** Et prope viam domus illius] scilicet, mulieris.

**h** Graditur] per cogitationes malas vecors iuuenis.

**i** In obscuro] ad literam. Tenebras enim querunt, qui sunt adulteri. *Job 24. c.* Oculus adulteri obseruat caliginem dicens, non videbit me oculus, *Ian. 3. c.* Qui male agit, odit lucem. **k** Aduerserat die] ad literam, vel mystice, occidente ei sole iustitia.

**l** In noctis] id est, peccati.

**m** Tenebris & caligine] mentis. Ecce triplex obscuritas mentis tangitur hic. Vespa dicitur consensus in peccatum vel cogitatio prava; nox, delectatio peccati, vel opus: caligo, consuetudo, vel placenta peccati.

**n** Et ecce mulier occurrit illi] Litera plana est. Describit enim mulierem meretricem, ad capiendum iuuenes idoneam & paratam.

**o** Ornata meretricio preparata ad capiendas animas] intentum per oculos. Ornatus meretricius contrarius est honestati, sive decori conuersationis & poenitentiae, quae est ornatus sponsæ Christi, *Hier. 31. a.* Rursus edificabo te, & edificaberis, filia Israel; adhuc ornaberis tympanis tuis.

**q** Garrula.] Talis mulier vix est casta. Vnde B. Virgo in *Evangilio* non legitur alij locuta, nisi quatuor. Primo, Angelo respondendo. *Luc. 1. d.* Secundo Elisabeth salutando & canendo: Magnificat anima mea Dominum. *Luc. 1. e.* Tertio filio suo quasi incepundo: Fili, quid fecisti nobis sic. *Luc. 2. g.* Quartò in nuptijs. *Ian. 2. a.*

**r** Et vaga] corde. **s** Quietis impatiens] corpore.

**t** Nec valens in domo] materiali, vel conscientiae.

**u** Confistere pedibus suis] ad literam, vel affectibus.

**v** Nunc foris] in domo aliena.

**w** Nunc in plateis] ciuitatis, ut videat & videatur. Vnde: *Spectatum veniunt, veniunt spectentur & ipse.*

**x** Nunc iuxta angulos insidians] visa prius in publico, ibi queratur, ut peccet, quasi dicat, & occulte & palam se offerat & inuitat ad peccatum

\* *Hugonis Card. Tom. II R.*

**a** Apprehensumque] verborum blandimentis, vel ad literam brachiorum amplexibus.

**b** Deosculatur iuuenem] leuem & consentientem.

**c** Et procaci vultu] id est, effronti & improbo.

**d** Blanditur dicens, victimas pro salute deouoi] vel debuit:

foris, & nunc in plateis, & nunc hodie reddidi vota iuxta angulos insidians. **e** Apprehensumque] deosculatur iuuenem, sacrificium hodie feci; & ideò est mihi solemae coniunctionum.

**f** Idcircò egressa debui sum in occursum tuum desiderans te videre & reperi. **g** Intexui funibus & lectulum meum, **h** stravi tapetibus pictis ex Aegypto, & aspersi cubile meum Myrrha, & Aloë, & Cinnamomo. **k** Veni, ineibriemur vberibus, & fruamur & cupidis

**l** al. + leatum. **m** Et reperi] te. **g** Intexui funibus lectulum meum, & cu pidis.

quasi dicat, mollem feci.

**b** Stravi tapetib. pictis ex Aegypto] id est, de byssô Aegyptiacâ factis, quae est candidior. Hoc quoq; ad libidinem oculorum pertinet: primum ad tactus suavitatem. Iste lectus ducit ad lectum inferni dormientes in eo, *Apoc. 2. f.* Ecce ego mittam eam in lectum, & qui mactantur cum ea, in tribulatione maxima erunt. Culcitra huius lecti erit tinca, & operimentum vermes. *Isa. 14. c.* Subter te sternetur tinea & operimentum tuum vermes.

**i** Aspersi cubile meum Myrrha, & Aloë, & Cinnamomo] vt odore prouocet. Hoc quoad odoratum. Sed hunc odorem horribilis sequitur foetor. *Isa. 3. d.* Erit pro suavi odore foetor. Et nota quod tres species aromaticas nominat, duas amaras & vnam dulcem, ipso quo notatur, quod in carnali opere plus est amaritudinis quam delectationis. Una amaritudo pertinet ad praesens saeculum, alia ad futurum.

**k** Veni, ineibriemur vberibus] id est, abundantanter implemur delectationibus.

**l** Et fruamur cupidis] alia litera.

**m** a Amplexibus.]

**n** Et ecce mulier, &c.] **Myst. c.** hæc mulier est hereticus, **Myst. virieus**, Christus: iuuenis vecors, simplices, quos heretici verborum blanditijs decipiunt. Dicitur ergo.

**o** Ecce mulier occurrit illi] cuiilibet simplici.

**p** Ornata meretricio] id est, verborum compositione vel sophistica deceptione.

**q** Preparata ad capiendas animas] laqueis mortis.

**r** Garrula quietis impatiens] id est, quietem Ecclesie turbare cupiens.

**s** Nec valens in domo, ] id est, in primis discipulis suis, quos iam decipit.

**u** Confistere pedibus, ] id est, desiderijs suis. ] Semper enim heres serpit ut cancer.

**x** Nunc foris] cum paganos vel alios infideles rapit ad suum errorem.

**y** Nunc in plateis] cum voluptuosos conuerit ad se.

**z** Nunc iuxta angulos,] cum alios hereticos trahit ad suam sectam. **a** Apprehensumque deosculatur. **j** i. conuersum ad se blandimentis verborum demulcent. **c** Et procaci vultu blanditur, **j** i. obstinato errore dicunt se pro Deo facere quicquid faciunt, & in omnibus, quae faciunt, immolare Deo sacrificium quasi victimas suæ salutis. Nam & Dominus dixit discipulis.

Venit hora, ut omnis, qui perficit vos, arbitretur obsequium se praestare Deo, *Ioan. 16. a.* g Intexui funibus lectulum meum] i. preceptis diuinis mihi & consentientibus mihi stratum salubre parati, sed ipse miser his funibus sibi, & suis sequacibus locum perditionis parat, vbi ligatis manibus, & pedibus, proiciuntur in tenebras exteriore, *Mat. 25. c.* b In tapetibus pictis ex Aegypto] intelligitur ornatus eloquentia & versatia artis dialectica, quae decipit hereticus simplices, quae rete ex Aegypto dicuntur, quia ad mactorem & confusionem ducent. i. Aspersi cubile meum Myrrha, & Aloë, & Cinnamomo] i. odore virtutum, quas singlit se habere hereticus. Vel per Myrrham, & Aloë significantur opera poenitentiae, quae habent hereticos exteriùs. Per Cinnamomum intelligitur humilitas, quam premitunt. **k** Veni, ineibriemur vberibus, ] id est, dulcedine doctrinæ ytriusque testamenti. **l** Et fruamur ]

**C** **o** cupitus

# Liber Proverbiorum.

**a** Amplexibus] tota nocte. **b** Donec illucescat dies] erastina ad litteram. Vel dies mortis, vel iudicij, quia tunc cessabit omnis carnalis voluptas, & incipiet tormentum eorum, & securè potes venire.

**c** Non est enim vir ] vel maritus meus.

**d** In domo suâ] nec

etiam timeas eius superuentionem : Quia. **e** Abiit viâ longissima ] quod etiam inde patet : quia.

**f** Sacculum pecuniae secum tulit ] unde sustentetur.

**D** In die plenæ Lunæ reuersurus est in domum suam ] id est, finito mense, reuertetur.

**b** Irretiuit eum multis sermonibus, & blanditiis labiorum protraxit illum] que sunt rete diaboli,

*inf. 29. a.* Qui blandis, fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus eius.

**i** Statim eam sequitur ] captus, quasi bos ductus ad victimam, id est, ad interitum æternum.

**l** Et quasi agnus lasciuens & ignorans, quod ad vincula stultus trahatur, id est, in interitum æternum. Lasciuens, dico.

**n** Donec transfigat sagitta, ] id est, acuta sententia iudicis.

**o** Iecur eius] ubi est sedes amoris. *o/e 13. c.* Dirumpam interiora iecoris eorum. Sequitur, inquam.

**p** Velut si avis festinet ad laqueum] trahente eum voluptate ; ita etiam quod præueniat tentationes, quod grauissimum peccatum est. *Hierem. 3. a.* In viis sedebas expectans eos quasi latro in solitudine, & polluisti terram in fornicationibus.

*Tbren. 1. b.* Paruuli eorum ducti sunt in captiuitatem ante faciem tribulantis.

**q** Et nescit] id est, nescire contemnit, vel se nescire dissimulat. **r** Quia de periculo animæ illius] non solum corporis.

**s** Agitur] inter ipsum & ipsam, & Diabolus est mangó procurans.

**t** Nunc ergo, fili, audi me] ut prædicta possis euadere.

**u** Et attende verbis oris mei, ] id est, attentè suscipe aure cordis.

**x** Ne abstrahatur in viis illius mens tua] quasi dicat non solum non videoas, sed etiam videndi occasionem subtrahas tibi.

**y** Neque decipiari semitis eius ] id est, promissis & blanditiis, quibus quasi quodam malo compendio itur in infernum.

**z** Multos enim vulneratos per malam concupiscentiam.

**a** Deiecit ] per operis expletionem, quasi dicat exemplo

liorum disce fugere mulierem, quia quæ præualuit fortibus multis, præualebit tibi vni debili. Et hoc est, quod sequitur. **b** Et fortissimi quique interfecti sunt ab ea ] spiritualiter. Sicut David 3. *Keg. 11. a.* qui erat mansuetissimus : Samson. *Judic. 14. a.* & 16. a. qui erat fortissimus. *Salomon. 3. Keg. 11. a.* Qui fuit sapientissimus.

**c** Via inferi domus eius ] id est via ducentes ad domum illius, ducunt ad infernum, vel ad peccatum insatiabile.

**d** Penetrantes interiora mortis] vel, inferiora, id est, usque ad mortem animæ, vel gehennæ. *Sup. 5. a.* Pedes eius descendunt in mortem, & gressus eius ad inferos perueniunt.

**z** cupitis amplexibus, ] id est, familiaritate mutua, quæ ab aliis cupitur. Ita dicit hereticus ei, quem decipit.

**b** Donec illucescat dies] æternus nobis, scilicet.

**c** Non est enim vir, ] id est, Christus.

**d** In domo sua] id est, in Ecclesia corporaliter & visibiliter.

**e** Abiit via longissima ] qui ascendit in cœlum, quod longè est à peccatoribus, sicut dicit *Psal. 118.* Longè à peccatoribus salus. *Luc. 19. b.* Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum & reuerti.

**f** Sacculum pecuniae secum tulit, ] id est, corpus in passione consciuum, ut thesaurum redemptionis nobis effunderet, in

# Cap. VIII.

quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi, in quo plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat, *Coloff. 2. a.*

**g** In die plenæ Lunæ reuersurus est in domum suam, ] id est, in die iudicij, quando plena erit Ecclesia in filiis suis, secundum quod dicitur *Apo. 6. c.* Vidi subitus altare animas inter-

feitorum, dicentes:

Visquequo, Domine,

sanctus & verus *al. t.*

non iudicas & non *verba*

vindicas sanguinem

nostrum ? Et dictum

est illis, ut requie-

scerent adhuc tem-

pus modicum, do-

ne compleantur

conserui eorum, &

fratres eorum. *al. t.*

**b** Irretiuit enim ser-

monibus multis, &

blanditiis labiorum

protraxit illum, ] id

est, procul traxit à

rectitudine fidei.

*i* Statim eam sequi-

tur] via erroris.

**k** Quasi bos ductus

ad victimam, ] id est, stultus ad mortem æternam.

**m** Et ignorans quod ad vincula stultus trahatur] id est, fu-

nibus peccatorum ad infernum.

**n** Donec transfigat sagitta, ] id est, iudicis sententia.

**o** Iecur eius, ] id est, interiora eius omnia. Sed Iecur no-

minat, quia est ibi sedes amoris.

## C A P. VIII.

**e** **N** Unquid non sapientia

**f** clamauit, & **g** pruden-

tia dat vocem suam ? In **h** sum-

mis, excelsisque verticibus

## E X P O S I T I O C A P. VIII.

**N** Unquid non sapientia, &c. ] Hoc capitulum responderet

per t antithesim precedentem. In illo enim actum est de *al. t.*

muliere fornicaria iuuenem seducente, in hoc agitur de anti-

cœlesti Sapientia clamante in summis, excelsisque virtuti-

bus, in Prophetis & Apostolis, & reuocante à via mulieris

fornicariæ. Diuiditur autem hoc capitulum in quatuor

partes.

In prima, ostendit, ubi clamat Sapientia, quia in summis

virtutibus.

In secunda, quibus, siue ad quos, quia viris & ad filios

hominum, ibi : O viri, ad vos, &c.

In tertia, ostendit de quibus loquitur, quia de magnis

rebus, ibi : Audite quoniam, &c.

In quarta, ostendit, quod audiri debet, quia omnes ser-

mones eius iusti sunt, & quia ipsa Sapientia melior est cunctis

opibus : Et multas alias rationes ponit in litera, quare au-

dienda sit, ibi : Iusti sunt, &c. Et quasi aliquis quereret,

quomodo prædicta mulier præcaueri posset ? Respondebat Salomon, quod benè & de facili : Quia.

e Nunquid non sapientia ] id est, Christus.

**f** Clamitat] id est, frequenter clamat, quasi dicat, docens

cauere prædictam meretricem, *Joan. 7. f.* In nouissimo die ma-

gnæ festivitatis stabat Iesus, & clamabat, dicens : Si quis sit,

veniat ad me, & bibat. Secundò clamauit in suscitacione La-

zari, *Joan. 11. f.* Hæc cum dixisset Iesus, voce magna clamauit :

Lazare, veni foras. Tertiò clamauit in cruce, *Matt. 26. f.* Et

circa horam nonam exclamauit voce magna, dicens : Heli

heli lammazabathani. Quartò appropinquate morte. *Luc.*

*23. f.* Clamans Iesus voce magna, ait : Pater, in manus tuas

commendo spiritum meum. Clamat etiam per creaturas, per

scripturas, per Prædicatores, per inspirationes, per beneficia

incessanter. Et ideò dicit : Clamat.

**g** Et prudentia dat gratis, vocem suam, non alienam. Christus

dicitur Sapientia ; cum instruit de diuinis ; prudentia,

cum instruit de humanis. Vel Sapientia dicitur, cum docet fi-

dem ; prudentia, cum informat de moribus.

**h** In summis, excelsisque verticibus] ad literam, quia utrumque

testamentum datum est in monte, Vetus, in monte Si-

nai. *Exod. 20. 2.* Nouum, in monte Thabor, *Matt. 17. 2.* Vel

[In summis, excelsisque verticibus, ] id est, in Prophetis &

Apostolis, qui summi & excelsi fuerunt vita & intelligentia.

Vel, [In summis, excelsisque verticibus dat vocem suam, ] id

est, in aperto, & in publico. *Matt. 10. 2.* Quod in aure auditis,

prædicare super te&t.

Super viam

**a** Super viam] quasi præsto his qui in via mandatorum ambulant. Vnde *Luc. 18. g.* dicitur, quod in via stans sanauit cœcum, sic: Stans autem Iesus iussit eum adduci ad se.

**b** In medijs semitis,] id est, in stratis publicis, ad literam. in semitis consiliorum pro diuersitate audientium stans instruens eos paratos esse ad pugnam. Vnde & *B. Stephanus* in agone positus videt Iesum stantem.

*Aet. 7. g.* Iuxta portas ciuitatis. Ad literam, in Naim in porta mortuum suscitauit. *Luc. 7. c.*

**d** In ipsis foribus loquitur,] id est, in ipsa porta, ubi omnes conueniebant, ibi Dominus, prædicauit: In hoc

ipso instruens nos, & confundens haereticos, qui in occulis & in obscuris locis prædicanter.

Vel mysticè porta ciuitatis est doctrina Apostolorum. Vnde *Apoc. 21. f.* Et duodecim portæ duodecim margaritæ sunt per singulas, & singulæ portæ erant ex singulis margaritis. Fores portæ sunt minores Prædicatores, vel doctores, qui nobis claudunt & aperiunt doctrinam Apostolorum. Vel fores sunt intellectus & affectus: portæ doctor quilibet. His foribus assidet sapientia, assidet enim veritas intellectui, bonitas affectui. *Sap. 6. c.* Qui de nocte vigilauerit ad eam, non laborabit, assidentem enim foribus suis inueniet illum.

Moraliter. Sapientia in via loquitur actius, vt ad se veniant perseuerando. *Mar. d.* Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.

**b** In medijs semitis] loquitur, ne à se recedant, *Ioan. 15. 2.* Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, & fieri vobis. Et post b. Manete in dilectione mea. In foribus portæ loquitur Prælatis, vt reætè iudicent, & diligant iustitiam. *Sap. 1. a.* Diligite iustitiam, qui iudicatis terram. *Psal. 57.* Rectè iudicate, filij hominum.

**c** Dicens: O viri.] Attentos facit. Et est hoc secunda pars capituli. f) Ad vos] non ad foeminas, quas Pharaon vult seruari mariis submersis. *Exod. 1. d.* Quia sermo Iesu non caput in talibus *Ioan. 8. e.* Item [ad vos] non ad pueros, qui non habent virilem dimensionem, hoc est, longitudinem longanimitatis, latitudinem charitatis, spissitudinem humilitatis. Item, ad vos, non ad paruulos, quia ad magna inuitat, vt patet per sequentia.

**g** Clamito] id est multipliciter clamo, vt dictum est *sup. eod.* per creaturas, per scripturas, per Prædicatores, per inspiraciones, per semetipsum, per Angelos, per beneficia, per flagella, & tamen pauci adhuc audiunt illum. Vnde *sup. 1. c.* Vocavi, & renuisti. Et *Matt. 22. a.* Simile est regnum coelorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, & misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, & nolebant venire.

**h** Et vox mea ad filios hominum] non ad iumenta, & tamen homines & iumenta saluabis, Domine, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus. Quæ sit illa vox subfunxit.

**i** Intelligite] id est, interius percipite.

**k** Paruuli] malitia; *1. Corin. 14. d.* Malitiâ paruuli estote. Vel, paruuli, id est, humiles, quia talibus Dominus reuelat secreta sua. *Mar. 18. a.* Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum coelorum. Item *Luc. 10. d.* Confitebor tibi, Domine, Pater coeli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. l) Astutiam] quæ est cautela vitandi mala. Hæc enim facit de paruulis magnos.

**m** Et insipientes] quibus non sapiunt spiritualia. Vel insipientes reputatione suâ vel mundi: Tales enim vertunt animalium suum ad bonum.

**n** Animaduertite;] id est, animam ad verba mea quasi os ad cibum, quasi oculos ad lucernam vertite. Vel, animaduertite, id est, verba mea ad animum vertite, non tantum ad aures corporis, sed etiam ad intellectum per attentionem, & ad affectum per amorem, & ad manum per operationem, & tunc demum ad os per prædicationem.

Hugonis Card. Tom. II I.

**o** Audite, quoniam de rebus magnis locutura sum. ] Tertia pars capituli est. Promisit enim regnum coelorum, & dedit fidem Trinitatis, docuit exempla benè viuendi & documenta dedit: Hæc magna sunt quoad pretium & utilitatem.

**p** Et aperiuntur labia mea] ad literam. *Mat. 5. a.* Et aperiens

os suum docebat

eos, &c. Vel labia

Domini sunt duo

testamenta, quæ fue-

runt clausa usque ad

aduentum Domini.

Sed tunc fuerunt

aperta. Vnde quod

Prophetæ futurum

dixerant, quod lex

sub figuris clausum

tenebat: Ioannes di-

gito demonstrauit.

Et ideò dicitur *Matt.*

*11. b.* Omnes Pro-

phetæ & lex usque thesa-

B

ad Ioannem prophetauerunt. Labia sapientiæ sunt Apostoli, rum.

Doctores, Expositores, Prædicatores, qui debent aperiri, id *supra*

3. b.

est, aperè loqui q) Ut recta prædicent] id est, mandata, con-

filia, virtutes, quæ faciunt hominem rectum.

**r** Veritatem meditabitur guttur meum,] id est, ex præmedi-

tatione loquetur. Et attribuit gutturi quod est cordis, pro-

pter concordiam cordis & oris. Simile in *Psalm. 36.* Os iusti

meditabitur sapientiam. Iusti enim habent os in corde, quia

nihil loquuntur, nisi præmeditatum. Econueros stulti habent

cor in ore, quia sine discretione aliqua loquuntur. *Eccles. 21.*

d) In ore fatuorum cor eorum, & in corde sapientium os illo-

rum. f) Et labia mea. ] Expone, vt *supra*.

**s** Detestabuntur impium] id est, Diabolus & membra eius,

*Isa. 11. a.* Spiritu labiorum suorum interficiet impium. t) *Tbeff. 2. b.* Tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus

Iesus interficiet spiritu oris sui. Vel detestatur impium, id

est, detestandam esse impietatem ostendet. Sequitur quarta

pars capituli.

**u** Iusti sunt omnes sermones mei] quia ad iustitiam infor-

mant.

**x** Non est in eis prauum quid] contra fidem.

**y** Neque peruersum] contra mores. Prauitas enim ad in-

tellectum, perueritas ad affectum referenda est. Vnde expo-

nendo subiungit.

**z** Recti sunt intelligentibus] non omnibus.

**a** Et æqui inuenientibus scientiam] id est, inuenire deside-

rantibus. Alijs verò sunt iniqui, z. cor. 2. d. Christi bonus

odor sumus Deo in his, qui salvi fiunt, & in his, qui pereunt,

alijs quidem odor mortis in mortem, alijs autem odor vita-

in vitam. Et cum tales sint sermones mei. Ergo:

**b** Accipite] id est, ad vos capite, non solùm alijs, ne sitis

tantum canalis, sed primò concha.

**c** Disciplinam meam] quæ mores informat, & vicia destruit.

**d** Et non pecuniam] quia Dominus non habuit pecuniam,

*Ioan. 14. d.* Venit princeps mundi huius, & in me non habet

quicquam. Neque etiam successor Domini habuit pecuniam,

*Aet. 3. a.* Argentum & aurum non est mihi. B. Bern. Si aurum

habuisset, claudum non erexit.

**e** Doctrinam,] quæ docet benè viuere.

**f** Magis] id est, potius,

**g** Quam thesaurum eligite] quia nemo potest duobus Do-

minis seruire, id est, Deo & Mammonæ. *Mar. 6. c.*

**b** Melior est enim sapientia cunctis opibus pretiosissimis]

mundi. Nam omnes diuitiæ nobiles inueniuntur in ea. Vnde

*Ecc. 24. c.* In me gratia omnis vita & veritatis, in me omnes

spes vita & virtutis. Item melior est, quia vitam tribuit pos-

sessori suo, quod non facit pecunia. *Ecc. 7. b.* Melior est sa-

cientia cum diuitijs, & magis prodest videntib. sole: sicut

enim protegit sapientia, sic protegit pecunia, hoc autem

plus habet eruditio & sapientia, quod vitam tribuant posses-

sori suo.

**i** Et omne desiderabile] quod decet, vt honores, quid ex-

pedit vt diuitijs, quod delestat vt voluptas.

**k** Ei non potest comparari] id est, æquiparari, quia illa æterna

est, hæc verò transitoria. *Job 28. c.* Non dabitur aurum obrizum

pro ea, nec appendetur argentum in commutatione eius, &c.

**l** Ego sapientia habito consilio] id est, in his, qui libenter ac-

quiescent consilio bonorum. Vnde *Job 1. a.* habitavit in terra

*C 2* *Hus*

# Liber Prouerbiorum.

Hus, quod interpretatur consilium, Vel, In consilio, id est, in illis, qui nihil agunt sine consilio. Vnde Eccl. 32. d. Fili, sine consilio nihil facias, & post factum non poenitebis. Item in eodem. Vir consilio non disperdet intelligentiam.

a Et eruditis ] id est, discretis.

b Intersum cogitationibus] disponens habitu in consilio, & a eruditis & dirigens eas. b intersum cogitationibus. c Timor Domini d odit malum: e Arrogantiam & f superbiam, & g viam pranam, & h os bilingue i detestor. k Meum est consilium & l æquitas. m Mea est prudentia: mea t fortitudo. n Perfect se à cogitatione Reges regnant, & o legum nibus, quæ sunt si- ne intellectu. c Timor Domini ] id est, quo timetur Dominus ut Pater, non mundus.

d Odit malum ] id est, fugar quasi medicina noxiū sanguinem. Eccl. 1. c, Timor Domini expellit peccatum. Vel, odit, id est, incendit igne iugis meditationis poenarum infernaliū, Psal. 38. In meditatione mea exardescit ignis.

e Arrogantiam ] quæ se omnibus alijs præfert, vel quod non habet, falsò sibi arrogat, vel quod habet, sibi, id est, suis meritis adscribit, vel habere dicit. f Et superbiam] quæ quasi de bonis habitis extollitur. g Et viam prauam ] eorum, qui aperte mala faciunt, vel nimis asperè alios corrigunt.

b Et os bilingue ] id est, duplicitatem.

i Detestor] quasi excommunicata, quasi à communione sanctorum separata. Superbiām verò specialiter detestatur sapientia, propter sex abusiones eius. Prima est, quia cùm sit quid vacuum & nihilum, omnia vult replere seipsā, & nullo modò patitur se impleri, quia tumor infusa repellit. Hoc autem est contra naturam; omne enim vacuum naturaliter trahit ad se vnde impleatur. Secunda abusio est, quia plenitudine se infundit. Cœlum enim & terra plena sunt gloriâ Domini. Vnde: Viuo ego, dicit Dominus, quia implebitur oīnis terra gloriâ mea. Et Hierem. 33. e. Cœlum & terram ego impleo dicit Dominus. Tertia abusio est, quia etiam pacem secum non habet: Superbia enim omne aliud vitium patitur, præterquam fe. Quarta est, quia de pondere proprio ascendere contendit. Est enim superbia pondus, quod est initium omnis peccati, Eccl. 10. b. Quinta est, quia omnibus vitijs vult cooperiri, ne appareat. Sexta est, quia cum suo contrario, id est, cum humilitate pacem habet, quod in nullo contrarietatis genere invenitur. Detestatur autem os bilingue, quasi monstrum. Quid enim monstruosius, quam habere duo ora, vel duas linguas? Tales sunt duplices, & loquaces, qui partim Azoticè loquuntur, vt dicitur Neem 13. d. id est, modò sacerdotaliter, modò spiritualiter, modò detrahunt, modò adulantur: venenum simul & mel habentes sub lingua. Vnde isti propriè sunt Apostoli Diaboli: Vnde potest dici de ipsis. Loquebantur variis linguis pseudo-Apostoli magnalia Diaboli. Graue est hoc peccatum & valde detestabile. Vnde Eccl. 5. d. Super furem confusio & poenitentia & denotatio pessima super bilinguem. Vel arrogantiam & superbiam dicit Salomon peccatum cogitationis: viam, peccatum operis, os bilingue, peccatum locutionis. Continua: Dico quod, in consiliis habitu, quia: k Meum est consilium ] vnde ad eam recurrentem est in omni negotio, non ad homines. Ia. 8. d. Cùm dixerint ad vos, quærite à phytionibus & diuinis, nunquid non populus requiret à Deo suo visionem pro viuis, & mortuis, ad legem magis & ad testimonium recurrens? l Et æquitas] supple, mea est. m Mea est prudentia, mea fortitudo. Quatuor dicit esse sua, scilicet consilium, æquitatem, prudentiam, fortitudinem, quibus respondent quatuor, quæ sequuntur. n Per me Reges regnant.] Hoc ad consilium. Reges dicte Apostolos, Doctores, Prælatos, & alios: qui se & alios & regnum Ecclesiæ sibi subditum benè & consultè regere nouerūt. o Et legum conditores iusta decernunt.] Hoc ad æquitatem legum. Conditores dicit expositores vtriusque testamenti. p Per me Præcipites imperant, & potentes decernunt iustitiam] subditis. Hoc ad fortitudinem. Fortes dicit præceptores & Rectores fidelium, quia omnes à sapientia habent quicquid possunt. Vnde ipsa dicit. Joan. 15. a. Sine me non poteritis facere quicquam. Rom. 13. a. Non est potest nisi à Deo. Et nota quod duo istorum quatuor pertinent ad intellectum, duo ad affectum, & duo regunt alia duo. Con-

# Cap. VIII.

silium enim regit fortitudinem, ne sit præcepis: Vnde sub uno spiritu coniunguntur, Ia. 11. a. Spiritus inquit consilij & fortitudinis.

Item prudentia regit æquitatem, ne sit prodiga vel auara: Vnde sub uno spiritu ponuntur scientia & pietas, quæ est

æquitatis. Spiritus conditores iusta decernunt. p Per inquit scientia & me Præcipites imperant, & potentes decernunt iustitiam. q Ego diligentes me diligo, & qui mane t s vigilauerint ad me, t inuenient me u Meum est consilium & disciplinæ effusione Reges regnant, & o legum

nibus, quæ sunt si- ne intellectu. c Timor Domini ] id est, quo timetur Dominus ut Pater, non mundus. d Odit malum ] id est, fugar quasi medicina noxiū sanguinem. Eccl. 1. c, Timor Domini expellit peccatum. Vel, odit, id est, incendit igne iugis meditationis poenarum infernaliū, Psal. 38. In meditatione mea exardescit ignis. e Arrogantiam ] quæ se omnibus alijs præfert, vel quod non habet, falsò sibi arrogat, vel quod habet, sibi, id est, suis meritis adscribit, vel habere dicit. f Et superbiam] quæ quasi de bonis habitis extollitur. g Et viam prauam ] eorum, qui aperte mala faciunt, vel nimis asperè alios corrigunt.

b Et os bilingue ] id est, duplicitatem.

i Detestor] quasi excommunicata, quasi à communione sanctorum separata. Superbiām verò specialiter detestatur sapientia, propter sex abusiones eius. Prima est, quia cùm sit quid vacuum & nihilum, omnia vult replere seipsā, & nullo modò patitur se impleri, quia tumor infusa repellit. Hoc autem est contra naturam; omne enim vacuum naturaliter trahit ad se vnde impleatur. Secunda abusio est, quia plenitudine se infundit. Cœlum enim & terra plena sunt gloriâ Domini. Vnde: Viuo ego, dicit Dominus, quia implebitur oīnis terra gloriâ mea. Et Hierem. 33. e. Cœlum & terram ego impleo dicit Dominus. Tertia abusio est, quia etiam pacem secum non habet: Superbia enim omne aliud vitium patitur, præterquam fe. Quarta est, quia de pondere proprio ascendere contendit. Est enim superbia pondus, quod est initium omnis peccati, Eccl. 10. b. Quinta est, quia omnibus vitijs vult cooperiri, ne appareat. Sexta est, quia cum suo contrario, id est, cum humilitate pacem habet, quod in nullo contrarietatis genere invenitur. Detestatur autem os bilingue, quasi monstrum. Quid enim monstruosius, quam habere duo ora, vel duas linguas? Tales sunt duplices, & loquaces, qui partim Azoticè loquuntur, vt dicitur Neem 13. d. id est, modò sacerdotaliter, modò spiritualiter, modò detrahunt, modò adulantur: venenum simul & mel habentes sub lingua. Vnde isti propriè sunt Apostoli Diaboli: Vnde potest dici de ipsis. Loquebantur variis linguis pseudo-Apostoli magnalia Diaboli. Graue est hoc peccatum & valde detestabile. Vnde Eccl. 5. d. Super furem confusio & poenitentia & denotatio pessima super bilinguem. Vel arrogantiam & superbiam dicit Salomon peccatum cogitationis: viam, peccatum operis, os bilingue, peccatum locutionis. Continua: Dico quod, in consiliis habitu, quia: k Meum est consilium ] vnde ad eam recurrentem est in omni negotio, non ad homines. Ia. 8. d. Cùm dixerint ad vos, quærite à phytionibus & diuinis, nunquid non populus requiret à Deo suo visionem pro viuis, & mortuis, ad legem magis & ad testimonium recurrens? l Et æquitas] supple, mea est. m Mea est prudentia, mea fortitudo. Quatuor dicit esse sua, scilicet consilium, æquitatem, prudentiam, fortitudinem, quibus respondent quatuor, quæ sequuntur. n Per me Reges regnant.] Hoc ad consilium. Reges dicte Apostolos, Doctores, Prælatos, & alios: qui se & alios & regnum Ecclesiæ sibi subditum benè & consultè regere nouerūt. o Et legum conditores iusta decernunt.] Hoc ad æquitatem legum. Conditores dicit expositores vtriusque testamenti. p Per me Præcipites imperant, & potentes decernunt iustitiam] subditis. Hoc ad fortitudinem. Fortes dicit præceptores & Rectores fidelium, quia omnes à sapientia habent quicquid possunt. Vnde ipsa dicit. Joan. 15. a. Sine me non poteritis facere quicquam. Rom. 13. a. Non est potest nisi à Deo. Et nota quod duo istorum quatuor pertinent ad intellectum, duo ad affectum, & duo regunt alia duo. Con-

j Inuenient me ] assistenter foribus suis, vt dicitur Sap. 6. c. Et pulsantem ad ostium, vt dicitur Apoc. 3. d. Circumeuntem & quærentem dignos se, vt dicitur Sap. 6. c. Maxima igitur proditio est & infidelitas, non diligere sapientiam, quæ sic diligit nos, & quærit & pulsat & circumit & etiam præuenit. Vnde Apoc. 22. c. Ego sum alpha & omega, primus & nouissimus. Primus in amando, nouissimus in discessu. Vnde B. Bern. Benignus Iesus venientibus ad se totus præbuiat & præcurrit, & totus totos deosculatur. Sicut dicitur Luc. 15. d. de filio prodigo redeunte ad patrem: Cùm adhuc longè esset, vidit illum pater ipsius, & misericordia motus occurrentis cecidit super collum eius, & osculatus est eum.

k Mecum sunt, &c.] q. d. si amor meus vos non mouet ad quærendum & diligendum, saltem vos moueat cupiditas. Quia, mecum sunt diuitiae & gloria, ] id est, diuitiae & gloriæ, id est, quæ faciunt gloriatos. De quibus dicit Apoc. Rom. 11. d. O altitudo diuinarum sapientiae & scientiae Dei! 10b. 2. c. Hæ sunt spirituales diuitiae, temporales stercora sunt. Vnde & Job, super sterquilinium sedere refertur,

l Opes superbæ ] id est supereunte, non ima petentes. Isa. 60. c. Ponam te in superbiam sacerdorum.

m Melior est fructus meus, ] id est, qui ex me procedit, supr. 3. b. Primi & purissimi fructus eius. Qui autem, & quot, & quales sint fructus eius, dicitur Eccl. 24. per totum.

n Ego inquit mater pulchræ dilectionis, &c. Vel fructus sapien-

sapientia, id est Christi, est tota Ecclesia: Ipse enim est granum frumenti, quod seminatum multum fructum fecit, scilicet totam segetem Ecclesiam, virtutes & dona: De quibus Eccl. 24. d. Rigabo horum plantationum, & ineibriabo partus mei fructum. Vel [fructus] sunt vita æterna. Genimina eius sunt virtutes gratuitæ.

**Mystic**

Virtutes vero naturales & sensus naturalis nomine auri & argenti intelliguntur. Vnde benè dicit: [Melior est fructus meus,] id est, vita æterna.

Auro & lapide pretioso, & sensu naturali, vel venusto eloquio.

In vijs iustitiae ambulo, in medio semitarum iudicij, vt ditem diligentes me, & g thesauros eorum repleam.

Dominus possedit me in initio viarum suarum, & antequam

quicquam faceret à principio, l

ab æterno m ordinata sum, & n ex antiquis o antequam p terra fie-

topazion. b Et genimina mea] id est virtutes gratuitæ, &

sancta desideria & opera bona.

c Argento electo] id est sensu naturali, vel venusto eloquio.

d In vijs iustitiae ambulo, in medio semitarum iudicij.] Ad

literam Christus vias præceptorum & semitas consiliorum

ambulauit adimplendo, & docuit prædicando.

Jsa. 2.2. Doc-

ebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius. Hoc est

contra multos, qui alios docent vias præceptorum & semitas

consiliorum, & ipsi semper sunt in inuio, & non in via.

Psal. 106. Effusa est contentio super Príncipes, & errare fecit

eos in inuio, & non in via, cum tamen Angelus dixerit To-

biz, id est Prælator: Frater, scis quemadmodum reliquisti pa-

trem tuum, si placet itaque tibi præcedamus, & lento gra-

du sequantur iter nostrum familij Tob. 11. a. Item Gen. 49. c.

Gad accinctus prælabatur ante eum. Tamen aliquando se

debet Prælatus, vel prædicator per compassionem alijs con-

formare propter indiscretos simulatores. Vnde Gen. 33. c. di-

cit Jacob ad Esau, qui volebat, vt secum graderetur. Nostri,

Domine mi, quod parvulos habeam teneros & oues & bo-

ves fratres mecum: quas si plus ambulando fecero laborare,

morientur vna die cuncti greges, præcedat Dominus meus

ante seruum suum, & ego sequar paulatim vestigia eius, si-

cut video posse parvulos meos. Christus ergo ambulat in

vijs iustitiae, vt & tu ambules in eisdem, si tamen vis ei

occurrere. Sapientia etiam donum ambulat in vijs iustitiae,

id est, ambulare docet.

Et e In medio semitarum iudicij] id est discretionis. Vel

ideo dicit, iudicij, quia potestas iudicandi tantum debet

dari illis, qui ambulant in semitis consiliorum.

f Ut ditem, &c. quasi dicat id est habeo mecum diuitias[vt di-

tem diligentes me] spiritualibus diuitiis, quæ sunt veri no-

minis. Diuitiae vero temporales non ditant, sed potius

inquinant, nec delectant, sed lacerant. Vnde Eccl. 22. a. De

stercore boum, id est, prædicatorum lapidatus est pi-

ger.

g Et thesauros eorum repleam] id est, loca vbi diuitiae repon-

nuntur, quæ sunt tres vires animæ. Rationabilem enim replet

Dominus perfectam cognitione summam veritatis. Concupiscibilis

perfectam dilectione summa bonitatis Irafcibilem per-

fectam gloriæ exaltationis.

b Dominus possedit me] dixerat quod diligenda est sapien-

tia, & causas multas posuit, adhuc ostendit alias, quasi dicat

diligite me, quia diligenda sum. [Dominus] enim[ possedit,]

id est, gehuit[ me. ] Siue[ me ] filium.

i In initio viarum suarum] id est, creaturarum, per quas ho-

mo venit ad cognitionem Dei. Sed etiam ad notitiam Trini-

tatis per creaturas venimus: Magnitudo enim creaturarum

nos deducit ad potentiam, ordo & pulchritudo ad sapientiam,

bonitas & gubernatio & conseruatio ad bonitatem. Dicitur

autem possideri sapientia in initio omnium creaturarum, id

est, ante omnem creaturam. Vel [In initio] id est quasi ini-

tium. Et vere initium omnium creaturarum, per ipsam enim

quasi per artem, siue exemplar, siue sigillum, vniuersalis con-

ditoris facta sunt omnia. Vnde totus mundus, siue vniuersitas

creaturarum est quasi quidam liber extractus ab illo exem-

plari, vnde & ipsa dicitur mundus archetypus. Omne vero

operationem extrinsecam præcedit interior præordinatio,

qua nihil aliud est apud primum operatorem, quam filii ge-

neratio apud patrem. Item ordo naturæ hoc requirit, quod

Hugonis Card. Tom. III.

in operibus, quæ ex arte procedunt, prius interius est dicere faciat hoc, quam exterius operari, illud vero dicere apud Deum patrem est verbum generare. Conceptio vero sapientiae, de qua postea fit mentio, non est nisi partus sive generatione ipsius. Sed dicitur conceptio, quia nunquam recedit a gemitio patris secun-

ret. q Nondum erant abyssi, & dum quod dicitur Ioan. 1. b. Filius, qui est in finu patris, ipse enarravit nobis.

Item ludus, de quo infra dicitur, non est aliud, quam representatio omniu[m] futurorum, seu facien-

torum in ipsa quasi in speculo æterno. Dies vero non est aliud quam tota æternitas, quæ nihil

habet de contrario. Vel dies intelliguntur esse creaturarum distinctiones. Modò redeamus ad literam.

b Dominus possedit me in initio viarum suarum, id est, pater genuit me ante omnem creaturam, vel possidendum præuidit. k Antequam quicquam faceret, id est, in esse produceret. Et hoc dicit, ne aliquis putaret in initio creaturarum, vel ante filium aliquando incepisse esse, sicut Behemoth, qui dicitur principium viarum Domini, Job 40. c. & tamen ipse incepit esse. Et reuera antequam quicquam faceret, possedit me: quia.

l Ab æterno] id est, sine principio.

m Ordinata sum, id est, genita sum, ut per me cuncta ordinentur. Vel [Ab æterno ordinata sum] id est, à patre genita. Eccl. 24. a. Ex ore altissimi prodij.

n Et ex antiquis] id est, ante tempus.

o Antequam terra] ad literam, vel materia quatuor elementorum. Vel [Terra] id est, Ecclesia.

p Fieret] id est, produceretur in esse. Non enim facta est illa materia, sed creata.

q Nondum erant abyssi, id est, primordialis materia, vel quælibet aquarum profunditates, vel profunda corda hominum, vel duo testamenta.

r Et ego iam concepta eram] id est, à patre genita & apud eum manens, vel præuisa concipi temporaliter de virgine. Simile Apocal. 13. b. Agnus, qui occisus est ab origine muudi, id est, præuisus occidi.

s Necdum fontes aquarū eruperāt de matrice terræ, vel præruperāt in esse. Vel, Fontes aquarum, id est, fluenta gratiarum, vel doctrinæ, Zabar. 13. a. Erit fons patens domui Ii. ael.

t Necdum montes] id est, superbi Dæmones. u Graui mole constiterant, id est, grauitate culpæ demersi fuerant. Vel sic.

v Necdum montes] id est, Apostoli.

w Graui mole constiterant, id est, grauitate morum informati fuerant.

x Ante colles] id est, antequam minores inciperent.

y Ego parturiebar] id est, gignebar. Et nota verbum meditatum, paſſiu[m], & præteritum imperfectum. Per præteritum imperfectum notatur æterna filii & continua generatio, quia filius semper à patre gignitur & gignetur & genitus fuit. Per paſſiu[m], notatur exitus filii à patre. Per meditatum, notatur, quod incomprehensibilis est illa generatio. Vnde Jsa. 53. c. Generationem eius quis narrabit: De his montibus dicitur Iohel. 3. d. Et erit in die illa, stillabunt montes dulcedinem, & Aet. 8. f. colles fluent lacte.

z Adhuc terram non fecerat] ad literam, vel Ecclesiam. Eccl.

1. a. Generatio præterit, &c.

a Et flumina] ad literam. Vel [Flumina] gratiarum & doctrinæ, vel flumina baptismi & poenitentia.

b Et cardines orbis terræ, id est, quatuor partes mundi, ad literam. Vel Apostolos, quibus fertur tota Ecclesia, vel quatuor virtutes Cardinales, quibus fertur & regitur tota anima rationalis.

c Quando præparabat] in dispositione vel ornatu.

d Cœlos] ad literam, vel Apostolos. Job. 26. d. Spiritus Do-

mini ornauit cœlos.

e Aderam] id est, cum eo eram sicut alius apud alium, Ioh. 1. a. In principio erat verbum, &c.

f Quando certa lege & gyro vallabat abyssos] id est, quando

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. VIII.

mare certo termino cladebat. *Iob. 38. a.* Quis conclusit ostij s  
mare? quasi dicat, ego solus. *Hiere. 5. e.* Qui posui arenam  
terminum maris.

**a** Quando æthera firmabat sursum, ] id est, cœlum em-  
pyreum vel firmamentum, cuius firmitas in hoc constat,  
quod semper mo-  
tum suum conti-  
nuans, nunquam

D mutat locum, nec  
descendit, nec dis-  
soluitur, quod esse

non potest in tanta  
machina, nisi diuinâ  
esset potentia stabi-  
litum.

**b** Et liberabat fontes  
aquarum ] id est, in  
numero, pondere &  
mensura eos con-  
stituens & præfi-  
gens eis terminum

certum, *Psa. 130.* Terminum posuisti eis, quem non trans-  
gredientur.

**c** Quando circundabat mari terminum suum. ] Ad literam.  
Vel quando Dæmonum potentiam limitabat: quantum ten-  
tare vel nocere possent hominibus: Non enim quantum vo-  
lunt, possunt: sed quantum à Deo permittuntur. Vel per ma-  
re accipiuntur impij, qui sunt quasi mare fremens, quod  
quiescere non potest, quorum potentiam limitauit Domi-  
nus, quantum possunt contra bonos.

**d** Et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos. ] Ad literam. Vel aquis, id est, cunctis populis, quia aquæ multæ  
populi multi. *Apoc. 17. d.* Vel aquis legem ponere, est scrip-  
turis sacris limites præfigere, vt non ad libitum exponantur  
à quolibet, sed secundum quod Sancti determinant, vel Spi-  
ritus S. reuelat.

**e** Quando appendebat fundamenta terræ ] id est, quando  
ponebat terram quasi fundamentum aliorum elementorum,  
super nihil fundans eam. Terra enim in medio mundi con-  
sistit suâ ponderositate. *Isa. 40. c.* Quis appendit tribus di-  
gitis molem terræ, & librauit in pondere montes & colles  
in statera? Vel [ fundamenta terræ ] id est, Ecclesiæ, sunt  
Apostoli, qui in sanguine suo fundauerunt Ecclesiam *1. Cor. 3. 12.*  
Fundamenta eius in montibus sanctis. *Apoc. 21. d.* Murus  
ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis nomina  
duodecim Apostolorum.

**f** Cum eo eram cuncta componens ] quia indiuisa sunt ope-  
ra Trinitatis. Præpositio autem, [ cum ] hic notat identita-  
tem essentiæ & distinctionem personarum. sicut hæc præpo-  
sitio, in *Ioan. 1. a.* In principio erat verbum, id est, in Patre  
Filius vt idem & alijs; quod autem Filius facit omnia, hoc  
habet à Patre, penes quem residet prima auctoritas.

**g** Et oblectabar per singulos dies] id est, æternaliter gaude-  
bam me esse vnum cum Patre. Simile *Mic. 5. a.* Egressus  
eius ab initio à diebus æternitatis.

Vel [ singulos dies, ] id est, per singulos operum distin-  
ctiones.

**h** Coram eo omni tempore ludens in orbe terrarum, ] id  
est, gaudens in his, quæ siebant, quæ idè fecit, vt eis glo-  
riam suam communicaret.

Vel [ Ludens in orbe terrarum, ] id est, ludere faciens,  
homines scilicet, de orbe terrarum. Totus enim orbis terra  
est quasi quidam ludus pilæ, qui modò ab illo tenetur, mo-  
dò ad illum projicitur, & aliquando dividitur in partes: &  
ille vnam partem habet, & alijs aliam. Sic & de orbe: Pri-  
mò fuit monarchia apud Assyrios, postea quasi pila proiecta  
venit ad Persas & Medos, postea ad Græcos, postea ad Ro-  
manos, modò diuisa est pila. Hoc est, quod dicit *Isaie cap. 22.*

**f** Quasi pilam mittet te in terram latam & spaciosem, ibi  
morieris.

**i** Et delitiz meæ, ] sunt, supple, esse cum filijs hominum, ]  
per inhabitantem gratiam, quia desiderat in amore no-  
stro quiescere, & nos bonis meritis ad se videndum per-  
ducere.

Vel ] Delitiz meæ ] sunt [ esse cum filijs hominum, ] per  
naturæ humanæ participium. De quibus delitijs homini  
communatus miratur *Job cap. 7. d.* Quid est homo, quia mag-  
nificas eum? *Psal. 8.* Quid est homo, quod memor es eius?  
*Deut. 10. c.* Cum patribus conglomeratus est Dominus &

amauit eos, elegitque semen eorum post eos. Item i. *Reg.*  
18. a. Anima Ionathæ conglomerata est animæ David. Potius  
sunt ei delitiz esse cum filijs hominum, quam cum Angelis:  
quia de his, quæ aucupio, vel venatione capiuntur, fiunt de-  
litiz ciborum, non de domesticis, & ipse quidem venatione

prædicationis & au-  
ergo, filij. audite me. **l** Beati, qui  
custodiunt vias meas. **m** Audi-  
te disciplinam, n & estote sa-  
pientes: & o nolite abiijcere eam.  
**p** Beatus, homo q qui audit me,  
& r qui vigilat ad fores meas  
quotidie, s & obseruat ad po-  
stes ostij mei. **t** Qui me inue-  
nerit, inueniet vitam, & u  
hauriet salutem x à Domino. **y** Qui  
autem in me peccauerit, z la-  
det animam suam. **a** Omnes, qui  
me oderunt, diligunt mortem.

**Quali-  
ter fi-  
lius Dei  
sit cum  
filis  
homi-  
num.**  
Spiritus  
Domini ferebatur super aquas. Item cum filijs hominum est  
incarnatione. *Isa. 7. c.* Ecce virgo concipiet & pariet filium,  
& vocabitur nomen eius Emanuel, quod interpretatur nobis-  
cum Deus. Item sub filijs hominum obediëtia subiectione.  
*Luc. 2. g.* Et erat subditus illis. Item contra filios hominum  
peccatorum punitione. *Iob c. 7.* Quare posuisti me contra-  
rium tibi? Item est pro filiis hominum passione, *1. Pet. d.*  
Christus passus est pro nobis.

**h** Nunc ergo, filij, Audite me ] id est, meam doctrinam sus-  
cipite corde, & facite opere. Et bene debetis audire, quia:  
**t** Beati, qui custodiunt vias meas, ] id est, misericordiam &  
iudicium. Misericordiam compassionis, iudicium discretio-  
nis. *Psal. 100.* Misericordiam & iudicium cantabo tibi, Do-  
mine. Duas has vias requirit à nobis Dominus. *Micæa 6. c.*  
Indicabo tibi, homo, quid sit bonum: & quid Dominus re-  
quirat à te, vtique facere iudicium, & diligere misericor-  
diæ. Vnde *Hierem. 9. g.* Ego Dominus, qui facio misericor-  
diæ & iudicium, hæc mihi placent. Per hæc enim placent,  
per hæc enim acquiritur sapientia. *Ecclesiast. 2. d.* Concupi-  
scens sapientiam conserua iustitiam, & Deus præbebit illam  
tibi.

**m** Audite disciplinam ] verborum, qua mores informantur;  
& verberum, qua virtus reprimuntur. *Eccle. 11.* Malitia vnius  
horæ obliuionem facit luxuriaz maximæ.

**n** Et] sic [ estote sapientes ] id est, manete in sapientia. Si-  
mile *Isa. 1. a.* Lauamini, mundi estote, id est, in munditia  
manete.

**o** Et nolite abiijcere eam, ] scilicet, disciplinam, quod qui  
facit, contra animam suam facit. *inf. 15. d.* Qui abiijcit dis-  
ciplinam, despicit animam suam. Sed diceret aliquis: quare  
vis te audiri? Ideò quia.

**p** Beatus homo ] modò spe, tandem re.

**q** Qui audit me ; ] auditu interiori. *Eccle. 24. c.* Qui audit  
me, non confundetur.

**r** Qui vigilat ad fores meas quotidie, ] quæ sunt duo testa-  
menta, vel doctores, vel timor & amor. Vel ostium, Chri-  
stus, secundum quod homo, cuius postes sunt humanitas &  
diuinitas, vel corpus & anima, vel Predicatores, qui debent  
in se habere sculpta Cherubin & palmas, sicut dicitur *3. Reg. 6. d.* Vel ostium potest dici cor humanum, cuius postes  
sunt affectus & intellectus. Dicit ergo sapientia.

**p** Beatus homo, qui audit me] id est, obedit mihi.

**r** Et qui vigilat ad fores meas quotidie, ] id est, ad scriptu-  
ras intelligendas.

**s** Et obseruat ad postes ostij mei ] id est, ad sanctos Prædi-  
catores imitandos, sicut legitur *Hebrei 13. d.* de Mardonio,  
qui obseruabat ad postes palatijs Assueri. Vel [ Beatus, qui  
obseruat ad postes ostij mei] vt scilicet, me inueniat: Quia.

**t** Qui me inuenierit, inueniet vitam] quippe quia ipse est vi-  
ta, *Ioan. 14. a.* Ego sum via, veritas & vita.

**u** Et hauriet salutem] copiosè in futuro: Hic enim tantum  
prægustatur. **x** A Domino] non à se. Vel à Domino] quasi  
a puto pleno delitijs & diuinijs, quem videndo haurimus  
nobis salutem & omne bonum.

**y** Qui autem in me peccauerit] adulterando sapientiam.

**z** Lædet animam suam. ] Vnde *Tob. 12. c.* Qui faciunt ini-  
quitatem & peccatum, hostes sunt animæ suæ. **a** Omnes, qui  
me oderunt, diligunt mortem] quia ego sum vita *Ioan. 14. a.*

Sapien

a Apientia ædificauit, &c.] supra egit Salomo de æternitate & Deitate Christi: hic agit de eiusdem humanitate, secundum

quam est caput Ecclesie, quam ut dominum ædificauit sibi sapientia, sicut hic dicitur, septem columnas eam ful-

## CAP. IX.

b Apientia b ædificauit c sibi d domum: e, excidit columnas septem.

A tiens, parans in eâ conuiuum, postea mittens ancillas suas, ut vocarent ad conuiuum inuitatos, in quo breuiter mysterium incarnacionis & passionis comprehendit. Diuiditur autem hoc capitulum in tres partes. In prima agit de ædificio domus sapientie & conuiuio eius. In secunda ostendit quales sunt inuitati ad illud conuiuum, & quales non, ibi: [Si quis est parvulus.] In tertia agit de stulta muliere, quæ & suos vocat ad suum conuiuum, ibi: [Mulier stulta, &c.] Multa igitur mysteria sub paucis verbis comprehendens Salomon ait.

a Sapientia id est, Christus, qui est Dei virtus, & Dei sapientia. 1. Corin. 1. d.

b Ædificauit, ] suâ & suorum operatione & prædicione.

c Sibi ] non alij.

d Domum ] id est, Ecclesiam.

e Excidit columnas septem ] id est, particulares Ecclesiæ septiformi gratiâ illustrans, per orbem erexit. Vel ] Septem columnæ ] sunt Doctores, & Prædicatores, septiformi gratia rotundati: quos quasi columnas ad portandum Ecclesiæ fabricam Christus excidit: id est, ab amore mundi separauit: De quibus Psalm. 74. Ego confirmaui columnas eius. Quæ etiam dicuntur septem, non tantum propter septiformem gratiam, sed etiam propter ternarij & quaternarij rationem: qui in se duicti, duodenarium faciunt, quot fuerunt Apostoli, qui etiam fidem Trinitatis quatuor orbis partibus prædicauerunt. Fundamenta huius ciuitatis sive domus, fuerunt Prophetæ: De quibus Isaïæ quinquagesimo quarto c. Fundabo te in Saphiris, & ponam Iaspidem propugnacula tua. Columnæ, Apostoli: ut dictum est. Murus verd & antemurale, Dominus Iesus. Isaïæ vigesimosexto, a. Vrbs fortitudinis nostræ Sion, saluator ponet in eâ murus & antemurale. Muralij, sunt Prælati. Custodes murorum, Angeli. Isaïæ capitulo sexagesimo secundo, b. Super muros tuos, Ierusalem, constitui custodes: tota die & nocte in perpetuum non tacebunt. De ædificio huius domus dicitur. Cantic. capitul. 3. d. Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis dibani: columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum mediâ charitate constrauit. Quia quicquid fecit à Natiuitate usque ad passionem, fecit charitate Christus. De eodem legitur Tob. capitulo decimo tertio d. Ierusalem ædificabitur ex saphiro & smaragdo & ex lapide pretioso omnis circuitus murorum: ex lapide candido & mundo omnes plateæ sternentur, & per vicos, eius alleluia cantabitur. De eodem legitur

<sup>a</sup> Apoc. 21.

Aliter à principio. a Sapientia ædificauit sibi domum, ] id est, corpus & animam ad inhabitandum.

b Excidit columnas septem, ] id est, septem dona Spiritus sancti. Isaïæ capitulo quarto a. Apprehendit septem mulieres virtutum unum in die illa, id est, septem dona Christum, qui est vir unus, quia non habet parem. Vel septem columnæ, sunt septem sigilla, quibus signatus fuit liber vitæ, quæ soluit leo de tribu Iuda. Apocalyp. capitulo quinto b. Primum sigillum est natiuitas: Secundum, circumcisio: Tertium, est baptismus: Quartum passio: Quintum, sepultura: Sextum, resurrectio: Septimum, ascensio:

<sup>Dominus sapientie Beata Virginea</sup> Vel dominus sapientie est Beata Virgo. Septem columnæ sunt septem virtutes: quas ponit Jacobus capitulo tertio d. Sapientia, quæ desursum est: primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia & fructibus bonis, iudicans sine simulatione. Quæ etiam notantur Luce capitulo primo c. In salutatione Angelis.

Prima igitur columnæ est pudicitia: quæ notatu ibi: Mis-

sus est Angelus Gabriel ad Virginem.

Secunda est pax sive concordia: ibi: Desponsatam viro, cui nomen erat Joseph.

Tertia suadibilitas: ibi: Cogitabat qualis esset ista salutatio.

Quarta modestia, ibi: Quomodo fiet istud & ceter.

Quinta, consensus facti, ibi: Fiat mihi secundum verbum tuum.

Sexta plenitudo misericordie, ibi: Exurgens Maria abiit in montana cum festinatione.

Septima, iudicium sine simulatione: ibi: Ecce ancilla Domini

Vel aliter. Prima columnæ est virtus, sive virginitas, quæ tangitur ibi: Missus est Angelus Gabriel ad Virginem

<sup>Luc.</sup>

Secunda, taciturnitas, ibi: Cogitabat qualis esset ista salutatio. Vel ibi: Maria autem conseruabat omnia verba hæc conferens in corde suo. Vnde & in Evangelio legitur tantum quater locuta fuisse. Primo, Angelo respondendo. Luce capitulo primo d. Secundo, filium increpando. Luc capitulo secundo g. Fili, quid fecisti nobis sic? Tertio Elisabeth salutando: Luce capitulo primo d. Quartò ministris consulendo. Joan capitulo secundo, a. Quodcumque dixerit vobis, facite. Tertia columnæ est stabilitas, quæ tangitur ibi: Ingressus est Angelus ad eam. Quarta, strenuitas: quæ tangitur ibi: Exurgens autem abiit in montana cum festinatione. Quinta, humilitas: ibi: Ecce ancilla Domini. Sexta pietas: ibi: Mansit autem Maria cum illa quasi tribus mensibus. Septima prudentia: ibi Quomodo fiet istud, &c. Vnde versus

<sup>l. d.</sup>

*Castæ tacens, residens operans, humilis, pia, prudens  
Hoc septiformi munere Virgo micat.*

Item domus sapientie est cœlum. Septem columnæ, universitas Angelorum, quos excidit sapientia, id est, à rui- na cadentium separauit. Job 26. c. Columnæ cœli contrebunt & paudent ad nutum eius.

<sup>Domus sapientie cœlum.</sup>

Item domus sapientie est Philosophia. Septem columnæ, sunt septem liberales artes, scilicet, Grammatica, Dialectica, Rethorica, Arithmetica, Musica, Geometria, Astronomia. Has columnas excidi iubet à vanitate, à superfluitate. Vnde Deuter. capitulo vigesimo primo c. præcipitur, vt puellæ captiuæ vngues & cæsaries resecantur. Grammatica docet rectè loqui. Hanc columnam non habent in domo suâ, qui nunquam aperiunt os suum ad loquendum verbum Dei: cum tamen ex officio teneantur. De quibus dicitur Isaïæ capitulo 26. d. Speculatoriæ eius cæci omnes, nescientiæ vniuersi, canes muti non valentes latrare. Nescientes etiam loqui spiritualiter: vnde cum interrogantur, vt dicant Seb. let., quod interpretatur spica, vt non moriantur, non valentes exprimere spicam eadé littera, respondent Theboleth, quod interpretatur spica paleæ: & idè interficiuntur, vt legitur Iudic. cap. 10 b.

<sup>Domus sapientie Pbilosophia.</sup>

Vel certè primam columnam, id est, grammaticam non habent detractores, qui nunquam rectâ loquuntur, de alijs: Hæc autem rectè & congrue docet loqui. Secundam columnam, id est, dialecticam veram non habent adulatores, qui falsa potentibus blandiuntur: Hæc autem docet vera loqui. Tertiæ columnam, scilicet, Rhetoricam non habent illi, qui semper scurrilia & turpia loquuntur: Hæc autem docet ornata loqui. Quartam columnam, scilicet, Arithmeticam non habent illi, qui sunt superbi, qui in numero aliorum nolunt computari, neque vivere cum alijs: Hæc autem docet numerorum proportionem. Talis fuit Phariseus ille, qui orando dicebat: Gratias tibi ago, Deus, quia non sum sicut cæteri homines. Luce capitulo decimo octavo, b. Talis etiam fuit Lucifer, qui nolens esse cum alijs dixit: Conscendam in cœlum, & ero similis altissimo: Isaïæ capitulo decimo quarto, d. Et breuiter hanc columnam non habent illi, qui appetunt singulares videri.

<sup>Domus sapientie Rhetorica.</sup>

Quintam columnam, scilicet, Musicam non habent schismati, qui discordant: Hæc autem docet sonorum concordias, sive harmonias & tonorum proportiones. Sextam columnam, scilicet, Geometriam non habent diuites auari: qui malè mensurant, sibi omnia retinentes, alijs indigenibus & nihil habentibus: Hæc autem docet rectè & verè mensurare. Septimam columnam, scilicet, Astronomiam non habent luxuriosi, qui vt porci oculos, & os semper habent in luto: Hæc autem docet cursus siderum & motus.

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. IX.

*Apocalip. 21. a* Immolauit victimam suas, id est, semetipsam. *Enb. 5. a*. Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis. Pluraliter autem dicit, [ victimas] propter præludia passionis, vel propter martyres, quos ipse quasi victimas obtulit Deo patri.

*Matthe. 22. 2.* Ecce a. Immolauit victimas suas: prandium meum b miseruit vinum, & c proposuit paraui: tauri mei mensam suam. Misit d ancillas & altilia occisa las suas, vt e vocarent ad arsunt, & omnia parata, venite ad nuptias.

b Miseruit victimam aquæ scilicet, diuinitatem humanitati vniuit in sua personâ, & fulgorum diuinitatis nube humanitatis temperauit, aliter tantum fulgorem humanus asperatus sustinere non posset. Vnde *beatus Bernardus*. Claritatem solis æterni nec visus singularis aquæ, id est, *Beata Virginis* aspectus sustinere potuisse, nisi nube carnis obumbraretur, Vnde & ei querenti, quomodo fieret istud, dicendum est: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi: *Luc. 1. d*. Hæc vna causa, quare in sacramento altaris aqua misetur vino.

c Et proposuit mensam suam, id est, sacram scripturam, in qua reficeremur, in hoc deserto præparauit. Vnde *Psalm. 22*. Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos, qui tribulant me: Vel, Proposuit mensam suam ] in sacramento altaris, vbi ad literam vinum aquæ misetur. *Psalm. 77*. Panem Angelorum manducauit homo. De quo pane dicitur *Genes. 3. d*. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. De hac mensa dicitur *Isa. 21 b*. Pone mensam contemplare in speculo comedentes & bibentes, surgite, Principes, & atripite clypeum. Vel sic.

b Miseruit vinum ] compunctionis in terris.

c Et proposuit mensam suam, æternæ refectionis in coelis: vt solum illi ad mensam illam sedeant, qui primò de viño biberint. Vnde & duobus cognatis suis per matrem pentibus, vt unus federet ad dexteram eius, & alias ad sinistram in regno suo, respondit: Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? *Matth. 20. c*. quasi dicat, ad mensam meam non sedebitis, nisi de viño calicis mei biberitis. Sic enim ipsem fecit. Vnde: Ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus regnum, vt edais & bibatis super mensam meam in regno meo.

d Misit ancillas suas, id est, Apostolos & Prædicatores, qui dicuntur ancillæ: quia humiles sunt in oculis suis, viles & despicabiles in oculis mundi, solliciti de lucro domini sui, molles & tractabiles ad infirmitatem proximi reuelandam. De quibus *1oh. 40. d*. Nunquid illudes ei quasi aui, aut alligabis eum ancillis tuis? Et *2. Reg. 6. d*. dixit David: Viuit Dominus: ludam & vilior siam plus quam factus sum, & ero humilis in oculis meis, & coram ancillis, de quibus locuta est, gloriose apparebo.

e Ut vocarent ad arcem ] coeli, vbi mensa posita est. *Matth. 22. a*. Ité ad exitus viarum, & quoscunque inuenieritis, vocate ad nuptias.

f Et ad moenia ciuitatis ] celestis: vbi pax & securitas summa est: vbi iugis solemnitas. *Isaie 33. d*. Responce, Sion solemnitas nostræ ciuitatem: oculi tui videbunt Hierusalem ciuitatem opulentam, tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit.

\* Planetarum, & ad coelum vultum attollere. Vnde Ouidius:

Pronaque cum spectent animalia cetera terram:  
Os homini sublime dedit, cœlumque videre,  
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultas.

Ouidius  
li. 1.  
Metamorph.  
Domus  
diabolis  
sapien-  
tia  
buius-  
mundi

Habet etiam Diabolus suam domum, scilicet, sapientiam huius mundi, quæ inimica est Deo: Cuius septem sunt columnæ, scilicet, Grammatica, Dialectica, Rhetorica, & sic de aliis. Habet enim Diabolus grammaticos suos, sicut & Deos suos. Grammatici Diaboli sunt omnes hypocritæ, qui rectè & congruè loquuntur, sed congruè Veniunt. Dialectici Diaboli sunt omnes dolosi, qui sophistice loquuntur vt decipient. De quibus *Ecclesiast. 37. c*. Qui sophistice loquitur, odibilis est. Rethores Diaboli, sunt aduocati, qui causas iniquas founte potentum: causa autem pupilli & vidua non ingreditur ad eos, vt dicitur *Isaie 1. f*. Causidicorum enim lingua damnifica est, nisi eam funibus argenteis vincias. Arithmeticæ Diaboli sunt omnes, qui ha-

bent numerum præbendarum sive beneficiorum. De quibus dicitur *Apocalypsis. 3. a*. Et vidi de mari bestiam ascendentem habentem capita septem; id est, septem Episcopos, & cornua decem: id est, decem dignitates, & super cornua eius decem diademata, id est, decem mitrae. In quot enim Ecclesijs habet præbendam: tot mitras habet in capite suo, spe, sive præsumptione. Ob hoc enim præbendas retinent, cum ad nihil aliud ubi valeant, nisi ad solam spem, vt sic Episcopatum possint adipisci.

Mufici Diaboli sunt adulatores: qui omnibus in bono & in malo concordant. Geometræ Diaboli sunt quidañ superficialiter iusti: qui sibi propitijs sunt, alijs vero austeri, quod valde damnable est, maximè in Prælatis & confessoribus. De quibus dicit Dominus. *Matthe. 23. a*. Super cathedram Moysi federunt Scribæ & Pharisei omnia erga quæcumque dixerint vobis, seruate, & facite; secundum opera vero eorum nolite facere: Dicunt enim & non faciunt: Alligant autem onera grauia & importabilia, & impoñunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea mouere. De hoc dicitur *infia vigesimo d*. Abominatio est apud Deum pondus & pondus, statera dolosa non est bona. Astronomi Diaboli sunt curiosi: qui relicti necessarijs, de cursu siderum diligenter inquirunt: Quibus dicitur *Ecclesiastic. 3. c*. Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris: sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper. Et *Cato*. Multæ arcana Dei, cœlumque inquirere quid sit.

Item domus sapientæ claustrum est, cuius fundatum est paupertas, parietes obedientia & continentia, altitudo humilitas, tectum vero est amor fraternitatis. Septem columnæ, sunt septem obseruantæ regulares, scilicet, cibi ariditas, vestis austeritas, ieiuniorum continuatio, vigiliarum protractio, manuum labor, disciplinæ rigor: septima est orationum instantia.

Item domus sapientæ est cor viri iusti, qui habet pro *Domus* fundamento fidem, parietes sunt spes & timor: altitudo, *sapien- humilitas longitudo, longinimitas: tectum charitas*. Septem columnæ, sunt septem virtutes: quas enumerat *Apostolus. clau- 2. Corinthi. 7. c*. dicens: Hoc ipsum secundum Deum con- stristari vos quantam in vobis operatur sollicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed emulationem, sed vindictam. Alias septem columnas distinguit *Beatus Bernardus* super illud. *Psalm. 96*. Iustitia & iudicium correctio sedis eius, dicens: Superioribus debemus reuerentiam & obedientiam: paribus confilium & auxilium: inferioribus custodiam & disciplinam: septima est ut iuste iudicemus. Vel septem columnæ sunt septem virtutes, quæ maximè valent ad sustentanda septem onera, quæ in nobis sunt.

Primum onus est pondus proprij corporis: de quo *sapient. 9. c*. Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam. *Hebreor. 12. c*. Omnis disciplina in præsenti quidem videatur non esse gaudij, sed mæroris, postea vero fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiae.

Secundum onus est pondus tribulationum & passionum, quod satis leue est: quia breve. De quo *2. Corinth. 4. d*. Id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriarum pondus operatur in nobis. Hoc onus portat patientia.

Tertium onus est grauamina proximorum, quæ ipsi patiuntur. Hoc onus portat charitas. *Gala. 6. a*. Alter alterius onera portare: sic adimpleris legem Christi.

Quartum onus est pondus, vel stimulus datus contra elationem de bonis concessis. De quo secunda *Corinthi. 12. duodecimo b*. Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ Angelus Sathanæ, qui me colaphizet. Hoc onus portat humilitas. Vnde *Gregorius in Moralisbus*. Aquas appendere in mensura, est inter prospera & aduersa; inter summa & infima, inter tentationes & dona animarum, sensum in humilitate, custodiare.

Quintum onus est tristitia de dilatione præriorum: De quo *Psalm. 68*. Defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum. Hoc onus portat longanimitas.

Sextum onus est debitum officiorum. Hoc onus sustinet discretio. Vnde Ietro dixit Moysi, *Exod. 18. c*. Stulto labore consumeris, supra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere, &c. Septimum onus est pondus propriorum laborum, sive studiorum. Et hoc onus portat hilaritas

laritas conscientia, sine qua citò corruit homo in laqueum acidum. Vnusquisque autem in seipso immolat victimas Deo, dum bestias virorum in se trucidat. Mensam proponit, cùm mundam conscientiam custodit, vbi Deus conuiuatur cum ipso. *Apocalip. capitul. 3. d.* Ego sto ad ostium & pulso, si quis audierit &c. *in/r. 15. d.* Si a quis est parvulus b veniat ad me. c Et insipientibus d locuta est: e Venite, f comedite g panem meum, h & bibite vinum, quod i miscui vobis. k Relinquit infantiam. l & viuite, m & ambulate per n vias prudentiarum. o Qui erudit derisorum, cent ad arcem, cùm p ipse sibi q facit iniuriam; r & bonas cogitationes qui arguit impium, sibi f maimmittit, quæ vocant ad cœlum. Sequitur: a Si quis est parvulus] id est, intus & exterius humilis. Et est hæc secunda pars. Vel [Parvulus] malitia, non sensu.

b Veniat ad me] vt sapiens & magnus fiat. *Romanor. 8.*  
f. Quos vocauit, hos & magnificauit. Parvulos vocat sapientia, quia nullus permittebit intrare ad eam, nisi parvulus. Vnde *Matthe. capitul. 18. a.* Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum, quod est sacra scriptura. Et alibi: Sinite parvulos venire ad me, talium enim est regnum cœlorum. Sola enim humilitas profundum habet & vacuum, vbi sapientia recipiatur.

c Et insipientibus] sui reputatione, non turgentibus humana philosophia.

d Locuta est] sapientia, scilicet, Locutio autem sapientia nihil aliud est, quam inspiratio intelligentia. Quid autem locuta fuerit sapientia parvulis & insipientibus, ostendit dicens: e Venite] fidei.

f Comedite] id est, vobis incorporate.

g Panem meum] id est, diuina eloquia, quæ mentem reficiunt, & confirmant, sicut panis reficit corpus.

b Et bibite, ] id est, cum gaudio suscipite.

i Vinum, quod miscui vobis, ] id est, verbum, quod proposui vobis. Verbum enim Dei & vinum & panis dicitur. Panis, quia confirmat; vinum, vbi est facultas, siue facilitas. De hoc pane, & vino dicitur *Zachar. 9. d.* Quid bonum eius, quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum & vinum germinans virgines?

Vel sic. e Venite] pede amoris.

f Comedite] dente fidei.

g Panem meum] in sacramento altaris. Vnde *Augustinus in libros confess.* Ut quid paras dentem & ventrem? Crede & manducasti.

b Et bibite vinum] id est, sanguinem.

i Quod miscui vobis, ] id est, sub specie vini aquæ mixti vobis proposui. Vel [ Bibite vinum, quod miscui vobis, ] id est, credite dignitatem meam, quam in una personâ humanitati vniuersi, quæ aliter bibi non poterat, id est, videri ab hominè, nisi humanitati mixta fuisset. Sed quia nullus hunc panem comedere sanè, & vinum utilem bibere potest, nisi prius reliquerit mundi vanitatem: Ideò sequitur.

k Relinquit infantiam] id est, sacerdoti vanitatem. Hic accipitur infantia in malo, sicut *Jas. capitul. 6. d.* Non erit ibi amplius infans dierum, & senex, qui non impletat dies suos, quoniam puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit.

l Et viuite] vita gratia.

m Et ambulare] de virtute in virtutem, ne cum redierit Dominus, inueniat vos ociosos. Vnde *Lu. cap. 19. b.* recedens a discipulis dixit: Negociamini, dum venio.

n Per vias prudentiarum, id est, per opera discretè facta.

o Qui erudit derisorum. ] Suprà dixit Salomon, quos vocat sapientia ad suum conuiuium, parvulos scilicet, & insipientes sui reputatione, hic ostendit quos non vocat, scilicet, derisores, quia frustra laboraret, vocando eos, quia ipsi derident Doctores. Et hoc est: [Qui erudit derisorum, id est, qui verba eruditionis derisor proponit.

p Ipse sibi] id est, sapientia.

q Facit iniuriam, ] quia dat sanctum canibus, & spargit margaritas ante porcos, quod sapientia prohibuit: *Matth. cap. 7. a.* Vel [ Ipse sibi ] ipsi [ facit iniuriam ] quia labo-

rem suum inutiliter expendit, vel quia prouocat eum ad iniuriandum sibi.

r Et qui arguit impium, ] id est, rebellem quemlibet disciplinæ.

s Sibi maculam generat, ] quia ipsum contra se prouocat, quod est suum officium denigrare. Vel maculam infamie sibi generat, quia huiusmodi indisciplinables, correctores suos infamant. C Vel [ sibi ] scilicet, *Sup. i. a.* impio, quia augere Eccles. tur ei peccatum. Et i. b. cùm ita sit. *Psal. 10.* t Noli arguere derisorum, id est, cogni-

temptorem correctionis.

u Ne oderit te, ] id est, ne odiendo te corrigentem peius peccet. Vnde *Goff.* Non est timendum, ne tibi derisor, cùm arguitur, contumelias inferat, sed hoc potius prouidendum est, ne tractus ad odium inde fiat peior, ideò tibi aliquotiens ab eius correctione non tuæ timiditatis, sed dilectionis eius gratia cessandū. Talibus enim medicina veritur in venenum, id est, verbum Dei, quod est vera medecina super omnem herbam. Vnde *Sapient. 16. b.* Non enim herba neque malagma sanavit eos, sed tuus sermo, Domine, qui sanat omnia.

x Argue sapientem, & diliget te] id est, parvulum, cui sapit correctione: Hoc enim est lapidem in loco debito colligare in Dei ædificio. Sapientem hic vocat, non perfectæ sapientia, quia talis non habet opus argui, sed sapientia Amatorem, quem suprà dixit insipientem. In hoc enim est quilibet sapiens, quod cognoscit suam insipientiam. Vnde *Beatus Bernarus.* Deus tu scis insipientiam meam, nisi quia in hoc sapiens sum, quod & ipse ego eam scio. *G. egor.* Primus gradus perfectionis est, siue imperfectionis cognitione. Dico ergo: [Argue sapientem] & sic,

y Da sapienti occasionem, & addetur ei sapientia] quia cogitat circa se propter verbum tuæ correctionis, & circunspectior fiet. Hoc est, quod dicit *Ecclesiastic. cap. 21. c.* Verbum sapiens quodcumque audierit sciens, laudabit, & ad se adjiciet. Stultus vero econuerso, vt audit verbum correctionis, mordet dentibus, & non cessat, donec auferret à corde suo, sicut canis sagittam. Vnde *Ecclesiastic. capitul. 19. b.* Sicut sagitta infixa femori canis, sic verbum in corde stulti.

z Doce iustum, & festinabit accipere] doctrinam vel sapientiam, quasi esutiens cibum. *Ecclesiastic. cap. 24. c.* Qui edunt me, adhuc esurient. *Gregorius.* Spirituales delitiae, quanto amplius habentur, tanto amplius esuruntur; quasi dicat, ideò libenter docendus est iustus; quia liberter recipit & proficit. [Doce] inquam [iustum] & primò timorem Domini. Quia.

a Principium sapientia timor Domini] seruile vel initialis, quia vterque datur à Domino, & vtroque timetur Dominus.

Seruile timor est principium sapientia introducens, sicut seta filum. Vnde sicut seta ejicitur de foramine, filo intrante; sic timor huiusmodi expellitur, sapientia adueniente: Timor vero initialis est principium intrinsecum & commanens.

b Et scientia Sanctorum est prudentia] Qra cauenter fraudes, qua bonum cognitum eligitur & malum cognitum reprobatur. Scientiam Sanctorum dicit scientiam Domini, quæ facit interius lame. tantem, non exteriū iactantem, vt dicit *Augustinus.*

c Per me enim multiplicabuntur dies tui. ] Dixerat sua præ: Si quis est parvulus, veniat ad me: Et quæ virtus est venire ad te, ô sapientia? Magna: [ Per me enim multiplicabuntur dies tui, ] id est, virtutes siue interiores illuminationes, quia quilibet virtus suam habet illuminationem in anima, vt dicit *Gregorius super Iob cap. 1.* vbi agit de conuiuio filiorum. Ibidem etiam dicitur, quod omnes gratia transibunt in gloriam. Vel per dies, siue consolationes intelliguntur, quibus Dominus consolatur suos; per noctes vero intelliguntur tentationes, siue tribulationes.

Et

# Liber Prouerbiorum.

a Et addentur tibi anni vitæ ] æternæ , id est , dabitur tibi. vita æterna. Hic addentur dies , in futuro anni . Psalm. 60. Dies super dies regis adiicies , annos eius usque in diem generationis & generationis.

b Si sapiens fueris,&c.] quasi dicat , ego moneo te ad sapientiam, quod tantum tibi,& non mihi prodest. Quia [si sapiens fueris , tibi metipsi eris] principalius. Sicut de iusto dicitur *Ezechiel.* cap.18.e.Iustitia iusti super ipsum erit , & impietas impij erit super eum.

c Si autem illusor, solus portabis malum.] Contra, *Galat.* cap. 6. a. Alter alterius onera portate. Solutio. Apostolus loquitur de opere infirmitatis, siue tribulationis præsentis : Salomon autem loquitur hic de onere iudicij. Vnde *Galat.* 6.b.Vnusquisque onus suum portabit.

d Mulier stulta. ] Tertia pars. Suprà commendauit Salomon sapientiam per se, nunc per contrarium, eadem commendabiliorem ostendit. Dictum est suprà , quod sapientia misit ancillas suas, ut vocarent paruulos, & insipientes ad conuiuum suum : Nunc ostendit quod mulier stulta penè eisdem verbis inuitat etiam ad suum conuiuum. Sed distat, quia illa simpliciter ad se venire vocat, hæc autem quos vocat ad se , declinare suadet , in quo notatur, quod illa errantes ad rectum iter reuocat ; ista verò recte gradientes à recto declinare docet. Intelligitur autem per hanc mulierem , hæretica doctrina vel sapientia huius mundi , quæ bene stulta dicitur , quia sapientiam huius mundi stultam fecit Deus. 1. *Corintiobr.* 1. c. Et ponuntur hic septem contraria illis septem, quæ ponuntur *Iacob.* 3. d. vbi agitur de coelesti sapientia. Illa pudica est ; ista plena est illecebris, id est, noxiis voluptatibus. Illa pacifica ; ista clamosa. Illa modesta ; ista stulta. Illa suadibilis ; ista omnino nihil sciens : Illa bonis consentiens ; hæc sedet in foribus super sellam , ut omnibus stultis ad peccandum consentiat. Illa plena misericordia, & fructibus bonis ; ista vocat transeuntes per viam , ut interficiat. Illa iudicat sine simulatione ; hæc sedet in excelso vrbis loco, id est, in supercilioso elatione.

e Dicit ergo :

f Plenâque illecebris , ] id est , prauis voluptatibus. Econuerso dicitur de muliere bona *Ecclesiast.* 26. c. Disciplina illius datum Dei est, mulier sensata & tacita , non est immutatio eruditæ animæ , gratia super gratiam mulier sancta & pudorata.

g Et nihil omnino sciens ] veritatis.

h Sedet in foribus domus suæ , ] id est, in doctoribus falsitatis, per quos intratur in viam erroris , quæ ducit in infernum. Vnde dicuntur portæ inferi. *Matthe.* 16. c. Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Vel ad litteram:[Mulier stulta sedet in foribus domus suæ ] ut omnibus se exponat, sicut dicitur *Ezech.* 16.b. Exposuisti fornicationem tuam omni transeungi viam , ut eius fieres.

Moraliter autem : Fores sunt sensus corporis , domus mens. *Hierem.* 9.f. Ascendit mors per fenestras vestras, ingressa est mors domus vestras disperdere paruulos deforis, iuuenies de plateis. Has fenestras seu fores custodiunt boni, ut intrare non possit mors. *Jsaie.* 60.b. Qui sunt isti , qui ut nubes volant, & quasi columbae ad fenestras suas ? Ibi *Glos.* Quidam sunt quasi columbae ad fenestras, ut sibi prouideant & nulli noceant; quidam ut milii infidiantes, ut rapiant, ut mulier, de qua hic agitur. Quæ dicitur sedere.

i Super sellam ] quasi docere præsumens ; quæ scilicet sella non habet retrò nec à lateribus fulcimentum, vnde ab omni parte imminet ei præcipitum, sicut legitur de *Heli.* 1. *Reg.* 4.c. quod sedebat ante fores domus suæ super sellam, qui auditus rumoribus de arca capta, cecidit retrò, & fractis ceruicibus expirauit.

k In excelso vrbis loco], id est, in supercilioso elatione.

l Ut vocaret ad suas illecebras.

# Cap. IX.

m Transeuntes per viam ihu[m] mundi, id est, Catholicos, qui sunt veri Hebrei, festinantes ingredi in illam requiem : *Hebraor.* cap. 4.c. Non habentes hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirentes: *Hebraor.* 13.c.

n Et pergentes] ad patriam.

o In itinere suo] id est, in via iustitiae, siue poenitentiae, dicens : p Quis est paruulus q declinet ad me. Et recordi locuta est : f Aquæ furtiæ dulciores sunt , & panis absconditus suauior. Et ignorauit quod ibi sint gigantes , & in profundis inferni conuiuæ eius. a Qui acris persequebatur illi b descendit ad me ]

non dicit veniat ad me , sicut sapientia dicit. *suprà eodem,* sed dicit declinet , scilicet , à recto itinere , quod ducit ad vitam.

r Et recordi locuta est ] quia sapienti non audet loqui hoc scilicet. f Aquæ furtiæ dulciores sunt. ] Hoc bene competit hæretica doctrinæ , quæ fit in abscondito. Vel ad litteram inuitat ad luxuriam , quæ dicitur aqua. Gen. 49. a: Ruben effusus es sicut aqua , non crescas. Furtiæ dicuntur huiusmodi aquæ, quia furtim , id est , in abscondito portantur. 24. c. Oculus adulteri obseruat caliginem , dicens , non me videbit oculus. Vel furtiæ dicuntur , quia omnis voluptas huiusmodi extra propriam vxorem , furtum est , & ideo dulcior est peccatori. Sed quantù dulcior est hic in culpa , tanto amarior erit postea in poena , quia qua mensura mensus fueris delectando in peccato , eadem remetetur tibi in supplicio : *Matthe.* 7. a. Item *Jsaie.* 27. b. In mensura contra mensuram cum abiecta fuerit , iudicabit eam. *Apocalypsis.* 18. b. Quantum glorificauit se & in delitijs , fuit tantum date illi tormentum & luctum. Exponitur etiam hoc de monachis & religiosis quibusdam , qui relicto vino Theologiaz , quod palam bibitur & propinatur , turbidam aquam legum & decretalium furtiæ bibunt , & dulcior est eis hæc aqua turbida , quam meracissimum vinum Theologiaz. Vnde eis dicitur *Hierem.* capitul. 2. d. Quia dereliquisti Dominum Deum tuum , eo tempore , quo ducebat te per viam , & nunc quid tibi vis in via Ægypti , ut bibas aquam turbidam , id est , legum ? Et quid tibi est cum via Assyriorum , ut bibas aquam fluminis , id est , decretalium ? Et parum suprà : Me dereliquerunt fontem aquæ viuz , & foderunt sibi cisternas dissipatas , quæ non valent continere aquas.

s Et panis absconditus suauior , id est , doctrina hæretica, *Ouidius* vel inusitatæ voluptates , vel prohibitæ delectationes , quia: lib.3.de Nitimus in vetitum semper , cupimusque negatum. *Hieronymus.* Quicquid non licet , magis desideratur ; & quod raritate dulce est , assiduitate in amaritudinem vertitur. Vel ranis absconditus ] sunt sacrificia hæreticorum , vel lepor verborum eorum , vel blandimentum adulationis : De quo *Job.* 20.b. Panis eius in vtero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus : Ad hunc panem Diabolus vocat. Sed Dominus econuerso vocat ad panem poenitentia , & ad aquam doloris & contritionis. *Jsaie.* 3.e. Dabit tibi Dominus panem arctum , & aquam breuem.

t Et ignorauit] scilicet , paruulus , qui vocatur , vel mulier quæ vocat.

x Quod ibi] vbi vocatur.

y Sunt gigantes , ] id est , Dæmones insidiantes , ut rapiant inuitatos , vel delectantes in malo , sicut Dominus delectatus in bonis suo modo.

z Et in profundis inferni conuiuæ eius , ] scilicet , stultæ mulieris , id est , hæreticæ doctrinæ , vel carnalis voluptatis , vel sapientiæ scularis. *Job.* 26.b. Ecce gigantes , i. Dæmones , gemunt sub aquis , id est , poenis , & qui habitant cum eis , id est , omnes mali , qui sunt conuiuæ huius mulieris.

a Qui enim applicabitur illi , ] id est , mulieri per consensum. b Descendet ad inferos. Vnde sup. 5.b.dicitur : Longe fac ab ea gressus tuos , siue viam tuam , & ne appropinques foribus domus eius. 1. *Regum* 15.b.dixit Saul Cineo: Abite , recedite , atque discedite ab Amalech , ne forte inuoluam te cum eo. Et bene dico , quod qui applicabitur illi , descendet ad inferos.

Nam

a Nam qui abscesserit ab eâ ] mente & corpore. b Saluabitur hic spe, in futuro re.

F E P O S I T I O P S A L. X.

c Arabolæ Salomonis filij Dauid Regis Hierusalem.] Hic incipit secunda pars Libri huius, quasi secundus liber, vnde & nouus ponitur titulus, sicut det ad inferos, a nam qui abscesserit ab ea b saluabitur.

C A P. X.

c P Arabolæ Salomonis filij: Dauid regis Hierusalem.

d Filius sapiens e lætitiat patrem,

*Infr. 15.  
a. 95.  
diff. c.  
eff.*

enim de bonorum & malorum partibus locutus est: Primo diu loquens de vnâ, postea diu loquens de alia, vt patet in capitulo precedente, vbi in prima parte continuè locutus est de Sapientia, in alia parte capituli locutus est de muliere stulta usque in finem capituli. In hoc autem secundo libro alternis versibus quasi intercalariter actus verorumque describit. Vnde difficile esset parabolas istas ad unum finem singillatim reducere. Reducuntur autem communiter sic, quia omnes partes faciunt ad commendationem Sapientiæ, & ad detestationem insipientiæ. Diuiditur autem hoc capitulum in tot partes, quot habet parabolas, siue clausulas. Non enim potest diuidi per sententias aptè sicut præcedentia: Et similiter dico de capitulis sequentibus usque ad vicefimum quintum: Ibi enim incipit tertius liber secundum quosdam. Dicit ergo sic:

c Parabolæ Salomonis filij Dauid Regis Hierusalem] supple, haec sunt, hic est titulus. In principio libri in titulo dixit: [Parabolæ Salomonis filij Dauid Regis Israel] hic dicit [Regis Hierusalem.] Et volunt quidam dicere, quod ibi per Israel decem tribus intellexerit, hic vero Hierusalem duas tribus. Sed hoc non est verum, quia nondum facta erat diuissio regni in decem vel duas tribus, sed Salomone mortuo, tunc Primo facta fuit, vt patet. Reg. capitul. 12. Idem est ergo dicere Regis Israel & Regis Hierusalem, quia in Hierusalem erat sedes regni, tamen mutatio tituli, signum est mutationis modi agendi.

d Filius sapiens ] qui prædictas correctiones libenter recipit. e Lætitiat patrem ] qui non ita citè lætatur, vt mater. f Filius vero stultus] qui non vuln. recipere correctiones.

g Mæstitia est matris suæ ] quæ magis compatitur filio erranti quam pater.

*Misericordia.*

Mysticè. d Filius sapiens ] est quilibet iustus vel poenitens de peccatis, ipse est lætitia patris sui, id est, Christi, qui de poenitentia eius gaudet, & etiam tota Curia coelestis. Luc. 15. b. Gaudium erit Angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente, quam super nonaginta, qui non indigent poenitentia.

f Filius vero stultus, scilicet, omnis qui de peccatis non dolet, vel qui transgreditur mandata Dei.

g Mæstitia est matris suæ, id est Ecclesiæ. Baruch. cap. 4. b. Obliti estis eum qui nutrit vos, & matrem vestram contristastis. Moraliter. Pater est Prælatus vel Doctor, & idem dicitur mater. Pater corrigendo, mater consolando & compatiendo. Vnde quidam dixit Prælato: Verbera patris babes, ubera matris habe.

d Filius sapiens] est bonus subditus, siue bonus discipulus. Stultus filius, malus subditus, vel malus discipulus. Dicit ergo: d Filius sapiens ] lætitia est patris, siue [ lætitiat patrem, ] quia de profectu subditorum gaudent hic Prælati, & in futuro coronabuntur. Vnde Paulus dicebat Philippiens. 4. a. Fratres mei charissimi & desiderantissimi, gaudium meum & corona mea. Gaudium in præsenti, & corona in futuro.

f Filius vero stultus mæstitia est matris suæ, scilicet Ecclesiæ, quæ dolet de morte eius spirituali. Hierem. capit. 9. a. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei. Idem 31. c. Vox in excelso audita est lamentationis & fletus & luctus, Rachel plorantis filios suos & nolentis consolari super eos, quia non sunt.

Vel d Filius sapiens ] est bonum opus, quod [ lætitiat patrem ] id est, suum auctorem, cum pro ipso remuneratur.

f Filius stultus ] malum opus, quod [ mæstitia est matris suæ] id est, conscientia, quæ contra illud semper nunc remurmurat, in fine verme immortali vorquebitur in æternum.

b Non proderunt thesauri impietatis, ] id est, male acquisiti. Vel generaliter omnes thesauri, siue diuitiaz temporales dicuntur thesauri impietatis, quia vel male acquirentur, vel male retinentur, vel male expenduntur. Aug. Omnis diues, aut iniquus, aut hæres est iniqui. Eccl. 11. b.

Si diues fueris, non

f filius vero stultus g mæstitia est matris suæ. † b Non proderunt thesauri † impietatis, i iustitia vero liberabit à morte. k Non affligit Dominus fame animam iusti, l & insidias impiorum subuertet

al. +

Si diues fueris, non

& erugo corum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Vel [ non proderunt, ] Eccl. 5. id est, non liberabunt die iudicij. Sophoniæ 1. d. Argentum eorum, & aurum eorum non poterit eos liberare in die iræ Domini.

i Iustitia vero liberabit à morte] secunda scilicet: De qua Apocalip. capitul. 20. d. Infernus & mors missi sunt in stagnum ignis: Haec est mors secunda. Vel [ thesauri impietatis] sunt peccata. Roma. capitul. 2. a. Secundum duritiam tuam, & cor impoenitens thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei. Iustitia vero est poenitentia, quæ quasi aduocatus causæ nostræ in die iudicij nos liberabit à morte, si cum ea venerimus ad iudicium. Vel [ thesauri impietatis] sunt scientia abscondita, quæ debet dari nummularijs ad usuram, quia cum illa absconditur in damnum Domini sui, impietatis thesaurus dicitur, quia thesaurum impium facit. De quo Job. 20. b. Diuitias quas deuorauit, euomet, & de ventre illius extrahet eas Deus, qui vult eas omnibus communicari. Et haec est iustitia, quæ liberabit à morte. Jacob. ultim. e. Fratres, si quis ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eum, icire debet, quoniam qui conuersti fecerit peccatorem ab errore via sua, saluabit animam eius à morte, & operit multitudinem peccatorum.

k Non affligit Dominus fame animam iusti. ] Haec est tercia parabola. Ad litteram verum dicit, quamvis corpus exterioris affligitur: Non enim Lazari animam fame affixit Dominus, sed probauit. Luce capitul. decima sexto. e. Psalm. 36. Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius querens panem. Vel potest intelligi de fame spirituali, quæ esuritur iustitia, quæ non affligit animam, sed viuiscat & roborat. Vnde & spiritus fortitudinis ei adaptatur, in Glos. super Matthæ. 5. Istæ fame moritur vetus homo, & nouus homo eâ viuit.

Vel potest intelligi de fame verbi Dei: De qua Amos. 8. d. Mittam in terram famem &c. famem dico, id est, desiderium: Nam etsi iustus non habeat, qui cum pascat pane verbi Dei exterioris, tamen Deus solo desiderio pascit eum interioris, & ideò hac fame non affligitur anima iusti, sed potius saturatur, secundum quod dicit Psalm. 67. Paraisti in dulcedine tua pauperi Deus &c. Vel potest intelligi de fame vitiorum, quæ non affligit animam iusti, quia Dominus custodit eum. Sapient. 4. b. Iustus si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Et tamen est famæ infatibilis: Nam quid est luxuria, nisi famæ infatibilis voluptatis? Quid superbia, nisi famæ infatibilis dignitatum? Et de huiusmodi dicitur Job 30. a. Nunc derident me iuniores tempore, quorum non dignabar ponere patres cum canibus gregis mei, quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo, & vita ipsa putabantur indigni: Egestate & fame steriles, qui rodebant in solitudine, squalentes calamitate & miseriâ, mandebant herbas & arborum cortices, & radix iuniperorum erat cibus eorum. Et tanguntur hic tria peccata generalia.

l Et insidias impiorum subuertet] id est, super eos vindicando retorquet, sicut accidit Aman: Hefer capitul. 7. d. Vnde Psalm. 7. Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniurias eius descendet. Vel [ Subuertet, ] id est, vertet sub, vt sint in adiutorium, quæ parabantur ad interitum: Genes. cap. 37. f. Scut patet in Ioseph, quem ne adorarent fratres eius, vendiderunt: Sed disponente Deo, ideo adorauerunt, quia vendiderunt: Genes. capitul. quartadragesimo tertio. f.

Egestatem

# Liber Prouerbiorum.

## Cap. X.

a. Egestatem operata est manus remissa. ] Quarta parabola id est, negligens manus, vel ociosa, secundum quod dicit *Augustinus*. operor & non operor, partes sunt ad operor.

b. Manus autem fortium diuitias parat ] æternas: Ad litteram. Qui enim negligenter vivunt in hoc sæculo, egebunt bonis omnibus in futuro; qui

*Infra. 12. d.*

a. Egestatem operata est manus remissa, b manus autem fortium diuitias parat. c Qui autem nititur mendaci, hic d pascit ventos, e idem sequitur aues volantes. f Qui congregat in messe, filius sapiens est, g qui autem stertit tributis seruiet. *Seconda*. Arcum frangit intensio; animum verò remissio.

c. Qui autem nititur mendacijs, &c. ] Quidam libri non habent clausulam hanc, præcipue antiqui codices, nec videtur esse parabola, quia non complectitur simul commendabile & delectabile, sicut præcedentes & subsequentes parabolæ, & ideo forte non sunt illa Salomonis, sed ab aliquo auctore apposita. Dicit ergo: [ Qui autem nititur mendacijs] id est, qui confidit in temporalibus d. Hic pascit ventos] id est, Dæmones, quia secundum Hebreos risha est æquiuocum ad spiritum & ad flatum, vel Ventos superbiz, quibus hic pascitur. *Osee. 12. 2.* Ephraim pascit ventum & sequitur æstum. Temporalia verò mendacia dicuntur, quia non soluunt quod promittunt. Vnde *Augustinus*. Omnia mendacia sunt præter Christum. *Ecclesiasti. 34. a.* Quasi qui apprehendit vmbram & persequitur ventum, sic & qui attendit ad visa mendacia. Vel ad litteram: Qui nititur mendacijs ] vanæ laudis vel detractionis aliorum, vel adulacionis propriæ [ hic pascit ventos] id est, Dæmones, qui dicuntur veti propter velocitatem & superbiam, vel vanos homines.

e. Idem sequitur aues volantes, ] id est, verba ventosa & inania, quibus famam seu mundi gloriam acquirat. Vel [ aues] id est, mundi honores non tamen consequetur, quia fugiunt sequentes se, & sequuntur fugientes ad modum vmbraz. Vnde *Hieronymus*. Hoc solum bonum habet mundana gloria, quod amatores suos contemnit, & diligit contemptores ad modum vmbraz, quam nemo fugiendo potest effugere, nec sequendo potest assequiri.

f. Qui congregat in messe, filius sapiens est. ] (Quinta parabola) Ad litteram hoc verum est, vt de formica. *supra 6. 2.* Vade ad formicam, o piger, & considera vias eius, & disce sapientiam, quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, parat æstate cibum sibi & congregat in messe, quod comedat. Vel *Mystice*. Mæsis est præsens vita propter æstum tribulationum ac tentationum. Vnde *Luc. cap. 10. 2.* Mæsis quidem multa, operarij verò pauci. Qui in hac messe congregat Deo animas falce verbi & exempli, filius sapiens est. Dicitur autem sapiens, cui sapiunt res prout sunt, vel cui sapit salus animarum. Vel mæsis dicitur doctrina. Vnde *infra 24. a.* In doctrina replebuntur celatoria vniuersa substantia preciosa & pulcherrima. Qui congregat in hac messe manipulos verarum sententiarum & bonarum operationum in coeleste horreum reponendos, filius sapiens est. Vel mæsis dicitur tribulatio præsens, qua patientia & humilitas & mansuetudo sociantur, & ideo cæteris virtutibus pinguiiores debent esse, quia semper sunt in messe: Vbiq; enim per gratiam Dei abundant contumeliaz, verbera, verba ignominiaz, iniuriæ, molestiaz, quibus reficiuntur prædictæ virtutes. Et de hac messe verum est, quod dicit Dominus: *Luc. 10. 2.* Mæsis quidem multa, operarij verò pauci.

g. Qui autem stertit æstate, filius confusionis est, ] id est, qui in hac vita præsenti torpescit à bone, confundetur in die tribulationis. Qui stertit alijs strepitum facit, & non finit fratres, qui secum sunt, dormire, sic detractor, sic impatiens, sic inobediens. Prouenit autem sterticio ex inordinata capitum positione, id est, mentis quæ indistincta est in prædictis peccatoribus.

b. Benedictio Domini super caput iusti. ] (Sexta parabola) in præsenti per gratiam, in futuro per gloriam. *Matth. cap. 25. c.* Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum &c. Caput iusti dicit mentem seu animam, quam Dominus benedit sanctificando per gratiam, multi-

plicando dona gratiarum spiritualium. A finum verò, id est, corpus non multum curat hic Dominus phalerare, quia si bene seruierit hic, in futuro quatuor phaleris, id est, quatuor dotibus decorabit.

i. Os autem impiorum ] vorax & loquax, ebrietati, detractioni, adulacioni, contumelij, mendacijs, periurijs, asuetum,

k. Operit iniquitas] in inferno, id est, propter iniquitatem, quam sibi consupcipt, q stultus cæditur labijs.

B

sepultum: vt patet in ditate Epulone, qui plus in lingua dicit se puniri, quia plus in lingua peccauit. *Luc. cap. 16. f.* Vel [ os impiorum operit iniquitas,] id est, occcludit, ne ad confessionem peccatorum aperiatur, vel ad laudem Dei. *Ecclesiast. cap. 15. c.* Non est speciosa laus in ore peccatoris.

l. Memoria iusti cum laudibus ] est, quia via tota laudabilis fuit. [ Iusti] dico, id est, Christi vel cuiuslibet Sancti. *Ecclesiasti. 43. a.* Laudemus viros gloriosos & parentes nostros in generatione sua. Item *Ecclesiasti. cap. 49. a.* Memoriam Iosiaz in compositione odoris facta est, opus pigmentarij in omni ore quasi mel indulcabitur. Iosias interpretatur, vbi est incensum Domini, vel in quo est sacrificium Domini, vel in quo est salus Domini, vel in quo est Salvator Dominus. Itē *Psalm. 111.* In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit.

m. Et nomen impiorum putrescit, ] id est, deficiet. *Psalm. 9.* Perit memoria eorum cum sonitu. Vel [ putrescit] quasi putredo in pergameno, id est cordibus malorum, & putredo & foetido in causto scriptum, scilicet, verbis adulaturum. *Hierem. cap. 17. b.* Recedentes à te in terra scribentur. Dicit autem putrescit, non putrescit, quia modo non sentitur foetor eius, neq; putridum innotescit, quia nondum habemus nares spirituales propter assuefactionem foetoris. Vnde *B. Bernavaus*. Vbi omnes sordent, non sentitur foetor vnius: Sed in futuro, quando spirituales erimus, tunc putrescit, id est, putridum esse innotescit. Econuerso nomen iustum, quo modo mortuum est, in futuro reuiuiscat. *Ecclesiasti. cap. quadragesimo. quarto.* Corpora eorum in pace sepulta sunt, & nomen eorum viuet in generationem & generationem. Vel [ Nomen impiorum putrescit,] id est ipsi pro eo quod nomen suum vocauerunt in terris suis, putrescent in supplicijs, vbi vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur. *Isaie. cap. ultim. g.* Econtra iusti, qui celauerunt nomina sua in terris, sed vocauerunt in celis, in laudibus Dei in æternum gaudebunt. Vel [ Nomen impiorum putrescit,] id est, causa nominis, scilicet potentia, diuitiaz, corporis fortitudo. *Iacob. cap. quinto. a.* Diuitiaz vestraz putrefactæ sunt. Ideo dicit *Hierem. nono. g.* Non gloriatur fortis in fortitudine, & non gloriatur diues in diuitijs suis.

*Psalm. 41.*

n. Sapiens in corde ] non tantum ore. p. Præcepta ] Dei [ suscipiet] & suscepta faciet. Vnde *supra cap. 9. c.* Doce iustum, & festinabit accipere. Vel sic: n. Sapiens ] id est, cui sapiunt res secundum valorem & saporem proprium.

o. Corde suscipiet præcepta ] Dei vel Prælati, non aure tantum, sicut mulci qui tantum aurem corporis verbo Dei accommodant; cor verò eorum diuifsum est in multis partibus, Quædam pars est in arca, quædam in coquina, quædam in lecto. *Osee. decimo. a.* Diuifsum est cor eorum, nunc interibunt. Quidam etiam in pergameno non in animo præcepta Dei suscipiunt. De quibus dicit *Apostolus*, quod auribus, non animo philosophatur.

q. Stultus ] verò [ cæditur labijs] docentis quasi flagellis vel lapidibus, ideo stultus fugit doctrinam quasi gladium, vel ignem, vel lapidem. *Ecclesiasti. 21. c.* Compedes in pedibus stulto doctrina. Vel [ stultus cæditur labijs] sui ipsius, quibus damnari meruit, quia mors & vita in manibus lingue, qui diligunt eam, comedent fructus eius. *infra cap. 18. d.* Item *eodem b.* Os stulti contritio eius, & labia ipsius ruina animæ eius. *Ecclesiasti. cap. 6. c.* Omnis labor hominis in ore eius.

Qui

**a** Qui ambulat simpliciter , ambulat confidenter. ] Simpliciter ambulat , qui humiliter ambulat , sequens eum qui verè simplex est , sicut Vrías. 2. Regum. 11. b. Hic confidenter ambulat , qui spernit aduersa , & per hæc , quæ facit , & patitur , confidit se ad patriam peruenturum. Vel L simpliciter ambulat , ] qui idem

reijcimus eum à nobis. Vnde Ezechiel. 16. a. Expandi amictum meum super te , & operui ignominiam tuam. Et infra eodem b. Tu autem habens fiduciam in pulchritudine tua , fornicata es in nomine tuo. 1. Pet. 4. b. Hæc est vestis nupialis sine qua quilibet ejcietur à nuptijs. Mat. 22. b. Ami-  
b. ce , quomodo hoc  
intraisti non habens vestem nuptialem ? At ille obmutuit. Tunc dixit Rex ministris : Ligatis manibus , & pedibus qui indiget corde. n Sapientes abscondunt scientiam , tenebras exteriores. Idem dicit Iohannes :

Apocalip. 16. c. Beatus , qui custodit vestimenta sua , ne nudus ambulet. Ecclesiast. 9. b. Omni tempore sint vestimenta tua candida.

k In labijs sapientis inuenitur Sapientia] sicut thesaurus in agro. infra. 21. c. Thesaurus desiderabilis , & oleum in tabernaculo iusti. Item sicut pabulum in horreo : Vnde sicut ex horreo frumentum , sic ex ore Prælati requiritur Verbi pabulum. Malach. 2. b. Labia Sacerdotis custodiunt scientiam , & legem ex ore eius requirent.

l Et virga , ] id est , flagellum.

m In dorso eius , qui indiget corde , ] id est , qui caret sapientia. In dorso autem , non in facie dicitur. Stultus flagellari , quia peccata sua non videt , vel quia velatam habet faciem mentis , vt etiam non videat , ad quid flagelletur. Vel ] In dorso , ] id est , in nouissimis. Vnde & de malis semper legitur , quod Dominus percudit in posteriora. 1. Regum. 5. b. Percussit Dominus in secretiori parte natum azotum & fines eius. Psalm. 77. Percussit inimicos suos in posteriora. Item 3. Regum. 16. a. Ecce ego demetam posteriora Paasan & posteriora domus eius. Dicitur autem stultus non habere cor. Osee 7. e. Factus est Ephraim quasi columba seducta non habens cor. Est enim cor quasi avis , quæ per minimum foramen euolat de cauea ; vel sicut aqua , quæ per minimam rimulam effluit , sic cor humanum per modicam cogitationem , aut vnicum aspectum euolat. Vnde Psalm. 39. Cor meum dereliquit me. Bernardus. nihil fugacius humano corde . Est etiam cor quasi pauper ioculator , qui nunquam vult esse in proprio hospitio , sed semper in alieno. Ideò virga necessaria est ei , qui indiget corde , quia per virgam tribulationis redit cor ad dominum. Ioseph. 28. e. Sola vexatio tantummodo dabit intellectum auditui. Hierem. cap. 6. b. secundum Septuaginta. Per omne flagellum & dolorum erudieris , Hierusalem.

n Sapientes abscondunt scientiam ] multis de causis. Primo , propter incapacitatem audientium. 1. Corinthior. 2. 2. sunt tandem non iudicauit me aliquid scire inter vos , nisi Iesum Christum , & hunc crucifixum. Et post b. Sapientiam loquimur multis inter perfectos , qui scilicet capaces sunt. Secundo , propter indignitatem audientium. Matthe. capitul. 7. a. Nolite sis sanctum dare canibus , neque mittatis margaritas vestras ante porcos. Tertio , propter periculum , quod imminet auditoribus , si eis de arduis fiat sermo. Vnde Exo. 21. d. Si quis aperuerit cisternam , & foderit , & non operuerit eam , cecideritque bos , aut asinus in eam , Dominus cisterñæ reddet pretium iumentorum. Cisternam aperire , est profunda scripturarum prædicare. Quartò , propter irrisiōnem auditorum. supra 9. b. Noli arguere derisorem , ne oderies te. Quinto , propter temporis inopportunitatem. Ecclesiastic. 20. a. Hamo sapiens tacebit usque ad tempus ; laseius autem & imprudens non seruabit tempus. Sexto propter sexus infirmitatem. 1. Timoth. 2. d. Docere autem mulieri non permitto. Septimo , propter loci inconuenientiam. Matthe. 10. c. Quod in aure auditis , prædictate super recta , id est , non in abscondito. Vnde versus :

Os infisi , locus , & tempus , persona reatus :

Infirmus , rufus , indignus clavis dare possunt

Sed nota quod est taciturnitas mala , eius multplex est causa. Quandisque timor , quandoque pecunia , quandoque ranunculus in ore ; quandoque ignorantia , quandoque negligentia ; quandoque cauteriata conscientia , quandoque odium , quandoque amor malus. Est etiam taciturnitas bona , cuius multæ sunt causæ , ut prænotatum est. Item est apertio oris mala , quæ quandoque sit causa queritus , quandoque fauoris , quandoque curiositatis ,

1. Inf.  
2. d.  
•  
Ecclesiast.  
27. c.

habet in corde , in a Qui ambulat simpliciter , ambores & opere , sicut b qui autem Iob , & ideò confidenter ambulat , nihil timens nec Dæmonem , nec hominem. Vel c simpliciter ambulat , ] qui d Qui annuit oculo , dabit dolorem , e stultus labijs verberabitur. f Vena vita os iuster ambi- sti , g os autem impiorum ope- vna tantum via am-

bular , quæ est Christus. 10. 11. 14. 2. Ego sum via &c. [ Confidenter ambulat ] qui duobus pedibus innititur , id est , pede intellectus , quo curritur ad viam veritatis , & pede affectus , quo curritur per viam pietatis seu misericordia. Qui verò tantum innititur pede intellectus ad cognoscendam veritatem , claudus est uno pede. Qui verò nec veritati innititur per studium lectionis , nec pietati per exercitium bohi operis , claudicat in duas partes , sicut populus Israhel , qui bus dixit Helias : Usquequo claudicatis in duas partes &c. 3. R. g. 18. d.

b Qui autem depravat vias suas ] declinando à strata publica per errorem vel distorquendo à recto fine per malam intentionem , vel recuruando in se per humanum fauorem.

c Manifestus erit ] in die iudicij , quando libri conscientiarum aperti erunt. Danielis 7. c. Et reuelabuntur abscondita tenebrarum , & consilia cordium manifestabuntur. Apostolus dicit. 1. Corinthis. cap. 4. 2.

d Qui annuit oculo , dabit dolorem ] sibi , id est , punietur pro hoc. Annuitio oculi signum est luxuriaz. Isa. 3. c. Nutibus oculorum ibant : Vcl signum est irrationis. Psalm. 34. Qui oderunt me gratis & annuunt oculis. Item est signum fraudis. Ecclesiast. capitul. 27. c. Annuens oculis fabricat iniqua.

e Stultus labijs verberabitur , ] id est , pro meritis laborum punietur in inferno , sicut diues Epulo : Luc. 16. f.

f Vena vita os iusti , ] quia per ipsum vita ad alios venit. Os iusti , dicitur os Christi , cuius verbo multi receperunt vitam corporalem , vt Lazarus : Iohannes capitul. 11. f. Et etiam spiritualem , sicut Maria Magdalena : Luke. 7. g. Item os iusti os Prædicatoris , vel Doctoris , à quibus ad alios fluunt verba vitalia. Item os iusti , id est , Christi est sacra Scriptura Ioseph. 30. a. Et os meum non interrogasti. Hoc os est etiam vena vita , quia ab eo fluit aqua doctrinæ saliens in vitam æternam. Iohann. 4. b. Qui biberit ex hac aqua , quam ego ei dabo , fieri in eo fons viuus salientis in vitam æternam. De hoc etiam scriptum est Iohann. 7. f. Qui credit in me , sicut dicit Scriptura , flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Econuerso vena mortis est os impij , id est , heretici vel detractoris vel adulatoris , quia per ipsos deriuatur mors ad alios. Osee 13. d. Siccabit Dominus venas mortis.

g Os autem impiorum operit iniquitatem ] suam , scilicet , excusando , vel non confessando , vel alienam adulando. De primo dicitur infra. 28. b. Qui abscondit scelerua sua , non dirigeretur ; qui autem confessus fuerit , & dereliquerit ea , misericordiam consequetur. Ideo rogat Psalm. 140. Non declines cor meum in verba malitia ad excusandas excusationes in peccatis. Sicut Adam , qui se excusando , peccatum suum retrorsit in mulierem : Mulier , inquit , quam dedisti mihi sociam , dedit mihi de ligno , & comedisti : Genes. 2. c. Et mulier se similiter excusando dixit : Serpens decepit me. De tertio , Iob. 4. c. c. Protegunt umbras umbras eius. Et Matt. 8. c. Dimicte mortuos sepelire mortuos suos. Ibi Gregorius. Mortuus mortuum sepelit , cum peccator peccatorem aggere adulatiois premat.

b Odium suscitat rixas ] hominum ad inuicem iam sopia- tas , vel nouas excitat. inf. 15. b. Vir irascundus suscitat rixas , qui autem patiens est , mitigat suscitatas. Ecclesiast. 12. d. Ante sanguinem maledicta , & contumeliaz , & minaz.

i Et vniuersa delicia operit charitas , ] scilicet , vt non videantur à Deo ad puniendum. Vnde & charitas pallium dicitur Ioseph. 28. f. Breue pallium , utrumque operire non potest. Dicitur etiam amictus , quem Dominus expandit super peccata nostra , ne videat ad puniendum ; & tamen non

Hugonis Card. Tom. III.

# Liber Prouerbiorum.

*Mala loquacitatis*, quandōque adulatio[n]is, quandōque detractionis, quandōque subuersio[n]is, quandōque irrisio[n]is. Est etiam apertio oris bona, & huiusmodi tantum triplex est causa, scilicet, honor Dei, edificatio proximi, profectus sui. Sequitur: a Os autem stulti } qui vel inordinate bona, vel aperte mala loqui-

Infr. 18. b. curiositatis, quandoque adulatio[n]is, quandoque detrac-

*Bona locutionis tristis*, quandoque subuersio[n]is, quandoque irrisio[n]is. Est etiam apertio oris bona, & huiusmodi tantum triplex est causa, scilicet, honor Dei, edificatio proximi, profectus sui.

Sequitur: a Os autem stulti } qui vel inordinate bona, vel aperte mala loqui-

Infr. 18. b. tur, vel nec pro loco os autem stulti b confusione & tempore.

b Confusioni ] id diuitis vrbs fortitudinis eius, e est, ignominia;

c Proximum, est ] vt confundat, vel confundatur, quia

C stulte loquitur. Inf. 15. a. Os fatuorum

totum se effundens quasi fluvio verborum immergit auditores. infra 20. b. Totum spiritum suum profert stultus. Vnde & horum gratiae dicuntur effundi: Eccl. 20. b. Gratiae fatuorum effundentur.

d Substantia diuitis vrbs fortitudinis eius. ] Ad literam diues confidit in diuitijs quasi in vrbe munita.

e pauperum, id est, causa pauperis pauperum est.

f Egestas eorum ] Semper enim timent, ne deficiant. Vel

Mythicæ sic. Dives est, qui habet Deum, id est, quilibet Elec-

titus, cuius substantia tota est affluentia spiritualium diuiti-

rum, qui dicit: Et nunc quæ est expectatio mea, nonne

Dominius, & substantia mea apud te est? Hæc affluentia est

vrbs Electorum, cuius vallum est contemptus terrenorum:

murus, spes: antemurale, patientia: turris, humilitas: fons

turrem muniens, luctus: riuulus huius fontis lauans om-

nes spurcitas domus, aqua lachrymarum: speculator, pru-

dentia: ianitor, obedientia: Rector, siue Dominus, charitas:

custodes, iustitia, temperantia, fortitudo. In hac vrbe re-

fugium est cunctis, ibi salus. Vnde Isa. capit. 26. a. Vrbs for-

titudinis nostræ Sion, Saluator ponetur in ea murus, &

antemurale. Ad quem solum configiendum est. Psalm. 89.

Domine, refugium factus es nobis.

e Pauper pauperum, ] idest humilium. f Egestas eorum ] vita, scilicet, spiritualis: Nihil enim aliud timens, nisi huius

temporis egestatem; presentem vero egestatem corporis

diuitias estimant:

g Opus iusti ad vitam ] æternam acquirendam exercetur.

Illa enim merces ipsius est. Vnde Matth. cap. 20. b. Denarius

datur laborantibus in vinea Domini. Vel ad vitam gratiae

consummandam, & perficiendam. Nam fides sine operibus

mortua est. Jacob. 2. d.

b Fructus autem impij, id est, opera. i Ad peccatum ] ten-

dunt, vel trahunt, quia peccatum, quod per poenitentiam

non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit. Vnde Isa.

5. a. Væ qui trahitis iniuriam in funiculis vanitatis, &

quasi vinculum plautri peccatum. Opera impij dictinuntur

fructus impij, quia his pascitur, & fructus in presenti. Ro-

manor. capitul. 6. d. Quem fructum habuistis in illis, in qui-

bis nunc erubescitis? Vel quia quasi semina fructificant ei

ad poenam. Ecclesiast. cap. 7. a. Fili, ne semines mala in sul-

cis iniustia, & non metes ea in septoplum; quia quæ se-

minauerit homo, hæc & metet: Galat. capit. 6. b. Vel id est

dicuntur fructus, quia totum hic recipit impius, vterius

autem nihil nisi poenam. Matth. cap. 6. a. Amen dico vobis,

recepierunt mercédem suam.

k Via vitæ duplicitis est [ custodienti disciplinam ] flagel-

lorum & verberum. Disciplina enim hæc est atrium regni

cœlestis, per quod oportet intrare. Agnus. capitul. 14. d. Per multas tribulationes oportet introire in regnum Dei.

Etiam ipsum Regem oportuit intrare in regnum suum per istud atrium. Luc. ultim. d. Nonne oportuit pati Christum,

& sic intrare in gloriam suam? Hæc est rhomphæa ignea

posita ante portam Paradisi: Genes. 3. d. Versatilis quidem.

bônus; malis vero rei clementibus eam, stabilis. Isa. cap. 30. g

Et erit transitus virgæ fundatus. Transitus bonis, fundatus

malis. Vnde & crux alteri latronum fuit via in cœlum, alteri

via ad infernum.

l Qui autem increpationes] Domini [ relinquunt, errat, ]

quia extra viam est. Vel id est, qui mala reputat. quæ

optima sunt, scilicet, paupertatem, infirmitatem, tenta-

# Cap. X.

tionem, & cæteras Domini increpationes. Job 6. c. Increpa-

tiones Domini ne reprobes Isaie 5. e. Væ qui dicunt bonum

malum, & malum bonum. m Abscondunt odium ] id est, in corde tegunt. n Labia mendacia ] id est, adulato-

res, qui verbo exterius blandiuntur, & gladio peccati men-

tem interius occi-

tumeliam, p insipiens est. In q multiloquio non deerit pec-

catum; r qui autem moderat labia sua, s prudentissimus

est. t Argentum electum lingua iusti; u cor autem impio-

rum pro nihilo. x Labia iusti

y erudiunt plurimos; qui z au-

tem indocti sunt, in cordis egestate morientur. a Bene-

dictione Domini diuites facit: b

Simulatores latens odium in corde celant. o Qui profert

contumeliam, ] id est, conuicta proximo.

p Insipiens est, ] id est, insipientem se esse ostendit. Vel in-

spipiens est, quia insipidum habet palatum, quia ipsum ve-

nenum sapit ei. In multiloquio non deerit peccatum ] teme-

ritatis, vel superfluitatis, seu ociositatis, quod culpâ non

caret. Vnde Isaie 58. c. Si desieris extendere digitum, & lo-

qui quod nou prodest, necdum quod obest. Item Matt. 12.

c. Dico vobis, quod de omni verbo ocioso, quod locuti

fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii.

Gregorius. Ociosum verbum est, quod caret intentione piz

vtilitatis, aut ratione iusta necessitatis. Ideo dicit Eccle-

siaistic 22. d. Quis dabit ori meo custodiam, & super labia

mea signaculum certum, vt non cadam in ipsis, & lingua

mea perdat me? r Qui autem moderatur labia sua ] ne

quid nimis, ne quid parum loquatur. s Prudentissimus

est, ] quia in moderamine lingua est cumulus nostræ mo-

derationis, quod paucorum est. Jacob. 3. b. Linguam nullus

hominum domare potest: Est enim inquietum malum, & plena veneno mortifero. Et supra a. Si quis in verbo non

offenderit, hic perfectus est vir. Item Caso. Proximus ille

Deo est, qui se ratione taceat. t Argentum electum lingua

iusti, ] id est, nitens & suaviter sonans vt argentum elec-

tum, & probata, & examinata in fornace discretionis an-

tequam loquatur. Ecclesiast. 28. d. Argentum tuum, & au-

rum confa, id est, cum argento eloquentia, misce aurum

discretionis, vt prius veniant verba ad limam, quam ad

linguam:

u Cor autem impiorum pro nihilo ] habetur ab eo, quia

non curat de eius custodia, vel munditia, vel quia ipsum

pro nihilo dat, id est, pro humano fauore, aut delitijs

carnis, aut diuitijs mundi, quæ omnia nihil sunt. Ecclesiast.

10. b. Nihil iniquius. quam amare pecuniam, hic enim &

animam suam venalem habet, quoniam in vita sua proiecit

intima sua. Vel [ Cor impiorum pro nihilo ] id est, nihilum

reputatur à Deo, quia vanum est, & vana cogitat, & citè

secreta reuelat. Vnde Ecclesiast. capit. 21. d. In ore fatuo-

rum cor eorum. Vel quia citè diligit, vel citè odit, & pro

nihilo, vel pro modico verbo. Vnde Ecclesiast. capit. 27. b.

Homo stultus sicut Luna mutatur. x Labia iusti, ] id est,

Christi, scilicet, duo testamenta, vel Doctores duorum te-

stamentorum. y Erudiunt plurimos, ] id est, extra rudita-

tem ponunt, remouendo ab eis rubiginem peccati, & for-

mando ex eis vase mundissima Deo. infra 25. a. Aufer rubi-

ginem de argento, & egredietur vas purissimum. z Qui

autem indocti sunt, in cordis egestate morientur, ] id est, in

paupertate spirituali, quæ est defectus sapientæ, & virtutis.

Indoctos enim vocat, qui doceri nolunt. Vel [ in egestate

cordis, ] id est, pro egestate cordis, id est, quia non habent

cor. Vel [ in egestate cordis morientur ] quia non habent

doctrinam, qua se tueantur pluviis, & grandinibus tem-

ationum. Vnde Augustinus. Qui indocti sunt, nudi sub

pluviis sunt Isaie 5. d. Propterea captiuus ductus est popu-

lus meus, quia non habuit scientiam. Benedictio Domini]

dextræ, scilicet [ diuites facit ] hic virtutibus, in futuro om-

nibus bonis. Sed duplex est benedictio Domini, scilicet, be-

neditio sinistræ, id est, collatio bonorum temporalium.

Hæc diuitem non facit, sed inanem. Ecclesiast. 5. b. Atiarus

non implebitur pecunia. Et quid mirum? Quia ipsa arca

repletur

repletur. Sed impossibile est eodem tempore duo loca diversa simul & semel repleti. *Tullius.* Animus non arca diues solet appellari. *Seneca.* Si vis te diuitem facere, non diuitijs addendum, sed cupiditati detrahendum est. Est & benedictio dextræ, scilicet, collatio bonorum spiritualium, hæc diuites facit, id

est, sufficientes, & *a* nec sociabitur eis afflictio. nullo indigentes, *b* Quasi per risum stultus ope-

*D* vel egentes. *a* Nec sociabitur eis ratus scelus, *c* Sapientia autem afflictio] in futuro, est viro prudentia. *d* Quod ti- quia erunt in requie met impius, veniet super eum: opulenta, sicut di- *e* desiderium suum iustis dabi- citur. *f* Quasi tempestas tran-

debit populus meus in pulchritudine pacis & in tabernaculis fiduciarum & in re- que opulenta. Vel in præsenti, quia iustis ipsa tribulatio præsens gaudium est, non afflictio. *infra 12. c.* Non contrariabit iustum, quicquid ei acciderit.

*b* Quasi per risum stultus operatur scelus, ] id est, gaudens scelus perpetrat, non præuidens quod sceleris gaudia sequatur ultionis poena. *infra. 14. b.* Risus dolore miscebitur, & extrema gaudiū luctus occupat. Vel sic: [ Per risum stultus operatur scelus, ] id est, quasi ludendo alios opprimit, vel aliena furatur, & cum forte deprehenditur dicit, quod ludendo faciebat. *infra. 26. c.* Sicut noxius est, qui mittit lanceas & sagittas in mortem; ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo, & cum deprehensus fuerit, dicit, ludens feci. *c* Sapientia autem est viro prudentia, ] id est, Sapientia, qua, scilicet, omnia sapientia secundum valorem & saporem proprium, facit virum sapientem siue prudentem, vt sciat eligere bonum, & reprobare malum, & præuidere quid stultorum gaudium sequatur, & quid correctionem iustorum vel afflictionem.

*d* Quod timet impius, veniet super eum] scilicet, distri- ctio iudicij desuper veniens, & inferius premens. Impium dicit, peccantem scienter. *Supra 1. c.* Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cum vobis, quod timebatis, aduenerit.

*e* Desiderium suum iustis dabitur, ] id est, quod iusti desiderant hic, dabitur eis in futuro, scilicet, esse cum Christo. Ut dicit Apostolus *Philippens. cap. 1. d.* Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo.

*f* Quasi tempestas transiens non erit impius, ] id est, impius, & persecutionis eius tempestas in iustos citè deficiet. *Psalm. 36.* Vidi impium superexaltatum & eleuatum sicut cedros libani, & transiui, & ecce non erat, & quæsiui eum, & non est inuentus locus eius, id est, prosperitas temporalis.

*g* Iustus autem quasi fundamentum sempiternum ] fundato in Christo petra, omne, quod se premit portans quasi columna fortis. *Apocalip. 3. c.* Qui vicerit, faciam eum columnam in templo Dei mei.

*b* Sicut acetum dentibus ] nocet, [ & fumus oculis, sic piger his, qui miserunt eum in via ] ad aliquid faciendum, quod propter pigritiam non facit, & sic nocet Domino suo, qui misit eum. *Mysticæ.* Per acetum, quod à vino degenerat, significatur hæreticorum doctrina, quæ à veritate Ecclesiastice doctrinæ degenerat. Similiter per fumum, qui ab igne eleuatur in altum, significatur superba doctrina hæreticorum, quæ quanto plus extollitur, tanto plus euaneat. Dentes verò & oculi sunt Ecclesiæ Doctores, Prædicatores, Prælati, qui recta præuident, spiritualia alimenta ei suggerunt. Per pigrum accipitur quilibet catholicus male viuens. Est igitur sensus. [ Sicut acetum dentibus, &c. ] id est, sicut hæreticorum perfidia Doctoribus, Prædicatoibus, & Prælati molestias generat, & lachrymas excitat; sic male viuens catholicus grauis his, qui miserunt eum in viâ huius mundi, vt doceret viam vitæ & fidem suam operibus demonstraret.

*Moral.* Moraliter autem exponitur de Legatis missis à superiori, siue de omnibus habentibus curam animarum, qui mittuntur à superioribus Prælati docere veritatem, corrigere errores, instruere fidem, & reformare mores. Sed ipsi Legati sæpe propter pigritiam, aut negligentiam, aut auaritiam, aut malitiam, aut ignorantiam sine fructu vacui reuertuntur, nisi forte pleni pecuniæ & peccatis. Ipsi sunt similes illis, qui mittuntur, vt apportent aquam, & ipsi apportant lutum in vasis suis, vel vase vacua, quod magnus pudor debet esse

*Hugonis Card. Tom. III.*

*Hierem. cap. 14. a.* Maiores miserunt minorés suos ad aquam, venerunt ad hauriendum, & non inueniunt aquam & reportauerunt vas sua vacua, & confusi sunt & afflitti, & operuerunt capita sua propter terræ vastitatem, quia non venit pluvia in terra: Confusi sunt agricultoræ & operuerunt capita sua, nam &

sienis non erit impius, † g iustus terua in agro peperi- autem quasi fundamentum sem- rit & reliquit quia iusti pternum. *b* Sicut acetum den- non erat herba. Ta- tibus, & fumus oculis, sic pi- les Legati sunt his, qui miserunt eos: [ Sicut acetum den- tibus, & fumus oculis, id est, causa damnationis exter- al. † non habet in via

*n* vbi erit fletus, quoad fumum; & stridor dentium, quo- ad acetum. Vel sunt acetum dentibus, id est, stupor Præ-

dicatoribus, quia propter eorum prædicatio impeditur. *Ezechiel capitul. 18. a.* Patres comederunt vuam acer- bam, & dentes filiorum obstupescunt. Sunt etiam fumus oculis, id est, causa fletus bonis Prælati, qui sunt oculi Ec- cleſia.

*cantic capitul. 4. a.* Quam pulchra es, amica mea, quam pulchra es, & decora, oculi tui columbarium, absque eo quod intrinsecus latet, id est, propter eos, qui iam sunt in patria decori gloria, pulchra est Ecclesia in viuis per bo- nam conuersationem. Dentes Ecclesiæ iunt Doctores, & Prædicatores, qui debent ex officio omnes bestias peccato- rum, id est, quadrupedia & volatilia & reptilia deuo- rare, & corpori Ecclesiæ incorporare, sicut dictum est Petro: *In Actibus Apostolorum capitul. 10. b.* De his dentibus dicitur *cantic. capitul. 4. a.* Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro. Dentes verò in puer- ritia, & in senio putrescent, & cadunt, in sola iuuentute stant. Vnde videtur quod Ecclesia iam senex effecta sit, quia dentes eius pro maxima parte ceciderunt, & residui putrefacti sunt, vt iam non valeant paruuli frangere pa- nem sacræ Scripturæ, licet esuriant, *Threnor. capitul. 4. a.* Paruuli petierunt panem, & non erat, qui frangeret eis. Non potest etiam iam dura manducare, id est, aliquas tri- bulationes, vel tentationes sustinere, sed tantum sorbi- tiunculas absorbet, quales fecit Thamar Amnon fratri suo, & corrupta est ab eo. *Libr. 2. Regum capitul. 13. b.* Hos den- tes frangere conatur Diabolus pluralitate beneficiorum qua- si malleo durissimo. *Threnor. capitul. 3. b.* Confregit ad nu- merum dentes meos, cibauit me cinere. Item caligauerunt etiam oculi Ecclesiæ præ nimia seneccitate, ita vt iam non vi- deat, quibus, & qualibus det suam benedictionem, sicut legitur *Genes. capit. 27. a.* Senuit Isaac & caligauerunt oculi eius & videre non poterat: Vnde & nesciuit, cui be- nedictionem suam daret.

Item *Isaie capit. 56. d.* Speculatoriæ tui cæci omnes Contrarium legitur de Moysi *Deuteronomi. ultim. c.* Moy- ses centum & viginti annorum erat, quando mortuus est, non caligauit oculus eius, nec moti sunt dentes il- lius.

*i* Timor Domini ] scilicet amicabilis, seu filialis.

*k* Apponet dies ] vitæ præsentis, ad litteram, vt patet in *Ezechia. lib. 4. regum cap. 10. b.* Addam diebus tuis quin- decim annos. Dies æternos. *Ecclesiast. 1. b.* Timor Domini delectabit cor, & dabít gaudium, & lætitiam in longitudinem dierum. Vel dies spirituales, id est, mentis illumina- tiones, eo quod expellit tenebras peccatorum *infra 16. a.* In timore Domini declinatur à malo. *Ecclesiast. capit. 1. c.* Ti- mor Domini expellit peccatum.

*l* Et anni impiorum breuiabuntur, ] quia propter pecca- ta sua præueniuntur morte. Vnde *Psalm. 54.* Viri sanguini- num, & dolosi non dimidiabunt dies suos. Item *Job. 19. d.* Antequam dies eius impleantur, peribit. Breuantur autem à Domino dies impiorum misericorditer, ne plus vi- uendo peiores fierent, sicut aliquando medietas alioius membra præscinditur, ne residuum corrumpatur. *Ecclesiast. capit. 10. b.* Breuem languorem præcidit medicus, sic & Rex hodie est, & cras morietur. Vel [ Dies impiorum breuiabuntur ] quando brevis prosperitas eis subito aufertur. *Sapient. capit. 5. c.* Mox nati, continuo desinimus esse. Vel [ Breuiabuntur ] id est, breves reputabuntur, quantumcumque vixerint. Vnde *Sapient. cap. 3. d.* Filii adulterorum in consummatione erunt, & ab iniquo thorō semen exter- minabitur, & siquidem longæ vitæ erunt; in nihilum

*D 2 compū*

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XI.

computabuntur, & sine honore erit nouissima senectus eorum. **a** Expectatio iustorum, id est, spes, vel longanimitas.

**b** Lætitia, id est, radix lætitiae futurae quamvis hic sit tristitia. *Ioan. cap. 16. d.* Dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos; mundus autem gaudet, vos tur. **a** Expectatio iustorum **b** lætitia, **c** spes autem impiorum mini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Vel sic: **f** Expectatio iustum [ id est, ipsum aeternum non commouebitur, exspectatum, est [lætitia, id est iusti super terram. Os iusti partu- expestant lætitiam quasi mercedem tristitiae suæ.

*Ecclesiast. 11. c.* Benedictio Dei in mercedem iusti festinat. Vel [ Expectatio iustorum lætitia, ] id est, lætitia & congratulatio Angelorum expectat iustos. Vel ideo, quia iusti cum lætitia quasi securi expectant. *infra. capit. 17. b.* Gemma gratissima expectatio præstolantis. Item *Philippen. cap. 3. d.* Saluatorem expectamus Dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Ut autem expectemus, monet Dominus: *Lucæ cap. 12. e.* Et vos similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando reuertatur à nuptijs.

**c** Spes autem impiorum peribit, ] id est, præsumptio, qua præsumunt se requiem habituros in futuro, vel nihil futuros. Nec est contrarium, quod hinc dicitur, ei, quod dicitur *suprà ebdom.* Quid timeret impius, veniet super eum. Sunt enim quidam scientes iudicium fore, & malos esse puniendos; & tamen nihilominus negligentiæ, vel desperatione, vel etiam industria peccant: Et his dictum est, quod timeret impius, veniet super eum &c. Sunt autem alij, qui mala, quæ hinc fiunt, non punienda putant, sed sicut bona remuneranda: De his dicitur hinc: ] Spes impiorum peribit.

**d** Fortitudo simplicis, ] qua sine plica duplicitatis est, qui non loquitur in corde & corde.

Est **e** Via Domini, ] id est, obseruantia mandatorum, in quibus confidit. Vel [ Vía Domini ] est misericordia, per quam maximè vehitur ad ipsum, & ipse ad nos. Hæc est fortitudo simplicium, qui non nouerunt secreta mysteria scripturarum. Vnde *Glos.* Si obscura scripturarum comprehendere non potes, non de salute desperes, sed gradere viam Domini, age bona quæ nosti, & inter fortes connumeraberis. Vel simplex dicitur non diuisus, utrumque pedem habens in via Domini. Pedem intellectus in veritatis cognitione, pedem affectus in bonitatis amore, & talis fortis est, quia ipsum totaliter fulcit, & portat Dominus. Alij sunt claudicantes, qui pedem intellectus habent in cognitione veritatis, sed non pedem affectus in amore bonitatis. De quibus *Ecclesiastic. capitul. 2. c.* Vx dupli corde, & labijs scelestis, & manibus malefacentibus, & peccatori terram ingrediendi duabus vijs.

**f** Et paucus his, qui operantur malum ] supple, est via Domini: Nam sicut umbraticus equus umbrâ terretur, sic vetus homo præceptis Domini: *Ecclesiastic. capit. 1. d.* Execratio peccatori cultura Dei. Item *Leu. c. 26. f.* Terrebit eos sonitus filij volantij, & ita fugient quasi gladium.

**g** Iustus in aeternum non commouebitur, ] id est, separabitur à Deo, quia fundatus est supra firmam petram. Vnde *Apostolus ad Roman. capit. 8. g.* Certus sum quod neque mors, neque vita, neque creatura aliqua poterit nos separare à charitate Christi. Vel sic: [ Iustus in aeternum non commouebitur, ] id est, aeterna commotione, licet in præsenti flagellis, & tribulationibus corpore moueat, tamen fixus manet mente in Deo. *Sapient. capitul. 3. a.* Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum malitia. Terra vero, id est, caro, data est in manus impij: *Iob cap. 9. c.*

**b** Impij autem non habitabunt super terram ] viuentium, qui habitationem suam habuerunt in terra morientium. *Apocalip. capit. 8. d.* Vx vx habitantibus in terra. Vel sic: [ Impij non habitabunt super terram, ] id est, non erunt ciues Ecclæ triumphantis, quia non fuerunt ciues Ecclæ militantis. Vnde quando regnum veniet ad regnum, vt fiat unum ouile, & unus pastor, excludentur foras tan-

quam extranei. Vel ideo [ impij non habitabunt super terram ] viuentium, quia non habent illa quatuor, sine quibus nemo ibi potest habitare, scilicet, innocentiam operis, munditiam cordis, mentis stabilitatem, oris veritatem. Vnde *Psalm. 23.* Quis ascendet in montem Domini, aut quis

stabat in loco sancto

riet Sapientiam, & lingua prauo-

runt peribit. **i** Labia iusti conser-

derant placita, & mos impiorum

peruersa.

## C A P. XI.

\* **Tatera dolosa abomi-**

**natio est apud Deum,**

**B. Gregorius.**

**i** Os iusti parturiet Sapientiam, ] id est, cum gemitu & dolore, & præmeditatione docebit alios. Vel [ Os iusti ] intelligitur intellectus animæ sanctæ, per quem panis vite traiicitur in ventrem affectus per meditationem & laborem, quæ in hoc verbo parturiet, quod est medicatum, significatur. Vel ] Os iusti, ] id est, Christi, est quilibet Prædicator vel Doctor, qui cum dolore & meditatione debet parere Sapientiam, id est, in lucem proferre. Libentius enim auditur sermo Prædicatoris, quando profertur cum dolore compassionis, sicut dicit *Gregorius.* De hoc dicitur *Apocalip. capitul. 12. a.* Clamat mulier, id est, Prædicator, parturiens, & cruciatur, vt pariat. *Galatæ cap. 4. c.* Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.

**k** Lingua prauorum peribit ] id est, praui propter peccatum linguæ peribunt, sicut diues Epulo: *Luc. 16. f.*

Labia iusti considerant placita, ] id est, iustus antequam loquatur, considerat apud se, vt loquatur placita Deo & hominibus. *Roman. 12. d.* Prouidentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus.

**m** Et os impiorum peruersa] supple, considerat, i. ex industria peruersa loquitur detrahendo, & discordias seminando.

## EXTOSITIO C A P. XI.

\* **Tatera dolosa, &c.** ] Hoc capitulum satis congruè præcedenti continuatur. Nam in fine præcedentis capituli docuit Salomon simplicitatem & iustitiam esse placitam Deo: Et quia contraria iuxta se posita magis elucescent, vt dicit Philosophus, ideo in principio huius capituli ostendit, quod duplicitas & dolus sunt abominabilia apud Deum. Vnde dicit:

\* **Statera dolosa**] pecunia, vel iudicij, quo quis alios malos, & se bonum iudicat, vel quo sua gesta meliora, quam proximi iudicat, & mala sua leuiora, vel quo onera grauiæ & importabilia imponit in humeros subditorum, & dito suo non vult ea mouere, sicut Scribz & Pharisæi: *Matthe. 23. a.* Hæc [ statera dolosa, abominatio est apud Deum ] & prohibita à Deo: *Leuitic. 19. g.* Nolite facere iniquum aliiquid in iudicio, in regula, in pondere, in mensura: statera iusta, & æqua sint pondera, iustus modius, æquusque sextarius. Item *Deuteronom. 25. c.* Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus: nec erit in domo tua modius maior, & minor, pondus habebis iustum & verum, & modius æquus & verus erit tibi.

**Mysticè.** \* **Statera**] iusta, & bona est crux Domini: De qua *Io. 6. a.* in persona Domini dicit: Vtinam appendentur peccata mea, id est, meorum, & calamitas, quam patior, in statera, quasi arena maris hæc grauior appareret. Et ita fuit, quia peccata nostra in una parte huius stateræ fuerunt, & calamitas passionis eius in altera, & præponderebant illa: vnde in cruce nobis meruit remissionem omnium peccatorum, quod fit in baptismo & in poenitentia. Item statera est iudicium, quod si æqualiter se habeat ad veramque partem, vt nec prece, necrecio, nec amore, vel odio inclinetur ad alteram partem; tunc statera iusta est, & Deo placens. De hac statera dicitur *Eccles. 21. d.* Verba prudenter statera ponderabuntur. Si autem ad alteram partem se magis inclinet, statera dolosa est, quia alterum brachium longius habet, & ideo abominatio Deo. Vnde *infra cap. 17. c.* Qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, vtque abominabilis est apud Deum. Et *Beda dicit:* Qui aliter causam pauperis, aliter causam potentis,

*Myth. ee.*

aliter

aliter ignoti , aliter sodalis audit , stateram utique libet iniquam . Item statera est rerum estimatio , in qua , si spiritualia præponderant temporalibus , iusta est statera . Si autem temporalia spiritualibus , tunc est dolosa , & falsa . De hac *Psal. 61.* Mendaces filii hominum in stateris , &c. Item statera est affectio mentis , in qua si & a pondus æquum b voluntas carnalis voluptas , vel mundi vanitas , vel amor parentum præponderat Deo , procul dubio dolosa est statera , & abominabilis Deo . Voluntas enim Dei est , ut nihil ei , sed ipse .

*Sup. 10. d. Eccl. 5. c.* omnibus præponatur . Vnde , & diligi se solum iubet ex toto corde , & ex tota anima , & ex tota fortitudine : *Deuter. 6. a.* Item statera est sacra Scriptura in se quidem iusta , sed in ore multorum dolosa , qui male exponunt eam , emollientes eam , vbi non debent ; & exasperantes eam , vbi non oportet ; sibi pij , alijs nimis iusti . Item hæc statera in ore multorum iusta est , & recta , sed in manu dolosa . Dicunt enim & non faciunt Vnde *Osee 12. b.* Chanaan , in manu eius statera dolosa . Item statera est cor hominis , in qua ex una parte appendit præsens felicitas , & poena æterna ; ex altera parte præsens tribulatio , & æterna felicitas . Vnde *Eccles. 15. d.* Ante hominem bonum , & malum , mors , & vita : ad quod voluerit , extendet manus suam . Si extendit ad dexteram , id est , ad præsentem felicitatem , dolosa est statera , quia in ea plus ponderat nihil , quam aliquid : temporale , quam æternum . Si ad sinistram , iusta , & æqua statera est . Talis fuit statera David , qui ait : *Psal. 83.* Elegi abiectus esse in domo Dei mei magis , quam habitare in tabernaculis peccatorum . Talis fuit , statera Moysi . *Hebr. 11. e.* Fide Moses grandis factus negavit se esse filium filiæ Pharaonis , magis eligens affligi cum populo Dei , quam temporalis peccati habere iocunditatem , maiores diutias estimans thesauro Ægyptiorum impropterum Christi . Talis etiam fuit statera ipsius Domini , qui cum vellent eum turbæ rapere , & facere Regem , fugit ab eis , & abscondit se ; *Iean. 6. b.* Breuiter hanc stateram habent omnes pœnitentes , qui malunt se hic affligere , quam in futuro æternaliter crucientur . De hac statera dicitur *Apoc. 6. b.* Ecce equus niger , & qui sedebat super illum habebat stateram in manu sua .

*a* Et pondus æquum , id est , cor , vel iudicium præpondens , & præponens æterna temporalibus : causam & causam æquâ lance considerans , & discernens . *b* Voluntas eius , id est , consonum , & concordans voluntati Dei , qui omnia secundum proprium valorem considerat , & ponderat .

*c* Vbi fuerit superbia , ibi erit & contumelia ] confusionis in præsenti , & damnationis in futuro . *Luc. 14. c. & 18. c.* Qui se exaltat , humiliabitur . Sicut enim illusum fuit Christo in ueste purpurea , & baculo arundineo , & corona spinea à Iudeis : Sic quotidie illuditur superbis à Diabolo , quibus suggerit gloriam & honorem huius mundi aliquid esse boni , cum potius sint contumeliaz , & ludibrium : sicut quando insani coronantur , aut pueri , non est honor , sed ludibrium . *Galat. 6. a.* Si quis existimat se aliquid esse , cum nihil sit , ipse se seducit . Vel ideo [ Vbi superbia , ibi contumelia ] id est , contumeliosa imago Principis infernalis , qui est Rex super omnes filios superbiaz , vt dicitur *Job 14. d.* Vel ideo [ vbi superbia , ibi contumelia ] quia nemo ingerit alij contumeliam , vel sentit illatam , nisi per superbiam .

*d* Vbi autem humilitas , ibi & Sapientia ] quia vasa vacua implet Helisæus 4. *Reg. 4. a.* Vel quia Sapientia est aqua , vel emanatio quædam charitatis Dei , vt dicitur *Sap. 7. d.* & ideo ad profunda humilitatis descendit abundantius . Vnde *Piatomæus.* Quemadmodum loca infima plūs abundant aquis ceteris lacunis , sicut inter sapientes sapientior est qui humilior existit . Vnde ipsa Sapientia dicit . *Eccles. 24. a.* Ego in altissimis habito . Hæc enim sunt infima mundi , quibus reuelauit Deus abscondita Sapientia sua *Matth. 11. d.* *Luc. 10. d.* Confiteor tibi , Domine , Pater cœli , & terræ , quia abscondisti hæc à Sapientibus , & prudentibus , & reuelasti ea parvulis . *e* Simplicitas iustorum dirigit eos ] per viam rectam , qua itur in ciuitatem habitationis . Simplicitas dicitur unitas intentionis , & operationis .

*f* Et supplantatio peruersorum , id est , dolositas malorum ,

*Hugonis Card. Tom. 111.*

qua alios peruertere , & supplantare nituntur . Vastabis illos ] vastatione poenæ , non consumptionis , qui vincentes in poena , mortui sunt in culpa . *Psalm. 48.* Mors deparet eos .

*b* Non proderunt diutiae in die ultionis quasi diceret , modò possunt prodesse .

tem liberabit à morte . *k* Iustitia simplicis dirigit viam eius , & in l impietate sua corrue impius .

*m* Iustitia réctorum liberabit eos n & in insidijs suis capientur iniqui . *o* Mortuo homine impio , nulla erit ultra spes , & p expectatio sollicitorum peribit .

*r* r. Vnde *Iust. 19.*

*b* Negociamini , dum venio . *Apocal. 3. d.* Suadeo tibi emere à me aurum ignitum , & probatum , vt locuples fias , & vestimentis albis induaris . Sed hoc tempore cessante , cessabit eorum utilitas , & ideo tunc non proderunt *Sophon. 1. d.* Argentum eorum , & aurum eorum non poterit eos liberare in die iræ Domini . *Hieronymus.* Reges ibi nudo latere palpitabunt , ibi Aristoteli non proderunt argutæ suæ , ibi stultus Plato cum discipulis suis . *i* Iustitia autem . ] iusti . [ liberabit à morte . ] æterna , & etiam quandoque temporalis . *Daniel. 6. f.* Deus meus misit Angelum suum , & conclusit ora leonum , & non nocuerunt mihi , quia coram eo iustitia inuenta est in me .

*k* Iustitia simplicis dirigit viam eius . ] usque ad perfectum , vt qui iustus est , iustificetur adhuc . *Apocalipsis ultima c.* Et notandum , quod Salomon supra dixerat . [ Simplicitas iustorum dirigit eos . ] modò dicit . ] Iustitia simplicis dirigit viam eius . ] in quo mutua coherentia simplicitatis , & iustitiae nōtatur . Vtraque enim , sine altera non sufficit . Nam simplicitas , sine iustitia remissionem parit , iustitia sine simplicitate seueritatem demonstrat . Vnde Apostolis , quando mittebantur , dictum est . Estote prudentes , sicut serpentes , & similes sicut columbae . *Matth. 10. b.* Iustitia ergo dirigit simplicitatem , ne cadat in remissionem , & simplicitas iustitiam , ne degeneret in seueritatem . *l* Et in impietate sua corrue impius ] quia qui in sordibus est , sordescat adhuc . *Apoc. ultim. c.*

*m* Iustitia réctorum liberabit eos ] à morte æterna , quia huiusmodi iustitia à Deo ad Deum vadit , non exiens ab extremis , cui Deus est Alpha , & Omega , id est , principium , & finis . *n* Er in insidijs suis capientur iniqui . ] Ut patet in fratribus Ioseph *Genes. 37. g.* Et in Satrapis Darij . *Daniel. 6. f. & ultim. g.* Et in Aman Hester 7. d. Et in Iudeis , qui ideo occiderunt Iesum , ne perderent locum , & gentem . *Iean. 11. f.* Et ipsi ideo perdiderunt locum , & gentem , quia occiderunt Iesum .

*o* Mortuo homine impio , nulla erit ultra spes . ] de eo . Hoc nesciuit Origenes , qui post ultimum iudicium vitam hominibus impijs dandam promisit . Cui videtur congruere illud *Isaie 24. d.* Congregabuntur in congregazione vnius fascis in lacum ; & claudentur ibi in carcere ; & post multos dies visitabuntur . Sed *Isaia loquitur* de illa visitaione , quæ fiet in die iudicij , vbi omnes boni , & mali resument corpora . Quæ visitatio bonis erit bona ; malis verò mala . Vnde *Gloso. Interlin.* dicit ibi . Et post multos dies visitabuntur , id est , ab inferis euocabuntur , vt receptis corporibus iterum recludantur .

*p* Et expectatio sollicitorum peribit , id est , frustrabitur . Et intelligitur hoc de sollicitudine mundanæ curiositatis . De qua *Matth. 6. d.* Nolite solliciti esse , dicentes , quid manducabimus , aut quid bibemus . Est autem quædam sollicitudo necessitatis , quæ humanæ imbecillitati indulgetur . *Gen. 3. d.* In sudore vultus tui vesceris pane tuo . Est & sollicitudo prouidentiaz , quæ præcipitur *Ephes. 4. a.* Solliciti feruare unitatem spiritus in vinculo pacis . Alia translatio , vbi nos habemus . ] Mortuo homine impio , nulla erit ultra spes , & expectatio sollicitorum peribit ] habet : Defuncti hominis iusti spes non peribit : gloria autem impiorum peribit . Et dicit *Glo. hic.* Scindendum tamen , quod & ipsis impijs spes venia non est post mortem , sunt tamen qui de leuioribus peccatis , cum quibus defuncti sunt , post mortem posunt absoluiri , vel minus castigari , vel suorum amicorum precibus , & eleemosynis , & missarum celebrationibus adiuvari . Sed hoc intelligendum est ante iudicium , & de leuioribus

*D 3 tantum*

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XI.

tantum pacatis. Qui verò post iudicium se liberandos putant, minino falluntur, & ad eos fortè pertinet, quod hic sequatur [ expectatio sollicitorum peribit.]

Iustus de angustia ] temporali [ liberatus est ] occulte, vel aperte, quasi de periculo maris, vel de carcere corporis. Mors enim est quasi

B passagium maris hu-  
iū mundi, ad  
portum felicitatis  
eternæ, & quasi  
dissoluo carceris  
ad libertatem eternæ iocunditatis. Vnde Psalm. 123. La-  
queus contritus est,

Iustus de angustia liberatus est, & b tradetur impius c pro eo. d Simulator e ore f decipit animum suum: iusti g autem libera-  
buntur h scientia. In i bonis iustorum t k exaltabitur ciuitas, & in l perditione impio-  
rum erit laudatio. m Benedi-  
& nos liberati su-  
mus. Itē Rom. 7d. Infelix ego homo, quis me liberabit de car-  
cere mortis huius? b Et tradetur impius.] tortoribus. c Pro  
eo ] causaliter, id est, pro eius afflictione. Sicut patet in Ia-  
cobo, qui martyrio coronatus est, & Petrus de carcere  
saluatus, & Herodes, qui eos persecutus est, à vermis  
visibiliter consumptus. Aitor. 12. Et inuisibiliter raptus, vbi  
vermis non moritur, & ignis non extinguitur, vt dicitur  
Isa. 41. g. Iustus autem hic intelligitur, qui nihil vult ha-  
bere de alieno, scilicet, nec gloriam, nec vindictam, quæ  
sibi Dominus reseruauit Isa. 24. b. Gloriam meam alteri  
non dabo. Deuteronom. 32. e. Mea est vltio, & ego retribuam.  
Item iustus est, qui reddit vnicuique, quod suum est. Su-  
periori reuerentiam, & obedientiam, pari consilium, &  
auxilium, inferiori custodiam, & disciplinam.

d Simulator. ] id est, hereticus catholicam doctrinam si-  
mulans. e Ore. ] id est, verborum compositione, & affluen-  
tia. f Decipit amicum suum. ] id est, adiutorem, quem di-  
cit se amare, vel qui eum amat.

g Iusti autem ] qui sequuntur, & tenent corde, & opere  
veritatem Euangeli. h Liberabuntur scientiā ] Euangeli-  
cā, ne decipientur errore hereticorum. Quia frustra iacit  
rete ante oculos pennatorum, supra 1. d. Vel. d Simulator.  
id est, hypocrita, aliud habens in corde, aliud in ore. f in  
corde, mel in ore. Ille. [ ore decipit. ] propter verba reli-  
giose, qua habet, facit credi de se quod sit bonus, & inde  
aliquotiens sublimatur. g Iusti autem liberabuntur ] ab eius  
deceptione.

b Scientia. ] qua ipsi cognoscunt intrinsecus, & extrinsecus veritatem. Sicut Socrates cuidam adulanti sibi respon-  
dit. Nihil profici, adulator, cùm te intelligam. Et Domini-  
nus docet eos cognosci. Matth. 7. c. Afructibus eorum, in-  
quit, cognoscetis eos.

i In bonis iustorum ] operibus. k Exaltabitur ciuitas. ] ad litteram, vt patet in Michaeis, per quorum opera tota  
Iudea, & Hierusalem exaltata fuit. Vel ] in bonis iustorum  
exaltabitur ciuitas ] id est, meritis iustorum liberatur quandoque tota ciuitas, quia propter paucos iustos Dominus  
sæpe parcit multitudini malorum. Gen. 18. d. Dixit Abraam  
ad Dominum. Quid si fuerint ibi decem iusti? Et dixit Do-  
minus. Non delebo propter decem. Item Aitor. 27. f. Peper-  
cit Deus septuaginta sex animalibus. Et econuerso, aliquan-  
do propter peccatum vnius, multi boni puniuntur, vt patet  
Ioseph. 7. a. Vbi propter peccatum Achor, triginta sex viri in-  
terfecti sunt.

l Et in perditione impiorum erit laudatio ] inter iustos  
propter euidentiam iustitiae. Adeò enim omnes iusti iusti-  
tia Dei subiecti, & vnitati erant, vt ipsa reproborum perdi-  
cio, quia iustissima est, gaudium sit illis. Psalm. 57. Lætabi-  
tur iustus, cùm viderit vindictam. Apocalip. 18. f. Exula super  
eam cœlum, & Sancti Apostoli, & Prophetæ, quoniam  
iudicauit Deus iudicium vestrum de illa. Vel sic. i In bonis iustorum, ] id est, in spiritualibus, quæ sola iusti quæ-  
runt, & amant.

k Exaltabitur ciuitas, ] id est, religio, vel Ecclesia, non in  
temporalibus; quorum amore, & possessione potius depri-  
mitur, & suffocatur. Vnde Hieronymus. Religio peperit  
diuitias, quæ simul exortæ, suffocauerunt matrem. Sunt  
enim vipereæ naturæ, vbi semper mater in partu morietur.  
Vnde Aitor. 28. a. Legitur quod Paulo colligente sarmen-  
ta, per quæ significantur temporalia, adhæsit vipersa mani-  
bus eius. l Et in perditione impiorum erit laudatio. ] id est  
in conuersione eorum, qua perditur in eis impietas, secun-  
dum quod dicitur infra 22. a. Verte impios, & non erunt,

supple, impij. Et in hac perditione gaudent Sancti. Lxx. 15.

b. Dico vobis gaudium erit Angelis in cœlo super uno pec-  
catore, poenitentiam agente. m Benedictione iustorum ]  
passiuè, qua benedicuntur à Deo. Vel actiuè, qua ipsi mini-  
sterio benedicunt. n Exaltabitur ciuitas, ] id est, Ecclesia,  
vbi est ciuium vni-

ctione iustorum n exaltabitur  
ciuitas, o & ore impiorum sub-  
uertetur. p Qui despicit q ami-  
cum suum, r indigens corde  
est; vir s autem prudens tacebit.  
Qui t ambulat fraudulenter, re-  
uelat arcana; u qui autem fidelis  
est, zelat amici commissum. zo. f. legitur quod  
consilio mulieris sa-  
pientis liberata est, Abela: Et Bethulia consilio, & auxilio  
Judith. Vel. m Benedictione iustorum, ] id est, bona dictio-  
ne, scilicet denota oratione, hymnorum, & canticorum  
pura decantatione. n Exaltabitur ciuitas, ] id est, religio,  
vt patet in Beato Benedicto, & Beato Bernardo, quorum  
benedictione tanta seges religionis excreuit. Sed hoc obliuio-  
ni iam datum est. Vnde Ecclesiast. 9. d. Parua ciuitas, & pau-  
ci in ea viri: ad literam: tempore Beati Bernardi: Venit  
contra eam Rex magnus, & vallavit eam, & extruxit mu-  
nitiones per gyrum, & perfecta est obsidio: inuentusque est  
in ea vir pauper, & sapiens, qui liberauit urbem per sapien-  
tiam suam, & nullus deinceps recordatus est hominis illius  
pauperis.

o Et ore impiorum subuertetur, ] id est, hereticorum, vel  
detractorum, qui bonos in Ecclesia subuertunt pro posse  
suo. Vél ] ore impiorum, ] id est, adulatorum subuertetur  
ciuitas, id est, Ecclesia. Vnde Isa. 3. c. Popule meus, qui  
beatum te dicunt, ipsi te decipiunt. p Qui despicit amicum  
suum, ] conuictando, vel irridendo, vel non subueniendo.  
q Indigens corde est, ] id est, sine corde, quia ei sapient con-  
uicia, quæ adeo amara sunt, vt nullus habens cor ea possit  
sustinere. Vel ideò [indigens corde,] quia non habet cor se-  
cum, quod patet ex conuictio aliorum. Qui n. cor suum se-  
cum habet, peiora de se, quam de alijs sentit. Vel. p Qui des-  
picio amicum suum, ] qui eum simpliciter amat, id est, despi-  
cabilem facit, eius peccata detegendo. r Indigens corde est, ]  
id est, Sapientia. Glos. Non est despiciendus, qui nos simpli-  
citer amat, et si quid inepte agat. Qui enim hoc facit, indiget  
Sapientia. Vel de confessione exponitur. p Qui despicit ] indi-  
gnando, vel despactum reputando. q Amicum suum, i. pec-  
catorem peccata, & scelera sua confitentem. r Indigens cor-  
de est, ] i. non habet cor, quia non intelligit: Tali potius est  
compatiendum, & benignè consulendum, quam indignan-  
dum, vel despiciendum. Ideò dicit Apostolus Gal. 6. a. Fratres  
si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spi-  
rituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, conser-  
vator te ipsum, ne & tu tenteris. s Vir autem prudens tace-  
bit ] iu publico peccatum amici, & in secreto corriget. Vel  
[Vir prudens tacebit] ad opprobria non respondens, tanquam  
surdus non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.  
Colligit enim in finu patientia contumelias, quasi lapides  
pretiosos, quibus ornabitur corona sua, cum Beato Stepha-  
no in futuro. Quæ enim distantia inter hos, & illos lapides,  
nisi quod isti quantò spiritualiores sunt, tantò grauiores?

t Qui ambulat fraudulenter reuelat arcana aliorum, id est,  
qui reuelat arcana aliorum sibi commissa fraudulentus est.  
De hac reuelatione dicitur Ecclesiast. 19. b. A facie verbi par-  
tur fatuus, quasi gemitus partus infantis, sagitta infixa fe-  
mori canis, sic verbum in corde stulti. Vel sic. t Qui am-  
bulat fraudulenter, id est, qui peruersè operatur, [reuelat  
arcana ] sua. Qualis enim in corde, ostendit in opere. Vnde  
Ecclesiast. 19. d. Ex visu cognoscitur vir, & ab occurso fa-  
ciei cognoscitur sensus: Amictus corporis, & risus den-  
tium, & ingressus hominis enunciare de ipso.

u Qui autem fidelis est, zelat amici commissum, ] id est,  
peccatum. Vel [ commissum, id est, sibi secretum. Ec-  
clesiastici 27. c. Qui denudat arcana amici, fidem perdit.  
Vnde patet, quod omnis detractor infidelis est, & peior ca-  
ne, quia ad deuorandum proximum suum multos aduo-  
cat, & quanto fatidiorem inuenit, tanto libentiū comedit,  
& alijs ad comedendū apponit. Aliquando etiam ne detractor  
apparet, sub sigillo confessionis scelera aliorum quasi do-  
lendo narrat. Cui responderi debet illud Senecæ: Qualiter  
ab

**a**bi illo silentium speras, quod tibi ipsi non praestas: *Ambros.* Tolerabiliores sunt, qui bona nostra diripiunt, quam qui famam. **a** Vbi non est gubernator? id est consiliator, vel Praetor, vel Doctor. **b** Populus corruerit in bello, vel in peccato. Est enim populus quasi nauis, vel currus, vel schola. Vnde 4. Reg. 2. c. Pater mihi, pater mihi,

**c** currus Israel, & ariaga eius. Sicut igitur nauis, sine gubernatore perit, sic populus sine rectore corruerit in peccatum, inf. 14. a. vbi non sunt boues, id est, Praetati, praecepe habebunt diuitias. **k** Benefacit anima vacuum est, id est,

populus omni bono. Vnde legitur Exo. 32. a. quod absentem Moysen corruerit populus in peccatum idololatriæ, ibid. f. dicitur. Videns Moyses, quod nudatus esset populus, ait: Si quis Domini est, iungatur mihi. Item sicut schola, sine Doctore deficiunt a profectu, sic populus sine Praedicatori cadit a statu proficiendi, inf. 29. c. Cum defecerit prophetia, dissipabitur populus.

**c** Salus autem, vbi multa consilia] non tamen multi Consiliarij. *Eccle. 6. a.* Pacifici multi sint tibi, Consiliarius sit tibi unus de mille. Et nota quare hoc dicat Salomon. Dixerat enim supra, eodem. quod fraudulenter ambulat, qui reuelat arcana; & fidelis est, qui zelat commissum, id est, in secreto corrigit. Ne autem putares, quod semper zelari deberes, dicit. Salus autem vbi multa consilia, quasi dicat per te solum corrigere non vales, adhibe multos; Sed tales, qui consulere possint, quia vbi multa consilia, ibi salus. Et hoc est, quod dicitur Mat. 18. b. Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te, & ipsum solum; & si te audierit, luxuratus es fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos, vt in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum; quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ.

**d** Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo, scilicet qui à sorte Sanctorum est extraneus, id est, quicunque excommunicato, vel obstinato peccata sua non corridenti communio-nis gratiam concedit, vel æternam vitam promittit, seipsum ante distictum iudicem ultione dignum reddit. Vel de Praetatis exponitur: qui fidem pro extraneo, faciunt, id est, pro populo, quem regendum suscipiunt, quem nisi bene rexerint, affligentur in futuro, quando pro singulis oportebit eos red-dere rationem. Vnde inf. 20. c. Tolle vestimentum eius, qui fideiussor extitit alieni, & pro extraneis aufer pignus ab eo. Vel, affligetur, in presenti dolore, & compassione, & timore, ne aliquem Diabolus rapiat.

**e** Qui autem cauet laqueos] culpas, rumpens eos per poenitentiam. Vel, laqueos, id est, scutuli perplexitates, fugiendo à mundo. Vel, laqueos, promissionis, quibus illaqueat se verbis oris sui, curam animarum suscipit. Vel, laqueos, id est, pul-chritudinem creaturarum, quæ homines ad amorem suum illaqueant. Vnde Sap. 13. b. Creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem animæ hominum, & in muscipulam pedibus insipientium. Item *Guido Carthusiensis*. Laqueos comedis, & bibis, & in laqueis quescis, & dormis. Hos laqueos cauet, qui omnia propter Christum cum Apostolo reputat, vt ster-cora. *Phil. 4. b.* Et qui hoc facit, f Securus erit] id die iudicij, quia dicet cum Petro: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Et dicet eis Dominus: Amen amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me in regeneratione, cum federit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, &c. *Mat. 19. d.* Vel, securus erit, id est seorsum à cura & sollicitudine. **g** Mulier gratiosa] id est habens gratiam. **b** Inueniet gloriam] id est, veniet ad gloriam, ad literam, vt patet in *Hester*, & *Judith*. Vel: **g** Mulier gratiosa, id est, Ecclesia plena charis, & gratiarum.

**b** Inueniet gloriam] æternam. Vel: **g** Mulier gratiosa] id est, quilibet fidelis anima. **b** Inueniet gloriam.] eo quod gratia sit via ad gloriæ. Vel: **g** Mulier gratiosa, id est, B. Virgo, plena Dei gratia, ita vt nec modicum locum sibi culpa védicauerit in ea, & in tantum plena, vt de plenitudine eius nos omnes acceperimus. Hæc: **b** Inueniet gloriam] quia inuenit gratiam apud Deum, quam perdiderat Eua. **i** Et robusti habebunt diuitias. ] Ad literam. Quia cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea, quæ possidet. *Luc. 11. c.* Vel, Ro-

bus, virtutibus: habebunt in futuro diuitias, & terhæ, quæ sola verè diuities faciunt, inf. 21. a. Cogitationes robusti semper in abundantia Ideo autem robusti habebunt, quia regnum Dei vim patitur & violenti rapiunt illud: *Matt. 11. b.* Vnde & Jacob vi extortis ab Angelo benedictione. *Gen. 32. f.* Econtrario otiosi

egestatem habebunt

inf. 28. c. Qui secta-

al. 1&c.

tur otium, replebi-

al. 1 e-

tur egestate. **k** Be-

neñfacit animæ suæ

vir misericors, ] id

tiām

est, qui benefacit

alijs, benefacit & si-

bi. *Matt. 5. a.* Beati

abominabile Domino cor prauum, misericordes, &c.

Item *Tobie. 4. b.* al. t

Quomodo potueris, ita misericors esto: si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum habebit, libenter impartiri stude: præmium enim bonum tibi thesanizas in die necessitatis. Et etiam in præsenti, quia pietas ad omnia valet, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ. *1. Tim. 4. c.* Vnde 4. Reg. f. Mulier Sunamitis pro misericordia, quam Helisæ exhibuerat, filium suum receperit à morte. Ideo autem, benefacit animæ suæ, vt misericors, quia omnes illos, quibus compatitur, aut miseretur, facit propugnatores, & Adhucatos ac, Patronos suos ante Deum. Sicut viduæ, & pauperes, quas sustentabat Drusiana, rogabant Ioannem reuersurum de exilio, vt eam suscitaret. Similiter *Act. 9. g.* Omnes viduæ flentes ostendebant Petro vestes, quas faciebat illis Dorcas.

Vel ideò, benefacit animæ suæ, quia omnium afflictionib. affligitur, & ideò omnium præmiis communicat, quia si fuerimus socij passionum, erimus, & consolationum.

Vel ideò, benefacit animæ suæ, quia alienis cordibus se lauat, alienis vulneribus sibi medetur, & de alieno veneno sibi conficit tyriacam.

**l** Qui autem crudelis est, id est, immisericors, vel seuerus.

**m** Propinquos abijcit] à se. Nomine propinquus intelligitur omnis homo, sicut dicit *Aug.* Specialiter vero pater, & mater, quos abijcit à se, procudubio crudelis est: Sicut Scribae, & Pharisei, qui docebant populum, vt dicerent patri, & matre corban, quod est, donum quocunque ex me est, tibi proderit. *Mar. 7. b.* Item 1. *Timot. 5. a.* Si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infidelis deterior.

**n** Impius facit opus instabile, id est, peccatum, propter quod ipse instabilis est, *Thren. 2. c.* Peccatum peccauit Hierusalem, propterea instabilis facta est. Vé omne opus impij instabile est, quia non habet fundamentum fidei, aut radicem charitatis. *Sip. 4. a.* Adulterinæ plâtationes nō dabunt radices altas.

Vel, impius facit opus instabile, congregans sibi tempora-  
lia, quæ transeunt, *Eccle. 14. c.* Omne opus corruptibile in fine deficit.

Vel de Praetatis exponitur: qui ædificant Sion in sanguini-  
bus, & Hierusalem in iniquitate, & ideò opus eorum insta-  
bile est. Vnde *Mat. 15. b.* Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus coelestis, eradicabitur.

**o** Seminanti autem iustitiam, id est opera iustitia, vel eleemosynam, vel verbum prædicationis in terram bonam, id est, in corda pauperum.

**p** Merces fidelis, id est, retributio æterna. *Ose. 10. d.* Semi-  
nate vobis in iustitia, & metite in ore misericordia.

**q** Clementia præparat vitam] æternam. Et dicit *Interlin.* Clementia, id est, pietas.

Dicit autem inter misericordiam, & pietatem, & clementiam; quia misericordia est miseria cordis de alieno malo propriæ, quod facit suum: pietas vero sua bona alijs communicat; clementia vero est lenitas in poenis aliorum mitigandis. Vnde inf. 20. d. Misericordia, & veritas custodiunt Regem, & roboratur clementia thronus eius. *Seneca*: Clementia in Principe, gloria in hostes. Ideo dicitur clementia viam præparare, quia qui alijs clemens existit, & Deus ei Clemens erit. In qua enim mensura mensuram fuerit vnuisque, reme-tietur ei, *Mat. 7. a.*

**r** Et secessatio malorum mortem] præparat supplex, scilicet, æternæ. Secessatio dicit, non secutio, quia secessatio est mali ex industria, secutio ex infirmitate. De hac secessatio dicuntur *Ose. 5. c.* Ephraim abiit post sordes. *Eccle. 18. d.* Post concupiscentias tuas nō eas, & à voluptate auertere. **s** Abominabile Dño cor

# Liber Prouerbiorum.

## Cap. XI.

prauum] aliud intus habens, aliud foris ostendens. Sicut tibus immundus faciens abominationem, & motum indignationis in stomacho, & ideo non comeditur, & si aliquando comeditur talis euomitur. Vnde *Apoc. 3.c.* Quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo.

a Et voluntas eius

nl. + manus.

Eccles. 9.

b.

in his, qui simpliciter ambulant] id est, non dupliciter, sicut illi, qui habent alterum pedem in *cœlo*, & alterum in terra. Pedem intellectus habent in *cœlo* per cognitionem: & pedem affectus in terra per amorem. De quibus dicitur *Osee. 10.a.* Diuīsum est cor eorum, nunc interibunt: Et incident in illam maledictionem. *Eccles. 2.c.* Vx qui ingrediuntur viam duabus vijs. Item dupliciter ambulant, qui exteriorū speciem sanctitatis ostendunt; interiorū verò rem veritatis non habent, sicut hypocritæ, de quibus dicitur *Matt. 23.c.* quod sunt sicut sepulchra exterius dealbata, intus autem plena ossibus mortuorum, & omni spurcitia. Sequitur.

b Manus in manu non erit innocens malus, ] id est, licet malus nihil operis agar exterius, tamen non est innocens, quia sola mala voluntas nocentem facit, & damnat. Vnde *Gregor. super Iob. 34.* Nouimus quod omnia districte, non solùm facta, sed, & cogitata pensantur à Domino, quid igitur faciemus de incesu mali operis, si sic subtiliter iudicat de gressu cordis? Aliqui libri habent sic [Manus in manu, non erit innocens manus,] id est, si manus sit plicata ad manum, ut nihil boni operetur, non erit innocens; quia non facit bonum, quod debet. Omnis enim omissione nocentem facit, sicut, & transgressio.

c Semen autem iustorum saluabitur, ] id est, iusti ex semine suo saluabuntur. Vel semen iustorum saluabitur, ] id est, iusti, qui semper se reputant in semine, id est, in inchoatione, iuxta illud *Psal. 72.* Dixi nunc cœpi. Et *Eccles. 18.a.* Cūm consummauerit homo, tunc incipit. *Hier. 3. f.* Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis. Vel [ semen iustorum ] sunt opera bona. Et est sensus: Semen iustorum saluabitur, ] id est, iusti ex semine suo saluabuntur. *Apocal. 14.c.* Opera illorum sequuntur illos. *Isa. 61.c.* Scietur in gentibus semen eorum, & germen eorum in medio populorum.

d Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra, & fatua, ] ad literam, id est, sicut sus, si haberet circulum aureum in naribus, mergeret eum luto; sic mulier fatua pulchritudinem vultus, vel habitus coeno voluptatis immergit: & vnde deberet laudare Deum, & eius Sapientiam, aut mirari, qui sibi dedit talem speciem, inde offedit eum, & impugnat. *Ezech. 16.b.* Laui te aqua, & emundaui sanguinem tuum ex te, & vnxii te oleo, & vestiui te discoloribus, & calcaui te hyacintho, & cinxi te bysso, & indui te subtilibus, & ornaui te ornamento & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum, & dedi inaurem super os tuum, & circulos in auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo, & ornata es auro, & argento, & vestita es bysso, & polymito, & multis coloribus, simulam, & mel, & oleum comedisti, & decora facta es vehementer nimis, & profecta in regnum, & egressum est nomen tuum in gentes propter speciem tuam, & perfecta eras in decore meo, quem posueram te, dicit Dominus Deus, & habens fiduciam in pulchritudine tua, fornicate es in nomine tuo, & exposuisti fornicationem tuam omni transuenti, vt eius fieres.

Mysticæ.

Moraliter.

e Circulus aureus in naribus suis, ] id est, pulchra, circumflexa locutio in sensibus stultæ mentis. e Mulier pulchra, & fatua] id est, hæretica doctrina. Pulchra verbo, fatua intellectu.

Moraliter. d Circulus Sacra Scriptura. Vnde & rota vocatur. *Ezech. 1.* [Aureus.] propter sapientiam, quam continet.

[Mulier] id est Doctor vel Prædictor. [Pulchra] verbis. [Fatua] operibus. Sus, Doctor vel Prædictor luxuriosus, gulosus, avarus. Nares suos, labia & discretio talis Doctoris, aut Prædictoris. [Circulus aureus] ergo est [in naribus suis] cum Sacra Scriptura est per doctrinæ magisterium in labijs praui Doctoris.

Et est talis mulier, id est, molliter viuens, pulchra per scientiam, fatua per malam vitam. Hi sunt nuncij David quibus

Anon, id est, Diabolus rasit dimidas barbas, & præcidit vestes vique ad nates, vt eorum turpitudine non lateret. 2. Reg. 10.a. Non enim sufficit Diabolo, quod Doctor sit malus, nisi etiam appareat malitia eius ad alios corrumpendos. Iam certe intantum nititur, vt Doctores habeant plura beneficia, vt

exemplo eorum indigni possint haberi.

f Desiderium iustorum omne bonum est, commune bonum. Charitas enim, vt dicit *Augustinus* communia proprijs, non propria communibus anteponit.

Vel sic [Desiderium iustorum omne bonum est] id est, iusti nihil desiderant, nisi bonum. Sicut enim ex amore vnius boni, non efficitur aliquis bonus; sic nec iustus est aliquis, nisi cuilibet, & semper reddat, quod suum est.

Vel sic [Desiderium iustorum est omne bonum] id est, sumum bonum, id est, Deus, qui est omne bonum animæ, quia rationabilis veritas, concupisibili suauitas, irascibili gloria & eternitas. Vnde *Moysi dicens Domino*: Ostende mihi gloriam tuam, respondit *Dominus*: Ego ostendam omne bonum tibi. *Exo. 33.d.* Hoc bonum desiderant iusti, quia sine eo mens humana vacua est & inquieta. Animæ enim capacem Deo, nihil Deo minus replere potest, vt dicit *Beda*, & *August.* Dicit etiam in *lib. confess.* Inquietum est cor nostrum, Domine, donec venerit ad te.

g Præstolatio impiorum furor] id est dilatio, sive expectatio dilatoria ab opere malo, vel verbo noxio est furor, id est, furoris accensio. Ex eo enim, quod quiescit ab opere extrâ, magis accenduntur furore intrâ. Vnde *G.* Ira per silentium clausa magis æstuat.

Vel sic [Præstolatio impiorum furor,] id est, furor superni iudicis præstolatur impios, vt conuertantur hic, aut in futuro iudicio condemnentur.

b Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt. ] Ad literam verum est hoc de bonis temporalibus: Non enim quis pauperior efficitur, si bona sua seminauerit in manus pauperis, quæ sunt ager pietatis, afferens fructum tricesimum, & sexagesimum, & centesimum. *Mat. 13. c.* Neque enim probabile est, quod quis pauperior fiat, si diuitias in thesaurum, sive gazophylacium tutum posuerit, vbi fures non effodiunt, nec furantur. Item verum est hoc de scientia & amore, quæ amplius distributa, amplius augentur, vt dicit *Greg.* Vnde *Ioan. 6.b.* Quinque panes fracti, & distributi, duodecim cophinos repleuerunt, quinque millibus prius satiatis.

Vel sic [Alij diuidunt propria] id est bona sua temporalia, [& ditiores fiunt] bonis spiritualibus.

i Alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt. ] *Beda.* In futuro, vbi nec gutta æqua dabatur ad refrigerandum, sicut diuini, *luc. 16.f.* Et hic: vbi semper auarus eget. *Eccles. 5. b.* Auarus non impletur pecunia. Et *infra b.* Non satiatur oculus visu, nec auris auditu impletur. *Hieronymus:* Avarus indiget tam eo quod habet, quæcum, quod non habet. Præterea Prima Veritas sponsa est intellectus, & Prima Bonitas sponsa est affectus; & ideo cum alij veritati inhæret intellectus, vel alij bonitati affectus, fallitur, & vacuus remanet, donec Prima Veritati, Prima Bonitati fuerit sociatus intellectus, & affectus.

k Anima, quæ benedicit ] corde per orationem, ore per instructionem, opere per subventionem.

l Impinguabitur] interius pinguedine gratiarum, & gaudio, quia profectus discipulorum, gaudium est magistrorum, vt dicit *Gregor.* Vel ideo [impinguabitur,] quia eos, quos doctrina sua, vel prædicatione conuertit, spiritualiter manducat, secundum quod dicitum est Petro, *Act. 10. b.* Occide, & manduca.

m Et qui inebriat ] auditores vino sacri eloquij, quod germinat virgines, vt dicitur *Zachar. 9. d.* Vel lætitia spiritualis consolationis, de qua dicitur *Psal. 103.* Et vinum lætitiat cor hominis.

n Ipse quoq[ue] inebriabitur] potu multiplicis remunerationis. *Hier. 31.c.* Inebriabo animas Sacerdotum pinguedine, & populus meus adimplebitur bonis. Ab hoc vino abstinere cōfūlit confessores Diaboli, non solùm 6. feria, sed s̄per. Sed sponius sponsam ad potū huiusmodi vini inuitat. *Cont. 5.a.* Comedite, amici,

In prologo  
Biblia  
cap. 8.

*Amici mei, & bibite & inebriamini, charissimi.*

*a Qui abscondit frumenta, id est, cibum verbi Dei, ut seruus nequam talentum sibi commisum.* Matt. 25. c.

*b Maledicetur in populis, id est, pro illis, quibus predican-do prodeesse potuit, damnabitur, ut dicit Beda, Greg.*

*c Benedictio autem*

*super caput venden-tium]frumentum ver-bi Dei pro confes-sione fidei, & exer-citio boni operis. Ad huiusmodi con-traictum inuitat Dominus Luc. 19. b. f. opprimetur ab eis. g Qui con-Negociamini, dum fidit diuinitis suis, h corrue-*

*venio. Item 1/a. 55. a. Omnes sicutentes venite ad aquas, & qui non habetis argen-tum, properate, & emite, &c. Eccle. 31. c. Splendidū in panibus benedicent labia multorum.*

*d Benè consurgit diluculo, qui querit bona]qua faciat, & quibus perueniat ad regnum cœlorum. Diluculo, dicit, quia quam citè quis querit bonum, oritur ei quædam lux, & occidit nocte, & ita diluculo consurgit ad vitam gratiæ in præ-senti, & vitam gloriæ in futuro habendam. Nec adeò tardè quis ad Deum conuertitur, quin sufficiat ei residuum tempus vita quantumlibet breue ad peragendum iter peregrinatio-nis, si velit. Vnde Mat. 20. a. Denarium receperunt, qui vnde-cimā horâ venerunt, sicut illi, qui primā horâ venerant. Et Gen. 7. c. legitur, quod Noe, & filii eius cum vxoribus suis in articulo diei illius ingressi sunt arcana, & saluati ab inundatione diluuij.*

*e Qui autem inuestigator malorum est, id est, adiuentor nouorum peccatorum, vel requisitor peccatorum aliorum quasi oblitus suorum.*

*f Opprimetur] ab eis quasi quadam mole. Nam sic inqui-rendo facit sua peccata aliena.*

*g Qui confidit in diuinitis suis]temporalibus, non attendens bona futura.*

*b Corruet]a vita æterna, quia confidit in diuinitis suis, quod est inniti vento, & arundini, quæ confracta manus perforat innitentis; J/1. 36. b. Ecce confidis super baculum arūdineum confractum istum, super Ægyptum, cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum eius. & perforabit eam. Ideò monet Psalm. 61. Diuinitas si affluant, nolite cor appostere. Et 1. Tim. 6. d. Diuinitibus huius sæculi præcipie non sublime sapere, nec sperare in incerto diuinitarum.*

*i Iusti autem quasi vires folium germinabunt] id est, in boano proficiunt. J/1. 44. a. Germinabunt inter herbas quasi sali-ces iuxa præterfluentes aquas. Vel ideo dicuntur iusti ger-minare, quia semper nouos repitant, non maturos. Ecclesi. 18. a. Cùm consummaverit homo, tunc incipit, 2. cor. 4. d. Li-cet is, qui deforis est, noster homo corruptatur, tamen is, qui intus est, renonatur de die in diem.*

*Item quasi vires folium germinare dicuntur iusti, quia sicut folia virentia fructus in arbore operiunt, ne Solis ardo-re ledantur, sic iusti in semetipsis per humilitatem opera bona abscondunt, ne ardore laudis humanæ immatura co-quantur.*

*k Qui conturbat domum suam] id est, mentem suam tumul-tibus cogitationum.*

*l Possidebit ventos, ] quia aperit eam flatibus Daemonum, quibus obturatur. Vel sic: [Qui conturbat domum suam,] id est, mente suam irascendo sibi ipsi, vel alijs: [ Possidebit ventos] id est, status tentationum, & inanum cogitationum habebit.*

*m Et qui stultus est, seruet Sapienti,] quia probatiorem facit eum persequendo, sicut Esau Jacob. Vnde Genes. 25. c. Maior seruet minori. Sicut instrumenta fabrilia, vasis fabrilibus, quæ per illa formantur, vel sicut dapiferi seruiunt comedentiibus in mensa. Nam qui tribulationem, vel verbena inferunt, dapiferi sunt patientiæ; qui iniuriam rerum inferunt, dapiferi sunt mansuetudinis. Et omnibus his merces debetur à nobis, qua si seruientibus nobis. Vnde Matth. 5. g. Diligite inimicos ve-stros, benefacite his, qui vos oderunt, & orate pro persequen-tibus, & calumniantibus vos, vt sitis filii patris vestri, qui in cœlis est. Vnde B. Bern. Quid nisi seruire dicam, qui mihi caput radit, vel calceamēta tergit, vel terram meam rotat? Capillos dicit temporalia, luctum calceamentorum, delicias, ter-*

*ram, carniem, vel animam. Radere caput, est auferre tempora-lia, hoc confert humilitatem. Tergere calceamenta, est ver-ba irrigare, hoc patientiam. Terram rotare, est contume-lias inferre, hoc mansuetudinem. Seruiunt etiam persecuto-res, sicut illi, qui afferebant Salomonem aurum de Ophir. 2. Pe-*

*1. 11. 8. d. Abierunt iusti autem quasi vires folium germinabunt. k Qui conturbat domum suam, l possidebit ven-tos, & m Qui stultus est, seruet sapienti. n Fructus iusti lignum vita, & o qui suscipit animas, p sapiens est. Si q iustus in r terra recipit, s quanto magis impius? patientes sustineantur.*

*n Fructus iusti lignum vita, id est, merces iusti visio Christi. Psalm. 126. Filii merces fructus ventris. Gen. 15. a. Ego sū mer-ces tua magna nimis sup. à 3. c. Lignum vita his, qui apprehen-dent eam.*

*o Qui suscipit animas, id est, cutam animarum, propter ea, quæ sursum sunt suscipiat, non se intrudat. Hebr. 5. a. Nemo assumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo, tanquam Aza-ron. Vel suscipit non emit prece, vel pretio. Vnde P. Bernar-dus. Qui pro se rogat, iam iudicatus est, pro quo alias rogat, susceptus fit tibi. Vel [qui suscipit animas] defendendas ut pa-tronus, curandas ut medicus, descendas ut Doctor, pascendas ut pastor.*

*p Sapiens est, Iquia fructum multiplicem recipiet. Et nota quod dicit: qui suscipit animas Sapiens est, non dicit, qui suscipit vineas, vel domos, vel redditus temporales. Nam qui propter hæc suscipit, insipiens est, & tamen heu! multi propter hoc hodie animas suscipiunt, non propter animas ista, & ideo plus curant ista, quam animas. Si quis velit ista minue-re, vel auferre, certant, litigant & appellat, nulli deferunt, sed dieūt se pro iure sua Ecclesiæ decertare. Si quis vero animas, quas suscipiunt, verbo, vel exemplo corruptit, ibi patientiam habent.*

*Sed hæc patientia non operatur probationem, sed reprobationem. Hic nulla appellatio proponitur, & tamen Dominus potius animarum rationem, quam redditum requiret. Adhuc enim venient greges ad manum numerantis, vt dicit Hier. 33. b. Tales certè non inerant in ouile ouium per ostium id est, per Christum, qui dic: t: Ego sum ostium, 100. 10. b. sed ascendunt aliunde. Et id est quotquot venerunt, fures sunt, & latrones: quia veniunt, vt mactent, non vt saluent; vt pascantur, non vt pascant. Vnde conqueritur Dominus, Ezech. 34. a. Fili hominis, propheta de pastoribus Israel, propheta, & dices pastoribus: Hæc dicit Dominus Deus: Vx pastoribus Israel, qui pascunt semetipsos. Nonne greges à pastoribus pascuntur? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod cras-sum erat, occidebatis; gregem autem meum non pasciebatis! Quod infirmus fuit, non consolidasti; & quod ægrotum non sanasti; & quod confractum est, non alligasti, & quod abiectum est, non reduxisti; & quod perierat, non quæsti-stis, sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia. Et tanguntur in hac auctoritate septem, quæ debent Prælati subditis.*

*Primum est pabulum prædicationis, & etiam corporalis subuentionis, seu sustentationis.*

*Secundum, verbum consolationis.*

*Tertium, verbum correctionis.*

*Quartum, dispensatio sacramentorum.*

*Quintum, exemplum sanctæ conuersationis.*

*Sextum, studium vigilantis orationis.*

*Septimum mansuetudo affabilitatis, secundum quod di-citur Ecclesiast. 4. a. Congregationi pauperum affabilem te fa-cito.*

*Tanguntur hic duo vitia, quæ maximè contraria sunt prælationi, scilicet cupiditas, ibi: Lac comedebatis, &c. Et austeritas, ibi: Sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia. Vnde Exod. 18. d. Docet Ietro quales debent in prælationem promoneri: Elige inquit de omni plebe viros sa-pientes, & timentes Deum, & in quibus est veritas, & qui oderunt avaritiam.*

*q Si iustus] id est, prædestinatus, vel quilibet electus; vel in-nocens ab utero, vel à baptismo.*

*r In terra recipit iudicium.*

*s Quanto magis impius] in fide,*

*De suscep-tio-ne ani-marum,*

*Qæ Prae-lati debent subdi-tis.*

*Vita duo con-tra-sæ-præ-tationis,*

# Liber Prouerbiorum.

## Cap. XII.

**a** Et peccator] in moribus supplicium debet recipere. *Gloss.* Si martyres tanta patiatur iniuste, quanta tormenta manent eorum torrores? Si Iob & Tobias, & alij eleeti Dei tanta in hac vita passi sunt, quid miramur, si nos longè inferiores aliqua tangit afflictio? Etsi enim impij non simus, certè si peccatores nos esse negamus, nosipios seducimus, & veritas in nobis non est, i.

**A** *al. + sibi.* **b** **C A P. XII.** **Q** Vi diligit c disciplinam, dicitur. *Joan. 1.d.* Hoc est, quod dicitur *1.Petr. 4.d.* Si iustus vix salvabitur: impius, & peccator vbi parebunt? *ff. 32.c.* Super humum populi suis, impie l agit. Non m robora mei ascendent spiraz, & vepres, quanto magis super omnes domos gaudij, ciuitatis exultantis. *Hie. 25.f.* Ecce in ciuitate, in qua inuocatum est nomen ineum, ibi ego incipio affligere, & vos quasi innocentes, & immunes eritis? Non eritis immunes, gladium ego voco super omnes habitatores terræ.

### E X P O S I T I O C A P. XII.

**Q** Vi diligit, &c.] in fine praecedentis capituli monuit Salomon ad iustitiam commendando fructus eius. In principio autem huius capituli exhortatur ad prudentiam, quæ maximè per flagella docetur, & per doctrinam. Vnde *Ecc. 22.2.* a. Flagella & doctrina in omni tempore Sapientia. Et *Hebr. 6. b. Secundum LXX.* Per omne flagellum, & dolorem erudieris, Hierusalem. Sed quia non omnia flagella erudiant, nisi quæ ex amore & patientia sustinentur. Ideò dicit.

**b** Qui diligit] in seipso, non in alio.

**c** Disciplinam] verborum, quæ mores informant; aut verbum, quæ vitia castigant.

**d** Diligit scientiam] scilicet, sui ipsius, & Dei cognitionem, quæ ex disciplina percipitur. *ff. 28.e.* Sola vexatio tantum, modò intellectum dat auditum. Item *infr. 22.c.* Stultitia colligata est in corde pueri, & virga disciplina fugabit eam. Idem monet *supr. 3.b.* & *Apost. Hebr. 12.b.* Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris.

**e** Qui autem odit increpationes, id est, correctio[n]es.

**f** Insipiens est] quia quod sapidum est, id est, correctio, non sapit ei. Vnde *Gieg. in Regitio.* Ego ab hominibus corripi, ab omnibus emendari posco, & solum æstimo amicum, per cuius linguam ante apparitionem districli iudicis mentis meæ maculas tergo.

**g** Qui bonus est] sentiens de Domino in bonitate, nec confidens in cogitationibus suis.

**h** Hauriet] hauritorio humilitatis.

**i** A Domino gratiam] iustificantem, vel cooperantem, vel consummantem, quia habenti dabitur, & abundabit. *Matt. 25. c.* Habenti bonam voluntatem dabitur perfectio boni operis; vel habenti vsum naturalium, dabitur gratia; vel habenti gratiam, dabitur gloria.

**k** Qui autem confidit in cogitationibus suis] id est, in inge-nio suo, vt superbus.

**l** Impie agit] id est, contra Deum, quia sibi attribuit, quod Dei est, *inf. 28.d.* Qui confidit in corde suo, stultus est.

**m** Non roborabitur homo ex impietate, id est, non firmabitur, quia peccatum bona naturalia corruptit, & gratuita priuat, quæ dant animæ fortitudinem.

**n** Et radix iustorum non commouebitur] id est, charitas, quæ iusti radici sunt in Deo, nunquam excidet. *1. Cor. 13.c.* sed perficietur, quia igniculus Sion fiet caminus in Hierusalem, ut dicitur *ff. 31.d.*

**o** Mulier diligens corona est viro suo] ad litteram, mulier ca-sta, & bene, ac diligenter operans, præbet honorem viro suo.

Mysticè [sic] o Mulier diligens] id est, Ecclesia audiens verbum Dei, & implens præceptum.

**p** Corona est viro suo] id est, Christo *ff. 62.a.* Eris corona gloria in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Vel: o Mulier diligens] id est, plebs deuotè obediens.

**p** Corona est viro suo] id est, gaudium, & gloria Prælati. Vnde *Pbil. 4. a.* Fratres mei charissimi, & desiderantissimi gau-dium meum, & corona mea, sic state. Item *ff. 5. 1.d.* Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo,

quia induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiae circundedit me, quasi sponsum decoratum coronâ, & quasi sponsam ornaram monilibus suis.

**q** Et putredo in ossibus eius] scilicet mulieris: ad literam.

**r** Quæ confusione

dix iustorum non commouebitur. res dignas gerit, id

est, adulterium. Vnde *Numer. 5.* Mulier

si polluta est, & contemptu viro suo adulterij rea est, per-

transibit eam aquæ maleditionis, & inflato ventre compu-

x os iustorum liberabit eos, & crescat femur eius.

Verte impios, & non erunt Vel [putredo in os-

sibus eius] id est, viri est mulier, quæ confusione res dignas gerit, quia fortitu-

do viri, ad literam per malam mulierem attenuatur.

**s** Cogitationes iustorum iudicia, id est, iusti sedulâ men-

te dijudicant, si sua facta Deo placeant, ne in die iudicij iuste valeant iudicari. Vnde *1. Cor. 11.g.* Si nos metipos di-

judicaremus, non utique iudicaremur, &c. Vel, cogitacio-

nes iustorum iudicia, id est, ad iudicia, quia iusti temper-

cogitant de iudicio Dei, qualiter ei valeant respondere. Vel,

cogitationes iustorum iudicia, id est, discretè discernentes

inter bonum & malum; honestum & dishonestum; utile &

inutile.

**t** Et consilia impiorum fraudulenta] quia de fraude con-

filiantur obliiti timoris Domini. Vel blandiendo sibi fei-

psos defraudent inueniendo excusationes in peccatis, vel

promittentes sibi veniam, vel longam vitam. De huius-

modi consilio dicitur *Gen. 49.a.* In consilium eorum no-

veniat anima mea. Item *inf. 28.2.* Viri mali non cogitant iudicium, qui autem requirunt Dominum, animaduertunt omnia.

**u** Verba impiorum insidian tur sanguini] proprio, vel alieno,

ad literam, quia multi propter verba sua vitam perdiderunt

*supr. 1.b.* Ipsi contra sanguinem suum insidian tur, & moluntur fraudes contra animas suas. Vel, Verba impiorum insidiatur sanguini, id est, impij non solùm mente, sed etiam verbis

machinantur, qualiter sanguis sanguinem tangat, id est, pec-

catum peccato accumuletur.

**v** Os iustorum liberabit eos] in præsenti à culpa, & in futuro

iudicio à poena. Vnde *Matt. 12. c.* Ex verbis tuis iustificaberis,

& ex verbis tuis condemnaberis.

**y** Verte impios] de hac vita ad mortem æternam.

**z** Et non erunt, quia sic esse in poena, id est, in morte æter-

na, non est esse, & sic vivere, non est vivere. Vel, non erunt,

quales fuerant, quia post mortem, non quæ sperabant, inue-

nient, sed frustrati pro præmijs tormenta recipient Vel

sic.

**y** Verte impios] id est, conuerte ab impietate ad pietatem.

**z** Et non erunt] impij, quia conuersio impiorum mors est

preiosa, & sancta, quæ scilicet moriuntur peccato, vt vivant

Deo. *Galat. 2. d.* Viuo autem iam non ego, viuit verò in me

Christus. Vel sic.

**y** Verte impios, & non erunt, quæ dicat tam subito desi-

nunt esse impij, quam subito vertit se homo. *Psalm. 36.* Vidi

impium superexaltatum, & eleutum, sicut Cedros Libani.

Item *Job. 20. a.* Laus impiorum brevis & gaudium hypocritæ

ad instar pueri. Vel sic.

**y** Verte impios] ad posteriora eorum, hoc est, ad finem ipso-

rum.

**z** Et non erunt] id est, non reputabuntur, quæ modò ap-

parent esse, quantum ad anteriora sua, id est, bona præsen-

cia. *ff. 40. d.* Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo,

& quasi nihilum, & inane reputare sunt ei. Vel sic.

**y** Verte impios] vt scilicet faciem habeant, vbi habent dor-

sum, & econuerso.

**z** Et non erunt, id est, desinent esse impij. Omnes enim

impij faciem habent ad bona præsentia, & dorsum ad spiri-

tualia. Vnde *Ezech. 8. f.* Ecce in ostio templi Domini inter

vestibulum, & altare quasi vigintiquinque viri dorsa haben-

tes contra templum Domini, & facies ad Orientem, & ado-

rabant ad oreum Solis. Alia translatio habet loco istius:

Verte impios, & non erunt: Quocunque se verterit sceleratus,

exterminabitur, id est, siue in vita, siue in morte male est ei,

qui

quia semper conscientia remordet eum. **a** Domus autem iustorum permane bunt, id est, conscientia iustorum stabiles erunt contra omnium tentationum genera immobiliter permanentes quia fundata sunt supra firmam petram, ita ut nec flatu ventorum, id est, suggestione Dæmonum superborum, vel impetu

**a.** t  
perma-  
nebit

**B**  
**a.** t  
noisci-  
tur.

**Ecc. 10.**  
**d.**

**a.** t  
satura-  
bitur.

**Iacob.**  
**zo. c.**

fluminum, id est, cupiditate temporarium diuinarum, vel casu pluuiæ, id est, carnis titillatione mœuantur. Vnde **Matt. 7. d.** Qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabatur viro sapienti, qui edificauit domum suam supra petram, & descendit pluvia, & venerunt flumina & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat supra firmam petram. Vel, Dominus iustorum permanebunt, id est, Ecclesia, cuius iam vna pars regnat in coelis, altera adhuc peregrinatur in terris, nunquam deficiet, quia arturus semper vertitur, & nunquam demergitur. Et Dominus dicit **Matt. 28. d.** Ecce ego vobis sum omnibus diebus vique ad consummationem sæculi. Et tunc regnum ad regnum veniet, & fiet vnum ouile, & unus pastor.

**b** Doctrina sua cognoscetur vir. ] De Christo, qui antonomastice dicitur vir, manifestum est hoc, **Joan. 8. g.** Nunquam sic locutus est homo. Vel etiam de quolibet Doctore exponitur. Q: ia: b Doctrinâ sua] scilicet, verbi & exempli. Cognoscetur] esse, vir, non mulier, si videlicet facit bona, quæ docet. Vel, doctrina sua, id est, merito doctrinæ suæ, cognoscetur vir, id est, virtuosus Doctor à Domino, scilicet, in die iudicij. Alij vero non cognoscentur, sed dicetur eis: Nescivos, vnde estis. **Matt. 7. d.** & **25. 2.**

**d** Qui autem vanus] id est, amator vanorum, intus vacuus non habens in se nisi vanitatem.

**e** Et excors est,] id est, sine sapientia. **f** Patebit contemptui] omnium Electorum in die iudicij, quia ipse virilis animi fortitudinem habere contempnit. **Mala. 2. b.** Recessisti de via, & scandalizasti plurimos de lege, irritum fecisti pactum Leui; dicit Dominus exercituum, propter quod & ego dedi vos contemptibiles, & humiles omnibus populis. Excors dicitur avarus, quia nunquam habet cor suum secum, sed semper est in arca cum pecunia. **Matt. 6. c.** Vb̄ est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Item **Osee 7. c.** Factus est Ephraim quasi columba seduclæ non habens cor. Quid mirum? Quia super omne stercus projicit illud, scilicet, super aurum, & argentum, & huiusmodi. **August.** Quid enim aurum, & argentum aliud, nisi terra rubra, quæ sola hominum avaritia fecit preciosa? Vnde **Ecc. 10. b.** Nihil est iniquius, quam amare pecuniam; hic enim & animam suam venalem habet, quoniam in vita sua proiecit intima sua. Item excors est luxuriosus, & ebriosus. **Osee 4. c.** Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor. **g** Melior est pauper] vita vel scientia. **h** Et sufficiens] sibi] vita. **i** Quam glorioſus] in diuitijs, vel in verbis. **k** Et indigens pane] id est, refectione bonorum operum, **Ecc. 19. c.** Melior est homo, qui minuitur sapientia, & deficiens sensu in timore Dei, quam qui abundat sensu, & transreditur legem Altissimi. **Psal. 36.** Melius est modicum iusto, &c. Vel:

**g** Melior est pauper] spiritu, id est, humiliis, vel paupertatis amator, & cultor

**b** Et sufficiens sibi] quia tali nihil deest. Habet enim sine omni contradictione, quod amat, scilicet, paupertatem; **i** Quam glorioſus, & indigens pane] id est, diues avarus, qui ad literam, indiget pane. Quia ut dicit **Hiero.** Avaro deest tam quod habet, quam quod non habet. Vel **g** Melior est pauper & sufficiens sibi] id est, simplex idiota parum habens auri Sapientia, & argenti eloquentia, qui inde bene vivit, & inde pascitur, & reficitur.

**j** Quam glorioſus & indigens pane,] id est, quam magnus clericus glorioſus in multa scientia, qui nunquam inde reficitur. Tales sunt multi Doctores, qui calcatis torcularibus sitiunt, ut dicitur **Iob 24. b.** Et in molendino moriuntur siti,

vt vulgo dicitur! Nouit iustus] id est, verus Prælatus, habens veram iustitiam, quæ habet compassionem, non indignationem, ut dicit **Greg.** Talis inquam nouit affectu, & effectu compassionis.

**m** Animas] id est, animalitatem, id est, infirmitatem.

**n** Iumentorum suorum] id est, subditorum suorum, quibus regendis tanquam iumentis Prælatus insidet. Simile **Exo. 23. a.** Peregrino molestus non eris. Scitis enim animas aduenarum, quia & ipsi peregrini fuistis in terra Ægypti. Animas iumentorum nouit Iacob, cum dixit Esau fratri suo, qui rogabat eum secum ire. **Gen. 33. c.** Nostri, inquit, Domine mihi, quod parvulos habeam teneros, & oves, & boues foetas mecum, quas si plus in ambulando fecero laborare, morientur vna die cuncti greges.

**o** Viscera autem impiorum] Prælatorum.

**p** Crudelia] sine compassione, sine affectione, sine misericordia de quibus **Ez. 16. 34. a.** Quod perierat, non quæsistis, sed cum austerritate imperabatis eis, & cum potentia. Sed nota, quod dicit: viscera autem impiorum crudelia, quia interiora quorundam Prælatorum crudelissima sunt, exteriora verò mitissima, & benignissima videntur, dum affabiles, & benignos se exhibent in his, quæ ad corpus pertinent procurandum; interiores autem miseras animarum, quæ tot iaculis confosæ sunt, tot & tantis concupiscentiarum ardoribus exuruntur, omnino non curant. Et magna est valde ista crudelitas, qua permittunt proprios filios confodi, & exuri, & non curant. Contra quos dicitur **Inst. 24. b.** Erue eos, qui ducentur ad mortem, &c. Et **sup. 6. a.** Discurre, festina, suscita amicum tuum. Est & alia crudelitas Prælatorum, quia sanguine multorum millium animarum pascunt sanguisugam luxuriam suæ, ad literam, de quibus dicitur **Hier. 23. c.** In Prophetis Ierusalem vidi similitudinem adulterantium, & iter mendacij. Est & tertia crudelitas, scilicet, eorum rapacitas, qua tot latera subditorum, ad literam, nudant, ut perticæ, & parietes suos vestiant: ventres pauperum euacuant, ut bursas suas impleant. Furantur enim pauperibus Christi crustellas, & micas reliquiarum mensæ eius. Et de hac crudelitate dicitur **Mich. 3. a.** Audite Principes Iacob, & Duces domus Israel. Nunquid non vestrum est scire iudicium, qui odio habet bonum, & diligit malum, qui violanter tollitis pellam eorum desuper eos, & carnem eorum desuper offisibus eorum? Est etiam quarta crudelitas Prælatorum, qua in stragam animarum præficiunt consanguineos omnino indignos, de quibus **Abac. 2. c.** Vx qui edificat ciuitatem in sanguinibus, & preparat urbem in iniestate. Est & quinta crudelitas Prælatorum & maxima omnium, qua de sanguine Iesu Christi, id est, de bonis suo sanguine acquisitis domos, & palatia ampla edificant, & depingunt, vnde pauperes deberent sustentari. De his dicitur **Hier. 22. d.** Vx qui edificat domum suam in iniustitia, & coenacula sua non in iudicio. Amicum suum opprimet frustra, & mercedem eius non reddit ei. Qui dicit, edificabo mihi domum latam, & coenacula spaciofa, qui aperit sibi fenestras, & facit laquearia cedrina, pingue synopide, i sanguine Christi, sic dicit Hieron debere intelligi. **q** Qui operatur terram suam] i. carnem edomat, disciplinis, vel animam suam spiritualibus studijs exercet, vel plebem subditam vomere prædicationis excolit.

**r** Satiatitur panibus] virtutum in præsenti, & æternorum præriorum in futuro. **Gen. 3. d.** In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Aliter enim indignus est pane omnis, qui non laborat. De hoc dicitur **Ecclesiast. 20. d.** Qui operatur terram suam inaltabit aceruum frugum, id est, altum faciet. In quo notantur, scilicet, copiositas frugum & sublimitas, quibus in ecclsum ascenditur, & cœlestis horreum impletur.

**s** Qui autem sectatur ocium,] id est, laborare negligit pro salute sua, & subditorum.

**t** Stultissimus est] licet mundo sapiens videatur.

Primus gradus stultitiae est, bonum non facere, dum licet. Secundus gradus malum facere.

Tertius, in malo se assuefcere, quod est sectari ocium. **Ecclesiast. 33. d.** Multam malitiam docuit ociositas. Vel primus gradus stultitiae est vita propria necessaria non querere.

Secundus seipsum hostibus indefensum exponere.

Tertius, hostes suos, qui cum interficiant, in seipso nutrire. Hos tres gradus habet, qui ocium sequuntur. Nam vita spiritualis necessaria querere neglit. Seipsum indefensum malignis Spiritibus exponit. In seipso motus carnales quasi hostes crudelissimos nutrit. **Iob. 26. d.** Iustitiam non fecimus in terra, ideo non ceciderunt habitatores terra.

Qui

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XII.

a Qui suavis est, id est, sine asperitate iracundæ reprehensionis.

b Viuit in moderationibus, id est, propter moderatam, & mansuetam correctionem, vitam gratiæ in præsenti, & vitam gloriæ in futuro sibi, & subditis acquirit. Et talis.

c In suis monitionibus relinquit contumeliam.

d Qui suavis est, b viuit in moderationibus: in c suis monitionibus relinquit contumeliam. d Desiderium impij e monumen-  
tum est pessimorum, f radix autem iustorum g proficiet, h Propter peccata labiorum i ruina k proximat malo; l effugiet autem Corripit me iustus iustus de m angustia. n De fru-  
in misericordia, & etu oris sui o vnuisque reple-  
increpabit me, &c.

Malus autem & Hypocrita cum iracundia increpat. Vnde inf. 14.a. In ore stulti virga superbit. Greg. Vera iustitia compas-  
sionem habet, falsa verò indignationem.

Item Tullius de amicitia. Monere & moneri officium verè est amicitiæ, ita tamen, vt adulatione careat admonitio, & contumeliam careat obiurgatio. Qualiter autem admonendum sit vnumquodque genus hominum, docet Gregor. in moratib. & in pastorali 1. Tim. 5. a. Seniorem ne increpaueris, sed obsecra, vt patrem; iuvenes, vt fratres; manus, vt matres; iuuenulas, vt sorores in omni castitate. Et Eccles. 8. a. Non litiges cum homine potente, &c. per totum.

d Desiderium impij monumentum est pessimorum. ] id est, memoria, & recordatio. Impius enim de majorum præde-  
dientium moribus loquitur libenter, quia eos imitari desiderat. Vel [ desiderium impij, ] id est, mala voluntas impij.

e Et monumentum pessimorum, ] causaliter, id est, dicit ad monumentum pessimorum, id est, infernum, quod est se-  
pulchrum pessimorum hominum, & Dæmonum. Luce 16. d. Mortuus est diues, & sepultus in inferno. Vel [ desiderium impij] pro quo grauiter punitur[ est monumentum pessimorum, ] id est, eruditum, & admonitio aliorum pessimorum, ne similia faciant. Vnde infra 19. d. pestilente flagellato stultus sapientior erit. Vel [ desiderium impij est monumen-  
tum pessimorum] quia suum prauum desiderium excusat per exempla pessimorum, dicens. Sic facit ille, & ille. Job 40.c.

De clau-  
strali-  
bus.

Protegunt vmbrae vmbrae eius. Vel de claustris expone-  
nunt, qui sunt monumenta pessimorum, id est, sepulchra peccatorum, & prauorum desideriorum, & malarum suggestionum, quas in se extinguit, & sepeliunt. In quo sepulchro Dominus sepelitur. Vnde Iohann. 19. g. Erat autem in loco, ubi crucifixus est Iesus, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus fuerat. Ibi ergo propter Parasceum Iudeo: quem: quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum. Vel [ desiderium impij, ] id est, Diaboli, monumen-  
tum est pessimorum, id est, interitus & perditio eorum, eius est quies, & gaudium. Bonos enim fastidit, sed de malis facit delicias suas. Vnde Abacuc. 1. d. Incrassata est pars, & cibus eius electus. Ecclesiast. 13. c. Venatio Leonis O-  
mager in Eremo. Item Job 40. c. Absorbebit fluuium, & non mirabitur, & habet fiduciam, quod influat Iordanis in os eius.

f Radix autem iustorum, id est, amor & desiderium, quod in Christo fixerunt, quasi radicem cordis sui.

g Proficit ] in fructum vita æternæ. Econtrario radix impiorum deficiet, quia in terra arida fixa est, hoc est, in mundo Sap. 4. a. Adulterinæ plantationes, &c.

h Propter peccata labiorum ] incircuncisorum.

i Ruina ] culpe, & pœnæ.

k Proximat malo homini. Psal. 139. Vir linguosus non dirigitur in terra. Multò minus in cœlo. Et intellige labiorum tam propriorum, quam alienorum. Sæpè enim vento adulatio-  
nis, vel statu detractionis, siue irrisio, vel susurrio praui consilij, vel iniquæ suggestionis, corruit homo, quæ omnia sunt peccata alienorum labiorum, quibus liberatus iustus refert gratias Deo. Eccles. 5. a. Confitebor tibi, Domine Rex, & collaudabo te Deum saluatorem meum. Confitebor nomini tuo, quoniam adiutor, & protector factus es mihi, & liberasti corpus meum à perditione, à laqueo lingua iniquæ, & a labijs operantium iniquitatem. Qualiter autem propter peccata propriorum labiorum proximet ruina malo homi-

ni, planum est. Maximè autem propter verba iactantia. Dar. 4. f. Nonne hæc est Babylon ciuitas magna, quam ego ædificavi in domum regni, in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei? Cum sermo adhuc esset in ore Regis, vox de cœlo ruit. Tibi dicitur. Nabuchodonosor Rex, Regnum

tuum transibit à te, & ab hominibus ejicient te, &c.

l Effugiet autem iustus ] reddens Deo, quod suum est, & sibi, & proximo.

m De angustia ] præsentis miseræ, vel culpe, quæ tam al. t. arcta est, vt in in-

gressu eius necesse habeat vnuisque c. f. t. q. s.

non solum pelle, sed etiam omnia membra novi hominis deponere. Et de hoc dicitur Thren. 1. a. Omnes persecutores eius apprehenderunt eam inter angustias. Item Job. 36. b. Saluabit te de ore angusto latissime, & non habente fundamen-  
tum subter te.

n De fructu oris sui, id est, de bonæ locutionis merito.

o Vnuisque replebitur, in futuro, quando erit vera re-  
pletio.

p Bonis ] æternis, quæ nunquam marcescent, si tamen facit bonum, quod dicit. Vnde subdit.

q Iuxta opera manuum suarum retribuetur ei. ] Nec notat [iuxta] æqualitatem, sed excessum, quia Dominus semper remunerat bonos supra condignum, & punit malos citra meritum. Est autem multiplex fructus oris. Primus est ora-  
tio. Secundus, confessio. Tertius, prædicatio. Quartus, laus, & gratiarum actio. Quintus, abstinentia, quæ reprimit gu-  
lam. Sextus, modestia loquelæ. Septimus, consilium. Et de his fructibus replebitur vnuisque bonis cœlestium gaudi-  
orum, si tamen vacuus per humilitatem inueniatur. Non enim Helisæus infudit oleum in vasis plenis, sed vacuis, 4. Reg. 4.  
a. Et nota quod dicit: De fructu oris sui replebitur vnuisque, non dicit de folijs oris sui. Et certè timendum est mul-  
tis, ne sint fucus illa foliosa sine fructu, cui maledixit Domi-  
nus. Matth. 21. d. Sed dico, quod folia cum fructu sunt, cum verba de radice charitatis per lineam rectæ intentionis pro-  
cedunt.

r Via stulti, id est, opera & consilia. [recta] videtur. [in oculis eius,] sed non recta videtur in oculis aliorum, infra 26. c.

s Sapientior sibi stultus videtur septem viris loquentibus sententias. Sed vnde hoc? Inde, quia habet o-  
culos incurvatos ad infima, vel obliquatos ad fauorem, vel odium, id est, vel ad dexteram, vel ad sinistram, & ideò curva, & obliqua ei recta videtur. Ideò talis homo non acquiescit consilijs aliorum, infra 18. a. Non recipit stultus verba prudentiæ.

t Qui autem sapiens est, audit consilia ] id est, acquiescit consilijs sapientum, sup. 1. a. Audiens sapiens sapien-  
tior erit.

u Fatuus statim indicat iram suam, ] contumeliam, pro con-  
tumelij vlciscendo se reddens. Prouenit autem hæc festi-  
nata indicatio iræ, vel contumeliosa reprehensio de paruite cordis. Vnde Apostolus, Colloffen. 3. d. Patres, nolite ad  
iracundiam prouocare filios vestros, vt non puillo animo-  
fiant.

v Qui autem dissimulat iniuriam ] sibi illatam.

w Callidus est ] id est, sapiens: sicut Saul, qui dissimulauit con-

temptum eorum, qui dicebant. Nunquid iste poterit nos saluare, 1. Reg. 10. d. Et David de Semei 2. Reg. 16. b. Alia transla-  
tio habet: Stultus eadem hora pronuntiat iram suam; occul-  
tus autem ignominiam suam astutus.

x Qui, quod nouit, loquitur, iudex iustitia est, ] id est qui didicit, quæ docet, potest esse iudex iustus. Seneca :

y Vis sapienter loqui? loquere quæ scieris.. Sic fecit Dominus Joan. 3. b. Nos, inquit, quod scimus, loqui-  
mur.

z Qui autem mentitur ] in testimonio, testis est fraudulentus,  
fraudem faciens auditoribus, quia facit eos credere pro vero,  
& falsum est. Dicit autem hic Salomon omnem locutionem  
qua aliquid asserimus in testimonium deputari, vt si omnia,  
quæ loquimur, discussione examinemus, qua testimonium  
diceremus, & audientes quasi iudices habeamus, & nosip-  
pos,

sos, vt testes. Vnde *Seneca*. Loquens de proximo tuo, scitote vel pro eo, vel contra eum testimonium dicere. Et qui promittit] se aliquid dare, vel facere. b Et quasi gladio pungitur conscientia] si non soluerit, quod promittit. Ad litteram enim mendax promissio, & si suauiter de ore exeat, pungit tamen, & lacerat conscientiam, quæ semper dicit soluendum esse promissum. Vel potest intelligi de violenta promissione, conscientia pungit, & torquet, dum illam animi pudor extorquet. *Gloss.* ita exponit. Qui promittit, se veritati obediens in Baptismo, sciscit, vel in confessione, & postea tempore tentationis deficit, dum loricam iustitiae & scutum patientia ab se abiicit, gladius tentatio-

ni cor transfigit. c Lingua autem Sapientium sanitas est] quia quod promittit, soluit; & quæ loquitur, pertinent ad animæ sanitatem sibi & auditoribus; & quia constans est in verbo suo, & firmus; & quia dulciter admonendo est causa sanitatis. *Job* 39. d. Pulli Aquilæ lambunt sanguinem, id est, subditi dulci, & blanda Prælatorum suorum prædicatione compuncti peccata sua confitentur, & emendant, sicut econtrario morsu rigidæ nimis increpationis in desperationem ducti defendant, & amplificant. *Luc.* 16. e. Lazarus iacebat ante ianum diuitis, viceribus plenus, & canes venientes linabant vlcera eius. Omnis autem infirmitas animæ, si bene attenderis, aut est tenebræ intellectus, aut putredo, seu infestio affectus. Contra primum dictum est canibus, id est, Apostolis. Vos estis lux mundi. Contra secundum. Vos estis sal terra. *Matt.* 5. b. De vtroque simul dicitur, *Sap.* 6. d. Multitudo Sapientum sanitas orbis terrarum. d Labium veritatis firmum erit in perpetuum.] Labium veritatis appellat sacram scripturam, quæ & per labium æneum designatur. *Evol.* 30. b. Et dicitur hoc, quia vanitas Philosophorum, & delyramenta hæreticorum exterminabuntur, hæc autem Scriptura firma & immobili veritate permanet in æternum. Vnde *Matt.* 24. c. & *Marc.* 13. d. Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Item labia veritatis, sunt Doctor, & Prædicator veritatis, id est requiritur in eis summa puritas, quia nihil adeo mundum vult homo habere, sicut os sicut & labia. Non sunt labia veritatis, quos polluit mendacij turpitudine, aut malæ conuersationis macula. Cuiusmodi sunt, de quibus dicit Apostolus ad *Tit.* 1. d. Coinquinata sunt eorum mens, & conscientia, confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Et id est non est conueniens eorum testimonium propter contrarietatem vitæ, & doctrinæ, propter quam iure repelluntur à testimonio prædicationis. Ideo hodie periclitatur causa Domini propter defectum testimoniū. Aduersarij enim tot & tanta habent dicere in testes, & in facta, & in dicta testimoniū, quod per eos parum, aut nihil de iure suo possit Dominus obtinere. Olim bonos testes habuit Dominus. *Aitor.* 1. a. Vos eritis mihi testes in Hierusalem. Et tunc obtinebit vbique Dominus in causa sua contra Diabolum; modò vbique vincitur, & succumbit. e Qui autem testis est repentinus] subito testificans quæ ignorat, vel ingerens se non rite vocatus. f Concinnat, id est, componit, vel subornat. g Lingua mendacijs, id est, locutionem mendacem ad palliandum falsitatem suam. Congruit hoc, & detractoribus, qui reuera testes sunt repentinis, quia præter iuris ordinem se ingerunt contra proximum. Secundum *Gloss.* Testis repentinus est hæreticus, qui noua dogmata ingerit tanquam testimonia repentina, ut repentinum intelligamus nouum, & subitum. Item testis repentinus est omnis, qui antequam didicerit, vel expertus fuerit, docere, vel prædicare præsumit. *Ecclesi.* 34. b. Vir in multis expertus cogitabit multa, & qui multa didicit, enarrabit intellectum, id est, extra aliis narrabit. b Dolor in corde cogitantum mala] facere alii. Qui enim aperte nocere non

audent, dolo noceo cogitant. Sicut Scribzæ, & Pharisæi, quibus dicit Dominus, *Matt.* 9. a. Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Maximè autem dulus est in corde Hypocritarum, & hæreticorum, qui per omnem fraudem, & dolorem animas decipere moluntur, sicut falsarum mercium venditores, & sicut aucupes, venatores, pescatores, qui omnes fraude, & dolo exercunt suæ artificia. *Hierem.* 5. f. Inuenti sunt in populo meo impij insidiantes quasi aucupes laqueos, ponentes. Qui autem pacis] temporis, & pectoris.

k Ineunt consilia] secum, vel cum aliis. Sequitur eos gaudium] plenum, quod dabatur in futuro. *Matt.* 5. a. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Sunt autem tria consilia pacis reformandæ. Primum est deserere mala commissa. Secundum est eadem emendare. Tertium est beneplacitis Dei consilia incessanter insistere. Item pacis conseruandæ tria sunt similiiter consilia. Primum est abdicatio diuinarum, pro quibus reformundus pugnat, litigat, & inquietat. Secundum est patientia, quæ non repercutit, imò cedendo pacem sibi conseruat. Tertium est humilitas, quæ nulli molesta est, & neminem angustat, aut comprimit, imò comprimentes se velut inane quodam & vacuum sine resistentia intra se receptat. Hæ tres virtutes, contemptus temporalium, patientia, humilitas omnem pacis actionem bellorum, & litium, & inquietudinum auferunt. Ideo consilia earum, non solum reformandæ, sed & conseruandæ pacis consilia sunt. Illos, qui ista consilia ineunt, sequitur eos gaudium æternum, vt post hanc vitam semper illud habeant nunquam finiendum. Vel id est sequitur, vt illos in fine excipiat intra se. Vnde dicitur. Euge, serue bone & fidelis, &c. *Matt.* 25. b. Econtrario illos, qui sunt mali, præcedit illud gaudium temporale, & vanum, quasi nuncius præcurrans ad præparandum eius hospitum tenebrosum, & luctuosum, *infra* 14. a. Est via, quæ videtur homini iusta, nouissima autem eius deducunt ad mortem. Risus dolore miscerbitur, & extrema gaudi luctus occupat.

m Non contristabit iustum] qui vt leo confidit *inf.* 28. a. Et æquo animo bisormes fortunæ euentus sustinet.

n Quicquid ei acciderit,] scilicet, prosperum vel aduersum. Sicut enim accidens adest, & abest præter subiecti corruptionem, ita præsens prosperitas & tribulatio viro iusto adest, & abest præter eius contristationem, & conturbationem. Tristari autem & conturbari exterius potest iustus, sed gaudium, & consolatio semper intus erunt, & id est non contristatur, nec conturbatur. Contristari enim dicitur, qui totaliter tristatur intus, & extra, sicut conuerti; vel confiteri dicitur, qui totaliter vertitur & fatetur. Vel accidere dicitur iusto, quicquid præter spem, & intentionem ei evenit. Principalis autem intentio iusti est, querere regnum Dei, & iustitiam eius, & seipsum reddere Deo, quicquid autem à latere se ingerit, accidens est, nec iustum contristat, quia eius propositum non impedit. Multi vero huiusmodi accidentibus contristantur, quoniam illa principalia faciunt, & esse accidentia non permitunt, facientes contra illud mandatum Domini. *Matt.* 6. d. Primum querite regnum Dei, quasi principale, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis. Inde est quod ipsi pauperi vobique. Vnde *inf.* 28. a. Fugit impius nemine persequente, iustus autem quasi leo confidens absque terrore erit.

o Impij autem replebuntur, id est, iterum implebuntur.

p Malo] pœna, quia primo se impleuerant malo culpæ. Vel id est, replebuntur malo, quia hic se euacuant omni bono. Econtrario iusti replebuntur bono, quia hic se euacuant omni malo haeritorio timoris & humiliatis.

q Abominatio est Domino labia mendacia, id est, mendas, hæretici, Hypocritæ, adulatores, Histriones, coniectores, mendaces Prædicatores, qui, scilicet quod verbi prædicando confitentur, factis negant. Et tales rectè abominatione sunt Domino, quia nauseam provocant, dum nec omnino frigi, sed tepidi. Ore quidem calidi, corde vero & opere frigi. Ideo Dominus incipiet eos ore suo euomere, sicut *Apocal.* 3. c.

r Qui autem fideliter agunt] vel, arguunt, alia littera, non querentes, scilicet, agendo, vel arguendo, nisi quæ Dei sunt.

s Placent ei] quia quod beneplacitum est illi, fideliter implent. Qui ergo agendo, vel arguendo querunt, quæ sua sunt, infideles sunt, & fraudulentem agunt; & id est maledicti. *Hierem.* 48. b. Maledictus, qui facit opus Domini fraudulentem, vel negligenter, alia litera.

# Liber Proverbiorum.

Sap. 10. a.  
al. 1  
iusti.

**a** Homo versutus,] id est, circumspctus, & prudens dispensator Domini. **b** Zelat scientiam ] usque ad tempus opportunum. Est enim tempus loquendi & tempus tacendi. *Eccles. 3.* **b**. Sculeus non attendit tempus, sed omni tempore loquitur, & ideo eius parabola reprobatur, quia non profert eam tempore suo. *Eccles. 22.*

**20. c.** Sapiens vero **a** Homo versutus **b** zelat scientiam, & c cor insipientium provocat stultitiam **d** Manus fortium e dominabitur, f quæ autem temissa est, g tributis seruier. **b** Mæror in corde + viri ostendimus, & ideo i humiliabit eum, & k sermone bono latificabitur, l Qui

c Et cor insipientium, & cæt. ] propriam plus quam oportet appetendo scire, vel alijs, quæ capere nequeunt, ingerendo, vel stulte, vel superbè loquendo, vt Nabal. *1. Reg. 25.* b. Aut docendi officium presumendo. Sæpe enim in silentio humiles sunt, qui dum docendi officium assumunt, aut ex ipsa re, aut ex yana laude, aut ex propria placentia seducuntur. Vel, prouocat stultitiam, alienam, nimis rigidè, aut nimis timide corrigoendo, aut incorrigibiles arguendo. Vnde *Eccles. 8. a.* Non litiges cum homine potente, ne forte incidas in manus illius, nec contendas cum viro locuplete, ne forte constituat item tibi, non litiges cum homine linguato, & non struas in ignem illius ligna. Quotquot enim verba tali dixeris, tot ligna in ignem eius ponis. **d** Manus, &c. ] ad literam. Vnde *David. 1.* manufortis præ alijs fratribus in Regem inungitur. *1. Reg. 16. c. c.* & *2. Reg. 2. a.* & *5. a.* Moraliter.

**d** Manus fortium, ] id est, fortis fortitudine spirituali. **e** Dominabitur ] carni, mundo Diabolo, propriæ voluntati, & suo sensui. Primò, per sobrietatem, secundò, per charitatem, tertio, per humilitatem, quartò, per obedientiam, quinto, per Sapientiam Sanctorum, qua quis plus alij, quam sibi credit, sicut dicit B. Bernard. De qua Sapientia dicitur. *1. cor. 1. d.* Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. *Eod. 3. d.* Si quis inter vos videtur sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, vt sit sapiens. *Gloss. sic exponit.*

**d** Manus fortium dominabitur, ] id est, perfecti, non solùm vitiorum bella superant, sed & elec̄tis fratribus maiore virtutum gratia principiantur.

**f** Quæ autem remissa est, ] id est, pigra ad operandum, vel non extenta eleemosynis, & operibus bonis.

**g** Tributis seruier ] ad litteram, id est, vt tribuatur ei. Vel, seruier, Diabolo, tributis, id est, in tributis, quæ quotidie sibi soluit. Tot enim tributa Diabolo soluit vñusquisque, quot peccata committit. Vbiq; enim Diabolus pedagiariū suum posuit in nobis. In ore vitium gulæ, quod nec vnam buccellam permittit intrare ventrem, nisi aliquam voluptatem inde retineat tanquam pedagium. Sic in auribus pruritum, vt semper nouitatem desiderent. In oculis curiositatem. Sic & in cæteris partibus corporis posuit Diabolus pedagiarios suos ad colligenda tributa.

**b** Mæror in corde viri ] iusti, non in oculis tantum. i humiliabit eum ] sub potenti manu Dei, ad confessionem. Necesse est enim, vt prius peccatorem mæror cordis humiliet, quia vt dicit Ambrosius, peccatum vbi oritur, ibi moritur. Deinde sermo Sacerdotis Deo reconciliat, & erigit ne desperet. Vnde sequitur,

**k** Et sermone bono latificabitur ] hic sermone consolacionis, promissionis, tandem sermone optimo salutationis. Venite Benedicti patris mei, &c. *Matth. 25. c.*

**l** Qui negligit damnum, ] id est, leuiter patitur damnum rerum, vel corporis, vel nominis.

**m** Propter amicum ] quemlibet, vel Propter Christum, qui verè est amicus, qui omni tempore diligit, *infia 17. c.* Omni tempore diligit, qui amicus est.

**n** Iustus est, ] id est, fidelis amicus est. Et nota quod dicit, Qui negligit damnum, non solùm qui incurrit. Multi enim damnum incurruunt, qui non negligunt propter amicum. Intelligimus autem hoc, vbi amicus indiget huiusmodi negligēt. Vnde Seneca. Sic pro sis amico, ne tibi noceas. Amico verò lege, & iure amicitia debetur tam bonorum, quam malorum omnium communicatio. Vnde Seneca. Amicorum omnia sunt communia. Et Diogenes auditio, quod quidam pauper amicus esset cuiusdam diuinitus, dixit. Cur ergo iste pauper, ille diuines? De hoc dicitur, *Eccles. 22. d.* Si mala

# Cap. XII.

mihi euenerint, per amicum sustinebo. *Cant. 8. c.* Si dederit homo omnem substantiam suam pro dilectione, id est, ea urgente, vel imperante, quasi nihil despiciet illam, id est, substantiam. *Hebr. 10. g.* Vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscen-

tes vos habere meliorem, & manentem substantiam. Qui autem damnificari se reputant in aliquo, quod ei ene- niat propter amicum, & maximè propter Christum, qui pro nobis semipsum tradidit,

quis dubitat illum iniustum, & infidelem esse? Vnde *I. Ioss. 3. c.* In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, & nos debemus animas pro fratribus ponere. Sed nota quod est multiplex damnum.

**Rerum.** Vnde *Hebr. 10. g.* Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.

**Corporum.** *Matth. 10. c.* Nolite timere eos, qui occidunt corpus, &c.

**Vitæ temporalis.** *Joan. 12. d.* Qui amat animam suam, perdet eam. Item *Aff. 20. e.* Non facio animam meam preciosiore me.

**Famæ.** *Matth. 5. a.* Beati estis, cum maledixerint vobis homines.

**Parentum.** *Deuteron. 33. a.* Qui dixerit patri suo, & matri suo, nescio vos, & fratribus suis, ignoror illos, & nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquium tutum, & pacatum tuum seruauerunt.

**o** Iter autem impiorum ] quo se seruare indemnes ab amico, vel ab ipso Domino opinantur.

**p** Decipiet eos, &c. ] quia incomparabiliter maiora damage incident. Fides enim amicitia perdunt, quæ omni temporali substantia melior est. Vnde *Eccles. 40. b.* Omne munus, & iniquitas delebitur, & fides in seculum stabit. Vel, Iter impiorum decipiet eos, sicut via mellita decipit vrsum, ducens ipsum ad fontem, vel precipitum, vel sicut esca pisces, aut auem decipit, vel sicut fal arietem, quod dicit eum ad carnificinam, vel sicut falsæ merces decipiunt imperitum emptorem, aut sicut somnia decipiunt somniantes. Vnde *Eccles. 34. a.* Vana spes, & mendacium viro insensato, & somnia extollunt imprudentes.

**q** Non inueniet fraudulentus ] qui fraudem alijs facit.

**r** Lucrum ] in futuro, licet modò videatur sibi. Nam maius damnum patitur, & fraudem maiorem in se, quam faciat alijs. Nam diuitias virtutum perdit, & commodum temporale acquirit. *Matth. 16. d.* Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur?

**s** Et substantia hominis ] iusti hic pro amico neglecta.

**t** Erit auri precium. ] id est, valde preiosissima. Vel sic.

**r** Fraudulentus, ] id est, Hypocrita, vel avarus, qui congregat in sacrum pertulit. **q** Non inueniet lucrum, ] id est, bona æterna, quæ boni mercatores lucrantur **f** Et substantia hominis, ] id est, eius, qui re, & nomine homo est. **t** Erit auri precium, ] id est, auro preiosior, quasi dicat, qui verè est homo, id habet pro substantia, cui postponendum est aurum, scilicet, spiritualia bona, cætera omnia ei sunt quasi accidentia. Vel erit auri precium, id est, claritas æternæ, quasi dicat, qui verè homo est, dat substantiam suam pro vita æterna habenda.

**u** In semita iustitiae, ] id est, in obseruantia consiliorum, & arctiorum præceptorum. Est.

**x** Vita ] gratia in fine verò semita, vita gloria. *supr. 7. a.* Serua mandata, & vices. Et *infia. 16. c.* Semita iustorum declinat malum culpæ, & gehennæ.

**y** Iter autem deuium, &c. ] à via iustitiae quo prauus incedit.

**z** Dicit ad mortem ] primam & secundam, id est, culps, & poenæ. Iter mortis est voluntas carnis, diuinarum vanitas, appetitus honorum. Hæc qui sequuntur, tendunt ad mortem. *Osee 5. c.* Ephraim coepit abiit post fortes suas *Eccles. 18. d.* Post concupiscentias tuas non eas, id est, ne facias eas ducem tuum; quia nesciunt ducere nisi ad mortem

Filius.

### EXPOSITIO CAP. XIII.

**A** Illius sapiens, &c. In hoc capitulo Salomon primo ait de profectu disciplinæ, innuens differentiam inter stultum, & sapientem. Tantum enim distat inter stultum, & sapientem, ut dicit *Beda*, ut hic aliquando profectu eruditionis ad eum, qui se docuerat, docendum perueniat; ille vero, cùm etiam arguitur, non audit. Et hoc est. **a** Filius sapiens] est doctrina patris, id est, Doctor Doctoris sui. Hoc enim plerumq[ue] sit ad literam, dum discipulus ostendit in opere, quod de solo sermone suscipit à Doctore. Vel, filius sapiens, est populus gentilis, qui factus est, doctrina, id est, Doctor patris sui, id est, populi Iudaici. Vel, filius sapiens, id est, Christus, est doctrina patris, id est, Virtus & Sapientia Dei Patris. **i. Cor. i. d.** Vel est, doctrina patris, id est, doctus à patre. Vel, filius sapiens, est, doctrina patris, id est, docet eum, qui se docuit esse patrem; Sapientia enim filij sapientem, & patrem ostendit, stultitia vero patriastrum.

**b** Qui autem illusor est, non audit, cum arguitur. **d** De fructuoris sui **e** homo satiabitur bonis, **f** anima autem & impiorum **g** iniqua. **h** Qui custodit os suum, **i** custodit animam suam; qui **k** autem inconsideratus est ad loquendum, **l** sentiet mala. **m** Vult & non vult piger, **n** anima autem operantium **o** impinguabitur.

cum Christus pro lucro animarum seipsum dederit. Vel impij sunt detractores, qui in patrem, & matrem, & fratres dentibus malitia defrauent, quorum anima iniqua est, id est, ab aequitate discedens. Nulla enim mensura iniquior iudicio detractorum. **b** Qui custodit os suum **j** exterius, & interius, quod est intellectus, per quem omnia noxia, & salubria intrant in ventrem affectus. **i** Custodit animam suam] à lapsu. Vnde *Eccles.* 14. a. Beatus qui non est lapsus verbo ex ore suo. Custodiendum autem est os ab ingredientibus, id est, esca & potu. Vnde *Guido Cartusien.* Laqueos bibis, & comedis. Hi sunt proditores, qui blandiuntur hospiti, ingredientes domum eius, & cùm recepti fuerint, iugulant receptorem suum, **inf. 23. d.** Ne intuearis vinum, quād flauscit, cùm splendorerit in vitro color eius; ingreditur enim blādē, sed in nouissimo mordet, vt coluber, & sicut regulus venena diffundet. Custodiendum est etiam os ab exeuntibus, ne exeant per illud, nisi quæ bona sunt. De corde enim per os exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, falsa testimonia, blasphemiz. *Matth. 15. b.* Hæc sunt, quæ coinquinant hominem. Custodiendum est etiam os ab omni spurcitia eloquij turpis, & stulti, adulatio[n]is, detractio[n]is, scurrilitatis, mendacij, conuictij, ocij, vanitatis. Et de omnibus his dicitur *Ephes.* 5. a. Fornicatio & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet Sanctos, aut turpido, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet. Hoc autem difficile est, nisi detur à Domino. Propter hoc dicit *Eccles.* 22. d. Quis dabit ori meo custodiā, & super labia mea signaculum, vt non cadam ab ipsis, & lingua mea perdat me? Et in vitis Patrum legitur quidam semper orasse. Domine, libera me à lingua mea. *Seneca.* Tar-diloquum te esse iubeo, & prope eris Deo. Vnde *Cato.*

*Proximus ille Deo est, qui scit ratione tacere;*

**k** Qui autem inconsideratus est ad loquendum, id est, præcepis, vel plus attendens ornatum sermonis, quam sententiam. Contra quos *Seneca.* Plus me occupat medulla sensuum, quam spuma verborum. **l** Sentiet mala, &c. **j** & hic & in futuro, vt ille, qui nunciauit Dauid mortem Saulis. **2. Regum 1.c.** Et illi, qui nunciauerunt Dauid mortem Isboseth. **2. Reg. 4.d.** Ideo dicit *Iacob.* 1. c. Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.

**m** Vult & non vult piger] *Gloss.* exponit hoc de duplice, quæ vult affectu, sed non vult effectu, qui vult regnare cum Christo, sed non vult pati pro eo, cùm tamen dicat *Apostolus.* 2. *Tim. 2.b.* Si commortul sumus, & conuiuemus, si sustinebimus, & conregnabimus. *Ecclesiast. 2.c.* Vt duplice corde, & peccatori ingredienti terram duabus vijs. Exponitur etiam hoc de Clericis, qui volunt habere emolumenta Ecclesiasticorum, sed nolunt habere curam, & sollicitudinem animarum. Vnde significantur per illum, *Ruth. ultim. b.* qui volebat habere agrum, sed non vxorem. Sunt etiam multi qui bene volunt mori, sed nolunt bene viuere, & significantur per *Balaam Numer.* 22. b. qui dicebat. Moriatur anima mea morte iustorum, & hanc nouissima mea horum similia. De hoc pigrum dicitur *supr. 6.* qui præ pigritia noluit auertere oculum à stillicidio, sed tota nocte faciens sub eo oculum amisit. Et alias piger, qui scintillam ignis, quæ super pedem suum ceciderat, excutere noluit, & pedem suum exuri permisit. Stillicidium est importuna cogitatio, oculus, intellectus, scintilla est primus motus, pes, affectus.

**n** Anima autem operantium, &c.] id est, præcepta Dei implentium.

**o** Impinguabitur] hic pinguedine gratiarum, in futuro pinguedine gloriae. *Hiere.* 31. c. Inebriabo animas Sacerdotum pinguedine. Otiosa igitur anima, & torpens, mareascat, & extenuabitur. Et hoc mirum est, quia omnia cætera, quæ laborant, ipso labore macerantur, & extenuantur; in ocio vero & delitijs impinguantur. Anima autem humana econuerso ocio, & delitijs extenuatur, & marcescit, labore pascitur, & impinguatur. Quod inde apparet, quia homo nutritus in delitijs, ad ignem tribulationis, vel temptationis oppositus non potest coqui in pinguedine sua, sed statim exuritur, & consumitur; alias vero qui bonis operibus insudat, ignem tribulationis applicitus pinguedine charitatis, & gaudij perfusus optimè coquitur, vt fiat cibus Christo. Vnde Laurentius affatus gratias egit, & ad ignem applicatus Christum confessus est. Sed vnde hoc, nisi quia ipsa bona opera cibus sunt & refectio animæ? Vnde *Jos. 4. e.* Meus cibus est, ut faciam voluntatem eius, qui misit me, vt perficiam opus eius. *Gen. 3. d.* In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec, &c.

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XI.

a Verbum mendax iustus detestabitur] quia os , quod mentitur, occidit animam : Sap. 1.c. Veritas autem , siue veriditas pars est iustitiae, siue species; sicut **fraud**, & mendacium partes sunt iniquitatis : Et idem iustus, id est , factor , & amator iustitiae detestatur mendacium , & omnem fraudem. b Impius autem confundit ] hic alias verbo

s. q. 5.  
c. fin.  
al. tve-  
ro.

B

meliore. c Et ipse, cōfundetur, opprobrio sempiterno. d Iustitia custodit innocentis viam. ] Hoc planum est de iustitia diuina, quae quasi pauper , cùm in multis innocentibus perire diuitijs sit. k Redemptio ani-

non sinit , licet tribulari ad tempus permittat, quia iniurias eorum grauiter vindicat. Item iustiti apropria custodit innocentis viam , id est , innocentem ambularem in via huius mundi , à laqueis venantium , id est , Dæmonum , & à fouea noxiæ voluptatis , scilicet , gula , & luxuria , & ab omni errore , supra 11.a. Iustitia simplicis dirigit viam eius. Innocens autem dicitur , qui nec facit miserum , nec relinquit miserum , vt dicit Augst. Item innocens est , qui non operatur malum. Vtique modo iustitia est custos innocentis , non sine eum errare.

e Impietas ] quæ est contraria iustitiae.

f Peccatorem supplantat , ] id est , firmamentum , & fulcimentum à pedibus eius latenter subtrahit , id est , Deum , in quo solo pedes figendi sunt. Vnde cor. 3.c. Fundamentum aliud nemo ponere potest , præter id , quod positum est , quod est Christus Iesus. Psalm. 17. Dominus firmamentum meum , & refugium meum. g Est quasi diues , cùm nihil habeat. ] Anthypophora est. Posset enim dici , quomodo iustitia innocentis viam custodit , & impietas supplantat peccatorem ? Videmus enim quotidie iustos , & innocentibus aporiari , & impios , & peccatores ditari , & prosperrari. Et respondet Salomon : Impij diuites esse videntur , sed reuera non sunt , sicut Apocal. 3. c. Angelo Laodiceæ Ecclesiæ. Tu dicis , quia diues sum , & locupletatus , & nullius ègeo , & nescis , quia tu es miser , & miserabilis , & pauper & cæcus & nudus. Et hoc est , quod dicitur hic. Est quasi diues , sed non verè diues , quia tantum diuitias huius mundi habet , cùm nihil habeat , apud Deum. Diuitiae enim huius mundi non sequuntur morientes , sed opera. Apocal. 14. c. Opera enim illorum sequuntur illos. Ut patet in diuite epulone. Luc. 16.f. Vnde Psalm. 48. Cùm interierit homo , non sumet omnia , neque descendit cum eo gloria eius. Et alibi : Dormierunt somnum suum , & nihil inuenient omnes viri diuitiarum in manibus suis. Viri diuitiarum dicit , non Domini , quia maritali affectu eas amplexantur , & non tanquam possessores dominantur , & in veritate ipsi diuitias non habent , sed potius habentur ab eis. Vanitatem diuitiarum habent , sed non veritatem. Nomen habent , sed non vsum , imò familia , vel fures , vel Domini eorum habent vsum , sed ipsi solum nomen. Vnde Ecclesiast. 6. a. Est malum , quod vidi sub Sole , & quidem frequens apud homines : Vir , cui dedit Deus diuitias , & substantiam , & honorem , & nihil deest animæ suæ ex omnibus , quæ desiderat , nec tribuit ei potestatem Deus , vt comedat ex eo , sed homo extraneus vorabit illud. Item Hypocrita est quasi diues cùm nihil habeat , quia speciem sanctitatis habet , sed non rem veritatis.

b Et est quasi pauper ] in mundo. i Cum in multis diuitijs sit ] spiritualibus , quæ sola verè diuitem faciunt. Humilis pauper est opinione sua , quia nihil se haberé reputat. Sed verè diues est , quia humilitas proprius locus gratiarum est. Vnde , ubi humilitas ibi omne bonum. Ideo , Beati pauperes spiritu , quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Matt. 5.a. Potest etiam hoc exponi de illis , qui pro Christo omnia reliquerunt , & nudi nudum sequuntur. Qui reuera quasi pauperes sunt exteriori , scilicet , sed non sunt pauperes , quia exterior paupertas tantum species paupertatis est non veritas. De his dicitur. 2. Cor. 6. b. Sicut egentes , multos autem locupletantes , tanquam nihil habentes , & omnia possidentes. Illi enim diuitias possident , qui eis dominantur contemnendo , & sub pedibus affectuum conculcando. k Redemptio animæ viri ] re & nomine. l Diuitiae suæ ] temporales , ad literam. Daniel. 4. e. Peccata tua eleemosynis redi-

me , & iniquitates tuas misericordijs pauperum. Luc. 11. f. Quod superest , date eleemosynam , & ecce omnia munda sunt vobis. Et in hoc potior est conditio diuitium , quia habent , vnde possint sibi conducere patronos & aduocatos apud Deum. Vel. k Redemptio animæ viri ] non mollis , &

effeminati , sunt.

l Diuitiae suæ , ] id est , quas secum moriens , & vbique ferre potest , quæ auferri non possunt , id est , virtutes , & opera bona. Vnde infra cuncta 16.a. Misericordia & veritate redimitur iniquitas. Vel propriè diuitiæ virorum non foeminarum , sunt præsentes tribulationes , qui bene utuntur eis , & sibi seruire cogunt. Et haec diuitiae sunt redemptio animæ eorum , quia per illas liberantur à tribulatione inferni , & etiam purgatorijs.

Epibef.  
6.c.

m Qui autem pauper est ] carens diuitijs prædictis. n Incriptionem non substinet ] verborum , aut verberum , quia non habet scutum patientiae , quod obiciat , & loricam iustitiae , & galeam spei. Hierem. 10. Non substinebunt gentes comminationem eius. Vel , non sustinet incriptionem , illam , scilicet , ultimam. Esuri & non dedidis mihi manducare , &c. Marth. 25.d. Imò confundetur , & submergetur ab ea , quia non habet virtutes , quibus fulciatur. Vnde Job 26. d. Cum vix parvam stillam sermonis eius audierimus , quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri ? Vel sic.

p Qui pauper est spiritu. n Non sustinet , ] id est , non audit , incriptionem illam. Ite maledicti. Matt. 25. d. o Lux iustorum , id est , spes futurorum. p Lætificat ] in præsenti , & in futuro , quia quicquid eis in præsenti euenit , lætanter accipiunt propter spem futurorum. Vel , lux iustorum , est prædens tribulatio , & tentatio , quia illa illuminante se vident qualiter , & quomodo sit ambulandum. Hæc est enim collyrium , quo inuncti oculi clarius vident. Vnde Apoc. 3. d. Collyrio inunge oculos tuos , vt videas. Item Eccles. 34. b. Qui non est tentatus , quid scit ? Lux ista lætificat hic , & in futuro , licet modò contristare videatur quibusdam. Hebr. 12. d. Omnis disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij , sed mæroris ; postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiae. q Lucerna autem impiorum , ] id est , fœlicitas huius sæculi , quam impij pro luce habent.

r Extinguetur ] citò vt fumus de fumario. Et nota lucerna extincta fumum facit , fætorem reddit , seipsum consumit. Sic fœlicitas temporalis amatores suos , cùm extinguitur in morte , projicit in infernum , ubi erit fletus ex fumo , & stridor dentium ex frigore , & foetore. Matt. 13.f. s Inter superbos semper iurgia sunt ] ad literam , quia alter alteri supereffe contendit. Item in eodem loco esse volunt simul & semel , quod esse non potest. Nullus enim in mundo locus diuersa capit simul , & semel. Sed Deus qui locus est fidelium , omnes simul continet , & in pace. Vnde Ioan. 16.g. In mundo pressuram , in me autem pacem habebitis.

t Qui autem agunt omnia ] non quædam. n Cum consilio ] diuinorum eloquiorum , vel patrum spiritualium.

x Reguntur Sapientia ] quæ iurgia dirimit , id est , moderatione , quæ eos iurgare non finit. Eccl. 32. d. Omnia fac cum consilio , & post factum non poenitebis.

y Substantia festinata , ] id est , temporales diuitiae , cupidè , & inordinatè acquisitez.

z Minuetur , ] id est , citò deficiet , & proprio defectu consumetur. Vel y Substantia festinata , ] id est , fœlicitas ante tempus opportunum desiderata. z Minuetur , ] id est , annihilabitur , quia Dominus sic ordinavit , vt paupertas diuitias , tribulatio gaudium , ignominia gloriam præueniat. Vnde fœlicitas , quæ in præsenti optatur , festinata substantia est. Ideo dicit Ia. 28. d. Qui crediderit non , festinet. Greg. Quisquis præsentis vita delectionibus satiari desiderat , quasi fructus ante tempus edere festinat. Verum est hoc etiam de substantia spirituali , quæ cùm festinatur haberi , minuitur , vt patet in nouicijs , qui præcurrere volunt fortioribus se , & ideo plerumque dum festinant , aut corrunt , aut offendunt , aut fatigantur , & deficiunt , aut inuident eis , quos æmulari non valent. Vnde infra . 28. d. Vir qui festinat datur , & alijs inuidet , ignorat quod egestas superueniat ei.

Quæ

**a** Quæ autem paulatim, ] id est, moderato & coaptato vi-  
ribus gressu. **b** Colligitur manu, ] id est, proprio labore ac-  
quiritur, non furto, vel rapina, vel usuris. **c** Multiplicabitur, id est, multa erit, & durabit. **d** Spes, æterni boni. **e** Quæ  
differtur, ] ut amplius desideretur, & cumulatiū detur.

**f** Affligit, ] desiderio,

animam, expectan-  
tis. **August.** tamen di-  
cit, quod hæc expe-  
ctatio seu dilatio  
non est iustis, nisi  
extensio manus, vt  
plus accipiant; ma-  
lis verò eleuatio se-  
curis, vt acrius fe-  
riatur. Quidam hoc  
referunt ad expecta-  
tionem Patrum, qui  
erant in limbo, per  
hoc probare volen-

tes ipsos tædio & dolore expectationis fuisse affectos, seu  
afflictos. **g** Lignum vitæ desiderium veniens, ] id est, desideria-  
tum quod semper venit, scilicet, felicitas æterna, est lignum  
vitæ, id est, indeficiens. Et respicit ad hoc, quod suprà di-  
ctum est: Substantia festinata minuetur. Vel sic, Lignum vi-  
tæ, id est, Christus, qui suis suauissimis fructibus reficit, &  
comestis sapias facit immortales, est desiderium veniens, non  
vadens sicut felicitas temporalis, sed semper veniens, &  
semper præsens. Et hoc dico, cum venerit in gloria. Ipse est

quim in quem Angeli prospicere desiderant. **i. Pet. 1. c.** Ipse  
est desiderium collium æternorum, vt dicitur **Gen. 49. d.** **b** Qui  
detrahit, ] iniuste. **i** Alicui rei, ] bonæ. **k** Ipse se in futurum  
obligat, ] ad pœnam futuram, merito detractionis. Vel sic.

**b** Qui detrahit alicui rei, ] non ipsam rem, sed peccatum, vel  
vitium in ea vituperans. **l** Ipse se in futurum, &c. ] ad cauē-  
dum illud, ne sibi dicatur illud **Rom. 2. c.** Qui prædictas non  
furandum, furaris, &c. **l** Qui autem, ] Dei, præceptum, quod

transgredi, vel violari non licet. **m** Timet, ] id est, veretur, &  
veneratur ut sanctum. **n** In pace, ] æterna. **o** Versabitur, ] id  
est, vertetur à bello, in quo modò est. Vel sic. **l** Qui, ] Dei,  
præceptum timet, quo videlicet præcipit nosipso dijudicare.

**i. Cor. 11. g. n.** In pace versabitur, ] id est, in spiritu lenitatis.  
Considerans enim propriam infirmitatem leuius sustinet in-  
firmitatem aliorum. Vnde **Iob 5. d.** Visitans speciem tuam  
non peccabis. **p** Lex Sapientis, ] id est, Salomonis est. **q** Fons  
vitæ, ] id est, gratia, scilicet, vel gloria. Vel, lex Sapientis, id  
est, lex Moysi, est fons vitæ, non quod vitam tribuat, sed quia  
obseruantur, declinat à ruina mortis. Vetus enim lex, est lex  
timoris: Timor autem mortem declinat, sed non confert vi-  
tam. Vel, lex Sapientis, id est, Christi est, fons vitæ, æterna, qui

in quatuor paradisi flumina dividetur, **Genes. 2. b.** id est, in  
quatuor Euangelia. De quo fonte emanant aquæ viuæ sa-  
lientes in vitam æternam. **Ioan. 4. b.** Lex Sapientis, dico, est,  
fons vitæ. **r** Ut declinet, ] id est, declinare faciat. **s** A ruina  
mortis, ] æterna, id est, à peccato mortali, quod facit ruere in  
mortem æternam. **t** Doctrina bona, ] id est, simplex & sin-  
cera. **u** Dabit gratiam, ] tam doctori, quam auditoribus.

**Interlin. Gloss.** dicit, gratiam pro gratia. Et est sumpta de  
**Ioan. 1. b.** Quia doctrina bona est data Doctori pro gratia  
bene viuendi & bene docendi. **x** In itinere, ] id est, in ope-  
ribus, y Contemptorum, ] id est, superborum alias contem-  
hentium, est. **z** Vorago, ] culpa hic, & pœna in futuro. Vel,  
in itinere contemptorum, doctrinæ bonæ & salutis propriæ,  
vorago, id est, obscuritas ignoranciæ, & profunditas mali-  
tiæ. Vel, in itinere contemptorum, id est, in mundo: in quo  
est, vorago, triplex, scilicet, concupiscentia carnis, concu-  
piscentia oculorum, & superbia vitæ, sicut dicitur **i. Ioan. 2. c.** Et hoc est, quod legitur **Genes. 14. b.** quod vallis silvestris

multos habebat puteos bituminis.

**a** Astutus, ] id est, discretus, & in deprehendendis fraudibus  
alienis circumspæctus. **b** Omnia agit cum consilio, ] maxime  
diutino, quod est in scripturis. Et hoc meritò, quoniam om-  
nia opera nostra manent distracta examinato. **Jobel. 3. a.** Ecce  
in diebus illis & in tempore illo, cum conuertero captiuita-

tem Iuda & Hierusalèm, congregabo omnes gentes, & de-  
ducant eas in vallem Iosaphat, & disceptabo ibi cum eis.  
**c** Qui autem fatuus est, ] i. præter consilium omnia faciens.  
**d** Aperiet stultitiam, ] id est, manifestabit verbis & factis.  
**e** Nuncius impij, ] id est, nuncius Diaboli, ut hereticus, ma-

lus consiliarius, & quilibet mala suggestens. **f** Cadet in ma-  
lum, ] in quod alios præcipitate conatur, scilicet, in gehen-  
nam. **g** Legatus fidelis, id est, Doctor vel Prædicator, non  
querens datum, sed fractum. Est. **h** Sanitas, [ effectuè, vt  
medicus, id est, faciens sanitatem spiritualē sibi & auditio-

ribus. Hic Legatus

**b** agit cum consilio, **c** qui autem duplē debet fa-  
fatuus est, **d** aperiet stultitiam, **e** Nuncius impij, **f** cadet in malum,

**g** Legatus fidelis **h** sanitas. **i** Ege-  
stas & **k** ignominia **l** ei, qui dele-  
rit **m** disciplinam; qui **n** autem ac-  
quiescit argenti, **o** glorificabitur.

**p** Desiderium si **q** compleatur, **r** de-  
lecat animam, **s** detestantur stulti  
eos, qui fugiunt mala. **t** Qui cum Sa-  
piētibus graditur, **u** sapiens erit, **x** a-

est malitia. Propter  
primum, dictum est  
huiusmodi Legatis.

**Matt. 5. b.** Vos estis lux mundi. Propter secundum, dictum  
est in eis **ibidem**, Vos estis sal terra. De hoc Legato dicit  
**Abdias:** Auditum audiuimus à Domino, & Legatum ad gen-  
tes misit, surgite & consurgamus aduersus eos in præ-  
lium.

**i** Egestas, ] bonorum interorum, quæ non acquiruntur, ni-  
si per disciplinam. **k** Et ignominia, ] quoad alios. **l** Ei, qui  
deserit, ] id est, non suscepit. **m** Disciplinam, id est, corre-  
ctionem. Hæc autem egestas appetit ex vacuitate horre,   
cellarij, & thesauri spiritualis, & multitudo debitorum:  
Ignominia autem in hoc appetit, quod homo contentus est  
victu & vestitu asini sui, id est, corporis, non curans de ani-  
ma. Et hæc est prima ignominia. Secunda est, quod ipse est  
ludibriū Dæmonum, qui de ipso sicut de simia ludunt.  
Tertia est, quod Dominus exultat de ipso sicut de stulto  
**Genes. 3. d.** Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis. Quar-  
ta erit in die iudicij coram omnibus.

**n** Qui autem acquiescit argenti, **o** Doctoris,   
vel Deo, qui arguit per Scripturas, per exempla, per flagella,  
& per assiduum remurmurationem conscientia.

**o** Glorificabitur **j** contra egestatem & ignominiam, sicut  
patet in David, qui acquieuit Nathan: **2. Reg. 12. d.**

**p** Desiderium, ] bonum, vel malum.

**q** Si compleatur, ] opere.

**r** Delecat animam, ] quia delectatio non est nisi comple-  
pletio desiderij, sicut afflictio animæ est dilatio spei, supra  
cod. b. Sed hæc expositio minus sufficiens est, & tamen de  
**Gloss.** est, quia mundanum vel carnale desiderium compleri  
non potest, imò de infusione euacuatur. Vnde **infra 30. b.**  
Dux sunt sanguisugæ, quæ semper clamant, affer, affer.  
Et **Seneca ad Lucilium**: Tu scies, si naturalia sint desideria tua,  
scilicet si sint finita; si autem infinita, naturalia non erunt.  
Natura enim modico contenta est, sicut dicit **Philosophus**.  
Desiderium ergo compleibile, & finitum, si compleatur de-  
lecat animam, licet corpus in puncto ad modicum contri-  
stetur.

**s** Detestantur stulti eos, qui fugiunt mala, ] id est, peccata;  
id est, illi, qui carnalibus desiderijs gaudent, qui reuera-  
stulti sunt, detestantur illos, qui pro amore cælestium, mun-  
di, vel carnis oblectamenta contemnunt. **Eccles. 1. d.** Execra-  
tio est peccatoribus cultura Dei. Item **Iob 12. a** Deridetur  
iusti simplicitas, lampas contempta apud cogitationem di-  
ultum parata ad tempus statutum. **Genes. 46. d.** Detestantur  
Ægyptij omnes pastores ouium.

**t** Qui cum Sapientibus graditur, ] id est, actus eorum' sa-  
pienter imitatur.

**u** Sapiens erit, ] id est, inter Sapientes reputabitur, quia vi-  
tam æternam, sicut illi, habebit. Quod enim illi studio, hic  
exercitio bonorum operum acquirit. Vnde **infra 30. d.** Stel-  
lio manibus nititur, & moratur in ædibus Regum, id est  
simplex, qui proprio labore acquirit, quod alii auribus, vt  
dicit **Apuleius**.

**x** Amicus stultorum, ] qui libenter est cum eis, & amat eo-  
rum consortium.

**y** Similis efficietur, ] eis: id est, stultus. Vnde **Psalm. 17.**  
Cum Sancto sanctus eris, &c. **Seneca:** Turpum amor nisi  
cum turpi ratione consiliari non potest. **Eccles. 13. 2.** Qui  
tetigerit picem, inquinabitur ab ea. **Gloss.** dicit hic: Qui  
stultos, non quia homines sunt, sed propter stultitiam,

# Liber Prouerbiorum.

quia scilicet, mimi sunt, vel histriones, vel huiusmodi, amat, non ut instruendo corrigat, sed ut fauendo deteriores efficiat, licet sapiens videatur, stultorum damnatione tenebitur. Vnde Sara dicit, Tob. 3. Nunquam cum ludentibus miscui me, neque cum his, qui in levitate ambulant participem me praebui.

a Peccatores perse- a Peccatores persequitur malum, quitur malum, ] id & b iustis retribuentur bona: est, p[er]ea peccatorum sicut f filios, & g nepotes, & h custode bonis dicitur. Apocal. 14.c. Opera illorum sequuntur illos, vt testes. Vnde alij. Sap. 6.a. Potestas vo-

bis, & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur.

b Et iustis retribuentur bona.] aeterna, pro quibus laboraverunt, non ut diues epulo, qui in vita sua recepit bona. & Lazarus similiter mala. Luc. 16.f.

c Bonus relinquit h[ab]eres, filios, & nepotes.] Sæpe tamen accidit contrarium, quia boni sine filiis, aut nepotibus moriuntur, ut virgines. Ideo.

Mysticè exponatur. c Bonus, ] id est, Christus, qui solus bonus est substantialiter.

d Relinquit. ] in mundo. e H[ab]eres. ] sui patrimonij, id est, Ecclesiæ. f Filios, ] id est, Apostolos.

g Et nepotes, id est, successores Apostolorum, id est, Prælatos, qui similiter tales debent instituere in Ecclesia, quos relinquent h[ab]eres in regimine Ecclesiæ, Neminem enim debent facere Canonicum, qui non possit eis succedere in Episcopatu, alioquin male faciunt. Sicut cuidam Papæ dixit quidam Cardinalis. In periculum animæ tuæ sit, si facis aliquem Cardinalem, qui non sit dignus fieri Papa.

h Et custoditur iusto, ] id est, Deo.

i Substantia peccatoris, ] id est, Diaboli, videlicet gentes, quæ ei seruiebant, donec Christus venit, qui eum vicit, & tulit spolia eius, iuxta illud. Luc. 11.c. Cum fortis armatus custodit atrium suum, &c. Vel sic.

b Custoditur iusto, ] id est, populo gentili, iustificato per fidem. i Substantia peccatoris, ] id est, regnum, & sacerdotium populi Iudaici. Vel.

i Substantia peccatoris, ] id est, aurum Sapientiæ, & argentum eloquentiæ, & vestes virtutum Philosophorum.

b Custoditur iusto, ] id est, Doctori Catholico, sicut oues Laban, Jacob. Genes. 30.g. Item diuitiæ Aegyptiorum, Hebreis. Exod. 12.f. Item domus Aman, Mardocheo. Ester. 8.b. Vel.

i Substantia peccatoris, ] id est, thesaurus Sapientiæ in Doctori, qui nec eam gustat, nec vtitur illa. Quæ.

b Custoditur iusto, ] id est, impletori. Custoditur, inquam, in corde huiusmodi Doctoris tanquam in scrinio vel arca. Vnde Malach. 2. b. Labia Sacerdotis custodiunt scientiam, quasi horreum publicum, vel Gazophylacium parochiæ. Simile. Job. 5.a. de viro stulto. Cuius messem famelicus comedet, & ipsum armatus rapiet. Eodem 20.b. Diuitias, quas deuorabit, euomet, & de ventre eius extrahet eas Deus. Vel. i Substantia peccatoris, ] id est, dignitas vel prælatio superbi Prælati.

b Custoditur iusto, ] id est, humili. Vnde Eccles. 10. b. Sedes Ducum superbotum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis, ut patet in Saul, & David.

¶ Multi cibi in noualibus Patrum. ] Ad litteram multa fertilitas prouenit ex laboribus Patrum. Dicitur autem nouale, quasi nouiter valens, scilicet terra, quæ prius inutilis fuit, per culturam nouam facta est utilis. Jerem. 44. 4. a. Nouate vobis nouale, & nolite ferre super spinas. Vel. Mysticè sic. ¶ Multi cibi, ] id est, multiplex refectio spiritualis.

i In noualibus Patrum, ] id est, in libris, & in eloquijs antiquorum Patrum, quos multo sudore vomere ingeniorum suorum excoluerunt, & vberes inde fructus nobis eduxerunt. Vnde Joan. 4. e. Alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis. Et hoc est, quod sequitur. m Et alijs congregantur absque iudicio, ] id est, absque labore, & merito suo. Quod patet in gentibus, quibus data est sacra Scriptura absque merito suo, & ablata Iudæis malo merito suo. Vnde Matth. 14. 21.d. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum illius. Sic hodie multi congregant scientiam, non in suis cordibus, sed in codicibus,

# Cap. XIII.

& nesciunt quibus congregant. Vnde Psalm. 38. Thesaurizat, & ignorat, cui congregabit ea. Et nota quod Beatus Bern. dicit: Quidam congregant scientiam, ut sciant, & est curiositas: Quidam, ut sciantur, & est vanitas; Alij, ut ditentur, & est cupiditas; Alij, ut adfidentur, & est prudentia; Alij, ut adfident, & est charitas.

absque iudicio. n Qui parcit virginem, o odit filium suum; qui p autem diligit illum, q instanter erudit. r Iustus comedit, & replet animam suam; s venter autem impiorum, infaturabilis.

n Qui parcit virginem, o odit filium suum; qui subtrahit correctionem, quando est necessaria.

Infra  
23.b.  
Ecclesiæ.  
30.a.

s Odit filium suum, i ad modum odientis se habet ad illum, dum vider eum conculcari à porcis,

& à bestijs deuorari, & non adhibet virginem ad huiusmodi bestias, effugandas, ut patet in Heli & filijs eius. i. Reg. 1. Vnde maximum signum odij est, quod Deus non corrigit peccatores. Econuerfo, maximum signum amoris est, quando statim corrigit. Vnde 2. Machab. 6.c. Multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij indicium est Psalm. 98. Deus tu propitius fuisti eis, & vlciscens in omnes adiumentes eorum. Eccles. 30.

a Qui diligit filium, assiduat illi flagella, ut lætetur in nouissimo suo. in/ra. 22. c. Stultitia colligata est in corde pueri, & virga disciplina fugabit eam. Et ita patet, quod qui non corrigit filium, odit illum.

p Qui autem diligit illum, ] id est, filium.

q Instanter erudit. Jeum, verbis & verberibus, sicut equus indomitus, alioquin in præcipitum ibit. Ecclesiæ. 30.b. Equus indomitus euadet durus, & filius remissus euadet præcepis.

r Iustus comedit. Jvbique, & vndique, quicquid ei apponitur, siue panes, siue lapides obiurgationis, iuxta consilium Ecclesiæ. 2.a. Omne, quod tibi applicitum fuerit, accipe, id est, ad te cape, & in dolore suffine, & humilitate patientiam habe. Nihil enim potest apponi iusto, quod non sit cibus alicuius virtutis eius. Contumeliaz enim sunt cibus mansuetudinis, iniuriaz, mititatis, verbera, patientiaz. Nam de igne tribulationis viuit, ut Salamandra; de carduis nutritur, ut asinus; de tunisonibus impinguatur, ut Vrsus. Ignominia est cibus humilitatis; indigentia aliena, cibus est pietatis; copia aliena cibus est charitatis, & sic de alijs. Bene ergo dicit Salomon, [Iustus comedit & replet animam suam.] proficiendo in omnibus. Exponitur etiam hoc de mensa orationis, in qua opulentissima & splendidissima est refectio animæ. Ibi enim propriè homo comedit panem Angelorum. Exponitur etiam de mensa sacræ Scripturæ, & congruentius, quia in illa comedit iustus, dum sibi illam spiritualiter incorporat, lumine veritatis replens intellectum, & suavitate virtutum replens affectum. Exponitur etiam de mensa Eucharistiaz, vbi panis de celo comeditur, habens in se omne delectamentum & omnis saporis suavitatem. Sapient. 16.a. Et hoc pane repletur anima, non corpus.

f Venter autem impiorum infaturabilis. ] quia ut dicit Gloss. refecti cibsi Patrum, alijs congregant absque iudicio, id est, tantum ad hoc congregant, ut alijs effundant, & ipsi vacui remanent, sicut columba, quæ congregat in gutture grana, ut pascat pullos, & ipsa ieiuna remanet. De his dicitur Ecclesiæ. 6.c. Omnis labor hominis in ore eius, sed anima eius non implebitur bonis. Item Osea 4. b. Comedent, & non saturabuntur.

Moraliter. f Venter impiorum. ] est cupiditas, quæ insatiabilis est, sicut dicitur Ecclesiæ. 5.b. Avarus non impletur pecunia. Et multis de causis est insatiabilis. Prima est, quia non habet fundum, Est enim quasi foccus pertusus. Secunda, quia semper crescit, etiam ex solo aspectu cibi, id est, diuinarum. Tertia, quia nihil eorum, quæ cupit, mittitur in hunc ventrem, Cupiditas enim in corde est, vbi pecunia intrare non potest, quomodo ergo extingueretur potest famem cordis pecunia in arcum missa? Quarta est, quia huiusmodi cupita non sunt impletua cordis humani, vbi est fames cupiditatis. Sicut enim deliraret, qui conaretur arcum implere Sapientiam, quæ illius omnino capax non est; sic certè multi delirant, qui cor humanum conantur impletre pecunia. Quinta est, quia omnia huiusmodi concupita vana sunt, & potius faciunt vacuitatem, quam repletio nem. Genes. 1.a. Terra autem erat inanis & vacua, &c.

Moraliter.

Cupiditas est insatiabilis.

**A**piens mulier, &c.] In fine præcedentis capituli affi- gnauit Salomon differentiam inter iustum, & impium, quia iustus comedendo replet animam suam; impij autem venter infateturabilis est, quia impius non animam, sed bursam implere contendit. In hoc autem capitulo multas alias al-

## C A P. XIV.

**A**piens mulier b ædificat domum suam, c insipiens d extructam quoque e destruet manibus. f Ambulans recto itinere, & g timens Deum, h despicitur ab eo, qui i infamis signat differentias graditur via. In k ore stulti vir-

**sob.** 18. **A**re stulti virga superbæ, l labia Sapientum diuersis nominibus, & rerum proprietatibus, sed omnia ad unum tendunt, hoc est, ad iusti commendationem, & impij detestationem, vt scilicet, iustitia diligatur, & impietas odiatur. Dicit ergo. a Sapiens mulier] ad litteram, ædificat Domum suam, id est, conseruat, & ampliat familiam suam, vel heredes hæreditate non priuat. Sed. c Insipiens,] scilicet, mulier. d Extructam quoque, ] à virò vel à patre. e Destruet manibus, id est, operibus, scilicet, malè viuendo, quia sic consumit hæreditatem filiorum, vnde familia deberet sustentari. Vel,

**Mysti-  
ca.** a Sapiens mulier, ] id est, Ecclesia vel fidelis anima. b Ædificat. ] fide vel operibus bonis domum suam, non manufactam, id est, non huius creationis, sed cœlestem mansionem, quam fide, & opere meretur. Vel, domum suam, id est, propriam conscientiam, in qua habitat anima, & quiescit, imò, & ipse Dominus 2. cor. 5. a. Scimus, quòd si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ædificationem ex Deo habeamus, domum non manufactam, sed æternam in cœlis. c Insipiens, ] id est, Hæreticus vel reprobus. d Extructam. ] vel, extructa, alia littera, id est, à bonis benè ordinata. e Destruet manibus, ] id est, maliis operibus, & verbis.

**Moraliter.** a Sapiens mulier, ] id est, bonus Prælatus, qui debet Deo concipere, & parere prædicando bonos filios, & in Ecclesijs instituendo. Tot enim filios Prælatus parit, quot in Ecclesia instituit. b Ædificat domum suam, ] id est, Ecclesiam, bonos instituendo, & malos amouendo. Et sumitur hæc expositio, de Exod. 1. d. vbi legitur. Quia timuerunt Deum obstetrics, ædificauit illis domos, id est, dedit illis filios. Bonus igitur Prælatus ita facit, quia ad hoc positus est, vt Deo bonos filios pariat. Impius autem Prælatus non-nunquam colubros, & canes & omnia genera immundorum animalium parit. Non dico Deo, sed Diabolo. Quamplurimos huiusmodi structores habet hodie Dominus, qui reuera non domum ædificant, sed ædificatam destruunt, ponentes bestias loco hominum, loco columnarum constituentes festucas. Vnde I. 49. d. Ecce in manibus meis descripsi te, muri tui coram oculis meis semper, venerunt structores tui destruentes te. Vnde si quis rectè inspiceret, videret domum Dei, id est, Ecclesiam quasi aceruum lapidum, sine ordine minores maioribus, pueros senibus superpositos, sine cremento charitatis, vt rectè impletum sit illud Micheæ. 3. d. Sion quasi ager arbitur, & Hierusalem quasi aceruu lapidum erit, & mōns templi in excelsa siluarum. Et hoc est illud malum, de quo dicitur Ecl. 10. b. Est malum, quod vidi sub sole, quasi per errorem egrediens à facie Principis, positum stultum in dignitate sublimi, & duites sedere seorsum, vidi seruos in equis, & Principes ambulantes super terram quasi seruos. Quare autem insipiens ordinata à Sapientibus destruat, ostendit, cùm subiungit. f Ambulans recto itinere, ] in quo non est obliquatio in dexteram fauoris, nec in sinistram odij, nec recurvatio in seipsum, sed rectitudo ad Deum solum. g Et timens Deum, ] id est, declinans à malo, & ab omni, quod credit Deo disdiscere. h Despicitur ab eo, ] id est, ab insipiente, sicut David à Michol 2. R. 6. d. Vel sicut aurum, & argentum, & lapides preciosi à porcis, vel sicut sol à noctuis. Vnde Sap. 2. c. Grauis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est alijs vita illius, & immutata sunt viæ eius. [Eo.] dico. i Qui infami. ] vel, infinita, alia littera, gradietur via. Infamis est via, de qua male sentiunt boni. Via infinita, est via circularis, de qua Psalm. 11. In circuitu impij ambulant. k In

ore stulti virga superbæ, ] id est, superba, & imperiosa contrectio. Econuerso, in ore iusti virga mansuetudinis. Vnde & in arca manna simul cum virga fuit. Exo. 25. b. Et in Numer. 17. c. de virga illa legitur, quòd fronduit, & floruit & amygdala protulit, quæ sunt cibis infirmorum. Vel sic. In

ore stulti virga superbæ, quia grandia loquitur, & minoratur, vel quia invenitur cædi pro verbis oris sui. Vel, in tappore stulti virga superbæ ] id est, lingua superba, & conhabet at. non est. 22. q. 5. c. iu- ramen

lum linguæ omnibus communicans. l Labia Sapientum custodiunt eos ] à virga superbæ, dum dulcia, & humilia, vera tamen verba respondent. Vnde inf. 15. a. Mollis responsio frangit iram. m Vbi non sunt boues, id est, Doctores studiosi, fortes, pacientes, laboriosi, cornuti.

n Præsepe, ] id est, locus, ad quem sancta animalia congregantur ad pastum spiritualem, scilicet, Ecclesia.

o Vacuum est, ] à pastu spirituali, quia labor, & studiositas bouis multiplicat pastum spiritualem, quo præsepe repletur, vt dicit Goff. vnde etiam bōs postea reficitur. Quod figuratum est in Helia. 3. Reg. 17. b. qui Sareptanam viduam pauit, à qua, & ipse pastus est. De huiusmodi boue legitur, Deuter. 25. a. Non alligabis os bouis triturantis. Item 1. Cor. 9. b. Job. 24. a. Asinum pupillorum abegerunt, & abstulerunt pro pignore bouem viduæ. Vidua est Ecclesia, bōs Prælatus, quem Dæmones pro pignore totius parochiæ habendæ auferunt. Securi enim sunt de parochia habenda, cùm iam Prælatum tenent in carcere peccatorum. Cornua bouis, sunt, patientia, & Sapientia, quæ ex auditu, & inspectione sacræ Scripturæ assumuntur. Vnde Exod. 34. d. legitur, quòd fæties Moysi cornuta fuit ex consortio sermonis Domini. Nunc autem non ex consortio Dei, sed ex familiaritate magnatorum sibi multi assumunt cornua dignitatum, vt veterè dicant illud Amos. 6. d. In fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua.

p Vbi autem apparent plurimæ segetes, ] id est, multitudo benè operantium.

q Ibi manifesta est fortitudo bouis, ] id est, Prælati excellenti terram, id est, Ecclesiam, quasi dicat, abundantia frumentum probat diligentiam, & fortitudinem boum; & vacuitas præsepi defecit vel pigritiam bouis. inf. 29. c. Cùm propheta defecerit, dissipabitur populus.

r Testis fidelis. ] ad litteram, vel Doctor, vel Prædictor bona fide, id est, fideliter instruens auditores.

s Non mentitur. ] in doctrina vel prædicatione, quod graue peccatum est. inf. 19. b. Falsus testis non erit impunitus, & qui loquitur mendacia, peribit. Timeant igitur sibi, qui in lectione, & prædicatione fabulas narrant, ne auditores fatigentur diu eos audire. Nulla enim est excusatio, quia Deus nō vult, vt dicatur mendacium quomodo. Vnde Job. 13. b. Nunquid indiget Deus vestro, mendacio, vt pro eo dolos loquamini? Profert mendacium dolosus testis, ] id est, Hæreticus, vel Doctor, vel Prædictor quæstarius, qui omnia agit in dolo quia causam Dei agere se simulat, & non facit, sed propriam. Insuper, & venalis est, & ideo non valeat eius testimonium. Et ideo periclitatur causa Dei vbique, quia non habet testes idoneos.

t Quærerit derisor, ] id est, Hæreticus, vel tentator, vel Hypocrita.

u Sapientiam, & non inueniet, ] quia male quærerit, vel quia ibi quærerit, vbi non est Jacob. 4. a. Petitis, & non accipietis, eo quod male petatis. Ioan. 7. e. Quæreris me, & non inuenietis. Vbi autem quærunt eam, dicitur Osea. 5. b. In gregibus suis, & in armentis suis vadent ad quærendum Dominum, & non inuenient eam. y Doctrina prudentium facilis, ] id est, prudentes faciliter docent, & docentur, quia omnes obices difficultatis amouerunt à corde, & ore suo. Student enim cordis munditiz, propter quam datur eis intelligentia veritatis. Ier. 2. 34. d. Ponam vniuersos filios tuos doctos à Domino.

# Liber Prouerbiorum.

## Cap. XIV.

a Vade contra virum stultum, ] corripiendo, vel arguendo eius stultitiam. b Et nesciet , ] id est, nescius remanebit, infra 27.d. Si contuderis stultum in pila, quasi prisana feriente desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia eius. Quare hoc ? Quia animalis homo non percipit ea, quæ Dei sunt i. Corin. 2. d. c Labia

prudentia, ] id est, eloquia prudentium, sunc [Sapientia.] quia sola Sapientia eis dulcis stultorum errans. Stultus f. ille est, vel quia de sola Sapientia loquuntur. Vel, [ labia prudentia, ] sunt, nouit amaritudinem animæ [Sapientia, ] id est,

doctrina prudentum est sapida. d Callidi est intelligere viam suam, ] id est, Sapientis est scrutari opera sua. Vnde Thren. 3. e. Scrutemur vias nostras, & queramus, & reuerteremur ad Dominum. Debet autem unusquisque intelligere viam suam, vnde venit, per quam vadit, quod vadit, id est, principium, medium, & finem. Vita cuiuslibet, est via eius, cuius principium immundum, medium peruersum, ultimum pericolosum. Vnde Bernard. Attende, homo, vnde venis & erubesc; vbi es, & ingemisc; quod vadis, & contrémisce. Hoc debet quilibet considerare. Vnde Angelus quæsivit ab Agar. Vnde venis, & quod vadis ? Genes. 16. b. Et David similiter à pueru Ægyptio 1. Reg. 30. c.

e Et imprudentia stultorum errans, ] id est, imprudentia de futuris facit stultos errare, id est, stulti errant, quia non prouident futura. Ideò dicitur Eccl. 7. d. In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.

f Stultus illudit peccatum, ] id est, ludit in peccato, vel ludendo peccat. Vnde sup. 10. d. Stultus quasi per risum operatur scelus. Vel [ Stultus illudit peccatum, ] id est, peccatum putat risum. Vnde inf. 15. c. Stultitia gaudium est stulto. Et Exod. 32. b. Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. Item Genes. 21. b. legitur, quod Hilmael lusit cum Isaac, id est, ad idolatriam prouocabat. Vnde illum ludum vocat Apostolus persecutionem. Gal. 4. d. Vel, [ Stultus illudit peccatum, ] id est alludit peccato, quia exteriori delectationi congaudet, poenam interiore detestans. Vel, [ Stultus, ] mundo, [ illudit peccatum, ] dum sapienter declinat ab illo.

g Inter iustos morabitur gratia ] quia ibi pax, & quietes, & adiutorium Dei est. Ibi etiam non est ociosa. Vnde 1. Corin. 15. b. Gratia Dei sum id, quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit. Detestatur enim oculum ipsa gratia, & ideò inter iustos commoratur, qui cooperantur ei. Inter iniustos autem non vult esse, quia ibi esset ociosa, & in opprobrio. Vnde Seneca. Nil tam fugiendum, quædissimum societas.

b Cor, quod nouit amaritudinem animæ suæ, id est, culpam suam, quæ est amaritudo animæ, licet dulcedo sit carnis. Nouit, inquam, ad dolendum, & confitendum, & satisfaciendum, sicut ille, qui dicebat. 'Recognabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.' Isa. 38. c.

i In gaudio eius, ] quod habebit in futuro, peracta poenitentia.

k Non miscebitur extraneus, ] id est, alienus à poenitentia, quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum. Act. 14. d. Vel sic.

b Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ, ] id est, quanta poena amaritudo debeat animæ suæ pro peccato. i in gaudio eius, quod. ] sequitur hanc cognitionem.

k Non miscebitur extraneus, ] ab huicmodi cognitione. Vnde latro dexter, qui nouit amaritudinem suam, qui dixit. Et nos quidem iuste, nam digna factis recipimus, in gaudio fuit, à quo seclusus fuit latro sinister, qui noluit cognoscere amaritudinem suam. Luc. 23. f. Glos. sic exponit.

b Cor, ] iusti, [ quod nouit amaritudinem animæ suæ, ] de dilectione futuræ gloria, vel incolatu præsentis miseria.

i In gaudio eius, ] æterno, quod expectat.

k Non miscebitur extraneus, ] id est, reprobus, qui propria sponte cœcatus non videt, quod in præsenti patitur, & quod in futuro sit passurus, non præuidet. Vel sic, & melius.

b Cor, quod nouit amaritudinem animæ suæ, ] id est, animaletatis suæ, quæ est præfens tribulatio, quæ bona, quæ

fructuosa, quædissima sit, i. In gaudio eius, ] tribulacionis, id est, habito de ea. k Non miscebitur, ] id est, non communicabit, [ extraneus ] id est, exp̄s tribulationis: Huiusmodi enim gaudium non est quorumlibet, sed Electorum. Non est hoc gaudium ferculum generale, sed p̄ tantia specialium suæ, in i. gaudio eius k non miscebitur extraneus. l Domus impiorum m delebitur, n tabernacula iustorum o germinabunt. Est p. via, quæ videtur homini iusta; q nouissima autem eius deducunt ad mortem. r Risus f dolore miscebitur.

amicis tantum gaudium, quantum, putas, erit gaudium de triumpho ? Vide Eccl. 10. d. Qui gloriatur in paupertate, quanto magis in substantia ? Tria ergo sunt de amaritudine Inf. 16. ista noscenda. Primum est virtus eius, & efficacia, qua se d. habet ad ardorem concupiscentiarum, sicut aqua ad ignem. Eccl. 11. d. Malitia vnius horæ obliuionem facit luxurias maximæ. Secundum est valor, & precium eius, quia ipsi comparatur regnum cœlorum Matb. 5. a. Beati, qui persecutionem patiuntur, &c. Tertium est bonitas ipsius in se. Aliter enim non daretur ab amantissimo, & Sapientissimo Patre charissimis filijs, nisi esset in se bona. Apocal. 3. d. Ego quos amo, arguo, & castigo. Sequitur. Et :

l Domus impiorum, ] id est, præfens habitat, quam putant æternam. m Delebitur. ] i. Cor. 7. f. Præterit figura huius mundi. n Tabernacula iustorum, ] id est, præfens conuersatio, in qua sunt incolæ & peregrini. o Germinabunt, ] id est, proficient in merito, quod modò latet, sed in future apparebit fructus ex germine, id est præmium ex merito. Et nota, quod dicit, [ domus impiorum, ] & [ tabernacula iustorum. ] Domus enim sunt ciuium, tabernacula peregrinorum & militantium. In quo dat intelligere Salomon, quod qui habent hic mansionem suam, impij sunt. Qui autem futuram inquirunt, sicut peregrini, iusti sunt. Vnde Hebr. 13. c. Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. p Est via, quæ videtur, &c.] cùm sit iniusta, id est, mala, quia aut non recto oculo cordis, aut nimis à longè, aut superficialiter tantum eam intuetur. q Nouissima, &c. ad mortem ] æternam. Hæc est via huius mundi. Via Cain, via Choræ, via Balaam, id est, inuidorum, ambitionis, cupidorum. De qua Iudas in canonica sua. Vx illis, qui in via Cain abierunt, & errore Balaam mercede effusæ sunt, & in contradictione Choræ perierunt. Exponit etiam hoc de Prælatiis nimis rigidis, quibus via duræ increpationis videtur iusta, quia non officium suum attendunt, sed tantum meritum illius, qui peccauit, nescientes quoniam misericordia superexaltat iudicium, & quia iudicium sine misericordia fieri illi, qui non fecerit misericordiam, Jacob. 2. c. Dicit enim August. quod in poenis accipiendis totum ius prosequi summa iniustitia est. Ideò dicitur Eccl. 7. c. Noli esse multum iustus, neque plus sapias, quædissima est, ne obstupescas, ne impiè agas multum. Et August. dicit bonum verbum, Nemo est ita præpositus alij, vt si meritorum retributor, sed salutis adiutor. Vox carnificum est, sic meruit, sic puniatur; sed vox Christianorum est, sic dolet, sic curetur; sic cecidit, sic releuetur. Super hoc conqueritur Dominus, Isa. 57. a. Iustus perit, & non est qui recognitet in corde suo, & viri misericordiæ colliguntur, quia non est, qui intelligat. r Risus, dolore, &c. ] generaliter, quoniam neque spiritualis risus absque exteriori afflictione habetur, vel acquiritur; neque corporalis risus, qui & spirituali dolore pungentis conscientiæ, & angore desiderij, & labore acquisitionis totus respergitur. Quod Dominus dispensatoriæ facit, quia risus temporalis est vinum vehementer inebrians, & ideò aqua tribulationis mixtum temperatur à Domino medicante. Nam si purum biberetur, faceret homines insaniere. Adhuc etiam multi insaniunt. Isa. 28. a. Vx coronæ superbiæ, ebrijs Ephraim. Hierem. 5. a. Calix aureus Babylon in manu Domini inebrians omnem terram, de vino eius biberunt genitores, & inde commotæ sunt. Vel sic. r Risus, ] id est, gaudium temporale. / Dolore miscebitur. ] id est, in dolore vertetur. Luc. 6. d. Vx vobis, qui nunc ridetis, quia lugebitis, & flebitis. Econuerso dicitur de bonis. Joan. 16. d. Dico vobis, quia plorabitis, & flebitis vos; mundus autem gaudebit, vos

gaudebit, vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Quod significatum fuit *Ioan. 2. b. vbi aqua versa est in vinum.* *a* Et extrema gaudiū mundani. *b* Luctus ] poenitentia, vel gehennæ, occupat. Quod Dominus figuratiū ostendit in se, qui veniens in Hierusalem laudari, & honora-

32. q 4  
c. inno-  
gens.

ri, voluit, & postea *c* & extrema gaudiū *b* luctus occipi-  
tus. Vnde eodem die vbique in Ec-  
clesia fit festiva pro-  
cessio, & postea le-  
gitur passio. In  
processione legitur Euangeliū breue de laude & honore  
suo prolixior, quia  
breue est gaudium huius mundi, sed æerna est pena gau-  
dentium in hoc mundo. *c* Vijs suis, ] id est, operibus suis, quæ reuera non sunt viæ, sed inuium.

*d* Replebitur stultus ] in futuro. Et signanter dicit, replebitur, quia peccata, quæ sunt viæ stultorum habent duo, sci-  
licet, voluptatem, & poenitatem. Vnam partem bibunt  
hic stulti, scilicet, voluptatem, vnde semipleni sunt. In fu-  
turo bibent aliam partem, scilicet, poenitatem, & tunc erunt pleni, vnde *sup. 12. c.* dicitur. Peccatores replebuntur malo. In hoc autem est stultitia, quia perueritur ordo iu-  
stitia, quia primò debet bibi calix poenitatis, & postea calix voluptatis. Et ita faciunt Sapientes. Et hoc ordine por-  
git Dominus calicem suum amicis suis. Calix enim in ma-  
nu Domini vini meri plenus mixto. Mundus verò, & Dia-  
bolus econuerso dant. Ideò dicitur *Abacuc 2. c.* Vx qui dat  
potum amico suo mittens fel suum, & inebrians, vt aspi-  
ciat nuditatem eius. *e* Et super eum erit vir bonus ] in iudi-  
cio, quasi iudex. *Matt. 19. d.* Amen dico vobis, quod vos,  
qui reliquistis omnia, & secuti estis me, &c. Tripliciter au-  
tem bonus est super malo. Primò conuersatione, quia ma-  
lorum conuersatio est in terra, bonorum autem conuersa-  
tio in cœlis est. *Phil. 3. d.* Secundò dignitate, quia stultus  
Sapienti, & malus bono seruit *supra 11. d.* Stultus seruet Sa-  
pienti, *infra 17. a.* Seruus Sapiens dominabitur stultis filiis.  
Tertiò potestate in iudicio, vt dicitur *Malach. 4. a.* Calca-  
bitis impios, cùm fuerint cinis sub planta pedum vestro-  
rum, in die, qua ego facio, dicit Dominus exercituum.

Tripli-  
ter boni  
sunt su-  
per ma-  
los.

*f* Innocens, ] id est, inexpertus, & ignarus malitiae, tam  
suz, quam alienæ. *g* Credit omni verbo ] tam bono, quam  
malo, & sicut paruulus circumfertur omni vento doctrinæ,  
vt legitur *Epheſ. 4. c.* Quod vitium est. Sunt enim duo vitia  
quasi contraria, scilicet, nimia leuitas ad credendum, & ni-  
mia tarditas ad credendum. Inter quæ medius est habitus,  
qui est virtus, & dicitur astutia, nec omni, nec nulli cre-  
dens. *Seneca.* Et omnibus, & nulli credere vitium est. *E-  
cclesiast. 19. a.* Qui citò credit, leuis est corde, & minorabitur,  
sed probate, Spiritus si ex Deo sint. *b* Astutus confide-  
rat gressus suos, ] id est, præuidet ubi ponat, & figat pedes  
suorum affectum, & intentionum. *i* Sapiens timet ] pœ-  
nas, & separationem, & offendit patris. *k* Et declinat à  
malo, ] id est, à peccato. Per timorem enim Domini decli-  
nat homo à malo, vt dicitur, *infra 15. d.* Vel sic, Sapiens, qui  
habet oculos in capite, vt dicitur *Ecclesiast. 1. c.* Timet, pe-  
ricula viæ, quia videt totum mundum plenum laqueis, &  
gladiis, & puteis bituminis, id est, viscera voluptatis. Vnde  
*Ecclesiast. 7. c.* Qui timet Deum, nihil negligit. *l* Stul-  
lus transilit, ] de peccato in peccatum velut equus exocula-  
tus, qui nihil timet, quam nihil videt. Vnde vulgo dicitur,  
Nullum animal audaciū equo cæco. *m* Et confidit, ] de  
impunitate. *n* Impatiens, ] id est, impetuosus, qui statim  
effundit iram suam. *o* Operabitur stultitiam ] aperte iram  
suam ostendendo. *p* Et vir versutus, ] id est, simulator, hy-  
pocrita, qui iram dissimulat, & non ex furore, sed consultè,  
& studiosè vindictam querit. *q* Odiosus est, ] id est, ple-  
nus odio Dei, & hominum. Vnde *Iob. 36. d.* Simulatores, &  
callidi prouocant iram Dei *Supra 11. b.* Simulator ore deci-  
pit amicum suum. *Hieronymus.* Comparatione duorum  
malorum, melius est aperte peccare, quam sanitatem sim-  
ulare. Et *Glossa.* Reprehensibilis est impatiens, sed mul-  
tò peior, & odiosior est versutus. Ille enim palam ostendit  
stultitiam suam; iste cum sit corde peruersus, simplicitatem  
simulat, & humano iudicio sanctus, diuino inter reprobos

estimatur & Possidebunt. ] quasi hereditatem cum pro-  
prietate, & usufructū eius. *f* Paruuli ] sensu, stultitiam,  
qua præsenta bona iudicant meliora futuris, quæ est Sa-  
pientia mundi, nolentes eam commutare in Sapientiam  
Dei, quæ est stultitia mundi. Iuxta consilium Apostoli 1.

*Corintb. 3. d.* Si quis  
Sapiens videtur esse al. +  
in hoc sæculo, stu-  
verbo-  
tus fiat, vt sit fa-  
sus. C

& vir + p versutus q odiosus est.  
r Possidebunt f paruuli stultitiam,  
& e expectabunt astu-  
ti & scientiam. x Iacobunt ma-  
li y ante bonos, z impij ante  
a portas iustorum. b Etiam pro-  
ximo suo e pauper d odiosus erit.  
e amici verò diuītum f multi. g Qui  
despicit proximum suum, h peccat,  
y inuierſi pulchritu-

dinem creaturarum, quæ sunt litteræ huius libri mirantur,  
& intellectum, & scientiam earum, quæ est Dei Potentia,  
& Sapientia, & Bonitas, omnino non capiunt. Vel.

f Paruuli, id est, Iudæi sub pædagogo legis constituti, vt  
dicitur *Galat. 3. d.* r Possidebunt stultitiam ] literalis in-  
telligentia, ei inseparabiliter adhærentes. s Et expecta-  
bunt astuti, ] id est, sapientes, non contenti puerilibus.

u Scientiam, ] vel Sapientiam alia littera, quæ vtraque da-  
tur à Deo. *Iacob. 1.* Omne datum optimum, &c. Et dicitur  
hoc contra illos, qui precipitare volunt tempus doctrinæ,  
cùm scientia veniat quodam ordine, & quibusdam gradibus:  
Indiget enim experimento, & tempore, vt dicit  
*Philosophus;* Quod bene norunt astuti, & ideò expectant:  
Paruuli pusillanimitate diffidentes, vel tædio affecti, resiliunt,  
& non sustinent expectare.

x Iacobunt mali ] quoad mores, surgere non valen-  
tes.

y Ante bonos, ] id est, in conspectu bonorum, quos hic  
deprimebant. z Et impij ] in fide.

a Ante portas iustorum, ] id est, ante sensus, siue ante vi-  
sionem iustorum. Videbunt enim iusti malos iacentes in  
tormentis, vt gratiores sint Deo Redemptori suo. Vnde.  
*Isaie ultim. g.* Egredientur, & videbunt cadavera virorum,  
qui prævaricati sunt in me, vermis eorum non morietur,  
& ignis eorum non extinguetur, & erunt usque ad satie-  
tatem visionis omni carni. Quod autem ait: Egredientur,  
non pedibus, sed oculorum intuitu, intelligitur, quem, cum  
volunt, foras emittunt ad videndum eorum supplicia. Vnde  
*Beda.* Quod ait: Ante bonos, vel ante portas, non ad  
loci vicinitatem pertinet, sed ad visionem, qua tormenta  
malorum aspiciunt.

b Etiam proximo suo pauper odiosus erit, ] ad litteram, vt  
*Iob.*, & *Tobias* vxoribus suis fuerunt, non solum onerosi,  
sed etiam multis alijs inimicis suis. Et hoc ideò est, quia si-  
c ut canes circundationem carnium amant in ossibus, sic  
mundus circundationem diuinarum in amicis. Mundum  
voco amicos fortunæ, de quibus *Seneca*: Mel musæ, ca-  
davera lupi, trumenta formicæ sequuntur, prædam sequi-  
tur turba ista, non hominem. *Eccles. 6. b.* Est amicus socius  
mensæ, & non permanet in die necessitatis.

Vel *Mysticæ.* c pauper ] diuinitus spiritualibus virtutum,  
& operum.

d Odiosus erit proximo, ] id est, Christo, qui proximum  
se probat, *Luc. 10. f.* in parabola sauciati. Odiosus autem di-  
co, non affectu, quia odium non cedit in Deum, sed effectus:  
Dicet enim quasi iratus: Ite, maledicti, in ignem æternum,  
&c. *Matt. 25. d.* Et illud: Ligatis manibus & pedibus eius  
projicite eum in tenebras exteriores: *Matt. 22. b.*

e Amici verò diuītum ] huius mundi.

f Multi ] dum diuites sunt. Si autem pauperes fiant, pauci  
aut nulli, *inf. 19. e.* Diuitia addunt amicos plurimos, a pau-  
pere autem, & hi, quos habuit, separantur. Vel.

g Amici diuītum ] virtutibus.

f Multi ] omnes videlicet Sancti, & Angeli.

g Qui despicit proximum suum ] natura, sanguine, affectu,  
professione, deserendo eum in necessitate, vel asperando.

b Peccat ] contra iustitiam restitudinem, quæ iubet hoc  
facere alijs, quod sibi vellet, quilibet fieri. Vnde *Mattæi*  
7. b. Quæcumque vultis, vt faciant vobis homines, &  
vos facite illis. Item peccat contra innocentia regulam,  
quæ nec miserum facit, nec miserum relinquit, vt dicit *An-  
guſtinus*. Item peccat contra charitatem, quam exclu-  
die

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XIV.

dit à se. Vnde 1. Ioan. 3. c. Qui viderit fratrem suum necesse habere, &c. a Qui autem miseretur, ] affectu vel effectu.

b Pauperi ] simpliciter, id est, cuilibet indigenti, non cu-  
dam tantum. c Beatus erit. ] Vnde Matth. 5. a. Beati mis-  
ericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. inf. 19,

c. Feneratur Do-  
mino, qui misere-  
tur pauperis, vi-  
cissitudinem suam  
reddet ei.

d Qui credit in Do-  
mino, ] fide vera, &  
viua. e Misericor-  
diam diligit, ] &  
sibi fieri à Deo, dum  
fide illuminat, pro  
malis præteritis iu-  
re cognoscit, &

alij facere, dum per hoc se veniam consecuturum sperat.  
f Errant, ] à fide operante per dilectionem. g Qui ope-  
rantur malum, ] id est, peccatum contra misericordiam.

b Misericordia, & veritas præparant bona ] æterna. Mi-  
sericordia enim erigit spem, veritas incutit timorem. Quæ  
sunt duæ mola, inter quas molitur homo, ut fiat panis dignus  
mensa Domini, de quibus habetur Deut. 24. b. Vel.

b Misericordia ] hominis, qua miseretur pauperis. i Et ve-  
ritas, ] qua se iudicat. k Præparant bona, ] gratia in præsen-  
ti, & gloria in futuro. Vel b Misericordia, ] qua Deus lar-  
gitur gratiam. i Et veritas, ] qua punit. k Præparant bona,  
] id est, bonum locum in gloria. Vel. b Misericordia, ]

quæ promittit. i Et veritas, ] quæ implet promissum. Vel.

b Misericordia, ] qua Deus vocat nos, & adoptat in filios.

i Et veritas, ] nostra, qua pactum baptismale ei seruamus.

k Præparant, ] id est, in vita illa parant bona, in futura vi-  
ta habenda. l In omni opere bono erit abundantia, ] gra-  
tuitarum, & æternorum bonorum, quasi dicat, bona opera  
faciunt operantes abundare. Et hoc meritò, quia opera bona  
fructus sunt, & fruges, de quibus est omnis abundantia  
bonitatis, quæ opus inchoat, & implet, & consummat. Sicut  
enim bonus fructus oritur ex abundantia pinguedinis terræ,  
ita bonum opus ex abundantia pinguedinis gratia.

m Vbi autem sunt verba plurima, ] sine opere, ibi frequen-  
ter egestas, veri boni, quia in multiloquio non deerit pec-  
catum. Supra 10. c. Sicut ficus foliosa sine fructu, cui male-  
dixit Dominus. Matth. 21. b. & Marc. 11. b.

n Corona Sapientum diuitiæ eorum, ] id est, diuitiæ Sa-  
pientum distributæ pauperibus sunt corona, id est, causa,  
corona eorum, qua coronabuntur in gloria. Vel Corona Sa-  
pientum diuitiæ eorum, id est, sapientes non querunt alias  
diuitias, quam coronam factam ex auro Sapientiæ & argen-  
to eloquentiæ & lapidibus preciosis, sive gemmis virtutum,  
qua soli Reges coronantur, qui, scilicet, regnant super  
membra sua, & vires, & motus, & passiones.

o Fatuitas stultorum, ] est imprudentia, id est, improui-  
denta, quasi dicat, idèo sunt fatui, quia sibi non prouident  
de futuris, & de præsentibus commodis gaudent.

p Liberat animas testis fidelis, ] id est, Christus Dominus,  
qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam con-  
fessionem, sicut legitur 1. Timor. 6. c. Hic liberat animas de  
carcere peccatorum, & de manibus Diaboli. Ioan. 8. e. Si  
filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Vel, testis fidelis, est  
bonus Doctor, & verus Prædicator, in quorum personam,  
vel dicta nihil habet obijcere aduersarij. Quibus dicitur  
Isa. 44. b. Verè vos testes mei, dicit Dominus. Et Act. 1. a.  
Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudea, &  
Samaria, & usque ad ultimum terræ. q Et profert menda-  
cia, ] de malo thesauro cordis. r Versipellis, ] id est, Dia-  
bolus, qui pellem suam vertit, ne agnoscatur, transfigurans  
se in Angelum lucis 2. Corint. 11. c. id est, mala, quæ fugge-  
rit, bona esse mentitur, & dum bona promisit, ad æterna  
tormenta perducit. Vel versipellis, dicitur hereticus, & hy-  
pocrita, & generaliter quilibet deceptor, qui cor lupinum  
vertunt sub pelle ouina, Matth. 8. c. Attendite à falsis Pro-  
phetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus  
autem sunt lupi rapaces. Vel, versipellis, est Prædicator quæ-  
starius, qui pelleam sacræ. Scripturæ vertit ad lucrum tem-  
porale, & talis semper profert mendacia. Alia translatio habet.  
Incendit autem mendacio dolosus animas deceptorum. Et

dicit Interlin. Antigraphus, quasi dicat, hic sunt diuersæ  
translationes, diuersos sensus habentes. Antigraphus enim  
quædam figura est similis 1. Græco, habens punctum desu-  
per, & ponitur, ubi sunt diuersæ translationes, diuersos sen-  
sus habentes, sicut hic. Et est una de 15. figuris, quibus San-

cti per totam Bi-  
bliam vtuntur, pro-  
pter quarum igno-  
rantiæ multæ glossæ  
ignorantur. Hæc  
autem sunt nomi-  
na figurarum, aste-  
riscus, obelus, obe-  
lus ad punctum, li-  
minuscus inter pun-  
ctos, Antigraphus

cum puncto, para-  
graphus, positura.

g Qui patiens est, multa gubernatur

fine puncto, antisigma cum puncto, ancora superior, anco-  
ra inferior, ceraunum, &c.

f In timore Domini, ] qui est initium Sapientiæ, ut dicit  
Interlin.

z Fiducia fortitudinis, ] quia tanto fortius mundum despici-  
cit quis, quantò plus Deum timet. Et recte coniunxit Salo-  
mon timorem, & fortitudinem. In timore enim est humili-  
tas contra præsumptionem; in fortitudine magnanimitas  
contra pusillanimitatem, ne humilitas sine fortitudine sit  
pusillanimis, & fortitudo sine humilitate præsumptuosa.

x Et filii eius, ] scilicet, timoris, erit spes. Qui enim pru-  
denter timet Deum, consequenter sperant in eo. Timor

enim peccatum expellit. Eccles. 1. c. Quo expulso, statim  
anima exonerata erigitur ad Deum, sperans ab eo liberari à  
poena, quam meruerat per peccatum. Vnde Psalm. 113. Qui

timent Dominum, sperauerunt in Domino, &c. Filii timo-  
ris dicuntur, qui divino timore reguntur, sicut filii virtutis,  
& resurrectionis dicuntur, qui virtutibus student, & ad gau-  
dia resurrectionis pertinent, quibus erit spes, iuxta illud

Psalm. 113. Qui timent Dominum, sperauerunt in Domino.

y Fons vita, ] scilicet, spiritualis, id est, initium, non ut  
ex eo fluat, vita spiritualis, sicut ex fonte riuiulus, sed hoc  
modò.

z Ut declinet, ] id est, declinare faciat

a A ruina mortis, ] id est, à casu mortalis peccati.

b In multitudine populi dignitas Regis, ] id est, gloria, ad

litteram, ut patet in Salomone. 3. Reg. 10. a. Quando venit  
ad eum Regina Saba.

Mysticè. b In multitudine populi, ] Deo fideliter ser-  
uientis.

c Dignitas, ] id est, honor sive gloria. d Regis, ] id est,  
Christi regentis Ecclesiam. Vel, Regis, id est Prælati se, &  
subditos bene regentis. Sed contra hoc videtur esse illud.

Isaie. 9. a. Multiplicasti gentem, & non magnificasti læti-  
tiam. Solutio. Illud exponitur secundum unam de septem  
regulis Ticonij sic. Multiplicasti gentem, in fide Christi.

non magnificasti lætiam Iudæorum. e Et in paucitate ple-  
bis, ] ad Deum festinantis. f Ignominia Principis, ] id est,

Diaboli, vel heretici, non quod paucos habeat Diabolus,  
sed quia ius, & possessio eius minuitur in conuersione infi-  
delium, quasi dicat, Salomon, in incremento populi fide-  
lium, Christi gloria crescit, vel boni Prælati; in minoratio-  
ne infidelium crescit ignominia Diaboli, vel heretici,

g Qui patiens est multa gubernatur Sapientiæ. ] ut patet in  
Daud, & Semei. 2. Reg. 16. b. Sapientia enim duo habet,  
lumen cognitionis, quo illuminat intellectum, & saporem  
suavitatis, quo reficit affectum. Patienti omnia sapiunt sua-  
niter, etiam ipsa amaritudo persecutionis, & tribulatio-  
nis. Vnde Deuteronom. 33. c. Inundationes maris quasi lac su-  
gent. Item patienti ipsæ tenebrae persecutionis, & tribula-  
tionis præstant lumen. Isa. 28. e. Sola vexatio tantummo-  
dò dabit intellectu auditui. Psalm. 138. Et nox sicut dies illu-  
minabitur; sicut tenebrae eius, ita & lumen eius. Totam igitur  
Sapientiam habet patiens, quia lumen cognitionis, &  
saporem suavitatis in omnibus habet. Et ideo verum est,  
quod patiens multa gubernatur Sapientiæ, id est, tota Sapien-  
tia. Et ideo vbique commodum, & lucrum facit. Vnde Do-  
minus inuitans discipulos ad lucrum istud, dicit Luc. 21. d.  
In patientia vestra possidebitis animas vestras, i. sy 16. d.

Melior

Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo, id est, animositati sua, expugnatore verbi. *a* Qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam, ] id est, in evidenti ponit ad omnia respondendo. Vnde sup. 13. c. Qui fatuus est, aperit stultitiam suam. Et infra 15. a. Os fatuorum ebullit stultitiam in omni

*al. +  
prudē-  
tia.*

*al. +  
paupe-  
ri.*

*al. +  
expel-  
latur.*

*b* loco. *b* Vita carnium ] id est, infirmitatis exterioris est. *c* Sanitas cordis, ] id est, puritas conscientiz, & intentionis: quasi dicat, puritas conscientiz, & rectitudine intentionis. *d* roborat, & viuiscat infirmitatem hominis. Vnde Eccl. 30. d. Iocunditas cordis, haec est vita hominis. Cum enim cor sanum est, omnia membra spiritualia mouentur ad nutum eius. Vel sic.

*b* Vita carnium, ] id est, laicorum, vel secularium est. *c* Sanitas cordis, ] id est, Clericorum, vel Claustralium, quis ab ipsis debet procedere spiritus vita in illos. Sed non est, sic, inde spiritus mortis procedit ex eis. Matth. 15. b De corde excent cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonio, blasphemiz. Totum enim corruptum est cor Ecclesiaz, & infectum, & ideo totum corpus infirmatur. Isa. 1. b. Omne caput languidum, & omne cor moerens, à planta pedis, usque ad verticem, non est in eo sanitas.

*d* Putredo ossium. ] id est, bonorum operum, est, inuidia, quia quantumcunque videantur fortia opera nostra, per inuidiam putrescent ante oculos Dei. Inuidia enim totum hominem interiorum putrescere, & tabescere facit, sicut febris heptica. Vnde Gregorius de inuidia dicit. In corde rabies; in vultu macies, in ore stridor dentium, ibi serpens antiquus omnia sua concutit. Vel sic. Putredo ossium inuidia, id est, Doctorum, Prædicatorum, Claustralium, qui omnes debent esse ossa Ecclesiaz, id est, siccii castitate, concuui humilitate, medullati charitate, fortes patientia, albi sanctimonia, macri abstinentia. De huiusmodi ossibus dicitur Ezech. 37. b. Ossa arida, audite verbum Domini. Haec dicit Dominus Deus ossibus his, ecce ego immittam in vos spiritum, & viuetis, & dabo super vos neruos, & succrescere faciam super vos carnes, & superextendam in vobis cutem, & dabo vobis spiritum, & viuetis.

*e* Qui calumniantur, ] falso criminando, vel duriter increpando, vel iactanter deridendo.

*f* Egentem ] scientia, vel virtute, vel diuitijs.

*g* Exprobrat factori eius, ] id est, Deo, qui talem eum fecit. Poterat enim eum fecisse sapientorem, vel diutrem te, si voluisset. Luk. 10. c. Qui vos spernit, me spernit.

*b* Honorat autem eum, ] id est, factorem suum.

*i* Qui miseretur ] affectu, vel effectu.

*k* Pauperis ] materialis, vel spiritualis, quia reputat sibi impensum, quod pauperi propter ipsum impenditur. Matth. 25. d. Amen dico vobis quodammodo fecistis vni ex fratribus his minimis, mihi fecistis infra 19. c. Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis.

*l* In malitia sua ] id est, pro malitia sua, & cum malitia sua. *m* Expellit impius ] à spe boni, vel à regno Dei, vel de Ecclesia, quasi putridum membrum, vel de mundo, vel de corpore. Et est arguitentum, quod mali deferunt secum malam voluntatem in infernum. Vnde Ezech. 32. f. Descenderunt in infernum cum armis suis. Et Eccl. 27. a. Conteretur cum delinquentे delictum. *n* Sperat autem iustus ] qui scilicet, reddit Deo, & sibi, & proximo suo.

*o* In morte sua ] ad literam, quia tunc moriuntur omnes aduersarij eius, & ipse liberatur de carcere captiuitatis, & applicat ad portum salutis, & inuenit thesaurum, quem tota vita sua querere non cessavit, scilicet, Christum. Phil. 1. c. Mihi viuere Christus est, & mori luorum. Psalm. 115. Preciosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius. Eccl. 4. i. *a*. Noli metuere iudicium mortis. Ibidem. O mors bonum est iudicium tuum homini indigenti! Vel sic. Iustus sperat in morte sua, qua moritur peccato; quia tunc fugit ad Dei misericordiam, quando peccato moritur. Vnde Job 13. c. Si occiderit me, sperabo in eum. Nullus enim quantūcunque peccator desperare debet, quia si moriatur peccato, sp̄ saluus

erit. Quacunq; enim hora peccator ingemuerit, &c. Ezech. 18. f. Nostra translatio habet: Dum auerterit se impius ab iniuste sua, quam operatus est, & fecerit iudicium, & iusticiam, ipse animam suam viuiscabit.

*p* In corde prudentis, ] id est, præudentis diem mortis suæ.

*q* Requiescit Sapientia.

*n* sperat autem iustus in o morte sua. In p corde prudentis q requiescit Sapientia, r & indoctos t quoque erudier. *f* Iustitia t eleuat t egente, n miseros facit populos peccatum. *x* Acceptus est Regi y minister intelligens, z iracundiam eius a inutilis sustinebit.

*al. ↑  
quo-  
que:  
al. ↑  
gētem.*

catoris, ibi nec est, nec requiescit Sapientia, quia non inuenit foramen, per quod intret. Vnde Sap. 1. a. In malevolam animam non introibit Sapientia. In corde bonorum ibi quiescit Sapientia quasi in proprio hospitio, tamen aliquando inquietatur per venialia peccata. Vnde dicit Hieronymus super Iosiam, quod Sapientia in solo Christo habuit mansio nem quietis; in aliis hospitium tribulationis. Et nota quod dicit, in corde: Primò enim Sapientia habenda est in corde, intellectu, & affectu. Secundò in manu, effectu. Tunc demum in ore, profectu, & sic sibi, & aliis proficiet. Vnde sequitur, r Et indoctos quoque erudiet, ] verbo, & exemplo. *f* Iustitia eleuat egentem ab egestate, vt patet in Joseph eleuato de carcere Pharaonis, Genes. 41. b. Et in Danièle educto de lacu leonum: Daniel. 3. f. Vel.

*f* Iustitia, ] id est, humilitas. t Elenat egentem, ] id est, suam indigentiam cognoscentem humiliat, & profitentem. Vnde Luk. 18. c. Qui se humiliat, exaltabitur. Eccl. 11. a. Sapientia humiliati exaltabit caput illius, & in medio magnorum confidere illum faciet. Et Eccl. 15. a. Qui timet Deum, faciet bona; & qui continens est iustitia, apprehendet illum. Et infra eadem. Et exaltabit illum apud proximos suos.

*u* Miseros facit populos peccatum, ] quia ad miseriā inferni trahit illos, & quia facit eos seruos Diaboli. Vnde Psalm. 37. Miser factus sum, & curvatus, &c. Vel, Peccatum facit populos miseros, virtutum, & operum, qui prius erant felices, id est, causa fœlicitatis. *x* Acceptus est Regi minister intelligens, ] id est, prudens ad litteram. Vel.

*Myſtic.* *y* Minister intelligens] Christus est, qui voluntatem Regis, id est, Patris in omnibus intellexit, & fecit, de quo Matth. 20. d. Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. Et ideo. *x* Acceptus est Regi, ] id est, dilectus Deo Pati. Matth. 17. a. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

*Moraliter.* *y* Minister, &c. Quislibet nostrum minister est. *Myſtic.* *z* In omnibus exhibeamus nosmetipso, sicut Dei ministros, non sicut Dominos: Dispensatores enim ministrorum Dei suūs, non Domini. Et qui hoc intelligit, & intelligere efficaciter se ostendit.

*x* Acceptus est Regi, ] id est, Christo. Vnde dicit ei in fine: Euge, serue bone, & fidelis, &c. Matth. 25. b. Et nota, quod fidelem vocat, quia in nullo sibi dominium usurpauit, sed tanum ministerium. Vnde B. Bernard. Fidelem seruum te esse putato, si nihil de bonis Domini tui manibus tuis inhaerit: Dominus enim sibi dominium referauit; tibi autem dispensatio credita est.

*z* Iracundiam eius, ] id est Regis.

*a* Inutilis, ] seruus, sustinebit, in futuro, quando dicetur ministris: Tollite ab eo talentum, & date ei, qui habet decem talenta: Omnes enim habenti dabuntur, & abundabit, inutili autem seruum eicite in tenebras exteriores. Matth. 25. c. & Luk. 19. d. Quantò magis iracundiam Regis sustinebit seruus noxius, vel damnois, qui arios, scilicet, occidit per malum exemplum, aut per prauam suggestionem? Kabanus. Quid metetur rapacitas, ubi sic damnatur inutilitas? Augustin. Summa ira Dei est cum hic parcit; ad hoc enim parcit hic, vt in æternum puniat. Si non parcit; ad hoc non parcit, vt in æternum parcat. Vnde Psalm. 6. & 37. Domine, ne in furore tuo arguas me, &c. Ibi dicit Augustin. Domine, hic vre, hic seca, dummodo in futuro parcas. Hoc est primum signum iracundia Dei, quod hic peccatum non puniat. Secundum est præsens prosperitas.

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XV.

speritas. Vnde *Gregor.* Successus præsentis fælicitatis est indicium æternæ reprobationis. Tertium signum est, quod si ne contentione dimitit eos Dominus Diabolo, vel sibi p̄sis. *Rom. 1.c.* Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, &c.

## A EXPOSITIO

### CAP. XV.

**C A P X V.**

a Esponsio mollis b frangit iram, c sermo durus d suscitat furorem. e Lingua Sapientum f ornat scientiam, g fatuorum h ebullit stultitiam. In i omni loco oculi Domini, contemplantur bonos, & malos. k Lingua placabilis l lignum vitæ, quæ m autem respondens quid vtraque efficiat, ut sic doceat mollem eligere respondionem, & duram fugere. Dicit ergo.

a Responsio mollis, id est, benigna, vera tamen.

b Frangit] id est, mitigat iram increpantibus vel committantibus, ut patet in Abigail. *I. Reg. 25. d.* Et in Gedeone, qui dixit Ephraites. Melior est racemus Ephraim vindemij Abiezzer. *Judic. 8. a.*

c Sermo durus] increpantibus, vel respondentibus.

d Suscitat furorem.] in altero, ut patet in Nabal. *I. Reg. 25. b.* Et in Roboam. *3. Regum 12. d.* Et in vitis Patrum legitur de quodam Abbatे, qui mirtebat in ciuitatem quendam monachum comparare necessaria, qui inueniens quemdam raptorem, dixit ei, Quo vadis Daemon? Et iile respondit, Tu experieris me esse Daemonem, & extracto gladio occidit eum. Quem raptorem iterum Abbas inueniens, dixit ei. Salve frater. Et respondit. Non sum frater tuus, sed frater Demonum sum, & secutus Abbatem, factus est monachus. Vnde *Hieron.* Vide quid lenitas sermonis fecerit. & quid austeritas. Per quod patet, quod nunquam debemus abominari peccatores. *Exeteron. 23. b.* Non abominaberis Idumæum quia frater tuus est; neque Ægyptum, quia aduena fuisti in terra eius. Sicut dicitur de quodam recluso, quod spuit in faciem cuiusdam peccatoris, qui veniebat ad eum confiteri. Est autem mollis responso, cum quis verba increpantibus humiliter recipit, ut dicit *Beda.* Item cum flagellamur à Domino infirmitate, vel aliqua tribulatione, tunc mollis responso est patiens sustinentia flagelli. Et hæc responso mitigat iram. Vnde *infra 14. b.* Vir iracundus suscitat rixas, qui patiens est mitigat suscitatas. Mollior responso est culpæ suæ recognitio, & iustitia Dei commendatio. Sed mollissima responso est, gratiarum actio in ipsa tribulatione. Et hæc responso omnino frangit iram. Vnde *Eccles. 18. b.* Nonne ardorem refrigerabit ros? Sic, & verbum bonum melius, quam durum.

e Lingua Sapientum.] *Interlin.* dicit, id est, Catholicorum patrum.

f Ornat scientiam,] diuini eloquij fideliter exponendo. Vel.

b Lingua Sapientum,] id est, Doctorum, qui ex sapore cordis proferunt verba.

f Ornat scientiam,] manifestando alijs exquisitis, & plenis verbis, non politis, & rhythmicis. Talis enim ornatus, ut homo placeat, meretricius est, potius sordidat, quam ornatus. Vnde *infra 26. d.* Quomodo si argento sordido ornare velis vas fictile, sic labia tumentia cum pessimo corde sociata.

g Os fatuorum,] id est, hereticorum.

b Ebullit stultitiam] scripturam peruerendo, suos sensus Sanctorum auctoritatibus præponendo. Vel.

g Os fatuorum,] id est, sine condimento salis, id est, distinctionis loquentium.

b Ebullit stultitiam,] quia feruenter, & impetuose profert eam.

i In omni loco oculi Domini contemplantur bonos, & malos:] vnde cautiū agendum est. Vnde *Bætius.* Magna nobis indicta est necessitas probitatis, nisi dissimulare velimus, cum omnia agimus in conspectu Iudicis cuncta cernentis. *infra. 16. a.* Omnes via hominum patent oculis eius. *Iob 26. b.* Nudus est infernus coram illo, & nullum est operimentum perditioni. Contemplatur autem Dominus bonos ad remunerandum. *Psalm. 33.* Oculi Domini super iustos,

&c. Malos verò ad condemnandum. *Psalm. 33.* Vultus autem Domini super facientes mala, &c.

k Lingua placabilis, id est, Doctoris Catholici.

l Lignum vitæ,] quia adfructum, & soliditatem vitæ, gratiæ, & gloriæ ducit. Vel. k Lingua placabilis,] id est, Deum placans, & homines.

immoderata est n conteret spiritum. o Stultus irridet disciplinam patris sui; p qui autem custodit q increpationes, r astutior fiet. In s abundanti iustitia virtus t maxima est, n cogitationes autem impiorum x eradicabuntur.

y Dominus iustus z plurima fortitudo, & in a fructibus impiorum b conturbatio.

b. Os stulti contri-

tio eius, & labia ipsius ruina animæ eius.

o Stultus irridet disciplinam patris sui. ] Stultus est Iudicus populus, qui irrisit, & adhuc irridet disciplinam patris sui, id est, Christi quæ pro nobis disciplinatus est. *J. 1. 53. b.* Disciplinæ pacis nostræ super eum. Vel qua eos per se, & Apostolos docuit. *I. Cor. 1. c.* Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia est. Vel. Stultus, est omnis peccator terrenis actibus deditus, non prouidens in futurum. Is irridet disciplinam patris sui, id est, Dei vel Prælati vel Doctoris monentis terrena contemnere, & cœlestia quærrere.

p Qui autem custodit, id est, patienter suscipit.

q Increpationes,] verborum vel verberum. r Astutior fiet, id est, sapientior. s In abundanti iustitia j qua sobrietate, & piety, & iuste vivitur in hoc sæculo. *Tit. 2. d.* t Virtus maxima est. ] Magna, quia sobria sibi. Major, quia iusta proximo. Maxima, quia pia Deo. Vel iustitia sufficiens est obseruantia præceptorum, hæc fuit in lege. Abundans iustitia est impletio consiliorum, & in hac est virtus maxima, id est, fortitudo, hæc docet euangelium. Vnde *Matt. 5. c.* Dico autem vobis, quia nisi abundauerit iustitia vestra plus quam scribarum, & Phariseorum, non intrabis in regnum cœlorum. Vel abundans iustitia est subiçere se minori. In hac virtus maxima est, id est, humilitas maxima. Magna, quia maiori sponte se subiçit. Maior quia pari. Maxima, quia minori. *Matt. 5. d.* Sine modo, sic enim decet nos adimplere omnem iustitiam, id est, omnem gradum humilitatis. Vel abundans iustitia fuit passio Christi, quia soluit, quæ non rapuit. Et ibi fuit virtus maxima, id est, charitas maxima, quia maiorem hac dilectionem nemo habet, &c. *John. 15. b.* Vel. s In abundanti iustitia, id est, in eleemosyna.

t Virtus maxima est, id est, misericordia, ut pater in Zacheo. *Luc. 19. b.* Et in muliere, quæ misit duo minuta in gazophylacium. *Luc. 12. a.* u Cogitationes autem impiorum,] quæ sunt contra iustitiam. x Eradicabuntur, id est, frustabuntur, quia sine virtute fuerunt. *Psalm. 145.* In die illa peribunt omnes cogitationes eorum. Vel, eradicabuntur, id est, radix eis auferetur, scilicet, opulentia, potentia, quæ sunt radices prauarum, cogitationum. Vnde *Sap. 4. d.* Commouebit eos à fundamentis, id est, cogitationibus, & usque ad supremum operum desolabuntur. Et nota, quod duplex est cogitatio impiorum. Quædam de gaudio in præsenti. Alia de impunitate peccati. Vtraque eradicabitur. *Apoc. 18. b.* Quidam in corde suo dicit, Sedeo Regina, & vidua non sum, & iunctum non videbo, & ideò in una die plagæ eius venient, mors, & luctus, & famæ, & igne comburetur. y Domus iusti, id est, Ecclesia Christi. z Plurima fortitudo, id est, plurimum fortis, quia fundata est supra firmam petram. *Matt. 7. d.* Vel. y Domus iusti, id est, conscientia iusti, vel soboles iusti, secundum quod dicitur *Exod. 1. d.* quod Dominus dedit domos obstericibus, id est, sobolem. Soboles iusti sunt virtutes, ex quibus sancta desideria, & ex eis bona opera. Et hæc sunt ei. z Plurima fortitudo. ] Quælibet enim virtus, fortitudo magna est, quia eam reddit fortè in bello contra vitia. a Et in fructibus impiorum, id est, in operibus Diaboli. b Conturbatio,] id est, animæ, & corporis turbatio in præsenti, & in futuro. *Sap. 5. a.* Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperata salutis

Labia sa-

Duplex  
cogita-  
tio im-  
piorum.

**a** Labia Sapientum ] quibus scilicet, sapiunt res, prout sunt.  
**b** Disseminabunt ] id est, diuersis vel diuersimodè, scilicet, verbo, & exemplo seminabunt in cordibus auditorum quasi in terra bona.

**c** Scientiam] recte fidei, & bonorum mōrum. *Eccles. 11.2.* Mitte panem tuum su-

per transeuntes **a** Labia Sapientum b disseminabunt aquas, quia post multa tempora in-

**B** *Infr. 3* **c** scientiam, d cor stultorum e dissimile erit. Victimæ f impiorum g abominabiles Domino : h vota iustorum i placabilia. k Abominatio est Domino via impia impij, l qui sequitur iustitiam; diligitur m ab eo.

**i** Cor stultorum, id est, hæretorum. **n** Doctrina mala t deserentium viam vitæ : o qui increpationes odit, p morietur. q Infernus & per-

**e** Dissimile erit) cor- di Sapientis, quia Sapiens scientiam seminatam recipit, vt se, & alios recte vi-

uere doceat, stultus vero, id est, hæreticus pro scientia perfidiam concipit, vt eam docendo decipiatur. Vel, Cor stultorum dissimile erit, sibi ipsi varijs cogitationibus agitatum.

*Eccles. 27. b.* Homo sanctus in Sapientia manet, sicut Sol, nam

stultus sicut Luna mutatur.  
**f** Victimæ impiorum ] id est, orationes, opera, sacrificia hæretorum.

**g** Abominabiles Domino. ] Tum propter offerentes, quia quicquid non est ex fide, peccatum est. *Rom. 14. d.* id est, absurteretur à peccato. *Isa. 1. d.* Cùm multiplicaueritis orationem, non exaudiam, manus enim vestre sanguine plenæ sunt. Item propter oblatum. *Eccles. 34. c.* Immolantis ex iniquo oblatio est maculata.

**h** Vota iustorum] id est, illorum, qui fidem Catholicam bonis operibus affirmant.

**i** Placabilia] id est, Deo grata, quia quicquid offert iustus, totum est placatio Deo, siue cogitationes deuotæ, siue desideria sancta, siue opera bona. Econuerso.

**k** Abominatio est, &c.] id est, peccatoris, quia fricta & immunda, & maligna. Fætida Deo, immunda sibi, maligna proximo. Econuerso, via iusti, quasi cella est pigmentaria plena speciebus aromaticis, habens balsamum charitatis & oleum pietatis, thus deuotionis, myrram disciplinæ.

**l** Qui sequitur iustitiam] tanquam doctricem suam, vt quæcumque sibi ab alijs vult fieri, eadem faciat illis, sicut Dominus dicit *Mat. 7. b.* Et quod odit sibi fieri, alij non faciat, vt dicitur. *Tob. 4. c.*

**m** Diligitur ab eo} scilicet, Domino, id est, fructum dilectionis consequitur. Ipse enim prior diligit, quia gratiam, qua diligatur, infundit. Vnde *1. Joan. 4. b.* In hoc est charitas Dei, non quasi nos dilexerimus eum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. *Eccles. 27. b.* Si sequareis iustitiam apprehendes illam, & andues quasi poderem honoris, & inhabitablem cum ea, & proteget te in sempiternum.

**n** Doctrina mala deserentium viam vitæ. ] id est, Christum, qui est via vita, *Ioan. 14. a.* Ego sum via, veritas & vita. Vel via vita, est poenitentia, de qua *Mat. 7. b.* Arcta est via, quæ ducit ad vitam, & pauci inueniunt eam. Doctrina eorum, qui deserunt hanc viam, mala est, ad minus sibi; quia, vt dicitur in libro Prosperi, malè vivere & bene docere nihil aliud est, quam seipsum lingua propria damnare. Item *Eccles. 27. b.* Narratio peccantium odioſa. Vel mala, quia de malis: Triplex enim est schola eorum, scilicet, carnis, mundi, Diaboli. In prima docentur discipuli dormire diu, comedere splendide, bibere multum. In secunda, ambire honores, dilatare possessiones, exaltare parentes. In tertia, superbitare, inuidere, odire. Sed schola Christi non hoc docet, sed paupertatem, sed mansuetudinem, sed luctum, sed iustitiam, sed misericordiam, sed munditiam, sed pacem, sed patientiam. *Mat. 5. a.*

**o** Qui increpationes odit] id est, flagella presentia, vel Sapientum correctiones.

**p** Morietur ] morte secunda, quia iam mortuus est morte prima. Ideo dicitur *Job. 5. c.* Increpationes Domini ne reprobes. Item *sup. 3. b.* Disciplinam Domini, fili mi, ne abijicias, ne deficias, cùm ab eo corriperis. *Eccles. cap. 21. b.* Qui odit correctionem, vestigium est peccatoris, id est, Diaboli.

**q** Infernus, & perditio coram Domino] id est, nota sunt Dominus ad literam. *Job. c. 26. b.* Nudus est infernus coram eo & nullum operimentum perditioni.

*Hugonis. Ca d. Tom. 411.*

**V**ol Mysticæ Infernus ] est profunditas malarum cogitationum, insatiabilitas noxiarum affectionum: Perditio est malitia operationum. Hæc omnia nota sunt Deo ad puniendum, sicut bona ad remunerandum. *Job c. 34. c.* Non sunt tenebrae, & non est umbra mortis, vbi se abscondant, qui

operantur iniquitatem. *Heb. c. 4. d.* Omnia nuda sunt, & aperta oculis eius, ad quem nobis sermo. Item infernus dicitur auarus, quia insatiabilis. *Eccles. c. 5.*

**b** Auarus non inflebitur pecunia. Et *inf. 30. c.* Tria sunt infatibilia: Infernus, & os vulvæ, &

terra. Item infernus dicitur detractor, quia viuos absorbet, *sup. 1. b.* deglutiamus eum sicut infernus viuentem. Et quia confoederatos dissoluit. *Osee c. 13. d.* Infernus inter fratres diuidet. Item infernus est quilibet peccator, vbi sunt tenebrae obscurissimæ, quia ibi non lucet Sol iustitiae, vt dicitur *Sap. c. 5. a.* Ibi tot Dæmones, quot vitia, ibi algor infidelitatis, ibi ardor iniquitatis. Perditio vero dicitur ipsum peccatum. Et hæc omnia sunt coram Domino ad perdendum.

**E** conuerso, viri sancti sunt quasi paradiſus, locus, scilicet, amœnitatis, imò amœnissimus locus ad Dei inhabitacionem propriè deputatus. *Isa. 51. b.* Ponet desertum eius delicias, & solitudinem eius, quasi hortum Domini. Gaudium & lætitia inuenietur in ea, gratiarum actio, & vox laudis. *Ioel. c. 2. a.*

Quasi hortus voluptatis terra coram eo. Vnde dictum est *sup. 8. d.* Delitiae meæ esse cum filiis hominum. In hoc horto inuenies gramina vrentia sanctorum meditationum, flores pionum desideriorum, folia vtilium locutionum, fructus bonorum operum. Et hic hortus est coram Deo, ad custodendum, ad irrigandum, ad inhabitandum.

**r** Quæ magis corda filiorum hominum ] id est, bonorum, supple, coram eo sunt, quasi dicat, si Dominus respicit mala, vt puniat; multò magis bona, vt remuneret, quia prior est ad miserandum, quād ad puniendum, vel ad condemnandum. Et misericordia superexaltat iudicium. *Fac. 2. c.*

**s** Non amat pestilens] id est, peccator, qui iam sedet in cathedra pestilentiae, & corruptus alias corrumpit verbo, & exemplo.

**t** Eum, qui se corripit] id est, à malo reuocat, vel super malo suo redarguit. *Amos 9. c.* Odio habuerunt in porta corripientem, & loquentem perfectè abominati sunt.

**u** Nec ad Sapientes graditur ] quia timet argui. *Ioan. c. 3. c.* Qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius.

**x** Cor gaudens] id est, bona conscientia.

**y** Exhilarat faciem] exteriorem ad literam, & etiam producit vitam. Vnde *Eccles. 30. d.* Iocunditas cordis hæc est vita hominis.

**z** In moerore animi] id est, in tristitia conscientia ægræ.

**a** Deijsitür] de alto virtutum spiritus, non solum facies. *Eccles. 30. d.* Tristitiam longè expelle a te, multis enim occidit tristitia, & non est utilitas in ea. Et intellige de tristitia seculi, quæ mortem operatur, vt dicitur *2. Cor. 7. c.*

**b** Cor Sapientis, &c.] qua doceatur, & doceat. Nam velle doceri prudentia est; velle docere charitatis. Et hæc duas virtutes continet in se Sapientia.

**c** Et os stultorum pascetur imperitia] id est, vanitate, & falitate. Quatuor sunt animalia, que pascuntur quatuor elementis. Salamandra igne, Hirundo aere, Halec aqua, Talpa terra; sic sunt quatuor stultorum genera, qui huiusmodi pascuntur, & viuunt. Inuidi & iracundi igne pascuntur malignitatis. Superbi & ambitioni aere vanæ laudis, & mundanæ dignitatis. Luxuriosi, & gulosi, aqua voluptatis. Cupidi & auari, terra temporalis prosperitatis.

**d** Omnes dies, &c. spiritu, id est, cuiuslibet iusti.

**e** Mali] malitia poenæ, id est, penales & laboriosi. Vnde *Gen. 47. b.* Dies peregrinationis vita meæ centum triginta annorum sunt parui & mali. Et *Eph. 5. d.* Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt, malitia poenæ de qua dicitur, *Mat. 6. d.* Sufficit diei malitia sua. Vel.

**d** Omnes Dies pauperis] virtutibus.

**e** Mali sunt], malitia poenæ & culpx.

*al. tca  
meleos*

Secura mens

# Liber Prouerbiorum.

## Cap. X V.

a Secura mens] bonorum, securitate spei, vel sine cura, & solicitudine temporali.

b Quasi iuge,] id est, continuum, & festuum, conuiuum, quia mens, quæ sine cura est, semper est in gaudio, & æterni conuiuij iam præsentit odorem. De quo conuiuio dicitur *Luc. 5.*

f. Relictis omnibus

surgens secutus est a. secura mens b quasi iuge conuiuum, c Melius est parum cum d timore Domini, quæ e thesauri magni, & insatiabiles, f Melius est vocare ad olera g cum charitate, quæ b ad vitulum saginatum; cum odio. Vir k iracundus l prouocat rixas, m qui patiens est mitigat suscitatas. n Iter pigrorum o quasi ibi erit de vino. Vnde & Dominus, qui dare vult huiusmodi vinum, præcipit

*Joan. 2. a.* Implere hydrias aqua. Conuiuæ huius conuiuij sunt virtutes, quæ omnes proprijs ferculis reficiuntur, sicut in corporali conuiuio omnia membra corporis reficiuntur. Vnde *Ester. 1. a.* Cùm implerentur dies conuiuij, inuitauit Rex qmnen populum, qui inuentus est in Suis, à maximo usque ad minimum, & iussit septem diebus conuiuum præparari, ecce iuge, in vestibulo horti, ecce festuum. *Glo.* exponit in malo sic.

a Secura mens] à timore Domini, i. sine cura vita spiritualis.

b Quasi iuge conuiuum] quia sine timore Dei mundi delitiae fruitur, sicut diues Epulo, qui induebatur purpura & byssos, & epulabatur quotidie splendide. *Luc. 16. e.* Hi sunt, qui dicunt, *Isa. 22. d.* Comedamus, & bibamus, cras enim moriemur. Et *Sap. 2. b.* Venite, & fruamur bonis, quæ sunt, vt amur creatura, tanquam in iuuentu celeriter, vel feliciter. Vino precioso, & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. In hoc conuiuio impinguantur, & roborentur omnia membra veteris hominis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, & huiusmodi, quæ *Gal. 5. d.* numerantur.

c Melius est parum] cibi, pecunia, scientia.

d Cum timore Domini,] id est, quo timetur Dominus filialiter, scilicet.

e Quæ thesauri magni, &c.] id est, quæ copia epularum carnalium, vel diuinarum temporalium, vel scientiarum secularium sine timore Domini, quæ nullo modo animam satiant, propter quod insatiabiles thesauri dicuntur secundum estimationem mundi, qui huiusmodi affluentiam thesauros & diuinas consuevit appellare. De hoc dicitur in *Psa. 36.* Melius est modicum iusto super diuinas peccatorum multas. Item *inf. 16. b.* Melius est parum cum iustitia, quæ multi fructus cum iniuste. Item *17. c.* Quid prodest habere diuinas, cùm sapientiam emere non possit?

f Melius est vocare ad olera] quæ sunt cibus omnium, etiam infirmorum. *Rom. 14. a.* Qui infirmus est, olus manducet,

g Cum charitate] cum qua modicum satis est, sine qua cetera nihil sunt. *1. Cor. 13. a.* Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam.

b Quæ ad vitulum saginatum] id est, impinguatum obesum ad literam.

i Cum odio] quasi dicat, gratius est modicum, quod datur cum hilaritate, quæ est signum amoris, quæ multum, quod datur cum tristitia, quæ est signum odii. *Seneca.* Multò gratius venit quod cum facili, quæ plena manu datur. Vnde *Ecc. 35. b.* In omni dato hilarem fac vultum tuum, & in exultatione sanctifica decimas tuas.

*My. 7. n.* Mysticè. Vitulus saginatus est Christus Dominus, omnium virtutum pinguedine saginatus, de cuius pinguedinis plenitude nos omnes accepimus, quem pater in reditu filij prodigi immolauit. *Luc. 15. d.* Melius est ergo cum charitate comedere olera, quæ cum odio accedere ad Eucharistram. *Modus est loquendi, quia illum bonum, istum vocat malum, 1. Corinth. 11. f.* Quicunque manduauerit panem & biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini.

*Mor. 1.* Moraliter. Olera sunt infirmorum opera, scilicet, simplex obseruantia mandatorum Dei. Vitulus saginatus, ardua opera perfectorum, scilicet, adimplecio consiliorum. Dicit ergo, quod melius est cum charitate seruare mandata, quæcum odio implere consilia. *Glo. 7.* Multò utilius est simplicis vita innocentiam cum charitate seruare, quæ virtutum ex-

teriorū fulgere miraculis, & interiorā mentis ab odiorum soribus non purgare.

k Vir iracundus] qui citè irascitur, & diu seruat iram.

l Prouocat rixas] id est, contentiones, & lites. *Iac. 1. c.* Ira viri iustitiam Dei non operatur.

m Qui patiens est, al. i semitigat suscitatas] pis. imò extinguit omnino sicut aqua ignem, *Infra 25. c. Sap. 10.* Patientia lenietur a. Princeps, & lingua mollis confringet duritiam.

n Iter pigrorum] quos piget operari iustitiam, vel facere pœnitentiam.

o Quasi sepes spinarum] id est, durum & asperum. Pigri De his enim cùm viam pœnitentia aggredi cogitant, animaduerunt, reunt amaritudinem pœnitentia, & quasi à sepibus spinarum uocant resiliunt. Vnde *inf. 22. b.* Dicit piger leo est foris, in medio à bono platearum occidens sum. Sunt autem quatuor, quæ præcipiue reuocant à bono proposito, scilicet, amor voluptatis, ambitio dignitatum, timor asperitatis, diffidentia persistendi. Sunt, & alia quatuor, quæ retardant, & quandoque omnino impediunt, scilicet, amor parentum, fiducia longioris vita, multitudo consiliariorum, timor propriæ debilitatis. Vel, n Iter pigrorum] est vita præsentis voluptatis.

p Sepes spinarum] spinosa, & pungentia desideria pigrorum. Vnde sicut sepes spinarum non transiunt absque lesionem pedum, sic nec præsens voluptas absque punctione affectuum. Quia autem delitiae præsentis vita spinæ sint, dicit *Job 30. b.* Elle sub sentibus delitias computabant. Vnde rusticus in luna fasce spinarum onustus, quid aliud est, quæ homo in mutabilitate præsentis vita sub onere præsentium voluptatum? *Num. 1. c.* Sicut spinæ se inuicem complectuntur, sic conuiuum eorum pariter potentium consumetur, quasi stipula ariditate plena.

q Via iustorum absque offendiculo,] quia recta, quia plana, quia lucida, quia secura; nam quicquid aduersitatis, vel difficultatis acciderit, a quo ferunt animo. Vnde *sup. 12. c.* Non contristabit iustum, quicquid ei acciderit. Ideo semper currunt iusti in via sua, quousque perueniant ad patriam. *Isa. cap. 40. g.* Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas, sicut aquila, current, & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient. Econuerso, via impiorum plena est spinis avaritiae, quæ suffocant semen. *Mat. 13. c.* Et gladiis detractionis. *Inf. 22. a.* Arma & gladius in vita superbi. Item laqueis adulatio[n]is. *Ecc. 9. b.* Communionem mortis scito, quoniam in medio laqueorum ingredieris, & super arma dolentium ambulabis. Item lapidibus contentionis, & obiurationis. *Ecc. 21. b.* Via peccantium complantata lapidibus. Item difficilis est. *Sap. 5. b.* Ambulauimus vias difficiles. Item tenebrosa, & lubrica, *Psal. 34.* Fiat via illorum tenebrosæ, & lubricum, &c. Ideo non est mirum, si ambulans in hac via impingit.

r Filius sapiens] expone ut *sup. 10. a.* Lætitiat patrem, & stultus homo despiciat matrem suam] carnalem vel spiritualem, scilicet, Ecclesiam, gratiam, doctrinam, quia non paret monitis, præceptis, & consilijs eius. Vel quia facit contra generationem suam. *Isa. 1. a.* Filios enutriui, & exaltaui; ipsi autem spreuerunt me.

s Stultitia gaudium stulto] id est, stultus gaudet de stultitia sua *sup. 10. d.* Stultus quasi per risum operatur scelus.

t Et vir prudens dirigit gressus suos] In viam rectam, quæ ducit in ciuitatem habitaculi. Contra *Iere. 10. d.* Scio, Domine, quia non est hominis via eius, nec est viri, ut ambulet, & dirigit gressus suos. Sol. Deus dirigit, auctoritatem, & gratiam infundendo; homo dirigit, cooperando.

u Dissipantur cogitationes] id est, ad diuersa variantur.

vbi non est consilium] id est, deliberatio sententia. Consilium enim nihil aliud est, quæ delibera sententia. Vel consilium Sapientum, vel sacræ Scripturæ. *of. 10. a.* Diuīsum est cor eorum, nunc interibunt. Vel sic, Dissipantur cogitationes] id est, cogitata non sortiuntur effectum, vbi non est consilium. y Vbi verò plures sunt consiliarij, confirmantur] id est, ad effectum bonum perducuntur. *inf. 20. c.* Cogitationes

nes consiliis roborantur, & gubernaculis tractanda sunt bella. Sed contra. Eccl. 6.2. Multi pacifici sint ibi, consiliarius autem unus de mille. Solutio. Unus, id est, Christus, vel unus, id est, constans, non variabilis, vel unus, id est, paucus. Bonum est enim multorum audire consilia, sed paucis aperire cor suum. a Lætatur ho-

mo in sententia oris  
sui,] quando credit  
se bene locutum  
fuisse: Humanum  
enim est, vt dicit  
Gloss. de sententia,  
quasi prudenter pro-  
lata, lætari. Sed verè,  
sapientis non solùm  
quod loquitur, sed  
in purus sermo n pulcherimus, fir-  
mitatem opportunita-  
tem loci & temporis, & personæ, cui loquitur, diligenter  
inquirit. Et hoc est, quod sequitur.

b Et sermo opportunus] id est, opportunè prolatus, id est,  
tempore & loco, & debito modo.

c Est optimus] Bonus, quia de bono thesauro cordis, Mat.  
13. g. Omnis scriba-doctus similis est patrifamilias, qui pro-  
fert de thesauro suo nova & vetera. Item melior, quia ad bo-  
num, id est, ad Dei honorem, & proximi ædificationem. Eph.  
4. g. Omnis sermo malus non procedat ex ore vestro, sed si  
quis bonus est ad ædificationem fidei, vt det gratiam audi-  
enti. Item optimus, quia congruens loco, tempori, & perso-  
na. Jn. 25. b. Mala autem in lectis argenteis, qui loquitur  
verbum in tempore suo. Optimi sermonis quinque sunt par-  
tes, scilicet, doctrina veritatis, exhortatio honestatis, confes-  
sio peccati, confessio laudis, & oratio. Vnde 1. Cor. 14.d. In  
Ecclesia, volo quinque verba sensu meo loqui, vt alias in-  
struam, quam decem millia verborum in lingua.

d Semita vitæ] gratia, per quam itur ad vitam glorie.

e Super eruditum] scientia & opere.

f Vt declinet de inferno nouissimo] id est, de poena nouissi-  
mae damnationis. Vel sic.

d Semita vitæ] id est, impletio consiliorum, quia via vitæ est  
obseruatio mandatorum.

e Super eruditum] id est, extra ruditatem sacerularis vitæ po-  
situm.

f Vt declinet] per humilitatem.

g De inferno, &c.] non est de omni inferno. Primus infernus  
est poena temporis; secundus poena Purgatorij; tertius po-  
ena inferni. Vel sic.

d Semita vitæ] id est, imitatio Christi, qui est vita animæ.

Ioan. 14. 2. Ego sum via, veritas, & vita.

e Super eruditum] id est, quemlibet perfectum Ioan. 12. d. Si  
quis mihi ministrat, me sequatur. Vel sic. Semita vitæ super  
eruditum, id est, crux super Christum, qui ex his, quæ passus  
est, didicit obedientiam. Heb. 5. c. De hoc dicitur 1/4. 9. b.  
Factus est principatus super humerum eius, Ioan. 19.c. Et ba-  
bulans sibi crucem, exiuit in eum, qui dicitur Calvariae, lo-  
cum. Vel sic. Semita vitæ super eruditum, id est, se quæ erudi-  
tum est semita vitæ.

b Domum superborum] id est, conuenticula hereticorum, &  
Ecclesiarum persecutorum, vel quorumcunque malorum.

i Demolietur Dominus] id est, subuertet, vel modò salubri-  
ter reducendo ad poenitentiam, vel in fine damnabiliter pro-  
piciando in poenam æternam. Vel domus superborum, est  
familia, vel corpus superborum, quam Dominus in fine de-  
molietur, id est, de mole propriæ iniquitatis condemnabit,  
quia superbiebant de bonis acceptis à Domino. Job 22. c.  
Quasi nihil possit facere Omnipotens, estimabant eum, cum  
ille impletisset domos eorum bonis.

Mas. 7.  
b. k Et firmos faciet terminos viduæ] id est, Ecclesia, pro qua  
mortuus est. Firmata est enim, & fundata Ecclesia supra fir-  
mam petram, ita ut subuerti non possit, sicut tribulationibus  
concuti possit. Est enim Arcturus, qui semper vergitur.  
Sed nunquam demergitur, & nauicula Petri fluctibus quatitur,  
sed non submergitur. Vnde Mas. 27. d. Vobiscum sum  
usque ad consummationem sæculi. Vel terminos viduæ, dicit  
primos fundatores Ecclesiarum, scilicet, Apostolos & Martyres  
& ultimos Prædicatores, qui erunt tempore ultimæ persecu-  
tionis, quos Dominus firmos faciet in fide & patientia. Vel  
termini viduæ sunt articuli fidei, quos Dominus firmos fe-  
cit, id est, per vniuersum orbem firmiter credi. Vel vidua  
est anima cuiuslibet iusti, pro qua sponsus suus, id est, Chri-

Hugonis Card. Tom. III.

stus ut illter mortuus est. Huius terminos & marchias, vbi  
solent hostes concurrere, id est, sensus, qui sunt in confinio  
corporis & animæ, firmos faciet Dominus, id est, stabiles;  
vel firmos, id est, clausos. Clausio enim sensuum est firmi-  
tas eorum, sicut clausio claustræ, vel castri firmitas eius est;

l Abominatio Dñi  
cogitationes, &c.]  
Iudæorū dicentium:  
qui autem odit munera, & viuet, n  
Per misericordiam & fidem y pur-  
gantur peccata; per z timorem au-  
tem Domini, declinat omnis à ma-  
lo. b Mens iusti meditabitur & Sa-  
pietia, & os impiorū, redundat ma-  
lis: d Longè est Dominus ab iispijs,  
Domino, vt eu-  
mat illud: consensus peccati, frigidum facit; opus, mor-  
tuum consuetudo, fœtidum. Vnde sup. 11. c. Abominabi-  
le est Domino cot præsum. 14. q. 14. q. 14. q. 14. q.  
m Et purus sermo] quo confessus est Petrus ipsum esse filium scri-  
Dei, Mat. 16. c. Tu es Christus filius Dei vivi. Iste sermo est psum  
& pulcherrimus] id est, fidelissimus.

o Firmabitur ab eo] id est, confirmabitur. Quod impletum  
est, ibidem cum Dominus respondit, Beatus es, Simon Bar-  
iona, quia caro & sanguis non reuelavit tibi, sed Pater metis  
qui in cælis est. Vel generaliter. m Putus sermo] à stultilo-  
quio, à vanitate, à falsitate, à detractione, ab adulacione, à  
duplicitate, à seurrilitate, à mendacio, à periurio, à falso  
testimonio, ab ociositate, à nugacitate, à superfluitate.

n Pulcherrimus] id est, tripli pulchritudine pulcher; Sen-  
tentia pulcher, veilitate pulchritudine pulcherrimus;  
Et talis sermo. o Firmabitur ab eo] id est, à Domino fructifi-  
catione eorum, qui audiunt, aut miraculorum coruscatio-  
ne, sicut legitur Mat. v. 1. d. Illi autem profecti prædicau-  
erunt vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante  
sequentibus signis. Vel, firmatur ab eo, in iudicio, quan-  
do omnibus bonis verbis præmia reddet condigna.

p Conturbat dominum suam] id est, familiam.

q Qui sectatur avaritiam] dicendo nimis comeditis, vel bi-  
bitis, aut nimis restringendo ei necessaria. Vnde sup. 11. d.  
Qui conturbat dominum suam, possidebit ventos, id est, litores.  
Et quidam dixit.

Seruorum ventres modio castigat iniquos  
Crumenæ largus, nulli largitur amico.

Vel. p Conturbat] id est, intrus & extræ turbat.

q Domum suam] id est, conscientiam.

r Qui sectatur avaritiam] id est, corde, & corpore sequitur.

s Qui autem odit munera] à corde, ab ore, à manu.

t Viuet] vita gracie in praesenti, & vita gloria in futuro

Jsa. 33. c. Quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiter-  
nis, id est, in splendoribus Sanctorum, qui ardentes in atmo-  
re Dei, & qui exutit manus suas ab omni munere. Inf. 12. b.  
Victoriam, & honorem acquiret, qui dat munera; animant  
autem aufert accipientium. Munera accepere ad nutrimentum  
mutuæ charitatis, bonum est, aut causa necessitatis;  
aliter malum est. Vnde Job. 15. d. Ignis deuorabit taberna-  
cula eorum, qui libenter munera accipiunt. u Per misericordiam  
Dei condonantis, & hominis animæ sua miserentis.  
x Et fidem, ] virtute formatam. y Purgantur peccata] q  
quoad culpam. Vel. u Per misericordiam] qua misericordia  
proximo affectu, & effectu.

x Et fidem] iustificantem.

y Purgantur peccata] quoad culpam, & quoad poenam.

Fide enim purgantur quoad culpam. Rom. 4. d. Arbitramur  
iustificari hominem per fidem sine operibus legis. Act. 15. b.

Fide purificans corda eorum. Misericordia purgantur quoad  
poenam. Luc. 11. f. Date eleemosynam, & ecce omnia mun-  
da sunt vobis. Inf. 16. a. Misericordia & veritate redimitur  
iniquitas. z Per timorem autem Domini] seruilem, vel ini-  
tialem, a Declinat omnis à malo] culpæ & poenæ. Timor  
enim describitur esse fugia mali. Eccl. 27. a. Si non in timore  
Domini tenueris te instanter, citè subuertetur domus tua.

b Mens iusti, &c.] vt eam sentiat corde, & doceat ore. Vel  
Sapientiam, id est, Christum, vt eum imitetur.

c Os impiorum redundat, &c.] ex nimia exuberantia cor-  
dis. Matb. 12. c. Ex abundantia cordis os loquitur. d Lon-  
gè est Dominus &c.] Ideo non audiuntur ab eo. Sed con-  
tra, Ier. 23. c. Corium & terram ego impleo. Item Act. 17. f.

dicteus

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XVI.

dicitur : Quamvis non longè sit ab unoquoquè nostrum , in ipsò enim viuimus , mouemur , & sumus . Item Deus ubique est , ergo non longè ab impiis . *Psal.* 138 . Si ascendero in cœlum , tu illic es ; si descendero in infernum , ades . Sol . Deus ubique est potentia , essentia , præsentia , sed longè à malis , gratia . *Eccles.* 15 . b .

Longè abest à superbia , & dolo . Alio modo propè est Deus malis , scilicet , per flagellationem , *Psal.* 94 . Quadragesima annis proximus fui , generatio ni huic , &c . Sed iustis prope per gratiam . Omnibus autem prope per vita susceptionem , & temporalium collaborationem .

*C A P. XVI.*

*Omnis p[ro] est animū p[re]parare, t[em]ponem.*

A  
al. t  
ani-  
mam.

Oratio-  
nes ma-  
lerum  
Deus  
non au-  
dit.

Quarite Dominum , dum inueniri potest ; inuocate eum , dum prope est .

a Et orationes iustorum exaudierunt , quia prope ipsum sunt . Conuersatio enim eorum in cœlis est . *Pbil.* 3 . d . *Psal.* 144 . Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate . *Isa.* 65 . d . Antequam clament , ego exaudiem eos , adhuc illis loquentibus , ego exaudiem . Orationes autem malorum non audit Dominus . Primo , quia ipsi non audiunt legem Domini *Infra.* 21 . b . Qui declinat aures suas , ne audiat legem ; oratio eius fieri execrabilis . Secundo , quia non audiunt pauperes , *inf.* 21 . b . Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis , & ipse clamabit , & non exaudietur . Tertiò , propter malitiae oppositionem . *Thren.* 3 . e . Opposuiti nubem tibi , ne transeat oratio . Quartò propter malitiam operum . *Isa.* 1 . d . Cùm multiplicaueritis orationes vestras non exaudiem ; manus enim vestre sanguine plenæ sunt . Sed nota , quod humilitas fidelis comes est orationis , quæ ipsam dicit ante Deum , & exaudire facit eam . *Eccles.* 35 . d . Oratio humilantis se nubes penetrabit ; & donec propinquet , non consolabitur ; & non discedet , donec Altissimus aspiciat .

b Lux oculorum latificalt animam , ad litteram , ut patet in *Tab.* 11 . c . Vel , Lux oculorum interiorum , scilicet , intellectus , & affectus , id est , gratia . Latificalt animam , in præsenti , spe ; in futuro , re . *Eccles.* 11 . c . Dulce lumen , & delectabile est oculis videre Solem . Alia translatio habet , [Videns bona oculus delectat cor , ] Bona , id est , Deum , in quo videntur omnia .

c Fama bona impinguat ossa ] animæ , id est , virtutes . Boni enim videntes , vel audientes bona alicuius , gaudent inde , & laudant Deum , & sic merentur , & ita impinguant se de pinguedine aliorum .

d Auris , quæ audit ] & exaudit obediendo .

e Incrépationes vitæ ] id est , correctiones verborum , vel verberum , quæ ducunt ad vitam gratiæ , & gloriæ . *Luc.* 21 . d . In patientia vestra possidebit animas vestras .

f In medio Sapientium commorabitur ] ut audiendo Sapiens fiat . *Eccles.* 6 . d . Si inclinaueris aurem tuam , excipies doctrinam ; & si dilexeris audire , sapiens eris . Sicut enim emptores pannorum illuc libenter vadunt , vbi sciunt multitudinem pannorum meliorum venantium ; & emptores equorum , vbi sciunt multitudinem equorum venantium ; & venatores , vbi sciunt frequentiam ferarum : Sic boni discipuli , qui sunt veri venatores veritatis , & honestatis , libenter commorantur in multitudine Sapientum , qui verbo docent veritatem , & exemplo honestatem . Vnde dicitur *Eccles.* 6 . d . In multitudine Presbyterorum prudentium sta , & Sapientia illorum ex corde coniungere , ut omnem narrationem Dei possis audire , & prouerbia laudis non effugiant a te .

g Qui abiicit disciplinam ] verberum , vel verborum .

b Despicit animam suam ] quia disciplina ianitor est domus nostræ tenens clauem , nec sinit intrare indignos . Est etiam propugnator tenens gladium euaginatum super latrunculos primorum motuum . Est etiam mundatrix domus conscientia : Et ideo , qui abiicit disciplinam , despiciat animam suam , quia expellit ianitorem suum , & propugnatorem , & mundatricem omnium sordium eius , ac custodem fidelissimum .

i Qui autem acquiescit ] intellectu , & affectu . & Incrépa-

tionibus ] verberum , & verborum : sicut Paulus *Ad. 9 . a .* / Possessor est cordis ] sui , id est , Dominus , quia cogit illud , contra consensum proprium , & propriam voluntatem , quia non vult liberum esse , sed sequi aliorum voluntatem , & sensum . Vnde *inf.* 19 . b . Qui possessor est mentis , diligit animam suam . m Timor Domini ] scilicet , seruili , initialis , filialis . n Disciplina Sapientia est , id est , disciplinatum facit , & Sapientem . Vnde *Psal.* 118 . Confige timore tuo carnes meas , id est , carnales concupiscentias . Differunt autem Scientia , Sapientia , Disciplina , Prudentia , & Consilium . Scientia consistit in cognitione veritatis vniuersiusque rei . Sapientia , in sapore bonitatis . Disciplina , in mortificatione prauitatis . Prudentia , in electione boni præcogniti , & fuga mali . Consilium , in deliberatione sententia . Timor igitur , quia expellit peccatum ab anima , Sapientiam introducit : quia tunc anima potest saporare tes omnes , & bonas , & malas , secundum saporem proprium . Corrigit etiam timor superbiā carnis , & spiritus , & ideo recte dicit *Salomon.* Timor Domini , quo timetur Dominus , disciplina Sapientia , id est , disciplinata Sapientia .

o Et gloriam præcedit humilitas ] sicut vallis montem . Ut sicut non potest quis ascendere in montem , nisi per vallem ; sic nec potest quis ascendere in gloriam , nisi per humilitatem . *Luc.* 14 . c . Qui se humiliat , exaltabitur . *Matth.* 18 . a . Nisi conuersi fueritis , & efficiamini , sicut parvuli , non intrabitis in regnum cœlorum . Præcedit humilitas gloriam , non solum tempore , sed ordine , & merito , & causa . Vnde quantum maior fuerit humilitas , tanto maior erit gloria , ut patet in Domino Iesu , qui super omnes fuit humilis , & super omnes gloriosus ; & post ipsum Beata Virgo . Est etiam humilitas prima virtutum in p[re]nitidine , fides in conuersione , charitas in operatione . Si quis autem bene adquerat , octo bona inueniet , quæ facit iustitiam . Primum est meditatio Sapientia . Vnde dictum est . Mens iusti meditatur Sapientiam . Secundum est orationis exauditio . Ibi : Et orationes iustorum exaudierunt . Tertium est laetitia in Deo , Ibi : Lux oculorum latificalt animam . Quartum est bona fama exultatio . Ibi : Fama bona impinguat ossa . Quintum est obedientia incrépationis . Ibi : Auris , quæ audit incrépationes , &c . Sextum est timor Dei , Ibi : Timor Domini , &c . Septimum est humilitas . Octavum gloria , Ibi : Et gloriam præcedit humilitas .

*E X P O S I T I O C A P. XVI.*

*Omnis p[ro] est animū p[re]parare, t[em]ponem.*

*Omnis p[ro] est animū p[re]parare, t[em]ponem.* ] Multa moralia posuit Salomon , sed quoniam humilitatem quæ est propriæ vilitatis cognitione , sequitur confessio peccatorum . Et quia ante dixit . Gloriam præcedit humilitas . Ideo primo agit de confessione peccati , dicens .

p Hominis est animum ] vel animam , p[re]parare . *Interl.* ex libero arbitrio . Sed contra . *Ioan.* 15 . a . Sine me nihil potestis facere . *Rom.* 9 . b . Non est volentis , neque currentis ; sed Dei misericordis . *Phil.* 2 . b . Deus est , qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate . *Cor.* 3 . b . Non quod simus sufficietes cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis , sed sufficientia nostra ex Deo est . *Isa.* 26 . c . Omnia opera nostra operatus es in nobis , Domine . *Solutio.* Animam p[re]parare , & gratia Dei est , & liberi arbitrij . Gratia Dei per auctoritatem , & operationem ; liberi arbitrij per consensum , & cooperationem . Adiutores enim Dei sumus . *I. Cor.* 3 . b . Vnde Paulus . *I. Cor.* 15 . b . Abundantiū omnibus laborauit , non ego autem , sed gratia Dei mecum . Ideo h[oc] , quæ sunt gratia operantis , & liberi arbitrij cooperantis , aliquando attribuuntur gratia Dei propter operationem . Vnde *Psal.* 50 . Domine , labia mea aperies . *Iere.* 31 . c . Conuerte me , Domine , & conuertar ad te . Item *Psal.* 84 . Conuerte nos , Deus salutaris noster . Aliquando libero arbitrio propter cooperationem . Vnde *Psal.* 80 . Dilata os tuum , & implebo illud . *Jacob.* 4 . b . Appropinquate Deo , & appropinquabit vobis ; emundate manus , peccatores : purificate corda , duplices animo . *Zach.* 1 . a . Conuertimini ad me , dicit Dominus exercituum , & conuertar ad vos . Debet autem homo animam p[re]parare , ut speculum , tergendo poenitidine , lauando lacrymarum imbre , sanctificando oratione , solidando meditatione , mundando à terrena sollicitudine . Item ut vas profundando humilitate , dilatando charitate , religando castitate , foeces ejiciendo confessione . Sic debet p[re]parari animus . Ad h[oc] autem debet p[re]parari , scilicet , ad recipiendam gratiam . *I. Reg.* 7 . a . Præparate corda vestra Domino , & seruite illi

soli

soli. Item ad tentationem tolerantiam Eccles 2. a. Fili; accedens ad seruitutem Dei, &c. Item ad saltandum, & plangendum eoram verbo Dei, quod est quasi cantatio delectabilis & lamentabilis. Vnde Mat. 11. b. Cecinimus vobis, & non saltastis: lamentauimus, & non planxitis.

a Et Domini ] est [gubernare linguā] a & Domini gubernare linguam: ad loquendum bona & utilia, & tacēdum mala, & iniuria. In quo patet lingua & agitudo magnitudo, quæ tanto gubernatore indiget. Iaco. 3. b. Nullus hominum linguam domare potest. Est enim inquietum malum, &c. Vel sic, [Domini est gubernare linguam,] id est, dirigere sermonem loquentis usque ad cor audientis, quod non potest facere loquens.

b Omnes viæ ] id est, actiones [hominum] tam bonorum, quæ malorum.

c Patent oculis eius] id est, notæ sunt ei ad remunerandum, vel ad puniendum. Oculi Domini sunt iustitia, & misericordia, quibus respicit bonos, & malos. Illos iuste, & misericorditer, id est, supra meritum præmia dō; istos iuste, & misericorditer, id est, citra meritum puniendo.

d Spirituum] id est, cogitationum.

e Ponderator est Dominus] vt singulas cogitationes & quo iudicio puniat, vel præmet. Vel sic.

f Spirituum] id est, animarum.

g Ponderator est Dominus] id est, fecit eis pondus Job 28. d. Qui fecit ventis pondus. id est, animabus corpus. Vel [Spirituum pōderator est Dominus] id est, virorum spiritualium, quibus confert pondus, & stabilitatem mentis contra aduersa Isa. 40. c. Quis mensus est pugillo aquas, & cælos palmo ponderavit? Vel [Spirituum ponderator est Dominus] id est, intentionum, iuxta quarum pondus iudicat ipse opera. Vnde Ambrosius. Intentio tua operi tuo nomen imponit. Quod patet in vidua mitte in gazophylacium duo minuta. Luc. 21. a. De qua dixit Dominus. Verè dico vobis, quod vidua hæc pauper plus omnibus misit, id est, ex pluris intentione, vel deuotio. Vel [Spirituum ponderator est Dominus] id est, discretor spiritualium, & carnalium affectionum. Heb. 4. c. Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipi, & pertingenſ usque ad diuisionem animæ, ac spiritus, compagnum quoque & medullarum, & discretor cogitationum cordis.

h Reuela Domino opera tua,] id est peccata, quæ propriè sunt opera hominum. Per confessionem enim peccata reuelata, siue discooperta, statim aufugiunt, vt latrones, nuditatem, & turpitudinem suam erubescant. Item reuelanda sunt Domino peccata, sicut pauperes vlera sua monstrant transuentibus. Hæc est enim efficacissima apud Deum intercessio, scilicet, misericordiarum ostentio. Vel [Reuela Domino] non mundo [opera tua] bona. Etiam si manifestare oportet propter officij necessitatem, non propter hominum laudes, sed propter Dei gloriam, & proximi utilitatem manifestanda sunt, Mat. 5. b. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra, &c.

i Et dirigentur. Ad Deum.

j Cogitationes tuæ] non tantum opera.

k Vniuersa propter semetipsum,] id est, sola bonitate sua gratuità, non necessitate, aut sua fione, aut merito.

l Operatus est Dominus] Deus Trinitas. Nihilominus etiam vniuersa operatus est Dominus, propter hominis utilitatem.

m Impium quoque] id est, Diabolum cum toto corpore suo expectat.

n Ad diem malum] id est, iudicij, ip quo malos male perdet. Vnde Job 21. d. In diem perditionis seruantur malus, & ad diem furoris ducetur.

o Abominatio est Domini omnis arrogans] quadrupliciter, ex se pro meritis, falso, plus omnibus. Ecc. 10. a. Odibilis coram Deo, & hominibus superbia.

p Etiam si manus ad manum fuerit, applicata, nihil operans.

q Non erit innocens] id est immunis à peccato, quia sola

voluntate peccatur. Properet innoeetis est, qui nec facit miserum, nec relinquit miserum. Vnde si non faciat, non ideo erit innocens, si relinquat. De hoc sup. 11. c. Manus in manu non erit innocens malus. Manus enim in manu est, cum bona opera male intentioni iunguntur. Nnde Mat. 6. a. Vesciat finis

stræ tua, quid facias dextera tua, q[ui] Initium vita bona] i. via spiritualis, & Facere iustitiam] naturale, quæ dicit. Quæunque vultis, vt faciant vobis homines; & vos eadem facite illis. Mat. 7. b. Consummatio verò iustitiae est, nulli facete, quod sibi nolle fieri, quæ est altera pars iustitiae naturalis: Tob. 4. c. Vel [Initium vita bona,] spiritualis: ] facere iustitiam] de seipso tanquam de latrone. Psalm. 88. Iustitia, & iudicium præparatio sedis tui. 1/a. 26. d. Iustitiam non fecimus in terra nostra, ideo non ceciderunt habitatores eius. Vel [Initium vita facere iustitiam] id est, obseruatio mandatorum est initia iustitia, impletio confessorum, est consummata iustitia. f Accepta autem apud Deum, est iustitia. t Magis quæ immolare hostias] quia iustitia per se, & semper est bonum & acceptum Deo; sed non immolare hostias. Vnde Ecc. 5. d. Melior est obedientia, quam stultorum victimæ. Vel quia in huiusmodi iustitia, sicut in obedientia mactatur proprius sensus & propria voluntas, in immolatione verò hostiarum caro aliena mactatur, vt dicit Gregorius super illud. r. Reg. 15. e. Melior est obedientia, quam victimæ. Of. 6. e. Misericordiam volo, & non sacrificium. Tamen dicit Ecc. 35. a. Salutare sacrificium attendere mandatis. Et concordat glo. quæ dicit hic: Melius est in simplici conuersatione Deo seruire deuotè, quam multis abundare virtutibus, & proximorum facta despicer. u Misericordia] Dei miserentis.

v Redimitur iniquitas] i. peccatum, & quoad culpam, & quoad poenam. Vbi enim veritas confitentis concurrit misericordia Saluatoris, ibi est regnissio peccatorum; quia tune fit pax inter Deum & ipsum peccatorem. Vnde Psalm. 84. Misericordia, & veritas obuiauerunt sibi, scilicet in confitente; & statim iustitia, & pax osculata sunt, in signum reconciliationis. Vel sic.

w Misericordia] id est, operibus misericordia.

x Et veritate] id est, discretione operum.

y Redimitur iniquitas] quoad poenam. Vnde Dan. 4. e. Redime peccata tua eleemosynis. Vel.

z Misericordia] Christi in primo aduentu liberante à culpa.

aa Et veritate] eiusdem in secundo aduentu liberante ab omni corruptione, & pœna. y Redimitur] i. tollitur. x Iniquitas, Electoru totaliter. Vel. u Misericordia] habita proximo.

bb Et veritate,] facta in nobis. y Redimitur iniquitas] i. anima pro iniquitate supplicij obnoxia. a Et in timore Domini tripli, seruili, qui est poena; initiali, qui est erubescencia; filiali, qui est offendæ. b Declinatur à malo] i. à peccato,

c Cùm placuerint Dño viæ hominis] i. cogitationes, affectiones, locutiones, operationes. d Inimicos quoq; eius cōuertet ad pacem] i. ab insultu, & impugnatione eius cessare faciet. Vel [cōuertet ad pacem] pectoris. Tanta est enim sanctitas religiosi diuinæ & tantæ virtutis, vt pleriq; hi, qui foris sunt, i. infideles eam venerantur, & cum his pacem habeat, quos considerant Deo perfectè seruire, quamvis religione discordent, vt patet in Ioseph: Gen. 41. e. Et in Tobias: Tob. 1. b. Et in Moyle: Exo. 2. b. Et in Daniele: Dan. 4. g. Sæpè etiam persecutores non solū ad pacem, sed etiam ad fidem conuertuntur, propter deuotionem iustorum. e Melius est parum cum iætitia] mentis, id est, cum hilaritate, & serenitate bona conscientia. j Quæmulti fructus cum iniquitate] Psal. 36. Melius est modicu iusto & parum cum iætitia mentis, quam multum cum iniquitate.

ff Primo, propter periculum male expendendi; quia vbi multæ sunt opes, & multi, sunt qui comedunt eas: Ecc. 5. e. Secundò, propter peccatum male retinendi. Vnde Ecc. 11. b. Si diues fueris, non eris immunis à delicto. Tertiò, propter bonum pacis; quia diuitia istius seculi non possunt haberi

# Liber Prouerbiorum.

fine perturbatione, & sollicitudine maxima, quæ tamē diuitibus est consolatio. Vnde *Luc. 6. d.* Vx vobis diuitibus, qui hic habetis consolationem vestram. *a* Cor hominis disponet viam suam ] i. vitam suam. *b* Sed Domini est dirigere gressus eius] i. opera moderari, & ad rectum finem perducere, vel charitate informare. Hoc est, quod *a* Cor hominis disponet viam suam, sed *b* Domini est dirigere gressus eius. *c* Diuinatio in *d* labijs Regis, in *e* iudicio *f* non errabit os eius. *g* Pondus & statera *h* iudicia Domini sunt, & *b* opera eius i. omnes lapides seculi. *k* Abominabiles Regi *l* qui agunt impiè: *m* quando iustitia firmatur solium. *n* Voluntas Regum labijs Regis ] Id est, Christi: Et ideo, *e* In iudicio, *j* futuro, vel quo occultè iudicatur, modò hunc vocando ad pénitentiam, illum dimiendo, hunc affligendo, illum sublimando. De quo *Rom. 1. r. d.* O altitudo diuinarum Sapientia, & scientia Dei, quam incomprehensilia sunt iudicia eius! &c. *f* Non errabit os eius ] id est, nihil falsi exhibit de ore eius. Non enim secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet; sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terra. *i. a. 1. a.* Vel sic. *c* Diuinatio] Id est, diuinorum. *f* Vatum gentilium responsio *d* In labijs Regis] i. in dispositione Regis, id est, Christi. De quo *Psalm. 7. 2.* Deus iudicium tuum Regi da, &c. Hic Rex non solùm sermones suorum dirigit, sed etiam diuinos, i. vates gentilium quid respondeant interrogantibus, disponit, teste *Michea*, qui ad deceptionem Achab dicit Spiritum missum à solio Dei, qui ora Prophetarum eius adimpleret falsitatem. *3. Reg. 22. d.* Sic exponit *gl.* Item potest exponi sic. *c* Diuinatio] Id est, diuinorum narratio, non fabularum. *d* In labijs Regis] Id est, Prælati, vel Doctoris, vel cuiuslibet iusti scipsum bene regentis. Et ideo. *f* Non errabit, &c. Ialios iudicando, vel in iudicio futuro, quia veritas dirigit eum. *Hieronimus* dicit, quod diuinatio nunquam in bonam partem accipitur, nisi hic. Vnde cùm Symon magus veller Petro ostendere Idola sua esse Deos, quia futura prædicebant, respondit Petrus: *Aliud est diuinatio, & aliud diuinitas.* *g* Pondus & statera, &c.] Id est, iudicia Domini æqua & iusta sunt; quia omnia facit in numero, pondere, & mensura. *Sap. 11. d.* In numero contra singularitatem, in pondere contra levitatem, in mensura contra superfluitatem. *b* Et opera eius] sunt pondus & statera, i. tantâ æquitate facta, quanta deprehenditur in ponderibus, & statera. *i* Omnes lapides] Id est, dura & aspera flagella, quæ videntur patientibus iniqua, sunt pondus & statera, i. æquitate iudicij ponderata & librata. Vel per lapides eius, significantur viri sancti, graues grauitate constantia contra ventum adulatio- nis, & detractionis. *luxta illud Psalm. 1. 4.* In populo graui laudabo te. De quibus dicitur *Deut. 8. b.* Dominus Deus tuus introducit te in terram bonam, &c. cuius lapides ferrum sunt, de cuius montibus æris metallum fodiuntur. Hi lapides pondus sunt & statera, id est, æqui & iusti. Et dicuntur lapides sacerduli, quia durant in seculum, vel quia sustentant seculum, sicut columnæ lapideæ domum. *k* Abominabiles Regi ] Id est, Christo, vel Prælato, vel Principi, vel cuiilibet iusto, regnum cordis, & oris & manus bene regenti. *l* Qui agunt impiè, i. contra pietatem, vt hæretici; vel qui dentibus, & unguibus in alios desæviunt, vt detraçtores; vel qui seipso occidunt per iracundiam; vel qui Deum impugnant per superbiam. *m* Quoniam iustitia firmatur solium ] i. sedes regni. Vnde *Inf. 25. a.* Ausper impietatem de vultu Regis; & firmabitur iustitia thronus eius. Econuerso per iniustiam perditur regnum. Vnde *Eccles. 10. a.* Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos, sicut patet in Saul & Roboam. *n* Voluntas Regum labia iusta, i. labia iusta placent Regibus, i. iustis, se & alios bene regentibus, de quibus. *Luc. 10. d.* Multi Reges & Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Sunt autem multi, qui se Reges & Prælatos estimant, cùm reuera non sint, nisi nomine tenus; re autem piratæ vel latrones. Vnde Alexandro quærenti à quodam pirata, quare deuastaret mare? dicitur ille pirata respondisse, Ego, quia paruæ scaphæ mare deuasto, dico pirata; tu vero, quia classe magna

# Cap. XVI.

totum orbem deuastas, diceris Imperator. Et Socrates videns præpositos cuiusdam Principis ducere quandam latronem ad patibulum, dixit: Magni fures paruæ latronæ suspendunt. *o* Qui recta loquitur ] Id est, recte, [ dirigeretur ] vt rectis gressibus operum perueniat ad vitam æternam. Econuerso,

Vir linguosus non *Psalm.*

diligetur. *p* Indignatio Regis *q* nuncij mortis, & vir *r* Sapiens placabit t. eum. In *s* hilaritate vultus Regis t. vita, & u. clemencia eius x. quasi imber serotinus. *y* Posside Sapientiam, z. quia auro melior est; & *a* acquire prudentiam, quia pretiosior est argento. *b* Semita iustorum c. declinat mala, d. custos animæ suæ e. seruat t. vitam suam.

*139.*

*Ante omnia opera tua verbum verax p. Indignatio Regis nuncij mortis] ad literam, i. ira Regis C nunciat mortem illis, quibus irascitur. viam*

*Vel sic, [Nuncij mortis] sunt, [Indignatio Regis] vt patet in illo, qui nunciauit David mortem Saulis. *1. Reg. 1. a.* Et in illis, qui nunciauerunt eidem mortem Isboseth. *2. Reg. 4. c.**

*Mysticè. q Nuncij mortis] sunt Angeli Sathanæ, omnes mystici hæretici, vani philosophi, detractores, adulatores, omnes mali suggestores. Hi sunt [Indignatio Regis] æterni, quia offendunt eum, & eis Dominus indignatur; tamen non negatur eis pénitentia, dum fuit in via. Vnde sequitur.*

*r Et vir Sapiens placabit eum] scilicet Reges, sicut Iacob, Esau, præmissis muneribus. *Gen. 33. b.* Et Abigail. David. *1. Reg. 25. d.**

*s In hilaritate vultus Regis vita] Id est, securitas vita, vt patet in *Hester* & *Iuditb.* Vel.*

*Mysticè. t In hilaritate vultus Regis] scilicet Christi ve- nientis ad iudicium.*

*u Vita] quia quicunque viderint vultum Christi hilarem, viuent cum eo in æternum. Soli enim Electi eum videbunt placatum, quem reprobi videbunt iratum. Omnes autem videbunt eum secundum humanitatem. *Jsa. 40. b.* Videbit omnis caro salutare Dei nostri.*

*v Et clementia eius] Id est, lenitas.*

*x Quasi imber serotinus] qui in Iudea iam maturis messibus venire consuevit. Imber temporaneus datur ad germinandum, & serotinus ad maturandum. Imbris ergo serotino comparatur clementia Christi, quia germina bona vita, id est, initia ad maturitatem perseverantia perducit. Ipse enim vtrunque dat, & germen, & maturitatem, i. & velle & perficere. *Pbi. 2. b.* Deus est, qui operatus in nobis & velle, & perficere pro bona voluntate. Hoc est, quod dicitur, *Deut. 11. b.* Dabit Dominus pluuiam terræ vestre temporanæ & serotinam, vt colligatis frumentum, vinum, & oleum. *y* Posside Sapientiam] quasi artem viuendi, i. ipsam solam reputatam possessionem. Vel [Posside Sapientiam] i. intra in corporalem possessionem Sapientæ, pedem intellectus ponendo in veritate per fidem, & pedem affectus in bonitate per charitatem. *z Quia auro melior est] vt dictum est, supra. 8.**

*a Et acquire Prudentiam, quia pretiosior est argento] Differt Sapientia à Prudentia; quia Sapientia est virtus, qua sapiunt res, prout sunt, mala male, bona bene, & optima optimè; Prudentia vero est virtus electiæ boni, & fugitiæ mali. Item Sapientia est de his, quæ ad fidem pertinent; Prudentia vero de his, quæ ad mores pertinent informandos. Item Sapientia est de diuinis; Prudentia de humanis. Primo modo tam Sapientia, quam Prudentia virtus est, Duobus alijs modis in genere cognitionis sunt. Comparatur autem Sapientia auro, Prudentia argento: quia sicut aurum præfertur argento in valore; sic Sapientia Prudentia. Nam Sapientia regitur contemplativa vita; Prudentia activa.*

*b Semita iustorum] Id est, obseruatio consiliorum & supererogationum.*

*c Declinat mala] Id est, illicita & peruersa, à quibus longè vadit.*

*d Custos animæ suæ] Id est, qui custodit animam suam à Damnonum suggestione, à carnis voluptate, à mundi vanitate, qui sunt latrunculi Syriæ, & latrunculi Moab, & latrunculi Ammon, de quibus *4. Reg. 24. a.* Syria interpretatur sublimis. Ecce Diabolus superbus. Moab ex patre, ecce voluptas carnis. Ammon iniquus, vel onerans, ecce mundus. e Seruat vitam suam] f. gratia, vt tandem transeat ad vitam gloriarum.*

*Contritionem*

**a** *Contributionem*] qua quis conteritur, vel alium conterit.  
**b** *Præcedit superbia*] quæ est initium omnis peccati. *Ecc. 10.*  
**b**. *Vt patet in Nabuchodonosor, qui propter superbiam suam factus est bos. Dan. 4.f.* *Vel [contributionem gehennæ] in qua conteretur simul corpus, & anima[præcedit superbiam, ] qua receditur à Deo, Nunquam enim Deus permitteret sic conteneri hominem, nisi prius recessisset ab*

**a** *Contributionem b præcedit superbiam, c & ante ruinam exaltatur spiritus. d Melius est humiliari e cum mitibus, quām f diuidere spolia cum superbis. g Eruditus in verbo + b reperiet i bona, & qui k sperat in Domino, l beatus est. m Qui sapiens est corde, n appellabitur prudens; & o qui dulcis est eloquio, p maiora reperiet, q Fons vitæ r eruditio possidentis, s doctrina stultorum t fatuitas. u Cor Sapientis erudit os eius, & x labiis + eius addet gratae verò quia in imo est, non timet ruinam, aut casum. Job. 30.c. Eleuasti me, & quasi super ventum ponens elisti me validè. d Melius est humiliari ] id est, humilia pati, & viuere abiectè, & viliter. e Cum mitibus ] id est, cum mansuetis. f Quām diuidere spolia cum superbis] quasi dicat, melius est pati iniuriam cum humiliis, & capiori, quām irrogare alijs, & cum superbis ditari. *Psal. 83.* Elegi abiectus esse, &c. Item *Heb. 11. e.* fide Moyses grandis factus negauit se filium Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quām temporalis peccati habere iocunditatē. g Eruditus in verbo] doctrinæ, aut prædicationis. h Reperiet] sibi & auditoribus. i Bona] gratiæ, & gloriæ, quæ sola querit. k Et qui sperat in Domino, licet non nouerit prædicare, aut docere. l Beatus est iam spei securitate, tandem rei veritate. *Jsa. 50.d.* Quis ambulauit in tenebris, & non est lumen ei: Speret in nomine Domini, & inuitatur super Deum suum. m Qui sapiens est corde] id est, cui sapient res, prout sunt, licet nesciat prædicare. n Appellabitur prudens] & est in veritate; quia scit eligere bonum, & reprobare malum. *Beda* sic exponit.*

**m** Qui sapiens est corde] solum, id est, qui Sapientiam fidei, quam didicit, corde-custodit, meritò nomen prudentis accipit. Sed qui eandem Sapientiam doctè prædicare, & contra hæreticos defendere nouit, majoris laboris præmia digniora percipiet. Hoc est, quod legitur *Mat. 5.c.* Qui fecerit sic, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. *i. Timoth. 5. c.* Qui bene præsunt Presbyteri, duplice honore digni habeantur, maximè quia labor in verbo, & doctrina. o Et qui dulcis est eloquio, ] prædicando, exhortando, corrigoendo, hæreticos resistendo. p Maiora reperiet] præmia, scilicet, quām Sapientis corde tantum, quia habebit aureolam Prædicatorum, quod non ille. Vnde *Dan. 12. b.* Qui dotti fuerint, fulgebunt, quasi splendor firmamenti; & qui ad iustitiam erudiant multos, quasi stella in perpetuas æternitates. Sed ex hoc videtur, quod aureola augeat præmium, quod tamen non conceditur. Sol. Reuera aureola non arget præmium. Et quod hic dicitur, ] maiora reperiet] præmia, id est, plura, quia auream, & aureolam, ille autem tantum auream. Vel sic[maiora reperiet] præmia, quām meruerit. Vel[Qui dulcis est eloquio, maiora reperiet] quia pluribus prodest. *Ecc. 6.a.* Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos. q Fons vitæ scilicet, gratiæ, & gloriæ. r Eruditio possidentis ] ipsam eruditionem, id est, habentis interius in corde per intellectum, & affectum; & in opere per effectum. Ex tali quippe eruditione oritur vita gratiæ, & gloriæ. s Doctrina stultorum] qui non faciunt, quod docent. t Fatuitas] id est, fatua sine sapore, quia nec ipsi ædificantur ex ea, nec ædificant audientes. His dicitur *Jsa. 42. d.* Qui multa vides, nonne custodies? & qui apertas habes aures, nonne audies?

u Cor Sapientis erudit os eius] vt discrete, & modestè, & utiliter loquatur, non turpiloquium, aut stultiloquium, aut scurrilitatem, aut vanitatem; aut mendacium, aut detractionem, aut adulacionem, sicut dicit Apostolus. *Eph. 4. g.* Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat; sed si quis bonus est, ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Similiter cor stultorum docet os eorum, sed stultitiam, aut malitiam. *Job. 15.a.* Docuit iniquitas os tuum, & imitari linguis blasphemantium. Item *Jere. 9. b.* Docuerunt linguas

suas loqui mendacium.

x Et labijs eius addet gratiam ] id est, loqua eius erit gratiofa. Nam qui sapienter, & affectuose loquitur, libenter audiatur. Vnde *inf. 22. b.* Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum, habebit amicum Regem.

y Fauus mellis verba compoſita ] id est, donis gratiarum ac

tiam. z Fauus mellis verba compoſita : z dulcedo animæ a sanitas osfiūm. Est b via, quæ videtur homini recta: & c nouissima eius ducunt

ad mortem. Anima d laborantis e laborat sibi, f quia compulit eum os suum. Vir + g impius h fodit malum, & in i labijs eius k

ignis l ardetcit. m Homo peruersus n suscitat lites, o & verbo-

sus p separat Principes. Vir q ini-

quus r lactat amicum suum, & s

ducit eum t per viam non botam.

x Dulcedo animæ, ]

id est, cordis munditia, operis innocentia, oris modestia.

a Sanitas ossium] id est, virium naturalium, quæ ex his ro-

borantur. Econtrario virtutia sunt infirmitas, & corruptio ea-

rum. Nam in hæreticis corrupta est vis rationabilis; in au-

aris, & luxuriosis, & gulosis vis concupiscibilis; in superbis,

inuidis, & iracundis vis irascibilis. Vel [ dulcedo animæ ]

id est, cognitio Christi, quæ dulcedinem in anima facit: est

[sanitas ossium] id est, virtutum. b Est via, quæ videtur ho-

mini recta] vt quibusdam magna pœnitentia, vel aspera cor-

rectio, alijs splendidè comedere, diuitijs abundare. c Et no-

uissima eius ducunt ad mortem] æternam, quia sine discretio-

ne omnis via præcipitum habet. Vnde *Leuit. 2. d.* Iubet Do-

minus sal apponi in omni sacrificio. d Anima laborantis] qui

non amat requiem sibi in hoc exilio. e Laborat sibi] prin-

cialiter, id est, ad suum profectum. f Quia compulit eum os

suum, ] id est, comedit pomi vetiti, quod comedit Adam.

Vnde dictum est ei, & in eo omnibus hominibus: In sudore

vultus tui vesceris pane tuo: *Gen. 3.d.* Hoc est, quod dicitur

*Eccles. 6.c.* Omnis labor hominis in ore eius, id est, propter

os eius.

Moraliter. Os compellit laborare Doctores, & Prædica-

tore, quia quodammodo cogit eos agere, quod docent, vt litera-

os Turturis retorqueatur ad aicellam. Et hoc est, quod dictum

est *suprà 6.a.* Illaqueatus es verbis oris tui, & captus proprijs

sermonibus.

g Vir impius] cui bona desipiunt, & mala sapiunt.

b Fodit malum] id est, de profundo iniquitatis extrahit per excogitatum adiumentationem, quasi non sufficiente mala consueta. In fossione etiam duo notantur, labor, scilicet, & scrutinium. De labore dicit *Jer. 9. b.* Ut iniquè agerent, la-

borauerunt. De scrutinio dicit *Psal. 63.* Scrutati sunt ini-

quitates, defecerunt scrutantes scrutinio. i Et in labijs eius] id est, impij. k Ignis] iracundia, vel ignis gehennæ.

l Ardescit] quia merito labiorum suorum ardebit igne per-

petuo.

m Homo peruersus ] id est, penitus à Deo Versus, scilicet,

corde, ore, & opere. Vel [peruersus] id est, veritati contra-

dicens.

n Suscitat lites ] id est, seminat discordias. Vel [suscitat lites] id est, querelas contra se apud Deum multiplicat, tot & tantas, vt eas non posse, nec sciat pacificare. o Et verbo-

sus] id est, plenus verbis.

p Separat Principes] ad literam, discordias seminando. Vel, [separat] à seipso, Principes, id est, sanctos Angelos. q Vir iniquus] id est, adulator.

r Lactat amicum suum] qui amat eum, id est, blandiendo decipit, *suprà 1.b.* Fili, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. *Mat. 8. c. Luc. 9. c.* Dimitte mortuos sepelire, &c. *Greg.* Mortui mortuum sepeliunt, cùm peccatores peccato-rem fauoribus premunt.

f. Et dicit eum] acquirescentem sibi.

t Per viam non bonam] id est, per viam superbie, vel inanis gloriæ, quia facit eum, cui adulatur, vel superbire, vel inaniter gloriari. Vnde *in ià 29. a.* Homo qui blandis, ficitque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus eius.

*Ifa. 3. c.* Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum diffant.

F 4

Qui

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XVII.

*a Qui attonitis oculis id est, stupefactis ante se posita non videntiis. b Cogitat prava, aliis. c Mordens labia sua perficit malum] mentis proposito. Et notat hic Salomon proprietates cogitantium mala. Habent enim oculos attonitos, vt etiam ante se posita non videant, vt dicitur Job. 15. b. Quod id te eleuat cor tuum,*

*al. +  
mala.  
Tob. 4.  
c.*

*& quasi magna cogitans attonitos habes oculos? didicit Eliphaz. Item mordens labia aut baculos, quod est signum alicuius mali perpetrandi. d Corona dignitatis feneccus] id est, mens maturitas, & vi-*

*ta immaculata, sunt causa coronæ, id est, vita æternæ. Quæ in viis iustitiae reperiuntur. Viæ iustitiae duæ sunt, scilicet, facere aliis, quod tibi vis fieri; non facere aliis, quod tibi fieri non vis. In his viis feneccus hæc venerabilis inuenitur. Sap. 4. b. Sepeccus venerabilis est, non diurna, neque numero annorum computata &c. / Melior est patiens viro forti] id est, melior est patientia, quæ fortitudine: quia per patientiam vincitur proprius animus; per fortitudinem verò, quod est extræ superatur. Vnde exponendo subiungit. g. Et qui dominatur animo suo, eum sibi ipsi humilitate patientiæ subiiciendo. h Expugnatore vrbi] quia qui expugnat vrbum, toto se pugnat extræ, id est, quod contra se est; qui, autem animum suum expugnat, dimidio se contra seipsum pugnat, & ideò gloriosior est ibi victoria. Vnde Sancti nunquam, aut raro gloriantur in hoc, quod strenue agunt; sed in eo, quod patiuntur. Gal. v. 10. d. Mihi autem absit gloriari, &c. Nec in fortitudine, sed in patientia, dicit Dominus, possidebitis animas vestras. Lnc. 21. d. Sortes mittuntur, &c.] Hic docet Metaphoricè comparatione sortis non debere superbire de bono; quia dubij, & incerti sunt exitus rerum. Vnde Eccl. 9. r. Nemo scit, an amo re, an odio dignus sit; sed omnia in futurum seruantur incerta. Sicut enim sortes in sinu contentæ absconduntur, sed postea extractæ patent; sic facta hominum in præsenti latent, cuius sunt meriti, sed in futuro patebunt, quasi de sinu diuini iudicij extracta. Et hoc est, quod dicit, Sortes mittuntur in sinum, id est, in occulto, sicut calculi solent in vrna ponendi. k Sed à Domino temperantur] ut super illum cadat fors, de quo vult Dominus. Vnde Act. 2. d. Et cecidit fors super Matthiam. Sors antiquitus erat in vsu, sed modò non: quia non sorte, sed arte, & aliquando fraude eliguntur Rectores. Versus.*

*Sorte patent Ionathas, Jonas, Saul, atque Matthias,  
Achor, Presbyteri, funiculus hoc modo factus.*

*Divisit, modò quæ sunt non sorte, sed arte.*

*Sorte patent Ionathas. 1. Reg. 14. f. Jonas 1. b. Saul. 1. Reg. 10. c. Atque Matthias. Auct. 2. d. Achor. Ios. 7. c. Presbyteri. Lnc. 1. a. Funiculus hoc modo factus divisit. Jos. 14. & sequentibus. Modò quæ sunt non sorte, sed arte.*

*E X P O S I T I O C A P. XVI I.*

*M Elior est buccella sicca cum gaudio, quæ domus plena victimis] id est, laetioribus, & solemnibus epulis, [ cum iurgio] ad literam.*

*Mysticè. Melius est paruum bonum cum charitate, quæ est gaudium, & risus animæ, fine scientia prædicandi, quod est buccellam sicciam comedere, quæ magnis fulgere virtutibus cum admixtione discordia, quæ est iurgium. Vnde Eccl. 19. c. Melior est homo, qui minuitur scientiæ, & deficiens sensu in timore Dei, quæ qui abundant sensu, & transgreditur legem Altissimi. Vel sic. l Melior est buccella sicca] id est, modica substantia. m Cum gaudio] id est, cum pace, & quiete mentis. n Quæ domus plena victimis, cum iurgio id est, quæ multæ diuitiæ cum cura, & sollicitudine, quæ est iurgium mentis. Eccl. 5. c. Dulcis est somnus operanti, siue parum, siue multum comedat, saturitas autem diuitis non sinit eum dormire. Psal. 36. Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas. Item [Melior est buccella sicca cum gaudio] id est, modica eleemosyna cum hilaritate, quæ multa, & magna dare cum obiurgatione, & tristitia. Vnde Eccl. 35. b. In omni dato hilarem fac vultum tuum, & in exultatione sanctifica decimas tuas. Hoc est, quod dicit Apostolus. 2. Cor. 9. b. Qui parcè seminat, parcè & metet; & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus*

*& metet. Vnusquisque prout destinauit in corde suo non ex tristitia, aut necessitate. Hilare enim datorem diligit Deus. Item, [Melior est buccella sicca cum gaudio] id est, modica poenitentia cum mentis hilaritate sine laude hominum, quæ domus plena victimis cum iurgio, id est, quæ magna corporis afflictio cum cordis murmuratione, quæ est pessimum iurgium. Hierony. Melius est paucos psalmos cum hilaritate animi canere, quæ totum psalterium cum tristitia transcurrere. Vel. l Melior est buccella ] Deus.*

*Eucharistia [sicca] id est, sine potu lacrymarum, sine pulimento deuotionis, sine falsa contritionis. m Cum gaudio] spei, & mundæ conscientiæ. n Quæ domus plena victimis] id est, quæ opera disciplinæ, vbi multa animalia vitorum occiduntur. o Cum iurgio] id est, carnis rebellioni. Vtrumque tamen bonum est, sed illud melius. De hac buccella dicitur Rthb. 2. c. Quando hora vescendi fuerit, veni huc, & comedere panem, & intinge buccellam tuam in aceto, id est, in commemoratione passionis Christi, quod debet fieri cum cordis compassione. Vnde Gen. 3. d. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. p Seruus sapiens dominabitur filiis stultis, &c.] id est, auctoritatem diuidendi accipiet, vt patet in Iose seruo Moysi, qui filiis Israël terram promissionis datus. 10. 14. Vel in diuisione partem accipiet, vt patet in Hieroboam, qui decem tribus habuit, & Roboam filius Salomonis tantum duas. 3. Reg. 12. Et in Iephte. Iudic. 11.*

*Mysticè. p Seruus sapiens] id est, populus gentilis, qui olim Idolis seruiebat. Rom. 6. d. Cum serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiae. Filii stulti, sunt populus Iudaicus, quibus modò dominatur populus gentilis. r Et inter fratres] id est, inter filios regni, diuidet hereditatem cælestem, vel lacram Scripturam prædicando, & docendo. Quod autem sacra Scriptura hereditas dicatur, testatur David Psalm. 118. dicens, hereditate acquisiui testimonia tua. De hac diuisione prophetauit Iaco. Gen. 49. d. Beniamin, id est, Paulus, lupus rapax, mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia.*

*Moraliter, secundum Gl. p Seruus] est quilibet poenitens, olim seruus Diaboli, & peccati; quia qui facit peccatum, seruus est peccati. Ios. 9. d. Sed modò effectus est [sapiens] poenitendo de peccatis. Hic q dominabitur filiis stultis] id est, iustis negligentibus, & in charitate torpentibus. r Et inter fratres, &c.] id est, inter Electos portionem secundum exigentiam meritorum suorum æternæ hereditatis habebit. Itē. p Seruus sapiens] est quilibet iustus, cui sapiunt res, prout sunt, seruies Deo corde, ore, & opere. Hic q dominabitur filiis stultis] i. detracitoribus, quia non reputat eos, quia licet lacerent, & mordeant, & oblatrent vt canes: linguis tamen habent medicinales, & extrahunt exterius pueridinem virorum de corde iustorum per confusionem, si qua est interius. Item latrando custodiunt, ne ad mala exeat iustus. Vnde Diogenes. Omnis homo necessarium habet, aut valde amicum, aut valde inimicum ad sui custodiam. Item spinae & vepres, et si non proferant ex se vuas, aut fucus; valent tamen ad faciendum sepes ad custodiam vinearum. Valent etiam ad pungenda apostemata, vt sanies effluat extræ. Hoc faciunt inimici, qui seruiunt detrahendo. Vnde Mat. 7. c. & Lnc. 6. f. Nunquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis fucus? Ita, Domine, ipsi, qui sunt Sapientes, quia & tu de lapidibus panes dulces facis. Vnde & B. Stephano lapides dulces fuerunt. Item, p Seruus sapiens] est spiritus, siue anima poenitentis. Filii stulti sunt peccata, vel mala opera, quæ seruiunt de tribus, scilicet, de aqua, de sale, de finapio. De aqua lachrymarum, quam effundunt ad lauandum manus, id est, opera. De sale discretionis, quia discretior, & cautor est homo post peccatum. De finapio compunctionis, quam excitat in recordatione sui, quia pungitur cor triplici aculeo, scilicet, doloris, pudoris, & timoris. Et hoc est, quod dicitur Rom. 8. f. Omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt Sancti, etiam peccatum, dicit Gl. f. Sicut igne probatur argentum, & aurum camino; ita corda probat Dominus] fortiora, scilicet, quæ per aurum significantur, probat maiori tribulatione, quæ per caminum*

**Tribus modis probatur aurum;** similiter iusti tria habent probatoria. Primum, est ignis fornacis. Secundum, tactus lapidis. Tertium, repositio in luto. Sic viri iusti tria habent probatoria. Primum, est ignis tribulationis,

vbi sicut aurum in **a** Malus obedit linguae iniquae, fornace probatur; & **b** fallax **c** obtemperat labijs sic iustus ab omni mendacibus. **d** Qui despicit pauperem, **e** exprobrat factori Sap. 3. b. Tanquam aurum in fornace probauit eos Dominus. **f** qui in ruinâ lataatur alterius, non erit impunitus.

**g** Corona senum, filij **h** filiorum; figuli probat for-

nax, & homines iu-

stos tentatio tribulationis. Secundum, est probatorium laudis humanæ, vbi sicut aurum in tactu lapidis cognoscitur; sic iustus in laude hominis. Si enim afficitur, vel inficitur ea, reprobus est; si non, probatus est. De hoc dicitur *inf. 27. c.*

Quomodo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum; sic probatur homo ore laudantium. Probatio ista fortior est, quam præcedens. Multi enim ignem tribulacionis æquanimiter sustinent, qui laudes, vel vituperia pati ne- scidunt sine elatione, vel odio. Tertium probatorium, sunt diuitiae temporales, vbi si cor hominis non putreficit, sicut nec bonum aurum in luto putreficit; tunc probatus est homo: si autem putreficit aurum, reprobum est; similiter & homo. Vnde *Ierm. 6. g.* Argentum repiobum vocate illos, quia Dominus proiecit eos. Tempore Martyrum aurum Ecclesie probatum est igne, tempore confessorum laude, quia à toto mundo laudabantur, nec inde superbiebant, sed totam laudem in Dominum retorquebant. Tempore vero nostro, in quo foeces sæculi deuenientur, probatur Ecclesie aurum in luto diuitiarum, & in pluribus reprobum inuenitur. Hoc triplex probatorium in figura præcessit. Nam Abel, Cain habuit, quasi suum probatorium; Isaac, Hismaelem; Iacob, Esau.

**a** Malus obedit linguae iniquæ] quæ triplex est, scilicet, lingua carnis, lingua mundi, lingua Diaboli. Lingua carnis suadet suauia, scilicet, molliter dormire, benè comedere; & dissuadet aspera, scilicet, ieiunare, vigilare, & huiusmodi. Hæc lingua loquitur tibi, cum vis surgere ad matutinas, aut cum vis ieiunare. Et primò contradicit, & appellat à manifesto grauamine, & postulat diem. Si autem non acquiescit ei, tunc incipit allegare, & ostendere rationes, sicut asina Ba- laam. *Num. 23. f.* Multi, inquit, mortui sunt, vel insanierunt propter nimias vigilias, & propter anima ieiunia; melius est suauiter ire, quam citè deficere. Et dicit Poeta.

*Quod caret alterna regule durabile non est.*

Et rationabile sit obsequium vestrum *Roman. 12. a.* Etc ar- nem suam nemo vñquam odio habuit. *Ephes. 5. f.* Sed bonus onager clamorem huius exactoris non audit, id est, desiderium voluptatis. *Job. 39. a.* Lingua mundi suadet vanam, scilicet, honores mundi, diuitias, & huiusmodi: dissuadet ve- ra bona, scilicet, paupertatem, humilitatem, & vilitatem. Hæc est lingua Ægyptiaca, quam veri filij Iacob missi ad emendum frumentum non intelligunt *Gen. 42. e.* Tertia lin- gua, id est, Diaboli, suadet iniquam, scilicet, inuidiam, odium, superbia, & huiusmodi: & dissuadet pacem, concordiam, charitatem, & huiusmodi. Hæc est lingua Syriaca, quam vi- si de Hierusalem non intelligunt. *1fa. 36. c.* Qui huic tripli- ci linguae obedit, id est, acquiescit, malus est. Signanter au- tem dicit, malus obedit linguae iniquæ, quia omnis malus has tres linguas sibi præficit Prioritas, vt quicquid iussent, statim obediatur. De qualibet harum trium linguarum potest intelligi illud *Ecc. 27. b.* Lingua tertia multos commovit, & dispersit illos de gente in gentem. Et *infra eod. c.* Lingua tertia mulieres fortes eiecit, & priuat illas laboribus suis.

**b** Et fallax obtemperat labijs mendacibus; id est, Diaboli, qui est mendax, & pater mendacijs *Ioan. 8. f.* Qui promittit tem- poralia, vt obliuisci faciat æternam. Dicitur autem Diabolus habere linguam iniquam aperte sugerendo, & labium men- dacum occulè insidiando: & qui non vult resistere apertæ tentationi, meritò decipitur occulta suggestione sub specie vir- tutis, vt dicit Greg. Vnde *Job. 24. b.* Ipsi fuerunt rebelles lu- mini, nescierunt vias eius. **Vel.** **b** Fallax, id est, simulator, hypocrita, qui seipsum, & alios sub specie aliena decipit.

**c** Obtemperat labijs mendacibus] laudantium, scilicet, &

adulantium. Iusto enim iudicio Dei fit, sicut dicit Greg. vt qui alios exterius decipit, ipse interius excætus, quæ de se falsa audit, quandoque credens decipiatur.

**d** Qui despicit pauperem] indignando, quia pauper est, vel maledicendo, vel non subueniendo. **e** Exprobrat factori eius, ] Näm quic-

rum. Non **f** decent stultum **m** quid sit pauperi, sit **al. t** verba composita, **n** nec Principem **o** labium **p** mendax. **p** ipsi Christo, qui est men- Factor, & Pater pau- tiens perum. *Matt. 25. d.* **al. t** Quandiu vni ex fra- vertic tribus his minimis **a. t** meis fecisti, mihi Intel- fecisti. Item *Matt. liget 10. d.* Qui vos recipi- pit, me recipit. Et

**Luce. 10. c.** Qui vos spernit, me spernit. Vel spiritualiter. **d** Qui despicit pauperem] id est, qui abominatur peccato- rem. **e** Exprobrat Factori eius, id est, qui propter peccato- res factus est homo. Non enim venit vocare iustos, sed pec- catores. *Matt. 9. b.* Vnde *Deut. 23. b.* Non abominaberis Ægyptium *Job. 31. b.* Si despici prætereuntem eo, quod non haberet indumentum, & absque operimento pauperem. **f** Et qui in ruina lataatur alterius, non erit impunitus] quia ipsum gaudium est ei ruina. Et intelligitur hoc de ruina peccati, vel mortis, vel infortunij. De nulla enim ruina alterius, etiam inimici gaudendum est, sed potius compatiendum, & dolendum. *inf. 24. c.* Cùm ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exalte cor tuum, ne forte videat Dominus, & displiceat ei. *Job. 31. c.* Si gauisus sum ad ruinam eius, qui me oderat, & exultaui, quod inueni- nisset eum malum. **g** Corona senum] id est, gaudium Patriarcharum, & Prophetarum, sunt.

**b** Filij filiorum, ] id est, successores Apostolorum, à quibus digna laude celebrantur. Vnde *Eccle. 44. a.* Laudemus viros gloriofos, & parentes nostros in generatione sua. **i** Et gloria filiorum] id est, Prædicatorum noui testamenti, sunt: **k** Patres eorum] id est, Patriarchæ, & Prophetæ, quia in hoc gloriantur moderni Prædicatores, quod veterum Patrium filij esse meruerunt. Quod autem Apostoli dicuntur filij Patriarcharum, & Prophetarum, testatur *Ps. 44.* Pro Patribus tuis nati sunt tibi filij, id est, pro Patriarchis, & Prophetis, Apostoli. Item, quod nos sumus Apostolorum filij, dicit Paulus. *1. Cor. 4. d.* Ego per Euangelium in Christo vos genui. Moraliter. Filij, sunt cogitationes; filij filiorum sunt *Mora- liter.* Pronepotes sunt operationes. Benè ergò dicit. **g** Corona senum filij filiorum] non filij, quia cogitationibus non coronamus, sed affectionibus.

**l** Non decent stultum] id est, superbum. (Stultus enim dicitur, quasi stans, altus.) **m** Verba composita] id est, sacra eloquia, quæ audientes, & facientes componunt, & ornant. Vnde *sup. 11. c.* Circulus aureus in naribus suis, mu- lier pulchra, & fatua, id est, doctrina pulchra verbis, fatua operibus. Vel stultus dicitur quilibet peccator, quem non decent verba composita, id est, sacra doctrina; quia quod adificaret verbo, destrueret exemplo. *Ecc. 15. c.* Non est speciosa laus in ore peccatoris, quia non est à Deo missus.

**n** Nec Principem, ] quemlibet, vel Prælatum. **o** Labium mendax] decet, inò valde dedecet, siue in Iudicio, siue in prædicione, siue in consilio, siue in simplici locutione.

**p** *Eccles. 25. a.* Tres species odiuit anima mea, & agrauor valde animæ eorum, pauperem superbum, diuitem mendacem, & senem fatuum, & insensatum. **p** Gemmam] id est, vita æterna, pro qua comparanda Sapiens negotiator vendidit vniuersa, quæ habuit *Matt. 13. f.* Est. **q** Gratissima expectatio præstolantis] id est, à longè videntis. Præstolari enim dicitur a præ, & Stolon, quod est longum, quia longè videre facit fides, & spes, scilicet, vñque ad cœlum. De hoc dicitur *sapra 10. d.* Expectatio iustorum latitia *Thren. 3. c.* Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei.

**r** Quocunque se yerterit] scilicet, præstolans, siue ad gau- dia coeli, siue ad supplicia inferni, siue ad miseras sæculi. **s** Prudenter intelligit, ] id est, intus legit, quæ bona, quæ mala, quæ fugienda, quæ timenda, quæ appetenda.

**t** Qui celat delictum, ] alterius. **u** Quærit amicitias, ] Dei, & proximi. Nam celare delictum alterius, est tēpelire, mortuum, quod est opus pietatis. Econuerso reuelare, est mortuum detumulare, quod est nefandissimum. De hoc *Ecclesiast. 27. c.* Qui denudat arcana amici, fidem perdit

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XVII.

perdit, & non inuenit amicum ad animum suum. *Seneca.*  
Tardioquum te esse iubeo, & propè erit tibi Deus. Et *Socratis* interrogatus à quodam, qualiter haberet gratiam Dei, & hominum, respondit: Si optima quæque egeris, & pauca locutus fueris. *a.* Qui alto sermone ] Id est, audibili: *b.* Repe-tit ] id est, reuelat alij delictum proximi. *c.* Separat fœderatos] id est, se &

*a. alter-to.*  
illum, cuius secre-tum reuelat. Aliqui libri habent: Qui altero sermone re-pe-tit, delictum sci-licit, proximi, separat fœderatos; id est, amicitione inter il-lum, cuius delictum reuelat; & illum, cui reuelat. Hanc litteram legit *Gio.* qui p alto sermone, & repetit, c separat fœderatos. *d.* Plus proficit correctio apud prudentiam, quam centum plagæ apud stultum. *f.* Semper iurgia querit malum, *g.* An-gelus autem crudelis *b.* mit etur contra eum. *i.* Expedit magis Vrsæ occurtere raptis fœtibus, quam k fatuo confidenti sibi in stulti-tia sua. Qui *l.* reddit mala pro bonis, non *m.* recedet malum de domo eius. *n.* Qui dimittit aquam, *p.* caput est iurgiorum & q ante quam patiatur contume-liam, iudicium deserit. Et qui r iustificat impium, & qui *s.* con-demnat iustum, *t.* abominabilis quam de alieno. est vterque apud *f.* Deum.

*D.*  
*a. Do-mi-num*

Vel primus sermo est confessio, qua tibi peccatum, vel secretum confitetur proximus. Alter sermo est reuelatio tua, qua tu alij reuelas, & de hac dicitur *Eccle.* 42. a. Non duplices sermonem audi-tus de reuelatione sermonis absconditi. *d.* Plus proficit cor-rectio apud prudentem] qui scit, quid bonum, quid malum. *e.* Quam centum plagæ apud stultum, ] qui nescit diser-ne-re inter bonum & malum. Talis enim nec flectitur, nec blanditijs emollitur. Vnde *inf.* 27. d. Si contuderis stultum in pil-a quasi ptisanas desuper feriente pilo, non auferetur ab eo stultitia eius. *f.* Semper iurgia querit malus ] id est, seditionis. *g.* Angelus autem crudelis ] id est, Diabolus, *h.* Mitte-tur contra eum] vt in præsenti affligat sicut *Egyptios*, *Exo.* 12. d. Vel post mortem ad æternum interitum rapiat. Vel sic. Malus, id est, contentiosus, semper iurgia querit, siue collo-quendo, siue disputando, magis confidens in clamore, & contradicione, quam in ratione. Vnde *Petrus* dixit ad *Simonem Magum*: Si interrogas ad contradicendum, non respondeo: Nihil enim prohibet post euidentissimas rationes, seu ratiocinationes dicere: nihil est dictum. Contra hunc mittit Dominus aliquando Angelum crudelem, id est, alium clamatorem, *i.* *Cor.* 11. c. Si quis videtur contentiosus esse, nos talenm consuetudinem non habemus, sed nec Ecclesia Dei. *i.* Expedit magis Vrsæ occurtere raptis fœtibus] quando valde irata est. *k.* Quam fatuo confidenti sibi in stulti-tia sua] quia Vrba maiori vi vincitur; stultus verò eruditissimis rationibus superari non potest.

*Myfi-cē.*

Mythicè. Vrba est gentilitas, catuli rapti, ex ea conuersi, stultus, hereticus: Et facilius fuit, & est Doctoribus furo-ri gentilitatis occurtere, aliquibus ex ea à bestiali saevitia ad pietatem fidei conuersis; quam heretico confidenti in sui dogmatis perfidia.

*Mora-tor.*

Moraliter. Vrba, quæ fortis est in posterioribus, sed debilis in capite, significat Diaboli suggestionem, quæ in principio debilis est, sed postea conualescit. Fatuus est sensus carnalis, cui sapida despiunt, & insipida sapiunt. Expedit ergo magis occurtere Vrba raptis fœtibus, id est, extinctis priuis suggestionum motibus, quam fatuo, id est, carnali sensui. Facilius est enim suggestiones Diaboli superare, quam insultus sensus carnalis. Diabolus enim resistendo vincitur, sicut dicit *Iacob.* 4. b. Resistite Diabolo, & fugiet à vobis: Sensus autem carnalis semper tecum est: Est enim familiaris inimicus: De quo dicitur *Mich.* 7. b. Ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui; quia filius contumeliam facit patri, & filia consurget in matrem suam, & nurus contra socrum suum; & inimici hominis domestici eius. *l.* Qui reddit mala pro bonis ] quæ est retributio Diabolica, quam Deus nescit. *m.* Non recedet malum ] culpa & poena. *n.* De domo eius ] Id est, familia, vel corpore, vel conscientia. *ter.* 18. d. Nunquid redditur pro bono malum? Et *infra eudem*. Ne propitieris iniquitati eorum, & peccatum eorum à facie tua non deleatur. Omnis impatiens, qui maledicenti sibi, vel malefacienti

irascitur, reddit malum pro bono. Huiusmodi enim tribula-tio nihil aliud est, quam lixiuum ad lauandum sordes capi-tis, id est, cordis. *Q.* i igitur tribulant se irascitur, quasi puer scabiosus est, qui matri lauanti caput eius irascitur, & con-victiatur. Item huiusmodi tribulatio aqua est ad extinguen-dum ignem concupiscentiarum. Vnde *Ecc.* 11. d. Malitia vnius horæ obliuionem facit luxuriam magnam. Qui igitur tribulan-ti irascitur, similis est illi, cuius dominus ardet: & affrestrati sibi aquam ad extingendum conuictiatur. Item tribulatio panis est animarum. Vnde *Thren.* 3. d. Saturabitur opprobrijs. *Q.* i igitur tribulant se irascitur, similis est cani, qui manum porrigen-tis sibi panem mordet. Sed dicet aliquis, et si bona faciunt tribulantes; tamen non quia hoc intendunt, id est, non sunt sustinendi. Amice, nec spinæ, quæ vineam claudant, & custo-diunt, hoc intendunt; sed si ideo reijcis, stultus es. *o.* Qui di-mittit aquam] id est, non refrénat linguam. *p.* Caput est iuri-gorum] id est, origo discordiarum, & contentiarum. *Ecc.* 12. d. Non des aquam tuæ exitum nec modicum, nec mulieri ne-quam veniam prodeundi. Vel aqua est fluxa cogitatio, quam dimittit, qui de cogitatione statim in verba prorumpit, & talis fatuus est. Vnde *supra* 12. c. Iatrus statim indicat frām suam. Quare? Quia vas cordis sui ligaturam, circulum pa-tientiarum, vel humiliat, aut mansuetudini nos habet: vnde immundum est secundum legem. *Num.* 19. c. Omne vas, quod non habet ligaturam defupet, immundum est. *q.* Et antequam patiatur contumeliam, iudicium deserit] discretionis, id est, antequam audierit contumeliam ab alio, prorumpit in contumelias, non discernens quid dicat, vel utrum silere, aut loqui debeat, vel quid distet inter contumeliam & pati contu-meliam. Putant enim multi, quod pati contumeliam sit contumeliam, sed non est, int̄ honor, quo non sunt omnes digni: Ideo iusti gaudent in passione contumeliarum. *Act.* 5. g. Ibāt Apostoli gaudentes, &c. Vel sic: Antequam patiatur, id est, donec patiatur, contumeliam, iudicium deserit, alios ob-iurgando iniuste. Sunt enim quidam, qui semper rixantur, donec audiant contumeliam, & tunc tacent. Vnde *Maria-* lis coquo cuidam dixit, qui semper clamabat, dum alij reci-tarent carmina sua, ut audirentur versus sui, donec ad plenum verberatus est.

*Quod clamas semper, quod versibus obstrepis, Heli.*

*Non facis hoc gratis, accipis, ut taceas.*

*r.* Et qui iustificat impium] pro ipso iudicando.  
*s.* Et qui condemnat iustum] conera eum sententiam dan-do.

*t.* Abominabilis est vterque apud Deum, ] licet non apud mundum, vel apud se: Sicut Iudei, qui Barrabam impium quasi iustum petierunt dimitti, & Christum quasi impium condemnari. *Mat.* 27. b. *Jfa.* 5. e. *V.* qui dicitur malum bonum, & bonum malum Sed quid faciet Iudex, cum videt impium, & quem scit inimicam habere, præualere secundum allegationes; & iustum, quem scit iustum causam habere, succumbere? Si iudicat secundum allegationes, condemnat iustum, & iustificat impium, & ita abominabilis sit apud Deum; si aliter iudicat, facit contra ordinem iudicis. Sol. Aliud est aliquid scire, ut homo aliud, ut Iudex. Tu scis ut homo iustum habere iustum causam; sed ut iudex scis eum habere iniu-stam: tibi homini evidentia facti extra iudicium fecit fidem de causa, sed tibi iudici allegationes in iudicio fecerunt fidem, & id est vbi es, ut Iudex, oporeat te iudicare secundum allegata: nec sic iustificas impium, & condemnas iustum; quia apud te Iudicem ille iustus est, cuius allegationes præ-ualent; & alius iniustus, qui succumbit, licet apud te hominem econuerto sit; id est vbi es, ut homo, econuerto iudicabis. Vnde *Ambr.* 3. *causa*, q. 7. c. *Judicet Bonus Iudex* nihil ex arbitrio suo facit, & domesticæ proprietate volun-tatis; sed iuxta leges, & iura pronunciat scitis iuris, id est, statutis obtemperat; non indulget propriæ voluntati: nihil paratum, & meditatum de domo desert; sed sicut audit, ita iudicat. Licet enim quasi homo aliter de facto certus sit; in eo tamen, quod gerit personam iudicis, sedet tanquam pro-fus factum ignorans: quare ratione persona, quam gerit, debet semper secundum allegata iudicare. Etsi obijcitur, quod contra conscientiam condemnat innocentem, & ergo mortaliter peccat. Respondeo per interemptionem, qui non contra conscientiam, sed per conscientiam condemnat. Con-scientia enim sua sibi debet dictare, ita esse faciendum; aliter erronea est. Aliqui tamen aliter dicunt, scilicet, quod debet alij delegare causam, qui nesciat factum, qui possit secundum conscientiam iudicare.

*Quid*

*Malitiaeplex utilitas tribulacionis.*

*Mari-tib. 1. Epigravem-sationem.*

*Originales Ambr. Super Beatis immu-culacis.*

a Quid prodest habere diuitias] temporales , quæ deficiunt . b Stulto ] Id est , diuiti auaro . c Cùm Sapientiam ] qua fieret sapiens . d Emere non possit , ] In suo statu manens , & ideo dicitur stultus : quia si vellet mutare statum , diuitiis suis posset emere Regnum cælorum , vbi veram Sapientiam haberet : Iuxta illud Mat. 6.c.

Theſaurizate vobis a Quid prodest habere diuitias b theſtauros in cœlo , stulto , & cùm Sapientiam d emere &c. De hac stultitia non possit ? e Qui altam facit domum suam , f querit ruinam : & qui g euitat discere , incidit in b mala. Omni i tempore diligenter ligit , k qui amicus est , & l frater innocent ei : Sunt in angustijs comprobatur . m enim ei sicut mola .

• aſinaria in collo , vt demergatur in profundum , sicut dicitur Mat. 18.a. Sunt etiam quæ gibbus camelii , vt non possit transire per foramen acus in cœleſtem Hierusalem , vt dicitur Matth. 19.c. Mysteriæ . n Quid prodest habere diuitias Scripturarum vel rectæ fidei , vel bonorum operum .

b Stulto , ] Id est , hæretico , vel Iudeo , vel hypocrita , vel cuilibet malo Christiano . c Cùm Sapientiam , ] Id est , Christum , qui est Dei virtus , & Dei Sapientia , i.cor.i.d. vel fidei unitatem , vel vitam æternam , vel bonam actionem emere non possit ? Christum quoad sudorem , qui velamen malitiae habens super faciem cordis , Christum in lege non potest cognoscere . Fidei unitatem , quantum ad hæreticum , qui fidem deſtruit . Vitam æternam , quoad hypocritam , qui bonis , quæ facit , laudem hominum querit , & emit . Bonam actionem , quantum ad malum Christianum , cuius omnis vita peccatum est , id est , absorpta à peccato .

e Qui altam facit domum suam ] ad literam , id est , alta & magna ædificia conſtruit de pecunia malè acquista , vel de patrimonio crucifixi , vel superbiæ cauſa , vel oppressionis aliorum . f Querit ruinam Id est , facit , vnde ruat in infernum . Vnde Ier. 22. d. Vx qui adſicat domum suam in iuſtitia , & coenacula ſua non in iudicio . Vel ſic .

e Qui altam facit domum suam , ] Id est , qui aspirat ad honores , & dignitates ſæculares . f Querit ruinam , ] Id est , vnde ruat , ſicut Sathan , J.1.14.d. Ascendam ſuper altitudinem nubium , ſimilis ero Altissimo , veruntatem ia infernum derrheris in profundum lacis , Luc. 10.c. Et tu , Capharnaum , vſque ad coelum exaltata es , vſque ad infernum demergeris . Vel de noxijs clauſtralibus potest hoc expoñi , qui non ſunt contenti regulæ communi , fed ſuperaddunt ; quibus non ſufficit eſſe confeſſores , fed volunt eſſe martyres : qui ſæpè credunt ſibi reuelationes fieri , & patiuntur mirabiles delusiones : & cùm volunt alios præcedere , ſæpè alios ſequi non poſſunt . Dicit ergo . e Qui altam facit domum suam , ] Id est , conuerſationem ſuam , ſuper alios eminere cupiens .

f Querit ruinam , ] à communitate aliorum . Seneca . Redige te ad pariu , vnde excidere non poſſis , tuc. 10. c. Vidi Sathanum ſicut fulgur de cœlo cadentem . Vel ſic . e Qui altam facit domum suam , ] Id est , parentelam ſuam , ſicut Episcopi , & Abbates , qui de bonis Ecclesiæ , & in Ecclesiæ volunt ſublimare parentes ſuos . f Querit ruinam , ] Id est , facit , vnde ruat in infernum . Vnde dicitur Mich. 3.c. Audite hoc Principes Iacob , & Duces domus Israel , qui abominamini iudicium , & omnia recta peruerſitatis , qui ædificatis Sion in ſanguinibus : & Hierusalem in iniquitate . Propter hoc , cauſa veſtri Sion quæ ager arabitur , & Hierusalem quæ aceruuſ lapidum erit , & mons templi in excelsa filuarum , vbi non fuit , niſi in fructuofæ arbores . Item Abd. 1.b. Si exaltatus fueris , vt aquila , & inter ſidera poſueris nidiu m tuum , inde detrahant te , dicit dominus .

g Et qui euitat discere ] legem Dei , quæ docet reſtè viuere , vnde ſignificatur per arborem vitæ , quæ eſt in medio Paradisi . h Incidit in mala ] multa . Primò , in tenebras erroris , & ignorantia . Pet. 1.b. Cui non präſto ſunt hæc , cæcūs eſt & manu tentans . Secundò , in captiuitatem Diaboli , & peccati , Iſa. 5. d. Propterea captiuus ductus eſt populus meus , quia non habuit ſcientiam . Tertiò , quia repellitur a ſeruitio Dei . Oſee 4.b. Quia tu repulſisti ſcientiam , repellam te & ego , ne ſacerdotio fungariſ mihi : Quartò , quia redditio nationem execrabilem . Vnde Iſ. 28.b. Qui declinat aures ſuas , ne audiat legem , oratio eius erit execrabilis . Quintò , incidit in malum infoelicitati . S. 3.c. Sapientiam , & diſciplinam qui abiecit , infoelix eſt .

i Omni tempore] proſperitatis & aduerſitatis . k Diligit , qui amicus eſt ] re & nomine . Vera enim amicitia iunctura eſt a nimorum amantium , non continuatio vel contiguatio ; ſed mixtura , quæ non patitur aliquod permixtorum tangi , quin totum tangatur . Vnde Tullius dicit : Idem velle , idem nolle , ea demūvera eſt ami-

citia . Hæc amicitia non verbis , ſed fa- Supra  
6.a.  
Etis contrahitur . Vnde 1.Ioan.3.d. Filioli ,

non diligamus verbo , neque lingua , ſed opere , & veritate . Hæc amicitia nō ſed beneficijs paſcitur exterioribus , ſed amore . vnde Tullius . Hanc dicimus veram amicitiam , cuius fructus totus in amore eſt . Et de hoc dicit Ecl. 6.a. Si poſſides amicum , in temptatione poſſide illum . Sed eſt amicitia fortunæ , quæ in tempore proſperitatis diligit , in aduerſitate deſerit : De qua Ecl. 6.a. Eſt amicus ſecundum tempus , & non per-

manebit in tempore tribulationis . Seneca . Sicut ingressus eſt , ſic exhibit . Aug. Periculum eſt † amicum fieri cum eo , à quo neceſſe habet separari .

l Et frater in angustijs comprobatur ] ſicut olla in igne . Vnde de Seneca . Hoc habet boni aduersitas , quod amicos probat .

m Homo stultus plaudet manibus , ] præ gaudio .

n Cùm ſpoſonderit Deo , pro amico ſuo , cuius animam re-

gendam luſcipit . Et reſtè stultus dicitur : Nam qui curam ani-

marum luſcipit , pro latroqibus patibulo adjudicatis , pro Ci-

uitate obfexis , pro infirmis desperatis , fideiūſſorem ſe conſtituit , & de hoc gaudet . Sed hoc ideò eſt ; quia honorem , non onus ; redditus , non iſta pericula cogitat . Vnde Zach. 11. a.

Pafce pecora occidionis , quæ qui poſſederant , oecidebant , & non dolebant , & vendebant ea dicentes , benedictus Dominus , diuites facti ſumus . Pro amico dicit , quia ſolo Dei amo-

re ſuſcipienda eſt cura animarum , Ecl. 8. c. Non ſpondeas ſupra virtutem tuam ; quod ſi ſpoſoderis , reſtituens cogita-

o Qui meditatur discordias , leminandas inter alios . Vel dis- Multis  
cordias , iudeſt , iniurias ſibi illatas . p Diligit rixas , i. clamorfas , malus  
& contentioſas litigationes . Lue. 19. d. Non queras vltionem , exaltat  
nec memor eris iniuriaz ciuium tuorum . Vnde Cato . Poſt ini-

micities iram meminiffe malorum eſt .

q Et qui exaltat os ſuum ] magnatibus detrahendo , contra legem , Exo. 22. d. Dijs non detrahēs . Psalm. 72. Posuerunt in ca-

lum os ſuum , & lingua eorum tranſiuit in terra . Vel laudando ſeipſum , contra illud , Inſa. 27. a. Laude te alienus , & non os tuum ; extraneus , & non labia tua . Vel magnifica loquendo , contra illud , 1. Reg. 2. a. Nolite multiplicare loqui ſublimia glorianteſ . Vel de peccato gloriādo Psalm. 51. Quid gloriariſ in malitia , qui potens eſt in iniquitate ? Vel ſe iſetando , vt Na-

buchonofor . Dan. 4. f. Nonne hæc eſt Babylon ciuitas magna , quam ego ædificau in domum regni in robore fortitudinis meæ , & gloria decoris mei ? Cūm adhuc ſermo eſſet in ore Regis , vox de cœlo ruit : Tibi dicitur , Nabuchodonofor Rex , Regnum tuum tranſibit à te , & ab hominibus ejicient te , & cum bestijs , atque feris erit habitatio tua , foenum quæ biſos comedes . Non tamen credendum , quod fuerit biſos , fed ita videbatur ei , quod eſſet biſos ex parte anteriori , & Leo ex parte posteriori . Qui hiſ modis exaltabit os ſuum .

r Querit ruinam ] Id eſt , facit , vnde ruat in culpat , & inde in gehennam . Jere. 11. c. Ad vocem loquelæ grandis exardecet ignis .

s Qui peruerſi cordis eſt ] ex quo debet procedere vita . Vnde ſup. 4. d. Omni custodia ſerua cor tuum , quia ex ipſo vita procedit . t Non inuenit bonum ] Id eſt , vitam gratiæ , & ita nec vitam gloriæ . Vel ſic .

ſ Qui peruerſi cordis eſt ] id eſt , qui cogitando machinatur malum . u Non inuenit bonum ] Id eſt , Deum . Sap. 1. 2. Peruerſi cogitationes ſeparaht à Deo .

v Et qui vertit linguam ] propriam ad libitum auditorum , vt adulator Iſ. 30. c. Loquimini notis placentia . Vel alienam vt detractor , qui & linguam , & mentem auditorum vertit , & peruerſit . Vnde Sap. 1. c. A detractione parcite linguæ . Vel .

w Qui vertit linguam , ] Id eſt , ſacram Scripturam peruerſi exponendo .

x Incidit in malum , ] culpx , & gehennæ . I. rem. 23. g. Onus erit vnicuique ſermo iuus , & peruerſiſ ſerba Dei viuentis .

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XVII.

a Natus est stultus in ignominia sua ] & in ignominia moritur, & ad ignominiam æternam descendit. *Eccles. 5. c.* Misericordia prorsus infirmitas, quomodo venit, sic reuertitur. Item *Eccles. 41. b.* Væ vobis, viri impij, qui dereliquistis legem Domini Altissimi; & si nati fueritis, in maledictione nascemini; & si mortui fueritis,

al. t  
non  
habet  
filios.  
*Supra.*  
15. b.

*Eccles.*  
8. 3.

*Mysticè*

*Moraliter.*

*Mysticè*

in maledictione erit pars vestra,

b Sed nec pater ] naturalis, vel spiritualis, scilicet Deus, vel Prælatus.

c In filio fatuo lætabitur, ] Imò contristabitur. Prælatus enim tot filios gignit, quot Canonicos in Ecclesia instituit. Filius fatuus est parvus nepotulus sale Sapientiae non conditus. In cali filio non lætabitur in fine Prælatus.

Vnde *Eccles. 16. a.* Ne iucunderis in filiis impijs, si multiplicentur, nec oblecteris super ipsos. Et *inf. ena.* Vtile est mori sine filijs, quām relinqueret filios impios. Item *Iob. 21. b.* Egrediuntur quasi greges parvuli eorum, & infantes eorum exultant lusibus, tenent tympanum, & cytharam, & gaudent ad sonitum organi, ducent in bonis dies suos, & in puncto ad infernum descendunt. Econuerso, bonus Prælatus de bonis filiis lætabitur in futuro. Vnde *Phil. 4. a.* Fratres mei charissimi, & desiderantissimi, gaudium meum, & corona mea &c. Et *2. Cor. 1. c.* Gloria vestra sumus, sicut & vos nostra, in die Domini nostri Iesu Christi a Animus gaudens ætatem floridam facit, ] ad literam, tardius senescit iocundus homo, quām iracundus. Vel *Mysticè.* a Animus gaudens gaudio in Spiritu sancto.

e Ætatem floridam facit. Id est, actionem bonam, vnde fructus coelestis procreatur, & bona fama.

f Spiritus tristis] Id est, tristitia seculi, quæ mortem operatur. *2. Cor. 7. c.*

g Exsiccatur ossa] Id est, virtutes, vel vires à pinguedine charitatis, & deuotionis, & gaudijs in Spiritu S. De hoc dicitur *Eccles. 30. d.* Iocunditas cordis hæc est vita hominis, & thesaurus sine defectione sanitatis, & exultatio viri est longæuitas, & tristitiam longè expelle a te; multos enim occidit tristitia, & non est vtilitas in illa.

h Munera de sinu impius accipit, vt peruerterat semitas iudicij. Id est, latenter accipit. Impium dicit Iudicem, qui munera latenter accipit, quibus vendit iustitiam, & ideo impius dicitur: quia in Deum peccat, cuius est iudicium, vt dicitur *Deut. 1. c.* Non accipietis cuiusquam personam, quia Dei Iudicium est.

Moraliter. b Munera] sunt delestationes occultæ, quas Diabolus, vel caro spiritui porrigit, vt peruerterat iudicium discretionis, quo debet discernere quid, & quod faciendum sit. *Eccles. 20. d.* Exenia & dona excusat oculos Iudicium, & quasi mutus in ore auertit correptiones eorum.

i In facie prudentis] exteriori. k Lucet Sapientia] id est, apparet quasi lucerna illuminans alios per exemplum. Nam verecundia frontis, disciplina sensuum, modestia oris, matritas incessus, grauitas status, mediocritas habitus, quid aliud sunt, nisi quidam radij Sapientiae exterius radiantes, quibus proditur Sapientia cordis? Vnde *Eccles. 19. d.* Ex visu cognoscitur vir, & ab occurso faciei cognoscitur sensus: amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enunciante de ipso. Vel. l In facie prudentis] interiori, quæ est synderesis.

k Lucet Sapientia] quia illi omnia semper faciunt, prout sunt bona, bene, mala, malè. Ipsa enim sola semper remurmurat malo, & desiderat bonum; nec subest libero arbitrio, sed super omnes vires animæ est. Vnde *2. Cor. 1. c.* per caput Aquilæ designatur. Et de hac facie dicitur *G. 2. b.* Formauit Deus hominem de limo terræ, & inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ. Optimè dicit, vitæ: quia synderesis semper vivit desiderio boni, & nunquam peccato moritur, quia nunquam peccat. Vel.

Mysticè. l In facie prudentis] Id est, Christi. k Lucet Sa-

pientia diuinitatis: In carne enim apparens, in doctrina, & miraculis Sapientiam diuinitatis ostendebat. *Eccles. 8. a.* Sapientia hominis lucet in vultu eius, potentissimus faciem illius commutauit. Tota etiam conuersatio sua circumfulta fuit gratia, & Sapientia & admiratione. Vnde *Eccles. 6. vel 15. d.* secundum diuersa capitula, dixit *Eccles.* ad Assuerum: Vidi te, Domine, quasi Angelum Dei, & conturbatum est cor meum præ timore glorie tuæ: Valde enim mirabilis es, Domine, & facies tua plena est gratiarum. Vnde credo, quod solus visus multum conferebat, imò etiam visus cuiuslibet viri perfecti multum confert videntibus. *Rom. 1. b.* Cupio vos videre, vt impetrari vobis aliquid gratiæ spiritualis. l Oculi stultorum] Id est, avarorum, qui stulti dicuntur, quia transitoria præponunt æternis. m In finibus terræ] Id est, in terrenis, ad literam, in vineis, in agris, & cæteris possessionibus, quia vbi amor, ibi oculus. Nec tantum oculi, sed & aures, & lingua, & cor. Vnde *Mat. 6. c.* Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Tales verò nec cogitare, nec loqui, nec audire possunt, nisi de terrenis: quia ibi cor, ibi lingua, ibi aures eorum sunt. Vnde *1. Cor. 29. a.* Humiliaberis de terra loqueris, & de humo audieris eloquium tuum, & erit quasi phytonis de terra vox tua, & de humo musitabit eloquium tuum. Item *1. Cor. 3. d.* Qui de terra est, de terra loquitur. Huic auctoritati, quæ hic ponitur, solet cōiungi illud *Eccles. 2. c.* Oculi Sapientis in capite eius: Et fit ex his duabus auctoritatibus quasi vnum proverbum: Oculi Sapientis in capite eius: oculi autem stultorum in finibus terræ. Sicut illud, quod communiter dicitur: Cùm veneris Sanctus Sanctorum, cessabit vnguis vestra, sumptum est de diversis locis, *Dan. 9. f.* n Ira patris] carnalis, vel spiritualis, id est, causa, vel materia iræ, & doloris. n Filius stultus, ] s. qui deuorat vestes suas proprijs manibus. p Et dolor matris] carnalis, vel spiritualis, id est Ecclesiæ. q Quæ genuit eum, ] In mundo, vel in fide. Quantum doleat Ecclesia de stultitia filiorum, qui se gratis in ignem purgatione projiciunt, & in lutum luxuriae dicit *1. Cor. 3. c.* Vox in excelsum audita est lamentationis, & fletus, & luctus, Rachel plorantis filios suos, & nolentis consolari, super eos, quia non sunt. r Non est bonum] imò malum est. s Damnum inferre] regum, vel corporum, vel famæ, vel vite, vel parentum. t Iusto homini, ] qui nulli nocet, sed reddit vnicuique, quod suum est. Hoc malum est inferenti, iuxta illud *Sap. 10. d.* Transtulit illos per mare rubrum, & transuerse eos per aquam nimiam, inimicos autem illorum demersit in mare. Iusto verò, cujus infertur, bonum est, quia fabricatio coronæ. Vnde *Psalms. 128.* Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, coronam, scilicet, mihi de lapide pretioso.

Vel *Mysticè.* r Non est bonum damnum inferre iusto, ] Id est, Christo, cujus infertur damnum, cum filij eius occiduntur per detractionem, per adulacionem, per iniquam suggestionem, per malum exemplum, cum etiam hereditas eius dissipatur, cum tempora eius violantur spiritualiter, & corporaliter.

s Nec percutere Principem, qui recta iudicat, ] supple, t. e. bonum est, id est, Christum, qui est Princeps Principum:

Quod faciunt blasphemantes, irascentes, murmurantes contra iudicia eius: Quod fecerunt Iudei, qui & lingua, & manu eum in faciem percusserunt. Vnde *Juda. 50. c.* Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me. Item *Mat. 5. a.* In virga percutient maxillam iudicis Israël. Item *Zach. 13. c.* Percute pastorem, & dispergentur oves gregis.

Moraliter. Princeps est omnis, qui rebus & membris, cogitationibus, & affectionibus, locutionibus, & operationibus suis principiatur. Hunc percutere lingua, vel manu non est bonum, quod tamen sèpè faciunt detractores. x Qui moderatur sermones, virtute modestæ. y Doctus & prudens est ] Doctus à Deo, prudens ad proximum. Moderari autem debet sermo à quinque. Primò, à multiloquio. *1. Cor. 10. c.* In inutiloquio non deerit peccatum; qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est. Secundò, à præcipitatione sermonis. f *Cor. 1. c.* Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Vnde *1. Cor. 1. c.* Tar-diloquum te esse iubeo, & propè erit tibi Deus. Tertiò, à feroce, vt non pro occidendo pulice accingatur ensis. Sic ut quidam, qui ad frangendum ouum mutuauit securim. • Vnde *1. Cor. 5. a.* Labia tua conferuent disciplinam. Quartò, temporis inopportunitate. *Eccles. 14. 20. c.* Ex ore satui reprobabitur

*Mysticè*

*Moraliter.*

*Sermo  
dene  
modera-  
r. à  
quin-  
que.*

reprobabitur parabola, non enim dicit eam in tempore suo. Quinto, ad auditorum capacitem, ut paruis parua, & magnis magna prædcentur. *Luc. 12. f.* Quis, putas, est fidelis dispensator & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det aliis in tempore tritici mensuram.

**a** Et preciosi spiritus ] id est, chari & a preciosi spiritus vir b eruditus. c Stultus quoque si tacuerit, eruditus] id est, extra radicem infan- tia, positus, quasi dicat, vir eruditus, qui non curat infantilia, id est, tem- poralia, preciosum

habet spiritum, id est, charum & plen- num diuinitatis pre- ciosiss. Iuxta illud *Psi. 111.* Gloria & diuinitas in domo eius, id est, in con- scientia. c Stultus quoque si tacuerit ]

cum oportet. p Sapiens reputabitur. ] Vnde *Eccles. 41. c.* Mel- lior est homo, qui abscondit stultitiam suam, quam qui ab- scondit Sapientiam suam. Stultum tacere semper bonum est; Sapientem vero aliquando tacere, aliquando loqui ne- cessere est. Vnde *Eccles. 3. b.* Est tempus tacendi, & est tem- pus loquendi. Item *Eccles. 20. a.* Est tacens non habens sen- sum loquelz, & est racens sciens tempus apti temporis. e Et si compresserit labia sua ] a timore iactantiaz, vel a multiloquio. f Intelligens ] reputabitur. Vel qui compres- serit, quando tentatio loquendi irruit, sicut in quodam monacho, qui tentabatur, & dicebat, quod creparet, nisi diceret haec verba: Paries tibi dico, quae est haec peruersio ordinis nostri, quod manibus loquimur, & ore laboramus.

## C A P. XVIII.

g Occasiones querit b qui vult i recedere ab amico, & omni tempore erit exprobrabilis. l Non recipit stultus verba pru- dentiaz, nisi ea t dixeris, quae ver- santer in corde eius. m Impius cum in profundum venerit pecca-

ximum suum dicens; cognosce Dominum, omnes enim co- gnosceris a minimo usque ad maximum, dicit Dominus. Com- paratur autem aqua sacra Scriptura, quia lauat & mundat mentes hominum a sordibus peccatorum, *Ios. 15. a.* Iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. Et quia

*Sacra scriptura com- paratur aquae.*

torum, contemnit, n sed sequitur eum ignominia, & oppro- brium. o Aqua profunda verba ex ore viri, & p torrens redundans fons Sapientiae. q Accipere per- sonam impij in iudicio non est bonum, vt declines a veritate iudicij. r Labia stulti t s im- miscent se rixis, & t os eius iurgia prouocat. Os n stulti contritio eius, & x labia ipsius y ruina animae eius.

*al. t mi- scient.*

z Verba bilinguis quasi sim- plicia, & ipsa perueniunt usque ad interiora ventris.

*B*

quibus colitur, accep- ticipit benedictionem a Domino: y Accipere personam im-

*Infra 24. b.*

pj in iudicio non est bonum, vt declines a veritate iudicij] quae in hoc consistit, vt non secundum faciem, sed iuste iudicetur. Veritas enim iudicij merita causa non personas; at-

tendit. Vnde *Leuit. 19. c.* Non iniuste iudicabis, non con- sideres personam pauperis, nec honores vultum potentis,

*al. t*

iuste proximo tuo iudica. r Labia stulti] inconsiderati, & incircumspecti ad loquendum. s Immiscent in te rixis, id est, clamoris contentionibus. In hoc autem, quod dicit, im-

*al. t*

miscent, se, notat inseparabilem adhesionem, Mixtura enim est inseparabilis miscibilium unio. t Et os eius iurgia prouocat.] Econuerso os Sapientis lites fedat. Vnde *Supra 13. a.* Lingua placabilis lignum vitæ, quae autem inconsiderata est, conteret spiritum. u Os stulti contritio eius, ] id est, in-

*al. t*

strumentum contritionis sui ipsius, & aliorum. Detractor enim se, & alios proprijs dentibus conterit: Et adulator si-

*al. t*

militer. Iactator se, & proprios filios conterit, & deuorat, id est, opera sua, sicut vetula impissima, quae comedit filios suos. De quibus dicitur *Thren. 2. g.* Ergone comedent mulie-

*al. t*

res fructum suum, paruulos ad mensuram palmæ? Similiter falsus testis & omnis mentiens, ore proprio scipsum conte- rit. Similiter omnis turpiloquus, grandiloquus, vaniloquus, scurridoquus, gastrimargus, garrulus, ebriosus, omnes huius-

*al. t*

modi ore suo se conterunt. x Et labia ipsius] stulti, scilicet. y Ruina animæ eius ] expositio est praecedentis, non solùm corporis. Vnde *Sap. 1. c.* Os, quod mentitur, occidit animam. Ideo dicit *Eccles. 14. a.* Beatus vir, qui non est lapsus verbo ex ore suo. Et benè dicit, ex ore suo, quia huiusmodi homo totus est in ore suo: Sicut dicitur vulgariter: Ille homo totus est in verbis.

*al. t*

z Verba bilinguis quasi simplicia] sed reuera duplicita:

*al. t*

e Ei ipsa perueniunt usque ad interiora ventris] id est, vulnerant cor letali vulnere. Vnde *Exod. 16. d.* dicitur, quod plaga locustarum grauissima fuit. Et *Apoc. 9. b.* dicuntur locustæ habere quasi caudas scorpionum. Nullum animal bilingue legitur, nisi homo, vnde solus dupli fræno indi- get, scilicet, fræno modestiaz & freno abstinentiaz. Vnde *Eccles. 28. d.* Verbis tuis facito stateram, & frænos ori tuo rectos. Bilinguis autem dicitur, qui duabus linguis loquitur, bona hic, mala illuc, vnum in aure istius, & aliud in aure illius.

*al. t*

Item qui bona dicit in præsentia hominis, mala autem in absentia. Sed talis proprio nomine dicitur susurro. *Eccles. 28. b.* Susurro & bilinguis maledicus, multos enim turbauit pacem habentes. Notabiliter autem dicit Salomon, verba bilinguis quasi simplicia, quia sub prætextu pietatis detrahit. Dicit enim sic: Deus scit & B. Virgo, quia non dico nisi pro bono, & quia tangit cor meum, vel quia vellem bonum eius, & hu- iusmodi, quae omnia sunt incentiva odij eius, de quo loqui- tur audientibus, & sui mendacijs credendi præparativa: De talibus dicitur *Psalm. 54.* Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula. Vel quasi simplicia, dicuntur quia sub prætextu iocostitatis detrahit, vel conuicti acriter, & videtur iocus. [Ipsa] autem [perueniunt usque ad interiora ventris,] i. mentis. Vnde *Ecclesiast. 12. d.* In labijs suis indulcat inimicus, & in corde suo insidiatur, vt subuerat in foueam.

*G*

*Pigrum*

# Libér Prouerbiorum.

# Cap. XVIII.

a Pigrum] ad bonum. b Deicet timor, id est, suspicio futuri mali, ne incipiat bonum, vel ut desistat à bono incepto. Supra 15.c Iter pigrorum quasi sepes spinarum. Item infra 22. b. Dicit piger, Leo est foris in medio platearum occidens sum. c. Animæ autem effeminatorum] id est, mollium, debilium, desidiosorum, d. Esurient]

a Pigrum b deicet timor, c animæ autem effeminatorum d esurient. e Qui mollis, & dissolutus est in opere suo, f frater est g sua opera dissipantis. h Turris fortissima s nomen Domini, k ad t ipsum l currit iustus, & m exaltabitur. n Substantia diuitis vrbs o roboris eius, & p quasi murus validus circundans eum. q Antequam conteratur, r exaltatur in vinea, vel in agro. Et talibus dicitur supra 6.b. Visquequid, piger, dormies quando consurges à somno tuo? Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conseres manus, vt dormias, & venier tibi quasi viatot egestas, & pauperies quasi vir armatus. e Qui mollis & dissolutus est in opere suo, id est, qui bonum incepit propter tribulationes insurgentes dimittit. y Frater est, id est, similis est. g Sua opera dissipantis, id est, destruentis, Ierem. 48. b. Maledictus, qui facit opus Domini negligenter. Mollities operis propriæ est tepiditas operantis, dissolutio verò remissio amoris, quo operans debet ligari ad opus. h Turris fortissima nomen Domini, id est, inuocatio nominis eius est turris fortissima, id est, tutissimum refugium, ad quod contra sagittas & spicula Diaboli & satellitum eius recurrere debemus. Vnde Psalm. 89. Domine refugium factus es nobis. Et alibi: Psalm. 17. Diligam te Domine, fortitudo mea, Dominus firmamentum meum & refugium meum & liberator meus. Vel: i Nomen Domini, id est, Christus. Vnde Isa 30. f. Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandum. Istud nomen tribulatis clamantibus ad ipsum est turris fortissima. Vnde Dominus sèpè tribulationes immittit, vt clamemus ad ipsum, & liberemur. Sicut Iona nauiganti immisit Dominus tempestatem, & consilio suo proieclus in mare absorptus est à ceto. In cuius ventre clamauit ad Dominum, & euomuit eum fetus & liberatus est. Vnde Psalm. 82. Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum. Domine. Iuxta est enim Dominus his, qui tribulato sunt corde. Ita facit Dominus ad nodum callidæ nutricis, quæ digitum, vel aurem infantis stingit, vt claret in aure pīx, & tenuerrimæ matris. Et interroganti matri, quid habet infans, respondet nutrix, hoc vult, vel illud. Nonne ipse Dominus sic nos leniter stringit presentibus tribulationibus, vt ad ipsum clamemus, qui nos tenuerrimè plus, quam mater diligit? Luxta illud Isa. 63. e: In dilectione sua, & indulgentia sua ipse redemit eos. Item Isa. 49. d. Nunquid potest obliuisci mulier infantem suum, vt non misereatur filio yteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Et statim subdit causam: Ecce in manibus meis descripsi te, scilicet, in cruce, quod nulla mater fecit vñquam, nec faciet. Propter quod dicitur Isa. 15. b. Maiores hac dilectionem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis. De hoc dicit Augustinus. Ideo premuntur iusti in Ecclesia Dei, vt pressi clament, clamantes exaudiantur, exaudiiti autem liberentur, liberati, verò glorifcent Deum. Vel sic: i Nomen Domini, id est, oratio. b Turris fortissima, id est, tutissimum refugium à facie tribulantibus. Vnde Sapient. 18. c. Commotio in Eremo facta est multitudinis, sed non diu permanxit ira tua, properans enim homo sine querela deprecari pro populis proferens seruitutem suæ scutum orationem, & per incensum depreciationm allegans restitit iræ, & finem imposuit necessitati. Vnde sequitur hic. f Ad ipsum, id est, quasi ad filium. i. Currit iustus, qui de se non confidit, sed tantum in ipso. m. Et exaltabitur, in gloria. n Substantia diuitis, spirituialis, id est, virtutes, quibus fultus subsistit, o Vrbs roboris eius, id est, vrbs robusta, p. Et quasi murus validus circumdans eum, & defendens eum vndique ab insidijs hostium. Ecce virtus dicitur vrbs iustorum; cuius fossatum est contemptus terrenorum; murus, spes; antemurale, patientia; turris, humilitas; propugnacula, totus cætus virtutum. Munda enim obdidenti & impugnanti ab una parte per au-

ritiam resistit largitas, & ab alia parte carni impugnanti resistit castitas, ex alia parte Diabolo impugnanti resistit humilitas, & sic de alijs. q. Antequam conteratur, in futuro. r. Exaltatur, in hoc sæculo. f Cor hominis. Casum enim omnem præcedit exaltatio. Vnde Job 30. c. Exaltasti me, & quasi super veatum

s. cor hominis, & t antequam glorificetur & humiliatur. x Qui prius responderet, quam y audiat, stultum se esse demonstrat, & confusione dignum. z Spiritus viri a sustentat imbecillitatem suam, b spiritum verò ad irascendum facilem, quis poterit sustinere? e Cor prudentis possidebit scientiam, & d auris. Sapientum t. e querit f doctrinam.

f. Hoc est quod dicitur Lyc. 18. c. Omnis, qui se exaltat, humiliabitur, &c. Humiliari oportet, ne offendamus ad humile ostium, quod est Christus. Vnde Joan. 10. b. Ego sum ostium. Item Mat. 7. b. Intrate per angustum portam. x Qui prius responderet, quæ quasi magister. y Quam audiat, vt discipulus, prius canalis, quam concha, f stultus est, vel stultum se esse demonstrat. Item qui prius, quam vtriusque partis rationes audierit, sententiam præcipitat, & se confusione dignum demonstrat. Eccles. 18. c. Ante iudicium para iustitiam tibi, & antequam loquaris, disce. In tribus præcipue cauenda est præcipitata responsio. In iudicijs ante examinationem. Job 19. c. Causam, quam nesciebam, diligentissime inuestigabam. In consilijs ante plenariam deliberationem. Eccles. 5. d. Si est tibi intellectus, responde proximo; sin autem sit manus tua super os tuum, ne capiaris in verbo indisciplinato & confundaris. Item in scholis docendo antequam didicerit. Vnde Aristoteles à discipulo suo petijt duo, vt taceret, & loqui disceret. Et alias Philosophus discipulis suis silentium quinque annorum imponebat, vt tangit Glos. Hieronymi super illud Eccles. 3. b. Est tempus tacendi, & est tempus loquendi. Item Simonides quidam Philosophus interrogatus à quodam Rege; quid esset Deus? postulauit industrias vnius diei, postea duorum, postea trium, postea quatuor: Ad ultimum dixit, hæc est quæstio, quæ quanto plus discutitur, tanto minus innoscit. z Spiritus Viri, id est, Christi, vel cuiuslibet iusti. a Sustentat imbecillitatem suam, id est, quam habet à parte carnis. Vnde Sap. 9. c. dicitur: Corpus, quod corruptitur, aggrauat animam, q. d. Christus & quilibet Sanctus imbecillitatem carnis, ne in temptationibus succumbat, mentis fortitudine sustentat. Mat. 26. d. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. b Spiritum verò ad irascendum facilem, quis poterit sustinere? q. d. rarus, scilicet, Sapiens, cui sapiunt contumeliam & despici adulatio. Iracundia enim ignis est, & ideo aqua Sapientia semper indiget cohabitans iracundo, aut aliter comburitur. Eccles. 7. b. Ne sis velox ad irascendum, quia ira in sinu stulti requiescit, & ideo sèpè ardet sinus eius. Item Inf. 29. d. Vir iracundus prouocat rixas, & qui ad indignandum facilis est, erit ad peccata proclivior. Beda. Qui ad irascendum facilis est, nec ipse seipsum potest sustinere. c Cor prudentis possidebit scientiam, i. vt suam habebit, vtendo ea quasi re sua, sibi, non solùm alijs, sicut multi, qui scientiam habent, sicut cophinus panem, vel horreum triticum, vel dolium vinum nihil inde comedentes aut bibentes, sed tantum alijs ministrantes. Similes Tantalo, qui in medijs aquis siti perijt. Vnde eis potest dici:

Sic vos non vobis vellera fertis oves.

Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Sic vos non vobis mellificatis apes.

Ad hoc etiam cor prudentis scientiam possidere debet, vt possit stultum sustinere, sicut dicit Glo. Vnde i. Cor. 11. d. Libenter suffertis insipientes, cum sitis ipsi Sapientes: sustinetis enim, si quis vos in seruitutem redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollit, si quis in faciem vos cædit. Si quis ergo hoc libenter non sustinet, proculdubio Sapiens non est, qui sapida quasi insipida rejicit.

d. Et auris Sapientum quibus sapiunt omnia, prout sunt.

e. Quærit] per se studendo, vel ab alijs audiendo. f Doctrinam] vt doceatur, & deceat. Quærit autem auris Sapientis doctrinam sicut suauem concentum. Vnde Ecc. 40.

c. Tibi & Psalterium suauem faciunt melodiam, & super vtraque

al. +  
ipsam  
supra.  
10. b.

Iona  
1. & 2.

Psalm.  
33.

C

Eccles.

11. a.

Cauen-  
da est  
præcip-  
tare  
respon-  
sio in  
tribus.

veraque lingua suauis. Item sicut oculus indiget luce, ut inde pascatur, sic auris voce, ne deficiat. Lux enim pastus est obduci, sicut vox auris. Eccles. 38.c. Vox mallei innouat aurem. Mallemus dicit verbum Dei, quia conterit dura corda peccatorum. Iuxta illud Iere. 23.f. Nunquid non verba mea sunt quasi ignis ardens, dicit Dominus, & quasi malleus

<sup>D</sup> <sup>al. t  
inueni-  
tur.</sup> <sup>b</sup> <sup>Donum hominis</sup> <sup>c</sup> dilata viam eius, & ante Principes & spaciū ei facit. Iustus & prior est accusator sui, f. venit amicus eius, & g inuestigabit eum. <sup>b</sup> Contradiciones i. comprimit fors, & k inter potentes quoque di-  
judicat. l. Frater, qui t adiu-  
id est, cogitationem,

a affectionem, operationem. Quod enim quis gratia Spiritus Sancti magis repletur intus, eo latius bona opera foris mul-  
tiplicantur. Vel [dilata viam eius] sustollendo ad cœlum, vbi nulla latitudine, vbi nulla coangustatio superborum. Vnde Aug. Noli hic pati angustias: euola in cœlum, vbi nemo angustabit te, nemo te comprimet. Vel sic.

<sup>a</sup> Donum hominis, ] actus, id est, quod ipse ex charitate Deo offert. <sup>b</sup> Dilata viam eius, ] usque ad coelestis palatij amplitudinem. <sup>c</sup> Et ante Principes, ] coelestis patrum. <sup>d</sup> Spa-  
cium ei facit, ] remouens omne impedimentum. Lnc. 11.f. Da-  
te eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Vel ad literam.

<sup>a</sup> Dō. um hominis ] temporale. <sup>b</sup> Dilata viam eius & ante Principes spacium ei facit. ] Ut patet in quadam paupere, qui non poterat habere accessum ad Henricum Comitem Campaniz, sed parato exercito de gruello aueps: munda ma-  
pult cooperio, dilata statim sibi via ab ostiariis praesenta-  
uit illud Comiti. Et interrogatus a Comite, quare sic fecisset, responcit aliter se non posse intrare ad ipsum, & Comes scyphum aureum ante se positum dedit ei. e Iustus prior est accusator sui, ] quam alterius. Omnis enim, qui vere iustus est, vbi peccatum errata conspicit, primò seipsum inspicit, & cum sollicitus se accusauerit, alios benignè corrigit. Non enim peccatorem dignè reprehendere potest, qui in eadem damnatione est. Vnde 10.7.8.a. dixit Dominus Pharisæis: Qui sine peccato est vestrum, primus in eam lapidem mittat. Item Rom.2.c. Qui alios doces, teipsum non doces; qui prædicas non furandum, furari; qui dicis non moecandum, mocharis. Vel sic. e Iustus prior est accusator sui, ] id est, ante quam ab alijs accusetur, quia prior videt peccata sua & prior dolet. Iustus vero ultimò se accusat, id est, post omnes, non enim videt peccata sua, nisi ab alijs accusetur, & donec tota vicinia clamet contra ipsum. Vnde Seneca. Qui secretò nolunt audire veritatem, in publico eam audient.

f. Venit amicus eius, id est, Christus in cor eius per præfeti-  
tiam diuinæ contemplationis, si hoc, scilicet, fecerit, id est, si ie prior accusauerit, g Et inuestigabit eum, ] id est, inuesti-  
gare seipsum faciet, ne forte latro, id est, Diabolus ibi absconditus lateat sub umbra alicuius malæ affectionis, Sobr. 1. c. Scrutabor Ierusalem in lucernis, & visitabo super viros de-  
fixos in facibus suis. <sup>b</sup> Contradiciones, ] discordium, schismati-  
corum, hereticorum. i Comprimit fors] diuinæ disposi-  
tionis, vel electionis, vel extremi iudicij. Vnde insr. 26.b. Iudi-  
cium determinat causas, & qui imponit stulto silentium, iras mitigat.

Moraliter. <sup>b</sup> Contradiciones] id est, carnis rebelliones. i Comprimit fors, ] id est, gratia Dei. k. Et inter potentes quoque dijudicat] id est, inter carnem, & spiritum, quæ po-  
tenter aduersum se pugnat. Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, hæc enim sibi inuicem aueriantur. l. Frater, qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma, ] id est, populus iudaicus & gentilis fraternalis charitas in Christo inuicem consentientes, vnam Ecclesiaz Catholicaz constituunt unitatem. Vnde Ioan. 10. c. Alias oves habeo, & illas oportet me adducere, vt fiat vnum ouile & unus pastor. n. Et iudicia] id est, dogmata triusque testamenti. o Quasi vestes vrbium] sunt, supple, id est, sicut vestes vrbium muniant, & firmant, ita dogmata triusque testamenti muniunt Ecclesiæ. Vel sic.

' Frater, qui adiuuatur à fratre, ] id est, cætus, & congregatio f atrum inuicem diligentium, inuicem supportantium, in omnibus concordantium est.

m. Quasi ciuitas firma, ] edificata lapidibus quadris, scilicet,

Hugonis (ard. Tom. III.

iustitia, temperantia, fortitudine, præudentia charitatis cemen-  
to ligatis, supra firmam petram fundata, quæ nec temet ven-  
tum, nec pluuias, nec flumina, sicut legitur Mat. 7.d. Vel fra-  
ter, & frater, sunt caro & spiritus; vel affectus, & intellectus, qui cum se inuicem adiuuant, fortes & inexpugnabiles sunt,

sicut ciuitas firma  
uatur à fratre, quasi in ciuitas contra insultus vbu-  
stium. Si autem in-  
tellectus stas per fi-  
dem, & affectus ruis  
per illicitum amo-  
rem, dissipatus est  
murus tuæ ciuitatis,  
& patet introitus  
hosti. Vnde Job 30.b.  
<sup>al. t  
manu</sup>

Insidiati sunt mihi,  
& præualuerunt, & non fuit, qui ferret auxilium: quasi rupto  
muro & aperta ianua irruerunt super me. Ideo dicitur Eccl. 4.c. Melius est duos simul esse, quam unum; habent enim  
emolumen societas suis; si unus ceciderit, ab altero ful-  
cietur. Vx soli, quia cum ceciderit, non habet subleuantem  
se. Et si dormierint duo, souebuntur mutuo; unus quomodo  
calcier? Et si quispiam præualuerit contra unum, duo resi-  
stent ei.

p. De fructu oris viri] qui benè dicit, & benè vivit.  
q. Replebitur, ] in futuro. r. Venter eius] id est, mens, vel  
desiderium. s. Et genimina labiorum ipsius saturabunt eum, ]  
in futuro gloria. De multiplici fructu oris dictum est *supt. 1.2. b. ibi*. De fructu oris sui replebitur unusquisque, bonis.

t. Mors, & vita in manibus linguis, id est, in vsu, & abusu lin-  
guis. In vsu, vita; in abuso, mors. Item in silentio linguis, vita  
cordis, & in effrenata locutione, mors cordis. Vnde B. A. sermo  
oranti Deum, vt ostenderet ei viam salutis, facta est vox de  
cœlo dicens. Fuge homines, tace. Et ille dimisso saeculo Ere-  
mum petijt. Et iterum orauit vt prius, & facta est ad eum  
vox: Fuge, tace, quiesce. Et hoc est, quod dicitur Isa. 47.  
a. Sede, tace: intra tenebras filia Chaldeorum. Mat. 12. c.  
Ex verbis tuis iustificaberis. Ecce vita in manibus linguis. Et  
ex verbis tuis condemnaberis. Ecce mors in manibus linguis.

Moraliter. <sup>a</sup> In manibus linguis, id est, in operatioe ser-  
monis. <sup>b</sup> Mors, & vita, ] Mors Daemonum, vita fidelium. Nam  
si Prædicatores, & Doctores manum ori adiungerent, id est,  
facerent, quod docent, reuiuiscent mortui peccatores, &  
morerenetur Daemones. Iuxta illud Joan. 5.d. Athenamen dico  
vobis, quia venit hora & nunc est, quando mortui audient  
vozem filii Dei; & qui audierint, vivent. Si igitur ad vocem  
Prædicatores & Doctores non reuiuiscent peccatores, aut  
non audiunt, aut qui loquitur, non est filius Dei. Item de bo-  
na lingua exponitur, de qua Eccl. 6.a. Lingua Eucharis in bo-  
no homine abundabit. <sup>a</sup> In manibus linguis istius, id est, in  
vsu & silentio, quæ sūt due manus linguis, & vtracq; bona est.  
<sup>b</sup> Mors & vita] Mors veteris hominis, & vita noui. Nam ve-  
terem hominem docet conteri, & nouum reparari. Vnde ista  
lingua Eucharis Pauli dixit Ephe. 4.e. Deponite vos secundum  
pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrum-  
pitur secundum desideria erroris. Ecce mors, in lingua; sed  
hæc mors pretiosa est in conspectu Domini. Psalm. 115. Renoua-  
minni autem spiritu mentis vestre, & induite nouum homi-  
nem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate  
veritatis. Ecce vita. Ideo dictum est *supt. 1.5.a*. Lingua placabi-  
lis lignum vitæ. Itē exponitur de mala lingua, scilicet, detrac-  
toris. ] In manibus] enim eius[mors & vita.] Mors loquentis,  
vita patientis. Et de hac dicitur Eccl. 28.c. Beatus, qui testus est  
à lingua nequam, qui in iracundia illius non transiit, & qui  
non attraxit iugum eius, & in vinculis illius non est alliga-  
tus: iugum enim illius ferreum est, & vinculum æreum; mors  
illius, mors nequissima.

x. Qui diligunt eam] lingua bonam, vel malam,  
y. Comedent fructus eius. ] Bonos, vel malos, id est, vitam,  
vel mortem. Redde singula singulis. De fructu mali  
dicitur Romanorum 6. d. Quem fructum habuisti, tunc  
in illis, in quibus nunc erubescitis? De bono dictum est  
*supt. 1.3. b.* Primi & purissimi f. Tertius eius. Fructum lin-  
guis suis comedebat diues epulo in inferno, cum dixit Luc.  
16. f. Pater Abraham, miserere mei; & misere Lazarum, vt  
intingat extremitate dorsi sui in aqua, vt refrigeret linguam  
meam; quia crucior in hac flamma. Fructum linguis suis  
comedent boni: quia in secula seculorum laudabunt te,  
Domine.

Moraliter.

83

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XIX.

a Qui inuenit mulierem bonam] id est, obedientem viro, & tranquillam, & castam, & pudoratam. b Inuenit bonum ] id est, bonam sociam. Vel, bonum, id est, pacem & quietem, &c. c. Gratia super gratiam mulier sancta, & pudorata.

e Et hauriet iocunditatem à Domino id est, iocundabitur in filiis de illa suscep-  
tis, vel de societate

a Qui inuenit mulierem bonam, eius. Vnde Eccles. 26.a. Mulieris bona beatus vir, numerus enim annorum illo-  
rum duplex, Mulier fortis oblectat vi-  
rum suum, & annos  
vitæ illius in pace implebit. f Qui ex-  
pellit à se mulierem bonam,] sicut supra expositum. g Expel-  
lit bonum] quia ra-  
tio inuenientur, s. bona  
mulier. Eccles. 7.d. Virū  
de mille ynum repe-  
ri, mulierem ex om-  
nibus non inueni. Et

tamen inueniri potest. Vnde infra 31. b. Mulierem fortem quis inueniet? procul & de vltimis sp̄cib⁹s precium eius.

Mysticē.

Mulier bona est sancta Ecclesia, cuius sponsus est Christus, Iohann. 3.d. Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hæc mulier inuenitur ab his, qui querunt eam, eo fine, quo debent, id est, vt vxorem, non vt concubinam, id est, propter fructum non propter datum; propter salutem animarum, non propter simum diuitiarum. a Qui sic inuenit mulierem bonam, inuenit bonum] sibi & subditis, in praesenti & in futuro. c Et hauriet iocunditatem à Domino, ] æternam, scilicet, quando dicetur ei: Euge serue bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui, Mat. 25.b. Item. f Qui expellit mulierem bonam] id est, qui non vult recipere Ecclesiam, cum cura animarum. g Expellit bonum] id est, profectum multorum, qui proficerent ab illo, & non incurrent malum, quia, vt dicit Greg. Qui prædictus est vita & scientia, & latere appetit, tot animarum reus est, quot in publicum veniens potuit prodesse. Sensus est non omnino verus. Multi tamen inueniunt hanc mulierem, qui tamen non inueniunt bonum, sed malum, id est, mortem æternam. Quare hoc? Quia male querunt eam. Non enim ipsam vt vxorem querunt, nec vt prolem ex ea generent, nec aliquid, quod ad ius matrimoniū pertinet, sed tantum cum diuitijs & delitijs fornicantur & honoribus, quæ fornicatio quanto spiritualior, tanto de-  
testabilior. Vnde Ier. 23.b. Adulteris plena est terra, id est, Ecclesia, quia à facie maledictionis luxit terra, a refacta sunt arua deserti, id est, laici, factus est cursus eorum malus, & fortitudo eorum dissimilis. Propheta namque & Sacerdos polluti sunt, & in domo mea inueni malum eorum, ait Dominus. Et quod malum, ipse postea ostendit. In Prophetis Samariae vidi satutatem, & prophetabant in Bæal & decipiebant populum meum Israel, & in Prophetis Hierusalem vidi similitudinem adulterij, & iter mendacij.

Moraliter. Mulier bona, id est, secunda administratio affectiva, quæ significatur per Martham, Luc. 10.g. Et per Liam, Gen. 29.f. a Qui hanc mulierem inuenit, id est, ex obedientia suscipit, & propter Deum, b Inuenit bonum] sibi in futuro, & etiam in praesenti inuenit agrum, vbi est absconditus thesaurus. Vnde Matt. 13. f. Simile est regnum coelorum thesauro abscondito in agro, terrenæ administrationis, quæ qui inuenit homo, vadit, & prægaudio illius vendit omnia, quæ habet, & efficit agrum illum. c Et hauriet, ] pro administratione illa. d Iocunditatem ] æternam. e A Domino, ] qui est fons omnis iocunditatis. Et quanto maiorem sustinet in administratione turbationem propter Deum, tanto maiorem hauriet iocunditatem. Vnde Mulier bona est caro obediens spiritui, vel sensualitas consentiens rationi: qui hanc inuenit, inuenit bonum, s. adiutorium. Vnde Gen. 2. c. Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi. c Et hauriet iocunditatem à Domino] s. gloriam immortalitatis. Eccles. 15. b. Stola gloria vestier illum, iocunditatem, & exultationem thesaurizabit super illum, & nomine æterno hære-

ditabit illum Dominus Deus noster. f Qui expellit mulierem bonam, ] indiscretè affligendo, vt Balaam afinam suam. Num. 23.e. g Expellit bonum] per indiscretionem, quod s. bonum poterat mereri. Eph. 5.f. Nemo carnem suam unquam odio habuit. h Qui autem tenet adulteram, ] id est, qui carnem suam concupiscentijs fouet & nutrit. i Stultus est & insipiens id est, excus est in intellectu, quia non videt soueam sibi paratam. Item insipidus est in affectu: quia non sentit fœtorem carnalium voluptatum. Eccles. 9. a. Ne des mulieri potestate animæ tuae, ne ingrediatur in virtute tua, & confundaris. De hac muliere dicitur infra 11.b. Melius est sedere in angulo domatis, quam cum muliere litigiosa in domo communis. Item adulteram tenet, qui Ecclesiam, vel prebendam ad delicias corporales retinet. Et rectè adultera dicitur, quia sponsum de lecto conscientia ejicit propter moechum. Vnde A Ezech. 16.e. Iudicabo te iudicio adulterarum, & congregabo aduersus te omnes amatores tuos. k Cum obsecrationibus loquetur pauper] spiritu ad Deum, non prætendens merita, sed misericordiam, dicens cum Propheta: Psalm. 50. Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam. l Et diues, ] i. superbus. m Effabitor rigidè] merita sua iactans, sicut Phariseus, Luc. 18.d. Deus, gracias tibi ago, quia non sum sicut ceteri hominum, raptore, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus, ieiuno bis in Sabbato, decimas do omnium, quæ possideo. Et postea additur ibi de paupere loquente cum obsecrationibus. Publicanus autem stans à longe, nolebat infra nec oculos in cœlum leuare, sed percutiebat pectus suum, 28.a. dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Vel ad literam.

k Cum obsecrationibus loquetur pauper, ] i. multum rogat, antequam detur ei locus ad loquendum, & etiam timide loquitur. Diues vero rigidè loquitur & ab omnibus auditur, vt patet in curijs Prælatorum, vbi pauper vir habet auditum. Eccles. 13.d. Diuiti decepto multi recuperatores: locutus est superba, & iustificauerunt illum; humiliis deceptus est, & insuper arguitur: locutus est sensata, & non est datus ei locus: diues locutus est, & omnes tacuerunt, & verbum illius usque ad nubes perducent; pauper locutus est, & dicunt, quis est hic: & si offendit, subuentent illum. Hæc miseria iam venit in disputationibus Theologis, quod omnino reprobabile est.

n Vir amabilis ad societatem, ] id est, benignus, prudens, & constans socius.

p Magis amicus erit, ] i. magis amat, & amatur. q Quam frater, ] carnis. Vnde Psalm. 48. Frater non redimet, redimet homo Et infra 27.b. Melior est amicus iuxta, quam frater longe.

Mysticē. n Vir amabilis, ] id est, populus gentilis conuersus. o Ad societatem, ] Ecclesiæ. p Magis amicus erit ] Christo, id est, magis amat, & amatur à Christo. q Quam frater, ] id est, Iudaicus populus infidelis, qui frater est Christi secundum carnem.

## EXPOSITIO CAP. XIX.

r Elior est pauper] i. simplex & idiota, auditor verbi Dei.

s Qui ambulat bene operando quæ audit. t In simplicitate sua] i. sui sensus siue intellectus. u Quam diues id est, literatus superbus. x Torquens labia] ad heresim prædicandam, vel ad malam vitam. Ille enim labia sua torquet, qui bene docet, & male vivit. De quibus dicitur Mat. 23.2. Quæ dicunt; facite; quæ autem faciūt, nolite facere: dicit enim, & non faciūt. y Insipiens, ] i. sine sapore scientia, qui saporantur res prout sūt. Coterit n. talis tota die aromata sacrorum eloquiorum, & non sicut odore. Et hoc ideo est, quia in cloaca vitiorum meritus est usque ad nares. Vel sic. z Melior est pauper, qui ambulat in simplicitate sua, ] i. humiliis Prædicator cum parua scientia ambulans in via morum, siue mandatorum. u Quam diues torquens labia sua & insipiens ] i. quam magnus Prædicator multum habens auri Sapientia, & argenti Eloquentia. Qui torquet labia, i. prædicationem suam, vel ad posteriora, vel ad temporalia lucra: vel ad dextram fauoris, & laudis humanæ, vel ad sinistram odij & detractionis. z Vbi non est scientia animæ, id est, de salute. a Non est bonum, i. gratia, vel gloria; quia ipsa est ductrix & mater omnium bonorum. Vnde Sapient. 7. b. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per magnus illius, & laetus sum in omnibus, quoniam antecedebat me ista Sapientia, & ignorabam, quoniam omnium bonorum mater est. Item scientia animæ est fundamentum totius ædificij spiritualis.

Vnde

Vnde *Sap.* 13. a. Vani sunt omnes homines, in quibus non est scientia Dei. Item scientia animæ lux est, vnde ubi ipsa est, non audent venire latrones, id est, Dæmones, quia qui male agit, odit lucem, *Ioan.* 3. c. Item scientia animæ est speculator in arce mentis, quæ semper clarat latrones, latroæs; & custodes murorum, id est,

virtutes excitat clamaans, & tuba info-  
nans, vigilare, & ipsos hostes  
lapidibus auctorita-  
tum obruit. Item  
sciætia animæ amo-  
rem Dei confert.  
Vnde *Sap.* 7. d. Ne-  
minem diligit Deus,  
qui cum  
Sapientia inhabitat.

Propter hæc omnia benedicit Salomon. Vbi non est scientia animæ, non est bonum aliquid. Vnde patet, quod Sapientia mundi non est bonum. *Jac.* 3. d. Non est ista sapientia desum descendens à Patre luminum, sed terrena, animalis, diabolica. Et qui festinus est pedibus animæ, id est, affectu & intellectu, plus appetendo sapere, quam oportet, vel quæ non oportet. Offendit offendiculo erroris, quoad pedem intellectus, vel quoad affectum offendiculo peccati. Ibi in via fidei, hic in via morum. Scientia quidem sine zelo charitatis inflat, & zelus sine scientia animæ errat. Vel sic. Qui festinus est, id est, præproperus conquérendo de vindicta Dei dilata malis, aut de mercede retributionis dilata bonis.

b Pedibus offendit intellectu, per ignorantiam, & affectu, per inordinatum appetitum. Altissimus enim patiens redditor est, vt dicitur *Eccles.* 5. b. Item, festinus pedibus est, qui præter consilium sententiam præcipitat, vt multi faciunt, qui auditio verbo detractionis de aliquo, statim acquiescent, & iudicant illum, cui detrahitur. Et omnis huiusmodi. Offendit, ] in Deum, cui offert iudicium; & in proximum, cui iniuste derogat, & forte sine culpa eius. Ideò dicitur *Rom.* 2. a. Inexcusabilis es, ô homo, qui iudicas; in quo enim iudicas alterum, te ipsum condemnas. Scimus enim quoniam iudicium Dei est secundum veritatem in eos, qui talia agunt. Item *Jac.* 4. c. Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum, detrahit legi, & iudicat legem. d Stultitia hominis] qua viam veritatis deserit, nec fatetur errorem suum, sed potius in cōditorem refundit, vt Adam & Eua, *Gen.* 3. c. causantis quod Deus occasionem peccandi sibi tribuerit, vel quod hominem fragilem fecerit, vel quod hostem versutum tentare permiserit. e Supplantat gressus eius, ] in eo, quod facit excusare se, sicut Saul i. *Reg.* 15. f. Contra quod dicit *Psal.* 240. Non declines cor meum in verba malitiae ad excusandas excusationes in peccatis. Vel, Supplantat gressus eius, quia non sinit pedes ponere in via, id est, in Christo, qui est via, veritas, & vita. *Ioan.* 14. a. Vel in via, i. in fide, quæ est via ducent ad Christum. Vnde *Aug.* Opera bona præter fidem videtur mihi esse currus celerrimus præter viam. Vel: d Stultitia hominis] id est, insipientia. e Supplantat gressus eius, ] quia facit ponere pedes affectuum super vacuum, & inane, id est, temporalia, quæ vacuum, & inane sunt, quia nec fulcimentum præbent innitenti, nec plenitudinem continent, nec fructum laboranti, nec saturitatem possidenti.

f Et contra Dæum feruer animo suo, ] sicut insanus, quasi onera importabilia homini imposuerit, aut etiam fatum, vel constellatione allegans.

g Diuitiae addunt amicos plurimos. ] Ad literam, verum est de diuitiis temporalibus, quæ addunt amicos plurimos; sed non veros amicos, sed amicos fortunæ. Quod patet, quia diuitiis recentibus, recedunt. De quibus *Sen.* Prædam sequitur turba ista, non hominem. *Eccles.* 6. b. Est amicus secundum tempus, & non permanebit in tempore tribulationis. Vel diuitiae regni coelestis per Doctores & Prædicatores fidelibus patefactæ, addunt Deo, & ipsis Doctoribus amicos plurimos, i. omnes fideles, qui Prædicatoribus acquiescent.

h A paupere autem, & hi, quos habuit] amicos tempore fortunæ pinguis.

k Separantur, ] tempore paupertatis, sicut canes ab offe corroso, qui non curant, vbi illud relinquunt. Solus Christus verus amicus est, qui omni tempore diligit. Vnde *Sap.* 17. b. Omni tempore diligit, qui amicus est. Vel sic.

b A paupere autem, ] id est, à Philosopho, qui pauper di-

citur, quia veras virtutes non habet, quæ sacras literas ignorat. Et hi, quos habuit discipulos.

k Separantur, ] conuententes se ad latram Scripturam audiendam, vt quotidie patet in Artistis & Philosophis.

l Testis falsus, &c. ] quia nullum malum impunitum, sicut nullum bonum remuneratum. *Iudiciorum.* Falsus testis tres offendit. Deum, cuius veritatem annihiliat. Iudicem, cui veritatem occultat. Reum, quem falsitate sua condemnat. *Defalse refe.*

Mystice. Testis Christi est quilibet Prædicator. Vnde *Aet.* *Mystice*

i. a. Et eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudea, & Samaria, & usque ad ultimum terræ. Item quilibet Martyr testis est passionis Christi. Vnde & Martyr testis interpretatur. Falsus testis est, qui falsa docet, aut prædicat. Item falsus Martyr hypocrita, quia sibi contradicit, quod enim verbis asserit exterius, vita destruit interior. Item falsus testis est omnis Doctor aut Prædicator, bona docens, & mala faciens; ore construens, & opere destruens. De quibus dicit *Apollonus Tit.* 1. d. Confidentur se nosse Deum, factis autem negant, cum sint abominati, & incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi. Hi sunt sicut praecones vini alieni, qui nunquam gustant de eo, sed alios ad emendum inuitant; aut sicut tū mediatores mercium alienarum; al. t aut sicut magistri operum, & aedificiorum, qui aliis ligna mercant & lapides polire, & portare præcipiunt, & in aedificio portores. nisi autem chirothecas & virgam in manu tenentes, nihil omnino faciunt. Vnde *Mat.* 23. a. Super cathedram Moysi federunt Scribz & Pharisei; omnia ergo, quæcumque dixerint vobis, seruate, & facite; secundum autem opera eorum nolite facere. Dicunt enim, & non faciunt. Aliquant autem onera grauia & importabilia, & imponunt in humeros hominum; digitò autem suo nolunt ea mouere. Et tamen huiusmodi Doctores melius etiam, quā magistri volunt remunerari. Vnde sequitur ibi. Amant enim primos recubitus in Cœnis, & primas cathedras in Syragogis & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Item falsus testis est omnis detractor, qui nec vocatus, nec iuratus contra fratrem suum testificatur, absente parte aduersa & pro Diabolo, nam cum dicit illum esse adulterum vel hypocritam, vel huiusmodi, quid aliud testificatur, nisi quod ille est possessio Diaboli; *Seneca:* Loquens de proximo tuo, scito te pro eo, vel contra eum testimonium ferre. De hoc dicitur *infia* 25. c. Iaculum & gladius, & sagitta acuta, homo, qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium. Item adulator est falsus testis, quia laudat impios. Vnde *Psal.* 9. Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur. Omnes huiusmodi testes non erunt impuniti, quia tenentur de omni damno propter suum testimonium irrogato simpliciter, vel quantum in eis est.

m Et qui mendacia loquitur, ] quæcumque, sed maximè in doctrina morum, & fidei.

n Non effugiet, ] peccatum, vel pœnam, quia opere mendacium peccatum est, vt dicit *Aug.* Vel.

m Qui loquitur mendacia ] id est, temporalia, quæ mendacia sunt, quia non soluunt, quod premitunt. Promittunt enim satietatem, & plenitudinem; & ipsa famem & exinanitionem persoluunt. Vnde *Aug.* Christus solus veritas est; cetera autem omnia mendacia sunt. Hæc mendacia libenter loquuntur diuites huius mundi. Vnde *Osee* 7. d. Ego redemi eos, & ipsi contra me locuti sunt mendacia. *Psalm.* 4. Filii hominum usquequo graui corde, &c. Qui hæc mendacia libenter loquuntur.

n Non effugiet ] quia omnia temporalia, quæ diligunt, laqueos sibi tendunt. *Sap.* 14. b. Creaturæ Dei factæ sunt in odium & temptationem animæ hominum, & in muscipulam pedibus insipientium. o Multi colunt i. honorant, & venerantur. p Personam Potentis] quod & male, & bene potest fieri. Si propter officium fiat, i. quia Dei minister est; bene fit; si autem quia potens, aut diues aut nobilis, aut huiusmodi; tunc peccatum est. Vnde *Levit.* 19. c. Non honores vultum Potentis. Item *Gregorius in Moral.* Personam accipere, est hominem, non quia homo est, sed propter ea, quæ circa ipsum sunt, honorare. q Et amici sunt dona tribuentis, sicut canes carnifex, & oves pastoris sal in manu habentis, & porci pedissequæ vas plenum furfure deferentis. Vnde *Eccles.* 6. b. Est amicus socius mensæ. Item *Ier.* 6. b. A minore usque ad maximum omnes avaritiae student, à Prophetæ usque ad Sacerdotem. Item *Isa.* 1. f. Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. *lgr. 8. d.*

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XIX.

a Fratres hominis pauperis oderunt eum, insuper & amici, i. qui videbantur amici tempore prosperitatis. c Procul recesserunt ab eo] tempore paupertatis, quando deberent venire ad eum refouendum. Vnde manifeste patet, quod in prosperitate non potest cognosci amicus. Vnde Eccl. 12. b. Non agnosceretur in bonis amicus, & non abscondetur in malis inimicus.

B *Mysticè* Psal. 68. Pauper homo, Christus est, qui dicit. Ego sum pauper & dolens. Et Thes. 3. a. Ego vir videns paupertatem meam: Hunc pauperem fratres eius, i. Iudei, de quorum cognatione fuit secundum carnem, oderunt eum, & occiderunt. b Insuper & amici procul recesserunt ab eo. ] i. Apostoli tempore passionis. Psal. 87. Elongasti a me amicum, & proximum, &c. Job 19. b. Fratres meos longe fecerunt a me, & noti mei quasi alieni recesserunt a me, dereliquerunt me propinquui mei; & qui me nouerant, oblieti sunt mei. / Qui tantum verba sectatur] i. verborum leporum, non veritatem sententia. e Nihil habebit] quia verba vetus sunt, & retineri non possunt. Vnde sup. 14. c. Vbi verba sunt plurima, ibi frequenter egestas. Vel. d Qui tantum verba sectatur] & non opera verborum facit. e Nihil habebit] quia non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores. Ro 2. b. Vnde Juc. 1. d. Estote factores legis, non auditores tantum. f Qui autem possessor est mentis, i. Dominus voluntatis suus & sensus sui. g Diligit anima sua, quia tanquam verus Dominus, & verus possessor arcet ab ea bestias vitorum, & aues malarum cogitationum. Possessio dicitur, quasi pedis sessio. Vnde mente possides, si ea apud te habes, ut non dispersa frustatum in vicinis, in agris, in domibus, in praebendis vagetur. Ita mentem possides, si eius seruitia habes, si inde comedis & bibis, si de ea Dno tuo, quasi de feudo proprio, seruitia reddis. b Et custos prudenter, i. prouidentia iacquisita. Custodia n. est de re acquisita. Non sufficit acquirere re, nisi etiam acquisita custodiatur, quia. Non minor est virtus, quam querere, parta tueri.

i Inueniet bona, gratia, & gloria, Custoditur autem prudenter, i. prouidentia assidua mortis cogitatione. Vnde quidam dixit: Summa philosophia est assidua mortis cogitatio. k Testis falsus non erit impunitus: & qui loquitur mendacia peribit. ] Vnde Ps. 5. Perdes omnes, qui loquuntur mendaciis. Repetitio est hic, quia idem supra a. dicit. Et hoc propter duo genera testimoniorum, ut dictum est, s. verbi, & facti. Hic n. dicitur falsus testis, falsus interpres verbi Dei, supra vero qui contra proximam dicit falsum testimonium. l Non decet stultum] qui nescit testimoniare res secundum valore suum. m Diuitiae, vel delitiae, alia litera, s. spirituales, quia eis non vittur, sicut non decet surdum cithara, nec cæcum lucerna, nec porci aromata, nec canes sancta. Vnde Mar. 7. a. Nolite sanctum dare canibus; nec mittatis margaritas ante porcos. Similiter nec mortuum decet epule. Eccl. 30. c. Bona abscondita in ore clauso, quasi appositiones epularum circuositate sepulchro. Ita non decet stultum epulare, siue diuitiae spirituales, sicut nec liquor preciosus vas confractum. Eccl. 21. c. Cor fatus quasi vas confractum, omnem Sapientiam non tenet. n Nec seruum dominari Principibus] decet, immo valde indecens est; quia seruus omnes, quibus praest, subiicit seruituti eius, cuius est seruus, & omnes comprimit & conculcat, quia.

Aperius nihil est humili, cum surgit in altum.

Cuncta ferit, dum cuncta timet, cunctaque minatur.

Hoc est illud malum, de quo Eccl. 10. b. Vidi malum quasi per errorem egrediens a facie Principis, positi stultum in dignitate sublimi, & diuitias sedere deorum. Vidi seruos in equis, & Principes ambulantes quasi seruos super terram. De hoc dicitur in 30. c. Per tria mouetur terra; & quarti, quod non potest sustinere, per seruum, cum regnauerit; per stultum, cum saturatus fuerit cibo; per odiosam mulierem, cum in matrimonio fuerit asumpta; & per ancillam, cum haeres fuerit Dux sua.

*Mysticè* Mysticè. Non decent stultum, id est, haereticum. m Di-

nitiae] scripturarum, quia eis abutitur. n Nec seruum] i. petatorem, quia qui peccatum facit, seruus est peccati. Joan. 8. d. o Dominari Principibus] id est, iustis, qui rebus & membris, & cogitationibus, affectionibus, locutionibus & operationibus suis principiantur. p Doctrina viri] id est, Ecclesiastica doctrina. q Per patientiam, ipsorum Doctorum. r Noscitur] quod bona & perfecta se, quia dum magis affligi, & interfici tempore pro Christo eligunt, quam a veritatis predicatione cessent, ostendunt quam bona, & quam salutaris est doctrina Ecclesie. Vel sic. p Doctrina viri, id est, cuiuslibet Doctoris. b Per patientiam, suam. r Noscitur, quia si muleum patiens est, multum doctus ostenditur; si parvum, parvum. Patientia enim quasi probatorum, & mensura est doctrina. Vnde Psal. 91. Bene patientes erunt, ut annuncient. Vel sic. p Doctrina viri, id est, Christi. q Per patientiam propriam. r Noscitur, ab omnibus, qui cogitant, quanta passus est. Quantò magis enim quis patientiam eius cognoscit, tanto ampliorem Sapientiam eius agnoscit. Et gloria eius, id est, Christi. t Est iniqua prætergredi, id est, iniquitatem præterire, id est, nihil malum facere, sed pati. Vnde Ia. 53. c. Iniquitatem non fecit, nec dolus fuit in ore eius. Et tamen Deus Pater voluit eum conterere in infirmitate. Hoc est, quod dicit Sponsa Cant. 5. c. Dilectus meus candidus, & rubicundus. Candidus per innocentiam, rubicundus per sanguinem passionis. Similiter s. Gloria eius id est, Doctoris. t Est iniqua prætergredi, id est, mala non facere, & paenam pati. Non enim sufficit Doctori propria innocentia seu munditia sine tolerantia, nec econuerso. u Sicut fremitus leonis, ita & Regis ira.] Ad literam, sicut ad rugitum leonis animalia sistunt gradum; ita irato Rege omnes timet.

*Mysticè* y Sicut fremitus leonis] terrorem incutit cunctis animalibus. x Ita & Regis ira, id est, comminatio Christi de die iudicij omnes homines contremiscere facit.

Moraliter. u Sicut fremitus leonis] facit stare omnia animalia, ut nec pedem moueant. x Ita & ira Regis, id est, Prælati correctione debet subditos deterrere, ut nec pedem audient ad illicita perpetranda mouere. Osa 11. d. Quasi leorugiet, quia ipse rugiet & formidabunt filii maris. Vel:

u Sicut fremitus leonis] facit stare bestias. x Ita & ira Regis, id est, magnificencia rationis, quae est Rex in regno animalium, omnes motus bestiales cogitationum, & affectionum stare facit, ut non procedant ad consensem, vel opus. Vnde infra 20. b. Rex, qui sedet in solio iudicij sui, dissipat omne malum intuitu suo.

y Et sicut ros super herbam, ita & hilaritas eius, id est, Domini in iudicio, scilicet, iustis. Ia. 26. d. Expergescimini,

& laudate qui habitatis in puluere, quia ros lucis ros tuus,

& terræ gigantium detrahes in ruinam. Vel hilaritas Domini

sunt promissiones, & consolationes eius, quae mentem humana latifificant, & impinguant, & ad fructum boni operis

surgere faciunt, & ab astu temptationum refrigerant, quae

omnia facit ros ipsi herbe. Vel.

*Mysticè* prima parabola de fremitu leonis, & ira Regis ad secundum aduentum pertinet. Secunda parabola de rore & hilaritate, ad primum aduentum refertur. Vnde Gen. 18. b. Sara auditio de Isaac nascituro, risit. Et Gen. 21. a. dixit Sara. Risum fecit mihi Dominus, quicunque audierit, corredit mihi. Vnde in Nativitate veri Isaac debemus omnes B. Virginis corridere. y Dolor patris filius stultus, ad literam, stultitia filii, causa est doloris patri. Et econuerso sapientia filii, causa est latitiae patri. Vnde supra 10. a. Filius sapiens latifificant patrem; filius vero stultus modestia est matris suæ.

*Mysticè* z Dolor patris, id est, Dei, qui Pater est omnium creatione. a Filius stultus, quilibet peccator. Et est anthropophagus. Deus enim in natura sua impassibilis est, sed more humano dicit scripture ipsum dolere, cum homines, quos creauit ad se laudandum, & honorandum, & seruendum, seruire Diabolo conspicit. Vnde Gen. 6. b. Peccatum eum, quod fecisset hominem in terra, & præcauens in futurum, & tactus dolore cordis intrinsecus, delebo, inquit, hominem, quem creavi, a facie terræ. Vel. z Dolor patris. j. Christi. Filius stultus, i. populus Iudaicus, vel quilibet peccator, cui compassus, & propter quem passus est, Vnde Ia. 53. b. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit.

Moraliter. z Dolor patris id est, Prælati, qui debet esse pater subditorum generatione, & correctione.

a Filius stultus, id est, stultitia subditorum, qua in ignem, vel in aquam vitorum seipso, sicut lunatici, vel demoniaci, proiecunt

# Liber Prouerbiorum.

projiciunt; si de huiusmodi stultitia non dolet Prælatus, non est pater, sed pictura patris. Vnde Zeb. 11.d. O pastor & idolum. Sed bonus Prælatus, quasi bonus pater, de stultitia subditorum dolet, & gemit. 2. Reg. 1.d. Doleo super te, fratrem Ionatha, decore nimis, & amabilis super amorem mulierum, id est, plus.

quam ament, vel *a* recta iugiter perstillantia amentur mulieres. *b* litigiosa mulier. *c* Domus *d* & *e*. Et recta iugiter diuitiae dantur à parentibus, perstillantia litigiosa mulier, id est, prudens. *b* Pigredo immittit hæretorum Ecclesia, quasi dicat, sicut *i* soporem, & *k* anima dissoluta recta perstillantia

pluuiam suscipiunt; non ad utilitatem, sed ad molestiam inhabitantium; ita Ecclesia hæretorum diuinaverba non ad salutem animarum, sed ad subuersiōnē suscipit, quæ male exponens contra Catholicos litigando conuertit. Item recta mundas pluuiæ guttas recipiunt, sed sub rectis in domo folidas reddunt; ita hæretici verba Dei limpidiſſima suscipiunt & folidata peruersa expositione auditoribus reddunt. De hoc forte sumptum est illud, quod communiter dicitur. Tria sunt, quæ expellunt hominem de domo. Fumus, stillicidium, & mala vxor, siue litigiosa mulier. Vnde versus.

*Sunt tria dama domus, imber, mala famina, fumus.*

Moraliter. *b* Litigiosa mulier, id est conscientia scrupulosa, quæ omnia dubitat, & de omnibus disputat. Quæ recte rectis perstillantibus comparatur: quia sicut stillæ pluuiarum super recta strepitum & sonitum faciunt, & iterum de rectis cadentes strepitum faciunt; ita quicquid tacitè dicitur in scrupulosa conscientia, strepitum facit, quæ etiam alios per nimiam inquisitionem molestat. Vnde Eccl. 25. c. Commorati leoni, & draconi placebit magis, quam habitare cum muliere nequam. Vel litigiosa mulier est caro querulosa, quæ non debet audiri, nec habere vocem in capitulo, quia excommunicata est à Deo. Gen. 3. c. Maledicta terra in opere tuo, id est, caro. Hæc quandiu est excommunicata, non habet vocem pro se, sed contra se bene auditur, donec absoluatur à summo Pontifice in Consilio generali ultimæ, scilicet, resurrectionis. Et de hac muliere dicitur Eccl. 25. c. Brevis omnis malitia super malitiæ mulieris. Vel mulier hæc est plebs seditionis alicui Sacerdoti commissa, quæ rectis iugiter perstillantibus comparatur, quia sicut in huiusmodi terribili modò vnum foramen est operiendum, modò aliud; ita in plebe, modò foramen luxuriae, modò foramen discordia est reparandum, & sic nunquam est in pace vir litigiosa mulieris. *c* Domus & *d* diuitiae dantur à parentibus, id ad litteram. *f* A Domino autem propriè, non ab alio. *g* Vxor prudens. *i* Quam enim mulier prudens sit, hoc à solo Dominino est. Domus vero & diuitiae dantur à parentibus vxoris marito.

Mythicè. *c* Domus, id est sacra Scriptura. *d* Et diuitiae. *j* spiritualis intelligentia, Hæc e Dantur à parentibus. *j* Prophetis, Apostolis, Doctoribus. Sed. *g* Vxor prudens, id est, Ecclesia vel bona conscientia. *f* A Domino propriè, id datur. Vel. [domus & diuitiae] sunt spes & gaudium de Christi Incarnatione, quasi ornamenta & munuscula præcedentia nuptias. Hæc à parentibus, id est, à Patriarchis & Prophetis data sunt. *[* Sed prudens vxor, *] i.* ipsa Diuinitas. A Domino propriè datur. *i* à solo Domino data est humanitati unita in thalamo uteri virginalis. *b* Pigredo, *j*. i. segnies operandi. *i* Immitit soporem, intelligendi, quia paulisper, vt dicit Gl. re. Et sentiendi vigilat amittitur, dum à bono opere cessatur.

Moraliter. *b* Pigredo, id est operandi spiritualia, quæ dicitur acidia. *i* Immitit soporem, id est, mentis execrationem, vt non videat pericula præcauere. Vel in bono legitur sic. *b* Pigredo, congregandi temporalia. i. contemptus temporalium. *i* Immitit soporem, id est, contemplatione. Vnde Cant. 5. a. Ego dormio, & cor meum vigilat. Vel melius. *b* Pigredo, id est, pigritia, qua aliquis non vult sustinere labores, & onera administrationis. *i* Immitit soporem, id est, ocium contemplationis. Multi n. seipso decipiunt, qui essent apti ad vineam Domini colendam. i. ad sustinendos labores alicuius administrationis, palliantes suam pigritiam, nomine contemplationis ocium petunt. *l* ibus dicitur Matth. 20. a. Quid hic statis tota die oculos? Ite in vineam meam. Tales, nisi libi caueant, pugnerunt citè fraudari denario diurno. Nam vt dicit feronymus non mediocriter errat, qui minus bonum maioris præfert. *t* Et anima dissoluta, id est, cogitatione

# Cap. XIX.

42

hibus & desiderijs dispersa, non Deo unita, vel alicui occupationi necessaria ligata. *i* Esuriet, *j* hic voluptates, quæ non satiant. Off. 4.b. Comedent, & non saturabuntur. Et in futuro esuriet, esuriem æternam habebit, sicut diues ebulo fit. Luc. 16. f. *m* Qui custodit, *j* corde, ore, & opere: *n* Mandatum. *j* Diliges

*i* esuriet. Qui *m* custodit *n* mandatum, *o* custodit animam suam; *p* qui autem negligit *t* q viam suam, *r* mortificabitur. *s* Fe deratur Domino, qui miseretur *t* pauperi, & *t* vicissitudinem suam reddet ei.

*Matt. 22. d. Vel. Mat.*

datum. *f* totum Decalogum. *o* Custodit animam suam, *j* Deo, vel ad vitam æternam. Vnde sup. 3.c. Custodi legem meam & consilium meum, & erit vita animæ tuæ, & gratia fauibus tuis. Vel sic. Qui custodit mandatum, custodit animam suam, *j* à deuio erroris, quia mandatum lucerna est. *p/a.* 118. Læcna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis, &c. Et sup. 6. c. Mandatum lucerna, & lex lux. Est etiam mandatum, siue lex sepes arcens ab anima bestias vitiorum. Vnde Off. 1. Sepiam vias tuas spinis, & sepiam eas maceriam. Et ideo qui hanc sepe custodiunt, custodiunt animam suam à bestijs, & qui dissipant sepe hanc, exponunt se bestijs ad deuorandos. Vnde Eccl. 1. b. Qui dissipat sepe, mordebit eum coluber, *p* Qui autem negligit viam suam, id est, viam mandatorum Dei, quæ data sunt, vt per ea, quasi per viam ambulemus, & curramus ad Christum. luxta illud *P/a.* 118. Viam mandatorum tuorum cucurri, &c. *r* Mortificabitur, in anima, hic per culpam, & in futuro per poenam. Vel sic.

*p* Qui negligit, id est, contemnit. *q* Viam suam, id est, Christum, qui est via, per quam iterum ad Patrem, sicut ipse dicit Ioan. 14. a. Nemo venit ad Patrem, nisi per me.

*r* Mortificabitur, id est, morte æterna damnabitur. Et merito, quæ contemnendo viam separat se à vita. Idem enim ipse est via & vita. Vnde Joan. 14. a. Ego sum via, veritas & vita. Vel sic.

*p* Qui negligit viam suam, id est, vitam suam, non curans qualiter vivat, scilicet, bene, vel, male, vel cui, scilicet, Deo, vel mundo. *r* Mortificabitur, id est, damnabitur. Vel.

*p* Qui negligit viam suam, id est, qui non solitudo considerat opera sua.

*r* Mortificabitur, id est, gratia priuata itur. Hanc negligentiam excludit timor Dei. Vnde Ioh. 9. d. Verebar omnia opera mea sciens, quod non parceret delinquenti. Multo fortius negat peccanti. Timor igitur Dei sollicitudinem sui parit, quæ est vnum de trilus bonis, quæ Dominus requirit à nobis. *M/obea* 6.c. Indicabo tibi, homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te; utique facere iudicium, & diligere misericordiam; & sollicitum ambulare cum Deo tuo.

*f* Feneratur Domino qui miseretur pauperi, id est, effectu & effectu, qui dat eleemosynam pauperi, Domino accommodat ad usuram, qui redet centuplum in praesenti, & vitam æternam in futuro, vt dicitur Matth. 19. d. Domino feneratur, non pauperi tantum, quia quicquid fit pauperi propter Deum, fit ipsi Domino, sicut ipse dicit Matth. 25. d. Quandiu fecisti vni ex fratribus meis minimis, mihi fecisti. Sed quod etiam pauperi feneretur, qui miseretur eius, hoc habes Eccl. 29. a. Qui facit misericordiam, feneratur proximo. Vnde Luc. 16. c. Facite vobis amitos de mammone iniquitatis, vt cum feceritis recipiatis, vos in æterna tabernacula. Nominis eleemosynæ omnis subuentio miserationis intelligitur. Vnde Luc. 11. f. Date eleemosynam & ecce omnia munda sunt vobis. sunt autem in vniuersitate septem eleemosynæ, tres gloriose, & quatuor gloriose. *Septem*

*f* Tres sunt, doctrina, consilium, eleemosyna manuialis. *f* Quatuor sunt, oratio, compasio, iniuriarum remissio, a. *f* *eleemosynæ* coniunctio. Hic habetur, Dominus non solum amicus est misericordiæ, sed etiam seruus. Dicitur n. inf. 22. a. Qui

accipit mutuum, seruus est fenerantis. Et verū est. Ipse n. fateatur *1/a.* 43. d. Seruus me fecisti in peccatis tuis; prebueristi mihi labore in iniquitatibus tuis. *t* Et *vicissitudinem* suam, &c. *f*

Dominus ipsi feneranti, id est, præmium pro merito & usuram. *f* Regnum cœlorum. Vnde 4.5. Praebe teatum, & accipe cœlum. Hæc est mensura largissima; de qua dicitur Luc. 16.

*f* Date, & dabitus vobis, mensuram bonam & confortat & cogitatem & supereffluentem dabunt in *annum vestrum.*

Erasd

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XIX.

**a** Erudi filium tuum,] timorem Domini , viam morum & fidei. **b** Et non desperes,] de eo, si correctionem tuam noluverit statim accipere; sed persiste in correctione, & eruditione eius. Nam qui amat filium, affiduat illi flagella , vt laretur in nouissimo suo, ut dicitur Eccl. 30.2.

Mysticè. **a** Erudi filium tuum,] id est, **a** Erudi filium tuum , & **b** discipulum, vel subditum , benignè & mansuetè, quasi filii doce & corrige. Gal. 6.1. Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto , vos , qui spirituales estis, huiusmodi instruite in

spiritu lenitatis. **b** Et non desperes,] si statim non acquiescit, vel si statim non fit bonus: Non enim Agricola statim fructus colligit, sed expectat tempus aptum. Vnde Jacob. 5. b. Ecce Agricola expectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens, donec accipiat temporaneum, & serotinum. Patientes igitur estote, fratres, vsque ad Aduentum Domini, & confirmate corda vestra, quoniam Aduentus Dñi appropinquabit. Tullius. Eadem est differentia cordium humanorum ; quidam citè, quidam tardè boni fiunt.

**c** Ad interfectionem autem eius,] spiritualem, scilicet. **d** Ne ponas animam tuam,] instructionem debitam subtrahendo, vel indebetè irascendo, vel nimis asperè corrigendo, aut nimis grauia onera imponendo , aut malo exemplo corrumpendo , vel scandalizando, tot modis Prælatus subditum interficit. **e** Qui impatiens est , ] iniurianti vel contumeliam inferenti, Sustinebit damnum,] perditæ patientia, ceteraque virtutem, quæ quasi colligata, vel coniurata, simul manent , aut simul recedunt. Ideo dicit Iacob. 2. b. Qui offendit in vno, factus est omnium reus. Vel sustinebit damnum,] eorum, quæ fuisset , lucratus , si patiens fuisset , & patientiam habuisset, scilicet, thesauros inestimabiles & sui ipsius possessionem. Solus enim patiens , sui ipsius possessor est. Vnde Gregorius. Dum patientes sumus, hoc ipsum incipimus possidere, quod sumus. Luce 21. d. In patientia vestra possidebitis animas vestras. Hæc autem amittit impatiens , qui nescit æquanimiter contumelias sustinere, & iniurias, & verbera. **g** cum rapuerit,] impatiens, id est, cum iniuriantur alij fuerit quolibet modo nocendi.

**b** Aliud apponet , ] id est, damno impatientia aliud damnum superaddit, scilicet, damnum innocentia, quam amittit iniuriando. Vel, ] Aliud apponet,] id est, non solum quod rapuit, restituens; sed aliud addet ad aliud. Verbi gratia : Tu laisti aliquem, qui procura sua multa expendit; tu teneris ei, non solum ad expensas curationis, sed etiam ad omne illud, quod interim sibi , & suis lucratus fuisset secundum estimationem boni viri, quia omne illud abstulisti ei. Vnde Exod. 22. 2. Siquis furatus fuerit bouem, vel orem, & occiderit; quinque boves pro uno boue restituet, & quatuor oves pro una ove.

**i** Audi consilium,] præpter pericula, quæ imminent, & mala, in quibus es, id est, acquiesce consilio.

**k** Et, ] hoc consilium , ] suscipe disciplinam , ] verberum, & verborum. Vel, ] Audi consilium,] id est, doctrinam ad illuminationem intellectus. **l** Et suscipe disciplinam,] ad informationem affectus. Licit autem consilium hic præponatur, tamen disciplina præcedit: Nam disciplina quasi limatio cordis est ad suscipiendam deaurationem doctrinæ, & quasi spinarum extirpatio ad susceptionem seminis. Vnde Iere. 4. a. Nouate volis nouale , & nolite screre super spinas. Sap. 6. c. Initium eius, id est, Sapientia, verissima est disciplina concupiscentia. **m** Ut sis sapiens in nouissimi tuis,] saltem si non prius, ut scilicet, sapienter disponas tibi, & domui tuae in nouissimi tuis, id est, in fine, & fideliter computes cum Domino de villicatione tua, Multæ cogitationes in corde viri,] id est, varia & diuersa. **n** Voluntas autem Domini in æternum permanebit,] inuariabilis. Hoc est, quod communiter dicitur, Homo proponit, sed Deus disponit; quia quicquid cogitet homo, necesse est voluntatem Dei in omnibus adimpleri. **o** Ut patet in fratribus Ioseph, qui per venditionem eius cogitauerunt, ut euadere Dei dispositionem, quam Ioseph in somno demonstrauit, ut scilicet, ne adorarent eum; sed ideo adorauerunt, quia crediderunt. **p** Homo indigens, id est, hu-

milis , qui se omnibus bonis indigentem rec cognoscit , vel qui pauperiem , patitur , aut pauplus est.

**p** Misericors est, ] vt misericordiam consequatur : Vel quia miseras expertus est ; vnde qualiter oporteat alijs misereri, & compati , cognoscit. Vnde Hebr. 4. d. Non habemus Pontificem, qui non potest copati infirmatibus nostris; tatum autem per al. omnia pro similitu non dine absque peccata. Et Gregor. Omnipotens Deus Princeps Apostolorum ternu. cadere permisit, vt in sua culpa discesseret , qualiter alijs habet

misereri deberet. Sed sunt quidam, qui se esse homines oblii sunt, & ideo peccatoribus insultant, & mirantur, quod alijs talia accident cum ipsis non tentantur. Et hoc forte ideo est, non quia Daemonibus indigni videntur , vt ab eis tentantur ; vel habet quia vident eos ex eo quod non tentantur, extolli, & inflari contra alios, qui tentantur. Vnde in Vitis Patrum legitur, quod quidam iuuenis Monachus vexabatur à cogitatione fornicationis, & revelauit hoc cuidam seni in experto in talibus : qui indignas dixit eum indignum esse habitu monachali, qui talia cogitabat, & desperans ille iuuenis dimissa cella ad seculum redibat. Sed secundum Dei dispositionem obuiavit ei Abbas Apollonius , qui intuens eum , quæsiuit causam tantæ turbationis, ac tristitiae, qui nolebat ei respondere. Sed Apollonius, blandius instans extorsit ab eo , quod sic tentaretur, & quod sic dixisset ei senex ille. Et petijt Apollonius, vt daret ei diem illum & reducto eo in cellam suam , iuit Apollonius ad cellam illius senis, & stans ante cellam rogauit Dominum , vt temptationem fornicationis amoueret à iuuenie, & mitteret in senem illum , & statim vidit Aethiopem nigrum iuxta cellam senis sagittas ignitas mitentem in illum, & non valens senes sustinere redibat ad seculum, cui occurrens Apollonius quæsiuit, quid haberet. Et erubescens senex noluit ei dicere. Et tandem dixit ei Apollonius, quod rediret in cellam suam , & disceret compati tentatis. Et indicauit ei, vnde venisset sibi tentatio. Et quod prius tentatus non fuerat, hoc ideo fuit, quia à Daemonibus erat & incognitus , & contemptus, propter quod non meruerat eorum temptationibus probari, & perfici in virtute.

**q** Et melior est pauper iustus,] id est , humilis paupertatem suam recognoscens & confitens, sicut publicanus. **r** Quam vir mendax,] id est, pallians peccata & ostentans bona sua, vt Phariseus. Lue. 18. b. Paupertas agnita oditur à multis, sed summa perfectio virtutis est perfecta recognitio paupertatis. Probatio. Summa siue perfecta recognitio paupertatis est summa humilitas , & omnes virtutes sunt coequales, & æqualiter crescunt; ergo perfecta recognitio paupertatis est summa perfectio omnium virtutum. Vnde Plato, cum esset summus omnium Philosophorum, dixit. Vnum solum scio, quod nihil scio. **s** Timor Domini ad vitam ,] dicit, quia per ipsum expellitur peccatum , eccl. 1. c. Et declinantur pericula mortis. Vnde sup. a. 14. b. Sapiens times & declinat à malo, stultus transilit & confidit. Et etiam timor Domini quasi expauentaculum bestiarum, spiritualium, id est, malarum cogitationum & affectionum. Vnde Philosophus quidam dixit. Qui timet Deum, omnia timent eum; qui vero non timet Deum, omnia timet.

**t** Et in plenitudine ,] beatitudinis Sanctorum.

**u** Commorabitur, ] timor , id est, faciet commorari timentes. Hoc est, quod legitur Eccl. 40. d. Timor Domini quasi Paradisi benedictionis , & super omnem gloriam opererunt ictum.

**x** Absque visitatione pessimi, j. Diaboli, qui est malus propter superbiam, qua cecidit; peior propter inuidiam, qua felicitati hominis inuidit; pessimus propter odium, quo Deum odit. Iff. 7. 3. Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper. Hic pessimus visitator est monachorum. Vnde legitur in Vitis Patrum de quodam Abate, qui videt eum oneratum ampullis. Qui quæsiuit à Diabolo, quod vadis? Respondit. Commemorare fratres, &c. Et quodam visitat ipse Episcopus superbiam, quandoque mittit Archidiaconos, & Archipresbyteros fugos, s. Spiritus luxuriaz & auaritiaz, & quilibet suo tempore accipit procurationem suam. Luxuria de nocte; auaritia de die; inanis gloria

inanis gloria inestate; desidia, & gula in hyeme. Vnde dicitur Isa. 18. c. Estate perpetua erunt super eum volucres, & omnes bestie terræ super eum hyemabunt. Abscondit piger ] id est, desidiosus Prædictor. b. Manum suam sub ascella, nec ad os suum applicat eam, ] id est, non vult facere, quod dicit.

Manum enim ad ostensione pessimi. a. Abscondit piger porrigeret, est voci b. manum suam sub ascella, nec opere concordare. Talis piger non reflectit os Turturis ad ascellas, id est, verba sua operi non so- ciat, quod tamen precipitur Gen. 1. d. Tales homines, qui non possunt, vel no- lunt manus ad os applicare, necesse est mori fame, nisi forte, vt parvula laetitudinis pascantur, de pâne autem, & vino, quæ s. stultorum corporibus alijs prædicando propinant, non gustant. c. Pestilente flagellato ] publicè. d. Stultus] videns hoc, & inde correctus. e. Sapientior erit, id est, aliquantulum sapiens: Abusus est comparatio.

Felix, quem faciunt aliena pericula caustum.

Pestilens dicitur peccator, qui pestem suam latè effundit, id est, qui multos circunquaque inficit suo virtio, velur ouis contagiosa. Tales sunt detractores, mali Prælati; mali Doctores, qui peccati sui exemplo multos circunquaque inficiunt, vt patet in socijs huiusmodi Prælatorum, qui adeò infecti sunt, vt nec habitum, nec gestum, imò ferè nihil Christianæ religionis in se habeant. Vnde infr. 29. b. Princeps, qui libenter audit verba mendacij, omnes habet ministros impios. Item Ecclesiast. 10. a. Qualis est rector ciuitatis, tales & qui habitant in ea. f. Si autem corripueris Sapientem] cui sapit correctione, & omnia prout sunt. g. Intel liget Sapientiam, ] id est, intus, siue intra correctionem legit Sapientiam, qua saporabit eam quasi dulcem. Correctione enim duo habet, scilicet, corticem amaritudinis exterius, & nucleus eruditionis dulcem, & sapidum interius, & illum intelligunt, id est, intus legunt Sapientes. Hoc est, quod dicitur Heb. 12. d. Omnis disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed miseroris: Ecce cortex amarus: Possea vero fructum pacatum ex exercitatis per eam reddet iustitiae, Ecce nucleus dulcis. Vel ] intelligent Sapientiam] considerans se esse debitorem huius pænae, & etiam maioris, & id est gaudebit quasi de debiti solutione. Vnde Micheæl. Iram Domini portabo, quoniam peccavi. h. Qui affigit patrem] naturalem, vel Deum vel Prædicatorem, vel Prælatam, peccando, scilicet. i. Et matrem, ] id est, Ecclesiam, vel gratiam, vel doctrinam [fugit] male vivendo, disciplinam non recipiendo. k. Ignominiosus erit ] hic.

l. Et infelix ] in futuro. Item patrem affigit, & matrem fugit: qui eis amorem, & honorem debitum non impendit, id est, subtrahit. Vnde infr. 28. d. Qui subtrahit aliquid à patre suo, & matre, & dicit hoc non esse peccatum, particeps homicida est. Mysticè Populus Iudaicus patrem suum affixit, quando Christum crucifixit. Et matrem suam fugit, id est Ecclesiam, vel Sapientiam, vel gratiam, quæ mater, & nutrix est hominis interioris. Vnde Ecclesiast. 3. a. Filii Sapientie Ecclesia Sanctorum, vel Iustorum, & natio illorum obediencia & dilectio. Et id est [ignominiosus] est [& infelix] quia approbrio habetur ab omnibus, & sub tributo seruit. Vel.

b. Qui affigit patrem] id est Prælatum non obediens: i. Et fugit matrem] id est, Ecclesiam, odio habens mammæ eius, id est, doctrinam, & Prædicationem. k. Ignominiosus erit] hic apud Sapientes, & in futuro toti curiæ cœlesti. l. Et infelix] id est, sorte felicitatis æternæ priuatus. m. Non cesses, fili, audire doctrinam] vel [disciplinam] Dum nescias, discas, sit modus iste tibi. Vnde Ecclesiast. 6. b. Fili, à iuuentute tua excipe doctrinam, & usque ad canos inuenies Sapientiam. Hic est ille panis quotidianus, quem magister noster Iesus docuit nos petere Mattheus 6. b. Panem nostrum quotidianum, &c. Vbi dicit Ges. quo non solùm ad dies singulos, sed ad momenta singula indigemus, quia vita hominis militia, sive

tentatio est super terram: Job 7. 2. Et illa quasi armis defendimus nos, sicut Dominus Iesus in tentatione sua. Audienda est ergo incessanter doctrina, quia est vox tubæ dominica deterrencis hostes, & animantis bellatores, & equos eorum ad prælium. Vnde Job 39. c. Gloria narium eius terror, terra vngula fodit, exultat audacter, occurrit armatus, contemnit pavorem, nec edat gladio, ubi audierit buccinam, dicit vah. Item audienda est doctrina incessanter, quia est gladius, quo accingi debemus, quādiū sumus in bello, id est, in hac vita, ubi impugnant nos mundus, caro, Diabolus. Vnde Cantus. 3. c. En lectulum Salomonis sexaginta fortis ambunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, plinam & ad bella doctissimi, vniuersi ensis super seum suum. Item audienda est doctrina incessanter, quia est aqua, qua aspergi debemus, quādiū incendia vitiorum circa nos exardescunt. Ideo dicitur Prædictori: Isa. 40. b. Clama. Quid clamabo? Omnis caro fænum: Et id est timeat ignem. n. Nec ignores sermones scientiarum, ] id est, prudentiarum, quæ est cognitio boni, & mali. Boni, quod quotidie à Deo recipimus, & quod expectamus. Mali, in quo fuimus, in quo sumus, & quod imminet, nisi caueatur. Igitur [ nec ignores sermones scientiarum] quia lucerna sunt, quæ fugat tenebras, & ostendit quid, & quæ eundum sit, & à quibus declinandum. Vnde Psalm. 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.

f. Testis iniquus deridet iudicium, ] id est, deludit, quia falso testimonio errare facit iudicem. Testis iniquus dicitur, qui non æqualiter ex utraque parte testificatur, sed declinat ad alteram partem. Vel. o. Testis iniquus] id est, hereticus, & omnis despiciens. p. Deridet iudicium, ] id est, contemnit, dicens non esse futurum iudicium: De quo dictum est sup. ebdem b. Falsus testis non erit impunitus, & qui loquitur mendacia, peribit. Item testis iniquus est omnis detractor, qui contra veritatem testimonium dicit. Et omnis adulator, qui pro falsitate testificatur, laudans peccatorem in defensarijs animæ suæ, & iniquum benedicens. Utique derident iudicium, contemnentes illud mandatum Domini: Non falsum testimonium dices: Exod. 20. d. q. Et os impiorum ] id est, testimoniū iniquorum. r. Deuorat iniquitatem ] id est, audie transglutinat mentiendo in testimonijs suis [ Deuorat ] dicit, quia non masticat. Sentire enim amaritudinem amarissimam, quæ intus latet in fundo calicis, sed Diabolus dulcedinem falsam desuper opponit, quæ non finit sentire faciem amaritudinis, quæ intus latet. s. Parata sunt derisoribus] præceptorum, ac futuri iudicij, & Prædicatorum, qui hæc prædican. t. Iudicia] condemnacionis. Isaie. 30. g. Præparata est ab heri tophet à Rege præparata profunda, & dilatata, nutrimenta eius signis, & ligna multa, fatus Domini, sicut torrens sulphuris succenderet eam. Derisores enim sunt omnes, qui Dœ dicunt: Pater, Pater, Domine, Domine, sed nec filios, nec seruos se operare ostendunt, solo ore, & filij, & serui Dei sunt; sed toto corde, & opere serui Diaboli. De quibus Matt. 7. c. Non enim omnis, qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum. Isa. 29. d. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est a me. u. Et mallei percutientes] id est, pæna gehennæ. x. Stultorum corporibus] id est, eis, qui stulte voluptatem corporis animæ præposuerunt. Mallei percutientes propriè dicuntur remorsus, siue vermis conscientia, qui reprobos æternaliter feriendo cruciabit. Incus est ipsa pæna exterior, quæ est immobilis. Et ipsi reprobi inter hanc incudem, & malleos quasi ferrum candens percutientur. Faber est Diabolus, qui modò sufflat suggestendo, vt in æternum incendat de quo Isa. 44. b. Faber ferrarius lima operatus est, in prunis, & in malleis formauit illud scilicet, idolum. Isa. 54. 4. Ecce ego creavi fabrum sufflantem in igne prunas, & proferentem vas in opus suum Job 41. b. Halitus eius prunas ardere facit. Vel.

a. Mallei percutientes] id est, sacrorum eloquiorum verba, parati sunt. z. Stultorum corporibus] edomandis. Vnde. Jer. 23. f. Quid paleis ad triticum, dicit Dominus? Nunquid non verba mea sunt, quasi ignis ardens, & quasi malleus conterens petras? Ecclesiast. 38. Vox mallei innuat aurem eius, & contra similitudinem vasius oculus eius. Sed multi propter assuetudinem percutiendi iam indurati sunt, sicut asini stimulationibus, vt omnino non sentiant, nec mouentur, & surdi facti sunt, sicut sonatores campanarum, & molendinarij ipso tumultu. Job. 41. c. Indurabitur cor eius quasi lapis, & stringetur quasi malleatoris incus, &c.

Luxu

infr. 26. c.

A. p.  
disci-  
pli-  
nam.

Mysticæ

Mora-  
liter.

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XX.

EXPOSITIO CAP. XX.

- a) Vxuriosa res,] est, [vinum,] potatum, s. causa luxurie  
Epob. 5. d. Nolite ineberi vino, in quo est luxuria  
Iero. Venter mero & stuans de facili spumat in luxuriam.  
b) Et tumultuosa.] Vnde Eccl. 31. d. Viuum multum potatum  
irationem, & iram,  
& ruinas multas fa-  
cit. inf. 31. 2. Noli

Regibus dare vi-  
num; quia nullus  
secretum est, qui  
regnat ebrietas. No-  
ta quod multa mala  
facit ebrietas: De-  
pauperat. Vnde Ec-  
cl. 19. a. Operarius  
ebriosus non locu-  
pletabitur. Item fa-  
cit apostatare. Eccl. 19. 2. Vinum, & mulieres apostatare  
faciunt etiam Sapientes. Item aufert cor. Ofer. 4. c. Vinum,  
& ebrietas auferunt cor. Item turpitudinem denudat. Gen. 9.  
d. Bibens Noe vino ineberiatus est, & nudatus in taberna-  
culo suo. Item secreta reuelat. inf. 31. 2. Nullum secretum,  
vbi regnat ebrietas. Item cor venenat. inf. 23. 2. Ingreditur  
blande, sed in nouissimo mordebit, ut coluber, & sicut Re-  
gulus venena diffundet. Item amaritudinem cordis facit. Ec-  
cl. 31. d. Amaritudo animæ vinum multum potatum. Item  
mentem eneruat. Eccl. 31. d. Ebrietatis animositas impru-  
dentis offensio, minorans virtutem, & faciens vulnera. Item  
rixas facit, pœnam æternam parat, oculos eruit, & multa  
alia facit, quæ patent. inf. 23. d. ibi. Cui vx, cuius patri vx,  
&c. Breuiter Ebrietas, non voluptas, sed poena est. Vnde  
Tullius dicit. Si videres istos epulones, sicut boues opinos  
sterere, & sudare; tunc intelligeres eos, qui maximè volu-  
ptatem sequuntur minimè assequi. Ideo recte sequitur hys.  
Quicunque his,] id est, vino, & Ebrietate. a) Delectatur,]  
id est, delectationem querit. e) Non erit Sapiens, ] quia  
ebrietas palatum cordis inficit, ut bona male sapiant, &  
mala bene. Item Ebrietas transuerit secum & intelligen-  
tiam. Vnde Iero. Nihil adeo obruit intelligentiam, sicut co-  
metio, & Ebrietas. G. e. Ebrietas est blandus Daemon, dulce  
venenum, suave peccatum: quam qui habet, non se habet;  
quam qui facit, non facit peccatum, sed totus est peccatum.  
f) Sicut rugitus leonis, ] timetur ab alijs animalibus. g) Ita,  
& terror Regis, ] timendus est hominibus. Vnde sup. 19.  
b. Sicut fremitus leonis, ita & ira Regis. Mysticè. f) sicut ru-  
gitus,] facit animalia sistere gradum. g) Ita, & terror,] id est,  
Christi communiantis poenas æternas. Vel, [Regis,] i. Præ-  
lati, vel liberi arbitrij, vel rationis, cuius magnanimitas de-  
bet cōpescere omnes motus illicitos animales. b) Qui prouo-  
cat,] Regem. i. Peccat,] i. contra vitam suam. Vel, [in ani-  
mam suam,] ad literam, quia occidit eam peccando. Pecca-  
tum enim separat à Deo, qui est vita animarum. 1fa. 59. a.  
Iniquitates vestræ diuiserunt inter vos, & Deum vestrum. Et  
hæc diuisio mors animæ est. Dux species spiritualiter prouo-  
cant Deum ad iram, f. hypocritæ, & diuites auari, illi, quia  
quod non habent, se habere simulant; isti, quia quod suum non  
est, iniuste retinent. Illi ostendunt, quod non habent; isti ab-  
scundunt quod habent. De hypocritis Deum prouocantib. di-  
cit Job. 36. b. Simulatores, & callidi prouocat ira Dei. De au-  
aris diuitiib. dicit Ofer. 12. d. Ad iracundiam me prouocauit  
Ephraim in amaritudinib. suis. i. in diuitiis, quas cum amar-  
itudinibus acquirit, & possidet, & expendit. k) Honor est ho-  
mini, &c. j) i. à litigiosis disputationib. Vnde Eccl. 8. a. Non  
litiges cum homine linguato, & ne struas in ignem illius li-  
gna. De hoc dicit Apostolus. i. Cor. 11. c. Si quis videtur,  
vel vult contentiosus esse, nos tales consuetudinem non ha-  
bemus, neq; Ecclesia Dei. Non ergo membra Ecclesie Dei  
sunt, qui litigat disputatione, maximè in quæstionib. vbi nulla  
est utilitas. Vnde 2. Tim. 2. b. Cōmoneo testificans corā Deo,  
noli contendere verbis, ad nihil n. vtile est, nisi ad subuersio-  
nem audientium. Et inf. d. Stultas autem, & sine disciplina  
quæstiones deuita, sciens quia generant lites. Seruum autē  
Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes,  
docibilem, patientem, cum modestia corripiuentem eos, qui  
resistunt veritati. Item 1. Tim. 6. a. Si quis aliter docet, &  
non acquiescit sanis sermonib. Domini nostri Iesu Christi,  
& ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ, superbus est, ni-  
bil sciens, sed languens circa quæstiones & pugnas verborū,

## CAP. XX.

ex quibus oriuntur inuidiae, contentiones, blasphemiz, su-  
spitiones malæ, conflictiones hominū mente corruptorum. Triplices  
& qui à veritate priuati sunt. Est autem contentio triplices, mala  
quæ mala est & vitanda. Disputatoria, litigatoria, ostentato-  
ria. De disputatoria iam dictum est. De litigatoria dicit Eccl. 10.

8.2. Non litiges cum  
tionibus, omnes & autem stulti in  
homine potente. i.  
miscentur contumelijs, n Propter  
frigus o piger p arare noluit, q  
mendicabit ergo r æstate, & non  
s dabatur ei. r Sicut aqua profunda,  
sic u consilium in corde viri,  
sed x homo Sapiens exhaustus  
illud. y Multi homines miser-  
cordes vocantur; z virtum au-  
tem fidelerum quis inueniet?

z. c. Orta est con-  
tentio inter discipulos, quis eorum videretur esse maior. Ho-  
nor igitur est homini, qui separat se ab his, contentionibus.  
Et hoc monuit, & docuit Dominus Matt. 5. f. quando dixit.  
Sit sermo vester, est, est, non, non. Hæc est brevis, & bona  
responsio, maximè in scholis Theologiae. Quod autem am-  
plius est, à malo est. Vnde sequitur hic. l Omnes autem stul-  
ti,] i. insipientes. m Miscentur contumelijs,] contumeliosè  
opponendo & respondendo. Vnde sup. 18. a. Labia stulti mi-  
scerent se rixis. Et benè dicit, miscent, vel miscentur, quia se-  
parari non possunt. Mixtura enim est inseparabilis coniun-  
ctio mixtorum. n Propter frigus, &c. cùm tempus arandi  
est. q Mendicabit ergo æstate, ] qua tempus est colligendi.  
s Et non dabatur ei, ] quia tunc homines intendunt segetibus  
colligendis de quibus vivant in hyeme, & elemosynas faciat.

Mysticè s Propter frigus,] defidiz, & torporis. o Piger,]  
pepidus in fide, & charitate. p Arare noluit,] i. Deo seruire  
in agro, vel in vinea Ecclesiæ. q Mendicabit, ergo æstate, ]  
id est, in die iudicij. r Et non dabatur ei, ] sicut patet in di-  
uite epulone. Luc. 16. f. Quia quæ seminauerit homo, hæc,  
& metet Galat. 6. b. Et si nihil seminauerit, nihil metet.

Moraliter. o Piger,] ad benè operandū. n Propter frigus,]  
corporis, vel amoris mundani. p Arare noluit,] terram cor-  
dis sui aratro pænitentiz, vel terra corporis aratro discipli-  
næ, vt inde pestiferas radices extirpare, & ad suscipienda  
semina virtutum, ac Sapientiaz prepararet. Et hoc est, quod  
dicitur. inf. 24. d. Per agrum hominis pigri transiui, & per  
vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, & ope-  
ruerant superficem eius spinæ, & maceria lapidum destruc-  
cta erat. Quod cùm vidissim, posai in corde meo, & exem-  
plu didici disciplinam, quasi aratrum, quo excoleret terram  
suam. Vnde statim addidit. Vsquequo piger dormies? q Mé-  
dicabat ergo i. mendicus & pauper erit. r Æstate,] i. in alia  
vita. s Et non dabatur ei, ] quia quilibet gandebit, si merita  
sua sibi sufficient ad salutem. Vnde Matt. 25. a. dicunt fatuæ  
virgines ad prudentes. Date nobis de oleo vestro, quia lam-  
pades nostræ extinguntur. Responderunt prudentes, dicen-  
tes, & emite vobis nummo pænitentiz, dum licet. t Si-  
cuit aqua, &c. ] quæ exhausti non potest. u Sic consilium,  
&c. i. Iere 17. b. Profundum est cor hominis, & inscrutabile, &  
quis cognoscet illud? nostra transactio habet. Praeum est cor  
hominis. Comparatur autem consilium viri aquæ profundiæ,  
propter ablutionem, propter irrigationem propter secundi-  
tatem, propter refrigerationem. Vnde sup. 18. a. Aqua pro-  
funda verba ex ore viri, i. Christi, vel cuiuslibet boni Do-  
ctoris. x Sed homo Sapiens, &c. ] scilicet, concilium i. ad  
hauriendum ibi recurret ad illud in omni negocio suo. Iuxta  
illud Eccl. 32. d. Fili, sine consilio nihil facias, & post factum  
non pænitibis. Sicut mulier Samaritana veniebat ad puteum  
haurire aquam. Job. 4. 2. & inuenit ibi Iesum. Sic qui ad con-  
silium Sapientis recurrit, inueniet ibi salutem.

y Multi homines misericordes vocantur, ] apud homi-  
nes, qui tantum in faciem vident. Etiam mulieres crude-  
lissimæ, quæ filios suos sine contradictione deuorari per-  
mitunt à lupis, benignissimæ vocantur apud homines, &  
verum est, quod misericordes sunt in lupos. Tales hodie  
multi sunt Pralati, & vocantur misericordes, quamvis sint  
crudelissimi. z Virum autem fidelem quis inueniet? ] quasi  
dicat, pauci sunt viri fideles fide, vel fidelitate. Vnde Luc.  
18. b. Filius hominis veniens, putas, inueniet fidem  
in terra? Fidelis est ille, qui Domino iura sua fideliter  
reddit, & res suas fideliter custodit, & nihil inde sibi, nisi  
quod

quod datur à Domino, retinet. Vnde *B. Bern.* Fidelem seruum te esse putato, si nihil de bonis Domini tui manibus tuis adhæserit. Duo sunt bona, quæ sibi Dominus specialiter retinuit, si gloria, & vindicta. De secundo dicitur *Deut. 37. e.* Mea est uita, & ego retribuam. De primo *I. a. 42. b.* Gloriam meā alteri non dabo. Qui

*B. al. + autem.* Igitur de malis sibi Iustus, + qui ambulat in *b* simplicitatis se vindicare vult; aut de bonis, qui habet gloriari, infidelis est. Nihilominus infidelis est, *De pæ. dif. i.c. si enim.* qui castrum sibi commissum à Domino, i. seipsum tempore bellum, id est, tētationis, hōbus De pre- sumpt. c. ex flu- diis.

Sed multi statim vt vident hostes applicare machinas ad castra, aperiunt eis, & castrum Domini sui produnt, sine iētu. *q. Iustus qui, &c.*] de virtute in virtutem proficiens. *b* In simplicitate, vñus & idem corde, ore & opere, qualis intūs, talis fōris, vñbique bonus; *c* Beatos post se, &c.] Hoc non est semper verum ad literam. Samuel enim iustus, iniquos filios reliquit post se. *1. Reg. 8. a.* Et econuerso, Achaz impius pīs sīnum filium Ezechiam, post se reliquit *4. Reg. 17. a.* Sipiritualiter igitur intelligitur de Prælatis iustis, & simplicibus. Iustis in opere, simplicibus in intentione, i. recta & simplici intentione bona facientibus. Hi post se relinquunt beatos filios, i. bonos imitatores sui, vel bonos subditos, i. bene doctos: vel bonos canonicos, quos instruendo generant Domino. Sed quales filios Prælati nostri temporis post se relinquunt, nouit Deus. Tamen dicam illud, ad minus multos faciunt perjurare. Miseri. n. idiotæ, & pueri, quos instituunt, iurant indēnitatem, & fidelitatem Ecclesiaz, ad quam instituunt, & forte quoad parietes, & ad vineas bene seruant iuramentum, sed quantum ad animas, quæ sunt in veritate Ecclesiaz, & templū Dei, qualiter seruent illud. Deus nouit. Olim filij Ecclesiaz, se morti pro ea exponebant, vna manu muros Hierusalem construentes, & alia manu gladium contra hostes tenentes, si. cū legitur factum sub Zorobabel. *Necm. 4. c.* Sed heu! modò volupatibus corporis vacant, in fæcibus suis putrescentes, sicut legitur *1er. 48. b.* Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, & requieuit in fæcibus suis, non est trans fusus de vase in vase, & in transmigratione non abiit: idcirco permanxit iustus eius in eo. Credo, quod utile esset clero nostro suscitari persecutions, vt transfunderentur de vase voluptatis in vas humilitatis, de vase contumeliaz in vas pœnitentiaz; tunc deuoti essent, & feruidi, qui modò sunt delitosi & tepidi. Vnde *P. a. 82.* hoc orat, Impie facies eorum ignominia, & querent nomen tuum, Domine. *Mysticè* de Christo exponitur. Qui iustus & simplex, reliquit post se beatos filios, i. Apostolos eum imitantes. Similiter exponitur de quolibet iusto, qui post se relinquunt beatos filios, i. bona opera, quæ faciunt eos beatos. Vel beatos filios, i. exempla sua sequentes. Vnde omnes Eleeti filii Abrahæ dicunt. Et si nullum aliud præmium expectaret homo, tamen ad alios informandos deberet bona facere, vt proficerent eum imitando: Sicut Eleazarus scriba *2. Mach. 6. f.* cū dicerent ei, quod simularet se comedere carnes porcinas, & viueret, respondit. Non est zatæ nostræ dignum fingere, vt multi adolescentes arbitrantes Eleazarum non aginta annorum transisse ad vitam alienarum, & ipsi propter meam simulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiuntur, & propter hoc maculam atque execrationem meæ senectuti conquiram. Nam etsi in præsenti tempore supplicijs hominum eripiā, sed manus omnipotentis, neque viuus, neque defunctus effugiam. Quamobrem vitam fortiter excedendo senectute quidem dignus apparebo, adolescentibus autem exemplum forte relinquam. *d Rex qui, &c.*] i. qui iudicat æquitatem. *g Dissipat omnes, &c.*] ad literam, quia pene paucorum multos terrore coercent.

*Mysticè* *Apos. 17. d.* *Luc. 21.* *Rex*, i. Christus, qui est Rex Regum: *b* intuitu, i. pietatis sua. *g Dissipat omne malum*] *f. culpa & pœna futuræ.* Vnde respexit Dominus Petrum & fleuit amarè. *Ezech. 26. a.* Transiui per te, & vidi te. & ecce tempus tuum tēpus amantium, & expandi amictum meum super te, & operui ignomi-

niam tuam. *Vel g Dissipat omne malum*] *j. dissipabit, s. in die iudicij.* *b Intuitu Jusitiz suo.* Vnde *Gen. 18. c.* Descendā, & vi-debo utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint.

Moraliter. *a Rex*] i. Frælatus. *e Qui sedet, &c.*] i. in eminentia virtutum, iudicans quod rectum est. *b Intuitu suo*] i. in circumspectione sua. *g Dissipat omne malum,* *j. primò in se, & postea in subditis.* *Vel a Rex*] *i. ratio.* *e Qui sedet,* *j. qua-si Iudex, ve! Doctor.* *f In folio iudicij,* *j. stellæ virtutibus.* *b Intuitu suo*] *i. discretione & imperio suo.* *g Dissipat omne malum*] *j. omnes motus illicitos reprimit, & compelleit.* *Quis potest, &c.*] à peccato cogitationis, delectationis & consen-sus? *Et k Purus sum &c.* locutionis, vel operis, q. d. nullus. Vnde *i. Ioh. 1. d.* Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seduci mus, & veritas in nobis non est. *Sed contra Iob. 17. a.* Non peccauit & in amaritudinibus moriat oculus meus. *Et 27. a.* Iustitiam meam, quam coepi tenere, nō deferam, non n. reprehendit me cor meum in omni vita mea. Sol. Dicimus quod quilibet dignè pœnitens & in firme proposito non peccandi de cætero persistens, si diceret. Mundum est cor meum, verum diceret, licet multa peccata perpetrauerit, quia vt dicit Beda super *Luc. 4. f.* super illud. Et statim dimisit eam febris. Et super *Marr. 1. c.* idem dicit *Glo.* ubi etiam loquitur de socru Simonis. Pius Deus piè perentibus aut non intellecta intelligere facit, aut non intellecta condonat. *Vnde & G/n.* hic dicit. Non dicit Salomon, quis habet mundum cor, quia dicitur *Mot. 5. a.* Beati mundo corde. Et *P. a. 23.* quis ascendet in montem Domini, &c. Postea dicit. Innocens manibus, & mundo corde. Sed quis potest dicere, quia temerarium est se laudare. *Vel potest dici quod quis notat raritatem.* Panzi enim, vel forte nulli sunt, qui habent cor mundum ab omni mortali & veniali peccato. Vnde *Aug.* Si omnes Sancti, quotquot sunt à p. imo iusto usque ad ultimum, simul es-sent, nihil aliud dicerent, quād, dimittit nobis debita nostra. Excepit Beata Virgine, de qua, cū de peccatis loquimur, nullam prorsus volumus habere mentionem. Quod autē dicitur de Iob, intelligitur de mortalibus peccatis. *Vel nō pec-caui, & non reprehendit me cor meum, vt tantam pœnam debeam sustinere.* Sed quia sunt multi, qui facta sua quasi fortia laudant, & aliorum quasi vilia vituperant. Ideo subdit, *l. Pondus & pondus, mensura &c.*] quia tales homines, quasi insipidos cibos, euomet Dominus. Ad literam autem deestabiles ostendit Salomon eos, qui diuersa pondera habent in domo sua, parua, quibus vendunt: magna, quibus emunt, quod tamen in lege prohibetur. *Leuitic. 19. g.* Nolite facere ini-quiū aliiquid in iudicio, in regula, in pondere, in mensura. Et *Deut. 25. c.* Non babebitis in sacculo diuersa pondera, maius, & minus; non erit in domo tua modius maior & minor.

*Mysticè.* *l. Pondus & pondus, &c.*] habent qui peccata sua parua estimant, & peccata aliorum magna. Qui festucam vident in oculo fratris; in suo autem trabem non considerant. Item pondus & pondus habet in domo sua, qui suis actibus querit, quæ laudentur; & in factis proximi, quæ vituperant. Stultum, imò periculosest est de peccatis aliorum iudicare. Vnde quidam Sanctus dixit cuidam. Insulta meretrici, si audes, nescis, frater, causam, vel modum tentationis eius; tu autem scis, vnde & tua peccata estimare potes, illius autem non. Item in vitis Patrum legitur, quod pluribus congregatis, vt iudicarent de peccato cuiusdam fratris. Vocatus est quidam senex, qui cū venisset, & audisset causam, quare vocassent eum, dixit. Væ tibi Copres, qui ve-nisti iudicare peccatum fratris tui minimum, & tua magna non vides. Item alia vice similiter congregatis Patribus eadem de causa, quidam alias senex eorum stultitiam deprehendens tacuit, & accepit duos sacculos, vnum magnum, & alium parvum, & implevit eos arena, & magnum retrò in humeris suis posuit; parvum verò coram se in brachiis appendit. Et interrogatus ab aliis, quid hoc esset? respondit. Sacculus iste parvus sunt peccata fratris, quæ videmus, & ideo magna iudicamus; sacculus autem iste magnus sunt pec-cata nostra, quæ non videmus, & ideo parva iudicamus, & estimamus, & compuntemus omnes egerunt pœnitentiam. Ideo dicit Dominus *Matt. 7. a.* Nolite iudicare, & non iudicabimini. Et ibidem. Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? *Rom. 2. 2.* Inexcusabilis es, ô homo, qui iudicas, &c.

*m Ex studiis suis, &c.*] sine contagio erroris: *n Ex recta,* *J* sine curitate intentionis. *o Sint opera eius.*] Ex studiis enim puerorum quasi quibusdam signis percipitur de ipsis, quales sint futuri. *Sicut quidam Imperator filii, qui suus dicebatur, ex studio*

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XX.

ex studio faciendi molendina, perceptit non esse suum, & postea probavit eum esse filium molendinarij. *Et Astyges ex ludo puerorum* perceptit Cyruin, quem alij pueri inter se Regem constituerant, esse de genere suo, ut dicitur in historijs. Vnde *Glo.* dicit hic. Quemcunque videris studere virtutibus cum modestia, & ob-

seruantia mandatorum Dei, & maximè simplicitati, & humilitati, huius mundi, & recta opera intellige. Nec est congruum ei, quod dixerat *supradictum eodem.*

Quis potest dicere mundum est cor meum? Hic enim docet, qualis potest esse via iustorum, supra verò ostendit, qualis sit via hominum. Vnde alia translatio manifestior est. [Iuuenis, qui cum iusto est, directa est via illius.] qui enim cum Sapientibus graditur. Sapiens erit *supr. 13. d.* a Aurem audiensem, id est, auditorem obedientem. b Et oculum vidensem] id est. Doctorem eruditum, & bene docentem.

c Dominus fecit utrumque] quasi dicat, nemo sibi scribere debet, quod obediens, aut eruditus sit, quia utrumque est à Domino. *Isa. 26. c.* Omnia opera nostra operatus es in nobis, Domine. Et *Exod. 4. c.* Moysi dicenti, quis ego sum, ut eam ad Pharaonem, dixit Dominus: *Quis fecit os hominis, & qui fabricatus est regnum, & surdum, videntem, & cæcum?* quasi dicat, ego solus. Si intelligatur de aure, & oculo interiori, idem est auris audiens, & oculus videns, scilicet, cor intelligens, siue intellectus: Sed dicitur auris, in quantum recipit ab alio: *Oculus verò in quantum habita intuetur per se.* Vnde super *Mat.* dicit *Glo.* Foris aliud est audire, aliud videre, intus autem audire, & videre idem est.

d Noli diligere somnum; ne te egestas opprimat] Hoc potest exponi de quintuplo somno. Est enim somnus culpæ, de quo *Ephes. 5. d.* Surge, qui dormis, & exurge à mortuis. Qui hunc somnum diligit, opprimet eum egestas futura, quando nec etiam gutta aquæ sienti dabitur, sicut patet in diuite epulone: *Luc. 16. f.* Item est somnus ignorantia, de quo *Rom. 13. d.* Hora est iam nos de somno surgere. Qui hunc somnum diligit, opprimet eum egestas æterna. Vnde *Isa. 5. d.* Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. *i. Cor. 14. g.* Si quis ignarus, ignorabitur. Item est somnus inertiarum, de quo *inf. 24. d.* Usquequid piger, dormies? usquequid de somno consurges? Qui hunc somnum diligit, opprimet eum egestas præsens, & futura. Vnde in *codem capitulo* statim subditur: Patrum dormies, modicum dormitabis, paucillum manus conseres, ut quiescas, & veniet tibi quasi cursor egestas tua, & mendicitas tua, quasi vir armatus. Item est somnus, scilicet, gaudium præsentis felicitatis, qua oculi cordis clauduntur, & aures animæ obsurdescunt, & omnes sensus spiritus ligantur, & miris phantasmatibus illiduntur. De hoc somno dicit *Psal. 75.* Dormierunt somnum suum, & nihil inuenierunt omnes viri diuinitarum in manibus suis. Qui hunc somnum diligit, opprimet eum egestas in euigilatione post mortem. Vnde *Isa. 29. c.* Sicut somniat esuriens, & comedit, cum autem fuerit expergefactus, vacua est anima eius, & sicut somniat sitiens, & bibit, & postquam fuerit expergefactus, lassus adhuc sitit, & anima eius vacua est: Sic multitudo omnium gentium, quæ dimicauerunt contra montem Sion. Multos decipit hic somnus. Vnde *Eccles. 34. a.* Multos errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis. Item est somnus, scilicet, ocium contemplationis, de quo *Eccles. 5. c.* Dulcis est somnus operanti, siue parum, siue multum comedat, id est, gustet de suavitate contemplantium. Hunc somnum, qui diligit, opprimet eum egestas, id est, inopia laborum, tentationum, molestiarum, & operationum, quæ sunt diuinitas *Liz.* id est, actiua vita, Rachel enim sterilis est: Et meliora sunt vbera prædicationis, quam oscula contemplationis. Tamen ut dicit *Ang. Ioannes.* felicior est, sed Petrus melior: & *Lia* fæcundior, sed Rachel pulchrior. Noli igitur diligere somnum istum multiplicem, ne te opprimat egestas: Tamem ultimus somnus pro tempore diligendus, & querendus est, & accipiens, sic tamen ut post dulces amplexus Rachelis declinet Iacob aliquando ad Liam fæcundandam. Cuilibet somno opponitur sua vigilia. Primo, scilicet, somno peccati opponitur vigilia difretationis. Vnde *i. Pet. 4. b.* Estote prudentes, & sobrij, & vigilate in orationibus. Secundo, id est, somno ignorantiae

opponitur vigilia studiosæ lectionis. *Prov. 3. b.* Ego diligentes me diligo, dicit Sapientia, & qui mane vigilauerint ad me, inuenient me. Tertio, id est, somno inertiarum, siue torporis, opponitur vigilia honesti laboris. *Eccles. 31. a.* Vigilia honestatis tabefaciet carnes, & cogitatus illius auferet somnum. Quartò, id est, somno gaudi temporalis, opponitur vigilia doloris, qui in hac vita, quæ est vna hora, semper habendum est. Vnde *Mat. 26. d.* Non potuisti vna hora vigilare mecum. Bene dicit, mecum, quia quandiu in hac vita fuit semper in dolore fuit. Quintò, id est, somno contemplationis, opponitur vigilia sollicitæ actionis. *2. Timoth. 4. b.* Tu vero vigila, in omnibus labore, opus fac Euangelista. Vnde de hac multiplici vigilia subditur hic:

e Aperi oculos tuos] interiores ad sanctas vigilias, dicit *Glo. Interl.*

f Et saturare panibus] coelestium gaudiorum, quasi dicat, euigila prædictis somnis, & gaudebis abundantanter in futuro. Vel sic.

g Aperi oculos tuos, ] id est, vigila ad doctrinam Sapientie.

f Et saturare panibus, ] id est, eius documentis. Vnde *sup. 8. b.* dicit Sapientia: Mecum sunt diuinitas, & gloria, opes superbae, & iustitia, ut ditem diligentes me, & thesauros eorum repleam. Et bene dicit [Saturare panibus] id est, sententiis, & documentis Sapientie: Multi enim hos panes habent, sicut arca, vel cophinus, aut clibanus. Vel sic. Aperi oculos tuos, ] ut videas, qualia apponat tibi Dominus, qualia mundus, qualia caro, qualia Diabolus. Et saturare panibus] tibi apponitis, quibus volueris. Vnde *Eccles. 15. d.* Ante hominem bonum, & malum, vita, & mors, ad quod voluerit, extendat manum suam. Dominus apponit hic panem poenitentie. *Gen. 3. d.* In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Et *Mat. 3. d.* Agite poenitentiam, appropinquabit enim regnum cœlorum. In futuro vero his, qui hoc pane modo fuerint saturati, apponet panem gloriae, de quo *Psalm. 77.* panem Angelorum manducauit homo. Et alibi *Psalm. 16. Satiabor,* cum apparuerait gloria tua. De hoc dicitur *Luc. 14. d.* Beatus, qui manducabit panem in regno Dei. Mundus apponit panem vanitatis: Caro panem voluptatis: Diabolus panem impunitatis. Et de hoc triplici pane intelligitur illud, quod dictum est *sup. 9. d.* Aquæ furtiæ dulces sunt, & panis absconditus suauior.

g Malum est, malum est, dicit omnis emptor, & cum recesserit ] à venditore post emptionem [tunc gloriabitur] Ad literam ita est: Mercatores quando volunt aliquid emere, semper despiciunt, & vilificant; cum autem emerint, gloriantur quasi de bono foro.

Mysticè exponitur de mercibus cœlestibus, quas qui emit *Mysticæ* nummo poenitentia, dicit.

g Malum est, malum est, ] id est, nimis carum, & nimis laboriosum, quasi dicat, malum est, quia multa oportet agere, & multa oportet pati, antequam habeantur merces illæ.

h Et cum emptor] id est, poenitens. i Recesserit] à foro poenitentia in domum cœlestis patriæ. k Tunc gloriabitur] quis bonum forum habuit. Non enim condignæ sunt passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis: *Rom. 8. d.* Huiusmodi merces, quia non explicitur hominibus, contemnuntur, & id est dicunt [malum est, malum est.] Sed si essent explicitæ merces, & viderent eas, omnes currenerent ad eas, quasi ad bonum vinum. Vnde in transfiguratione ubi Dominus modicum quid harum mercurum explicauit, statim dixit Petrus: Domine, bonum est nos hic esse; si vis, faciamus hic tria tabernacula, ad vendendum has merces: Tibi unum, Moysi unum, & Eliæ unum *Mat. 17. a.* Sibi, & sociis suis non petiit Petrus fieri tabernacula, quia ipsi emptores erant, qui non habent tabernacula. Sed illi tres erant venditores mercuri, qui indigent tabernaculis ad reponendum merces in mercato. Econuerso est de mercibus Diaboli, quæ emuntur nummo propriæ voluntatis, quia omnis, qui emit eas, dicit, bonum est, bonum est, dum emit; sed cum recesserit in morte, tunc erubescet, & contristabitur, *Roman. 6. d.* Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est. Stulti sunt mercatores, qui emunt has merces quasi in sacco; quia eum defecerint merces, perpetuo dolebunt. Vnde *Apocal. 18. c.* Væ, væ, væ ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis, quoniam vna hora venit iudicium tuum, & negotiatoris terræ flebunt super illam, & lugebunt, quoniam merces eorum nemo emet amplius. Quippe tunc erit explicatæ, & apparetur

C

*Quintuplex somnus.*

*Quintuplex vigilia contra somno quinque implici.*

rebunt omnibus. *a* Est aurum, &c. *] q. d.* Salomon. Modò emptor coelestium mercium dicit. Malum est, malum est, sed cùm recesserit, tunc gloriabitur, quia illud, quod emit. *a* Est aurum, Sapientia. *b* Et multitudo, &c. *] i.* virtutum. *c* Et vas preciosum, continens intra se premium vita æternæ. Et

*d* Labia *] quibus* emit, sunt [scientia] plena, vel possesta a scientia. Vel. *d* Labia, *] quibus* vasis est emptor istarum mercium. *a* *b* aurum, & *b* multitudo gemmarum, *c* & vasis preciosum *d* labia scientia. *e* Tolle vestimentum eius, *f* qui fideiussor extirrit alieni, & *g* pro extraneis *b* aufer pignus ab eo. Suavis est homini & panis mendacij, & *l* postea *m* implebitur os eius *n* calculo. Cogitationes consilii, & roboran, & *p* gubernaculis *q* tractanda labia sua. *Ei*, qui *r* reuelat mysteria, & *s* ambulat fraudulenter, & *t* dilat labia sua, ne *u* commidocere scientiam scearis. Qui *x* maledicit patri suo, behò viuendi, & rete credendi. Hi sunt. *a* Aurum & multitudo *] i.* vas gratiarum deaurata auro Sapientia, & gemmata gemmis virtutum, & ideo preciosa. De quibus. *Ju. 22. g.* Suspendam super eum, *s.* Christum, & super corpus eius, quod est Ecclesia, omnem gloriam domus patris eius, vasorum diuersa genera, omne vas parvulum, a vas creaturarum usque ad omne vas musicorum: Vasa vocat Prædicatores caelestium gaudiorum. Vasa creaturarum, dicit Prædicatores penitentia, per quos dat nobis potum in lachrymis in mensura. Vasa parvula dicit minores Prædicatores. Omnia haec vasa suspendit Dominus à terra super Ecclesiam, ut per eos potaretur aqua Sapientia salutaris, & vino Iætitiae spiritualis. Vnum de his vas fuit Paulus. Vnde *Aet. 9. c.* Vas electionis est mihi iste. Item *inf. 15. a.* Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas purissimum. Quod factum est in die conuersiois Sancti Pauli. *e* Tolle vestimentum, &c., *i.* pro alieno. *g* Et pro extraneis, *] pro quibus* fideiussit.

*b* Aufer pignus ab eo, *] nisi ipse*, vel creditor reddiderit debitum. Vnde *sup. 6. a.* Fili, si sponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam, &c. Sed contrarium videtur, *Deut. 24. c.* Non auferes pignoris loco viduæ vestimenta. Sol. Non est contrarium, quia ibi loquitur Dominus de debito, ut patet per præcedentia, diuite; hic autem loquitur de fideiussore paupere. Præterea ibi de paupere debito loquitur; hic de diuite fideiussore. Vel aliter & melius; ibi prohibet tolli pignus necessarium, sine quo non potest esse, vel viuere debitor, vel fideiussor; *scilicet* iubet tolli pignus, sine quo potest esse, & viuere debitor, vel fideiussor.

*Mysticè*, exponitur hoc de *Prælati*, qui fideiussores se constituunt apud Deum, pro omnibus, quorum curam suscipiunt. Dicit ergo. *e* Tolle vestimentum, *] i.* curam, & sollicitudinem temporalium. *s* Eius, qui fideiussor, &c. *jab* eo, *s.* qui curam animarum suscepit, *q.d.* qui curam animarum suscepit, debet deponere curam temporalium rerum, & earum sollicitudinem, quia nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus. *2. Tim. 2. a.* Vnde sponsa. *Cant. 5. b.* Exponi me tunica mea, quomodo induar illa? Ita debet dicere quilibet religiosus, cum assumitur ad prælationem. Vnde, & Elias cum raperetur in curru in cælum, deiecit pallium suum. *4. Reg. 2. b.* Nudus ergo sine vestimento cura temporalis debet quilibet exercere officium prædicationis. Vnde & Apóstolis cum mitterentur ad prædicandum, dixit Dominus. *Luc. 9. a.* Nihil in via tuleritis, neque virgam, neque peram, neque pecuniam, neque panem, neque duas tunicas habeatis, *i.* duas curas, *s.* curam prædicationis, & curam sollicitudinis temporalis. Sufficit enim vni vna, & nemo utrumque simul peragere potest. Vnde *Exod. 4. f.* legitur, quod Angelus Domini occurrit Moysi eungi in Ægyptum ad liberandum populum, & voluit eum occidere, quia duxit secum uxorem, & filios. Inde est, quod mulier Samaritana vadens alijs Samari-tanis nunciare, quod Iesus adesset, reliquit Hydriam suam. *Ioan. 4.* per quam significatur cura, & sollicitudo temporalis. Et hoc est, quod dicit sponsa. *Cant. 5. c.* Tulerunt, *i.* abstulerunt pallium meum custodes murorum. *g* Et pro extraneis, *] id est*, prædicta auferendum. *Prælatus* n. summopere curare debet, ut nulla pereat de animabus, quas regendas suscepit. Reddet animam pro anima, *i.* pœnam sustinebit pro animabus,

- Hugo Caro. Tom. III.

quæ eius negligentia, vel insufficientia perierunt. Vnde *sup. 11. c.* Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo. *i.* Suavis est homini, &c. *] i.* acquisitus per mendacium aduocationis, vel adulacionis, quæ suauiter dicitur, & accipitur. *l* Et postea, *] id est*, in futuro. *m* Implebitur os eius, *] aduocati*, *s.* vel adulatoris. *n* Calculo, *i.* pœna æterna. Vnde *Ju. 20. b.* Panis eius in utero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus id est, in amaritudinem, & venenum insanabile. Os autem impleri calculo potius, quam aliud membrum dicitur, quia ore maximè peccat aduocatus & adulator. Et iustum est, ut per quæ quis peccat, per hanc, & torqueatur. *S. 11. c.* Unde diues epulo cruciat in lingua, quia lingua peccauerat. *Luc. 15. f.* Vel, & Panis mendacijs, est felicitas temporalis, quæ se panem esse mentitur, cum non sit, sed siliqua porcorum, quæ non satiant, sed inflant. Cui iste panis suavis est, *Exod. 21. b.* Implebitur os eius calculo, *] id est*, amaritudine poenitentia, *Leu. 20. b.* vel gehennæ. *o* Cogitationes, &c. *] vt immobiles permaneant, &* suum sortiantur effectum. Quia autem sine consilio sunt cogitationes, leues sunt, & mutabiles, & poenitentiam parvunt, *Tob. 4. c.* Consilium semper à Sapiente perquire. *p* Et gubernaculis, *] id est*, consilio, sensu, & prudentia, non viribus solùm, *q* Tractanda, *] non solùm corporalia, sed etiam spiritualia, contra mundum, contra carnem, contra Diabolum. Non enim est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem tantum, sed aduersus Principes, & potestates, aduersus mundi rectores, ut dicitur *Ep. 6. b.* Vnde *sup. 11. b.* Salus ubi multa consilia. *r* Ei, qui reuelat, *] id est*, secreta amici sui sibi commissa. *s* Et ambulat fraudulenter, *] aduersus amicum suum*, querens, scilicet, amari, & non amarescum tamen in iudicio cuiuslibet non ponderet Dominus, quantum amauerit. *t* Et dilat, *] contra priorem amicum*, quod in tribus consistit, scilicet in iactantia sui, in loquendo, quæ ad eum non pertinent, vel quæ eius scientiam, & officium excedunt, in male loquendo de proximo. Tali, inquam. *u* Ne commiscearis, *] id est*, ne sis amicus. De hoc *Ecc. 27. c.* Qui denudat amici secreta, fidem perdit. *Seneca.* Quod secretum esse volueris, noli reuelare; qualiter enim ab alio silentium expectas, quod tibi non præstiteris?*

*Moraliter.* *v* Et qui reuelat mysteria *] id est*, profunda, & difficilia Sacra Scriptura his, quibus reuelanda non erant, prædicat, *id est*, indignis, aut minus capacibus. *s* Et ambulat, *] in docendo*, vel prædicando, non querens honorem Dei, & salutem animarum, sed gloriam propriam, aut communum temporale. *t* Et dilat labia sua, *] subtilla prædicando*, & quæ auditoribus non congruunt, sed eiusdem, & aliorum vires excedunt. *[Ei]* inquam.

*u* Ne commiscearis, *] id est*, ne sis ei similis. Peccat enim talis in tribus. Primò, quia mysteria celanda reuelat. *Dan. 8. g.* Signa visionem. Et *12. b.* Tu autem, Daniel, clade sermones, & signa librum usque ad tempus statutum: per transibunt plurimi, & multiplex erit scientia. Secundò, quia fraudulenter ambulat. *Jer. 14. b.* Maledictus, qui opus Dei facit fraudulenter. Tertiò, quia supra se labia sua dilat. *Rom. 12. a.* Non plus sapere, quam oportet sapere, &c. *x* Qui maledicit patri suo, *] &*, *y* matri, *] suæ*, ad literam. *z* Extinguetur lumen eius in mediis tenebris, *] id est*, morte æterna punitus. Vnde *Exod. 21. b.* Qui maledixerit patri suo, aut matre, morte moriatur. Idem *Leu. 20. b.*

*Mysticè.* *x* Qui maledicit patri suo, *] id est*, Christum blasphemando, vel purum hominem, vel purum Deum pertinaciter asserendo.

*y* Et matri, *] id est*, Ecclesiæ, non obediendo, vel impugnando, vel sacramenta eius adnihilando.

*z* Extinguetur lumen eius, *] id est*, gratia, siue fides.

*a* In mediis tenebris, *] id est*, in tenebris culpæ, quæ sunt mediæ tenebræ. Primæ enim sunt tenebræ ignorantia, cum quibus nascimur, postremæ tenebræ gehennæ, mediæ sunt tenebræ culpæ. Et in his propriæ extinguitur lumen fidei, & gratia. Vel sic.

*x* Qui maledicit patri suo, & matri, *] id est*, Prælato, qui est pater corrigendo, & mater consolando. Maledicit, inquam, detrahendo, vel peccata eius reuelando, sicut fecit Cham.

*z* Extinguetur lumen eius, *] flatu propriæ detractio-nis*, quo simul triplex lumen extinguitur, scilicet, lumen famæ in Prælato, cui detrahit; lumen gratia, *so*, qui detrahit; lumen bonæ conscientiæ in illis, apud quos detrahit.

*a* In mediis tenebris, *] id est*, in suis propriis tenebris, *H* quibus amilla

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XX.

quibus amissa gratia excætatur. *a* Hæreditas, ad quam, &c.] i. præsens fœlicitatis, quæ nimis citè appetitur. *b* In nouissimo, &c.] i. carere faciè festinantes. Nam qui hic festinat ditari, non ditabitur in futuro, imò egebit summa egestate. *Levit. 28. d.* Vir, qui festinat ditari, & inuidet alijs, ignorat, quod egestas superueniat

*Rom. 12. d.* *D*

*al. t*  
*Domini-*  
*num.*  
*Sup.*  
*sed. b.*  
*al. tde-*  
*notare.*  
*at. tra-*  
*stare.*

*a* Hæreditas, ad quam festinatur in principio, in *b* nouissimo benedictione carebit. *c* Ne dicas, reddam malum pro malo, *d* expecta Dominum, & liberabit te. *e* Abominatio est apud Deum pondus, & pondus: *f* statera dolosa non est bona. *g* A Domino diriguntur gressus viri, quis *b* autem hominum intelligere potest; viam suam? Ruina *k* est homini *t*, deuotare Sanctos, & post vota *t* retractare. *m* Dissipat impios *n* Rex sapiens, & *o* incuruat super eos fornicem, *p* Lucerna Domini *q* spiraculū hominis, est, ille, qui festinat

habere hæreditatem æternam, statim in principio conuersio- nis, vel pœnitentia suæ. *b* In nouissimo, &c. æternâ, [ carebit.] Non enim mercenarij mercedem operis in mane recipiunt, sed in vespera. Vnde Psalm. 103. Exhibit homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vesperam. Et Mat. 20. 2. Cùm sero factum esset, dixit Dominus vineæ procuratori suo. Voca operarios, & redde illis mercedem. Ided ar- guendi sunt quidam, qui statim, vt assumunt habitum reli- gionis, vel bene viuere incepint, cupiunt dissolui, & esse cum Christo. Vnde Eccl. 1. 2. b. Hodie foeneratur quis, & cras expedit, & odibilis est homo huiusmodi. Item de nouicijs exponitur, qui quandoque nimis festinant. Ut enim senseriat aliquam deuotionem, vel vnam lachrymam effuderint, volunt omnes alios præcedere ieunando, vigilando, discipli- nando se, & abstinentias alias indiscretè facien. Similes cuidam Monacho, qui nesciuit equitare, qui in mane tantum fatigauit equum suum, quod media die defecit, nec potuit facere dietam suam, & alijs abeuntibus ipse solus, sicut stu- lus sine equo remansit. Quiescendum est aliquando, quia

*Quod caret alterna requiri durabile non est.*

*Seneca.* Ita faciendum est, & agenti quiescendū, & quiescenti agendum. Alternanda sunt etiam operationes, vt tollatur fastidium, modò ad orationem, modò ad lectionem, modò ad prædicationē, modò ad disputationem, modò ad sacram col- lationem. Hæc enim sunt quinque officia fratrum, in quibus animus delectatur, nec corpus nimium fatigatur propter al- ternationem. *c* Ne dicas reddam, &c.] sed potius bonum *1. Pet. 3. b.* Non redentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto; sed econtrario benedicentes. Hoc est, quod docuit, Dominus discipulos suos *Mat. 5. g.* Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, orate pro persequen- tibus, & calumniantibus vos. Idem dicitur in lege, *Levit. 19. d.* Non oderis fraterum tuum in corde tuo, sed publicè argues eum, ne habegas super illo peccatum, non quars vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Signanter autem dicit Salomon. [ Ne dicas, reddam, &c.] non dixit, non reddas malum pro malo, quidam enim cùm plus non possunt, mina- tur. Et quasi quereret ille. Quid ergo faciam de iniuria mihi illata? Respondit Salomon. *a* Expecta Dominum, &c.] quia ipse est Dominus, & iudex, ad quem pertinet vindicta. *Deut. 32. e.* Mea est vltio, & ego retribuam. Et *Heb. 10. f.* Mihi vin- dictam, & ego retribuam. Et est sumptum de *Ezech. 9. a.* secundum *70. vbi* nos habemus. Appropinquauerunt visitationes vrbis, & vnuſquisque vas interfectionis habet in manu sua. *Ecccl. 28. a.* Qui vindicari vult à Deo, inueniet vindictam. *Ioan. 5. d.* Neque enim Pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Vnde aperte Deo iniuriam facit, qui sibi iudicium usurpat alijs iudicando. Expectandus igitur est Dominus, qui omnibus assignauit diem, in quo omnibus ius planum, & apertum sine appellatione, & reclamatione fiet. Interim autem sunt seruandæ treugæ, quia pendente causa, & assignata die vtrique parti, vtraque pars in protectione Do- mini *z* est, coram quo ventilanda est causa. *e* Abomina- tio est, &c.] i. diuersitas ponderum, magna ad emendum, & parua ad vendendum. Et / Statera dolosa,] ad litteram, quia

quando alterum brachium stateræ longius est, vel quando al- tera lanx grauior est; tunc statera dolosa est. Et huiusmodi dolositas statera, & ponderum diuersitas prohibetur in lege. *Levit. 19. g.* & *Deut. 2. c.* In anima pondus, & pondus est af- fectione, & affectione tristis, & hilaris. Tristis in aduersitate, hilari- sis in prosperitate, quod apud Deum abominabile esse non dubitatur. Sicut enim bona recipimus cum hilaritate, & gra- tiarum actione; ita, & mala suscipere debemus. Vnde *Iob. 2.*

*c.* Si bona suscipimus de manu Domini; mala autem quare non sustineamus. Humanum dicit *Iob* propter infirmitatem.

Bona enim dicit, suscipi; mala vero sufficit sustineri. Sed ea- dem affectione recipienda sunt bona, & mala à Domino, quia eadem charitate donantur ab ipso. Sic ut à physico datur ele- ctuarium dulce, & potio amara eadem cura. Statera dolosa est iudicium falsum, quo bona nostra magna, & mala parua iudicamus; & in alijs *verso.* *g* A Domino diriguntur, &c.] i. opera interiora, exteriora, non à libertate arbitrij, vt dicit *Pelagius*. Non à fatto, non à constillatione. Vnde *Isa. 26. c.*

Omnia opera nostra operatus es in nobis, Domine. Vnde sup. 16. b. Cor hominis disponit viam suam; sed Domini est dirigere gressus eius. *Jer. 10. d.* Scio, Domine, quia non est ho- minis via eius; nec viri est, vt ambulet, & dirigit gressus suos. Et *Ioan. 15. a.* Sine me nihil potestis facere. *b* Quis auté hominum, &c.] id est, finevit vitæ suæ, utrum breuis, vel lon- gus; bonus, vel malus sit? quasi dicat, nullus. Vnde *Ecccl. 9. a.*

Sunt Iusti, atque Sapientes, & opera eorum in manu Dei; & nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, supple, finali. Vel. i. Viam,] id est, opera sua. *Iob 9. d.* Verebar omnia opera mea. Et *Greg.* Sapientia in oculis sorbet interni iudicis, quod in intentione fulget operantis. Et i. *Cor. 4. a.* Nihil mihi conscient sum, &c.] id est, finevit vitæ suæ, utrum breuis, vel lon-

gus; bonus, vel malus sit? quasi dicat, nullus. Vnde *Ecccl. 9. a.*

Sunt Iusti, atque Sapientes, & opera eorum in manu Dei; & nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, supple, finali. Vel. i. Viam,] id est, opera sua. *Iob 9. d.* Verebar omnia opera mea. Et *Greg.* Sapientia in oculis sorbet interni iudicis, quod in intentione fulget operantis. Et i. *Cor. 4. a.* Nihil mihi conscient sum, &c.] id est, finevit vitæ suæ, utrum breuis, vel lon-

gus; bonus, vel malus sit? quasi dicat, nullus. Vnde *Ecccl. 9. a.*

Sunt Iusti, atque Sapientes, & opera eorum in manu Dei; & nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, supple, finali. Vel. i. Viam,] id est, opera sua. *Iob 9. d.* Verebar omnia opera mea. Et *Greg.* Sapientia in oculis sorbet interni iudicis, quod in intentione fulget operantis. Et i. *Cor. 4. a.* Nihil mihi conscient sum, &c.] id est, finevit vitæ suæ, utrum breuis, vel lon-

gus; bonus, vel malus sit? quasi dicat, nullus. Vnde *Ecccl. 9. a.*

Sunt Iusti, atque Sapientes, & opera eorum in manu Dei; & nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, supple, finali. Vel. i. Viam,] id est, opera sua. *Iob 9. d.* Verebar omnia opera mea. Et *Greg.* Sapientia in oculis sorbet interni iudicis, quod in intentione fulget operantis. Et i. *Cor. 4. a.* Nihil mihi conscient sum, &c.] id est, finevit vitæ suæ, utrum breuis, vel lon-

gus; bonus, vel malus sit? quasi dicat, nullus. Vnde *Ecccl. 9. a.*

Sunt Iusti, atque Sapientes, & opera eorum in manu Dei; & nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, supple, finali. Vel. i. Viam,] id est, opera sua. *Iob 9. d.* Verebar omnia opera mea. Et *Greg.* Sapientia in oculis sorbet interni iudicis, quod in intentione fulget operantis. Et i. *Cor. 4. a.* Nihil mihi conscient sum, &c.] id est, finevit vitæ suæ, utrum breuis, vel lon-

gus; bonus, vel malus sit? quasi dicat, nullus. Vnde *Ecccl. 9. a.*

Sunt Iusti, atque Sapientes, & opera eorum in manu Dei; & nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, supple, finali. Vel. i. Viam,] id est, opera sua. *Iob 9. d.* Verebar omnia opera mea. Et *Greg.* Sapientia in oculis sorbet interni iudicis, quod in intentione fulget operantis. Et i. *Cor. 4. a.* Nihil mihi conscient sum, &c.] id est, finevit vitæ suæ, utrum breuis, vel lon-

gus; bonus, vel malus sit? quasi dicat, nullus. Vnde *Ecccl. 9. a.*

Sunt Iusti, atque Sapientes, & opera eorum in manu Dei; & nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, supple, finali. Vel. i. Viam,] id est, opera sua. *Iob 9. d.* Verebar omnia opera mea. Et *Greg.* Sapientia in oculis sorbet interni iudicis, quod in intentione fulget operantis. Et i. *Cor. 4. a.* Nihil mihi conscient sum, &c.] id est, finevit vitæ suæ, utrum breuis, vel lon-

gus; bonus, vel malus sit? quasi dicat, nullus. Vnde *Ecccl. 9. a.*

Sunt Iusti, atque Sapientes, & opera eorum in manu Dei; & nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, supple, finali. Vel. i. Viam,] id est, opera sua. *Iob 9. d.* Verebar omnia opera mea. Et *Greg.* Sapientia in oculis sorbet interni iudicis, quod in intentione fulget operantis. Et i. *Cor. 4. a.* Nihil mihi conscient sum, &c.] id est, finevit vitæ suæ, utrum breuis, vel lon-

gus; bonus, vel malus sit? quasi dicat, nullus. Vnde *Ecccl. 9. a.*

Sunt Iusti, atque Sapientes, & opera eorum in manu Dei; & nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, supple, finali. Vel. i. Viam,] id est, opera sua. *Iob 9. d.* Verebar omnia opera mea. Et *Greg.* Sapientia in oculis sorbet interni iudicis, quod in intentione fulget operantis. Et i. *Cor. 4. a.* Nihil mihi conscient sum, &c.] id est, finevit vitæ suæ, utrum breuis, vel lon-

gus; bonus, vel malus sit? quasi dicat, nullus. Vnde *Ecccl. 9. a.*

Sunt Iusti, atque Sapientes, & opera eorum in manu Dei; & nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, supple, finali. Vel. i. Viam,] id est, opera sua. *Iob 9. d.* Verebar omnia opera mea. Et *Greg.* Sapientia in oculis sorbet interni iudicis, quod in intentione fulget operantis. Et i. *Cor. 4. a.* Nihil mihi conscient sum, &c.] id est, finevit vitæ suæ, utrum breuis, vel lon-

gus; bonus, vel malus sit? quasi dicat, nullus. Vnde *Ecccl. 9. a.*

Sunt Iusti, atque Sapientes, & opera eorum in manu Dei; & nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, supple, finali. Vel. i. Viam,] id est, opera sua. *Iob 9. d.* Verebar omnia opera mea. Et *Greg.* Sapientia in oculis sorbet interni iudicis, quod in intentione fulget operantis. Et i. *Cor. 4. a.* Nihil mihi conscient sum, &c.] id est, finevit vitæ suæ, utrum breuis, vel lon-

gus; bonus, vel malus sit? quasi dicat, nullus. Vnde *Ecccl. 9. a.*

Sunt Iusti, atque Sapientes, & opera eorum in manu Dei; & nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, supple, finali. Vel. i. Viam,] id est, opera sua. *Iob 9. d.* Verebar omnia opera mea. Et *Greg.* Sapientia in oculis sorbet interni iudicis, quod in intentione fulget operantis. Et i. *Cor. 4. a.* Nihil mihi conscient sum, &c.] id est, finevit vitæ suæ, utrum breuis, vel lon-

gus; bonus, vel malus sit? quasi dicat, nullus. Vnde *Ecccl. 9. a.*

Sunt Iusti, atque Sapientes, & opera eorum in manu Dei; & nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, supple, finali. Vel. i. Viam,] id est, opera sua. *Iob 9. d.* Verebar omnia opera mea. Et *Greg.* Sapientia in oculis sorbet interni iudicis, quod in intentione fulget operantis. Et i. *Cor. 4. a.* Nihil mihi conscient sum, &c.] id est, finevit vitæ suæ, utrum breuis, vel lon-

gus; bonus, vel malus sit? quasi dicat, nullus. Vnde *Ecccl. 9. a.*

Sunt Iusti, atque Sapientes, & opera eorum in manu Dei; & nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, supple, finali. Vel. i. Viam,] id est, opera sua. *Iob 9. d.* Verebar omnia opera mea. Et *Greg.* Sapientia in oculis sorbet interni iudicis, quod in intentione fulget operantis. Et i. *Cor. 4. a.* Nihil mihi conscient sum, &c.] id est, finevit vitæ suæ, utrum breuis, vel lon-

gus; bonus, vel malus sit? quasi dicat, nullus. Vnde *Ecccl. 9. a.*

*Sup. 16.*  
*b. 4.*  
*diff. c.*  
*sicut*  
*hi. infi.*

*Reg. 1.*  
*n. 5.*  
*c.*

*Moraliter.* *x* Rex sapiens,] id est, liberum arbitrium, sive ratio, vel bonus Prælatus.

*m* Dissipat impios Rex, &c.] id est, Christus auferens eis se- pem, id est, custodiam Angelorum; & dimittens eos, secundum desideria cordis eorum, iuxta illud *1/a. 5. a.* Nunc ostendam vobis, quid ego faciam vineæ meæ; auferam sepem eius. *Glos.* id est, custodiam Angelorum, & erit in direptionem. Hoc facit Dominus quotidie Ecclesiæ, cùm aufer bo- nos Prælatos, & permittit pueros & effeminatos in loco eo- rum promoueri.

*o* Et incuruat super eos fornicem,] id est, arcum triumphale, q. d. comprimit eos, quasi victos. Mos fuit antiquitus, vt habita Victoria de hostibus erigerent sibi fornices, in quibus describebant laudes suas. Sicut fecit Saul. *1. Reg. 15. c.* habita Victoria de Amalech. Et Absalon fecit similiter. *2. Reg. 18. d.* A fornici dicitur fornicatio, quia in fornicibus, & arcibus solebant fornicari.

*Moraliter.* *x* Rex sapiens,] id est, liberum arbitrium, sive ratio, vel bonus Prælatus.

*m* Dissipat impios,] id est, vitia, vel Dæmones, id est, aufer eis omnia suffragantia, & omnem opportunitatem. *o* Et in- curuat super eos fornicem, id est, disciplinam, & cautelam.

Per disciplinam enim præterita, & præsentia virtus destruuntur; per cautelam futura præcauentur. *p* Lucerna Domini,] id est, fides, vel gratia, quam accedit Deus in corde homi- nis, quasi in templo suo. *q* Spiraculum hominis,] quia facit eum respirare, & viuere spiritualiter. Vnde *Gen. 2. b.* Formauit Deus hominem de limo terra, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitae. Vel sic construe. *q* Spiraculum Domini, id est, gratia inspirata à Domino est. *p* Lucerna hominis,] quia illuminat illum interius, & scipsum ubi ostendit.

*Quæ inuestigat*

diffiniti.  
84c.  
perro.

al. +  
macu-  
lam.

Moral.

**a** Quæ inuestigat omnia, &c.] id est conscientia, quæ ven-  
ter animæ, omnia recipiens per doctrinam, & recepta co-  
quens igne charitatis, & digerens examine discretionis, ma-  
la eijcens foras, & bona retinens ad nutrimenta m̄ brorum,  
.i. virtutum. Et hoc est, quod docet Apostolus 1. Cor. 5. d. Om-  
nia probate, quod

bonum est tenete, quæ a inuestigat omnia secreta  
ab omni specie mala abstinet vos. Scrutatur autem Domi-  
nus Conscientiam, sicut domū propter  
tria Primæ, ne sit ali-  
quid ibi furtuum la-  
tens i. mala concu-  
piscientia. Secundò,  
ne sit ibi latro ab-  
sconditus, id est, Diabolus. Tertiò, ut clavum peccati extra-  
hat, sicut de pede equi. De hoc dicitur Soph. 1. c. Scrutabor  
Ierusalem in lucernis: Tunc seruiet nobis Dominus de can-  
dela. b Misericordia, & veritas, &c., ad literam misericordia]. i. benignitas, qua parcit innocentibus, & custodit. c Et ve-  
ritas] i. iustitia, qua punit nocentes. Vel [misericordia &  
veritas custodiunt Regem]. i. Christum nobis, scilicet, Miseri-  
cordia enim eius nos facit eum amare, veritas eius facit nos  
eū timere. Et hoc est, quod dicitur 1. Cor. 2. 7. Qui seruat sicū, co-  
medet fructus eius; & qui custos est Dñi sui, glorificabitur.

Moraliter. b Misericordia & veritas custodiunt Regem] id est, quemlibet motus suos interiores, & exteriores bene re-  
gentem. Misericordia Dei custodiat à malo desperationis, &  
veritas Dei à periculo præsumptionis. Vel b Misericordia] qua miseris compatitur affectu, & effectu, custodit ab illo  
opprobrio futuro: Esuriui, & non dedistis mihi manducare,  
&c. Matt. 25. d. c Et veritas] qua ipse dijudicat, custodit à  
iudicio condemnationis, iuxta illud 1. Cor. 11. g. Si nos ipsos  
dijudicaremus, non vtique iudicaremur. Vel melius.

b Misericordia] custodit à malis alienis, ne imputentur,  
quia compatitur.  
c Et veritas] custodit à proprijs, ne puniantur, quia ea pu-  
nit. d Et roboratur clementia, &c. Ad literam clementia  
Regis in subditos sustinet eum, & facit fortem: Omnes enim  
sequuntur eum libenter, & iuvant fideliter. Vnde Seneca ad  
Neronem in libro de clementia. Clementia Regis in subditos gla-  
dius in hostes. Similiter clementia Prælati in subditos suos  
gladius est in hostes, id est, in Dæmones, vel detractores.  
Econuerso duritia, & austerior Regis dissipat thronum eius,  
vt patet in Roboam filio Abdonis, qui propter duram re-  
sponsionem ad populum, amisit regnum decem tribuum 3.  
Reg. 12. d. e Exultatio iuuenum fortitudo eorum] i. iuuenes  
exultant de fortitudine sua. f Et dignitas senum canicies] i. Sapientia vita & munditia: De qua Sap. 4. d. Senectus ve-  
nerabilis est, non diurna, neque, numero annorum com-  
putata: Cani sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita im-  
maculata. Hæc duo genera hominum debet Prælatus in Eccle-  
sia promouere. Iuuenes fortes ad cantandum in Ecclesia,  
ad laborandum in vinea, ad portandum pondus diei, & æstus,  
& senes dignos, & venerabiles ad danda consilia. Sed heu!  
pro his pueri instituuntur, qui maculant gremium matris sue,  
quicquid hoc est proprium puerorum. g Liuor id est, dolor.  
b Vulneris exterioris. i Absterget mala, id est, peccata.

k Et plagæ, &c.] abstergent mala, id est, peccata, quasi dicat,  
Salomon, dolor exterioris laboris, & dolor interioris con-  
tritionis abstergent mala mentis.

## E X P O S I T I O . C A P . X X I .

**b** Icut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini  
[i.], sicut in potestate Dei fuit diuidere aquas superio-  
res, quæ sunt supra firmamentum, ab inferioribus: Genes. 1. a. Ita  
in potestate est cor Regis, id est, cuiuslibet se bene regentis.  
o Quocunq; voluerit, &c.] ad cogitandum, ad amandum,  
Amor enim est totalis inclinatio animi, ut dicit B. Dionys. Et  
bene dicit [inclinabit] quia non est in potestate nostra, ut  
animus, quod volumus, vel quantum volumus, sicut dicit  
Greg. Nulli Sanctorum concessa est tanta charitas, quantam  
vellet. Vel sic. l Sic ut diuisiones aquarum] i. diversa dona  
gratiarum sunt in manu Dei tribuentis ea, cui vult, & quan-  
do vult, & sicut vult, iuxta illud 10. 3. a. Spiritus ubi vult spirat.  
Et 1. Cor. 12. a. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus  
diuidens singulis, prout vult. m Ita cor Regis id est, cor re-  
gale, quod excusit à se iugum seruitutis male, nec alicui ser-

Hugonis Card. Tom. III.

uit, nisi Deo cui seruire regnare est. n In manu Domini] sicut oblato in manu Sacerdotis; vel sicut virga in manu pa-  
storis; vel sicut liber in manu scriptoris, ut in eo scribat, quod  
voluerit; vel sicut remigium in manu gubernatoris; vel sicut  
auius nobilis in manu militis, quā projicit ad prædam, quan-

do vult, & ad quam

præda vult. Ita Dñs

cor humanum sem-  
per ad prædam no-  
bilē capiendā projic-  
cit, non ad muscas,  
.i. ad scipsum. p se  
enim est præda no-  
bilis, ad quam solam  
volant aues nobi-  
les. Vnde Job 39. d.

Nunquid per Sapé-

tiā tūm plumescit accipiter expandens alas suas ad austri? placet.

Nūquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis  
ponet nidum suum? In petris inanet, & in præruptis sicilibus  
commoratur, atque inaccessis rupibus, inde contemplatur  
escam, & de longè oculi eius prospiciunt pulli eius lambunt  
sanguinem, & vbi cumque cadauer fuerit, statim adest. Vel.  
m Cor Regis] est [in manu Dñi] 4. protectione Domini. Sap. 3.

a. Iustorum animæ in manu Dei sunt, &c. Et o Quocunq; voluerit, inclinabit illud jursum, vel deorsum; antè vel retrò; dextrorum, vel sinistrorum; intra, vel extra. Hæ sunt octo  
differentiæ meditationis cordis humani, dum est in via. Sur-  
sum, ad gaudia Paradisi. Deorsum, ad supplicia inferni. Antè, differt  
ad mortem, quæ ante oculos nostros est, & ad iudicium futu-  
rum. Retrò, ad peccata vitæ præterita, quæ iam retrocessit. distatio-  
nem. Dextrorum, ad præsentes prosperitates, quæ breves, quæ  
mobiles, quæ fallaces sine. Sinistrorum, ad præsentes aduer-  
sus, quæ citè trâsent, quæ gloriose, quæ viles, quæ  
dulces sint. Intrà, ad defectus proprios, quot sint, & quanti, &  
qualiter reparandi. Sunt autem septem, proficiendi modicitas,  
cadendi pronitas, resurgendi impossibilitas, standi difficultas,  
seducendi facilitas, operandi debilitas, patiënti fragilitas. Ex-  
trà, ad pericula vitæ huius mundi, quæ plena sit laqueis, &

Defe-

soucis, & puteis bituminatis, & periculis infinitis, periculis pem-

fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex

genib; periculis in ciuitate, periculis in solitudine, periculis

in mari, periculis falsi: fratribus 2. Cor. 11. f. Dominus quocun-

que voluerit inclinat cor hominis, modò ad hoc meditan-  
dum, modò ad illud, secundum quod nouerit expedire.

Vel. [Cor Regis in manu Domini] est, quoniam affectuose

cogitat vulnera, quæ Dominus sustinuit propter nos. Isa. 49.

c. Ecce in manibus meis descripsi te. Et Zeph. 1. c. Quid sunt

plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet. His plagiatus

sunt in domo eoru, qui diligebat me. Hic debet esse cor Regis

semper. Vnde Ps. 14. Memor fui dierū antiquoru meditatus

sum in omnibus operibus tuis, in factis manu tuarū medita-

bar. 1. 2. c. Ingredere in petrā, & abscondere in fossa humo à fa-

cie timoris Dñi. Et 1. Cor. 1. d. Veni, colubā meā, in foraminibus

petræ, in cauerna maceriz. p Omnis via viri] re & nomine, i.

virtuosæ, & viriliter agentis. q Recta sibi videt i. à Deo & in

Deū, aliter non graderetur per eam. r Appendit autē, &c. j. i.

iudicat, quæ via recta sit, & quæ non. Et id est nullus debet

confidere in opere suo, licet bonū sibi videatur. Vnde Aposto-

lus 1. Cor. 4. a. Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iusti-

ficatus sum. Item Job 9. d. Verebar omnia opera mea. Et Ḡo-

gor. Sapè sorbet in oculis interni iudicis, quod in intentione

fulget operantis. Vel [Appendit corda Dñs] i. in appenso sta-

terz ponit, ut videat, quorū ponderet. Isa. 28. e. Ponam in

pondere iudicium, & iustitiam in mēsura. Amor pondus ani-

ma est. Et si ponderat sursum, bonum est. Et de hoc dicit Job

18. d. Qui fecit ventis pondus. Si verò ponderat deorsum,

malus est. Et de hoc dicit Ter. 17. c. Custodite animas vestras,

& nolite pondera portare in die Sabbati. s Facere miseri-

cordiam, & iudicium] id est, discretam misericordiam,

& misericors iudicium. t Magis placet Domino] qui ap-

pendit corda, & ponderator est spirituum / apr. 16. 2.

u Quæ victimæ] ieuniorum, disciplinarum, vigilarum,

vel, legalium Sacrificiorum. Vnde Eccl. 4. d. Elior est

obedientia, quæ stultorum victimæ, id est, indiscretæ

afflictiones. Hoc est, quod dicitur Oœc. 6. b. Misericordiam

volui, & non sacrificium, & scientiam Dei plus, quæ holo-

causta. Et loquitur Propheta de sacrificio forinfeco, & ho-

locausto familiæ, quæ parum valent. Vnde 1. Cor. 5. 8. b. Nunquid

calo

H 2

# Liber Prouerbiorum.

¶. t.  
¶.  
alid  
non  
habet  
t sem-  
per.

Indicij  
dua sūt  
parties.

tales est ieiunium, quod elegi, per diem hominem affigere animam suam? Nunquid torquere quasi circulum caput suum, faciū, & cinerem sternere? Nunquid istud vocavit ieiunium, & diem acceptabilem Domino? Nonne hoc est magis ieiunium, quod elegit? Dissolute colligationes impietatis, sole fasciculos deprimentes, dimitte eos, qui

a exaltatio oculorum tuū est b dilatatio cordis, c lucerna impiorum, & omne onus d peccatum. e Cogitationes robusti f semper in abundantia, & egenos, vagosque omnis autem piget f in egestate est. induc in domū tuā: b Qui congregat thesauros lin-

Cūm videris nudū, operi eum, & carnem tuam nē despiceris. Hoc est iudicium, & misericordia, quæ placent Domino. Vel facere misericordiam in alios, & iudicium in se, magis placent Dñō, quā vitim. Homo n. per iudicium mala sua punit, & destruit, per misericordiā aliena sibi assumit. Misericordia autem duæ sunt species. Vna, quā homo bona sua alij cōmunicat. Et hæc proprio vocabulo pietas appellatur, & hæc est mensura rasa, fluvius intra ripas suas. Altera, quā mala aliena sua facit, & hæc proprio nomine dicitur mizericordia, quasi cordis miseria, est mensura cumulata, fluvius inundans, & exiens ripas. Et in his duabus virtutibus consistit vera amicitia. Amicus n. non est, qui particeps omnis fortunæ non est, vt dicit Diogenes. Item iudicij duæ sunt partes. Discretio, qua discernitur quid, & quando, & quomodo, & propter quid faciendum est, & hæc propriè iudicium dicitur. f. discretionis utrumque complectes. Secunda est executio discretionis, quæ propriè dicitur iustitia, quā homo se iustificat, & affligit. Vnde Psal. 96. iustitia & iudicium correptionis fedis eius. Tribus autem causis se iustificant, & affligunt viri sancti hic. Prima est, vt se à debito absoluant, ne cum seruo nequā tortoribus tradantur, donec reddant vniuersum debitum, sicut legitur Matth. 18. d. Secunda est, vt vitam præsentem amaram sibi faciant, ne aliquid in ea eis placeat, quod Deo displiceat, vt patet in furatione scyphi Eremitæ, & in interfectione pueri ab Angelo: In quibus duobus, patres illi nimis delectabantur, vt narrat Gregor. in dialogo. Tertia est, vt incolatus, & exilium huius misericordie magis displiceat, & ardentius exire festinent. Vnde Gregor. Electus suis facit Dominus asperum iter huius mundi, ne dum electus quisque quadam amoenitate viæ pascitur, magis eum diu ire, quā citò peruenire delectet. Quarta est etiam, vt latrones, id est, prauos motus à se exterrent: Iuxta illud Isa. 26. d. Iustitiam non fecimus in terra nostra, id est non cederunt habitatores eius. Quinta etiam potest esse, quia affligendo quasi terram excolunt, vt inde pascantur. Vnde Inf. 28. c. Qui operatur terram suam satiabitur panibus. a Exaltatio oculorum est dilatio cordis. b Dupliciter exponitur hoc, f. charitas, quæ dilatat cor, quia in Deum erigit. a Est exaltatio oculorum] spiritualium, intellectus, f. & affectus, quorum alter per cognitionem Dei exaltatur, alter per amorem. Econverso angustia cordis, i. cupiditas, quæ cor angustat, & angustiat, est declinatio oculorum spiritualium, quia terrena tantum facit cogitare. Vnde Psal. 16. Projiciens me nūc cundederunt me, oculos suos statuerunt declinare in terram. Secundo modo exponitur in malo, sic. b Dilatatio cordis] id est latitia præsentis prosperitatis. a Est exaltatio oculorum] id est, causa superbiz, cuius signum est extollentia oculorum. De hac dilatatione dicitur Deut. 32. b. Incrasatus est dilectus, & recalcitrauit, incrasatus, impinguatus dereliquit Deum factorem suum, & recessit à Deo salutari suo, scil. per superbiam. c Lucerna impiorum] id est, concupiscentia oculorum, vel manifestatio peccati, vel delectatio in peccato, vel doctrina peruersorum est[ peccatum]. Vel. c Lucerna impiorum] id est, præsens prosperitas, est. c Peccatum] i. causa peccati. Simile Ezech. 16 f. Hæc fuit iniqüitas Sodoma tua, superbia, saturitas, abundantia panis, & ocium. Vel. c Lucerna impiorum] est impietas, & hoc est[ peccatum] Avaritia enim oculus est avari, luxuria oculus luxuriosi, & sic de alijs, quod patet ex hoc, quia luxurioso mulier deformis forma videtur. Et Vnde hoc, quia non videt eam oculo naturæ, sed oculo luxuriz, qui talis est. De huiusmodi oculo dicitur Zach. 5. c. Hic est oculus eorum in vniuersa terra. c Cogitationes robusti, ] id est, viri iusti, fortiter pugnantis contra triplicem hostem suū, s. mundum, carnem, Diabolū. f Semper in abundantia] sunt æternorum honorum, vbi mente conuersatur, licet corruptibili paupertate affligatur in terra, Psal. 3. d. conuersatio nostra

# Cap. XXI.

in cælis est. Et col. 3. a. Mortui estis, & vita vestra abscondita est cū Christo in Deo. g Omnis, &c. in egestate] spirituali, vel corporali. Vnde sup. 20. a. Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & non dabitur illi. b Qui congregat thesauros, &c. j. vt hæretici, aduocati, adulatores, histriones,

quaestuarij Prædicatores,

guā mendacij, i. vanus, & k ex- citores, de quibus dicuntur i. Tim. 6. b. Qui impingetur ad la- volunt diuites fieri, queos mortis. m Rapijæ impiorum n detrahent eos, quia o no- incident in tentacio- luetunt facere iudicium. p Per- nes, & in laqueum Diaboli. Et Iere. 9. a. Omnes adulteri sūt, & cætus prævarica-

torum, & extenderunt linguam suam quasi arcum mendacij, & non veritatis: Confortati sunt in terra, quia de malo ad malum egressi sunt, & me non cognoverunt, dicit Dñs. Omnis, qui eiusmodi est, dicitur vanus i. nihil valens. Vnde supr. 10. c. Argentum electum lingua Iusti, cor autem impiorum pro nihilo. Vel i. Vanus j. i. vacuus, quia cupiditas quod magis arcā implere desiderat, eò amplius mentem auacuat. Vel [Vanus] i. vanis adhærens, & quasi vniuers illis. q Excors] etiam dicitur i. sine corde. Talis enim homo projicit cor suum super omnia stercora, quæ videt, vel cogitat. Vnde Ecc. 10. b. Nihil iniquius, quām amare pecuniam, hic n. & animam suam venalem habet, quoniam in vita sua proiecit intima. Et Off. 7. c. Factus est Ephraim quasi columba seducta non habens cor. Et Mart. 6. c. Vbi est thesaurus tuus, ibi est, & cor tuum, in arca s. vel in mercato, vel in nundinis, & vbiunque aliquid habet, ibi est aliqua pars cordis sui. Vnde cūm tales veniunt ad Ecclesiastem, vel ad sermonem, veniunt quasi mulier ad aquam sine hydria, vel sine vrceo. Et bene dicit. l. Et impingetur ad laqueos mortis] quia amor diuinitarū huiusmodi homines quasi obex in via præcipitat in peccata, quæ sunt laquei mortis æternæ: sicut dicitur supr. 5. d. Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum quisque constringitur.

m Rapijæ impiorum, j. id est, raptorum usuriorum, furum, Aduocatorum, quorundam Medicorum, & Theologorum.

n Detrahent eos] in profundum infernum, quia tot molas asinarias collo suo appendunt, quot rapinas exercet. Isa. 33. a. Vz qui prædaris, nonne & ipse prædaberis? Modum autem prædationis signanter exprimit. Isa. 1. b. loquens de ciuitate, quæ vastatur ab hostibus Terra vestra deserta, id est, mens à gratia, scilicet, ciuitates vestre succensus sunt igni cupidinis, regione vestram coram vobis deuorat alieni, id est, Dæmones, & defolabunt, sicut in vassitate hostili, & derelinquetur à Dño. f. filiation. i. misera anima, vt vñbraculū in vinea, vindemiat. s. & sicut tuguriū in cucumerario, collectis cucumeribus, & sicut ciuitas, quæ vallatur, quæ primò obsidetur, postea capitur, deinde bonis omnibus spoliatur, & demum apponitur ignis, & comburitur: Sic fit in omnibus diuitibus, & obsidentur, cūm tentantur, capiuntur, cūm consentiantur, spoliantur bonis omnibus, cūm moriuntur: quia alias habet annulos suos, alias denarios, alias equos, alias domos, vermes, corpus, Diabolus, animam; & sic undus, & miser igni infernali apponitur æternaliter cruciatus. Ecc. 10. b. Cūm morietur homo, hæreditabit serpentes, id est, Dæmones, & bestias, id est, parentes, vermes. Ad literam: Dæmones habent animam, & alia non curant. Vnde Gen. 14. d. Da mihi animas, cetera tolle ibi. Parentes habent diuitias, alia duo non curant. Vermes habent corpus, & de alijs duobus non curant.

o Quia noluerunt, &c.] Domino de seipsis, & id est ipse iudicabit eos, quia aut homo punit, aut Deus, vt dicit Agg. Vel. [Noluerunt facere iudicium,] id est, noluerunt seipso iudicare, i. estimare, quām preciosi sunt, & quām vilia pro quibus dant seipso. Vnde Agg. Appende te, homo, ex preccio, quæ scilicet, redemptus es, sanguine, scilicet, quasi agnus immaculatus, & incontaminati Iesu Christi. i. Petr. 1. d. Et i. Cor. 6. d. Empti estis precio magno, &c. De hoc dicit, i. Cor. 11. g. Si nosmetipso iudicaremus, &c. Vel. [Noluerunt facere iudicium] pauperibus, iuxta præceptum Domini. Isa. 1. e. Quarante iudicium, subuenite oppreso, iudicate pupillo.

p Peruersa via viri, &c. j. à Deo, scilicet, à quo aliena. Sep. 1. a. Peruersa cogitationes separant à Deo. Vel.

p Aliena, ] scilicet, ab homine, id est, innaturalis: Naturale enim est homini benefacere: Vnde & rationi hominis naturaliter inscriptum est: Quæcumq; vulnus, vt facient vobis homines, & vos eadem faciēt illis. Mat. b. 7. b. Et Tob. 4. c.

Quod

Quod ab alio oderis tibi fieri: vide, ne tu aliquando alteri feceris. Ideo cum homo peccat, opus facit alienum, & ideo quasi cogit Deum opus facere alienum s. punire. Vnde *Jes.* 28 f. Alienum est opus eius, vt operetur opus suum, peregrinum est opus eius ab eo. *¶* Qui autem, &c.] corde, ore, & opere, qui s. sine

macula sunt, & se-  
quuntur agnū quo-  
cunq; sierit. *Apoc.* 14.  
*a.* b Rectum] est  
[opus eius] non  
exiens ab extremis,  
sed à Deo, princi-  
pio, tendit in Deum  
finem, per medium  
charitatis. Nam Do-  
minus media chari-  
tate cōstrauit: *Cant.*  
3. d. c Melius est,  
&c.] i. domus pro-  
prii s. d Quām cū,  
&c.] sibi & mulieri,  
quia ibi erit in pace, hic in litigio. Vel doma propriè dicitur rectum domus, vbi ad litteram melius esset sedere cum passeribus & hirundinibus, quām cum muliere litigiosa in medio domus, quia et si aues facerent sibi strepitum & tumultum, peius est litigium malæ mulieris

[Mysticè.] c Melius est sedere, &c.] i. in vnitate Ecclesiaz: d Quām cum, &c.] i. doctrina hæretica. e In domo com-  
muni] id est, immunda, vbi hæreticorum conuenticula cele-  
brantur *Ps.* 83. Elegi abiectus esse in domo Dei mei magis,  
quām habitare in tabernaculis peccatorum.

[Moraliter.] Mulier litigiosa est vita actiua, vel administratio temporalis, vel cura parochialis, quæ litigij & sollicitudinibus plenæ sunt. Domus communis, mundus est, vbi omnes simul habitant, & boni & mali usquequod veniat iudex habens vitilabrum in manu sua, qui separabit malos de medio iustorum, vt dicitur *Matt.* 3.c. Angulus Domus est Ecclesia, vbi cōuenient in vnu iudaicus populus, & gentilis. Vnde & Christus sponsus Ecclesia, dicitur lapis angularis. Doma ipsius domus, claustrum est, vbi tantum aues habitant, i. contemplatiui. Dicit ergo. c Melius est, &c.] i. in secreta altitudine vlt̄ contemplatiu, i. in claustro: d Quām cū, &c.] i. vita actiua, vel administratione temporali, vel cura parochiali: e In Domo communis] i. in mundo. Et ex hoc videtur, quod contéplatiua melior sit actiua. Ad quod facit illud *Luc.* 10.g. Maria optimā partē elegit, quæ nō auferetur ab ea. Et *Beda.* Melius est celibem ducere vitam propter comitatum Agni, quām optimam ducere mulierem. Contra *Ecc.* 42. c. Melior est iniquitas viri: i. intranquillitas actiui Prælati, quām benefaciens mulier i. quām contemplatius quieteſſens. Solu. Contemplatiua felicior est: sed actiua melior. Ita dicit *Augustin.* super 10. fi. Item contemplatiua securior est: sed actiua vtilior. Vnde Maria sedente, Martha procurat, quid comedat Iesus. *Luc.* 10. g. Item contemplatiua iucundior est, sed actiua facundior. Vnde & Rachel pulchior fuit, sed Lia foecundior. *Gen.* 29. d. f Anima impij, &c.] sci-  
licet, facere voluntatem suam, & voluptatem: g Non miserebitur, &c.] indigenti affectu compassionis, vel effectu miserationis. Sicut Sacerdos, & Leuita non sunt miseri sauciati. *Luc.* 10. f. Impius largè sumitur hic, i. peccator, proprie verò impius dicitur in Deum, vel in parentes. Pietas enim, vt dicit Tullius, est cultus Dei, vel parentum. b Mulctato pestilente] i. punito peccatore, alias verbo, & exemplo corrūpente. i. Sapiencij intelligentior, vel sapientior. k Erit parvulus] i. quilibet carnalis homo, qui velut puer parua diligit, i. temporalia, & paruis terretur, i. flagello temporali, vel morbo corporali, vel amissione rerura temporalium; magna verò non timet, i. patibulum infernale. Idem *sup.* 19. d. Pestilente flagellato, stultus Sapientior erit, sola enim vexatio intellectum dat auditui. *Jes.* 28.e. Etiam aliena, vt pater in Leone, qui percusso catulo coram se, contremiscit & emendatur. l Et, sectetur, &c.] cum eo conuersando: m Sumet scientiam] i. eruditio ab eo. Vnde *sup.* 13. d. Qui cum Sapientibus graditur Sapiens erit. Sicut qui se aromatib. confricat, inde reportat odorem. Et carbones mortui ex affrictione viuorum accenduntur. Et luminabile corpus ex affinitate luminis illuminatur, sicut vitrum & aqua & oculus. Et nota, quod dicit [sectetur,] quod est

Hugonis Card. Tom. II. I.

verbū frequentatiuum. Non enim ex vna auditione scitus liber, nec vno flatu accenditur carbo, nec ex vna lotione albarur tela: ita nec prima vice sapit peccatoribus Sapientia, vel penitentia. *Ecc.* 1.d. Execratio est peccatori cultura Dei, supple, in principio. n Excogitat iustus i. Christus: o De domo impij] i. Diaboli: cuius domus est cætus hæreticorum, vel quorumlibet iniquorum: qui dicitur Ecclesia malignantium. p Et detrahatur, &c.] i. peccatores à malo culpe. Ad hoc enim venit in mundum Dominus, vt peccatores à Diabolo liberaret, & de carcere peccati extraheret. Vnde *Matt.* 9. b. Non venit vocare iustos, sed peccatores. Vel iustus est quilibet bonus Prælatus: qui cogitat ex toto corde, quomodo peccatores extrahat a peccato, sicut bonus pastor oues eruit de fauibus luporum. Vnde *Amos.* 3. d. Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extreum auriculæ, sic eruentur filii Israel, qui habitant in Samaria in plaga lectuli & in Damasci grabato. q Qui obturat, &c.] i. qui claudit viscera misericordiæ pauperi petenti eleemosynam, vel consilium, & auxilium: r Et ipse clamabit, id est, in oratione: s Et non exaudietur] à Deo. Iustum enim est, vt qua mensura mensus est pauperi: pater pauperum remetiatur ei. Vnde *inf.* 28. h. Qui auertit aures suam, ne audiat legem, quæ præcepit pauperibus subvenire: oratio eius erit excrabilis. Vel r Et ipse, &c.] s. post mortem: Domine, Domine, aperi nobis, cūm fatuis virginibus: / Et non exaudietur,] sed dicetur ei: Nescio te. *Matt.* 25.2. *Jacob.* 3.c. Iudicium fiet sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam. Exemplum patet in diuite Epulone: qui Lazarum clamantem ad ianuam eius, nolebat audire: & ipse postea positus in tormentis clamauit, nec fuit exauditus: *Luc.* 26. f. Vel sic. q Qui obturat, &c.] i. peccatoris, contemnendo ipsum, quia peccator est; vel non adiuuando, si potest, vel consolando, vel ad minus compatiendo: r Et ipse, &c.] ad Dominum pro peccatis suis: s Et non exaudietur: ] quia ipse non exaudiuit *Jes.* 28. c. Hæc est requies mea, reficie lassum, & hoc est refrigerium meum, & noluerunt audire, & erit eis verbum Domini, manda, remanda, expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. Ita in *Gen.* 27.d. legitur, quod cūm Isaac sensisset manus Jacob pilosas esse: quæ significant peccatorem, dixit ei: Accede ad me fili, & da mihi osculum. Et *Luc.* 15. d. filio prodigo reuertenti, pater occurrens cecidit super collum eius. Et *Jo.* 11.e. Accessit Iesus ad sepulchrum Lazari, licet dicerent ei, iam fætet, quadriuanus est, &c. Vel sic. q Qui obturat, &c.] i. peccatoris de iniuria, quam intulit, veniam postulanti, nolens dimittere: r Et ipse, &c.] in oratione dominica. Dimitte nobis debita nostra. s Et non, ) quia non exaudiuit. Vnde. *Ecc.* 28. a. Relinque proximo tuo nocentem, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. Homo homini seruat iram, & à Deo quærat medelam? In hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur? Ipse dum caro sit, reseruat iram, & propitiationem petit à Deo?

[Mysticè.] de Christo exponi potest, qui Antonomastè pau-  
per dicitur. *Ps.* 69. Ego egenus & pauper sum. Horrea n. & cel-  
laria sua i. corda Doctorum vacua sunt frumento Eleotorū,  
& vino virgines germinante. Item apothecæ claustralium,  
dissipatæ sunt, & vacuæ speciebus, & aromatibus virtutum,  
quibus olim tota perfundebatur Ecclesia. Vnde *Iobel.* 1. d. Demolita sunt horrea, dissipatæ sunt apothecæ, quoniam confusum est triticum. Item Christus in mensa sua vasa lu-  
tea, & testea habet, qui solebat habere aurea, & argétea. Va-  
sa dico Prædicatores, quibus Dominus filios suos potat. Vnde *Thr.* 4. a. Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est col-  
or optimus, dispersi sunt lapides sanctorum in capite omnium  
platærum? Filii Sion incliti & amicti auro primo quomodo  
reputati sunt in vasa teste: opus manuum figuli i. Diaboli. Itē  
non habet domum, vbi caput reclinare possit. *Matt.* 8.c. Vul-  
pes foueas habent, & volucres cæli i. Dæmones nidos: filius  
autē hominis non habet, vbi caput suum reclinet: Imo mendi-  
cat ad ostium cuiuslibet, vt recipiat, & pauci eum recipiunt:  
*Apoc.* 3. d. Ego sto ad ostium, & pulso. *Cant.* 5. a. Aperi mihi foro  
mea, sponsa mea, columba mea, immaculata mea, quia caput  
meum plenum est bore, & cincinni mei guttis noctiū. Itē nu-  
dus est, & discalceatus. Vnde *Ia.* 20.a. dixit Dominus. Sit ut  
ambulauit seruus meus Isaías nudus, & discalceatus triū an-  
norū signū, & portentū erit super Egyptum. *Jes.* 13. interpretatur  
Domini salutare. Qui igitur ad clamorē huius pauperis  
qui fit per Prædicatores, per inspirations, & multis alijs  
modis, vt dictum est supra multotiens, obturat aures suam

H 3 ipfa

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XXI.

ipse clamabit in die tribulationis, & non exaudiatur. *a* Mānus absconditum *b* eleemosyna absconditab humano fātore. *b* Extinguit iras, *] d* districti iudicis. Vnde duotoritas, quā sumpta est de duobus locis. *Ecc. 3. d. & 29. c. eiusdem.* Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. Item *Ecc. 4.*

*A. t extin-*  
*guit.*

*c. Ignem ardenteum *a* munus absconditum *b* ex-*  
*tinguit aqua, & ringuit iras, & *c* donum in sinu*  
*eleemosyna reficit *d* indignationem maximam, &*  
*peccatis. Item *Matt. 6. 2.* Te faciente*  
*eleemosynam, ne-*  
*sciat sinistra tua, quid faciat dextera*  
*tua, vt sit elemo-*  
*syna tua in absconde-*  
*to, & Pater tuus,*  
*qui videt in absconde-*  
*to, reddet tibi. *f* dabatur impius, & pro re-*  
*Vel *a* Munus ab-*  
*eto iniquus. *p* Melius est ha-*  
*sconditum, est gra-*  
*tia Dei, quā absconditē datur à Deo, ita quod nescit etiam*  
*recipiens. Vnde *Iob. 9.b.* Si venerit ad me, non video eum:*  
*& si abierit, non intelligam. Abscondita etiam dicitur, quia*  
*recipiens non debet eam ostendere mundo, quia fascinan-*  
*tes oculos habet. Vnde *Sap. 4.c.* Fascinatio nugacitatis id est,*  
*adulatio, vel detractatio, obscurat bona. Et *Gregorius.* De-*  
*prādari desiderat, qui thesaurum publicè in via portat. *e* Et*  
*donum, &c.] pauperis. *d* Indignationem maximam, *] extin-*  
*tinguit. *Ecc. 29.c.* Conclude eleemosynam in sinu pauperis,*  
*& hāc pro te exorabit ab omni malo. *e* Gaudium iusto, &c.]*  
*i. iuste iudicare se, vel alios, quia *f*inde sperat æternam re-*  
*munerationem. *Sap. 1.a.* Diligite iustitiam, qui iudicatis ter-*  
*ram. Vel, *e* Gaudium est iusto, *] id est, causa Gaudij æterni.**  
*f* Facere iudicium i. opera ex discretione. *g* Et pauor, *] est*  
*[operantibus iniquitatem,] quia ipsa iniquitas timorem ha-*  
*bet annexum sibi. *Sap. 17.c.* Cūm sit timida nequitia, dat te-*  
*stomiū in condemnationem. Semper enim præsumit seua,*  
*perturbata conscientia. Vel sic: *e* Gaudium est iusto, *] Christo*  
*f* Facere iudicium, &*j* hie [pauor operantib.] *b* Vir*  
*qui errauerit, &c.] morum & fidei. *i* In cætu Gigantium]*  
*i. Dæmonum: *k* Commorabitur, *] in inferno f.* Vnde *Matt.**  
*25. d. Discedite à me, maledicti, in ignem æternum, qui*  
*præparatus est Diabolo & Angelis eius. Et *Iob. 26. b.* Gi-*  
*gantes gemunt sub aqua i. in pñnis inferni, & qui habitant cum*  
*eis, id est, superbi. Diabolus dicitur Gigas; & Christus dicitur*  
*Gigas, sed alia, & alia de causa. Christus propter gemi-*  
*nā naturam. Vnde *Psal. 18.* Exultauit vt gigas ad currēdā*  
*viam. Diabolus verò, quia terram comedit, id est, terrena*  
*diligi suggerit. Vnde *Gen. 3. c.* dictum est ei. Terram come-*  
*des, scilicet, in membris suis, omnibus diebus vita tuæ i. Qui*  
*diligit epulas, *] carnales. *m* In egestate erit, *] in præsentि,**  
*vel in futuro, vt patet in diuite epulone, qui hic epulabatur*  
*quotidie splendide, & postea mendicauit guttam aquæ: nec*  
*potuit impetrare. *Luc. 16. f.* Et *n* Qui amat vinum, &c.]*  
*neq; hic, neq; in futuro. *Ecc. 19. a.* Operarius ebriosus non*  
*locupletabitur; Quid mirum? Ipse est seruus duarum san-*  
*guisugarum insatiabilium f. gulæ, & luxuræ, quā semper*  
*clamat. Affer, affer, *inf. 30.* Et qui cqd acquirit, ponit in*  
*saccum pertusum. *Aegai. 1.b.* Comedistis, & non estis satia-*  
*ti; bibistis, & non estis inebrinati; operuistis vos, & non estis*  
*calefacti; & qui mercedes congregauit, misit eas in saccum,*  
*pertusum. *o* Pro iusto, &c.] i. mali punientur propter mala,*  
*quā fecerunt bonis. Iustus & rectus idem est hic, vt dicit*  
*Glo. Impius autem & iniquus non idem. Sed impius dicitur*  
*nitioribus sceleribus implicatus, vel qui nunquam fidem*  
*recepit, vel qui ad apostasiam rediit. siue fidelium persecutor.*  
*Iniquus verò dicitur generaliter omnis malus. Et ita pro*  
*iusto datur impius, cùm pro martyre persecutor punitur, vt*  
*Herodes pro Innocentibus. Et pro recto datur iniquus, quando*  
*malus quilibet quia iustos, quos vidit, noluit imitari, dñ-*  
*natur, Vnde *Matt. 12.d.* Viri Niniuitæ sargent in iudicio, in*  
*coiparatione, scilicet, non potentia, cum generatione ista*  
*& condemnabunt eam; quia pñnitentiam egerunt ad præ-*  
*dicationem Ionæ, & ecce plus quām Ionas hic. *p* Melius est*  
*habitare in terra deserta *] ab hominibus q* Quām cum muliere rixosa, & iracunda, *] ad litteram.****

*Mystice, *] Terra deserta, est gentilitas. Vnde *Is. 35. [a.* Læ-*  
*tabitur deserta & inuis, & exultabit solitudo. Mulier rixosa**

est Synagoga, quā semper rixata est cum Prophetis & Apo-

stolis. Vnde *Matt. 23. d.* Ierusalem, Ierusalem, quā occidis

Prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt. Et idē melius

est habitare cum ista, quācum illa, quod & Christi electio

probauit. *Vel terra deserta, est quies contemplationis, quā*

*dicitur deserta res-*  
*bitare in terra q* deserta, quām

*pectu vita actiæ*  
*fructificantis. Mu-*  
*lier rixosa est vita*  
*actiua, vbi plurimæ*  
*turbatio est. Vnde*

*Luc. 10. g. Martha,*  
*Martha sollicita es,*  
*& turbaris erga plu-*  
*rima. *p* Melius est*

*ergo [habitare in*  
*terra deserta] i. in*  
*quiete, vel ocio cō-*  
*templationis, id est,*  
*iucundius: *q* Quām*

*cum muliere, &c.]*

*id est, quām cum labore actiæ vita, vbi s̄pē oportet ira-*  
*sci. Item Terra deserta, est anima t deuota habens opera bo-*  
*na, sed non habens pinguedinem deuotionis, secundum in-*  
*quod dicitur *Judic. 1. c.* Terram arentem dedisti mihi, iunge*  
*& irrigua aquis. Mulier rixosa, est caro, quā semper, aduer-*  
*sus spiritum rixatur, & pugnat. Item Terra deserta est clau-*  
*strum; mulier rixosa, mundus.*

*r Thesaurus desiderabilis] id est, claritas bonorum operum,*  
*Deo amabilis. *f* Et oleum, *] id est, pinguedo dilectionis;**

*quod secum sumperunt prudentes virgines. *Matt. 25. a.**

*t In habitaculo iusti, *] id est, in Ecclesia Christi, vel in con-**

*scientia viri iusti. Alia translatio habet. [ Thesaurus deside-*

*ribilis requiescit in ore Sapientis. *j* u Et imprudens homo]*

*i. hæreticus, vel quilibet mali suggestor: *x* Dissipabit *] i.**

*dissipare conabitur. *y* Illud *] f. oleum, vel thesaurum. Vel**

*sic. *r Thesaurus desiderabilis] id est, anima Deo amabilis**

*f. Et oleum] id est, gratia: *t* In habitaculo iusti *i. in cor-**

*pore iusti *z. Cor. 4. b.* Habemus thesaurum iustum in vasis*

*fictilibus. *w* Et imprudens homo *] i. persecutor bonorum.**

*x Dissipabit illud *] f. habitaculum iusti, id est, corpus, quā**

*animæ nocere non potest. *Matt. 10. c.* Nolite timere eos,*

*qui occidunt corpus; animam autem non possunt occidere.*

*z Qui sequitur iustitiam, *] quoad se: *a Et misericordiam,***

*quoad proximum, vel utramq; quoad utrumque. [Sequitur;*

*dico, quasi lucem, quasi Ducem, quasi regulam, quasi viam*

*regiam. *b* Inueniet vitam, *] gratiæ in præsenti.**

*c Et iustitiam, *] in futuro, quia iuste iudicabitur. *d* Et glo-**

*riam, *] quia supra meritum recipiet, *Vel b Inueniet vitam,***

*quā pro Christo perdidit. *10. 12. d.* Qui perdidit animam*

*suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam *c* Et*

*iustitiam, *] pro qua seruanda vsq; ad mortem certauit. *d* Et**

*gloriam, *] quam quæsivit. *e Ciuitatem fortium] i. mundum,***

*qui est ciuitas fortium i. Dæmonum. *f Ascendit Sapiens]**

*i. Christus. *g Destruxitq; robur, &c.] i. Diabolum, vel Idola,**

*vel Sapientiam mundi, vel cultum legalium, in quibus con-*

*fidebant homines. *1. 19. a.* Ecce Dominus ascendit super nu-*

*bem leuem, & ingredietur Ægyptum, & mouebuntur simula-*

*tra Ægypti à facie eius, & cor Ægypti tabescet in medio eius.*

*Vel ciuitas fortium est infernus, quām Dominus ascendit i:*

*potenter calcauit, & spoliauit. Vnde *Matt. 12. c.* Quomodo*

*potest quisquam intrare in domū fortis & vasa eius diriper?*

*Ita facit Dominus, primò alligauit fortē, i. Diabolum in*

*cruce, postea intrauit dominum eius, i. infernum. & diripuit*

*vasa eius, id est, Sanctos, quos reperit in limbo, secum*

*eduxit. Vel ciuitas fortium, est sacra Scriptura, in qua soli*

*fortes animo habitant. Hanc ascendit Sapiens, cui scilicet,*

*sapiunt omnia secundum proprium saporem, de qua dicitur*

*Iosue. 15. c. Venit Caleph, scilicet, inde consendens ad ha-*

*bitatores Dabir, quām prius appellabant Cariath Sepher.*

*id est, ciuitas literarum. Dixitque Caleph: Qui percussit?*

*Cariath Sepher & ceperit illam, dabo ei Axam filiam meam*

*vxorem, Dabir interpretatur loquens Deo, vel oraculum*

*Dei. *b* Qui custodit, &c.] ab intrantibus, & egredienti-*

*bus. *i* Et linguam suam, *] ab omni malo verbo: *k* Custo-**

*dit, &c.] inferni. *l* Animam suam *] quia quoniam offendit**

*in verbo, hic perfectus est vir *1ac. 4. a.* De hoc sup. 13. a.*

*Qui custodit os suum, custodit animam suam. *ibi* satis*

*dicitum est de huiusmodi custodia. *m Superbus, &c.] Super-**

*bus est*

bus est propriè, qui aliud appetit præminere, vel præesse. Arrogans, qui falsò sibi tribuit, quod non habet, vel quod habet adscribit ineritis, vel viribus suis. Et omnis talis indutus est, quia vult præesse, cum nondū n didicerit subesse, sicut Lucifer. Et talis in ira, id est, in furore operatur superbiam, quia quic-

quid facit, superbe facit, & sine modo; vel quia superbien-do prouocat contra se iram Dei. a Desideria occidunt pigrum; b noluerunt enim quicquam c magus eius d operari. e Tota die concupiscit; & desiderat, f qui autem iustus est g tribuet, & h non cessabit. i Hostiæ impiorum k abominabiles, qua l offeruntur ex scelere. m Testis mendax n peribit, vir o obediens p loquetur t victoriam. Vir q impius procaciter r obfirmat vultum suum, qui s autem rectus est, t corrigit t viam suam. Non u est sapientia, non x est prudentia, non y est consilium z contra Dominum. a Equus t paratur ad diem belli, Dóminus autem salutem tribuet. Gal. vi. c. Dum tempus habe-

mus, opereinur bonum ad omnes. e Tota die, &c. j impius, & tamen non vult operari, vt habeat. Sicut stultus, qui stat sub pomō, & intuens poma pulcherrima, desiderat; & tamen non vult extēdere manū, vel ascēdere in arborem, vt apprehendat, & hoc propter stultitiam, vel pigritudinē suam. Non sic fecit Dóminus Iesu; sed intuens fructus arboris crucis optimos, & pulcherrimos apprehendit. Vnde Cant. 2. c. Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius, qui sunt generis humani redēmptio, captiuorum in limbo liberatio, ianuæ Pārādīsī apertio, Dei & hominum reconciliatio: ruinæ Angelicæ réparatiō. f Qui autem, &c. j id est, iusticiarius sui ipsius. Vel, iustus, reddens Deo, quod suum est, timorem, scilicet, & honorem, & amorem. Timorem, quia Dóminus irascibilis. Honorem, quia magister rationabilis. Amorem, quia sponsus coacupiscibilis. Et proximo, quod suum est, scilicet, pietatem, & misericordiam, & patientiam. Pietatem, propria bona illi communicando. Misericordiam, mala illius assumendo. Patientiam, mala illata æquānimitate sustinendo. Item sibip̄si, quod simū est; scilicet, opus, disciplinam, & cibum. Opus, vt proficiat; disciplinam, ne lasciuiat: cibum, ne deficiat. Qui, sic, iustus est. g Tribuet] supererogando his. h Et non cessabit, j tribuere, vel acquirere laborando, vnde tribuat necessitatem patienti. Psal. 11. i. Tuncundus homo, qui miseretur, & tribuit; disponit sermones suos in iudicio. Sed sunt multi, qui se iustos estimant, si sui tantum iudicarij sunt, siue carnicies, si peccata propria defleant, si aliena non rapiant, similes viri, quæ totū vinum suum bibit; aut fent, qui totam aquam suam glutit. Non est sic, sed qui vero modo iustus est, non solum sibi, sed omnibus laborat, & vivit, pro omnibus orando, ieunando; vigilando, & alia bona faciendo, quæ quānto communiora, tantō sunt meliora. Vnde sup. 5. c. Bibe aquam de cisterna tua, & fluēta putei tui. Et postea. Derinentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas dinide, pro peccatoribus orando & flendo. i Hostiæ impiorum] id est, sacrificia, & ieiunia hæreticorum, vel oblationes, vel elemosynæ raptorum; furum; vsurariorum.

k Abominabiles] Dómino. l Quæ] id est; quia illæ, offeruntur ex scelere. Ecl. 34. c. Immolantis ex iniquo oblatio est inculata. Et in. ead. d. m. i offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui. Vel, i Hostiæ impiorum, j possunt dici ieiunia, vigilæ; disciplinæ, & ceteræ afflictiones immoderatæ quorundam nimis iustorum, & sibi impiorum. De quibus Hieron. De rapina sacrificium Deo offert, qui de necessariis corpori aliquid subtrahit, & se nimis attenuat, imò fures sunt tales; sicut illi, qui equis in stabulis furantur auenam. Vnde talibus dicit Ecl. 7. c. Noli esse iustus multum; neque plus sapias, quam necesse sit, nimis parcendo tibi. m Testis mendax peribit, ] eternaliter propter peccatum falsi testimonij.

Mysticè. n Testis mendax] est, qui se Deo seruire testatur; sed dicta factis non compensat; vt hypocritæ; & falsi

Prædicadores, qui dicunt, & non faciunt. Et talis. o Peribit, id est, iuste damnabitur. o Vir obediens, id est, viriliter obediens Deo, vel Prælato suo. Aug. Verus obediens mandatum non procrastinat, sed parat aures auditum, linguam voci, manus operi, pedes itineri, & se totum intra recolligit, vt mandatum peragat imperant. p Loquetur victoriam, id est, de victoria, qua se ipsum per virtutem obedientis vicit, laudabit Deum. Vel loquetur victorias, id est, prædicando debet victorias bellorum spiritualium, contra mundum, contra carnem, contra Diabolum, quæ omnia sola obedientia vincit. Vnde August. Sola obedientia verissimè est virtus, quæ totaliter vivit contra se. Vbi enim aliquid suum habet, aut nulla, aut minima est. Obedire enim dicitur, quasi obaudiri, id est, contra se audiare. Alij ergo; qui spiritualia bella non senserunt, nec victorias habuerunt, non possunt loqui victorias, nisi sicut cæci syllogizant de coloribus. Ecl. 34. b. Vir in multis expertus cogitat multa, & qui multa didicit, experientia scilicet, enarrabit intellectum; qui autem non est expertus, pauca recognoscit. Vnde in cod. 43. c. dicitur. Qui nauigat mare, enarrat pericula eius, & audientes auribus nostris admirabimur. q. Vir impius, &c.] id est, pertinaciter. r Obfirmat vultum suum] contra correctiones, vt Cain, & Iudas, qui Domino argente noluerunt se humiliiter flectere ad poenitentiam; sed pertinaces in malitia sua pèrierunt. De talibus dicit Iob. 48. a. Durtus es tu, & nerius ferreus cetus tua, & frons tua ærea. Ier. 3. a. Attriuiisti eos, & noluerunt accipere disciplinam, induraerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti. Est autem duritia pertinacitæ, & hæc mala est. De qua dicit Iob 6. b. Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est, quali dicat, non sum durus duritia lapidum, id est, insensibili. Ezech. 2. b. Filii dura facie & indomabili corde sunt, ad quos ego te mittō. Item est duritia constantia, & hæc bona est. Iob. 50. c. Posui faciem meam vt petram durissimam, & scio, quoniam non confundar. Ezech. 3. b. Ecce dedi faciem tuam valentiomem faciebus eorum, & frontem tuam duriorum frontibus eorum, & vt adamantem, & vt silicem dedi faciem tuam. Nota, facies Christi dura fuit propter opprobria, dūrior propter alapas, durissima propter spuma, quæ omnia fortiter & patienter sustinuit. ss. 50. c. Corpus meum deridē percūlentibus, & genas meas vellentibus. Faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me. Qui autem, &c. j id est, te citudinis amator. Corrigit viam suam, i. peccatum suum, quo irā Dei contra se provocauit, vt Petrus, qui respiciente se Domino, mox poenitendo correxit, quod tiegādo deliquerat. Mat. 26. g. u Non est Sapientia, j de diuinis. x Non est prudentia, ] de temporalibus. y Non est consilium, dē præcautēdis periculis. Cōtra Doñum, ] quia quicquid sapienti hæretici, vel consulantur, vanum est, & inutile vt dicit Beda. Vel ideo dicit hoc, quia omnes mali vnde se contra Dei dispositionem erigunt, inde voluntatem Dei implent, vt dicit Greg. Ut patet in fratribus Ioseph, qui ne adoraret Ioseph, sicut Deus dñs sacerdot, vendiderunt. Sed ideo adorauerunt, qui vendiderunt. Gen. 43. f. Similiter Saul, vt David occideretur, cētum præpusia Philistinorum postulauit pro dote. i. Reg. 18. g. qui ex eo sublimatus est in honore. Similiter Iudei, ne perderent locum, & gentem, Dominiū occiderunt; sed ideo perdidērunt, quia occiderunt. Iacob. 11. f. Et de hoc dicit Iob. 5. c. Qui apprehendit sapientes ih astutia eorum, & consilium prauorum dissipat. Vel sic. u Non est, &c. j id est, Sapientia, quæ est contra Dominum, non est sapientia, sed potius stultitia, vt Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum. Similiter.

v Non est, prudentia contra, &c. j id est, prudentia, quæ est contraria Dómino, scilicet, prudentia carnis non est vere prudentia, sed mors. Rom. 8. b. Prudentia carnis mors est, prudentia vero spiritus vita & pax.

Item y Non est, &c. j id est, consilium contrarium Dómino, sicut consilium Achitophel, non est vere consilium, quia consilium deber est melioris boni.

a Equus paratus, &c. j q.d. homini's est. Deo deuotè tempore de persecutionis animus preparare, corpus suum discrimini paratiofferre; sed diuini adiutorij est, vt cæpto labori victoria, sa- ne bo-lusque succedat. Præparatus autē iste equus ad bellū tēpore minus persecutionis, in tribus. In afflictione laboris, doloris, fa- ad bel- mis, sitis, frigoris, & ceterarum huiusmodi molestiarum, ne in- mis- cūm in bellum venerit, iolo sonitu buccinæ terreatur. Item præparatur virtute, & animositate Sessoris. Equus n. sub strenuo Sessore, strenuor est. Tertio, præparatur armorum mun- tione.

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XII.

tione, ne ad singula iacula vulneretur. Atque voco hic fortitudinem, patientiam, audaciam, quibus contemnitur mors. Et tunc equus ad sonitum buccinæ exultans audacter in occursum pergit armatis, & cum audierit sonitum buccinæ, dicit Vah. Job. 29. de hoc equo dicitur Neem. 2. c. Transiui ad portam fontis & ad

## C A P. XXII.

Aquæductum Regis:

Eccles. 7. et non erat locus

aumento, cui inside-

ab, ut transiret:

quod de Christo &

eius corpore expo-

nitur.

E X P O S I T I O

C A P. XXII.

**M** Elius est nomen bonum, quā

**E**lius est nō

mē bonum, ]

id est, bona fama &

vera. b Quām diui-

tia, &c. ] temporales :

quia diuitia

temporales inutiles,

sunt amanti, Eccles. 5,

b Qui amat diui-

tias, fructum non capiet ex eis, & hoc ergo vanitas. Fama

verò bona odor viuificus est. Vnde 2. Cor. 2. d. Christi bo-

nus odor sumus in his, qui salvi sunt, & in his, qui pereunt;

alijs autem odor vita in vitam : alijs autem odor mortis in

mortem. De hoc Eccles. 41. c. Curam habe de bono nomine, hoc

enim magis permanebit tibi, quām mille thesauri magni &

preciosi. Est autem fama ore multorum celebrata laudatio.

Quā & veritatem debet habere & auctoritatem. Vnde Beda

Nomen bonum habet, qui fidelium testimonio laudatur, li-

cet paucorum, non vulgi imperiti. Seneca. Tantumdem est

si lauderis ob turpia, quantum si à turpibus. Vel nomen bo-

nus, est nomen adoptionis in filium Dei, vel scribi in li-

bro vita. Et hoc melius est, quām diuitia multa. Vnde Be-

da : Si quis mundum vniuersum lucraretur, meritò totum

contemneret, ut eius nomen scriberetur in cœlis,

eiisque memoria inter Sanctos, & Angelos fulgeret æterna.

Vnde & Dominus dicit de hoc esse gaudendum, non de

operatione miraculorum. Luc. 10. c. Nolite gaudere, quia

Spiritus vobis subiiciuntur ; gaudete autem, quād nomina

vestra scripta sunt in cœlis. Nomen illud, nihil aliud est,

quām notitia, quā agnoscuntur filii Dei. c Super argentum

&c. ] quā facit hominem bonum, & à bonis pro bonis lau-

dari, pro hac gratia datur gloria, non pro argento vel au-

ro. Vnde Joan. 1. b. De plenitudine eius omnes accepi-

mus, & gratiam pro gratia.

d Dives & pauper, &c. ] ad literam, in via. g Vtriusque

operator, &c. ] Et ideò nec diues propter diuitias honoran-

dus, nec pauper propter inopiam despiciendus ; sed vter-

que amandus, quia opus Dei sunt, & ad imaginem Dei fa-

cti. Eccles. 18. c. Timor Dei est non despicere hominem iustum

pauperem, & non magnificare virum peccatorem diui-

tem.

Mythicè. d Dives & pauper ] id est, Iudeus & Gentilis.

f Obuiauerunt sibi, ] in angulo fidei catholicæ. g Vtriusque

operator est, &c. ] Et ideò neuter debet alium despiciere, quia

Dominus vtrumque diligit sicut opus suum. Sap. 6. b. Pusil-

lum, & magnum ipse fecit, & æqualiter est illi cura de

omnibus. Vel : d Dives & pauper, ] id est, Deus, & homo.

f Obuiauerunt sibi, ] in Christo. Vnde Psalm. 48. Simul in

vnum diues, & pauper. g Vtriusque operator, &c. ] id est,

vñionem illorum operatus est Deus Trinitas : Vel : d Dives

virtutibus. c Et pauper ] spiritu. f Obuiauerunt sibi, ] in

quilibet iusto. b Callidus videt malum ] persecutionis.

¶ Et abscondit se, ] ex timore. Vnde multi ex Principibus

crederunt in Iesum, sed propter Phariseos non confiteban-

tur, ne extra Synanogam fierent. Callidi enim videbant ma-

lum persecutionis, & abscondebant fidem pietatis. Et multi

timore mortis Christum negauerunt, Vtrique mali sunt. Sed

Gamaliel non propter malum persecutionis, sed de confi-

lio Apostolorum abscondebat fidem, ut dicit B. Clemens in

itinerario B. Petri.

l Innocens, autem [pertransij] itinere manifestæ professio-

nis, vt Apostoli. n Et afflictus est damno rerum, & corpo-

ris. Vel sic. b Callidus ] id est, astutus, siue Sapiens. i Vider

malum, j arcum diuini iudicii & poenas æternas. k Et abscon-

dit se ] in abscondito religionis vel pœnitentiaz. l Innocens] id est, simplex. m Pertransiit ] exponendo se vento inanis gloriæ. n Et afflictus est damno] constantia & bonorum ope- rum, & gloriæ æternæ. o Finis modestia, &c. ] qui permanet in sæculum sæculi. Et p Diuitiaz. ] æternæ. q Et gloria, & vi- ta, ] sapientia, sunt finis modestia. Finis etiam modestia est timor Domini limitans, & arcens omnem excessum ineptæ lætitiaz, quæ se virtutum motibus latenter ingerit. Et hoc loco est modestia generale nomen virtutis : Et de hoc Eccles. 25. b. Timor Domini super omnia se superposuit : quasi repre- soriū quoddam, ne vento vanæ gloriæ, aut ineptæ læti- tiaz moueantur.

p Diuitiaz, & gloria, & vita, ] id est, diues, & gloria vita, est finis modestia. Sed obijcitur. Eccles. 25. b. dic : Initium dilectionis timor Domini : Non ergo est finis omnium virtutum timor Domini : Solut. August. dicit in libro 84. quæstio. quid timor Domini sicut est initium Sapientiaz, ita est & consummatio. Sed non idem timor. Triplex est enim Timor Domini. Seruialis, initialis, & filialis. Seruialis, initium est Sapientia & omnium virtutum. Principium dico extrinsecum & præparatum, quia expellit peccatum. Initialis similiter est initium virtutum, sed intrinsecum, & permanens. Filialis verò, siue castus, qui permanet in sæculum sæculi, consummatio est omnium virtutum, & finis in præsen- ti. Vnde & ultimò ponitur inter dona, 1. 1. 1. 1. Et repleri di- citur, quod non alia dona. Aliqui legunt sic. o Finis mode- stia, &c. ] & ipse timor est [diuitiaz & gloria & vita.] Vnde ffa. 33. a. Et erit fides temporibus tuis, vel suis, diuitia salutis Sapientia & Scientia, timor Domini ipse est thesaurus eius. Item Eccles. 40. d. Facultates, & virtutes exaltant cor, & su- per omnem gloriam operuerunt illum, æterna præmia, dicit Interlin. Item Eccles. 1. b. Timor Domini gloria & gloriatio, in præsenti, dicit Goff. Et lætitia, & corona exultationis, æterna beatitudinis in futuro, dicit Goff. Et lætitia, & corona exultationis, æterna beatitudinis in futuro, dicit Goff. Item Bid. 1. Perfectio virtutum est ad hunc statum animi conïcen- dere, quo gratiam conditoris etiam in modico timeamus of- fendere, qui & alibi vocatur perfecta charitas, quæ foras 1. Iren. mitit timorem.

r Arma & gladij, &c. ] id est, in vita, siue conuersatione su- perbi. Arma defensionis contra corridentes, & gladij impug- nationis contra minores. Vnde sup. 13. b. Inter superbos semper iurgia sunt. Vel : Arma & gladij, ] id est, verba & facta mala.

s In via superbi, ] quibus se, & alios scandalizando occidit. Eccles. 9. c. Longè abesto ab homine potestate habente occi- dendī, & non suscitandi. Vel : r Arma & gladij, ] id est, po- tentia, & opulentia temporalis, quæ lætale vulnus amoris infligunt. s In via superbi, ] id est, in via, quæ dicit ad superbum, id est, ad Diabolum, qui est Rex super omnes filios superbi. Job. 41. d. Et hæc sunt arma dolentium, quæ mul- tot dolere faciunt. Eccles. 9. d. In medio laqueorum ingredie- ris, & super arma dolentium ambulabis. t Custos autem, &c. ] id est, vir iustus, & humilis, qui omni custodia seruat cor suum, quasi castrum Domini sui. u Longè recedit ab eis scilicet, armis, & gladiis. Vel : Arma, & gladij in via superbi, ] id est, adulatio, & detracatio. t Custos autem, &c. ] id est, humilis, & patiens. u Longè recedit ab eis, ] quia humilis adulacionem declinat semper cogitans de sua vi- litate, patiens non timet detractionem.

x Prouerbium est adolescens, iuxta viam suam, ] incedens, siue bona siue mala sit.

y Etiam cum senerit, non recedet ab ea] de facili, quia dum consuetudini non resistitur fit necessitas, vt dicit Aug. & ideò non parum differt à iuuentute assuescere. Tamen dicit Beda, quod plerique virtus adolescentia siue relinquunt in senectute, alij virtutes adolescentia in senectute mutant in virtus, multi seruant virtus iuuentutis in senectute. Et hoc sibi contingit, ideò huiusmodi prouerbium ponit Salomon, vt auditores à prima æstate virtutibus studere persua- deat. Nam :

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem  
Testa diu.

Hora-  
tius in  
Epist.

Et græca narrat historia, Alexandrum magnum moribus, & incessu Leonidis pedagogi sui non potuisse carere, & vi- tius, quibus parvus fuerat infectus. Vnde Job. 20. b. Offsa eius implebuntur vitiis adolescentia eius, & cum eo dormient in puluere. Ideò dicitur Thren. 3. c. Bonum est viro, cum por- tauerit iugum Domini ab adolescentia sua.

a Dives

*a* Diues pauperibus imperat] quasi Dominus. *a* Et qui accipit mutuum, &c.] i. accōmēdatis sibi. Ad literam patet Vnde Eccl. 10.b. Est malum, quod vidi sub sole, quasi per errorem egrediens à facie Principis, posicūm stultum in dignitate sublimi.

Mysticē

*a* Dñes,] id est, Christus. *b* Pauperibus] id est, humilibus, qui eius imperium implent

*a* Diues *b* pauperibus, *c* imperat, & *d* qui accipit mutuum, *e* scruus est fœnerantis. *f* Qui seminat iniquitatem, *g* metet mala, &*h* vitga itæ suæ confundimabitur.

*i* Qui pronus est ad misericordiam *k* bēnedicetur, dē *l* panibus enim suis *m* dedit *n* pauperi,

*o* Victoriam, & *p* honorem *q* acquireret, *r* qui dat munera, animam *s* autem *t* auferit *s* accipientium.

*u* Ejice *x* derisorem, & *y* exibit cum eo iurgium, & cessabuntque causæ, & *z* contumeliae. *b* Qui diligit cordis munditiam *c* propter gratiam labiorum suorum, habebit *d* amicum Regem. *e* Oculi Domini custodiunt scientiam;

de Bern. Fidelem seruum te esse putato, si de bonis Domini tui manibus tuis nihil adhærere permiseris. Vel. *a* Diues virtutibus. *c* Imperat *j* id est, imperabit in die iudicii. *b* Pauperibus,] id est, peccatoribus, quos sub pedibus conculcabit. *Mat. vii. 14.* Egredemini, & salietis, sicut vitulus de armento & calcabitis impios, cùm fuerint cīnis sub planta pedum vestrorum in die, qua ego facio, dicit Dominus exercituum. *d* Et qui accipit mutuum, *j* id est, debitor implendi omnia, quæ audit. Vnde Iac. 1. d. Eskote factores verbi, & non auditores tantum. Et Rom. 2. b. Non auditores, sed factores legis iustificabuntur apud Deum. *f* Qui seminat iniquitatem, *j* i. qui verbo, vel exemplo docet iniquitatem. *g* Metet mala *j* i. sustinebit poenam Gal. 6. b. Quæ seminaverit homo, hæc & metet. Job. 4. b. Vidi eos, qui operantur iniquitatem, & seminant dolores, & metunt eos, flante Deo perisse, & spiritu iræ eius esse consumptos. *b* Et virga iræ, &c.] i. oppressione, quæ opprimit alios, finietur, vel ipse consummabitur virga iræ suæ, i. flagello, quo alios conterit, conteretur. *i* Si pronus est ad misericordiam, i. ad opera misericordia. *k* Benedicetur *j* ab his, quibus maledicetur, affectu, vel effectu. Eccl. 31. c. Splendidum in panibus benedicent labia multorum, & testimonium veritatis illius fidele. Econtrario qui abscondunt misericordiam, maledicentur sup. i. i. Qui abscondit firmamenta, maledicetur in populis, benedictio autem super caput vendentium. Vel sic. *i* Qui pronus est, &c.] à Deo hic benedictione sinistræ, quia pro talento Domini expenso benè, & utiliter, meretur multiplicationem talenti. Vnde Mat. 26. c. Illi, qui quinque talenta acceperat, quia benè in eis operatus fuerat, datum est talentum serui nequam. Vnde sup. i. i. Anima, quæ benedicit, impinguabitur, & qui inebriat, ipse quoque inebriabitur. Itē benedicetur benedictione dextræ in futuro. *l* De panibus enim suis *j* non solum carnalibus, sed etiam spiritualibus. *m* Dedit] non vendidit, non mutuauit. *n* Pauperi] non diuiti. Sicut multi, qui explorant diuites, quibus debent eleemosynas suas, qui sunt ditiores eis. Quod etiam faciunt multi religiosi, pro bonis, scilicet, & Sanctis, quorum sunt familiares orantes, de peccatoribus, qui omnino indigent non curantesscum tamen dicat Dominus. Isa. 9. 8. c. Frange esurienti pānem tuum. & egenos, vagosque induc in domum tuam, &c. Et Dominus Luc. 14. c. Cūm facis conuiuum, voca pauperes, & debiles, cæcos, & claudos, & beatus eris, quia non habent, vnde retribuant tibi. *o* Victoriam & honorem, &c.] Ad literam patet hoc de victoria, & honore mundi, qui omnino venalis est. *f* Animam autem auferit] dator munierum. *s* Accipientium] causa cupiditatis, non causa necessitatis, ant causa fouendæ mutuæ charitatis. Vnde Job. 15. d. Ignis deuorabit tabernacula eorum, qui libenter munera accipiunt. Qui tamen multi sunt, & magni nomine: De quibus dicitur Mub. 3. b. Hæc dicit Dominus super Prophetas, qui seducunt populum meum, qui mordent dentibus suis, & prædicant pacem, & si quis non dederit in ore eorum quippiam, sanctificant super eum prælium. Et Act. 20. g. Beatus est magis dare, quam accipere. Vel sic. *o* Victoriam de vitiis in præfenti. *p* Et honorem] pro victoria in futuro. *q* Acquireret] sibi [qui dat mu-

nera] corporalia, vel spirituālia *Psal. 40.* Beatus qui intelligit super egenum, & pauperem, &c.] Animam autem, &c.] oœcionaliter, qui qui accipit, & non indiget, idem est, ac si rapiat. Exemplum in vitiis Patrum, dē patribus, qui rogabant quandam pauperem mulierem, vt recipere ab eis benedictionem, vnde se, & filios, & filiæ suas pasceret, & vestires. Et respondit mulier: Absit à me hoc peccatum; quia non indigeo. Et alij pauperi obtulerunt, qui respondit: Vultis mihi auferre procuratorem meum? tot enim annos habito hic, & nihil mihi defuit. Et patres glorificabant *in loco* Deum. Vel sic. *r* Qui dat munera] doctrinæ spiritualis, vel *prædicationis.* *o* Victoriam] contra mundum, carnem Diabolum. *p* Et honorem] apud Deum, & homines [acquiret] *l. Tim. 5. d.* Qui bene præsunt Presbyteri, duplīcī honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo, & doctrina. *f* Animam autem auferit] Diabolo. *t* Accipientium] doctrinam, & prædicationem. *Luc. 11. d.* Beati, qui audierunt verbum Dei, & custodiunt illud. Hæc munera bonum est dare & accipere. *u* Ejice derisorem] à te. *v* Et exibit, &c.] quia cessante causa, cessabit effectus. Vnde supra 17. b. Semper iurgia, querit malus. De derisorib[us] satis di-*ctum* est *supra* 3. d. ibi: Parata sunt derisoribus iudicia.

Mysticē. *u* Ejice ab Ecclesia. *x* Derisorem,] id est, hætre-Mythicū incorrigibilem. *y* Et exibit, &c. id est, pacem præsta-*bis* Ecclesia. Vnde T. v. vlt. c. Hereticum hominem post vnam & secundam correctionem deuita, sciens, quia sub-uerus est, qui huiusmodi est.

Moraliter. Derisor est Monachus, Causidicus, & litigiosus, qui exteriū nomine, & habitu militat Deo, interiū corde, ore, & opere militat Diabolo. Qui mortuus est, & litigat, sepultus, & discurrevit, vbiique portans sudarium suum, quæ maior derisio ista? Ejice] hunc, derisorem, quæ pacis, & quietis inimicum de claustro. Peccatum enim effert hominem viuum dimittere in sepulchro cum mortuis. *y* Et exibit] sicut cum Lucifero exiuit omne celi litigium. Vnde Apoc. 12. b. Factum est prælium magnum in cœlo: Michael & Angeli eius prælabantur cum Dracone, & Draco pugnabat, & Angeli eius, & non valuerunt resistere, neque locus inuentus est eorum amplius in cœlo. Si enim præpter inquietationem, & turbationem quietis corporalis, Monachus stertere assuetus de dormitorio fratrum, quanto magis præpter turbationem quietis spiritualis, id est, contemplationis & sanctæ conuersationis ejciedens est Monachus; Causidicus, & litigiosus de claustro. Est enim abusio claustris, ut dicit B. Bern. Sed hodie non est abusio, sed est specialis obedientia, & nomen speciale habet, sicut Cellarius, vel Prior, vel Sacrista. Vnde & tales in claustris maximè hono-*randi*, & idè Monachi libenter currunt ad leges & de-creta. *z* Cessabuntque causæ illo electo. *a* Et contumelia, *j* id est, opprobria, quæ tota die dicuntur de Religiosis propter causas. *b* Qui diligit, &c.] non solum corporis, quæ tantum signum est perfectæ munditiae, sine vestis. *c* Propter gratiam &c.] id est, rectæ doctrinæ, & rectæ prædicationis. *d* Habet amicum Regem] id est, Christum. Vnde Joan. 15. b. Vos amici mei estis, si feceritis, quæ p̄cipio vobis, omnia, quorum vnum est obseruantia munditiae cordis. Vnde Mat. 5. a. Beati mundo corde, quoniam ipsi &c. Et *Psal. 1. e.* Lauamini, mundi estote, auferete malum cogitationum &c. De hoc dicit sponsus ad sponsam in Psal. 44. Diffusa est gratia in labiis tuis, propterea, &c. Sed nunquid qui non habet cotidis munditiam, cessare debet à doctrina & prædicatione veritatis? Responsum: Si non sit notorius, & habet officium, non debet cessare. Vnde Orig. Nolo duplicati criminis esse reūs, ut & bona non faciam, & bona, quæ noui, taceam. *c* Oculi &c.] veritatis in Ecclesia. Sola enim misericordia Domini, quæ significatur per oculos, custoditur scientia veritatis in Ecclesia. Vndique enim impugnatur scientia veritatis: Exteriū à falsitate hereticorum, interiū à vanitate Doctorum, & Prædicatorum, qui dimissa vel ignorata veritate docent, & prædicant vanitatem. Isa. 5. e. Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatibus, id est, verbis subtilibus Philosophorum, & inutilibus. Et Isa. 19. b. Confundentur, qui operabantur linum plecentes, & texentes subtilia, & errant irrigua eius flæcentia, id est, arenaria. *sap. 13. a.* Vani sunt omnes homines, in quibus non est scientia Dei, & de his, qui &c. Vel [ oculi Domini ] intelliguntur Prælati, Doctores, Prædicatores, qui custodiunt scientiam Ecclesiaz, quasi dispensatores Domini, i. Cor. 4. a. Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Sed iam

# Liber Prouerbiorum.

Phili.  
2.c.

Infra.  
23.c.

iam queritur inter dispensatores, vt fidelis, quis inueniatur. Omnes enim quæ sua sunt, queruntur, non quæ Iesu Christi. *Mal. 2.b.* Labia Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore eius requirunt, quia Angelus Domini exercitum est. Itē custodiunt scientiam in Ecclesia, sicut canes latratu sacrarum obiurgationum, arctantes ab ea Dæmones, & hæreticos, & omnes malos fugientes. Et idem dicuntur scientiam tanquam latrones. *C. int. 3. a.* Inueniunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem. *Et 1f. 62. b.* Super muros tuos, Ierusalem, constitui custodes, tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt.

*a* Et supplantantur à Domino. *b* Verba iniqui, i.e. hæretici, vel cuiuslibet mali, quia non habent fundamentum rectè intentionis, aut firmamentū veritatis, sed ventum vanitatis, aut vacuum falsitatis. *c* Dicit] in animo suo [piger] ad bona opera, ad confessionem fidei, quam corde tenet. De quo *sup. 18. b.* Pigrum deiicit timor. Item *sup. 6. a.* Vade ad formicam, o piger. *Ez. 13. e.* Vult, & non vult piger. *d* Leo est feris, i.e. persecutor, vel Diabolus, qui me occidet, si fidem confiteor, vel acrius impugnabit, si aperte benefacio. Et hoc est, quod sequitur. *e* In medio platearum, &c. i.e. veniens in publicum per opera acrius tentatus, aut conuictis, & irrisioibus confusus, aut iniurijs affectus, aut tormentis laceratus succumbam. De hoc loco sumptum est illud, quod cōmuniter dicitur: Piger seruans Propheta est. *f* Fouea profunda os alienæ] id est, oscula, & vbera meretricis, vel cuiuslibet etiam mulieris. *Vnde infra 23. c.* fouea profusa est meretrix, & puteus angustus aliena, quia ex quo aliquis semel in eam lapsus fuerit, vix exire potest. *Vnde Oœc. 5. b.* Non dabunt cogitationes suas, vt reuertantur ad Deum suum, quia spiritus fornicationis in medio eorum. Vel potest intelligi de eloquentia scientiæ secularis, quæ quasi meretrix auditores suos allicit, adeò vt nō sit fouea, à qua facilius non explicarent se homines. Sponsa enim intellectus hominis est Sapientia cœlestis. *Vnde Sapien. 6. a.* Quæsi spōsam eam mihi assumere, & amator factus sum formæ illius; Mundana verò Sapientia, meretrix est. Exponitur etiam de mundana felicitate, & de carnali voluptate, quæ significantur per malam mulierem, de qua habes concordantias *supra 9. c.* *inf. 23. c. & Ecol. 9. b. & 25. c. & 26. b. & Ecol. 7. d. & 1a. 3. c. Apoc. 17. 2. g* Cui iratus est Dominus, incidet in eam.] Nam merito superbia sapè Dominus permittit cadere hominem in fornicatione, vt dicit *Greg. in moral.* *h* Stultitia colligata est] quasi in quodam fasciculo. *i* In corde pueri, non ex state, sed sensu. Ieremias enim puer prophetauit. *Jerem. 1. b.* Et Daniel puer iudicauit senes, & vicit, *Daniel. 13. f.* *Vnde Beda.* Pueros dicit animos stultitiae, vel inertiae, vel lasciviae deditos, quos necesse est castigari disciplina prudentum. *k* Et virga disciplinæ] id est, correctio prudentum. *l* Fugabit eam] sicut ventilabrum fugat muscas, & virga puluerem, & pediculos. *[Colligata] dicitur, quia quasi violenter detinetur stultitia in corde hominis, quia cor proprius locus est Sapientiæ.*

*m* Mysticè. Puer intelligitur populus iudaicus. *n* In corde] cuius [colligata est stultitia] literalis intelligentia: Quam fugavit. *k* Virga disciplinæ, id est, Crux Passionis Dominicæ, per quam referata sunt mysteria spiritualis intelligentia. *m* Qui calumniatur pauperem] trahendo in causam. *n* Ut augeat diuitias suas] auferendo pauperi sua. *p* Dabit ipsi ditioni] se, scilicet, Regi, vel alicui Principi. *q* Et egebit] ad literam. *Vnde 1a. 33. a.* Vt qui prædaris, nonne & ipse prædaberis? *Et Abac. 2. b.* Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes, qui reliqui fuerint de populis. *Mythicæ.* Mysticè. *m* Qui calumniatur pauperem) spiritu, id est, quemlibet iustum, detrahendo virtutibus eius. *n* Ut augeat) per eius vituperationem. *o* Diuitias suas, id est, humanæ laudis gloriam, quam querit. *p* Dabit ipse ditioni] se & (egebit,) id est, illud bonum, quod videbatur habere, vel quod habiturus erat, auferetur ab eo, & dabitur habenti, & abundabit. *Vnde Luc. 19. d.* Auferte ab eo mnas, & date illi, qui decem mnas habet. Et dixerunt ei: Domine, habet decem

# Cap. XXII.

mnas. Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur, & abutabitur; ab eo autem, qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. *Vel sic.* *m* Qui calumniatur pauperem) detrahendo famæ, vel scientiæ eius. *n* Ut augeat diuitias suas,) id est, famam, & scientiam suam. *p* Dabit ipse) diuitias suas, velit, nolit (ditiori se, ) id est, Deo, qui auferet ab eo ad minus in morte, & quādoque in præsenti. *q* Et egebit] perpetua ege. *d. t* state *Vnde 1ob 20. b. ore.* Diuitias, quas deuotavit, euomet, & de ventre eius extrahet eas Deus. Auctoritas. Rapina est etiæ alienam gloriæ mentiendo non corrumpis, si silendo sepe lis, alienā obfuscas,

quia priuatam gloriam cogitas. *r* Fili, & cæt.] Hic mutatur stilus loquendi. Triplicem enim modum loquendi habet Salomon in hoc libro. In prima parte huius libri loquitur Salomon quasi pater ad filium diutiū disputans de bonorum & malorum partibus: Et hoc usque ad *10. cap.* Ibi enim mutauit Salomon stilum, non ad filium, sed secum ratiocinando alter *Tertius* modus versibus, de bonis & malis disputans. Et hoc modo pro cessit usque huc. Nunc vero reuertitur ad priorem stilum, ut loquendus ad eum, quem doceat, verba faciat, pulcherrimum initium nondi *Sau* locutionis prælibans, ut ille, qui loquitur, aures apponat. *lemonis* *Vnde* dicit. *r* Fili mi, cui seruatur hæreditas paterna. *s* In in hoc clina per humilitatem & attentionem. *libro.*

*t* Aurem tuam] non tam exteriorem, quam interiorem. *u* Et audi verba Sapientium] qui non loquuntur nisi bona, & utilia, quæ sapiunt. *Ecc. 6. d.* In multitudine Presbyterorum prudentium sta, & Sapientiæ illorum ex corde contingere. *x* Appone autem cor, &c.] intelligentiam, & faciendam. *y* Quæ pulchra erit tibi] in futuro super omnia alia dogmata, quamvis primo videatur aspera. *Vnde Ecles. 6. c.* Quæ aspera est nimium Sapientia indoctis hominibus, & non permanebit in illa excors. Tunc, inquam, pulchra erit tibi.

*z* Cum seruaueris eam in ventre tuo, id est, in intimo corde tuo, scilicet, intellectu & affectu. *a* Et] tunc redundabit labijs suis] per prædicationem.

*b* Ut sit in Domino] non in te. *c* Fiducia tua] quasi dicat inclinaueris aurem tuam ad audiendum verba Sapientium, & apposueris cor ad intelligentium, & custodieris in ventre memoriam, & prædicaueris ore, & opere, tunc erit fiducia tua in Domino. *Vnde f. pra. 2. a.* Fili mi, si suscepseris sermones meos, &c. *Vnde & ostendit, &c.* id est, in vita præsenti, postquam cessabit omnis doctrina hominis: Sed erunt omnes docibiles Deo. *Vnde Jere. 31. f.* Non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, cognosce Dominum, omnes enim cognoscet me à minimo usque ad maximum, ait Dominus. *Vnde Cant. 2. c.* Hyems transiit, id est, vita præsens, imber doctrinæ, & prædicationibus abiit, & recessit. *e* Ecce descripsi eam, &c. id est, in tribus habendam, scilicet, in cogitatione, locutione, operatione. In his tribus debet unusquisque possidere Sapientiam. *Vnde Beda:* Cogitare, loqui & opere exercere Sapientiam præcipit Salomon, quæ triplex descrip[ti]o toto hoc libello resulget: [Descripti eam] inquam [tripliciter.] *f* In cogitationibus, id est, ad cogitandum interius corde. *g* Et scientia] id est, ad docendum exterius ore, & opere. Ecce tripliciter descripta est Sapientia, ad cogitandum, ad loquendum, & ad operandum. Sic debet eam habere omnis Doctor, & sic debet eam recipere omnis auditor, ut scilicet, sciat, dicat, faciat. Et posset querere filius Salomonis. Quare ita tripliciter descripsi mihi Sapientiam? Respondet Salomon. *h* Ut ostenderem tibi firmatatem Sapientiæ, quia in his tribus firmatur Sapientia in homine, scilicet, cogitatione, locutione, operatione. *Vnde Ecol. 4. c.* Funiculus triplex difficile rumpitur. Et ita ostenderem tibi.

*i* Eloquia veritatis respondere ex his, id est, per hoc. *k* Illis, qui miserunt te] audire verba Sapientiæ. Et qui miserunt eum? Christus, & tota Ecclesia, quæ ab eo eruditæ expectat. Omnes enim, qui Sapientiam audiunt, & qui non audiunt, missi sunt audire Sapientiam, ad docendum totam Ecclesiam. *Ec*





fune iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Nihilominus verum est de gloria, & de diutijis, mundi, quæ sicut umbra fugiunt amatores suos, & diligunt contemptores, vnde eas appetere nihil aliud est, quam sequi ventum Eccl. 34. a. Quasi qui apprehendit umbram, & persequitur ventum; sic & qui attendit ad visa mē-

dacia Osee 12. a. a Ne comedas b cum homine Ephraim pascit ventum, & sequitur inuidos, & c ne desideres cibos eius, d quoniam in similitudinem arioli, & e coniectoris aestimat, f quod ignorat g Come-de, & h bibe, i dicet tibi, & k mens eius non est tecum. l Cibos, quos comederas, m euomines, n & perdes pulchros ser-

quid pro alio facit. Vnde Eccl. 20. b. Datus insipientis non erit utilis tibi, oculi enim illius septemplices sunt: exigua dabit, & multa improperebit, & apertio oris illius inflammatio est. Inuidia enim est illa fera pessima, de qua dicit Iacob, id est, Christus. Genes. 37. g. Era pessima deuorauit filium meum Joseph. Pessima recte dicitur, quia coniurata est in mortem omnium bonorum. Alia via impugnat solum bona sibi contraria, hæc autem omnia bona impugnat, & in omnibus, & ideo cunctis viis perniciose est. Et ideo de inuidio dicit Eccl. 11. b. Est homo marcidus egens recuperatione, plus deficiens virtute, & abundans paupertate, & oculus Dei respexit illum in bono. De inuidio inuenies, Eccl. 11. 12. 14.

Mythicè

a Ne comedas ] panem scripturarum. b Cum homine inuidio ] id est, cum heretico. c Et ne desideres cibos eius ] id est, doctrinam eius multiplicem, & vanam, & fallacem.

d Quoniam in similitudinem arioli, ] qui iuxta aras in fibris animalium de futuris, vt volebat, diuinabat. -

e Et coniectoris somniorum [ aestimat, ] id est, exponit.

f Quod ignorat] de scripturis, quasi dicat, non est bonum loqui, vel disputare de scripturis sacris cum heretico, quia inuidet saluti hominum fidelium, & magis intendit decipere, quam instruere. Et sicut ariolus, & coniektor somniorum diuinant de futuris, quæ nesciunt, & sapientia falluntur; ita heretici, quæ non intelligunt in scripturis, interpretantur, vt libet. Multi etiam Doctores, & Discipuli Catholici hoc vitio laborant. De quibus dicitur Ier. 23. d. Visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini, dicunt his, qui blasphemant me, locutus est Dominus, pax erit vobis. Et per totum capitulum de hoc inuenies. Dico.

a Ne comedas cum inuidio] id est, cum heretico, quia, aestimat, quod ignorat, dicens.

g Comede ] id est, age, quod doceo.

h Et bibe] id est, disce, quod doceo. Hoc, inquam.

i Dicet tibi] si cum eo comedas.

k Et mens eius non est tecum] in his, quæ docet, quia multa docet, quæ non credit, sed ad sui palationem in principio dicit ea.

Vel: i Dicet tibi, comede] difficiliora.

b Et mens eius non est tecum] sed contra te, quia non intendit te docere veritatem, sed corrumpere, per falsitatem. Et quare non debeat aliquis comedere panem doctrinæ cum heretico, ostendit Salomon, cum subiungit.

l Cibos, quos comederas, ] id est, falsa dogmata, quæ dices ab eo; vel peccata, quæ feceras cum eo,

m Euomes] de necessitate, vel hic per confessionem, & poenitentiam, vel in futuro per poenam æternam.

n Et perdes pulchros sermones tuos] quibus ei humiliiter factisti. Non est autem hoc à libero arbitrio, quod aliquis ad huiusmodi vomitum adducatur, sed à gratia Dei. Quod significatum est. Ioa. 18. b. Vbi legitur, quod Iesus primò ductus est in domum Annæ, qui interpretatur gratia; deinde ad dominum Caiphæ, qui interpretatur vomitus. Et de hoc vomitu dicitur Eccl. 31. c. Si coactus fueris in edendo multum, surge è medio, & vomere, & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem Ier. 25. e. Bibite, & inebriamini, & vomite, & cadite. Qui modò per poenitentiam non vult vomere in futuro vomet, velit. nolit. Vnde Iob 20. b. Diuitias, quas deuorauit, euomeret, & de ventre eius extrahet eas Dominus. Ier. 28. c. Omnes mensæ repletæ sunt vomitu, sordidumque, ita ut non esset locus ultra.

o In auribus insipientium, &c.] Ut prohibuit hereticorum

Hugonis Card. Tom. II. I.

doctrinam audire, ita prohibet modò, ne immundis hominibus passim arcana sacræ Scripturæ prædicerentur: Iuxta illud Mat. 7. b. Nolite sanctum dare canibus, & nolite mittere margaritas ante porcos. Dicit ergo. o In auribus insipientium, id est, hominum incorrigibiliū, & immundorum, quibus non sapientes tuos. In o auribus correcito, nec faci insipientium ne p loquaris, eloquij suavitatis.

q quia despiciens doctrinam eloquij tui. Ne r attingas parvulorum terminos, & s agnum pupillorum ne u introreas. x Propinquus enim t ilorum y fortis est, & z ipse iudicabit contra te a causam illorum. modi homines qua-

si, onos lyros, id est, asini ad lyram: vnde coram talibus non est tangenda cithara sacræ Scripturæ, quia non audiunt, aut contemnunt. Eccl. 22. a. Cum dormiente loquitur, qui narrat stolido Sapientiam. & in fine narrationis dicit, quis est hic? Eccl. 32. a. Vbi non est auditus, non effundas sermonem. Quia sermo Domini quasi reliquia tractandus est, & ideo non est paucis omnibus exponendus. r Ne attingas parvulo: am terminos, & agrum pupillorum ne introreas, id est, ne diripiás per violentiam possessiones pauperum pupillorum.

x Propinquus enim illorum] id est, Christus. Dominus, cuius nomen est Emmanuel: 1. a. 7. c. quod interpretatur nobiscum Deus. x Fortis est ] imò fortissimus. fol. 9. Si fortitudo qua situr, robustissimus est. z Et ipse iudicabit contra te causam illorum] in futuro, qui modò facit. Vnde Eccl. 35. c. Deprecationem læsi exaudiet Dominus, & non despiciet preces pupilli, nec viduam, si effundat loquelam gemitus. Nonne lacrymæ vidua ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas? A maxilla enim ascendunt visque in cœlum, & Dominus exauditor non delectabitur in illis. Item Eccl. 21. a. Deprecatio pauperis ex ore visque ad aures perueniet, & iudicium festinato aduciet illi.

Mysticè. Per parvulos, & pupilos intelliguntur simplices in fide, quorum Dominus tutor est, & Angeli custodes. Vnde Mat. 18. b. Videte, ne contemnatis vnum de pusillis istis, qui in me credunt: dico enim vobis, quod Angeli corum in cœlis semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est.

Quorum terminos, & agros, qui attigerit, id est eorum bonam conuersationem inquietando verbo, vel exemplo læserit, iudicium Domini non evadet. Et hoc est. r Ne attingas parvulorum] spiritu, id est, humiliū. s Terminos, id est, fidei articulos, & pia conuersationis mortes, qui sunt duo termini omnis vita fidelium.

t Et agrum pupillorum, ] id est, vitam, & conuersationem humiliū. u Ne introreas,) inquietando verbo vel exemplo.

x Propinquus enim illorum] id est, Christus, qui propinquus parvulorum, & pupillorum dicitur, non solum beneficiorum largitione, non solum naturæ humanæ conformitate, sed quia quamdiu fuit in hoc mundo pauperū magis, quam diutum corsors fieri dignatus est. Vnde Luc. 15. a. Erant appro-

pianentes ei publicani, & peccatores, vt audirent illum, & mirabantur Pharisæi, & Scribeæ dicentes, quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis. y Fortis est ] ad iudicandum parvulos suos, qui pro ipso hic iniurias æquanimiter patiuntur. z Et ipse iudicabit contra te ] qui iniurias pupillo, qui est in tutela eius. a Causam illorum] reddens illis gloriam pro patientia sua, & tibi poenam pro iniuria tua. Zech. 2. b. O Sion, fuge, quæ habitas apud filiā Babylonis, quia hæc dicit Dominus exercituum, post gloriam tuam misit me Dominus ad gentes, quæ spolauerunt vos, qui enim tetigerit vos, tangat pupillam oculi mei, quia ecce ego leuo manus meam super eos, & erunt prædictæ his, qui seruerant sibi.

Moraliter. w Ne introreas agrum pupillorum, ] id est, conscientiam humiliū, vel peccatorum, iudicando eos, vel eis detrahendo. x Propinquus enim illorum, ] id est, Deus, qui prope est conscientijs singulorum, quæ solus intuetur cor, r.

Reg. 16. b. & intentiones hominum. y Fortis est, ] quia eius ira nemo potest resistere. Iob 9. b. z Et ipse iudicabit contra te causam illorum) quia usurpati tibi iudicium iudicans de occultis, quod solius Dei est. Mat. 7. a. Nolite iudicare & non iudicabimini, in quo n. iudicio iudicaueritis, iudicabimini, sed non in quali. Contra hanc auctoritatem, & mandatum Salomonis, (ne attingas,) Faciunt multi religiosi, iuxta

Mythicè

Mora-  
liter.

quos nullus pauper agrum, vel vineam potest possidere, quia ipsi nolunt habere nisi agrum, qui continuatur agro eorum. Et de vineis similiter faciunt. De quibus *Isa. 5. c.* dicitur, *Vx* qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis usque ad terminum loci. Hic dicit quædam *Gloss. notabilis.* Pars sacrilegij

est res pauperum non dare pauperibus.

*al. t.* prudētia. *a* Ingrediatur ad doctrinam, &c.] *supra* perscrutando spiritualem intelligentiam, quæ sub corice literæ abscondit.

*a. 45.* *cum* *b* Et aures tuæ, &c.] *beatust.* ingrediantur humiliter audiendo, quæ dicat, auscultata.

*& 23.* *q. 4. c.* *displi-* retine corde. Quod est contra multos, qui tantum auribus *cet.* Philosophantur, ut dicit Apuleius, & contra Iudeos, qui solum literam sectantur exteriori, de medulla sensus spiritualis non gustantes, qui hodie habent multos socios. De quibus dicitur *Mat. 12. d.* Ecce mater tua & fratres tui foris stant querentes te, in figuris, litera, in cortice exteriori. Sed ipse est intrà, unde corde ingrediendum est ad ipsum.

*al. t.* non auribus tantum *Eccles. 6. c.* In omni animo tuo accede ad Sapientiam, & in omni virtute tua conserua vias eius.

*al. t.* *tuum.* *c* Noli subtrahere à puero, &c.] verborum, & verberum,

*recta.* quia puer, qui voluntati suæ dimittitur, parentes suos confundit. *Eccles. 30. a.* Qui diligit filium suum, assiduat ei flagella.

*d* Si enim percusseris, &c.] virga disciplinæ.

*e* Non morietur ] imò viuet correctus.

*f* Tu virga ] disciplinæ.

*g* Percuties eum, & animam eius de inferno liberabis.] De hac materia inuenies *sup. 2. & 3. & 13. & 14. & inf. 26.* Item *Eccles. 30. & 33.* Item *Heb. 12.*

*Moral.* Moraliter. Per puerum intelligitur caro, vel subditus, qui nomine serui, vel asini designatur.

*h* Fili mi, si Sapiens fuerit animus tuus,] illuminatus lumine cognitionis, quo ad intellectum, & indulcatus sapore suavitatis, quo ad affectum, quia ista duo sunt in Sapientia, scilicet, lumen cognitionis, & sapor suavitatis.

*i* Gaudebit tecum cor meum, id est, spiritus.

*k* Et exultabunt renes mei,] id est, caro subdita rationi. Exultatio carnis, motus quidam est extrinsecus procedens de gaudio intetiori, sicut risus vel tripudium; aliter enim non exultat caro. *Psalm. 83.* Cor meum, & caro mea exultaerunt in Deum viuum. Vnde *sup. 10. a.* Filius Sapiens lactificat patrem. Studere ergo debet Sapienzæ filius, vel subditus propter patris gaudium, vel propter gaudium Angelorum, qui gaudent super vno peccatore poenitentiam agente. *Luc. 15. b.*

*l* Cùm locura fuerint rectum labia tua,] in iudicio confessio-

nis, teipsum accusando, & Deum iustificando.

*m* Non amuletur cor tuum peccatores] in diuitijs & honori temporalibus. Non enim sunt nisi illusiones. Vnde dicit

*B. Bernar.* Postquam Domino Iesu in purpura illusum fuit, omnis purpura illusio est, sed maximè in Clericis. *Eccles. 9. c.* Non celes gloriam, & opes peccatoris, non enim scis quæ futura sit illius subuersio. *Psa. 36.* Noli amulari in malignis, &c.

*n* Sed in timore Domini ] filiali.

*o* Esto tota die] id est, toto tempore vita tuæ,

*p* Quia] si hoc feceris, habebis spem, futuræ beatitudinis,

*q* In nouissimo ] fine huius vita consequenda.

*r* Et præstolatio tua,] id est, expectatio, qua expectas coronam vitæ post hanc vitam.

*s* Non auferetur, ] id est, non frustrabitur. Quis enim spe- rauit in Domino & deceptus est? Nullus.

*t* Audi fili mi] aure cordis.

*u* Et esto Sapiens ] id est, & eris Sapiens audiendo. *Eccles. 6.*

*d.* Si inclinaueris autem tuam, excipes doctrinam, & si dilexeris audire, Sapiens eris.

Vel, t audi] Sapientiam, & doctrinam recipiendo.

*v* Et esto sapiens] in Sapientia permanendo, corde, ore, & opere. Multi enim Sapientiam audiunt, & suscipiunt in va-

se cordis, sed non permanent in ea. *Eccles. cap. 27. b.* Homo sanctus manet in Sapientia, sicut Sol; nam stultus, sicut Luna, mutatur. Simile *Isa. 1. e.* Lauamini, mundi estote, id est, in munditia permanete.

x Et dirige in via ] veritatis.

y Animum tuum,] per teatam intentionem per Christi imitationem. Quod enim debet rectum fieri, debet applicari regulæ rectæ. Regula rectæ est Christi conuersatio, Christi eruditio, & est eadem regula, quia idem fecit, quod docuit. Huius regulae quasi cuiusdam lineæ rectæ ini- tium est humilitas,

qua seipsum exinanivit formam serui accipiens, venit in mundum. Terminus ipsius est obedientia, qua Patri obediens usque ad mortem exiuit de mundo. Medium est charitas, qua vixit in mundo. Et sic humilitas induxit, charitas deduxit, obedientia eduxit de mundo. *Sap. 10. b.* Iustum deduxit Dominus per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei. Hæc est via recta, via ciuitatis habitaculi, via veritatis.

Igitur (dirige animum tuum) in hac via, imitando Christi humilitatem, qui cum esset diues, & Dominus omnium, factus est propter te pauper, & seruus omnium. Ad hoc te inuitat ipsemet *Mat. 11. d.* Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Item (dirige animum tuum in via) imitando Christi charitatem, vt sicut ipse animam suam pro te posuit, & tu pro ipso, & fratribus tuis animam tuam ponere sis paratus, *1. Joh. 3. c.* In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, & nos debemus animas pro fratribus ponere. Ad hoc te inuitat etiam ipse *Ioan. 15. b.* Hoc est preceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Et quomodo? Ecce, Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam, &c. Item dirige animum tuum in via, imitando Christi obedientiam, vt sicut ille obediuit Patri vsq; ad mortem; & tu similiter obedias Deo, & prælato tuo vsque ad mortem. Primus Adam recessit à Deo per inobedientiam; secundus Adam per obedientiam rediit ad Deum; & tu imitando eum redi cum eo, & post eum. Ad hoc te inuitat *Apost. Col. 3. d.* Filij, obedite parentibus per omnia. Habe igitur humilitatem, charitatem, & obedientiam, id est, initium, medium, & ultimum viæ Christi, & sic diriges animum tuum in via, non declinans neq; ad dexteram, vel ad sinistram.

z Noli esse in conuiujs potatorum, &c.] Ad literam. Nihil enim adeò obcæcat intelligentiam hominis, vt comedatio, & ebrietas. Vnde *Ieron.* Venter pinguis nihil tenue potest cogitare. *Oea 4. c.* Vinum, & ebrietas auferunt cor.

Moraliter. Autem detractoibus exponitur, qui carnes proximorum in huiusmodi conuiujs conferunt ad vescendum, facientes suæ diabolicum, in quo, qui detrahit, apponit linguam; & qui libenter audit, apponit aures; falsam dat, qui de hoc gaudet. Primo dehortatur Salomon audire detractionem. Secundo monet non detrahere, vtrumq; enim peccatum est. Dicit ergo. z Noli esse &c.] id est, in consortio eorum, qui opprobrijs alienæ vitæ se inebriant.

a Nec in commissationibus eorum, &c.] id est, carnalia vita aliorum referunt audientibus.

b Quia vacantes, &c.] id est, delectantes in detractionibus.

c Et dantes symbola ] id est, audientes detractiones & partes suas ibi ponentes.

d Consumetur id est, absumentur igne æterno, vel adiun- ctem detrahendo. *Gal. 5. c.* Si inuicem mordetis, & comeditis, videte, ne ab inuicem consummamini. Item *Job 31. d.* Si non dixerunt viri tabernacula mei, quis det de carnis eius, ve satremur? e Et vestietur pannis, &c.] i. dormiens in detrac- tionis, bonis gratuitis spoliatus, solis naturalibus, inops & despectus in morte munietur. Vel ad literam dormitans in pigritia vestietur pannis, id est, vilibus indumentis quasi pauper & inops. Vnde & pauperes pannos dicuntur, & ideo Dominus in signum paupertatis natus, pannis est inuolutus. *Luc. 2. b.* De detractoibus habes. *Eccles. 38.* Et *Rom. 1. d.*

a Audi patrem

a Audi patrem tuum]naturalem, vel spiritualem. b Qui genuit te] carnaliter, vel spiritualiter. c Et ne contemnas, cum senuerit(tribulatione. d Mater tua]carnalis, vel spiritualis, id est,Ecclesia, quæ iam nimis senuit. Est enim edentula, non habens dentes, nisi putridos, vel confractos. Thren.3.b. Confregit ad numerum

dentes meos. Rugo- a Audi patrem tuum, b qui genuit te, & c ne contemnas, cum senuerit bus & dolosis, cùm d mater tua. e Veritatem f eme, & rāmen dicat Apost. Eph.5.e. Christus di- lexit Ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea, vt illā sancti. ficaret mundās eam

ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam. Sterilis est etiam, quia ferè omnes viri eius spadones sunt, qui deflorare quidem possunt, sed non generare. Ecc. 20.a. Concupiscentia spadonis deuirginavit iuuenculam. Item evd.30.c. Quid proderit libatio idolo! Nec enim manducabit, neque adorabitur; sic qui effugatur à Domino; & portans mercedes iniquitatis, videns oculis & ingemiscens, sicut spado complectens virginem, & suspirans. De hoc dicitur Gen. 16.a. Ecce conclusit me Dominus, dixit Sara ad virum suum, ingredere ad ancillam meam. e Veritatem) Domini, quæ est ipse. f Eme ] precio corporis, vel boni operis, vel eleemosynarum. Nec est timenda simonia, si pro hoc temporali datur spirituale, quia non omnis talis commutatio inducit simoniā, sed quando ille vult vendere spirituale, qui non est, nisi dispensator; hic autem non à quolibet emi præcipitur, sed à vero Domino, qui & dare, & vendere potest. Si est simonia, non est à Simone Mago, sed à Simone Mago Petro, qui propter Christum reliquit omnia, & talis simonia bona est. Vel f Eme veritatem, id est, viri cognitionem precio studij & laboris. Vel:

f Eme veritatem]vitæ nouæ, scilicet, iustitiæ, qua viuit nouus homo, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis. Eph.4.f. Eme inquam veritatē precio veteris vitæ, sicut sit in claustris, quando datur noua vestis, recipitur vetus. Propter hoc dieitur sacerularibus. Filii hominum, vsquequo graui corde, vt quid diligitis vanitatem, & queritis mendacium, cùm pretio ipsius possitis emere veritatem? g Et noli vendere Sapientiam]tuam, sed gratis da indigenti: Mat.10.b. Gratis accepistis. gratis date. Nullus enim debet sibi appropriare scientiam, sed cōmunicare toti corpori Ecclesie; sicut oculus non vendicat sibi soli vsum, nec auris auditum, nec pes gressum, sed toti corpori. Nemo potest vendere Sapientiam, vel doctrinam, quia sola administratio eius sibi credita est à Domino, sicut refectorio panis, & cellario vinum. Hoc videtur esse cōtra aduocatos, & contra magistros artium, & auctores legum, qui vendunt doctrinam suam. Sed dicunt, quod vendunt doctrinam suam, sed laborem. Cōtra sup.11.d. Benedictio super caput vendentium. Respondeo. Bonum est spiritualiter emere, & vendere Sapientiam, & doctrinam; temporaliter vero siue carnaliter malum. Jsa.55.a. Omnes stientes venite, & qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite. Venite, emite absque argento, & absque vlla cōmutatione vinū, & lac. Ibi dicit Gl. Venite mente, emite fide. Dicit ergo. g Noli vendere) precio temporali. b Sapientiam] tuam de diuinis. i Et doctrinam, ] de moribus. k Et intelligentiam] de Sacramentis & figuratiuis, Vel, Sapientiam, de diuinis; intelligentiæ, de cœlestibus creaturis, & doctrinam, de humanis. l Exultat gaudio pater iusti] non gaudio temporali, quod est phreneticorum, vt dicit Aug. sed spirituali, quod est iustorum. Vnde supr.10.a. Filius sapiens lætitiat patrem. m. Et qui sapientem genuit lætabitur in eo ] ad literam. Hoc non conuenit, nisi soli Deo Patri, qui solus sapientem genuit filium de seipso.

Mysticè. Doctor gignit filium sapientem, cùm eruditione sua sapientem facit. Gal.4.c. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.

n Gaudet pater tuus]carnalis, vel spiritualis de bonis operibus tuis.

o Et mater tua]carnalis, vel spiritualis, scilicet, Ecclesia, id est; ita fac, vt de te gaudet pater tuus, & mater tua.

p Et exultet quæ genuit te] carnaliter, vel spiritualiter. Iere. 32.g. Lætabor super eis cùm eis benefecero.

q Præbe, fili mi, cor tuum mihi] ad illuminandum, vt lampas illuminatur in Ecclesia à Sacrista. Ecc.39.a. Sapiens cor suum

tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum. Item ad informandum, vt cara sigillo Jsa. 64.c. Et nunc Domine, pater noster es tu; nos vero lutum: & factio noster tu; & opera manuum tuarum omnes nos. Item dandum est cor Sapientiæ ad captiuandum. Ecc.6.c. Inijice pedem tuum in confregit ad numerum

pedes illius; & in <sup>Supra</sup> te. q Præbe, fili mi, cor tuum mihi, & r oculi tui f vias meas custodiunt. Fouca enim profunda est meretrix, & u. puteus angustus x aliena: y insidiatur in via, z quasi latro, & quos incautos t viderit interficiet. a Cui vñ, b cuius patri vñ, c cui rixæ, cui d fouæ, cui e sine causa vulnera, f cui t suff

erunt tibi compedes eius in protectionem fortitudinis, & sio. bases virtutis, & torques illius in stolam gloria. Item præbendum est cor Sapientiæ, sicut ferrum malefactori, vel aurum Aurifabro, vt inde fabricetur vas in honorem. Vnde inf. 25. a. Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas purissimum. Item præbendum est cor Sapientiæ, non vendendum, vt ex amore eius discatur, non propter commodity temporale. Item præbendum est, non commodandum: vt de cetero nihil iuris habeat ibi homo, vt nihil velit, nihil sapiat, nisi quod vult, & sapiat Sapientia. Item præbendum est cor quasi vas ad recipiendum oleum gratiæ salutaris, & vinum lætitiae spiritualis. Præbe, igitur, fili mi, cor tuum mihi, quæ sum vera sponsa eius; non meretrici, scientiæ, scilicet, sacerulari, de qua dictum est <sup>Supra</sup>. 9. a. Cor, non solum aures.

r Et oculi tui] interiores.

s Vias meas custodian] vt per eas gradiaris semper, quia ducunt ad vitam. Vix eius sunt innocentia, & poenitentia, per quas solas itur ad patriam. <sup>Præl.36.</sup> Custodi innocentiam, & vide æquitatem, quoniam sunt reliquæ homini pacifico. <sup>Supra</sup>. 4.d. Oculi tui recta videant, & palpebra tuæ precedant gressus tuis, dirige semitas pedibus tuis, & omnes viæ tuæ stabilientur.

t Fouca enim profunda est meretrix] in quam multi cadunt. u Et puteus angustus] ad exeundum, sed latus ad introeundum.

x Aliena] id est, adultera, alij viro nupta. De quo Job 36. d. Saluabit te de ore angusto latissime. Latè saluat de ore angusto meretricis Dominus, quando diuitias temporales auferit, quæ sunt fomentum turpis amoris. Latius cùm per infirmitatem flagellat corpus, sicut Job. Latissime, quando gratiam infundit, quæ omnem cogitationem ad Deum dirigit. Per primum tollitur occasio, per secundum opus, per tertium voluntas. Item meretrix, & aliena potest dici omnis veritas alia à Prima: omnis Sapientia, vel scientia alia à Prima: omnis voluntas, omnis suauitas, alia à Prima: in quibus quasi in fouea profunda & vacua cor humanum totum demergitur. Hæc meretrix; hæc aliena.

y Insidiatur in via] morum, & fidei.

z Quasi latro, & quos incautos viderit) vel, inuenierit, interficiet, spiritualiter. Ecc.27.b. Leo venationi insidiatur semper, sic peccata operantibus iniquitatem.

a Cui vñ, cuius patri vñ, &c.] Quærit hic Salomon disputando, quibus sceleribus maxima poena seruatur? Et respondeat ratiocinando, quia his, qui per ebrietatem deuoluuntur ad luxuriam. Dicit ergo.

b Cuius patri vñ] nisi patri ebriosi, qui exemplo suo alios corrumpit? Vel Diabolo, qui pater est omnium iniquorum. Joan.8.f. Vos ex patre Diabolo estis.

c Cui rixæ, ] id est, discordiæ, & contentiones clamoris, nisi ebriosi? <sup>Supra</sup>. 20. a. Luxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas. d Cui fouæ] vitiorum, nisi ebriosi, qui excecati in volutabrum omnium vitiorum cadere non trepidant sicut equus exoculatus?

e Cui sine causa vulnera] nisi ebriosi, qui nimium sine ferro, sine gladio vulnerantur, & ita sine cauâ.

f Cui suffusio oculorum] interioru, & exteriorum, nisi ebriosi? Quia nimius potus vini tam oculos interiores, quam exteriores excusat. Sex quæstiones fecit Salomon, modò responderet omnibus, quasi querendo, dicens.

# Liber Prouerbiorum.

al. t  
moran-  
tur.  
  
Moral.

a Nonne his , qui commorantur in vino] potando ultra necessitatem. b Et student calicibus eportandis ] id est , ex toto potandis ? Nec prohibet Salomon bibere vinum , cum dicat Apost. 1.Tim.5. d.Noli adhuc aquam bibere, sed modico utere vino propter stomachum tuum , & frequentes tuas infirmitates. Sed prohibet morari extra tempus & necessitatem in vino , & decertare de calicibus euacuandis. Vnde 1s.5.e. vñ qui potentes estis ad bibendum vinum , & viri fortes ad miscendam ebrietatem.

Moraliter. Exponitur hoc de his , qui inebriantur vino presentis voluptatis , vel felicitatis , quæ facit homines . Moraliter. Exponitur hoc de his , qui inebriantur vino presentis voluptatis , vel felicitatis , quæ facit homines .

1fz. 28. a. Vñ coronæ superbiæ , ebrii Ephraim. Tales enim velut ebrij de fouea vnius peccati in foueam alterius peccati labuntur præcipites , & in gladios spirituales impingunt. Vnde 1.Tim. 6. b. Qui volunt diuines fieri , incident in temptationem , & in laqueum Diaboli , & in desideria multa inutilia , & nocua' , quæ mergunt homines in interitum. His iniatur Dominus vñ æternum. Luc.6.d. Vñ vobis diuitibus , qui habetis hic consolationem vestram , vñ vobis , qui saturati estis , quia esurietis. Iste sunt rixæ ad litteram. Vnde Gen. 13. b. legitur , quod inter pastores Lot , & Abraham erat rixa , nec poterat eos terra capere , vt habitarent simul. Et redditur ibidem causa. Erat quippe eorum substantia multa. Iste est suffusio oculorum interiorum , quia eorum cogitationes , & desideria in terrenis , & de terrenis sunt : Psalm. 16. Statuerunt enim oculos suos declinare in terram. c Ne intuearis , &c in vitro ,] vel , nitro , habent aliqui libri , sed idem est sensus , id est , ne delecteris in sapore , in colore , in odore vini. Quem enim Sodoma non vicit , vicerunt vina. Eccl. 19.a. Vinum & mulieres apostatare faciunt etiam sapientes , & arguunt sensatos.

d Ingreditur blandè ] dum bibitur. e Sed in nouissimo mordebit , vt coluber] hic per poenitentiam , vel in futuro per poenam.

f Et sicut Regulus venena diffundet ] qui solo visu interficit aues volantes , sic etiam vinum solo intuitu inficit animas , quæ debent pennis virtutum ad cœlum volare , per nimiam concupiscentiam. Vnde & Rechabitæ non bibunt vinum in æternum. Ier. 35. per totum.

g Oculi tui videbunt extraneas ] mulieres ad concupiscendum. b Et cor tuum loquitur ,] id est , os ex corde , quia tales homines habent cor in ore.

i Peruersa] id est , turpia animos audientium peruerterentia. Vnde Gloss. Poenæ naturale vitium est , post vina mulierem in corde concupiscere , concomitante etiam verborum turpitudine. Propter quod dicit Apost. Ep. 5. d. Nolite inebriari vino , in quo est luxuria. Seneca. Vile sepulchrum rationis est ebrietas , quæ nihil aliud est , quam spontaneus furor. k Et eris sicut dormiens ] post nimium potum vini.

l In medio mari ,] id est , in vita præsenti , cuius fluctus & sollicitudines , & desideria multos submergent.

m Et quasi sopitus gubernator amissio clauo] remigis , id est , studio sollicitudinis. Neuis est anima , gubernator ratio , clavis sollicitudo.

n Et dices , verberauerunt me] Dæmones temptationibus , & illusionibus , quæ sunt verbera spiritualia. o Sed non dolui] id est , non sensi , vel ignorau. p Traxerunt me] in via sculpi , in funiculis vanitatis , & voluptatis. q Et ego non sensi] quippe omnis peccator quasi ebrius vino voluptatis palatum cordis omnino emortuum habet , nec vulnera spiritualia , nec delectationem cordis sentit. Et dicit. r Quando euigilabo] ad curas sculpi. s Et rursus vina ] voluptatum. t Repetiam ad litteram. Omnis peccator vulneratur ad mortem à Dæmonibus. Vnde Luc.10. e. Homo quidam descendebat ab Ierusalem in Iericho , & incidit in latrones , qui etiam spoliarerunt eum , & plagiis impositis abierunt semiuuo relicto.

# Cap. XXIV.

EXPOSITIO CAP. XXIV.

E æmuleris viros malos] prædictos , scilicet luxuriosos , & ebriosos , scilicet in peccato eorum. Vnde sup. prox. cap. b. Non æmuletur cor tuum peccatores. Vel [ Ne æmuleris viros malos] id est , non desideres eis assimilari in prosperitate , quia prosperitas eorum non est , nisi mola asinaria suspensa colligetur ; vt demergantur in profundum maris , sicut legitur Mat. 18. a talibus enim alligat Diabolus truncum temporalium , sicut Simiis & vrsis , ne effugiant.

CAP. XXIV.

E æmuleris viros malos , nec x desideres esse cum eis , quia y rapinas meditatur mens eorum , & fraudes labia eorum loquuntur. z Sapientia ædificabitur domus , & b prudentia c roborabitur. In d doctrina replebuntur e cellaria , fyniuera substantia preciosa & pulcherrima. Vir g sapiens fortis est , & vir h doctus i robustus , & validus:

r Quia rapinas meditatur , &c. ] Cùm enim propria bona male viuendo consumperint , qualiter aliena rapere valeant , colloquuntur.

z Sapientia ædificabitur domus , &c. ] Ad literam per sapientiam artis ædificatur domus , sed per prudentiam , quæ rerum metitur exitus , roboratur , id est , necessariis munitur. Sapiens igitur hic appellatur artifex prudens & prouidus.

Mysticæ sic. z Sapientia] id est , per Christum , qui est Dei virtus , & Dei Sapientia. i. (nr. i. d. a) Ædificabitur domus] id est , Ecclesia ex lapidibus viuis , id est , fidelibus viris.

b Et prudentia ] Apostolorum. c Roborabitur] id est , in fide & moribus confirmabitur. De hoc sup. 9.a. Sapientia ædificavit sibi domum , excidit columnas septem.

Moraliter. z Sapientia] id est , dilectione Dei , & proximi , quæ est honorabilis Sapientia : Eccl. 1.b. a Ædificabitur dominus] conscientia , vel cælestis patriæ : De qua dicitur z. Cor. 5. a. Scimus , quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur , quod ædificationem ex Deo habemus , domum non manufactam , æternam in cœlis.

b Et prudentia roborabitur] id est , discretione , quæ est augga virtutum , & oculus charitatis. d In doctrina ] Sapientia. e Replebuntur cellaria] id est , corda iustorum.

f Vnivera substantia preciosa , & pulcherrima ,] id est , donis virtutum , & Sapientia spirituali. Vnde sup. 13.c. Doctrina bona dabit gratiam. Dona virtutum substantia dicuntur , quia subsistere faciunt animam in vero esse , respectu quarum omnia temporalia accidentia sunt. Vnde Mat. 16. d. Primum querite regnum Dei , & iustitiam eius , & omnia adiicientur vobis. Preciosa dicuntur ab effectu , quia faciunt animam preciosam , id est , participem illo redemptiois precio , de quo dicitur 1. Cor. 6. d. Empti estis precio magno. Et 1. Pet. 1. c. Non corruptibilis auro , & argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis , sed precioso sanguine quasi agni incontaminati , immaculati Christi Iesu. Vel id dicuntur preciosa , quia ipsa sunt precium , quo emitur regnum cœlorum. Pulcherrima ab effectu similiter , quia ornant animam , sicut vestimenta. De quibus Apoc. 16.c. Beatus , qui custodit vestimenta sua , ne nudus ambulet. Et pulchram faciunt animam , id est , a peccatis mundâ. Pulchritudinem , id est , gloriosam. Pulcherrimam , id est , gloriosam ,

g Vir sapiens fortis est ] mente , eti non corpore , quia per Sapientiam omnia inimici certamina vincit. Sapientia enim lumine cognitionis illuminat intellectus ad videndum , & cauendum insidias , & laqueos inimici. Vnde sup. 1.b. Frustra iacit rete ante oculos pennatorum. Item suavitate bonitatis reficit affectum , & stimulat , & confirmat in bono. Vnde Eccl. vlt. d. Verba sapientum quasi stimuli , & sicut clavi in actum defixi.

h Et vir doctus ] à Domino. i Robustus & validus] quasi equus bene pastus pane sanæ doctrina. De quo dicit Ps. 103. Et panis cor hominis confirmat. Triplice autem fortitudine videtur Salo

Salomon attribueret Sapientiam. Dicitur enim vir sapiens; fortis, robustus, validus. Fortis, quia Sapientia, ut intellectum illuminauerit, & affectum semel imbuerit, omnia terrena despiceret, & fugeret ea qua si mortem. Iuxta illud. Gustatio spiritu, desipit omnis caro. Robustus dicitur, quia potentem, & durum reddit ad

portanda onera, tam

quām aliena. Iuxta illud. Gal. 6.

a. Alter alterius onera portare, & sic adimplebitis legem Christi. Validus dicitur, quia valet contra omnia tentationum genera. Et hoc tria habemus

Cant. 8. b. Fortis, ut mors, dilectio: ecce primum. Dura, sicut infernus, & simulatio: ecce secundum. Aquæ multæ non potuerunt extingere charitatem, nec flumina obruent illam: ecce tertium. Quod autem nomine dictionis intelligatur Sapientia & econuerso, dicitur Eccl. 1. b. Dilectio Dei honorabilis Sapientia.

a Quia cum dispositione initur bellum] contra hostem triclicem, id est, cum præmeditatione & ordinatione. Nil enim adeò timet hostis, quām ordinationem pugnantium contra se. Quam ordinationem faciunt duo, scilicet, discretio & unitas charitatis, siue concordia. Vnde & de sponsa dicitur Cant. 6. c. Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut Luna; electa ut Sol, terribilis, ut castorum acies ordinata? Rectè acies dicitur etiam in unoquoque; quia in omni tentatione quælibet virtus proprium congreßum habet contra vitium contrarium, quo inquietatur, & impugnatur. Vnde Psa. 37. Non est pax osibus meis à facie peccatorum meorum. Vnde quia ex omni parte imminet bellum, dictum est, sup. 4. d. Omni custodia serua cor tuum. Non igitur unica virtus, sed totus cœtus virtutum aduocandus est in auxiliū, & consiliū. b. Et erit salus, vbi multa consilia sunt] consilium quidem fidei necessarium est, quia purificat cor. Consilium spei cor purificatum, à terrenis eleuat. Consilium charitatis eleutum consolidat in Deo. Consilium fidei dicit Christum venturum iustum Iudicem, & ideò esse timendum. Consilium spei docet ipsum esse misericordem, & liberalem. & ideò non esse diffidendum. Consilium charitatis est bona propria largiri, & mala aliena portare, quia charitas benigna est, patiens est, 1. Cor. 13. b. Prudentia docet omnia facienda esse cum discretione, in numero, pondere, & mensura, ut ne quid minus, ne quid nimis fiat. Hæc est Gubernator in regno animæ, sine quo non est salus. Et hoc est, quod sup. 1. b. dictum est. Vbi non est Gubernator, populus corruet, salus autem vbi multa consilia. Vnde omnium virtutum, quasi consilium iustorum consilia requirenda sunt. Quidam autem ad regendam vitam suam credunt sufficere consilium castitatis, quæ tantum brachas perfecti hominis docet facere. Et cum tantum habent brachias boni hominis, credunt se bene esse vestitos, sicut Adam & Eva, qui post peccatum fecerunt sibi perizomata tantum de foliis sicum; sed Dominus, qui scit, quod non sufficiunt sola brachia, dedit eis tunicas pellentes. Gen. 2. d. Alij consilio largitatis reguntur tantum, quia omnia dant; sed qualiter, vel unde habeant, non attendunt. Alij pugnant consilio fortitudinis, & id est sèpè præcipites ruunt. Nullius igitur solius virtutis consilium sufficit, sed omnium. Et hoc est, quod sup. 20. c. dictum est. Cogitationes consiliis roborantur, & gubernaculis tractanda sunt bella. Non dicit consilio, & gubernaculo, sed consiliis, & gubernaculis. Item sup. 15. c. Dissipantur cogitationes, vbi non est consilium; vbi vero plures sunt consiliarij, confirmantur. Et hoc est, quod legitur Job 1. a. quia omnes filii eius cum sororibus in eadem domo semper conuiua faciebant per dies singulos, non diuisi per domos proprias, sed congregati in unum. Vnde multitudinis creditum erat cor unum, & anima una, ut dicitur Act. 4. f. c. Excelsa stulto Sapientia] id est alta, & remota, quia ipsa in altissimis habitat. Eccl. 24. a. Oculi vero stultorum in finibus terræ, sup. 17. d. Et id est stultus non potest ad eam attingere propter suam breuitatem. Nec ascendere potest, quia oneratus est amote terreno, & sollicitudine temporali. Et ipsa ad talem descendere designatur, quia in malevolam animam non introibit Sapientia, nec habitat in corpore subditu pectatis. Sap. 1. a.

Supra  
11. b.

Hugonis Card. Tom. III.

Et Job. 28. c. Vnde Sapientia venit, & quis locus intelligentia? Abscondita est ab oculis omnium viuentium, volvres quoque coeli latet.

d In porta non aperiet os suum] scilicet, stultus, id est, in iudicio futuro: quia non habebit, quid respondeat Iudicii.

Vnde Mat. 22. b. In-

trauit Rex, ut vide-

ret discubentes, &

vidit ibi hominem

B  
Psa. 8. i.

non vestitum ueste

23. q. 3.

nuptiali, & ait illi.

Amice, quomodo

c. non  
inferen-

da.

in die angustiae, & imminuetur fortitudo tua. l Erue eos, qui du-

cuntur ad mortem, & m qui tra-

huntur ad interitum, & liberare ne-

cesses. o Si dixeris, vites non sup-

pétunt, qui p inspecto est cordis,

ipse intelligit, q & seruato rem

animæ tuæ nihil r fallit, f reddé-

que homini iuxta opera sua.

per ipsum introibunt Iusti in gloriam; & reprobi in gehennam. Vel, Non aperiet os suum stultus ad laudandum Deum, quia non est speciosa laus in ore peccatoris. Eccles. 15. c. Vel ad comedendum, quia perpetuè esuriet. Vnde Isa. 65. b. Ecce serui mei comedent; & vos esurietis: ecce serui mei bibent; & vos sitiatis. Quem autem vocet stultum, ostendit. i i cōgitat mala facere ] sibi, vel aliis. f Stultus vocabitur ] in futuro, quando reuelabuntur occulta cordium, licet modò sapiens appelletur apud mundum, qui tantum videt in facie. Eccl. 11. d. In fine hominis denudatio operum illius.

g Cogitatio stulti peccatum est] id est, de peccato. Vel. Co-

gitatio, id est, delectatio, vel consensus cogitationis

h Et abominatio hominum] est, detractor, quia aliena ster-  
cora semper in ore suo portat, & fædat omnes, quibus loquitur. Vnde sup. 4. d. Remoue à te os prauum, & detra-  
hentia labia sint procul à te. Nec solùm abominatio homi-  
num est detractor, sed & Deo odibilis. Rom. 1. d. Susurrones, de-  
tractores, Deo odibiles. Ipsi enim propriè aduocati Dia-  
boli sunt, & quod Dei est, Diabolo attribuunt.

i Si desperaueris lapsus in die angustiae, ] id est, in tentatione, vel in persecutione, vel in morte.

k Imminuetur fortitudo tua ] spiritualis, qua constanter, &  
equanimiter omnia mala irruentia portantur. Nullum pec-  
catum tantum imminuit fortitudinem mentis, sicut desperatio:  
Tollit enim spem, quæ est anchora, & fortitudo animæ  
Isa. 30. d. In silentio, & spē erit fortitudo vestra.

l Erue eos, qui ducentur ad mortem] corporalem: Ut Su-  
sanam Daniel. Dan. 13. g. Ut Dominus adulteram. Ioan. 8. b.

Psa. 34. Domine, quis similis tibi eripiens inopem de manu  
fortiorum eius, égenum, & pauperem à diripientibus eum?

m Et qui trahuntur ad interitum] corporalem, vel spiritua-  
lem. n Liberare ne cesses.] Eccl. 4. b. Libera eum, qui iniuriam  
patitur de manu superbi. Ducuntur ad mortem, qui sponta-  
nei peccant, vel decepti: Trahuntur, qui exemplo malorum  
corrumpuntur. Hoc præceptum Prædictoribus, Doctoribus  
& maximè Pralatis datur, qui eos, qui ab hereticis seducun-  
tur, tenentur eruere rectam fidem prædicando. Et eos, qui  
trahuntur ad interitum à falsis fratribus malo exemplo, te-  
nentur liberare, exemplum bonorum operum ostendendo.

Si quos etiam vident à Tyranno, vel à falso Iudice opprimi,  
debent eos eruere pro eis allegando. Isa. 1. e. Quærite iudi-  
cium, subuenite oppresso, iudicaté pupillo, defendite vi-  
duam, & venite, & argueite me, dicit Dominus. Item si quos

vident in certamine persecutionis lapsos, vel lapsuros, de-  
bent eruere hortando ad patientiam: Sicut B. Sebastianus  
Marcum, & Marcellianum. Item si quos vident fame, vel fri-  
gore, vel nuditate perituros, debent eos liberare subuenien-  
do, & necessaria tribuendo, 1. Ioan. 3. c. Qui habuerit sub-  
stantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem  
habere, & clauserit viçera sua ab eo, quomodo charitas Dei  
manet in eo? Sup. 6. a. Eili, si spopondisti pro amico tuo,  
defixisti apud extraneum manum tuam; fac ergo quod dico, &  
temetipsum libera, quia incidisti in manum proximi tui, dis-  
curre, festina, suscita amicum tuum.

o Si dixeris vires non suppetunt] ad eruendum, vel libe-  
randum perituros à morte.

p Qui inspecto est cordis, ipse intelligit] si vera sit excusatio.

q Et seruato rem animæ tuæ] quæntimere debes.

r Nihil fallit, ] quia omnia nuda, & aperta sunt oculis eius,  
Heb. 4. d.

s Reddetque homini] cui liber, bono, & malo.

t Iuxta opera sua] si bona sunt opera, præmium: si mala, sup-  
pliūm.

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XIV.

plicium. *Apos. 14.c.* Operā enim illorum sequuntur illos quasi testificatura, aut pro eis, aut contra eos in die iudicij, q. d. Salomon, noli dissimulare, quia Deus, qui scrutatur corda, & renes, scit quid sit in homine. Vnde *Galat. 6.b.* Nolite errare, Deus non irridetur. *a* Comede, fili mi, mel id est, doctrinam Diuinitatis audi, vt:

*ea reficiaris. b Quia Comede, fili mi, mel, b quia bonum est.] Ps. 118.* Bonum mihi lex oris tui supra millia auri, & argenti. *c Et fauus]* id est, doctrinam humanitatis. *d Dulcissimum gutturi tuo]* quia nihil aded dulce, & siue est anima humana, quam quod verbum caro factum est, & habitauit in nobis. [ Gutturi] dicit, non ventri, quia nunc modica est refectio, sed in futuro erit plena refectio ventris. Vnde *Ps. 16.* Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Mel & fauum comparat Salomon doctrinæ Sapientie, quia sicut illa ceteris cibis dulciora sunt; ita doctrina Sapientie ceteris cibis suauior, & præstantior est. Vel Mel, quod in promptu est, mortalem superficiem litera norat: fauus vbi mel, & cera simul sunt, allegoriam significat, vbi ablato velamine literæ, spiritualis suauitas labore aliquo, & mora percipitur, & sentitur. In fauo quidem est cæra luminis nutrimentum, & dulcedo mellis reficiens gustum, ita in sacra Doctrina est cognitio veritatis illuminans intellectum, & suauitas bonitatis reficiens, & confortans affectum. Vnde subdit. *e* Sic & doctrina Sapientie, scilicet, dulcissima est. *f* Animæ tuæ] licet amara sit carni. Vnde venter Ezechiel, amaricatus est comestio volumine. *Ezech. 3.a.* Et idem legitur *Apos. 10.d.g.* Quam cum inueneris, ] meditando, audiendo, legendo, operando, interrogando, orando. *b* Habebis in nouissimis spem] reuertendi ad patriam, à qua modò exulamus, ad quam ingemiscentes aspiramus. Vnde *Jer. 31. c.* Quielcat vox tua à ploratu, & oculi cui à lacrymis; quia est merces operi tuo, ait Dominus, & reuertentur filii tui de terra inimici, & est spes in nouissimis tuis. *i* Et spes &c.] quia non est de temporibus, quæ transiente; sed de spiritualibus, quæ permanent in æternum. Vnde *Sap. 3.a.* Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est. *f* Ne infideli, & quæras, &c.] id est, non quæras occasionem, per quam deroges vitæ iusti hominis, quia etiæ aliquando ceciderit, citè tamen resurgit, nec iterat malum; impij vero sic corrunt, vt non resurgent. Vnde subdit. *l* Septies enim cadet, &c.] quod secundum *Glo.* tam de veniali peccato, quam de mortali exponitur. De mortali sic. *l* Septies, ] id est, in tempore præsenti, quod 7. diebus agitur. *m* Cadet iustus] id est, prædestinatus. *n* Et resurget] per poenitenciam Vnde *Ps. 36.* Cùm ceciderit, non collidetur; quia Dominus supponit manum suam ad subleuandum. De veniali sic. *l* Septies, ] i. *Sap. 22.* *m* Cadet iustus] in domo, non de domo leuibus peccatis, sine quibus vita præsens non agitur. Per ignorantiam enim, vel obliuionem, vel subreptionem, vel necessitatem, vel fragilitatem humanam, vel iniuiti, vel volentes singulis diebus peccamus: Nemo enim mundus à sordibus, nec etiam infans cuius viuus diei, est vita super terram. Vnde *l. Ioan. 1.d.* Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. *Ecc. 7. c.* Non est iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Quidam sic expounit. *l* Septies cadet iustus] id est, vnuersas occasions cadendi habet iustus, quia ex una parte trahit mundus, modò per adulaciones, modò per detractiones, modò per Tyrannos, modò per hæreticos, modò per falsos fratres: Ex altera parte pungit cæro per varios appetitus, modò dicit, nuda sum, & frigus est; esurio, siti, infirma sum, nimis vigilaui hac nocte, nimis laborauit hac die. Ex altera parte instigat Diabolus, & suggerit rationes, quod acquiescendum est carni; & si non vult acquiescere, tunc excitat ineptam lætitiam, aut certè vanam gloriam, quandoque iæstantium, quandoque indignationem. Sed quamvis tot occasions cadendi habeat iustus, & cadat aliquando; non est insultandum ei, quia resurget ad animum rediundo, laqueos vitando, strenue operando. *o* Impij autem corrunt] id est, signū corde, & ope-

re ruent. *p* In malum] culps, & postea in malum peccæ æternæ. Nam iste casus sequitur illum. *q* Cum cecidérunt, &c.] i. si a liquid aduersi incurrit, vel si peccauerit, non insultes ei, ne forte miserante Domino redeat ad pristinum statum, & fiat amicus tibi, & crubescas, quia eum aliquando despisti.

*r* Et in ruina eius] deas, & in ruina eius] ne exultet cor tuum, & ne forte videat Dominus, & ne displiceat ei, & ne auferat ab eo iram suam. *s* Ne contendas cum pessimis, & nec æmuleris impios, quoniam non habent futurorum spem mali, & ne lucerna impiorum extinguetur. *t* Time Dominum, fili mi, & Regem, & cum detractoribus non commiscearis. *u* Quoniam repente consurget perditio eorum: mittendo cadere in peccatum propter insultationem tuam. *v* Ecc. 7.b. Non irrideas hominem in amaritudine animæ; est enim, qui humiliat, & exaltat circumspector Deus. *Ecc. 27. b.* *w* Laqueo peribunt, qui oblectantur casu Iustorum; dolor autem consumet eos antequam moriantur. *Mich. 7.b.* Ne læteris, inimica mea, super me, quia cecidi; consurgam, cum seaderem in tenebris: Dominus lux mea est. *y* Non contendas cum pessimis] i. cum incorrigibilius verbo correctionis, quia inutilis est talium correctio. *z* Nec æmuleris impios, jopere.

*a* Quoniam non habent futurorum bonorum. *b* Spem mali] *Moral.* homines. *Sap. 3.c.* Vacua est spes illorum, & labores sine fructu. *c* Et lucerna impiorum extinguetur. ibi quære expositionē.

Moraliter. Vel sic. *y* Non contendas cum pessimis] qui non verentur Deum, nec peccare timent, in iudicio cum libtibus tua repetendo: potius iniuriam patiaris. Vnde *l. Cor. 6. b.* Iam quidem oranino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos, quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? *z* Nec æmuleris impios] qui in iudicio decertare, & fratres defraudare non timent. *a* Quoniam non habent futurorum spem mali] qui sic faciunt. *c* Et lucerna impiorum] id est, scientia, qua sic litigant in iudiciis. *d* Extinguetur] in futuro fœtens in naribus eorum. Vel:

Moraliter. *y* Non contendas cum pessimis] qui defendunt peccata sua, cum corriguntur, quia huiusmodi homines correctores suis hostes reputant. De quibus dicitur *Is. 29. a.* Viro, qui corripientem dura ceruice contemnit repentinus interitus superueniet ei. *Amos. 3.c.* Odio habuerunt corripientem in porta, & loquentem perfectè abominati sunt. Tales homines propriæ sunt vestigium peccatoris, i. Diaboli, sicut dicitur *Ecc. 21.b.* *e* Time Dominum, fili mi, ] cuius seruns emptius es. Iuxta illud *l. Cor. 6.* Empti estis precio magno. Vnde ei debes censi caput, i. denarium, i. obseruantiam Decalogi. *f* Et Regem] i. Principem secularem, ad literam, quia *g* Deo constitutus est Rex ad malorum vindictam & bonorum custodiā. Vnde *Rom. 13.a.* Principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex ea; Dei enim minister tibi in bonum est. Si autem malum feceris, time; non enim sine causa gladium portat: Dei enim minister est, vindicta in iram illi, qui mali facit. Timor enim debetur tam Deo, quam Cæsari; sed Cæsari propter Deum. Vnde *Mar. 22.* Reddite ergo, quæ sunt Cæsar, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo. Vel.

*Mysticæ.* *d* Time Dominum, fili mi, ] id est, Deum Patrem. *Mysticæ.* *f* Et Regem, ] id est, filium, qui cum sit eiusdem substantia, & eiusdem potentia, cum eo, eodem diuinitatis honore colendus est. Alioquin qui non honorificat filium, non honorificat Patrem, qui misit illum. *Ioan. 5.d.*

*g* Et cum detractoribus] qui detrahunt Regi, quem timere & reuereri deberent.

*h* Non commiscearis] propter fœtorem, & abominationem. *Psa. 5.* Sepulchrum enim patens est guttur eorum. Et noa minus superius, quam inferius fœtorem emittunt.

*i* Quoniam repente consurget perditio eorum] qua perdentur æternaliter, quia transgressi sunt legem. *Exod. 22. d.* Dii non detrahens, & Princi populi tui non maledices. *Ecc. 10. d.* In cogitatione tua Regi non detrahens, & in secreto cubiculi tui non maledixeris diuini.

*Vel* ideo. *g* Cum detractoribus non commiscearis] quia sunt fœtes.

*10an. 1. q.*  
*C*  
*De pa. diff.*  
*3. c. se- pties.*

fures bone famæ aliorum, ut dicit Amb. Et socij furum fures reputantur, & vix potest esse aliquis cum talibus salua charitate. Vel idem. Non commiscearis. ] cum illis, quia serpentes sunt venenosí. Vnde Ecclesiast. 10.c. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet, qui occulte detrahit. Vel idem. Non commiscearis cum eis. ] Quia fundibula-

& a ruinam vtriusque b quis nouit? Hæc c quoque ad Sapientibus. e Cognoscere personam in iudicio non est bonum. f Qui dicunt impius, iustus es, g maledicent eis populi, & detestabuntur eos tribus. h Qui arguunt, i laudabuntur, & k super ipsos veniet benedictio. l Labia deosculabitur, m qui re-

a Et ruinam verius-  
etorū, & fauentis ei. b Quis nouit? quasi dicat, pauci, quia tam subita est. Vnde subdit.

c Hæc quoque Sapientibus. ] supple, incognita sunt. Vel sic.

c Hæc quoque] quæ dicta sunt de detractoribus. d Sapientibus. ] dicuntur, qui detractores abominantur, & abominandos prædicant. Vnde Aug. in mensa sua dicitur habuisse hos versus inscriptos

*Quisquis amat dictis absentium rodere vitam,*

*Hanc mensam indignam nouerit esse sibi.*

Alia translatio habet. Hæc quoque Sapientiam vobis agnoscetibus. ] quæ, scilicet, sequuntur, seruanda sunt. Et secundum hanc expositionem incipit parabola. [Hæc quoque, &c.] secundum priores expositiones de priori parabola sunt.

e Cognoscere personam in iudicio non est bonum] vt amore eius, vel odio declinetur à via veritatis. Ier. 19.c. Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis, iuste proximo tuo iudica. Deut. 16.d. Non accipes personam, nec munera; quia munera excitant oculos Sapientum, & mutant verba Iustorum. Supr. 18.a. Accipere personam impij in iudicio non est bonum. Ibi require de hac materia. Et infra. 28. plenius dicetur de hoc. Glos. dicit hic. Supr. Regem timere docuit, nunc personam in iudicio cognoscere verat. Vnde colligitur, quia ita Principibus seruire oportet, vt eorum reuerentia, vel timore nunquam à via veritatis recedatur. f Qui dicunt impius, iustus es. ] id est, qui iustificant impium in iudicio. g Maledicent eis populi, & detestabuntur eos Tribus] Sanctorum in praesenti, & in futuro detestabiles iudicabunt cum Domino. Ifa. 5.e. Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem, qui iustificatis impium pro munieribus, & iustitiam Iusti auferitis ab eo. Supra 17.c. Qui iustificat impium, & qui condemnat Iustum, vterque abominabilis est apud Deum.

b Qui arguunt, ] delinquentes. i Laudabuntur. ] à Deo, & ab hominibus. k Et super ipsos veniet benedictio. ] Dei. Item. 15.d. Si separaueris preciosum à vili, quasi os meum eris. Jacob. 5.d. Qui conuersti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte, & operit multitudinem peccatorum. Ideo dicit Apostolus. 2. Timoth. 4.a. Argue, obsecra, increpa cum omni patientia, & doctrina. Item de adulatoriis exponitur.

f Qui dicunt impius, iustus es. ] Vnde. infra. 27. c. Qui beneficit proximo suo voce grandi, id est, altera, quæ possit audiri a laudato, de nocte confurgens maledicenti simili est. Glos. id est, qui fauore superflua laudis eura tollit, vel malis fauendo, vel bona plus a quo laudando, hic maledicenti assimilatur, quia vel in malo opere laudando confidentiam tribuit, vel in bono opere simplicitatem puri cordis minuit, vt quod superne amoris causa incepit, humano fauore finiat. g Maledicent eis populi, & detestabuntur eos Tribus, quando cognoscunt se deceptos fuisse per laudem eorum. Vnde Jfa. 3. c. Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt. Sed pauci sunt, qui bene sciant vitare hanc deceptionem, quia eti multi sunt, qui non querant laude hominum, pauci sunt qui prorsus respuant, cum offertur. Vnde infra. 27.c. Quomodo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum; sic probatur homo ore laudantium. h Qui arguunt ] malos, vt debent. i Laudabuntur. ] à Deo, & ab ipsis, quos arguunt. Vnde sup. 9.b. Argue Sapientem, & diligit te. k Et super ipsos veniet benedictio] Dei, & hominum, etiam eorum, quos arguunt modò. Vnde infra. 28.d. qui corripit hominem, gratiam postea inueniet apud eum magis, quam ille, qui per blasphemiam-

tum lingua decipie. l Labia deosculabitur. j.i. paderit cum omnibus consequetur. m Qui recta verba respondet. ] omnibus. Vnde Glos. Osculum pacis, & amoris signum est. Igitur qui recta respondet, labia deosculabitur, quia quicunque neglecta personarum acceptance sola iustitia verba sequitur, insipientibus forte

sta verba respondet. n Præpara grauis, & austerus foris opus tuum, o & diligenter exercere agrum tuum, vt p postea q ædifices domum tuam. r Ne sis testis f frustra contra proximum tuum, t nec lactes quemquam labijs tuis. u Ne dicas, x quomodo fecit mihi, sic faciā ei, & reddā vni- cuique secundum opus suum. y Per agrum hominis pigri transiui, qui sua verba cum amore complecten- tur, inteniet, & eosdem, qui sape aduersabantur, in me- lius conuerios amicos recipies, & so-

cios. n Præpara foris opus tuum. ] declinando à malo.

o Et diligenter exercere agrum tuum. ] id est, corpus sarculo disciplinæ. p Vt postea Jeuulsis sentibus vitorum.

q Ædifices domum tuam, ] id est, conscientiam ex virtutibus, & bonis operibus, quasi ex lapidibus quadris, & politis. Et hoc est, quod dicitur Jeremie. 4. a. Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas. Vel. s ædifices domum tuam ] id est, æternam mansionem tibi præparares. De qua dicitur. 2. Cor. 5. a. Scimus, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum non manu factam, sed æternam in coelis.

r Ne sis testis frustra. ] id est, sine notitia veritatis.

s Contra proximum tuum. ] id est, quemcumque hominem, quia nomine proximi intelligitar omnis homo, vt dicit Aug. super Lucam. 10.

t Nec lactes quemquam labijs tuis, ] id est, neminem foueas in peccatis adulando. Nam qui hoc facit, iniquus est. Sup. 16.d. Vir iniquus lactat amicum suum, & ducit per viam non bonam. Et idem dicitur sup. 2. b. Fili mi, si te laetauerint peccatores, ne acquiescas eis. Qui hoc lacte huius intellentur, quasi Mammonophi non sunt idonei doctrinæ veritatis. Vnde Ifa. 28.c. Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablaçtatos & lacte, auulos ab vberibus. Vnde nec Isaac ad mensam Abram accessit, donec fuerit ablactatus, sicut legitur Gen. 21. a. Creuit puer, & ablactatus est, fecitque Adraam grande conuivium in die ablactationis eius: u Ne dicas. ] in corde tuo deliberando.

v Quomodo fecit mihi, sic faciam ei, & reddam vnicumque secundum opus suum. ] quasi dicat noli reddere malum pro malo. Rom. 12. d. Nulli malum pro malo reddentes. Scriptum est enim: Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Ezech. 9. a. secundum aliam translati- nem.

y Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti, &c. Ager, hortus, vinea domus spiritualiter idem sunt, scilicet, mens, vel conscientia vniuersitatem hominis. Ibi enim quasi in agro seminato virtutibus à Deo crescit seges bonorum operum. Ibi quasi in horto Domini oriuntur flores sanctorum desideriorum. Ibi quasi in vinea Domini nascitur vinum compunctionis, ac letitiae spiritualis liebrians, & præclarum. Ibi quasi in domo quiescit Dominus. Quid autem ager sit mens hominis, legitur Gen. 27. d. Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Quia sic hortus, legitur Cant. 4. c. Hortus conclusus, foror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Quia sit vinea, legitur Ifa. 5. b. Vinea Domini exercituum dominus Israel est, & viri Iuda gerumen eius delectabile. Quia autem sit Dominus, dicitur Jerem. 11. c. Quid est, quod dilectus meus in domo mea facit seculera multa? Quæ Ezech. capitulu. 8. numerantur. Per vrticas designantur prurientia desideria terrenorum, & incentiu libidinis. Vnde supra 21. d. Desideria occidunt pigrum. Per spinas intelliguntur punctiones spiritualium vitiorum. Nomine pigrum, & stulti hominis, omnis negligens designatur, piger ad operandum, stultus ad discernendum. Igitur per agrum, & vineam pigrum, & stulti hominis transire, est vitam cuiuslibet negligentis inspicere. Quod se fecisse testatur Salomon, dicens.

z Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti. ] id est, vitam cuiuslibet negligentis diligenter inspexi.

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XXV.

**a** Et ecce totum repleuerant vrticæ] id est, incentiū libidinis, & terrena desideria. Has vrticas **B. Benedictus** vrticis euulsi, recolens in Eremo formam mulieris, quam Romæ videbat.

**b** Operuerant superficiem eius spinæ, ] id est, punctiones spiritualium vitiorum. Tales fructus & per vineam viri stulti. Et **a** ecce crescūt in agro hominis ocosi. **Genes. 3.** **c.** Maledicta terra in opere tuo, spinas & tribulos germinabit tibi. **Isaie. 34. c.** Orientur in dominibus eius spinæ, & vrticæ, & paliurus, in munitionibus eius. Paliurus est acutissimus carduus.

**c** Et maceria lapidum ] id est, munitio virtutum, & bonorum operum [destructa erat] Vnde **Psalm. 79.** Ut quid destruxisti maceriam eius, & vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur viam? **Isa. 5. b.** Et tunc ostendam vobis, quid faciam vineæ meæ, auferam sepem eius, & erit in direptionem; diruam maceriam eius, & erit in conculationem; & ponam eam desertam; non putabitur, & non fodietur; & ascendit super eam vepres, & spinæ, & nubibus mando, ne pluant super eam imbre.

**d** Quod cùm vidissem ] mentis consideratione.

**e** Posui in corde meo ] id est, memoriter retinui, vel diligenter notaui.

**f** Et exemplo didici disciplinam] qua quasi sarculo ager, & vinea mentis excolitur. Et **Qatim** excitaui me dicens.

**g** Vsquequo, piger, dormis] in peccato vel in torpore, & ocio?

**b** Vsquequo de somno] peccati vel ocij.

**i** Consurges] ad opera virtutum?

**k** Parùm, inquam, dormies] peccata continuando.

**l** Modicūm dormitabis] frequenter recidiendo.

**m** Pauxillum manus conferes, ut quiescas] à bono opere.

**n** Et veniet tibi quasi cursor] id est, subito.

**o** Egestas] æterna.

**p** Tua] id est, tuis meritis acquisita.

**q** Et mendicitas, ] id est, inopia omnis boni, mendicare compellens, sicut diuitem epulonem. **Luc. 16. f.** Et fatuas virgines **Matth. 25. a.**

**r** Quasi vir armatus] à quo te non poteris defendere. Idem habes *supra* **6. b.** Et moraliter expositum. *Et 20. a. ibi.* Propter frigus, &c.

## EXPOSITIO CAP. XXV.

**E**c quoque parabolæ Salomonis, &c.] Tertia pars libri est, vbi sicut in prima, & secunda, nouus titulus apponitur, quia & novo ordine loqui incipit. Primò enim vsque ad decimum capitulum, quasi pater loquens ad filium de malo vitando, & bono faciendo, parabolas posuit seriosas, & continua orationibus disputans, nunc de parte malorum, nunc de parte bonorum. Ibi fuit stylum Salomon, non iam ad filium loquens, sed secun ratiocinando, non continua, sed alternis versibus de bonorum, & malorum actibus differens; & sic processit usque ad illum locum. Fili mi, inclina aurem tuam, & audi verba Sapientium 22. c. Ibi rediit ad priorem modum loquendi ad filium loquens usque huc. Modò iterum mutat stylum, & non iam ad filium loquens, sed secum ratiocinando, quid habeat ratio veritatis, ostendit, ut quid cauere, quid appetere debeat, quisque cognoscat. Has parabolas, quæ hic ponuntur, viri Ezechias Regis Iuda, dicuntur transfigurasse, quia forsitan usque ad ipsum habebantur & diuersæ à pluribus prout ex ore Salomonis semel dictas rapuerant, sed per eius industriam collectæ ex diuersis scedula libri insertæ sunt, in quibus multò plura allegorica, quam in ceteris continentur. Dicit ergo, non ipse Salomon, non Ezechias, non viri Ezechias, sed ille, qui has, & altas parabolas Salomonis transfiguravit in latinum, vel Esdras, qui cum alijs libris Bibliæ hunc librum reparauit, qui & titulos Psalmorum apposuit.

**f** Hæ quoque] id est, similiter.

**s** Parabolæ Salomonis. ] sunt, sicut & priores, licet istas

non scriferit, sicut illas. **u** Quas transfigurunt. ] id est, de diuersis scedula collegerunt. **x** Viri Ezechias Regis Iuda. ] id est, sapientes eius, sicut tangit Magister in historijs, in Praetorio super Iudic. **y** Gloria Dei est celare verbum ] orationis vel doctrinæ vel prædicationis i.e. in hoc quiske Deum glorificat, quod verba sua, & etiam opera abscondit humanis fauoribus. **Matt. 6. a.** Tu autem cùm oraueris, intra cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum, qui in ocelis est. **Ibidem. a.** Attende, ne iustitiam vestram faciat coram hominibus, ut videamini ab eis. Sed sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificant Patrem vestrum, qui in celis est. **Matt. 5. b. Colos. 3. c.** Omne quodcumque facitis, in verbo, vel in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi facite. Hæc est enim gloria, Dei, ut omnia ad ipsum referantur, quasi ad principium & finem omnium. Ipse enim est Alpha, & Omega. **Apor. 1. b.** Et hanc gloriam sibi soli reservauit. Vnde **Isa. 42. b.** Gloriam meam alteri non dabo.

**a** Et gloria Regum. ] id est, omnium se, & alios bene regentium, est.

**b** Inuestigare sermonem, ] legis ad intelligendum, & ad faciendum: **Deuter. capitulo. 17. d.** Cum confederit Rex in solo regni sui, describet sibi Deuteronomiū legis huius in lumine, accipiens exemplar à Sacerdotibus Leuiticæ Tribus, & habebit secum, legētque illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba, & cæremonias eius. Quantum autem damnum faciat ostentatio verborum, vel operum suorum, patet **Isa. cap. 39. c. vbi Isaías comminatur direptionem omnipium thesaurorum Ezechias, eō quod ostenderat eos babylonij. Vel sic.**

**y** Gloria Dei est celare verbum, ] id est, secretum amici. Econtrario offensio Dei est reuelare iæcreta amici. **Ecclesiastic. capitulo. 11. d.** Non hominem inducas in domum tuam; multæ enim sunt infidili dolosi.

**g** Gloriam Dei est celare verbum. ] id est, cordis sui secretum, quod non omnibus passim est reuelandum. Vnde **inf. à. eodem b.** Causam tuam tracta cum amico tuo, & secretum extraneo ne reueles. **Ecclesiastic. capitulo. 11. d.** Non hominem inducas in domum tuam; multæ enim sunt infidili dolosi.

Mysticæ. **y** Gloria Dei, apparentis in carne.

**z** Est celare verbum. ] Diuinitatis, id est, gloria Christi fuit, naturam humanitatis magis, quam Diuinitatis oculis mortalium ostendere. Vnde sèpius vocat se filium hominis, quam filium Dei. Econgrario faciunt multi, semper à maiori in genere suo, licet remotiori se nominant. Vnde cùm aliquis sit Episcopus, tota progenies eius cum eo Episcopatur, vt dicit, **Beatus Bern.** Celauit autem Christus verbum Diuinitatis, de matre parvulus nascendo, & in præsepio positus vagiendo, circumisionis characterem sustinendo, in Ægyptum propter Herodem fugiendo, in discurrendo lassitudinem pauciando, post jejuniū esuriendo, mortem in cruce ferendo. His septem sigillis signata fuit eius Diuinitas in scrinio humanitatis. Propter quod dicit **Isa. capitulo. 45. c.** Verè tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator. Et **Abacuch. 3. a.** Ibi abscondita est fortitudo eius. Hæc autem absconditio cessit ad eius gloriam. Vnde **Philip. capitulo. 2. a.** Humania semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis; propter quod & Deus exaltauit illum, &c.

**a** Et gloria Regum. ] id est, Apostolorum & omnium fidelium, est **b** Inuestigare. ] id est, perscrutari. [sermonem.] quo se Deum quamvis obscurè significavit, vt est illud. Ego & Pater unum sumus **Io. 10. f.** Et illud ego sum principium, qui & loquor vobis. **Io. 10. f.** Et illud. Antequam Abraam fieret, ego sum **Io. 8. g.** Huiusmodi sermones inuestigauerat Petrus, cùm quærenti Domino. Quem dicunt homines esse filium hominis? Respondit. Tu es Christus filius Dei vivi **Matth. 16. c.** Et iterum Domino dicenti duodecim, Apostolis,

Nun

*Mysticè.* Nunquid, & vos vultis abire? Respondit Petrus. Domine, ad quem ibimus? Verba vita eterna habes. Et hoc est, quod dicitur *Tob. capitul. 12. b.* Sacramentum Regis abscondere bonum est; opera autem Dei reuelare, & confiteri honorificum est. Item. [Gloria Regum.] id est, Prædicatorum, Doctorum & Prælatorum, qui

*f* se, & alios debent gare sermonem. *b* Cœlum surregere, est.

*a* Inuestigare sermonem, & legem. *c* terra deorsum, & *d* cor Regum inscrutabile. *e* Aufer rubiginem, & *f* de argento, & *g* egredietur super capitul. 1. a. Intel. *h* vas purissimum. *i* Aufer impietatem gubernacula possidebit. *D*icitur *capitul. 12. b.* Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti.

*b* Cœlum sursum, & terra deorsum, & cor Regum inscrutabile. *j* id est, sicut altitudo cœli, & profunditas terræ ab homine sciri non potest; ita scientia Regum, id est, Apostolorum, & Prophetarum, quibus arcana cœlestia reuelata sunt, nobis, qui terreni sumus, inscrutabilis est, quia tenebrosa est aqua in nubibus, id est, Scriptura in Prophetis. Vnde Dominus ad *Iob. capitul. 39. a.* Nunquid nosti tempus partus Ibicum in petris, aut parturientes Ceruas obseruantib[us] Ibices, & Ceruas vocat Apostolos. Vel sic ad literam. *b* Cœlum sursum, inscrutabile est. *c* Et terra deorsum, inscrutabilis est.

*d* Et cor Regum inscrutabile. *j* est, Et ita omnia opera Dei suprema, & media, & infima inscrutabilia sunt. Vnde *Ecclesiast. 11. b.* Quomodo ignoras, quæ sit via Spiritus, & ratione compingantur ossa in ventre prægnantis, sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium.

*Mysticè.* *b* Cœlum sursum. *j* Cœlum est sacra Scriptura, quantum ad altas, & supremas sententias; & terra quantum ad inferiores, & faciliores sententias. Vel cœlum quoad mortalem, vel mysticam intelligentiam, terram quoad literalem. Vel cœlum quoad nouum Testamentum, quia docet, & dicit ad cœlestia; terra quoad vetus Testamētum, quod secundum superficiem litteræ sola terrena promittit. Vnde in Ecclesia lectiones de veteri Testamento terminantur in deorsum; lectiones vero de novo, terminantur in sursum. Cœlum igitur sursum, & terra deorsum, verumque inscrutabile est, quia quantum quis magis in cognitione eius proficit, tanto & Scriptura ei penetrabilior appareat. Nam cum proficiente proficit Scriptura. Vnde *Ezech. 1. e.* Cum ambularent animalia, ambulabant pariter, & rotæ iuxta ea, & cum eleverarent animalia de terra, eleverantur simul, & rotæ. Hinc dicit *Augustin.* In sacra Scriptura contingit, quod in quadam loco sui habet. Cum consummaverit homo, tunc incipit. *Ecclesiast. 18. a. Ioan. 4. b.* Puteus altus est. Verum est, & ideo exauriri non potest. *Ezech. 47. a.* Mensus est mille cubitos torrentem, quem non potui pertransire, quoniam intumuerant aquæ profundus torrentis, qui non potest transuadari.

*a* Et cor Regum inscrutabile. *j* id est, Sapiencia Doctorum, in quibus velut in abysso magna debet esse tanta copia doctrinarum, id est aquarum spiritualium, quæ toti mundo sufficiente irrigando. Vnde *sup. d. 18. a.* Aqua profunda verba ex ore viri.

*e* Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas purissimum, id est, valde purum. Ad literam enim de ruginoso argento non fit vas purum, sed prius limatur, & depuratur, & tunc potest de ipso fieri vas purum. Similiter.

*j* Aufer impietatem. *j* id est, crudelitatem.

*k* De vultu Regis. *j* id est, cuiuslibet præsidentis, non solum de corde, sed ut sit, & appareat clemens.

*l* Et firmabitur iustitia thronus eius. *j* quia diligeretur a subditis. Vnde *sup. capitul. 20. d.* Misericordia, & veritas custodiunt Regem, & roboratus clementia thronus eius. Eētrario crudelitas dissipat thronum Regis, ut patet in Saul, & Roboam, *Beda.* Qui præfuit populis, si volvit firmum esse solium suum, semper hilaritate, & gratia yultus plenos exhibeat, ne per arrogantium rigidi plebis odium incurant.

*Mysticè.* *e* Aufer rubiginem de argento. *j* id est, superficiem litteræ de sacro eloquio.

*g* Et egredietur. *j* de subtilitate litteræ, & ceremoniarum figuris, quasi de cauerna terræ.

*b* Vas purissimum. *j* id est, spiritualis intelligentia moralitatem, & mysteriorum apparebit.

*l* Aufer impietatem de vultu Regis. *j* id est, crudelitatem persequendi Christianos de animo Saudi, vel cuiuslibet zenu- legoris legis.

*f* Et firmabitur iustitia thronus eius, *j* id est, magisterium eius iuste à Deo confirmabitur Dominō cōoperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis. *Vel.* *g* Aufer rubiginem *j* vanitatis, falsitatis & superfluitatis. *Luc. 6. 13.*

*f* De argento: *j* iam de *k* vultu Regis, & *l* firmabitur est, de *sacra Scriptura iustitia in thronus eius.* *n* Ne glorio- ptura, sus appreas coram Rege, *o* & in *g*. Et egredietur loco magnorum ne steteris. *p* vas purissimum. *j* Melius enim, ut dicatur tibi, *id est*, sacra ipsa Scriptura quasi liberata de tripli rubigine erit vas purissimum: Purum sine vanitate, purius sine superfluitate, purissimum sine falsitate.

Dicitur autem sacra Scriptura vas ciborum, & potuum spiritualium, quibus reficiuntur, & inebriantur spiritualiter animæ Sanctorum. Vnde *Psal. 22.* Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos, qui tribulant me. In qua reperies frumentum Electorum, & vinum germinans virginis *Zibar. capitul. 9. d.* Ad has epulas inuitat sponsa *Cantic. capitul. 5. a.* Comedite, amici, & bibite, & inebriamini, charissimi. Dicitur etiam sacra Scriptura vas musicum suauiter auribus spiritualibus sonans. Vnde *Ecclesiast. capitul. 40. e.* Vinum, & musica latifificant cor, & super veraque dilectio Sapientie. Tibia, & psalterium suauem faciunt melodiam, & super utraque lingua suavis. Item sacra Scriptura dicitur vas belli, Vnde *infra capitul. 30. a.* Omnis sermo Dei, clypeus ignitus est omnibus sperantibus in se *Ierem. 51. c.* Collidis tu mihi vas belli, & ego collidam in te gentes.

*j* Aufer impietatem. *j* superbitæ, auaritiae, luxuriae.

*q* De vultu Regis, *j* id est, de voluntate Prædicatoris, Doctoris, Prælati.

*l* Et infirmabitur iustitia. *j* facta in scriptis.

*m* Thronus eius, *j* id est, potestas, & officium eius. Qualis autem debeat esse Doctor, Prædicator, Prælatus, docet Ietro. *Exod. capitul. 18. d.* Prouide de omnibus plebeis potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam. *Ecclesiast. capitul. 7. a.* Noli querere fieri Iudex, nisi virtute valeas irrumperis iniquitates.

*n* Ne gloriosus appreas coram Rege, *j* Superiori parabola Prælatos instruit, nunc subditos docet, quales esse debeant ad Dominos suos. Prælatos monuit, ut vulnus hilarem semper subiectis ostendant. Nunc monet subditos, ne in conspectu maiorum arrogantes apparet, sed in loco mediocri positi vocari superius mereantur. Vnde *Luce capitul. 14. b.* Cum inuitatus fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco, ut cum veneris, qui te inuitauit, dicat tibi. Amice, alicende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discubentibus. Et hoc est, quod dicit.

*o* Ne gloriosus appreas coram Rege. *j* id est, quolibet Principe.

*o* Et in loco magnorum ne steteris. *j* ingerendo te impudenter.

*p* Melius est enim, ut dicatur tibi. *j* à Principe.

*q* Ascende huc, superius

*Mysticè.* *n* Ne gloriosus appreas coram Rege. *j* id est, *Mysticè* coram Deo in foro pœnitentiali, quod est contra quosdam, qui in confessione cum deberent paupertatem, & vilitatem suam ostendere Confessori quasi Medico, ostendunt diuitias, & gloriam suam; & ideo non curati recedunt, sicut Phariseus. *Luce capitul. 18. b.* *Ecclesiastic. capitul. 4. a.* Presbytero humilia animam tuam, & Magnato humilia caput tuum.

*o* Et in loco magnorum ne steteris. *j* id est, noli intrudi, sed elegi, neque enim quisquam sibi sumit honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron, *Hebreor. capitul. 5. a.* Vel sic. *[in loco magnorum ne steteris.]* id est, cum eleitus fueris in dignitatem aliquam, non te dignorem, & superiorem ostende, sed minorem. *Ecclesiastic. capitul. 3. c.* Quantus magnus es, humilia te in omnibus. *Idem. 32. a.* Rectorum te posuerunt, noli extollis; esto in illis quasi unus ex ipsis.

*p* Melius est enim, ut dicatur tibi. *j* in futuro à Domino.

Amen

# Liber Proverbiorum.

# Cap. XXV.

**a** Ascende huc.] superius. **b** Quam ut humilieris coram Principe. ] die etus inferius. **c** Luce 14.b. Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne forte honoratio te sit invitatus ab illo, & veniens is, qui te, & illum invitauit, dicat tibi, da huic locum, & tunc incipias cum rubore nouissimum

locum tenere.

**Mysticè.** **d** Ascende huc ] in gloria mecum, merito humilitatis tuz.

**s. q. s. c.** **e** Quam ut humiliari. ] in poena

**f** Coram Principe.] id est, Christo, merito superbiz.

Et hoc est, quod dictum est supra 16.c. Melius est humiliari cum mitibus, quam dividere spolia cum superbis. Et Luc. 18.c. Omnis, qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur.

**d** Quae viderunt oculi tui, ne proferas in iurgio citò.] id est, quando iurgaris cum aliquo, vt aliquando accidit, ne vituperes eum proferendo citò, quæ vidisti, vel audisti de ipso Ecclesiast. 22.c. Mittens lapidem in volatilia deiiciet illa; sic & qui conuicti amico, & dissoluit amicitiam.

**e** Ne postea emendare non possis, cum de honestaueris amicum tuum.] effectum. Ecclesiast. 22.d. Et concordatio ad amicum, excepto conuictio & impropositio & superbia & mysterij reuelatione & plaga dolosa, in his omnibus effugiet amicus. Hoc contra multos dicitur, qui ita parati sunt ad conuictia, vt modico verbo concitati, statim euomant, quicquid mali sciunt, & quandoque non nesciunt, fingunt. Hi de facili non possunt emendari, quia difficultissimum est famam semel lassam restituere. Ideo dicitur Ecclesiast. 11.a. Priusquam interroges, non vitiuperes quemquam; & cum interrogaueris, corripe iuste. Vel hoc dicitur contra eos, qui nimis asperè increpat subditos pro excessibus, quos aliquando vident in eis, addens vulnus super vulnus. Hi non possunt semper emendare, quia subditales Prelatos declinant, nec libenti animo audiunt eos, vel loquuntur eis. Ecclesiast. 8.2. Ne despicias hominem auertem tem se à peccato, neque improprietate ei, memento, quoniam omnes in corruptione sumus. Matib. 18.c. dicit Petrus, id est, Prelatus: Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? Vsque septies! Dicit illi Iesus, Non dico tibi usq; septies, sed usque septuagies septies. Vel sic.

**d** Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in iurgio citò.] id est, non sis velox ad loquendum omnia, quæ intelligis. Quidam enim sunt, qui statim cum aliquid intelligunt, volunt ostendere. Ecclesiast. 32. b. Si bis interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum, in multis esto quasi inscius, & audi tacens.

**f** Causam tuam tracta cum amico tuo, & secretum extraneo ne reueles, ne forte insultet tibi, cum audierit, & reprobare non cesset.] Ad literam docet Salomon, secreta non esse committenda omnibus, immo paucissimis. Vnde Ecclesiast. 6. a. Multi pacifici sint tibi, & Consiliarius vnum tibi sit de mille. Idem 8. d. Coram extraneo ne facias consilium, nescis enim quid pariat. Non omni homini cor tuum manifestes, ne forte inferat tibi gratiam falsam, & conuictetur tibi, Idem 11. d. Non inducas omnem hominem in domum tuam; multis enim sunt insidiæ dolosi. Idem 19. b. Amico & inimico noli narrare sensum tuum, indifferenter; & si est tibi delictum, noli denudere; audiet enim, & custodiet te. Seneca. Quidam quæ solis amicis committenda essent, obuijs narrant; & in quaslibet aures quicquid eos vrit, exonerant.

**Mysticè.** **f** Causam tuam.] scilicet, salutis tuz.

**g** Tracta cum amico tuo.] id est, cum Christo in oratione quasi cum procuratore & adiuvato tuo, immo & totius Ecclesiæ, cuius causam ipse suscepit agendum erga Patrem. 1. io. n. c. p. 4. a. Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum.

**h** Et secretum extraneo.] id est, Diabolo.

**i** Ne reueles.] per signa exteriora, quibus Diabolus ex cogitationibus conjecturatur. Vnde Ierem. 13. d. Docuisti eos aduersum te, & erudisti in caput tuum. Seneca. Quod tacitum esse cupis, nulli reueles; qualiter enim ab aliquo expectas silentium, quod tibi ipsi non præstiteris?

**Moraliter.** **f** Causam tuam tracta, &c.] id est, cum familiari confessore, & tibi noto, cui facilius, & melius potest homo manifestare conscientiam suam, & securius recurrere ad eum, quando necesse est.

**b** Et secretum extraneo, ] id est, ignoto tibi. **i** Ne reueles ] in confessione, nec etiam extra.

**k** Ne forte insultet tibi, cum audierit.] peccata tua, propter inexperientiam suam.

**l** Et reprobare non cesset.] nimis inquirendo, quæ non operet. Sæpe enim extraneo ne; reueles, ne k forte confessores propter insultet tibi, cum audierit, & l reprobare non cesset. **m** Gratia, & amicitia liberant, o quas tibi serua, ne p reprobaris fias. **q** Mala aurea in r lectis argenteis, f qui loquitur verbum in s tempore suo.

Confessor sic debet interrogare confitentes, vt si fecerint, statim intelligent; si non fecerint, non addiscant. Sicut tentator talia interrogat, quibus scitis, non est necesse scire artem; quibus vero ignoratis, necesse est ignorare. Ideo dicitur in lege. Deut. 24.b. Cum repetes à proximo tuo rem aliquam, quam debet tibi, non ingredieris domum eius, vt pignus referas, sed stabis foris; & ille proferet tibi, quod habuerit.

**m** Gratia, & amicitia liberant.] apud Deum, & apud homines, vt patet in Nabal, quem liberavit Abigail, quia fuit David grata. 1. Reg. cap. 25.b. Vel.

**m** Gratia, & amicitia. ] Sanctorum.

**n** Liberant. ] à periculis, vt patet in miraculis Beati Nicolai, & Beata Virginis, & aliorum Sanctorum. Vel.

**m** Gratia, & amicitia. ] Dei.

**n** Liberant. ] à servitute Diaboli; & peccati. 10. capitul. 8. e. Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis.

Moraliter. **m** Gratia, & amicitia. ] Prædicatorum. Do- Moralitorum, erga subditos.

**n** Liberant. ] eos à vinculis peccatorum, quia subditi libentius acquiescent Prædicatoribus, & Prælatibus, qui se gratiosos ostendunt. Vnde supra capitul. 20. d. Misericordia, & veritas custodiunt Regem, roboratur clementia thronus eius.

**o** Quas tibi serua, ] per patientiam, & benicitatem.

**p** Ne reprobaris fias, ] id est, reprobabilis in die iudicij.

**q** Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo, ] id est, sicut mala aurea ornant lectos argenteos, & decorant; sic ille, qui verbum doctrinæ, vel prædicationis loquitur in tempore suo, id est, debita opportunitate ornat doctrinam, & decorat: & illos, quibus loquitur. Vnde sup. 15. a. Lingua Sapientum ornat scientiam.

△ Inauris aurea.

**Mysticè.** **q** Mala aurea] id est, fructus sententiarum oderi, & preciosi.

**r** In lectis argenteis, ] contenta, id est, in sacris eloquii, in quibus Sanctorum animæ requiescunt, sunt apud eum.

**s** Qui loquitur verbum. ] doctrinæ, & prædicationis.

**t** In tempore suo. ] id est, qui verbum Dei oportet nouit iuxta capacitatem audientium prædicare, ille inuenit in lectis argenteis, id est, in sacris eloquii, fructus sententiarum suavies, & exempla Sanctorum aurea, quibus pro tempore reficiat auditores. Comparatur autem sacra Scriptura lecto argenteo: quia sicut in lecto sani quietunt, ægræ laborant, ita in sacra Scriptura iusti quietunt, impij cruciantur. Argenteo propter dulcem tintinnum prædicationis, & splendorem virtutum, & operum Sanctorum, quæ in ea continentur. Et de hoc lecto dicitur Cant. 3. c. Lectulum Salomonis ambunt sexaginta fortes ex fortissimis Israel. In hoc lecto crescent, siue iacent mala, siue poma dulcissima. Est enim lignum vita his, qui apprehenderint eam supra. 3. c. Vnde sponsa. Cant. 7. d. Omnia poma noua, & vetera seruavi tibi, dilecte mi, id est, dulces, & odoriferas sententias veteris, ac noui Testamenti. Et Matib. 13. g. Omnis Scriba doctis in regno coelorum profert de thesauro suo noua, & vetera. Vel sic.

**q** Mala aurea in lectis argenteis. ] id est, sacra eloquia in mentibus contemplatiis reficiant, & balsamantia eas, vt tempore suo tintinnum suauem, & dulcem reddant prædicando melodiam. Iuxta illud Ecc. 40. c. Tibia, & psalterium suauem faciunt melodiam, & super utraque lingua suauis.

△ Inauris aurea

**a.** inauris aurea, & Margarita fulgens, qui arguit sapientem] qui sapit omnia secundum veritatem intrinsecam, (& aurem obedientem,) id est, sicut inanis aurea ornat aurem, cui Margarita fulgens maiorem, & gratiorem fulgorem praebet; ita argutio Doctoris eruditus auditorem sapientem, & obedientem deco-

**al. +** mar-  
marga-  
ritum.

**C** arguit sapientem, & obedientem, quasi collocat inaurem auream Margarita fulgenti decoratam auri audienti.

**al. +** Sapiē-  
tiam.

**al. +** forte.

**a.** Iuauris aurea] id est, discipulus sapiens & obediens.

**b.** Et Margarita fulgens.] Doctor eruditus, & prudens, id est, sicut margarita fulgens decenter copulatur inauri aurez; ita magister eruditus decenter associatur discipulo obedienti. Et hoc est, quod sequitur.

**c.** Qui arguit.] Ecce Margarita fulgens.

**d.** Sapientem, & aurem obedientem. [Ecce inauris aurea, quasi dicat, sicut bene sedet Margarita in aurea inauri; ita competenter argutio magistri eruditus collocatur, quasi in loco proprio, in discipulo obedienti. Et hoc est, quod, dicitur *sup. 20. b.* Aurem audientem, & oculum videntem, Dominus fecit utrumque.

**e.** Sicut frigus niuis,] id est, nix frigida, quæ artificiosè seruatur in æstate ad mitigandum æstum caloris, & frigesciendum vinum, sicut fit Bisuntij in die Sancti Stephani in Augusto.

**f.** In die messis,] grata est.

**g.** Ita legatus fidelis,] id est, Prædicator missus à Domino.

**h.** Ei, qui misit eum,] id est, Christo gratius est. Quia.

**i.** Animam illius requiescere facit,] id est, voluptatem eius implet. Vel sic:

**e.** Sicut frigus niuis in die messis,] id est, sicut frigus, quod in niue, id est, in hyeme solet accidere, gratum & delephantibile est, si subito adueniat in æstate, quia Solis incendia refrigerat, sudores laborum tergit, ardentes anhelitus temperat.

**g.** Ita legatus fidelis,] mentem eius [qui misit eum] prudenter, & fideliter agendo repauat.

**j.** Et animam illius requiescere facit,] quia eius desideria consummat. E contrario legatus piger dolores facit eis, qui miserunt illum. Vnde *sup. 10. d.* Sicut acerum dentibus, & fumus oculis; sic piger his, qui miserunt eum.

**mysticæ.** **g.** Legatus fidelis.] Christus est, quem Pater misit in mundum. Vnde *Abdie. 1. a.* Auditum audiuiimus à Domino, & legatum ad gentes misit. Qui meritò fidelis dicitur, quia legationem suam fideliter adimpleuit. Vnde parentibus suis conquerentibus dixit. Nesciebatis, quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse. *Luc. 2. g.* Dies messis est totum tempus gratiæ: Messores Apostoli, Doctores, Prælati. Ipsa messis, fides, opera creditum, fruges animalia gratia, gloria. Sicut igitur frigus niuis messores recreat fatigatos, ita Christus mentibus fideliū contra feruorem persecutionum, & calorem concupiscentiarum refrigerium præstítit prædicando. Vnde *Eccle. 35. d.* Speciosa Misericordia Dei in tempore tribulationis, quasi nubes pluiae, in tempore siccitatis. Ipse etiam Christus requiescere fecit animam Patris, qui misit eum, quia voluntatem eius in omnibus studiis adimpleuit. *Ivan. 5. e.* Non quero voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me, Patris.

**Moral.** **g.** Legatus iste, est oratio humilis, quæ sicut bonus nuncius ad Deum intrat, & ibi mandatum peragit, quod caro peruenire nequit, vt dicit *Gloss.* super illum *Psal. 87.* Intrat in conspectu tuo oratio mea. *Eccle. 35. d.* Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & donec propinquet, non consolabitur, & non discedet, donec Altissimus aspiciat.

**k.** Nubes, & ventus, & pluiae non sequentes, vir gloriosus, & promissa non complens,] id est, hypoçita speciem sanctitatis habens exterius, virtutem autem negans interiorius, vt dicit. *2. Tim. cap. 3. a.* Similis est nubibus, & vento, quæ sunt signa pluiae, & non pluunt. Vel:

**l.** Vir,] id est, Doctor sive Prædicator.

**m.** Gloriosus] doctrina vel prædicatione.

**n.** Et promissa non complens,] id est, quod docet, non faciens; est similis nubibus, & vento pluiam non ferentibus, quia sicut huiusmodi nubes tantum vento agitantur, nunquam terram foecundant pluiae sed Solis lucem potius obnubilant, ita huiusmodi Doctores, & Prædicatores, qui dicunt, & non faciunt vento vanæ laudis, aut vanæ glorie, aut certè ambitionis exagitantur, & nunquam corda similipliū bono exemplo foecundant, immo male vluendo lumen doctrinæ obscurant. De his dicitur. *2. Pet. 2. d.* Hi sunt fontes sine aqua, & nebulae turbinibus exagitatae, quibus caligo tenebrarum reseruatur. Et in *Epistola Indi. d.* Hi sunt in epulis suis maculae conuiuentes fine timore semictiplos poscentes, nubes sine aqua, quæ à ventis circumferuntur, arbores autumnales, infructuosæ, bis mortuæ, eradicate. **o.** Patientia lenietur Princeps,] id est, patiens sustinentia eorum, quæ pro peccatis propriis irrogantur, & humiliis satisfactione placant Principem, qui poenam irrogat, id est, Deum.

**p.** Et lingua mollis confringet duritiam.] Principis, id est, peccati proprii confessio, vel deuota oratio, vel inter flagella gratiarum actio. Vnde *sup. 15. a.* Mollis responsio frangit iram. *Mi. bæe. 7. b.* Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei. Et *Psal. 50.* Miserere mei, Deus &c. *Ian. cap. 1. d.* Sicut Domino placuit, ita factum est, &c. Vel ad litteram.

**q.** Lingua molliis,] id est, suavis correctio Prælatorum.

**q.** Confringet duritiam] subditorum. Vnde *Jeronym.* Suaviter ambulandum est, inter ventres prægnantium, id est, inter eos, qui de nouo bonum propositum conceperunt.

**r.** Mel inuenisti,] id est, allocutionis, vel familiaritatis, sive visitationis alicuius dulcedinem.

**s.** Comede quod sufficit tibi,] id est, utere amicitia, sive familiaritate ad sobrietatem, non omnino te subtrahendo, ne interueniat obliuio; nec nimis ingerendo, ne alteri sis fastidio. Melius est enim, vt rarius veniendo aduentum tuum facias desiderare, quam vel una vice tamdiu maneas cum eo, vel totiens ad eum venias, vt fastidias. Vnde *Eccle. 37. d.* Noli audius esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam. Et hoc est, quod sequitur planius.

**t.** Subrahe pedem tuum de domo proximi tui,] rarius veniendo.

**y.** Ne quando,] id est, aliquando.

**x.** Satiatus oderit te,] quia nimia familiaritas parit contemptum; & nimia elongatio generat obliuionem. Vnde *Eccle. 13. b.* Aduocatus à potente discede, ex hoc enim te magis aduocabit; ne improbus sis, ne impinguaris; & ne longè sis ab eo, ne eas in obliuionem.

**Mysticæ.** **r.** Mel inuenisti,] id est, sacram Scripturam. **My. tice**

**f.** Comede quod sufficit tibi,] utilia secundum capacitatem intellectus tui inquirendo.

**x.** Ne forte satiatus,] id est, insatiatus per elationem.

**u.** Euomas illud,] per iactantiam. Vnde *Rom. 22. a.* Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. *Job. 20. b.* Diuitias, quas deuoravit, euomet, & de ventre illius extrahet eas Deus. Signanter autem dicit. [comede] quia multi sunt, qui de melle sacra Scriptura non gustant, sed in memoria velut in arca reponunt.

**x.** Subrahe pedem tuum de domo proximi tui,] id est, non nimis appetas inquirere conscientiam proximi tui.

**y.** Ne quando satiatus,] id est, nimia inquisitione tua fatigatus.

**z.** Oderit te,] propter improbitatem inquisitionis tuae. *Eccle. 21. d.* Pes fatui facilis in domum proximi sui.

**b.** Iaculum, & gladius, & sagitta acuta, &c.] *Psal. 56.* Lingua eorum gladius acutus. *Jerem. 9. b.* Sagitta vulnerans lingua eorum. Tria dicit. Iaculum, gladius, & sagitta, quia omnis detractor, qui propriè falsus testis dicitur, uno iactu interficit, sicut dicit *Isidorus*, vt credo. Se, & illum, cui loquitur, & illum cui detrahit, cum ad illius notitiam peruerterit. Vel quia tres partes sunt detractio[nis], scilicet, falsi criminis impositio, veri mali diffamatio, & veri boni denigratio.

**Dens pæ**

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. X XV.

a Dens putridus] inutilis ad masticandum. b Et pes lassus,] impotens ad ambulandum, est ei, supple.  
 c Qui sperat super infideli in die angustia, quando deberet esse fidelis.  
 d Et ] talis, summittit pallium in die frigoris, quando maximè est necessarium, quæsi dicat, qui sperat in homine quem in fidelem inuenit in die angustia, dolet: sicut ille, qui esurit, & habet dentes putridos non potentes masticare, & sicut ille, qui lassus est, & vellet longe, qui pallium amittit, qui sperat contra proximum suum testimonium falsum. a Dens putridus, & b pes + lassus, c qui sperat super infideli in die angustia, d & amittit pallium in die frigoris. e Acetum in nitro, qui f cantat carmina & cordi + peruerso. b Sicut tinea vestimento, & vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi. Si i esurierit k inimicus tuus, l ciba illum; si m sile, qui pallium amittit, quando frigus inualeat. Et ideo dicitur Ier. 17. a. Maledictus, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, Hoc enim est inniti super arundinem. De quo dicit Jsa cap. 36. b. Super quem habes fiduciam, quia recessisti à me? Ecce confidis super baculum arundineum confractum istum super Aegyptum, cui si innixus fuerit homo, introibit in manum eius, & perforabit eam.  
 e Acetum in nitro, &c. ] Nitrum lapis est, & dicitur à Nitria prouincia, vbi nascitur. Ibi enim in æstate pluiae prolixiores tellurem infundunt, & nimius calor Solis aquas excoquit in petram sali, vel glacie simillimam; sed tamen nec salis saporem, nec glacie rigorem habet, verum iuxta naturam salis in calore durescit, & in aere nebuloso liqueficit. Hæc posita in aqua quasi calx viua crepitat & deperit, sed aquam habilem lauationi reddit. Vnde & indigena nitro utuntur ad laudum se. Vnde Ierem. 2. e. Si laueris te nitro, & multiplicaueris tibi herbam borith, id est, herbam fullonum, maculata eis iniquitate tua coram me, dicit Dominus. Est igitur sensus. [Acetum in nitro,] ponit vel infundit supple.  
 f Qui cantat carmina,] sacri eloquij, vel suavis corectionis. g Cordi peruerso] id est, peritus auerso, cui peruersè laporat res, quia sicut nitrum aspersum aceto crepitat, ita cor peruersum aqua Sapientia salutaris aspersum, vel quantumcumque suavi corectione tactum, ebullit irascendo, & crepitat murmurando. Et hoc est, quod dicit Ier. 26. b. Domine, in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis.  
 h Sicut tinea vestimento, &c.] Tinea de vestimento nascitur & vermis de ligno, & in id prius conuertit dentes ad lacerandum & conterendum, vnde teredo vocatur. Sic tristitia saeculi velut vermis, aut tinea nequos, & carnes spirituales, id est, vires naturales corredit; gratias vero virtutes, quæ sunt vestimenta animæ, omnino consumit. Vnde sup. 17. d. Spiritus tristis exsiccatur ossa. 2. Cor. 7. c. Tristitia saeculi mortem operatur.  
 i Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, &c.] Et intelligitur hoc tam de corporali, quam de spirituali alimento. Hoc est, quod præcipitur Lest. 19. d. Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publicè argue eum. Mat. 5. g. Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos.  
 q Congregabis enim,] sic faciendo.  
 p Prunas super caput eius,] id est, beneficia ex fornace amoris procedentia, quæ calefaciunt cor, & inflammant ad dilectionem.

Mysticæ

i Si esurierit,] cibum sacræ eruditionis, vel panem poenitentia. Inimicus tuus,] id est, peccator quilibet.  
 t Ciba illum] pane doctrinæ. m Si sitierit,] id est, consilio indiquerit.  
 n Da ei aquam,] Sapientia salutaris.  
 o Bibere] ad refrigerationem, & extinctionem sitis suæ.  
 p Prunas enim,] id est, ardorem charitatis, vel prunas sacrorum eloquiorum, quæ sunt carbones desolatoriij. Congregabis super caput eius,] id est, super cor ad inflammandum ipsum. Nam verba Domini ignis ardens sunt, vt dicitur Ierem. 23. f. Et Iust. 148. Grando & carbones ignis. Ita est exhortatio Salomonis. Sed omnia haec spiritualiter præcepta sunt in lege & in Euangeliō: Quid igitur si proximus aliquis indiget verbo, vel consilio tuo, nunquid vendes ei, nunquid non hoc peccatum est, ac si fame morienti venderes cleemosynam, cui dare teneris?  
 r Ventus Aquilo dissipat pluias. ] Constringit enim nubes,

vt non resoluantur in pluias. Eccles. 43. c. Frigidus ventus Aquilo fluit, & gelavit crystallus ab aqua.  
 s Et facies tristis linguam detrahentem,] dissipat. Nam si hilari vultu audiat quis detrahentem, dat illi somitem detrahendi; si verò tristem se ostendat, finem dat detractionis: quia nemo inuitotierit, n da ei aquam & bibere. p Prunas enim q congregabis super caput eius, & Dominus reddet + tibi. r Ventus Aquilo dissipat pluias, & facies tristis linguam detrahentem. t Melius est sedere in angulo domatis, quam cum muliere litigiosa, & in domo communis. u Aqua frigida animæ sitienti, x & nuncius y bonus de terra longinqua auditore libenter refert. vt Jeron. dicit. Et si non esset auditor, non esset detractor. Vnde sup. 24. c. Cum detractionibus ne commisearis, quoniam reperente consurget perditio eorum, & ruinam vtriusque, id est, auditoris, & detractoris quis nouit, quam subita, quam inopinata sit: quasi dicat, nullus. Obturandæ igitur sunt aures, ne audiant sanguinem. Vnde Ecc. 28. d. Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam. Ostensio tristis, vultus spina est, qua pungitur lingua detractoris, vt taceat: alterno vultus altera spina est, sed obtusio, & redargutio eius, est amputatio linguae eius, vt omnino mutus fiat. v. in. 18. b. legitur, quod Petrus Pastor Ecclesiæ amputauit auriculam dextram Malcho, qui interpretatur ex consilijs, quia qui consulte se vult regere, oportet vt iuxta consilium Petri habeat au rem amputatam, vt omnino surdus sit, ne audiat detractiones. Mysticæ. r Ventus Aquilo ] Diabolus est. De quo Ier. 1. c. Mysticæ. Ab Aquilone panderur omne malum. Hic prout potest, nititur dissipare pluias doctrinæ, & prædicationis. Scit enim, quod sine his sterilis est terra. Et cum prophetia cessauerit, dissipabitur populus. inf. 29. c.  
 z Melius est sedere in angulo domatis: quam cum muliere litigiosa, & in domo communis. ] Dama est excelsus, & secretus locus in domo, vt est solarium prope tectum domus. Vnde Att. 10. b. vbi dicitur, quod Petrus ascendit ad superiora domus ad orationem, Græcus ponit pro superioribus, doma. Ad litteram igitur verum est, quod melius est in domate domus habitare solum, & sustinere perstillationes teotorum ex pluvia cadente super eam, quam sustinere litigium mulieris. Vnde inf. 27. c. Tecta perstillationia in die frigoris, & litigiosa mulier comparantur.  
 Mysticæ, & moraliter expostum est hoc. sup. 21. b. vbi eadem ponitur auctoritas.  
 w Aqua frigida animæ sitienti, ] id est, homini sitienti grata est, supple, sic.  
 x Et nuncius bonus,] id est, bona nuncians, veniens.  
 y De terra longinqua,] gratus est.  
 Mysticæ. u Aqua frigida,] est gratia, vel doctrina Sapientia salutaris, quæ mundat fordes vitorum, & refrigerat æstum concupiscentiarum carnalium, & sitim avaritiae extinguit. Vnde Ioh. 4. b. Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. De qua dicitur Eccles. 15. a. Cibauit illum pane vita, & intellectus, & aqua Sapientia salutaris potauit illum. Hæc aqua dulcis, & suavis est animæ sanctæ sitienti salutem, sicut illa, de qua dicit Psal. 41. Sicut cœrui desiderat ad fontes aquarum; ita desiderat anima mea ad te, Deus.  
 x Nuncius bonus ] bonus est Prædictor bonos rumores nuncians.  
 y De terra longinqua,] id est, de cœlesti patria, determinans, & distinguens ad excitandum desiderium, quam amœna, quam fertilis sit illa terra: quam bonum, & quam iucundum sit habitare in ea, quales sint vrbes, & quales sunt habitatores, & quis Dominus terræ, quam pius, quam largus, quam mansuetus, quam munificus. Vnde Num. 13. d. dicunt exploratores Moysi, & toti populo. Venimus in terram, ad quam misisti nos, qua reuera fluit lacte & melle, vt ex his fructibus cognosci potest, s. malogranatis, ficibus, & vuis, sed cultores fortissimos habet, & vrbes grandes, atque muratas. Item Iudic. cap. 18. c. dicunt quinque viri, quos miserat tribus Dan ad quærendam possessionem, vt habitaret in ea. Vidimus terram valde opulentam, & vberem: nolite negligere, nolite cessare, eamus, & possideamus eam, nullus erit labor, introibimus ad securos in regionem latissimam, tradetq; nobis Dominus locum, in quo nullius rei est penuria eorum, quæ gignuntur in terra. Simile habes Deut. 8. b. Fons turbatus

# Liber Proverbiorum.

# Cap. XXVI. 57

*a* Fons turbatus pede, & vena corrupta, iustus cadens coram impio ] quod dicitur ad literam propter insultationes malorum, qui insultant iustis cadentibus etiam leui casu. Vnde *z. Reg. 1. d.* de morte Saul, & Ionath<sup>as</sup> dixit David. Nolite annunciat<sup>e</sup>re in Geth, neque annuncietis in compitis Ascalonis, ne forte letentur filii Philistium, ne exultent filii incircumcisorum.

*Mysticē.* *a* Fons] *Ecc. 3.c.* doctrina est. *sup. 5.c.* at. t deriuuntur fontes tui foras [Fons turbatus pede] est doctrina, cum carnali voluptate, & mundano amore. Carnalibus enim voluptas lutum est, mundanus amor puluis est, vnde cūm pes affectus immiscetur huic doctrinæ, turbat fontem, & aquam, quam claram repererat à Doctore, vel Deo, turbatam, & turbidam propinat aliis. Et

ideō vt nemo libenter bibt aquam turbidam, & limosam, cūm inuenit claram, ita nemo libenter audit doctrinam talium. De hoc dicit *Exch. 34. e.* Nonne satis erat vobis pascua bona depasci? insuper & reliquias pascuarum vestiarum conculcastis pedibus vestris, & cūm limpidissimam aquam biberetis, reliquam pedibus vestris turbabatis, & oves meæ his, quæ pedibus vestris concutata fuerant, pascebantur: & quæ pedes vestri turbauerant, hæc bibeant. Propterea hæc dicit Dominus Deus ad vos. Ecce ego ipse iudico inter pecus pingue, & macilentum. *b* Vena ] Prædicator est. Vnde *sup. 10. b.* Vena vita os iusti. *b* Vena corrupta ] est Prædicator corruptus in fide, vel in moribus. Et hæc est vena mortis. De qua *Ore 13. d.* Adducet Dominus vrentem ventum de deserto ascendentem, & siccabit venas eius, & desolabit fontem eius. Signanter autem dicitur.

*c* Iustus cadens coram impio. ] id est, Diabolo, vel detractore, est (fons turbatus, & vena corrupta) quia sicut ex fonte turbato emanat riuiulus turbidus, & ex vena corrupta sanguis, vel spiritus corruptus, ita casus iusti Diabolo, vel detractore procurante multis est occasio corruptionis.

*d* Sicut qui mel comedit multum, non est ei bonum ] quia inflatiuum est. *e* Sic qui scrutator est maiestatis, opprimeatur à gloria ] quia sicut nimia claritas lucis obtundit visum; sic nimia perscrutatio maiestatis, & secretorum Dei obcecat intellectum. Ideo dicitur *Rom. 12. a.* Non plus sapere, quā opertet, &c. *Ecc. 3. c.* Altiora te ne quāsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Et sicut mel dulce est, dum gustatur, sed si nimis sumatur, inflat, & necat; ita inquisitio diuinæ maiestatis, & cœlestium secretorum delectabilis est; sed si nimia est, necat per errorem, aut inflat per elationem. *i. Corin. 8. a.* Scientia inflat, charitas autem redificat.

*f* Sicut vrbis patens, & absque murorum ambitu; ita vir, qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum] Ad literam, ad modestiam loquendi, & docend<sup>t</sup> inuitat hic Salomon. Sicut enim nimia perscrutatio in discendo reprehensibilis est; ita immoderata locutio in docendo odibilis est, vel contra vitium loquacitatis dicitur hoc. Silentium enim munitionis ciuitatis est animæ. Vnde *Isai. 30. d.* In silentio, & spe erit fortitudo vestra. Destructio huius manitionis loquacitas est. Vnde *Gloss.* Si murum silenij non habet, patet iniuncti iaculis ciuitas mentis; & cūm se per verba extra sermonem iacit, apertæ se aduersario ostendit: quā tanto ille sine labore superat, quanto & ipsa, quæ vincitur, copia semetipsam per multiloquium pugnat. Nimis enim difficile est, vel impossibile multa loqui sine peccato. *supra 10. c.* In multiloquio non deerit peccatum; qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est.

## EXPOSITIO (A.P. XXVI.)

*a* Vomodo nix æstate, & pluviæ. ] Duo sunt, quæ frumentum prædicationis impediunt. Imperitia prædicatoris, & persecutio infidelis. Et ista duo comparat Salomon in hac parabola, afferens non minus lædi Ecclesiam Dei, si indocto cathedra docēndi tribuatur, quam persecutione infidelium, ut probauit calamitas Arrianæ tempestatis. Nomine niuis, & pluviæ, persecutionis tempestas accipitur. Nomine æstatis, præsens tempus; in quo seges, siue messis Ecclesie maturatur, & colligitur in horrea Domini recondenda. Vnde *Apocal. 14. d.* Mitte falcam tuam, & mete, quia vénit hora, ut metatur; quoniam maturauit messis terræ. *Joan. 4. c.* Leuate oculos vestros, & videte regiones, quia albi sunt iam ad messem. *Iust. 10. a.* Messis quidem multa; operarij verò pauci. Dicit ergo.

*g* Quomodo, id est sicut. *b* Nix æstate, & pluviæ in messe; sic indecens est stulto gloria, id est, imperito Doctori cathedra, siue promoto, id est, sicut nix indecens est in æstate, & pluviæ in messe; ita dignitas imperito homini. Nomine etiam niuis, & pluviæ persecutio infidelium accipitur, qui dupliciter impugnant Ecclesiam, corrumpere molientes mores, & fidem. Nix, vel pluviæ collectionem messis impedit, & persecutio infidelium fructum prædicationis in multis extinguit. Indocti promotio vtroque peior est, quia etsi nix, vel pluviæ impediat messem colligendam, collectæ tamen non nocet, & præterea refrigerium præstat contra ardorem caloris. Similiter persecutio infidelium etsi noceat infirmis, tamen probat patientes, ut fornax aurum. Sed cathedra, vel promoto stulti ita nocet omnibus, etiam sibi, quod nulli prodest; id est stulti promotionem vocat errorem Salomon. *Ecc. 10. b.* Est malum, quod vidi sub Sole, & quasi per errorem egrediens à facie Principis, positum stultum in dignitate sublimi.

*i* Nam sicut, &c.] In hac parabola comparat verba aibis, quia per æera, sicut aues transvolant usque ad audientem ab ore loquentis. Sed in hoc est differentia, quia aues sæpe resident, ubi nulla est vtilitas, nulla necessitas; verba vero dispersa semel in ventum, non euaneantur, sed cuncta in auctorem suum reuertuntur; quia vel bene prolata iuuant eum, vel male prolata grauant. Vnde Dominus *Matt. 12. c.* Dico vobis, quod de omni verbo otioso, quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicij. Et hoc est: [Sicut aues, &c.] Hæc dictio, [Nam] non superfluit, sed est ostensiva, quare stulti gloria indecens est, quia talis maledictus est, sed tamen non impunè.

*j* Nam sicut aues ad alta transvolans.] *Beda* dicit [aliz.]

*k* Et passer quolibet vadens, id est, huc & illuc volitans.

*l* Sic maledictum] supple, transvolat per æera usque ad audientem. Sed [maledictum frustra] id est, sine causa.

*m* Prolatum in quæpiam superueniet, id est, in proferentem desuper redibit. *Sap. 1. c.* A detractione parcite linguae, quia sermo obscurus in vacuum non ibit. *Ecclæsiast. 27. d.* Qui in altum mittit lapidem, super caput eius cadet. Non autem sine causa dicit: [maledictum frustra prolatum.] Est enim maledictum iuxta diuinam iustitiam prolatum, ut est illud: Pecunia tua tecum fit in perditionem: *Autor. 8. d.* Et anathema Ecclesie, de quo dictum est Petro: Quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in celis *Matt. 16. c.*

*n* Flagellum equo.] supple congruit, vel debetur, maximè restitu, vel umbratico, vel cespitanti.

*o* Et chamus asino] similiter congruit, vel debetur, propter lasciviam, propter luxuriam, propter gulam.

*p* Et virga] id est, disciplina.

*q* In dorso imprudentium, ] qui nesciunt estimare res, secundum valorem suum. Vnde *supra 10. b.* Virga in dorso eius, qui indiget in corde. Virgam in dorso dicuntur habere imprudentes triplici ratione. Prima, quia non vident se flagellari, cum spiritualiter flagellantur, quod figuratum est in hoc, quod Dominus velata facie colaphizatus est à Iudeis. Secunda, quia flagellum æternæ damnationis manet eos, vnde reprobi semper in Scriptura dicuntur percuti in posteriora. Tertia, quia sola flagella corporis reputant esse flagella. Equo & asino comparatur imprudens. Equo quidem, propter fortitudinem carnis; asino, propter stultitiam mentis. De hoc *Ecclæsiast. 33. d.* Cibaria, & virga, & onus asino, painis, & disciplina, & opus seruo.

*r* Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam] loquenti, supple, id est, nihil respondeas, secundum *Gloss.* Vel sic.

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XXVI.

[Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam]. i. stulte. a Ne efficiaris ei similis.] stulte respondendo. Patientia: n. contra malitiam, & Sapientia contra stultitiam, pugnare debent Christiani. Vnde Ro. 12. d. Noli vinci à malo, sed vince in bono malū. s. p. 7. d. Sapientia non vincit malitia. b Responde stulto iuxta stultitiam suam]

B i. secundum quod  
exigit stultitia sua. a ne efficiaris ei similis. b Responde stulto iuxta stultitiam suam, se videatur]. i. vt recognoscens stultitiam suam corrigatur. Ad hoc. n. debet esse tota sollicitudo Doctorum, vt eorū responsio faciat stultos

agnoscere stultitiam suam, quia tunc facile corrigitur. Sed videtur Salomon sibi esse contrarius, quia prius dixit. [Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam.] & modò statim subdit [Responde stulto iuxta stultitiam suam.] Sed non est contrarius. Quidam. n. stulti sunt omnino incorrigibles, qui non recipiunt Sapientiam. His nullo modo respondentum est. Et quantum ad huiusmodi dicit [Ne respondeas stulto.] Vnde & Dominus Mat. 21. c. Principibus Sacerdotum querentibus: In qua potestate hoc facis? noluit respondere, sed quæsivit, Baptismus Ioannis vnde erat, è cœlo, an ex hominibus? Et respondentibus, nescimus; aut illis. Neque ego dico vobis, in qua potestate hæc facio. Neque etiam Herodi voluit respondere. Luc. 23. b. Neque Pilato. Matt. 27. b. Alij sunt stulti corrigibiles. Quorum duplex est differentia. Nam quidam corrigitur responsionis suauitate, alij sermonis auferitate. Vnde senec. Quædam virtus frangenda sunt, alia verò emendanda. Quoad huiusmodi, dicit Salomon. [Responde stulto iuxta stultitiam suam.] Vel non est contrarietas, quia hæc dictio [iuxta] æquiuocè sumitur, primò, norat similitudinem; secundò, exigentiam. Item non est contrarietas propter diuersos fines. Nam primò, dicit non esse respondentum stulto, ne, scilicet, peior efficiatur; vel videns se contemni, & indignum responsione, confundatur. Secundò, dicit stulto esse respondentum, vt eius t. stultitia reprimatur, & perbia. cognoscens suam stultitiam corrigitur.

d Claudius pedibus.] est, supple, infirmus ad opus exterius. e Et iniquitatem bibens] interiùs cogitando. f Qui mittit verba] prædicationis, vel doctrinæ sive instructionis. g Per nuncium stultum.] i. per hæreticum, vel malum, vel idiotam catholiceum. Scienter dico. Poterit .n. sapiens Prælaus mittere stultum, quem putat, & credit ex relatu multorum esse bonum, & sapientem: nec perdit gloriam Sapientia sive; qui autem scienter mittit stultum, claudus est pedibus & iniquitatem bibens i. bonorum operum exteriorum, & interiorum, si qua habet, vel-habuit, meritum amittit.

*Mysticè.* d Claudius pedibus, & iniquitatem bibens. ] est Dominus Iesus, quia iniquitatem, id est, poena in pro iniquitate nostra quasi aquam bibit. Vnde Job 43. a. Quis est vir, vt est lob, qui bibit subfannationem, quasi aquam. Claudius est] pedibus ] quia pedes eius, id est, Doctores, & Prædicatores, podagrici, & exoleati sunt adeò, vt super nihil durum valeat ambulare, id est vacillat Dominus, nec potest magnas dietas facere super regionem peccatorum. Vnde 2. Regum. 6. b. legitur, quod boues calcitrantes declinauerunt arcum Domini. Cladificant etiam isti pedes in prædicatione, vel in locutione fauorem querendo, vel odium declinando. Sultus nuncius est idiota Prælaus, qui sine litteris venit. Nam qui sacras literas nescit, nuncius, sine litteris venit. Has quidem literas bonus nuncius habet in pixide cordis sui, in quo debet esse depicta, vel potius celeste insculpta imago summī Pontificis, per imaginationem, habens, & sigillum pendens in litteris, id est patientiam, sive in opus doctrina. In hoc enim cognoscitur verus nuncius Christi, qui & doctrinæ opus, & operi patientiam adiungit. Talis nuncius fuit ille, qui dixit. Stigmata Iesu ingiter in corpore meo porto. Gal. vlt. d. Ideo quasi vero nuncio credebatur ei ab omnibus, quia & literas, & sigillum Domini sui in pixide insculpta eius imagine deferebat. Et hæc est ratio, quare hodie non creditur Doctribus, & Prædicatores, & Prædicatis, quia multi sine litteris veniunt, & qui literas habent, sigillum non habent, nec pixidem picturam.

b Quomodo pulchras frustra,] id est, inutiliter.

i Habet claudus tibias, sic indecens est in ore stultorum

parola, id est, doctrina, id est, sicut claudus pulchras tibias tantum ad decorum habet, & non ad usum, ita stulti habent parabolam ad honorem exteriùs, & non ad usum interiùs. Stultos dicit, non ignaros, sed qui bona sciunt, & dicunt, & non faciunt. Vnde recta est similitudo, quia sicut tibi vehiculum sunt corporis, ita

claudus tibias; sic indecens est in ore stultorum parola. Sicut & qui mittit lapidem in aceruum Mercurij, ita qui tribuit insipienti m honorem. n Quomodo si spina nascatur in manu temulenti, sic o parola in p ore stultorum. q Iudicium r determinat causas,

sicut tibi vehiculum sunt corporis; ita verbū doctrinæ vehiculum est cordis. Sic ergo pulchræ tibiz non decent claudum, quia eis non ambulat; sic nec stultum decet verbum doctrinæ, quia illo non ambulat in via mandatorum.

k Sic qui mittit lapidem in aceruum Mercurij,] id est, ad ædificandum templum Mercurio, sive idolo Mercurij.

l Ita qui tribuit insipienti,] id est, stulto, sive idiotæ cuilibet, vel hæretico.

m Honorem,] id est, officium docendi, vel prælationem; quasi dicas, qui insipienti, vel hæretico honorem prælationis, vel docendi tribuit, non minus delinquit, quam qui Deos gentium, vel delubra eorum cultu veneratur inani. Vel sic ad literam. Gentiles faciebant aceruum lapidum ad honorem Mercurij, & aliorum Deorum, sicut etiam apud nos faciunt peregrini, vbi primò vident monasterium, ad quod vadunt, ibi constituunt aceruum lapidum, & ponunt cruces, & dicitur mons gaudi. Dicit ergo Salomon, sicut illud apud gentiles idolatria est; ita apud nos idolatria est insipientem constituere in dignitate. Vnde Zach. 11. d. O pastor, & Idolum. Hoc est, quod prohibetur in lege: Leuit. 26. a. Non facietis vobis idolum, & sculptile, nec titulos erigeris, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra, vt adoretis eum: Quod est nobilem idiotam Prælatum constituere in Ecclesia, quod tamen hodie ferè vbiique fit: Vnde patet, quod proprie est finis mundi. Dicit enim Dominus Matth. 24. b. Cum videritis abominationem desolationis, qua dicta est à Daniel Propheta, stantem in loco sancto, qui legit, intelligat. Vel sic. Mercurius Deus est mercatorum, qui solent computare per lapillos, quibus si aliquis iaciat lapillum aliquem, tota computatio turbata est, & reincipienda; ita cum insipienti datur prælatio, vel officium docendi, totum turbatum est, & quasi nihil factum esset, iterum reincipendum est. Et hoc est: [sicut qui mittit lapidem in aceruum Mercurij] vbi computant mercatores, totum confundit, & turbat: [Ita qui tribuit insipienti honorem] prælationis, aut magisterij.

n Quomodo, si spina nascatur in manu temulenti,] id est, ebri temeto, id est, vinolenti.

o Sic parola] id est, verbum doctrinæ.

p In ore stultorum] qui nesciunt stimare res secundum valorem suum: qui bona dicunt, & mala faciunt: bene docent, & male vivunt. Et recta est similitudo. Sicut enim ebri spina, quam tenet in manu, seipsum, & alios pungit, & lacerat & non curat; ita stultus verbo doctrinæ suæ cum exemplo vita sua seipsum primò exulcerat, deinde alios, qui in eo scandalizantur, & non curat. Vel sicut ebri punitionem spinæ, quam tenet, non sentit; ita stultus ex sermone, quem prædicat, non compungitur. Vnde est velut æ sonans, aut cymbalum tinniens. 1. Cor. 13. a. Bonus verò Doctor, vel Præparator ex sermone, quem profert exteriùs in ore, compungitur interiùs in corde. Vnde Ezech 3. a. Liber deuoratus amicauit ventrem eius. Et ventrem Ioannis, similiter. Apocalip. 10. d. Verba enim Sapientum quasi stimuli, & quasi clavi in altum defixi: Ecclesiast. viii. d. Item 1. d. Qui addit scientiam, addit & dolorem. Vel spina in manu temulenti, & peccatum in t. opere Prædicantis: Iuxta illud Gen. 27. c. Vox quidem vox Iacob est, manus autem manus sunt Esau.

q Iudicium determinat causas,] & lites causalrum. Ad hoc enim instituta sunt iudicia. Deuter. 25. 2. Si

*Mysticè.* q Iudicium] generale futurum.

r Determinat,] id est, determinabit.

s Causas] omnium. Tunc enim portabit quilibet libellum causæ.

Moral. p Iudicium] disciplinæ r Determinat causas] quæ sunt inter carnem, & spiritum: Caro enim cōcupiscit aduersus spiritum

\* spiritum

**a** 21. a. Si fuerit causa inter aliquos , & interpellauerint iudices, quem iustum esse prospexerint, illi iustitiae palmam dabant, quem impium condemnabant impietatis. Modò vero iudices causas multiplicant, & protelant: & hoc vel propter cupiditatem propriam, vel propter Aduocatorum malitiam.

**a** Et qui imponit

stulto silentium, iras  
mitigat] id est, lites

**x. Pet.**

**x. d.**

**Mythol.**

**al. t**

**Secto.**

**Sup. 19.**

**al.**

**20.d.**

**21.**

**Moral.**

lum cause suz

apertum, & secun-  
dum quod in eo

erit scriptum, dabi-  
tur sententia diffini-

tiva, à qua non po-  
terit appellari. **Apoc.**

**Sup. 19.**

20.d. Vidi mortuos

magnos, & pusillos

stantes in conspectu

throni, & libri aperti sunt, & aliis liber apertus est, qui est vi-

ta, & indicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in libris

secundum opera ipsorum. Modò libri clausi sunt, nec appar-

ent cause, sed tunc aperientur, & apparebit, cuius causa fue-

xit iusta. Vnde **supr. 16.d.** Sortes mittuntur in sinum, sed à Do-

mino temperantur. Ibi expositionem quære.

**a** Et qui imponit stulto silentium] id est, hæretico, vel de-

tractor, aut Prædictori imperito. **b** Iras mitigat, quas ipsi

concitant in auditoribus suis. **Supr. 24. a.** Excelsa stulta Sa-

pientia, modò, in porta i. in iudicio non aperiet os suum.

\* spiritum, & spiritus aduersus carnem. **Gal. 5. c.** **a** Et qui

imponit stulto silentium] id est, carnali sensui, qui est Aduo-

catus carnis, vel Diabolo, qui est eius Consiliarius. **b** Iras

mitigat] i. rixas carnis, & spiritus; vel iras Domini, qui ira-

scitur de hoc, quod ancilla vult præesse Dominæ. Hoc est n.

illud malum, quod terra sustinere non potest, **infra 30.c.**

**c** Sicut canis, qui reuertitur ad vomitum suum ] quem gra-

vatus proiecerat.

**d** Sic imprudens.] id est, insipiens. **e** Qui iterat stultitiam

suam] id est, nequitiam suam, post confessionem, vel satisfa-

ctionem ad peccata præterita redeundo. Abominabile est, &

caninum vomitum suum manducare, hoc est, peccatum post

confessionem iterare. Quidam de peccato præterito cogitat, vo-

mitum suum in os resumit; qui in eo deleqtatur, masticat; qui

consentit, transglutit; qui facit, iam comedit. De huiusmodi

dicitur **2.Petr. 2.d.** Melius erat illis non cognoscere viam iu-

stitez, quam post agnitionem retrorsum conuersti ab eo, quod

illis traditum est sancto mandato. Cöttingit enim eis illud ve-

ri prouerbij. Canis reuersus ad vomitum suum, & sus lota in

volutabro luti. **f** Vidisti hominem sapientem sibi videri, ma-

gis illo spem habebit insipiens.] id est, si videris aliquem, qui

sibi videtur sapiēs esse, maiorem spem habe de illo, qui se in-

sipictem reputat. **i** Cor. 3. d. Si quis videtur inter vos sapientem

esse in hoc seculo, stultus fiat, ut sit sapiens. **Ezechiel. 28.e.** Per-

didisti omnem Sapientiam tuam in decore tuo, id est, in hoc

quod decorum te esse in Sapientia reputabas. Nihil pernitio-

nus est, quam sapientem se reputare. Hæc est mors, & necatio

humilitatis, quæ est custos omnium virtutum, & restitutrix

omnium bonorum. Nam humilitas de tepiditate aliorum vir-

utum imflammescit, de paupertate ditescit, de defectu abun-

dat, de lucre gaudet, de morte reuiuscit. Ideo dicitur Rom.

12.d. Nolite esse prudentes apud vosmetipos. Nam vobis,

qui sapientes sitis in oculis vestris. **1.f. 5.e.**

**g** Dicit piger ] ad omne bonum, cogitans viam iustitiae in-

choare. **b** Leo, id est, Diabolus insidians, & rugiens, quæ-

rens quem deuoret. **i** Est in via] iustitia. **k** Leæna in itineri-

bus] quibus incedunt lucti, id est, mala delectatio, & proximo-

rum detractio, & ita retardatur à bono. **Sup. 15.c.** Iter pi-

grorum quasi sepes spinarum. **Et. 22.b.** Dicit piger, leo est fo-

ris, in medio platzarum occidentus sum, quasi dicat, piger,

ego bene vellem facere penitentiam, sed timeo Diaboli ver-

sutias, & carnis molestias, & mundi insultationes. Contra

quos dicitur **Ecclesiastes 11.b.** Qui obseruat ventum, non se-

minat; & qui considerat nubes, nunquam metet. Quis dicatur,

piger. **Sup. 15.c.** **Et. 22.b.** dictum est. Hoc autem dico, quod re-

uera piger est, qui in domo ruinosa habitat, & videns ruinam

præ pigritia hōi vult exire; videt ignem appositum vndique & non vult clamare, nec aquam proiecere, sed iacet in lecto. Domum ruinam dico mundum, carnem, lectum, diuitias, & delicias: ignem, vitia, vel tentationes: aquam, pænitentiam. **l** Sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo

suo, id est, sicut ostium in cardine versatur, satum, huc, & illuc murmurat, & tamen non exit à loco suo;

ita piger, id est, amator voluptatis in lectulo voluptatis mouetur, & murmurat in conscientia, & tamen nunquam exi: à peccatis, licet displaceat.

**Eccles. 33.a.** Præcordia fatui quasi axis

versatilis cogitato illius.

Abscondit piger ma-

nus sub ascella sua; & laborat, si ad os suum eas conuerterit.] Manus sub ascella abscondere, est ab opere cessare. Manum ad os conuertere est, quod quis docet, opere implere: Idem

**sup. 19.d.** Ibi quære expositionem.

**n** Sapientior sibi piger videtur, ] id est, homo carnalis dedi-

tus carni, & mundo.

**o** Septem viris loquentibus sententias] scripturarum, id est,

vniuersis Sanctis Doctoribus, & Prædictoribus, qui & verbo, & facto loquuntur sententias scripturarum. **Eccles. 10. a.**

In via stultus ambulans cum sit ipse insipiens, omnes stu-

tos estimat.

**p** Sicut apprehendit auribus canem, sic qui transit] vici sunt,

rixantes aliqui.

**q** Impatiens contumeliaz.

**r** Et commiscerit rixa alterius] volendo mitigare eos, vel

alterum iuuare, id est, sicut stultus est, qui canem per au-

res caput, quia prouocat ipsum ad iram, & latratus sibi exten-

sitas, cum prius esset in pace; ita qui impatiens est contu-

meliaz, stultus est, si rixantes velit mitigare: Audiet enim duræ

verba, quæ non poterit sustinere; & sicut canis incipiet latra-

re cum alijs. Ad literam ergo consilium Salomonis est, ut qui

impatiens est, rixantes fugiat; qui vero patiens est, potest eos

mitigare.

**f** Sicut noxius est, qui mittit lanceas, & sagittas in mortem, ]

id est, ad occidendum aliquem, siue occidat a quo, siue non.

**i** Ita vir, qui fraudulenter, ] id est, quasi per ludum

& Nocet amico suo] in rebus, vel in persona, vel in fama.

**x** Et cum fuerit deprehensus, dicit: ludens feci.] id est, lu-

dere volebam. **Supra 10. d.** Quasi per risum stultus opera-

re scelus. Ibi quære expositionem. **Abraham. 2. c.** Vix qui

potum dat amico suo mitens fel suum, & inebrians, ut aspi-

ciat nuditatem eius.

**y** Cum defecerint ligna, extinguetur ignis, & susurro

subtracto, iurgia conuiescant. **j** Sicut enim ligna materia, si-

ue cibus, sunt ignis; ita susurria, quæ maledictum reme-

morationem faciunt, fomenta sunt iurgiorum. Susurro au-

tem dicitur latens, siue astutus detractor, qui in praesentia

vngit, & in absentia pungit.

**Subtrahit ligna foco, si vis extinguere flammam:**

**Si motus carnis, otia, vina, dapes.**

**Leuitic. 19. c.** Non eris criminator, nec susurro in populis:

**Ecc. 21.d.** Susurro coinquinabit animam suam, & in omnibus

öditur.

**z** Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem; sic homo ira-

cundus suscitat rixas, ] id est, sicut carbones mortui additi ad

prunas viuas, & ligna addita ad ignem augent ipsum ignem;

sic homo iracundus auger, & suscitat rixas; qui patiens, ini-

gitat suscitas. Vel sicut carbones appositi ad prunas accen-

duntur de facilis, & ligna similiter ad ignem; sic iracundus ho-

mo facile accendit igne iracundia. **Ecclesiastic. 23.c.** Animæ

calida quasi ignis ardens non extinguetur, donec aliquid glu-

tiat; & homo nequam in ore carnis suæ, non desinet, donec

incendat ignem iracundia, & gehennæ.

**a** Verba susurronis, ] id est, bilinguis, litis, ac iurgiorum

incentoris.

**b** Quasi simplicia. ] id est, amicabilia. **c** Et ipsæ

peruenient

# Liber Prouerbiorum.

perueniunt ad intima cordis). i.e. ex intimo corde procedunt, licet ioco videantur dicta. *Matt. 12. c.* Ex abundantia cordis os loquitur. *Vel.* [Perueniunt ad intima cordis.] Ieius, qui audit, vel cui detrahitur. Ut sagitta in capite, vel spina in pede, quæ extrahit, & quando putræscit ibi, putrefactare facit caput, vel pedem, ita contumeliam cor. *Sup. 18. b.*

*al. + vetr. D.* ma f cordis. a Quomodo si argento sordido ornare velis fictile, sic b labia tumentia c cum pessimo corde sociata. d Labijs suis e intelligitur inimicus, cum in corde tractauerit dolos. f Quando submiserit vocem suam g ne credideris ei, quoniam h septem nequitiæ sunt in i corde illius. k Qui operit odium fraudulenter, l reuelabitur malitia eius in concilio. m Qui fudit foueam, incidet in eam: n & qui voluit lapidem, reuertetur ad eum. o Lingua fallax, p non amat veritatem, sicut vas fictile, sive terreum operiri argento sordido, id est, scoria, argenti, turpe & indecens est; sic eloquentia doctrinæ cordi pessimo sociata. Vasa Ecclesiæ dicuntur Doctores, & Prædicatores, qui bus Dominus potat totam Ecclesiam vino lætitiae spiritualis, & virgines germinante. Hæc vasa deberent esse aurea per Sapientiam, & argentea per eloquentiam, & munda per vitam. Sed heu ferè omnia sunt teste, per avaritiam, aut luxuriam. *Iere. 6. c.* A minori usq; ad maiorem omnes avaritiae student, a Propheta usque ad Sacerdotem cuncti faciunt dolum. Et hoc est, quod deplorat Propheta. *Thren. 4. a.* Filij Sion incliti, & amicti auro primo, quomodo reputati sunt in vasa teste, opus manuum figuli, id est, Diaboli. d Labijs suis] id est, verbis suis. e Intelligitur inimicus, cum in corde tractauerit dolos] id est, ut dolos quasi per ludum, vel sub specie boni noceat, sicut Ioab, qui de osculans Amasan interfecit. *2. Reg. 20. c.* Quia non potest diu latere ignis sub cinere, quin fumum, vel flammarum evaporet; sic nec odium in corde. *Ecc. 22.* Ante ignem camini vapor, & fumus ignis inaltatur..

*Mythic.* Mysticè, [Inimicus] est hæreticus, qui labijs, id est, sermonibus suis intelligitur, cum errores impietatis admiscet catholicæ veritati.

*Moraliter.* Moraliter, [Inimicus] est mundus, vel caro, uterque labijs suis intelligitur. Nam utrumque loquela sua manifestum facit. Loquela mundi est concupiscentia oculorum. i. ambitio dignitatum, & cupiditas diuinarum. Loquela carnis, est appetitus gulæ, & ardor luxuriae. Mundus dicit. Quemcunque osculatus fuerit dignitatum, vel diuinarum osculo, ipse est: tenete eum, o vos diuitiae, & dignitates, & crucifigite. *Mattb. 26. e.* Caro vero dicit. Comedamus, & bibamus, cras enim moriemur. *Isa. 22. d.* Haec duæ loquæ mundi, scilicet, & carnis, sunt duæ filiæ sanguisugæ, de quibus dicitur *infra* 30. b. Sanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes, affer, affer. De hoc inimico adhuc subdit Salomon. f Quando submiserit, vocem suam] molliendo ipsam, cum ipsa sit iaculum. g Ne credideris ei] quia est, qui se nequiter, humiliat, & interiora eius plena sunt dolo, *Ecc. 19. d.* Quare autem non sit ei credendum, subdit. h Quoniam septem nequitiæ], i. omnes. i. Sunt in corde illius] ut in proprio domicilio. Hi sunt septem spiritus nequiores. De quibus. *Mattb. 12. d.* Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens requiem, & non inuenit. Quippe Behemoth habitat in locis humeribus *Job. 40. c.* Tunc dicit. Reuertar in domum meam, unde exiui; & veniens inuenit & assumit septem alios spiritus secum nequiores se, & intrantes habitant ibi, & sunt nouissima hominis illius peiora prioribus. k Qui operit odium fraudulenter], i. per silentium confessionis, vel velo simulationis. l Reuelabitur malitia eius in consilio] generali extremæ examinationis. *Mattb. 10. c.* Nihil opertum, quod non reueletur; & nihil occultum, quod non sciatur. m Qui fudit foueam, incidet in eam], i. qui tendit alij laqueos peccatorum, primò capietur in eis. Nemo enim prius nocet alij, quam sibi ipsi. n Et qui votuit lapidem, reuertetur ad eum. j. i. qui iaculum maledictionis, aut detractionis iacit in aliquem, pro eo punietur. *Ecc. 27. d.* Qui in altum mittit lapidem, super caput eius cadet. o Lingua fallax, scilicet, hæretici, hypocritæ, adulatores, detractoris, falsi testis. p Non amat veritatem doctrinæ,

# Cap. XXVII.

iustitiae, vita. Hæreticus impugnat primam, scilicet, doctrinam fidei, hypocrita secundam, i. veritatem iustitiae, cuius speciem tamen habet, & re ipsa caret. Adulator, & detractor tertiam i. vitam impugnat iaculis detractionis, & sagittis adulatioonis superficialiter mellitis, sed interius toxicatis. Ideò dicit *Psal.*

11. Saluum me fac, tem, & q os lubricum r operatur Domine, quoniā deficit Sanctus, quoniam diminuta sunt veritates à filijs hominum. *Osee 4. a.* Nō est veritas, & nō est scientia Dei in terra. *A. Ecc. 22. b.*

q. Et os lubricum, j. i. os incircunscriptum, & facile ad loquendum. r Operatur ruinas] sibi, & alijs. Lingua enim modicum mebrum est, & magna exaltat. Et lingua ignoris est, vniuersitas habet, spiritus. *al. + correptio.*

iniquitatis; *Jac. 3. a.* Ideò dicit *Eccles. 22. d.* Quis dabit ori meo custodiæ, & super labia signaculum certum, ut non cadam in ipsis, & lingua mea perdat me?

## EXPOSITIO CAP. XXVII.

f. E glorieris in crastinum,] id est, de futuro quasi secundus, Ignorans quid superuentura pariat dies:] Nam vt dicit *Beda*: Si hodie seruis Domino, qualis esse in futurum possis, aut quomodo vitam finiturus sis præuidere non vales? Vnde *Ecc. 9. a.* Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei, & tamen nescit homo utrum amore, an odio dignus sit sed omnia in futurum seruantur incerta. Quod fit, ut semper sibi timeat homo: Sicut *Job. 31. c.* Semper quasi timentes fluctus super me Deum timui, & pondus eius ferre non potui. Hoc est, quod dicitur *3. Reg. 20. b.* Non glorietur accinctus quem, ut discinctus; quia.

Dum poteris vinciri, non debes dicere, vici.  
u Laudet te alienus, & non os tuum; extraneus, & non labia tua.] Contra vitium iæstantiæ dicitur hoc. Ali quando autem viri spirituales possunt opera sua commendare duplice de causa. Primò, ut Deus glorificetur in eis, & proximus edificetur. Vnde *2. Cor. 11. b.* Existimo me nihil minus fecisse à magnis Apostolis: Nam et si imperitus sermone, sed non scientia. Secundò, ad sui consolationem, & spei reuelationem potest homo laudare se coram Deo. Vnde *Isa. 38. a.* dicit Ezchias: Obsecro, Domine, memento quæso, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum est, in oculis tuis fecerim. x Graue est saxum, & onerosa arena; sed ira stulti utrumque grauior, id est, plus grauatur sapiens irâ stulti, quam onere saxy, vel arenæ. *Ecc. 22. b.* Super plumbum quid grauabitur; & quod illi aliud nomen quæfatuus? Arenam, & salem, & massam ferri facilius est ferre, quam hominem imprudentem, & fatuum, & impium.

*Mythic.* Mysticè. Saxum est peccatum mortale, arena multitudo venialium. Vnde sensus est: Graue est deprimenti uno mortali peccato, vel multitudo venialium onerari.  
y Sed ira stulti utrumque grauior] id est, ira per vitium, quæ omnino extinguit oculum mentis, ne possit discernere verum. Est autem ira per zelum, quæ ad tempus turbat oculum rationis, ut postea limpidius videat. Hæc est ira iusti. Et de hac dicitur *Ecc. 7. a.* Melior est ira risu, quia per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis. Ira vero stulti mox, ut canduerit, viscera pietatis amittit, & laxat frœna furoris. Vnde sequitur. z Ira] stulti, scilicet, a Non habet misericordiam, quia est inquisitor vindictæ. b Nec erumpens furor] qui totam malitiam cogit effundere, habet misericordiam. c Et] ideò [impetum concitati spiritus ferre quis poterit?] quasi dicat nullus, nisi virtute Dei.

*Moraliter.* x Graue saxum,] est labor, sive pondus in iunctæ administrationis: Arena onerosa est molestiarum, ac sollicitudinum multitudo, sed super his plus grauatur furor, & ira mali Prælati. d Melior est manifesta correctio]. Domini, vel Prælati, qui flagellat omnem filium, quem recipit: *Supra* 3. b. Et *Hebr. 12. b.* e Quam amor absconditus,] qui per opera non ostenditur. Correctio enim signum est paternæ

*est paternæ dilectionis. Amor verò absconditus, vel illicitus est signum odij; quia qui malè agit, odit lucē. Ioh. 3. c. vel inutilis est, & nihil prodest. Nam probatio dilectionis exhibito est operis, dicit Gre. a Meliora sunt vulnera diligentis.] 1. vti-  
liores sunt correctiones; siue verbera Dei, vel Prælati, quæ  
sunt ex amore.*

*b Quād fraudulen-  
ta odientis oscula] i. quam Diaboli bla-  
dimenta, quæ sunt  
ex fraude: Diabolus  
enim erroribus ho-  
minum fauet, ut ad  
grauiora trahat;  
Deus, vel Prælaus  
verberat errantes,  
ut præterita corri-  
gant, & futura ca-  
ueant. Vnde & Do-  
minus Paulum fla-  
gello conuerit Act.*

*9. a. Ioab Amasan osculo interfecit. 2. Reg. 20. c. Et Iudas  
osculo Dominum prodidit. Luc. 22. c. e Anima saturata ] di-  
uitiis, & delitiis saceruli, quæ sunt siliquæ porcorum, quæ po-  
tiū inflant, quam satiant. d Calcabit fauum] i. dulcedinem  
caelstis patriæ, vel sacra Scripturæ, sicut porcus conculcat  
margaritas, & stercoribus delectatur. His dicitur Luc. 6. d.  
Vt vobis, qui saturati estis, quia esuriens æternaliter, quando  
famelici, & pauperes saturabuntur epulis æternæ iucun-  
ditatis. Ia. 65. c. Serui mei comedent; & vos esuriens: ser-  
ui mei bibent, & vos sitiens. e Anima ] verò [esuriens] iu-  
stitiam. f Et amarum ] i. aduersa saceruli, tentationes Diaboli,  
molestias carnis, & etiam ipsam mortem. g Pro dulci] obti-  
pendo, i. pro beatitudine habenda. h Sumet] spontaneè. Vel.  
g Pro dulci] pro Christo, qui dulcis est gustantibus ipsum.  
Vnde Ps. 33. Gustate, & videte, quoniam suavis est Dominus.  
Et Ps. 24. dulcis, & rectus Dominus, propter hoc legem da-  
bit delinquentibus in via. Vel. g Pro dulci sumet] i. tanquam  
dulce. Sancti n. qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, non solum  
patienter, non solum libenter, sed & gaudenter, pro Christo  
tribulationes patiuntur. Deut. 33. c. Lætare Zabulon in exitu  
tuo, & Isachar in tabernaculis tuis, populos vocabant ad mó-  
tem: ibi immolabunt victimas iustitiae, qui inundationes ma-  
ris quasi lac fugent, & thesauros absconditos arenarum. Za-  
bulon interpretatur habitaculi substantia, vel habitaculum  
fortitudinis, vel pulchritudinis. Isachar, qui est memor, vel  
Dominum memorans, seu vir mercedis, aut est merces mea.  
i Sicut avis transmigrans de nido suo] relinquens oua, vel pul-  
los suos, & raptui exponens. k Sic vir, qui relinquuit locum  
suum] i. bonum incepsum, vel bonum propositum, quicquid  
boni fecerat raptui Dæmonum exponit. Vnde Eccl. 16. a. Si  
spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locū tuum  
ne dimiseris, i. si tentatio Diaboli tibi institerit, à bono in-  
cepto ne desistas. Ad hoc n. tentat Diabolus, ut vel ad ma-  
lum trahat, vel à bono retrahat. Vel sic. l Sicut avis transmi-  
grans de nido suo, ] oua, vel pullos suos exponit raptui. k Sic  
vir, qui relinquuit locū suū] i. Ecclesiā, vel præbendā suā, non  
curans de subditis suis, si à Dæmonibus rapiantur. Similiter  
Struthioni, de quo Iob 39. b. Derelinquit oua sua in terra, &  
obliuiscitur, quod pes conculcat ea, ut bestia agri conterat,  
duratur ad filios suos, quasi non sint sui. Vel locus cuiuslibet  
est munditia conscientia, vel labor pénitentia, vel claustrum  
aut quilibet status bonus, quem qui reliquerit t transiens ad  
molliorum, periculis multis se exponit, ad modum auiculæ  
transmigrantis de nido suo. Ideo dicitur Apoc. 3. c. tene, quod  
habes, ut neqno accipiat coronam tuam. i. cor. 7. d. Vnusquisq;  
in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Quod omni-  
bus modis Diabolus procurat etiam sub specie boni. Vnde  
Ps. 10. In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ  
transmigra in montem, sicut passer: Ia. 16. a. Sicut avis fu-  
giens, & pulli de nido auolantes, sic erunt filii Moab in trâ-  
scens Arnon, quod interpretatur arca moeroris, vel maledi-  
ctio. l Vnguento, & variis odoribus delectatur cor; & bonis  
amicis consiliis anima dulcoratur] i. sicut delectatio est in un-  
guento, & variis odoribus pigmentorum; sic in bonis consiliis  
ap. ier. 17. c. i. in sacrâ eloquâ, vbi consilia Dei, & Sancto-  
rum continentur, quæ dum simplicibus exponuntur à Docto-  
ribus quasi aromata redolentia conteruntur. Sermo quidem  
prædicationis ex multis sententiis, quasi ex multis speciebus*

Hugonis (ard. Tom. 111.

aroromaticis confessus est. Quot sunt sententiae, tot sunt spe-  
cies, quædā dulces sunt, quæ misericordiam continent: quæ-  
dam amaræ, quæ iustitiam nunciant. Sed omnes medicinales  
sunt, quia illis tumores spirituales, fracturæ, & vlcera curan-  
tur. Vnde ap. 16. b. Neque herba, neque malagmia sanavit eos,  
sed tuus sermo, Domine, qui sanat omnia. Horū vnguentorū  
fragrantiam, & virtutem senserant adolescentes, cum dice-  
bant Can. 1. a. Curremus in odorem vnguentorum tuorum.  
Vnguentarius hæc vnguenta conficiens Christus est. Eccl. 38. a.  
Vnguentarius faciet pigmenta suavitatis, & vñctiones confi-  
cet sanitatis. Apothecarij, siue vnguentorum, & aromatum  
venditores, sunt Doctores & Prædicatores, qui hæc aromata,  
& vnguenta debent habere in apothecis suis, i. in cordibas  
suis: Sed dissipatæ sunt apothecæ, quoniam confusum est tri-  
ticum. Job. 1. d. Sunt autem inter cetera tria specialia vngue-  
ta, & Domino chariora Vnguentum, & contritionis, vnguen-  
tum deuotionis, & vnguento pietatis. Primū habet amari-  
tudinem, quia fit de speciebus amarissimis, i. de peccatis, & de  
commisiss, & omissis. Secundum habet suavitatem, quia de  
speciebus suauissimis est confessum, i. de omnibus beneficiis  
Iesu Christi. Tertium vile videtur, quia de speciebus vilissi-  
mis est confessum, i. de omnibus miseriis, & defactibus proximo-  
rum. Primo vnguento pedes Domini inunguntur, vbi fit  
remissio peccatorum. Luc. 7. g. Oleo caput meum non vñxi-  
sti: hæc autem vnguento vñxit pedes meos, propter quod di-  
co tibi, dimituntur ei peccata multa. Secundo caput Christi  
inungitur, cum de beneficiis suis ei gratia referuntur. Si quia  
dem caput Christi Deus. i. C. 11. a. Tertio totu corpus Christi  
inungitur. Hoc triplex vnguentum, legitimus in Euangeliō  
figuratum. De primo dicitur Luc. 7. f. quod Maria vt cognovit,  
quod Iesus accubuisse in domo Pharisæi, attulit alabastrum  
vnguenti, & stans retrò secus pedes eius lacrymis cepit riga-  
re pedes eius, & capillis capitum sui tergebat, & oculabatur  
pedes eius, & vnguento vñgebat. De secundo dicitur Mat.  
26. a. Cum esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi,  
accessit ad eum mulier habens alabastrum vnguenti pretiosi,  
& effudit super caput ipsius recumbentis. De tertio dicitur  
Joh. 19. g. Venit Joseph, & tulit corpus Iesu: venit autem &  
Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primum ferens  
mixtuarum myrræ, & aloes quasi libras centum. Acceperunt  
ergo corpus Iesu, & ligauerunt eum linteis, & aromatis,  
sicut mos est Iudæis sepclire. Primum vnguentum pretiosum  
est; vnde & de quo dicitur Ps. 50. Cor contritum, & humiliatum,  
Deus non despicies. Secundum pretiosius est, quia &  
species chariores sunt, quibus conficitur. Vnde & de illo di-  
citur, Ps. 49. Sacrificium laudis honorificauit me. Tertium  
pretiosissimum est: De quo dicitur Can. 1. Vbera tua vino  
fragrantia vnguentis optimis. Sed dicit aliquis: Non habeo  
hæc vnguenta, quia nescio, vbi hæc species orientur. Sed dico  
tibi, primas inuenies in horto proprio, secundas in horto Do-  
mini, tertias in horto proximi. Primas species colligis, cum  
peccata tua meditando recolis. Illas conteris, cum de singu-  
lis dolendo gemis. Inde vnguentum conficias, cum lachrymas  
fundis. Secundas species colligis, cum Dei beneficia laudan-  
do recolis. Illas in puluerem conteris, cum sigillatum etiam  
minima recognoscis. Inde vnguentum conficias, cum de om-  
nibus gratias agis. Tertias species colligis, cum miserias pro-  
ximi meditaris. Eas conteris, cum singulis corde compate-  
ris. Inde vnguentum conficias, cum effectu misericordiæ. Breuiter  
ergo triplex vnguentum est, s. Contritionis, deuotionis, &  
pietatis. Primum fit ex recordatione propriorum peccato-  
rum. Secundum ex remembrance Christi beneficiorum.  
Terrium ex consideratione miseriarum proximorum. Et de hoc  
triplici vnguento procul dubio verum est, quod dicit Salo-  
mon. l Vnguento, & variis odoribus delectatur cor ] licet  
non corpus. m Et bonis amici jid est, Christi. n Consiliis ani-  
ma dulcoratur] quæ acquiescit eis. o Amicum tuum, ] id est,  
Christum, de quib sup. 17. c. Omni tempore diligit, qui ami-  
cus est. p Et amicum patris tui] verum. q Ne dimiseris] priori  
neque facias, propter quod dimittaris ab illo. Eccl. 9. c. Non  
relinquas amicum antiquum; nouus enim non erit similis  
illi. Vinum enim nouum amicus nouus; veterascet, & cum  
suauitate bipes illud. r Et domum fratris tui ne ingrediaris  
in die afflictionis tua] id est, paupertatis tua, citò enim fasti-  
ditus erit tua præsentia. Vnde ier. 9. b. Vnusquisque à proxi-  
mo suo se custodiatur, & in omni fratre suo non habeat fidu-  
ciam. Mich. 7. a. Omnes in sanguine insidiantur, vir fra-  
trem suum venatur ad mortem. Mysticè. Frater noster  
Diabolus est Iob 41. b. Ecce Behemoth, quem feci tecum, i.  
Mysticè,

K 3 sicut,

sicut te. Dominus eius mundus est. Vnde Dominus per *Psa.* 44. Audi, filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui. Hanc domum prohibet ingredi Salomon in die afflictionis, quia non a mundo, sed a solo Deo querenda est consolatio in die tribulationis; quia delicata est diuina con-

*solatio*, nec conce-  
ditur ad micerentibus  
alienam, ut dicit *B.*  
*Ber.* Sponsus iuste irascetur sponsa, si ipso dimisso consolationem quereret ab adultero; sic Dominus, qui sponsus est vniuersusque fidelis anima. Iuxta illud *ofc.* 2.d. Sponsabo te mihi in fide. Iuste irasci potest Dominus, si querar quis ab alio consolationem in tribulatione. Ob hoc enim tribulationes imminuit, ut clamemus, ut fugiamus ad ipsum.

*dicum*, tanquam serui affliti ad Dominum, tanquam naufragi ad Asylum. *Pf.* 9. Factus est Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus in tribulatione. *a* Melior est vicius iuxta compassionis effectu, & miserationis effectu. *b* Quam frater procul vir patet in Samaritano, & Sacerdote, & Leuita. *Luc.* 1.e. q.d. Melius est tibi habere vicinum pium, quam fratrem impium. Vnde *sup.* 18. d. Vir amabilis ad societatem magis amicus erit, quam frater.

*sup. 20.*

*C*  
at. + euocet  
al. + exacu-  
tur.

*Mystic.*

*Versus.*

*a* Melior est vicius iuxta, quam buditur ad micerentibus frater procul. *b* Studie Sapientiae, filii mihi: *d* & latifica cor meum, ut possis exprobranti respondere sermonem. *f* Astutus videns malum, absconditus est; *i* parvuli & transiuntes, sustinuerunt dispendia. *m* Tolle vestimentum eius, qui p spopondit pro extraneo, *q* & pro alienis r aufer ei pignus. *f* Qui benedicit proximo suo voce grandi, de nocte consurgens a maledicenti similis x erit. *y* Tecta persistillantia in die frigoris, & litigiosa mulier comparantur; *z* Qui retinet eam, quam si qui ventum teneat, & oleum dexteræ suscitare & evacuet. *b* Ferrum ferro & acutur, & homo exacuit faciem amici sui. *c* Qui seruat sicum tamquam ægri ad Medicum, tanquam serui affliti ad Dominum, tanquam naufragi ad Asylum. *Pf.* 9. Factus est Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus in tribulatione. *a* Melior est vicius iuxta compassionis effectu, & miserationis effectu. *b* Quam frater procul vir patet in Samaritano, & Sacerdote, & Leuita. *Luc.* 1.e. q.d. Melius est tibi habere vicinum pium, quam fratrem impium. Vnde *sup.* 18. d. Vir amabilis ad societatem magis amicus erit, quam frater.

*Mystic.* *a* Vincus iuxta gentilis est affinitate fidei nobis coniunctus. *b* Frater procul Iudeus est fide, & pietate à nobis separatus. Nec dubium quin gentilis melior sit Iudeo. *c* Studie Sapientiae non solum cognoscendæ, sed obtinendæ, siue possidendæ, & faciendæ [filii mihi]. *d* Et latifica cor meum] sic studendo Sapientia. *e* Ut possis exprobranti respondere sermonem. *j* reddere rationem contradictoribus, vel interrogantibus. Iuxta illud. *i*. *Pet.* 3. c. Dominum autem Iesum Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omni polcenti vos reddere rationem de ea, quam in vobis est, spe. *f* Astutus videns malum] persecutionis. *b* Absconditus est, *i*. abscondit se, ut nihil sustineat. Idem *sup.* 22. a. Callidus videt malum, & abscondit se, sicut vulpes in cauea. Et de his dicit *Job* 6.c. Qui timent pruinam, irruerunt super eos nix. In bono etiam exponitur. *f* Astutus i. sapiens. *g* Videns malum i. mundum, qui totus in maligno positus est. *i*. *Ioan.* 5. d. *b* Absconditus est *j*. cum viderit, abscondit se resiliens ab eo, & fugiens in solitudine claustrorum. *Natum.* 3.b. Et erit: omnis, qui viderit te, resiliet a te. Viderat eum *Pf.* 5.4. cum dixit. Ecce elongauit fugiens, & mansi in solitudine. *Fei.* 3.1.e. Murus Babylonis corrut, egredimini de medio eius, populus meus, ut saluet vnuquisque animam suam ab ira furoris Domini, & ne forte mollescat cor vestrum. *i*. *Paruuli* *j*. Apostoli, & sequaces eorum. *k* Transiuntes viam huius sæculi, quasi viatores, & peregrini. *l* Sustinuerunt dispendia *i*: multa opprobria. *Heb.* 6.f. Sancti per fidem vicerunt regna. Et *inf.* g. Alij ludibria, & verbera experti insuper, & vincula, & carceres, &c. Sed in omnibus his gaudebant, quia ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habitu sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. *Att.* 5.g. Si igitur transiuntes, tot dispendia sustinuerunt, quid sustinent, vel sustinebunt habitantes? *Apol.* 8.d. Vix, vix, vix, habitantibus in terra. Ter dicit vix, quia vix in nativitate, vix in vita, vix in morte. Nativitas est immunda, vita laboriosa, mors periculosa. Vnde

*m* Tolle *j*. tolles, vel tollendum prædicta. *n* Vestimentum *i*. curam *sæculi*. *o* Eius *i*. ab eo. *p* Qui spopondit pro extraneo *j*, qui curam aliorum suscepit. *q* Et pro alienis quos curando fulcepit. *r* Aufer ei pignus *j* virtutum, vel securitatis de vita æterna habenda. Multi enim in prælatione damnabuntur; qui, in statu simplici, si mansissent, salvi fuissent. Sicut ostensum fuit cuidam Monacho; quia quidam alius Monachus eleitus fuerat, & noluit recipere, & post mortem suam apparuit

illi Monacho, & dixit ei, quod si receperisset electionem, damnatus fuisset. Ideo dicit *Ecc.* 7. a. Noli querere fieri Iudex, nisi virtute valeas irrumpere iniquitates. De hac materia dictum est, *sup.* 6.a. ibi. Fili, si spopondisti pro amico tuo, &c. Et *20.c.* ibi. Tolle vestimentum eius, qui fidejussor extitit, &c. Ibi inuenies expositionem. Et *22.d.* ibi. Noli esse cum his, qui desigunt manus suas, &c. *s* Qui benedicit proximo suo voce grandi *j*. alta, i. qui fauore superflua laudis aliquem extollit, vel malis eius fauendo, vel bona plus æquo laudando. De nocte consurgens, *j*. follicitus circa hoc, ut est omnis adulator. *u* Malè dicenti, *j*. detracctor. *x* Similis erit, *j* quia vel in modo laudando confidentiam præstat, vel bona laudando puritatem intentionis minuit, vel peruerit, ut quod superni amoris intuitu incœperat, humano fauore finiat. *l*. *a.3. c.* Po- *Supra* pule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt. *y* Tecta 19.b pæfullantia in die frigoris, & litigiosa mulier comparantur, *z* quia utrumque graue, & tediosum, sed mulier magis, *sup.* 21. *b*. Melius est sedere in angulo domatis, quam cum muliere litigiosa, & in domo communi. *Ecc.* 25. c. Commorari leoni, & draconis placebit, quam habitare cum muliere nequam. Vbi mulier dicitur caro, vel sensualitas, vel conscientia cauterata, vel inanis gloria, vel doctrina heretica, vel carnalis voluptas, vel mundana sublimitas, vel administratio temporalis, vel cura parochialis, vel scientia secularis. *z* Qui retinet eam, *j* id est, nititur retinere.

*a* Quasi qui ventum teneat, & oleum dexteræ suscitare. *j* id est, sicut ventus, vel oleum manu teneri non potest; ita nec mulier. Vnde *sup.* 7. *b*. Garrula, & vaga, quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis, nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulos infidians. Vel sicut ventus, si clausus tenetur, strepitum facit; sic mulier, si claudatur, litigium facit. Et sicut oleum de manu effluit quantumcumque stringatur; Ita mulier semper effugiet, quantumcumque bene custodiatur. Hoc etiam bene competit mundana gloria, qua dicitur mulier litigiosa: nam ad modum venti, vel olei, quantum pressius tenetur, tanto minus retinetur; & ideo comparatur vmbra, quæ sequitur fugientem, & fugit sequentem. Vnde *Ieron.* Hoc solum gloriosum habet humana gloria, quod amatores suos contemnit, & diligit contemptores. *Ecc.* 34. a. Quasi qui apprehendit vmbra, & persequitur ventum; sic qui attendit ad via mendacia. *Ofc.* 12. a. Ephraim pascit ventum, & sequitur testum. *b* Ferrum ferro acutur, & homo exacuit faciem amici sui, *j* id est, sicut ferrum acutur ex collisione ad aliud ferum; sic vnu amicus ex colligatione alterius acceditur in amorem. Vnde *Rom.* 1.b. dicit Apostolus: Cupio videre vos, ut aliquid gratiarum spiritualium impertiatis vobis. *Beda.* Bona consolatio consilium Sapientum, qui dum se inuicem consolando instruunt, ferrum ferro exacuitur. Item sicut ferrum ferro exacuitur, & purgar ferruginem; ita homo exacuit faciem amici tui contumelias, scilicet, & tribulationibus. Nam quod lima ferro, & fornax auro, vel flagellum grano; hoc tribulatio viro iusto, dicit *Aug.* *c* Qui seruat sicum *j* excolendo eam, & bestias amouendo,

*▲ Comedet fructus eius*  
*Mystic.* *c* Qui seruat sicum. *J* Ficus est sacra Scriptura, cuius fructus dulcissimi sunt, & folia medicinalia. *Ezech.* 47. c. Erunt fructus eius in cibis, & folia eius ad medicinam. De qua dicitur *Iud.* 9. b. Dixerunt ligna ad arborē sicum; veni, & super nos regnum accipe. *Quæ* respondit eis: Nunquid possum deferere dulcedinem meam, fructusque suauissimos, & ire, ut inter cetera ligna promouear? De foliis huius ficus fecit sibi Adam post peccatum perizomata ad tegendum pudibunda sua: *Gen.* 3. b. Quod etiam hodie multi faciunt, quia verbis Doctrinæ sanctæ, & prædicationis palliant iniquitates suas: nam verba sancta habent, & docent, sed vitam sceleratam, & immundam. Os corporis habentes in cœlo, sed linguam cordis, id est desiderium tenentes in luto. Os eorum quasi balsamicum redolent coram hominibus, sed cor eorum, quasi cadaver putridum fætet coram Deo. Vnde *Ier.* 12. a. Prope est tu ori eorum, longè autem à renibus eorum. Hanc ficum decorticant heretici, qui malè exponunt sacram Scripturam. Et etiam multi Catholici, qui eam eneruant, & emolliunt suis vitiis blandientes. Vnde *Iobel.* 1. b. Gens ascendet super terram meam fortis, & innumerabilis: dentes eius, ut dentes leonis: & molares eius, ut catuli leonis: posuit vineam meam in desertum, & sicum meam decorticavit, nudans spoliauit eam, & proiecit. Qui seruat hanc ficum, corde, ore & opere.

*▲ Concedet*

**Mysticæ.** *a Comedet fructus eius]* Laborantem n. Agricolam oportet primum de fructibus percipere. *z. Tim. 2. a.* *b* Et qui custos est Dñi sui ad literā. *c Glorificabitur apud Deū, & homines.*

*a Comedet fructus eius]* purissimos, qui & sapore nutriunt & odore reficiunt. Vnde & flores appellantur. *Eccles. 24.c.* *flores mei fructus ho-*

*al. t*  
*fructus.* *a comedet + fructus eius, b & qui*  
*sup. 3.b.* Primi, & purissimi fructus eius.

*d Quomodo in aquis resplendet vul-*  
*tus prospiciētiū: sic corda hominum*  
*manifesta sunt prudentibus.* *e In-*  
*fernus & perditio + f non replebū-*  
*tur, similiter & g oculi hominum*  
*h insatiabiles.* *i Quomodo proba-*  
*tur in conflatorio argenti, & in for-*  
*nace aurū; sic probatur hō ore + lā-*  
*datis.* *k Cor iniqui exquirit mala;*  
*det fructus eius, i.*  
peccatorū remissionē percipiet, & vitā æternā habebit. *ii. 4.c.* p̄nentiam agire; appropinquabit n. regnum cœlorū. Vel fucus est gratia, fructus eius gloria. Qui igitur seruat fucū, comedet fructus eius, id est, qui custodit gratiam, inueniet gloriam, *supra 11.c.* Mulier grātiosa inueniet gloriam *Psal. 83.* Gratiam, & gloriā dabit Dominus. Hoc est, quod dicitur *Luc.* 19.d. Omni habenti dabitur, & abundabit. Habenti gratiam dabitur gloria, & abundabit, quia igniculus amoris in Sion, sicut caminus amoris in Ierusalēm *Isa. 31.d.* *b* Et qui custos est Domini sui id est, Christi, quem in hospitio cordis in Sacramento recipit. *c Glorificabitur]* Nam qui dignè corpus Christi recipit, & receptum in munditia cordis custodit; vitam æternam habebit. *Luc. 19.2.* Zachee, festinans descendit, quia hodie in domo tua oportet me manere. At ille festinans descendit, & exceptit illum gaudens. Et ait Iesu ad eum, quia hodie filius huic domui facta est. Quasi contrarium dicitur *Mat. 8.a.* Domine, non sum dignus, vt intres sub teclum meū. Multi verò eum proditosè recipiunt in hospitio suo, quia statim vt intrauerit, igne cupiditatis accendunt eum aut luto luxuriē maculant, aut lapidibus iracundis obruunt, aut vene- no inuidiis suffocant: *Quod figuratum est in facto Dalilæ, Iude-* dic. 16.e. quæ cùm recepisset Samsonem in domum suam. in- clamauit: Philistij super te Samson, per quos vita disignatur. *b Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientiū;* sic corda hominum manifesta sunt prudentibus] qui per exte- riora iudicant de interioribus. Gestus enim exterior affectum loquitur interiore, maximè prudentibus, qui in seipsis mul- ta experti sunt. Et hoc est, quod dicitur *Eccles. 13.d.* Cor hominis immutat faciem eius, siue in bono, siue in malo. *Vbi Gloss.* Iudicio vultus mentis mutatio deprehenditur. Vnde *sup. 15.b.* Cor gaudens exhilarat faciem; in mœrote autē animi dei- jicitur spiritus. Et *Eccles. 19.d* Ex visu cognoscitur vir, & ab occurso faciei cognoscitur sensatus. Et *Aug.* dicit: Impudicus oculus impudici cordis est nuncius. *e Infernus & perditio*] id est, infernalis perditio, id est, pœnae inferni. *f Non replebuntur terminum, siue finem recipiendo, quia æternæ, siue pérpetuæ sunt.* *g Similiter, & oculi hominum*] id est, intentiones, vel desideria. *b Insatiabiles,*] quia ea, quæ appetunt, non satiat; sed euacuant, sc̄. vanitas, & voluptas. *Eccles. 1.b.* Non saturatur oculus visu, nec auris auditu impletur, *Osea 4.c.* Comedent, & non saturabuntur; fornicati sunt, & non cessauerunt. *Ibi Gloss.* voluptas insatiabilis est, famē nō saturitatē parit. Econuerso: Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabū- tur. *Mat. 5.a.* Quia substantia est, quæ satiat; iniquitas verò nō habet substantiam, & ideo vētres deuorantium vacuos relin- quet. *Ser.* Desideria si naturalia sūt, finita sunt; si innaturalia, infinita: & talia sunt desideria vitorū. *i Quomodo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum; sic probatur homo ore laudantis.*] Fex, siue scoria auri, vel argenti in igne consumitur, & substantia auri, vel argenti, purior remanet; sic homo iustus nec laudibus extollitur, nec virtutem frangitur. Et sicut aurum, & argentum, quod igne consumitur, reprobū est; sic homo, si laudibus hominum extollatur, vel vi- tuperio frangatur, reprobus est. *sup. a 17.a.* Sicut igne probatur argentum, & aurum camino; ita corda probat Deus. *Ibi inuenies de diuersis probatorijs, quibus Deus probat corda.*

*k Cor iniqui exquirit mala, quæ faciat, vel alijs noceat, ad modum fuijosi, vel phrenetici, qui non querit nisi pericula, videlicet, ignem, vel gladium, quo se iugulet; vel fenestram aut foueam, à qua se præcipitet; vel aquam, in qua se submer-*

gat; vel locum clandestinum, in quo se suspendat; *supra 16.d.* Vir insipiens fodit malum. In fossione labor, & scrutinium notatur. Similiter in verbo exquirendi. *Jere. 9.b.* Laborauerūt, vt iniquè agerent. *l Cor autem rectum*] tendens à Deo in Deum per medium charitatis. *m Exquirit scientiam*] id est, ex corde querit qua-  
si lumen luminas ad  
ambulandum in via  
mandatorum, & in  
semītis cōsiliorum,  
in quibus alius sic  
alius sic vadit. *n Si*  
cōtuderis stultum,]  
id est, hæreticū, vel  
superbum quēcumque  
qui dicitur stul-  
tib⁹ in generatione generatio-  
num. *x Aperta sunt* *y* prata  
o In pila, ] id est,  
quantumlibet graui  
flagello. *p Quasi ptisanas*] Ptisana est propriè pulmentum,  
quod fit de granis hordei. Aliquando ipsa grana hordei vo-  
cantur ptisanæ, vt hic. q Feriente desuper pilo, non aufer-  
etur ab eo stultitia eius. *Dificile est enim assueta relinquere*  
consuetudo enim altera natura est.  
*Naturam expellens furca ramen usque recurrit.*  
*Iere. 13.d.* Si mutare potest Äthiops pellem suam, aut pārdus varietates suas; & vos poteritis benefacere, cūm didiceritis malum. *Eccles. 22.a.* Cum dormiente loquitur, qui narrat stulto Sapiētiam, & in fine narrationis dicit, quis est hic. Nota pila est vas concavum, & solidum, in quo grana hordei, vel auenæ teruntur. Pilum verò est malleus, quo terfūtur in pila.  
*Moral.* Moraliter autem per pilam, & pilum intelliguntur dux molæ Moysi, scilicet, spes, & timor, in quibus debet mori quilibet Christianus, vt mereatur fieri granum purum. *Dent. 24.b.* Non accipies loco pignoris inferiorem, & su-  
perem molam.  
*r Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges*  
considera, non enim habebis iugiter.] id est, diu.  
*s Pote statem*] ratione cuius oporteat te hoc facere.  
*t Sed corona*] æternæ retributionis. *u Tribuetur tibi in*  
generatione generationum, ] id est, in æternum. Hoc om-  
nibus curam animarum habentibus dicitur. Vnde *Beda.* Paſto-  
ri Ecclesiæ dicitur. Diligenter adhibe curam his, quibus te  
præesse contigerit; agnosce animos, actusque singulorum, si  
quid vitij in eis inuenieris citius castigare memeto. Non enim  
tu semper pascendi Dominicæ oues potestatem habebis; sed  
æternam percipies coronam, si tuo tempore bene paueris, *1.*  
*Tim. 5.c.* Qui bene præsunt Presbiteri, dupli honore digni  
habeantur. Econuerso qui malè præsunt, dupli confusione  
digni habeantur. *Iere. 17.c.* Induc super eos diem afflictionis,  
& dupli contritione contere eos, Domine Deus noster. Imò  
tot mortibus digni sunt, quot mala exempla ad posteros  
transmiserunt. Malè præsunt, qui magis appetunt præesse,  
quam prodesse; plus amantes hoc ore, quam onus datum,  
quam fructum: sollicitiores de temporalibus, quam de spiri-  
tualibus; seipsos pascētes, & oues suas famelicas relinquerētes.  
Non rēuera pastores, nisi fortè passiuē; sed mercenarij quæ-  
stuosi. De quib⁹. *Ezech. 34.4.a.* Vx pastorib⁹ Israel, qui pascēbant  
semetipos, nonne greges à pastoribus pascuntur, &c. per to-  
tum. Item *Jere. 23.a.* Vx pastoribus: qui dispergunt, & dilace-  
rant gregem pascuæ meæ, dicit Dominus, &c. per totum, *Eccles.*  
7.c. Pecora tibi sunt, attende illis, & si sint utilia perseuerent  
apud te. *Aet. 20.f.* Attēdi te vobis & vniuerso gregi, in quo vos  
Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiā Dei, quam  
acquisiuit sanguine suo. *Zach. 11.a.* Pascite pecora occisionis,  
quæ qui possederunt, occidebant, & non dolebant, & vende-  
bant ea dicētes, benedictus Dominus, diuites facti sumus. De  
hoc dictum est, *sup. 7.c. ibi.* Abiit via longissima. *Eti. 12.b. ibi.* No-  
uit iustus animas iumentorum suorum. *Ibi pleniū inuenies:*  
*x Aperta sunt*, &c. *y* Propheticè tantum, & mysticè loquitur  
hic Salomon de apertione, & reseratione legis per euangelij-  
cam prædicacionem, id est, per clauem David, quæ clau-  
dit, & nemo aperit; aperit, & nemo claudit. *Apoc. 3. b.* Di-  
cit ergo.  
*z Prata sacræ Scripturæ, siue Sacramentorum pascua, quæ fi-*  
*guris legalibus diu clausa latuerūt.* *x Aperta sunt*] per Chri-  
stum Dñm, & per Apostolos eius, in cuius rei signatione lag⁹  
eius apertum fuit in cruce. *Ioann. 19. f.* Vnus militum lancea  
latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis, & aqua. *San-*  
*guis*

guis, inquam, nostra redēptionis, & aqua nostrā ablutionis. Erāmus enim & sordidi, & captiui, vnde recte figuratus est Dominus per lepte. *Iudic.* 11. & re, & nomine. Interpretatur ēnī apertus, vel aperiens, & Christus apertus fuit in latere, & aperiens ianuam paradisi, & mysteria Scripturarum, vnde *Matth.* 27. f. Ecce yelū

A templi scissum est in duas partes, à summo usque deossum; & terra mota est, petra scissa sunt, & monumenta aperta sunt. *Eccles.* 43. b. Vide p̄cū & benedic eū, qui fecit illum, valde speciosus est in splendore suo, manus excelsi aperuerunt illum.

a Et apparuerunt herbae virentes ] id est, viror spiritualis sententiaz. b Et collecta sunt foena de montibus ] id est, mysteria de summis apicibus Scripturarum, quibus sancta pecora Ecclesiaz pascuntur. Vel per herbas, suauitas tropologiaz accipitur, per foenum soliditas allegoriaz, quæ utraque collecta sunt à Christo. c De montibus, ] id est, de superbis Iudeis, & data sunt Gentilibus. Vnde *Matth.* 21. d. Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti faciēti fructus eius. *Eccles.* 10. 3. Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustias, & iniurias, & contumelias, ac diuersos dolos. *Cant.* 1. c. Hyems. transi t, imber abiit. & recessit, flores apparuerunt in terra nostra, ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dederunt odorem suum. Tria tempora hic tanguntur, s. hyems, ver, & aestas. Hyems fuit tempore legis. Ver tempore Euangelij. Aestas erit in futuro, quando Ioseph in meridie epulabatur cum fratribus suis cognitus ab eis. *Genes.* 43. d. Precepit Ioseph dispensatori domus suę. Introduc viros domum, & occide victimas, & instrue coniunctionem; quoniam hodie mecum coemesturi sunt meridie. Et hoc querit sponsa. *Cant.* 1. b. Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, id est, vbi des pastū, vel accipias? vbi cubes in meridie? d Agni sunt ad vestimentum tuum ] id est, agnorum yelleribus vestieris. f Et hædi ad agri precium, ] id est, ad agrum emendum, vel excolendum. b Sufficiat tibi lac caprarium in cibos tuos, & in necessaria domus tuę, & ad victimum ancillis tuis.] Specie ponit pro genere, q.d. Si habes in domo tua sufficientia ad necessitatēm victimi, & vestitus, noli quaerere extra delicata ad voluptatem, i. *Tim.* 6. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. *Eccles.* 29. d. Initium vitaे hominis aqua, & panis & vestimentum, & domus protegens turpidine m.

Mysticæ.

Mythicæ. Sunt verba patris ad filium, qui est caput Ecclesiaz, vel verba Christi ad bonum Prælatum. Christus enim omnibus innocentibus, omnibus Electis quasi vestimento decoris in gloria vestietur. Vnde *Isa.* 49. e. Viuo ego, dicit Dominus, id est, pater ad filium, quia his omnibus velut ornamento vestieris, & circūdabis tibi eos quasi Sponsa. Similiter omnis bonus Prælatus omnibus subditis, qui eius doctrina, & exemplo saluati fuerint, quasi corona decorabitur æterna. Hæc enim erit aureola, qua discernentur ab alijs. De hoc dicit Apost. *Phil.* 4. 2. Fratres mei charissimi, & desideratissimi, gaudiū meum, & corona mea. Dicit ergo. d Agni] id est, innocentes. e Sunt ad vestimentum tuum] ô Christe, vel, ô Prælate. f Et hædi, ] id est, poenitentes per te vocati ad poenitentiam, venient tecum. g Ad agri precium] id est, ad regnum cœlorū preciosum, quod comparatur agro, vbi est thesaurus absconditus, id est, Christus. *Matth.* 13. f. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit, homo abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuersa, quæ habet, & emit agrum illum. Et de hoc dicit Anachæl *Jere.* 32. b. Emē agrum meum, qui est in Anathot, tibi enim competit ex propinquitate. Et appendit ei Ieremias septem stateres, & decem argenteos. Anachæl interpretatur gratus Deo, vel responsio Dei, vel cui donavit Deus, siue est, qui donatus Deo. Anathot interpretatur responsio, siue obediētia, vel respondens signo, aut gratificatio designantis. Vel sic. d Agni] id est, Innocentes. e Sunt ad vestimentum tuum] cū eorum vitam, & mo-

res laudabiliter cernens proficis in virtutibus, quæ sunt animæ vestimentum. f Et hædi ad agri preciu] cū fōdos peccatores ad poenitentiā vocas, quorū conuersione quasi precio magno, & Deo charo comparas tibi, & ipsi regnum cœlorū b Sufficiat tibi lac caprarium, ] id est, simplex doctrina, quæ caprarium est, id est, poenitentium, qui propter factorem peccatorū, in quib⁹ fuerunt, & propter vita austerritatem dicuntur capræ. i In cibos tuos] id est, ad tui refectionem spūalem. k Et in necessaria domus tuę] i. cōscientia vel familię, vel Ecclesiaz tuę. l Et ad victimum ancillis tuis] i. minorib. & infirmiōrib, qui nondum amore perfecto, sed timore seruili Dño deseruūt, vt dicit G. Et est argumētu validissimū, quod timor seruulis, & actus eius bonus est. Nota, hæc auctoritas Salomonis est cōtra multos, qui nō audiūt verbum Dei, nisi à sanctis Doctorib. & Prædicatoribus, qui innocenter vixerunt; ab eis autem, qui peccatores fuerunt, dēgnantur audire, similes quibusdam nimis delicatis, qui non biberent, nisi in vasī aureis, nec comedere, nisi in scutellis aureis, vel argéteis; nec frumentum emerent, nisi in facco hiacynthino; nec studerēt, nisi ad lampades deauratas habentes oleum oliuarum; nesciētes, quod Dñs modò pauper est, & non habet in domo sua, nisi vasa fictilia, id est, Doctores, & Prædicatores debiles, & infirmos, quibus potat Ecclesiam suam. Nec ideo vinum dexterius est, quia vas est fictile. Non enim attendunt huiusmodi quod per gartiones vilissimos sapè literæ regiæ destinantur, & ad vinum præconizandum non maiores ciuitatis, sed viles personæ eliguntur. Tales sunt sicut mulier delicata, quæ non vult ire ad Ecclesiam, nisi pulsarentur cymbala à melioribus de Ecclesia. Nunquid propter hoc vilis, & inutilis fuit prædicatio, & doctrina Pauli, quia peccator fuit. De hoc ipso gloriatu*1. Corin.* 15. b. Ego sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei, gratia autem Dei sum id, quod sum. Quod est laus magna, i. q. 1. d. Ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus; & ea, quæ non sunt, vt ea, quæ sunt, destrueret. *Job* 38. c. dixit Dominus: Nunquid ingressus es thesauros nūis, aut thesauros grandinis aspexisti, quæ præparauī in tempore hostis in diem pugnæ & belli?

*E X P O S I T I O . C A P . X X V I I I .*

m Vgit impius ] in Deum, vel in parentes, vel quilibet peccator dicitur hic impius. n Nemine persequēt id est, semper est pauidus, siue timidus. Nam, vt dicit Philosphus: Qui timet Deum, omnia timet eum; qui vero Deum non timet, omnia timet. Omni enim iniquitati annexa est timidas. *Sap.* 17. c. Cū sit timida nequitia, dat testimonium in condemnationem. Semper enim præsumit sua conturbata conscientia. *Job* 15. c. Cunctis diebus suis impius superbit, sonitus terroris semper in auribus eius, & cū pax sit, ille semper insidias suspicatur. o Iustus autem] qui omnib. reddit, quod suum est. p Quasi leo confidens ] non in se, quia maledictus, qui confidit in homine. *Jere.* 17. a. sed in Christo. q Absque terrore erit Jeriam in medijs fluctib. tribulationum, & temptationum. Vnde *sup.* 12. c. Non congrabit iustū, quicquid ei acciderit. Ibi plenius inuenies de hac materia. *Eccles.* 34. c. Qui timet Deum, nihil trepidabit, & non pauebit; quoniam ipse est spes eius, *infr.* 30. d. Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pauebit occursum. Leoni vero comparatur Iustus, qui sicut Leo rugitu suo stare facit animalia, & cauda sua describit limites, quos non audent alia pertransire; ita Iustus rugitu compunctionis animales motus compescit, & cauda, id est, consideratione mortis limites describit eis, vt non procedant vteri. r Propter peccata terræ, ] id est, populi habitantis in terra. s Multi Principes eius ] fiunt non unus solus, & ideo semper lis, & contentio. Vnde *Isa.* 26. c. Domine Deus noster, possederunt nos Domini absque te. Propter peccata populi permittit Dominus bonos Principes tolli de medio, & pueros, vel hypocritas substitui. *Job.* 34. d. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. *Isa.* 3. a. Ecce dñator Dominus exercituum auferet à Iuda, & Ierusalē validum, & fortē, omne robur panis & omne robur aquæ, &c. vsque: Et dabo pueros Principes eorum, & effeminati dominabūtur eis, & corræt populus. t Et propter hominis sapientiam, & horum scientiæ, quæ dicuntur] à Deo in nouo, & veteri Testamento, & à sanctis Patribus. u Vita Duci longior erit] quia sub tali Duce, qui habet Sapientiam rerum, & intelligentiam verborum Domini, proficit populus subiectus. *Supra* 3. a. Fili mi, ne obliuiscaris legis meæ, & præcepta mea cor tuum custodi: Longitudinem enim dierum, & annos vitaे, & pacem, apponent tibi. Ibi inuenies plenius de hac

**a** hac materia. **a** Vir pauper] rebus, vel scientia, vel virtute. **b** Calumniās pauperes] alios, vt substantiam eorum sibi diripiāt. **c** Similis est imbri, &c.] id est, temporis caritatis, quia sicut huiusmodi imber cum impetu venit, & citò transit, & multum nocet; sic pauper qui alios comprimit, multum noget, sed citò transierit. Vnde *sup.* 10. d. gior erit. **a** Vir pauper & calumnians pauperes & similis est imbri vehementi, in quo paratut fames. **d** Qui derelinquunt legem, & laudantē impiūm; qui f. custodiunt, & succendunt h. contra eum. **Viri**; mali & non cogitant iudicium; qui t. autem requirunt Dominum, m. animaduertent omnia. **n** Melior est pauper & ambulans in simplicitate sua, quam diues torquens labia suā. Ibi require de hac materia. **r** Qui custodit legem, f. filius sapiens est; qui t. autem pascit commissatores, & confundit patrem suum. **x** Qui coaceruat diuitias & usuris & fœnore liberali in pauperes, & cōgregat eas. **a** Qui declinat & b. aures suas, & ne audiat legem, d. oratio eius erit execrabilis. **e** Qui decipit iustos in f. via mala, in g. interitu suo corruet, & h. simplices possidebunt bona eius.

**Sup. 19.** Moraliter. **a** Vir pauper,] id est, prælatus, vel Princeps avarus, cui deest tam quod habet, quam quod non habet, vt dicit *Seneca*. Hic multiplicat columnas falsas, & inanes, vt aliquid extorqueat, & emugat à subditis. Et si. cut imber vehemens nimia inundatione destruit segetes; ita & ipse nimia cupit, & cōgregat eas. **Micb.** 3. a. Audite Principes Jacob, & Duces domus Israel, nunquid non vestrum est scire iudicium, qui odio habetis bonum, & diligitis malum, qui violenter tollitis pelles eorum desuper eos? Item vir pauper calumnians pauperes est Hypocrita, qui est vir exterius in apparentia, sed pauper interius in conscientia, iudicans & contemnens omnes peccatores. Qui rectè imbri vehemens de alto cadit, & subito transit, & omnino inutilis est, imò nocivus est, ita Hypocrita de altitudine conuersationis, in quo videbatur esse, subito ruit in infernum. Vnde *Iob* 20. a. Laus impiorum breuis est, & gaudium Hypocritæ ad instar puncti. Si ascenderit usque in cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur. *Isa.* 14. c. Quomodo cecidisti de cœlo, Lucifer, qui mane oriebaris? corruisti in terram, qui vulnerabas gentes. Hoc est, quod dicitur hic: calumnians pauperes. **¶** Qui derelinquunt legem] Domini, transgrediendo præcepta eius.

**e** Laudant impiūm] solatium suæ nequitiae querentes. Placet enim eis in aliis malum, quod in se habent, ad modum leprosi. *Job* 40. c. Protegunt umbræ umbram eius. *Ecccl.* 13. c. Omne animal diligit simile sibi; sic & omnis homo proximum sibi: omnis caro ad similem sibi coniungetur, & omnis homo simili sibi sociabitur. Item *ibid.* 27. b. Volatilia ad sibi similia conueniunt.

**f** Qui custodiunt legem.

**g** Succendunt] igne zeli, & amoris, vt Phinees. *Num.* 25. c. **b** Contra eum] scilicet, impiūm, id est, contra impietatem eius, quam vellent consumere, si possent, *sup.* 24. c. Qui dicunt impiō, iustus es, maledicent eis populi, & detestabuntur eos Tribus; qui arguunt eum, laudabuntur, & super eos veniet benedictio.

**i** Viri mali] id est, viriles in malitia.

**k** Non cogitant iudicium,] quo se, & alios rectè, & discrete iudicent in præsenti, vel quo in futuro iudicabuntur. *i. Cor.* 11. g. Si nosmetipso dijudicaremus, non veique iudicaremur, *sup.* 12. a. Cogitationes iustorum iudicia, *Ecccl.* 38. c. Memor esto iudicij mei, sic enim erit & tuum, mihi heri & tibi hodie.

**l** Qui autem requirunt Dominum,] id est, rursus, id est, iterum, & iterum querunt, id est, corde, ore, & opere, vt ægroti Medicum, vt captiuī precium, vt peregrini viaticum, vt deuī viam, vt extranei ducem, vt lasti requiem, vt laborantes refectionem. Animaduertunt omnia] præterita corrigendo, præsentia dirigendo, futura cauendo, bona eligendo, mala reprobando. Hoc est, quod dicitur *i. Thess.* 5. d. Omnia probate, id est, iudicio examineate; quod bonum est, tenete. Et *i. Cor.* 2. d. Spiritualis homo omnia dijudicat. Hinc est, quod

animalia, *Ecccl.* 1. e. & *Apoc.* 4. b. describunt oculis plena angæ & retrò & in circuitu. **n** Melior est pauper] pecunia, ad literam, vel pauper spiritu, vel gentilis, vel idiota. **o** Ambulans in simplicitate sua] de virtute in virtutem proficiens. **p** Quām diues] pecunia, vel diues spiritu, vel doctus quilibet, vel Iudeus.

**q** In præquis itineribus] id est, malis operibus. *Ecccl.* 19. c. Melior est homo, qui misititur Sapiență & deficiens sensu in timore, quam quām abundat sensu, & transgreditur legem Altissimi. De hoc habes *sup.* 12. b. ibi Melior est pauper & sufficiens sibi, quam gloriōsus, & indigens pane. Item *sup.* 19. a. Melior pauper, qui ambulat in simplicitate sua, quam diues torquens labia suā. Ibi require de hac materia. **r** Qui custodit legem] Dei, corde, ore, & opere. Filius imitatione, vel hæreditatis æternæ perceptione [Sapiens] veritatis cognitione, bonitatis dilectione, rerum iusta æstimatione, & sapotione. Et de hæc custodia legis habes *sup.* 3. a. & 4. a. b. c. & 5. a. & 6. c. & 7. a.

**s** Qui autem pascit commissatores] id est, histrio, vel diates. **z** Confundit patrem suum] id est, depauperat, vel erubescere, & dolere facit *sup.* 23. c. Noli esse in conuictu potatorum, nec in comensationibus eorum, qui carnes ad vesendum conferunt, quia vacantes potibus, & dantes typho bala consumuntur. *Rom.* 13. d. Non comensationibus & ebrietatibus, &c.

**x** Qui coaceruat diuitias & usuris, & fœnore liberali in pauperes] id est, contra pauperes.

**z** Congregat eas] diuitiae enim congregare putrescant, & distributa pauperibus fructificant, sicut timus congregatus in domo corrumpit eam factore; dispersus in vineas, vel in agros fructum facit. Ideo dicitur *Ecccl.* 5. c. Diuitiae conservatae in malum Domini sui, pereunt enim in afflictione pessima. **Abaui.** 2. b. Væ ei, qui multiplicat non sua, usquequo agrauat contra se densum lutum? *Leu.* 19. b. Spicas remanentes non colliges, neque in vinea tua racemos, & grana decidentia congregabis; sed pauperibus, & peregrinis carpenda dimittes. Ibi *G.* *Ecccl.* Qui aliis diuitias dedit, alios de ipsis vivere voluit, ut sic probaret dispensationem diuitium, & patientiam pauperum. Differt autem usura, & fœnus liberale. Usura enim est, quod datur supra sortem ex pacto præcedente, scilicet, inter usuarium, & debitorem. Fœnus liberale est retributio mutuata pecunia in debitoris libera voluntate constituta. Ita solet diffiniri. Et ita patet, quod fœnus liberalē est, quod nullo pacto præcedente pro voluntate debitoris datur usurario.

**Mysticæ.** **[x** Qui coaceruat diuitias] Scripturarum, audiendo, legendo, meditando. *Mysticæ.*

**y** Usuris & fœnore liberali in pauperes congregat eas] id est, debet eas congregare ad pauperes spiritualiter ditandos, recepturus eas cum usuris, & fœnore liberali. Has usuras vult Dominus dari, & accipi. Vnde redarguitur quidam, qui accepta pecuniam non dederat ad usuram. *Mar.* 25. c. Serue male, & piger sciebas, quia meto, vbi non semino; & congo, vbi non sparsi; oportuit ergo te committere pecuniam meum nummulariis, & ego veniens receperissem utique, quod meum est, cum usuris. **a** Qui declinat, &c.] id est, deorsum ad terrena per amorem inclinat.

**b** Aures suas] interiores, quæ sunt idem, quod oculi interiores, vt dicit quædam. *Gloss.* *super Mat.* 4.

**c** Ne audiat legem] Dei, sicut illi, de quibus dicitur in *Psa.* 57. Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut apodus furax, & obturantis aures suas. Quæ non exaudierat vocem incantantium, & beneficii incantantis sapienter.

**d** Oratio eius erit execrabilis, &c.] id est, reprobabilis, & excommunicata, & indigna auditu in cælesti consistorio, sicut nuncius, vel procurator excommunicati. De hoc *sup.* 31. b. Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur.

**e** Qui decipit iustos] prava doctrina, vel malo exemplo, vel quocunque dolo.

**f** In via mala] supple, dicens eos.

**g** In interitu suo corræt,] id est, pœnam, quam meretur, incurrit, scilicet, æternum interitum.

**h** Et simplices possidebunt bona eius, &c.] si qua gerebat, vel scribendo, vel docendo, vel continenter viuendo, quibus se informat legendō, vel audiendo. Etiā de casu eius accipiunt exemplum. Et beatus est, qui lauat manus suas in sanguine peccatoris. *sup.* 19. d. & 24. b. Pestilente flagellato stultus sapientior erit. *Psal.* 75. *Sapientia*

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XXVIII.

**Sapiens, &c.**] Pecunia, qui non nisi nomen, & sollicitudinem diuitis haberet, & laborem acquirendi, & timorem custodiendi, & dolorem deferendi, & peccatum; rem autem diuitis non habet. Ille enim solus vere diues est, cui sufficit, quod haberet, scilicet, iustus. **b** Pauper autem nomine, sed diues re-

**c Prudens,**] id est, bonus estimatur re-

**Sapiens sibi videtur vir diues,** b pauper autem c prudens dscrutabitur eum. In e exultatione Iustorum f multa gloria est g regnantibus impiis b ruinæ hominum. **i** Qui abscondit scelera sua, non k dirigetur; qui l autem confessus fuerit, & m reliquerit ea, n misericordiam consequetur. **o** Beatus homo, qui semper est pauidus; qui p verò mentis est duræ, q corrueat in malum. **r** Leo rugiens, f & vrsus esuriens t Principeps impius super populum pauperem. **u** Dux indigens prudentia, x multos opprimet per calumniam; y qui autem odit auaritiam, longi- fient dies eius. **z** Hominem, qui calumniatur animæ sanguinem, b si usque ad lacum c fugerit, d nemo sustinet. **e** Qui ambulat simpliciter f saluus erit; qui g peruersis graditur vijs, b concidet semel.

**Mythic.**

**a Sapiens sibi videtur vir diues,**] id est, iudex habens legem.

**b Pauper autem pru-**

dens,

**j i.** gentilis in

futuro prouidens.

**d Scrutabatur eum,**] id est, diuitias eius spirituales sollicitus in lege inuestigabit. **e** In exultatione Iustorum] qui exultant in Domino, non in mundo. Vnde Psal. 31. Lætamini in Domino, & exultate iusti. Gaudium enim temporalium, phreneticorum est, vt dicit Ang. f Multa gloria est ] ipsi. Vnde 2. Cor. 10.d. Qui gloriatur, in Domino glorietur. Ier. 9.g. Non glorietur sapiens in sapientia sua, non glorietur fortis in fortitudine sua, non glorietur diues in diuitiis suis; sed in hoc glorietur, qui gloriatur, scire & nosse me. Vel: e In exulta-

**tione Iustorum**] qui lætantur de conuersione peccatorum, & glorianter in infirmitatibus suis propriis. f Multa gloria est ] Angelis. Vnde Luc. 15.b. Dico vobis, gaudium erit Angeli Dei super vno peccatore poenitentiam agente. g Regnantibus impiis id est, hæreticis. b Ruina hominum] fiunt in peccata, & de peccatis in poenam. Ecl. 10.a. Rex insipiens perdet populum suum. Vel: g Regnantibus impiis id est, malis Praetatis in Ecclesia. b Ruina hominum] fiunt. Zab. 10. a. Abducti sunt, quasi grex affligerunt. I. 3. b. Nolite me constituere Principem. Ruit enim Ierusalem, & Iudas concidit. Ecl. 10.c. Vt tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius Principes mane comedunt. i Qui abscondit scelera sua, Confessor suo. k Non dirigetur ad Dominum, quia peccata auer- tunt à Deo. I. 59. a. Iniquitates vestrae diuferunt inter vos, & Deum vestrum. Abscondere scelera sua est abscondere la- trones in domo sua, vel ignem abscondere in sinu, quod est, libellum conscribere pro aduersario contra se in die iudicij; nam secundum quod in corde vniuersusque scriptum invenietur, iudicabitur. Apoc. 20.d. Libri aperti sunt, & aliis liber apertus est, qui est liber vita, & iudicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in libris. l Qui autem confessus fuerit ei, qui potest eum absoluere verè, purè, integre, spontaneè. m Et reliquerit ea] voluntate & opere. n Misericordiam con- sequetur] id est, veniam de peccatis, & gloriam de poenitentia. Iuxta illud. I. 55. b. Derelinquat impius vias suas, & vir iniquus cogitationes suas, & reuertatur ad Dominum & miserebitur eius, & ad Deum nostrum, quoniam misericordia est ad agnoscendum. De hoc dicitur Job 31.d. Si abscondi quasi homo peccatum meum. Ecl. 17.c. Conuertere ad Dominum, & re- linque peccata tua, precare ante faciem Domini, & minue offendicula. o Beatus homo, &c.] Glosso, pro poena futura, ad quam initialis timor vnum habet oculum, & alium ad gloriam, propter quam eti securus esset à poena, nullo modo peccaret. Reatus autem dicitur pauidus. Primo, quia quantum plus timetur poena, tanto sollicitius cauetur culpa; & quanto minus timetur, tanto distractior portabitur ira iudicij. Vnde Ecl. 11.c. In die malorum ne immemor sis bonorum, & in die bonorum ne immemor sis malorum. Secundo, quia per timorem firmiter stat homo. Vnde Ecl. 27.a. Nisi tenu-

ris te instanter in timore Domini, citò subuertetur domus tua. Tertio, quia laetificat animam. Ecl. 1. b. Timor Domini delectabit cor, & dabit laetitiam, & gaudium in longitudinem dierum. Quartò, quia timor est thesaurus Domini. I. 33. a. Diuitiaz salutis Sapientia, & scientia, timor Domini ipse est thesaurus eius. Ideò dicit Psa. 30. Quam magna multitudine dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te. Quintò, quia timor est fidelis ianitor animæ; comminans mortem æternam latronibus intrare volentibus, larrans ut canis contra eos, adeò sollicitus, quod etiam amicis oblatrat id est, bonis operibus. Vnde Job 9. d. Verebar omnia opera mea. Quia ut dicit Greg. Sæpe sorbet in conspectu æterni Iudicis, quod in intentione fulget operantis. Sextò, timor abundantiam sue plenitudinem bonorum operum tribuit. sup. 19. d. Timor Domini ad vitam & in plenitudine coronabitur. p Qui verò, &c.] id est, nihil timentis, vel inobedientis, vel indisciplinabilis.

q Corruet in malum culpæ, & postea in malum poenæ. Ecl. 3.d. Cor durum male habebit in nouissimo. Item 30. b. Equus indomitus euadet durus, & filius remissus euadet præceps. Ibi Glosso. Equus indomitus in præcipitum vadit, & filius indisciplinatus in peccatum vadit. r Leo rugiens] ex ita. s Et vrsus esuriens] sauiens ex fame. t Princeps impius, &c.] quem excoriat & conterit. Vnde I. 3.c. Quare attritis populum meum, & facies pauperum commolitis? Mic. 3. c. Qui comederunt carnem populi mei, & pellem eorum desuper excoriauerunt, & ossa eorum confregerunt, & con- siderunt sicut in lebete. u Dux indigens prudentia] sine qua homo cæcus est. x Multos opprimet per calumniam] sic legitur de Roboam 3. Reg. 12. c. Multi sunt in Ecclesia hodie tales duces cæci, duces cæcorum, & ideo ambo in foueam infernalem cadunt. I. 56. d. Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam, omnes in viam suam declinauerunt, vniquisque ad auaritiam suam à summo usque ad nouissimum.

y Qui autem odit auaritiam, longi sunt dies eius. id est, æternæ claritatis particeps erit. Nam auarus terram interpo- nit, sibi, & vero Soli, vnde continuam patitur eclipsim. g conuerso qui odit auaritiam, diem habet continuum. Vnde sup. 15.c. Qui odit munera, viuet. I. 33.c. Quis habebit ex vobis cum ardoribus sempiternis, id est, in splendo id es Sanctorum, qui ardent in amore Dei? Qui ambulet in iustitia, & loquitur veritatem, qui proiicit auaritiam ex calumnia, & excutit manus suas ab omni munere. Ideò consilium Ietro est, vt qui odiunt auaritiam, elegantur in Iudices alio- rum. Exod. 18.d. Prouide de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam. Auaritia enim radix est omnium malorum. 1. T. m 6. d. Et maximè in Praetatis reprobanda. Ecl. 10.a. Auaro nihil est scelestius. z Hominem, qui calumniatur animæ id est, vi- te alterius, querens. a sanguinem eius effundere, vel vi- etum, siue labore afferre, quod est sanguinem effundere siue vita priuare. b Si usque ad lacum] inferni. c Fugerit] à Gen. 4. d. Deo. d Nemo sustinet] i. ne mo subleuabit eum à lacu illo, quia in inferno nulla est redemptio. Ecl. 34. d. Panis égen- tium vita pauperum est, qui defraudat illum, homo sanguinis est, & qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum. Vel sic. z Hominem, qui calumniatur animæ, i. vita alterius. a Sanguinem eius] querens effundere. b Si usque ad lacum] desperationis. c Fugerit] sicut Cain per ne- cem fratris. d Nemo sustinet, j id est, sustinere potest eum, quia talis nihil veretur, & seipsum contemnit. Vnde sup. 18. a. Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. e Qui ambulat simpliciter, j id est, sine duplicitate, idem ha- bens in corde, ore, & opere. Vel simpliciter, j id est, sine du- plicitate, idem habens in corde, ore, & opere. Vel simpliciter, id est, simplici intentione, non furcata partim ad inun- dum, partim ad Deum. f Saluus erit ] Vnde sup. 10.b. Qui ambulat simpliciter, ambulet confidenter. Mat. 6.c. Si oc- culus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit, id est, si intentio tua vna ficerit, non divisâ, tota operum en- geries bona erit. g Qui peruersis graditur viis] numquā re- uertens. h Concidet semel, j id est, corpore, & anima cadit, & quo casu non adjiciet, vt resurgat. Peruersæ viæ sunt tres, scilicet, concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, superbia vita. 1. Ioan. 2.c. Quæ peruerunt ambulantes, & auerunt à Deo. I. 28. c. Vadant, & cadant retrorsum, & conterantur, & illaqueantur, & capiantur. Vadant cogitan- do, cadant consentiendo, conterantur operando, illaquean- tur per consuetudinem, capiantur in morte.

Qui

*a Qui operatur &c.] ad literam, excolendo eam modo, & tempore debito. b Satiabitur panibus] i. abundabit fructibus eius. c Qui sectatur.] Hoc contra pigrum, de quo satis dictum est sup. 6.*

*De pigris &c. mysticè. Terra cuiuslibet est caro propria, quæ sarculo disciplinæ excoli debet, vel ipsa anima, & qui vomere lectio- nis, orationis, & meditationis excolitur, qua licet modica sit: fructum tamen facit multiplicem, scilicet, tricesimum, sexagesimum, centesimum. Vel Ecclesia tua tibi commissa, terra tua est, qui aratro doctrinæ verbi & exempli excolenda est. Et qui hanc terram multiplicem operatur, ut debet, satiabitur panibus virtutum in præsenti, & panibus gloriæ in futu- ro.*

*d al. + sanabili- tur. c Qui] verò, se-ctatur oculum, quo- libet predicatorum modorum. d Re- plebitur egestate] æterna. De hoc di- citur Eccles. 20.d. Qui*

*Contra diuities. al. + non. De accep- tione personæ in iudicio. f*

*inaltabit aceruum frugum, & qui operatur iustitiam exalbitur. De hac materia pleniùs inuenies sup. 12. b. ibi. Qui operatur terram suam, satiabitur panibus; qui autem sectatur oculum, stultissimus est. Et eo. a. ibi. Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & non dabitur illi. e Vir fidelis] à fide, vel fidelitate Domino suo seruata, quærendo iura eius, conseruando, dispensando. f Multum laudabitur] non solum auctoritate laudantis, id est, Dei. Mat. 25. b. Euge, serue bone, & fidelis, sed etiam multitudine laudantium. Eccles. 44.a. Laudemus viros gloriosos. Et in. eo. c. Sa- pientiam ipsorum narrant populi, & laudem eorum nunciat Ecclesia. Item fidelis est, qui mundum, & ea, quæ mundi sunt, contemnit. Nam sancti per fidem vicerunt regna. Heb. 11.f. Et hæc est victoria, quæ vincit mundum fides nostra, t. Ioh. 5. a. Vir fidelis hoc modo, id est, mundum fide viriliter vincent, multum laudabitur, quasi miracula faciens in vita sua. scil. 31. b. Beatus diues, qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia thesauris, quis est hic, & laudabimus eum, fecit enim mirabilia in vita sua. g Qui autem festinat ditari] diuitiis transitoris, & ca- ducis, vel scientia in flatu, vel laude humana. h Non erit innocens] quia aut facit miserum iniuste acquirendo, aut relinquit miserum male retinendo, aut ipse met miser efficietur amittendo. Innocens autem est, qui nec facit, nec relinquit miserum, vt dicit Aug. Eccles. 11.b. Fili, ne in multis finit actus tui; & si diues fueris, non eris immunis à peccato. Beda. Qui augere opes ambit, peccatum t negligit, & more auium cum elcam terrenam audius inspicit, quo stranguletur peccati laqueo, non agnoscit, cum quilibet bona mundi desiderat, quæ de futuro damna patiatur, ignorat. Idem dicit Greg. in moral. De hac materia inuenies. sup. 13. b. ibi. Substantia festinata minuetur. Et 20. c. ibi. Hæreditas, ad quam festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit. i Qui co- gnoscit &c.] quia hoc est personam accipere. De quo satis dictum est sup. 18. a. ibi. Accipere personam impij in iudi- crio non est bonum. De hac materia habes concordantias. Exod. 23. a. Leu. 19. c. Deut. 1. c. & 10. d. 16. d. 2. Par. 19. c. Job. 32. d. & 34. b. vbi Greg. sic diffinit. Accipere personam est hominē, nō quia homo, sed propter ea, quæ circa ipsum sunt honorare. Sap. 6. b. Eccles. 20. c. 35. d. & 42. a. Ifa. 42. a. Mat. 22. b. I. ac. 20. d. Rom. 2. b. Gal. 2. b. I. bes. 6. b. Col. 3. d. Att. 10. e. Iac. 2. a. & 1. Pet. 1. c. l Iste & pro, &c.] id est, pro paruo precio. m Deserit verita- tem] vitæ, iustitiae, & doctrinæ. Ezech. 13. d. Violabant me ad*

*populum meum propter pugillum hordei, & fragmen patis. Ideo clamat Ps. 1. i. Saluum me fac, Domine, quoniam defecit Sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominum.*

*Mores.*

*Moraliter. i Qui cognoscit, &c.] id est, qui iudicat aliquæ in Ecclesia promouendū, quia pulcher, vel quia magnus, vel quia nobilis, vel quia consanguineus, aut nepos eius sit.*

*k Non bene facit] sicut famulus, qui magistro suo ædificanti turrim altissimam, & petenti lapides quadratos, & grandes, & cedros altas, siue excelsas, porrigit festucas, aut fabas. Sicut factum est in ædificatione turris Babel. Gen. 11. n Vir, qui festinat ditari] pecunia, vel scientia, vel fama. o Et aliis inuidet] qui iam diuites sunt, nam tales frequenter inuident. Vel sic. Et alijs inuidet, id est, ex inuidia pecuniam, vel scientiam abscondit, contra illud. Sap. 7. b. Sine fictione didici, & sine inuidia communicabo & honestatem illius non abscondam.*

*De cor- reptione*

*p Ignorat, quod egestas] æterna, superueniat ei, id est, à Deo deluper veniat iusta retributione. Ideo dicit, Eccles. 9. c. Non zeles gloriam, & opes peccatoris, non enim scis, quæ fu- ra sit illius subuersio. q Qui corripit hominem,] re & nomi- ne; id est, rationale. r Gratiam &c.] id est, adulator, quamvis enim in principio parum moueatur aliquis contra eum, qui corripit eum; tamen postea transacto motu furoris dili- get correptorem, si rationalis est sup. 24. c. Qui dicunt impio, iustus es, maledicent eis populi & detestabuntur eos Tribus: qui arguant eum, laudabuntur, & super eos venient benedi- cto. Eccles. 22. d. Ad amicum etiæ præduxis gladium non de- speres, est enim regressus ad amicum. Item sup. 27. a. Melior est manifesta correption, quæ amor absconditus. Meliora sunt vulnera diligenter, quæ fraudulenta odientis oscula. s Qui subtrahit, &c.] iurando, vel necessaria negando. t Et dicit, &c.] sicut Iudæi, qui de consilio Sacerdotum volebant omnia sua Deo, ponentes ea in corbonam, vt sic possent negare parentibus necessaria, dicentes. Murus quodcumque est ex me, tibi proderit. Mat. 15. a. Exo. 20. b. Honore patrem tuum, & matrem tuam, reverentiam exhibendo, necessaria mini- strando. Eccles. 3. c. Quæ malæ famæ est, qui reliquit patrem, & est maledictus à Deo, qui exasperat matrem. u Qui se ia- stat] de beneficiis, vel benedictis. x Et dilatat] extollendo se, vel possessiones multiplicando. y Iurgia concitat. De hoc sup. 13. b. ibi. Inter superbos semper iurgia sunt. Item sup. 27. a. Laudet te alienus, & non os tuum, extraneus, & non labia de pro- tua, quia omnis laus in proprio ore sordescit.*

*z Qui verò sperat in Domino, saluabitur] in præsenti à malo culpa per gratiam, & in futuro per gloriam ab omni corrup- tione, quando ipsa creatura liberabitur à seruitute corrup- tionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Rom. 8. d. Quando hoc corruptibile induet corruptionem, i. Cor. 16. g. a Qui confidit in corde suo, id est, in sensu suo. b Stultus est] nec est maior stultitia, quam quod homo sibi sapiens videtur, sup. 26. b. Vidisti hominem sibi sapientem videri, magis illo spem habebit in sapientia. De hoc sup. 3. a. ibi. Ne sis sapiens apud terrenipsum. Ifa. 5. e Vt qui sapientes estis in oculis vestris, & coram voletis prudentes. i Cor. 3. c. Si quis in- ter vos videtur esse Sapiens in hoc sæculo, stultus fiat, vt sit sapiens. e Qui autem graditur sapienter] gressibus affectuum, & operum. f Ipse laudabitur] à Domino. Euge serue bone, & fidelis &c. Mat. 25. b. e Qui dat pauperi] illud, quo indi- indiget, siue vixit, siue vestitum corporalem, vel spiritualem. f Non indigebit] neque hic, neque in fu- turo. Pietas enim valet ad omnia promissionem, habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ. i Tim. 4. c. Eo enim ipso, quod pro- pria bona, siue temporalia, siue spiritualia benè expendun- tar, multiplicantur à Domino. sup. 11. d. Alij diuidunt pro- pria, & ditiones sunt. Ibi inueniet plenus de hoc. Tob. 4. b. Quomodo potueris, esto misericors, si multum tibi fuerit, abundantanter tribue, si exiguum tibi fuerit, etiæ illud exiguum libenter impartiri stude, præmium n. bonum tibi thesaurizas in diem necessitatis. g Qui despicit deprecantem] pauperem, nolens misereri. h Sustinebit penuriam] omnis boni sine fine. sup. de hoc 21. b. ibi. Qui obdurat aurem suam, ad clamores pauperum, ipse clamabit, & non exaudietur.*

*De elec- mosyna.*

*i Cum surrexerint impij] contra iustos persequendo eos. j Abscondentur homines,] id est, iusti naturæ humanæ ordinem bene vivendo seruantes. Simile Job. 33. d. Respicias hominis iustitiam, & dices peccavi, id est, respicias illos, qui naturam humanæ creationis integræ non peccando custodiunt, & cognoscet te peccando iumentis assimilatum. De hoc dicitur Mat. 10. c. Si vos persecuti fuerint in una ciuitate, fugite in aliam.*

Cum

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XIX.

*a Cùm illi scilicet, impij. b Perierint] merito persecutionis suæ, vel Dei misericordia, ab impietate ad impietatem conuersi. c Multiplicabuntur iusti] idem, quos prius dixit homines, quia uno homine impio flagellato, alij perterriti convertentur, & sic de numero impiorum multiplicabitur numerus iustorum. Hoc est quod dictum est*

*cùm a illi b perierint, c multiplicabuntur iusti.*

A stidente flagellato sapientior erit par-

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

*stiente flagellato sapientior erit par-*

*al. t scorta.*

*1. Cor.*

*25.g.*

*al. t eriget.*

*sup. 19.d. & 21.b. Pe-*

**a** Totum spiritum suum] id est, iram & indignationem suam.  
**b** Profert stultus] id est, homo iracundus impatentia impellente. Vnde *Beda*: Impatentia impellente totus spiritus foras prorumpit, quem nulla intus disciplina Sapientiae concludit. Sorores sunt inseparabiles, Patientia & Sapientia. Patientia munit contra iclus flagelorum, Sapientia contra iacula verborum. Et ideo ubi haec sunt, non sentitur, vel non curatur iactus verberum, aut verborum, & ideo non exit foras spiritus sapientis. Stultus quia vtrâque caret, statim ad unicum verbum totum se effundit. Et hoc est, quod sequitur.  
**c** Sapiens, &c.] *Iesus* enim non desiderat se vlcisci; sed vindictam Deo reseruat, qui dicit: Mea est vltio, & ego prophetia retribuam, *Deut.* 32.  
**e** Et *Ezech.* 9. a. Mihi vindictam, & ego retribuam. Secundum aliam translationem. Antiqua translatio habet hic. Totam iram, &c. id est, stultus ad vltionem sui igne iracundia succeditur; sapiens vero paulatim eam matutitate consilij attenuat, & extinguit. De hoc *sup.* 20. c. ibi: Ne dicas reddam malum pro malo, expecta Dominum, & liberabit te. *Vel* sic:  
**a** Totum spiritum suum,] i. totam scientiam suam, & totam gratiam, si quam habet, aut loquendo, aut cantando. **b** Profert stultus] ad ostentationem. **c** Sapiens, &c.] quando s. videt expedire, *Ecccl.* 20. a. Homo Sapiens rasebit vsq; ad tempus; lascivius autem & imprudens non seruabunt tempus. Et *inf.* eod. b. Sapiens in verbis seipsum amabilem facit; gratiae autem fatus orum effundentur. **d** Princeps, &c.] i. detractionis, vel adulacionis, vel fabularum, quae excitant risum. **e** Omnes ministros, &c.] i. mendaces, adulatores, detractores, & huiusmodi querentes placere Domino suo. *Ecccl.* 10. a. Secundum Iudicem populi, sic & ministri eius; & qualis est Rector ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. Vnde *Psal.* 100. Non adhæsit mihi cor prauum, declinantem à me; malignū non cognoscet. Detrahentē secreto proximo suo, hunc persequeretur. Superbo oculo, & insatiabili corde, cum hoc non edebā. Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum, ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat. Non habitabat in medio domus meæ, qui facit superbiæ: qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem. **f** Pauper, &c.] ad literam, in via. **b** Vtriusq; &c.] Pauperis ad recognoscendum debitum, & veniam, vel inducias postulandum, creditoris ad compatiendum, & ad sustinendum, vel dimittendum. Vnde *Luc.* 7. f. Duo debitores erant: cuidam fœneratori, unus debebat denarios quingentos; alias quinquaginta: non habentibus illis, vnde redderent, donauit vtrisque.

**Mysticæ.** Creditor est Christus, pauper quilibet homo, cui Christus tradidit ad usuram talenta virium & virtutum, requiriens fructū bonorum operum pro usuris. **f** Pauper igitur, &c.] i. obuiabunt sibi in die iudicij, quando repetet ab unoquoq; debitū cū usuram, vt legitur *Matt.* 25. b. & *Luc.* 19. c. **b** Vtriusq; &c.] i. Deus, Christi ad retribuendum vnicuiq; iuxta opera sua, & hominis ad videndum omnia opera sua siue bona, siue mala sint, i. *Cor.* 5. b. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt recipiat unusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum siue malum. *Vel* sic. **f** Pauper] est humilius auditor; creditor, Sapiens Prædicator, qui pecuniam verbi committit auditoribus ad usuram, qui sibi obuiant, cū in unam gratiam pietatis conueniant, vel in unam voluntatem audiendi, & docendi verbum Dei. **b** Vtriusq; &c.] Quia nec iste prædicat, nec ille credit sine Dei lumine. Vnde *Ioan.* 15. a. Sine me nihil potest facere. Sic exponit *Gloj.* Item alia *Gloj.* sic. **f** Pauper] est ad literam omnis indigens, creditor, propter Deum, eleemosynam largitur pauperi: qui dicuntur sibi obuiasse, quia etsi non æque diuites in seculo; tamen

*Hugonis Card. Tom.* III.

æque diuites erunt in futuro in Deo. Hic pro patientia paupertatis; ille pro eleemosyna pietatis. *Vel*, pauper, obuiabit creditori suo, quia introducit eum in gloriam merito orationum suarum. Vnde Dominus *Luc.* 16. c. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, accipient vos in æterna tabernacula. Item f Pauper & creditor,] i. corpus & spiritus. **g** Obuiauerunt sibi] in infusione animæ; vel in rebellione, qua sibi iniucem iugiter aduersantur. **b** Vtriusq; &c.] in Baptismo, vel in die iudicij, quia tunc apparebit veriusq; causa, quando Dominus illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabuntur consilia cordium, i. *Cor.* 4. a. **i** Rex, qui iudicat in veritate] sine acceptione personæ. **f** Pauperes] iuxta merita causæ eorum. **m** Thronus, &c.] *sup.* 16. b. Iustitia firmabitur solium.

**Mysticæ.** **i** Rex Christus est, qui totam Ecclesiam quasi regnum suum regit. **k** Qui iudicat in veritate, ] secundum merita **l** Pauperes,] id est, omnes homines tam in praesenti, quam in futuro, licet in praesenti occulta sit iustitia iudicij eius. Vnde *Isa.* 11. a. Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet; sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terra. **m** Thronus eius,] id est, Ecclesia, vel potestas eius. **n** In æternum firmabitur] *Isa.* 9. b. Super solium David & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iustitia à modo, & usque in sempiternum. Hoc est, quod dicit *Palm.* 44. Sedes tua, Deus, in seculum seculi, virga æquitatis, virga regni tui.

**Moraliter.** **i** Rex, qui iudicat, &c.] i. ratio, siue liberum arbitrium, qui defectus proprios in veritate punit, & dijudicat. **m** Thronus eius, &c.] id est, anima, quæ sedes est talis Regis in æternum glorificabitur in regno cœlorum. De hoc dictum est *sup.* 20. b. Rex, qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo.

**o** Virga] id est, disciplina flagelli. **p** Atque correctio] verbi. **q** Tribuit Sapientiam] obedienti, disciplinam recipienti. Hoc est, quod dicitur *Ecccl.* 22. a. Flagella & doctrina in omni tempore Sapientia. *Isa.* 28. e. Sola vexatio tantummodo dabit intellectum auditui. *Ierem.* 6. b. secundum aliam translationem. Per omnem flagellum & dolorem eruditus Ierusalem.

**r** Puer autem, &c.] quasi equus effrenis.

**s** Confundet matrem suam] quæ tenerius diligit ipsum, & magis afficitur circa ipsum. *Eccles.* 30. b. Equus indomitus euadet durus, & filius remissus euadet præceps.

**t** Mysticæ. **r** Puer, qui dimittitur voluntati suæ] i. populus sine correctione. **t** Confundet matrem suam] i. Ecclesiam. *cc.* *Rom.* 2. d. Nomen Dei blasphematur propter vos in gentibus.

**Moraliter.** **r** Puer] i. caro. **s** Qui dimittitur voluntati suæ, confundet matrem suam,] i. humanam naturam, vel animam, quæ quasi mater filiam debet corriger carnem. *Ecccl.* 42. b. Super filiam luxuriosam constitue custodiā, ne quando faciat in opprobrium venire inimicis tuis. **Vel** **r** Puer] i. nouitius. **s** Qui dimittitur voluntati suæ, confundet matrem suam] i. regulam, quia dimissis communibus obseruantis facit singularitates suas. Sed *inf.* 30. c. dicitur. Oculum qui subflannat patrem, & qui despicit partum matris suæ, i. nouitium, qui sibi videtur sapiens, qui sibi est oculus, qui negligit mandata Prælati, & admonitiones derelinquit propter singularitates suas, effodian eum coru de torrentibus, i. Doctores, vel Prælati coruientes eum per sacram Scripturam, ostendant ei scutitiam suam. *Sup.* 12. a. Qui confidit in cogitationibus suis, impiè agit. **u** In multiplicatione impiorum] i. hereticorum, vel quorumlibet peccatorum. **x** Multiplicabuntur scelera in eis, & in aliis, quos malo exemplo suo corrūpunt. Tales enim non sunt nisi scaturigines, & venæ quædam mortis, per quas defluunt scelera ad alios. Sicut econuerso dicitur de Iusto. *Sup.* 10. b. Vena vita os iusti. **u** Et ruinas eorum,] quibus ruunt de peccato in peccatum, & de peccato tandem in infernum. **v** Iusti videbunt] in praesenti, vt cautiores fiant; vel in futuro, vt iustitiae Dei congaudeant. Vnde *Psal.* 57. Latabitur Iustus, cum viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. *ff* a. vlt. g Egradientur & videbunt cadauera virorum, qui præuaricati sunt in me. **a** Erudi filium tuum] carnalē, vel spirituale verbo, expleo, flagello. **b** Et refrigerabit te, ] i. latificabit quietem conferens tuæ sollicitudini. **Vel**, Refrigerabit te, ab æstu, & incendio pœnarum, quas mereris, nisi corrigeres. *Ecccl.* 30. a. Qui diligit filium suum, assiduat illi flagella, vt latetur in nouissimo suo. **c** Et dabit delitias] æternas, & etiam presentes. **d** Animæ tuæ, &c.] Erudiendo enim filium promereris delitias Paradisi. **e** Cùm prophetia] id est, doctrina sacri eloquij, vel prædictio futurorum.

L Defe

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XXIX.

**Mystic.** *a* Defecerit] i. cessauerit. *b* Dissipabitur populus] à Dæmonibus ab hæreticis, à Tyrannis, sicut vinea dissipatur à bestiis, destruta sepe. *f*, *s*, *b*. Auferam sepem vineæ meæ; & erit in direptionem. Mysticè & propheticè de Iudaico populo intelligitur iam impletum, iuxta illud *Dan. 9. f.* Septuaginta hebdomades abbreviata sunt super populum tuū, vt impleatur visio, & prophecia, & vngatur Sanctus sanctorum, & dissipabitur populus cum Duce venturo, & finis eius valetas.

*el. f  
corre-  
ptio.*

*C* *Ioan. 13. b.* Si hæc sciatis, beati eritis, si feceritis ea. *e* Seruus] seruilius, vel seruus peccati, per consuetudinem. *f* Verbis non potest erudiri, &c.] i. obedire. *g* Cotemnit,] & ideo plus peccat. *Luc. 12. f.* Seruus, qui scit voluntatem Domini sui, & non facit, vapulabit multis. *b* Vidisti hominem, &c.] cuius verba non habent fundamentum, sed de summitate labiorum procedunt. *i* Stultitia magis, &c.] Incorrigitatis enim, & stultiz signum probatissimum est verbositas. Nam verbosus semper loquitur; & ideo non cogitat, quid sibi dicatur, sed qualiter obloquatur, *sup. 18. c.* Qui respondet prius, quam audiat, stultum esse demonstrat. *Ecc. 11. a.* Pridè, quam audias, ne respondeas verbum. *k* Qui delicate à pueritia nutrit, &c.] id est, rebellem, sicut Salomon, Ieroboam, *3. Reg. 11. e.*

*Mora-  
liter.*

Moraliter. Seruus iste est corpus, quod subditum quasi seruus debet esse spiritui, & regi ab eo, sicut equus à sessore, & nauis à Nauta. Hic seruus in pueritia sua edomandus est. Non enim ad domandos pullos equinos expectatur quinque-nium; nec de carnibus expectatur, vt putrefiant, antequam saliantur; nec de naui, vt veniat in Charybdis, antequam dirigatur à Nauta; sic & corpus domandum est in pueritia, antequam incipiatur contra spiritum lasciare; alioquin sessorem suum præcipitat in foueas vitiorum. Ideo dicitur *Tbren. 3. d.* Bonum est viro, cùm portauerit iugum ab adolescentia sua. *Eccles. 33. d.* Seruo maleuolo tortura, & compedes, mitte illum in operationem, ne vacet. Dicit ergo. *k* Qui delicate, &c.] i. corpus, quod rationi, siue spiritui debet subiugari. *l* Postea] i. in adolescentia, & in iuuentute, & deinceps. *m* Illum sentiet contumacem,] i. lascium & indomabilem. *sup. 22. a.* Prouerbiū est, adolescens iuxta viam suam etiam cùm senuerit, non recedet ab ea. Ibi require de hoc. Alia translatio habet plenius ( Qui delitatur, &c. ) Serò enim pœnitit, qui in tenera ætate noluit pœnitere. *Ecc. 7. c.* Seruus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua. *Idem 33. d.* Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua: quasi fratrem sic eum tracta, quia in sanguine comparasti eum. *n* Vir iracundus prouocat rixas] ad omnia respondendo, nihil patienter ferendo; sicut canis, qui ad omnem lapidem sibi proiectum currit, & mordendo oblatrat. Talis homo omnibus onerosus est. Vnde *sup. 27. a.* Graue est saxum, & onerosa est arena; sed ira stulti vtroque granior: quia saxum, & arena aliquo modo portari possunt; sed ira stulti sustineri non potest. Vnde *sup. 18. c.* Spiritum ad irascendum facilem quis poterit sustinere? Socrates: Iracundus eum aliis irasci desierit, sibi ipsi irascitur. *Beda:* Ianua omnium vitiorum est iracundia: qua clausa, virtutibus intrinsecis dabitur quies; aperta, ad omne facinus armabitur animus. De hoc *sup. 15. b.* Vir iracundus prouocat rixas; qui patiens est mitigat suscitatas. *et 26. c.* Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem; sic homo iracundus suscitat rixas. Ibi require de hoc. *o* Et qui ad indignandum facilis est, erit ad peccata proclivior.] Indignatio enim intellectum mentis obcæcat, & affectum absorbet, & totum cor inflat ad modum bufonis percussi: & donec venenum effundat, inflatur, & crepat. Vnde *Ierem. 44. b.* Conflata est indignatio mea, & furor meus; & succensa est in ciuitatibus Iuda, & in plateis Ierusalem. *p* Superbum sequitur humilitas,] id est, deiection, quia qui se exaltat, humiliabitur. *Luc. 14. c.* *q* Et humilem spiritu,] qui vere est humilius. *r* Suscipiet gloria,] quia qui se humiliat, exaltabitur. *Luc. 14. c.*

De hoc dictum est satis *supra 16. c.* ibi: Contritionem præcedit superbia: & ante ruinam exaltabitur spiritus.

*f* Qui cum fure participatur, ] iuuando eum in furto faciendo, vel consentiendo, vel penes se receptando, vel furto communicando, vel si potuit, non prohibendo, vel non indicando. *t* Odit quitur humilitas, & q humilem spiritu & suscipiet gloria. *f* Qui cù fure & participatur, odit animam suam, adiurantem audit, & non indicat. *y* Qui timet hominem & citò corrueat, qui sperat in Dño, subleuabitur. *b* Multi requirunt faciem Principis, & c iudicium à Domino egreditur singulorum. *d* Abominantur Iusti virum impium; & e abominantur impij eos, qui in recta sunt via. *f* Verbum custodiens filius extra perditionem erit.

stricto Iudice: *Psal. 49.* Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. Non enim solum fur, sed & ille reus tenetur, qui furti consciente possest non indicat. Et ne metu personæ potentiores se excusat, addit. *y* Qui timet hominem, timore humano, vel mundano. *z* Citò corrueat] in peccatum. Ideo dicit Dominus *Matt. 10. c.* Nolite timere eos, qui occidunt corpus; animam autem non possunt occidere *1/a. 5. 1. d.* Quis tu, vt timeas ab homine mortali, & à filio hominis, qui quasi fœnum ita arescat? Notandum autem, quod nouem modis curritur cum fure. Primus modus est, quando Principes præcipiunt aliquibus Præpositis suis furtum facere *Isaie 1. f.* Principes tui infideles socij furum. In hoc casu tam Præpositi, quam Principes tenentur ad restitutionem, utrique in solidum; tamen si vnu soluerit, cæteri sunt liberati. Secundus modus est, quando aliquis incitat, vel consulit furari. In hoc etiam casu tenetur consultor, siue incitator, nisi latro restituerit, & consulendum est ei in foro poenitentiali, quod restituat. De huiusmodi consiliariis dicitur *1/a. 19. b.* Stulti Principes Taneos, sapientes consiliarij Pharao-nis dederunt consilium insipientes. Tertius modus est, quando consentit prælendo auxilium. Et in hoc casu similiter tenetur consentiens. Quia qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur. Ad legem Aquilam. Quartus modus est per adulacionem: Iste peccat, sed non tenetur restituere. *Ezech. 13. c.* Vx que consuunt puluillo sub omni cubito manus. Quintus modus est per recursum, siue per receptionem: Iste etiam tenetur restituere. Sextus modus est per participationem furti: Iste quantum habuerit, tenetur restituere, nec plus. Septimus modus est per silentium. Octauus est, quia non, cum possit, resistit furi. Nonus est, quando non manifestat rem furatam, si sciat. In his tribus ultimis modis non tenetur restituere. De hoc versus:

*Inffuso, consilium, consensus, palpo, receptans,  
Participans, murus, non obstantes, non manifestans.*

*a* Qui sperat, &c.] à terra in coelum. Quibusdam gradibus tamen. Quorum primus est tribulatio præsens, secundus pa-tientia, tertius probatio, quartus spes, quintus gloria. *Rom. 5. a.* Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem, spes autem non confundit. *b* Multi requirunt, &c.] id est, notitiam, quasi dicat multiaffectant, familiaritatem, & notitiam Principis ad literam. Vnde *sup. 19. a.* Multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis. *c* Et iudicium à Domino, &c.] id est, intentio-nem vtriusque, scilicet, requirentis, & requisiti, iudicat Do-minus, qui solus intuetur cor. *i. Reg. 16. b.* *d* Abominantur iusti virum impium] non aspernantes personam impij, sed impietatem personæ.

*e* Et] econuerso [abominantur impij eos, qui in recta sunt via] id est, Iustos, qui adeo tendunt in Deum, *sup. 13. d.* de hoc ibi: Detestantur stulti eos, qui fugiunt mala. *Ecc. 1. c.* Execratio peccatoribus Sapientia.

*f* Verbum custodiens filius extra perditionem erit, ] id est, extra numerum perditionum, quia verbum legis lux est. *supra 6. c.* Mandatum lucerna est, & lex lux. Item via regia secura est, quia omnes ambulantes in ea sunt in ducatu Regis. *Psa. 118.* Viam mandatorum tuorum cuicurri, cum dilatasti cor meum.

Verba

*E X P O S I T I O C A P . X X X :*

*a. t  
erat*  
*A*  
G. Erba congregantis, &c.] Hic est titulus, & quarta pericope huius libri, secundum quosdam. Hucusque enim sunt parabolæ Salomonis, quas trastulerunt viri Ezechia, à 25. c. Hic iterum sunt verba Salomonis, quæ forte non viri Ezechia, sed alij transtulerunt, sive collegentur. Quod

*C A P . X X X .*

a. t  
erat  
*A*  
autem hie loquitur Salomon, perpenditur ex eo, quod dicit, verba, &c. Cōgregāt̄ etiam latīnē idē est, quod Ecclesiastes grācē, congregatio Latinē dicitur. Congregans autem dicitur Salomon, quia diuerſas virtutes, & diuerſas parabolās congregauit in vñū, vel potius propter populi multitudinē, quod sub suo regimine habuit cōgregatam. Ilius verò vomentis dicitur, id est, filius confessionis, qua vomuntur peccata salubri vomitu, de quo dicitur. *Ecc. 31.c.* Si coactus fueris in edendo multum, surge è medio, & refrigerabit te. In quo notatur pœnitentia Salomonis. Vel dicitur filius vomentis, i. de plenitudine Sapientiæ eructantis, i. ipsius Daud, qui de pleno eructauit verbum. Vel filius vomentis, i. Berlabe. Et alludit interpretationi. Interpretatur etiam Berlabe, putus satietatis; vbi autem satietas, ibi vomitus. Vel melius: Filius vomentis, i. Daud, qui vomitu sanguine simulauit insaniam corā Achis Rege Geth, ut legitur *1. Reg. 21.d.* Adhuc melius: Filius vomentis, i. Daud, qui euouuit per confessionem peccatum adulterij ad correctionē *Nath. in 2. Reg. 12.d.* Et posset esse thema in Quadragesima, quando tempus est congregandi virtutes, & opera bona, & tempus vomendi peccata *Ecc. 3.a.* Est tempus plantandi, & tempus euellendi, quod plātatum est; tempus occidendi, & tempus sanādi; tempus destruendi, & tempus ædificādi. Dicit ergo Esdras, qui titulos apposuit, vel translator, vel ipse Salomon. a. Verba congregant̄. b. Ecclesiastes. b. Filius vomentis, id est, Daud eructantis bona, vel sicut expositū est. Hæc inquam verba sunt, quæ sequuntur. c. Visio, &c.] Hic incipit hæc pericope; secundum quosdam verò adhuc est de titulo usque ibi: Stultissimus sum. In hoc autem, q. dicit; Visio, insinuat profunditatem, & pelagus mysteriorum, quæ hic continentur. Dicit ergo. c. Visio, id est, visum. d. Quam locutus, &c.] id est, Salomon, quem suprà omnes mortales Sapientia illustravit, ut legitur *3. Reg. 3.b.* e. Et qui Deo, &c.] per gratiam & Sapientiam. f. Confortatus, i. Sapientia illustratus. Iuxta quod *sup. 24.a.* dicitur: Vir sapiens fortis est. Nec laudat se hic Salomon; sed Deum, qui ei reuelauit, quæ omnibus patet fecit. g. Ait, stultissimus, &c.] Benè incipit Salomon, quia sapiens primò accusator est sui. *sup. 18.c.* Nec mentitur, quia humili corde hoc dicit, sicut Paulus *1. Cor. 15.b.* Minimus sum Apostolorum, qui non sum, &c. Præterea quilibet aliquam infirmitatem habet in se, quæ minor est omnibus alijs; sicut quilibet Sanctus aliquam prærogatiā habet, quæ præcessit alios. Vnde de quolibet Sancto dicitur: Non est inventus similis illi. *Ecc. 44.d.* quod tamen secundum historiam dictum est Abraam. Vel sic, g. Stultissimus sum virorum, iudicio Philosophorum, qui temporalia abjectere, aeternis intendere, idola contemnere, Christum mortuum, & Deum inuisibilem adorare, reputant stultitiam. Vnde *1. Corinth. 1.d.* Prædicamus Christum crucifixum, Iudeis quidem scandalum, &c. Vel stultissimum se dicit; quia quantum quis plus cōfortatur, & illuminatur a Deo, tanto melius suos defectus cognoscit. Vnde Abraam viso Domino, & loquente ad se, dixit se puluerem, & cinerem, *Gen. 18.d.* Et *Isaías* viso Domino super solio suo, dixit se virum pollutum labijs. *Isa. 6.b.* Et David cum melius vidit Dominum, dixit *Psal. 30.* Ego autem dixi in abundantia mentis meæ, projectus sum a facie oculorum tuorum. Et *Psal. 115.* Ego dixi in excessu meo omnis hominem dax. Vnde pater, quod omnis superbus cæcus est, nec videt Deum, quia omnis, qui videt eum, humiliat se, quantum plus videt, tanto plus se humiliat; & quantum plus se humiliat, tanto plus se ei Deus manifestat. Vnde *Num. 24. 2.* dixit Balaam auditor sermonum Dei, qui visionem omnipotentis intuitus

est, qui cadit per humilitatem, s. & sic aperiuntur oculi eius. Vel sic, g. Stultissimus sum virorum, i] quoad mundanam sapientiam, quæ stultitia est apud Deum, i. *cor. 3.d.* Vnde sequitur. b. Et sapientia hominum, i. mundanorum. i. Non est mecum] qui intendo aeternis, i. *Cor. 2.b.* Sapientiam loquimur inter perfectos, Sapientiam vero, non huius seculi, neque principium huius seculi, qui destituntur; sed loquimur Dei Sapientiam. k. Non didici sapientiam huius mundi. l. Et] pro fed[ noui Sanctorum scientiam] non discendo ab homine, sed Deo infundente, ut legitur *3. Reg. 3.b.* quid autem sit scientia Sanctorum, dicitur *sup. 9.c.* Principium Sapientiæ timor Domini & scientia Sanctorum prudentia. b. *Bern.* dicit: Scientia Sanctorum temporaliter cruciari, & in aeternum glorificari. Hanc scientiam dedit Dominus Salomoni, & cuilibet Iusto. Vnde *Sap. 10.b.* Tu deduxit Dominus per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei & dedit illi, &c. Per haec, quæ dicta, patet solutio cuiusdam concretiæ, quæ solet hic ponit. Dicit enim *Ecc. 1.d.* Ecce magnus factus sum, & processus omnes Sapientia, qui ante me fuerunt. Jerusalem. Hic dicit, stultus, sed processus omnes Sapientia Sanctorum; stultissimus fuit Sapientia mundanorum, de qua *Luc. 10.* Filii huius seculi prudentiores sunt filijs lucis in generatione. a. m. Quis, &c., de Philosophis, mensurans quantitatem planetarum. n. Atque descendit] docendo quantitatem Solis-oculorum, maiorem terra, quasi dicat. *Noli arcana Dei, cœlumque inquirere.* *1. Cor. 2.b.* Hæc enim sapientia est principium huius mundi, quæ structur, ut dicit Apostolus *1. Cor. 2.b.*

Mysticè prophetauit hic Salomon de duplicitate aduentū Christi, s. de aduentu in carnem, & de aduentu ad iudicium: quod scire per fidem est scientia Sanctorum, quæ stultitia est mundo. Dicit ergo. m. Quis, &c.] Filius Dei, qui post resurrectionem suā ascendit, & tempore nostræ resurrectionis descendet ad iudicium. *Ephes. 4.b.* Qui descendit, ipse est, & qui ascendit. *Ioan. 3.b.* Nero ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius, &c. De hoc loco summis Apostolus illud *Rom. 10.b.* Ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in cœlum, i. Christus deducere; aut quis descendet in abyssum, hoc est, Christum a mortuis reuocare? o. Quis, &c.] Angelicum, s. & humanum. p. In manib. suis, i. in potestate sua? Solus filius Dei, cuius potestate tenerit, & seruatur omnis spiritus, Angelorum, hominum, & animalium, ne deficiant. Omnis quidem creatura, si sibi dimitteretur, in nihilum rediret, ut dicit *An. Vel. o.* Quis, &c.] id est, animam suam? In manib. suis id est, in potestate sua ad deponendum, quando vellet, & resumendum quando placere? Solus, s. filius Dei, vnde *Ioan. 10.d.* Potestatē habeo potestā animam meā, & potestatē, &c. q. Quis colligauit aquas] in matrice [ quasi in vestimento] q. aquas receptoras reddit pro volitate premētis, *Job 38.a.* Quis conclusit ostijs mare, quando erumpēbat quasi de vulva procedens, cum ponerem subem vestimentum eius?

Mysticè. q. Quis colligauit, &c.] i. quis congregauit populos fluidos in peccatis in vestimentū sibi? Solus filius Dei. *Pf. 32.* Congregans sicut in vete aquas maris, ponens in thesauris abyssos: *Isa. 49.e.* Leua in circuitu oculos tuos, & vide; omnes isti congregati sunt: venerunt tibi. Vnu ego, dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamento vestieris. r. Quis suscitauit, &c.] i. omnia, quæ in terra sunt, quis de non esse ad esse produxit, & in esse cōseruat? Solus filius Dei. *Sup. 8.d.* Quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta compo-

*Mora-  
liter.*

A nens Moraliter. m. Quis ascendit in cœlum] sacra Scriptura, contemplando. n. Atque descendit] alijs cognita prædicando? Vel m. Quis ascendit in cœlum] maiora maioriis prædicando. n. Arque descendit] minora minoribus subciando? Bonus Doctor *Isa. 1.g.* Amen, amen dico vobis, videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei ascendentēs, & descendētes super filium hominis. Et *Gen. 28.c.* Videl Jacob in somnis scalam stantem super terram, & cacumen eius tangens cœlum, & Angelos Dei ascendentēs, & descendētes per eam, & Dominum innixum scalæ. o. Quis continuuit spiritum in manib. id est, possedit animam in operibus suis? Lustus quilibet. *Job 13.c.* Animam meam porto in manib. meis. Vel spiritum in manib. continere, est animam suam in potestate habere ad offerendum Deo. *Luc. 23.f.* In manus tuas commendo spiritum meum.

q. Quis colligauit aquas quasi in vestimento] id est, quis colligit cogitationes suas, ut ex eis sibi faceret vestimentum. r. Quis suscitauit omnes terminos terræ] id est, illos, in quibus amor terrenus terminatus est, de morte culpa ad vitam gratias, & tandem ad vitam glorię vivificantur?

\* Quod

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XXX.

**A** nens. *Ist. 40.c.* Quis appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in statera? *a* Quod nomen est eius, id est, Dei Patris. *b* Et quod nomen, &c.] Omnes Philosophi, qui tuam iactas scientiam, Sanctorum scientiam, id est, fidei Christianæ mysterium stulticiam vocans, quasi dicat, non no-

*a* Hic expressum *Quod nomen est eius, & quod* & est testimonium de nomen filij eius, si nosti? Omnis c Filio æterno, quod obiectum fuit Iudæis in quadam disputatione generali, quæ fuit Rhemis inter Iudeos & Clericos, ut dicit *cantor*. Sed videtur, quod Philosophi habuerunt notitiam de Patre, & Filio, quia dicitur super *Exod.* 8. quod Magi defecerunt in tertio signo, non in primo, nec in secundo, id est, in *Statua Spiritus Sancti*, non Patris & Filii. Item *Rom. 1.b.* Quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim *als* manifestauit, inuisibilia enim ipsius, &c. Ibi expressus dicit *Glos.* quod Philosophi habuerunt notitiam triuī personarum. Solutio. Distinctam notitiam de perso- non habuerunt, sed confusam.

\* *a* Quod nomen est eius, &c.] quasi dicat sola diuina reuelatione videtur harum questionum solutio. *c* Omnis sermo Dei ignitus] charitate, scilicet, accendens, & scientia illustrans. *Ierem. 5. d.* Ecce ego do verba mea in ore tuo in ignem, & populum istum in ligna, & vorabit eos. Vbi autem nos habemus, ignitus, Græcus habet, pyromenos, quod est aquiuocum ad ignitum, & igne examinatum. Vnde *Psal. 11.* Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum. *d* Clypeus, &c.] non in aliis. *Psal. 17.* Protector est omnium sperantium in se. Contra hostium infidias, & omnia aduersa, vt pater *Matth. 4.a.vbi* hoc clypeo se defendit Dominus contra tentatorem. Cum igitur tentaris de fornicatio, recole illud *H:br. ultim.* a. Fornicatores & adulteros iudicabit Deus. *ephes. 5.b.* Quidam fornicator, aut immundus non habent hereditatem in regno Christi. Si tentaris de habendis diuitiis, recole illud *Luc. 6. d.* Vt vobis diuibus, &c. *Iacob. 5. a.* Agite nunc, diuites, plorate, vulturantes in miseriis vestris, quæ venient vobis. Et *1. Tim. 6.b.* Nihil intulimus in hunc mundum Haud dubium, quia nec auferre quid possumus. Si tentaris de honoribus, & prælationibus, recole illud *Num. 25. a.* Irratus Dominus dixit ad Moysen. Tolle cunctos Principes populi, & suspende eos in patibulis contra Solem. Vbi dicit *Glos.* Hæc si homines cogitarent, prælations non ambirent. *e* Ne addas, &c.] falsum, vel impertinens, aut superacuum, vt heretici faciunt, & quidam catholici, qui corrumputunt, vel emolliunt Scripturas, ne eis conuincantur. *f* Et arguaris, ] à Domino de additis. *g.* Inueniarisque mendax, ] in die iudicij. *Deut. 4. a.* Non addetis ad verbum, quod ego loquor, neque auferetis ex eo, *Eccl. 18. a.* Non est minuere, neque adiicare, nec est inuenire magnalia Dei. *Apol. ultim. d.* Si quis apposuerit ad hæc, apponet super illum Deus plagas scriptas in libro isto. *b.* Duo rogaui te, ] dicit vir, cum quo est Dominus, id est, Salomon ad Dominum. *i.* Ne deneges mihi, antequam moriar, ] id est, da mihi, quousque vixeris. *k.* Vanitatem ] cordis, oris, & operis. *l.* Et verba mendacia, ] id est, adulaciones, vel falsas Scripturæ interpretationes. *m.* Longè fac à me, ] id est, quod non habeam in me, nec habentes patiar iuxta me. *n.* Remoue à te os prauum, & labia detrahentia, sunt procul à te, *n.* Mendicitatem, ] id est, nimiam egestatem. *o* Et diuicias ] caducas & superflua ne dederis mihi. *p* Tribue tantum viuere meo necessaria. *j* Quæ autem sint illa, dicit *Eccl. 39. c.* Initium necessariae rei vitæ hominum, aqua, ignis, & ferrum, sal, lac, & panis similagineus & mel, & botrus vix, & oleum, & vestimentum. His maximè corporalis vita nutritur, vt dicit ibi *Glos.*

*Moral.* Moraliter autem aqua est doctrina refrigerans æstimū temptationum, ignis doctrina inflamans affectum, & illuminans intellectum, ferrum patientia, sal discretio, lac doctrina humanitatis Christi, mel doctrina Diuinitatis Christi, botrus charitas, oleum pietas, vestimentum opeta bona. Novum sunt, quatuor in docente, quatuor in discente, ultimum, est commune. Duo prima & duo tertia posita sunt in docente; duo secunda, & duo quarta, posita sunt in discente; ultimum est commune. Quare autem hæc duo rogaueris.

ostendit, subdens: *q* Ne forte satiatus ] diuitiis. *r* Illiciat amore diuinarum quasi ferreo vinculo.

*s* Ad negandum ] Deum, id est, ad superbiendum, quod est negare Deum. *tob 31.c.* Si osculatus sum manum meam ore meo, quod est iniquitas maxima, & negatio contra Deum.

*Et dicam*] blasphemate, & o diuicias ne dederis

mihi. *p* Tribue tantum viuere meo necessaria, *q* ne forte satiatus *r* illiciat ad negandum *s* & dicam *t* quis est Dominus? *t* *x* & egestate compulsus furor & *y* patiurem non men Dei mei. *z* Ne accuses seruum ad Dominum suum, *a* ne forte maledicat tibi, & *b* corrucas, *c* Gene-

cis luxuriabantur. *Deut. 32.b.* In crassatus est dilectus, & recalcaruit. Hoc faciunt diuiziæ. Quid autem egestas faciat, subdit.

*x* Et egestate compulsus furor] id est, furtum faciam.

*y* Et periarem, &c.] negando furtum timore mortis, quod malum est. Mala igitur egestas, & malæ diuiziæ, sed peiores diuiziæ, quia plures cadunt in eis, *Psal. 90.* Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis. *Eccles. 31.a.* Multi dari sunt in auri casus, & facta est in specie ipsius perditio illorum. Lignum offensionis est aurum sacrificantium; & vix illis, qui sectantur illud. Seneca: Magnus est, qui sic vtitur auro, vt fictilibus; nec minor est, qui sic vtitur fictilibus, vt auro. Sed nunquid vir, cum quo Deus erat, timuit paupertatem, vt rogaret: Mendicitatem ne dederis mihi, cum dicat Philosophus: Omnia habere non potes; ergo omnia contemnas, vt omnia possideas. Sicut fecerunt *2. Corint. 6. b.* Nihil habentes, & omnia possidentes. Item quomodo rogauit Salomon Dominum, vt non daret sibi diuicias, cum iam tot & tantas receperisset à Domino, vt legitur *3. Reg. 3.b.* Solut. In persona infirmorum loquitur, qui paupertatem timent, nec bene sciunt vti diuiciis, sicut Paulus in multis locis loquitur. Vnde *1. Cor. 4.* Hæc autem, fratres, transfigurai in me, & Apollo propter vos.

*z* Ne accuses seruum ad Dominum suum] iniuste, vel ex leui causa, vel adulando Domino, vel detrahendo seruo, vt frequenter fit.

*a* Ne forte maledicat tibi ] seruus, vel Dominus.

*b* Et corrucas] in infernum. *Apol. 12. c.* Proiectus est accusator fratribus nostrorum, qui accusabat eos ante conspectum Dei nostri die ac nocte. *c* Generatio, quæ patri suo maledicit, &c.] Superius puritatem vitæ petit Salomon à Domino ab illo loco: Duo rogaui, &c. Nunc conuertens in eum ad contemplandam prauorum vitam, quantis sit in uoluta miseriis, & quam longè à veritate ostendit, ponens quatuor generations nequissimas, in quibus quatuor peccata grauissima suggillantur principaliter. Primum peccatum est ingrati-

*De quatinus,* quo quis ingratus est patri, & matri carnali, vel spiritali blasphemando, vel honorem debitum, aut necessaria gravis subtrahendo. Contra quod dicitur *Exod. 21.b.* Et *Levitio. 22.b.* *fusis* Qui maledixit patri, aut matri suis, moriatur. *Tobie 4.2.* Hoc peccatore habebis matri tua omnibus diebus vitæ eius; memor *eis.*

enim esse debes, quæ & quanta pericula sit passa propter te in utero suo. Et *Ecclesiast. 3.* per totum habes de hoc. Secundum peccatum est Hypocris, contra quam inuenies auto-

ritates, *Ioh 8. c. 13. c. 15. d. 17. b. 20. a. 27. b. 34. d.* *Ecclesiast. 1. d.* *Isaie 9. d. 33. b.* *Matthæi 6. a. 7. a. 15. a. 22. b. 23. b. 24. d.* *Mart. 7. b.*

*Luca 6. f. 12. g. 13. c.* Et *1. Timoth. 4. a.* Tertium peccatum est suberia, vel ambitio, propter quam Lucifer de cœlo corrui. *Isaie 14. c.* Adam de paradi proiectus est, *Genes. 3. d.* Phariseus à Domino reprobat, *Luca 18. c.* Linguarum confusio facta, *Genes. 11. b.* Nabuchodonosor in bestiam mutatus, *Dan. 4. f.* Saul à regno eiecius, *1. Reg. 15. d.* Qui quamdiu parvus fuit in oculis suis, placuit in oculis Domini, & caput Israël est effectus. Quæ sit septem modis: Primò, quando aliquis bonum, quod non habet, se dicit, vel putat habere, & dicitur arrogancia. Secundò, quando de bono, quod habet, querit laudes hominum, & dicitur inanis gloria. Tertiò, quando bonum, quod habet, supra alios se credit habere, & dicitur singularitas. Quartò, quando bonum, quod habet, ex se vel ex meritis suis se credit habere, & dicitur præsumptio. Quintò, quando de bono, quod habet, se eleuat, & alios contemnit, & dicitur elatio, vel indignatio. Sextò, quando de bono, quod

*Superbia vel ambitio sit septem modis.*

no, quod habet, seipsum laudat, & dicitur iactantia. Septimus modus est appetitus honoris, vel dignitatis, & dicitur ambitio. Et de hac materia contra superbos & ambitiosos satis inuenies ferè per totam Bibliam: Sed maximè Job 16. a. 20. a. 1/2. 3. c. 14. c. 16. b. 23. b. 24. a. 28. a. 33. c. 34. c. 65. a. Iere. 5. g. 9. g. Ezech. 16. f. Dan. 4. f. Amos. 6. a. 1. a. 1. a. 1. a.

al. t p al. 1 porre- etea al. t com- mandit al. t mystic. a. 1. d. Sop. 1. b. Z. c. b. 1. 1. d. sccl. 10. per tot. Quartum peccatum est detractio: de qua satis inuenies Ex. 20. d. Leuit. 19. c. P. m. 4. d. 8. b. 18. b. sccl. 10. c. Sop. 1. c. Eccl. 5. d. 24. a. 28. b. Rom. 1. d. Gal. 5. d. Jac. 4. c. Hæc quatuor virtus sunt quatuor sceleras: San- Moab: de quibus

Amos 2. a. Super tribus sceleribus Moab, & super quatuor non conuertam eum. Hi sunt quatuor Reges, qui Loth captiuum ducebant, quos Abraam superauit, & Loth liberauit, Gen. 14. c. Quod patet per nominum interpretationem: Arioch enim interpretatur ebrietas, vel ad solitudinem redigēs, quod ingratitudini, vel blasphemia conuenit: Chodorlahomor, quasi habens decorum manipulum, hoc conuenit hypocrisi. Amraphel, dicto cadens, vel dixit ut caderet: hoc superbia vel ambitioni conuenit, ut patet Ier. 14. de Lucifer. Et Daniel. 4. f. Nabuchodonosor. Thadal Princeps appendens, vel Principis appensor, vel Princeps appensus, quod totum recte conuenit detractioni. Dicit ergo c Generatio] quædam est, supple, integratorum, scilicet, vel blasphemorum. d Quæ patri suo] carnali, vel spirituali. e Maledicit] blasphemando, vel honorem debitum denegando. f Et quæ matri sua] carnali, vel spiri- tuali. g Non benedicit,] id est, honorem non exhibet. h Generatio] quædam est, supple. i Quæ sibi munda videtur, sc. hypocitarum. k Et tamen non est lota,] interius, Matth. 23. c. Vx vobis Scribz & Pharisæi hypocritæ, qui similes estis sepulchrals dealbatis, quæ foris apparent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia: sic & vos à foris quidem appetitis omnibus iustis, pleni autem intus estis hypocriti & iniquitate. l Generatio] quædam est, supple, scil. superbiorum. m Cuius excelsi sunt, &c. ] ad prælationes, Job 41. d. Omne sublime videt, & ipse est Rex super omnes filios superbiam. De hoc require sup. 6. c. n Generatio] quædam est supple, scil. detractorum. o Quæ pro dentibus gladios habet] de quibus Ps. 56. Filii hominum dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus, Vel, mache- ra acuta, alia translatio. p Et cum mandit molaribus suis] ad hoc laborat. q Ut comedat, ] id est, ut deuoret detrahendō. r Inopes de terra, &c. ] id est, innocentes & humiles.

Mysticè iuxta Glos. Prima c Generatio] est generatio Iudeorum. d Quæ patri suo, ] id est, Deo Patri, qui dixit: Hic est filius meus primogenitus Israel, Exod. 4. f. e Maledicit] filium eius blasphemando. Ioh. 8. f. Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Hæc generatio / Mat- tri sua, ] id est, Synagogæ g Non benedicit] quia eius fidei, quæ in Patriarchis & Prophetis habuit de Christo, detraxit. Secunda h Generatio, quæ sibi, &c. ] est secta Nouatianoru, qui di- cunt post Baptismum se poenitentia non egere: Dicunt enim post lapsum neminem posse resurgere. Tertia l Generatio, cuius, &c. ] est secta Arianorum, qui sic argumentantur: Si na- tus est Christus; ergo fuit tempus, quando non fuit filius. Quarta n Generatio, quæ pro, &c. ] est secta omnium hæreticoru, qui venenum perfidiaz sua blanda allocutione alijs infundere moluntur. f Sanguisugæ, ] id est, Diaboli, qui siti peccandi, & peccata suadendi perpetuò ardent.

t Dux sunt filiaz] quas in nobis generat suggestendo, scil. auaritia, & luxuria. u Dicentes, affer, affer. ] Prima filia semper clamat affer aurum, & argentum, & possessiones, quibus im- pleri animam est impossibile: sed arcum vel bursam. Et ideo semper vacua est anima auri. sccl. 5. b. Avarus non impletur pecunia. sup. 27. c. Infernus, & perditio nunquam impletur. Secunda filia similiter insatiabilis est: quia sicut ignis lignis appositis non extinguitur, sed augetur; ita luxuria voluptati- bus nutritur, & augetur. Job 31. b. Ignis vsque ad consumptio- nem deuorans, & omnia eradicans genimina. Eccl. 23. c. Homini fornicario omnis panis dulcis: non fatigabitur transgre- diens, vsque in finem. Osa 4. b. Comedent, & non saturabun-

dur. Prima filia sanguisugæ spoliat omnes: sed spoliatur ipsa à secunda filia: quia quicquid auaritia colligit, luxuria disper- git. Vnde sæpe accidit diuino iudicio, quod visurarius, vel mercator, vel quilibet, qui per auaritiam multa congregauit, filium habet luxuriosum: qui omnia luxuriosè viuendo dis-

pergit. Ideo dicitur eccl. 5. b. Est & alia infirmitas pessima, quam vidi sub Sole, diuitiæ conservatæ in malum Domini sui: pereunt enim in afflictione pessima: Generauit filiu, qui in summa ege- state erit. Item in eodem 2. c. Detestatus sum omnem indu- striam meam, qua

sub Sole studiosissime laborauit, habiturus hæredem post me, quem ignoro, vtrum sapiens, vel stultus futurus sit, & dominabitur in laboribus meis, quibus desudauit, & sollicitus suffo- fui. Has duas filias suas charissimas maritauit Diabolus o- lim: Primam dedit Iudeis, quasi primogenito: Secundam Gentilibus. Sed Clerici nostri temporis vtramque rapuerunt, & sibi illicite copulauerunt. Vnde 1. Corinth. 5. a. Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes: ita ut vxorem patris sui aliquis habeat. Nos quidem ex Iudeis & Gentibus sumus. Vnde vel auaritiam, vel luxuriam habentes, vxorem patris nostri incestuosè te- nemus. x Tria sunt insatiabilia, & quartum, quod nun- quam dicit, sufficit: [ Infernus, &c. ] Si hoc ad literam intelligeretur, iam non parabola, sed visio posset dici: Ideo mystice exponitur.

y Infernus, ] id est, Diabolus. Isaie 5. d. Dilatavit infernus anima suam, & aperuit os suum absque ullo termiño, & de- scendent fortes eius, & populus eius. Hic est insatiabilis: quia non comedit, nisi mortuos & damnatos propter peccatum, quod nihil est, & satiare non potest.

z Et os vuluz] id est, luxuria, quæ delitijs non satiat.

a Et terra, ] id est, auaritia.

b Quæ non satiat aqua] diuitiarum.

c Ignis verò, ] ambitionis. d Nunquam dicit, sufficit] quia quæ est Archidiaconus, vellet esse Decanus: & Decanus, Episco- pus, & Episcopus, Archiepiscopus: & Archiepiscopus, Papa: Papa etiam non sufficit, quod habet. Honores enim huius temporis sunt vmbra, quæ non replet, nec solidat, & ideo nulli sufficit honor suus. Vnde sup. 27. c. Oculi hominum insatiabiles. Eccl. 23. c. Anima calda quasi ignis ardens, non extinguetur, donec aliquid glutiat. Ideo roget Sapiens, sup. eodem, a. Extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi; & omne desiderium auerte à me.

e Oculum, ] id est, hæreticum, vel quemlibet peruersum.

f Qui subsannat patrem, ] id est, Christum, eius doctrinam & religionem irridendo.

g Et qui despicit partum matris sua] id est, filios Ecclesæ, de qua & ipse exiuit, sicut dicitur 1. Ioh. 2. f. Ex nobis pro- dierunt, sed non erant ex nobis.

h Effodiant eum, id est, ostendentes ei suum errorem conuincant.

i Corui de torrentibus, ] id est, Doctores, vel Prædicatores de fluentis Scripturarum procedentes. k Et comedant illum] id est, corpori Christi, quod est Ecclesia, instruendo incorporent. l Filij Aquilæ, ] id est, Catholoci Prædicatores: Filij magnæ Aquilæ, i. Christi, de qua Job. 39. d. Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur Aquila, & in arduis ponet nidum suum? In petris manet, & in præruptis silicibus commoratur. atq; inaccessis rupibus: inde contemplatur escam, & de lôge oculi eius prospiciat: pulli eius lambunt sanguinæ, & vbici: que cadaver fuerit, statim adest. Quare super Job exposicio- né. Doctores siue Prædicatores Catholici dicuntur corui: quia

Vel aliter. e Oculum qui, &c. ] Oculus subsannans patrem suum, & despiciens partum matris sua, dicitur intentio Iudeorum, qui Christum & Ecclesiam, quæ est partus Synagogæ irident, & contemnunt, maximè in cruce. Vnde, Cibam rideat, dum membra videt detecta parentis: Inde risere Dei panam patientis. Hunc oculum suffoderunt corui, & filii Aquilæ, id est, Romani sub Tito, & Vespaiano.

# Liber Prouerbiorum.

al. t  
quod  
al. t  
adoles-  
centu-  
la

nigredinem peccatorum suorum humiliter confitentur: Sicut Paulus 1. Tim. 1. Blasphemus fui, & persecutor, & contumeliosus. Item quia æstu tribulationis de nigrati debent esse. [ant. 1.]

b. Nigra sum, sed formosa, filie Hierusalem: sicut tabernacula Cedar: sicut pelles Salomonis, nolite me considerare, quod fusca sum: quia decolorauit me Sol. Item a. Tria sunt difficultia mihi: b. & quartum & penitus ignoro. Viam c. Aquilæ in cœlo: viam d. Colubri super petram, viam e. nauis in medio mari, & f. viam viri in fadolescētia. g. talis est & h. via mulieris adulteræ: i. quæ comedit, & k. tergens os suum dicit: l. Non sum operata malū. m. Per tria mouetur n. terra; & o. quartū nō potest sustinere. p. Per seruum, cùm regnauerit: q. per stultum, cùm saturaueribus peccatorū, r. odiosam mu- & ea querere. lob.

38.d. Quis præparat coruο escam suam: quando pulli eius clamanτ ad Deū, vagantes eō, quod nō habeant cibos? Idem dicuntur filij Aquilæ propter visus interioris acumen, propter velocem volatum. Manentes etiam in terra corpore, subito ferūtur in cælum mēte. Torrens autem dicitur saera Scriptura currens impetu in hyemē huius vitez, in æstate futura cesatura. [ant. 2.c.] Hyems transiit: umber abiit, & recessit. Iere. 31. f. Non docebit ultra vir fratrem suum, & vir proximum suum, dicens: cognoscē Dominum: Omnes enim cognoscent me à minimo usq; ad maximum, ait Dominus.

A a. Tria sunt, &c. ] ad intelligendum, siue ad comprehendendum. b. Et quartum, &c. ] cùm tamen oculis corporalibus quotidie videatur. Primum est c. Via Aquilæ in cœlo, id est, subtilis asturia Diaboli, circa corda cælestium virorum subtiliter volitantis: vt vix, vel nunquam deprehendi possit, nisi Deus quandoq; reuelet amicis suis. Vnde legitur 4. Reg. 6. b. quod Rex Syriæ posuit insidias contra Regem Israël, sed Elieſus, id est, Christus reuelauit ei. Ideo dicit Dominus ad lob. 41.a. Quis reuelabit faciē indumenti eius, & in medium oris eius, quis intrabit? Portas vultus eius, quis aperiet? q. d. ego solus. Quod autem Aquila dicatur Diabolus, in Abdia 1.b. legitur: Si exaltatus fueris, vt Aquila: & si inter sidera posueris nūdum tuum; inde detrahā te, dicit Dominus. Thren. 4.d. Velociores fuerunt persecutores nostri Aquilis cœli, i. inimici nostri ipsi Dæmonibus videbātur crudeliores. Vel, via Aquilæ in cœlo, est ascensus Christi in cœlum, vel in corda Contéplatiuorū: qui dicuntur cœli propter altitudinē contéplationis, & puritatē cōuersationis, & uniformitatem motus, quo circa terram, & supra mouentur. Viam igitur Aquilæ in cœlo, id est, aduentum Christi in mentem Contemplatiui ignorat Salomon. Et lob. similiter 9.b. Si venerit ad me, non videbo eum & si abierit, non intelligam. Hoc idem testatur Eliphaz, lob. 4. c. Porro ad me dictum est verbum absconditū, quasi furtiuè suscepit auris mea venas susurrij eius, in horrore visionis nocturnæ. Hoc est, quod querit Dominus, lob. 38.c. Per quam viā spargitur lux: diuiditur æstus super terrā? Item Aquila dicitur Prælatus: qui de alto contemplationis, & de sublimi suæ cōuersationis debet inspicere cadauera peccatorum, & cùm aliquid viderit, statim débet illuc cum impetu properare, iuxta illud lob. 39.d. Pulli Aquilæ lambunt, & vbi cūq; cadauer fuerit, statim adest. Mui. 24.c. Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & Aquilæ. Qui igitur cadauera peccatorum abominantur, non sunt filij Aquilæ, nec Aquilæ. Viam huius Aquilæ, i. Prælati in cœlo Ecclesiæ, siue Prælationis, confitetur se Salomon ignorare: quia pauci sunt Prælati, qui viam rectā teneant, quæ est à dextris: sed ferè omnes ambulant à sinistris circa temporalia solliciti, spiritualia dimittentes. Vnde sup. 4.d. Vias, quæ à dextris sunt, nouit Dñs; peruersæ verò sunt, quæ à sinistris sunt. Item via Aquilæ in cœlo est meditatio contemplantis cælestia. Item via Aquilæ in cœlo est contéplatio Doctoris in Scriptura. Et has vias ignorat Salomon: quia nescit homo, qualiter sensus humanus meditādo inueniat veritatem. Non eīam inueniet quis propriè veritatem: sed veritas se ostendit, cui vult, & quando vult, & quomodo vult. Hoc est, quod querit lob. 38. d. Quis posuit in visceribus hominis Sapientiam, & quis dedit Gallo intelligentiam? q. d. ego solus. Secundum est d. Via colubri super terram] i. astutia Diaboli venenati super Sanctos, qui sunt firmi vt petra, & in petra Christi solidati: quos totis viribus conatur decipere. Huius colu-

# Cap. XXXI.

bri viam super huiusmodi petram, dicitur Salomon ignorare: quia quomodo tales peruerterat Diabolus, omnino non videt, cum animus charitatem habēs, fortior sit omni creatura, &c. Aug. Quod Diabolus dicatur coluber, testatur lob. 26.d. Obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus. Tertium est e. Via nauis, &c. ] i. conuersatio secularium in medio mundi: Quam viam dicit se Salomon ignorare: quia quomodo quis tot pericula mundi, tot laqueos, tot foueas, tot insidias euadere possit; nemo nouit, nisi solus Deus. Isa. 24.c. Formido, & fouea, & laqueus super te, qui habitator es terræ, & eris: qui fugerit à facie formidinis, cadet in foueam; & qui se explicuerit de fouea, tenebitur laqueo. Idem Jerem. 48.g. Pauor, & fouea, & laqueus super te, & habitator Moab. Pauor auaritiae, iuxta illud lob. 15.c. Sonitus terroris semper in auribus illius, & cùm pax sit, ille semper insidias suspicatur. Fouea luxuriae, sup. 23.c. Fouea profunda meretrix, & puteus angustus, aliena. Laqueus ambitionis, de quo Osea 5.a. Audite Sacerdotes, quia vobiscum iudicium est: quoniam laqueus facti existit speculationi. Isa. 42. d. Ipse populus direptus est & vastatus, laqueus iuuēt oēs. spolia. Ideo dicit Psal. 123. Benedictus Dominus, qui non dedit nos tioni in captionem dentibus eorum. Anima nostra sicut passer erupta est de laqueo venantium: laqueus cōrritus est, & nos liberati sumus. Item nauis in medio mari est Ecclesia in mediis fluctibus tribulationum huius mundi, de qua Molt. 14.c. Naūcula iactabatur fluctibus in medio mari: erat enim ventus contrarius Huius viam dicit se ignorare Salomon, quia solus Spiritus Sanctus Dux eius est. Vnde Psal. 142. in persona Ecclesiæ dicit: Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Deut. 32.b. Dominus solus Dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus. Quartum, quod penitus ignorat Salomon, est f. Via viri, &c. ] quæ ferè tota inuium est, plenum periculis. In inuio inuenire viam difficile est; in igne esse, & non comburi: currere super aquam, & non submergi, puro homini impossibile est; & Ideo dicit Salomon se hoc penitus ignorare. Libri correcti habent, viam viri in adolescentula, id est, viam Christi in virgine Maria. Hoc penitus ignorauit Salomon, quia supra naturam, & rationem, & intelligentiam est, & sola fide capit. Vnde Iere. 31.d. Nouum faciet Dominus super terram, foemina circundabit virum. Ezech. 44.a. Porta hæc clausa erit, & non aperietur; & vir non transeat per eam: quia Dominus Deus Israël ingressus est per eam: eritq; clausa Principi: Princeps ipse sedebit in ea, vt comedat panem suum coram Domino. g. Talis est, ] i. mihi penitus ignota. b. Et via mulieris adulteræ, [ad literam, vel animæ peccataricis, Vel totius Ecclesiæ malignantiū, quæ non uno viro contenta est: sed exquirit noua genera peccatorum. i. Quæ comedit, ] id est, peccatum committit. k. Et tergens os suum, ] id est, peccatum suū pallians. l. Dicit: Non sum operata malū, ] sicut Sara, quæ negauit se risisse, Genes. 18.b. m. Per tria mouetur, ] i. turbatur. n. Terræ: habitantes in ea. o. Et quartum, &c. ] quia peius est alijs. p. Per seruum, cùm regnauerit, ] vt patet in Hieroboam seruo Salomonis, 3. Reg. 12. & inf. Vnde Claudianus:

Asperius nihil ex bumili cum surgit in altum,  
Cuncta serit, cum cuncta timet, defauit in omnes:  
Ut se posse putet, nec bellua tetrica villa est,  
Quam serui rabies in libera colla furentis.

Secundum, q. Per stultum, &c. ] Ad literam enim stultus famelicus, & esuriens cogitat de cibo: sed cùm fuerit satiatus, incipit cogitare de peccato faciendo. Vnde Exod. 32.b. Sedit populus māducere, & bibere, & surrexerunt ludere. Deut. 32.b. Impinguatus est dilectus & recalcitrauit. Ezech. 16.f. Hæc fuit iniqutitas Sodomæ fororis tuæ: superbia, saturitas panis, & abūdantia aquæ, & oīi. Tertiò, r. Per odiosam mulierem, cùm in matrī monium

Moraliter: m. Per tria mouetur, ] id est, Ecclesia. p. Per seruum, cùm regnauerit, ] id est, per malum Prælatum, qui seruus est peccati, & dignitatem suam seruam facit. Necesse est enim, vt mulier, quæ scienter cum seruo contrahit, seruā fiat. De hoc supr. 28.b. Regnantibus ignipijs ruinæ hominum. Fit autem iste terræmotus in Ecclesia ex concurso ventorum in ambitione vanæ laudis, & inanis gloriæ. Ex his proueniunt schismata in electionibus, contentiones & rixæ in disputationibus.

q. Per stultum, &c. ] id est, per superbū: qui dicitur stultus, i. stans altus, cùm fuerit adeptus diuitias & honores. Talis enim omnes deprimit & conculcat. Vnde sup. 26.b. Sicut qui mittit lapidem in aceruum Mercurij; ita qui tribuit insipienti honorem. r. Per odiosam mulierem, ] Odiosa mulier est scientia secularis, quæ miro modo emollit spiritum & eneruat.

\* Per

Claudia  
in Eu-  
trop. lib.  
L..

Moral.

monium fuerit assumpta. Hæc enim ejicit virum de domo sua, sicut fumus, aut stolidum. Vnde *supr. 27.c.* Tecta perstilantia in die frigoris, & mulier litigiosa comparantur. De hoc *supr. 21.c.* ibi: Melius est habitare in terra deserta, quam cum muliere rixosa, & iracunda. *et 25.d.* Melius est sedere in angulo domatis, quam cum muliere litigiosa, & in domo communi. *a* Et per ancillam, &c.] sicut patet in Agar, que post conceptum suum despexit Dominam suam, *Genes. 16.a.* Ingressus est Abraham ad Agarat illa videns se conceperet, despexit Dominam suam.

*Moral.*

\* Per hanc mulierem fit terra motus continuus & universalis per totam terram Ecclesiarum. Et recte dicuntur mulier odiosa, quia per ipsam generantur odia, & lites. Vnde significatur per puerum, pro quo iurgati sunt pastores Gerarum aduersus pastores Macac: quem Isaac appellauit inimicitas, *Gen. 26.e.* Hanc tam mulierem multi assumunt in matrimonium, quia scientia seculari toto tempore vita sua inuigilant. *a* Per ancillam] quam terra sustinere non potest, [ cum fuerit haeres Dominus suus] significatur caro, siue carnalis voluptras, que cum dominari coepit spiritui, turbatur terra liberi arbitrij tantum, ut totaliter subvertatur. Ideo subiugata est hæc ancilla, quam Ecclesiasticus vocat seruum malevolum *33.d.* Seruo maleolo tortura & compedes: mitte illum in operationem, ne vacet, *sup. 29.c.* Qui delicate à pueritia sua nutrit seruum suum, postea sentiet eum contumacem. Item per ancillam significantur diuitiae temporales, quæ datae sunt Ecclesiarum ad sustentationem seruorum eius, ut dicitur super illud *Genes. 20.d.* Tulit Abimelech oves & boues, seruos & ancillas, & dedit Abraham: redditeq; illi vxorem suam. Hæc ancilla facta est haeres Dominus suus, id est, purificata spiritualitate Ecclesiarum, immo Praelata, quia plus diligitur in Ecclesia temporalitas, quam spiritualitas, cum tamen dicat Apostolus *Gatai. 4.d.* Eiже ancilla cum filio eius: non enim erit haeres filius ancillæ cum filio liberæ. Filium ancillæ voco, qui propter temporalia principaliiter seruit in Ecclesia: Filium liberæ, qui spiritualia principaliiter querit.

b Quatuor sunt minima terræ] animalia, scilicet, [ & ipsa sunt sapientiora Sapientibus] huius mundi. Quatuor genera hominum tangit hic Salomon, qui minotes & abiectiores videntur, & ramen sunt sapientiores Sapientibus huius mundi: quia æterna tantummodo queruntur. Et pro his habendis omnia æquanimiter patiuntur.

c Formicæ] nominativus est pluralis.

d Populus infirmus, &c.] Hi sunt Claustrales, qui vivunt simul in congregatione & sui reputatione infirmi sunt, & congregant in messe presentium tribulationum, vnde vivant in futuro. De hoc, *sup. 6.a* ibi: Vade ad formicam. ô piger! Ibi require de hoc *et 10.a* ibi: Qui congregat in messe, filii sapiens est. e Lepusculus plebs, &c.] Hi sunt boni Praelati, qui se inualidos ad onera prælacionis affirmant, & repudiant: Qui apertis oculis dormiunt: iuxta illud *Gantic. 5.a.* Ego dormio, & tu meum vigilas. Magnas aures habent, & rectas ad cœlum, in quo notatur eorum obedientia magnitudo, & attentione ad audiendum mandata Dei, & faciendum. Item semper habent labia in motu: quia Praelati nunquam debent cessare à prædicatione, vel oratione. Vnde præceptum est in legi, *Exod. 28.f.* vt Sacerdos in ueste sua cum malis granatis haberet tintinnabula, ut semper audiretur sonus, cum ingredieretur tabernaculum, alioquin moreretur. Sunt etiam veloci pedibus: quia sollicitudo pastoralis cura cogit eos discurrere per subditos, ut omnibus in necessitate subueniant. Vnde *sup. 6.a* Discurre, festina, &c. Ibi quære de hoc. Sunt etiæ Praelati unusquisque simul masculus & foemina: quia patrem & matrem se debet unusquisque Praelatus suis subditis exhibere. Patrem corrigendo, matrem consolando, iuxta illud: *Vt beata patris babes: ubera matris babe.* Alia translatio, vbi nos habemus lepusculos, habet chirogylus, quod est animal non maius hericio, simile muri & vrso, habitans in foueis & cavernis petrarum, quo abundat Palæstina. Quidam pro Lepusculo hic habet Hericius. Vnde in *Psal. 103.* vbi nos dicimus: Petra refugium herinacij: alij dicunt, refugium leporibus, alij chirogylis. Et hoc est id, quia Hebreum est æquiocum ad hæc tria. Vnde Ieronymus super Ieremiam dicit, quod

Saphan & Chirogylum & Hericum & Loporem interpretatur.

f Regem locusta non habet, ] id est, Rectorem.

g Et egreditur vniuersa per turmas, ] Hæc sunt Anachoretæ, qui Abbatem, vel Prælatum non habent: sed in latibulis

suis permanentes, plebs inualida, quod collocat in pe- solo Dei consilio retra cubile suum. f Regem locusta guntur. Et dicuntur non habet, & g egreditur vniuersa per turmas. f b Stellio manibus ab ana, quod est sursum, & chorus, al. t ntitur, & moratur in ædibus Regis. quasi cœlestè cho- rum mente inhabi- tantes. Qui locustæ k. quartum, quod incedit feliciter. dicuntur dupli ratione.

Primo, quia sicut illæ viridia depascunt; ita Anachoretæ videntia cœli contemplatione & desiderio depascunt. Vnde significantur per onagrum de quo *Iob 39.a.* contemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris non audit, circumspicit montes pasca, & videntia quæque perquirit. Secundo, quia sicut locustæ saltando eleuantur in altum, & statim decidunt in terram; ita Anachoretæ quandoque per cordis magnificentiam, aut intuitu contemplationis eleuantur in altum ultra hominem; sed statim per hamilitatem in intuitu sua fragilitatis decidunt in seipso. Et ita faciendum est semper, ne superbia contemplationi, aut magnificentia latenter se ingerat. Propter quod Discipulis reuersis de prædicatione, & dicentibus: Domine, etiam Dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo, dixit Dominus: Videbam Sathanam sicut fulgor de cœlo edentem.

h Stellio manibus, &c.] Stellio alis caret, & ideo manibus, id est pedibus ntitur, varijs ornatur coloribus, & dominibus Regum comparatur. Et significat fideles simplices, qui non habent alas scientia: sed labore manus, & sydore vultus sui vescuntur pane suo, & varijs ornantur virtutibus, & in sublimitate conuersationis Sanctorum mortantur: tandem cum eis in cœli palatio moraturi. Goff. dicunt formicam populum Ecclesiarum: lepusculum haereticum: locustam populum gentilem: stelliones tardiores ingenio, qui tamen industrie solertia ad diuinarum notitiam Scripturarum, vel ad gratiam virtutum, quibus cœlum mereantur, attingunt, licet pennis diuinitis ingenij non iuuentur..

i Tria sunt, quæ benè graduntur, ] sed non. feliciter.

k Et quartum, quod incedit feliciter, ] sed non benè. Mysticè loquitur hic Salomon: quatuor ordines Ecclesiarum prophetans. Ad literam etim dicere leonem, & gallum, & arietem incedere bete, & non feliciter nihil est: sed mysticè intelligitur, ut dicit Gregorius super *Iob 38.d.* Quis dedit gallo intelligentiam, &c. Per Leonem fortissimum bestiarum, intelligitur Christus, de quo *Apocalypse quinto b.* Vicit Leo de Tribu Iuda radix David aperiisse librum, & sokuere se pitem signacula eius. Per gallum succinctum lumbos. Praedicatorum Ecclesiarum, qui internebras huius seculi verum mane venturum nunciant. Per arietem, cui nemo resistit, Episcopi, Archiepiscopi, & certi Rectors Ecclesiarum: qui gregem Domini præcedere debent quasi Duces: de quibus *Iacob 60.b.* Omne pecus Cedat congregabitur tibi, arietes Nabaioth ministrabunt tibi. Nabaioth filius fuit Ismael, & interpretatur prophetia. Vnde ibi Goff. Arietes Nabaioth sunt Praedicatorum, gregis Duces, filij Prophetarum. Per quartum, quod feliciter incedit, sed postquam eleuatus fuerit in sublime, stultus apparet significatur Antichristus, fastu superbiz eleuatus super omne, quod dicitur, aut colitur Deus, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam ipse sit Deus, *2. Thessalonicens. 2.b.* Sed postea destruet eum Dominus Iesus illustratione aduentus sui, & interficiet eum spiritu oris sui: Et tunc stultus appetit. Dicit ergo.

l Tria sunt, quæ benè graduntur, ] sed non feliciter in præsenti vita, quia persecutiones patiuntur. Vnde *2. Timot. 3.d.* Omnes, qui piè volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur; mali autem & seductores proficient in peccato. Et hoc est, quod sequitur.

m Et quartum, quod incedit feliciter, ] secundum opinionem hominum: sed non verè, quia nihil infelicius felicitate peccantium. Postea enumerat illa tria, quæ benè incedunt,

# Liber Prouerbiorum.

a Leo fortissimus bestiarum,] id est, Christus omnium persecutorum suorum fortissimus. Job. 9. c. Si fortitudo queritur, robustissimus est, i. cor. 1.d. Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. b Ad nullius pauebit occursum, ] quia nihil habuit, quod paorem incuteret. Vnde Joan. 14.d. Venit etiam Princeps

mundi huius, & in me non habet quicquam. Contra Marc. 14. d. Coepit Iesus paueare & tñdere. Solut. Duplex est paupor; naturalis, & rationalis. Naturali timore timuit mortem Dominus. Et de

cus. Rationali non timuit. Vnde J/3. 42. a. Non erit tristis, neque turbulentus. c Gallus,] id est, ordo Prædicatorum. d Succinctus lumbos,] mentis & carnis. Luc. 12.e. Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. Ephes. 6. c. State succincti lumbos vestros in veritate. Et i. Pet. 1.c. Propter quod succincti lumbos mentis vestrae, sobrij & perfecti sperate in eam, quæ vobis offertur, gratiam. e Et aries] id est, ordo Rectorum Ecclesiae. f Nec est Rex, qui resistat ei] quia boni Prælati rectam intentionem nullus persecutor præpedire potest. Sequitur de quarto. g Et qui stultus apparuerit, ] id est, apparebit. b Postquam eleuatus est in sublime,] id est, Antichristus, qui post elationem deiicitur, & sic stultus apparebit. Idem legitur Dan. 8.f. Roborabitur fortitudo eius: sed non in viribus suis, & supra quam credi potest, vastabit vniuersa, & prosperabit, & faciet, & interficiet robustos. i Si enim] id est, si autem intellexisset, suum supplicium, quod eleuatione meruit. k Ori suo] quo Deum blasphemauit. l Imposuisset manum, ] id est, à blasphemia Dei cessasset, & in tantâ superbiam nō fuisset elatus.

Moraliter. Quilibet Prælatus debet esse illa tria, quæ bene graduntur, id est, leo fortissimus gallus succinctus: aries cornutus. Leo propter confidentiam mentis, sup. 28. a. Iustus quasi leo confidens absque terrore erit. Propter rugitum prædicationis, quo debet facere stare omnes motus animales in se & in subditis. o/ea 11.d. Quasi leo rugiet: quia ipse rugiet, & formidabunt filii matris sup. 19.b. Sicut fremitus leonis; ita & ira Regis. Et 20. a. Sicut rugitus leonis; ita & terror Regis. Debet etiam venator esse insidians venationi, id est, peccatoribus capiendis, & salubriter deuorandis. Ecl. 13.c. Venatio leonis onager in Eremo. Debet etiam nobilis esse ad modum leonis, vt humilibus parcat, & rebellibus, ac superbis fortiter resistat. Debet etiam se percutere cauda, quod est animare se consideratione mortis, vel præmij æterni ad omnia sustinenda. Sed timeo, ne multi sint leones per rapacitatem. Ezech. 19. a. Et tu, fili hominis, assume planctum super Principes Israël, & dices: Quare mater tua leæna inter leones cubauit? in medio leunculorum enutriuit catulos suos, & eduxit unum de leunculis suis, & leo factus est, & dicit capere prædam, hominésque comedere. Gallus etiam dicitur esse Prælatus. Primo, quia sicut gallus noctis horas suo cantu determinat; ita & Prælatus peccatorum differentias; & merita tribulationum sua prædicatione demonstrat. i. Cor. 1.d. Spiritualis homo omnia diiudicat. Secundo, dormientes excitat. Vnde Ephes. 5.d. Surge, qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Rom. 13.d. Hora est iam nos de somno surgere. Tertiò, noctem transisse, & mane venturum prædictit Rom. 13. d. Nox præcessit, dies autem approxinquit, &c. Quartò, prius se alis percudit, & postea canum emittit, i. Cor. 11.b. 9.d. Castigo corpus meum, &c. Quinto, alias gallos expugnat; sic Prælatus hereticos confutat. Actor. 9.d. Saulus autem conualecebat & confundebat Iudeos. Sexto, gallo cantante in nocte, infirmorum morbus incipit leuigari. Vnde Tobie 8. c. Cum Raguel putaret Tobiam mortuum, circa gallorum cantum inuenit eum sanum, & incolorem cum Sara dormientem. Septimò, oculus claudit contra Solem; sic Prælatus contra mundi prosperitatem Job 31.c. Si vidi Solem, quim fulgeret. Ibi Glas. Soli Iusti bona non vident, quæ aliis videnda non prædent. Octauò, zelat gallinas suas, i. Cor. 11.a. Amulor vos Dei æmulatione. Nonò, inuento grano non comedit illud: sed vocat gallinas suas. i. Petr. 5. a. Pascite, qui in vobis est, gregem Christi. Decimò; debet esse in fastigio Ecclesie semper vento opponens

# Cap. XXXI.

faciem. Joan. 10.a. Pastor cum proprias oves emiserit, ante eas yadit. Aries etiam debet esse Prælatus, cornibus duorum Præ-  
Testamentorum hostes Ecclesia viriliter expugnans. Vel cor-  
tus dñs  
bet ifse  
aries:  
dñs sc.  
Exod. 34. d. Cum  
denique  
descenderet Moyles  
de re-  
nunc.  
c. nisi.  
S proter  
autem  
mati-  
tism.  
a'. †  
Qui autem forti-  
ter, &c.] id est, qui

constanter & modestè exhortando ad modicam poenitentiam proximum alloquitur: extorquet ab eo deuotionis pinguedinem. Ideo dicitur sup. 10. c. Qui moderatur labia sua, prudentissimus est. q Et qui vehementer emungit, ] nimis importunè instando. r Elicit sanguinem] peccati. Vnde sup. 15. a. Lingua immoderata conterit spiritum. f Et qui prouocat iras,] verbo inepto & importuna exhortatione. t Producit discordias inter se & illum, quem exhortatur.

Mysticè. m Qui autem fortiter, ] id est, studiosè & cum My-  
modestia. p Premitt vbera,] sacre eloqui. o Ad eliciendum cl.  
lac, ] simplicis doctrinæ ad opus parvulorum. p Exprimit  
butyrum, ] id est, pinguedinem deuotionis subditorum: in  
quibus facilis & simplex doctrina maiorem deuotionem ex-  
citat, quam subtilis. q Et qui vehementer emungit, ] id est,  
nimis curiosè, aut plus quam oporteat, vel expeditat secreta Scripturæ inquirit. r Elicit sanguinem, ] id est, in carnalem intellectum cadit. Vnde Beda: Sanguinem elicit, qui vehe-  
menter emungit: quia carnale efficitur hoc, quod nimia di-  
scussione sentitur. Sacra enim Scriptura est quasi arbor, ha-  
bens folia verborum, & fructus sensuum. Et sicut in arbo-  
re non sub quolibet folio est fructus; ita sub quolibet verbo  
non est requirendus sensus mysticus, aut moralis; sed quandoque sufficit solus sensus historicus, quandoque solus my-  
sticus, quandoque solus moralis, quandoque omnes repe-  
ries. f Et qui prouocat iras,] Christi, nimium inquirendo.  
t Producit discordias inter se & Deum, qui dicit Exod. 8. 1.  
d. Si quis aperuerit cisternam, & foderit, & non operuerit  
eam: cecideritque bos, aut asinus in eam; Dominus cister-  
næ reddet pretium iumentorum. Et sup. 25. d. Sicut qui mel  
comedit multum, non est ei bonum; sic qui scrutator est  
Maiestatis, opimeatur à gloria.

## EXPOSITIO CAP. XXXI.

Erba Lamuelis, &c. Hucusque fuerunt verba Salomo-  
nis: hic autem ponit verba matris suæ, quibus eum do-  
cuit. Vnctus enim Salomon in Regem, per spiritum, quem  
acepit, vidit quam prudenter mater sua cum erudiuit: pro-  
pter quod operi parabolaram suarum verba matris suæ in-  
seruit. Dicit ergo, non Salomon, sed translator, vel Esdras  
Biblia reparator. u Verba Lamuelis Regis,] supple, hæc sunt,  
quæ dicta sunt. Lamuel interpretatur, in quo est Deus: Et  
est nomen applauitorum Salomonis, quo applaudebit ei  
mater sua. x Visio, ] id est, mystica eruditio. y Quam, vel,  
qua erudiuit eum mater sua,] dicens ei. z Quid dilecte mi, ]  
dicam tibi, supple.

a Quid, dilecte vteri mei, ] id est, de vtero meo nate fili,  
quid dicam tibi. b Quid, dilecte votorum meorum, ] id est,  
ô dilecte fili, qui electus es à Deo in regnum, quod votis om-  
nibus desiderabam, quod patet 3. Reg. 1.b. vbi dicit ad David:  
Domine mi Rex: tu iurasti per Dominum Deum tuum an-  
cillæ tuæ: Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse se-  
debit in solio meo. Vel sic. u Verba Lamuelis Regis,] id est,  
viri, in quo Deus est: Sunt. x Visio, ] id est, mystica erudi-  
tio. y Quam, vel, qua erudiuit eum mater sua, ] id est, Dei  
gratia, quæ illum erudiuit interius intellectu Sapientiæ,  
quam foris ipse omnibus monstrauit. Mater sua dico, di-  
cens:

z Quid, dilecte mi, ] tibi dicam. a Quid, dilecte vteri mei, ]  
tibi dicam. b Quid, dilecte votorum meorum, ] tibi dicam.  
Triplacem ponit eandem questionem mater Salomonis, id  
est, gratia, quia Sapientiam tripliciter habendam monstrauit  
illi

Moraliter.

Præla-  
tus de-  
bet esse.  
leo.

Præla-  
tus de-  
bet esse  
gallus.

illi scil. corde, ore, & opere. Vnde *sup. 22.c.* Descripsi tibi ea triclyciter. Mater etiam sua in verbis sequentibus tria hortatur. Primo, de luxuria fugienda. Secundo, de gula reprimenda. Tertio, de iniuria proximo non facienda. Dicit ergo mater Salomonis: a Ne dederis; &c.] spiritualem, & temporalem. Mulieres enim non so-

lum opes: sed & corpus & animam: famam & virtutes auferunt. Vnde *sup. 29. 2.* Qui nutrit scortum, perdit substantiam. Et *Tullius*: Ne ego dicā liberum, cui mulier imperat: leges scribit: vocat, venie adū peris. p Date sacerana mārentibus:

*al. + beneficiorum tuorum*

*Mystic.*

*Moraliter.*

*Moraliter.*

*Psalm. 205.*

*ostium,* allegando pro paupere gratis. *Tullius*: Ea gratis nemur, impendere, quæ sine detimento possumus imperire. b Decerne quod iustum est: id est, iuste, & discretè age allegendando vel iudicando, *Deut. 16. d.* Iuste, quod iustum est, exequaris. c Et vindica inopem & pauperem: ] oppressores eorum puniendo, &

& q vinum his, r qui amaro sunt animo. f Bibant, & obliuiscantur egestatis suæ, & n dolores non recondentur amplius. y Aperi ostium muto: & z causis omnium filiorum, qui pertransiunt. a Aperi ostium, b decerne q iustum est: c & t vindica inopem, & pauperem. d Aleph. e Mulierem fortem quis inueniet?

ab eis liberando. i/a: i.e. Quarite iudicium, subuenite oppressos, iudicate pupillo, defendite viduam.

Moraliter: f O Lamuel] id est, ô Prælate, in quo est *al. + Deus, quasi in vicario suo: g Noli Regibus,] id est, fi-*

delibus, qui sunt æterni Regis filii, & Reges sui. b Dare, ] verbo & exemplo: i Vinum, ] carnalis voluptatis, vel mundanæ felicitatis: quod mentes hominum inebriat & subuertit. De quo *Ephes. 5. d.* Nolite inebrari vino, in quo est luxuria: osea 4.e. Vinum & ebrietas auferunt cor. Ideò dicit lex, *Numei* 6.a. Vir, siue mulier, cum fecerit votum, ut sanctificetur, & se voluerit Domino consecrare; a vino & ab omni, que inebrari potest, abstinebit. *Ierem. 5. 1.a.* Calix aureus Babylonis in manu Domini inebrians omnem terram: de vino eius biberunt gentes, & inde commotæ sunt.

t Quia nullum secretum, ] celestis consilii, [ est, vbi regnabit ebrietas.] De hoc vino, *Isaie 28.b.* Præ vino nescierunt, & præ ebrietate errauerunt. [ Noli, inquam, dare Regibus l Ne forte bibant] de carnali voluptate, vel mundi felicitate: m Et obliuiscantur iudiciorum. ] *Isaie 5.c.* Cithara, & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiuis vestris, & opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis. n Et mutant, ] id est, subuertant. o Causam filiorum pauperis:] id est, Christi, qui pro nobis factus est pauper, z *Corinth. 8.b.* Scitis enim gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diuines, vt illius inopia vos diuites essetis.

p Date siceram mārentibus, ] id est, sanum potum sacramrum eloquiorum proponite poenitentibus, ne deficiant.

q Et vinum, ] spiritualis latificationis: r His, qui amaro sunt animo: ] pro peccatis præteritis, aut pro afflictione præsenti, aut pro incolatu præsentis miseris, vel pro dilatatione patris, *suprà 14. b.* Cor, quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus.

f Bibant, ] Reges, vel illi, quibus ipsi dabunt vinum & socrum, ] id est, diuinæ doctrinæ consolationem: t Et obliuiscantur egestatis suæ, ] id est præsentis miseris.

u Et dolores, ] id est, præsentis tribulationis:

x Non recordantur, &c. ] *Isaie 54. c.* Non confunderis, neque erubesces, non enim pudebit te, quia confusionis adolescentia tuæ obliuisceris, & opprobrij viduitatis tuæ non recordaberis amplius. Item *codem 25. c.* Auferet Dominus Deus omnem lachrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de vniuersa terra. *Apocal. 21. 2.* Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum, & mors ultra nou erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra: quæ prima abierunt. Idem ferè *Isaie 51.*

y Aperi ostium, &c. ] id est, illis, qui divina eloquia personare nesciunt, vel peccatoribus, qui apud Deum muti sunt, prædicta verbum Dei.

z Et causis, &c. ] velociter viam huius mundi quasi peregrini festinantes ad patriam. *Hebr. 13. c.* Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.

a Aperi ostium, ] in oratione pro peccatoribus mutis. b Decerne quod, &c. ] id est, discretam fac poenitentiam, & iniungere alijs. c Et vindica, &c. ] qui dicit: Pauper & inops ego sum, de teipso iustitiam faciendo, qui ei in multis iniuriosus exististi. d Aleph. ] Aleph interpretatur mille, vel doctrina tentationum, quod penè competit mulieri forti, id est, Ecclesiæ: quæ perfectè temptationibus est edocita: e Mulierem fortem, &c. ] Hucusque sunt verba matris Salomonis ad Jacobum, hinc Salomon paucis versibus, sed tamen veritate plena, nissima laudes Ecclesiæ, vel vniuersi quæ fidelis ipse decitat, ponens etiæ initia laudis, quæ designatur per literas, quæ singulis singulis versibus præponuntur: In quo etiæ inuenitur, q tunc elemen-

# Liber Proverbiorum.

# Cap. XXXI.

elementa omnia Hebrei alphabeti à primo usq; ad ultimum, p ordinem ponuntur ita apud Dei notitiae omnes virtutes, omnia opera, omnia præmia cuiuslibet fidelis animæ, vel totius Ecclesiæ, quæ ex omnibus Electis perficitur, vñā sunt descripta. Vnde Matt. 10.d. Capilli capitii vestri omnes numerati sunt.

Cabinet autem hoc

1.Timot.  
2.b.

carmen versus vi. a procul, &c. de ultimis finibus  
gintiduos, secundum pretium eius. b Beth. c Confidit  
ordinem literarum in ea d cor viri sui, & e spoliis non  
alphabeti Hebraici. indigebit. f Gimel. g Reddet. h ei  
Videns ergo Salomō i bonum, & k non malum om-  
genus humanum in-

Mystic.  
Lac.19.  
b.

numeris implicatum erroribus: & quod ad eius saluationem nullus sufficeret, nisi solus mediator Dei, & hominū Christus Iesus, admirans eius tantam gratiam, ait: Mulierem fortē quis inueniet, &c. Quod quāmuis ad literām posset exponi qualitercumque iuxta illud Ecc. 7.d. Virum de mille vnum reperi: mulierem ex omnibus nō inueni. Quia tamen Glos. nullam de literali expositione faciunt mentionem, nolentes hic vaticinari, mysticam prosequemur expositionem. Mulierem, vocat Salomon Ecclesiā propter fecunditatem spiritualis sobolis, quam in aqua, & Spiritu Deo gignit. Fortē dicit, quia omnia tam prospera, quām aduersa pro Sponsi amore contēnit. Hæc soboles multis modis perierat. Nam alij sub aquis deliciarum erant submersi, alij spinis diuinarum suffocati, alij grādinibus iracundia obruti: alij igne ambitionis inflammati, alij vento superbiis dispersi, alij velut errabundi, à bestijs, cæterorum vitiorum deuotati. Nec erat qui huic periculo vellet, vel posset occurrere. Iuxta quod dicitur Eccl. 34.a. Quod infirmum fuit, non consolidasti: & quod abieisti, non reduxisti: q̄ confractum, nō alligasti. Ideo descendit & venit Dei filius quare & saluare, quod perierat. Vnde rediens ad cœlos ait ad Angelos. Lac. 19.b. Congratulamini mihi, quia inueni drachmā quām perdidideram. Et hoc est, [mulierem,] id est, Ecclesiā Deo filios spirituales ex aqua, & Spiritu generantem, vel quālibet animām fidēlēm opera bona faciētem: Fortem, aduersa omnia æquanimiter sustinentem, & prospera viriliter contemnente. Quis, id est, qualis, & quantus: inueniet perditam, & errabundam, quasi dicat, solus Dei filius in carne mortali apprens, Quod quia non tempore Salomonis, sed magno interullo temporis interiecto factum fuit, dicit: a Procul & de, &c. ] id est, Christus, qui seipsum pro Ecclesiā redimenda pretium dedit. Vnde 1.Cor. 6.d. Empti estis pretio magno. Et Ephes. 5.a. Ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit seipsum pro nobis in oblationē & hostiam Deo. De ultimis finibus dicitur, quia à summo cœlo egressio eius. Et 1/3. 30. f. Ecce nomen Domini de longinquō veniet. Vel pretium, quo redimitur Ecclesiā, vel fidēlis anima, sunt virtutes & opera bona. Vnde sup. 13.b. Redemptio animæ viri diuinitæ suæ. Hoc pretium procul & de ultimis finibus venit, quia omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est descēdēs à Patre luminum, Lac. 1.c. b Beth. ] Beth interpretatur domus, vel habitaculum, quod bene congruit Ecclesiā: Nam Ecclesia fidēlis domus, & habitaculum Christi est. c Confidit in ea ] N. est, in Ecclesia: d Cor viri sui] id est, Christi, qui cum ea matrimonium contraxit: quod fuit in Paradiso figuratum in Adam & Eua. Initiatum in Patriarcharum & Prophetarum fide & promissione. Ora. 2.d. Sponsabo te mihi in fide. Consummatum fuit in naturæ humanae assumptione in thalamo veteri virginis. Cant. 1. Osculetur me osculo oris sui. Ratum erit in generali resurrectione, quando Sponsa totaliter traducetur in dominum Sponsi æternaliter permanens, vnde Cant. 3.b. Veni de libano, Sponsa mea, veni de libano, veni coronaberis. Similiter quilibet fidēlis anima Sponsa est Christi, cum qua cōtrahuntur spōsalia in bono proposito, 1.Cor. 11.a. Despōdi vos vni viro virginē cōstā exhibere Christo. Fiunt nuptiæ in confessione, vbi consensus animorū per verba de præsenti exprimitur. Rom. 10.b. Corde creditur ad iustitiam, ore, &c. Consummantur in satisfactione, Ratum erit in morte. S. 1.c. Dicitur est Ester ad cubiculū Regis Assueri mense decimo, qui vocatur thebeth: septimo dn. regni eius, & adamauit eā Rex plus, quām omnes mulieres habuitq; grāiam & misericordiā corā eo super omnes mulieres, & posuit diadema regni in capite eis: feciq; eā regnare in loco Vasthi. Rectē aut̄ cor viri sui confidit in Sponsa velut in matrona castissima: nulla pressura tribulationū aut miseriārum præsentium ab amplexu Sponsi recessura, nullis precibus, vel promissionibus adultero creditura. Vnde Rom. 8.g. Quis nos separabit à charitate Christi: tribulatio, an angustia, an famæ, &c. Ideo dicitur Sap. 5.a. Quā

pulchra est casta generatio cum claritate. Sed quia Ecclesia tota est in prælio contra Diabolum, iuxta illud Job 7.a. Militia est vita hominis super terrā, & spolijs eius quotidie ditatur, recte additur: e Et spolijs, &c. ] vt vel sponsa. Liptote est. Imo abundabit spolijs, i. animab. deceptis, quas quotidie Ecclesiæ Diabolo per Prædi-

nibus l diebus vitaे sua. m De catores auffert. 1/a. 9. leth. n Quæsivit lanam & li a. Latabantur corā num, & operata est consilio ma te, sicut qui latantur nuum suarum. o He. p Fa in messe, sicut exulta est quasi nauis institoris: tant victores capti p̄da, quando diuidunt spolia. Propter hoc etiā Ecclesiā dicitur leæna, Job 38.d. Nunquid capies leæna p̄dam, & animas catulorum eius im plebis? non indigebit, sponsa, i. abundabit spolijs, j. intelligētia sacrorum eloquiorū. Psal. 118. Latabor ego super eloquia tua: sicut qui inuenit spolia multa. Cant. 7. a. Vmbilicus tuus crater tornatilis: nunquam indigens poculis. Sed quicquid boni facit Ecclesia, vel fidēlis anima: recognoscit se à Deo habere, recte subdit: f Gimel. ] Gimel interpretatur retr. butio, quod ipsi sponsa congruit. g Reddet, ] sponsa, h Ei] i. Christo: i Bonum, ] quadruplex. De amplexu reddet Sponsa sobolem sanctorum desideriorum. De agricolatione reddet Agricola fructum bonorum opérū. De argento sacri eloquij sibi tradito reddet lucrū p̄dicationis & doctrinæ. De beneficijs vniuersis reddet gratiarum actiones. Et quia beneficia Christi nō cessat: nec debet cessare Ecclesia à gratiarū actio ne. Vnde Psal. 33. Benedic Domini in omni tempore, sēper, &c. k Et nō malum: ] sicut Iudæi: qui acceptis beneficijs mala rependerunt. Vnde & conqueritur in Psal. 34. Retribuebant mihi mala pro bonis: sterilitatem animæ meæ. f/a. 1.a. Filios enutriui, & exaltaui: ipsi autē spreuerunt me. Vel sicut hæretici: qui fidei mysteria in hæresim vertunt. Vel sicut mali Prælati, qui malo exemplo bonos mores in alijs corrūpunt. Vel sicut falsi Christiani: qui fidem, quam fatentur verbis, negant factis. Vel sicut apostatae: qui bono incepto non perseuerant, vnde addit: l Omibus diebus, &c. ] quia sola perseuerantia coronatur, Matt. 10.c. & 24.b. Qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. 1.Cor. 9.d. Omnes, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus, i. perseuerans, accipit bracium. De hoc sup. 7.b. Qui reddit malum pro bonis: non recebet de domo eius. m Deleth. ] Deleth interpretatur tabule vel tabulatum, siue pauper, aut ianua: quod benè competit Ecclesiæ, quia Ecclesia quasi pauper ad ianuam diuinitis mendicat panem, Matt. 6.b. Panem nostrum quotidianum, &c. Et dicitur ei, quid non habebit, nec etiam vestem, nisi proprijs manibus illam quæsierit. Et ideo. n Quæsivit sponsa, &c. ] id est, consulte & discretè, ne quid nimis, ne quid parum Iuxta illud Rom. 12.a. Rationabile sit obsequium vestrum. Ad literam, hoc facit sancta Ecclesia ad vñus pauperum: iuxta illud Jsa. 8.c. Cūm videris nudum, operi eum. Job 31.b. Si non benedixerunt mihi latera pauperis: & de velleribus cuiuslibet meorum calefactus est. Et consulte facit hoc Sponsa, vt in futuro mereatur audire à Sponsi suo: Nudus fui, & cooperuisti me. Consilio manuum suarum dicit, non alienarum. Scriptum est etiam: In sudore vultus tui vesceris pane tuo, Gen. 3. Et Psalm. 127. Labores manuum tuarum manducabis: beatus es, & benē tibi erit. Alter enim non habebit Sponsa victum, vel vestitum nisi proprijs manibus neuerit illum sibi. Mystic. In lana otius intelliguntur opera pietatis & simplicitatis, quæ proximis impenduntur. In lino candido, de quo vestis subtilior efficitur: intelliguntur opera contemplationis, vel munditia carnis; quia sicut linum vires de terra oritur, sed multo labore ad candorem perducitur; ita caro per longā castigationē ad candorem mūditæ perducitur: Quam dum à sordibus per continentia mundamus, nobis vestem nouam facimus cōtra turpitudinē mūditatis, vnde Apoc. 16.c. Beatus qui custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet. Prudenter ergo fortis mulier quærit lanā, & linū, operatur consilio manuū suarū: quād Ecclesia sollicitè perquirit quibus se fructibus pietatis exerceat: & quia à carnalibus illecebris se mūdet, & hoc consilio prudētissimo, i. solo superiora retributiois intuitu. De qua retributio ne aperte subditur: o He. ] interpretatur esse, vel viuere, vel suscipiēs aut susceptio: quod benē cōpetit Ecclesiæ, quia Ecclesia per panem, quem suscepit, esse verū & viuere sēpternū habebit p Facta est, &c. ] Institutor dicitur negotiator, siue mercator: eo quod acquirēdis mercibus sedulus instat, iuxta illud: Impiger extemos currit mercator at 11.a.s. Per mare paup. 1. e. 25.6. item fugiens, per saxa, per ignes. Hic Christus qui merces suas attulit -

Matt. 25.6.

Mystic.

Hort. 51. 1. e. Impiger extemos currit mercator at 11.a.s. Per mare paup. 1. e. item fugiens, per saxa, per ignes. Hic Christus qui merces suas attulit -

attulit de patria sua in terram nostram , & alias retulit. Deitatem dedit,& humanitatem accepit, diuitias suumas attulit. (Vnde sup. 7. c. Non est vir in domo sua, abijt via longissima , saccum pecunie secum tulit) & paupertatem nostram assumpsit. 2. Cor. 8. b. Scitis gratia Domini nostri Iesu Christi , quoniam propter vos  
 egenus factus est, a de longe & portans panem suum , cum esset diues , ut Vau. De nocte surrexerit, f de illius inopia vos ditque prædam domesticis suis , & g uites essetis. De hoc cibaria ancillis suis. b Saen. ; Consideravit agrum & emit eum , de fru-  
 lis omnium bonorum affluentia suppeditabat; sed paupertas non inueniebatur: posse in terra abundabat hæc species , & nesciebat homo pretium eius. Hanc querere venit Filius Dei , vt eam nobis sua estimatione faceret pretiosam. Super hoc admiratur Ecclesia cantans : O admirabile commercium , &c. Institores fuerunt Apostoli, Doctores, Prædicatores, Prælati , qui comparandis bonis mercibus debent esse intenti. De quibus Ezecl. 27. c. Negotiatores tui, Tyre, à multitudine cunctarum diuitiarum argento, stanno, ferro, plumboque repleuerunt nundinas tuas , Gracia & Tubal & Mosoch, ipsi institores eui. Job 28. a. Terra de qua oriebatur panis, igne subuersa est , locus sapphiri lapides eius, & gleba illius aurum: semita illius ignorauit auis, nec intuitus est eam oculus vulturis: non calcauerunt eam filii institorum. Nauis est Ecclesia, quia clausa debet esse inferris ad aquas diuitiarum, & deliciarum temporalium, quæ ut aqua fluunt: superius debet esse aperta, liberè recipiens de coelo pluviam gratiarum Item sicut nauis arcta fuit in principio tempore Martyrum; ita arcta erit in fine, tempore Antichristi; lata in medio, tempore Confessorum. Sed iam nimis incipit arctari: vnde patet, quod finis instat. Item nauis inundatione persecutionum, & tribulationum sublimatur ad celum. Vnde Gen. 7. c. Factum est diluvium 40. diebus, & 40. noctibus super terram, & multiplicata sunt aquæ, & eleuauerunt arcam in sublime à terra. Arca hic idem est, quod nauis. Et de hac dicitur Mat. 14. c. Vespere autem facto solus Iesus erat ibi in monte; nauicula autem in medio mari iactabatur fluctibus. Sicut ergo nauis institoris onerata mercimonis quæ in patria eius abundant, portat ea per mare, vt eis venditis, quæ attulerat cariora domi reportet, sic Ecclesia diuitiis bonorum operum, tribulationum, temptationum, persecutionum, miserationum gaudet onustari, quibus maiora bona gratiarum meretur. Dicit ergo: Facta est mulier fortis, i. Ecclesia , quasi nauis institoris, onerata multis mercibus pretiosis, desiderio transiens fluctus huius seculi, properans ad patriam. De longe] i. de exilio huius mundi. b Portans panem] i. panem poenitentia, siue laboris, & doloris, quo vescitur, dum est in via. Gen. 3. d. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Ps. 126. Surgite postquam federitis, qui maducatis panem doloris. Vel pane in doctrinæ, & virtutis, quo reficitur in itinere peregrinationis suæ. De quo Ezecl. 41. c. Splendidum in panibus benedicent labia multorum. Ezecl. 11. a. Mitte panem tuum super transeuntes aquas, quia post multa tempora inuenies illum. Vel sic constane: Portans panem suum de longe, i. qui est de longe, i. de celo, Christum, s. qui est panis Angelorum, qui datus est hominibus, vt fiant Angeli. Ps. 77. c. Panem Angelorum manducauit homo. Jo. 6. e. Ego sum panis viuus, qui de celo descendit. Item Ecclesia dicitur de longe portare panem suum quasi viaticum, quia in omnibus, quæ agit solam æternam retributionem expectat, & solam veri panis refectionem & saturitatem desiderat, qui dicit Mat. 11. d. Venite ad me omnes, qui laboratis, &c. c Vau] Vau interpretatur hæc vel ipsa, siue ipse, aut ille , qui Ecclesia media nocte qua ipse, s. Sponsus venit ad laborandum, & vigilandum , ei obuiam assurgit. Et hoc est, quod sequitur. d De nocte surrexit.] Ecclesia contemplationi, meditationi, orationi, lectioni, laudationi , lacrymarum effusioni liberius insistens. De die vero, quæ aptior est ad operandum, operibus pietatis insistens. Ps. 76. Meditatus sum nocte cum corde meo. Ps. 38. a. Et in meditatione mea exardescet ignis. Et Ps. 41. c. In die mandauit Dominus misericordia suā, & nocte canticum eius. Cant. 3. a. In lectulo meo quæsiui per noctes, quæ diligit anima mea. Vel d De nocte, j. i. in nocte tribulationis. Surrexit.] Ecclesia, quia tribulatio, quæ malos prosternit, Ecclesiam erigit ad maiora, vt dictum est, gratiarū dona. Surrexit, inquit, ad vigilandum. Rom. 13. c. Mors est iam nos de somno surgere. Ad laborandum. Ps. 126. Surgite postquam federitis, &c. Ad orandum Ps. 118. g. Media nocte surgebam ad confidendum nomini tuo. Ad eundum obuiam Christo. Luxta illud Mar. 25.

Media nocte clamor factus est: ecce Sponsus venit: exite abiutam ei. Item in hoc, quod dicitur, de nocte surgere Ecclesia, notatur sollicitudo Ecclesie circa curam proximorum agendam; eos, qui foris sunt, intus ad fidem vocando; vel fideles, ut amplius bonis operibus insistant, excitando. Vel, Surrexit de nocte, huius temporis ad prædicandum. f Deditque prædam domesticis suis,] i. deprædatos à Diabolo eripuit , & eis, qui intus sunt, fide sociavit. Vel, dedit, Ecclesia, [prædam domesticis suis,] i. Prædicatores, qui sunt de domo & familia Domini speciales, exposuit totum corpus Diaboli ad prædandum & deuorandum, sicut cadavera exponuntur canibus & auibus ad deuorandum. vnde Job 40. d. Concedit illum amici, diuident illum negotiatores. Ps. 73. c. Dedisti eum escam populis Äthiopum. g Et cibaria ancillis suis] dedit supple, i. minoribus , & infirmioribus Scripturam faciliter secundum capacitatem eorum exposuit. Heb. 5. d. Omnis , qui laetus particeps est, expers est sermonum iustitiae, parvulus enim est. Perfectorum autem est solidus cibus , eorum, qui pro ipsa consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni & mali. h Saen.] Saen interpretatur duc te, vel huc, siue oliua, aut fornicatio , quia in agro Ecclesie , & vinea sacræ Scripturæ, de quibus hic agitur , crescit oliua misericordia, per quam huc adducti fornicationem dimittimus viciorum.  
 i Consideravit agrum , & emit eum, &c] Ager iste Christus est, qui etiam hortus, siue Paradies volupatis dicitur. Gen. 1. b. Et de hoc agro dicitur Genes. 27. d. Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni rosis charitatis, violis humilitatis , li. al. f lilijs castitatis. Hunc agrum consideravit Ecclesia oculo, cogitationis , & oculo amoris, quo & vulnerauit ipsum usque tunc. ad mortem. Cant. 4. c. Vulnerasti cor meum , soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum , & in uno crine colli tui. Et statim placuit ei ager , vnde emit eum obsequio laudabili , vel sanguine proprio. Vnde dictus est ager ille Acheldemach, id est, ager sanguinis usque ad hodiernum diem. Matth. 27. 2. Et hoc iustum est , quia etiam ipse Dominus agrum Ecclesia sanguine suo prius emit, imo redemit , i. Pet. 1. a. Non corruptilibus auro , & argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis , sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & incontaminati. Vel ager iste Regnum cœlorum est, Matth. 13. f. Simile est Regnum cœlorum thesauro abscondito in agro. Hunc consideravit Ecclesia oculo contemplationis. plenum rosis Martyrum, lilijs Virginum , & violis Confessorum , & emit eum nummo poenitentia: De qua emptione dictum est supra 20. c. Malum est, malum est, dicit, omnis emptor , & cum recesserit , gloriabitur. In hoc autem quod primò dicit, Consideravit , & postea , emit, notatur prudentia Ecclesie , quæ prius rem considerat, quam emat. Econuerso faciunt mercatores huius mundi ; prius emunt honores , & delicias & diuitias , & merees, scilicet terrenas ; & postea considerant, quid emerint. Vnde Luc. 14. d. dixit unus de inuitatis , volens se excusare: Villam emi , & necesse habeo exire , & videre illam , rogo te , habe me excusatum. Et aliud dixit : Iuga boum emi quinque , & eo probare illa , rogo te , habe me excusatum. Et aliud dixit : vxorem duxi , & ideo non possum venire. Iste se non excusat, in quo notatur , quod carnalis voluptas maximè absorbet rationem. Item ager mundus est, Matth. 13. e. Ager Mundus est plenus spinis, & tribulatiorum. Vnde sup. 24. d. Per agrum hominis pigri transit, & per vineam viri stulti , & ecce totum repleuerunt virtus luxuria, operuerunt superficiem eius spinæ avaritia. Vnde recte dicitur Acheldemach, id est, ager sanguinis , id est, peccati. o/ce 4. a. Maledictum, & maledictum , & homicidium , & furtum, & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit. Hunc agrum consideravit Ecclesia oculo compassionis , & misera emit eum nummo prædicationis suæ. Vnde Gen. 47. e. Emit Ioseph vniuersam terram Ägypti videntibus singulis possessiones suas pra magnitudine famis. Non panis vel aquæ ; sed audiendi verbum Dei. Amos 8. d. Item ager est parochia , vel dignitas , siue prælatio quævis. Cant. 7. d. Veni , dilecte mi , egrediamur in agrum , commoremur in villis. Hunc agrum antequam excolendum accipiat quisquam, debet diligenter considerare quanta virtus sit, & quantus labor sit ad bene excolendum. Ezecl. 8. c. Non spondeas supra virtutem tuam, quod si sponderis, quasi restituens cogita, Quod non faciunt multi , sed quasi lucero vel bursa inuenata, plaudunt manibus , sup. 17. c. Homo

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XXXI.

mo stultus plaudet manibus suis, cùm spōnderit pro amico suo. Item ager est sacra Scriptura, plenus floribus odoriferarum sententiarum, & fructibus exemplorum sanctorum Patrum: de quo dicit Dominus per Ps. 49. Et ploritudo agri mecum est. Hic ager emitur nummo orationis, mundæ conscientiæ, quia in

maleuolum animam non introbit Sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non im properat, & dabitur ei. Vel nummo stu dij. sap. 6. c. Qui de luce vigilauerit, ad illam, non laborabit, assidentem enim illā foribus suis inueniet. Itē nummo boni operis. Vnde Ps. 110. Intellexus bonus omnibus facientibus eum. Et hoc est, quod sequitur. a Dē fructū manuum suarum, non aliorum, id est, operibus sanctorum Patrum, qui sunt manus Ecclesiæ.

b Plantauit vineam. Id est, Ecclesiam, de qua I. a. 5. b. Vinea Domini Sabaoth domus Israel est, quæ magis exemplis & factis sanctorum plantata est, quam dictis. I. a. 49. f. Ecce leuabo ad gentes manū meā, & ad populos exaltabo signum meū, & afferent filios suos in vlnis, & filias suas super humeros portabunt. Vel vinea est sacra Scriptura, quæ plus factis, quam dictis excolitur, quæ cultores suos incibriat. Vnde Gen. 9. c. Noe plantauit vineam, bibensque vinum ineberatus est, & nudatus in tabernaculo suo. Jer. 23. b. Factus sum quasi vir ebrius, & quasi homo madidus à vino, à facie Domini, & à facie verborum sanctorum eius. c Heth.] Heth interpretatur vita, vel pauor, quia maximè à parte lumborum, quos fortiter accinxit fortis mulier, timendum est quasi à parte debilissima castri. Vita vero pauori iungitur, quia timor Domini fons vitae, ut dicitur sup. 14. d. d Accinxit fortitudine lumbos suos, id est, fortiter in se resistinxit fluxum carnalium voluptatum. e Et roborauit brachium suum, id est, fortiter operata est. Non enim sufficit continentia, nisi ad sit fortitudo operum; nec opus valet, nisi continentia comitetur. Vnde Luc. 12. e. Sint lumbi vestri præcincti, &c.

Mysticè.

Mysticè. Lumbi Ecclesiæ sunt Doctores, & Prædicatores, quia in eis est vis generativa, spiritualis, & ab eis fluit semen Verbi Dei, de quo generantur Deo filii spirituales, i. Cor. 4. d. In Christo Iesu per Euangelium ego vos genui. Et ideo verbum semen dicitur. Luc. 8. b. Semen est verbum Dei. Lumbos autem accingit Ecclesia potissimum, quia à parte lumborum maior debilitas est, & maius periculum. Vnde Job 40. a. Accinge quasi vir lumbos tuos, interrogabo te, & indica mihi. Num. 2. a. Contemplare viam, conforta lumbos, robra virtutem valde. f Teth.] Theg interpretatur subter, vel infra, seu bonum, aut exclusio, quod benè congruit Ecclesiæ: quia gustata dulcedine coelesti, quicquid infraest, excludit à se, ut liberiū possit sursum vacare. g Gustauit.] mulier fortis, id est, Ecclesia, vel quilibet fidelis anima de vino vineæ, quam plantauit, & de fructibus agri, quem emit. h Et vidit, id est, experientia gustus cognovit. i Quia bona est negotiatio eius, quia nummo poenitentiæ emit agrum vitæ æternæ: de qua negotiatione dixit B. Laurentius Tyranno: Ego foeli commercio terrena pro cælestibus, transitoria pro æternis commuto. z Cor. 4. d. Id, quod est in præsenti momentaneum & leue tribulationis nostra, supra modum in sublimitate æternæ gloriae pondus operatur in nobis, non contemplabit nos, quæ videntur, sed quæ non videntur. k Non extinguetur in nocte, aduersitatis. l Lucerna eius, id est, prædicationis, de qua Mat. 5. b. Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt. Vel lucerna gratia, quam Deus accedit sicut ignem flatu tribulationis, vel tentationis. Vnde Job 41. b. Halitus eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egreditur. De hoc sup. 20. d. Lucerna Domini spiraculum hominis. Vel lucerna] deuotionis, s non extinguetur in nocte: Ad literam, dum vacat contemplationi, orationi, unctioni, imò crescit & augetur tunc deuotio. Lucerna illorum in nocte aduersitatis extinguitur, qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt: hoc est in prosperitate sunt deuoti, sed in tentatione, vel tribulatione statim sunt vici. Et de his di-

git lob 21. b. Quotiens lucerna impiorum extinguetur, superueniet inundatio, & dolores dividet furoris sui. Item lucerna illorum in nocte extinguetur, qui veniente Iudice media nocte, oleum pietatis, & ignem charitatis non habebunt in vasis suis. Vnde Mat. 25. a. dicunt fatigantes, quarum lucernæ videntur hic ardere: Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguntur: Quia tunc primò apparebunt extinctæ, quæ modò videntur accensæ. De hoc sup. 13. b. Lux iustorum latifundat, lucerna autem impiorum extinguetur. Notandus est autem ordo verborum. Primò dicit, gustauit: deinde, vidit: tertio, sequitur negotiatio, & tunc demum promittitur, quod lucerna gratia non extinguetur: nam gustus suavitatis diuinæ oculos mentis illuminat, vnde 1. Reg. 14. d. Vidistis ipsi, quia illuminati sunt oculi mei, èò quod gustauerunt paululum de melle isto, quantò magis si comedisset populus de præda inimicorum suorum, quam reperit? Hanc modicam gustationem putauit Petrus satietatem, quando visa Domini claritatem, dixit: Domine, bonum est nos hic esse; si vis, faciamus huius tabernacula. Mat. 17. a. & dicit Mat. 9. a. Non enim sciebat, quid diceret, quia gustationem modicam putauit saturitatem, & de una gutta vini volebat facere tres tabernas. Post gustum & visum sequitur negotiatio, & deinde lux æterna. Vnde Ps. 33. b. Gustate, & videte, quoniam suus est Dominus; & beatus vir, qui sperat in eo: Quæ spes prouenit ex gratia, & meritis. m Ioth. ] Ioth interpretatur scientia, vel dominatio, quia manus Ecclesiæ, id est, Christus, vel Prælatus per scientiam, vel dominationem debellat aeras potestates, & omnia fortia strenue agit. n Manum suam misit, ] Ecclesia, vel quilibet fidelis anima. o Ad fortia] id est, ad implenda consilia pro æterna retributione: Synagoga vero ad debilia misit manum, id est, ad facienda mandata exterius pro temporali mercede. Vnde filii Ecclesiæ dicitur: Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & veni, & sequere me. Mat. 19. c. Filii Synagogæ dicitur: Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. I. a. 1. e. Item Mat. 5. c. Audistis, quia dictum est antiquis: Non occides; qui autem occiderit, reus erit iudicio; qui autem dixerit fratri suo racha, reus erit concilio; qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Perfectiores ergo tenentur esse Patres tam novi, quam veteris Testamenti. Vnde Mat. 5. c. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabis in regnum cælorum. Sed quare hoc, cùm Dominus illis visibiliter appareret, & loqueretur familiariter, sicut amicus loquitur ad amicum? Respondeo propter abundantem gratiam. Ipsi enim manducauerunt manna figuratum. Io. 6. c. Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Nos autem verum manna, id est, panem Angelorum manducamus, & non morimur. Ioan. 6. f. Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, vivet in æternum. Illis apparuit & locutus est Deus in creatura, quæ ipse est. Illis locutus est in Moysè, nobis in Iosue. Deut. 18. c. Prophetam suscitat nobis Deus, &c. p Et digitus eius apprehenderunt fusum, ad faciendam vestem pauperi. Vnde sup. ead. b. Quæsiuit lanam, & linum, & operata est consilio manum suarum, id est, discretè: quod significatur: hic per digitos.

Mysticè. Manus Ecclesiæ Christus est, qui omnia opera eius facit, ut dicitur I. a. 26. c. Hanc manum misit Ecclesia, ad fortia, id est, ad debellandas aeras potestates, & eripendam prædam de manu Diaboli. Digitus huius manus sunt omnes Electi, qui apprehenderunt fusum, id est, relictitudinem intentionis, per quam omnia opera quasi fila in orbem æternitatis retorquent. Hic notari debet, quod per sinistram temporalia; per dexteram æterna significantur. Vnde Cant. 8. a. Læua eius sub capite meo, & dexter illius amplexabitur me. Per colum significatur vita temporalis, per fusum intentio operis. Colus in sinistra ponitur, & fusus lana vel linum in dexteram retorquetur, quod est recte nere: quod fit, quando temporalia pro æternis operantur. Sed docet nere Dominus Mat. 6. a. Te faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua, quasi dicat, non debes nere à dextera in sinistram, sed à sinistra à dextera, quod faciunt, qui spiritualia pro terrenis exercent, sicut hypocrita & simoniaci. Vnde Mat. 6. a. Cùm facis eleemosynam, noliante te tuba canere, sicut faciunt hypocritæ: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam, sed mercedem Domini recipient in inferno.

a Caph.]

**Caph]** Caph interpretatur inclinatio, quia hic agitur de Incarnatione Christi, quæ eius inclinatio fuit: iuxta illud *Psa.* 17. Inclinauit cœlos & descendit. Moraliter, agitur etiam hic de inclinatione misericordie, quæ Ecclesia pauperibus se inclinat. **b** Manum suam aperuit ] Ecclesia, vel fideliis anima: & Inopi ] eleemosynam largiendo, non diuici. *Isa.* 8.c. Fringe esuriens pagem tuum. Et nota, quod primò commendatur Ecclesia de labore manuum, & stimenti postea de eleemosyna. Nam eleemosyna, quæ labore propriæ manus acquiritur, accepta est coram Deo. *Ecccl.* 7.d. Datum brachiorum tuorum, & sacrificium sanctificationis offeres Domino, & initia Sandorum, & pauperi porrigere manum tuam, ut perficiatur propitiatio. De hoc *sip.* 3.b. Honora Dominum de tua substantia. **d** Et palmas suas extendit ad pauperem ] iuuando, ab oppressoribus liberando, necessaria ministrando. *Ecccl.* 4.d. Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta. Ob hoc enim Christus manus apertas habuit in cruce, ut sint nobis in exemplum? Vnde *Isa.* 49. d. Ecce in manibus meis descripsi te. Vnde, homini habenti manum aridam, dixit Dominus: *Mat.* 12.b. Extende manum tuam, & extendit, & restituta est sanitati sicut altera. Ob hoc etiam manus Sacerdotum inunguntur in ordinatione eorum.

**Mystic.** Ecclesia. **b** Manum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem] mittendo Prædicatores operarios, qui non solùm verbi eleemosynam, sed etiam exempli paruulis panem petentibus tribuerunt. *Luc.* 10. a. Messis quidem multa, operarij verò pauci; Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. Ite, ecce ego mitto vos. **c** Lamech] Lamech interpretatur doctrina disciplinæ, quod signanter congruit. Nam doctrina vestis est intellectus, disciplina vero affectus; quia ueste duplice vestitur anima contra frigus Infidelitatis, & peruersitatis.

**f** Non timebit] mulier fortis, cum prædicta fecerit. **g** Domui suæ,] id est, familiæ suæ. **h** A frigore niuis,] id est, tormentis inferni, vbi frigus & calor mixta sunt in condemnationem malorum, qui hic frigora & calores pro Domino sustinere noluerunt. *Job* 24. c. Ad nimsum calorem trahit ab aquis niuum. Vel.

**f** Non timebit domui suæ,] id est, familiæ suæ. **b** A frigore niuis,] id est, à persecutione malorum, qui per niuem significantur. *Job* 38. c. Nunquid ingressus es thesauros niuis. id est, frigidos peccatores, futuros Prædicatores, vt Paulus.

**i** Omnes enim domestici eius vestiti sunt duplicibus Sapientia, scilicet, contra hæres expellendas; & patientia contra tribulationes sustinendas. Hæ sunt duæ aliae mulieris, quibus fugiens volavit in desertum. *Apo.* 12.d. Vel duplex uestis est piegas, promissionem habens vita, quæ nunc est, & futura, *1. Tim.* 4.c. Item duplex uestis est quælibet virtus interius muniens voluntatem, & exterius uestiæ operationem. Item duplex uestis est, hyemalis & aestivalis. uestem hyemalem dicuntur virtutes, quibus protegimur contra pluviam, & grandinem tentationum & persecutionum, ut est patientia, mansuetudo, humilitas, & huiusmodi. Aestivalem dico virtutes, quibus tempore pacis, & tranquillitatis vacatur bonis operibus, vel contemplationi, ut est pietas, charitas, Sapientia. Item duplex uestis est opus bonum cum recta intentione, quæ vestiti sunt viri Ecclesiastici. Hypocritæ vero pennulas habent, id est, uestes singulares sine furfurata, quia bona faciunt, sed non bona intentione. Vel domestici Ecclesiæ dicuntur vestiti duplicitibus, id est, mutatorijs, sicut mulieres nobiles in festis diebus induuntur communibus vestimentis, in festis induuntur preciosis. Et in magnis Ecclesiis pro congruentia solemnitatis utuntur variis indumentis. In festo Martyrum, rubea habent indumenta. In festo Virginum, candida. In festo Confessorum liuia: Sic & nos pro varietate solemnitatum debemus assumere congrua uestimenta: Verbi gratia: In Nativitate Domini pro congruentia solemnitatis debemus indui ueste humilitatis. Parvulus enim natus est nobis tunc, & filius datus est nobis. *Isa.* 9. b. In Passione eiusdem debe-

Hugonis Card. *Tun.* 11. l.

mas indui ueste iunctus & disciplinæ, quia tunc disciplina pacis nostræ fuit super humerum eius. *Isa.* 53. b. In resurrectione debemus indui ueste gaudij & exultationis. In Ascensione ueste spei & amoris, iuxta illud *Ios.* 14.d. Si diligenteris me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem: In festo Martyrum debemus indui ueste patientie. In festo Virginum debemus indui ueste sanctimoniz. Et ita pro varietate solemnitatum, varietatem uestium debemus induere. Et hoc est, quod dicitur in *Psa.* 44. de Ecclesia. Astigit Regina à dextris tuis, &c. Et ad eandem dicit Dominus *Ezech.* 16.d. Vestiu te discoloribus, calceauit te hiacyntho quoad Confessores: Cinxi te bysso, quoad Virgines: Et indui te subtilibus, quoad Martires. Item duplex uestis, quæ ciues & domestici Dei induantur, est duplex stola beatitudinis, de qua *Isa.* 61. c. In terra sua duplicita possidebunt.

**k** Mem] Mem interpretatur viscera, quia in hoc, quod Christus Ecclesiam velut uestem sibi aptauit, maximè viscera misericordie ostendit. Item interpretatur ex ipsis, ex quibus scilicet, uestis ista contextur. **l** Stragulatam uestem ] id est, talarem, vel picturatam, vel variegatæ texturæ firmiter textam.

**m** Fecit sibi] Ecclesia ex variis ordinibus professionum contextam. Quot enim professions habet Ecclesia, tot colores habet in ueste sua. Et id est dicitur circumamicta varietatibus. Stragos, talus vel varium interpretatur. **n** Byssus & purpura indumentum eius] Byssus est candor conscientiæ & innocentia vitæ, purpura patientiæ & poenitentiæ, sunt indumentum Ecclesiæ, quia & hæc eadem fuerunt indumenta Sponsi sui. *Cant.* 5.c. Dilectus meus candidus, & rubicundus. Vel byssus castitatis, & purpura charitatis sunt indumenta Ecclesiæ. Vel byssus refertur ad Virgines, sicut lilyum; purpura ad Martires, sicut rosa. Vnde Ecclesia in pace dicitur habere lilia, in bello rosas. Vnde cantatur de Ecclesia: Circundabant eam flores roscarum, & lilia conuallium. Secundum *Gloss.* per byssum accipitur carnis mortificatio, quia byssus multis tunsiōibus peruenit ad candorem. Per purpuram intelligitur intentio celestis, quia purpura tantum Regum est. Aliqui libri habent: Stragulam uestem fecit sibi. Et est idem, quod uestis polymita, sive examita, id est, pluribus filis texta. De ueste stragula legitur 4. *Reg.* 8. d. Tuit Azael stragulum vel stragulum & infudit aquam, & expandit super faciem eius.

**o** Nun.] Nun interpretatur pisces vnicus, aut séptenarius, quod benè congruit materiæ, quia nobilis vir Ecclesiæ, id est, Christus, de quo hic agitur, quasi pisces vnicus in aquis humani generis capitus laqueo mortalitatis vitali nobis contulit séptenariam, in cuius ore inuentus fuit stater nostræ redemptionis, ut legitur *Mat.* 17. d. **p** Nobilis in portis vir eius, &c.] Vir Ecclesiæ Christus Dominus. *Isa.* 4. a. In die illa apprehendent septem mulieres virum vnum. *Jer.* 31. d. Nolum faciet Dominus super terram, foemina circundabit virum.

**2. Cor.** 11. a. Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Per portas accipitur iudicium, quia in lege siebant iudicia in portis ciuitatum, ut venientes de foris & de intus paratum iudicium semper inuenirent, & ut iudicium eorum tam extraneis, quam ciuibus monstraretur, & ne rusticos & villanos magna adiutoria ciuitatis obstupefaterent, & ne frequens litigantium turba pacem & quietem ciuitatis turbaret. *Deut.* 16. d. Iudices & Magistros constitues in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederit tibi per singulas Tribus tuas, ut iudicent populum iusto iudicio. Dicitur etiam iudicium porta, quia sicut per portam exitur, & intratur in ciuitatem, ita per iudicium hi exibunt ad portam æternam, illi intrabunt in vitam æternam. Senatores dicuntur Angeli, vel Apostoli, cum quibus Dominus ad iudicandum veniet, & qui prius sterit ignobilis & despectus ante tribunal Præsidis iudicandus; sedebit ut Iudex, ut Rex, ut Magister nobilis in iusticio futuro. *Isa.* 53. a. Quasi absconditus vultus eius & despectus, vnde nec reputauimus eum &c. Dicit ergo, **p** Nobilis] id est, gloriiosus. Vel, nobilis id est, notabilis, id est, omnibus notus apparebit.

**q** In portis] id est, in futuro iudicio. Et dicitur pluraliter, portis, propter diuersa sententiarum, quæ dabuntur ibi, a quibus nullus appellare poterit. **r** Quando federit] ut Iudex, qui prius stetit iudicatus. *Mat.* 27. b. Iesus autem stetit ante Præsidem, quo querente, quid faciam de Iesu, qui dicitur Christus? dicunt omnes, crucifigatur.

**s** Cum Senatoribus tetra] i. cum Angelis Consultotibus, & Rectoribus Ecclesiæ, vel cum Apostolis & Apostolicis viris, qui adimplentes consilia, omnia propter Dominum reliquerunt.

M rung

# Liber Prouerbiorum.

# Cap. XXXI.

runt, de quibus *Mat.* 19. d. Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me in regeneratione, cum sederit filius hominis in sedē, &c. b Sindonem fecit, &c.] Sindonis tela subtilis, & mollis, & candida est ex byssō candidissima facta. Et significat fidem sincerā & catholice prædicationis, quam Ecclesia subtili intelligentia comminatio-  
nib. pœnæ & sup-  
pliciorum; & pro-  
missionib. gloriæ &  
gaudiorum, & cor-  
rectionibus, & ex-  
hortationibus sub-  
tiliter intexuit, in  
qua quasi in linteo  
auditores conque-  
scunt. Vnde & Pe-  
tro animalia in lin-  
teo monstrata sunt.  
*Aet.* 10. b. Hac sin-  
done munda totum  
corpus Domini mysticum, id est, Ecclesia debet inuolui, &  
aromatibus condiri; vt ibi quiescat usque in diem resurre-  
ctionis. Quod figuratum est, *Ioan.* 19. g. vbi legitur, quod  
Ioseph & Nicodemus acceperunt corpus Iesū, & ligauerunt  
linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudeis sepelire. Hanc  
sindonem fecit Ecclesia, id est, ex factis & dictis Sanctorum  
& Christi intexuit, qui non solum ore, sed & manu locuti  
sunt. Vnde *Aggei* 1.2. dicitur: Factum est verbum Domini in  
manu. *Aggei* Sindonem factam vendidit Ecclesia, & vendit  
quotidie prædicando pro pecunia verbi accipiens fidem &  
opera auditorum. De qua venditione dictum est *supra* 11. d.  
Qui abscondit frumenta in tempore, maledicetur in popu-  
lis; benedictio autem super caput vendentium. Nōmine cinc-  
guli etiam disciplina iustitiae intelligitur. Iuxta illud *Ia.* 11.2.  
Et erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium  
renum eius. Dicit ergo. a Samech.] Samech interpretatur  
ereditio, quia per gratiam prædicationis intellectus humanus  
ad fidem Passionis & Resurrectionis, quasi supra rationem  
erigitur. Vnde subditur. b Sindonem.] id est, fidei prædica-  
tionem. c Fecit] Ecclesia, id est, ex verbis & factis Christi  
& Sanctorum eius intexuit. d Et vendidit] prædicando ver-  
bum fidei, & accipiendo ab t̄ auditoribus vita recta conuer-  
sationis. e Et cingulum] iustitiae, vel penitentiae, quo fluxus  
mentis, & corporis restringitur. f Tradidit] docendo, &  
prædicando.

g Chanaan] id est, populo gentili, qui à Chanaan filio Noë  
originem duxit. Vel [Chanaan] id est, populo commutato  
à virtutis ad virtutes. Vnde in laudem eius. *Psa.* 44. scilicet,  
Eruat̄ cor meum verbum bonum. Cuius titulus  
est. In finem pro his, qui commutabuntur filijs Chora ad in-  
tellectum canticum pro Dilectio. b Eyn.] Eyn interpretatur  
fons, vel oculus, quod benè congruit Virō Ecclesia, id est,  
Christo. Vnde *P.* 35. Apud te est fons vita, & in lumine tuo  
videbimus lumen. i Fortitudo, & decor indumentum eius, ]  
id est, Ecclesia. Fortitudo, qua persecutionem patitur pro-  
pter iustitiam; decor, quo operatur ipsam iustitiam. Forti-  
tudine roboratur infirmitas minorum, decore decoratur de-  
formitas peccatorum. Fortitudo Ecclesia in Martyribus ma-  
xime apparuit, decor in Virginibus. Vel fortitudo Ecclesia  
consistit in patientia, decor in doctrina. Vnde *supra* 19. a. Do-  
ctrina viri per patientiam noscitur. k Et ridebit in die nouissimo, ] id est, gaudiebit ad plenum in retributione regni co-  
lestis, quæ doluit in certamine vita presentis. Vnde *Mat.* 5.  
a. & *Luc.* 7. d. Beati, qui nunc fletis; quia ridebitis. Simile  
dicit Propheta de Domino Iesu. Dominus, inquit, regnauit,  
decorē induitus est, induitus est Dominus fortitudinem &  
præcinxit se. Nam cùm Euangeliū ipse prædicaret alijs pla-  
cebat, alijs displicebat. Vnde *Ia.* 7. b. Murmur multum de  
illo erat in turba, alijs dicebant quia bonus est; alijs autem  
dicebant non, sed seducit turbas. Ad illos, quibus placebat,  
decorē induit, ad illos, quibus displicebat, fortitudine  
induit. Sic quilibet Prædicator debet indui fortitudine con-  
tra detracētores & persecutores, quibus displiceat fidei præ-  
dicatio; & decore ad illos, quibus placet prædicatio. Vnde  
*2. Corinth.* 2. d. Alijs sumus odor mortis in mortem, alijs au-  
tem odor vita in vitam. l Pe] Pe interpretatur ab ore, vel  
eructatio, quod benecongruit ori Ecclesia, id est, Doctoribus & Prædicatoribus. De quibus *P.* 144. Memoriam abun-

dantia suavitatis tuæ eructabunt, & iustitia tua exultabunt.  
Vnde subditur. m Os suum aperuit Sapientia, ] cœlesti do-  
cendæ, & prædicandæ; non seculari stultitiae, vel vanitati,  
vel scurrilitati. Ad hoc enim solū aperit, Ecclesia os suum,  
vt Sapientiam veram doceat ad honorem Dei, & edificatio-  
nem proximi. Iuxta illud *Eph.* 4. g. Omnis sermo malus ex ore  
non procedat, sed si quis bonus est, ad edificationem fidei,  
vt det gratiam audientibus. Item Ecclesia os cordis apperit  
Sapientia recipienda sicut arida terra recipit imbrē fa-  
cunditatis. Vnde *Iob.* 29. d. Expectabant me, sicut pluviā;  
& os suum aperiebant, sicut ad imbrē serotinum.

n Et lex clementiae in lingua eius] scilicet, Ecclesia, vt non  
statim puniat sine villa miseratione, sicut lex Moysi; sed mi-  
corditer parcat, sicut Dominus mulieri peccatrixi. *Ioan.* 8. a. *Matis-*  
Si quis sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem  
mittat. Lex severitatis fuit in lege, lex clementiae est in Evan-  
gelio. Illa dicit, oculum pro oculo, dentem pro dente, ani-  
mam pro anima. *Deut.* 19. d. Ista dicit. Si quis percussit te  
in vnam maxillam, prebe ei & alteram. Et de hoc dictum est  
*sup.* 15. a. Responsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat  
furorem. *Eccles.* 6. a. Verbum dulce multiplicat amicos, &  
mitigat inimicos.

o ZadiK.] ZadiK interpretatur venatio, quod benè com-  
petit Ecclesia, quæ venatrix est, quasi lezna, quæ semitas  
suas alijs animalibus insidiando custodit.

p Considerauit ] Ecclesia.

q Semitas domus suæ ] i. cœlestis patriæ, ad quam semitis  
consiliorum, & operum perfectionis directiū peruenit. De  
quibus dictum est *supra* 4. d. Dirige semitas pedibus tuis, &  
omnes viæ tuæ stabilentur. Has semitas considerauit Eccle-  
sia, vt in eis ambularet, declinans pericula, & impedimenta,  
& insidias, quæ sunt in via publica. Vnde *Io.* 6. d. State super  
vias, & audite, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via  
bona, & ambulate in ea, & inuenietis refrigerium animabus  
vestris. Vel [Considerauit semitas domus suæ] id est, omnes  
cogitationes conscientiæ suæ subtiliter inuestigavit.

r Et panem] doctrinæ suæ.

s Ocioſa non comedit ] quia quod ore docuit, & aure au-  
diuit; opere impleuit. *Aet.* 1. a. Capit Iesu facere, & docere  
*Theſ.* 3. c. Qui non operatur, non manducet. Vel [panem] Eucharistie [ocioſa non comedit] quia quod mysterio cele-  
brat, operibus imitatur, ne indignè panem Domini confe-  
dendo & calicem bibendo iudicium condemnationis sibi  
manducet & bibat, vt dicitur *2. Cor.* 11. f.

t Kuph.] Kuph interpretatur conclusio, vel exclusio; & benè  
competit materiæ, quia in ultimâ resurrectione concludetur  
morti, quæ totaliter absorbebitur à vita, Diabolus cum to-  
to corpore suo excludetur à societate bonorum, qui laude  
perpetua laudabunt Dominum.

u Surrexerunt, &c.] Propheticè loquitur hic Salomon. Quod  
enim futurum vidit in spiritu, quasi iam factum refert pro-  
phetica certitudine. Nam filii Ecclesia, id est, qui que Electi,  
qui modò abiecti, & humiles sedent, in futuro surgent im-  
mortales & glorioſi, & matrem suam, scilicet, Ecclesiam,  
quæ eos aqua & spiritu generavit Deo, beatissimam prædi-  
cabunt, quæ nunc quasi misera despicitur, secundum quod  
Apost. 1. *Cor.* 15. c. Si in hac vita tantum in Christo sumus  
sperantes, miserabiles sumus omnibus hominibus. Et  
*Theſ.* 1. a. Quomodo seder sola ciuitas plena populo, facta  
est quasi vidua Domina gentium? Dicit ergo.

v Surrexerunt] id est, surgent, in futuro, scilicet, resurre-  
ctione. x Filij eius] id est, omnes Electi. *3. 2. 6. 2. a.* Filij tui  
de longe venient, & filii tuæ de latere surgent.

y Et beatissimam prædicauerunt eam, non sono vocis tran-  
ſitoriæ, sed rei manifesta ostensione: quia nondum apparuit  
quid erimus, sed scimus, quoniam cùm apparuerit, similes  
ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est. Beatissimam,  
inquit, prædicabunt eam: Beatam quidem propter miseria-  
rum & corruptionis præsentis omnimodam absolutionem:  
Beatiorem propter immortalitatis & impassibilitatis glorio-  
ſæ inductionem de qua dicitur *2. Cor.* 5. a. Nam & qui sumus  
in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati, eo quod nolu-  
mus expoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur, quod mor-  
tale est à vita. Beatissimam, propter pacificam & securam, &  
quietam, & opulentam Dei fruitionem, de qua *1. 2. 3. 1. d.* Se-  
debit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernacu-  
lis fiduciz, & in requie opulenta.

z Vir eius, ] id est, Christus, qui eam sibi iustitia & mis-  
ericordia & fide desponsauit. *Opfer.* 2. d. Sponsabo te mihi  
in

a. t  
auto-  
ritati-  
bus.

Psalm.  
92.

*M. & S.* in sempiternum, & sponsabo te mihi in iustitia & iudicio, & in misericordia & in miserationibus ; & sponsabo te mihi in fide. *a* Et laudavit eam, id est, laudabit in iudicio, dicens: Venite, benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare. Et quæ laus

maior ista, quod sci- & a laudavit eam. *a* Reges. *b* Mul-  
lacet filius Dei gra- ta filia c congregauerunt diuitias,  
tias refert vnicuique d tu supergressa es vniuersas.  
de beneficijs sibi e Schin. *f* Fallax t imago & g va-  
impensis; Et hoc est, na est pulchritudo, *b* mulier, ri-  
quod dicitur *i. Cor.* mens Dominum i ipsa & lauda-  
4. a. Veniet Domi- bitur. *l* Tau. *m* Date ei de fructu  
nus, qui illuminabit manuum suarum, & n laudent eam  
abscondita tenebra- in portis o opera + sua.  
rum, & manifestabat consilia cordium, &  
tunc laus erit vni- *Explicit liber Proverbiorum.*

cuique à Deo. Depræsentí etiam verum est. Nam quotidie filii Ecclesiæ sedentes cum Maria ad pedes Domini in sordibus poenitentiaz, in corde contrito & humiliato, quod est osculum ad pedes, argunt peracta poenitentia oculos desideriorum suorum attollentes in coelum, quod est osculum ad manus, de quo *Ps. 126*. Surgite; postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. Et tunc demum beatissimam prædicat matrem suam, scilicet, Ecclesiam verbo, & exemplo alios adducendo, quod est osculum ad os. Vnde *Ier. 15*. d. Si separaueris preciosum à vili, scilicet, prædicatione tua, quasi os meum eris.

*a* Res.] Res interpretatur Sapientia, per quam solam spirituales diuitiaz congregantur. *b* Multæ filia, ] id est, hereticorum Ecclesiæ, quæ multæ dicuntur propter diuersitates errorum. Et filia, quia in Ecclesia Sacramentorum perceptione renata; sed postea deceptæ retrocesserunt. Vnde *Joan. 2*. c. De nobis exierunt, sed ex nobis non erant. Et hæ sunt feminæ, quas præcepit Pharao, id est, Diabolus, reseruari, submersis masculis: *s. xod. 1*. d. Hæ filia.

*c* Congregauerunt diuitias jieuniorum, vigiliarum, eleemosynarum, afflictionum, & huiusmodi operum exteriorum, quæ reuera sunt diuitiaz, vbi recta fide & pura intentione sunt. Sed sine fide nihil profundit, iuxta illud *Heb. 1*. b. Sine fide impossibile est placere Deo. Et id est frustrè congregant. Vnde in die iudicii ipsis dicetur: Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem; quia nunquam noui vos. *Matt. 7*. d. *d* Tu [verò] supergressa es vniuersas] O Ecclesia, quia fide casta, & opere perfecto Sponsi vestigia secuta es usq; in coelum. Et hoc est, quod dicitur *sup.* c. Omnes domestici eius vestiti sunt duplicitibus, id est, fide & opere. Vel sic:

*b* Multæ filia, id est, multi Clerici, etiam Magistri & Prælati, qui nominetenus sunt filii; sed re & vitâ filia, id est, molles & effeminate. *c* Congregauerunt diuitias [ Scripturarum, præbendarum, dignitatum. *d* Tu supergressa es vniuersas] O Ecclesia, quia ipsis in terra, quam dilexerunt, remanentibus cum damnatis, gradieris superius cum Sponso in coelum. Vnde *Joh. 4*. b. Sub ipso erunt radij Solis, & sternet sibi aurum quasi lumen. *Luc. 13*. e. Cum intrauerit paterfamilias, & clauserit ostium, incipietis foris stare, & pulsare ostium, dicentes: Domine, aperi nobis. Et respondens dicet vobis: Nescio vos, vnde sitis. Tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te, & bibimus, & in plateis nostris docuisti: Et dicet vobis: Nescio vos, vnde sitis: Discedite à me omnes operarij iniquitatis, ibi erit fletus & stridor dentium. Ideo istis dicit *Abac. 2*. c. Vz qui congregat auaritiam malam domui suæ, vt sit in excelsis nidus eius. Tertio modo exponitur de B. Virginine & alijs virginibus sic.

*b* Multæ filia, i. virgines sanctæ. Congregauerunt diuitias] variarum virtutum & operū bonorum. *d* Tu [verò, & B. Virginis] supergressa es vniuersas] excellentia humilitatis, foecunditate virginitatis, & virginitate foecunditatis. Virginitas enim eius foecunditatem non exclusit; nec foecunditas virginitatem violauit: quæ est B. Virginis gloria singularis.

*e* Schin.] Schin interpretatur super vulnus, quia pulchritudo exterior operit vulnera peccatorum, non aperit ad confidendum. *f* Fallax imago] est gloria laudis humanæ, quia nullus consequetur, quod illa promittit. *g* Et vana est pulchritudo] castitatis sine humilitate, vel operis exterioris sine recta intentione, & Dei timore, qui est initium Sapientiaz, & custos virtutum. Vnde *Ecc. 27*. a. Si non in timore Domini iugiter te tenueris, citò subuertetur domus tua. *b* Mulier timens Do-

Hugonis (Card. Tom. 111.

minum] timore amicabili, siue filiali. *i* Ipsa ] & non alia. *k* Laudabitur à Deo. Vnde *sup.* Vt eius laudavit eam. Item à propria conscientia. *l* corin. 1. c. Gloria nostra hac est testimonium conscientiaz nostræ. Item à suis operibus. Vnde *inf.* Lauden eam in portis opera sua. Aliqui libri habent sic. *f* Fallax] est [ grata] qua mundo gratiosi sumus. Non enim est nisi proditio quædam sicut osculum Iudeæ, de quo *Lu. 23*. e. Iuda osculo filium hominis tradidit. Sic & mûdus, quemcunque osculatur osculo collatæ dignitatis, vel cuiuscunque prosperitatis, tradit in mortem. Quod figuratum est *z. Reg. 10*. c. vbi sic legitur. Dixit itaque Iob ad Amasam: Salve, mi frater, & tenuit manu dexteræ mentum Amasæ quasi deosculans eum. Porrò Amasa non obseruabat gladium, quem habebat Ioab, qui percussit eum in latere, & effudit intestina eius in terram & mortuus est.

*g* Et vana est pulchritudo] corporis, *o* vestis, sicut umbra vana est. Pulchritudo quidem corporis umbra, & figura pulchritudinis mentis. & pulchritudo vestis umbra est pulchritudinis operis. Vbi pulchritudo ista duplex coniuncta est illi dupli ineriori, non est vana pulchritudo, sed solida & virtuosa. Vnde *Iudic. 10*. a. Ornavit se Judith omnibus ornamentis suis, cui etiam Dominus contulit splendorem, quoniam omnis ista compositio non ex libidine; sed ex virtute pendebat, & id est Dominus hanc in illa pulchritudinem augmentauit, vel ampliauit, ut incomparabili decore omnium oculis appareret. Sed multi de hoc dono pulchritudinis, vnde deberent Deo seruire & ipsum glorificare, impugnant ipsum, & faciunt de dono Domini gladium contra ipsum. Vnde *Eze. 16*. b. Propter speciem tuam, quia perfecta eras, in decore meo, quem posueram super te, dicit Dominus Deus, & habens fiduciam in pulchritudine tua, fornicata es in nomine tuo.

*b* Mulier timens Dominum, ] quasi Sponsum. *t* Ipsa laudabitur quasi Sponsa fidelis, & pulchra. Vnde *Can. 1*. d. Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra. Vnde *Io. 1*. qui dixit *31*. c. Semper quasi tumentes super me fluctus timui Deum, laudari meruit à Deo, vt patet *Job cap. 1*. & vlt.

*l* Tau.] Tau interpretatur signum. Opera enim cuiuslibet signa erunt bonitatis, aut malitiaz, & id est tunc credetur operibus. *m* Date ei de fructu manuum suarum, id est, pro operibus poenitentiaz & patientiaz, date ei fruitionem visionis diuinæ. Et est vox Sponsi ad Angelos, quasi dicat, recipite eam in vestra societate, propter opera martium suarum. Vnde *Ps. 127*. Labores manuum euarum, quia manducabis, beatus es & benè tibi erit. Simile *Luc. 15*. e. Dixit autem pater ad seruos suos. Citò proferte solam primam, & induite illum, & date annulum in manum eius, & calceamenta in pedes eius.

*n* Et laudent eam in portis, id est, in extremo iudicio, in ingressu coelestis patriæ, in exitu omnis imperfectionis & miseriae. *o* Opera sua] non aliena. [ Opera sua ] non hominum fauor superuacuus, sed propria opera, quæ nobiscum in iudicio quasi testes ventient. *Apoc. 14*. c. Opera illorum sequuntur illos. Apostolus dicit ad *Gal. 6*. b. Quæ autem seminauerit homo, hæc & metet, siue bona, siue mala. Omnes enim stabimus ante tribunal Christi, & omnis lingua confitebitur Domino, & vnuquisque nostrum pro se reddet rationem Deo. *Rom. 14*. c. Ipse enim perscrutabitur & cogitationes & opera omnium. Vnde *Sap. 6*. a. Audite Reges & intelligite, discite Iudices finium terræ, præbere anres vos, qui cõtinetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum; quoniam data est potestas à Domino vobis, & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur: quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis, neque custodistis legem iustitiaz, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. Item *Sap. 4*. b. Ex ini quis omnes, qui nascuntur, testes sunt nequitiaz aduersus parentes in interrogatione sua. Nota viginti duas literas quantilibet suæ clausulæ præpostam, sicut prædicum est. Habet autem qualibet litera suam interpretationem, per quam inveniuntur mystica mysteria cuiuslibet clausulæ sequentis illam, quod manifestum est

cuilibet inspicere volenti.

*Explicit Postilla Domini Hugonis Cardinalis super librum Proverbiorum.*

# Prologus.



REVERENDISS. IN CHRISTO PATRIS,  
ET DOMINI, DOMINI HVGONIS,  
DE SANTO CHARO.

SACROSANTÆ ECCLESIAE  
Romana Tituli Sanctæ Sabinae, Cardinalis  
primi de Ordine D. Dominicæ, in Postillam  
saper Ecclesiasten,

## PROLOGVS.

Psalm.  
83.



**B**ATVS vir, cuius est consilium abs te, ascensione in corde suo disposuit in valle lachrymarum in loco, quem posuit. Hoc intelligitur communiter de quolibet fidi, qui in hac valle lacrymarum positus ascensiones à terra ad cœlum in corde suo disposuit, quas ascensiones symphonides ille David nobis in cantico graduūn 15. Psalmorum mysticè demonstrauit. Specialiter autem intelligitur hoc de Salomone filio David, qui in corde suo ascensiones tres, repletus spiritu Dei quodam miro modo disposuit. Quarum prima est incipientium, secunda pregradientium, tertia perfectorum, siue peruenientium. Prima est in mundo benè vivere, secunda est mundum contemnere, tertia supra modum in Deum per contemplationem quiescere. Hæc est via tridua, de qua Exod. 8 g. Viam trium dierum pergeamus in solitudinem, & sacrificabimus Domino Deo nostro. Hoc est triplex Pascha. Primum in Ægypto, Exod. 12. Secundum in deserto, Numer. 9. Tertium trans Iordanem in Galgalis, Josue 5. Hic est triplex funiculus, qui difficile rumpitur, Ecl. 4. c. Hoc est triplex osculum Sponsæ. Primum ad pedes, secundum ad manus, tertium ad os. Iuxta hunc triplicem librum compositum, scilicet, Proverbia, Ecclesiasten, Cantica Canticorum. In primo docet benè vti mundo, in secundo contemnere mundū, in tertio Sponsi amplexibus, & osculis anhelare. In primo docet vitia detestari, in secundo benè operari, in tertio Deum contemplari. Primum viam præparat ad secundum, secundum ad tertium. Primo enim est declinatio mali, secundò operatio boni, tertio contemplatio Dei. Vnde Ps. 33. Declina à malo & fac bonus, inquire pacem, & persequere eam. Hoc est, quod ipsemet sibi alibi rogat, dicens. Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me. Scientiam benè conuersandi in medio prauæ, & peruersæ nationis; & hoc docuit Salomon filius eius in Proverbiis. Disciplinam, mundum & omnia transitoria contemnendi, hoc docuit in Ecclesiaste. Bonitatem Dei, dulcedine perfruendi, hoc docuit in Canticis. In primo paratur osculum pedum, in secundo osculum manuum, in tertio osculum oris. Vnde & sic incipit. Osculetur me osculo oris sui, quasi dicat non sufficit osculum pedum, non sufficit osculum manuum; sed quero osculum oris. De primo osculo iam satiati sumus. De secundo nunc videamus. Primo igitur inspiciendum est, quæ sit materia huius libri, quæ intentio, quis auctor, quis finis, quæ utilitas, quis modus agendi, quis titulus, cui parti Philosophia supponatur. Materia huius libri, est vanitas saecularis. Quæ triplex est, scilicet, vanitas mutabilitatis, vanitas curiositatis, vanitas mortalitatis. Prima vanitas est in eis, quæ fiunt propter hominem. Secunda in eis, quæ fiunt ab homine. Tertia in eis, quæ fiunt in homine. Prima est omnium creaturarum, secunda tantum rationabilium, tertia omnium animalium. Prima est naturalis, secunda culpabilis, tertia poenalis. Prima est quedam causa peccati, secunda peccatum, tertia poena peccati. Media, quia peruersa est & culpabilis, arguitur per primam, punitur per tertiam. Prima tangitur, ibi: Vanitas vanitatum. Secunda, ibi: Quid habet amplius homo de vniuerso labore suo, quo laborat sub Sole? Tertia, ibi: Generatio præterit & generatio aduenit. Intentio auctoris est persuadere ad contemptum omnium, ut omnia possideamus, iuxta illud Deuter. 11. c. Omnis locus, quem calauerit pes vester, vester erit. Auctor triplici nomine nuncupatur. Salomon, id est, pacificus, quia pacem in regno suo habuit. Ecclesiastes, id est, Concionator, quia cæ-

tum, id est, Ecclesiam congregauit. Idida, id est, Deo dilectus, quia & Deus eum dilexit quadam prærogativa, quem tanto munere Sapientia decorauit. Finis duplex, scilicet, proprius & communis. Proprius est timor Dei, & obseruatio mandatorum Dei. Vnde & sic finitur liber. Finem loquendi pariter omnes audiamus: Deum time, & mandata eius obserua, hoc est, omnis homo. Finis communis est vita æterna, quæ & omnium librorum Theologia finis est. Vnde Inar. 20. g. Hæc autem scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine eius. Utilitas magna est, scilicet, animum à noxia & vanitate dilectione scire compescere. Quæ maximè tangitur ibi: Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij, inf. 7. a. Modus agendi talis est: Paucus est in sermone, multus in sententia. Scriptus est enim liber iste intus & foris & vtrōbique multipliciter, vt patebit in execuzione. Supponitur autem liber iste toti Philosophia. Nam partim Ethicæ, partim Physicæ, partim Theologie. Dividitur autem iste liber in 5. partes. In prima parte prælibatur tota materia libri, ibi: Vanitas vanitatum, &c. In secunda agitur de vanitate mutabilitatis, ibi: Oritur Sol & occidit, &c. In tertia agitur de vanitate curiositatis, ibi: Ego Ecclesiastes fui Rex Israel in Ierusalém. inf. 1. c. In quarta de vanitate mortalitatis, ibi: Memento Creatoris tui, &c. inf. 12. a. In quinta finem operis tangit ibi: Finem loquendi pariter omnes audiamus. Titulus talis est: Verba Ecclesiastes filij David Regis Ierusalem. In quibusdam tamen codicibus tam latinis, quam gracie inuenitur Regis Israël, sed malè, vt dicit Ieron. In Proverbiis enim, vbi rudium instrucción traditur, quæ ad totum Israël pertinet. 1. ad t. 12. Tribus, rectè ponitur in titulo, al. t. 9. Regis Israël. In Ecclesiaste contemptus mundi docetur, qui al. t. 10. tantum Metropolitis conuenit, id est, habitatoribus Ierusalem; & ideo rectè ponitur in titulo. Huius libri Regis Ierusalem. In cantis vero, nec filius David, nec Rex Israël, vel Ierusalem ponitur in titulo, sed solum, Cantica Canticorum Salomonis, quia ibi loquitur ad eos, qui solum superna desiderant, quibus solum nomen sufficit Salomonis. Vnde nec oportuit, quod in titulo tangeretur paterna dignitas, vel regni auctoritas. Sic vult Ieron. in Gloss. in princ. huius libr. Et propè hoc ordine sicut dicit Ieron. docent Philosophi, primo Ethicam, secundum Physicam, & quem in his profecisse vident, ad Theologiam usque perducunt. Huic libro Greg. quasi prologum præmittit, sed pro glossa legitur in libro, quæ sic incipit: Quomodo hic liber sit legendus, in qua ratio nominis huius libri, id est, Ecclesiastes, ostenditur & modus docendi. Ob hoc enim Ecclesiastes, id est, Concionator dicitur liber iste, quia in eo Salomon tumultuantis turbæ verba in se suscipit, vt ea per inquisitionem dicat, quæ mens imperitorum per tentationem sentit, vel dubitat, & quot sententias per inquisitionem mouet, tot personas in se suscipit. Postea vero sicut verus Concionator extensa manus tumultum sedat, & ad veritatis sensum omnes sententias & dubitationes motas reducit. Est autem traditio Hebreorum Salomonem hunc librum scripsisse, cum pœnitentiam ageret de eo, quod in sapientia sua, & diuinitus confusus Deum per mulieres offendit, sicut legitur 3. Reg. 11. a. & Ecl. 47. c. Inclinasti fœmora tua mulieribus. Hoc dicit t. Albinus in quadam Gloss. quæ sic incipit: Tradunt Hebrei. Rabanus verò traditio est, quod Salomon hunc librum scripsit in suggillationem idolatriæ antiquæ, cuius radix & causa fuit mundi æternitas, quam quidem posuerant. Et quia Salomon mulieres idololatras eo tempore adamabat, vt legitur 3. Reg. 11. a. non fuit ausus aperte philosophari de mundi vanitate, ne earum errorem in ipsa radice perimes, eas, vel gentes earum offenderet. Vnde quasi ad placandum eas interdum dicit: Nihil nouum sub Sole, quod tamen verum est uno modo. Scriptus est autem liber iste intus & foris. Foris sensu historico, intus sensu mystico & morali, sicut & ceteri libri Biblia, quod significatum est Ezech.

11. d. vbi dicitur: Ecce manus missa ad me, in quæ erat inuolutus liber, & expandit illum coram me, quæ erat intus & foris scriptus. Et scriptæ erant in eo lamentationes & carmen & vx.

Explicit Prologus.

R. E V E

REVERENDISS. IN CHRISTO PATRIS  
ET DOMINI, DOMINI HVGONIS, &c.

*Cardinalis Postilla super librum Ecclesiastes.*

**P R O L O G I** INCIPIT PROLOGVS  
S. Ieronimi.  
Sancti Ieronimi in librum  
Ecclesiastes.

## EXPOSITIO.

**N** Emini me hoc fermè quinquennio, &c.] Ieronimus huic libro præponit proœmiū, qui de Hebreo in Latinum translulit librum istum, in quo proximo ostendit cuius rogatu hoc opus incepit, & rogatu cuius consummaverit. Nam rogatu Blesillæ incipit, cuius rogatu etiam commentum facere incepit; vt sine præsentia Ieronymi posset intelligere totum librum istum: sed antequam Ieron. consummasset, mortua est Blesilla, propter quod Ieron. per quinquenium opus reliquit imperfectum; postea verò rogatu Paulæ & Eustochij opus suum consummavit in Bethleem, quod Romæ incepérat. In fine Prologi ostendit, quod in translatione huius libri nullius interpretis auctoritatem secutus est; tamen in his, quæ non multum discrepabant ab hebraica veritate, translationi LXX. Interpretum se coaptauit: interdum Aquilam, quandoque Symmachum, aliquando Theodotionem secutus est. Et hoc fecit, ne nouitate nimia lectoris studium deterretur. Et iterum ne contra conscientiam suam ageret, si omisso fonte hebraicæ veritatis, opinioneum riuulos sectaretur. Dicit ergo Ieronymus.

**a** Memini me hoc fermè id est, ferè. **b** Quinquennio; cùm adhuc Romæ essem, & Ecclesiastes S. Blesilla, ] datiu casus. **c** Legerem, vt eam ad contemptum huius mundi prouocarem: & omne, quod in mundo cerneret] oculis corporis. **d** Putare esse pro nihilo, ] id est, vanum & vacuum. Omnis enim creatura vanitati subiecta est. Rom. 8. d. Item Gen. 1. a. Terra erat inanis & vacua. **e** Rogatum ab ea, ] memini me, inquam. **f** Vt in morem commentarioli, ] id est, commenti plani & facilis. **g** Obscura quæque, ] huius libri. **h** Dissererem, explanando. **i** Vt absque me, ] id est, me absente. **k** posset intelligere, quæ legebat, ] in hoc libro. **l** Itaque quoniam in procinctu nostri operis, ] id est, ante consummationem. **m** Subita morte, ] id est, inopinata, & nimis festina præuenta est, scilicet, Blesilla. **n** Et non meruimus, ] id est, non fuimus digni ego & vos.

**o** O Paula & Eustochium, talē vitæ nostræ habere consortem, ] id est, in Bethleem. Hæc Paula fuit quædam matrona, duas habens filias. Sanctis autem Episcopis quodam tempore conuenientibus Romæ, Epiphanius transmarinus hospitatus est in domo eius, qui religionem & priuilegia Terra sanctæ multum commendauit; & quomodo ibi Christus moratus est, & prædicauit: & quomodo Apostoli ibi fuerunt; & multa talia dixit coram Paula & filiabus eius. Vnde & Paula alteram filiarum suarum traxidit nuptiui; reliquam autem, scilicet, Eustochium secum duxit Ierusalem, & de proprio sumptu Paula in Bethleem construxit cænobium Monialium, vbi ipsa cum filia sua Eustochio sub regula vixit. Ad quartum rogatum Ieronymus Bethleemites multa scripsit, & hoc opus, quod Romæ ad petitionem Blesilla inchoauerat, ad earum preces in Bethleem consummavit,

**p** Tantóque vulnere ] scilicet, morte Blesilla. **q** Tunc percussus obmutui ] id est, ab opere illo cessauit.

Hugonis (ard. Tom. III.

**E**t tunc iis Bethleem positus, angustiore videlicet, citate quam Roma.

**f** Et illius, ] id est] Blesilla. **i** Memoriz. & vobis reddo, quod debo, ] scilicet, operis incepti consummationem.

**g** Hoc breuiter admonens, ] id est, admonendo insinuans.

**x** Quid nullius ] interpretis.

**y** Auctoritatem secutus sum ] in hoc opere faciendo.

**z** Sed de Hebreo transferens] in latum immediate.

**a** Maxime Septuaginta, &c.] id est, translationi visitate & publicata.

**b** Me coaptavi, ] secundo eos.

**c** In his duntaxat, quæ non multum ab hebraicis discrepant. Interdum

**d** Aquilæ quoque, & Symmachî, & f. Theodotionis g recordatus sum; vt nec b nouitate nimia lectoris studium deterretur, & nec rursus contra conscientiam meam fonte veritatis omisso, k opinio-

num riuulos consecratur.

*Explicit Prologus Sancti Ieronymi.*

**I N C I P I T L I B E R**  
Ecclesiastes.

C A P. I.

**E**rba l Ecclesiastes, filij m Da-

vid n Regis Ierusalé. o Vanitas

in parte secutus sum eos. **i** Nec rursus contra conscientiam meam, fonte veritatis omisso, ] id est, hebraica veritate. **k** Opinionum riuulos consecratur, ] & ideo nullius auctoritatem secutus sum, sed immediatè transluli de Hebreo.

F I N I S.

REVERENDISS. IN CHRISTO PATRIS,

ET DOMINI, DOMINI HVGONIS,  
DE SANCTO CHARO.

*Cardinalis Postilla super librum Ecclesiastes.*

EXPOSITIO C A P. I.

**l** Erba Ecclesiastes ] id est, Concionatoris.

**m** Filij David, ] In hoc notatur paterna dignitas:

**n** Regis Ierusalem, ] quæ erat caput regni: Et in hoc notatur propria auctoritas; hæc sunt, quæ sequuntur.

Mysticè. Salomon, Ecclesiastes, Idida, Christus est, qui mysticè. rectè Salomon, id est, pacificus dicitur; quia pacem fecit inter Deum & hominem: Vnde dictus est mediator Dei & hominum, t. Tim. 2. b. Et inter hominem & Angelum: & inde propriè dictus est pacificus; & inter hominem & hominem: & inde dictus est lapis angularis. Vnde Ephes. 2. c. Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum dicens. Pacem meam do vobis; pacem meam relinquo vobis. Ioan. 14. d. De quo dixit Pater. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audire. Mat. 3. d. & 17. a. Hic ad litteram filius David fuit secundum carnem: Vnde pueri clamauerunt. O sanna filio David. Mat. 21. b. Luc. 19. f.

**o** Vanitas vanitatum, &c.] Secundum unam expositionem Philosophatur generaliter Salomon de omnibus, quæ sub Sole fiunt: quæ quodammodo Sole regi videntur; quia cursum & motum eius sequuntur, usque ad locum illum. [Ego Ecclesiastes, &c.] Secundum aliam expositionem omnia ista verba concionis, id est, in concione loquentium: quod innuitur per hoc, quod dicitur: Dixit Ecclesiastes, id est, Salomon per modum concionantis, non per modum prophetantis aut philosophantis. Utroque autem modo verum est, quod hic dicitur. Ad cuius notiam prætandum est, quid est vanitas; & quot modis dicatur vanum.

M. 3 Vanitas

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. I.

**V**anitas est, quod nec plenitudinem confert continenti, nec fulcimentum innitenti, nec fructum laboranti. Duobus autem modis dicitur creatura vana; scilicet essendo, & transiendo. In essendo; quia ex nihilo est: In transiendo; quia in nihilum vadit, quantum est in se: sicut dicit August. Item in essendo; quia non habet esse à se: a vanitatem dixit b Ecclesiastes. In transiendo; quia c Vanitas vanitatum, & omnia vanitas non potest stare per vanitas. d Quid habet amplius e homo: Vnde vanum di- mo de f vniuerso labore suo, g quo- citur quasi ex nihilo veniens, vel ad nihilum vadens. Et hæc duplex vanitas creaturæ innuitur. Genes. 1.3. vbi dicitur: Terra autem erat inanis & vacua. Sed opponit Ieronymus. Si cuncta, quæ fecit Deus, valde bona sunt; quomodo omnia vanitas, inquit etiam vanitas vanitatum, id est, valde vana? Et respondebat dicens, quod omnia per se considerata bona sunt; sed Deo comparata quasi nihil sunt: sicut lucerna in se lucet, sed comparatione Solis non apparet lumen eius. Isa. 40. d. Omnes gentes, quasi non sint, sic sunt coram eo: & quasi nihilum & inane reputata sunt ei. Hoc viso accedamus ad literam, quæ multipliciter exponitur & à Magistris & à Sanc- tis.

a Vanitas vanitatum,) id est, vanitas contentiva vanitatum, supple, est mundus. Vel (vanitas vanitatum) id est, vanitas ex vanitatibus collecta, sicut vniuersalis propositio ex singularibus. b Dixit Ecclesiastes, id est, Concionator, qui omnia diligenter considerauit. Et loquitur Salomon in tertia persona, quasi de alio, causa humilitatis. Sic Balaam de se, quasi de alio dixit. Num. 24. 2. Homo, cuius obturatus est oculus, dixit auditor sermonum Dei, qui visiones omnipotentis intuitus est. Simili- liter Joann. 21. g. dixit. Hic est Discipulus ille, quem diligebat Iesus: qui testimonium perhibuit de his, & scripsit hæc: & sci- mus, quia verum est testimonium eius. Vel sic lege: ( Omnia sunt vanitas ) id est, vana emphaticè. Et non solum vanitas, sed (vanitas vanitatum) id est, vanissima; quia in se vana & vacua sunt; quia non habent esse à se, sed aliunde & in compara- ratione Creatoris, cuius est esse à se, & incommutabile. ( Dixit Ecclesiastes.) non Philosophus, non Propheta; sed Con- cionator, qui causis & rationibus singulorum diligenter inscriptis; veram tamen de omnibus sententiam tulit.

c Vanitas vanitatum.] Repetitio, confirmatio est: Sicut dixit Ioseph Pharaoni. Gen. 41. d. Quod autem vidisti secundo, ad eamdem rem pertinens somnium, firmitatis est indicium; eo quod fiat sermo Dei. Vel duplex vanitas innuitur in repeti- tione, scilicet, vanitas, quam habet creaturæ in se: qua euane- scunt; & vanitas, quam habent in comparatione Creatoris. Tertiò, exponitur de homine, qui triplici vanitati subiectus est. Nam vanus est in cogitatione: Vnde Psalm. 93. Dominus scit cogitationes hominum; quoniam vanæ sunt. Vanus est in locutione. Vnde Psalm. 11. Vana locuti sunt vnumquisque ad proximum suum. Vanus est in opere; quia in texendo telas aranearum se totum euiscerat. Isa. 59. a. Confidunt in nihil & sequuntur vanitates: conceperunt laborem; & pepererunt iniuriam: oua aspidum ruperunt; & telas aranæ texuerūt. Huic triplici vanitati intuens Propheta hominem subiectum ait. Psalm. 38. Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo vi- uens Fuit autem triplex status hominis, qui tangitur hic; scilicet, status innocentia, status culpa, & status poena. In pri- mo statu fuit homo vanitas. In secundo vanitas vanitatum. In tertio fuit omnia vanitas. Et pro illo statu dicitur Roman. 8. d. Vanitati subiecta est creatura non volens, id est, homo, qui participat cum omni creatura, ut dicit Greg. Esse cum lapidi- bus, vivere cum arboribus, sentire cum animalibus, intellige- re cum angelicis Spiritibus. Aliqui sic exponunt.

a Vanitas vanitatum id est, creaturarum vanarum est homo per curiositatem nimis inquisitionis, quoad vim rationabili- lem. Item homo est vanitas vanitatum, id est, vanarum crea- turarum per cupiditatem amoris earum, quo ad vim concu- piscibilem. Et omnia vanitas per superbiæ vanæ laudis, quo- ad vim irascibilem: ad quam specialiter pertinet vanitas su- perbia. Vnde Job 11. c. Vir vanus in superbiam erigitur. Aug. in lib. de Moribus Ecclesiæ, ponit aliam literam, quam dicit esse emendatorem, & Græcos Codices illam habere. Est au- tem litera talis. (Vanitatum dixit Ecclesiastes, vanitas vanita- tum & omnia vanitas.) Et tangitur hic triplex labor hominis vanus & vacuus. Primus est labor curiosæ inquisitionis de creaturis ad cognoscendum: Hic labor vanus est; Vnde eccl. 3. c. In pluribus operibus Dei non eris curiosus, plurima enim

super sensum hominum ostensa sunt tibi. Multos enim sup- plantauit suspicio eorum, & in vanitate detinuit sensus illo- rum. Secundus est labor acquisitionis ad habendum: & hic vanus est. Vnde Psalm. 4. Filij hominum vsquequo graui corde, ut quid diligitis vanitatem; &c. t. inf. 3. b. Tertius est labor emi- dentiarum & dominationis: & hic est omnia, i. omnino vanitas.

Primus est circa scientias, quæ aliquid sunt. Vnde eccl. 1. a. Omnis Sapientia à Domino Deo est.

Secundus est circa diuitias & delicias, quæ similiter aliquid sunt, ad minus secundum opinionem multorum, vel bene- vtentium.

Tertius labor est circa honores & laudes hominum, quæ omnino nitid sunt; & ideo quod illum dicitur. Et omnia vanitas. Secundum hoc, triplex vanitas, non rebus sed homini- bus, malè vtentibus eis, attribuitur, quibus omnia vana sunt; Iustis vero, rebus bene vtentibus nulla vana sunt: quia vtun- tur rebus ad id, ad quæ sunt, id est, inquantum via sunt ad Deum cognoscendum, & amandum, & honorandum, & sic in eis op- timè delectantur. Vnde Psalm. 91. Delectasti me, Domine, in factura tua. Stulti vero rebus creatis vtuntur in se, non in quantum via sunt ad Deum: quod est creatura frui. Vnde Sap. 2. b. Venite, & fruamur bonis, quæ sunt. De his dicit August. Vt illis, qui diligunt nutus tuos pro te. Sic ergo vanitas non in rebus est, sed in malè vtentibus eis. Vnde Aug. in lib. de ve- ra Religione. Tolle vanitates, & nulla erunt vana: quippe pleni sunt cœli, & terra gloria Dei. De hac triplici vanitate præ- misit Ecclesiastes, ut reuocaret homines ab amore tempora- lium, & prouocaret ad contemptum eorum. Hæc est enim intentio eius, quasi dicit, O vos homines, propter quos facta sunt omnia, & subiecta sub pedibus vestris, nolite laborare, ut impleamini ex eis, quæ non conferunt plenitudinem con- tinent; quia avarus non implebitur pecunia inf. 5. b.

Item nolite confidere in his, vel inniti, quæ caduca sunt, & fulcimentum non conferunt innitenti. Nam cum illis caden- tibus necessariò cadit innitens. Prou. 11. d. Qui confidit in di- uitia suis, corrueat.

Item nolite quærire fructum in transitorijs, quæ omnino nullum fructum conferunt diligentii. Vnde infra. s. b. Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Et hoc est, quod dicit. c Vanitas vanitatum & omnia vanitas, ] quia citò deficiunt & euaneantur, ut fumus. Vnde Symmachus & Theodosio dixerunt pro vanitas vanitatum. Vapor fumi & aura tenuis, que- citò foliuntur. Sequitur.

e Quid habet amplius homo de vniuerso labore suo, quo laborat sub Sole:) id est, pro terrenis, quæ sub Sole sunt, sup- ple, nisi vanitatem? Et concordat hæc litera, litera Aug. quam posuimus, quasi dicit, verè triplex labor hominis vani- tas est, quia, ( quid habet amplius homo de vniuerso labore suo, quo laborat sub Sole) nisi vanitatem triplicem, scilicet, curiositatis, cupiditatis, ambitionis & vanæ laudis? In hoc enim quod dicit, ( de vniuerso labore. ) triplicem laborem prædictum ostendit. Vniuersitas enim in paucioribus, quam in tribus non potest consistere: & vniuersitas humanorum laborum circa tria tantum, qua diximus, versatur, propter tres yres animæ, quarum finis necessario labore aliquo humano quæritur. Quod autem dicit, ( Sub Sole. ) iuxta literam innuit, quod labores & motus humani quodammodo regulantur, & mensurantur à Sole, non ut Duce, sed ut luce. Vel potest iste versus secundus esse verbum in con- cione, non iudicis. vel sententiam dantis, sed vox est imper- fectorum sic dicentium in concione, non spectans ad priorem sub hoc sensu.

d Quid habet amplius homo de vniuerso labore suo, quo la- borat sub Sole.) supple, quam laborem, vel ultra laborem? quasi dicit nihil. Et est vox stultorum, vel maximè imper- fectorum, quorum personam assumit in se Salomon, ut tandem sententiam ferat.

Moraliter. d Quid habet amplius] id est, residuum.

e Homo, ] terrenus.

f De vniuerso labore suo, ] proprio non communi Deo & proximo.

g Quo laborat sub Sole] iustitie vel materiali, id est, cir- ca terram, id est, pro terra, quasi dicat nihil. Et ideo vanitas est omnis huius labor, quo quæritur scientia inflatiua; quo congregantur diuitiae pereentes, quo ambientur hono- res caduci. Quibus subito dicitur Luc. 12. c. Stulte, hac nocte animam tuam repenteat à te: quæ autem congregantur, cuius erunt? Job 27. d. Diues cum dormierit, nihil se- cum auferet. 1. Timot. 6. b. Nihil intulimus in hunc mundum haud

secun-  
dum.  
Gloss.

haud dubius, quia nec auferre quid possumus. Boni supra Solem laborant, s. pro æternis, quia supra Solen sunt, impenses illud mandatum Domini, *ad. 6. d.* Nolite thesauros vobis thesauros in terra, vbi erugo & tinea demolitur: & vbi fures effodiunt & furantur: thesaurozate autem vobis thesauros in cælo, &c. Ecclesia vero non laborat sub Sole: a Generatio tantum supra Solē, præterit c & generatio d aduertit etiam in Sole latit: e terra & vero in f æternum. autem. borat: quia in vera stat. Oritur g Sol, & h occidit: i luce cognitionis & k ad locum suum & reuertitur: in ardore sancte dilectionis operatur, & patitur. Propter quod dicitur *P/a. 18.* In Sole posuit tabernaculum suum: in quo habitat. Vnde & *Apoc. 12. a.* dicitur, mulier, id est, Ecclesia, amicta Sole. Sequitur. a Generatio præterit, &c.] Vox est concionantis, id est, sententiantis. Ad litteram respicit hoc, quod dictum est: Et omnia vanitas. Euanescit ergo omnis generatio sua præteritione: non solum hominum, sed & animalium, & plantarum, & herbarum, & totius ornatus foliorum, florum, & fructuum. c Et generatio aduenit: vt ad modicum pareat, & transitu fugacissimo similiter euanescat. Et de hoc dicitur *Iacob 4. d.* Quæ est vita vestra? vapor est ad modicum parens, & deinceps exterminabitur. *Iob 14. a.* Homo natus de muliere brevi viuens tempore &c. qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut umbra. e Terra vero in æternum stat.] Contra *Ecc. 16. c.* Ecce cælum & cœli cœlorum: abyssus & vniuersa terra, & quæ in eis sunt, in conspectu eius commouebuntur. Item *Mat. 24. c.* Cælum & terra transibunt. Solut. Cælum & terra transibunt quoad figuram, & manebunt quoad essentiam. Vnde transitus eorum non est, nisi innovatio eorum. *Apoc. 21. b.* Ecce noua facio omnia, *Isa. 65. c.* Ecce ego creo cælos nouos, & terram nouam.

*Mystic.* a Generatio Iudeorum. b Præterit] velut umbra. c Et generatio gentium. d Aduenit] i. ad fidem venit. e Terra vero] id est, Ecclesia. f In æternum stat] quia militans ad triumphantem transibit. Vnde *Mat. 6. b.* Adueniat regnum tuum, i. regnum veniat ad regnum. Et de hoc dicitur in *P/a. 92.* Firmabit orbem terræ, qui non commouebitur.

*Moral.* Moraliter. a Generatio veteris hominis. b Præterit] quia tota est in declinatione & defectu. c Et generatio noui hominis. d Aduenit] quæ tota est ortus & innovatio. Vnde 2. *Cor. 4. d.* Licet is, qui de foris est, noster homo corrumpatur: tamen, qui intus est, renouatur de die in diem. e Terra vero] liberi arbitrij, i. anima. f In æternum stat] quæ veteris hominis generationem abeuntem sustinet, & noui generationem aduenientem in se excipit. Vel a Generatio i operum, laborum temptationum, fatigationum. b Præterit] cum mundo prætereunte. Præterit enim figura huius mundi, i. *Cor. 7. f.* c Et generatio glorie, & æternorum gaudiorum. d Aduenit] quia generationi bonorum operum succedit generatio gloria. Et de his generationibus dicit Sapientia *Ecc. 24. c.* Transite ad me omnes, qui concupiscitis me; & à generationibus meis adimplemini. g Oritur Sol, &c.] Hic applaudunt sibi Physici, & Philosophi naturales, volentes Salomonem habere auctorem de eo, quod Sol motu suo recto diurno- & nocturno, quo penè ad eundem locum reuerti nititur, vnde in praecedenti die fuerat ortus, laborum humorum Dux & Rector sit: motum vero obliquum, quo dicitur gyrate per meridiem, & flecti ad Aquilonem, dicunt esse Ducem & auctorem generationis & corruptionis: qui motus annuus est; quia eo annus mensuratur: Sed hoc si dicunt Salomonem sensisse, quare tacuit de cæteris stellis errantibus, siue fixis, quæ secundum eos nec minora, nec minus mirabilia operantur? Nam si solus Sol ista efficeret: cùm motus eius singulis annis omnino sit secundum eundem modum, necessario vicissitudines temporum indifferentes essent: & æstates, & hyenes semper essent æquales & unius modi: & generatio & corruptio in rebus huius mundi inferioris fieret semper secundum unum modum, cuius contrarium manifeste videmus. Sed quia ista Philosophia præter intentionem libri est omnino impertinens, vt patet inspicienti libri initium & seriem & finem: quia pene in singulis verbis docere intedit, quod omnia ista, quæ sub Sole sunt, vanitas sunt, pertransimus. Iuxta literam igitur & intentionem auctoris, verbum concionis est istud. g Oritur Sol] quando humanis se presentat aspectibus. b Et occidit] quando post ortum tendens ad occasum se subducit humanis aspectibus. i Et ad locum suum vnde prius ortus fuerat: k Reuertitur] spacio noctis.

▲ Ibiique renascens

g. exponit de cursu Solis apnuo: Nā in vere, quod artini principiū putatur singulis annis. g Oritur] nobis Sol jcum ad polū nostrū cōsurgit post æquinoctiū verale. Deinde h Occidit] quando post æquinoctiū autunale ad inferiora descēdit

▲ Gyrate per meridiem:

*Mystic.*

Mysticè. g Oritur Sol] i. Christus de Virgine. *Nūm. 24. c.* Oritur stella ex Iacob, & consurget virga de Israel. *I/a. 11. a.* Predictetur virga de radice Iesse, & filos de radice eius ascēderet. b Et occidit] in Cruce. *Vnde P/a. 103.* Sol cognovit occasum suum. i Et ad locum suum] i. in cælum empyreum, vel ad sinum Patris, & Reuertitur in Ascensione. De hac reuersione dicitur *Luc. 12. e.* Et vos similes hominibus expectantibus Dñm suū, quādo reuertatur à nuptijs. Itē eod. 19. b. Homo quidā nobilis abijt in regionē longinquā accipere sibi regnum & reuerti.

▲ Ibiique renascens, i. de cælo aliter

*Mystic.*

Vel aliter. Mysticè. g Sol] iustitiaz, i. Christus. g Oritur] generationi, quæ aduenit, id est, bonis per gratiam: b Et occidit] generationi, quæ præterit, i. malis. i Et ad locum suum reuertitur] qui intelligitur Ecclesia prædestinatarum. Vnde *Ezech. 44. b.* Locus solij mei, & locus vestigiorum pedū meorum, vbi habitō in medio filiorum Israhel in æternū. Qui ibi cuncte ergo Christus oriatur per gratiam; ne occidat in hac vita, ad prædestinatos reuertitur: vt eos finaliter illustret per gratiam: & exeuntes de domo excipiat in gloria. Vel g Oritur Sol] iustitiaz inferis, & ccidit superis: quando descendit ad inferos, qui erant in limbo. Et tunc impleta est prophetia. *I/a. 9. a.* Habitantibus in regione umbra mortis lux orta est eis. i Et ad locum suum reuertitur] i. ad Patrem soliū, siue sinum erecta præda suorum. Vel g Oritur Sol] iustitiaz Iudæis utroque modo, & spiritualiter, & secundum carnem. b Et occidit] similiter utroque modo eis. i Et ad locum suum reuertitur] in fine mundi, i. ad Iudeos. *I/a. 10. c.* Si fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliqui cōuertetur ex eo.

▲ Ibiique renascens, i. iterum:

*Moral.*

Moraliter. g Oritur Sol] in Baptismo. b Et occidit] per peccatum. i Et ad locum suum reuertitur] per poenitentiam.

\* Gyrate, i. gyrate

*Aliter moraliter.*

Item aliter g Oritur Sol] præsentis prosperitatis. b Et occidit i. statim ad occasum tendit. Et hoc, vt nemo de hortu huius Solis gaudeat: cui tam ineuitabilis, tamque velox succedit occasus. Insensatus est igitur, qui Solem semper in ortu suo nütitur detinere, & ab eo prohibere occasum. Hic est, qui prosperitatem semper nütitur retinere, & aduersitatem omnimodam declinare. Hic vult facere miraculum, sicut *Iosue 10. c.* Sol, inquit, contra Gabaon ne mouearis: & Luna contra yallē Hailon. Gabaon interpretatur vallis mœstitez, vel proclivium iniquitatum: hoc est cor auari. Hailon interpretatur, vbi erant vrsi, vel vbi sunt vrsi, hoc est, venter gulosis. Hic sol oritur communiter bonis & malis. Vnde *Mat. 5. g.* Orate pro perseguientibus & calunianibus vos, vt sitis filii Patris vestri, qui in cælis est, qui Solem suum oriri facit super bonos & malos. Sequitur. i Et ad locum, &c.] Quis sit locus diuinitarum: ipsæmet ostendunt suo pondere, dum toto impetu ima petunt, nobis nudis de mundo exeuntibus, in mundo remanent. In quo patet, quod mundi sunt diuitiae, non nostræ. Vnde *inf. 5. c.* Sicut nudus egressus est de vtero matris suæ: sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo. Item exponitur de Sole aduersitatis. De quo *P/a. 18.* In Sole posuit tabernaculum suum. Hic g Sol oritur Iustis & iniustis] sed iniusti tristes illum excipiunt: Iusti vero constanter, libenter, & lætanter. Vnde Paulus. 2. *Cor. 11. g.* Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ sunt, gloriar. Hic [ Sol oritur] sed statim [ occidit] quia breuis est omnis aduersitas præfens, quæ pro Domino sustinetur respectu præmij, quod meretur. 2. *Cor. 4. d.* Id, quod in præsenti est momentaneum & leue nostra tribulationis, supra modum in sublimitate æternum glorie pondus operatur in nobis. Si ergo doles de ortu Solis huius; gaudeas de occasu, qui cursu velocissimo sequitur ortum: propter quod etiam dicitur torrens. *P/a. 109.* De torrente in via bibit, &c. Sequitur. i Et ad locum suum reuertitur. Locus proprius huius Solis est cætus malorum. In Electis enim locum non habet ad manendum: etsi aliquando transeat exurendo, si quid in eis purgandum erat: Sed in malis mansionem & domicilium proprium habet transiens ab Electis: ibi in æternum manebit. *I/a. 28. e.* Flagellum inundans cùm transierit, scilicet, & bonis; eritis ei in conculationem. Signanter autem dicit, inundans: nam cùm boni flagellantur, siue tribulantur quæcunque tribulatione, proprium alneum exit aqua tribulatio- nis, id est, malos.

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. I.

*Ad lit.* **a** Ibique renascens] die altero. **b** Gyrat per meridiem *sunt* *ram.* hyeme, id est, ad meridionalem plagam magis, quam in *estate.* **d** Et flectitur ad Aquilonem in *estate.* **e** Lustrans vniuersa signa Zodiaci: vel vniuersa clima mundi.

**f** In circuitu, id est, in circulari peragratione, qua Zodiacum semel in anno peragratur. Circulari dico: ibique **a** renascens **b** gyrat per e meid est, sphærica: non **c** meridiem, **d** & flectitur ad Aquilonem: non enim circulum, **e** Lustrans vniuersa in **f** circuitu **g** sed sphæram, siue pergit Spiritus: **b** & in circu spiram facit Sol in los suos: reuertitur. **k** Omnia flumina intrant in mare: in circuitu radios suos vbique spargendo; & sic totum legitur de cursu Solis diurno.

**g** Pergit spiritus] id est, Sol, quem vocat Salomon spiritum: quia animat, & viuiscitat, & inspirat omnia, ut dicit *Ieronymus.* **b** Et in circulus suos, id est, per circulos, id est, spiras suas. *i* Reuertitur] ad ortum suum.

**Secundum Glos.** **a** b Gyrat per meridiem, quando plus moratur, si in signis hyemalibus.

**a** Et flectitur ad Aquilonem] quando plus moratur in signis *estivalibus*, quæ viciniora sunt boreali polo. **e** Lustrans vniuersa in circuitu] quia omnes partes mundi per signa sua currens attingit. In Cancro enim oriens & occidens tangit Aquilonem: in Capricorno, meridiem: in Libra & Ariete, orientem & occidentem attingit. Vel sic punctatio fiat. **e** Lustrans vniuersa in circuitu pergit Spiritus, id est, Sol. Pro quo Symmachus posuit: perambulans vadit ventus: nomine venti Solem accipiens pro velocitate & rapiditate motus. Quia vero Sol hic spiritus nominatur: applaudunt sibi quidam, qui dicunt Solem & cœlos & omnes stellas spiritus esse: non dico habere spiritum. Lumen vero, quod ex eis procedit, dicunt figuram corporalem in eis ostendere, quam tamen omnino non habent. Alij vero de hoc modestius sentientes, nomine spiritus non ipsum Solem, sed Spiritum præsidentem ipsi Soli intelligunt, quod notat quædam *Glo. Ieron.* quæ incipit: Vadit ad Austrum, & gyrat ad Aquilonem. Hunc Spiritum alioqui Philosophi animam mundi: alijs animam angelicam nominauerunt. Magister Hugo de sancto Victore: nomine Solis ignem; nomine venti aerem dicit posse intelligi: qui orbiculariter motus, illustrat vniuersa quia fides vbique alpersas sua mobilitate purgat & dissipat; & sua subtilitate cuncta penetrat. Quia autem dicitur pluraliter.

**b** Et in circulos suos reuertitur] demonstrat, quod motus aeris non semper ubique idem est: sed alibi vehementius, alibi moderatus agitur: cuius fluctuatio versa vice in se ipsum refunditur, id est, dissipat: net vniiformiter conquiscit. Possimus etiam accipere non incongrue per Spiritum quandam vim igneam, quæ à Sole procedit, & per cuncta se diffundit. Vnde veteres dixerunt naturam esse ignem artificem in res sensibiles procreandas. Vel nomine Spiritus accipitur secundum veritatem quædam occultam vis naturæ: quæ omnia inuisibiliter nutrit, ac vegetat, & unumquodque ad certum finem, legitimumque perducit: secundum quod dicitur natura vis rebus insita, ex similibus procreans similia. Hic.

**g** Spiritus pergit] in nascentibus egrediens; in crescentibus, usque ad certam mensuram procedens. *i* Reuertitur] in senescientibus: quibus perfectum naturæ retrò labentibus usque ad originis sui principium reuocatur. Huiusmodi progressiones singularum rerum accipiuntur per circulos, & ideo dicitur pluraliter circulos: quia unumquodque secundum propriam mensuram maiorem vel minorem excusum habere probatur. Quod igitur ignis in corpore Solis localiter agit, oriendo, occidendo, & reuertendo: hoc in singulis temporaliter nascentibus agit naturaliter. *Ieron.* dicit: Dicit se Sol. *Aquila*, aspirat Sol. *Symmachus* & *Theodosio*, reuertit Sol. Reuertitur enim ad locum suum: & vnde prius egressus fuerat, aspirat. In quo mysticè demonstratur mundi interitus. Quotidianus enim ortus & occasus Solis quid aliud, quam mundi interitus est? Quia autem per occultas vias oritur, & occidit: quid aliud demonstrat, nisi quod humana vita labitur, dum nescitur? Vnde *Psa. 72.* Ego ad nihil redactus sum, & nesciui.

**Mysticè.** **a** Ibique renascens] id est, de celo ad iudicium, re diens.

**b** Gyrat per meridiem, ] id est, considerat bonos & opera eorum: qui nomine meridiei intelliguntur, propter splendorem & calorem virtutum, quibus calent & splendent. *Cant. 1.b.* Indica mihi, vbi cubes, vbi pascas in meridie, id est, in bonis.

**d** Et flectitur ad Aquilonem, ] id est, considerat malos & opera eorum: qui per Aquilonem intelliguntur proprie frigus malitia, quo curvantur inferius ad terrena. *Psa. 10.* Dominus considerat Iustum & impium: ecce meridiem & Aquilonem respicit. **e** Lustrans vniuersa in circuitu pergit Spiritus in die Pentecostes replevit Discipulos, mittens eos in vniuersum orbem. *Iobel. 2.g.* Effundam de Spiritu meo super omnia carnem. [Vel lustrans vniuersa in circuitu pergit Spiritus] Dei: quia nihil est ei incognitum: sed omnia perscrutatur. *Prov. 15. 2.* In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos. *Ecccl. 23.c.* Oculi Domini multo lucidiores sunt super Solem circumspicientes omnes vias hominum & profundum abyssi: & hominum corda intuentes in absconditas partes.

**b** Et in circulos suos reuertitur] id est, in Sanctos: Ad quos reuertens per gratiam facit eos circulariter moueri à se, in se, id est, à Deo in Deum, ipse est enim alpha & omega. *Apoc. 1.8.* Dicuntur igitur Sancti circuli: quia mouentur circulariter à Deo in Deum: quorum centrum est Christus, à quo procedunt lineæ ad circumferentiam Ecclesie.

**a** Ibique renascens] id est, iterum nascens spiritualiter. **b** Gyrat per meridiem, ] id est, Iudeos, eos illustrans, pariter & inflammans, & per eos alias. Vnde *Ecccl. 43.a.* Sol in meridiano exurit terram:

**d** Et flectitur ad Aquilonem, ] id est, ad gentes frigidas frigore infidelitatis. Et quia non erat missus Christus, nisi ad oues, quæ perierant, dominus Israel: ut dicitur *Matth. 15. c.* meritò flecti dicitur ad Aquilonem. Et hoc est, quod dicitur *Ierem. 14. b.* Quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Ideo ponitur lumen in Missa in sinistra parte.

**e** Lustrans vniuersa in circuitu pergit Spiritus] Christi in suis, scilicet, quia in omnem terram exiit sonus eorum.

**b** Et in circulos suos reuertitur] id est, ad Iudeos, à quibus exierat. Et hoc significat translatio libri in Missa, qui de dextera fertur in sinistram: Et iterum in fine Missæ refertur ad dexteram.

\* **b** Gyrat] id est, gyrare facit: **c** Per meridiem, ] id est, per bona opera, vel per futurorum gaudiorum considerationem. **d** Flectitur ad Aquilonem] per aduersorum toleratiā, vel æternorum suppliciorum considerationem.

**e** Lustrans vniuersa in circuitu pergit Spiritus] quia utroque Christus illuminat, & pergere facit de virtute in virtutem. **b** Et in circulos suos reuertitur, ] i.e. reuerti facit Sanctos suos de se ad se: de se iusto, ad se misericordem; de se principio, ad se finem.

**k** Omnia flumina, &c.] Iuxta litteram supra ostendit Salomon mutabilitatem ignis & aeris, hic ostendit mutabilitatem aquæ, quæ quasi circulariter mouetur. Et confirmatur hoc sententia. *Aristot. in lib. de celo & mundo*, vbi dicit, quod abyssus sedes magna est, & locus proprius aquarum, & inde per multas excolationes oriuntur omnes fontes & flumina. Et dicunt Philosophi aquas dulces, quæ mari influunt, vel ardore Solis consumi, vel saluginis maris papula esse. Sed Ecclesiastes noster dicit eas per occultas terræ venas ad capita fontium regredi, & de matrice abysso in sua semper ebullire principia, & in venis terræ deponere amaritudinem. Est autem hæc aquarum circularis mutatio, non à celestibus corporibus, sed à natura maris magni; licet fluxus & refluxus temporalis sit; vel attribuatur lunationi, ut dicit *Lucanus*. Et hoc est, quod dicit. **k** Omnia flumina intrant in mare] quasi in matrem omnium aquarum,

¶ Et mare non redundat.

Mysticè, **k** Omnia flumina, &c.] per flumina significatur genus humanum, quod in mortem velut in mare fluit. Vnde *Reg. 2. Reg. 14. c.* dixit mulier Thecuites: Omnes morimur, & quasi aquæ delabimur in terram, quæ non reuertuntur. *Job. 14. b.* Quomodo si recedant aquæ de mari: & fluuias vacuefactus arescat; sic homo, cum doleat. Hæc autem

**k** Flumina intrant in mare, ] id est, mortis amaritudinem. ¶ Et mare non redundat: **k** Omnia flumina intrant in mare. ] Per mare intelligitur sacra Scriptura, sine scientia: in qua flumina omnium doctrinarum, vel scientiarum intrantium absor bentur

**A** Et mare non redundat] i. non crescit inde, quia quantum ex parte vna deorsum fluit in mare, tantum ex altera parte per occultos meatus reuocatur ad ortum. b Ad locum, vnde exeunt, flumina reuertuntur] i. ad mare, vel ad capita fontium. d Ut iterum fluant] in mare. e Et mare non redundat] i. non satiat mors, quo usque omnes mortui fuerint, & tunc ipsa mors morietur. f & mare non redundat. Ad b locum, vnde exeunt, flumina & reuertuntur, vt d iterum fluant. e Cunctæ res f 1. Cor. 15. d. Operet illum regnare, explicare sermonem. h Non satiat mors donec ponat omnes oculus visu, & nec auris impletur inimicos sub pedibus suis, nouissimè autem inimica destructuret mors. o 13. d. Ero mors tua, & mors mors tuus ero, inferne. k Ad locum, vnde exeunt] i. ad terram. c reuertuntur] in morte. Gen. 3. d. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es; quia puluis es, & in puluerem reuertaris. d ut iterum fluant] de morte ad vitam iterum redeant in generali resurrectione.

**A** bentur, sicut luce Solis absorbentur lumina ceterarum stellarum. Vnde P. 140. Absorpsi sunt iuncti petrae Iudices eorum. Quod autem nomine maris facta Scriptura, siue scientia intelligatur, dicitur expressè Isa. 11. c. Repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris operientis. Alio modo intelligitur per mare Virgo Maria: Vnde & Maria amarum mare interpretatur: in qua omnia flumina gratiarum, & donorum spiritualium intrauerunt cum ipso fonte. Luc. 1. d. Spiritus sanctus, inquit ei Angelus, superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Et tamen non redundauit Maria, i. non intumuit per superbiam neque reuomuit per iactantiā; sed infra alueum humilitatis suæ omnia receptauit & seruavit: Ecce, inquit, ancilla Domini, &c. Ipsa est aqueductus, per quem fons irrigans Paradisum influit ciuitati Bethuliz: Indist 7. b. i. toti Ecclesiæ. Et hoc est, quod ipsam dicit Eccl. 24. d. Ego quasi fluuius Dorix, & sicut aqueductus exiui de Paradiſo: divi, rigabo hortum plantationum. Item per mare intelligitur cætus impiorum. Vnde Isa. 57. d. Impij quasi mare seruens, quod quiescere non potest. In hoc mare intrant omnia flumina diuitiarum temporalium, deliciarum carnalium & vanitatum honorum; & tamen non redundat, sed amplius sit, sicut crescit ardor ignis crescentibus lignis. Vnde Pron. 27. c. Infernus & perditio nunquam replentur; similiter & oculi hominum insatiabiles. Eadem 30. c. Tria sunt insatiabiles, & quartum, quod nunquam dicit: sufficit. Tale mare non fuit Job. Vnde dicit 7. c. Nunquid mare sum ego aut cetus, quia circundisti me carcere? Item mare mundus est, qui tumescit in superbis, spumat in luxuriosis, omnes aquas recipit, nec redundat in avaris. Flumina sunt Doctores & Prædicatores, qui totum mundum instruunt, & irrigant pluuiam sanctæ prædicationis. De quibus Ps. 92. dicit: Eleuauerunt flumina, Domine, eleuauerunt flumina vocem suam. Hæc flumina intrant in mare] i. mundum ad irrigandum, & fecundandum. Vnde Abac. 3. d. Viam fecisti in mari equis tuis, i. Prædicatoribus. e Mare &c.] i. mundus non proficit ex doctrina, sed flumina ipsa in maris amaritudinem convertuntur, maximè per avaritiam. Ier. 6. c. A minore usque ad maiorem omnes avaritiae student, & à Propheta usque ad Sacerdotem omnes faciunt dolum. b Ad locum, vnde exeunt, flumina reuertur] i. ad sanctum ocium contemplationis, vbi impletur, vbi hauriunt, quod postea prædicando effundunt, redeunt Prædicatores impleto officio prædicationis, alioquin cito siccantur, sicut alueus sine fonte. Vnde Att. 1. a. dixit Dominus Discipulis suis: Accipietis virtutem ex alto in vos, & eritis mihi testes in Ierusalem. Vel Ad locum, vnde exeunt, flumina reuertuntur] i. ad sacrâ Scripturam, quæ est abyssus aquarum, vnde vim fluendi, & testimonia accipiunt, vt credatur eis. Sicut dicit Ieron. Non credit aliquis meis litteris, nisi quicquid dixero, per vetus, aut nouum Testamentum probauerero. De hoc dicitur Job 28. a. Habet argentum venarum suarum principia. Vel locus, vnde exeunt flumina doctrinarum & gratarum, Deus est. Eccl. 1. a. Omnis Sapientia à Domino Deo est. Ad hunc locum reuertuntur flumina. d Ut iterum fluant] cùm Prædicatores & Doctores de profectu doctrinæ, vel prædicationis suæ gratias Deo agunt, & ei totum attribuunt, sibi nihil dicentes, serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus Lur. 17. c. Hoc est, quod dicit Dominus ad Job 38. d. Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi: adsumus? Hoc impletum est Luc. 10. c. Reuersi sunt septua-

ginta duo cum gaudio dicentes: Domine, etiam demona subiectiuntur nobis in nomine tuo. Omnes istæ mutationes rerum visibilium, quæ dictæ sunt literaliter, & spiritualiter, expressè notantur Eccl. 14. c. vbi dicitur: Alia generantur & alia deiiciuntur, sic generatio carnis & sanguinis, alia finitur, & alia nascitur. Ecce quod hic dicitur: Generatio præterit, & generatio aduenit. Et postea quasi ponens mysterium subdit Eccl. 14. c. Omne opus corruptibile in fine deficit, & qui illud operatur, ibit cum illo: & omne opus electum iustificabitur, & qui illud operatur, honorabitur in illo. Item Eccl. 40. Proner. b. Omnia, quæ de terra sunt, in terram reuertentur, & aquæ 27. c. omnes in mare conuertentur. Et hoc est, quod hic dicitur: Eccl. 14. Omnia flumina intrant in mare &c. Cunctæ res &c.] Mutata b. bilitatem omnium in tribus rerum principiis, i. igne, siue Sole, aqua & aere, secundum motum mouentem suprà explicavit Ecclesiastes; nunc autem quæ in inexplicabilis sit eadem mutabilitas, secundū motū, qui mouetur per singula quæque orientia & occidentia in vniuersitate ostendit, dicens. e Cunctæ res] i. rerū causæ & naturæ. f Difficiles j ad intelligendū, ad explicandum, quia nec numerari multitudine, nec comprehendendi quantitate, nec inuestigari possunt profunditate g Non potest homo eas explicare sermone; aliis plenè, s. quia sensus humanus ita inuolutus est tenebris, quod vix pauca etiam secundum superficiem attingere potest, qui etiam si omnia, i. singula secundum exteriorem speciem cerneret, vim latentes, & naturam inuisibilem rerum nullatenus penetraret. Rerum enim quædam ad sensum hominis veniunt secundum speciem exteriorem tantum; aliae penitus absconduntur, vel quia loco remotæ sunt, vel quia præsentes subtilitate sua sensum humanum excedunt: Vniuersitas autem rerum huiusmodi omnino incomprehensibilis est, & secundum exteriorem speciem, & secundum interiorem qualitatem. In hac autem mutabilitatis confusione magis difficile, & quasi ineffabile videatur, quod singulorum corruptio est ipsius vniuersi pulchritudo. Vnde sensus humanus ita considerans, & in corruptione singulorum tristatur, & in ordinatissima pulchritudine vniuersatis delectatur: Miro n. & ineffabili modo Conditor in creatura sua simul & per corruptionem singulorum affigit malitiam, & per pulchritudinem vniuersi delicitat naturam; & hoc totū facit, vt cognoscat homo in afflictione sua, quid Per culpam meruit; & in delectatione, quid amiserit. Quod præmissum est, pertinet ad afflictionē malitiae; quod sequitur ad delectationem naturæ. h Non satiat oculus visu, j tam interior, quam exterior oculus, admirans pulchritudinem vniuersi per se videns. i Nec auris impletur auditu] ab alio suscipiens. Vel idem [non satiat oculus visu, nec auris impletur auditu] quia per hos sensus rerum visibiliū pulchritudo mira iucunditate animum interius afficit, & sui contemplatione, inenarrabilem quandam inuisibilium bonorum concupiscētiā in eo accedit. Vel idem [non satiat oculus visu] quia mens humano intellectu mundum non sufficit capere, & tamen desiderat, quia omnes homines natura scire desiderant: [Nec auris impletur auditu,] quia affectus hominis maius quid, quam sit mundus, desiderat: Capax enim Dei est, nec minus ei sufficit: Vnde miro modo nec cor humanum toti mundo sufficit, nec totus mundus cordi humano: Intellectus n. succumbit in cognoscendo, sed affectus transcedit in desirādo. Tendat se intellectus, quantum poterit; nec totum capere potest. Quare hoc? Quia cunctæ res difficiles. Amor verò totum haurit; & adhuc satiari non potest. Quare hoc? Quia intellectum supereminet affectus; nec quiescit, donec ad illum peruerterit, à quo factus est, vt esset; & ad quod factus est, vt esset: & ad quod factus est, vt in illo beatus esset. Vel aliter. Quia præixerat Salomon [Cunctæ res difficiles, & non potest homo eas explicare sermone] posset homo credere, quod cognitione ad minus posset eas comprehendere; idem adiunxit Salomon: [Non satiat oculus visu, nec auris impletur auditu] q. d. non solum non potest homo eas explicare sermone, sed nec sensu capere, vel inuestigare: Nam si per se contéplari incipiat, non satiat oculus visu; sed eruditus ab alio querit: nec impletur auris auditu. Sunt autem difficiles cunctæ res triplici intellectu, quo res consideratur à nobis. Primus intellectus est, quo Trinitatem nobis quodammodo pingunt, & insinuant, & loquuntur velut quædam verba: Materia n. sua, Patrem loquuntur: Specie siue forma, Filium: Complexu verò materiæ & formæ, spiritum sanctum, qui est nexus ineffabilis, & complexio Patris & filii. Et propter hoc res dicuntur vestigia Dei. Job 11. b. Forsan vestigia Dei comprehendas. Et Aug. in lib. de lib. arb. vocat eas nutus Dei. Vx, inquit, illi, qui

triplex  
intelle-  
ctus

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. I.

**De pen.** *Qui diligit nutus tuos pro te. Secundus intellectus est, qui loquuntur nobis, non nobis, non personas proprias, sed approximatis personis, i. Potentiam, Sapientiam, Benignitatem. Nam per magnitudinem loquuntur Potentia, quae Patri appropriaatur: Per pulchritudinem Sapientia, quae Filio: Per utilitatem ibi, fecit.*

**Deus.** *qui Spiritui S. apud auditum. Quid est, quod fuit? Ipsum, propriatur. Et de hoc quod futurum est. b. Quid est, quod factum est? Ipsum, quod faciendum est. Nihil est sub Sole nouum, d. nec valet quisquam dicere, ecce hoc recentis est. Iam enim praecessit in seculis, quae fuerunt ante nos. e. Non est priorum memoria; f. sed nec eorum quidem, quae postea futura sunt, erit recordatio apud eos, qui futuri sunt in nouissimo.*

**C** *est, quo nobis innunt, quid faciendum; sicut formica docet nos prouidentiam, ut patet Pro. 6. a. ibi. Wade ad formicam, & piger, & disce Sapientiam. Ideo dicitur Eccl. 1. b. de Deo, quod effudit Sapientiam suam super omnia opera sua. Vnde Job 12. b. Interroga iumenta, & docebunt te: volatilia caeli, & indicabunt tibi: loquere terram; & respondebit tibi. Nullum n. est animal, immo nulla pars animalis, nulla omnino creatura visibilis, à qua non possimus aliquid haurire Sapientiam salutaris. Sed mouet aliquos, quare Ecclesiastes de auditu & visu potius, quam de aliis tribus sensibus hic loquatur. Ad quod dici potest, quod visus & auditus sunt excellētiores aliis sensibus & plus cōferunt disciplinam; vnde & sublimiorē sedē in corpore fortiti sunt. Et sicut aure verbum hominis percipitur; sic oculo verbū Creatoris; quod verbū est quālibet creatura visibilis, per quā nobis loquitur incessanter. Ideo cōpetēter oculi in corpore humano ante faciem positi sunt, & aures à latere collocatae; quasi per hoc nobis dicatur, quod intentio nostra principaliter debet dirigi in Deum, secundariò in proximum. Ad compescendam igitur auditatē & temeritatē curiosā perscrutationis creaturarum, quae nec intellectu satiant, nec affectu quietat, quia vanitas sunt, dixit Ecclesiastes. [ Cuncte res difficultes, &c.] Oculus n. mentis creatus est famelicus, & capax primae veritatis, & ideo nulla creata veritas replet illum. Et auris mentis similiter, quod id est, quod oculus; sed oculus dicitur in propria speculatione; auris in aliena eruditione: non impletur alia veritate, quam prima. Vnde Tullius. Pabulum & cibus ingeniorū, & animorū est contéplatio, consideratioque naturae sempiternae. Sequitur. a. Quid est, quod fuit? Ipsum, quod futurum est. Quid est, quod factū est? Ipsum, quod faciendum est. Nihil sub Sole nouū. ] Hic videtur Salomon errorē Gentiliū cōfirmare, qui posuerū mundū aeternū, & ex motu circula. i. cōlorum circularē esse generationē, & corruptionē inferiorū, & ideo aeternā. Dicunt. n. quod expleto magno anno, qui annus apud eos vertens dicitur, continens annos solares triginta sex millia, erunt omnes Stellarē, & omnes Planeta in initio suorū motū, & eosdē effectus reuolutionū suarū in res inferiores descendere, & ideo omnia eadē redire, sc. eundē Adā, eandē Euā, & sic de aliis: Talēmque reuolutionē omniū, ac recreationē séper sine principio fuisse, & semper in idipsū futurā sine fine affirmat. Origen. aliā causā assignat. istius reuolutionis, ac reditus: quae tamē omnia, quasi falsa, & aliena à fidei veritate, trāsimus. Vnde potest dici, quod hoc verbū, [ quid est, quod fuit, &c.] cōcionatorū est, & nihil habet assertionis; vel pertinet ad illud, quod dicitur Gen. 2. a. Requieuit Deus ab omni opere, quod patrarat. i. à creatione nouarū specierū, ac generū: non à gubernatione: Nā scriptū est: Pater meus usque modō operatur, & ego operor, Jo. 5. c. Quod ergo dicitur. c. Nihil sub Sole nouū, ] referēdū est ad rerū similitudinē, quae in suis generibus sic institutā sunt à principio, ut vnu quodque secundū similitudinē suā propriā originis propaginē extendat, nec terminū eius excedat. Singula igitur in semetipſis per immutabilitatē stare non possunt; tamē in genere suo per similitudinē statū suū custodiūt. Et hoc est, quod dicitur. a. Quid est, quod fuit? Ipsum, &c. ] in specie non in se; ut homo mortuus, & homo nasciturus; quorum eadē natura, non eadē substantia. b. Et quid est, quod factū est, ] à Deo, vel ab homine, vel à natura? [ Ipsum, quod faciendum est, ] in similitudine generis, nō idētate substantiæ. c. Nihil sub Sole nouū, ] nō tamen aeternū. Aeternū quippe nō est, quia in scipio p̄terit. Nouū iterū non est, quia in simili-*

tudine sui generis iam p̄cessit, vel in Dei p̄scientia, ut dicit quādā Glo. Nec valet quisquam dicere, ] verē, [ ecce hoc recēs est: Iam n. p̄cessit in seculis, quae fuerunt ante nos, ] similitudine generis: quia septima diē requieuit Dominus ab omni opere, quod patrarat, i. à creatione nouae speciei; vel in p̄scientia Dei, vbi iam sunt facta, quae futura sunt in natura. Hic percutit Salomon illos, qui de factis suis, aut dictis, aut inuentis: quasi nouis & inauditis gloriāt, cūm nihil nouū laudabile cogitari, vel dici possit, quod non iam diu antē vel factum, vel dictū fuerit, vel inuentū. Contra hoc obijicitur de miraculis, quae quotidie noua fiunt, quae nunquā facta fuerunt. Ad hoc dicit Jer. quod facta fuerant in p̄scientia Dei. Vel potest dici, quod si non eadē; tamen similia in genere facta fuerunt. e. Non est priorū, &c. ] apud eos, qui modō sunt. f. Sed nec eorum, &c. ] q.d. ita transeunt omnia, ut nec memoria eorū maneat. Vanissimē ergo laboratur in his. Sap. 5. b. Transferunt omnia illa, tanquā umbra, & tanquā nūcūs p̄currēs, & tanquā nauis, quae pertransit fluctuatē aquā: cuius, cūm praterierit, non est vestigium inuenire. Jer. Sicut pr̄terita apud nos abscondit obliuio; sic quae nunc fiunt, hi, qui futuri sunt, scire non poterūt. Hic percutiūtur illi, qui nomen & gloriā suā extendere conantur in posteris. De quibus Ps. 48. Vocauerunt nomina sua in terris suis, sed perīit memoria eorum cum sonitu. Iero. Estne verbum, de quo dicitur. Ps. 9. Vide hoc nouum est? Iam n. fuit in seculis, quae fuerunt ante nos. Symmachus apertiūs dicit. Putasne, est, qui possit dicere: Vide hoc nouum est? Iam enim factum est in seculo, quod fuit ante nos. Vel ideo dicitur, quod priorū & futurorum non est memoria, sed tantū p̄sentium, quia q̄ ante mundi constitutionem fuerunt, & post mundi finem futura sunt, nobis velata sunt; sed quae à principio mundi usque ad finem facta sunt, illa nobis nota sunt. Quod figuratum est, Iſa. 6. a. In duobus Seraphin, qui duabus aliis velabant caput Dñi, & duabus pedes, duabus volabant, media relinquentes nuda. Ieron. ponit aliam litteram iuxta Septuaginta. e. Non est memoria primis, & quidem nouissimis, qui futuri sunt, non erit eis memoria cum his, qui futuri sunt in nouissimo, ] quae sic exponit ad literam: Non est memoria primis, id est, Antecessoribus nostris, de his, supple, quae p̄cesserunt eos; & quidem nouissimis, qui futuri sunt in nouissimo, id est, sicut nec illis, qui erunt in nouissimo. Moral. Moraliter. e. Non est memoria primis, ] in gloria huius mundi, id est, amantibus hic primatum gloriæ secularis, non est memoria de gloria, quam habuerunt. [ Et quidem nouissimis, qui futuri sunt, ] id est, abiectissimis, hi, qui se nouissimos reputant, & à mundo similiter nouissimi reputantur. [ Non erit memoria cum his, qui futuri sunt in nouissimo, id est, in inferno. Et hoc est, quod legitur Matth. 20. b. Erunt primi nouissimi, & nouissimi primi, id est, qui modō sunt in gloria mundi; erunt in inferno nouissimi; & qui modō nouissimi sunt in mundo, erunt primi in gloria Dei. Et quādō aliquis abiector est hic, tantō glorioſor erit in futuro. Vnde David dixit ad Michol 2. Reg. 6. d. Vuit Dominus, quia ludam ante Dominum, ludam, & vilioram, plus quam factus sum, & ero humiliis in oculis meis, & cum ancillis, de quibus locuta es, glorioſor apparebo. Necesse est enim, ut qui se humiliat, exaltetur. Lnc. 14. c. Et qui magis se humiliat, magis exaltetur. Est enim humilitas fons, qui tantū ascendit, à quam alto descendit. E converso superbia tantū descendit à quam alto venit. Possunt autem hēc omnia subtilius exponi ad literam ab illo loco. a. Quid est, quod fuit, &c. ] ut istum transitum rerum reddat Salomon pro causa, quare non satiat oculus visu, nec auris auditu. Species enim rerum transitoriarum per sensum aduenientes concupiscentiam excitant; sed citō fugientes desiderium fraudant quia non solum à p̄senta, sed etiam à memoria labuntur. Sed cūm Salomon intendat hic persuadere contemptum p̄sentiū, quare non commemorat p̄senta, sed tantū p̄terita & futura? Non querit. Quid fuit, quod est; vel quid erit, quod est: sed [ quid est, quod fuit? Et respondet. [ Ipsum, quod futurū est. ] Et postea replicat eandem questionem. [ Quid est, quod factū est? ] Et respondet. [ Ipsum, quod faciendum est, ] non dicit ipsum, quod est. Ad hoc dicendum est, quod idē tacet p̄senta, ut illa sola non ostendat, quae sola esse videntur, i. p̄senta, quae vera consideratione non sunt: quia dum incipiunt esse, ex eo t̄ quod dūm est, statim desinunt esse in id, quod iam non est; & ita penē nihil sunt.

sunt. Propter hoc non interrogat Salomon : Quid fuit, quod est ; sed [quid est, quod fuit] quid ex præteriorum consideratione perpendit, quid debetis de superuenientibus expectare, Quod autem dicit, [quod fuit] refertur ad res, quod verò dicit [quod factum est] refertur ad actiones. a Ego Ecclesiastes.] Huncque.

Salomon de serum vanitate disputauit in Ierusalem, & proposui in animo generaliter, breui meo a querere e & inuestigare sa- pienter de omnibus, quæ sunt sub Sole. b Hanc occupationem pessimam ; dedit Deus filii hominum ut & occuparentur in ea. l Vidi m quæ sunt cuncta sub Sole, n & ecce vniuersa vanitas, & afflictio spiritus. o Peruersi difficile corriguntur, & stultorum infinitus est nuplitas dicendum vi-

deatur : Sed hoc facit Sapientia, quæ in toto tota est, & in singulis tota, nec in singulis tota contrahitur, nec in toto tota dilatatur : Est enim vanitas, quæ minor esse non potest ; est etiam immensitas, quæ maior esse non potest. Ob hoc autem Sapientia in tam breui sermone totam vniuersitatis effigiem expressit, vt in paruo magnum videamus, quod totum in toto videre non possumus. Rectè ergo postquam docuit, qualia sunt, quæ nobiscum facta sunt ; transit, vt doceat nos, quid sentire, vel expectare debeamus de his, quæ à nobis sunt. Salomon autem seipsum in exemplum omnium, quæ dicturus est, proponit, asserens se cuncta, quæ dicit experimento didicisse, ac probasse ita esse. Personam verò suam ideo talè proponit, vt non incredibile videatur alicui omnium eorum, quæ dicit, eum experimentum habere potuisse. Vnde primò ostendit potestatem & dignitatem suam, vbi dicit : [Ego Ecclesiastes fui Rex in Ierusalem.] Sapientiam quoque suam ostendit, vbi dicit : [Ecce magnus effectus sum & præcessi omnes Sapientia &c.] Diuitias etiam suas ostendit, vbi dicit ins. 2. a. Magnifica opera mea, & dificaui mihi domos & plantauit vineas, &c. Postea luxum & voluptatem suam ostendit, cum adiungit : Feci mihi cantatores & cautatrices, & delicias siliorum hominum. ins. 2. b. In his omnibus experimentum se habuisse testatur, & nihil in eis, nisi afflictionem spiritus inuenisse, & superflua vanitatem, quæ gradatim ascendit, & semper in peius proficit. Nam in his prima vanitatis origo reperitur curiositas, deinde cupiditas, postremò voluptas. Prima pertinet ad concupiscentiam oculorum. Secunda ad ambitionem seculi. Tertia ad concupiscentiam carnis. Per quos gradus vanitatis mens humana defluit à veritate. A quo defluxu Ecclesiastes volens nos reuocare dicit. a Ego Ecclesiastes] cui Dominus dedit tantam Sapientiam. b Fui Rex in Ierusalem] quæ erat Metropolis Regni eius. c Et proposui in animo meo] sponte, sc. a Quærere ignotum. c Et inuestigare] profundum. Vel a Quærere ab aliis Doctoribus. e Et inuestigare] per signa, & effectus. f Sapienter] id est, non leibus persuasionibus, sed sapientiali, id est, magistrali inquisitione, est ex indubitate atque certissimis. g De omnibus, quæ sunt sub Sole, ] id est, quæ sunt in tempore, & subjacent vanitati. Non dicit, proposui quærere, & inuestigare omnia, quæ sunt sub Sole ; sed de omnibus causas & rationes, cur, si paruuli corripiantur à Dæmone, cur pij & impij pariter naufragio demergantur : an hoc, & huiusmodi casu, an iudicio Dei fiat. Si iudicio, vbi iustitia ? si casu, vbi prouidentia ? Quod quærere, & inuestigare multò maius est, quam inuestigare omnia, quæ sub Sole sunt : Nam cause & rationes huiusmodi inuisibiles sunt ; illa verò visibilita sunt. Sed nonne supra sensum hominis est causas, & rationes omnium, quæ sub Sole sunt, deprehendere intellectu ? Constat quod sic : Stultus ergo fuit Ecclesiastes proponendo hæc. Non n. licet inuestigari, quod non licet sciri, potest tamen proponi, quod non potest fieri. Sed quia in his omnibus, quæ foris apparent, non potest perfecta veritatis cognitio, vel quies mentis inueniri ; videns Salomon impudentis desiderij ardorem, & stultæ curiositatis errorem, qua se in cognitione rerum visibilium superuacue extensis, & quod suis ipsius & Creatoris cognitionem aut habitam neglit, aut non habbitam quærere dissimulat, & tanta rerum occupatione maiorem suis viribus difficultatem reperiens, ait. b Hanc occupationem pessimam] id est, per diuersa & varia serum genera animum cruciantem, & ab interioribus retrahentem. De-

dit Deus filii hominum id est, imitatoribus hominum, id est, carnalibus hominibus, id est, permisit homines carnales rure in hanc curam superflua, vt cupiant scire, quæ non valent, vel non licet, propter curiositatem suam, quam sponte incurrerent. Simile Rom. 1. c. Commutauerunt veritatem Dei in mendacium ; & coluerunt, & seruierunt creaturæ potius, quam Creatori ; propterea tradidit illos Deus, id est, tradidit vel cadere permisit in passiones ignominie. & Vt occuparentur in ea] nec proficerent, quia quæ plus inquiritur circa hanc veritas, tantò amplius dubitatur. In pœnam verò primorum parentum, qui male ambierunt scientiam, quam Dizbolus promittebat, punita est tota posteritas eorum occupatione curiositatis, quæ quidem mala est laboriositate, peior fallacitate, pessima inflationis culpabilitate. De qua dicitur 1. Cor. 8. a. Scientia inutile. Vel mala est malitia poenitentia, quæ circa necessitatem vita præsentis versatur. De qua dicitur Mat. 7. d. Sufficit diei malitia sua. Peior est malitia damnationis, quia à rerum salutarium studio nos abducit. Pessima est malitia culpabilitatis. Vel in hoc quod dicit occupatio pessima, triplex inuita esse occupatio. Prima mala, secunda peior, tertia pessima. Prima est necessitatis, quæ cum sit miserice præsentis necessaria, mala est ad miseriam, non ad culpam : quia etsi penam habeat à beatitudine alienam, culpam tamen non habet iustitiae contrariam. Secunda est curiositatis, quam mens humana instat scrutari, aut quæ scire non conuenit, aut quæ scire noxiū est. Tertia est cupiditatis, quam mens humana in acquirendis, & conseruandis temporalibus distenditur. Describitur aurem occupationem à Magistro Hugone de S. Victore sic. Occupatio est distractio, & illaqueatio mentis, quæ auertit, & dissipat, & illaqueat eam, ne cogitare valeat ea, quæ salutis sunt. Curiositas verò nihil aliud est, quam intellectus humani libidinosa prostitutio, passim quamlibet veritatem amplexantis, & cum ea fornicantis, vel ut verius dicatur, adulterantis : nam prima veritas, quæ Deus est, sola Sponsa est intellectus humani. Vnde illa sola amplexanda est, velut sponsa ; ceteræ sicut ancillæ, vel famulæ sunt. Item curiositas est famæ perualida, bolismus insatiabilis veritatum. Propter quod dicitur de curiosis : Famen patientur, vt canes. Iero. dicit, quod Theodocion & Septuaginta pro occupatione posuerunt peritaman, quod interpretatur distensio, eo quod in yarias sollicitudines mens hominis distendatur : & quæ plus exterius distenditur, tantò amplius interius inanescit. Symmacus ponit Lisaman, quod interpretatur occupatio. Aquila Aman, quod idem est.

Moraliter ; autem reprehendit Salomon hic curiosè scrutantes opera Dei : De quibus dicitur Rom. 12. 3. Non plus sapere, quam oportet sapere ; sed sapere ad sobrietatem. Eccl. 3. c. In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter, & in pluribus operibus eius non eris curiosus. Plurima enim super sensum hominum offensa sunt tibi ; multos enim supplantavit suspicio illorum, id est, sursum aspecto, & in vanitate sensus eorum deiciunt. Greg. Fluuius, qui in multis riuos diuiditur, citò à suo alveo defiscatur. l Vidi] mentis intuitu. m Quæ sunt cuncta sub Sole] id est, omnia temporalia. n Et ecce vniuersa] sunt [vanitas & afflictio spiritus] dum diuersis cogitationibus rapitur, & nusquam inuenit quietem, quasi dicat, Ecclesiastes, experiencing cognoui, quod vniuersa temporalia sunt vanitas, & afflictio spiritus. Feci enim quod potui & defeci, quando ad omnia perscrutanda me effudi, quoniam in tanta rerum multitudine, & vim latenter profunditate, dum intellectus spargi incipit, incipit & reuaberari, pondus tanti laboris non potest sustinere hominis fragilitas. Ideò hoc videns Ecclesiastes, & in se reuercepit cogitare, stultum esse, & vanum istarum rerum scientiam tam pertinaci studio hominem mortalem querere, qui non solum extra naturam eius sunt factæ, sed nec saluti eius, si sciantur, aliquid addere possunt ; nec auferre aliquid, si nesciantur. Et hoc est, quod dicit. l Vidi quæ sunt &c.] id est, consideratis omnibus noui vahum esse, quod filii hominum occupentur hac pessima occupatione. Sed quare non vident homines hoc ? quare laborant inaniter, & non sentiunt afflictionem suam ? Quia

o Peruersi difficile corriguntur, &c.] Quia peruersi sunt, afflictionem suam non sentiunt, imò delectantur in ea, putantes sibi bene esse, dum male est, poneentes lucem tenebras, & tenebras lucem : estimantes dulce amarum, & amarum dulce. lso. 5. e. Et delitias reputantes sub septibus cruciari. Sept autem & auersi, & peruersi, huiusmodi homines. Auersi à Deo, peruersi in semetiphs, & auersi non faciē

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. I.

Facile conuertuntur : & [ peruersi difficile corriguntur , & stultorum infinitus est numerus,] quia non tot essent, ut corrigi potuissent. In hoc enim clare patet , quam difficilis sit peruersorum correctio , quod infinita sit stultorum multitudine ; peruersitas reddit ad correctionem difficiles : multitudo stultorum contra

veritatem audaces. merus. Locutus sum in corde meo Quanta autem sit afflictio spiritus circa temporalia, patet: Non enim est genus tormenti, quo non torqueant amatores suos. Primò enim paupertate afficiunt spirituales diuitias afferendo : deinde fame validissima , & spiritus , & eo quod in multa sa- fisi pessima torquens pientia multa sit indignatio

medere cogant , vt patet in avaris ; & cænum sordidissimum bibere compellant , vt patet in luxuriosis ; deinde memoriam beneficiorum Dei , & suorum malorum cognitionem auferunt , & prouidentiam futurorum absindunt. Vnde Ezech. 23. d. Nasum , & aures tuas præcident, & quæ remanserint, gladio cadent. Denique suspendit eos inanis gloria sic mutilatos , quasi ad spectaculum, dum videri cupiunt ab hominibus , qui tantum vident ea, quæ patent. Postea iactantia exoriat : ira exurit : inuidia putrefacit. Vnde Pro. 14. d. Putredo ossium inuidia. Tristitia cor rodit. Pro. 25. c. Sicut tinea vestimento , & vermis ligno ; ita tristitia nocet cordi. Avaritia vero iciuniis, vigiliis, afflictionibus, & laborebus innumeris torquet , & distrahit : gastrimargia crepat: luxuria in lyto conculeat : ideò recte dixit vniuersa temporalia afflictionem spiritus esse causaliter , quæ tot tormentis amatores suos excruciant. Quod autem dicitur [ vniuersa vanitas , ] refertur ad breuitatem. Quod dicitur & afflictio spiritus, ] referrur ad miseriaram multitudinem. Vnde Job.

14. 2. Homo natus de muliere breui viuens tempore ; ecce vanitas. Repletur multis miseriis, ecce afflictio spiritus. [ Peruersi ] autem, id est, penitus auersi & intellectu à veritate, & affectu à bonitate : [ ideò difficile corriguntur , ] quia nullius consiliis acquiescent : sicut somniantes & ebrii & mente alienati , quibus suaderi non potest , quod iustum est. Vnde Pro. 18. 2. Non recipit stultus verba prudentiarum , nisi ea dixeris, quæ versantur in corde suo, id est, non credit esse vera , nisi somnia & deliramenta sua. Eccl. 22. a. Cum dormiente loquitur , qui narrat stulto Sapientiam. [ Stultorum infinitus est numerus : ] quia non sunt numerati , sicut Sancti : De quibus Psa. 138. Dinumerabo eos , & super arenam multiplicabuntur. Et de malis dicitur Psa. 39. Multiplicati sunt super numerum. Locutus sum, &c. ] quia in corde vidi, vnde & timui. Dicens ecce, &c. ] potentia , & diuitiis, & Et præcessi omnes, &c. ] quia eo petente Sapientiam , plautuit Deo sermo eius. Vnde dixit ei : Ecce dedi tibi cor sapiens & intelligens in tantum , vt nullus ante te similis tui fuerit : nec post te surrecturus sit. 3. Reg. 3. b. Dicit autem hoc Interl. super hoc : [ Præcessi omnes Sapientia , ] non Abraham, non Moysen & ceteros : sed qui fuerunt ante me, in Ierusalem. Sed contra : Super illud Exod. 6. a. Nomen meum Adonai non indicauit eis : dicit Goff. Per successiones ætatum crevit cognitionis augmentum. Ergo plus cognovit Salomon , quam Abraham , vel Moyses. Item Dauid fuit ante Salomonem in Ierusalem , & Dauid Sapientior fuit, quam Abraham, vel Moyses. Sol. Non dicitur hic , quod Salomon fuerit sapientior omnibus hominibus , qui fuerunt : sed tantum Regibus, qui fuerunt in Ierusalem. Et hoc dicit Interl. Sed non soluit , quia in originali expressè dicitur , quod Salomon non fuit sapientior Abraham , vel Moyses. Ad id, quod obijicitur , dicendum, quod duplex est Sapientia, scilicet, retum, & fidei. Sapientia rerum potest dici Salomon sapientior omnibus hominibus , sicut dicitur 3. Reg. 3. sed Sapientia fidei non fuit sapientior , quam Abraham , vel Moyses. Sequitur. d. Et mens, &c. ] oculis interioribus. e Multa] temporalia. / Sapienter, ] id est, subtili , & magistrali inquisitione, quæ inquiritur propter quid , & cognoscitur ex causis , & ex propriis. Vel sapienter dicit se contemplatum : quia diuina reuelatione cognovit multa. Sapientia enim eius infusa fuit , non studio sequiusta , & ideò sublimior , atque nobilior

fuit, etiam demonstratiuis scientiis. g Et dñs dicit : ] quod verique expositioni congruit ; vtrumque enim dicitur , hoc est, cum per propriam inquisitionem scientia habetur , & cum per infusionem datur : Vnu proprio augetur scientia humana. h Dedique cor meum &c. ] Recte dicit [ dedi] non accommodauit , quia tempus dandum est Philosophiz , non accommodandum , vt dicit Sen. Potest autem hæc clausula intelligi cum præmissis , vel inferri ex eis , quasi dicat, cum hæc omnia locutus essem in corde meo , ex præcedenti contemplatione fiduciam habens, [ dedi cor meum , ] vt altiora quererem , & profundiora inuestigarem , scilicet, [ ve scirem prudentiam atque doctrinam.] Prudentia refertur ad naturas rerum: doctrina autem ad mores hominum. Vel prudentia propriæ inuestigationis : doctrina alienæ eruditio[nis]. Vel prudentia de administrandis & agendis; doctrina de speculandis , & contemplandis. Et etiam dedi cor meum , vt sci- rem.

i Errorésque & stultitiam.] Errores sectarum & opinionum; vita & actionum. Vel errores philosophantium circa veritatem , & stultitiam laborantium circa voluptatem & vanitatem. Magister Hugo de S. Victore dicit , quod errores & stultitiam le voluisse scire testatur Ecclesiastes , non vt cognita vitaret , sed vt de malorum cognitione se extolleret , & alios de malo opere damnaret. Error autem est , cum per ignorantiam malum committitur : Stultitia-verò est , cum malum cognitum non vitatur. Quia verò curiositas eum ad inquisitionem huiusmodi compellebat , & superbia ad ostentationem ; dignum fuit , vt tumidum labor premeret , & curiosum dissiparet : Vnde sequitur.

k Et agnoui , quod in his quoque esset labor & afflictio spiritus , ] id est , labor vanus & inutilis : Labor enim utilis non affigit spiritum , sed reficit. Vnde Ieron. pro hoc ponit. Et cognoui , quia & hoc est pastio venti , siue præsumptio spiritus. Sed quomodo cognovit hoc Ecclesiastes ? Non scientia , sed propria experientia : Omnis enim ventus , siue potestas abusione sua laborat , & affigitur , debilitatur & deficit ; debito vero vnu suo confortatur , delebitur , & crescit. Verbi gratia. Si quis intorqueat virtutem operandi , quæ est in manibus ad ambulandum ; aut virtutem ambulandi , quæ est in pedibus , ad operandum ; verainque debilitat ab vnu suo , & abusuo labore cogit deficere : Sic qui mentem humanam ad inquirendam , vel acquirendam alienam ab eis , ad quæ nata sunt , intorqueat abusuo labore affigitur. Aliam verò causam subiungit Ecclesiastes , dicens. l Eo quod in multa Sapientia multa sit indignatio : ] Iuxta literam , id est , inflatio elationis. 1. Cor. 8. 2. Scientia inflat : Vnde pleurunque similitates & odia , confictiones & pugnæ verborum de tumore scientiæ oriuntur : Indignantur enim huiusmodi , quando sibi contradicitur , & multæ litteræ faciunt eos insaniire , sicut dicit Festus Paulo 1Cor. 16. f.

Moraliter. Vbi multa Sapientia multa indignatio , quia quanto quis plus sapientiam de diuinis assequitur , tanto amplius vitijs indignatur. Item per Sapientiam anima sua nobilitas innotescit : Vnde quanto maior est Sapientia , tanto magis indignatur anima se in his inferioribus occupari , quæ ea minus digna sunt. Vel aliter.

m In multa Sapientia multa est indignatio] id est , abominatio cordis nauseantis. Multi enim scholares , qui in audiendo sacram Scripturam senerunt , fastidiunt ipsa sacra eloquia , & motu indignationis , qui nausea dicitur , vel abominatio , mouentur in illa , dicentes : trita & leuia sunt ista , sicut quondam dixerunt filii Israel fastidientes manna. Num. 21. b. Deest panis , non sunt aquæ , anima nostra nauseat super cibo leuisimo. Et in Psa. 106. Omnes escam abominata est anima eorum. Item vbi est [ multa Sapientia ] id est , multa virtus saporandi res prout sunt , ibi [ multa indignatio ] & abominatione , atque vomitus spiritualium spurciatarum , id est , peccatorum. Sicut enim palatum corporale corporales spurciatæ inficiunt , & ab ipso abiiciuntur ; nec stomachus corporalis fanus easdem retinet ; sed toto indignationis imperu reuomit ; sic spiritualis stomachus , si fanus est , spirituales spurciatas tota festinatione per confessionem reiicit. Et sicut accedit quibusdam solo spurciatarum aspectu pati stomachi indignationem , ita quod mouentur ad nauicam ; ita necesse est eos , qui multa huiusmodi Sapientia prædicti sunt , multis vindique , & vbiique indignationibus prouocari ; dum in medio spurciatarum versantur , id est , deliciarum & diuitiarum temporalium , quæ secundum Apostolum stercore sunt : Pbil. 3. b. Nobis igitur omnibus verum est , vbi multa

Tempo-  
ratia  
tor-  
quent  
amato-  
res nos.

1. Reg.  
16. b.

16. 18.

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. II.

75

multa sapientia : ibi multa indignatio spiritualis stomachi nauseantis. Vel si accipitur indignatio pro ira , vbi est multa Sapientia,id est, rerum diuinarum multa cognitio,& viuendi bene multa peritia [ utrumque enim istorum continet Sapientia] necesse est, ut ibi sit multa indignatio , id est , multa ira , primò in nos.

psos : deinde in ho- a & qui addit scientiam , addit-  
nostræ: id est , in vi-  
tia,& Dæmones,qui  
inceffanter nos pro-

al. t  
labo-  
rem.

A  
De pan.  
dis-3.  
t.iuran-  
tiss.

uocat ad peccatum:  
Sequitur : a Et quia  
addit,&c. ] Scientia  
propriè accipiatur  
hic pro cognitione  
boni,& mali. De qua  
dicit Augustin lib. 14.  
Doc. Chri. quod facit  
hominem non foris  
se iactantem, sed interius lamentantem. Hac crescente crescit  
cognitio mali; & ita necessario, [ qui addit scientiam, siue ho-  
mo, siue Deus, siue addit dolorem ] de malo cognito. Scit enim,  
quod potentes potenter tormenta patientur : sup. 6. a. Et  
cui plus committitur, plus ab eo exigitur : Luc. 7. f. Et etiam  
quanto plus quis cognoscit peccatum suum, vel proximi tan-  
to plus tenetur dolere , & de conuersione gaudere. Vnde A-  
postolus. 2. Cor. 2. a. Si ego contristo vos; & quis est, qui me la-  
tificer, nisi qui contristatur ex meisid est, iuxta meam volun-  
tatem, conuertendo se, scilicet, à peccato.

### C A P. II.

**I**xi ergo in b corde meo :  
c vadam , & affluam deli-  
tijs,& d fruar bonis. Et vidi , quod  
e hoc quam esset vanitas. f R̄sum  
g reputaui errorem : b & gaudio  
dixi, quid fruſtrā decipieris ? i Co-  
gitaui in corde meo abstrahere à  
vino.

### E X T O S I T I O C A P. II.

b **I**xi ergo,&c.] Dixerat s̄p. Ecclesiastes: Dedi cor meum;  
vt scirem prudētiam & doctrinam, id est, vt haberem  
scientiam ad docendum, non ad viuendum, in quo curiositas,  
& vanitas manifestè appetit. Sed quia in his nil nisi labore  
& afflictionē inuenit; ideo quasi acidiatus & fatigatus labo-  
re, scientiam spernens, ad delicias, & voluptates se conuertit.  
Et ecce qualiter desperata mens se totam in voluptatē pro-  
icit, carnis blandimenta sola bona reputat. Sed etiam in hoc  
vanitatem reperit, quia præterita voluptas præsenter non de-  
lestat, & exhausta non satiat: Nec solū corporalis voluptas,  
siue lætitia tentatio est possidenti, sed etiam spiritualis: ita vt  
stimulo corripiente, & Angelo Sathanæ indigeat, qui colaphi-  
zet eam, ne eleuetur. Sic dicit Paulus de se 2. Corintib. 12. b. Et  
ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimu-  
lus,&c. Loquitur autē hic Salomon modo Concionatoris,  
sententiam vulgi in se suscipiens, & falsam postea ostendens.  
b Dixi ergo in corde meo:] Viso labore & afflictione, quæ est  
in acquisitione scientiæ : c Vadam , & affluam delitijs, ]  
carnalibus.

d Et fruar bonis, ] præsentibus: quod est amplexari arcum  
pro precio : munuscum pro amico : gaudiola pro amasio :  
vestigia pro ceruo : phantasma pro re: vimbrati pro corpore:  
viam pro fine: intuitus vanissimos pro summa veritate: stillas  
tenuissimas pro suavitatis abyso. Denique cum frui sit inhæ-  
rere amore alicui rei propter se, sicut docet Augustin. in Pri-  
mo de Doc. Chri. idem est dicere. [ Fruar bonis] id est, inhærebo  
Dei vestigijs : omnino non curans de ipso , quod faciunt a-  
matores terrenorum, de quibus dicitur. Et inimici eius terram  
lingent: propter tenuissimam aspersuram suavitatis, quam ha-  
bent exteriū; sed si morderent fortiter, sentirēt interius pun-  
ctionem & amaritudinem infinitam. Sed malunt lambendo  
maiorem famem huiusmodi voluptatis insatiabilis prouoca-  
re quam torrente summae voluptatis ad plenum potari. Si-  
gnanter autem dixit: [ Vadam & affluam delitijs,] quasi resolu-  
lus & calore earum: quia malorum est abire; bonorum vero  
venire, sicut notatur Matib. 25. Ite , maledicti, &c. Venite, be-  
nediti, &c. Sequitur : e Et vidi, quod hoc quoque esset va-  
nitas, ] affectus, prior autem fuit vanitas intellectus.

f R̄sumque id est, temporalem lætitiam. g Reputaui erro-  
rem.] Vide Luc. 6. d. Vz qui ridetis nunc, quia lugebitis. b Et  
gaudio, ] temporali, [ dixi: quid fruſtrā decipieris? Gaudio ] i.  
gaudenti. Non enim dirigebat sermonem Ecclesiastes ad gau-  
dium; sed ad gaudentem. Contra gaudium bene dicit, [ deci-  
pieris,] quia non est gaudium pro gaudio amplectens: non est  
coniunctio conuenientis cum conueniente: neque perceptio  
rei naturalis conueniens virtuti apprehendens: ergo neq;

Hugonis Card. Tom. III,

est gaudium à diffinitione , sed potius tristitia. Præterea non  
est res, sed somnium, & phantasma. Item si esset verum gau-  
dium; non esset tuum; sed aini tui. Distat autem inter risum  
& gaudium, quia gaudium est intrinseca mentis lætitia: Ri-  
sus vero est interius lætitia præconcep̄ rupitis claustris  
modestie forinseca quædam proditio. Et sciendum, quod  
spirituale gaudium nequaquam animum ad risum dissoluit:  
illa vero lætitia , quæ à carnis blandimento concipitur,  
per carnis motum facile aperitur: Nam quæ primum ad  
animum ingrediens mentem inordinatè dissoluit: eadem  
postmodum via , qua illapsa est , cùm retrosum crescere  
cooperit, sine modestia facile erumpit. Vnde Magister Hu-  
go de Sancto victori. Lubrica mens semem peruersum , quod  
primum sine modestia concipit , quasi parturiens postmo-  
dum sine pudicitia effundit. Primò autem decipitur, quan-  
do blandimenta mundi illecebras intus ad gaudium sus-  
cipit: postea errat , quando conceptum intus gaudium ad  
lasciuiam per risum effundit. Gaudium vero tantum  
arguitur ; risus vero omnino reprobatur : quia risus om-  
nino malus est ; gaudium vero non malum est. Et hoc est,  
quod dicit: [ Risum reputaui errorem ] quia cùm mens  
ineptè gaudium suum foras fundit , quasi ad sinistram per-  
gens, rectum iter , quo in Deum gaudendo pergere debue-  
rat, derelinquit.

b Et gaudio dixi , quid , &c. ] delectando in noxijs , &  
putando ribi bene esse, cùm male sit ? [ Fruſtrā ] vero dicit,  
quia præsens delectatio à consideratione futurorum cor au-  
ertere potest : sed à pressura superuenientium malorum  
liberare non potest. Vnde fruſtrā decipi dicitur humanum gau-  
dium : quia fallacis boni gaudia tantis amaritudinibus ad-  
mixta sunt , vt iure displicere debeant: etiam si debeant sem-  
per manere : & ita vtrobisque decipitur mens humana , &  
cùm , scilicet , malum non videt , quod patitur : & cùm  
non præuidet malum , quod patietur. Alia translatio expref-  
ſiūs dicit: [ Risum reputaui amentiam , & iucunditati dixi ;  
quid hoc facis ] id est , quid in his transitorijs delectaris , &  
perpetuum putas , quod velut umbra fugit ? Qui cūd in  
mundo amat , carcer animæ est : vbi anima milera amato-  
ris vinculo amoris reclusa tenetur , atque ligata. Et ideo  
huiusmodi risus est risus de carcere , & vinculis , propter  
quod dicitur amentia. Item risus de honore mundi risus  
est de illusione & ludibrio. Omnis enim purpura illusio est,  
postquam Domino Christo Iesu in purpura est illusum. Eo-  
dem modo omnis corona , & omne scepterum. De hoc di-  
cit Augustin. Risus eorum , risus est phreneticorum. Et alibi:  
Sapientes malunt se habere sanos & plangentes , quād  
phreneticos ridentes. Econuerso stultus mauult esse phre-  
neticus ridens : quād sapientis plangens. Præterea : quæ po-  
test maior amentia cogitari , quād risum aini sui suum de-  
putare : & quia ridet aini suus , ideo credere se fidere ?  
Et hoc accidit omnibus de istis transitorijs ridentibus. Non  
enim ridet cor eorum , nec rident ipsi ? sed ridet aini eorū  
, id est , caro. Econtrario cor Sapientum gaudet , sed  
ainus luget. Joan. 16. e. Vos quidem nunc tristitiam habe-  
tis , id est , ainius vester : iterum autem videbo vos , & gau-  
dium cor vestrum. Et istud est verum gaudium. Vnde Ecc.  
30.c. Non est oblectamentum super cordis gaudium. Proverb.  
14. b. Cor, quod nouit amaritudinem animæ suæ : in gaudio  
eius non miscebitur, extraneus. Sequitur.  
i Cogitaui in corde, &c. ] in quo est luxuria :

Moral.

A Carnem meam. Et ad  
Moraliter : i Cogitaui in corde meo abstrahere à vino,  
&c. ] Vinum est corporalis iucunditas , quæ potatores  
suos super vino inebriat. Vnde Jerem. 51. a. Calix au-  
reus Babylonis in manu Domini inebrians omnem ter-  
ram : de vino eius biberunt omnes gentes : & inde com-  
mota sunt. Ab isto vino cogitauit Ecclesiastes abstrahere  
carnem suam , & bibere aquam angustia , siue poenitentia,  
& comedere panem tribulationis , vt sic transferre posset  
animum suum ad Sapientiam. Sciens illud Isa. 18. e. esse  
verum. Sola vexatio tantummodo dabit intellectum au-  
ditui. Et illud Jerem 6. b. secundum aliam transla-  
tionem. Per omne flagellum , & dolorem eruditur, Ierusal-  
alem. Et Ecclesiastic. 22. a. Flagella & doctrina in omni tem-  
pore Sapientia. Propterea dicitur Job 28. b. quod Sapien-  
tia non inuenitur in terra suauiter viventium. Merito ergo  
Ecclesiastes viso, quod risus fit error, & gaudium mundi de-  
ceptio : dicit : Cogitaui in corde meo abstrahere à vino , ]  
myndans iucunditatis :

N

\* Carnem

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. II.

**a** Carnem meam : ] Et ad quid hoc ? b Ut animum, &c.] Non enim simul esse possunt Sapientia, & ebrietas. Vnde Proverb. 20. a. Luxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas, qui cunque his delectatur non erit sapiens. Offic. 4. c. Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor. Iob. 1. b. Elete, & v'luate omnes, qui bibitis vinum in dulcedine : quoniam perit ab ore vestro. Jeronym. Nihil adeo obruit intelligentiam ut comedatio & ebrietas. Item Venter pinguis nil coelegitare potest. Dicit enim quidam Philosophus, quod anima cibis, & potibus velut speculum incrassatur, intantum, ut in ea relucere ad liquidum non possint rerum imagines.

**Moral.** \* a Carnem meam, ut animum transferrem ad Sapientiam] acquirendam.

c Deutarémq; stultitiam] quæ est cæcitas, vel excæcat : quod fit cum omnes cordis conatus sub rationis moderamine cohibentur ad speculandum veritatem.

d Donec viderem, quid esset vtile filiis hominum ] quod videre non possunt, nisi qui iam de tenebris stultitiae in lucem Sapientiae eruperunt.

e Quo factō, id est, in quo factō, ut scilicet, viderem, quid vtile est filiis hominum :

f Opus est sub Sole numero dierum vitæ suæ, id est, quamdiu durat hominum vita, quasi dicat, ad hoc, quod proposui necessaria est tota vita hominis, ut nec alibi cogitetur. Qui enim cor suum alibi colligunt, & alibi dispergunt, hi veritatē inuenire non possunt; quia id, quod alibi de veritate lucrari videbantur, alibi perdunt. Hi enim congregant mercedes & mittunt in fæcum pertusum. Si enim per parcimoniam cor colligis & per avaritiam dispergis, quid prodest? Quid confert, si gulam stringens per continentiam voluptatis collegisti cor tuum, & oculos aperiens per ambitionem disperisti? Intraisti à te, & exiisti à te, & ideo foris es: si autem foris es, vbiunque es, cum veritate non es; quia veritas in tuis est. Magister Hugo de Sancto Victore. Quare tamdiu queris veritatem & non inuenis, nisi quia queris, vbi non est, quod queris: Foris enim queris; & quod queris, in tuis est. Propterea querit Dominus. Adam vbi es? Non enim requiem inuenire poteris, vbi es: quia ibi veritas non est vbi es. Sub umbra, sub folijs vanitas: quia fructum perdidisti. Species rerum visibilium umbra est; & tu animam tuam in eis effudisti, & abscondisti te sub folijs, ut lateres. Sed quomodo lucem queris, tenebras intrans; & in fructu vanitatem conspexisti, & in folijs veritatem esse putas? Si terrena omnia vana sunt ad fruendum, quomodo non sunt ad videndum vaniora? Videamus ergo nostrum Adam vetera studia renuantem, & transfiguram veritatis umbram & lateres, & tegmina foliorum requirentem. Videamus quid facit: vidit ciuin, & contemplatus est; quoniam delectabilis est ad videndum, & suavis ad vescendum: & aperuit fauces, & ait: Vadam & affluam delitijs, & fruar bonis. Et ecce post tergum eius claimat veritas: Adam vbi es? Ille verò audiens vocem eius & conuictus à veritate intus clamante, negare non potuit veritatem, & ait: Audiui, Domine, vocem tuam: & vidi quoque quod hoc esset vanitas; & ideo risum reputavi errorem: & gaudio dixi, quid frustra decipieris? Vel sic lege litteram.

e Quo factō, id est, in quo factō vtile filiis hominum:

f Opus est sub Sole numero dierum vitæ suæ, id est, ad hoc quod filiis hominum habeant, quod vtile eis, opus habent laborare tota vita sua, qua viuunt sub Sole, vbi mereri & demereri possunt. Vel sic:

f Opus est numero dierum vitæ suæ, id est, opus est, ut vita sua numerum habeat dierum, id est, quod dies vitæ boni sint; solum enim boni digni sunt numero, & non mali. Stultorum enim infinitus est numerus. Et Psal. 39. Multiplicati sunt super numerum, qui oderunt me, dicit Dominus. De Abraam verò legitur; quod mortuus est senex & plenus dierum. Sequitur.

**Sup. i. d.** Genes. 25. a. Ad literam. g Magnificaui opera mea.] Hoc dupliciter legitur literaliter & Mysticè. Literaliter sub persona curiolorum. Mysticè sub persona Christi, qui est verus Salomon. Et agitur hic secundum priorem expositionem de secunda vanitate affe-

ctus, quæ est concupiscentia oculorum, quâ homo cupidus laborat diuitijs temporalibus congregandis, & multiplicandis. Et tales laborant apprehendere umbram, ventum, mendacium. Ecclesiastic. 34. a. Quasi, qui apprehendit umbram, & ventum persequitur, sic qui intendit ad visa mendacia. Iere. 8. b. Apprehenderunt mendacium & voluerunt reuerti. Dicit ergo:

g Magnificaui opera mea:] Et quæ sint illa opera ostendit:

b Aedificaui mihi domos, ] ruituras, & plures, cum una sufficeret. Ideo v' tibi.

Δ Isa. 5. c. Myſticè.

Mysticè] g Magnificaui opera mea.] Secundariò describitur hic domus Regum & gloria veri Salomonis, id est, Christi: quamquam ab intentione antecedentium & sequentium multum longè videatur esse; sed quia moris est Scriptura hoc modo mystica inserere, mysterium prosequamur. Dicit ergo verus Salomon: id est, Christus Dominus.

g Magnificaui opera mea:] id est, parvulos, qui sub pedagogo Regis fuerant, & sub elementis mundi huius legi seruierant, ut legitur Galat. 3. d. & 4. a. magnos feci, id est, seruos timore poenæ & mercede temporalium seruientes, feci filios & hæredes.

Vel, g Magnificaui opera mea, ] extendens Electos, qui sunt opera mea, ad magna speranda, & grauia sustinenda.

Vel g Magnificaui opera mea:] id est, magnificè & mirabiliter ea feci. Vnde Abacu. 3. a. Domine, consideraui opera tua, & expaui.

b Aedificaui mihi:] id est, ad honorem meum & utilitatem meorum.

i Domos?] exteriores, scilicet, bonos seculares; & interiores, bonos claustrales. De quo 3. Reg. 6. b. fecit Salomon interiorem domum oraculi in Sanctum Sanctorum. Sanctum dicitur cætus bonorum secularium, & velut navis Ecclesiæ: Sanctum vero Sanctorum, & velut Chorus, siue canarium Ecclesiæ: dicitur cætus siue Chorus bonorum claustrum. Et istæ duæ domus una domus sunt: quia una est columba mea. Cantic. 6. c. Vnde Proverb. 9. a. Sapientia aedificauit sibi domum, & excidit in ea columnas septem. Vel sic: b Aedificaui mihi domos, ] in civitate Ecclesiæ:

o id est, varius Ecclesiærum

Moraliter: In persona cuiuslibet Iusti vel Prelati: g Magnificaui opera mea, &c.] Opera nostra magnificada sunt, ut habeant sublimitatem rectæ intentionis, ut scilicet pro honore Dei fiant, & latitudinem charitatis, ut pro ædificatione proximi fiat, & profunditatem humilitatis, ut inde non superbiamus. Breuerit ergo altitudinem debent habere, ut ad Deum eleuentur supra nos. Latitudinem, ut ad proximum dilatetur iuxta nos: Profunditatem, ut lateant infra nos. De altitudine dicitur Matth. 5. b. Sic Luceant opera vestra coram hominibus, ut glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est.

Et i. Cor. 10. g. Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facatis, omnia in gloriam Dei facite. De longitudine ibidem dicitur: Sine offensione estote Iudeis, & Gentibus Ecclesiæ Dei: sicut & ego per omnia omnibus placebo: non querens quid mihi vtile est, sed quod multis, ut salvi fiant.

De profunditate dicitur Eccl. 10. d. Noli te extollere in faciendo opere tuo. Luc. 17. c. Cum omnia bene feceritis, dicite: servi inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. V' ergo illos, qui mutant opera sua auferentes eis altitudinem elevationis ad Deum. Contra quos dicitur Offic. 5. a. V' etiam declinastis in profundum. Et Psal. 16. Oculos suos statuerunt declinare in terram. Latitudinem fraternali utilitatis auferunt: qui tantum quæ sua sunt, querunt. Contra quos dicitur i. Cor. 10. f. Nemo, quod suum est, querat, sed quod alterius. Auferunt autem profunditatem propriæ humilitatis, qui de bonis, quæ faciunt, intumescent. Contra quos dicitur Isa. 15. b. Auditum superbiam Moab: superbis est valde: superbis eius & arrogancia eius & indignatio eius plus quam fortitudo eius: idcirco v'lubat Moabus Eccl. 10. b. Quid superbis terra & cinis? Sequitur: b Aedificaui mihi domos] non alijs. Hoc est contra Prelatos nostri temporis: qui quidem domos, id est, Ecclesiæ ædificant, sed non sibi: quia in eis non habitant, sed in curijs, & litibus vagantes, incidentes in illam maledictionem Dei, quæ legitur Dent. 28. c. Domum ædifices, & non habites in ea. Dicitur etiam hoc Contra carnales Prelatos: qui non domos, sed tuguria ædificant piscibus \*

\* & pas-

**a** Ifd. 5.c. Vx qui coniungitis domum ad domum. Ier. 22. d. v x qui ædificat domum suam in iniustitia, & cœnacula sua non in iudicio. a Plantau vineas, ] quasi non sufficerent plantæ ab alijs. b Feci hortos, ] nouos ad spaciandum. c Et pomeria,] id est, viridaria. d Et conseui ea cuncti generis arboribus: quia varietas delectabilis est. e Et a plantau vineas, b feci hortos & c extruxi mihi pisci- pomeria, & conseui d ea cuncti gen- nes aquarum, ] id est, stagna aquarum. f Ut irrigarem sil- uam lignorum ger- minantium,] id est, arborum fructiferarum. b Possidi seruos, & ancillas,

Mystice.

**a** id est, varios Ecclesiarum Conuentus, & vicos in ea constituti, scilicet, Ordines diuersarum professionum, vt unus vicus sit Ordo Cisterciensium, alijs Augustinensium, & sic de aliis. De hoc dicit Psal. 121. Ierusalem quæ ædificatur ut ciuitas, &c.

Psal. 103.

**a** Plantau vineas, id est, diuersas electorum congregatiōnes; quorum quidam ferunt vinum compunctionis, alij vinum compassionis, alij vinum deuotionis, alij vinum iucunditatis, quod lætitiat cor hominis. Eadem est enim vinorum spiritualium varietas, quæ & lacrymarum: Nam & ipsæ lacrymæ vinum spirituale sunt: Iuxta illud: Potasti nos vino compunctionis. [Vineas,] verò dicit pluraliter, propter hanc vinorum varietatem; cùm tamen sit vna vinea Domini, vt dicitur Ifa. 5. b. Vinea Domini Sabaoth domus Israel est. Sed quia hæc vinea conuersa est Domino in a-naritudinem, sicut dicitur Ierem. 2. d. Quonodo conuersa es mihi in prauum vinea aliena? Ideo plantauit plures vineas particulares in gentibus: De quibus Cant. 1. b. Posuerunt me custodem in vineis; vineam meam non custodiui.

Psal. 59

**b** Feci hortos,] id est, Conuentus infirmorum, qui aquis cœnofis non cælestibus, id est, terreis cogitationibus, & carnalibus adhuc affectionibus, nondum spiritualibus irrigantur. Hi sunt horti olerum: Olera enim cibus sunt infirmorum. Vnde Rom. 14. a. Qui infirmus est, olus manducet. Talem hortum volebat facere Achab de vinea Naboth, id est, Christi, 3. Reg. 21. a. Locutus est Achab ad Naboth, dicens: Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum oleum: quia vicina est, & prope domum meam.

**c** Et pomeria, id est, Conuentus fortium altè radicatorum, fructus bonorum operum, & bene redolentium ad cœlum leuantium; tamen fructus ferentium communes quia de arboribus aromaticis nulla fit hic mentio specialis, nisi in genere. Vnde sequitur.

**d** Et conseui ea cuncti generis arboribus,] quod refertur ad varietatem nationum, de cunctis omnibus aliquid habet Ecclesia, vel ad varietatem gratiarum, vel ad diuersa genera hominum tam bona, quam mala. Habet enim Ecclesia vinos, id est, steriles bonis operibus; sed tamen vires aliquando sustentant: Habet & spinam, scilicet, detractores ad custodiam pomerij: Habet & myrrham pœnitentium: Habet & cedrum contemplantium: Habet & pomum Prædicatorum, de quibus Iob 9. d. Dies mei transierunt velut nubes poma portantes: & ita pomerium Ecclesiaz habet omnia genera arborum ad diuersos usus, & omnia propter Eleemos. Sequitur.

**e** Et extruxi mihi piscinas aquarum, ] id est, varias congregations doctrinæ lacrymarum, siue opulentias diuitiarum terrenarum.

**f** Ut irrigarem siluam lignorum germinantium, ] id est, congregations hominum immundorum, & infructuosorum, qui tantum scientiis lucratius, & opulentius terrenis irrigati fructificant porcis. Silua enim est collectio arborum, quæ non fructificant, vel solis porcis fructificant: Sic exponit Ier. in malo vel in bono.

**e** Extruxi mihi piscinas aquarum, ] id est, duplēm piscinam; inferiorem, & superiorem. Inferior est vetus Testamentum; superior est nouum Testamentum. His piscinis, horti Ecclesiaz, quasi pluviis cœlestibus, irrigantur. Vnde Deut. 11. b. Terra, ad quam ingredieris possidendum, non est sicut terra Ægypti, de qua existi: vbi iacto semine hortorum more aquæ ducuntur irriguæ, sed montuosa est, id est, in monte virtutum sita, expectans pluviam doctrinæ & gratiæ de cœlo, id est, à Christo.

**f** Ut irrigarem, ] rore doctrinæ cœlestis.

Hugonis Card. Tom. III.

**g** Siluam lignorum germinantium,] id est, homines in fructuoso & tortuoso rectificare, & fructuosos efficerem. b Possedi seruos, id est, homines timore seruientes, tamen spiritualia desiderantes. c Et ancillas, ] id est, animas corporis curæ ditas. Vel, [seruos,] id est, maiores, ( & ancillas,] id est, minores. Vel serui Salomonis, sunt Prædicatores, qui toti Ecclesiaz seruunt. Hi sunt pincernæ qui propinant Sponso & Sponsæ vinum sacræ doctrinæ; de quibus dicitur 3. Reg. 10. a. quod vnius vestis ornamento erant induti, quos videns Regina Saba, non ultra habuit spiritum; quia Ecclesia de gentibus videns Apostolos, & sequaces eorum idem prædicantes, & idem operantes, non habuit ultra fiduciam in doctrina

\* & passeribus. Non enim ex cedris quadris, & altis Ecclesiæ suæ ædificant, id est, viris honestate vita, & sublimitate scientiæ altos; sed de nepotulis, qui sunt sicut spinæ & festucæ, non attendentes illud Ifa. 9. b. quod dicunt boni Prælati: Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus, id est, viris quatuor virtutibus quadratis ædificabimus, scilicet, omoros, id est, ficos fatuas, id est, terrenis deditos succiderunt, sed Cedros immutabimus. Propter hoc dicitur Ifa. 1. c. Relinquetur filia Sion sicut umbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario. Vx huiusmodi proditoribus, & infidelissimis Architectis, qui domos magnificas Deo deberent ædificare, sicut Salomon; & ipsi ædificant tuguria vilissima ad fructus prouentuum tantummodo colligendos. Item quilibet deberet in seipso ædificare domos multas, velut in quadam ciuitate. Primam domum debet facere hyemale, id est, domum patientiæ, in qua se tueatur à grandine & pluvia tribulationum. Secundam debet facere domum subterraneam, scilicet, domum humilitatis, in qua est omnimoda securitas. Tertiā debet facere domum balnearum, id est, domum luctus, seu lachrymarum, vbi lauet maculas peccatorum. Quartam domum æstivalem, velut solarium, scilicet, domum spei. Quintam domum coquinæ, vbi carnes coquuntur, id est, domum disciplinæ, siue pœnitentiæ. Sextam domum cœnaculum contemplationis. vbi iugis refectione & deliciarum conuiuium celebratur. Et ut breuiter dicam, tot domos necessarias habet unusquisque, quot sunt virtutes. Nulli sufficit vna sola domus, quod dicimus propter quosdam, qui vni soli virtuti, vel duabus omnem operam suam impendunt. Sequitur.

**a** Plantau vineas,] id est, Ecclesiæ, quas Prælatus debet plantare fidem prædicando, fodere debet vitia detestando, pastinare mores instruendo, propagare ad maiora exhortando, sepem boni exempli circundabo. Vnde Mat. 21. d. Homo quidam erat paterfamilias, qui plantauit vineam, & sepem circundedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit in medio eius turrim, & locauit eam agricolis, & peregrè profectus est.

**b** Feci hortos,] deliciarum, id est, claustra, vbi non olera, sed rosæ, & violæ, & lilia crescunt, id est, patientes, humiles, & continentes. Et de his hortis dicitur Cant. 4. d. Fons hortorum puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano.

**c** Et pomeria, ] id est, Ecclesiæ bonorum operum odore repletas.

**d** Et conseui eas cuncti generis arboribus, ] id est, genere cunctorum hominum fructosorum. Hoc contra illos, qui vnum solum genus hominum in Ecclesiæ suis instituunt, id est, solos Aduocatos, vel solos Nobiles.

**e** Et extruxi mihi piscinas aquarum, vt irrigarem siluam lignorum germinantium. ] Piscinæ aquarum viuentium solebant esse claustra, vbi velut pisces in flumine natabant. Religiosi, & nutritiebantur; nunc autem computreleunt, velut pisces sine aqua. Vnde Ifa. 50. b. Ponam flumina in siccum: computrescent pisces sine aqua, & morientur in siti. De his piscinis solebat irrigari silua lignorum germinantium, id est, multitudo secularium, qui silua dicuntur comparatione cultus & fructuositatis claustralium. Vel ideò silua dicuntur, quia sunt locus venationis, vbi feræ à canibus Domini capiuntur. Vel ideò, quia inde exciduntur ligna in ædificium domus Domini. Ligna germinantia dicuntur illi, qui germæ boni propositi in cordibus gestant. De hoc Cant. 7. b. dicitur ad Sponsam: Oculi tui sicut piscinæ in Esebon, quæ est in porta filiæ multitudinis. Esebon interpretatur cogitatio nœroris, vel cingulum tristitia. b Possedi seruos, & ancillas, ] id est, virtutes, quæ sunt timores, vel timorum cognata, & innocentia, pietas, virginitas, reverentia, verecundia.

N 2

\* multamque

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. II.

**A** a Multamque familiam habui.] Alia littera haber. [ Et vernaculi fuerunt mihi.] In hoc notatur tertia vanitas affectus, scilicet, superbia vita. Non enim sufficit curiositati lasciviae in rebus creatis ad hominis seruitutem, nisi & superbia aquilitatem conditionis suae transgrediens hominibus dominetur. Vernaculi vero dicuntur filij seruorum; qui in domo Domini sui nati sunt, & nutriti necdum libertati donati.

**B** b Armenta quoque & magnos ouium greges ultra omnes, qui fuerunt ante me in Ierusalem. c Coaceruauit mihi argentum & aurum. d Substantias Regum & prouinciarum, qui fuerunt ante me in Ierusalem.] sup. possedi. e Coaceruauit mihi argentum & aurum.] Vn. vrceos. de de ipso dicitur Eccles. 47.c. Collegisti quasi aurichalcum purum, & quasi plumbum complesti argentum. b Et substantias Regum & prouinciarum, mihi tributa reddentium. His autem diuitiis provocatus ad luxuriam.

i Feci mihi cantatores & cantatrices, & delitias filiorum hominum.] Et hoc vanitas est. Vnde Isa. 5. c. Cithara, & lyra, & tympanum, & tybia in conuiuiis vestris; & opus Domini non respicitis.

m Scyphos & vrceolos in ministerio ad vina fundenda, feci mihi.

r Et supergressus sum opibus omnes, qui fuerunt ante me in Ierusalem.] Ecce quod supra diximus: extra se quae sit Adam solatum, quia quod intus est, perdidit. Magnificat extra opera sua, qui intus minoratus est. Adificat sibi domos, quia proiectus est de habitaculo conscientiae suae. Plantat vineas & facit hortos; quia germina Sapientia in corde suo aruerunt. Extruxit piscinas; quia fontem aquae viua salientis in vitam aeternam intus non habet. Siluam lignorum germinantium irrigat; quia umbram querit luce veritatis amissa. Possidet seruos & ancillas, multamque familiam; qui seipsu non possidet, sed seruus est vitiorum. Gloria speciem attinet exteriis; morbum interiis non attendit. Magnum putat esse, quod est inflatum: & idem gaudet exteriis magnus videri; & intus inanis esse non timet. Sed hanc potentiam, pecuniam abundantiam, & thesaurorum gloriam sequitur iactantiae vanitas. Vnde sequitur.

j Feci mihi cantatores, & cantatrices, &c.

△ Vnde Magister Hugo Mysticus. a Ultra fiduciam in doctrina Philosophorum suorum. Ancillae sunt minores Prædicatores, humiles in oculis suis. De quibus Prou. 9.a. Sapientia edificauit sibi domum, & excidit columnas septem, immolauit victimas suas. &c. misit ancillas suas, ut vocarent ad arcem, & ad Mænia ciuitatis.

a Multamque familiam habui.] Vel secundum aliam litteram. [ Et vernaculi fuerunt mihi.] id est, timorem initiale habentes, seruos & ancillas in aliquo antecedentes, ut dicit Ieronimus.

b Armenta quoque.] id est, robustos & operosos in prædicatione & doctrina. Sicut legitur de Christo. Luc. vii. c. Vir potens in opere & sermone. Vel secundum Ieronym. Operosos & laborantes absque scientia Scripturarum: qui idem homines, id est, rationales non dicuntur, quia scientiam Scripturarum non habent.

c Et magnos opium greges, id est, magnas plebes, vel conuentus simplicium: qui eti non magna faciunt, ut armata; tamen non faciunt alijs, quod sibi nollent fieri. Et dicitur hic magnos greges, & non magna armata; quia plures sunt in Ecclesia simplices, quam prudentes, vel fortes.

d Ultra omnes, qui fuerunt ante me in Ierusalem, quia in his omnibus nullus Doctorum comparabilis fuit Christo. Vnde Psal. 140. Absorpti sunt iuncti Petri Iudices eorum.

e Coaceruauit mihi argentum, id est, Eloquentes.

g Et aurum, id est, Sapientes. Vel.

f Argentum & aurum, id est, sacrum Scripturam candore puritatis, & nitore veritatis resplendentem. Vel secundum Ieronym. f Argentum, id est, apertorem sensum. g Et aurum, id est, occultiorem.

b Et substantias Regum & prouinciarum.] Secundum Ieron.

id est, dogmata Philosophorum, & varia artes, ac disciplinas eorum: quæ omnia Christus ad informationem morum in Ecclesia congregavit. Vnde patet, quod non est vitium aliquando inducere auctoritates Philosophorum. Vel.

b Substantias Regum, id est, bona opera illorum, qui bene se regunt: De quibus Isa. 49. f. Erunt Reges nutriti tui, & Reginæ nutrices tuæ. Sequitur. i Feci mihi cantatores, id est, robustos Doctores, qui psallunt spiritu, psallunt & Mente, i. Cantic. 14. Cantatores enim debent esse robusti, quod horat sexus, & altè cantare. k Et cantatrices, id est, infirmos Doctores, qui quidem psallunt; sed vocem in altum tollere nequeunt: quia fragiles sunt, ad omnia aduersa muliebriter trepidantes. l Et delitias filiorum hominum, id est, rationabilium, qui & re, & nomine sunt homines: quorum delitiae sunt virtutes, & dona spiritualia: quæ, sicut Paradisus, habent poma varia spiritualium voluptatum. De quo Cantic. 4. d. Emissiones tuæ Paradisus malorum punicorum, cum pomorum fructibus.

m Scyphos, id est, Apostolos. n Et vrceolos, id est, eorum sequaces, siue successores. Vel, [Scyphi,] sunt maiores Prædicatores. [Vrceoli,] minores, quos Dominus in Ecclesia congregavit. p Ad vina] Sapientia. q Fundenda, auditoribus fitientibus, non ad hauienda tantum, & auare retainenda. In ministerio, ergo facti sunt omnes, qui in Ecclesia Dei vas sunt, id est, Doctores, & Prædicatores. Vnde i. Cantic. 4. a. Sic nos existimet homo, ut ministris Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Vasæ Musicorum sunt Cantatores, & Cantatrices, id est, Prædicatores. Vasæ craterarum sunt Scyphi, & Vrceoli, id est, Prædicatores. Et de his omnibus dicitur Isa. 22. g. Suspendam super eum omnem gloriam domus patris eius, vasorum diversa genera, omne vas parvulum à vasibus craterarum, usque ad omne vas Musicorum, 3. Reg. 10. d. dicitur, quod omnia vas menœ Salomonis erant aurea. Et Christus primus, id est, tempore Apostolorum, & Martyrum habuit omnia vas aurea; postea tempore Confessorum argentea, claræ & dulciter resonantia; modò vix habet ænea patienter pro Christo labores & contumelias sustinentia; sed ferè omnia sunt testea auaritia, & luxuriae dedita. Vnde Tibi. c. 4. a. Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarij in capite omnium platearum. Filij Sion incliti, & amici auro primo, quomodo reputati sunt in vas testea, opus manuum figuli? r Et supergressus sum opibus, id est, diuitiis Sapientiae & scientiae.

s Omnes, qui fuerunt ante me in Ierusalem, id est, qui ante Aduentum Christi Ecclesiam rexerunt, quia doctrina Christi a omnem humanam scientiam

\* a Multamque familiam habui, id est, cogitationes, affectiones, locutiones, & operationes Domino famulantes. Moral.

b Armenta quoque] id est, opera fortia. Armentum enim ab armo dicitur. c Et magnos greges ouium, i. Innocentium & simplicium subditorum multitudines, quæ est gloria Pastorum. Vnde Prou. 14. d. In multitudine plebis dignitas Regis; & in paucitate plebis ignominia Principis. d Ultra omnes, qui fuerunt ante me in Ierusalem:] Quia Prælati novi Testamenti antecedere debent Patres veteris Testamenti. Sed utinam pares essent. e Coaceruauit mihi argentum & aurum, & substantias Regum, & prouinciarum, id est, ornatum verborum & Sapientiam Philosophorum, & virtutes, & opera eorum ad morum instructionem pertinentia: quæ omnia à Philosophis, & hereticis auferenda sunt, tanquam ab iniustis detentoribus; Et in Ecclesia Gazophilaciis repentina: Sicut docet Aug. in 3. lib. de doctr. Christi. Quod figuratum est Exod. 11. a. vbi filij Israël iussi sunt postulare ab Ägyptiis vasæ aurea, & argentea, & vestes plurimas, & portare secum. f Feci mihi Cantatores, id est, tales in Ecclesia institui, qui non solum in prosperis, sed etiam in aduersis cantarent, id est, frequenter canerent, inde laudes & gratiarum actiones Domino referendo. g Et Cantatrices, quæ tantum in prosperis cantant. Vel Cantatores dicuntur virtutes, quæ de aduersis magnificè cantant; ut est patientia, humilitas, mansuetudo, spes, magnificencia, longanimitas, & huiusmodi. Cantatrices sunt virtutes operosi; ut compassio, pietas, charitas, fides, & huiusmodi: quæ tempore pacis cantant. l Et delitias filiorum hominum, non iumentorum. De quibus Soph. 1. c. Visitabo super viros defixos in fæcibus suis, id est, in delitias carnis & dñitatis mundi. m Scyphos & vrceolos in ministerio ad vina fundenda, &c. ] hoc non mutatur. Seq. utr.

**Vnde** magister Hugo de sancto Victore exclamat. O infelix! nunquid his delectationibus queritur Sapientia, quam querere proposuisti? Exisse à vanitate videbaris, quomodo tam citò reuersus es? Quomodo, nisi quia in circuitu cum impiis ambulasti, & inuoluta fuit semita tua tua: Reduxit te parsimonia,

vbi gula prostrauerat: & ecce iterum in voluptate corruisti, & capiebas factus es vanitatis.

Sapientia quoque perseuerauit tecum, & idē securè peccasti. Alia translatio b vterer labore meo: & Cūmque dicit. ] Sapientia

stetit tecum ] non proficiens per momenta, sicut in nobis; sed in plenitudine stans. Sed quæ est hæc Sapientia, quæ ita decursus amat, & secretum, fastidit? Cœre, ô Salomon, ne in umbra foliorum decipiaris, vbi latuit pater tuus, qui veritatem videre non potuit. Umbra namque, et si requie habere videtur, lumen non habet. Species rerum visibilium folia sunt, quæ modò pulchra, & virentia apparent; sed cadūt subito, cùm turbo exierit. Hæc folia dum stant, umbra faciunt, & habent refrigerium suum, sed tamen umbra inimica est lumini: Carni ad horam refrigerium prestare videntur: sed oculos mentis caligare faciunt. Est autem, & hæc Sapientia sua, qua requies carnalis callide, & astutè, & quasi prudenter seruatur: qua sapientia filij tenebrarum prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua, qui iacent in umbra foliorum; sed lumen veræ Sapientiæ videre non possunt, sola carnis commoda respiciunt; animæ detrimenta non attendunt. Cauti enim volunt esse, vbi timendum non est; stulti, & imprudentes sunt, vbi graue est periculum, & intollerabile detrimentum. O folia, & umbra! qualis est fructus, videtur, vbi Adam absconditus est, & non est intuitus veritatem, fructum foliorum suorum edidit, & perdidit immortalitatem. Recognosce, miser, vbi es: & conuerte te de umbra ad claritatem: & dic. Cūm me conuertissem ad uniuersa opera, quæ fecerant manus meæ: & ad labores, in quibus frustra sudaueram; vidi in omnibus vanitatem, & afflictionem animi, & nihil permanere sub Sole. Sequitur:

**b** Et omnia, quæ desiderauerunt, &c.] interiores, vel exteriōres. Non negauit eis, ] ad literam, loquitur enim in persona Epicureorum, quos dimittit Dominus secundum desiderium, corum, ut cœrte in adiunctionibus suis. Nec prohibui cor meum, ] fræno rationis. e Quin omni voluptate, &c.] ad libitum. f Et oblectares se in his, quæ paraueram, ] ad fruendum, quod est totum, & solum malum hominis, vt dicit Ang. g Et hanc ratus sum, &c.] q. d. putabam hunc esse fructum laborum meorum, si voluptati corporis deseruirem.

**a** Omnem humanam scientiam incomparabiliter exceedit, & omnem sapientiam mundi stultam esse ostendit. Propter quod exclamat, Apostolus Rom. 11. d. O altitudo diuinarum Sapientiæ, & scientiæ Dei, &c. Vnde, & virga Moysi, virgas Magorum dévorauit. Exod. 7. b. a Sapientia quoque perseuerauit tecum, ] vel [stetit,] alia littera, non proficiens per momenta temporum, sicut in nobis, sed à primo instanti conceptionis stans in perfectione. Creatæ enim fuit anima eius in Scientia, & virtute perfecta. Vnde Ier. 31. d. Nouum faciet Dominus super terram, & foemina circundabit virum, id est, hominem perfectum, quoad animam, scientia, & virtute. Nec est contrarium, quod legitur Lyc. 2. g. Iesus autem proficiebat Sapientia. & ætate, & gratia apud Deum, & homines. Proficiebat quidem non incremento Sapientia, & gratia in se, sed in cordibus hominum, eti in effectu quoad proficientes verbo, & exemplo eius.

**b** Et omnia, quæ desiderauerunt, &c.] quia Christus continuè sine omni impedimento, vel retardatione, contemplatione Dei fruebatur; & in creaturis semper Deum videbat.

**g** Et hanc ratus sum, &c.] id est, mei, & meorum.

**b** Si vterer labore meo, ] referens illud ad fruitionem viationis æternæ. Vnde Iohann. 17. a. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Sequitur. i Cūmque me conuertissem, ] dicit Salomon à supradicto errore.

**¶** Ad uniuersa opera, &c.] id est, inutiliter. i Vidi in omnibus vanitatem, ] triplicem, scilicet, mutabilitatis, mortaliatis, curiositatis.

Hægonis Cardi Tom. IIII:

**m** Et afflictionem animi, ] qui in his irretitur.

**n** Et nihil permanere sub Sole, ] id est, omnia temporalia

vidi caduca, & transitoria. Vel sub Sole dicit ea, quæ fiunt

pro his, quæ sub Sole, quæ citò pereunt; sed ea, quæ pro

ipso Sole fiunt, permanent in æternum: & pro illis labora-

re non est frustra

laborare. Sed quia ad perfectum non sufficit mala reproba-

bare, nisi etiam bona eligere quis no-

uerit, postquam vi-

dit Salomon in omni- bus, quæ sub Sole

fiunt, esse vanita-

tem, & afflictionem

spiritus; proponit transire ad Sapientiam contemplandam

supra Solem. Sed nimis difficilis est transitus iste, & multo-

rum dierum infirmos gressus habentibus. Nemo enim in

hac mortali vita Sapientiam plenè comprehendere potest.

Trahitur enim de occultis Sapientia, & in occultis inueni-

nitur. Semper enim secretum amat, nec se contemplandi

præbet, nisi his, qui toto animo ingrediuntur ad eam.

Sed hoc valde graue est infirmis, scilicet, amata dese-

rere, ignota querere; nisi prius doloribus erudiantur;

& incipiunt esse amara, quæ prius dulcia erant; & ita

quodammodo compelluntur transire intuti ad Sapientiam

contemplandam, cuius suavitatem cœm gustare coepi- ent;

non iam compelli opus habent, sed sequuntur volentes: &

libenter omnia despiciunt, vt transire possint ad Sapientiam

contemplandam, & tunc velociter currunt, vt sponsa, / an-

i. a. Trahe me post te, currentis in odorem vnguentorū

Exod. 2.

tuorum. Sic Moyses cùm adhuc esset in Eremo, & vxo.

tem haberet Æthiopiam, nec nouisset adhuc, nisi ignem

ii. & 3.

consumentem: mirabatur, quod rubus arderet, & non a.

consumeretur. Et animus quandiu carnali concupiscit, 1ob. 31.

iunctus est: hecnum ad amplexum Sapientiæ peruenit; b.

in igne consumente est, & deuorante usque ad consumi-

ptionem: sed cùm hæc deseruerit, incipit calere amore

Sapientiæ, quæ lumen habet, & non consumptiōnem:

Est enim Sunamitis, quæ senes calefacit, & iuuenes non vrit:

Hoc igne accensus Moyses usque ad colloquum Del

peruenit, & missus est ad populum liberandum. In hoc

enim igne Deus loquiebatur, & igne audiebatur, & per

ignem intelligebatur. Quo viso transiit Moyses; vt vide-

ret visionem hanc magnam; & sic transiit ad contemplan-

dam Sapientiam: & locutus est ei Deus, sicut amicus

solet loqui ad amicum suum. Transiit, & Abraham de

Exod. 33. b.

igne Chaldaeorum ad contemplandam Sapientiam, & ve-

nit in terram visionis, quam monstrauit ei Deus, & locu-

tus est ei Deus. Transiit & Isaac ad contemplandam Sa-

Gen. 12.

pientiam, cùm egressus est ad meditandum in agrum, &

locutus est ei Deus. Jacob quoque transiit ad contemplan-

Ges. 24.

dam Sapientiam de Mesopotamia veniens, & vñit Deum

g. facie ad faciem, & salua facta est anima eius. Transferunt

postea omnes Prophetæ ad contemplandam Sapientiam,

Cer. 22.

& locutus est eis Deus. Transferunt, & Philosophi, om-

nia terrena, ad contemplandam Sapientiam, sed minimè

contemplati sunt; quia euauerunt in cogitationib⁹ suis,

& defecerunt scrutinio. Alij autem moribus Rom. 1.

querendam Sapientiam estimaverunt: & facti sunt pluri-

mi bonorum suorum temporalium contemptores; sed

Tf. 63.

non vitiorum suorum correctores. Et isti usque ad ali-

iquid peruererunt: quia speciem pietatis habuerunt;

sed veritatem non tenuerunt. Abiecerunt pecuniam, 2. Tiue.

sed retinuerunt infidelitatis malitiam: & ideo non in-

3. 4.

venerunt Sapientiam, quia non introibit in malevolam

animam Sapientia, nec habitabit in corpore subdito pec-

Mat. 6.

catis. Nouissime autem venit ipsa Sapientia: & transiit

in mundum, & contemplati sunt eam amici eius, &

etiam inimici. Et dixit eis, qui transiit ad eam

contemplandam. Beati oculi, qui viderunt, quæ vos vi-

detis. Transiimus, & nos usque in Bethlehem: & videa-

mus hoc verbum; quod factum est. Transite ad me, in-

b.

quit Sapientia. Ecclesiast. 24. c. & à generationibus meis Luc 2. 6.

implemini. Quod audiens Salomon, reliquis mundanis sa- 3. 4.

omnibus, ait.

e. Transiit ad contemplandam Sapientiam, errorésque, &

stultitiam. ] Hanc, scilicet, Sapientiam; ad sequendum;

N illa autem

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. II.

**C** illa autem ad fugiendum. Est autem error, ut dicit M<sup>r</sup>. Hugo de Sancto Victore, nescire quod rectum est; stultitia vero scire rectum, & non sequi; Sapientia vero cognoscere & amare bonum: cognoscere & odire malum: & hoc totum in ipsa Sapientia cognoscitur, cum ipsa videtur. Salomon antequam transiisset ad continentiam Sapientiae, cæcus erat; quia

**D**e con-  
secre-  
tis.  
dissim.  
4. c. ac-  
cepisti.  
1. De sa-  
cra un-  
tione. c.  
vnco.  
al. +  
verius-  
que.  
al. t  
fui.

**a** Quid est, inquam, homo, ut b se qui possit Regem factorem suum? Et vidi, quia tantum c præcederet Sapientia d stultiam, quantum differt lux a tenebris. e Sapientis oculi in capite eius; f stultus in tenebris ambulat. Et didici quod h unus + vtrisque; esset interitus: k & dixi in corde meo. Si l unus & stulti & meus occasus erit, m quid mihi prodest, quod maiorem Sapientiae dedi operam? n Locutusque + cum mente mea o animaduerti, quod hoc quoque esset vanitas. p Non enim erit memoria

factorem suum? Nec querit solùm quasi admirando dignitatem, sed quasi cognoscendo infirmitatem propriam, quasi dicat, nihil est, vt sufficiat, ut possit sequi factorem suum? Si enim non potest consequi facturam, multò magis non potest sequi factorem. Factorem, dico, qui creauit Regem, qui dirigit ad quod creauit. Sed quis sequitur factorem suum? Ille, qui vivit, ut factus est: qui incedit, secundum quod institutus est: qui seruat bonum, quod creatus accepit: & quod natura contulit, impollutum custodit. Et quis sequitur Regem suum? Qui festinat peruenire, quod inuitatur: qui legibus bene præsidentis obtemperat: qui tendit, ad quod dirigitur: qui iubentis imperio, voluntate spontanea per omnia se inclinat. Sed quis, est hic, & laudabimus eum, fecit enim mirabilia in vita sua? Vel sic. a Quid est, inquam, homo? id est, quantus, id est, quam digna res est homo? b Ut sequi possit, i. imitari in comprehensione Sapientiae [factorem suum? e Et vidi, quia tantum præcederet Sapientia] hominis, quamvis non pura. d Stultiam, quantum differt lux a tenebris, quia Sapientia lux est; & stultitia tenebra vel cæcitas: siue dicatur Sapientia Christus, siue Sapientia donum. Et etiam vidi, quod. e Sapientis oculi] interiores, scilicet.

Ecc. 31. b.

f In capite eius] id est, in Christo, qui est caput Ecclesiæ; ut dicitur Colos. 1. c. Et nota tria, quæ præxiguntur ad hoc, ut homo habeat Sapientiam. Primum est, ut intelligat dignitatem suam, quam habet ex hoc, quod acquirendo, Sapientiam sit similis Creatori suo, quod notatur ibi [Quid est homo?] id est, quantæ dignitatis, ut investigando Sapientiam possit sequi factorem suum, id est, imitari & ei assimilari. Rom. 13. d Induimini Dominum Iesum Christum. Secundum est, ut intelligat differentiam, quæ est inter Sapientiam & stultiam: quia Sapientia assimilat hominem veræ luci, quæ est Deus; stultitia vero Diabolo, qui est tenebra, quod notatur ibi. [Et vidi, quia tantum præcederet Sapientia stultiam, quantum differt lux a tenebris.] Tertium est, quod intelligat, quod Sapientia clarificando oculos mentis dat homini oculos Aquilæ, ut videre possit verum Solem, in cuius contemplatione est summa beatitudo.

**M**oraliter. e Sapientis oculi] sunt [in capite eius, id est, in corde eius, iugiter illud intuens, ne quid fœdum, aut turpe sit in eo, vbi debet Sapientia hospitari. Sapiens oculos suos, id est, sensus ad interiora sua circumspiciebat ab exterioribus abducit. Stultus vero neglegit interioribus suis, oculos suos in exteriora dispergit. Vnde Proph. 17. d. Oculi stultorum in finibus terræ: Et id est quasim cæcitas nescit quod vadat. Vnde sequitur.

g Stultus in tenebris ambulat] id est, ignorantia terrenorum, id est, in terrenis, quæ ignorat, quia si ea vere cognosceret, fugeret. Sapiens ex affectu Dei, & coniunctione ad ipsum, quæ fit per amorem, illuminatur magis & magis ad videndum, & cognoscendum veræ omnia. E contrario stultus ex affectu terrenorum & coniunctione ad illa, quæ fit per amorem, obteñebratur. Vnde animal, quod vivit de terra, scilicet, talpa, cæcum est. Et id est stultus, quia cæcus est, currit ad laqueos Diaboli. Vnde Ecc. 9. d. In medio laqueorum ingredieris, & super arma dolentium ambulabis.

**b** Et hæc considerans [didici, quod unus vtrisque] id est, sapienti & stulto. i. Esset interitus.] Unus quantum ad substantiam mortis; & etiam unus quoad ignominiam: quia sœpe æquè, vel plus ignominiosè moritur sapiens, ut stultus. Unus etiam quantum ad præuisitatem; multoties enim sapiens sicut stultus ex improvisa morte moritur, quasi dicat, Salomon, considerans res, vidi, quod omnes communi morte pereunt, videns. & simili miseria hic premuntur: quamvis oculi illius in cœlo sint; & oculi illius in finibus terræ. k Et dixi in corde meo] loquens in persona infirmorum, quos consideratio ista sœpe à bo-

no proposito reuocat.

l Si unus & stulti, & meus occasus erit] id est, si similis est interitus sapienti & stulti. m Quid mihi prodest, quod maiorem Sapientiae dedi operam? contemplandæ vel acquirendæ? quasi dicat, nihil prodest investigatio Sapientiae; quia omnes similiter moriuntur. Sed hæc sententia citò falsa probatur, si homo redeat ad cor suum, vbi videtur veritas. Vnde Isa. 46. c. Redite præuaricatores ad cor. Et Joan. 4. c. Voca virum tuum. Quod audiens Salomon inuenit prædictam sententiam falsam esse. Vnde sequitur. n Locutusque fui cum mente mea,] quia redij ad cor.

s Et animaduerti, quod hoc, ] id est, subreptio hæc, qua dixi, quod nihil prodest operam dare Sapientiae [quoque esset vanitas.] Vel [animaduerti, quod hoc esset vanitas] id est, falsum, scilicet, quod omnino unus esset interitus sapienti & stulti; quia sapientis interitus via est ad beatitudinem: interitus stulti via est ad æternam damnationem. Vnde sequitur.

p Non enim erit memoria sapientis similiter; ut stulti in perpetuum,] imò dissimiliter: quia hic erit in gloria; ille in poena. Proph. 10. b. Memoria Iusti cum laudibus; nomen autem impiorum putrescit. Vel more concionantis dicuntur ista: quia obliuioni dabatur Sapientia sicut stultitia, sicut dicunt infirmi.

q Et tempora obliuione cuncta operient pariter] vel [non operient] alia littera, quod notat hæc dictio, non, quæ ponitur Interlin. super hoc verbum operient. Etiam legitur interrogatiuè in persona infirmorum; vel remissiuè, sive assertiuè in persona sapientis: quia in memoria æterna erit Iustus; perit autem memoria eorum cum sonitu: & Dominus in æternum permanet.

r Moritur doctus similiter ut indoctus] Concionatoriè dicuntur hoc in persona infirmorum. Non enim similiter moriuntur doctus & indoctus, imò dissimiliter: Nam preciosæ est in conspectu Domini mors Sanctorum eius; mors vero peccatorum pessima: Tamen videtur hic ad litteram + signare Theologos, qui sacris litteris edocti æquè improuidi & imparati moriuntur ut indocti, vel æquè facile moriuntur spiritualiter succumbentes temptationibus ut indocti implentes in se illud Philosophi: Scire aut parum, aut nihil valet ad virtutem.

f Et id est tæduxit me vitæ meæ] quia omnia vanitas, dicit Interlin. Vel quia similiter moriuntur doctus & indoctus me dico: f Videntem mala vniuersa esse sub Sole] id est, vniuersitatem malorum esse sub Sole; vel vniuersa, quæ sub Sole fiunt, i. pro terrenis, non pro coelestibus, mala esse occasionaliter vel pœnaliter? Mundus enim totus in maligno positus est, i. 10. 5. d. n. Et cuncta] esse [vanitatem] triplicem, i. iniquitatis, follicitudinis, imperfectionis, vel sicut prædiximus. x Es afflictionem spiritus] quia in eis labor, & timor, & dolor, & nulla requies. Vnde Apost. Ro. 7. d. Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis huius? y Rursus detestatus sum omnem industriam meam, quæ sub Sole studiosissime laborauit habiturus hæredem post me, quem ignoror, verum sapientis, an stultus futurus sit; & dominabitur in laboribus meis, quibus desudavi, & sollicitus fui: Non enim quasi ministrū,

Psal. 111.  
Psal. 33.

al. +  
sigilla-  
re.

& dispen-

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. II.

78

& dispensatorem se gerens, sed quasi Dominum, non atten-dens, quod omnia sibi credita sunt, & commissa ad dispensan-dum pro arbitrio creditoris, non pro libito voluntatis pro-priz. *a* Et est quicquam tam vanum,] vt tali hæredi labora-re & congregare? quasi dicat, non. *b* Vnde cessauit à studio simili & opere. *c Re-*

*D* nūcianuitq; cor meū. *E*t *a* est quicquam tam vanum? vtrā laborare sub *b* Vnde cessauit. *c* renunciauit-Sole, ] ne vitio talis que cor meum vtrā laborare sub hæredis materiam *d* Nam cùm alius laboret in dissipationis cōgre-garem. Et si bene ad-uertitis, triplicē cau-sam tñdij vitæ suæ ponit hic Ecclesiastes. Prima est cōsidera-tio mortis. Secunda consideratio vanita-tis. Tertia considera-tio stulti hæredis. Quare autem labo-rare desistat Salomon, ostendit.

*a* Nam cùm alius laboret in Sapientia, id est, propria inue-gregare. *e* Et doctrina, id est, aliena eruditione. *f* Et sol-litudine, id est, prouidentia immoderata. *g* Homini ocio-so quæsita dimittit, ] in morte sua. *h* Et hoc ergo id est, sic laborare. *i* Vanitas & magnum malum,] quasi dicat, ideo desinō laborare: quia magna stultitia est, quod alius per Sa-pientiam bona multiplicat; & alius per stultitiam dissipat. Sic tamen ad literam accedit Salomon, cui successit Roboam filius eius: qui stultè perdidit, quod Salomon sapienter con-gregauit. Hoc quotidie videmus in quibusquam Doctoribus, & Prædicatoribus: qui multas diuitias de agro, vel thesauro Scripturarum effodiunt: quas humiles, & deuoti auditores comedunt, & absque labore suas faciunt, ipsis fame, & siti, & paupertate pereuntibus. Vnde Job 27. *c* Si comportauerit quasi terram argentum, & sicut lutum præparauerit vestimen-ta: præparabit quidem, sed iustus vestietur illis, & argentum innocens diuidet. Deut. 28. *d* Non sit fortitudo in manu tua, fructus terræ tuæ: & omnes labores tuos comedat populus, quem ignoras. *Ieronymus*. In hunc circulum res recurrit, ut alter alterius labore fruatur: & sudor mortui sint deli-tia viuentis. Idem *Ieronymus*. Quanto labore scribant, & se-pè stilum vertant, nouerunt librorum Auctores; Sapientia autem, & doctrinæ est terrena calcare, non congregare. *k* Quid enim proderit homini de vniuerso labore suo] tam corporali, quam spirituali, id est, scriptis edendis & exposi-tionibus faciendis. *l* Et afflictione spiritus] in vtrisque. *m* Quo] scilicet, labore. *n* Sub Sole cruciatus est] id est, pro terrenis congregandis.

*o* Cuncti dies eius doloribus, vel laborib.] sed verius verisq;. *p* Et erumnis] id est, graibus afflictionibus.

*q* Pleni sunt] non solum respersi. *r* Nec per noctem] quando est tempus quiescendi.

*s* Mente requiescit] homo. *t* Et hoc nonne vanitas est?] quasi dicat, planum est, quod sic, maximè in curiosè philosophantibus, & auarè temporalia congregantibus. De quibus dicit Job 15. *c* Sonitus terroris semper in auribus illius: & cùm pax sit, ille semper insidias suspicatur. Sed de Iusto dicitur Pro. 15. *b* Secura mens quasi iuge conuiuum: sequitur.

*u* Nonne melius est comedere, & bibere, & ostendere animæ suæ] id est, animalitati suæ.

*v* Bona de laboribus suis] corporalibus, vel spiritualibus, id est, Scripturis.

*Mystice.* *b* Et hoc de manu Dei,] quasi dicat, frui hic de laboribus suis donum Dei est. Et loquitur concionatoriè in persona luxuriare volentium. *Gloss.* exponit [mysticè] sic. *w* Nonne melius est comedere] corpus Christi. *x* Et bibere] sanguinem eius. De quo cant. 5. *a* Comedite, amici, & bibite, & inebriamini, charissimi. *y* Et ostendere ipsa experientia. *z* Animæ suæ] non carn. *u* Bona de laboribus suis] hic per spem & prægu-stationem; in futuro per speciem & satietatem: Satiabor, in-quit Psalm. 16. cùm apparuerit gloria tua. *b* Et hoc de manu Dei est, id est, cibus & potus donum Dei est. Vnde Mat. 11. *d*. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis; & ego re-ficiā vos. Vel sic. *w* Nonne melius est comedere,] panem po-nitentiar. *x* Et bibere] vinum sacræ Scripturæ: *y* Et ostendere animæ suæ bona de laboribus suis, id est, per laborem

po-nitentia à se remouere peccata, quibus amotis videt ani-ma bona æterna, quæ prius videre non poterat velata pecca-tis. Vnde Psalm. 118. Reuela oculos meos & considerabo mira-bilia de lege tua. *b* Et hoc de manu Dei est, id est, donum Dei est. Vnde Isa. 26. *c* Omnia opera nostra operatus es in no-bis, Domine.

*e* Quis ita vorabit,] *a* *f*. diuitias temporales, labori-id est, sine mastica bus. *g* ostendere & animæ suæ *h* bona de laboribus suis? Et *b* hoc de manu Dei est. *c* Quis ita vorabit, & *d* delitijs affluet,] *g* vt ego? quasi dieat, de experimento meo discite nihil boni, vel veri, vel solidi esse in delitijs istis? Nā si esset, hoc ego in eis inueniensem. *h* intelligentiam: *al. t* *lætitia.*

*sic.* *c* Quis ita vorabit, *j* id est, audiē comedet panem bonorum operum: & bibet vinum sacræ Scripturæ, vt ego? *d* Et delitijs] spiritualibus, affluet vt ego? quasi dicat, nullus. Ipse enim aliquando sapientissimus fuit, & ideo maiores in his delitiis reperiebat.

*e* Homini bono, &c.] Ostendo, quod quibusdam est *t* ingis *al. t* *lætitia* in cogitatione Sapientia; quibusdam vanitas, & af-flictio: ostendit, quibus dat Deus veram lætitiam: & qui-bus miseriam Bonis dat lætitiam, vel corrigentibus se: Iux-ta illud *psalm. 10. d.* Secundum aliam literam: Seminate vobis in iustitia, vindemiate in fructu vitæ, & illuminate vobis lumen Scientiæ. Primò enim seminanda est iustitia, deinde fructus vitæ est metendus, & tunc demum lumen scien-tiæ poterit apparere. Peccatoribus autem dat Deus mis-eriam sempiternam; quos tamen permittit hic florere diutijs, secundum quod dicit Psalm. 72. Ecce peccatores & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias, quæ deficiunt; sed præparabuntur miseræ, quæ nunquam deficient. Propter quod dicit Iac. 1. *a*. Agite nunc, diuites, plorate, v'lantes in miserijs, quæ aduenient vobis. Dicit ergo.

*e* Homini bono in conspectu suo dedit Deus Sapientiam, & scientiam, & intelligentiam] id est, Deus, à quo omne bonum, qui dat omnibus affluenter, & non improterat, vt di-citur Iac. 1. *a*. dedit gratis, & tu gratis des: Iuxta illud Mat. 10. *b*. Gratis accepisti, gratis date.

*f* Sapientiam,] de diuinis

*g* Et Scientiam] de humanis. *h* Et intelligentiam] de cœle-stibus creaturis.

*e* Homini bono in conspectu suo] non in conspectu homi-num, vt hypocrita. Talem enim fugit Sapientia. Vnde Sap. 1. *b*. Spiritus S disciplinæ, supple dator, effugiet fictum, id est, hominem, scilicet, hypocritam: & auferet se à cogitationi-bus, quæ sunt sine intellectu. Item [ bono homini] dat Deus. [ Sapientiam] qua Deus contemplatur, & ama-tur. [ Et scientiam,] qua bene in mundo conuersatur. [ Et intelligentiam,] qua mysteria Scripturæ penetrantur. Vel [ Sapientiam,] qua sapiunt res secundum saporem pro-prium. [ Et scientiam,] qua estimantur res iuxta valorem suum. [Et intelligentiam,] qua cognoscuntur res secundum totum esse suum. Et hæc lectio melior est. Medium enim cau-satur ab ultimis. Nam vera rerum estimatio surgit ex sapore rerū & cognitione. Cui enim res nota sunt & sapiunt prout, sunt ille solus potest estimare de eis. Hanc Sapientiam, hanc scientiam, hanc intelligentiam quasi triplicem funiculum, qui difficile rumpitur, dat Deus homini bono, vt regulam, qua se & alios regulet: vt lucernam, qua se & alios illuminet: vt cibum, quo se, & alios satiet: vt gladium, quo se, & alios de-fendat: vt agrum, vel vineam, vt in ea laborando sibi, & alijs fructificet: vt pecuniam, vt eam ad usuram accommodet: vt vxorem, ex qua Deo filios spirituales generet: vt chiro-graphum de pacto inter Deum, & hominem: vt hæreditatem perpetuam possidendum iure hæreditario. Vnde Psalm. 118. Hæreditate acquisiui testimonia tua. Ecclesiastic. 24. *c*. Legem mandauit Moyses, hæreditatem domui Jacob. De hoc dicitur Baruch. 3. *d*. Deus noster adiuuenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Jacob puero suo, & Israel dilecto suo: & post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuer-tatus est.

# Liber Ecclesiastes.

# Cap. III.

¶ Peccatori autem Id est , pellicatori, secundum Isidorum, qui coelesti Sapientia, quam debuit habete ut Sponsam, sicut legitur Sap. 8.a. superinduxit non unam pellicem tantum, sed multas, scilicet, scientias seculares, vel lucrativas, siue delicias, & diuitias, cum quibus fornicatur, & tanto grauius, quanto spiritualius.

Tali, inquam, pelli- catori.

¶ Dedit Deus affli- ctiōnēm, ] laboriosi studij, ut die ac nocte pelles caprarum intueatūr : & vitam labore miserabili

consumat cum huiusmodi pellicibus fornicando. Et cu- ram cor vrentem. & Superfluam, ] in non necessariis congregandis tam spiritualibus, quam temporalibus.

¶ Ut addat] scientiam super scientiam : post illam, præben- dam super præbendam. Et congreget, ] ad malum suum.

¶ Et tradat] dimittendo in morte, vel amittendo non sponte.

¶ Ei, qui placuit Deo ] quasi boni dispensatori. Sæpe accidit hoc, quod multi vanè & auarè conquirunt, & congregant thesauros diuitiarum, vel scientiarum, de quibus nunquam comedunt, sed aliis ignorantibus relinquunt. De quibus Psalm. 38. Thesaurizat, & ignorat, cui congregabit ea. Agg. 1. b. Seminastis multum, & intulistis parum, in horrea cordium vestrorum : comedistis studendo, & non estis satiati : bibistis, & non estis inebriati : operiuitis vos, & non estis calafacti.

¶ Sed & hoc vanitas] triplex supradicta, scilicet. ¶ Et cassa sollicitudo mentis.] Cassa à fructu, quia fructus diuitiarum quarumlibet copia est, ut dicit Tullius. Sed hunc fructum multis diuitiis sux non conferunt : quia cupiditatem non minuunt. Sollicitudo hæc tria mala facit. Primum iugis transitus, & assidua conculatio turbarum cogitationum, quæ nihil boni virescere, nihil fructificare in mente permittit. Isa. 5. 1.g. Posuisti ut terram corpus tuum, & quasi viam transeuntibus. Secundum malum est distractio, siue dilaceratio cordis : quot enim præbendas, vel alias sollicitudines habet quis, tot diuisionibus diuisum est cor eius. Tales enim benè indigerent sapienti Medico, qui citò posset, & sciret reinteg- rare cor eorum : quia prope interitum sunt, sicut dicitur Osee 10. a. Diuisum est cor eorum, nunc interibunt. Propter quod misertus eorum Dominus, dicit Isa. 18. a. Ite Angeli ve- loces ad gentem conuulsam & dilaceratam, ad populum terribilem, post quem non est aliis. Tertium malum est ludibrium. Nam de mente male sollicita ludunt res, de quibus est sollicita. Et est ludus, qui vulgo dicitur trahipilum. Quasi enim pilos capitum mentem trahunt res ex omni parte, dum per varias cogitationes, ac desideria illam rapiunt, & bonis cogitationibus omnino depilant. De quo Isa. 22. f. Mit- tet te Dominus in terram latam, & spaciosem quasi pilam, ibique morieris.

## EXPOSITIO CAP. III.

*Ad litteram.*

¶ Mnia tempus habent.] Suprà docuit Salomon incer- tum & fluctuantem statum conditionis humanæ, sicut dicit Ieron. In hoc tertio capitulo ostendit omnia, quæ sub Sole sunt, sibi esse contraria, & nihil stare perpetuum. Substantia enim spirituales nec loco, nec tempore continentur. Iuxta literam ergo ostendit Salomon rerum transeuntium durationem, & transitum limitatarum : quia omnia metas suas habent sibi à Deo præfixas.

*Mystice.*

Mystice etiam cæmoniaz, & figuræ legis tempus suum habuerunt, vsquequo, scilicet, veritas appareret; sed veritate coruscante cessauerunt figuræ. Signis enim non vtimur, nisi propter absentiam veritatis.

*Moraliter.*

Moraliter etiam Diabolus tempus suum habet, quo in seruos Domini debacchatur ; sed citò finietur. Vnde Apoc. 12. c. Vx terræ, & mari, quia descendit Diabolus ad vos, habens iram magnam, sciens quia modicum tempus habet. Virga etiam & ferula, & flagella tempus habent, quamdiu nece- ssaria est eruditio : & fornax tempus habet, quamdiu nece- ssaria est purgatio : & mallei fabriles tempus suum habent, quamdiu necessaria est fabricatio : nouacula etiam suum tempus habet, qua radi necessæ habemus contra venturam solemnitatem æternæ iucunditatis : ibi enim nullus admis- setur, nisi raus. Quod significatum est Gen. 4. 1.b. vbi legitur:

Protinus ad Regis imperium eductum de carcere toconderut Joseph, ac ueste mutata obtulerut Regi. Sed postquam solem- nitas illa aduenerit, non erit ultra necessaria nouacula, quia pili noxiarum cogitationum & affectionum non renascetur ulterius sicut modò. Propter quod dicit 1/2. 7. d. In die illa

radet Dominus in

nouacula acuta in

his, qui trans flumen

sunt in Rege Assy-

riorum caput, & pi-

los pedū, & barbam

vniuersam. Item si-

cuit dicit Augusti-

nus, palez tempus

suum habent, sustinendi, portandi, nutriendi : portandi grana; sed non erunt necessariæ granis reconditæ in horrea Domini. Grana vocat Electos, paleas reprobos, flagella, quibus grana à paleis separantur, Tyrannos. Vnde Isa. 10. b. Virga furoris mei Assur, id est, Nabuchodonosor. Vniuersaliter ergo verum est, quia omnia tempus habent, quo fieri, vel non fieri debent. Vnde Ecclesiast. 39. d. Omnia in tempore suo compro- babuntur, alioquin non placent. Vnde Ecclesiast. 20. c. Ex ore fatui reprobabitur parabolæ : non enim illam dicit in tempo- re suo. Homo vero sapiens tacebit usque ad tempus. Dicit ergo. Omnia] tam bona, quam mala.

¶ Tempus habent, ] congruum sibi, quo fieri, vel non fieri debent.

\* Et suis spacijs præfixis à Deo.:

¶ Transeunt vniuersa sub Sole, ] quæ, scilicet, mutabilitati subiecta sunt, & cum tempore currunt. Ea vero, quæ supra Solem sunt, transeunte tempore stant ; & sic staret homo, si non peccasset. Tempus nascendi, &c. Litera plana est.

Mysticè vero exponitur de populo Iudaico sic.

¶ Tempus nascendi, ] Israel ad cultum Dei fuit, quando introducti sunt in terram promissionis.

¶ Et tempus moriendi, id est, in captiuitatem ducendi, quando transgressi sunt mandata Domini.

Moraliter. ¶ Tempus nascendi, ] est tota vita præsens, *Moraliter.* qua debemus nasci Domino per poenitentiam, quæ incipit à timore Domini Isa. 26. d. secundum aliam translationem. A timore tuo, Domine, conceperimus, & quasi parturiuimus & perimus spiritum salutis. Hoc contra multos dicitur, qui mul- tis annis conceptum boni propositi gestant in utero cordis sui, & nunquam parientes.

Multi sunt, qui iam diu, forte duobus annis Monachum, vel alium bonum virum gestauerunt, & adhuc non possunt parere. Vnde dicit Isa. 37. a. Venerunt filij usque ad partum, & virtus non est pariendi. Forte parerent, si medullitùs at- tenderent illud Matth. 24. b. Vx parientibus in illis diebus. Sed adhuc magis mirabile est, quia quidam ante partum de Monacho faciunt Canonicum, de Canonico Clericum, de Clerico Militem, quia tota die variant propositum. Unde posset eis Dominus dicere, sicut Jacob de Laban dixit vxoribus suis: Pater vester circumuenit me & mutauit mercedem meam decem vicibus. Similiter dicitur hoc contra illos, qui tempus debitum pàriendi non expectant, qui adhuc pueri, vel infantes Monachi fiunt à parentibus suis; & id est sæpe abortiuum, & faciunt puerperia informia, quæ non viuunt, vitæ, scilicet gratia; vnde sæpe dicunt illud Job 3. a. Pereat dies, in qua natus sum : & nox, in qua di- cūtum est: conceptus est homo, id est, maledicta sit dies, in qua factus sum Monachus.

Item est tempus nascendi ad prælationem, scilicet, consummatam vitæ, & sapientiæ ætatem : quia ut dicit Philosophus: Nemo iuuenes eligit Duces. Et Apostolus 1. Timor. 3. a. Oportet Episcopum irreprehensi- bilem esse, vnius vxoris virum, sobrium, ornatum, prudentem, non neophytem. Sed quidam auditate foeminae præcipiunt dignitates, & in eas erupta mace- ria irrumpunt. Sicut legitur de Phares. Gene. capitulo. 28. d. Huiusmodi homines ventrem matris Ecclesiæ dilacerant, & dirumpunt per scissuras & schismata, quæ faciunt in suo parti. Vix alicubi partus in- teger nascitur, quia raro aliquis canonice eligitur; sed frustatum de ventre matris extrahitur violenter, paucis ele-ctoribus. Quilibet natuitas mortem suam habet. Vnde se- quitur.

¶ Et tempus moriendi] peccato post natuitatem poenitentia- z. Ad quam mortem inuitat Apostolus. Col. 3. a. Mortificate membra

**membra vestra, quæ sunt super terram Rom. 6. a. Qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuamus in illo ? Item post nativitatem religionis moriendum mundo est. Gal. 6. d. Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Post nativitatem prælationis moriendum est parentibus. Rom. 8. c. Fratres debitores sumus, non carni, vt secundum carnem viuamus, 2. Cor. 4. c. mortificationem Christi Iesu sè per in corpore nostro circuferètes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris.**

**Hebr.**

7. a.

Sunt enim de origine Melchisedech, qui nec patrem, nec matrem, nec parentes legitur habuisse. **a Tempus plântandi, & tempus euellendi.**

**Mysticè.**

Tempus plantandi Israel in terra promissionis post exitum de Aegypto fuit, mortuo Moysè sub Iosue successore eius. Vnde Psalm. 79. Vineam de Aegypto transtulisti, eieisti gentes, & plantasti eam. **b Et tempus euellendi** Item de terra promissionis fuit tempore Sennacherib, & Nabuchodonosor, & Titi, & Vespasiani. Vnde Iacob. 79. Ut quid, Domine, destruxisti maceriam eius, &c. Iacob. 45. d. Ecce quos ædificauit, destruam : & quos plantaui, euellam: & tu quæris tibi grandia. Item tempus plantandi cæremonias, & legem terriblem fuit, quādiu parvulus fuit populus Dei, luxuriaz, & idolatriæ deditus: quæ per timorem, & cultum contrarium currandæ erant. Tempus autem euellendi ista fuit ipso populo Dei iam adulto, & eruditione prœnecto ; vt impleretur illud 1. Cor. 13. c. Cùm essem parvulus, loquebar vt parvulus, sapientiam vt parvulus, cogitabam vt parvulus ; quando autem factus sum vir, euacuavi, quæ erant parvuli. Item tempus plantandi Ecclesiam, & Evangelicam doctrinam fuit nato Domino Iesu. Et tempus euellendi figuræ, & umbras legalium.

**Moral.**

Moraliter. **a Tempus plantandi** ] virtutes est post fossinem terræ liberi arbitrij vomere contritionis, eradicatoris penitus radicibus vitiorum ligone confessionis, antè enim non est tempus plantandi virtutes, sed potius euellendi radices pestiferas vitiorum. Et ita tempus euellendi, quod postponitur in litera, præcedit in opere. Vnde videtur, quod prius sit remissio peccatorum, quam infusio gratiæ. Quod videtur innuere *Gloss.* quæ dicit. Non possumus ædificare bona, nisi prius destruxerimus mala, vt dictum est Ier. 1. b. vt antè eradicaret, & effoderet, & disperderet; & postea plantaret, & ædificaret. Item Ier. 4. a. Nouate vobis pouale, & nolite ferre super spinas. Et *Betius in libro de consolatione*. Quique ingenium vult lacerare, agrum primùm fructibus liberet. Contra. Fide munitatur cor à peccato, vt dicitur Act. 15. b. Itē lumen Solis prius est naturaliter, quam fuget tenebras: sed gratia est lumen animæ; peccatum tenebra; ergo, &c. Item tempus plantandi bonas arbores in horto Domini, id est, in Ecclesia, modò est; sed hortulanus, id est, Prælati plantant spinas, & vepres, id est, Adiutorios, scissuras, & schismata facientes, & vrticas pruriens, id est, nepotulos vagientes, obliti, quod etiam lex secularis illos punit, qui herbas pestiferas seminant in alienis agris; quanto magis puniet hostulanos suos, id est, Episcopos, qui agros Ecclesiæ sibi ad excolendum commissois spinis & vepribus, & vrticis replent. Tempus autem euellendi veniet, quando implebitur illud Mat. 15. b. Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus coelestis, eradicabitur. Item est tempus plantandi triticum verbi Dei, sicut Apost. 1. Cor. 3. b. Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit. Et est tempus euellendi zizania hereticæ doctrinæ; ita tamen, quod non eradicetur simul, & triticum, sicut docet Dominus. Mat. 13. d.

**c Tempus occidendi, & tempus sanandi.** ]

**Mysticè.**

Tempus occidendi fuit, quando misit Dominus Angelum; & occidit masculos Aegyptiorum.

**d Et tempus sanandi** ] id est, Iudeos à seruitute Aegyptiaca liberandi, Exo. 12. Item est tempus occidendi impios, & tempus sanandi poenitentes, quod solus Dominus facit iuxta illud Deut. 32. f. Ego occidam, & ego viuere faciam; percutiam, & ego sanabo, 1. Reg. 2. a. Dominus mortificat, & viuificat; deducit ad inferos, & reducit. Job. 5. c. Increpationes Domini ne reprobes, quia ipse vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius sanabunt. Item tempus occidendi tauros, & altilia ad præparandum coniuivium nuptiale, id est, Apostolos & Martyres fuit in principio nascentis Ecclesiæ, sicut legitur

*Matt. 22. a Dicite iniuitatis, ecce prandium meum parauit, et audi mei, & altilia occisa sunt, & omnia parata sunt, venite ad nuptias. Tempus sanandi, plagam, & stragam istam fuit tempore Confessorum. Item tempus occidendi veterem hominem est tempus præsens. Et idem est tempus sanandi nouum, quia interfeccio veteris hominis est sanatio noui. De hoc dicitur Ezeb. 4. e. Deponite vos secundum pristinam conuerstationem veterem hominem, qui corruptitur secundum desideria erroris; renouamini autem spiritu mentis vestre, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis. Item tempus est modò occidendi peccatores gladio verbi Dei, sicut dictum est Petro, Act. 10. b. Occide Petre, & manduca. Ier. 48. b. Maledictus, qui prohibet gladium suum à sanguine. Et hoc ipsum est tempus sanandi vulneratos peccatis medicamine verbi Dei. Sap. 16. b. Neque herba, neque malagma sanauit eos; sed tuus sermo, Domine, qui sanat omnia. Item modo est tempus Deo occidendi corporaliter, & temporaliter; in futuro erit tempus sanandi, quando alligauerit Dominus vulnus populi sui, & percussuram plagæ eius sanauerit, vt legitur Ier. 30. f. Quando, scilicet, absorbebitur mors in victoria, vt dicitur 1. Cor. 15. g.*

**e Tempus destruendi, & tempus ædificandi.** ] Ad literam tempus destruendi templum fuit sub Nabuchodonosor, 4. Reg. 25. c. Et tempus ædificandi illud, sub Cyro, 1. Esdr. 6. per totum, & Aggei per totum.

**f Tempus destruendi** ] Synagogam, & cærenicias, fuit nato Ioanne Baptista. Et similiter. **g Tempus ædificandi** ] Ecclesiam, & spiritualia. Vnde Mat. 11. b. Omnes Prophetæ, & lex usque ad Ioaninem prophetauerunt.

Moraliter. **e Tempus destruendi** ] Babylonem, & Iericho, id est, mentis confusionem, & instabilitatem, quam Diabolus ædificat in nobis, est modò. **f Tempus ædificandi** ] templum Dei, id est, puritatem, & stabilitatem conscientiæ, quam Diabolus destruit, quantum potest Iosue 6. d. Maledictus vir coram Domino, qui suscitauerit, & ædificauerit Iericho ciuitatem. Item tempus est destruendi aceruos lapidum, quos loco dominus Ecclesiæ coaceruant Prælati. Non enim est Ecclesia dominus Dei, sed aceruu lapidum sine ordine & cæmento charitatis in unum coadunatorum, sicut dicit Mich. 3. d. Ierusalem in aceruum lapidum erit. Hos aceruos tempus est destruendi, & tempus ædificandi, id est, eadem Domino faciendi.

**g Tempus flendi, & tempus ridendi.** ] Ad literam, tempus flendi euersionem templi fuit sub Nabuchodonosor, Ier. 52.

**h Tempus** ] verò ] ridendi ] in reædificatione sub Esdra, & Zorobabel, & Næemia. 1. Esdræ per totum.

**Mysticè.** **g Tempus flendi** est, quando diu causa fletus permanet: Quæ quadruplex est, scilicet, Dei iniuria, & contumeliaz, animarum strages, incolatus præsentis miseria, dilatio patriæ. Et quando diu est utilitas lacrymarum. Quæ multiplex est. Prima est placatio, imò ad miserandum coactio. Vnde Gl. super T. b. 3. b. vbi dicitur de Sara filia Raguelis: Ad hanc vocem perrexit in superius cubiculum domus iuxta, & tribus diebus, & tribus noctibus non mæducauit, neque bibit; sed in oratione persistens, cum lachrymis deprecabatur Deum, vt ab isto improposito liberaret eam, sic dicit: Oratio Deum lenit; sed lachryma cogit: hæc vnguis illa pungit. Secunda est extincio pœnarum. Tertia ablutione culparum. Quarta irigationis mentis ad fœcunditatatem bonorum operum. Quinta extincio ardoris tentationum. Sexta resinceratio, & clarificatio mentis ad speculandum in ea clarius, sicut in speculo loto. Et hanc ponit Greg. super Job. Flendi ergo modo quatuor existant causæ, & utilitates sex, quibus causis, & utilitatibus cessantibus, sine dubio non erit tempus flendi. Sed erit.

**h Tempus ridendi,** ] quia tunc aderit omnium desiderabilium plenitudo, & omnium defectuum, & molestiarum euacuatio. Apocalip. 21. a. Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum suorum: & mors non erit ultra, neque labor, neque dolor, quia prima abierunt. Idem Ier. 25. c. Nunc flet Ecclesia cum filiis suis; mundus autem gaudet: in futuro ridebit Ecclesia; mundus autem plorabit. Vnde de Ioann. 16. e. Mulier cum parit, tristitiam habet: quia venit hora eius; cum autem peperit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Differt autem gaudium mundi præsens, & gaudium Ecclesiæ futurum. Illud superficialie, & forinsecum est; istud verò sic intima cordis replet, vt exterius in laudem Dei resultet. Vnde Job 8. d. Deus non projectat simplicem, nec porrigit manum malignis, donec impleatur rīsu os tuum, & labia tua iubilo.

**Ad literam.**

**Mysticè.**

**Mysticè.**

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. III.

*a Tempus plangendi ] cūm Iudæis in captiuitate facta per Nabuchodonosor 4. Reg. 25. b.*

*Et tempus saltandi ] in reditu de Babylonē sub Cyro. Vel [ tempus plangendi ] in captiuitate arcæ per Philistæos 1. Reg. 4. b. [ Et tempus saltandi ] in reditu eiusdem arcæ in Bethsames 1. Reg.*

*6.c.*

*Moraliter. a Tempus plangendi peccata Quadragesima. b Et tempus saltandi ] in Pascha, quia tunc nouelli sunt filii Ecclesiæ, quasi modò geniti infantes, rationabiles tamen sine dolo.*

*Vel [ Tempus plangendi fratres, & filios mortuos in peccato, cum Rachel: Jere. 31. c. Vel Sponsum amissum, vel dilatum, vel præsentem miseriā cum Axa. Judic. 1. c. Hoc tempus modò est. Et idem est tempus saltandi, & tripudiandi ad concentum citharae Dominicæ, sicut David ante arcam 2. Reg. 6. c. Alioquin improperabitur nobis illud Mat. 11. b. Cecinimus vobis, & non saltastis, bene operando: lamentauimus vobis, & non planxitis. Doctores cantant nobis, quādo gaudia æterna promittunt. Lamentantur, quando poenas æternas comminantur. Vis audire Citharædum cantantem, scilicet, Ioannem Baptistam? Audi dicentem: Facite dignos fructus pœnitentiarum, appropinquabit enim regnum cœlorum. Vis audire lamentantem? Audi illud: Iam securis ad radicem arboris positæ est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & ignem mittetur.*

*[ Tempus saltandi ] est modò, id est, utroque pede se à terrenis auellendi, & saliendo in cœlum. Alioquin pescis, qui non habet pénulas, quibus salire possit, immundus est. Leu. 11. b. Sed multi unico pede volunt salire in cœlum, reliquo remanente, & infixo in terra. Intellectu enim saliunt in speculationem cœlestium; sed affectu infixi remanent in amore temporalium. Quomodo autem saliendum esset non omnes sciunt, sicut pescis, vel ceruus. Pescis enim ex sola pinguedine salit, sic homo ex sola pinguedine charitatis, & alacritate spei salire debet, non ex vana lætitia mundi. Ceruus salit luto, & spinosa, & hiantia, ne capiatur; sic homo transilire debet delicias, diuitias, & honores mundi, ne à Diabolo capiatur, qui quasi venator circuit quærens, quem deuoret, 1. Pet. 5. b. De hoc dicit Isa. 35. b. Deus veniet, & saluabit nos: tunc appearientur oculi cœcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet, sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum.*

*c Tempus spargendi lapides ] templi, & ciuitatis, vel Iudæos lapideos.*

*d Et tempus colligendi ] in reædificatione templi, & ciuitatis. Jeron. dicit. Miror, si vir sapiens dixerit hæc de ædificatione domorum, secundum illud Horat. lib. 1. Epist.*

*Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis.*

*Ætuat, & vita disconuenit ordine toto.*

*Sed vtrum verè, an per metaphoram, lectori relinquo. Nos verò intelligimus hoc secundum illud, quod dicitur Mat. 3. b. Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ, id est, Gentiles lapideos fideles facere.*

*Tempus enim fuit ante aduentum Domini spargendi gentes. Et postea fuit tempus colligendi eas in unitate fidei.*

*Item tempus fuit dispersendi lapides, id est, Iudæos lapideos per mundum tempore Titi & Vespasiani. Et tempus erit colligendi in fine mundi per Eliam & Enoch.*

*Item tempus est spargendi lapides, id est, sanctos Prædicatores per mundum, quod fuit, quando Dominus dixit: Ite, docete omnes gentes, &c. Mat. 28. d.*

*[ Tempus ] verò [ colligendi ] eos est, quando Dominus assumit eos de mundo ad se. De ipsis lapidibus dicitur Zach. 9. d. Lapides sancti eleubuntur super terram.*

*Moraliter. Per lapides, intelligitur aspera correctio. Vnde Exo. 19. b. Omnis, qui terigerit montem, morte morietur. Manus non tangat eum, sed lapidibus opprimetur, id est, duris increpationibus. Est igitur sensus.*

*Tempus spargendi lapides ] est aliquandò asperè increpan-di, dum, scilicet, peccant homines.*

*d Et tempus colligendi ] id est, increpationes mitigandi, dum cessant peccare. Et hoc est, quod legitur, Luc. 10. f. quod Samarianus infudit in vulnera fauciati vinum & oleum.*

*Item per lapides intelliguntur peccata, quæ animam lapi-deam, id est, duram efficiunt. Vnde Ecc. 22. c. Qui mittit lapi-*

*dem in volatilia, id est, in virtutibus, quibus volatur in cœ-lum, deijciet ea. Et est sensus.*

*e Tempus spargendi lapides, id est, peccata per discretam & immutatam confessionem, vt mundatus ager animæ possit fructificare.*

*d Et tempus colligendi, lapides, i. peccata quasi in aceruum vnum recognitando ad dolendum. Vnde Jere. 50. d. Tollite de via lapides, & redigite in aceruos. Et sunt hi acerui duri, & amari, sicut fasciculus myrræ. De quo Sponsa Cant. 1. d. Fasciculus myrræ dilectus meus mihi inter vbera mea com-morabitur.*

*e Tempus amplexandi, & tempus longè fieri ab amplexibus] hoc planum est ad literam de proprijs vxoribus.*

*Mysticè. e Tempus fuit Deo [ amplexandi ] Israël, quando dictum est: Crescite, & multiplicamini. Gen. 1. d.*

*f Et tempus longè fieri ab amplexibus ] ducendo in Babyloniam captiuitatem, vbi fecit eos computrescere, sicut lum-barie Ieremias, per quod significatur populus Iudaicus, de quo dicitur Jer. 13. a. Tolle lumbare, quod est circa lumbos tuos, & consurgens vade ad Euphratem, & absconde illud ibi in foramine petrae. Item ad literam.*

*e Tempus ] est aliquando [ amplexandi ] vxores.*

*f Et tempus est longè fieri ab amplexibus] vxorum, scilicet, tempore orationis, sicut dicit Apostolus 1. Corin. 7. a. Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacatis orationi. Diebus enim festiuis, & iejuniorum abstineret debent coniuges ab amplexibus. Tamen si alter improbus existat in petendo debitum, non indicimus alteri legem negandi. Tempore etiam luctus, & afflictionis Ecclesiæ cessandum est ab amplexibus: quod insinuavit Dominus. Gen. 7. c. vbi seorsum viros, seorsum vxores eorum iussit intrare in arcam 8. c. coniunctum iussit exire, quasi dicat, nunc est tempus amplexandi. Hoc est, quod dicitur Zach. 12. d. In die illa magnus erit planctus in Ierusalem, sicut planctus Adremmon in campo Magedon. Et plangent terra familiæ, & familiæ seorsum. Familia domus David seorsum, & mulieres eorum seorsum.*

*Moraliter. e Tempus amplexandi ] Sponsum est tempus contemplationis, vbi Sponsa osculis, & amplexibus sponsi iucundatur. Isaac enim cum Rebecca aliquando iocatur, Gen. 26. b.*

*f Tempus longè fieri ab amplexibus, ] est quando proximorum necessitas, & salutaris utilitas exire ad aliam requirit. Vnde Sponsus aliquando vocat Sponsam ad campum actionis; aliquando quiescere iubet in lecto contemplationis. Ego inquit flos campi, & lilium conuallium. Cant. 2. a. quasi dicat, qui vult me habere, inueniet in campus filiæ. Postea dicit: Adiuro vos, filia Ierusalem per capreas, ceruosque camporum, ne suscitatis, neque euigilate faciatis dilectionem, quoadusque ipsa velit. Cant. 2. b.*

*Item aliquando est Deo tempus amplexandi nos laeta præsentis prosperitatis; ne, scilicet, in aduersis deficiamus. Vnde Psalm. 59. Da nobis auxilium de tribulatione. Aliquando est tempus longè fieri ab amplexibus; tempore, scilicet, prosperitatis, ne superbiamus, vt tunc vexatio det intellectum auditum. Vnde Sponsa, Cant. vlt. d. Euge dilecte mi: assimilare capreæ, hinnulque ceruorum super montes aromatum,*

*g Tempus acquirendi ] Iudæos fuit sub Moysè & Iosue.*

*b Et tempus perdendi ] eos sub Oseâ Rege Israel, & sub Se-dechia Rege Iuda. Vel [ tempus acquirendi ] gentes perditas. [ Et tempus perdendi ] Iudæos perfidos, fuit post mortem Domini, & ascensionem.*

*Item tempus est modò Prælatis acquirendi animas Christi. Et tempus est perdendi easdem lupis infernalibus, vbiique insidiantibus. Propter quod præcipitur Prælatis vigilare.*

*Item [ tempus est acquirendi ] vitam æternam.*

*[ Et Tempus perdendi, ] vitam temporalem pro Christo. Qui enim amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Ioann. cap. 12. d.*

*Item [ tempus est acquirendi ] diuitias spirituales, quamdiu nundinæ durant, in quibus clamat Christus: Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, probatum, vt locuples fias. Apocalip. 3. d. Nunc etiam multis est [ tempus perdendi, ] diuitias istas, qui plus amant diuitias temporales, quam spirituales, & ideo has acquirunt, illas perdunt.*

*Mora-liter.*

*z. Pet. 2. a.*

*Mat. 3. a.*

*ibidem. c.*

*Mora-liter.*

*Mystic.*

*Moraliter.*

*1/2. 28.*

dunt. Item modò est tempus acquirendi vinum, & triticum sacrae doctrinæ, quibus cellaria cordis repletur, sicut legitur *Prou. 24.2.* In doctrina replebuntur cellaria vniuersa substânia preciosa, & pulcherrima. Et est tempus perdendi vinum, & triticum Scripturæ, nisi doceatur utiliter, & opere impleatur, & humiliatae custodiatur.

Item tempus acquirendi diuitias tē. *a* Tempus custodiendi, & *b* tempus abijciendi. *c* Tempus scindendi, & *d* tempus conporales fuit Ecclesiæ in principio,

*Quando* feroor Religionis vigebat. Nunc autem est tempus perdendi eas. Nam sicut Principes studiosi fuerunt tunc ditate Ecclesiæ, ita modò, quam plures studiosiores sunt spoliare Ecclesiæ, & depauperare.

*a* Tempus custodiendi] fideles conuersos ex gentibus.

*b* Et tempus abijciendi] infideles Iudeos.

Item [tempus] est [custodiendi] peccatores sub defensione Ecclesiæ, quamdiu spes est de salute eorum. [Et tempus abijciendi] quando incorrigibiles, & omnino peruersi sunt.

Item [Tempus custodiendi.] Iudeos fuit ad aduentum Christi. Et tunc fuit [tempus abijciendi] eos: quia ipsi Dominum abiecerunt.

Item [Tempus] fuit [custodiendi] legalia, quamdiu utilia fuerunt, & charitati militabant. Et tempus abijciendi ea, quando inutilia esse cœperunt.

Item [tempus custodiendi] spiritualia] Et tempus abijciendi] temporalia quasi sumum, qui dispersus utilis est; congregatus nocivus. Vnde autem illis, & vtinam non multis, qui econtrario faciunt, qui scilicet, toto studio, totisque viribus temporalia custodiunt, & defendunt; spiritualia abijciunt, & negligunt quasi sumum. Tales propriè sunt rotabula Ecclesiæ, id est, instrumenta, quibus lumen de plateis extrahitur, & congregatur in unum. De quibus dicitur *Abacu. 2. b.* Vnde ei, qui multiplicat non sua, vsquequo aggrauat contra sedensum lumen? Qui verò querunt Ecclesiæ, & intitulantur in illis, ut temporalia inde reportent, vel potius absortent: nihil aliud sunt, quam cœnophora, i. stercorum euctoria. De quibus potest dici *Psa. 80.* Manus eorum in cophino seruerunt.

Item [Tempus custodiendi,] cor suum in unum est hora contemplationis, & orationis. [Et tempus abijciendi,] hora ætiorum administrationis.

*c* Tempus scindendi.] regnum Israel sub Roboam filio Salomonis. *Reg. 12. d.*

*d* Et tempus consuendi,] regnum Israel erit in fine, quando per Eliam, & Enoch conuerterunt corda patrum in filios, & corda filiorum ad patres eorum. *Mat. 10. b.* Quando lignum Ioseph, & lignum Iuda erunt unum lignum, ut legitur *Ezech. 37. c.* Quando alii oues adducentur ad ouile, & fiet unum ouile, & unus pastor. *Ioan. 10.*

Item [tempus scindendi] saccum Dominici corporis, fuit tempus passionis.

[Et tempus consuendi] fuit in die Resurrectionis; quando reparatus est saccus, & renouatus, sicut legitur in *Psalm. 29.* Concidisti saccum meum, & circundedisti me letitia.

Item [tempus scindendi] Ecclesiæ per hæres, & schismata olim fuit, & etiam modò est, & hoc tempus est filii Belial. Sed filii Christi est tempus consuendi scissuras Ecclesiæ, quæ multæ sunt, & multi scissores; pauci vero consutores. Et tamen tempus est consuendi illam, quia totus virtus laceratur: Vnde plangit. *Gen. 25. c.* Deprecatus est Isaac Dominum pro vxore sua, eo quod sterilis esset, qui exaudiuit eum, & dedit conceptum Rebbecca, sed collidebantur in utero eius paruuli, & ait. Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere?

Moraliter. *c* Tempus scindendi] corda per pœnitudinem est modò velut tres Diaboli, ut effundatur omnis spurcitia peccatorum per confessionem. Vnde *Iohel. 2. c.* Scidite corda vestra, & non vestimenta vestra, id est, virtutes.

*d* Et tempus consuendi,] corda per renovationem bonæ virtutum vetustate peccatorum detrita, & dentibus Dæmonum lacerata.

Item [tempus] est [scindendi] sordidam vestem animæ peccataricis ex sordidis panniculis vitorum consutam. De qua dicitur *Sopho. 1. b.* Visitabo super omnes, qui indui sunt veste peregrina.

[Et tempus,] est [consuendi,] vestem nuptialem, sine qua nullus recipietur ad nuptias. *Mat. 22. b.* Impletæ sunt nuptiae discubentium, & intravit Rex, ut videret discubentes, &

vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali. Et ait illi: Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptiale?

Item [tempus] est [scindendi] corpus Diaboli, i. coetum malorum dentibus Prædicatorum, sicut dicitur *Ioh. 4. d.* Concedit illum amici, diuident illum negotiatores, id est, Prædicatores, qui nego-

suendi. *e* Tempus tacendi, & *f* tempus loquendi. *g* Tempus dilectionis, & tempus odij. §

*g* [Et tempus consuendi] corpus Christi mysticum, id est, Ecclesiæ congregandi, ut multitudini credentium esset cor vnum, & anima vna, sicut fuit in principio, ut legitur *A. 4. f.*

Item, detractoribus est tempus scindendi propriis dentibus vestem Christi, & fila ad filium abrumpendi, id est, Electum ab electo per seminatam discordiam separandi, qui sunt peiores militibus crucifigentibus Christum, qui noluerunt eius vestem scindere? sed sortiti sunt, cuius esset, *Ioan. 19. e.* Et eisdem est tempus consuendi,] vestem Diaboli, id est, Synagogam peccantium congregandi. De qua *Ecc. 21. b.* Stupa collecta Synagoga peccantium, & consummatio illorum flamma ignis. Sequitur.

*e* Tempus tacendi] Prophetis.

*f* Et tempus loquendi] eisdem. Vnde *Isa. 6. b.* Vnde mihi, quia tacui. Quandoque enim tangebat Spiritus sanctus corda Prophetarum: & tunc erat eis tempus loquendi; quandoque non tangebat; & tunc erat tempus tacendi. Sic quandoque tempus est tacendi Doctoribus, & Prædicatoribus multiplici causa, & tempus quandoque loquendi multiplici causa, ut alibi dictum est.

[Tempus tacendi] est, quando loquens, vel loquela scandalum est auditoribus.

[Tempus loquendi] est, quando verbum edificat auditores. De hoc *Ecc. 20. a.* Est tacens non habens sensum loquax, & est tacens sciens tempus apti temporis.

Item est [tempus tacendi] ubi non est, qui audiat, vel capiat.

[Et tempus loquendi] ubi est, qui libenter audit, & prudenter capit. De hoc *Ecc. 32. a.* Vnde non est auditus, &c.

Item [tempus tacendi] in disciplina, & tempus loquendi] in magisterio.

Item [tempus tacendi] est, ubi fessi, & tardi affecti sunt auditores. De hoc *Prou. 17. d.* Qui moderatur sermones suos doctus & prudens est. Stultus quoque, si tacuerit, Sapiens reputabitur.

Item [tempus tacendi] est, ubi maiores, & sapientiores sunt. *Ecc. 7. b.* Noli esse verbosus in multitudine Presbyterorum. Item [tempus] est [tacendi] ante suscepsum officium prædicandi, vel docendi. *Rom. 10. c.* Quomodo prædicabunt, nisi mittantur?

Item [tempus tacendi] ante acquisitionem scientiarum per doctrinam. *Prou. 18. c.* Qui prius responderet, quam audiat, stultum se esse demonstrat. Propter quod dicitur *Ecc. 32. b.* Audi tacens, & pro reverentia accedit tibi bona gratia. De hoc *Ieronymus.* Nihil nobis videtur esse rectum, nisi quod discimus; ut post multum silentium ex discipulis efficiantur magistri. Prius enim debet homo esse concha, quam canalis. Item idem. Disciplina Pythagorica est per quinquennium tacere, & postea eruditos loqui.

Item idem. Docemus in Ecclesiæ quod nescimus: omnes artes absque Doctore non discimus: sola hæc tam vilis, & tam facilis est, ut præceptore non egeat.

Tempus igitur loquendi est post tempus silentij, post studium disciplinarum, post examinationem sermonis, ut quasi ex iudicio rationis exeat verbum ex ore, sicut dicit *Psa. 36. Os Iusti meditabitur Sapieniam, & lingua eius loquetur iudicium,* id est, examinatum & deliberatum sermonem.

*g* Tempus dilectionis, & tempus odij.

Mysticè. Deo fuit tempus diligendi Synagogam, quando *Mysticè.* in terra hostili Dei consolatione, & alloquio non carebat. Et generaliter tempus diligendi Synagogam fuit, quamdiu ipsa dilexit, & cœlesti Sponso fideleriter adhæsit.

Tempus odijendi eam fuit, quando cum Idolis fornicata est; vel quando aduenientem veritatem, quæ Sponsam habere debuit, de thalamo, siue thoro conscientiæ surse cœcit, & figuræ ac cœrimoniæ vice Sponsæ amplexata est. Itē tempus dilectionis] est, diligendi parétes, vxores, filios, propinquos, quando cursum recte viæ non impediunt. [Tempus] vero odij

# Liber Ecclesiastes.

odij,] id est, ad modum odientis se habendi est, quando ad mortem trahunt, vel vita restitutinem prepediunt.

Item [ tempus dilectionis ] est in corpus suum, siue in carnem, quando, scilicet, subiecta, & obediens fuerit spiritui. [ Tempus ] vero [ odij, ] id est, afflictionis, & persecutionis in ea est, cum rebellis fuerit spiritui.

Supra  
1.4.

Item [ tempus dilectionis ] in animam suam erit in futuro. Tempus ] vero [ odij ] est in ipsam modum. Vnde Joannes 12. d. Qui amat animam, perdet eam; & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam, quasi dicat, hic est tempus odientis animam suam, in futuro erit tempus diligendi.

Item est [ tempus dilectionis ] in Deum, & tempus odij ] in ea, quae mundi sunt, erit in futuro, quando facie ad faciem Deum videbimus, sicut est: Tunc igniculus dilectionis, fiet caminus ardoris. Et tunc vere incipiemus odire, quod hic male amauimus.

a Tempus belli, & tempus pacis.] De Iudeis planum est hoc, quia eis modum est tempus belli. Dispersi enim, & ab omnibus affiguntur, vt serui, nec tamen poenitent de peccato suo. In futuro erit [ tempus pacis ] quando omnis Israel saluus fiet. Rom. 11. c.

Item [ tempus belli ] omnibus est contra Diabolum, carnem mundum, dum viuimus. [ Et tempus pacis ] erit post hanc vitam. De hoc tempore dicit Job 40. d. Memento belli, & ultra non adjicias loqui, quasi dicat, adhuc in bello es, noli superbire quasi viator, nec murmurare debes contra ictus hostium, aut vulnera; quia haec est lex belli, vt bellantes aliquando vulnerentur.

Item [ tempus belli ] inter carnem & spiritum est modus. [ Et tempus pacis ] erit inter eosdem in futuro, quando quod animale est, fiet spirituale, 1. corin. 15. f. Vnde Apoc. 14. c. A modo iam dicit Spiritus, vt requiescant a laboribus suis.

b Quid habet amplius homo, &c.] Descriptis contrarietatis mundi, reddit auctor ad afflictionem animi, qua affligitur in omni labore suo, quo sub Sole laborat. Vnde.

b Quid habet amplius homo, i. humum sapiens, i. carinalis & De] viuens [ labore suo ] quasi sibi proprio?

d Vidi afflictionem, quam dedit Deus filiis hominum, vt distentantur in ea, id est, varijs cogitationibus, ac desiderijs, curis, ac sollicitudinibus distrahitur, & diuiduntur, affliti: cum deberent omnes vniuersi colligi in dilectione Dei, & in creaturis solùm mirari Sapientiam, & laudare Bonitatem, q. d. vidi quomodo homines abutentes creaturis Dei iusto iudicio permittente errent. Propter hoc autem, vt dicit Ieron. peruersorum haereticorum dogmatum occupationem concessit Deus Magistris, ne mens hominis ociosa torpesceret: vult enim, vt boni semper aliquid operentur, ne eos Diabolus inueniat ociosos. Rectè autem dicit [ Vidi afflictionem, ] quia multi sunt in ipsa afflictione, qui non vident eam. De quibus dicitur sap. 14. c. viuentes in tanto scientia bello, & tanta mala pacem appellant. Quod autem ista dissensio ex virtute hominum sit, non ex virtute rerum, ostendit Solomon.

e Cuncta fecit ] Deus [ bona in tempore suo ] Omnia enim tempus suum habeunt, quo bene fiunt, vel non fiunt. Vigilare enim bonum est tempore suo, & dormire bonum est tempore suo. Etiam que mala videntur, bona fecit Deus, vel ad gloriam bonorum, vel ad vindictam malorum. Vnde Ecc. 39. d. Aqua, ignis, ferrum, sal, &c. omnia haec sanctis sunt in bona. Ignis, grando, fames, & mors: omnia haec ad victimam creatuam sunt. Et parum supr. c. Non est dicere, quid est hoc, aut quid est illud, omnia enim in tempore suo querentur. Et infra. d. Omnia opera Domini bona, & omne opus hora sua subministrabit, & non est dicere, hoc illo nequius est. Omnia enim in tempore suo comprobabuntur. f Et mundum & omnia, quae in eo sunt. g Tradidit] Deus [ disputationi eorum ] quasi librum, in quo, & per quem Deum auctorem suum omnium disquirant diligenter, & inueniant sapienter. Ipsi autem literis, & syllabis, huius libri adhaerentes, vt pueri, id est, creaturis, libri intelligentiam neglexerunt. Vel [ mundum tradidit disputationi

# Cap. III.

eorum, ] id est, materiam disputationis, & contradictionis ad inuicem esse permisit, vt in illo mensurando, & numerando laboriosè, & infructuosè occupentur, peccatis suis existentibus, vt mundus sit etsi finis disputationis, qui debuit eis esse liber salutaris eruditio, & via inuestigationis Dei, & inuentionis: secundum quod dicitur Sapient. 13. b. A magnitudine speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit Creator horum videri. Vel sic [ mundum tradidit disputatione eorum ] alia litera, illum disponerent & re-

al. +  
bene.  
C

b non inueniat homo; opus, quod operatus est Deus ab initio usque ad finein. Et k cognoui, quod l non esset melius, nisi m latari, & n facere t bona in o vita sua. Omnis p enim homo, qui comedit, q & bibit, r & videt s bonum t de labore suo:

gerent Sapientia sua; non confunderent, aut perturbarent erroribus suis, & dissensionibus. Quod tamen faciunt ita.

b Ut non inueniat homo perfecta cognitione.

i Opus, quod operatus est Deus ab initio usque ad finem, ] quasi dicat, adeo implicari, & occupari permisit eos Deus in inuestigatione mundi curiosam, vt nihil de operibus Dei, ad quid sunt, ad perfectum inueniant. Vnde I. 14. 5. c. Cithara, & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuicijs vestris; & opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis. In hoc autem maxima afflictio est omnibus, quod mundum, qui ad videndum Deum datum est eis, sibi quasi onus, & obstaculum interponunt. Vnde Naum 1. a. Onus Ninive liber visionis. Ieronimus sic legit.

f Et mundum tradidit] Deus [ disputationi eorum, ] id est, filiorum hominum, vt fruantur varietatibus temporum disputando, & inquirendo, quibus causis contingent; sed non querunt causas rerum naturalium, quomodo sint omnia creata: quare hoc, vel illud ab initio mundi usque ad finem fecerit Deus crescere, vel manere, vel mutari.

k Ut non inueniat homo] id est, inuenire laboret.

i Opus, quod operatus est Deus ab initio usque ad finem ] id est, rationem operis; siue causam, quare, scilicet, hoc fecit Deus, illud non; vel quare hoc ita, illud aliter. Vnde Ecclesiast. capitulo 3. c. Quae præcepit tibi Deus, illa cogita semper: & in pluribus operibus eius non fueris curiosus. Non est enim tibi necessarium, ea, quae abscondita sunt, videre oculis tuis. In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter.

k Et cognoui ] per considerationem afflictionis curiosorum, & creaturis seruentium.

l Quod non esset melius] hominibus.

m Nisi latari] spiritualiter in Deo.

n Et facere bona ] quae profint in futuro.

o In vita sua.] Citò transitura, quasi dicat, per afflictionem stultorum cognoui, quod solum bonum hominum est, bonum latenter operari in hac vita misera, & citò transitura: Multum enim placet Deo cum latitia operari bona. Latitia enim quasi condimentum est operum, & laborum. Vnde Ecc. 30. d. Iucunditas cordis haec est vita hominis, & thesaurus sine defectione sanctitatis, & exultatio viri longævitatis. Item eadem 35. b. In omni dato hilarem fac vultum tuum: & in exultatione sanctifica decimas tuas. Isa. 64. b. Occurristi latenti, & facienti iustitiam.

p Omnis enim homo, qui comedit & bibit, non ad voluptatem, sed ad necessitatem; non contra Deum, sed propter Deum.

r Et videt, id est, considerat.

s Bonum, ] quod sequitur. t De labore suo, ] quo laborat, non sub Sole, sed pro Sole, id est, non pro terrenis, △ sed pro æternis.

Gloss. sic legit: Ne congreget homo diuidas.

p Omnis enim homo, qui comedit, panem Altaris, vel sacre Scripturæ.

q Et bibit] vinum Altaris, vel sacre Scripturæ, quae cibus dicitur, vbi difficilis est; potus, vbi facilis.

r Et videt bonum de labore suo, ] id est, percipit latorem suum bonum, & fructuosum: quia qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo.

terrenis, sed pro æternis. *a* Hoe ] scilicet, considerare bonum quod sequitur ex labore, [ donum Dei est. Nec omnibus datur hoc donum. Multi enim sunt, qui non attendunt fructum laboris, sed tantum poemam; & ideo murmurant, cum tentantur. Vef sic, Hoc, scilicet, comedere, & bibere sic,

*al. t*  
in perpetuum.  
*secundum.*  
*Glos.*

vel laborare, donec hoc donum Dei est. Didici, num Dei est. Vnde quod omnia opera, quæ fecit ipse dicit *Ian. 15. a.* Deus, & perseverent in æternum. Sine me nihil potest facere. Et *ff. 1.* *26. c.* Omnia opera nostra operatus es Deus, ut timeatur. *f* Quod factum est, ipsum permanet. Et manet, & ego quæ futura sunt, & iam fuerunt: in illo, *Io. 6. f.*

*a* Hoc donum Dei est] scilicet, comedere panem, & bibere vinum huiusmodi, vnde *Sapient. 16. c.* Angelorum esca nutrita populum tuum: & paratum panem de caelo præstasti illis fine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suavitatem. Quod etiam hoc sit donum Dei, patet *Matth. 6. b.* Vbi querendo dicimus: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, &c.

*b* Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus.] creando, disponendo, propagando, recreando, gubernando, conservando. *c* Perseuerent in æternum.] Vel, [ in perpetuum.] alia litera. Et intelligitur hoc de generibus singulorum, non de singulis generum. Nam singularia corruptioni subiaceant, & generationi; genera verò, & species ingenerabilia, & incorruptibilia sunt. Vcl potest intelligi de operibus, quæ fecit Deus per se, non ministerio naturæ, vel hominis; quæ sunt stella cœli, elementa; quæ reuera permanent in æternum, quantum ad essentiam, licet renovationem expectent, quoad formam, id est, decorum exteriorem in aduentu Iudicis. Vnde *1. Cor. 7. f.* Præterit figura huius mundi.

*Moraliter.* Moraliter, intelligitur hoc de bonis operibus nostris, quæ Deus operatur in nobis: quæ reuera perseverant in æternum, quoad fructum æterna retributionis.

*d* Non possumus eis quicquam addere, nec auferre. ] quia in operibus eius, qui potentissimus est, & sapientissimus artifex est, nihil est reperire superfluum, aut diminutum, & ideo nihil addendum, quia nihil deest; nihil auferendum, quia nihil superfluit. Vnde *Ecc. 18. a.* Non est minuere, neque adiicare, neque inuenire magnalia Dei.

*e* Quæ fecit Deus, ut timeatur, ] id est, homo solum Deum timeat, & glorificet: qui creaturas factas propter hominem perpetuat in genere suo. Quod enim moritur in uno individuo, instauratur in alio. Et hoc est, quod sequitur.

*f* Quod factum est, jin esse indiuidui.

*g* Ipsum permanet, in esse generis.

*h* Et quæ futura sunt, in esse proprio.

*i* Iam fuerunt, ] in genere, ut Solis ortus, & occasus, & similia.

*k* Et Deus instaurat, ] per generationem.

*l* Quod abijt, ] per peccatum. Item instaurat, per gloriam in resurrectione. Quod abijt, per corruptionem in morte. Item instaurat, in filiis Ecclesiæ, id est, in nouis Prædicatoribus. Quod abijt, in patribus; & antecessoribus nostris, iuxta *Psalm. 44.* Pro patribus tuis nati sunt tibi filii. Alia litera dicit: Et Deus querit eum, qui persecutionem patitur. Querit, inquam, ad glorificandum, iuxta illud *Matth. 5. a.* Beati, qui persecutionem patientur: quoniam ipsorum est regnum coelorum. Item ad iudicandum, quia sanguinem seruorum suorum vincetur Dominus, *Deu. 32. f.*

*m* Vidi sub Sole in loco iudicij impietatem, & in loco iustitiae iniquitatem.] Locus iudicij, iuxta literam, dicitus sedes publica potestatis, vbi plerumque sedet impietas, id est, impius Iudex, qui opprimit innocentes. Et vocatur proprie impietas, iniquitas iudicis, quia est in Deum, id est, contra Deum. Propriæ enim Iudex est Vicarius Dei, secundum quod dicitur *Deut. 1. c.* Non accipietis personam in iudicio, quia iudicium Dei est. Et ideo peruersitas iudicij impietas est. Vel in loco iudicij, sedet impietas, cum crudelitas, vel remissio est; vbi debet esse iustitia, vel misericordia. In loco iustitiae vero est est iniquitas generaliter, dum homo homini iniuriatur.

*Moraliter.* *n* In loco iudicij, ] sedet impietas, quando nos dijudicare dimittimus, & alios detrahendo, vel contem-

Hugonis Card. Tom. III.

nendo iudicamus. *o* Et in loco iustitiae. ] sedet iniquitas cum sententia iudicij amore, vel odib, prece vel pretio peruerterit, differtur, acceleratur. Quod multi faciunt, de quibus in quorum manibus iniquitates sunt: & dextera eorum repleta est mageribus. Itē in loco iudicij sedet

impetas, & in loco & k Deus instaurat, ] quod abijt. iustitiae sedet iniquitas: cum inquisitio sub Sole in n loco iudicij impietatem, & in o loco iustitiae iniquitatem p & dixi in corde meo: q Iustum, & impium iudicabitur, *Psalm. 25. c.* Iudex benedicatur, extollitur, honora. & eccloratio iustum iudicium quasi immiterit. Dux in e corde meo u de filiis pietas, vel quasi in hominum, ut x probaret eos Deus, quitas condamnatur. Vnde eleganter dicit *ff. 59. c.* Conuersum est retrosum iudicium: & iustitia longe stetit, quia corruit in platea veritas, & equitas non potuit ingredi; quoniam facta est veritas in obliuione: & qui recessit à malo, prædæ patuit.

*p* Et dixi in corde meo, ] videns tantam peruersitatem, ve loco iudicij sedeat impietas, & loco iustitiae iniquitas; videns bonos opprimi, & malos extolli.

*q* Iustum, & impium iudicabit Dominus, ] in futuro iusto, & vero iudicio: Modò enim per perso iudicio iudicantur; quia absoluuntur rei, & condemnantur iusti. Et dicit hoc Ecclesiastes, vt deterreat impios ab impietate, & iustos animet ad tolerantiam iniuriarum. Dum enim illis prædicti vltionem, istis retributionem; illos terret, istos consolatur. De hoc *Psalm. 61.* Duo hæc audiui, quia potestas Dei est, & tibi, Domine, misericordia; quia tu reddis vnicuique iuxta opera sua.

*r* Et tempus omnis rei ] dijudicandæ, cognoscendæ, remunerandæ, vindicandæ.

*s* Tunc erit ] non modò, nec licebit tunc appellare alicti, quia illud iudicium ultimum est. Nec erit tempus iudicandi ulterius, sed tenendi & seruandi sententiam Iudicis in æternum. *Psalm. 74.* Cùm accepero tempus, ego iusticias iudicabo: Tunc vnicuique reddetur, prout gessit in corpore suo, siue bonum, siue malum.

*t* Dux in corde meo, ] quasi dicat, dum viderem tantam peruersitatem in mundo, loco, scilicet, iudicij sedere impietas, bonos opprimi, malos extolli: dux mecum, quod Deus in futuro hoc puniet.

Et iterum: Dux in corde meo, vbi solus Deus videt, & audit, quod ibi dicitur.

*u* De filiis hominum ] id est, sanctorum Doctorum, qui vere homines sunt, & fuerunt. Hoc, scilicet, dixi, quod ideo Deus sustinet bonos affligi, & malos extolli.

*x* Ut probaret eos, scilicet, filios hominum, id est, probatos redderet peruersitate præsidentium, sicut aurum in fornace probatur. *Sapient. 3. b.* Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos. *Ecclesiastic. 27. a.* Vala figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. *Proverbiorum 17. a.* Sicut in igne probatur argenteum, & aurum in camino; ita corda probat Deus. In hac fornace sunt folles diabolizæ suggestionis, quarum flatu succenduntur carbones, id est, ignea desideria luxuriarum, vel avaritie. Ibi sunt limæ, scilicet, lingua, detrahentium: Ibi sunt mallei persequentium: Ibi sunt forceres adulantum, qui captos retinent, ne evadant a fornace Diaboli. His instrumentis vitetur faber mundi, id est, Dominus ad fabricandum Electos, & formandū, ut vala in honoré, & detergendum omnem rubiginem vitiorum. Iuxta hunc modum

Vel de malis, qui præsident exponit sic: Dux in corde meo de filiis hominum] hoc s. quod ideo Dominus permittit in loco iudicij sedere impietatem, & loco iustitiae iniquitatem, hoc est, impios, & iniquos præsidere. *x* Ut probaret eos Deus. ]

*z* & ostensio Cantoris Parisiensis sic legit: *z* Dux in corde meo, ] cùm vidi prædictam peruersitatem, & inordinationem. *u* De filiis hominum, ut probaret eos Deus, ] id est, separaret a bestijs, quod

Melius potest legi totum concionatoriæ sic: *z* Dux in corde meo, ] cùm vide prædictam inordinationem, dicit Salomon in persona insipientium.

*w* De filiis hominum, talia facere, & pati. *x* Ut probaret eos Deus, ] id est, examinaret.

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. III.

**a** modum vocat Dominus Nabuchodonosor nouaculam suam. *1.2.2.d* In die , ingavit , illa radet Dominus in noua culam acutam in his, qui trans flumen sunt,id est, in Bogis, qui transferunt flumen,id est,fluxum diuinarum & delitiarum huius mundi, in Rege Assyriorum, id est, in Tyrangis , quæ sunt nouacula Domini,pilos pedū,

**al. t**  
cōtentio.  
**a** ostenderet similes esse bestijs:

**b** Id circa vnum c interitus est hominis , & iumentorum ; & æqua d vtriusq; † conditio. Sicut inoritur homo;sic f& illa moriuntur. **g** Similiter spirant b omnia : i & nihil corrigit filios.Baculum,quia flagellat seruos.Et sicut pater virgam,vel baculum, qua, vel quo percussit filium, vel seruum, projicit in ignem; ita Dominus tales, cùm desauierint in Electos , projiceret in gehennam. *1.2.10.b* Vx Assur,id est, Sennacherib, virga furoris mei , & baculus ipse est. Quia ergo potestate malorum ad vtilitatem bonorum sic vtitur Dominus , vt dictum est: Reſtē dicitur , Dixi in corde meo de filijs hominum,hoc,scilicet, quod Deus sustinet in præsenti peruersos perfici , & bonos affligi ab eis,vt probaret eos,id est,probatos redderet.

**a** Et ostenderet similes esse bestijs , ] quia indigent chamo, & fræno, & iugo, & stimulo ad hoc , vt domari possint ad similitudinem bestiarum. Vnde *Jere.31.c*. Caſtagasti me, Domine:& eruditus sum quasi iuuenclus indomitus. *Eccles.33.d*. Iugum , & lorum curuant collum durum : & seruum inclinant operationes asiduæ.

**Aliter.** **a** Et ostenderet similes esse bestijs ] quia vt bestiæ deuorant minores,quos deberent defendere,& iuste iudicare. Vnde *Micah.3.a*. Audite Principes Iacob , & Duces domus Iſraël: Nunquid non vestrum est scire iudicium , qui odio habetis bonum,& diligitis malum? Qui violenter tollitis pelles eorum desuper eos , & carnem eorum desuper ossibus eorum , qui comederunt carnem populi mei , & pellem eorum desuper excoriauerunt.

**Aliter.** **a** animam rationalem , quia cùm cætera animalia pronaſt ad terram : Os homini ſublime dedit cœlumque viare Iauſu: Et ad imaginem , & similitudinem ſuam fecit. **a** Et ostenderet ſuniles effe bestijs]quoad corpus. **b** Idcirco vnuſ, id est, ſimilis. **c** Interitus eſt hominis, & iumentorum, & æqua]quoad hoc. **d** Vtriusque conditio ] naſcendo , & moriendo. Vnde ſequitur. **e** Sicut moritur homo; ſic & illa moriuntur.Similiter spirant,]a tractione aëris.

**b** Omnia ] bruta , & rationabilia. **i** Et nihil habet homo iumento amplius,]quoad corpus, imò plures defectus habet homo , & pluribus eger. **k** Cuncta ſubiacent vanitati,]mutabilitatis, vel curiositatibus, vel mortalitatis. *Rom.8. d*. Vanitati creaſta eſt non volens;ſed propter eum,qui ſubiecit eam in ſpe. **l** Et omnia pergunt]moriendo[ad vnum locum.] Hoc videatur falſum:quia ſpiritus iumentorum in nihilum vadit; ſpiritus verò hominum non vadit in nihilum,ſed manet post mortem. Ad hoc dicit *Jeronymus* , quod hoc dixit Salomon , non quia putaret animas hominum perire cum corpore,vel vnum locum bestijs,& hominibus præparari post mortem;ſed quia ante aduentum Christi omnes hominum animæ pariter defecabant ad inferos. Vnde hominis, & iumenti ſpiritus eiusdem vilitatis videbantur effe. Et licet alter cum corpore perierat, alter non ; multum intererat cum corpore perire , & ad inferos defecendere.

**m** De terra facta ſunt]homines & iumenta.

**n** Et in terram pariter , id est, ſimiliter reuertuntur.

\* **a** Et ostenderet similes effe bestijs,]quæ nullam inter ſe habent ordinationem , ſed fortior debiliorem deuorat , & ſpoliat,& occidit,ſicut *Abacuc.1.a*. dicit ad ipsum Dominum. Quare oſtendisti mihi iniuitatem,& laborem,& videre prædam , & iniūſtiām contra me?Quare respicis contemptores, & rases conculcante impio iuſtiorem ſe ? Et facies homines quasi pifces maris , & quaſi reptilia non habentia Dycem. In pifciis enim maris maior minorem deuorat ſine aliqua vltione;ſic homines faciunt in mundo. Vnde *Psalm. 48*. Homo eum in honore eſſet,non intellexit:comparatus eſt iumentis infipientibus,& ſimilis factus eſt illis.Et.

**b** Idcirco vnuſ interius eſt hominis & iumentorum.]Et legitur, idcirco, non causaliter, ſed approbatuē. Hoc modo homines ſuniles ſunt bestijs. Et hoc probatur per hoc , quod vnuſ eſt interitus hominis , & iumentorum , & æqua utrius-

que conditio naſcendi & moriendi . e Sicut moritur homo ſic & illa moriuntur ] per defectum naturæ, vel per illam violentiam à fortiore.

**g** Similiter spirant omnia ] bruta , & rationabilia , id est , viuunt.

**i** Et nihil habet homo iumento amplius. **k** Cuncta ſubiacent vanitati: l & omnia pergiunt ad vnum locum. De m terra facta ſunt: & in n tetra pariter reuertuntur. **o** Quis nouit , ſi ſpiritus p filiorum Adam q ascendat ſursum , & ſi descendet cum eo gloria eius.

**k** Cuncta ſubiacent vanitati ] mutabilitatis , & mortalitatis.

**l** Et omnia ] bruta & rationabilia pergiunt ad vnum locum, moriendo. Et dicit hoc Salomon in persona Epicureorum,vel eorum , qui credunt homines præter animam habere vitalem ſpiritu, qui perit cum corpore. Cuncta.

**m** de terra facta ſunt,]ſcilicet,animalia.

**n** Et in terram pariter reuertuntur,in morte. *Eccles.48.a*. Occupatio magna creata eſt. omnibus hominibus , & iugum graue ſuper filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, vſque in diem sepulturæ in matrem omnium. Plana eſt hæc lectione concionatoria. Iuxta primam lectionem ſic legitur litera.

**b** Idcirco , ] quia homines ſunt similes bestijs in indomabilitate,& indiſciplinatio, ut diximus : vel ceruicofitatem, & ferocitate quoad præſidentes. Idcirco vnuſ eſt interitus hominis , & iumentorum. Et ideò voluit Deus homines mori, ut iumenta ; ut frangeretur eorum ceruicofitas ; & erudiretur eorum indiſciplinabilitas. Nihil enim adeò effugat ab humano corde præſentis vanitatis phantasmatu, ut mortis conſideratio. Propter quod dicit *Socrates* . : Summa Philosophia eſt aſſidua mortis cogitatio. Nihil etiam adeò auertit hominem à præcipitio peccati , & ab amore mundi, ut mortis memoria. Vnde *Eccles.7.d*. In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua : & in æternum non peccabis. Et *In proportionem*. dicit : Facile contemnit omnia , qui ſemper ſe *Logo Biologiae* cogitat moriuntur. Idcirco homines , qui ſimiles ſunt bestijs in indomabilitate , & ferocitate ; facti ſunt eis ſimiles in poenitentia, id eſt,in morte.

**Mysticè.** Homines dicuntur literati ; iumenta laici : Vel homines dicuntur clauſtrales ; iumenta ſeculareſ. Vel homines Doctores , & Prælati ; iumenta diſcipuli , & ſubditi. Homines enim & iumenta ſaluabili , Domine , dicit *Psalm.35*. Quia verò homines ſimiles facti ſunt bestijs in viendo.

**b** Idcirco vnuſ interitus eſt hominis & iumentorum]prædictis modis;quia ſimili velocitate per tentationem peccati, vel inferni rapiuntur : & ſimiliter capiuntur laqueis , & hamis tentationum. Vnde *infra 9. c*. Sicut aues laqueo capiuntur , & pifces hamo ; ſic homines capiuntur in tempore malo. *Sapient. 14. b*. Creaturæ Dei factæ ſunt in odium , & in tentationem hominum , & in muſcipulam pedibus infipientium.

**e** Sicut moriuntur homo, id eſt, Sapiens,vel Prælatus.

**f** Sic & illa moriuntur, id eſt, ſimplices, vel laici , & morte corporis , & morte ſpiritus. Vnde *Psalm. 81*. Vos autem ſicut homines moriemi: & ſicut vnuſ de Principibus cadetis.

**g** Similiter spirant omnia , & nihil habet homo iumento amplius : cuncta ſubiacent vanitati , ] curiositatibus,& cupiditatis,id eſt,homines,& iumenta,id eſt, maiores , & minores. *Jerem. 6. c*. A minore vſque ad maiorem omnes auariz student : & à Prophetis vſque ad Sacerdotem cuncti faciunt dolum. **i** Et omnia pergunt ad vnum locum , ] quia omnes locum ſuperioriē ambiant in pudenter,ita minor,ut maior: ita clauſtralis,ut ſecularis.

**m** De terra facta ſunt, ] homines & iumenta prædicta.

**n** Et in terram pariter , ] reuertuntur per cupiditatem ; ita maiores,ut minores ; ita clauſtrales,ut ſeculareſ. Vnde *Eccles. 48.b*. Omnia,quaſi de terra ſunt , in terram conuertentur : & omnia flumina in mare conuertentur. Sequitur.

**o** Quis nouit, ſi ſpiritus, id eſt, anima.

**p** Elicherum Adam,]id eſt, hominum. **q** Ascendat ſursum , ] in

**Mysticè.** o Quis nouit, ſi ſpiritus, &c. id eſt, qui modò boni ſunt,& rationabiliter viuunt. **q** Ascendat ſursum,]id eſt,

saluabi

*In coelum. a Et si spiritus iumentorum descedat deorsum,] in terram cum carne dissolutus, quasi dicat Salomon: Duxi, quod unius est iheritus hominis & iumenti, & ex qua veriusque conditio; si autem alii videtur distantes in hoc, quod spiritus hominis ascendit ad coelum; & spiritus iumenti in carne resolutus degener.*

*dit in terram: quis a spiritus iumentorum b descendat deorsum? Et c deprehendi auctor dicit hoc: nihil esse melius, quam latari hominem in opere suo, & d hanc esse partem illius. e Quis enim eum adducet, ut post se futura cognoscatur?*

## C A P. III.

*53.c. Et Ierem. 17. b. Profundum est cor hominis & inscrutabile, & quis cognoscit illud? Et in Psalm. 14: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? Si quis autem attende-*

*re velit, manifeste videre potest, quod spiritus filiorum Adam naturaliter aicendit sursum. Licet enim infama ista appetatur quaque semper tamen rebellat, & exagitat se spiritus eorum, id est, quod in eis spirituale, & nobilissimum est, quod visitato nomine synderesis appellatur. Si autem, quod mouetur, non est quies, nisi in illo, ad quod mouetur. Vnde patet, quod spiritus filiorum Adam non mouentur deorsum; sed sursum, ubi quies eorum est, sicut dicit Augu. Item, spiritus filiorum Adam, naturaliter appetunt sapientiam, & honestatem; naturalis autem appetitus spiritus, naturalis motus est. Ergo motus spirituum filiorum Adam naturaliter in sursum est; quod autem mouentur in deorsum, violentia est. De hoc Tullius: Natura sumus auidissimi, appetentissimique honestatis.*

*f scilicet o saluabitur. a Et si spiritus iumentorum,] id est, peccatorum, & brutaliter modò viuentium.*

*b Descendat deorsum,] ad inferos; quasi dicat; pauci, aut nulli sciunt hoc: quia illi possunt peruersti, & isti conuerti: & hoc est, quod dicitur infra 9. a. Sunt iusti, & sapientes: & opera illorum in manu Dei sunt, & tamen nescit homo, an amore, vel odio dignus sit; sed omnia in futuro seruantur incerta. Vel sic: Quis nouit, &c. id est, quis est ille, qui veram fidem habet de hac differentia hominis, & iumentorum, scilicet, quod spiritus hominis creatus est ad hoc, ut in celo glorificetur cum Angelis semper viuens, & spiritus iumentorum cum carne pereat, quasi dicat; pauci sunt, qui vera fide hoc nouerint. Nam si hoc vere crederent: non affligerentur circa terrena, sed semper gauderent expectantes coelestia. Et ideo sequitur diffinitua sententia.*

*c Et deprehendi nihil esse melius, quam latari hominem in opere suo,] gaudio spei, quod sequitur gaudium rei.*

*d Et hanc esse partem illius,] si haretur spiritualiter in opere suo bono: Hilarem enim datorem diligit Deus, 2. Cor. 9. b. Vel concionatoriè dicit hoc Salomon in persona stultorum, qui tantum praesentia attendunt, & futura non cogitant; & ideo tantum bonum estimant praesentem voluptatem; sicut Epicurus, qui dicit summum esse bonum voluptatem.*

*e Quis enim eum adducet; ut post se futura cognoscatur? ] quasi dicat, verè hæc est pars mea, scilicet, spiritualis latitia in opere bono, quo thesaurizatur in celo. Quis enim eum, id est, hominem adducet, ut post se futura cognoscatur, id est, quem hæredem habiturus est, vel bonum, vel malum? Hoc est contra illos, qui in dispositione filiorum suorum testamenta sua dimittunt, & semper auare vivunt, ut diuites moriantur, & hæredes suos locupletes dimittant. Quod non solùm vanitas est, sed phrenetica infirmitas est. Vnde infra 5. c. Est & alia infirmitas pessima, quam vidi sub Sole, Diuitia conservata in malum Domini sui, pereunt enim in afflictione pessima. Generauit enim filium, qui erit in summa egestate. Misericordia proorsus infirmitas: quomodo venit, sic reuertetur.*

*[Verti me, &c.] Multas vanitates determinauit Ecclesia. Iste, inter quas etiam peruersitatem vnam posuit, vbi dixit: Vidi sub Sole in loco iudicii impietatem, & in loco iustitiae iniquitatem: quod tamen iusto Dei iudicio permititur, ut probentur filii hominum. Hi per tolerantiam illatæ tribulationis; illi per potentiam usurpatam Dominationis. Modò determinat Salomon, quæ sunt illæ tribulationes, quas patiuntur Innocentes à malis, sc. calumnia oppressionis, de qua primum dicit: Verti me, &c. Et calumnia detractionis, de qua postea subiungit: Rursus contemplatus sum, &c. Dicit ergo, f Verti me, post prædictam cogitationem, qua cogitauit in corde meo, quod iustum & impius iudicabit Dominus: & quod homines similes sunt bestiis. g Et vidi calumnias, id est, falsæ accusatiohes, vel iniquas litigationes. b Quæ sub Sole geruntur, id est, pro his, quæ sub Sole, id est, pro terrenis. i Et, ] etiam vidi [lacrymas innocentium,] pro calumnijs, & oppressionibus malorum.*

*l Et neminem consolatorem, ] Innocentium tribulatorem. Vnde con queritur Dominus in Psalm. 68. Improperium exceptauit cor meum, & miseriā; & sustinui, qui simul contristaretur; & non fuit: & qui consolaretur; & non inuepi. Et iterum vidi Innocentes.*

*l Non posse resistere eorum violentie, cunctorum auxilio destitutos. ] Et cum homo factus sit ad imaginem & similitudinem Dei, & genus Dei sit, ut dicit Paulus Ad. 17. g. in hoc maximè degenerem se comprobat, quod Innocentes, & pauperes non eripit à potente opprimente eos. Vnde Psal. 34. Domine, quis similis tibi, eripiens inopem de manu fortiorum eius, egenum, & pauperem à diripientibus eum. f/a. 59. c. Qui recessit à malo: prædixit patnit: & vidit Dominus, & malum apparuit in oculis eius: quia non est iudicium: & vidit Deus, quia non est vir: & aporiatus est, quia non est, qui occurrat. Similis querela Sanctorum super hoc sèpè legitur in Scripturâ. Dicit enim Jer. 13. 2: Iustus quidem tu es, Domine, si disputem tecum; veruntamen iusta loquar ad te, quare via impiorum prosperatur: bene est omnibus, qui prævaricantur, & iniquè agunt: Abacuc. 1. a. Quare respicis contemptores, & taces, copulante impio iustiore te? Et facies hominis quasi pistes maris, & quasi repulsa non habentia Ducent. Et Psalm. 72: Quia bonus Israhel Deus his, qui recte sunt corde.*

*m Et, ] ideo quoad istas miserias, [ Laudaui magis mortuos, quam viuentes, ] id est, mortem meliorem iudicauit, quam vitam. Et loquitur Salomon in persona infirmorum. Vel ipsos mortuos meliores ludicauit, quam viuentes: quia euaserunt pericula huius miseræ vita; & nulla alia manent eos pericula: & hoc si bene mortui sunt; viuentes verè etiam bene, adhuc in bello sunt; & in periculo, & in miseriis multis. Si vero de male mortuis intelligatur, exponitur sic:*

*m Et laudaui magis mortuos, ] cum peccato, [ quam viuentes ] in peccato, quia mortui miserias præsentis vita reliquerunt, & peccare desierunt; viuentes vero, & in miseriis sunt; & peccata peccatis accumulant. vnde grauius punientur. Vel de bonis mortuis, & de bonis viuentibus accipiatur sic.*

*m Et laudaui magis mortuos, quam viuentes; ] quoad miseras corporis, & pericula animæ: quæ terminata sunt in his, & adhuc durant in istis. Propter quod dicit Apostolus Romano. cap. 7. d. Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis huius? Item meliores sunt mortui, quam viuentes, quoad status securitatem, & felicitatem, quam habet illi, & isti nondum. Propter quod dicit Dominus Mat. cap. 11. b. Minimus in regno celorum maior est Ioanne Baptista, vt tangit Glos. Sed contra hoc dicitur infra c. 9. b. Melior est canis viuus leone mortuo. Ibi Glos. id est peccator; qui conuerti, & proficere potest, melior est Iusto mortuo; qui nihil potest meritis suis addere. Solutio. Concedo, quod peccator viuens adhuc melior est Iusto mortuo, quoad hoc, quod tempus proficiendi sibi & alijs, & acquirendi maiorem gloriam, quam iustus mortuus habeat: qui proficere non potest in merito; nec aliquid, quod fiat in praesenti vita, potest aliquid addere ad gloriam suam, & maius fiat. Simpliciter autem Iustus mortuus melior est, cum propter status felicitatem, & securitatem, tum propter presentem bonitatem. Habet enim charitatem, & ille non: & ideo melior.*

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. IV.

a Et feliciorē vtroque,] id est, malo mortuo, & malo viuentē. b Iudicau,] eum [ qui necdum natus est,] ex vtero.

c Nec vidit mala, quæ sub Sole fiunt, ] mortuus in vtero matris suæ. Tales enim ersi Deum non videant; poena tamen materiali carent: & esse participant, quod bonum est. Propter quod dicit Aug.

quod melius est il- & f feliciorē vtroque b iudicallis, scilicet, paruu- ui, qui necdum natus est, & nec vi- lis non baptizatis sic dit a mala, quæ e sub Sole fiunt.

esse, quām non esse. Et Dominus Mai. 26.

c Melius erat ei, si non fuisset natus ille, supple ex vte-

ro. Sed contrarium dicit auctoritas quēdam. Nulla poena

maior, quām care re visione Dei. Vel,

a Feliciorē vtroque,] id est, bono mortuo, & bono viuente. b Iudicau,]

etum [ qui necdum natus est,] siue in vtero, siue ex vtero.

c Nec vidit mala, quæ sub Sole fiunt, ] id est, in hoc mundo, vbi mali florent, & boni lugent; boni opprimuntur, & mali extolluntur. Et loquitur Salomon concionatoriè in per-

sona Philosophorum, qui dicunt animas simul creatas in re- gione beatorum Spirituum, & inde descendere ad corpora viuificanda. Secundum hos constat feliciorē esse animam necdum nati, quām mortui, vel viuentis. Et Hæretici, qui hanc Philosophiam sectantur, confirmant errorem suum per

hanc auctoritatem Salomonis. Et per illam Mai. 26.c. Melius

erat ei, si natus non fuisset homo ille. Sed aperte contra-

rium vult litera hic, vbi dicitur: Nec vidit mala, quæ fiunt sub Sole. Sed forte ipsi exponent, non vidit, id est, experientiam non sensit. Quòd autem nondum natus in vtero, vel ex vtero, felicior sit mortuo cum peccato mortali; hoc manifestè verum est. Quia dicit Jeronymus quòd melius est omnino non esse, quām poenam æternam sustinere.

Quòd vèr nondum natus in vtero, vel ex vtero; melior sit pec- catore viuente: verum est in quantum peccator, non in quantum

viiens homo, licet videatur dicere Salomon, & Interlin. Glos. quòd simpliciter melior est nondum natus, quām viuens in hoc mundo, siue bonus, siue malus; quia ille nec

mala vidit, nec bona expertus est. Sed loquitur Salomon concionatoriè, vt prædictus, in persona Philosophorum errantium, vel in persona infirmorum, qui timent miserias, & labores præsentis vite. Quod pater. Certum est enim,

quòd malum est priuatio boni, ergo maius malum est, quod

maiori priuat bono, & maximum malum est, quod maximo

priuat bono; sed omnino non esse, funditus, & penitus tol-

lit omne bonum, & ideo nihil peius est, quām omnino non

esse: Præterea esse in labore, & in miseria aliquid habet boni, imò totum bonum habet. Ipsum enim esse bonum est:

& labor, & miseria bonum est, licet molestum; sicut potio amara; alioquin non esset à Deo labor, & miseria. Sed con-

stat, quòd à Deo est. Vnde Ecc. 11. b. Bona, & mala, mors,

& vita, paupertas, & honestas à Deo sunt. Isa. 45. a. Absque

me non est Deus, formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum, ego Dominus faciens hæc.

Manifestum igitur est, quòd non assertiuè dicit hoc Salomon; sed concionatoriè. Vel per abnegationem sic.

a Feliciorē vtroque ] vel vtrorumque, scilicet, mortuo, & viuente, id est, minus malum, id est, non tam miserum.

b Iudicau, ] eum [ qui nondum natus est; aliquo modo.

c Nec vidit, ] aliquo visu interiori, vel exteriori notitia, vel experientia.

d Mala ] culpx, & poenæ.

e Quæ sub Sole fiunt, ] id est, in mundo, vel pro terrenis, quæ sunt sub Sole. f Rursus contemplatus sum, &c. ] Hic agit Salomon de calumnia detractionis, quæ ex inuidia ori- tur, quæ subiectum suum torquet, & affligit de bonis alienis. Vnde Greg. Inuidus dum bonis alienis affligitur, de ra- dius Solis excæctatur. Dicit ergo f Rursus ] conuertens me ad alia contemplanda. g Contemplatus sum omnes labores hominum, ] & bonos, & malos. b Et industriæ. ] quibus stu- diosè bona agit, Animaduerti patere inuidia proximi, ] quia

Fertilior seges est alienis semper in agris.

vicinumque pecus grandius uber habet.

Osid.

lib. I.

de arte.

g Et in hoc ergo vanitas est, ] id est, ex hoc est vanitas à fru- etu in laboribus, & industria hominum, quia cùm aliorum

labores, & industria aliis prodesse déberent, potius obsunt eis occasionaliter, quia vident eos dolore & inuidia. Item

cùm ex labore, & industria deberet homini tranquillitas, & securitas, vsusque suavis acquiri; augetur ei inde periculum,

& inuidia, & odium proximorum. l Et cura superflua est, id est, sollicitudo cor vrens de bonis acquisitis custodiendis, & tuendis contra inuidiam proximorum. Videntes autem stulti bonorum labores, & industrias ita calumnari, non at-

tendentes fructum bonorum augeri ex patientia calumniam, nolunt laborare, sed vacant otio. Vnde sequitur.

m Stultus complicat manus suas] quas debuit extendere ad bona opera. Vnde Pro. 20. a. Propter frigus piger arare noluit; mendicabit ergo æstate, & non dabitur illi. Vnde

hic sequitur. o Et comedit carnes suas] fame urgente. Et est hyperbole, ut dicit Glos. Vel sic.

p Stultus, ] id est, avarus, qui tantum cogitat de præsenti.

n Complicat manus suas, ] id est, recuruat in se, nec exten-

dit ad pauperem elemosynas largiendo. Cui dicitur Eccles.

4. d. Non sit porrecta manus tua ad accipendum, & ad dan-

dum collecta. Mai. 12. b. dixit Dominus homini habenti ma-

nnum aridam: Extende manum tuam. Et extendit, & restitu-

ta est sanitati sicut altera. o Comedit carnes suas, ] id est, co-

medi fami permittit, quia non audet comedere præ nimia

cupiditate. Vel.

q Stultus, ] id est, superbus, stans altus, secundum Isidorum.

r Complicat manus suas, ] id est, replicat, & recuruat ad se, quærens in operibus suis propriam gloriam, non hono-

rem Dei, nec proximi utilitatem. o Et comedit carnes suas, ] id est, proximos suos infirmiores se deuorat. Item

s Stultus, ] id est, insipiens Doctor, aut Prædictor.

t Complicat manus suas, ] id est, non vult eas extendere ad os suum, vt faciat, quod prædicat. Vnde Pro. 19. d. Abso-

condit piger manum suam sub ascella, nee ad os suum appli-

cat. o Et comedit carnes suas] id est, carnalem voluptatem,

quæ solam sibi sit, & esurit, quæ sola paescit. Item

u Stultus, ] id est, inuidus, qui tabescit aliena felicitate.

v Complicat manus suas, ] ex nimia indignatione, vel ni-

mitio dolore aliena felicitatis. o Et comedit carnes suas ] id est, tabescere, & consumi facit aspicendo successus aliorum;

quia quanto feliciter succedit inuidioso, id est, illi, cui in- uidet, tanto inuidus tabescit amplius, & distillat in liuorem.

Vnde Seneca: Vellem oculos inuidorum esse vbique, vt om-

nium felicitatibus torquerentur, Vel sic. m Stultus, ] id est,

piger quilibet, qui non vult congregare in æstate, vnde vi-

uat in hyeme. n Complicat manus suas, ] id est, vacat otio. o Et comedit carnes suas, ] id est, carnalibus desideriis

extut, donec consumatur.

p Dicens ] in corde suo, vel increpantibus eum de pigris

sua. q Melius est pugillus] farris, vel cuiuslibet rei.

r Cum requie, quām plena vtraque manus cum dolore, &

afflictione animi. ] Sicut vulgo dicitur: Melius est vnum, te-

ne, quām duo, tu habebis: & melior est Alauda in terra, quām

Grus in cœlo. Glos. intelligitur hoc diffinitiè dici ex perso-

na Sapientis. Et est sensus :

q Melior est pugillus cum requie, ] id est, cum tranquillitate

conscientia, & lœtitia mentis.

r Quām plena vtraque manus. ] diuitiis huius mundi.

s Cum dolore] quo digna est iniquitas.

t Et afflictione animi, ] sine qua nec acquiruntur diuitiae,

nec custodiuntur, nec expenduntur, vt dicit Gregorius.

Vnde Psalm. 36. Melius est modicum iusto super diuitias

peccatorum multas. Proverb. 15. b. Melius est parum, cum

timore Domini, quām thesauri magni, & insatiabiles. Item

Proverb. capitul. 16. b. Melius est parum cum iustitia, quām

multi fructus cum iniquitate. Glos. dicit ibi : Singularis

numerus accipitur in bono, duplex in malo. Ideo unus pu-

gillus habet requiem, duæ manus laborem. Vnde Pro.

capitul. 16. b. Secundum aliam translationem. Melior est

parua acceptio cum iustitia, quām multa gemma cum ini-

quitate. Vel.

q Melior est pugillus] hic, cum requie æterna in futuro.

r Quām plena vtraque manus, ] hic cum dolore corporis.

s Et afflictione animi, ] in futuro.

t Considerans, ] per hæc alia. y Reperi, & aliam va-

nitatem, ] à prædictis. z Sub Sole, ] id est, in mundo.

Vnus

**a** Vnus est, & secundū non habet,] id est, hæredem aliquem.  
**c** Non filium, non fratrem, & laborare non cessat.] congregando superflua, de quibus nescit, cui congregabit ea. **f** Nec tamen satiantur oculi eius, ] interiores. **g** Diuitijs] acquisitis, sed semper inhiant acquirendis. **b** Nec recogitat in corde suo. **i** Dicens,

**7. queſt  
1. c. fa-  
ctus.**

cui labore, & fraudo  
animā meā bonis.]  
eternis, præponendo bona temporalia?

**l** In hoc quoque, ] id est, in labore con-

gregandi diuitias tempo-  
iales. **m** Est va-

nitas] cupiditatis, &  
vanitas felicitatis.

**C.** **e** Et afflictio pessi-  
ma. Mala quidem  
malitia poenitatis.

**Et diff.** Peior, quia inutilis.  
Pessima, quia caca-

Hoc enim habet pes-  
simū huiusmodi la-  
bor, quoad malitiam  
poenitatis: quia

cacus est huius la-  
borator, nec videt

quā inutiliter laborat, secundū quod dicit **Psal. 38.b**. The-

saurizat, & ignorat, cui congregabit ea. **Luce. 12.c**. Stulte, hac

hocte repetent animam tuam à te; quā autem congregasti, cu-

lius erunt. **teronymus** dicit hic. Hæc intelligere possumus de

his, qui libros faciunt, & ignarus lectoribus relinquunt. Sicut

multe, qui in morte sua nepoti, vel fratri, qui omnino nihil

scit, nec speratur, quod proficere debeat, dimittit libros suos:

in quibus per totam vitam suam laborauit.

**Mysticē.** Quidam exponunt hoc de Christo, ut dicit **terony-**

**Ioan. 19.** **j** mus, in his verbis notantes desiderium nostræ salutis, quarti

tota audiatur sivebat. Vnde in cruce pendens, dixit: Sitio. Ad

quod non necessitudo affinitatis, aut consanguinitatis, aut me-

rita nostra eum adduxerunt, sed sola misericordia eius eum

induxit. Sed valde longè est hoc ab eo, quod litera sonare vi-

detur: & potius impositio, quā expositio est. Vnde melius

exponitur moraliter de congregatione diuitiarum spiritua-

lium, sicut dicitur **infra 5**. Et tamen hoc postea exponemus

**Mysticē** secundum **Glos.** **o** Melius est ergo duos esse simul,

**a** Vnus **b** est: & secundum non  
habet, non filium, non **d** fratrem;

& tamen **e** laborare non cessat, **f**

nec satiantur oculi eius **g** diuitiis,

**b** nec recogitat, **i** dicens: cui la-  
bore, & **k** fraudo animam meam

bonis? In **l** hoc quoque est **m** va-

nitas, & **n** afflictio pessima. **o**

Melius est ergo duos esse simul,

quā p vnum; **q** habent enim

emolumētum societatis suæ. Si v-

nus **r** ceciderit, ab **s** altero ful-

cietur. **Væ** **t** soli, quia cùm **u** cé-

ciderit, non **x** habet subleuantem.

Et si **y** dormierint duo, **z** foue-

buntur mutuò. **a** Vnus **b** quomo-

do calefiet? Et si quispiam **c** præua-

luerit contra vnū, **d** duo **e** resistūt ei.

**My. 8. b. 6**

**7. q. 1. a.**

**illu. de**

**par. m.**

**c. 3. a. 2.**

**zac. b.**

**Luc. 15. 10**

**a.**

quicunque quartum emolumētum. **e** Et si quispiam prætalue-

rit contra vnum, duo resistunt] simul orantes, & iuicem

consolantes.

Mysticē de Christo ab illo loco.

**z** Vnus est, ] scilicet, Christus. **Jfa. 4.2**. Apprehendent septem

mulieres virum vnum.

**b** Et secundum non habet, ] in creaturis, id est, parem. Vnde

**psalm. 88**. Quis similis Domino in filiis Dei: quasi dicat, nul-

lus. Vel, secundum non habet, isti redēptione mundi, ad quod

solus venit. **c** Non filium] naturalem, vel adōptiuum ad hoc

idoneum. Quamvis enim multi sint filii Dei per adoptio-

nem; nullus tamen ad hoc idoneus, & sufficiens erat.

**d** Non fratrem, ] id est, socium in hoc opere faciendo. Vnde

**Isaie 63.2**. Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir

meum **psalm. 140**. Singulariter sum ego, donec transeam.

**e** Et tamen laborare non cessat, ] portando peccata nostra.

**Jfa. 53. b**. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores no-

stros ipse portauit. Vel, laborare non cessat, sicut Medicus sa-

tagens curare iniquitates nostras. **if. 43. d**. Seruire me fecisti in

peccatis tuis, præbuisti mihi labore in iniquitatibus tuis. Item

laborare non cessat, sicut Aduocatus postulando pro nobis

apud Patrem, **Roman. 8.e**. Ipse Spiritus postulat pro nobis ge-

nitibus inenarrabilibus. Et **1. Joan. 2.2**. Si quis peccauerit A-

duocatum habemus apud Patrem Iesum Christum Iustum.

**f** Nec ] tamen [ satiantur oculi eius, ] id est, pietas, & misé-

ricordia eius.

**g** Diuitijs] Angelorum, nisi, scilicet, habeat diuitias homi-

num: Semper enim cupit salutem hominum. Vnde reliquit in

deserto nonagintaquem oues, ut ouem errabundam re-

duceret ad ouile, reportans eam proprijs humeris super

crucem, & veniens in die ascensionis, conuocat amicos,

& vicinos suos, id est, Angelos, dicens illis: Congratula-

lamini mihi, quia inueni ouem meam, quam perdideram: Certè, bone Iesu, non tu perdideras eam; sed ipsa perdi-

derat se: Tu autem inuenisti eam, & proprijs humeris re-

portasti.

**b** Nec recogitat, dicens: Cui labore? ] Sei enim Christus,

quod non sibi, sed nobis laborauit, quia quæ non rapuit,

ipse exoluit. Nos comedimus; & bibimus in taberna; &

ipse solus pro omnibus soluit; egregie verberatus; quia

non habebat aliud, quod solueret. Vnde **Isa. capit. 53. b**. Vulné-

ratus est propter iniquitates nostras: & atritus est propter

stelera nostra.

**k** Et fraudo animam meam bonis, ] temporibus. Pauper

enim fuit propter nos. Vnde **Matth. 8. c**. Vulpes foueas ha-

bent, & volucres cœli nidos; filium autem hominis non

haber, ubi caput suum reclinet. Vel fraudo animam meam

bonis, inutiliter laborando & morti eam exponendo, lux-

ta illud **psalm. 29**. Quæ utilitas in sanguine meo, dum def-

endo in corruptionem? ] In hoc quoque est vanitas. **j** mortalitatis, quoad Christum, & iniquitatis, quoad Iudeos cru-

cifigentes eum. **n** Et afflictio pessima. **j** Passiæ quoad Chri-

stum; actiæ quoad Iudeos. **o** Melius est ergo, &c. **j** Ex

prædictis infert Ecclesiastes, quasi dicat, ex quo ita Christus

esurit salutem nostram. Ergo melius est duos esse simul, id

est, Christum esse tecum per inhabitantem gratiam.

**p** Quā vnum. **j** id est, quā sine Christo patere insidijs ini-

mici.

**q** Habent enim emolumētum societatis suæ. **j** Christus glo-

riam, & honorem; tu fructum, & utilitatem. **r** Si vnius ce-

ciderit. **j** per peccatum, scilicet, homo. **s** Ab altero fulcietur. **j**

scil. à Christo. Vnde **psalm. 90**. Cum ipso sum in tribulatione:

eripiā eum, & glorificabo eum. **Et psalm. 117**. Impulsus versus

sum, ut caderem; & Dominus suscepit me. **Et 1. joan. 4. a**. Cūm

transieris per aquas, tecum ero: & flumina non operient te.

**t** **Væ** soli, ] sine Christo. **Vel** soli, qui singularitate ducitur, ne-

vult se conformari alijs, cùm quibus vivit. **Item**, **væ** soli, si non

homini confitetur peccata sua, sed soli Deo. **u** Cūm cecid-

erit, non habet subleuantem, scilicet, Christum, vel alium.

**y** Et si dormierint duo] simul, scilicet, Christus cum homine

& homo cum Christo in lecto puræ conscientiæ, de quo

Sponsa **Ant. 1. d**. Lectulus noster floridus, rosis charitatis, vi-

olis humilitatis, lilijs castitatis. **z** Fouebuntur mutuò. **] Chri-**

stus enim fouet hominem calore charitatis, quam infundit;

homo fouet Christum in corde suo calore sancti desiderij, &

bonæ operationis. **c** Et si quispiam præualuerit contra vnu, ]

sc. hominem. **d** Duo, ] i. Christus. & homo: vel gratia, & libe-

rum arbitrium. **e** Resistunt. **] 1ac. 4. b**. Resistite Diabolo; & fu-

giet à vobis: appropinquate Deo, & appropinquabit vobis

Funi,

**Hagonis Card. Tom. IIII.**

# Liber Ecclesiastes.

# Cap. IV.

*a* Funiculus triplex,] id est, fides Trinitatis, quo homo Christo alligatur. Vel, Funiculus triplex, id est, Fides, Spes, Caritas. *b* Difficile rumpitur.] Nam fortis, ut mors, dilectio. *Cant. v/1m. d.* Vel, Funiculus triplex, id est, Potentia Patris, Sapientia Filii, Bonitas Spiritus Sancti, difficile rumpitur: in se nunquam in nobis tamen aliquando. Hoc funiculo ligat Christus Diabolum, ita ut noce-re non valeat, quantum velit, *Isiae 37.f.*

Ponam circulum in naribus tuis, & frænum in labiis tuis, & reducam te per viam, per quam venisti, *Tobie 8. d.* Tunc Raphaël Angelus apprehendit Daemonem, & reliquit eum in deserto superioris Ægypti. Hoc funiculo eiecit Dominus vendentes & ementes de templo, *Ioan. 2. c.* Cùm fecisset Iesus quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo. Vel, Funiculus triplex, est triplex modus diligendi Deum, scilicet, ex toto corde, ex tota anima, & ex tota fortitudine, *Deuter. 6. a.* id est, dulciter, prudenter, fortiter. Vel tota cogitatione, tota affectione, tota operatione, ut nihil cogites, nisi ipsum, aut propter ipsum; nihil diligas, nisi ipsum, aut propter ipsum, nihil facias, vel patiaris, nisi propter ipsum. Et funiculus talis reuera difficile rumpitur. Item, Funiculus triplex, quo ligamur Christo, est Contritio, Confessio, Satisfactio: vel cogitatio, locutio, operatio: vel amor, timor, pudor. Amor Dei benefici, timor Dei iudicaturi, pudor peccati, vel offensæ Dei. Item, Funiculus triplex, est rectipido dilectionis, de qua *Cant. 1. b.* Regi diligunt te. Amplitudo dilectionis, de qua *Matthæi 5. g.* Diligite inimicos vestros. Fortitudo dilectionis, de qua *Cantic. vlt. b.* Fortis est, ut mors, dilectio. Rectè ergo subiicit Salomon de hoc triplici funiculo post verbum de Societate, ut ostenderet, quale oporteat esse vinculum huius societatis, quā ex quatuor commendauit, scilicet; ex fulcimento contra casum, ex subleuatione à casu, ex fomenti calefactione contra frigus, ex adiumento contra hostium impugnationem.

*c* Melior est puer, &c.] Sicut suprà diximus. Vanitas iniquitatis triplex est, scilicet; vanitas cupiditatis, voluptatis, curiositatis. Prima pertinet ad concupiscentiam oculorum, secunda ad concupiscentiam carnis, tertia ad superbiam. Hucusque dictum est de duplice vanitate, scilicet, cupiditatis, & voluptatis; hic adiungit Ecclesiastes de tertia vanitate, quā pertinet ad superbiam virtutē, quam reprimit etiam in Regibus, præferens puerum pauperem sapientem, Regi seni stulto, qui nescit perpendere eventus rerum, id est, qualiter aliquis vinculatus de carcere quandoque sublimatur in Regem, mortuo pessimo, qui regnabat, sicut dicitur *Ecccl. 10. b.* Sedes Ducum superborum subuertit Deus, & sedere fecit mites pro eis. Et hoc est, quod dicitur:

*c* Melior est puer, ] non ætate, sed puritate: non sensu, sed malitia.

*d* Pauper, ] rebus mundi, vel spiritu.

*e* Et sapiens, ] virtute saporiandi res secundum saporem suum, & scientia æstimandi res secundum valorem suum.

*f* Rege sene, & stulto, qui nescit præuidere, ] vel, (prouidere in posterum, ] id est, nescit ante videre quod futurum est, vel accidere potest in posterum. Hoc scilicet.

*h* Quòd, & de carcere catenisque interdum quis egreditur ad regnum. ] Sicut Joseph de carcere Putipharis, factus est secundus post Pharaonem; & Dominus, & rector totius Ægypti, *Genes. 41. e.* Vnde de ipso dicitur *Sapiens. 10. c.* Sapientia venditum Iustum non dereliquit, sed à peccatoribus liberauit eum: descenditque cum eo in foueam: & in vinculis non dereliquit eum, donec afferret illi sceptrum regni.

*i* Et aliis natus in regno ] id est, filius Regis, & natus de Rege.

*k* Inopia consumatur, ] ut Ioachim iunior, qui de regno Iuda translatus est in Babylonem, vbi in carcere multas sustinuit egestates, *4. Regum capitul. 24. d.* Et Nabuchodonosor postquam dixit: Nonne hac est Babylon, quam ædificauit in robore meo, factus bestia foenum, ut bos, comedet *Daniel. 4. f.* Et hoc est, quod dicitur *Eccles. 11. a.* Multi po-

tentes oppressi sunt valde, & glorioſi traditi sunt in manus alterorum.

Mysticè. *d* Puer pauper, & sapiens, ] est Christus. Puer *Mystic.* enim fuit ætate vite, *Luc. 2. f.* Puer autem crescebat, & confortabatur. Item puritate vite, *Isiae 42. a.* Ecce puer meus, vel seruus meus *discipiam eum.* *Isiae 9. b.* secundum Septuaginta. Puer natus est nobis. Iste puer fuit pauper pro nobis, sicut legitur *2. Corinth. 8. b.* Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quia cum diues esset, egenus factus est propter vos, ut vos inopia illius diuites essetis. Et adeo pauper fuit, quod nec domum habuit, ubi nasceretur, sed in diuersorio etiam alieno natus est. *Luc. 2. a.* Nec etiam in tota vita sua domum habuit, sicut ipsemet testatur, in multorum confusionem, qui alta palatia sibi, vel parentibus suis construunt de patrimonio crucifixi, *Matth. 8. c.* Vulpes foueas habent, &c. Idem *Luc. 9. g.* *Thren. 3. c.* Recordare, &c. Sapiens etiam fuit, *Luc. 2. g.* Iesus autem proficiebat Sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines. Rex senex, & stultus, Diabolus est. Rex quidem superborum. *Job. 41. d.* Ipse est Rex super omnes filios superbiz. Senex, id est, antiquus. Ipse enim est initium viarum Domini. *Job. 40. c.* Vel senex, id est, morti vicinus: *Apocalyp. 12. c.* Vx terræ & mari, quia descendit Diabolus ad vos, habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habet. Stultus fuit, quando stans, altus esse voluit. *Flua capitul. 14. d.* Ascendam in cœlum, & ero similis Altissimo. Dicit ergo.

*c* Melior est puer pauper, & sapiens, ] id est, Christus Dominus.

*f* Rege sene, & stulto, ] id est, Diabolo.

*g* Qui nescit, id est, scire noluit.

*b* Præuidere in posterum, quod de carcere catenisque quis egreditur ad regnum, ] id est, Christus, qui de carcere Pilati, vel sepulchri, & vinculis, quibus ligatus fuit ad columnam, egressus est ad regnum Patris. Vnde *1. Iudea 19. b.* Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum. Et t̄ reuertenti in regionem longinquam, dicit, quia regnum suum non est de hoc mundo, sicut ipse dixit Pilato, *Ioan. 18. g.* Regnum, inquit, meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent, ut non traderer Iudeis.

*i* Et aliis natus in regno, ] id est, Diabolus in cælo creatus.

*k* Inopia consumatur] omnis boni. Vel Rex senex, & stultus, est Antichristus, qui natus est in regnum temporalis dominationis, iusto Dei iudicio permittente propter peccata eorum, qui noluerunt recipere veritatem. Vnde Apostolus *2. Thessal. 2. c.* Eo quod charitatem veritatis non receperūt, ut salvi fierent, id est mittet illis Deus operatorem erroris, ut credant mendacio. Hic Rex senex, & stultus nescit, quod deiiciendus sit, & inopia consumendus; & puer pauper, id est, Iesus de carcere, & vinculis, ut diximus, in regnum in dextram Patris sublimandus. Vel aliter, Rex senex, & stultus est populus Iudaicus, qui propter legem, & Prophetas, quibus se regebat, dicitur Rex. Senex vero dicitur, quia maior natu, & quia propinquus morti æternæ. Quod enim antiquatur, & senescit prope interitum est. *Hebr. capitul. 3. d.* Vel senex, quia vetera quærens tantum, id est, terrena. Puer pauper, & sapiens, est populus Gentilis, qui de carcere, & vinculis peccatorum egressus est in libertatem filiorum Dei.

Moraliter. *d* Puer pauper, & sapiens, ] est vir iustus, vel *Moral.* homo interior, id est, anima, qua est puer, id est purus secundum conditionem suam, qua ad imaginem & similitudinem Dei creatus est.

*d* Pauper, ] id est, paupertatem suam agnoscens.

*e* Et sapiens, ] id est, utilia, & profutura sibi quærens. Rex senex, & stultus est iniustus quilibet, vel homo exterior, quod regere vult, & impeari, non regi, vel imperari. Hic senex est, quia morti proximus, & stultus instar equi, vel muli, de quo Apostolus *1. Corinth. capitul. 2. d.* Animalis homo non percipit ea, quæ Spiritus Dei sunt. Constat ergo, quod puer pauper & sapiens melior est Rege sene, & stulto, qui nescit sibi præuidere in posterum contra egestatem inferni. Et id est inopia consumetur, sicut diues epulo, qui etiam guttam aquæ habere non potuit, licet impudenter illam quæserit, *Luc. capitul. 16. f.* Hic autem puer de carcere, & vinculis, id est, de corpore mortis huius egreditur ad regnum gloriae in morte.

¶ Vidi



# Liber Ecclesiastes.

Cap. V.

## EXPOSITIO CAP. V.

**Temeritas in quatuor septem basatur.** **N**E temere quid loquaris, &c.] Dicte de curiositate scientia di, subiunxit Salomon de temeritate loquendi. Hac enim sequitur ad illam, & ideo illa reprobata, reprobat istam. Sunt autem quatuor, in quibus maximè temeritas reprobatur. In iudiciis faciendis, in consiliis dandis, in testimonijs ferendis, in votis & promissionibus emittendis. Debet enim iudicium esse sententia diligenter examinata, procedens ex probationibus manifestis, vel presumptiōibus violentis, ius suū vnicuique assignans. Et de hoc dicitur *Matthei* 7. a. & *Luc.* 7. f. Nolite iudicare, & non iudicabimi, *Rom.* 14. a. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat, aut cadit Strabit autem. Et *Iob.* 29. e. Causam, quam nesciebam, diligentissimè inuestigabam. Similiter consilium debet esse deliberata sententia propter latentia incommoda omnia præconsiderans quasi vadum prætentans, vt vulgo dicitur, vt viam vitioliorem, & exitum faciliorem inueniat. De hoc *Eccles.* 32. d. Fili, sine consilio nihil facias; & post factum non poenitebis. *Proverb.* 11. b. Vbi non est gubernator, populus corruet; salus autem, vbi multa consilia. Similiter testimonium debet esse præcognita sententia, tantum illud afferens, quod cognouit. De hoc dicitur *Proverb.* 19. b. Falsus testis non erit impunitus: & qui loquitur mendacia, peribit. Similiter votum debet esse sententiā vndique ponderata. Debet enim vouens vires suas diligenter circumspicere, & pondus eius, quod voulit, attendere; vtrum, scilicet, portare sufficiat. Vnde diffinitur sic: Votum est melioris boni conceptiō, animi deliberatione firmata. De hoc dicitur *infra eodem*. Si quid voulisti Deo, ne moreris reddere. Displacet enim infidelis, & stulta promissio. Et *Eccles.* 8. c. Ne spondeas supra virtutem tuam; quod si sp. ponderis, quasi restituens cogita. Est autem multiplex temeritas in loquendo. Prima est incertitudo eius, quod quis loquitur. De hoc *Seneca*: Vis, inquit, sapienter loqui? loquere quod scieris. Secunda est festinatio loquendi. *Jacob.* 2. c. Sit omnis homo velox ad audiendum; tardus autem ad loquendum. Et *Seneca*: Tardiloquum te esse volo, & prop̄ erit tibi Deus. Tertia est consideratio temporis, quo debeat loqui. *Eccles.* 20. c. Ex ore farui improbabitur parabola; non enim dicit illam in tempore suo. Quarta est importunitas loquendi. *Eccles.* 22. a. Musica in luctu est importuna narratio. Quinta est loquendi usuratio, quod fit, cum aliquis impudenter se ingredit ad loquendum, quod ad aliū pertinet. *Eccles.* 32. a. Loquere maior natu, decet enim te primum verbum diligentis scientiam, id est, Dei, dicit *Glos.* Sexta est præsumptio loquendi, quod fit, quando iuuenis aliquis inter sapientiores, & seniores loqui præsumit. *Eccles.* 32. b. In medio Magnatorum loqui non præsumas: & vbi sunt senes, non multum loquaris. Septima est inutilitas locutionis ex desectu audientium. *Eccles.* 32. a. Vbi non est auditus, non effundas sermonem, id est, vbi non est auditor, qui proficiat, dicit *Glos.* Octaua est audacia loquendi ultra intellectum proprium, vel audientium. *Eccles.* 3. c. Altiora te ne quæsieris. Et in *Psalm.* 11. Disperdat Dominus vniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam. Nona est loquentis inanitas, quando, scilicet, pro humano fauore quis loquitur. *Eccles.* 32. a. Non impedias musicam, *Glos.* id est, non pro fani fauore canoram eloquentiam effundas. Decima est vituperandi intentio. *Eccles.* 11. a. Antequam interrogas, ne vituperes quemquam. Undecima est præcipitata responsio. *Eccles.* 11. a. Antequam audias, ne respondeas verbum. Duodecima est nimia laudatio. *Proverb.* 27. c. Quomodo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum; sic probatur homo ore laudantium. *Eccles.* 11. d. Ante mortem ne laudes quemquam hominem: quoniam in filii suis agnoscitur vir. Sunt & aliae temeritates loquendi periculosæ audientibus: & ex quibusdam de illis, alijs error, alijs scandalum, inuidia, alijs inanis gloria, alijs mala audacia, alijs mala suspicio generatur: quas omnes causa breuitatis præterimus. Prædictæ autem temeritates sunt periculosæ loquentibus. Dicit ergo.

**Hebr. 12. c.**

a Ne temere quid loquaris, Jaliquo prædictorum modorum. *Glos.* dicit, voulendo Deo, vel de Diuinitate disputando, *Exodus* 19. b. Bestia, quæ tetigerit montem, lapidabitur. Sed etiam

simpliciter de proximo loquendo. Vnde *Seneca*, loquens de proximo, scito te pro illo, aut contra illum testimonium dicere.

b Neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo,] qui omnia videt, etiam occulta cordium. Et ob hoc addidit Salomon, coram Deo, ut

pauci sermones tui: f Multas curas sequuntur somnia, & in g multis sermonibus inuenitur stultitia. Si h quid voulisti Deo: ne moreris reddere: Displacet k enim ei infidelis, & l stulta m promissio. *Deuter.* 23. d.

fumus ad vouendum, & audaces ad disputandum de Diuinitate. Vnde dicit *Glos.* Non sit cor tuum velox ad proferendum sermonem, voti, vel nimis inquisitor Diuinitatis. Vnde sequitur:

c Deus enim in cœlo, & tu super terram, ] quasi dicat, non sis velox ad loquendum de Deo, quia nimia est distantia Dei, & hominis. Sicut enim exaltantur cœli à terra; sic exaltatæ sunt viæ meæ à vijs vestris: & cogitationes meæ à cogitationibus vestris, dicit Dominus. *Isa.* 55. c. Vel nomine cœli, Ecclesiastes intelligit lucem inaccessibilem, quam Deus inhabitat, ut dicitur *1. Tim.* 6. c. Nomine terræ intelligit tenebras peccatorum, & ignorantiarum, quibus obuolutum est totum genus humanum. Et est sensus:

b Non sit cor tuum velox ad proferendum sermonem coram Deo, id est, de secretis Diuinitatis c Deus enim in cœlo ] id est, lucem inhabitat inaccessibilem, tibi tali.

d Et tu super terram, id est, in tenebris peccatorum, & ignorantiarum.

e Idcirco sint pauci sermones tui] de Deo, de quo etiam vera dicere periculosest. dicit *Glos.*

f Multas curas sequuntur somnia, ] ad literam. Ex reliquis enim cogitationum quædam somnia oriuntur, quibus cor grauiter vritur. Vnde cura dicitur quasi vrens cor. Et ita fit, ut qui multas curas habent, siue dormiant, siue vigilent, semper sint in tormento, & in igne Chaldæorum. Insinuat autem per hoc Salomon, quod necesse est in multis curis multam esse vanitatem, & falsitatem cogitationum. Si enim in paucis vanis sunt cogitationes hominum, & timidæ, & incertæ, sicut dicitur *Sap.* 9. c. Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiarum nostrarum. Corpus enim, quod corruptitur, aggrauat animam: & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Et ad hoc summoperè laborat Diabolus, ut scilicet, cor hominis per multa dispergatur. E contrario Dominus sensum suum colligere in unum hortatur *Eccles.* 11. b. Fili, ne in multis sint actus tui.

g Et in multis sermonibus inuenitur stultitia ] quasi dicat: sicut qui multa cogitat, eadem frequenter somniat, ita in stultitudinem incidit, qui ultra se de Deo disputat. De hoc *Proverb.* cap. 10. c. In multiloquio non deerrit peccatum.

b Si quid voulisti Deo, ne moreris reddere, ] ultra præscriptum terminum voti expectando. Et tunc enim in mora esse iudicatur vouens, & non ante. Sed si aliquis sine termini appositione votum emiserit, dicit lex: Quod sine die promittitur, incontinenti debetur. *Interlin.* continuat, valde bene. Dixerat enim: Non sit cor tuum velox ad proferendum sermonem coram Deo, id est, ad vouendum Deo. (Autem) id est, sed [ Si quid voulisti Deo ] in Baptismo, dicit alia *Interlin.*

i Ne moreris reddere. ] De hoc *Deuter.* 23. d. Cum votum voulueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere; quia requirit illud Dominus Deus tuus: & si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum: si solueris polliceri, absque peccato eris. Hoc est, quod dicitur in *Glos.* super illud *Psalm.* 75. Vouete & reddite, id est, si voulistis, reddite. Vouere enim voluntarium; sed reddere necessarium est. Quid ergo dicit *Interlin.* in Baptismo. Nunquid infans voluntariè voulit in Baptismo? Solutio. Loquitur de Baptismo adulorum, vel de obligatione patrinorum, qui voulent pro puer. Quare autem dixerit: Ne moreris reddere, adiungit.

k Displacet enim ei infidelis, ] id est, non impleta.

l Et stulta, ] id est, indiscreta.

m Promissio, ] sicut Iudæorum, qui dixerunt: Quæcumque præceperit Dominus, faciemus. *Exod.* cap. 19. d. Et postea odraverunt vigulum. *Exod.* cap. 32. a.

Sed

**a** Sed quodcumque voveris,] compos mentis & aetate debita, & quæ vouere potes. **b** Redde,] cito dicit *Glo.* Mora enim ad se trahit periculum, & nescit tarda terum molimina Spiritus Sancti gratia, sicut dicit *Glo.* super illud *A&A.* Factus est repente de caelo sonus, &c. **c** Multoque melius est non vovere, ] quæ licet vovere, & nos vouere. **d** sed quodcumque voveris b redde. **e** Multoque melius est non promissa non reddere, ] sicut fecerunt Iudei. Et de hoc dicitur *Luc.* 9. g. Nemo mittens manum ad aratum, & aspiciens retro, aptus est Regno Dei, 2. *Petr.* 2. d. Melius est viæ iustitiae non cognoscere, quam post agnitam retrorium conuerti. **e** Ne dederis os tuum, vt peccare facias carnem tuam, ] id est, ne dicas te ex infirmitate carnis tue peccare, tanquam reflectens culpam in auctorem carnis, qui tam fragilem eam fecit: Sicut fecit Adam, *Genes.* 3. c. Mulier, inquit, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi, & comedit. Ideo dicit *Psalm.* 140. Ne declines cor meum in verba malitiae ad excusandas excusationes in peccatis. Vel sic.

**e** Ne dederis os tuum, ] nimis indulgendo gula. **f** Ut peccare facias carnem tuam, ] per luxuriam. Venter enim & genitalia vicina sunt: & pro vicinitate membrorum sequitur confoederatio vitorum: vt dicit *Jeronymus.* Vel sic. **e** Ne dederis os tuum, ] alicui promittendo illicitum, vel iurando illicite. **f** Ut peccare facias carnem tuam, ] promissum, vel iuramentum illicitum persoluendo: sicut ille, qui iurat mereciri, quod iacebit cum ea. De hoc dicit *Isidorus:* In turpi voto mutata decretum: in male promissis rescinde fidem.

**b** Neque dicas coram Angelo, ] qui astat vnicuique, & omnia nunciat Deo. **b** Non est prouidentia, ] id est, ne putes omnia casu, vel fato agi, & nihil à Deo prouideri. **i** Ne fortè iratus Dominus super sermones tuos, ] quibus dixisti non esse prouidentiam apud Deum. **k** Dissipet cuncta opera manuum tuarum, ] etiam bona, dicit *Glo.* & tradat te in reprobum sensum, *Roman.* 1. d. Magnam enim partem gloriae suæ aufert Deo, qui humanam rerum gubernationem: & malorum ordinacionem ei subtrahit: Majoris enim gloriae est mala benè ordinare, & ex illis bona elicere, quam sola bona disponere. De hoc dicitur: *Tbreuar.* 3. d. Quis est iste, qui dixit, vt fieret, Domino non iubente? Ex ore Altissimi non egredientur, neque bona, neque mala. Item talis aufert Deo iustitiam suam, quia dicit eum non curare merita bonorum, & demerita impiorum. Et de hoc dicit *Psalm.* 9. Propter quid irritauit impius Deum; dixit enim in corde suo, non requiret. **l** Vbi multa sunt somnia, plurimæ vanitates & sermones innumerari, ] vaticinantium circa illa, quasi dicat, non cures somnia, neque timeas: quia vana sunt.

**m** Tu verò Deum time, ] non somnia. Deus enim potest perdere corpus, & animam in gehennam, *Matth.* 10. c. Somnia verò non obseruata, nec iuuare, nec nocere possunt. De hoc dicitur *Zenter.* 18. b. Non inueniatur in te, qui lustret filium suum per ignem: aut qui hariolos sciscitetur: aut obseruet somnia, ] *Eccl.* 34. a. Diuinatio erroris & auguria, mendacia & somnia male facientium, vanitas est: Ne dederis illis cor tuum: multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis.

**Moral.**

Moraliter. **i** Vbi multa sunt somnia, ] id est, t Philosopherum, vel philosophantium figura, plurimæ vanitates, ] & paucæ veritates, & nullæ utilitates. **o** Si videris calumnias egenorum, ] id est, si videris egenos ab impijs deprimenti & affligi. **p** Et violentia iudiciorum, ] Potentium fieri contra Innocentes. **q** Et subuerti Iustitiam in Prouincia, ] à Iudicibus iniquis. **r** Non mireris super hoc negotio, ] tanquam Deus non iudicet, vel iniuste agat.

**s** Quia Excelso, ] id est, Tyranno superbo, vel Iudice iniquo. **t** Excelsior alius est, ] Dominus, scilicet, cuius coelum sedes, & terra scabellum pedum eius, *Jsa. vii. a.* Vel, Excelsior alius est, scilicet, Princeps, vel Iudex.

**u** Et super hos quoque, ] scilicet, Tyrannos.

**v** Eminentiores sunt alij, ] scilicet, Angeli, qui prohiberent eos, nisi tempus expectarent ordinatum à Deo. **y** Et insuper vniuersæ terræ Rex imperat seruienti, ] Tyranno, qui etiam in

perfectione bonorum seruit ei: quia dum bonos persequitur, simat, & purgat, & solidat eos. Vnde dicit Augustinus: Vnde superbis iniustus, si de illo facit flagellum Pater meus, quo me corrigit? Filius flagellatus corrigitur, & flagellum igne comburitur. Vnde Sennacherib dicitur *Isaie.* 10. d.

**V**æ Affer, virga fuitates, & sermones innumerari. Tu n verò Deum time. Si o videbis calumnias egenorum, & p violenta iudicia & q subuerti iustitiam in Prouincia, r non mireris super hoc negotio; s quia Excelso & Excelsior alius est, & super n hoc quoque x eminentiores sunt alij: & y insuper vniuersæ terræ Rex imperat seruienti. **z** Avarus non implebitur pecunia:

Aula Summi Imperatoris, vt dicit *Augustinus*, iusta permissione, & salubri ordinatione, aut efficaci voluntate. Ideo autem dicitur, ne mireris, cum ista mala videris, quasi Deus, ea vel non possit, vel nolit, vel nesciat auertere. Vnde ne male quis sentiat de eius potentia, dicitur: Vniuersæ terræ imperat. Item ne de voluntate, aut de Sapientia eius male sentias, additur: Rex seruienti: Ad laudem enim diuinæ voluntatis & Sapientiæ pertinet, quod etiam mala ei militant, & seruunt: Per hoc autem, quod dicit, medias potestates, id est, Angelos praesesse terrenis & Principibus, planè ostendit nihil inordinatum esse à summo usque deorum: & Deum malis potestatibus benè vti, etiam in persecutione bonorum: quia diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, *Roman.* 8. e. Magna ergo est consolatio bonis inter tot mala præsentia firmam de diuina Prouidentia tenere sententiam: Qui enim credit omnia, quæ patitur, diuina, vel paterna dispositione se pati: & omnia cooperari sibi in bonum; magnam recipit consolationem. Sequitur:

**z** Avarus non implebitur pecunia. ] Pecunia est quasi ligna, quæ quanto plura fuerint, non extingunt ignem, sed augent. Vnde *Proverbiorum* 30. c. Ignis nunquam dicit sufficit. Et *Seneca*: Si te vis diuitem facere, non diuitijs addendum est, sed cupiditati subtrahendum.

Sunt autem octo causæ præcipuæ, propter quas avarus non potest impleri pecunia. Prima causa est, quia pecunia finita est, venter sive saccus cupiditatis infinitus. Vnde *Seneca*: Ex hoc dignoscitur desideria hominum virtùm naturalia sint, an non: naturalia enim finita sunt; innaturalia verò infinita. Et hoc est, quod dicitur *Proverbiorum* 13. d. Iustus comedit, & replet animam suam; venter autem impiorum insatiabilis est. Secunda causa est: quia pecunia vanitas est, quæ nihil repler. Et hoc patet ex ipso affectu pecuniae: quia exhausta, & euaeuat possidentes. Vnde Beata Virgo dixit: Esurientes implevit bonis, & diuites dimisit inanis, *Luc.* 1. e. Et *Tullius* dicit: Si æquæ fraudas, rapis, cupis, vt heri; æquæ vacuus es, vt heri; esuries enim ex sola vacuitate est: Tertia causa est: quia pars pecuniae cedit in ventrem auari: Horrea enim & cellaria, & stabula, & grangie, & arcæ, & scrinia sunt ventres auarorum: & tamen pars pecuniae ipsorum: & crescente pecunia, crescit venter auari, quare impossibile est ventrem auari impleri pecunia. Quarta causa est: quia cupiditas ignis est, pecunia verò sunt ligna: & ideo crescente pecunia, crescit cupiditas: vnde non potest impleri pecunia; sicut ignis non potest ligni satiari. Et hoc est, quod dicitur: Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit. Quinta causa est, quia qualibet pars diuinarum secum afferit iuuandum vacui, id est, paupertatis & defectus. Verbi gratia: *natal.* 14. Cum auro & argento venit defectus custodium, arcarum, servarum, clavium, id est, tunc incumbit necessitas talia inquirendi: & postea venit necessitas implendi, & timor custodiendi: tandem dolor in amissione, vel dimissione. Sexta causa est, quia pecunia non est impletua huius loci, id est, cordis humani. Sicut enim sapientia, vel gratia non est repletua bursa, ita pecunia non est repletua mentis humanae. Septima causa est, quia nullum corpus simul & semel potest replere duo loca diuersa; diuersa verò loca sunt, mens auari, & bursa eius: & id est, cum pecunia bursam impletat, mentem replere non potest; & ideo avarus non impletur pecunia. Octava causa est, quia famos avaritiae in corde

Anarit  
non po-  
test im-  
pleri  
pecu-  
nia  
otto d  
causæ

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. V.

**a. t** **fructus** **C** **al. t** **verò.** **Quin-**  
que sunt **f**ru**tus** **d**iuitia**s**,  
**f**rum, si  
ue pe-  
cunia.  
**J**ob 31.  
**b.**

**et**, cuius cibus est pecunia, quæ non in corde, sed in arcâ mittitur. Et idem famæ avari non extinguitur; sicut si quis cibum, quem venter esurit, non in ventrem, sed in coptinum mitteret, nunquam famem ventris sedaret. Et idem omnis avarus stultissimus est, qui mittens pecuniam in bursam, mentem putat re-

plere; sicut mittens & qui amat diuitias, & fructum cibum in coptinum ventrem estimat satiare. Denique cor avari quasi saccus peruersus est; & quicquid in eum mititur, eadit in terram, & ideo non impletur. Vnde *Ag-gei* 1. b. dicitur de avaro: Congregavit mercedes, & misit eas in sacculum pertusum. His igitur causis dicit Salomon: Avarus non implbitur pecunia. a Et qui amat diuitias, ] non dicit, qui habet: / fructum non capiet ex eis. ] nec hic, nec in futuro. Licit multiplex sit fructus pecunia. Primus quidem est copia, id est, plenitudo cordis, siue satietas, sicut dicit *Tulius*. De hoc certum est, qui amat diuitias, non hunc fructum capiet ex eis: quia amor iste ignis est. omnia usque ad consumptionem deuorans. Secundus fructus est redemptio animæ ipsius possidentis, sicut legitur *Pron. 13.* b. Redempcio animæ viri propriæ diuitiae. Et *Daniel. 4.* c. Peccata tua eleemosynis redime: & iniquitates tuas misericordiis pauperum. Tertius fructus est emptio Regni cœlorum. Nam per hoc potest emi. Vnde *Luc. 16.* c. acite vobis amicos de mammona iniquitatis; ut cum defeceritis, recipient vos in æterna tabernacula. Et *Aug. Præbe* testum, & accipe cœlum. Quartus fructus est patrocinia, siue suffragia pauperum, quæ nobis per has diuitias possumus acquirere. De hoc dicit *Greg.* Pauperes non sunt despicendi ut egeni; sed rogandi ut patroni, i. *Corint. 9.* b. Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est, si nos carnalia vestra inctamus? Quintus fructus, vitæ præsentis, ac futuræ promissio, i. *Timoth. 4.* c. Exercitatio corporis ad modicum utilis est; pietas verò ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ. Omnes hi fructus non possunt ex diuitiis capi, nisi aliquo dictorum modorum fuerint seminatae. Sed qui amat, nullo modo seminat. Vnde patet, quod dicitur hic: Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Sunt enim quasi similes, qui dispersus utilis est; congregatus foetidus. Præterea qui amat diuitias, sicut in eis per amorem, & nihil ulterius querit. Et idem fructus aliquos non capiet ex eis, nisi forte fructus dicatur poena æterna, quæ eis promittitur. *Luc. 6.* d. Vx vobis diuitibus.

b Et hoc ergo ] scilicet, amare diuitias.

c Vanitas] est cupiditatis, quæ facit hominem vanum & vacuum à plenitudine virtutum. Vnde *Ecccl. 10.* b. Nihil ini-  
quiùs, quam amare diuitias, hic enim & animam suam ve-  
nalem habet: quoniam in vita sua proiecit intima sua. Et  
ideo vacuus est interius. Quare autem amare diuitias vani-  
tas sit, ostendit; quia *Vbi* multæ sunt opes, &c. Primum autem, quod comedit, siue consumit eas, est propria cor-  
ruptibilitas. Omnes enim diuitiae temporales, aut ærugini,  
aut rubigini obnoxiae sunt, sicut aurum & argentum, & alia metalla: aut tineis & putredini, ut vestes: aut vredini &  
aurigini, aliisque pestilentii, ut arbores & sara: aut ruinæ & combustioni, ut domus & cætera ædificia; aut putrefactioni, ut viualia. Secundum est nostra necessitas, hoc mani-  
festum est. Tertium est aliena rapacitas. Quartum est superbia, quam pariunt diuitiae. Vnde i. *Timoth. vlt. d.* dicitur:  
Diuitibus huius sæculi præcipie non alta sapere. Vbi dicte *Aug.* Non expauit Apostolus diuitias, sed morbum illarum, vermis enim diuitium superbia. Quintum est multitudo fa-  
miliæ, quam ipsæ opes requirunt. Propter hoc dicit Salomon: Vbi multæ sunt opes, multi & qui comedunt eas: si-  
cut vbi multæ sunt cadauera, ibi multitudo vulturum, &  
corvorum, & canum: & vbi multæ segetes, ibi multitudo auium. Generaliter verum est, vbi est multitudo siue copia pastus, ibi conuenit multitudo ferarum & auium. Propter hoc dicit *Seneca* de familia diuitium: Prædam sequitur turba ista, non hominem.

**Et** quid prodest possessori, nisi quod cernit, &c. ] quasi dicat, nihil plus quam alij, nisi quod videt eas, quando vult. oculis suis, immo alii sui: vel suis, i. diuitiarum. Habet enim avarus oculos à diuitiis, & luxuriosus à delitiis, & superbus ab honoribus: & ideo nihil aliud videre præalent, nisi diuitias, vel delitias, vel honores. Vnde *zab. 5.* c. Hic est oculus eorum in vniueria terra. Omne enim, quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vtr. Habet autem avarus tria de diuitiis, propter quæ somniat se esse diuitem, cùm nihil habeat, scilicet, sollicitudinem, nomen & visum. Sed reuera nec sollicitudo, nec nomen, nec visus diuitiarum, diuitem faciunt, sed dominatio. Dominus enim diuitiarum diues est, non visor, vel custos. Propter quod dicit *Psal. 75.* Dormierunt somnum suum omnes viri diuitiarum: & nihil inuenierunt in manibus suis. Mirabilis, immo miserabilis factitas est oculos figere in sterquilinum, quasi in speculo; & ideo putare se diuitem. Propter hoc dicitur *Ecccl. 41.* c. Sapientia abscondita, & thesaurus inuisus, quæ utilitas in utriusque? quasi dicat, hoc solum utilitatis habet thesaurus, quod videtur.

f Dulcis est somnus operanti, siue parum, siue multum comedat; saturitas autem diuitis non finit eum dormire. ] Ad litteram verum est hoc de corporali comedione, & operatione: Nam moderata refectio, & operatio somnum dulcificant & quietant, & etiam digestionem iuvant. Vnde *Ecccl. 31.* c. Somnus sanitatis in homine parco, dormiet usque mane, & anima illius cum ipso delectabitur. E contrario, otium & ingurgitatio somnum amaricant, & turbant, & digestio- nem impedit. Vnde *Ecccl. 41.* c. Vigilia & cholera, & tortura viro infrunto. Et *Tullius* dicit: Cum videris istos epulones velut opimos boues stertere, & sudare; tunc intelliges eos, qui maximè sequuntur voluptatem, minime assequi, quod sequitur.

Moraliter. b Operanti, ] bona. f Dulcis est, postea g Som-  
nus, contemplationis. i Siue parum, siue multum comedat, ] de pane sacra Scripturæ. k Saturitas autem diuitis, ] id est, plenitudo mansupiorum & horreorum. l Non finit eum dor-  
mire, ] hoc somno, de quo dicitur *Genef. 28.* c. Cùm euigi-  
lasset Iacob de somno, ait: Verè Dominus est in loco isto,  
& ego nesciebam. Et multi sunt adhuc, qui nesciunt: quia nondum dormierunt hoc somno. m Est & alia infirmitas pes-  
simæ. ] diuitis avari. n Quam vidi sub Sole, id est, in *Additio-*  
mundo, id est, in mundanis, quæ sub Sole laborant. *veram.*  
o Diuitiae conseruatæ in malum, ] id est, in peccatum, vel in periculum [ Domini sui, ] immo potius seruisci, vel mariti. Et suggillat hic Salomon stultitiam avarorum, qui diuitias suas credunt firmitatem suam, secundum quod dicitur *Pron. 10.* b. Substantia diuitis vrbs fortitudinis eius. Ipse verò vocat eas hic infirmitatem pessimam. Malam, quæ iniuritem, vel confidentem in eis corrue faciunt. Vnde *Prou. 11.* c. Qui confidit in diuitiis suis, corruet. Peiorem,

quaia Moraliter. m Est & alia infirmitas pessimæ, quam vidi sub Sole, ] hac scilicet.

o Diuitiae conseruatæ in malum, ] immo in mala, [Do-  
mini sui. ] Multa enim sunt mala. Primum est malum inquisitionis: De hoc dicitur *Abacuc. 2.* b. Vx ei, qui multiplicat non sua: viisque aggrauat contra se denum lutum? Hoc est lutum Ägyptiacum, in cuius exportatione filii Israel affligebantur, *Exod. 1.* c. Et adhuc tot cophino's huius lutum habet qui que in humeris, quot præbendas ha-  
bet in loculis. Vnde patet, quod in multis cophino's ser-  
uiunt multi Presbyteri spiritualiter. Secundum est ma-  
lum deplumationis, siue depilationis mentis: Sicut enim virgulæ viscatae aviculas, quæ se illis affricant, à volatu \* præpe-

o Diuitiae conseruatæ in malum Domini sui, ] exponitur *De di-*  
& de diuitiis scientiarum, quæ in malum Domini con-  
seruantur, quando quis non operatur secundum sci-  
entiam suam. Vnde *Luc. 12.* Seruus sciens voluntatem *tiaria.*  
Domini sui, & non se præparauit, & non fecit secundum  
voluntatem eius, vapulabit multis. Ideo dicitur *1.* c. 3.  
a. Nolite plures magistrifieri, scientes, quæ maius iudi-  
cium sumitis. Ista sunt literæ mortis suæ, quas quilibet no-  
strum contra se deferet ad iudicium, sicut Vrias detulit lite-  
ras mortis suæ, 2. *Reg. 11.* c. Iste est aduerarius, cui con-  
sentire iubemur in via, ne tradat nos Iudici, & Iudex mi-  
nistro, *Mai. 5.* d. Aliter etiæ diuitiae bonoru' operu' & virtutu' hic *Aliter.*

a accepi

A quia securitatem & pacem omnem auferunt : & timiditate omnes inducunt : Faciunt enim timore eruginem & rubiginem, furem & tineam, nubes, grandines, ventos, pluias, aues, feras, mortem : & quid infirmius quam hæc ? Vnde Job 15. c. Sonitus terroris semper in auribus eius : & cum pax sit, ipse semper insidias suspicatur. Et Eccl. 41. a. O mors, quam amara est memoria tua homini iniuste, & pacem, &c. Pessimam : quia Ieritiam inentis auferunt, & tristitiam seculi inducunt, quæ mortem operatur æternam, ut legitur 2. Cor. 7. c. Et de hoc dicitur Jacob. 5. a. Agite nunc, diuites, plorate vultantes in miseriis vestris, quæ aduenient vobis. Diuitiae vestre putrefactæ sunt, & vestimenta vestra à tineis comesta sunt. Aurum & argentum vestrum eruginauit : & erugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis.

a Pereunt enim in afflictione pessima, ipsius possessoris: qui afflictus fuit afflictione laboris in accidens. b Pereunt enim in afflictione pessima, & hæc afflictio mala est. Affl-

etus etiam fuit afflictione timoris in conservando, & hæc afflictio peior est. Afflictus etiam fuit afflictione doloris in amittendo, & hæc afflictio pessima est: in qua pereunt diuitiae; non mundo, cui remanent, quia suæ erant: sed illi, cuius non erant, nisi vt custodis. Et signanter dicit, pereunt, id est,

Δ perfectè

\* præpediunt vel deplumant; & spineta auiculas, quæ se illis africauerint, depilant: Sic bona temporalia, quæ Ang. bona viscata vocat, & Dominus spinas. Matth. 13. c. illos, qui se afficiunt eis per amorem, spoliant bonis cogitationibus & sanctis affectionibus: quæ sunt velut plumæ & lana animæ. Vnde fit, vt anima sic deplumata & depilata nequeat volare ad coelum: sed circa terram vertitur, & muscis diversarum sollicitudinum miserabiliter stimulatur. Tertium est malum deceptionis: quia copiam & satietatem, quæ est animi plenitudo promittunt: & non solum nō soluunt, sed etiam famem augent, & exinanient comedentem. Vnde Ioan. 4. b. Qui biberit ex aqua hac, sicut iterum. Propter hoc Dominus vocat fallaces diuitias. Mar. 13. c. Et Psal. 4. mendacium & vanitatem. Et A. g. dicit: Omnia sunt mendacia præter Christum: quia solus, quod promittit, exoluit. Quartum est malum onerationis: sua enim misera ministratio onerant diuitiae amatores suos, vt nunquam ad sublime contemplationis vel orationis ascendere possint. Vnde super illud Mat. 19. d. Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus: dicit B. Bernard. Recte, Petre: non enim Christum sequi poteras oneratus. Et sene. dicit: Nemo cum sarcinis enatur. Et Dominus I. H. C. 18. e. Quia difficultè, qui pecuniam habent, in regnum Dei introibunt. Quintum est malum illaqueationis. Sicut enim laquei, vel muscipulae capiunt mures, & aues, & feras; sic diuitiae stultissimos homines. Et de hoc Sap. 14. b. Creaturæ Dei factæ sunt in odium hominum, & in muscipulam pedibus insipientium. Sicut mus, vel avis in muscipula elcam credit capere, sed capit; sic anima cupidi capere diuitias per acquisitionem se credit, sed ab eisdem miserabiliter capit. Vnde fit, vt dicit Aug. iusto Dei iudicio, vt à diuitiis, quas iniuste acquirere voluit, captiuus iustissimè tenetur. De hoc dicitur Eccl. 23. c. Anima calida quasi ignis ardens non extinguetur, donec aliquid glutiat. Sextum est malum delusionis: sicut enim somniantes contractare manibus poma aurea, aut lapides pretiosos se purant, & deluduntur; ita diuites huius mundi adeò somnia pro veritate amplectuntur: vt neminem audire possint, qui suadere valeat eis phantasmatu somniorum esse, quæ se contractare credunt. Et hoc est quod dicit Psal. 75. Dormierunt somnum suum omnes viri diuitiarum, & nihil inueniunt in manibus suis. Job 20. b. Quasi somnum auolans non inuenietur: transiet sicut visio nocturna. Septimum est malum depauperationis. Ad litteram enim in tanta paupertate & inedia detinent amatores suos diuitiae: vt nec comedere, nec bibere ad satietatem, nec vestigi ad sufficientiam; nec etiam dormire patientur; sed nudos omni grandinationi & tempestati exponunt: terram rodere compellunt, instar serpentis, cui dictum est: Terram comedes omnibus diebus vita tuæ. Job 30. a. Egestate, & fame steriles qui rodebant in solitudine squalentes calamitate & miseria, & mandebant, &c. Octauum est malum vilificationis. Quæ enim maior vilitas, quam animam suam venalem exponere pro obolo, vel pro ouo, vel si quid vilius in premium deduci potest? Eccl. 10.

Mor. 1.

Gen. 3. c. vita tuæ. Job 30. a. Egestate, & fame steriles qui rodebant in solitudine squalentes calamitate & miseria, & mandebant, &c. Octauum est malum vilificationis. Quæ enim maior vilitas, quam animam suam venalem exponere pro obolo, vel pro ouo, vel si quid vilius in premium deduci potest? Eccl. 10.

b. Nihil iniquius quam pecuniam amare: hit enim & antimam suamvenalem haberet. Adhuc est maior vilitas. Omnium enim creaturarum terra vilissima est, cui comportanda & coaceruanda totum se dedit avarus: totum enim studium eius est stercora congregare in aceruos. Et de hoc dicitur Abacuc. 2. b. Vx ei, qui multiplicat non suæ: vñquequo aggrauat contra se densum lucum? Et vt uno verbo concludam vilificationem avarii: ipse vas stercorum est, sicut legitur osee 8. c. Deuoratus est Israel, nunc factus est in nationibus quasi vas immundum: quia ipsi ascenderunt ad Assur. Nonum est malum inquietationis, sive vexationis. Vexationes enim & inquietationes litium, & bellorum, & discursus mercatorum, sole diuitiae adduxerunt in mundum. Nam sicut mortis canum & latratus comitantur cadauera; sic lites & bella diuitias: Et hoc iustissimo Dei iudicio: quo iuris naturalis iniuria vindicatur, quod omnia instituit esse communia. Et sicut cadauer non potest tutum esse in medio canum, & auium; sic nec diues in medio cupidorum. Diuitiae enim in medio cupidorum, sunt quasi cibus, aut potus in medio esurientium, aut sifientium. Seneca: Vicinus diues nutrit cupiditatem. Decimum est malum immersionis. Onus enim administrationis temporalium mola asinaria vocatur: Matth. 18. a. & Marc. 9. f. Quæ alligata collis diuitium, submergit eos in profundum cupiditatis. Et vx illis, qui damnationem huiusmodi non solum non intelligunt; sed etiam gloriam reputant: quibus quanto maior mola alligata est, id est, quanto magis in profundum sunt mersi; tanto glorioseores se reputant. Et hoc: quia quanto sub maiore onere diuitiarum sunt: tanto se eminentiores arbitrantur. Hæc est mola, in qua Samson excæctus molebat Judic. 16. e. Undecimum est malum compeditonis. Sunt enim diuitiae velut compedes: in quibus auarorum pedes, id est, affectus constricti miserabiliter tenentur. Quod intellexisse videtur. Psal. 68. cum diceret: Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Duodecimum est malum incarcerationis in carcere Diaboli ad modum Vrsi, vel Simiæ. Vrus enim ad palum fixum ligatur: quod trahere non potest, sed circumire. Simia vero truncu mobili ligatur: vt fugæ eius velocitas retardetur. Similiter diuitiarum, quædam sunt mobiles; quædam immobiles. Et id est cupidorum quædam alligati sunt immobilibus diuitiis, velut vrsi; ve non possint elongari ultra, quam patiatur catena, qua ligati sunt illi. Vnde Pharaon dixit filiis Israel: Verum tamen longius ne abeatis, Exod. 8. g. Alij sunt alligati mobilibus, instar Simiæ, quæ nec prius ambulare potest, donec truncum suum in humeris posuerit: ita illi non possunt aliquod ire, nisi prius sarcinas suas collegerint in humeris suis. Tertiumdecimum est malum expugnationis. Sicut comportatur agger ad impletum fossatum castri, quod oppugnatur, sic aggerem diuitiarum comportat avarus, & impletum vallum paupertatis, & humilitatis, vt planus sit accusus Diabolo impugnanti. De hoc dicitur Abacuc. 2. d. Vx qui congregat avaritiam malam domui sue, vt sit ibi excelsus nidus eius: & liberari se, &c. Vnde Iep̄t̄ Abacuc 1. c. dixerat: Super omnem munitionem ridebit, & comportabit aggerem, & capiet eam. Quartumdecimum est malum idolatriæ. Avaritia enim idolatria est: sicut dicit Apostolus Ephes. 5. b. Nam avarus terram, quam pedibus corporis calcat; inclinatione capitis mentis adorat: Inclinatio enim cordis amor est, vt dicit beatus Dionysius. Avarus singula sterquilinia adorat. Sicut enim mos est deuotus fidelibus, vñviso altari inclinent capita; sic avarus vñculo aceruo stercorum, id est, diuitiarum, cor statim ad eas adorandas inclinat per amorem. Plus facit: quia ieiunat diuitiis, & vigilat, & breuiter se totum immolat eis: & spiritu & amorem, quæ in Deum habere debuit, in eis ponit: & id est avaritia idolorum seruitus dicitur. Quintumdecimum est malum absorptionis. Adeò absorpus est diues à diuitiis: vt se in illis nec videat, nec reputet. Nonne absorptus est totus, qui membra sua facit domos & vineas, & cæteras possessiones suas? Vnde si domus comburitur, dicit se combustum: si vinea grandinatur, dicit se grandinatum. Propter hæc igitur, & alia mala dicitur hic: Diuitiae conseruatæ in malum Domini sui, &c.

Δ accipi possunt: Quæ in malum Domini sui conseruantur: quando inde superbit & alios aspernatur: De quibus dicitur Job. 20. b. Diuitias, quæ deuoravit, euomet, &c. de ventre illius extrahet eas Deus.

Generaliter autem tria insunt diuitibus ex parte quidam

Alietas.

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. VI.

**a** perfectè abeunt ab ipso congregatore: In morte enim ipsum derelinquent: nullum sui vestigium præter spinas gehennalis incendij nutrimentum, id est, præter peccata sola relinquentes. Vel ideo dicitur afflictio peccata: quia de amissione compedium & vinculorum solutus est, quibus ligatus fuerat. Item talis est afflictio de amissione diuitiarum, qualis esset dolor Regis de amissione modici si-

**lob. 1. d.**

mi stabulo suo. Magnus enim Rex est unusquisque Ele-

ctorum: qui baptis-

malisunctionis gra-

tiam affsecutus est:

**D** Fimus verò in sta-

bulo est pecunia in

domo. Item pessima

afflictio dicitur, quæ

affligit per tristitia:

de qua *Ecccl. 25. c.*

Omnis plaga tristi-

tia cordis est. Item

in hoc est afflictio

ei: quia cum ipse

fit diues, heres eius

erit in summa ege-

state. Et hoc est,

quod sequitur: a

Generauit filium, qui,

fortè in summa

egestate erit, ] amissis,

vel male consumptis

diuitijs patriis,

sicut filius prodigus,

*Luc. 15. c.* b Sicut egressus est nudus,

vterque, scilicet. c De vtero matris suæ, ] nascendo: d Sic

reueretur ] in terram moriendo. e Et nihil auferet secum]

moriens: f De labore suo] quo laborauit sub Sole. De hoc

dicit *Iob 1. d.* Nudus egressus sum de vtero matris meæ: &

nudus reuerter illuc. i. *Tim. 6.* b Nihil intulimus in hunc

mundum: haud dubium, quia nec auferre quid possumus.

*Psa. 48.* Diues, cum interierit, non sumet omnia: neque

descendet cum eo gloria eius.

g Miserabilis prorsus infirmitas, ] quæ totius vitæ comes est

inseparabilis: & tam miserabili morte & calu periculosissimo

terminatur.

h Quomodo venit ] nascendo: i Sic reueretur] moriendo.

De puredine venit, & in putredinem reueretur. *Iob 17. d.*

Putredini dixi, pater meus es: mater mea, & soror mea

vermibus. De terra venit, & in terram reueretur, *Genes.*

3. d. Pulus es, & in puluerem reuerteris. *Ecclesiastic. 17.*

2. Deus de terra creauit hominem: & secundum ima-

ginem suam fecit illum: & iterum conuertet illum in

ipsum. Pauperimus venit, & pauperimus reueretur. *Job*

27. d. Diues cum dormierit, nihil secum auferet: aperiet

oculos suos, & nihil inueniet.

k Quid ergo prodest ei, quod laborauit] congregando diui-

tias: l In ventum, ] id est, in vacuum.

m diuitiarum. Primum est nomen dominationis: quia do-

mini vocantur, cum tamquam serui sint, & dispensatores fami-

liae. Secundum est onus, labor, sollicitudo. Tertium est

peccatum. Primo, ei illuditur. Secundo, seruus seruorum

suorum efficitur. Tertio, poenæ inferni obligatur. Sequitur.

n Cunctis diebus vitæ suæ comedit in tenebris, ] id est, de-

nocte. Ad literam: differens prandium usque ad noctem pro-

pter hospites superuenientes: & ne bis comedat propter ru-

borem: quia tam viliter comedit, quod erubescit in die

comedere. Vel, in tenebris, spiritualibus, scilicet, peccati

& ignorantia: quibus obsecratus non videt, quid comedat,

sicut talpa. o Et in curis multis, ] pro acquirendis diuitijs:

p Et in ærumna, ] pro confertiandis: q Atque tristitia, ] ti-

more amittendi. In tristitia enim comedit auarus: quia vi-

det cor suum singulis morsellis à familia sua comedere.

r Hoc itaque visum est mihi bonum, ] respectu auari: s Ut

comedat quis, & bibat, & fruatur lætitia ex labore suo, quo

laborauit ipse sub Sole numero dierum vitæ suæ, quos de-

dit ei Deus; ] quasi dicat, melius est frui bonis præsentibus

in lætitia, & iucunditate, quam diuitias conseruare: ibi

enim est miseria & sollicitudo: hic autem ad minus est par-

ua voluptas.

x Et hæc est pars illius, ] scilicet, comedere & bibere in læ-

titia. y Et omni, cui dedit Deus diuitias atque substantiam

id est, diuitias, quibus sustentetur. Et loquitur in persona in-

firmorum.

a Potestatēque ei tribuit (Deus) vt comedat ex eis, ] quod non datur omnibus: sicut dicit *inf. 5. a.*

b Et fruatur parte sua ] in presenti.

c Et lætetur de labore suo, ] comedendo. & bibendo, & quiescendo.

d Hoc est donum Dei, ] dicunt infirmi.

f Non enim satis recordabitur dierum vitæ suæ, ] quasi dicat, verè melius est frui acquisitis, quam egere inter diuitias: vt facit auarus.

f Non enim satis, ] id est, sufficienter.

g Recordabitur ] auarus.

b Dierum vitæ suæ, ] præterita: quia semper se credit amplius victurum. Et vnde hoc?

i Eo quod Deus occupet ] id est, occupari permittat:

k Delitijs cor eius, ] quibus excusat

& irretitus, non satis recordabitur dierum vitæ suæ, præterita: dolendo quod malè vixerit. Vel, dierum vitæ suæ, id est, internorum gaudiorum, quæ amisit. Quod si satis, id est, sufficienter recordaretur istud gaudium, præsens verteatur in moerorem.

Mystic. m Cunctis diebus vitæ suæ comedit, ] hereticus panem erroneæ doctrinæ, vel carnalis voluptatis. *Mystic*

n In tenebris, ] id est, in abscondito. *Prou. 9. d.* Aquæ furtiæ dulciores sunt: & panis absconditus suauior.

o Et in curis multis] peruerendo alios. Vnde *Mat. 23. b.* Vx vobis Scribz & Pharisæ hypocrita: qui circumitis mare & aridam: vt faciatis vnum proselytum.

p Et in ærumna atque tristitia] præ timore reuelandi: & dolore non proficiendi in peruvione aliorum.

r Hoc itaque] dicit Salomon: mihi visum est bonum, vt comedat quis, & bibat spiritualem cibum & potum: id est, corpus & sanguinem Christi.

s Et fruatur lætitia] mentis.

u Ex labore suo, ] non alieno, inde viuendo: & pauperibus largiendo hilariter. Hilarem enim datorem diligit Deus, *2. Cor. 9. b.*

x Et hæc est pars illius, ] quem, scilicet, hilariter largitur pauperibus, secundum illud:

Quas dederis solas, semper habebis opes.

y Et omni homini cui dedit Deus diuitias, ] virtutum, vel bonorum operum.

z Atque substantiam] bonorum naturalium.

a Potestatēque ei tribuit, vt comedat ex eis] modò spe, tandem re.

b Et fruatur parte sua ] in futuro. c Et lætetur] in futuro.

d De labore suo, ] id est, pro labore suo, non alieno: modò spe retributionis, & postea ipsa re.

e Hoc est donum Dei, ] quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, *Rom. 8. d.*

f Non enim satis recordabitur] homo.

g Dierum vitæ suæ, ] id est, gaudiorum æternae vitæ, ad quam creatus est.

h Eo quod Deus occupet] inspirando.

i Delitijs spiritualibus [cor eius] quasi dicat, non plenè cogitat homo dies vitæ æternæ, donec videat facie ad faciem: cuius visio perfecta est beatitudo: Tamen aliquo modo cogitat, quia Deus inspirat ei delicias spirituali.

## EXPOSITIO CAP. VI.

S T & aliud malum, &c. ] Adhuc agit Ecclesiastes de auaro diuite: describens eum aliter, quam suprà: qui cum omnia bona habeat; nihilominus nimis parcitate se cruciat, nesciens cui congreget ea: quod malum & abominabile est. Et hoc est, quod dicitur: [Est & aliud malum, quod vidi sub Sole: & quidem frequens apud homines. ] ide

**Alius.** Ideo pelus. Hoc scilicet. **¶** Vir, cui dedit Deus diuitias] mobilium. **b** Et substantiam] immobilium. **c** Et honorem, dignitatem, & potestatis. **d** Et nihil deest anima sua, id est, sensualitat sua. **e** Ex omnibus,] etiam, quae desiderat] in hoc mundo. **f** Nec trahit ei potestatem, id est, vim potestatis. **g** Deus, ut comedat ex eo quia

**¶** Vir a cui dedit Deus diuitias, & ipse diues non vult substantiam, & honorem, & nihil a deest anima sua, ex e omnibus, quae desiderat, f nec trahit ei potestatem g Deus, ut comedat ex eo; sed & homo extraneus & vorabit illud] quod ipse auaritiae congregavit. Amos 5. c. Vineas amantissimas plantabis, & non bibitis vinum ex eis. Et: **¶** Hoc vanitas, & miseria magna est, quia in fructuosa laboranti: & quia extraneus est, qui labores suos vorat.

**i** Si genueris quispiam centum liberos, & vixerit multos annos, & plures dies etatis habuerit] supra alios homines.

**e** Et anima illius non vtratur bonis substantiis sua, sepulturaque careat] ad literam, ut usurarij. **r** De hoc ego pronuncio,] sententiam dando.

**f** Quod melior illo sit abortiuus] qui statim statutus moritur, vel in aero moritur, id est, minoris misericordia est: quia ille cruciatur; hic statim moritur, & non sentit tot miseras in hac vita. Præterea, in futuro ille cruciabitur in inferno; hic in limbo tantum carebit visione Dei. Dicitur autem hoc contra illos ad literam, qui de longiturnitate vitæ, & multitudine liberorum gloriantur, mortis, & finis ignominiam partipendentes.

**Mystice**, ut dicit Ieron. de populo Israel potest hoc accipi: **a** Cui dedit Dei diuitias, & substantiam, & honorem] id est, legem, Prophetas & promissiones; sed non dedit ei, potestatem, ut comedat ex eo; quia ipse noluit, luxuriam, & auaritiam, & idololatriam sequens.

**b** Sed homo extraneus,] id est, populus gentilis.

**i** Vorabit illud,] id est, spiritualiter intelliget, & opere implebit. Vnde Matth. 21. d. Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Et:

**k** Hoc vanitas & miseria magna est,] Iudeus, quia propter suam malitiam haec omnia amiserunt.

**Moraliter**, intelligitur hoc de spiritualibus diuitiis Scripturarum, quas multi congregant, qui nunquam comedunt ex eis. Ut plerique Doctores, & Prædicatores, qui panem verbi Dei aliis largiuntur; & ipsi fame moriuntur. De quibus Ier. 4. c. Regionem vestram coram vobis alieni deuorant. Et Iob. 24. b. Inter aceruos eorum, id est, pauperum, meridians sunt, qui calcantis torcularibus situat. Incurrentes illam maledictionem. Deut. 28. e. Vxorem accipias; & allus dormies cum illa: domum edifices; & non habites in ea: plantes vienam; & non vindemies eam. Et.

**l** Hoc vanitas, & miseria magna est,] scilicet, mori fame, & palcaret alios.

**m** Si genueris quispiam centum liberos] doctrinæ, vel prædicatione.

**n** Et vixerit multos annos,] in officio isto.

**o** Et plures dies etatis habuerit: & anima illius non vtratur bonis substantiis sua,] id est, non faciat opera doctrinæ sua, vel non gustet suavitatem sapientiæ sua.

**p** Sepulturaque, sepelunæ duplicitas.

**q** Careat,] ubi Sancti sepeliuntur, Abrahám, scilicet, cum Sara: & Isaac cum Rebecca: Iacob cum Lia. In superiori quidem sepeliuntur viri, per quam significatur quies contemplationis. In inferiori mulieres, per quam significatur status astius. In terraque Doctor, & Prædicator sepeliri debet, ut dicit Greg: De hoc Iob. 3. d. Qui expectant mortem, & non venit, quasi effodientes thesaurum, gaudentque vehementer, cum inuenierint sepulchrum. Sed multi cum Joachim sepeliuntur sepultura asini, sicut legitur Ierem. 22. 14. quod est carere sepultura. Et:

**r** De hoc ego pronuncio, quod melior illo sit, abortiuus,] id est, qui in ipso ventre parturientis conscientia, id est, in ipso proposito sancto, antequa ad lucem boni operis exierit,

Hugonis Card. Tom. III:

lapleur de hac vita. Et in hoc melior abortiuus huiusmodi illo, scilicet, qui habuit tot filios, quia non laborauit in hac vita, & in futura melius erit et. Vnde tales magistri dicunt. Iob. b. Our exceptus genibus, cur lactatus vberibus? Nunc enim dormiens silerem, & in somno meo requiescerem cum Regibus, & Consulibus terræ, qui addicant sibi solitudines, aut cum Principibus, qui possident aurum, & replent domos suas argento, aut sicut abortuum absconditum subsisterem, aut qui concepti non videant lucem. Frustrè enim venit,] a abortiuus, scilicet, ad lucem presentis vitæ, quia uer permisus est videre. Et

**¶** careat: de r hoc ego pronuncio, quod melior illo sit abortiuus. Et Frustrè enim venit, & pergit ad tenebras: & x obliuione delebitur nomen eius. Non vides Solem, & neque cognovit a distantiā boni, & mali, etiamsi b duabus millibus annis vixerit, & e non fuerit perfrutus bonis. d Nonne ad unum locum e propereant omnia? Omnis f labor hominis in g ore eius, sed anima b eius non implebitur bonis.

pergit ad tenebras,] quas patientur patuuli ante Baptismum discendentes. x Et obliuione delebitur nomen eius, ] id est, notitia, quia modica, aut nulla fuit. x Non vides Solem,] materialem, vel spiritualem. y Neque cognovit distantiā boni, & mali, quia usum prudentiæ non habuit, neque experimentum temporis. Vel sic legatur, litera & melius de auaro, scilicet, quo iudicatur melior abortiuus, & verè melior.

**z** Frustrè enim venit, Iauarus ad lucem presentis vitæ. Vnde Job. 3. b. Quare non in vulva mortuus sum? Ier. 20. d. Quare de vulva egressus sum, ut viderem laborem, & dolorem?

**¶** Et pergit ad tenebras,] exteriores, quia prius habuit interiores. Apoc. 6. b. Ecce equus pallidus: & qui sedebat super illum, nomen illi mors: & infernus sequebatur eum.

**¶** Et obliuione delebitur nomen eius. Vnde Psal. 68. Deleanatur de libro viuentium; & cum iustis non scribantur. Sed quare hoc? Quia.

**y** Non vides Solem] iustitiae obsecratus tenebrosus auaritiae. Terram enim interposuit inter se, & Solem. Vnde dicet cum aliis in inferno. Errauimus a via veritatis, & iustitiae: lumen non luxit nobis: & Sol intelligentiae non est ortus nobis. Sep. 5. a.

**¶** Neque cognovit,] auarus, id est, cognoscere voluit.

**¶** Distinctam boni, & mali,] vt bonum eligeret, & malum fugeret. Huiusmodi homine melior est abortiuus.

**¶** Etiam si duobus millibus annis vixerit ] auarus.

**¶** Et non fuerit perfrutus bonis, ] id est, quantumcumque vixerit auarus sine spirituali letitia boni operis, melior est abortiuus eo: quia quanto plus vivit auarus, peior fit, & inde obstinatus. Vnde Interlin. dicit. Sensus malorum immutabilis, supple, per se, vel difficile mutabilis. Vnde Ierem. 13. d. Si mutare poterit Aethiops pellem suam, aut pardus varietates suas; & vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum.

**¶** Nonne ad unum locum] scilicet, in terram, vel ad insidiem.

**¶** Properant omnia] creata, sive facta de terra. Vel ad unum locum properant omnia] creata, id est, ad non esse, sive ad nihilum, & ex quo diuina voluntate prodierunt, ut essent.

**¶** Omnis labor hominis in ore eius,] id est, omnis homo pro viatu laborat.

**¶** Sed anima eius non implebitur bonis, ] quia iterum necesse est comedere. Vnde Ecc. 41. b. Luctus hotinum in corpore ipsorum, nomen autem impiorum delebitur. Vel sic.

**¶** Omnis labor hominis in ore eius ] quod didicit laborando in studio, alios docere intendit.

**¶** Sed anima eius non implebitur bonis, quia semper cupit discere, quod doceat. Vel sic.

**¶** Omnis labor hominis ] humum sapientis, id est, curiosus disputatoris.

**¶** In ore eius ] quia totus est in disputatione.

**¶** Sed anima eius non implebitur bonis] quia semper maiori discere cupit, ut materiam habeat disputandi, & admirari faciat audientes. De quo dicit Apost. 17 Tim. 6. 2. Superbus nihil sciens, sed languens circa questiones, & purgas verborum, ex quibus oriuntur inuidiae, & contentiones. Et 1. Tim. 3. b. Semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes. Vel spiritualiter.

**¶** Omnis labor hominis,] id est, eius, qui homo est & re, & nomine.

**¶** In ore eius,] verificando, & sanctificando, & custodiendo,

P.

vt scilicet,

# Liber Ecclesiastes.

# Cap. VI.

vt scilicet, nihil, nisi quod verum, & sanctum est & bonum, & utile loquatur : & quod corde credit, ore audacter confiteatur : & pactum baptismale, quod ore pepigit, studeat conservare : & quod ore prædicat, studeat opere adimplere. Propter hoc enim præcipitur in lege, vt os turturis ad ascellam retorqueantur.

a. + Sa-  
piens à  
stulto.

*a.* Quid habet amplius & stulto Sapientis : & b quid pauper, nisi vt perget illuc, vbi est vita ? c Melius est laborat sibi, quia compulit eum os suum. Ore quidem suo cōpellitur contiens ad credendū, & promittens ad soluendum & prædicans ad operandum. Et de hoc dicitur 1/a.48.b. Infrānabo te laude mea, ne interreas. Frānum siquidem diuinæ laudis est in ore Christiani fidei professio, in ore promittentis præmissio, in ore prædicantis prædicatio, quo ab omni gestu in ordinato, & opere illico seipsum debet refrānare. Sed de pigro Doctore dicitur Pro. 19. d. Abscondit piger manum suam sub astella, nec ad os suum applicat eam. Quod autem sequitur. [ Sed anima eius non implebitur bonis] planum est; quia talis anima suæ impletæ non laborat, sed animabus aliorū, vel ventri proprio. Nec in animam suam aliquid mittit, sed in animas aliorum, vel in venerem suum. Vel id dicitur : [ Omnis labor hominis in ore eius] quia totus labor eius, & totius generis humani, ex ore primi hominis processit. Et ideo [ anima eius non implebitur bonis] præsentibus, quæ cupit; quia vanæ sunt, & nihil replent.

*a* Quid habet amplius stulto Sapiens, &c. ] quasi dicat, cùm labore oris, & ventris cōmunem habeat stultus & Sapiens, & utrique necesse est manducare, [ quid habet amplius stulto, &c.] id est, nisi vt curet, vnde vivat ? Vel sic.

*a* Quid habet amplius stulto Sapiens, ] cui sapiunt res prout sunt ? b Et quid pauper ] spiritu habet amplius diutie auaræ [ nisi vt p̄ergat illuc, vbi est vita] aeterna? quasi dicat, hoc vnu plus habet Sapiens stulto; quia Sapiens liberè vadit ad vitam; stultus autem ligatus funibus peccatorum suorum vadit, vbi est mors. Similiter pauper, quasi expeditus cursor vadit, vbi est vita. Vnde Mat. 5. a. Beati pauperes spiritu, &c. ] Dives autem auarus vadit, vbi est mors. Vnde Luk. 16. e. Factum est, vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abraham; Mortuus est autem, & diues, & sepultus est in inferno. Stultus coecus est, vt viam vitæ non videat : diues auarus alligatus est, vt vrsus, aut Simia, vt ire per viam vitæ non valeat; Sapiens vero oculos habet, quibus videat, & se regat: pauper solitus est, & expeditus, vt per viam agnitam currere præualeat, vbi est vita. De hoc dicitur Baru. 3. b. Quid est, Israel, quod in terra inimicorum es? Inuenterasti in terra aliena: coquinatus es cum mortuis. Deputatus es cum descenditibus in infernum: dereliquisti fontem Sapientiæ. Nam si in via Dei ambulas; habitasses utique in pace super terram. Disce, vbi sit prudentia, vbi sit virtus, vbi sit intellectus ; vt scias simul, vbi sit longiturnitas vitæ, & vietus, & lumen oculorum, & pax.

*c* Melius est videre, ] id est, præuidere.

*d* Quod cupias, ] id est, cupere debeas.

*e* Quād desiderare ] temere.

*f* Quod nescias, ] id est, quod ignoras, an desiderandum sit, quasi dicat, melior est scientia præuisionis, qua scitur, quid cupiendum sit, & quid non, quād temeraria, & præcepis concupiscentia eorum, quæ concupisci non possunt, nisi ab ignorantibus ea. Hæc sunt temporalia, quæ cognosci simul, & concupisci ab eodem non possunt. Eo enim solo concupiscuntur, quia non cognoscuntur. Lucent enim in tenebris, sicut putredines lignorum, & squamæ pisœum: quia non nisi in tenebris lucent. Simmachus ita dicit. Melius est præuidere, quād ambulare vt liber. Et alia translatio sic. Melior est aspectus oculorum super ambulantem in anima, id est, in animalitate.

*g* Sed, & hoc, ] scilicet, desiderare, quod nescias.

*b* Vanitas est, & præsumptio spiritus ] vanitas, id est, euacatio desiderij, præsumptio spiritus, ] id est, præcepis temeritas. Non præuidere enim, quid desideretur, sed statim ignota cupere, furiosa audacia est.

*i* Quis futurus est, &c. ] Iuxta literam intendit hic Salomon dicere de quolibet homine futuro, quod prædestinatum, & certum est apud Dei præscientiam, qualis futurus sit in vita

præsenti, & quid habitus in futura. Et si malus sit hic, & malum recepturus in futuro. Et quamvis hoc totu fuerit in præsencia Dei ab æterni; tamen scitur, quod homo est habens libertatem arbitrij persistendi in malitia, quam contraxit originaliter; vel configundi ad gratiam quæ omnibus se offert. Nec habet

*t* ; Quis futurus est, iam vocatū est nomē eius, & l scitur, quod m homo sit, & non n possit a contra fortiorē se in iudicio contendere. p Verba sunt plurima, q multāque in di-putando vanitatem habentia.

homo causam con- querendi de Deo, Qui eo quod malus est, & quod malum ha-beat in futuro. Si quidem reliquit eū Deus in manu consilij sui, apponens ei

ignem, & aquam, vt ad quod voluerit, porrigit manum suam, sicut legitur Ecc. 15. d. Ante hominem vita, & mors, bonum & malum: quod placuerit, dabitur illi. Laudanda est ergo iustitia Dei, quæ reddit iniquiti supplicium, & exigitati præmium. Sola voluntas hominis culpanda est, quæ eligit malum, & mortem; & dimittit bonum, & vitam, quæ ante ipsam apposita erant. Sed nec culpam originalem potest homo imputare Deo; quia nec melius est sic esse, quād non esse, vt dicit Aug. Præterea, nec à Deo est culpa originalis, sed ab homine. Elidens igitur Salomon errorem eorum, qui dicunt, quod non est imputandum homini, quod peccat, vel quod non potest homo vitare, quin peccet: quia Deus præuidit hoc ab æterno, dicit.

*i* Quis futurus est, ] vel, [ qui:iam vocatum est nomen eius, ] in præsencia Dei, quasi dicat, quicunque futurus est, vel fuit homo, antequam sit in natura, iam agnitus est in præsencia Dei; qualis futurus est in præsenti, & quid habitus in futuro.

*l* Et tamen cum hoc [ scitur, quod homo sit, ] id est, quod rationem habeat, & libertatem arbitrij potens eligere, quod voluerit, bonum, scilicet, aut malum. Deus enim ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Et ita non potest homo attribuere præscientiæ Dei peccata sua. Sic enim præscit Deus res, vt futuræ sunt, nullam indicens eis necessitatem. Et ideo sequitur.

*n* Et non possit contra fortiorē se in iudicio contendere, ] supple, & hoc scitur, quod non possit homo contra fortiorē se, scilicet, contra Deum in iudicio contendere, imponendo ei, vel præscientiæ eius peccatum suum.

Mysticè, exponitur de Christo, secundum quasdam glossulas, cuius nomen, antequam esset homo, vocatum est à Deo. Vnde Eccl. 2. c. Postquam consummati sunt dies octo, vt circuncideretur puer, vocatum est nomen eius Iesus, quod vocatum est ab Angelo, priusquam in utero conciperetur. Dicit ergo. i Quis futurus est, ] id est, aliquis quasi singularis, scilicet, Christus, cuius comparatione cæteri homines, quasi non sunt. k Iam vocatum est, &c. ] à Prophetis Jsa. 7. c. Ecce Virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, id est, nobiscum Deus. l Et ] tamen licet sit Deus, [ scitur] ab ipso, vel aliis, quibus ipse revelauit. m Quod homo sit ] verus. Et etiam scitur, quod non possit in iudicio examinationis propriæ, vel generalis.

*o* Contra fortiorē se contendere, ] id est, contra Deum, qui est ipso homine fortior. Christus enim, in quantum Deus, fortior est scipso, in quantum homo. Hoc autem totum dicitur, vt compescat se humanæ infirmitatis temeritas contra diuinæ dispositionis iudicia disputare. Si enim Christus homo non potest contra Deum contendere, quantum minus putus homo. Vnde Job. 9. a. Verè scio, quod non iustificetur homo comparatus Deo. Si voluerit contendere, cum eo, non poterit respondere ei vnum pro mille. Sapiens corde est, & fortis robore: quis restitit ei, & pacem habuit? Et i. n. b. repente interrogat, quis respondebit ei? Véli quis dicere potest: cur ita facis? Deus, cuius ira nemo resistere potest: & sub quo curvantur, qui portant orbem. Quantus ergo sum ego, vt respondeam ei, & loquar verbis meis cum eo?

*p* Verba sunt plurima, ] de præscientia Dei, quibus adiun-cem rixantur ignari.

*q* Multāque in disputando vanitatem habentia, ] id est, à veritate, à fructu, à certitudine vacua. Pars enim talium verborum erronea est, & sic à veritate vacua. Pars perniciosa, & sic fructu vacua. Pars incerta, & sic à certitudine aliena. Vel sic.

*r* Verba sunt plurima, multāque in disputando, &c. ] id est, Sophisticationē. Arguit enim sic. Si Deus præuidit hoc, & nō

potest falli prouidentia Dei, ergo necessarium est hoc fore; sed non sequitur hoc, quia praevisio Dei non coaptatur rebus. Res enim mutabiles sunt, & praevisio immutabilis eadem contrariorum.

*EXPOSITIO C A P. VII.*

**A** Vid necesse est

homini, &c. 1

occasione verborum

intellectum nomi-

natum transcenden-

tium de Deo, & de

eius præscientia di-

sputantium, sèpè ca-

dunt homines in er-

ore, ut credant se

no[n] posse vitare pec-

catum, ex quo Deus

præuidit ipsum pec-

catum. Ideo Salo-

mon dehortatur infirmos à tali disputatione, dicens. a Quid

necesse est homini maiora se querere? id est, inquirere? quasi

dicat non est necesse. Vnde *Eccles. 3.c.* Altiora te ne querieris, &

fortiora te ne scrutatus fueris; sed quæ præcepit tibi Deus,

cogita illa semper. *Prov. 25.d.* Sicut qui mel comedit multum,

non est ei bonum; sic qui perscrutator est Maiestatis, opprime-

tur à gloria, inani, scilicet, quam querit, vel diuina, quam in-

genio suo metiri contendit. *Rom. 12.a.* Non plus sapere, quam

oportet sapere; sed sapere ad sobrietatem. b Cùm ignoret]

homo, quid conduceat sibi in vita sua numerum dierum pere-

grinationis suæ, id est, vita suæ, qua peregrinatur à Domino

super terram, q.d. quid necesse est homini maiora se querere,

id est, plura quam expediatur, vel necessarium sit ei nosse; cùm

ignoret, quid conseruet sibi in vita sua numerum dierum pere-

grinationis suæ, id est, dies numerabiles, id est, paucos, qui

vix ad cognoscenda necessaria sufficiunt. Vel si legem secun-

dum *Gloss.* a Quid necesse est homini maiora se querere? id

est, non necessaria, & difficilia. b Cùm ignoret, quid condu-

cat sibi? id est, quid sit vtile, vel inutile sibi. c In vita sua] pro-

pria, nequum aliena. Item. a Quid necesse est homini maiora

se querere, cùm ignoret numerum dierum peregrinationis

suæ? id est, quādiu viēturus sit in hac vita peregrina. Et iterum:

Quid necesse est homini maiora se querere, cùm ignoret, ] de tempore. d Quod velut umbra præterit? id est, vanissimè,

& velocissimè, quam breue sit, & quam charum. Merito au-

tem peregrinatio dicitur huius vitæ viatio; quia peregrina

est nobis regio huius exilij. Vnde *2.Cor. 5.b.* Dum sumus in

hoc corpore, peregrinamur à Domino. Et quia transire debemus mare huius mundi ad visitandum Ierusalem ciuitatem supernam: Ab ipso enim Baptismo eruce signati sumus per fidem, & baculum sancte spei ibidem suscepimus, quo fulciremur in discriminibus vitæ. Peram etiam charitatis ibidem assumpsumus, qua nobis, & proximis necessaria prouidemus. Et tangit Salomon hic tres causas, propter quas summa stultitia est maiora se querere, & necessaria dimittere. Pri-  
ma est incertitudo mortis, quæ tangitur, *ibid.* [Numerum die-  
rum peregrinationis suæ, &c.] Propter quod deberet homo  
esse intentus, & sollicitus tantum circa bona opera, & ne-  
cessaria ad vitam æternam habendam. Vnde Dominus ipsem dicit. *10.9.a.* Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est, veniet nox, &c. Et *inf. 9.c.* Quodcumque potest manus tua, instanter operare; quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erunt apud inferos, quòd tu properas. Secunda causa est breuitas temporis, quæ notatur, *ibid.* [Et tempo-  
re, quod velut umbra præterit,] quod vix sufficit ad peragen-  
dum iter peregrinationis vitæ præsentis. Et id est tempus de-  
beret esse preciosissimum, & tantum in bonos usus expendi.  
Oportebit enim quemlibet in die iudicij reddere rationem de qualibet particula temporis, qualiter, & in quos usus sit expensa. Nam sicut non perit capillus de capite; sic non  
perit momentum de tempore, ut dicit *Bernard.* Id est dicitur  
*Tibren.* i.e. in persona Ecclesie. Abstulit Dominus omnes magnificos meos de medio mei: vocavit aduersum me tempus, ut contereret Electos meos. Tertia causa est, quia nescit homo, quid filii sui post eum facient pro eo. Et id est vtile esset, ut ipsem in vita sua pro se operaretur. Et hoc est, quod sequitur.

e Aut quis ei poterit indicare, quid post eum futu-  
rum sit sub Sole? id est, in tempore? quasi dicaret non po-  
test sciere homo, quid fieri post mortem eius pro eo à filiis suis,

*Unganis Card. Tom. 111.*

vel ab aliis. Et id est bonum est, ut quislibet pro se ipso laboret *Prov.* dum licet; & de fine suo cogitet assidue: & quæ sint ei necessaria in via, querat, & curioſa, & inutilia dimittat. Vnde *15.38.* Notum fac mihi, Domine, finem meum: & numerum dierum meorum quis est, ut sciam, quid desit mihi. *Sapien. 9.d.* Diffi-  
cile estimamus, quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt:  
inuenimus cum labore; quæ in cœlis autem sunt, quis inue-  
stigabit? quasi dicaret nullus: quæ autem sunt utilia, & necessa-  
ria, circa quæ debet homo esse sollicitus, & attentus, ostendit ventu-  
rum. *Salomon diuersis propositionibus, dicens.*

f Melius est nomen bonum, id est, bona fama à bonis exhibita.

g Quam vnguenta preciosa corporalia, quia illa solum cor-

pus reficiunt; sed bona fama animam impinguat. Vnde *Eccles. 41.c.* Curam habet de bono nomine, hoc enim magis per-

manebit tibi, quam mille thesauri magni, & preciosi. Item.

f Melius est nomen bonum] quo à Christo Christiani nomina-

mur. g Quam vnguenta preciosa quibus corpora inunguntur.

Huiusmodi enim vnguenta quatuor præstant corporibus,

scilicet, sanitatem, nitorem, odorem, incorruptionem. Sed

hoc nomen non solum confert animabus sanitatem, & ni-

torem spiritualem, & odorem, & incorruptionem; sed etiam

confert regnum æternum, & Sacerdotium. Vnde *1. Pet. 2.*

Vos estis genus electum, regale Sacerdotium. Confert etiam

æternæ hæreditatis filiationem, ut scilicet filii Dei nomine-

mur, & simus. Vnde *1.Ioan. 3.a.* Videte, qualem charitatem de-

dit nobis Deus Pater, ut filii Dei nominetur, & simus. De

hoc nomine dicitur *Jfa. 56.b.* Hæc dicit Dominus Eunuchis:

Qui custodierit Sabbathum meum, & elegerint, quæ ego volui, &

tenuerint fœdus meum: dabo eis in domo ea, & in muris

meis locum, & nomen melius à filiis, & filiabus: nomen semi-

piternum dabo eis, quod non peribit. Hoc autem nomen ni-

hil aliud est, quam gratia adoptionis, qua adoptamur Deo in

filios, & signamur, ut non solum simus, sed etiam appaream-

us filii Dei. Vnde *Eph. 4.g.* Nolite contristare spiritum S. in

quo signati estis in die redēptionis. *Apoc. 2 el Vincenti da-*

*bō manna absconditum, id est, refectionis æternæ suauita-*

*tem: & dabo illi calculum lucidum, id est, corpus glorificatum*

*lucidum plus quam Sol: & in calculo nouum nomen scrip-*

*ptum, quia in ipso corpore glorificato apparebit gratia, qua*

*erimus filii Dei, quod nemo scit, nisi qui accipit. Id est quoti-*

*di dicitur orantes: Sanctificetur nomen tuum, id est, con-*

*firmetur in nobis. *Mat. 6.b.* Item *Apoc. 3.c.* Scribam super il-*

*lum, scilicet, qui vicerit, nomen Dei mei, & nomen ci-*

*uitatis nouæ Ierusalem, quæ descendit de cœlo à Deo meo,*

*& nomen meum nouum. Scribitur autem hoc nomen om-*

*nibus virtutibus quasi quibusdam literis aureis ipsius Dei*

*digito. Vnde in fine dicet omnibus. Cuius est imago hæc, &*

*supercriptio? *Mat. 22.c.* Imago quoad naturalia; supercriptio*

*quoad gratuita. Vel potest dici, nomen bonum, notitia*

*bonæ vitæ, quæ ad modum vnguentorum reddit bonum,*

*odorem. Vnde *2. Corinth. 2.d.* Odorem notitia Christus ma-*

*nifestat per nos in omni loco; quia Christi bonus odor su-*

*mus Deo. Et de hoc dicitur *Eccles. 49.a.* Memoria Iosiaz in*

*compositione odoris facta est opus pigmentarij. De huius-*

*modi nomine dicitur *Luc. 10.c.* Gaude, quia nomen ve-*

*stra scripta sunt in cœlis, id est, notitia vestra à Deo proba-*

*ta, & confirmata. Vnde *Apocalip. 3.a.* Qui vicerit, sic vestie-*

*tur vestimentis albis, & non delebo nomen eius de libro*

*vitæ. Et quia, ut diximus, hoc nomen omnibus virtutibus,*

*sine quibus non est salus, scribitur, & componitur; id est*

*in Baptismo nomen imponitur: quia tunc primò literæ gra-*

*tierum & donorum digito Dei describuntur in anima bapti-*

*zati: ex quibus istud nomen nouum, scilicet, sanctitatis*

*componitur. Ex hoc nomine notus erat Deo Moyses. *Exod.**

*33.c.* cùm ei diœbat à Domino. Noui te ex nomine, id est,

*ex figuris, & titulis gratiarum, quibus te inscripsi, & in-*

*signiui. Bonitas autem nominis, id est, fama consistit in*

*sex, scilicet, bonitate, & veritate eorum, quæ prædicantur;*

*bonitate & auctoritate prædicantium; latitudine, & perse-*

*uerantia prædicationis. Et hæc est fama, quæ impinguat ossa,*

*id est, virtutes, sicut legitur *Prov. 15.d.* Vel ossa, id est, viros for-*

*tes, & robustos, qui totum corpus Ecclesie sustinent: qui de*

*bona fama aliorum velut vñctione suauissima impinguantur.*

*Posset intelligi ðænam nomen gratia prædestinationis, de*

*quo *supra 6.d.* Quis futurus est, iam vocatum est nomen*

*eius: quasi in libro vitæ scriptum est nomen eius. Et hoc no-*

*men melius est, quam vnguenta preciosa, non solum corpo-*

*ralia; sed etiam quam spiritualia, id est, quam virtutes.*

P \* Melior

De bæ-  
na fa-  
ma.

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. VII.

Melior est enim gratia prædestinationis, quam gracia iustificationis, quoad securitatem. Nam gratia prædestinationis neminem perire sinit; gratiam verò iustificationis Iudas habuit, & tamen periiit. Item, Melius est nomen bonum, id est, bona fama, quam vnguentum preciosa virtutum, quia in bona fama Deus glorifica-

a. t.  
die.  
  
al. t.  
Me-  
lius.  
  
De mor-  
te.  
  
Moral

a dies mortis + quam b natu-  
ficiatur; vnguentum  
autem virtutum se-  
cundum se sibi soli  
proficiunt. Et hoc di-  
citur contra quos-  
dam, qui dicunt sibi  
sufficere, si habeant  
vnguentum virtutum,  
non curantes de fa-  
ma, non attenden-  
tes, quod dicit Dominus Mat. 5. b. Sic luceant opera vestra,  
&c. Et Eccles. 4. c. Curam habe de bono nomine. Et Ier. Cru-  
delis est, qui famam negligit. Sequitur.

a Et dies mortis, quam natuitatis] melior est, scilicet, in eis,  
qui habent bonum nomen: Ps. 115. quia preciosa est in conspe-  
ctu Domini mors Sanctorum eius. In talibus enim dies mortis  
est egressus de praesenti miseria; dies natuitatis est ingressus  
in illam. Et hoc manifestè apparet, quod dicitur hic ex facie-  
bus mortis & natuitatis. Mors enim nihil aliud est, quam exi-  
tus de carcere, finis exilio, laboris consummatio, ad portum  
applicatio, peregrinationis finitio, oneris grauissimi, scilicet,  
corporis depositio, de equo furioso, id est, de carne descensio,  
de ruina domo liberatio, breuiter omnium ægritudinum  
terminatio, omnium periculorum euasio, omnium malorum  
consumptio, omnium vinculum disruptio, debiti naturalis  
solutio, redditus ad patriam, ingressus ad gloriam. E contrario,  
natuitas est omnium malorum ingressio. Ob hoc, vt dicit  
Ieron. ad Tirasium de morte filia sua. Doluit Dominus  
Lazarum non dormientem, sed potius resurgentem; siebat,  
quem cogebatur propter saluandos alios seculo reuocare.  
Hanc vitam dans Dominus ingemiscet, quam tu doles  
esse sublatam. Habet, & alia multa bona, quæ in parte tangit  
Ieron. in prædicta Epistola, quorum explicatio tractatum re-  
quireret speciale.

Moraliter. a Dies mortis ] melior est, quam morimur pec-  
cato, vel mundo.

b Quam dies Natuitatis, quam nascimur filij iræ; vel qua na-  
scimur mundo, vel prælationi. Vnde Ieron. 20. d. Maledicta  
dies, in qua natus sum: dies, in qua peperit me mater mea,  
non sit benedicta Ieron. sic exponit.

a Dies mortis, quam natuitatis] melior est, id est, certior; quia  
in morte patet, qualis fuit homo, qui moritur; sed in natu-  
itate nescitur, qualis erit, qui nascitur. Sequitur.

c Melius est ire ad domum luctus, id est, ubi lugetur mor-  
tuus, vel infirmus, ubi, scilicet, ostenditur miseria fragilitatis  
nostræ in praesenti cadauere.

d Quam ad domum conuiuij, ] ubi, scilicet, fiunt conu-  
via nuptiarum, vel alia. e In illa enim] scilicet, domo lu-  
etus.

f Finis cunctorum admonetur hominum, ] id est, reducitur  
ad memoriam communis conditio humanæ fragilitatis, &  
mortis necessitas. g Et viuens cogitat, quid futurum sit, ] scili-  
cet, vile cadauer Ideo fiunt Epitaphia, vt quilibet mortem  
suam alienam, morte quasi legens dicat,

Quod sumus, iste fuit: erimus quandoque, quod hic est.  
Et hoc est, quod legitur Eccles. 38. c. Memor esto iudicij mei;  
sic enim erit, & tuum: mihi heri, tibi hodie.

Moraliter. c. Melius est ire ad domum luctus.] Domus lu-  
ctus est infernus, ad quam eundum est per reognitionem,  
& timorem, sicut legitur Ier. 38. b. Ego dixi in dimidio die-  
rum meorum vadim ad portas inferi. Domus conuiuij, mun-  
dus est, ubi reprobi conuiuantur. Ps. 22. d. Ecce gaudium &  
lætitia occidere vitulos, & ingulare arietes: comedere car-  
nes, & bibere vinum. Item domus luctus est Ecclesia, quæ lu-  
get filios suos ubique mortuos. Ier. 31. c. Vox in excelso audi-  
ta est, Rachel plorantis filios suos, & nolentis consolari  
super eos, quia non sunt; vel quia nolunt ire ad solemnitatem  
Domini, ad quam invitati sunt. Thren. 1. b. Vix Sion lugent  
eos quod non sit, qui veniat ad solemnitatem. Domus conui-  
uij est Synagoga peccantium, qui carnes aliorum conferunt  
ad vesendum in Ecclesia.

f Finis cunctorum admonetur hominum, id est, futura fæli-

citas, & futura calamitas, vt illa queratur, ista fugiatur. Item  
domus luctus est mens lugubris, lugens Dei contumelias,  
praesentes miseras, culpas proprias, & alienas. Domus conui-  
uij est mens secura, & gaudens de propriis bonis, de qua di-  
citur Pro. 15. b. Secura mens, quasi iuge conuiuum. Est igitur  
sensus secundum hoc.

Melius est lugere humiliter mala sua, vel aliena, quam te-  
merè gaudere de bonis propriis.

Melius est aquas lachrymarum pro peccatis effundere,  
quam vinum lætitia de bonis factis potare. Et huic sententia  
congruit, quod sequitur.

g Et viuens cogitat, quid futurum, ] vel futurus, [ sit. Inde  
enim crescit luctus; quia cogitat, quod iudicandus est, & dam-  
nandus, nisi hic peccata sua lauet aqua lachrymarum, & re-  
demerit pretio eleemosyharum. Sequitur.

b Melior est ira risu, quia per tristitiam vultus corrigitur  
animus delinquentis. Juxta literam, melior est ira patris in  
filium delinquentem, quam risus; id est, vultus austerritas, vel  
aspera correctio, sive increpatio, quam remissio blandientis,  
vt patet in Heli. 1. Reg. 3. c. Et de hoc dicitur Ecl. 30. b. Laeta  
filium tuum; & paudentem te faciet: lude cum illo, &c contri-  
stabit te.

Similiter verum est de patre spirituali, id est, de Prælato,  
cuius ira, id est, disciplina debet esse in filios delinquentes;  
aliоquin frustra portat baculum pastorale, in quo tria offi-  
cia Pastoris notantur. Vnde,

Attrahere per primum, medio rege, punge per imum.

Et non solùm frustra, sed etiam magis inutiliter, quam for-  
mido hortorum, vel vinearum: cuius baculus, eti nihil per-  
cutiat; tamen terret aues, & feras, ne demoliantur hortos,  
aut vineas. Propter hoc dicitur in Psal. 88. Posuisti firmamen-  
tum eius, ] id est, Prælatum, qui deberet esse firmamentum Ec-  
clesiæ, formidinem.

Non est ergo pater, qui peccatis, aut vitiis filiorum non  
irascitur. Hæc enim ira bona est: quæ eti turbet oculum ra-  
tionis ad tempus, postea limpidorem reddit. De hoc dicitur  
Ecl. 7. c. Filia tibi sunt; serua corpus illarum: & non ostend-  
das hilarem faciem tuam ad illas. Potest, & hoc intelligi de  
ira divina animadversionis, id est, præsentis aduersitatis, &  
risu præsentis prosperitatis, quæ visualiter fortunæ arrisio ap-  
pellatur. Et est sensus.

b Melior est ira risu, ] id est, aduersitas præsens, quam pro-  
speritas. Vnde Gregorius. Cum omnis fortuna timenda sit,  
magis timenda est prospera, quam aduersa. Et Aug. 7. n. Summa ira Dei est, cum parcit hic; summa verò misericordia, cum non parcit. Ad hoc enim parcit hic, vt in æternum  
non parcat; & ad hoc non parcit hic, vt in æternum  
parcat. Vnde alibi rogit Augustinus. Domine, hic vre, hic seca,  
dummodò in futuro parcas. Hoc est contra multos, qui iram  
huiusmodi tota mente persequuntur, & risum totis viribus  
insequuntur. De quibus dicitur Job 6. c. Qui timet pruinam,  
itruet super eum nix.

Quod autem ira huiusmodi melior sit, quam risus, appa-  
ret ex hoc, quod pater amantissimus, & sapientissimus filii  
charissimis, & omnibus amicis, imò, & filio vnigenito il-  
lam dare maluit: ex quo appetet, quod maiores gratia deben-  
tur Deo de ira sua, quam de risu. Quod videtur velle Job 35. c.  
Vbi est Deus, qui fecit me, qui dedit carmina in nocte? Et Ps.  
41. In die, scilicet, prosperitatis, mandauit Dominus miseri-  
cordiam suam: & nocte, scilicet, aduersitatis, canticum eius.  
Acl. 5. g. Ibant Apostoli gaudentes, à conspectu Concilij;  
quoniam digni habitu sunt pro nomine Iesu contumeliam  
pati; non quod exaltati honoribus, apt locupletati diuitiis, aut  
delibuti delitiis.

Ita huiusmodi, id est, tristis facies ostendenda est detra-  
ctori, cum male loquitur de absente. Pro. 25. d. Ventus Aqui-  
lo dissipat pluuias, vel nubes; & facies tristis lingua detra-  
hentem.

Tribus generibus hominum conuenit ostendere iram Tribus  
suam, scilicet, patri carnali, patri spirituali, & audienti de-  
generi-  
generi-  
trahentes. Nam si audis canem latrantem, id est, fratrem bus bo-  
tuum alij detrahentem, & non corrigis, peccas. Psalm. 100. minum  
Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar. Ge-  
neraliter autem omni homini congruit, vt si videt, vel audit  
aliquem alicui detrahentem, quod ei irascatur, ad minus tri-  
stem faciem ostendendo.

i Quia per tristitiam vultus] audientis.

k Corrigitur animus delinquentis] id est, detrahentis, vel ali-  
ter peccantis.

e Cor

**De tristitia sapientium.** a Cor sapientum vbi tristitia est] Quadrupliciter Primò , in luctu paenitentia , quasi in extinktorio telorum igneorum Diaboli,id est , carnalium desideriorum. Secundò , in tormento disciplina , quasi in repressorio carnalis concupiscentia . Tertiò , in poena gehennæ , quasi in refugio ab insultibus presentium gaudiorum.

Quartò , in medio **Cor sapientum vbi tristitia est , & Sapientum , vbi semper est tristitia de peccatis.** Vnde *Prou. 15.b.* Non amat perstilens eum , qui se corripit , nec ad Sapientes graditur. Item in *ead. 15.d.* Auris , quæ audit increpationes vita , in medio Sapientum commorabitur , ibi enim semper , aut trucidantur , aut de morte eorum tractatur , & idè semper est in tristitia , & ira contra vitia. Ideò etiam dicitur [Cor Sapientum , vbi tristitia , ] quia atrocissimus hostis humani generis est voluptas , & idè illum summa diligentia declinant , & fugiunt Sapientes , tristitiam quasi Clypeum fortissimum contra eius iaculae opposentes. Tristitia enim est falsa contra spurciam voluptatis , ne vermis scateant Sapientes. *Matth. 5.a.* Beati qui lugent ; quoniam ipsi consolabuntur. Item [Cor sapientum vbi tristitia , ] id est , ad peccata propria , & proximorum. *Ezech. 43.c.* Fili hominis , ostende domui Israel templum , & confundantur ab iniuriantibus suis , & metiantur fabricam , & erubescant ex omnibus , quæ fecerunt.

b Et cor stultorum , ] qui odiunt correctiones. c Vbi lætitia , ] mundialis , vel carnis , quæ dolorem parit. Vnde *Prou. 15.b.* Risus dolore miscebitur , & extrema gaudij luctus occupat.

d Melius est à Sapiente , ] id est , à Deo , vel ab homine iusto. e Corripi in præsenti obiurgationibus , aut flagellis.

f Quàd stultorum , ] Prælatorum , vel Confessorum. g Adulatione decipi.] Adulatio enim est quasi fascinatio , quæ affert , vel obscurat visum spiritualem. Vnde *Sap. 4.c.* Fascinatio nugacitatis obscurat bona , & inconstans concupiscentia transuerit sensum sine malitia , ibi *Gloss.* Fascinat & grauat , qui adulando impedit , vel laudando decipit. Vnde *Gal. 3. a.* O insensati Galatzæ ! quis vos fascinavit non obedire veritati ?

Et *Eccles. 18.c.* Donum inuidi cruciat oculos. Inuidus enim latine , significantius dicitur fascinator græcè *Matth. 15.b.* Si coecus coeco ducatum præbeat , ambo in foueam cadunt. Adulatores sunt inflatores vesicarum , id est , superbiz , & inanis gloriæ : quæ sunt propriæ vesicæ Diabolice. Item sunt Sirenes maris : quæ suavitatem cantus sui submergunt incertos in fluctibus peccatorum. De quibus dicitur *Ia. 13.e.* Sirenes in delubris voluptatis , id est , in domibus Prælatorum , vbi voluptas hospitium habet , & vbi idola adorantur. Item sunt incantatores Diaboli , qui auditores suos adeò dementant , ut omnia incredibilia de se credant. Item sunt nutrices Diaboli , quæ fœtus Diabolicos lacte adulationis lactant , & nutrit. Et de hoc dicitur *Prou. 1. b.* Fili , si te lactauerint peccatores , ne aquiescas eis. Item lamiæ sunt infernales , de quibus *Tbr. 4.a.* Lamiæ nudauerunt mamas , & lactauerunt catulos suos. Item sunt Sacerdotes mortis , qui filios mortis incessanter sepelunt , *Luc. 9.*

g. Sine mortuos sepelire mortuos suos. Vbi dicit *Gregor.* Mortuus mortuum sepelit , cùm peccator peccatori adulatur. Item sunt iaculatores Diaboli , quia Diabolus velut à somno excitatus , & conturbatum per paenitentiam in peccatore modulacionibus suis iterum soporant eum , & dilicatum somnum ei faciunt. Item sunt ranæ Ægypti , de quibus *Psal. 104.* Edidit terra eorum ranas in penetralibus Regum ipsorum. Omnia enim penetrant istæ ranæ , & nullum consilium absconditur eis. Sunt enim consiliarij familiares Magnatum , qui se peiores Ægypti monstrant. Ipsi enim ranas fugari petierunt à Moysi: *xod. 8.c.* Ipsi vero eas nutririunt , & aduocant , ne discedant. Item sunt illusores , quia Magnatibus illudunt in ueste alba , sicut Herodes Dominus , *Luc. 23.b.* Adulatio enim nihil aliud est , quæ quædam uestis alba , qua adulatores turpidines Magnatum operiunt , ne videantur ab eis. Ideò de hoc dicitur *Isa. 3.c.* Populus meus , qui beatum te dicunt , ipsi te decepiunt. *Ier. 5.g.* Stupor & mirabilia facta sunt in terra. Prophetæ prophetabant mendacium , & Sacerdotes applaudebant manibus suis : & populus meus dilexit talia. Item sunt proditores , qui osculo produnt amicos , sicut Iudas Dominum. Vnde *Pto. 27.a.* Meliora sunt vulnera diligenter , quæ fraudulenta

**De adulatoribus.**

Hugonis Card. Tom. III.

odiantis oscula. Item sunt aucupes Diaboli , qui retia , & pedicas tendunt ad capiendas animas Magnatorum. *Ier. 5. f.* Inuenti sunt in populo meo impij insidiantes , quasi aucupes laqueos ponentes , & pedicas ad capiendos viros. *Pto. 29.2.* Homo , qui blandis , fictisque sermonibus loquitur amico suo , rete expandit pedibus , vel gressibus eius. Item sunt latrones , qui occulte homines iugulante sub prætextu familiaritatis. Vnde significatur per Ioab

sub olla ; sic ; risus stulti. k Sed & hoc *l Vanitas , m Calumnia , n conturbat Sapientem , & o perdet robur cordis eius. p Melior est finis orationis , quæ principium.*

z. Reg. 20 c. qui dixit ad Amasam : Salve , mi frater ; & tenens manu dexteram mentum eius , quasi osculans eum , percussit eum gladio in latere , & effudit intestina eius. Item sunt furnarij Diaboli , qui succendunt ollam eius , id est , mentes pecuniarium. Vnde *Osee 7.a.* Omnes adulterantes quasi clibanus succensus à coquente. Væ ergo Magnatibus , qui sepulcros suos amicos dicunt , & sepulturam reputant laudem suam : qui malunt abscondi vulnera sua , quæ curari : quorum gaudium est sepeliri , & dolor suscitari. Vnde dicit *B. Bern.* Mira peruersitas , homo irascitur medicanti , id est , arguenti , & non irascitur sagittanti. Quare autem dixii Salomon , quod melius est à Sapiete corripi , quæ stultorum adulazione decipi ] subiungit.

b Quia sicut sonitus spinarum ardantium sub olla ; sic risus stulti , ] id est , arrisio , & applausus adulatoris. Olla est cor Magnatis cuiuslibet , spinæ ardentes verba adulantium , & arrisio. Et est sensus. Sicut spinæ ardentes bullire faciunt ollam , & accendunt ; ita verba , & arrisio adulantium accendunt cor da Magnatum. Congruentiū autem potest intelligi de stulto decepto , & non de stulto decipiente sic.

b Sicut sonitus spinarum , &c. Jnsuavis crepitatio est.

i Sic risus stulti ] qui gaudet de successione sua , non est nisi crepitatio eius , id est , frequens crepatio. Totiens enim crepat stultus , quotiens ridet de adulazione sua.

k Sed & hoc *l scilicet , adulari peccatori , vel arridere adulanti. m Vanitas , quia duos simul euacuat , & adulantem , & illum , cui fit adulatio. n Calumnia id est , iniquitas abundans , vel falsa criminatio , propria vel aliena.*

z Conturbat Sapientem ] imperfetum adhuc , qui de peruersitate , quam vider , turbatur magis zelo compassionis , quæ dolore propriæ passionis. Vnde *Ecccl. 26. a.* A tribus timuit cor meum ; & in quarto facies mea metuit , delaturam cunctatis , & collectionem populi , & calumniam mendacem. Perfectus vero sapiens nullo modo turbatur : quia omnia considerat prouenire ad utilitatem Iustorum. Vnde *Prou. 12. c.* Non contristabit Iustum , quicquid ei acciderit.

e Et perdidit robur cordis eius ] id est , virtutem fiduciae , & magnanimitatis eius. Dum enim considerat tot calumnias Iustis & Innocentibus irrogari : & se non posse resistere ; & Deum non statim subuenire ; deficit in seipso.

p Melior est finis orationis , quæ principium , ] id est , melius est bene consummare orationem , quæ bene inchoare. Et intelligitur hoc de omni genere orationis , tam rhetorica , quæ theologica. Orator siquidem orditur orationem validis rationibus : in medio utitur mediocribus : in fine ponit validissimas rationes. Epilogus enim magis confitmat memoriam , quæ exordium. Et ita [ melior est finis orationis ] rhetorica [ quæ principium ] id est , rationes , quæ in fine ponuntur , quæ quæ in principio. Similiter [ melior est finis orationis ] theologica , qua oramus Deum , siue meditando , siue loquendo , siue operando [ quæ principium ] quia omnis laus in fine canitur : & iustitia consummata melior est , quæ inchoata. Et dicitur hoc contra tria genera hominum.

Primò , contra imperseuerantes , qui incipiunt ; sed non perficiunt. Contra quos Dominus importunitatem orationis commendat. *Luc. 11. a.* de amico petente tres panes. Et *ead. 18.a.* Oportet semper orare , & non desicere. *Luc. 14. f.* Hic homo coepit ædificare , & non potuit consummare.

Secundò , contra temerarios responsores , & præcipites Iudices. Vnde *Prou. 18. c.* qui prius respondet , quæ audiat , stultum se esse demonstrat , & confusione dignum.

Tertiò , contra incipientes audire sacram doctrinam , & statim resilientes , & fastidientes. idam enim auditus introductionibus , id est , historiis , vel tribus questionibus , & duabus sermonibus , contenti sunt ; non atterentes , quod dicitur *Cant. 5. a.* Bibite , & inebriamini , charissimi. Item *Ioa. 2. 2.*

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. VII.

**I**ussit Dominus implere hydrias aqua, at illi impleuerunt eas usque ad summum. *Prou. 19. d.* Fili, ne censes audire doctrinam, nec ignores sermones scientiarum. His ergo commendatur finis orationis sacrae, & dicitur melior esse, quam principium, ut ad perseverantiam trahat. Vnde aliter. Una oratio est tota series legis, quam Deus toti humano generi locutus est. Et huius orationis finis est charitas. Vnde etiam. *Tim. 1. a.* Finis pracepti est charitas. *Rom. 13. c.* Plenitudo legis est dilectio.

Principium eius est timor ecclesie. i. b. Dilectio Dei honorabilis Sapientia. Initium Sapientiae timor Domini. Est ergo sensus. [Melior est finis orationis, &c.] i. melior est charitas, quam timor. Vel principium orationis est gratia, quae excitata ad orandum Deum. Finis eius est gloria eterna, quae petitur in oratione. Et non est dubium, quam melior sit gloria, quam gratia. [Melior est patiens arrogante.] Patiens enim unum solum malum, & modicum patitur, propter quod postea coronatur eternaliter, *z. C. 4. d.* Id quod in praesenti est momentaneum, & leue tribulationis nostre, supra modum in sublimitate, &c. Arrogans vero multa mala, & magna etiam a seipso patitur: propter quae postea condemnatur. Arrogans enim dicitur, qui usurpat sibi, quod non est suum, id est, qui irrogat sibi iniuriam vult vindicare. Scriptum est enim: Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. *Ezech. 9. a.* secundum aliam translationem. Et haec est prima iniquitas arrogantis, quia alienam iusticiam sibi usurpat. Secunda est, quia in eadem, & propria causa vult esse Actor, & Index. Tertia est, quia eris ad ipsum pertineret iudicium, vel vindicta; tamen pendente lite usque ad diem ultionis, & iudicij non liceret: propter quod dicit Apostolus *1. Cor. 4. a.* Noli iudicare ante tempus. Quarta est: quia dum alij nocere cupit, seipsum occidit. Sicut dicit *B. Augustinus*. Qui alij nocere desiderat, similis est furioso, qui gladio suo se transuerberat, ut tunica alterius scindat. Quinta est, quia peruerit ordinem iudicij. Primò enim debuit incipere & vindicare a seipso, qui iniuriam fecit Domino, auferens ei iusticiam suam, & proximo suo indebet respondendo. Sexta est, quod aduersus furiosum litem, & bellum mouet in tempore furia. Septima est, quod patientia domum, quod custodiare debuit, gratis deseruit. Octaua est, quod fratri, quod debebat, & quando debebat non reddit, scilicet, patientiam tempore contumeliam, vel iniuriarum irrogationem. Nona est, quia de ira, vel odio iusticiam vult facere, quae de solo iudicio debet procedere. Decima est, quia Chirurgico suo oblatas, sicut canis. Alias causas inuenies *Prou. 16. d. ibi* Melior est patiens viro forti: & qui dominatur animo suo expugnatore urbium.

b Ne sis velox, &c.] De hoc *Jar. 1. c.* Sit omnis homo velox ad audiendum; tardus autem ad loquendum: & tardus ad iram. Ideo tardus, quia vitiis alienis periculose irascimur. Dum enim turbatur oculus mentis, periculose adhibere poteris ignem, aut ferrum alienis vulneribus sanandis. Nimirum velox est ad saltum, qui prius salit, quam attendat, quod fallit; sic nimirum velox est, qui statim irascitur iniurianti, vel alias peccanti. Demum esse velocem ad irascendum, nihil aliud est, quam esse velocem ad insaniendum. Prouocata enim debet venire ira; non se ingerere improba, ut dicit *B. Bern.* In sinu autem stulti dicitur ira requiescere, sicut in proprio domicilio. Vnde ira in sinu stulti est, quasi leo in spelunca sua. Vnde non est ambulandum inter stultos, sicut nec inter speluncas Leonum. Periculosum est leonem dormientem excitare; sic stultum ad iram prouocare. Vnde *Prou. 26. c.* Sicut qui apprehendit auribus canem; sic qui pertransit, & impatiens commiscetur rixam alterius. Item *eadem 17. b.* Semper iurgia querit malum, id est, iracundus; Angelus autem crudelis mittetur contra eum. Iracundus enim melius per alium iracundum castigatur; sicut equus rabidus per alium equum rabidum statim mitescit. Alterius.

b Ne sis velox ad irascendum, quasi diceret: quiescat ira tua in corde tuo, ut non exeat foras, vel saltem tarda sit ad motum.

c Quia ira in sinu stulti requiescit, quod plus est, quam tardam esse ad motum. d Ne dicas, &c.] Hactenus de his, quae videntur insipientibus mala, dictum est, hoc est de ira, iactu, correctione, quae tamen bona sunt, hic agit contra blasphemiam.

miam quorundam, qui de prouidentia Dei, qua mundus regitur, male sentiunt, dicentes, antiqua tempora meliora fuisse, quam moderna. Interrogant enim stulti, quare Deus concessit antiquis patribus tantam affluentiam, tot, & tantas diuitias, & delicias temporales, plures uxores, & alia multa: quae omnia nobis interdicuntur. Præterea, semper loquebatur, & apparebat eis, vindicabat in hostes eorum. Modò è contrario omnia fiunt. De hoc admirantur stulti, quia videntur, quod Dominus sit iratus nobis, quia exponit nos tribulationibus; & hostes nostros diligat, quos florere facit, vel permittit. Hunc errorem intendit hic Salomon eliminare, & de diuina prouidentia, qualiter sentiendum est, docere. Vnde dicit.

d Ne dicas, apud te, vel aliis.

e Quid putas causam est, quod priora tempora] scilicet, Abraham, Isaac, & Jacob, & Moysi.

f Meliora fuere, quam nunc sunt, sub Christo. Hoc non est verum. Tunc enim multi erant increduli, & pauci fideles; modò plures sunt fideles, quam tunc, licet plurimi infideles. Præterea, nunc est tempus gratiarum, tunc tempus ante legem, vel sub lege. Nunc via est Diabolus; tunc regnabat ut Dominus. Nunc aperta est ianua Paradisi; tunc erat clausa. Tunc natus est in Iudea Deus; nunc in omnem terram exiuit sonus eorum. Si dicas, quod siebant tunc plura miracula. Responsio. Opus erat tunc. Causa autem diuersitatis huius est sola voluntas Dei, & Sapientia, & Potentia eius, qua cuncta ordinat, & moderatur, prout videt suæ reipublicæ expedire; omnia enim ad gloriam suam, & nostram utilitatem fecit. Facit enim sicut potentissimum, sapientissimum, optimum decet facere. De antiquorum vero felicitate si quis attenderit, quam benè illa ipsi fuerunt: & nos, quam male nostra parva vtratur felicitate, planè, & plenè videbit, quia talis dari debuit, & nobis negari. Sicut dicit *Beatus Bernardus*. Da mihi unum Timotheum; & ego cibabo eum auro, & potabo balsamo. Sic, & dico. Da mihi unum Abraham, vel unum David; & dabo ei omnes mundi diuitias, & delicias, & gloriam. Sicut enim ille fecit, sic iste omnia haec faceret instrumenta, & adiumenta veniendi ad Deum. Præterea, imbecillitas humani generis non fuit deterrenda in principio austeritate, sed quasi edentula pascenda sorbiciunculis, & lacte temporalium; nunc vero populus Dei, quasi adultus non sorbiciunculis, non lacte pascendus est; sed ad mensam Patris inuitandus, & virili, & magnifica strenuitate exercendus. Aetas enim ista iuuentutis, & virilitatis est, & apta bellis non cunabulis. Qui igitur causatur tempora præterita meliora fuisse modernis, eo quod ista sunt arctioris disciplinae; illa vero amplioris licet, idem est, ac si causaretur, cur non omnia tempora aetas humanæ deducantur in cunabulis, & cur maiora implicantur prouectis, & exercitatis quam teneris, & nouitii. Si vero querat aliquis, quare modò ita multiplicentur flagella in mundo. Responsio. Ideo superfundi aquam tribulationis, ut extinguatur incendium voluptatis & cupiditatis. Et ideo si tribulationis superaspergi, ut putredo, & vermes carnalis concupiscentia moriantur. Ideo absynthio tribulationis aspergi mammillas Babylonis, id est, fontes presentium voluptatum, ut paruuli ablacentur. Et generaliter, idem mundum vult Dominus calamitosum esse, ut non debeat diligi. Ideo spinosum, ut non debeat amplecti. Ideo ruinosum, ut timeamus ei inniti. Vel sic potest intelligi.

e Quid putas causam est, quod priora tempora] scilicet, Beati Benedicti, Augustini, &c.

f Meliora fuere, ad benem operandum, & contemplationi vacandum oportuniora, [quam nunc sunt.] Responsio manifesta est: quia Ecclesia tunc non habebat diuitias, aut potestatem iudicariam, sicut modò; & idem in pace tunc erat Ecclesia; nunc autem ubique terrarum turbatur ambitionibus, laceratur Schismatibus, inquietatur quæstibus, perstrepit litibus, concytitur bellis; & idem illa tempora meliora fuerunt. Stulta est enim huiusmodi interrogatio, & opinio: quae tamen frequens est apud homines; quia nullum tempus melius est alio. Habet enim quælibet virtus suum tempus, & messis atque vindemiam suam. Verbi gratia. Patientia tempus, & messis atque vindemia est tempus persecutionis, tribulationis, temptationis. Fortitudinis tempus, & messis, & vindemias est tempus occupationis, & laboris. Obedientia, & magnanimitatis tempus, & messis, & vindemias est tempus, cum ardua instant, aut imperantur dura. Habet, & sapientia, & pietas, & ceteræ virtutes huiusmodi tempus, ac messem, arque vindemiam suam scilicet, tempus

**tempus pacis, & tranquillitatis: in quo coeleste horreum atq; cellarium frugibus bonorum operum repletur. Apparet ergo nullum tempus vacuum esse virtutibus, sed partitum aequaliter. Ut sicut tempus belli & persecutoris sterile videtur contemplationi & pietati, & huiusmodi virtutibus, & tempus pacis fertile; sic**

**ecotriarum tempus pacis vacuum, & sterile videtur patientia, & fortitudini, & huiusmodi virtuti. Stulta est enim huiuscmodi interrogatio. Vtior est Sapientia cum diuitiis, & magis prodest d' videntibus Solem. Sicut enim protegit Sapientia: sic f' pro-lum ergo tempus regit pecunia. Hoc autem plus alio melius est, sed**

**homo Dei, omni genere virtutum armatus, tempore belli vici-tur virtutibus bellicosis, & est tempus bonum & fertile sibi: tempore pacis viciatur pacificis, & aequaliter inneniet tempus bonum & aequaliter fertile; temporis autem varietatem dimittat dispositioni diuinæ. Et hanc expositionem innuit quædam Glos. quæ dicit. Sic debes vivere, ut dies præstes sint tibi me-iores, quam præteriti: semper enim est tempus operandi:**

**Ostos sūt  
vñs fi-  
ue fru-  
ctus elec-  
mosinae,  
sive o-  
perum  
misericor-  
cordia.**

**Ideò sequitur. a Stulta est, &c.] quæ supponit tempora alia aliis esse meliora. Omnia enim sunt aequalia ad seruendum Deo, ut præostensum est. Sequitur. b Vtior est Sapientia, &c.] supplè, quam sola, id est, sine diuiciis. Et hoc propter fructus pietatis & opera misericordia, quæ valde necessaria sunt. Primo, quia illis redimit homo animam suam à carcere Diaboli, & à perditione Inferni. Vnde Proverb. 13. b. Redem-pcio animæ viri propriæ diuicit. Secundo, quia eis feneratur Dominus, ut de sibi spiritualia bona. Proverb. 19. c. Feneratur Dominus, qui miseretur pauperis. Tertio, quia præparat viam ad Deum. Proverb. 18. c. Donum hominis dilatat viam eius, & ante Principes spaciun ei facit. Quartò, quia multiplicant amicos plurimos, verum est, quando dantur. Vnde Dominus Luc. 16. c. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, id est, in aequalitatibus: reducendo, scilicet, ad aequalitatibus. Quinto, quia eis facimus nobis thesauros in cœlo. Matt. 6. c. Thesaurizate vobis thesauros in cœlo. Sexto, quia sunt semi-na æternæ vitæ. Cor. 9. b. Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet, Osæ. 10. d. Seminate vobis in veritate iustitiae, & metite in ore misericordie. Septimo, quia sunt arma in defensione, & impugnatione contra Diabolum. Eccl. 29. c. Super scutum potentis & super lanceam pugna-bit aduersus inimicum tuum: eleemosyna, scilicet, Ostendit, quia conseruant homini gratiam. Eccl. 29. c. Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam conseruavit. Propter hos vñs, & alios plures,] vtilior est Sapientia cum diuitiis,] quam sine illis. Et magis prodest,] Sapientia cum diuitiis quam sola. d Videntibus Solem] materialem, id est, viuentibus. Quod ideo dicitur, quia post mortem nullum vñsum habent diuiciæ. [ Vel videntibus Solem,] iustitiae, id est, Christum, qui nihil terrenum inter se & verum Solem interposuit, quo visus eius abscondatur ab eis. Quare autem vtilior sit Sapientia cum diuitiis, ostendit Salomon: e Sicut enim, &c.] Sapientem contra vitia & infidias inimici. f Sic protegit pecunia,] habentem, & cui datur. Sed non tantum nec taliter, quia Sapientia per se sine diuiciis protegit: diuiciæ vero sine Sapientia non. Et ideò se-quitur: g Hoc autem, &c.] etiam sine pecunia: Pecunia vero non tribuit vitæ, sed emit, & redimit: & hoc non sine Sa-pietia. Differt autem eruditio, & Sapientia, quia magis Sapientia ad contemplationem spectat, eruditio ad operationem. Vnde eruditio dicitur virtus, sive ars operum directiva secundum contemplationem Sapientiæ prætentis. Et nota similitudinem protectionis inter Sapientiam & pecuniam: Sicut enim Sapientia non protegit, nisi cum fuerit operata, & as-sociata fuerit eruditio; sic pecunia tunc primo protegit cum fuerit erogata & exposita distributioni. Ideò signanter dicit Salomon: [ Hoc autem plus habet eruditio & Sapientia,] sociatæ simul: b Quia vitam, &c.] id est, vteenti ea & co-medenti fructus eius. Ille enim possessor est Sapientiæ, qui comedit fructus eius; sicut arborem possidet, qui habet fructus eius. De hoc dicitur Proverb. 16. c. Fons vitæ eruditio possidentis, supplè, ipsam eruditioem. i Considera opera Dei,] quam magna, quam mirabilia sint. Vnum enim gratui-ta pietate eligit: alium iusto iudicio, licet occultissimo despicit. Sicut patet in Jacob & Esau. Vnde Malach. 1. a. Jacob, dilexi: Esau autem odio habui. Propter quod exclamat rū Dei. Apostolus Rom. 11. d. O altitudo diuinarum Sapientiæ &**

**Scientia Dei: quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius; Item. [ Considera opera Dei,] id est, diligenter attende, quæ sint opera Dei propria & omnipotentia & Sapientia eius & bonitati eius congrua, ne forte illa alij attribuas, & non ei; & ita fias iniuriosus in eum, auferens ei, quod**

**habet eruditio & Sapientia: quod vitam h' tribuunt possessori suo. i Considera opera Dei, quod k' nemo possit corrigeret l' quem ille despexerit. In m' die bona fruere n' Dei,] vt eum timeas bonis & o' malam diem p' precaue: & glorifices. Vnde El. 43. b. Vide ar-**

**cum cœli, vel sacræ Scripturæ, & benedic eum, qui fecit il-lum. Item. ] Considera opera Dei ] quam sint immutabilia: k' Quia nemo, &c.] id est, emendare: l' Quem ille, &c.] id est, reprobavit. Iob. 12. c. Si destruxerit Deus; nemo est, qui x' dicet: si incluserit hominem; nullus est, qui aperiat. Hoc est contra multos Doctores, & Prædicatores, qui im-patienter sustinent, si auditores sui à verbo eorum non conti-nuè corrigitur, incorrigibilitatem eorum suam contume-liam arbitrantur. Si quis verò eorum exhortationibus con-uertertur: hoc diuinæ Sapientiæ surripunt, & suæ Sapientiæ vel eloquentiæ ascribunt. H' non attendunt, quod conuer-sio peccatorum non est opus virtutis humanæ: sed diuinæ. Sicut enim ferens lucernam non præbet visum gradientibus: sed in adhibitione lucernæ adiuuat: Et sicut afferens cibum vitam comedenti non præstat, sed præstitam conseruat: Et sicut præco virtutem præliandi non præbet prælantibus, sed tantum in prælium inuitat: Et sicut tuba victoriæ non præbet, sed excitat prælantes: & scilicet campana deuotio-nem orationis non confert, sed ad orationem vocat; Sic Prædicator, aut Doctor gratiæ conuertendi non præstat, sed tantum minister, aut instrumentum est, quo Deus ope-ratur in conuerione peccatorum. Ideò autem dicit Salo-mon: quod nemo corrigit, quem Deus despicit; quia Deus quosdam despicit, quosdam appreciatur. Illos appre-ciatur, quos corrigit, quos multis bellis persecutionum tribulatio-num, temptationum eripit de manibus inimici. Illos verò despicit, quos velut vasorum fragmenta, vel pannos irrepara-biles projevit: & quos velut cadauera in cæno diuinarum, ac deliciarum putrescere permittit: & quos etiam nec extra, nec intus visitat.**

**m In die bona ] id est, in præsenti tempore, quo mereri po-tes vitam æternam: n Fruere bonis: ] tibi concessis, & sic vtere, ut ad vitam æternam referas promerendam [ Vcl fruere bonis,] operibus, & virtutibus.**

**o Et malam diem, &c.] id est, diem iudicij: quæ mala vi-detur malis. Vnde Sopb. 1. d. Dies illa dies iræ, dies tribula-tionis & angustiæ. Vel sic.**

**m In die bona] id est, in tempore prosperitatis: n Fruere bonis] id est, affue operibus misericordiæ. o Et malam diem] scilicet, aduersitatis: p Præcaue] id est, præcogita. Iacula enim prævisa minus lèdunt: dicit Greg. Vnde. Eccl. 18. c. Memento paupertatis tempore abundantiaz: & necessitatem paupertatis in die diuinarum: A mane vñque ad vesperam immutabitur tempus. [ Moraliter: ] m In die bona. ] Dies bona est cuiusque virtutis illuminatio: secundum quod dicit Greg. super Job in principio. scilicet, quod unaquæque virtus habet suum diem, scilicet, illuminationem propriam. Siue ergo de dono luctus compunctionis velut dies pluviosa men-tem illucet & compluat: siue de luce Sapientiæ velut fere-nissima dies, claritas contemplationis effulget, & sic de aliis: fruendum est bonis illius dei. id est, cum gaudio vtendum quare diu durat. Vnde Apostolus Heb. 12. d. Videte, ne quis debet gratiæ Dei. Cui reuera multi in parte ista desunt no-lentes vti gratia, quam Deus administrat: Nolunt enim bibe-re viuum compunctionis, quamdiu Deus præstat illud; sed quasi euertentes scyphum in mediis lacrymis ab oratio-ne recessunt. Similiter in ipso gaudio contemplationis faciunt. Ideò dicitur eis, Eccl. 14. b. Non defrauderis à die bono: & particula diei bonæ non te prætereat, quasi dicat tota vtere. Quia vero multi nolunt vti, cum possunt, in-fligitur eis saxe non posse, cum velint. Sequitur:**

**o Et malum, &c.] Et potest intelligi dies mala dies tentatio-nis, vel tribulationis, vel extremæ damnationis: vt dictum est: Dies extremæ damnationis præcauetur poenitentia, vel inno-centia: Soli enim innocentes, & poenitentes ibi securi erunt.**

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. VII.

Dies tribulationis interdum præcauetur prudenter, sicut docet Dominus, *Matt. 10. c.* Si vos fuerint persecuti in vnam ciuitatem, fugite in aliam. Dies temptationis præcauetur aliquando orationis, aut consolationis suffragio, aliquando occupationis refugio, aliquando solius gratiæ diuinæ adiutorio, aliquando amotione materiæ. *a* Sicut enim hanc; sic & illam ipsius temptationis, fecit Deus, vt non b inueniat homo contra eum iustas querimonia. *c* Hæc quoque vidi in diebus, t nativitatis meæ. *d* Iusti propositi confirmatione. Et de hoc *Eccles. 2. 2.* Fili, accedens ad seruitutem Dei: stant in iustitia & in timore, & præpara animam tuam ad temptationem. *a* Sicut enim, &c.] id est, eiusdem conditionis hanc diem & illam fecit Deus: vt sicut in potestate tua est frui bonis die bona; sic in potestate tua est præcauere diem malum. Et hanc expositionem requirit illud, quod sequitur. *b* Vt non inueniat, &c.] *Psal. 144.* Iustus enim est Dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Neminem enim impingit in diem malum, sed præcauere nolentes, in illum incident, vel seipso precipitant. De hoc dicitur. *Eccles. 15. c.* Deus ab initio constituit hominem, & reliquit in manu consilij sui. Et iterum. Apposuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors: bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. Hoc igitur aduerbum, sicut, notat similitudinem diei ad diem, quasi dicat, Salomon, qualem hanc diem, talem illam fecit Deus, id est, utramque liberam nobis, & voluntariam. *e* Hæc quoque, &c.] *Jalia littera*, id est, in praesenti vita. Vita præsens vanitas dicitur, quia tota triplici vanitati subiecta est, scilicet, mutabilitatis, mortalitatis, iniquitatis. Item dicitur nativitas, id est, ingressus in vitam. Tota enim vita præsens in transitu est, & præteritione, & dum vna pars vite nostræ præterit, succedit altera: de illa egredimur, & in istam ingredimur; & ideo verè tota vita præsens & mors & nativitas appellatur. Et hoc tangitur *Sap. 5. c. vbi* dicitur. Sic & nos, vel mox nativo continuo desinimus esse. [Vidi] scilicet, quod *d* Iustus perit, &c.] Et accipitur hæc præpositio, in, tripliciter, comitatuè, causaliter, & occasionaliter. Comitatuè sic: *d* Iustus perit, &c.] perseverans id est, affligitur, & occiditur. *I/a. 47. a* Iustus perit: & non est, qui recognitet in corde suo, & viri misericordiæ colliguntur. Et videtur hoc mirabile multis, sed non est mirabile, immo iustum: Aurum enim exurit & contunditur; & luto parcitur: quia de auro purgato fit vas honorabile; non de luto. Item ferrum quamdiu calidum est & candens, instanter malleis tunditur, ut dilatetur; ferro autem frigido parcitur. In hunc modum faber mundi, qui fabricatus est Auroram & Solem, iustos viros igne charitatis carentes, malleis temptationum, ac tribulationum, & persecutionum instanter contundit; frigidis autem & industratis parcit. Præterea non est mirum, si victor ad coronam vocatur: si emeritus ad quietem assumitur: si fructus matutinus colligitur in horreum: si aurum probatum, aut vas fabricatum reponitur in thesaurum. His de causis iustum est Iustum occidi, & perire corporaliter in iustitia. Econtrario autem videtur valde mirandum, quod vir iustum, tam honorificus, tam Deo necessarius, & utiles Ecclesiæ suæ, viuere non finitur: quod lucerna in Ecclesia Dci extinguitur; quod Ecclesia in his viris decollatur, mutilatur. Item causaliter sic: *d* Iustus perit, &c.] id est, pro iustitia sua, quam defendet, ut *B. Thomas Cantuariensis. Matt. 5. a.* Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. *Eccles. 4. d.* Pro iustitia certa usque ad mortem, & Deus expugnabit protè inimicos tuos. Tertiò, occasionaliter sic: Et est moralis lectio ista. *d* Iustus perit, &c.] id est, ex iustitia sua, dum ex ea male extollitur, & intumescit in superbiam: sicut *Phariseus*: *Luc. 18. b.* Sequitur.

*e* Et impius, &c.] Tripliciter comitatuè, id est, in sua malitia perseverans. Sic enim videmus quotidiè, quod vnu impius & perniciosus vivit tamdiu, donec totam diœcesim suæ exempli suo corruperit, & calumniis atque exactiōibus de-pauperauerit: donec vineam Naboth in hortum olerum commutauerit. *3. Reg. 21. e.* Donec lapides quadros in lateres, & cedros sublimes in fycmoros commutauerit. *I/a. 9. b.* Donec nūdum Ecclesiæ pullis suis, id est, nepotulis & pueris repleuerit. Tales Prælati multo tempore viuunt in sua malitia, in Dei contumeliam: in Ecclesiæ subversionem. Vnde admiratur, *Job. 21. a.* Quare impii viuunt: sublimati sunt

Confortatique diuitiis: semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba & nepotum in conspectu eorum. Et postea sequitur. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad infernum descendunt. Item causaliter. *e* Impius multo, &c.] id est, pro sua malitia. Sicut enim iustus pro sua iustitia affigitur, & impugnat perit in iustitia, & impius multo viuit tempore in iustitia pro malitia sua. *f* Noli esse iustus sua protegitur & multum, *g* neque plus sapias, honoratur. *Job. 40. c.* quād necesse est. Protegunt vmbra plerumque vmbram eius. *Pf. 9. que. 23. 9. 4. c. non potest.* *De pa. dis. 1. c. serpens.*

Dum superbit impius, incenditur pauper; quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur. Item occasionaliter: *e* Impius multo, &c.] id est, ex sua malitia, cuius dolor, & grauitas compulit eum ad quærendum Medicum: Et de huiusmodi dicit *Taf. 15.* Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Et *Psal. 82.* Imple facies corum ignorancia, & quārent nomen tuum, Domine. *f* Noli esse, &c.] id est, nimis, ut misericordiam excludas, quia summum ius, summa est iniuria: dicit *Glo. 1.* Talis multipliciter peccat. Primo, quia dum omnia vult t vindicare, purgatorium superfluum facit, & futurum iudicium. Vnde dicit auctoritas. Si omnia hic t vindicarentur, locum diuina iudicia non haberent. Secundo, quia dum omnia in omnibus vñscisci aptent, omnibus se opponit, & omnes sibi oppositos facit. Et hoc dicitur *Gen. 16. d.* Hic erit ferus homo, manus eius contra omnes; & manus omniū contra eum. Tertio, quia qui minima tanta solemnitate ac distinctione punit, quod in magnis criminibus vindicandis nimis esset, quasi si pro occidendo publicè quis ensen euaginet, aut securi exacuet. Quartò, quia disciplinam iustitiae in carnificinam, & trucidationem conuertit, & dum putrida resecare intendit, etiam sana atrociter cedit. De huiusmodi dicitur *Proverb. 30. d.* Qui vehementer emungit, elicit sanguinem. Talis homo similis est stulto, qui audierat dici, quod Deus præceperat rectè ambulare, & non deuiare ad dexteram, vel sinistram, & ideo quodcumque discrimen ei in via occurseret, volebat divertere, sed muros & domos, & sepes quacunque difficultate transcendere nitebatur: aliquando cessabat à capro itinere. Talis homo non poterat ire per ciuitates diu, nisi multæ domus diruerentur. Sic nimis iustum per viam iustitiae parum potest ambulare, & Ecclesiæ, in quibus conuersatur, crebris scandalis & perturbationibus diruit & euerit. Item assimilatur homini proceræ statura & duri corporis, qui in medio parvolorum, vel infirmorum, vel mulierum prægnantium ita impetuose incedit, ut alios impingat, alios premat, alios deiiciat alios conculcat: De quo *Proverb. 9. d.* Quasi tempestas transiens non erit impius. Item assimilatur homini stulto, qui per diuersa loca transiens, omnes lapides, quos non rectè positos viderit, aliter conatur ordinare, & omnes cludos ad currendum rectè compellere, & omnes luscios rectè aspicere, & omnes dies, ac noctes ad æquallitatem reducere. Nimetas autem, siue multitudo iustitiae, *Nimetus* quæ hic inhibetur, in quatuor consistit. Primum est, si multitudo misericordiam absorbeat. de quo *Proverb. 12. b.* Nouit iustum finie in animas iumentorum suorum: viscera autem impiorum crudelia. *Jacob. 2. c.* Iudicium sine misericordia fiet illi, qui non fecerit misericordiam. Secundum est, si possibiliter excusat: ut si miles vellet vindicare in Regem. De hoc *Eccles. 4. d.* Noli resistere contra faciem Potentis, nec coneris contra ictum fulminis. Tertium, si mensuram peccati excusat: De hoc *Deuter. 16. d.* Iuste, quod iustum est, exequeras. Item in *eadem. 25. a.* Pro mensura peccati, erit & plagarum modus. Quartu est, si poena vindictæ peccato sanando non congruat. Sicut faciunt aliquando Episcopi & Archidiaconi: qui peccata fornicationis in Sacerdotibus purgant poena pecunaria; sicut stultus Medicus, qui pro malo digitæ sanando facit minutionem in oculis. Sequitur:

*g* Neque plus, &c.] id est, non aliud desideres scire, quād necesse est scire, neque nimis etiam de necessariis inquiras, aut subtilius quād valeas. Et ita tria videntur hic inhibita, scilicet, curiositas de impertinentibus: scrupulositas nimia de pertinentibus, nimia subtilitas de omnibus. Est ergo summa dicti. [Neque plus sapias, quād necesse est id est, neque curiositate, vel nimis scrupulositate, vel nimia subtilitate aliquid inquiras. *Rom. 13. 2. a.* Non plus sapere, quād oportet sapere. *Ecclesiast. 3. c.* Altiora

**Diligē-**  
**tie in**  
**quatuor**  
**cōfīct.**

Altiora te ne quæsieris. *Proverb. 25. d.* Perscrutator Maiestatis opprimetur à gloria. *a.* Ne obstupescas, id est, ne ita admireris omnia, vt à bōno torpescas quasi dicat, in omni opere tuo tene modum. Vel [ ne obstupescas ] id est, stupidus fias, id est, insensibilis, quod sit longa stimulatione peccati, sicut nates afnorū longa stimulatione insensibiles factæ sūt; ita vt non sentiant punctiones. *Vel [ ne obstupescas ] id est,* ne stupidus fias fructum immaturum comedendo, id est,

*b.* Ne obstupescas, *b.* ne impiè agas multum; *c.* noli esse stultus, *d.* ne moriaris tempore non tuo, *e.* Bonum est te sustentare iustum, *f.* sed & ab illo *g.* ne subtrahas manū tuam; *h.* quia qui Deū timet,

in hac vita delectationes, & quietem querendo. *Ier. 31. e.* omnis homo, qui corripit viam acerbam, obstupescit dentes eius. *b.* Ne impiè agas multum, id est, ne multiplices peccata; vel ne diu permaneas in peccato. *Ecccl. 17. d.* Ne dormieris in errore impiorum ante mortem confitere. *Vel* multum impiè agit, qui peccata negligit. *Proverb. 18. a.* Impius cum venerit in profundum vitiorum, contemnit. Item multum impiè agit, qui sine pudore peccata committit. *Ierem. 3. b.* Frons meretricis facta est tibi, erubescere noluisti. Item impiè multum agit, qui peccata sua publicat. *Isaie. 3. b.* Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerūt, nec absconderunt. Item multū impiè agit, qui correctionem odit. *Proverb. 29. a.* Viro, qui corripien tem se dura ceruice contemnit, repētinus ei superueniet interitus: & eum sanitas non sequetur. *Vel* sic, & melius.

*a.* Ne obstupescas, id est, ne stupido corde peccata aliorum videas, vel audias, id est, ne insensibilis sine zelo, & compafsione fias ad aliena peccata.

*b.* Ne impiè agas multum, id est, ne nimis severè, aut rigidè arguas peccatores: ne dum sanare intendis, vitam extinguis. *c.* Et noli esse stultus] id est, stans altus per superbiam, vel in his, quæ Dei sunt, ignarus.

*d.* Ne moriaris in tempore non tuo] id est, morte subita, vel immatura, sicut Dathan & Abiron, quos viuos terra absorbiuit: *Num. 26. e.* De hoc dicit *Psal. 54.* Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos.

*e.* Bonum est te sustentare iustum] corporaliter, & spirituāliter. *Ecccl. 4. a. & 12. a.* Desudet eleemosyna in sinu tuo, donec inuenias iustum, cui des.

*f.* Sed & ab illo] id est, alio quamvis iniusto. *g.* Ne subtrahas manum tuam,] sed si potes, & suffici, omnibus subueni. *Luc. 6. e.* Omni petenti te tribue. *Galat. 6. c.* Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei. Nec est contrarium, quod *Ecccl. 12. a.* dicitur: Da bono, & non receperis peccatorem: Benefac humili, & non dederis impi. Intelligitur enim impi, id est, impietati: Sicut ille, qui dat histriōnibus propter histriōnatum, non propter necessitatem. *Vnde Ieron.* Histionibus dāre, nihil aliud est, quād Dæmonibus immolare. *Vel* aliter: *e.* Bonum est te sustentare iustum] id est, frequenter sustinere arguentem te, & corripiem, & flagellantem. *Psal. 1. 40.* Corripiet me iustus in misericordia, &c. *f.* Sed & propter hoc, qui te arguit, & corripit, & flagellat [ ab illo ne subtrahas manum tuam] id est, seruitium, vel subsidium tuum, imò tanto feruentior esse debes in eius exhibitione, quanto ille sollicitior est in tui curatione. *b.* Quia qui Deum timet] qui pluit super bonos & malos. *Mat. 5. g.* Nihil negligit] id est, omnibus sine respectu personarum bene facit. id est, generaliter omnibus indigentibus, vel sine acceptance personar, non attendens affectum carnis. Timor enim Dei sollicitator est instans, & custos vigilans, qui pigrat & negligit instanti stimulatione excludit. Securitas mater est negligētia, sicut timor mater diligentia. Diligentia autem in quatuor consistit, scilicet, in studio, labore, sumptu, tempore. *Vnde diligens est, qui ista quatuor adhibet, prout magnitudo rei requirit.* Negligens verò dicitur, qui vnum istorum quatuor omiteit. *Seneca.* Turpissima est iactura, quæ per negligētiam fit. *Jerem. 10. b.* Maledictus, qui opus Dei facit negligenter. *k.* Sapientia confortauit Sapientem] possessorum suum, enim. Super decem Principes ciuitatis] id est, plus quām omnes Principes mundi. Nomine enim denarij vniuersitas designatur; quia ultimus numerus est. *Vnde Job. 19. a.* En decies confundis me. Item nominae ciuitatis accipitur mundus. *Vnde Osee. 11. c.* Deus ego & non homo, in medio tui sanctus, & ciuitatem non ingrediar. Est ergo sensus ad litteram:

[ Sapientia confortauit sapientem super decem Principes ciuitatis] id est, super omnem fortitudinem mundi armatum; quia in omnibus periculis reddit intrepidum quasi dicit sapiens sis, non stultus; quia Sapientia melior est fortitudine corporali. *Vel* sic secundum *Ieron.* g) Ne subtrahas manum tuam] id est,

nihil i. negligit. k) Sapientia l confortauit m) Sapientem, super n) decem Principes ciuitatis. Non o est enim homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. p) Sed & cunctis sermonibus, qui dicuntur

3. Reg.  
8. c. 2.  
Paral.  
6. g.

Mystic.

cipes ciuitatis] id est, plus quām possent omnes diuitios mundi diuitijs suis. *Mystic.* k) Sapientia incréata. l) Confortauit id est, fortē int̄s & exteriū fecit. m) Sapientem] id est, Christus. n) Super decem Principes ciuitatis] id est, super omnes Angelos, qui ciuitati Ecclesiz rāquam custodes & auxiliatores præsunt. Et decem dicuntur; quia denarius numerus perfectus est. *Isa. cap. 6. 2.* b) Super muros tuos, Ierusalem, constitui custodes, tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt. *Moraliter.* Ciuitas est anima cuiuslibet Iusti. *Vnde Psa. 86.* Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei, scilicet, quod facta fit ad imaginem & similitudinem Dei. Decem Principes huius ciuitatis sunt decem vires animæ, sive potentia eius, scilicet, quinque sensus exteriores, & quinque vires interiores, scilicet, sensus communis, imaginatio, ratio, intellectus, memoria. Super istos decem Principes, Sapientia sapientem confortauit; quia ipsa sola illuminat intellectum ad cognitionem sui, & accendit affectum ad amorem Dei. Ipsa scientia est estimandi res secundum valorem suum, & virtus sapientis iuxta saporem proprium. *Vnde* qui Sapientiam habet, sūnquam decipitur; quod non faciunt decem Principes prædicti, & ideò recte præfertur Sapientia decem Principibus ciuitatis, & etiam ut plus diligatur: & amissio eius plus quām amissio alicuius eorum timeatur: Quod tamen multi non faciunt, sed plus diligunt visum, vel auditum, quām Sapientiam: & plus dolent de ammissione vnius oculi, quām Sapientiæ. Item Sapientia magis confortat hominem, quam decem Principes ciuitatis, id est, ipse Christus, qui est Sapientia, & virtus Dei Patris. i) Cw. 1. d. magis confortauit mundum redimendo ipsum, quam omnes Angelos, qui custodiunt ciuitatem Dei, id est, Ecclesiam, vel quam cuncti sapientes & Doctores mundi. Quod autem quilibet homo indiget confortatione, ostendit. o) Non est, enim homo, &c. j) id est; non est aliquis iustus in terra, cui ista duo conuerant simul, scilicet, bonum facere & non peccare. Non peccare enim inuenitur in parvulis; sed non facere bonum; econuerso in adultis non inuenitur non peccare, sed facere bonum. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei R. m. 3. d. Et i) Io. 1. d. Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus; & veritas in nobis non est. In solo Christo & in Beata Virgine illa duo simul inueniri poterant.

p) Sed & cunctis sermonibus, qui dicuntur, &c.] Pernicisum genus curiositatis prohibet hic Salomon, ne scilicet, quæ perniciose de nobis dicuntur, vel de aliis, inquiramus. Laudes enim, & vituperia nostra gladius & ignis sūt, quibus cor cōfoditur & vritur. Laus hominis ignis est. *Vnde Proverb. 27. c.* Quo-

Pericu-  
lum est  
querere.  
rumores

modo probatur in conflatorio argentū, & in fornace aurū, sic hoño ore laudantiū. Item gladius est. *Vnde Psa. 54.* Molliti sūt sermones eius super oleū: & ipsi sunt iacula. Detraſilio simili ter gladius. *Vnde Proverb. 25. c.* Iaculum & gladius & sagitta acuta, homo, qui loquitur contra proximū tuū falsum testimoniu. Item ignis est. *Vnde Proverb. 16. d.* In labiis impij, ignis ardescit. Rumores igitur, qui de nobis dicuntur, inquirere, nihil aliud est, quād ignibus & iaculis, quæ in nos traiici non poterant, sponte ad cōburendū, vel confodiendū se expondere. Item inuestigare quid de aliis dicatur, pene idem periculum habet, quoniā aliorum laus quandoque nos inquinat aut consensu aut placentia. Vacare ergo talibus, nihil aliud est, quād venena fitire, & cyniphes, aut muscas venari. Deniq; cum infamia factor sit, & fama odor: qui talia perscrutatur velut canes sūt, qui omnia Quæsib; occurrētia olfaciūt, & ad singula nares suas applicant; & suorū se ideò nō potest esse, quin ſepe multa spurca incurrat. Ideo docet hic Salomon nares auertere à fæto infamia, & ab odore manum laudis humanæ: Vtrūque enim anima inficit & interficit. Sunt fugientia quatuor genera sermonum vitandorū, scilicet, ociosus da sunt.

qui

# Liber Ecclesiastes.

qui ad minus tempus auferit & sine culpa non est. Vnde, *Matt.* 12. c. De omni verbo ocioso, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Item spurcus, siue turpis, qui audientes inquinat, & verecundiam paulatim surripit. Vnde *Seneca*. Desine turpe loqui: paulatim, enim per verba deducitur. Item sermo venenatus, id ne accommodes cor tuum, ne forte audias seruum tuum maledictionis, qui centem tibi. Scit enim conscientia tua, quia & tu crebro male & vrit sicut ignis, dixisti alijs. d. Cuncta e tentauit in cut prænotatum est f. *Sapiens*. g. Dixi h sapiens efficiar: pauloantè. Quartò & ipsa longius recessit à me multitandus est sermo & ipso longius recessit à me mul- blasphemus, qui tò magis quam erat. Et k alta omnino subuertit, vt est hæretorum suasio. i. *Cor.* 15. c. Corrumpunt mores bonos colloquia prava. Hæc omnia per humilitatem maximè vitantur. Humilitas enim verba detractionis non curat; quia contemnit se contemni, imò gaudet. Item verba adulatioonis non curat, quia non eleuatur ad ventum. Vnde *Eccles.* 27. b. Sapiens moratur in Sapientia sicut Sol, qui semper quicquid dicatur de eo, cursum sibi iniunctum à Deo peragit incessanter, ita homo sapiens & humilius: stultus vero mutatur, vt Luna; quia modò magnus, modò peruersus sibi videtur, secundum quod à linguis hominum iudicatur. Sapiens igitur & humilius, si malum de ipso dicatur, estimat illud dici ad bonum suum & ad vindictam peccati sui. Sicut David cùm malediceretur à Semæ 2. *Reg.* 16. c. dicit: Dimite eum, vt maledicat mihi iuxta præceptum Domini, si forte respiciat, &c. Dicit ergo Salomon. [Cunctis sermonibus, qui dicuntur.] de te, vel de alijs in laudem, vel vituperium. a. Ne accommodes, &c. ] ad inquirendum quid dicitur, vel ad credendum, vel indicandum. Si enim accommodaueris, non reddent commodatum. Vel si reddunt, reddent non integrum, vel deterioratum. Ideò autem ne accòmodes. b. Ne forte audiás, &c. ] cuius maledictio profundiùs & periculosius vulnerat. Nam quanto magis noster est, qui maledicit, aut detrahit, tanto intolerabilior est detractionis eius. Vnde *Psalm.* 54. Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuisse vriue, &c. Et si forte maledixit tibi, debes sustinere. c. Scit enim conscientia, &c. ] Et ideo iusta poena est, vt & tu maledicaris, quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. *Sap.* 11. c. Paratus ergo debet esse unusquisque indulgere maledicentibus; quia & ipse simili indiget indulgentia. d. Cuncta tentauit, &c. ] Hic ostendit Salomon, quod curiosi sepe nimis ascenduntur in Sapientia inquirenda; & accedit, vt Sapientia tantò altius recedat, quanto profundiùs inquiritur. Vnde, *Psul.* 63. Accedit homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. Et *Cant.* 6. a. Auerte oculos tuos; quia ipsi me auolare fecerunt. Dicit ergo. d. Cuncta. ] in se, vel in suo genere. e. Tentauit, experiendo, vel iudicando. f. In Sapientia, id est, sapienter, id est, cum iudicio, non præcipiti experientia. Vel. d. Cuncta tentauit in Sapientia. ] querenda, id est, ad querendam Sapientiam. Vel [cuncta tentauit in Sapientia. ] id est, nihil intentatum reliqui in Sapientia. Vel sic construe. d. Cuncta tentauit. ] id est, omnia expertus sum, [in Sapientia. ] g. Dixi. ] id est, humilier & fine recto sapienti hoc proposui; non causa iactantia, vel leuitatis. Hoc scilicet, b. Sapiens efficiar. ] id est, pro posse meo acquiram Sapientiam. Vel sic. Dixi, hoc scilicet [ in Sapientia, sapiens efficiar. ] Hoc ideo dicit, quia multi in Sapientia stulti sunt. Multæ enim literæ multos faciunt insanire, sicut dicit præses Paulo. *Aet.* 26. f. Ille stultus efficitur in Sapientia, quem scientia inflat, vt dicitur. *Corinthis.* 8. a. De hoc genere hominum dicitur. *Tim.* 3. b. Semper discentes & nunquam ad scientiam, &c. Multi in temporibus nostris senuerunt in hac sacra scientia, qui in ea stulti sunt, quia deteriores. Et quantum ad eam accesserunt, tantum illa ab eis recessit. Vnde sequitur, i. Et ipsa longius recessit à me, &c. ] ante, id est, recedere visa est, dum eius altitudo mihi magis, & maior innotuit. Vnde dicit *Interl.* Quantò ad Sapientiam accedit, tanto à te recedit, id est, altiore se ostendit. Accedit enim in ea, vt dicit *Aug.* quod ipsamer continet, & dicitur *Eccles.* 18. a. Cùm consummaverit homo, tunc incipit. k. Et alta profunditas. ] eius, magis quam mihi apparuit. l. Quis inueniet eam? ] quasi dicat nullus in hac vita. Et hoc est, quod dicitur, *Eccles.* 1. a. Arenam maris & pluviæ guttas & dies sculi quis dinumerat? Altitudinem cœli & latitudinem terræ & profundum abyssi quis dimesus est? Sapientiam De precedentem omnia quis inuestigabit? quasi dicat nullus

# Cap. VII.

Tamen eodem inf. determinat Ecclesiasticus, qualis potest Sapientiam obtinere à Deo, vbi dicit. Fili, concupiscens Sapientiam, conserua iustitiam; & Deus præbebit illam tibi. Ideò autem dicitur, [ alta profunditas, ] quia descendendo per humilitatem ad illam peruenitur, & ascendendo per elongationem, & contemptum terreno-  
m Lustrai vniuersa animo meo, & considerarem, vt n scirem, & considerarem, quis inueniet eam & t quererem o Sapientiam & p rationem: & vt q cognoscerem impietatem stulti, & r errorem imprudentium. Et f inueni amari- profunditatem: & rem. quis eovsque ascen- der super se sibi suppeditans omnia terrena, vt pertingat ad eius altitudinem? Properea dicit Sapientia de seipso eti: 24. a. Ego in altissimis habito, & c. At Baruch. 3. d. dicitur de Sapientia. Quis ascendit in cœlum & accepit eam, & deduxit eam de nubibus? m Lustrai vniuersa, &c. ] id est, sagaci cogitatione. n. Vt scirem, & considerarem. ] id est, per considerationem creaturarum cognoscerem. o Sapientiam. ] occultorum & principiorū. Nam de occultis trahitur Sapientia, vt dicitur 1ob. 28. c. p. Et rationem. id est, causam ad probatōnem. Vel [ Sapientiam, Sanctorum, quæ per reuelationem est. [ Et rationem] humanam, quæ per inquisitionem est. Vel [ Sapientiam & rationem. ] id est, rationabilem Sapientiam, non putatiuam, non phantasticam. Vel, [ Sapientiam & rationem, id est, Sapientiæ, qua rationabilis & sapiens essem, non dñs aut magnus. q. Et vt cognoscerem, &c. ] id est, insipientiam impij, vel hæretici, qui de Deo iudicat secundum sensum proprium. Et consistit in tribus hæc impietas, hoc est in infidelitate, qua de Deo impiè sentit; & idolatria, qua à fide & cultu & lege Dei suscepit recedit. r. Et errorem, &c. ] quem nosse magna Sapientia est. De quo quatuor cognoscenda sunt. Primum, quia error eorum de ipsa rerum substantia est, dum credunt veritatem esse, quod phantasma est; aut solidum, quod vanitas. Secundum de rerum qualitate, dum credunt bonum malum, & malum bonum. sicut legitur 1/a. s. e. Tertiū de quantitate, dum credunt magna esse, quæ modica sunt. Quarto de ipsa rerum possessione, dum possidere se credunt res, & ipsi possidentur ab eis. Et ista quatuor etiam incipiētes, & nouitij in Sapientia cognoscunt. Cæterū cognoscendum est, quod pro istis vita æterna amittitur. f. Et inueni, &c. ] corporali, [ mulierem, ] quia cùm mors tantum separat anūnam à corpore, mulier separat Deum ab anima; & ita auferit ab anima dulcedinem vita spiritualis, quæ in infinitum maior est dulcedine corporali, quæ per mortem auferitur; & ita amarior est mulier morte. Præterea, amaritudo mortis momentanea est; amaritudo mulieris æterna, & idem maior. t. Quæ laqueus venatorum est. ] id est, Dæmonum, qui venantur animas hominum ad mortem. Hunc laqueum tendunt Demones ad capiendas animas insipientium, vnicunque mulierem præparant & exornant, △ id est, exornari & præparari Mysticè. f. Et inueni, &c. ] Mulier morte amarior est cætus hæretorum, vel quorumlibet malorum, qui rectè laqueus venatorum sunt; id est, Dæmonum, quia blanditijs & fallacijs & suggestionibus irretiunt, & inuoluunt incautos. Gladij etiam & sagittæ Dæmonum, dum persecutionibus & afflictionibus corporaliter insequuntur.

Mythicè

o Sagena etiam Diaboli Moraliter. f. Et inueni amariorem morte mulierem. ] Mulier morte amarior est carnalis voluptas, mundi cupiditas, scientia sæcularis, dignitatum ambitio, quæ facilius decipit, & effeminat, & emollit, etiam fortissimos. Est & inanis gloria, quæ, vt dicit *Gregorius*, & non quæ sita delectat, & oblatam quis respuit? Quicquid habent alia virtus, hoc habet istud per excellentiam. Emollit heros; effeminat viriles, robur mentis annihilat, Sponsam Dei, id est, animam Iusti vilissime prostituit precio vanissimæ laudis. De hac dicit *August.* Cùm cætera virtus in malis operibus exerceatur, vt fiant; sola superbia etiæ bonis operibus insidiatur, vt pereat. Cùm enim vir iustus de bono opere gloriatur, perit sibi opus. Et idem recte tinea cōparatur; quia sicut tinea de vestimento nascitur & postea comedit illud; ita inanis gloria de bono opere oritur & deuorat illud. Vnde *Eccles.* 4. 2. b. De vestimento procedit tinea, & à foulere iniquitas viri. De hac nequissima muliere \* recte dicitur:

Morm.

exornari & preparari, & ostentari procurant. Nec est vna mulier vnius laqueus: imo quod membra, vel membrorum ornamenti habet, tot laqueos habet; ita ut a planta pedis usq; ad verticem non sit in ea videre nisi laqueos. De hoc dicitur *Indit. 10. a.* *Laut* Iudith corpus suum, & vixit se Myrrho optimo, & discriminauit crinem capitidis queus venatorum est, & a sagena stui, & imposuit mittit, & induit fe- cor eius. *b* Vincula sunt manus eius: tram super caput Qui e placet Deo, d' effugiet illam, suum, & induit fe qui autem peccator est f capie- vestimentis incundi- tur ab illa: g Ecce hoc inten- tatis suz: induitq; h Ecclesiastes, vnum + i; & alterum, sandalia pedib' suis, k vt inuenientem rationeim, quam assumpsitque dex- trariola & lilia & inaures & annullus. & omnibus ornamen- tis suis ornauit se, ad capiendum Holofernem per oculos. Et sic factum est, & sape fit Parisii.

a Sagena cor eius,] quia omnes capit magnos & paruos in- differenter. *Ezeb. 16. b.* Expulsisti fornicationem tuam omni transiunt, vt eius fieres. Id est autem dicit: [Sagena cor eius,] & non ipsa, quia sicut sagena totum fluuium occupat & nul- lus pescis effugit, sic cor mulieris totum vicum, vel ciuitatem, vel regionem, in qua habitat, occupat, & omnes capit volun- tate, & desiderio, & licet multi effugiant ipsam; nullus ta- men effugit cor eius.

b Vincula sunt, &c.] Vnde, quemicunque mulier amplectitur: nō amplexus, sed captiuus & vinculatus potius debet dici:

c Qui placet Deo, placito predestinationis:

d Effugiet illam, ] mulierem.

e Qui autem peccator est,] id est, qui peccatis suis despici- bili- lem se Deo reddidit: Capietur ab illa, ] quasi dicat, Salomon, de bene placito Dei est, quod quis effugit mulierem, non de viribus suis: & de peccatis propriis est, non a Deo; quod quis capiatur ab ea. Talis enim factus est vnumquisque: vt nisi velit, si capiatur ab hoste. Vnde dicunt Demones anima fideli: In- entuare, vt transeamus: *I. a. 5. 1. g.* Sed ego vnum argumentum hie facio: Qui placet Deo, effugiet mulierem: ergo qui nō fugit illam, sed querit familiaritatem & consortium eius, non placet Deo. *P. overb. 23 c.* Fouea profunda os alienæ, cui ira- tus est Dominus, incidit in eam.

*Mythic.* a Sagena, etiam Diaboli est cor eorum, quia voluntate, & desiderio omnes capiuntur. b Vincula, ] etiam Diaboli, sunt manus eorum,] id est, opera dicit *Interlin.* quia ipsius vinciuntur in primis: quia funibus peccatorum suorum quisque constringitur. *Pronib. 5. d.* Deinde specie sanctitatis ex- terioris simplices ligant, & sibi associant in errorem. Cetera non mutantur.

\* rete dicitur: c Qui placeat, &c. Id est, qui non studet pla- cere hominibus, sed soli Deo. Confusi enim sunt, qui homi- nibus placent: quoniam Deus spreuit illos. Vnde *Apol. Gal. 1. b.* Ego autem si hominibus placerem, Christi seruus non essem. Sequitur: g Ecce hoc inueni, ] scilicet, quod mulier est amario morte, & initium omnis mali, & laqueus Da- monum, quod reuera magnum est t inuentu, & etiam cogita- tu: Aliter de inuentione eius non iactaret vir propheticus spiritu plenus: b Dixit Ecclesiastes, ] id est, Concionator, qui spicenter omnia ihuefigat. i Vnum ad alterum, ] vel [vnum ad vnum,] secundum *l. onymum*, supple, tantum inueni, quasi dicat, inueni, quod peccatum peccato additur, donec grāndis fiat congeries peccatorū. Peccatum enim, quod mox per poenitentiam non diluitur, suo pondere ad aliud trahit, dicit *Grez.* Vel sic coniungit literam: [Ecco hoc inueni, dixi Eccle- siastes.] Et quid: [ Vnum & alterum.] Vnum, id est, mulie- rem esse moite amariorem. Et alterum, quod postea dicit, scilicet, quod fecerit Deus hominem rectum. Vel sic costrue: [Ecce hoc inueni, dixit Ecclesiastes: vnum ad vnum] id est, vnum contra vnum, secundum quod legitur *Ecc. 4. 5. d.* Omnia duplicita, vnu contra vnum: vt frigidū contra calidum, & sic de aliis. Vel sic. [Ecce hoc inueni, dixit Ecclesiastes] scilicet, vnum ad alterū,] id est, quod virum simile, currit ad aliud simile, secundum quod legitur *Ecc. 13. c.* Omnis caro ad simile sibi coniungitur: & omnis homo simili sibi sociabitur. Item [inueni vnu ad vnum,] accumulator, scilicet, vna præbendam ad alteram: vnu honorem ad alterum: vnam scientiam ad alte- ram: vnam domum ad alterā *J. 5. c.* Vt qui coniungitis domum ad domū: & agrum agro copulatis. Multo fortius vt qui coniungitis præbendam præbenda: & Ecclesia Ecclesiæ: & dignitatem dignitati *Baruc. 3. b.* Non est finis acquisitionis eorum, qui argenteum fabricant, id est, sacra eloqua expensis,

& solliciti sunt, nec est inuentio operum illorum. Vel sic & melius coniunge literā: Ecce hoc inueni, dixi Ecclesiastes, scilicet, vnum ad vnum] id est, vnum iuxta vnum, quod iam dixi, scilicet, mulierē morte amariorem: & iuxta hoc, & post hoc alterum vnum, scilicet, vnum vnum de mille. Melius mihi

ad hoc quæst̄ anima mea, & non in- videtur sic esse in- telligendum: g Ecce hoc, &c. ] cui, scili- cet, experto creden- dum est. i Vnum ad certe Deus hominē rectū: & q ipse alterum, id est, sin- gillatim omnia per- scrutando & difen- tiendo. Et hoc: k Vt inuenientem, ] sic perscrutando omnia: l Rationem, ] cuiuslibet rei, vel discretionem inter homines, & inter eorum mo- res; vt scirem, quis perfectè bonus est. m Quam dihuc, &c. ] rationem hanc: n Virum de mille, &c. ] bonum, scilicet, i *l.* ad literam intelligunt quidam de Loth in Sodomis, vbi nec vxor eius bona inuenita est. Glos. sic intelligit. [Virū de mil- vnum reperi] id est, inter omnes homines paucos bonos inueni, ita quod in mille vix vnum virū, id est, virilem hominem inueni: Mulierem vero omnino non inueni bonā, immo omnes inueni, Salomon malas, quia turpiter sedixerunt eum, vt legittitur *3. Reg. 11. a.* Et *Ecc. 47. c.* [Mysticæ] exponitur hoc de *Mysticæ* Christo, qui solus extra illam vniuersitatem est: qua dicitur *Rom. 3. d.* Omnes peccauerunt: & egent gloria Dei. Et *Jacob. 3. a.* In multis offendimus omnes. Vnde *Psalm. 13. & 52.* Non est, qui faciat bonum, non est vsque ad vnum, scilicet, Christū, qui omnino peccatum non fecit, nec etiā habuit. Dicit ergo. i. Pet. n Virum de mille, &c. ] scilicet, Christum, qui caput est om- nium bonorum & super omnes bonos, quod significatur, per millenarium, qui perfectus est numerus. Vnde dicit *Sponsa. Cant. 5. c.* Dilectus meus candidus, & rubescens, electus ex millibus. o Mulierem vero, &c. ] quæ aliquid mulieritatis *Hoc nō* non haberet saltem originaliter. Etiam beata Virgo origina- le habuit: propter quod eius conceptio non celebratur: tamen qui celebrant debent habere respectum ad sanctificatiōnem eius, quia sanctificata fuit in utero matris suæ. *2. d.*

[Moraliter,] vt dicit quædam *Interlin.* per virum intelligitur ratio virilis: per mulierem sensualitas. Inter omnes sensuali- litas inueniuntur bona, quia caro concupiscit aduersus spiritum, *Gal. 5. c.* Ratio autem virilis aliquando inuenitur, sed raro. Et hoc vult dicere Salomon per hæc verba: [Virum de mil- vnum reperi, &c. Sed ne videtur Salomon damnare huma- nam naturam, & auctorem eius easlati: ideo subdit.

p Solummodo hoc, &c. ] id est, erectum naturaliter ad *Ecc. 1. l.* & interiorū & exteriorū. Figura enim corporis attestat rectitudini mentis: vnde sic incurvatio corporis coheret naturam humani corporis est: sic incurvatio mentis contra naturam humanæ mentis est. In prima conditione fecit Deus hominem rectum: q Et ipse, &c. ] id est, inseparabiliter se immisit per librum arbitrium, in quo factus est: i Infinitis questionibus ] id est, infinitibus in hac vita. Multa enim querunt homines scire, quæ non conceduntur eis scire in hac vita. s Vel infinitis questionibus] id est, innumerabilibus curis & sollicitatadi- bus & cōcupiscentiis, quæ quæstiones dicuntur; quia homines talia querunt, & vel quia de his queretur ratio in futuro, & oportebit illis quæstionibus respondere omnes, qui modò in infinitis questionibus se immiscent. Vnde *infra vlt. d.* Cunctas, quæ sunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato; sicut bo- num, sive malum. Ideo etiam dicit, quod Deus fecit hominem re- ctiū, ipse autem se immiscerit infinitis quæstionibus, vt ostendat, quod rectitudine humana diuinæ bonitatis opus est, incurva- tio vero abusus humanae libertatis. Vnde *Ecc. 15. c.* Deus ab initio constituit hominem & dereliquit eum in manu consi- lij sui. Sequitur: t Quis talis, &c. ] id est, Salomon, vel Christus, quorum uterque antonomasticè sapiens dicitur, quasi dicat, quis est similis Sapienti. Vt, quis talis, ] id est, tam cō- mendabilis [vt Sapiens est] quasi dicat, nullus cōmendabilis est, vt Sapiens: quasi dicat, intellectus nūc facit Sapientia hominem cōmendabilem. Vt potest intelligi relatio hæc dictio talis, & refertur ad hoc, quod dicitur est: Fecit Deus hominem rectū: Et est sūs: [Quis talis] id est, rectus; ut Sapiens q.d. nullus nisi Sapiens. Et per hoc vult dicere, quod solus Sapiens rectus est. Et hoc verū est, quia sola Sapientia cognoscit & sapit res, prout sunt: & idem mentem humanam eleuat ad Deū, qui est finis, & quies clausus est ipius creaturis: quæ tantū via sunt ad ipsum;

Et quis

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. VIII.

**a.** Et quis nouit, &c. ] diuini? id est totius satri eloquij, cuius solutio est eius explicatio. Et est similis questio Apoc. 5. a. Quis est dignus accipere librum, & salvare signaculum eius? Vel [ verbi,] quod in iusticio sumus interrogandi. De quo dicitur. Sap. 6. b. Qui custodierat iustitiam, iuste iudicabuntur; & qui didicere iusta, innuenientur.

**A.** **t** cognoscere. **Et a quis t nouit solutionem verbis quid respodeant. Vel generaliter [verbi,] b Apientia hominis & lucet in cuiuscunque dubijs, quasi dicat, quis notabilis, id est, quis non responde ad omne quare? Et laudat se indirecte Salomon, ut dicit quodam Glos.**

**E X P O S I T I O C A P. V I I I .**

**b** Apientia hominis.] Dixerat Salomon sup. vix bonum dominem inueniri posse, quantum Deus cum bonum & rectum fecerit. Nunc determinat, quae bona ei Deus dedit, sapientiam, rationem, arcanorum cognitionem, & tantum, ut etiam foris relucat splendor eius. Et hoc est. b Sapientia hominis, qua discernit actus suos.

c Lucet in vultu eius.] id est, apparet in operibus eius. Nam sicut homo cognoscitur in vultu; ita sapientia in operibus. Vnde Matt. 7. c. A fructibus eorum cognoscetis eos. Vel sic. b Sapientia hominis lucet in vultu eius.] id est, in facie. Nam per signa exteriora sive cognoscitur dispositio mentis. Vnde Eccl. 19. d. Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enunciavit de eo. Exterior enim compositio, si decora sit, velut radius quidam de luce Sapientiae foris emicat & resplendet, totam faciem immutans. Vnde Eccl. 13. d. Cor hominis immutat faciem eius. Proverb. 17. d. In facie prudenter lucet Sapientia. Vel aliter.

b Sapientia hominis lucet in vultu eius,] id est, reluet, quia vultum suum versus habet ad lucem Sapientiae, sicut ad speculum. Vnde sicut splendor speculi exercit & politi reluet in facie versa ad ipsum; sic splendor sapientiae reluet in facie sapientiae; quia versa est ad ipsum. Sed stultus dorsum habet ad illam, & ideo in eo non reluet. Vel aliter.

b Sapientia hominis lucet in vultu eius,] id est, in anterioribus eius, id est, in spiritualibus, quae anteriores sunt. Propter hoc dicitur sponsa, Cant. 6. d. pulchra ut Luna, quia Luna pulchritudinem habet in anteriori parte; stulti vero sapientiae lucet in dorso eius, id est, in posterioribus, id est, in eis, quae mundi sunt. Vnde Ier. 4. f. Sapientes sunt, ut faciant manus; bene autem facere nescierunt. Et mirum est, quod hodie ad laudem cuiuslibet dicitur quod sit prudens & sapientia, cum dorsum habeat lucidum & faciem tenebrosam, hoc est, cum sapientia est in temporalibus, & de spiritualibus nihil nō est, & quasi noctiluca, quae non habet lucem, nisi in posteriori, & tantum de nocte lucet. De hoc dicitur Luc. 16. c. Sapientiores sunt filii huius saeculi filii lucis in generationibus suis. c Si potentissimus, ] id est, Deus.

**Triplex mutatione.** **t** Possem illius communatur, ut de malo fieret bonus. Et ideo dicitur, [potentissimus,] quia haec mutatio ab Omnipotente est. Et augem triplex mutatione, de qua intelligitur haec auctoritas. Prima est conuersio, qua intelligitur haec auctoritas. Prima est conuersio, qua Deus hominem a posterioribus ad anteriora conuertit, hoc est, ab amore temporalium ad desiderium aeternorum. Sic fuit conuersus Apostolus. Philip. 3. c. cum dixit. Quae retro sunt obliuiscens, ad ea, quae priore sunt extendens me ipsum ad destinatum perfecit ad brauim. Hec est statura recti hominis, quam facie gratia, ut legitur Luc. 23. c. quod Iesus mulierem inclinat, quae nec sursum poterat aspicere, manus impositione sanavit. Sed contraria conuersio, scilicet, ab anterioribus ad posteriora facit peccatum. Et de hoc dicitur Jerem. 7. c. Abierunt in voluptatibus suis & prauitate cordis sui mali, facti sunt retrorsum & non in ante. Secunda est alterationis, qua facies hominis a deformati conuertitur ad formatum, ut sit mulier amicta Sole. Apol. 12. a. Conteriam mutationem facit malitia. Vnde 1e. cm. 2. d. Arguet te malitia tua, & auersio tua increpabit te. Tertia est meliorationis, qua a debilitate mutatur in fortitudinem. Et de hac dicitur 1. 4. o. g. Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem. Prima mutatione est incipientium, secunda proficientium tertia perieuerantium. Et de qualibet istarum dicitur. Psalm. 76. Haec mutatione dextræ Excelsi. Tandem erit quarta mutatione, qua mutabitur gratia in gloriam, absorpta omni miseria & imperfectione. De qua

dicitur 1. Cor. 15. g. Canet enim tuba & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Hæc mutatio est permanentium. f Ego os Regis obseruo, & præcepta iuramenti Dei. ] Os Regis obseruat, qui totius vita sua ex ore regio regulam expectat. Et potest intelligi Rex Deus Pater, & os eius Christus Dominus. Vnde Sponsa, C. n. 1. a. Osculetur me osculo oris sui. Vel Rex intelligitur Christus Dominus, de quo Psalm. 71. Deus iudicium tuum Regi da, iustitiam tuam filio Regis. Qui ore proprio Euangelium prædicauit, Mat. 5. a. Aperiens Iesum os suum docebat eos dicens: Beati pauperes spiritus, &c. Præcepta iuramenti Dei sunt præcepta Euangeli, quæ firma & immobilia sunt, ut iuramentum. Dicit ergo Salomon, ut te ad idem prouocet. f Ego, ] qui tam sapiens & tantus sum,

b Obseruo, ] id est, perfectè seruo.

g Os Regis, ] id est, verba Christi, quæ locutus est ore proprio. i Et præcepta iuramenti Dei, ] id est, præcepta euangelica firma, & immobilia. Vnde Matt. 5. c. Amen quippe dico vobis, donec transeat cœlum & terra, iota unum, aut unus apex non preteribit à lege, donec omnia sint. Vel sic. f Ego os Regis, ] id est, Christi. b Obseruo, i quasi expectans sententiam diffinitiūam, aut pro me, aut contra me. Et interim ne contra me detur sententia, tunc modo. Præcepta iuramenti Dei obseruo, ] id est, ad faciendum seruo. Ecce quomodo Salomon in conspectu Dei, sive Christi iudicantis se statuerat quasi iam iudicandus. Et dicit se quod Regis obseruare, id est, illud solum attendere, & curare, & ora allatum de se male iudicantium non curare. Sic etiam faciebat Apostolus 1. c. 4. a. Mihi autem pro minimo est, ut à vobis iudiceretur, aut ab humano die, sed neque meipsum iudico; qui autem iudicat me, Dominus est, quasi dicat, alij ora seruorum attendant & obseruent, & sententias detractorum timeant, aut adulantium sententias ament, & magnis sumptibus emant. [Ego, ] autem [os Regis obseruo,] de aliis vtrum superius vel inferius intonent non curo. Vel ideo. f Os Regis obseruo, ] ut quicquid ex eo processerit, intelligam, & faciam. i Et præcepta iuramenti Dei, ] id est, præcepta, quæ dicuntur iuramentum, quæ firma & immobilia. Vel quia quasi iurati Deo debemus illa custodiare: sicut Prophetæ, qui dicebant. Psalm. 118. Iuravi & statui custodiare iudicia iustitiae tuæ. Vel quia Deus obseruatoribus eorum iurauit reddere mercedem æternam, & transgressoribus æternam infligere poenam. Vnde Psalm. 88. Non prophanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labili meo, non faciam irrita. Istud os monebat obseruare Ioannes, Apoc. 1. c. cum dixit: Vidi septem candelabra aurea, & in medio similem filio hominis vestitum podere, & præcinctum ad mammillas zona aurea. Caput autem eius, & capilli erant candidi tanquam lana alba, & tanquam nix, & oculi eius, velut flamma ignis, & pedes eius similes aurichalco sicut in camino arde: ti: Et vox illius tanquam vox aquarum multarum, & habebat in dextera sua stellas septem. Et de ore eius gladius acutus ex utraque parte exibat: & facies eius sicut sol luet in virtute sua. Alioquin alii obseruant stellas, alii somnia, alii auguria, ut ex his vita sua, vel gloria consulant. [Ego,] vero [os Regis obseruo,] id est, sacram scripturam, per quam mihi omne, quod necessarium, & salutare est, loquitur Deus, qui est Rex Regum. De hoc ffa. 8. d. Nunquid non populus à Deo suo requiret visionem pro viuis à mortuis, vel ac mortuis. Et tunc aliter exponitur, ad legem & testimonium magis supple recurret. Alioquin male accidet ei. Vnde 1. J. 3. a. Vx filij desertores, dicit Dominus, ut faceretis consilium, & non ex me: & ordiremini telam, & non per spiritum meum, ut adderetis peccatum peccato, qui ambulatis, ut descendatis in Egyptum, & os meum, id est, sacram Scripturam, non interrogastis. Vel aliter.

f Ego os Regis obseruo, debito honore & reverentia, humiliter audiens quæcumque ex eo procedunt, & nihil contrarium sentire presumo. Vnde [os Regis,] dicuntur Prædicatores. Vnde 1e. cm. 15. d. Si separaueris preciosum à vili, quasi os meum eris. Et est ienius, f Ego os Regis obseruo, ] id est, quequid dixerint Prædicatores faciendum, facio. Et hoc est, quod dicitur Mat. 11. 23. a. Super cathedram Moysi federant scribæ, & Pharisei. Omnia ergo, quæunque dixerint votis, seruate & facite; secundum verò opera eorum nolite facere. Posset hoc exponi ad literam de Salomone iub. hoc ienius.

f Ego os Regis obseruo, i.e. os meum, quod est os regium, ut nō aliud loquatur, quæ Regem deceat. siquid Regem non alia verba decent, quæ lenitatis, & clementis & iustitiae, j. 4. 3. b.

Flaudus

Fraudulenti vasa pessima sunt, ipse enim cogitationes concinnat ad perdendos mites in sermone mendacij, cum loquatur pauper iudicium; Princeps vero ea, quae sunt digna Principe cogitabit, & ipse super Duces statuit. *a* Ne festines recedere à facie eius] id est, à voluntate tua, quia nō desérerit, nisi deferatur. Benignissimus enim Iesus primus est in eius, *b* neque permaneas in opere aduentu, & ultimus malo; *c* quia omne, quod voluerit, in recessu, ut dicit faciet: *d* & sermo illius potestate plenus est. *e* Nec dicere ei quisquam recesseris per peccatum, debes statim redire per pénitentiam, & hoc est, quod sequitur. *b* Neque permaneas in opere malo, ] sicut multi, qui donec senes fuerint, nolunt redire de peccatis ad Dominum per pénitentiam. Quibus dicitur *Eccles. 5. b.* Non tardes converti ad Dominum, & ne differas de die in diem, subito enim, &c. Et quidam dixit. Non est, credere mihi, Sapientis dicere, viuam: Sera nimis vita est crastina: viue hodie. Vnde Proverb. 27. *a*. Ne glorieris in crastinum, ignorans quid superuentura pariat dies. Qui non hodie, crastinus apus erit, ad literam autem ante faciem Dei est, qui orat, vel contemplatur. A quo loco nonnulli festinant recedere, sicut latro de carcere. Contra illos dicitur. *a* Ne festines recedere à facie eius.] id est, à loco orationis, vel psalmodiz, vel contemplationis. Item ante faciem Dei sunt, qui sacram lectionem, & prædicacionem audiunt. A quo loco multi festinant, quām citò possunt recederē, de facili, & citò fatigantur, & quasi excommunicatum Dominum reputant, cuius allocutionem tanta festinatione declinant. Contra istos etiam dicitur. [Nefestines recedere à facie eius.] Item ante faciem Dei sunt, qui ei serviant, ac ministrant. Sicut Raphael. *Tob. 12. c.* Ego sum Raphael unus de septem, qui astamus ante Dominum. A facie igitur Dei festinat recedere, qui ab eius seruatio, & ministerio, festinat recedere. Quod multis modis contingit fieri. Quidam enim præproperè ante expletionem operis mercedem expetunt, & ante victoriam coronam. De quibus dicitur *Eccles. 20. b.* Hodie seneratur quis, & cras expertus, & oibilis est homo huiusmodi. Talibus dicit *Psal. 26.* Expecta Dominum: viriliter age: & confortetur cor tuum: & iustine Dominum. *Eccles. 2. a.* Ne festines in tempore obdictionis, sustine sustentationis Dei. Et *Matt. 20. a.* dicitur. Cū sero factum esset, dixit Dominus vineæ procuratori suo: Voca operarios, & tedde illis mercedem suam. Alij festinant stimulati molestijs, & agitati impatientia. Quibus dicitur *Eccles. 2. a.* Fili, accede hū ad seruitutem Dei, sta in iustitia, & timore. Tertij nimis agiles sunt, quia nec insultum suggestiones expectant, sed sponte recedunt, & inuiti trahuntur ad locum orationis, quasi timeant, ne Ecclesia cadat super eos. Contra quos dicitur *Luc. 2. e.* quod Anna prophetissa filia Phanuel, quæ interpretatur contemplans Deum, vel facies Dei, non discidebat à templo, ieuniis, & obseverationibus seruiens die, ac nocte. *Eccles. 14. c.* Sta in sorte propositionis, & orationis altissimi Dei, in partes vade seculi sancti. Et quia qui sic festinant recedere à facie Dei, de facili corrundant in peccatum, quod est quasi laqueus, & cloaca Diaboli; Ideò sequitur. *b* Neque permaneas in opere malo.] *Eccles. 17. c.* Ne demoreris in errore impiorum, ante mortem confitere. Quia omne, quod voluerit] Deus [faciet] siue de remunerando bonis, & festinantes, ac currentes ad ipsum; siue de puniendo morosos, & contumaces. *Psal. 134.* Omnia quæcumque voluit, Dominus fecit in cœlo, & in terra id est, in bonis, & in malis. *d* Et sermo illius potestate plenus est.] Cuius dicere est facere. *Palm. 32.* Dixit enim & facta sunt. Vnde *Palm. 28.* Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificencia. Et *Matt. 7. d.* Admirabantur turbæ super doctrinam eius. Erat enim docens eos, sicut potestate habens, & non sicut Scriba, & Pharise. *Sap. 18. c.* Omnipotens sermo tuus, Domine, & à regalibus sedibus venit. Dicitur autem sermo illius omnipotens, vel potestate plenus; quia nullus resistere, vel impedire poterit, quin fiat, quicquid dixit. *e* Nec dicere ei quisquam potest, quare ita facis? quasi dicar nullis allegationibus, nullis precibus, nullis cauillationibus poterit auerti eius sententia, quin penitus impleatur. Vnde Proverb. 6. d. Non parcer in die vindictæ, nec acquiesceret cuiusquam precibus nec suscipiet pro redemptione dona plurima. *Job. 41. a.* Non parcam ei verbis potentibus, & ad deprecandum compositis. *Rom. 9. d.* O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? nunquid dicit fragmentum ei, qui se finxit; quid me

*Hugonis Card. Tom. III.*

fecisti sic. Vnde dicit hic *Gloss.* Praecepta Dei non sunt discutienda, quare illa præceperit, sed facienda. *f* Qui custodit, &c. *Interlin.* continuat sic. [Sermo illius potestate plenus est,] vt bonos benè remuneret, & malos male perdat. Ergo [qui custodit] in hac vita, corde, ore & opere. *g* Præceptum] de dilectione Dei, & porest, quare ita facis? *f* Qui custodit proximi, quod est g præceptum, non h experitum, & maxitetur quicquam mali. *i* Tempus, & mū, ut dicitur *Matr. 22. d.* *h* Non expedit. Omni m negocio tēpus est, & rietur quicquam mali]. in futuro, & etiam in præsenti non inueniet quicquam sibi nōcium, quia diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. *Rom. 8. e.* Et ideo sermo Domini ad discipulos fuit totus de dilectione seruanda: *Ioan. 14. vsque 18.* Item specialiter de qualibet virtute verum est: [Qui custodit præceptum] patientia, [non experietur quicquam mali] in tribulationibus, & molestiis. [Qui custodit præceptum] humilitatis, [non experietur quicquam mali] in contumeliis, & sic de aliis. *Imp. multipli-  
tes suavitates, utilitates, sobrietates inueniet in hoc.* Secundū quod dicit *Psal. 18.* In custodiendis illis retributio multa. Quoniam vero in omni sacrificio apponendum est sal, ut legitur *Lcuit. 2. d.* Ideò sequitur: Tempus, & responsionem triplex repon-  
sia, que tempus debitis requiri-  
tur. *Sapientis intelligit;* id est, quid, & quando debeat respondere, Sapiens intelligit. Est autem triplex responsio, quæ tempus debitum requirit, scilicet, responsio doctrinæ, quam post studium sufficiens, vel reuelationem, debet dare magister, & non ante. Et responsio sententiae, quam post diligentem examinationem cauia debet dare Index. Item est responsio boni operis, siue obedientia, quarti post eruditioinem, aut præceptum debet dare subditus. De prima dicitur: *Proverb. 22. c.* Ecce descripsi eam tripliciter in cogitationibus, & scientia, ut ostenderem tibi firmitatem, & eloquia, &c. De secunda dicitur *Proverb. 18. c.* Qui prius responderet, quām audiat, stultum se esse demonstrat. De tertia dicitur: *Proverb. 29. c.* Seruus verbis non potest eridiri: quia quod dicit, intelligit, & respondere contemnit. Et hoc est, quod dictum est *suprà 3. a.* Omnia tempus habent. Verum & responsionem. Flagellis enim debemus respondere patientiam, ut asini: confessionem, ut latrones: gratiarū actionem, ut Sancti: correctionem; ut pueri: gressuum accelerationem, ut equi: edocationem, ut tauri: eruditio, ut pulli equini: impugnationem, ut vrsi: *Al. t.* Item beneficis debet respondere deuotio, gratiatum actio, ad impumeliora prouocatio, fideli dispensatio, fraterna communica-  
gnatio, reddendæ rationis maior sollicitudo. Secundum enim nem, quod crescent dona, crescunt rationes donorum, dicit *Greg.* Vel aliter: *i* Tempus] præsens ad laborandum, & faciendum pénitentiā homini indulatum est. *k* Et responsionē] quā Deus exigit in futuro à quolibet. *l* Cor Sapientis intelligit, quia circa hoc vertitur eius studiū, & sollicitudo, scilicet, qualiter sibi tēpus indulsum utilem expendat. Et qualiter de illo in die iudicij Dño respondeat. Sicut enim non peribit pilus de capite; sic non peribit momentū de tempore, ut dicit *B. Bern.* De hoc dicitur *Sap. 6. b.* Qui custodierunt iustitiā, iuste iudicabuntur: & qui didicerint iusta, inuenient, quid respondeat. Vnde *Psal. 111.* Lucundus homo, qui miseretur proximo: & cōmodat Deo: disponit sermones suos in iudicio, id est, qualiter respondeat in iudicio. Vel loquitur Salomon de responsione conscientiae, quæ tunc ipsa euidentia respondebit. Vnde *Isa. 3. b.* Agnitus vultus eorum respondebit eis. Hanc responsionē, quam cōscientia interrogata facturā est in die iudicij, cor Sapientis intelligit; & ideo qualiter bene responde posse, vigilanter intendit. Optimus disputerat est, qui ibi bene respondebit, vbi talis concludetur in eos etiam, qui videntur modò sapientes. vbi stultus apparebit Plato ēū discipulis suis: vbi Aristoteles nihil proderunt arguitus *frat.* ut dicit *Jer.* Hoc attendebat Ezechias, cum diceret: Dñe, responde pro me: *Isa. 38. c.* Et *Job. 9. b.* Si repente interrogaret, quis respondebit ei? Et postea sequitur: Quantus sum ego, ut respondeat ei: & loquar verbis meis: Cum eo? qui etiam si habuero quippiam iustū, non respondebo sed meum iudicēm deprecabor. Sequitur, *m* Omni negotio tempus est, & opportunitas, id est, omne opus exigit temporis opportunitatem, extra quod non potest bene fieri. *Eccles. 20. c.* Ex ore fatui reprobatur parabola, non enim dicit illam in tempore suo. Negotium dicitur, quasi negans, id est, tollens otium, non dico quietem. Otium enim in malo accipitur, quies in bono. Cū autem dicat: [Omni negotio,] generaliter intelligit de omni opere mentali, & cor-

# Liber Ecclesiastes.

# Cap. VIII.

porali. Oratio enim & lectio, & contemplatio, doctrina, iudicium, & qualibet actio tempus suum habent. Tempus orationis maximè est nox; opportunitas verò eius est sollicitudo, & deuotio, & solitudo; hæc faciunt orationem opportunam. Vnde Ps. 118. Media nocte surgebā ad cōsiderendū tibi. Et Matt.

6. a. Cūm oraueris,

id est, orare volueris, intra in cubiculum tuum: & clauso ostio, ora Patrē tuū in abscondito. Tēpus lectionis est maximè ante cibum; opportunitas verò eius est tranquillitas, & sobrietas & attētio. Eccl. 38. c. Tempore vacuitatis scribere Sapientiam: &

qui minoratur actu, Sapientiam percipiet. Tempus contemplationis est post longū exercitium sancte, & honeste actionis. Vnde dicit auctoritas. Non erit Israelita, qui non fuerit Iacobita. Quod figuratū fuit Gen. 39. e. vbi legitur, quod seruuit pro Rachel septem annis, quibus finitis cūm quereret sibi dari illam, primò data est Lia, & postea Rachel. Tempus doctrinæ est post deuotum & studiosum auditum. Vnde Eccl. 18. c. Antequam loquaris, disce. Tempus iudicij post diligentem cause examinationem. Job. 39. c. Causam, quam nesciebam, diligenter inuestigabam. Et licet ita omnia habeat tempus, & opportunitatem. Tamen a. Et multa hominis afflictio, &c.] vel [ iudicio] vel [ nuncio] Quam literam ultimam velle videtur. Jer. qui sic dicit. Quis enim annunciat ei? Et in hoc verbo, atnūciabit, innuit satis, quod debet ibi esse nūcio. Sed ferè ad idem redit, quicquid dicatur, siue initio, siue iudicio, siue nuncio: quia lensus est. Tempus & responsonem cor Sapiens intelligit: & omni negotio est tempus, & opportunitas, & afflictio multa est hominis stulti, & improuidi, qui ignorat præterita: & futura nullo nuncio potest scire, id est, tantis est ignorantia tenebris circundatus antè, & retrò; ut nec præterita sua videat, nec futura præuideat; & idem mala præterita, quæ fecit, non plangit; & bona, quæ recepit à Deo, per gratitudinem, non cognoscit: nec futura mala, quæ Dominus minatur, timet: nec bona, quæ promittit, desiderat. Vel sic. a. Et mīlē] est hominis afflictio qui] id est, quia ille. b Ignorat præterita] mala, an remissa sint ei, vel nō; & bona perdita an restituta sint, an non. c. Et futura] imminentia, atque nouissima qualia, scilicet, erunt, utrum damndandus, vel salvandus sit. d. Nullo potest scire nuncio] vel [ iudicio] Multa reuera est afflictio in hac re dubitare; sed non est afflictio ista, nisi hominis, qui re, & nomine homo est. e. Non est in hominis] cuiuslibet [ ditione] id est, potestate. f. Prohibere spiritum] ex euntem de corpore, quin exeat tempore mortis. Tunc enim quasi reus de carcere rapitur ad tribunal Iudicis, recepturus propria corporis prout gessit, sicut legitur 2. Cor. 5. b. g. Nec habet potestatem] homo tunc animam retinendi. Vel [ Non habet potestatē in diem mortis] id est, super diem mortis, vt differat, vel auertat pro volūtate sua. Vel [ Non habet potestatem sui, vel disponendi sua. h. In die mortis] anxietate morbi, vel debilitate corporis pressus. Et idem præuenientia est dies mortis, ne tunc bene agere incipiamus velle, quando non possumus, ne tunc velimus incipere ordiri telā, vnde fiat vestis nuptialis, qua induit, & ornati debemus intrare ad nuptias: sicut fatuæ virgines, quæ veniente Sponso, c. eperunt oleum mendicare, quod quæfuisse debuerant, quādo dormitauerunt, & dormierunt: Matt. 25. a. i. Nec sinitur quiescere ingruente bello] id est, incursu Dæmonum, vel viatorum, cum quibus pacem habuit in vita sua. Vel ] ingruēte bello [ de quo dicitur Sap. 5. d. Pugnabit cum eo orbis terrarum contra insensatos. E. Ber. dicit Ostium nostrum maligni Spiritus obsident: & aduentū nostrum illæ malignæ effigies præstolantur. Et hoc maximè in die mortis. Vnde Beatus Merlinus, dum moreretur, videns sibi astare Dæmonē dixit. Quid hic astas, cruenta bestia, nihil in me funeste reperiens. k. Neque saluabit] imò damnabit. l. Impietas impium] in qua confidit, & pœnitere noluit ante mortem. m. Omnia hæc cōsiderauit] mentis intuitu. n. Et dedi cor meum] id est, sp̄itum applicui. o. In cunctis operibus, quæ sunt sub Sole] & inter cætera vidi hoc, quod p. Interdum dominatur homo homini in malum suum] id est, dominatis. Et est istud malum multiplex.

Primum est propriæ elationis. Vnde 1. Tim. 3. b. Non Neophytum, ne in superbiam elatus in iudicium incidat Diaboli. Secundum est, quia est occasio maioris damnationis. Vnde Iacob. 3. a. Nolite plures magistri esse, fratres mei, scientes, quia maius iudicium sumitis. Et Sap. 6. a. Iudicium durissimum fiet

id est, qui præsunt. terdum dominatur homo homini his, qui præsunt.

Tertium est, quia ad fin malum suum. Vidi q. impios & aliena peccata se sepultos, s. qui etiam cūm ad-

huc viuerent, in t. loco sancto u. Si dicete me ad im-

pium, morte morie- r. Et laudātur. ris, non annuncia- tur. Sed & hoc a. vanitas, est.

b. Etenim quia non profertur à via sua impia, & viuat: impius in ini-

c. contra malos sententia, d. absque timore villo filij ho- quæ sanguinem autē

minum perpetrant mala: Atta- cius de manu tua

requiram. Quartū est scandalū ex defectu defensionis subdi- torum. De hoc Eccl. 7. a. Noli querere fieri Iudex, nisi virtute

valeas irrumpere iniquitatem, né fortè extimescas facié po- tentis, & ponas scandalum in agilitate tua. Timenda est igitur

dominatio, non appetenda; nam procula subditorum suspensi fuerunt Principes iubente Domino: Num. 25. a. Vbi

dicit Greg. Hoc si homines attenderent, prælationes non am- birent. Et intelligitur generaliter de omni prælatione tam

seculari, quam Ecclesiastica, vt patet per Interlin. q. Vidi im- pios] in fide, iniquos in moribus. r. Sepultos] iam in inferno Læc. 16.

et in profundum iniquitatis per con- f. temptum: Iuxta illud Prov. 18. a. Impius cūm in profundum venerit peccatorum, contemnit. Vel r. Sepultos] aggere adu- lationis. Iuxta illud Psal. 5. Sepulchrum patens est guttur eo- rum.

s. Qui etiam, cūm adhuc viuerent] vita naturæ. t. In lo- co sancto] Ecclesiastice dignitatis. u. Erant] corpore, non mente: numero non merito: falsa positione, non rei veritate. Hie est Dagon iuxta Arcam 1. Reg. 5. a. Hæc est abomination in loco sancto posita, de qua dicitur Matt. 24. b. Cūm videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele Propheta stāte in loco sancto, qui legit intelligat. Hoc est pastor, & idolum. Zach. 11. d. x. Et laudantur] vel [ laudabantur in ciuitate] à subditis timentibus, vel adulantibus. f. Quasi iu- storum operum] id est, quasi iusti. Vnde Psal. 9. Laudatur pec- cator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur. Quod est ad cūmulum malorum, & ad frixorium Sanctorū, quod, scilicet, tam communiter, tam cōfidenter malum laudatur in ciuitate Dei, id est, in Ecclesia. Quid enim laudatur in Episcopis hodie nisi Epicureorum scēta? Laus eorum à mensa incipit: laudatur ciborum, & potuum affluentia: numeratur ferculorum varietas: deliciæ epularum tanta festiuitate nar- rantur. Et ex huiusmodi volunt homines inferre bonum esse Episcopum, sicut legitur Dan. 14. a. Non tibi viderur Bel esse viens Deus? an non vides, quanta comedat, & bibat quoti- die? Et ait Daniel arridens. Non eres Rex. Iste enim intrin- secus luteus, & forinsecus æreus, neque comedit aliquando. z. Sed & hoc, j. id est, hæc laus, hæc denominatio.

a. Vanitas est] totum hominem interiorē euacuans. Vnde autem proueniat hæc vanitas, ostendit.

b. Etenim quia non profertur citò sententia] à Deo.

c. Contra malos] cūm peccant.

d. Absque timore villo filij hominum perpetravit mala] Ne- quitia enim, quæ ad scelus perpetrandū instigat, eadem im- punita facit, vt scelus perpetratum vilipendat iniquus. Sed quantò altius securis extollitur, tantò fortius ceruici subdi- te impingitur. De hoc dicitur Isa. 26. c. Indulisti, Domine, genti, indulisti genti, nunquid glorificatus es? Job. 24. d. Dedit ei Deus locum pœnitentiaz; & ille abutitur eo in superbiam, contemnens diuitias bonitatis, patientiaz, longanimitatis Dei, dicitur Romanor. capiul. 2. a. Propter quod dicit Ps. 31. In chamo, & fræno maxillas eorum con- stringe, qui non approximant ad te, quasi dicat, fac eis, Domi- ne, ne tam velociter, & impetuose currant ad malum. Propter capiul. 22. e. Stultitia colligata est in corde pueri, viua disciplinæ fugabit eam. Sed quod Deus ita expectat malos ad pœnitentiam, licet non profit eis, sed potius obfit; prodest tamen bonis, qui intelligunt, quod ideo expe- cit eos Deus, vt pœnitent, & vitam æternam, ad quam creati sunt, habeant. Et si hoc vult de malis Dominus:

multo

multò fortius de bonis. Et hoc est quod sequitur. Attamen peccator ex eo quod centies] i. tota vita sua.] Tantum enim ad plus extenditur vita hominis Eccl. 17.2. Numerus dierum hominum, ut multum centum anni. b Facit malum, id est, peccat. c Et per patientiam] Dei. d Sustentatur] in vita, vel expectatur ad pénitentia.

C De hoc. e Ego cognoui] dicit Ecclesiastes. f Quam erit bonum] hoc, scil. quod tamdiu expectantur mali. g Timentibus Deum] & ideo pénitentibus, quia initium Sapientiae, & pénitentiae timor Domini. h Qui verentur] ut filii. i Facie eius] id est, praesentia eius in die iudicij. Horrendū enim est incidere in manus Dei viuētis. Hebr. 10. f. Et iterū, cognoui, quod Non sit bonum impio] qui non timet hoc, scilicet, quod expectatur ad pénitentiam; quia quād plus viuit, tantō peior fit. m Nec prolongetur dies eius] id est, cognoui, quod nec sit bonum impio, ut prolongentur dies eius, quibus viuit super terram. n Sed quasi vmbra transeat, id est, citō. p Qui non timent faciem Domini, id est, peccare coram eo, cui omnia nuda sunt, & aperta, ut legitur Hebr. 4. d. Vnde sollet dici. Cūm quid surpe facit, quod me spectante ruberes. Cur speclante Deo non magis ipse rubes? Quasi vmbra transeunt impio, quia ipsi non sunt nisi vmbra. Diligentes enim vmbram, id est, temporalia, sunt vmbra, quia amiserunt verum esse hominis. De hoc Sap. 5. b. Transierunt omnia tanquam vmbra. Vel sic ordinat literam. Ita Dominus expectas. a Attamen ego cognoui, quod erit bonum, malorum, scilicet, expectatio. g Timentibus Deum, qui] scilicet, quia illi. b Verentur faciem eius] Quasi quis quereret: Vnde cognosti hoc? Responderet.

a Ex eo quod peccator centies] id est, centum annis, id est, tota vita sua. b Facit malum, & ] tamen[ per patientiam] Dei. d Sustentatur] in vita. Et est argumentum quasi à minori simul, & à maiori. Si enim bonus est Deus in malos, multo fortius in bonos. Item quia maius signum bonitatis est Deum benignū esse in malos, quam in bonos: & si Deus facit, quod maius est; multo fortius faciet, quod minus est. Simile Rom. 5. b. Si cūm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est; multo magis igitur iustificati nunc in sanguine ipsius salvi erimus ab ira per ipsum; si enim cūm inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortem filii eius, &c. Sequitur. k Non sit bonum] gratia, vel gloria. Impio] id est, peccatori. m Nec prolongentur dies eius] sed cito moriatur, ne diu viuens peior fiat, & tormeta maiora mereatur. Et dicit hoc Salomon ex compassione, vel ex zelo diuinæ iustitiae, quia mitius ageretur cum impio, & etiam iuste, si quod hic imprecatur ei Salomon, fieret. n Sed quasi vmbra, id est, vani, & tenebrosi, & fugaces. o Transeat, dies, inquam, peccatoris, vel impio. p Qui non timent faciem Domini] id est, se non timere ostendunt operibus, & impenitentia sua. Et quia peccator vnum, & multiplex est. Vnus natura, multiplex voluntate: vnum in substantia, multiplex in persona, sicut dicitur Marc. 5. a. Mihi legio nomen est, quia plures sumus. Mihi, ecce vnitatis substantia: plures sumus, ecce pluralitas personarum. Ideo nunc singulariter, nunc pluraliter de illo loquitur Salomon. Vel sic construe. n Quasi vmbra transeat, illi. [qui non timent faciem Domini.] Vel potest intelligi ita, quod hoc pronomen, eius, referatur ad hoc, quod præcessit, peccator, sub hoc sensu. k Non sit bonum impio, nec prolongentur dies eius.] id est, peccatoris. n Sed quasi vmbra transeat, ambo, scil. impio, & peccator. p Qui non timent faciem Domini. id est, quia illi non verentur, nec reuerentur faciem Domini. Differt autem impio, & peccator. Impio. u. in fide errat; peccator in mo-

nibus. Vel impio in magnis sceleribus, peccator etiā in minoribus. Sicut legitur Ps. ou. 11. d. Si Justus in terra recipit, quanto magis impio, & peccator. q Est & alia vanitas, quæ fit super terram. Hoc est, quod alibi dicit. Sub Sole. Vanitatem autem vocat Salomon more concionatoris, quod videtur fortuitum, & non habere causam; sed est à prouidentia Dei rem suam publicam, tam sapienter ordinantis, ut etiam de malis noverit eligere bonum. Sunt Iusti, quibus mala id est, presentes afflictiones. s Proueniunt jvt Iob, & Lazarus viceribus pleni. t Qui si opera egerint impiorum] id est, quasi hoc malis operibus meruerint. u Et sunt, id est, radicati in temporalibus, & vallati presentibus bonis. x Quasi Iustorum facta habeant, ] id est, quasi illud iustis operibus suis meruerint, ut diues Epulo, qui induebatur purpura, & byssus. ut. 16.

e De hoc dicitur Iob 21. a. Quare impii vivunt, sublimati sunt, confortatique diuitijs, semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba, & nepotum in conspectu eorum: domus eorum secura sunt & pacata, & non est virga Dei super illos. Huius autem diuersitatis caulas multas assignauimus alibi. Sicut enim ab eodem Medico, alijs agrotantibus ferrum, & ignis, sectio, & vstio: alijs refectio, & vncio snauis adlibetur eodem tempore, & eadem intentione, scilicet, acquirendi sanitatem; ita Dominus more bona nutritio, alijs amaritudinem absynthij, & sulphuris superfundit vberibus, ut ablactentur; alijs dulcedinem, ut nutritantur. Dat & bonis hic tribulaciones, & afflictiones, & miseras ad obseruationem humilitatis, ad purgationem, ad limitationem, ad accelerationem, ad probationem, ad maius meritum, & ad multa alia: Econtra vero malis dat multa bona; vt boni videat huiusmodibona pō esse vera bona, nec appetenda, quæ malis communia sunt. Item ut intelligant, quod largus erit eis Dominus, qui etiam malis tam largus est. Item ut sic alliceret eos, & attraheret ad se:

Quosdam enim trahit beneficis, quosdam flagellis. Vnde O/ea 11.b. in funiculis Adam traham te, in vinculis charitatis. Item ut euidentius appareat eorum iudicium. Vnde Je. 12. a. Congrega eos quasi gregem ad victimam: & sanctifica eos in die occisionis. Et Greg. Pecoribus immolandis, pascuæ liberius conceduntur. y Sed & hoc vanissimum, id est, fortuitum, & sine causa, & sine fructu, iudico. Loquitur in persona infirmorum. Vel in persona Sapientis, hoc modo.

y Sed & hoc, ] id est, malorum prosperitatem. z Vanissimum iudico; quia nihil infelicius felicitate peccantium: Nam quād feliores, tanto ad peccata fortiores, & liberiores. a Laudau igitur, ] dicit Salomon in persona sua, siue Sapientis.

b Lætitiam] bona conscientia. De qua dicit Psalm. 11. Lætamen in Domino. Et Apostolus 2. Corint. 1. c. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientia nostræ. Eo. supr.

c Quod non esset homini bonum sub Sole, ] id est, in hoc tempore supra d Nisi quod comedederet] panem, qui de cœlo descendit, Joan. 6. e. e. Et biberet] vinum, quod lætitiet cor hominis. f Atque gauderet] spe futuri boni. Item totum exposuit in persona infirmorum, hoc modo.

z Hoc vanissimum iudico, laudau igitur lætitiam] tempore comedendi, & bibendi. De qua dicitur Isaia 22. d. Ecce gaudium, & lætitia occidere vitulos, & iugulare arietes: comedere carnes, & bibere vinum. Et Sapient. 2. b. Non sit pratum, quod non peitranseat luxuria nostra: nemo vestrum exors sit luxuria nostra; ubique relinquantus signa lætitia: quoniam hæc est pars nostra, & hæc est sort nostra. Et quare hoc? eo.

c Quod non esset bonum sub Sole] vbi tantum vident infirmi, qui hoc dicunt.

d Nisi quod comedederet, & biberet, atque gauderet, ] homo. g Et hoc solum secum auferret de labore suo, j quo laborat sibi, [in diebus vita] suæ, quos dedit ei Deus sub Sole, non ad comedendum, & bibendum & gaudendum, sed laborandum. Vnde Iob 5. b. Homo natus ad laborem, & auis ad volandum. Genes. 2. c. Tuit Deus hominem, & posuit eum in Paradiso voluptatis, ut operaretur, & custodiret illum. Et his visis, & consideratis diligenter dicit Salomon in persona Sapientis. h Apposui cor meum, ] non solum aures verbis compositis, & oculos libris deauratis, ut multi, qui tantum oculis, & auribus philosophantur, ut dicit Philosophus. i Sed [cor meum, ut scirem Sapientiam], quæ est cognitio diuinarum æternarumque rerum.

k Et intelligere distinctionem, quæ versatur in terra, ] id est, ut scirem distinguere, quæ vera bona, & quæ vera mala, & quæ eiique generi hominum expedientia; & quæ de causa alia

# Liber Ecclesiastes.

alijs vtilia. Et hoc vocat Salomon distinctionem, quæ versatur in terra, & varietatem donorum, varieratrem beneficiorū, multiplicitatem flagellorū, alternationem omnium istorū: quorū causam, & scire, & intelligere se velle prædixit. Inquirendo autem hanc Sapientiam ostendit Salomon, quid inuenit. *a* Est homo Ire, & nomine i. verè rationalis. *b* Qui diebus, & noctibus. *c* non capit oculis. *d* Somnum non caput oculis. *e* Sicut dicit Cant. 5. a. Ego dormio, & cor meū vigilat. Ita exponit. *Glo.* Potest etiā intelligi ad litteram de oculis corporis sub hoc sensu. *a* Est qui diebus, & noctibus somnum non capit oculis, id est, qui semper & continuè vigilat, scil. horis ad hoc deputatis. Simile Psal. 33. Benedic Domini in omni tempore: semper laus eius, &c. id est, omni hora laudibus Dei dicendis deputata sine intermissione, & interruptione. *e* Et intellixi, quod omnium operum, &c. q.d. intentus & assiduus, & studiosus in perquirendo Sapientiam, & distinctionem fui; nec intuui, quod volebam, ex quo intellixi plenè quod omnium operum Dei, maximè gubernationis, & ordinationis humanarum rerū, nullam possit homo inuenire rationem suo ingenio, vel studio; quare hic pauper sit, ille diuīs: cur iste cœcū nascatur, ille mancus: cur duorum geminorum statim baptizatus saluetur, alter statim mortuus damnetur: & homini euentuum rationem propriam, aut causam humana inuestigatio inuenire non potest. Et hoc est de secretis chusi. Propriam verò rationem voco finem, fructum meritum. Quo enim fine, aut fructu, aut merito talia siant, soli Deo patet, & cui ille voluerit reuelare. *f* Et quantò plus labouerit. *g* homo studendo. *h* Ad quærendum. *i* rationem homini. *b* Tantò minus inueniet. non solum, quia cum accedit homo ad cor altum medirando, exaltatur Deus; sed quia persecutor Maiestatis opprimetur à gloria Pro. 25. *b*. Et etiam quia iustum est, ut in eo puniatur homo, in quo delinquit, Delinquit autem abusione intellectus, id est, curiositas; quia vult ea inuestigare, & comprehendere ratione, quæ Deus vult homines latere, nec alicui innoceſcere, nisi sua speciali reuelatione. Vnde Act. 1. a Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. Præterea, inuestigare Dei consilia, quæ ipse vult esse abscondita, quid aliud est, quam diuinæ voluntati aduersari, & secreta Dei temere explorare? Per amicitiam autem, & orationem quærenda est cognitio diuinorum consiliorum, non per exploracionem. Vnde Job. 15. b. Vos autem dixi amicos; quia omnia que- cunque audiui à Patre meo, nota feci vobis. Amos. 3. b. Non facit Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit ad seruos suos Prophetas secretum suum. *i* Et etiam si dixerit Sapiens. *j* de quo videretur. *k* Se nosse rationem operum Dei. *l* Non poterit reperire. *m* nedum scire, quasi dicat, Salomon: dixi, quod nullam potest homo operum Dei rationem inuenire; etiam si Sapiens dixerit se nosse, non poterit reperire. *q. d. nō* est credendum ei, si dixerit se nosse. *Glo.* vult, quod Sapiens hic dicatur Sapiens; non qui est; quia ille, qui est Sapiens, hoc non dicet, scil. se nosse. Aliqui sic intelligunt. *i* Si Sapiens dixerit se nosse. *j* rationem operum Dei. *l* Non poterit reperire. *m* merito iactantia excæcatus id est, etiam ne casu in notitiam eorum incidere. Sicut enim differt inuenire, & reperire: quia inuenire est in notitiam eorum, quæ quærimus, venire, reperire in notitiam aliquorum, quæ non quærimus, casu incidere. Vnde Tu non inuenta reperta es.

*Onus.* *m* Omnia hæc opera Dei, tam occulta miranda.

*n* Tractavi in corde meo. *j* perquirens eorum rationes. *o* Ut curiosè intelligerem. *jid est*, diligenter intus legerem, & eorum occultas causas cognoscerem. *q. d.* Salomon: ea, quæ dixi, scil. quod homo malus ad malū suum damnatur; & quod confidēs in ingenio, vel studio suo, rationem operum Dei inuenire non potest, ex magna consideratione, & pertractione dixi, & ideo credendum est mihi.

# Cap. IX.

## E X P O S I T I O C A P. IX.

*Vnū Iusti, &c.* ] Reprobata vanitate avaritiae, & superbie, siue iactantiae, inuitat ad humilitatem, & ad timorem. humilitas enim viam facit Sapientiae, quam superbia obstruit, vnde Jacob 4. b. Deus superbis resistit; humilibus autem dat gratiam. Inter careras autem causas humiliandi se, vna est incertitudo finis, quia quantumcunque sit homo bonus, aut sapiens; nescit tamen qualem habebit exitum: & ita nescit an saluandus sit, an dannandus. Et hoc est. *p* Sunt Iusti. *j* Deo, & sibi, & proximo reddentes, quod suū est. *q* Atque sapientes. *d* virtutem saprandi res secundum saporem propriam, & scientiam estimādi secundum valorem suum habentes. Et est rectus ordo; quia per Iustitiam venitur ad Sapientiam. Vnde Eccl. 1. d. Fili, concupiscens Sapientiam serua Iustitiam. *r* Et opera eorum in manu Dei. *s* sunt i. à Deo disponuntur Homo enim proponit; sed Deus disposit, prouult, & videt suæ reipublicæ expedire. Item loquitur hic Salomon more vulgari, quo dicitur de re dubia, & incerta. In manu Dei est, id est, in incerto. Similiter hīc. [Opera eorum in manu Dei.] sunt i. in incerto, quia nesciunt, vtrum Deo sint accepta, an non. Vel. *r* Opera eorum in manu Dei. *j* sunt i. in dispositione, conseruatione, iudicio, & voluntate Dei. Vel. *r* Opera eorum in manu Dei. *j* sunt, sicut oblationes acceptæ, secundū quod dicitur Psal. 3. a. Iustorum animæ in manu Dei sunt: & non tanget illos tormentum malitiae. *s* Et tamē nescit homo, vtrū amore. *j* Dei. *l* an odio. *j* Dei. *l* dignus sit. *Nescit*, inquam, scientia certitudinis, nisi forte aliquis sciat per reuelationem, vel ad scientiam spei. *Vel sic.* *s* Et tamē nescit homo, purus. *t* Vtrum amore. *j* Dei. *l* an odio. *j* Dei in reprobatione. *u* Dignus sit. *j* finaliter. *x* Sed omnia in futurum seruantur incerta. *j* sicut testamenta, vel secreta consilia: quæ clausa, vel sigillata seruantur; in futuro verò omnia aperta erūt, quando libri aperientur, ut dicitur Danie. 7. c. Et Apoc. 20. d. Hæc auctoritas solet induci ad ostendendum, quod nemo scit se habere charitatem. Ad quod facit, quod legitur Job. 5. b. Si venerit ad me, non videbo sum; si abiurit, non intelligam. Et illud Job. 3. a. Spiritus, ubi vult, spirat, & seicis, vnde veniat, aut quod vadat. Item Pro. 20. b. Qui potest dicere: mundum est cor meum? quasi dicat: nullus. Contra. Rom. 8. c. Spiritus sanctus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Item in eodem. *g* Certus sum, quod neque mors, neque vita, &c. Sol. Nullus ictus Scientia certitudinis se habere charitatem, nisi forte per reuelationem; scientia verò ipsi, vel opinionis, aut conjecturæ potest scire. Hanc autem incertitudinem in parte facit indifferens bonorum, & malorum prosperitas, & adueritas. Vnde sequitur. *y* Et quod vniuersa quæ inueniat Iusto, &c. *z* Vniuersa intelligit Salomon bona, & mala: prospera, & aduersa; sicut dicit inter in. quasi dicat: ideo nescit homo, an amore, vel odio dignus sit: quia beneficia temporalia, quæ videntur esse signa amoris, & flagella, & tribulationes, quæ videntur esse signa odij, & qualiter, & indifferenter eneunt bonis, & malis. Et reuera ista indistinctio beneficiorum, & flagellarum multos obtenebrat, & confundit, & contra fidem de prouidentia Dei sentire facit. *z* Sicut bonus. *j* supple expositus est isti mutabilitati, & alterationi. *[sic, & peccator.]* *a* Ut periurus; ita & ille, qui verum deierat. *j* id est, qui verum iurat. De, enim aliquando priuacium est, ut ibi. *Sæpe precor mortem, mortem quoque deprecor idem.* Aliquando intensuum, ut ibi. Fiant aures tuae intendentes in vocem depreciationis meæ. Et hic simile habes. *l. Reg. 20. c.* Addidit Ionathas deierare David, id est, firmiter iurando promittere. *Iero.* ponit hanc literam. *j* Sicut iurans; sic qui timet iuramentum. *j* Et secundum hoc debet exponi nostra litera sic. *a* Ut periurus; ita & ille, qui verum deierat. *j* id est, quæ in vero deierare, id est, male iurare timet. *Vel sic.* *a* Ut periurus. *jid est*, falsus testis. *b* Ita & ille, qui verū deierat. *jid est*, verus testis. *c* Hoc est, pessimū inter omnia, quæ sub Sole. *j* vel sub cœlo. *[sunt.]* *d* Quia, scil. *[eadē cunctis]* eneunt,

eueniunt, id est quod indistincte bona, & mala; bona, & mala  
huius eueniunt; quia si tantum bona solis bonis eueniuntur, &  
tum mala solis malis; tunc palam esset omnibus bonitatem esse  
preferendam malitiae; sed quia indistincte eadem tunc est eueniunt  
in praesenti; multi inducuntur in errorem circa Dei prouidē-  
tiā: & secundum cumulum

B. Al. t.  
mori-  
turos.

**Vnde & b** corda filiorum hominum  
implentur malitia, & contemnunt  
hic, qui maximè mali sunt: & maximè  
affliguntur, qui maximè boni sunt. Vnde  
de ter. 12. a. Quare via  
impiorum prospera  
tur, bene est omnibus,  
qui prouaricantur,  
& inique agunt. Ideo  
dicit hoc esse pessimum  
inter omnia; quia pro hoc occa-  
sionaliter fundamen-  
tum fidei, quoad Dei  
prouidentiam extin-  
guitur, quo sublati,  
nihil boni remanet. Loquitur autem Ecclesiastes hic concio-  
nali libertate, non diffinitiu assertione. Impossibile, enim est  
secundum veritatem, malum esse, quod Dei ordinatione consistit.  
Hac indistinctio Sapientib. bona est; sed insipientib mala; quia  
inde veniunt in contemptum peccandi, quod innuit Salomon, cùm subiungit: Vnde quia, scilicet eadem cunctis eueniunt.  
**b** Et corda filiorum hominum id est, hominum carnalium, &  
stultorum. Implantur malitia, & contemptus, peccandi. **d** In  
vita sua] temporali Cùm enim vident malos florere, & bonos  
deprimi, & lugere; non timent peccare. Imò dicit illud, quod  
legitur. Mat. 12. 3. d. Vanus est, qui seruit Domino Deo, & quod  
emolumen, quia custodiimus precepta eius: & quia ant-  
bulauimus, tristes coram Domino exercitu? Ergo nunc bea-  
tos dicimus arrogantes, siquidem adficiati sunt facientes im-  
pietatem. Et post hanc. ] scilicet, mala, id est, malitiam, & con-  
temptum, quibus corda eorum replentur. **f** Ad inferos, id est,  
ad infernum inferiorem. **g** Deducuntur] Miserabilis ista deduc-  
cio, peccator deducitur ad infernum, Dæmones deducunt, sola  
peccata sequuntur, quae nihil sunt. Propter quod dicitur 10.  
27. d. Diues cùm dormierit, nihil secum auferet: aperiet oculos  
suos, & nihil inueniet. Et reuera deducuntur ad inferos. Quia.  
**b** Nemo est, qui semper vivat] vita natura; Et qui huius rei, ]  
scilicet, viuendi semper. **k** Habeat fiduciam] quia nullus vide-  
tur evadere mortis sententia. Et istud dicitur, quia tanta stul-  
titia hominum, vt ita adficiunt domos, & præparent, & re-  
pleant, ac si semper essent viatori; de cælesti verò domo con-  
struenda adeò negligentes sunt, quasi non essent in ea; nisi per  
biduum, aut triduum moraturi. Sen. Omnes diu volunt viuere,  
nemo bene. Ecc. 18. a. Numerus dierum hominum, vt multum  
centum anni. **l** Melior est canis viuus leone mortuo] G. id est,  
pauper iustus potente iniquo. Ecc. 13. c. Venatio leonis, onager  
in Eremo; sic pasca divitium sunt pauperes. Vel secundum  
aliam G. Melior est peccator viuus, qui conuersti, & proficeret  
potest, Iusto mortuo, qui nihil potest meritis suis addere. Con-  
tra Mar. 11. b. Minimus in regno cœlorum maior est Ioan. Ba-  
ptista. Sed Iustus mortuus iam est in regno cœlorum; ergo  
melior est quilibet Iusto viuente; ergo multò fortius pecca-  
tore viuente. Præterea, peccator viuus indignus est etiam, pa-  
ne, quo vescitur, dicit Aug. sed Iustus mortuus dignus est vita  
æterna; ergo melior. Item sup. à 4. a. Laudavi magis mortuos,  
quam viuentes. Solvit. Simpliciter Iustus mortuus melior est  
peccatore viuo; secundum quid verò peccator viuus melior,  
quoad hoc, scilicet, quod potest fieri melior, & plura bona  
facere, quam ille fecerit, & maiorem gloriam promereret.

**Mysti-  
co.** **Moral:**

Mysticè. **l** Melior est canis viuus, id est, populus gentilis  
conuersus. **n** Leone mortuo, id est, Iudeo incredulo. Et  
dicitur Iudeus Leo; quia sicut Leo Rex est bestiarum, ita Iu-  
deus lege edocitus se, & alios regere noverat. Quod autem  
gentilis dicatur canis, legitur Math. 15. c. vbi dieit Dominus.  
Non est bonus sumere panem filiorum, & dare canibus ad  
manducandum.

Moraliter. **l** Melior est canis viuus, id est, peccator poeni-  
tentiæ. **n** Leone mortuo, id est, quam Iustus torpescens. Vnde  
Luc. 16. b. Dico vobis, quia gaudium est in cœlo super uno  
peccatore penitentiam agente, quam super nonagintano-

Hugonis (Card. Tom. 11. l.)

dem Iustis, qui non indigent poenitentia, ut ipsi credunt. Vel  
sic. **l** Melior est canis viuus, id est, actius Iustus: **m** Leone  
mortuo, id est, quam contemplatus occultus. Eccles. 42. c.  
Melior est iniquitas viri, quam mulier benefaciens. Vel sic.  
**l** Melior est canis viuus leone mortuo, id est, subditus virtute  
nudus, & zelo fetuidus. Prædato tepido, & remissio. Vel sic:  
**l** Melior est canis, id est, simplex quilibet. **m** Viuus vita gra-  
tia. **n** Leone, id est, potente quilibet. **o** Mortuo] morte cul-  
pa. De hoc sup. 4. c. Melior est puer pauper, & sapiens Rege  
sene, & stulto. Prou. 12. b. Melior est pauper & sufficiens sibi,  
quam glorus, & indigens. Ecc. 10. d. Melior est qui operatur,  
& abundat in omnibus, quam qui gloriatur, & eget pane. Ad  
literam autem intendit hic ostendere, quod mala est mors;  
quia auferit facultatem proficiendi in melius, & in tantum  
mala, ut melior sit canis viuus leone mortuo; propter quod  
debet quilibet laborare, dum viuit, ut proficeret in bono;  
quia post mortem non poterit. Item. **l** Melior est canis, id est,  
Prædicator, qui bolismum patitur, & peccatores oblatrat. **m**  
Viuus] vita gratia. **n** Leone mortuo, id est, adulatore superbo.  
In ore huius leonis mortui inuenit Samson fauum mellis, Iud.  
14. b id est, in ore adulatoriis verba sua via. De hoc dictum est  
sup. 7. a. Melius est à Sapiente corrigi, quam stultorum adulata-  
tione decipi. Quare autem canem viuum leoni mortuo præ-  
tulerit Salomon, ostendit. **p** Viuentes enim] vita natura; vel vi-  
ta gratia. **q** Sciunt se esse mortuos, id est, necessitati morien-  
di addictos. Simile. Ro. 8. b. Corpus mortuum est propter pec-  
catum, id est, moriendo necessitati addictum. Alia litera, & me-  
lior, ut videtur, est. **z** Sciunt se esse morituros] præsentialiter,  
vel æternaliter, nisi caueant sibi; & ideo abstinent à peccatis.  
Hac enim scientia præseruatua medicina est contra morbos  
peccatorum. Vnde Ecc. 7. d. Fili, memorare nouissima tua: & in  
æternum non peccabis. Mortui verò, id est, de hoc mundo  
siblati. **f** Nihil nouerunt amplius, id est, postquam decesse-  
runt. Sed contra. Diues Epulo habuit notitiam de fratribus  
suis adhuc in mundo viuentibus, Luc. 16. g. Sol. Mortui nihil  
sciunt de mundo per experientiam, vel ad profectum. **Vnde**  
sequitur: Nec habent ultra mercedem: quia obliuioni tradita  
est memoria eorum] apud Deum. Vnde Ps. 9. Perit memória  
eorum cum sonitu, ita quod de cætero nulla confessio, nulla  
laus nullum opus potest eis valere, ut redeant in memoriam  
Dei; sed dum adhuc viuunt, licet sint in peccato, possunt face-  
re, ut iterum redeant in memoriam Dei. Vnde 1/a. 23. d. Sume  
citharam, circui ciuitatem, niferetrix obliuioni tradita, bene  
cane, frequenta caniculum, ut memoria sit tu. **u** Amor quoque]  
sæculi, vel parentum. **x** Et odium inimicorum. **y** Et inuidia]  
meliorum. **z** Simul, id est, cum ipsis. **a** Perierunt, vel peri-  
bunt, Jalia litera. Et hoc inter bona mortis, quæ sup. 7. a. nume-  
rauimus, ponendum est. Nam falsus amor, ne amplius decipiat;  
ipsa morte dissoluitur: odium, & inuidia similiter, ne amplius  
torquent compescuntur morte: Valde enim periculose viui-  
tur inter amicos, vel parentes sedentes, & odientes, & inuidos  
persequebentes. Vel sic. **u** Amor quoque, id est, opera vani  
amoris, siue inanis gloria, in quibus gloriabuntur. **x** Et odium  
& inuidia, id est, opera odij, & inuidia, quibus proximum  
affligeant. **z** Simul, id est, cum ipsis. **a** Peribunt, quia amplius  
nulli poterunt nocere, nullam gloriam poterunt habere; nec  
etiam suffragia Ecclesiæ poterunt eis valere. Vnde sequitur.  
**b** Nec habent partem in hoc sæculo, & in opere, quod sub So-  
le geritur, id est, in mundo: Veruntamen illis, qui deceperunt  
in fide, spe, & charitate, quæ est communio Ecclesiæ, cum cre-  
mabilibus tamen, profunt suffragia Ecclesiæ: & in hoc sæcu-  
lo illi habent partem: & in operibus, quæ geruntur sub Sole.  
Argumentum, quod suffragia non profunt dominatis. Et in hoc  
videtur consentire Aug. & Greg. Sed cum Salomon debeat  
causam reddere, quare melior sit canis viuus leone mortuo;  
propter quod dixit omnia hæc. Responso, Hæc dixit ad ostendendum,  
quod viuentes multa sciunt utiliter ad meritum;  
mortui verò nihil sciunt utiliter ad meritum licet; multa no-  
uerint fæliciter ad præmium. Et ex quo mors sic finit omnia.  
**c** Vade ergo] dicit Salomon per viam veritatis quoad intelle-  
ctum, & per viam sanctitatis quoad affectum. **d** Et comedet  
ne moriaris. **e** In latitia cordis, **f** Panem tuum, id est, tibi  
a Deo datum: & dimittas asino tuo, id est, corpori panem  
suum. Multi enim abominantur panem proprium, id est, pa-  
nem penitentia, & comedunt panem anni sui pestimi, id est,  
tribulos carduos

Vel sic. **c** Vade ergo] a peccatis recedendo, & bonis operi-  
bus insistendo. **d** Et comedet in latitia panem tuum] qui de-  
cælo descendit, Joan. 6. e. Spiritualiter, & sacramentaliter.

Q. 3

Alior.

# Liber Ecclesiastes.

# Cap. IX.

**a** tribulos, & carduos peccatorum. In quorum persona dicit P. s. 10.1. Percussus sum, ut fessum: & aruit cor meum; qui oblitus sum comedere panem meum. **a** Et bibe cum gaudio] cordis. **b** Vinum tuum id est, intelligentiam verbi Dei. De quo Sponsus Cant. 5. a. Bibi vinum meum cum lacte meo.

**a** **a** Et bibe cum gaudio] spei. **b** Vinum tuum id est, sanguinem Iesu Christi. De hoc dicitur Pro. 9. b. Venite, comedite panem meum: & bibite vinum, quod misericordia vobis. **c** Quia Deo placent opera tua ] qua in laetitia cordis facis. Scindunt autem, quod panis Christiani est omne id, unde interior homo reficitur, nutritur, confortatur, & crescit, hoc est, cuiuslibet virtutis exercitium. Tribulatio enim panis est patientia; quae est unum membrum hominis interioris. Ignominia cib. est humilitatis, quae est aliud membrum. Cottumelia cibus est mansuetudinis, quae est aliud membrum. Molestia cibus est fortitudinis, quae est aliud membrum, & sic de aliis. Omnis homini panis, non solum comedendus est; sed cum gaudio comedendus. Et de hoc dicitur Pro. 13. d. Iustus comedit, & replet animam suam. Eccl. 2. a. Omne, quod tibi applicatum fuerit, comedere: & in dolore sustine: & in humilitate tua patientiam habe. **a** Omni tempore, id est, aduersitatis, & prosperitatis. **e** Sint vestimenta tua id est, conuersatio exterior, scilicet, habitus, ingressus, status, silentium, locutio, & cetera opera tua. **f** Candida] candore virtutum, & innocentie, & sine fuso prava intentionis. Hæc vestimenta debent esse duplicita, id est, forata. Decor enim interioris conuersationis, id est, recta intentionis, debet esse coniunctus decori exterioris conuersationis. Et talis vestis est Christiana. Pro. vii. c. Omnes domestici eius vestiti sunt dupliceibus. Vel, **a** Omni tempore] vita tua. **e** Sint vestimenta tua id est, corporis membra. **f** Candida] Castitate, & puritate sine macula. Apoc. 16. c. Beatus, qui vigilat, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius. Bene dicit, qui vigilat, & custodit vestimenta sua; quia per vigilias maxime custodit munditia corporis, & tabescit lascivis carnis. Eccl. 31. **a**. Vigilia honestatis tabefaciet carnes. Job 37. c. Nonne vestimenta tua sunt calida, cum perfusa fuerit terra austro? Et oleum misericordia. **b** De capite tuo, id est, de mente tua[ non deficit. **c**] Hæc duo, scilicet, oleum misericordia, & candore munditiae sunt contra duo mala, quae sunt origo omnium malorum, scilicet, malitiam mentis, & immunditiam carnis. Vnde Sap. 1. a. In maleuolum animam, &c. Vel **g** Oleum de capite, &c. id est, hilaritas de mente. Hilarem enim datorem diligit Deus, ut dicitur 2. Cor. 9. Vnde Dominus Mat. 6. c. Cum ieiunas, vngue caput tuum: & faciem tuam laua. Eccl. 35. b. In omni dato hilarem fac vatum tuum: & exaltatione, sanctifica decimas tuas. Generaliter autem oleum gratia potest accipi, quod de capite, id est, corde non debet deficere; sicut nec de lampade, quae iugiter ardore, & lucere in templo Dei debet. Ergo non deficit oleum de capite, ne sit templum Dei sine lampade ardente. Item non deficit oleum de capite, sicut nec medicina de vulnera: Oleum enim gratia in capite est medicamentum in vulnerato corde. Iuxta literam vero tangit Salomon morem palestinæ, ubi homines capita sua vnguenti: Et loquitur concionator, quæ diceret vaca delitii, & cultui exteriori. Vel sic expone. **g** Oleum de capite, &c. id est, caput tuum oculo gratia Dei non deficit. Nunquam enim primò deficit oleum capiti: donec caput tuum deficit oleo. Tunc enim primò stetit oleum Elisæi, quando defecerunt vasa 4. Reg. 4. a. Et hoc est, quod dicit Apostolus Hebr. 1. a. d. Videte, ne quis deficit gratia Dei. **i** Perfruere vita] gratia, vel natura. **k** Cum vxore, quam diligis, id est, cum Sapientia, quam tibi quasi coniugem sociasti. Sap. 3. a. Hanc amavi à iuuentute mea, & quæsiui Sponsam mihi assumere. Cunctis diebus vita instabilitas tua, id est, vita tua instabilis. **m** Qui dati sunt tibi, **n**

id est, ut in eis laborendo seruias Deo ad tui utilitatem.

**n** Sub Sole omni tempore vanitatis tua, vel nativitatis] quæ tota plena est vanitate triplici, scilicet, mutabilitatis, mortalitatis, & iniquitatis: Quæ iterum in tres diuiditur, in vanitatem, scilicet, curiositatis, cupiditatis, & voluntatis: & omni hac vanitate plena est nativitas; quia quicquid est in mundo, aut est concupiscentia carnis, &c. 1. Jo. 2. c. **o** Hæc est enim pars tua. **p** In vita, & in labore, &c.] quasi diceret vera Sapientia hæreditas, siue portio tua est. Vnde P. 118. Portio mea, Domine, dixi custodire legem tuam. Hanc in vita tua toto labore debes tibi associare: & hoc cunctis diebus vita tua, qui dati sunt tibi ad requirendum Sapientiam, ad negotiandum cum illa, ad seminandum ex illa, ad delectandum in illa: quia post mortem non licet neque negociari, neque seminar, neque Sapientiam vxorem assumere. Et hoc est, quod sequitur.

**b** Quodcumque] bonum[ potest facere manus tua, instanter operare, id est, celeriter, continuo, feruenter, perseveranter. Celeriter propter breuitatem temporis. Vnde 10. 9. a. Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est: venit nox, quando nemo potest operari. Vnde dicit Dominus 10. 12. e. Ambulate, dum lucem habetis, ne tenebras vos comprehendant. Gal. 6. c. Dum tempus habemus, operemur bonam ad omnes. Continue, quia interpolatio otij mentis robur enerat. Eccl. 27. a. Si non in timore Domini te tenueris instanter, citò subiuretur domus tua. Feruenter, quia mollities in operibus dissipatio illorum est. Pro. 18. b. Qui mollis, & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis. Perseueranter, quia sola perseuerantia coronatur. 1. Cor. 9. d. Noescitis, quia hi, qui in stadio currunt: omnes quidem currunt; sed unus accipit brauium, scilicet, perseuerans. Mat. 10. e. & 24. b. Qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit 2. Timotheus 2. a. Qui certat in agone, non coronatur, nisi legitimè certauerit. Quare autem sic oporteat instare operi, ostendit. **r** Quia nec opus, id est, tempus operandi. **s** Nec ratio jalegandi.

**t** Nec scientia] laborandi. **u** Nec sapientia] contemplandia. **x** Erunt apud inferos, &c.] male operando, & cum tempore defluendo, & cursum presentis mortalitatis currendo. In his enim tribus consistit hæc preparatio, in precipito malorum operum, in fluxu temporis, cum quo pari velocitate rapimur, in cursu presentis mortalitatis, quo iugiter vigilantes, & dormientes currimus ad mortem. Et hæc properatio tangitur Job 21. b. Dicunt in bonis dies suis; & in puncto ad inferna descendunt. Sed nonne erit labor in inferno? Utique, & etiam dolor, & timor, & pudor. Ergo & opus. Item in imagine pertransit homo, sed ratio imago Dei est, ergo ratio erit in inferno. Sol. Opus non erit ibi, id est, tempus operandi utile; sed recipiendi mercem operis. Vnde 2. Cor. 5. b. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi; ut recipiat unusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum. Item non erit ibi ratio defensionis, vel excusationis, vel allegationis, aut appellationis; sed iudicabitur secundum opera, quæ manifesta erunt tunc. Apocal. 20. d. Dedit mare mortuos suos, qui in eo erant: & mors & infernus dederunt mortuos suos, qui in ipsis erant: & iudicatum est de singulis secundum opera eorum. Item nec ratio supplicationis erit ibi, id est, non proderit. Job 41. a. Non parcam ei verbis potentibus, & ad deprecandum compositis. Pro. 6. d. Zelus viri non parcer in die vindictæ, nec acquiesceret cuiusquam precibus. Item scientia, & sapientia non erunt ibi, ut eis vacare, & in eis delitari permittatur alicui; sed potius erunt ibi ad tormentum: quia seruus sciens voluntatem, Domini sui, & non faciens, vapulabit multis: Luc. 12. f. Et Iacob. 4. d. Scienti facere bonum, & non facienti, peccatum est illud. Est ergo sensus, quod opus, & ratio, scientia, & sapientia hæc habent usum, ibi fructum. Vnde Pro. 4. d. Dare ei de fructu manuum suarum.

**y** Verti me ad aliud] contemplandum.

**z** Vidiique, id est, mente percepisti. **a** Sub Sole, id est, in hoc mundo.

**b** Nec velocium, id est, Sanctorum, quos non aggrauat carnis infirmitas. **c** Esse cursum, quia quod ipsi currunt per viam mandatorum Dei, ad brauium supernæ vocationis, non est a se; sed a Deo. Vnde Rom. 9. d. Non est volentis, neque currentis; sed Dei miserationis 1. Cor. 4. b. Quid habes, quod non acceperisti? Vel sic. **z** Vidi nec velocium, id est, nimis properantium.

**e** Esse cursum, id est, finem cursus, id est, fructum, siue brauium aternæ vocationis. Multi enim currunt, sicut noui, qui in

al. +  
melior

in medio itinere fatigati deficiunt: aut sicut eqni estriges, & indomiti, qui in principio nimis discurrunt, ita ut statim deficiant. Propter quod dicit Apost. 1. / 9. Sic currite, ut comprehendatis. Vel sic. Vidi velocissimum esse cursum; sed aliorum: quia non sibi, sed aliis laborant, ut hypocritæ: vel quia ab illo cadunt per superbiam: & quod a nec fortium bellum, nec b Sapientium panem, nec c Doctòrum diuitias, nec d Artificum gratiam; e sed tempus, casumque in omnibus. f Nec scit homo finem suum: g sed sicut pisces capiuntur h hano: & sicut i aues comprehenduntur laqueo; sic k capiuntur homines l tempore malo, cum m eis exemplo n superuenierit. Hanc quoque o sub Sole vidi Sapientiam, & p probauit maximam. q Ciuitas parua, & r pauci in ea vivi. s Venit contra eam Rex magnus: & t vallauit eam: u extruxit munitiones per gyrum: & x perfecta est obsidio: y Inuentusque in ea vir pauper, & sapiens Quod attendens p. 143. ait, Benedictus Deus meus, qui docet manus metas ad prælium, & digitos meos ad bellum. b Nec Sapientium pahē verbi Dei, quod ministrant; non enim illud habent à se, sed à Deo. Vnde sap. 16. c. Angelorum esca nutriti populum tuū: & paratum de cœlo panem præstisti illis sine labore. Vel ideo dicit panem non esse Sapientium: quia inde non comedunt; sed aliis totum apponunt. Dicunt enim & non faciunt: M. 11. 23. a. Ad literam enim panifices bohem panem faciunt, non sibi, sed aliis: ipsenim bonum panem vendunt aliis; & ipsi pane furfureo vescuntur. Ita pannifices vilioribus paninis induuntur: & sutores vilioribus sotularibus calceantur. Sic plerique Doctores panem suauissimum verbi Dei aliis vendunt; & ipsi furfure verborum contenti sunt. c Nec Doctorum diuitias bonorum operum. De quibus. Proh. 13. b. Redemptio animæ viri propria diuitia. Vel diuitias xternas. De quibus Ps. 111. Gloria & diuitia in domo eius. Vel diuitias Sapientia. De quibus I/a. 33. a. Diuitia salutis Sapientia, & scientia. Omnes homini diuitia non Doctorum sunt, sed Dei. Vnde Proh. 8. b. Mecum sunt diuitia, & gloria, & opes superbae. d Nec Artificum gratiam] faciendi, artem sive opera artis; sed Dei. Vnde 1. Cor. 15. b. Gratia Dei sum id, quod sum. Omnia igitur bona, quæ habet homo, non à se; sed à Deo habet. Item non à se immobiliter habet; sed amittere potest multis modis: & ita tota vita eius mutabilis est, & variabilis, & sub casu: & ideo superbit non debet. Sic dicitur 1. Cor. 4. b. Quid habes, quod non acceperisti? Si autem acceperisti, quid gloriaris, quasi non accepisti? Et hoc est, quod sequitur. e Sed tempus, casumque in omnibus supple vidi, id est, incertitudinem, & mutabilitatem. 1ob 14. a. Homo natus de muliere brevi viuens tempore: qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut umbra: & nunquam in eodem statu permanet. f Nescit homo finem suum, id est, horam finis, sive mortis suæ, vel quali fine mori debeat; & ideo debet esse magis sollicitus, & attentus circa se. Vnde Mat. 24. d. Vigilate ergo, quia nescitis, quæ hora Dominus vester venturus sit. Item Mat. 25. a. Vigilate, quia nescitis diem, neque horam. g Sed sicut pisces capiuntur j cito, vel subito. h Homo abscondito. i Et sicut aues comprehenduntur laqueo j latenti. k Sic capiuntur homines] ex improviso. l Tempore malo id est, tempore iudicij, vel mortis, vel cuiuslibet aduersitatis. m Cùm eis exemplo id est, repete. n Superuenierit tempus malum, quo non poterunt fugere, nisi modo sibi prouideant. Vnde L. 21. g. Attendite vobis, ne forte grauentur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ: & superueniat in vos repentina dies illa, tanquam laqueus enim superueniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ. Dupliciter autem capiuntur homines tempore malo, id est, tempore tentationis; aut quia tentatio impavidum, & immunitum inueniet. Propter quod dicitur Ecc. 2. a. Fili, accedens ad seruitutem Dei, &c. Aut quia voluptas allicit. Et hic duplex modus innuitur per hoc, quid dicitur: Sicut pisces hamo, & sicut aues laqueo. o Hanc quoque sub Sole vidi Sapientiam, id est, hoc opus Sapientia, quid dicturus sum. p Et probauit maximam, id est, huc nosse probauit esse maximum. Maximum, dico, utilitate, & profunditate. Utilitate, quia ista cognitio radix est immorta-

litatis, sicut legiit s. 8. d. Immortalis est in t. cognitione Sapientia: & in amicitia illius delectatio bona. Item in eod. 1. g. a. Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei. Profunditate, quia nō nisi per reuelationem habetur. Vocat ergo Salomon Sapientiam maximam, negotium, vel cognitionem operis sive negotij, de quo dicit. q Ciuitas parua, l est, vel fuit. r Et pauci in ea viri] id est, homines viriles. s Venit contra eam Rex magnus, ] ad literam. t Et vallauit eam] munitionib. u Extruxit munitiones per gyrum: x & pfecta est obsidio] illius ciuitatis. y Inuentusque in ea vir pauper, & sapiens]

a, +  
cognitione.

D  
Myrtia  
a.  
liberavit urbem per  
Mysticæ. q Ciuitas parua ] est Ecclesia humilis. De qua Psalmus 121. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Et Ierusalem, quæ edificatur vñ ciuitas. Ideo autem parua, vel humilis dicitur Ecclesia, quia tantum parui, & humiles habitant in ea, numero & merito. Vnde Mat. 18. a. Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis: & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Vel parua dicitur respectu Babylonis, id est, ciuitatis Diaboli. De qua Dan. 4. f. Nonne hæc est Babylon ciuitas magna, quam edificauit in fortitudine mea?

r Et pauci in ea viri, id est, homines fortes, & viriles, ad comparationem maiorum, vel vocatorum à Deo. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi. Mat. 20. b. & 22. b. / Venit contra eam Rex magnus, id est, Princeps huius mundi Diabolus. 1ob 41. d. Qui est Rex super omnes filios superbæ. Et ideo Rex magnus, quia super magnos, id est, superbos regnat. Vel quia magnum est regnum suum, scilicet, totus mundus. 1o. 14. d. Venit Princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Vel magnus fortitudine. Luc. 11. e. Cùm fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia, quæ possidet. Vel magnus dicitur, quia iactat se magnum. M. 4. b. Hoc omnia tibi dabo, si procedens adoraueris me. t Et vallauit eam, id est, malis vndique circumcedens ad impugnandum. Vnde Pj. 21. Circundederunt me vituli multi, tauri pinguis obfederunt me.

u Extruxit munitiones per gyrum, id est, incitationes, fortes tentationes, frequentes tribulationes. Munitiones etiam Diaboli, quas extruxit contra Ecclesiam, sunt hereticorum perfidia, Tyrannorum malitia, propria astutia, mundi sapientia, quæ inimica est Deo, ut dicitur 1o. 4. a. & prudenter carnis, quæ est mors spiritus: Rom. 8. b. omnis persecutio: x Et perfecta est obsidio, quia nihil de his, quæ requirit obsidio, omittit Diabolus. Habet enim apertos impugnatores hereticos, & Tyrannos: habet & suffollos occultos, scilicet, hypocritas: habet & machinas, & ballistarios, adulatores, & detractores. Item perfecta est obsidio, quia quocunque exercit homo de hac ciuitate, incurrit in hostes armatos. Vnde Ecc. 9. d. Communionem mortis scito, quoniam in medio laqueorum ingredieris, & super dolentium arma ambulabis. Vel ideo perfecta dicitur obsidio, quia ante aduentum Christi nullus euadebat Diabolus; sed omnes trahebat ad inferos, vel ad limbum. y Inuentusque in ea vir pauper, & sapiens] id est, Christus Dominus, qui solus verè, & perfectè est vir, nihil mollitie foeminae habens. De quo Je. 31. d. Nouum facies Dominus super terram: foemina circundabit virum. Item pauper fuit; quia nec diuitias habuit, nec amauit. Pj. 68. Ego sum pauper, & dolens. Item Sapiens est; quia in eo sunt omnes thesauri Sapientia, & scientia Dei absconditi. z Coloss. 3. a. secun-

o Liberavit urbem, id est, Ecclesiam dum reponit. Ieron. aliter exponit secundum Hebreos. q Ciuitas parua, id est, homo, qui dicitur Microcosmus, id est, minor mundus.

r Pauci viri] sunt vires, & membra. Rex magnus] Diabolus. s Obsidio] omnia incommoda, regitatem, & tribulationem. Morals  
y Vir pauper, & sapiens] spiritus humilius, qui dum penitet, liberatur per sapientiam poenitentiarum à carcere Diaboli.

t Quod autem sequitur. Es nullus Mora] ter. q Ciuitas parua, id est, qualibet electus. r Pauci in ea viri, id est, virtutes, quæ dicuntur viri propter robur, & quia generant in voluntate filios bonorum operum. Et pauci dicuntur respectu multitudinis vitiorum. Contra hanc ciuitatem.

z Venit Rex magnus, id est, Diabolus. Et vallauit eam, id est, vñque obsedit, ita ut quocunque exeat quis, incidat in hostes. Suprà sunt Demones, qui suggerunt iniquitatem: Infra, caro, quæ suggerit voluptatem: A lateribus mundus, qui à dextris prosperitate, à sinistris impavidus aduersitate. u Extruxit munitiones per gyrum, id est, varios modos tentationum, y Inuentusque in ea vir pauper, & sapiens, id est, virtus humilitatis.

\* Liberavit urbem]

# Liber Ecclesiastes.

# Cap. IX.

a liberavit urbem per Sapientiam suam, & nullus aut pauci d deinceps id est, postea.

c Recordatus est hominis illius pauperis] ut saltem laudaret eum de tanto facto, aut subueniret paupertati eius. Ad litteram ita contingit sive vel contingere potest. Sicut legitur

2. Reg. 20. g. de sapiente muliere, cui liberavit urbem per b Sapientiam, ius consilio & auxilio liberata est ciuitas Abela obfessa a recordatus est hominis, illius Loab, abscesso capite pauperis. Et f dicebam ego Sibiu fugitiui, qui ad

illam urbem fugerat, & hostibus tradito. Similiter consilio & auxilio Iudith liberata est Bethulia ciuitas Iudeorum, quam obfederat Holofernes.

Mybi et. a Liberavit urbem id est, Ecclesiam a Diabolo, a morte, a peccato. Mat. 16. c. Tu es Petrus, &c.

b Per Sapientiam suam, id est, stultitiam crucis, id est, morte sus, quia hic Sapientia nominatur, ut dicit Glos. Quod enim stultum est Dei, sapientius est hominibus, 1. corint. 1. d. Glos dicit. [Per Sapientiam] non per potentiam. Et conueniens fuit hoc, quia Diabolus non per potentiam virtutis sua hominem deuicit; sed per astutiam malitiae sua decepit. Et ideo Christus Dominus non per potentiam Divinitatis Diabolum volunt superare; sed per astutiam Sapientiae sua, qua sub'esca humanitatis abscondit aculeum Divinitatis, ut dicit Greg. Vnde Ioh 40 d. An extrahere poteris Leviathan hamo: & fune ligabis linguam eius? Sed contra, Luc. 11. c. Cum fortis armatus custodit atrium suum; in pace sunt ea, quae possidet: si autem fortior illo superuererit, &c. Item 1/2. 49. g. Nunquid tolletur a forti preda Sol. Per potentiam liberavit Ecclesiam suam simul, & per Sapientiam. Vnde Iob 26. d. In fortitudine illius repente congregata sunt maria: & prudentia eius percussit superbum Spiritus eius ornauit caelos: & obstetricante manu eius, id est, auxiliante potentia, eductus est coluber tortuosus id est, Diabolus. Sapientia autem adscribitur liberatio, non potentia, quia quicquid fecit Dominus in liberatione humani generis, fecit ex ratione & iustitia.

c Et nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis] condigna gratiarum actione, aut deuotione. Amos 6. b. Bidentes in phialis vinum, & optimo vnguento delibuti; & nihil patiebantur super contritione Ioseph.

Vel c Nullus id est, pauci respectu multitudinis illorum, qui oblieti sunt. Vnde 1/2. 17. c. Oblita es Dei Saluatoris: & fortis adiutoris non es recordata.

f Et dicebam ego] videns per Sapientiam Christi Ecclesiam liberatam.

g Meliorem esse Sapientiam] Christi.

b Fortitudine] Diaboli.

d Quid autem sequitur. c Et nullus deinceps recordatus est hominis illius dicitur, quia gratia poenitutinis, & beneficium in plerisque cum ipsa obfitione pariter evanescit.

\* a Liberavit urbem id est, hominem.

b Per Sapientiam suam.] Quia in duobus consistit, scilicet, in ostensione defectuum, & miseriarium suarum oculis Dei; & attributione victoriz Deo. Propter primum miserabilem se exhibet in oculis Misericordis; & ideo liberationis beneficium ei bonitas Dei negare non potest. Propter secundum totum pondus praeij Deo imponit; cuibus enim est victoria gloria, eiadem & belli executio. Et ideo dicit Moyses 2. cod. 14. d. Vos tacebitis; & Dominus pugnabit pro vobis. Quod sequitur.

c Et nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis] dicitur hyperbolice; quia pauci sunt, qui non facilè virtutem humilitatis obliuiscantur.

f Et dicebam ego] solus, satis inebriatis, praesenti latitiae.

g Meliorem esse Sapientiam fortitudine] quia Sapientia semper iniuncta remanet; fortitudo vero interdum vincitur: quod patet in bellis secularibus, & etiam spiritualibus: & quia fortitudo sine sapientia praeceps est, ut dicit Greg. P. 19. a. Vbi non est scientia animarum, non est bonum: & qui festinus est, pedibus offendit. Item 1/2. 24. a. Cum dispositione itur ad bellum: & erit salus, ubi multa confilia. Tertius. Viribus certare bellum est, ratione vero humanum.

b Quomodo ergo sapientia pauperis contempta est, ab ingratia, iher. dicit, quod legendum est admiratione. Sed melius sine admiratione, & est questio optima, habens solutiones multiplices. Nulli enim dubium est, quin Sapientia sit thesaurus auro, & argento preciosior, ut dicitur Pro. 3. b. &

Sap. 7. a Præposui illam regnis, & sedibus: & diuicias nihil afe dixi comparatione illius. Non est ergo mirum, si contemnitur a brutis animalibus, quia non percipiunt ea, quae Dei sunt, ut legitur 1. cor. 2. d. Propter quod dicit Dominus Mat. 7. a. Nolite Sanctum dare canibus: neque mittatis margaritas ante porcos. Item Sapientia aroma est, vnde Eccl. 24. b. Sicut cinnamomum, & balsamum aromatizans odorem dedit.

Ideò non est mirum, si homines assuti sterquiliniis, & simis, eam contemnunt. Item paupertas odibilis est toti mundo. Vnde Eccl. 13. d. Nequissima paupertas in ore impiorum. Et ideo Sapientia pauperis contemptibilis redditur. Vnde eod. 13. Diues locutus est: & omnes tacuerunt: & verbum illius usque ad nubes perducunt: & pauper locutus est: & dicunt, quis est hic? Et hoc est, quod sequitur.

i Et verba eius, scilicet, pauperis.

k Non sunt audita] id est, exaudita. Est autem multiplex causa quare mundus non audit verba pauperis Sapientis.

Prima est elongatio. Nam magnum chaos inter mundum non aequaliter & ipsum firmatum est. Propter hoc dicitur Prædictori, ffa. dicitur 40. b. Clama. Et dixi: Quid clamabo? Omnis caro foenum.

Secunda est obturatio aurium. Vnde P. 57. Furor illis secundum similitudinem serpentis: sicut aspidis surdit, & obturantis aures suas. Tertia est dormitatio. Ecd. 22. a. Cum dormiente loquitur, qui narrat stulto Sapientiam.

Quarta est paruitas sensus, Ioh. 8. f. Quare loquela mea non cognoscitis: quia non potestis audire sermonem meum.

Quinta est eleuatio aurium. Mundus enim ita habet aures eleuatas, ut non velit audire, nisi magna & mirabilia supra se: de morte enim, & de inferno, de paupertate sua, de vilitate, de caccitate, de omnimoda miseria sua omnino nihil audire vult. Ideò sive dicit Dominus per P. 77. Incline autem vestram in verba oris mei.

Sexta est defectus aurium. Vnde Ezech. 23. d. Aures tuas, & nasum tuum præcidam, id est, præcidi permittam.

Septima est declinatio, siue auersio aurium. Vnde Prou. 28. b. Qui auertit aurem suam, ne audiat legem; oratio eius erit execrabilis.

Octava est auersio, siue peruersio verbis: quod fit tribus modis. Primò, cum verbum a suo sensu peruerterit. Secundò, cum verbum, ne dicatur, impeditur. Amos 7. c. Non prophetabis hic, quia sanctificatio Regis est. Tertiò, cum cor obstruitur per falsas excusationes, ne verbum intrare valcat. Et de his omnibus potest intelligi illud Ioh. 30. c. Auferte a me viam, declinate a me semitam. Auferunt enim, qui prohibent: declinant, qui peruerunt.

Nona est præoccupatio, qua præoccupatur rebus, vel aliis verbis, quia verbum Dei intrare non sinunt. Prou. 18. a. Non recipit stultus verba prudentiae, nisi ea, quae versantur in corde eius, dixeris. Et Matth. 13. c. Spinæ suffocant verbum.

Decima est importunitas temporis. Eccl. 20. c. Ex ore faci reprobabitur parabola; non enim dicit illam in tempore suo.

Vnde undecima est assiduitas audiendi exterius. Quantum enim ex illa ipsi Doctores sacri eloquij, & auditores obsurduerint exterius, non indiget exemplis. Res nimis manifesta est. Nam sicut pulsatores campanarum & molendinarii ipsa assiduitate somnus, & tumultus aquæ obsurdescunt: & eos tumultus huiusmodi soporat, qui alios homines excitat, & dormire non sinit; sic spiritualiter Doctores, & assiduos auditores verbi Dei, ipsa assiduitas surdos facit. Et cum verbum Dei alios homines a somno peccati & corporis excitat; istos plerosq; dico, in lecto voluptatis, & vanitatis soporare videtur. Sed non est hoc ex parte verbi; sed ex parte eorum, qui non sic se habent ad verbum, ut debent. Pauci enim, quod docent, vel discunt, faciunt.

Duodecima est tumultus. Et hic est triplex. Primo, pro priorum peccatorum clamor. De quo Gen. 4. b. Vox sanguinis, ad fratribus tui clamat ad me de terra. Secundo, strepitus cogitationum. Vnde Dominus antequam suscitaret puellam, eiecit pinde domo turbam tumultuantem. Mat. 9. c. Et de hoc dicitur queru. Ora. 2. c. Adducam eam in solitudinem: & ibi loquar ad eum Tertiò, inquietudo curarum, & superfluarum actionum. Eccl. 38. c. Sapientiam scribere tempore vacuatis: & qui minoratur actu, percipiet Sapientiam. Tertiadecima est raucedo loquentium. Vnde P. 68. in persona Ecclesiæ: Rauca factæ iungit fauces meæ. Pro omnibus istis causis sequitur.

a Verba

a Verba Sapientum] qui saudorem, & plausum non querunt, sed salutem audientium, & honorem Dei. b Audientur in silentio] id est, in quiete à quolibet prædictorum tumultuum. Silentio dico, tam loquentium, quam audientium. De quo dicitur Isa. 30.d. In silentio, & spe erit fortitudo vestra.

c Plus quam clamor; id est, clamor sap. 6.4 Verba Sapientum b audiuntur in sa oratio. d Princis inter stultos] id silentio, c plus quam clamor Principis d inter stultos. e Melior est Sapientia, principatum quam arma bellica: ambigentis. Ex affectu enim nominatur unusquisque apud Deum diues vel pauper; non ex carentia, vel affluencia rerum. Vnde Ambr. Affectionis tuus operi tuo nomen imponit. Stulti vero hic dicuntur, qui non querunt proficere, sed laudem sibi prædicando, vel docendo, vel etiam audiendo acquirere. Vel nomine Principis intelligitur Christus Dominus. Dè quo Isa. 9: b. Factus est principatus super humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis. Et eodem 32.b. Princeps ea, quæ digna sunt Principe, cogitabit, & ipse super Duces stabit. Doctrina & prædicatio huius Principis tota fuit clamor. Vnde Ioan. 7: f. In nouissimo die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat. Et licet tantus esset clamor eius, ut etiam Lazarus mortuus audiret, & exureret de sepulchro, ut legitur Ioan. 11: f. tamen inter stultos Iudeos audiri non potuit. Est ergo sensus.

a Verba Sapientum ] id est, Scribarum, & Pharisæorum, qui se Sapientes iactabant. b Audiuntur in silentio ] id est, sine tumultu. d Inter stultos Iudeos. e Plus quam clamor Principis, ] id est, feruens prædicatio Christi. e Melior est Sapientia. &c.] etiam in bello corporali. Sic ostensus est, Pro. 24. a. ibi. Vir Sapiens fortis est; & vir doctus robustus, & validus; quia cum dispositione itur ad bellum, &c. Vnde dicit Interlin. Sapientiam præfert fortitudini; quia Sapientia yincit malitiam, quod non fortitudo. Vnde Sap. 8.a. Sapientia operatur omnia. In bello etiam spirituali verum est: Multi enim habent bellica arma, id est, virtutes, quarum aliae sunt arma protectionis, ut humilitas, patientia, mansuetudo; aliae impugnationis, ut disciplina, quæ ieunius, vigilius, ceterisque huiusmodi disciplinis carnem impugnat: pietas, quæ eleemosynis velut lapidibus Diabolum obruit: amor paupertatis, quæ contemptu velut gladio acutissimo mundum interficit. Multi habent hæc arma, qui tamen in bellis spiritualibus succumbunt propter insipientiam aliquando, quæ multiplex est. Prima est, quando arma nimis onerosa sunt, & supra vires; ita quod non sufficiunt ad portandum, ut sunt nimis psalmodiz, nimis vigiliz, nimis disciplinæ, nimis abstinentiz, & huiusmodi, quæ certandi strenuitatem magis impediunt. Propter quod, & David recusavit arma Saulis 1. Reg. 17. e. Secunda insipientia est, cum ante pugnam non se armant; sed tunc primum arma protectionis armantur, cum iam fuerint vulnerati: & sunt eis arma oneri, quæ prius fuissent defensioni. Verbi gratia. Cum iam fuerint prostrati gladio detractionis; tunc primò volunt arripare clypeum humilitatis, vel patientie; tunc primò consilia querunt, quibus hæc iacula repellere possent. Ante faciendum est. Vnde dictum est. Ecol. 2.a. Fili, accedens ad seruitutem Dei, &c. Tertia insipientia est, quia ab illa parte, qua maior, & periculisior eis conflictus imminent protegere se negligunt; & alibi, vbi nullus conflictus est, nullum periculum, omni sollicitudine se muniunt, tanquam eis nullum aliud periculum imminaret. Verbi gratia. Cum infestat spiritus luxuriaz, currunt ad eleemosynas, & orationes, quibus se muniunt; ieunia vero, & vigilias, & peregrinationes, & huiusmodi, quibus solis luxuriaz spiritus expugnatur, cum eis iniunguntur, nullo modo recipere volunt; & ita contra luxuriam se muniant armis, quibus contra alia via pugnatur. Similiter auarus, cum largitione eleemosynarum posset expugnare spiritum avaritiaz, qui eum impugnat, omnino largiri non curat; sed bene ieunaret, & oraret. Similiter superbus frequenti vsu humilitatis posset expugnare aduersarium suum; & ipse lauare pedes fratribus, viliore habere habitum, ultimus sedere, vilius comedere, opprobria sustinere, omnino non curat; & tamen querit consilium, qualiter possit aduersarium suum superare. Et in hoc consilio dando sècè decipiuntur Confessores aliqui, qui arma, & medicamenta morborum spiritualium, vel commiscient, vel permутant; & ideo pertinet in manibus coruim. Quarta insipientia est, quia

differimus hostem percutere, dum parvulus est, & infirmus, & debilis; quia tunc de facili potest occidi. Parvulus est hostis in primo motu; debilis, quando adhuc est in sola cogitatione; infirmus etiam, est quando nondum exhibuimus membra nostra arma iniquitatis peccato, ut legitur Rom. 6.c. id est, quando peccatum nondum venit ad opus: Occidendum est ergo hostis, dum parvulus, & debilis, & inermis est; ne postea fortior nobis efficiatur. Vnde Sponsa, Can. 2.d. Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoliuntur vineas. Et Psal. 136. Beatus, qui tenebit, & collideret parvulos suos ad petram.

Quinta stultitia est, quod statim, ubi congressus imminent, & iacula presentimus, prouersus arma nostra reiçimus, quibus poteramus nos traeri. Verbi gratia. Cum iaculum detractionis, aut contumeliaz, aliquis in nos iaculauerit, statim patientiam & humilitatem, quæ velut clypeus opponenda fuerant, abiçimus. Vnde Philosophia dixit Boëthio. Talia tibi cothuleramus arma, quæ nisi prius reieceris, in iusta te firmitate tuerentur.

Sexta stultitia est, quod nostros adiutores non agnoscentes, aduersus eos toto studio, & totis viribus pugnamus. Verbi gratia. Contradictiones, & persecutions, & contumeliaz, & cetera huiusmodi, pro nobis sunt, quasi succursus à Deo missus ad impugnandum hostes nostros. Etenim hostis noster est proprius sensus, ad quem debellandum mittit nobis Dominus contradictores. Item hostis noster est propria voluntas, ad quam expugnandum mittit Dominus contumelias, ignominias, persecutions. Hæc omnia pro nobis sunt in prælio, quamdiu cum Deo sumus: quia illa sunt à Deo eccl. 11.b. Bona & mala, vita & mors: paupertas, & honestas à Domino Deo sunt. Cum igitur aduersus huiusmodi repugnamus, contra adiutores nostros pugnamus, & quibus gratias agere deberemus, in modo precio magno conducere, sicut legitur quidam fecisse in vita Patrum; eos persequimur, & repellimus tanquam hostes. Legitur 2. Reg. 8.c. quod Thou Rex Emath misit ad David Ioram filium suum, ut gratias ageret ei, eo quod expugnasset Adadezer hostem suum. Similiter legitur 4. Reg. 16.b. quod Achaz Rex Iuda misit ad Theglaphasar Regem Assyriorum aurum, & argentum, quod inueniri potuit in domo Domini, & in thesauris regiis, ut expugnaret pro eo Regem Syriae, & Regem Israel. Sic & Sapientes faciunt adhuc, persecutores suos quasi propugnatores suos benedicunt, & conducunt. Et hoc docuit Dominus Mat. 5.g. Diligite inimicos vestros: benefacite his, qui oderunt vos: orate pro persequentiis, & calumniantibus vos. Rom. 12.c. Benedicte persequentiis vos: benedicite, & nolite maledicere.

Septima stultitia est, quoniam pugnare cum hoste, cui ex nostra propinquitate robur accrescit, & ex elongatione deficit vires. Sicut accidit in fornicatione, & in similibus vitiis voluptatum, quæ fugiendo vincuntur. Vnde 1. Cor. 6.d. Fugite fornicationem.

Octaua stultitia est, quia non contraria contrariis curare volumus; sed similibus. Aquâ nolumus pugnare contra ignem, sed igne, hoc est, non mansuetudine, sed ira contra iracundiam aliorum pugnamus; cum tamen scriptum sit, quod contraria contrariis curantur. Vnde Apostolus Rom. 12.d. Noli vinci à malo; sed vince in bono malum, quasi dicat, contraria contrariis curantur.

Nona stultitia est clypeo iam perforato se protegere, quod multi faciunt, qui malorum exemplis peccata sua, vel excusare, vel defendere conantur.

Decima stultitia est, de aliena morte fiduciam viuendi sumere, & inde minus arma, & gladios formidare; & non certimus maiores cecidisse. Hac stultitia laborant multi, qui malorum exemplis armantur ad vitia. Dicunt enim hoc fecit, vel facit talis Magister, vel talis Prelatus; quid ergo nrum, si ego idem facio?

Vndeclima stultitia est in repugnando contra hostem labrare, cum possimus eum gloriosius, & securius sine ictu superare. Verbi gratia. Tantummodo patienter sustineamus, quicquid mali nobis fit, aut dicitur; & non vindicemus nos. De quo Exod. 14.d. Vos rasebitis, & Dominus pugnabit pro vobis: Et hoc est, quod Dominus dixit Apostolis, Luc. 21.d. In patientia vestra possidebitis animas vestras.

Duodecima stultitia est te ipsum hostili gladio spontaneè transuerberare. Neque enim hoc potest hostis, nisi tu ipse gladium eius in viscera tua morosa cogitatione, aut delectatione, aut consensu, aut opere impegeris. Volens gladium voco cogitatum, quem per suggestionem cordi tuo applicat Diabolus, non habens potestas ulterius impingendi, nisi tu ipse in gla

# Liber Ecclesiastes.

In gladium irrueris, sicut fecit Saul 1. Reg. 31. b. Subtrahe igitur cor tuum ; & cadet gladius : & tu illæsus penitus remanebis ; imò quasi victor coronaberis à Domino . Exemplum de hoc in vitis Patrum , de illo, qui nocte vna sepeem coronas meruit, propter septem cogitationes , quas à se repulit. Has duodecim itulætitias sola Sapientia a & qui in uno peccauerit, b multa curat : quod non bona perdet.

A ciunt omnia arma

C A P. X.

bellica pro se. Et <sup>Sal.</sup> Viscæ morientes d perdunt e idèo rectè dicit Salomon [ Melior est

Sapientia , quam arma bellica . ] Simile Sap. 6. a Melior est Sapientia , quam vires : & vir prudens , quam fortis . a Et qui in uno , &c.] Glos. exponit hoc de charitate , quæ radix est omnium bonorum , ut dicit Greg. sine qua nihil meritorie fit. Vel sic. a Qui peccauerit in uno , id est , aliquod graue peccatum commiserit. b Multa bona perdet] in aliis , quos exemplo suo corruptit. Vel sic. a Qui peccauerit in uno] scilicet , mandato , vel opere. b Multa bona perdet] scilicet , omnia bona , quæ ante fecerat. Vnde Exeg. 18.e. Si auerterit se Iustus à iustitia sua , & fecerit iniuriam secundum omnes abominationes , quas operari solet impius , nunquid vivet ? omnes iustitiae eius , quas fecerat , non recordabuntur. Hinc dicit Iac. 2.b. Quicunque totam legem seruauerit , offendit autem in uno : factus est omnium reus , supple , mandatorum , ad quæ impotentem , & inutilem se reddidit , cum gratiam , per quam implentur , in se extinxit ; vel quia ea mortificauit , quæ ante custodierat : vel omnium virtutum reus est , quas omnes uno solo peccato mortali occidit in se propter indiuiduatatem , sive indiuiduum societatem , & inseparabilem concomitantiam earum. Verbi gratia. Si quis omnes portas castri sui hostibus diligenter clauserit , & munierit , & unam solam apertam , & immunitam reliquerit ; nihil prodest cæterarum portarum obstructio , vel munitio ; sic nihil prodest obseruantia mandatorum , si unum negligitur , vel contemnatur. Item nihil valet omnium foraminum nauis obstructio , si unum solum manet inobstructum : illo enim solo tota nauis submergitur. Item nihil valet , si omnia vulnera curraueris , & unum solum remanet immedicatum ; quia per illud mors incurritur. Item si totum corpus armaveris ; sed unam partem inermem dimittas , quid proderit tibi ? Per illam feriet inimicus , & illam solam attendet. Item quid prodest strenuissime decertasse , si ultimo iectu succubis ? Aut quid prodest celerimè cucurrisse , si extremus passus , vel saltus defuerit ? Nihil. Ideo dicit Apostolus 1. Cor. 9. d. Sic currite , vt comprehendatis. Sic nihil prodest omnia benè egisse , & totam vitam laudabilem habuisse , si unus defectus de his , quæ diximus , adfuerit. Similis enim est vita nostra ludo scacorum , ubi à benè ludentibus Diabolo illuditur. Sicut ergo uno trætu male facto , vel non facto ludus amittitur , vel totum lucrum ; sic uno opere male facto , vel neglecto totius vita nostræ fructus perditur. Vnde dicit Eccl. 11.d. A scintilla una augetur ignis Ideo timentibus incendium domus suæ , nec modica scintilla ardere permittenda est. Vnde Eccl. 19. a. Qui spernit modica , paulatim decidet.

E X P O S I T I O C A P. X.

Viscæ morientes &c.] Sapientia duo bona facit , odorem , scilicet , bonæ famæ , & suavitatem conscientiæ. Vnde Balsamus nuncupatur. Eccl. 24. b. Et vnguentum compositiæ opere vnguentarij factum . Exod. 30.c. De quo dicitur 1. Ioan. 2.d. Vnctio docebit vos de omnibus. Sed vnguentum istud commaculant peccatores , & importunæ cogitationes. Illi odorem famæ auferunt ; ista suavitatem conscientiæ perdunt. Et de vtrisque dicit Salomon. c Muscæ morientes , id est , peccatores inquieti , immundi ut muscæ. d Perdunt id est , amittunt in se , & perdunt , id est , destruunt in aliis. e Suavitatem vnguenti , id est , diuinæ gratiæ , vel diuinæ Sapientiæ , quo vngitur anima ad suavitatem , ad dignitatem , ad speciositatem , ad fragrantiam , ad suavitatem. Rectè autem dicuntur peccatores muscæ. Primo , quia de immunditia oriuntur. Vnde Job. 14. a. Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine ? Item quia immunditiis adhærent , & loca immunda frequentant. Vnde Ier. 2.e. Omnes , qui querunt eam , non deficient : in menstruis eius inuenient eam. Item quia inquieti sunt. Vnde Ier. 14. b. Hæc dicit Dominus populo huic , qui dilexit mouere pedes suos , & non quietuit,

Peccatores dicuntur  
muscæ.

# Cap. X.

& Domino non placuit. 1sa. 57.d. Impij quasi mate feruens , quod quiescere non potest. Item muscæ scabiosos , tineosos , viceriosos circumveunt , & sequuntur. Eccl. 13.c. Omnis homo simili sibi sociabitur : sicut communicabit lupus agno aliquando ; sic peccator Iusto. Item muscæ importunæ sunt , & infestæ , & tumultuosæ ; sic peccatores : vnde & per cynophiles Ægyptios designantur. Exod. 8.c. Rectè ergo dicit.

c Muscæ morientes id est , peccatores. d Perdunt suavitatem vnguenti , id est , destruunt , primò in se , deinde in aliis , quos corruptunt. Psal. 21.c. Thesaurus desiderabilis , & oculum in habitaculo Iusti , & imprudens homo dissipabit illud. Alio modo . c Muscæ morientes sunt immundæ , & improbæ , ac volatiles , & pungitius cogitationes , & affectiones. Quæ d perdunt id est , destruunt . e Suavitatem vnguenti , id est , deuotionem orationis ; non tamen substantiam , vel meritum , vel præmium , nisi eis consensus adhibetur , imò eiusdem meriti est muscosa oratio , vt ita dicam , & à muscis libera , cùm ex eadè chartitate procedunt. Veruntamen loco suavitatis , & deuotionis habet ista muscosa oratio nobilem victoriæ , qua , scilicet , ab huiusmodi muscarum importunitate evincitur , & eripitur strenuitate mirabili. Nulla enim sunt acriora certamina , nulli nobiliores triumphi , quam istarum muscarum debellatio. Quod euidenter apparet in cogitationibus blasphemiarum , de quibus certum est nobis , quod hi , qui eas patiuntur , vellet communasse certamen eorum in discrimen martyrij , vel in quascunque febrium passiones. Igitur viriliter agentibus , muscarum improbitas occasionem victoriæ parat pariter , & coronæ. Morientes autem dicuntur , vel quia in seipsis morientes sunt , nisi nosipsi eas negligentia nostra aut morositate autrierimus ; vel quia à strenuis citè occiduntur : & statim vt nascuntur , moriuntur. Qui muscas itas ab vnguento , & sacrificio orationis , prout potest , non abigit : Deo , cui offert ipsum , abominabile reddit , & prouocat ad vomitum ; sicut qui ferculum preciosum alicui apponere totum despacerunt muscarum agminibus coopertum. Propter hoc Abraham volucres abigebat à sacrificio suo. Gen. 15.c. ne Deo fieret abominabile. Item nemo habitat libenter in domo plena muscis , imò fugit & abominatur eam ; sic Deus mentes muscolas declinat. Et hoc est , quod dicitur Sap. 1.a. Perneras cogitationes separant à Deo. Qui igitur muscas à se non abigit , Deum abigit. Non enim ipse est Beelzebub , id est , vir muscarum , licet hoc Pharisæi Christo falso imponerent. Mat. 12. b. Multi sunt etiam claustrales Beelzebub , & negligunt. Sed queret aliquis , quomodo posset se defendere ab his muscis ? Respondeo tribus modis , sicut & à muscis materialibus. Prima defensio est operimentum sanctæ occupationis. Qui enim ociosus est , quasi nudus muscis istis expositus est ; qui verò sancta operatione totaliter occupatus est , velut operimento ab eis protegitur : ita vt non sentiat punctiones eorum. Secunda defensio est abiectio , & diffugatio eorum flagello , id est , lectione sacrorum eloquiorum : quæ & flatum facit , & strepitum , quo muscæ terrentur , & fugantur. Vnde Sap. 16.b. In hoc ostendisti inimicis tuis , vel nostris ; quia tu es , qui liberas ab omni malo : illos enim locustarum , & muscarum occiderunt morsus , & non est inuenta sanitas animæ illorum : quia digni erant ab huiusmodi exterminari : filios autem tuos , nec Draconum , nec venenatorum vicerunt dentes : misericordia autem tua adueniens sanabit illos ; in memoria enim sermonum tuorum exterminabantur. Item disciplina bonum emuscarium est. Vnde aliqui cùm infestantur ab huiusmodi muscis , aliqua se afflictione disciplinant , & liberantur. Tertia defensio est frigus , id est , timor diuini iudicij , quod omnino eas interficit ; sicut muscas visibles istud frigus materiale. Item .

c Muscæ morientes , id sunt detractores , qui morsu amarissimo.

d Perdunt suavitatem vnguenti , id est , odorem bonæ famæ , dum bona opera vel attenuant , vel insciunt , vel inuertunt. Vnde dicit Glos. [ Muscæ morientes perdunt suavitatem vnguenti ] sic malum inter bonos. Vnde . Corrumptunt mores bonos colloquia mala , 1. Cor. 15.e. Et secundum hoc potest intelligi vnguentum sermo doctrinæ , vel sanctæ exhortationis ex aromatibus sacrorum eloquiorum confectur. Iuxta illud Prog. 27.b. Vnguento , & variis odoribus delestatur cor , & bonis amici consiliis omnia dulcorantur. Huius vnguenti suavitatem vaniloquia adulatorium , vel detractorum à cordibus Magistrorum , & à cordibus auditorum sèpè disperdunt ; quia dum ad hoc intendit ipse , qui docet , vel predicit , inefficax efficitur sermo eius.

a Pre

*a* Preciosior est Sapientia paruaque, &c.] Duobus modis exponitur hoc, ut videntur innuere quadam glossulæ. Primo; vt Sapientia, & gloria sint nominatiui casus, & stultitia ablatiui. Et dicitur stultitia ad tempus, gloriola arrogantium de ostentatione Sapientæ procedens. Et dicitur stultitia ad tempus, quia modico tempore durat. *t* *a* Preciosior est Sapientia & paruaque gloria, ad tempus & stultitia; scio à principio, ex quo positus est homo super terram, quod laus impiorum breuis sit, & gloria hypocritæ adhucstar puncti. Hac igitur stultitia, id est, stulta curatio, & stulta ostentatio facit pecationis gloriola.

*a* Preciosior est Sapientia parua gloria] id est, gloriatio brevis quam Sancti habent in Sapientia. Quæ dicitur parua gloria; quia limites propriæ conscientia non excedit. Vnde *1. Cor. 1. c.* Gloria nostra hæc est, testimonium conscientia nostræ. Nihil ergo aliud vult dicere Salomon secundum hanc expositionem, nisi quod melior est gloria propriæ conscientia, quam vana gloria laudis humana. Vel sic. *a* Preciosior est Sapientia paruaque gloria] id est, Sapientia, & gloria parvularum, id est, humilium, preciosior est apud Deum. *a* Stultitia ad tempus, ] id est, gaudio mundi breui, & modico, quod est stultitia; quia stultum reddit possessorem suum. Vnde *Prov. 2. a.* Risum reputavi errorem, & gaudio dixi, quid frustra deciperis? *vbi Glos.* Decipiuntur, qui carnis gaudiæ sequuntur; & perpetuum putant, quod fugit velut umbra. *Prov. 15. c.* Stultitia est gaudiu stulto, id est, gaudium stulti stultitia. Sed quid mirabile dixit in hoc Salomon, quod Sapientia preciosior dicitur, quam stultitia, quis dubitat de hoc? Sed hoc ideo dixit: quia stultitia præferitur Sapientia à maiori parte hominum. Stultorum enim infinitus est numerus, *supr. 1. d.* Item Sapientia bonitas ignota est, stultitia vero velut somnium illudit stultis. Item Sapientia molestias, & labores videtur habere; stultitia vero iucunditatem, & quietem; & ideo prefertur stultitia Sapientia: & tamen totum econtrario est: quia Sapientia tota suauis est: quod etiam indicat nomen eius, quod dicitur à sapore. Vnde *Ecc. 6. c.* Sapientia doctrina secundum nomen eius: & non in multis est manifesta. Illud etiam modicum laboris, quod habet, fructum facit celerrimum. Vnde *Prov. 3. b.* Primi & purissimi fructus eius: Si primi, ergo ante illos nulli. Item *Ecc. 6. c.* Accede ad Sapientiam, & sustine bonos fructus illius, in opere enim ipsius parum laborabis & citè edes de generationibus illius. Non est credendum cæcis de luce Sapientia: nec de suavitate eius consulendæ sunt fauces porcorum; nec de eius veritate phantasæ somniantum. His enim tribus vitijs laborant stulti; & ideo Sapientiam despiciunt, & præponunt ei stultitiam. Vnde *Prov. 1. c.* Usquequo paruuli diligitis infantiam: & stulti ea, quæ sibi sunt noxia, cupientes; & imprudentes odibunt scientiam? Item sic. *a* Preciosior est Sapientia] quæ desursum est. *b* Paruaque gloria, ] id est, modica, vel nulla laus. *c* Ad tempus] quia Iusti paruam hic habent gloriam; sed in futuro habebunt magnam. Talis, inquam, Sapientia cum modica gloria, preciosior est. *d* Stultitia, ] id est, quam Sapientia mundi, quæ stultitia est apud Deum, ut dicitur *1. Cor. 3. d.* Secundò, legitur ut Sapientia, & gloria sint ablatiui casus, & stultitia nominatiui. Hoc modo. *e* Stultitia ad tempus] id est, Sapientia Sanctorum, quæ stultitia videtur ad tempus. Iuxta illud *Job. 12. a.* Deridetur Iusti simplicitas, lampas contempta apud cogitationes diuitiæ, parata ad tempus statutum. *f* Preciosior est Sapientia paruaque; gloria, [ id est, momentanea Sapientia, & gloria huius mundi. Vnde *1. Cor. 1. c.* Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Et sumitur de *Isa. 29. e.* Et *Abdia. 1. c.* *g* Cor Sapientis in dextera eius, ] id est, Sapiens intentè cogitat de æternis, & qualiter veniat ad dexteram Iudicis. Statuet enim oues à dexteris; hedos vero à sinistris. *Matt. 25. c.* Et cor stulti in sinistra illius ] id est, stultus semper cogitat de mundanis. Quod autem per dexteram intelligentur æterna, & per sinistram temporalia, legitur *Prov. 31. b.* Longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra illius diuitiæ, & gloria. Item *Matt. 6. a.* Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua, id est, quæ facis, fac pro æternis, & hoc nesciat sinistra,

iù est, non operare pro temporalibus. Vnde *Prov. 4. d.* Avert pedem tuum à malo; vias enim, quæ à dextris sunt, non sunt Dominus; peruersæ vero sunt, quæ à sinistris sunt. Item *Can. 2.* *b.* Læua eius sub capite meo; & dextera ipsius amplexabitur me, quasi dicat Sponsa: temporalia dat mihi Sponsus, ad sustentationem, æterna vero dabit ad delectationem. Item quia dextera fortior pars est & ad agendum expeditior; sinistra vero infirmior, ideo dicit. *c* Cor Sapientis in dextera eius, ] id est, in eis, quæ sunt strenuitatis & virtutis. In illis habet Sapiens intellectum per sollicitudinem, & affectum per deletionem. *g* Et cor stulti in sinistra illius ] id est, in eis, quæ sunt infirmitatis, & ignauiz. Vnde Sapientes ambidextri sunt, sicut legitur de Aioth. *Iud. 3. b.* Stultus vero ambisinistri sunt; quia omnia opera eorum infirma sunt. Item *Matt. 6. c.* dicitur: Vbi est thesaurus tuus, ibi est, & cor tuum. Ideo quia sapiens thesaurum suum habet in dextera; stultus vero in sinistra, dicit *Ecc. 5. c.* Cor Sapientis id est, cogitatio & desiderium. *f* In dextera eius id est, in spiritualibus & æternis, quæ ad dexteram pertinent. *g* Et cor stulti in sinistra illius, id est, in temporalibus, & caducis. *b* Sed, & in via] inferni; *i* Stultus ambulans de vitio in vitium, quia nescit quiescere. *k* Cum ipse insipiens sit ] id est, peccator, palatum cordis habens insipidum. *l* Omnes] etiam Sapientes [ stultos estimat ] Sicut noctua aues diei iudicat cæcas, quia non vident de nocte; & porcus alia animalia iudicat palatum habere insipidum, & nares foetidas, ed quod illis despiat, & foeteant stercore, quæ sibi sapiunt, & redolent; sic stulti in sua stultitia obstinati, sapientes stultos estimant; & se sapientes affirmant. Et hoc est, quia stulticiam sapientiam credunt esse, & econuerso. Sicut baculus rectus videtur fractus in aqua positus propter refractionem umbras, & domus, & arbores, & homines, & cæteræ altitudines, quæ videntur super aquam, videntur esse reuersæ propter umbras reversionem, in qua, & per quam videntur: & in speculis concavis dextera videntur sinistra, & econuerso, sic & stultis omnia videntur peruersa. Ex vitio enim stultitiae suæ, sub qua, & per quam vident, & iudicant omnia, videtur eis res alteriusmodi esse, quam sint; sicut ex vitio umbras siue imaginis, sub qua, & per quam videntur res, quia in se peruersa est, & reuersa, ideo res ipsæ videtur peruersæ, & reuersæ. Et hoc est quod dicitur *Prov. 12. c.* Via stulti recta est oculis eius. Et quare hoc, nisi quia distorto visu intuentur eam. Vnde *Prov. 21. a.* Lucerna impiorum peccatum. Et ideo hac lucerna bonum videtur peccatum; & peccatum bonum. *m* Si spiritus potestatem habentis intransitu lege, id est, Spiritus immundus, Princeps mundi, rector tenebrarum potestatem habens in filios diffidet, id est, qui diffidunt, vel de quibus diffidit. *o* Ascendere super te, ] id est, ascendere voluerit, prærau suggestendo. *p* Locum tuū, ] id est, stationem fidei, spciæ charitatis, cæterarumque virtutum. Ne dimiseris, Jaquescendo ei, vel cōsentiendo eius suggestioni. *Apoc. 3. c.* Tene, quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam. Vel sic. *m* Si Spiritus potestatem habentis ] id est, malignus Spiritus. *o* Ascenderit super te, ] id est, in tentatione præualuerit superior te effetus. *p* Locum tuū, ] quem debes habere in collegio Sanctorum, quæ tibi prioribus operibus præparasti. *q* Ne dimiseris, ] desperando de reditu, quasi dicat, resistit primæ suggestioni, cui si forte consenseris & etiam opere compleueris, ne desperes. *r* Quia curatio ] poenitentialis meditatio. *s* Cessare faciet peccata maxima] id est, actus malos ne fiant. Et ideo resistendum est suggestioni, & consensi, ne procedant usque ad actu. *Ecc. 11. d.* Malitia vtiis horæ obliuionē facit luxurie maximæ. *Vel.* *r* Curatio cessare faciet peccata maxima, ] quasi dicat, poenitentia curat omnia peccata, scilicet, cordis, oris, & operis, & sanat anima. Item *Ecc. 11. a.* Infirmitas grauis sobria teddit anima. Et licet Diabolus aliquando præualuerit, non est desperandum; quia per poenitentiæ possunt recuperari amissa. Et hoc est, quod legitur *Ecc. 2. b.* Qui timet Deum, credit illi; & non evanescit mertes vestra; qui timet Deum, sperare in illi; & in oblationem veniet vobis misericordia: qui timet Deum, diligere illum: & illuminabuntur corda vestra. Tres virtutes Theologicas ponit, sine quibus non est poenitentia. Vel sic. *m* Si Spiritus, ] id est, si indignatio. Simile *Gen. 6. a.* Non permanebit Spiritus meus in homine; quia caro est. *n* Potestate habet, id est, alicuius Magharis. *o* Ascenderet super te, op̄ primens & conculcans te iniuste. *p* Locum tuū, ] quem tibi Dñs præparauit in gloria, sicut ipse dicit *Ioan. cap. 14. a.* Vado vobis parare locum. *q* Ne dimiseris, ] cedendo tribulationibus per pusillanimitatem, vel murmurando per impatienciam, aut vindicando te per superbiam. *Hoc autem molitur Diabolus*

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. X.

Diabolus, vt scilicet, per tribulationes, & persecutiones nos deiiciat à loco nostro, vnde ipse cecidit per superbiam suam. Vnde dicitur *Jsa. 25.b.* Spiritus robustorum quasi turbo impellens parietem. Et *Psal. 117.* Impulsus sum ut caderem, & Dominus suscepit me. Igitur quantumcunque impellat Diabolus per se vel per

B vicarios suos, locum tuum ne dimiseris cedens ei, quia non potest te deiicare nisi tu velis. Propter quod dicit Apostolus *Eph. 4. f.* Nolite locum dare Diabolo. Locum suum bene tenuit Naboth,

qui vineam suam null modo voluit concedere Achab *2. Reg. 21.a.* Similiter, & *Job. 29.c.* dicens: In nidulo meo moriar; & sicut palma multiplicabo dies. Et *Isa. 21.c.* Super speculam Domini ego sum stans iugiter per diem; & super custodiā meam ego sum stans totis noctibus. *Abacuc. 2.2.* Super custodiā meam stabo: & figam gradum super munitionem. Quod autem sequitur: Quia curatio faciet cessare peccata maxima] id est, ut de minoribus tollat diffidentiam. Maxima autem peccata sunt peccata excusationū, defensionū, gloriationum. Cessare autem dicit non solum ab actu; sed etiam à reatu. Sciendum autem est, quod persecutio, qua infertur, aliquando requirit cessionem. *Matt. 10.c.* Si persecuti vos fuerint in una ciuitate, fugite in aliam. Aliquando defensionem. *Ezech. 13. a.* Non ascenditis ex aduerso: neque opposuistis murum pro domo Israel. Aliquando cōtradicōne *Iere. 1.d.* Ego quippe dedi te hodie in ciuitatem munitā, & in columnam ferream, & in murum æneum super omnem terram. Aliquando mollem responsum. *Proverb. 1. a.* Mollis responso frangit iram. Super omnia requirit patientiam, & sapientiam; quia per patientiam vincuntur verbē; per sapientiam verba. De primo dicitur *Luc. 21. d.* In patientia vestra possibitis animas vestias. De secundo dicitur *Sap. 7. d.* Sapientia vincit malitiam. Sequitur. b Est & j aliud [malum, &c.] Duo mala contra Sapientiam facit mundus. Vnum est ingratitudo, qua beneficiorum acceptorum à Sapientia, ingratus & immemor existit. Hoc reprobauit Salomon, *Sap. 9. d.* Hanc quoque sub Sole vidi Sapientiam, & probauit maximam. Ciuitas parua, &c. Secundum est error, quo mundus dignitatem, qua soli Sapientia debetur, stultitiam impedit. Et hoc reprobat hic Salomon. Vnde dicit, b Est & j aliud [malum] erroris, quod culpa non caret, & poena: quod multis nocet. c Quod vidi sub Sole, ] id est, in mundo variabili. d Quasi per errorem, ] tamen iusto Dei iudicio.

e Egrediens à facie Principis, ] id est, Diaboli hoc procurantis, vel cuiuslibet terreni Principis, qui malos exaltat, & bonos humiliat. Et quod est illud? Ecce. f Positum stultum, j falsa positione, donec dicatur: cedat tempus. g In dignitate sublimi, l seculari, vel Ecclesiastica. h Et diuities] Sapientia, virtutibus, bonis operibus. i Sedere deorsum, j quasi viles, & abiectos. Et ad maiorem detestationem repetit idem; ut magis confundantur qui promouent indignos, & vilipendunt dignos. k Vidi seruos, ] viatorum, vel honorum: pro quibus Diabolo se seruos constituunt. l In equis, ] id est, in dignitate, propter quam sibi multiplicat equos; cum tamen lex hoc prohibeat. *Deut. 17. d.* Cum fuerit constitutus Rex, non multiplicabit sibi equos, nec reducer populum in Ægyptum equitatus numero subleuatus. m Et Principes, ] id est, bonos, qui benè viuis principiantur. m Ambulantes quasi seruos ] cum tamen sint liberi. o Super terram, ] id est, pedites sine equis. Hanc peruersiōnem admiratur *Ier. 2. c.* Nunquid seruos est Israel, aut vernacula? Quare ergo factus est in prædam? Aliter. b est & j aliud [malum] secundum opinionem hominum. c Quod vidi sub Sole ] id est, in mundo. d Quasi per errorem] tamen ex prouidetia deliberata. e Egrediens à facie Principis, ] id est, Dei, à quo omnis potestas, ut dicitur *Act. 13. a.* Et quod est istud malū, dicit. f Positum stultum in dignitate sublimi, ] id est, in loco regiminis. h Et diuities, ] affluentia omnium bonorum spiritualium. i Sedere deorum ] id est, subiectos. k Vidi seruos, ] conditione, ad literam; vel seruos peccatis; quia qui facit peccatum, seruus est peccati. *Io. 8. 8. d.* l In equis, ad literam, vel Principes superbia. m Et Principes, ] spirituali nobilitate. n Ambulantes quasi seruos, super terram, ] id est, pedites, & vinculatos. Et hæc sunt decen-

tia, de qua, dictum est *Proverb. 19.b.* Non decent stultum delitix; nec seruum dominari Principibus. Iuxta literam autem dicit hic Salomon quasi inconueniens per maximum, & videtur extendere intellectum suum Salomon ad Prælatos nostri temporis, qui in tanto fastu, & turbine currū, & equorum ambulant super terram. De quibus *Psal. 19.* Hi in curribus, & hi in equis, &c. De hoc dicit *B. Bar. 11.* Erubescant Prælati nostri temporis in curribus, & in equis; cum Rex cœlostrum nunquam equitassem; sed semel, ut ita dicam, asinasse legatur. Adhuc autem tolerabile esset, si sine phaleris, & ornamentis aureis equitarent. Vnde querit *B. Bar. 11.* Dicite Pontifices, in frænis quid facit aurum? Nec mirandum, quare Deus ita permittat bonos humiliari, & impios exaltari. Hoc enim quandoque, permittit ex ira contra populum. Vnde *Job. 34. d.* Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. o Et 13.c. Nabo tibi Regem in furore meo. Quandoque ex defectu bonorum. Sicut legitur de quodam, cum castrum suum esset obsecum vndique, nec haberet homines viues, qui castrum suum defendenter; mortuos, qui per se stare non poterant, propugnaculis alligavit, ut sic captionem castrorum obsecutibus redderet desperatam. Eadem necessitate compulsa Dominus, muris Ecclesie, & eiusdem propugnaculis, id est, dignitatibus mortuos in peccatis cum virorum insigniis alligat. Præterea non est mirandum, si spuma super faciem aquæ transfeat. Huiusmodi enim Prælati spuma sunt. Spuma enim nihil aliud est, quam aqua vento inflata. Aqua vero sunt homines, ut legitur *2. Reg. 14.c.* Et *Apoc. 17.* Et de hoc dicitur *Osee 10.b.* Transire fecit Samaria Regem suum quasi ipsumam super faciem aquæ. Præterea, nemo miratur, si latrones patibulis, aut pendilatriis eleuantur; ut sint in opprobrio toti populo. Sic facit Dominus huiusmodi Prælati, quod & ipsi conffitentur, peccatis suis imputantes promotionem suam, quam & damnationem suam vocant. Alij vero vocant exaltationem suam suspendium. Quibus alludit Dominus *Isa. 12. e.* Ego, inquit, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. De hoc dicitur *Luc. 16. d.* Quod altius est apud homines, abominabile est apud Deum. Præterea non est mirabile, si tectum domus de vili materia fiat. Legitur enim *Exo. 26.* quod sagā cılıcina superposita fuerunt tentorio pretioso, ex quatuor coloribus pretiosi facto. Neque enim ut honorarentur saga, aut propter valorem suum ita eleuata sunt; sed ut protegerent tentorium, & sustinerent imbre, & impetum ventorum. Sic huiusmodi Prælati non se reputent honoratos, quia in alto positi sunt; immo potius expositos ventis, & pluviis, & curis temporalium; ut aliis sit quiete, & pax sub eis. Si igitur non miraris saga cılıcina superposita tentorio pretio; neque mireris huiusmodi homines hircinos, id est, moribus asperos, & fama foetidos Iustis, & sanctis prælatos. Præterea, nemo dicit saga propter honorem suum superposita tentorio, & tentorium suppositum propter contumeliam suam, sed potius econuerso. Igitur nec putes huiusmodi homines prælationis officio honoratos, & subiectos exonoratos; sed potius econuerse. Formidines hortorum de fragmentis vasorum vilium aut de ossibus animalium mortuorum, aut de panniculis vetustate attritis sunt; quid ergo & tu miraris, si in horto Dñi formidines eriguntur de vili materia? hoc est, si mali præficiuntur. Quod tamen Dñs non facit, sed fieri permittit. Vnde *Osee 8. a.* Ipsi regnauerunt, & non ex me; Principes extiterunt, & non cognoui. Præterea, statua in custodis similitudine ponitur in hortis, ut aues deterreat, & latrones; ita huiusmodi Prælati custodiū, id est, veroru prælatorū exprimunt similitudinem, dum baculos gestat in manibus; sed neque alios defendunt. Vnde *B. Bar. 6.b.* Sceptrum habet, ut homo; sicut Iudex regionis, qui in se peccantem non interficit, habet etiam in manu gladium, & securum, se autem à bello, & à latronibus non liberat. Vnde notum est vobis, quod non sunt Dñs, id est, veri Prælati; sed similitudines Prælatorum. Vnde *Zach. 11. d.* O pastor, & idolum! ut autem uno verbo concludam, non sit auro, vel argento iniuria, quod ferro fabricandum subiicitur; nec tritico, quod instrumentorum pedibus trituratur; nec est hæc superpositio, honoratio ferri, aut pedum iumentorum, sed seruitus manifesta. Et generaliter vilia sunt ligna, lapides, ferrum, & cætera huiusmodi, quibus homines vtuntur ad sui protectionem, quam ipsi sic de Prælati nostris sentio. Et propter istas causas, & alias multas nobis inexplicabiles dixit; quasi per errorem à facie Principis egrediens, malum, scilicet, stu, cum positum in dignitate sublimi, & tamen ex consultissima prædilectione Dei cuncta regentis est, quod mali præficiuntur bonis.

**bonis:** sic enim sequunt eis, velint, nolint. Vnde Proverb. 11. d. Qui stultus est, seruiet Sapienti. Item 17.a. Seruus sapiens dominabitur stultis filiis. Gen. 25. c. Maior seruiet minori. Verum est, sicut ferrum seruit auro, & flagellum grano, & lima ferro. a Qui fodit foueam, incidet in eam. ] Fouea capiendis feris fodit solet, & ideò

**Prover.** profunditatē dece- **a** Qui fodit foueam, b incidet in ptionis & fraudulē- eam: & c qui dissipat sepem, d mor-  
26. d. eam significat vno debit eum coluber. e Qui transfert Eccl. modo. Vnde sensus lapides, f affligetur in eis: g & qui 27. d. est. a Qui fodit fo- scindit ligna, b vulnerabitur ab eis.  
ueam ] id est, qui

præparat alijs deceptionem. b Incidet in eam, ] primus, quia talis deceptio auctorem suum semper primō interficit. Vnde Ps. 1. 7. Lacum aperuit, & effudit eū: & incidit in foueā, quam fecit. Et hoc est, quod dicitur Prover. 5. d. Iniquitates suæ capiunt

impium. Item 16. d. Vir insipiens fodit malum: & in labiis eius ignis ardescit. Item 26. d. Qui fodit foueam, incidet in eam: & qui voluit lapidem, reuertetur ad eum. Eccl. 27. d. Qui in altū mittit lapidem, super caput eius cadet: & qui fodit foueam, incidet in eam: & qui statuit lapidem proximo suo, offendet in eo: & qui laqueum alij ponit, peribit in illo. Et iterum:

Facienti nequissimum consilium, super ipsum deuolugetur; & nō agnosceret unde adueniet illi. c Et qui dissipat sepem, mordebit eum coluber. ] Sepes tripliciter accipitur in Scriptura: Aliquando sepes dicitur ipsa lex. Isaia 5. b. Ostendam vobis, quid faciam vineæ meæ: auferam sepem eius: & exire in direc-

tionem. Et hoc exponitur Matt. 21. d. Auferam à vobis regnū Dei: & dabo illud genti facienti fructum illius. Secundò, dicitur sepes difficultas, & impedimentum retrahens à peccato, vt est paupertas, infirmitas, dolor, pudor, timor, & huiusmodi:

quibus Dominus vitam nostram vndique munit, vt nō liceat à restitudine declinare, quin incurramus vlcera multipliciū punitionum. Vnde Proverb. 15. c. Iter pigrorum quasi sepes spinarum. Per sepes enim spinarum graduntur, qui in alterutram partem declinant. Tertio modo dicitur sepes præsidium quodcumque, siue hominum, siue Angelorum, siue orationū, siue eleemosynarum, & consumilium meritorum; vt est Pœnitentia, Ecclesia instituta, obseruantia regulares, & huiusmodi. Et de hac sepe dicitur Eccl. 36. d. Vbi non est se-

pes, diripiatur possessio. Coluber autem dicitur quasi colens vmbra: & significat Diabolus, de quo dicitur Job. 40. c. Sub vmbra dormit in secreto calami in locis humentibus. Et de ~~hic~~ colubro dicitur Genes. 49. c. Fiat Dan coluber in via, Cerasites in semita, mordens vngulas equi. Job. 26. d. Obste-

tricante manu eius eductus est coluber tortuosus. Dissipatores primæ sepis, id est, legis, sunt heretici, & Expositores peruersi, & Doctores male viventes. Et h̄s absque dubio mordebit coluber, id est, Diabolus, in præsenti morsu peccati, in futuro morsu æterni supplicij. Dissipatores secundæ se-

pis, id est, impedimentorum retrahentium à peccato, sunt illi, quicumque difficultates, & impedimenta male agendi à se auferunt, vel ab aliis: & facultates, & opportunitates pec-

candi exquirunt, vt sunt illi, qui paupertatem & infirmitatem fugiunt: qui timorem, & pudorem, & laborem à se abijciunt: & qui contraria istis querunt. Et hos similiter mordebit coluber morsu eodem, & in præsenti, & in futuro. Dis-

sipatores tertiaz sepis, sunt omnes, qui auferunt orationum,

siue eleemosynarum præsidium, aut sanctorum hominum,

vel Angelorum præsidium, id est, patrocinium; vt Monachi,

qui regulam suam violant: & Canonici, qui Ecclesia institu-

ta dissipant: & Avari, qui eleemosynas non faciunt: & Super-

bi, qui orationem spernunt: & Luxuriosi, qui pœnitentiam

contemnunt. Et hos, sicut & alios mordebit coluber.

**Mystic.** c Qui dissipat sepem, &c.] Mysticè intelligitur de Christo, qui sepem legis dissipauit, quoad cærimonialia, & momordit eum coluber, id est, Diabolus morsu mortis. Vnde ipse met dicit Osee 13. d. Ero mors tua, ô mors! mors tuus ero, inferne. Vel coluber est populus Iudaicus venenatus malignitate, tortuosus calliditate, colens vmbras figurales legis, de quo Matt. 3. b. & Lus. 3. b. Genimina viperarum, quis ostenderet vobis fugere à ventura ira? Hic coluber, s̄p̄e mordit morsu detractionis.

**Moral.** c Qui dissipat sepem. Sepes est congeries vitiorum, vbi est colubrorum habitaculum. Vitia enim spinæ sunt, quæ animam lacerant, & cruciant: de quibus Prover. 24. d. Per agrum hominis pigris transiui, & per vineam viri stulti: & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant superficiem eius spinæ. Dicit ergo Salomon vniuersaliter pro statu præserti.

Hugonis Card. Tom. III.

c Qui dissipat sepem] vitorum in se per poenitentiam, vel in aliis per reprehensionem. d Mordebit eum coluber, id est, Diabolus dentibus detractorum, & persecutorum. Vnde & de Christo Domino, qui venerat dissipare hanc sepem, dicunt Iudei: Ecce homo vorax, & potator vini: publicanorum & catorum amicus: Matt. 11. c. Et de Ioan. Baptista, qui non manducabat, & bibebat ut ipsi: Ecce Daemonum habet. Ibidem: Vel aliter: Sepem dissipat, qui verba, & opera separat, id est, qui non facit, quod docet Vnde Psal. 118. Tempus faciendo, Domine, dissipauerint legem tuam. Et hunc mordebit coluber, id est, Diabolus in inferno morsu amarissimo, quia benè dicere, & male vivere, nihil aliud est, quam se sua lingua damnare, vt dicitur in libro Prosperi. e Qui transfert lapides, affligetur in eis.] Ad literam patet: Lapides enim duritia, & asperitate, & ponderositate manus lədunt portantium eos de loco ad locum.

Mysticè exponit Glos. sic. e Qui transfert lapides ] viuos scilicet, Sanctos, qui Zach. 9. d. dicuntur volui super terram. Mystic. f Affligetur in eis, ] id est, pro eis translatis, vt sunt heretici, qui ab ædificio Ecclesiaz transferunt peruerendo fideles ad conuenticula sua. Vel de Christo intelligitur, qui transstilat Iudeos, & Gentiles lapideos de ædificio ciuitatis Diaboli; id est, Babylonis spiritualis, in ædificiū Ierusalē, id est, Ecclesiaz, quæ ædificatur vt ciuitas lapidibus viuis, & quadris, id est, fidelibus quadratura virtutū quadratis: & afflictus est in eis, i. pro eis, vel inter eos, afflictione laboris, & etiā passionis. Trāsportauit enim eos proprius humeris super crucē. Vnde Deut. 32. b. Expandit alas suas, & assumpit eos, atque portauit in humeris suis Isa. 46. a. Audiē me, domus Iacob, & omne residuum domus Isræl, qui portamini à meo vtero, qui gestamini à mea vulva, id est, clementia, vsque ad senectam ego ipse, & vsque ad canos ego portabo: Ego feci, & ego feram: ego portabo, & saluabo. Et hoc sine labore, & afflictione non fuit. Vnde Isa. 43. d. Seruire me fecisti in peccatis tuis: pre-  
buisti mihi laborem in iniurias tuis. Malach. 2. d. Labore fecisti Dominum in sermonibus vestris, & dixisti: In quo quo fecimus eum laborare? In eo, quod dicitis: Omnis, qui facit malum in conspectu Domini, bonus est, & tales ei placent, aut certè vbi est Deus iudicij? Item Malach. 3. b. Si affigit hotno Deum, quia vos configitis me, & dixistis: In quo configimus te? In decimis, & in primitiis. Et hæc sententia congruit illis omnibus sequacibus Christi, qui lapides, id est, lapideos peccatores transferre intendent de Babylone in Ierusalem. Omnes enim labore affliguntur & compunctione, & nonnulli etiam passione.

Moraliter autē cautelam hic indicit Salomon in trāstatiōnibus faciēdis, siue de vna Ecclesia ad aliam, siue de uno statu ad aliū. Periculose enim status, in quo quis benè se habet, deseritur. Periculosis status inexpertus assumitur, nisi totum faciat homo propter Deū totum se committens. Vnde & Dñs in transitu suo dixit: In manus tuas, Dñe, commendo spiritum **Moral:** meū. g Et qui scindit ligna, ] id est, qui homines inserviosos, f. id est, hereticos, & alios malos à corpore Ecclesiaz abscondit gladio excommunicationis, vel correctionis, de quo dicitur Jer. 48. b. Maledictus, qui prohibet gladium suum à sanguine. h Vulnerabitur ab eis, ] gladio persecutionis, & maledictionis. Vel, vulnerabitur ab eis, gladio doloris, & compassionis: Non enim censuram Ecclesiasticam exercet laudabiliter, qui super eos, quos corrigit, aut per excōmunicationē ab Ecclesia ejicit, gladio cōpassionis, & doloris nō transfigitur. Sancti enim districtio, de misericordia, & virtute, necesse est, vt ardeat, & elarecat, dicit Greg. Vnde & Lus. 19. g. Dñs prius fleuit super Ierusalem, & postmodū ingressus in templū eiecit ementes & vendentes in illo, prīmō eidem ciuitati compassionē exhibens, & postmodum iustitiaz districtiōnem exercens, quod ipsemet Joan. 1. c. vbi flagello factō de funiculis, simili districtiōne ementes & vendentes de templo eiecit. Flagellū enim de funiculis efficitur, cū peccatorum correctio, & flagellū iustitiaz habet, quo feriat: & benignitatē compassionis, qua velut quibusdam funiculis percussos trahat. Sic faciebat Apostolus 2. Cor. 11. g. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Et Isa. 1. f. Heu consolabor super hostibus meis, & vindicabor de inimicis meis. Benè ergo dicit: [Qui scindit ligna vulnerabitur ab eis, aut vulnere persecutionis ab ingratis, aut vulnere compassionis à propria pietate.] Aliter. g Qui scindit ligna] inservios, id est, peccatores dolando, vel quadrando, vel sculpendo ædificio spirituali præparat. h Vulnerabitur ab eis, jaliquādo occasionaliter, quādo scilicet districtio disciplinæ modū excedit, vel ex ira, vel odio;

R

aue

# Liber Ecclesiastes.

aut rācore procedit. Et tunc ipsa correctio medela est patienti, & vulnus agenti: Et eodem gladio, quo peccata occidit in alio, seipsum interficit, sicut Eleazarus elephantem occidit, & ab illo occiso pariter occubuit, i. Machab. 6. f. In talibus accedit, vt Sathanas Sathanam ejiciat, & in Beelzebub Principe Dæmoniorum

Dæmonia ejiciatur, a Si retusum fuerit ferrum, & b hoc vt legitur Matt. 12. b. nō vt prius, sed c hebetatum fuerit, & Luc. 11. c. Cū d multo labore exacuetur: & e post enim ira, vel odio, industria f sequetur Sapientia. Si vel excessus Lectoris subditorum pecata curantur; quid est aliud quā quod, detrahit. i Verba oris Sapientis in Beelzebub Principe Dæmoniorum pientis m præcipitabunt eum Dæmonia ejiciatur?

C Vel quia scissura ad diuisionem pertinet, potest sic intelligi. Qui scindit signa, id est, qui inter fratres diuidit, discordias seminando, vel eos à Christo, velut à vite palmites, separat verbo, vel exemplo malo: Vulnerabitur ab eis, id est, male dicetur ab eis, & ab ipso Domino, Prou. 6. c. Sex sunt, quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius, scilicet, qui seminat inter fratres discordias.

a Si retusum fuerit verbum, & hoc non vt prius, sed hebetatum fuerit, multo labore exacuetur.] Ferrum vocat hic Salomon humanum ingenium, vel humanam mentem. Sicut enim otiositas ferrum obtundit, denigrat, rubiginat, & consumit; & econuerso, vsus exacuit, dealbat, elimat, & à corrosione rubiginis conseruat: Sic humanam mentem otium obtundit, & denigrat, & rubiginat, & consumit; Exercitatio vero studij salutaris exacuit, perspicacite dealbat, candore puritatis, & innocentiae elimat, à rubigine vitiorum detergit, & ab omni corrosione peccati conseruat illas. Intendit igitur illa quatuor mala otiositatis. & quatuor bona salutaris exercitationis aperire, vt otium fugiatur, & exercitium salutare queratur. Multam enim malitiam docuit otiositas, vt dicitur Eccl. 33. d. Est igitur sensus secundum hanc expositionem. a Si retusum fuerit ferrum, ] id est, humanum ingenium, sive humana mens. b Et hoc non vt prius, ] fuit acutum. c Sed hebetatum fuerit, ab acumine, quod ex fabricatione recepit pro superbia, vel negligentia studii, vt frequenter accidit, quia cum aliquis modicum scientiae, vel ingenii habuerit, disceperit, & desideria quasi rubigine hebetatur. Vnde Rom. 1. c. Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Taliis. d Multo labore exacuetur, ] studendo, discendo, poenitendo, quia in maleuolum animam non intrabit Sapientia, nec habitabit in corpore subditio peccatis: sap. 1. a. De hoc dicitur Proverib. 27. c. Ferrum ferro acutur, & homo acuit faciem amici sui. Sed modò pauci sunt fabri in Ecclesia Dei, qui sciāt, vel possint acuere gladios filiorum Israël, quia Philistri, id est, Dæmones præcauerunt, & procurauerunt, ne sit faber in Israël, vt legitur i. Reg. 13. d. Sed descendunt filii Israël ad Philistium ad acuendos gladios suos, id est, ad scientias Gentilium, quæ acuunt ingenium, sed nō auferunt rubiginem peccati, vt splendorem natuum, vel decorum gratuitum recuperet, quod facit studium diuinæ legis. Vnde sequitur. e Et post industria, ] id est, doctrinam, & exercitium diuinæ legis. f Sequetur Sapientia, ] id est, cognitio Dei quasi splendor, & acumen, quod amiserat per otium, & peccatum. g Si mordeat serpens, ] ad literam, in silentio, id est, occulte. h Nihil eo minus habet] mali qui occulte detrahit, ] i. non minus nocet, sed plus, quasi dicat, sicut serpens mordet occulte, venenum infundendo nocet; sic qui detrahit occulte. Vel nomine serpentis Diabolus accipitur, qui in silentio mordet, cum eius suggestione occulta quis peccata sua celat, nec vult confiteri, vel quando occulta suggestione decipit. Serpenti etiam comparatur detractor, quia venenatus, & insidiosus, & proditosus, & quia terra est cibus eius, vt dicitur Gen. 3. c. id est, spuria a iorum. Assimilatur etiam serpenti detractor in incessu tortuoso: Non enim directe detrahunt huiusmodi homines, sed flexuose; dicunt enim se non credere mala, quæ narrant de fratribus suis; vel non animo detrahendi dicere, sed ex compunctione, & animo corrigendi. Signanter autem dicit, in silentio mordet, & non dixit, in occulto: quia sicut serpens tumultu, & verbis hominum deterretur; sic detractor, ubi non credit se audiri, ubi de silentio sua detractionis non confidit, omnino mordere non audet. Ideo autem vocat detractorem serpentem Salomon, vt horro fit eius conui-

# Cap. X.

clus, & verba eius quasi serpentinus sibilus horreantur. De his serpentibus dicitur Deut. 32. d. Dentes bestiarum immittam in eos, cum furore trahentium super terram atque serpentium. Hi sunt serpentes pessimi, quibus non est incantatio, de quibus dicitur Ier. 8. f. Ecce ego mittam vobis serpentes pessimos, non est incantatio, & mordebunt vos. Hi sunt serpentes igniti, quorum mortibus multi de filiis Israël perierunt, Num. 21. b. Sed sanatur plaga huiusmodi ad respectum serpentis ænei eleuati in palo, per quem Dominus in cruce significatur, quem qui verè aspiceret, quot & quanta propter nos opprobria & contumelias sustinuit, non curaret linguis detrahentium, dicens cum Apost. 1. Cor. 4. a. Mihi proximo est, vt a vobis iudicer, aut ab humano die, sed neque meipsum iudico; qui autem iudicat me, Dominus est. i Verba oris, Sapientis ] id est, Christi, qui est Sapientia Dux, & sapientium emēdator, vt legitur Sap. 7. b. imò virtus, & Sapientia Patris, 1. Cor. 1. d. Sunt k Gratia, ] id est, gratiosa. Vnde Ps. 44. Diffusa est gratia in labiis tuis. Vel, sunt gratia, id est, causa gratiæ. Vnde Prou. 13. c. Doctrina bona dabit gratiam. Quod autem sermo Sapientis gratiam det audientibus, legitur Eph. 4. g. Omnis sermo malus non procedat ex ore vestro; sed si quis bonus est ad edificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Vel sunt gratia, id est, donum Dei gratuitum. Vnde & verba ipsius Domini, verba gratiæ vocantur, Luc. 4. d. Omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius. Similiter exponitur de quolibet Catholico sapiente, vt dicit Glos. Vnde Prou. 10. b. Vena vita os Iusti. Et postea: In labiis Sapientis inuenitur Sapientia.

Moraliter. i Verba oris Sapientis. ] Os Sapientis interius, & Moral. spirituale est os cordis, quod saporat veraciter omnia iuxta saporem proprium, cui sacra eloquia sapiunt super mel, & fauum, secundum quod dicit Psalm. 118. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo! Huius oris verba sunt.

k Gratia, ] id est, gratiosa, & gratiæ collativa. Huius enim oris doctrina, vel prædicatio, nihil aliud est, quam quædam masticatio, & contritio aromatum, qua in auditores inspiratur, & spargitur mira gratiæ suauitas. Sicut enim de fracto cinnamomo visibile spiramentum in modum nebulæ emittitur; sic de fracto sacro eloquio per expositionem congruum inuisibilis gratiæ suauitas in auditorum corda diffunditur. Cui autem non sapiunt sacra eloquia, non est mirum, si nec de ore eius emittitur huius suauitas spiramentum. Vel q. ex abundantia cordis os loquitur, vt legitur Mat. 12. c. Et Luke 6. g. cor Sapientis primò content, & confringit sacra eloquia meditando deuotè, & inde per os eius quasi de fracto alabastro redundant in auditores eius affectus, & virtus, & magnificencia, quæ sunt propriæ verba Sapientis, secundum quod dicit Psalm. 20. Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificencia, quasi dicat, vox Domini consistit in virtute, & magnificencia, non in strepitu, & clamore forinseco. Vult ergo dicere Salomon in hac parabola, quod verba Sapientis sunt affectus, & virtus, & magnificencia in opere, non verborum strepitus. Et de hoc dicitur 1. Cor. 4. d. Veniam ad vos citò, si Dominus voluerit, & cognoscam non sermonem eorum, qui inflati sunt; sed virtutem. Non enim in sermone est regnum Dei, id est, sacra Scriptura, sed in virtute. Quod autem regnum Dei dicatur sacra Scriptura legitur Mat. 21. d. Dico vobis, quod auferetur à vobis regnum Dei s & dabatur genti facienti fructus illius. Affectus ergo sanctos infundere, & gratiam in auditores est locutio Sapientum; sed locutionibus perstrepere est, locutio stultorum. Et hoc est, quod sequitur.

l Et labia insipientis præcipitabunt eum, ] in infernum, vel in profundum iniquitatis. Et signanter dicit, præcipitabunt;

▲ quia labia insipientis

Mysticè. l Et labia insipientis. ] Insipiens appellatur hic Diabolus, cuius palatus ita corruptus est de febre iniquitatis, quod nihil boni sapit ei, nisi amarè. Et de hoc verū est, quod labia eius, quibus dixit, Ascendam in cœlum, & ero similis Altissimo. Ise. 14. d. Et quibus dixit primæ mulieri: Nequaquam moriemini. Gen. 4. a. Et quibus dixit Domino: Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraueris me, Matt. 4. b. m Præcipitabunt eum] quia propter hoc punietur in inferno. Et de hoc dicitur Prouer. 18. b. Os stulti contritio eius, & labia ipsius ruina animæ eius.

Moraliter. l Et labia insipientis, ] Nomine insipientis accipitur hæreticus, vel Philosophus, vel quilibet petuerset docēs, quib⁹

\* vera

pientis, id est, eloquentia, eleuat eum in altum superbiz ad precipitiū. Et ideo non dicit Salomon, labia insipientis eleuabunt eum; sed præcipitabunt: quia non statur ibi, sed ideo eleuat, vt præcipitet. Vnde Ps. 72. Deieci eos, dum alleuarentur, Luc. 16. d. Quod autem est apud homines, abominatio est apud Deum. Vel ideo dicit

Salomon: Labia insipientis præcipitabunt Initium a verborum b eius stultitia, & c nouissimum oris illius error eum, id est, præcipit pessimus. d Stultus e verba multipliciter dabunt ad loquendum: quia ei non sapiunt verba

sacri eloquij; & ideo citò projicit ex ore. Sed cui sapiunt non absque masticatione, & saporatione dimittit. Et sicut saccus, vel pixis Medici, vbi aromata contrita feruantur, & emissis aromatibus reliquias odoris, & suavitatis semper retinent; ita cor, & os Sapientis, quæ vasa aromatum sacri eloquij, semper odorem, & suavitatem horum aromatum retinent, quantumcunque docendo, vel prædicando emitant; sed tunc magis redolent: quia tunc magis aromata conteruntur. Ideo dicit Apostolus 2. Cor. 2. d. Deo gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu, & odorem notitiae suæ manifestat per nos in omni loco: quia Christi bonus odor sumus Deo in his, qui salvi sunt.

Moral.

\* vera bona non sapiunt, aut malè sapiunt, sed falsa bona, & vera mala sapiunt eis. De his omnibus non est dubium, quin labia eorum præcipent eos, modò in foueam peccati, & in futuro in barathrum inferni. Et de hoc dicitur Prover. 26. d. Os lubricum operatur ruinas. Item Prover. 18. d. Mors, & vita in manibus lingue. Psalm. 139. Labor labiorum ipsorum operiet eos.

a Initium verborum eius, id est, insipientis. b Stultitia, & nouissimum oris illius error pessimus. ] Initium hoc potest dici primum mouens ad loquendum stulta, hoc est inanis gloria, quæ non solum stultitia, sed & dementia est. Vel stultitia dicitur stulta cogitatio, ex qua stulta locutio exit. Vnde Prover. 24. a. Qui cogitat mala facere, stultus vocabitur, cogitatio stulti peccatum est. Vel, initium, dicitur, animalitas quædam nobis innata, ex qua, quasi ex fonte riui, procedit omni verborum stultitia. De quo dicitur 1. Cor. 2. d. Animalis homo non percipit ea, quæ Spiritus Dei sunt: Stultitia enim est, id est, inest illi, & non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Vel primum initium stultiz est error simplex, qui aliter, quam veritas habeat, de aliqua re sentitur. Crescente verò errore, venit ad insaniam, qua error sapientia estimatur, & hoc nouissimum. Rectè ergo dicit.

a Initium verborum eius, id est, insipientis.

b Stultitia, id est, simplex error.

c Nouissimum] autem oris illius error pessimus, id est, insanias, qua error proprius defenditur pertinaciter, & sapientia estimatur. Proprium enim est insanorum, & somniantium, & ebriorum, & parvolorum in suis desipientijs adeò fixos esse, vt nullis persuasionibus, vel dissuasionibus ad aliter sentendum, quam se habeat eorum valesania induci possint, ad instar brutorum animalium: Nullus enim posset persuadere porco, quod volutari luto esset optimum: nec aīno quod carduus non esset optimum: nec vīlo, quin mel sit optimum, & sic de līs. Et de hoc dicitur Prover. 27. d. Si contuderis stultum in pila quasi ptisanas desuper feriente pilo, non auferetur ab eo stultitia eius. Isaia 5. e. Vix qui dicitis bonum malum, & malum bonum. Prima stultitia est in errore simplici, ponentes tenebras desipientijs in lucem Sapientiæ, & lucem in tenebras, nouissima stultitia, id est, insanias. Est autem ad minus quadruplex error pessimus. Primus est defensio, siue excusatio peccati contra arguentem, vel corrigentem se. Nec est maior insanias, quam peccatum defendere, hoc enim est se opponere Medico pro defensione vulnerum propriorum, & adiutori suo pro defensione hostium, & liberatori pro defensione carceris, & iudici volenti eum absoluere pro defensione funis, quo trahendus est ad patibulum: aut pro defensione spinarum, quibus exurēdus est: & mūdatori pro defensione spurciarum: & ereptori de naufragio pro defensione fasciculorum deplimentum, vel molæ asinariæ: & redemptori pro defensione mortis: & reparatori pro defensione ruinarum: & cultori pro defensione malarum herbarum. Omnia ista facit, qui peccata defendit. Et vt bréuiter dicam, talis omnia mala, quibus damnandus est in futuro, ne deleantur, in sua protectione suscipit, & contra seipsum, & Deum aduocatum se constituit. Pater igitur, quanta sit insanias peccati defensio, vel excusatio: propter hoc dicit

Psalm. 140. Non declines eorū meū in verba malitiae ad excusandas excusationes in peccatis. Inuenire proprias auctoritates de prædictis faciebus peccati, id est, quod peccatum vulnus, & hostis, &c. facile esset, sed longum: & ideo lectori relinquo. Secundus error pessimus, siue secunda insanias est pec-

catorum iactantia,

g ante se fuerit, & quid post h̄ futu siue gloriatio: quærum est, quis ei poterit indicare? reuera insanias maxima est, hoc enim qui nesciunt in urbem m̄ pergere: est gloriari de casu, & cōculatio sua ut legitur Exod. 16.

a. Vidi te conculari in sanguine tuo, & de sputis, & colaphis ac ludibrijs Dæmonum gloriari, & gratulari: & de eruitione oculorum, & mutilatione aurium, & præcisione narium spirituum latari. Breuiter, quid aliud est gloriari de peccato, quam gloriari de mersione in cloacam totius imfunditiz: & de sepultura, & nece propria gratulari? Propter hoc dicit Psalm. 51. Quid gloriari in malitia? Et habet hæc interrogatio responfiones, quas dixi, & multæ plures. Tertius error est blasphemia in Deum, qua mala nostra in ipsum referimus, siue retorquemus. Sicut Adam, Genes. 3. c. Mulier, inquit, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedì. Hæc est enim peruersitas hominum, vt dicit Aug. ve Deo velint attribui, si quid egerint malisibi vero, si quid egerint boni. Ad hoc genus erroris pertinet accusatio stellarum, & quicquid delirant de fato, dicentes: Saturnus me fecit furē, Mars raptorem, Venus adulterum, & sic de alijs. Similiter dicunt: fatum mihi fecit hoc, vel illud, vel sic fatatum erat. Omnibus his verbis Creator stellarum, & signorum de nostris vitijs per consequens accusatur. Sed dicit Aug. Absit hoc à Christianis, vt aliquid dicant, vel credant esse fatum. Quartū genus erroris pessimi est hæresis, siue mendacium in doctrina veritatis contra fidem, aut contra mores, aut dogmata, siue instituta Ecclesiæ. De quolibet quatuor istorum errorum potest dici: Nouissimum autem oris illius error pessimus. Item exponitur de Antichristo, qui antonomastice dicitur insipies, in Psal. 13. & 52. Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.

a Initium verborum eius] erit stultitia, id est, falsitas, & vanitas. c Et nouissimum oris illius error pessimus] idolatriæ, qua se adorari faciet, ostendens se tanquam sit Deus, sicut legitur 2. Thessal. 2. a. d Stultus verba multiplicat. ] De stulto Doctore, vel Prædicatore palam est: quia opera paucificat, vt ita dicam, & verba multiplicat. Dicit enim, & non facit, vt dicit Dominus Matth. 23. a. Nec fit hoc sine peccato. Vnde Proverb. 10. c. In multiloquio non deerit peccatum. Eti 14. c. Vbi verba sunt plurima, ibi frequenter egitas. Eti 19. b. Qui tantum verba fecerit, nihil habebit. Ieronymus: Iacet oratio, vbi tantum verba laudantur. Seneca: Facere docet Philosophia, non dicere. Secundum Glos. Stultus dicitur, qui contra Deum loquitur, vt blasphemus, vel hæreticus, cuius peccatum gravissimum est, & difficile dimittitur. Vnde 1. Regum. 2. e. dixit Heli: Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus; si autem in Deum peccauerit homo, quis orabit pro eo? Et de illo exponit Glos. sic:

d Stultus, id est, blasphemus, vel hæreticus.

e Verba multiplicat] contra Sapientes.

f Ignorat homo, quid ante se fuerit, & quid post futurum est, quis ei poterit indicare? Potest hoc intelligi dictum concionatoriæ, sed Interlin. volunt hoc esse dictum assertiuè, & diffinitiuè, qui sit exponunt.

g Ignorat homo] carnalis, id est, animalis, qui non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei, 1. Cor. 2. d.

g Quid ante se fuerit] id est, non recordatur præteriorum.

b Et quid post futurum est quis] hominum[ ei poterit indicare,] quasi dicat, nullus. Vnde infert alia Interlin. continuans. Ergo,

i Labor stultorum, id est, hæreticorum, Philosophorum stulta inquisitio Scripturarum.

k Affiget eos] in corpore, & anima, & hic, & in futuro.

l Qui nesciunt in urbem] id est, in ciuitatem Dei. De qua dicit Psalm. 86. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.

m Pergere.] Quia nec per se, nec per alios scire volunt viam patriæ. De quibus dicitur in Psalm. 106. Errauerūt in solitudine, viam ciuitatis habitaculi non inuenierunt. Mali nesciunt pergere in ciuitatem Domini virtutum, quia viam Ignorant. Vnde Psalm. 13. Viā pacis non cognoverunt. Item quia nesciunt mouere pedes, id est, affectus à terra leuare, & in anteriora, id est, spiritualia extendere; sed in obliquum, aut

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. X.

posteriora. Item quia nesciunt, id est, scire non sunt insignia viæ regie, quæ ducit ad ciuitatem, hoc est, crucis pœnitentia, & disciplina, & acerius lapidum, id est, dura opera satisfactionum. Melius potest intelligi de prædestinatione, & reprobatione, quæ secundum quid præcedunt hominem, & secundum quid sequitur.

D Et utrumq; ignorat homo quilibet: quia nem̄ scit, an sit prædestinatus, an præcitus, verum quid cōsequetur ad hæc. Item nescit homo de bonis operibus, quæ facit, an sint accepta coram Deo: & an peccata, quæ commisit, dimiserit ei Deus, vel adhuc retineat. Et iterum nescit, utrum placandus sit ei unquam Deus; an in æternum iratus. Et hæc ignorantia timorem maximum, & sollicitudinem salutarem inducit. Vnde *Ecclesiast. 5. b.* De propitiatio peccato noli esse sine meru; neque adjicias peccatum super peccatum: & ne dicas, miseratione Dei magna est: multitudinis peccatorum meorum miserebitur; misericordia enim, & ira ab illo citè proximant: & in peccatores respicit ira illius. Et *Iobel 2. c.* Quis scit, si conuertatur, & ignoscat Deus: & relinquat post se benedictionem.

a Væ tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius Principes mane comedunt.] Ad literam, sicut dicit Aristoteles, nemo Iuuenes eligit Duces. Sapientissimos enim, & fortissimos, fortitudine, dico, spirituali, oportet esse Reges. & Principes, tam seculares, quam Ecclesiasticos. Nam per Sapientiam verba diriguntur: & per fortitudinem opera muniuntur. *Ecclesiastici 7. a.* Noli querere fieri Iudex, nisi virtute valeas irrumpere iniquitates. Nihil autem corruptioni, & mutabilitati paratus ætate puerili, quæ pro piro, vel pomo omnia concedere, vel negare: offendit, vel placari paratissima est. Hanc autem pœnam quasi plagam grauissimam comminatur Dominus populo Iudeorum, & forte cecidit comminatio super populum Christianum. Dabo, inquit, pueros Principes eorum, & effeminati dominabuntur eis.

*Isa. 3. a.*

*Mysticæ.* Mysticæ. a Væ tibi terra, cuius Rex puer est.] Terra cuius Rex puer est, Ecclesia est, cuius Prælatus puer est infirmitate, insipientia, & vitia. Ideò autem, vñ tali Ecclesia: quia quasi vidua est sub pueri Prælato, qui nescit, nec potest generare. Est & indefensa sub infirmo custode, qui nescit, nec potest custodire. Est & prostituta sub lenone, qui plus diligit voluntatem propriam. quam Ecclesia utilitatem, id est, quam prolem.

*Moral.*

Moraliter. a Væ tibi terra, cuius Rex puer est.] Terra est meus humana: Rex puer, ratio puerilis: Principes, quinque sensus, qui mane comedunt, quando præsentibus delectantur. Dicit ergo:

a Væ tibi terra, id est, regio, vel Ecclesia, vel anima.

b Cuius Rex puer est, id est, puerilis.

c Et cuius Principes mane comedunt. ] Ad literam, quia vacare deberent causis subditorum examinandis, & negotiis expediendis; aut certè lectio, vel orationi: splendor autem, & affluentia epularum intellectum humanum obruit penitus, & obturat, sicut dicit *Ieronymus*. Et ideò cum mane gula sibi vendicat: sequitur negotiorum confusio subditorum dispendium, iudiciorum subuersio, iustitiae periclitatio.

d Beata terra, id est, regio, vel Ecclesia, vel anima.

e Cuius Rex nobilis, id est, nobilitate virtutum, de qua dicitur: Nobilitas animi sola est, quæ moribus ornat.

f Et cuius Principes, id est, Prælati, vel quinque sensus.

g Vescuntur in tempore suo, id est, in regno Dei. Nunc enim est tempus ieunandi: quia vigilia est summae solemnitatis; tunc autem erit tempus comedendi; quia tunc erit solemnitas, & erit solempne conuiuium, de quo dicit *Isa. 25. c.* Faciet Dominus exercitum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiarum, conuiuium pinguium medullatorum, vindemiarum defœcate. Et quia post hoc conuiuium non sequitur aliud, vocat illud Dominus coenam, *Luc. 14. d.*

h. Ad reficiendum, & non ad luxuriam, id est, magis comedunt necessitate, quam voluptate. Comedere enim debent, vt viuant Deo; non viuere, vt comedant, dicit *Interlin.*

i In pigritijs humiliabitur contignatio, id est, tigno-

rum constructio. Tigna sunt ligna ædificij: quæ in gallico caprones dicuntur, quia se in vicem mutua colligatio ne capiunt. Et est sensus literalis planus, quia piger, vbi fracturam, vel disiuncturam in contignatione domus deprehenderit, non statim eam reparat, aut reiungit; sed pre-

mente pigritia eò luxuriam. i In pigritijs humiliabitur contignatio, k & in infirmitate manuum l perstillabit domus. m In risu faciunt n panem & vinum, vt o epulentur bibentes.

Mysticæ. i In pigritijs humiliabitur contignatio. ] *Mysticæ.*

minus est Ecclesia; contignatio, quæ summum locum in ædificio domus obtinet, claustralis vita eminentiam, aut Cleri altitudinem significat. Sed utique contignatio pigritia Prælatorum, vel etiam propria iam penè corruit, quia nullus religationi, vel reuelationi intendit.

Moraliter. i In pigritijs humiliabitur contignatio. ] Contignatio est virtutum combinatio, vt misericordia, & veritas: spes, & timor: continentia, & abstinentia: humilitas, & magnificencia: zelus, & charitas: id est, amor boni, & odium mali: ex quibus consurgit spirituale ædificium, in quo habitat homo interior, & cum eo Deus. Vnde *Sponsa Antenorū* 1. d. Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia cupressina. Sed hæc contignatio per propriam desidiam pavlatim inclinatur, vel corrut. Propter quod dicitur *Ecclesiastici 27. a.* Nisi te instanter tenueris in timore Domini, citè subuerteretur domus tua. Et *Proverb. 18. b.* Qui mollis, & dissolitus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis. Vnde sequitur.

k Et in infirmitate manuum, id est, operum.

l Perstillabit domus, id est, status mentis, vel Ecclesia. Tunc autem dicitur mens perstillare, quando lapides grandinis, vel pluviæ stillæ, id est, dura maledicorum verba usque ad interiora perueniunt, & cor ipsum degrandinans & compluunt; vt quicquid vitalis caloris ibi erat, penitus extinguant. Et de hoc dicitur *Matth. 7. d.* Omnis, qui audit verba hæc, & non facit ea: similes est viro stulto, qui ædificauit domum suam super arenam: & descendit pluvia, & venerunt flumina, & flauerunt venti: & irruerunt in domum illam: & cecidit: & fuit ruina eius magna.

m In risu faciunt panem & vinum, vt epulentur bibentes. ] *Interlin.* modica, scil. quia continuat literam sic.

i In pigritijs proprijs, vel Prælatorum humiliabitur contignatio, id est, virtutum ædificium.

k Et infirmitate manuum, id est, operum.

l Perstillabit domus, id est, conscientia, vel Ecclesia. Quia,

m In risu faciunt Prælati, vel quicunque delitijs dediti.

n Panem, & vinum, id est, comedationes, & potationes.

o Vt epulentur, id est, in epulis delectantur: In quorum persona dicitur *Isa. 22. d.* Comedamus, & bibamus; cras enim moriemur.

p Et pecunia obediunt omnia, id est, propter pecuniam fiunt omnia. Magna Abbatissa est pecunia: & magnum conuentum habet.

m In risu faciunt panem, & vinum, &c.

*Mysticæ.* Prælati, vel Doctores in risu proprio faciunt panem, & vinum, vt epulentur, quando verbum Dei, quod est panis, vbi difficile est: vinum, vbi facile; vel panis, quia confortat, & firmat; vinum, quia lætitiat: docent, vel prædicant, vt hominibus placeant, vel vt delitijs affluant, vel diuinitijs abundant. De quibus dicitur *Amos 6. a.* Vñ vobis, qui opulentis estis in Sion: & confiditis in monte Samariæ, Optimates capita populorum, ingredientes pompatice domum Israël: qui separati estis in diem malum: & appropinquatis folio iniquitatis: qui dormitis in lectis eburneis, & lascivitis in stratis vestris: qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti. *Michæ. 3. d.* Principes eius, id est, Ierusalem, in munib[us] iudicabant: & Sacerdotes eius in mercere docebant: & Prophetæ eius in pecunia diuinabant. Item in risu alieno faciunt panem, dum auditores ad risum prouocare sacris eloquij student, non ad lacrymas; cum tamen ad hoc principaliter deberent attendere. Vnde *Isa. 22. d.* Vocavit Dominus Deus exercitum in die illa ad fletum, & ad planctum, & ad caluitum, & ad cingulum facci, & ecce

# Liber Ecclesiastes.

# Cap. XI.

Al. +  
cubilis.

& ecce gaudium & letitia. In cogitatione tua Regi ne detrahias, & in secreto cubiculi tui ne maledixeris diuiti.] Generaliter prohibet Salomon cogitationem detractoriam, & suspicionem finistram de quolibet proximo: quia nimis difficile est, aut forte impossibile, quod talis cogitatio, aut talis suspicio charitatem non extinguat, aut faltet. In cogitatione tua Regi ne detrahias, & in b secreto + cubiculo proximum contemli tui ne c maledixeris diuiti: pibile non redit quia & d aues caeli e portabunt dat; & ideo periculis f vocem tuam, & g qui habet penlosissimum est audiendas, b annunciat sententiam re, vel etiam cogitare quicquam finistrum de proximo. Et ne forte occultam cogitationem vel suspicionem quis crederet impunitam, dicit Salomon praeceps esse accusatores, & reuelatores, scilicet, Angelos malos, qui cogitationes, quas nobis suggerunt, forte noscunt, an recipiamus, an non. Alias verò cogitationes, quæ à mundo, vel à carne in nobis sunt, magis coniugere ex signis quam nosse credendi sunt. Idcirco autem de eorum testimonio, & accusatione nobis minatur, ut in eorum praesentia veniuamus aliquid cogitare, qui toto studio explorant, si quid in nobis viderint accusandum, sicut legitur Ap. c. 12. c: Proiectus est accusator fratum nostrorum: qui accusabat eos die ac nocte. Ceterum ipsa cogitatio erit accusatrix sufficiens, sicut legitur Rom. 2.6. Dicte ergo. In cogitatione tua Regi ne detrahias, id est, Prælato, vel Christo, qui omnia regit; vel cuilibet, qui tria regna sibi commissa, scilicet, regnum operis, regnum oris, regnum cordis, regere fideliter debet. b. Et in secreto cubiculi tui. Id est, conscientia, sive mentis c Ne maledixeris diuiti, id est, Iusto coelestibus diuitiis datus. d Quia, & aues caeli, id est, Dæmones, qui dicuntur volucres caeli, Mart. 13. & Luc. 8. a. Volucres propter velocitatem, vnde & alati pinguntur. Cæli, quia habitant in hoc aere calliginofo. e Portabunt] ad Deum. / Vocem tuam, id est, cogitationem, quæ vim vocis obtinet apud Deum. f Et qui habent pennas] id est, velocitatem. b Annunciat] Deo sententiam tuam, id est, iudicium, vel suspicionem, vel cogitationem, qua proximum iudicas. Sed cum Deus sciat per se omnia multo melius, quam homines, vel Angeli; quomodo dicuntur Angeli boni, vel mali aliquid nunciare Deo? Sic modus est loquendi. Et est sensus: Angeli portabunt vocem tuam, vel annunciat sententiam tuam, id est, celeriter veniet ad Iudicem, & punitorum tuum tuæ cogitationis accusatio. Tamen boni Angeli cum preces, vel cogitationes nostras Deo placere vident, dicuntur eas Deo nunciare, vel deporrtere: quia diuinæ dispositioni consentiunt, & eas impleri desiderant. Vnde Tab. 12. c. Quando orabas cum lachrymis, & sepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum, ego obtuli orationem tuam. Sed mali Angeli dicuntur cogitationes nostras Domino annunciare; quia nos pro illis torqueri, & puniri exoptant. Si cogitationem detractoriam, vel suspicionem finistram ita prohibet Salomon, & puniendam minatur; quid erit de verbis, & operibus? Ad hoc, quod hic dicitur concordat, quod legitur Proverb. 26. a. Sicut avis ad alta transvolans, & passer quolibet vadens; sic maledictum frustra prolatum in quempiam superueniet.

## EXPOSITIO CAP. XI.

**A** Itre panem tuum, &c.] Duæ sunt partes iustitiae, scilicet, declinare à malo, & face re bonum. Ad primam partem monuit Salomon in fine præcedentis capituli, ibi: In cogitatione tua Regi ne detrahias. Hic hortatur ad secundam: quia non sufficit declinare à malo, nisi & fiat bonum. Vnde dicit: Mitte panem tuum super transeuntes aquas; quia post multa tempora inuenies illum. Et exponitur hoc multipliciter. Primum de pane materiali, qui ad modum feminis mittitur in terram fertilem, & irriguam, cùm pauperi erogatur. Dicit ergo, i Mitte, ] quasi dicat, non solum porrige vicinis, & proximis, sed etiā mitte remotis. k Panem tuum, non alienum, Proverb. 3. b. Honora Dominum de tua substantia, & de primis omnium frugum tuarum da pauperibus. Nomine autem panis omne beneficium intelligitur. / Super transeuntes aquas, id est, super populos transeuntes cursu mortalitatis. Et est sumptum de 2. Reg. 14. e. vbi dicit mulier Thecuites ad David: Omnes morimur, & quasi aqua dilabimur in terram, quæ non reuertuntur. Et Apoc. 17. d. Aquas, quas vidisti, vbi merecix sedet: populi sunt, & gentes, & lingue. Vel, super transeuntes aquas, de loco ad locum, de villa ad villam, id est, super peregrinos, quasi dicat, da eleemosynam tuam peregrinis

Hugonis Card. Tom: III.

tra nseunibus, à quibus nullam expectas remuneracionem; tunc Dominus reddet cum fœnore æternæ retributionis. Et 3. Isa. 1. b. Ch arissime, fideliter agis, quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos. Vbi Gios. maximè à quibus nullam expectas remuneracionem. Et hoc est, quod docet ipse dominus LUC. 14. c.

## CAP. XI.

**A** Cum facis grandium, aut coenam noli vocare amicos tuos, transcutentes aquas; quia m post multa tempora n inuenies illum. o neque cognatos, ne Da patres p septem, q necnon & octo, que vicinos, neque diuites; ne & ipsi reuinient te: & fiat tibi retributio: sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, excos: & beatus eis: quia non habent retribuere tibi; retribuetur autem tibi in retributionem tuorum. Et hoc est, quod sequitur hic. m Quia post multa tempora, j id est, in die iudicii. n Inuenies illum ] cum fœnore æternæ retributionis, quia dare eleemosynam pauperi est accommodare Domino ad usuram. Prou. 19. c. Fœheratur Dño, quia miseretur pauperis. Inuenies, dicit: quia quod dat ut pauperi, secundum iudicium mundi videtur amissum. Et de hoc dicitur Eccl. 29. b. Perde pecuniā propter fratrem, & amicum, & non abscondas illam sub lapide in perditionem: Pone thesaurum tuum in præceptis Altissimi; & proderit tibi magis, quam aurum. Item Isa. 58. c. Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam. Secundum, exponitur de pane spirituali, id est, verbi Dei, quod similiter ad modum feminis mittitur in terram bonam & irriguam, cum aptis & idoneis fructificationi prædicatur, ut dicit Interl. Vnde Isa. 32. d. Beati, qui seminatis super omnes aquas, id est, super omnes populos aptos fructificationi. Vbi enim fructus nō speratur; nō oportet effundere semē verbi Dei. Vnde Eccl. 32. a. Vbi auditus nō est, non effundas sermonē. Et Dñs Mat. 7. a. Nolite sanctū dare canibus: neque mittatis margaritas ante porcos. Dicit ergo, i Mitte panem tuum, ] i. doctrinā tuā, qua primò refectus reficias alios. / Super transeuntes aquas; j i. super illos, qui sunt terra irrigua, & ad fructificandū idonea. Ad literam etiam nō iacitur semē materiale in terrā aridam, quia statim arescit semen, sicut legitur Mat. 13. a. Et non solum semē amittitur; sed & labor, & fructus illius impeditur: Sic est & de semine verbi Dei; quia facientibus illud prædicandum est, non otiosis, & laborare nolentibus. Vnde Dñs Mat. 21. d. Auferetur regnum Dei, id est, sacra Scriptura, à vobis; & dabatur genti facienti fructus illius. m Quia post multa tempora, j i. in futura vita. n Inuenies illum ] cū fruge cōuersorū; vel ad minus cū fructu æternæ retributionis. De hoc Isa. 55. c. Quomodo descēdit imber, & nix de cælo, & illuc ultra nō reuertitur; sed inebrat terrā, & infundit eā, & germinare eam facit, & dat semē serenti, & panē comedēti; sic erit verbū meū, quod egredietur de ore meo, nō reuertetur ad me vacuū. Seminandum est ergo semen verbi Dei, vt multiplicetur: & illius Sapientia, nisi publicetur, elabitur. Id est dicitur. Prou. 1. t. d. Qui abscondit frumenta in tempore, maledicetur in populis; benedictio autem super caput vendentium. Luc. 19. d. Serue nequam; sciebas, quod ego austerus sū tollens, q nō posui: & metens; quod non seminaui; quare ergo non dedisti peccatiā meā ad usurā: & ego veniens cū usuris vtique exigissem? Et astantes dixit: Auferte ab illo minam: & date illi, qui habet decēmnas. o Da partes septem, necnon & octo. ] Diuersæ Glo. diuersimodè exponunt hoc. Quædam Interl. exponit sic. p Da partes Hoc dī-septem, ] i. obserua veterū Testamentū, quod per septenarium uestimentū. intelligitur, propter septimū diem, & septimā septimanam, & dī exponit septimū mensem, & septimū annum, quem feruari iubebat. q nūc se Necnon & octo, ] i. insuper obserua nouū Testamentū, quod cīdūm per octonariū designatur, propter octauā resurrectionis. Si glo. mile est, q legitur Mich. 5. b. Suscitat super eū septē pastores, primū & octo primates homines, i. Patres, & Doctores veteris Testamenti, & Patres & Doctores noui Testamenti. Et secundum hanc expositionē sic ordināda est litera. o Da partes vīta tūz. p Necnō & octo, ] i. octonario noui Testamēti, hoc est, ordina vīta tuam secundūm documenta veteris, ac noui Testamēti. Secundūm exponitur sic, vt septē & octo sint accusatiū casus, secundūm sub eodē sensu. o Da partes septem, id est, fac septē, i. vetus Testamentū. q Necnō & octo, ] id est, nouum Testamentū esse partes vīta tūz, quasi dicat, da partes vīta tūz, hoc est, cogitationes, locutiones, operationes veteri Testamēti, & nouo ordinādas, & regulādas. Tertiū exponit sic. o Da partes septē, ] i. da septē partes vīta tūz Deo. q Necnō & octo, ] i. & octauā, hoc est, da Deo totam vīta tuā, quæ octo statibus

R. 8 prot

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. XI.

protelatur: certum est enim, quod humanum genus ab initio conceptionis usq; ad ultimum glorificationis octo partibus constat: quae etates communiter nominantur. Sex enim sunt etates viuentium, scilicet infantia, pueritia, adolescentia, iuuentus, senectus, senium: septima est etas morientium, tempus scilicet quo anima exuta corporis iudicium uniuscunq; ignotas quid futurum sit mali uersale expectant: super terram. Si h[ab]eas repletæ fuerint nubes, ceteras imbre d[omi]n[u]m super terram effundent. Et tertia pars vita est. Si ceciderit f[lor]e lignum ad austrum status gloria, quae Sanctis promittitur. Est igitur sensus: Da Deo septem partes vita tua, nec non & octo, id est, fac, ut presentem vitam tuam habeas Deus per gratiam, & futuram per gloriam. Quartus sic: Da partes septem, i.e. da Deo septem partes humanae naturæ, nec non & octo, i.e. octauam, quae est gratia. Septem partes naturæ sunt tres vires animæ, scilicet rationabilis, concupiscibilis, irascibilis: & quatuor partes corporis, scilicet os, & caro, & neruus, & cartilago: siue quatuor humores; siue quatuor elementa, ex quibus componitur corpus, ut tangit G[loria]. Et his septem partibus naturæ vult addi Salomon octauam, quae est gratia, sine qua alia septem inutiliter obtinentur, q.d. Salomon exhibet naturam in seruicio Dei, nec non & gratiam, quam habes uenendo ea. Natura siquidem non sufficit Deo impendere gratum obsequium, nisi velut sapor, & condimentum gratia desuper apponatur. Sed quare aliquis, quomodo potest homo dare Deo octauam, i.e. gratiam, cum econuerso Deus illam det homini? Ad hoc potest responderi per hoc, quod dicit Aug. in lib. Soliloq. Domine, da, quod iubes: & iube, quod vis: & David in Paral. ut dicitur. Tua sunt, Domine, omnia: & quae de manu tua acceptimus, deditus tibi. Dat igitur Dominus gratiam, ut des ei usum gratiae, i.e. ut tu utris ea ad honorem eius. Quod se fecisse gloriatur Apostolus 1 Cor. 15 b. Gratia Dei suum id, quod sum: & gratia Dei in me vacua non fuit. Quintus, potest exponi sic, ferè sub eodem sensu: Da partes septem, i.e. septem partes vita septiformi gratiae illustrandas, quantum in te est: nec non & octo, i.e. octauæ gloria remunerandas, hoc est dicere: da vitam tuam gratiae in presenti, & gloria in futuro, i.e. fac, quantum in te est, quod vita tua illustretur gratia in presenti, & tandem perficiatur gloria in futuro. Significatur ergo perfectio gloria per octonarium: quia octonarius primus cubus est, i.e. primus numerus habens tres dimensiones, bis duo bis: & ex primo numero generatur, i.e. binario. Dicit autem Salomon: Da partes septem: nec non & octo; quia plures econtrario vitam suam diuidunt culpæ, & poenæ, dantes vitam presentem totam culpæ: & futuram totam poenæ. Sextus, exponitur sic: Da partes, tuæ profectioni, subaudi septem, nec non & octo, ut sint in uniuerso quindecim: quia nostra profectio spirituialis in quindecim virtutibus consistit, quae per quindecim Psalmos graduum designantur, videlicet septem donis, de quibus dicitur 1 Cor. 12 a. Requiescat super eum Spiritus Domini, &c. Deinde quatuor Cardinalibus, de quibus dicit Philo Sap. 8 b. Sobrietatem, & prudentiam docet, & iustitiam, & virtutem, quibus nihil est in vita utilius hominib[us]. Deinde trib. Theologicis, scilicet fide, spe, & charitate. Et ita habemus quatuordecim virtutes. Quintadecima est humilitas, quae est caput & custos omnium, ut dicit Amb. super Ps. & Greg. super 1. Reg. 15. Qui sine humilitate virtutes congregat, quasi puluerem in ventum portat. Est igitur sensus: Da partes, id est, quare & prouide tua profactioni, partes septem & octo, i.e. quindecim virtutes predictas, sine quibus non est salus. Septimus sic: Da partes septem, vita actiæ, i.e. septem opera misericordia, quorum sex numerantur Mat. 25. e. & septimum, scilicet sepelire mortuos, Tob. 2. b. Nec non & octo, i.e. insuper da octo partes contemplatiæ: quarum quatuor pertinent ad intellectum, scilicet cogitatio, meditatione, contemplatio, reuelatio: siue haec quatuor, vocatio, visione, dilectione, anhelatio, quae dicitur suspendium Tob. 7. c. Et quatuor ad affectum, scilicet mentalis oratio, laudatio, contritio, delectatio, siue gustatio, quae paucissimis conceditur, de qua dicit Ps. 33. Gustate, & videte, &c. est igitur sensus: Da partes septem, nec non & octo, i.e. habe omnes partes actiæ, & omnes partes contemplatiæ, i.e. da totam vitam tuam contemplationi & actioni, quasi innueret, quod non sufficit alteram habere solam: siue da Deo omnes partes actiæ & contemplatiæ, ut nihil nisi propter Deum facias, siue vacans aeternitatem, siue contemplatiæ. Octauo, exponitur secundum aliam G[loria] off. ita ut septem, & octo sint genitiui casus, sub hoc sensu: Da partes septem, i.e. septenarij, i.e. ternarium, & quaternarium. Ternarium refertur ad Deum, propter tres personas, quas credere, & con-

fiteri tenemus. Quaternarius refertur ad proximum, propter quatuor elementa, ex quibus consistit, ut dicit G[loria]. Est igitur sensus: Da partes septem, i.e. ternarium & quaternarium. Ternarium Deo recte credendo ipsum esse tres personas, & unum Deum; quaternarium proximum ipsum docendo & iuuando in suis defectibus. Necnon & octo da partes, scilicet octonarij, id est quaternarium, & quaternarium, quorum alter ad doctrinam refertur, propter quatuor Euangelia, alter ad operationem, propter quatuor cardinales, quibus in hac vita nihil est utilius hominibus, ut legitur Sap. 8. b. q.d. Da partes septem, i.e. crede in Deum, & doce proximis; necnon & octo, i.e. discrete secundum doctrinam euangelicam operare. A 11. Gl. sic exponit: Da partes septem, nec non & octo, i.e. largire elemosynas, non tantum unum, sed multis diuide illas. Vnde Ps. 111. Dispersit dedit pauperibus. Et Luc. 6. e. Omni potenti te tribue. Hebreus sic exponit, ut dicit quodam Gl. Da partes septem, &c. i.e. obserua Sabbatum, quod septimo die fit, & circumcidionem, quae octauo die fieri præcipitur, Gen. 17. b. a. Quia ignoras, quid futurum sit mali super terram, q.d. Da partes septem, nec non & octo, i.e. diuide elemosynas tuas multis: vel obserua Sabbatum, & circumcisionem: vel vaca actiæ, & contemplatiæ: vel crede Deo, & doce proximum; quia ignoras, quid futurum sit mali super terram: a quo malo soli illi immunes sunt, qui dederint partes septem, nec non & octo, secundum omniem expositionem. Sequitur. b. Si repletæ fuerint nubes aquæ, scilicet imbre super terram effundent. Litera plana est.

Mysticè. Nubes sunt Prædicatores, qui debent esse eleuati à terra per contemptum terrenorum, & suspensi in altu per desiderium æternorum. Vnde Tob. 7. c. suspenditum elegit anima mea, & mortem ossa mea. Debet etiam pluere doctrinæ, corare minis, coruscare miraculis: De quibus dicitur Tob. 37. b. Frulementum desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum, quae lustant cuncta per circuitum, quocunq; eas volutas gubernantis duxerit istæ nubes, si repletæ fuerint spiritu Sapientiae, & intellectu Spiritu consiliij, & fortitudinis: Spiritu scientiae, & pietatis: & Spiritu timoris Domini. c. Imbre salutifera prædicationis. d. Super terram effundent, i.e. super arida corda peccatorum irriganda, & fœcundanda. De hoc dicit Tob. 29. d. Super illos stillabat eloquium meum: expectabant me sicut pluuiam: & os suum aperiebant sicut ad imbre serotinum. Item Deut. 32. a. Concrescat ut pluua doctrina mea, fluat ut ros eloquium meum. Item Eccles. 39. a. Si Dominus magnus voluerit, spiritu intelligentiae replebit illum: & ipse tanquam imbre emittet eloquia Sapientiae suæ, & in oratione confitebitur Domino. Hortatur ergo hic Salomon Doctores, & Prædicatores primi, os suum aperire ad orationem, & attrahere Spiritum, ut repleti prius aqua Sapientiae salutaris, illam postmodum refundant in alios: & sic flante Spiritu Dei fluant aquæ uiæ salientes, id est, salire facientes in vitam æternam. Nubes, ut dicitur communiter, aquam de mari hauriunt: & arcus, qui vocatur iris, de fluminibus: quam postmodum refundunt in pluuiam; sic Doctores, & Prædicatores per devotionem, & zelum, & piæ intentionem aquas gratiae, & Sapientiae debent attrahere, ut prius pluant postea. Sed mirabilia volunt quidam facere; quia de vase vacuo volunt inebriare conuictos suos: & ad vas vacuum inuitare plurimos non erubescunt. Hi sunt nubes sine aqua, i.e. Doctores & Prædicatores sine gratia; quia ventis, i.e. laudibus humanis circumferruntur, ut dicit Iudas in canonica sua. Et ideo auditorum corda arida & infuctuosa semper remanent ex defectu pluviæ. e. Si ceciderit lignum ad austrum, &c.] Mysticè. Lignum preferens fructum iuxta genus suum, intelligitur omnis homo ibi plantatus, ubi radicem cordis, i.e. intellectum, & affectum, fixum habuit, siue secus decursus aquarum, ut dicitur Iere. 17. b. Siue in deserto vitorum, siue in coeno luxuriaz, siue in arido auaritiae, siue in alto superbiaz, ubi multi plantati sunt, quibus dicitur Mat. 3. c. Iam securis ad radicem arboris posita est: Omnis ergo arbor, quae non fecerit fructum, excidetur. Et ubi ceciderit, ibi erit, i.e. inuenitus fuerit in morte, ibi iudicabitur: si in peccato mortali, sine redemptione damnabitur: si in gratia, absque dubio saluabitur. Et hoc est, quod dicit Salomon, e. Si ceciderit ] in fine, i.e. Lignum, id est, homo faciens fructum bonum, vel malum. g. Ad austrum, id est, in calore & splendore.

Moraliter. Hortatur hic Salomon ad restitutinem, & non declinare ad dexteram, vel ad sinistram, hoc est, non extolliri prosperitate; nec frangi, vel deiici aduersitate. Vtrumque enim malum est, & utrobique est casus cuius, quem sequitur casus gehennæ. Dicit ergo. e. Si ceciderit lignum

\* ad au-

splendore charitatis. Aut ad Aquilonem, i. in frigore infidelitatis sive iniquitatis. b In quocunq; loco ceciderit, i. in quocunq; statu decesserit. c Ibi erit, l quia quam locum hic sibi præparauerit, in futuro habebit sicc fine. Merito autem hic minatur Salomon: vbi ceciderit lignum, ibi erit; quia pauci sunt, qui timeant casum istum; quia non attendunt, vbi casuri loeo ceciderit, ibi c erit. d Qui obseruat ventum & non seminat: & f qui considerat nubes, g nunquam metet. h Quod ignoras, quæ sit via Spus: & qui rōne cōpingantur ossa in k, vētre prægnatū; sic l nescis opera Dei quā m fabricator est oīum. n Mane o semina p semē tuum: & q vespere dicit Job 19.b. Quasi r ne cesset manus tua; quia s nescis, quid magis oriatur, t hoc, aut illud, lit spem meam.

\* ad austrum, j i. homo suauitate prosperitatis; vel vanz laudis. a Aut ad Aquilonem, j i. impulsu tribulationis, aut persecutionis, aut flatu detractionis. c Ibi erit] nisi diuinæ misericordiæ virtus erexerit eum; quia homo est spiritus vadens, & non rediens. Vadens per se in peccatum; sed non rediens per se à peccato. Et de hoc sequitur. c Qui obseruat ventum, j i. qui metuit persecutionem, vel detractionem. e Non seminat] semina verbi Dei, vel boni exempli. f Et qui, &c. j i. qui recipit, sive querit blandientium adulaciones. g Nunquam metet] vitam æternam; quia non expectat tempus messis, sed statim colligit mercedem vani fauoris. Sicut dicit Dominus Mat. 6.a. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Est autem ventus triplex, s. ventus persecutionis, & ventus tentationis, & ventus detractionis. d Qui obseruat ventum] persecutionis, j i. qui fugit persecutionem, nunquam seminat neq; docendo veritatem, neq; beneficia aliis præstando, neq; in seipso benè faciendo. Annexa est enim persecutio huiusmodi seminationi, sicut dicitur 2. Tim. 3. Omnes, qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patiuntur, vel ab aliis illatam, vel & semetipsis assumptam; tota enim vita Christiani martyriū est, vt dicit Ier. Item qui obseruat ventum temptationis, i. qui timore temptationis à bono se retrahit, nunquam metet: quia nihil seminavit, nisi forte ventum vanitatis, & ideo metet turbinem temperatæ æternæ, sicut legitur 1. Cor. 8.b. Similiter qui obseruat vētum detractionis, i. qui metu detractionis bona facere, vel docere nimium pertimescit, nunquam metet, nisi forte corrupcione, quam seminavit torpido, & carnaliter viuendo. Vnde Gal. 6.b. Quæ seminauerit homo, hæc & metet. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne metet & corruptionem. Quantò etiam magis procuratur caro, tanè corruptior efficitur. f Et qui considerat j i. Doctores & Prædicatores quales sunt, & qualiter viuunt; & non potius qualia dicunt. g Nunquam metet] vitam æternam. Attendenda enim sunt dicta eorum, & facienda; non facta imitanda, vel admiranda, sicut dicit Dominus Mat. 23.a. Super cathedram Moysi federūt Scribz & Pharisæi; omnia ergo, quæ dixerint vobis, seruate, & facite; secundum autem opera eorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt, i. faciunt non, i. nihil, i. peccatum. Hi, qui sic considerant nubes, similes sunt illis, qui veniunt ad forū, ut emāt triticum: & inuenient optimo tritico, triticum non attendunt, quale sit; sed faciunt vetustatem mirantur: & ideo triticum non emunt, quia saccus vetus est. Item sunt sibiles illis, quibus literæ regiæ mittuntur: & ipsi non inspectis literis, quales sint & quis eas mittat; sed mirantur nuncij defigurationem: & ideo nolunt eas recipere. Vel illis, qui auditio suauifonitu cāpanarum, non attendunt quod vocantur ad Ecclesiam; sed mirantur turpidinem pulsantis campanas: & ideo nolunt ire ad Ecclesiam. Vel illis, qui nolunt ire viam rectam, eo quod leprosus ostenderit eis viam. Sequitur. h Quomodo ignoras, &c. j ui venientis in te. i Et qua, &c. tua, vel aliena. k In ventre prægnatū, j i. matris. l Sic nescit opera Dei occulta. m Qui fabricator est omnium, i. sapiens factor, q.d. s. quæ tua sunt, & in te sunt, & tuam etiam ipsius compositionem ignoras; quantò magis occulta Dei. Propter quod dicitur Eccl. 3. e. In pluribus operibus Dei ne fueris curiosus; non est enim tibi necessarium ea, quæ abscondita sunt, videre oculis tuis. Opera occulta vocat opera iustificationis, sive regenerationis. Sicut enim in naturali generatione natura opérante compinguntur ossa corporis; sic in gratuita regeneratione compin-

guntur ossa spiritus, i. virtutes Deo operante, & homine nesciente. Vnde Domino dicente: Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei, 1.3.a. dixit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo renasci, cum sit senex? nunquid potest in ventrem matris sua iteratō introire. & renasci? Respondebat Iesus: Amen amē dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu S. non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne, & caro est; & quod natum est ex Spiritu, Spiritus est. Non mireris, quia dixi tibi, oportet vos nasci denuo. Spiritus, vbi vult, spirat: & vocem eius audis, & nescis unde veniat, atque quod vadat. Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu. Hoc est, quod mulier illa dixit filii suis 2. Machab. 7.d. Nescio qualiter in utero meo apparuisti: neque enim ego spiritum, & animam donavi vobis; & vitam, & singulorum membra, non ego ipsa compegi; sed mundi Creator, qui formauit hominis nativitatem; quiq; inuenit omnium originem. Mater ista anima est, filij virtutes, vel virtutum opera. n Mane semina semen tuum, j i. bona opera, & bona verba. Semina enim nostra sunt quæcunque bona facimus, vel dicimus, ut dicit Aug. q. Et vespere non cesset manus tua] à bonis operibus, q.d. omni tempore benefac, à mane usq; ad vespere, & à vespere usq; ad mane. Vel. n Mane pueritæ. o Scimina semen tuum, non alienum, id est, bona opera per te ipsum fac. q Et vespere] sene-ctutis.

r Ne cesseret manus tua] bene operari, quasi d. citò incipe bene facere, & persevera usq; in finem; quia non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit, 2. Tim. 2 a.i. secundum legem, quæ docet declinare à malo, & facere bonum, & in utroque perseverare, quod est legitimè certare. Vnde Mat. 10.c. & 24.b. Qui perseverauerit usq; in finem, hic saluus erit, & non alius: quia unus solus accipit brauium, 1. Cor. 9.d.s. perseverant. Hæc sunt duo sacrificia, quæ in lege præcepta sunt, s. matutinum & vespertinum, quorum utrumque faciendum est. Quia nescis, quid magis oriatur, j i. qui magis placeat Deo remuneratori. t Hoc, aut illud, id est, matutinum, vel vespertinum.

△ Et utrumque Vel sic continua. n Mane semina semen tuum, & vespere, &c. j seminare semen tuum. s Quia nescis, quid oriatur] tibi cum fruētū multipli mane seminatum, vel in vespere.

○ Et si utrumque Potest & hoc intelligi de semine Verbi Dei, quod mane gratia, & etiam mane temporis seminandum est; quia illa hora aptior est seminationi, Mat. 13.a. Exiit, qui seminat, seminare semen suum. In hoc enim, quod dicit Salomon: n Mane semina semen tuum, & vespere non cesset manus tua, &c.] commendatur sedulitas, & assiduitas doctrinæ, ac prædicationis cum adiutorio boni operis. Et hoc est, quod dicit Apostolus 2. Timoth. 4.a. Testificor coram Deo, & Christo Iesu, qui iudicaturus est viuos & mortuos: prædicta verbum: insta opportunè importunè, argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrinæ. Et postea subdit: Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac Euangelicæ.

Item potest intelligi de seminatione, qua seminandus est, ille, qui prædicat. Et est sensus. n Marie, id est, antequam prædicationis officium assumas. o Semina] in agro cordis tui. p Semen tuum, id est, doctrinam, quæ sit tua per intelligentiam, & athonem, & operationem. Et hoc est contra illos, qui prius accipiunt curam animarum, qui annexum est officium prædicationis necessariò, quam seminauerint agrum suum semine sanctæ doctrinæ. Hoc etiam est contra multos, qui corda sua non agros, vbi debet seminare verbi Dei fructificare, & crescere, exhibent verbo; sed horrea, vbi grana verbi Dei sterilia conseruantur, & potius putrescent, quam fructificant. Et ne aliquis se excusare vellet ab hac seminatione, aut propter teneritudinem iuuentutis, aut propter inualitudinem selectutis, sicut multi faciunt. Quidam enim dicunt: senex sum, & non possum ire: oportet me quiete scire. Alij dicunt: iuuenis sum, & contemneretur prædicatione mea. Ideo sequitur.

f Quia nescis, quid magis oriatur, hoc aut illud, j id est, an semen, quod mane iuuentutis seminas; an illud, quod vespere senectutis. Et sèpè accidit, quod illud verbum, quod magis credit Prædicator oriturum, & fructificaturum, & audientes moturum ad deuotionem; minus mouet eos, & minus fructificat. Et econuerso verbo; quod ereditur minus motuum, & fructiferum; magis mouet, & plus fructificat. Et hoc est, quia virtus fructificandi non est in verbo à Prædicatore, sed à Deo, qui dat virtutem verbo quando vult; & quando non vult, dimittit. Et hoc est, quod

# Liber Ecclesiastes.

a Et si vtrumque simul] oriatur, id est, vtrumque placet Deo.

b Melius erit] tibi, quia pro veroque remuneraberis.

c Et si vtrumque simul] p[ro]ritur[melius erit. Mane igitur incipe benè vivere; ne tunc velis incipere, cùm desinendum est inquit, Senec. Et in vespera non quiescas. Illud est offerre

primitias Domino,

& istud est offerre

decimas. Et vtrung;

in lege p[re]cipitur

Exo. 22. d. Deut. 14. &

primitias tuas non

tardabis offerre Do-

mino. Item mane incipe arripere iter tuum; quia grandis tibi

restat via, 3. Reg. 19. b.

Item mane incipe portare onus tuum;

quia bonum est viro, cùm portauerit iugum ab adolescentia

Iua. Thes. 3. c.

Item mane incipe occurrere morbo peccati, be-

nè operando; quia

Sed medicina paratur.

Cum mala per longas conuoluere moras.

Item manè incipe dothare equum tuum, sive taurum; quia equum veterem nemo potest docere frænum; neque taurum veterem iugum. Et hoc est, quod dicitur Eccl. 30. b. Curua ceruicem eius in iuuentute: & tunde latera eius, dum infans est; ne forte induret, & non credat tibi. Sic plantæ dum adhuc teneræ sunt, transplantandæ sunt; ne cùm radices profundauerint, transplantari non possint. Sic vestis antequam vetustate putruerit, ablunda est, & resarcenda: & vasa ænea defricanda, antequam rubigine sint detrita; quia postea nec vestis ablutionem absque periculo dissipationis; nec vasa defrictionem sustinent absque periculo fractionis. Et in vespera tanto amplius insistendum est bonis operibus, quanto vicinior est merces: & tanto cultius & melius, & festinancius debet se Spona parare, & ornare, quanto proximior est dies, quo debet Sponso suo præsentari. Sicut legitur de Ægeo Eunucho, quod acceleravit Ester mundum muliebrem. Ester 2. b.

\* dicitur 1. Cor. 2. b. Neque qui plantat, neque qui rigat aliquid est; sed qui incrementum dat Deus. Et Mat. 10. c. Non enim vos estis, qui loquimini; sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Et Ps. 67. Dabit vocis suæ vocem virtutis, id est, virtutem vocis.

a Et si vtrumque simul] oriatur, & fructificet. b Mellus erit] tibi & aliis. Ergo nemo propter senectutem, vel iuuentutem se excusat; sed largiter seminet verbum Dei. Nemo enim adolescentiam tuam contemnat, dicit Paulus 1. Timot. 4. b. sed esto exemplum fidelium in verbo, & conuersatione. Cani enim sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata: Sap. 4. b. c Dulce lumen, &c.] Ad literam, lumen dicit vitam præsentem, quæ in se dulcis, & delectabilis est, benè frumentibus ea. Quod patet ex tristitia mortis, de qua dicitur Eccl. 41. a. O mors, quam amara est memoria tua homini iniusto, & habenti pacem in substantiis suis! Veruntamen neminem debet ita inebriare h[oc]c dulcedo, vel delectabilitas; vt non sit memor tenebrosi temporis, id est, mortis. Et ideo subiungit. f Si annis multis, &c.] id est, in prosperitate. b Meminisse debet tenebrosi temporis, ] id est, mortis, vel diei iudicij. Vnde Eccl. 7. d. In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua: & in æternum non peccabis. i Et dierum multorum, ] id est, senectutis, & decrepitæ ætatis, qui multi videbuntur præ malorum multitudine. k Qui cùm venerint, vanitatis arguentur præterita, ] id est, vana esse ostendentur. Prosperitas enim & iucunditas temporalis velocitate sui transitus vana esse ostenduntur. Aliter.

c Dulce lumen, ] id est, pacis & tranquillitatis seueritas.

d Et delectabile est oculis ] id est, affectibus carnalium hominum.

e Videre Solem] præfentis gloriae & felicitatis. De quo dicit Job 31. c. Si vidi, id est, non vidi, Solem, cùm fulgeret. Sed tamen h[oc]c dulcedo non debet auferre memoriam contrarij, id est, misericordie, & infelicitatis. Vnde subiungit.

f Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus latet fuerit, ] id est, in prosperitate, & gloria multa.

b Meminisse debet tenebrosi temporis ] id est, aduersitatis, & infelicitatis, quæ citò potest accidere, vel quæ ante fuit.

i Et dierum multorum ] quibus vixit. Et ideo timere debet, quia prope est mors. Quod enim antiquatur, & nefescit, prope interitum est. Hebreo. 8. d. Vel [ dierum multorum] id est, dierum æternorum, qui dicuntur multi, quia duratione infiniti. De hoc dicitur Eccl. 11. c. In die bonorum ne immemor sis malorum. Item 18. c. memento iræ

# Cap. XI.

in die consummationis, & tempus retributionis in conuertatione facies. Memento paupertatis in tempore abundantiaz, & necessitatem paupertatis in die diuinarum. A mane enim usque ad vesperam immutabitur tempus. Aliter quia Salomon operibus actiis insisteret à mane usque ad vesperam præceperat, ne vide-

bus latet fuerit, b meminisse debet tenebrosi temporis, & i dierum multorum; k quia cùm venerint, subiungit, dicens. c Dulce lumen, &c.]

quasi dicat, ut ille est actiuæ & fructuosa; sed contemplatiuæ, dulcis, & suavis, & delectabilis, & hoc est. Dulce, ] est lumen contemplationis, qua claritate Sapientia fruimur.

d Et delectabile est oculis] mentis.

e Videre Solem, ] intelligentia, cui visione totaliter insuffit contemplatiuæ. Et iterum: ne laborem actiuæ penitus obliuiscatur quis propter suavitatem & dulcedinem contemplatiuæ subiungit.

f Si annis multis vixerit homo: & in his omnibus latet fuerit contemplationi insensit, & amplexis Sponsi fruens.

b Meminisse debet tenebrosi temporis, ] id est, laboris actiuæ. i Et dierum multorum] quibus laboratur in actiuæ: qui dicuntur multi præ laboris magnitudine; sicut econuerio, Iacob videbantur dies pauci, quibus seruauit pro Rachel. Gen. 29. d. Aliter exponitur iuxta quasdam glossulas.

c Dulce lumen futuræ claritatis.

d Et delectabile est oculis] corporis & mentis.

e Videre Solem, ] iustitia in iudicio, vel in patria, non iam fide, sed specie: quæ visio est gloria, & beatitudo intellectus. 10. m. 17. a. H[oc]c est vita æterna, vt cognoscant te solus verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Hoc dixit Salomon, ne labor matutinæ seminationis, & instantia vespertinæ orationis aliquem deterret amaritudine sua: quasi dicat non te terreat amaritudo laboris; quia magna est dulcedo retributio-

ns.

f Si annis multis vixerit homo] vita gratia.

g Et in his omnibus latet fuerit] serenitate conscientiae, & tranquillitate à perturbationibus, & benè agendi libertate.

b Meminisse debet tenebrosi temporis, ] id est, temptationis, vel status peccati præteriti, vt seruat Domino cum timore, & exultet ei cum tremore. Multi vero hac tranquillitate abstrahuntur. Primo, quia locum miseriae, & lutum foecis, unde educti sunt, obliuiscuntur; & ideo non timent, nec humiliant se, quantum deberent. Quibus dicitur Eccl. 5. b. De propitiatio peccatorum noli esse sine metu. Secundo, quia gratiam datum pacis obliuiscuntur; & ideo pro ea gratias condignas non reddunt. Quibus dicitur Isaia 17. c. Oblita es Dei Creitoris tui, & fortis adiutoris non es recordata. Tertio, quia non attendunt in quantis periculis sunt adhuc. Vnde Ieremie 2. e. Vide vias tuas in conualle: scio, quid feceris, cursor leuis explicans vias tuas. Quartus, quia fratres, qui iugiter tentantur, velut peccatores, & immundos aspernuntur. Quibus dicit Apostolus Galat. 6. a. Fratres, & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto: vos, qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne & tu tenteris. Meminisse igitur debet homo in tranquillitate existens, tenebrosi temporis; vt humilietur, vt timeat, vt cautior in se fiat, & deuotior in Deum, & alacrior ad pugnandum. Meminisse etiam debet dierum multorum, id est, æternitatis, vt consoletur, & roboretur ad mala patienter sustinenda, & ad bona fortiter operanda. Vel dierum multorum, id est, multiplicium temptationum. Quidam enim viuis solius temptationis memores sunt, vel duarum, & contra illas tantum se muniunt, & ideo ab aliis, quas non præudent, superantur. Sequitur.

i Latere ergo iuuenis, &c.] Hoc tribus modis legitur. Primo de Iudeis, qui dicunt, quod Ecclesiastes eos monuit, vt ruerentur bonis suis, dum poterant, quia aliquando non vti tempore, scil. captiuitatis, vel senectutis, possent; ita tamen vt cor semper haberent in lege Dei, & ambularent in mandatis Dei, non carnis desideriis: & quod scirent pro omnibus factis suis se iudicandos. Secundo, de quolibet irrisoriæ, & ironice. Tertio, de die iudicij consultoriæ. Dicit ergo primam expositionem de Iudeis [Meminisse debet] homo existens in prosperitate & pace] tenebrosi temporis] quod potest accidere [& dierum multorum, qui cùm venerint, arguentur præterita] bona, id est, vana fuisse ostenduntur.

Latere

**a** Lætare ergo iuuenis,] id est, lætanter vterè bonis tuis. **b** In adolescentia tua,] quæ ætas apta est lætitia. **c** Et in bono sit cor tuum,] id est in gaudio. **e** In diebus iuuentutis tuæ,] quia cùm senectus venerit, vel captiuitas Babylonis, vel Romanorum, non poteris gaudere. **f** Et ambula in viis cordis tui,] non carnis, vt placeas

**Deo.** **b** Et introitu oculorum tuorum,] id est, sapienter. **i** Et scito,] & semper meditare. **k** Quod pro omnibus his,] quæ feceris. **l** Adducet te Deus in iudicium,] vbi manifesta erunt abscondita cordiū. **i. Cor. 4. a.** Igitur **n** Aufer iram,] id est, omnes piauos motus animi à corde tuo. **p** Et amoue malitiam,] id est, virtus iuuentutis, à carne tua. Ieronimus sic distinguit inter irā, & malitiam. In ira cordis comprehendit omnes animi perturbationes; in malitia carnis omnes corporis voluptates, quasi dicat, Salomon, sic fruere bonis tuis, vt nec perturbatione animi tui, nec corporis voluptate delinquas. **q** Adolescentia enim & voluptas carnis, comes adolescentiæ, dicit Glos.

**r** Vana sunt,] id est, transitoria, & euacuantia mentem omni bono. Secundò, exponitur ironice, quasi dicat, cùm omnia præterita vanitatis arguenda sint in iudicio. **a** Ergo lætare, iuuenis, in adolescentia tua,] id est, non læteris; quia talis lætitia vana est, & vanitatis arguetur.

**c** Et in bono sit cor tuum,] id est, in gaudio, & in tuto. **e** In diebus iuuentutis tuæ,] id est, non sit, sed in luctu, & timore.

**f** Et ambula in viis cordis tui,] id est, in desideriis & concupiscentiis tuis, quasi dicat, non ambula. **b** Et intuitu oculorum tuorum,] id est, cogitationum tuarum ducatu, quasi dicat, non. **i** Et scito,] tamen, cùm hoc feceris, id est, lætatus fueris in adolescentia tua: & in bono feceris cor tuum: & ambulaueris in viis cordis tui. **k** Quod pro omnibus his,] quæ fecisti, vt dixi. **l** Adducet te Deus,] cuius iræ nemo resistere potest, **Iob 9.b. m** In iudicium,] extremæ examinationis, vel condemnationis. Igitur, **n** Aufer iram à corde tuo,] vbi radix est, non solum ab ore, & opere offerenda est ira; sed & corde radicitus extirpanda, sicut ignis à sinu: sicut grandio, vel tempestas à vinea: sicut puluis ab oculo: sicut serpens à domo. Ira enim unus est de ignitis serpentibus, qui filios Israel occiderunt, **Num. 21.b.** sicut tinea à veste, sicut canis ab Ecclesia. **p** Et amoue malitiam,] id est, voluptatem malam [à carne tua,] quasi dicat, aufer à te pestes cordis, id est, virtus spiritualia, & pestes corporis, id est, virtus carnalia. **q** Adolescentia enim & voluptas,] id est, illa, in quibus adolescentes voluptuantur. **r** Vana sunt,] id est, transitoria. Tertiò, exponitur mysticè in bono, & consultoriè, quandoquidem, quæ seminauerit homo, hæc & metet. **a** Lætare ergo, iuuenis,] in Domino, non in mundo. Vel sic continua. Ex quo tot mala sunt, & aduersa. [Ergo lætare iuuenis] in Domino. Et ne aliquis putaret, quod non semper lætandum esset in Domino, subiungit. **b** Et in adolescentia tua,] quæ in vanitatibus solet lætari. Vnde cùm dicit, in adolescentia tua lætare, intelligit semper lætare. Vnde **Pbil. 4.a.** Gaudete in Domino semper, **c** Et in bono,] id est, in Deo. **d** Sit cor tuum,] id est, cogitatio & desiderium. **e** In diebus iuuentutis tuæ,] in qua ætate alij vanitati, & voluptati intendunt. **f** Et ambula,] de virtute in virtutem proficiendo. **g** In viis cordis tui,] id est, in sanctis meditationibus, & sanctis desideriis: quibus vadit cor ad Deum. **b** Et intuitu oculorum tuorum,] id est, in luce Sapientiæ & discretionis. **i** Et scito, quod pro omnibus his,] bonis, quæ dixi. **l** Adducet te Deus in iudicium,] vt alios iudices, si perfectus fueris; vel vt iudiceris, & salueris, si mediocriter bonus decesseris. **n** Aufer iram à corde tuo, & amoue malitiam à carne tua,] id est, virtus spiritualia, quæ oriuntur à corde; & virtus carnalia, quæ oriuntur à carne, per contrarias virtutes cura. Adolescentia enim & voluptas,] id est, leuitas mentis, & voluptas carnis.

**r** Vana sunt,] id est, vacuantia & citò transeuntia, quia adolescentia citò moritur: & voluptas parum durat; sed cruciatus æternus est.

## EXPOSITIO CAP. XII.

**M**emento Creatoris tui. ] In fine capituli præcedentis monuit Salomon abiçere iram à corde, & malitiam à carne, id est, peccata spiritualia, & peccata carnalia amo- uere à se. Nunc ostendit, quo medio hoc possit fieri, scilicet, per memoriam Dei. Sicut enim memoria iusti Iudicis furem compescit à furto; sic memoria Dei animam retrahit à peccato, & prouocat ad virtutem. Et hoc est: **f** Memento Creatoris tui,] qui te mirabiliter creauit, mirabilius recreauit, mirabilissimè glorificabit, vel iustissimè condemnabit. [Memento] inquam, non solum scientialiter, quod etiam Dæmonum est; sed sapientialiter, quod iustorum est, [Memento] etiam [Creatoris tui] totaliter, id est, iustitiae eius, vt timeas: misericordiæ eius, vt spares: beneficitiæ, vt gratus fias: Sapientiæ, qua te iugiter, & præstrialer intuetur, vt erubescas fœditates tuas: magnificentiæ, vt reuerearis, & venereris eum: bonitatis, vt diligas: suauitatis, vt esurias illum, & sitias: veritatis, vt credas. Ut verò homo memoriam Dei iugiter habeat, multa memorialia sui reliquit ei. Primum est signaculum suæ similitudinis, quoad imaginem & similitudinem suam eum formauit. Secundum est signaculum Sacramentorum, quo eum reformatum. Tertium memoriale est vniuersitas creaturæ. Quartum veritas scripturæ. Quintum beneficiorum multitudo. Sextum flagellorum paterna correccio. De quolibet istorum memorialium dicit **Psal. 101.** Tu autem, Domine, in æternum permanes: & memoriale tuum in generatione, & generationem: Memorari autem debemus Dei, sicut virgo ornamenti sui: & Sponsa fasciæ pectoralis suæ, sicut legitur **Ierem. 2.f.** Nunquid obliuiscitur, inquit, virgo ornamenti sui, aut Sponsa fasciæ pectoralis suæ? populus verò meus oblitus est mei. In quo euidenter ostenditur, qualem memoriam nos sui velit habere Dominus. Nihil enim tenaciùs adhæret memoriæ virginis: & nihil difficiilius obliuiscitur, quam ornamentum suum: & Sponsa fasciam pectoralem toto amore amplectitur; quia vult apparetire viro, vel marito suo; & fascia pectoralis tumorem mammillarum reprimit, & fluxum earum stringit: in quibus duobus corruptio indicatur. **Q**uia autem dixit Salomon: Memento Creatoris tui; & non dixit: memento Dei tui; ad humilitatem inuitauit, quasi dicat, memento Creatoris tui, id est, te ipsum attende; quia in te, & ex te nihil es; sed ex illo, & per illum es, quod es. Quia autem sequitur.

**s** In diebus iuuentutis tuæ,] ideo additur: quia tunc gratior est Deo memoria eius; quia nobis difficilior: sicut aqua delata de cisterna Bethleem, eo ipso gratior fuit David, quod maiori difficultate allata fuit per medium exercitum aduersariorum, **z. Reg. 23. c.** Sic & memoria, vel deuotio, vel oratio, quæ per medium carnalium affectionum, vel volatiliunt cognitionum offertur Deo viriliter, gratior est ei. Vel sic: Memento Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, id est, dum viuiss, & vales, emenda vitam tuam poenitendo, mandata Dei seruando. Bonum est viro, cùm portauerit iugum Domini ab adolescentia sua. **Th. en. 3.c. & Psal. 118.** In quo corrigit adolescentior viam suam in custodiendo sermones tuos. Et **u** Antequam veniat tempus afflictionis tuæ, id est, mortis, quæ mentem totam occupat, & angustiat in tantum, vt vis doloris totam illam rapiat sibi, & Dei memorem esse non sinit. Et ideo tempore, quo licet, & liberum est, ea, quæ Dei sunt, & salutis propriæ, tota instantia agenda sunt. Vnde **Ecc. 18. c.** Ante languorem adhibe medicinam: & ante iudicium interroga te ipsum; & in conspectu Altissimi inuenies propitiationem. Vel tempus afflictionis vocat tempus senectutis; quia multa senem circumueniunt incommoda. Vnde diem iudicii, vbi reprobi mirabiliter affligentur. Vnde **Sopon. 1. c.** Iuxta est dies Domini magnus, iuxta & velox nimis. Vox diei Domini amara; tribulabitur ibi fortis. Dies illa, dies iræ, dies tribulationis, & angustiæ. Item tempus afflictionis dicitur tempus captiuitatis Babylonicae, vel Romanæ, secundum quod exponitur de ludis tantrum. **x** Et appropinquent anni, de quibus dicas; non mihi placent,] id est, dispergent. Dies senectutis non placent propter multa incommoda: qui etiam præ sua tristitia longi videntur esse: & ideo anni vocantur. Et iterum: Memento Creatoris tui.

**a** Antequam

# Liber Ecclesiastes.

## Cap. XII.

a Antequam tenebrescat Sol, & lumen, & Stellaræ, & Luna.] id est, ante senectutem, quando oculis caligantibus omnia etiam luminosa, videntur esse tenebrosa. Sicut legitur de Heli, 1. Reg. 3. a. Factum est die quadam, Heli iacebat in lectulo suo, & oculi eius caligauerant, & non poterat videre lucernam Dei, antequam ex-

a. t  
obte-  
nebre-  
scant.  
B  
al. t  
muta-  
buntur

tingueretur. Simili-  
ter exponitur de  
morte; quia tunc  
omnia luminaria  
obtenebrescunt, tam  
exteriora, quam in-  
teriora, id est, sen-  
sus corporis. Item  
de captiuitate Iu-  
dorum exponitur

sic: O Israel memento Creatoris tui. a Antequam tenebrescat Sol, & lumen, id est, Solis lumen. c Et stellaræ, & Luna,] id est, antequam captiuus intrudaris in carcerem, vbi non videbis neque Solis, neque Lunæ, neque stellarum lumen. Vel nomine Solis, & luminis, & stellarum, & Lunæ, intelliguntur Iudices Israel, & Prophetæ, & cæteri viri sancti, qui illuminabant consilii & doctrinis suis totam Iudeam. Et est sensus a Antequam tenebrescat, &c.] id est, antequam auferantur Iudices & Prophetæ, & alij viri sancti, & in captiuitatem ducantur. Item exponitur de die iudicij, ante cuius aduentū tenebrescent Sol, & Luna, & stellaræ. Vnde Job. 2. g. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis. Et Mar. 24. c. Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stellaræ cadent de celo. Item exponitur de tempore aduersitatis sic. Memento Creatoris tui. a Antequam tenebrescat Sol] prosperitatis. b Et lumen,] id est, arrisio popularis. d Et Luna,] id est, bona fama, de quo dicitur Job. 31. c. Si vidi Solem cum fulgeret, & Lunam incidentem clare. e Et stellaræ,] id est, filij & filiarum, quæ domum patrisfamilias ornant, sicut stellaræ micantes cœlum. In horum omnium tenebrescentia intelligitur omnimoda aduersitas.

Mythic. Item exponitur mysticè de toto populo Christiano, sic: Memento Creatoris tui, ô tu Christiane quicunque. a Antequam tenebrescat Sol,] i. coetus Prædicatorum, qui tempore Antichristi, non purpura regalis, non vestis regia; sed quasi foccus cilicinus apparebit. Vnde Apoc. 6. d. Factus est Sol niger tanquam foccus cilicinus: & Luna tota facta est vt sanguis: & stellaræ de celo ceciderunt super terram. b Et ] tanquam tenebrescat [lumen] i. fides, quæ tunc arissima erit. d Et Luna,] i. coetus actiuorum sub spinis peccatorum, & necessitatum laborantium. c Et stellaræ,] i. Prælati, qui locum eminentiorem tenent in celo Ecclesiæ. Hæc omnia illo tempore tenebrescent à sua luminositate scientiæ, & vitæ, quam non habebunt, vel non habere videbuntur, & mali reputabuntur respectu Antichristianorum, qui tanta gloria, & sanctitatis similitudine fulgebunt in oculis hominum, vt ipsi soli iusti videantur, & omnes alij iniqui. Propter quod pedes filij hominum non auro, sed aurichalcho similes esse dicentur. Apoc. 1. d. Hanc expositionem inuenies super illud Ps. 9. Exurge, Domine, non confortetur homo, & inf. Antequam igitur ista aduersitas, & perturbatio vniuersalis adueniat, hortatur Salomon vnumquemque memorem esse Creatoris sui; quia tunc non licebit. Vnde Dominus Mat. 24. b. Orate, vt non fiat fuga vestra in hyeme, vel Sabbato; erit enim tunc tribulatio magna, qualis nunquam fuit ab initio usque modò, neque fiet.

Moral. Moraliter dicitur cuilibet nostrum. Memento Creatoris tui. a Antequam tenebrescat Sol intelligentiæ, vel Sapientiæ, cōtéplatiæ, quæ splendore nimio cælum mētis illuminat, & divini amoris calore inflamat. / Et lumen ] rationis, vel doctriñæ, quæ foris alios illuminat. Et Luna, imaginationis, vel scientiæ actiæ, siue prudentiæ, quæ labores, & motus actiuorum dirigit, & menſurat. c Et stellaræ sensuum, vel cæterarum virtutum, quæ cælum mentis velut stellæ fixæ decorant. Omnia ista tenebrescent tripliciter, s. occasu, eclipsi, interpositione nubis. Occasu peccati. Epb. 4. f. Sol non occidat super iracundiam vestram. Eclipse, i. interpositione Lunæ; quia splendor & ardor contemplationis quandoque subtrahitur occupatione vite actiæ. Interpositione nubium, i. cogitationum, tentationum, tribulationum, quæ non solùm splendorem contemplationis obfuscant; sed lumen cæterarum virtutum obnubilant. Sed ipso calore virtutum nubes huiusmodi dissoluuntur, & postea ardentiis incalefcunt, & splendidiis irra-

diant. Est igitur sensus: Uttere donis gratiarū tuarum, dum tibi vacat, & liberum est; nec differas, donec occurrat difficultas, vel obſistat impossibilitas. Ne quia non vis, dum potes, infligatur tibi non posse, cùm velles. e Et iterum memento Creatoris tui, antequam reuertantur nubes post pluuiam, i. retrò vertantur à discursu & irrigationis officio, hoc est, antequam cesset earum officium: quod utique erit post diem iudicij; quia postea non erit terra necessaria irrigatio nubium: quia innouabitur, & immarcessibili atque perpetua vernantia decorabitur. Sicut etiam legitur Gen. 2. a. quod nondum pluerat super terram; sic erit post diem iudicij, quia non cessabit pluvia, & aer perpetua serenitate placabitur. Et concordat huic expositioni hoc, quod præcessit de obtenebrazione Solis & Lunæ, & stellarum, sicut legitur Job. 2. c. Sol & Luna obtenebretur sunt, & stellaræ retraxerunt splendorem suum. Et est sensus secundum hoc. Memento Creatoris tui, antequam veniat dies iudicij. Vel nubes sunt Prophetæ, qui vsq; ad captiuitatem arida corda Iudeorum pluvia suæ prædicationis irriguerunt; sed postea cessauerunt. Et est sensus, vt fiat sermo ad Iudeos tantum. Memento Creatoris tui, antequam nubes, i. Prophetæ reuertantur post pluuiam prædicationis, i. cessent à prædicatione futurorum omnibus completis, q. d. Memento Creatoris tui ante captiuitatem, vel ante diem iudicij; quia tunc omnes Prophetæ, & Prædicatores cessabunt. Vel specialiter nubes sunt Elias, & Enoch, qui de loco, ad quem rapuit eos Dominus, in fine reuertentur, sicut legitur Ecl. 48. b. & 49. d. & Malach. vlt. b. & Apoc. 11. a. Et est sensus: O tu quilibet homo, memento Creatoris tui, antequam reuertantur nubes, id est, Helias, & Enoch huc, à loco, vbi sunt modò, id est, ante tempora Antichristi. Vel, reuertantur ad Deum, qui mittit illos huc post pluuiam suæ prædicationis.

Moraliter. e Et reuertantur nubes.] Nubes sunt timor, pudor, dolor, zelus, & amor: quæ terram mentis compluunt, & ariditatem eius irrigant pluvia lachrymarum. Et est sensus: Memento, ô homo, Creatoris tui, antequam nubes huiusmodi reuertantur, id est, quanidu apertum est cælum mentis tuæ nubibus, & paratur tibi à Domino pluvia lachrymarum, & deuotionis. Aliquando enim Dominus huiusmodi nubes reuocat, & mandat eis, ne pluant super terram, sicut legitur Isa. 5. b. Et de ista pluvia, quam solus Dominus pluit in anfractum, quando vult; & quando non vult, cessat, dicitur Job. 38. c. Quis est pluia pater; vel quis genuit stillas roris, i. modicæ deuotionis: & de cuius vtero egressa est glacies: & gelu de celo quis genuit? Memento igitur Creatoris tui, antequam reuertantur huiusmodi nubes. Sicut quidam stulti faciunt, qui gratiam lachrymarum, & deuotionis habentes, nolunt ea vti: propter quod postmodum licet multa animi anxietate, & suspiciis multis querant eam, vix inueniunt. f Quando commouebuntur custodes domus.] Iuxta literam domus dicitur corpus: custodes corporis sunt sensus, qui pericula sua ei præudent, & prænuntiant: Vel custodes corporis sunt ossa, & alia ossa, quæ corpus muniunt, & mollia protegunt. Item custodes corporis sunt virtutes appetitiua, & nutritiua: quarum altera ruinas reparat, s. nutritiua; & altera, vnde reparentur, exquitit, sc. appetitiua. Item custodes corporis sunt nerui, & spiritus: quibus recedentibus necesse est dominum corporis ruere. Hi omnes custodes remouentur, i. totaliter mouentur in morte. Est igitur sensus: Memento Creatoris tui ante mortem. f Quando commouebuntur custodes domus,] prædicti. g Et mutabuntur] vel nutabunt viri fortissimi] id est, crura totum corpus sustinentia, in morte deficiencia, vel in captiuitate trementia.

b Et otiosæ erunt molentes,] id est, dentes molares, quibus cibis molitur, ab officio suo cessabunt in morte, vel in senio, vel in captiuitate inopia visualium. i. In minuto numero] dentium, qui in senio minuuntur, & in morte, & in captiuitate. k Tenebrescent,] id est, caligabunt. l Videntes per foramina] id est, oculi, qui radios visibles per pupillam emittunt, secundum quosdam, qui dicunt, quod videmus extrâ mittendo. Vel videntes per foramina, sunt ipsæ animæ, quæ per organa sensuū quasi per foramina quedam, sensibilia, quæ foris sunt, intuentur, quasi columba ad fenestras suas; vt dicitur Isa. 60. b. Hæc tenebrescent à lumine sui intuitus tempore mortis, vel tempore senectutis. Vel per hoc Salomon insinuat prophecicè, magnitudinem calamitatis, quæ ventura erat Iudeis tempore captiuitatis Babylonica, vel Romana; vel tandem toti Ecclesiæ tempore Antichristi, quando fidelibus nec libere videbunt, nec latè intueri licebit; sed latenter quasi per foramina speluncarum, in quibus latebunt.

Et

**a** Et claudent, &c.] Ostia, scilicet domorum, & tabernarum, vbi res vanales exponuntur. In illo enim tempore non rerū venditioni, aut defensioni, sed luctui magis vacare licebit, & libebit. Vel ostia, vocat oculos, & aures, quæ mortuis claudētur. Et dicit, in platea; quia intra domos esse, vel mori non licet. Vel ostia intelliguntur, ad literam, & a claudent ostia in platea, in ram, Ecclesiārum, & b humilitate vocis & molentes, templorum, quæ vltima persecutio lucris, & e obsurdescent omnes. Antichristi omnino filiæ carminis. g Excelsa quo-claudentur, cultu diuino penitus interdicto. Sequitur. b In humilitate, &c. ] id est, in silentio comedentes præ tristitia, & timore. Vel, molentes, in molâ ad literam, non audentes præ timore mutire, aut nolentes præ tristitia. Vel, molentes, triticum sacri eloquij. In humilitate vocis, id est, in silentio & in abscondito erunt, quia palam prædicare non audebunt, neque magna, neque alta voce docere. c Et consurgent, &c.] Repete quando, & expone literam sic : Et quando consurgent, &c. scilicet, ipsi fenes ad cantum galli; quia tales non possunt dormire refrigerante sanguine, & siccato humore, quibus alitur sopor. Moriens similiter dormire non potest. Similiter Iudæi tempore captiuitatis Babylonicae, vel Romanæ non potuerunt præ timore dormire. Vel sic c Consurgent ] Chaldaei ad perdendū Iudæos. d Ad vocem volucris, ] id est, Nabuchodonosor, quæ Salomon propter velocitatem suam vocat volucrē, sicut, ff. 7. c. Regem Ægypti vocat muscam. Sibilabit, inquit, Dominus musca, quæ est in extremo fluminum Ægypti. Quædam Glo. vocem volucris, intelligit vocem Ieremias, ad quam surrexerunt Iudæi spe visitationis, & futurae liberationis erecti. Legitur enim Ie. 29. c. quod ipse Ieremias misit epistolam de Iudæa in Babylone ad Iudæos captiuos, quod post 70. annos visitarentur. Exponit de die iudicij, quando ad vocem Archangeli consurgent mortui de sepulchris. Sicut legitur 1. Thes. 4. d. Ipse Dominus in voce Archangeli, & in tuba Dei descendit de cælo: & mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi. Et 1. Cor. 15. g. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti. Salomon igitur hic dicit, vocem volucris, quod Apostolus tubam Dei, vel vocem Archangeli. Et est sensus : Consurgent mortui ad vocem volucris, id est, ad vocem Archangeli. e Et obsurdescent, &c.] Iuxta Glo. Filii carminis sunt aures, quæ carminibus delectantur. Hæ obsurdescent in senectute, vel in calamitate captiuitatis, vel in temporibus Antichristi. Vel. e Obsurdescent, ] id est, ad modum surdorum se habebunt. f Filiæ carminis, ] id est, fideles audi sacri eloquij auditores; quia non erit, qui audeat loqui. Vel quia refrigerescet charitas in eis: & abundabit iniquitas in eis, sicut dicitur Matt. 24. b. ita ut non libeat audire verbum. Vel filias carminis vocat Salomon cantatrices inanum cantionum, quarum delectationem velut filiæ matrem sequuntur. Hæ obsurdescent, id est, cessabunt à consueto auditu cantationum; vel ad modum surdorum se habebunt ad illas tempore captiuitatis, vel calamitatis. g Excelsa, &c.] iuxta literam, excelsa, id est, caput, & cætera membra superiora tremebunt lapsis poplitibus, id est, debilitatis iuncturis, & ossium ligaturis tempore senectutis, vel mortis. Vel, Excelsa, id est, Principes & Prælati, tam Synagogæ, quam Ecclesiæ, timebunt; hi tempore captiuitatis Babylonicae, & Romanæ; illi tèpore calamitatis Antichristi. Vel Mysticæ de die iudicij. g Excelsa, ] id est, virtutes cælorū, & alij Sancti. b Timebunt ] timore reuerentiaz; vel ad modum timentium se habebunt; vel ipsi hostes timebunt Dei potentiam, sicut dicit Glo. i. Et formidabunt in via] ne cadant. In omnibus his expositionibus, excelsa est nominatiui casus. Quædam Glo. vult, quod sit accusatiui casus. Et est sensus : g Excelsa, &c.] aggregi vel ingredi, id est, excelsas munitio-nes, timentes in eis comprehendi, qualis igitur erit tumor in planis? i. Et formidabunt in via] vel in vias, id est, plana timentes, ne cadant. Vel in via fugientes, timebunt, ne capiantur, quasi dicat, timebunt in planis, & in munitionibus non audebunt remanere, & nusquam securitas. Quædam Glo. dicit, quod ipsi hostes formidabunt in morte Sennacherib, id est, exercitus eius. Et tangit illa Glo. historiam, quando Sennacherib cum obliedisset Ierusalem regnante Ezechia, Angelus Dei nocte una centū octoginta quinque millia interfecit; & manè cum exissent Ierosolymitæ, vt spoliarent mortuos, inuenierunt omnes redactos in pulueres. Sennacherib etiam postea imperfectus est à duobus filiis suis in Niniue in templo Nestach Dei sui, vt legitur J. 37. g. & 4. Reg. 19. g. Sequitur.

¶ Florebit amygdalus, &c.] Sicut dicit Glo. metaphoricè loquitur. Amygdalus intelligitur homo, cuius florere est canescere: cuius floris fructus est mors. Item locusta dicitur homo. Nam locusta pars inferior tempore senectutis impinguatur: & insuper suavis & tranquilla ambulatio vertitur in saltum. Sic & senique b timebunt, & i formidabunt in via, & florebit Amygdalus, & impinguabitur locusta, m dissipabitur caparis. n Quoniam ibit homo in o domum æterni.

dicitur ipse homo Caparis, a capio capis: eo quod tempore senectutis homo necesse habeat capere baculum manibus, & eo sustentari, ne cadat. Ex eo enim videtur dici Caparis: quia frondibus suis capiat circa se posita, vt ab eis sustentetur, ne cadat: sicut corrigiola, & hedera. Glo. dicit, quod Caparis est herba renibus utilis illis superposita. Est ergo sensus : ¶ Florebit Amygdalus, id est, cūneget homo in senectute, vel etiam in iuuentute, sicut Amygdalus citius cæteris arboribus florescit. l Impinguabitur locusta, ] id est, homo in senectute tumescet. m Dissipatur Caparis, ] id est, senio debilitatus homo deficiet. n Quoniam ibit homo, ] sic dissolutus. o In domum æternitatis suæ, ] id est, terram, non amplius redditurus. Nonnulli Amygdalum membrum gentium intelligunt, iuxta vulgare Romanum: quod tantum vulgare magis credimus extortum à mentula, quam Amygdalo. Et est sensus secundum hoc. ¶ Florebit Amygdalus, ] id est, canescet mentula. l Impinguabitur locusta, ] id est, tumescet idem membrum, quod locusta dicitur propter saltus veniepos. m Dissipabitur Caparis. ] Alia translatio dicit, dissipabitur amor. Et intelligitur amor venereus; eo quod tempore senectutis, vel mortis frigidus existit circa precordia sanguis: Et dicitur hoc ad confusionem eorum, qui voluptatem venereum nolentes deserere, ab ea, velint, nolint, deseruntur.

Mysticæ. ¶ Florebit Amygdalus, &c.] Amygdalus, quæ inter arbores prima flores ostedit, significat, Synagogam, quæ inter omnes nationes fidei, & virtutù flores prima exhibuit. Locusta significat Ecclesiā de gentibus, quæ velut saltu veniens ad Dñm, in auditu auris obediuit, quæ impinguata est pinguedine charismatum, id est, spiritualium donorum in Baptismo. Impinguata est etiam postea pinguedine temporalis abundantia, propter quam factus volatus contemplationis eius deciduus. Caparis herba calida est, & salubris renibus; vt dicit Glo. & significat extremos fideles, qui spirituali calore feruentissimi erunt, & castissimi; sed per Antichristum dissipabunt corporaliter. Est igitur sensus. ¶ Florebit Amygdalus, ] id est, Synagoga bonis spiritualibus, & etiam temporalibus. l Impinguabitur locusta, ] Ecclesia de gentibus pinguedine gratiarum. m Dissipabitur Caparis, ] id est, extremi fideles occident ab Antichristo. Alter secundum aliā Glo. ¶ Florebit Amygdalus, ] id est, virga, quam vidit Ier. c. 1. c. viorem, & vigorem suum ostendet erga Iudæos. Illa virga fuit ipse Nabuchodonosor. l Impinguabitur locusta, ] id est, Nabuchodonosor cum exercitu suo spoliis Iudæorum. m Dissipabitur Caparis, id est, amicitiæ Dei, cum Israel dissipetur. n Quoniam ibit homo Iudæus, scilicet, auxilio Dei destitutus. o In domum æternitatis suæ, ] i. in captiuitate æternæ.

Moraliter. ¶ Florebit Amygdalus, ] id est, vis rationalis; quæ prima vernantia suarum cogitationum, & virtutum ostendit. l Impinguabitur locusta, ] id est, vis concupiscibilis, quæ velocitate desideriorū, & spiritualis amoris lascivia saltu facit, & volatu quasi in cælum, sed pondere proprij corporis quasi posterioris partis sui, vel propria humilitate iterū decidit in terram. Corpus enim, quod corrupitur, &c. Sap. 9. c. m Dissipabitur Caparis, ] id est, irascibilis, quæ tota spinosa est. Nam in ea sunt ira, inuidia, superbia, rixa, quæ incessanter dissipant eam. Sed & hæc siue horum congeries quasi sepes spinarū zelo sancto dissipantur. Vnde dissipatio dicitur, quasi sepiis diruptio. Et hæc dissipatio in bono accipitur. Est igitur floritio in rationali propter fidem, quæ purificando anima floridam facit: in cōcupiscibili impinguatio propter charitatem, quæ est pinguedo, & sagina virtutum Ierem. 31. c. Inebriabo pinguedine animas Sacerdotum. In Irascibili dissipatio vitiorum propter zelum, qui omnia vitia dissipat.

n Quoniam ibit homo] re & nomine. o In domum æternitatis suæ, ] de qua Ps. 1. 12. Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi: in domum Domini ibimus. Viam ad hanc domum preparant illi tria, scilicet, floritio fidei, impinguatio charitatis, dissipatio zeli. Sequitur.

# Liber Ecclesiastes.

# Cap. XII.

**a** Et circuibunt in platea plangentes. ] Iuxta prædictas expositiones, Iudæi obsidione Babylonica vallati circuibunt in platea ciuitatis plangentes in furore hostium, vel in funere suorum. Vel mali post diem iudicij, circuibunt in platea, id est, in latitudine tormentorum, plangentes, id est, dolentes, quia de algore niuum

**Al. + fu-** transibunt ad calo-  
**niciu-** lem nimium, vt dici-  
**lus.** plangentes. **b** Antequam rumpatur  
Sequi-  
tum. **c** Antequam rumpatur funis argenteus, & **c** recurrat & **d** tatur. **b** Antequam rumpatur funis argen-  
**catena.** teus. ] Supplè, memento Creatoris tui. Iuxta literalem expositionem vnam. Funis argenteus est cartilago continens spinalem medullā, èo quod argenteum colorem habeat post decoctionem. Vita aurea est latus neriū, qui post decoctionem habet similitudinem aurei coloris. Hydria est vasculum fellis. Fons hepar, vnde ad omnia membra nutrimentum vitale derivatur. Rota superior pars vesicæ. Cisterna inferior pars vesicæ, quæ cōtinet aquas vriniales. Et haec duo vascula in morte excrepant: & tunc corpus reuertitur in terram: & spiritus reuertitur ad Deum, recepturus secundum merita sua. Vult igitur dicere Salomon in his verbis: Memento, ô homo, quicunque, Creatoris tui ante mortem. Et hoc est, **b** Antequam rumpatur funis argenteus. ] id est, cartigalo, vel vita continua. Dicit alia Interlin. vel iuuentus, in qua florere videtur homo. **c** Et recurrat, id est, retrahatur. **d** Vita aurea. ] i. latus neriū. Vel, recurrat, id est, redeat, vnde venit, vita aurea, id est, anima pretiosa pars hominis, quæ est vita corporis. **e** Et conteratur hydria, ] id est, vasculum fellis.

**f** Super fontem, id est, super hepar, quod est fons nutrimenti vitalis. Vel, conteratur hydria, id est, corpus, super fontem, id est, iuuentutem, quæ fonti comparatur: quia sicut à fonte riuius effluit, sic à iuuentute seneatus. **g** Et confringatur rota super cisternam, ] id est, dissoluatur vtraque pars vesicæ, inferior, scilicet, & superior, quod fiet in morte. Vel, cōfringatur rota, id est, corpus, super cisternam, id est, super vitam, siue super animam, quæ aquas continet gratiarū. **h** Et reuertatur puluis, ] id est, corpus de puluere factum. In terram suam, vnde erat. ] Gen. 3. d. Puluis es, & in puluerem reueteris. **i** Et spiritus, ] id est, anima. **l** Redeat ad eum, qui dedit illum. ] id est, gratis, de nullo creauit. Non enim ex traduce est, sicut quidam hæretici dogmatizant. Redeat, inquam, in morte, digna meritis recepturus, secundum quod legitur. **l** Cor. 5. b. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnuquisque propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum. Aliter secundum quādam Glos. exponit de Iudæis hoc modo. O tu Iudæe, memento Creatoris tui. **b** Antequam rumpatur funis argenteus ] id est, gloria Israël, vel amicitia Dei cum Israël. **c** Et recurrat, ] id est, deficit. **d** Vita aurea. i. vita eorū in terra Iudææ, quæ dicitur aurea respectu captiuitatis. **e** Et conteratur hydria super fontem ] i. arca Testamenti, & præcepta legis, & Sancta Sanctorum auferantur à vobis, sicut contigit in captiuitate Babylonica. **g** Et confringatur, &c. ] idem est, quod de hydria, vt dicit Glos. Vel per rotam, qua aqua extrahtur de cisterna, significatur gratia Spiritus Sancti, qua de lege quasi de cisterna aqua spiritualis intelligentia extrahtur. Et est sensus: **g** Et confringatur, &c. ] id est, amittatur gratia hauriendi spiritualem intelligentiam de cisterna legis. **h** Et reuertatur puluis, ] i. Iudæus puluere plenus, id est, In terram suam, vnde erat, id est, in Chaldaæam, vnde egrediebatur in lùbis Abraham. **i** Et spiritus, ] id est, gratia Prophetarum, qua quondam Iudaicus populus fruebatur. **l** Redeat ad eum, qui dedit illum, id est, auferatur à vobis ab illo, qui dedit.

**Moral.** Moraliter & mysticè simul exponit de toto genere humano, hoc modo: Memento Creatoris tui, **b** Antequam rumpatur, &c. ] id est, doctrina fidei, quæ de argento sacra Scriptura velut ansulis testimoniorum, & mādatorum connectitur. **c** Et recurrat vita aurea ] vel [catena aurea] alia litera, id est, charitas, quæ in fine temporum recurret à latitudine & longitudine sui cursus. Refrigescat enim charitas multorum, & abundabit iniquitas, sicut dicit Dominus Matt. 24. b. Antequam igitur ista duo fiant, id est, pereat doctrina fidei, & charitas refrigescat, hortatur Salomon nos memorari Creatoris nostri, non scientialiter tantum addiscendo, & cogitando; sed sapientialiter timendo & amando, quasi dicat, cui libet nostrum, dum traheris argenteo fune doctrinæ fidei, & catena charitatis Dei, & proximi, curre ad Deum. Deus enim beneficiis quasi quadam catena charitatis trahit te. Vnde Offec. 21. b. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.

Item proximus exemplis quasi quadam catena charitatis similiter trahit te. Vnde Cant. 1. c. vbi nos habemus. Murenas aureas faciemus tibi, alia editio habet: Catenulas aureas faciemus tibi. Similiter doctrina fidei est funis, quo intellectus hominis vincitur, ne sequens naturales rationes superbiendo obserret. **g** Et super fontem, & **g** confringatur rota 6. d. Decor vita est super cisternam, & **h** reuertatur puluis in Sapientia, & vincula illius alligata in terram suam, vnde erat, & spiritus & **l** redeat ad **l** eum, qui dedit illum. **Al. +** 21. d. Ornamentum Deuni. aureum prudenti doctrina, & quasi brachiale in brachio dextro. Sequitur.

**e** Et conteratur hydria super fontem. ] Hydria est cor humanum, fons doctrina Sapientiarum. Hydriam ad fontem afferrunt, qui ad scholam sanctæ lectionis accedunt. Impletur hydria, cum studendo, vel audiendo addiscitur Sapientia. Tunc bibitur aqua impletæ hydriæ, cum per auditum Sapientiarum extinguitur sitis concupiscentiarum. Conteritur autem hydria super fontem ei, qui antequam hydriam suam in scholis impleuerit, vel de impleta biberit, morte corporis præuenitur, sicut multis accidit Parisiis. Ideo utrumque accelerandum esse, & haustus, & potatio. Et hoc est, quod dicit Salomon. Memento Creatoris tui, antequam conteratur hydria super fontem, quasi dicat, curre ad fontem Sapientiarum, & festina impleare hydriam, & bibe de impleta; ne forte super fontem conteratur hydria tua adhuc vacua. Et hoc est, quod dicitur Pro. 5. c. Bibe aquam de cisterna tua. **Aliter.** Vel aliter. Hydria est cor humanum, fons mundus, à quo scaturiunt, & emanant multi riuii vanitatis, voluptatis, & falsæ felicitatis. Hydria super fontem est, quotiens cor humanum de mundo cogitat; vel ea, quæ sunt mundi, desiderat. In fontem mergitur, quotiens in eis delectatur. Sed hydria super fontem conteritur, quando homo in morte in mundanis desideriis inuenitur, quando de fonte mundi bibere cupiens, morte præuenitur. Tres sunt mundi fontes, scilicet, concupiscentia carnalis, concupiscentia oculorum, superbia virtutum, siue ambitio sæculi.

**1. Ioh. 2. c.** Et hi fontes putei bituminis appellantur. Gen. 14. **Tres** b. propter profunditatem, & inseparabilem affectionem, sunt m. qua bibentes ex eis allicitur. De hac lectione concordantia fontis inuenies. Gen. 24. e. de Rebecca & hydria sua. Et Ioh. 4. tes.

**2. de Samaritana & hydria sua.** Sequitur.

**g** Et confringatur rota super cisternam. ] Rota est cor humanum, quod rotari non cessat circa temporalia, sicut milui, vel vultures circa cadavera. Cisterna, quæ habet aquas non rediuinas, neque scaturientes, sed depositas, significat horrea, & cellaria, ceteraque diuinarum temporaliumpositoria. Quidam igitur huiusmodi aquarum, id est, indeficientem scaturiginem diuinarum, vt Clerici. Vnde scaturigo fontis eorum visualiter redditus appellatur, à redeundo quasi fluuius indeficiens. Alij habent cisternam, id est, bona deposita non renascentia, & redeuntia annuatim, vt laici. Illis hydria conteritur super fontem, qui in amore & sollicitudine redditum moriuntur. Istis rota super cisternam confringitur, qui super bonis depositis custodiendis, & multiplicandis solliciti, morte præueniuntur. Sicut diues ille, de quo dicitur Luke 12. c. Hominis cuiusdam diuinitus ager vberes fructus attulit, & cogitabat intra se, dicens: Quid faciam, quod non habeo, quod congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam. Destruam horrea mea, & maiora faciam, & illuc congregabo omnia, quæ nata sunt mihi, & bona mea: & dicam animæ meæ. Anima, bona multa habes deposita in annos plurimos: requiesce, epulare, comedere & bibe. Ecce rota super cisternam est ad hauriendam aquam. Sed audi confricationem rotæ. Dixit autem illi Deus. Stulte, hac nocte animam tuam repetent à te, quasi dicat, iam confringetur rota tua. Quæ autem parasti, cuius erunt? id est, quid fiet de aqua cisternæ tuæ? Et quia multi hanc cisternam fonti diuinæ Sapientiarum præponunt; ideo conqueritur Dominus Jeremie 2. c. Duo mala fecit populus meus, dereliquerunt me fontem aquæ viuæ: & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. Vtrisque igitur dicit Salomon, id est, Clericis, & laicis, ne suam contritionem expectent; sed ante reminiscantur Creatoris sui, vt dictum est, sapientialiter, & non scientialiter tantum. Quod sequitur.

**h** Et reuertatur puluis in terram suam, vnde erat; & spiritus redeat ad eum, qui dedit illum, ] non mutatur à prima expositione,

**D**itione. Sequitur. *a* Vanitas vanitatum, &c.] Post descriptio-  
nem humanæ fragilitatis, & mortis, pulchritudine, quod proposue-  
rat, concludit, scilicet, quod omnia subiecta sunt vanitati. Nec  
dubium, quod non concionatoriè loquitur hic Salomon, sed  
assertiuè, quasi dicat, sic est, ut dixi. Igitur noli delitias quere-  
re, noli impleri, noli  
satiari, noli inniti *a* Vanitas vanitatum, dixit *b* Ec-  
temporalibus; quia non præbent pleni-  
tudinem continen-  
ti, nec satietatem pos-  
sidenti, nec fulcimē-  
tum innitenti, quia.  
*a* Vanitas vanitatū, *b* id est, vniuersalis  
vanitas collecta ex particularibus vani-  
tibus est mundus. *c* Et verè sic est, quia  
Et verè sic est, quia per Magistrorum consilium *q* data  
hoc. *b* Dixit Eccl-

sistes, *j* id est, Concionator, qui omnium rerum varietate di-  
ligenter inspecta, sic diffiniuit. *c* Et omnia, *j* quæ in mundo  
sunt. *d* Vanitas, *j* id est, sunt subiecta vanitati triclini, scilicet,  
mutabilitatis, mortalitatis, curiositatis. Et ut ita esse creda-  
tur, commendat, quæ dixit, loquens de se quasi de alio. Vel  
ille, qui collegit verba Sapientiæ Salomonis, hoc quod se-  
quitor, apposuit. Innuit autem, quæ dicta sunt, non solum  
ad literam, sed & allegoricè esse intelligenda. Vnde dicit.  
*e* Cùmque esset sapientissimus Ecclesiastes, *j* id est, intellectu  
luminosissimus, & affectu sapientissimus. *f* Docuit populu. *g* Hoc enim, officium spiritualis Regis, cui regimen animarum  
creditum est. *g* Et fecerat. Non enim suffocauit inuenta  
quæ partum in utero; sed in lucem edidit: deriuauit fons  
tes suos foras, & aquas suas diuisit, sicut ipsem docue-  
rat. *prou. 5. c.* Dicit autem, quæ fecerat; quia cœpit Iesus facere  
& docere. Modò non est necesse, ut Doctores omnes enarrèt,  
quæ faciunt. *b* Et inuestigans, *j* priùs ea, quæ postea dixit,  
quæ mystica. *i* Compoluit parabolas multas. *j* Ex quibus  
coniunctis factus est liber unus, scilicet, liber Prouerbiorum,  
vel liber iste. Et loquitur Salomon iuxta morem terræ Pa-  
lestinae, vbi consuetū est loqui in parabolis. Vel ideo [ com-  
posuit parabolas] quia parabolæ conuenientiores sunt ad  
docendum populum. Quod neicientes discipuli quæsierant à  
Domino, quare in parabolis loqueretur eis: Qui respondens  
ait illis: Vobis datum est nosce mysterium regni coelorum;  
illis autem non est datum. *Matt. 13. b.* Vel ideo nominat, pa-  
rabolas, ut sensus spiritualis in eis requiratur, Parabo-  
las multas, dico. *k* Quæsivit verba vtilia] auditoribus. Et alia  
debent loqui Doctores & Prædicatores, non placentia, vel ad  
risum mouentia. *Eph. 4. g.* Omnis sermo malus ex ore vestro  
nō procedat; sed si quis bonus est ad edificationē fidei, ut det  
gratiam audientibus. *l* Et conscripsit sermones rectissimos]  
quia vitam, quæ se eis regulandam subdiderit, rectissimam, nec  
in ea deflectionem in latus, aut recuruationem in seipsum,  
aut reflexionem in posteriora patiuntur. Dicuntur autem ser-  
mones, eo quod iterant mores, vel quod moribus seruant:  
& ne videretur Salomō inutiliter post legē Moysi noua præ-  
cepta cudere. Inter multas alias vtilitates verborū, Sapientū  
duas ostendit hic potissimas, quæ per clausos & stimulos in-  
telliguntur. Duobus enim vitiis totum genus humanum di-  
noscitur laborare, videlicet tarditate defidiæ ad ea, quæ salu-  
bria sunt; & præcipitio impetuositatis ad ea, quæ noxia sunt.  
Ideò duobus indiguit remediis: quorum altero vrgeretur ad  
vtilia, altero retineretur à noxiis. Et idcirco doctrina Sapi-  
entum duo genera sermonum continent: quorum alterum vocat  
Salomō stimulus, alterum clausos. Stimulus vocat verba pugni-  
ua, quorū punctuationibus de luto fœcis, *j* id est, de punctuationum  
immunditia, velut asinus de luto exire compellimus: & sicut  
equus torpidus & piger, ad accelerationem gressuum perurge-  
mur. Et quia sunt duo genera animalium, quæ stimulus indi-  
gent, vnum nobile, sicut equus, qui in lateribus; alterum  
ignobile sicut bos, vel asinus, qui in posterioribus stimulatur;  
ideo verba stimulantia in duo genera diuisa sunt, scilicet, in  
verba timoris, *j* id est, quæ timorem incutiunt, & velet à tergo  
nos stimulat, dum de futuris suppliciis nos deterrent, aut de  
temporalibus rebus, aut de vitiis, quæ posteriora sunt, ut docet  
Apost. *Pbil. 3. c.* nos arguunt, & in verba amoris, quibus quasi  
calcaribus in lateribus perurgemur, dum ex altera parte nar-  
rantur promissa Dei, & ex altera, parte beneficia Dei recitan-

Hugonis (ard. Tom. II).

tur. Dicit ergo, *m* Verba Sapientum, *j* omnium, non tantum  
mea. *n* Sicut stimuli *j* acriter pungentia pigros, sicut illud  
Ioannis Baptista. Iam securis ad radicem posita est. *Matt. 3.*  
*c.* Et excitantes somnolentos, sicut illud: Exurge, qui dor-  
mis: & exurge à mortuis: & illuminabit te Christus. *Eph. 5. d.*

*o* Et quasi clavi in  
sunt à Pastore uno. *r* His *f* am-  
plius, fili mi, ne requiras. *t* Facien-  
di plures libros nullus est finis:  
*s* frequensque meditatio, *x* carnis  
afflictio est. Fñhem *y* loquendi &  
pariter omnes *z* audiamus. *b* Deum  
time, & *c* mandata eius obser-  
ua. *d* Hoc est omnis homo. *e*  
Cuncta, quæ sunt, fadducet *f* Deus  
in iudicium pro *g* omni errato,  
sive *h* bonum sive malum sit.

*Explicit liber Ecclesiastes.*

*pœnā*, ut illa, qua Dñs affix⁹ fuit Cruci. De qua *za. b. 12. c.* Af-  
piciet ad me, quæ configurūt. Ad firmitatē, sicut configurūt in  
mai afferes clavis, ut se inuicē teneat; sic virtutes & gratiarū  
dona clavis sacrarū eloquiorū configēdæ sunt, ne nouus ho-  
mo, cuius virtutes mébra sunt, velut nauis, dissolutus pereat.  
Sequitur, *p* *Q*: *z* per Magistrorum consiliū non vnius, sed mul-  
torū. *q* Data sūt à Pastore uno, i Christo, qui solus verus Pa-  
stor est animarū. Vnde *Joan. 10. c.* Ego sū Pastor bonus. Et *Matt.*  
*23. a.* Magister vester unus est Christus. Ergo, *r* His, *j* i. verbis  
Sapientum. *s* Amplius, fili mi, ne requiras *j* quia si his non  
es contentus; sed vltra quæsieris. *t* Faciendo plures li. &c. *j*  
tibi, cui verba Sapientum non sufficiunt: quibus perscrutan-  
dis, meditandis, intelligendis, nec *z* ras, nec intellectus hu-  
manus sufficit. Ideò autem faciendo librorum nullus est fi-  
nis tali homini; quia curiositas immēsa est. Omne enim, quod  
naturæ limites excedit, immensum est, ut docet *Sen.* Item fa-  
ciendorum, librorum nullus est finis; quia quælibet res inex-  
plicablem materiam disputandi ministrat. Propter quod di-  
citur *Ifa. 10. f.* Consummationem & abbreviationem facie  
Dñs Deus exercitum in medio terræ. Item *zo. c.* Dabit tibi  
Dñs panem arctum, & aquam breuem, *j* id est, cōpendiosam &  
breuiatam doctrinam. *u* Frequensque meditatio, *j* id est, in-  
finita curiositas. *x* Carnis afflictio est *j* non tantum spiritus:  
*y* Finem loquendi, *j* id est, huius libri, vel omnis sacra locu-  
tionis, vel qui debet esse loquendi. *i.* docendi vel prædicandi.  
*z* Pariter omnes, *j* i. Magistri simul & Discipuli: magni &  
parui: docti & indocti, ut nullus se excuset. *a* Audiamus *j* in-  
teriori magis, quam exteriori auditu. Sed quis est ille finis  
tam generalis, ut ad omnes pertineat, & omnes teneantur ad  
illum? Ecce. *b* Deū time, filiali timore, qui non pœnā, non se-  
parationem; sed offensam Patris timere docet. *c* Et mandata  
eius obserua, *j* i. ob ipsum nō ob aliud inuolata serua. *d* Hoc  
est omnis homo, *j* i. ad hoc factus est omnis homo, scilicet,  
ad timendum Deū sic, & mādata eius obseruanda, hoc est eius  
officium, hæc est iniuncta operatio, hoc ab illo requiritur, &  
per hoc beatitudo acquiritur. Nam per timorē Dei deelinare  
à malo culpx; & ideo à malo pœnæ per obseruantia manda-  
torū exercet se homo in dono gratiæ, ut tandem perficiatur  
dono gloriæ. Propter quod dicit *Pfa. 36.* Declina à malo, &  
fac bonū. Et *ffa. vlt. g.* Et erit mensis ex mense, i. præmium ex  
merito; gloria ex gratia; & Sabbatū ex Sabbato, i. carētia pœ-  
næ ex carentia culpx. Ille enim in futuro quiescit à poena,  
qui in præsenti quiescit à culpa, iuxta illud *Pf. 90.* Non acce-  
dat ad te malum, scilicet, culpx; & flagellū, i. pœnæ, non ap-  
propinquabit tabernaculo tuo. Vel *[hoc]* potest esse ablatiuus  
formalis, nō finalis, sub hoc sēsu. *[Hoc est omnis homo.]* i. per  
hoc quasi per formam habet omnis homo esse gratiæ & esse  
gloriæ, q̄ esse solū atēdit Theologus, qui dicit Diabolum &  
mébra eius nō esse. *Job. 18. c.* Habitét, inquit, in tabernaculo  
eius socij eius, qui nō est. Quare auté Deū timere & mandata  
eius obseruare debeas omnis homo, ostēdit Salomō, cùm sub-  
iungit. *e* Cūcta, quæ sunt, *j* bona & mala. *f* Adducet Deus in  
iudicium *[districtissimum, & iudicabit. g* Pro omni errato, Jetiam  
ociose verbo ignorâter prolato. dicit *G.* Vnde *Matt. 12. c.* De  
omni verbo oiciose, q̄ locuti fuerint homines, reddent de eo  
rationē in die iudicij. Ociose autem verbum est, ut dicit *Greg.*  
quod caret intentione piz vtilitatis, aut ratione iusta necessi-  
tatis. *h* sive bonum, sive malum sit quod factum est, supple.

*Postilla D Hugonis Card. super Ecclesiasten, explicit.*

S R E V E

# Prologus Auctoris.

REVERENDISS. IN CHRISTO PATRIS,  
ET DOMINI, DOMINI HVGONIS,  
DE SANTO CHARO.

## Cardinalis in Postillam super Cantica Canticorum.

### PROLOGVS.

Psa. 47.



EVS in gradibus eius] cognoscetur. Ita dicit alia editio, vbi nostra habet, Deus in dominis eius cognoscetur. Sunt autem tres illi gradus, scilicet, initia Sapientia, prouesta Sapientia, & consummata Sapientia. Hac autem triplici Sapientia, quasi tribus gradus ascenditur ad Dei cognitionem. In primo gradu sunt incipientes; in secundo proficientes; in tertio perfecti. Primus gradus Sapientia docet bene & licet mundo vti. Secundus, bene, & utilius mundum contemnere & calcare. Tertius, in solis Sponsi amplexibus & osculis iucundari. Primum gradum ascendimus in Proverbiis. Secundum in Ecclesiaste. Tertium docemur ascendere in hoc libro. Iuxta hunc igitur triplicem gradum Sapientia, Salomon tres libros edidit. Proverbia, vbi docet & instruit parvulos & incipientes, qualiter in mundo pacifice conuerterentur, & a malo abstineant. Vnde & ibi dicitur: Sapientia foris prædicat, dicens: Vsquequo parvuli diligitis infantiam: & stulti ea, quæ sibi sunt noxia, cupient: & imprudentes edibunt scientiam? Conuertimini ad correptionem meam, &c. cap. 1. c. Ecclesiastes, vbi instruit proficientes & grandi sculos de contemptu mundi. Vnde incipit: Vanitas vanitatum, &c. Cantica Canticorum, vbi maturos & perfectos de solo amore instruit. Vnde ab osculo, quod est signum amoris, incipiens, ait: Osculetur me osculo oris sui. Et secundum hoc triplex opus, triplici censemur vocabulo Salomon, id est, pacificus, iuxta Proverbia, vbi pacifice conuersari in mundo hortatur. Ecclesiastes, id est, Concionator, iuxta Ecclesiastes, vbi quasi in concione & consilio discordantes ad concordiam vocat. Idida, id est, dilectus Domini, iuxta Cantica Canticorum, vbi affectiones & desideria ceteraque amoris sequelæ mutuæque amantium colloquia intercalariter exprimuntur. Et iam dictis patet, quis sit auctor huius libri; quoniam Salomon. Restat ergo videre, quæ sit eius intentio in hoc libro, quæ materia, & quis finis, quis modus agendi, quis libri titulus, & cui parti Philosophia supponatur. Intentione igitur Salomonis in hoc libro est, exhortari Sponsam, id est, Ecclesiam ad amplexus & oscula Sponsi, quod est signum perfecti amoris. Quadruplex quidem est amor, scilicet, diuinus, siue æthereus, vel coelestis, qui charitas appellatur: & hic in precepto consistens, meritorius est in vsu suo. Secundus venenosus, libidinosus, diabolicus: & hic in prohibitione consistens, dampnabilis est. Tertius est carnalis, quo quis carnem propriam, vel parentes diligit: Et hic quidem si moderatus est, sub Deo est, & tolerabilis; si immoderatus, reprobabilis & damnosus. Quartus est mundanus: qui si moderatus sit, licitus est & concessus; si immoderatus, detestabilis & perniciosus. Vnde Jacob. 4. a. Amicitia huius mundi inimica est Deo. Materia huius libri est Sponsus & Sposa, quasi Christus & Ecclesia. Sunt autem quatuor personæ, quæ sibi mutuæ colloquentes inducuntur in hoc libro. Sponsus & sodales eius, qui & paronymphi, siue amici Sponsi dicuntur, Sponsam commonentes & adiuuantes, ne cum alio fornicetur; sed soli Sponsi cohæreat. Coangustatum est enim stratum ita ut alter decidat, & pallium breve utrumque operire non potest Isa. 28. e. Sponsa & adolescentulæ eius, per quas signantur imperfecti, in fide teneri, qui Deum plenè diligere, mundi mala æquanimiter sustinere nondum sciunt; tamen exhibent se humiles, ut Sponsam pro modulo suo imitentur. Congruum enim erat, ut in nuptiis esset cum Sponso iuuenum turba, & cum Sponsa adolescentularum laudabilis multitudo. Sponsus Christus est, Sponsa vero Ecclesia, sodales sponsi Angeli, & omnes, qui iam in virum perfectum peruenierunt; adolescentulæ sunt incipientes. Sponsa etiam Ecclesia, vel qualibet fidelis anima. Et notwithstanding, quod sponsa semper in domo, vel in lecto, vel in aliquo interiori loco cum Sponso manere concupiscit; quod benè mulieribus eongruit. Sponsus vero sicut vir ad forinsecu vinearum, vel aliqua huiusmodi opera Sponsam euocat. Nec est miru, Ecclesia enim, si fieri posset, in tranquillitate pacis Domino sobolem educare desiderat. At ipse eam in præsenti crebris tentationibus & persecutionibus vult exerceri, quo mundior ad æterna perueniat; & ne si omnia prospera contingenter, incolatu præsentis exiliij delectata, minus ad coelestem patriam suspiraret. Finis huius libri est dilectio Dei, ad quam inuitat Salomon. De qua in fine huius libri dicitur. Fortis ut mors dilectio. Modus agendi talis est: paucus est in sermone, multus in sententia, procedens intercalariter, nunc Sponsam, nunc adolescentulas respondentes, nunc murum colloquentes. Titulus talis est: Incipiunt Cantica Canticorum, siue Cantica Canticorum, sic dictum per excellentiam dignitatis. Multa enim sunt cantica; sed inter alia tria præcipua, duo Moysi, & tertium Salomonis. Primum Canticum est de egreto vitorum. Vnde Moyses in exitu Israel de Ægypto, transito mari. Exod. 15. a. cecinit dicens: Cantemus Domino. Gloriosè enim magnificatus est; equum, & ascensorem deiecit in mare. Secundum Canticum est in progressu virtutum, & bonorum operum. Vnde & Moyses in deserto vicinus terra promissionis cecinit, dicens. Audite cœli, quæ loquar, audiat terra verba oris mei. Des. 32. a. Tertium Canticum est in consummatione virtutum. Vnde & Salomon Epithalamium Sponsi, & Sponsæ amorose decantans, ait. Osculetur me osculo oris sui. Vel certè ideo Canticum Canticorum dicitur, quia siue inter cantilenas, siue Cantica Salomonis, ultimum est. Tres enim libri Salomonis, quasi tres cantilenæ, siue tria Cantica dicuntur, inter quæ ultimum est, Canticum istud. In primo canitur cantilena actiua; in tertio contemplatiua; in medio transeuntibus de actiua ad contemplatiua. In primo incipit Deus diligere quasi Pater. Vnde crebrè nomen filij exprimitur ibi. In secundo honorari, ut Medicus. In tertio desiderari, ut Sponsus. In Proverbiis enim Salomon fuit Ethicus, tractans de moribus, quasi pater filios instruens. In Ecclesiaste fuit Physicus, naturas rerum discernens, id est, Medicus ægrotum sanans, à mundanis nos prohibens. In Cantis Canticorum fuit Theologus, de diuino amore perraetans. Vnde & liber iste Canticum amoris dicitur à quibusdam. Et iste ternarius Canticorum signatus fuit in verbis Domini, quibus ait ad Moysen. Exod. 19. b. Sanctifica populum hodie, & cras; & sint parati in diem terribilis. Duobus diebus iubebatur sanctificari populus, ut tertia die dignus esset legem recipere, & videre gloriam Dei. Sanctificatione primæ diei, sanctificantur illi, qui nondum mundo penitus abrenunciantes, Deum tamen omnibus, quæ mundi sunt, præponentes mundo licet utuntur, ut incipientes. Sanctificatione secundæ diei, sanctificantur illi, qui mundum fugiunt, & contemnunt, ut proficientes. Sanctificatione tertiae diei sanctificantur illi, qui mundo penitus conculcat leuant se supra se, ut perfecti, qui iam Deum quedammodo reuelata facie speculantur. Cui autem parti Philosophia supponatur hic liber, iam patet; quoniam Theologia totaliter. Quia autem liber iste quandoque singulariter Canticum Canticorum, quandoque pluraliter Cantica Canticorum nominatur, inde est, quia & vnum est, & multa. Vnum propter unitatem cantus, quia quicquid hic canitur, amor est, qui est vinculum unionis. Multa propter diuersitates personarum canentium, quæ sunt quatuor, ut dictum est supra. Sponsus, & Sponsa, sodales Sponsi, & iuuenculæ vel adolescentulæ, Sponsæ. Salomon igitur luce Sapientia, & Spiritu prophetice illustratus, aduentum Christi in carnem prævidens, in persona antiquorum aduentum istum desiderantium, & expectantium, & deprecantium ait: Osculetur, &c.

Explicit Prologus Auctoris.

EIVS

# Liber Cantorum

REVERENDISS. IN CHRISTO PATRIS  
ET DOMINI, DOMINI HVGONIS, &c.

Postilla super Cantica Cantorum incipit.

## EXPOSITIO INCIPIVNT CANTICA CANTORVM. CAP. I.

a Sculetur me]

C A P. I.

b Deus Pater. a Sculetur me b osculo oris  
Osculo oris sui,] i. sui : c quia meliora sunt  
vnione filij sui. Vel vbera tua d vino, e fra-  
scic : Osculetur me grantia f vnguentis optimis.  
erudiendum & reconciliandum me Deo: non Angelos, non  
Patriarchas, non Prophetas mittat; sed ipsum filium in pro-  
pria persona mittat. Vel ad ipsum filium potest sermo dirigi  
sub hoc sensu. a Osculetur me,] filius ipse. b Osculo oris  
sui, id est, non iam per alium; sed ore proprio me erudit: &  
me sic loquentem non spernat. Hoc impletum credimus, quod  
sedens in monte docebat Discipulos suos, dicens: Beati pau-  
peres spiritu; quoniam ipsorum est regnum coelorum. Matth.  
5 a. Ibi reuera osculum sui propri dedit, quia aperiens os  
suum gaudium regni coelestis nobis promisit. Est autem os  
multiplex, vnde suscipitur osculum, scilicet: Os carnis, a quo  
suscipitur osculum luxuriosum. Os Daemonis, a quo sumitur  
osculum venenosum. Os hominis, a quo sumitur osculum do-  
mesticum. Os Dei, a quo sumitur osculum sanctum. Primum  
est malum, secundum peius, tertium bonum, quartum me-  
lius, quia religiosum. Vnde illud eligens præ ceteris sancta  
Anima ait: [Osculetur me osculo oris sui.] Nec nominat, cu-  
ius osculum desiderat; quia tanta est vis amoris, ut quem præ-  
sentem in corde, & cognitum tenet, quemlibet cognoscere  
putet. De primo osculo dicitur Prover. 7.c. de muliere stulta:  
Apprehendit iuuenem & deosculatur eum. Secundum oscu-  
lum dedit Ioab Amaz 2. Reg. 20.c. Et Iudas Domino. Matth.  
26. e. Tertium dedit Isaac Jacob filio suo, dicens: Da mihi  
osculum, fili mi, Gen. 27.d. De quarto dicit Apost. Rom. vlt.c.  
Salutate iuicem in osculo sancto. Et in hoc osculo tria no-  
tantur mysticè. Primò, osculantum labia sese conficiant. Se-  
cundò, interiores anhelitus conspirant. Tertiò, corpora ipsa  
sibi iuicem appropinquant. In primo figuratur coniunctio  
naturarum hominis & verbi. In secundo vnio spirituum di-  
uini & humani. In tertio participatio passionum Christi  
& Christiani. De primo dicitur: Verbum caro factum est.  
Ioann. 1.b. De secundo. Qui adhæret Deo vnu spiritus est, i.  
Cor. 6.d. De tertio dicitur: Si complantati facti sumus simili-  
tudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Rom. 6.a.  
Vel Moraliter. Labia sunt instrumentum sermonis, ideo de-  
signatur in eorum coniunctione mutua vicissitudo nostrarū  
orationum, in conspiratione anhelitum vnanimitas volun-  
tatum, in coniunctione corporum supportatio onerum. De  
primo Iac. vlt.d. Orate pro iuicem, ut saluemini. De secundo  
dicitur Att. 4. f. Multitudinis credentium erat cor vnum, &  
anima vna. De tertio, Galat. 6.a. Alter alterius onera portate:  
Item est osculum ad pedes pro peccatorum remissione, oscu-  
lum ad manus pro gratiarum actione, osculum ad os pro re-  
conciliatione, vel grata dilectione. Primum est in confessio-  
ne, secundum in deuotione, tertium in contemplatione. Pri-  
mum est præsentium, siue incipientium. De quo Luc. 7.f. Ec-  
ce mulier, quia erat in ciuitate peccatrix, ut cognouisset, quod  
Iesus accubuissest in domo Simonis leprosi, attulit alabastrum  
vnguenti, & stans retrò fecus pedes, lachrymis caperat rigare  
pedes eius, & capillis capitum sui tergere: & osculabatur pedes  
eius. Secundum est offerentium, siue proficientium. Tertiù  
est perfectorum. Primum dignum est, secundum dignius, ter-  
tiū dignissimum. Vnde Sponsa, non osculum pedum, non  
manum; sed osculum oris, quod est dignissimum petens,  
ait: [Osculetur me osculo oris sui.] Et nota, quod non querit  
suauium, nec basium, sed osculum. Suauium quidem impu-  
dicarum mulierum est; basium, coniugatorum; osculum  
amicorum. Habet autem Sponsa labia sua, & Sposa similes.  
Labia Sponsa sunt misericordia & veritas; labia Sposa sunt  
amor & timor. Et hæc quatuor labia sibi iuicem coniun-  
guntur. Nam misericordia amori coniungitur; & veritas ti-  
mori. Tria oportet eam habere, quæ osculum petit, scilicet,  
poenitentiam, quæ de malis præteritis erubescat; puritatem,  
per quam bona conscientia conspectui Sponsi mundam se  
repræsentet; feruorem spiritualem, quo bona, quæ Deus si-

Os mul-  
tiplex.

Mysti-  
ca.  
Tri-  
no-  
tan-  
zur in  
asculo.

Zonal.

Triplex  
oscula.

## Cap. I. 106

bi contulit ardenter diligit, & ad ea, quæ nondum habet, la-  
criter currat. Et ita necessariò habet triplex osculum, recon-  
ciliatorium, remuneratorium, contemplatorium. Primum  
ad pedes, vt dictum est, pro remissione peccatorum. Secundu m  
ad manus pro munere virtutum. Tertium ad os pro cogni-  
tione secretorum. Siue à plausione, seu à blanditione dici-  
tur.

a Osculetur me osculo oris sui,] q.d. Spónsa, applaudat mihi  
Sponsus meus, & blandiatur, id est, dulcem & blandum se mihi  
exhibeat: qui terrificum, & asperum se exhibere consuevit  
in veteri Testamento. Et hoc quidem promiserat ipse per Ia.  
vlt.d. Quomodo si mater blandiatur filio suo; ita & ego con-  
solar vos. Et hoc impletum testatur Apost. Hebr. 12.c. ubi  
dicit: Non enim accessistis ad tractabilem montem & accé-  
sibilem ignem, & turbinem, & caliginem, & procéllam, &c.  
sed accessistis ad Ión montem & ciuitatem Dei viuentis Ie-  
rusalem coelestem, & multorum millium Angelorum frequé-  
tiam, & Ecclesiam Primitiorum, qui concripti sunt in cœlis;  
& Iudicem omnium Deum & spirituum iustorum perfecto-  
rum, & Testamenti noui Mediátorem Iesum, & languinis af-  
fersionem melius loquentem, quam Abel. Et nota, quod non  
dicit Sponsa. Osculetur me osculo suo; sed osculo oris sui: quia  
non sibi Patrem per vñionem coniugij postulat; sed filium;  
qui os Patris dicitur; quia mundo Patrem manifestauit, sicut  
os mentis intellectum ostendit. Dicitur etiam os Dei sagra  
Scriptura. Vnde Ia. 36.a. Os enim meum non interrogasti, i.  
facram Scripturam non consulisti. Et secundum hoc se-  
sus est. a Osculetur me osculo oris sui, ] id est, doctrinæ  
sacræ Scripturæ mihi applicet, quam olim soli populo Iudeo-  
rum coniunxerat. Item os Dei dicitur cætus Prædicatorum.  
Vnde Iere. 15.d. Si separaueris preciosum à vili, id est, ani-  
mam à peccato, quasi os meum eris. Et secundum hoc est  
sensus. a Osculetur me,] dicit Sponsa. b Osculo oris sui, ]  
id est, cætus Prædicatorum mihi mittat, quem olim soli po-  
pulo Iudeorum miserat. c Quia meliora sunt vbera tua vi-  
no.] Metaphasmus est. Loquitur enim mores amantis, qui præ-  
feruore dilectionis ordinem loquendi non valet obseruare.  
Et quasi Sponsus quereret: quare aduentum meum, siue  
osculum meum desideras? quasi præsentem alloquens, respon-  
det.

c Quia meliora sunt vbera tua, ] id est, doctrina & re-  
fæctio præsentis tuz, siue Euangelicæ doctrinæ. d Vino, ]  
id est, feroire legis, vel quibuslibet alijs documentis, quæ  
paruulos enecant, sicut vinum. Et reuera, [meliora sunt vbe-  
ra tua vino] quia: e Fragrantia, ] id est, redolentia. f Vn-  
guentis optimis, id est, donis Spiritus S. quibus Euangelicæ  
doctrina tota refragat & redolet. Quæ ideo dicuntur vngue-  
ta optima, quia non tantum corpus curant à foetore vitiorū;  
sed etiam inuisibiliter reficiunt animam collatione virtu-  
tum. Vbera vero Sponsi nominat Salomon, quod muliebre  
est tantum, vt ostendat in principio sui carminis ista amato-  
ria esse, & non ad literam; sed spiritualiter esse intelligenda.  
Veruntamen Sponsus habet sua vbera: & Sponsa similiter sua:  
quæ in datione osculi mutuò coniunguntur. Dextrum vber  
Sponsi est longanimitas, qua patienter peccatores expectat;  
Sinistrum vber est clementia, qua clementer suscipit poenitentes.  
De primo vber funditur lac capreum, lac amarum  
valde, lac quidem iustæ damnationis, secundum quod dicitur Rom. 2.a: An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longa-  
nimitatis contemnit: ignoras, quoniam benignitas Dei ad  
poenitentiam te adducit? secundum duritiam autem tuam &  
cor impoenitens thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelatio-  
nis iusti iudicij Dei: De secundo vber mulget lac pietatis &  
propitiacionis, secundum quod legitur Ia. 55.b. Derelinquat  
impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & reuer-  
tatur ad Dominum & miserebitur eius, & ad Deum nostrum:  
quoniam multus est ad ignoscendum. Dextrum vber Spon-  
si est congratulatio, de quo funditur lac exhortationis: Sini-  
strum vber est compassio, de quo fugitur lac consolationis. vbera  
Vnde Rom. 12.c. Gaudere cum gaudientibus, flere cum flen-  
tibus. Habet & Sponsus alia duo vbera, quibus incessanter  
laetat filios suos, quæ sunt misericordia & veritas. Dexte-  
rum misericordia, sinistrum veritas. Et de misericordia su-  
gientur lac indulgentia; de veritate vero fugitur lac doctrinæ.  
Est autem triplex misericordia Sponsi. Prima est speciosa, se-  
cunda spatiofa, tertia pretiosa. Speciosa purificat à vitiis miseri-  
coriarum & corporum. Spaciofa locupletat diuitiis charis-  
matum spiritualium. Preciosa accumulat delicias gaudi-  
orum coelestium. Prima speciosa dicitur, quia facit animam

Vbera  
Sponsi

Aia

vbera

Sponsi

# Liber Canticorum.

## Cap. I.

speciosam, ut sit omnis gloria eius filia Regis ab initio. Secunda speciosa, quia à summo celo egressio eius. Tertia speciosa, quia procul & de ultimis finibus precium eius. *Psal. vii. b.* Item prima per contritionem cor affigit ad dolendum. Secunda per deuotionem emollit ad amandum. Tertia coelesti quodam rore perfundit ad gaudendum.

*et non habet tantum misericordiam* *al. non habet tantum misericordiam* *Spur.* Hæc triplex misericordia est iuxta triplicem ipsius nominis. *a.* Oleum effusum nomen tuum : *b.* idè adolescentula dilexerunt te + *c.* nimis. *d.* Trinitatis interpretatione.

Dicitur enim misericordia, quasi rigori miserum cor donans: Iuxta hoc primum misericordia sumitur. Dicitur etiam misericordia, quasi mittens deorsum rigorem cordis. Et secundum hoc sumitur secunda misericordia. Dicitur & misericordia, quasi miti suavitate rigans cor. Et iuxta hoc sumitur tertia misericordia. De prima dicitur *Eccles. 35. d.* Speciosa est misericordia in tempore tribulationis, quasi nubes pluviae in tempore siccitatis. De secunda dicitur in *Psal. 32.* Misericordia Domini plena est terra. De tertia similiter dicitur in *Psal. 83.* Misericordiam & veritatem diligit Deus, gratiam & gloriam dabit Dominus : De vbera dextero Sponsi. Sinistrum vber Sponsi est veritas. Quæ triplex est. Prima in vera carnis assumptione. Vnde *1 Cor. 8.4.* Veritas de terra orta est. Secunda est in promissione. Vnde dicit Dominus. *Ioh. 27. c.* Sermo tuus veritas est. Tertia in retributione. Vnde *Psal. 116.* Veritas Domini manet in æternum. Habet etiam Sponsa hæc duo vbera, scilicet, misericordiam & veritatem. De primo quidem lac pietatis; de secundo lac securitatis extrahitur. Est autem misericordia Sponsæ triplex. Prima est indulgere inimico, & orare pro eo. Secunda peccatorem à peccato suo auellere. Tertia pauperum inopiam releuare de proprio. De prima dicitur *Matt. 5. g.* Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro persecutibus & calumniantibus vos. De secunda dicitur *Ioh. vii. d.* Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viae suæ, saluabit animam eius à morte : & operit multitudinem peccatorum. De tertia dicitur *Dan. 4. e.* Peccata tua eleemosynis redime : & iniquitates tuas misericordiis pauperum. Item est triplex veritas Sponsæ. Prima est veritas confessionis. Secunda fidei, siue laudis. Tertia operationis. Hæc duo vbera Sponsæ, duobus vberibus Sponsi in datione osculi delectabiliter coniunguntur. Nam dexterum vber Sponsi sinistro vberi Sponsæ iungitur, & sinistrum dextro. Triplici enim misericordia Sponsi: quæ est dextrum vber eius, triplex veritas Sponsæ: quæ est sinistrum vber eius quodam modo coniungitur. Veritas quidem confessionis obuiat speciosæ misericordiæ, vbi est peccatorum remissio. Veritas fidei obuiat spaciose misericordiæ. Nam supra veritatem fidei charismata spiritualia edificantur, quæ sunt misericordiæ spaciose. Veritas operationis respondet misericordiæ spaciose: quia facit omnia propter Deum, vnde recipit præmium preciosum. Ecce habes, quomodo dextrum vber Sponsi & sinistrum Sponsæ in datione osculi suauiter coniunguntur. Similiter sinistrum vber Sponsi dextro Sponsæ coniungitur, totum toti, triplex veritas Sponsi, triplici misericordiæ Sponsæ. Veritas non assumptionis carnis obuiat primæ misericordiæ Sponsæ, quæ est indulgere inimico, & orare pro eo. Ad hoc enim Christus veram carnem assumpsit, ut peccata misericorditer indulgeret, & pro inimicis oraret. Veritas promissionis obuiat secundæ misericordiæ Sponsæ, quæ est peccatorem à peccato auellere. Talibus enim, qui hoc faciunt, promittit Dominus regnum celorum. Vnde *Psal. 24. b.* Erue eos, qui ducuntur ad mortem: & qui trahuntur ad interitum, liberare ne cesses. Tertia veritas Sponsi, id est, veritas retributionis obuiat tertiaræ misericordiæ Sponsæ, quæ est pauperum inopiam de proprio releuare. Nam pro misericordiis pauperum, merces æterna retribuitur, ut patet *Mat. 25. d.* Has obuiationes vberum Sponsi & Sponsæ breuiter commemorat *Psal. 84* cùm dicitur: Misericordia & veritas obuiauerunt sibi. Sed nec osculum tacuit. Vnde ait: Justitia & pax oscularunt sibi. Recte ergo Salomon post osculum Sponsi & Sponsæ, statim adiungit de vberibus eorum. Nam obuiatio vberum osculum oris comitatur. Dicit igitur Sponsa: [Osculetur me, ] Sponsus meus[ osculo oris sui] non pedum, vel manuum [quia meliora sunt vbera tua] ô tu Sponsa[ vino fragrantia vnguentis optimis,] id est, vnguento spiritualis Sapientia, vnguento coelestis gratia, vnguento immarcessibilis gloria: quibus Evangelica doctrina vbera redolent. Primum quidem bonum est, secundum melius, tertium optimum. Primum habet Eu-

gelica doctrina in eruditione. Secundum in collatione. Tertium in promissione. Nam Euangelium Sapientiam docet, gratiam confert, gloriæ spondet. Sunt & alia tria vnguenta, quib. fragrat Euangelium, scilicet vnguento contritionis, deuotionis, & pietatis. Primum bonum est, sed de speciebus amarissimis est confectum, quæ crescent in horto nostro, hoc est, de peccatis propriis. Secundum melius, quia de speciebus preciosissimis confectum, quæ crescent in horto Domini, hoc est, de omnibus beneficiis Christi. Tertium optimum, & tamen de speciebus vilissimis confectum, quæ crescent in horto proximi, hoc est, de omnibus miseriis proximorum. Primum est pungitium, dolorem faciens. Secundum est temperatium, dolorem leniens. Tertiū sanatiuum morbum expellens. Sequitur. Oleum effusum nomen tuum] Alia causa est, quare Sponsa osculum sponsi desiderat; quia, scilicet, nomen tuum quod est Christus, est oleum effusum, scilicet, suave & iucundum, quod est Sponsa; quia te ipsum nondum amplecti utiliter possum, interea odor nominis tui ex desiderio mecum pernoctabit. Dicitur autem nomen Christi oleum, quia reficit lassos, sanat languidos, illuminat cæcos, supernat omni nomini. Vnde *Psal. 1. a.* Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem; propter quod & Deus illum exaltavit, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen. Et *Act. 4. c.* Non est aliud nomen datum hominibus, sub celo, in quo oporteat nos saluos fieri. Vel sic: Nomen tuum, scilicet, fama nominis tui, quod olim claufum fuit in Iudea; sicut oleum in vase est, oleum effusum, scilicet, in toti mundo manifestatum. Vel iuxta consuetum modum Scripturæ, nomine pro nominatione accipitur. Sicut *ibid. Psal. 19.* Protegat te nomen Dei Jacob, scilicet, nominatus Deus Jacob. Et est Iesus[oleum effusum nomen tuum, scilicet, nominatus es oleum effusum dolores peccatorum mitigans, dura corda mollificans, tristes latificans. De hoc dicitur *1 Cor. 10. f.* Cōputrefacet iugum à facie olei, & *1 Cor. 6. a.* Ut darem eis coronam procinere, & oleum gaudij pro luctu. Vel, quia ipse Sponsus, non nisi per gratiam nobis innotuit, merito hic per nomen gratia ei⁹ accipitur. Et de hoc oleo dicitur *Eccles. 9. b.* Omni tempore sine vestimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat. Et *Pro. 21. c.* Thesaurus desiderabilis, oleum in habitaculo, vel in tabernaculo Iusti. Hoc oleum effusum est, scilicet, extra vas suum fusum. Vas quidem proprium huius olei, Christus est plenum usque ad summum. De cuius plenitudine nos oīs accepimus gratiam pro gratia. *Ioan. 1. b.* Nomen igitur Sponsi effusum fuit quasi oleum in die Pentecostes, cum Spiritum sanctum effudit in discipulos. *Act. 2. 2.* Sicut ipse promiserat per *Iobel. 2. g.* Et erit, inquit, post hanc, effundam de Spiritu meo super omnem. Et quia oleum effusum est nomen tuum] Ideò adolescentula dilexerunt te, scilicet, rudes in fide, qui exuto veteri homine cum actibus suis, induerunt nouum. c. Nemis, scilicet, id est, vehementer. Et ideo foeminino genere dicit, adolescentula, quia ardenter amant quam adolescentuli: in quo etiam fecunditas notatur, & humilitas. Quid igitur erit, si ad effusionem solius nominis ita diligitur Sponsus, cum res, & veritas ipsius apparebit? De omnibus, quæ Sponsi sunt, nihil potuit nominare Sponsa, quod longius à rei veritate esset ipsius, quam nomen eius. Vnde dicit *G.* Quia te in essentia videre non possunt, sola dulcedine nominis tui omnibus, reb. anteponunt. d. Trahe me, &c. Hucusque vox expectantium incarnationem Salvatoris, & dona ipsius commendantium, hic subinfertur vox illorum, qui post incarnationem ad fidem venerunt. Illa vt Sponsus veniret, & osculum afferret, rogabat, ista non eum ad se descendere; sed se post eum ad celos ascendere desiderat. Sed quia se per se non posse conspicit; auxilium eius, & ducatum implorat, dicens. e. Trahe me post te] Secundum *B. Bern.* loquitur Sponsa vt prius. Sed siue Synagoga, siue Ecclesia, siue quilibet fidelis anima loquatur, non differt: quia omnibus congruit. Quilibet, scilicet, trahi indiget, quamdiu est sub corpore mortis huius. Corpus, scilicet, quod corruptitur, aggrauat animam: & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. *Sap. 9. c.* Vnde *Apost. clamat:* In felix ego homo! quis me liberabit à corpore mortis huius? *Rom. 7. d.* & *Ps. 141.* Educ de carcere animam meam. Trahi ergo postulat Sponsa, siue ut augeatur ei perueniendi celeritas; siue quia retinet eam adhuc propria ponderositas; siue quia retrahit eam mundi suavitatem. Vnde cerebri ideo precurat trahi à Sponsa: quia nemo venit ad eum, nisi traxerit. Vnde *Io. 6. e.* Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit illū. Porro quos Pater trahit; trahit & filius: quia indiuisa sunt opera Trinitatis: quia indiuisa est Potestas, Sapientia, & Voluntas. Familiarius autem à filio postulat trahi, tanquam à Sponso proprio, cuius osculum prius postulauerat. Vel, Trahe me post te, scilicet, vim fer corpori vel carni, ut licet caro repugnet, tamen mentis desiderio

derio sequar te compunctione & conuersione quocunq; ieris,  
Vel. a Trahe me post te] per infusionē gratiæ, vt te sequar per  
liberum arbitrium. Vel,[ Trahe me post te.] quodammodo in-  
uitā, vt facias voluntariā. Trahe torpente, vt reddas curren-  
tem. [Trahe] inquam[ me post te ] aut terrendo minis, aut ca-  
dendo flagellis , aut  
blandiendo benefi-  
cijs,iuxta quod dici.      a he me post te. b Curremus in c  
odore vnguentorū tuorū. e In-  
troduxit Rex in f cellaria sua : g E-  
xultabimus, b & lætabimur in i te;  
te,in vinculis chari-  
memores vberū tuorū l super vinū.  
tatis. Et quid mirum,  
si indiget trahi,quæ post gigantem currit, qui salit in monti-  
bus & transfilit colles? Ideo Sponsa non valens sequi,nec vo-  
lens deferi,clamat. a Trahe me post te] ne curram post alios  
amatores,aut quasi in incertū. Nec dicit,Trahe me ad te,qua-  
si cupiens dissolut, & esse cum Christo:quod quidem nolebat  
adhuc,magis necessarium estimans manere in carne propter  
adolescentulas,quas secum ducere satagebat:quæ adhuc eius  
auxilio indigebant;sed ait:Trahe me post te,vt conuersatio-  
nis tuæ vestigia sequi,& virtutem emulari , & normam tehe-  
re,& morum valeam apprehendere disciplinā. In his quippe  
maximè opus est adiutorio , quo valeat Sponsa abnegare  
seipsum,& tollere crucem suam & seqvi Sponsum,quasi Du-  
cem & Præceptorem.Trahe igitur me post te,ne curram ego  
sola;licet sola trahi petierim , currunt & adolescentulæ me-  
cum.Vnde sequitur. b Curremus]ego,scilicet,& adolescentulæ  
meo exemplo excitatae. c In odorem vnguentorū tuo-  
rum,] id est,in umbram tuam, vel imitationē operum tuorū,  
quæ velut vnguenta redolent; vel in considerationem mira-  
culturū tuorum,quæ insirmos sanant, velut vnguenta : vel in  
famam siue opinionem nominis tui, quod est oleum effusum:  
vel in fidem & spem æternorum bonorum,quæ super omnia  
vnguenta redolent:vel in doctrinam præceptorum. Vel sic.  
b Curremus in odore,] id est,intra odorem. d Vnguentorum  
tuorum, ] i. in via odorifera , quam tuo transitu odoriferam  
reddidisti. Christus enim velut alabastrum omnium vnguen-  
torum spiritualium viam sanctæ conuersationis , quam præ-  
currendo nobis monstrauit,ineffabili suauitate respergit;præ-  
sertim cùm in via ipsum alabastrum fractum sit, & vnguenta  
effusa.Via siquidem hæc,via Crucis est,in qua elauis & lancea  
fractum fuit alabastrū , & apotheca dissipata:vnde & largiter  
emanauerunt vnguenta,quorum odor tota hanc viam, &  
solæ,mira suauitate respergit : & quicquid est extta viam istam,  
totu sordet & foetet. Et ideo Sponsa cum adolescentulus suis  
intra viam hanc se colligens dicit:Curremus in odorem un-  
guentorū tuorū.Vel:In odore,i. ad odorem,inuestigantes per  
odorem suauitatis tuæ,sicut canis venaticus ad odore inuestigat  
feram.Vel causaliter. c In odore vnguentorū,] i. id est,  
virtute vnguentorū tuorum , quo fames & desiderium  
tuum excitatur in nobis. Et hoc desiderium cùm tepidum est,  
ambulatio est;quando verd vehemens , cursus est. Amor enim  
gressus est,vt dicit Aug. & amare est proficiisci, sed vehemens  
amor cursus.Sed si odor vnguentorum tantæ virtutis est , vt  
currere faciat, quid faciet vncio? Reuera , volare velociter.  
Aut etiam humiliter,dicit Sponsa : Curremus in odorem vnguen-  
torum,non in nostrorum fiducia meritorum,nec in ma-  
gnitudine virium nostrarum, sed in multitudine miserationi  
tuarum:quia non est volentis,neq; currentis;sed Dei miserati-  
onis,Rom.9.d.Sponsus volavit , quia vnguentum habuit. Vnde  
Psal.17.Volavit super pennis ventorum. Sponsa verd currit,  
quia tantum odorem fentit. Sed oritur quæstio:Cur singula-  
titer se trahi petiit Sponsa:& adolescentulas non adiunxit se-  
cum,vt non , trah me post te,sed trah nos post te ; dicere?  
Nunquid Sponsa trahi indiget , & non magis adolescentulæ?  
Ad hoc dicit B.Bern. quod charitas ita postulabat dici.Duplex  
est enim auxilium Sponsi.Vnum per correctionem,aliud per  
consolationem.Illud foris exercet,istud interius visitat.Illud  
trahit,istud eurrere facit.Trahimur enim cùm tentationibus  
& tribulationibus exercemur:Currimus autem cùm internis  
consolationibus & inspirationibus visitamur. Sponsa igitur,  
quod austerrū & durum est:fibi quasi fortis & perfectè retinet;  
& ideo singulariter dixit:Trahe me. Quod autem dulce , &  
suave est,adolescentulus quasi nouitijs & infirmis communica-  
cat , & ideo dicit ; Curremus in odorem vnguentorum  
tuorum , socias consolationis habere voluit Sponsa , non  
laboris. Ita fecit & Sponsus. Solus enim ad passionem ve-  
nit: solus in infernum descendit ; sed cum multo comitatu  
cœlos gloriosus ascendit. Signanter autem Sponsa se cursu-

Hugenus Card. Tom. III.

ram cum adolescentulæ in odorem vnguentorum protmittit:  
quod non ausa fuit promittere Synagoga cum vetulis suis;  
quia non odorem vnguentorum , sed duritiam flagellorum  
senserunt. Non enim Moyses vnguenta attulit , vt eas vng-  
eret & attraheret ; sed ignem & ferrum , vt eas vreret &  
secaret. Sed Christus cum vnguentis suis venit , vt Spon-  
sam cum adolescentulæ eius vngereret , non solum ad sanitatem & speciositatem ; sed etiam ad Sacerdotalem & Regiam  
Dignitatē,vt dicitur Apoc. 1. b. Dicit ergo Sponsa : Syna-  
goga cum vetulis suis in timore flagellorum fugit à te ; ego  
vero & adolescentulæ in odorem vnguentorum curremus  
ad te. Vel odor vnguentorum Sponsi potest accipi opinio  
conuersationis & prædicationis eius , per quem multi ad  
eum cūrrunt. Vnde Matt. 4. d. Abiit opinio eius per totam  
Syriam : & obtulerunt ei omnes malè habentes varijs lan-  
guoribus & tormentis comprehensos , & qui Daemonia ha-  
bebant , & lunaticos , & paralyticos : & curauit eos : secutæ  
sunt eum turbæ multæ. Quippe sentiebant fragrantiam vn-  
guentorum eius. Sequitur.  
e Introduxit me Rex in cellaria sua. ] Dixerat Sponsa , quia  
currendum est , & in quo & post quem , sed quod currendum  
sit , non dixerat : nuic conuerteris se ad suuenculas  
suas , quas secum cursuras promiserat , quod currant ostendit , scilicet , in cellaria Sponsi , in odore qui ex ipsis pro-  
cedit. Sed nunquid pariter currebat Sponsa , & adolescentulæ ? Sic reuera. Sed quæ amat ardentiū , currit velocius:  
& ideo peruenit citius:& perueniens non repulsionem passa  
est, sed sine mora quasi charissimæ aperitur ei,& introditur.  
Quod ut sibi congaudeant,& currere non defistant ; annun-  
ciat adolescentulus suis dicens. e Introduxit me Rex,] i. Spō-  
sus meus. f In cellaria sua,] id est, in præsentem Ecclesiam,  
vbi omnia necessaria vita spiritualis sunt deposita. Pluraliter  
dicit,[cellaria,] quia multæ sunt Ecclesia singulares,quāmuis  
vna sit vniuersalis:quia ,& arca Noe vna fuit; tamē multis ca-  
meras,& distinctiones habuit.Sed quomodo Spōsa introducta  
dicitur in cellaria hæc,cum ipsa sit ipsa cellaria ? Respoſio.  
Per sui considerationem: Sicut Petrus ad se reuerſus dicitur:  
Act.12.b. Vel vniuersaliter in singulis personis. Singuli enim  
in Ecclesiam introducti sunt per fidem , & omnes simul sunt  
ipsa.Vel cellaria Sponsi sunt diuersæ intelligentiæ sacrae Scri-  
pturæ.Prum cellarium est hæstoria , quæ est quasi grangia  
palearia,solum cibum continens iumentorum.Secundum est  
tropologia,in qua sunt tres cellæ.Prima est frumenti vini , &  
olei ad reficiendum.Secunda pigmentorum,& aromatum ad  
delectationem.Tertia est vnguentorum ad sanitatem , & medi-  
cationem.Moralitas etim reficit comedentes,delestat audie-  
tes, sanat vtentes.Tertium cellarium est illægoria,quod con-  
tinet arma militantium , scilicet , scuta aurea , & loricas,&  
lanceas , quas fecit Salomon.3:Reg.10.c.id est, mysteria Chri-  
sti , & Ecclesiæ militantis. Quartum cellarium est sinagogæ;  
quod non aurum probatissimum continet , & lapides precio-  
fos.Agit enim tantum de Ecclesia triumphante,& de his,quæ  
ad eam pertinent. Et de his cellarijs dicitur Prover. 24. a. In  
doctrina replebuntur cellaria vniuersa substantia preciosissima  
aque pulcherrima. Vel, Introduxit me Rex in cellaria sua ]  
i. in Ecclesiam triumphantem spe , tandem re introducendæ:  
Pluraliter autem dicit,cellaria propter omnimodam copiam  
bonorum,quæ ibi est,vt dicit Glos. Vel , quia in domo Patris  
mei mansiones multæ sunt,vt dicit Dominus.10.14.a.Sequitur.  
g Exultabimus , & lætabimur in te. ] Per Apostolam lo-  
quitur ad Sponsum , non elata de perceptis beneficijs , sed  
grata,dieit. g Exultabimus]corpore,cum bonorum operum  
attestatione. b Et lætabimur] anima , cum bona voluntate:  
i In te ] à quo recognoscimus , quiequid boni habemus,non  
in nobis ; sed in te gloriantes sicut in auctore. Neque cella-  
rīs tuis , vt mertenarij ; sed in te tantum vt filij : quia qui  
gloriantur in Domino glorietur 2.Cor. 10.d.  
h Memores vberum tuorum,] id est,præceptoru tuorum, vel  
domorum,aut doctrinarum tuarum existentium. i Super vi-  
num] id est,meliorum vino, id est,austeritate legis , aut dul-  
cedine carnalium desideriorum , que timentem inebriant; aut  
suauitatem omnis iucunditatis , & felicitatis terrenæ , quæ læ-  
tificat: Et nota , quod dicit in præsenti , exaltamus , & læ-  
tabimur in te ; quoniam introducito ista spei est , & gaudium  
spei , Sponsam non detinet,sed suspendit , & extendit in fu-  
turum.Neq; eam implet aut satiat,sed maiori fatne,& arden-  
tiori desiderio accedit & dilatat : ideo rectius dicit Sponsa:  
Exultabimus , & lætabimur,in futuro. Alioquin absorpta , &  
contenta videretur præfeti gaudio,quod est spei.Et potest re-

9 9 ferti

# Liber Canticorum.

## Cap. I.

ferri exultatio ad affectum, & laetitia ad intellectum, quasi dicat, Sponsa: Introduxisti me, Spōse, in cellaria tua: & scio, quod non excludes adolescentulas meas: ideo cū in introductæ fuerint mecum; exultabimus, torrente voluptatis tuæ inebriatae. Et laetabimur fulgore tuæ virtutis illustratae. In te, in visione tui, in dilectione tui,

B. at. † pellis.  
Recti diligunt te. b Nigra sum, sed in fruitione tui: Vel, c. formosa, filia d. Ierusalem, sicut e. ta- extra nos saltabimus bernacula Cedar: sicut f. pelles Salo- amoris tui stimulus

concitatae. Et laetabimur, consolationibus tuis & gaudijs deli- nitæ. Et prius ponitur exultatio affectus, quām laetitia intelle- ctus: quia illis solis promittit Sponsus aspectum suæ pulchritudinis, qui in illum exultaerint desiderijs sancti amoris. Se- cundum B. Bern., vox est adolescentularum. Exultabimus & laetabimur in te, loquentium Sponsæ, & congratulantium intro- ductæ in cellaria Sponsi sui, & confidentium, quod & ipsæ aliquid introducantur: & quod Sponsa de munib' percep- tis à Spōso, communicabit eis. Dicunt ergo adolescentulæ: Nunc introducta es, o Sponsa, in cellaria Spōsi tui: ideo exultabimus & laetabimur in te, non in nobis: quia nondum me- ruijus introduci. Nos, inquam, exultabimus, &c. vberum tuo- rum, quibus laetas nos paruulas, quasi dicat, & quanimitate sustinemus, donec veneris, scientes te plenis vberibus ad nos re- uersuram. Quod autem adiungunt: Super vinum, significat eas carnalium recordatione desideriorum, quæ vino designantur adhuc sollicitatas; tamen eas memores suavitatis fluentis ex vberibus suæ matri. Sequitur. a Recti diligunt te] verba sunt adolescentularū adhuc spōlæ loquētū, secundū B. Bern. quod dicunt propter aliquas de numero ipsarum, quæ non idem sa- piebant, licet pariter currere videretur, murmurantes & ma- tri inuidentes, eo quod sola cellaria introisset. Quibus ut sa- tisfaciat Spōsa, responderet: Nigra sum, sed formosa, filia Ierusalé, &c. Hoc est, quod dicit Apost. 2. C. i. f. Periculis in falsis fratribus. Igitur propter inuidentes & murmurantes Sorores dicitur Sponsa ab his, quæ bonæ: ab his, quæ simplices, quæ humiles, quæ mansuetæ sunt: Recti diligunt te, q.d. non cures de iniqua reprehensione blasphemarum ororum; quia recti diligunt te. Recti autem sunt, vt dicebat. B. Bern. qui fide cat- holicæ, & opere iusti sunt. Non enim sola fides rectum facit: quia fides sine operibus mortua est. I. u. 2. d. Nec opus sine fide rectum facit: quia sine fide impossibile est placere Deo, Heb. 11. a. Alibi describitur rectum, cuius media non exeunt ab ex- tremis. Extrema nostra sunt Alpha & Omega, id est, Deus principium, & Deus finis. Vnde illi sunt recti, qui in suis ope- ribus habent Deum principium & finem. Tales nec per amo- rem in dexteram, nec per odium exeunt in sinistram ab illo: quia nec nimis amant dexteram prosperitatis; nec nimis o- diunt sinistram aduersitatis. De his certum est, quod diligunt Sponsam, secundum quod est vox adolescentularum ad Spō- sam. Quia fit vox Spōsa ad Sponsum. Sunt autem quatuor, propter quæ amari solent homines à Sponsis suis; potentia, sa- pientia, diuitia, & pulchritudo. Et propter eadem amandus est Christus: Sapiens enim est in creatione, potens in gubernatione, diuines in possessione, pulcher in Maestate. Et hæc quatuor tangit Paulus breuiter ad Heb. 1. a. Quem constituit hæredem vniuersorum, ecce diuines: per quem fecit & sacerdula, ecce sapiens: qui cū sit splendor gloria, ecce pulcher: por- tanque omnia verbo virtutis suæ, ecce potens. Est autem in vniuerso: iplex onus amoris. Siquidem à nobis exigit proximus pietatem, Angelus puritatem, Deus charitaté. Sic enim ait Sponsus, inf. 6. a. Pulchra es, amica mea, suavis & decora. Pulchra utilitate pietatis, suavis planitie puritatis, decora per- fectione charitatis. Pulchra proximo, suavis Angelo, decora Sponso, & ideo timenda inimico. Vnde sequitur in illa auto- ritate. Terribilis ut castrorum acies ordinata. Sequitur. b Nigra sum, sed formosa, filia Ierusalem.] Vox est Sponsæ ad adoles- centulas exhortantis eas ad perseverantiam, & tolerantiam passionum: & murmur blasphemantium compescens, quasi dicat, O adolescentulæ, vos vultis in cellaria introduci, & mecum currere vos promittitis, sed non deterreat vos afflito, vel tribulatio: quia per hæc virtutum pulchritudinem ac- quireris, sicut ego. Et hoc est. b Nigra sum] exterius, pressu- ris tribulationum, & sorribus poenitentiarum. c Sed formosa ] interius virtutum decore. d Filia Ierusalem ] supernæ. De qua Gal. 4. d. Illa, quæ sursum est, Ierusalem libera est, quæ est mater nostra. Adolescentulas vocat filias Ierusalem, quæ fide, spe & desiderio tendunt ad visionem pacis æternæ. Et licet inter eas fuerint aliquæ murmurantes & blasphemant-

tes, tamen omnes vocat filias Ierusalem, tum propter Sa- cramentorum susceptionem: tum propter fidei confessio- nem, quæ bonis & malis communis est: tum propter fide- lium societatem, aut certè propter spem futuræ salutis, à quo non sunt penitus desperandas, dum sunt in via. Qualiter autem nigram se, & formosam Sponsa dicat, determinat sub- iungens.

e Sicut tabernacula Cedar ] filia Ismaelis. De quo scriptum est, Gen. 16. d. Manus eius contra omnes: & manus omnium contra eum.

f Sicut pelles Salomonis.] Redde singula singulis. Nigra sum, foris, sicut tabernacula Cedar, quæ exposita erant ventis & procellis, ita Ecclesia tribulationibus & persecutionibus ex- posita semper & in militia est: Sed formosa, interius, sicut pelles Salomonis, rubricata, quibus texit tabernaculum, vt dicit GL. Sed vnde habet Gloss. hoc, cū nusquam in Biblia legatur, quod Salomon vsus fuerit pellibus ad tegendum tabernaculum, vel templum, vel arcam, licet hoc Doctores aliqui doceant. Reue- ra de David legitur 2. Reg. 7. a. quod dixit ad Nathan Prophetam. Videsne, quod ego habitem in domo Cedrina, &c. Et 1. Paral. 17. a. dicitur. Cū habitatet David in domo sua, dixit ad Nathan Prophetam: Ecce habitio in domo Cedri- na; arca autem, &c. Quare ergo nominat hic Scriptura Sa- lomonem potius, quām David? Responsio est. Quia non David, sed Salomon nobilis arcæ operimentum edificauit, scilicet, templi, de quo verisimile est, quod pluribus pre- ciosis pellibus texerit arcam, donec templum edificasset, si- cut præceperat Dominus. Num. 4. d. vt, scilicet pallio Hiacyn- thino arca, & alia vasa tabernaculi operirentur. Vel nigram se dicit Ecclesia in poenitentibus, formosam in innocentib'. Vel nigram in actiuis, formosam in contemplatiuis. Vnde inf. b. Cū vocaretur exire ad laborem actiuæ, respondit: Lauui pedes meos, quomodo iterum inquinabo illos? Vel ni- gram se dicit secundum statum præteritum, quo fuit sub pec- cato, formosam secundum statum præsentem, quo lata est in Baptismo, & purificata fide.

Vel sic. b Nigra sum sicut tabernacula Cedar, id est, ob- scura & tenebrosa peccatis, secundum iudicium mundi. Vnde dicit 1. M. 1. Hic, sicut, non pro veritate sed pro estimatione iniipientium ponitur, qui Ecclesiam putant viciorum, vel Dæmonum mansionem; sed formosa sum in veritate, sicut pelles Salomonis, hic, sicut, pro veritate ponitur. Vel

Mysticæ. Potest hoc exponi secundum nominum interpre- tationem. Interpretatur enim Cedar tenebrae, & Ecclesia esti- matur ab impijs tabernaculum tenebrarum, id est, viciorum, vel Dæmonum. Salomon interpretatur pacificus, & significat Christum, cuius pelles sunt Apostoli, & Martyres tabernacu- lum tegentes, id est, Ecclesiam protegentes. Vnde Job. 2. b. Pellem pro pelle & cuncta, quæ habet, homo dabit pro anima sua, Pelle enim Apostolorum & Martyrum dedit Christus pro pelle infirmorum. Vnde Paulus 2. Corin. 12. e. Superimpendar Ipse pro animabus vestris. In his non tantum non formosa, sed etiam nigra fuit Ecclesia secundum mundi estimationem. Vnde 1. Cor. 4. c. Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus omnium periplema vi- que adhuc.

Vel Nigra sum] in oculis meis, & propria consideratione [sed formosa] in oculis Sponsi,

Vel [Nigra sum] nigredine propriæ conditionis [Sed for- mosa] munib' Sponsi, qui me decorauit virtutum decore.

Vel in his verbis suggillat Sponsa latenter adolescentulas murmurantes, & commendat mansuetas: Et est sensus: [ Ni- græ sum sicut tabernacula Cedar,] in quib' ad vestrum [ filia Ierusalem; sed formosa sum, sicut pelles Salomonis,] in alijs. Breuiter ergo. Nigram se dicit tribulatione, sed formosam charitate. Nigram studio humilitatis, sed formosam existentia veritatis. Nigram corporalib. miseris, sed formosam cœlestibus desiderijs. Nigram oculis iniipientium, sed formosam in intellectibus sapientium. Nigram iudicio mundi, sed formosam arbitrio Dei. Nigram in conspectu impiorum, sed formosam iudicio Angelorum. Nigram peruersè viuentibus æterna suppli- cia cōminando, sed formosam sancte conuerfantibus æterna præmia promittendo. Nigram per corporis vilitatem, sed formosam per animæ sanctitatem. Nigram in terris, sed formosam in cœlis. Nigram mala temporalia patiëntendo, sed formosam æterna gaudia sperando. Audi formosam spe gaudentes, audi nigram in tribulatione patientes. Rom. 12. c. Paulus ni- ger, cū lapidatus; sed formosus, cū ad cœlum raptus. Ip- se Sponsus niger fuit in passione; sed formosus in resurre- ctiōne

Propter  
quatuor  
solent  
amari  
boni  
nes &  
Sponsis  
suis.

Triplex  
onus  
amoris.

**A**ctione. Sequitur. *a* Nolite me considerare, quod fusca sim, ] q. d. Sponsa, o adolescentula, reuera nigra sum; sed nolite considerare, i. intueri, quæ patior, sed potius attēdite fructum, qui sequitur: & animū, quo patior: & causam pro qua patior. Non enim naturalis est hæc nigredo, sed accidentalis. *b* Quia decolorauit me Sol. ] i.

*a* Nolite me considerare, quod fusca sim, *b* quia decolorauit me Sol. Filii e matris meæ & pugnauerunt contra me. *e* Posuerunt me custodem in vineis: *f* vineam meam non custodiui.

Sol Ecclesiam colorauit in nativitate, decoloravit in passione, recolorauit in resurrectione. Ité colorauit B. Virgo in concepcione infusione gratiæ, decolorauit in passione doloris, recolorauit in assumptione gloria immortalitatis. De coloratione dicitur *Luc.* i. c. Aue gratia plena. De decoloratione dicitur *eo.* 2. e. Et tuā ipsius animam pertransiuit gladius. De recoloratione dicitur *inf.* 6. c. Quæ est ista, quæ progreditur quasi Aurora consurgens, pulchra vt Luna &c. Sequitur *c* Filii matris meæ pugna, &c. ] Vox est Ecclesiæ primitiæ, quæ à Synagoga originem duxit, à cuius filiis, i. Iudæis persecutions sustinuit. Sicut Paulus Synagogæ filius, qui primitiæ Ecclesiæ impugnauit sicut ipsem testatur. *i. Timoth.* i. c. Sed poenitentia ductus ad sororis signa conuersus, fidem prædicauit quū priùs impugnauerat. Mater Ecclesiæ, i. Synagoga istos filios, qui contra sororē suam pugnauerunt, non ex vetero legitimo suscepit, sed ex adultero, sicut dicitur *Ioan.* 8. f. Vos ex patre Diabolo estis. Et idè vir eius legitimus, i. Christus repudiauit eam, sicut legitur *Isa.* 5. o. a. Quis est iste liber repudiij matris vestre; quo dimisi eam? Et *Osea* 2. a. Iudicate matrē vestrā iudicate: quia non ipsa vxor mea, & ego non vir eius. Filii Synagogæ fuerūt Annas, & Caiphas, & Iudas Scarioth, & Scribae, & Pharisæi, & hi homines cōtra Ecclesiæ Synagogæ filiæ in ipso ortu ipsius acerbissimè pugnauerunt: quia virū eius in ligno suspenderūt. Et fortassis vox Ecclesiæ est ipsa, in cantico Ezechiæ *Isa.* 38. c. Præcisa est velut à texente vita mea, dum adhuc ordire, &c. De illis verò, & aliis, qui Christiano nomini contradixerunt scienter, dicit Ecclesia. [Filii matris meæ, &c.] Signanter autem filios matris sua dicit, & non patris, quia non ex Deo, sed ex patre Diabolo erant homicidae, sicut ille homicida fuit ab initio. *Ioan.* 8. f. Ideò non dixit fratres mei, aut filii patris mei; sed [filii matris meæ pugnauerunt contra me.] Sed cùm Ecclesia sèpissimè ab aliis, atque aliis nationibus fuerit impugnata, sicut ipsa dicit per *Psal.* 1. 2. Sæpe expugnauerunt me à iuuenture mea, quí de filiis matris suæ tantū conqueriuntur? Responsio. Quia malum à domesticis irrogatum molestius sustinetur. Vnde *Psal.* 5. 4. Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissest yrrique; & si is, qui oderat me, super me magna locutus fuisset, &c. Item aliter exponitur de vniuersali Ecclesia moderna, cuius mater est Ecclesia primitiæ: Filii verò eius sunt omnes Christiani, sed quidam nomine tantum, & temporalis hæreditatis participatione filii sunt, non oneris, & laboris comportatione. De ipsis dicit Ecclesia cōquerendo. *c* Filii matris meæ, i. Ecclesiæ primitiæ. Pugnauerunt contra me] dissensionibus, & scissuris, detractionibus, & omni genere vitorum. Iste quādū propinquiores, tantò deteriores. Vnde verum est de ipsis, illud *Mich.* 7. b. Filius contumeliam facit patri suo: filia consurgit aduersus matrem suam: nurus contra socrum suum: & inimici hominis domestici eius. Hi fures sunt, & latrones, quærentes in Ecclesia Dei, quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi, vt dicit *Ang.* De quibus dicit *Job* 19. b. in persona Ecclesiæ. Similiter venerunt latrones eius, & fecerunt sibi viam per me. Hi sunt, qui rupto muro Ecclesiæ, & aperta ianua irruerunt super eam, & ad miseras eius deuoluti sunt, vt dicitur *Job* 30. b. Rupto siquidem muro canonizæ institutionis non curant intrare per ostium, sed vnde cunque irtuentes ascendunt. Vnde Dominus dicit *Ioan.* 10. b. de illis. Omnes, quotquot venerunt, fures sunt, & latrones. Hi sunt de quibus *Ezech.* 23. e. Cùm venissent ad eam filii Babylonis ad cubile mammarum, &c. Vnde *inf.* g. de illis sequitur. Ingressi sunt ad eam, quasi ad mulierem meretrem, i. precibus, & pretio. De his etiam dicitur *Job* 30. c. In multitudine eorū consumitur vestimentū meum, i. decor, & ornatus christianæ religionis, & clericalis conuersationis. Hanc multitudinem filiorum suscepit Ecclesia non ex Sponsorio proprio, sed ex adulteris, i. malis Prælati, qui fratri mortuo, i. Christo non filios suscitant, sed hostes nequissimos ge-

nerant sibi, non filios; quia quales ipsi sunt, tales in Ecclesia constituunt, vt habeat testes nequitæ suæ, sicut legitur *Sal.* 4. b. Ex inquis omnes filii qui nascentur, testes sunt nequitæ aduersus parentes interrogatione sua, qualis enim pater, talis filius: & quod natū est ex carne, caro est. *Ioan.* 3. a. Cōtra istos clamat *Psi.* 78. Deus, venerunt gentes in hæreditatē tuā, poluerunt templū sanctū tuū, &c. Brœuter hæc est pugna Cain, & Abel, *Gen.* 4. b. Ismael, & Isaac. *Gen.* 21. b. Saul, & David. *i. Reg.* 12. & *inf. per totum*, Esau, & Jacob. *Gen.* 25. c. Vnde dicit Apostolus *Gal.* 4. d. Quomodo is, qui secundū carnē natus fuerat, persequebatur eum, qui secundū spiritū, ita, & nūc. Sed secundū, quod non hi, qui filii carnis sunt, estimantur filii misericordiæ; sed qui sunt filii promissionis, sicut legitur *Rom.* 9. b. Et de his filiis dicit *Psi.* 17. Filii alieni mériti sunt mihi, &c. Et *Isa.* 1. a. Filios enutriui, & exaltaui; ipsi autē spreuerunt me. Et *inf. V* genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequæ, filii sceleratis. Moraliter. In persona cuiuslibet hominis potest dici. *c* Filii matris meæ pugnauerunt contra me.]

Motus Mater quippe cuiuslibet hominis est Eua. Hæc tres filios genuit, & generat quotidie in nobis, scilicet, motus culpabilis, affectiones pænales, peruersos fratres. Ex ea enim culpa habuit initium, ex ea miseria venit in mundum, ex ea ortū est totum genus humanum: Primi filii pugnauerunt intra nos, secundi circa nos, tertij contra nos. De primis dicitur *Rom.* 7. d. Video aliam legem in membris meis repugnantē legi mentis meæ, &c. De secundis dicitur in *Psal.* 17. Circumdederunt me gemitus mortis. De tertiis. *i. Mach.* 2. b. Ecce sancta nostra, pulchritudo nostra, & claritas nostra, desolata est, &c. De his tribus hostibus rogit se erui *Psi.* 68. vbi ait. Eripe me de luto, ut non infigar, ecce primi: libera me ab his, qui oderunt me, ecce secundi: & de profundis aquarum, ecce tertij. Dicat ergo quilibet. [Filii matris meæ pugnauerunt contra me.] Primi maculando, secundi mortificando, tertij murmurando, & Schismata faciendo. Sed primos vincimus per Dominicæ passionis iugem considerationem: Vnde *Psal.* 136. Beatus, qui tenebit, & allidet parvulos, &c. Secundos superatus per sancti laboris occupationem. Vnde *Prou.* 21. d. Desideria occidunt pigrum; sic per contrarium laborantem non lèdunt. Tertios per patientiam vincimus. Vnde *Luc.* 21. d. In patientia vestra possidebitis animas vestras. Aliqui exponunt hoc de Diabolo, & Angelis eius, qui fuerunt filii illius superne Ierusalem, quæ sursum est mater nostra, ex qua lapsi sunt, nec cessant impugnare Sororem suam Ecclesiæ, vt recte conquerens dicit [Filii matris meæ &c.] Sequitur, *e* Posuerunt me, &c. Vox est Ecclesiæ primitiæ, quæ postquam sè affliet à contribubibus ostendit, subiungit, quantum per hanc afflictionem profecerit. Multum quidem, quia cùm ante mortem Beati Stephani omnes erant Ierosolymis congregati Discipuli, orta persecutione Iudeorum contra illos, expulsi de Ierusalem dispersi sunt per orbem, & verbo prædicationis plurimos conuerterunt ad fidem. Et ita Ecclesia relicta vinea sua; id est, loco vineæ suæ, id est, Ierusalem, plurimas vineas recepit. Et hoc est [Posuerunt me, &c.] Et est litera legenda retrogradè sic. *f* Vineam meam, &c. id est, locum vineæ meæ incustoditum dimisi, non voluntate, sed expulsa à Iudæis, qui expellentes, & persequentes: *e* Posuerunt &c. in vineis. ] Gentium excolendis, quasi dicat, vineam meam abstulerunt mihi, & plurimas necessitates dederunt. Singulariter dicit. [Vineam, ] pro Ecclesia Iudeorum, quæ illo tempore erat in loco uno, id est, in Ierosolymis congregata. Hanc dicit suā, quia ad eam specialiter excolendam fuit missa. Vnde *Mat.* 10. a. In viam Gentium ne abiuris, & in ciuitates &c. Pluraliter dicit, [vineis, ] pro Ecclesia Getitium; quia in pluribus locis diffusa est. Aliter exponitur, vt sit vox Synagogæ, cuius mater fuit cætus Patriarcharum, ex quibus Prophetæ & Apostoli fuerunt & primi credentes, quos vocat Synagoga filios matris suæ, dicens. *c* Filii matris meæ, id est, Prophetæ, & Apostoli de radice Patriarcharum procedentes. *d* Pugnauerunt contra me, gladio verbi Dei, & sagittis acutis auctoritatum sanctæ exhortationis, & veræ positionis. *e* Posuerunt me custodem in vineis, id est, ad Vile tugurium, de magna amplitudine habitationis redigerunt. Vnde *j/a.* i. c. Derelinquetur filia Sion sicut umbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario. Sed quare hoc? Quia. *f* Vineam meam, id est, legem Moysi [non custodiui.] *e* Posuerunt me, &c.]

Moraliter. secundū *B. Greg.* vineæ nostræ, quibus positi sumus custodes; sunt actiones nostræ. Vinea cuiuslibet est mini-

# Liber Canticorum.

## Cap. I.

sterium deputatū sibi, quod s̄epe non custodit, dum intendit alienis negotiis. Vnde in persona cuiuslibet dicitur: [Posuerūt me custodem in vineis.] i. prouisorē & procuratorē in negotiis alienis: & idēo [Vineam meam non custodiui] i. propriū ministerium non bene exercui, vel neglexi. *B. Be:rn.* exponit hoc de seipso, & per consequens de quo-

*a* Indica mihi, *b* quem diligit anima mea, *c* pascas, *vbi c* cubes in modo, *vocās* vineas

animas subditorum; vineam autem suam dicit animam propriam, cuius vitis fides est, palmites virtutes, botrus bonum opus, vinū deuotio. Et recte vitis fides dicitur, & virtutes palmites: quia sicut palmites sine vite, sic nec virtutes sine fide esse possunt; quia sine fide impossibile est placere Deo. *Hebr. 11.b.* Et *Rom. 14.d.* Omne quod non est ex fide, peccatum est. Botrus ex palmitate nascitur, & opus ex virtute. Vinū ex botro exprimitur, & deuotio de opere bono in corde oritur. Dicit ergo Salomon in persona cuiuslibet Praelati. [Posuerunt me custodem in vineis,] meis, excolendis, propagandis, putandis, purgandis, ut fructū plus afferant: sed ego, [vineā meam non custodiui,] à bestiis vitorū. Reprehendit igitur Salomon illos, qui custodē faciūt aliorū eū, qui se vnicū non sufficit custodire. Malè n. custodit alios, qui se custodire nescit. Vnde *1.Tim. 3.b.* Si quis domui suz præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentia habebit? *B.B:rn.* Miror, inquit, audaciā plurimorū; quos videmus de suis vineis non colligere nisi spinas & tribulos: vineis enim dominicis etiā se ingerere non vere, fures sunt & latrones; non custodes vel cultores. Hoc illis. *Vz:attē* mihi etiā nunc à periculo vineaz meaz, heu! destrūta est maceria eius: vindemiant eā omnes, qui prætergrediuntur viam: patet exposita tristitia, iracundia, atque impatientia peruia: demoluntur eā sedulz quzdā vulpeculz instantiū necessitatū: irrūpunt vndique anxietates, suspitiones, sollicitudines, turba discordantium, causarū molestiaz rara hora defunt: Non est prohibendi facultas, nec copia declinandi, sed nec orandi spatiū. Quo imbre lachrymarum profundere sufficiam sterilitatē vineaz meaz? Quibus lachrymis ergo rigabo sterilitatē vineaz meaz? Omnes palmites eius aruerunt præ inopia, iacent sine fructu, eo quod nō habeant humore. Sunt autem quatuor genera lachrymarū, quarū humore debet rigari & foecundari vinea cuiuslibet, & maximē Praelati. Primaz sunt pro incolatu huius miseria, & h̄e potant sientem animā. Secundaz pro amissione gratiæ & commissione culpæ, & h̄e lauāt immundā. Tertiaz pro horrore gehennæ, & h̄e humectant animā aridā. Quartaz pro desiderio patriæ, & h̄e irritant iam secundā. De primis dicit *Pf. 79.* Potū dabis nobis in lachrymis in mensura. De secundis: *Pf. 6.* Lauabo per singulas noctes lectū meū, &c. De tertiis, *Pf. 114.* Eripuit animam meam de morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapis. De quartis, *Pf. 42.* Fuerunt mihi lachrymæ meaz, &c. Et *Pf. 136.* Super flumina Babylonis, &c. Hęc quatuor genera lachrymarū, sunt quatuor flamina, quæ exēt de Páradiso. Primaz lachrymæ sunt primus fluuius, i. *Phison*, qui dicitur oris mutatio, & circumlit terrā Euilath, quod interpretatur parturiē: quia lachrymæ pro hac miseria quidā partus doloris sūt, & os ridentiū in vocē flentiu nouerūt optimē commutare. Secundaz sunt secundus fluuius, i. *Geon*, qui interpretatur hiatus terræ, & circumlit terrā Äthyopiz: quia lachrymæ pro nigredine peccatorū hiatū faciunt per confessionē. Tertiaz lachrymæ sunt tertius fluuius, i. *Tigris*, & vadit cōtra Assyrios, per quos Dæmones designantur. Nam & per tertias lachrymas gehennæ ignis extinguitur, & Dæmones effugātur. Quartaz lachrymæ sunt quartus fluuius, i. *Euphrates*, qui frugifer interpretatur: quia lachrymæ deuotionis fructū multiplicē habēt: quia mentē, quā rore coelesti perfundit, quadā pinguedine reficiūt. Hic fluuius non dicitur circuīre aliquā terram; quia lachrymæ deuotionis nullo modo terræ termino cōcludūt. Primaz sunt circa mundū, secundaz circa peccatū, tertiaz circa suppliciū æternū, quartaz verò circa Deū, qui vbiq; est. Et idēo quartus fluuius circa nullius terræ circuitus designatur. Exponitur etiā in bono, in persona boni Praelati, qui non querit, que sua sunt, neq; quod sibi vtile est; sed quod multis: qui vineā suā, i. vitā custodire negligit in hoc mūdo, vt eā custodiat in æternū. Iuxta hoc, quod dicitur, *Ioan. 12.d.* Qui odit animā suā in hoc mūdo, in vitā æternā custodit eā. Reuera qui talis est, idoneus est, & dignus, vt ponatur custos in multis vineis. Propterea Petro credita est tot vinearum custodia; quia paratus erat cū Dño & in carcerē, & in mortē ire: Et Paulo similiter credita est filia permoxima vinearū, quia non

Alier  
secun-  
du m  
Bern.

solum alligari, sed & mori in Ierusalē paratus fuit, propter nomē Domini Iesu. Nihil, inquit, horū vereor: neq; facio animā meā præciosiorē, quam me. *Att. 20.e.* Et *Ioan. 10.b.* Bonus Pastor animā suā dat pro oibis suis. Dicit ergo talis quilibet, [Vineā meā nō custodiui] supple, in hoc mūdo, iuxta Hippocratis auctoritatē, aut Galeni dogmata, sed potius perdidi, iuxta Domini sententia: Et idēo, [posuerunt me custodē in vineis] multis. Sequitur. *a* Indica mihi, quē diligit anima mea, *vbi pascas, vbi cubes, ] vel, [vbi pascat, vbi cubet in meridie, ] alia litera. Secundū quod in tertia persona ponitur [ pascat, cubet, ] vox est incipiētis Ecclesiæ de Gentibus, ad primitiū Ecclesiā de Iudeis. Quia enim multi Pseudoprophetæ exierat in mundū, dicētes: Ecce hic est Christus: ecce illic, vt dicitur *Mat. 24.b.* oīat Spōsa, vt doceat eā, in quorū professione, & operē possit inuenire sibi Sponsū. Et hoc est, quod ait: [Indica mihi, ] q.d. posita sum custos in vineis, sicut tu, vel pondē, & ne fallar in multitudine vigearū, Hæreticorū, Hypocritarū, falsorū fratrū. [indica mihi vbi &c.] Sponsus tuus, i. in quibus vineis delectetur, vt quiescat[ in meridie] i. in splendore Maiestatis suz, q. d. indica mihi coenaculū, & cubiculū Sponsi meridianū. Fideles actiui sunt coenaculū Sponsi meridianū: qui bonis actibus eum pascunt, & ab eo pascuntur per gratiā, quā īfundit eis; secundū quod dicitur *Apoc. 3.d.* Ego sto ad ostium, & pulso; si quis aperuerit mihi, intrabo, & coenabo cum eo, & ipse meū. Cubiculū Sponsi meridianū sunt fideles contēplatiui, in quibus Dominus quiescit. Coenaculū igitur matutinū Sponsi fuit Synagoga in deserto, quæ primitiū bonoris operū illi quodāmodo pauit, sicut legitur *Ose. 9.c.* Quasi vuas in deserto inueni Israel: & quasi prima poma fulneaz in cacumine eius vidi patres eorū. Tunc fuit mane, quia tunc incipiebat lumen legis oriri: & adhuc modicū lumīnis, & nihil caloris erat. Vnde tunc fuit prima hora diei. Tertia hora fuit die Pentecostes, quando Sol iustitiae lux clariū, & caluit feruētiū, sed nondū fuit hora splendide, & opulentæ comēstionis, sicut dicit Petrus *Act. 2.c.* Non enim hi ebrij sunt, cūm sit hora diei tertia. Meridies verò fuit post Ascensionem, & Missionem Sancti Spiritus, quando prædicatiibus Apostolis, Sol iustitiae splendore notitiae suz, & ardore charitatis suz, totum mundum illustravit & inflammauit: secundū quod legitur *Ecccl. 43. a.* Sol in aspectu annuncians in exitu vas admirabile opus Excelſi, in meridiano exurit terram, & in aspectu ardoris eius quis poterit sustinere? In isto meridie Sponsus coenaculum habuit grande stratum, totam Ecclesiā vbique diffusam, vbi pascit, & pascitur. Pascit quidem variis ferculis sacra Scripturaz. Pascit etiam delitiis corporis, & sanguinis sui multiplici, & admirabili suauitate. Pascit etiam consolationum suarum interna inspiratiōne. Pascitur autem operibus pietatis, sicut ipse dicit *Mat. 25.c.* Esuriui, & dedi tis mihi manducare. Pascitur illis, quos de cibis Prædicatorū in corpus Ecclesiæ traiicit, sicut dictum est Petro, *Att. 10.b.* Occide, & manduca. Coenaculum igitur Sponsi meridianum est vñuersalis Ecclesia, quod nouella Ecclesia de Gentibus sibi postulat indicari. Matutinum verò coenaculum eius fuit Synagoga, propter causam, quam diximus. Et erit coenaculum vespertinum eiusdem, quando reliquæ Israēl saluz fient, sicut legitur *Isa. 10.e.* & *Rom. 9.f.* Quāli igitur matutinum, & vespertinum coenaculum cognouisset Ecclesia de Gentibus, meridianum ignorans, dicit. [ Indica mihi, quem diligit anima mea, &c.] quasi dicat noui, vbi pascat, vbi cubet in mane, & in vespere; quoniam apud Synagogam, sed, [in meridie,] id est, tempore cōcitatii Synagogaz [indica mihi vbi &c.] Sponsus tuus [quem diligit anima mea.] Secundum autem, quod ibi est, [pascas, & cubes, ] in secunda persona, vox est adolescentularum ad Sponsum, dicentium sub eodem sensu. O Sponse dilecte. *b* Quem diligit anima mea. *a* Indica mihi, vbi pascas, vbi cubes, ] perfectos actiuos, & contemplatiuos, in quibus delectaris, & quiescis, vt eis possim cōformari. Vel. *a* Indica mihi in meridie] id est, clare, & manifeste. *b* Quem diligit anima mea, *j.* intima voluntas, & affectio mea, *i. te.* *c* Vbi pascas, vbi cubes, ] vt properem illuc, & ibi maneam, & quiescam tecum. *a* Nec incipiam vagari post greges sodalium tuorum, *] id est, ne vaga & instabilis, & hælitans, & erabunda curram post irrationalibes multitudines Hæreticorum, Hypocritarum, falsorum fratrum, quæ per latam viam peccati gradiuntur ad mortem. Greges autem sodalium dicuntur conuēticula Hæreticorum Hypocritarum: & falsorum fratrum, propter simplicitatem exteriorem, & multitudinem, propter quā multi sequuntur eos, sicut oues sequuntur alias.**

Item

Item potest esse vox Spōsae de labore, & fatigat one actionis suspirantis ad refectionē, & quiete contemplationis. Dicit ergo Sponsa. O Sponse] Quem diligit anima mea, indica mihi, vbi pascas, vbi cubes in meridie] hoc est, in splendore tuz cognitionis, & ardore tuz dilectionis : in meridie ante ideō dicit: quia dies cōtemplationis manet habet, meridie, ne a vagari incipiam post greges sodalium tuorum. Si b ignoras te, ô e pulchra inter mulieres, species, quā sunt cogitatio, meditatio, & visio. Cogitatio est prima hora huius diei: quia minus habet spiritualis luminis, & sancti ardoris. Meditatio est tertia hora; quia plus habet luminis spiritualis, & sancti ardoris, quām cogitatio. Iuxta quod dicit P. 34.38. Et in meditatione mea exardescet ignis. Visio est meridies, vbi perfectum est lumen cognitionis, & ardor amoris secundum statum vix. Vespere verò huius diei, contemplatio Dei per creaturas. Sponsa igitur non mane contemplationis, non vesperé, non tertiam horam; sed ipsum meridiem sibi postulat indicari. i. perfectiores cōtemplatiuos, vt eos valeat imitari. Vel meridies pleni, & perfecti luminis, & ardoris, est Ecclesia triumphans, vel status gloriae Ecclesiae triumphantis, qui & cēnaculum, & cubiculum Sponsi dicitur. Cēnaculum quidem cetera satietatis, de qua Ps. 16. dicit. Satiabor, cūm apparuerit gloria tua. Cubiculum iucundissimæ quietis. De qua Ps. 4. In pace in idipsum dormiam, & requiescam. Hoc ergo cēnaculum, & hoc cubiculum sibi postulat indicari Sponsa digito Spiritus S. vel indice fidei. Quod autem sequitur. a Ne vagari incipiam, post greges sodalium tuorum, ] i. post turbam deceptam, & in errore genitam à sodalib. suis, i. ab hereticis vel falsi nominis Christiani, qui Christum ore consententur ; sed factis negant, qui quandiu Christus in pace est, cum eo sunt, orta autem persecutione recedunt ab eo. Recte dicit, vt dicitur Lc. 8. b. Ad tēpus credūt, in tēpore tētationis recedūt. Vnde de his sodalib. dicitur. Et. 37. a. Sodalis amico coniucūdabitur in oblectatiōnib. & in die tribulationis aduersarius erit. Est autē triplex meridies, iuxta sui nominis triplicem etymologiam. Primus est claritas cōtemplatiōrum, qui adhuc laborant in hac peregrinatione. Secundus est claritas eorum, qui exuti corporib. adhuc sunt in beata expectatione. Tertius est Angelorū, Sutorū, qui facie ad faciē videt Deū, iam celebrata vtraq; resurrectio-ne. Primus dicitur meridies, quasi merens dies : & quia in eo māremus ppter pēta : & meremur virtutum incrementa. Secundus dicitur meridies, quasi mediis dies; quia claritas eius adhuc non est plena, plenior tamen primā, sed minus clara, quām tertia. Tertius meridies dicitur, quasi merus dies; quia clarior est ceteris, nihil habens obscuritatis, aut imperfectionis. De hoc triplici meridiē respondebat David Achis querenti: In quem irruisti hodie? Et respondebat David. Contra meridiē Iudæ, & contra meridiē Hieramel, & contra meridiē Ceni. i. Reg. 27. d. Iudas interpretatur confessio. Hieramel, misericordia Dei. Ceni nidus meus, vel zērarium, vel possessio mea : Contra meridiē Iudæ igitur irruit, qui contemplans peccatum suū confitendo in illud irruit. Contra meridiē Hieramel irruit, qui per opera misericordiæ ad requiem animalium tendit. Contra meridiē Ceni irruit, cui solus Deus possedit, vel zērarium est. Sequitur. b Si ignoras te, &c.] vox Sponsi ad Sponsam arguentis eam: petierat n. indicari sibi cēnaculum Sponsi, quod ipsa est: vnde videtur ignorare seipsum, quia in ea cēnat, & cubat Spōsus. Recte ergo dicit Spōsus. [Si ignoras te, ô pulchra inter mulieres] quod vtiq; videtur ex eo, quod quāfisi indicari tibi, vbi pascat, & vbi cubet Sponsus eūus segredere, &c. Vel pōt referri ad id, quod Sponsa supradixerat, se nigram, & decoloratam, & fuscam, cūm ipsa sit candida, & decentissimè colorata. Merito ergo ei dicit Sponsus [Si ignoras te, ô pulchra inter mulieres, ] quod videtur ; quia nigram te dicis, cūm sis candidissima. & decoloratam, cūm sis eximè colorata. Vel quia Sponsa videtur trepidasse, cūm dixit. [Indica mihi, vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum,] statim Spōsus eius trepidantem benigna increpatione redarguit, dicens. b Si ignoras te, ] mihi dei ponatam. Vel [Si ignoras te, ] quā sis, & qualis. Vel [Si ignoras te, ] per tribulationes pulchriorem debere fieri, non reminiscens, quod nemo coronabitur, nisi qui legitimè certauerit, vt legitur 2. Tim. 2. c. c. O pulchra inter mulieres, i. super oēs infirmorum congregations, vita, & Dæmonib. se p̄stituentium. Vel pulchra inter mulieres dicitur;

quia ex aliarum congregationum deformitate, Ecclesiaz speciositas commendatur. Contraria, n. iuxta se posita magis elucescunt, vt dicit Boetius. Et maiora, & minora videntur, vt dicit Aris. b Si] inquam ignoras te, ô pulchra inter mulieres, egredere, ] i. egredieris à meo consortio, & amplexu. Nō enim precipit, sed præmitit, vel prædictit, quod cuentur sit. Et abi, ] i. abibis. Post vestigia gregum tuorum, ] i. varlos actus errantium sequeris. Et pascere, ] i. pascere prava doctrina tuā g Hædos tuos, ] i. perditos auditores, qui ideō vocantur hædis: quia sunt in fidei conuersatione fætidi, & quia constituentur cum reprobis ad sinistram: Mai. 25. c. Vel [Pascere hædos tuos,] i. nutries prauos motus carnis, & foetidos. Tu, dico, intendens: b Iuxta tabernacula Pastorū, ] i. secuta Magistrorum insipitum scholas, siue doctrinas. Vel [Pascere hædos tuos iuxta tabernacula Pastorū, ] i. iuxta veros Pastores, & Doctores, i. vt videaris similis bonis, & veris Pastoribus, cūm non sis. Scholas autem verorum Pastorū vocat tabernacula, q. ia oēs veri Prædicatores, & Doctores in expeditione, sunt pugnantes pro se, & pro subditis suis, contra mundum, & carnem, & Diabolum. Aliter. Si ignoras te, ô pulchra inter mulieres, egredere jā secreto contemplationis, vbi solum Sponsum intueris, vt teipsam consideres, & cognoscas. i. Et abi post vestigia regū tuorum. Id est, attende opera & affectus Ecclesiasticorum conuentum: quia ipsi ostendent tibi, vbi pascam, vbi cubem in meridie. Vbi. n. ipsi pascuntur, ego ibi pasco eos, pastu multiplici. Primo, pastu herbarum virentium, .sacrorum eloquiorum. De quibus dicitur P. 24. 27. d. Aperta sunt prata, & apparuunt herbæ virentes. Secundo, pastu bonorum operum, quo anima operantium nutritur, & impinguantur, & roborantur, & etiam magnificantur. Tertiō, pastu corporis, & sanguinis sui. Quartō, gaudio conuerſorum ad fidem, vel p̄nitentiam. Quintō, pastu cælestium gaudiorum, quo fide & spe modò pascuntur Electi, tandem pascuntur re ipsa. Sextō, pastu consolationum, & visitationum internarum, quibus Dominus s̄epe pascit Electos post labores, & tribulationes, sicut legitur Tob. 3. d. Non delectaris in perditionibus nostis; quia post tempestatem tranquillum facis, & post lachrimationem, & fletum gaudium, & exultationem infundis: Et in Ps. 93. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuā lētificauerunt animam meam. De omnib. istis pastibus dicitur in Ps. 22. secundum Hebraicam veritatem: Dominus pascit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocavit. Quia in gregib. Ecclesiaz tot sunt pastus, quibus Sponsus pascit eos, iubetur Sponsa egredi, & abire post vestigia gregum suorum, vt in eis conspicies, candidam, & coloratam te agnoscat; non nigram, aut fuscam. Quod autē sequitur. Et pascere hædos tuos iuxta tabernacula Pastorū] hoc in bono accipitur de his, qui sublimiora carpunt, & rectis pascuntur, qui ardua consiliorum concidunt, hoc est, de viris perfectis, in quibus maior est decor Ecclesiæ, quos hædos vocat Salomon non capias: quia hædi non habent fetorem caprarum, nec insipiditatem. Est ergo sensus: Pascere hædos tuos iuxta tabernacula Pastorū, li rege viros perfectos, qui sunt iuxta conuersationem Apostolorū quorum vitam, & militiam imitantur. Hi hædi, p̄priæ sunt claustrales, in quibus Dñs. p̄priæ cubat, in fœcularibus verò pascit. Est autē triplex egressus. Primus est de spū ad carnis vitia. Secundus est de longitudinali claustral ad fœcularia desideria. Tertius de quiete contemplationis ad negotiorum exercitia. In quolibet autē istorum egressuum, hō amittit sui cognitionem. Ad quam etiam trib. modis renertitur. Primi, qn̄ p̄t̄ sua recognitat. Secundi, qn̄ miseriā suā recognoscit. Tertiō, quando dignitatem, quā ad imaginē, & similitudinem Dei creatus est, contēplatur. Prima contemplatio humiliat ex memoria iniquitatis: & veniam p̄meretur. Vnde Ps. 50. Secundū multitudinem miserationū tuarū dele iniquitatē meā, &c. Quoniam inquit: tem meā ego agnosco, &c. Scđa contrastat ex præsentia infidelitatis: & luctus excitat querulosos. Vnde Paulus, Rom. 7. d. Infelix ego hō quis me liberabit de corpore mortis huius: Tertia lētificat, & consolatur. Et idē Baruch. 3. b. Animam negligenter ab ista contemplatione arguit, dicens: Quid est Israhel, quod in terra inimicorū es, & inueterasti in terra aliena: cōmoratus es cū mortuis: deputatus es cum his, qui in inferno sunt: Terra nostra est aia nostra, vbi Dñs in Baptismo virtutum semina seminavit expectans, vt tempore suo messem, seu fruges bonorum operū redderemus. Terra inimicorū, caro corrupta est, vbi famis vitiorū seminata est à primis parentib. ex quo nascitur mesmis mala prauorū motū, & carnaliū desideriorū, q. miliat aduersus animā. In terra igitur inimicorū est, qui curā carnis agit in desideriis

Multi-plex pa-  
tibusTrixplex  
egressusTriplex  
reversio  
ad Dñm.

# Liber Canticorum.

desideris anima<sup>r</sup> su<sup>r</sup>. Oblitus in ueterascit in terra aliena quādo peccatū in consuetudinē trahitur. Cōmoratur cū mortuis, quando in peccatis delectando quiescit. Cū his, qui in inferno sūr, deputatur, quādo peccatorū diuturnitatē, aut magnitudine in desperationem ducitur. Sequitur. a Equitatui meo in currib. Pharaonis assimilaui te, amica mea.] Quia rum. a Equitatui meo, in non vult Dñs Sponsā b curribus Pharaonis c affiignorare seipsā: ideo milaui te, d amica mea. post cōminationem blanditur ei, ostendens, cui assī milauerit eam, i. similem fecit. s. populo Israelitico. Vt quēadmodum ille, dū in medio Aegyptiorum fuit, ab illis affligebatur, & quando recedere disponeret, aggrauauerunt iugum & afflictionē: & in recessu persecutionem addiderunt, non cessantes, donec in mari rubro esent submersi; sic tu, d sponsa, dum es in medio filiorum matris tu<sup>r</sup>, neceſſe habes pati similem afflictionem: & si vis recedere ab eis, i. conuersatione & doctrina dissimilis esse, ingrauatur bellum & persecutio, sola morte finienda. Et hoc est, f Equitatui meo.] Sic hūge literam d O amica mea, j. custos conscientia secretorum meorum. c Assimilaui te, i. similem esse demonstraui. a Equitatui meo, j. exercitui meo est populo Israelitico, existenti. b In currib. Pharaonis] i. tēpore currū, i. currētis persecutionis Pharaonis, q. d. Sicut populum Israeliticum de seruitute Aegyptiaca liberaui; sic te de persecutione hostiū tuorum liberabo, si te cognoueris Sponsā meam. Vel sic iuxta aliā G. d O amica mea, assimilaui te] j. comparaui te, a Equitatui meo] comparato. b In currib. Pharaonis] i. ad currus Pharaonis, q. d. quantum differt equitatus meus ab equis Pharaonis, tantū melior es tu omnib. aliis filiab. Vnde m. 1. a. Sicut liliū inter spinas; sic amica mea inter filias. Boni dicuntur equitatus Sponsi, & ipse eques: Portant enim eū vbiq; terrarū. Vnde Abac. 3. b. Qui ascendes super equos tuos, & quadrigae tu<sup>r</sup> saluatio. Mali sunt equi Diaboli, & ipse Eques. Vnde Exo. 15. a. Equum & Ascensorem proieci in mare. Vel sic [Assimilaui te, d amica mea; equitatui meo] j. exercitui meo exterrito & impugnati timenti proximo: [In currib.] i. à currib. Pharaonis persequētis eum fugientem. q. d. d amica mea, tu times, ne te deseram in medio persequentium te, vel vagari permittam te post greges sodalium tuorum. Sed non oportet; quia [assimilaui te equitatui meo,] quem exterritū à currib. Pharaonis liberaui, ipsi submersis in mare. Vel sic. [Assimilaui te, d amica mea, equitatui meo,] ad equitandum, [in currib. Pharaonis] i. contra currus Pharaonis subuentos: & ideo non mireris, si à curribus Pharaonis impugneris, i. Diaboli, qui pugnat contra Ecclesiam explorationē simulatorū, infidiis calidorum, scissuris schismaticorum, fallaciis hæreticorum, persecutionib. Tyrannorum, falsis consilii carnalium amicorum, laueis suggestionum. Vel equitatus Spōsi, est equorum apparatus: quorum alij sunt dextrarij, alij palefrādi, alij saginarij, alij curriles. Dextrarij sunt Martyres, armis patientia & fortitudinis armati. De quib. Job 39. c. Nunquid præbebis equo fortitudinem? Palefrādi sunt contemplatiui, qui Dominū suauiter portant. Saginarij sunt Prædictores, qui aliis virtutia verbi Dei, & arma virtutum iu doctrina circumferunt. Equi curriles sunt Prælati, qui pectore & humeris. i. Sapientia & opere Ecclesiæ, siue plebes sibi cōmissas, velut quosdam currus Dei, ad cœlestem patriam post se trahūt. Hic est equitatus Spōsi. s. Martyres, Claustrales, Prædictores, & Prælati. Et huic [equitatui meo,] inquit Sponsus, fassimilaui te] d amica mea, in currib. Pharaonis, j. d. ad currus Pharaonis expugnādos. Necesse igitur habes pati in dextrariis tuis pondus armorum, & vulnera præliorum, & etiam mortem corporalem. In palefrādis famē, sitim, vigiliis, disciplinas, & huiusmodi obseruatiæ regularis. In saginariis, labores, fatigations, discursus, opprobria, & pericula multa, quæ numerat Paulus. 2. Cor. 11. In equis currilibus, onera subditorum dispensatione assumpti officij, & hoc pectore & humeris. i. doctrina & vita, vt dictum est. Est autem triplex currus Pharaonis. Primus est currus malitiæ, secundus luxuriæ, tertius auaritiae. Currus malitiæ quatuor habet rotas. s. sauitiam, impatientiam, audaciam, impudentiam. Velox est iste currus ad effundendum sanguinem innocentēs; quia nec innocentia sistitur, nec patientia retardatur, nec timore frānatur, nec paurore cohibetur. Trahitur autem duob. equis nimis perniciibus & perniciosis, s. terrena potētia, & ſeculari pompa. Et his duob. equis præsident duo aurigæ, tumor & liuor. Tumor Pompa, liuor potentiam agit. Luxuriæ currus ſimiliter quatuor habet roras, s. ventris ingluitem, coitus libidinem, vestium molliciem, ocij resolutionem.

# Cap. I.

Trahitur autem eurus iste duobus equis, sanitate corporali, abundantia temporali, quibus duo Aurigæ præsident, stulta securitas vitæ, torpor ignauiz. Currus avaritiae ſimiliter quatuor habet rotas, quæ ſunt pusillanimitas, inhumanitas, contempnus Dei, obliuio mortis. Equi trahentes ſunt tenacia & rapacitas. His duobus equis vniuersus præſedit Auriga, ſ. amor habendi. De quolibet istorum curruum dicitur 1/a. 5. e. Vz, qui trahitis iniuitatē in funiculis vanitatis. Eſt & triplex currus Dei, huic triplici currui contrarius. Primus currus eſt innocentia. Vnde Aug. Innocens eſt, qui nec miserū facit, nec miserū relinquit. Quatuor habens rotas. Quarum prima eſt benigna temporalium administratio. Secunda eſt infirmantiū operosa compassio. Tertia in tentatione blanda cōſolatio. Quarta iniuriarum & contumeliarum lēta ſuceptio. Duo equi trahunt currū istum. ſ. misericordia cū hilaritate, & ſollicitudo de reddēda ratione. Vnde Rom. 1. 2. b. Qui præſet in ſollicitudine, qui miseretur in hilaritate. Auriga eſt animi fortitudo. Secundus currus eſt pudicitia. Quatuor eius rotæ ſunt, abſtinentia, munditia, asperitas vefis, affiduitas laboris. Duo equi, corporalis infirmitas, & temporalis paupertas. Auriga eſt mortis conſideratio. Tertius currus eſt charitas. Quatuor rotæ eius ſunt feruores qui de fornace charitatis procedunt. Primus eſt zelus Dei, vt honoretur. De quo Psal. 68. Zelus domus tu<sup>r</sup> comedit me. Secundus eſt zelus proximi, vt ſaluetur. De quo 2. Cor. 11. a. Amulor enim vos Dei emulatiōne. Tertius eſt feruor macerandæ carnis. Quartus eſt feruor deuotionis. Duo equi trahentes hunc currum, ſunt duæ ſpecies charitatis, ſcīlicet, amor Dei, & amor proximi. Auriga eſt Sapientia: in currū patientiæ ſedet Iob, & omnis pro Christo patiens. In currū pudicitia ſedet Eunuchus, & omnis pro Christo continens. In currū charitatis rapiunt Elias, pallium curæ temporalis derelinquens, & omnis largus & misericors. Similiter in primo currū Pharaonis ſedet Iezabel persequens Eliam, 3. Regum 19. a. In ſecondo Presbyteri accuſantes Sussannam. Daniel. 13. d. In tertio Ananias & Saphira dimidiam retinentes pecuniam. Actor. 5. a. Vide quomodo currus Dei, curribus Pharaonis opponuntur. Sed currus Pharaonis, currus Dei persequuntur. Nam currus malitiæ persequitur patientiam, ne illatam ſibi iniuriam diſsimulet; ſed vindicet, aut irroget. Contra quam armat nos Apostolus, Romanor. 12. d. dicens. Non vosmetipſos defendantes, charifimi, ſed date locum iræ. Currus luxuriæ persequitur pudicitiam, ne carnem ſuam crucifigat cum viuis & concupiſcentiis; ſed potius curam eius agat in defideri. Currus avaritiae persequitur charitatem, vt nihil tribuat, ſed omnia retineat. Contra hos duos armat Apostolus, Epheſ. 5. b. vbi dicit: Omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod eſt idolorum ſeruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. Præter hos currus, & ſuper omnes iſtos habet Sponsus vnum currum mirabilem, de quo ſpecialiter hic agit Salomon, vocans eum equitatum Sponsi: De quo dicit Psalm. 67. Currus Dei decem millibus multiplex mīllia lētantium, Dominus in eis. Iste currus indubitanter eſt Ecclesia, de qua dicitur 4. Regum 2. b. Ecce currus igneus. & equi ignei diuiferunt verumque. Et Daniel. 7. c. Thronus eius flamma ignis, & rotæ eius ignis accensus. Totus igneus eſt currus iſte igne charitatis. De quo Luce. 12. f. Ignem veni mittere in terram: Et quid volo, niſi vt accendantur? Duæ rotæ huius currus, ſunt duæ vitæ, ſcīlicet, actiua & contemplatiua. Duo modioli duarum rotarum, ſunt donum Sapientiæ & donum Scientiæ. Primo modiolo voluit rota contemplationis, ſecundo rota actionis. Duo radij in vtraque rota de modiolis exeunt, ſunt dogmata & exempla Patrum vtriusque Testamenti. Canti rotarum, quibus radij infixi ſunt, & ſua connexione lutum diuidunt, & terram calcant, ſunt Prædictores, quorum officium eſt lutum peccatorum ab animabus diuidere (Iuxta quod dicitur Jere. 15. d. Si separaueris preciosum à vili, quasi os meum eris) & terrena per contemptum calcare. Axis qui rotas in ſe vnit, & colligat, & vtrique inſeritur, & totum currum portat & ſuſtinet. Christus Dominus eſt, qui dicitur, Epheſ. 2. c. lapis angularis, duos parietes, ſcīlicet, contemplatiuorum & actiuarum in ſe confocians: & portans omnia verbo virtutis ſu<sup>r</sup>, vt legitur Hebr. 1. a. Circa hunc axem inuoluitur vtraque rota. Et ſi forte alterutra rota ab axe exierit: ipsa ruit & currus diſſoluitur. Quatuor rotas inuenies, ſi vtrique Testamento duas assignes Christum autem Dominum axem duplicatum, iuxta duas natu- ras eius,

T. ip'ox  
currus  
Pharaonis.

ras eius, vel iuxta duos modos affectionis, quibus vtrig; Testamento innotuit, scil. per timorem, & amorem. Per timorem in veteri Testamento innotuit velut Dominus, in nouo Testamento no Dñm, sed Christum i. vñctum se exhibuit per amorem. Et ideo circa ipsum tanquam circa axem vñctū, vñctis modiolis fit rotarū reuelatio in nouo Testamento; & ideo velox est, & facilis huius currus tractio, vnde *Matt. 11. d.* Iugū enim meū suave est, & onus meū leue. In veteri vero lege aridus erat axis, no vñctus; & ideo cum stridore, & labore, & tardo gressu trahebatur currus. Vnde, & Moyses 40. annis currū istum vix trahere potuit de Aegypto vsq; ad ripas Iordanis, vbi nisi Ioseph subuenisset i. Christus, remansisset currus. Auriga illius currus Spiritus S. Vnde *Ps. 142. ad Dñm, ait:* Spūs tuus bon⁹ deducet me in terrā rectā. Et Eliseus ad Eliā in typo Spūs sancti 4. Reg. 2. b. Pater mi: Pater mi: currus Israēl, & auriga eius. Equi trahētes hūc currū Doctores, & Prælati, qui i pectore, & humeris i sapia, & patiētia, siue vita, & doctrina trahere deberēt hūc currū, alligati ad eū funib. officiorū suorū, quos Auriga i. Spūs S. nūc amoris stimulis, nūc timoris flagellis incitat ad currendū. Hi duo equi figurati sunt, i. Reg. 6. c. per duas vaccas feras, quæ arcā Dñi de terra Philistijm, vsq; Bethsamis pduxerūt, sicut ibi dicitur: Ibāt in directū vaccæ per viā, quæ ducit Bethsamis, & vno itinere gradiebātur pérgeṭes, & mugientes, & no declinabāt neq; ad dexteram, neq; ad sinistrā. Ita olim. Sed qualiter hodie per contrariū omnia fiunt, satis in evidenti est, vt currus Pharaonis potius videatur Ecclesia, quæ currus Dei. Fertur enī in profundum diuitiarum & delitiarum, & etiam peccatorum, subuersis rotis, & ab axe separatis, secundū quod dicitur *Ez. 14. f.* Subuertit Dñs rotas curruum, ferebatūque in profundū. Equi retrogradi hodie exercitu prēposito eliguntur ad trahendū currū istū. Facti sunt, qui Prælati nostri sunt, retrorsū, & no in ante, sicut dicitur *Iere. 7. e.* i. spiritualium oblii, sola temporalia curat. De animalibus dicitur *Ezech. 1. c.* Non reuertebāntur cùm incederent; sed vnumquodque ante faciem suā gradiebatur. Nunc verò potest dici. Vnusquisque post dorsum suū graditur, Ideo currus Ecclesiaz no progrederetur, sed retrograditur. Quippe equi retrogradi ad posteriora trahunt illū. Solent equi fortes eligi ad trahēdos currus; nunc autē non equi, sed pulli equorū i. nepotuli Episcopori ad trahendū currum Ecclesiaz assumuntur, qui nec pectus habent, nec humeros; ideo no est mirū, si remanet in luto currus iste. Item solent esse equi curriles edomiti, nūc petulantes nimiū, & lascivi. Vnde *Jer. 5. c.* Equi amatores in fēminas, & emissarij facti sunt, vnuſquisque ad vxorem proximi sui hinniebat. Item 8. c. eiusdem. Omnes conuersi sunt ad cursum suum quasi equus impetu vadens ad praliū. Secundū hoc potest legi per indignationem: [Equitatui meo in curribus Pharaonis] existenti[ assimilaui te ] i. assimilari te permisi: [amica mea;] quæ amas, & amaris currus Dei esse. Vel existere dicitur in curribus Pharaonis; quia similes factus est eis in equis, vt dictum est, & in ornatū superfluo phalerarū. Veruntamen habet Ecclesia, & ornatum suum necessariū. Verbi causa, Frānum laudis diuinaz, de quo *Isaie. 48. b.* Laude mea infrānabo te, ne interreas. Et hoc frānum semper deberet Ecclesia gestare in ore suo, quod & clerūs, & claustralis, quā secularis, sicut ipsam per *Ps. 33.* dicit: Benedicam Dñm in omni tépore, semper laus eius in ore meo. Et hoc frānum deberet duci, & regi totū corporis Ecclesiaz, vt dicitur *Iac. 3. a.* Huic frānum annexa sunt phalerae, quæ caput, & collum equi i. Ecclesiaz ornant. Caput i. cætū Prælatorū, collum i. cætū Doctorum. Phaleras iſtas dico dogmata doctrinarū; & exempla virtutū, quibus debeant Prælati Ecclesiaz; & Doctores relucere. Pectorale, quod fluxum sellæ ad posteriora prohibet, & pectoris equi exornat, est sapientia Prælatorū, quæ potestate Ecclesiaz ad temporalia non patitur extendi. Sella, cui Christus insidet, seu præsidet, est ipsa auctoritas, siue potestas Ecclesiaz. Indoctos armigeros habet Christus, quia no tanquam equum, sed vt asinū sellant Ecclesiā, dum potestate ecclesiasticam in posteriora extendunt, mutatis anterioribus & desertis i. spiritualibus. Potestas enim in temporalibus sella est, in posterioribus rupta est, immo nullum est pectorale Ecclesiaz, quod sic sellā eius permittit ad posteriora dilabi. Figura enim huius temporis fuit, quod Dñs non equum, sed asinum equitauit. Figura est etiam, quod quidam Monachi Cluniacenses s. officiales pro pectorali postelā habent. Quid enim hoc significat, nisi quod potestas eorū non in spūlibus, sed in temporalib. exercetur? Duæ cingulæ, quib; sella equo astringitur, sunt statuta Ecclesiaz. Anterior cingula, sunt statuta, quæ sunt pro spūlib. conseruandis: hæc vix buccella vna clauditur, sed laxa sub equo vagatur: quia fideli-

tas eius pro custodia animarum nullo iuramento firmatur. Cingula posteriora sunt statuta pro temporalibus conseruandis: hæc archissimè omni genere firmacolorū stringitur. Inauditum enim est, quod à Sacerdote requiratur iuramentum pro animabus fideliter custodiendis; sed de firmaria pensione soluenda, de seruando iure temporali, quā turis: & collum tuū, sicut a monilia ta distictione iuramentum aut etiā fideiussoria cautio requiratur, nemo ignorat. Item de sella huīus equi, id est, de potestate Ecclesiastica, qualiter à posteriori ornatur, & ab anteriori inornata, & nuda relinquatur, paret omnibus. Aduocati enim sunt ornamenta posteriora huius sellæ: Viri spirituales sunt ornamenta posteriora: Screpæ quæ à sella depéndent, sunt obedientiæ in spūlibus: & hæc est dextra strepa, & obedientiæ in temporalibus, hæc est sinistra strepa. Quod ergo per sinistram strepā super equum ascendit, figura est huius equi, super quem nullus hodie ascendit Prælaus, nisi super sapientiā temporalē, aut potestate scūlarem. Reclē ergo dicit Sponsus: [Equitatui meo,] i. equo meo, [in curribus Pharaonis assimilaui te, amica mea,] i. similiitudinē equi mei ostēdi tibi in curribus Pharaonis. Sequitur. a Pulchræ sunt genæ tuæ, sicut Turturis: & collum tuum, sicut monilia.] Quoniam Spōsa nigrā, & fuscā, atq; decoloratam se tanta humilitate confessā fuerat; ideo Sponsus pulchritudinem eius hic describit, insipiens à genis, vbi pulchritudo mulieris maximè appetit. Quod à mysterio no discrepat: Genæ enim auribus contiguz sunt, per quas totus decor virtutum Sponsæ infunditur: Nam fides ex auditu: *Rom. 10. c.* Eodē modo, & aliae virtutes. Genas autem Ecclesiaz mysticē dicimus Prædicatores. Nam sicut in genis deformitas, aut pulchritudo mulieris consistit; ita tota pulchritudo Ecclesiaz, vel deformitas in Prædicatoribus denotatur. Genis autē Turturis assimilantur genæ Ecclesiaz; quia turtur amissio compare suo, nulli alij associatus gemitū habet pro cantu: soliuaga séper sedet: Sic sancta Ecclesia viduata à Sponso, i. separata præsentia corporali, nulli extraneum admittit consortium, promissæ fidei castitatem integrim cōseruans: pro suis, & aliorum peccatis semper gemit: sola sedet. Vnde *Psal. 5. 4.* Ecce elongauit fugiēs, & manus in solitudine. Itē: Quis dabit mihi pennas sicut columbae, & volabo, & requiescam? Item *Iere. 15. d.* Solus sedebam, quoniam amaritudine replesti me. Dicuntur etiam Prædicatores genæ Ecclesiaz: quia cibum sanctæ Scripturæ masticant, & coaterūt, & cōminuant, & sic cum auditoribus cōmestibilē reddunt. Dicuntur etiā collū Ecclesiaz. Collo enim verba proferuntur: cibus in corpus nutriendū traiicitur: membra siue corpus capitū vniuntur: Sic sancti Prædicatores, verbum eruditiois proferunt, cibum salutis in corpus Ecclesiaz transfundunt prædicando, ipsum corpus Ecclesiaz Christo capiti conuertēdo coniungunt. Ipsi etiam Prædicatores monilibus comparati: quia pulchris moribus pectus Sponsæ verbis muniunt, & exemplis: & claudunt, ne adulteri, i. Diabolus manum suam inferat iniqua suggestione, aut hæreticorum deceptione. Vel, sic continua: Assimilaui te equitatui meo, amica mea, & ideo pulchra es: Et reuera pulchra: nam, b. Genæ tuæ, i. Prædicatores tui: [pulchræ] sunt fide, & moribus, [sicut Turturis] genæ, quæ non pilos habent, sed plumas: quæ vestigium aquarum nullum retinent, sed adiuuant ad volatum: in quo significatur perfecta abrenunciatio mundi, & munditia cordis, & decor virtutum, quæ maximè in Prædicatoribus requiruntur. c Collum tuum, ] i. Prædicatores, & Doctores tui. d Sicut monilia] i. ornant Ecclesiam, sicut monile pectus virginum. Vel sunt: [sicut monilia,] id est, Sapientiam, & bona opera simili habentes. In monili enim lapis, siue gemma infigitur auro: & in prædicatione similiter cum verbo doctrinæ debet esse exemplum bonæ viræ, alioquin inutilis est doctrina. Nam quod doctrina construit, vita destruit. *Ecc. 34. d.* Vnus adificans, & vnuſ destruens, quid prodest illis, nisi labor? Vnus orans, & vnuſ maledicens, cuius vocem exaudiens Dominus?

Moraliter. Facies Sponsæ est intentio: *Dux genæ, res, & Moral,* causa, id est, quid intendit, & propter quid, & cur. Ex his duobus, vel decor, vel deformitas animæ indicatur: Hypocrita vnam genam tantummodo pulchram habet aperte: malus neutram; Sponsa verò utramque: quia & bonum est, quod intendit, & causa bona: Et ideo dicitur ei. a Pulchra iunt genæ tuæ sicut Turturis, ] id est, in quo nulla duplicitas, & vera simplicitas. Sed quia Sponsa posset dicere Sponsio: Verè pulchra sum, vt dicas; sed non habeo, vnde possim seruare pulchritudinem meam: Ideo subdit Sponsus. Murenwas

# Liber Canticorum.

## Cap. I.

a Mureulas aureas ] i. Scripturarum sententias. vel quaslibet bonas institutiones, auro Sapientie interius resplendentes.

b Faciemus tibi] Ego, & Pater, & Spiritus sanctus; vel Ego, & coadiutores mei Apostoli, & Apostolici viri. c Vermiculatas, &c.] i. distinctas, & variatas nitore sacri eloquij, iuxta capacitate singulorum. q. d. Sponsus.

a Mureulas aureas b faciemus tibi, c vermiculatas argento. Dum tudené gratia, cōfēdūt Rex in e accubitu suo, f narrāt & auxilium sādus mea g dedit odorem suum,

cōrē Scripturę, ex qua præcepta & consilia; & institutiones, & exempla Sanctorum, quibus vitā tuā omnino poteris elicere. Scriptura enim ministrat omnib. præcepta. perfectis consilia, parvulis lac, adultis solidum cibū. Alia translatio habet sic. [ Similitudines auri fabrefaciemus tibi cū distinctionib. argenti, quo usq; Rex in acubitu suo est. ] Et est sensus. Pulchra es, amica mea, sicut dixi, tamē aurum i. facie meam non poteris videre in præsenti vita, sicut dictū est Moysi. Exo. 33. d. sed similitudinē auri i. cōstatis siue diuinę claritatis per illuminationē Scripturarum, & hoc per speculū in enigmate. 1. Cor. 13. d. donec omnibus apparcat manifestē, qui nunc latet absconditus in Deitate. Murena pīscis est longus, & rotundus, per quē Christi æternitas, & Ecclesię longanimitas designantur. Murena etiā ornamen-tum est, per quod sacra Scriptura designatur. Inde Mureulæ diminutiuū, catenæ quibus monilia collo ligantur: & signifi-cant spiritualem intelligentiā, & vitę mundiciā: per quę sacra Scriptura collo Ecclesię i. Prædicatorib. alligata est. In auro spiritualis intelligentia accipiturs in argento. vitę mundiciā. Signanter autē dicit, murenulas aureas, & non dicit argēteas; sed argento vermiculatas: quia intelligentia potest esse pura sine errore; sed vitę mundiciā in hac vita sine peccato nunquam est. Vnde 1. Ioan. 1. d. Si dixerimus, quoniam peccatum non ha-bemus, nosmetipos seducimus, & veritas in nobis non est. Est igitur sensus. a Mureulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento ] i. vitę mundiciā & spiritualē intelligentiā con-feremus tibi, quibus sacra Scriptura collo tuo firmiter allige-tur. Et hoc est, quod dicitur 1. e. 3. l. f. Post dies illos dicit Dñs, dabo leges meas in visceribus eorum, & in corde eorū scribā ilias. Vel Aliter. Per murenulas aureas, argento vermiculatas designatur fides Diuinitatis Christi, quę per aurū accipitur; & fides humanitatis Christi, quę per argentum intelligitur. Christus enim per electū figuratur. Eze. 1. d. quod fit ex auro & argento. Quod autem pluraliter dicitur, faciemus: vox est sodalium, non Sponsi, qui Sponsę murenulas aureas & ar-gento vermiculatas faciunt, quando fidem Diuinitatis, & fidē humanitatis prædicant. Secundū hoc sic continua, O Sponsa, tu oras Sponsum tuū, vt indicet tibi, vbi pascat, vbi cubet in meridie. ne vagari incipias post Greges sodalium eius i. Hæreticū. Ecce exaudita est oratio tua. Nos misi ab eo. [ Mure-nulas aureas faciemus tibi vermiculatas argēto. ] i. docebimus te, quid de Diuinitate eius, quid de humilitate sentire debeas, vt iam errare non possis. Sequitur. a Dum esset Rex in accubitu, &c.] Vox est Sponsę, nō ad Sponsū, sed ad sodales Spōsi, vel ad adolescentulas suas, loquétis & recognoscētis Sponsi beneficia ab eo accepta: & qua deuotione suscepēt ea: & quantum profecēt in eis ostendētis. Vnde dicit. O sodales Sponsi mei, & adolescentulae meę, auditis, quanta fecit mihi Sponsus meus: audite, & quid ego profecerim. a Dum esset Rex i. Sponsus meus, qui regit omnia. e In accubitu suo ] i. in vtero Beatę Virginis, vel in patibulo crucis, vel in sinum Patris post ascensionem. f Nardus mea. j i. humilitas mea, vel charitas mea. Vtraq; enim virtus per nardum, quę est Herba humiliata, & calida signatur. g Dedit odorē suum] i. bonam op̄isionem, implendo mandata, & consilia eius, quasi dicat, Sponsa: quia pro me natus est Sponsus ex muliere, passus in cruce, spem contulit mihi per ascensionem: cum ideo diligo, mandata eius obseruo. Vel sic. a Dum esset Rex in accubitu suo. ] i. in sinu Patris, nondum factus visibilis. f Nardus mea, i. dilectio Spōsi, quę dicitur mea, quia mihi utilis, & necessaria. g Dedit odorē suum] i. sui odoriferam notitiam, carnem as-sumendo: quo odore respersus est totus mundus: & quotquot agroti senserunt illum odorem, i. incarnationem, & credide-runt, sanati sunt. Vnde Matib. 4. d. Et ab ijt opinio eius in totā Syriam: & obtulerunt ei omnes male habentes varijs languorijs, & tormentis comprehensos: & qui Daemonia habebāt, & lunaticos, & paralyticos: & curauit eos. De hoc odore dicitur Gen. 27. d. Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Et 2. Cor. 2. d. Deo gratias, qui semper triū-

phat nos in Christo Iesu, & odorem notitiae suę manife-stat per nos in omni loco. Est igitur fensus. a Dum esset Rex in accubitu suo, &c. ] i. cū esset Patri æqualis Dei filius, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, factus est filius pauperulæ mulieris. Vnde 1. Ioan. 4. b. In hoc est charitas Dei, non quod nos dilexerimus Deum; sed quoniam ipse prior dilexit nos: & misit filium suum propitiatorem pro peccatis nostris. Vel sic. a Dum esset Rex in accubitu suo, id est, Christus in gloria sua, ad dexteram Patris post as-censionem. f Nardus mea dedit odorem suum. ] id est, mi-nor Ecclesia, vel Sanctorum humilitas, vel genus humanum per Crucem redemptum, & sanguine Christi cælefactū, dedit exercitationem bonorum operum; vnde opinio bonę famę. Vel [ dedit odorem suum ] id est, effebuit omnę eius deside-rium eundi post ipsum. Vnde /sprā dixit: Trahe me post te. Vel sic. a Dum esset Rex in accubitu suo, id est, Christus in mensa in domo Lazari, aut in sepulchro. f Nardus mea] id est, Maria Magdalena humilis & deuota. g Dedit odorem suum] id est, fracto alabastro, fudit vnguentum suum. Vnde 1. Ioan. 12. 2. Ante sex dies Paschæ venit Iesus Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerunt au-tem ei cenam ibi, & Martha ministrabat; Lazarus vero vnu-s erat est discubentibus cum eo. Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici preciosū, & vnxit pedes eius: & capillis suis exterit: & domus implera est ex odore vnguenti. Ecce totum, quod dicitur hic, [ Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum ] id est, cū Christus cenaret in domo Lazari, Maria fracto alabastro, effudit vnguentum. vel sic. a Dum esset Rex in accubitu suo] id est, in excelsō abitaculo suo. f Nardus mea dedit odorem suum] id est, Virgo Maria humilitatis suę effudit deuotionem, quę vsque ad cœlos ascendit & Dei filium suum usque ad ter-ram inclinavit. Vnde Psal. 112. 14. altis habitat & humilia respicit in celo & in terra. Quid igitur aliud est, [ Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum,] vt in persona Beatę Virginis loquatur Sponsa, nisi cū esset Dei filius in excelsō habitaculo suo, respexit humiliatem ancillę suę? Non dicit Sapientiam, aut pulchritudinem, aut nobilitatem, aut etiam virginitatem; sed ges-pexit humilitatem. Neque enim cedrus aut cypressus, aut quævis arbor alta; sed sola nardus dedit odorem suum. Re-gem nominat, non Sponsum: quia nondū nuptiæ facta erant in chana Galilea, id est, in vtero Beatę Virginis. Est igitur triplex accubitus Sponsi, Primus in vtero Virginis Marię. Secundus in patibulo crucis. Tertius in solio Patris. De pri-mo dicitur Eze. 44. 2. Porta hæc clausa erit Principi: Prin-ceps ipse sedebit in ea, vt comedat panem coram Domino. De secundo dicitur Gen. 49. c. Isachar asinus fortis accubans inter terminos, vdit requiem, quod esset bona: & terra, quod esset optima: & supposuit humerum ad portandum: Isachar interpretatur merces, & significat Christum, qui est merces fidelium. Vnde Psal. 126. Filij merces fructus ventris. Et Gen. 15. a. dixit Dominus ad Abraham: Ego sum merces tua magna nimis. Hic vdit requiem æternam, quod esset bona: & terram viuentium, quod esset optima: & supposuit humeros cruci ad portandum peccata nostra. Et sic accubuit inter terminos, hoc est inter cælum & terram, in se reconcilians ima summis. De tertio dicitur Apoc. 3. d. Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo: sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno eius. In primo nardus dedit odorē hu-militatis. In secundo myrra deleuit putredinem vetustatis. In tertio botrus emisit vinum spiritualis iucunditatis. Est au-tem triplex humilitas. Primam parit veritas in corde ex sui cognitione. Secundam facit sanctitas in opere ex contemptu humanę glorię. Tertiam format charitas in sustentia op-probiorum ex spe remunerationis diuinę. De prima dicit Dauid: Ego sum vermis & non homo, Secundam ostendit Dauid, cū saltaret coram arca Domini. 2. Reg. 16. c. Ter-tiam ostendit, cū malediceretur à Semei. 2. Reg. 16. c. & dixit: Dimitte eum, vt maledicat iuxta præceptum Do-mini, si forte respiciat Dominus afflictionem meam, & red-dat mihi bonum pro maledictione hac hodierna. Similiter est triplex accubitus Sponsę, siue conuiuum. Primum est corporum ad comparandam fortitudinem naturę. Secun-dum est animarum ad consolandam esuriem & sitim iusti-tię. Tertium Angelorum ad satietatem cum magna dolce-dinis multitudine. Primo vtuntur serui. In secundo comedunt amici. In tertio inebriantur charissimi. In figura horum triū-legimus Christum conuiua celebrantem cum discipulis suis. Primum

Al. t  
Cum

Alier.

Alier.

Ephes. 2. 1

Triplex  
accubi-tus.

Triplex  
humili-tas.

Triplex  
conuiu-  
mum.

# Liber Cantorum.

## Cap. I.

i i i

suis. Primum ante passionem in coena. *Math. 26. b.* Secundum ante Ascensionem in coenaculo. *Act. 1. a.* Tertium celebratum omnibus. Electis post generalem Resurrectionem in gloria *Isa. 25. c.* Faciet Dominus exercitum in monte hoc conuiuiū pinguium, conuiuum vindemiz defecat, pinguium medulatorū. Qui sunt in

primo conuiuio, discubunt in nouissimo loco per humilitatem; quia se indigneos reputant, sicut docet Dñs *Luc. 14. d.* Cūm inuitatus fueris, vade, & recumbe in nouissimo loco. Qui sunt in secundo, discubunt in medio loco per veritatem, qua spenentes vniuersa terrena anhelant cœlestia. Qui in tertio sunt, discubunt in primo loco cum Domino conuiuij, secundum meritum dignitatem. Vnde *Math. 8. b.* Multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Jacob in regno cœlorum. Quantum gaudium, creditis, sit in illo conuiuio, vbi pax, & securitas, & vbi nihil deficit vbi omnia abundabunt, vbi nullus extraneus, nullus malevolus? Beatus, inquit, *Luc. 14. d.* qui māducabit panem in regno Dei. Sequitur.

*a* Fasciculus myrræ Dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur. *c* Botrus cypri Dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. *d* vineis Engaddi. *a* Fasciculus myrræ Dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.] Beneficiū incarnationis recoluit Sponsa, supra, vbi dixit. Cūm esset Rex, &c. Nunc beneficiū passionis commemorat, dicens. *a* Fasciculus myrræ dilectus meus] qui etiā amicus [mihi] amanti, mihi passionē eius imitanti. *b* Inter vbera mea ji. in principali cordis mei. *c* Cōmorabitur] vsq; in finē. Et summa est, tota congeries tribulationū, & passionum dilecti mei, quas pro salute mea sustinuit, nunquā à memoria mea excidet. Myrra est arbor Arabiae, quinq; cubitorū altitudinis. Myrra etiā dicitur gutta ab ea emanans, viridis & amara, quæ sponte manat, preciosior est; quæ autē per incisionē corticis, vilior: sed vtraque salubris est infirmis. Vnde & Dñs in passione, quā pro salute magni agroti i. totius mundi subi. t, vnu myrratum à militibus accepit *Marc. 15. b.* Ideo nomine myrræ, mors Christi, siue passio designatur. Fasciculus ergo myrræ factus est Sponsus, quando in Cruce myrra est potatus, quando de Cruce ablatus, myrra, & aloë perlitus est *Ioan. 19. g.* Fasciculū autē non fascem dicit Spōsa Dilectū suū sibi; quia leue pro amore eius dicit, quicquid laboris imminet, & doloris. Bene fasciculus; quia parvulus natus est nobis *Isa. 9. b.* Bene fasciculus; quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futurā gloriam, quæ reuelabitur in nobis *Rom. 8. d.* Id enim, quod in presenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modū in sublime æternū gloriæ pondus operatur in nobis *2. Cor. 4. d.* An non fasciculus, cuius iugū suave est, & onus leue? *Mat. 11. d.* Non dico hoe, quia leue sit in se, imò durū, & gracie sat. Non enim leuis est passionis asperitas, mortis amaritudo, sed tamen leuis est amanti. Vnde non simpliciter ait Sponsa [Fasciculus myrræ Dilectus meus] sed addit [ mihi] quem diligo, Vnde & Dilectū nominat, mōstrans vim amoris omnē amaritudinē, & molestiam superare. Vnde dicit *B. Bernard.* Erit quandoq; nobis ingens cumulus gloriæ, qui modò est fasciculus myrræ. Vbera Sponsæ suprā diximus, cōgratulationem, & compassionem, iuxta illud *Rom. 12. c.* Gaudere cum gaudentib. flere cū flentibus. Possumus autē melius iuxta sensum literæ, Sponsæ vbera hic appellare gratitudinem, & humilitatem, quæ maximè Sponsū detinēt, & delectat. Eo enim ipso, quod nos tantis beneficijs indignos per humilitatem cognoscimus, & per gratitudinem gratias agere nō cessamus, nobiscum inseparabiliter, & delectabiliter Spōsu retinemus, vnde dicit *P. 8. d.* Delitiae meæ esse cū filiis hominū. Et econtrario nihil magis fugat, & elongat Spōsum, quā superbia, & ingratitudo. Sponsa ergo, quia inter prospera versatur, & aduersa, hunc fasciculū medium inter vbera sua collocauit, ne lata extollant, nec tristitia deiçiant. Vnde & *B. Bernard.* fratribus suis loquens, & inducens, & exponens hanc auctoritatē, dixit. Tu quoq; si sapi, imitaberis Sponsæ prudentiā, & hunc myrræ, tam carum fasciculum de principali tui pectoris, nec ad horā patieris auferri, vt possis dicere & tu [Fasciculus myrræ Dilectus meus mihi inter vbera mea cōmorabitur.] Et ego fratres ab inchoante mea conuersione, pro aceruo meritorum, quæ mihi deesse sentiebā, hunc mihi fasciculū colligare, & inter vbera mea collocare curaui, collectū ex omnibus anxietatibus, & amaritudinibus Dñi mei. Primum, scil. illarum infantium necessitatū, deinde laborū, quos pertulit in prædicando, fatigationum in discurrendo, vigiliarum in orando, tentationum in ieiunando, lachrymarum in compatiendo, insidiarum

Mugonis (ard. Tom. III.

in colloquendo, postremò periculorum in falsis fratribus, & conuictiorum, sputorum, colaphorum, subsancionum, exprobrationum, clauorum, horūque similiū, quæ in salutem nostri generis simila euangelica copiosissimè noscitur prout ille: Vbi fane inter tot odoriferæ myrræ huius ramusculos minimè prætermittendam putauī, etiam illam myrram, quæ in Cruce potatus est; sed neq; illam, quæ vñctus est in sepultura. In quarum prima applicuit sibi meorum amaritudinem peccatorum: in secunda futuram incorruptionem mei corporis dedicauit. Memoriam igitur abundantiæ suavitatis horum eructabo, quoad vixerō: in æternum non obliuiscar miserationes istas; quia in ipsis viuificatus sum. Et ad hoc horatatur nos Sponsa, cūm dicit: [Fasciculus myrræ Dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.] Sequitur.

*c* Botrus Cypri Dilectus meus mihi in vineis Engaddi.] Quia dolorem mortis secutum est gaudium resurrectionis; ideo Sponsa congruè post recordationem mortis subdit de resurrectione, dicens. *p* Botrus Cypri Dilectus meus mihi in vineis Engaddi.] quasi dicit, non solū inter vbera mea commorabitur Sponsus; quia factus est mihi fasciculus myrræ in passione: verumetiam quia factus est mihi botrus Cypri in resurrectione. Factus est mihi causa lætitiae in resurrectione, qui fuerat causa tristitiae in passione. Vtrobique Dilectus nominatur; quia totū factum est officio charitatis: Mortuus est propter peccata nostra; resurrexit propter iustificationem nostram: *Rom. 4. d.* Cyprus est insula abundans bonis racemis, vinum dulce facientibus, & florida botris; & ideo significat resurrectionem, in qua caro Sponsa resfloruit. Botrus est vna cum palmita, ex qua exprimitur vinum lætitiae: & significat Christum, à quo omnis lætitia spiritalis emanat. Et hunc botrum olim exploratores in vecte tulerunt: *Num. 13. c.* Chorum Propheticum præcedentem, & Apostolicum subsequentem: medium autem Christum Iesum pulchro schemate figurantes. Engaddi ciuitas est eadem, quæ & Iericho, vbi abundant palmæ, vbi olim fuit vinea Balsami, quam postea Cleopatra translit in Babylonem. Habet autem Engaddi duplēm interpretationem: & ambā vni intellectui seruiunt. Dicitur enim fons hædi, & significat Baptisma Gentium, & lachrymas penitentium: quia per hæc fit ablutio peccatorum. Dicitur & oculus temptationis: quod & Ecclesiæ bene conuenit, quæ sola illuminata per gratiam, tentationes præuidet inimici: iuxta quod dicit Apostolus. *2. Cor. 2. c.* Non ignoramus cogitationes eius, id est, Sathanæ. Dicit ergo Sponsa. *c* Botrus Cypri Dilectus meus mihi, ] id est, Dilectus meus factus est mihi dulcis, & floridus resurgendo, qui fuerat mihi prius amarus, & marcidus moriendo. Quod apparet. *d* In vineis Engaddi, id est, in collectionibus gentium, seu quoruilibet peccatorum, qui de hædis facti sunt agni, fonte Baptismatis, vel lachrymarū loti. Vel sic: [Dilectus meus] factus est [mihi] credenti, speranti, & amanti eum: [Botrus Cypri] id est, causa lætitiae. Ipse, dico, habitas in vineis Engaddi, id est, in collectione eorum, qui temptatione floescunt. Et nota, quod pulchro ordine breuiter quatuor Christi beneficia præcipua cōmemorauit Spōsa: Rex in accubitu suo fuit, in vtero Virginis existens: fasciculus myrræ, in Cruce moriens: botrus Cypri, de morte resurgens: in vineis Engaddi, Spiritum sanctum mittens: Tunc proprie vinum de botro manauit, quod totam Ecclesiam inebriauit.

Moraliter. Cyprus interpretatur mæror. Botrus, floritio. Vnde alia translatio pto botrus Cypri, habet floritio mæroris, quia illi soli erunt floreantes cum eo in resurrectione, qui fuerunt cum eo mærentes in passione. Vnde *2. Tim. 2. b.* Fidelis sermo: Nam si commortui sumus & conuiuemus: si suslinebimus, & conregnabimus. Vineæ Engaddi, vbi crescit Balsamus, cuius arbores ad modum vinearum excoluntur, sunt vineæ Balsami, sicut dicit *Glos.* Et significant claustra, vbi similiter debent esse, & Botrus, & Balsamus Engaddi, id est, zelus distinctionis, & suauitas mansuetudinis, quod significat Arca Testamenti, in qua similiter, & virga, & manna fuerunt. Virga æquitatis, & manna lenitatis. Neutrū per se sufficit ad salutem: Vnde & medendis vultherib. sauciati, Samaritanus ille euangelicus, vinum, & olcum superfudit: *Luc. 10. f.* Dans normam Rectorib, vt in sandis excessibus subditorum sit pie sauiens disciplina, & iuste blandiens misericordia. Dicit ergo Sponsa: Botrus Cypri Dilectus meus mihi, &c. ] vel Balsami, id est, in claustris pie sauiens, & iuste blandiens. Vel [botrus Cypri, &c. ] id est, in claustris; quia ibi motio contemplationis me poterat vberius, delectar suauius, inebriat vehementius. Sequitur.

7

Eccē

# Liber Canticorum.

## Cap. I.

Ecce tu pulchra es , amica mea, ecce tu pulchra , oculi tui columbarum] Vox est Sponsi, vicem laudis reddetis Sponsa. Laudauerat enim Sponsa Sponsum eius recolens beneficia incarnationis, passionis, resurrectionis , Spiritus S. missionis. per primum inuitata ad humilitatem, per secundum informata ad patientiam , per

tertium erecta ad Ecce tu pulchra es , amica mea, spem , per quartum ecce tu pulchra : b oculi tui inflammata ad amo- columbarum. c Ecce tu pul- rem. Vnde pulchra cher es d Dilecte mi , & decorus effecta meruit audi-

re.[Ecce tu pulchra es,amica mea,ecce tu pulchra,oculi tui columbarum.]Ecce,admirationis vox est,reliquum commé- dationis. Iteratio verò pulchritudinis, confirmatio est amo- ris,vel signum duplicitis pulchritudinis interioris, & exterioris:interior in virtute,exterior consistit in conuersatione. Vel gemina pulchritudo Sponsa, est geminæ charitatis effectus; vel pulchritudo intellectus,quæ est cognitio veritatis,&pul- chritudo affectus,quæ est amor bonitatis : vel fides,&opera- tio : vel humilitas,& innocentia, vt dicit B. B:rn. Qui bina- riis rarissimè inuenitur. Rara enim auis in terris,aut sancti- tatem noui perdere,aut humilitatem sanctimonia non exclu- di. Et ideò Beata Virgo, quæ utramque retinuit, singulariter gratia plena.Luc. i.c.Vel ista geminatio notat pulchritudinem utriusque populi conuersi,Iudæi,s.& Gentilis ; vel duplicitis vita decorem,actiua s.& contemplatiua. Pertinet etiam ista geminatio pulchritudinis ad duo talenta,quæ sunt scientia, & operatio : vel ad duas partes iustitiae,quæ sunt declinare à malo & facere bonum:vel ad conuersationem claustralium, & sæcularium:vel ad regimen Prælatorum, & obedientiam subditorum. Vel geminatur pulchritudo Sponsa, propter de- corem pœnitentium ; & munditiæ innocentium,aut propter cordis simplicitatem , & corporis integritatem. Dicit ergo Sponsus. a Ecce tu pulchra es,amica mea,]quæ amas,& ama- ris[Ecce tu pulchra. ] Demōstratio aduerbi tria facit,admira- tionem in pulchritudine Sponsa, emulationem in aliis , & notat quod palam,& in promptu est Sponsa pulchritudo. Pronomen tu geminatum,discretionem notat, & significantia. Et verè pulchra,quia.b Oculi tui columbarum] i. affectus,& intentio simplex,sine plica,s.erroris, & prauæ delectationis. Hæc simplicitas oculorum.totum corpus Ecclesiæ pulchrum reddit. Vnde Mat. cap. 9.c.& Luc. cap. 11.e.Si oculus tuus simplex fuerit,totum corpus tubum lucidum erit. Hæc virtus prima est in laudibus sancti Job, i.a. Erat,inquit , vt simplex , & re- stus. Est igitur sensus.[Oculi tui columbarum]i. Deum sim- pliciter intueris , quia nihil aliud quæris, quæm ipsum. Vel oculi Sponsa sunt Doctores,& Prædicatores, qui columbae comparantur , propter decem proprietates columbae , quas ponit hic Greg.Columba enim felle caret,rostro non habet,in cauernis petrarum nidificat,alienos pullos nutrit,juxta flu- eta manet,meliora grana eligit , pro cantu gemitum reddit, gregatim volat,alis se defendit,visum nouies recuperat. Sic Sancti Prædicatores & Doctores felle malitia carere debent. Rostro detractionis nullum habere debent. In cauernis Pe- trae nidificare debent, i. in vulneribus Christi Iesu refugium habere.Psa. 103. Petra refugium. Alienos pullos,id est,pecca- tores cibo sacra eruditio debent nutritre.Iuxta fluenta Sa- pientia semper debent residere,vbi umbram accipitris,id est, astutias Dæmonis valeant sibi , & aliis docendo præcauere. Grana meliora , id est, si quas bonas sententias in Poëtis,vel Philosophis inuenerint , debent ad informationem Ecclesiæ eligere. Pro peccatis suis , & alienis debent gemitum emit- tere. Debent cum hominibus conuersationem habere,& eis in moribus conformari. Alis duabus,i. patientia,& scientia ; vel Sapientia se debent defendere. Hæc enim sunt duæ alæ mulieris illius,i. Ecclesiæ,quæ data sunt ei,vt fugeret in de- fertum. Apoc. cap. 12. d. Vel alis,id est,duobus Testamentis. Vi- sum nouies debent recuperare;quia nouem sunt genera tentationum,quibus Sancti quasi collyrio quadam peruncti tur- bantur ad tempus,sed postea perspicaciùs vident. Prima est lenta,quæ quasi continuè , & paulatim animam pulsat,& est tantò periculofior , quantò minus sentitur. De hac dicit Job 14.d. Lapi des excavant aquæ,& alluvione paulatim terra cō- sumuntur. Secunda est dubia , quæ animum i a dubietatis nu- bilo inuoluit , vt quid rectum tenere debeat, discernere ne- queat. De hac dicitur Job 20.a.Idcirco cogitationes meæ va- riæ succedunt sibi , & mens mea in diuersa rapitur. Tertia est subita , quæ iudicium rationis præuenit , ita quod mens tentationis impetu præuenit + tentationis infidias præuide-

re , & præcauere vix possit. De hac dicitur Thren. 4.d. Ve- lociores fuerunt persecutores nostri Aquilis coeli,i.speculatio- nibus animi. Quarta est occulta,qua facit,vt res nostra in cō- siderationem non adducatur.Vnde fit,vt ibi negligamus, vbi solliciti esse debemus. Propter hanc dicit Job 13.d. Quantas habeo iniquitates , & peccata ; sceleris mea & delicta ostende mihi. Q uænta est violenta, quæ ita vires hominū tranſcen- dit,vt vix, aut nunquam humana industria sentiri possit. De hac dicitur Job 30. b. Infidili sunt mihi , & præualuerunt: & non fuit,qui ferret auxilium: quasi rupto muro,& aperta ianua irruerunt super me, & ad meas miseras deuoluti sunt. Sexta est fraudulenta,quæ animum seducit , ita vt dicat bo- num malū,& malū bonum. Et de hac dicitur Prou. 14. b. Est via,quæ videtur homini recta : nouissima autem eius deduc- unt ad mortem. Septima est perplexa,quæ in uno, eodemq; tempore animū variis vitiis ita impedire,vt nō inueniat aliquod refugium. De hac dicit Job 40.b. Nerui testiculorum eius per- plexi sunt. Contra istas septem dicit Ecclesia.Psal. 118. Septies in die laudem dixi tibi.Octaua est timenda,quæ animum ita timore occupat,vt bonum aliquod aggredi non audeat. No- na est vana,quæ animam de benefactis extollit suggerit. Et de his duabus dicit Psal. 90. Scuto circundabit te veritas eius: non timebis à timore nocturno. A sagitta volante in die per- ambulante in tenebris,ab incursu , & Dæmonio meridiano. quinque tentationes tangit;sed tres ultimæ sub eis,quæ præ- dictæ sunt,continentur.Timorem nocturnum vocat tentatio- nem timida,quæ bonum aggredi non permittit.Sagitta vo- lanter in die,vocat temptationem vanam,quæ de bonis acti- bus suggerit gloriari,vel appetere laudari.Sagitta enim volans in die est appetitus laudis de bono opere.Negocium peram- bulans in tenebris est occulta tentatio, quæ fuit quarta. In- cursus , vel incursio dicitur tentatio violenta,quæ fuit quin- ta.Dæmon meridianus,est fraudulenta,quæ fuit sexta,in qua sepe transfigurat se Sathanas in Angelum lucis. 2. Cor. 11.c. Se- quitur: c Ecce tu pulcher es &c.] Mos est amantium alterna collaudatione lætari, alterumque de alterius pulchritudine gloriari.Siquidem cōmunis est eorū gloria, cōmune gaudiū. & omnia cōmunia. Vnde Sponsa audita laudatione Sponsi, gratulabūda vicem illi reddit in laudibus , dicens. c Ecce tu pulcher es.] q.d.tu dicis me pulchrā;sed pulchritudo mea nō est ex me,sed ex te. Tu enim ex te pulcher es,ego à te. Ego pulchra sum per gratiā, tu per naturā:Et hoc est. c Ecce tu pul- cher es,]naturaliter secundū Diuinitatem,d Dilecte mi,& de- corus]secundū humanitatem. Vel pulcher es in solio Patris, decorus in matris gremio. Pulcher omnia creando,decorus perdita redimendo.Pulcher Iustis gloriam cōferendo, deco- rus pœnitentibus veniam,& indulgentiā tribuendo.Vel pul- cher,& decorus dicitur Sponsus,quia pulchrā , & decorā fe- cit Sponsam.Pulchram fecit in creatione,decoram in recrea- tione.Tunc enim super cädorem naturæ,ruborem gratiæ su- perfudit,vt sicut ipse candidus,& rubicundus est; sic,& ipsa. Vel totū refertur ad Diuinitatem, quæ est pulcherrima veri- tas,& verissima pulchritudo, quæ est gaudiū & gloria intel- lectus.Ipsa enim Diuinitas est plenissima bonitas , & optimæ plenitudo,quæ est decor,& decorus affectus. Pulcher ergo refertur ad intellectū,decorus ad affectū. Præter hæc autem quatuor sunt & alia Sponsi pulchritudines , propter quas est diligendus.Prima fuit in mortali corpore. De qua dicitur in Psa. 44.Speciosus forma præ filii hominum. Secunda in trāsi- guratione.De qua dicitur Mat. 17.a. Transfiguratus est Iesus ante eos,& resplenduit facies eius,sicut Sol:vestimenta autē eius facta sunt alba,sicut nix.Tertia in resurrectione , carne glorificata.De hac dicitur Isa. 53.a. Quis est iste,qui venit de Edom tinctus vestibus de Bosra ? Iste formosus in stola sua, id est,in carne glorificata.Quarta in Diuinitate. De hac dicitur Isa. 33.c.Regem in decore suo videbunt. In prima Do- minus nostrā honorauit infirmitatem. In secunda ostendit futuræ beatitudinis qualitatem. In tertia exhibuit futuræ incorruptionis veritatem. In quarta perditam in Adam refor- mavit imaginem. Habet & Spōsa quatuor pulchritudines,si- cut & Sponsus. Prima est in corporis castitate , secunda in conscientiæ puritate,tertia in exteriori cōuersatione,quarta in diuinorū cōtéplatione.Et de his quatuor dicitur Thren. 4.b. Canidores Nazaræi eius niue,nitidiores lacte,rubicundio- res ebore antiquo , saphiro pulchriores. Candor niuis desi- gnat munditiam corporis ; frigus verò cordis refrigerium.Et hæc duo sunt in prima pulchritudine.Candor lactis,quod est cibis parvulorum,significat innocentiam mentis & consci- entiæ simplicitatem.Et hæc duo sunt in secunda pulchritudine.

Candor

Decem  
proprie-  
ties  
colum-  
be.

Niueum  
genera-  
tione  
tum

a/ten-  
tantis.

De pul-  
chritu-  
dine  
Sponsi.

De pul-  
chritu-  
dine  
Sponsæ.

# Liber Canticorum.

Cap. I.

112

Candor cboris, qui processu temporis vertitur in ruborem, significat innocentiam operis, & seruorem charitatis. Et haec dico sive in virtute pulchritudine. Saphirus color habet coelestium, & significat contemplationem, quae est quarta pulchritudo sponsa. Cum ergo tanta sit, scilicet, virtus, quae sponsi, & sponsa, pulchritudo,

<sup>a. t. Le-</sup> <sup>etus.</sup> Lectulus noster floridus, quid restat, nisi frui cupitis amplexibus, osculis delectari, subire cubiculum? Et hoc forte notat demonstratio huius aduerbij, ecce quasi dicit sponsa. Pulchra sum, ut dixisti; & tu pulcher es, & decorus, & ideo nihil restat, nisi ut demus oscula, iungamus amplexus, intremus lectulū. Nam & Lectulus noster floridus] est, id est, lucundus, & amarus; & ideo sanctæ copulæ celebrandæ idoneus. Arguta insinuatione inuitat sponsa spōsum ad amplexum. Palam enim rogare erubescit, verecundia muliebri suffusa. Tamē satis rogat, quæ causas rogandi insinuat, ut dicit sen. Lectulus dicitur tota Ecclesia, in qua Sponsus cū sponsa quiescit bonis operibus delectatus, ut ipse dicit per Jsa. 28.c. Hæc requies mea, reficite lassum. Et in Ps. 131. Hæc requies mea in sacerdotali: hic habitabo: quoniam elegi eam. Lectulus vero diminutiæ dicitur propter multas causas. Primo, comparatione immensitatis sponsi. Ipse enim est, quæ colum, & cœli cœlorum capere non possunt, ut dicit Salomon 3. Reg. 8.c. Secundò, in comparatione multitudinis vocatorum. Multi enim sunt vocati; pauci vero electi. Matt. 22. b. Vnde Diabolus lectū habet in spacioa multitudine reproborum. Christus vero in breui numero electorum habet lectulum.

Vnde dicitur Jsa. 28.e. Coangustatum est stratum, ita ut alter decidat, & palliū breve utrumque operire non potest. Tertiò, sibi opinione, qua se semper minuit. Vnde Greg. Hoc propriū solet esse humiliū, ut semper de se sentiant infrā, quam si sit. Vox est omniū Sanctorum, quod dicit Ioannes Baptista. Ioan. 3.d. Illum oportet crescere me autem minui. Quarto, duos capere non potest. Sponsus enim, & sponsa unum sunt unitate gratiæ, non naturæ. Sicut dicitur a. Corinth. 6.d. Qui adhæret Deo, unus spiritus est. Ad hoc facit eleganter illud Ia. 28.e. Quod modò diximus. Coangustatum est stratum, ita ut alter decidat, id est, omnis alter, id est, quicunque amore, & gratia non est ei unius. Et quodammodo ipse, ut dicit quidam Philosphorus, amicus meus non est, nisi alter ego. Hic lectulus floridus est, omni genere flororum venustatus, rosis, scilicet, Martyris, liliis Virginum, violis Confessorum, solequuis Monachorum, hiacynthinis Contemplatiorum. Noster autem dicitur lectulus, id est, communis Sponsus, & sponsa. Bonæ enim opera, sponsi sunt auctoritate, & sponsæ, ministerio. Itē filij spirituales, qui in hoc lectulo generantur ex aqua, & spiritu sancto cōmunes sunt. Sponsa enim generat Prædicando, baptizando, & cetera Sacra menta ministrando; Sponsus vero gratiam infundendo. Aliter. Lectulus potest dici, vel intelligi coetus claustrum, ubi Sponsus, qui in turba sacerdiorum laborat incessanter, quiescit, & dormit. Vnde Luc. 10.g. Martha sollicitari, & turbari circa plurima describitur, Maria vero sedere ad pēdes Dni, & audire verbū illius. Coetus claustrum lectulus, non lectus dicitur, propter causas prædictas, & quia se coangustauere votis, non cōtentī cōmunitib⁹ mādæsis, obstrinxere se arctiorib⁹ cōfiliis, paupertate se minuētes, disciplinis attenentes, multorum licitorū abdicatione mutilantes, sensum proprium, & voluntatem propriam per obedientiam imputantes, se aliis subiectientes, seipso penitus abnegantes, & pene in nihilum redigentes. Quam mutilationem, seu diminutionem spiritualē significat mutilatio, quæ est in habitu Monachorum, quorum caligæ antepedalibus carent, cullula, manicis: t̄t flocus, capucio. Reclite ergo coetus claustrum lectulus est. Sed & floridus est rosis charitatis, liliis castitatis, violis humilitatis. Noster autem dicitur, id est, cōmunitis omnibus obsequio pietatis, & beneficio hospitalitatis.

Moraliter. a Lectulus noster floridus. ] Lectulus dicitur quieta conscientia, sanctis desideriis florida. Lectulus autem dicitur, ex illa coangustatione charitatis, quæ cogit alterum, in alterū non solum cū altero esse, ut dicitur. Ioan. 4. c. Deus caritas est: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Et ex eo, quod Sponsus, & sponsa continuus se constringunt amplexibus. Nam anima, quæ huiusmodi lectulum habet, brachia chastitatis nunquam ab amplexibus Sponsi laxat: nec ipsa, nisi inter brachia Sponsi, quiescere potest, vnde infra 2. b. Lexa eius sub capite meo, & dextera eius amplexabitur me. Aliter. Lectulus dicitur gratia, sive quies contemplationis, in quo sancta anima cum Sponso suo dormit, reficitur & quiescit, amplexibus Sponsi fruitur, & osculis delectatur.

Hugonis Card. Tom. I. I.

Iste lectulus floridus floribus coelestium gaudiorum, habens in aspectu venustatem, in tactu lenitatem, in odore suavitatem, bene lectulus dicitur, propter modicatem, & charitatem contemplatiæ quietis. Vnde Apoc. 8.8 dicitur: Factum est silentium in celo hora quasi dignitatis. Nec etiā hora dimidia, sed quasi dimidia quies illa contemplativa cōceditur: Vix enim summa labiorū incepto osculo, nec dimidiato, sed quasi dimidiato, Sponsus, aut sua auolatione, aut nostra distractione rapitur, & disparet, vt merito cogatur dicere sponsa: Surgam, & circuibo ciuitatem per vicos, & plateas: & quoram, quæ diligit anima mea, in. 3. a. Clamat etiam cum Petro: Domine bonum, est nos hic esse: Matr. 17.3. Sed nescit, quid dicat; dicit Luc. 9.d. Necessarium enim est exire ad lucra propter salvandos. B. Bernard. de hac quiete dicit: Fœlix hora; sed beatior mora. Aliter: Lectulus est uterius Beatae Virginis, in quo Sponsus beatissimam copulam celebravit, quæ humana natura dignatus est copulari. Lectulus autem dicitur, & non lectus, propter humilitatem. Et quanto lectulus fuit humilior, tanto amplexus iucundior, & societas inseparabilior, & ipsa vita vitior, ut ita dicam, fuit. Et floridus lectulus iste omnium flororum varietate: Ibi rosa excellentissimæ charitatis, ibi lily singularissimæ castitatis, ibi viola omnimodæ humilitatis. Et quid dicam? Hortus est ipse, qui dicit: Ego sum flos campi, & lily conuallium, inf. 2.a. Aliter. Lectulus potest intelligi Crux ipsa, in qua Dns iacuit, & dormiuit: in quo lecto sponsam suam, id est, Ecclesiam amplexus est arcuū brachiis charitatis. Maiorem enim hac dilectionem nemo habet, quam ut anima suam ponat quis pro amicis suis: Ioan. 15.b. Et adhuc in hoc lecto Sponsus sponsam amplexatur arcuū, reficit opulentius, & delectat suauius, attendentem pie, & recolentem deuotè, quantum, & quanta charitate pro ea pertulit ibi Sponsus. Crux autem lectulus dicitur, & non lectus propter paupertatis angustiæ. Nudus enim, & sitiens ibi iacuit. Tunc verè dicere potuit: Coangustatum est stratum: Ia. 28. e. Floridus vero dicitur, non solum, quia flos campi, & lily conuallium exornavit illum; sed quia ipsius sponsi sanguine rigatus ad fructū nostræ salutis floruit. Spem enim salutis quasi florem iucundissimum ibi dedit, cuius odore totus mundus respersus est. Aridus autem, & horribilis erat ante lectus iste; at postquam ei insertus est flos campi, floridus factus est: & qui prius erat locus mortis, factus est locus vitæ. Lectulus iste ideo noster dicitur, quia de nostro fuit, quod ibi passus fuit, & pro nobis passus fuit. Ergo adulteræ indubitanter se cōprobat anima, quæ à lectuli huius cōmunione se reputat aliena. Vnde Matt. 10.d. Qui non accipit crucem suam, & sequitur me: non est me dignus. Luk. 14.f. Qui non pavulat crucem suam, & venit post me: non potest meus esse discipulus. Heb. 12.c. Si extra disciplinam estis, adulteri, & non filii estis. De hoc dicit Sephora ad Moysen, id est, Ecclesia ad Christum: Exo. 4.f. Sponsus sanguinum tu mihi es. Pluraliter dicit, sanguinū: propter sanguinē passionis, qui effunditur per disciplina: & sanguinē cōpassionis, qui effunditur per misericordia: & imitationis, qui pertinet ad patientiam. Dicat ergo quilibet fidelis anima Sponso suo, id est, Christo: Sponsus sanguinum tu mihi es: & in hoc lectulo crucis debitum coniugale reddat. Qui in hoc lectulo non dormit, id est, qui passionem Dni non imitatur, non potest dicere: [Lectulus noster floridus]. Gl. Hunc lectulū intelligit pace Ecclesia, in qua flores virtutum vernant, & redolent, quasi finita hyeme perlectionum, quæ quasi ventus ventis teneros flores Ecclesiaz vrit, & consumit.

Alia Glos. Lectulū istum intelligit corpus humanū, quod cū esset Sponsa propria, sibi fecit cōmune Sponsus, carnem in Virgine, & de Virgine assumendo. Iti hoc lectulo Sponsus cū sponsa quiescit; quādo cōro spiritui consentit, & sensualitas rationi. Floret autem lectulus iste, cū bona opera corporis ministerio fuit. Floret autem maximè per continentiam, & abstinentiam, & modestiam. Sōlet autem quadruplicem lectus hic distingui. Primus est sordidus luxuriosus malus. Secundus solidus coniugatorū, bonus. Tertius candidus continentium melior. Quartus floridus virginum, optimus. De primo dicitur Rom. 13.d. Non in cōmestationibus, & ebrietatibus: non in cibilibus, & impudicitiis. De secundo Heb. 13.2. Honorabile connubium in omnibus, & thortus immaculatus. De tertio dicitur Luc. 11. a. Noli mihi molestus esse: iam ostia clausum est: & pueri mēcum sunt in cibilibus: id est, bona desideria, & bona opera in casto corde. Vnde reclite dicitur: cädidus lectus iste, quia lotus lachrymis pénitentia. Vnde Psal. 6. Lauabo per singulas noctes lectum meum: lachrymis meis stratum meum rigabo. De quarto dicitur hic: Lectulus noster floridus. ] Sequitur.

# Liber Canticorum.

## Cap. II.

**a** Tigna domorum nostrarum cedrina , laquearia nostra cy-  
pressina.] Siq[ue] suprā inuitauit Sponsa Sponsum ad quietem  
per lectulum floridū, vt cum eo, & ipsa quiesceret; sic &  
modò per domus pulchritudinem, quasi dicat pulcher es, &  
ego pulchra : lectus pulcher, quia floridus : & domus etiam  
pulchra est , quia,

**a. tco**  
**prones**  
**a. cu**  
**pressi**  
**na.** **tigna domorū no**  
**strarum cedrina , &**  
**laquearia cypres**  
**na. ] Ligna vulgō**  
**f capulones dicun**  
**tur, eo quod mutu**  
**se capiant capitibus**

**a** tigna domorum nostrarum b ce-  
drina, c laquearia nostra d cy-  
pressina.]

C A P. I I.

### G O e flos campi,

suis. Hæc tigna ad supportandum testum eleuantur binam colligata, vnde, & tigna dicuntur, quasi testo nixa, vel testum tenentia. Cedrus vero arbor alta est, & imputribilis, cuius odor, & succus serpentes extinguit, & semper crescit, cum alijs arboreis finē, vel terminū habeant sui clementi. Laquearia sunt quædā ligna, quæ ad modum laqueorū blenata sunt, i. ligna subiacēta tignis, & superiacēta parietibus, tignis, & copulis collaqueat, & connectunt. Cypressus in conū erigitur. Vnde, & conos dicitur Græcè, id est, rotunditas. Et fructus eius conus dicitur. Vnde dicuntur coniferæ cypressi.

**Mystic.** **a** Ligna domorum nostrarum, &c.] Mysticè Domus nostræ, sunt Ecclesiæ particulates, quæ vnitæ fide, spe, & charitate sunt vna Ecclesia; quia vna est columba mea. Ligna vero domorum, quæ parietes stringunt, & testum supportant, & binæ combinantur, & locum altiore tenent in domibus, sunt Prædicatores, qui locum eminentiorem in Ecclesia possident, & bini copulantur glutino geminæ charitatis, propter hoc, quod bini missi sunt, sicut legitur *Luc.* 1. a. Misit eos binos ante faciem suam. Testum etiam Ecclesiæ supportant, id est, patientiam Apostolorum, qui imberes tribulationum, & ventos persecutionū sustinuerunt. Imitantur etiam Prædicatores cedrū; quia alti sunt per conuersationē, sicut dicit Apostolus *Phil.* 3. d. Nostra conuersatio in cœlis est. Imputribiles castitate, incobustibiles paupertatis amore, Succus eorum, id est, doctrina eorum, serpentes, id est, Dæmones, vel peccata fugat extinguit. Vnde *Luc.* 10. c. dicitur eis. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici. Cypressus hanc virtutem habere dicitur, quod oneribus non cedit; sed sub perpetua stabilitate perdurat: odorem iucundum, & salubrem emitit: & eandem virtutem pene, quam, & cedrus habet. Vnde laquearia cypressina minores Prædicatores sunt, qui Ecclesiam sicut laqueus constringunt, ne dispergatur per diuersos errores, qui ramos virtutum, & operum suorum ad sublime colligunt, sicut legitur *Eccel.* 30. d. Contine, & congrega cor tuum in sanctitate. Et *Cor.* 10. g. Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite. Dicit ergo Sponsa inuitans Sponsum ad quietem. **a** Ligna domorum nostrarum.] scilicet, tui facientis, & mei cooperantis, id est, Prædicatores omnium Ecclesiæ, sunt. **b** Cedrina.] id est, imputribiles, & inuincibiles & odoriferi, sicut dicitur. **c** Cor. 2. d. Christi bonus odor sumus Deo in omni loco in his, qui salui sunt: & in his, qui pereunt. **c** Et laquearia nostra.] scilicet, minores Prædicatores me sua doctrina colligantes.

**d** Cypressina,] id est, redolentes, & imputribiles sicut cedri.

**Moral.** **a** Ligna domorum nostrarum cedrina.] Ligna in domo animæ sunt virtutes, quæ binatum sibi inuicem connexæ contiguationem ad munimentum domus efficiunt. Verbi gratia, Magnificentia & humilitas; patientia & fortitudis; continētia, & abstinentia; misericordia & hilaritas; strenuitas & lōganititas; & huiusmodi. Hæc omnes cedrinæ sūt, id est, ad modū Cedri super crescentes, sicut dicitur *Prov.* 4. a. Semina Iustorum quasi lux splendens procedit, & crescit usq[ue] ad perfectam diē. Vnde spiritualiter dicitur. *Gen.* 9. a. Crescite, & multiplicamini, & replete terram, id est, animam. Crescite in habitu, multiplicamini effectu. **c** Laquearia cypressina.] sunt illæ virtutes, quæ non solum vni, sed omnibus connexæ sunt. Verbi gratia in domo, de qua loquimur modò, ponitur fundamentum animæ naturæ: parietes, virtus actiua, & virtus contéplatiua: laquearia, fides, spes, caritas: quæ recte cypressina dicuntur, quæ in conū eriguntur, scilicet, Deum. *Luc.* 10. g. Porro vnum p[er]t necessariū. Et in *Psal.* 26. Vnā petij à Domino.

E X P O S I T I O C A P. I I.

**G** Go flos campi.] Vox Sponsi ad Sponsam vocantis eā ad strenuitatē certaminis, ad laborem agriculturæ spirituā, q[ui] inuiquerat eum ad quietē, & amplexus lectuli flori

ditate, & domus pulchritudine, atque magnificētia, quasi dicat, Sponsus: o Sponsa, tu delectaris in quiete: secretis vis florere virtutibus, & hæc pulchritudinem amas; ego vero aliam pulchritudinem quæro, scilicet, pietatis, & salutē multorum. Odorem meum toti mundo innotescere cupio, quod fieri nō potest posita quiete, qua delectatis, ad prædicationis officiū accingaris. Quod libenter facere debes, quia. e Ego flos campi.] id est, decor & gloria mundi, in quo pugnanda est. [Ego.] qui natura sum Deus sum flos campi.] id est, virginis filius. Campus enim incultus est: & tamen florem producit; sic Beata Virgo intæcta, & illibata, Christum peperit. Ego, inquam, sum flos campi, omni suavitate odoriferus, aspectu decorus, gustu dulcis, tactu suavis, olfactu delectabilis, sed non lecti, quem tu quæris, aut horti, sed campi per victoriā certaminis obtainendus, quasi dicat. Ego sum brauium in stadio currentibus: corona proposita in campo certantibus. Vnde *I. 2. 28. b.* In die illa erit Dominus corona glorie, & seruum exultationis residuo populi sui. *Cor. 9. d.* Omnes, qui in stadio sunt, omnes quidem currunt; sed unus accipit brauium. *2. Tim. 2. 2.* Non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Ideò enim dicit. [Ego flos campi.] quasi dicat, qui habere me desiderat, campum certaminis non fugiat. Vel ideò dicit. [Ego flos campi.] non lectuli, id est, ego sum vernans indeficier, & mundus naturaliter, adhærens radicibus originis meæ, quia à Patre procedens, non ab eo diuisus est, flos lectuli marcidus est; quia à radice separatus. Vel. [Ego] sum. [flos campi.] id est, illis fragrans suauiss, vernans iucundus, qui pro me certant fortius, & qui mihi laborat fructuosis. Vel. [Ego.] sum. [flos campi.] id est, eorum, qui per charitatem sunt extensi ad alios, & per iustitiam, secundum utramque sui partem expositi. In illis enim salua pace Contempliorum floret Sponsus fructuosis, fragrat suauiss, & latius, vernal propensiùs. Vel. [Ego] modò sum [flos campi.] fide, spe, & charitate currentibus, in futuro ero fructus lectuli peruenientibus. Sic ergo currite, ut comprehendatis. Quasi dicat Sponsa. Tu vis habere me modò fructum lectuli, siue domus, suavitate mea pasci desiderans; sed ego adhuc sum flos campi per certamen obtainendus, per laborem colligendus, tandem maturatus in fructu in æterna requie, quæ est lectus amplissimus, domus ingens, & locus spaciofissimus, semper sine fastidio comedendus. Nam qui edunt, inquit, me, adhuc esurient; & qui bibunt me, adhuc sient. *Eccel. 34. c.* De illa domo dicitur *B. iacob.* 3. c. O Israhel, quæ magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius. Vel ideò. [Ego flos campi.] non horti, quia omnibus volentibus ad delectabiliter intuendum, ac suauiter odorandum expositus, non in horto, nou in lecto vel domo singulariter possidendus, vel inclusus. Hoc dicitur contra quoddam vanissimè præsumentes, qui in solo ocio contemplationis, non in labore actionis, vel in sollicitudine prælationis opinantur esse salutem, quasi solus lectus contemplationis sic floridus, & totus campus conuersationis alicuius sit sordidus. Quod etiam videtur sentire ipsa Sponsa. infra 5. b. vbi Spouso roganti, ut aperiat, responderet: Lauis pedes meos quomodo inquinabo illos? Sed ne lectulus se solùm floridum astimet: ne etiam hunc florem sibi soli vindicet, dicit Sponsus: [Ego flos campi.] Et laborantibus, spem fructus promittens, in flore enim fructus speratur, non dicit: sum, vel fui, vel ero; sed sine tempore, ego flos campi, vt innueret, quod semper est cum laborantibus. *Matth. vi. 11. d.* Ecce, inquit, ego vobissem sum omnibus diebus usq[ue] ad consummationē lectuli. Vel. [Ego flos campi.] quasi dicat. O Sponsa, noli in abscondito cubiculi, vel in horto lectuli me querere; quia palam me exhibeo omnibus, ad cognoscendū, inueniendum, obtinendum, vt flos capi, quo nihil est magis expositum. Vel. [Ego flos campi.] id est, ex me omnis odor, omnis vernalia, omnis pulchritudo, omnis, fructus Ecclesiæ, quasi flore vnicō, & singulari. Vnde *Ecc. 24. c.* Ego quasi vitis fructificauis suavitatem odoris: & flores mei fructus honoris, & honestatis. Vel. [Ego flos campi.] id est, ego solus campo Ecclesiæ vernaliam, & floritionem, suavitatem, & odorem tribuo. Quod autem generaliter florem se dicit, non determinando aliquem, inde est; quia non vnicō modo floret in campo Ecclesiæ; sed vt ita dicam, rubet in Martyribus, candet in Virginibus, viret in Cœfessoribus, pallet in Peccantibus, rutilat in Prædictoribus, & ita de aliis. Campus enim Ecclesiæ sic habet flores Electorum, sicut cœlum stellas. Nam sicut stella differt à stella iu claritate. *1. Corintb. 15. f.* ita flos differt à flore in colore. Christus enim alias rubricat imitatio

imitatione sue passionis, alios candidat sanctimonia castitatis, alios virides facit virdere patientia, alios pallidos pallore primitentia, alios rutilantes splendore sapientia. Et ita ex Christo tanta pulchritudinu varietas, ut ex uno Sole tota mundi luminositas. Vnde ut dicit Ioh. 8. b. Egō sum lux mundi ita dicit hic, ego sū flos campi. Ut enim & lily conuallium. b Sicut Sole iustici sublato, lily inter spinas; sic & amaranthae remanet totus ho- ca mea & intet filias. mo, vel mundus tenebrosus, tenebrosis spiritualibus sic sublato isto flore misericordie, nihil pulchritudinis remanet in campo Ecclesie. Præterea, quid fragrat suauiter, aut sapit dulciter, aut lucet delectabiliter in unoquoque Sanctorum, his flos iste? Vnde 2. cor. 2. d. Christi bonus odor sumus. Et Aug. In proximo nō diligitur nisi Deus. Id verò solū, quod diligit in proximo, fragrat, sapit, & lucet. In eo ergo ipse solus, flos, & fragrat, & sapit, & lucet in campo Ecclesie. Merito ergo dicit [Ego flos campi.] Sed quomodo flos campi est Dñs? Responsio. Sicut aromaticæ species est odor vas; aut aurum, sive lapides preciosi sunt diuitiae vasorum continentis illa. Ecclesia verò campus dicitur propter duo. Primo, quia est locus certaminis. Vnde Eccel. 2. a. Fili, accedens ad seruitutem Dei, stā in iustitia, & timore, & præpara animā tuam ad tentationes, quasi dicat, ingrediens Ecclesiā, scias te locum ingredi certaminis. Secundo, quia est locus laboris, i. ager, vel vinea, ut legitur Ioh. 5. b. Vinea Dñi Sabaoth domus Israel est. Et Mat. 20. a. Ite & vos in vineam meam. Est & ager. Mat. 13. c. Simile est regnum coelorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo. Est etiā caput propter extensionē benevolētia, propter latitudinē charitatis, propter æqualitatē iustitiae. Vel sic [Ego] qui sum fructus cœli, ut Deus, sū [flos campi.] id est, mundi, ut homo, q. d. qui vult satiari fructu per fruitionem, redoleat florem per imitationem. Vel sic [Ego] sum campi i. virgo de virginē natus. Alij virgines sunt flores horti. i. de corrupta muliere nati. Vel hoc dicit Sponsus ad reprimendā præsumptionem illorum, qui velut montes præminent altitudine scientia, virtus sanctitate; quasi dicat, ego sum flos, non solū montium, id est, Sanctorū vita, & scientia sublimium, sed etiam campi, id est, simplicium. Vel [Ego] sum [flos] non solius montis Iudeæ, quæ velut mons prima recepit radios fidei; sed etiam [campi] id est, Gentilitatis, in qua velut in campo Diabolus liberè, & absque offendiculo discurrebat. a Et lily conuallium, id est, decus, & gloria humilium, qui parati sunt ad patiendum, & compatiendum: quibus ego revelo humilitatis meæ claritatem, quam gessi in humanitate nascens, & moriens, quibus etiam revelo claritatem æternæ Peccatis magis, quam mōtibus, id est, sapientibus huius mundi. Vnde Luc. 10. d. Cōfitebor tibi, Dñe Pater coeli, & terræ, quia abscondisti hanc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea parvulis. Et Inc. 4. b. Deus superbis resistit; humilibus autem dat gratiam. Vel Lily conuallium, id est, natum in conuallibus, quasi dicat, sicut lily nascitur in conuallibus; ita ego natus sum de humilibus parentibus. Vel sic. Ego sum [lily conuallium.] id est, decus, & decor Gentium, & omnium, qui aquas vitiorum velut valles in se excipiebant. Non enim veni vocare Iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Mat. 9. b. Vel conuales dicuntur plebes humiles. Conuales enim dicuntur valles, quæ montes coniungunt, vel montibus coniunctæ sunt; ita plebes humiles lacorum, velut in medio duorum montium sunt inter Claustrales, & Clericos seculares. Ab altero monte lucem doctrinæ, & exempli, ab altero radios suscipientes. Ex utroque etiam monte doctrinis quasi diuersis fluuiis descendenter irrigantur. Et hoc est, quod legitur in Ps. 103. Inter mediū montium pertransibunt aquam. Specialiter ergo lily istarum conuallium se dicit Sponsus, & tacet de montibus, ut castitatis etiam coniugalis lily particeps reputetur. Idem ergo secundum vnam expositionem sunt campus, & conuallis, scilicet, cætus simplicium. Sed campus dicitur ex planicie iustitiae, vel extensione charitatis; conuallis autem ex montibus circumstantium supereminentia. Possunt intelligi etiam conuales omnes Electi, sicut & campus: Campus propter planitatem iustitiae & latitudinem charitatis; conuale propter humilitatem, qua salubriter se superponunt, & inuicem alteri se subiiciunt, ut legitur Rom. 12. c. Honore inuicem præuenientes. Placet igitur Sponso in Ecclesiis quod campus sint; sed specialiter placet, quod conuale, & duplice humilitate humiles, interiori, scilicet. Et ideo generali nomine floris campus laudat dicens [Ego flos campi.] Sed speciali nomine lily conuale attollit dicens. Et lily

conuallium. Quasi dicat, mihi iustitia placet, placet caritas; sed specialiter placet humilitas. Vnde non charitatem Mariæ dicitur respxisse; sed humilitatem. Et humilitas Magister specialiter fuit Dñs. Mat. 1. d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Lily autem id est se nominat Sponsus, quia in illo ipse flos est fructus; sic Christus Dñs flos, & fructus id est: sed flos expectantibus, fructus fructibus. Vnde Ecc. 2. 4. e. Flores mei fructus honoris, & honestatis. Item lily humotum, quod habet decoris, & odoris, fructus, & amaranthatis, transmittit ad summum, & in capite collocat: sic Christus Dñs quidquid habet, Patri attribuit, à quo dicit originem. Vnde 10. m. 17. b. Omnia mea tua sunt. Item lily ardentes extinguit, & dolores mitigat; Sic Christus Dominus ardorem per gratiam extinguit, & dolorem prætentis per misericordiam dimittit. Item lily in medio floris habet grana aurea, quæ septem hastulis supportantur, in quo septiformis gratia designatur, quæ ipsum super omnes implevit, Ioh. 11. 21. Designantur in granis aureis initia bonorum operū, & thesauri sapientiae, & scientiae, qui in eo sunt absconditi: C. 2. a. Sequitur. b Sicut lily inter spinas; sic amica inter filias. ] Spōsus, laudato se, laudat Sponsam: quia laus Spōsus in ipsum redundat: & laus eius in Sponsam. Omnia enim communia sunt amantibus. Laudando autem ipsam ad patientiam, & toleratiā tribulationum incitat. In hoc autem consistit laus eius: quia sicut lily spinis, inter quas nascitur, melior absque comparatione est; sic Sponsa inter omnes alias nationes. Item, sicut lily suum candorem retinet inter spinas: & quanto magis ipsis pungitur, maiores reddit odorem; Sic Sponsa inter hereticos conuersans, vel malos Christianos, qui sent filiat sacramento tenus, candorem suum innocentem non amittit: sed quanto magis ab eis dilaceratur, & pungitur, tanto maiorem odore bonæ opinionis latius emittit. Quasi ergo Sponsus diceret ad Sponsam: Tu queris requiem, & laudem letitii; sed scito, quia candidior tribulationum aculeis efficiens, & purgatior, & exercitator spinis, & punctionibus hæresum. Maior enim est fructus prædicationis, & vberior reddit Ecclesiam, vt dicit Aug. quam quietis. Et ideo noli timere tribulationum spinas, quia: b Sicut lily inter spinas crescit, cadaet, & redolet. a Sic amica mea inter filias, id est, hereticos impugnantes, vel falsos fratres dilacerantes. Amica verò hic propriè intelligitur Ecclesia primitua de Iudeis: cui Sponsus dixit, Ioh. 15. b. Vos autem dixit amicos. Eodem 20. e. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Vnde & talis potest esse se-sus. b Sicut ego lily, id est, innocens. Inter spinas, id est, inter Iudeos, qui circundederunt me, sicut apes: & exarserunt sicut ignis in spinis aduersum me. a Sic amica mea, id est, primitua Ecclesia de Iudeis. e Inter filias, id est, inter Synagogam, & Gentilitatem, quæ vndique eam pungebant, & dilacerabant. Vnde dictum est ei: Ecce ego mitto vos, sicut oves in medio luporum, Mat. 10. b. Vel. b Sicut ego [lily] inter spinas] coronæ spineæ. a Sic amica mea] semper est [inter filias.] Quod est dicere: Sicut ego innocens in ludibrio, & tormento fui portans coronæ spineæ, Ioh. 19. a. Sic amica mea, id est, primitua Ecclesia de Iudeis: Inter filias, id est, inter Synagogam, & Gentilitatem semper fuit. Et hoc est, quod ipse rogat, Ioh. 17. d. Volo Pater, vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videant claritatem, quæ dedisti mihi. Vel generaliter [amica] vocatur tota Ecclesia: & conuersatio eius super terram describitur, dum lily inter spinas comparatur, in quo duo maximè desiguntur, scilicet, Dei clementia, qua teneritudo lily inter spinas illæ seruatur: & timor Ecclesie ex testimonio Sponsi sua cognoscens teneritudinem; sic debet timere malorum cohabitationem, sicut lily spinarum circumuallationem. Quanto enim periculo lily est inter spinas, tanto discrimine vivitur inter malos. Dicit igitur Sponsus: Sicut lily inter spinas; sic amica mea inter filias, vt si Ecclesia gaudet se esse lily, timeat & de vicinitate spinarum: Est autem lily infra spinas, lily inter spinas, & lily supra spinas. Lily infra spinas est virginitas subiecta criminibus: Est enim crimen spina, sed spina perfusa. Lily inter spinas, est virginitas impugnata tentationib; Tentatio enim est validè pungens lily. Supra spinas lily est virginitas superans tentationis impugnationem. De primis dicitur Dest. 32. d. Foris vastabit eos gladius, & intus paucus, iuuem simul, ac virginem lactatem cum homine sene. De secundis verò dicitur Thren. 1. b. Sacerdotes eius gemetes, virginis eius squalida, & ipsa oppressa amaritudine. De tertis dicitur Apocalyp. 14. a. H̄i sunt, qui cum mulieribus non sunt coquinati; virgines enim sunt, & sequuntur agnum, quocumque ierie. Primum lily representans

# Liber Cantorum.

triplex  
genus  
spinarum.

fatuæ virgines, quæ fulgentes lampades virginitatis habuerunt, sed charitatis oleum intus non receperunt. Secundum representant virgines sapientes, quæ cum lâpade virginitatis oleo charitatis accepto, fatigata tentationibus dormitauerunt. *Matt. 25. 2.* tertium liliū representant eadē virgines, quando omni dormitione superata intrauerunt cùm Sponso ad nuptias. Primū lily fuit puerâ saltantis, id est Herodiadis. *Matt. 14. 2.* Secundum B. Agnetis, quæ passionem sustinuit, ne seruiret copulæ coniugali. Tertium fuit Beata Virginis, quæ nullum sensit vñquam aculeum libidinis. Item est triplice genus spinarum. Prima spinæ sunt concupiscentiæ carnales. Secunda mundanæ sollicitudinæ. Tertia mali cohabitantes. De primis dicitur *Gen. 3. c.* Terra, id est, caro germinabit tibi spinas, & tribulos, id est, carnales concupiscentias. De secundis dicitur *Matt. 13. c.* qui etiam in spinis seminatus est, hic est qui audit verbum, & sollicitudo sæculi istius, & fallacia diuinarum suffocant verbum. De tertiis dicitur *2. Reg. 23. a.* Præmaricatores quasi spinæ euellentur vniuersi, quæ non tolluntur manibus. *Mich. 7. 2.* Qui optimus est in eis quasi palirus, & qui rectus quasi spina de sepe. Item *Ioan. vii. 1. d.* egredietur fons de domo Dñi, & irrigabit torrentem spinarum. Sancta igitur anima fide pura, spe secura, charitate solida, inter aculeos carnalium concupiscentiarum integra, inter pungentes sollicitudines illæsa, inter malignantes bona, inter discordantes pacifica, q. d. aliud est, quæ lily inter spinas? De primo genere spinarum dicit *Psal. 31.* Conuersus sum in ærâna mea, id est, in iugum pristinæ seruitutis, quod abieceram in Baptismo, dum configitur mihi spina, id est, carnalis concupiscentia, vsq; ad consensu infigitur, q. d. cùm carnalis concupiscentia vsq; ad consensum infigitur, rediger in pristinam seruitutem, quasi viribus hosti redditis, vt dicit *Aug. sup. Rom. 7.* Vel conuersus sum in ærumna mea, i. in doloré, & lamentatione poenitentialé, dum spina carnalis concupiscentia infigitur vsq; ad consensum. De secundo genere spinarum habemus optimū exemplū in Luna, vbi videtur homo fasce spinarum oneratus, nullo tamen vulnere fauciatus. Sic enim est anima sancta sub sollicitudine actiua vitæ, vt sub fasce spinarum, à quibus multas punctiones spinarum excipit, nō tamen aliqua vlcera culparum. De tertio genere spinarum dicitur. *Phil. 2. b.* omnia facite sine murmurationibus & hæsitationibus, vt sitis sine quærela, & simplices filii Dei sine reprehensione in medio nationis prauæ, & peruersæ, id est, sitis lilia candida, & illæsa inter spinas. His spinis circumsepta est vndiq; via nostra, id est, vita nostra, vt promisit Dñs. *O/ee. 2. b.* Sepiam viam tuam spinis. Lily in radice, quæ latet sub terra, fidè significat, quæ est de occultis, in hastili, quod in altum surgit, spē: in flore, castitatem: in granis aureis, charitatem: in clava, quæ est in medio, timorē. Flos sex folia cädida habet; quia sex sunt quæ incorruptam percipiè seruant castitatem, scilicet, sobrietas, operatio, cultus asperitas, custodia sensuum, raritas sermonū vita, opportunitatis peccandi, id est, loci, temporis, & personæ. De primo. *1. Pet. 5. b.* Sobrij estote, & vigilate. Hoc foliū lacerat spina gulositatis, & ebrietatis, quæ via sunt ad luxuriati, vt patet in Loth, qui inebratus perpetrauit incestum. *Gen. 19. g.* Vnde *Rom. 13. d.* Non in coruptionibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitiis. De secundo dicitur *Ioan. 9. 2.* Me opportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est; venit nox, quando nemo potest operari. Et hoc folium violat spina otiositatis, quæ iterum via est ad luxuriam. Vnde *Ezech. 16. f* Hæc fuit iniurias Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, abundantia, & otium ipsius, & filiorum eius. Propter quod dicitur *Ecc. 33. d.* Mitte seruum in operatione, ne vacet, multam enim malitiā docuit otiositas. De tertio dicitur *Matt. 6. d.* Ne sitis solliciti animæ vestræ, quod manducetis: neque corpori vestro, quid induamini. Hoc folium pungit spina nimia compositionis, quæ iterum est via ad luxuriā, vt patet in Moabitis, quæ se ornatuerunt, vt filios Israel traherent ad fornicandum secum. *Num. 25. a.* Propter quod dicitur, *1. Tim. 2. c.* Volo mulieres esse in habitu ornato cùm verecudia, & sobrietate ornantes se, nō in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste preciosa, sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. De quarto dicitur *Prou. 4. 4.* Oculi tui recta videant; & palpebra tuæ præcedat gressus tuos. *1/a. 33. b.* Quis habitabit ex vobis cum igne devourante, & ardoribus sempiternis? Qui ambulat in iustitiis, & loquitur veritatem qui projicit avaritiam ex calumnia, & exœcit manus suas ab omni munere: qui obturat aures suas, ne audiat sanguinem, & claudit oculos suos, ne videat malum: iste in Excelsis habitabit. Hoc folium lacerat spina curiosi-

# Cap. II.

tatis, videndi vana, vel audiendi noua, quæ est via ad luxuriam, vt patet in Dina Filia Iacob, quæ egressa, vt videret mulieres regionis illius, corrupta est à Sichem filio Emor, *Gen. 34. a.* Vnde *Ecc. 26. b.* In extollentia oculorum fornicatio mulieris, & in tenebris suis agnoscatur, Propter quod dicit *Jer. 9. f.* Docete filias vestras lamentum, & vnaquæque proximam suam planetum: quia ascendit mors per fenestras, ingressa est domos vestras, disperdere parvulos de foris, & iuuenes de plateis. De quinto dicitur *Ecc. 22. d.* Quis dabit ori meo custodiæ, & super labia mea signaculum certum, &c. Hoc folium dirumpit loquacitas, quæ via est ad luxuriam, vt patet in muliere illa, de qua dicitur *Prou. 7. b.* Ecce mulier occurrit illi ornata meretricio preparata ad capiendas animas, garrula, vaga, quietis impatiens, &c. Vnde Paulus *1. Cor. 15. d.* Nolite seduci: Corrumpt enim mores bonos colloquia mala, vel confabulationes pessimæ. Ideo dicit *Ecc. 28. d.* Ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis. De sexto dicitur *1. Tim. 5. b.* Adolescentiores viduas deuita. Opportunitas enim via est ad luxuriam. Vnde Thamar filia David corrupta est ab Amnon fratre suo, quia sola cù solo fuit in thalamo. *2. Reg. 13. c.* Propter hoc dicitur Loth. *Gen. 19. d.* Salua animam tuam, noli respicere retrò post tergum tuum, nec stes, &c. Item intra florem lily sùt lex grana aurea, quæ significant charitatem: quia tribus modis diliguntur Deus, & tribus de causis. Diligitur etiam dulciter, sapienter, fortiter. Dulciter ex toto corde, sapienter ex tota anima, fortiter ex tota virtute. Dulciter diligebat Petrus, cùm dicebat: Absit à te, Domine, non erit tibi hoc: *Matt. 16. d.* Sed non sapienter, quia salutem, totius humani generis impedire volebat. Vnde statim dictum est ei: Vade post me Satana, scandalum mihi es: quia non sapis ea, quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. Sapienter etiam diligebat Petrus, cùm diceret: Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo: *Matt. 26. d.* Sed non fortiter, quia postea ad vocem ancillæ vnius negavit eum. Fortiter dilexit Petrus, cùm diceret: Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob: Deus patrum nostrorum glorificauit filium suum Iesum, quæ vos, quidem tradidistis, & negastis ante faciem Pilati, iudicante illo dimicet: vos autem iustum, & sanctum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis: auctorem verò vitæ interfecistis; *Act. 3. c.* Et iterum. *4. d.* Si iustum est in conspectu Dei vos potius audire, quæ Deum, iudicate: Non enim possumus quæ vidiimus, & audiuius non loqui. Dulciter etiam diligebat Prophetæ, cùm diceret: Quæ magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te! timore, scilicet, qui profecto est amotis, vt dicit *Aug.* Sapienter docebat diligere, cùm diceret: Psallite sapienter. Fortiter, cùm dicebat: Diligam te, Domine, fortitudo mea. Ecce tres modi diligendi Deum, quos debet habere quilibet fidelis. Propter quod dictum est Petro ter: Simon Ioannis diligis me: *Ioan. 20. d.* Tribus etiam de causis diligitur Deus, scilicet, propter temporalia, quæ tribuit: propter spiritualia, quæ infundit: propter cælestia, quæ promittit. Vnde *Ierem. 5. f.* Metuamus Dñm Deum nostrum, qui dat nobis pluviam temporaneam, & serotinam in tempore suo, & plenitudinem annuæ messis. Item *1. Cor. 2. c.* Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascedit, quæ preparauit Deus his, qui diligunt illū. Et est sumptu de *1/a. 64. a.* secundum aliam editionem. Et cum hoc liliū ita sit ordinatum, tamen sentit spinas tentationū, aliquando sub se, aliquando circa se, aliquando iuxta se, aliquando intra se, aliquando supra se. Spinæ sub se sunt diuitiæ temporales, quæ verbū Dei suffocant. Vnde *Matt. 13. 2.* Alia cediderunt inter spinas, & creuerunt spinæ, & suffocauerunt ea. Spinæ circa se sunt falsi fratres, & peruersi, qui pacem turbat. De his *Num. 1. c.* Sicut spinæ, inquit, se in uicem complectuntur; sic conuiuiū eorum pariter potantū: consumuntur sicut stipula ariditate plena. Spinæ iuxta se sunt carnales voluptates. De quibus *Gen. 3. c.* Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ: spinas, & tribulos germinabit tibi. Spinæ intra se sunt malæ cogitationes, & parua desideria. De quibus *Prou. 24. d.* Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, operuerat superficiem eius spinæ. Spinæ supra se sunt Dæmones, siue Dæmonum suggestiones: De quibus *1/a. 7. d.* Vepres, & spinæ erant in vniuersa terra, & omnes montes in sarculo farriantur, non veniet, illuc terror spinarum, & veprium. Itæ spinæ aliquando pungunt lily in radice, dum scilicet de fide tentant, aliquando in stipite, dum spem frangere conantur; aliquando in flore, dum castitatem violare machinantur, aliquando in granis, dum charitati insidiantur, inter fratres dissensiones

Tribus  
modis  
diligend  
tur Deo

*Matt. 26. g.*

*Psa. 30.*  
*Psa. 46.*  
*Psa. 17.*

*Propter*  
*cælestia,*  
*qui promittit.*  
*Vnde*  
*Ierem. 5. f.* *Metuamus* *Dñm Deum*  
*nostrum,* *qui dat* *nobis* *pluviam* *temporaneam,* & *serotinam*  
*in* *tempore* *suo,* & *plenitudinem* *annuæ* *messis.* *Item* *1. Cor. 2. c.* *gitus*  
*Oculus* *non* *vidit,* *nec* *auris* *audiuit,* *nec* *in* *cor* *hominis* *ascendit,* *quæ* *præparauit* *Deus* *his,* *qui* *diligunt* *illū.* *Et* *est* *sumptu* *de* *1/a. 64. a.* *secundum* *aliam* *editionem.* *Et* *cum* *hoc* *liliū* *ita* *sit* *ordinatum,* *tamen* *sentit* *spinæ* *tentationū,* *aliquando* *sub* *se,* *aliquando* *circa* *se,* *aliquando* *iuxta* *se,* *aliquando* *intra* *se,* *aliquando* *supra* *se.* *Spinæ* *sub* *se* *sunt* *diuitiæ* *temporales,* *quæ* *verbū* *Dei* *suffocant.* *Vnde* *Matt. 13. 2.* *Alia* *cediderunt* *inter* *spinæ,* & *creuerunt* *spinæ,* & *suffocauerunt* *ea.* *Spinæ* *circa* *se* *sunt* *falsi* *fratres,* & *peruersi,* *qui* *pacem* *turbat.* *De* *his* *Num. 1. c.* *Sicut* *spinæ,* *inquit,* *se* *in* *uicem* *complectuntur;* *sic* *conuiuiū* *eorum* *pariter* *potantū:* *consumuntur* *sicut* *stipula* *ariditate* *plena.* *Spinæ* *iuxta* *se* *sunt* *carnales* *voluptates.* *De* *quibus* *Gen. 3. c.* *Maledicta* *terra* *in* *opere* *tuo,* *in* *laboribus* *comedes* *ex* *ea* *cunctis* *diebus* *vitæ* *tuæ:* *spinæ,* & *tribulos* *germinabit* *tibi.* *Spinæ* *intra* *se* *sunt* *malæ* *cogitationes,* & *parua* *desideria.* *De* *quibus* *Prou. 24. d.* *Per* *agrum* *hominis* *pigri* *transiui,* & *per* *vineam* *viri* *stulti,* & *ecce* *totum* *repleuerant* *vrticæ,* *operuerat* *superficie* *eius* *spinæ.* *Spinæ* *supra* *se* *sunt* *Dæmones,* *siue* *Dæmonum* *suggestiones:* *De* *quibus* *1/a. 7. d.* *Vepres,* & *spinæ* *erant* *in* *vniuersa* *terra,* & *omnes* *montes* *in* *sarculo* *farriantur,* *non* *veniet,* *illuc* *terror* *spinarum,* & *veprum.* *Itæ* *spinæ* *aliquando* *pungunt* *lily* *in* *radice,* *dum* *scilicet* *de* *fide* *tentant,* *aliquando* *in* *stipite,* *dum* *spem* *frangere* *conantur;* *aliquando* *in* *flore,* *dum* *castitatem* *violare* *machinantur,* *aliquando* *in* *granis,* *dum* *charitati* *insidiantur,* *inter* *fratres* *dissensiones*

*Lilium invenit in tribus locis.* diffensiones excitando: aliquando in clava, dum timorem eliminare nituntur, Deum misericordē afferendo, longam vitā promittendo, peccata attenuādo. Hæc enim sunt tres lanceæ, quas Iob, id est, Diabolus fixit in corde Absalon. 2. Reg. 18. c. Item notandum, quod in tribus locis inuenitur lilyum, scilicet, in conualli, in spineto, in agro. In conualli, ut sup. eod. i. Ego flos campi, & lilyum

*Sicut malus inter ligna siluaneto, ut hic: Ut liliū rutm, sic Dilectus meus inter filios.*

*Item notandum, quod in tribus locis.* inter spinas. In agro. Mat. 6. d. Considerate lilia agri quomodo crescunt. Ecce triplex castitas, virginalis, viduatis, & coniugalis. Item notandum, quod lilyum est amari saporis, sed suavis odoris: quia castitas amara est in vita, sed suavis est in fama. Item quoniam Sponsa Sponsum ad mollis lecti suavitatem inuitauerat, quasi Sponsus eam potius in lectulo amplexari, quam in medio tribulationum videre gauderet; ideo subdit Sponsus. Sicut lilyum inter spinas, sic amica mea inter filias. Non dicit, sicut lilyum inter lilia, sic amica mea inter filias: sed sicut lilyum inter spinas, sic amica mea inter filias. Quod est contra quosdam, qui cohabitationem peccatorum abominantur, similes Scribis, & Phariseis, qui super hoc arguebant Domini, quia peccatores recipiebat. Vnde Luc. 14. a. Erant appropinquantes ei publicani & peccatores, ut audiret illi, & murmurabat Scribae & Pharisei dicentes, quia hic peccatores recipit, & mäducat cum illis. Inter bonos enim bene viuere bonum est. Sed inter malos bene viuere, & innocentiam retinere, perfectum est. Perfectius autem inter eos, qui pacem odiunt, pacificum est. Vnde laudat se Psal. 119. Cum his, qui oderunt pacem eram pacificus. Est etiam hoc contra illos, qui infirmos aspernantur: quia spinas concupiscentiarum sentiunt, se autem sanctos reputant, quia nullis carnis punctionibus stimulantur. Sed audiat hoc abominatrix infirmorum anima, se non esse amicam Sponsi, nisi fuerit, ut lilyum inter spinas. Ideo enim, ne minus amari in medio spinarum, quam in molli lectulo se timeret Sponsa, cötubernio spinarum coniunxit nomen amicæ. Et ne nimis decoram se crederet ex spinarum punctionibus, ideo nominat illa lilyum inter spinas, quasi dicat, nec amoris gratia, nec odoris fragrantia, nec decoris vernatia, minuitur in Spousa vicinitate, aut punctione spinarum, sed potius augmentatur. Item non dicit: sicut lilyum inter spinas, sic dilecta mea inter filias, sed amica mea, quasi dicat, aperte per hæc, anima, quæ spinas térationum, & tribulationum sollicitudines propter me sustinet, amicam meam se cōprobat euidenter. Et ut amor Sponsæ notatur hic erga Sponsum; sic notatur etiam amor Sponsi erga Spousam. Qui enim lilyum inter spinas colligere vult, aculeos spinarum necessariò patitur. Quod liquidum est in ipso Sponso. Nam istud lilyum de medio spinarum, id est, de medio reprobatorum colligens aculeos spinarum passus est: dum Electos colligeret prædicando perse, & per suos, persecutorum mortis sustinuit. Vnde Eccles. 10. b. Qui dissipat sepem, id est, Synagogam peccatorum, mordebit eum coluber. Fecit autem Dominus sicut canis venaticus, qui feram insequebatur, caput inter spinarum aculeos immitit, non timens exulcerationem, ut feram capiat. Nonne sic fecit Dominus, Ecclesiam quasi feram inter spinas, id est, inter reprobos latitantes, extrahit, sed punctiones spinarum usque ad sanguinis effusionem sustinuit, in cuius signum coronam spineam portauit in capite super crucem, propter quod dicitur: Quod est de his spinis. 2. Reg. 23. a. Prævaricatores quasi spinæ, quellentur vniuersi, qui non tolluntur manibus, sed si quis eas tangere voluerit armabitur ferro, & ligno lanceato, id est, patientia inuincibili, & longanimitate inflexibili. Notatur etiam in hoc verbo Sponsæ compassio erga infirmos. Lilyum enim inter spinas facile penetrabile, & vulnerabile est; sic Ecclesia, & Ecclesia membra inter infirmos fratres, penetrabilia debet esse per compassionem. Quæ est enim illa vox Apost. 2. Cor. 11. g. Quis infirmatur, & ego non infirmor, nisi vox lilyi inter spinas? Item notatur in hoc verbo ordinabilitas, & sociabilitas, & humilitas Sponsæ. Non enim dicitur: sicut lilyum inter spinas, sic amica mea supra filias, sed inter spinas, & inter filias, in quo notatur ordinabilitas, & sociabilitas. Item non dicit. Sicut lilyum inter spinas, sic amica mea inter filios, sed inter filias, ecce humilitas. Hæc enim tria Sponsæ sunt necessaria ad hoc, ut amica vocetur. Ordinabilitas, quo ad se: sociabilitas, quo ad proximum, humilitas quo ad Deum. Sequitur. a. Sicut malus inter ligna siluarum; sic Dilectus meus inter filios.] Vox est Sponsæ ad adolescentulas suas, quæ laudata à Sponso, & exemplo eius ad patientiam admonita, reciproca laude eum attollit, & se paſſuram promittit. Malus enim vi-

su, odore & gustu, omnia ligna siluestris antecedit. Sic Christus præcedit omnes sanctos, qui dicuntur filii gratia, non natura, sicut ipse. Et hoc est: sicut malus inter ligna siluarum, &c. q.d. Sponsa: Sponsus me dixit lilyum inter spinas, & ego dico eum malum inter ligna siluarum, id est, bonum inter malos, & sanctissimum inter sanctos. Et hoc est, quod dicitur. Psal. 13. & 38. Omnes declinaverunt simul inutiles facti sunt, &c. Hoc est: Omnes sunt ligna siluarum, id est, infructuosi, & spinosi, præter Sponsum, qui est aspectu desiderabilis, quia ipse est, in quem desiderant Angeli prospicere, 1. Pet. 1. c. Odore delectabilis. Ipse est enim de quo scriptum est: Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus: Genes. 27. d. Sap. 18. Gustu suavis. Ipse est enim panis ille suauissimus, de quo scriptum est: Paratum de cœlo panem præstisti eis, sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis sapori suavitatem. Flos mali quidam cädidus est, quidam roseus: Sic Sponsus candidus fuit nascendo de Virgine, purpureus patiendo in cruce, roseus resurgendo. Et ideo rectè comparatur malo. Itē tres fuerunt arbores in Paradiſo. Prima scientia Tres ar boni mali, qua hominis obedientia probaretur, in qua & lapsus est in culpā. Secunda, qua homo aleretur, cuius à Paradiſo Paradiso eiectus perdidit alimoniam. Tertia arbor vita, qua vita hominis seruaretur, qua priuatus perdidit incorruptionis gloria. Ideo ut hoc triplex damnum homini restitueretur per Christum, & restitui ostendatur, signanter malo cōparatur. Malus enim in hyeme est rugosus, frigoris asperitate: in vere, & estate speciosa, florū amoenitate: in autūmo fructuosa, pomorum vberitate. Hæc tria Sponsus habuit. Rugositatem in passione, speciositatem in resurrectione, fructuositatem in prædicatione. Per passionem restituit damnum amissæ obedientiæ, per resurrectionem, damnum amissæ gloria, per prædicationem, damnum perditæ alimoniam. Item notandum, quod Spōsa Sponsum, non amicum, sed Dilectum nominat, declinans præsumptionem, qua amari se innueret, si amicum illum diceret: Dilectum igitur illum melius nominat, ut ad gloriam reamotionis viciustudinem illum inuitet, quanquam Sponsa, nec ipsum diligere possit, nisi prius diligatur ab eo; sicut 1. Joan. 4. b. dicitur. In hoc est charitas Dei, non quasi nos dilexerimus eū, sed quoniā ipse prior dilexit nos. Et notandum quod sūt filij reprobæ, sūt filij probi, sūt filij probati. Primi sunt mali, ad morte præsciti, filij scelerati. De quibus Isaia. 2. Væ genti peccatri, populo graui iniquitate, filii sceleratis. Secundi sunt boni prædestinati ad vitam, virtutibus sublimati. De quibus Psalm. 81. Ego dixi Dij estis, & filij Excelsi omnes. Tertiū sunt Angeli iam boni & beati. De quibus Job. 1. b. Cū assisterent filij Dei coram Domino, affuit inter eos, & Sathan. Item in eod. 38. a. Quis dimisit lapidem angularem eius, cū mē laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei, id est, Angeli? Inter primos est Dilectus, quasi malus iper ligna siluarum. Inter secundos quasi amygdalus inter ligna hortorum. Inter tertios, quasi lignum vita inter arbores Paradiſi. Primi sunt ligna siluæ, quæ querentia Regem suis conformem moribus, reprobata sunt ab oliua, sicut, & vite, & elegerunt rhamnū, id est, Diabolus, Indic. 9. b. quæ dixit eis: Si verè me Regem vobis constituitis, venite: & in umbra mea requiescite. De secundis dicitur Ezech. 47. b. Cūque me conuertissim, ecce in ripa torrentis ligna multa nimis ex terra parte torrétes. Torrés iste est æterna beatitudo. De quo Psal. 35. De torrente voluptatis tuæ potabis eos. In ripa vleriori sūt Angeli iā beati. In parte interiori, sūt homines beatificandi. Quibus dicit Spōsus: Trāsite ad me omnes, qui cōcipiscitis me. Eccles. 24. c. Et ut trāsite possint, ipsam nauem adduxit, qua securi trāsirent, id est, crucē. De qua Sap. 14. a. Exiguo ligno credūt homines animas suas, & transentes mare per ratē liberati sunt. Et vide, quā significat hæc dicatur. Malus enim inter arbores sublimes est exigua, inter lenes scabrosa, inter planas spinosa: Sic Christus inter superbos fuit humilius. Vnde Mat. 11. d. Discite à me, quia mitis sū, & humilis corde. Inter delicatos plenus doloribus. Vnde 1. 1. 35. a. Desiderauimus eū despectū, & nouissimum virorū, virū dolorum, & scientē infirmitatem. Inter hypocritas seipso iustificates, peccator reputatus. Vnde Joan. 9. e. Nos sciimus, quia hic homo peccator est. Ecce malus inter ligna siluarū. Videamus quomodo amygdalus inter ligna hortorū sit: Amygdal⁹ præ cæteris arborib⁹ florescit, oleo pinguescit, per fructū eius infirm⁹ cōualescit. Sic Christus præ cæteris sanctis floruit puritate, præ cæteris charitate, præ cæteris per seipsum fruimur sanitatem. Ipse enim est ille Medicus, de quo dicitur Eccles. 38. a. Honora Medicum propter necessitatē, egenum illum

# Liber Canticorum

## Cap. II.

creauit Altissimus, & iterum *inf.* Vnguentarius faciet pigmēta suavitatis, & vñctiones conficiet sanitatis. De his tribus dicitur *Eccles. vii. b.* Florebit amygdalus, ecce primum: impinguabitur locusta, ecce secundum; dissipabitur Caparis, ecce tertium. Et sequitur in eadem auctoritate. Quoniam ibit homo in domum eternitatis suæ, vbi est Dile-

*a'. t  
quem.  
al. t de-  
fidera-  
bam:*

tis suæ, vbi est Dile- Sub umbra illius, + quam f-  
ctus, quasi lignum vi- b desideraueram, c sedi, & d fru-  
ta inter ligna Para- ctus eius e dulcis gutturi meo.  
disi, id est, sanctos

Angelos. Attendendum autem subtilius est prædictum verbum. Silvarum enim ligna vnius tantum naturæ sunt, quia tota de terra oriuntur, sine alterius arboris insitione. Malus verò quasi duplicitis naturæ est. Nam truncum habet à terra productum, surculum aliunde accipit venientem, quæ coniuncta per insitionem, vnam arboré faciunt tantum. Sic omnes homines præter Christum vnius naturæ tantum sunt, scilicet, humanæ; Christus verò duplicitis, humanæ scilicet & diuinæ. Humanitati enim quasi trûco, Diuinitas quasi surculus desuper veniens, in vnitate personæ inserta est, & vnta. Et hoc innuit Sponsa, cùm dixit: Sicut inter ligna silvarum, &c. Hanc insitionem figurauit ignis, quem videt Moyses in rubo lucentem, sed rubum non comburentem *Ezad. 3. a.* Hoc idem prophetauit Balaam, vbi dixit: Orietur stella ex Iacob, & cōsurget virga de Israel. *Num. 24. c.* *Jfa. 11. a.* Egredietur virga de radice Iesse. Hoc vidit *Ier. 31. d.* cùm dixit Nouum faciet Dominus super terram, fœmina cūcundabit virum. Hoc non latuit *Ezech. 1. a.* cùm dixit. Vidi, & ecce vetus turbinis veniebat ab Aquiloni, & nubes magna, & ignis inuoluēs, & splendor in circuitu eius, & de medio eius quasi species electri. Hoc impletum sciuīt *Ioa. 1. b.* cùm dixit. Et verbum caro factū est. Quid enim est, verbum caro factum est, quām verbum carnī insitum est, vt surculus truncus? Quod videns *Iaco. 1. c.* dixit. In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras. Habet autem malus ista, umbram amoenissimam, sub qua respirare, & quiescere desiderauit Sponsa, cùm se Sole perfectionum fuscatam consequens exclamauit. Decolorauit me Sol. Habet etiam umbra fructum amœpissimum & dulcissimum, cuius refectio desiderans Sponsa, ait. Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie. Sic rogauit, & exaudita est. Vnde gaudens & latabunda subiungit.

*a Sub umbra illius, quam, &c.]* Umbra Sponsi dicitur lex literatice intellecta, vt dicitur *Col. 2. d.* Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut Sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum, in verbo verò fedendi designatur impenfæcta erexitio, & longa expectatio Patrum. Et est sensus.

*a Sub umbra illius, id est, sub, onere figurarum legis.*

*b Quam desideraueram in Patriarchis & Prophetis, quorum vnu dicebat. Mitte, Domine, quem missurus es. Exo. 4. d.* Et alius. Videbo eum, sed non modò: intuebor eum, sed non prope. *Num. 24. c.* Et alius. Utinam dirumperes coelos, & descenderes. *Jfa. 64. a.*

*c Sed ] diu expectans, & non plenè quiescens.*

*d Et fructus eius ] id est, legis intelligentia, vel beatitudo eterna, quæ legi promittitur; vel ipsa præcepta legis, quorū obseruantia promeretur fruitionem Dei.*

*e Dulcis gutturi meo] id est, cordi meo, quod intellectu veritatem legis percipit, & affectu pregustat suavitatem. Vel per umbram protectio, & refrigerium Sponsi, & futura suavitatis quidem permodica degustatio, & umbratilis, comparatione futura veritatis; in verbo verò fedendi iudicatur docendi auctoritas, & regni dignitas, & iudicaria potestas, quæ omnia collata sunt Ecclesiæ à Sponso suo. Vnde sensus est. Sub umbra illius, quam desideraueram, sedi, id est, sub protectione secura, sub refrigerio quieta, sub odore umbraculi latabunda. Sedi, auctoritate docendi prædicta, regni dignitate sublimata, iudicaria potestate honorata. Quod autem Ecclesia habeat docendi auctoritatem, nullum latet, quia dictum est Apost. *Mat. viii. d.* Ite, docete omnes gentes, item regia dignitas cunctis patet. Vnde *Psal. 44.* Astitit Regina a dextris tuis. Et alibi, intende, prosperè procede, & regna. De iudicaria potestate nemo dubitat, qui nouit forum poenitentiale, & iudiciale. De hac umbra dicitur in *Psi. 16.* ubi umbra alarum tuarum protege me. Item *Psi. 56.* In umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas. Propter hoc ipse Sponsus dicitur protector potentia, firmamentum virtutis, regimen ardoris, umbraculum meridiani. *Ecc. 34. c.* Umbraculum iner-*

diani factus est Sponsus propriæ in incarnatione: Iuxta illud *Luc. i. d.* Spiritus S. superueniet in te, & virtus Altissimi obubrabit tibi. Regimen ardoris fuit in passione, vbi ardorem iracundiaz Dei Patris pro Sponsa sustinuit. Firmamentum virtutis fuit in missione Spiritus S. Iuxta illud *Luc. vii. g.* Sedete in ciuitate, &c. Quod autem dicit[ sedi] & non sedebo, referunt ad certitudinem prophetalem, qua futura, sicut præterita narrantur.

*d Et fructus eius] id est, corporis, & sanguinis eius perceptio, qua reficior, & sustentor in via peregrinationis meæ.*

*e Dulcis gutturi meo, ] id est, intimæ affectioni. Aliquando autem guttus Ecclesiæ dicitur cætus Doctorum, & Prædicatorum, per quos vitalis spiritus, & vox sanctæ eruditio exigit ad alios. Et secundum hoc fructus Sponsi triplex est. Primus*

*Triplex  
fructus  
Sponsi.*

*est tota multitudo Electorum. De quo dicitur *Joan. 12. d.* Nisi granum frumenti mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Quid autem multum suavitatis habeat fructus iste testatur ipsem Sponsus,*

**Prouerb. 8. d.* Delitiz meæ sunt esse cum filius hominum. Hinc fructum esurit ipse adhuc. Vnde in iudicio ipse dicturus est quibusdam, qui hunc fructum deberent ei colligere, & preparare. Euriui, & non dedistis mihi manducare. *Mat. 25. d.* Ergo non pertinet ad guttum Ecclesiæ, qui hunc fructum non esurit. Secundus fructus est bona operatio. De quo dicitur in *Psal. 1.* Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum tuum dabis in tempore suo. Et hunc fructum debet esurire, quia ad guttum Ecclesiæ pertinere se dicit. Monstru enim est, vt dicit Bern.*

*lingua magniloqua, & manus ociosa. Tertius fructus est ipse Sponsus. *Gen. 15. a.* Ego merces tua. Vnde *Psa. 126.* Filij merces fructus ventris. Quem qui plus comedit, plus esurit. *Ecc. 24. c.**

*Qui edunt me, adhuc esurient. Iste fructus dulcis est in ore prædicantibus, dulcior in palato cordis meditantibus, dulcissimus in gutture gustantibus. Item est alias quadruplex*

**Qua-  
fructus valde necessarius. Primus est pœnitentia, secundus drupes iustitia, tertius contemplationis, quartus prædicationis. De fructu primo dicitur *Mat. 3. b.* Facite dignos fructus pœnitentia. De necessitate secundo *Jac. 3. d.* Fructus iustitia in pace seminatur facientibus pacem. De tertio dicitur *Ioan. 15. a.* Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. De quarto dicitur *Ioan. 15. c.* Non vos me elegistis; sed ego elegi vos, & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Item no-**

*tandum, quod triplex est æstus, & triplex umbra protensis. Est enim æstus Solis, æstus ignis, æstus vitiati pulmonis. Æstus à Sole veniens, est ira Dei, qua peccatori irascitur. Vnde *Psal. 88.* Exardescit sicut ignis ira tua. Et *Psi. 120.* Per diem Sol non vret te. Æstus ab igne veniens, est ardor luxurie, quo carnale desiderium acceditur. Vnde *Rom. 1. d.* Exarserunt in desi-*

*deris suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinē operates. Itē *Job. 31. b.* Ignis est vsque ad consummationē deuorans, & omnia eradicans genimina. Æstus à pulmone veniens, est propria malitia, qua cor ad nocendū acceditur. Vnde *Ier. 1. c.* Ollam succēsam ego video, & facies eius à facie Aquilonis. Olla succensa cor succensum malitiā, Aquilo Diabolus, flatu*

*malæ suggestionis accēdens cordis malitiā, quia halitus eius prunas ardere facit. *Job. 41. b.* Cōtra primū æstum umbra diuinæ misericordia, quia ira Dei téperatur. Vnde *Abac. 3. a.* Cū iratus fueris, misericordia recordaberis. Et de hac umbra dicitur *Psi. 49. a.* Sub umbra manus tuæ protexit me. Contra secundum æstum est umbra passionis Dominicæ, cuius imitatione, vel etiam recordatione concupiscentia refrænatur. Vnde *1. Pet. 4. a.* Christo igitur passo in carne, & vos eadē cogitatione armamini, q. d. cogitationes Dñicæ passionis erunt vobis arma protegēta cōtra æstū concupiscentia. Cōtra tertium æstū est umbra Sapientiæ, qua malitia vincitur. Vnde *Sap. 8. a.* Sapientiā nō vincit malitia. Attingit ergo à fine usque ad finē fortiter, & disponit omnia suauiter. Ecce in hac triplici umbra perfecta refrigeratio designatur, quā sequitur pausatio, siue quies à tumultu inquietudinum, quæ notatur in verbo fedendi. Sessionem autē sequitur refectio spiritualiū gaudiorū, quæ notatur in fructu. In figura horū triū contulit Dñs tria filii Israhel in deserto. Propter primū, nubē ad refrigerandum, propter secundū, festiuitates ad quiescēdū, propter tertium, māna ad reficiendū. Sedere autē debemus ad quinque. Primo vñ nosipso iudicemus. Vnde *Dan. 7. c.* Iudicū sedi, & libri aperti sūt. Ecōtrario quidē sedent, vt alios iudicēt. De quibus *Psi. 68.* Aduersū me loquebātur, qui sedebāt in porta. Itē sedere debem⁹, vt nosipso humiliem⁹. Vnde *Psi. 120.*urgite postqua sederitis, qui māducatis panē doloris. Et *1. a. 47. a.* Descēde sedes,*

Sede in puluere, virgo filia Babylonis. Propter quod Dominus sedet super asinam: *Matt. 21. 3. a.* Econtrario sedent multi super mulam facutatis cum Absalon, cuius capillos, id est, cogitationes, abstulit ventus elationis, & sic perit. *2. Reg. 18. b.* Item sedere debemus, ut infirmitatem nostram reuelemus. Vnde Apostolis dolore *¶ Introduxit me Rex in cellam c vinariam: Dominicæ*

passionis fatigatis dictum est. Sedetur in ciuitate, quo ad usque induamini virtute ex alto. *Luc. vii. g.* propter quod & Dñs sedie iuxta fontem fatigatus ex itinere. *Ioh. 4. a.* Econtrario sedent multi, ut voluntatem suam perficiant. Vnde *Exod. 32. b.* Sed populus comedere, & bibere, & surrexerunt ludere. Item sedere debemus, ut alios doceamus. Vnde *Joh. 19. d.* Cum sedem quasi Rex circustante me exercitu, eram tamen moerentium consolator Propter quod & Dominus sedens in monte docebat Discipulos suos, dicens: Beati pauperes spiritu, &c. *Matt. 5. a.* Econtrario quidam sedent, ut honorentur. *Matt. 23. 2.* Super cathedram Moysi sedebunt Scribz, & Pharisei. Item sedere debemus, ut regnemus. Vnde *Matt. 19. d.* Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, &c. sedebitis & vos super sedes duodecim, &c. Tunc non contingat amplius cadere, sicut ille cecidit, qui dicebat: Exaltabo Iolum meum: sedebbo in monte Testamegti. *Ioh. 14. d.* sequitur.

*¶ Introduxit me Rex in cellam vinariam, &c.* Vox est Ecclesie primitiæ de Iudeis, quæ refecta dulci fructi Sponsi, latetabunda loquens adolescentilis suis, ait se in cellam vinariæ introductam, ibique vino spiritualis lætitiae copiosè potata. Et rectus est ordo, quia post fructum sequitur vinum. Potest autem intelligi velut cella aquaria, lex iuxta exteriorem intelligentiam; cella vero vinaria, iuxta interiorem intellectum; in quam intrantes, & copiosè bibentes, inebriantur, & instar ebriorum exiunt se temporalibus; inde nudi exuentes ad opera acliuebant; vel ibi nudi remanentes in delitiis contemplatiæ, & rapti extra se, & supra se, nuditatis opprobria vilpendunt: quia non sensu proprio reguntur, sed virtute vini aguntur. Cella ista aquaria neminem inebriat; sed in nuptiis Christi, & Ecclesie facta est vinaria, quando aqua conuersa est in vinum, sicut dicitur *Ioh. 2. b.* Primitia igitur Ecclesia de Iudeis, quæ solam aquam bibere consueverat, videns se ad internam suavitatem spiritualis intelligentiæ introducam à Sponso.

*Quæduplicem vinum.* *¶ Introduxit me Rex in cellam vinariam,* in qua vino quadruplici me petauit. Primo sensu historico, secundo tropologico, tertio allegorico, quarto anagogico. Quod autem non alia de causa, nisi ad bibendum, & inebriandam introducta fuerit Sponsa in cellam vinariam, ostendit ipsa, vbi temporalibus omnibus velut ebriam se nudauit, sicut legitur *Act. 4. g.* Quoquoq; possesse domorum, aut agrorum erant, vendentes, afferebant pretia eorum, quæ vendebant, & ponabant ante pedes Apostolorum. In hac cella duo sunt excessus contemplationis. Vnus in intellectu, in lumine cognitionis; alter in affectu, in seruore deuotionis. Qui his duabus potibus inebriatur, in cella vinaria fuisse probatur.

Vel, [ introduxit me Rex in cellam vinariam, ] id est, in cogitationem supernorum gaudiorum, in quam aliquis per seruum, aliquis per amicum, aliquis per Regem ip'um introducitur. Per seruum introducitur, qui timore poenæ ad cogitanda coelestia se conuertit. Per amicum, qui desiderio præmissi hoc facit. Per ipsum Regem, qui solo amore Sponsi coelestia meditatur. Innuens ergo Sponsa se nō timore supplicij, ut seruam non amore præmissi, ut mercenariam; sed sola charitate Patris, ut filiam introductam, ait.

*¶ Introduxit me Rex] ipse, non seruus, non amicus.*

*b In cellam, ] non aquariam, quæ est cogitatio temporaliuum.*

*c Vinariam] quæ est meditatio spiritualium.* Vel per cellam vinariam, Ecclesia, de Gentibus accipitur, ut dicit *Gas.* Quæ vinaria dicitur, quia aliis vinum verbi Dei, & dona Spiritus S. exemplo, & prædicatione propinat, & eos amore Sponsi ebrios facit. Et est sensus [ introduxit me Rex ex in cella vinariam, ] id est, me gentili Ecclesia in unitate fidei percepta gratia Baptismatis sociauit. Et loquitur Sponsa in persona illorum, qui exemplo, & prædicatione gentilis Ecclesie, conuersi sunt ad fidem Christi. Vel pro Iudeis, qui in fine saeculi conuertentur ad Christum: hoc dicit. Et ponit præteritum, pro futuro certitudine prophetali. Vel per cellam vinariam intellectus vniuersalis Ecclesia, vno, id est, gratia Spiritus S. plenaria in cuius unitatem Ecclesia primitia de Iudeis, quæ his

loquitur, & etiam Ecclesia de Gentibus introducta spiritualè gratiam accepit, quæ per vinum designatur. Est est sensus. [ Introduxit me Rex in cellam vinariam, ] id est, gratiam spiritualè mihi contulit, & suæ per hoc Ecclesie me sociauit. Vel cella vinaria est cælestis regni affluentia, in quâ introducta se dicit Sponta spe, nō re: promissione, non solutione. Vel cella vinaria est spiritualiū bonoru copia, quæ ideo vina dicuntur quia reficiunt, inebriant, iucundant. Quibus inebriatus Joseph pallium reliquit Ægyptiacæ mulieri: *Genes. 39. c.* id est, temporalia mundo. Et est sensus. [ Introduxit me Rex in cellam vinariam, ] id est, bonorum spiritualium affluentiam mihi contulit, quibus inebriata sum. Potest etiam intelligi cella vinaria, contemplationis gratia, quæ velut cella vinaria multa, & varia genera spiritualium poculorum continet, quibus iucundat, & inebriat potatores. Vnum poculum est puritas mentis, secundum, pax, siue quietis, tertium securitas mentis, quartum iucunditas, siue gaudium in Spiritu S. Est ergo sensus: [ Introduxit me Rex in cellam vinariam, ] id est, gratiam contemplationis mihi contulit, cuius populus multipliciter me inebriauit. Item cella vinaria potest intelligi claustralis conuersatio: Quæ multa vina continent. Vinum compunctionis in lugentibus peccata: vinum deuotionis, in recolentibus Dei beneficia: vinum exultationis, in spe, gaudientibus: vinum aromaticum, in suauiter contemplantibus: vinum floratum in nouitiis: vinum ferratum, in tribulatis: vinum rotatum, in perfectis, qui iam dossolui cupiunt, & esse cum Christo. Vel cella vinaria potest intelligi coelestis Sapientia, quæ multis cellas, siue vasas vinaria habet. Quarum prima est cogitativa, secunda meditativa, tercia contemplativa, quarta prophetativa, quinta raptiva, à qua raptus, siue pientia extasis dicuntur, sexta asperita, manifestæ, scilicet, visionis, & hoc erit in patria.

Prima est de creaturis, in quantum signa sunt, & viæ ducentes ad cognitionem primæ veritatis: quia inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiuntur à creatura mundi *hom. 1. c.*

Secunda est similiter de creaturis, in quantum viæ sunt ad nostram cognitionem, & eruditionem salutarem, videlicet cum in ipsis rebus legimus, quid nobis sit faciendum. Verbi causa. In Sole & Luna, & aqua, & terra, & etiam in cauda cuiuslibet animalis *Iob. 12. b.* Interroga iumenta, & doccebunt te: & volatilia cogli, & indicabunt tibi: loquere terræ, & respondebit tibi.

Tertia est de creatione mundi, & de toto regno coelorum, & regno mundi, id est, vniuersitate inferiori, & gubernatione vniuersique. Et de hac cella potamus, cum Dñi Sapientiam & potentiam, & benignitatē per vtriusque regni gubernationem intelligimus. A magnitudine enim speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit Creator eorum videri. *Sap. 13. b.*

Quarta est coelestis, ac diuini t consilij reuelatio, siue illuminatione, de qua viri sancti inebriantur, aut propter seipso, ut reuelatione diuinorum consiliorum se esse amicos, & familiares Dei cognoscant, aut propter proximos, ut eis, quid agendum sit, annuncient. Et de hoc dicitur *Sap. 7. d.* Sapientia omnia innouat, & per nationes in animas sanctas se transferat & amicos Dei, & Prophetas constituit.

Quinta est in secretorum Dei, & ineffabilium raptus, siue exceptus, qui reuera propriæ dicitur introductio in cellam vinariam, vbi tata inebriatio sit, ut sopor morti simillimus irruat. Ibi enim omnia mundanorum etiæ proprij corporis sit oblitio. Et de hac cella potatus fuerat Paulus, cum diceret: Scio hominem in Christo ante annos 14. siue in corpore, siue extra corpus, nescio: Deus scit, &c. quoniam raptus est in Paradisum: & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui.

*1. Cor. 12. 2.* Sexta est aperta Dei visio, & totius coelestis curia, quæ est visio speciei, quæ succedit fidei. De qua dicitur *1. Cor. 13. d.* Videmus hunc per speculum in enigmate; tunc autem facie ad faciem. In hanc cellam sextariæ se gratulatur introducta Sponsa, non quod tota in quamlibet partē introietur, sed quod non sit aliqua pars huius cellæ, in quam aliqua pars Ecclesie nō fuerit introducta. *B. Bern.* duas cellas distinguit.

Vnam aquariam, quæ est timor, in qua fuit Sponsa toto tempore legis; quia seruiebat timore. Aliæ vinaria, quæ est amor, in quam introductam se gloriatur Sponsa, intuens in spiritu aquam vinum factam in nuptiis Christi, & Ecclesie, id est, timorem versum in amorem. Vnde Dominus dicit Apostoli: Iam non dicā vobis seruos, sed amicos; quia seruus neicit, quod faciat Dñs eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæ cunctæ audiuistis a Patre meo, nota feci vobis. *Ioh. 15. b.* Sequitur: *¶ Ordinalis*

**a** Ordinavit in me charitatem.] Quod de Sponsi vel Sponsæ charitate potest intelligi, secundum diversas Glos. De Sponsi charitate sic intelligitur: [ Ordinavit in me charitatem] id est, ordinata charitate membra mea, id est, omnes Electos sibi copulauit, eminentiora maiori affectu, & minora minori complectens, id est, maioribus maiorē, minoribus minorē.

**b** **a** ordinavit in me charitatem. **b** minoribus minorē Fulcite me floribus: **c** stipate me conferens gratiam. malis: quia d amore e langueo. Vel sic: [ Ordinavit in me charitatem] suam, id est, erga me, ut mihi prius suam exhiberet, & postea meam exigeret. Sicut legitur 1. Iohann. 4. b. Non quasi nos dilexerimus Deum; sed quoniam ipse prior dilexit nos. De charitate Sponsæ sic exponitur.

**a** Ordinavit in me charitatem]. id est, ostendit mihi qualiter Deus, qualiter proximus sit diligendus, id est, quo ordine, & quo modo. Ordinem ponit Aug. in lib. de doctrina Christiana. Primo, diligendum est, quod supra nos est, id est, Deus. Secundo, quod nos sumus, id est, anima nostra. Tertio, quod iuxta nos est, id est, proximus homo, scilicet, & Angelus. Quartò, quod infra nos est, id est, corpus nostrum. Alium ordinem ponit hic Glos. Primo, inquit, diligendus est Deus; secundò, parentes; deinde filii; post domestici, qui & si boni sunt, malis filiis præponendi sunt; tandem inimici. Et huic ordini videtur contradicere Aug. vbi dicit: Omnes homines æqualiter diligendi sunt: & pari voluntate vita æterna omnibus est optanda. Modum diligendi, tam Deum, quam proximum, determinat ipse Dominus Matth. 22. d. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex tota virtute tua, id est, dulciter, sapienter, fortiter. Vel toto corde, vt omnes cogitationes nostræ retorqueantur in ipsum; tota anima, vt omne desiderium sit in ipsum, vel propter ipsum; tota virtute, vt omnia opera fiant propter ipsum. Et proximum tuum sicut te ipsum, id est, ad id, quod te ipsum; vel eodem modo, quo te ipsum, id est, minus Deo; & plus, quam corpus. Vel sic: [ Ordinavit in me charitatem], id est, in toto caro virtutum eam quasi Reginam, & Imperatricem constituit. Charitas enim omnis operationis meritorum Princeps est, & Imperatrix, & etiam forma. Ceteræ enim virtutes per solam charitatem meritum habent, & gratiam apud Deum. Vel [ Ordinavit in me charitatem], id est, finem omnium præceptorum eam constituit, vt scilicet, propter illam excitandam, vel conseruandam, vel augendam, vel roborandam, omnia præcepta sunt scripta. Vnde 1. Tim. 1. b. Finis præcepti est charitas. Et Matth. 22. d. In his duobus præceptis tota lex pendet, & Prophetæ. Et Rom. 13. c. Qui diligit proximum, legem implevit. Vel [ Ordinavit in me charitatem], id est, in medio trium virium, id est, in concupisibili, vel in lignum vita in medio Paradisi, illam plantauit. Vel [ Ordinavit in me charitatem], id est, ordinatam me fecit habere charitatem, vt in via esset igniculus, & in patria caminus. Sicut legitur 1. Thess. 1. d. Vedit Dominus cuius igniculus est in Sion, & caminus in Jerusalem. Vel [ Ordinavit in me charitatem], id est, timor sit primus quasi initium Sapientiae, & amor nouissimus quasi consummatio eiusdem. Vel [ Ordinavit in me charitatem], id est, super omnes animi affectiones eam extulit. Vel, [ Ordinavit in me charitatem] quoad effectus, siue motus illius. Ut primus motus eius sit zeli: Cuius duo sunt rami, scilicet, desiderium gloriae Sponsi; & ira aduersus eius contumeliam excandescens. Secundus motus sit benevolentia: Cuius tres sunt rami. Primus est, quo fratribus bona, quæ non habent, optamus. Secundus, quo bona nostra eis comitunicamus. Quartus est terrena propter Deum contemnere. Sequitur.

**b** Fulcite me floribus, stipate me malis: quia amore langueo.] Sponsa eius, quem desiderauerat, id est, Sponsi umbra refrigerata, fructu cibata, calice potata, munere charitatis ordinata, ostendit quantum hæc beneficia Sponsi mentem eius erexerint, & ab amore tertiorum extraxerint. Ut autem ab hac perfectione non deficiat, convertens se ad socios Sponsi, id est, Prælatos, Doctores, & Angelos, ait.

**b** Fulcite me floribus] id est, exemplis benè incipientium me consolamini: & roborate, ne cadam.

**c** Stipate me malis, id est, exemplis perfectorum munite, hæc aliis ad imitandum proponendo.

**d** Quia amore, id est, præ amore Sponsi.

**e** Languo, id est, defectum in amore temporalium susti-

neo. Quantum enim ad amorem Christi quis accedit, tantum ab amore temporalium languescit & deficit. Vel s. amore languo, id est, pro amore eius poenas carnis sustineo. Quantò enim quis plus Sponsum amat, tanto plus carnem domat, & in ipso spiritum roborat: Et quantò languidior fit homo exterior, tanto robustior fit interior. Vnde 2. Corinti 4. d. Licet is, qui foris est, noster homo corruptatur; tamen is, qui intus est, renouatur de die in diem. Item nomine florum intelliguntur pia vota, & sancta desideria fidelium: quibus Sponsa fulcitur, dum eorum orationibus, ne deficiat, adiuuat. Mala verò sunt exempla bonorum operum, quibus aduersus insultationes maledicorum Sponsa munitur. Sicut dicitur 1. Pet. 2. c. Conuersationem vestram inter gentes habentes bonam, vt in eo, quod detrauant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes glorificant Deum in die visitationis: quia sic est voluntas Dei, vt benefacientes, &c. Est igitur sensus: O vos adolescentulæ, & vos amici Sponsi.

**b** Fulcite me floribus, id est, iuvate orationibus.

**c** Stipate me malis] id est, munite me bonis operibus. Vel aliter, vt sit vox Sponsæ ad omnes fideles, qui in ea sunt: quorum alij fulciunt Sponsam rosis, vt Martyres; alij liliis, vt Virgines; alij violis, vt Confessores, & Claustrales; alij malis, id est, operibus misericordiæ stipant, vt Doctores, & Prædicatores, & boni actui in coniugio viuentes. Vel sic.

**b** Fulcite me floribus] id est, initia bonorum operum: Flores enim initia sunt fructuum.

**c** Stipate me malis, id est, perfectis operibus me munite, quasi dicat, incipite bona opera, & perficie perseverando, vt in bonis operibus vestris recrando quietam, quæ adhuc non valeo plenè quiescere contemplando reuelata facie vultum Sponsi. Dicitur etiam hoc contra vaniloquos Doctores, & Prædicatores. Contra etiam magniloquos Aduocatos, qui omnes solis verborum foliis fulcire, & stipare volant Ecclesiam, quasi solis foliis stare posse. [ Fulcite me,] inquit, [ floribus] virtutum, [ stipate me malis,] bonorum operum. O infructuosi, & foliosi Doctores, sub vestris foliis ego corrugo. O verbosi litigatores, ego diripior, ego depredor; vestrum fulcimentum mihi ruina est. O Doctores, vestra stipatio mihi direptio est. O litigatores, solis virtutibus ego subsisto; solis bonis operibus ego defendor. Igitur [ Fulcite me floribus,] id est, virtutibus, vel floridis sententiis. [ Stipate me malis,] bonorum operum, non foliis eorum. Dum enim Doctores recta, quæ docent, exemplis destruunt, non solum non fulciunt Ecclesiam; sed dirunt. Ipsi enim sunt columnæ Ecclesiaz. Et ideo non est miru, si ipsis cadentibus, cadit Ecclesia. Aduocati quoque non solum Ecclesiam non stipant; sed devorant & impugnant intolerabilium salariorum exactione: & dum pro aliis videntur stare, alios impugnant. Dicitur etiam hoc contra Prælatos, qui Ecclesiam umbra Ægypti & baculo arundineo Pharaonis, id est, potentia, & protectione seculari solido fulcire, & stipare conantur. Clament enim nobilibus, & potentibus: indiget Ecclesia, vt eis fulciatur ne corruat: & protegatur per eos, ne temporalia sua amittat. Et hi, qui cum Ecclesiam temporaliter protegere videantur, maximè eam depauperat expensis intolerabilibus, & debitibus insolubilibus onerant, & personis inutilibus aggrauant. Ecclesia igitur sub onere sumptuum superflorum depressa, sub pondere & subditorum iniquorum grauata, ramositate nepotolorum ingens, & aliorum cognatorum repleta, iam non valens subsistere clamat: O Prælati.

**b** Fulcite me floribus, stipate me malis] id est, viros fide florentes, & opere fructificantes, fama redolentes, & vita reficienes, in me instituite, qui me fulciant, & defendant.

**d** Quia amore, id est, desiderio talium [ languo,] Gregorius pro hoc: Amore languo: ponit. Vulnerata charitate ego sum.

Est autem triplex languor amoris in Sponsa.

Languet enim utilitate, timens, ne propter utilitatem peccatorum suorum Sponsus ab ea recesserit.

Languet anxietate, timens, ne propter virtutum inopiam Sponsus redire nolit.

Languet instabilitate, timens, ne feruor suus repescat propter tedium. Et contra hunc triplicem languorem quantum possa triplex remedium. Contra primū floram amaritudinem, dicens: [ Fulcite me floribus,] Contra secundum, fructum libertatem, dicens: [ Stipate me malis,] Cetera tertium, laudem Sponsi sub capite ad iustificationem, & dexteram in amplexu ad delectationem.

et de  
bitoru.

triplex  
languor.

delectationem. Vnde subdit. a Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me ] & signanter sequitur hoc. Viderat enim Sponsam Sponsus debilem, & languentem, & fulciri querentem; & ideò læuam capiti suo supposuit. Vnde in gratiarum actionem erumpens ait.

*Infra 8. a Læua eius sub capite meo, id est, sub*

*b dextera illius c amplexabitur me. d Adiuro e vos, filiæ Ierusalem per f capreas, ceruosque camporum, ne g suscitatis, neque h euigilate faciatis i Dilectam, t k donec ipsa velit.*

*b. Et dextera illius, id est, permisso regni illius.*

*c Amplexabitur me] in futuro, quando dicetur mihi: Veni de Libano, Sponsa mea: veni de Libano: veni, coronaberis. inf. 4. b. Vel læua Sponsi, iustitia est, quæ per timorem fulcit Ecclesiam, ne corruat in peccatum. Dextera Sponsi est misericordia, quæ per spem amplexatur, & consolatur Ecclesiam, ne desperet. Et de hoc amplexu dexteræ dicit Psalm. 31. Multa flagella peccatoris, sperantem autem in Domino, misericordia circundabit. Sed quia non vndeque ab omni aduersitate protegit Sponsus Ecclesiam modo, non dicit, & dextera illius amplexatur me, sed [ amplexabitur, ] quando fiet sermo, qui scriptus est: absorta est mors in victoria, i. Cor. 15. g. Hæc est gloria Sponsæ, quod puluinæ habet iustitiam. Dicitur econtrario, adultera anima gaudet puluillo vanitatis, id est, adulatio fulciri à miséris adulatoribus. De quibus dicitur Ex. 13. c. Vz qui consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ carnis. I. 9. c. Et erunt, qui beatificant populum istum sedentes, & qui beatificantur præcipitati. Item læua Sponsi, potestas secularis: dextera, potestas Ecclesiastica: Læua igitur Sponsi sub capite Sponsæ, est potestas secularis sub cætu Apostolico, sub Rōmana Ecclesia. Et de hoc gloriatur Ecclesia, quod læuam, qua comprimi, & impugnari, & trucidari solebat, & consueverat, modò sub capite suo subiectum habeat. Dextera vero amplexari se gaudet; quia sola Ecclesiastica potestate vult protegi, & defendi per ministros suos. Et hoc significatum est Matth. 26. e. vbi Dominus dixit Petro: Conuerte gladiū tuum in locum suum. Item per læuam significatur actiua, per dexteram contemplativa. Illam habet Sponsa sub capite; quia per eam sustentatur. Ista amplexatur; quia contemplativa arctius astringit Sponsam Sponso. Item per læuam Sponsi significantur mali; per dexteram Eleæti. Illos habet Sponsa sub capite; quia caput eius, ne in lutum delitarum, & diuinarum submergatur, multis tribulationibus, & impugnationibus eleuat, quod etiam significatum est, Gen. 7. c. vbi dicitur: Multiplicare sunt aquæ, & eleuauerunt Arcam in sublimè à terra. Dextera vero amplexatur ponsam; quia Eleæti tota charitate Ecclesiam amplexantur, vt portiùs velint interfici, quam ab ea separari. Item per læuam, sicut dicunt Goff. significantur temporalia, quæ data sunt Ecclesiæ ad sustentationem; & ideò sub capite habet læuam. Per dexteram significantur æterna bona, quæ in futuro Sponsam vndeque circundabunt. Vnde gloriando dicit. a Læua eius sub capite meo] id est, consolatio temporalium sub mente per contemptum conculcante ea, sed tantum ad sustentationem habente.*

*b Et dextera illius] id est, iucunditas æternorum.*

*c Amplexabitur me] in futuro. Et sumpta est hæc expoſtio de Psal. 3. c. vbi dieitur: Longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra illius diuinitæ, & gloria. Notabile autem est, quod dicit: Læua eius sub capite meo, ] nec addidit, est, vel fuit, vt per hoc innuererit, quod omni tempore temporalia debet habere Ecclesia tantum ad sustentationem, nunquam ad delectationem. Etiam defectus verbi significat, quod ipsa temporalia in defectu continuo sunt, & per hoc nee vere sunt. Item notandum, quod læua Sponsi supposita est lapsi, vt erigatur de stercore. Vnde Psalm. 112. Suscitans de terra inopem, & de stercore erigens pauperem. Item supponitur Iusto, ne deficiat in labore. Vnde Hebr. 12. a. Recogitate eum, qui tales sustinuit aduersus semetipsum à peccatoribus contra dictationem, vt non fatigemini animis vestris deficientes. Item supponitur deuoto, vt quiescat in supernorum cognitione. Vnde Psalm. 4. In pace in idipsum dormiam, & requiescam. Et Cantic. 5. a. Ego dormio, & cor meum vigilat. Primus dicit: Cùm cecidero,*

non collidat; quia Dominus supponit manum suam, secundum hoc dicitur: Læua] læsis valens. Secundus dicit: Emittit manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum, secundum hoc dicitur lœua] lauans natantes. Tertius. In umbra manus suæ protexit me. I. 4. a. secundum hoc dicitur [lœua] quasi lœta vacantibus. Dextera vero, quæ non supponitur, sed amplexatur, tria facit: tangit, stringit, & unit. Tangit, vt Sponsa spinsum super omnia diligit. Stringit, vt inseparabiliter ei adhæreat. Unit, vt in regno pariter cum ipso gaudeat. Propter primum dicit: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum S. qui datus est nobis. Rom. 5. 15. Propter secundum dicit. P. 1. 6. 2. Adhæsit anima mea post te: me suscepit dextera tua. Propter tertium dicit. C. 1. 15. d. Cùm autem subiecta fuerint illi omnia, tunc, & ipse filius subiectus erit illi, qui subiecti sibi omnia; vt sit Deus omnia in omnibus. Sponsa itaque sic suspensa inter læuam, & dexteram Sponsi, merito dicit: Læua eius sub capite meo, &c.]

*d Adiuro vos, filiæ Ierusalem per capras ceruosque camporum ne suscitatis, neque euigilate faciatis dilectam, donec ipsa velit.] Hucusque vox Sponsæ beneficia Sponsi recolentis, vt sic minores ad amorem sponsi aliceret. Quantum vero Sponsus miseratus sit languorem Sponsæ, quantumque eam habere amplexibus suis gaudeat, his verbis insinuat dum omnem tumultum, omnem turbationem, omne quod impedit possit eius quietem, sub adiuratione interdicit. Somnus Sponsa accipitur hic quies contemplationis, vbi non solùm quiescit Sponsa à turbine, & tumultibus actiua; sed etiam multiplicibus delitijs reficitur. Ibi enim Dei visionibus illuminatur oculus, & amplexibus eius fruitur, ex quibus permissione sanctissima fecundatur: filia Ierusalem, dicuntur Ecclesiæ, vel plebes in fide generatæ, quarum pericula sollicitudines Prælatorum, & Doctorum Ecclesiarum vigilantium requirunt. Capreæ, & cerui camporum sunt Doctores, & Prælati Ecclesiarum, in quibus Sponsa contemplando quiescit, & dormit cum Sponso. Sed & hunc somnum iucundissimum inquietat, & perturbant filiæ Ierusalem, causarum tumultibus, vagitibus querimoniarum, iugibus infirmitatum plantibus. Vnde dicit eis Sponsus.*

*e Adiuro, ] id est, contestor.*

*f Vos filiæ Ierusalem, ] id est, plebes subditæ generatæ in fidem ab illis, qui Deum proprius vident.*

*g Per capras ceruosque camporum, id est, amore, quo diligitis Doctores, & Prælatos Ecclesiarum.*

*h Ne suscitatis à somno exigentia peccatorum, vel litium vestrarum.*

*i Neque euigilate faciatis, ] id est, in aliquo commoueatis.*

*j Dilectam, ] id est, Sponsam in amore meo, quiescentem, & contemplationi vacantem.*

*k Donec ipsa velit, id est, donec spontanea voluntate, pro necessitate, vel utilitate minorum ipsa exeat à lecto contemplationis ad agrum actionis, qualis dicat, Sponsus subditis.*

[Adiuro vos, ] per amorem, quem debetis Doctoribus, & Prælatis, ne aliquid faciat, propter quod oporteat eos quietem contemplationis relinquere, & discordijs vestris pacificandis interesse, vel ægritudinibus peccatorum vestrorum curandis, Sacramentorum, vel disciplinæ medicamenta adhibere. Et bene per capras, Doctores, & per ceruos, Prælati accipiuntur. Capreæ enim visum habent perspicacem, ardua pascua querunt, viridiiores herbas comedunt, ruminant, & findunt vngulam. Sic Doctores intellectum perspicacem in spiritualibus inuestigandis habent, vel habere debent. Arduas veritates factæ Scripturæ, quibus pascuntur, querunt. Non enim omnis veritas pascua est Doctorum, maximè contemplando ardua veritas, & alijs inaccessibilis.

Sententias meliores, & veriores, & utiles auditoribus sibi studendo incorporant, vt postea docendo, vel prædicando refundant. Ruminant meditando. Findunt vngulam discernendo, & discretionem vbiique seruando, studendo & docendo.

Cerui tempore amoris discedentes à patria, alter alterius clunibus supposito capite transeunt, per flumen se sustentant, ordinatè incedunt: primus fert, ultimus fertur: primo fatigato, ultimus succedit: canibus in sequentibus, cornib. dorso impositis, per dumenta illæ incedunt, & evadunt: caligantibus oculis serpentem comedunt, & hausto fonte, visum recuperant, & iuuentutem: pilos deponunt: saltibus magis, quam passibus innitentes, hiantia, & spinosa, & lutofa transiliunt: nihil durum habent exterius, nisi cor-

*Proprietates ea prearras.*

# Liber Canticorum.

## Cap. II.

nua. Ecce tales debent esse Prælati. Amore Dei debent relinquere propria: debent etiam mutuò alter alterius onera portare, delitias, & diuitias huius mundi contemnendo transire, in omnibus factis suis ordinatè procedere, auctoritatem, & potestatem prælationis, dum vrgentur à detractoribus, dorso patientia debent imponere; & sic illæsi poterunt transilire, & serpentem, id est, Diabolum debent comedere, id est, in se, & subditis deuorare, & annihilare, & potato fonte Sapientia, id est, Christi doctrina, visum interiorem peccatorum caligine obscuratum poterunt recuperare gratia Dei illustratum, & sic vetustate culpæ deposita, per nouam gratiam iuuenescere: pilos, id est, superflua debent deponere, & saltibus, id est, mentis elevatione debent hiantia superbiæ, & spinosa avaritiaz, & lutosa luxuriaz pertransire. Nusquam etiam debent habere duritiam, nisi in cornibus, id est, in potestate dignitatis, & hoc pro loco, & tempore in subditorum excessibus corrigendis. Quare autem Sponsus adiurauerit, adolæscentulas per capreas ceruösque camporum, & non potius montium, admirantur aliqui. Sed sciendum, quod capreas, & cerui montium, id est, anachoretæ, Eremitæ, claustrales quidam, nunquam de montibus, id est, de alto contemplatiuæ ad plana actiuæ descendunt, capreas verò, & cerui camporum, id est, Doctores, & Prælati Ecclesiastici, plus in planis actiuæ, quam in sublimibus contemplatiuæ morari coguntur; & ideo plebes subditæ per istos potus adiurantur, vt quantò eos vtiliores, & pro se vigilantiores esse cognoscunt, tantò eis pareant facilius, & vacare permittant liberiùs contemplationi, donec ipsi velint, id est, donec hauserint contemplando quod refundant postea prædicando. Quid enim aliud faciunt sacri Doctores, & Prælati, cogitantes, meditantes, studentes, contemplationi vacantes, quam escas subditis præparare, vasa craterarum implere, vasa Musicorum temperare ad canendum & citharizandum, retia reficere ad piscandum, iacula acuere ad venandum?

Igitur ô pulli coruorum, ne prohibeatis parentes vestros à pastu; quia non pascent vos, nisi priùs pauerint se.

O coniuæ, ne prohibeatis vasa craterarum impleri, si vultis inebriari bono vino.

O lugentes, nolite prohibere vasa Musicorum, id est, psalterium, & citharam, & huiusmodi vasa temperari, si vultis coelestibus cantilenis demulceri.

O Reges, ô Principes, ne prohibeatis acuere tela venatores vestros, & pescatores vestros reficere retia, si vultis bonos pisces, & venationem optimam manducare.

Quod est dictum [Adiuro vos, filiæ Ierusalem, per capreas ceruösque camporum] id est, per amorem, quem debetis Prælati, & Prædicatoribus vestris, vel Doctribus; vel si vultis Doctores vestros esse capreas perspicacitate, vt vobis rectè videant, & prouideant: & Prælatos ceruos virtuositate, vt coribus virtutum protegant vos, & defendant.

[Ne suscitatis] eos inquietudine aliqua à lumine contemplationis, à colloquio Sponsi.

[Neque euigilare faciatis] à somno contemplationis, vt quietem eorum irrumpere faciatis [Donec ipsa velit,] id est, donec tempus congruum aduenerit, quod eorum arbitrio relinquitur iudicandum. Videant ergo Doctores, & Prælati, quando dormiendum, & quando vigilandum: quando labrandum, & quando quiescendum sit.

Aliter. Capreas, & cerui camporum, id est, sapientes, & potentes facili, per campos licentia vagantes, latitudinem vanitatis, & voluptatis sequentes, quorum venatio, id est, conuersio desiderabilis est filiabus Ierusalem, & ideo per illos adiurantur quorum captionem esuriunt, ne sacros venatores à præparatione venationis prohibeant.

Et hoc est [Adiuro vos, filiæ Ierusalem per capreas ceruösque camporum] id est, si vultis capreas, ceruösque camporum, & eis refici & satiari.

[Ne suscitatis neq; euigilare faciatis] Dilectam, donec ipsa velit.] Secundum hoc capreas, & cerui montium, sunt Dæmones perspicaces subtilitate naturæ, fortitudine, & elatione velut cornibus eleuati, per quos filiæ Ierusalem non adiurantur, eo quod eorum captio desperata sit. De his sacris pescatoribus, & venatoribus dicit Dominus. *Ier. 16.c.* Ecce ego mittam pescatores multos, dicit Dominus, & pescabuntur eos: & post hæc mittam eis venatores multos, & venabuntur eos de omni monte, & de omni collo, & de cauernis petrarū. Et *Gen. 27.a.* dicit Isaac Esau filio suo: Sume arma tua, pharetræ, & arcum, & egredere foras. Cumque venatu aliquid appre-

benderis, fac mihi inde pulmentum, sicut velle me nosci, & affer, vt comedam, & benedicat tibi anima mea, antequam moriar. Quod vnicuique Doctori, & Prædicatori dicit Dominus. Sequitur.

a Vox dilecti mei] audiens Sponsa adiurationem Sponsi, vidensque hanc de-

a Vox dilecti mei. b Ecce iste v- terminacionem ap- nit Saliens in montib. transiliens col- positam, donec ipsa velit: animaduertit se surrecturam. Sed

primò ostendit Sponsum talem esse, pro quo libenter surgen- dum sit. Et hoc est: Filiæ Ierusalem, vobis adiuratio facta est, ne me suscitatis. Et iterum mihi subito.

a Vox dilecti mei] id est, Sponsi mei, quem diligo, facta est; hæc scilicet, quæ sequitur: Surge, propéra, amica mea, &c. Et possent quærere adolescentulæ: Vbi est dilectus tuus? quomodo vocem eius audire potusti? b Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles] non dicit: Ecce ille, vel ipse, sed [iste venit] dupli demonstratione vtens, Ecce & iste. Per quod insinuat Sponsa præsentiam incarnationis, & mani- festationem eius mundo, sicut dicitur *B. 3. d.* In terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Cuius saltus in montibus ad literam dici possunt alacres ascensus eius in montes: vel doctrina, & mirabilia, quæ fecit in montibus, possunt dici saltus. Saltus enim mirabilis fuit ipsa træfiguratio, qua de statu infirmitatis, secundum iudicium Apostolorum, in statum gloriae saltauit. Item saltus erant subita apparitiones ipsius in montibus, ad literam, & in Sanctis, mysticè. Subito enim apparet in eis, quibus subito reuelat; & ab eisdem subito exilit, à quibus mira velocitate disperat.

Transilit autem colles, id est, minores Santos, in quibus non ita euidenter appetit.

Vel transilit colles, id est, superbos, quorum vita tota pro- cliuum est, nec altitudinem montium, id est, Sanctorum attingit, nec ad vallem humilium descendit, sed in medio quasi parata ad præcipitum pendet.

Colles ergo transilit Sponsus; quia illis gressuum suorum vestigia, id est, affectuum, vel operum nulla imprimit.

In montibus salit; quia illis imitationis sui vestigia pro- fundiùs infigit.

In vallibus verò humilium, & in planicie Iustorum simili- citer ambulat; quia in eis minus expressa vestigia sua format.

Vel montes sunt sublimiores Angeli, in quibus Sponsus fa- lit; quia per eos aduentus suus in carne mundo innotuit.

Colles sunt Dæmones ab altitudine Angelorum sanctiora cadentes; nec tamen ad vallem humilitatis peruenientes: quos veniens Sponsus transilit; quia nulla signa sui aduentus, quibus eum cognoscerent, eis impressit.

Vel montes sunt ipsa iustitia, sicut dicitur in *Psal. 35.* Iusti- tia tua, sicut montes Dei. Pluraliter dicit, sicut montes Dei; quia iustitia non est unus mons, sed plures montes.

Alia est enim disciplina Prælatorum, alia obedientia sub- ditorum, alia æquitas proximorum, alia fides pectorum, alia veritas promissorum, alia simplicitas factorum, quod dicimus mendacium hypocrytarum.

Hæc sunt sex partes, sive species iustitiaz, quasi sex montes æterni, à quibus mirabiliter illuminat Deus. In his montibus salit Sponsus, dum magnificis harum virtutum operibus co-operatur interius, dum merito illarum operatoribus iucun- dissimam sui præsentiam exhibet. Sicut legitur *Sap. 6. b.* Clara est, & quæ nunquam marcescit Sapientia: & facile videtur ab his, qui diligunt eam: & inueniuntur ab his, qui querunt illas præoccupat, qui se concupiscunt, vt illis se prior ostendat; quoniam dignos se ipsa circuit querens, & in vijs suis ostendat se illis hilariter.

Ecce saltus, & tripodium, quod facit Sponsus in magnificis operibus iustitiaz. In minoribus verò operibus iustitiaz sim- pliciter ambulat, quæ per colles intelliguntur.

Vel in hoc, quod dicit, saliens, & transiliens, potest intelli- gi festinatio Sponsi, ad remunerationem Electorum, sicut legitur *Ecccl. 11.c.* Benedictio Dei in mercedem Iusti festinat, & in honore veloci processus illius fructificat.

Vel certè exultatio, & desiderium Sponsi festinantis est in amplexus Sponsæ; quia delitiaz eius sunt esse cum filijs homi- num, *Proph. 8. d.* Vel conculatio superborū, in quib. quasi sal- tens eos toto pondere iræ suæ calcat, sicut legitur *Ecccl. 2. 4. a.* Superborū & humiliū corda, semetipos in præcepis desperationis deiijcientiū, propria virtute calcaui. Item montes sunt viri contemplatiui, in quibus salit Sponsus; quia eis quasi exultans,

exultans, & de loco ad locum exiliens appropinquat. Verbi gratia. Nunc in sublimitate intellectus coruscat, nunc in puritate affectus iucundat, nunc in humilitate profunditatem magnificat. Vel salit in montibus, quia eos salire fecit saltibus mirificis. Quorum primò transfilitur caro, & salutis in spiritum; quia qui in

carne sunt, Deo plales. Similis a est dilectus meus, cere non possunt, capreæ, hinnulóque ceruorum. Rom. 8. b. Secundò, transfiluntur Dæmonia, i. spirituales nequit, ut in pace locus noster, contractis potentissimis, arcu, scuto & gladio, & bello, Dracone infernali, & Angelis eius, de cœlo nostrarum mentium extractis, ne inveniatur in eo amplius locus eorum, sicut legitur Apoc. 12. d.

Quarto transfilit homo seipsum, & salit in Deum, vt possit vere dicere cum Apolo: Viuo iam non ego, viuit vero in me Christus. Istò salutem mirifico homo se exxit rebus omnibus, propria voluntate, & sensu proprio, & induit Dominum Iesum Christum, cuius possessionem, cuius voluntatem, cuius sensum sua facit, nec alia habere vult. Et de hac inductione dicitur Rom. 13. d. Induimus Dominum Iesum Christum. Et Gal. 3. d. Quicunque in Christo baptizati estis, Christus induistis. De hoc salutem dicitur Thren. 3. d. Sedebit solitarius, & tacebit, i. spoliatus, & nudus, prædicto modo: & leuabit se super se. Hos salutem, sex alij salutem sequentur: quibus ascendendo in cogitationem saliunt contemplati. Primo in cogitatiuam, secundo in meditatiuam, tertio in contemplatiuam, quartò in prophetatiuam, quinto in extasim, siue raptum, sextò in visionem manifestam. Sic igitur salit Sponsus in montibus. Ecce hos salutem facit potus aquæ Sapientiæ salutaris salientis in ultimam æternam. Colles verò sunt actiui, circa exteriora negotia occupati, quos transfilit Dominus: quia in eos non facit hos salutem: nec in eis tripudiat, sicut facit in contemplatiuis. Dicit ergo Sponsa: Vox dilecti mei, quæ sequitur: Surge, propera, amica mea, &c. Vel qua adiunxit vos, ne me suscitetis, i. ab eius amplexibus abstrahatis: neq; euigilare faciat à somno contemplationis, quo cū ipso dormio. Et si vultis, potestis eum inuenire mecum. In ardescens enim accelerat in amplexus meos. Et ecce modò iste laudabilis, mirabilis, amabilis. Laudabilis in creaturis, quas sapienter gubernat. Mirabilis in Sanctis suis, quos potenter glorificat. Amabilis in seipso, qui se mihi tam benignè revelat. Iste, inquam, formosus in stola sua venit. Vnde & quod? De cælo in mundu, de sinu Patris in uterum Virginis. Vnde Ioan. 16. f. Exiui à Patre, & veni in mundum. Et propter quid? Quem querere, quæ perierat: drachmam requirere, quæ perdidera, Luc. 15. b. Et quomodo venir? Exultanter, festinanter: quia saliens in montibus, i. de monte saliens in montem, & pertransiens colles desiderio veniendi ad me: de sinu Patris, venit in montem Seraphin, & de monte Seraphin salit in montem Cherubin, & de illo in montem Thronorum, deinde salit in montem Dominationum, & de illo in montem Principatum, deinde in montem Potestatum, de illo in monte Virtutum, deinde in montem Archangelorum. Et tunc transfilit colles, i. montes Angelorum, & salit in montem, i. in ventrem B. Virginis. Non enim Angelus, sed Archangelus missus est ad B. Virginem Mariam nunciare aduentum Sponsi, & preparare ei hospitium. Per quod patet, quod tunc transfilit colles, i. minores Angelos, quibus suam incarnationem non reuelauit. Reuertendo verò ad Patrem, non transfilit colles, imò prima die hospitatus est apud eos. Quare ipsi primi occurruit, ei dicentes, & admirantes: Quis est iste? qui venit de Edom, id est, de mundo? Secunda die mansit apud Archangelos, ter-

Ifa. 63. tia apud Virtutes, quarta apud potestates, quinta apud Principatus, sexta apud Dominationes, septima apud Thronos, octaua apud Cherubin, nona apud Seraphin, decima fuit apud Patrem: & tunc misit Apostolis Spiritum sanctum, sicut promiserat. Vnde decem tantum dies sunt ab Ascensione usq; ad Pentecosten. Et hoc est, quod dicitur Isa. 38. b. Reuersus est Sol decem lineis per gradus, quos descenderat. In signum huius nouies dicitur Kyrie eleison in Missa: & decimo loco dicitur: Gloria in excelsis Deo, quasi iam ventum sit ad Patrem. Vel salit in montibus, i. de monte in montem, hoc est, de Patriarcha in Patriarcham de Prophetam in Prophetam, de Regem in Regem, donec venit in Mariam. Et hos salutem manifestat Mat. 1. a. descendendo. Abraham genuit Isaac, Isaae, autem genuit Jacob, &c. Et hos eosde salutem narrat Luc. 3. e. Sed ascendo. Item notandum est hic, quod Dilectus increpat Dile-

Etiam errantem confortat pugnantem, laudat triumphantem. Et ideo triplex est vox dilecti. Vox increpans errantem, vox confortans pugnantem, vox laudans triumphantem. De prima dicitur: Vox Domini super aquas, Deus Majestatis intonuit, in reperando, ut ei trans conuertatur. De secunda: Vox Domini in virtute, ut pugnans confortetur. De tercia: Vox Domini in magnificencia, ut triumphans coronetur, & laudetur. Prima confringit cedros, id est, superbo per poenitentiam. Vnde sequitur quarta vox, quæ respondet primæ. Vox Domini confringens cedros. Secunda intercidit flammam ignis, id est, luperat vehementem tentationis per victoriæ. Vnde sequitur quinta vox, quæ respondet secundæ. Vox Domini intercedens flammatum ignis. Tertia preparat certos salientes in vitam, & condensat reuelat gloriam. Vnde sequitur sexta vox, quæ respondet tertia. Vox Domini preparans ceruos. De prima dicitur Genes. 3. b. Vocem tuam, Domine, andis in Paradiso, & timui, eo quod nudus essem. De secunda dicitur Ioan. 10. e. Quesmet vocem meam audient. De tercia dicitur Ioan. 3. d. Amicus Sponsi: qui stat, & audiebit, gaudio gaudet propter vocem Sponsi. Sed hanc triplicem vocem Sponsi, ne audiatur, impedit triplex vox contraria. Nimis tumultuosa scilicet, vox carnis, quæ clamat per desideria voluptatum: Vox mundi, quæ clamat per appetitiam dignitatum: Vox Diaboli, quæ clamat per iniurias fratrum & factorum perfectorum. Item notandum, quod in hoc salutem Sponsi, triplex eius aduentus includitur. Quorum primus est in carne, quo venit ad redimendum: Secundus in corde, quo venit ad sanandum: Tertius in Majestate, quo venit ad saluandum. Et in figura huius triplicis aduentus canitur hoc Responsorium: Atpiens à longe, triplice versiculo terminatum: quorum primus ad primum adiungit, secundus ad secundum, tertius ad tertium pertinet. Sequitur.

Similis est Dilectus metis capreæ, hinnulóque ceruorum.] Quasi addiscens interrogasset Sponsam, quomodo Dilectus est saliens in montibus, transiliens colles, respondet, Quia

Similis est capreæ, hinnulóque ceruorum, ] quorum alterum acutissime videt, alterum velocissime éurrit. Et verumque fuit necessarium. Nisi enim acutè videret, non posset in currendo discernere, in quibus salire, & quos transfilire deberet. Per velocitatem enim, saluantis desiderium, per visum, eligentis iudicium designatur. Comparatur igitur, siue assimilatur Sponsus capreæ, quia acutè videt. Omnia enim nuda, & aperta sunt oculis eius, Hebreorum 4. d. In altis montibus habitat, id est, Sanctis viris vita eminentissimis. Vnde Psalm. 112. Qui in altis habitat: & humili respicit in cœlo, & in terra. Velociter saltat quia contemplantibus subito se videndum intellectui, & degustandum affectui parumper exhibet; sed statim resiliens iucunditatem aspectus sui, & suavitatem amplexus subtrahit, & disparet vix visus. Item caprea venatores à longe conspiciens, ad ardua montium surgit; & sic Sponsus, ubi venatores egregios, id est, contemplatiuos Sanctos viderit se sequentes, fugit ad ardua. Vnde infra 6. a. Auerte oculos tuos, quoniam ipsi me auolare fecerunt. Item caprea ex latuia quodam aliquando se venatoribus, & canibus exhibet; & sic prouocat ad sequendum se. Sic & Sponsus aliquando in oratione se exhibet, ut ardentius post ipsum curratur. Item caprea de suo latibulo latitatibus canum compellitur egredi; Sic & Sponsus planctibus, gemitibus, rugitibus, suspiriis, eiulatibus, v'lularibus contemplantium, & orantium compellitur exire de suo latibulo, ubi se clausum per iustitiam tearet, peccatis nostris exigentibus. Siquidem peccata nostra diuiserunt inter nos, & Deum nostrum, Isaia 59. a. Item retiaculis capit; & Sponsus amore speciosarum mentium velut quibusdam funibus captus ligatur. Item caprea in locis tam excelsis aliquando habitat, ut illuc canes, aut venatores irrepere nullatenus possint, & non visa à venatoribus, videt eos; Sic & sponsus lucem habitat inaccessibilem, 1. Timothei. ultim. c. & non visus venatores suos de longe contemplatur quietus in loco suo. Vnde Isaia 18. b. Quiescam, & considerabo in loco meo, sicut meridiana lux clara est.

Ex his causis capreæ similes est Dilectus, & hinnulo penè eisdem, excepto quod in caprea intelligitur magis peripicitas intellectus, in hinnulo magis hilaritas affectus. In hoc etiam similis est hinnulo: quia non oppugnat cornibus insequentes, ut ceruus; sed potius fugiendo eos pertrahit;

Triplex  
vox  
sponsi  
ps. 28.

trip-  
lice  
aduentus  
Sponsi:

super-  
norum  
profe-  
ctuum.

# Liber Canticorum.

## Cap. II.

vbi vterius fugere non potest, sed necessario capit; Sic & Sponsus venatores suos viuaciter eum sequentes ad ardua virtutum pertrahit, ibique se capiendum, & comedendum exponit, & instar hinnuli de ipsis dentibus comedentium vix degustatus effugit, & disparat. Item hinnulus varietate pilorum distinctus.

est; sic & Sponsus varietate virtutum, & nostrum, respiciens per fenestras, miraculorum, & prospiciens per cancellulos. En operum. Gl. quædam volunt, quod Spon-

sus in hoc assimilatur capreæ, quia carnem habuit similem peccatri, vt dicitur Rom. 8.a. & hinnulo ceruorum in hoc, quod natus est de Patriarchis, qui per ceruos significantur. Et sicut hinnulus velocior est ceruus; ita Christus Patriarchis: quia illi pondere peccatorum pressi fuerunt, ad minus veniam, iste immunis fuit ab omni peccato, & causa peccati. His igitur, & multis aliis de causis dicit Sponsa: Similis est Dilectus meus, quem ego diligo, & qui me diligit, capreæ, hinnuloque ceruorum. In hinnulo etiam significantur humilitas eius, quia intantum se humiliauit, vt Deus existens, homo fieret: immensus, parvus. Vnde Isa. 9.b. Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis. Sequitur.

a En ipse stat, &c.] Adhuc est vox Sponsæ loquentis ad adolescentulas suas, q.d. dixi vobis, quod Sponsus venit saliens in montibus, & transiliens colles. Et verum dixi; quia

a En id est, ecce videre potestis, vt fiat demonstratio ad intellectum fidei. b Ipse] immutabilis Deus. c Stat] paratus auxiliari. d Post parietem nostrum, ] id est, velatus carne nostra, quam afflupfit. Veruntamen triplex est paries, post quæ stat Sponsua. Primus est ipsa humana natura, de quo in Psalm. 61. dicitur: Tanquam parieti inclinato, & maceræ depulsa. Et dicitur inclinatus iste paries, quia per peccatum primorum parentum à sua rectitudine, in qua etercius fuerat, declinavit. Post hoc parietem stantem Sponsum non potuit videre Synagoga; imò in ipsum parietem quasi cæca impegit, sicut legitur Isa. 59. b. in persona eius suam cæxitatem recognoscens. Palpauimus sicut cæci parietem, & quasi absque oculis atrectauimus, impeginus in meridie, quasi in tenebris. Item Isa. 25. b. Spiritus robustorum, id est, indignatio Iudæorum, in sua malitia pertinacium, quasi turbo impellens parietem. Secundus paries est congeries peccatorum nostrorum, quam nos ædificamus ex duris operibus luti, & lateris, vt legitur Exod. 2.c. cum cemento carnalis amoris. De hoc pariete dicitur Ezech. 8. d. Fili hominis, fode parietem. Post hunc parietem stat Sponsus inuisus, & diuisus à nobis, sicut dicitur Isa. 59. a. Iniquitates vestræ diuiserunt inter vos, & Deum vestrum: & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis. Sed effuso pariete, & diruto per pœnitentiam, vocem Sponsi audire, & ipsum utique videre incipimus. Tertius paries est difficultas, & duritia, & sollicitudo huius vitæ, quæ sola Electos à præsentia Sponsi diuidit. Et de hoc dicitur in Psalm. 17. In Deo meo transgrediar murum. Primus ergo paries, qui vult videre Dilectum, penetrans est acumine fidei. Secundus diripiendus est penitus instrumentis pœnitentiaz, quæ sunt disciplina, vigilaz, abstinentiaz, orationes, peregrinationes, eleemosynæ, & huiusmodi. Tertius paries transgrediendus est ducatu gratiaz, sicut legitur Michæl. 2. d. Ascendet pandens iter ante eos. Stat igitur Dilectus post hunc triplicem parietem, paratus adiuuare volentes penetrare, uel diruere, uel transgredi parietes istos. Quod autem dicit, nostrum: innuit hunc triplicem communem omnibus esse. Et ideo benè dicit.

a En ipse stat] non inclinatus peccato, vt nos. d Post parietem nostrum] triplicem. e Respiciens per fenestras. f Fenestræ in Ecclesia ministræ sunt luminis abundanter: & significant Apostolos, qui abundantanter Ecclesiam lumine prædicationis illuminat. Cancelli sunt parua foramina muri, per quos paruum lumen intrat in domum: & significant Prophetas, qui paruam, & obscuram de Christo cognitionem dederunt respectu Apostolorum, quibus dixit Dominus Matth. 5. b. Vos estis lux mundi. Per utrosque respicit Christus Ecclesiam oculis misericordiaz, dum per utrosque illuminet, licet dispariter. Quæ disparitas notatur per hoc, quod dicit. e Respiciens, ] id est, recte aperte aspiciens. f Per fenestras, ] id est, prædicationem, & miracula Apostolorum. g Prospiciens] id est procul aspiciens. h Per cancellos] id est, per Prophetas. Vel fenestræ sunt magni Doctores Ecclesiæ: cancelli minores Prædicatores: Per utrosq; Dominus respicit Sponsam; quia per

utrosque illuminat Ecclesiam, sed parum: quia terra, id est, amor terrenorum iam ascendit usque ad fenestras, & obscurat eas. Vnde Ezech. 41.c. Terra autem erat usq; ad fenestras, & fenestræ clausæ super ostia. In respectu, & prospeçtu cancellorum notatur typia Sponsi, quæ oculos eius ab intuitu

Sponsæ auertere nō finit, infidians & explorans, ne forte aliqua signa adulterij in Sponsa deprehendere queat, quæ pu-

nire meritò valeat. Vnde Exo. 20. a. Ego sum Dominus Deus tuns fortis zelotes. El Sap. 1.c. Auris tæli audit omnia. Iere. 23. c. Si occultabitur vir in absconditis: & ego non videbo eum, dicit Dominus? Sequitur.

i En dilectus meus loquitur mihi. ] Verba gratitudinis, & amatoriaz suavitatis sunt ista, quasi dicat Sponsa, non solùm stat Sponsus respiciens per fenestras, & prospiciens per cancellos, imò personaliter loquitur mihi per inspirationem. Et quid loquatur, subiungit:

k Surge, propera, amica mea, columba mea, formosa mea: & veni. ] Quasi sufficienter dormierit Sponsa, ipse Sponsus, qui prius adiurauerat filias Ierusalem, ne suscitarent eam, donec ipsa vellet, suscitat eam. Quæ suscitatio uno modo nihil aliud est, quam ad actiæ laborem fructiferum instigatio: Et quod surgere libenter debeat Sponsa, more Rhetoris in ipsa serie exhortationis inserit eleganter satis, dicens:

m Amica mea, ] i. quæ amas, & amaris à me. n Columba mea, ] id est, simplex, non inuida, Spiritu sancto illustrata.

o Formosa mea] fide, & morum compositione. k Surge] à lecto contemplationis, vbi usque modò suauiter dormiuit, ut stes in campo actionis.

l Propera] quia tempus breve est, & morbus inualecens: Et ideo mora in periculo est: quia

Sed medicina paratur:

Cum mala per longas conualevere moras. Ouid.  
de re-  
medio  
amoris.  
De hoc dicitur Pro. 6. a. Discurre, festina, suscita amicum tuum ne dederis somnum oculis tuis: quasi dicat, pro salute aliorum, debes irrumperem somnum tuum. Vnde dicit Gl. Pro quiete tua non debes dimittere prædicationem: quia Christus, qui in magna quiete erat cum Patre, quietem suam quodammodo pro prædicatione intermisit.

p Et veni, ] ad impendendam curam salutis proximis per studium sedulæ prædicationis, vt cum magno comitatu ad nuptias recipi merearis: quasi dicat Sponsus Sponsæ: Tu credit te venturum ad nuptias, si vacaueris contemplationi; sed venies melius per laborem huiusmodi. Hæc Glo. vult, quod melior sit actiua, quam contemplativa. Et verum est, sed contemplativa felicior, vel securior est. Vnde Apostolus, non de quiete contemplationis gloriatur, sed de labore prædicationis: Gratia Dei, inquit, sum id, quod sum: & gratia eius in me vacua non fuit; sed abundantius illis omnibus laborauit, 1. Corinth. 15. b. Alter ut sit euocatio, & exercitatio ab amore terrenorum ad desiderium æternorum, à somno culpæ ad vigilias pœnitentiaz: secundum quod dicitur Ephes. 5. d. Surge, qui dormis, & exurge à mortuis: & illuminabit te Christus m O amica mea] cui contuli charitatem, qua me diligeres.

n O columba mea] cui contuli simplicitatem, qua me solùm intenderes.

o O formosa mea, cui contuli formam meam, id est, imaginem, & similitudinem meam, vt me imitari valeres, & velles. K Surge] à mundo ad cœlum per voluntariam paupertatem: à peccato ad gratiam per pœnitentiam.

l Propera] vt iacturam præteriti temporis redimas velocitate boni operis. Vel ideo propera, quia via longa est, & tempus breve, & locus remotus, quod ire debes, ne forte superueniat nox, & oporteat te in via remanere. Vnde Joan. 9. a. Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est: veniet nox, quando nemo potest operari. Vel, propera, vt latrones via cursu velociorii effugias, vt aduersarios tuos ad curiam præuenias, vt cum Sponso tuo simul domum introcas: Ipse enim exultauit, vt Gigas ad currēdam viam. Vel, propera: quia ipse locus, in quo es, id est, mundus, fugere te compellit. Vnde Greg. Cum tot mala mundus ingeminet, quid nisi, vt fugiatur, clamat?

p Et veni] ad me, Sponsum tuum, Magistrum tuum, Dominum tuum. Sponsum concupiscibilem, Magistrum rationabilem, Dominum irascibilem. Veni filia ad Patrem, Sponsa ad Sponsum, ancilla ad Dominum, ægra ad Medicū, sitibunda ad fontem,

C

Triplex  
paries.

fōtem, famelica ad partem, de via ad vitam, de labore ad re-  
quiem, exul ad patriam. Ecce quomodo Sponsus Sponsam al-  
loquitur. Venite ad me omnes, qui laboratis, & querati estis:  
& ego reficiam vos. Mat. 11. d. Item infra 25. c. Venite bene-  
dicti Patris mei: percipite regnum paratum vobis à constitu-  
tione mundi. Ecce

Sponsus venit, acce-  
lerat, appropinquit, <sup>a</sup> Iam enim hyems b transiit,  
astar, respicit, allo-  
quitur. Venit in An-  
gelis, accelerat in Patriarchis, appropinquat in Prophetis,  
astar in carne, respicit in miraculis, alloquitur in Apostolis,  
dicens: Surge, proptera, amica mea, columba mea, formosa mea:  
& veni. Commendatur Sponsa hic à tribus, prædicatione, ora-  
tione, contemplatione. Amicā enim est, quia prædicando;  
consulendo, ministrando lucia Sponsi querit. Columba,  
quia gemebunda oratione, diuinam clementiam sibi conciliat.  
Formosa coelesti desiderio fulgens, diuinæ contem-  
plationis induit decorum. Item dicitur amica affectionibus,  
quibus Dilectum concupiscit. Columba gemitibus, quibus  
peccata ingemiscit. Formosa virtutibus, quibus bene operan-  
do florescit. Amicæ dicitur, surge columba, proptera: for-  
mosa, veni. Dicitur enim amica, quasi animi custos: columba,  
quasi colens lumbos: formosa, quasi formam moribus so-  
cians. Ut igitur sis amica, surge per prudentiam: ut sis colum-  
ba, proptera per continentiam: ut sis formosa, veni per morum  
pulchritudinem, quia concupiuit Rex speciem tuam. Et quia  
posset Sponsa se excusare, & dicere: Non possum venire,  
quia tempus malum est, frigidum, & pluviosum, & via lu-  
tosa. Non dicit Sponsus, inquit tempus bonum est, & via bona.  
Quia.

<sup>a</sup> Iam hyems, id est, congelatio infidelitatis.

<sup>b</sup> Transiit, .] & incipiunt regiones iam albescere ad mes-  
sem.

c. Imber ] persecutionis, infrigidans calorem, charitatis, &  
luctum luxuriaz inducens, [abjicit, & recessit.] Pro tempore Con-  
fessorum dicitur hoc. Nam tempore Apostolorum, & Mart-  
yrum hyems grauissima, & imber vehementissimus inun-  
dauit; sed tempore Confessorum hæc abierant, & recesserant.  
Et huius signum fuit, quia

d Flores, id est, initia bonorum operum, vel fides ceteraque  
virtutes.

e Apparuerunt per suos usus, & effectus.

f In terra nostra id est, in Ecclesia gentium: quam tu, & ego  
excolere debemus, tu prædicando, rigando; ego incremen-  
tum dando. Et id est dicitur, nostra, quia communis habita-  
tio Sponsi, & fideli omnium est Ecclesia. Est autem triplex  
hyems. Prima est pigritia. De qua Job 37. a. Tonabit Deus  
in voce sua inirabiliter; quia facit magna, & inscrutabilia,  
qui præcipit niui, vt descendat super terram, & hyems plu-  
uiis, & imbris fortitudinis suæ. Secunda est hyems pœni-  
tentia. De qua Ioan. 10. e. Facta sunt encœnia, id est, innova-  
tiones in Ierusalem, & hyems erat. Tertia est hyems dam-  
nabilis sententia. De qua Mat. 24. b. Orate, vt non fiat fuga  
vestra in hyeme, vel Sabbato. Fugere enim vellent, si possent,  
illi, qui in iudicio audient illam damnablem sententiam. Ita  
maledicti in ignem æternum, Mat. 25. d. Prima facit ege-  
statem virtutum. Secunda ducit ad nouitatem spirituum.  
tertia detruit in æternum supplicium. Similiter triplex est  
imber. Primus est imber pœnarum, qui mortificat eum, qui  
diligit iniquitatem. Secundus est imber Scripturarum, qui la-  
tificat eum, qui inquirit veritatem. Tertius est imber lachry-  
marum, qui purificat eum, qui desiderat mentis suavitatem.  
Primus imber puniit peccatores. Vnde Psalm. 10. Pluet super  
peccatores laqueos, &c. Secundus instruit. Vnde Isa. 5. b. Man-  
dabo nubibus meis, ne pluant super eam imbre. Tertius du-  
ra emollit. Vnde Psalm. 13. 4. Fulgura in pluia in fecit. Et hæc est  
pluvia voluntaria, Psalm. 67. quam segregauit Deus hæreditati  
sua. Hanc habuit Magdalena. Primus de mundo vadit in infer-  
num, secundus de mundo in coelum, tertius retrocedit in ni-  
hilum. Vnde Apoc. 21. a. Absterget Deus omne lachrymam  
ab oculis Sanctorum: & mors ultra non erit, neque luctus, ne-  
que clamor, neque dolor, &c. Et hoc est, quod dicitur hic:  
Hyems transit, imber abjicit & recessit. Consequens ergo est, vt  
flores appareant in terra nostra. Et est triplex terra. Terra, s.  
inimica, terra aliena, terra nostra. Prima est in inferno, secun-  
da in mundo, tertia in coelo. De prima dicitur Baruch 3. b. Quid  
est Israel, quod in terra inimicorum es? De secunda, ibidem:

Inuenietur in terra aliena. De tertia dicitur hic: Flores appa-  
ruerunt in terra nostra. Prima est terra mortuentum. Vnde  
<sup>lobet.</sup> Job 10. d. Dimitte me, vt plangam paululum doloreni meum  
antequam vadam, & redierit ad terram tenebrosam, & oper-  
tam mortis caligine. Secunda est terra languentium. Vnde  
<sup>lobet.</sup> Isa. 33. b. Luxit hu-  
mus, & clanguit ter-  
ra. Tertia est viuen-  
tum. Vnde Psal. 26.

Credo videre bona  
Domini in terra viuentum. De flore dictum est supra a. Se-  
quitur.

g Tempus putationis aduehit, ] quo sarmenta sterilia à vi-  
tibus debent amputari, vt vites plus fructus afferant, id est;  
peccata & vita debent à mentibus separari gladio prædicati-  
onis: & mali & inutiles à Iustis, & Electis diuini, charactere  
re fidei, & sanctæ conuersationis; vt sic Iusti ampliæ fructi-  
ficient. Et hoc est, quod dicit Dominus, Ioan. 15. a. Ego sum  
vitis vera, & pater meus agricola est, &c. usque, fructum  
plus afferat.

Est autem tempus triplex. Primum est tempus t deuotio-  
nis, quod fuit ante legem, Diabolo regnante. Secundum est  
tempus visitationis, quod fuit sub lege, Moysè regnante.  
Tertium est tempus putationis, quod est sub gratia, regnante  
Christo. In primo regnauit Diabolus, quasi Dominus. In  
secundo diminuta est eius potentia per legis obseruantiam,  
& factus est Diabolus quasi prædovilevis. In tertio repre-  
sa est eius potentia plurimum, & factus est, quasi latrunculus.  
De primo dicitur Romanorum 5. c. Regnauit mors ab  
Adam usque ad Moysen. De secundo, Isa. 9. a. Omnis vio-  
lenta prædatio cum tumultu, & vekimentum mixtum san-  
guine erit in combustionem, & cibus ignis. De tertio dicitur  
, Matthei 24. d. Illud autem scite, quoniam si sciret  
paterfamilias, qua hora fur veniret, vigilaret utique, & non  
sineret perfodi domum suam. In primo tempore tentatus  
fuit Adam, & vix sine omni repugnante. Genes. 3. b. In  
secundo pugnauit Israel, & vicit armatus legis obseruan-  
tia. In tertio cauet sibi Christianus, à Dæmonum suggestio-  
ne, & à tentatione, illustratus à gratia. Primum tempus  
fuit vacuum, in quo fuerunt serui, qui expectabant umbram  
refrigerationis. Vnde Job 7. a. Sicut ceruus desiderat umbram:  
& sicut mercenarius præstolatur fine operis sui; sic & ego ha-  
bui menses vacuos, & noctes laboriosas enumeraui mihi.  
Secundum fuit medium, in quo fuerunt thereenarij, qui ex-  
pectabant finem operis sui. Vnde Sapientie 18. c. Dum quietum  
silentium tenerent omnia, & nox in suo cursu medium  
iter perageret, omnipotens sermo tuus, Domine, à regali-  
bus sedibus de cœlo venit. Tertium est tempus plenum, in  
quo sunt filii, qui expectant stolas animæ, & corporis.  
Vnde Galat. 4. a. Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus  
filium suum, &c. Et hoc est tempus putationis; quo putan-  
da est vinea, quam plantauit Noe, id est, Christus, & vino  
eius inebriatus, in tabernaculo suo denudatus est, Genes. 9. c.  
Pro hac vinea filius patrisfamilias à cultoribus, id est, à Scri-  
bis, & Pharisæis est occisus. Matth. 21. d. Ideo pro hac vinea  
puranda monetur surgere Sponsa à contemplatione, & à mun-  
di amore. Et sunt tria genera sarmentorum, quæ putanda  
sunt. Quorum primum est putandum in principio, secundum  
in medio, tertium in fine. Prima sarmenta sunt hæreticorum  
dogmata. Secunda sunt peccata nostra. Tertia sunt corruptio  
humana.

Putatio primorum sarmentorum pertinet ad Prælatos,  
quæ facienda est verborum argutione. Secunda miraculorum  
coruscatione. Tertia gladij materialis animaduersione. Pro-  
pter primum habet Episcopus Logion, id est, Rationale in pe-  
tore. Propter secundum laminam auream, quæ lucet in fron-  
te. Propter tertium aculeum in summitate Sambucus. Hoc or-  
done putauit Elias Sacerdotes Baal. Primo enim coram Achab  
ratioinatus est cum eis. Secundus vicit eos miraculo ignis  
consumentis sacrificium. Tertiò trucidauit eos gladios, 3. Reg.  
18. Putatio secundorum sarmentorum pertinet ad quem-  
libet Christianum. Quæ facienda est triplici sarculo. Primo  
memoria mortis, secundò verecundia confessionis, tertio la-  
bore satisfactionis. Putatio tertiorum pertinet ad Christum  
quia per ipsum fiet resurrectio mortuorum, quando corru-  
ptibile hoc induet incorruptionem, 1. Corintb. 15. g. De qualibet  
putatione verè dicitur [Tempus putationis aduenit.] Se-  
quitur.

Y. 44.

Triplex  
Imber.

Triplex  
Imber.

Triplex  
terra:

# Liber Canticorum.

## Cap. II.

**D** Vox turturis, &c.] Turtur dicitur Spiritus Sanctus, quia gemit, i. gemere nos facit. Rom. 8.1. Spiritus postulat pro nobis gemibus inenarrabilibus. Huius turturis vox audita est in terra nostra, i. in Ecclesia, quando Gabriel dixit ad Mariam, Spiritus superueniet in te, Luc. 1.1.d. Vel turtur, Christus, qui singulari amore diligens comparem.

**a** Vox turturis b audita est in terra nostra. c Ficus d protulit grossos suos, e vineæ f florentes g dedecunt odoré suum. b Surge, i propora k amica mea, & l speciosa mea, & m veni n columba mea, in o foraminibus petræ, in p cauerna maceriaz.

**q** Ostende mihi r faciem tuam, flore mundanæ falicitatis declinans, in arido paupertatis & poenitentiaz resegit. Sicut legitur de David 1. Reg. 22. 2. Conuenerunt ad eum omnes, qui erant in angustia constituti, & oppresi ære alieno atq; amaro animo: & factus est eorum Princeps. Huius a Turturis vox, j. prædicatio.

**b** Audita est, &c.] i. in illis, qui prius erant mare, i. instabiles; nunc autem terra, i. est stabiles & fructificantes, quæ nostra esse coepit, quando verbum fidei suscepit. Item turtur, est cœtus Prædicatorum, & Doctorum, quorum tantus debet esse amor in commissas Ecclesiæ sibi, ut omnia florida mundi declinent. Non solum, ne cum aliis prædicauerint, ipsi reprobantur, i. Cor. 9. d. sed ut negotium salutis prosperetur in manibus eorum, & ut recta, i. debita reverentia tractent verbum veritatis, sicut legitur 2. Tim. 2. b. quod nullo modo facere possunt, qui seculari vanitate prophantan. Huius turturis, &c. quia in omnem terram exiuit sonus eorum, &c. Item vox turturis, i. totius Ecclesiæ, quæ absentiam Sponsi inconsolabiliter lugens, ait cum P. 76. Renuit cōsolari anima mea. [Audita est, &c.] quia eius oratio exaudita est in celo. Vel vox eius, i. doctrina & prædicatio. Audita est in terra nostra, i. in Gentilitate, quam ego inspirando interiūs, & illa docendo exteriūs excollimus. Moraliter. a Vox turturis] gemitus est poenitentis, de amissione sui comparis, i. Christi dolentis, hyemem vitiorum transisse, & ver spiritualis nouitatis venisse nuncians. Hæc vox.

**b** Audita est, &c.] i. in corde ipsius poenitentis, quod debet esse terra nostra, i. communis omnibus, Deo per deuotionem, fratri per dilectionem, proximo per compassionem, sibi ipso per temperantia virtutem. Sequitur, c Ficus protulit grossos suos] Probat, quod vox turturis audita est in terra nostra. Quia c Ficus, j. id est, synagoga legalibus obseruantis velut quibusdam foliis opaca, sonante voce turturis, i. prædicantibus Apostolis. d Protulit] vel proiecit, alia litera grossos suos, j. i. cæmonias suas, & immaturam legalis obseruantia intelligentiam abiecit. Grossi enim dicuntur primitiūs, & immatura fucus, quæ non sunt habiles esui, quæ concussæ leui tactu cadunt; ita Synagoga pro parte leui tactu prædicationis proiecit cæmonias legales. Vel per grossos, quos fucus habet pro floribus, significantur Prophetæ, qui de prope tetigerunt Saluatoris aduentum. Fucus vero cœquentes sunt Apostoli, qui dulcem cibum sanctæ prædicationis credentibus ministraverunt. Vel, Ficus protulit, &c. i. Synagoga creavit Apostolos, quos totius orbis fides & salus, quasi fructus dulcissimus secutæ sūt. Vnde subditur. e Vineæ, j. collectiones Iudeorum, & Gétium de primitiua Ecclesia, quæ erat Ierosolymis, propagata. f Florentes, j. credere incipientes, & sic facile possunt corrumpi. g Dederunt odorem suum, j. formam, & famam sanctæ conuersationis, sicut dicit Apostolus 1. Thess. 1. c. Imitatores nostri facti estis, & Domini, excipientes verbū in tribulatione multa cū gaudio Spiritus S. ita ut facti sitis forma omnibus credentib. in Macedonia, & Achaia, à vobis enim disseminatus est sermo Domini. Et quia tanta opportunitas prædicandi, id est b Surge] à peccato, si in aliquo es, ad iustitiam; vel à quiete, ad laborem. Propera] quia mora periculosa est. Flores enim citò corrumpuntur. K Amica mea] quæ me amas, si tamen pauperis oves meas, sicut dictum est Petro Ioan. vi. 1. e. l Speciosa mea] non mundi, ut Hypocritæ, vel Diaboli, ut adulteræ, sed mea, i. quæ tuam speciositatem mihi seruas.

**n** Columba mea] quæ felle cœres, & pullos mihi soues. **m** Et veni gressibus propriis voluntatis. o In foraminibus petræ, j. i. in fide vulnerum, pedum, & manuum Christi. p In cauerna maceriaz, j. i. in fide fossi lateris Saluatoris, vbi est tutum refugio, sicut dicitur in P. 103. Montes excelsi ceruis, spreta refugiū Herinacūs, P. 83. Ibi enim passer inuenit sibi domum, & tur-

tig hidum, vbi reponat pullos suos, id est, opera sua in entem contra accipitrem, i. Diabolum. Ibi enim non audet ipse appropinquare. Vnde 1. a. 2. c. Ingredere in petram, & abscondere in fossa humo à facie timoris Domini. Vel sic: Veni in foraminibus petræ, in cauerna maceriaz, i. in foraminosa, & cauernosa prædicatione Apostolorum, qui prædicauerunt in vniuerso mundo passionem Domini. Quod est dicere: Nola prædicare passionem Domini, quamvis stultitia videatur incredulis, quam prædicauerunt vniuerso mundo Apostoli, quæ sunt petram, & maceriaz, id est, firmamentum, munimentum Ecclesiæ. Vel sic: Veni in foraminibus petræ, i. in fide Patriarcharum, & Prophetarum. Et in cauerna maceriaz, i. fide Apostolorum, ut sit basis sub columna. Maior enim est cauerna foramine, & fides Apostolorum amplior fide Patriarcharum, & Prophetarum. Vel [Veni in foraminibus petræ, & in cauerna maceriaz, ] id est, singulis iuxta capacitatem eorum prædicta. Maioribus maiora, minoribus minora. Per foramen enim petræ capacitas minorum accipitur, per cauernam maceriaz capacitas maiorum. Omnes istas expositiones faciunt Gl. Potest etiam sic exponi.

**m** Veni in foraminibus petræ, in cauerna maceriaz, j. id est, in doctrina, ac prædicatione veteris, & noui Testamenti, ve de medio duorum montium exeat quadriga tua prædicationis. Sed quia minus Grammaticè dicitur: Veni in foraminibus petræ, pro veni in foramina petræ. Ideo quidam sic exponunt literam, & construunt. b Surge, propria, &c. ] post me ad excolendas, & custodiendas, & propagandas vineas; quia iam floruerunt. n Columba mea ] habitans sue nidiſcans.

**o** In foraminibus petræ, j. id est, vulneribus pedum, & manuum Iesu Christi. p In cauerna maceriaz, j. id est, in foscione lateris Christi, qui est maceria, id est, munimentum Ecclesiæ. In foraminibus pedum Christi nidificat, qui piè, & deuotè pro amore, & honore eius pedes suos sanctis gressibus peregrinando, sive aliter ambulando exercet. Vel qui gressus eius ad nos, id est, utrumque aduentum pia fide veneratur, credens per primum aduentum remissionem peccatorum, & gratiam bene operandi se accepisse; & per secundum immitatem poeniarum, & misericordiarum, & gloriam se receperit. Item in foraminibus pedum Christi nidificat, vel habitat, qui largitatem affectuum eius erga Ecclesiam recognoscit à Deo, ut per viam eleuatam, vel arctam eam insequendo quereret, & pedibus suis pro salute Ecclesiæ non parceret. Item in foraminibus pedum Christi nidificant, qui pedes veteris sui hominis in cruce poenitentia, vel discipline configunt clauo timoris, & clauo amoris. Similiter in foraminibus manu Christi nidificant, qui opera manuum eius tam creationis, quam recreationis pia fide, & congrua deuotione recognoscunt. Item qui manus suas propter ipsum largitatem pia, & larga pietate perforant, ut nihil de bonis eius sibi ultra necessarium vietum, & vestitum retineant, sed pauperibus abundantier tribuant, sicut boni dispensatores multiformis gratia Dei, i. Pet. 4. b. Item quia similia Christo, & pati, & facere pro honore eius, & pro salute fratrum parati sunt, sicut legitur i. Petri 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius. Similiter expone de cauerna maceriaz. Sequitur. q Ostende mihi faciem tuam, j. quasi dicat, Tu qui secretum contemplationis, & onus amas, quæ in foraminibus petræ, & in cauerna maceriaz habitas, surge, & egredere, & veni prædicare, sed prius [Ostende mihi facies tuam, j. i. opera tua digna conspectu meo facias, me Sponsum tuum imitans, qui prius coepi facere, & postea docere. **A** &. i. a. Vel, Ostende mihi faciem tuam, id est, intentionem tuam, ut non ob aliud, quam ob gloriam meam, & salutem proximi tui prædicare, vel docere presumas. Vel sic: q Ostende mihi, j. id est, meis. r Faciem tuam, j. id est, inuitum tuum.

**Δ** hoc est, **Mysticæ** **q** Ostende mihi faciem tuam. Mysticæ. Facies Sponsæ est **cc.** **Θ** coetus

**q** Ostende mihi faciem tuam. ] Moraliter autem dicitur hoc animæ peccatrici, quæ suam faciem, quam ei Dominus creando consulerat, & recreando formauerat, commutauit in faciem porci, vel vrsi, vel hericij, vel leonis, quasi dicat: depone faciem alienam, & ostende mihi tuam. Dicitur etiam hoc mulieribus pictis, & fucatis, quasi dicat: aliena est facies ista, quam habes, & à pictoribus mutuata; id est, non cognoscere eam. Vnde dicturus est Dñs illis in iudicio: Nescio vos, vnde sitis. Mat. 7. 6. & 25. a. Vel, q Ostende mihi, j. i. vicario meo Sacerdoti. r Faciem tuam, j. id est, conscientiam tuam per confessio- **\* nem.**

hoc est, illud, quod intueris, & intelligis, alijs Electis meis prædica. Et sic a Sonet vox tua, id est, doctrina, laus & prædicatio tua. In auribus meis, id est meorum. Vel, In auribus meis, & non hominum, ut scilicet, non propter fauorem populi, sed propter honorem mei prædices. Vel, In auribus meis, id est, meorum non extraneorum, a souet vox tua in b auribus eius. qui indigni sunt, & velut canes mordent te; vel vt porci conculcarent verbū tuum. Iuxta quod dicitur Matt. 7. a. Noli. c. Vox enim tua d dulcis, & e facies tua f decora. g Capite h nobis i vulpes k paruulas, l quæ m demoluntur n vineas. Nam o vinea nostra floruit. p Dilectus meus mihi; & q ego illi, etus margaritas ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis: & canes conuersi diripiunt vos.

**Mysticæ.** O cœtus Doctorum, & Prælatorum, quam sibi Sponsus ostendi vult: non quia ignoret qualis est; sed quia vult eam omnibus esse manifestam. Vel per hoc ad instar ardoris amatoris in aspectu faciei Sponsæ aliquid amatoræ suavitatis degustare se insinuat. Ideo autem facie Sponsæ dicimus cœtum Doctorum: quia in eis totus decor Ecclesiæ consistit. Hæc facies Spōsō ostenditur, dū ei soli in regimine suo placere querit.

**Moral.** \* nem. Vnde Luc. 17. d. Ostendite vos Sacerdotibus. Et sic a Sonet vox tua, id est, confessionis tua [ in auribus meis.]

**Quinq;** Sunt autem in vniuerso quinque voces, quas Dominus vult sonare in auribus suis, scilicet vox doctrinæ, vox prædicationis, vox cōfessionis, vox laudis, & vox orationis. Et hæc sūt quinque verba Apostoli, quæ vult loqui in Ecclesia Dei, potius quam decem millia in lingua, I. Cor. 14. d. Sunt etiam quinque

**Qua-**  
**zuor**  
**soni.** limpidissimi lapides, quibus Dauid dimicaturus contra Goliam se armavit, I. Reg. 17. e. Soni autem orationis, quibus sonat in auribus Dei, sunt quatuor. Vnus forinsecus vocalis, qui fit lingua & labijs. Tres sunt intrinseci meliores isto. Quorum primus est cogitatio, siue intellectus eorum, quæ verba orationis significant. Secundus & maior isto, est deuotio cordis, quæ nihil est, quam liquefactio, siue resolutio cordis, quam lachrymarum fluxus indicat. Tertius & maximus est pia intellatio. Sine isto sono omnino muta est oratio. Quare autem Spōsus sibi ostendi faciem Sponsæ, & vocem eius in auribus suis sonare iussit, ostendit, cum subdit. c Vox enim tua] quinquepartita superius. d Dulcis,] quia laudem, & gloriam meā resonat. e Et facies tua, id est, intentio, vel conscientia, vel vita, vel Rectorum cœtus. f Decora, ] id est, voci consona, moribus & virtutibus ornata, nullo peccati fusco denigrata. Quia verò non sufficit Prælatis, & Doctoribus alijs bonam vitam ostendere in exemplum, & bonam prædicationem facere, nisi etiam errantes corrigant, & malitiosos compescant, & incautos ab insidijs eorum defendant: Ideo subdit, quod pertinet ad Prælatos, & Doctores. g Capite ] retibus doctrinæ, & prædicationis venabulis, disputationis placore, & i allocutione sanctæ conuersationis. h Nobis, ] non vobis, id est, ad honorem, & gloriam meam, & vtilitatem venstram..

i Vulpes] i. callidos hæreticos, & astutos schismaticos. k Paruulas,] i. dum paruula sūt, & nouæ in fraude sua, ne maiores effectæ plus noceant, & capi non possint. Vel, paruulas, id est, humiles, non veritate, sed simulatione. Secundum Iſidorum vulpes dicitur, quasi volipes, siue à volando propter velocitatem, siue à voluendo propter inuolutionē dolositatis. Et ideo rectè hæretici vulpes dicuntur; quia tortuosè & inuolutè ambulant disputando, vel alijs colloquendo. Vnde Iob. 6. c. Inuoluz sūt semitæ gressuum eorum, ambulabunt in vacuū, & peribunt. Habet etiam istam fraudulentiam vulpes, vt cum escam non habet, mortuā se simulat: & aues ad ipsam descendentes rapit, & deuorat. Ita hæretici mundo mortuos se simulant, & incautos ad eos venientes rapiunt, & secū detrahunt ad infernum, sicut dicitur Proverb. 9. d. In profundis inferni coniuix eis, qui enim applicabitur illi, descendit ad inferos. Has igitur vulpes capite nobis vel retibus, vt dictum est, vel vi & potentia brachijs secularis. l Quæ, ] id est, quia illæ. m Demoliuntur,] id est, rodunt, & corrumpunt praua doctrina. n Vineas,] id est, Ecclesiæ. Hæc enim sunt vulpes, quæ deuastauerunt agros, & vineas Philistinorum. Iudicum 16. b. Et bene possunt vulpes vineas demoliri; quia adhuc sunt in flore. Quod patet.

o Nam vinea nostra floruit, ] id est, germina virtutum, & bonorum operum protulit, odorem quoque sanæ doctrinæ,

Hugenus Card. Tom. III.

& sanctæ conuersationis vbique sparsit. Singulariter dicit hic: [ Vinea nostra floruit, ] & suprà dixit: demoluntur vineas,] quia omnes vineæ sunt vna, id est, omnes Ecclesiæ vna Ecclesia.

Moraliter autem exponitur hoc de primis motibus allendis ad petram, ne usque ad consensum, vel opus procedant. Sequitur.

g Dilectus meus mihi, & ego illi. ] Vox est Sponsæ Sponsi imperio se paritaram promittentis, quasi dicat: Dilectus meus mihi, ita præcepit, vt surgerem, & venire: & faciem meam ei ostenderem: & vocem meam in prædicationem laxarem: ac vulpes, quæ demoluntur vineas, caperem: & ego integerrimè, & deuotissimè ei obediam: quia diligit me, & ego illum. Et ideo prorsus vna debet esse voluntas sui præcipientis, & mei obedientis. Beatus Bernardus sic supplet literam.

p Dilectus mihi ] intendit quia sollicitus mihi.

q Et ego illi ] intendo sollicita seruire sibi, quasi dicat Sponsa, omnino miranda est Sponsi mei dignatio, qua intendit mihi, sed non minus laudanda misericordia, qua efficit, & ego intendam illi. Vel potest subaudiri iuxta eundem modum.

r Dilectus meus ] cooperatur [mihi] dum me adiuuat.

q Et ego illi ] cooperor per arbitrij libertatem, secundum quod dicitur I. Co. 3. b. Dei adiutores sumus. Videtur autem iste defectus aliquid sublimius resonare. Est enim consuetudo locutionis non tam propria, quam crebra, & penè aī dūa defectione verba interrumpere, dum de se inuicem loquuntur, crebro gemitu, & singulu quodam interrumpente loquela. Intelligamus igitur primum subaudiri, congruit, vel concordat, sub hoc sensu.

p Dilectus meus mihi, ] congruit [ & ego illi ] quia si puritas, si speciositas, si generositas, si fidelitas, quod, præcipuum est, Charitas mutua in alterutrum attendatur: omnino congruit mihi Sponsus, & ego illi. Hæc omnia habet ipse per naturam, & ego per gratiam. Vel sic, Dilectus meus mihi, est omnium laborum, dolorum, fatigationum pretium, siue præmium, secundum quod ipse dixit Abraham, Gen. 15. a. Ego sum merces tua magna nimis. Et ego illi, similiter sum omnium laborum, & dolorum, & fatigationum eius merces, & præmium. Omnia enim propter me habendam fecit, omnia sustinuit, & omnes labores suos, imò seipsum propter me habendam dedit. Vnde Apostolus I. Corinth. 6. d. Empti estis pretio magno. Vel sic, Dilectus meus mihi, totus vixit, & totus mihi mortuus est. Tota vita eius, & tota mors mihi fuit, id est, propter me. Et ego illi, similiter tota viuam, & tota moriar. Et hoc est, quod dicitur Roman. 14. b. Siue viuimus, Domino viuimus; siue morimur, Domino morimur. Siue ergo viuimus, siue moritur, Domini sumus. Vel sic, Dilectus meus mihi, Sponsus sanguinum est: Et ego illi similiter Sponsa sanguinum sum: quia per proprij sanguinis fusionem ad me venit, & ad amplexus meos; & me similiter per passiones & tribulationes ad amplexus eius oportet me peruenire, sicut dicitur Actuum 15. b. Et hoc est, quod dicit Sephora Moysi Exod. 4. f. Tu mihi vir sanguinum es. Vel sic, Dilectus meus mihi, id est, ad meam vilitatem bibit calicem passionis. Et ego illi, id est, ad gloriam & honorem eius bibam similiter. Vnde Psalm. 115. Quid retribuat Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam. Vel sic, Dilectus meus mihi, est quies laborum, & summa deliciarum. Vnde Psalm. 131. Hæc requies mea in sæculum sæculi. Et ego illi, similiter sum quies laborum, & summa deliciarum suarum, secundum quod ipse dicit Proverbiorum 8. d. Delitia meæ esse cum filiis hominum. Et Isaiae 28. c. Hæc requies mea, reficite lassum. Vel sic, Dilectus meus mihi, soli præbet se, vel referuat deosculandum, amplexandum, commiscendum suavitatis ineffabilis vnone. Et ego illi, soli similiter in idipsum me præbeo, & reseruo. Primus enim Adam soli Eua, & Eua soli Adæ copulata est; sic secundus Adam soli Ecclesiæ, & Ecclesia soli ei copulatur. Vel sic, Dilectus meus mihi, est totum, quod amo, quod quero, quod cupio. Et ego illi, similiter sum totum, quod amat: totum, quod querit: totum, quod cupid. Quid enim venit querere in terris, nisi ouem, quæ perierat: & ad drachmam, quam perdidera? Luke 15. b. Et posset aliquis querere à Sponsa, quare ita libenter obediatur Sponso, & studeat se ei conformare per omnia. Et ipsa responderet;

# Liber Canticorum.

¶ Qui ] id est, quia ille pascitur inter lilia ] id est, delectatur in castis, & puris mentibus. Cibus enim & refectio, ac delectatio Sponsi, est salus credentium, & pura conuersatio eorum. Maximè autem inter lilia virginis sanctimoniz, & puritatis, & innocentia satiatur, & delectatur Sponsus, & aspectu pulchritudinis, & odore suavitatis, & tamen lenitatis. Alia litera habet: Qui pascitur inter lilia. In quibus verbis videtur Sponsus audiuisse à

a qui + pascitur inter lilia, b donec aspiret dies, & c inclinentur vmbrae. d Reuertere: similis e esto, Dilecte mi, caprea, hinnulóque ceruorum super f montes Bethel.

Sponsa, quod sibi. b. quæserat. Indica mihi, vbi pascas, vbi cubes in meridie.

Moraliter. Lilia sunt omnes virtutes, quæ & puritate candent, & nouitate vernant; & suavitate fragrant, & vulneribus siue vstitutionibus peccatorum refrigerium praestant, sicut lilia vstis corporibus. Inter haec lilia pascitur Sponsus, & pascit. Ipsius virtutibus pascit, quas infundit, pascitur operibus earum. Nec est breuis, siue horarius pastus iste, modo durabit usque in finem saeculi. Vnde sequitur. b Donec aspiret dies, ] id est, donec clarescat dies eternitatis, qui vesperam non habebit, sed tantum meridiem, id est, plenam lucem manifesta visionis, & perfectum ardorem plenæ dilectionis, quæ in die iudicij aspirabit electis, quasi aura gratissimæ recreationis, & placidissimæ serenitatis. c Et inclinentur vmbrae, ] id est, tristitia, & deficiat caligo ignorantiae, & presentis vita errores penitus euaneant. Item vmbrae dicuntur omnes reprobri, frigidi sine charitate, vani sine veritate, obscuri sine puritate, qui modò stant eresti per superbiam; sed in die iudicij inclinabuntur in infernum, sub pondere suppliciorum, non valentes leuare faciem suam. Et de his vmbribus dicitur Job 40.c. Protegunt vmbrae vmbram eius. Vnde dicit Gregor. Vmbrae vmbra eius protegunt, cum mali quique maiores, minores in sua peruersitate defendunt. Sequitur. d Reuertere, &c.] Vox est Sponsæ ad Sponsum videntis se insufficientem ad ea, quæ iubetur facere a Sponso, & querentis eius auxilium, quasi dicat, ad eum: Tu hortaris me ad acquisitionem aliorum per prædicationem, cum sim omnino insufficientis ex me, nisi ad sis tu ipse præsens. In vanum enim laborat sermo Doctoris exterius, nisi ad sit gratia tua, quæ sola docet interior. Ideo doce interior. Oportet enim, vt ad sis mihi euangelizanti, dando verbum in virtute multa, & corda auditorum illustrando per gratiam, vt me audiant, & intelligent, & fructum afferant in patientia. d Reuertere ] ergo per gratiam, Dilecte mi, quem diligo. Et Reuertendo. e Similis esto caprea hinnulóque ceruorum i.e. citò & velociter reuertaris. Tu, dico, existens.

f Super montem Bethel, ] id est, in excelsis mentibus perfectorum, per quos cum descendis, & appares aliquando minoribus, qui sunt Bethel, id est, domus consurgens, vel dominus vigilie, vel dominus Dei, iuxta triplicem interpretationem huius nominis Bethel. Vel in hoc similis esto caprea hinnulóque ceruorum, vt sicut illi aliquando se ostendunt suis venatoribus; ita & tu cum latueris, & absconderis te mihi occupata in officio prædicationis, quod præcipis, aliquando saltem te mihi ostendas per gratiam contemplationis, quasi dicat, licet mihi tu iniungas officium prædicationis, non tam omnino mihi subtrahas gratiam contemplationis. Tu, dico, existens super montem Bethel, id est, excelsior montibus Ecclesiæ, id est, incomprehensibilis etiam perfectis, & excelsis contemplatiuis.

Mythicæ. Vox est totius Ecclesiæ, quæ illum abijisse corporaliter, & in caelos ascendisse pia fide tenens, & ad iudicium reuersurum agnoscens, hoc ipsum petit, quia tunc liberabitur ab omni seruitute corruptionis, in libertatem gloriae filiorum Dei, vt dicitur Rom. 8. d. Tunc etiam reliquæ Israël saluerient. Isa. 10. e. & Rom. 9. f. Dicit ergo. d Reuertere] ad indicium [Dilecte mi] siquidem abijisti in regionem longinquam accipere tibi regnum, & reuerti, vt dicitur Luc. 19.b. Et reuertendo e Similis esto caprea hinnulóque ceruorum ] id est, velociter vt caprea, & hinnulus reuertaris. Tu, dico, existens

f Super montes Bethel, ] id est, super altitudines militiarum coelestium, in quibus est tibi iucunda & secura habitatio. Moraliter. Videns Sponsa amore contemplationis multos dimittere, vel negligere officium prædicationis, secundum quod dicitur Th. en. 4.a. Paruuli petierunt panem, & non erat, qui frangeret eis, & oppresi ad iudicium, & iustitiam; & non est, qui faciat. Ia. 1. e. Ideo dicit. d Reuertere, Dilecte mi, ] id est, presentiam tuæ suavitatis mihi subtrahe, ne ample-

# Cap. III.

xuum tuorum suavitas, & aspectus tui iucunditas me totam in se rapiat, & à sollicitudine filiorum me omnino auocet, & auertat. Tamen omnino non te subtrahas, sed e Similis esto caprea hinnulóque ceruorum, ] qui ostendendo se, suos venatores ad se insequendum pertrahunt. Reuertere, inquam,

f Super montes Bethel ] id est, ad alta caelorum. Simile

¶ N g lectulo meo per b noctes infra ultim. d. Fuge, ; quæsiui k quem diligit a-lare caprea, hinnulóque ceruorum super innotescens aromatum.

## EXPOSITIO CAP. III.

¶ N lectulo meo per noctes, &c.] Vox est Ecclesiæ de Gé-tibus iam credentes, & iam conuersæ ad Deum per prædicationem, & orationem primiux Ecclesiæ de Iudeis. Quæ quantum desiderium inueniendi Deum ante conuersationem suam habuerit, ostendens, ait. g In lectulo meo ] iacens, i. in carnis voluptate, quam quidam dicebant esse summum bonum. Vel, in lectulo meo, i. in amore mundi quiescens. Vel, in lectulo meo, id est, in otio & quiete à strepitu mundi positæ, quoad Philosophos. i Quæsiui ] ducatu rationis naturalis. k Quem diligit anima mea] tanquam naturali dilectione prius, modo gratuita charitate, quod notatur per hoc, quod dicit: Quem diligit anima. Quæsiui, inquam:

b Per noctes, ] id est, per Philosophicas rationes, quæ parum, aut nihil luminis habent respectu luminis fidei, per quod solum videtur Deus in præsenti. Vel, per noctes, id est, per creaturas, id est, per considerationem creaturarum, quæ in se, & ex se tenebrose sunt, & obscuræ, & nihil luminis habent, vt nox. Vel, per noctes, id est, existens in noctibus multis, scilicet, peccati, ignorantiae, dubitationis, erroris, aduersitatis. l Quæsiui illum, &c.] multotiens

Δ in scri

In lectulo, &c.] Alter exponitur, vt sit vox totius Ecclesiæ, quæ coenaculum habet in latitudine plebium, confistorium in reitudine præsidentium lectulum, siue cubiculum in secreta quiete claustralium. Et in hoc lectulo Sponsa quærit se-pè Sponsum ad quiescendum, ad consulendum: & non inuenit, quia quærit viuentem cum mortuis, vt dicitur Luc. vlt. a. Inuenit tamen sudarium à linteaminibus sepositum, sed sine corpore, sicut legitur Joan. 20.b. In claustris enim, vbi sepultura Domini spiritualiter est, non nisi sudarium, & linteamina, id est, habitus exterior inuenitur. Et ideo rectè conqueritur Maria Joan. 20.a. Tulerunt Dominum meum de hoc sepulcro: & nescio, vbi posuerunt eum. Et Ecclesia dicit. g In lectulo meo, ] id est, in claustris, vbi maximè videbatur posse inueniri.

i Quæsiui, quem diligit anima mea] quia & ipse dedit prome dilectam animam suam, vt dicitur Ier. 12. b. l Quæsiui illum]

g In lectulo meo. Moraliter exponitur hoc de lectulo contemplationis. Et notatur in his verbis sedulitas inquisitionis Sponsæ, & miranda alternatio apparitionum, & disparitionum Sponsi. Interdum enim non quæsus, se ingerit: sa-pè etiam sollicitè subterfugit. Dicit ergo Sponsa, siue fidelis anima.

g In lectulo meo, ] id est, in quieto, sed modico contemplationis otio.

b Per noctes, ] ad literam, quando minus instant sollicitudines exteriore, & tempus est aptius ad orandum, & contemplandum.

i Quæsiui] inuestigatione intellectus ad videndum, & mirandum eius pulchritudinem, & desiderio affectus ad gustandum, & savorandum eius dulcedinem.

k Quem diligit anima mea] cuius amore langueo. Vulnerata enim charitate ego sum.

l Quæsiui illum] gemitis & suspiriis multiplicatis, & non inueni. Quare? quia per noctes etiam in lectulo. Melius enim quæritur operando, & citius inuenitur, quam dormiendo. Psal. 110. Intellectus enim bonus facientibus eum. Et iterum: Psal. 118. A mandatis tuis intellexi. Et iterum: Psal. 18. Præceptum Domini lucidum illuminans oculos. Et iterum: Pro. 8. b. Ego Sapientia in viis iustitiae ambulo, & in medio semitarum iudicij, vt ditem diligentes me. Et iterum Ecclesiastic. 1. d. Fili, concupiscens Sapientiam, serua iustitiam: & Deus præbebit illa tibi. Contra desides & pigros ad opus, dicit igitur Sponsa: In lectulo meo per noctes quæsiui, &c.

\* Et non

**a** in scripturis, in creaturis. Et hoc notat repetitio verbi quærendi.

**a** Et non inueni. ] Quare? Quia non quæram; vel quia vbi non erat inueniens, quærebam; vel quia mihi non Angelus, non Propheta, non quilibet Doctor lumen veritatis, & distinctionis cognitionis reuelauit, & non inueni. **b** Surgam, & circumibo ciuitatem: & per vicos & plateas quæram, quem diligit anima mea. **p** Quæsi illum, & non inueni. **k** Inuenerunt me t' vigiles, qui m custodiunt n' ciuitatem. **o** Num p' quem diligit anima mea, q' vidistis?

**e** Et carnalium voluntatum, neque in spectatione Scripturarum Philosophicarum, neque consideratione creaturarum possem inuenire Dilectum: proposui in animo meo Dilecto illo exurgere, & ad laborem salutiferæ inquisitionis me accingere, & terra, & mari publicè, & priuatim vniuersorum quos sapientes audirem, magisteria adire, donec inuenissem Sponsum dilectum. Et hoc est.

**b** Surgam, ] à lecto mundi, à molitic carnis, à torpore otii.

**c** Et circuibo, ] id est, diligenter inuestigabo.

**d** Ciuitatem, ] id est, Ecclesiam, vbi est ciuium unitas. Iuxta illud, Att. 4.f. Multitudinis credentium erat cor humum, & anima una. Et circumeundo.

**e** Per vicos, ] id est, parcè viuentes, & maiores spirituales.

**f** Et plateas, ] id est, per laxiora præcepta tenentes, & licite mundo vtentes.

**g** Quæram, quem diligit anima mea, ] id est inquiram diligenter, si quis in Ecclesia magnus, vel parvus; continens, vel conjugatus sit ille, quem diligit anima mea, vel sciret me docere qualiter, & vbi possem inuenire illum.

**b** Quæsi illum, ] multo labore.

**j** Et non inueni, ] quia mundo peragrato, sapientum verbis discussis, creaturis diligenter inspectis, nihil certum de via veritatis agnoscere potui. Ecce Magdalena in sepulchro quærens Dominum, non inuenit; quia quærit viuentem cum mortuis, sicut legitur Luc. v.1.a. Ecce Emorroissa, quæ totam substantiam suam expendit in Medicos, quærens sanitatem, & inuenit, Marc. 5.c. Luc. 8.f. Sed dum quærit, & non inuenit, quæritur, & inuenitur. Vnde sequitur.

**k** Inuenerunt me ] errabundam, sollicitam.

**l** Vigiles, ] Prædicatores, Præcones, Pastores custodientes vigilias noctis super gregem suum, Luc. 2.b. Qui sunt animalia plena oculis ante & retro. Ezech. 1.e. & Apocatip. 4.b. Philip. pus enim Eunuchum inuenit, Att. 8.e. Et Petrus Cornelium Att. 10.c.

**m** Qui custodiunt ] à furibus.

**n** Ciuitatem, ] id est, Ecclesiam pia sollicitudine, exemplo sanctæ conuersationis, verbo salutiferæ prædicationis in eius custodiam excubantes. Quibus volentibus me docere, & ostendere quem quærebam, nimio flagrans amore, quasi impatiens aio ad eos.

**o** Num, ] id est, nur, quid.

**p** Quem diligit anima mea, ] intimus affectus meus.

**q** Vidistis, ] in Scripturis, in creaturis, vel potius fide, & inspiratione? Modò subintelligendum est, quod ipsi docuerint eam, vbi Sponsus inueniri posset, scilicet, in ipsis, in quibus videbat formam eius, quem quæbat. Sequitur.

**▲ Paululum**

• illum] multotiens.

**s** Et non inueni, ] quia nec solarium, nec consilium, nec quietem, nec vitæ integratatem, quæ sponsi præsentiam ostendunt, ibi vidi: tantummodò signa quædam religionis hic inueniri possunt, sed vacua sine veritate signati. Quod expressè dicitur 1. Reg. 19.c. Abiit David, id est, Christus, & a fugit de claustris, & saluatus est: quia ibi quærebatur ad mortem. Michol, id est, collegium Monachorum. Interpretatur enim Michol, aqua omnis, vel aqua ex omnibus, sumpsit statuam, id est, Abbatem inutilem, & posuit eam super lectulum, id est, præfecit eum sibi, & pellem pilosam caprarum, id est, frocum pilosum posuit ad caput eius, vt ostenderet ibi esse David, & operuit eam vestimentis monachalibus. Misitque Saul nuncios, vt viserent David. Qui cùm venissent, inuentum est simulachrum super lectum, & pelles caprarum ad caput eius, David autem non erat ibi. Ideo dicit Sponsa.

**b** Surgam ] de huiusmodi lectulo, vbi Sponsus non inuenitur.

**c** Et circuibo ciuitatem] mundi, si enim alicubi possum inuenire Sponsum.

**e** Per vicos, & plateas quæram, quem diligit anima mea, ] id est, per omnes conuentus arctiores, & laxiores, claustrales, & sacerdiciales. Quasi enim unus vicus est ordo Cartusiensis, aliis viciis ordo Cisterciensium, aliis viciis ordo Cluniacensium, & sic de aliis. Plateas vero possunt dici conuentus laxiores, vel conuentus sacerdiciales. Et quasi nondum inuenierit Sponsum, subiungit:

**b** Quæsi illum, & non inueni, ] quia forte absconderat se, ne inueniretur, aut dormiebat in conclaui, aut forte non erat ibi. Et cùm ita quærem, nec inuenirem.

**K** Inuenerunt me vigiles, id est, Prædicatores.

**m** Qui custodiunt ciuitatem, ] id est, Ecclesiam. Quos interrogavi.

**o** Num quem diligit anima, &c. ] i. scitis, quod abierit, & vbi sit?

**▲ Paululum** Morit.

\* **a** Et non inueni. ] In ueste enim Philosophie ab inferiori elemento, id est, P. per quod significatur practica, erat ascensus ad superius elementum, id est, T. per quod theorica designatur. Et Gregorius super Ezech. 40. dicit: Altitude latitudine edificij vno calamo mensuratur, quia una quæque fidelis anima quam lata fuit in dilectione proximi, tam alta erit in cognitione Dei. Vnde bene dicit Ieremias,

Threnor. 3. e. Leuemus corda nostra cum manibus ad Dominum in cœlos. Et Luc. v.11. g. legitur, quod Dominus eleuatis manibus cerebatur in cœlum. Aperte ostendens quod eleuatio manuum ad opera rectitudinis ascensum facit in cœlum contemplationis. Propter hoc etiam Dominus Ma-

Pf. 1311

thei 7.a. & I. ut. 11.b. dicit: non solùm petite & quærite, sed addidit: pulsate, quod manuum est proprium. In campis er-

Pf. 1311

go certaminis, & in agro laboris quærendus est Sponsus, non in lectulo contemplationis; quia ecce audiuiimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis sylue. Errant ergo manifester, qui lectulum desideria habitaculum putant Philosophie, & suam ignauiam philosophandi putant militiam, auribus, & oculis tantummodo ostendentes, vel philosophantes, vt dicit Apuleius. Ideo tanta est multitudo Parisis quærentium Sponsum, noctu, dieque pelles caprarum insipientium, & tamen non inueniunt. Quare? Quia nunquam in agrum exeunt ad laborandum. Ideo consultissime subiungit Sponsa.

**b** Surgam ] de lectulo corporis, de lectulo otiosæ inuestigationis.

**c** Et circuibo ciuitatem, ] id est, Ecclesiam vbique prædicando verbo, & exemplo.

**e** Per vicos & plateas, ] id est, per villulas, & magnas ciuitates.

**g** Quæram, quem diligit anima mea, ] id est Sponsum.

**b** Quæsi illum, ] per vicos & plateas prædicando.

**i** Et non inueni, ] quia pauci obediunt Euangelio. Vnde Isaie 53.2. Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est?

**K** Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem, ] id est, sancti Angeli, quibus totus mundus custodiendus deputatus est. Ad inueniendum Sponsum siquidem adiuuerunt me.

Omnes enim sunt administratorij Spiritus missi in ministerium propter eos, qui hereditatem cipiunt salutis. Hebr. 1.d. Hi recte dicuntur vigiles, quia nullo modo impediuntur à custodia ciuitatis, nec à laude Sponsi. Vnde 1. ad. 62. b. Super muros tuos Ierusalem constitui custodes, tota die & tota nocte perpetuo non tacebunt. Inuentam autem à vigilibus se dicit Sponsa, non se eos inuenisse, sollicitudinem eorum erga sibi commissos homines insinuans.

**o** Num quem diligit anima mea, vidistis? ] Testimonium de visu vigilanter requirit Sponsa ab illis vigilibus, quia ipsi reuelata facie vident illum. In hoc insinuans Sponsa, quod Doctores, & Prælatos Ecclesie, non de auditu tantum Sponsi, sed de visu oportet testimonium perhibere. Omnis enim qui peccat, non videt eum, non scit eum. 1. Ioan. a. Et ipse Sponsus 1. ad. 3.b. dicit: Amen, amen dico vobis, quia nos, quod scimus, loquimur: & quod vidimus, restamur. Non igitur quot annis Theologiam audierint Doctores, & Prælati, sed an Dilectum viderint, requirendi sunt. Audire enim commune est, & bonis, & malis. Vnde Job 28. d. Perditio, & mors dixerunt, auribus nostris audiuimus famam eius. Sequitur.

V 4

\* **▲ Paululum**

# Liber Canticorum

## Cap. III.

**a** Paululum, id est, paulo p̄st. **b** Cūm pertransissem eos,] id est, cūm cōtibus eorum me mis̄cuisse, & dicta & facta diligenter percurrissem. **c** Inueni, &c.] quia quām citō aliquis Deum vero intuitu exquirit, statim cum inuenit, dicit Gl. ss. Vel sic, **a** Paululum, ] id est, paulatim. **b** Cūm pertransissem eos, id est, cūm acutiori mentis intuitu

**a** Pau lulum cūm **b** pertransissem cognouisse, quōd eos, **c** inueni quem diligit anima nullus eorum esset mea. **d** Tenui eum, **e** nec dimittam, **f** donec introducam illum in g domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. **b** Adiūgit anima mea. ] **c** ic Petrus pertransiens vigiles ciuitatis, id est, Eliam, Jeremiam, vnum ex Prophetis, Ioannem Baptistam, inuenit, quem dilexit, & diligit anima sua. Vnde dixit: Tu es Christus filius Dei viui, Mat. 16. c.

**d** Tenui eum, **j** firmiter manu fidei. **e** Nec dimittam eum, id est, fidem eius, vel imitationem pro aliqua tribulatione; quia quanto interius quāsui eum, tanto ardenter inuentum tenui.

**f** Donec introducam illum [prædicatione mea. **g** In domum matris meæ, ] id est, collectionem Synagogæ, quæ me genuit in fide per Apostolos: vt eos inhabitet per fidem, quod erit in fine s̄culi, quando reliquæ Israel saluæ fient, J. 1. 10. e. Rom. 9.

**f** Et conuertentur corda patrum ad filios, Malach. 4. 6. b.

**b** Et in cubiculum, &c. **j** id est, Synagogæ, quæ me instruxit ad vivendum, vt in perseverantia bonitatis eorum quiescat.

**a** **¶** Paululum cūm pertransissem eos, ] id est, transissem per eos, videns eorum conuersationem, & audiens eorum prædicationem.

**c** Inueni, quem diligit anima mea, illis me ducentibus, & docentibus verbo & exemplo. **i** Tenui eum, ] fide & imitatione. **e** Nec dimittam] cessando à prædicatione, vel tepefendo à religionis feroore. **f** Donec introducam, ] id est, donec reformato priores religiones, vnde natæ sunt nouellæ, vt ibi Dilectus maneat, in pace comedat, & quietcat.

**Moral.** **a** Paululum cūm pertransissem eos ] sublimius contemplando. **c** Inueni, quem diligit anima mea. ] Nihil enim est dignius super Angelos, nisi Sp̄olus. Omnis ergo creatura pertransiundæ est, quasi via, qua venitur ad Sponsum. Etiam ipse Sponsus in quantum homo pertransiendus est, quasi via: non est amplectendus, vt finis, sicut dicit Ag. Propter quod ipse vocat se viam, Io. 14. 6. a. Vocat & veritatem, & vitam, sed in quantum Deus est. Ego sum, iuquit, via, veritas, & vita. **d** Tenui eum] vinculis amoris, manibus operum. Nec dimittam, ] id est, non desinam amare. non desinam benè operari. Donec introducam, &c. ] id est, donec notum Dilectum fecero toti Ecclesiæ, quæ me genuit, & nutritiuit. In quo datur exemplum, vt singuli inuentum Sponsum teneant, nec dimittant, donec notum Dilectum fecerint toti Ecclesiæ, vel ad minus genti suæ, vel Ecclesiæ propriæ, vt qui audierit, dicat, yepi. Apoc. 1. 1. d. Nota, triplex lectulus inuenitur in hoc libro. Primus est tenebrosus, de quo dicitur hic: In lectulo meo, &c. Secundus est armatus, de quo inf. eaem c. En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. Tertius est floridus. De quo sup. 1. d. Lectulus noster floridus. In primo iacent vulnerati peccato, id est, pœnitentes. Vnde P. al. 6. Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. In secundo iacent fatigati in bello, id est, proficientes in temptationibus, de quo Genes. 49. d. Collegit Jacob pedes suos super lectulum, & obicit, appositumque est ad populum suum. Pedes suos colligit Jacob super lectulum, quando aliquis in lectum temptationis positus cogitationes, & affectiones malas in conscientia destruens occidit, & deuotionis otia exquirit; & sic obicit feliciter peccato, & apponitur ad populum suum, id est, sociatur collegio Sanctorum. In tertio iacent delicati, vacantes otio, id est, contemplantes in excessu mentis, de quo Mat. 24. d. Erunt duo in lecto uno, unus assumetur, & alter relinquetur. Duo enim sunt genera Contemplatiorum, Philosophi & Religiosi: Illi relinquuntur, & isti assumentur. In his tribus lectulis iacet Dominus. In primo vt Medicus, quia non est opus bene valentibus Medicus, sed malè habentibus, Mat. 9. b. In secundo iacet vt Patronus. Vnde P. al. 90. Cum ipso sum in tribulatione. Et P. al. 9. Factus est Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus in tribulatione. In ter-

terio iacet vt Dilectus. Vnde Proverb. 8. d. Delitiz in æ esse cum filiis hominum. Hic ergo est rectus ordo quærendi ponsum, vt primò quæratur, vt Medicus, per pœnitentiam: secundò vt Patronus, per patientiam: tertio vt Dilectus, per quietam conscientiam. Ideò Sponsa non inuenit, quia adhuc iacens in primo lectulo quærebat Dilectum, quæ debebat quærere Medicum, postea Patronum, & tunc demùm inueniret Dilectum. Item notandum, quod est quadruplex nox.

Prima est naturalis ignorantia, quæ de corruptione peccati originalis nobis innascitur. Secunda est peccatorum caligo, quæ male agendo à nobis acquiritur. Tertia est hæreticorum deceptio, qua lux fidei in nobis extinguitur. Quarta est mundana sapientia, per quam pia veritatis inuestigatio impeditur, dicit Dominus Mat. 11. d. & Lut. 10. d. Confiteor tibi, Pater coeli, & terra, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea parvulis. Per istas noctes lumen veritatis absconditur, & ideò Sponsa non inuenit, Sponsa, quia per noctes quæsivit. Item notandum, quod quatuor sunt ciuitates, in quibus Deus magna operatus est. Bethleem, domus panis, in qua natus est. Nazareth, flos sanctificans, vel sanctitas, in qua nutritus est. Bethania, domus obedientiæ, in qua Lazarus ab eo suscitatus est. Ierusalem, visio pacis, vel timor perfectus, in qua mortuus, & sepultus. Prima est sacra Scriptura, cuius pane, id est, eruditio Christus in nobis nascitur. Secunda est Ecclesia, in qua flore sanctæ operationis Christus in nobis nutritur. Tertia est pœnitentia, in qua Lazarus est, id est, spiritus per peccatum mortuus, per obedientiam suscitatur. Quarta est claustrum, in quo Christus quasi mundo mortuus in sepulchro contemplationis sepelitur. De qualibet dicit Sponsa: Surgam, & circuibo ciuitatem. Item notandum est ordo verborum. Primo quæreditur Dilectus pia curiositate, dum inspiratur: Sic quærebat Iob 23.

**a** cūm diceret: quis mihi hoc tribuat, vt cognoscam eum, vt est, & inueniam illum, & veniam vique ad solium eius? Secundò sic quæsus inuenitur ubique quærendi assiduate: Sic Samuel non recedens à templo, non solum eum inuenit, sed vocem eius audiebat, dicens: Samuel, Samuel. Et ait Samuel: Loquere, Domine; quia audit seruus tuus. 1. Reg. 3. b. Tertiò sic inuentus tenetur cum stabilitate: Sic tenet Iacob Angelum, Genes. 32. f. dicens: Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Tenetur etiam instantia orationis: Sic tenet eum Moyses. Vnde Exod. 32. c. dicit ei Dominus: Dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos. Moyses autem orabat Dominum Deum suum. Tenetur etiam obsequio muneric: Sic tenuerunt eum duo Discipuli, eentes in Emmaus. Vnde Luc. v. 1. e. coegerunt illum, dicentes: Mane nobiscum, Domine, quoniam adue perascat, & inclinata est iam dies: & intravit cum illis. Tenetur etiam feroore fidei: Sic tenet eum Chananza: Vnde Matthæi 15. c. dicunt ei Discipuli: Dimitte eam, quia clamat post nos. Tenetur desiderio amoris: Sic tenuerunt eum mulieres, Matthæi v. 1. b. Illæ autem accesserunt, & tenuerunt pedes eius. Quartò sic tenetus in domum introducitur quadam opportuna, & laudabili importunitate: Vnde Matthæi 11. b. Regnum Dei vim patitur, & violenti rapiunt illud. Ista quatuor satis bene tanguntur Matthæi 7. a. & Luc. 11. b. Petrite; & accipietis: quærite; & inuenietis: pulsate; & aperietur vobis. Quærite, ecce primum: inuenietis, ecce secundum: petite & accipietis, ecce tertium: pulsate, & aperietur vobis, ecce quartum. Sequitur.

**i** Adiuro vos, filiæ Ierusalem, per capreas ceruósque camporum, ne fuscitetis, neque euigilare faciatis Dilectam, donec ipsa velit, &c. ] Vox est Sponsi congratulantis Sponsæ super hoc, quod dixit: Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, &c. Quæ introductio, vt citius & liberiū fieri possit, adiurat Sponsus filias Ierusalem, ne Sponsæ parent impedimentum, dicens: Adiuro vos, filiæ Ierusalem, per capreas ceruósque camporum, ne fuscitetis, &c. Nec est repetitio huius versiculi. Hic enim Dilectam Ecclesiam de Gentibus, quæ supra locuta est ab illo loco: In lectulo meo per noctes, &c. filias Ierusalem vocat Iudeos, qui hanc Dilectam præcesserunt in fide supra, vbi idem versiculus ponitur. Econuerso Dilectam vocavit Ecclesiam de Iudeis, filias Ierusalem conuersos de Gentibus, vel Iudeos nouos in fide. Notatur etiam in repetitione huius versiculi, quod Sponsus æqualem amorem habet ad utramque Ecclesiam, qui pro utriusq; pace æqualem sollicitudinem gerere ostendit. Item notatur in hoc versiculo tam hic, quam supra, quod

sup. 2.

quod quando Sponsa spontaneam se offert laboribus propter Sponsum, tunc Sponsus propensius indulget ei vacare amplecibus, & quieti. Et econuerit, quando Sponsa se ingredit amplexibus vacare cupiens, Sponsus propensius inuitat eam ad laborem actiuæ. Et hoc est, ut cognoscat Sponsa, si sollicita fuerit laborare foris

*Sup. 2.b* pro filiis acquirēdis, *a* ro vos, filiæ Ierusalem, per *b* ca-  
*inf. 5.c.* & quærere, *que* preas, ceruōsque camporum, ne  
*& 8.a.* sunt Sponsi, & Spon- fusciteris, neque *d* euigilare facia-  
fus eti sollicitus tis. *e* Dilectam, *f* donec ipsa velit.  
sunt Sponsæ, & eam

reficere, & iucundare interiūs. Per quod patet, quod gaudia contemplationis non studio inuestigationis, sed filiorum acquisitione, & hostium trucidatione acquiruntur. Quod satis evidenter ostenditur *Matt. 25. b.* & *Luc. 19. c.* vbi seruus cum lucro veniens festiuè recipitur; & tunc primò in gaudium Domini sui iubetur intrare. Euge, inquit, ferue bone, & fidelis; quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui. Similiter David percusso Philisteo receptus est in Ierusalem cum gaudio magno puellarum choros ducentium, & cantantium in tympanis lætitiaz, & sistris, *i. Reg. 18. b.* Ideò dicit Ecclesia per *Psal. 5.* Ego autem in multitudine misericordiaz tuaz introibo in domum tuam. Quia ergo Ecclesia sponte se obtulit ad laborem introducendi Sponsum in domum, & cubiculum suæ genitricis, id est, Synagogæ, huic bonæ voluntati Sponsæ congratulans Sponsus sollicitudinum exteriorum molestiam amouens, & repellens, ait: *a* Adiuro vos, filiæ, &c. *] que* præcessistis in fide de Iudeis Dilectam. *b* Per capreas, &c. *] id* est, amore quo tenemini Sanctis, vel si vultis assimilari Sanctis in virtutum altitudine, in operum strenuitate, in cognitionis sublimitate. *c* Ne fuscitetis, *] culpa vestra laborare eam facientes.* *d* Neque euigilare, *] id* est, inquietudine quietem eius interrumpentes. *e* Dilectam, *] in amore meo quiescentem.*

*f* Donec ipsa velit. *] In* quo notatur eam aliquando surrectaram spontanea voluntate. Sequitur. *g* *Quæ* est ista. *] Vox* est Ecclesie cœnuersæ de Iudeis, *que* videns Ecclesiam de Gentibus de deserto idololatriæ, & infidelitatis ac voluptatis scœculi ad alta virtutum, & ad complexus Sponsi concordare, de societate eius gaudens, & admirans, ait: *Quæ* est ista, *id* est, quantum laude, & admiratione digna. *b* *Quæ* ascendit, *] de Vitijs ad virtutes: de vanitate ad veritatem: de virtute in virtutem, *id* est, de gradu in gradum: vel de opere in opus.*

*j* Per desertum, *] id* est, per medium Gentium desertarum à gratia, à doctrina, à merito; *que* neque Angelus; neque Propheta, nec Doctor aliquis eos in fide instruxerat. Vel, per desertum, *id* est, per mundum, posteriorū oblitus, *i. anterio-* *ta* temporalia relinques, & suppeditans sibi, ut ad spirituallæ, *que* sursum sunt sapienda possit attingere. *k* Sicut virgula fumi, *] id* est, ad instar virgulæ, & fumi, vel ad instar fumi ascendentis in altum, gracilis, & recti habentis figuram virgulae. Dico fumi editi. *l* Ex aromatibus, &c. *] accensis.* *m* Et vniuersi pulueris, *] id* est, contriti, & confecti à pigmentario. Virgæ comparatur Sponsa, *que* recta per intentionem, gracilis per carnis attenuationem, & temporalium abiectionem, flexibilis per humilitatem, & mansuetudinem. In diminutione autem nota humilitatem, *que* maxime facit ascendere, iuxta illud *Luc. 14. b.* Qui se humiliat, exaltabitur. Fumo iterum comparatur, *que* agilis in pere, calida in amore, leuis sine peccatorum pondere, ascendens in contemplatione. Item fumus quād magis ascendit, tantò magis attenuatur; Sic quād magis ascendit in cognitione Dei, tantò magis humiliatur in se. Item quād magis ascendit in cognitione Dei, tantò magis nihil efficitur in oculis suis. Sic Abraham, ut vident Dominum, statim dixit: Loquar ad Dominum meum, cùm sim cinnis, & puluis. *Gen. 18. d.* Item fumus eodem tempore partim oritur, & partim moritur: deorsum oritur, & sursum moritur; Sic Ecclesia in quibusdam membris suis semper gignitur noua; & in alijs, *que* iam prius nati fuerāt, colligitur ad coelestia. Aromata verò sunt virtutes, *que* in se redolent, & animam, in qua sunt, quasi pixidem continentem faciunt redolentem à putredine, *t* Pigmentum est puluis, qui malos motus mortificat, & motus pœnitentium custodit à peccati corruptione. Thus est orationis deuotio. Vniuersus puluis, perfecta, & integra humilitas, vel virtutum vniuersitas. Pigmentarius est homo, qui operam dat virtutibus conseruandis, vel exercepsidis, vel ipse Deus, qui largitur virtutes. De quo *Ecclesiæ. 38. 2.* Vnguentarius pigmenta faciet suavitatis, & vñstiones confi-

etit sanitatis. Planum igitur est iuxta mysterium: *g* *Quæ* est ista, *] quæ & qualis, & quād admirabilis. *h* *Quæ* ascendit, *] proficiens de virtute in virtutem. *i* Per desertum, *] mundi ipsum suppeditans. *k* Sicut virgula fumi, *] id* est, recta per intentionem, gracilis per paupertatem, calida per amorem. Fu-***

mi, *dico, editi. *l* Ex*

*g* *Quæ* est ista, *que* *b* ascēdit per *i*; *aromatibus myrrhae & thuris, *] intransiti.* *l* *aromatibus myrrhae, & thuris, &* *m* *vniuersi pulueris pigmentarij, *] sunt aromata, *id* est,***

*inf. 3. b.*

ex earnis mortificatione, & orationis deuotione. Et editi ex aromatibus. *m* *Vniuersi pulueris, &c. *] perfectæ, & integræ humilitatis Christi, qui dicitur pigmentarius perfectæ humilitatis: quia docuit nos omnem gradum humilitatis, & exemplo, & verbo, id est, subdere se maiori, & pari, & minori. Subditus enim fuit Deo Patri, qui maior est eo, & æqualis: subditus fuit Ioseph, & Mariz, qui longè inferiores eo erant, *sicut dicitur Luc. 2. g.* Et subditus erat illis. Et hoc est, quod ipse dicit. *Matt. 3. d.* Sic decet nos implere omnem iustitiam, *id est, ommem gradum humilitatis in nobis exhibere.* Idem dicit *Matt. 11. d.* Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Vel, Ex aromatibus, &c. *id est, ex omnibus virtutibus redactis in puluerem per humilitatem. Sicut enim pigmenta redacta in puluerem valent ad confectionem, & reddunt spiramentum boni odoris; Sic virtutes, cùm animum non extollunt, sed quasi in puluerem rediguntur reputatione habentis, perducunt ad perfectionem, & reddunt famam bona operationis.***

Moraliter, hæc interrogatio est Prophetæ ipsius, vel Angelorum admirantium profectum animæ pœnitentis. Nec quærunt; *que* *qualis* est ista, *vel* *quanta, sed* *que* *de qualitate, & quantitate ipsius, quoad gloriam, ad quam ascendit, & gratiam, per quam ascendit, ipse visus, quo datum est ipsi, vel illis eam videre certos efficit.* Sed *quia* *creatura tam vilis, vt homo, quia Creatorem suū negauerat, & Diabolo se subdidat, & abiecit ornamenti virtutum, sordibus peccatorum se inquinauerat ad tantam gloriam affumitur, dicunt g Quæ est ista, &c. ab imo vitiorum ad alta virtutum, vel de mundo ad cœlum. i Per desertum, *] id est, per pœnitentiam. Si- cut enim filii Israël de Aegypto per desertum venerunt in Ierusalem; sic de mundo per pœnitentiam cœlum ascendi- tur. Postea vero modum ascendendi determinans, dicit. *k* Si- cut virgula fumi, *] id est, paupertate gracillima, intentione re- fissima, leuis sine pondere peccatorum, erecto desiderio æternorum procedens. l Ex aromatibus myrrhae, &c. *] id est, ex carnis mortificatione, orationis deuotione, humilitatis perfectione, Hæc tria habilem faciunt pœnitentem animam ad ascendendum, & remouent omne impedimentum. Nam per primum sanantur pestes corporis. Per secundum pestes mentis, vt dicit Ieron. Tertium, & alia duo conducunt ante Deum, vt dicitur Ecclesiæ. 35. d. Oratio humiliantis se nubes pene- trabat: & donec propinquet, non consolabitur: & non di- scederet, donec Altissimus inspiciat.****

Notandum, quod quadruplex est desertum. Primum est infernus, secundum mundus, tertium pœnitentia, quartum *Deser- tœ* celestis patria. De primo dicit *Ezech. 29. a.* ad Pharaonem: *tū quæ- Projiciam te in desertum, & omnes pisces fluminis tui.* De *druplex* secundo diit *Isaia. 40. a.* & *Matt. 3. 2.* & *Mar. 5. 2.* & *Luc. 3. 2.* Vox clamantis in deserto: parate viam Domini. De tertio dicitur *Isaia 35. c.* Aperta erit lingua mutorum; *Ioa. 1. 1.* quia scissæ sunt aquæ in deserto, aquæ, scilicet, deliciarum in deserto pœnitentiaz. Et de eodem deserto dicitur hic. *Quæ* est ista, *que* ascendit per desertum? De quarto dicitur *Luc. 15. a.* & *Maribæ 18. b.* Quid vobis videtur, si fuerint aliquantum oues, & errauerit una ex eis: nonne relinquit nona- ginta ouem in deserto, & vadit quærere eam, *que* errauerat? Primū est execrandum, *que* plenum est horrore. Secundum fugiendum, *que* plenum errore. Per tertium est ascenden- dum, quod plenum est dolore. Ad quartum est peruenien- dum, quod plenum est amore. Primum est tormentis pœ- nosus, & portentis monstruosum. Secundum est serpentibus venenosum, & miseria laboriosum. Tertium spinis lace- rosus, sed floribus speciosum. Quartum est gaudijs fructuo- sum, & amore gloriosum. Audi tormenta primi, ignis, ver- tomes, fames, fitis, foetor, procella, horror, flagella, tenebrae, vincula, frigus. Ecce undecim onera. De igne dicitur *si. Iisaia ultim. g.* Ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum

# Liber Cantorum.

## Cap. III.

non morietur. De fame & siti, *Isaia* 65.b. Ecce serui mei comedent, & vos esurietis. Ecce serui mei bibent, & vos sitietis. De foctore & procella dicitur *Psalm.* 10. Ignis, sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum. De horrore dicitur *Iob* 10.d. Vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.

*Et Sapientia.*

Videntes turbabuntur tibi. *a En lectulum b Salomonis c sexamore horribili.* De ginta fortes d ambiunt ex e fortissimis flagellis dicitur *Matt.* 18.d. Iratus Dominus eius tradidit minus eius ad bella doctissimi. *b Vniuersusq; ensis superfemur suum, cum tortoribus. De tenebris & vinculis*

dicitur *Matt.* 22.b. Ligatis manibus & pdibus projicite eum in tenebras exteriores. De frigore dicitur *Iob* 24.c. Ad nimum calorem transiet ab aquis nivium. Et *Matt.* 22.b. Ibi erit fletus & stridor dentium. Secundū diximus, serpentibus venenosum, & miseriā laboriosum. De miseria dictum est primō homini, *Genes.* 3.d. In sudoreivultus tui vesceris pane tuo. Serpentum autē tria sunt genera, qui filios Israēl in deserto lacererunt, scilicet. Aspis, qui blanditur in facie, sed cauda pungit: hæc est luxuria. Secundus est Dipsas, qui parvus est & latet in puluere, & quos mordet, facit perire siti: hæc est auaritia. Tertius est Scorpions, qui emitit ignem: hæc est superbia, ex qua ignis inuidia & iracundia oritur. Secundū desertum est venenosum. Vnde *1. Ioan.* 2.c. Omne, quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. Sed contra omnes remedium fuit serpens erector in palo, id est, Christus suspensus in patibulo, *Num.* 21.c. Tertium desertum diximus spinis lacerosum, sed floribus speciosum. Poenitentia enim multas habet punctiones temptationum, suggestionum, angustiarum, tribulationū, sed cum his spinis flores habet virtutem & spiritualem consolationem. Vnde *Isaia* 35.a. Lætabitur deserta & inuia, & exultabit solitudo, & florabit quasi lily. Quartum desertum diximus + fructu copiosum, & amore gloriosum. Ibi enim omnes omnem escam habebunt, & pascentur duodecim fructibus, id est, duodecim gaudijs: de quibus *Apocal.* ultim. a. In medio platea eius ex veraque parte fluminis lignum vitæ afferēs fructus duodecim. Et quia amor omnes vnit, id est ibi gloria erit refectio. Dicimus ergo de primo: Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, detestando? De secundo: Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, fugiendo? De tertio: Quæ est ista, quæ ascēdit de deserto, penitendo? De quarto: Quæ est ista, quæ ascendit in desertum, perseverando? Hæc enim sola inter virtutes accipit brauum, sicut dicitur *1. Corin.* 9.d. Omnes quidem currunt, sed unus accipit brauum. Item triplex virga legitur in Scriptura: Prima est Regum, secunda Pastorum, tertia Pontificum. Prima rebelles subiugantur, secunda oues minantur, tertia filii reguntur. Prima enim valet ad viatorum expulsionem, secunda ad morum compositionem, tertia ad virtutum ordinacionem. Prima est virga Ioseph, qua ei Aegyptij subiiciuntur. Secunda est Moysi, qua serpentes Pharaonis absorbentur, *Exod.* 7.b. Et mare rubrum diuiditur, *Exod.* 14.e. Tertia est virga Aarón, qua floruit & fronduit, & fructum fecit, & qua Aaron dignus Sacerdotio ostenditur, *Num.* 17.c. Prima virga egreditur ex aromatibus myrræ, secunda ex aromate thuris, tertia ex aromatibus vniuersi pulueris pigmentarij. Fumus, qui lachrymas excitat, est compunctio. Fumus autem aliquando ex terra, aliquando ex aqua, aliquando ex igne nascitur. Terra est caro nostra, de qua compunctio nascitur: quando miseras, quas in ea patimur, plangimus. De aqua compunctio oritur, quando fluxus vitæ præterita plangimus. De igne compunctio oritur, quando amore supernæ patriæ supiramus. Expositionem mysticam de Beata Virgine causa breuitatis letori relinquimus. Sequitur.

*a En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israēl, &c. ] Priori amicæ, id est, Ecclesiæ de Iudæis admiranti ascensum Ecclesiæ de Gentibus, querens: Quæ est ista, &c. responderet ipsa Gentilitas, determinans & ostendens, quæ ascendat, scilicet ad lectulum Salomonis, & non solum ut ipsa lectulum custodiat, sed ut ipsa lectulus Salomonis fiat. Et ostendit, per quid ascendat, scilicet, per charitatem: quia media lectuli, siue ferula sunt charitate constrata. Probat etiam Gentilitas se in eandem dilectionem venisse, in quam & illa: quia eundem apparatus nupræalem dedit ei Sponsus, id est, eisdem virtutes, quas & illi: & eisdem custodes, id est, instructores, quos Dominus ad eos non misisset, nisi eam di-*

ligenter sicut illam. Quasi ergo diceret: O Soror, & o sponsa, tu miraris de ascensi meo, forte nesciens, quæ ascendam, vel ascendi iam, scilicet, ad lectulum Salomonis, id est, iam sum ei sociata in lectulo meo vera & integra fide; vel sum effecta lectulus eius: Habeo enim apparatus & custodes sui lecti. Quod patet, quia.

*a En lectulum, id est, me effectam lectulum.*

*b Salomonis, ] id est, Christi veri pacifici, qui fecit pacem inter Deum & hominem, quasi verus Mediator, & verus Arbitrarius & fidelis: Quem desiderabat *Iob* 9.d. cùm diceret: Non est, qui utrumque valeat coniungere, & ponere manum suam in ambobus. c Sexaginta fortes, ] id est, vniuersi Prædicatores fortes ad portandum onera totius Ecclesiæ, & expugnandum hostes eius operum vniuersitate, & legis cognitione perfecti: Quam duplēm perfectionem designat hic numerus, sexaginta, qui conficitur ex senario dueto in denarium. Senarius enim significat perfectionem operum: quia sex diebus facta sunt omnia. Denarius enim propter Decalogum, significat perfectionem cognitionis legis.*

*c Sexaginta ergo fortes, id est, vniuersi Prædicatores perfectione operū Decalogum adimplentes, & per hoc denarium retributionis expectantes.*

*b Ambiunt, ] lectulum Salomonis, contra incursus hostium muniendo, ut in eo quiescere, & dormire pacificè possit Sponsus: Nec qualescunque fortes hunc lectulum ambiunt, sed electi: Nec nati carnaliter, sed spiritualiter.*

*e Ex fortissimis Israēl, ] id est, Patriarchis & Prophetis, fide integræ, & legis intelligentia, & contemplatione perspicua videntibus Deum. Hic etiam sexaginta fortes, non nudi, vel molliter ornati ambebant lectum, ut solet fieri in thalamis, iuxta lectos; sed armati quasi boni milites parati defendere Dominum suum Regem, & hostem eius trucidare. Vnde sequitur. f Omnes tenentes gladios, suis: De quibus dicitur *Lucas* 2.d. Ecce gladii duo hic. Quorum primus gladius est spiritualis doctrinæ: De quo dicitur *Ephes.* 6.c. Et gladium Spiritus Triplex, quod est verbum Dei. Hunc gladium manibus tenet, gladius qui, quod verbo docet, opere implet. Secundus gladius est gladius disciplinæ, quo caro latrocinans semper trucidenda est: qui gladius Doctoribus, & Prædicatoribus maximè competit, ut accepta & efficax sit, eorum prædicatio: Sicut dicit Apostolus de seipso *1. Corin.* 9.d. Castigo corpus meum, & in servitutem redigo, &c. Præter istos gladios est tertius, qui est Prælatorum & Principum proprius, scilicet, gladius iudiciorum potestatis: quem gladium illi tenent, qui habent in promptu vlcisci omnem inobedientiam, sicut legitur *2. Corin.* 10.b. Et quia multi prædictos gladios tenent, qui tamen nesciunt vti eis; ideo sequitur.*

*g Et ad bella doctissimi. ] Docti quidem scientia, doctiores sapientia, doctissimi experientia. Ad bella dicit pluraliter: quia quatuor sunt exercitus, ad quos debellandos expeditos opporet esse Prædicatores. Primus est Dæmonum, secundus viatorum, tertius haereticorum, quartus Tyrannorum. Nec solum doctissimi ad pugnandum, sed etiam expediti. Vnde sequitur.*

*b Vniuersusque ensis super femur suum, ] refecans quæ ex femore nascuntur, id est, carnales motus ex se, & in subditis: & promptus euaginari ad expugnandum hostes. Quare autem super femur suum unusquisqueensem habeat, subdit.*

*i Propter timores nocturnos, ] id est, propter tentationes occultas, & latentia pericula. Vel, timores nocturnos, vocat Dæmones, & satellites eius, qui in nocte huius mundi, quem possunt necare, conantur. Item, timores nocturnos, vocat peccata ignorantium, quæ per doctrinam prædicationis manifestantur, & sic refecantur postea in confessione. Item, timores nocturnos, dicit tentationes carnis, quæ in nocte maximè impugnant: & noctem in nobis faciunt; quia mentis pacem perturbant, & serenitatem obfuscant. Ligamus gladium super femur, in manu, in ore, in corde, sic & Prædicator gladium debet portare super femur, ad refecandas carnales tentationes, & voluptates: In ore, ad refecandas superfluos sermones. In manu, ad refecandum operum dissolutiones: In corde, ad refecandum illicitas cogitationes. His etiam modis portabit Dominus in iudicioensem suum super femur, nostram corruptionem tollendo: In ore, sententiam proferendo: In manu, oues ab hoedis separando: In corde, vulnus lateris ostendendo. Sequitur.*

Ferculum

41. +  
gaudijs fru  
ctuo-  
sum

Triplex  
virga.

Fumus  
nascitur  
ex trib.

Quæ  
timor.  
nocturno-  
sus.

Ligatur  
gladius;

a Perculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani; &c. b Perculum dicitur à fero, fers, & est idem, quod vehiculum: Non enim pro ferculo escarum hic accipitur: sed pro vehiculo, quod vulgo dicitur lectica, siue currus, siue thronus, siue cathedra, in qua Doctor, aut Iudex sedet, & quiescit, & iudicat: & significat Ecclesiam, quæ ve-

D D Ferculum fecit sibi Rex Salomon rum Salomonem, id b de lignis Libani. c Columnas eius est, Christum fert fecit argenteas. d Reclinatorium aureum, vbiique terrarum, f ascensu purpureum, h media chari- prædicando, & do- tate; constrauit k propter filias Ieru- cendo fidem eius. Ec-

clesia verò primò, virgulæ fumi comparata est propter duo; scilicet, propter deuotionem orantium: secundò, lectulo propter quietem contemplantium: Nunc tertio, comparatur ferculo propter discursum prædicantium, in quo manifestè patet ascensus Ecclesia Gentium. De quo admirans Ecclesia de Iudeis, dixit suprà: Quæ est ista, quæ ascendit, &c. Gaudens igitur Ecclesia de Gentibus, se iam hunc triplicem gradum ascendisse: Ferculum fecit sibi, &c. quasi dicat: non est ex me, si ascendo, quia Rex Salomon, id est, Christus omnia regens, & omnia pacificans, fecit me sibi ferculum, id est, vehiculum, quo feratur, vbiunque voluerit: quasi dicat: non solum lectulum me fecit sibi Salomon; sed etiam vehiculum, quod plus est. Per quod patet, quod al- tior est, maior, & dignior status prædicationis, quam contemplationis. Vnde & paulus dixit Corinthiis: Empti estis pretio magno: glorificate, & portate Deum in corpore ve- stro. i. Corin. 6. d. Et in laudibus Pauli dixit Dominus Ananias, Actuum 9. Vas electionis mihi est iste, vt portet nomen meum coram Gentibus, & Regibus, & filiis Is- rael. Non dicit, vt oret, vel legat, vel contempletur no- men meum; sed vt portet aliis prædicando verbo, & exemplo, quod plus est. Sed quia non est magna laus Artificis de bona materia bonum opus facere; ideo subiungit Ecclesia, de qua materia tam preciosum ferculum fecerit Rex Salomon, scilicet.

b De lignis Libani, id est, de Gentibus aridis à gratia, in fructuolis, & superbis in se; in Dei autem prædestinatione fortibus, & celsis, id est, speciosis, & odoriferis, imputribili- bus, & candidatis. Vnde dicit Glos. Fortibus patientia, celsis sapientia, pretiosis temperantia, odoriferis fama, imputribili- bus perleuerantia, candidatis innocentia.

c Columnas eius, fecit argenteas] id est, Prælatos, & Docto- res altos, & rectos, alios sustentantes, nitore sacri eloquij ful- gentes, probatos & examinatos, vt argentum. Tales fuerunt Apostoli, & imitatores eorum. Vnde Galat. 2. b. dicit Paulus: Cùm cognouissent gratiam Dei, quæ data est mihi, Iacobus, & Cephas, & Ioannes, qui videbantur columnæ esse; dextræ dederunt mihi; & Barnabæ societatis. Et nota, quod non di- cit: Columnas eius fecit æneas: quales sunt illi, qui medullam sacræ Scripturæ ignorantibus, quædam argumenta, & quædam auctoritates affirmatas habent, quibus exteriùs nitentes ap- pareant, cùm sint interiùs vacui, & obscuri, & etiam lutoſi, sicut dicitur Daniel. 14. b. de Bel: Ne eres Rex; iste enim est intrinsecus luteus, & forinsecus æreus.

d Reclinatorium] fecit autem. Juxta literam: reclinatorium est superior pars ferculi, siue throni, quæ inclinatur, & in qua requiescit caput, & significat contemplatiuos, & claustrales, qui in Ecclesia locum superiore obtinent: in quibus caput Salomonis, id est, Diuinitas per pacem aquiescit. Et dicitur aureum reclinatorium, quia in his summe diuina refulget Sapientia. f Ascensum purpureum, id est, gradus ad ascen- dendum fecit ibi purpurei coloris. Hi sunt Martyres, quo- rum exemplis alii p[re]parantur, vt ascendant in Sancta san-ctorum, sanguine proprio purpurati. Et hunc ascensum

i Constrauit Salomon, id est, occidi permisit, sicut arietes. Media charitate, id est, mediante charitate, propter quam nec gladium, nec mortem timuerunt. Fortis enim, vt mors, dilectio est, inf. 8. b. Et hoc totum factum est k Propter filias Ierusalem, id est, propter infirmos de Ecclesia confirmandos, & promouendos. Vcl ascensus purpureus est ipsæ virtutes, quibus ascenditur in Deum, fide passionis pur- puratae. Hunc ascensum constrauit Salomon media charita- te, id est, charitate, quæ media est, id est, communis omnibus virtutibus, id est, forma. Vel ascensus purpureus est ipse Christus, per quem ascenditur in Ecclesiam, & in cœlum. Et hunc ascensum constrauit ipse Salomon media charitate, id est, charitate communi, quæ pro omnibus passus est, vt dicitur i.

John. 2. a. Ipse est propitiatio nostra pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum; sed etiam pro totius mundi. Vel sic: f Ascensum eius, id est, quo ferculum, id est, quo Ecclesia ascendit in cœlum, fecit z Pūrpureum] martyrio. Sed quia non omnes poterant martyrium sustinere, id est,

b Media ] accusatiui casus, id est communem viam. i Charita- te]qua pro nobis passus est, vel quam infundit nobis, vt se diligamus. i Constrauit, id est, parauit. k Propter filias Ieru- salem, id est, propter infirmos, qui martyrium sustinere non possunt. Vnde Grégorius: Qui non potest pro Domino san- guinem fundere, diligat proximum: qui enim diligit proxim- um, legem impleuit. Rom. 13. c.

Aliter. a Ferculum fecit sibi Rex Salomon, ] Ecclesiam, scilicet, vniuersalem. b De lignis Libani, ] id est, de homini- bus candidatis in Baptismo; non candidis natis: quia omnes nascimur filij iræ. Ephes. 2. 2. c. Columnas eius fecit argenteas, id est, Doctores, & Prælatos, qui totam Ecclesiam fabri- cant, & sustinere debent doctrina, & prædicatione fidelio- nes, & puritatē vita claros. Huius ferculi f Ascensum, id est, quo ascenditur in cœlum, id est, quo ascenditur ad ferculum, id est, poenitentiam, vel Baptismum, vel Crucem, fecit g Pūrpureum] sanguine suo. Tam Baptismus enim, quam poenitentia virtutē habent à sanguine suo, id est, Christi. De Cru- ce verò qualiter fuerit purpurea facta de sanguine eius, omnibus fidelibus patet: Quodlibet istorum trium ascensus est in cœlum. Per Poenitentiam enim de imo vitiorū in alta vir- tutum, de seruitute peccati in libertatem gratiæ ascenditur. Baptismus similiter ascensus est, quo de originali culpa, & ti- liatione Diaboli, in adoptionem filiorum Dei ascenditur. Crux similiter ascensus est, siue scala peccatorum, qua de lacu mi- serie, & de luto fecis, & de mundo ascenditur in cœ- lum.

b Media ] inter ascensum purpureum Martyrum, qui iam transierunt; & nouissimorum, qui erunt tempore Antichristi. i Charitate constrauit, id est, ornauit, & decorauit, id est, pri- mos, & nouissimos filios Ecclesiae per sanguinem martyrij ascendere fecit in cœlum; medios verò per sola officia chari- tatis. Et hoc est, quod cantat Ecclesia in laude Magnum: Qui vincis in Martyribus, parcendo Confessoribus. k Propter filias Ierusalem, ] id est, vt per ea media filij Ierusalem in- cederent, & ascenderent. In quo significatur, quod sola cha- ritas heredes facit triumphantis Ierusalem, & verè filias mi- litantis, & foecundas ad prolein bonorum operum, quod per sexum foemineum designatur. Vnde dicit Gof. Præter chari- tem ceteræ virtutes nihil sunt, omnibus aliis destructis, so- la charitas nunquam excidit. i. Cor. 13. c. Exponitur & hoc de B. Virgine Maria etiam: Quam a Ferculum fecit sibi Rex Salomon, id est, Christus, quæcum in vero suo nouem mea- bus portauit.

b De lignis Libani, ] id est, de membris omni charitate can- didissimis, quoad corpus: & altis virtutibus, quoad ani- De Bea- ta Vir- gine.

c Columnas eius fecit argenteas, ] quæ septem sunt, scilicet, septem dona Spiritus Sancti, sicut dicitur Prov. 9. a. Sapientia ædificauit sibi domum, & excidit columnas septem. Sed præter istas habeo quatuor formatas ab illis. Quarum prima est peccati immunitas, secunda perfecta humitas, tertia priuile- giata virginitas, quarta est virginalis fructuas. Prima est ar- gentum igne examinatum: quia igne Spiritus Sancti factum est in ea peccati purgamentum. Secunda est argentum mal- leis concussum, quo ad cuiuslibet vas formam suscipien- dam se applicat. Tertia est argentum candidum, quod est in- tegræ virginitatis argumentum. Quarta est argentum re- demptionis humani generis pretium. j Reclinatorium, id est, Virginis vterum, in quo & habitauit, & se reclinavit Filius Dei. Fecit e Aureum, ] id est, pretiosum. Vel [ aureum, ] quia in eo aurum Sapientiæ se reclinavit, & in eo habitauit. f Af- censum fecit [ purpureum] quia ipsa expers martyrij non fuit, sicut dixit Simeon Luc. 2. e. Et tuam ipsius animam pertransi- bit gladius. Vel [ Ascensum] eius fecit [ purpureum], quia eam in Ascensione, siue Assumptione sua regali gloria ornauit, quæ significata est in purpura.

b Media ] eius, id est, cor, quod est in medio pectoris, vel con- cupiscentib[ilem], quæ est media trium virium.

i Charitate constrauit, id est, decorauit, & ornauit, & im- pleuit. k Propter filias Ierusalem, ] id est, propter debili- res, qui sunt in Ecclesia, vt possint imitando charitatem Bea- ta Virginis cum ea ascendere, & videre Regem Salomonem in diadema suo, quo coronauit eum mater sua, id est, in de- core

# Liber Canticorum.

## Cap. IV.

tore suo. Vnde sequitur. a Egredimini , & videte, filii Sion; Regem Salomonem, &c.] Et est vox Ecclesie Gentium ad incredulos de Iudeis iniuriantis eos ad fidem Natuitatis , & Passionis, & Resurrectionis. Vnde dicit. c O filii Sion , ] id est, d Idzei, qui estis filii Patriarcharum, & Prophetarum oligi Deum speculatium; vel qui estis in Iudea, vbi mons Sion est, ad literam: Egredimini,] ab ignorantia infidelitatis , à carnali intelligentia legis , à tenebroso carcere peccati. b Et videte] visu fidei. d Regem Salomonem] id est, Christum omnium regentem, & homines Deo pacificantem. In diademe, ] i. in carne pura & integra

f Quo coronauit, ] id est, circundedit. g Eius mater sua, ] id est, Beata Maria , sicut dicitur Ierem. 31. d. Nouum creavit Dominus super terram: fœmina circundabit virum. h In die desponsationis illius, ] id est, in die Incarnationis Domini, qua sibi naturam humanam, quasi Sponsam, sociauit. i Et in die latitiae cordis eius, ] id est, in die Natuitatis eius, quæ fuit ineffabile gaudium illis, qui elus aduentum præstolabantur. Vnde Angelus ad Pastores dixit: Ecce euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis Salvator , qui est Christus Dominus in ciuitate David , Luc. 2. b. Vel sic.

a Egredimini, filii, id est, ô vos Iudei, egredimini de ergastulo infidelitatis, vt sitis filii Sion. b Et videte, ] vide Regem Salomonem in diademe, id est, in corona spinea. f Quo coronauit eum mater sua, ] id est, Synagoga, de qua natus est secundum carnem. b In die desponsationis illius, ] id est, in die passionis, quando ipse factus est Ecclesia Sponsus sanguinem, sicut dicitur Exo. 4. f. Vel dies passionis dicitur dies desponsationis: fia tunc facta est pacti coniugalis Christi & Ecclesie confirmatio: Si quidem testamentum in morte testatoris confirmatur, sicut legitur Hebr. 9. e. i. Et in die latitiae cordis eius, ] id est, in die Resurrectionis , in qua latitatus est ipse de hoste superato , de homine liberato , de mandato Patris faciliter consummato. Et est summa totius huius clausula: O vos Iudei , exemplo mei credite Christi Incarnationem , incarnationi Natuitatem, nati Passionem , passi Resurrectionem, vt sitis filii Sion, id est, heredes æternæ beatitudinis , & secundæ in operibus bonis. Est autem triplex egressus hominis. Primus bonus est egressus à carnali voluptate. Secundus est egressus à vanâ & superflua cogitatione. Tertius est egressus à mundana conuersatione. Et hunc triplicem egressum fecerunt filii Israël , eunt ad terram promissionis. Primo enim, egressi sunt de Ægypto, ne seruirent Pharaoh in luto & latere carnis sue, sicut fecerant ante Exod. 1. e Secundo, egressi sunt de mari rubro , ne mergerentur fluctuante vanâ cogitatione. Tertio, egressi sunt de deserto , ne tabescerent mundana conuersatione. Hic triplex egressus indicitur vnicuique nostrum in Abr. 14. cui dicitur Gen. 12. a. Egredere de terra tua, id est, de carnali voluptate , & de cognitione tua, id est, de superflua cogitatione, & de domo patris tui, id est, de mundana conuersatione , vt etiam nos sic egredientes Dominus adiuuaret. Ipse Christus tertio, egressus est. Primo, de caelo: Vnde à summo cælo egressio eius. Secundo, de Virginis utero. Vnde Psalm. 18. Procedens tanquam Sponsus de thalamo suo. Tertio, de sepulchro. Vnde Angelus ad Marias dicebat: Surrexit, non est hic. Et. ultim. a. Nos igitur quia peccando transgredimur , primo, egrediamur , secundo, ingrediamur, tertio aggrediamur . quartò congrediamur , quintò progrediamur, sextò regrediamur : & tunc primò poterimus Regem Salomonem videre. Egrediamur , vt dictum est , de carne, de cognitione , de mundo. Ingrediamur in nos diligenti perscrutacione. Aggrediamur hostem cum preparatione. Vnde Ecclesiæ. 2. a. Hili, accedens ad seruitutem Dei , &c. Congrediamur cum hoste bonorum operum exhibitione. Progrediamur ad triumphum virtute perseverantia. Sit enim Isaac ibat progrediens & succrescens, donec magnus effectus est, Gen. 26. c. Et tunc demum regrediamur ad patriam nostram , & ibi videbimus Regem Salomonem in decore suo, Isa. 33. c. Si tamen prius viderimus eum duplice corona coronatum. Tres enim in vniuerso legimus coronas Christi.

Primæ est carnea, secunda spinea, tertia aurea. Prima corona uit eum mater , vt dicitur hic. Secunda bouerca , vt dicitur Ioh. 19. a. Tertia Pater. Vnde Psalm. Gloria & honore coronasti eum , Domine. Prima est misericordia , secunda contumeliaz, tertia gloria. In hac triplici corona necesse habemus eum videre. In prima , vt nos terreat eius flagella. In secunda, ne erubescamus pro ipso sustinere ludibria. In tertia , vt nos allicit præmia. Per primam enim contulit nobis consolationem, per secundam nos ad passionem armauit, per tertiam nos inuitat ad beatitudinem. Item triplex est desponsatio Christi & Ecclesie, sicut dicitur Osee 2. d. Desponsabo te mihi in sempiternum : & desponsabo te mihi in iustitia, & iudicio , & misericordia , & miserationibus : desponsabo te mihi in fide. Prima facta est in circuncisione per Abraham, Genes. 17. b. Secunda facta est in legis datione per Moysen, Exod. 22. a. Tertia facta est in Christi Incarnatione per Spiritum sanctum, Lyc. 1. b. B. Bernard. sic exponit. c Filii Sion , ] id est, vos seculares, id est, delicate filii , & non filii, nihil fortitudinis habentes, nec virilitatis. a Egredimini, ] de sensu carnis ad intellectum mentis. b Et videte Regem Salomonem, non dicit, Regem Ecclesiasten, vel Regem Iudam. His enim tribus nominibus appellatus est Rex iste, qui significat Christum Dominum, qui est Salomon, id est, pacificus in exilio, sed Ecclesiastes, id est, Concionator erit in iudicio. Idem, id est, dilectus Domini erit in Regno. Vbiique Rex. In exilio quidem rex morum, in iudicio discretor meritorum, in regno distributor præriorum. In exilio mansuetus, in iudicio terribilis, in regno amabilis. Egredimini igitur, vt videatis Regem Salomonem in exilio , vt securè videre possitis Ecclesiasten in iudicio. & tandem Iudiam in regno. Vide autem eum. e In diademe, quo coronauit eum mater sua ] id est, in corona misericordia , qua coronauit eum Virgo Maria. Siquidem cum hac corona natus est ex ea. Vnde Ioh 31. b. Ab infancia mea crevit mecum miserationis & de veteri matris meæ egressa est mecum. Hac coronatur in exilio : quia mansuetus, & ideò imitabilis; sed in iudicio coronabitur corona iustitiae, & ideò erit tunc terribilis: tandem coronabitur in regno corona gloriarum, & ideo amabilis. Vide ergo eum in corona misericordia imitando , vt postea videoas in corona iustitiae non timendo, & tandem videoas in corona gloriarum cum eo perpetuo glorianto.

### E X P O S I T I O C A P. IV.

**V**iam pulchra es, amica mea, &c.] Vox est Sponsi Ecclesie, siam de Gentibus multi, licet commendantis , & eius pulchritudinem admirantis , i. admirabilem demonstrantis. Vnde ait : k Quam pulchra es, amica mea ] in opere. l Quam pulchra es ] in prædicatione. Et verè pulchra: quia m Oculi tui colubæ, i. prouisores tui, s. Prælati, Prædicatores, & Doctor. colubæ sunt simplices, & spirituales, i. donis Spiritus S. abuidates, fluentis Scripturarum insistentes, contemplationi cœlestium vacantes, hostis insidias attendentes, felle amaritudinis carentes;

Δ Absque

Vel sic, k Quam pulchra es, amica mea, ] interius volūtate: Quam pulchra es exterius cōpositione morū, siue honesta conuer-

σ fatione.

Vel sic, k Quam pulchra es, amica mea ] mali declinatione: l Quam pulchra es ] boni operis exercitatione. m Oculi tui, ] fides & intentio tua. n Columbarum , ] i. puri & simplices,

Δ sine plica

Vel sic, k Quam pulchra es, &c.] in actiuis. l Quam pulchra es, ] in contemplatione via m Oculi tui, [id est, intellēctus & affectus tui. n Columbarum , ] i. simplices sine plica. Ille in cognitione primæ veritatis , isto in amore summa bonitatis.

Δ Absque

Moraliter , de anima. k Quam pulchra es, amica mea, quam pulc. Duplex pulchritudo animæ hic tangitur. Quarum prima est claritas , secunda est charitas. Prima est contemplativa animæ , & pertinet ad speculationem supernorum: de qua dicitur sap. 4. a. O quam pulchra est casta generatio cum claritate. Secunda est actiuz, pertinens ad sollicitudinem exteriorum, quæ vertitur circa proximi salutem, circa suam familitatem, circa Dei honorem. Et attenditur in tribus hæc pulchritudo , in sermone, in opere , in moderamine disciplina. Quatuor autem sunt , quibus pulchra est sermone, s. in confessione, in oratione, in prædicatione, in Dei laude, de quibus Pj. 104. Cōfitemini Domino, ecce primū: & inuocate nomen eius, ecce secundū: annuntiate inter gétes gloriæ eius, ecce tertium: cœtate ei, & pfallite ei, narrate omnia mirabilia eius, ecce quartū: Ité tria sunt opera, in quib. pulchra est anima

\* in opere

Triplex  
egressus  
humili-  
tatis.

Defri-  
bi-  
e-  
gressu-  
ze.

Triplex  
corona  
Christi.

Triple  
despon-  
satio  
Christi,  
& Ec-  
clesie.  
A

Allier.

Allier.

Moral.

De du-  
plici  
pulche-  
ritude  
anima.

# Liber Canticorum.

Cap. IV. 123

**a** Absque eo, quod intrinsecus latet] id est, absque intentionis intrinseca pulchritudine, per quam alia pulchra & commendabilia sunt. Quae bene latere dicitur, quia soli Deo nota est. Homo enim videt ea, quae patent: Dominus autem intuetur cor. 1. Reg. 16. b.

**Alior.** **Ω** Versatione. **a** Absque eo, &c.] id est, absque interna virtutum pulchritudine, quae omnes

**fns. 5. b.** homines latet, etiam seipsa: Nemo enim scit certitudine sciendi, an amore dignus sit, an odio, sicut dicitur *Ecclesiast. 9. a.*

**Alior.** **Δ** Sine p[re]lia erroris & duplicitatis. **a** Absque eo, quod intrinsecus latet] id est, praeter illam visionem, qua Sponsum tuum videbis facie ad faciem, vel reuelata facie. Nunc enim vides per speculum in enigmate; tunc autem facie ad faciem 1. Cor. 13. d.

**Alior.** **B** a Absque eo quod, &c.] id est, absque cognitione aeternae retributionis claritate, quae modis non videtur. Iuxta illud Isa. 64. b. Oculus non vidit, Deus, absque te, quae preparasti expectantibus te. Et Col. 3. a. Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo, cum autem Christus apparuerit vita nostra; tunc, & vos apparebitis cum ipso in gloria. Et 1. Joan. 3. a. Charissimi, nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit nobis, quid erimus: Scimus autem quoniam cum apparuerit, similes ei erimus; quoniam videbimus eum, siue ut est. Admirabilis est prima pulchritudo Sponsa, sed multo admirabilior est haec secunda, quae nunquam potest mareascere, vel minui, vel deficere, vel turbari, quia ibi nulla transmutatio, vel vicissitudinis obumbratio. *Iac. 1. c.*

**b** Capilli tui id est, fideles tui graciles humilitate: attenuati voluntaria paupertate: recti longanimitate patientiae, molles mansuetudine, pax discretione: Christo capiti adherentes, fide, spe, & charitate.

**c** Sicut greges caprarum, id est, sunt similes gregibus caprarum: in velocitate operis: in aseenu contemplacionis: in descensu compassionis: in electione pastus melioris. Sieut enim capra eligunt meliora folia, & etiam altiora; sic isti eligunt meliora praecepta, & supererogant altiora consilia. Vnde sequitur.

**d** Quae ascenderunt de monte Galaad] id est, sacra Scriptura, quae est mons Sion, quia inde speculator Deus. Vnde Isa. 40. b. Super montem excelsum ascende tu, qui Euangelizas, Sion. Mons autem Galaad dicitur; quia ibi est acerius testimoniorum de promissione aeternorum facta bonis, & de comminatione aeterni supplicij facta malis: quia fidelis sermo: si commortui sumus, & continuemus: si sustinemus; & conregnabimus: si negauerimus illum, & ille negabit nos 2. Tim. 2. b. Vel mons Galaad dicitur eminentia bona vita, cui attestatur acerius bonorum operum. Et de hoc monte ascendunt fideles poenitentes, pauperes spiritu, & culmen gloriae postponentes. Vel quia Martyr interpretatur testis, & Galaad interpretatur acerius testimonij, recte mons Galaad dicitur Christus Dominus, cui omnes Martyres pro eo patientes attestantur, quod filius Dei est: de quo dicitur. Isa. 2. 2. Venite, ascendamus ad montem Domini. De hoc monte, id est, de h[ab]e eius, & virtute eius ascendunt peccatores: de imo virtuum ad alta virtutum: & de vixitate in virtutem ad exequendum beneplacitum Dei.

**e** Dentes tui, id est, Prædicatores tui puritate candidissimi, & fortitudine ossi, charitate coniunctissimi, ita ut nec modicum carnalis affectionis, vel terrena passionis, quae eos dividere possit, pariantur: iustitia ordinatissimi, constantia immobilissimi, qui peccata rodunt, Scripturas conterunt, aliis in corpus Ecclesie prædicando traiiciunt. Hi dentes Sponsa sunt.

**f** Sicut greges tonsarum, &c.] i. concordes & vnamimes, simplices & innocentes, necessariis spoliati a Tyrannis, & superflua voluntarie deponentes, loti aqua Baptismatis, inde ascendentes

A quotidie & proficientes

\* in opere poenitentia, in opere pietatis, in opere misericordia. De primo dicitur Matth. 3. b. Facite dignos fructus poenitentia. De secundo dicitur 1. Timoth. 4. b. Exerce te ad pietatem. De tertio dicitur Luc. 6. f. Estote misericordes, sicut & pater vester misericors est. Pulchritudo disciplina in hoc consistit, ut nec sit letitia dissoluta, nec tristitia

Hugonis Card. Tom. III.

tia diectu; sed vtraque medio ritus temperata. Vnde Rob. 29. d. Si quando ridebam ad eos, non credebat: & lux vultus mei non cadebat in terram. Et haec triplex pulchritudo est.

**a** Absque eo, quod intrinsecus latet, ] quae est gloria pulchritudo. De qua dicit 1. 32. d. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiducie, & in quiete opulenta. Sequitur.

**b** Capilli tui sicut greges tonsarum, quae ascederunt de monte Galaad. ] Per capillos capitis significantur cogitationes mentis, quae de corde, quasi capilli de capite oriuntur, sicut dicitur Matt. 25. b. Haec caprarum gregibus comparantur, propter tres caprae proprietates, in quibus tria genera cogitationum designantur. Capra enim foetet, in arduis pascitur, b[ea]ti genit[us] acutè videt: sic sunt tria genera cogitationum, scilicet, temporales, spirituales, & celestes. Prima per foetorem caprae cogitationum designantur, secunda per arduum pastum, tertia per acutum visum. Tertia sunt capilli Absalon, quibus suspensus in queru elationis periit. 2. Reg. 16. c. perfoctus tribus lanceis Ioab, id est, Diaboli, quarum prima est exaltatio sui, secunda contemptus proximi: tertia oblinio Dei. Secundæ sunt capilli Samsonis, quos amisit per voluptam. Nam dormienti in gremio Dalilæ, philistium, id est, Demones septem crines, id est, vniuersas spirituales cogitationes à mente eius penitus abraserunt: Judic. 16. c. Primæ sunt capilli Ioseph: quos egrediens de carcere totondit, & sic seruitum Regis accedit, temporales cogitationes euacuavit: Gen. 41. b. Vnde Psalm. 145. In illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Bene autem sequitur:

**d** Quae ascenderunt de monte Galaad: ] quia omnes bona cogitationes in nobis ab ipso Christo sunt, qui est mons Domus Domini in vertice montium, ut dicitur 1. 1. Et 1. Michæl. 4. a. 2. Corinthiorum. 3. b. Non quod sufficiens simus cogitare aliquid à nobis quasi à nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est: Christus autem dicitur mons Galaad, quod interpretatur acerius testimonij; quia ipse ad literam tres montes ascendit. Vnde nobis triplex dedit testimoniū. Primum de contemptu temporalium, secundum de gloria resurgentium, tertium de gloria Angelorum. Ascendit enim Christus in montem excelsum valde: vbi Diabolus ostendit ei omnia regna mundi. Matth. 4. b. quae ipse contemptis, vt & tu facias tes cendit: similiter. Secundò ascendit in montem Tabor: qui interpretatur veniens lumen: vbi coram Discipulis suis se transfigurauit. Matth. 17. a. Et Luce 9. d. ostendens gloriam resurgentium corporum, vt spes idem. Tertiò ascendit in montem Oliveti: Luce vitam. g: vnde ascendit in coelum, ostendens per misericordiam ascensum in coelum: Sequitur.

**e** Dentes tui sicut greges tonsarum, quae ascenderunt de lauacro.] Sieut per capillos minores & infirmi propter numerositatem significantur: ita per dentes propter firmitatem Doctores Ecclesie, designantur. Illi enim bonis operibus Ecclesiam ornant & illi Ecclesiam pane doctrinæ reficiunt, ijdem superius dicti sunt oculi; quia secreta coeli clarius vident ceteris. Dentes vero, quia panem doctrinæ spiritualis frangunt parvulis. Hi gregibus tonsarum, quae ascenderunt de lauacro, comparantur; quia aqua Baptismatis, aqua lachrymarum, aqua tribulationis loti, & omnium facultatum suarum abiectione nudati fecuti sunt Redemptorem. Vnde Petrus in persona omnium Doctorum, & Prædicatorum Ecclesie dicit, Matth. 19. d Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Recte ergo gregibus comparantur dentes, vt & ipsi, qui pastoralis officij dignitate præfite videntur, & pasci ab alio, & Pastorem supra se habere non dedignentur. Non enim dicit dentes tui sicut Pastores gregis; sed sicut greges, reprimens superbiam multorum, qui cum præsint, non vt homines, aut vt socij volunt videri; sed vt Dominantes. Contra quos dicitur. 1. Petri. 5. a. Pascite, qui in vobis est, non sub vobis, gregem Dei: prouidentes non coacte, sed spontaneè, secundum Deum: non turpis lucræ causa, sed voluntariè: neque vt dominantes in Cleris, sed forma gregis facti ex animo. Et Dominus ipse dicit. Matth. 20. d. Non veni ministrari, sed ministrare. Notandum, quod sunt dentes serpentium, & sunt dentes ouium: Illi venenati, isti sunt blandi. Primorum autem sunt tria genera. Nam quidam sunt morsorij: quidem canini, sive incisivi: quidam maxillares, sive molares. Primi & mordentes, secundi lacerantes.

Duplex genus dentium.

• tertij

# Liber Canticorum.

# Cap. IV.

**A** quotidiæ, & proficiens de virtute in virtutem. **a** Omnes] id est, oculi, capilli, dentes, id est, maiores, & minores, & mediocres sunt. **b** Gemellis foetibus, id est, habet gemellos foetus, id est, consimiles: quia tales reddunt alios, quales ipsi sunt. Vel habent gemellos foetus, id est, opera consimilia: quia vita maiorum non de-

**a.** t in bet discrepare à bo- **a** Omnes **b** gemellis foetibus, & na vita minorum, in **c** sterilis **d** non **t** est inter eas. humilitate, & chari-

tate, & pietate, & huiusmodi. Vnde *Eccles. 32.2.a.* Rectorem te posuerunt: noli extollisti in eis, quasi unus ex illis. Et de Domino ipso dicitur *Pbi. 2.2.a.* In similitudine hominum factus, & habitu inuentus, ut homo. Vel gemellos foetus habent, id est, duplices, scilicet, opera gemina charitatis, vel fidem, & opus, vel opera actiæ, & contemplatiæ, vel bonas cogitationes, & bonas affectiones, vel conuersos de utroque populo, quos prædicando genuerunt.

**c** Et sterilis, id est, aliquis infæcundus, infruituosis, qui in se, vel in aliis bonum opus non generet.

**d** Non est in eis; ] vel [inter eas] id est, in societate eorum. Nec enim illi inter steriles deputandi sunt, qui abluti Baptismo, statim ex hac vita rapiuntur. Habuerunt enim solum fidei, quam vel ipsi pro se, ut adulti; vel alij pro ipsis, ut sicut parvuli professi sunt. Habuerunt etiam, & ipsi votum bonæ operationis, quod inter oues Christi, si expectati fuissent, socialiter exercent. Vnde dicitur de quolibet tali. Consummatus in breui expleuit tempora multa. *Sap. 4. c.*

**a** Sicut vita coccinea:

**Myst.** **o** tertij ruminant. Mordent verbo, lacerant factio, ruminant odio. Siue mordent dura increpatione, lacerant malitiosa detractione, ruminant nocendi machinatione. His dentibus vni sunt Iudei in Stephanum, sicut dicitur *Act. 7.5.g.* Audientes autem hæc dissecabantur in cordibus suis, & stridebant dentibus in eum. His etiæ dentibus vni sunt in Christum. Vnde *Psa. 56.* Filii hominum dentes eorum arma, & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Mordebat enim eum, quando dicebant. Dæmonium habes. *Ioan. 8.8.f.* Lacerabat, cum dicebant. Non est hic homo à Deo, qui Sabbatum non custodit. *Ioan. 9. c.* Ruminabant, quando Pontifices, & Pharisæi collegerunt conciliū aduersus Iesum dicentes. Quid facimus, quia hic homo multa signa facit. *Ioan. 11.1.f.* De primis dicitur *Gal. 5. c.* Si inuicem mordetis, & comeditis; videte, ne ad inuicem consummamini. De secundis dicitur *Iob. 29. c.* Conterebo molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædæ. De tertiiis dicitur in *Psa. 123.* Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum. Hi sunt tres ordines dentium bestiarum, de qua dicitur *D. 11.7. b* Ecce bestia alia similia verso in parte stetit, & tres ordines dentium erant in ore eius. Et *Apoc. 16. c.* De ore Draconis, & de ore bestiarum, & de ore Pseudoprophetæ vidi exire tres Spiritus, immûdos in modum ranarum. Dentes ovium sunt Doctores, Prædicatores, corde simplices, & opere innocentes. Et hi similiter mordent, lacerant, & ruminant. Mordet enim increpatione vitiorum, lacerant comminatione suppliæ, ruminant eruditio spiritualium gaudiorum. Et hi sunt dentes mandibulæ asini, in qua Samson occidit Philisteos *1 M. 15. c.* De his dentibus dicitur *Tb. 3. b.* Confregit ad numerum dentes meos, dicit Ecclesia. Sunt, & tertij dentes spirituales, scilicet sensus interiores, quibus ruminamus actus, & mores nostros, distinguendo quid bonum, quid malum, quid commodum, quid incommodum quid verum, & quid falsum. De quibus dicitur *Deut. 34. c.* Non caligauit oculus Moysi, nec dentes eius moti sunt. His dentibus ruminamus, quando peccata nostra in mente reuoluimus, præterita, præsentia, & futura. Præterita, ut satisfaciamus præsentia, ut dimittamus: futura, ut caueamus. Et in hac ruminatio debet præcedere circumspectio, & sequi ratio, & subsequi deliberatio. Circumspectio enim deponit inutile negocium; ratio vero facit rationabile iudicium, deliberatio apponit utile consilium. Propter primum dicitur tibi *1 Psa. 40.2.* Leua oculos tuos in circuitu, & vide. Propter secundum dicitur *1 Cor. 11. g.* Si nos ipsos dijudicaremus, non utique iudicaremur. Propter tertium dicitur tibi *Eccles. 32. d.* Fili, sine consilio nihil facias; & post factum non poenitebis. De secundis, & tertiiis dentibus dicitur hic. Dentes tui sicut greges tonsarum, quia sicut tonsæ vellera; ita illi veterem conuersationem, substantiam temporalem, & cognationem carnalem deponunt. Conuersationem pristinam docet Apostolus deponere. *Eph. 4. e.* Deponite, inquit, vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem. Hanc, & ipsi depositum. Vnde *Gal. 1. c.* Auditis conuersationem meam al-

quando in Iudaismo, quoniam super modum persecutus sum Ecclesiæ Dei, & expugnabam illâ, & proficiebam in Iudaismo supra omnes coetaneos meos in genere meo, abundantius emulator existens paternarum mearum traditionum. Cum autem placuit ei, qui me segregauit ex utero matris meæ, & vocauit per gratiam suam, ut reuelaret filium suum in me, ut Euangelizare in Gentibus, statim non acquieui carni, & sanguinis.

Item depositum temporalis substantia propter Christum. Vnde *Phil. 3. b.* Quæ mihi fuerunt lucra, haec arbitratus sum propter Christum detrimenta; verumtamen existimo omnia detrimenta esse propter eminentem scientiam Iesu Christi Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, & arbitratus sum, ut stercore, ut Christum lucifaciâ. Dereliquit, & cognitionem carnalem. Vnde *Act. 13. g.* Tunc constanter Paulus, & Barnabas dixerunt. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis vitæ æternæ; ecce conuertimur ad Gentes. Haec tria deponere debet quicunque sequi vult Christum. Haec enim sunt tria ligamenta, quibus ligatus Lazarus non poterat à tumulo surgere. Erat enim ligatus institis, & pedes, & manus erat & sudario inuolutus, erat & lapide coopertus. Institus sunt amor bonorum temporum, raliū, qui non permittit ea pauperibus erogare. Sudarium amor amicorum carnalium, qui non finit à mundo recedere. Lapis est indurata consuetudo, quæ cogit in peccato remanere. Item notandum, quod dentes isti, id est, Prædicatores, primò tendentur, secundò tunduntur, tertio tenduntur. Tendentur, ut diximus illorū triū dilectione, tunduntur mundi persecuzione, tenduntur spei longanimitate. Propter primū dixerunt Apostoli ad Iesum Ecce nos reliquimus omnia. Propter secundum. Et secuti sumus te, per multas tribulationes tuis. Propter tertium. Quid ergo erit nobis? *Mat. 19. d.* Ac si diccerent: Tonsi sumus propter te omnia relinquendo, tuis sumus te sequendo, tensi sumus propter præmium expectando. Vere ergo, qui tales sunt, tonsarum gregibus comparantur, quæ adscenderunt de lauacro, quo peccata lauantur septem modis, scilicet, Baptismo, poenitentia, Eucharistia, Martyrio, eleemosynarum largitione, impiorum conuersione, iniuriarum remissione. Haec sunt septem lotiones, de quibus dicit Elisæus ad Naaman leprosum: Vade, & lauere septies in Jordane, & recipiet sanitatem caro tua, & mundaberis. *4 Reg. 5. c.* Sunt autem specialiter quatuor lauacula, de quibus ascendimus. Primum est Baptismatis, secundum est Dominicæ Sanguinis, tertium est confessionis, quartum est glorificationis.

Primum lauat à peccato, secundum liberat ab inferno, tertium releuat à lapsu quotidiano, quartum liberat à miseria, quam patimur in hoc exilio. Sumuntur autem haec quatuor iuxta quadruplicem etymologiam huius nominis lauacrum. Dicitur enim lauacrum, quasi lauans crimen: iuxta hoc sumitur primum. Vel dicitur lauacrum, quasi lauans cruentem: iuxta hoc sumitur secundum. Item dicitur lauacrum, quasi lauans crudum: iuxta hoc sumitur tertium. Item dicitur lauacrum, quasi lauans cruciatum: iuxta hoc sumitur quartum. De primo dicitur *Zachar. 13. a.* Erit fons patens domui David, & habitancibus Ierusalem in ablutionem peccatoris, & menstruæ. De secundo dicitur *Zachar. 9. c.* Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinces tuos de lacu, in quo non erat aqua. De tertio dicitur *Ierem. 9. a.* Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum: & plorabis die, ac nocte imperfectos filios populi mei: Fontem lachrymarum vocat *cordis* deuotionem: aquam oculorum vocat lachrymosam confessionem, de qua dicitur *Ecclesiast. 34. d.* Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid prodest lauatio eius? De quarto dicitur. *Infra eodem d.* Fons hortorum puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano. Et Sedulius: *Fons supernus. Letificata seges, spinis mundatur ademptis.* De primo lauacro ascendunt infantes, de secundo ascendunt antiqui in limbo Saluatorem expectantes, de tertio poenitentes, de quarto ascendunt cum gloria resurgentem. Primum lauacrum quatuor principales habet effectus. Culpam relaxat, pœnam condonat, somitem debilitat, gratiam donat. Et ista quatuor significata sunt in his, quæ acciderunt filiis Israel ascenditibus de Aegypto. In mari rubro submersi sunt hostes, ecce peccata remissa. A labore lutis & lateris sunt liberati, ecce poena dimissa. Amalech deuicerunt, ecce fortis debilitatio, sive eliminatio. Manna de cœlo repperunt, ecce gloria promissio. **a** Omnes gemelli foetibus, & steriles non est, &c.] De gemello foetu sa-

**a** tis dictum est,

**a** Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce.] Labia Sponsæ dicuntur Prædicatores, qui suprà oculi & capilli & dentes dicitur sunt, & tunc labia dicuntur. Oculi quia toti Ecclesiæ præsident. Capilli, quia rerum & spiritus paupertate attenuati. Dentes, quia terunt exponendo Sacram Scripturam. Labia

**eo** quod atritam, Sicut a vitta coccinea labia tua, & aliis aperiant prædicto eloquium tuum dulce. Sicut c frando. Vnde propriæ oculi sunt Prælati, dentes Expositores, labia Prædicatores. & hi sunt sicut vitta coccinea, quia sicut vitta capillos capitis constringit capiti, ita Prædicatores doctrina sua fluxas cogitationes in cordibus suis, & aliorum hominum natas restringunt, ne effluant in malos actus, & operiant cordis oculos, ut Deum videre, & quæ Dei sunt, non possint. Coccinea autem dicitur; quia prædicatio eorum circa ruborem passionis versatur, sicut dicit Apostolus 1. Cor. 1. d. Nos prædicamus Christum crucifixum. Et inf. 2. a. Non iudicau me aliquid scire inter vos, nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum. Vel idem coccinea dicitur, quia ardore chafitatis resurgent parati propter amorem Domini martyrium sustinere. Coccus enim flos est rubei coloris. Sequitur.

**b** Et eloquium tuum dulce] id est, doctrina tuorum Prædicatorum dulcis est; quia de fonte dulci procedit; vel quia nihil nisi dulce resonat.

**c** Sicut fragmen mali punici; ita genæ tuæ, ] id est, Prælati tui, qui sunt facies tua, & eos pudet male agere, & alios in conspectu eorum, sunt similes malo punico fracto, cuius pars quædam albet, quædam rubet; Sic & ipsi Prælati candorem habent per innocentiam, & ruborem per martyrij voluntatem, quia parati sunt semper pro Domino mortem subire. Vel idem malo punico fracto comparantur Prælati: quia passionem Domini imitantur & prædicant exemplo eius armati, quantò amplius cedunt & flagellantur exterius, tantò amplius candorem innocentiaz, quæ latebat interius, ostendunt, sicut malum punicum, quando cortex frangitur, candorem granorum ostendit.

**d** Absque eo, quod intrinsecus latet, ] quasi dicat pulchritus sunt genæ tuæ, ô tu Sponsa, in opere exteriori, absque eo quod intrinsecus latet, id est, absque dilectione pulchritudinis interioris, quæ soli Deo nota est.

**Myfst. Sterilitas ouis triplex est, lactis, prolis, & velleris. Prima prouenit ex defectu pascuæ, secunda ex malitia vuluz, tertia ex veprum frequentatione: Sic Prædicatoris triplex sterilitas; Lactis, id est, simplicis doctrinæ: Prolis, id est, operationis bonæ: Velleris, id est, conuersationis honestæ. Sequitur.**

**e** Sicut vitta coccinea labia tua, ] id est, sicut vitta crines, ne effluant, capiti & sibi inuicem constringendo adunat: ita Doctores, & Prædicatores, qui verbo, & exemplo fideles quoque capiti suo, id est, Christo constringunt, ne per errores, aut vitia dispersantur, & eos vinculo pacis, & mutuz charitatis colligant. Cocco vero, siue coccino comparatur Sponsa: quia pretium sanguinis, quo colorata, & redempta fuit, prædicare non cessat, non solùm verbo prædicando, sed corde & opere imitando, dicens cum Apostolo: mihi autem absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Galatas ultimo d. Et eadem, infra. Ego autem stigmata Domini Iesu in corpore meo porto. Item 2. Corinthiorum. cap. 4. c. Deicimus, sed non perimus, semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris. Et Psalm. 43. Propter te mortificamur tota die, estimati sumus sicut oues occisionis. Vittam se esse monstrabat, Ephes. 4. a. Cum diceret: Solliciti seruare unitatem spiritus in vinculo pacis, 1. Corinthiorum cap. 1. b. Obscurio autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. Item labia Sponsæ, id est, cuiuslibet fidelis animæ sunt intellectus & affectus: Ex his enim procedit, & formatur omnis loqua interior, id est, cogitatio, & desiderium. Hæc labia vita dicuntur: quia capillos animæ, id est, cogitationes, & desideria vagè fluere, vel dispergi non sinunt. Ergo ex officio restringendi huiusmodi capillos, vitta dicuntur: Ex officio formandi voces interiores dicuntur labia. Coccinea vero dicuntur ex iugi memoria Dominicæ passionis, ex qua est summa capillorum animæ restrictio. Hanc vittam

Hugonis Card. Tom. III.

debet habere in capite omnis anima, maximè in oratione. Vnde 1. Corinth. cap. 11. a. Omnis autem mulier orans, aut prophetans non velato capite, detur patet caput suum; vnum est enim, ac si decalvaretur. Et infra: Nam si non velatur, mulier tondeatur. Si vero turpe est mulieri tonderi, aut decalvaria;

genæ mali punici; ita genæ tuæ velet caput suum: absque d eo, quod intrinsecus latet. Sequitur.

**b** Et eloquium tuum dulce] Siue enim eloquium Sponsæ dicatur prædicatio, vel doctrina, vel oratio, vel laudatio, vel peccatorum confessio, dulce est; quia de fonte dulci, id est, de corde deuoto procedit. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Matth. cap. 12. c. Vel idem dulce, quia solam Sponsi dulcedinem & bonitatem resonat. Vel idem dulce; quia sonorum & consolatorium. Nam cum vox, & vita non discrepant; dulcis est symphonia. Et propter hæc omnia dicitur Proph. cap. 16. d. Fauus mellis composita verba, dulcedo animæ sanitatis ossum. Laudatur autem eloquium Sponsæ de dulcedine, ne secularis eloquentia, vel hereticorum versutia, vel Philosophorum vanitas veram dulcedinem in suis eloquii præsumat iactare. In his enim omnibus est falsa dulcedo, sicut expressè dicitur Proverbiorum 5. a. Fauus distillans labia metrictis, & nitidius oleo guttur eius; nouissima autem illius amara, quasi absynthium: & lingua eius acuta, quasi gladius biceps. Sequitur.

**c** Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ.] Genæ Sponsæ, id est, fidelis animæ, sunt duplex eius patientia. Prima in labore actionum, secunda in dolore passionum. Istæ duæ virtutes dicuntur genæ: quia in his maximè pubertas, siue virilitas Sponsæ appetit. Istæ genæ sunt sicut fragmen mali punici continentis grana, id est, virtutum germina, & sanctæ actionis propofita puritate intentionis candida, & fervore charitatis rubea, per fracturam tribulationis patientia. Quid enim sancti germinis, vel boni præpositi cortex patientiæ intra se habeat, fractura tribulationum manifestat. Job enim quid intus habebat, pacis tempore latuit: sed quid vel quantum hoc esset, fractura aduersitatis, ostendit, sicut dicit Gregorius. Et ipsa fractura mali punici distillat vinum suave, quod salubre est gustui. In fragmine mali punici, intelligitur vinum compassionis, & compunctionis, & devotionis, & hilaritatis, quod patientiæ sanctæ animæ coniunctum est. Est igitur sensus [ Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ, id est, patientia tua candida, & rubra fractura tribulationis, vino quadruplici iam dicto distillans.

**d** Absque eo quod intrinsecus latet, ] Quod dicitur contra hypocritas, & multos alias tam claustrales, quam seculares, qui exteriora sua miro studio excolunt, & miro apparatu exornant; interiora vero sua omnino inulta dimittunt, quasi periculosius non sit Deo displicere, qui videt exterioris, quam hominibus, qui vident exterioris, aut quasi facilius sit fallere Deum, quam homines: aut quasi Deus exteriora nostra magis curet, quam interiora. Tamen econverso fit. Vnde Matth. cap. 23. c. Vz vobis, Scribae & Pharisei hypocritæ, qui mundatis, quod deforis est calicis & parapsidis; intus autem pleni estis rapina & omni immunditia. Phariseæ cæce, munda prius, quod intus est calicis & parapsidis, vt fiat & id, quod deforis est, mundum. Sequitur.

**e** Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis. ] Sicut supra per labia Sponsæ Doctores, & Prædicatores Ecclesiæ designantur; ita & modò per collum. Propter varias enim virtutes, quas habent, vel habere debent Prædicatores & Doctores, diuersis rebus comparantur, & diuersis vocabulis appellantur. Oculi enim dicuntur, quia toti Ecclesiæ præsident; Capilli, quia Christo capiti propinquius adhærent: Genæ, quia vereundi sunt: Labia, quia Scripturam aliis exponunt, & apponunt: Dentes, quia peccata conterunt, & peccatores in corpus Ecclesiæ traiiciunt: Collum, quia cibis verbi Dei per illos ad membra Ecclesiæ nutrienda transmittitur, per illos etiam capiti membra vniuntur, per ipsos totum nutrientum spirituale à capite ad corpus nutritum descendit. Vnde Matth. 14. b. Legitur, quod Dominus panes benedixit, & fregit & dedit Discipulis suis; & ipsi dederunt turbæ: & manducauerunt omnes, & saturati sunt. Hoc collum turri comparatur propter altitudinem ritus, & scientie, quæ de-

X 2 bes

# Liber Canticorum.

be esse in cætu Doctorum , & Prædicatorum. Item propter rectitudinem , quæ nec ad dexteram prosperitatis per amorem , nec ad sinistram aduersitatis per timorem declinare debet. Turris enim , quæ in alterutram partem pendet , proxima est ruinæ: nee ruit vñquā turris in solam sui perniciem , sed totius ciuitatis.

Turre enim capta , <sup>a</sup> Sicut turris Dauid b collum tuum vel diruta , de facili quæ e ædificata est cū d propugnata ciuitas expu-

gnatur ; ita cœtu Doctorum ruente in peccatis , tota ciuitas Ecclesiæ patet hostibus indefensa. Item collum Ecclesiæ , id est , cætus Doctorum curri comparatur propter constantiam , & fortitudinem , quam habent ad ædificia fidei defendenda: Si enim ciuitas Ierusalem Ecclesiæ est , meritò turris dicitur Doctorum constantia à Dauid , id est , à Christo manu fortis , & aspectu desiderabili constructa. Propugnacula , quibus hæc turris defenditur , sunt Sacrae Scripturæ dogmata , & rationes ad expugnandos hæreticos idonea , vel Ecclesiæ Sacra-menta , vel Christi & Sanctorum miracula. Mille clypei sunt perfecta instructio , & protectio subditorum , de turre , id est , de eminentia Doctorum dependens. Omnis armatura fortium est perfecta expugnatio hostium , quæ sit tam eruditio , quam exemplo , quam patrocinio. Et sicut clypei protectionis subditorum dependent à turre ; ita & armatura impugnationis hostium , Vtrumque Doctoribus incumbit , & subditos protegere , & hostes impugnare. Dicit ergo.

<sup>a</sup> Sicut turris Dauid , id est , ædificata , vel possessa à Dauid. <sup>b</sup> Collum tuum , ] id est , cætus Doctorum , & Prædicatorum. Et hoc est : Sicut turris Dauid , id est , turris Sion supereminet ciuitati Ierusalem , & defendit eam ; ita cætus Doctorum toti Ecclesiæ supereminet & defendit.

<sup>c</sup> Que ædificata est ] ab ipso Dauid , id est , à Christo , qui dixit Prædicatoribus : Non vos me elegistis ; sed ego elegi vos , & posui vos , vt eatis , & fructum afferatis , & fructus vester maneat. *Ioan. 15. c.*

<sup>d</sup> Cum propugnaculis , ] id est , Scripturarum sententijs , & Ecclesiæ Sacramentis , & Sanctorum miraculis , & ad tutelam fidei.

<sup>e</sup> Mille clypei , id est , perfecta protectio , siue defensio.

<sup>f</sup> Pendit ex ea ] tripliciter , id est , documento , exemplo , & patrocinio. Documento , quia docent minores vitæ etustias , & impetus hostium : Exemplo , quia eorum certamina subditis in exemplo proponuntur. Vnde *Heb. 12. b.* Memen-tote Præpositorum vestorum , qui vobis locuti sunt verbum Dei : quorum intuentes exitum conuersationis imitamini fidem. Patrocinij quoque auxilium , non solum spirituale . sed etiam corporale debent Doctores Ecclesiæ subditis suis. Vnde *Psi. 120.* in persona Ecclesiæ ait : Leuavi oculos meos in montes : vnde veniet auxilium mihi. propter hæc tria ter dictum est Petro : Pascœ oves meas. *Ioan. 21. e.* Item pendet ex ea turre , id est , ex cætu Doctorum.

<sup>g</sup> Omnis armatura fortium ] id est , omnis instructio verbi , id est , Christi , per quam hostes fortiter expugnantur. Verbo enim & exemplo , & auxilio Doctorum , non solum euadi-mus hostium infidias , sed etiam ipsos superamus : in qui-bus duobus omnis Palma consistit.

*Moraliter.* <sup>b</sup> Collum tuum , ] Sponsæ charitas est , quæ corpus Electorum principaliter Christo capiti coniungit. Quæ turris dicitur propter altitudinem eius , qua cæteris virtutibus eminet.

<sup>e</sup> Mille clypei ] sunt sacra eloquia , omnes credentes perfe-cè protegentia. Vnde *Prov. 30. a.* Omnis sermo Dei igneus clypeus est sperantibus in se. Et hi.

<sup>f</sup> Clypei pendit ] à turre charitatis : quia sola charitate tota lex perficitur. Vnde *Matt. 22. c.* Ex his duobus mandatis tota Lex pendet & Prophetæ. Et *Rom. 13. c.* plenitudo legis est delectio. Vel.

<sup>e</sup> Mille clypei , ] sunt vniuersitas virtutum , quia quælibet virtus clypeus est in certamine suo aduersus omnia tela vi-tiorum , quæ sibi ex diuerso aduersantur. Et constat , quod omnes virtutes ex charitate dependent , quasi ex matre filiæ , & informante motus earum . vt patet *1. Corintiolorum 13. a.* Si linguis hominum loquar & Angelorum ; charita-tem autem non habcam , factus sum velut æs sonans , quæ cymbalum tinniens , &c. Et hæc eadem vniuersitas virtutum est.

<sup>g</sup> Omnis armatura fortium ] id est , qua omnes Electi ar-mantur contra hostes debellandos. Vnde *Ephes. 6. b.* Induite

# Cap. IV.

vos armaturam Dei , vt possitis stare aduersus insidias Dia-boli. Et postea subdit. State ergo succincti lumbos vestros in veritate , & induite loriam iustitiae , & calceati pedes in præparationem Euangeli pacis , in omnibus fumentes scu-tum fidei , in quo possitis omnia tela nequissimi ignea ex-tinguere : & galeam culis. <sup>B</sup> Mille clypei f pendit ex ea , salutis assumite & *Triplex* omnis g armatura fortium. <sup>b</sup> Duo gladium Spiritus , *turris*. quod est verbum

Dei. Sciendum tamen , quod triplex est turris ; Prima est virginitatis , secunda martyri , tertia humilitatis. Omnes enim continentis simul sunt quasi una ciuitas , in qua quasi turris altissima supereminet virginitas. Itcm omnes sustinentes tribulationes , & omnes patientes pro Christo sunt quasi una ciuitas , in qua quasi turris fortissima eminet martyrium. Itē omnes virtutes simul quasi una ciuitas valde nobilis : in qua quasi turris celisima supereminet humilitas. Prima est contra luxuriam. Secunda contra perfidiam. Tertia contra superbiam. De prima dicitur *Ieremias cap. 31. g.* Ædifi-cabitur ciuitas Domino à turre Ananeel usque ad portam Angeli. Ananeel interpretatur gratificatio regia , hæc est gratia virginitatis , quæ Regi grata est. Porta Angeli martyrum est : quæ valde stricta est. De secunda dicitur *Pro-verbiorum cap. 18.* Turris fortissima nomen Domini , id est , fides nominis , qua triumphant Martyres. De hac eadem dicitur *Isaie 5. 2.* Plantavit Dominus vineam electam & ædificauit turrim in medio eius. De tertia dicitur *Michæl 4. c.* Et tu turris gregis nebula filia Sion , usque ad te ve-niet potestas prima. Turris nebula est humilitas , quæ dicitur nebula propter altitudinem , quæ nubes tangit , ad quam venit potestas prima , id est , Christus , vt dicit *Gloss.* quia ipse seipsum exinanivit formam serui accipiens , *Phil. 2. 2.* Sequitur.

<sup>b</sup> Duo vbera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli , &c. ] Adhuc est in laude Sponsæ , & eosdem , scilicet , Prædieato-res , quos sup à eodem , oculorum & dentium & colli no-mine designauit ; nunc vberum vocabulo significat : Oculi quidem dicti sunt , quia occulta secretorum Dei perspicunt. Dentes verò , quia malos mordent & masticant corripiendo , & masticatos traiiciunt in corpus Ecclesiæ. Sicut dictum est Petro. *Act. 10. b.* Petre mastra , & post manduca. Collum dicti sunt , quia flatum vitalem ministrant Ecclesiæ , scilicet , æterna gaudia prædicando : Vbera verò nunc dicuntur , quia parvulus in Christo lac salutaris doctrinæ infundunt. Duo autem vbera dicuntur , quia duplex lac propinat. Vnum de astringione fidei , & alterum de moribus compo-nendis : Vel vnum de malo declinando , & alterum de bono faciendo : vel propter geminam charitatem , quam habent , & prædicant : vel propter vitam & scientiam , qua pollere debent : vel quia de utroque populo venerunt ad fidem. Ista verba assimilantur hinnulis capreæ , in perspicacitate viuis , quantum ad intellectum : in hilaritate , quantum ad affe-ctum , in velocitate , quantum ad executionem operum & arduorum , præruptorum & excelsorum : in habitatione , quantum ad sui custodiæ & munimentum. Gemelli verò di-cuntur , quia uno eodemque tempore , id est , tempore gra-tie ab uno eodemque Patre id est , Christo , & ab una ma-tre , scilicet , Ecclesia , vel Dei gratia sunt generati in fide. His pascuntur in liliis , id est , in floridis Scripturarum sententijs , donec aspiret dies , id est , usque ad finem saeculi , quando aspirabit illa dies , quæ non habet vesperam. De qua dici-tur in *Psalms. 83.* Melior est dies vna in atrijs tuis super milia. Tunc non erit amplius necesse docere , vel doceri ; quia omnes erunt docibiles Dei , vt dicitur *Ioan. 6. e.* & *Isaie 54. d.* Et *Jerem. 31. f.* Post dies illos dicit Dominus dabo legem meam in visceribus eorum , & in corde eorum scribam illam , & ego ero eis in Deum ; & ipsi erunt mihi in populum : & non docebit ultra vir proximum suum , & vir fratrem suum dicens : cognosce Dominum. Omnes enim cognoscent me à minimo usque ad maximum. Tunc inclinabuntur umbras , id est , consumentur. Nunc enim videmus per speculum in-ænigmata ; tunc autem facie ad faciem *1. Corintiolorum 13. d.* Omnis etiam obscuritas humani cordis destruitur : quia omnes Electi fulgebunt , sicut , Sol , in Regno Patris eorum. *Matt. 13. f.* Nec erit claritas Solis quanta est modò , sed lux Solis septempliciter erit sicut lux septem dierum. *1/2. 30. f.* Et hoc est , quod dicit Sponsus ad commendationem Sponsæ.

Duo

*a* Duo vbera tua,] id est, Prædicatores tui de vtroque populo ad fidem conuersi, ac doctrinæ salutaris paruulis propinantes, sunt. *b* Sicut duo hinnuli capreæ] id est, similes hinnuli capreæ, & acutæ yident, & inter agenda, & non agenda discernunt, pedibus amoris velociter curvant, & transuent omnia obstatula hujus mundi, & saltibus contemplationis ad sibi capreæ c gemelli, qui a pama descendunt, scuntur in liliis, & donec aspiciantur. *c* Gemelli, ] quia eodem tempore generati, ut dictum est, & eodem patre & eadem matre, eadémque sacramenta prædicant, & tenent. *d* Qui pascuntur in liliis] id est, in sacris Scripturis, & Sanctorum exemplis assiduæ reficiuntur. *e* Donec aspiceret dies] id est, donec veniat dies iudicij, quandem erunt omnia manifesta: quando Dominus illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium *i. cor. 4. a.* *f* Et inclinatur vmbra,] id est, cœsset omnis obscuritas, omnis ignorantia, omnis vanitas, omnis defectus, omnis figura. Vel. *d* Pascuntur in liliis,] id est, in his, qui sunt lilia, id est, qui habent puritatem & innocentiam virtutum, & odorem deuotidinis, & bonæ famæ refectionem, & dilectionem habent tamdiu. *e* Donec aspiceret dies] æternæ claritatis. *f* Et inclinatur vmbra,] humanæ mortalitatis. Sed cum vberum sit pascere, & non pasci; quare dicitur hic, [qui pascuntur in liliis,] & non potius, qui pascunt in liliis? Sed dicimus quod veri Prædicatores prius pascuntur doctrina sua, & reficiuntur, quam alios reficere incipiunt, & idem dicitur, pascuntur melius, quam pascunt.

## Moral.

Moraliter, autem. *a* Duo vbera, Sponsæ sunt congratulatio & compassio. De quibus dicitur *Rom. 12. c.* Gaudete cum gaudientibus, & flete cum flentibus. primum vber, id est, compassionem debemus porrigit proximo, scilicet, quatuor modis, id est, in paupertate rerum, in infirmitate corporum, in tentatione suggestionum, in afflictione persecutionum. Primo debemus subsidium, secundo solatium, tertio consilium, quartò auxilium. De primo dicit *Isa. 58. c.* Frange esurienti panem tuum. De secundo dicit Dominus *Matt. 25. c.* Infirmis fui, & visitasti me. De tertio dicit *Job. 29. c.* Oculus fui cæco, & pes claudio. De quarto dicit *Iob. 29. c.* Benedictio perituri veniebat super me. Sciendum autem, quod quadruplex est paupertas. Prima est paupertas census, secunda paupertas sensus, tertia fructus, quarta spiritus. Prima est onerosa, secunda probrosa, tertia criminosa, quarta gloriosa. Prima est sustinenda per patientiam. Et de hac dicitur *Matt. 26. a.* Pauperes semper habebitis vobiscum, me autem semper non habebitis. Secunda supplenda est per Sapientiam. Et de hac dicitur *Apocal. 3. c.* Tu dicas, quia diues sum, & locupletatus, & nullius egeo, & nescis, quia tu miser es & miserabilis & pauper, & cæcus & nudus. Tertia fugienda est, quia ducit ad ignominiam. Et de hac dicitur *Prov. 13. 2.* Et est quasi diues, cum nihil habeat. Quarta amplectenda est, quia dicit ad gloriam. Et de hac *Matt. 5. a.* Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est Regnum cœlorum. Hoc de vbera compassionis. De vbera verò congratulationis breviter dicimus, quod tria sunt, in quibus debemus congratulari proximo. Primo de exiū à peccatis. Secundò de profectu religionis. Tertiò de securitate æternæ salutis. De primo dicit Dominus. *Luc. 15. a.* Congratulamini mihi, quia inueni drachmam, quam perdideram. Et eodem infra g. Epulari & gaudere oportebat, quia hic frater tuus mortuus fuerat, & reuixit: perierat, & inuentus est. De secundo dicitur *Rom. 1. a.* Gratias ago Deo meo per Iesum Christum, quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo. De tertio dicit *Psal. 121.* Latitus sum in his, quæ dicta sunt mihi: in domum Domini ibimus. Ibimus, inquit, non ibos, quia congratulabatur de salute proximi, sicut de sua. Hæc vbera signanter comparentur hinnulis propter velocitatem & hilaritatem, quæ debent esse in operosa compassione: & propter perspicacitatem visus, quæ debet esse in discreta & affectuosa congratulatione. Rechè etiam dicuntur hæc vbera pasci in liliis propter odorem bonæ famæ, qui est in opere compassionis: & propter iucunditatem aspectus, qui est in exhibitione congratulationis.

*e* Donec aspiceret dies,] æternæ claritatis, quæ his promittitur. *f* Et inclinatur vmbra,] æternæ caliginis, quæ per hæc vietabuntur. Sequitur.

*g* Vadam ad montem myrræ, & ad collem thuris. ] Post Sponsæ commendationem, apponit auctor eius consolacio-

## De quadriplici panpersate.

*De tripli cōgratulatione.* Béati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est Regnum cœlorum. Hoc de vbera compassionis. De vbera verò congratulationis breviter dicimus, quod tria sunt, in quibus debemus congratulari proximo. Primo de exiū à peccatis. Secundò de profectu religionis. Tertiò de securitate æternæ salutis. De primo dicit Dominus. *Luc. 15. a.* Congratulamini mihi, quia inueni drachmam, quam perdideram. Et eodem infra g. Epulari & gaudere oportebat, quia hic frater tuus mortuus fuerat, & reuixit: perierat, & inuentus est. De secundo dicitur *Rom. 1. a.* Gratias ago Deo meo per Iesum Christum, quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo. De tertio dicit *Psal. 121.* Latitus sum in his, quæ dicta sunt mihi: in domum Domini ibimus. Ibimus, inquit, non ibos, quia congratulabatur de salute proximi, sicut de sua. Hæc vbera signanter comparentur hinnulis propter velocitatem & hilaritatem, quæ debent esse in operosa compassione: & propter perspicacitatem visus, quæ debet esse in discreta & affectuosa congratulatione. Rechè etiam dicuntur hæc vbera pasci in liliis propter odorem bonæ famæ, qui est in opere compassionis: & propter iucunditatem aspectus, qui est in exhibitione congratulationis.

Hugonis Card. Tom. III.

nem, promittens se iturum ad ipsam & visitare ut illæ, qui amaritudinem penitentie perfervunt: & illæ, qui orationem deuotionis offerunt. Et hoc est. Vadam, quasi dicat: quia talis es, vt dixi, [vadam ad montem myrræ] id est, his, qui carnem suā mortificant, & amaritudinem penitentie perférunt, gratiæ & conseruat, dies, f & inclinentur vma solatione impendā. *g* Vadam b ad montem Et ad collem thuris, & ad i. collem thuris] id est, his, qui orationis deuotionem offerunt, maiorem gratiam, ac deuotionem conferam. Et nota, quod amaritudinem penitentie vocat montem, deuotionem orationis vocat collem: quia quantum mons colle superior, tantum poenitentialis amaritudo orationis deuotione est superior, vel sublimior. Non enim sine causa dixit Sapientia *Ecc. 24. b.* Quasi myrra electa dedi suavitatem odoris. Quæ non solum Ecclesiam, sed etiam totum bal- samat Paradisum. Vnde *Luc. 14. b.* Gaudium est in cœlo super uno peccatore poenitentiam agente, quam super non-nagintanouem Iustis, qui non indigent poenitentia. Scindum autem, quod est vallis myrræ, est & campus & collis, & mons myrræ. Vallis myrræ est poenitentie amaritudo pro peccatis, quæ sunt vallis profunda. Vnde *Psal. 129.* De profundis clamaui ad te, Domine. Campus myrræ est tolerantia amaritudinis pro patriæ defensione & zelo iustitiae, quæ campo comparatur, propter æqualitatis planiciem. Collis myrræ est tolerantia amaritudinis pro custodia propriæ innocentie. Mons myrræ est tolerantia amaritudinis pro desiderio cœlestis patriæ. Vel vallis myrræ est sustinencia inopie. Campus myrræ est sustinencia molestie. Collis myrræ est sustinencia ignominie. Mons myrræ est sustinencia iniurie. Ad hos omnes se iturum promittit Sponsus, cum dicit: [Vadam ad montem myrræ.] Non enim venitur ad montem, nisi per vallem & campum & collem. Similiter est vallis thuris, est & campus, & collis & mons thuris. Vallis thuris est oratio pro dimissione culpæ, vt est illa: Dimitte nobis debita nostra. *Matt. 6. b.* Campus thuris est oratio pro collatione gratiæ, vt est illa: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. *Matt. 6. b.* Collis thuris est oratio pro obtainenda virtute perseverantie, vt est illa: Ex ne nos inducas in temptationem, id est, induci permittas in temptationem. *Matt. 6. b.* Mons autem thuris est oratio pro collatione gloriæ, vt est illa: Adueniat Regnum tuum. *Matt. 6. b.* Signanter autem dicit. [Vadam ad collem thuris.] non ad montem thuris: quia prima tria dat Dominus in presenti veniendo ad nos; quartum vero dabit in futuro venientibus ad se. Vnde dicitur est: Venite benedicti Patris mei, & percipite Regnum. *Matt. 25. c.* Aliter exponit alia *Glossa.* vt sit promissio de generali vocatione tam Gentium, quam Iudeorum, quos Dominus per Apostolos & alios Prædicatores in Ecclesia congregauit, & quotidie congregat, & congregabit. Et est sensus talis.

*g* Vadam] in Prædicatoribus meis. Ergo debent ire.

*h* Ad montem myrræ] id est, ad Gentes amaras, nullo sale doctrinæ salitas.

*i* Et ad collem thuris] id est, ad Iudeos legem Thurificandi habentes. Vel sic.

*g* Vadam ad montem myrræ] id est, ad Martyres, qui mortis amaritudinem patiuntur.

*i* Et ad collem thuris,] id est, Confessores, qui deuotam offerunt orationem, et si non sanguinis effusionem, quasi dicat: vtrosque visitabo, illis conferendo patientiam, illis perseverantiam. Alia translatio habet. [Ibo mihi ad montem myrræ & ad colles Libani: & loquar Sponsæ meæ.] Myrra amara est, & significat mortificationem carnis. Libanus interpretatur candidatio, & significat munditiam cordis, vel innocentiam operis. Et hæc est duplex via, per quam venit Sponsus ad Sponsam, & Sponsa ad Sponsum, scilicet, poenitentia & innocentia. Est igitur sensus. Ibo mihi ad montem myrræ, & ad colles Libani, id est, visitabo immobiliter poenitentes, & innocentiam stabiliter conseruantes. Et loquar interna inspiratione, Sponsæ meæ, eruditio nem, consolationem, promissionem. Ibo mihi dicit, quia hoc vult fieri ad gloriam eius. Vnde *Isa. 42. b.* Gloriam meam alteri non dabo. Vel quia sibi sola nota est ista visitatio, etiam anima, quæ visitatur, aliquando nescit. Vnde *Job. 9. b.* Si venerit ad me, non videbo eum; & si abierit,

# Liber Canticorum.

non intelligam. Bene autem dicit, montem myrræ & colles Libanis quia in afflictione pœnitentia debemus esse constantes; in candore virtutis vel innocentia debemus esse humiles. Ad montem myrræ venit Sponsus, dando fortitudinem contra carnis concupiscentiam. Ad colles Libani venit conferendo mentis illuminationem contra ignorantiam. In colloquio Sponsæ dat charitatem contra malevolentiam. Hæc tria dat tota Trinitas, sed Potentia refertur ad Patrem, Sapientia ad Filium, Charitas ad Spiritum sanctum. Et quod dicit Sponsus singulariter: ibo mihi, dicit pluraliter *Ioan.* 14. c. Ad eum veniemus, &c. Venit enim Pater potentiam conferendo, contra carnis concupiscentiam. Venit Filius Sapientiam dando, contra ignorantiam. Venit Spiritus sanctus amorem largiendo, contra malevolentiam. Loquitur autem Sponsus dupliciter Sponsæ suæ. Nam aliter loquitur pulchræ, aliter foedæ. Pulchræ loquitur laudando, & bona, quæ contulit ei, ad memoriam reuocando, vt ad amorem accendat. Foedæ loquitur increpando, & suas maculas ostendendo ei, vt timorem incutiat. Utrumque necessarium est. Vnde *Psalm.* 17. Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine: Deus meus, illuminā tenebras meas, id est, qui ostendis mihi bona tua; ostende mihi & mala mea. Item tria dicit Montem myrræ, collum thuris, colloquium Sponsæ. Ad primum venit Sponsus, pœnam & misericordiam sustinendo. Ad secundum, Patrem pro nobis interpellando. Ad tertium, prædicationis suæ gratiam conferendo. In primo per exemplum sui nos invitat ad tolerantiam passionis. In secundo proponit nobis fructum orationis. In tertio docet nos viam saluationis. De primo dicitur *Ioan.* 53. b. Verè languores nostros ipse tulit. De secundo dicitur *Ioan.* 2. a. Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum. De tertio dicitur *Matth.* 5. a. Aperiens Iesum os suum docebat eos, dicens: Beati pauperes spiritu, &c. Item notandum, quod vallis myrræ, Maræ humilitas est. Collis myrræ, virtus sanctitas est. Mons myrræ, est martyrij sublimitas. Ad primum venit Sponsus per Incarnationem. Ad secundum per sanctam conuersationem. Ad tertium per Crucis passionem. De primo venit ad secundum, de secundo ad tertium. Quod expressè significatum est *Genes.* 37. d. vbi dicitur: Missus Ioseph de valle Hebron venit in Sichem, & deinde venit in Dothaim. Hebron interpretatur transgressio mea, vnde vallis Hebron est humilitas Incarnationis. Sichem interpretatur humerus, hic est labor suæ conuersationis. Dothaim interpretatur sufficiens defectio, hæc est eius passio, quæ fuit sufficiens precium pro totius humani generis redemptione: Quid est ergo, venit Ioseph de valle Hebron in Sichem, & de Sichem in Dothaim, nisi quod Christus de Virgine pro nobis natus est, pro nobis sancte conuersatus est, pro nobis in Cruce mortuus est? Item notandum, quod et si dicat Sponsus: Ibo mihi ad montem myrræ; venit tamen ad montem myrræ, & homini, & Angelo, & sibi. Homini ad necessitatem, vt liberaretur: Angelo ad iucunditatem, vt ruina Angelica repararetur: Sibi ad sublimitatem, vt exaltaretur. De primo dicit *Psalm.* Veni ad liberandum nos, Domine Deus virtutum. De secundo dicit *Psalm.* 50. Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua Sion, vt ædificantur muri Ierusalem. Et idem in nativitate Sponsi cantauerunt Angeli. Gloria in altissimis Deo. *Luc.* 2. b. De tertio dicit idem *Psalm.* Exalte te, Domine, quoniam suscepisti me. Item notandum, quod triplex myrrha inuenitur in Biblia, scilicet, myrrha prima, myrrha electa, myrrha probatissima. Myrrha prima est pœnitentia peccatorum, myrrha electa est pœnitentia iustorum, myrrha probatissima est pœnitentia perfectorum. De prima & tertia myrrha dicitur *infra* 5. b. Manus meæ distillauerunt myrrham primam: & digitæ meæ plenæ myrrha probatissima. De secunda dicitur, *Ecclesiast.* 24. b. Quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris. Item notandum, quod triplex est collis, scilicet, collis Diaboli, collis sæculi, collis Libani. Colles Diaboli dicuntur superbi: De quibus dicit *Ioan.* 40. a. Omnis mons & collis humiliabitur. Colles sæculi dicuntur ambitionis: De quibus dicit *Abacuc.* 3. c. Incuruati sunt colles mundi ab itineribus æternitatis eius. Colles Libani sunt viri iusti: De quibus dicitur in *Psalm.* 71.

# Cap. IV.

Suscipient montes pacem populo, & colles iustitiam. Sequitur: a Tota pulchra es, amica mea, &c. ] Supra sigillatum per membrorum pulchritudinem laudauit Sponsus Sponsam suam, nunc vniuersalem laudem totius pulchritudinis eius concludens ait: [ Tota pulchra es, amica mea, &c. ] Et bene sequitur hoc. Non enim sufficit ad perfectam Sponsæ pulchritudinem membrorum propria pulchritudo, nisi & adiuvicem dicentem habeant iuncturam. In quo notatur uniformitas virtutum & unitas sententia. De qua dicitur *Act. 4.* f. Multitudinis credentium erat cor unum & anima una. Quasi ergo diceret Sponsus: Pulchra es, amica mea, in oculis, in capillis, in genis, in dentibus, in collo, in vberibus: Nec tantum in his membris pulchra es, sed etiam [ tota pulchra es, amica mea, &c. ] hoc est, in omnibus membris per se, & adiuvicem copulatis. b Et macula, ] culpa mortalis. c Non est in te. ] In quo enim macula est, non est membrum Ecclesie. Sequitur. d Veni de Libano Sponsa mea, veni de Libano, veni, coronaberis. ] Suprà commendabat Sponsæ pulchritudinem, cuius Rex speciem concupiscens; nunc eam ad veniendum ad se inuitat, dicens: [ Veni de Libano ] primò per statum pœnitentia. e Sponsa mea, ] tam præclara, ut dictum est. *Psalm.* 44. Et concipiuit Rex decorem tuum. f Veni secundò, de Libano, ] per statum iustitiae. g Veni, ] tertio, ad statum gloriae. Propter quod etiam tertio non repetitur, de Libano. De his tribus. *Lucas cap.* 13. g. Ecce Dæmonia eiicio, per statum pœnitentia, quæ peccati nigredinem tollit, & statutum innocentia reddit, ut per ipsam de Libano, id est, de candidatione veniatur. Et sanctæ perficio, per statum iustitiae, quæ sanat vulnera fauicati Hodie & cras, id est, quaneum ad incipientes, & proficientes. Et tertia die consumor in gloria, scilicet. Similiter & in *Psalm.* 105. de his tribus habetur. Dedit eos in misericordias, quoad primum. Saluos fac nos, Domine Deus noster, quoad secundum. Et glorietur in laude tua, quoad tertium. Vel ter dicendo. [ Veni, ] triplicem notat Sponsæ puritatem, cogitationis, locutionis, & operis. Et duobus primis addit, [ de Libano, ] tertio autem non: quia puritatem locutionis, & cogitationis facile est seruare, sed operis difficile. Vel ita dicit: [ Veni, ] secundum tres status hominis, ut sit sensus. d Veni de Libano, ] in hac vita præsenti per incrementa virtutum. f Veni de Libano, ] soluto corpore ad requiem. g Veni, ] tertio, recepto corpore ad gloriam plenitudinem. Et tunc *Coronaberis de*

*Vel sic. d Veni de Libano, ] id est, de candidatione per opera misericordie, quæ hominem candidum reddunt & mundum: Iuxta illud: Date eleemosynam: & ecce omnia munda sunt vobis. Et viam faciunt ad veniendum ad Sponsum: Vnde *Matth.* 25. c. postquam dixit: Esuriui, & dedisti mihi manducare, &c. Subiungit: Venite, Benedicti Patris mei, &c. f Veni, ] secundò, de obseruantia regularis disciplinæ, quæ candidat & mundat ad modum luxurij, quod pannos foetidos, & lugoslos candidos facit & mundos. Et viam similiter facit veniendi ad Deum. Vnde *Matth.* 11. d. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis; & ego reficiam vos. g Veni, ] tertio qui non solum propriæ candidationi intendis; sed etiam aliorum saluti & exhortationi, ut peccatores reconciliæ Ecclesie matri tuz. Et idem, *Coronaberis de capite**

Moraliter, etiam potest hoc exponi de anima fideli, quam aliter inuitat Dominus ad veniendum, tanquam frater sororem: aliter tanquam Sponsus Sponsam: aliter tanquam Dilectus amicam. Primo ergo dicit. *Coronaberis de*

d Veni de Libano, ] soror ad fratrem cum eo habitura hereditatem. f Veni de Libano, ] Sponsa ad Sponsum, nuptialis gaudij celebratura solemnitatem. g Veni, ] amica ad dilectum immarcescibili fructu dilectionis fruitura. Vel, [ Veni, ] per mundi contemptum, quod significatur per Enoch, qui translatus est in Paradisum. *Genes.* 5. c. [ Veni, ] per ardorem dilectionis, quod figuratum est 4. *Reg.* 2. b. per Eliam, qui in curru igneo est raptus. [ Veni, ] ad promissam felicitatem, ut Christus assumptus est in nube. *Act. 1.* a. Et tunc, *\* Coronaberis*

**A** Coronaberis, de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus Leonum, de montibus Pardorum. ] Hoc potest referri ad hoc, quod dictum est. Veni: vel ad hoc, quod dicitur. Coronaberis. Per Amanam, quod interpretatur turbulentus, vel inquietus, significantur auari. *Isa. 57. d.* Cor impij quasi mare feruens,

**C** quod quiescere non **a** Coronaberis, de b capite Ama-potest. Per Sanir, na, de vertice Sanir & Hermon: quod interpretatur de cubilibus Leonum, de mon-sator, vel auis no-tibus Pardorum. **c** Vulnerasti &tura, significantur luxuriosi te in cæno luxuriaz involuentes. Vnde 2. *Pet. 2. d.* Sus lota in volutabro luti. Et lucem, id est, operum suorum mani-festationem odio habentes. Iuxta illud *Ioan. 3. c.* Qui male agit, odit lucem. Et *Zach. 5. d.* Edificetur eis domus in terra Sennaar. Ita Greg. Sicur bonus odor ex virtute; ita foetor ex vitio. Per Hermon, qui interpretatur anathema, id est, diuīsum, signantur detractores inuidi & discordes, qui vnitatem rum-punt & schismā faciunt: nam sola charitas est, quæ Deo con-iungit. Vnde 1. *Cor. 10. d.* Si quis non amat Dñm Iesum Chri-stū, sit Athanema Maran: Per cubilia Leonum signantur illi, in quibus iacet superbia, de quibus multi per Dei gratiā cor-onātur. *Isa. 35. c.* In cubilibus, in quibus prius Dracones ha-bitabant, orietur viror calami & iunci. Per montes Pardoru significantur hypocritæ se super alias exaltantes, amantes in foro vocari Rabbi, & primas cathedras. *Matt. 23. a.* De quibus *Ier. 13. d.* Nunquid potest Æthiops mutare pelle suam: aut Pardus varietatem suam. De omnibus his locis vocat Dñs ad Ecclesiæ vnitatem per status prædictos, dicens. Veni, &c. Vel vt loca ista referantur ad id, quod dicitur: Coronaberis, spe-cialiter dirigit sermonem ad Sponsam, id est, ad Prælatos sibi spirituales filios generantes: quos ad veniendū inuitat, vt cor-onam de spinis, id est, de peccatoribus spinosis, quos ad vitæ veritatem & normam reduxerint, eorum capiti superponunt. Secundum quod dicit Apostolus 2. *Cor. 1. c.* Gloria vestra sumus, sicut & vos nostra in die Dñi nostri Iesu Christi. 1. *Thes. 2. d.* Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloria, &c. Et *Ecccl. 30. a.* Qui docet filium, laudabitur in illo. Et in *Psalm. 127* habetur. Filii tui sicut nouellæ oliuarum in circui-tu mensæ tuæ. Econtra autem de malis. *Job. 12. d.* Dicit Sacer-dotes eorum inglorios, &c. Sponsa ergo ex prædictis om-nibus coronatur.

**Aller.** **a** Coronaberis de capite, &c. ] Per caput & verticem, duplum coronam intelligas. Per caput, auriculam; per verticem, quæ est suprema pars capitum, aureolam. De quibus dicitur *Exod. 25. c.* quod erant super mensam, in signum, quod illi, qui alios spirituali pane reficiunt, eis deberet ornari. Per Amanam, Sanir & Hermon, tria genera intellige peccatorum, facinoro-sos, flagitosos, & sacrilegos. Quod triplex genus peccati fuit in David inuenire 2. *Reg. 12.* de quo postea fuit Ecclesia glo-riosissimè coronata. Per cubilia Leonum & montes Pardorum, notabis superbiam, hypocrismum, & vanam gloriam. De capite dicit, & non in capite: ad notandum, quod corona aliquando de alicuius capite amouetur, vt alij imponatur. Vnde 2. *Reg. 12. g.* habetur, quod tulit David coronam de capite Regis Rabbath, & imposta est capiti suo. Coronatur enim Prælatus de illis, quos Diabolo auscit, vasa eius diripiendo. Iuxta illud *Luc. 11. c.* Cùm fortis armatus, &c. Et *Iob. 40. d.* habetur. Nunquid armilla perforabis maxillam eius? Et *20. b.* etiam habetur. Diuitias, quas deuorauit, euomet: & de ventre eius extrahet èas Deus: Deus enim est, qui facit hoc, non homo. Non enim manus nostra excelia, imò Dominus facit hæc omnia.

**Moral.** \* Coronaberis ] & ancè non; quia non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit 2. *Tim. 2. a. o* De capite Amana, &c. ] id est, de hoc, quod auaritia, luxuriam, discordiam superasti. Amana, coangustans, auaritia est, quæ terminos occupat alienos, vnde & angustat, sicut econtra charitas dilatat. Ideo di-citur *Ecccl. 10. b.* Nihil iniquius, quæ amare pecuniam, &c. Sanir, foetor, luxuria *Ecccl. 9. b.* Mulier fornicaria quasi ster-cus conculcabitur in via. Et in *Psalm. 81.* Disperierunt in En-dor: facti sunt, vt stercora terra. *Isa. 14. e.* scilicet cadaver pu-tridum, &c. Hermon, separario, discordia, quæ separat à Deo: sicut & concordia Deo coniungit. Vnde *Matt. 8. c.* Vbi duo, vel tres congregati fuerint, &c. Per caput autem & verticem significantur radix & origo vitiorum, quæ destruere opor-tet, vt eis destrutis veniatur ad Deum. Non enim sufficie suppeditare vita, nisi radix & origo eorum primaria extir-pentur, & penitus euellantur. Hoc enim est caput serpenti-

Conferere. *Gen. 3. c.* Vnde *Isa. 14. e.* Perdam Babylonis nomen, &c. Per cubilia Leonum, occulta leuicia & malignitas: Per montes Pardorum vanæ gloria extollentia, quæ se variat multis modis. *c.* Vulnerasti cor meum, &c. ] Sic continua. *Mythic.* uitauit te ad veniendum; quia valde te diligo, quia. [ Vul-

nernasti, &c. ] Magni-cor meum, Soror mea Spon-tudinem amoris ex-sa, vulnerasti cor meum in primit vulnus cor-d vno oculorum tuorum, & & dis, ut videatur Spō- in vno crine colli tui. Quam & clausum porto sub *Pampæ* peccore telum. Et exponit secundū hunc sensum eodē modō de Ecclesia & anima fideli, quæ soror dicitur secundū cōmu-nione connubij spiritualis. Bis autē dicit, vulnerasti, propter duplum huius vulnus effectum, scilicet, ad renumerandū & ad puniendū hoc vulnus, vnde vellet Dñs vulnerari à no-bis, quod significatū est 3. *Keg. 20. f.* vbi dixit unus de filiis Prophetarum ad sociū suū: percutere, eo autem percutere no-lente, audiuit ab eo: quia noluisti audire vocē Dñi, ecce rece-des, à me, & percutiet te Léo. Vel primū, vulnerasti, aliter po-test legi de vulneribus Christi, quæ amore eius in Cruce su-stinuit. Vnde *Isa. 53. b.* Ipse vulneratus est propter iniqüitates nostras. Quæ vulnera propter doloris immensitatē in corde facta dicuntur: quia cor est mēbrum, quod sentit leuius læsi-onem. De immensitate autē doloris habetur *Thien. 1. d.* O vos omnes, qui transitis per viam, &c. Secundū autē repetit, vul-nernasti; quia quotidie vulnerare eum addimus pro peccata & nihilominus tamen ipse p̄r dilectione non cessat clamare: Veni, &c. De his vulneribus in *Psalm. 68.* Quoniā quem tu per-cussisti, persecuti sunt, & super dolorē vulnerū eorum addi-derunt. Et *Job. 16. c.* Concidit me vulnerare super vulnus. Vel dicit bis, vulnerasti, propter vulnus passionis, & vulnus com-passionis. De vocatione. *Jer. 3. a.* Fornicata es cum amatoribus multis, & tamen reuertere ad me, dicit Dñs. Et in multis aliis locis habetur de ista reuocatione. Vel sororé specialiter vo-cat hic Ecclesiā de Iudeis, de cuius Patribus ipse secundū li-neā generationis descēdit, & eandē dicit Spōsam, quam mul-tipli promissione dotauit: secundum quod dicitur, *Heb. 1. a.* Multisariè multisq; modis, &c. Quæ sororem vocans & Spon-sā, teneritudinem exprimit dilectionis: quā, vt ad fidē veniret, superiū inuitauit: & vt magis eā prouocet, exprobrat ei mala, quæ ab ipsa pertulit. q.d. rogo te, vt venias ad fidem, & acci-pias coronā: quod libenter facere deberes, quia [ vulnerasti, &c.] & tamē nihilominus te inuito. Bis autē dicit, vulnerasti, propter vulnera, quia viuus per pedes & manus in Cruce su-stinuit clavos fixuras, & propter vulnus, quod mortuo lācā est illatū. Vel idē repetit, vt magis eos de sui celoris imma-nitate confundat. Itē vt ipsius magnitudinē admiremur amo-ris, & mansuetudinē impatiētes: & efferauti erube camus. Hoc est, in quo ostenditur maxima benignitas Saluatoris, qui per-secutores suos ad pacē & ad Regnū vocare nō cessat. Sed verē potest dicere illud *Prov. 1. c.* Inuocauit & renuistis, &c. Sequi-tur. **x** In vno oculoru tuoru, & in vno crine colli tui, ] i. in vnanimi voluntate Sacerdotū, Pharisæorū, & Scribarum, qui per oculos designātur: & etiā vnanimi cōsensu totius populi Iudaici, qui per crines. Hoc quantū ad expositionē de Ecclesia Iudeorū. Vel oculi Ecclesiæ sūt Petrus & Paulus, quorū tra-ditione & doctrina tota illuminata est Ecclesia. In vnitate ergo istorū oculorū vulnerauit Ecclesia Christū: per eorū præ-dicationē vnanimē & concordem, fideles de vtroq; populo conuersi sunt ad fidē. Per crines autē cæteri Ecclesiæ Prædi-catores, quorū vna voluntas in Deo multos ad fidem adduxit, quia idē docent, idē amant, & idem querunt. Vel oculi Eccle-siæ sunt Prælati generaliter: crines verò propriè minores: qui quando sūt vnanimes, cor Christi vulnerant charitate. Vnde *Ezech. 1. d.* dicitur de animalibus. Vna similitudo ipsorum quatuor. Et Joseph fratribus suis, quos de Ægypto mittebat, dixit proficiscentibus. Ne ira cimini in via. Per contrariū au-tē dicitur *Ezech. 34. b.* Disperiz sunt oves meæ, eo quod nō esset Pastor, &c. Vel secundū quod exponit de anima fide-li, quæ soror est Christi per fidē, Spōsa autem erit per Speciē. Oculi sunt intellectus & affectus. In vno ergo istorū oculo-rū cor Dei vulnerat, cùm per intellectū & affectū ad Diuinatis arcana penetrat: vel vt ipius cor ponsu suū dicat Dñs: quia totū in ipsum intēdens vulneratur. **4. In vno, &c.** cū vna-nimē affectus & intellectus cor eleuat in Deum. **5. Et in vno** cū, scilicet ipsū cor timore configit. Sunt enim septem crines, septē dona Spiritus sancti, quorum unus est timor, qui cū nullo aliorū est cōbinatus. Quæ etiam septē dona septem

*Aller.*

*Genes.*

*4. 5. f.*

*Aller.*

# Liber Canticorum.

## Cap. IV.

oculi possit dici, qui Za.h.3.d. super lapide vnu esse dicuntur. Vel vnu oculus est catus contemplantiū, qui vnu pergit ad Dño, cūm vnu sit necessariū. Luc. 10. g. Alter verò oculus, scilicet, sinistru catus actiorū, vel temporalia procurantum. Vel vnu oculus dici potest intentio Sponsæ, quæ solam gloriam Sponsi querit,

a. t  
mea.

vnu crinis audiens a pulchræ sūt mammæ tuæ, Soror tuū, quoru cor vnu mea Sponsa. † b Pulchriora sunt & anima vna. Att. 4. vbera tua vino; & c odor vnguenti. Sequitur. a Quām

pulchræ sunt, &c.] Vt leuius Sponsam ad veniendū inuitet, eius cōmendationi insitit. Per māmas autē Ecclesiæ ipsi Plebani Sacerdotes intelliguntur, qui paruulos, id est, idiotas, & simplices debent lacte simplicis doctrinæ lactare. Vnde Jsa. 60.c. Suges lac Gentium & māmilla Regū. id est, bene se regentium, lactaberis. Et 49.f. Erunt Reges nutritij tui, & Regionæ nutrices tuæ. Pulchræ ergo sunt māmæ tuæ, extra honestate conuerstationis, sed intrā assiduitate studij spiritualis, vt scilicet, nō habeant rugā avaritiae, nec maculā carnalis concupiscentiae, vt securè possit dicere Sponsa illud Ecol. 24.c. Ego mater pulchra dilectionis, &c. Tantò ergo magis eis necessaria est huiusmodi pulchritudo, quād magis populū instruāt exēplo, quām verbo. Nam si sint ignorantia cæci, si superbia tumidi, si avaritia curvi, si pusillanimitate pallidi, si inuidia luidi, si luxuria scabiosi, iam nō est dicere. Quām pulchra sunt māmæ tuæ, &c. sed plangendū est potius, & dicendū. Ablatus est omnis decor à filia Sion, &c. Thre. 1.b. Etiā ne credas Spōso displicere māmas propter grossitię, quæ indecēt esse videtur in mammis. Sequitur. b Pulchriora sunt, &c.] Idē sunt vbera & māmæ, quæ debent exceedere omnis temporalis iucunditatis pulchritudinem, quæ per vinū, quād in præsentia Dñi defecit, figuratur. Vel per vinum, sacerularis sapientia, vel Philosophia, secundū quod dicitur Ija. 28.b. Hi præ vino nescierunt, &c. Vel [vbera] sunt operibus misericordiæ insistentes, quoru pulchritudo in hilaritate consistit, quæ colorat beneficia vniuersa. Pulchra ergo sunt beneficia, siue vbera, cūm hilariter conferuntur, & placet Deo hæc pulchritudo. Nam hilarem datorem diligit Deus. Sed pulchriora sunt, cūm solo

2. Cor. 9.  
b.

Dei intuitu conferuntur. Et hoc vino, id est, pulchritudine carnalis voluptatis, quasi melius est substantia propter Dñm erogata, quām luxuriosè consūpta. Vnde Psal. 111. Dispersit dedit pauperibus; & ideo iustitia eius manet in sacerulum saceruli. Vel [Pulchriora sunt vbera] id est, lac, quod fluit ab vberibus, [vino] id est, simplex doctrina, & māsuetudo magis cōpetit paruulis, quām vinū subtilitatis & austerioritatis, quod paruulos enecat. Et attende, quād eodem modo cōmandantur vbera Sponsi sup. a. 1. a. sicut hic vbera Sponsa. Ut enim dicit Apostolus 1. Cor. 6.d. duo sunt in carne vna. Et eadē doctrina est Christi, quia datur: & Ecclesiæ, quia ministrat. Ibi tamē dicitur, meliora, & hic pulchriora: quia nō solum sanitas in vberibus, sed & pulchritudo laudatur. c Et odor vnguentū tuorū super omnia aromata.] Vnguenta ista sunt opera misericordiæ suauiter fragrantia, quoru odor est fiducia. Vnde Tob. 4.b. Fiducia magna erit corā summo Deo eleemosyna omnibus facientibus eam. Vnguentorum diuersa sunt genera ad modū vnguentorū in medicina. Nam quādam sunt ruptoria, quæ malē sanas hominū mentes vulnerant ad salutē. Quādam mitigatoria, quæ leniunt, & conferunt consolationem. Quādam purgatiua, quæ cōfessionis remediū persuadent. Quādam solidatiua, quæ reintegrant. Quādam repressiua, quæ inflicto vulnere cicatricem obducunt, dū ad ordinē vitæ eminentioris adducunt. Quādam, quæ fouent, cūm perseuerantiam dant. Quādam, quæ delectant, spiritualem iucunditatē generantia. Hæc septem vnguenta faciunt septem dona Spiritus sancti. Primum facit timor. Vnde in Psal. 118. Confige timore tuo carnes meas, &c. Et Ija. 5. 9.a. Oua Aspidum ruperūt. &c. Omnia enim vincula rumpit amor patriæ, & timor gehennæ. Secundū facit pietas. Vnde Matib. 6. b. Dimittite, & dimittetur vobis. Et 5. a. Beati misericordes; quoniā ipsi, &c. Ecol. 35.d. Speciosa est misericordia in tempore tribulationis. Tertium facit donum scientiæ, quod periculum, in quo manet, ostendit. Vnde Ecol. 1. d. Quia addit scientiam, addit & dolorem. Quartum facit donum fortitudinis, quod consolidat & cōtra aduersitatem confirmat. Quintum facit donū consiliij, quo agredimur vitæ propositum melioris. Sextum facit donū intellectus, quo in bono perseueramus. Vnde nō cessant clamare animalia plena oculis antè, & retrò: Sanctus, &c. Att. 4. c. Septimum facit donum Sapientiæ, quæ generat delectationem in corde. Sapientia enim vincit malitiam. Sap. 4. a. Hæc

vnguenta si sunt charitate confecta, sunt super omnia aromata, id est, super omnes virtutes politicas & acquisitas. Est etiam quoddam vnguentum Ecclesiæ. De quo Ex. 30. c. Facies vñctionis oleum sanctum, vnguentum compositum ope re vnguentarij, &c. Quo inunguntur, quotquot seruant Ecclesiæ vnitatem. Et torum tuorū d super omnia aroma fit hoc vnguentum Vnguentata. e Fauus distillans labia tua, ex quatuor myrrha, cinnamomo, calamo, & casia, & conficitur ex oleo. Per myrrham, quæ vermes arcit & corruptionem non patitur, tantumque consumit, quantum dissolut, significatur temperantia. Per cinnamomum, fortitudo, quæ in tribulatione suauem gratiarum emitit odorem. Per calamum, iustitia, quæ vniuersusque acta mensurat. Per casiam, quæ in aqua crescit, prudentia, quæ crescit in aquis Scripturar. Oleum verò, quo conficitur hoc vnguentum, charitas est. De quo Matib. 25. a. Prudentes virgines acceperunt oleum in vasis suis. De hoc vnguento habetur in Psalm. 132. Sicut vnguentum in capite, quod descedit in barbam barbam Aaron. Huius vnguenti odor sunt bona fama, & opinio. Odor ergo vnguentorum huiusmodi est super omnia aromata, id est, iuper omnes gratias: De quibus diuisiones gratiarum sunt, &c. Nam sine illis salus; sine istis non. Vel.

c Odor vnguentorum] deuotio & gratiarum actio, quā semper exoluit Ecclesia pro vnguentis, quibus vñcta est: Qui odor est redolens. a Super omnia aromata, ] id est, super omnem terrenam deleationem, vel super omnes legales institutiones. Propriæ vnguenta Spōsa dici possunt compassio: quia vngit agros ad sanitatem; & benevolentia, qua vngit sanos ad decorum.

e Fauus distillans labia tua Sponsa. ] Commendata Spōsa ab vberibus, commendat eam à labiis & lingua. Labia autem ipsius sunt Prædicatores, & Doctores, & cæteri Ecclesiæ pro locutores, qui debent esse fauus subditis amoris dulcedine, & distillans affabilitate. Labia Moysi, fauus non erant: nam plus amaritudinis habebant, quād dulcedinis. Habebat enim Moyses vocem exilem, vt Ex. 4. c. habetur. Item amaritudinem habebat lex Moysi, quæ oculum pro oculo, dentem pro dente iubebat reddi. Item etsi fauus essent labia Moysi, non tamen distillans: sed aridus, & saxeus, & absconditus, scilicet, in tabulis lapideis, ubi reuera absconditum erat diuinæ legis arcanum. Vnde in cant. Deut. Vt sugeret mel de petra, &c. Sed modò labia Ecclesiæ sunt fauus distillans, vt impletum videatur aperte illud Iob. vi. d. In die illa stillabunt montes dulcedinem, &c. Fauus est mel in cera, hoc est Diuinitas in humanitate. Vel per fauum intelligimus diuinæ Sapientiæ secretum, quād à labiis Ecclesiæ eliquatur. Vnde sequitur.

f Mel & lac sub lingua tua.] Lingua Sponsæ, idem sunt, quæ & labia. Per mel perfectorum instruatio; per lac verò simplicium eruditio significatur. Mel habebat Apostolus sub lingua, cūm dicebat: Sapientiam loquimur inter perfectos.

1. Cor. 2. b. Lac verò cūm dixit: Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. 1. Cor. 3. a. Et attende, quod dicit [faeuus distillans] nō diffusus: Nam pro capacitate auditorum stillare debet sermo Doctorum, aut Prædicatorū: non totum simul effundi. Vnde Prover. 25. c. Mel inuenisti: comedere, quod sufficit tibi, &c. Sicut enim, qui mel comedit multum, non est ei bonum; sic perscrutator Maistatis opprimetur à gloria, Prover. 25. d. Et in lege seminiſui immundi reputabantur, Leuit. 15. a. Vnde Att. 17. d. dicebant de Paulo Iud. 1, qui cum pati non poterant: Quid vult seminiuerbius hic dicere? Ecol. 20. a. Qui multis vñtū sermonibus, hædit animam suam. Et Num. 19. c. Vas, quod non habuerit circuligaturā, & operculū desuper, immundum erit. Fauus ergo debet esse labia Prædicatoriū maximè, id est, verba plena dulcedine proferre; nec tamen immoderata. Propter quod dicit, distillans, vt sic sit mel & lac sub eius lingua, non venenum intoxicans, vt sub lingua hæreticorum. Vnde Psal. 13. Venenū Aspidum sub labiis eorum, quorum fel Draconum, &c. Deut. 32. e. Sed veræ Ecclesiæ Prælati de sacra Scriptura debent verba extrahere, quæ saporem mellis gustantibus proferant, & ipsis tanquam pueris lactis præbeant nutrimentum. Vnde Ecol. 24. c. Hæreditas mea, id est, sacra Scriptura, super mel & fauum, Proverb. 24. b. habetur. Fili, comedere mel, quoniā bonum est, &c. Loquens autem Christus Ecclesiæ de doctrina sacra tantum, vocat eam Sponsam, & non Sororem: quoniā Sponsa est verbi, à quo est Sapientia & doctrina. Vnde, Omnis Sapientia à Domino Doo est, &c.

Eccle. 1. a.

Vnguentorum  
separatum  
Genera.

*Eccles. 1. a.* Soror autem verbi non est purè, sed verbi incarnatis, in quantum est eiusdem naturæ, scilicet cum Christo. Mel autem & lac sub lingua eius dicit esse, & non lingua, ut habent adulatores garruli, pròpter quos dicitur *Prover. 24. d.* Non laetes quemquam labijs tuis. Reuera taliū verba lactis & melis preténdunt dulcedinem, sed ibi latet & a odor vestimentorum tuorum, si fellis amaritudo, cut odor thuris. *b* Hortus concluderat fauus distillás sus soror mea Sponsa, hortus conlabia meretricis. Et clausus, c fons signatus. subdit. Nouissima

*Prover. 5. a.*

*Triplex vñus ve stimetrum*

autem illius amara quasi absynthium. Et Petrus dixit Simoni, *Auctor. 8. d.* In felle amaritudinis video te esse. a Et odor, &c. Vestimentorum triplex est vñus, ad tegendum, fouendum, honestandum. Per vestimentum, exterior conuersatio & operum visibilium exercitatio designatur, quæ utilis est ad tegendum peccata, ut quæ coram Deo commissimus, ei per bona opera abscondamus. Item ad fouendum; quia per bona opera bonū propositum & voluntas, ac Dei gratia conseruantur in nobis. Item ad honestandum, ut exemplo bonorum operum & conuersationis honestæ proximum ad simile inuitemus. Tegimen valet ad pénitentiaz fructum: Vniuersa enim delicta operit charitas. *Pro. 10. b.* Et 1. *Pet. 4. b.* Charitas operit multitudinem peccatorum. Vnde *Psalm. 31. 1.* Beati, quorum remissæ sunt iniuriantes, &c. Fomenta pertinent ad interni ferioris augmentum. Vnde *Leuit. 6. b.* Ignis in altari meo semper ardebit. Ligna, quæ sunt subiecta huic igni, sunt bona opera. Honestas pertinet ad bonum exemplum proximo ostendendum. Vnde *Psalm. 131. 1.* Sacerdotes tui induátur iustitia & Sancti tui exultent. Se non regit, ut oportet, qui dignos pénitentiaz fructus non exhibet. Item frustra vestibus se induit, qui eorum intùs calorem non sentit. Item honestè non vestitur, qui sine offensione non graditur. De Primo *Apoc. 16. c.* Beatus, qui custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet. De secundo 3. *Reg. 1. a.* Cumque operiretur David vestibus non calefiebat. De his diebus simul, *I/a. 59. a.* Talz eorum non erunt eis in vestimentum, neque operientur, &c. De tertio, *Leuit. 21. b.* Vestimenta sua non scinder, dicitur de Sacerdote propter inhonestatem, sc. Et de Aaron, *Ecccl. 45. b.* Stola gloriæ induit eum. De his ergo vestimentis dicit. [Odor vestimentorum tuorum, &c.] Odor thuris luxum reumatis restringit; sic & odor bona conuersationis in alijs fluxu peccati. Vnde in *Psa. 44. 1.* Myrrha & gutta & casia à vestimentis tuis, &c. Et *Gen. 27. d.* Statimque ut sensit vestimentorum eius fragrantiam, dixit: Ecce odor filij mei, &c. *b* Hortus conclusus, &c. ] Adhuc commendationi Sponsæ Sponsus insistens, eam sub metaphora horti commendat. Sicut etiam in horto plantantur diuersa genera herbarum & arborum; sic in horto Ecclesiæ diuersa genera hominū velut quædam arbores sunt plantata. Singulariter ante dicitur hortus, propter totius Ecclesiæ unitatem, & pluraliter horti quandoque propter plures Ecclesiæ particulares in vniuerso orbe diffusas. De hoc horto vel hortis dicit Salomon. *Eccle. 2. a.* Feci hortos, & pomeria, & conseui ea cuncti generis arboribus. *Amos 7. 1. d.* Facient hortos & comedent fructus eorum. Ester 1. a. Diebus septé iussit Assuerus conuiuium præparari in vestibulo horti & memoris, &c. Hoc conuiuiū est doctrina Evangelica, septem diebus, i. usque in finem sæculi duratura. *Dan. 13. a.* Cum ante populus reuertisset, id est, turba cogitationum recessisset, per meridiem deambulabat Susanna in pomerio viri sui, &c. id est, fidelis anima in cōsideratione vniuersarum personarum Ecclesiæ Dei. *Jfa. 5. 8. d.* dicit Sponsus ad Sponsam. Eris quasi hortus irriguus, & sicut fons aquarum, cuius non deficient aquæ, &c. Et 60. c. Gloria Libani ad te veniet, & abies & buxus, & pinus simul ad ornandum locum sanctificationis meæ, &c. Et 41. e. Dabo in solitudinem cedrum & spinam & myrtum, & lignum oliuæ, ponam in desertum abietem vlmū & buxum simul, &c. Ibi enumerat septem arbores, per quas septem ordines eorum, qui sunt in Ecclesia designantur. Per cedrum altam & imputibilem, Angeli propria natura creaturas alias excellentes, & imputribiles per gratiæ confirmationem. Per spinam Patriarchæ, de quibus per generationem Beata Virgo speciosa velut rosa processit. Vnde de ea cátatur. Sicut spina rosa, &c. Et *Ecccl. 24. b.* de ipsa habetur. Et quasi plantatio rosa in Iericho. Per myrtum, ex cuius oleo vngebantur mulieres, cum ad Regum amplexus debebant accedere, ut habetur Ester 2. b. significantur Prophetæ, Spósam Ecclesiæ præparantes ad Spónsi amplexus. Per lignum oliuæ, Apostoli Ecclesiæ fomentum luminis fidei & doctrinæ ministrantes. Per abietem, Martyres per amaritudines & poenas maris, id est,

huius sæculi ad portum accelerantes, sicut naves ex abietibus fiunt, quibus per mare navigatur ad portum. *Ecccl. 43. c.* Qui nauigant per mare etiarrant pericula eius. Per vlmum vmbrosam, Confessores gratiam vmbram suo exemplo cæteris tribuentes Per buxum, virginis integritas, in qua cœlestium imago sculpta reluet & resplendet. Est igitur Ecclesia hortus his septem generibus arborum consitus. Commendat autem hunc hortum à quatuor. Primò à clausione, dicens. [Conclusus] quod geminat, ad ostendendum Ecclesiam dupliciti muro munitam, scilicet, inuisibili muro Angelorum, contra hostes inuisibiles, id est, Dæmones; & muro visibili Prælatorum, contra hostes visibiles, ut sunt hæretici & tali fratres, & Tyranni persecutores. De his muris erat *Psalm. 50. v.* adflicantur muri Ierusalem. De his etiam dicit Dominus *I/a. 49. d.* Muri tui coram oculis meis semper. Sed multi sunt, qui inter istos duos muros fodunt lacum peccati. Vnde *Jfa. 22. c.* Lacum fecisti inter duos muros, &c. Vel primo dicit. Cöclusus, contra carnis lasciuia; secundò contra mundi cupiditatem. Sororem dicit & Sponsam, ea ratione, quæ sup: Secundò commendat hunc cætum à fontis vertate. Vnde subdit. c Fons signatus, ] Baptismi, scilicet de quo *Zach. 13. a.* Erit fons patens, &c. Et *Iobel. 7. 1. d.* Fons egredietur de domo Domini, & irrigabit torrentem spinarum. Et *Ezecl. 47. b.* Viuent omnia, ad quæ veniet torrens iste. Vnde *Psalm. 45.* Fluminis impetus levificat ciuitatem Dei. Signatus est fons iste certæ formæ signaculo, quæ habetur *Mattb. 7. 1. d.* Baptizantes eos in nomine Patris & filii & Spiritus sancti. Hoc signaculum nullus potest soluere, aut etiam prophanare. Item dicitur signatus propter occultos Baptismi effectus. Tertiò commendatur hortus iste à fructuum.

Δ vertate.

*b* Hortus conclusus, &c. ] Exponitur etiam hoc de B. Virgine, *Aliter de B. Virgine.* quæ est hortus voluptatis & deliciarum amænissimus, omnigena arborum plantatione consitus. De quo *Gen. 2. b.* Plantauerat Dominus Deus hortum voluptatis à principio, &c. Et hoc tribus modis, eam, scilicet, ab æterno prædestinando, eam multipliciter præfigurando Beatam, Patriarcharum & Regum progenie, quibus ipsa nasceretur suo ordine pròducendo. Et sicut in primo horto positus est primus Adam sola Dei manu de limo terræ formatus; sic & in isto horto secundo positus est secundus Adam noster, sola Spiritus sancti operatione de B. Virgine procreatus. Positus est autem ibi, ut operaretur. Vnde *Luc. 1. e.* Quia fecit mihi magna, qui potens est: & custodiret illud. Vnde & ad Mariam dixit Angelus in eod. d. Et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Item ut operaretur, id est, fæcundata eam faceret, & custodiret, id est, integrum conseruaret. Hortum istum bis dicit conclusum; quia in ea & ante partum & post, illibata seruata est integritas virginis. Fons autem signatus dicitur; quia in partu, quo filium Dei edidit, pudoris signaculum non amisit. Propter hæc tria cantatur de ipsa: Virgo concepit, virgo peperit, virgo post partum, &c. In nobis etiam hæc tria spiritualiter inueniri debent, ut in conceptione boni propositi per cogitationem, in parturitione per operationem, & postea etiam in ipius recordatione integritas seruaretur, ut nec in intentione, nec in operatione, nec in revelatione ad Deum post factum posset corruptio inueniri, ut sic esset anima hortus conclusus in conceptione boni propositi, ut scilicet, quicquid conciperet, purè propter Deum conciperet. Item hortus conclusus in partu, ut quicquid.

Θ agendum inciperet.

*b* Hortus conclusus, &c. De religione etiam hoc specialiter potest exponi, quæ hortus voluptatis est, si verè eam apprehendimus. Vnde, ut illis, qui eam magis carcerem reputant & infernum: qui de loco illo voluptatis, in quo operari deberent, & custodire illum, ita libenter egrediuntur ad spinas & cibulos mundanæ vanitatis, & curiositatis.

*Aliter de Religione.*

Conclusus est hortus iste. Primò contra lasciuiam, per votum continentia. Contra cupiditatem, siue mundi concupiscentiam, per votum paupertatis. Contra spirituales nequitias, per votum obedientiaz fons signatus. Quod sequitur. Emissiones tuæ, &c. ut prius. Item fidelis anima hortus est. De qua *Iobel. 2. a.* Quasi hortus voluptatis terra coram eo. Conclusus esse debet, id est, ex omni parte clausus, ne subintret aduersarius, qui sicut leo rugiens circuit 1. *Pet. 5. b.* Bis etiam debet esse conclusus. Primò, ne ex prosperis surrepat vana securitas. Secundò, ne ex aduersis irruat tristis pusilla nimitas. Fons etiam signatur debet esse, ne ab ipsa defluat lubrica vana. *De ani- mafidea. 1.*

# Liber Canticorum.

## Cap. IV.

- D** Etuum vbertate. Vnde sequitur. **a** Emissiones tuæ , Paradisus malorum punicorum cum pomorū fructibus. Hic est fructus, de quo in Psalm. 8.4. Terra nostra dabit fructum suū. Et Iob. 2. **e** Lignum attulit fructum suum. Deuter. 33. b. De benedictione Domini terra eius, de pomis, & rore cæli absque abyso subiacete. Loquitur ibi de Ecclesia sub metaphora terræ Ioseph. Per mala punica opera charitate informata significantur. Sic enim multa bona opera conueniunt in vna radice charitatis, quæ bene etiā per mala punica designantur, præcipue opera iustitiae, quæ aliquid habent asperitatis, sicut vinum malorum punicorum, & aliquid acetositatis. Per fructus autem pomorum, quæ sunt dulcia, & redolentia, opera misericordiæ designantur: ex quibus tanquam præ cæteris dulcibus bonos in iudicio remunerabit, cùm dicet: Esuriui, & dedisti mihi manducare, &c. Venite, benedicti, &c. Quartò commendat hortum istum ab aromatum, & specierum copiositate. Vnde dicit: **b** Cypri cum nardo, nardus, & crocus, fistula, &c. Per istas aromaticas species, diuersi ordines Sanctorum in Ecclesia designantur. Per Cyprum, de quo fit vnguentum regium, Angeli, de quibus, id est, causa eorum, factum est vnguentum Regibus, id est, fidelibus, qui se regere debent, vt eorū casu humilientur. Iuxta illud Proverb. 19. d. Pestilente flagellato, stultus, vel parvulus sapientior erit. Vnde Discipulis de subiectione Dæmoniorum se iactantibus, dixit Dominus ad humilitatem eos prouocans: Videbam Sathanam sicut fulgur de coelo cadentem. Luc. 10. e. Nardus redolens, & cadens, sanctos Patres significat. De quibus Eccl. 44. c. Nomen eorum viuer in generationem, & generationem. Repetit nardus propter Prophetas. Per crocum, qui purpurei coloris est, Apostoli. Sed heu! qui nutriti sunt in croceis, id est, in Apostolorum doctrina, & exemplo, amplexati sunt stercore. Fistula, Martyres, qui cùm exterius affliguntur, interius spirituali dulcedine reficiuntur. Gregor. Mirabili dispensatione de hoc agitur, vt dum exterius affigit, interius reficiat. Per cinnamomum, Confessores, quorum dulcissima est exterior conuersatio, sicut in cinnamomi cortice est dulcedo. Per vniuersa ligna Libani, Virginum candidatus exercitus Postea per myrrham, & aloen, quæ in sepulturis deseruunt, operibus poenitentiaz, & carnis mortificationi generaliter intendentis. Per omnia prima vnguenta, operibus misericordiæ specialiter insistentes. His speciebus aromaticis hortus iste inuenitur ornatus.
- Matt. 12. d.** **θ** agendum inciperet, secundum Deum perficeret. Tertiò fons signatus post partum, vt quicquid egisset, Deo attribueret. Soror autem dicitur Beata Virgo adoptionis, & hoc ex prerogativa quadam speciali. Nam si quis fecerit voluntatem Patris mei, qui in coelis est, hic Christi frater, & soror est, multò magis & Beata Virgo, quæ Dei Patris voluntati per omnia obediuit. Vnde sicut Christus primogenitus in multis fratribus dicitur. Rom. 8. a. Sic & ipsa in multis sororibus primogenita potest dici. Sponsa verò Christi dicitur, ab ipso omni virtutum genere predotata. Vnde gratia plenam dicit eam Angelus. Luc. 1. c. Fons etiam est ipsa de loco voluptatis egrediens. Gen. 2. b. Aquo exit fluuius irrigans totum mundum, & à quo cuncta bona procedunt. Licer enim ipsa sit hortus conclusus, & fons signatus; tamen vberes fructus emittit, scilicet, plures religiones emittit, vt Paradisus, id est, amoenitas malorum punicorum, id est, religionum diuersarum per ea significatarum, dicatur. **b** Cum pomorum fructibus id est, aliarum Ecclesiæ minus austritatis, & asperitatis habentium, imò aliquid dulcedinis in exteriori conuersatione prætentientium, quæ omnes in humilitate fundantur, quæ plenè fuit in Maria. Vnde Luc. 1. e. Respxit Deus humilitatem ancillæ suæ. Sed ab ea in Christo plenissimè emanauit, qui dicit Matt. 11. d. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Ideo dicit, Emissiones tuæ, &c. Vel fructus iste Dominus est Jesus Christus ab utero Virginis, licet concluso, & signato fine signaculi ruptura emissus: de quo Luc. 1. e. Bendictus fructus ventris tui. De, pluraliter dicit [ fructibus ] propter plures ipsius fructus utilitates. Vnde ipsa Beata Virgo est hortus Dei Patris, qui fructus vberes attulit Dei filium pariendo. Ipse etiam est granum frumenti, quod in terra mortuum fructum attulit copiosum. Ioon. 2. d. **c** Cypri cùm nardo, &c. Per Cyprum, quo fit regium vnguentum, charitas, quæ cæteras virtutes informat, significatur. Per nardum, humilitas. Per fistulam, eleemosyna facta in abscondito: Per crocum, conscientiæ puritas: Per cinnamomum, exemplum bonorum

operum: Per vniuersa ligna Libani, candor innocentia. Per myrrham, & aloem, opera poenitentiaz. Per primæ vnguenta, secunda sunt intelligenda. Prima, quæ fouent, & condit, sunt Ecclesiæ Sacraenta: secunda, quæ post lapsum vulnerata sanant, & ulcerata consolidant, sunt poenitentiaz opera. Prima integratam vitæ spiritualis custodiunt; secunda remedium poenitentiaz apponunt. Primis luctamur, secundis peccata abscondimus, & sepelimur. **aliter.**

A nitas. Vel hortus dicitur, quoad ipsam, quoad actiuam; fons quoad contemplatiuam. Per Cyprum, spiritualis paupertas, cui regnum promittitur: Mat. 5. a. Per nardum, qua vñctus est Dominus ante passionem. Ioan. 12. a. Humilitas. Per crocum auro similem, fidei prabatio: Per fistulam, mortis memoria: Per cinnamomum misericordiæ opera: Per ligna Libani, castimonia: Per myrrham, & aloem, poenitentiaz opera. Per prima vnguenta, spiritualis dulcedinis in via prægustatio, vt respetu eorum, secunda dicantur in patria coelestis iucunditatis plena refectione. Vel sic continua: Vnde mihi odor thuris? Respondet Sponsus: [ hortus conclusus, &c. ] Parum est Sponso amante Sponsam per partes singulas commendare. Vnde eam totam comparat rebus plurimis pariter, ac preciosis. Primò igitur eam horto comparat, qui à fonte, & loci amoenitate, arboribus, fructibus, aromatibusque commendatur. Hic est hortus, quem plantauerat Dominus ab initio. Gen. 1. b. Singulæ plantæ, siue arbores huius horti singuli Sancti sunt, quibus omnibus vesci iubemur. Lignum vitæ, Christus: lignum scientiæ boni, & mali, Doctores, qui habent scientiam boni, & mali. Et attende, quod in horto sunt palmae victores: cedri, timorati humiles: oliuæ, viri misericordiæ: amygdali, hi, qui in flore, id est, in proposito teneri, in fructu solidi esse solent: nucis arbores: hi, qui exterius, nec florem, nec dulcedinem habere videntur, intus tamen nucleus pinguisimum sub amaritudine conseruantes: arbores cerasorum, prunorum, hi, qui exterius teneros, & esibiles, ac dulces se exhibent: intus tamen fortes, qui rapinam bonorum cum gaudio suscipiunt. Aues etiam sunt in hoc horto, ipsum diuersorum cantuum melodia replentes. Ibi sunt Alaudæ in Dei laudibus altæ consonantes: Philomenæ amore languentes, quæ dicuntur à philos, quod est amor, & mene quod est defectus: Cygni dissoluti cupientes: Corvi futura præstolantes. Bis autem dicitur hortus, propter duos populos, scilicet, propter actiuos, & contemplatiuos; vel propter geminum fructificandi modum, in actione, scilicet, & passione. Item bis dicitur conclusus, propter vniuersusque propriam, & Prælati sui custodiā, vel propter Prælati, & Angelicæ naturæ custodiā, vel propter vtriusque potestatis murum. Fons autem dicitur Ecclesia, quia continet scaturiginem omnium aquarum viventium, doctinarum, scilicet, gratiarum, & lachrymarum. Est ante Ecclesia fons, i. locus continens, & ambiens illâ ebullionem aquarum: Nam propriæ fons, id est, origo, & scaturigo aquarum est Spiritus Sanctus. Fons iste signatus dicitur, id est, clausus, quia & si quantum in se est omnibus patet, vt fons, pauci tamen inde hauriūt. Vel signatus, id est, ab alijs discretus, qui non fontes, sed cisternæ, vel lacunæ dici debet. Vel signatus: quia in eo omnes signantur. Vel quia ibi nemo introducitur, nisi per eum, qui habet clauem David. [ Emissiones ] huius fontis sunt riuali multi aquarum multarum, id est, populorū, quos sub diuersis metaphoris prosequitur. Per malam punicam Martyres: per pomorum communium fructus, cæteros fideles intelligens, qui omnes ipsum Sponsum, sicut Paradisus delectant. Est ergo sensus. **a** Emissiones tuæ, &c. Id est, in emittendo Martyres, cæterosque fideles assimilari horto pleno malis punicis cæterisque communibus pomis. Vel secundum quod de religione exponitur, malapunicæ sunt cætus claustraliū, qui sub vilitate, austritate, & amaritudine vniuersi exterioris corticis, id est, habitus, grana plurima puritate candida, rubentia miro decore continent. Per poma verò communia absque huiusmodi cortice, aeri communi, & omnium aspectibus exposita, boni sæculares significantur. Vnde vt dictum est, Vx illis, qui claustrum carcerem reputant, quem Dominus paradisum vocat. Sunt etiam emissiones, Ecclesiæ. **c** Cypri cùm nardo. Cyprus arbor est aromaticæ, cuius semen candidum, cui adhibetur oleum ad conficiendum vnguentum regale. Et quid est, nisi illi, de quibus Sap. 4. a. Quam pulchra est casta generatio cum claritate. Sed quia ex puditia plerunque oritur tumor superbiz; ideo nardus recte cypro iungitur, quæ spic amhabet, & alium frumentum non habet, & significat humiles, qui cùm omnia beneficerint,

fecerint, dicunt, serui inutiles sumus. *a* Nardus, & crocus, ] Crocus, quia crines producit aureos, significat illos, qui diuina Sapientia sunt imbuti. Vèl per Cyprum, lachimonias, per nardum, charitate feruidi. Item per nardum, spiritu feruentes, per crocum misericordes. Crocus enim nihil præter radicem habet molle:

*a* Primò enim habet nardus & crocus, *b* fistula & c crines gramineos, *c* cinnamomum, *d* cum vniuersis ligaciles & longos, deinde florē aureū: tertid' crines aureos, qui sunt ei quasi flos secundus: quod bene pietati congruit, quæ pro-

*r. Tim.* missionem habet viræ, quæ nunc est futuræ: quia crocus & sursum fructificat & in radice. Sequitur.

*b* Fistula. ] Hæc est arbor parua, robusti corticis, cuius tota virtus est medulla, & eos significat, qui cultū secularem negligunt, vt Anachoretæ, qui omnino videntur esse inutiles, sed vbi aduersitatis tempore medulla fractione exprimatur, & viscera emollit, cùm infunditur, & suauiter purgat, quod bene humilitati conuenit.

*c* Cinnamomum, ] quod econtrario totam virtutem habet in cortice, significat eos, qui exemplo exterioris cōuersationis aliis profunt: quia quātò plus teruntur & masticantur, tantò magis suauitas odoris, ac saporis eorum sentitur. Sequitur.

*d* Cum vniuersis, &c.] id est, cum vniuersis sanctimonias can-

dore, & scientia, & vita eminentibus. Sequitur.

*e* Myrrha, &c.] Myrrha putredini forinsecæ resistit. Alœ etiā interiora purgas, & significat eos, qui discipline exterioris, & confessionis purgationi intendunt. Vnguenta autem prima dicuntur, vel ordine vel dignitate. Ordine, vt charismata, quibus in Baptismo vngimur ad nitorem & regiam dignitatem. Secunda, vt illa, quibus in poenitentia vngimur ad sanitatem. Prima autem vnguenta dignitate dicamus, charitatem, misericordiam, benignitatem. Vel prima vnguenta sunt consolations spirituales, secunda temporales. Vel dic primis, vel præcipuis. In primis ergo emissiones Ecclesiæ, fuerunt Paradisus malorum punicorum, id est, primitiva Ecclesia tota fructibus plena. Deinde Cypri cum nardo, id est, viri Baptismo candidi, feruentes spiritu, humiles, misericordes. Deinde Anachoretæ, qui per fistulam: Deinde viri fama & exemplo perspicui, qui per Cinnamomum: Deinde viri candore sacerduli eminentes, qui per lignum Libani: Deinde cætus claustralium interno luctu & exteriori fæse mortifica, tū disciplina, qui per myrram & alœ cum omnibus etiā primis vnguentis, id est, præcipuis virtutibus significatur. Vel vnguenta prima erunt fideles nouissimi, qui primorum Martyrū virtutibus præcipuis dediti erunt. Et sequitur. *f* Fons hortorum, &c.] Ad maiorem confirmationem commendationis Sponsæ concludendo hoc addit, quasi dicat, quid plura de te diceré, tu es [ Fons hortorum] id est, origo, vnde emanauerūt omnes horti, vt est ordo Cisterciensium, Cluniacensium, Cartusiensium, & cæteri. Vel [Fons] id est, irrigatio hortorum. Vtroque modo bene competit Ecclesiæ primitiæ, quæ & omnium hortorum origo extitit, & ex qua processit fôs gratiarû, doctrinarû, lacrymarû, quibus omnes horti spirituales irrigati fructificant. Hoc fonte potantur camelii Abrahæ, id est, fideles obedientes & simplices. Super hunc fontem sedet Dominus, *Ioan.* 4. a. Et *Judic.* 15. d. habetur: Appellatumque est nomen loci illius fons inuocantis de maxilla. De maxillis Ecclesia exit fons doctrine. Fons hortorum, etiam potest dici anima cuiuslibet fidelis & præcipue Prædicatoris alicuius sacra eruditio hortos Dominicos irrigantib, secundum quod dicitur *Pro. 16. c.* Fons vitæ eruditio possidentis. De his fontibus dicitur. *Isa.* 12. b. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris. Hi sunt duodecim fontes inuenti in Helim, *Exod.* 17. d. Fons est Prædicator, dum proximos rigat; puteus verò, dum profundiora sibi reseruat. *Pro. 5. c.* Bibe aquam de cisterna tua, &c. Sed quidam sunt fontes tantum & non putei, nihil sibi penitus reseruant. De quibus *Rom.* 2. c. Qui alium doces, teipsum non doces. Vel fons dicitur docendo facilias, puteus eruçando profunda, *Job.* 28. c. Sapientia trahitur de occultis, & volucres carri later. Vel dicitur fons sacra Scriptura, in quantum ministrat doctrinæ sufficientiam; puteus autem propter sui profunditatem, & mysteriorum occultationem. *g* Aquarum viuentium id est, viuere spiritualiter facientium *Ioan.* 7. f. & *Ezech.* 47. b. *i* Quæ fluunt largè. *k* Impetu] omniz, scilicet, obstatu-

la subvertendo. / De Libano] id est, de altitudine & puritate ipsius sacra Scriptura. Est ergo sacra Scriptura, vel anima fideli, vel ipsa Ecclesia, fons hortorum. ] Fons in quantum gratis labitur; puteus in quantum cum labore foditur. Item fons quantum ad gratiam industræ; puteus quantum ad industriam gratiæ: quæ duo bene iunguntur, nec separantur: quia se inuicem iuvant. [ Hortorum, ] autem pluraliter, propter plures Scriptorum expositores & expositiones. Quantum ad Ecclesiam verò, quia quot genera fidelium, tot horti: In quibusdam enim rubent rosa martirij, in aliis candet lumen castitatis, in aliis liuescit viola humilitatis, & sic de aliis. Vnde *Num.* 24. a. Quæ pulchra sunt tabernacula tua, Jacob, &c. Quantum ad animam dicitur etiam pluraliter hortoru, propter pluralitatem virtutum, ex quibus varijs fructus bonorum operū emanant. Huius horti hortulanus est Dñs, in quo Maria Magdalena ploranti, id est, anima amaritudine peccatorum contritæ appetit. Ab hoc euellenda sunt olera herbaru, quæ citò decidunt: Iuxta illud *Rom.* 14. a. Qui infirmus est, olus manducet. Nec solùm fons hortoru, sed puteus aquarum viuentium est sacra Scriptura, vt dictum est: Nam indecentem habet scientiam, quam spiritus veritatis suggerit, & educit: & viua est doctrina, quæ se mouet per bona opera, *Ioan.* 7. f. De ventre eius fluent aquæ viuæ, &c. In his aquis præcipitur leprosus se mundare, *Levit.* 14. a. Ecclesia enim, vel fidelis anima puteus est aquarum viuentium, secundum diuersos status diuersis puteis adaptata, secundum quod *Gen.* 26. e. legitur, quod Isaac primum puteum, quem fodit, vocavit calumniam, secundum inimicitias: tertium verò puteum latitudinis, & quartum abundantia, & satietatis. Primum impediebat fodere Allophyli, quia volentem terrenitatem à se abijcere, impediunt Dæmones, & eorum ministri homines, scilicet mundani, quibus cùm viriliter resistitur, foditur: postea puteus inimicitarum: nam profiendo in bono, firmanatur inimicitia inter ipsum & Dæmones, & tunc fodit puteum latitudinis, & tandem abundantia & satietatis. Et est puteus iste, g Aquarum viuentium. ] *Ezech.* 47. b. Omnia, ad quæ venierit torrens iste, viuent.

*i* Quæ fluunt impetu] id est, per gratiam Spiritus sancti subito & quasi impetuose venientem: Iuxta illud *Ambra.* Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. Hoc impetu ductus Paulus, continuò vt Synagogam ingressus est, prædicavit Iesum, *Act.* 9. d. *Ezech.* 1. c. habetur, vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur, &c. Tanta est huius impetus vehementia, quod ei nihil resistere potest, nec famas, nec sitis, *Rom.* 8. g. / De Libano] id est, de summo vertice, & origine gratiarum Christo, *Iac.* 1. c. Omne datum optimum, &c. Vel [ de Libano] id est, de munditia conscientia, quæ locus est latitudinis redundantis, & aquas plenissimè effundentis. De Beata Virgine potest etiam hoc exponi, quæ fons est misericordia: *ta Vir.* De qua *Iobel* v. d. Fons de domo Domini egreditur, &c. *gine.* Eadem etiam est puteus, per humilitatis profunditatem: De quo *Num.* 21. d. Ascendat puteus, quem foderunt Principes, &c. Dicitur ergo.

*f* Fons hortorum] id est, Religiosorum: Et.

*g* Puteus aquarum] id est, populorum secularium.

*b* Viuentium] cum vita gratiæ saltem primæ: nam de facili impletant ab ea aquas gratiarum Religiosi; cæteri autem seculares non ita de facili, sed cum quadam labore, vt aqua de puteo extrahitur, aquæ, scilicet, gratiarum.

*j* Quæ fluunt impetu de Libano] id est, de ipsa per Libanum designata: quia candida, munda, & casta, & vitæ altitudine, eminentia, ac meritorum prærogativa super choros Angelorum exaltata.

*m* Surge Aquilo, &c.] Horto consito, irrigato, concluso, necesse est, vt perficiatur ad hoc, vt vberius fructificet. Et quia nō minus in aduersitate, quæ in prosperitate proficit Ecclesia: ideo tam Aquilo; quam Auster perficere iubetur. Vel per Aquilonem Diabolus, cui tanquam victo & prostrato dicitur: [ Surge] Per austrum Spiritus sanctus, cui dicitur: [ Veni] quia liberè & de sursum venit. Vel idem, scilicet, Diabolus potest dicit Aquilo, dum tentat per aduersitatem; Auster vero, dum tentat per prosperitatem. Et vtroque modo Sponsa secura iam de Sponsi consortio, vt proficiat magis ac magis, gaudet se ab eo vtroque modo tentari. Vnde ex confidentia, quam habet de Sponsi, dicit, [ Surge, &c.] Vel ipse Spiritus sanctus similiter potest dici Aquilo, cùm immittit timorem, Auster vero, cum accedit amorem. Vel sic.

*n* Surge Aquilo] id est, recede, aduersitas, & tribulatio.

*o* Et veni Auster, ] id est, prosperitas. Vel potest esse vox vel Sponsi,

# Liber Canticorum.

## Cap. V.

vel Sponsi, vel Sponsæ optantis. Dñs etiā quādoq; permitte occulito suo iudicio Sponsā tentationū tribulationibus contut, eā inde liberās, quādo sibi placet. De Aquilone, secundū quod aduersitatē significat. Eccl. 43. c. Frigidus ventus Aquilo fluit, & gelavit crystallus ab aquis, secundū quod dicitur de Diabolo. Ier. 1. c. Ab

Aquifone pandetur omne malū. Surge, ergo primō, i. rede, ne horti mei pulchritudinē, & flores amittāt. Et veni Auster, i. prosperitas, vel gratia Spiritus Sancti, a Persia hortum, &c.] vt flores emittens, & pulchra redolens in Sponsi

perfia hortum meum, & b fluent aromata illius.

### C A P. V.

c Eniat Dilectus meus in hortum suum, vt d comedat fructum pomorum suorum. e Veni in hortum meū Sōrōr mea Sponsa, f messui myrrham meā cum aromatisbus meis. g Comedi h fauum cum i melle meo, k bibi l vinū meū cum m lacte meo. n Comedite, amici, & bis-

conspictu appareā. bite, & o inebriamini, charissimi,

De Austro, Iob 39. c.

Expendens alas suas ad Austrū, &c. Itē, Surge, secundō, non vt abeas, sed vt venias. a Persia hortū] vt te non impediētē apparet horti flores, & pulchritudo illæsa. Quod fit, cūm lētanter tribulatio, vel tentatio sustinetur. Iuxta illud Hebr. 10. g. Rapinam bonorū vestrorū cum gaudio suscepisti. Et Ag: 5. g. Ibant Apostoli gaudentes, &c. Vnde sequitur. b Et fluent aromata illius] sc. dona, virtutes, doctrina, consolationes, & gratiarum actiones. Quando sic venit Aquilo, quod cum eo venit Auster, i. Spiritus S. cōsolatio (Abac. 3 a. Deus ab Austro veniet, &c.) ad horti perflationē tūc fluūt illius aromata prædicta. Eccl. 24. d. Rigabo hortū plantationū, & inebriabo partus mei fructus. Horū aromatū odore delectatur Dominus, vnde & eorum fructus optatur, vt possit Sponsa dicere illud, Eccl. 24. b. Sicut Cinnamomum, & Balsamum aromatizans, &c.

### E X P O S I T I O C A P. V.

c Eniat Dilectus meus, &c.] Suprà immediate comparatur Sponsus Sponsā horto irriguo, secundo & clauso. Ipsa ergo vidēs eū magis agriculturæ fructus in ipsa diligere, quam amplexus: non iā ad lectū, sed ad hortū eū inuitat. Hoc autē facit, quia nō vult ingrata existere. Et quia sine ipso conspicit nihil posse, quia vt dicit Greg. citō bonum per-

Pſ. 24. ditur, quod à largitore non custoditur. c Veniat ergo Dilectus, &c.] cuius viæ misericordia & veritas, ex cuius ore procedit gladius ex veraque parte acutus. Apoc. 1. d. In hoc quod dicitur, veniat, ipsius desiderium exprimitur. Veniat ergo duabus viis prædictis timorem inutiendo, & ad amorem alliciendo. Veniat per timorem & spē ministrādo & misericordia consolando. Et sic spem erigendo veniat per flatū Austrī excitando affectum, veniat per flatū Aquilonis, qui timeri debeat ostendēdo. Mat. 10. c. Illū timere qui potest, &c.

Veniat & perueniat & mansio[n]e faciat. Joan. 14. c. Ad eum veniemus & mansionē apud eum faciemus. Be. n. Fœlix anima, quæ Dñm Iesum digna est inuitare, vt veniat ad fructum maturū, nihil acerbatis habentē. Et hoc est, quod sequitur,

Vt comedat, &c. c Veniat ergo in hortū suū in me sc. quem dixit hortū. Et petitur aduentus eius spiritualis, in mentem, vel in iudicio, vel in morte, in quā veniat ad dirigidū, & custodiendū. Ad quid? d Vt comedat, &c.] non meorū. Do-

mini etiā sunt non Sponsæ, omnia bona, quæ habet, siue temporalia, siue spiritualia, propter quod & ipsi reddenda. Fructum ergo pomorū suorū comedit Dominus, cūm ei in membris suis beneficia temporalia exhibemus: Iuxta illud Mat. 25. d. Quod vni ex minimis meis, &c. Et B. Martinus comedere dedit fructū pomorū suorū Sponso, cūm pauperēm dimidia sui pallij vestiuit parte: Et credo, quod integrū dedisset, si cui dabant, pleniū attendisset. Qui bene, quod Domini sunt poma & fructus, attenderet, ipso eluiente, ea porcis aut canibus, i. meretricibus & histriónibus non conferret. Poma etiam sunt bona opera, quæ mandibulis promissioni cōredit & masticit. e Veni in hort.] Poteſt esse vox Sponsi se ostendentis iā Sponsæ precibus annuisse, vt sit, veni, præteriti temporis, quasi quod petis, iā feci. Veni, s. errantes corrigendo, infirmos subleuando, bonos confirmando, perfectos & maturos mecum in requie collocando. Veni, autē dicit in præterito, non venio in præsenti, ad innuendum, quod non expectat, donec vocetur venire. Iſ. 65. d. Antequam clament, ego exaudiā, &c. Veni ergo in hortū meū, &c.] id est, in cor humanū, ipsum in veniendo faciens hortum meū, extirpando in aduentu meo spinas & tribulos vltiorum sanctarūmque cogitationum se-

minū immittendo, & gratiarum foecundo rore rigando. Vel potest esse, veni, imperatiui modi, vt sit vox Sponsi Sponsam quæ ipsum ad veniendum in hortum inuitauerat, pulchra viciſſitudine reuinantis. Nihil etiam admirabilis commercio Sponsi & Sponsæ, vt possit dici: O admirabile commercium,

s. quod filius Dei Patriis vñigenitus, ac super omnia dilectus,

gloria Angelorum ad hortulos nostros sic inuitari permittit,

& nos ad suos hortos amplios, fructiferos & foecundos reinuitare permittit. Veni ergo tu Sponsa, quæ me ad tuum hor-

Fer. 25.

tum inuitaueras, in hortum meū virtutum, s. omnium Para-

disum, vel in meipsum, qui sum hortus, habēs omne delecta-

mentum, omnem amaritatem, vel in Paradisum cœlestē, bea-

titudinē, s. æternam, vt mecum ibi conregnēs, Mai. 25. c. Ve-

nite, Benedicti Patris mei, &c. f Messui myrrham meam] id

est, immortalitem & incorruptionem post mortem suscepit.

Et idē bene debes venire, vt tu similiter accipias. Meam an-

tem, dicit, quia ipsa primus eam suscepit, & solus eam im-

petrat. Vel secundum quod de præterito dictum est [Veni.]

Quasi benedico, veni in hortum meum, quia iam ibi, [mes-

sui myrrham meam cum aromatibus meis] id est, Martyres,

& Confessores, cum omnibus, qui fama bonorum sicut in-

signes, in horrea cœlestia transportauit. Vel per myrrham

cum aromatibus, abstinentia à malis, cum affectibus bonis,

temperantia à licitis, cum tolerantia in aduersis. Vel vt hoc

dicat Sponsus ad modernæ Ecclesiaz erubescientiam, quæ so-

lūm ad pomorum fructum Sponsum inuitat, cum in primi-

tiua Ecclesia tanquam maturiores fructus myrrham & aro-

mata messuerit. scilicet, Apostolos & Martyres sanctos. Vel

quod prius dixit: Veniat Dilectus, &c. Vox est Synagogaz

etum diu expectantis: Christi saltem tempore Enoch & Elizæ

præstolantis aduentum. Cui responderet Christus fē venisse in

alium hortum, scilicet, Ecclesia Gentium, & in eo myrrhā,

& aloë messuisse. g Comedi, id est, spirituali amore mihi vni-

ui, vel in corpus meum mysticum iam transtuli. b Fauum]

cætum, scilicet, Confessorum, pabulum luminis, vase dulce-

dinis. i Cum melle meo] id est, cum ipsa dulcedine spiritua-

li, qua eos impleui, vel cum eis diuini verbi epulas gustauit

dulciter, ac libenter Ps. 118. Quād dulcia faucibus meis,

&c. Vel fauus, Verbum caro factum, quod comedit eo satian-

dō Ecclesiam, & fide reficiendo, cum melle spiritualis iucū-

ditatis & dulcedinis ex illo fauo liquante, vel cæteros ad ve-

niendum & comedendum per fidem inuitat. k Bibi] id est, cre-

dentes in me biberé feci. l Vinum] nouitatis. De quo Mat. 26.

c. & Marc. 14. c. Non bibam de hoc genimine vitis, vsque dum

illud bibam nouum in Regno Patris mei. Vetera etiam tran-

scierunt, & ecce noua facta sunt omnia, post resurrectionem,

scil. Iam etiam non flet Christus pro Lazaro, non tristatur ad

mortem, non potatur aceto. Bibi ergo vinum meum, quan-

tum ad eos, qui iam sunt mecum in æterna beatitudine. m Cū

laete meo] quantum ad illos, qui adhuc manentes in via,

nutrimento indigent & sustentatione. Vel k Bibi] id est, mi-

hi incorporauit. l Vinum] id est, facilè intrantes, spiritu fer-

uentes, lachrymis fluētes, cordis lætitiam habentes, alios in-

ebriantes, m Cum laete meo] id est, cum infirmis adhuc au-

ditoribus, cum simplicibus & minoribus laete adhuc pasci

indigentibus, & quia in prima refectione satiato Domino,

iustus est, vt in secunda mensa comedant seruientes: Se-

quitur.

n Comedite, amici, &c.] id est, congaudete mihi in spi-

rituali coniuio in præsenti. o Et inebriamini, &c.] super

excellentī lætitia in futuro. Amici sunt, qui vel ab eo

audiunt, vel pro eo faciunt; sed erunt charissimi in futu-

ro, vt plena erit inebriatio vini meri & purissimi. Hic

autem bibitur vinum mixtum. Pro. 9. b. Venite, comedite

panem meum, & bibite vinum meum, quod miscui vo-

bis. Iſ. 55. a. Emite absque argento, & absque vīla com-

mutatione vinum & lac. Vel sic: Non credatis me totum

comedisse & bibisse, sed venite & vos, & comedite fa-

ūm, id est, difficiliora præcepta implete, & bibite vinum

cum laete, id est, faciliora obseruate. Hæc etiam oportet fa-

cere, & illa non omittere. Mat. 23. c. Nos, inquam, amici

estis, si feceritis ea, quæ ego præcipio vobis. Ioan. 15. b. Bi-

bite autem ita, quod inebriamini. Malii etiam bibunt, sed

non inebriantur. Vnde Aggei 1. b. Bibistis, & non estis inebriati. Vel, [Comedite] hic, [amici,] præceptorum &

tribulationum duritas cum sapore, & sapore masticando,

vt in futuro bibatis vinum omnium consolationium, vel

accepta prima stola charissimi, & inebriamini ab vera-

que. Vel amicos vocat, quia & amantes sunt & amati.

Chap.

Charissimos verò: quia carè empti: Iuxta illud Apol. i. C. 11. 6. d. Empti enim estis pretio magno, &c. a. Ego dormio, &c. ] Vox est Sponsæ suprà à Sponso ad inebriationem inuitatæ, quæ iā à se inebriatam vñq; ad somnū respondet. Mos enim est obrii, quod libenter dormit. Dicit ergo dormio, i. exteriùs contemplationi vaco ab im-

petu persecutionā, Ego dormio, & b cor meum vigilat. c Vox d Dilecti mei e pulsant. à corporali sollicitu- f Aperi mihi, g Sotor mea, h amica dine quiesco. b Et cor meum vigil. ] vt mea: l quia caput meū mpleñū est ro- plus bibat desideras. i. rationis & inten-

Mulsi- plex fo- por.

ne tempore quietis fallatur, laborat. Sopor iste est mentis excessus, & alienatio à carnis illecebris, à mudi spe- Etaculis: quo sopita anima fidelis amplius vigil efficitur in spi- rituali amore: bonus somnus & dulcis, in quo dormiendo ani- mā vigilanti corde Deum contemplatur! vnde dulcis somnus, & vigilæ-fœlices! Fœliciter obdormiuit Ioseph, cui in som- nis reuelatum est conceptum Mariæ de Spiritu S. esse, Mat. 1. d. Fœlices fuerunt Pastorum vigilæ, quib. vigilias noctis cu- stodianibus, Saluator mundi natus annunciat, Iuc. 2. b. Som- nus econtra malorum malus est, & vigilæ infœlices, 1. Thess. 5. b. q; i dormiunt, nocte dormiunt, &c. Ideò dicitur Job. 1. b. Expergiscimini ebrij, & flete, &c. Et nota, quod est Sopor obe- dientie de quo Gen. 2. d. Imitans Dominus soporem in Adam, & tulit vnam de costis eius, & edificauit eam in mulierem. Vna de costa dormientis tollitur, cum cor ad Dei mandata per obdientiam aperitur. Et hæc in mulierem edificatur, cum in edificatione bonorum ipsa mulier, i. anima per filiorum genera- tionem saluatur. Item est sopor præscientiæ, de quo Gen. 15. c. Sopor irruit super Abraham, &c. Cui in somno isto dictum est: Scito prænoscens, quod peregrinū futurum est semen tuū, &c. Hic sopor à Deo immittitur, cum gratia ad præscientiam datur. Item deuotionis, de quo Gen. 28. c. Dormiens Iacob vidit in somnis scalam stantem super terrā, & cacumen illius tan- gens coelum, Angelos quoque Dei ascendentes, & descendentes per eam. Item contemplationis, quando s. homo cum Apo- stolo vñq; ad tertium cælum raptur, 2. Cor. 12. a. Hic sopor si- gnificatus est, vbi Discipulis in nauigando laborantibus Do- minus dormiebat in mari, Mat. 8. c. In hoc quadruplici somno est inuenire animalium quietem & virtutem. In primo sen- tualitas, ne præualeat rationis, in seruitutem redigitur: in secu- do ne recalcitret, castigatur: in tertio dejicitur, sed in quarto procul abjicitur. Item est sopor prouidentiæ in quo Pharaon vidit somniū spicarum, & vaccarum, Gen. 42. a. Item fœlicis ex- pectationis, vt fuit somnus Ioseph, cum vidiit in somnio mani- pulos fratrū suorum adorare manipulum suum. Item Solē, & Lunam & vndecim stellas adorare ipsum. Item reuelatio- nis, vt fuit sopor Nabuchodonosor, quando dixit ēi Dan. 2. g. Deus reuelauit Regi, &c. Item cautelæ, vt ille, in quo vidiit Na- buchodonosor arborem & audiuit: Succidite arborem & præ- scidite ramos eius, Dan. 4. b. Item speculationis, vt sopor Da- nielis, quando vidiit quatuor bestias, per quas quatuor mundi regna significabantur, in quibus ipsius mundi vanitatem & mutabilitatem attendit. Item sopor studi, 3. Reg. 3. b. habetur, quod Salomon dormiendo sapientiam accepit. Ps. 67. Si dor- miatis inter medios cleros, &c. De omnib. somnis dicit Sponsa: Ego dormio, &c. Ut autem ostendat, quod de tali somno lo- quitur, qui cordis vigilias non tollit, addit. b Et cor meum vi- gilit. Sunt enim quidam somni, qui & ipsum cor faciunt ob- dormire, vt sopor tædij, quo obdormiuit Elias, fugiens leza- bel sub umbra iuniperi. Fugienti enim luxuriā & carnis pe- tulantium per mortificationem carnis, sèpe tædij somnus oc- currit, & tunc necessarius est Angelus Dei gratia à somno isto excitans, & panem subcinericium, & vas aquæ ostendens, 3. Reg. 19. a. Item sopor desperationis, de quo Mat. 26. d. Inuenit eos dormientes: Erant enim oculi eorum intellec- tuales, s. gra- uati, sopore desperationis & diffidentiæ. Item est sopor negligentiæ, quo depresso erat Jonas in interiori nauis parte, & tunc nauis periclitabatur conteri. Periclitatur nauis Ecclesiæ sopore negligentiæ torpente Prælato. Ité sopor inprudentiæ, quo tenebantur milites, qui resurgentem Dominum perdide- runt, Mat. vlt. c. Tales somni cor ipsū faciunt obdormire, quos admonet, cùm dicit: Et cor meum vigilat. Et attende ordinem, quia prius inebriatio, post somnus, post quem iterum vigilat. De his vigilis habetur in Ps. 76. Anticipauerunt vigilias oculi mei, &c. Ps. 101. Vigilaui & factus sum, &c. Et de muliere fortis, Pro. vlt. b. De nocte surrexit, &c. Sed multi sunt, qui credunt,

Gen. 37.

quod cor ipsorū vigilet, quod tamen est sopore depresso. Ideò dicitur 1. Cor. 10. c. Qui existimat se stare, videat, ne cadat. Vel potest hoc exponi de somno corporis, secundum quod Disci- pulis dicit Dns. Mat. 26. d. Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infra- ma. Et quod ita dormiam, quod cor meum vigilet, patet; quia cece. Vox Dilecti mei pulsantis. ] Mos est solliciti, cùm/dor- mit quod statim audit vocantem, vel pulsantem. Vox, ergo, i. inspiratio. d Dilecti mei, ] qua me ad laborem inuitat, facta est ad cor meum, quod vigilat: vel ad dormientem, ne me ni- mis assecurem in somno, quod corpore sic incipiām. Hæc est illa vox, de qua dictum est Ez. c. 3. f. Fili hominis, egredere in campum, &c. Dilecti, dicit, vt innuat, quod ex dilectione eam euiziet, non ex ira, vel indignatione. q. d. licet me in somno contemplationis inquietet, tamen me ex dilectione euigilat. Quod autem ad vocem Dilecti non statim euigilat anima animæ quietem contemplationis & oculi, addit. e Pulsantis, i. veraq; s. manu. i. tam beneficiis, quam flagellis. 4. t. 12. a. Percussioq; la- tere Petri excitauit eum, dicens, surge velociter, &c. Ad ostiū nostrum pulsat Dns, cùm nos ad profectum virtutum excitat, cùm promissis gaudi, admonet de regni aequatione. Apoc. 3. d. Ego sto ad ostium, &c. Pulsat ergo dicens / Aperi mihi, &c. ] Duob. modis pulsanti Dño aperimus, cùm illi cor nostrum ad suscipiendum incrementum eius, quæ cùm habemus pandi- mus, vel cùm per prædicationem ad suscipiendum timorem Dei, vel amorem cor proximi aperimus. Aperi, ergo, mihi, de virtute in virtutem in cordis dilectione eundo. f. 4. 45. b. Aperiatur terra, &c. Item, aperi mihi, per prædicationem corda auditorum, vt intrem & cum eis oxem, & ipsi mecum Apoc. 3. d. Hæc apertio fit surgendo ab ocio & prædicationi instan- do. 2. Cor. 2. c. Quid venissem autem Troadē propter Eu- gelium Christi, & ostium mihi apertum esset, &c. Et quod ape- riire debeat, multas enumerat causas. g Sotor mea, ] quasi co- hæres mihi in regno & libera, vel si meam fecerit voluntatem. Iuxta illud Mat. 12. d. Qui fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est; hic mihi pater & mater & frater & soror est. h Amica mea, ] iugum, s. seruitutis egressa, & arcanorum meorū conscientia facta. secundum quod dicitur amicus, quasi animi cu- stos. Ioh. 15. b. Iam non dicam vos seruos, &c. vos autem dixi amicos, &c. Vel amica, si velis, quod volo: secundum quod di- cit Philosophus; quod vera amicitia est idem velle, idem nolle. i. Columba mea. J. simplex. s. carens felice inuidia, & dono mei Spiritus illustrata; nec periclitari timeas, si mihi aperias. Nam quanto plures socios habueris, tantò magis cauta eris, & um- bram accipitris leuius percipies. k Immaculata mea, ] quasi san- guinis mei lumine lora. Vek, Sotor mea, in incarnatione: ami- ca, in passione: columba, in Spiritus S. perceptione: immacula- ta, in Baptismi lotione. Merito autem sibi aperiri postulat, qui prius & ipse aperit, & non pullanti. De aperiendo pulsanti di- cit Lyc. 11. b. Pulsate, & aperiuet vobis. Sed etiam de non pul- santib. habet Lyc. v. 1. g. quod aperuit illis sensum, vt intellige- rent Scripturas. Ps. 80. Aperi os tuum & implebo illud Ez. c. 3. a. Aperi os meum, & cibauit me volumine, &c. Quandiu ave, quāque, infatigabiliter pulsauerit, insinuat subdens. l Quia caput meū plenum est rore, &c. ] quasi tandiu steti extræ pul- santis ad intrandum nocturno rori & pluia expositus, quod caput, &c. Vel caput Sponsi, fidem: per rorem, terrenam fœli- citatem. Caput, ergo, meum plenum est rore; quia fides refri- guit terrenorum amore. » Et cincinni. ] s. capilli crissi. i. fides amore inuicem colligati Christo capiti adhærentes, pleni sūt. o Guttis noctium. j. i. patiuntur frigora persecutionum & ten- tationum, Dæmonum, vel impiorum hominum Vek. l. Caput. ] i. Prælati. m Plenum est rore. j. i. abundat diuinitis & delitiis hu- ius facili, quæ sunt quasi quidam ros citræ arefactus. n. f. 6. b. Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens. n. Et. ] ideo, cincinni. i. subdit, pleni sunt. o Guttis noctium. j. i. tentationum & peccatorum & dilitiis, vt sup. Vel cincinni. i. Claustrales & Religiosi. Guttis noctium. i. curis tē- poralium & litigiis, propter quod stat foris Rex à propria ci- uitate proscriptus, Pôtitex à sua Ecclesia excommunicatus, Do- minus à domo sua electus, Spontus à suo thalamo exclusus. Ideò Sponsæ clamat, pulsans & dicens. Aperi. &c. Vel ideo. aperi, vt te irrigem, & facundem. l Quia caput meum, &c. j. i. Diuinitas. m Plenum est rore. j. i. gratia omnimoda, à qua ros gratia fluit ad inembra. Ioh. 1. b. De plenitudine eius omnes accepimus, &c. Et eni datus est spiritus, non ad mensuram. Ioh. 3. d. etiam secundum humavitatem. Vnde subdit. n cinc- cinni mei. j. i. humanitas, pleni sunt. o Guttis noctium. j. i. stiulis gratiarum de nocte cadentium. i. genebrosa corda illuminan-

# Liber Canticorum.

## Cap. V.

tum & preparantium ad rorem gratiae gratum facientem suscipiendum.

**a** Expoliaui me , &c. ] Responsio est Sponsae non in obedientis, sed metuentis, ad modum ouis timidæ inter lupoexire volentis,cum suam cognoscat infirmitatem,ideò dicit:[Quomodo.]quasi parata sum,sed timeo tamen. **b** Tunica mea.] Tunica ista ve-

teris hominis culpa **a** Expoliaui me b tunica mea,c quo-  
est,quam dicit se ex-  
uisse, iuxta Apostoli  
consilium,Coloss.3.b.  
Exuite vos veterem  
hominem,&c. Et ideò  
eam habens odio,tim-  
et ad eam redire.  
**c** canon. Iude in fine.  
Odientes eam, quæ  
carnalis est,macula-  
tam tunicam,&c. Vel [ tunica]ista est temporalium cura,de  
qua Mat.24.b. Qui in agro est, non reuertatur tollere tu-  
nicam suam : Nemo enim militans Deo,implicat se negotiis  
secularibus. **d** Tim.2. a. [ Vel tunica.]est ipsa vita actua,sive  
conuersatio communis,quam oportet in multis habere exeu-  
tem ad opera actiua , vt morem eis gerat, inter quos con-  
uersatur. Hæc est tunica polymita Ioseph , quam fratres  
eius hædi sanguine maculauerunt,Genes.37.f. **e** Quomodo in-  
duar illa ? ] Ex quo his omnibus renunciaui , quomodo ite-  
rum ad ea reuertar,vt iterum veterem hominem me induam,  
vel temporalibus curis me exponam , vt mundi sordibus me  
polluam?

**f** Laii pedes meos,]lachrymis compunctionis,l. omne lutum  
peccati,omnem puluerem affectus terreni, quem excussi, vel  
asperitate poenitentia , aut austerritate claustralitatem disciplina :  
Laii etiam totos affectus in Deum pia & deuota affectione.  
**e** Quomodo inquinabo illos? ] Quasi si exeam, timeo, ne coin-  
quinentur : nam vix potest exiri ad opera actiua sine peccati  
admixtione. Vnde Tobiam iuniorem , qui exierat ad flumen  
Tigris , etiam vt pedes lauaret, voluit piscis immanis deuora-  
re , Tob.6. a. Ideò Job.29.a.in persona animæ fidelis à requie  
contéplationis ad actiua egressæ, dicit : Quis mihi tribuat,  
vt sim iuxta menses pristinos secundū dies, quibus Deus cu-  
stodiebat me, quando lauabam pedes meos butyro: Pedes er-  
go isti sunt affectus & cogitationes , quibus totaliter debe-  
mus in Deum efferri, Isa. 23. b. Ducent eam longè pedes sui  
ad peregrinandum. Hos pedes tam in nobis , quam etiam  
in aliis debemus lauare. i. affectiones nostras ab omni ter-  
rena intentione,& mundana excutere,& alios verbo & exem-  
pto hoc docere. Vnde Ioan.13.b.Si ego laui pedes vestros Do-  
minus & magister;& vos debetis alter alterius lauare pedes.  
Ideò dixit Abraham,Genes.18.a.Angelis,qui in persona trium  
virorum ei apparuerant : Afferam pauxillum aquæ,& lauen-  
tur pedes vestri,&c.Multis modis contingit pedes istos lauari,  
qui solent notari super illud Psalm. 6. Lauabo per singulas  
noctes,&c. Vnde & Ioan.2. habetur , quod sex hydræ erant  
positæ secundum purificationem Iudeorum.

**f** Dilectus meus misit manum suam per foramen : & venter  
meus intremuit ad tactum eius. ] Magna Dei clementia hic  
ostenditur,qui cum ei non aperitur licet pulsanti,manum per  
foramen intromittit.Ostium,quo ad Sponsam intrat Sponsus,  
cum ei aperitur,amor est;sed foramen,per quod manum mit-  
tit,est timor. Hoc est foramen acus, per quod faciliter est ca-  
melum intrare,&c.Matth.19.c. Dicit ergo Sponsa : Et si peri-  
cula egrediendi timeam ; tamen in Dilecti auxilio confiden-  
ter agam:Quia.

**f** Dilectus meus misit manum suam,jid est , quæ pro me ope-  
ratus est,mihi manifestauit.

**g** Ser foramen,& timore,scilicet,me concutiens,& desidiam,  
quia quietem amabam,à me excutiens.mé que considerantem.  
cum tot & tanta pro me sustinuisse , sic ociosam manentem  
exercens.

**h** Et venter meus,jid est,teneriores, & ad correctionem faci-  
liores,vel infirmitas mea ex qua tepida siebam.

**i** Intremuit ad tactum eius , j id est,timore compuncti sunt,  
vel me terruit,quia quietem elegeram.De primo ventre,Apo-  
cal.10.d.Cum deuorasse librum,amaricatus est venter meus,  
&c.De secundo,Iere.4.c. Ventrem meum,ventrem meum do-  
leo,&c.Sed multi sunt,quibus Dominus manum istam osten-  
dit:qui nec etiam respicere eam volunt.Vnde Proh.1.c.Exten-

di manum meam; & non fuit,qui aspiceret. **j**sa.5.c. Opus Do-  
mini non respicitis. Et ideò talibus necessarius est tactus, vel  
per occultam inspirationem,vel per flagella. Psal. 143. Tange  
monges,& fumigabunt. Jerem.1.b.Misit manum suam,& tetu-  
git os meum,&c. Tangi non expectabat,qui dixit Abacuc.3.a.  
Considerauit opera tua,& expauit,&c. Vel manus Dilecti, Fi-  
lius est Dei Patris:De qua Ps.143.Emitte manum tuam de alto,  
&c. Hanc manum misit , cum per incarnationem eum visibi-  
lem fecit. Sed per foramen,cum,eum per angustiam passionis  
contraxisse voluit.Hoc est foramen,in quo columba inuitatur,ve  
conveniat , supra 2.d. Hanc adhuc quotidie per foramen mittit,  
cum per subtilem intellectum , & internam inspirationem  
Christum,& eius passionem ad memoriam reducit.

**k** Et venter meus,jid est,cor meum,& conscientia. **l**  
Intremuit ad tactum eius,]id est timui me ab eo debere,vel  
posse redargui,si pro ipsis amore quietem meam non negli-  
gerem,qui pro amore meo de sinu Patris ad tot,& tantas mi-  
serias descendere non neglexit.Et ideò.

**k** Surrexi,vt aperirem , &c. ] à contemplationis,scilicet , dor-  
mitione,vel quiete ad laborem actiua:Ab ocio enim surgen-  
dum est ad opera,Præuer. vii.b. De nocte surrexit,&c. &c. a. a.  
dicitur:Sta super pedes tuos,&c.Sed multi sunt etiam,quibus  
licet pulset Deus ad ostium , & manum per foramen mittat,  
& etiam manum flagellantem adhibeat ; tamen aperire no-  
lunt,sed dicunt illud Isa.28.c. Expecta,reaspecta , &c.[Surre-  
xi,]ergo, [ vt aperirem Dilecto meo. ] Et nota , quod sicue  
Sponsus tria de se expresserat ; scilicet , in capite naturam in  
Christo,scilicet,essentiam,quod solius Sponsi est:in cincinno  
figurauit signa , scilicet,quod est eruditorum,& perfectorum  
in via:in guttis noctium , facturam , scilicet , quæ sunt sim-  
plicium : Ita Sponsa hæc tria eis respondentia facit:nam tre-  
mit coelestem Sponsi inspirationem sentiens:surgit voluntati  
diuinæ consentiens:aperit orationi se totam indulgens. Et hæc  
tria tanguntur in Ps.76. Memor fui Dei, & delectatus sum , &  
exercitatus sum:nam licet Dei memoria tremorem incutiat:  
tamen tremor ille delectat : exercitatus sum in assurgendo  
& defecit spiritus meus , me totam diuinis obsequiis manci-  
pando, ac totaliter exponendo. [ Surrexi , vt aperirem Di-  
lecto meo,]prædicando,docendo,prius tamen faciendo. Vn-  
de subdit.

**l** Manus meæ,jid est,opera.

**m** Distillauerunt , ] id est , circumquaque aliis fude-  
runt.

**n** Myrrham,jid est , exemplum pro Christo sustinendi ama-  
ra. Tunc manus myrrham distillant , quando cuncta opera  
poenitentiam prædicant. Vtraque manus myrrham distillare  
debet ; per dexteram opera misericordia , id est , eleemo-  
synarum largitio : per sinistram molestiarum perpessio debet  
stillare. De his manibus dicitur Matth. 6. Nesciat sinistra tua,  
quid facias dextera tua. Tunc scit sinistra , quid faciat dex-  
tera ; quando ex operibus misericordia confidentes , ar-  
dua , ac aspera poenitentia opera aggredi prætermittunt.  
Vel manus Sponsæ sunt ministri Ecclesiæ & Prælati , per  
quos ipsa operatur. Hæc manus myrrham stillant , cum  
Prælati in operibus poenitentia sic abundant , vt se to-  
tos , etiam subditos idem perfundant. Per myrrham enim  
carnis mortificatio , scilicet , vigilæ , labor , famæ , gros-  
sus panis , dura vestis & huiusmodi: Quorum sit distillatio,  
cum hæc inuicem sibi succedunt. Manus Regis Niniue hanc  
myrrham distillauerunt , cum de solio suo surrexit , & abie-  
cto vestimento Regio indutus est sacco , & sedet in cinere,  
&c.Ione 3.c.Et Proverb. viiiim.c. Manum suam quisit ad for-  
tia , & digitæ eius apprehenderunt fusum. De quibus digi-  
tis subdit.

**o** Et digitæ mei pleni sunt myrrha probatissima. ] Per digi-  
tos,qui discreti sunt ab inuicem , operum discretio designa-  
tur , sine qua parum , aut nihil profundit opera. Vnde Roman.  
12.e. Rationabile sit obsequium vestrum. Tunc digitæ sunt  
pleni myrrha probatissima , quando ex salubri mentis ama-  
ritudine , & modesta , ac detestabili peccati recordatione,  
discretio operum procedit. Magna est myrræ probatio,  
humilitas confessionis , maior impensa satisfactionis , sed  
maxima , immutatio pristinæ conuersationis : quia tunc est  
myrrha probatissima. Vel digitæ Sponsæ sunt illi , qui spiri-  
tualibus & spiritualia , & subtiliora prædicant : Qui pleni  
sunt myrrha probata , cum abundant in asperitate &  
amaritudine disciplina , probatori , cum increpatione do-  
ctrinæ , probatissima in discreta executione sententia.

Vel mys

*Vel myrrha prima, siue probata, poenitentia peccatorum: myrrha electa, siue probatior, poenitentia Iustorum: myrrha vero probatissima poenitentia perfectorum. Postquam surrexit Sponsa, non restat, nisi ut ostium aperiat. Vnde subdit.*

*a Pessulum ostij mei, &c.] q.d. aperui cor meum ad Sponsum plenique per-*

*a Pessulum ostij mei aperui Dilecto meo, at b ille declinaverat, atque transierat. c Anima*

*mea liquefacta est, vt t Dilectus locutus est d Quæsiui & non*

*inueni illum: e vocauit f & non*

*respondit mihi. g Inuenerunt me custodes, b qui circuierunt*

*civitatem. i Percusserunt me, &*

*k vulnerauerunt me, l tulerunt pallium meum m custodes muro-*

*rum. n Adiuro vos, filii Ierusalem,*

*si inueneritis Dilectum meum, vt*

*nuncietis ei: quia amore langueo-*

*re potest a meo, &*

*subditorum cordibus mea prædicatione amoui. b At ille*

*declinauerat, &c.] i. in corda illorum, antequam plenè*

*aperuisse, iam lapsus erat, qui vsque dum ex toto apertum*

*sit ostium, non expectat. Vnde Psal. 9. Præparationem cordis*

*eorum audiuit auris tua. Propter quod & Angelus dixit*

*Mariæ: Dominus tecum. Luc. 1. c. Vel sic, vt dicitur Dile-*

*ctus manu per foramen mittere, quando in præsenti ad mo-*

*dicum suæ præsentiæ lumen exhibet, & tunc mens tacta*

*tremit, vt patet Dan. 10. d. Domine mihi, in visione tua dis-*

*solutæ sunt compages meæ, &c. Et tunc tacta, totum ostium*

*cordis nititur aperire, vt plenè subintret Sponsus, omnem*

*alienum amorem detestatur. Et hoc est pessulum aperire,*

*quo clausum prius Sponso cordis ostium tenebatur. At ille*

*declinauerat, quia illa suauitas statim rapitur, vt vix hora*

*dimidia in coelo, i. in anima sancta fit silentium, donec in*

*futuro se totum, & semper manifestissime exhibeat ad fru-*

*dendum; hic autem corpus, quod corrumpitur, agrauat ani-*

*mam. Sap. 9. c. Vel dicitur declinasse in ea Sponsus, quia se*

*plenè non exhibet ad videndum: quia Deum nemo vidit*

*vnquam. Ioan. 1. b. Et Exod. 33. d. Non videbit me homo, &*

*viuet. Vel declinat, dum præsentia subcollit gaudia: transit,*

*cum prouocat ad æterna. Sed hoc declinare non est in ira*

*Vnde Ps. 26. Ne declines in ira a seruo tuo. Declinauerat ergo*

*non in ira cognitionem sui in parte subtrahendo; sed vt*

*ardentiæ quereretur. Et quod hic minus dat, in æterna re-*

*tributione in fœnore multo compensat. Et ideo ex hoc non*

*habet conqueri anima, quasi desiderio defraudata; sed*

*latari, quasi amplius desiderio amoris accensu. Vnde*

*subdit.*

*c Anima mea liquefacta, &c.] De promissione æternorum. Ps.*

*121. Lætatus sum in his, &c. Liquefit anima ad ignem amoris, &*

*deuotionis in imbre lachrymarum, sicut glacies ad Solem*

*in torrentem aquarum; & sicut cera ad ignem ad omnem*

*modulum diuinæ voluntatis apta tur. Vnde Ps. 21. Factum est*

*cor meum tanquam cera liquefons, &c. Et Job 28. 2. Lapis*

*calore solitus in æs conuertitur. Et hoc, vt Dilectus locu-*

*tus est, cuius sermo corda incendit amore. Sermo enim Moy-*

*si congregabat ea timore. Ps. 118. Ignitum eloquium tuum ve-*

*hementer. Et Jer. 23. f. Nonne verba mea quasi ignis, &c.*

*Quando ergo Dilectus locutus est nobis in filio, liquefacta*

*est anima mea. Ps. 74. Liquefacta est terra, i. Ecclesia, & omnes,*

*qui habitant in ea. Vel ita potes continuare. Declinauerat,*

*& transierat suæ inspirationis dulcedinem subtrahendo; sed*

*tamen non ita, quin prius suam insinuaret animæ volunta-*

*tem, loquens ei incipientibus, s. per compunctionem, profi-*

*cientibus per deuotionem, perfectis vero per t defectionem.*

*Et hoc est. Anima mea, &c. Nec dicit, quod locutus est ad*

*innuendum quod multa. Sicut Moyssi dixit. Exod. 33. d. Ego*

*ostendam tibi omne bonum. Locutus enim est de requie æ-*

*terna, in qua est omne bonum in visione Dei. Item locutus*

*est Samaritanæ. Ioan. 4. c. cui dixit: Quinque viros habui-*

*sti, &c. sic loquitur peccata ad memoriam reducendo. Item*

*sicut Zachæo, cui dixit Luc. 19. b. Hodie salus huic domui,*

*&c. salutem conferendo. Hoc orat Psal. 34. dicens: Dic ani-*

*ma meæ: salus tua ego sum. Item sicut Centurioni, cui di-*

*xit Mat. 8. a. Ego veniam, & curabo eum, intermissionem conso-*

*lationem retribuendo. Item vt Petro, cui dixit Luc. 5. b. Ex-*

*Hugonis Card. Tom. II. I.*

*hoc iam eris homines capiens gratiam prædicationis, & con-*

*uertere alios conferendo. Et quia prælibatio gaudij exicit*

*desiderium querendi, subdit. d Quæsiui, s. vt abundantius fruerer, & vt pleniùs co-*

*gnoscere. Exo. 33. c. Si inueni gratiam in conspectu tuo,*

*ostende mihi faciem tuam. Et in Ps. 26. Faciem tuam, Do-*

*mine, requiram. & 2. Reg. 14. g. dixit Absalon ad Joab. Qb-*

*secro, vt videam faciem Regis. Et licet diligenter quæsierim,*

*non tamen inueni illum ad plenè fruendum, vel cognoscen-*

*dum; quia hæc duo in patria referuntur. Vnde Exod. 33. d. Sup. 2.*

*Non poteris videre faciem meam. Non enim videbit me ho-*

*mo, & viuet. Et Ioan. 1. b. Deum nemo vidit vñquam. e. Vo-*

*caui.] desiderio, opere, & oratione. f. Et tamen, non re-*

*spondit mihi,] se mihi pienè indicando. De hoc conqueritur*

*Abac. 1. a. Vsquequo, Domine, clamabo, & non exaudiies,*

*&c. Licet autem Sponsum non inuenierit; non tamen eam*

*omnino dereliquerit. Vnde subdit. g Inuenerunt me custodes,*

*&c. ] anxiæ, s. & Sponsum inuenire curiosam. Vigiles, illi,*

*vel custodes sunt Prælati, Doctores, Prædicatores, qui ami-*

*mam inueniunt anxiæ consolando, curiosam reprehenden-*

*do. De his vigilibus habetus in Ps. 120. Ecce non dormitabit,*

*neque dormiet, qui custodit Israhel. Vel. Inuenerunt, i. meip-*

*sam, quæ mihi perdita eram, me suis exhortationibus in-*

*uenire fecerunt, secundum quod dicit David 2. Reg. 7. d. In-*

*uenit seruus tuus cor suum, &c. Signanter autem dicit. ] in-*

*uenerunt,] quia ita loquitur de multis, ac si omnia eorum*

*gesta intus in eorum cordibus aspiceret. Inuenerunt ergo*

*vigiles.*

*b Qui circuierunt civitatem.] vt Neemia 7. Et etiam exem-*

*pto Domini, de quo Mat. 9. d. Circuibat Iesus omnes ciui-*

*tates & castella, &c. Psal. 58. Famem patientur vt canes, &*

*3. Reg. circuibunt civitatem. i. Percusserunt me, ] duris increpati-*

*nibus & obiurgationibus, ad quod testantur. Vnde & ille,*

*qui noluit percutere Prophétam, a leone deuoratus est;*

*quia vox Domini non obediuit.*

*k Et vulnerauerunt me. ] id est, gladio Spiritus, quod est*

*verbum Dei, dolorem pænitudinis intraverunt. 1. 49. a. Po-*

*suit os meum quasi gladium acutum. Vel, [ vulnerauerunt]*

*id est, magis sauciæ & vulneratam fecerunt.*

*l Tulerunt, &c.] id est, vt nuda nudum sequerer, me om-*

*nia relinquere fecerunt, vel peccatum, si quod latebat, de-*

*texerunt. Vel per pallium, quo diuersimodè utimur, cu-*

*riosity & pompa seculi significatur, qua aliis volumus con-*

*fo rmar, licet dicat Apostolus Rom. 12. a. Nolite conforma-*

*rihuc seculo nequam. Hoc pallium reliquit Ioseph in ma-*

*nibus Dominæ suæ, & aufugit. Genes. 38. c. Hoc est pallium,*

*quod furatus est Achor. Iosue 7. d. Et de eodem dicit Jsa. 28.*

*e. Pallium breue est, vtrumque opere non potest, id est,*

*non potest aliquis esse curialis mundo & Deo.*

*m Custodes murorum ] ijdem sunt, qui & vigiles, nisi quod*

*per vigiles maiores, per custodes minores possimus intellige-*

*re, sup. 1. b. posuerunt me custodem vineis. Vel, [ custo-*

*des murorum,] sunt Spiritus Angelici. De quibus i/a. 62. b.*

*Super muros tuos, Ierusalem, confitui custodes. Et vt dicit*

*E Bern. O quam benignus es, Domine, qui nostrorum non*

*es contentus fragilitate murorum, sed ipsis Angelorum cu-*

*stodium superponis. Hi Sponsam inueniunt, cum fidèlem*

*animam ad sui cognitionem venire faciunt: pallium auferunt,*

*cum velamen ignoranti tollunt. Vel per pallium, mundana ista conueratio intelligitur, quam multis auferunt, sicut*

*Prædicatores; nudos tamen non relinquunt, sed pallium,*

*quod reliquit Elias Eliseo, 4. Reg. 2. c. Et Exod. 12. c. habe-*

*tur, quod filij Israhel ligauerunt farinam in palliis suis.*

*n Adiuro vos, filii Ierusalem, si inuenieritis, &c.] Spon-*

*sa ista sic inuenta, percussa, vulnerata & spoliata, ma-*

*gis languescere incipit, cui omnia temporalia iam insipida*

*facta sunt, & filias Ierusalem, id est, ministres, que*

*secum querunt, adiurat, vt audiūs querant: quia quod*

*à pluribus queritur, citius inuenitur: quia etiam quan-*

*doque reuelatur minoribus, quod latet, maiores. 1. Cor.*

*14. a. Vel filias Ierusalem, Angelos ipsos vocat, quos*

*prius dixerat custodes; aut etiam animas sanctas, que*

*iam cum Deo in Ierusalem coelesti regnant: quos, vel*

*quas adiurat, vt quia iam Dilectum inuenierunt, suis*

*votis & precibus languorem suum ei nuncient, quasi se-*

*cura sit, quod ipse, qui tantum diligit, si languorem*

*Sponsæ audiat, diu sustinere non posse. Languebit enim*

*amore spirituali tota tendens in Deum, & terrena iam*

*omnino*

# Liber Canticorum.

## Cap. V.

omnino despiciens. Anima enim satiata calcabit fauum. *Proverb.* 27.2. Gregorius. Facile terrena despicit. qui ad coelestia aspicienda se erigit. Simile *Ioan.* 11. e. dixit Martha ad Iesum: Veni, & vide. Non dixit: Resuscita Lazarum. Et *Ioan.* 2. a. Vinum non habent, dixit Mater Iesu. Similiter non dicit: Dicatis ei,

ut veniat ad me visitandum, & sanandum; sed quia amore langueo. Sic autem adiurat & fodales languorem Spō. & attendentes, respondent.

*a Qualis est Dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? d Qualis est Dilectus tuus, + quia sic adiurasti nos? e Dilectus meus candidus, & rufus*

*Qualis est Dilectus tuus ex b dilecto, o c pulcherrima mulierum? d Qualis est Dilectus tuus, + quia sic adiurasti nos? e Dilectus meus candidus, & rufus*

*a Qualis est Dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? Qualis est Dilectus tuus, &c.] quasi ex quo ita langues prae nimietate amoris: & ita nos adiurasti, ut languorem tuum Dilecto nunciemus: Indica ergo nobis, qualis est, ut eum cognoscamus, & tecum pariter langueamus. Vel non ignorantes interrogant, sed ut ex Dilecti descriptione tam in se, quam in Sponsa dilectionis prouocent incrementum.*

*c O pulcherrima mulierum, ] quasi valde pulcher credendus est, ex quo tu, quæ pulcherrima es in muneribus gratiarum & virtutum, ita amore ipsius langues.*

*a Qualis ergo est Dilectus,] Dei filius, qui est.*

*b Ex dilecto,] Deo Patre, id est, ad differentiam Dilecti, qui non est ex Dilecto, id est, inquantum est ex Dilecto, id est, secundum diuinam naturam lucem habitans inaccessibilem Deus super omnia, sedens ad dexteram Dei Patris, ei æqualis existens. Et repetit.*

*d Qualis est Dilectus tuus,] nec addit, ex Dilecto, ut innuat se querere, qualis sit secundum humanam naturam, secundum quam non est ex Dilecto, sed potius ex Dilecta, scilicet, Virgine Maria, quasi quam amabilis, quam incomprehensibilis, quam sanctus, & quam impollutus, quam speciosus formâ præ filijs hominum, quam plenus gratia & veritate, quam excellens omnimoda bonitate. Vel etiam non repeatit, ex Dilecto, ut sit neutri generis, quasi magis diligendus sit, ac etiam admirandus secundum diuinam naturam. Vel sic: Dicis te amore languere, & reuera multum tibi solebat esse dilectus Sponsus tuus, sed nunc ut comperiamur, si verè langueas, aut simules te languere; dic nobis qualis ex Dilecto est tibi Dilectus? nunquid odiosus, aut non dilectus, aut obliuioni datus, aut ignotus, aut neglectus, aut contemptus; Odit desparatio, obliuiscitur ingratitudo, ignorat infidelitas, negligit dissimulatio, despicit obstinatio. Sed contra amor odium tollit, deuotio fugat obliuionem, ut memoriam abundantia suavitatis eruget, fides pellit ignorantiam, desiderium negligentiam reicit, confidentia remouet contemptum. Et respondet Sponsa amore Dilecti accensa.*

*e Dilectus meus candidus, & rubicundus,] Candidus secundum diuinam naturam: quia est candor lucis æternæ,*

*Sap. 7. d. Rubicundus secundum humanam naturam: quia matris sanguine coagulatus, Sap. 7. a. Vel utrumque secundum diuinam gratiam: Candidus scilicet, quia lucem habitat inaccessibilem, & tenebrae in eo non sunt ullæ; rubicundus verò, quia ignis consumens, & Sol oriens. Vel utrumque secundum humanam naturam, candidus, scilicet, candore innocentia in Natiuitate; rubicundus vero in Passione proprio sanguine. Vel candidus in domo Herodis; rubicundus in Praetorio Pilati: hoc quoad vestimenta. Vel candidus in effectu, rubicundus verò in se. Vnde Apocal. 7. d. Dealbauerunt stolas suas in sanguine Agni. Vel in eo candet veritas, & ardet charitas.*

*f Electus,] vñus, scilicet, & solus.*

*g Ex millibus,] hominum, & Angelorum ad humani generis redemtionem. Hebr. 4. b. Portans omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram Majestatis eius, &c. Eccl. 7. d. Virum de mille vnum reperi, &c. Psal. 13. & 52. Non est, qui faciat bonum, scilicet, humani generis redemtionem, non est vsque ad vnum, id est, nisi vñus. Vnde 10. 33. d. Inueni, in quo ei propitiari. Vel, [Electus ex millibus,] id est, ab omnibus communiter, & pro omnibus in Pontificatum electus. Hebr. 7. d. Talis enim decebat: ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus: & excelsior cœlis factus. Vel ut ista referamus ad membra: Candidus, in Virginum, & Confessorum innocentia: rubicundus in sanguine Martyrum: sed electus ex millibus, in extera multitudine*

vocat orum, in qua Electi respectu reproborum sunt quasi unus respectu mille. Multi enim sunt vocati; pauci verò eleeti. Et nota quod multa hic in commendationem Sponsi enumerat, quorum quodlibet trahit in Sponsæ, id est, fideli animæ effectum. vnde & in fine concludit. [Et totus desiderabilis.] Et at-

bicurdus, f electus g ex millibus, h Caput eius i aurum optimum, k Comæ eius sicut l elata palmarum, nigræ m quasi coruus. n Oculi eius sicut columbae laudes prætè eloquitur, ornatè figurat pariter, & distinctè enumerat, summatim stringit, affectuose concludit, cum dicit. [Tales est Dilectus meus, & ipse est amicus meus.] Redeamus ergo ad singulorum Ecclæsticis.

*b Caput eius aurum optimum. ] Per caput. Christi Diuinitas, vel ipse Christus, ut sit intransitus construictio, qui est diuina Sapientia plenus: bonum aurum angelica melius, sed diuina optimum. Proverb. 8. b. Preciosior est cunctis opibus, &c. Bonum est aurum, quod tribulationis igne purificatur. Talis fuit Lazarus, qui in vita sua mala recepit, ut mereretur in sinu Abrahæ collocari. Luc. 16. e. Melius est aurum, cuius puritas temptationis igne probatur. Tale aurum fuit Iob afflictus frustra. Sed optimum est aurum Christi ipsa persona, quod probatione sua ceteros purgat, & mundat. Vel spiritualia Christi membra, id est, gratiarum dona hic describuntur,*

*b Caput. ] ergo, id est, diuina Sapientia, est quasi.*

*i Aurum optimum, id est, omni alij Sapientiæ incomparabile. Proverb. 8. b. Omne desiderabile ei non valet comparari. k Comæ eius,] id est, cogitationes eius.*

*l Sicut elata palmæ ] id est, rectæ, sanctæ; victoriæ, sublimes & sursum tendentes, alios Spiritus sancti plenitudine fecundantes, sicut dicitur, quod ventus per folia palmæ masculinæ ad folia foemina transiens, eam fecundet. Et de plenitudine Christi nos omnes accipimus. Ioan. 1. b. Folia palmarum elatae dicuntur, ab effero effers mediæ productæ, quia rectæ sunt & erectæ. Vel quia alia translatio habet. [Crines eius abietes,] Abies Græcæ, elates dicitur media correpta, & videtur à Græco sumptum. Et Gregor. Est quædam species abietis palmæ similis in hoc, quod in directum protenditur, & folia longa habet & recta. Vel comæ capitæ eius sunt infantia, panniculi, infirmitas, & cætera huiusmodi, quæ caput Diuinitatis obumbrant & velant.*

*m Nigræ quasi coruus, ] id est, humiles, mundo despicabiles de cadaveribus, id est, peccatoribus. Vel comæ capitæ eius, corpus & anima Christi Diuinitati, quæ caput est per unionem hærentes & eam tegentes, quæ elatis palmarum comparantur, quæ solent coronare victores, quia per eam Diabolus in Cruce deuicit. Quæ comæ in passione nigræ fuerunt, quasi coruus; quia non erat ei species; neque decor, cum carnes eius essent in clibano Crucis exustæ igne passionis & tribulationis. Et quod legitur Apocal. 1. c. quod caput, & capilli eius erant candidi quasi lana, & alba quasi nix, referas albedinem niuis ad pudicitiam. Nix enim, quæ de cœlo descendit, calibatum designat. Albedinem verò lanæ, quæ de carne oritur, ad mansuetudinem. Iuxta illud Galat. 4. 1. a. Considerans te ipsum, ne & tu tenteris.*

*n Oculi eius sicut columbae, &c.] Ipsi oculi sunt dona Spiritus sancti, quæ sunt sicut columbae, quæ in Petris habitant, citè volant, alienos nutriti pullos. De his dicitur Zech. 3. d. Super lapidem vnum septem oculi sunt, &c. His oculis respicit Dominus terrenos, scilicet, oculo timoris. Psalm. 103. Qui respicit terram, & facit eam tremere. Oculo pietatis respexit Petrum. Luc. 22. g. Oculo scientiæ respexit ad Abel; & ad munera eius. Genes. 4. a. Oculo fortitudinis respicit super castra Ægyptiorum. Exod. 14. f. Oculo consilij respicit eum, cui interroganti. Quis est meus proximus? respondens dixit. Homo quidam descendebat ab Ierusalem in Ierico, &c. Luc. 10. e. Oculo intellectus, cum elevatis oculis in Discipulos suos dixit: Beati pauores, quia vestrum est Regnum Dei, Luc. 6. d. Oculo Sapientiæ respicit humilitatem Ancillæ suæ. Luc. 2. e. Hi oculi sunt sicut columbae dona Spiritus sancti felle amaritudinis & liuore parentia. Et rectè sicut columbae esse dicuntur, & columbae aptantur. Nam & Spiritus sanctus descendit in specie columbae. Luc. 3. d.*

Super

*a Super riulos aquarum, ] id est, super humiles leuiter ad modum riulorum fluentes, non super torrentes impetu superbia præcipites. b Quæ lacte, &c. quia dona Spiritus sancti tam in se, quam in suis effectibus sunt purissima. c Et resident, &c. id est, in illis, qui diuinis eloquijs iugiter irrigatur. Vel [oculi] Domini sicut prædestinatio & reprobatio. Iuxta illud, quod dicitur 2 Timor. 1. c. Nouit Dominus, qui sunt eius. Hi oculi sicut columbae sunt; quia sine felle irascitur, qui cum træquilitate omnia iudicat. Sunt etiam. a Super riulos, &c. quia omnes gentes sunt sicut stilla stiluz, &c. Isa. 40. d. b Quæ lacte, &c. quia tam eius prædestinatio, quam reprobatio sunt lacte clementiae delibutæ. c Et resident iuxta, &c. id est, in illis, qui abundantia beatitudinis redundant, ad quorum gloriam est tam prædestinatio, quam reprobatio. Ps. 33. Oculi Domini super Iustos, &c. Vel Sponsi & Sponsæ ijdem sunt oculi & membra cætera, siue partes capitis & corporis. Oculi ergo sunt Prælati & cæteri Prouisores Ecclesie, qui & columbae dicuntur, ut sup. 4. a. a Super riulos, &c. id est, super humiles ad modum, scilicet, riulorum inferiora loca petentes. Qui & lacte lauantur, quia lacte apparent per sermonis dulcedinem, & vita innocentiam. Vel lacte lauari dicuntur, quia in dulcedinis mansuetudine corripiunt subiectos. Iuxta illud Apostoli. Gal. 6. a. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis. c Et resident, &c. ] sacra Scriptura, quæ pro veteri testamento riuli possunt dici, & fluente plenissima pro novo. Plena, scilicet, ex prophetica, plenior ex euangelica, sed plenissima ex Apostolica doctrina. Vel riuli aquarum boni seculares, fluentia autem plenissima, claustrales dicuntur. Sed heu hodie cæci sunt isti, & ideo totum corpus Ecclesie tenebrosum. d Genz illius sicut areolæ aromatum. ] quasi dicat, ipse habet barbam nouellam de novo pungentem, sicut in areolis huc & illuc, & per illos nouellos incipit herba crescere. d Genz, ] Sponsæ sunt contemplatio Diuinitatis, & humanitatis Christi, quæ sunt.*

*e Sicut areolæ, &c. ] id est, in quibus crescunt aromaticæ species. Nam ex his genis resultat nobis mira suauitas, atque fragrantia. Quæ tamen. f Confitæ, ] debent esse à pigmentarijs, ut in his adhæreamus studijs Sanctorum, nō proprijs adiunctionibus. Vel per genas, quibus homo cognoscitur, & valde apparentes sunt, significatur innocentia Christi & patientia ipsius, quæ fuerunt sicut areolæ aromatum. Nam ex ipsis preciosa aromata stillauerunt. Innocentia enim eius spirauit bonis operibus, & patientia sanctis virtutibus emanauit. De his genis dicitur Matth. 5. f. Si quis percusserit te in vnam maxillam, præbe ei & alteram, quasi si quis innocentiam tuam maledicendo tibi & detrahendo tetigerit, in patientia sustine, quod est alteram maxillam præbere. Hæ genæ cōfiteæ sunt à pigmentarijs in Christo, scilicet, à tota Trinitate plantatae & ordinatae. Vel genæ istæ sunt religiones diuersæ per obseruantias varias ab inuicem distinctæ, quæ sicut areolæ debent esse per duplum humilitatem. Sed aromatum odore, scil. bonæ famæ, non herbarum viridium. Debet enim esse religio velut quædā apotheca Spiritus S. in qua inueniantur varia electuaria virtutum & gratiarum. Confitæ sunt à pigmentarijs genæ istæ, id est, à diuersis sanctis inuentoribus earum, ut Augustino, Benedicto, & cæteris. Vel f Confitæ à pigmentarijs id est, circundatae & ornatae à Prælatis bonæ famæ & opinionis sanctæ, ut notetur in hoc peritia, experientia, diligentia, cautela, & sedulitas Prælatorum. Vel quia in genis notatur erubescencia, per genas possimus accipere penitentes, qui tam de suis proprijs, quam etiam aliorum iniquitatibus erubescunt. Iuxta illud Zech. 9. b. Signa Tau super frötes dolentium. Tau interpretatur erubuit. Hæ debet esse sicut areolæ aromatum à pigmentarijs confitæ: quia in eorum cordibus omnes virtutes, & bona, quæ docuerunt Sancti, debent crescere & ori. g Labia eius, &c. ] Hæ labia sunt Christi verba distillantia myrrham primam, id est, perfectam poenitentiam, vel voluntariam paupertatem, quæ sponte fluit à simili myrræ primæ. Non dicit tantum resonantia, sed distillantia: quia coepit Iesus facere & docere. Vel distingue triplicem myrrham, contra triplicem corruptionem, quæ est vo-*

D  
luntatis, operis, & consuetudinis. Hæc est enim triplex corruptio, siue mors. Prima in domo, Matth. 9. c. Secunda in porta. Luc. 7. c. Tertia in sepulchro. Ioan. 11. f. Econtra est triplex myrrha, quæ non solum à putredine defendit, sed etiam iam putrida, siue mortua resolidat. Vna, quæ corruptionem cohibet voluntatis. Hæc est prima & ultima, de qua Matth. 5. c. Dictum est antiquis: Non occides, &c. Moyses enim cohibet tantum manum; sed Christus animum, cuius precepta amore seruantur. Vnde & sponte fluunt à simili myrræ primæ. Secunda cohibet corruptionem operis. Et tertia consuetudinis. Vel labia exterius nitida, & intus rubea, duo significant Testamenta, exterius nitore eloquentia splendentia, sed intus rubentia auro Sapientia. Hæc labia myrrham primam, id est, primò distillant, dum increpant; sed postea manna omne habens delectamentum suavitatis. Prius enim proponit Sponsus hæc labia, quasi lactucas agrestes ad animi medelam: postea quasi panes azymos ad sustentationem; sed postremo quasi carnes ad delectationem. Vel labia ista communia sunt Sponsi & Sponsæ, Prædicatores & Prælati, qui myrrham debent distillare, id est, poenitentia dolorem prædicationibus, & sanctis admonitionibus in alios deriuare, ita tamen, ut plus ipsi penes se retineant, quam stilletur ab ipsis. Verbum enim distillandi copiam designat & abundantiam in eo, à quo stillatur. Sed myrrham primam. Est enim triplex myrrha. Prima amaritudo doloris in vita præsenti, secunda in purgatorio, tertia in gehenna. Prima amara, sed brevis. Secunda amarior & prolixior, finem tamen habens. Sed tercia amarissima & æterna. Prima stillatur, secunda funditur, tertia inundatur. Primam stillant Prælati, secundam infundunt Angeli, tertiam verò infundunt infernali les ministri.

*b Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ hiacynthis. ] Manus Christi, virtutes eius operatiæ, quæ fuerunt tornatiles, in nullo reprehensibiles, ad omnem opus bonum volubiles, circulos vndique, id est, perfectionis opera exprimentes. Ioan. 8. f. Quis ex vobis arguet me de peccato. Ecce quod irreprehensibiles areolæ ex Sapientia, & mera charitate procedentes: & quæ nec tribulationis, nec laudis fornace vri in aliquo potuerunt.*

*i Plenæ hiacynthis, ] id est, operibus virtuosis, solidis, preciosis, cœlestia ostendentibus. Ioan. 5. f. Ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me. Vel, aureæ, in doctrina, plenæ hiacynthis, id est, miraculis. Vel specialiter manus dextra Christi largitas, quæ dat omnibus affluenter. Jacob. 1. a. De qua in Psalm. 44. Aperis manum tuam, &c. Sinistra verò fortitudo, qua omnes protegit potenter. De qua Isa. 49. a. In umbra manus protegit me. Hæ manus sunt tornatiles, sine scrupulo, scilicet, aliquo & errore. Nam ita largus est, quod non prodigus: ita fortis, quod non pertinax. Tornatiles, ] etiam, quia quasi torno quodam artificiose dona largitur, & defendit à malis quasi grauitate consilij. Vnde subdit. Aureæ, ] per Sapientiam, scilicet, plena hiacynthis, id est, spiritualibus donis. Sed Proverbiorum 1. c. dicit de vtraque manu. Exrendi manum meam, nec fuit, qui aspiceret. Vel manus communes Sponsi, & Sponsæ sunt Sancti viri, pietatis & misericordia operibus abundantes: pér quos, & in quibus Dominus operatur. Tornatiles contra tenacitatem. Quod enim tornatile & rotundum est, nihil cutui de leui retinet. Tornatiles ergo sunt, in cædo & hilarietate tribuendo. Nam qui cædo dat, bis dat. Et hilare datorem diligit Deus, 2. Corinth. 9. b. Et Job. 31. b. Si expectare feci viduam, &c. Aureæ per discretionem. Iuxta illud Eccl. 12. a. Scito, cui benefeceris. Sed plenæ hiacynthis per rectam intentionem. Matth. 25. a. habetur, quod fatuæ virgines lampades habuerunt, quia etsi virginitatem seruauerant; non tamē recta intentione, scilicet, propter Deum.*

*k Venter eius eburneus, &c. ] Venter Christi secundum Diuinitatem est mens eius, quam Græci, vives, noys, vocant. De qua ipse producit vniuersum. Et de qua dicit Boëtius. Pulchrum pulcherrimus ipse mundum gerens. In hoc ventre concipit ipse omnia, & parturit. Vnde Joa. 1. a. Quod factum est, in ipso vita erat, &c. Et Isa. 46. a. Audit me, domus Iacob, & omne residuum domus Israël, qui portamini à meo vtero, & gestamini à mea vulva. Hic venter est eburneus, quia diuina dispositio est irrefragabilis & æterna.*

# Liber Canticorum.

## Cap. V.

*a* Distinctus Saphiris, ] quia à reprobis discernit, & distinguit, quos ad cœlestia eligit, & erigit. Vel. Venter, secundum humanitatē est ipius ex parte carnis infirmitas. Et eburneus, quia fortis in patientia. Vnde 1. Cor. 1. d. Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Et candidus, ac nūtens castitatis de-

*cō* core, ac totius innocentiae puritate. Vn-  
*d* stinctus a Saphiris. *b* Crura illius  
de Statib. 27. c. Hic autem quid mali fe-  
cit? Distinctus Saphiri-  
sis, id est, cœlestibus  
signis, & miraculis,  
mundo manifestatus  
Ioan. 17. b. Nunc co-  
gnoverūt, quia om-  
nia, quæ dedisti mi-  
hi, abs te sunt. Et subdit. Et cognoverunt verè, quia à te exi-  
ui. Vel venter eius est nostra salutis auditus, vel eius compas-  
sio, siue pietas, quæ omnia corporis membra reficit. Vel. Ven-  
ter communis Sponsi & Sponsæ, sunt plebejæ multitudines in  
Ecclesia, scilicet, infirmiores. De quo ventre habetur Jerem. 4.

*e*. Ventrem meum, ventrem meum doleo. Et Exech. 3. a. Erit in  
ore tuo sucus mel, & amaricare faciet ventrem tuum. [ Hic  
venter, ] debet esse eburneus saltem coniugalis castitatis de-  
core. Et [ distinctus Saphiris, ] id est, operibus bonis, tanquam  
stellæ in firmamento lucentibus. Iuxta illud Mat. 5. b. Sic lu-  
ceat opera vestra bona, &c. Vel [ Venter, ] Prælati, alios exem-  
pli vitæ & verbo doctrinæ generantes. Iuxta illud Apostoli  
1. Cor. 4. d. Per Euangelium in Christo ego vos genui. Sed heu  
potest hodie dici illud. 1. Cor. 3. 7. a. Filii venerunt usque ad par-  
tum, & non est virtus pariendi, quia tot mala reperiuntur in  
Prælati, & in alijs Clericis, quod etiam bene viuentibus, &  
docentibus non creditur. Vel [ Venter, ] iste est religio, in  
quo iusti viri sanctificantur. Vnde 1. Cor. 1. b. Antequā exires de  
ventre, sanctificaui te. Qui exit de hoc ventre, tam citò fle-  
tum debet emittere, vt puer, cum exit de ventre matris.  
Nam ei, qui in hoc ventre conceptus est per voti emissio-  
neum, non est salus, extrâ. [ Eburneus ] autem debet esse  
fortis, scilicet, per asperitatem & regularis obleruantæ tol-  
erantiam, & candidus per vitæ sanctitatem.

*a* Distinctus Saphiris, id est, excellentium operum, & con-  
siliorum impletione, à vita sæcularium segregatus.

*b* Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt per  
bases aureas. ] Duo crura Christi secundum Diuinitatem, sunt  
solida veritas, & omnimoda immutabilitas, quibus stat vera-  
citer & immutabiliter in seipso. Bases autem super quas firmiter  
stat, æterna est simplicitas. Nam firmiter non stat, qui fine  
non caret. Composita similiter ex partibus, varia qualitate  
partium suarum recipiunt variationem. Vel.

*b* Crura ipsius, ] secundum humanitatem sunt duo aduen-  
tus ipsius. Primus ad redemptionem, secundus ad salua-  
tionem. Hæ sunt.

*c* Columnæ marmoreæ. ] Edificium Ecclesiæ sustentantes,

*d* Quæ fundatæ sunt super bases aureas, ] id est, Electos &  
prædestinatos mirifice delectantes. Vel crura communia  
Sponsi & Sponsæ, sunt Apostoli & alij fortes de Ecclesia, to-  
tam Ecclesiæ machinam sustentantes. Specialiter autem Pe-  
trus & Paulus, qui sunt columnæ marmoreæ per rectitudinem  
intentionis & firmitatem operis, significati per dictas  
columnas in portico templi constitutas, 3. Reg. 7. a. Bases, su-  
per quas fundata sunt istæ columnæ, sunt Sapientia & vir-  
tus. Nam Iudai signa querunt & Græci sapientiam. Vel ba-  
ses aureæ sunt Prophetæ, super quos fundamentum prædicatio-  
nis suæ fecerunt Apostoli. Vel duo crura sunt Princeps  
Ecclesiastici & sæculares, quibus quasi duobus cruribus toga  
Ecclesia sustentatur. Hæ debent esse columnæ marmoreæ, for-  
tes, scilicet, in operatione, subtile in intelligentia veritatis, recti  
in intentione, candi in vita, politi in virtutum ornatu. Sed  
heu hodie loco columnarum ponuntur festucæ! Bases autem  
sunt instituta Patrum & exempla Sanctorum. Græcæ Rex,  
Basilævs, Basileus dicitur, quasi populi basis, quia debet po-  
pulum portare, & auro Sapientia fulgere.

*e* Species eius vt Libani, electus vt Cedri. ] Candor filij à  
Patris splendore procedit. Vnde Sap. 7. d. Candor lucis æter-  
næ. Vel candor, vt dicit Hilarius, æternitas in Patre, species  
in imagine, usus in munere. Et attende, quod commendato  
Sponso à pulchritudine membrorum singillatum totum ipsu-  
m in pulchritudine commendat, dicens. [ Species eius, vt  
Libani. ] Accipitur autem quandoque Libanus pro candore.

Apoc.  
10. d.

Sic est species eius, vt Libabi, quia ipse est candor lucis æ-  
ternæ, vt dictum est. Quandoque pro ipso monte sic dicto:  
Christus enim est mons in vertice montium, &c. 1. Cor. 2. a. in  
quo, scilicet, omnes Sancti quasi arbores akrismæ radicatæ  
sunt. Quandoque pro arbore thuris. Ipse autem Christus  
totus odoriferus & medicinalis est.

*f* Electus vt Cedri, ] imo præcedris electus, & præcedris  
altus. Nam odore, pulchritudine, altitudine, fortitudine  
Angelos omnes antecellit. Rom. 1. a. Prædestinatus est fi-  
lius Dei in virtute. Vel dicte esse. *g* Species eius vt Li-  
bani, ] quia ipse est omnium nostrum candidatio. Psalm.  
50. Lauabis me, & supernuem dealabor, &c. Et est.

*f* Electus vt Cedri, ] quia sicut odor cedri fugat serpentes;  
ita cum eligitur, eius electio fugat Dæmones. Facit etiam  
nos fortes & impetrabiles in peccato. Vel secundum hæma-  
nam naturam.

*e* Species eius. ] est, [ vt Libani, ] per vitæ innocentiam.  
*f* Electus vt Cedri. ] altus per virtutum eminentiam, for-  
tis per toleriam passionis, impetrabilis per glorificatio-  
nem in resurrectione. Item altus per ascensionem, sed odo-  
riferus per Spiritus sancti emissionem. Ira in membris sumi-  
liter est ista reperi, licet in paucis.

*g* Guttur illius suauissimum. ] Guttur eius secundum Diu-  
nitatem est verbi generatio. De qua 1. Cor. 53. c. Generationem  
eius quis enarrabit? Nam & si humana plenè enarrari non  
potest, vt habetur Mat. 1. in Glossæ eterna qualiter posset esar-  
rari? Non igitur enarrare tentemus, sed credamus, admirem-  
ur, & adoremus. [ Guttur eius suauissimum. ] Vnde Psalm.  
76. Memor fui Dei, & delectatus sum. Ambrosius. Quomodo  
Pater genuit filium, nescio, non requiro, consolabor tamen.  
Suaue est guttur ei, qui delectatur in credendo.  
Suauius est, qui exercitatur inquirendo. Sed suauissimum est  
ei, qui deficit incomprehensibilitatem eius comprehendendo.  
Hoc significatum est Num. 4. vbi alij inuoluebant  
vasa Domini, alij inuoluta gestabant, alij autem reuoluta  
tractabant. Quidam enim colunt Deum præter rationem.  
De quibus Job 1. c. Boues arabant, & asinæ pascebantur iux-  
ta eos. Quidam per rationem, qui scilicet, parati sunt red-  
dere rationem omni poscenti se, &c. 1. Pet. 3. c. Alij autem fu-  
pra rationem, ad quos pertinet arcana audire, quæ nos li-  
cer homini loqui, 2. Cor. 12. a. Secundum humanitatem etiam  
est guttur eius suauissimum; quia omnis exterior eius conuer-  
satio, omnis doctrina, omnis sapientia omni insuauitate fuit  
impermixta. Vel guttur eius secretum ipsius consilium, quod  
suaue est, inquantum imponit iugum in pia actione obtem-  
perantibus: suauius inquantum indulget osculum in sancta  
deuotione orantibus: sed suauium, beatam spem, &  
aduentum gloria expectantibus, quibus Mat. 5. b. Gau-  
dete, & exultate, &c. Sed qualiter potest esse guttur suaui-  
sum, cum labia, vt dictum est, distillant myrram primæ  
Responsio. Quia sub acerbitate verborum latet mira suaui-  
tas. Nam suaue est guttur, dum promittit centuplum etiam  
in hoc tempore. Suauius, dum promittit somnum placide  
quietis post mortem: suauium, dum regnum promittit,  
dicens. Venite benedicti Patris mei, &c. Mat. 25. c.  
Vel in membris guttur, ad literam, à quo verbum Domini  
ad os venit, hoc suaue est verbum audienti, suauius ipsi lo-  
quenti, sed suauium in ipso gutture meditanti. Nam ita  
proferri non potest, vt cogitatur. Quod significatum est, vbi  
Moyses postquam Dominus est cum eo locutus, impeditioris  
lingue factus est Exod. 4. c. Sequitur.

*h* Et totus desiderabilis, ] secundum Diuinitatem scilicet.  
Nam ipse est, in quem desiderant Angeli prospicere. 1. Pet.  
1. c. Et secundum humanitatem, inquantum est arguens, &  
flagellans. Nam vt pius pater filium corrigit, quem diligit.  
Hebr. 12. b. Vnde in nullo est intolerabilis. Ideo dicit Psalm.  
41. Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum,  
&c. Omnes ergo sitiens venite ad aquas, & qui non ha-  
bentis argentum, &c. 1. Cor. 55. a. Hoc est enim pretium sitiens-  
tis, vt plus sitiens, plus bibat. Vel, [ totus desiderabilis, ] in  
se, scilicet, & in membris suauius & decorus, & queri, ac  
desiderari dignus.

*i* Talis est Dilectus meus. ] & ideo præ omnibus diligendus.

*k* Et ipse est amicus meus ] Dilectus, scilicet, quem  
diligo, & amicus, qui me amat, & propter utrumque  
super omnia diligendus, secundum quod in fine  
Ioan. querit Augustinus de Petro & Ioanne loquens.  
Quid melius, quid delectabilius diligere, an diligi-  
amare

## Liber Ecclæstici.

amare, an amari? *a* Quò abiit, &c.] Suprà adiurat Sponsa adolescentulas, vel Angelos, vt si inuenirent Dilectum, hunciaarent ei, quia ipsa languebat amore. Ipse autem seruorem dilectionis Sponsæ intuentes quæferant, qualis esset Sponsus? Ad quod respondens Sponsa, eum multipliciter suprà comincedauit. Modo

ergo iterum adolescentulæ ex hac Spōsi commendatione amplius inflammatæ querunt à Sponsa. Quò abiit Dilectus tuus, & pulcherrima mulierum: quò declinavit Dilectus tuus? Et quæremus eum tecum.

## C A P. VI.

*b* **D**ilectus meus descendit in hortum suum ad arcolanum aromatum, vt ibi nascatur in hortis, & lilia colligat. *f* Ego Dilecto meo, & *g* Dilectus meus mihi *b* qui pascitur inter lilia. *i* Pulchra es, *k* amica mea; *l* suavis & *m* decora, sicut Ierusalem *n* terribilis, vt *o* castrorum acies ordinata. *p* Auerte oculos tuos à me; quia ipsi me auolare fecerunt: *q* in nihilominus præsens: sed declinare dicitur; quia ubi solebat inueniri, non inuenitur. Vel abiit in Ascensione; declinavit in Incarnatione: Abiit Diuinitate; declinavit secundum humanitatem: Vel abiit à Synagoga; & declinavit ad Gentes, quæ quasi extraviam erant. Pulcherrima autem dicitur Sponsa, id est, Ecclesia. Nam cùm pulchra sit quælibet fidelis anima; Ecclesia, quæ ex omnibus est una, recte dicitur pulcherrima: Vel pulchra fuit ante legem, pulchrior sub lege, sed pulcherrima tempore gratiæ: Vel pulchra est etiam in incipientibus, pulchrior in proficientibus, sed pulcherrima in perfectis.

## EXPOSITIO C A P. VI.

*b* **D**ilectus meus descendit in hortum suum, &c.] Hoc est sextum capitulum, in quo filiabus quærentibus, quod abiit Sponsus? respondet Sponsum ipsum, in seipsum descendisse, vt ipse carnem imitetur, si Sponsum velint inuenire. Nam ipsa est hortus, vt sup. 4.c. dictum, Potuisset hoc responderi magis, natum Regem quærentibus, qui non in Ierusalem nasci voluit, sed in Bethlehem, quæ quasi hortus est respectu Ierusalem. Vel specialiter hortus dicitur Virginis vterus, qui est hortus conclusus fons signatus. Descendit etiā, *a* Ad areolam, &c.] i. ad fidem animam, diuersis speciebus virtutum aromaticis redolentem. Vel areolam aromatum, vocat cætum infirmorum, & pauperum, ac debilium, varijs aromaticis indigentem; quos crebrui visitat Dominus, vt crebrui inter eos cum humilitate quæratur, & labore actiuæ potius quam inuestigando curiose, vel ociando. Vel tā hortus quam areola cætus est claustralium, qui hortus conclusus est per disciplinæ regularis obseruantiam. Areola vero aromatum per virtutum ex bonis operibus, aggregationem. In hunc hortum descendit Dominus, vt nouum Adam instituat, qualiter Paradisum deliciarum, in quo positus est cauñus, quam vetus custodiat, ac operetur in eo. Hunc hortum areolam facit humilitas cordium. Areola non diminuita est, ad quam libenter descendit Dominus. Vnde *Luc.* 1.e. Rellexit humilitatem ancillæ suæ. Sed aromatum eam facit multiplicatio virtutum. *d* Ut ibi pascatur, &c.] in quibus multiplicitate refectio reficitur, vt sup. 2. a. *e* Et lilia, &c.] i. Santos munditia mentis & corporis resurgentes ad se de presenti vita assumat, in quorum vita s. innocentia candor, sapientia aureus fulgor, fama bonus odor emanat, ac tumorem superbiam reprimens patientia & humilitatis medicina. Vel lilia colligit Sponsus, dum semine verbi suum auditibus innocentiam merit. Vel dum conuentus ex virginibus & continentibus simul eos in unum congregando facit, vt in eis inueniatur sanctæ conuersationis honestas, morum grauitas, operum fulgor, fama bonus odor, medicinalis rigor, districtio disciplinæ *Ose.* vii. c. Israël germinabit quasi lillum, &c. Videns autem Sponsa, quantum Sponsus in huiusmodi delectetur, vt adolescentulas ad se preparandas magis inuitet, subdit. *f* Ego Dilecto meo, ] supple in me, & in alio locum preparo. *g* Et Dilectus meus mihi, ] locum preparat receptionis in seipso. Vel. *f* Ego Dilecto meo, ] morem gero ad nutrum eius progredivi. *g* Et Dilectus meus mihi, ] votis meis s. pro loco & tempore annuens. *h* Qui pascitur inter lilia, ] dum sibi in his complacere, in quibus nitet pudicitia. Vel de B. Virgine sic. *f* Ego Dilecto meo, ] filia, mater inter

## Cap. VI.

132

mulieres & ceteras sum electa. *e* Et Dilectus meus mihi, ] tantum supple secundum humanitatem est filius, sine virilis seminis admixtione: quod in eo solo est reperire. *f* Vel. *f* Ego Dilecto meo, ] consentiens, respondeo. Ecce ancilla Domini. *Luc.* 2. d. *g* Et Dilectus meus mihi, ] fauens & annuens merita dando, data conseruando, conseruata remunerando. *b* Qui patitur inter lilia, ] dum mea vbera sugit. *i* Pulchra es, amica mea, &c.] *Hic* Sponsus Sponsa, quæ supra eum multum commendauerat; vicem reddit, pulchram eam dicens, amicam, suauem & desoram sicut Ierusalem. Pulchra est in se amica. suavis Deo tam diligens, quam dilecta. *m* Decora, ] alijs sicut Ierusalem illa coelestis, de qua *Exod.* 25. d. Fac omnia secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est. *n* Terribilis etiam est haereticis impis, & spiritibus imundis Ecclesia, & hoc ex numero & fortitudine bellatorum, ex longo vsu armorum, ex fidelitate, & zelo, ac vnaeitate pugnantium, ex praesidio Angelorum, 4. Reg. *j. b.* Adhuc etiam ex potentissimi Regis præfencia, qui proprius est ad protectionem suorum subditorum, *Iosue* 6. a. *o* Ut castrorum acies ordinata. ] Nam in primâ acie est ipse Rex, cum Ducibus suis Apostolis, in secunda exercitus Martyrum, in tertia cætus Confessorum, postrem etiam in ultima acie tempore Antichristi erunt robustissimi ex omnibus generibus electorum.

Moraliter Autem anima fidelis amica est Christi in contritione. Vnde *P.* 95. Confessio, & pulchritudo in conspectu eius. *Moral.* *i* Suavis, ] in operibus misericordia. *m* Decora, in contemplatione. *n* Terribilis, in veri discretione. *Gen.* 28.d. Terribilis est ma flocus iste, &c. *o* Ut castrorum acies ordinata, ] in varijs virtutis deli. operibus tanquam fortissimis & fidelissimis bellatoribus præmunita. Nam militia est vita hominis super terrâ, *Iob.* 7. a. Vel de B. Virginie; quæ amica est i. animi custos, sive cordis. Vnde *Luc.* 2.c. Maria autem cōseruabat omnia veiba hæc, conferens in corde suo. *i* Pulchra autem per humilitatem, in qua sibi in ipsa cōplacuit filius Dei. Vnde *Iust.* 1.e. Respxit humilitatem ancillæ suæ! Suavis, ] misericordia vberate. Vnde & Regina misericordia dicitur. *m* Decora, ] plenitude gratiarum. Vnde in ead. c. Ave gratia plena. *n* Terribilis ut castrorum acies ord. ] Ad cuius memoriam Demones contremiscunt, & eam omnino sustinere non possunt. Exemplum de Theophile. Alio etiam modo Ecclesia. *i* Pulehra, ] est in his, qui morum grauitatem *alter.* in vita honestate prætentunt. *k* Amica, ] in his, quibus per sacra studia ipsius secreta panduntur. *l* Suavis, ] in his, qui per opera misericordia in conspectu Dei, & hominū flagrare noscuntur. *m* Decora, ] in solitarijs contemplationi deseruientibus, & quieti. *n* Terribilis ut castrorum acies ord. ] in cœnobitarum Collegio, qui sub regula militante & Abbatte. In primis excellit temperantia, in secundis sapientia, in tertius iustitia, in quartis prudentia, in quintis fortitudo. *o* Auerte oculos tuos à me; quia ipsi me auolare fecerunt. ] Hæc sunt verba Spōni Sponsa quædammodo comprimitis ne nimis de sua pulchritudine præsumat, nimisque curiositatem in eum quærendo; ac inuestigando apponat. Nam quanto plus inuestigatur, tanto minus intelligitur: quia magis incomprehensibili inuenitur. Oculi ergo, quibus Deum videre, & contemplari cupimus, ipsu à conspectu nostro faciūt auolare. *Eccl.* 7. Dixi sapiens efficiar, & ipsa longius recessit à me. Et *Prou.* 23. a. Ne erigas oculos tuos ad opes, quas habere non poteris: quia faciunt sibi penas quasi aquila: & volabunt in cælum. Quicquid ergo oculi, donec locus sit videndi, vt de ipso hic in via sufficiat nobis audire & credere, quod audiimus, & auditis delectari: Iuxta illud *Ps.* 50. Auditui meo dabis gaudium, &c. Vel [Auerte à me, ] vt curæ, subditorum intendas: nā sic melius me videbis. Vnde & supradic, cùm in subditorum cura se præptā exhibuit, ei se statim ostendit. Vnde supra. [ Ego Dilecto meo, &c.] Modò autem auolat, cùm ipsa in eum oculos dirigit. Auolat autem, vt audiūs requiratur, gratius recipiatur cautiūs custodiatur, vt curiosius competatur, & subditis impeditatur, & vt ad plenam in futuro fructum, ac decentius accedatur. Vel sunt verba Christi ad Synagogam, cuius oculi, Scribz & Pharisæi, qui Dominum ab ipsa auolare fecerunt. *Jer.* 12. b. Reliqui domū meam: dimisi hereditatem meam: dedi dilectam animam meam in manibus inimicorum eius. Quid & hodie timendum est, quod literati & maiores de Ecclesia ipsum ab ea faciant auolare. *Dan.* 13. a. Egressa est iniurias à senioribus, qui videbantur, &c. Ne tamen grauiter ferat Spōsa, quod ita a plena Sponsi cognitione, & visione suspenditur, ostendit ei Spōsus, quod sanctæ cogitatione ei remanet, quibus potest satis in ipsu intendere, ac delectari: Vnde subiicit:

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. VI.

**B** Capilli tui sicut greges caprarum, quæ apparuerunt de Galaad.] Per capillos, multifaria sanctarum cogitationum subtilitas designatur. Et sicut capilli de cerebro inperceptibiliter oriuntur; sic cogitationes de mente, quæ caput est animæ, cui semper & adhærere debent, ut non semper separantur ab ea, 1. Reg. 1.b.

**a** al. 1  
grex.

dicitur quod in capite Samuelis nouacula non ascendit. Sic ergo capilli isti sunt sicut greges caprarum, cum cogitationes, & meditationes tota diriguntur in Deum, nec in lutoſis ſeculi ſe inuoluunt: ſicut caprae in altis paſcuntur & arduis, & lutoſa, atq; infima loca deuitant. Quæ apparuerunt de Galaad.] Galaad interpretatur aceruus teſtimonij, & fuit mons ille, ad literam, in quo Laban cum Jacob fr̄dus inijt, ut de cætero vtrā non transgrederetur ad ei nocendum; nec Jacob ipſi ſimiliter: In cuius testimonium ibi magnū aceruum lapidū posuerunt. Laban ergo in aceruo lapides ponit, cum de mundi vanitatibus & perturbationibus vir iustus virtutum occaſiones ſumit. Apparent ergo capilli, ſine cogitationes de Galaad, cum eis bonorum operum & fortium immensa copia attēſtatur. Vel per capillos, qui viciniū capiti adhærent, poſſimus etiam intelligere Religiosos, in quibus forma Ecclesiæ plū vigore videtur: & ita viidentur capiti propiū adhære, & ipsam ut capilli caput ornare, eāmq; totam ſua pulchritudine honestare, gratiaq; toti Ecclesiæ acquirere. Vnde & hi capilli ab Ecclesia ſunt fouendi, licet enim 2. Reg. 14.f. habeatur, quod Absalonem grauabat Cæſaries. Hi debent esse gracieſ ſ. & ſubtileſ, non impinguati delitijs, non dilatati terrenis, inſensibiliter creſcentes, vt benefacientes ſe benefacere, nō attendentes, quod ſint flexibileſ, dando locum iræ, & vertibileſ ad nutum Prelati, qui abſciſſi i. de loco ad locum destinati, non ſentiant laſionem; auelli autem ſine magno dolore à capite Christo non poſſunt. Tales debent esse vt greges, gregatim ſ. in cauiliſ i. in cœnobioſ conuertantes, capraruſ, vt ſe ſponte hostiā offerant pro aliorum peccatis, abrutaq; & ardua, ac ſicca loca, non humida, vel lutoſa ambulare, vt arduitatē vitæ appetere ſe oſtentant. Et de talibus potest dici Sponsæ sanctæ Ecclesiæ. a Capilli tui ſicut greges caprarum, quæ apparuerunt de Galaad] i. quæ de aceruo bonorum operum oſtendunt culmen virtutum, vel de aceruo bonorum operum apparuerunt in gloria felicitatis æternæ. c Dentes tui ſicut grec ouium, quæ ascenderunt de lauacro.] Per dentes firma ſermonum ſtabilitas, qui ſunt ſicut grec ouium, cum fidem ſimpliciter profitentur, à qua profiſione nullus quacunque ratione debet auelli. Vnde Deut. vlt. c. legitur, quod oculus Moysi, qui centum & viginti annorum erat, quando mortuus est, non caligauit, nec dentes illius moti ſunt. Omnis ſermo malus de ore vefto non procedat. Dentes ſunt luporum, vel canum, & non ouiuū, cum detractioni vel adulatioſi atteidunt. d Quæ ascenderunt de lauacro.] de fonte ſ. ſcientie & dilectionis, non de volutabro peccati, Matt. 12.c. Ex abundātia cordis loquitur. e Omnes gemelli ſ. ſ. quantū ad dilectionē proximi, & quantū ad promiſſionē vitæ, quæ nunc eſt, & futur. r. Et ſteriliſ non eſt in eis,] i. nihil inutile, vel vanū, quod teneat locum ſuum. Sicut cortex mali punici, ſic genetrix,] Faciei pulchritudo in genarū albedine, ac rubore coſtituit. Item genis dentes adhærent. Per genas ergo Sponsæ i. Ecclesiæ ſignificantur Prædicatores, qui per ruborē charitatis, & albedinem castitatis pulchritudinē Ecclesiæ representant, qui debent eſte ſicut cortex mali punici in fortitudine, quo ad patientiam aduersorum: & continere in ſe variis ordinis gratiarum & virtutum. b Abſque occultis tuis,] quæ ſanctæ ſunt meditationes & affectiones, quæ dicat, præter illa, quæ interiū latent, in manifestis tuis ſ. in operibus exterioribus eſta iñuenire. Vel occulta dicit hic peccata per ignorantiam facta: De quibus in Psalm. 18. Ab occultis meis inunda me, Domine. Et tunc abſque ponitur pro fine. De his

omnibus plenius habitum eſt. sup. 4. a. i. Sexaginta ſunt Reginæ, &c.] Superiū commēdauit Sponsam à virtutū ſpecioſitate; nunc commendat eam à fideliū ordinata & congrua diſtincțione. Et diſtinguit hic tria genera hominum in Ecclesia Dei exiſtentium ſ. Reginas, concubinas & adolescentulas. Reginæ ſunt, qui Regem Christum caſto amore diligūt, & filios generant, quibus honor & cultus regius, & regnum regniq; diademā debetur. Tales ſunt, qui non querūt, quæ ſua ſunt; ſed quæ Iesu Christi, Phil. 2.c. Tales ſunt, qui pura intentione, & recta Christum prædicant. Et ſunt ſexaginta, ſex operibus misericordiæ iñfientes, Mat. 25.c. Decalogum perfectè implentes: Nam ſenarius numerus perfectio- nis eſt primus, & ſexies decem faciunt ſexaginta. Item quinque corporis ſenſus, iuxta duodecim Apostolorum doctri- na modiſcantes & temperantes. Concubinæ ſunt, quæ licet ad thorum Sponsi accēdant, & filios generent; tamē regni ho- norem, vel diademā non habent: qui ſ. temporalium amore Christum annucent, & quantum in iſpīs eſt, verbum Dei adulterant. De talibus non erat Apoſtolus, qui dicit, 2. Cor. 4.a. Non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei. De his dicit etiam, 2. Cor. 2.d. Non ſumus ſicut plurimi adulterantes verbum Dei. De his dicit Scriptura Adulterinæ cogitationis puer reus eſt, qui in oculis Sponsæ placere appetit, per quem Sponsus verba tranſmittit. Tales viles ſunt Ecclesiæ. Vnde Phil. 1.c. Quid enim? dum omni modo, ſive per occaſionem, ſive per veritatem annuncietur Christus. Vnde & tales Christus in praesenti remunerat, licet eis regnum non reſeruet. Gen. 25. a. Filijs concubinarum largitus eſt munera. Hi ſunt octoginta: quia Decalogi doctri- na ad terrenam curam inuertunt, quæ quatuor temporibus, & qua- tuor mundi climati- bus noſcitur agitari: & quia valde ſubia- cent diuiniſiōni, ſicut & iſte numerus. Vnde Oſe 10.a. Diui- ſum eſt cor eorum, nunc interibunt. Sunt autem plures, quam Reginæ, ad innuendum, quod maior eſt numerus eorū, qui non recte prædicant, quam qui recte, vel etiam viuant. De his dicitur 2. Reg. 16.d. quod reliquit Dauid fugiens à facie Absalon mulieres concubinas ad custodiendum domum. Adolescentulæ ſunt plures ſubditæ, vel incipientes in Ecclesiæ: quarum non eſt numerus apud nos, etiā apud Deum, qui ſtellas numerat, &c. Vel ideò dicit earum non eſte numerum; quia cum ad perfectam nondum peruererunt ſtatim, non debent numerari, cum non ſint tales, quod poſſint ſecurè ad bella procedere. Sic ergo tres partes habemus in Ecclesiæ ſ. bonos perfectos, qui per Reginas: malos licet viles, qui per concubinas: & bonos incipientes, qui per adolescentulas. Ne tamen ex hoc plures eſte credantur Ecclesiæ, & non vna Sponsa, ſubdit. k Vna eſt columba mea, &c. Vna ſ. licet plures personæ [Vna] ante legē, ſub lege, ſub gratia. [Vna,] quia vna fides, vnum Baptisma, vnuſ Deus, & vnum corpus. Hæc eſt n. Domini tunica, quæ ſciſſa nō fuīt. Joan. 19.d. [Vna,] ad vnum ſolum creatu. De qua Luc. 10.g. Vnum eſt neceſſariū. Vnde Ps. 36. Vnam petiā à Domino, &c. [Columba,] propter ſimplicitatē, mansuetudinem, ſeconditatem, & amoris inseparabilitatē. [Perfecta,] propter charitatem, quæ plenitudo eſt le- gis. Consummata, vel perfecta, numero membroruſ, & plenitudo donorum, vel perfecta capitii Christo vniata. l Vna eſt matris ſuæ, &c.] Hæc mater gratia eſt Dei, quæ filios, vel filias facit vnuſ patris. Et bis dicit, [vna,] vnitate fidei, contra hæreticos: Vel per matrem ſuperna Ierusalē accipit: quia eam generat, nutrit, amat, & custodit: quia omne donum de ſursum, quæ eſt mater noſtra, Gal. 4.d. cuſ ſua eſt mi- lians Ecclesiæ vnitate amoris & gratiæ. Genitrix verò di- citur primitiva Ecclesia de Iudeis, cuius electa dicitur moder- na Ecclesia inter multas ſpurias, quas ſimil cuſ ipsa produ- xit. Et verè vna: quia nō plures verè imitationis filias genitrix genuit, vel mater peperit. Electa autē eſt, quia laus eſt matris & genitricis Adulterina n. filia ſtimoniū dat adulteriū cōtra matrē. m Viderunt eā filii Siō &c. ſ. Angeli. Prou. vlt. d. Surrexerūt filii eius, &c. Solæ filii verè vidēt quæ regnum expectant: quia omnis gloria filii Regis ab intus: Oculi autem ſtultorū in finibus terra: P. ou. 17. d. vt ſcili- get, interiora non videant, ſed tantum vilissima, & exte-riora attendant. Item ipsa luminositas Ecclesiæ eos excēdat: quia oculos noctuſ habent: & ſic veri Solis claritatem ſuſtinere non poſſunt. [Viderunt ergo eam filii Sion,] id eſt Ecclesiæ triumphantis. n Et beatissimā prædicauerunt. Beatam ſciliſet, propter ſpiritualis diuinitas, beatiorē propter populi numeritatem, ſed beatissimam propter ipſius Sponsi nuptias & amplexus. Et licet ſolæ filii videant; tamē &

Gen.  
31. f.

Ephes.  
4.g.

3. Reg.

11.a.

C 24.9.1.

c. loqui- tur. &

c. omni- bus &

c. pu- denda.

De con- ſec. diſt.

4.c.

alioſ

eſt.

Ephes.

4.b.

Rom.

13.c.

Jacob.

1.c.

Pſalm.

44.

Regiæ

*Inf. 8.* **a** Reginæ, & concubinæ laudauerunt eam.] Laudant enim tam bonæ, quam malæ. Bonæ, ut ferentes; malæ, ut histriones. Omnia enim, quæ sive boni, sive mali dicunt, vel faciunt, in laudem Ecclesie refunduntur. Et ne credatur, quod solùm laudetur ab his, qui de Ecclesia sunt, introducit hic Synagogam ad commendationem ipsius, maxime pro fine mundi, vbi recognoscens errorem converteatur: unde subdit. **b** Quæ est ista, quæ progreditur, quasi Aurora consurgens, a pulchra ut Luna, & electa ut Sol, terribilis ut castrorum acies ordinata. **c** Quæ nata est Descendi in hortum nucum, progreditus quasi Aurora, &c.] Aurora fuit in Patriarchis Luna, in Prophetis, Sol in Apostolis, vel. **c** Quasi Aurora consurgens, ] temporibus primitiis, scilicet, Apostolorum. **d** Pulchra, ut Luna. ] temporibus Martyrum, & Confessorum. **e** Electa, ut Sol] autem erit in ultimis temporibus, vbi scilicet, magis videbit persecutio, & ideo Ecclesia amplius tunc splendescet. Tunc etiam erit. **f** Terribilis, ut castrorum acies ordinata ] contra Antichristum, & suos: quia tunc erit conflictus acerrimus, & Ecclesia præualebit. Aurora etiam comparatur in poenitentiis. Luna in adiuis, qui curis, & sollicitudinibus quasi quibusdam nebulis spinarum obfuscantur, Sol in contemplationis. Vel de anima fidi, quæ est Aurora in luminis cognitione, Luna in splendore gratiæ, Sol in adoptione gloriæ. Vel Aurora in oratione, Luna in operatione, Sol in contemplatione. Vel Aurora in morte, Luna in purgatorio, Sol in gloria. **b** Quæ est ergo [ista, quæ progreditur] de virtute in virtutē. **c** Quasi Aurora consurgens, ] per augmentum gratiæ, & virtutum. Iuxta illud. Ne scia virtus stare loco. **Prou. 4. c.** Semita iustorum quasi lux splendens, &c. **d** Pulchra, ut Luna] in statu perfectionis, in quo exemplo suo ceteros velut pulchritudine quadam incendit. **e** Electa ut Sol, ] ea translatæ ad patriam. Iuxta illud. Fulgebunt iusti sicut Sol, &c. **f** Terribilis, ut castrorum acies ordinata.] Demonibus, & malis Spiritibus, quos orationibus deuotis, & precibus, quas sicut pro peccatoribus, eos arcet, vulnerat, deiicit, & confundit. Vel de B. Virgine, potest illud exponi ut introducatur Synagoga pro tempore ipsius, eius pulchritudinem, & venustatem admirans. Licet enim ipsa B. Virgo fuisset prænunciata in lege, & Prophetis; Iudea tamen quasi incredula quererit. **b** Quæ est ista, quæ progreditur ] ad totius Ecclesie irrigationem, & fecundationem. **Eccles. 34. d.** quasi aquæ ductus irriguus exiui de Paradiso, &c. Huius progressus dilatione lamentabatur. **Jsa. 63. d.** cum dixit. Multitudine viscerum tuorum, & miserationum tuarum continuenter se super me. **et 41. d.** Egeni, & pauperes querunt aquas, & non sunt. Vnde temporibus ante ipsius progressum ponebantur omnes cum **Ier. 38. b.** in lacum, in quo non erat aqua. Sed cum venit in hortum Ecclesie ista aqua, quam vidit **Ezech. 47. a** egredientem de templo; tunc secundari cepit Ecclesia: & omnes, ad quos peruenit aqua ista, salvi facti sunt, ut ibi habetur. Non poterat aqua ista exire, donec ductum haberet; sed cum fluxit, plenissimè progreditur. Ergo ex genere regali, & sacerdotali summum Regem, & Sacerdotem Domini paritura, & hoc velut Aurora consurgens, cuius ortus, & Luciferi similiter, & Solis ortum præcedit. Primò enim oritur Aurora: postea Lucifer, & tandem Sol. De hac dicitur **Job. 3. b.** Expectet lucem, & non videat: nec ortum surgentis Aurora imprecatio est malorum. **et 38. b.** Nunquid ostendisti Aurora locum suum? illum ostendit ei Dominus in assumptione sua, quando eam Deus ad dexteram sui benedicti filij collocauit. Hæc Aurora media inter nocte humani generis, & lucem claritatis æternæ. In ortu huius Aurora vincitur Angelus à Iacob. **Gen. 32. f.** id est, aduentus filii Dei in carnem, id est, ab Angelo magni consilij Deo Patre, scilicet, sanctorum Patrum precibus impetratur. Consurgens est hæc Aurora, non in ortu suo cadens in peccatum, ut ceteri: ipsa enim in vtero sanctificata in ortu suo surrexit, non cecidit, quia nullius peccati obnoxia fuit, ut nos miseri, qui filii iræ nascamur, in quorum persona dicit **Psal. 114.** Circumdecerunt me gemitus mortis, &c. **b** Quæ est ] ergo [ista, quæ progreditur] in sui nativitate. **c** Quasi Aurora consurgens ] per gratiam. **d** Pulchra] in conceptione Salvatoris, in qua ipse fomes peccati eam aliquantulum reddens obscuram, omnino fuit extintus, quando eius speciem Rex Regem Dei filius concipiuit; sed tame[m] ut Luna eius claritas a mole carnis aliquantulum retardabatur, in quantum, scilicet, ut cum Sol iustitiae per aduentum ipsius in eius vterum eam totam red-

deret luminosam, nihilominus tamen terra, id est, molis carnis impositio eam fecit pati eclipsim; ita quod Joseph voluit occulte dimittere eam, ut legitur **Mat. 1. c.** Ortu huius Aurora, vel Luna, ortum veri Solis, ut dictum est, præcessit, & quasi annunciauit. Vnde **Ecccl. 43. a.** A Luna signum dici festi: luminare, quod minuitur in consummatione. Est ergo. **d** Pulchra ut Luna] in Christi Nativitate. **e** Electa ut Sol] in sua assumptione, in qua omnes Angeli eius pulchritudinem admirati sunt. **Ecccl. 43. a.** Sol in aspectu, &c. Ibi electa est, illuc præelecta, & ad eius dexteram collocata, cum & ei dixit: Veni Electa mea, & ponam in te thronum meum, &c. Ibi, scilicet, ad dexteram filij est ipsa. **f** Terribilis] potestatis aereis, [ut castrorum acies ordinata.] Nam bene sciunt, quod quicquid pro peccatoribus petierit, impetrabit. Vnde **3. Reg. 2. d.** dixit Salomon matris suæ: Rete, mater mea: neque enim fas est, ut avertam faciem tuam. Hæc est arca fæderis, in qua responda accipimus: De qua dixerunt Acharonitæ. **1. Reg. 5. d.** Adduxerunt ad nos arcam Dei Israel, &c. Hæc arca manna continet, & reseruat, quo palcamur in deserto huius sæculi vagantes, usque dum veniamus ad terram promissionis: Hæc est ergo, ] terribilis] inimicis] ut castrorum acies ordinata.] Vnde **Ecccl. 43. b.** Vas castrorum in excelsis in firmamento cœli resplendens. Ordinata tripliciter contra tres acies inimicorum, Paganos, scilicet, Hæreticos, & Iudeos. De quibus **Ecccl. 50. d.** Duas gentes odiuit anima mea: & tertia non est gens quam odemus, &c. Contra Paganos ordinata est, latram exhibens Deo vero, cum dixit: Magnificat anima mea Dominum, &c. **Luc. 1. c.** Hic enim destruxit idolatriam, qua creatura exhibetur honor soli Deo debitus Creatori. Contra hæreticos, cum dixit: Et exultauit spiritus mens, &c. Contra Iudeos, cum dixit: Suscepit Israel puerum suum, &c. De hac ergo querit incredula Synagoga, vel præ admiratione, & gaudio fidelium Ecclesia, vel ipse supernarum virtutum chorus. **[Quæ est ista, &c.]** Sed ad hanc questionem respondit Ioachim summus Sacerdos, **Judit. 1. b. 15. d.** vbi in persona Judith dicit ad eam: Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri, &c. Taliter ea per circumlocutionem describit: Tamè enim uno nomine venerat comprehendendi: Ipsa gloria Ierusalem, id est, claustralium, dans eis formam, & regulam obedientiæ, cum dixit **Luc. 1. d.** Fiat mihi secundū verbum tuum. Lætitia Israel, id est, Scholarium, & Clericorum. Scholarium dans eis formam studendi, & legendi, ut attenti sint & solliciti intelligere, & opere completere, quæ legunt. **Luc. 1. g.** Maria conservabat omnia verba hæc, &c. Vnde & Philippus dicit Eunicho legenti Isaïa Prophetam: Putasne, intelligis, quæ legis? Ac honorificentia populi, i. laicorum, in hoc, quod statim creditit maius, scilicet Dei filium paritum, vbi summus Sacerdos, scilicet, Zacharias de multo minori dubitauit, scilicet Elizabeth iam sena, prolem de ipso habituram. **Luc. 1. b.** Gloria est in se, lætitia in nobis, honorificentia, i. ab aliis ornata. Quod tripliciter eius bene congruit interpretationi: Interpretatur enim illuminata, illuminatrix, & Dñs, quia illuminata gloria, quia illuminatrix, vel lætitias, quia Dñs honorata. **g** Descendi in hortu nucum.] Et hoc Synagogæ ignorantia, præ ignorantia supra querenti: **[Quæ est ista, &c.]** Quasi indirecte respondendo, Sponsa laudibus superaddit Sponsus, quod Sponsa non solum talis est, ut Synagoga prædixerat, sed etiæ hortus nucum, & poma conuallii, & florēs vinea, ac malapunica, iuxta illud **Psal. 23. a.** Quando federis, ut comedas cū Principe, &c. Attendamus hæc, quæ nobis in mensa sacra Scriptura apponuntur, ut & nos talia præparemus. Hortum ergo nucum dicit Sponsa pro Claustralibus, & Martyribus, quibus cortex amiori mundus: Cuius omne gaudiū amaritudinibus plenum est: Iuxta illud: Omne gaudiū meū amaritudinibus respergit, ut quærens te sine offensione lætari **Isa. 38. d.** Et ecce mundi, scilicet, amaritudo mea amarissima. Testa durior, i. tolerantia aduersorū. **Job. 2. c.** habetur, quod ipse sedens in sterquilino, ecce putredo, & amaritudo corticis, siue foetor, testa, i. asperiore vita, vel passionum tolerantia, saniè radebat, mundi, i. inquinamenta a se separabat. Sed nucleus intus dulcior, & ad plures vsus aptior. Hic nucleus sapidus, & dulcis redditur intima consolatione, quasi oleo inde profluente. Poma conuallium dicit eā, quantum ad plebem odore bonorum operum redolentem, proueniente ex interiori, & exteriori humilitate. **Psal. 103.** Qui emittis fontes in conuallibus, aquis, scilicet, profluis, riuiulis sanctæ opinionis, & famæ. Per vineā quācum ad Clerum, floribus sciætæ voti, ac desiderij sancti pollentē. De hac vinea in **Psal. 79.** Vineā de Egypto ignorautia, scilicet, tristitia, &c. **Ecccl. 39. b.** Florete, flores, &c. sup. 2. c. Vineæ florentes, &c. Malapunica, quoad Prælatos duros exteriori tolerancia

# Liber Canticorum.

tolerantia aduersorum, sed intus plenos variis gratiis virtutum, quæ partim albent per vitæ innocentiam, partim rubent per compassionem ad proximos. *Luc. 8.c.* Fructum afferunt in patientia. Dicit ergo: Vos queritis: Quæ est ista, & unde hunc habeat apparatus, & ego descendit, & ideo, scilicet ipsa ascendit, quia descendit in hortum nucum, vt viderem poma conuallium, & b inspicere, si florisset vinea, & c germinasset malapunica, d Nesciui: Anima e mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab, f Reuertere, reuertere, Sunamitis, g reuertere, reuertere, vt intueamur te.

## C A P. VII.

**S** Vid b videbis in Sunamite, nisi chorus castrorum?

A hunc hortum descendit Dominus per gratiam, vt videat poma conuallium, id est, bona opera humilium redolentia, in quibus plurimum delectatur, vt dictum est, & sic de aliis. Vel de B. Virginie potest exponi, in quam descendit filius Dei, vt respondeat ipse filius Dei Angelis prius cum admiratione quærentibus. Quæ est ista, &c. Et ostenditur hic magnum pietatis diuinæ mysterium, & admirabile filij Dei Sacramentum, qui vt nos faceret in cœlum ascenderet, descendit in terram, secundum quod *Psal. 143.* orauerat: Domine, inclina cœlos tuos, & descende: Cœlos inclinavit, quando Angelos hominum seruitio, & ministerio deputauit. Sed ipse se non solum *Psal. 8.* inclinavit, sed paulo minoratus ab Angelis usque ad humanam naturam descendit, vt filius Reguli sanaretur: *Ioan. 4.g.* Vbi & descendit in hortum nucum, id est, B. Virginis uterum, quæ est hortus conclusus. De quo *sup. 4.c.* Et de quo *Gen. 2.b.* Plantauerat autem Dominus Paradisum voluntatis ab initio, &c. Et nucum est hortus iste, secundum tria, quæ in nuce est est inuenire, quæ & in B. Virginie inueniuntur, scilicet, corticis amaritudo: Maria enim interpretatur amarum mare, per contrarium sic vocata, quæ nihil penitus amaritudinis habebat. Testæ duritia in sancti propositi firmitate. Vnde Angelo respondit *Luc. 1.d.* Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Nuclei dulcedo in fructus pretiositate. Vnde in eodem. Et benedictus fructus ventris tui. a Ut viderem poma conuallium] id est, multiplices fructus humilitatis ipsius, tam interioris, quam exterioris manifestarem, & alios videre facerem, ac per approbationem etiam me videre significarem, secundum quod ipsa dixit *Luc. 1.e.* Quia respexit Dominus humilitatem ancillæ suæ, &c. Quorum unus est Sapientia, *Pro. 11.a.* Vt i humilitas, & ibi sapientia. Alius exaltatio. *Luc. 14.c.* Qui so humiliat, exaltabitur. Tertius bonorum operum multiplicatio. *Psal. 64.* Valles abundabunt frumento. Quartus fluviorum doctrinæ, abundantia, & profluum. *Psal. 103.* Inter medium montium pertransibunt aquæ. Quintus à procella, & ventis abscondio. *Isa. 32.a.* Erit quasi, qui abscondit se à vento, &c. b Et inspicere, &c. ] id est, Virgo Beata, de qua uita vera processit. Floruit hæc vinea in Filij Dei conceptione. Et germinasset malapunica] per quæ designantur charitatis B. Virginis, quam erga nos habet, multiplices effectus, qui licet in omnes defluant, & emanent; tamen plena remanet, & redundans, cui dictum est. Aue gratia plena. Nec mirum, cum ab ipsa ortum habuerit fons indeficiens charismatum, & gratiarum. Sequitur. d Nesciui, &c.] Responsio est Synagogæ se ignorasse hæc dicentes, & causam suæ exortis experimentis, cum subiungit. e Anima mea, &c. ] id est, animalis ratio Synagogæ conturbata est, & excœcata propter hypocratism Pharisæorum, traditiones Scribarum, avaritiam Sacerdotum, ambitionem Principum. Vnde ne locum perderent, & gentem, suaserunt populis, vt Barrabam peterent. Hi dicuntur quadrigæ Aminadab, id est, Iudaici populi, qui dixit *Exod. 19.b.* Omnia quæcumque dixerit nobis Dominus, audiemus, & faciemus. Interpretatur autem Aminadab populus spontaneus. Vel aliter. Hoc dicitur, vt recognoscatur Synagoga suum errorem, quæ despexit Ecclesiam, & scandalizata fuit, videns doctrinam quatuor Euangelistarum præferri doctrinæ legis, & Prophetarum, quæ Euangelica dicitur quadrigæ Aminadab, id est, Christi, qui vt Aminadab de tribu Iuda fuit, & mortem sponte suscepit. *Psal. 92.* Eleuauerunt flumina, Domine, &c. Ecce conturbatio *Isa. 53.c.* Oblatus est, quia ipse voluit. Vel prima quadriga Christi fuit ex Apostolis, secunda ex Martyribus, tertia ex Confessoribus, quarta erit ex viris fortissimis tempore Antichristi. De his qua-

## Cap. VII.

drigis, *Zach. 6.* a Leuavi oculos meos, & vidi, & ecce quatuor quadrigæ, &c. His quadrigis adducti sunt parvui ad fidem Ecclesię *Isa. vii.f.* Adducunt omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino in equis, & in quadrigis, &c. Et dicit Synagoga. d Nesciui.] id est, non approbaui. Eodem modo sumitur *Matth. 7.c.* Nescio vos, secundum quod etiam dicitur in *Psal. 1.* Nouit Dominus viam iustorum. Vel quatuor quadrigæ, siue rotæ volubiles, sunt quatuor affectiones humanæ, quibus humanus animus tota die voluit, & rotatur, gaudium, scilicet, tristitia, timor, & desiderium. De quibus *Prov. 30.c.* Tria sunt mihi difficultas, & quartum penitus ignoratio, via Aquila, &c. Per viam Aquila in cœlos inane gaudium nascens de prosperitate, & terrena felicitate. *Ezech. 17.a.* Grandis Aquila magnarum alarum, &c. Sed Abdias habetur. Si exaltatus fueris, vt Aquila, &c. Per viam colubri supra petram, tristitia de aduersitate quasi repit, & consternatur, contra quam necessarius est aspectus serpentis, & utilis in palo. Per viam nauis in mari, timor noctis. In nauis enim maris est magnum periculum. *Sap. 14.3.* Exiguo ligno, &c. In hac nau fluctuant, quos vanus metus exagitat, & ventus rapidus humanæ cogitationis conturbat. Talibus expediret dicere. Dñe, salua nos, perimus. Per viam viri in adolescentia, qui sibi semper vitæ reprobavit longiorē, spes siue desiderium humanum, quo sapientissime humanus animus quadrigatur. *Ps. 51.* Sperauit in multitudine diuinarum suarum, &c. Contra quod bonum esset, quod sequitur. Ego autem, sicut oliua, &c. Hæ sunt quadrigæ Aminadab, id est, spontanei, spōte, scilicet, eis se committentis. f Reuertere, reuertere, Sunamitis, &c. Prius dixit Synagoga se nescisse, & conturbatam fuisse. Videns ergo Sponsus, vel ipsa Ecclesia, quod suum iam recognoscit errorem, hortatur eamdem, vt ad veritatem fidei reuertatur, ad pacem germanitatis, ad agnitionem Redemptoris, ad operum perfectionem, propter quod & quater dicit [ Reuertere Sunamitis] id est, captiuia quadruplici seruitute, scilicet, Principium, mandatorū, legis & peccati [Reuertere] etiam per culpa agnitionem, idolatria, abiurationem, poena approbationem, & religionis amorem. Vel vox est Sponsi hortantis Ecclesiam, quæ in membris suis multipliciter per peccata ab eo discessit, cui quater dicit [ Reuertere] à quatuor, scilicet, partibus mundi. Vel specialiter dicit ad animam captiuatam per peccatum, vt reuertatur per boni concupiscentiam, & per illa tria, quæ sunt in poenitentia. Vel vt reuertatur à quatuor naturalibus affectionibus ipa in hac misera vita rotantibus, scilicet, gaudio, tristitia, timore, & spe, quæ per quadrigas, vt dictum est, significantur. *Isa. 30.e.* Erunt aures tuæ audientes vocem post tergum monentis. g Reuertere] inquam [reuertere, vt] ego, & mei [intueamur te] id est, speciem tuam, quam prius habueras: & adhuc, si reuersa fueris, recuperabis. Vel [vt intueamur.] Ego quidem per approbationem; tu vero teipsum per reprobationem, & erroris recognitionem. Quandiu enim auerterea es, nec ego te intueor, nec tu teipsum vides.

## E X P O S I T I O C A P. VII.

**S** Vid videbis in Sunamite, nisi chorus castrorum? ] Vox est Sponsi ad Sponsam, quasi ita inuitans Synagogam ad reuertendum, sed quid vis, vel credis te in ea intueri debere? Vel eodem modo vox est sodalium ad Sponsum, qui Sponsam Ecclesiam, vel fidem animam hortatus fuerat, vt rediret. Sunt autem inter cetera duo, quæ libenter aspiciuntur. Magnanimi enim libenter aspiciunt tyrocinia, & bella; pusilliæm verò ludos, & choros. Hæc ergo duo coniunctim dicit hic in Sunamite videnda, vt tam hi, quam illi in ipsius aspectu inueniant, quod videre delectet. Vnde dicit. h Quid videbis in Sunamite, &c.] Quasi nō videbis in ea à modò aliquid infidelitatis, vel peccati; sed eam videbis ad laudes Dei hilarè, & cetera opera Deo iucundam, & ad bella spiritualia promptam, ac expeditam, & fortissime ordinatam, & contra hostes viriliter dimicantem. Item cum timore exultante, & tribulationes cum gaudio sustinentem. Choris comparatur Ecclesia, quoad mentis iucunditatem de patriæ cœlestis expectatione. Castris autem quoad acierum statum, & ordinationem in mundi huius certamine. Una acies est conjugatorum, alia continentium, alia Prælatorum. Sed attende, quod hic coniungit choros cum castris. In choris laudes Deo cantamus; in castris ipsi Domino militamus. Sunt ergo chori castrorum, qui Dei laudibus insistunt, ita quod bella eius fideliter peragunt. *Isa. 30.g.* In citharis, & tympanis, & bellis præcipuis expugnabite eos. Item chori castrorum sunt, qui intus in corde pacem, & humilitatem custodiunt, extra se verò tam in se, quam in proximis modis omnibus

nibus debellare non cessant. Tales libenter respicit Dominus. Vnde *sic. i.e.* Respexit Deus humilitatem ancillæ suæ. Et *Gen. 4. a.* Respexit Dñs ad Abel, & ad munera eius. Ideo dicit Dñs, *Marc. 9. g.* Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos. Ecclætra autem *1sa. 57. d.* Non est pax impij, dicit Dñs. Chori autem sunt quidam, sed non

Quam a pulchri sunt gressus tui in b  
calceametis e-filia Principis. d Iunctura foeminum tuorum, e sicut monilia, quæ f fabricata sunt manu Artificis: vmbilicus g tuus crater tornatilis, nūquam indigens h poculis.

*Psa. 67.* uersus concupiscentiam strenue militant; sed non sunt vniuersitatis in domo, immo magis sibi improba contentione discordant. Sed cum est vnamis concentus virtutum, vitia expugnantium, tunc sunt chori castrorum. Et haec videntur in Sunnamite i. anima fidei redeunte à captiuitate peccati. Hi sunt, quos ducebant filii Israël submersis Ægyptijs. *Exod. 15. c.* & quos cantauit Iudith Holoferne prostrato. *Iudith. vlt. a.* Sequitur. a Quam pulchri sunt, &c.] Hic Spōsus ut invitet ad Ecclesiæ Synagogæ in fine sæculi conuertendam, pulchritudinem eius, quo eam amplius videre desideret, ei describit. Vel si vis, est commendatio Ecclesiæ nouissimorū temporum ex Iudeis, & Gentibus in vnum collectæ. Et attēde, quod Sponsa superius

*Sap. 5. e.* in Sponsi descriptione incipit à capite, infra ad membra cætera descendendo, ut per hoc notaretur eius humilitas, & benignitas, qua dignatus est in carnem descendere, ut Sponsam ascendere faceret, & secum collocaret in cœlis; ipse vero Sponsus hic incipit pedibus ascēdendo, in quo profectus Ecclesiæ declaratur. Dicit ergo [Quam pulchri sunt gressus tui] i. progressus in agendo, & patiendo speciosi, & conuersatio irreprehensibilis. Hoc planè verū erat in tempore primitiæ Ecclesiæ. vt *Att. 3. & 4* manifestè apparer. De Zacharia, & Elizabeth habetur, quod incedebant in mandatis Domini sine querela. Hi progressus in duobus præcipiè attenduntur in dilatatione, & multitudine populorū, & exaltatione, ex cōuerione Principum, & Magnorum. Sic erit usque in finem sæculi. Et licet in *Psi. 44.* dicatur. Omnis gloria eius i. perfecta, filia Regis ab intus, nō tamē propter hoc remouet, quin sit, & exterior pulchritudo. b In calceamentis ] i. mortis, & passionis Christi, præcedentiumque Sanctorum exemplis sc. Apostolorum, & aliorum patrum affectus nostros mnniētibus, & à læsione occulti peccati defēdentibus. Vnde & Agnū comedētibus præceptū est, ut calceamenta haberent in pedib. *Exod. 12. b. 1. 10. 1. a.* Qui dicit se in Christo manere, debet, ut ille ambulauit, & ipse ambulare: vel gressus Ecclesiæ sunt pulchri, quia pedes pulchri, Doctores, s. & Prælati, quorū pulchritudo attenditur, ut sint recti, directi etiā in antē, non in retrō, & ampli, immobiles, & mundi. *Ezech. 1. b.* habetur de animalibus, quod pedes eorum erant pedes recti. Vel gressus animæ fidei sunt castus timor Dñi, & spiritualis desiderij flagratiæ, quæ duo sicut quædam calceamenta animam à spirituali læsione defendunt. Nam timor Dei mortificat carnis voluptatem. *Ezech. 16. b.* Calceauit te hiacyntho, &c. Spirituale vero deiderium propriæ voluntatem. Vnde *Iudith. vlt. b.* habetur. Sandalia eius rapuerunt oculos eius. c Filia Principis] illius, scil. qui *1sa. 9. b.* dicitur Princeps pacis, cuius principatus super humerum eius. Qui non solum Princeps est, sed principium. Vnde *Ioan. 8. c.* Ego principium, qui & loquor vobis. Cuius est Ecclesia, vel anima fidelis, filia, per spiritum adoptionis ab ipso genita. Sed est attendendū, quod est filia Principis, & ancilla Principis, & filia matris, & ancilla matris. Filia principis est, quod Prælato ei aliiquid durū iniungenti, ex zelo iustitia paret, & est obediens ex amore. Sed ancilla eius est, cum ei aliiquid præcipienti paret timore potius, quam amore; eum tamen ut Dominum venerando. Filia autem est matris, quando à Prælato teneriori affectu compassionis, ut à matre diligetur, & fouetur, & ipsa ei æqua deuotione responderet. Sed ancilla, cum ipsa eam hoc modo fountem, ac diligentem, ipsa magis timore veneratur, quam amore. d Iunctura foeminum tuorum sicut monilia, &c.] In viris foemora, in foeminibus foemina. Foeminum debet dici. Iunctura ergo foeminum Ecclesiæ est cordia duorum populorum in una fide, & dilectione. Quæ est.

e Scut monilia ] indiuisibilis, & colligata vinculo charitatis Ecclesiæ muniens atque ornans. f Quæ fabricata sunt manu Artificis] illius, qui fabricatus est Auroram, & Solem: qui solus quætere hanc iuncturam usque ad finem

mundi distulit. Vel. d Iunctura foeminum] foedera amicitia, pfa.73  
vicissitudines, & subministrations Prælatorum. Quæ est.

e Sicut monilia ] sibi inuicem charitatis vinculo firma connectione colligata. *Ioan. 13. d.* In hoc cognoscunt omnes, quia mei Discipuli estis, &c. De hac iunctura habetur *Gal. 2. b.* quod Petrus, & Ioannes dederunt Paulo, & Barnabæ dextræ societas. Hæc foemina fulgere debent exemplis virtutum, rutilare auro charitatis, cæteros vniire, & coniungere in vinculo pacis, & sic esse monilia in ornatum Ecclesiæ Sponsæ, vel animæ fidelis. Foemina sunt spes, & timor, in quorum medio est fons generationis, scil. charitas. Vel, d Iunctura foeminum ] potest dici vinculum professionis, quod religiosos viros ligat ad præsepium Saluatoris; ut à mandatis eius, vel consilijs non deuient, aut declinent: De quo *Apoc. 19. c.* habetur, quod habebat in vestimento, & in femore suo scriptum: Rex Regum, & Dominus Dominantium. Vnde & *Gen. 24. a.* habetur, quod Eliezer posuit manu suam sub femore Abraham. Haec iunctura feminum ] est. e Sicut monilia ] ad ornatum, & munimen Ecclesiæ præparata. Vnde *Psal. 13.* Ecce quæ bonum, & quæ iucundum, &c. Vnde dicitur munimen iucundum ornatum. Hæc sunt monilia, quæ dedit Eleezer Rebecca, *Genes. 24. b.* f Quæ fabricata sunt manu Artificis ] Religionis, scilicet, vel ordinis institutoris, qui in ipsa fabricauit salubria instituta. Vel ipsius Domini, qui cessante Potentum tyranide, ex sua secreta Sapientia homini consilium ordinauit, ut idem tortor, & qui torqueretur: martyrium inferens, & Martyr. De quo *J. 4. 4. d.* Ego sum Dominus faciens omnia. g Vmbilicus tuus crater tornatilis, &c.] Vmbilicus iste Prælati sunt Ecclesiæ, à quibus ad parvulos Ecclesiæ, tanquam foetus teneros debet prodire nutrimentum. Sed oportet tales, si bene volunt nutritre pueros, ut suos vmbilicos præcisos habeant, ne per luxuriam lac corrumpens effluat. Nam *Iob. 40. b.* habetur, quod virtus eius in vmbilico ventris illius. Et *Ezech. 16. a.* dicitur: In die ortus tui non est præcisus vmbilicus tuus. Iste vmbilicus debet esse, ut crater tornatilis. Crater, magnus scyphus dici solebat, ad literam, qui torno siebat, & cum ansis erat. Crater ergo debet esse Prælatus Ecclesiæ, sapientia, & doctrina, quo tora inebrietur Ecclesia. Vnde & in candelabro erant scyphi, lilia, & sphærule, *Exod. 25. c* Prælati, scilicet, in Ecclesia, qui scyphi sunt in propinatione salutaris doctrinæ, lilia in castitate viræ, sphærule in operum strenuitate. De his scyphis, Ecclesiæ 2. b. Feci mihi scyphos, &c. Debet etiam crater esse tornatilis, ut à Deo incipiatur, & ad Deum totum, quod facit, referens in ipso terminetur. Item planus sine aliquo scrupulo erroris, aut fraudis, nihilque habens superfluum, & in omnibus præceptis diuinis obtemperans. b Nunquam indigens poculis ] scientia, aut doctrina. Nam in ipso tanquam in fonte, vel puto debent omnes alij haurire, ut possit dicere id, *suprà 5. a.* Comedite, amici: & bibite, & inebriamini, charissimi. Ab ipsis enim semper debet fons boni exempli, & sapientia scaturire. Vel animæ vmbilicus potest dici zelus, aut pietas. Potest Ecclesiæ vniuersalis vmbilicus dici Romana Ecclesia, quæ ad modum vmbilici in vniuersali Ecclesia medium tenet locum, sequē medium, & communem debet omnibus exhibere. Hæc debet esse, ut crater immensus, toti, scilicet, clero, & populo copiosus, sed tornatilis, ut circumquaque omnibus respondeat æqualiter, & caueat ab omni scrupulo acceptiois personæ: cui, scilicet, acceptioi personæ multi scrupuli ascribuntur.

b Nunquam indigens poculis, ] ut ab ea procul absistat sitis avaritiae: quæ nunquam sit inops consilij, ignara iudicij, nunquam etiam doctrinæ indiga salutaris. De hoc vmbilico debet emi absque argento, & absque vlla commutatione vinum, & lac. *1a. 55. a.* Et de eo debent fluere aquæ viue *Ioan. 7. f.* ut ibi inueniat dubius consilium, oppressus auxilium, æger remedium, solatum pusillanimis, doctrinam nescius, correctionem inquietus, increpationem ini quis, inobedientis vltionem. Hic crater duabus ansi innitur, sacerdotali, scilicet, & regia dignitate. Hæc contra hereticorum prauitatem, illam contra Tyrannorum crudelitatem firmiter se defendendo. Vnde & in signum huius duplicitis potestatis defert summus Pontifex in media Quadragesima in processione insulam, & coronam. Hic est calix, de quo in *T. a. 74.* Calix in manu Domini vini meri plenus mixto. Merum vnum huius calicis est potestas soluendi, & peccata remitti. Sed fælices, quæ in fundo resident, sunt potestas excommunicandi, & anathematizandi, quas ad pedes arborum in fructuofarum, quandoque oportet apponere, si forte

# Liber Canticorum.

# Cap. VII.

sic fructum ferant. *a* Venter tuus, &c.] Venter iste possidet ei i*lli* Prælati Ecclesiæ sicut etiam umbilicus, debent enim ga-  
lare parvulos de Ecclesiæ autem. Sed hodie perpluribus potest dici istud. *Pf. 43.* Conglutinatus est in terra venter no-  
ster. Vel per ventrem, qui est infirmior pars hominis, infirmio-  
res in Ecclesiæ acci-  
*B* pi possunt. Hic vester *a* Venter tuus, sicut *b* aceruu*s triti-*  
*c* ci & vallatus Lilijs. *d* Duo vbera tua, tritici, in area, s. an-  
tequā ventiletur, vbi collū tuū sicut turris eburnea. *f* Of-  
fīsum grana cum pa-  
leis, vnde & paleis, quādiū sūt in acer-  
uo, parcitur propter grana, donec area ventiletur. *c* Vallat-  
tus lilijs claustraliū s. conuentibus, quibus circundatur hic  
venter, & protegitur. Vel venter anima potest dici memoria,  
qua continere debet aceruum tritici, cogitationes s. multas, &  
bonas, & vallari lilijs i. bonis operibus, vel virtutibus angelici-  
cis. Vel venter Ecclesiæ cætus Religiosorū, qui concipit, quos  
suscepit per confessionem, eos parturiens, quos ad Deum in  
morte transmitit. In hoc ventre excutiuntur grana à paleis  
per flagella, & tribulationes, vt grana in horrea æternæ beatitudinis recondantur; palez vero in igne inextinguibili com-  
barantur: In aceruo granoru numerus præmultitudine nesci-  
tur; sic in claustris respectu sacerdotalium boni numerum non  
recipiunt. Vnde *sup. 6.c.* Adolescentularum non est numerus.  
Et *Apoc. 7.c.* Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare  
nemo poterat, &c. Et ideò est venter iste, sicut aceruu*s tritici:*  
& vallatus lilijs, i. abundantia virtutum, ac honestate virtutum, &  
sanctæ conuersationis. *d* Duo vbera tua, &c.] Per hæc duo vbera  
possunt designari Doctores neophitorum, de utroque po-  
pulo conuersorum, vel Prædicatores, duorum Testamentorum  
auctoritatibus, quod prædicant, cōfirmantes, vel qui vacant  
duobus studijs pietatis s. verbis simplicis doctrinæ, & operib.  
misericordiæ. De primo *1. Co. 3.a.* Lac potum dedi vobis non  
escam. De secundo *1. Cor. 9.a.* Quis pascit gregem, & de laete  
eius non manducat? Verba doctrinæ debent de sui scientia  
propinare, & opera misericordiæ de suo proprio ministrare. *i.*  
*Pet. 4.c.* Si quis loquitur quasi sermones Dei. *Et iudic. 4.c.* habe-  
tur, quod Sisara inebriatus est lacie sumptu de vtre, & inter-  
febris. De vbera debet lac sugi, non de vtre, i. non debet præ-  
dicare, qui scientiam non habet prædicandi, nisi quā accipit  
in quatenus. Nā talis s̄pē dicit, quæ magis sunt ad documen-  
tum, quā ad profectum. Hæc duo vbera debent esse, sicut  
duo hinnuli caprarū, qui rotundi, vt scil. hilariter effundant  
alijs, quod suxerunt: gemelli etiam dupli cōstentatione, car-  
nali, & spirituali, & hac dupli, exempli, scil. & doctrinæ, vt  
tribus modis pascant: secundum quod ter dictum est Petro:  
*Pasce oves meas: Ioan. 21.d.* De Religiosis etiā potest exponi, vt  
duo Religionis vbera dicantur illi, qui fratribus infirmis, &  
qui hospitibus necessaria administrant. Hæc vbera debent ab-  
undare lacte mansuetudinis, humanitatis, & benignitatis. Et  
debent esse, sicut hinnuli caprarū, quæ acutè vident, vt intuitu  
perspicaci fidei fougatur in eis humilitas, alacritas, & celeritas  
hinnulorum. Item vbera fidelis animæ sunt congratulatio, &  
compassio: Iuxta illud *Rom. 12. c.* Gaudere cum gaudientibus,  
flere cum flentibus. *e* Collum tuum sicut turris eburnea. *j*  
Collum, quo caput membris, siue corpori coniungitur, Beata  
Virgo est, qua etiā mediante vota nostra Domino pandimus,  
& dona gratiarum recipimus, ac spiritualia alimenta. Hæc etiā  
est, sicut turris contra Diabolum, cuius caput contruit.  
*sup. 4.b.* Sicut turris David collum tuum. Eburnea autem dici-  
etur propter candorem, planiciem, ac in proposito firmitatem.  
Vnde ipsa dixit *Luc. 1.d.* Quomodo fiet istud, quoniam virum  
non cognosco? Vel per collum intelligitur Prælatus, cui am-  
plior est cæteris necessaria fortitudo, vt non cedat lacesitus  
iniurijs, minis, & terroribus prouocatus. Hoc collū esse, sicut  
turris solidū, scil. & non spongiosum, aut cauernosum; sed si-  
cuit turris eburnea i. elephantina. Nam de Elephante est ebur.  
Elephas inter cætera animalia præcellit in magnitudine, in  
castitate, in annositate: nam trecentis annis viuere dicitur; ita  
præ cæteris debet Prælatus præcellere in magnitudine operū,  
in castitate munditiae, in annositate perseverantia disciplinalis.  
Etiam dicitur Elephas modicam linguā habere, & magna-  
rum virium, & ad bella animal aptissimum: Quæ omnia ne-  
cessaria sunt spiritualiter Prælatis, qui etiam nitidi debet esse  
per hilaritatem, plani per vitæ munditiae, & quanto in prælatio-

ne senescut, rātō seruore fidei debet esse rubicundiores. *V*el  
secundum quod dicunt, ebur dicitur ab oro, quod propriè est  
dens elephantis, cui debet assimilari Prælatus, vt mordet vi-  
ta, fortis sit, candidus, preciosus, carne carēs, & cute. *V*el col-  
lum, fides, qua Deo cōiungimur, quæ sicut turris est, vt ea de-  
fendamur ab inimico: Iuxta illud *Pet. 5.c.* Cui resistite fortis  
in fide. Et eburnea, mūda, s. per opera, Nam fides sine operibus  
mortua est: *Iac. 2.d.* Constanter, vt non deficiat: casta, vt non talsa  
lucra segetur. *f* Oculi tui sicut piscinæ in Esebon. *j* Oculi  
Ecclesiæ sunt Prælati, qui præ cæteris clari esse debent, & toti *49. diff.*  
corpori Ecclesiæ prouidere. *Matt. 6.6.* Si oculus tuus simplex, *c. binc*  
fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Esebon interpretatur *eternam*  
cogitatio, vel cingulum memoris. Oculi ergo isti debent esse,  
sicut piscinæ in Esebon ian: abundatia bonarum cogitationum,  
& affluentia lachrymarū, vt non soluta pro suis, sed pro omnium  
orient, & desinant peccatis. *Isa. 33.2.* Angeli pacis amare  
slebant. Et debent esse hi oculi. *b* In portis filiæ multitudi-  
nis Christiagorum, per sancta conuersationem, & honestam  
prædicationem, vt resistant hostibus ingredi volentib⁹ huius  
filii domum i. fidelis animæ conscientiam, & intus non in-  
grediantur peccata, vel facta hominum nimium *paterunt-*  
*Proner.*  
*30. d.* sunt prudentia in vtrahi vita in contemplativa, scil. & in  
actu, quæ & abundare debent aquis gratiarum, & esse. *b* In  
porta] vt bona, scilicet, & mala discubant. Et antequam ter-  
rent.  
*i* Filii multitudinis id est, animæ fidelis, quæ, scilicet, se sin-  
gularitate non extollit, nec de paucitate eminentium se re-  
putat, sed de multitudine Electorum esse humiliter sperat.  
Vel oculi animæ fidelis, amor Dei, & amor proximi. Iuxta  
illud: Vbi amor, ibi oculus. Vel oculi Religiosi sunt, scilicet  
prior, & cellararius. Hic dexter, qđi prouidet, & præ-  
uidet, quæ circa religionem sunt attendenda: Ille sinister, qui  
circā ipsa administranda debet inspicere, & esse sollicitus.  
Isti debent esse.  
*g* Sicut piscinæ in Esebon] affluere, scilicet, aqua Sapientiæ  
salutaris, in prudenti dispensatione. Ille spiritualium, iste  
temporalium. Et hoc.  
*h* In porta filiæ] id est, in medio filiæ, multitudinis, vt ne-  
istis deferant, nec illos grauent; sed omnibus se communes  
exhibeant. *k* Nasus tuus sicut turris Libani. Ad literam, fe-  
cij David quandam turrim in munitionem contra Damas-  
cum. Per nasum ergo angelici Spiritus, qui futura & incognita  
præsentient, vt naribus occulta coniunctiuntur. Nasus ille est.  
*l* Sicut turris Libani] proper fertem protectionem, & cu-  
mulum puritatis. *m* Qui respicit contra Damascum. Id est,  
contra inuidiam Dæmonum, & malitiam, qui sanguine hu-  
mano satiari non valent. Vel per nasum cætus virorum spi-  
ritualium, discretionem spirituum habentium, gnati confilij  
existentium, & sic spiritum vitæ corpori Ecclesiæ ministran-  
ti, peccatorum factores repellentium, odorēsque virtutum  
distribuentium prudenter designatur. *Ioab. 29.c.* Procul odora-  
tur bellum, hi sunt.  
*n* Sicut turris Libani] cæteris, scilicet, eminentiores, infir-  
mis, scilicet, refugium, fortes virtute, plenique virtutum  
operibus, quasi pleni diuersis arboribus, vita candidi, in Li-  
bano, id est, in Christo fundati, & Thus deuotæ orationis mi-  
nistrantes abunde.  
*o* Quæ respicit contra Damascum] multitudinem, scilicet,  
vitorum, Dæmonum, ac hominum impiorum, vt eos sublan-  
gent, vt aduentum hostium denunciant, vt eis resistant, vt  
culpam, antequam venerit, comprehendant. Vel nasus animæ  
fidelis, spes & fides, quæ sunt de non visis, & quæ peccatis,  
& vitijs aduersantur. Vel ipsa itascibij, siue sancta superbiz  
animæ, nasus est, quæ contra Damascum respicit pecca-  
tum abominando, præsentiendo, & fugiendo.  
*p* Caput tuum, &c.] Carmelus, ad literam, mons est altissi-  
mus, & pulcherrimus, pinguis, herbis odoriferis confitus:  
& interpretatur scientia circuncisionis. Caput ergo Ecclesiæ  
Christus, qui est mons coagulatus, mons pinguis, & mons in  
vertice montium, in quo Elias orans pluviā impetravit. *3.*  
*Reg. 18. g.* Extra quem oratio pinguedinem deuotionis ha-  
bere non potest: qui tunc innotuit, cū ab eo circumcisus  
mortalitas fuit. Vel Senatus Apostolicus seu, quicunque  
Prælatus, qui debet esse altus vita, fecundus operibus,  
fructuum spiritualium fertilitate pinguis, odoriferus  
fama, & non tantum carnis, sed etiam cordis tam in se,  
quam in alijs veræ circuncisionis habere scientiam, dilig-  
tiāque cautelæ. Vel caput animæ intellectus, vel mens,  
qua

quæ debet esse, vt carmelus, vngues suos, id est, concupiscentias, quæ ex carne nascuntur, & capillos, id est, cogitationes, & vestes ipsas, i. virtutes, ab omni deformitate, & superfluitate sciens circumcidere, vt nihil incongruum, nihil in ea inueniatur indignum, vt non eleuetur in superbia, non præcipiter in carnis cō-

cupiscentiam, præsumptionē caueat, non retrospiciat, nō in luti volutabrum demergatur, non ad dexteram declinet indiscreto rigore iustitiae, neque ad sinistram ex pū-

fillanimitate. *Dent.* 10.d. Circumcidite præputium cordis vestri. Et comæ capitis tui, sicut purpura Regis iuncta canalibus.

*b* Quām pulchra es, & quām c̄ decora, d̄ charissima in delitiis. e Statu-  
ra tua assimilata est palmæ, & f̄ vbera tua botris. Dixi: g Ascen-  
dam in palmam, & apprehendam fructus eius. Et *b* erunt vbera tua, sicut botri vineæ: & ī odor oris tui, sicut t̄ k̄ odor malorum.

*l* Guttur tuum, sicut vinum optimum. Dignum m Dilecto

meo ad potandum, n̄ labiisque &

dentibus illius ad ruminandum.

ornantes, sunt Clerici, qui Prælati assistunt. Hi debent esse sicut purpura Regis, patientiam, scilicet, charitatem Christi, atque feroarem imitantes, ipsiusque quasi indumentum regale. Plerique tamen potius sunt ei saccus cilicinus, vnde pungentes, ac vilem, quantum in ipsis est, ostendentes. Iuncti etiam debet esse canalibus, id est, Doctoribus, & Prælati ipsis vitæ conformitate, obedientia promptitudine, adiutorij efficacitate. Vel comæ ista sunt religiosi, qui sunt sicut purpura, quia regni gloria. Et iuncti canalibus, i. obseruantis regulibus, in quibus tinturæ preciositatem recipiunt, vt purpura in canalibus lapideis, in quibus sanguine muricis aspergitur, quo redditur preiosa. Vel comæ capitis sunt affectiones & cogitationes mentis, quæ iungi debent canalibus humilitatis, vt tinturam recipient sanctitatis, sanguine muricis, id est, Christi, vt fiant sicut purpura Regis, in qua, scilicet, Christo Regi illusum est, quæ *Mat.* 37. c. dicitur coccinea, in quo feroar artenditur. In *Ioh.* 19. a. Dicitur purpureum vestimentum, in quo patientia, quæ etiam sicut purpura Regem; ita ipsam mentem, vel animam operire, munire, & ornare debent. *Pf.* 44. Astitit Regina, &c. b Quām pulchra es.] Hucusque Sponsam Sponsus per membra commendans, ad labores varios inuitauit; nunc autem per coniunctionem duorum populum post labore certaminum vacantem cœlestibus delitiis recommendat [Quām pulchra es] fide. c Et quām de-  
cora] opere. d Charissima in delitiis] in contemplationis quiete, vbi quasi delicata vilia quæque, atque terrena despiciuntur. Et attende, quod post membrorum singulorum enumerationem, hoc totum sicut, & *sup.* 4.a. Quasi uno verbo concludit. b Quām pulchra] etiam in colore. c Et quām decora] in competenti membrorum formatione, & ordinatione.

d Delitiis] affluens in exteriori ornatu. Vel: b Pulchra] in Græcis. c Decora] in Latinis. d Charissima in delitiis, id est, in conuersis de Iudeis in fine mundi, quando reliquæ Israel saluæ fient. *Rom.* 9. f. Vel, [pulchra] in Prælati, cùm imperant, sine austerritate [decora] in subditis, cùm parēt sine murmuratione. Pulchra enim est prælatio, sine elatione; decora subiectio, sine deiectione: sed charissima in delitiis, i. in viris religiosis. *Prou.* 8.d. Delitiæ mez cum filiis hominum. e Statu-  
ra tua assimilata est palmæ.] Palmæ comparatur Ecclesiæ sta-  
tura, vel animæ, quæ de Paradisi delitiis prægustauit, quia tota in cœlum erigitur. Palma in imis despecta est, & rugosa, tenuis, & debilis, in alto, latior, fortior, & corpulentior: in alto folia seruat, & multiplicat, & fructum facit dulcem, & ru-  
beum, tenerum extræ, sed durum intræ. Tales sunt illi, in quibus stat Ecclesia, scilicet, religiosi, ac viri perfecti, qui in imo viles, & despecti habentur. Vnde *Pf.* 30. Qui videbant me foras, fugerunt à me, &c. Et *Sap.* 5.a. Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisu, &c. Tales ad modum palma deiformes sunt in stipite, vel radice per peccatum originale, asperi in cortice per poenitentiæ rigorem, firmi in robore per mentis constantiam, decori in culmine per spem, delectabiles in flore, per vitæ eminentiam. *Pf.* 91. Iustus vt palma florebit, &c. Dulces, & suaves in fructu, & sapidi per gloriam adeptio-  
nem. Hæc etiam per excellentiam B. Virginis possunt aptari, de qua, & subditur. f Et vbera tua botris, &c.] Sed de Eccle-  
sia exponamus, cuius vbera sunt Prælati, sed botris plena, vel similia, vt inquantum vbera, lac simplicis doctrinæ parvulus,

at. +  
non  
habet  
& odor

Hugonis Card. Tom. III.

inquantum botris comparata, vinum profundioris, & subtilioris scientiæ, prouedioribus propinvent, vel vbera fidelis animæ, sunt gratia docendi, & gratia consolandi, quæ lac alienum, vel vinum continere non debent in seipso genitum, vel formatum, a. *Cor.* 1. a. Benedictus Deus, & Pater Domini Iesu Christi, Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, &c. *Job* 6. b. Nunquid potest aliquis gustare, quod gustatum afferit mortem, &c.] g Dixi: Ascendam in palmam, &c.] Ideo gaudere debes, si statura tua palmæ assimiletur, quia ab æterno disposui me in ea ascensurum. In palma ergo, id est, in Ecclesia Christus ascendit, dum per amorem, per gratiam, per naturæ vitionem se caput eius fecit. Vel. [Ascendam in palmam] id est, in Crucem, vt & te ascendere faciam. Et dicitur Crux palma, cuius, & lignum transuersale ad literam fuit de palma, in quo affixæ sunt manus Christi, extræ hispida, & rugosa, atque amara videtur, nec statim de ipsa fructus habetur. Vnde *Prou.* 13. b. Substantia festinata minuetur. Et 20.c. Hæreditas, ad quam festinatur in principio, &c. Sed post longum tempus fert fructum suauem, dulcem, vberem, gustui delectabilem, & solidum nutrimento, qui daçylus appellatur, quod interpretatur digitus, quia ex Dei digitis prius ligno Crucis affixis, nobis prouenit fructus palmæ, id est, crucis & pœnitentia. Et nota quadruplex lignum. Primum scientiæ boni & mali, quod est voluptas, quæ per bonum dicit ad malum. Secundum scientiæ mali & boni, quod est pœnitentia, quæ per malum dicit ad bonum. *Prou.* 20.c. Malum est, malum est, dicit omnis empator &c. Tertium mali, & mali, quod est impatientia & malignitas, qua itur per malum ad peius. Quartum scientiæ boni, & boni, quod est charitas, qua per bonum venitur ad melius. Primum Adam pater noster ascendit, & corruit: nam fructum eius apprehendens inde immortalitatis gloriam, non solùm sibi, sed & Adæ filii, qui corruerant, acquisiuit. Vnde fructus palmæ, quam Christus ascendit, possunt dici corporis proprij glorificatio, nostra redemptio, Diaboli ligatio, & omnium Electorum plena saluatio, quos ita fortiter per suam gratiam apprehendit, vt nullo modo decidere possint. Vnde de ipsis subditur.

*b* Et erunt vbera tua, sicut botri vineæ] dulces, quæ prius erant botri de hedera amara, scilicet, Synagogæ, quæ vero Iona æstu passionis æstuante aruit. i Et odor oris tui] id est, fama eorum, per quos loquitur Ecclesia, orando, laudando, prædicando.

*k* Sicut odor malorum,] vt alliciat, & ad gustum inuitet, vel vt ex fructu suavitate, non ex foliorum, id est, verborum numerositate laudentur. Vel odor oris est gratia docendi, siue deuotio in officio prædicationis, quæ & gustum, & odo-rem in gusto afferit audientibus: & medicinale est vinum malorum. *l* Guttur tuum, sicut vinum optimum: Dignum Dilecto meo ad potandum.] De gutture meretricis habetur. *Prou.* 5. a. Nitidius oleo guttur eius. Et in *Pfai.* 40. Molliti sunt sermones eius super oleum. Per guttur ergo Sponsæ, verba prædicationis intelliguntur. *Ofer* 8. a. In gutture tuo sit tuba. Gutur ergo istud, sicut vinum optimum, odore, colore, sapore, virtute ceteras vites præcellens, quod quantò vetustius, tantò suavius & preciosius. Ideo dicitur *Ecc.* 9.c. Non derelinquas amicum antiquum, &c. Non debent ergo sancti Prædicatores nouis iniustere, sed vetera sanctorum Patrum dicta rimari. Iuxta illud *Leu.* 26. b. Vetustissima veterum comedetis. Nam qui prædicant noua, musta bibunt. *Ioan.* 2.b. habetur: Tu seruasti bonum vinum usque adhuc. Audiens autem Sponsa verbum prædicationis sic commendari à Sponso, vt vino optimo comparetur, rapiens verbum ex ipsis ore, subiungit prædictis verbis Sponsi continuans. m Dignum Dilecto meo ad potandum.] Ipse Christus, inquantum homo, hoc vinum docente Diuinitate, & faciliter & citè potauit, & Sapientiæ profectio proficit, libenterque calicem passionis bibit, aliisque ad potandum porrexit, qui non ista eodem modo bibunt, sed cum studio, & labore. *Apoc.* 5.d. Dignus est Agnus, qui occisus est, &c. Pro aliis autem sequitur.

*n* Labiisque & dentibus illius ad ruminandum.] Per labia simpliciores, per dentes subdiores sacræ Scripturæ inuestigatores intellige, qui in carnis non fistunt superficie, sed usque ad ossa ruminant interiora. Est enim, vt dicit *Ioan.* sacra Scriptura aqua, in qua Agnus peditat, elephas natat.

Z

*Ofer* 7.d

# Liber Canticorum.

# Cap. VII.

*Osee 7. d. Super frumentum, & vinum ruminabunt. Vel per vinum intelligitur S. Scripturæ mysterium, quod calefacit, inebriat, & iucundat. Ier. 20. c. Factus est in corde meo quasi ignis æstuans. Ps. 22. Calix meus inebrians, &c. Et Psal. 103. Vinum lætitiat cor hominis. Hoc est vinum germinans Virgines. Zach. 9. d. Bonum est hoc vinum*

*D creditibus, melius confidentibus. Ier. 15. d. Inuenti sunt sermones tui, & commedi eos, & factum est mihi verbum tuū in gaudium & in lætitiam cordis mei. Hoc vinum ruminatur, cùm de diuinis mysteriis exterior sermo habetur. quod bonum est prædicationibus ipsum, scilicet, per prædicationem effundentibus; melius autem per auditum ipsum colligentibus, vel recipientibus; sed optimum istud operis completione bibentibus, & se eo inebriantibus. Ideò dictum est sup. 5. 2. Come-dite, & bibite, amici, &c.*

*a Ego Dilecto meo, & c ad ipse conuersio eius. d Veni Dilecte mi, egrediamur in agrum & commoremur in villis. f Mane surgamus ad vineas: g videamus, si b floruit vinea, si i flores fructus parturiunt, si k floruerunt mala punica. Ibi l dabo tibi vbera mea. m Mandragoræ n derut odore suum in portis nostris.*

*a Ego Dilecto meo &c.] supple, meipsam deuotè offero qui me tantum commendat, non boues, aut oves. Psal. 50. Sacri-ficium Deo spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum, Deus, non despicies. c Et ad me conuersio eius, ] vt in suam imaginem recognoscat. Vel [Ego Dilecto meo] adhæreo, me conuertendo ad ipsum, non ad opes terrenas, delicias, carnales concupiscentias, ad friuolas dignitates, ad lites, & contentiones, ad impudicitias, ad sacerdotia vanitates, & insanias falsas, nihil quærens contra eum, nihil ante eum, nihil præter eū, nihil breuiter, quām ipsum. Sed Ps. 26vnā petij à Domino, hanc requiram, vt dicam cum B. Aug. Si vis, vt dimittam te, da mihi alium te, vt à te transeat ad te, alioquin nō recedā à te. Ps. 72. Quid enim mihi est in coelo, & à te quid volui super terram? Et quia sic [Ego Dilecto meo] idēd [ad me conuersio eius,] secundum quod dicitur Zach. 1. a. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Vel potest esse vox Sponsæ ad adolescentulas, aut Ecclesiæ ad Synagogam, quasi mihi adhortanti credite, vt vos conuertatis ad ipsum, qui semper est paratus recipere vos. Nam a Ego ] nuda, pauper, vilis, & exul.*

*b Dilecto meo ] vera cordis dilectione me conuerti.*

*c Et j statim [ad me conuersio eius] carnem sumendo, me à miseriis multiplicibus releuando, multiplicando, consolando, recreando, æterna gaudia promittendo. d Veni, dilecto mi, &c.] Videns Sponsa se in Gentium vocatione, & conuersione ad Deum per se non posse proficere, vocat Sponsum in auxilium, dicens: [Veni.] Venit autem Dominus multis modis, vt Iudex, dum commissa arguit, & condemnat: vt Dominus, dum poenas irrogat, & minas intentat: vt misericors, dum delicta condonat, & gratiam dat: vt Magister, dum scientia informat, vt pater, dum gratiam adoptionis, & desiderium tribuit hæreditatis: vt Dilectus, dum magis ac magis ad amorem instammat. Vt Iudex, persequitur iniustiam: vt Dominus, donat temperantiam: vt misericors, dat veniam, poscendi fiduciā: vt Magister remouet imprudentiam: vt Pater, expellit pusillanimitatem: vt Dilectus, infundit omnium bonorum abundantiam. Vox est Iudicis: Ps. 49. Existimasti, inique, quod ero tui similis, &c. Vox Domini: Ostendam vobis, quem timere debeatis, Luc. 12. a. Vox misericordis: Nec ego te condemnabo; iam amplius noli peccare. Joan. 8. b. Vox Magistri: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Mat. 11. d. Vox Patris: Nolite timere pusillus grex, &c. Luc. 12. d. Vox Dilecti: Sicut dilexit me Pater &c. Joan 15. b. [Veni] ergo [Dilecte mi, egrediamur in agrum] quasi tu mecum es in lecto, in quo iam sum à te per coniunctionem mutuam impregnata; sed nunc volo egredi vt pariam, quod tamen aggredi non audeo, nisi & tu mecum egrediaris. Neque enim, qui plantat, est aliquid: neque qui rigat, &c. 1. Cor. 3. b. Per agrum generaliter Ecclesia accipit, ad quam instruendam debet egredi, qui diuina Sapientia est imbutus. Exech. 3. f. Surgens egredere in campum. Ecclesiam autem postea per partes subdividit, dicens. e Commoremur in villis.] Per villas, neophyti, & simplices, ac rudes intelliguntur, qui minus habent compositionis, urbanitatis, munitionis, & circumspectionis, quām castra, vel ciuitates, circa quos est amplius commorandum, donec veniat ad mai-*

*Domini  
nus ve-  
sit mal-  
nis mo-  
dis*

rem perfectionem. Commorandum autem est in eis eos instruendo, morem eis gerendo, se eis affabiles exhibendo, ac socialem dilectionem ostendendo. Vel [in villis] ad literam in sacerdotalibus parochiis, vbi sunt pupilli absque muro, & defensione alicuius certæ regulæ, qua claudantur. f Mane surgamus, &c.] Per vineas, cœtus claustralium intelliguntur, qui assiduè, aut foduntur, aut putantur, aut plantantur, aut propagantur, aut ligantur: quorum tota vita est quoddam martyrium, quod magis vino devotionis abundant. Quia ergo vineæ istæ sunt multipliciter excolendæ, & ideò dicit: [Mane surgamus.] Vel Ecclesia potest dici ager propter sacerdotes & subditos: villa propter Prælatos. Vnde villam emi, &c. Luc 14. d. Vineæ propter religiosos. g Videamus, si floruit vinea] Videamus dicit, quia nec hoc sine ipso videre dicit, & quia alio cultu indiget, antequam floreat, alio dum floret, alio postquam floruit. g Videamus] per odorem, scilicet, & decorem dijudicemus. b Si floruit vinea, ] id est, si aliqua bona fidei, & confessionis indicia, & proficiendi signa emit-tant nouicij, vt flores sint sancta vota, & interna desideria, cuius aliqua signa exteriùs apparent. i Si flores fructus, &c.] id est, si bonum propositum sequatur opus bonum, vt fructus sint virtutum soliditas, & spiritualium charismatum libertas, quæ operibus exterioribus se ostendunt. Sed heu! Pro. 24. d. habetur: Per vineam pigri hominis transiui: & ecce totum repleuerant vrtice, &c. k Si floruerunt mala punica] id est, si Prælati vel Religiosi, qui se debent pro Christo passio-ni exponere, habeant desiderium pro Ecclesia patiendi. Nam quid facerent inter verbera, qui verba non sustinent? qui morsum pulicis metuit, quid faceret, si aggredi deheret vrsos, & leones? quomodo sustinet fortitudinem, qui non potest sustinere Solis ardorem? quomodo sibi curem detrahi pateretur, qui cùm multa habeat superflua, pauperum nō miseretur?

*l Ibi dabo tibi, &c.] Ut iam non fint mea, sed tua, quasi totum tibi attribuam, nihil mihi. Joan. 7. b. Mea doctrina non est mea, &c. Item dabo tibi vbera, non solùm parvulis ad su-gendum; sed etiam pro te, si necesse fuerit, discerpendum. Et quod sit tempus egrediendi, probat per spem fructus. Vnde subdit. m Mandragoræ dederunt odorem suum in portis nostris.] Mandragora, quæ profundè radicatur in terra, & parvù superemiuet, Iudeos significat, vel quoscunque in terrenis profundè immergos, qui iam aliquam spem introeundi in Ecclesiam dant fide, & conuersatione, propter quod iam spe de fructu agri concepta egrediendum est, & hoc est, quod di-cit. n Dederunt odorem suum] & hoc [in portis nostris] id est, doctrinis, & Sacramentis nostris. Vel moraliter, per portas Prælati, & Prædicatores, vel Doctores Ecclesiæ signifi-cantur, per quos cæteris de Ecclesia patet introitus ad regnum. De his portis, Apoc. 21. d. Ab oriente portæ tres, &c. Sunt autem portæ ab oriente illis, qui à primaria ætate conuersi per ipsos erudiuntur, & instruuntur, ac informantur in fide. Ab Aquilone illis, quos à principatu illius eripiunt, qui dixit: Ponam sedem meam ad Aquilonem, &c. Isa. 14. d. reducentes eos ad viam veritatis. Ab austro, vel meridie illis, qui iam fortiori, & feruentiori ætate manente per eos magis ac magis ad sanctæ conuersationis tyrocinia animantur. Ab occidente verò illis, qui iam in exitu, & quasi in occidente vitæ manentes, quos de fructibus Diaboli sua prædicatione, & doctrina eripiunt, & in ciuitatem Ierusalem introducunt. Vel portæ ab oriente sunt Prædicatores Ecclesiæ primitiæ, portæ ab Aquilone Martyres, ab occidente, Confessores, qui fuerunt tempore hæresum, quo occidebat fides.*

*Sed à meridie sunt moderni, quos æstus cupiditatum, & carnalium voluptatum in molliciem, ac pusillanimitatem dissoluit.*

*Tres autem portæ à qualibet porta Ecclesiæ dicuntur, propter triplex eorum circa intrantes officium. Quosdam enim ædificant exemplis, alios verò instruunt doctrinis, alios verò sustentant patrociniis.*

*Per mandragoras autem iustos, & fideles intelligo. Est enim mandragora herba aromatica, somnum prouocans, mébra stupida & insensibilia reddens, vt quasi sine sensu doloris possent abscondi, quæ post longum tempus formam recipit humanam, capite excepto; habens pomula rubea, & odorifera. Sic sancti viri per humilitatem herbæ comparentur. Isa. 44. a. Germinabunt inter herbas, &c. id est, in coelestium cõtemplatione spongentur. Ier. 31. e. Somnus meus dulcis mihi iniurias sibi illatas non sentiunt. Exech. 3. c. Ut adamantem, & filicem dedi faciem tuam. Processu temporis formam Dei, & imaginem*

& imaginem in se habet. Gal. 4. c. Filioli mei, quos iterū parturio, donec formetur Christus in vobis. Nemo enim repete sit summus. Vnde Eccl. 10. b. Si retusum fuerit ferrum, in alto labore acuetur. Ezech. 1. b. Similitudo hominis erat in eis. Tamen capiti se comparare non audent, quantūcumque sint perfectionis, ut ei assimilentur. De quo 1. Cor.

a Omnia poma noua, & vetera, Dilecte mi, b seruau tibi.

## C A P. VIII.

c Vis mihi d det e te fratrem meum f suggentem vbera matris meæ, vt g inueniam te solū h foris, & i deosculer te, & k iam nemo me despiciat. l Apprehendam te, & ducam in m domum matris meæ, uitatis habete. Hæ

ergo mandragoræ dederūt odorem suum in portis, i. ipsis Prælati per sua bona opera odoriferi, vt iam quasi odore suo alios attrahant. Vnde non restat, nisi egredi. Vel ipsæ mandragoræ sunt ipse Prælatorum virtutes, & Doctorum, quorum poma sunt opera, & est idem sensus, ut prius. His mandragoris somnus, & quies à mundi curis, & vigiliis excitatur, & nausea verbi Dei excluditur. Hæ dant odorem suum in sanctis Confessoribus; sed rubea pomula in Martyribus emittunt. Vel, vt per portas modernos accipiamus Prælatos, per mandragoras quæ fuerint. Læ merces, cùm Jacob introiret ad eam, id est, Prælatus ad Ecclesiam, temporalia accipiens, quæ benè dant hodie odore prouocatiuum in portis Iudicibus, scilicet, Sacerdotibus, & Prælatis, & Doctoribus. Omnes enim diligunt munera, sequuntur retributions. a Omnia poma noua, & vetera, Dilecte mi, seruau tibi, ] quasi dicat, id est debes egredi, quia omnia exempla, ac testimonia Patrum noui, ac veteris Testamenti reseruau tibi in conuersione Iudeorum, & cæterorum infidelium exponenda. Vel quia conuersiōnem omnium tam in veteri, quam in novo Testamēto seruau tibi, vt tu ipse facias, qui dixisti Ioan. 15. a. Sine me nihil potestis facere. Vel, [seruau tibi,] id est, per te incarnatum iustificatos agnoui. Act. 4. b. Non est in aliquo alio salus, &c. Vel, b Seruau, ] id est, peperi, nutriui, solidau. c Tibi, ] id est, ad honorem tuum, vt qui præbant, & qui sequebantur, Osanna clamarent. Matt. 21. a. Vel poma vetera, Patres antiqui, noua vero Christiani moderni, scilicet, à tempore Christi, quos Christo seruauit Ecclesia, hædis reiectis. Iuxta illud Zenit. 26. b. Vetustissima veterum comedetis, & nouis superuenientibus vetera projicietis. Primis enim parentibus gratiam contulit; sed filiis eorum tanquam veteribus & innouari nolentibus ad populum Gentium se conuerit. Act. 13. g. Quia repulisti verbum Dei, &c. Et sicut solet dici vulgariter, quod inter vetus, & nouum maior est caristia; sic inter vetus & nouum, passionem Christi, scilicet, magna fuit gratia Caristia. Vel poma vetera & noua sunt utriusque Testamenti Sacraenta; vetera Christi aduentum figurabant; sed noua venisse manifestant. Quem enim Moyses figuratiuè prædixit, Ioannes digito demonstrauit. Vel moraliter, poma vetera, opera timoris; poma noua, opera amoris, quæ Domino seruar, qui in celo thesaurizat. Hæc autem dicit se seruare Ecclesia, quia extra eam nulla opera possunt esse meritoria. Et attende, quod quidam nec habent poma, nec folia, id est, nec opera, nec verba. Iter. 8. e. Folium defluxit, &c. Quidam folia tantum. Abac. 3. d. Ficus enim non florebit, &c. Hæc est fucus, quæ fuit à Domino maledicta. Mat. 21. b. Talium etiam quidam sunt, quorum folia decidunt, quando verba inutilia, vel nocua proferunt. Isa. 1. g. Eritis sicut quercus defluentibus foliis. Quidam poma, sed non folia: sed inter istos quidam vetera tantum, quidam noua tantum, quidam utraque etiam, & folia, & poma. Psal. 1. Et folium eius non defluet.

## E X P O S I T I O C A P. VIII.

c Vis mihi det te fratrem meum, &c. ] Quia suprà Sponsum ad egrediendum inuitauerat, volens ostendere, quod patrati sint, qui verbum Dei recipiant, introducit hic Synagogam præstolantem Christi aduentum in carnem, & dicentem. d Quis mihi det, &c. ] Dicit, quia non posset obtineri, vel impetrari, sola enim charitate datus est filius. Isa. 9. b. Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis. e Te fratrem meum ] id est, vt sis frater meus secundum carnem, in quo duplicem Christi naturam ostendit. Dicendo, te, ostendit antè fuisse, quam fratré; & sic antè fuisse, quam hominé fuisse: & ita Deum fratrem dicit, qui ametur, & gratiæ præbeat, & misericordiæ non Dominum, qui timeatur, & poenâ inferat, ut antè in lege fecerat. Frater enim

Hugonis Card. Tom. III.

noster est factus in nostræ suscepitione naturæ. Vnde Psalm. 21. Narrab⁹ nomen tuum fratribus meis, &c. & Ioan. 20. d. Wade ad fratres meos, & dic eis, &c. f Sugætem vbera matris meæ, ] id est, legis Doctores audientem. Luc. 2. g. Vel eodem modo, & sensus potest esse vox Ecclesiæ de gentibus Christi pertentis incarnationem, ut sit frater eius communio naturæ [Sugætem vbera matris,] Beata, scilicet, Virginis, quæ materna pietatis visceribus totam souet Ecclesiam, protegit, & supportat, Luc. 6. d. Beatus vester, qui te portauit, &c. Vel mater ipsius Ecclesiæ, & Christi Synagoga, cuius vbera Christus lugere dicitur, eo tropo, quo dicitur. Mulier peperit masculum, id est, Ecclesia, quando Beata Virgo peperit Christum. Apoc. 2. b. g. Ut inueniam te solum foris] non absconditum in sinu Patriæ, non clausum in litera legis, non inclusum in Iudeæ matris angustiis. Intus Synagoga Chistum habuerat, sed sub velo Sacramentorum. Isaac caligantibus oculis filium benedixerat, non videns cui benedicebat, & scisso velo apparuerunt Sancta Sanctorum. Isa. 62. a. Propter Sion non tacebo, & propter Ierusalim Matt. 9. non quiescam, donec egrediatur vt splendor luctus eius, &c. b. Ante Christi incarnationem erat abscondita lucerna sub modo, quæ in incarnatione super candelabrum posita est, vt lucet omnibus, &c. Vnde, & in Christi Nativitate cantamus. Psalm. 97. Notum fecit Dominus salutare suum, &c. ] Per hoc autem, quod dicit solum, Patrem, & Spiritum S. a terrenæ infirmitatis susceptione excludit. i Et ad quid veniam, scilicet, vt deosculer te, &c. ] Hoc est inter cætera maximum, & familiare signum amoris. Vnde mater tota die filium, quem teneriter diligit, nunc in fronte, nunc in oculis, nunc in facie, nunc in ore, nunc & alibi osculari non cessat. Luc. 7. g. dixit Dominus Pharisæo. Osculum mihi non dedisti, hæc autem, ex quo intravi, non cessauit osculari pedes meos. Et subditur. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexi multum. Osculum Christo dedit Andreas, cùm dixit Joan. 1. f. Quem scripsit Moyles in legi, & Prophetæ, inuenimus Messiam. Et Samaritana, Joan. 4. d. Nunquid hic est Christus? Et breuiter tot ei oscula præbuerunt, quod veritati testimonia perhibuerunt. Deosculagur etiā, qui verba operibus, & opera pro modulo suo consona reddite. k Et iam nemo me despiciat, scilicet, cùm apparuerit me esse Sororem Reginam & Spōsam. Olim despœctus erat genus humnanum, & maximè Gentiles ad fidem conuersi, cùm mundus abhorrebat Diuinitatem in homine, & vitam in mortuo floruisse, sed per Incarnationem & unionem nostræ carnis ad Deum, incepit humana natura nobilitari, & fide Christiana increbescere Synagoga deprimi, & Ecclesia Gentium exaltari. Vel vt dicat Synagoga. l Et deosculer te, id est, fide incipiam coniungi, vt demum plenè coniugari tempore nupiarum. k Et iam nemo me despiciat, id est, feruliter affligat, vel me Gentilitas excætam, & reprobatam amplius dicat. l Apprehendam te. ] Hoc dicit Ecclesia de Gentibus, id est, si velis eff. ge. m Et ducam in domum matris meæ, id est, Synagogæ in fine sæculi, quando reliquæ Irael saluæ fient.

a Et in cubiculum A. iter.

Veleriam vox Synagogæ. l Apprehendam te, ] per gratiam & cognitionem. Hæc apprehensio in parte fuit, quando una die conuersi sunt ad prædicationem Petri circiter tria millia. Act. 2. g. Sed apprehendam pleniū in fine sæculorum. m Et ducam, &c. id est, in Ægyptum, ne ab Hætode interficiaris. Et matris fuit domum dicit Ægyptum, maximè quoad populum Iudeorum, qui ibi nutritus, & multiplicatus fuit valde.

o Psal. 10. 4. Et auxit populum Moral:

Moraliter. Etiam possunt esse verba fidelis animæ, vel totius Ecclesiæ ad Christum.

d Quis mihi det, &c. ] fratrem optat Christum inuenire, ut cum eo sit regni coheres. Rom. 8. c. f Sugætem vbera &c. ] id est, de sacra Scriptura laetam dulcedinem extrahentem, & etiam mihi manifestantem. g Ut ] sic[ inueniam te solum] non alium. Psalm. 71. Deus cordis mei, & pars mea, &c. Et Psalm. 26. Vnam petij à Domino, &c. Et hoc.

b Foris, id est, in aperto vbere contemplationis, vel futuræ visionis. Vel [foris] à mundi curis, & à proprij sensu vinculis, & proprijs voluntatis, à turba phantasmatum, & inutilium cognitionum. Vel [foris] à carcere huius mortis. g Inueniam ] intellectu.

i Et deosculer ] affectu. k Et iam nemo me despiciat ] quæ quamdiu hic multiplici despe& subiaceo. Isa. 5. 4. a. Non confunderis, neque erubesces, &c. Sed interim.

l Apprehendam te] per gratiam.

m Et ducam in domum matris meæ, id est, in intima cordis mei, ubi fuit domus cœcupiscentiæ meæ. Quod tamè modò est

Z 2

\* cubiculum

# Liber Canticorum.

## Cap. VIII.

**a** Et in cubiculum genitricis meæ.] Repetitio est. **b** Ibi me docebis] pati pro te; nam tunc plurimi martyrum sustinebunt. Et hoc est, quod sequitur, c Et dabo tibi poculum ex, &c. ] quod rubicundum est, & oblatio Martyrum erit condita diversis virtutum speciebus, & eorum sanguine rubricata. Vel domum matris, & cubiculum genitricis

**Joan.6.** appellat coelestem Ierusalem, vbi omnes erunt docibiles Dei, & vbi Ecclesia sponso suo poculum laudis, diuersis speciebus discreterè conditum propinabit, charitate rutilantibus quod est cū musto, &c.

**B** **Aler.** **Psal.104.** Et au- xit populum suum vehementer. **a** Et in cubiculum genitricis meæ, &c. ] id est, Christus prius exemplo docuit, quam verbo, & tamen verbo postea docuit. **Matt.10.c.** Si vos persecuti fuerint in una ciuitate, &c. Vel domum matris appellat Bethleem, in qua venit B. Virgo iam grauida, ut ibi profiteretur. Et cubiculum genitricis illud diuersorum, in quo reclinavit, ut pareret. Ibi nos docuit Dominus omnem paupertatem, & humilitatem, & augebit gratiam. **c** Et Iegos[ dabo tibi poculum, &c. ] in auditoribus, scilicet, quibus magnitudinis tuæ potentiam prædicabo, propinans eis vinum germinans Virgines, conditum diuersis virtutum, & bonorum operum pigmentis, totum rutilas charitatis affectu, poculum ex musto malorum granatorum. Sed sine vino condito est zelus sine discretione, quorum vinum cum altero debet esse. Vel poculum istud datum fuit Christo infanti in morte Innocentium. Vel dic, quod vinum austernum fuit in veteri Testamento; sed vinum conditum datur in nouo: & hoc cum musto malorum granatorum, id est, cum reuelatione Sacmentorum.

**Moral.** **\*a** Cubiculum genitricis meæ, ] id est, quo, scilicet, modo cubat gratia tua, qua me in alterum genuit virum, **suprà 3. b.** Tenui eum, nec dimittam, &c. **b** Ibi me docebis] **i. Joan.2. d.** Vnctio docet vos de omnibus. **c** Et jetiam interim [dabo tibi poculum ex vino condito, &c.] Vinum conditum vocat ipsam Sapientiam, qua illuminata est ab ipso: vel deuotionem suam siue affectionem. Mustum vero malorum granatorum vocat seruorem charitatis incipientem, vel penitentium, aut sub quibuscumque pressuris, laborantium.

**d** Læua eius sub capite meo, &c. ] Dicit Ecclesia, vel etiam Synagoga, id est, humanitas eius inter has pressuras sustentabit me. **e** Et in futuro dextera illius, ] id est, visio aperta. **f** Amplexabitur me] totum circundando. Vel totum de futuro. Nam tunc apparebit, & Deus, & homo. Vel per laeum temporalia, qua quasi puluinar sub capite debent in via poni ad sustentationem, propter quod & puluinar sub Euangelio ponitur in Ecclesia; per dexteram autem spiritualia, qua virum spiritualem vnde complectuntur. Hoc satis expositum est **jupr.2.b.** **g** Adiuro vos, filia Ierusalem, &c. ] Hoc iam bis supra expositum est, scilicet, **suprà 2. b.** & **suprà 3. b.** Et hic tertio repetitur, ut vicissitudo sancti exercitij, & sanctæ vocatio- nis alternatum sibi succedentium commendetur. **Gen.1. 2. a.** Factum est vespero, & mane dies unus. Debet enim anima contemplativa quiete perfungi cum sollicitudine tamen redeundi pro loco, & tempore ad activam, & è conuerso. Iuxta illud **Job 7. 2.** Si dormiero, dicam, quando consurgam: & rursum expectabo vesperam. Ter autem ponitur verbum istud, propter triplicem somnitum. Primus est in deuotione charitatis, quem inducit beneficiorum recordatio, & gratiarum actio. Vnde **2.a.** postquam dicit Sponsa. Sub umbra illius, quem desideraueram sedi, &c. de ipsa quasi in huiusmodi consopita, subiungit Sponsus: [Adiuro vos, &c. Secundus est in contemplatione veritatis, quem inducit inquisitio studiosa, & vexatio fructuosa. Iuxta illud **1/a.28. e.** Sola vexatio dabit intellectum auditui. Vnde **supr.3. a.** postquam dicit Sponsa. In lectulo meo per noctes, &c. & quasi de somno consurgens subiunxit. Tenui eum, nec dimittam, &c. dicit Sponsus: [Adiuro vos, &c.] Tertius est in prælibatione æternæ felicitatis, de quo hic habetur, quem inducit vehemens patriz desiderium, & obliuio terrenorum. Vnde postquam dixit hic. Quis mihi det te fra-

telli meum, &c. ei quasi iam esset in beatitudine consopita, dicit Sponsus: [Adiuro vos, &c. Prima adiuratione reprimit inquietos, ne sacra oœa deuota matris sua improbitatē perturbent; sed sustineant, donec redat de cella viaria in plenitudine benedictionis ad eos. Secunda, rudes, qui sublimia capere non valent, admonet, ut eos qui ad hoc valent attingere, non impediant. Hæc autem tertia adiuration fit ad virtutes Angelicas, quibus quasi in tertio cœlo coniuncti sunt: qui æternam prælibant beatitudinem: qui tunc fidelem animato suscitare, seu euigilare dicuntur, cum eam ad humanitatis necessariâ faciunt condescendere. Per hoc autem, quod dicit donec ipsa velit, innuit, quod aliquando velle debeat suscitar, nam & somnus operationem prouocat, & operatio somnum. Non randum aurem, quod in duabus præmissis adiuationibus, dictum, per capreas, ceruosque camporum, per quas significantur virtutes angelicæ, per quas adiurabantur, ponitur; in hac autem non ponitur, quia ipsi Angeli adiurantur, qui per seipso adiurari non debent. Nam ut habetur **Hebr. 7. b.** quod minus est, à meliore benedicitur; similiter, & per maiorem minor adiuratur. Sequitur.

**h** Quæ est ista, quæ ascendit, &c. ] Et potest esse vox Synagogæ conuersationem Gentium in tanta abundantia, & feruore fidei admirantis; vel ipsorum Angelorum prius adiutorum, quæ de deserto Gentilitatis, in quo non erant sacrificia, aut aliquis cultus diuinus ad fidem, vel unius Dei cultum, toto nisu ascendit.

**i** Delitiis affluens] spiritualibus, scilicet, Sacrificiis, non legalibus obseruantibus, ut Synagoga.

**k** Innixa super Dilectum suum, ] scilicet, Christum. Synagoga antiquis Patribus innitebat, & per ipsos Deum interpellauit, ipsum solum desiderat, & expectat. Vel potest esse vox Ecclesiæ conuersationem Synagogæ in fine seculi admirantis, de deserto, scilicet, id est, de excœcatione, in qua tamdiu iacuerat, ascendentis ad fidem, & spiritualibus delitiis affluentis, ac super Dilectum suum Christum innixa, cui soli innititur, in alio spem non ponens, cui tanta coniunctur familiaritate, & à quo fulcietur mirabiliter in tribulatione, ut Ecclesia hoc præwidens mirari cogatur. Vel de B. Virgine potest exponi, cuius **De B.** ascensionem, siue assumptionem in cœlum de deserto mundi **Virg.** huius, Angeli mirabantur instantum, ut quererent. [Quæ est ista, &c.] Nec est ignorantis interrogatio, sed deuotæ admirantis, miræ devotionis iucundæ gratulationis, & gratissimæ exultationis, eo modo, quo filij Israël de manna præ dulcedenis admiratione, quam inuenierunt in ipso, dixerunt, manhu, id est, quid est hoc. Et Beata matris Dei dulcedo inestimabilis est. Vnde & Ambrosius: Virgo velut cœlitus venies curvis Ecclesiarum populis cibum dulciores melle defluxit. Hæc tantum afflit delitiis, ut inde aliis abundantier effundat; ut non iam mulieris Euz filij amplius cibo arido sustentetur, humore, scilicet, gratia carente, cumque plena est gratia, eam in ceteros deriuare non cesserat, à filio gratiarum datore obtinens, quicquid pétit; cui etiam est ex prærogatiua dilectionis innixa, non super unam de ancillis, ut Ester, à quo etiam creditur in cœlum causa honorificentia deportata: B. Ioannes supra pectus Domini legitur recubuisse in coenâ; hæc autem super Dilectum nunciatur innixa: non causa infirmitatis, sed ostensione summae familiaritatis: cui ipse Christus est pater, Sponsus, filius, & Dilectus. Vel potest hoc etiam de fidelis anima exponi. Et nota, quod ter ponitur hæc interrogatio. [Quæ est ista, &c.] in hoc libro, ad designandum triplicem fidelis animæ ascensum. Primus est in compunctione, in qua sicut virgula fumi ascendit, ut **suprà 3.c.** dictum est, quando, scilicet, anima igne doloris inflammata, annos suos recogitat in amaritudine. **1/a.38.c.** Quæ virgula ascendens, licet sit ex aromatibus myrræ, & thuris, ut ibi habetur, tamen sequitur, ut unius pulueris pigmentarii, quia omnia bona opera, quæ agit quasi puluerem reprobat ex humilitate: Iuxta illud **Luc.17.c.** Cum omnia bene feceritis, quæ præcepta sunt vobis, dicite, serui iniustiles sumus, &c. Secundus est in sancta conuersatione, in qua est anima, velut Aurora consurgens, per virtutem, scilicet, prudentiæ discedens ab iniquitate. **Roman. 13. d.** Nox præcessit; dies autem appropinquauit. Pulchra ut Luna, per temperantiam, scilicet, sciens abundare, & penuriam pati. Electa ut Sol, per iustitiam. **Matt.5. b.** Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificant Patrem vestrum, qui in cœlis est. Terribilis ut castrorum acies ordinata per fortitudinem, scilicet, resistens Dæmonibus, & aliis inimicis. Et de hoc ascensi habitum est

**Supra**  
**2.b. 3.b.**  
**& 5. c.**  
**Supra**  
**3. c. &**  
**6.d.**

**Exod. 46**

**d.**

**Aler.**

**Pbil. 4.**

**c.**

*est supra 3.c. Hic autem est tertius ascensus in affectus deuotione, & veritatis contemplatione, quo ascendit de deserto cordis affluens virtutum delicti innixa super dilectum suum. Iuxta Angust. consilium. Projice te in eum; non enim tam crudelis est, ut se suberat, & te cadere permitat. Qui super aliud innititur potest timere de casu.*

*I/a.30.a. Omnes confusi sunt super populo, qui eis profecte non potuit. Et Pro. 10.a. Qui innititur mendacis hic pascit ventos. a Sub arbore malo suscitauit te. Ibi corrupta est mater tua: ibi violata est genitrix tua. Pone a me ut signaculum super cor tuum, ut e signaculum super brachium tuum. f Quia fortis est, ut mors, dilectio: g Dura sicut infernus æmulatio b Lampades eius; lampades ignis atq; flam-*

*admiratio quæsient. Quæ est ista, &c. de Synagoga in fine conuertenda respondeat hic Sponsus, ut s. non admiretur amplius, sed magis gaudet beneficiorum sibi impensorum reminiscens, ut sit hæc arbor malus ipse Christus, cui ipsa subiecta obtinuit vitam. Vel ipsa Crux Christi, cui velut sceptro regio se inclinans morte perdidit, & vitam inuenit. Vel etiam sub eodem sensu conuertit Sponsus sermonem suum ad ipsam Synagogam in fine seculi conuertendam, quæ sub hac arbore suscitabitur, & adumbrabitur ad vitam, vmbram terrenorum pro ligno vita, vel ipsius etiam verba relinquens, secundum quod Tbre. 4.d. dicitur: Sub vmbra illius viuemus inter Gentes. Ipsa enim fide passionis Christi, & Crucis vitam gratia recuperabunt, vmbram temporalium relinquentes, secundum quod ipse dicit 10.s.12.e. Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum. b Ibi corrupta est mater tua,] id est Synagoga, quæ tam Ecclesia Gentium, quam ipsius Synagogæ pro fine temporum mater est. [Corrupta est corruptione, scilicet, tripli. Mortis, ut non regeneraretur ad vitam. Thori, ut vero sponso reliquo, spiritualem Barrabam, i. Diabolum adulterum peteret sibi dari. Vnde Iere. 2.d. Sub omni ligno frondoso prosterabar, meretrix Quod de ligno Crucis potest exponi, de quo cantamus.*

*Nulla situa talem profect*

*Fonde, flore, germine.*

*Osee 2.d. Iudicate matrem vestram, &c. Tertia est corruptio, scilicet, inuidia, de qua Prover. 14. d. Putredo ossium inuidia. c Ibi violata est genitrix tua, ] lex, scilicet, vel ipsa Synagoga, exteriori violatione per Titum, & Vespasianum facta. Vel sicut quidam libri apocryphi dicunt, quod lignum vetatum fuit ista malus, super quæ arbore corrupta est mater totius Ecclesie, scilicet, humana natura: & violata genitrix, s. Eu. Ut sit sensus. Sub arbore Crucis vitam suscepit Ecclesia: & sub eadem arbore, ut sit simplex relatio, i. sub arbore ligni vetiti corrupta est mater eius, & violata genitrix, s. tam Eu, quam humana natura. Arboris huius vel ligni viuificantis, s. Crucis quadruplex est dimensio, longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum. Longitudo est ipsius Crucis usque in finem seculi prædicatio. Latitudo vero eiusdem, prædicatio usque ad terminos orbis terrarum. Sublimitas gratia cœlestis virtute Crucis deliquerit infusa credentibus, Profundum vero ipsum Crucis mysterium, siue arcanum, quo deceptus fuit hostis antiquus. Sub hoc signo suscitatum est genus humanum, quon sub eodem in specie, vel genere corruptionem mortis in muliere suscepit, quando ad lignum vitium extenderat manum. Vnde cantat Ecclesia.*

*Ipse lignum tunc notaui,*

*Damna ligni, ut solueret.*

*Vel arbor ista potest dici poenitentia, seu bona vita, sub qua qui eam corde non ficto amplectitur, à Domino suscitatur. Cuius longitudo est perseverantia usque in finem. Iuxta illud. Qui perseuerauerit usque in finem, &c. Matth. 10. c. Vnde, & Dominus donec fuit mortuus, non fuit de Cruce depositus. Latitudo recognitio circumquaque omnium peccatorum. Iuxta illud 1/a.38.c. Recognabo tibi omnes annos, &c. Sublimitas est spes gloriae; Profunditas vero spes venie vel misericordia. Fructus huius arboris mali, sunt exercitia pietatis. Radix vero elecchio prædestinationis, à qua tam vita arboris, quam succus, & folia, & fructus, & robur originem habent, vel trahunt. Vita huius arboris est fides. Abac. 2. a. Iustus ex fide vivit. Succus, deuotio. Folia, verba, siue oratio. Fructus, operatio. Robur, tolerantia. Sub hac tamen arbore corrumpuntur hypocritæ, & violentur, qui bonam vitam eligunt, nō*

*Hugenii Card. Tom. III.*

*recta intentione, qui in canonica lude, dicuntur arbores autunales bis mortuæ. Qui igitur te ita suscitauit, te tantum exaltauit. d. Pone me ut signaculum, s. memoria, vel signum, quo secreta clauduntur, in quo Regis imago resultat, seu Charakter distinctionis, vel vexillum, quod triumphale signum est. P. 73. Posuerunt signa sua signa, &c. Exo. 13. c. Erit quasi signum in manu tua. Et loquitur de occidente Agni paschalis, in quo memoria passionis exprimitur. Ponam te quasi signaculum. A. g. 2.d. Vel signum ponitur ad noticiam, ad custodiam, ad confirmationem, ad gratiam, & decorum, quod s. certificet proximos, arecat aduersarios, roboret infirmos lætifice Sponsum, & eius amicos. Monile pectoris signaculum cordis, quod firmari debet, ne intentio naturalia egreditur, ne affectio indigna surrepat, ne malus aliena tangat. P. 4. Signum est super nos lumen virtutis tui, Domine. Armilla brachij signaculum est fortitudinis in exteriori operatione, ut s. stigmata Domini nostri Iesu Christi in corpore nostro circumferamus. Galat. v. 1. d. Dicit ergo.*

*a Pone me ut signaculum super cor tuum, ] id est, super omnem amorem, intentionem, cogitationem cordis. e Ut signaculum super brachium tuum, ] id est, super omnia tua, ut, scilicet, mei in omnibus memoriam habeas: ut per te nihil nocium intret, aut exeat: ut pulchritudinis meæ in te similitudo resulet: ut mei characteris amoris te ab omni alieno discernat: ut in castro tuo meum semper vexillum appareat; ut scilicet, me, & corde diligas, & in opere exteriori dilectionem ostendas, i. 10.a. 2. a. Qui dicit se in Christo manere: deber, sicut ille anbulauit, anbulare: Vel per cor intelliguntur arcana Dei intima charitate seruantes. Per brachium sublimia pro fortitudine operantes. Vel pone me super cor tuum, & super brachium tuum, id est, nomen meum, & occulte, & manifeste portes. Quod bonum facere debes. f Quia fortis, ut mors, dilectio, ] quam, scilicet, ad te habeo, & habui, qui pro te animam posui, quæ à me tolli non posset. In morte fortior: quia, & ipsa mortem, & ipsum vitæ auctorem quodammodo separauit, non tamen una hora nec mors homines separat; sed sibi tristis annis subiugavit. Vnde subdit. g Dura sicut infernus æmulatio, ] id est, amoris executio siue zelotypia, quæ nullis potuit cruciatibus mitigari. Vel ut sint verba Dei Patris. d. Pone me, &c. ] quia fortis est, ut mors, dilectio, ] qua etiam filium proprium tibi in mortem communicare volui, ut mors se omnibus communicat. Eccl. 9. d. Communionem mortis scito. Rom. 8. f. Proprio filio suo non percipit Deus. g Dura sicut infernus æmulatio. ] Ut sicut nemini parcitur in inferno, ita nec ei parcerem præ nimio tui amore, velut per primum prouocet ad amorem; & per secundum timorem incutiat: ut si diligat amantem, timeat & zelantem; quia zelus, & furor viri, &c. Prover. 6. d. Ut sit sealus. Sicut dilexit te; ita eum diligas, ut peccato, mundo, & tibi ipsi mortuus ex integro ei viuas: & sicut te zelatus est; ita zelus domus eius te semper vrat, & comedat, ut omne peccatum, & semper, & ybique persequaris nulli parcendo, &c. Sequitur. b Lampades eius lampades ignis, atque flammam. ] Lampades dilectionis, motus sunt charitatis. Ignescit enim anima in meditatione, & consideratione; sed flammanem emitit, & illuminatur cognitione. Cognitio in mente quasi tumus in igne; sed meditatio, siue deliberatio, quasi ignis ardens cum fumo tamen. Dilectio vero quasi flamma ignis, sine fumo. Charitas ignis est in desiderio, flamma in gaudio: ignis in querendo, flamma in sapiendo. His dubbus ornatur lampas, ut cum sponsa fiat ingressus ad nuptias, secundum quod de prætentibus virginibus dicitur Mat. 25. a. quod ornauerunt lampades suas. Sunt enim quatuor affectiones, scilicet, desiderium, gaudium, timor, & tristitia. Haec quatuor in anima quasi in rota fortunæ in hac vita volvuntur. Nam anima ipsa per timorem ascendiit: iacet deorsum per tristitiam: surgit per desiderium: stat per gaudium. Sed tantum duæ istarum erunt in patria, scilicet, desiderium, & latititia, siue gaudium, aliis exsuffiat. Perfecta enim charitas foras mittit timorem, i. Ioann. 4. d. sic & perfecta latititia tristitiam omnem excludit. Brit quidem ibi latititia, ut nulla sit anxietas in querendo: erit & desiderium, ut nullum sit fastidium in fruendo. Vnde fruatur, nec fastidiunt, quo frui magis sitiunt. Istarum lampadum hæc virtus, & claritas non appetit impedientibus timore, & tristitia simul mixtis, vel potius illas tegentibus. Vnde 1ob. 12. a. Deridetur Iusti simplicitas lampas contempta, &c. Sed in fine contractis lagunculis apparet, ut 1udic. 7. f. tangitur de Gedone, & suis. Vel, q. Lampades] sunt corda Iustorum, quæ sunt vas amoris zeli, quæ sunt; Lampades ignis] atque flammam, quia intus ardente oleo pietatis, abundant, & nitent, quicquid est intus foeni stipula, vel ligni consumunt. Foris etiam*

*De fe. ass. 2. c. valit. d.*

# Liber Canticorum.

per sancta desideria, & per bona opera flamas emittunt. Ipse autem Christus non lampas; sed quasi magnus fluuius igneus est, à quo hauriunt omnes alij quicquid de hoc igne participant. *a* Aquæ multæ non potuerunt, &c.] In aquis multis immanitas, & profunditas, in fluminib. diuturnitas, & continuitas designatur. En ergo, *al. +* sensus:] Aquæ multæ non potuerunt, i.e. tentationes profundæ, & magna. *b* Non potuerunt extinguere charitatæ] imò magis ascendit eandem; sicut aqua in magno igne projecta ipsum facit ferventiorum. Nec flumina ] etiam si diu durent, & continuè tamen non. *d* Obruēt illam; hoc est, quod dicitur *l. 44. 2.* Cùm transferis per aquas tecum ero: & flumina non operient te. Bene coniungit aquas & flumina. Nam quidam cadunt repentina tentatione, cum grauius sit. Quidam autem tentationis diuturnitate, etiā si leuis sit. Sed tales perfectam charitatem non habent, de qua loquitur hic. *l. 7. d.* Venerunt flumina, & faverunt venti, &c. *l. 10. 14. d.* Lapidès excavant aquæ. *l. 10. 16. d.* habetur, qualiter Dalila longa inquietatione superauit Samsonem. Hoc timens *psal. 68. ait*: Saluum me fac, Deus quoniam intrauerunt aquæ usque ad animam meam Non est autem mirandum, si ignis charitatis, cum perfecta est maximè, non posit aquis tentationis extingui; cùm & quidam ignis materialis sit, qui Græcus nominatur, qui non potest aquis naturalibus extingui, sed acero extinguitur. Sic & charitatem propria cordis malitia potest extingui, quæ acetum est, quod noluit Dominus in Cruce bibere. *Mat. 27. d.* Quia ergo dilectio talis est, ideo subdit. *e* Si dederit homo, &c.] Hæc enim est illa preciosa Margarita: qua inuenta, vadit homo, & vendit omnia, quæ habet, & emit eam. *Mat. 13. f.* *Gen. 29. d.* habetur, quod Iacob videbantur dies pauci præ amoris magnitudine quibus seruiebat pro Rachel. Et attende, quod quidam sunt, qui dant sua pro peccatorum suorum redemptione. *Zan. 4. e.* Peccata tua eleemosynis redime. Qui-dam pro præsenti iustificatione. *l. 5. 8. c.* Frang esurienti panem tuum, &c. Quidam pro habenda remuneratione, de qua *Mat. 25. c.* Esuriui, & dedisti mihi manducare, &c. vt. s. audiant, quod ibi præcedit. Venite benedicti, &c. Sed omnibus his multò perfectius est pro dilectione dare, vt nihil inde speret homo. Quid enim prodest Deo, si iustus fueris, &c. *l. 10. 22. a.* *f* Soror nostra paruula, &c.] Vox est sponsi ad Synagogam de Ecclesia Gétium pro statu primitivo, in quo paruula fuit paucitate conuersorum, & infirmitate. Soror autem Christi dicitur Ecclesia; tam gratia, quam natura. *h* Et vbera non habet Doctores, scilicet, & consolatores, à quibus lac doctrinæ accipiat: secundum quod habetur *l. Co. 3. a.* Tanquam paruulis in Christo lac potum dedi vobis, non escam. Et ex quo sic est.

*j* Quid faciemus sorori nostræ in die, scilicet, tempore vita huius. *k* Quando alloquenda est i. spiritualibus documentis imbuenda, vel ad nutrimentū proreichenda; Vel in die, quado alloquenda est, i. à Principibus, & Tyrannis de fide interroganda. Quid autem ei facere debeat, subdit. *l* Si murus est i. *l* est in ea aliquis zelo fortitudinis sapientia aptus ad hostes arcendos. *m* Edificemus super eū propugnacula argentea, i. inuincibilis sententias, diuino eloquio fulgentes. Super murum enim fundatum ex lapidibus preciosis. *App. 11. e.* non decet edificare propugnacula terrea, vel ignea, id est, munimenta de terreno seniu, aut philosophico, sed de argenteo sacrum eloquiorum probato à terra, & septuplum, id est, perfectè purgato.

*n* Si ostium est] ad intromittendos, & rapiendos intrae volentes prompti, & parati, licet non ita imbuti.

*o* Compagamus illud tabulis cedrinis, id est, ornemus, & vestiamus Sanctorum exemplis imputribilibus & odoriferis, & serpentes fugantibus bonæ famæ, ac sanctæ conuersationis odore. Propter hoc, dixit Dominus Discipulis suis *l. 11. 13. b.* Dum steteatis ante Reges, & Præsides, &c. Et ideo ex hac cōfidentia respondet Ecclesia.

# Cap. VIII.

*p* Ego murus] super te lapidem preciosum fundata, & ex viuis lapidibus compacta glutino charitatis. *q* Et vbera mea] scilicet, Apostoli, Prælati, Prædicatores, & Doctores.

Sicut turris] ad resistendum fidei fortitudine inimicis. Hoc autem à me non habeo, sed.

*s* Et quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens] reconciliationis, scilicet, ad Deum per ipsum, qui est pax nostra. Iuxta illud *l. 11. 65. a.* Inuenerunt, qui non quæserunt me, &c. Vel potest hoc legi de vniuersali Ecclesia, quæ paruula fuit sub Moysè, & vbera non habebat ad lactandum; sed flagella ad terrendum: & quæ non habebat lapides, nisi in fundamantis, Sanctos, scilicet, veteris Testamenti, qui parum super terram apparent, vnde, & eorum festa non celebrat Ecclesia.

*Aliter.*

Temporibus Christi facta est murus altus, quando in angulari lapide duo parietes inuenerunt: & vbera eius turris, quia tunc venit ad pubertatem, & grandis effecta est, & vbera eius intumuerunt, vt *Ezech. 16. 2.* habetur. Sed ex quo facta est coram eo quasi pacem reperiens, ] quod factum est in Christi incarnatione, iuxta illud *l. 10. 33. d.* Inueni, in quo ei propitiatus. Vel de Synagoga pro fine temporum potest legi, quando reliquæ Israël conuertentur, vt sit vox Ecclesiæ conuersioni eius congaudentis, & applaudentis, & præ gadio querentis, quid ei factura ut in die, quando alloquenda est ab Enoch, & Elia, aliisque Prædicatoribus sanctis. Iudæi ad literam volunt, hoc intelligere de Synagoga sub metaphora mulieris nondum primò in astate nubili existentis, sed demum ad eam pertinientis: & dicunt.

*t* Si murus est] vt resistat immunditiis, & fornicatores à se repellat.

*m* Edificemus super eum propugnacula argentea, id est, ei magnas diuitias argenti, & auri donemus cum Sponsῳ.

*n* Si ] autem [ostium] se peruiam præbens adulteris, & fornicatoribus. Tunc.

*o* Compagamus ] eam [tabulis cedrinis] id est, includamus eam, vt sui non habeat potestatem. Possunt etiam hæc de B. Virgine exponi, vt sint verba Christi ad Angelos.

*f* Soror nostra] coelesti, scilicet, generatione, & cælibatus integritate, g Paruula, &c.] Hoc referri ad tempus natuitatis, in qua ad literam, paruula fuit, nec habuit vbera: vel etiam ad ipsum tempus annunciationis, in quo paruula erat humiliata, & vbera non habuit; habitura tamen vbera de cœlo plena, subdit. *i* Quid faciemus, &c.] Hoc quærit non dubitans; sed quod fakturus est exaggerans, q.d. magna faciemus ei: secundum quod ipsam dicit *luc. 1. c.* Quia fecit mihi magna, &c.

*k* In die, quando alloquenda est] à Gabriele, scilicet, qui ingressus ad eam dixit: Ave gratia plena, &c. *Eodem c.* *l* Si murus est, &c.] B. Virgo murus est stabilis, & firmus nobis ad defensionem, & munitionem datus, super quem edificauit Dominus propugnacula argentea, id est, diuina eloquia. Vnde *luc. 2. c.* Maria autem conseruabat omnia verba hæc conferens in corde suo. Murus iste visus est aliquantulum concuti ad dictu Angelii, quando turbata est in cius sermone. Sed postea auditio: Inuenisti gratiam apud Dominum, &c. solidata intantum, vt diceret: Ecce ancilla Domini, &c. Propugnacula etiam huius muri, sunt oracula Prophetarum, & testimonia Scripturarum, vt est illud *l. 1. 1. a.* Egredietur virga de radice Iesse, &c. Et illud. Ecce virgo cōcipiet, &c. *7. c.* *Eiusd.* His propugnaculis resistitur Iudæis, &c. ceteris inimicis, & proteguntur fideles. Ostium etiā est, per quod ingressus est ad nos filius Dei. Hæc est porta orientalis. De qua *Ezech. 40.* Hoc ostium compactum est tabulis cedrinis geminæ charitatis, quæ f. Deo nos coniungit B. Virgo In cuius persona subditur, p. Ego murus] per exemplum, f. pudicitia, & conuersationis sanctæ. Murus est deuotè eam venerantibus, piè recolentibus, strenue imitantibus, obnoxie deprecantibus: Et vbera illa, & fœcunditatè eius in memoria sancti habentib. secundum quod habebat illa quæ dixit *luc. 1. 1. d.* Beatus venter, qui te portauit. & vbera, quæ f. existi Hoc autem factu est, [coram eo quasi pacem reperiens,] quæ possiderant primi parentes. Vnde, & ei dictu est ab Angelo: Inuenisti gratiam apud Dñm. *luc. 1. c.* Ipsa reperit pacem inimicis, alutem perditis, indulgentiam reis, misericordiam desperatis. Vel de anima fideli potest hoc legi, quæ sororem suam vocat Dominus *v. 1. 12. b.* Quicunq; fecerit voluntatem patris mei, &c. Soror enim est Christi, quia filia gratia, vt est Christus inquantu homo. Hæc particula est in ita: ad Christum conuersione, quantum s. ad scientiam & virtutes. Et vbera non habet spirituales, i. meditationes. Alioquin autem à Diabolo in tentatione. Vnde si murus est, facienda sunt

*Aliter.*  
de B.  
Virgine.

**D**sunt super eam propugnacula argentea, id est, defensiones ex Sacra Scriptura, ut ipsius Christi exemplo docemur, qui Diabolo ter tentanti respondit: Scriptum est: Non in solo pane, &c. *Matt. 4. 4.* Si autem ostium, id est, peruvia tentationibus, tunc compingenda tabulis cedrinis, id est, Sanctorum exemplis, & ipsius

Christi. *3. Reg. 6. b.* *a* Vinea fuit b pacifico in ea, c quæ d habet populos: e Tradidit eam custodibus: f vir g afferit pro fructu eius mille argenteos. *b* Vinea mea coram tamen est. i Mille tui pacifici, k & dum murus fortiter, scilicet, tentationibus resistens, ut Ioseph Dominus sua, cum dixit ei. Dormi mecum. *Gen. 39. c.* [Et vbera mea, sicut turris,] id est, opera mea facta, & firma, turris, scilicet, in se per fortitudinem, & constantiam, quæ sunt aliis vbera per exempla, à quibus su- gunt parvuli lac imitationis, quo nutriantur, & crescant. Sed hoc non à me, sed [ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens] qui dixit *Joan. 16. g.* In me pacem, in mundo pressuram habebitis. *a* Vinea fuit pacifico in ea] Hic ponit rationem, quare se murum dixerit, & vbera sua turrem, scilicet, ad vineam Christi circumcingendam, & protegendam. Vnde dicit, quod in ea, scilicet, in vniuersali Ecclesia de bonis, & malis collecta fuit vinea, scilicet, Electi, & prædestinati, cuius vineæ vitis est Christus, fidèles palmites. *Joan. 15. a.* Fructus autem bona opera, vel beatitudo æterna. *b* Pacifico, id est, Christo, qui est Rex pacificus, mediator, scilicet, Dei, & hominum. *i. Tim. 2. b.* Qui manum posuit in ambobus. *Job. 9. d.* Vel [pacifico in ea] Ecclesia, id est, cum qua pacem habet, vel in qua pacem facit: in quo solo pax inuenitur. Iuxta illud *Joan. 19. g.* In me pacem, &c. c Quæ] Ecclesia, vel etiam. d Habet populos] multos vnde cuncte collectos. Et ipse Christus Sponsus, & vineæ Dñs. e Tradidit eam custodibus] Prophetis, scilicet, & Apostolis, & cæteris Prælatis, & Prædicatoribus sanctis: qui & ipsem custodiuit, & adhuc cum ipsis custodit eandem. Vnde *Joan. 17. b.* Cùm essem cum eis, ego seruabam eos. Et in *Psalm. 126.* Nisi Dñs custodierit ciuitatem, &c. De traditione *Joan. vlt. e.* Pasce oves meas. Et *Matth. 20. 2.* Misit eos in vineam suam. *Joan. 39. b.* habetur Nunquid derelinques ei labores tuos? Loquitur de Rhrinocerote, per quem figuratur Paulus. Utinam & adhuc hodie traderet eam Christus Sponsus, & vineæ Dñs, bonis custodibus, & non vastando negligentibus, dissipantibus, fugientibus, & eam desertam relinquentibus. *Præn. 24. d.* Per vineam hominis pigri transiū, &c. *Matth. 21. d.* de patrefamilias, qui locauit vineam suam Agricolis, &c. Et *Isa. 3. c.* Vos depastis estis vineam meam. Si tales sunt, quibus committit vineæ suæ custodiam Dñs, quid de illis, qui se ingerunt? *Ier. 23. d.* Ipsi currebant: & ego non mittebam eos. *Osee. 8. a* Ipsi regnauerunt: & non ex me. Vineam illis non tradit Dominus pacificus custodiam, quos litigiosa contentio, aut hypocrisia velata ambitio introducit. Multis hodie Iudas, qui ipsum Dominum tradidit, custodiam vineæ Domini tradit. Nam tales, nec se exhibent cultores per exercitium in operatione: nec costudes, ut præsent in sollicitudine, sed magis dissipatores per rapinam, & negligētiā desertores. Vinea ergo ista fuit pacifico tempore, scilicet, Ecclesie primitiæ, & tempore Martyrum, & etiam Confessorum, licet multis tunc haberet, qui videbantur extirpatores, sed ipsi magis erant propagatores. Iuxta illud *Exod. 1. b.* Quantò magis opprimebant filii Israel, tanto magis multiplicabantur. Sed iam ferè modò potest dici, quod non est, falsis fratribus eam dissipantibus: propter quod signanter dicit [fuit] vt tunc dictum, ad hæc tempora referamus. Nam modò verè potest dici, quod tunc fuit vinea pacifico. De ipsa habetur in *Psalm. 79.* Vineam de Agypto transstulisti, &c. *Isa. 5. b.* Vineam Domini Sabaoth, &c. Hæc vinea radicatur in fide, dilatatur in charitate, qua proximis velut quibusdam nexibus inhæret; & sic excolitur in spe. Nam vt dicit Greg. amor Dei in nobis generat amorem proximi; sed amor proximi amorem Dei in nobis calescere facit. Discalceatur hæc vinea terrenarū sollicitudinum abiectione, putatur superflorum resecatione, ligatur nexibus disciplinæ, foditur confessione, paillatur suffragiorum impetratio, germinat viscera meditatione, botros profert in bona operatio, floret in virtutum, & famæ odore, sed fructum facit in aliorum ad Deum conuersione. De quo subdit [Vir afferit, &c.] ferè eodem modo potest legi de Synagoga, in qua vi-

nea fuit pacifico, scilicet, Christo ipsi Patriarchæ, & Prophetæ, & Apostoli, ac alij de ipsa Electi, quæ multos habet populos, & multas vineas, quæ non fuerunt pacifico, ut vinea Soreth, vinea Sodomorum: De quo in cantico *Deut. 32. e.* De vinea Sodomorum vinea eorum, &c. Ipse tamen pacificus eam tradidit custodibus maioribus, scilicet, Apostolis excolendam, & multiplicandam; quæ tamen conuerta est ei in præsum. *Isa. 52. d.* Nam cum ipsem etiam personaliter excolleret eam sapiendo, lapides colligendo murum ædificando, torcular extruendo; vuas tamen non fecit, sed labruscas. *Isa. 5. a.* Vnde & custodes ne ex toto deficerent, necesse haberunt aliunde querere plantam ad hanc vineam restaurandam. Et hoc est, quod dicitur *Act. 13. g.* Quoniam repulisti verbum Dei, &c. ecce conuertimur ad Gentes. Et hæc vinea fecit vuas, & vique ad maturitatem perduxit. Vnde subdit. f Vir afferit pro fructu eius mille argenteos, &c. ] vt in littera. Vir, scilicet, cui tradita est huius vineæ custodia: non parvulus non mulier, sed vir, quem scandalum non frangit, illecebra non emolliit. [Vir] inquam, virtuosus, virore fidei plenus. *Psa. 28.* g Afferit] non dicit cui, sed intelligendum est tradenti [mille argenteos,] id est, homines perfectos, per viros claros, & elimatos [pro fructu eius.] Hic enim est fructus, quem Dominus de vinea ista requirit, scilicet, argentum igne examinatum, probatum; &c. Hoc est, ad quod hortatur custodes Dñs, per *Psalm. 11.* afferre Dño filij, &c. Sed quidam sunt de custodibus, qui nullos ferre volunt, sed omnibus præferri; qui tamē tales sunt, quod nec ferri possunt, & ideo nec Deo afferuntur, ne afferunt. Nec ipsi sunt argentum in via, & argentum in scoriam verrunt: ut eis possit dici illud *Isa. 1. f.* Argentum tuum versum est in scoriam. Propter quod & ipsi à Domino reprobantur. Vnde *Ierem. 6. g.* Argentum reprobrum vocate eos. Non sicut Dominus, qui dicit *Isa. 46. b.* Ego feci, & ego feram. In quo omnes Prælati debent patientie exemplum accipere; in qua non solum suas, sed etiam subditorum animas possident: & eas tanquam purum argentum, sonorum per confessionem sibi ad salutem in millennio numero, id est, numerosa multitudo Deo afferent. Sed vile facit argentum rubigo avaritiae, sordidum immunditia luxuriae, quassatum, & non sonorum fractura impatientia. Et quia zelatur Dominus hanc vineam magno zelo, & custodes videt in plurimis negligentes, & ideo eam omnino eorum custodiam non relinquunt. *b* Vinea mea coram me est,] vt scilicet, considerem, an planetur per instructionem in fide, rigetur per exhortationem doctrinæ, fodiatur per correctionem disciplinæ, ac cæteris cultibus eidem necessariis excolatur. Ut etiam considerem, an germinet per boni propositi conceptionem, botros proferat per incepti actus productionem, floreat per virtutum fragrantiam, fructum ferat per bonum exemplum. Vel fructus huius vineæ generaliter, & ultimus, ac finalis est æterna beatitudo: Pro quo habendo. *f* Vir] id est, quilibet virtuosus. *g* Afferit pro fructu mille argenteos, id est, dat omnium temporalium suorum vniuersitatem. Hos dedit Abimelech Saræ in oculorum suorum velamen. *Genes. 20. d.* Vel mille argentei opera perfectionis, quæ pro fructu beatitudinis habendo afferuntur, id est, fiunt à viro, scilicet, in operibus virtuoso, propter quod tanquam placet hæc vinea pacifico, ut eam tanquam rem charam, & valde dilectam semper præ oculis habeat. Vnde dicit [Vinea mea coram me est.] Deinde ad eam fauorabili conuersus alloquo dicit. *i* Mille tui pacifici] vt sit genitiui casus [pacifici,] id est, mille tui, id est, illi, qui millenarij habent perfectionem vitæ numero, & merito existentes, & ideo tui sunt pacifici, id est, qui & mille sunt, id est, multi. *k* Et] etiam in [his, qui custodiunt fructus eius. Mutat personam sunt[ ducenti], qui similiter sunt pacifici, quasi de custodibus habeo multis; sed de Electis multò plures. Vel potest esse nominatiui casus. Sic: i Tui mille] o Sponsa, id est, illi, qui Decalogum perfectæ impleuerunt, sunt [pacifici,] id est, præminent pacificorum habebunt. De quo *Matth. 5. a* Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Vel [Tui pacifici,] id est, illi, qui in vinea pacifici sunt, & ipsum in patientia imitantur, sunt [mille] id est, millenarij perfectionem, scilicet, æternam beatitudinem habebunt. *l* Et ducenti his, qui, &c.] Per centenarium, & millennium idem significatur. Vult ergo dicere, quod omnes Electi

# Liber Canticorum

## Cap. VIII.

veri pacifici imitatores, auream habebunt. Sed custodes Prae-  
lati, scilicet, qui se tuerunt, & alios Deo lucratur, duplē  
habebunt perfectionem, id est, auream, & aureolā, iuxta illud  
*i. Tim. 5. c.* Qui bene præsunt Presbiteri, duplē honore di-  
gni habeantur. Sunt enim tria genera Electorum, qui supra  
auream sunt aureo-

lam habituri, scili- *Quæ* *habitatis* in hortis, *b* amici  
cet, Prædicatores si- auscultant te: fac *c* me audire vocē  
ue Praelati, Martyres tuam. *d* Fuge, Dilecte mi, & *e* assimi-  
& Virgines. In cu- late capreæ, hinnulōque ceruorum  
ius signū in assum- *f* super montes aromatum.

*Explicunt Cantica Canticorum.*

ginum est: & in festo B. Pauli, qui Doctor Gentium dicitur, veritatis Prædicator, at inter Prædicatores obtinet principatum: & in festo B. Laurentij, qui martyrij saltē in manife-  
stationem quandam obtinet prærogatiuam; quia in conspectu Principis, & præsentia passus est, versiculi ap̄iphonis præpon-  
nuntur: ad designandum, quod hæc tria genera aureolam cum aurea obtinebunt. E contra autem violatores sanctarū Virginum, sanctorum Martyrum oecisores, ac Christi fidei peruersores, duplē tribulationis coronam. Vnde *ff. 22.*

*c.* Coronans coronabit te tribulatione. Et in *Psal. 108.* Ope-  
riantur sicut diploide confusione sua. Et duplē conteritione  
cōtere eos, Domine Deus noster. Vel potest esse vox Sponsæ,  
vel vineæ ad Sponsum, seu pacificum, ut dicat: mille pacifici,  
sive argentei, ut idem sit pacifici hic, quod & supræ dixit, ar-  
genteos, id est, ipsa vniuersitas tua operum, ac meritorum,  
quasi in te homine est inuenire perfectionē operū, ac cumulo  
meritorum, qui plenitudinem habuisti gratiarū, & glo-  
rīz. De cuius plenitudine nos omnes accepimus *Ioan. 1. b.*  
Si his, qui custodiunt fructus vineæ omnibus, scilicet, aliis  
bene operantibus, & ad fructum beatitudinis tendentibus, &  
pertinentibus, ducenti, id est, merces gemina sive gloria ani-  
mæ scilicet, & corporis: quæ liceat magna sit in se, tamen mo-  
dica respectu tui: sicut centenarius respectu mille. *a* Quæ  
habitatis in hortis, amici auscultant te.] Per totum librū istum  
usque huc instruxit Sponsus, Sponsam in dilectione, qualiter  
eum, scilicet, diligere debeat. Nunc autem eam hortatur, ut  
quæ docetur, mente teneat, operèque adimplat. Dicit ergo.  
O tu Sponsa Ecclesia. [ Quæ habitas in hortis. ] sacrae Scri-  
pturæ, quæ sunt quatuor, scilicet, ipsius modi exponendi. Pri-  
mus historicus, qui est hortus olerum. *Psal. 36.* Quemadmo-  
dum olera herbarum citò incident. In hoc est habitandum  
considerando in libris sacrae Scripturæ historiæ mutabilitatē.  
Secundus moralis, hic hortus pomorum, quorum, quædā sūt  
punica, scilicet, duritia exterioris corticis grana tegunt: alia  
autem morderi, & edi possunt; sicut est quædam Scriptura,  
quæ sub tegmine figuræ prætendit moralitatē; quædam quæ  
sive tropo moralitatis est. Tertius est allegoricus, qui dici  
potest hortus nucum, qui amaritudine corticis, & testa du-  
ritia nuclei dulcedinem celat. Quartus anagogicus, hic est  
hortus aromatum, quo quædā traditur prægustatio æternorum.  
In his ergo hortis habitat Ecclesia audiendo, meditando,  
contemplando. *a* Quæ.] Ergo. [ habitas in hortis, amici au-  
sculant te.] vt eos instruas per tuos Doctores, & per exem-  
pla. Et in bene dicit, amici, quasi non æmuli, non derogare  
parati. *Joan. 14. c.* Si quis diligit me, sermonem meum serua-  
bit. [ Amici.] autem, dicit simpliciter; nec dicit: mei, vel tui,  
quasi amicabiles, & benigni. *Sap. 1. c.* Auris zeli audit omnia:  
Fac ergo me audire vocem tuam, aliis prædicando, simplices  
instruendo, comminando, confitendo, orando, laudando. *sup.*  
*z. d.* Sonet vox tua in auribus meis. Item specialiter potest  
fermo dirigi ad religionem, quæ & hortus est, & secundum  
quatuor status existentiū in ea potest dici habitare in hortis  
quatuor. In horto olerum quoad ministrales, & officiales ip-  
sius, qui curam infirmorum gerunt, & negotiorum tempora-  
lium Abbatiz. Et hic est hortus olerum, iuxta illud *Rom. 14. 2.*  
Qui autem infirmus est, olus manducet. In hoc horto sic ha-  
bitandum est, vt nimium dilatetur. Non extirpandæ sunt vi-  
neæ pro horto huiusmodi augmentando, ut fecit *Abbas. 3.*  
*Reg. 21. a.* Quod facit, qui officium actionis, quod habet, ex-  
tendit ad carnales obseruantias, & ordinis remissionem. In  
horto nucum habitandum est, quantum ad regularis discipli-  
næ obseruantiam, quæ in præsenti quidem non est gaudij, sed  
miseroris. *Hcb. 12. d.* In horto pomorum quantum ad prô-  
ptam obedientiam, ut scilicet, sit hilaris in obediēdo, qui obe-  
dientiam bonæ famæ odore respergat. In horto etiam aroma-  
tum quantum ad contemplatiuos, qui apothecæ electuaria

*sepe* prægustant, & reficiunt vnguentis. In horto olerum  
necessaria est temperantia, ne medela modum excedat, & ne  
indiscretio dispensationis fiat occasio dissolutionis. In horto  
nucum fortitudo, ut non frangatur duritia obseruantia re-  
gularis. In horto pomorum iustitia, ut Superioribus suis, quod  
suum est, reddat libenter obediendo. In horto aromatum  
prudentia, ut non extollatur in altum virtæ sanctitate. Te ergo  
ð religio. *a* Quæ habitas in hortis, istis quadruplicibus, quæ  
tamen est, & unus hortus. *b* Amici auscultant] id est, Spir-  
itus angelici, & animæ Iustorum iam cum Deo regnantes,  
magis attendentes cordis affectum, quam vocis modulum. Et  
ideo. *c* Fac me audire vocem tuam] in membris meis, ut te  
audientes, cantus tui dulcedine attrahantur, ut de ferenis di-  
citur. De B. Virgine etiam hoc potest specialiter legi, ut sit  
vox vniuersalis Ecclesiaz ad ipsam post Angeli salutationem:

*De B.*  
*Virgine.*

*Luc. 1. d.* *a* Quæ habitas in hortis, scilicet, duobus, quorum  
vnum est propostum virginale, alias fœdus coniugale: quo-  
rum vterque hortus conclusus, & non expositus. Te, quæ sic  
habitatis. *b* Amici auscultant] Patriarchæ desiderant, Prophe-  
tzæ annunciant, Angeli expectant] Amici auscultant, scilicet,  
tam Angelii, quam fideles. Angeli suam expectantes restau-  
rationem, fideles suam præstolantes redemptionem. *c* Fac  
ergo [ me audire vocem tuam ] illam, scilicet, Ecce ancilla  
Domini. Hæc fuit vox plena gratiæ, & medicinæ, charitatis, &  
consolationis, prudentiæ, & iustitiae, & dulcedinis, & verita-  
tis. De hac dicit B. Bern. Quid agis Maria, quod trepidas? Re-  
ponde verbū, & suscipe verbū: profer tuum, & concipe  
diuinum, &c. Hæc vox toti mundo attulit medicinam, & ideo  
bene desiderari debebat potest Sponsus loqui ad animam fi-  
delem, quam dicit habitare in hortis, studiis, scilicet, virtutū,  
& cuius etiam conuersatio in cœlis est. Cuius vocem liben-  
ter audit Dominus, gemitus, scilicet, suspiria, lachrymas, &  
oratio pœs, quam tam in auribus Dei, quam in auribus amicorū  
dulcem faciunt melodiam. Sequitur. *d* Fuge Dilecte mi ] Hic  
*Ezech.*  
*3. f. &*  
*44. b.* consummationem contemplationis via ostendit. Non enim  
dicit tanquam præsentia Sponsi tædio affecta; sed quia ex tā  
familiari Sponsi affectu, & præsentia, quasi facta est in extasi  
tanquam ipsius celstudinem sustinere non valens. Quod si-  
gnificatum est in Ezechiele, qui cecidit super faciem suam,  
gloriā Domini ferre non valens. Fugere autem dicitur,  
quando ab actu contemplationis recedit, vel quando, quod  
volumus tenere, non possumus. Vel ideo etiam dicit [ fuge ]  
*Pbilip.*  
*4. b.* ne ipsum credatur ab aliquibus posse retineri, cum velint.  
Fugit autem aspectum nostrum, quia lux est inaccessible, &  
pax, quæ exuperat omnē sensum. Initum fugit, & finem, quia  
æternitas. Compositionem, quia summa simplicitas. Circum-  
scriptionem, quia innumeritas. Comparationem etiam, &  
existimationem, cuius precium nescit homo. *Iob. 28. b.* Fugit  
angelicam, & humanam cognitionem, sed non, dilectionem.  
Vnde subdit. *e* Et assimilare capreæ, hinnulōque ceruorum ]  
Caprea græcæ dorcas dicitur à dorin, quod est videre,  
quia acutissimè vider. Vult ergo ipsum capreæ assimilari, ut  
scilicet, quantumcunque fugiat; ipsa tamen interdum respiciat  
laborantem. Vnde & supræ 2. d. dixit: Reuertere, simili-  
lis esto, Dilecte mi, capreæ, hinnulōque ceruorum, in saltus ve-  
locitate, & alacritate, quasi non sic fugias, quin frequenter  
saltando ad me redeas. *f* Super montes aromatum, id est,  
mentes virorum spiritualium, qui sunt pleni virtutū deuotio-  
nis, & gratiæ. Vel fuge [super montes aromatum, id est, An-  
gelorum, & Sanctorum, ut non sine labore inueniaris, & ad  
te perueniatur laborioso ascensu in via etiam super montes,  
scilicet, religiosos, & contemplatiuos. Vult ipsum fugere, ut  
alij ad eum quærendum in statu illo prouocentur: Nam in  
talibus salit, transilit, pascitur, & discurrit. *Sap. 4. c.* Gratia  
Dei, & misericordia in Sanctis eius, & respectus in Electos  
illius. Vel sic. *d* Fuge, Dilecte mi ] ut sit vox Ecclesiaz, vel ip-  
sius Christi ad quemlibet fidelem [ Fuge ] inquam, voluptatē,  
vanitatem, & auaritiam. *1. Cor. 6. d.* Fugite fornicationem.  
*e* Assimilare capreæ vt cibum discernas; venatorem etiam  
Diabolum de longe præuideas. *f* Hinnulōque ceruorum ] ut  
ad maris hinnitum latebras petas, à campo, vel plano mundi  
fugiens ad cauernam religionis. Ad hoc. *g* Super montes a-  
romatum] ut per hoc ad societatem peruenias Angelorum.  
Sed multi sunt, qui sibi vulnerati; tamen fugere nolunt.  
Multi etiam fugiunt, sed non super montes aromatum, immo  
potius de peccato in peccatum. Hæc fuga finem non habet,  
qua nunquam peruenitur ad montes aromatum: Ad quos  
nos perducere dignetur, qui vivit, & regnat in æternam.

*Postilla Domini Hugenii Card. sup. Cantica Canticorum explicit.*

REVREN

*Jerem.*  
*17. c.*

*De reli-  
gione.*

# Prologus Auctoris.

REVERENDISSIMI IN CHRISTO  
PATRIS, ET D. DOMINI HYGONIS  
Cardinalis, &c.

*Postilla super Librum Sapientie.*

## PROLOGVS.

**A. t  
opera.** **I**LLI, concupiscens Sapientiam conserua iustitiam, & Deus præbebit illam tibi. *Eccles. 1. d.* Iustitia, siquidem præparat locum Sapientie, sibi quod suum est, id est, sustentationem, correctionem & operationem reddendo: & Deo, quod suum est, id est, timorem, amorem, & honorem; & proximo, quod suum est, id est, maiori obedientiam, pari concordiam, minori disciplinam: & sic pacem habet cum omnibus. Pax autem locus est Sapientia: Vnde *Psalm. 75.* In pace factus est locus eius. Quod attendens Philo tractare volens de Sapientia, primò, exhortatur ad amorem & Sapientie, dicens: [Diligite iustitiam, &c.] Fuit autem iste Philo Iudæus quidam Hebræorum doctissimus, lingua Græca disertissimus, qui tempore Apostoloum floruit, & Imperatoris Caij, cognomento Caligula, ut dicit *Jeronymus*, qui librum istum compositus, qui Sapientia Salomonis inscribitur, & pseudographus appellatur, id est, falso inscriptus, quia non à Salomon, sed à Philone scriptus est. Dicunt tamen quidam, quodd ipse Salomon compositus, & scripsit librum istum, propter hoc, quod *infra* 9. b. dicitur: Tu autem elegisti me Regem populo tuo, & Iudicem filiorum, & filiarum tuarum, & dixisti me adficare templum in monte sancto tuo. Sed *Augustinus* dicit hoc errore se diu deceptum. Et *Ieronim.* exp̄s̄ dicit hunc librum non esse Salomonis, sed Philonis, nec haberi apud Hebræos, nec recipi in Canone sacre Scripturæ; sed inter apocrypha computari, non quia de veritate eius dubitetur; sed quia auctor eius non est certus. Recipitur tamen ab Ecclesia, sicut *Tobias*, & *Judith*, non ad dogmatum Ecclesiasticorum assertionem; sed ad morum instructionem. Veruntamen nec omnia falsa est huius libri inscriptione, quia sententiae eius à Salomone sunt editæ, siue dictæ: sed à Philone in unum librum coadunatae. Et idem potest dici, quodd & Salomonis est liber iste, & Philonis, sicut liber Prosperi sententias continet Augustini, à Prospero collectas in unum. Vnde sicut sepe dicitur: Hoc dicit *Augustinus* in libro sententiarum Prosperi; ita dicitur: Hoc dicit Salomon in libro Sapientie. Ideo patet Auctor huius libri. Nunc videndum est, quæ sit libri materia, quæ Auctoris intentio, quis finis, quis modus agendi. Materia libri est ipsa Sapientia, à qua & nomen accepit, liber Sapientie dictus: quia in eo Christi aduentus, & Christi passio, qui est Sapientia Patris liquidissime exprimitur. De aduento quidem dicitur, *infra* 18. c. Dum quietum silentium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter petageret, omnipotens sermo tuus, Domine, exiliens de caelo à regalibus sedibus venit. De passione vero dicitur, *infra* 2. c. Circumueniamus Iustum, quoniam inutilis est nobis, &c. Intentio Auctoris est nos ad amorem Sapientie prouocare. Finis autem est cognitio veritatis. Modus agendi talis est. Paucus, & facilis est in sermone, sed multus, & profundus in mysteriorum subtilitate. Fidem enim roborat, spem erigit, charitatem informat. Dividitur autem liber iste in quinque partes. Primò, commendatur iustitia, per quam venire ad Sapientiam. Secundò, partes bonorum, & malorum exequitur Philo, assignans quæ bona bonis, & quæ mala malis parantur à Deo. Tertiò, introduceit Sapientiam multis modis commendabilem. Quartò, assignat beneficia, quæ Deus populo contulit Israelito. Quintò, & ultimò ostendit, qualiter Dominus in hostes Israelitici populi vindicaverit, terminans opus suum in populi Israelitici magnificatione, dicens: In omnibus enim magnificasti populum tuum, Domine, & honorasti, & non despexit in omni tempore, & in omni loco assistens ei. Libri huius expositionem Bellator Presbyter octo voluminibus comprehendit, qui huius libri principalis expositor fuit. Titulus huius libri est: *Incipit liber Sapientia.* In quo autem eloquio editus, & exp̄s̄ fuerit liber iste, non legitur, nisi quod dicit *Ieron.* quia Græcam redolet eloquentiam. Volens ergo Philo nos ad amorem, & studium Sapientie inflammare, dirigens sermonem primò ad eos, qui præsumunt, quorum officium est iudicare, dicit: Diligite, &c.

\* *Explicit Prologus Auctoris.*

# Lib. Sap. Cap. I. 139

EIVSDEM REVERENDISSIME  
PATRIS DOMINI HYGONIS.  
Cardinalis, &c.

*Postilla super Librum Sapientie.*

## EXPOSITIO CAP. I.

**I**LIGITE iustitiam] non solum facite. b Qui iudicatis terram] id est, quibus data est, vel comissa potestas iudicandi terram, id est, terrenos, terrena nimis diligentes, non cœlestes, in quibus nihil damnationis inuenitur, & idem non sibi iudicandi; vbi enim non delinquimus, pares sumus, dicit *Gregor. 1. Cor. 2. d.* Spiritualis homo iudicat omnia, &

*Gregor.  
lib. 2.  
Moral.  
c. II.*

## PROLOGVS IN LIBRO Sapientie

**G**loriosus Sapientie apud Hebræos unusquam est. Vnde & ipse & stilus Græcam magis eloquentiam redolet. Hunc Iudei Philonis esse affirmant: Qui proinde Sapientie notinatur; quia in eo Christi aduentus, qui est Sapientia Patris, & passio eius euidenter exprimitur.

*Explicit Prologus.*

## LIBER SAPIENTIE CAP. I.

**I**ligite iustitiam, b qui iudicatis terram. c Sen-

terram.] Id est, iuste iudicate terrenos, qui huberis officium iudicandi: & hoc amore iustizie, non libido vindictæ. Vel sic. a Diligite iustitiam] in vobis primò. b Qui iudicatis terram] id est, qui habetis officium & potestatem iudicandi Ecclesiast. Vnde *Psal. 2.* Et nunc Reges intelligite, id est, intus in conscientia, legite, eruditimi in vobisipsius prius, qui iudicatis terram. Qui enim non discet iustitiam, non faciet veritatem. *14. 26. b.* secundum aliam editionem. Item ibidem Cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam discent omnes habitatores orbis; vel sic. a Diligite iustitiam, qui iudicatis terram,] id est, qui carnem vestro subditis iudicio, vt obediatur spiritui, discrete, & cum amore hoc facite, & quod iustum est, iumento, reddite, scilicet, onus, virgam, & pabulum. *Eccles. 33. d.* Vnde *Apostolus Rom. 12. a.* Rationabile obsequium vestrum, nemo enim vñquam carnem suam odio habuit, sed souet, & nutrit eam. *Eph. 5. f.* vel sic. a Diligite iustitiam] sobrie quoad vos, iuste quoad proximum, p̄e quo ad Deum viuendo. b Qui iudicatis terram,] id est, homines, qui in terra habitant. Metonymia est. Tribus modis perueritur iustum iudicium. Ex ignorantia, Vnde *Psal. 2.* Eruditimi, qui iudicatis terram & *Exod. 23. a.* in iudicio plurimorum non acquiescas sententia, vt à veritate devies. Item ex negligētia, de quo dicitur *Ier. 48. b.* secundum aliam editionem, maledictus qui facit opus Dei negligenter: opus Dei iudicium est, vnde dicitur. *Deut. 1. c.* non accipietis personā cuiusquam, quia iudicium Dei est. *1. Paral. 19. b.* dicit *Iosaphat* Rex Iudei Iudicibus, quos constituerat super populum: videte, quod faciat; non enim hominis exercitū iudicium; sed Dñi: & quodcunque iudicaueritis, in vos redundabit: item ex avaritia, vnde *Exo. 23. a.* Ne accipias munera, quæ excæcant prudentes, & subvertunt verba Iustorum. Et *Eccles. 20. d.* Exeria, & dona excæcant oculos Iudicū, & quasi mutus in ore auertit correctiones eorum. Contra hæc tria dicit Dominus *Ioan. 8. a.* Quis sine peccato est vestrum? primus id illam lapidem mittat. Et *Deut. 16. d.* Iuste, quod iustum est, exequaris; quia vero amor iustitiae ex studio Scripturarū acquiritur, idem post monitione de dilectione iustitiae, hortatur Philo vacare Scripturis dicēs. c Sentite de Domino in bonitate,] id est, sacram Scripturā, p̄e quam cognoscitur Dominus, p̄e legite, & perfecte intelligite: p̄e legit, qui cum deuotione legit, qui intelligit: & qui non intelligit, non reprehendit; sed stu- diosè inquirit. Secreta enim Dei difficile comprehendendi possunt, *Vnde*

*Iustum  
iudicium  
tribus  
modis  
peruer-  
satur:*

# Liber Sapientiae.

## Cap. I.

Vnde Apostolus Rom. 11. d. O altitudo dixitiarum Sapientiae, & Scientiae Dei! quām incomprehensibilia sunt iudicia eius, & investigabiles viae eius. b Et in simplicitate cordis querere illum, id est, in humilitate. Humilibus enim se reuelat Sapientia. Vnde Luc. 10. d. Confiteor tibi, Pater cœli, & terræ, qui abscondisti hæc à sapientibus & prudētibus, & reuelasti ea parvulis: & hæc simplicitas, sive humilitas in hoc consistit, ut voluntati Dei per omnia nos subiectam: & quod super intellectum nostrum & corripit insipientes. Quoniam est, temerè non discutiamus. Vnde Eccl. 3. c. Auctiora te ne quæsieris, vel sic. à Sensitive de Domino in bonitate,] id est, quod non intelligitis de Deo, nec probari potest, piè credite. Nisi enim credideritis, non intelligitis Isa. 7. b. secundum aliam editionem. b Et in simplicitate cordis,] id est, simplici corde, non dupli. c. Querite illum.] Simplicitas cordis in hoc est, ut quod intellectus intelligit, hoc affectus diligit, vel odit, id est, quod ore promittit, opere ostendit. Duplicitas autem cordis in hoc est, quod intellectus, & affectus ad diuersa feruntur, & quod bonum, quod dicitur, vel docetur, opere non impletur. De tali corde dicit auctoritas. Cor diuīsum non impetrat. Et Eccl. 2. c. Vx dupli corde. Et Offic. 10. a. Diuīsum est cor meum, nunc interibunt. Bene dico. [ In simplicitate cordis querite illum.] Alioquin non inuenietis. Sic autem inuenietis. d. Quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum,] id est, qui non præsumunt de ingenio suo, vel qui non dubitant de eius potentia, vel qui sine duplicitate, & dolo querunt eum, idem habentes in corde, & in ore, & in opere. Nam vt dicit Glossa super Psalm. 77. Tentare est, cum in verbis est simplicitas, & in corde est malitia. Hæc tentatio prohibetur Deut. 6. c. Et Mat. 4. b. Non tentabis Dominum Deum tuum. e. Apparet autem eis, qui fidem habent in illum] id est, Iustis; quia Iustus ex fide sua vivit, Abacuch. 2. a. Fidem autem habet ad Deum, qui credit eum remuneratorem esse bonorum, & punitorum malorum. Vnde Hebr. 11. b. Credere oportet accedenter ad Deum, quia est, & inquirentibus se, munerat sit. Notandum autem, quod Dominus tripliciter debet queri, sive Sapientia, veraciter, feruenter perseveranter. Veraciter, id est, vera fide. Vnde Iac. 1. a. Qui indiget Sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affuentem, & non improferat: & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hesitans. Feruenter, id est, feruenter animo. Vnde infra 6. b. Clara est, & quæ nunquam marcescit Sapientia, & facile videtur ab his, qui diligunt eam, & inuenitur ab his, qui querunt illam. Perseueranter, id est, firma spe. Vnde Ps. 194. Querite Dominum, & confirmamini, quærte faciem eius semper. De his tribus dicitur Matt. 7. a. Petrite, & dabitur vobis. Propter hæc tria dicitur Sop. 2. a. Querite Dominum omnes mansueti terræ, querite Iustum, querite mansuetum. Fides querit Dominum, spes Iustum, charitas mansuetum. f. Peruersæ enim cogitationes] quasi dicat, apparet Dominus his, qui fidem habent in illum. g. Enim] pro sed. f. Peruersæ] id est, penitus auersæ. b. Cogitationes separant à Deo,] quasi dicat, non solum impediunt ad habendum, sed auferunt habitum. Nam quæ societas luci ad tenebras; aut quæ conuentio Christi ad Belial? 2. Cor 6. c. Peruersæ enim cogitationes dicuntur cogitationes infidelium, hæsitantium, simulantium, contentiosorum, superborum, inuidorum, avarorum, luxuriosorum. De peruersis cogitationibus infidelium, & hæsitantium circa fidem, dicit B. Bernard. in 5. lib. de consideratione. In his autem, quæ fidei sunt, omnino cavenda est confusio, ne aut incertum opinionis fides figat, aut quod firmum fixumque fidei est, opinio reuocet in questionem. Fides si habet hæsitationem, infirma est: opinio si habet assertionem, temeraria est. De aliis peruersis cogitationibus, quæ à Deo separant, dicitur Isa. 59. a. Iniquitates vestre diuiserunt inter vos, & Deum vestrum: & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis. i. Probata autem virtus,] id est, vera fides operans per dilectionem. k. Corripit insipientes,] id est, expellit omnem insipientiam. Fide enim purgatur, sive purificatur cor, ut dicitur Act. 15. b. Cor autem veræ purificatum sapit res secundum saporem proprium, & veram habet Sapientiam, & nullam insipientiam. Et ideo Gregorius in moral. primò dicit, quod fides est Sapientia. [Quoniam in malevolam animam non

introibit Sapientia,] quasi dicat, verè peruersæ cogitationes separant à Deo: [Quoniam in malevolam animam non introibit Sapientia] à sapore dicta, quæ est virtus, de qua dicitur Iac. 3. d. Sapientia quæ desursum est, primum quidem pudica est, deinde pacifica, & modesta, suadibilis benis, consentiens, plena misericordia, & fru-

B  
i. q. 1. c.  
per Ia.  
c. Sal-  
nato.  
24. q. 3.  
cap. de  
illis.  
De pa.  
diss. 3.  
inter  
bac bja-  
cuss. 2.  
De con.  
fuc. diss.  
4. c.  
offendi-  
rur, &c.  
quomo-  
do.

in / malevolam animam non introibit Sapientia, m nec habitat in corpore subditio peccatis. n Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet factum: o & auferet se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu: p & corripitur q à superueniente iniquitate, semper parata est contradicere veritatem, cui dicur Eccl. 4. d. non contradicas verbo veritatis villo modo, & de mendacio ineruditiois tuae confundere. Vel anima malevolula dicitur anima inuidia, quam refugit Sapientia, & omne bonum. Vnde infra 6. d. Ponam in lucem scientiam tuam, & non præteribo veritatem, neque cum inuidia tabescere iter habebo, quoniam talis homo non erit particeps Sapientia. Et Iac. 3. d. Vbi zelus, & contentio, ibi inconstantia, & omne opus prauum. Et de Pallade legitur, quando venit ad domum inuidia:

Constitit ante fores nec enim succedere tellis.

fas babet.

m Nec habitat in corpore subditio peccatis, id est, in homine, qui subiacet peccatis carnalibus, qui corpus dicitur, non spiritus, ut dicit Glossa. Vnde 1. Cor. 2. d. Animalis homo non percipit ea, quæ Spiritus Dei sunt, id est, non perfecte capit, quia nec effectu tenet, nec opere impler. Vnde lequitur ibi. Stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Sciendum autem, quod non solum anima dicitur tabernaculum Spiritus sancti, sive Dei, sed etiam corpus. Vnde 1. Cor. 6. d. An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est? Primo dixit: [In malevolam animam non introibit Sapientia.] Post addidit: [Nec habitat in corpore subditio peccatis,] suggillans duo genera peccatorum, scilicet spiritualia, & corporalia. Corporalia duo, scilicet luxuriam, spiritualia quinque. In arcem gloriam, inuidiam, iram, acidiam, avaritiam. Hæc duo genera peccatorum, tam Sapientiam creatam virtutem, quam Sapientiam increatam, id est, Christum, qui habitat in nobis per gratiam, non sicut habitat in nobis. Etiam Sapientia, scientiam expellunt à nobis, & si non omnino, quia ut dicit B. Solanus corde Sapientiam Dei possunt accipere. Et verè in malevolam animam non introibit Sapientia. n Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet factum:] Quod duobus modis exponi potest. Primo, sic. n Spiritus sanctus:] dator [disciplinæ, effugiet factum] hominē, id est, illum, qui aliud dicit, & aliud facit. Vel sic. n Spiritus sanctus effugiet disciplinæ factum, id est, illum, qui fingit se habere disciplinam, cum non habeat. Disciplina autem est ordinata morum correctio, quæ fit duobus modis, verbis, & verberibus. o Et aufert se] Spiritus sanctus [à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu,] id est, à cordibus, quæ voluntarie mala cogitant, quæ sunt sine intellectu, quia intus non leguntur, vel superficialiter mala, quæ cogitat, considerant. Si enim attenderent, qualia intus sunt, non ea cogitarent. De his cogitationibus dicit Ps. 93. Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Et Isa. 55. c. Sicut exaltantur cœli à terra, sic exaltatæ sūt viae à viis vestris: & cogitationes meæ à cogitationibus vestris, dicit Dominus. Non solum factos effugiet Spiritus sanctus, sed etiā illos hæsitantibus in fide: Illorū etenim cogitationes sunt sine intellectu. Etenim fides nihil habet dubium, sicut nec intellectus; habet tamen aliquid in voluntate, quod non habet intellectus, ut dicit B. Bernardus in lib. de consideratione 5. vbi sic describit. Fides est voluntaria quædam, & certa prælibatio nondum propalata veritatis: Intellectus vero est rei cuiuslibet inuisibilis certa, & manifesta notitia. Sequitur. p. Et corripitur] homo factus [à superueniente iniquitate,] id est, cum dies retributionis venerit, à superno iudice punietur proper iniquitatem suam. Vel [Corripitur,] id est, arguetur à Domino dicente: Esuriui, & non dedisti mihi manducare, &c. Matt. 25. d. Et à propria conscientia. Vnde infra 4. d. Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, & traducunt illos ex aduerso iniquitates ipsorum. Vel sic. p. Et corripitur] Spiritus sanctus, scilicet expelletur. q. à Superueniente iniquitate,] id est, super ipsum veniente. Nunquā enim recedit ab anima,

anima fidei Spiritus S. nisi expulsus. *a* Benignus est enim, &c.] & ideò non recedit ab anima, nisi expulsa. Et licet benignus sit, tamē, *b* Non liberabit, &c.] i. maledicentem, detracitorem, vel adulatorem. *a* A labijs suis, i. à pœna labiorum suorum, i. quam meruit labijs suis. Vel sic continua: Verè in animam malevolā non introibit. *a* Benignus est enim Spiritus Sapientiae, & non *b* liberabit, & maledictus est enim, &c.] & vt cū à *d* labijs suis: quoniā e renū illius *f* testis est Deus, & *g* cordis illius scrutator est verus, *b* lingua eius auditor. Quoniā *i* Spiritus Domini *k* repleuit orbē terrarū: *m* & hoc, quod cōtinet omnia *n* Scientia habet vocis. *o* Propter hoc, qui *p* loquitur iniqua, *q* nō potest latere, *r* nec præterier illū *s* corripiens iudicium. In *t* cogitationibus enim impij interrogatio erit; *u* sermonum autem illius auditio ad Deum veniet, & ad correptionem iniquitatum illius: *x* Quoniam auris zeli *y*, audit omnia, & *z* tumultus murmurationum *a* non abscondetur. *i*. detrahentē proximo suo, & murmurantem contra Deum. *d* A labijs suis] i. à pœna pro peccatis labiorum suorum. Vnde Ps. 139. Labor labiorum ipsorum operiet eos. Et Matt. 12. c. Ex verbis tuis condemnaberis. Prov. 18. b. Os stulti contritio eius, & labia ipsius ruina anima eius. Vel sic. *a* Spiritus Sapientiae, &c.] & tamen. *b* Non liberabit, &c.] i. propter labia sua. Licet enim bene prædictet, & psallat, & doceat, & pulchè loquatur homo; non idē liberabitur, si est iniquitas in manu, vel in corde eius. De quibus dicitur Isa. 29. d. Populus hic labijs me honorat; cor autem eorum longè est à me: secundum Septuaginta. Nostra litera habet: Populus iste ore suo, & labijs suis glorificat me; cor autem eius longè est à me. Et posset quis dicere: Quomodo punietur homo pro iniestate cordis, quæ nulli appareat? Respondit Philo. Iustè quidem. *e* Quoniam renū illius, *j* i. occultarum cogitationum, & affectionum. *f* Testis est Deus. *J* Homo enim vider ea, quæ parent; Deus autem intuetur cor I. Reg. 16. b. Et Malac. 3. b. Accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox malefiscis, & adulteris, & perjuris. Jer. 29. f. Ego sum Iudex, & testis, dicit Dominus g. Et cordis illius scrutator est verus. *J* Psal. 7. Scrutans corda, & renes Deus Jer. 17. b. Ego Dominus scrutans corda, & probans renes, qui do vni cuique iuxta viam suam, & iuxta fructum adiumentorum suarum. Nec solum cordis, & renū scrutator est Deus immo. *b* Et lingua eius auditor est. Vnde Ps. 93. Qui plantauit aurem, non audiet, &c. Ecce tria ponit Philo. Renes, cor, & lingua. In renibus affectio, in corde cogitatio, in lingua locutio intelligitur: quæ omnia licet occulta sunt hominibus; manifesta sunt Deo. Itē Hebr. 4. d. omnia nuda, & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis est sermo. Eccl. 23. a. Quis superponit in cogitatu meo flagella, & in corde meo doctrinā Sapientiae? q.d. solus Deus. Origen. Aduocatus tuus veritas est pro te, mentiri non potest. In hoc prodest tibi aduersarius tuus, ut nullius aduersarij columnis immolaris. Item posset aliquis dubiatare, quomodo Deus testis est renū, & scrutator cordiū, & auditor linguarū; Et respondit. Bene est hoc. *i* Quoniā Spiritus Domini i. Spiritus, qui est Dominus ut sit intransitua constructio. Vel trāsitua. *i*. Spiritus Domini, *j* i. Spiritus S. qui est à Domino, i. à Patre, & Filio: De quo dicitur Genes. 1. a. Spiritus Domini ferebatur super aquas. Et Isa. 61. a. Spiritus Domini super me. *k* Repleuit] Maiestate sua. *l* Orbem terrarum, *m* i. omnē creaturam in toto orbe terrarum diffusam. Iere. 23. c. Cœlū, & terram ego implebo, dicit Dominus. Aug. 8. Vbique est Deus, intra omnia non inclusus: extra omnia non exclusus: supra omnia non elatus: infra omnia non depresso. Vel. *l* Orbem terrarum *m* vocat Ecclesiam in toto orbe terrarū diffusam, & dilatatam: quia in omnem terram: exiuit sonus eorum, & in fines orbis terra verba eorum. Hanc repleuit Spiritus S. die Pentecoste charismatibus gratiarum. Att. 2. a. Factus est repente de cœlo sonus tanquam aduenientis Spiritus vehementis, repleuit totam domum, vbi erant sedentes. Est autem triplex plenitudo. Aptæ, æqua cumulata. Aptæ plenitudo est, secundum quod dicitur domus plena homini-

bus, quando area eius plena est. Talis fuit plenitudo Sanctorum. De qua dicitur. Att. 2. a. Repleti sunt omnes Spiritu sancto. Et item 6. c. Stephanus plenus gratia, & fortitudine, &c. Äqua plenitudo est, secundum quod dicitur vas plenum aqua. Et talis plenitudo fuit in Maria Virgine gloriofa. De qua dicitur Luc. 2. a. Ave gratia plena. Cumulata plenitudo est superfluens plenitudo. Et talis est in Christo Domino, de quo dicitur Joan. 1. a. Plenum gratia, & veritatis. Et iterum ibidem, de plenitudine eius nos omnes accepimus. *m* Et hoc, quod continet omnia, *j* i. Spiritus S. qui gubernat, & seruat omnia, qui attingit à fine vixque ad finem fortiter, inf. 8. a. *n* Scientiam habet vocis, *j* i. intelligentiam Scripturam facit habere homines. Vel *J* Scientiam habet vocis *j* i. rintelligit, quicquid loquimur: ipse enim scit omnia. Et iterum, scire dicitur quia facit nos scire: sic filius dicitur nescire de fine mundi. Matt. 24. c. Et Ro. 8. c. Spiritus postulat pro nobis i. facit nos postulare: vel sic. *n* Scientiam habet vocis, *j* i. verbi, i. filii, qui est vox & verbū Patris *q*. d. Spiritus S. eiusdem Scientiae est cum Christo: vel sic. *m* Hoc, quod cōtinet omnia, *j* i. homo, qui habet, vel continet omnia in se per conuenientiam omniū, vnde & omnis creatura dicitur, Marc. vlt. d. *n* Scientia habet vocis, *j* i. intelligentiam diuersarum linguarum, vel sacræ Scripturæ, vel ipsius verbi Patris. *o* Propter hoc *J* i. quia Spiritus S. scientiam habet vocis. *p* Qui loquitur iniqua, *j* corde, vel ore. *q* Non potest latere] Deum, qui omnia videt. Prov. 16. a. Omnes via hominū patet oculis eius, ad quem nobis sermo. *r* Nec præterier illū, *j* i. Spiritum sanctum. *s* Corripiens iudicium, *j* i. correctio iudicij *q*. d. et si is, qui loquitur iniqua, non corripiatur hic iudicio Dei, vel hominum; tantum in futuro corripetur in districto iudicio: quia nullū malum impunitum: aut enim homo punit; aut Deus puniet, dicit Aug. Vel sic. *r* Nec præterier illum, *j* i. Spiritum S. *s* Corripiens iudicium, *j* i. magnus Iudex Ad Heb. corrumpens, & perueriens iudicium. Vel sic. *t* Nec præterier illū qui loquitur iniqua. *s* Corripiens iudicium] *u* i. sententia Iudicis punientis, qua dicet malis Ite, maledicti, in igne æternū. Matt. 25. d. Vel *s* Corripiens iudicium] *j* i. conscientiam remordens, quæ mirabiliter cruciabit in fine, & sine fine. De quo dicitur Isa. vlt. g. Vermis eorum non morietur. Et verè, qui loquitur iniqua, punietur à Domino. Nec solum qui iloquitur, sed etiam qui cogitat. *t* In cogitationibus enim impij erit interrogatio *j* i. Dominus interrogabit i. examinabit cogitationes impiorum, & etiam iustum. Et Ps. 65. Cogitatio hominis confitebitur tibi, i. non latebit te. Rom. 2. c. Testimonium illius reddente conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationū accusantium, & defendantium in die, cùm iudicabit Dominus occulta hominum Job. 31. b. Quid faciam, cùm surrexerit ad iudicandum Deus: & cùm quæquierit, quid respondebo illi? Vel. *t* In cogitationibus impij interrogatio erit ipsius, quia ipsimet interrogabunt seipso dicentes. Quid profuit nobis superbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? infra 5. b. *u* Sermonum autem illius auditio ad Deum veniet, & ad correptionem iniquitatum illius *j* q. d. sermones impij audiet, & puniet Dominus, qui & alias puniet iniquitates cordis, & operis. Clamorem Sodomorum, & Gomorream audiuit Dominus, & iusta vltione puniuit, vt legitur Gen. 18. c. Murmurationes quoque filiorum Israël iusto iudicio percussit. Num. 21. b. Et verè sermonum illius auditio ad Deum veniet. *x* Quoniam auris zeli *j* i. Dei zelantis animas ex nimio amore, quem habet ad ipsas, vt dicit Ex. 20. a. Ego sum Dominus Deus tuus fortis zelotes. *y* Audit omnia] verba, cordis, oris, & operis. Zelus enim aures Sponsi exacuit ad audiendum, & oculos ad videndū, si adulteri Sponsæ loquatur. Vnde Cant. 2. c. En ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestras propiciens per Boë cancellos. Ideo dicit Boëtius. Magna nobis indicta est bene sius de agédi necessitas, cùm omnia agamus ante oculos Iudicis cuncta cernentis. *z* Et tumultus murmurationum *j* siue cordis, siue oris. *a* Non abscondetur, *J* Deo, siue si murmur contra flagella Dei, siue contra præcepta, siue contra flagella Praeplatil. Omne enim murmur valde diuplicet Deo. Vnde dicit Aug. Qui murmurat, & inchoatum perdit, & se ab inobedientia non absoluit. Et Rabanus. Pernitiosæ sunt detractiones, & murmurations. Susurriones enim, & detracitores Deo sunt odibiles. Roman. 1. d. Vnde Proverbiorum 13. b. Qui detrahit alicui rei, in futurum se obligat. Eccl. 5. d. Susurratori odium, & inimicitia, & contumelia. Legitur etiam Num. 12. qualiter Maria punita fuerit, quia contra Moyensem

# Liber Sapientiae.

## Cap. I.

**M**oysen murmurauit. Item 16. c. Dathan. & Abirō viuos absorbut terra ; quia contra Moysen, & Aarō murmurauerunt. Item 21. b. Filii Israel à serpentib. percussi sunt ; quia murmurauerunt. Vnde dicit Apostolus 1. Cor. 10. b. Neq; murmuraueritis, vt quidā murmurauerunt, & perierunt, ab Exterminatore. Cūm igitur ita puniatur murmuratio. a Custodite ergo vos à murmuratione, quæ nihil prodest ; b & à detractione parcite linguae, quoniā c sermo obscurus in d vacuum non ibit. Os e autem quod mentitur, occidit animam. f Nolite zelare mortem in g errore vitæ vestrae, h neque acquiratis perditionem in i operibus manuum vestrarum. Quoniam k Deus mortem nec fecit, l nec lætatur in perditione viuorum. m Creavit enim, vt essent omnia : n & sanabiles o fecit p nationes orbis terratum : non q est in illis r medicamentum exterminij, s nec inferorum regnum in terra. t Iustitia perpetua est, & immortalis; u in iustitia autem mortis est acquisitionis. x Impij autem y manibus Dei facti sunt ; ex & verbis accersierunt illam : & ipso ore procedit benedictio, & maledictio : nō oportet fratres mei hæc ita fieri nunquid fons de eodem foramine emanat, & dulcem & amaram aquam ? q. d. non ita non lingua, quæ facta est ad benedicendum Deum ; debet vñquam detrahere proximo. Et imò bene dicit Philo [A detractione parcite lingue] vel [parcite] vobis [à detractione lingue] quia punie. mini propter detractionem lingue Vnde lac. 3. b. Lingua cōstituitur in membris nostris quæ maculat totum corpus, & inflamat rotā nativitatis nostræ inflamata à gehenna. Et debetis parcere. c Quoniā sermo obscurus, ] i. palliatus, qui in superficie videtur bonus ; sed aliter intelligitur, & mala intentione prolatus mordet proximum. Vel [sermo obscurus] i. dubius, vel æquiuocus, quo s̄pē vtuntur detractores. d In vacuū non ibit, j. non erit sine digna vltione. Qui sophisticè loquitur, odibilis est. Ecl. 37. c. Et de huiusmodi dicitur Ecl. 27. d. Qui in altum mittit lapidem, super caput eius cadet. Et Ecl. 10. c. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet, qui occulē detrahit. fidor. dicit, quid detrahor vno isti tres interficit. Se primò, & illū, apud quē detrahit, & illum de quo detrabit, cūm ad eius notitiā venerit. Et ideò lingua detrahoris vocatur lingua tertia. Ecl. 28. b. Lingua tertia multos cōmouit. e Serm oobscurus, ] etiā dicitur sermo ociosus. Et ipse d In vacuum non ibit] quia de omni verbo ocioso, quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicij. Mat. 12. c. Ociolum autem verbū est, vt dicit Greg. quod aut caret intentione pia vtilitatis, aut ratione iustæ necessitatis. Et Glo. sup. Matib. dicit: ocius aut verbū est, quod sine vtilitate loquentis, aut audientis dicitur. Et iterum super Leuit. dicit alia Glos. Quicquid nō est ad xđificationē audiencij, verbum est ociosum, supple si sine causa dicatur. e Os autē, quod mentitur occidit animā] mentientis, mūrone peccati, dicit Gl. Et loquitur Philo de mendacio mortali. Aug. in libr. de mendacio, distinguit octo genera mendaciorum, quæ nō omnia mortalia sunt ; sed quedam venalia ; nullum tamen sine peccato est, vt ipse dicit. Et Rab. dicit : Est mendaciū leuioris culpæ, cūm quis mentitur Præstans beneficiū, supple, & nulli nocet. Quod autē scriptū est Exod. 1. d. Deū benefecisse obstetricibus Hebræorum, & Raab meretrici. Iosue. 6. d. Non ideò factum est, quid mentita sunt ; sed quia misericordes fuerunt, nec remunerata est fallacia, sed benevolentia. Sicut n. absurdum nō esset, si Dcū alio tempore cōmissa mala propter posteriora bona veller ignoscere ; ita conueniens est, quod Deus vñū, idēmq; factum propter bonum, malū condonet : & ipsum bonū remuneret. Et hoc videtur velle Rab. quid eadā actio sit bona, & mala. Sed dicimus, quid vñū factum dicit totalē illam actionē, qua benignitate motæ sunt ad parcedū parvulis : & qua mentitæ sunt Pharaoni timore mortis. Vnde exponendū est, vnum idēmq; factum i. vnius eiusdēmq; hominis factū. f Nolite zelare mortē, &c] Suprā enumerauit Philo, quæ sunt homini noxia, f. murmurationes, detractiones, & mendaciū ; nunc autem alijs verbis eadem replicat, vt dicit Gl. Veruntamen, vt

patet in serie litteræ, suprā egit de peccato cogitationis, & locutionis ; nunc verò agit de peccato operis. Omne enim peccatum docet fugere. Vnde dicit. f Nolite zelare mortē j. nolite diligere causam mortis i. peccatū. g In errore vitæ vestrae, ] i. ne eritis à vita vestra, quæ est Deus. Prou. 21. b. Peruersa via viri aliena est à Deo. Sed. h Neq; acquiratis perditionē, i. æternam damnationem. i. In operib. manuū vestrarū, ] q. d. non faciatis peccata, Vnde est perditio. Rom. 6. d. Stipendia peccati mors Ecl. 20. d. Fotor est fur, quām cōficietas viri mendacis perditionē ambo hereditabunt. Et bene dicit [In operib. manuū vestrarum,] q. d. ex vobis est perditio vestra, non ex Deo vnde Off. 13. c. Perditio tua Israel, supple ex te est, tāmmodū auxiliū tuū in me. Verum est, quid Deus pñā i. ignem gehennæ, vbi puniantur peccatores, fecit, vt legitur I/a. 30. g. Præparata est ab heri. Tophet, à Rege præparata est ; sed quid homines ibi puniantur, hoc est ex eis : quia si vellent abstinere à peccato, non punirētur ibi. k Quoniā Deus mortē non fecit. ] Contra Ecl. 11. b. Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas à Deo sunt. Sol. Mors quandoq; dicitur priuatio vitæ ; sic mors à nullo est. Quandoq; dicitur mors separatio animæ à corpore, vel angustia separationis ; sic est pñā & à Deo : sic accipitur Ecl. 11. Quandoq; dicitur mors cā mortis, i. peccati : sic recipiatur hic. Vnde sensus est. k Deus mortē nō fecit, ] i. cā mortis, f. peccatū. l Nec lætatur in perditione viuorsi, ] i. in damnatione hominū, qui viuūt vita naturæ saltē. Vnde Ezech. 33. c. Viuo ego, dicit Dominus Deus, nolo mortē peccatoris, sed vt reuertatur impius à via sua, & viuat. Itē protelat Dominus peccatorib. vitā, vt pñiteant. I/a. 30. d. Propterea expectat Dominus, vt misereatur vestri, quia Deus iudicij Dominus. Contrā. Lætabitur Iustus, cūm viderit vindictam, &c. Iustus autem non lætatur de aliquo, nisi de quo Deus laatur. Sol. Lætatur Iustus, lætatur & Deus de pñā malorū, inquantum effectus est iustitia, non inquantum est à se. Vnde signanter dicit Ps. 57. Lætabitur Iustus cūm viderit vindictā : nō dicit : cūm viderit pñā. Verè Deus non fecit mortē : m Creavit enim Deus, [vt essent omnia,] non vt perirent. Vel [Creavit] Deus, [vt essent omnia,] i. hominē, propter quē omnia fecit, & qui communicat cū omnibus. Hunc creavit, vt esset, i. verū esse participaret ; in præsenti esse gratiæ, & postea esse gloriæ : sed vtrumq; esse amisit homo per peccatū, n Et sanabiles, j. sanos sine morbo corporali, vel spirituali. o Fecit] vel [esse voluit,] alia litera. p Nationes orbis terrarū, ] vel generationes orbis terrarū, i. primos parētes, ex quibus nascituri erāt, quotquot futuri erāt in orbe terrarū. Vel sic n sanabiles fecit nationes orbis terrarū, i. omnes homines, qui sunt in orbe terrarū, aptos fecit ad recuperandū sanitatem amissam : quales nō fecit Angelos, qui peccauerūt. Vel [Sanabiles] nō ægrotantes, hoc est, omnes homines fecit ad participandum sanitatem vitæ æternæ, nō ad participandum ægrotitudinē culpæ. Et quid Deus sanabiles fecerit nationes, probat. q Non] n. [est in illis, j. in natura eorū. r Medicamentū exterminij, ] i. peccatū, q. exterminalit vitæ gratiæ, duod dicitur medicamentū per antiphrasim, quia minimè medetur. Vel ideò dicitur peccatū medicamentū ; quia medicamento indiget, vel quia propositū in medicamentū primis parentibus, cūm dictū est eis : Nequaquā morte moriemini, scit n. Deus, quia in quoq; die comederitis ex eo, operientur oculi vestri, & eritis sicut Dij, Gen. 3. a. Sed hoc medicamentū fuit eis medicamentū exterminij ; quia propter illud exterminati sunt à Paradiso, vel à gratia, quod maius est. Vel sic. q Nō est in illis, ] i. in natura illorū. r Medicamentū exterminij, l. gratia, q est medicamentū peccati exterminantis. s Nec inferorū regnū in terra, ] i. peccatū, per quod in nobis regnat inferi. i. Demones, in natura hominis de terra facti q. d. Philo? In natura hominis non est gratia, nec peccatū, sed gratia à Deo est ; peccatum à libero arbitrio. Vnde Rab. Deus est auctor bonorum, non malorum ; & ideò iustus Iudex : non enim necessitate peccamus, sed peruersa voluntate, quæ ex liberi arbitrij qualitate procedit. Nihil enim homini nocuisset Diabolus, nisi homo acqueuisset. t Iustitia perpetua est, & immortalis, ] i. perpetuos, & immortales facit particeps sui, & à morte perpetua liberat. u In iustitia autē mortis est acquisitionis, ] i. morte punitur æterna. Prou. 11. a. Iustitia simplicis diriget viā eius, & in impietate sua corruet impius : Rom. 6. d. Stipendia peccati mors, gratia autē Dei, vita æterna. Dico, q in iustitia est acquisitionis mortis, i. per in iustitiam homines acquirunt mortē, qui facti erant immortales, i. potentes non mori. Sed vnde fuit iniustitia, nūquid à Deo? Non. x Impij autem, ] id est, primi parentes Deo inobedientes. y Manibus, & verbis

& verbis accersierunt illam] iniustitiam, vel illam morte, quia ibi fuit primū colloquium inter homines, & Diabolū, & post extensionē manuū ad pomū veticum. *a* Et, *extimātes illā* iniustitiam. *b* Amicā*j*. nō puniendā, vel [amicā*j*] i. vtilem, sicut Diabolus promitterebat. *c* Defluxerunt] in mortem æternā, vel in necessitatem moriendi, vel priuī in cūpam, postea in pœnā temporalē, tandem in pœnā æternam. Primū, *a* *extimātes illam b* amicam, *c* defluxerunt, *d* & sponsiones posuerunt e ad illam, quoniam fūmō digni sunt, *g* qui sunt ex parte illius.

## C A P. II.

**B** Ixerunt enim impij, *i* cogitantes apud se non recte: *k* Exiguū, & cum tēdio est tempus vitæ nostræ, & l non est refrigerium in fine hominis, *m* & non est qui agnitus sit reuersus ab inferis. *n* Quia ex nihilo nati sumus, & o post hæc p erimus, tanquam t non fuerimus. Quoniam q fūmus, *t* & fūlus est in naribus nostris, & r sermo scintillæ ad s commouendum cor nostrum. *r* Quia extinctus cinis erit corpus nostrum, *n* & spiritus x diffundetur tanquam mollis aër. Et transiet y vita nostra, *x* tanquam vestigium nubis, *a* & sicut nebula dissoluetur quæ fugata est à radiis solis, & à calore illius aggrauata. Et b nomen nostrum obliuionem accipiet per tēpus, & nemo memoriam habebit operum nostrorum. Vmbræ c enīt transitus est tempus nostrum, *d* & non est reuersio finis nostri, quoniam e consignata est, & fūmo reuertitur. *g* Venite ergo, & b fruamur bonis quæ aduersus spiritum, volens completere sponzionem Adam. Vel. d Sponzionem posuerunt, *j* primi parentes. *e* Ad illam, *j* i. ad iniustitiam, sc. fomitem, vel primos motus qui mouent ad iniustitiam. *f* Quoniam morte digni sunt] qui de mortalibus nascuntur. Vel [digni sunt morte] æterna. *g* Qui sunt ex parte illius] iniustitiam, id est, qui faciunt, & fount iniustitiam.

## B X T O S I T I O C A P. II.

**B** Ixerunt n. impij, &c.] Supr. egit Philo de peccato in Deū secūdū omnē speciē eius, i. cogitationē, locutionē, operationē, nunc agit de peccato hominis in se, & in proximū. In se n. peccat homo per delicias, in proximū per iniurias. Et primū agit de peccato hominis in se, dicēs. *b* Dixerunt impij, &c.] Et est vox perditorū, qui quasi bruta animalia amant præstia, & despiciunt futura, nec post hanc vitā æternā sperant requiē. De quib. dicit Psal. 48. Homo cū in honore esset non intellexit, cōparatus est iūmētis insipientib. & similiſ factus est illis. Et Amos 6. b. Vx qui dormitis in lectis eburneis, & lascivitis in stratis vestris, & comeditis agnū de grege. Istos vocat Philo impios, i. peccatores. Dicit ergo dixerunt n. impij] Enīm, superfluit. *i* Cogitantes apud se nō recte] quia aperte nō audēt dicere cogitatū, hoc, s. *k* Exiguū, & cū tēdio est tēpus vitæ nostræ, *j* i. vitæ præsentis. Istud verū est. Vnde Iacob dixit Pharaoni. Dies peregrinationis meæ pauci, & mali. Gen. 47. b. Et Iob 14. a. Homo natus de muliere breui viuēs tempore repletur multis miseriis. Nota quid est tēdiū infirmitatis, quod est cōmūne bonis, & malis: De quo dicitur 2. Cor. 1. b. Grauati sumus supra virtutē, ita vt tēderet nos viuere. Itē est tēdiū acēdīz, quod est propriū malorū. De quo dicitur in Ps. Dormitabit anima mea præ tēdio. Itē est tēdiū gratiæ, quo mūdus vertitur in tēdiū, & contēptū, quod est propriū bonorū, de quo Iob 10. a. Tēdet animā meā vitā meā. Et itē dixerūt apud se. *l* Non est refrigeriū in flac hominis, i. quies post mortē. In hoc mērituntur, quia dicitur Ier. 6. d. Interrogate de semitis antiquis quæ sit via bona, & ambulare in ea, & inuenientis refrigerium animab. vestris. Itē Dan. 12. a. Multi de his qui dormiūt in puluere terræ, euigilabūt, alij in vitā æternā, alij in opprobriū sēpiternū. Et iterū ad cōfirmationem sui erroris dixerūt impij apud se. *m* Et non est qui agnitus sit reuersus ab inferis] post mortē. Et in hoc etiā mērituntur, quia Christus, & Lazarus post mortē reuersi ab inferis visi fuerūt à multis. De Christo habetur Ios. 20. e. De Lazaro. u. f. Quia autē nullus post mortem

Hagoris Card. Tom. I. I.

possit reuerti ab inferis probat. *n* Quia ex nihilo nati sumus, *j* quoad animā, quæ nō est ex traduce p generationē, sed ex traduce per creationē, vel ex nihilo quoad corpus, i. ex vilissima materia, quæ non est digna reuerti à morte. Et ideo. *o* Post hēc] i. post hanc vitam. p Erimus tanquā nō fuerimus, *j* i. nihil erimus, sicut ante nihil fuimus. Naturale est n. ei quid ex nihilo est, in nihilum posse reuerti, dicit Aug. Verum est, sed ista potentia voluntate artificis superatur, & animæ, & spiritus quæ natura sunt corruptibiles, ex voluntate artificis, siue creatoris sunt stabiles in æternum, ut dicit Plato, & Aug. & Dionysius. Et verè erimus nihil. *q* Quoniam fūmus, & fūlus est in naribus nostris, *j* q. d. non est mirum si in nihilum sumus redigendi, quia vita nostra non est, nisi parum fūmi, & venti, sicut dicit Iac. 4. d. Quæ est vita nostra? vapor ad modicum parens, & deinceps exterminabitur. Et Iob 7. b. Memento quia ventus est vita mea, & non reuertetur oculus meus, ut videat bona. Ergo isti verum dicunt? Bene potest esse; sed non vere, quia nec intendunt dicere illud, nec intelligunt. Ipsi n. intendunt dicere quid anima nostra nihil aliud est, quam illud quod de aëre respiramus, & expiramus, quod deficit cum corpore: Iacobus verò, & Iob loquitur de vita corporali, quæ citò deficit, ut dicit Psal. 10. i. Dies mei, sicut umbra declinauerunt. Et alibi. Defecerunt, sicut fūmus dies mei. Et Eccles. 18. a. Numerus dierum hominum, ut multum centum anni, quasi gutta aqua maris deportati sunt. *r* Et sermo scintillæ *j* est in naribus nostris, id est, in corpore nostro, pars pro toto. *s* Ad tum. commouendum cor nostrum. *t* quasi dicat, anima quæ vegetat corpus, & facit fūmum exire, est quasi scintilla fragilis, & citò deficiens, quæ dicunt tantum esse ad timorem, sicut dicitur in Itinerario Petri: Solus in orbe Deos fecit timor. Et quia de illa loqui possunt, sed non intelligere, ideo dixerunt, non scintilla, sed sermo scintillæ, ac si dicerent, sermo tantum est quicquid de anima tantum. Et verè patet, quid anima post mortem nihil aliud est quam sermo. *u* Quia extinctus cinis, &c.] quod prius erat viuum, antequam scintilla, id est, anima defecisset, quasi dicat, sicut scintilla lignum aliquod inflamat, & cùm lignum in cinerem vertit, & resolute, scintilla simul deficit, nec ultra cinis ille acceditur à scintilla, sic cùm corpus nostrum incineratur in morte, deficit anima, nec veterius ab ea vivificator. *v* Et spiritus, *j* i. anima. *x* Diffundetur tanquam, &c.] i. facile in tūm resolute, ut aër. *y* Et transiet vita nostra, *j* tota, id est, corpus, & anima. *z* Tanquam vestigium nubis, *j* non dicit, tanquam nubes, cuius vestigium remanet post transitum eius, sed quasi vestigium nubis, cuius nullum vestigium remanet. Ita ipsi sentiebant de anima. *a* Et sicut nebula dissoluetur, quæ fugata est, &c.] id est, sicut nebula calore Solis deorsum cadit in terram, & omnino annihilatur, sic spiritus hominis penitus perit. Et videtur Iob 7. b. consonare istis. Sicut inquit consumitur nubes, & pertransit, sic qui descendit ad inferos, non ascendet, nec reuertetur ultra in domum suam, nec cognoscet eum amplius locus eius. Sed Iob loquitur de reditu ad statum vitæ præsentis, ad quem sine dubio non reuertentur animæ post mortem, nisi forte aliquis per miraculum. Sed miracula non faciunt legem. Similiter loquitur Psal. 38. vbi dicit: Remitte mihi, ut refrigereret prius quam abeam ad hac vitam, & amplius non ero, in hoc statu. *b* Et nomen, &c. per tempus] id est, cito. Callide accedunt ad propositum suum. Supra enim ostenderunt, quod timore pœnæ, vel amore prætimij non est abstinentia à voluptatibus, quia anima nihil est post mortem, & ideo nec bonum, nec malum habet quicquid fecerit hic: Modò ostendere volunt, quod nec etiam timore infamia cōstantum est à voluptate, quia cito perire memoria nostra ab hominibus post mortem. Et hoc est. *b* Et nomen nostrum obliuionem accipiet, &c.] qualiacunque fuit. *c* Vmbræ enim transitus est tempus nostrum, *j* id est, sicut umbra cito transit, ita tempus nostrum. *d* Et non est reuersio finis nostri, *j* id est, post finem huius vitæ nemo reuertitur ad vitam. Et reuera non est reuersio. *e* Quoniam consignata est, *j* teuersio, id est, impedita per sepulchri consignationem, in quo consignatur quicquid post mortem remanet de homine, secundum eos. Ac si aperte dicerent illud Psal. 48. Sepulchra eorum domus illorum in æternum. Et ideo. *f* Nemo reuertitur post mortem. Vel vita hominis cuiusque consignata est, i. sub certo terpino signata, quantum duret, & non plus, scilicet usque ad mortem. *g* Venite ergo] quasi ex quo nullum bonum, vel malum est homini post mortem, & tempus hominis breue est. [Venite ergo] cito, dicit Philo in persona eorum se adiuicem inuitantium. *h* Et fruamur bonis, quæ sunt, *j* id est, bonis

# I. Liber Sapientiae.

# Cap. II.

est, bonis temporalibus quæ vera non sunt, sed ipsi non credunt alia bona esse, & ideo dicunt (fruamur) ibi finē suæ dilectionis ponentes. a Et utram creatura, i. bonis temporalibus ad hoc tantum creatis. b Tanquam in iuventute celeriter, ] i. tanquam iuuenes, qui in talib. maximè delectantur, malitia, n. vel nequitia non sinit esse se- nem. Vel. b Tanquam in iuventute, i. sicut iuuentus exigit. c Celeriter] quia tempus breue est, & nos, vel illa transeamus. I. 22. d. Comedamus & bibamus cras n. strum. moriemur, i. cito.

I. 56. a. d. Vino pretioso ] i. vino bono magno pretio comparato. e Et vnguentis, i. electuariis ad melius bibendum: vel, [Vnguentis] ad corpus vngendū propter calorem, secundum consuetudinē Palæstinorum. f Nos impleamus, i. abunda- ter sumamus, vt vinum interius calorem faciat ad luxuriam, & vnguentū legis, & b diffamat in nos exterius calorē exte-

nuit ad refrigeriū. g Et non prætereat nos flos temporis: i. iuuentus in qua floret homo, vel florem temporis, dicunt cōmūnē voluptatem cuiuslibet temporis. Verbi gratia. In hyeme focos, & ignes, in vere flores, in aestate prata virentia, in autūno fructuum varietates. Vel ad litteram de ipsis floribus colligendis in suo tempore intelligitur, sub hoc sensu. g Et non prætereat nos flos temporis: i. Janni, s. colligamus ipsū in tempore suo ad delectādū: Habent n. violæ tēpus suum, habent & lilia, habēt & rosæ, & de aliis similiiter: Et hanc expositionē videatur innuere litera q̄ sequitur: b Coronemus nos rosas antequā marcescant: ] vt rubor earum splendorem faciei conferat, & odor olfactū demulceat, & foetorem alienū expellat. i Nullū pratū sit quod non pertranseat luxuria nostra: ] i. per quod non transcat luxuria nostra: q. d. nullus locus amoenus sit vbi non luxuriem, ipsam locorum diuersitas amoenitatem iuvat, & voluptatem augmentat. k Nemo vestrum exors sit luxuriaz nostræ, i. luxuria nostra communis sit omnibus, nemo excludatur in quo libertas peccandi denegetur, quæ non nihil facit ad auginentum voluptatis. l Vbiique relinquamus signa latitizæ nostræ, i. coronas roseas, prata calcata, & vineas disipatas, ostia fracta, arbores deramatas, & huiusmodi. m Quoniam hæc est pars nostra, & hæc est fors, q. d. non plus habemus de hac vita. Ecce illi monent ad voluptates, & delicias, sacerdotes Baal, prædicatores Diaboli. Econtrario Dominus, & prædicatores eius monent ad luctum, & ad poenitentiam. Mat. 3. a. Agite poenitentiam. I. 22. d. Vocauit Dominus Deus exercitum in die illa ad fletum, & ad planctum, & ad caluitum, & ad cingulum facci, quod valde asperum est cōtra cōcupiscentiam carnis. Item Iob. 2. c. Nunc ergo dicit Dominus, conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu. Pro. 23. c. Noli esse in conuicijs potatorum, nec in comedationibus eorum qui carnes conferunt ad vescendum, quia vacantes potibus, & dantes symbola consumuntur. Ecc. 7. a. Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij. I. 24. b. Cessauit gaudium tympanorum, quiueit sonitus latitantum, conticuit dulcedo citharæ cum canticis, non bibent vinum, amara erit potio bibentibus illam. Amos. 6. a. Vx qui opulēti estis in Sion. Et ins. b. Vx qui dormitis in lectis ebuneis, & lascivitis in stratis vestris, qui comeditis agnum de grege, & vitulum de medio armenti, qui canitis ad vocē psalterij, bibentes in phialis vinum, & optimo vnguento delibuti, & nihil patiebantur super contritione Ioseph. Sequitur. n Opprimamus pauperem iustum. ] Vox est perditoru, sicut & prius. Et pertinet generaliter ad eos qui Deum contēnentes, nulli sexui, vel xiiati parcunt, sed iniuste omnes opprimunt. Specia- liter autē pertinet ad hæreticos, qui pauperem populū Ecclesiā modis omniibus persequuntur, & viduā etiā. i. Ecclesiā, de qua

dicitur in Psal. 131. Viduā eius benedicens benedicam, pau- res eius saturabo panibus. Veteranos, i. prophetas, & Aposto- los reprehendunt. Nec ipsi Episcopo, i. Christo parcunt, sed blasphemant, & arguunt, non diuinæ legis decreta, sed sui erroris deuia sectantes. Dicunt ergo factō ipso, vel animo. a Oppri- manus pauperem] spiritu, vel ad literā iusti nulli iniuriant, de scipio iustitiā facient. o Et non parcamus viduæ] ad lite- rā, cui parcendū est eo ipso quod vidua est, vel [Viduæ,] i. Ec- clesiā, quæ sponsi sui taret præsentia corporali, de qua dicit Job. 24. a. A sinum pupillorum abegerunt, & abstulerunt pro pignore bouem viduæ. p Nec veterano] parcamus, cui pro reuerentia ætatis parcendum esset: vel [veterano,] i. Prophetis, & Apostolis, quibus non parcunt hæretici, eorum dicta, vel penitus respuentes, vel male exponentes. q Nec reuereamur canos multi temporis,] ad literā, vel ad sapientiā senū. Cani n. sunt sensus hominis, inf. 4. b. Et Job. 12. b. In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. Et talibus, tum propter sapientiā, tum propter ætatem debetur reuereātia, secundū legē Leuit. 19. f. Coram cano capite confurge, & honora personā senis. Hos quos Dominus sibi specialiter segregavit, quasi non habētes aliū defensorē persequutur isti, s. pauperes, & pupillos, & viduas, & senes. Vnde I. a. i. Subuenite opppresso, iudicate pupillo, defendite viduā. Et Ecc. 35. c. Non despiciet preces pupilli, nec viduā si effundat loquela gemitus: Nonne lachryma viduæ ad maxillā descendunt, & exclamatio eius super deducentē eas est? A maxilla n. ascendūt usque ad cælum, & Dominus exauditor non delectabitur in illis. Sic non reuereamur quæquam. r Sit autē fortitudo nostra lex iustitiz,] q. d. for- titudinem pro lege iustitiz habeamus. Alia litera habet: [Sit fortitudo nostra lex iustitiz,] i. quicquid possumus quasi li- citè faciamus, licet iniustum sit. s Quod n. infirmū est, inutile inuenitur. ] Hæc clausula in quibusdā codicib. est interlinea- ris, in quibusdā textus, quod magis placet. Et est sensus: [Ideo fortitudo nostra sic lex iustitiz,] quia[ quod infirmū est,] vt pauper, pupillus, vidua, senex. t Inutile inuenitur] quoad nos; & ideo opprimamus eos. Non ita Job 31. c. Si leuavi manum meam supra pupillum, etiam cum viderem me in porta supe- riorm, humerus meus à iunctura sua cadat. u Circumueniamus ergo iustum.] vox est malorum generaliter, vt suprà, vel specialiter Iudeorum contra Christū dicentiū: Circumueniamus iustum, i. Christum, qui peccatum non fecit, nec inueni- tūt est dolus in ore eius. I. a. 53. b. Ioan. 11. f. hoc impletum: Collegerunt pontifices, & Pharisæi consilium aduersus Iesū: Et Mat. 22. b. Abeuntes Pharisæi consilium inierunt, vt cape- rent Iesum in sermone. [Circumueniamus,] inquam. x Quoniam inutile est nobis. ] Et quid mirum? Ipsi cum sibi inutile fecerunt, sicut infirmus inobediens medico, reddit sibi medicinam inutilem, quantum autem ad se perutilis erat, sicut patet Ioan. 8. b. Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habet lumen viræ. Et Act. 10. f. di- xit Petrus: Vos scitis quomodo vnxit eum Deus Spiritu san- cto, & virtute, qui per transit benefaciendo, & sanando om- nes oppressos à Diabolo. y Et contrarius est operibus nostris. z Verum est hoc simpliciter. Nam opera eius simpliciter erant bona, eorum vero opera mala: Sic dicitur I. a. 55. c. Non sunt cogitationes meæ cogitationes vestræ, neque viræ meæ, viræ vestræ, dicit Dominus, quia sicut exaltantur cæli à terra, sic exaltatæ sunt viræ meæ à viis vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. q Et improperat nobis, ] id est, transgressoribus. r peccata legis, ] id est, peccata prohibita in lege. Vnde Ioan. 7. c. Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem, quid me queritis interficere? Et Mattb. 15. a. Irritum fecistis mandatum Dei, propter traditionem vestram: Hypocritæ, bene prophetauit de vobis Propheta dicens: populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. I. a. 29. d. secundum Septuaginta. Et hoc est quod sequitur hinc. b Et diffamat in nobis peccata discipli- na nostræ, ] id est, traditionis nostræ, sive constitutionis. Constituerant enim de consilio sacerdotum, vt omnia sua deuouerent Deo, & postea quando parentes eorum indigentes quererent aliquid ab eis responderent, Munus quocunque ex me est tibi proderit. Et hoc improperauit eis Dñs. Mat. 15. a. & Marc. 7. b. dicens: Bene irritum fecistis præceptū Dei propter traditiones vestras, vt traditionem vestram seruetis: Moyses enim dixit: Honora patrem tuum, & matrem tuam, Exod. 20. b. Et qui inaledixerit patri, vel mari, morte moriatur, Leuit. 20. b. Vos autem dicitis: Si dixerit homo patri, vel matri corbam, quod est donum quocunque ex me est, tibi prode- rit, & ultra non dimittitis eum quicquam facere patri suo,

1. Pet. 4.

vel matri, rescedentes verbum Dei propter traditionem vestram. **a** Promittit se scientiam Dei habere, ] id est, dicit se Deum scire. *Ioan. 7. d.* A meipso non veni, sed est verus qui misit me quem vos nescitis, ego autem scio eum, quia ab ipso sum. Vel [Promittit se scientiam Dei habere,] i. dicit se omnia scire, sicut Deus.

**b** Et filium Dei se peccata disciplinæ nostræ. **a** Pronominat ] & coeterum ei. *Ioan. 5. c.* Propterea magis quærebant eum interficere Iudæi, quia non solum soluebat sabbatum, sed etiam Patrem suum dicebat Deum, & qualem se faciens Deo. **c** Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum. **d** Grauis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & infveritate sunt viæ eius. **g** Tanquam nugaces hæstinati sumus ab illo, & i abstinet se à viis nostris, k tanquam ab immunditiis, & l præfert nouissima iustorum, & m gloriatur Deum se patrem habere. **n** Videamus ergo si sermones illius veri sint, & o tentemus quæ ventura sunt illi, & sciemus quæ erunt nouissima illius. Si p enim est verus filius Dei, q

*Mat. 27. c.* Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Traducere ergo accipitur hic pro manifestare. Similiter accipitur *Mat. 1. c* Ioseph vir eius cum esset vir iustus, & noller eam traducere, id est, manifestare, voluit eam occulte dimittere. **d** Grauis est nobis etiam ad videndum, ] ex inuidia. De qua dicit Poëta.

**Ouid. 1.** Nusquam recta acies, liuent rubigine dentes:  
Pellora felle viscent, lingua est suffusa veneno.

**Aeta-**  
**morp.** e Quoniam dissimilis est aliis vita illius, ] Nam sine libidine natus est, & sine peccato conuersatus, quod in nullo alio potuit inueniri.

f In veritate sunt viæ eius, ] id est, opera eius vera sunt, non vana, aue falsa, sicut hypocitarum. Et quid mirum? Ipse est via, & veritas. *Ioann. 14. a.* Ego sum via, veritas, & vita.

g Tanquam nugaces, ] id est, inania facientes, & docentes.

h Hæstinati sumus ab illo ] quia cognoscebat illos intus, & extra.

i Et abstinet se à viis nostris, ] id est, à traditionibus, & operibus nostris. k Tanquam ab immunditiis, ] quia in veritate immunda erant.

l Et præfert nouissima iustorum, ] id est, ea quæ iusti post mortem sunt habituri, præfert voluptatibus nostris. Vel nouissimos iustos præfert nobis. *Mat. 20. b.* Erunt nouissimi primi, & primi nouissimi: Vel: l Præfert nouissima iustorum: ] id est, finem iustorum laudat, & magnificat, & præfert viæ nostræ. Sic & Balaam, *Num. 23. b.* Moriar anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horum similia.

m Et gloriatur Deum se patrem habere: *Ioan. 8. f.* Pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis, quod Deus vester est, & non cognovistis eum, ego autem noui eum.

n Videamus ergo si sermones illius veri sint: ] quibus se dicit filium Dei.

o Et tentemus quæ ventura sunt illi, & sciemus quæ erunt nouissima illius: ] quasi dicat, tentemus interficiendo ipsum, si sunt vera, quæ dicit, scilicet quod iustis post mortem bona retribuentur, & quod filius Dei est.

p Si enim est verus filius Dei ] per naturam ei & qualem.

q Suscipiet illum ] in gloriam. r Et liberabit illum de manibus contrariorum, ] id est, Iudeorum, vel crucifixorum. Simile *Mat. 27. e.* Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei. Confidit in Deo, liberet eum nunc si vult: dicit enim, quoniam filius Dei sum. s Contumelia, & tormento interrogemus eum: ] id est, contumelias verborum, & tormenta verberum irrogemus ei.

t Ut sciamus reverentiam eius: ] id est, humilitatem, & patientiam. De qua *Hebr. 5. b.* Exauditus est pro sua reverentia. u Et probemus patientiam illius] Ipse verò quasi sapiens disputerat, respondit ad primam objectionem, id est, ad contumelias, humilitatem. Ad secundam objectionem, id est, ad tormenta, respondit patientiam, & ita conclusit eis. Vnde *Beatus Bernard.* Ad vulnera patiens fuit, ad opprobria humiliis.

Hugonis Card. Tom. III.

x Morte turpissima condemnemus eum. ] id est, morte crucis, quæ usque ad Passionem Christi poena mortis fuit, nunc trophæum est victoriz, & Ecclesiæ gloria. Vnde dicit *Augustinus.* Crux finita est in poena, nunc manet in gloria. De loco enim suppliciorum transiit ad frontes Imperatorum. Ecce

in contumeliis, & tormentis vitam finivit Dominus, alteram per humilitatem, alteram superans per patientiam, dans nobis exemplum, ut similiter faciamus, si voluntus ire post ipsum. Hæc sunt duo latera scalæ, per quam ascenditur in cælum, cæteræ virtutes sunt gradus.

y Erit enim respectus ex sermonibus illius, ] id est, per hoc s. iemus veritatem sermonum illius, quibus dixit

*Ioan. 2. d.* Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud, quasi dicat, per hoc videbimus si possit suscitare car. *Gen. 1. nem suam post mortem, sicut dixit. Vel aliter.* x Morte turpissima ] & durissima [ condemnemus,] affigentes cruci cum latronibus, nec poterimus argui super hoc. y Erit enim respectus] noster, id est defensio, & excusatio nostra. z Ex sermonibus illius. ] Si enim queretur, quare interfecerimus eum, dicemus quia filium Dei se faciebat.

a Hæc cogitauerunt] impij. b Et errauerunt ] cogitationes implendo. Ecce supra posuit Philo cogitationes, & maledictiones impiorum in mortem iusti generaliter, & specialiter in mortem Christi, nunc ostendit ipsos ex sua cogitatione factos deteriores, & in voluptates, & iniustiam delapsos. c Excavauit enim illos malitia eorum. ] qua cogitaverunt interficere Christum, qui tot beneficia eis præstavit, d Et nescierunt sacramenta Dei, ] id est, sacramentum sanctæ incarnationis, & passionis Christi, vel secreta consilia Dei, quoniam in malevolam animam non introibit sapientia, supra 1. a.

e Neque mercedem sperauerunt iustitiae, ] id est, non putauerunt mortem Christi esse mercedem iustitiae, id est, iustificationis nostræ. Vel non crediderunt sibi reddi mercedem, id est, remunerationem de malis suis, quod est iustitiae. Vel non putauerunt mercedem laborum suorum esse reddendam iustis. Vnde infra 5. a. Nos insensati vitam illorum estimabamus insaniam, & fiuem sine honore. Vel sic.

f Neque mercedem sperauerunt iustitiae, ] id est, non sperauerunt vitam æternam, quæ debetur operibus iustitiae.

g Nec iudicauerunt honorem sanctorum animarum, ] id est, non intellexerunt mortem Christi honorem esse sanctis animabus. Vel,

h Non iudicauerunt, ] id est, non cognoverunt.

i Honorem sanctorum animarum, ] quo honoravit eas Deus in creatione, & recreatione.

j Quoniam Deus creavit hominem, ] quantum ad animam.

k Inexterminabilem, ] id est, immortalem, id est, potenter non mori, si veller.

l Et ad imaginem similitudinis suæ fecit illum, ] id est, creavit ad imaginem & similitudinem suam. Ad imaginem quoad naturalia, & ad similitudinem quoad gratuita. Vel ad imaginem, quoniam ad innocentiam, & similitudinem, quantum ad iustitiam. Vel ad imaginem, quoad potentiam diligendi, & ad similitudinem, quoad potentiam cogitandi. Vel,

m Ad imaginem similitudinis suæ, ] id est, ad imaginem filii sui, qui est figura substantiæ eius, *Hebr. 1. a.* Posset aliquis querere, si homo

# Liber Sapientiae.

## Cap. III.

Si homo factus est inexterminabilis, unde ergo mors in hominem venit? Et respondet Philo. b Autem, i. quia a Inuidia Diaboli] qui inuidet homini beatitudinem quam perdidit. c Mors introiuit in orbem terrarum] in omnes homines diffusos per omnes partes orbis terrarum. Nec sola inuidia Diaboli intraduxit mortem, sed coadiuit consensus hominis, quia nisi homo voluntate consensisset suggestioni Diaboli, non haberet mors potestatem in eo. Vnde Apostolus Rom. 5. b. non dicit per Diabolum intrasse peccatum, sed per hominem, dicens. Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, ita, & in omnes homines mors pertransiit. d Imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.

### C A P. III.

f Votorum g autem h animæ in manu Dei sunt, i. & non tanget illos tormentum mortis. Visi k sunt oculis insipientium mori, & l estimata est afflictio exitus illorum. Et m ab itinere iusto n abierunt in exterminium, p & quod à nobis est iter exterminij, illi q autem sunt in pace. Et si r coram hominibus tormenta passi sunt, s spes illorum immortalitate plena est. In t paucis u vexati, x in multis y bene disponentur, z quoniam Deus tenet eos, a & inuenit illos illius.] i. filij perditionis. De quibus Joan. 8. f. Vos ex patre Diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere.

### E X P O S I T I O C A P. III.

g Votorum autem animæ in manu Dei sunt. ] Sicut dicit Raba in priori capitulo expressa est sententia iniquorum, quam contra Christum protulerunt, nunc condemnantur de stultitia, quia sanctos penitus interire putant, quos ipsi pro confessione Christi trucidant. Quasi ergo diceret auctor, ita intravit mors in orbem terrarum, tamen timendum est malis qui Diabolum imitantur, iustis autem non est timendum, licet corporaliter interficiantur. g Autem] pro quia f iustorum, id est, Martyrum pro iustitia fidei morientium. h Animæ in manu Dei sunt, id est, in protectione, quamvis corpora eorum in manu impiorum sint. Vnde Job. 9. c. Terra data est in manus impiorum. i Et non tanget illos tormentum mortis, j æternæ, vel tormentum consecutuum mortis, id est, poena æterna. Vel sic. f iustorum animæ in manu Dei sunt, ] sicut oblatio in manu sacerdotis: aunc enim iusti in manibus suis portant animas suas, quasi offerendas Deo. Vnde Job. 13. c. Quare lacero carnem meam dentibus meis, & animam meam porto in manus meis? In morte vero accipit eos Dominus sicut oblationes in manu sua.

i Et ] ideò [ non tanget illos tormentum mortis, ] quod est triplex, ut dicit B. Bernard. Dolor in exitu, horror in transitu, pudor in conspectu gloria Domini. Mors omnes tangit, sed hoc triplex tormentum malos tantum. k Visi sunt oculis insipientium mori, ] qui palmam Martyrij tantum afflictionem putant mori, in corpore simul, & anima. Quod falsum est: nam obitus iustorum non est mors propriè, sed dormitio. Vnde Isa. 14. e. Omnes reges gentium, vniuersi dormierunt in gloria sua, cœlesti, dicit Glos. Et Joan. 11. b. Lazarus amicus noster dormit. l Et estimata est afflictio exitus illorum, ] id est, dissolutio corporis, & animæ, quam dicunt afflictionem. [ estimata est] ab insipientibus, sexitus, ] id est. finis iustorum, quia ipsi putabant sanctos finem omnino habere in afflictione, id est, omnino finiri. Vel sic. l Æstimata est afflictio exitus illorum, ] id est, exitus illorum à corpore estimatus est afflictio tantum, id est, mali putabant, quod sancti non haberent in exitu nisi afflictionem. Sed hoc est falsum, quia habebant consolationem multò maiorem afflictione. Vnde Zach. 1. b. Ecce vir ascendens super equum rufum, & ipse stabat inter myrta, quæ erant in profundo. Myrtus arbor est aromatica, membra fessa consolidans, & significat consolationem quam Christus facit iustis positis in pressuris. Et rectè dixit, in profundo, quia consolatio illa est in abscondito, sicut dicit B. Bernard. Multi vident cruces nostras, qui non vident nostras vñctiones.

m Et ab itinere iusto, ] id est, à via iustitiae. n Abierunt ] ipsi iusti. o In exterminium] mortis æternæ, secundum opinionem malorum. Vel [ in exterminium, ] id est, nihilum, quia ipsi dicunt animam simul perire cum corpore.

p Et quod à nobis est iter exterminij, ] Construe sic. n Et abierunt iter exterminij, quod à nobis] infictum est cis, non à Deo. Vel, p Quod est à nobis, ] id est, à nostris primis parentibus. Nam per hominem mors intravit in mundum. Rom. 5. b. Vel sic.

q Et abierunt iter exterminij, quod est à nobis, ] id est quod redditur à nobis, i. à vita præsenti, quasi diceret, Philo, iusti secundum malorum opinionem in morte sua omnino exterminati sunt.

r Illi autem sunt in pace ] quietis æternæ, vel in ipso martyrio sunt in pace pectoris, & in pace æternitatis spe, & tandem re, Isa. 41. a. Transibit in pace, & semita in pedibus eius non apparebit. s Et si coram hominibus tormenta passi sunt] qui tantum vident ea quæ patent exteriùs.

t Spes illorum immortalitatē] vera [plena est] Immortalitatis veræ dico, ad differentiam immortalitatis innocentia, in qua creatus est homo, quæ non fuit vera, quia potuit deficere, sed hæc vera, quia non poterit deficere. Et de hac spe dicitur Rom. 5. a. Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit. E contrario spes malorum mortalitate plena est, & est in temporalibus, quæ deficiunt. Vnde Job 11. d. Oculi impiorum deficient, & refugium peribit ab eis, & spes illorum abominatio animæ. u In paucis] tribulationibus. v Vexati ] corporaliter. x In multis bene disponentur, ] id est, in septem dotibus, quatuor corporis, & tribus animæ. Sed videtur, quod in multis vexati sunt Sancti, vt patet in Beato Laurentio, & in Beato Vincentio, & aliis Sanctis. Vnde Paulus Hebr. 11. g. Alij ludibriæ, & verbera experti sunt, insuper, & vincula, & carcera, lapidati sunt, lecti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt. Sol. In paucis sunt vexati sua reputatione. Parum enim reputabant Sancti quicquid pro Christo patiebantur præ amoris magnitudine: Sic legitur de Jacob, Gen. 29. e. quod dies laboris sui videbantur pauci præ amoris magnitudine. Vel in paucis comparatione præmij. Vnde Rom. 8. d. Æstimo, quod non sint condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. z. cor. 4. d. Id enim quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriarum pondus operatur in nobis. Vel in paucis dicit, quia tribulationes quas Sancti pro Christo patiuntur temporales sunt, omnia autem temporalia pauca sunt, & parua respectu æternorum. Vnde Matth. 25. b. Euge serue bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constitutam. Vel, in paucis vexati sunt Sancti, respectu dolorum Christi. Vnde Thren. 1. d. O vos omnes qui transitis per viam, attendite, & videte si est dolor, sicut dolor meus. Et Psal. 140. Absorpi sunt iuncti petrae iudices eorum, id est, passiones Sanctorum, qui mundum iudicabunt, comparatæ passionibus Christi nullæ sunt. Bene ergo dicit. s In paucis vexati] brevibus, & leuibus tribulationibus. x In multis, ] id est, in multitidine gaudiorum, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se, Isa. 64. b. y Bene disponentur, ] id est, iuxta qualitatem sui meriti in gloria ponentur. In domo enim patris mei mansiones multæ sunt, dicit Dominus, Joan. 14. a. Merito enim bene disponendi sunt sancti in futuro, quia in præsenti viliter dispositi fuerunt à tyrannis: Laurentius enim non multum delicate dispositus fuit supra craticulam, neque Vincentius sub cultro, sed modò suauiter disponentur ab ipso Domino, sicut dicitur Luc 22. c. Vos estis qui permanistis mecum in temptationibus meis, & ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, vt edatis, & bibatis, supra mensam meam in regno meo. E contrario mali, qui modò suauiter disponuntur, & delicate, in futuro duriter disponentur, sicut dixit Abraham diuini, Luc. 16. f. Fili recordare, quia receperisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala, nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris. Vel ideo Sancti bene disponentur in futuro in domo Domini, quia in præsenti disponuerunt domum, id est, conscientie suæ cogentes carnem servire spiritui, mali vero, quia male & inordinate disponunt hic dominum suum, carnem spiritui præponentes, male & inordinate disponentur. Ponentur enim in locum ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat, Job 10. d. Ideo Isaías dicit Ezechiel, cum ægrotaret: Dispone domum tuæ, morieris enim tu, & non viues, Isaie 38. a. quasi dicat, si vis in futuro bene disponi, dispone hic bene dominum tuum. Et merito bene disponentur sancti. z Quoniam Deus tentauit illos, ] id est, tribulationibus probauit. a Et inuenit illos,

Triplex  
tormen-  
tum.

1. Cor.  
2. c.

**B** illios sic probatos. *a* Dignos se] i. societate, ac dilectione, ac visione sua, siue participatione beatitudinis sua. Sed quia multi sunt modi probationis. Aliter n. probatur equus dextrarius, aliter equus veredarius, aliter gladius, aliter aurum quod tripliciter probatur, per tactum lapidis, per repositionem in luto, per fornacem. Illud modum probationis quo

*d*ignos se. *b* Tanquam autem in fornace c probauit illos, d & quasi sanctos suos, subdit auctor dicens. *b* Tantquam aurum in for. ] quod non virutur, sed depuratur. *c* Probauit illos] in fornace tribulationis. *Eccles. 2.* a. In igne probatur argentum, & aurum, homines vero receperitibiles in camino humiliationis. *Prou. 27.* c. Quomodo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum, sic probatur homo in ore laudantium. *Eccles. 27.* a.

Vaia figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Notandum vero, quod tentat Deus, tentat homo, tentat mundus, & caro, tentat Diabolus, sed aliter, & aliter. Tentat Deus, ut proberet, & promoueat. Vnde *Gen. 22.* a. Tentauit Deus Abraham. Et *Psal. 25.* Proba me Deus, & tenta me. Tentat homo, ut sciat. *3. Reg. 10.* a. Regina Saba audita fama Salomonis, in nomine Domini venit tentare eum in enigmatibus. Tentat mundus, ut alliciat. *Exod. 17.* b. Vocavit Moyses nomen loci illius tentatio propter iurgium filiorum Israel, quia ibi tenuerunt dominum. Et de hac tentatione dicitur *Eccles. 2.* a. Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia, & timore, & prepara animam tuam ad temptationem. Tentat caro, ut alliciat. *Iac. 1.* b. Vnusquisque tentatur a propria concupiscentia, abstractus, & illectus. Tentat Diabolus, ut decipiat. *Matt. 4.* a. Dulcissus est Iesus in desertum, ut tentaretur a Diabolo. De qualibet istarum temptationum dicit *Iac. 1.* b. Beatus vir qui suffert temptationem, quoniam cum probatus fuerit accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. Haec quinque temptationes sunt quinque talenta, quæ Dominus dat seruis suis ad negotiandum in eis. *Matt. 25.* b. Duo vero taleta sunt duo genera temptationum, quibus mundus tentat, & malos deiijcit, sc. prosperitas, & aduersitas, quæ valde sunt graues temptationes. Vnde Salomon timens rogat. Diuitias, & paupertatem ne derideris mihi, tribue mihi tantum necessaria. *Pron. 30.* b. Causam autem quare Salomon has temptationes timuit, subdit ibidem. Ne forte satiates diuini, illiciar ad negandum Deum, & dicatur quis est Dominus, vel egestate compulsus furer, & periurem nomen Dei mei. Vnum vero talentum omnium temptationum grauissima, ut dicit. August. sc. non tentari. Haec enim grauissima est tentatio, quia quinque vulnera facit grauissima. Primum est stulta securitas, secundum est torpor animi, tertium est contemptus fratrum, quartum est elatio mentis, quintum negligenteria sui: propter hoc dicit *Eccles. 34.* b. Qui non est tentatus quid scit? quasi diceret, vel etiam seipsum non cognoscit. Vnde Dominus postquam tentauit Abraham dixit. Nunc cognoui, quod timeas dominum. *Gen. 22.* c. id est, cognoscere te feci. d. Et qui quasi, &c. id est, sicut holocaustum, quod totum Deo incenditur, Deo acceptum est, ita passio Martyrum igne tribulationum exterius combustorum, & igne charitatis, & fidei interius accensa, accepta est, & in conspectu Domini pretiosa. Vnde Pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum eius. e. Et in tempore, &c. id est, in die iudicij respicietur a Domino, qui modum despiciuntur a mundo, quasi diceret, non est perpetua mors sanctorum, sed in die iudicij copiosa remuneratio. Vnde & de Martyribus cantat Ecclesia in festo omnium sanctorum, Constantia Martyrum laudabilis, o charitas inextinguibilis, o patientia inuincibilis, quæ licet inter pressuras persequentium visa est execrabilis, inuenietur in laudem, & gloriam, & honorem in tempore retributionis. Vel sic. e. Et in tempore id est, quando opportunum erit tempus. f. Erit respectus eorum, id est, liberatio. *Jsa. 54.* b. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. g. Fulgebunt iusti, &c. Hoc totum dicitur ad

sanctorum commendationem. Et exponitur dupliciter, de praesenti, sc. & de futuro. De praesenti sic. g Fulgebunt iusti in praesenti vita & doctrina. Vnde dictum est eis. Vos estis lux mundi. *Matt. 5.* b. h. Et tanquam, &c. i. sicut scintilla comburendo arundinetum a fine nunc ad finem discurrat, ita sancti increpando virtutem in congregatione malorum discurrent. Vnde *Habac. 3.* d. Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum. Per scintillam significantur sancti propter quinque. Scintillæ n. subtilem sunt, modica sunt, leues sunt, de igne magno procedunt, & magna incidunt, ut dicitur *Eccles. 11.* d. A scintilla una augetur ignis. Sic sancti subtilem sunt in Dei agnatione. Modici, sui & mundi reputatione. Vnde Apostolus, *1. Cor. 4.* c. Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus omnium peripsema. Leues sine peccatorum ac temporalium onere. De igne magno procedunt, i. ex Deo per creationem, & recreationem orti sunt, qui est magnus ignis omnia peccata consumens. *Deut. 4.* d. Deus noster ignis consumens est. Magna succedunt, quia potentes seculi grauiter reprehendunt. Per arundinetum significatur malorum congregatio. Arundo n. in luto crescit, omni vento cedit, vacua est, & sonora. Sic mali in luto vitorum sunt fixi. Vnde *Iob. 1.* d. Computuerunt iumenta in stercore suo. Omni temptationi cedunt. Vacui sunt a gratia Dei. *Iere. 4.* f. Aspexi terram, & ecce vacua erat. Sonori sunt, contra bonos murmurantes. Propter hoc dicitur de Behemoth *Iab. 40.* c. Sub umbra dormit in secreto calami in locis humentibus. De futuro exponitur sic. g Fulgebunt iusti in iudicio, vtrique sola induiti. h Tanquam scintillæ in arundinetu discurrent, id est, malos iudicando aeterno incendio tradent sine omni contradictione. Sequitur. i. Iudicabunt nationes] ut ascessores. *Matt. 19.* d. Vos qui secuti estis me in regeneratione cum federit filius hominis in sede maiestatis sua, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. *Prou. vii.* c. Nobilis in portis vir eius, quando federit cum senatorib. a. *terre.* *Eccles. 43.* b. In verbis sancti stabunt ad iudicium, & non deficient in vigiliis suis. k. Et dominabuntur populis] quia nullus resistet eis. Et tyranni qui crudeliter hic subiecerunt eos sibi, ibi erunt subiecti pedibus eorum. Vnde *Malach. vii.* a. Salietis sicut vituli de armamento, & calcabitis impios cum fuerint canis sub planta pedum vestrorum. l. Et regnabit dominus illorum in perpetuum. ] Nec per hoc excluditur regnum a mebris Christi, quæ cum eo regnabunt in aeternum. Vnde *Daniel. 7.* g. Regnum, & potestas, & magnitudo regni, quæ est subiectum cœlum dabitur populo sanctorum Altissimi. m. Qui confidunt, &c. ] quia secundum veram confidentiam datur intellectus veritatis, dicit *Glo.* Vnde *Isa. 7.* b. secundum aliam editionem. Nisi credideritis non intelligetis. n. Et fideles in dilectione, id est, qui habent fidem operantem per dilectionem. o. Acquiescent illi, id est, voluntati eius se penitus conformabunt. Vel. p. Fideles in dilectione] sunt qui nec prosperis nec aduersis ab eius amore retrahuntur. Et tales. o. Acquiescent illi, id est, per omnia acquiescentes consentient. p. Quoniam donum, id est, gratia quæ gratis datut, vel vita aeterna, quæ similiter gratis datur. Vel. [ Donum] aeterna societas. q. Et pax] aeternitatis. r. Et electis eius] id est, sanctis, quos eligit de mundo. Sicut dicitur *Joan. 15.* c. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. s. Impij autem, id est, omnes mali generaliter, vel Iudei specialiter, qui in Deum peccauerunt ipsum crucifigentes. t. Secundum quæ cogitauerunt correptionem, id est, poenam[ habebunt. ] u. Qui neglexerunt iustum, id est, iustitiam, vel ipsum Christum. *Amos. 5.* c. Odio habuerunt in porta corripientem, & loquentem perfectè abominati sunt. x. Et a Domino recesserunt] sapientiam, & disciplinam domini abiijcentes a se. y. Sapientiam enim & disciplinam qui abiijcit] male operando, vel murmurando. [ infelix est] Sapientia secundum quodam dicitur hic cognitio Dei, disciplina cognitio sui. Vtrique necessaria est. Nam prima desperationem eliminat, secunda presumptionem. Vnde Augustini brevis & utilis oratio. Nouerim me, nouerim te, vtrique ultro se offert, & qui abiijcit illam, infelix est, & abiectus a Deo. Vnde *Osee. 4.* b. Quia, tu scientiam repulisti, repellam te & ego, ne sacerdotio fungaris mihi. Alter, & melius. Sapientia dicitur sapida scientia, qua omnia secundum suum valorem cognoscuntur, & secundum saporem proprium saporantur: & sic accipitur. *Prouer. 3.* b. Beatus homo qui inuenit sapientiam. Disciplina vero duplex est. Verborum quæ dicitur doctrina, & verberum, quæ dicitur Græcæ pædia. De vtrique dicitur *Prouer. 3.* b. disciplinam Domini filii mihi, ne abiicias, neque

*Tf. 115.* *Hugonis Card. Tom. III.*

# Liber Sapientiae.

# Cap. III.

deficias cum ab eo argueris. *Hebr. 12. b.* Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris cum ab eo argueris, quæ enim diligit Dominus castigat. Et *inf. c.* Si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes: ergo adulteri, & non filii estis. Sequitur. *a* Et vacua est spes illorum, id est, malorum. De quibus actu est *sup.* qui putant tempora fore æternæ, & peccata impenita, & abiiciunt sapientiam, & disciplinam, & replent se temporalibus, quæ nihil replere possunt,

*1sa. 54.*

*c.*

*Luc. 23.*

*e.*

*Gal. 4. d*

*al. + Do-* *mine.* *D* quia vacua sunt & inania. *Gen. 1. a.* Terra erat inanis, & vacua.

*b* Et labores eorum quos laborant sub sole, sunt. *c* Sine fructu] æternæ mercedis, qui est fructus permanens. De quo *Joan. 15. c.* Elegi vos, ut eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat.

*d* Et inhabitablia opera eorum, id est, non facientia habitare in cælis. Sic legitur [inhabitabilia] actiæ. Et passiuæ [Inhabitabilia opera eorum,] id est, indigna habitari. Domus enim illorum quas adificauerunt, corrueant, & cætera opera eorum destruentur. *1sa. 54.* *b.* Terra vestra deserta est, cibitaires vestre successæ sunt igni. *e* Mulieres eorum insensatae, & nequissimi filii illorum.] Ad litteram, quia qualis rector ciuitatis, tales inhabitantes in ea. *Ecccl. 10. a.* Et ideo quales viri, tales mulieres, & filii. Vel.

*Mysticæ.*

Mysticæ. Mulieres sunt carnis voluptates, quæ vigorem animæ emolliunt, & eneruant. Ista sunt insensatae ab effectu, quia insensatos faciunt acquiescentes eis. Et de tali muliere dicit *Ecccl. 9. a.* Non des mulieri potestatem animæ tuae, ne ingrediatur in virtute tua, & confundaris. Filii eorum, sunt mala opera. Et hi filii sunt nequissimi, quia tria mali faciunt. Gratiam auferunt, poenæ æternæ obligant, animam maculant. Propter primum sunt nequam, propter secundum nequiores, propter tertium nequissimi. Vel mulieres, prauæ interpretationes sacræ Scripturæ, qua torum vigorem emolliunt. Et dicuntur insensatae, quia à vero sensu auertunt. Filii nequissimi sunt prauæ dogmata hereticorum. Quæ dicuntur nequissima propter tria damna, quæ faciunt. Primo, scipiosi damnant; secundo, alios decipiunt; tertio, Deum per impietatem offendunt, quia eius Scripturam corruptunt. Propter primum sunt nequam, propter secundum nequiora, propter tertium nequissima.

*f* Maledicta.] id est, maledictione digna.

*g* Creatura eorum, id est, factura siue operatio eorum.

*b* Quoniam felix est sterilis] casta mente, & corpore.

*i* Et incoinquinata] quæ nec hæresi, nec idolatria polluta est. *k* Quæ nesciuit] per experientiam. *l* Thorum in delicto adulterij corporalis, vel spiritualis, quod dico, quia conjugata cum viro proprio potest committere adulterij crimen per vehementiam voluntatis: vehemens enim amator vxoris adulter est, dicit *August.* Talis anima.

*m* Habebit fructum] æternæ beatitudinis centesimum siue tricesimum.

*o* In respectione animarum sanctorum] id est, in die Iudicij, & deinceps quando Dominus respicit animas sanctas liberando à miseria, & remunerando in gloria, & seipsum eis visibilem ostendet, non iam fide, sed specie. Potest etiam exponi de beata Virgine. *b* Felix est sterilis, id est, Virgo beata, quæ nec consensum malum, aut opus malum peperit. De qua dicitur *1sa. 54. a.* Lauda sterilis, quæ non patis, decanta laudem, & hymnum, quæ non pariebas.

*i* Et incoinquinata] mente, & corpore. Quod dicitur *cant. 4. b.* Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.

*k* Quæ nesciuit thorum in delicto, id est, matrimonium suum custodiuimus impollutum, & sanctum.

*m* Habebit,] id est, habuit.

*n* Fructum] vtei sui, Dei filium. *o* In respectione animarum sanctorum, id est, ad respectiōnem. In hoc enim misericordia

ter respexit Dominus animas sanctas, quia dignatus est fieri filius Virginis.

*p* Et iterum, felix est [spado qui non operatus est per manus suas iniquitatem,] id est, qui opere peccatum incontinentia non perpetrat.

*q* Nec cogitauit aduersus Deum nequissima, id est, nec confessu, nec cogitatione suam pudicitiam violavit. Hoc est. Felix est ille, qui & mentis, & corporis pudicitiam custodiuit. Spado hic accipitur impropre pro Eunucho, qui se castrat propter regnum cœlorum. De quo dicitur *1sa. 56. b.* Non dicat Eunuchus, ecce ego lignum aridum, quia hæc dicit Dominus Eunuchis, qui custodierint Sabbathum meum, & elegerint, quæ ego volui, & tenuerint foedus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen uelius à filiis, & filiabus. Et hoc est, quod sequitur. *r* Dabitur enim, &c. id est, gaudium æternum, quod solis fidelibus quos elegit Dominus, est promissum. *s* Et sors, &c. id est, gloria Sanctorum. Sors naturalium accepta est, sors gratuitorum acceptior, sors æternorum acceptissima. Et hæc dabitur in futuro, duæ primæ in presenti. Et de hac triplici sorte dicitur *Iere. 5. f.* Metuamus Dominum Deum nostrum, qui dat nobis pleniam temporaneam, & serotinam, & plenitudinem annuæ messis. *t* Bonorum enim, &c.] scilicet, gaudium æternum, quod oritur ex semine bonorum laborum. Vnde *Psal. 125.* Qui seminat in lachrymis, in exultatione metet. Et *Osee. 10. d.* Seminate vobis in veritate iustitiam, & metite in ore misericordiam. Hic fructus communis est omnium bonorum laborum. Sed præter hunc, in presenti habet quilibet bonus labor fructus suos speciales, verbi gratia. Labor vigilium fructus habet valde bonos, & multos, quorum unus est castigatio carnalis lasciviarum. Vnde *Ecccl. 31. a.* Vigilie honestatis tabescant carnes. Habet & labor orationis fructus multiplices, & gloriosos. Similiter & labor peregrinationis; & sic de aliis, quæ causa breuiratis transimus. *u* Et quæ non concidat, &c. *v* quasi dicat, & laborum bonorum radix est sapientia, quæ non concidat, sed semper fructificat, quasi dicat, ille fructus gloriatus bonorum laborum procedit ex radice sapientia, quæ permanet in æternum, hoc est ex timore filiali. De quo *Psal. 18.* Timor domini sanctus permanens in sæculum sæculi. Hic est initium sapientia. Sine radix dicitur inquantum est initialis, sicut dicitur *Ecccl. 1. a.* Radix sapientia est timor Domini, & rami eius longævi. *x* Filii autem adulterorum, id est, discipuli hereticorum, qui verbum Dei adulterant, falso interpretando. *y* In consummatione erunt, id est, in consummatione æterna, in qua sine defectu deficient, ut dicit *Greg.* Secundum hanc expositionem, vox dicitur sacræ Scripturæ verus sensus, falsus, adulter. Alter de malis operibus exponit generaliter, quæ nascuntur de adulterio: nam anima quælibet, sponsa est, & Christus sponsus verus, Diabolus adulter, caro ancilla per quam Diabolus animam sollicitat, ut ei consentiat, quæ quando consentit, tunc dormit cum adultera, & inde generantur mala, quæ dicuntur filii adulterorum, id est, Diaboli, & animæ peccatarum. Vnde conqueritur Dominus *1sa. 57. b.* Iuxta me discooperisti, & suscepisti adulterum, & dilatasti cubile tuum, & pepigisti cum eo foedus. Et bene dicit, dilatasti cubile tuum: ipsum enim ita angustum est, ut duos capere non possit, sponsum, scilicet & adulterum. Vnde *1sa. 28. e.* Coangustatum est stratum, ita ut alter decidat, & pallium breve virumque operire non potest. Est ergo sensus.

*x* Filii adulterorum, id est, mala opera de adulterino consenti nata.

*y* In consummatione erunt, id est, in consummatione parentum siue auctorum suorum, cum quibus sine fine comburenatur in gehenna. Vnde *Ecccl. 27. a.* Conteretur cum delinquente delictum. Et *inf. 14. b.* Similiter odio sunt Deo impius, & impietas ejus, etenim quod factum est, cum illo, qui fecit, tormenta patietur. Vel.

*x* Filii adulterorum, id est, quilibet imitatores malorum.

*y* In consummatione erunt, id est, in consumptione æterna.

*z* Et ab iniquo thoro] polluta conscientia. *a* Semen, id est, opus vel cogitatio.

*b* Exterminabitur] in futuro. *Psal. 15. 4.* In illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Vel. *z* Ab iniquo thoro semen exterminabitur, id est, extra terminos sanctorum ponetur: sancti enim quasi grana recondentur in horreum Domini, & mali quasi paleæ tradentur æterno igni. Vnde *Matth. 3. c.* Ipse baptizabit vos in spiritu sancto, & igni, cuius ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem ciburet igni inextinguibili.

gaibili, a Et si quidem, &c.] ab eo apud quem mille anni sunt quasi dies hesterna, quæ præterit, quasi dicat quamdiu vivat in hoc sæculo, in futuro pro nihilo comparabitur vita eorum, quia memoria eorum in æternum benedictione caret. b Et sine honore, &c.] quia in morte non, venient eis obuiam sancti Angeli, sicut faciunt bonis hominibus. Vnde 1o. 12 d. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eū pater meus qui in cælis est, mitendo ei obuiam Angelos, propter quod & transitus iutorum dicitur obitus. c Et si celerius, &c.] id est, si morte præoccupati fuerint.

d Non habebunt spē salutis. Vel [non habebunt spem,] i. nec sperabūt. e Nec in die agnitionis] i. in die iudicij, quādo Dominus cognoscet suos, & sui cognoscēt eum, sicut & cogniti sunt, habebunt. f Allocutionem] excusationis, vel appellationis, vel consolationis, quam habunt sancti quibus dicitur: Venite benedicti Patris mei possidete præparatum vobis regnum à constitutione mundi. Et rursum enim & dedistis mihi māducere, &c. Mat. 25. c. Quād autem nomine allocutionis intelligatur consolatio, habetur Osee. 2. c. vbi dicitur. Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. Gl. Hiero. Verba mollia, & consolatoria ad cor quidem loquitur, qui cordi contristato ex annunciatō gaudio satisfacit. Et ff. 40. a. Loquimini ad cor Ierusalem. Gl. blandè consolando. Dies iudicij dicitur dies agnitionis triplici de causa, quia s. tunc agnoscentur abscondita cordium apertis libris conscientiarum. Dan. 7. c. Iudicium sedit & libri aperti sunt. Et quia tunc agnoscemus, sicut & cogniti sumus, i. Cor. 23. d. Et quia tunc Dominus cognoscet suos quos modo videtur ignorare. Gen. 45. a. Non se ultra poterat cohibere Ioseph, multis coram astanib⁹, vnde præcepit, vt cuncti egredierentur foras, & nullus interesset alienus agnitioni mutuæ. g Nationes enim, &c.] id est, condemnationis. Malos omnes vocat nationes iniquas, quia sicut natī sunt filii iræ, ita viuunt & moriuntur filii iræ, iniquitate actuali supradicta,

## EXPOSITIO CAP. IV.

b Quām pulchra est casta, &c.] Sicut diximus in introitu libri, Philo intercalariter agit de bonis & malis. Suprà actum est de generatione mala ab illo loco. [Impij autem secundum quæ cogitauerunt correptionem habebunt] Hic agit de bona generatione. Mala generatio est ex adulterio animæ cum Diabolo. Vnde dictum est. Filij adulterorum in consummatione erunt. Bona generatio est ex aqua & Spiritu S. De qua dicit. b O quam pulchra, &c.] In duobus cōmendat pulchritudinem eius, in castitate & claritate. Per castitatem accipit innocentiam, per claritatem bonam operationem, quæ duo tangit. Luc. 12. c. Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manib⁹ vestris. Propter hæc duo datur puero in baptismo camisia alba, per quam designatur munditia sive innocentia, & candela accentia, per quam intelligitur lux boni operis, secundum quod dicitur: Mar. 5. b. Luceant opera vestra, &c. Vel castitas refertur ad nitorem contentiæ quoad Deum, & claritas ad odorem bonæ famæ, quoad proximum. Quæ duo similiter necessaria sunt cuilibet Christiano. Vnde parvulus in baptismo chrismate vnguitur & conficitur ex oleo & balsamo. Oleum nitorem conscientiæ significat, balsamum odorem bonæ famæ. In his duobus commendat sponsus sponsam suam. Cant. 1. d. Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra. Et quād pulchra sit casta generatio, probat, i. Immortalis est n. memoria illius apud Deum, ] quod non esset nisi esset pulchra valde: amicus n. non libenter memoratur amicæ sive, nisi valdè pulchra fuerit in oculis eius. Memoria malorum mortal is est, quia citò finitur post mortem. Vnde

Job. 13. b. Memoria vestræ comparabitur cineri, & redigentur in lutum ceruices vestræ. Memoria verò bonorum æterna est: Vnde. In memoria æterna erunt iusti. Prouer. 10. b. Memoria iusti cum laudibus, & nomen impiorum putreficeret. Et verè memoria illius est immortalis. k Quoniam & apud Deum ] qui est immortalis, & nihil oblitiscitur. Nota est, ] notitia approbationis. De qua dicit Psalm. Novit Dominus viam iustorum, & Prou. 4. d. Vias quæ à dextris sunt nouit Dominus. m Et apud homines] similiter nota est memoria illius pulchritudinis generationis sanctorum. n Cùm præsens est ] i. in præsenti vita o Imitantur illam] homines provocati eius exemplo. p Et desiderant eam] sequi in gloria. q Cùm se eduxerit] de ergastulo corporis, vel de carcere huius mundi. Et cùm Deus educat eam, dicit tamen, cùm se eduxerit, ad notandum quod tales dissolui cupiunt, & esse cum Christo, & quod voluntariè se offerunt mori pro Christo habentes animas suas in manus suis, sicut dicit Ps. 118. Anima mea in manib⁹ meis. r Et in perpetuum, &c.] Sic construe. Et ipsa generatio casta in perpetuum coronata est corona gloriæ, vincens omnes hostes suos, mundum, carnem, Diabolum. s Triumphat] i. triumphando aequirit. t Præmium incoquinatorium certaminum, ] id est, præmis quod dentur certaminibus incoquinatis, qualia sunt certamina sanctorum Martyrum, & etiam Confessorum, s. vigilæ, disciplinæ, abstinentiæ, &c. huiusmodi, quæ nihil aliud sunt quam martyriū prolongatū, vt dicit Hier. u Multigena autē, &c.] Ecce qualiter alternatū agit Philo de bonis, & de malis, vt hos laudabiles, & illos vituperabiles ostendat. Exponit hoc specialiter de hæreticis, generaliter verò de omnibus malis. Hæreticorū multigena multitudo dicitur, quia multiplici errore generata est. Alij enim generati sūt ab Arrio, alijs à Sabellio, alijs à Donato, alijs ab alijs, s. quæ diversitas in hoc consistit, quod Ecclesiam persequentur, quod significant vulpes Samsonis, quæ facies diuersas habent, sed caudas colligatas simul Judie. 15. a. De hæreticis igitur sic exponitur. Talis est casta generatio, vt dixi. Sed. u Multigena impiorum multitudo] i. multiplex hæreticorum doctrina, vel congregatio. x Non erit vtilis, ] sed nocia. Minus dicit, & plus significat. Subtilius tamen dicit [Non erit vtilis] quām si dixisset, erit nocia, quia non semper nocet, sed nunquam est vtilis. Item generaliter de malis conuenientius exponitur s. quoram infirmitas exponitur per hoc, quod dicitur multitudo. Vnde Eccl. 1. d. Stultorum infinitus numerus. Et varietas viciorum, per hoc quod dicitur, multigena: alijs enim generantur in auaritia, alijs in luxuria, alijs in superbia; & sic de alijs. Dicit ergo. Talis est casta generatio. u Multigena autē impiorum, ] i. malorū [multitudo non erit vtilis] in futuro, nisi forte ad ignem æternū nutriendum. Vnde Ezech. 15. a. Fili hominis quid fieri de ligno vici? Nunquid erit vtile ad opus? Et cùm esset integrū, non erat aptum ad opus, quāto magis cùm ignis illud devorauerit, vel cōbusserit, nihil ex eo operis fieri. Modò vero vteilis est, quia bonos exercet, & custodit à latronibus spiritualibus, sicut spinæ custodiunt vineam à latropibus materialibus. Nota quād est multiplex generatio sive nativitas, s. Multigenatio culpæ, generatio naturæ, generatio doctrinæ, generatio gratiæ, generatio gloriæ. Prima est in utero, secunda est ex utero, tertia in Euágelio, quarta in baptismō, quinta erit in iudicio. De prima dicitur Eph. 2. a. Omnes nascimur filii, iræ. Et tertiis: Mat. 3. b. Genimina viperarum quis demonstrauit vobis fugere à ventura iræ? De secunda dicitur in Ps. 77. Qui nascetur enarrabunt filii suis, vt cognoscat generatio altera, à prima s. De tertia dicitur in Ps. 99. Generatio & generatio laudabunt opera tua. Et iterum. In generatione, & generationem veritas eius. De quarta dicitur 1o. 3. a. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu S. non potest intrare in regnum Dei. De quinta dicitur Matt. 19. d. Amen dico vobis, quād vos, qui fecuti estis me, in regeneratione, cùm federis filius hominis in sede maiestatis sive, sedebitis & vos, &c. In prima nascimur peccato, in secunda nascimur mundo, in tercia nascimur Euágelio, in quarta nascimur Deo, in quinta nascimur cœlo. In prima est homo sperma putridum, in secunda vas sterorum, in tertia vas doctrinæ, & potius disciplinæ, in quarta vas gratiæ, in quinta vas gloriæ. Prima est tantum malorum, secunda & tertia bonorum pariter, & malorum, quarta tantum bonorum, quinta beatorum. Quālibet istarum generationum transcendent generatio Christi. De qua dicitur Isa. 53. c. Generationem eius quis enarrabit? Primam transcendent, quia sine peccato, conceptus. Vnde Ps. 14. Qui ingreditur sine macula & operatur iusticiæ. Secundā transcedit, quia clauso matris utero exiuit. Vnde Ezech. 44. a. Porta hæc clausa erit principi, & non aperietur.

# Liber Sapientiae.

Cap. IV.

Tertiam transcendent, quia Euangelium non solum ore docuit, sed opere adimplevit, & legem simul cum Euangelio obseruavit. Vnde Mat. 5. b. Non veni legem soluere, sed adimplere. Vnde & baptizatus fuit simul, & circumcisus. Quartam transcedit, quia non tantum baptismū accepit, sed etiam baptismō efficaciam contulit.

al. +  
spuria  
vitulam  
mina.

al. +  
posita.

C Et adulterinæ plantationes non tista dixit ei. Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me. Mat. 3. d. Quintam transcedit, quia nō expectauit generalē resurrectionem, sed post diem tertium resurrexit cum gloria. Vnde 1. cor. 15. c. Nunc autē Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientium. Et adulterinæ plantationes] id est, adulteri qui malo exemplo plantant alios in peccato, vel filii, id est, imitatores eorum, qui plantatur ab illis. Non dabunt, &c.] i. non figent cogitationes suas ad desideria sursum in cœlo, sed deorsum in terra, sicut faciunt boni, de quibus dicitur Ierem. 17. b. Erit quasi lignum, quod transplantatū est super aquas, quod ad humorem mittit radices suas. c Nec stabile, &c.] quia in Christo qui stat immobile in æternum non sunt fundati per fidem, spem, & charitatem, sed in mundo qui transit, & concupiscentia eius, 1. Ioan. 2. c. Vel sic: Adulterinæ plantationes] i. hæretorum discipuli, in errore plantati. Non dabunt radices altas] id est, firmas, sed facile eradicabiles. Vnde exponendo subdit. c Nec stabile, &c.] quia facile à vento vnius persecutionis incident, vel examine extremi iudicij citò deficiunt. Et hoc est quod dicitur Mat. 15. b. Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus, eradicabitur. d Et si in ramis, &c.] ipsi hæretici, vel eorum discipuli, quas per plantationes accipimus, i. si ad horam in suis doctrinis, vel operibus florere & fructificare visi fuerint, aut à diuinijs, vel honoribus, e Infirmiter positæ] sine firmitate fidei, spei & charitatis. f A vento] superbiaz. g Commouebuntur] ad sui ostensionem, & bonorum conculationem. h Et à nimierate ventorum] id est, multiplici incursu sive imperio tentationum, vel persecutionum. i Eradicabuntur] id est, penitus à suo statu euellentur. Isa. 64. c. in persona istorum. Cecidimus quasi folium vniuersi, iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos. k Confringentur enim, &c.] i. doctrina eorum in perfecta charitate, vel operibus bonis non consummata, citò destruetur. Vnde Isa. 18. c. Immatura perfectio germinauit, præcientur ramusculi eius falcibus, & quæ derelicta fuerint abscondentur. l Et fructus illorum.] i. expositiones sive sensus hæretorum. m inutiles] erunt [& acerbi] id est, pravi & venenosi. n Ad manducandum, id est, ad credendum, vel intelligendum Ezech. 18. a. Patres comedunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt. Deus. 32. e. Vua eorum vua fellis, & botrus amarissimus. o Et ad nihil apti] nisi ad subversionem audientium. Vel sic. l Fructus eorum, &c.] id est, opera malorum inutilia sunt, & amara ad imitandum, imò mortifera. Vnde Isa. 59. a. Oua aspidum ruperunt, & tela araneæ texuerunt, qui comedenter de ovis eorum morietur. Aliqui codices habent [Adulterina, &c.] Sed male habent: decepti enim fuerunt qui sic transtulerunt per æquiuocationem. Moschos enim Græcum æquiuocum est ad plantam, & ad vitulum, vt dicit Aug. in lib. de doct. Christi. & ideo promoschumata, quod interpretatur plantationes, ipsi transtulerunt vitulamina, qui error multos codices præoccupauit, vt dicit Aug. Sequitur p Ex iniquis, &c.] id est, hæretorum discipuli, ab eis in errore generati, q Testes sunt, &c.] id est sunt probatio, vel argumentum, q illi hæretici, qui deceperūt eos, ineritō sunt damnandi. r In interrogatione

sua] id est, si interroges eos, vel in die iudicij, quando iudex interrogabit & examinabit dicta, & facta singulorum. De hoc videtur dicere Eccl. 41. b. De patre iniquo conqueruntur filii, quoniam propter illum sunt in opprobrio. Vel sic inteligitur de omnibus malis. p Ex inquis omnes filii qui nascentur, &c.] i. opera iniquorum testificabuntur contra auctores suos in die iudicij ipsa evidencia facti: quilibet enim portabit opera sua secum ad iudicium, vt secundum ea iudicetur, non in sacco, sed in libro conscientia sua scripta, sicut dicitur, Apoc. 20. d. Libri aperti sunt, & aliis liber apertus est, qui est liber vita, & iudicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in libris secundum opera eorum. De istis filiis dicitur Eccl. 41.

b Filiorum peccatorum peribit hæreditas, & cum semine illorum assiduitas opprobrij. Ita est de malis. f Iustus autem, i. qui de seipso iustitiam facit Deo, sibi, & proximo. t Si morte præoccupatus fuerit, i. antequā ætas exigat, moriatur, vel si antequā perfecerit, q̄ bene incooperit. u In refrigerio erit, i. in quiete. Vnde Apoc. 7. d. Hi sunt, qui venerunt ex magna tribulatione, & laetuerunt stolas suas in sanguine agni, & dealbauerunt eas, ideo sunt ante Thronum Dei, & seruiunt ei die a.

ac nocte in templo eius, & qui sedet super Thronum habitat super illos, non esurient neque sitiens amplius, neq; cadet super illos sol, neq; vultus æstus. Et hoc est quod dicit Psal. 65. Trāluijimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. bōno, & c. seq.

Si quid autem perficiendum est in eis, perficietur ab inhabitate suo Spiritu S. dicit August. Sed posset quis querere, Quomodo erit iustus in refrigerio, si non compleuerit dies suos? Respondet auctor, q̄ non ætas temporis, sed maturitas mentis laudabilis est apud Deum: sicut enim mentis iustitia, temporis supplet defectum, ita maturitas morum redimit annositatem temporum. Non est igitur mirandum si iustus in refrigerio erit, quandocunque moriatur, sive cito, sive sero. x Senectus n. venerabilis est apud Deum, & Angelos eius, & quæ y Non diurna, &c.] quasi diceret senectus iusti venerabilis est, non quia diurna, sed quia morib. comprobata: Vnde

Seneca dicit: Vita hominis se habet vt fabula, quia nonquam longa, sed qualis sit attenditur. Et est mirabilis antithesis. De malis enim, sup. 3. d. dictum est, quod si longæ

vita fuerint in nihilum computabantur, & sine honore erit nouissima senectus illorum, & si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem, & ita in neutro statu benè continget eis sive diu viuant, sive cito moriantur. Hic totum contrarium dicit iusto, quia si præoccupatus fuerit morte, in refrigerio erit, si diu vixerit, venerabilis est senectus eius,

non tamen quia diurna, sed quia virtutibus plena. z Cani sunt, &c. id est, loco canorum sunt ei: ille enim benè canus est, qui benè sensatus est. Sensus ergo sunt cani hominis interioris, quia sicut cani corporis nascuntur calore naturali frigescente, ita cani spirituales, qui ornant caput hominis interioris, id est, menem, oriuntur incentiuo virtutum cessante.

a Et ætas, &c.] id est, sine macula peccati alicuius, quasi diceret ille bene est senex qui est mundus, & simplex. Senectus ergo ista venerabilis in duob. consistit, in sensu sapientia, & munditia vita. Vnde Eccl. 25. a. Quam speciosa veteranis sapientia, & gloriosus intellectus & consilium, corona senum peritia multa, & gloria illorum timor Domini. b Placens Deo] est [factus dilectus,] id est, amicus,

quasi diceret, ille placet Deo, quia factus est amicus eius. Et bene dicit, factus dilectus, quia à se non habet homo, vt sit amicus, vel dilectus Deo, sed à gratia. c Et viuens] vita gratiae. d Inter peccatores,] id est, in medio prauæ, & peruersæ nationis,

e Translatus est] ad vitam gloriaz, quasi diceret, quia benè vixit inter peccatores, translatus est inter ciues cælestes, spes, vel re, sicut dicitur 1. Ioan. 3. c. Nos scimus quia translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. f Raptus est,] de mundo ad cælum g Ne malitia mutaret intellectum eius. j Mala enim affectio nimis inclinat ad se intellectum, & ab eo quod scit bonum, declinare eum facit ad id, quod malum est.

b Aut ne fictio] disciplinæ, De qua dictum est sup. 1. b. Spiritus S. disciplinæ effugiet fictum, Vel ] Fictio] id est, hæretorum sive hypocitarum simulatio; Deciperet animam illius. j De qua dicit Dominus Matth. 7. c. Attende à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Sed numquid posset Dominus iustum illum conseruare inter peccatores, qui Loth seruauit in Sodomis saluum? Gen. 19. d. Et

84. diff.  
c. porre

Heb. II.  
a.

De pe  
diff. 4.

c. si ex  
bono, &  
c. seq.

al. + ma  
litia.

**S**ed sannam inter nequam presbyteros. *Dan.* 13. g. Et discipulos suos misit quasi oves in medio luporum: *Mat.* 10. b. Pro quibus etiam rogauit Patrem, non ut tolleret eos de mundo, sed ut seruaret eos a malo. *Ioan.* 17. c. Non est ergo sufficiens causa quæ hic dicitur. Raptus est ne malitia mutaret intellectum eius. *Sol.* Hæc dictio

(ne) nō ponitur causaliter, sed consecutiva. Et est sensus. Raptus est iustus de hac vita, & hoc consecutum est, quod malitia nō mutauit intellectum eius. Vel potest teneri causaliter. Et est sensus. Raptus est ne malitia mutaret intellectum eius, id est, mutare posset. Vnde 2. *Pet.* 2. b. Nouit Deus pios de tentatione eripere, iniquos autem in die iudicij cruciandos reseruare. Tripli autem causa tolluntur iusti de hoc mundo. Propter suam dignitatem, quia meruerunt. Vnde *Apc.* 3. a.

D  
Triples  
causa  
quare  
inisti  
tolluntur  
de hoc  
mundo.

Ambulabunt mecum in albis quoniam digni sunt. Item propter mundi indignitatem, quia mundus non est dignus talibus habitatoribus propter suam malitiam. *Isa.* 57. a. Colliguntur viri misericordiae, quia non est qui intelligat: a facie enim malitia collectus est iustus. Et *Heb.* 11. g. Quibus dignus non erat mundus. Item propter securitatem. Vnde hic. Raptus est ne malitia mutaret intellectum eius. Et posset aliquis querere, quomodo malitia posset mutare intellectum iusti, aut fictio decipere animam eius? Et ipse respondet. a Fascinatio, &c. Id est, sectantium nugas, id est, qui non solum nugaces, sed nugacitas emphaticæ.

b Obscurat bona] naturalia & gratuita in simplicibus, quos adulando, vel decipiendo corrumpit. i. *Cor.* 15. d. Corrumpt bonos mores colloquia prava. Fascinatio dicitur quodlibet præstigium, quo perstringuntur oculi videntium, ut nihil videant, vel talem non videant, qualis est res. Cantor Parisiensis bona memoria dicebat, quod fascinatio est propriè quædam visio radj visibilis procedentis ex corde inuidentis, in faciem quem respicit ad nauseam cogentis, ut cibum rerinere non possit. Vnde dicit *Glo.* quod inuidus Græcè dicitur fascinator. Fascinare igitur est inuidendo corrumpere. Et sic accipitur Gal. 3. a. vbi dicitur: O insenati Galatae, quis vos fascinavit non obediens veritati? Et *Ecccl.* 18. c. Datus indisciplinati tabescere facit oculos. *Raban.* dicit, quod hac sententia notatur generalis lascivia reproborum, sed manifestius astutia hereticorum, qui praus doctrinis, & cupiditate nociva auertunt sensum hominis a tramite veritatis: fascinat enim & grauat qui adulando impedit, vel laudando decipit. c Et inconstantia concupiscentia, id est, inconstans concupiscentia.

d Transuertit, &c.] id est, qui est sine malitia, & sine plica, quod sit quando inualecente concupiscentia caro spiritui dominatur. Luxta illud *Psalm.* 40. Vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius. Signanter autem dicit, inconstantia concupiscentia, quia huiusmodi homines dum in temporalibus ali. tñverantur felicitatem, quam non inueniunt in uno, querunt in alio. Vnde dicuntur naues Tharsis, id est, exploratores gaudij temporalis, quia modò huc, modò illuc explorando difficiunt, quod est t. peccatum peccati. *Thren.* 1. c. Peccatum peccauit Ierusalem propterea instabilis facta est. e Consummatus in breui, &c.] Hoc respicit quod supra dixerat de iusto. Iustus autem si morte preoccupatus fuerit, in refrigerio erit, quia [consummatus] charitate [in breui tempore] expleuit multa tempora] quia maturitas morum supplevit diurnitatem temporum. Vel.

f Expleuit tempora multa, id est, tantum meruit illo breui tempore quo vixit, quantum alias multis temporibus viuens. Vnde Apostolus moneret *Ephes.* 5. d. Vide frates quomodo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed ut sapientes, redi-

mentes tempus, quoniam dies mali sunt. Vel sicut dicit Rabanus in priore comate perfidiam hereticorum expedit, hic vero exprimit gloriam Martyrum, qui in breui tormento laudabilem expenderunt vitam, sed ipsa mors fuit eis ætas annosa, quæ eis peperit vitam æternam. Et est sensus secundum eum. e Consummatus in breui] tormento. f Explenit multa tempora] quoad perfectionem, & meritum premi. Sicut de Christo legitur *Heb.* 5. c. Et quidem cum esset filius Dei, didicit ex his, quæ passus est obedientiam, & consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ. Sed quare hoc g Placita enim erat Deo anima eius, id est, Martyris vel cuiuslibet iusti. De quo supra actum est.

b Propter hoc properauit Deus [educere illum] iustum. i. De medio iniquitatum, id est, de medio prauæ, & peruersæ nationis huius, quod omnes sancti desiderant. Vnde *Psalm.* 145. Educ de carcere animam meam. *Rom.* 7. d. In felix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Supra dixit Philo de viro iusto quomodo se eduxerit, modò dicit quod Dominus eum educit. Vtrumque verum est, quod Dominus educit, interfici permittendo gratiam merendi conferendo, à miseriis liberando, & ipsem educit se voluntariè-consentiendo, & gratia cooperando educit desiderando. Vnde *Cantic.* 4. b. dicit sponsus. Veni de Libano, id est, de mundo sponsa mea, veni de Libano, veni coronaberis. Et *Jerem.* 1. b. Recedite de medio Babylonis, & de terra Chaldaeorum egredimini.

k Populi autem, id est, persecutores, qui sunt de ciuitate Diaboli.

l Videntes] poenam iustorum hic. m Et non intelligentes] futuram gloriam eorum, quæ pro illa poena preparata est eis à Domino. n Nec ponentes in præcordiis] id est, in corde suo. o Talia scilicet. p Quoniam, id est, quod. q Gratia Dei] subueniens, peccata dimittiens. r Et misericordia, id est, gratia concomitans sive subsequens à poenis, & miseriis eripiens, est. s In sanctos eius] in praesenti. t Et respectus] æternæ retributionis erit in futuro. u In electos illius] quando consumet illos in gloria.

x Condemnat autem iustus, &c. j Dupliciter legitur hoc, de praesenti & de futuro. De praesenti sic. y Iustus mortuus, id est, quilibet Martyr imperfectus, qui antonomasticè dicitur iustus, quia totum impendit se Deo. x Condemnat impios vivos] Et est occasio materialis damnationis eorum: nam propter quod occiderunt eum hic condemnabuntur. Vel de futuro. x Condemnat autem, id est, iudicabit. Vnde *Apc.* 18. b. Reddite illi sicut, & ipsa reddidit, & duplicate duplia secundum opera eius. Vel, x Condemnat iustus mortuus vivos impios] sola recordatione, qua recognit, quod illum iniuste occiderunt. Vnde *Isa.* 19. c. Erit terra Iuda Ægypto in paorem. z Et iuuentus celeris consummata longam vitam in iusti] condemnat supple. Inde enim cumulatur poena iustorum, ex eo, quod diutius viuunt, nec tamen convertuntur ad exempla iustorum. Vnde *Greg.* Longè melius esset, ut flagitiis quibus terminum voluntas non ponit; vel necessitas finei ponat: vident enim exempla sanctorum, nec convertuntur, id est grauius puniuntur. a Videbunt enim] ipsi persecutores. b Finem, scilicet mortem. c Sapientis] id est, Martyris sive iusti cuiuslibet. d Et non intelligent] propria malitia execrati, vel felicitate terrena.

e Quid cogitauerit de j. Deus, scilicet, quod ei datus sit vitam æternam, quem ita cruciari permisit. f Et quare munierit illum Dominus] armis virtutum. De qua munitione dicit *Apost.* *Eph.* 6. c. State succincti lumbos vestros in veritate, induit lorica iusticie, & calciati pedes in preparationem Euangeli pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. & galeam sanitatis assumite, & gladium spiritus, quod est verbum Dei. g Videbunt] persecutores iustum mori.

b Et contemnit illum] quasi cadaver mortuum. i Illos autem Dominus irridebit, id est, dignos irratione monstrabit in iudicio, quando quod sibi sperabant prodesse, inuenient noncuisse. Vnde *Psalm.* 36. Qui habitat in cœlis irridebit eos. Et alibi: Dominus autem irridebit eum, quoniam prospicit quod venit dies eius. Et *Prov.* 1. c. Vocaui & renuisti, extidi manū meam, & non fuit qui aspiceret, despexit omne consilium meum, & increpationes meas neglexisti, ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo cum vobis id, quod timebaris aduenerit. De hoc dicitur *Isa.* 33. a. Vx qui prædaris, nonne & ipse prædaberis, & qui spernis, nonne & ipse sperneris? cum consummaveris deprædationem, deprædaberis, cum fatigatus desieris contemnere, conteneris. Vnde & hic sequitur.

# Liber Sapientiae.

## Cap. V.

**P. 36.** *a* Et erunt post hæc] id est, postquam alios contemperint, vel post hanc vitam. *b* Decidentes sine honore, ] id est, sive obsequio Angelorum, quod habent iusti, imò sicut olera herbarum citò decident. *c* Et in contumelia ] id est, in confusione erunt. *d* Inter mortuos] id est, damnatos. *e* In perpetuum, ] id est, sine fine. Quod

est cōtra Origenē, qui promittit post mille annos propitiacionem damnatis. Sed quomodo fiet istud, vt tam potentes, ita decidant, benē dicit P̄b̄to.

*f* Quoniam] Dominus [dirūpet illos, ] id est, à vita ista eueller. *g* Inflatos] vēto superbix. *h* Si ne voce] excusatio- nis, aut defensionis, quia non erit tunc locus excusationi vel defendendi se.

*A. t p-* *Matt. 22. b.* Amice

quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem. At ille obmutuit. *i* Et commouebit illos à fundamentis, ] id est, à terrenis diuitiis, in quibus fundati erant, & quas stabiles putabant. Vnde Job 22. c. Sublati sunt ante tempus suum, & fluvius subuertit fundamentum eorum, qui dicebant, recede à nobis. Vel, *i* Commouebit illos à fundamentis, ] id est, à cogitationibus. *k* Et usque ad supremum] operum [ desolabuntur] id est, à minimo peccato quod commissum est in cogitatione, usque ad ultimum, quod commissum est in opere examinabuntur, & punientur. Sicut enim à planta pedis usque ad verticem non fuit in eis sanitas, vt dicit Isaia, 1. b. ita à minimo peccato usque ad maximum, nullum relinquetur impunitum. Vnde Ezech. 26. a. Dissipabunt muros Tyri, & destruentur turres eius, & radam puluerem ex ea, id est, minima peccata etiam cogitationum puniam. Adhuc tolerabile esset hoc, si haberent aliquam consolationem aliquando, sed nullam habebunt. Vnde subdit. *l* Et erunt gementes] in poenis, quia nulla consolatione releuabuntur. *m* Et memoria eorum peribit] vel[ perier] in æternum apud Deum quoad miserendum, & apud homines quoad compatiendum, vel pro eis intercedendum, quia nec Deus de cætero miserebitur eorum, nec sancti compatiuntur, aut orabunt pro eis. *n* Venient, &c.] id est, agnoscent quid fecerint, vel quid facere noluerint conscientia sua accusante eos. Sicut pueri vocati à magistro ad emendationem incipient cogitare de versibus suis, quos non fecerunt, vel quos male fecerunt, ita impij qui modò dissimulant peccata sua, & nolunt cogitare de eis ad dolendum, ad confitendum, ad satisfaciendum, tunc velint nolint memores erunt omnium ad eorum confusionē. Tunc dicetur eis. Quem fructum habuistis tunc in illis in quibus nunc erubescitis? Rom. 6. d. *o* Et traducent, &c.] id est, propter iniquitates suas traducent in ignem æternum. Vel[ traducent, &c.] stantes quasi aduersari ex aduerso accusantes eos. Opera enim illorum sequuntur illos. Apoc. 14. c. Vel[ Traducent, &c.] id est, propagabunt, sicut sup. 2. c. dictum est. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum, id est, manifestationem. Et hoc merito, quia non traduxerunt hic eas per confessionem. *p* Ex aduerso, ji. contra se, sed potius gloriantes de ipsis. De quibus Ps. 51. Quid gloriaris in malitia, quia potens es in iniquitate?

*E X P O S I T I O C A P. V.*

*q* Vnc stabunt iusti, &c.] Sicut diximus, inter scalariter agit Philo, nunc de malis, nunc de bonis. Et hoc facit, vt dicit Rab. per vt horum laudabilem sapientiam, illorū vituperabilem demonstrat insipientiam. In fine præcedentis quomodo se habebunt impij in die iudicij, nunc ostendit qualiter se habebunt iusti, dicens. *q* Tunc] id est, in illa die terribili, quando ita tristabuntur, & tractabuntur iniqui, vt dictum est.

*r* Stabunt iusti in magna constantia] qui modo viles, & abieci iacent in magna miseria. *s* Aduersus, &c.] contumeliis, iniuriis, flagellis variis, mortibus diversis, sicut dicitur Heb. 11. g. *t* Et qui abstulerunt, &c.] id est, stultos & vanos iudicauerunt, Vnde dicit Apost. 1. Cor. 1. c. Verbum crucis pereuntibus stultitia est. Et iterum. Prædicamus Christum crucifixum, Iudeis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Et de

Christo etiam legitur Marc. 3. c. Cùm audissent sui, exierunt tenere eum : dicebant enim quoniam in furorem versus est. Vel[ Qui abstulerunt labores illorum,] id est, auferre voluerunt, cogentes eos Idolis immolare. Vel [ Abstulerunt labores illorum] id est, per mortem martyrij quam intulerunt eis,

eos à poenis, & vniuersis miseriis liberauerunt, ligèt non intenderent. Et ipsi quid faciunt? Ecce.

*u* Vidētes] se de gloria mundi ad poenā Inferni deducētos, &

*al. t d.*  
*centes.*

è contrario sanctos de poena temporali ad coronam perpetuam sublimatos.

*al. t tu-*  
*ter.*

*x* Turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperata salutis & gementes præ angustia spiritus + a dicent + b intra se, pœnitentiam agentes, & præ c angustia spiritus gementes. Hi d sunt quos habuimus aliquando + in e derisum, & in f similitudinem improperij. *g* Nos insensati b vitam eorum i estimabamus insaniam, & k finem illorum sine honore. *t* Ecce l quomodo computati sunt inter filios Dei, & m inter sanctos sors illorum est.

*al. t de-*  
*risu &*  
*in simi-*  
*litudine.*

Dei viuetis. Heb. 10. *al. t*  
*f. y* Et mirabuntur, *Quo-*  
*&c.] id est, quod tā modo*  
*subito sit salus in-*  
*ergo.*

sperata sanctis. Dies enim Domini sicut sur in nocte ita ve- niens, i. Thess. a. \*

*z* Gementes, &c.] quia noluerunt hīc angustiam aliquam pro Christo pati, runc max: patientur propter præsentiam omnis mali, & absentiam omnis boni. Vnde Ia. 65. b Ecce serui mei comedent & vos esurietis, ecce serui mei bibent, & vos sitieris, ecce serui mei latabuntur, & vos confundemini, ecce serui mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus vula- bitis.

*a* Dicent illud quod sequitur. [Hi sunt quos aliquando, &c.] *b* Intra se pœnitentiash agentes] id est, pœnam tenacem habentes: ibi enim poterit pœnitentia haberi, sed non agi, dicit B. Bernardus: Sera nimis erit illa pœnitentia. Erunt enim illi quasi arbores autumnales, quæ florere incipiunt quando fructus aliarum arborum comeduntur. De quibus dicit Iudas in canonica sus. *d* Hi sunt arbores autumnales infructuosè, bis mortuæ, id est, in corpore & anima eradicatæ.

*c* Et præ angustia spiritus gementes. ] Hoc repetit quia de duobus erit angustia spiritus, & omissione bonorum & commissione malorum. Et hoc est quod dicent. *d* Hi sunt quos aliquando habuimus] in tempore transitorio.

*e* In derisum] secundum illud Job 12. a. Deridetur iusti simplicitas, lampas contempta apud cogitationes diuitum para- ta ad tempus statutum. *f* Et in similitudinem improperij, ] id est, impropterum similitudinarium & non verum. Improperabant enim eis, quod credebat hominem pauperem, & abiectum crucifixum, quod revera non erat impropterum, sed laus, & gloria magna. Vnde 2. Cor. 6. b. Per infamiam, & bonam famam, v: seductores, & veraces, &c. Vel [ In similitudinem improperij] id est, in exemplum maledictionis, vt si diceretur vulgariter, sic contingat tibi sicut contigit Bartholomeo excoirato, vel Labrentio craticulato, vel Stephano lapidato. Quod prævidens Psal. 43. in persona Martyrum ait. Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem, & derisum his, qui in circuitu nostro sunt. Et Christus de seipso dicit. Fa-ctus sum illis in parabolam. Psal. 68. g Nos infamati, ] id est, stulti sine sensu sapientia.

*b* Vitam eorum, ] id est, conuersationem.

*i* Estimabamus insaniam] quia diuitias, & delicias mundi quasi stercora reputabant, & contumelias, & molestias, & paupertatem, & huiusmodi, quasi thefautum pretiosum amplectebantur. De his gaudium ipsorum erat. *al. s. g.* Ibant Apostoli gaudentes, &c.

*k* Et finem illorum sine honore] estimabamus. Purabant enim impij sanctos post mortem corporis, vel omnino non esse, vel ita viles, & abieci osse sicut fuerunt in præsenti. *l* Quomo- do ergo computati sunt inter filios Dei, &c.] quasi diceret, cùm ita viles, & abieci fuerint in mundo [ quomodo ergo, &c.] Tamen in originali non habetur ergo, sed ecce, pro subita admiratione de glorificatione sanctorum, quos tales fore nullo modo crederent.

*m* Et inter sanctos sors illorum est, &c.] id est, hæreditas æterna, in qua non attenditur personarum acceptio, sicut nec in forte.

Ergo

**a** Ergo errauimus ] nos qui ad mortem venimus. **b** A via veritatis] quæ dicit ad vitam. **c** Et iustitiae lumen ] id est, fides sive notitia Christi.

**d** Non luxit nobis ] quia vos clausistis oculos. Sicut dicitur *Ioan.12.5.* Propreterea non poterant quicquam credere, quia dixi *Isa.6.5.* Excœcauit.

Dominus oculos eo-  
rum , & induravit  
cor eorum , vt non  
videant oculis , nec  
intelligant corde.

**e** Et sol, &c.] Quare? Quia non timuistis Deum. Solum enim timentibus Deum ori-  
tur Sol iustitiae. *Vnde Malac. vlt. a.* O-  
rietur vobis timen-  
tibus nomen meum. Sol iustitiae, & sani-  
tas in pennis eius. Et recte dicit: Sol

orientur. *Ortus enim*

*solis notat initium viæ spiritualis, & initium sapientiae est timor Domini. Eccles. 1.b.* Dicitur autem Christus Sol, quia sicut Sol iste materialis fons est totius caloris, & luminis materialis, ita Christus fons est totius caloris, & luminis spiritualis. *Vnde Iac. 1.c.* Omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est descendens à patre luminum. Item Sol tardios suos omnibus communicat bonis & malis, & Christus omnibus sua beneficia largitur. *Vnde Psal. 18.* Nec est qui se abscondat à calore eius. *Matt. 5. g.* Sitis filii Patris vestri, qui in coelis est, qui solem suum facit oriri super bonos, & ma-  
los, & pluit super iustos & iniustos. Dicitur, autem Christus Sol iustitiae & Sol intelligentiae. Sol iustitiae, quia iustificat, virtutes conferendo ad bene operandum. Sol intelligentiae, quia illuminat scientias, & notitiam fidei largiendo ad recte credendum, & omnia cognoscendum. In quo tangitur veraque perfectio animæ, affectus, quæ sit per vittutes, & intellectus, quæ sit per scientias, & fidem.

**f** Lassati sumus, &c.] id est, in via iniqua, quæ dicit ad perditionem. Via iniqua sive perditionis dicitur, quodlibet peccatum. De quo *Matt. 7.b.* Lata porta & spatiose est via, quæ dicit ad perditionem, & multi sunt, qui intrant per eam.

**g** Et ambulauimus vias difficiles, ] id est, vias peccatorum, quæ ducunt ad infernum.

**h** Viam autem Domini, ] id est, viam mandatorum sive charitatis. De qua dicitur *1. Corintb. 12.d.* Adhuc excellentiorem viam vobis demoastro, vel poenitentia.

**Mat. 7. i** Ignorauimus] id est, reprobauimus. *Vnde Psal. 13.* Et viam pacis non cognoverunt. Et ideo Dominus non cognoscet eos in die iudicij, dicens. Nunquam noui vos, discedite à me, qui operamini iniquitatem. Sed quomodo dicuntur hinc viæ pec-  
catorum difficiles, cum dicat Poëta:

**Virg. 6.** Facilis descensus auerni.

**Aeneid.** Et Dominus *Mat. 7.b.* Lata porta & spatiose est via, quæ duci ad perditionem. Soluit. Via inferni facilis est in superficie, quia floribus diuinarum est cooperata, & hoc tantum in principio, sed postea ulterius procedentibus est magis difficultis, in fine difficillima, & amarissima, quia tunc deficiunt flores quibus testa erat in principio. Quod satis evidenter ostendit mulier vagabunda. *Proa. 7.a.* dicens iuueni recordi. Intexui funibus lectulum meum, stravi tapetibus pictis ex Ægypto, alpersi cuius-  
bile meum mirra & aloë, & cinnamomo. Dicitur etiam via inferni difficultis, quia tenebrosa. *Vnde Proverb. 4.c.* Via impiorum teuebrosa, nesciunt ubi corruant. Item lapidosa est. *Vnde Eccles. 21.b.* Via peccantium complantata lapidibus, & in fine illorum inferi, & tenebræ, & poenæ. Item lubrica est. *Vnde Psalm. 34.* Fiant viæ illorum tenebræ, & lubricum, & Angelus Domini coarctans eos. Item difficultis est ab effectu propter difficultem poenam, quæ est in fine viæ, sicut dictum est. *Eccles. 21. b.* Via peccantium complantata est lapidibus, & in fine illorum inferi, & tenebræ, & poenæ. Et propter hoc dicit *Psalmi 13.* Contritio, & infelicitas in viis eorum. Et *Eccles. 10. c.* Labor stultorum affliget eos, qui nesciunt in urbem pergere. Et *Ier. 9. b.* Ut iniquè agerent laborauerunt. Econtrario via Christi splendida est, contra primum. *Vnde Proverb. 4.c.* Semita iustorum quasi lux splendens procedit, & crescit usque ad perfectum diem. Item plana est, contra secundum. *Vnde Proverb. 15.c.* Via iu-

storum absque offendiculo. Item pulchra est, contra tertium. *Vnde Proverb. 3. c.* Viæ eius pulchræ & omnes semitæ eius pacificæ. Verè dicunt impij in inferno.

**f** Lassati fugiti, &c.] Pertinent autem hæc ad quatuor genera hominum, id est, Iudeos, hereticos, philosophos, &

malos Christianos. *Iudei lassati sunt sub onere legalium obseruanciarum. Vnde Petrus Act. 15. c.*

Hoc est onus, quod neque nos neque Patres nostri portare posuimus. Hereti-

cici lassati sunt ambulantes per deuinum errorum. *Vnde Psal. 106.*

Orta est contentio super Principes eorum, erraverunt in invio, & non in via. Philosophi

lassati sunt sub inutilium curiositate investigationum, qui, ut dicit *Rab.* ratiocinando, mundi machinam diuino honore subleuantes, creaturæ potius quam creatori seruerunt, ideo in exquisitione sua defecerunt, non salutem, sed perditionem inuenientes.

Malii Christiani lassati sunt via triplici ambulantes. Alij quidem viam montuosam vadunt, vt superbi, & ambitionis. Alij viam lapidosam, vt auari & contentiosi. Alij viam lutofam, vt glori, & luxuriosi. Sequitur adhuc de querimonia impiorum.

**k** Quid nobis profuit superbia ] id est, honores mundi, quos comitatur superbia, quasi dicat, nihil profuit, & modo nocet.

**l** Aut diuinitarum iactantia quid contulit nobis? ] Nihil nisi poenam. Laborem in acquirendo, timorem in possidendo, dolorem in deferendo. *Vnde Eccles. 5. c.* Quid prodest possessori nisi quod cernit diuinitas oculis suis? Quod autem nihil profuerint etiam in praesenti diuinitate, vel honores huius mundi, ostendit quinque similitudinibus, quibus ostenditur liquide breuitas, & vanitas illorum. Prima sumitur ab umbra, secunda à nuncio, tertia à naui, quarta ab aue, quinta à sagitta. Ita quinque ita citè transiunt, quod etiam post nullum vestigium relinquent. Dicunt ergo,

**m** Transierunt omnia illa ] diuinitate, scilicet, atque honores & voluptates.

**n** Tanquam umbra] quæ nullam habet stabilitatem, & lucem solis abscondit, sic temporalia.

**o** Et tanquam nuncius precurvens, ] id est, qui præmittitur ad parandum hospitium, & ideo non patitur moram.

**p** Et tanquam nauis, quæ pertransit fluctuantem aquam, cuius

cum præterierit non est vestigium iuvenire, neque semitam catinæ illius in fluctibus. ] Carina est media pars nauis,

quæ latior est, & idem melius deberet eius vestigium indecens, quam prora vel puppis.

**q** Aut ausi ] id est, aut tanquam ausi.

**r** Quæ transvolat in ære, & nullum inuenit argumentum itineris illius, ] id est, signum.

**s** Sed tantum sonitus alarum verberans leuem ventum ] id est, æra leui alarum agitatione commotum.

**t** Et scindens per vim, ] id est, per violentiam.

**u** Itineris æra, ] id est, aërem per quem volat.

**v** Cōmmitis alis transvolauit, & post hoc nullum signum inuenit itineris illius, ] id est, ausi volantis.

**w** Aut tanquam sagitta emissa in locum destinatum, ] id est, determinatum, supple quæ nullum reliquit sui vestigium. Quia.

**x** Diuisus aëre continuo in se tecūsus est ] ita [ vt ignoretur transitus illius] id est, sagitta.

**y** Sic & nos nati continuo desinimus esse ] quia tendimus statim ad non esse. *Vnde 1. Corinth. 4. c.* Quotidie morimur.

**z** Et virtutis quidem nullum signum valuum ostendere. ] Hoc est expositio superiorum. In persona iustorum dicit *Job 1. d.* Nudus egressus sum de vtero matris meæ, id est, indumento virtutum, & nudus reuerterat illic, & ideo expelleris à nuptijs non habens vestem nuptiam. *Matt. 22. b.*

# Liber Sapientiae.

# Cap. V.

*a In malignitate autem nostra] non aliena. b Consumpti sumus, non ipsa in nobis, quod melius esset. Breuiter ergo, sicut dicit Rab. per vmbram, obliuio mentis, vel mors carnis designatur, quibus humana vita obnoxia est. De qua dicitur Iob 34. c. Non sunt tenebrae, & non est vmbra mortis, ut abscondantur ibi iniqui.*

Per nūcūm præcurrentem, significatur passiones animæ, & corporis, quæ præcedunt mortem. Tales nuncios oportet hilariter, vel ad minus patienter recipere; & hospitium præparare, vt quando mors venerit, inueniat hospitiū præparatum, alioquin male erit nobis. Et Dominus nos admonet. *Mat. 24. d.* Ideo & vos estote parati, quia nescitis qua hora filius hominis venturus est. Illos nuncios mittit Dominus ad humiliandum superbos, sicut dicitur *Judic. 7. g.* Misit Gedeon, id est, Christus, nuncios in omnem montem Ephraim, dicens. Descendite per humilitatem, in occursum Madian, id est, Diabolo, & occupate aquas deliciarum, & diuinarum, usque Bethbera atque Iordanem. Et de hoc nuncio dicitur *Prou. 25. d.* Aqua frigida anima sicuti, nuncius boni de terra longinqua. Per nauem significatur humana mentis levitas, quæ per aquas, id est, huius mundi curas flatibus Dæmonum agitur. De hac dicitur *Jud. 5. c.* *t* Galaad interpretatur aceruus testimoniij, & significat illos qui contemplationi & orationi, vel lectiōni, dimissa mundi cura, intendunt. Dan interpretatur iudicium, & significat illos, qui alias iudicant. Vnde Galaad quiescente in contemplatione, Dan vagatur mente alias iudicando. Per auem significatur Persibia. Dux alia eius, scientiæ sacrulares, & diuitiæ temporales. Scientia enim inflat, ut dicitur *Cor. 8. a.* Et diuitia similiter, *i. Tim. 6. d.* Præcipe diuitiis non alta sapere. Vbi dicit *August.* Vermis diuitium superbia est. De hac aue dicitur *Prouer. 27. a.* Sicut avis transmigrans de nido suo, sic vir qui relinquit locum suum. Per sagittam significatur dolositas iniquorum, quæ de longè veniens vulnerat nescientem. Et de hac sagitta dicitur *Ier. 6. f.* Ecce populus venit de terra Aquilonis, & gens magna consurget à finibus terræ, sagittam & scutum armipiet, crudelis est, & non misericordia est. Hæc quinque in mundo versantur, ut dicit Rab. sed tandem possessoribus suis infructuosam relinquunt poenitentiam. Sequitur.

*c Talia dixerunt, &c.]* Adhuc quatuor similitudines introducit, quibus stultam spem iniquorum demonstrat, qua bona præsentia mansura putant, vel se impunitos euadere. Prima similitudo est de lanugine, quæ citè vento tollitur. Secunda est de spuma, quæ statim à procella dispergitur. Tertia est de fumo, qui subito in ventum diffunditur, & annihilatur. Quarta est de hospite vnius diei, qui statim obliuioni traditur, sic omnia temporalia citè euanescunt. Dicit ergo. *c Talia dixerunt, &c.]* Qualia præmissa sunt.

*d Hi qui peccauerunt] abuendo diuitiis, & honoribus, aut male acquirendo, aut male retinendo, aut expendendo. Et reuera peccauerunt.*

*e Quoniam spes, &c.]* id est, flos cardui. *f Quæ vento tollitur, id est, modico flatu.* *g Et tanquam spuma, &c.]* & annihi- latur.

*h Et tanquam fumus, &c.]* qui quanto magis diffunditur, tanto citius annihilatur.

*i Et tanquam, &c.]* non moram facientis.

Moraliter. *c Talia dixerunt, &c.]* Quatuor hic notantur circa quæ vertitur hominum spes, & desiderium. Primum est carnalis voluptas, quæ significatur per lanuginem. Nam sicut lanugo modò est, & statim modico venti flatu tollitur, sic carnis voluptas, quæ significatur per lanuginem, modica ægritudine, vel molestia tollitur, & tabescit. *Isa. 40. b.* Omnis caro foenum, & omnis gloria eius quasi flos agri vel foeni. Exiccatum est foenum, & cecidit flos, id est, infirmatur caro, & cessat voluptas. De hoc vento dicitur *Iob 13. d.* Contra folium quod à

vento rapitur, ostendis potentiam tuam. Secundum est appetitus fauoris, vel gloriæ temporalis, quæ per spumam gracilem designatur: nam sicut spuma ex collisione aquarum generatur, ita fauor, vel gloria temporalis ex concursu diuersarum gratiarum; v.g. Si aliquis bene cantat, vel benè prædicat, vel si pulcher est, aut fortis, aut diues, aut sapiens gloriatur, & laudem appetit. Contra quod *Hier. 9. g.* Non gloriatur sapiens in sapientia sua, & non gloriatur fortis in fortitudine sua, & non gloriatur diues in diuitiis suis, sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, scire & nosse me, quia ego sum Dominus, quia facio misericordiam & iudicium, & iustitiam in terra. Sed spuma tempestate dispergitur, & gloria temporalis tentatione, vel discussione iudicij dissoluitur, vel dispergitur, id est, quæ breuis sit probatur. De hac spuma dicitur *Ose. 10. b.* Transire fecit Samaria regem suum quasi spumam super faciem aquæ. Tertium est ambitio dignitatum, quæ per fumum designatur. Nam sicut fumus ipso ascensu deficit, ita ambitio sub ipso ascensu dignitatis cadit, & deficit in spiritualibus. Vnde *Psal. 72.* Deieci eos dum alienarentur. Et *Psal. 36.* Deficientes quemadmodum fumus deficit. Quartum est prosperitas temporalis, quæ per hospitem vnius diei designatur: nam sicut hospes hodie venit, & cras recedit, ita prosperitas temporalis modò venit, & modò recedit: nam rotæ fortunæ continuè volvuntur, & qui in ea sunt, cum ea transeunt. Vnde *Aug.* Vx his qui hæserunt transeuntibus, quoniam simul cum illis transiunt. Hic hospes receptores suos semper fallit. Vnde de seipso dicit *Eccle. 29. d.* Vita nequam hospitandi de domo in domum, & vbi hospitatur, non fiducialiter ager.

*k Iusti autem in perpetuum viuent, ]* quasi dicat, taliter impij in inferno sero poenitentes conqueruntur, quorum gloria tam subito, & inutiliter transit, sicut ostensum est. *l Iusti autem in perpetuum viuent, ]* vita gloriæ, quæ nunquam deficiet, quia nec iustitia eorum in vita eorum defecit.

*l Et apud Dominum, in quem folium sperauerunt, & cui seruierunt.*

*m Et merces eorum, ]* imò ipse Dominus est præmium laboris eorum. *Gen. 15. a.* Ego sum merces tua magna nimis, dixit Dominus ad Abraham. Et *Psal. 126.* Filii merces fructus ventris. *Num. 18. c.* Ego pars, & hereditas tua in medio filiorum Israel.

*n Et cogitatio eorum apud Altissimum, ]* quia vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. *Matth. 6. c.* Et ideo dicit *Psal. 54.* Iacta cogitatum tuum in Domino, & ipse te enutrit. *Et 1. Petr. ultim. b.* Omnem sollicitudinem vestram proiicientes in Deum, quoniam ipsi cura est de vobis.

*o Ideo accipient, ]* iusti, qui ponunt omnes cogitationes in Domino.

*p Regnum decoris, ]* id est, regnum decorum, quasi dicat, soli decori possidebunt, qui decorem innocentia seruauerunt, vel maculas contractas aqua lachrymarum, vel proprio sanguine lauerunt, vt Martyres.

*q Et non solum regnum accipient iusti, sed [diadema speciei],* vel [spei] alia litera, id est, insigne regni, quod solum viceribus datur, id est, iustis, qui per fidem regna mundi, carnis, & Diaboli. Ideo ter dicitur *Cant. 4. c.* Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni coronaberis, propter viatoriam triplicis regni. Istud insigne dicitur diadema, quasi duo demens, scilicet labores, & miseras corporis, & sollicitudines, & passiones mentis. Sed à quo accipient iusti diadema? Nunquid à mundo, vel saltē ab aliquo Angelorum? Non. Sed: De manu Domini, id est, à Christo, qui manus Domini, & brachium dicitur, quia Pater per illum operatur. De qua dicitur *Deut. 32. f.* Leuabo ad cœlum manum meam. Et verè de manu Domini accipient diadema.

*s Quoniam dextera sua, ]* id est, gratia sua, vel Christus qui manus & dextera est Dei Patris,

*t Teget eos, ]* Vnde *Psal. 120.* Dominus protectio tua super manus dexteram tuam. Et *Isa. 49. a.* In vmbra manus tuæ protexit me.

*u Et non solum teget nos dextera sua, sed [in brachio suo,]* id est, Christo.

*x Defendet illos, ]* hic, & in futuro. [Teget] dicit, contra iram Patris seipsum opponens, ne ictus veniret ad nos. Vnde *Isa. 53. b.* Ipse vulneratus est propter iniurias nostras, attritus est propter scelerā nostra, disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus,

[Defendet] verò dicit, contra Dæmones, qui sunt in aere supra nos, vt dicitur *Ephes. 2. 2.* Et contra malos homines qui sunt iuxta nos, & contra nostram carnem, quæ est circa nos,

al. +  
speci.  
al. +  
Dei.  
al. +  
sancto.

al. +  
Gad.

Moral.

nos, & prope nos. Et signanter, & breviter tangit tria beneficia Domini. Primum est tam spiritualium, quā in extero-  
rum bonorum collatio, quod notatur cū dicit [Accipiente  
diadema de manu Domini] Vnde Psal. 144. Aperies tu manū  
tuā, & imples omne animal benedictione. Et alibi. Aperiens  
te te manum tuā,

*P. 103.*  
*D. ad. t. rectum*  
nos, & prope nos. Et signanter, & breviter tangit tria beneficia Domini. Primum est tam spiritualium, quā in extero-  
rum bonorum collatio, quod notatur cū dicit [Accipiente  
diadema de manu Domini] Vnde Psal. 144. Aperies tu manū  
tuā, & imples omne animal benedictione. Et alibi. Aperiens  
te te manum tuā, illos. Et a accipiet b armaturam c  
omnia implebūtur zelus illius, & d armabit e creatu-  
ram f ad vltionē inimicorum. g In-  
dūt pro h thorace i iustitiam, & k  
accipiet pro l galea m iudicium certum. n Sumet o scutum inex-  
pugnabile æquitatem, p acuet autem diram iram in lanceam,  
& q pugnabit cum illo r or-  
bis terrarum contra s insensa-  
Vnde Zach. 13. c.

Framea suscitare super pastorem, & super virum coharen-  
tem mihi dicit Dominus exercituum, percutie pastorem, &  
dispergentur oves. Et hoc est, quod rogat Psal. 143. Emitte  
manū tuam de alto, eripe me, & libera me. Eripe me à poe-  
na, & libera me à culpa. Tertium est contra hostes defen-  
sio, quod notatur, ibi : Et in brachio suo defendet illos. De  
qua etiam defensione subdit.

a Et accipiet] id est, accipi faciet. b Armaturam } virtutum  
& bonorum operum, & sanctæ prædicationis. c Zelus illius] id est, Deus zelans creaturam suam. d Et armabit ] illis ar-  
mis. e Creaturam] id est, hominem, qui antonomaisticè dicitur  
creatura. f Ad vltionem inimicorum, ] id est, ad sumendum  
vltionem de inimicis: & postea specificat magis de ar-  
matura, innuens duo genera armorum, quæ necessaria sunt  
omni bellatori, id est, arma impugnationis, vt est lancea, sa-  
gitta, gladius; & arma protectionis, vt est lorica, galea, scu-  
tum. Et quia magis consonat Christianæ religioni vii armis  
protectionis, quā in impugnationis, ideo primò agit de illis  
dicens. g Induet] id est, induere nos faciet zelus Domini.

b Pro thorace] id est, pro lorica. i Iustitiam] quæ totam ani-  
mam ornat, & protegit secundum omnes vires eius, sicut  
lorica totum corpus. Vnde & iustitia vestimento comparatur.  
Job 29. c. Iustitia indutus sum, & vestivi me, sicut vesti-  
mento. Et ffa. 5. 9. d. Indutus est iustitia, vt lorica & galea sa-  
lutis in capite eius. Sequitur. k Et accipiet, ] id est, accipere  
nos faciet. l Pro galea] qua caput tegitur. m Iudicium cer-  
tum ] vel rectum, quo rectè iudicet, primò se, deinde alios:  
Non de dubiis, quia illud iudicium non esset certum, vel re-  
ctum, sed temerarium, & idè non dicit simpliciter: Acci-  
pierit pro galea iudicium, sed addit certum, vel rectum. Et ite-  
rum. n Sumet ] vel accipiet, id est, accipi faciet. o Scutum  
inexpugnabile, æquitatem] nota quod dicit galeam, & scu-  
tum. Galea caput tegit, scutum pœdet à latere. Et circa hæc  
duo membra sunt duæ plagaæ lethales in nobis. Una in capite, altera circa latus, siue in corde. Galea tuerit contra pri-  
mum, scutum contra secundum. Spiritualiter in capite vul-  
nus habet, qui male sentit de fide. In corde vero vulnus ha-  
bet, qui male se habet in voluntate. Plaga igitur capitatis est  
laesio intellectus, contra quam necessaria est galea recti, siue  
certi iudicij, quod fide, & spe informatur: Rectitudinem  
enim habet à fide, certitudinem à spe. Plaga igitur cordis est  
laesio affectus, contra quam necessarium est scutum inexpug-  
nabile æquitatis. Vnde Proph. 4. b. Ducam te per semitas æ-  
quitatis, quas cū ingressus fueris, non arctabuntur gressus  
tui, hoc est, de armis protectionis, & postea subdit de armis  
impugnationis.

p Acuet autem] quæsi dicat, non solùm hæc arma accipiet,  
sed acuet diram iram in lanceam, id est, pro lâcea dabit mi-  
litibus suis acutum gladium spiritus, quod est verbum Dei,  
iræ Dei comminatum, quod dicitur acutum, quia penetrat  
vsque ad intima cordis, comminando poenas æternas. Vnde  
Heb. 4. c. Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior  
omni gladio ancipi, pertingens vsque ad diuisionem ani-  
mæ, ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, & dis-  
cretor cogitationum, & intentionum cordis.

q Pugnabit cum illo] id est, cum Domino.

r Orbis terrarum] id est, Ecclesia.  
s Contra insensatos] id est, contra errores iniquorum, præ-  
dicando, vel disputando. Vel. r Orbis terrarum] id est, vni-  
uersitas creaturarum, pugnat. f Contra insensatos, ] Con-  
vincendo eos, vel de malitia, vel de ignorantia: omnis enim  
creatura sine errore, & cessatione officium suum explendo,

seruit Deo creatori suo, præterquam homo insensatus. Pro-  
pter quod dicit Dominus Job 12. b. Interroga iumenta, &  
docebunt te: volatilia cœli, & indicabunt tibi: loquere ter-  
ræ, & respondebit tibi. Sic exponitur de præsenti. De futuro  
autem exponitur sic, secundum quod innuunt Glossæ

a Et accipiet armaturam zelus illius] id est, ipse Dominus *Alio*:  
zelans accipiet armaturam veniens ad iudicium. In primo  
autem venit ipse sine hac armatura, & ideo vulneratus est  
propter iniquitates nostras, & atritus est propter sceleram  
nostra. ffa. 53. b. Vnde admirantes Angeli dixerunt ei, quæ  
sunt istæ plágæ in medio manuum tuarum, & dixit. His pla-  
gatus sum in medio eorum, qui diligebant me: Zach. 13. c. Et  
Isa. 63. a. Quare rubrum est indumentum tuum, & vestimen-  
tum tuum sicut calcantium in torculari. Ille respondit. Tor-  
cular calcaui solus, & de gentibus non est vir tecum. Et  
non solùm ipse erit armatus, sed etiam.

d Armabit creaturam] id est, omnia elementa.

f Ad vltionem inimicorum] Dæmonium & in aliorum homi-  
num: quæ enim fuerunt in oblectamentum, vertentur eis in  
tormentum; vnde Ezech. 13. b. Erumpere faciam spiritum  
tempestatum in indignatione mea, & imber inundans in fu-  
rore meo erit, & lapides grandes in consumptionem: vel

d Armabit creaturam] id est, Angelos, quos mittere.

f Ad vltionem inimicorum] sicut dicitur Matt. 13. f. Mitteret  
filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius om-  
nia scandala, & eos, qui faciunt iniquitatem, & mitterent eos  
in caminum ignis. Et Isa. 18. a. Ite Angeli veloces ad gentem  
conuulsam & dilaceratam, ad populum terribilem, post  
quem non est alius, ad gentem expectantem, & conculca-  
tam. Sequitur.

g Induet] Dominus, scilicet.

b Pro thorace iustitiam] quia reddet vnicuique secundum  
opera sua, sine personarum acceptance. Vnde inf. 6. b. Non  
subtrahet personam in iudicio Dominus, qui est Dominator  
omnium, nec verebitur magnitudinem cuiusquam. Et Psal.  
96. Iustitia ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu  
inimicos eius.

k Et accipiet pro galea iudicium certum, ] quia sine erro-  
re iudicabit. Sicut legitur Proph. 16. b. diuinatio in labiis Regis,  
in iudicio non errabit. Vel rectum, quia iuste, & recte  
iudicabit. Et iterum.

n Sumet, ] vel accipiet scutum inexpugnabile æquitatem,  
quia non est iustitia in dulcore misericordie temperata. Ipse  
enim iuste iudicabit, & misericorditer, quia vniuersæ viæ Psal. 14  
Domini misericordia, & veritas, que simul mixta faciunt æ-  
quitatem, secundum quam iudicabit. Vnde Isa. 11. a. Non se-  
cundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum au-  
ditum aurium arguet, sed iudicabit in iustitia pauperes, &  
arguet in æquitate pro mansuetis terre.

p Acuet autem] quæsi dicat, non solùm hæc arma accipiet,  
sed acuet diram iram in lanceam, id est, vindictam pun-  
gentem, id est, in sententiam damnationis, vel incendium  
ignis infernalum, quam quotidie acuit contra malos ad poe-  
nitentiam expectando, sed tunc acuit exercendo ad vindictam.  
Quæ dicitur dira, ad differentiam iræ præsentis, quia  
suauiter irascitur. Vnde Psalm. 59. Iratus es, & misertus es  
nobis. Habac. 3. a. Cùm iratus fueris, misericordia recordaberis.  
Sed ira iudicij dira erit sine misericordia liberante. Vnde  
Psal. 6. & 37. Domine, ne in furore tuo arguas me, neque  
in ira tua corripias me. Et de hoc gladio dicit Dominus.  
Ezech. 21. a. Egrediatur gladius de vagina sua, id est, de mis-  
ericordia, ad omnem carnem ab austro usque ad Aquilonem,  
vt sciat omnis caro, quia ego Dominus eduxi gladium  
meum de vagina sua irreuocabilem. Et postea sequitur pa-  
rum inf. b. Gladius exactus est, & limatus; vt cædat victi-  
mas, exactus est; vt splendeat, limatus est.

q Et pugnabit cum illo orbis terrarum, contra insensatos]  
id est, omnis creatura conqueritur de ipso, qui abusi sunet  
eæ. Pisces aquæ lætanter comedent, & aures aëris, & bestias  
terræ. Similiter de igne nihil acceperunt; & ideo ignis eos  
suscepit, cùm dicetur eis. Ite in ignem æternum. Matt. 25.  
d. Terra enim excutiet eos, à se, mouens se vndique aqua in-  
fra alueum suum se colliget, ita vt nec gurgæ habere possint  
ad refrigerium ardoris sui. Sol & luna, & stellæ retrahent radios  
suos, ne luceant. Aëris, fulgura, & grædines, & tonitrua  
mittet contra eos: Et sic omnis creatura pugnabit contra ma-  
los. Vnde inf. 16. d. Creatura tua tibi factori deseruies excæ-  
descit in tormentu aduersus iniustos. Item Iud. 5. c. De cœlo  
dimicatum est contra eos, stellæ manentes in ordine, & cursu  
suo, aduersus Sisaram pugnauerunt. Qui igitur non pugnat  
B b contra

# Liber Sapientiae.

# Cap. VI.

**Contra malos pro Domino, vel potius cum Domino, non est de orbe terrarum. Vnde Lc. ii. c. Qui non est mecum contra me est, & qui non colligit mecum, dispergit. Similiter & qui non pugnat tecum, impugnat me. Vnde & Iehu Propheta de hoc reprehendit Iosaphat Regem Iuda. 2. Par. 19. 2.**

vbi dicitur: Impio

prebes auxilium, &

al. + ha- his qui oderunt Do-

bena. minum amicis,

al. + ha- coniungeris, idcir-

benz. cō iram quidem

al. + a- Domini mereba-

cender. ris. De hac pugna

orbis terrarum cō-

tra insensatos in

die iudicij, dicit

Greg. in moral. Quo-

modo angustæ viæ

al. + In- erunt reprobis vni-

quita-

tis. Iudex iratus, sub-

A tus horrendum

al. + ma- Chaos, à dextris

gis. peccata accusan-

tia, à sinistris infi-

nita dæmonia ad supplicium trahentia, intùs vrens con-

scientia, foris mundus ardens, miser peccator sic depre-

hensus quò effugiet. Latere impossibile, apparere intole-

rabile. Si queris, quis te accuser? Dico quòd totus mun-

dus, quia offeso Creatore, omnis creatura habet odio per-

ditum. De hoc dictum est pleniùs Prou. 4. d. super illud:

Omni custodiā custodi cor tuum. Sequitur.

a Ibunt directè emissiones fulgorum] iltud similiter expo-  
nit Glo. de præsenti & de futuro. De præsenti sic. a Ibunt  
directè] pro voto ductoris, vel auctoris, ad vtilitatem elec-  
torum, vel ad damnationem reproborum. b Emissiones  
fulgorum, ] id est, tonitrua prædicationum, vel coruscationes  
miraculorum prædicantium, qui nubes dicuntur,  
quia coruscant miraculis, tonant minis, & pluunt doctrinæ.  
Et de his fulgoribus directè eundib[us] dicitur Job. 38. d.  
Nunquid mites fulgura, & ibunt, & reuerentia dicent tibi, adsumus?

c Et tanquam à bene curuato arcu nubium exterminabun-  
tur] Metaphorice hic loquitur Philo, respiciens ad natu-  
ram arcus materialis, qui quantò plus curuatur, tantò vio-  
lentiùs emittit sagittam, & efficaciōs percutit: sic arcus  
spiritualis, id est, Sacra Scriptura, quantò amplius curuat-  
ur manu posita ad medium arcus, id est, ad moralia fac-  
ciendum, tantò violentiùs, & efficaciùs percutit peccato-  
res, & vulnerat ad saltem. Quidam dicunt, haberæ, &  
exponunt pro dativo singulari, vel nominativo plurali.  
Alij dicunt, quod non debet esse habenæ, sed habenâ, abla-  
tiui casus, sed quasi omnes libri habent habenæ numeri  
pluralis. Et legitur sic. c Ibunt emissiones fulgorum direc-  
tè, & tanquam habenæ] id est, ac si regerentur habenis,  
& est ibi punctum. Et postea sequitur. d Curuato arcu nu-  
bium ] id est, sacra scriptura, ad iaculum fulgura præ-  
dicationis. e Exterminabuntur] aduersarij f Et ad certum  
locum insilient] aduersarij, id est, ad infernum. Vel ad  
certum locum insilient emissiones fulgorum, ] quia certum  
est, quod prædicanter sancti, & ita euueniet, vt dicunt: Non  
enim potest esse confusum, quod diuina sapientia est ordi-  
natum.

f Et à petrofa ira plenè mittentur grandines] id est, plenæ  
increpationes mittentur contra malos, hoc est ab ira San-  
ctorum, quæ est per zelum non per vitium; quæ petrofa  
dicitur. Quia siue pétre sunt diuersarum qualitatum, &  
quantitatum, ita Sancti pro qualitate, & quantitate meri-  
torum, dum malis prædicant. g Et candescat in illos aqua  
maris ] id est, doctrina, vel prædictio sumpta de amaritudine  
suppliciorum inferni, quæ comminatur, vel peccatorum  
quæ reprehendit. h Et flamina ] scripturarum. [ Con-  
current] id est, simul venient in comminatione malorum,  
quia de nouo, & veteri Testamento adducunt Prædicato-  
res comminations.

i Contra illos stabit &c. ] i. fortis vindicta ultimi iudicij,  
quæ state dicitur, quia nunquam deficiet. m Et tanquam turbo  
venti, &c.] à iustis, sicut paleæ separantur à granis turbini-  
ne venti. De hoc turbine dicitur Nah. 1. 2. Dominus in tem-

pestate, & turbine viæ eius. Et Ia. vlt. a. Ecce Dominus in  
tempestate, & turbine veniet, & quasi turbo quadriga eius.

x Et ad eremum] æternæ desolationis, id est, ad infernum.

o Perducet omnem terram] id est, omnes terrenos qui, di-

cuntur terra propter vniuem affectus ad ipsam. p Iniqui-  
tas illorum] id est, merito iniquitatum suarum perducen-  
tur ad inferos omnes terreni. q Et malignitas euertet, &c.]

id est, erit causa euersionis eorum. Item de futuro exponi-  
tur sic. a Ibunt directè emissiones fulgorum] vel fulgorum,

Domino ad iudicium veniente Iuxta illud Psal. Ignis

ante ipsum præcedet, & inflammat in circuitu inimicos

eius. Bonos autem purgabit, si quid purgandum est in eis.

Et hoc est, quod dicit Inter. Ibunt directè] ad vtilitatem

electorum & damnationem reproborum. c Et tanquam ha-

benæ curuato arcu nubium exterminabuntur] impij. Me-

taforice loquitur hic auctor. Arcum nubium vocat hic

videm, quæ fit ex percussione radiorum solis & nubium.

Habenas vocat illas lineas diuersorum colorum, quæ sunt

in iri siue iride, quæ sole irradiante facile dissoluuntur, ita

mali Domino apparente in iudicio facile exterminabuntur,

id est, extra terminos Sanctorum expellentur. Et hoc est

ita [ directè ibunt emissiones fulgorum] vel fulgorum.

Et tunc impij. c Tanquam habenæ] id est, tanquam lineæ iri-

dis. e Exterminabuntur] cùm arcus nubium curuatur, id est,

cùm iris deprimitur sole superueniente. f Et ad certum lo-

cum insilient] impij, id est, in inferno, qui paratus est Dia-

bolo, & Angelis eius. Mat. 25. d.

g Et candescat in illos aqua maris, ] id est, amara tribula-

tio inferni. Et loquitur per similitudinem ferri calidi, quod

quando proicitur in aquam, facit ipsam candescere, & stri-

dere, ita infernalis aqua stridebit, & candescat quando im-

pij proijcentur in stagnum sulphuris ardantis. Vnde Ia. 14.

c. Infernus subter te conturbatus est in occursum aduersarij sui, id est, Regis Babylonis, & exercitus sui.

k Et flumina] angustiarum. Concurrent duriter] contra ma-

los. Tres afflictiones concurrent in quemlibet, dolor, pudor, & timor. Dolor de bonis omissis, pudor de malis com-

missis, timor de supplicio imminentis.

l Contra illos stabit spiritus virtutis] id est, sententia iudi-

cis. De quo spiritu dicitur Ia. 11. a. Spiritu oris eius inter-

ficiet impium. m Et tanquam turbo venti diuidet eos] id est,

impios à bonis. De qua diuisione magis dolebunt impij,

quæ de ipsa sustinentia supplicij gehennalis vt dicit Aug.

De hac diuisione horrenda dicitur Of. 13. d. Consolatio ab-

scendita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres divideret.

Et Mat. 25. c. Separabit eos ab inuicem, sicut pastor segre-

gat oves ab hoedis, & statuet eos quidem à dextris, hoedos'

autem à sinistris. n Ad herem perducet omnem terram] id est,

omnes terrenos. p Iniquitas illorum] non aliena. Vnde Ia. 50. d.

Ambulate in lumine ignis vestri, & in flammis,

quæ succenditis, de manu mea factum est hoc vobis, id est,

ipsa poena, in doloribus dormietis. q Et malignitas euertet

sedes potentium] id est, potentes de sedibus dignitatum,

quibus abusi sunt, vt sunt doctores in docendo, iudices in

iudicando, reges in Regendo. Et de omnibus istis dicit Ecc.

10. b. Sedes superborum Ducum destruxit Dominus, & se-  
dere fecit mites pro eis.

## EXPOSITIO CAP. VI.

r Elior est, &c.] sicut dicit Rabanus in hoc capitulo

s monet Philo rectores Ecclesæ, vt iustitiam, & ve-

ritatem seruent, & discretè intelligere festinent, quia ac-

cepta potestate à Deo, iudices, & magistri facti sunt fra-

trum suorum, vt iudicent eos secundum æquitatem, & do-

ceant regulam veræ fidei cum operibus bonis. Iuxta illud.

s Pet. 3. c. Parati similiter ad satisfactionem omni poscen-

tis rationem de ea, quæ in vobis est, spe, & ipsi quoque iu-

dicium Dei expectant, qui nec fallit, nec fallitur quia non

solum opera, sed etiam cogitationes, & voluntates iudica-

bit. Et quia sapientia informatur iudicium Rectorum sine

Prælatorum Ecclesiarum, ideo in principio laudat sapien-

tiam dicens.

t Melior est sapientia] quæ sic regit animam, & qua sapien-

tes prout sunt.

u Quia vires] corporis, quæ sepe præcipitant in pec-  
catum.

v Et vir prudens] animo, est melior, quæ fortis cor-

pore, quasi dicat, melior est sapientia, & prudentia mentis,

quam

quam fortitudo corporis. *Eccles. 9. d.* Melior est sapientia quam arma bellica. Et cum ita sit. a Audite ergo reges, id est, reges Ecclesiarum. b Et intelligite. audita, quia audiens sapiens sapientior erit, & intelligens gubernacula possidebit. *Prou. 1. a. c.* Dicite Iudices finium terrae id est, malorum, qui sunt fines terrae sanctae, id est, Ecclesiae, non intrare sumptu, sed extrare. Vnde *Psal. In omnem terram existit sonus eorum, id est, in bonos, qui sunt intra Ecclesiam, quae est terra sancta, & in fines orbis terrae verba eorum, id est, in malos, qui sunt extra. Similiter accipitur *Prou. 17. d.* Oculi stultorum in finibus terrae.*

*Rom. 13. d.* Præbete aures ]

cordis, & corporis. Aures corporis ad audiendum, aures cordis ad intelligendum, & altetam ad obedendum. *Apoc. 2. b.* Qui habet aures audiendi, audiat, quid spiritus dicat Ecclesiis. Et nota quod dicit præbete aures, non aurem. Item præbete, non vendite, in quo notatur perfecta attentio cum perfecta obedientia. e Vos qui contineatis multitudines] subditorum, accepta potestate a Deo. Nec dicit, qui regitis, vel custoditis, vel doceatis multitudines, sed: [qui continetis.] potestate dominantes, non charitate seruientes: Vnde sequitur. f Et placetis vobis] non Deo, quia qui sibi placet, Deo displicet, ut dicit *Aug. g.* In turbis nationum id est, in multitudine subditorum, vel discipolorum, non in bonitate, vel sanctitate eorum. *Eccles. 6. a.* Non iocunderis in filiis impiis si multiplicentur, nec oblecteris super ipsis, si non est timor Dei in illis. De his dicit Dominus *Mat. 23. a.* Omnia opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus, dilataha enim phylacteria sua, & magnificant fimbrias, amant autem primos recubitus in coenis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Audite, inquam. b Quoniam data est a Domino potestas vobis] Iudicandi in terra. i Et virtus] puniendo malitiosos reos, vel coercendi. k Ab Altissimo:] id est, a Deo, a quo omnis potestas, sicut dicitur *Rom. 13. a.* Non est potestas nisi a Deo. Sed contra. l. *Cor. 10. c.* Nam eti amplius gloriatus fuero de potestate nostra quam dedit nobis Dominus in aedificationem, non in destructionem vestram, non erubescam. Ibi dicit *Glossa.* Qui aliter agunt, non habent potestatem a Domino. Solutio, id est, vsu potestatis, qui malus est, nec est a Deo, sed boni & potestatem, & usum potestatis habent a Deo dante. Sed mali habent potestatem a Deo dante, sicut dixit Dominus Pilato: *Ioan. 19. b.* Non haberes potestatem aduersum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Usus vero a Deo habent permittente. Vnde *Iob 1. b.* ait Saran ad Deum. Extende manum tuam paululum: id est, relaxa me, & permitte usum potestatis. l. Qui interrogabit] In Iudicio vero, ubi nihil negari, vel abscondi poterit. m Opera vestra] quae ferent testimonia contra vos: Opera enim illorum sequuntur illos. *Apoc. 14. c.* n. Et cogitationes scrutabitur] quod terribilius est: *Soph. 1. c.* Scrutabor Ierusalem in lucernis: & visitabo super viros defixos in fecibus suis.

o Quoniam cum essetis ministri regni illius,] id est, Ecclesiae, non Domini, ut dicitur *I. Pet. 5. a.* Non ut dominantes in Cleris: filius enim hominis non venit ministrari, sed ministrare. *Matt. 20. d.* p Non recte iudicantis] id est, non recte ordine: quia primo debuistis vos ipsis iudicare, quam alios homines. Vnde *Psal. 6. & 57.* Si vere utique iustitiam loquimini, recte iudicate, filij hominum, id est, homines vos esse attendite, non Deos, vel Dominos. Vnde *Aug. ait.* Apostolus loquens carnalibus, nonne homines estis, Deos facere volebat, quibus quod erant homines exprobabat? *Prou. 18. c.* Iustus prior accusator est sui. Et *Origenes.* Oportet unquam que de sua conscientia iudicare prius, & postea quam iudicauerit t gratia condescenderet. Si ita facerent Praelati, boni essent subditi, sicut dicitur *Isa. 26. b.* Cum feceris iudicia

*Hugonis Card. Tom. 11. I.*

tua in terra, iustitiam discent omnes habitatores orbis. Item non recte iudicantis, id est, non recta intentione, sed curua, id est, ex avaritia. A minori quippe usque ad maximum, & a Propheta, usque ad sacerdotem omnes avaritiae student, cuncti faciunt dolum. *Jer. 6. c.* Et quod hoc sit verum, patet, quia pauperes & viduas nolunt iudicare, quia pauper est causa eorum. Vnde *Ier. 5. g.* Causam viduae non iudicauerunt, causam pupilli non direxerunt, & iudicium pauperum non iudicauerunt.

q Neque custoditis legem iustitiae] quae in duobus consistit, in non faciendo aliis, quod sibi non vult fieri; & in faciendo aliis, quod sibi ab aliis veller fieri, de primo dicitur: *Tob. 4. c.* Quod ab alio oderis tibi fieri, vide, ne tu aliquando alteri facias; de secundo dicitur *Matt. 7. b.* Omnia quaecunque vultis, ut vobis faciant homines, eadem & vos facite illis. Et quia Praelati non custodiunt legem iustitiae, ideo nec subditi, ideo perit iustitia. Vnde conqueritur Dominus *Isa. 59. c.* Conuersum est retrorsum iudicium, & iustitia longe stetit, quia corruit in platea veritas, & aequitas non potuit ingredi. o *Se. 4. a.* Non est veritas, non est misericordia; non est scientia Dei in terra.

r Neque secundum voluntatem Dei ambulastis,] de virtute in virtutem, vel de dignitate in dignitatem, sed secundum propriam cupiditatem. *Ose. 8. a.* Ipsi regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt, & non cognoui. Ideo dicit. *Eccles. 5. a.* Non sequaris in fortitudine tua concupiscentiam cordis tui. Et ideo.

s Horrende, & citate apparebit vobis] Dominus. Vnde *Apoc. 2. c.* Age poenitentiam, si quo minus veniam tibi citate. Et *Jacob. 5. b.* Ecce Iudex ante ianuam afflxit. *Sophon. 1. c.* Iuxta est dies Domini magnus, iuxta & velox nimis. Verum est malis. Sed bonus, qui habent mortem in desiderio, & vitam in patientia, tardat nimis [Horrende] dicit, quia terribilis est malis, & apparebit Dominus intantum, ut solo visu eius terreatur incomparabiliter: sicut legitur *Apocal. 6. d.* Dicent montibus, & pebris, cadite super nos, & abscondite nos a facie sedentis super thronum. *Mataeb. 31. a.* Ecce venit Deus Dominus exercitum, & quis poterit cogitare diem aduentus eius, aut quis stabit ad videndum eum? Ideo dicit *Apostolus Hebr. 10. e.* Terribilis quidem est expectatio Iudicij, & ignis aemulatio, quae consumptura est aduersarios. Et postea subdit: Horrendum est incidere in manus Dei viuentis. Et quare.

t Quoniam iudicium durissimum in his, quae presumunt] & non profunt.

u Fiet] a domino. Potentes enim magis, & grauius puniuntur, si mali fuerint, quia cui plus committitur, plus ab eo exigitur. *Luc. 7. f.* Item in eod. 12. f. Seruus qui cognovit voluntatem domini sui, & non fecerit voluntatem eius, vapulabit multis. Ideo valde timendum est, & horrendum prælationem accipere, sed detestabilissimum est ambire. Vnde cum ait *Jac. 3. a.* Nolite plures magistri fieri fratres mei, scientes quod maius iudicium sumitis, subdit: In multis enim offendimus omnes. *Eccles. 7. 2.* Noli querere fieri Iudex: Quia pro omnibus peccatis subditorum respondet Praelatus. Vnde *Num. 25. a.* legitur. Initiatus est Israël Beelphegor, & iratus est Dominus ad Moysē, dixit: Tolle cunctos Principes populi, & suspende illos contra Solem in patibulis. Vbi dicit *G. eg.* Hæc si homines attenderent, Prælationes non ambirent. Superlativo utitur Philo dicens: Durissimum iudicium fiet in his, qui presumunt, quia malis Praelatis fiet iudicium durum, durius, durissimum, quia male rexerunt. Vnde de illis fieri quæstio in die Iudicij, quomodo intrasti? quomodo rexisti? quomodo vixisti? De prima dicitur *Matt. 22. b.* Quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? De secunda dicitur *Isa. 22. e.* Quid tu hic, facis, dicit *Glo.* aut quasi quis hic, quia excidisti tibi hic sepulchrum. De tertia dicitur *Iere. 13. d.* Vbi est grec, qui datus est tibi, pecus inelycum tuum? Et ne crederet aliquis quod Dominus quereret de grege ouium, vel caprarum, vel huiusmodi, dicit *Ezech. 34. g.* Vos autem greges mei, greges pascae meæ homines estis, & ego Dominus vester. Has quæstiones simul habemus Iudicium 18. 2. Vbi dixerunt filii Dan sacerdoti Michæ. Quis te huc adduxit? quid hic facis? quam ob causam huc venire voluisti?

x Exiguo enim, &c.] quasi dicat. Ita fiet iudicium durissimum in his, qui presumunt.

y Enim] pro sed. x Exiguo] id est, humili. Vel. Exiguo, id est,

b b z ei, qui,

# Liber Sapientiae.

# Cap. VI.

ei, qui per ignorantiam, aut fragilitatem, aut necessitatē peccavit, & humili pœnitentia postea deleuit. *a* Conceditur misericordia] id est, remissio peccatorum, quæ dicitur misericordia spatioſa. Secunda misericordia est collatio donorum spiritualium, quæ dicitur misericordia spatioſa. Tertia est collatio cælestium bonorū, quæ

*B* *a.* + nō habet. *t* qui est omnium dominator. *b* Potentes autem] In malo. *c* Potenter tormenta patientur] Quanto enim quis potentior fuit in iniurie, tanto fortiora tormenta patiuntur gehennæ. Vnde Apocal. 18. b.

Quantum glorificauit se, & in delitiis fuit, tātum date ei tormentum, & luctum. Ideo dicit Isa. 5. e. *Vñt* qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatē. Et verè potenter, id est, grauiter punientur. *d* Nō enim subrahet] à tormento quantumcunque fuerit magnus; vel à misericordia, quantumcunque despectus fuerit. *e* Personam cuiusquam Dominus qui est omnium Dominator] non enim est acceptor personarum Deus. Act. 10. e. sed æqualiter iudicat omnes, vnumquemque secundum opera sua.

*f* Nec verebitur magnitudinem cuiusquam] siue sit magnitudo potentie, siue scientie, siue sapientie nobilitatis, siue diuinitarum. *g* Quoniam pusillum, & magnū ipse fecit] cùm nō essent. *h* Et æqualiter cura est illi de omnibus] vt æqualiter reddat cuilibet secundum opera sua, siue magnus, siue parvus fuerit. Vnde Isa. 24. 2. *E*t erit sicut populus, sic sacerdos: & sicut seruus, sic Dominus eius: & sicut ancilla, sic Domina eius: sicut emens, sic ille qui vendit: sicut foenerator, sic ille qui mutuum accipit: sicut qui repetit, sic ille qui debet. Vbi dicit Glos. Nulla diuersitas malorum inter nobilium, & ignobilem, sacerdotem & laicum, seruum, & Domini. Omnes enim ex æquo stabunt ante tribunal Christi. *i*. Cor. 5. b. Nec erit acceptio personarum apud Deum. Act. 10. d. Parvus & magnus ibi sunt, & seruus liber à domino suo. *j* Fortioribus autem fortior instat cruciatio] id est, qui fortius peccauerunt, fortius punientur. *k* bene dicit, [Instat] quia infernus sequitur peccatores. Vnde Apoc. 6. b. Ecce equus pallidus, & qui sedebat super eum, nomen illi mors, & infernus sequebatur eum.

*l* Ad vos ergo Reges, &c.] Increpata duritia potentum, & ostenso quantum periculum illis imminet, conuertit exhortationem suam auctor ad Prælatos Ecclesiæ, sapientiam nimis extollens præconiis, vt sic ad eius studium eos valeat prouocare. Et vocat eos Reges, vel quia se & alios regere debent ex officio, vel subsannatione, quia sic se in regimine tenuerunt, non tanquam: eis sit creditum ministerium, sed traditum regnum, vel Imperium. Dicit ergo.

*m* Ad vos ergo reges] id est, ô rectores Ecclesiarum, vel quicunque, quibus animarum commissum est regimen.

*n* Sunt hi sermones mei] qui dicti sunt, & qui sequuntur. Et qui?

*o* Ut discatis sapientiam] non mundanam, quæ inflat; sed diuinam, quæ edificat, qua sapiunt res, prout sunt.

*p* Et sic habita sapientia non excidatis à gratia in peccatum, de peccato in infernum. Dico ut discatis sapientiam. *q* Qui enim custodierint iustitiam] quæ locum facit sapientie, sicut dictum est in principio.

*r* Iustè iudicabuntur] Id est, premiu[m] suæ iustitie accipient. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini, in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Mat. 7. a. *s* Et qui di-

dicerint iusta, ] non solum per auditum, sed etiam per experimentum, id est, rectam fidem & opera, quæ addiscuntur non solum audiendo, sed etiam faciendo.

*t* Inuenient quid respódeant] In Iudicio, quia fides & opera ferent eis testimonium veritatis. Vnde Job 31. d. *Q*uis mihi tribuat auditorem, vt desiderium meum audiat omnipotens Deus, & librum scribat ipse qui iudicat, vt in humero meo portem illum, & circundem illum, quasi coronam? per singulos gradus meos pronunciabo eum, & quasi principi offeram illum, vt pro me ferat testimonium. Et Habac. 2. a. Contemplabor, vt videam quid datur mihi, & quid respódeam ad arguentem me. Et hoc monet Eccl. 18. c. Ante languorem adhibe medicinam, & ante iudicium interrogate ipsum. Et cum ira sit.

*u* Concupiscite ergo sermones meos] id est, cum omni concupiscentia audite & inuestigate.

*v* Et diligite illos] id est, exhibitione operum diligere vos ostendite. Exh. bitio enim operis, probatio est dilectionis, vt dicit Greg. sic dilexit sermones Domini David, Psalm. 118. qui dicebat. Dilexi mandata tua super aurum, & Topazion. Et similiter Ieremias. 15. d. Inueni sunt sermones tui, & comedie eos, & factum est verbum tuum in gaudium mihi, & in letitiam cordis mei. Gaudium & letitiam dicit, propter duo, quæ promittit sacra scriptura facientibus illam. Liberatio poenæ, collatio venia, Psalm. 118. Pax multa diligentibus le-gem tuam, Domine, & non est illis scandalum.

*w* Et habebitis disciplinam] id est, ordinatam morum correctionem, quasi dicat, si diligitis sapientiam, seruabit in moribus disciplinam. Non enim amat sapientiam, qui non seruat disciplinam, dicit Rabanus. Vnde Ioan. 14. c. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Sed posset aliquis quædere, quæ est sapientia, quam mones discere, & amare, nunquid terrena vel animalis, siue diabolica? Jacob. 3. d. Non dicit Philo, sed.

*x* Clara est, & quæ nunquam marcescit sapientia] Ab effetu, id est, claros facit, & non marcescibilis, participes sui, & hoc verum est, siue de sapientia creata, siue increata intelligatur. De virtute enim dicitur Proverb. 3. c. Lignum vita est his qui apprehenderint eam. Hoc est lignum de quo Ezech. 47. c. Non defluet ex eo folium, & non deficit fructus eius, per singulos menses afferet primitiva, quia aquæ eius de sanctuario egrediuntur, & erunt fructus eius in cibum, & folia ad medicinam.

*y* Et facile videtur ab his qui diligunt eam. ] Omnia enim facilita sunt amanti. Et quanto quis amplius diligit sapientiam tantius citius, & facilius videt eam. Sicut enim verum est quod in maluolam animam non intrat sapientia, ita verum est quod benevolè se infundit. Vnde Proverb. 8. b. Ego diligentes me diligo, & qui mane vigilauerint ad me, inuenient me. Nec solum videtur sapientia, immo.

*z* Et inuenietur ab his, qui querunt illam, ] ubi debent, quomodo debent, quando debent. Vbi debent querere? In pœnitentia, quia non inuenitur in terra suauiter viuentium, dicit Job 28. b. Restat ergo quod inuenitur in terra asperè viuentium, id est, in pœnitentia. Sic inuenit eam Daniel per tres pueros, qui tantum panem, & legumina comedebant, contempto cibo regio. De quibus dicitur Daniel. 1. c. Porrò Malasat tollebat cibaria, & vinum potus eorum, dabatque eis legumina: pueris autem dedit Deus scientiam, & disciplinam in omni libro, & sapientiam, Danieli autem intelligentiam omnium visionum & somniorum. Quo modo debet querri? Humiliter, quia superbis Deus resistit; humilibus autem dat gratiam. Jacob. cap. 4. b. Quando debet querri? Cito; quia qui mane vigilauerint ad me, inuenient me. Proverb. 8. b. Et Ecclæsiast. 6. b. Fili à inuentore tua excipe doctrinam, & usque ad canos inuenies sapientiam.

*a* Preoccupat qui se concupiscunt, vt illis se prior ostendat] quam inueniatur proprio studio. Vnde dicit Bern. Quæri potest Christus, & inueniri, non tamen preueniri.

*b* Qui de luce vigilauerit] venit ad illam, id est, propter illam habendam.

*c* Non laborabit] In vacuum, quia citò inueniet eam. Eccl. 6. c. In opere illius exiguum laborabis, & citò edes de generationibus illius. Duobus autem modis dicitur quis de luce vigilare. Primò, in ortu lucantis fidei, secundum quod dicit

dicit Glosse de hoc dicit Psal. 62. Deus Deus meus ad te de luce vigilo. Secundo modo de luce vigilare, est in pueritia sapientiae studere. Illa enim aetas capax est sapientiae Dei. Cum enim anima imbuta est factibus saeculi, multum est ei laborandum antequam sapientiam percipere valeat. Vnde Aug. reprehendit

*l. t  
Pru-  
dētia.  
D at. t  
sen-  
bus, &  
stéma-  
tibus.*

se in libro confessionum dicens, quod suis inueniet. *b* Cogitare ergo de illa, sensus est consummatus, *d* & qui vigilauerit e propter illam, *f* citio erit securus. *g* Quoniam dognos se *b* ipsa circuit i quarens, & in viis *k* suis ostendet se illis hilariter, *m* & in omni t prouidentia occurret illis. *n* Initium enim illius *o* verissima est disciplinæ concupiscentia. *p* Cura ergo disciplinæ, *q* dilectio est, *r* & dilectio custodia legum illius est: *Custoditio autem legū, consummatio incorruptionis est, t incorruptio autem s facit esse proximum Deo.*

*x* Concupiscentia itaque sapientiae deducet ad regnum perpetuum. Si *y* ergo z delectamini t sedibus & a sceptris *b* o reges populi, *c* diligit sapientiam, vt in & perpetuum regnetis. *e* Diligit lumen sapientiae, *f* omnes qui

paratam auxiliari, & pulsantem, vt intret. Vnde Apoc. 3. d. Ego sto ad ostium, liberi arbitrij, & pulso, si quis aperuerit mihi introibo ad eum, & cœnabo cum illo, & ipse me. cœcum. Fores animæ per quas intrat, & quibus assidet, sunt amor & timor, de quibus dicit Augustinus. Quicunque temporale timet, vel cupit, portas cordis Diabolo aperit, & Deo claudit, qui verò sola æterna cupit, & timeret, portas cordis Deo aperit, & Diabolo claudit. Aperite ergo portas Principes vestras, & introibit Rex gloria. Quomodo aperies, vt nihil timeas, vel cupias temporale. Prou. 8. d. Dicit sapientia. Qui vigilat ad fores meas quotidie inueniet me, & qui inuenierit me inueniet vitam. Ibi innuitur quod vigilare debemus ad fores sapientiae, hic dicitur quod sapientia assidet foribus nostris. Vtrumque verum est. Ad fores sapientiae vigilare debemus, id est, ad doctores quos vigilanter debemus imitari, qui dicuntur fores sapientiae, quia per eos intratur ad sapientiam. Sapientia autem assidet foribus nostris, vt radius solis ad fenestram clausam, quæ si aperiat, statim radius intrat. Assidet enim quasi custos, ne Diabolus intret per portas nostras. Vnde Psal. 126. Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Ecce tres causas posuit Philo, quare sapientia diligenda est, quia clara est, quia facile inuenitur, quia præoccupat se quarentes. Et cum ita sit.

*b* Cogitare ergo de illa *] habenda.*

*c* Sensus est consummatus *] id est, perfectus, id est, qui studet sapientiae, vt secundum normam disciplinæ eius vivat, iam sapiens est.*

*d* Et qui vigilauerit *] intentione mentis.*

*e* Propter illam *] habendam, vel habitam custodiendam.*

*f* Citio erit securus *] quia eius adeptio vera securitas est, quia sapientia facit esse sine cura, & sollicitudine. Quare?*

*g* Quoniam dognos se *] id est, mundos corde.*

*h* Ipsa circuit *] id est, vnde munis, ne in aliqua parte patet ingressus hosti.*

*i* Quarens *] illos.*

*k* Et in viis suis *] id est, præceptis sapientiae.*

*l* Ostenderet se illis hilariter *] id est, qui hilariter implet præcepta sapientiae videat eam. Vnde Psal. 110. Intellexit bonus omnibus facientibus eum. Ecce præcepta sunt via, per quas venitur ad sapientiam. Sed consilia sunt semita per quas venitur ad illam compendiosius. Et de his dicitur. Proper. 3. t. Via eius, via pulchra, & semita eius pacifica. eod. 4. b. Viam sapientiae monstrabo tibi & ducam te per semitas*

*Augonis Card. Tom. III.*

equitatis, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, & currere non habebis offendiculum.

*m* Et in omni prouidentia, *] siue prudens occurret illis, quasi adiutrix. Hoc est, sapientia in occursu suo dabit prouidentiam de futuris, quæ multum ad custodiendam sapientiam valet.*

*n* Initium enim illius, *] quasi dicat, verè sapientia præoccupat eos, qui se concupiscunt, quia initium illius, id est, sapientia.*

*o* Verissima est disciplinæ concupiscentia *] id est, qui verissime concupiscit habere sapientiam, iam habet initium. Vnde Seneca. Pars sanitatis, velle sanari. Siue verissima concupiscentia dicit, propter tres. Pigros, qui tepide concupiscunt, qui vellent habere sapientiam, sed nolunt laborare, ut habeant. Vnde Prou. 13. a. Vult, & non vult piger, anima autem impinguabitur operantium. Item propter curiosos, qui multum laborant, sed magis ad apparentiam, quam propter sapientiam. De quibus dicitur 2. Tim. 3. b. Semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes. Item propriet cupidos, qui non sapientiam, sed lucrum temporale in sapientia concupiscunt. Propter quos dicitur Prouer. b. 3. b. Melior est acquisitionis eius negotiacione aurum, & argenti. Nullus ergo istorum verissime concupiscit sapientiam, sed qui feruent, & pie, & purè querit eam, ille verissime concupiscit.*

*p* Cura ergo disciplinæ, *] id est, concupiscentia disciplinæ.*

*q* Dilectio est *] Bene sequitur: Sed medianam propositionem prætermittit Philo quasi notam, scilicet quod dilectio est initium sapientiae: Iuxta illud Eccles. 6. d. Si dilexeris audire, sapiens eris. Est ergo talis syllogismus. Initium sapientiae est dilectio: sed concupiscentia, siue cura disciplinæ est initium sapientiae: ergo cura disciplinæ est dilectio.*

*r* Et dilectio custodia legum illius est *] Vnde Rom. 13. c. Plenitudo legis est dilectio. Quod in Apostolo vocatur plenitudo, hic dicitur custodia.*

*s* Custoditio autem legum consummatio incorruptionis est *] id est, ad incorruptionem immortalitatis perducit. Vnde Eccles. 8. a. Qui custodit præceptum, non experietur quicquam mali.*

*t* Incorruptio autem *] immortalitatis.*

*u* Facit esse proximum Deo *] id est, similem. Vnde 1. Ioan. 3. a. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus.*

*x* Concupiscentia itaque sapientiae, deducet ad regnum perpetuum *] quod est in cognitione diuinitatis, vt dicit Glosse. Vnde Joann. 17. a. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Et nota quod secundum debitam deductionem, aut constructionem, deberet concludere ita. Dilectio sapientiae, deducet ad regnum, sed idem est dilectio sapientiae, quod concupiscentia sapientiae: Ecce quām utilis, & quām necessaria est concupiscentia sapientiae, quæ dicit ad regnum. Sed quāmodo haberi possit concupiscentia sapientiae, non docet Philo. Sed Eccles. 6. d. docetur hoc, vbi dicitur: Cogitatum tuum habe in præceptis Dei, & in mandatis illius maximè assiduus es, & ipse dabit tibi cor, & concupiscentia sapientiae dabit tibi.*

*y* Si ergo *] quasi dicat, quia sapientia confert regnum perpetuum. Ergo si. z Delectamini sedibus, *] id est, cathedris Doctorum, vel Prælatorum, vel tribunalibus Iudicium, id est, si appetitis, vel delectat vos esse Prælatos, vel Doctores, vel Iudices.**

*a* Et *] si delectamini sceptris regalibus, b O reges populi *] id est, qui regitis, vel præstis populis. c Diligit sapientiam, vt in perpetuum regnetis, *] id est, si appetitis regnare temporaliter, diligite sapientiam vt regnetis æternaliter. Allia litera habet.***

*y* Si ergo delectamini sensibus, & remmatibus *] id est, in sapientia mundana, & nobilitate generis.*

*b* O reges populi *] id est, & rectores, & doctores, & Iudices Ecclesiæ. c Diligit sapientiam veram. d Ut in perpetuum regnetis *] In coelo cum Domino. e Diligit lumen sapientiae *] id est, sapientiam illuminantem, vel elucidationem sapientiae.***

*f* Omnes qui præstis populis *] i. omnes Prælati Ecclesiæ. Virtutique necessarium est Prælatis, vt diligent sapientiam ad habendum, & vt diligent lumen sapientiae ad prædicandum. De his duobus dicitur Eccles. 24. c. Qui operatur in me nō peccabunt, & qui elucidant me vitam æternam habebunt, dicit sapientia. Et possent rectores respondere Philoni. Tu in ones omnes diligere sapientiam, & vigilare ad ipsam, ne-*

B b 3 sci

# Liber Sapientiae.

# Cap. VII.

scimus, quid ipsa, vel unde sit; & ideo dicit ipse. *a* Quid est autem sapientia? id est, quæ, & qualis. *b* Et quemadmodum facta sit? vel generata, vel creata, referam. Vel sic.

*a* Quid est sapientia? id est, quam utilis.

*b* Et quemadmodum facta? id est, qualiter opera sapientiae fiant. *c* Referam, &

non abscondam à vobis sacramenta Dei.] id est, sacra mysteria, quæ aliquando, vel aliquibus sunt abscondita, sicut dicitur *Tob.* 12. b. *Sacramentum Regis* abscondere bonum est; opera autem Dei reuelare, & confiteri aliquibus, & aliquando sunt reuelanda, sicut dicitur hic. Quando vero, & quibus abscondenda, & quando, & quibus reuelanda sunt, inuenies super illud *Prou. 25. a.* Gloria Dei est celare verbum, & gloria regum inuestigare sermonem.

*d* Non abscondam, ] inquam [ sacramenta Dei, sed ab initio natiuitatis, ] hominis, non sapientiae.

*f* Inuestigabo ] sapientiam, quid sit, & quemadmodum facta sit. Et idè Philo describit originem hominis, vt vnuquisque sciat quid ex Dei munere sit, & quid ex sua origine, & sic optimè inuestigabit sapientiam: homo enim ex se nihil est, qui autem aliquid est, ex Dei munere est. Vnde *Isa. 40. d.* Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram Deo, & quasi nihilum, & inane reputatae sunt ei. Vbi dicit *B. Bern.* Sic Domine secundum iudicium veritatis tuæ, sed non sic in affectu pietatis tuæ. Vel.

*e* Ab initio natiuitatis illius de Virgine.

*f* Inuestigabo] quare natus, & quare passus.

*g* Et ponam in lucem] id est, in evidenti.

*h* Scientiam illius] id est, sapientiae, id est, faciam sapientiam cognosci, id est, Christum, vel sapientiam creatam, quæ magis sensu experientiae, quam verborum relatione cognoscitur.

*i* Et non præteribo veritatem] quin aperterè, & integrè, & discrètè dicam.

*k* Neque cum inuidia tabescere faciente: Iuxta illud *Prou. 14. d.* Putredo ossium inuidia.

*m* Iter habeo] id est, sine inuidia communicabo scientiam nec aliis inuidicebo sapientiam, & doctrinam. Sicut Moyses, *Num. 11. f.* Quid inquit, æmularis pro me, quis tribuet, vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus spiritum suum? Vel sic.

*k* Neque cum inuidia] id est, non cum inuido.

*l* Tabescere iter habeo] id est, non ero familiaris inuido, nec ecommunicabo ei scientiam. Vnde *Prou. 3. d.* Ne æmularis hominem iniustum, nec imiteris vias eius. Item *Prou. 23. a.* Non comedas cum homine inuido, nec desideres de cibis eius.

*n* Quoniam talis homo] id est, inuidus.

*o* Non erit particeps sapientiae, ] & ideo non est ei communicanda, nec ego etiam particeps essem sapientiae, si alii inuididerem. De hoc dicitur *Prou. 23. b.* Ne loquaris in auribus iaspientium, quia despicient doctrinam eloquij tui. Quare autem inuidus non est particeps sapientiae, triplex est ratio.

*p* Prima, quia in malevolam animam non intrat sapientia *sup. 1. b.* Vnde *Eccles. 15. a.* Homines stulti non apprehendent eam, longè enim absit à superbia eorum, & dolo. Secunda est, quam pónit *Rabanus*, quia per inuidiam intravit mors in orbem terrarum *sup. 2. d.* & per sapientiam liberatur ab ea genus humanum. Tertia est, quia inuidia destruit fundamentum, in quo fundata est sapientia, id est, virtutes animæ. Vnde *Prouer. 14. d.* Putredo ossium inuidia.

*p* Multitudo autem sapientium, ] Quasi bonum est participare sapientiam.

*q* Autem] id est, quia.

*p* Multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum] Ad litteram. Vnde *Prou. cap. 24. a.* Cum dispositione itur ad bellum, & erit salus vbi multa consilia.

*Mysticè.* secundum *Rabanum*.

*Mysticè.* *p* Multitudo sapientium] id est, coetus prædicatorum.

*r* Sanitas est orbis terrarum] id est, causa coadiuvans san-

tatis spiritualis, quia per eorum doctrinam ad fidem conuersus. *Prou. 11. b.* Vbi non est gubernator, populus corruerit, salus autem vbi multa consilia.

*s* Et rex sapiens populi, ] id est, Christus, vel quilibet bonus rector.

*t* Populi stabili-

mentum est.] *Eccles.*

*io. 3. a.* Iudex sapiens

iudicabit populum

suum & principatu-

sensati stabilis

A

*C A P. VII.*

*u* Rgo accipite disciplinam

*v* per sermones meos, & x

proderit vobis. Sum y quidé, & ego

mortalis homo, similis z omi-

nibus, & x ex genere z terreni il-

lius, qui b prior factus est, & in c

ventre matris dfiguratus sum caro:

*g* Rgo accipite,

*h* Septimū est

capitulum, in quo Philo originem humanæ conditionis de-scribit, vt sciat homo, quid ex carnis origine, & quid ex Dei munere habeat, ponens se in exemplum, vt nemo de adipiscienda sapientia desperet, cum ipse qui similis conditionis est, vt alij homines, tantam adeptus fuerit sapientiam. Similiter facit Salomon in *Prouer. 4. a.* vbi dicit: Legem meam ne derelinquas: nam & ego fui filius Patris mei tenellus, &c. Et dicit *Rabanus*, quod in persona sapientiae, id est, Christi, loquitur Philo, & quod de se dicit, de Christo intelligit.

Dicit ergo ita [Quid est sapientia, & quemadmodum fa-cta sit referam, & non abscondam sacramenta Dei, sed ab initio natiuitatis inuestigabo, & ponam in lucem scientiam illius, &c.]

*u* Ergo accipite disciplinam per sermones meos] id est, su-scipere, & acceptam habete.

*s* Et proderit vobis ] Aliter enim parum prodebet, nisi accep-ta sit doctrina magistri. Doctrina enim nunquam accep-ta erit, nisi vita doctoris prius accepta fuerit. Vnde *Greg. super Ezechielem*. Sermo dulcedinem non habet, quem vita reproba intra conscientiam remordet. Item qui verbum Dei lo-quitur, prius studeat qualiter vivat, & poste colligat, quid & qualia doceat. Item *ibidem*. Ad hoc, vt seruetur ve-ritas prædicandi, teneatur necesse est, altitudo vi-uendi.

*y* Sum quidem & ego mortalis homo, similis homini-bus, ] dicit Philo, vel sapientia per Philonem. Vnde dicit *Interl.* Formatum pro se inducit loquentem, forma sapien-tem. Forma enim antonomastice dicitur sapientia, & sa-piens formatus.

*a* Et ex genere terra] Vel [terreni illius] alia litera.

*b* Qui prior factus est. ] Vel [ factus ] alia littera, id est, Adz.

*c* Et in ventre matris figuratus sum caro, ] quantum ad corpus.

△ Decem mensium tempore

*o* Mysticè. vel Moraliter. In persona cuiuslibet sa-pientis.

*y* Sum quidem ego mortalis homo, ] id est, potens mori in anima per peccatum: Caro enim concupiscit aduer-sus spiritum, vt deliciat in peccatum. *Gal. cap. 5. c.* In hoc reprimitur superbia, & præsumptio quorundam, qui nimis de se præsumunt, quasi peccare non possint.

*z* Similis hominibus ] In hoc reprehenditur singu-laritas hypocitarum, qui dicunt cum Pharisæo: Deus, gratias tibi ago, quia non sum, sicut ceteri hominum. *Lus. cap. 18. b.* In hoc etiam reprimitur, vel reprehendit-ur elatio superborum Prælatorum, quorum quidam non se homines putant, sed supra homines, parum ci-tra Deum. Quibus dicitur *Eccles. cap. 32. a.* Rectorem te po-suerunt, &c.

*a* Ex genere terreni illius ] notabilis, id est, Christi.

*b* Qui prior factus est, &c.] De terra, id est, de beata Virgi-ne: nam Dominus dedit benignitatem, & terra nostra dabit fructus suos. *Psalm. 82.*

*Et ita, Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Prior dicit, non tempore, sed dignitate. Vnde *Ioann. cap. 1. d.* Hic est, de quo dixi, qui post me venturus est, ante me factus est quia prior me erat.*

*c* Et in ventre matris] id est, Ecclesiæ.

*d* Figuratus sum caro, ] per gratiam baptismalem: ibi enim

\*prædicatores

*Mysticè*  
vel Mo-  
raliter.

al. +  
sommij  
concep-  
tie.

al. tani-  
mabus.

Mystic.

a Decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine] matris, scilicet. c Ex semine hominis] id est, parvus. d Et delectamento somni conuenientis,] id est, ex communicatione viri, & foeminae, eius voluntas citè transit ut somnus, nec est vera, sicut somni. Vnde Rabanus dicit, quod per hoc, quid dicit Philo, decem

mensium tempore esse coagulatum in sanguine ex semine, demonstrat viriusque sexus, id est, masculini, & foemini differunt. Nam ut dicunt Physici, semen

mulieris sanguinolentum, semen viri candidum est, quorum permixtione certis spatiis formatur corpus, donec animatum perueniat ad partum, & alij se primo mense, alij octavo, alij uno nascuntur, qui verò in decimo nascuntur, perfectiores sunt, & vitales, & sanaciu dicuntur.

e Et ego natus] de muliere.

f Accepi communem aërem] id est, natus veni in aëra, communem omnibus, etiam animalibus.

g Et similiter decidi, nascendo] in terram factam, id est, in terram de terra compactam, sicut omnes qui nascuntur. Vel norat quod homo resolutus in terram, unde factus est sicut dicitur Gen. 3. d. Tamen corpus Christi nunquam fuit resolutum in terram, secundum quod dicitur in Psal. 15. Neq; dabis sanctum tuum videre corruptionem. Vel sic ut loquatur syneccochie quoad animam, quæ carni infundit.

h Et similiter] aliis & animalibus.

i Decidi in terram factam] ut prius.

k Emisi plorans.] Nam clamant (e), vel (a) quorundam hancuntur ab Eva.

l In inuolumenit] pannorum, & cunabulorum;

m Nutritus sum, ] sicut alii infantes, & curis magnis. Ecce quatuor hic possum videri nōranda circa nativitatem hominis. Immunditia in conceptione, onus in matris portatione, dolor in partus emissione, sollicitudo in educatione. A tribus primis immunis fuit Beata Virgo, sed non à quarto. Habet enim curam magnam, & sollicitudinem filium nutriendi, licet pauper esset ipsa, & vir eius Joseph. Nec mirum, si ita natus sum. n Nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium] quād ut dixi.

A Vnus ergo est omnibus enim figuramur, quia Christo configuramur. Vnde Pbil. cap. 3. c. Configuratus morti eius si quod modo occurram ad resurrectionem quæ est ex-mortuis. Rom. 6. 2. Quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Confepuli enim sumus cum illo per baptismum in mortem.

a Decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine ex semine hominis] Decem menses sunt virtutes vel opera virtutum, quibus decalogus impletur. De quibus dicitur Job 3. a. Dies illa non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus. Sanguis est fides passionis Dominicæ, semen verbum prædicationis. Ex his duobus concipitur homo spiritualiter. Vnde signanter dicit.

b Coagulatus sum ex sanguine hominis] id est, in fide ex verbo prædicationis.

c Decem mensium tempore] id est, decalogi obseruatione, quæ necessaria est ad perfectam conceptionem. Et nota quatuor quæ dicit hic Philo, quæ spiritualiter intellecta, necessaria sunt ad spiritualem generationem, id est, sanguis matris, semen hominis, tempus decem mensium, delectatio somni conuenientis. Sanguis matris est compassio prædicantis de peccatis aliorum. Hanc habebat Ezechiel, quando septem diebus sedis moerens in medio Iudeorūm. Ezech. 3. d. Hanc habuit Apostolus qui dicebat. Quis infirmatur, & ego non infirmor? &c. 3. Cor. 11. g. Semen hominis est inspiratio verbi, quod necessarium est prædicatori antequam pariat. Alioquin conqueretur Dominus per Iere. 23. d. Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant, non loquebar ad eos & ipsi prophetabant, quasi dicat, non inspirabant eis semen, id est, verbum, & ipsi volebant parere vel generare. Tempus decem mensium est impletio decalogi, quæ similiter necessaria est prædicatori antequam pariat. Alioquin faciet abortivos. De hoc tempore dicitur Job. 39. a. Nunquid nōst tempus par-

itus ibicum in pbris? Et in Psal. 1. dicitur prædictor tanquam lignum quod plantatum est seclus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et Beatus Bern. dicit: Quorum fructus nimis prosperè veniunt, minus prosperè oriuntur. Nec ista tria sufficiunt, nisi adueniat delectamen-

tum somni conuenientis, id est, contemplatio.

\* prædictores huiusmodi quod postea in prædicatione effundent. De quo somni delectamento dicitur. Eccles. c. p. 5. c. Dulcis est somnus

operanti, siue parum, siue multum comedat. Et bene dicit, dulcis est operanti, quia contemplatio sequitur actionem. Vnde Beatus Bern. Non expedit alicui, ut usurpet sibi contemplationem, nisi prius infuderit actionem. Ideo dicit primus Philo, decem menses, & postea delectamentum somni. Sequitur.

e Et ego natus accepi communem aërem, ] id est, ego natus per pénitentiam, & confessionem in noxitate vita.

f Accepi communem aërem, ] id est, Christum per communionem Eucharistie participationem. Et dicitur Christus communis aëris, quia omnes spirat, id est vivificat, & inspirat, quos vult. Thien, cap. 4. d. Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris, cui diximus in umbra tua vivimus in gentibus.

g Et similiter decidi in terram factam, ] id est, humiliatus sive consideratione nativitatis Christi, in qua Verbum caro factum est.

h Et primam vocem similem omnibus emisi plorans, ] id est, confessionem, quæ est prima vox in nativitate spirituali.

De qua dicitur Cant. cap. 2. c. Vox ruroris audita est in tetra nostra.

Et nota quod dicit, primam vocem emisi plorans; nam secundam emittet gaudebit. Prima vox est confessio peccati, hæc plorando emititur. Secunda est confessio laudis, hæc cum gaudio emititur. De qua dicitur Iere. cap. 31. c. Quiescat vox tua à ploratu tuo, & oculi tui à lachrymis. Ideo dixit, quiescat, quia parum ante dixerat de altera voce, scilicet, ploratus. Vox in excelso audita est lamentationis, & fletus, & luctus.

Triplex ponit nomine luctus, proper tria genera peccatorum, quæ in confessione dicuntur, cordis, oris, & operis. Et hoc dicitur contra multos qui peccata sua reddendo confitentur. Prima vox est in via, secunda erit in patria. Vnde Iesu. cap. 51. b. Gaudium & lætitia inuenietur in ea, gratiarum actio, & vox laudis.

Ecce duæ voces notabiles, quæ erunt in patria, gloriam, scilicet, actio, & vox laudis. Similiter in via duplex est vox, flebilis oratio & confessio. Orationi succedit gratiarum actio: nam in illa die non interrogabitis me quicquam, dicit Dominus. Ioan. cap. 16. e. Confessioni peccati succedit vox laudis. Sequitur.

i In inuolumenit nutritus sum, & curis magnis. Prædictores sunt nutritæ eorum quos conuertunt ad pénitentiam, vel ad fidem, sicut dicit Apostolus de seipso 1. Thess. cap. 2. b. Fatti sumus parvuli in medio vestrum; tanquam si nutrit filios suos. Inuolumenit quibus inuolueret, & nutrit debent filios suos prædictores, sunt exempla sanctorum, quæ Prædictores debent pénitentibus ad consolationem narrante: nam per hoc maximè extrahuntur peccatores de lacu peccatorum. Vnde Ierem. 38. d. legitur sic extractus, ubi dicitur: Pone veteres pannos, & hæc scissa; & putrida sub cubito manuum tuarum, & super funes, fecique sic feremias, & extrarerunt eum funibus, & eduxerunt eum de lacu. De cura autem, & sollicitudine, quam debet habere prædictor de conuersis suis, legitur Genes. cap. 31. c. ubi dicit Jacob ad Laban. Viginti annis seruui tibi, oves tuæ, & caprae steriles non fuerunt; aliter gregis tui non comedí, nec captiūm à bestia ostendisti tibi, ego damnum omne reddibam, quicquid furto perierat, à me exigebas, diē nocturnaque æstu virebas, & gelu; fugiebas que somnus ab oculis meis.

n Nemo enim ex regibus aliud habuit, &c. id est omnes iusti qui reges dicuntur, quia si bene regunt, hoc modo natiti sunt.

Bib. 4. a Vnus ergo introit

# Liber Sapientiae.

# Cap. VII.

a Vnus ergo est omnibus introitus ad vitam] naturae. b Et similis exitus,] id est, similis mors. Vnde versus.  
mors dominum seruo, mors sceptra lagonibus equat.

Dissimiles simili conditione trahit.

In his verbis, sicut dicit Rabanus, ostendit Philo quod omnis homo terrenus ex viri, & mulieris semine ortus, temporalis vita fortuit exordium, & per mortem de mundo transit. Sed caelstis Adam, id est, Christus, qui sine semine virili de matre Virgine natus est, proprium habet nativitatis modum, qui & mortis suæ ordinavit occasum. Decimo mense post conceptionem Christi nativitas eius celebratur a Christianis, & ab octauo Calend. Aprilis quando conceptus creditur, usque ad octauum Calend. Ianuarij quando natus traditur; numerantur ducenti septuaginta sex dies, qui faciunt nouem menses, & sex dies. Et ita verum est quod dicitur Joan. 2. d. scilicet, quid quadraginta sex annis templum corporis sui aedificatum est, id est, ducentis septuaginta sex diebus, qui quadragesies septem senarium habent, qui est numerus perfectus. Vnde patet quod sicut Christus perfectus est Deus, ita perfectus est homo. Et dicunt quod in sacra Scriptura non inuenitur nativitas alicuius sancti, nisi in decimo mense, a conceptione sua: Dominus enim Christus in decimo mense natus est, ut dicitur hic, & B. Virgo similiter, sed duobus, vel tribus diebus minus fuit in utero matris, quam Christus. In quo patet, quod Christus perfectissimus, & verissimus homo fuit secundum naturam.

My. lic.  
Zf. 118.  
o Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam] gratia. b Et similis exitus] a peccato. c Propter hoc, ] scilicet, quia cognoui quod vnus est introitus omnibus ad vitam, & vnus exitus. d Optau] sapientiam. Vnde inf. 9. 2. Da mihi sediun tuarum astrictricem sapientiam. e Et datus est mihi sensus [ id est, intellectus bonus ad intelligendum veritatem. De qua dicit P. 118. Da mihi intellectum, ut discam mandata tua. Et P. 11. 10. Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Et nota quod dicit, datus est mihi sensus contra multos, qui gloriantur de ingenio suo, vel studio sapientiam adipisci. De quibus dicit Apostolus 1. (or. cap. 4. b. Quid habes, quod non acceperisti? si autem acceperisti, quid gloriaris quasi non acceperis? f Et inuocau] orando Dominum, ut daret mihi sapientiam, iuxta consilium. Jacob. 1. a Si quis indiget sapientia, postulete a Domino. g Et venit in me spiritus sapientia, ] & intellectus, id est, Spiritus sanctus dator sapientia, cuius gratia sapiens sum. Vel spiritus sapientia, id est, sapientia inspirata a Deo. Et loquitur Philo in persona sui, vel cuiuslibet sapientis, & præcipue Salomonis, qui postulans a Deo sapientiam, 3. Reg. 3. b. Prætulit illam omnibus rebus, & ideo diuitias & gloriam meruit cum illa. Vnde subdit.

b Et præposui illam i regnis, & sedibus] id est, potentiis, & dignitatibus. k Et diuitias, ] temporales nihil esse dixi in comparatione illius. Vnde Gloss. Omnia pretiosa in comparatione eius vilescent. Vnde ipsem Salomon Proverb. 8. b. Mecum sunt diuitia, & gloria, opes superbae, & iustitia. Vnde cum sponsa Cant. 2. dixisset: Introduxit me rex in cellam vinariam statim post subdit: Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo, quasi dicat, omnia postpono dulcedini quam in cella vinaria degustaui. Et nota tria, quæ ponit hic Philo, circa quæ potissimum versantur humana desideria, s. quod decet, quod delectat, quod expedit, in regnis intelligentur quod decet, i. honor. In sedib. quod delectat, i. quies vel voluptas. In diuitiis, quod expedit, i. virtutis. Omnia hæc querenti sapientiam non solum vilia, sed nihil reputantur.

i Nec comparaui ] id est, adæquaui: m Illi lapidem pretiosum] ad literam. Vnde Prou. 3. b. Pretiosior est cunctis operibus sapientia, & omnia quæ desiderantur huic non valent comparari: Item Mat. cap. 13. f. Inuenta autem una pretiosa margarita, id est, sapientia, sive intelligentia verbi Dei, abiit homo, & vendidit omnia, quæ habebat, & emit eam, id est, omnia emolumenta præsentis vita despexit, ut diuinæ sapientia vacare posset.

n Quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua] id est, vile, & contemptibile est aurum respectu sapien-

cientiae. o Et tanquam lutum estimabitur argentum in conspectu ] id est, in comparatione illius. Aug. Aurum, & argenteum non nihil est, & ideo mundus ea in morte retinet, peccatum autem nihil est, & ideo nulla foraminis angustia retinere potest. Vel por aurum intelligitur humana sapientia

per argentum elo- Job. 28.

parau illi m lapidem pretiosum, quonia omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & o tanquam lutum estimabitur argenteum in conspectu illius p Super salutem, q & specie r dilexi eam, & proposui pro luce habere illa, quoniam e inextinguibile est lumen illius.

p Super salutem ]

corporis.

q Et speciem ] corporalium rerum.

r Dilexi eam ] quia ista deficiunt, illa non.

s Et proposui pro luce habere illam.] Et meritò, quia mandatum lucerna est, & lex, lux. Prou. 6. c.

t. Quoniam inextinguibile est lumen illius] ex se. Nunquam enim lumen sapientia desiceret, nisi peccatum interueniret. Mysticè de Christo. d Opraui, & datus est mihi sensus, inuocavi, & venit ad me spiritus sapientia. Primò dicitur. Opraui, & postea, inuocavi, quia prius est desiderium cordis, & postea petitio oris, & tunc est efficax, & veri nominis inuocatio, id est, abintus vocatio. De qua inuocatione dicitur Joel 2. g. Et erit, quicunque inuocauerit nomen Domini saluus erit. Item duo dicit. Datus est mihi sensus, & postea, venit in me spiritus sapientia, in quo notatur duplex effectus sapientia. Primò illuminat intellectum. Et hoc est, datus est mihi sensus. Deinde accedit affectum ad diligendum. Et hoc est, venit ad me spiritus sapientia. Hic est duplex spiritus helice, de quo dicitur 4. Reg. 2. b. Obscro ut fiat spiritus tuus duplex in me, dicit Heliceus. b Et præposui illam, ] scilicet sapientiam, id est, Christum, i. Regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius. ] Hoc est propter Christum omnia quæ in mundo sunt contempsi, diuitias, delicias, & honores nihil reputans. Vnde Paulus Pbit. 3. b. Existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Iesu Christi Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror ut stercora, vi Christum lucifaciam, & inueniar in illo. Nec suffici ista propter Christum contemnere, imò patrem & matrem, & filios, & vxores, etiam propriam voluntatem oportet dimittere, & contemnere propter Christum. Vnde Luk. 14. f. Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres & sorores, adhuc autem, & animam suam, non potest meus esse discipulus. Nec ista sufficiunt discipulis Christi ad perfectionem nisi contumelias, molestias, iniurias, non dico patienter, sed libenter, & latenter suscipiant pro nomine eius. Hebr. 10. g. Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis. Prou. 12. d. Qui negligit dampnum propter amicum, iustus est. Act. 5. g. Ibant Apostoli gaudentes, &c. / Nec comparaui illi ] id est, Christo.

m Lapidem pretiosum] id est, Christo non adæquaui quemlibet sanctum, sicut ludxi, quosum quidam dicebant ipsum esse Heliam, alij Ieremiam, alij Ioannem Baptistam, alij vnum ex Prophetis, id est, Heliceum. Matth. 16. b. Et hoc est quod legitur Job. 28. c. Non conteretur tinctis Indi coloribus, id est, mundi sapientibus, non lapidi sardonico pretiosissimo, id est, alicui patrum veteris Testamenti, non sapphyro, id est, alicui sancto noui Testamenti, non adæquabitur ei aurum, vel vitrum, id est, aliquis coelestis patriæ, cuius mentem ab alterius oculis corpulentia non abscondet, ut dicit Gregorius.

n Omne aurum in comparatione illius, &c. ] id est, omnis sanctus respectu Christi, est quasi arena exigua respectu auri, id est, vilis, vel inutilis. Job. 25. a. Nunquid iustificari potest homo comparatus Deo? quasi dicat, non.

o Et tanquam lutum estimabitur argentum, ] id est, mundi sapientes, & eloquentes in conspectu illius. Jere. 18. a. Ecce sic lutum in manu figuli, sic vos in manu mea domus Israel.

p Super salutem, & speciem dilexi eam, ] i. Christum, quia in ipso est vera iau., & decor, & species animalium. Vnde P. 2. 6. Dominus illuminatio mea, & salus mea quæ timebor. Et proposui pro luce habere, &c. ] quia in veritate ipse est lux vera,

qua

quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.  
Ioan. 3. a. Vnde in eod. 8. Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulet in tenebris, sed habebit lumen vita, quod est inextinguibile, sicut dicitur hic. Sequitur. a Venerunt autem mihi] q.d. propter hoc ita honoro sapientiam, quia venerunt mihi omnia bona  
gratuita. c Cum illa] b Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & d innumerabilis honestas per manus illius, & e laetus sum in omnibus, f quoniam antecedebat me ista sapientia, & g ignorabam, h quoniam omnium bonorum mater est. i Quam sine fictione didici, k & sine inuidia l communico, & m honestatem illius n non abscondo. o Infinitus enim p thesaurus est hominibus, q quo qui vni sunt, illum in laboribus suis. e Et laetus sum in omnibus, ] tam prosperis, quam aduersis. f Quoniam antecedebat me ista sapientia] docens, & preparans viam salutis, pericula remouens contra hostes, auxilium praebens, vitam custodiens. Vnde Eccl. 4. b. Sapientia filii suis vitam inspirat, & suscipit exquirentes se, & praebet in via iusticia.

Aliter.

g Et ignorabam, quoniam omnium, &c.] sapientia, sicut ipse dicit Eccl. 24. c. Ego mater pulchræ dilectionis, &c. quasi dicat, antequam veniret mihi sapientia, ignorans fui respectu scientiae, quam postea habui, ita quod priorem scientiam posteriori comparando ignorantiam reputavi. Hoc modo locutus est Ioannes Baptista. Ioan. 1. e. Et ego nesciebam eum, supple, ita ut modò. Aliter de Christo, qui est sapientia patris, ut dicitur 1. Cor. 1. d. a Venerunt mihi omnia, &c.] quia quincunque notitiam Christi percipit, omnium virtutum gratiam recipit in presente, & in futuro percipit vitam æternam. Cuius arca est ipsa gratia. Rom. 8. f. Qui proprio filio suo non percipit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo vero non omnia nobis donavit cum illo? quasi dicat: Immò dedit. 1. Cor. 3. d. Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei. d Et innumerabilis honestas per manus illius] quas pro nobis extendit in cruce propter vitam æternam, quia omnia bona, quæ consecuti sumus, per manus eius sanctas, & venerabiles accepimus. Vnde Psal. 103. Aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate. Propter quod dicebat Psal. 141. Et in factis manuum tuarum meditabar. e Et laetus sum in omnibus] tam prosperis, quam aduersis.  
f Quoniam antecedebat me ista sapientia] Mich. 2. d. Ascendit pandens iter ante eos, diuidit, & transibunt portam, & egredientur per eam, & transibit Rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum. Et hoc est, quod dicit Joan. 10. a. de bono pastore: Cum proprias oves emiserit, ante eas vadit, & oves illum sequuntur. g Et ignorabam] id est, non plenè sciebam. h Quoniam omnium bonorum mater est] sapientia, quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Roman. 11. d. Sequitur. i Quam sine fictione didici] quia Spiritus sanctus disciplina effugiet fictum sup. 1. b. k Et sine inuidia] quæ est contraria largitati sapientiae. l Communico] illam. m Et honestatem illius non abscondo] Honestas sapientiae in hoc est, quia est pudica, modesta, spadibilis, bonis consentiens, plena misericordia, & fructibus bonis, & iudicans sine simulatione. 1ac.3. d. sine fictione vero discere, est sapientiam non ob aliud, nisi amore ipsius querere, & inuestigare. Sine inuidia communicare, est Dei gloriam, & proximi utilitatem in doctrina sua querere, veritatem nudam puram intentione, & congruo sermone dicere. Vnde Eccl. 4. c. Non retineas verbum in die salutis, non abscondas sapientiam tuam in decore suo. Vel. m Honestatem illius] scilicet sapientiae, id est, Christi. n Non abscondo, ] id est, honesta facta nullo modo abscondenda, sed reuelanda. o Infinitus enim thesaurus est hominibus] quasi dicat, Ideò non abscondo honestatem sapientiae, quia infinitus, id est, inexhaustus p The-saurus est hominibus] id est, vtentibus ratione. q Quo, qui vni sunt] orantes secundum eam. r Participes facti sunt amicitiae Dei] id est, facti sunt amici Dei. Vnde Ioan. 15. b. Vos amici mei estis, si feceritis, quæ præcipio vobis. Quidam habent sapientiam in corde tantum, quidam in codice, quidam in ore, quidam in opere, hi soli participes sunt amicitiae Dei. f Propter disciplinæ dona] quæ sine inuidia communicant. s Commendati] Deo, id est, commendabiles facti. Vel.

f Propter disciplinæ dona id est, propter flagella divinæ correctionis, quæ in se custodunt. t Commendati id est commendabiles facti Deo, & hominibus.

u Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia, ] id est, Dominus dedit mihi sapientiam eloquentiae dignam, id est, dedit sapientiam & eloquentiam.

r participes facti sunt amicitiae Dei, s propter disciplinæ dona & commendati. Mihi u autem dedit Deus dicere ex sententia, x & præsumere, y digna horum z quæ mihi dantur, a quoniam ipse sapientie dux est, & b sapientium emendor. In c manu enim illius, & nos, & sermones nostri, & omnis sapientia, & operum scientia & disciplina. d Ipse enim e dedit mihi horum, quæ sunt, scientiam f veram, linguam meam eruditam, ut sciām su-

stentare eum, qui lapsus est verbo. Vel.

u Mihi dedit Deus dicere ex sententia] id est, ex affectu cordis, quod proprium est eorum, qui de Deo loquuntur, vt dicit Greg. super Ezech. in princip. Vnde Proverb. 16. c. Cor sapientis erudit os eius, & labijs eius addet gratiam. Eccl. 21. d. In corde sapientum os eorum. Psal. 56. Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium.

x Et ] etiam dedit mihi præsumere digna horum, quæ mihi dantur, id est, dedit mihi gratiam præsumendi facere opera digna donis mihi datis, id est, vt nec amplius, nec minus, sed iuxta mensuram gratiae mihi datae præsumerem facere. Et hoc docet Petrus 1. cap. 4. b. Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum illam administrantes. Ecce dicit sibi data à Deo, dicere ex sententia, in quo notatur affectio compunctionis in docendo, & præsumere digna horum, in quo notatur discretio in operando. Et nota quod signanter loquitur Philo. Non dicit. Et dedit mihi præsumere digna horum, quæ mihi data sunt, sed horum, quæ mihi dantur, in quo notatur continuationem largitatis diuinæ. Ex quo enim Dominus incipit benefacere, continuat sua dona semper augeando, nisi ipse homo impedit. Vnde Noëmus dixit nurui lux. Ruth. 3. d. Expecta filia, donec videamus quem res exitum habeat neque enim cessabit homo, nisi compleuerit, quæ locutus est, Vel sic.

x Dedit mihi Deus præsumere, ] id est, prius ad faciendum sumere.

y Digna horum ] verborum, vel donorum.

z Quæ mihi dantur ] id est, dedit mihi dona hoc; non solum ad dicendum, sed prius ad faciendum. Et rectus est ordo iste. Prius enim debet haberi verbum in corde per intellectum, & affectum, deinde in manu per effectum, tandem in ore per doctrinam. a Quoniam ipse sapientiae dux est ] quasi dicat, mihi dedit Deus dicere ex sententia, quoniam ipse sapientiae dux est, id est, auctor. b Sapientium emendor, ] id est, corrector, quia ipse sapientes corrigit, ne præsumant plus facere, vel dicere, quam secundum gratiam acceperant. Vnde Mal. 3. a. Sedebit conflans, & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quasi aurum. Duo dixerat Philo, secundum quod Deus dedit sibi dicere ex sententia, & præsumere dignas; & nunc alia duo dicit, quæ respondent illis, dux, & emendor. Dux respicit dicere, emendor præsumere. Et vere ipse est dux, & emendor.

c In manu enim illius, & nos, & sermones nostri &c.] id est, morum disciplina. Pro. 16. a. Hominis est præparare animum, sed Domini est gubernare linguam. Item Pro. 21. a. sicut divisiones aquarum, ita cor regis in manu domini, quocumque voluerit inclinabit illud.

d Ipse enim ] quasi dicat, vere ipse est dux, & emendor, & auctor sapientiae: ipse enim, e dedit mihi horum, quæ sunt, id est, omnium creaturarum.

f Scientiam veram ] non vanam. Illa enim scientia sola vera est, quæ ad veritatem æternæ vitae perducit; omnes alia vanæ sunt.

▲ Ut sciām dispositionem Misticæ.

d Ipse enim, &c. Mysticæ exponitur hoc de Christo, cui dedit Deus pater sapientiam super omnes, qui fuerunt, cui omnia sunt nuda, & aperta. Hebr. 4. d. Dicit ergo Christus.

d Ipse ] id est, Deus pater.

e Dedit mihi horum, quæ sunt scientiam veram] tam cœlestium, quam tempor alium.

▲ Ut sciām dispositionem

# Liber Sapientiae.

# Cap. VII.

a Ut sciam dispositionem orbis terrarum ] ad literam. b Et virtutes elementorum] id est, ignis, aeris, aquæ, terræ , quæ proprias virtutes habent, quibus agunt, & patiuntur adiuntem. Et determinat quid est, ut sciam dispositionem orbis terrarum, s. ut sciam. c Initium omnium] id est, totius mundi.

d Et consummationem] id est, finem, & medietatem. Et ut sciam. f Temporum vicissitudinum permutationes, i. rationes, & causas, quare tempora permuntantur, quare, scilicet, modò frigus, modò calor, modò dies magni , modò parui , quare modò dies, modo nox. Et] rum. g Et arborum id est, quando consummatur, sive terminatur ætas, quando autumnus, quando hyems, quando ver. Et ut sciam. h Anni cursus] id est, planetarum, quorum cursu distinguitur annus. Quilibet enim planeta habet annum suum, & omnes stellæ pariter , & planetæ insimul unum perficiunt annum, qui dicitur magnus annus , continens quindecim millia annorum , ut dicit Macrobius. i Et stellarum dispositiones, ] id est, qualiter sint in firmamento dispositæ , utrum fixæ, vel mobiles , & quo ordine sint dispositæ. k Naturas animalium] quales sunt, quia vanæ. l Differentias virgultorum] id est, arborum. p Et virtutes radicum , & quæcunque sunt absconsa , aliis , & improuisa didici, non per inuentionem, sed per reuelationem. f Omnia enim artifex docuit me sapientiam : Est tamen in illa spiritus intelligentiæ noster sanctus ,

vt a sciam dispositionem orbis terrarum , & b virtutes elementorum, c initium , & d consummationem, & e medietatem, & f temporum vicissitudinum permutationes , g & consummationes temporum, t h anni cursus, & i stellarum dispositiones, k naturas animalium , & l iras bestiarum, vim m ventorum, & n cogitationes hominum, o differentias f virgultorum , & p virtutes radicum , q & quæcunque sunt t absconsa , & r improuisa didici. f Omnia enim artifex docuit me sapientiam ] per quam datur cognitio veritatis. Propter ista , quæ modò sunt dicta, dicunt quidam, quod Salomon hunc librum composuit. De ipso enim legitur 3. Reg. 4. d. quod Deus dedit ei sapientiam , & prudenteriam multam nimis, & latitudinem cordis quasi arenam, quæ est in litore maris , & præcedebat sapientia sua sapientiam omnium Orientalium , & Ægyptiorum , & erat sapientior cunctis hominibus : Et locutus est Salomon tria millia paboliarum , & fuerunt carmina eius quinque millia , & disputauit super lignis à cedro , quæ est in Libano usque ad Hyssopum , quæ egreditur de pariete , & differuit de iumentis , & de reptilibus & volucribus, & piscibus. Sed hoc solutum est supr. in prologo. Nam Philo hic verba Salomonis recitat , sicut Prosper in libro suo re-citat verba Augustini .

Mystic. cans. 6. a. Ut sciam dispositionem orbis terrarum ] id est , Ecclesiæ , quæ est, ut castrorum acies ordinata. In primis enim Ecclesia fuerunt fortissimi milites , scilicet Apostoli, & Martires , in fine similiter , scilicet in tempore Antichristi erunt fortissimi , modò quasi in medio , sunt debiles. Et hoc representat ordo processionis, qui fit in Ecclesia. Primum enim procedit crux, & duces processionis induiti, in fine maiores personæ, in medio minores quasi imbecilles. b Et virtutes elementorum i. præceptorum , quæ dicuntur quasi alimento hominis interioris , & quasi prima. Vnde Gal. 4. a. cum essemus parvuli , sub elementis mundi eramus.

c Initium ] conditio-nis humanæ: d Et consummationem ] retributionis aeternæ: e Et medietatem ] fragilitatis per peccatum contraria. Vel. c Initium & consummationem , & medietatem] vniuersusque hominis , id est , introitum, medium & extremum. Introitus est immundus , progressus laboriosus, exitus periculosis. Et id est contra haec tria, tria remedia adhibuit Dominus. Nobis natus est, ut nobis non imputetur immunda nativitas. Nobiscum conuersatus est , ut nos instrueret , & labore nostrum alleuiaret. Pro nobis mortuus est , ut mortis periculum remoueret. Haec tria tangit Iob. 14. a. Homo natus de muliere, ecce nativitas immunda , breui viuens tempore , ecce consummatio , sive mors periculosa : repletur multis miserijs, ecce medietas laboriosa. Ideo dicit B. Bernard. Vide, homo, vnde venis , & erubescere : vbi sis , & ingemisce : quod vadis , & contremisce.

f Temporum vicissitudinum permutationes] Tria sunt tempora. Ante legem, sub lege , in gratia, & hoc est ultimum, post quod non erit tempus , sed iuformis status, bonis dico. Vnde

Apoc. 10. b. Iurauit Angelus per viventem in secula , quod tempus iam non erit, potest permutationes istorum temporum. Et rationes permutationum temporum, quare tantum quodlibet duravit, solus Christus nouit. Possunt etiam dici vicissitudines temporum, sex ætates mundi. Prima ab Adam usque ad Noë , secunda à Noë usque ad Abraham , tercia ab Abraham usque ad David , quarta à David usque ad transmigrationem , quinta à transmigratione usque ad Christum , sexta à Christo usque ad finem mundi , septima est quiescentium , & curret simul cum sexta, octaua erit resurgentium. Permutationes istarum ætatum & rationes earum, solus Dominus nouit. Similiter sex ætates hominis sunt , quarum ipse solus Dominus vicissitudines , & permutationes nouit.

Prima est infans, secunda pueritia, tertia adolescentia, quarta iuventus , quinta senectus , sexta decrepita ætas, siue senium. Vel dicatur quinta virilis ætas , sexta senectus , senium vero , & ætas decrepita consequentia sunt. Et haec sunt sex hydræ lapideæ , in quibus aqua , ut legitur, conuersa est in vinum. Ioan. 2. b. Quia mundus in suis ætatis proficit , & homo similiter.

b Anni cursus ] hic annus gratia , dicitur in Psal. 64. Benedices coronæ anni benignitatis tuæ. Hic annus habet quatuor tempora. Hyemem pœnitentia, in quo abundant imbre lacrymarum , & gelidum timoris , & interdum lucet Sol æternæ consolationis. Habet & ver iustitiam , in quo flores bonorum operum pullulant. Et tunc primò dicit sponsus. Surge, propera, amica mea, & veni, iam enim hyems transeat , imber abiit, & recessit. Cant. 2. c. Habet & æstatem, statum perfectionis , in quo fructus maturescunt , ut suo tempore colligantur. Habet & autumnum mortis , in quo fructus maturi in horrea Domini reconduuntur.

i Et stellarum dispositiones ] id est, iustorum distinctiones, qui sicut dispari meritorum qualitate , ita & præriorum quantitate. Vnde 1. Cor. 15. f. Differt stella à stella claritate. k Naturas animalium ] id est, hominum carnalium, quorum natura est circa terram tantum. Vnde 1. Cor. 2. d. animalis homo non percipit ea , quæ sunt spiritus Dei.

l Et iras bestiarum , ] id est , dæmonum , qui dicuntur bestiæ quasi vastæ , quia omnia bona , quæ possunt , vastant. De quibus dicitur Iob. 40. c. Omnes bestiæ agri ibi ludent, id est, maligni spiritus, quorum iras paucorum est cognoscere. Apoc. 12. c. Væ terræ , & mari , quia descendet ad vos Diabolus habens iram magnam, sciens quia modicum tempus habet.

m Vim ventorum ] id est, superborum. De quibus dicitur Isa. 25. a. Spiritus robustorum , quasi turbo impellens partem. Et Proph. 10. d. Quasi tempestas transiens non erit impius.

n Et cogitationes hominum ] quod soli Deo conuenit , qui scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Homo enim tantum videt ea , quæ patent : Deus autem intuetur cor. 1. Reg. 16. b.

o Differentias virgultorum] id est, hominum , quorum differentia præriorum , & meritorum soli Christo manifesta est. Differentias vero complexionum hominum, nouerunt etiam & Physici sed non plenè. Differentiam horum virgultorum, dicit Dominus Mat. 7. c. Omnis arbor bona fructus bonos facit : mala autem arbor fructus malos facit, non potest arbor bona fructus malos facere , nec arbor mala fructus bonos facere.

p Et virtutes radicum ] Quæ sunt multæ. Radix est cogitatio, radix est & desiderium, de quibus dictum est sup. 4. a. Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas. Est & radix naturæ humanæ infirmitas. Radix est etiam culpæ cupiditas. Vnde 1. Tim. 6. b. Radix omnium malorum est cupiditas. Radix est etiam mala voluntas. Est & radix sapientiæ timor Domini. Vnde Eccl. 1. c. Radix sapientiæ est timor Domini, & ramæ eius longæ. Virtutes omnium radicum harum nouit Dominus, qui in die Iudicij malas eradicabit , bonas autem consolidabit. Vnde Malach. vlt. a. dicit. Veniet Dominus exercitum , qui non relinquet eis radicem , & germen. q Et quæcunque sunt absconsa , & improuisa ] hominibus. r Didici ] secundum quod homo. f Omnia enim artifex docuit me sapientiam] Dei. Et bene potuit me docere.

s Est enim in illa spiritus dator intelligentiæ , ] id est, ipsa est spiritus dator intelligentiæ , & omnia intelligens.

u Sanctus] id est , sanctificans omnia. Sanctus enim idem est quod agios. id est, sine terra. Ideo igitur spiritus Dei sanctus dicitur, quia sine terra, id est, sine amore terrenorum facit illos, quos sanctificat. Vnde Leu. 19. a. Sancti estote , quia ego sanus

sanc*tus sum. a Multiplex] dans gratias multiplices. b Vnicus] id est, electos voiens duplii vnitate, scilicet, fidei, & charitatis. De qua dicitur Act. 4. f. Multitudinis autem credentium erat cor vnum, & anima vna. Contra vnitatem fidei est hæresis. Contra vnitatem charitatis est schisma. Propter quod dicit Apost. Ephes. 4.*

*a. Solliciti seruare multiplex, b vnicus, c subtilis, d modestus, e disertus, f mobilis, g incoinquinatus, h certus, i suavis, k amans bonum & actum, l qui & nihil vetat benefacere, m humanus, n benignus, o stabilis, certus, p securus, q omnem habens virtutem, r omnia prospiciens, s & qui capiat & omnes spiritus intelligibiles, t & mundus, x subtilis. y Omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia. z Attingit a autem vbiique propter suam munditiam. b Vapor est enim c virtutis Dei, & d emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei, cordium. Vnde Heb.*

*4.c. Viuis est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipi. Hanc concordantiam ponit Interl. sed hoc magis conuenit Verbo. De Spiritu quod sit penetratius siue, subtilis, dicitur. 1. Cor. 2.c. Omnia scrutatur etiam profunda Dei. Et Prou. 20. d. Lucerna Domini, spiraculum hominis, quæ inuestigat omnia secreta ventris, id est, mentis. Subtilis ergo dicitur spiritus, & in se, & ab effectu, quoniam facit ipsum, quem inspirat subtilem in cogitatione. d Modestus, id est, modestos nos faciens in sermone. Vnde modestia vnuis est de fructibus spiritus. Gal. 6. d. Item Philip. 4. a. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Modestia non solum modum dectioni imponit, sed etiam loquacitatem reprimit. Et tempus aptum obseruat. Vnde Prou. 29. b. Totum spiritum suum profert stultus, sapiens differt, & referuat illud usque ad tempus. e Disertus] id est, disertos nos faciens in loquendo, id est, discretos, & affabiles. f Mobilis] id est, omnia moueri faciens, sicut dicit Boëtius.*

*Boet. Stabilisque manens dat cuncta moueri.*

*lib. 3. de Consol. Vel Mobilis, quia mobiles facit, id est, strenuos ad bene operandum. Vnde super illud Act. 2. a. Factus est repente &c. dicit Glo. Nescit tarda rerum molimina Spiritus Sancti gratia. g Incoinquinatus] id est, sine macula. Vel ab effectu, quia incoinquinatos facit. h Certus] quia nec fallit, nec fallitur. Vel ab effectu, quia certos facit duplii certitudine, scilicet, fidei, & spei. De qua Rom. 8.g. Certus sum, quia neque mors, neque vita, &c. i Suavis, id est, mitis, & misericors, id est, mites & misericordes faciens. k Amans bonum actum] vel actus, alia litera, & est genitiui casus. Et est idem sensus, id est, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. 1. Cor. 13. b. l Qui nihil verat benefacere] et si bonum aliquando facere vetet propter melius, propter bonum obedientia, scilicet, propter quam aliquando intermitti debet bonum, sed malum nunquam fieri, dicit Greg. Vnde Prou. 3. d. Noli prohibere bonum facere eum, qui potest, si potes, & ipse benefac.*

*m Humanus] id est, communis omnibus. Vel [Humanus] id est, hominibus compatiens. Vnde Heb. 4. d. Non habemus Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, &c. Item spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Vel. Humanus, id est, homines diligens. Prou. 8. d. Delicia meæ esse cum filiis hominum. n Benignus] innata bonitate, vel natura. Vel ab effectu, humanus vel benignus dicit, quia facit homines compassibiles in affectu, & benignos, i. compassibiles in effectu. Vtrumque placitum est coram Deo. Vnde Isa. 58. c. Cùm effuderis esurienti animam tuam, ecce humanitas, & animam afflictam repleueris, ecce benignitas, orietur lux tua in tenebris, o Stabilis] in se. Vel sicut dicit Rab. Omnipotens spiritus ut vbiique præsens signetur, dicitur stabilis simul, & mobilis, propter diuos effectus, quos facit in Sanctis; facit enim eos in bono proficere, propter quod dicitur mobilis, & in sanctitate perseverare, propter quod dicitur stabilis. Et de hoc dicit Psal. 36. Statuit supra petram pedes meos, ecce stabilitas, & direxit gressus meos, ecce mobilitas. Ideò spiritus fluui comparatur, quoniam semper mouetur, & nunquam mutat alueum suum. Vel. f Mobilis] dicitur in Sanctis quoad prophetiam & miracula. o Stabilis] quoad gratiam. Nam re-*

*cedente spiritu prophetæ remanebit gratia, nunquam recedens. Vel. f Mobilis] in via, o Stabilis] in patria, vel. f Mobilis] in actiuis, o Stabilis] in contemplatiis, vel. f Mobilis] in aliis sanctis.*

*o Stabilis] in Christo, vnde Ioh. 1. e. Super quem videris spiritum descendenter, & manenter super eum, hic est qui baptizat in Spiritu Sancto. p Securus] id est, securus faciens securitate spei in via, & in patria securitate rei. De prima dicitur Prou. 28. a. Iustus quasi leo confidens, ad nullum pauebit occursum. Item Prou. 15. b. Secura mens quasi iuge coniuvium. De secunda dicitur Isa. 22. d. Erit opus iustitiae pax: & cultus iustitiae silentium, & securitas usque in sempiternum. q Omne habens virtutem] id est, Patri cooperante. Vel. Omne habens virtutem ad dandum infirmis. Isa. 40. g. Qui dat laeso virtutem, & his qui non sunt, fortitudinem, r Omnia prospiciens] id est, à longè aspiciens, id est, ab æterno. Heb. 4. d. Non est illa creatura inuisibilis in conspectu eius. Vel, ut dicit Goff.*

*q Omne habens virtutem] quia omnia per naturam continent.*

*r Omnia prospiciens] quia omnium lumen est. Vel. Omnia prospiciens] quia omnia prospicere facit, praeterita, praesentia, & futura. De praeteritis dat cautelam, de praesentibus circumspectionem, de futuris prouidentiam. s Et qui capiat omnes spiritus intelligibiles] id est, cui subditu sunt omnes spiritus angelici tam boni, quam mali. Vnde Phil. 2. b. Ut in nomine eius omne genu, &c. Vel aliter.*

*s Qui capiat] id est, qui capere faciat. t Omnes spiritus intelligibiles] id est, septem dona Spiritus, quibus homo intelligit se, & Deum.*

*u Mundus] videtur quod idem dixerit supr. [ incoinquinatus] Dicimus quod differetia est. Incoinquinatus dicitur, quia facit operari bonum. Vel incoinquinatus, quia lauat à praeteritis peccatis; mundus, quia sanat à futuris. Vel incoinquinatus, quia in praesenti purgat à culpa per gratiam, mundus quia in futuro mundabit ab omni miseria per gloriam. x Subtilis] Idem dixerat sup. sed repetit hic, ut noret duplicitem subtilitatem spiritus, quam operatur in nobis. Vnam in effectu quoad donum sapientie, alteram in intellectu quoad donum intelligentiae. Vel vna subtilitas est gratia naturalis, altera gratuita. Primam dat in creatione, secundam in recreatione.*

*y Omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia] quasi dicit, verè subtilis est spiritus sapientie: omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia, quæ creavit, & regit omnia, & ordinavit. Et nota quod non dicit, mobilior est omnibus spiritus sapientie, cum tamen prius omnia dixerat de spiritu sapientie, scilicet, quod mobilis est, quod mundus est, quod subtilis est. Et hoc fecerat auctor, ne crederet aliquis aliud esse sapientiam, aliud spiritum sapientie. Et verè mobilior est omnibus sapientia. a Autem] id est, quia. z Attingit vbiique propter suam munditiam] id est, propter suam puritatem, quæ caret materia, & omni materiali dispositione, propter quæ duo, res dicitur locabilis. Vel sic. z Attingit vbiique propter suam munditiam] id est, propter lucem suam, quæ omnia illuminat, & videt, q.d. omnia attingit propter omnitudinem scientiam, quam nil latet. Hoc est dicere, vbiique est omnibus per praesentiam, vel omnibus vbiique est per potentiam, vel per essentiam. Et verè vbiique attingit. b Vapor est enim] id est, calor. c Virtutis Dei] id est, Dei Patris, q.d. sicut calor est ab igne, ita filius est à Patre. Et dicitur Filius à Patre, sicut calor ab igne, quia expellit frigus nostra infidelitatis, & calefacit nos ad amorem Dei. d Et emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei] id est, lumen de lumine [Quædam] dicit, ad notandum impropositam, quæ creatura Creatori comparatur. Vel ad notandum incomprehensibilitatem illius æternæ emanationis, quæ Filius emanat à Patre, sicut dicit Isa. 53. c. Generationem eius quis enarrabit? Et hora quam subtiliter descensum ad Inferos, & ascensum Christi ad coelos ostendit auctor. Riuus enim, emanans à fonte deorsum tendit, vapor vero ab igne veniens ascendit sursum. Ergo per emanationem descensum ad terras, & ad Inferos, per vaporem ascensum in coelum dedit auctor intelligere. Vnde Ephes. 4. b. Qui descendit. Ipse est, & qui ascendit super omnes coelos: quasi dicat, Qui est emanatio, ipse est, & vapor. Item in vapore ignis illuminatio ignorantie, & in emanatione fontis intelligitur ablutio culpe. Ita duo beneficia contulit nobis Christus, & tenebras nostræ ignorantie illuminauit & maculas culpe lauit. Quæ duo notauit Psalm. cùm dixit.*

Quoniam

# Liber Sapientiae.

# Cap. VIII.

*Psal. 15.* Quoniam apud te est fons vita, & in lumine tuo videbimus lumen. a Syncera] sine omni admixtione peccati actuali, vel potentiali, vel intellectuali. b Et idem nihil, &c. Nihil enim patitur, nisi a simili, vel dissimili, sed sapientia nihil est simile vel dissimile, cum sit omnimoda simplicitate simplex, propter

*De cele. miss. ca. sand.* quod a nullo est passibilis, & idem syncera, & ideo nihil inquinatum in illam incurrit. c Candor est enim idem nihil coquinatum incurrit in eam. Et vere syncera est. c Candor est n. lucis æternæ] id est, Christus est lux, per quam videtur lux æterna, id est, pater. Vnde *Ioan. 14. b.* constituit. o Neminem enim dili-

Philippe, qui videt git Deus, nisi eum qui cum sapiente, videt & Patrem. In hoc quod dicitur, candor lucis æternæ, notatur coæternitas filij cum patre: Candor enim siue splendor coætus est luci, & ideo si lux æterna, & candor æternus. d Et speculum sine macula Dei maiestatis] id est, Dei patris. e Et imago bonitatis illius] id est, plena representatio ipsius, id est, per omnia ei similis est. Et nota quod filius dicitur speculum & imago Patris, cum tamen in rebus inferioribus imago sit in speculo, ad notandum quod idem est speculum, & imago. Et sicut in rebus inferioribus in speculo videtur imago rei, & per imaginem res, sic in Filio, & per Filium videtur Pater. In Filio videtur, quia est speculum; per Filium, quia est imago. Item Filius non speculum simpliciter, sed speculum sine macula dicitur, ad differentiam faciendam inter hoc speculum, & alia specula. Tria siquidem sunt specula Dei.

*Tria siquidem sunt specula Dei.* Vnum est mens humana, facta ad similitudinem Dei, sed non est sine macula. Aliud est qualibet creatura, in qua relucet vestigium Trinitatis totius, ut dicit *Aug.* In esse, potentia; in vero modo, sapientia in vsu, bonitas; potentissime siquidem omnia ex nihilo, sapientissime pulchra, benignissime utilia fecit Deus, dicit *B. Bern.* De isto speculo dicitur *i. cor. 13. d.* Videmus nunc per speculum in anigate, &c. Sed nec illud speculum verum est. Speculum est Christus, & illud est sine macula omnino. f Et cum sit vna] id est, vnum cum Patre. Vel cum Filius, sit vna sapientia cum Patre. g Omnia potest] sicut Pater, qui est omnipotens. h Et in se permanens, id est, perfecte, id est, omnino manens immutabilis, actu & potentia. i Omnia innovat, rationabilia regendo, & irrationalabilia ordinando. Vel [ Omnia innovavit, ] id est, hominem, propter quem facta sunt omnia, & qui habet cum omnibus participationem, ipsum innovat in presenti per gratiam, in futuro per gloriam. *Apoc. 21. b.* Ecce noua facio omnia. k Et per nationes, id est, in omni gente sine acceptione personarum. l In animas sanctas se transfert] gratiam infundendo, quas non sanctas inuenit, sed suo aduentu sanctas facit: Et m Amicos Dei] id est, amantes Deum, & amatos a Deo. n Et prophetas constituit] hoc est, accedit ad amorem Dei, & illuminat ad cognitionem, Et vere sapientia transferendo se in animas sanctas, amicos Dei, & Prophetas constituit. o Neminem enim diligit Deus, nisi eum, &c. id est, qui die ac nocte meditatur in lege Domini, quia sapientiam docet. Et meritò diligit Deus illum, qui cum sapientia inhabitat, id est, cum Christo fide, & spe, & charitate, & sanctæ conuersationis imitatione. p Etenim hæc speciosior sole] materiali, qui est lumen oculorum corporalium, sed Christus est lumen mentium purgatarum. r Et super omnem dispositionem stellarum luci, solis comparata, invenitur prior, id est, dignior, quasi dicat, Philo, luci solis præfertur sapientia, multò fortius, & omnibus stellis. s Hoc probat. x Illi enim] id est, luci. y Succedit nox] sed non sapientia. Sapientia enim nunquam occidit, sed sol oritur, & occidit, & ad locum suum reuertitur, ut dicit *Eccles. 1. a.*

*Mystic.* Mysticè. Sapientia Dei Patris, id est, Christus.

q Specialior est Sole, ] id est, quoconque maiore Prælato Ecclesiæ.

r Et est super omnem dispositionem stellarum] id est, super omnem congregationem Sanctorum, qui sunt dispositi in Ecclesia secundum proprias dignitates. Vnde *Cant. 2. a.* Dicit sponsa: sicut malus inter ligna siluarum, sic dilectus meus inter filios.

s Luci] id est, Prædicatorum claritati comparata.

u Invenitur prior,] id est, dignior. Vel.

f Luci] id est, Ioanni Baptista. t Comparata invenitur prior] ipso Ioanne testante. *Joan. 1. d.* Post me venit, qui ante factus est, qui prior me erat. Vel. Luci, id est, Angelicæ naturæ. t Comparata] sapientia.

u Invenitur prior] tia inhabitat. Est p enim hæc q speciosior sole, & r super omnem dispositionem stellarum f luci t comparata u inuenitur t prior. x Illi enim y succedit x nox.

*EXPOSITIO*

## CAP. VIII.

*CAP. VIII.*

¶ Apientiam autem b non vincit malitia. Attingit c ergo à fine usque ad finem d fortiter, & e disponit omnia suaviter.

¶ Apientiam au- tem non vincit malitia] dixerat au- tor in fine capituli præcedentis quod

sapientia luci comparata prior, id est, dignior invenitur, & subiunxit rationem, quia luci succedit nox ipsam exterminans, sapientia autem nulla malitia vincit, unde patet, quod sapientia simpliciter prior luce inuenitur. Sapientia enim est sapor boni, ut dicit *B. Bern.* quæ cum transferit in affectum cordis, Deo facit seruire gratuitò etiam, si nullum inde speretur præmium. Vnde dicit *B. Bern.* Et si gratis non possit diligi Deus, est tamen sine intuitu præmij diligendus. Sed videtur quod ratio Philonis falsa sit. Nam sicut luci temporali nox succedit, ita & luci sapientia succedit nox culpæ. Sol. Hic agit *Philo* de sapientia increata, cui, nec actu, nec potentia, nox aliqua succedere potest. Præterea nox temporis omnino extinguit lucem temporalem, sed nox culpæ non potest penitus extinguere lucem sapientia. Non enim potest facere quin luceat lux in tenebris, quia tenebrae, id est, mentes tenebrose eam non comprehendunt, & in hoc sapientia vincit malitiam, quia semper lucet lumen sapientia, etiam in tenebris malitia. Dicit ergo ita. Luci succedit nox. a Sapientiam autem] incretam non fecit, nec inuentus est dolum in ore eius. b Non vircit malitia] quia semper lucet etiam in tenebris. Aliqui libri habent. In sapientiam autem non incidit malitia, id est, in Christo non cadit peccatum. Et idem est. Igitur cum talis sit sapientia omnibus nobilior, sole prior.

c Attingit ergo à fine usque ad finem fortiter] id est, principio mundi usque ad aduentum suum, qui fuit in fine saeculi, sicut dicitur *i. Joan. 2. 2.* fortitudinem suam exercuit, grauiter peccata puniens.

d Et] nihilominus disponit omnia suaviter, quia quicquid agit, facit misericorditer. Etenim vniuersæ viæ Domini misericordia, & veritas. Misericordia, ecce suaviter. Veritas, ecce fortiter. Vel sic.

e Attingit à fine usque ad finem fortiter,] id est, ab æterno usque in æternum, & ubique semper perfectè agit. Finis enim notat perfectionem.

f Fortiter] sine resistentia, quia est Dei virtus.

g Et disponit omnia suaviter] id est, æqualiter, quia Dei sapientia est. Vnde Paulus *i. cor. 1. d.* Nos autem prædicamus Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Vel sic secundum beatum Bernardum.

h Attingit à fine usque ad finem fortiter,] id est, à summo coelo usque ad imum inferni.

i Fortiter] in coelo deliciendo superbum [ Fortiter] In inferno spoliando animas. Fortiter, in medio, scilicet in mundo superando malignum.

j Et.] Idem [ disponit omnia suaviter,] id est, in celo stantes Angelos confirmando, & in inferno captiuos à Diabolo liberando, in mundo venundatos sub peccato redimendo. Vel, melius. Septem sunt gradus, quibus malitia accedit ad expugnandum sapientiam, sed per alias septem gradus fortiores & suauiores sapientia impugnat malitiam, & expugnat. Attingens à fine usque ad finem, à primo gradu usque ad ultimum, fortiter, & disponens omnia suaviter. Vnde ergo. Primus gradus malitia est negligencia sui. Secundus, est curiositas, qua homo se neglecto, aliena inuestigat. Tertius, est torpor, quem & duo primi generant. Quartus est concupiscentia, quam tertius parit. Quintus est consuetudo, quam quartus gignit. Sextus est contemptus, quem quintus inducit. Iuxta illud *Prov. 18. a.* Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. Septimus est malitia, quia mala sapient, & bona desipiunt, quæ ex omnibus præcedentibus generatur.

*1. Pet. 2. b.*

*P. 2. 4.*

*Alier.*

*Alier.*

generatur. Primum gradum expugnat spiritus timoris. Vnde Eccl. 7. c. Qui timet Deum, nihil negligit. Secundum impugnat Spiritus pietatis. Vnde i. Tim. 4. b. Ineptas, & inaneas fabulas deuita; exerce autem te ipsum ad pietatem. Tertium superat spiritus scientiae, qui docet bene conuersari in medio praece, & peruersare. **a** Hanc habui, & exquisiui eam nationis huius, ut à d iuuentute mea, & e quæsiui spō-expugnat spiritus fortitudinis, corpus fortiter resistat illius glorificat contubernium h habens Dei, sed & omnium Quintum vincit spiritus consilij diuinitatis inspirati. Sextum excludit spiritus intelligentiae. Septimum expugnat spiritus sapientiae, qui bona sapere, & mala despere facit. Et ira patet qualiter sapientia vincit malitiam, attingens à fine usque ad finem fortiter, virtus expellendo; & disponit omnia suauiter, virtutes contrarias infundendo. Et ideo quia sic operatur sapientia, amabilis facta est mihi, dicit Philo, tam pro se, quam pro quolibet iusto. Vnde sequitur.

**a** Hanc ] amabilem sapientiam. **b** Amaui ] corde. **c** Et exquisiui eam] studio, & oratione, & opere. **d** A iuuentute mea.] Quod est contra multos, qui cum senuerint in scientia saeculari, tunc primò incipiunt studere sapientiae. Thren. 3. d. Bonum est viro, cum portauerit iugum Domini ab adolescentia sua. Prou. 5. d. Lætare iuuenis, cum muliere adolescentia tua. **e** Et quæsiui sponsam mihi eam assumere, id est, illum amore casto, & fructuoso, & inseparabili mihi copulari. Vnde Cant. 3. a. In lectulo meo per noctes quæstui, quem diligit anima mea: Quæ spirituali amore diligere, non carnaли. Sed nonne loquitur Philo de sapientia increata, quæ est Filius Dei: Constat quid sic. Ergo deberet dicere, quæsiui sponsum meum, non sponsam: Christus enim sponsus est, & Ecclesia, vel anima sponsa. Sol. Tanta est unio capititis, & corporis, id est, Christi & Ecclesiae, ut sèpè sponsus nomine sponsa nominetur, sicut patet Esa. 61. d. ubi dicit Propheta in persona Domini: Induit me vestimento salutis, & induit me iustitiae circumdedit me quasi sponsum decoratum coronam, & quasi sponsam ornatam monilibus suis. Item sicut Deus dicitur Creator, Trinitas creatrix, quia est generis feminini, & tamen omnino est idem Deus, & Trinitas; Ita filius dicitur sponsus, & sapientia sponsa, quia est generis feminini, & propter sensum moralem, quo de sapientia morali Theologicè exponitur, quam multi non ut sponsam, sed ut adulteram sibi assumunt, quia non fructum spirituale in ea querant, sed voluptatem temporalem. **f** Et amator factus sum formæ illius, id est, formosæ, quia ipsa est candor lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, supr. 7. d. vel Amator factus sum formæ illius, id est, veritatis, quæ est principium intelligendi ipsam. sicut forma in naturalibus. Præter hæc autem Christus quatuor formas habet, quarum amatores sunt iusti. Prima est conuersatio Christi, quæ fuit in uilitate & pauperitate. Secunda est vita Sanctorum, quæ Christum nobis representat. Tertia est sacra Scriptura, quæ & ipsum nobis demonstrat. Quarta est rerum vniuersitas, in qua non solùm sapientia, sed totius Trinitatis relucet, vestigium. Hæc amanda est, non propter se, sed propter illum cuius est forma, id est, cuius benignitatem demonstrat. Vnde Aug. in lib. Confess. Vx illis, qui diligunt nutus tuos pro te. Vel pro sapientia creata potest intelligi, cuius forma est spiritualis intelligentia; materia vero eius historialis sive literalis intelligentia. Et idem benè dicit: Amator factus sum formæ illius, id est, spiritualis intelligentia, non materia, quia litera occidit, spiritus autem vivificat. 2. Cor. 3. d. De pulchritudine huius sapientiae dicitur Zach. 9. b. Quid bonum eius, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum, & vitium germinans virgines, id est, sapientia efficiens castas mentes: **g** Generositatem, &c.] Generositas sapientiae est Deus Pater, à quo genita est ab æterno, sicut ipse dicit Prou. 8. c. Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret, nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram. Et Eccl. 24. b. Ab initio & ante saecula creata sum, id est, genita. Et in Psalm. 109. Ante luciferum genui te. Et est summa sententia, quod filius gloriam patris quæsiuit, non suam, sicut ipse dicit Joan. 8. f. Ego gloriam meam non querere, est qui querat, & iudicet. Sic autem construe literam.

**h** Habens contubernium Dei, id est, sapientia, sive filius habens conuenientiam equalitatis cum patre.

Hugonis Card. Tom. III.

**g** Glorificat generositatem illius] id est, patris. Hoc est, glorificat patrem, qui genuit eum, Joan. 8. f. Ego honorifico patrem meum. Vel sic,

**h** Sapientia habens contubernium Dei, id est, humilitatem, in qua habitat plenitudo diuinitatis corporaliter. Col. cap. 2. b.

enim est disciplina Dei & m ele-  
ctrix operum illius. Et si n diuinitas, id est, Deum patrem, qui ipsam genuit. Et locupletius, quæ omnia operatur? Si p autem q sensus operatur, r quis horum, quæ sunt smagis quæ illa, est s principio erat verbum, & verbum

erat apud Deum, & Deus erat verbum: Hic notatur aequalitas filij cum patre, & pertinet ad primam expositionem. Et a verbum caro factum est, & habitavit in nobis: Hic notatur incarnationem sapientiae, & pertinet ad secundam expositionem. Tertio modo exponitur sic. Vir iustus. **b** Habens contubernium Dei, id est, animam bonam quæ est contubernium Dei, sive exemplum, sicut dicitur 1. Cor. 3. d. Templum Dei sanctum est, quod estis vos.

**g** Glorificat generositatem illius, id est, sapientiae, ore & opere prædicando ipsam, Vnde i. Cor. 6. d. Glorificate, & portate Deum in corpore vestro. Et non solùm sapientia glorificat patrem. **i** Sed & omnium Dominus, id est, Deus patet.

**k** Dilexit illam] sapientiam, id est, filium. Vel, dilexit illum, id est, delectabilem genuit. Et merito dilexit illum.

**l** Doctrrix enim est disciplina Dei, id est, docet disciplinam, per quam venitur ad Deum, id est, ordinacem motum correctionem, de qua Prou. 3. b. Disciplinam Domini, filii mei, ne abiicias. Vel disciplinam, de qua Deus disciplinatur. De qua dicitur Isa. 53. b. Disciplina pacis nostræ super eum. Vel sic: **l** Doctrrix enim est disciplina Dei, id est, disciplinam, quæ recipit à Deo patre, docuit in mundo. Vnde Baruch 3. d. Hic adiuuenit omnem viam disciplinæ, & dedit eam Iacob pueru suo, & Israel dilectu suo. **m** Et electrix operum illius, quia de malis eligit Deus bona, de bonis meliora, de melioribus optima, & illa facit. Vnde Dionys. Optimus est optima adducere. Et secundum hoc dicitur, electrix operum illius, id est, Dei patris, quia electa opera eius facit Omnia enim operatur in sapientia, non qualitercumque, sed electe. Vel dicitur, electrix operum illius, quia nos facit eligere opera illius ad imitandum.

**n** Et si diuinitas appetuntur in vita] præsenti vel futura.

**o** Quid sapientia locupletius, quæ omnia operatur? ] quasi dicat, si quis diuinitas appetit habere, quærat sapientiam, quæ omnibus abundat diuinitas. In ipsa enim sunt omnes thesauri sapientiae, & scientiae absconditi. Coll. 2. a. Vnde dicit hæc Inter. Virtutum diuinitas continet sapientia, & amatoribus suis offert. Vnde Prou. 8. b. Mecum sunt diuinitas & gloria, opes superbæ & iustitia, ut ditem diligentes me, & thesauros eorum repleam. Augustinus: Nimis diues est Christiana Religio, cui datum est in omnium possessore omnia possidere.

**p** Si autem sensus operatur, quis horum, quæ sunt, magis quam illa, est artifex? ] Dupliciter legitur hoc. Uno modo sic. Verè sapientia operatur omnia.

**q** Autem] pro quia.

**g** Si sensus operatur, ipsa enim sanam & profundam intelligentiam operatur. **r** Quis est artifex horum, quæ sunt? id est, virtutum, & operum virtutum. **s** Magis quam illa? ] quasi dicens, verè omnia operatur sapientia. Operatur enim sensus, id est, occultas intelligentias. Si autem sensus operatur, ergo & virtutes, & opera virtutum, quæ ad verum esse perducunt. Ita exponit Glosa. Tamen non videtur competens expositio: quia, quod maius est, supponit; operari enim sensus, id est, intelligentias quam virtutes, quod non videtur verum. Secundo modo exponitur sic, ut hæc dictio; sensus, sic nominatus singularis: [Si diuinitas appetuntur in vita, quid locupletius sapientia? **p**] Si autem sensus] supple, appetatur. **r** Quis operatur] illum, scilicet sensum. **s** Magis quam illa] scilicet sapientia? quasi dicat, nullus. [Illa] dico. **t** Est artifex horum, quæ sunt? id est, virtutum & operum virtutum, quasi dicat, sapientia operatur virtutes: ergo multo fortius operatur & sensus. **u** Si igitur sensus appetitur, queratur sapientia, quæ ipsum operatur. **v** Et si iustitiam quis diligit; id est, virtutem, quia communiter hic accipitur iustitia pro-

Cc omni

# Liber Sapientiæ.

# Cap. VIII.

omni virtute, siue pro gratia iustificante. *a* Et labores huius, id est, sapientiæ, vel dilectionis, quæ est venerabilis sapientia, [magnas habent virtutes,] q. d. si quis appetat virtutem, accedat ad opera sapientiæ, & in illis exerceat se: quia conseruntur: *m* virtutes, s. quatuor Cardinales. Opera sapientiæ

B  
al. + sa-  
pien-  
tiam.  
al. + si  
multi-  
tudi-  
nem.  
al. + di-  
sposi-  
tiones.

*a* ductor labo-  
res: quia omnis vir-  
git, & labores huius magnas ha-  
bent virtutes. *b* Sobrietatem enim,  
Vnde dicit Gl. Nihil  
iners, nihil desidio-  
sū in operibus eius,  
sed quæcunque sunt  
vera, quæcunque  
pudica, quæcunque  
iusta, agit, & agen-  
da suis committit.  
Et licet opera sapien-  
tia labores sint, pa-  
rum tamen oportet  
culturum. *p* Proposui ergo hanc ad-  
laborare ad ipsam  
ducere mihi ad coniuandum:  
habendum. Assiden-  
tem enim foribus suis illam inueniet, sup. 6. c. Et Eccl. 6. c.  
Exiguum in opere eius laborabis, & citè edes de generatio-  
nibus illius. *b* Sobrietatem enim, ] quasi dicit, verè labores  
eius magnas habent virtutes. Sobrietatem enim, id est, tem-  
perantiam. *c* Et prudentiam docet, ] sapientiam scilicet.  
*d* Et iustitiam, ] hic accipitur specialiter pro virtute Cardi-  
nali.

*e* Et virtutem, ] id est, fortitudinem. *f* Quibus utilius, ] ad  
vitam æternam. *g* Nihil est in vita præsenti, vel in via homi-  
nibus. Vnde Rab. Qui temperans est & prudens, fortis &  
iustus, quid illi deest? quasi dicit, nihil. Tamen has virtutes  
nemo habet, nisi cui virtutum omnium origo Deus contulit.  
Et videtur dicere Rab. quod hæ virtutes solum per infusionem  
habentur, à Deo. Philosophi tamen dicunt, quod habeantur  
per acquisitionem: Nam bona facientes, boni sumus, dicit  
Aristoteles. Ad hoc solunt quidam dicentes, aliud esse iusti-  
tiam Politicam, aliud Theologicam, & de alijs duabus simili-  
ter dicunt, & quod Politicæ per acquisitionem habentur, & de  
his loquuntur Philosophi: Theologicæ vero per infusionem  
obtinentur, & de illis loquitur Rab. & alii Sancti, & ita non est  
ibi contrarietas. Alij dicunt, quod idem est habitus iustitia  
Politica, & Theologica, sed quod habitus ille sit virtus per-  
fecta, hoc est, à Deo per infusionem, ipse autem habitus ha-  
betur per acquisitionem: Item videtur quod Fides, Spes, &  
Charitas sint utiles quatuor Cardinalibus. Ad hoc dicimus,  
quod illæ tres sub illis quatuor continentur. Fides sub  
prudentia, Spes sub fortitudine, Charitas sub iustitia. Vel hoc  
ideò est: quia quatuor Cardinals magis consistunt in vsu  
operum, quam istæ. *b* Et similitudinem scientiæ desiderat quis,  
scit præterita, ] quasi dicat, si quis appetit in vita præsenti  
habere scientiam, meritò debet querere sapientiam: quia  
ipsa confert omnium præsentium, præteriorum, & futuro-  
rum scientiam. Philo vero scientiam viæ vocat similem sci-  
entiæ illius, quæ erit in patria. Hæc enim est ænigmatica, illa  
vera. Hæc ex parte, illa perfecta: Et cum venerit quod per-  
fectum est, destruetur quod ex parte est. Et hoc est. *b* Simili-  
tudinem scientiæ, id est, scientiam in præsenti. *s* Desiderat  
quis] habere querat sapientiam. Quia ipsa & Scit præterita, ]  
id est, scire facit: quia revelat ea suis, vt Moysi, qui prophe-  
tauit de præteritis, id est, de creatione mundi, & ceteris,  
quæ fuerunt ante ipsum. *i* Et de futuris estimat, ] id est, estimare,  
siue conjecturare facit. Et non mirum, si scire facit  
præterita & futura: quia ipsa est initium, & finis, Apoc. 1. c.  
*m* Scit versutias sermonum, ] id est, occultos modos loquendi  
intelligit, vel sententias. Et accipitur in bono versutias hic,  
sicut Eccl. 39. a. vbi dicitur: Sapiens narratio em virorum no-  
minatorum conseruabit, & in versutias parabolarum simili  
introibit. Et hoc est planum de Christo: Nam cum quererent  
Herodiani missi à Pharisæis: Licet censem dare Cæsari; an  
non: nouit eorum versutias, Mat. 22. b. Vel sic,  
*m* Scit versutias sermonum, ] id est, scire facit dando, & sa-  
pientiam & modum loquendi. Vnde Luc. 21. c. Ego dabo vo-  
bos os & sapientiam, cui non poterunt resistere omnes ad-  
uersarij vestri. *n* Et dissolutiones argumentorum, ] id est, so-  
lutiones argumentorum scire facit. Vel, Dissolutiones argu-  
mentorum, ] id est, positiones, sicut dicit Glo. Et acc. pitur hic  
positio sicut alibi dicitur: Positio est extanea opinio alicuius  
notorum secundum Philosophiam. Habet enim mundus suas

positiones, & Diabolus suas, & Christus suas. Mundus pô-  
nit quod nihil mouetur, id est, diuitias, delitias, & honores  
vitæ præsentis singit æternas, & nunquam deficere. Christus  
econtrario ponit, quod omnia mouentur, id est, quod ista ci-  
tè deficient, Luc. 21. f. Coelum & terra transibunt; verba au-  
tem mea non transibunt. Diabolus ponit, quod beati sunt po-  
tentes, & diuites huius mundi. Sed Christus econtrario, Mat.  
5. a. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est Regnum  
celorum. Christus argumentatur. Tu es pauper, ergo bea-  
tus. Diabolus econtrario: Tu es pauper, ergo miser. Facit  
etiam Diabolus syllogismum suis. Proponit verum, assumit  
bonum, concludit malum. Verbi gratia: Cùm aliquis voca-  
tur ad præbendas, vel dignitates, dicit Diabolus: Non est  
malum habere beneficium, inde affl. mit abundantiam diuitia-  
rum. & ex his concludit gula, & luxuriam, ita fecit Salo-  
mon. Vnde Eccl. 47. c. Collegisti quasi aurichalcum aurum,  
& vt plumbum complesti argentum. Et post: Inclinasti fœmo-  
ra tua mulieribus. Sed huius argumenti solutionem dicit  
Dominus in Psalm. 61. Diuitiæ si affluant, holite cor appone-  
re. Et Luc. 14. f. Si quis venit ad me, & non odit patrem  
suum, &c. non potest meus esse discipulus. *o* Signa & mon-  
stra scit, antequam fiat, & euénus temporum, & seculorum.] Vnde dixit discipulis suis: Erunt signa in Sole, & Lu-  
na, &c. Luc. 21. e. Signa dicit minora, monstra malora; euén-  
us temporum, & seculorum dicitur scire, quia docet quid  
euéniet in seculo futuro pro his, quæ geruntur in tempore,  
& pro malis poena, pro bonis gloria euéniet. Vnde Ioan. 5. e.  
Procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui  
verò mala egerunt, in resurrectionem iudicii. Vnde dicit B.  
Bernard. Sancti vitæ huius non solum angelicum, vel Apo-  
stolicum, sed & propheticum spiritum fortiti sunt. Angelicu-  
m quidem, quantum ad vitæ munditiam: quia in carne  
præter carnem vivere angelicum est, non humanum. Apo-  
stolicum vero: quia omnia reliquerunt pro Christo. Pro-  
pheticum autem: quia ipsa viæ sua austeras prophetat re-  
tributionem malorum & bonorum. Isa. 20. a. Sicut ambu-  
lauit seruus meus Isaias discalceatus & nudus trium anno-  
rum signum exit & portentum supér Ægyptum, & super  
Æthiopiam. Ierem. 25. f. Ecce in ciuitate, in qua inuocatum  
est nomen meum, ego incipio affl. gere, & vos quasi inno-  
centes & immunes eritis? quasi dicat, non eritis immunes,  
gladium enim voco super omnes habitatores terræ. Et quia  
talis est sapientia,

*p* Proposui ergo hanc adducere mihi ad coniuandum, ] id  
est, vt cum illa simul vinam vitæ gratiæ, & tandem vitæ glo-  
riæ. Vel, ad coniuandum, id est, vt cum ipsa epuleret, &  
ipsa tecum, sicut dicitur Apoc. 3. d. Ego sto ad ostium &  
pulso, si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam,  
intrabo ad illum, & coenabo cum illo, & ipse tecum. Et  
loquitur Philo in persona cuiudibet iusti, sicut dicit Inter.  
Nam sapientia cuiuslibet iusti coniuua est, & coepulatrix,  
Vnde sponsa invitata ad coniuandum, Cant. 5. a. Veniat  
dilectus meus in hortum suum, vt comedat fructum pomo-  
rum suorum, quasi puer: Parvulus enim natus est nobis.  
& filius datus est nobis. Isa. 9. b. Sed quia nobiles hospites  
non solent per nuncios vocari ad coniuivium, sed ab ipso  
Domino hospitijs, ideò dicit sponsa Cant. 3. a. Sargam, &  
circulbo ciuitatem per vicos & plateas, queram quem dil-  
igit anima mea. Sicut Hesyer. 5. a. non mandat ad Regem  
Affuerum. q. d. veniat, sed ipsa venit ad eum. Talis ho-  
spes vocari debet ad coniuivium: quia pauper: quia instus:  
quia de tribu nostra: huiusmodi enim docet sacra Scriptura  
debere inuitari. De iusto habes Eccl. 9. d. Viti iusti sint  
tibi coniuixæ, De paupere inuitando habes. Luc. 14. c. Cum  
facis coniuivium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos,  
& beatus eris. De contribulo inuitando legitur Tob. 2. a.  
vbi dixit Tobias filio suo: vade, & adduc aliquos de tribu  
nostra timentes Deum, vt epulentur nobiscum. Querendus  
est autem Dominus, & inueniendus, vorandus, ad-  
ducendus ad coniuivium. Sed quis querit, quis inuenit, quis  
vocat, quis adducit? Meditatio querit, contemplatio in-  
uenit, oratio vocat, humilitas adducit. Vnde dicit sponsa  
Cant. 1. d. Dum es et Rex in accubitu suo, nardus mea  
dedit odorem suum, id est, humilitas effudit orationem  
suam, vt vocaret & adduceret sponsum ad coniuandu-  
m nobiscum in terris, qui cum Patre, & Angelis eius  
coniuuiatur in coelis. Duo sunt ferula, ad qua inuitatus  
libenter venit, & libenter comedit. Primum est vitæ  
munditiae. Vnde Cant. 2. d. Dilectus meus mihi, & ego  
illi, qui

illi, qui pascitur inter lilia. Secundum est vera poenitentia, unde Gen. 27. b. dixit Rebecca ad Iacob: Pergens ad gregem affer mihi duos hōedos optimos, vt faciam ex eis escas patruo, quibus libenter vescitur. Si hēc duo fercula Christo pāraueris, parabit & ipse tibi alia duo meliora, quae dat suis inuitatis scilicet, gratiam in pr̄senti, & gloriā in futuro. Et hēc quatuor fercula complectitur.

*Psal. 83. uno versiculo.*

C  
el. + amabi-  
lis.  
al. + pro-  
pterea.

sciens quoniam mecum communicabit de bonis, b & erit allocutio c cogitationis & tēdij mei. d Habebo propter hanc claritatem ad turbas, & f honorem apud seniores.

b Iuuenis, & acutus inueniar in iudicio, i & in conspectu potentium + admirabilis ero, & k facies Principum mirabuntur me. l Tacentem me sustinebunt, m & loquentem me respicient, n & sermocinante me plura, manus o ori suo imponent. p Præterea habebo per hanc q immortalitatem, & r memoriam æme dicim communicabit de bonis, ] q.d. idē volo eam habere coniuiam, quia si communicauero ei mea, communicabit & ipsa mihi sua. Si tu propinas cinerem poenitentia, & potum lacrymarum, & ipse pro his dat tibi, coronam gloria, & gaudium sempiternum. Vnde I/a. 61. a. Dabo eis coronam pro cincte, & oleum gaudij pro luctu, & pallium laudis pro spiritu mœroris. Et non solū communicabit mecum de bonis suis, sed b Et erit allocutio, ] id est, alleluia. c Cogitationis & tēdij mei: ] Iuxta illud: Vehiculum in via facundus comes, Cogitationes, & tēdium alloquitur Dominus, dum cogitationes ad se eleuat, & tēdium releuat, quod fit per interiorem consolationem, quandoque per exteriorem tribulacionem. Hi enim sunt duo stimuli, quibus & cogitationes eleuat, & tēdium releuat. Adhuc mihi plus facit sapientia.

d Habebo propter hanc claritatem, ] boni nominis. e Ad turbas] popolorum, f & honorem, ] reuerentia. g Apud seniores, ] sicut Job dicit de se. 29. b. Videbant me iuuenes, & abscondebantur, & senes afflurgentes stabant. h Iuuenis, & acutus inueniar in iudicio, ] id est, fortis & sapiens, omnia dijudicans secundum legem. i Et in conspectu potentium admirabilis ero, ] propter sapientiam loquendi. k Et facies Principum mirabuntur me, laudando loquentem. l Tacentem me sustinebunt, id est, expectabunt. Vnde Job. 29. b. Expectabant me sicut pluuiam, & aperteabant os suum sicut ad imbrema serotinum. m Et loquentem me respicient, ] attenti ad sermones meos. n Et sermocinante me plura, manus o suas.

o Ori sud imponent, ] non audentes resistere mihi. Job. 29. b. Quando procedebam ad portam civitatis, in platea parabant cathedram mihi, & Principes cessabant loqui, & dīgitum superponebant ori suo. p Præterea habebo per hanc immortalitatem, ] quasi dicat, per sapientiam habebo in pr̄senti bona pr̄taxata, & in futuro. p Præterea habebo per hanc, ] id est, per sapientiam q Immortalitatem, ] id est, gloriam immoralem, quam iusti habent spe. Vnde supra 3. a. Spes illorum immortalitate plena est. r Et memoriam æternam, ] memorum operum, & virtutum. s His, qui post me futuri sunt, relinquam, ] Iuxta illud Psalm. 111. In memoria æterna erit illius. Et Proverb. 10. b. Memoria iusti cum laudibus. Eccl. 49. a. Memoria Iosif in compositione odoris facta est.

t Disponam populos, ] erudiendo fidei veritatem, & morum compositionem.

u Et nationes, ] quas docebo.

x Mihi erunt subditæ, ] quia non permittam eos exorbitare à semitā veritatis. Et exponit hoc totum Glo. de Prædicatori- bus, & de Christo, quibus, & cui subditi erant conuersi ad fidem propter Deum. Iuxta illud Psalm. 46. Subiecit populos nobis, & gentes sub pedibus nostris.

y Timebunt me audientes Reges horrendi, alijs, victi patientia meā, dicit Interl. & videntes Christi miracula, qui ait: Confidite: quia ego vici mundum, Ioan. 16. g. Vnde Psalm. 101. Timebunt gentes nomen tuum, Domine, &c. z Et in malitudine, ] bonorum.

a Videbor bonus, ] id est, benignus.

b Et in bello, ] aduersariorum, vel in iudicio, vbi pugnabit cum illo totus orbis terrarum contra insensatos, supra 5. d, fortis, quasi dicat, Christus in iudicio blandus iustis, & crudelis impijs apparebit, vt timeatur, & ametur. Vnde Exod.

Hugonis Card. Tom. III.

z. d. Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis. in igne terror, in nube mansuetudo designatur. Idem significat Angelus sepulchri, de quo loquitur Mat. 28. a. Et erat aspectus eius sicut fulgor, & vestimentum eius sicut nix. Ta-

ternam his, / qui post me futuri les debent esse Prælati, & Prædicatores, peccatoribus terribiles comminando, & iustis blandi vita subiecta: et al. + D  
Reges horrendi, z & in multitudine a videbor bonus, & in b bello fortis. t Intrans in domum meam, conquiescam cum illâ. d Non enim habet amaritudinem conuersatio illius, e nec tedium conuictus illius sed latitiam & gaudium. Hæc co-gitans apud me, & b commemo-rans in i corde meo, quoniam + k immortalitas est in l co-

ribiles, casum possibilem eis ostendendo, sicut dicitur Rom. 11. c. Tu autem fide stas, noli altum sapere, sed time. Et r. Cor. 10. c. Qui se existimat stare, videat, ne cadat.

c Intrans in domum meam conquiescam cum illis, ] id est, in secretum conscientia mea, sive mentis conquiescam cum sapientia vacando contemplationi. Sic enim debet facere Prædicator, vt dicit Rabanus: Post prædicationem veritatis, post laborem operis, quibus auditoribus solatium præbuit, ad se rediens, diuinæ contemplationi vacans, supernæ dulcedinis quietem inuenit. Alter enim inanis est contemplatio, quam non præcesserunt exercitia sanctarum actionum. Vnde Proverb. 24. d. Præparā foris opus tuum, & diligenter exerce agrum tuum, & postea ædifices domum tuam. Et Iacob Rachelis amplexus non meruit, donec Liam primò cognovit. Nec Israel vocatus est, donec cum Angelo luctatus est. Et meritū conquiescam cum illa.

d Non enim habet amaritudinem conuersatio illius, ] imd saporem dulcedinis, iuxta quod nominatur sapientia, sapida scientia.

e Nec tedium conuictus illius, ] quo conuiuat, vel conuiuit nobiscum.

f Sed latitiam, & gaudium. ] Latitiam affectus, & gaudiū intellectus. Et dicit Rabanus, quod corporales delitiae corpus grauant; spirituales vero mentem relevant, & tantò amplius esuriuntur, quanto amplius comeduntur. Vnde Eccl. 24. c. Qui edunt me, adhuc esurient. Corporalium deliciarum appetitus placet, experientia displaceat. Econtrario appetitus spiritualium grauis est, experientia placens. Vnde Psalm. 33. Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus.

g Hæc cogitans apud me, ] id est, predictas utilitates sapientiae.

b Et commemorans, ] id est, s̄epe memorans.

i In corde meo. ] gaudens, & admirans, sicut legitur de B. Virgine, Luc. 2. c. Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Quod propriè est sapientum, conferre in corde audita, antequam loqui. Vnde Eccl. 22. c. Cogitatus sensati in omni tempore, vel metu non depravabit commemorans, inquam.

k Quoniam immortalitas est, ] id est, ad immortalitatem perducens.

l In cogitatione, ] affectuosa, quod nomine cordis innuitur. Vnde dicit beatus Bernardus: Anima in scientia, cor in affectu sonat. Iusti in corde cogitant de sapientia, id est, ex affectu. Vnde Eccl. 14. d. Beatus vir, qui in sapientia morabitur, & qui in iustitia sua meditabitur, & in sensu cogitat circumspitionem Dei, qui cogitat vias illius in corde suo. Sic & impij mala cogitant in corde suo: quia afficiuntur in ipsa cogitatione malorum. Vnde Mat. 9. a. Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Dicit ergo.

b Commemorans in corde meo, id est, in intellectu cogitans & affectu:

q Quomodo immortalitas est in cogitatione sapientia, ] id est, quod cogitatio sapientia causa est immortalitatis. Vnde supra 6. c. Cogitare de illa sensus est consummatus. Vel cogitatio sapientia immortalis est, id est, quicquid cognoscitur de natura eius, totum est immortale, & semper vi-

C. c. 2 HERD

# Liber Sapientiae.

# Cap. IX.

uerere inuenitur. a Et in amicitia illius delectatio bona.] Actiuè & passiuè verum est: Nam & qui amat sapientiam, & qui amatur ab ea, delectatur. Vtrumque enim dulce est, & amare, & amari, dicit Aug. Amicitia vero in solo amore consistit, ut dicit Tullius. Vnde ille amicitiam habet erga sapientiam, qui illam diligit propter ipsam, non propter aliud, & tunc in ipsa delectatione habet. Lætamini cum Ierusalem, & exultate in ea omnes, qui diligitis eam, gaudete cum ea gaudio vniuersi, qui lugentis super eam. b Et in operibus, &c.] id est, opera eius honestatem habent indeficem. Opera dicuntur tam creationis, quam recreationis. Sed opera recreationis non solum habet honestatem in se, sed etiam conferunt, ] honestatem indeficem, id est, vitam eternam credentibus, & iunctantibus ipsam. c Et in certamine, ] id est, sapientia, est a Sapientia] hoc est, in locutione sanctæ Scripturæ, vbi loquitur nobis sapientia, est sapientia; vel in prædicatione monum & fidei, vbi de sapientia loquimur, est sapientia. Hoc est triplex certamen sapientia, in quo est sapientia intus reficiens & erudiens cor, & exteriùs regens linguam, secundum quod dicitur Luc. 21. c. Dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarij vestri. De primo certamine dicitur Eccl. vlt. c. Colluctata est anima mea cum illa, & faciendo illam confirmatus sum. De secundo dicitur Ose. 12. b. In fortitudine sua directus est Iacob cum Angelo, & inualluit ad Angelum, & confortatus est, fleuit, & rogauit eum, in Bethel inuenit eum. Tangit hic, quod legitur Gen. 32. f. Remansit solus Iacob, & ecce vir lutabatur cum eo usque mane, qui cum videret, quod eum superare non posset, tetigit neruum femoris eius, & statim emarcuit, dixitque ad eum, dimittite me, iam enim ascendit aurora: Respondit: Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. De tertio dicitur 2. Tim. 4. b. Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruau, &c. Et 1. Cor. 15. b. Si secundum hominem ad bestias pugnauit Ephesi, quid mihi prouidest? e Et præclaritas in communicatione sermonum ipsius.] Quæ communicatio fit in doctrina, & prædicatione, & sacræ Scripturæ expositione, quæ doctrina, vel prædicatio debet fieri in exquisitis & politis verbis, & communibus, quæ magis elucidant sapientiam. Et hoc notat Philo per hoc, quod dicit, præclaritas in communicatione sermonum illius. Debet enim verborum est absconsio sapientia. Vnde Eccl. 4. d. Non abscondas sapientiam in decore eius: in lingua enim sapientia dinoscitur, & sensus, & doctrina. Ecce quinque ponit Philo, quæ oportet omnem Prædicatorem, vel Doctorem habere ad hoc, ut prædicare, vel docere possit sapientiam. Primum est cogitatio sapientia, quod tangitur hic: Hæc cogitans apud me. Secundum est amor sapientia, quod tangitur ibi: In amicitia illius delectatio bona. Tertium est opus, quod tangitur ibi: In operibus manuum illius honestas sine defectione. Quartum est studium, quod tangitur ibi: Et in certamine loquelæ illius sapientia. Quintum est doctrina sive prædicatio, quod tangitur ibi: Et præclaritas in communicatione sermonum ipsius. Hæc sunt quinque lapides, quos assumpsit David contra Goliam pugnaturus 1. Reg. 17. e. vbi legitur: Elegit sibi David quiuque lapides limpidissimos de torrente, & misit eos in petram pastoralem, quam secum habebat, & fundam manu tulit, & processit aduersus Philistæum. Et quia talem cognoui esse sapientiam. f Circuibam] diligenter & studiosè. g Quærens, ] studio, oratione, & opere. b Ut mihi illam assumperem, ] primò, & postea alijs: Iuxta illud 1. Tim. 4. d. Attende tibi & doctrinæ, insta in illis: hoc enim faciens, & te ipsum saluum facies, & eos, qui te audiunt.

Quærenda est ergo sapientia, quoique inueniatur, & inuenita tenenda, ne amittatur, secundum quod dicitur Cant. 3. a. Surgam, & circuibo civitatem per vicos, & plateas, quæram quem diligit anima mea: Tenui eum, nec dimittam. Sed ut firmiter teneri possit, apponenda est utraque manus. Sinistra ponitur, cum in aduersis fortiter patientia custoditur. Dextera apponitur, cum in prosperis pietas exercetur. Sed nos etiam difficile sapientiam inuenimus, difficilius inueniam apprehendimus, facilimè dimittimus apprehensam. Sed posset aliquis querere, quomodo quærendo poteras sapientiam circuire? Et respondet. h Autem, ] id est, quia i. Puer eram ingeniosus, j in naturalibus. k Et sortitus sum, ] sorte gracie. m Animam bonam, ] id est, bonam voluntatem, quasi dicat, duo habebam, per quæ possit sapientia cirius inueniri intellectum acutum per naturam, & voluntatem bonam per gratiam. n Et cum essem magis bonus, ] id est, cum voluntas bonitatis præmineret in me acumine, sive ingenio naturali. o Veni ad corpus incoquinatum, ] id est, ad culmen virtutum, & congeriem bonorum operum. Sic accipitur corpus Mar. 6. c. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Vel aliter, n Cum essem magis bonus, ] id est, magis proficerem in bono. o Veni ad corpus, &c.] id est, mundiciam corporis seruau. Et propter hoc dicit Gl. quod licet ista, quæ hic dicuntur, videantur conuenire Salomonis, qui in pueritia sua sapientiam postulauit, ut iuste populum iudicaret, & sortitus est animam bonam: quia cor habuit sapiens, intelligens super omnes, ut legitur 3. Reg. b. tamen non venie ad corpus incoquinatum: quia alienigenas duxit uxores, & idolis templo adificauit, ut legitur 3. Reg. 11. a. p. Et ut sciu, quoniam aliter non possum esse continens. ] Expositio, nisi Deus det, continentiam. q Et hoc ipsum erat sapientia, scire cuius esset hoc donum, ] id est, Dei, à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum, Iac. i. c. Cùm, inquam, hoc sciu. r Adij Dominum] passibus mentis, orationibus. s Et deprecatus sum illum, ] pro habenda sapientia. t Et dixi ex totis præcordijs meis, ] id est de profundo cordis, non ex summitate labiorum ad Deum clamaui, sicut dicit Psal. 129. De profundis clamaui ad te, Domine. Et alibi: Clamaui in toto corde meo, exaudi me, Domine, quasi dicat, id est exaudi me, quia clamo toto corde meo. Toto enim corde clamat, qui omnes cogitationes, & cuncta desideria in Deum dirigit.

## EXPOSITIO CAP. IX.

Eus patrum meorum, &c.] Nonum capitulum est, in quo ponit auctor orationem, de qua in fine cap. præced. dixit: Adij Dominum & deprecatus sum illum. Et potest legi hæc oratio in persona trium, id est, Salomonis, vel Christi, vel cuiuslibet iusti. Si in persona Christi legatur, tunc fit sermo ad Deum Patrem. Si in persona Salomonis, vel cuiuslibet iusti, tunc fit sermo ad Trinitatem totam, vel ad Christum, sine quo nec Reges regnant, nec Sacerdotes iusta decernunt: sicut dicitur Proph. 8. b. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Quia vero tardiosum esset exequi omnem expositionem, exponemus tantum de viro iusto: quia per hanc satis patebunt aliæ expositiones. Captans ergo primo benevolentiam vir iustus illius, quem deprecatur, dicit: u Deus patrum meorum: ] quia non Deus recens. Vel, Deus patru meorum: ] i. Abraham, Isaac, & Iacob, quorum specialiter Deus dicitur, propter tres virtutes, quæ per eos signatur, id est, fidem, spem, & charitatem, à quibus omnis oratio pondus habet. Et id est benè ponitur in principio orationis. Vel, Deus patrum meorum, ] quos de Ægypto mirabiliter ut verus Deus eduxisti. Et non dixit: Deus meus; sed Deus patrum meorum: quia fauore parentum sè misericorditer agitur cum filiis. Vnde Dominus propter David seruum suum noluit auferre regnum Salomonis.

x Et Domine misericor. ] largitor, sive auctor. Vel intransitiue: Domine misericordia, i. Domine, qui es misericordia. □ Qui

Vel sic, u Deus patrum meorum, ] id est, qui potens es. x Et Domine misericordia, ] id est, qui benignus es. □ Qui u Deus patrum meorum, &c.] Glossæ omnes & Postilla expoununt hoc de Christo, sic loquente ad Patrem, u Deus patrum meorum, ] i. Abraham, Isaac, & Iacob, qui sunt mei, & à quibus secundum carnem natus sum. x Et Domine misericordia, ] i. Dñe misericors, potes quādo & cui volueris misereris, sicut dicitur Exo. 33. d. Miserebor cui voluero, & clemēs ero, in quem mihi

Quinque necessaria  
Predicatori.

De viro iusto.

De Christo.

Alius.

**a** Qui fecisti omnia verbo tuo ; ] ita faciliter , ut quis verbum profert: Iuxta illud *Psal. 23.* Quoniam ipse dixit , & facta sunt , ipse mandauit & creata sunt. **b** Et sapientia tua constituiti c hominem , vel fecisti ,] alia litera . Sed melius est , constituiti i , id est , in bono statu statuisti. **d** Ut dominaretur creaturae , quæ à te facta est ,] id est , omnibus terrenis : sicut dicitur *Gen. 1.* d. Crecite , & multiplicamini , & replete terrā , & subiicie eam , & dominamini piscibus maris , & volatilibus cœli , & vniuersis animantibus , quæ mouentur super terram. **e** Vt disponat orbem terrarum in æquitate , ] quoad Deum. **f** Et iustitia , ] quoad proximum. **g** Et in directione cordis iudicium iudicet , ; da mihi k sedum tuarum affstricem sapientiam , l & noli me m reprobare à pueris tuis , n quoniam seruus tuus sum ego , o & filius ancillæ tuæ , p homo infirmus , & q exigui temporis , & r minor ad s intellectum iudicij & t legum. Et si u quis erit consummatus x inter filios hominum , si y ab illo z fuderit sapientia tua , in z nihilum computabitur. **s** Tu autem b elegisti me Regem populo tuo , & c iudicem iudicet ,] quo ad seipsum.

al. +  
au fu-  
ge rit.

Aliter.  
al. + di-  
gnè  
quod  
poteris

**Θ** a Qui fecisti omnia verbo tuo , ] & ideò facile potes dare quod peto. **b** Et sapientia tua constituiti ,] id est , in plenitudine charismatum stabili. **c** Hominem ,] id est , Christum Dominum , de quo dicitur in *Psal. 6.* Nunquid Sion dicit homo , & homo natus est in ea , &c. **d** Ut dominaretur creaturae , quæ à te facta est ,] qui etiam dominabatur omni creaturae , antequam fieret homo. Sed secundum quod homo factus est Dominus creaturae , similiter dicitur. *Act. 2. f.* Certissime sciat omnis domus Israël , quia & Dominum eum , & Christum fecit Deus hunc Iesum , quem vos crucifixistis. **e** Vt disponat orbem terrarum ,] id est , Ecclesiam , in æquitate & iustitia , & in directione cordis iudicium iudicet. Et notat tria , quæ sunt necessaria cuilibet. Præsidenti : **Æ** quitas , id est , sine leuigate iustitia , iustitia , id est , misericordia sine remissione: directione cordis , id est , intentionis restitudo. Tu igitur , Domine , qui talis es , id est , potens & benignus. **i** Da mihi ,] toto corde petenti. **k** Sedum tuarum affstricem sapientiam ,] id est , da mihi sapientiam , quæ afflitit sedibus tuis , id est , Angelis , in quibus sedes : sicut dicitur in *Psal. 79.* Qui sedes super Cherubim , &c. Vel sedes Domini sunt animæ iustorum , sicut dicit *Interl.* Anima iusti sedes est sapientia. Vnde *Isaie. 66.2.* Coelum sedes mea , & terra scabellum pedum meorum. Et est sensus. **i** Da mihi sedum tuarum affstricem sapientiam ,] id est , fac , ut sapientia sanctorum affiat mihi in omnibus factis meis. Optimus est hic assessor: quia nihil male , nihil stulte consulit. **l** Et noli me reprobare à pueris tuis ,] id est , noli me quasi reprobum repellere à numero puerorum tuorum , hoc est , da mihi , ut sim unus de pueris tuis , id est , ut sim humilis , purus & simplex. **Hæc enim tria sunt in pueris.** Humilitas , contra superbiam. Puritas , contra carnis concupiscentiam. Simplicitas , contra concupiscentiam ocolorum. Et de istis pueris dicitur *Isaie. octauo. d.* Ecce ego , & pueri mei , quos mihi dedit Dominus in signum , & in portentum Israël. Et *Luc. xi. a.* Noli mihi molestus esse , iam enim ostium clausum est , & puëti mei mecum sunt in cubili. Noli , inquam , me reprobare , n quoniam seruus tuus sum ego ,] non à seruitute , sed à seruitio , vel à servatione , sicut dicitur *Luc. 12. f.* Beatus seruus , quem cum venerit Dominus eius , innenerit eum sic facientem. **o** Et filius ancillæ tuæ ,] ad literam : **Vel Ecclesia tuæ , quæ Dominus ancillatur , id est , seruit fidelite ut ancilla.** Vnde dicit *Abigaïl ad David. id est , Ecclesia ad Christum.* Cùm beneficerit Dominus Domino meo , recordaberis ancillæ tuæ , & tu benefaciegi , *r. Reg. 25. e.* Vel , filius ancillæ tuæ , id est , gratia tuæ , quæ tibi facit iustorum animas ancillari. Ego dico. **p** Homo infirmus ,] mente & corpore. **q** Et exigui temporis ,] quia homo natus de muliere brevi viuens tempore , repletur multis miseriis , *Job decimoquarto. a. r.* Et minor ad intellectum iudicij , & legum ,] id est , insufficiens ad intelligendum iudicia legis veteris , & nouæ. Ecce tria notat hic Auctor , quæ sunt in homine. Infirmitas conditionis , ybi dicit: Homo infirmus.

Hugonis Card. Tom. II I.

Brenitas temporis , vbi dicit : Exigui temporis. Qbtruſa mentis , ybi dicit: Minor ad intellectu iudicij , & legum. **s** Et si quis erit consummatus ,] id est , perfectus. **x** Inter filios hominum ,] id est , in iudicio hominum. **y** Si ab illo fuderit sapientia tua ,] id est , fugata fuderit. Nunquam enim divina gratia prius fugit ab homine , nisi prius fugetur. **z** In nihilum computabitur ,] id est , pro nihilo reputabitur eius perfectio , vel ipse quasi imperfectus videbitur.

**A** mihi placuerit. **a** Qui fecisti omnia verbo tuo ,] id est , *De chris-*

*per me , qui sum verbum tuum. b* Et sapientia tua ,] id est , *pto.*

*per me , qui sum sapientia tua. c* Constituisti hominem ,]

*quemlibet , vel me fecisti hominem. d* Ut dominaretur crea-

*turæ , quæ à te facta est ,] id est , ut omnium esset Dominus;*

*etiam inquantum homo: Iuxta illud *Psal.* Omnia subiecisti*

*psal. 8.*

*sub pedibus eius. e* Ut disponat orbem terrarum ,] id est , *B*

*Ecclesiam , quam ut castrorum aciem ordinavit , ponens pri-*

*1. Paral:*

*mò Martyres fortissimos , ultimò fortissimos Prædicatores ,*

*28. a*

*in medio debiliores peccatores. In æquitate & iustitia , &*

*in directione cordis iudicium iudicet. Hoc non mutatur. Tu*

*1. b*

*ergo , qui talis es : Da mihi sedum tuarum affstricem sapien-*

*tiam ,] id est , da meis sapientiam , quæ tibi afflitit , id est , fac-*

*me conseruatore & consultorem meorum. l* Et noli me ,]

*id est , meos , m* Reprobare à pueris tuis ,] id est , iucere à nu-

*mero Angelorum tuorum , qui sunt puri , & humiles , & sim-*

*pllices , ut pueri. n* Quoniam seruus tuus sum ego ,] inquan-

*tum homo tibi seruens. Vnde *Isa. 44. a.* Noli timere , serue*

*meus Iacob , & rectissime quæ elegi. o* Et filius ancillæ tuæ ,]

*id est , synagogæ secundum carnem , vel B. Mariz , quæ dixit:*

*Ecce ancilla Domini , fiat mihi secundum verbum tuum;*

*Luc. apd. p* Homo infirmus ,] ex assumpta carne , & infirmitate:

*quia dolores nostros ipse portauit. Jsa. 53. b. q* Et exigui tem-

*poris ] ad literam , tricentriū annorum , vel quantum est*

*à Nativitate usque ad Passionem. Vnde *Iob 14. a.* Homo na-*

*tus de muliere brevi viuens tempore , repletur multis miseri-*

*riis. r* Et minor ,] secundum quod homo. **s** Ad intellectum

*iudicij ,] futuri. t* Et legum ] æternarum , percipiendum. Christus

*etiam licet perfe&issimus homo fuerit , tamen inquan-*

*tum homo non posset attingere ad intelligentium iudicium*

*futurum , & leges æternas , quibus Deus ab æternis in sua di-*

*spositione mundum gubernavit , id est , gubernandum præ-*

*uidit. Vnde exclamat *Apostolus* : O altitudo dinitiarum sa-*

*cientie , & scientie Dei , &c. Rom. ii. d. u* Et si quis erit con-

*summatus inter filios hominum ,] id est , si quis habuerit ,*

*quantum potest homo habere in via. y* Si ab illo fuderit sa-

*cientia tua ,] diuina , id est , filius. z* In nihilum computabitur ,]

*id est , nihil poterit facere. Vnde *Ioan. 15. a.* Sine me nihil po-*

*testis facere.*

**a** Tu autem , &c. ] Hoc exponunt *Glos.* de Salomone , qui pro-

*patre suo Dauid templum Domino ædificauit , & electus*

*fuit in Regem populo Israël , qui dicitur populus Dei , qui*

*commemorans Dei beneficia precatur , ut Dei sapientia se-*

*cum permaneat , & in omnibus dirigat. Exponunt hoc etiam*

*Glos.* de Christo , & de Prædicatoribus , qui templum Domi-

*no ædificauerunt , id est , Ecclesiam. Nos primam exposi-*

*tionem de Salomone præmittimus : quia plana est , & exponi-*

*mus primò de Christo , & postea de Prædicatoribus. Dicit*

*ergo Christus Dominus ad Patrem ita: Homo infirmus sum ,*

*& minor ad intellectum iudicij , & legum. s*ed a Tu ,] b De Dei's

*Pater , qui b Elegisti me Regem ,] id est , ad regendum popu-*

*lum , ut fieret tuus. Vnde *Psal. 2.* Ego autem constitutus sum*

*Rex ab eo , &c. c* Et iudicem filiorum tuorum , & filiarum ,] id est , maiorum , & minorum. Et eosdem dicit filios , & filias.

*A Propter fortitu-*

*Exponitur etiam de Prædicatoribus & Prælatis sic :* a Tu

*autem elegisti me Regem populo tuo , Jacquisitum. Ad hoc*

*enim eligitur Prædicator ad officium prædicationis , & Præ-*

*latus ad officium Prælationis , ut per eos populus acquira-*

*tur Domino. Vnde & populus conuersus ad Dominum ,*

*populus acquisitionis dicitur. i. Pet. 3. b. Vos estis genus ele-*

*ctuū , regale sacerdotium , gens sancta , populus , acquisitionis.* In hoc autem , quod dicit , elegisti , inquitur quod non est

*bonus , vel verus Rex , qui non per canonicam electionem ,*

*sed per propriam intrusionem præficitur : Vnde *Deut. 17. c.**

*Cum dixeris , constituam super the Regem , sicut omnes*

*Dominus Deus tuus elegerit de numero stratrum tuorum , non*

*poteris alterius gentis hominem facere Regem , qui non sit*

*frater tuus. Et *Heb. 5. a.* Nec quisquam assumit sibi honorem ,*

*sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. c* Et iudicem filio-

*rum*

*C. 3. # rum*

# Liber Sapientiae.

# Cap. IX.

**Dicitur Christus.** A fortitudinem mentis, vocat filios, propter fecunditatem operis, filias. **a** Et dixisti, ] id est, iussisti me. **b** Aedificare templum in monte sancto tuo, ] id est, in meipso, qui sum mons, de quo dicitur *Jsa. 2.2*. Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium. **c** Et dicitur, tuo, ad differ-

**al. f**  
**me.**

**al. f**  
**nō habet,**  
**tua.**

**Prou. 8.6**  
**c**

**al. f**  
**magni-**  
**tudinis**

**Ps. 131.**  
**Psal. Quoniam ele-**

git Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. **d** Altare, ] id est, fidem: De quo dixit *Jsa. 19. c*. In die illa erit altare Domini in medio terra Aegypti. Altare dico. **e** Similitudinem tabernaculi sancti tui, quod præparasti, ] per Moysen. **f** Ab initio, ] cum educeres filios Israël de Aegypto, quasi dicat, iussisti me aedificare in Ecclesia altare fidei, figuratum per illud altare, quod fecit Moses in deserto. Præparasti, inquam, tu. **g** Et tecum sapientia tua, quæ nouit opera tua, ] id est, filius, qui nouit Patrem, & opera eius, secundum quod dicitur *Matth. 11. d*. Neque Patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Et loquitur Christus hic, & alibi de se quasi de alio, ad exemplum iactantia cauenda. **i** Quæ & affuit tunc, cum orbem terrarum faceres. Vnde *Prou. 8. d*. Quando appendebat fundamenta terræ, cum eo crux cuncta componebat. **k** Et sciebat quod, vel quid placitum esset oculis tuis, ] quia sapientia tua est, quæ omnia nouit. **l** Et quid directum, ] id est, rectum, & iustum in præceptis tuis. Er cum talis sit sapientia. **m** Mitte illam de cœlis sanctis tuis, ] id est, desursum. **o** Et à sede maiestatis tuz, ] id est, à teipso, quia omnia gubernas sedens & quietus. **p** Ut mecum sit, ] id est, cum meis fidelibus. **q** Et mecum laboret, ] id est, cum meis operetur, qui laborant: homines enim cooperantur Deo. Vnde *I Cor. 3. b*. Dei adiutores sumus. **r** Et sciam, in membris meis. **s** Quid acceptum sit apud te, ] ut nihil contra te faciam, id est, contra voluntatem tuam. **t** Scit enim illa omnia, ] dupli scienciam, & creatam & incretam. **u** Et intelligit, ] id est, intelligere facit. **x** Et deducet me, ] id est, meos, vel me hominem. **y** In operibus meis sobriè, ] id est, humiliter & prudenter. Sic accipitur sobrietas, *Eccles. 31. a*. Infirmitas grauis sobriam facit animam, id est, cautam, & humilem. Vel, sobriè, id est, sine offendiculo. Vnde *Hierem. 31. b*. In fletu venient, & in precibus deducam eos, & adducam eos per torrentem aquarum in viâ rectâ, & non impingent in eam. **z** Et custodiet, ] ab aduersariis. **a** Me, ] id est, meos. Vel, me, hominem. **b** In sua potestate, ] cui nemo vel contradicere, vel resistere potest.

**Et erunt**

\* rum tuorum, & filiarum, ] id est, ad hoc elegisti me, ut homines, quibus præfectus sum, iudicarem quasi filios tuos, & non quasi seruos, hoc est, ut blandè nutritrem & custodiarem. Vnde *Eccles. 7. c*. Filii tibi sunt, erudi illos, & cura illos à pueritia eorum, filii tibi sunt, serua corpus illarum. Nomine filiorum, intelliguntur fortiores in Ecclesia, nomine filiarum infirmiores. Vtrosque habet curare Prælatus: Illos vitæ sanctitate, istos autem fidei confessione.

**De Pra-**  
**latib &**  
**Predi-**  
**catori-**  
**bus.**

**a** Et dixisti aedificare templum in monte sancto tuo, ] id est, iussisti me Ecclesiam congregare, & fundare in eminentia virtutum. De quo dicitur *Jsa. 40. b*. Super montem excelsum ascende tu, qui euangelizas Sion. **c** Et in ciuitate habitationis tuæ altare, ] id est, in mente fidem. Mens etenim dicitur ciuitas, quasi ciuium unitas. Ciues enim mentis, id est, cogitationes & desideria ad unum tendere debent, secundum quod dicit *Psal. 26*. Vnam petij à Domino. Et tunc

est ciuitas habitationis Dei. Vnde dicitur *Isa. 33. c*. Respicere ciuitatem solemnitatis nostræ, oculi tui videbunt Ierusalem habitationem opulentiam. Et nota, quod altare aliquando dicitur mens humana, in qua offertur Deo thus devotionis. Vnde *Psal. 25*. Lauabo inter innocentem, &c. Aliquando dicitur altare, corpus Christi. Vnde *Exod. 20. d*. Altare de terra facies mihi. Aliquando altare dicitur Ecclesia triumphans. Vnde *Psal. 50*. Tunc acceptabis sacrificium iustitiae, &c. Aliquando dicitur altare ipsa Trinitas. Vnde *Exod. 20. d*. Non alcedes per gradus ad altare meum. Aliquando dicitur altare fides accensa igne charitatis, ut hic. Et sic in altari mētis, per altare fidei offerimus altare corporis Christi ad altare Trinitatis, ut perueniamus ad altare Ecclesie triumphantis. Altare dico. **e** Similitudinem tabernaculi sancti tui, quod præparasti ab initio, ] id est, tale altare iussisti me aedificare, quale fuit Altare tabernaculi Moysei. Nam fides modernorum similis omnino est, immo eadem fidei antiquorum, ut dicit *Augustinus*. Tabernaculum est Ecclesia, altare tabernaculi fides est creditum. **g** Et recum sapientia tua, ] id est, filius tuus. **b** Quæ nouit opera tua, ] id est, rationes operum tuorum, tam creationis, quam recreationis. De quibus *Abraham. 3. a*. Considerauit opera tua, & expauit. **i** Quæ & affuit tunc, cum orbem terrarum faceres, ] id est, Ecclesiam, vel hominem, quem fecit Pater potentiam conferendo, & Filius sapientiam inspirando, & Spiritus Sanctus benignitatem praeflado. **k** Et sciebat, quid placitum esset oculis tuis, ] id est, Christi humilitas. Vnde *Luc. 3. e*. Tu es filius meus dilectus, in te mihi complacuit. **l** Et quid directum in præceptis tuis, ] quibus præcepisti diligi Deum ex toto corde, & proximum sicut nosipos. *Matth. 22. d*. In his duobus mandatis tota lex pendet, & Propheta. **m** Mitte illam de cœlis sanctis tuis, ] id est, Angelis vel Prophetis. Illi per te frumentum habebant, isti per promissionem, utique celabant eam transnobis, & ideo cœli dicuntur. Sed tunc sapientia missa est gressio nobis, cum per Incarnationem visibilis facta est nobis. Vnde *Isaie. 64. a*. Utinam dirumperes cœlos, & descenderes.

**o** Et à sede magnitudinis tuz, ] id est, à te magno. **p** Ut mecum sit, eiusdem naturæ. **q** Et mecum laboret, eiusdem fortitudinis, quasi dicat, homo iustus: Diabolus appetiuit maiestatem, & quietem, quando dixit: Sedebo in monte testamenti, similis ero Altissimo, id est, Christo, *Jsa. 14. d*. In simili enim appetiuit magnitudinem, in sedendo quietem. **Et contra hæc duo petit homo filium Dei, paulominus ab Angelis minorari, cum dicit: Ut mecum sit. Et ad laborem parari, cum dicit: Et mecum laboret. Et utrumque impetravit homo. Vnde *Isaie 7. c*. Ecce vigo conciperet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, id est, nobiscum Deus. **B** contrario Filius rogat Patrem pro homine, ut ascendat ad quietem & gloriam. Vnde *Ioan. 17. d*. Pater, quos dedisti mihi, volo, ut vbi sum ego, & illi mecum sint, ut videant claritatem, &c. Alia autem ratio est, quare homo petat, ut Dei filius secum veniat in labore, ut scilicet videns Dominum suum laborantem, faciliter ferat laborem suum, & fortius & securius animetur ad pugnandum. Vnde dicit *Apostolus Hebreorum 12. a*. Curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in Auctorem fidei, & Consummatorem Iesum.**

**r** Et sciam, quid acceptum sit apud te, ] per illam, siue per illum. Ipse enim Dei Filius se ipsum nobis quasi librum proposuit, in quo plus possumus legere laboris, quam quietis. *Joan. 13. b*. Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, & ita vos faciatis.

**t** Scit enim illa omnia, & intelligit, ] & his duobus indigebat homo, scilicet scientia, & intellectu. Scientiam ad benè conuersandum in medio prauorum, & peruersorum nationis huius inferioris. Intellectu ad inuestiganda, & cognoscenda bona regionis superioris. Et hæc sunt duo magna luminaria in microcosmo, quæ facit sapientia: quia scit, & intelligit omnia, id est, scire, & intelligere facit, dans scientiam & intellectum.

**x** Et deducet me in operibus meis sobriè, ] id est, in bonis operibus, quæ propriè sunt opera hominis benè condita. Vnde *Psal. 103*. Exhibit homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vesperam. Sobriè dicit, id est, moderatè, ne homo nimis presumat, sicut faciunt quandoque nouitij, vel minus faciat, ut faciunt acidiosi.

**z** Et custodiet me, jab omnibus aduersariis meis. **b** In sua potentia, ] non in mea. Iuxta illud *Psal. 43*. Non in arcu meo

\* spora

**De brio.** *a Et erunt accepta,] coram Deo. b Opera mea, id est, meorum, vel mei hominis. c Et disponam,] id est, regam. d Populum tuum iustè,] cuilibet reddens quod suum est. e Ero dignus sedium Patris mei,] id est, remuneratione cœlestis Regni. Similiter *Luc. 1. c.* Et dabit illi Dominus Deus se-*

*iusta. 40. f. R. om. II. g. d.*

*merito rogo Patrem meum, ut sapientiam mittat ad docendum quid placitum est: quia quis hominum poterit scire consilium Dei?*

*q. d. nemo ex proprio sensu, nisi à sapientia reueletur ei. Vnde Mat. 11. d. Nemo nouit Patrem, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.*

*g Aut quis poterit cogitare, quid velit Deus? h Cogitationes enim mortalium timidæ, i & incertæ prouidentiæ nostræ. k Corpus enim, quod corruptitur, l aggrauat animam, & m terrena inhabitatio, n deprimit sensum multa cogitantem. Et o difficile æstimamus, quæ in terra sunt, p & quæ in prospectu sunt, q inuenimus cum labore. r Quæ in cœlis sunt autem, quis inuestigabit?*

*s Sensem autem tuum quis sciet, nisi t tu dederis sapientiam, t & u misereris Spiritum sanctum tuum de altissimis, vel sapiens. Quod*

*pater in Catone, de quo dicit Interl.*

*Vixix causa diis placuit, sed vixit Catoni.*

*Ideò dicit Job. 9. d. Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceret delinquenti. Et verè nemo scit, quid velit Deus.*

*b Cogitationes enim mortalium timidæ, quia fragiles & deficientes, antequam comprehendant plenè, vnde non audent se ad maius extollere. i Et incertæ prouidentiæ nostræ: j quia tota die falluntur in serie futurorum. Homo enim proponit, quod vult, sed Deus disponit, quod placet sibi. Vnde Proverb. 16. b. Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus eius. Et non est mirum si cogitationes nostræ timidæ, & incertæ prouidentiæ. k Corpus enim, quod corruptitur, id est, corpus corruptibile, eo quod corruptibile est, non è quod corpus, l Aggrauat animam, j quia ad se procurandum trahit, & ideo ad cogitandum de terrenis impellit.*

*m Et terrena inhabitatio, j id est, corpus terrenum, vel terraeum, quod inhabitat animam, n Deprimit sensum multa cogitantem, l id est, temporalia, quæ multa & variabilia sunt. Vnde Eccl. 11. b. Fili mi, ne in maliis sis actus tui.*

*o Et difficilè æstimamus, quæ in terra sunt, j quia non rectè comprehendimus. p Et quæ in prospectu sunt, j id est, in aperio. q Inuenimus cum labore, l id est, cognoscimus. Ergo r Quæ in cœlis sunt, quis inuestigabit?*

*u quasi dicat, nemo. Vnde Eccl. 1. b. Cunctæ res difficiles, non potest homo eas explicare sermone. Sed eti cunctæ difficilia sint, & mentes hominum timidæ sunt, non tamen desperandum: quia per auxilium Dei potest iuuari nostra scientia. Vnde dicit Rabanus: Ne desperemus ex præmissis, subiungit consolationem Spiritus sancti. Et hoc est. f Sensem autem tuum quis sciet?*

*j quasi dicat, quæ in cœlis sunt, nemo potest inuestigare, sed sensum tuum quis sciet? Nemo. t Nisi tu dederis, l ei, [ sapientiam,] quæ intus docet & reuelat mysteria. u Et miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis] quasi dicat, si dederis sapientiam, & Spiritum sanctum miseris, potest homo scire illa occulta. Dicit Glo. Nemo scit, quæ sunt in corde hominis, nisi spiritus hominis, & nemo nouit, quæ sunt Dei, nisi spiritus Dei. Spiritus autem omnia scrutatur, etiam*

*De prelatis & Predicatoriis. △ profunda sperabo, & gladius meus non saluabit me. Ecce tria beneficia Christi, eruditio, deductio, custoditio. Erudit, quia lux. Deducit, quia dux. Custodit, quia Dominus. Et hæc tria erant nobis necessaria: quia via, in qua ambulamus tenebrosa est, & lubrica, & periculosa. Quæ tria imprecatur. Psal. 34. Fiant vix illorum tenebra, & lubricum, & Angelus Domini persequens eos: Contra primum indigemus luce. Contra secundum duce. Contra tertium Domino, & defensore.*

*a Et erunt accepta opera mea.] Nam ab eruditione discretiōnem, à deductione restitudinem, à custodia securitatem. Hæc tria reddit opera nostra accepta coram Deo.*

*c Et disponam populum tuum iustè.] Hoc bene sequitur, quia non est dignus habere regnum animalium, cuius opera non sunt accepta coram Deo: cuius autem opera sunt accepta, necessariè iustè disponer populum Dei.*

*e Et ero dignus sedium Patris mei: ] cùm duo predicta fecero. Et nota quod dicit, sedum, pluraliter, quia tres sunt fedes, quas debet habere Prelatus. Tribunal, Thronus, & Cathedra. Tribunal est Iudicium. Thronus Regum. Cathedra Doctorum. Et Prelatus debet esse Iudex, malos coercendo; & Rex, infirmos regendo; & Doctor, imperitos docendo. Hæc enim sunt tria peccata; quibus homines grauati triplici remedio indigent. Impotentia, peccatum in Patrem. Ignorantia, peccatum in Filium. Malitia, peccatum in Spiritum sanctum. Si igitur vis esse Prelatus, sis Rex infirmorum, qui peccant in Patrem: sis Doctor imperitorum, qui peccant in Filium: sis Iudex malignorum, qui peccant in Spiritum sanctum. Et ideo tria habuisti suprà, per quæ hæc fieri possunt. Eruditionem à Filio, deductionem à Spiritu sancto, custodiā à Patre. Vnde dictum est: Scit illa omnia, deducet me, custodiet me. Sequitur.*

*f Quis enim hominum poterit scire consilium Dei, aut quis poterit cogitare quid velit Deus? ] Nemo per se. Vnde dicit Isa. 40. d. Quis adiuvuit spiritum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Et Roman. 11. d. Quis nouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Sed missus est Christus, & docuit nos consilium Patris, & Spiritus sanctus, & docuit nos voluntatem Patris. Christus illuminauit intellectum: Spiritus Sanctus inflammauit, siue accendit affectum.*

*h Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ; j supple, & voluntates peruersæ. Et hæc tria mala à primis parentibus contraximus, in quibus nostra Trinitas creata, scilicet ratio, memoria, voluntas, à Trinitate cecidit increata, id est, potentia, sapientia, benevolentia. Ratio cecidit à sapientia in ignorantiam: Memoria à potentia in impotentiam: Voluntas à benevolentia in malitiam. Sequitur.*

*k Corpus enim, quod corruptitur, aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. ] Ecce duo dicit: Corpus corruptum corruptum affectum inani voluntate: Terrena cogitatio deprimit intellectu vana curiositate, vt iam non licet habere utilia, id est, quæ anè sunt, & quæ retrò, quæ suprà sunt, & quæ infrà. Retrò sunt peccata ante mors, suprà præmia, infrà supplicia.*

*o Et difficilè æstimamus quæ in terra sunt, j quia ea non bene intelligimus, & ideo male æstimamus, ea temporalia spiritualibus præponentes, vnde incurrimus illam impræcacionem Prophetæ: Væ, qui dicitis bonum malum, &c. Isa. 5. c. p Et quæ in prospectu sunt, j id est, subiecta sensibus. q Inuenimus cum labore. ] Quare? quia non bene querimus. Primum enim querendum est cœlum; & post, quæ in terra sunt, secundum quod dicitur Mat. 6. d. Primum querite Regnum Dei, &c. r Quæ in cœlis sunt autem, quia inuestigabit? ] Non dicit, quis comprehendit: quia illa, quæ in cœlis sunt, inuestigari quidem possunt, comprehendendi non possunt in via. Vnde Jsa. 64. b. Oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te. Et quæ sunt illa? Lux immarcescibilis, quæ perficiet intellectum: Pax incomprehensibilis, quæ superat omnem sensum: Fons inhaustibilis, qui irrigat affectum. Vnde Paulus tria ponit 1. Cor. 2. c. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Oculus non vidit: quia lux immarcescibilis. Auris non audiuit: quia pax incomprehensibilis. Nec in cor hominis ascendit: quia fons inhaustibilis. Quare etiam? Quia non ascendit alius quam oritur, & ideo cor hominis, quia supra Dominum ascenderet voluit superbiendo, meritò in ipsum fons sapientiæ non ascendet. Sed si quis cor suum humiliaverit, creature se subiiciens propter Deum, tunc ascendit in ipsum fons sapientiæ: quia ubi humilitas, ibi & sapientia, dicit Salomon Prover. 11. a.*

*Sensem autem tuum quis sciet? quasi dicat, nec te, nec cœlestia possumus comprehendere, multò minus ea, quæ latentes in corde tuo, id est, consilium & voluntatem tuam. Consilium de futuris, voluntatem de præteritis & presentibus. Vult enim Dominus, vt mala præterita deleamus, bona præsentia faciamus; consulit, vt futura supplicia fugiamus, & futura præmia requiramus. Et hoc est, quod suprà dixit: Quis hominum poterit scire consilium Dei, aut quis poterit cogitare quid velit Deus? q.d. nemo. t Nisi tu dederis sapientiæ, &c. ] vt sapientia consilium Dei reuelet, & spiritus voluntatem*

# Liber Sapientia.

# Cap. X.

*De cibis.* □ profunda Dei, qui illuminat corda sanctorum. Sumpta est de *Cor. 2. c.* a Et sic, id est, per sapientiam Dei, & Spiritum sanctum. b Correctæ sunt,] id est, directæ. c Semitæ, siue sententiaz eorum qui in terris sunt] id est, hominum. d Et] etiam sic [quæ tibi placent, didicerunt homines,] facti rationabiles. Vnde *Io. 14. d.* Spiritus Sanctus, quem simis, a & sic b correctæ sunt c semitæ eorum, qui in terris sunt, d & quæ tibi placent didicerunt homines. e Nam per sapientiam sanati sunt quicunque f placuerunt tibi, Domine, à principio.

## C A P. X.

g *Exo. 24. 12.* Aec h illum, qui i primus formatus est à Deo, k pater orbis terrarum, cùm l solus esset creatus, m custodiuuit, & n eduxit illum à delicto suo. Et o eduxit illum de limo terræ, & p dedit illi virtutem continendi omnia. Ab q hac t non r recessit iniustus in ira sua per s iram \*demonstret. Et lo.

*Gen. 2. b.* quitur propheticè Philo. Nam filius datus est nobis. *Isa. 9. b.* Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Sed Spiritus sanctus dicitur missus. *Ps. 103.* Emitte spiritum tuum & creabuntur. Et *Ioan. 16. b.* Si abiéro mittam eum ad vos. Datus est autem filius captiuis, in premium redemptionis: peregrinis, in viaticum peregrinationis: iustis, in præmium remunerationis. Vnde quidā, quando corpus Domini eleuatur in altari, dicunt: Ave principium nostræ creationis, Ave pretiū nostræ redemptionis, Ave viaticum nostræ peregrinationis, Ave præmium nostræ remunerationis. Spiritus vero sanctus missus est calefaccere frigidos, consolidare timidos, purgare immundos. Vnde in igne missus est, quæ calefacit frigida, consolidat timida, purgat immunda. a Et sic correctæ sunt semitæ eorum, quæ sunt in terris, & quæ tibi placent, didicerunt homines.] per filium humilitatem, & mansuetudinem, qui dicit *Mat. 11. d.* Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde: Per spiritum charitatem, & fortitudinem, e Nam per sapientiam sanati sunt, quicunque placerunt tibi, Domine, à principio,] id est, per fidem Incarnationis. Vnde *inf. 16. b.* Neque herba, neque malagma sanauit eos, sed tuus sermo, Domine, qui sanat omnia. Et *Mat. 21. 2.* Qui præcedebant, & qui sequebantur, clamabant dicentes; Osanna filio David. Vnde dicit *Glo.* quod nemo saluandus fuit, nisi in fide incarnationis explicita vel implicata.

## E X T O S I T I O C A P. X.

*Exo. 24. 12.* Aec illum, qui primus formatus est.] Cædit auctor ramos de arboribus, ut sternat in via. Dixerat enim ante per sapientiam sanatos esse, quicunque à principio placherunt Deo, quod modò pluribus ostendit exemplis. Et primū est de Adā, & recitat plures liberatos à malis per sapientiam, & multos punitos, incipiens ab Adam, & discurrens usque ad posteros, ait: g *Hæc.*] id est, sapientia. h Illum,] id est, Adam. i Qui primus formatus est à Deo,] non generatus. k Pater orbis terrarum,] id est, dominans omnibus animantibus terræ. l Cum solus esset creatus,] primò antequam esset mulier. m Custodiuit,] à Diabolo. Sed videretur hoc falsum esse: quia peccauit homo. Sol. est, quod custodiuit, quantum in se est. Et est simile *Ier. 51. a.* Curauimus Babylonem, & non est sanata. n Et eduxit illum à delicto suo,] id est, redemit per Christum à limbo, ubi erat pro delicto suo. Vel, eduxit illum à delicto suo, gratiam poenitentiaz conferendo. Vnde *Psal. 17.* Et eduxit me in latitudinem, saluum me fecit, quoniam voluit me. o Et eduxit illum de limo terræ,] formando de terra corpus eius. Vel, eduxit illum de limo terræ, id est, de agro Damasceno, ubi de limo formatus fuerat, & transtulit in paradisum. Et est ordo præposterus; quia prius fuit eductus de limo terræ veroque modo, quam à delicto. Vel sic: eduxit illum de limo terræ, id est, de vilitate, & tenacitate peccati. Limus enim dicitur peccatum: quia sicut aqua admixta terra facit limum; sic concupiscentia admixta terrenis facit peccatum tenacissimum, & vilissimum. Vnde *Psal. 68.* Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Et sicut Dominus educendo Adam de limo terræ, inspirauit in faciem eius spiraculum vita naturalis; sic educendo de limo culpæ, inspirauit spiraculum vita spiritualis. Et secundum hoc nulla est præposterioratio: quia prius eduxit eum à delicto quoad culpam, & postea à limo terræ quoad miseriam. Vnde *Psal. 39.* Eduxit me de lacu mi-

seriaz, & de luto fœcis. p Et dedit illi virtutem continendi omnia,] id est, naturam habentem conuenientiam cum omni natura. Vnde *sup. i. b.* dicitur de homine. Et hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis. Vel, dedit illi virtutem continendi omnia,] id est, dignitatem & potestatem omnibus dominandi. Vel, homicidij & fraternalis desperit. n dedit illi virtutem continendi omnia, id est, dedit gratiam, per contemptibile lignum & iustum gubernas. Hæc a & in consensu t superbiæ b cum se nationes c extulissent, d sciuit e iustum, f & conseruauit sine querela Deo, g & in filiis h misericordia forte custodiuit. Hæc k iustum l à preuentibus impiis m liberauit fugientem, n descendente igne in o Pentapolim, p quibus in q testinum nequitiaz fumigabunda r constat deserta terra, & s incerto tempore fructus habentes arbores:

*Genes. 12. 6.* vestra sunt. Et non distinguit glo. quæ omnia. q Ab hac,] id est, à sapientia. r Non recessit ] iniustus in ira sua, i. Cain. *Genes. 19. c.* qui in ira & inuidia sua iniustè peremis fratrem suum Abel, q. d. sicut Adam custoditus est per sapientiam; ita Cain punitus. Iusta enim est sapientia, sicut & misericors. Adam quia poenituit, custoditus est; Cain quia desperauit punitus. Et utrumque fecit sapientia propter nos, vt sciamus, post peccatum si poenituerimus, nos esse custodiendos; si desperauerimus, puniendos. Vel sic. q Ab hac non recessit iniustus in ira sua,] omnino, quia sicut ante peccatum sapientia Cain creauit; ita post peccatum esse conseruavit. Litera verior est. q Ab hac ut recessit iniustus in ira sua,] non Dei. s Per iram homicidij, id est, per homicidium ex ira, proueniens. t Fraternalis desperit] inter ipsum, & Abel: quia uno relatiuorum destructio, necesse est destrui & reliquum. Vel, Fraternalis desperit] id est, frater; vel amicitia, quæ debet esse inter fratres. Et signanter dicit: Ab hac, vt recessit iniustus in ira sua, quia ab illa nemo recedit, nisi per iniustitiam, & ipsa à nemine recedit, sicut lapis stabilis à nullo recedit, sed receditur ab illo. u Propter quod ] homicidium, scilicet. x Cùm aqua deleteret terram,] id est, superficiem terræ, quæ privata est fertilitate sua. Vel, terram, i. ea, quæ erant super terram, metonymicè. y Sanauit iterum sapientia per contemptibile lignum,] id est, per arcum, propter quam deridebatur Noë, quando fabricabat eam. z Iustum gubernans,] i. Noë, Gen. 7. q.d. Philo: Sapientia primò custodiuit Adam, & iterum sanauit, i. custodiuit Noë, quem ad reparacionem generis humani elegit de stirpe Seth, quando totus mundus periret diluvio, propter peccatum Cain, & alia peccata, quæ postea emerserunt, sicut dicitur *Genes. 6. a.* & Hæc & in consensu superbiæ,] id est, in t consensum superborum. b Cum se nationes,] i. gigantes & Extulissent,] z dñeare volentes turrim altissimam usque ad cœlum attingentem. *Gen. 11. a.* & Sciuit, id est, cognovit custodiendo. e Iustum ] id est, Abraham, qui creditur Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, f Et conseruauit eum, sine querela Deo,] id est, ita conseruauit eum, quod Deus de eo non conquerebatur, nec ipse de Deo, nec de ipso aliis apud Deum. g Et in filiis] eius, i. Abraham. b Misericordiam fortē custodiuit,] quia misertus eorum, hostes eorum fortiter conculcauit. Vel, misericordiam fortē dicit, i. perseuerantem. i. Hæc,] id est, sapientia. k Iustum] i. Loth. l A preuentibus impijs,] id est, à Sodomitis. m Liberauit fugientem,] *Gen. 19. e.* n Descendente igne,] de cœlo. o In Pentapolim,] id est, in quinque ciuitates scilicet, Sodomam, Gomorram, Segor, Seboim, Adamam. p Quibus,] id est contra quas. q In testimonium nequitiaz, carum fumigabunda,] id est, emittes fumum. r Constat deserta terra,] id est, remanet. Vnde *Gregorius*: Qualitate vltionis innocentia macula criminis. Et 2. *Petr. 2. b.* Ciuitates Sodomorum, & Gomorræorum in cinerem redigens eversione damnavit, exemplum eorum, qui impie acturi sunt, ponens, & iustum Loth oppressum à nefandorum iniuria, ac luxuriosa conuersatione eripuit. s Et,] iterum in testimonium illius constat, [in certo tempore fructus habentes arbores,] non sicut alia arbores, vt ipsa incertitudo contra necessariam aliarum arborum demonstrarent enormitatem peccati contra naturam. Dicitur enim ibi esse arbores fructus pulcherrimos exteriori haben-

habentes, qui cum manu tanguntur & inclinantur, & foetor & fumus exit, per quod significatur quod animæ damnatorum. & maximè Sodomitarum carentes pœnitentia fructuosa, sine fine ardebunt igne foetenti. Vnde Psalm. 10. Ignis fulgor, & spiritus procellarum pars calicis eorum. a Et, item constat in testimonium illis, incredibilis animæ b memoria stans figmentum salis. c Sapientiam enim d prætereuntes e non tantum in hoc lapsi sunt, ut ignorarent bona, f sed & insipientia suæ g reliquerunt hominibus h memoriam, i vt in his quæ peccauerunt, nec latere potuissent. k Sapientia autem hos qui se obseruant à doloribus liberabit. Hæc l autem m profugum iræ fratris n iustum o deduxit per vias rectas, & p ostendit illi regnum Dei, & q dedit illi scientiam sanctorum. r Honestauit illum in laboribus, f & compleuit labores illius. In t fraude circumuenientium illi u affuit: ita puniti sunt. Sodomitæ. c Sapientiam enim, j quam debuerunt habere ducem. d Prætereuntes, j id est, negligentes vel contegnentes. e Non tantum in hoc lapsi sunt, ut ignorarent bona, j facienda, & mala non facienda. f Sed & insipientia suæ reliquerunt hominibus, j id est, ratione vteibus. b Memoriam, j cautelæ per exemplum. i Vt in his, quæ peccauerunt, nec latere potuissent, j quasi dicat, poena Sodomitarum duo fecit; quia & eorum peccatum lateke non permisit, & aliis exemplum cauendi talia reliquit, ut auditæ pœnæ eorum, caueant sibi à tali peccato, ut corrigantur. Vnde Proverb. 19. d Pestilente flagellato, stultus sapientior erit. Et 21. b. Multato pestilente, sapientior erit parvulus. Vel in malo. g Reliquerunt memoriam hominibus, j id est, humum sapientibus, quia ipsi similiter damnabuntur. k Sapientia autem. j Quasi ita puniti sunt, qui præterierunt sapientiam. Sapientia autem hos, qui se obseruant à doloribus liberabit, ad literam, ut patet in subiectis exemplis, & in quiete pacis æternæ perpetuò conseruabit, ut dicit Interlinearis.

*Moral.* Moraliter autem per quinque ciuitates Pentapolis, significantur quinque sensus corporis, qui aliquando dicuntur quinque portæ mortis, quia per illos sèpè intrat mors ad animam, ut dicitur Hierem. 9. f. Loth interpretatur declinans, & significat illos, qui ab immunditiis volupratum carnarium declinant. Sodomita significant deditos voluppati carnis, qui rectè igne sulphureo puniuntur, quia ignis luxuriam, & ardorem, & feruorem comitantur. Vnde ipsa qualitas pœnæ, qualitatem culpæ ostendit. Iuxta illud, quod dicitur infra 11. c. Per quæ quis peccat, per hæc & torquetur. Sodomitæ etiam interpretantur muti, quia tales maximè sunt muti in laude Dei. Vnde Eccl. 15. c. Non est speciosa laus in ore peccatoris. Vxor Loth significat illos, qui à peccatis ad horam exēunt, sed mente protinus ad eadem reuertuntur. De quibus dicit Luc. 9. g. Nemo mittens manum suam ad aratum, & respiciens retrò, aptus est Regno Dei. Hæc in statuam salis conuersa est, quia alios salit, & docet exemplo suo. Vnde Luc. 17. g. Memento vxoris Loth. Sequitur.

l Hæc autem, &c.] Hic ostendit auctor, quomodo sapientia fugientem Iacob Esau fratrem suum deduxit, & reduxit de Mesopotamia, vbi cum multis ditauit, & à fratris & auunculi sui Laban persecutione liberavit. Vnde dicit.

l Hæc autem, j id est, sapientia.

m Profugum iræ fratris, j id est, Iacob fugientem iram fratris sui Esau.

n Iustum, j id est, quia iustus erat.

o Dederit per vias rectas, j usque Mesopotamiam.

p Et ostendit illi regnum Dei, j id est, scalam in cælum erectam, & Angelos ascendentis, & descendentes per eam, & Dominum innixum scalæ, dicentem sibi: Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, & Deus Isaac, &c. Gen. 28. c.

q Et dedit illi scientiam sanctorum. Neutri generis, id est, de Sanctis, id est, de Ecclesia triumphante. Vel masculini, id est, scientiam tam, qualem decet habere Sanctos, id est,

scientiam cum operibus, id est, scientiam benè conuersandi in medio præse & peruersæ nationis.

r Honestauit illum in laboribus ] suis, id est, ditauit illum pro laboribus, quos sustinuit in pascendis gregibus auunculi sui Laban, Gen. 31. Similiter accipitur honestare. Eccl. 13. a. Pondus supertollit, qui honestior se communicat, id est, ditori se. Et eodem 11. c. Facile est in oculis Dei subiecto honestare pauperem, id est, ditare. Et è contra folidum ponitur pro vili vel paupere, Iac. 2. a. Si intrauerit pauper in solidido habitu, id est, vili & paupere, &c.

s Et compleuit labores illius, j id est, remuneravit in presenti, & in futuro.

t In fraude circumuenientium, j id est, Laban, & filiotum eius. u Illi, j id est, Iacob. x Affuit, j sapientia, non permit-

Δ tens illum

*Moral:*

l Hæc autem, &c.] Moraliter, per Iacob, qui lenis fuit, significatur spiritus, qui lenis, & mitis naturaliter est creatus, per Esau pilosum, significatur caro, quia superflua querit. Et bene Esau maior nau est, quia prius generatur caro, quam anima infundatur. Hi pugnant in vtero matris, quia caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem; Gal. 5. c. Sed maior seruit minor, id est, caro spiritui. Et ipsa rebellio carnis seruitum est impensum spiritui, quia stimulat eum ad patriam properare. Vnde & Paulus carnis rebellionem stimulum vocat. Datus est, inquit, mihi stimulus carnis, qui me collaphizet, z. Corint. 12. b. Mesopotamia interpretatur eleuatio cuiusdam vocationis, & significat coelestem patriam, in qua eleuati sunt Sancti, ad quam & nos vocamus. Illuc fugit spiritus à persecutione carnis, & in itinere dormit, quia à strepitu mundi conquiescit, & dormiens coelestia contemplatur. Super lapidem caput ponit, quia fundamentum mentis Christum constituit. Scalam, quam vidit erectam in cælum, & Domum innixum scalæ, est pœnitentia, per quam in cælum ascenditur. Cuius tres sunt gradus: Cordis contritio, oris confessio, operis satisfactio. Duo latera sunt; Spes, & timor. Huic scalæ Dominus innixus est, quia pœnitentes expectat, & vocat. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos, Matth. 11. d. Angeli ascendentis, & descendentes, sunt cogitationes pœnitentium, quæ ad pœnas inferni descendunt, nunc ad Paradisi gaudia ascendunt. Luxta illud Isa. 38. b. Ego dixi in dimidio dierum meorum, vadam ad portas inferi, supple, & in alio dimidio ad portas cœli. Et Cant. 4. b. Ibo ad montem myrræ & ad collem thuris. Iacob dormienti in via dixit Dominus: Terram, in qua dormis, dabo tibi, quia qui hic in coelestibus per contemplationem requiescit, in futuro per possessionem requiescat in eis. Duæ filiaz Laban, quas duxit Iacob, sunt duæ virtus; activa scilicet, & contemplativa. Cum Angelo luctatur Iacob, & obtinet benedictionem peccatorum, sed claudus efficitur, quia spiritus pœnitentis cum Domino, qui est consilij Angelus, pœnitentiam faciendo luctatur, & perseverando obtinet benedictionem, peccatorum remissionem, & æternæ gloriæ & futura promissionem. Terram, inquit, in qua dormis, dabo tibi, sed claudus efficitur, quia pede voluptatis à terra suspenso, solo pede necessitatis terræ innititur. Dicit ergo.

l Hæc j id est, sapientia. m Profugum, &c.] id est, spiritum fugientem iram carnis. n Iustum deduxit per vias rectas, j id est, per vias iustitiae, quæ rectæ dicuntur, quia directè ducunt ad patriam. Vnde Isa. 26. b. Semita iusti recta est, rectus callis iusti ad ambulandum. p Et ostendit illi, &c.] per gratiam prælibantem spe gaudia futuræ iocunditatis, sicut legitur fecisse Petro, & Iacobo, & Ioanni in transfiguratione, Matth. 17. a. q Et dedit illi, &c.] qua Sancti eligunt temporaliiter cruciari, & in æternum gloriari, ut dicit B. Bern.

r Honestauit illum in laboribus ] suis, & compleuit labores illius, id est, in hac vita honestos fecit labores illius, & in futuro remunerabit. Et tangitur hic triplex gratia: Operans, cooperans, & consummans. Operans deduxit, cooperans labores honestauit, consummans labores compleuit. Et hanc triplicem gratiam nobis insinuat Paulus 1. Cor. 15. b. vbi dicit: Gratia Dei sum id, quod sum, ecce prima, & gratia eius in me vacua non fuit, ecce secunda, scilicet, cooperans, & gratia Dei mecum est, ecce tertia, scil. consummans. s In fraude, &c.] i. dæmonum, qui circumuenire spiritum moluntur pœnitentis. u Illi affuit, j sapientia illuminans oculos eius ad videndum, & cauedū laqueos eorum. Vnde Ps. 90. dicit: Cū ipso sum in tribulatione, eripiam eū, & glorificabo eum. \* Et ho-

# Liber Sapientiæ.

# Cap. X.

**a** lumen circumueniri in pacti mutatione, sed potius è cōtra illi circumuenti fuerunt, ut legitur *Genes. 31. a* Et honestum fecit illum, ] diuitiis, & moribus refertum. **b** Custodiuīt illum ab inimicis, ] id est, Esau & Palæstinis. *Genes. 33. & 34. c* Et à seductoribus, ] id est, filii Laban, & Esau, qui volebant eum seducere. **d** Tutauit illum, & honestum fecit illum. **b** Custodiuit illum ab inimicis, & à seductoribus d tutauit illum. **e** certamen forte dedit illi, vt f vinceret, g & sciret b quoniam omnium potentior est sapientia. **i** Hæc venditum k iustum l non dereliquit, m sed à peccatoribus n liberauit eum, o descenditque cum illo in p foueam, q & in vinculis r non dereliquit illum, s donec afferret illi t sceptrum regni, & u potentiam aduersus eos, x qui eum deprimebant, & y mendaces ostendit, qui z maculauerunt illum, & a dedit illi claritatem æternam. **b** Hæc populum iustum, & d semen sine querela e liberauit à nationibus, f quæ illum t opprimebant. **g** Intrauit in b animam serui t Dei, i & stetit k contra

*Gen. 39.* benedictionē. *Gen. 32. f. g* Et sciret, ] Iacob scil. expertus in tot necessitatibus. **b** Quoniam omnium potentior est sapientia, ] quæ eum ab omnibus liberauit.

**Moral.** *Exod. 1. b* al. t cōpri-mebat. t al. *Domini.*

\* a Et honestum fecit illum ] id est, purgatum per tentationes dæmonū, sicut aurum in fornace purgatur. *Eccles. 2. a* In igne probatur aurum, & argentum; homines verò receptibiles in camino humilationis. **b** Custodiuit illum ab inimicis, ] exterioribus & manifestis, id est, detractoribus, hæreticis, & tyrannis, quorum primi famam, secundi fidem, tertij vitam auferre conantur. **c** Et à seductoribus tutauit illum, ] id est, ab occultè infidianibus, id est, mundo, carne, dæmonibus, quorum primus pietatem, secundus castitatem, tertius humilitatem auferre conatur. Ecce sex atrocissimi inimici. Et septimus est, per quem omnes alij pugnant, & sine quo alij nihil valent, id est, propria voluntas. Et hæc sunt septem gentes, quæ semper filios Israël impugnabant.

**e** Et certamen forte dedit illi, id est, patientiam. **f** Vt vinceret, ] & haberet coronam, quæ victoribus est promissa. *Jacob. 1. b* Beatus vir, qui suffert temptationem, &c. **g** Et sciret, ] per experientiam. **b** Quoniam omnium potentior est sapientia. ] *Vnde supra 8. a.* Sapientiam non vincit malitia. Sequitur.

**i** Hæc venditum iustum, ] id est, Ioseph venditum Hismaëlitis à fratribus suis. *Genes. 37. f*

**l** Non dereliquit, ] sed cum eo fuit semper.

**m** Sed à peccatoribus, ] id est, à fratribus.

**n** Liberauit eum, ] ne interficerent eum. Vel,

**m** A peccatoribus, ] id est, ab vxore Putiphare, & famulis eius.

**n** Liberauit eum, ] cùm accusassent eum de adulterio erga Putipharem.

**o** Descenditque cum illo] per tuitionem, & consolationem.

**p** In foueam, ] cisternæ, vel carceris.

**q** Et in vinculis, quibus vincitus fuit in carcere.

**r** Non dereliquit illum, ] solum, sed cum eo fuit.

**s** Donec afferret illi ] per expositionem somni Pharaonis.

**t** Sceptrum Regni, ] id est, principatum Aegypti, quo prætulit eum Pharaon super totam Aegyprum. *Genes. 41. e*

**u** Et, ] affirret illi [potentiam aduersus eos, ] id est, fratres, vel accusatores de adulterio.

**x** Qui cum deprimebant, ] id est, deprimere volebant iniuste.

**y** Et mendaces ostendit, ] conseruando iustitiam, eos.

**z** Qui maculauerunt eum, ] accusando eum de adulterio.

**a** Et dedit illi claritatem æternam, ] per promissionem, & postea per solutionem.

**Moral.** Moraliter de quolibet iusto, qui venundatus est in Adam pro esu pom̄ exponi potest. Sed sapientia patris, id est, Christus liberauit eum per iustitiam Crucis. *Vnde Iohann. 8. e.* Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Dicit ergo

**i** Hæc, id est, sapientia.

**k** Iustum venditum, ] diabolo in primis parentibus.

**l** Non dereliquit, ] solum, et si ad horam tribulationi ex posuit. **m** Sed à peccatoribus, ] id est, dæmonibus. **n** Liberauit eum, ] in baptismo. **o** Descenditque cum eo in foueam ] tribulationis. **q** Et in vinculis, ] peccatorum. **r** Non dereliquit illum, ] sed eripuit, cum eo semper existens. **s** Donec

afferret illi sceptru regni, ] perpetui in morte.

**u** Et potentiam aduersus eos, qui eū deprimebāt. ] Hoc erit in die iudicij, quando iusti iudicabunt eos, qui se angustiauerunt, ut dictum est *supra 5.*

**a** y Et mendaces ostendit eos, qui maculauerunt illum, ] id est, maculatū ostenderé voluerunt accusando apud Deum, id est, dæmones, qui iustos accusant. *Apoc. 12. c.* Vel, [Maculauerunt eum, ] malas cogitationes immittēdo per occasionem offerēdo imagines, quæ sunt

musæ morientes, quæ perdunt suavitatem vnguenti, *Eccles. 10. a. b* Hæc, ] id est, sapientia. **c** Populum iustum, ] id est, populum Israëliticum, fidem vnius Dei habentem. **d** Et semen sine querela, ] id est, populum Israëliticum, qui fuerunt semen Patriarcharum, qui sine querela vixerunt. **e** Liberauit à nationibus, ] id est, ab Ægyptiis, qui dicuntur nationes, id est, tales nati, quia non circumcisí, nec baptizati. **f** Quæ illum opprimebant, ] in luto & latere seruire, cogentes. *Exod. 1. c.* Quomodo liberauit eum sapientia, ostendit auctor. **g** Intrauit, ] sapientia, scilicet. **h** In animam serui Dei, [per inspirationem gratiæ. **i** Et stetit, ] sapientia, vel Moyses. **k** Contra Reges horrendos, ] id est, contra Pharaonem, & alios Principes Ægypti. Et quomodo stetit ? l In portentis, & signis, ] id est, in signis, quæ potenter fecit in Ægypto, *Exod. 7. 8. 9. & 10.*

**m** Et reddidit, ] sapientia, [iustis, ] id est, Israëlitis credentibus n Mercedem laborum suorum, ] id est, terram promissionis, vel vasa aurea, & argentea, &c. quæ mutuò ab Ægyptiis accepérunt, & pro laboribus, quos sustinuerunt in Ægypto in luto & latere, auctoritate Domini retinuerunt, *Exod. undecimo.* o Et deduxit illos, ] id est, de Aegypto eduxit. **p** In via mirabili, ] per desertum. **q** Et fuit illis, &c. ] id est, nubem contra æstum diei pro velamine dedit. **r** Et in luce, &c. ] id est, dedit eis columnam ignis, quæ per noctem lucebat eis ut stellæ. **s** Et transtulit illos, &c. ] sicco vestigio, *Exod. 14. g.* t Et transuexit illos, &c. ] id est, per Jordanelm, quem sicco pede transierunt, *Iudee 3. d.* Et dicitur aqua nimia, quia supra solitum inundauerat tunc.

**u** Inimicos autem illorum, ] id est, Aegyptios. **x** Demersit in mare, ] rubro, *Exod. 14. g.* y Et ab altitudine inferorum eduxit illos, ] id est, de profundo maris, quia omne mortuum à se abiicit. Vel, ab altitudine inferorum, ] id est, de profunditate tribulationum & ineffabilium afflictionum. **z** Eduxit illos, ] scilicet Hebræos. Et quia sapientia ita deducēbat eos.

**a** Ideò iusti, ] id est, Israëlitæ. **b** Tulerunt spolia impiorum, ] id est, vasa aurea, & argentea Aegyptiorū, qui impiè egérat in eos, vel spolia submersorum. **c** Et decantauerunt, Domine, &c. ] id est, tibi nominabile canticum cantauerunt. Cantemus Dominus gloriòsè enim magnificatus est, *Exod. 15. a.* **d** Et vietricem manum tuam laudauerunt pariter, ] in eodē canticō. *Vnde misisti manum tuam, quæ deuoravit eos sicut stipulam.* Et meritò laudauerunt. **e** Quoniam sapientia aperuit os mortuū, ] id est, Hebræorum, qui prius præ timore nō audebant aperire os. **f** Et linguas infantium fecit disertas, ] id est, linguas Israëlitarum, qui prius non poterant fari, fecit disertè loqui. **l** Iudes Dei. **g** Direxit, ] sapientia. **h** Opera eorum, ] id est, Israëlitarum. **i** In manibus, &c. ] id est, Moysei.

Iter

a Iter fecerunt per deserta] Sin, & Cades, & alia loca.  
 b Quæ non habitabantur, ] ab hominibus. Vnde & locus  
 hororis, & vastæ solitudinis dicuntur. Dent. 32. b.  
 c Et in locis desertis fecerunt casas, ] id est, tabernacula. Vnde Hebr. 11. b. Abraham fide demoratus est in terra promissionis tanquam in aliena, in casulis a Iter fecerunt per deserta, quæ non b habitabantur, & in c locis desertis t fecerunt casas.

Psal. 84. 4  
al. +  
fixerunt.  
Mythic.

A Hoc totum mysticè exponit de Christo, qui per Adam, & Abel, & Noe, & Abraham, & Isaac, & Iacob, & Ioseph, & Moysen significatur. Adam enim de terra virgine formatus est opere Dei, & Christus de Virgine natus est operatione Spiritus Sancti. Vnde Psalm. Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Abel à fratre suo per inuidiam est occisus, & Christus per inuidiam à Iudeis est crucifixus. Vnde Apocal. 13. b. dicitur: Agnus, qui occisus est ab origine mundi, id est, præfiguratus occidi. Noë rector arcæ, per arca hælauavit familiam suam, & Christus per crucem suam saluavit Ecclesiam, cuius rector erat. Abraham, seruato Isaac, arietem immolauit; & Christus in diuinitate nihil passus, humanitatem suam mactauit in cruce Deo Patri. Loth inter Sodomitas iustus permanxit, & Christus inter peccatores innocens omnino vixit. Iacob, Esau frater suus persecutus est, & Iudei Christum similiter. Ioseph à fratribus est venditus, & Christus à discipulo suo est venditus. Moyses populum Israëliticum de Aegypto liberauit, & Christus populum Christianorum de tenebris peccatorum eduxit. Iuxta illud collige mysticè cursum totius capituli, quod tangitur in Gloss. in parte.

## EXPOSITIO CAP. XI.

**E**t Teterunt contra hostes, &c.] Quomodo venerint filii Israël de Aegypto in desertum, ducente eos sapientia, dictum est suprà in capitulo præcedenti. Nunc quæ & qualia sustinuerunt in deserto, ostendit Philo, dicens:

d Steterunt] Israëlitæ.  
 e Contra hostes, ] Amalech, & alios. Exod. 17. c.  
 f Et de inimicis se vindicauerunt, ] vt legitur ibid. Et Num. 25. de Madianitis.  
 g Sitierunt, ] filii Israël in deserto.  
 h Et inuocauerunt te, ] qui omnia potes, Moyses & Aaron.  
 i Et data est illis aqua de petra altissima, ] id est, abundans, Num. 20. b.  
 k Et requies sitis de lapide duro, ] id est, aqua de lapide duro, per quam cessauit sitis eorum.  
 l Per quæ enim, &c. ] Commemoratis beneficiis populo Israëlitico datis, reuertitur auctor, & narrat poenas Aegyptiorum, quas in morte primogenitorum, & multis aliis cladi bus passi sunt. Primo dicens, quod cum filii Israël abundantent aquis dulcibus in Aegypto, in terra Iessen, Aegypti ob defectum aquarum affligebantur, aquis eorum conuersis in sanguinem. Et hoc est. f Per quæ enim poenas passi sunt inimici illorum, id est, Aegypti. n A defectione potus sui in eis, ] vel [in eo, cum abundarent filii Israël, latenti sunt, per hæc, cum illis deessent, benè cum illis actum est. ] Ita construe. Data est aqua filii Israël de petra altissima. Et merito. l Per quæ enim, id est, per aquas, per quas m Poenas passi sunt inimici illorum, id est, Aegypti.  
 n A defectione potus sui, id est, ob defectum aquarum ad potandum. f Per hæc, id est, per eas aquas. u Benè actum est cum illis, id est, cum filii Israël.  
 r Cum illis deessent, id est, Aegyptiis.  
 q Filii Israël latenti sunt cum abundarent in eis, Jaquis, vel, in eo potu, quia cum omnes aquæ Aegypti conuersæ essent in sanguinem, in terra Iessen, ubi erant filii Israël, aquæ dul-

ces, & claræ inueniebantur abundantanter, Exodi septimo, d Vel sic,

t Per quæ poenas passi sunt inimici illorum à defectione potus sui, id est, per aquas, quibus deficientibus ad potum puniti sunt Aegypti.

f Per hæc benè actum est cum illis, id est, cum filiis Israël, t Cùm deessent illis, id est, filiis Israël aquæ, cùm prius defuerint eis in deserto. o Et in eis, ] aquis. p Cùm abundantent, ] postea exauditi à Domino. r Latenti sunt, ] filij Israël, quia aqua fluebat de petra. Eterè passi sunt Aegypti à defectione potus sui. x Nam pro fonte sempiterni fluminis, id est, Nili, quo prius vtebantur semper.

▲ Humanum sanguinem

Moraliter. d Steterunt contra hostes. ] Tres sunt hostes, Moral: contra quos stare debemus. Caro, mundus, diabolus. Primus pugnat contra nos duplice manu, gulâ & luxuriâ. Sed primam manum amputare debemus per abstinentiam, secundam per continentiam. Secundus similiter pugnat duplice manu, ambitione bonorum, & amore parentum. Sed primam amputat timor iudicij, nam iudicium durissimum fieri in his, qui præsunt, supra 6. b. & secundam amputat amor Christi. Luxta illud Mathe. 10. d. Qui amat patrem, aut matrem pliùs quam me, non est me dignus. Tertius hostis pugnat similiter duplice manu, occultâ suggestione, & apertâ impugnatione. Primam euadimus per prudentiam, quæ metitur rerum exitus; secundam vincimus per patientiam, quæ fortiter sustinet hostis iactus. In verbo standi, significatur perseverantia. Dicit ergo de Martyribus & pœnitentibus.

d Steterunt contra hostes, ] perseverando usque ad mortem.

f Et de inimicis suis, ] tē vindicauerunt, ] vt dictum est, expugnando. Psal. 35.

g Sitierunt] aquam sapientiae, de qua Eccl. 15. a. Aqua sapientiae salutaris potabit illos.

b Et inuocauerunt te. ] Quoniam apud te est fons vita.

Et Christus in bello suo sitiuit. Vnde dixit: Sitio, Joan. 19. e. Cui propinatus est triplex potus, myrra, fellis, & aceti. Et significat hic Christi potus triplicem amaritudinem triclinis tentationis. Potus myrræ est tentatio avaritiae, quæ nimiam habet amaritudinem. Potus fellis est tentatio carnis, quæ sub specie dulcedinis amaritudinem tenet mortiferam. Potus aceti est ambitio sæculi, quæ dentes stupefacere facit. Hos potus gustat, qui tentatur; sed bibit qui succumbit. Dominus autem cum gustasset, noluit bibere, dans nobis exemplum, vt nos similiter faciamus. Gustare necesse est, quia necesse est, vt veniant scandala tentacionis; sed bibere prohibemur. Proverb. 1. b. Fili, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Contra hunc triplicem potum mortiferum, dedit nobis Dominus in passione triplicem potum salutiferum. Primum in sudore sanguinis, secundum in aqua lateris, tertium in effusione lachrymarum. Sudorem sanguinis, contra æstum avaritiae. Aquam lateris, contra ardorem carnis. Lachrymarum effusionem, contra sæculi ambitionem.

i Et data est illis aqua de petra altissima, & requies sitis de lapide duro. ] Christus petra est, i. Corinth. 10. a. Petra autem erat Christus. Item Christus lapis est. Vnde Psal. 117. Lapidem, quem reprobauerunt adfiantes, hic factus est in caput anguli. Petra duritatem habet, sed lapis politiorem. Vnde Christus in passione petra fuit, in resurrectione lapis durissimus. Aqua de petra tibi datur, cum cogitans de Christi passione compateris. Aquam de lapide bibis, si cogitans gaudia resurrectionis resurgentis congratularis. Igitur aqua de petra, est aqua doloris, & compassionis; sed aqua de lapide est aqua gaudij, & exultationis. Prima est aqua Marath, quæ ligno posito dulcorata est, Exod. decimoquinto, d. Secunda est aqua de cisterna Bethleem, quam sitiens David 2. Regum 23. e. De prima dicitur: Super aquam refectionis educauit me. De secunda dicitur Ioan. 4. b. Qui biberit de aqua, quam ego dabo ei, non sitiens in æternum. Vel aqua de petra est consolatio de consideratione humanitatis, aqua de lapide duro, est consolatio vel gaudium de contemplatione diuinitatis.

t Per quæ enim poenas passi sunt inimici illorum à defectione potus sui, & in eis, cum abundarent filii Israël, latenti sunt, per hæc cum illis deessent benè actum est. ] Per poenas, quas Christus in Cruce sustinuit, Iudei defecerunt à potu gratiae & sacra Scriptura. Vnde Matthei. 21. d. Aufetur à vobis Regnum Dei, & dabatur genti facienti fructum eius:

# Liber Sapientiae.

# Cap. XI.

**a** Humanum sanguinem dedisti iniustis ] aquis Nili versis in sanguinem, Vel sic, Benè actum est cum illis, id est, cum Israëlitis, in eo, in quo puniti sunt Aegypti.

**a** Natū pro fonte sempiterni fluminis, id est, loco aquarium petræ Oreb, quæ sequebantur eos per desertum tanquam fluuius sempiter-nus, id est, semper a pro fonte + sempiterni flumi-nis, b humanum sanguinem dedi-sti iniustis.

**c** Qui d cùm minue-rentur in traductio-ne infantium occisorum, e dedisti illis fabun-dantem aquam insperatè, g ostendens per sitim, quæ tunc fuit, b quemadmodum tuos i exalta-tes, k & aduersarios illorum in eo, in quo Aegy-pti sunt vni-ti, ostendit auctor quām benè actum est cum ip-sis, ia eo in quod malè actum est prius cum eisdem, quia in recompensatione parvolorum suorum, quos Pharaon necari fecit, dedit eis Dominus aquam insperatam, vt non morerentur siti. Et hoc est.

**c** Qui, Israëlitæ. **d** Cùm minuerentur in traductio-ne infantium occisorum] quos Pharaon iussit necari, Exod. 2. c. Quorum nece imminutus est numerus Hebræorum, quia si non essent occisi par-vuli, plures essent filii Israël exeuntes de Aegypto. In re-compensatione autem huius mali

e Dedit illis, id est, Israëlitæ.

f Abundantem aquam insperatè.] Num. 20. b. Quam nisi habuissent, morerentur siti.

g Ostendens per sitim, quæ tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, & aduersarios illorum necares.] In hoc enim ipso

quod Dominus hic suos flagellari permittit, figuratur futu-ra eorum consolatio, & damnatio impiorum. Præsens enim afflīcio, futuræ serenitatis indicium est. Et econtrario præ-sens iocunditas, futuræ desolationis signum est. Vnde Mat-thæi 16. a. Vespere factò dicitis serenum erit, rubicundum enim est cœlum; & mane, hodie tempestas, rutilat enim tri-ste cœlum. Nunc cœlum Sanctorum, qui pro Christo affliguntur, rubicundum est; sed crastino serenum erit Econtra-rio malorum cœlum modò rutilat, sed tempestatem futuræ promittit. Hierem. 25. f. Ecce in ciuitate, in qua inuocatum est nomen meum, ego incipio affligere, & vos immunes eritis. Non eritis immunes. Ideo dicitur Hier. 49. c. Ecce qui-bus non erat iudicium, vt biberent calicem, bibentes bi-bent, & tu quasi innocens reliqueris? Non eris innocens, sed bibens bibes Esa. 32. c. Super humerum populi mei spi-næ, & vepres ascendent, quanto magis super omnes domos gaudiū ciuitatis exultantis.

peccatum. **Oſce 4. a.** Sanguis sanguinem tetigit, id est, peccatum additum est. Item per sanguinem significatur poe-na. Vnde Psal. 57. Lazarus iustus, cùm viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Ergo pro fonte sempiterni fluminis, datus est sanguis iniustis Iudeus; quia

per mortem Chri-tocares. **I.** Cùm enim tentati sti ipsi peccatum, sunt, & m quidem cum miseri-cordia disciplinam + n acceperunt; o scierunt p quemadmodum cum ira iudicati impij q tormenta paterentur. r Hos quidem s tan-quam pater monens t probasti; s illos autem x tanquam Rex du-rus interrogans y condemnasti. Christus.

**c** Qui cùm minue-rentur in traductio-ne occisorum infantium, dedisti illis abundantem aquam insperatè. ] Ecce iustitia Dei, & miseri-cordia eius simyl, Aegypti occiduntur, & filii Israël inspe-ratè porantur, cùm le derelictos putarent. Job 11. d. Cùm te consumptum putaueris, orieris vt lucifer.

g Ostendens per sitim, quæ tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, & aduersarios illorum necares.] In hoc enim ipso quod Dominus hic suos flagellari permittit, figuratur futu-ra eorum consolatio, & damnatio impiorum. Præsens enim afflīcio, futuræ serenitatis indicium est. Et econtrario præ-sens iocunditas, futuræ desolationis signum est. Vnde Mat-thæi 16. a. Vespere factò dicitis serenum erit, rubicundum enim est cœlum; & mane, hodie tempestas, rutilat enim tri-ste cœlum. Nunc cœlum Sanctorum, qui pro Christo affliguntur, rubicundum est; sed crastino serenum erit Econtra-rio malorum cœlum modò rutilat, sed tempestatem futuræ promittit. Hierem. 25. f. Ecce in ciuitate, in qua inuocatum est nomen meum, ego incipio affligere, & vos immunes eritis. Non eritis immunes. Ideo dicitur Hier. 49. c. Ecce qui-bus non erat iudicium, vt biberent calicem, bibentes bi-bent, & tu quasi innocens reliqueris? Non eris innocens, sed bibens bibes Esa. 32. c. Super humerum populi mei spi-næ, & vepres ascendent, quanto magis super omnes domos gaudiū ciuitatis exultantis.

**i** Cùm enim tentati sunt, ] filii Israël.

m Et quidem cum misericordia disciplinam acceperunt.] Sic omnes boni cùm flagellante à Domine libenter recipiunt disciplinam, scientes se misericorditer flagellari, sed & me-dicinaliter. Ideo enim hic flagellantur, ne in æternum dam-nentur, & si quid in eis purgandum est, per flagella purge-tur. Hebr. 12. b. Quem diligit Dominus, castigat; flagellat auté omnem filium, quem recipit. o Scierunt quemadmodum cum ira iudicati impij tormenta paterentur. ] Notabile est hoc verbum. Electi enim non solum ex misericordia, sed cù misericordia corrigitur: mali verò cum ira & ex ira. Vnde sequitur. r Hos quidem tanquam pater monens probasti, igne tribulationis. u Illos autem tanquam Rex durus interrogans condemnasti. ] æternaliter. Duo autem modò maximè interrogat Dominus omnes nos, timorem scilicet, & honorem. Malachie primo, b. Si ego Pater sum, vbi est ho-nor meus? Et si Dominus ego sum, vbi est timor meus? Qui amore Dei bona faciunt, respondent primæ questiōni. Qui timore iudicij declinant à malo, respondent secundæ. Qui autem nec amore Dei bona facit, nec timore iudicij mala declinat, concludetur sed conclusione indissolubili. Ite, ma-ledicti, in ignem æternum. Et hac erit disciplina, & ex ira & cum ira. Sed disciplina bonorum in præsenti & cù misericordia est, quia minor est exigentia meritorum. Vnde Job vndecimo, a. Utinam Deus loqueretur tecum, & aperi-ret tibi labia sua, vt ostenderet tibi secreta sapientia, & quod multiplex esset lex eius, & intelligeres, quod multæ minora exigaris, quām meretur iniquitas tua. Et est ex mi-sericordia, quia fructus multiplex cum ea datur etiam in præsenti. Primus est conuersio ad Deum. Vnde Psal. 34. Im-pile facies eorum ignominia, & querent nomen tuum, Do-mine. **Oſce sexto, a.** In tribulatione sua mane consurgent ad me. Secundus est foecundatio bonorum operum. Exod. 1. b. Quantò opprimebant eos, tantò magis multiplicabantur, & crescebant. Et Psal. 134. Fulgura in pluviā fecit. Ter-tius est purgatio peccatorum. Malachie 3. a. Sedebit con-flans & emundans quasi argenteum, & purgabit filios Leui. Et in libro Propheti: Iusto iudicio Dei datur plerunque

\*peccato

**Moral.** \*Etum eius. Per easdem poenas veri filij Israël, id est, vni-versi fideles latati sunt, & redempti. a Nam pro fonte semi-terni fluminis humanum sanguinem dedisti iniustis. ] Sem-pter-nus fluius, Christus est, qui à patre nascendo semper fluit, qui totam irrigat Ecclesiam. Vnde Genes. 2. b. Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum. Fons fluminis, est misericordia Christi. De quo Psalm. 35. Quoniam apud te est fons vita. Per sanguinem significatur

**Ascendens**

Matth. 25. d.

**a** Absentes enim] quasi verè Israelitas in correctione probasti. Absentes enim. Israelitæ, Pharaoni. **b** Et præsentes, ] id est, coram Pharaone positi. **c** Similiter torquebantur, poena scilicet temporali tantum, velut infrà dicetur.

**d** Duplex enim tedium] id est, duplex afflictio. Vnum enim tedium eis t pœna-  
le, non culpabile.

**e** Acceperat illos, ] id est, Hebreos. Et quod sit illud duplex tedium, ostendit. **g** Et gemitus cum memoria præteriorum, ] id est, gemitus pro præsen-  
tibus pœnis, & re-  
cordatio præterita.  
**h** Bene secum agi. ] à Domino, id est, iustè & misericorditer.

**i** Commemorati sunt Dominum admirantes, ] consilium eius.

**n** In finem exitus, ] id est, post rei euentum videntes Is-  
raelitæ mirabilem exitum suz afflictionis, mirati sunt consilium Domini, quo puniuit eos tam misericorditer, & tam iuste.

**o** Quem enim] scilicet, Moysen. **p** In expositione prava proiectum] id est, in carecto tipz fluminis morti expositum. **q** Deriserunt.] Israelitæ cùm intraret ad Pharaonem tanquam ductor populi.

**r** In finem euentus, ] id est, post rei euentum.

**s** Mirati sunt, ] consilium Dei, qui per Moysen eos eduxit, quem ipsi deriserunt priùs.

**t** Non similiter iustis faciens, ] vt iniustis, quia non similiter peccant. Septies enim cadit iustus, & resurgit, pœnitendo. **Prou. 24. b.** Impius autem cùm venerit in profundum malorum, contemnit, desperando. **Prou. 18. 2.** Vel sic ab illo loco. **{** Absentes, &c.} Quasi verè interrogans per tormenta condenasti impios. **a** Absentes eom] à filijs Israel, id est, Chananzi & Amalechitæ. **b** Et præsentes, ] eis, similiter torquebantur, auditâ famâ eorum. Vnde Raab dixit exploratoribus quos miserat Iosue. Irruit in nos terror vester, & clanguerunt omnes habitatores terræ. **Iosue 2. b.**

**d** Duplex enim tedium] id est, præteriorum malorum recordatio, & præsentium tempestas.

**f** Illos, ] scilicet, Chananzi.

**e** Acceperat] non ipsi tedium. Per hoc innuens auctor tan-  
tum fuisse, quos illos absörberat, sicut dixit Raab exploratoribus. Hæc audientes pertimimus, & clanguit cor nostrum nec remansit in nobis spiritus ad introitum vestrum. **Iosue 2. b.**

**b** Cùm enim audirent] Chananzi vel Egyptij.

**i** Per sua tormenta, ] id est, à se filijs Israel illata.

**k** Bene secum, ] id est, cum filijs Israel, agi.

**l** Commemorati sunt Dominum, ] ipsi Egyptij, id est, confessi virtutem eius dicentes. Fugiamus Israel, Dominus enim pugnat pro eis. **Exod. 14. f.**

**m** Admirantes in finem exitus, ] populi Israelitici.

**o** Quem enim.] Dominum, vel Moysen.

**p** In expositione prava proiectum, ] id est, sinistrâ interpreta-  
tione operum eius vilem reputatum, vel in carecto tipz pro-  
iectum, & expositum.

**q** Deriserunt, ] ipsi Egyptij.

**r** In finem euentus, ] id est, finalem euentum Moysi.

**s** Mirati sunt, ] Egyptij, videntes completum esse, quod priùs dixerat Moyses.

**t** Non similiter iustis faciens, ] quasi dicat auctor ita, Do-  
mine, illos vt pater probasti, istos vt Rex durus interrogans condenasti, non similiter iustis faciens, vt iniustis, quia li-  
ceret hic puniantur boni & mali, differenter ramen, quia bonorum poena purgatio est, vel promotio; malorum vero po-  
ena initium condemnationis, & vindicta peccati.

**u** Pro cogitationibus autem insensatis, ] id est, secundum qualitates cogitationum insensatorum, sunt.

Hugonis Card. Tom. III.

**x** Iniquitates illorum, ] quia qualis est arbor, talis est & fructus. **Mat. 7. c.** Vel sic.

**u** Pro cogitationibus insensatis, ] id est, de malis cogitationibus, secutæ sunt.

**x** Iniquitates illorum, ] hoc est, quia de Deo, & Moysè ma-

lè cogitaverunt Ä-

C

gyptij, idèo permis-  
tente Domino, se-  
cuta sunt opera ma-

la. Vnde dicit **Inter.** al. **†**

Iniquitates illorum; multos

id est, prava opera,

quæ ex cogitatione

procedunt. Vel sic.

**w** Pro cogitationi-  
bus insensatis, ] id

est, merito cogita-  
tionum insensato-

.

rum sunt. **x** Iniquitates illorum ] id est, pœna iniquitatum.

Vnde dicit alia **Inter.** Secundum duritiam suam, & cor im-

pœnitens thesaurizat sibi iram in die iræ. **Rom. 2. a.**

**y** Quare quidam, &c.] Dixerat auctor impios condemnari,

& torqueri, ostendit qualiter torquebantur, & quare, quia

mura animalia colebant, à muris animalibus torquebantur,

vt ex qualitate pœnae cognoscerent qualitatem culpæ. Et hoc

dignum erat, vt qui pro Creatore creaturam venerabantur, vnde quærebant auxilium, inde sustinerent supplicium. Ec

hoc est.

**y** Quare, ] id est, quia.

**z** Quidam] eorum, id est, Ägyptiorum vel Chananzorum.

**a** Errantes colebant, ] id est, quasi Deos venerabantur.

**b** Multos, ] vel, mutos serpentes, id est, Äsculapium sub

specie serpentis.

**c** Et bestias superuacuas, ] id est, arietes, & canes, dicit **Inter.** hoc est. Iouem sub specie arietis, & Mercurium sub

specie canis. De quibus dicitur **Rom. 1. c.** Mutauerunt glo-

riam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corrupti-

bilis hominis, & volvorum & quadrupedum, & serpentum.

Et quia sic fecerunt, id est. **d** Immisisti illis multitudinem, &c.]

in vindictam culpæ. **e** Ut scirent, per quæ peccat quis,

per hæc & torquetur. **f** Sæpe enim ipso instrumento suæ

offensionis puniuntur

Moral.

al. **†**

minan-

tur.

\* peccatoribus potestas, quâ Sanctos ipsius persequantur, vt qui spiritu Dei t iuuantur, & aguntur, fiant per laborum exercitia clariores. Quartus est examinatio. Vnde **Psal. 16.**

Proba si cor meum, Deus, & sis tristis nocte, igne me exami-

nasti. **Isa. 4. b.** Si abluerit Dominus fortes filiarum Sion, &

sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius in spiritu iudicij, & spiritu ardoris. Quintus est corroboratio. **Deut. 8. d.**

Postquam affixit te Dominus, ac corroborauit, ad extre-

num misertus est tui, &c. Sextus est defensio. **Psal. 59.** Da

nobis, Domine, auxilium de tribulatione. **Exod. 14. e.** Ingressi

sunt filii Israel per medium sicci maris, erat autem aqua quasi

murus à dextra eorum & lœvæ. Septimus est eruditio. **Prou. 22. c.**

Stultitia colligata est in corde pueri, & virga discipli-

na fugabit eam. **Jerem. 6. b.** Secundum septuaginta. Per

omnem dolorem, & flagellum erudiens Hierusalem. Octa-

uuus est humiliatio. **Job. 6. a.** Sagittæ Domini in me sunt,

quarum indignatio ebibit spiritum meum. Nonus est deside-

rium patræ. **Luc. 15. d.** Quantus mercenarius in domo patris

mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo? Surgam,

& ibo ad patrem meum. Decimus est coronatio. **Iac. 1. b.**

Beatus vir, qui suffert tentationem, &c. **In libro Prosperi.**

Quantuncunque faciat impij, melior est in hoc tempore

causa iustorum, qui quando acrius impetruntur; tanto glo-

riosius coronantur.

**a** Absentes enim, & præsentes similiter torquebantur, ] quia malos in præsenti, & in futuro eadem poena torquebit, sci-  
licet vermis conscientia, qui peccantes remordet, & post mortem acrius cruciabit.

**d** Duplex enim tedium, ] viuendi, acceperat illos, & gemi-  
tus cum memoria præteriorum. Præteriorum malorum re-  
cordatio, pro quibus pœnam æternam expectant, & præsen-  
tium tribulationum tempestas. Sequitur.

**f** Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur, ] vt qui pec-  
cat in lingua, torquerat in ea, vt diues epulo. **Luc. 16. f.**

**Prou. 20. c.** Suavis est hominum panis mendacij, & postea im-  
plebitur os eius calculo. Cetera non mutantur usque in si-  
nem capituli.

D d

Ω O quam bonus

# Liber Sapientiae.

# Cap. XI.

**A**ffensiones puniuntur peccatores. Ut Golia suo gladio est occisus 1. Reg. 17. f. Aman in patibulo, quod parauerat Mardonio, est suspensus. Hes. 7. d. Non enim, ] quasi dicat, sic paniti sunt, ut ex pœna cognoscerent culpam. Nam aliter poterat eos Deus punire, si vellet. Non enim impossibili, ] id est, impotens. b Erat manus tua omnipotens, ] id est, filius.

c Quæ creavit orbem terrarum, omnia corporalia. d Ex materia inuisa, ] id est, indistincta & informi. e Immittere illis multitudinem vrsorum, f aut audaces leones, g aut noui generis irâ plenas, & ignotas bestias, aut h vaporem & igneum spirantes, aut i odorem fumi proferentes, aut k horrendas ab oculis scintillas emittentes, l quarum non solum læsura poterat illos exterminare, sed & aspectus per timorem occidere, m Nam & sine his n vno

D g Aut noui generis irâ plenas, & ignotas bestias ] id est, nouum genus, sauvieci habentes.

b Aut vaporem igneum ] vel ignis spirantes, vt dracones quidam.

i Aut odorem fumi proferentes ] ad excæcandos oculos eorum. k Aut horrendas ab oculis scintillas emittentes, ] quæ vindendo omnia vrunt.

l Quarum non solum læsura poterat illos exterminare, sed & aspectus per timorem occidere, ] quasi dicat, tales bestias poterat illis immittere Dominus, si vellet, quæ solo visu tantum timorem illis incuterent, ut morerentur. Et hoc probat per locum à minori,

m Nam & sine his ] noui generis bestiis.

n Vno spiritu] id est, indignatione, vel iussu Dei.

o poterant occidi persecutionem passi ab ipsis factis suis ] id est, per facta sua digni effecti, ut talia paterentur.

p Et poterant, dispergi per spiritum virtutis suæ, id est, indignationem Dei. q Sed omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti, ] quasi dicat, verè dispergi poterant per spiritum virtutis Dei, sed tu, Domine potens, & sapiens & benignus, aliter ordinasti. Quia, omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti. Quod secundum Sanctos & secundum Magistros diuersimodè exponitur. Vno modo refertur ad sola corporalia. De quibus Ecel. 18. a. Qui viuit in æternum, creavit omnia simul, id est, corporalia. Quorum materia sunt quatuor elementa, quorum quædam sunt grauiæ, quædam leuæ. Vnde vnum super aliud est proportionaliter, & in hoc est pondus eorum, secundum August. qui dicit. Pondus est impetus rei ad proprium locum tendentis, id est, proprietas impellens rem ad locum determinatum, & in eo conseruans. Numerus consistit in hoc, quod quatuor tantum sunt, ignis, aer, aqua, terra. Mensura in hoc est, quod sunt contenta suis limitibus. Et secundum hoc exponitur sic.

q Omnia ] id est, materiam omnium.

t Disposuisti in mensura ] limitata.

r Et numero, ] certo scilicet quaternario.

s Et pondere ] proportionabili. Aliter secundum alias Ponderis refertur ad potentiam operantis, numerus ad sapientiam ordinantis, mensura ad clementiam conseruantis. Et ita pondus refertur ad Patrem, cui appropriatur potentia. Numerus ad Filium, cui attribuitur sapientia. Mensura ad Spiritum sanctum, cui assignatur clementia. Et ita omnis creatura habet pondus à Patre creante, numerum à Filio ordinante, mensuram à Spiritu sancto conseruante. Et hoc videtur innuere Apostolus Rom. 11. d. vbi dicit. Ipsi soli gloria, ex quo omnia, quo ad Patrem; per quem omnia, quo ad Filium; in quo omnia, quo ad Spiritum sanctum. Et hæc exposicio satis conuenit cum Augustino, qui distinguit duplice mensuram, & duplice numerum, & duplice ordinem. Dicit enim, quod est mensura mensurans, & mensura mensurata; & similiter numerus numerans, & numerus numeratus; & ordo ordinans, & ordo ordinatus. Mensura mensurans est ipse Deus, mensuras cuilibet rei præfigens. Mensura mensurata est cuiuslibet rei certa quantitas, quæ dicitur magna, vel parua, vel etiam mediocris. Numerus numerans est ipse Deus, numerus numeratus vniuersusque propria qualitas, quæ distinguitur ab alio. Ordo ordinans, siue pondus ponderans, est ipse Deus, omnibus dans pondus pro-

prium. Pondus ponderatum, siue ordo ordinatus est ipsa rerum proprietas, quæ res in loco suo persistit. Secundum Augustinum igitur idem est mensura, quod modus, idem species quod numerus, idem ordo quod pondus. Et exponit sic. Omnia disponit Deus in mensura, numero, & pondere, id est, modo,

spiritu, poterant occidi persecutio- nem passi ab ipsis factis suis, p & t dispergi per spiritum virtutis tuæ.

Sed q omnia in mensura & r numero, & s pondere & disposuisti. n Multum enim valere tibi x soli supereat semper, y & virtuti brachij z tui quis resistet? a Quoniam tanquam momentum statheræ, sic b est ante te c orbis terrarum, & d tanquam gutta roris antelucani, e quæ descendit in terram. t Et f misereris omnium, t quia omnia potes:

a. t Sed qno- niam.

Rabanus in Glo, aliter dicit. Numerum dicit pro iudicio & distinctione; quia in iudicio omnia distinctè numerantur. Ponderis ponit pro iustitia, ex iustitia enim grauitas poenæ peccatoribus incumbit, & soliditas gloriæ iustis. Mensuram ponit pro veritate, mensura enim falsitatem non recipit, quam veritas excludit. Vnde secundum Rabanum sensus est.

g Omnia disposuisti in mensura ] id est, in veritate, id est, in vero esse produxisti, non phantastico.

r Et numero, ] id est, distinctè sine confusione.

f Et pondere, ] id est, iuste vnicuique secundum propriam capacitatem tribuens bonitatis, secundum æternam dispositionem omnia condens. Aliam Glossam ponit Rab. vii dicitur. In mensura qualitas, in numero quantitas, in pondere ratio. In his constituit Deus mundum, & gubernat, & iudicatur est. In his iustus iudex comprehendi non potest, nec reprehendi. In claustris horum tria omnia abscondita latent, quæ solum clavibus iudicij, & misericordiæ Dei reserabuntur, quando illuminabuncur abscondita tenebrarum, & reuelabuntur consilia cordium. i. cor. 4. a. Qualitatem mensuræ vocat veritatem: quantitatem, numeri distinctionem: rationem ponderis, ordinem iustitiae. In his tribus Rab. dicit omnia facta esse, gubernari & iudicari, ut reddantur singulæ singulis. In veritate sunt facta, id est in vero esse, distinctè gubernantur, iuste iudicabuntur. Nos leuiter exponimus hoc. Omnia fecit Deus in numero, pondere, & mensura, siue modo, specie, & ordine, id est, in esse determinato, & finito, & distincto, & ordinato.

Moraliter autem facit omnia. In mensura, contra vitium superfuitatis. In numero, contra vitium singularitatis. In pondere contra vitium levitatis.

h Multum enim] quasi ita potens eras illos exterminare, ut dictum est. Multum enim valere, id est posse.

x Tibi soli supererat semper, ] vel, restabat semper, alia litera quasi dicat verè prædicta facere potuisti, quia semper multum facere potuisti, Deo enim nihil est impossibile. Mat. 19. d. Cuius iræ resistere nemo potest. Job. 9. b.

y Et virtuti brachij ] id est, filij.

z Cui quis resistet] quasi dicat, nullus. Vnde Isa. 51. c. Induere fortitudinem brachium Domini. Et verè nullus potest resistere tibi.

a Quoniam tanquam momentum statheræ, ] quæ leui excessu ponderis declinatur,

b Sic est ante te, ] id est, in comparatione tui.

c Orbis terrarum, ] continens & contentum.

d Et tanquam gutta roris antelucani ] vel, ante lucem, id est, matutini, quæ primo aspectu Solis statim exsiceatur.

e Quæ descendit in terram, ] à nubibus, sic est, supple, orbis terrarum, ante te, id est, sicut ros citè transit ante Solem, sic omnia ad nutum tuum citè transiunt, & mutantur. Vnde Isa. 40. d. Ecce gentes sicut stilla fuligine, & quasi momentum statheræ reputatae sunt. Momentum statheræ dicit linguam statheræ, cuius rectitudine iudicatur æqualitas ponderum, quæ facillimè mouetur, sic omnia ad nutum Dei. Et cum ita facile possit omnia dissolvere, tunc.

f Et misericors omnium, quia omnia potes] quasi dicat non solum potens, sed & misericors es.

g Et ideo

**a** Et id est, dissimulas peccata hominum, fragilium non demum. **b** Propter poenitentiam] id est, qui misericors es, id est expectas peccatores ad poenitentiam. **c** Vnde Rom. 2.2. An ignoras quod benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? **d** Vel sic. **e** Dissimulas peccata hominum propter poenitentiam] stid e, quia homines

poenitent, id est dissimulas, id est, non recordaris peccata eorum. **Vnde Ezech. 18.6.** Si autem impius egerit poenitentiam, omnium iniquitatum eius, non recordabor amplius. **Vnde Rab.** Potentia Dei bonitate plena est, opus suum propter

peccata non despici,

**rl. t. no.** sed per poenitentiam abluit, & bis.

**al. tpa-** tribus.

& a dissimulas peccata hominum b propter poenitentiam. Diligis enim c omnia, quae sunt, d & nihil odisti eorum, que fecisti, e nec enim odiens aliquid f constitisti g aut fecisti. **b** Quomodo i autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? k aut quod à te vocatum non esset, l conseruaretur? m Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt, Domine, qui amas animas.

## C A P. XII.

**Q**uam n bonus & suavis est, Domine, spiritus tuus in t omnibus. o Ideoque hos, qui exerant, t p partibus corripis, q & de quibus peccant, r admones, & salloqueris, vt s relicta malitia, credant in u te, Domine. x Illos enim y antiquos inhabitatores sanctæ tuæ terræ, z quos exhorristi, a quoniam quia misericors es.

Sed melius dicit sic. Nam quia omnipotens est, id est punire potest, cum vult, vel differre, vel omnino dimittere poenam, cum vult, & hoc ipsius solius est, qui omnium Dominus est. Eius enim miseri non potest, nisi ipse velit. Vnde signanter dicitur in oratione. Deus, qui omnipotentiam tuam parcento maxime, & miserendo manifestas. Vel, vt quidam dicunt, quia omnipotens est, omnia quasi nihil reputat & indigna ira sua. Iuxta illud.

[Dignum te Cesaris ira.

Nullus bonus faciet.

Et verè omnium misereris. c Diligis enim omnia, quae sunt, in quantum sunt, conseruando ea in esse.]

**d** Et nihil odisti eorum, quae fecisti.] Peccatum enim non fecit ipse. quod odit. Iuxta illud. Odisti omnes, qui operantur iniquitatem. e Nec enim odiens] id est, odibile aliquid. f Constituisti] creando ex nihilo. g Aut fecisti] de praesentia materia. Et reuera diligis omnia, quae sunt. l Autem] id est, quia. h Quomodo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses,] produxisse in esse? k Aut quod à te vocatum non esset,] ab æterno. l Conseruaretur,] in esse? quasi dicat, nullo modo. m Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt, Domine, qui amas animas,] propter quas & corporibus parcit, propter quas etiam omnia fecit. Vnde Ezech. 18.2. Ecce omnes animæ meæ sunt.

## E X P O S I T I O C A P. XII.

**Q**uam bonus & suavis est &c.] Adhuc probat auctor quod bonus est Dominus, & suavis colentibus eum, sed peccatoribus iustus. Et hoc ostendit, quia septem illas gentes, quae olim terram Chanaan possidebant, propter iniquitates eorum eiecit, filios verò Israel nominis sui cultores introduxit. In quo facto mysticè designatur, quod vniuersitas viitorum, quae per peccatum primi hominis possederat genus humanum, per gratiam Dei expulsa est, & introducta vniuersitas virtutum. Dicit ergo quasi admirando.

**n** O quam bonus, &c.] Bonus est, quia bona sua libenter communicat. Suavis, quia poenitentibus dulciter veniam præstat. Vnde Psal. 24. Dulcis, & rectus Dominus propter hoc legem dabit delinquentibus in via. Et Eccles. 24. c. Spiritus meus super mel dulcis. Vel bonus laborantibus in actiua, suavis quietibus in contemplativa. Vnde Psal. 33. Gustate, & videte, quoniam suavis est Dominus. Et tamen peccatis nostris exasperatur. Vnde Job. 30. c. Sto, & non respicias me, mutatus es mihi in crudelem. Isa. 27. a. Indignatio non est mihi, quis dabit me spinam, & veprem? in prælio gradiar super eam.

**o** Ideoque hos, qui exerrant] peccando.

**p** Partibus corripis] id est, partialibus poenis, id est, paulatim, & non subito. Vel, Patibus corripis, id est, patrum doctrinis.

**q** Et de quibus peccant] id est, in quibus peccant. **r** Adhuc eos, per promissiones, & comminationes, vt cessent, & poeniteant. **M**at. 3.2. Agite poenitentiam, ecce enim appropinquabit Regnum Cœlorum. **s** Et alloqueris] per creatures, per scripturas, per inspirationes, per Prædicatores. **t** Ut reliqua malitia credant]

odibilia opera tibi faciebant b per medicamina, & c sacrificia iniusta,

d & filiorum suorum necatores sine misericordia, e & comesto-

res viscèrū hominum & f deuo-

ratores g sanguinis, b & autores parentes animalium inauxiliatarum;

i voluisti perdere k à medio sacramento tuo, l per manus pa-

rentum nostrorum, vt m dignam perciperent peregrinationem puerorum Dei, n quae tibi om-

nium charior est terra. o Sed & his tanquam hominibus p

pepercisti, q & misisti antecessores exercitus tui vespas, vt

r illos f paulatim t exterminarent. Non u quia impotens eras

in bello subiicere impios x iustis, y aut bestiis sœuis, aut

verbo duro simul exterminare,

c Et sacrificia iniu-

sta] id est, idolis exhibita. In iustum enim est, vt homo ad imaginem Dei factus seruat idolis mutis. **I**esus. 19. f. Non augurabimini, nec obseruabis omnia. d Et j exhorristi, filiorum suorum necatores sine misericordia, qui scilicet immolabant filios suos. Vnde **Psal.** 105. Immolauerunt filios suos, & filias suas dæmoniis. **D**euter. 18. b. Cœue, ne imitari velis abominationes gentium, ne inueniatur in te, qui lustret filium suum, aut filiam duces per ignem. e Et j exhor-

risti, comestores viscerum hominum. ] Hoc non legitur de gentibus, sed de Iudeis obsecisis. **T**hren. 4. b. Manus mulierum

misericordium coxerunt filios suos, facti sunt cibi earum in contritione filiæ populi mei f Et deuaratores, ] id est, effu-

sores.

g Sanguinis, ] humani. b Et autores parentes animalium inauxiliatarum, ] id est, eorum, qui se defendere non poterant, vel alijs auxiliari non volebant.

i Voluisti perdere ] penitus. k A medio sacramento tuo, ] id est, à sancta terra tua, quae est in medio mundi. Vnde **Psal.** 73. Operatus es salutem in medio terræ. Et dicitur hic terra sacramentum, id est, sacræ rei signum, id est, terræ viuen-

tiuum;

Per manus parentum nostrorum ] qui sub Iosue intraeu-

runt in eam. Multi enim de gentibus remanserunt, quos non poterant expellere filii Israel. Plures tamen expulerunt.

m Vt dignam perciperent peregrinationem puerorum Dei, scilicet, Abram, Isaac, & Jacob, quibus promissa fuerat terra illa. **G**en. 12. b. Apparuit Dominus Abraham, & dixit ei. Semini tuo dabo terram hanc. Vel sic. Illos. i Voluisti

perdere ] omnino, vt ipsi Iudei perciperent, ] id est, intelli-

gerent illam terram esse.

n Dignam peregrinatione puerorum Dei, ] qui non debet esse in ocio, & id est fuerunt reliqui multi de gentibus ad exer-

citium.

x Quæ ] scilicet, terra promissionis, tibi omnium charior est terra.

o Sed & his] id est, Hiebusis, quos illi reliquisti. A Peperi-

cisti, ] tanquam hominibus, id est, quia ad imaginem Dei facti sunt, vel quia infirmi. q Et misisti antecessores exercitus tui vespas] id est, acerrimos timores, quibus corda gentium pungebantur. **D**eut. 7. c. Scabones mittet Dominus Deus tuus in eos, donec deleat omnes, atque disperdat. Et exponitur hoc **D**eut. 11. c. Terroram vestram ac fortitudinem dabit Dominus Deus vester super omnem terram, quam calcaturi estis. r Vt illos] id est, gentes. f Paulatim] non simul

s Exterminarent, id est, extra terminos terræ ejicerent. Vel

Exterminarent, id est, occiderent. u Non quia omnipotens eras subiicere impios,] id est, gentiles. x Iustis ] id est, Iudeis.

y Aut bestiis sœuis, aut verbo duro simul exterminare,

z

Sed p.

# Liber Sapientiae.

# Cap. XII.

*a Sed partibus iudicans*] id est, utique parti secundum meritum sua reddens. *b Dabas locum poenitentia,*] in hoc misericorditer agens cum gentibus. Vel ablatui casus. *a Partibus iudicans*] id est, poenit particularibus eos puniens, non simul exterminans. *b Dabas locum poenitentia*] gentibus reseruatis. Vnde Deut.

*d. Deus magnus,* & terribilis ipse consumet nationes has in conspectu tuo paulatim, atque per partes, non poteris delere eos pariter, ne forte multiplicentur contra te bestiae terrae. *c Non ignorans,* quoniam iniqua est natio eorum, & *d naturalis malitia ipsorum,* & quoniam non poterat mutantari cogitatio illorum in perpetuum. *g Semen enim erat maledictum ab initio.* Nec *b timens aliquem,* veniam *i dabis peccatis illorum.* *k Quis enim dicet tibi,* quid fecisti? *l Aut quis stabit contra iudicium tuum?* *m Aut quis in conspectu tuo veniet + vindex iniquorum hominum?* *n Aut quis tibi imputabit,* si perierint nationes, *o quas tu fecisti?* *p Nec enim est aliud Deus,* quam tu, cui cura est de omnibus, *vt q ostendas,* quoniam non iniuste iudicas iudicium. *f Neque Rex,* neque *t tyrannus* in conspectu tuo *x inquirent de his,* quos.

*al. tiudex.*

*Et naturalis malitia ipsorum,* ] permanens inueterata, & per consuetudinem quasi in naturam versa. *e Et quoniam non poterat*] id est, vix poterat. Vel. Non poterat, secundum meritum eorum. *f Mutari cogitatio illorum*] indurata propria nequitia, in perpetuum. Vnde Hier. 13. d. Si potest *Ahiops mutare pellem suam,* & pardus varietates suas; & vos poteritis benefacere cum didiceritis malum.

*g Semen enim erat maledictum ab initio,* in Dei præscientia, dicit Iust. Vel ab initio, id est, ex quo fuerunt, erat in eis quædam prava qualitas maledictione digna, dicit alia Intell. Secundum primam Intell. videtur, quod præscientia Dei sit causa malitiae, quod est hereticum. Tuxta secundam videtur, quod malitia sit aliquid, id est qualitas quædam. Solatio, dicendum, quod semen illud, de quo dicitur hic, fomes est, quod in præscientia Dei maledictum fuit, id est, maledictione dignum, non propter te, sed propter sequelam eius. Sicut dicitur. Gen. 9. d. Maledictus puer Chanaan, & tamen non peccauerat ipse, sed Cham pater eius. Secundum hoc nulla est secunda obiectio: quia fomes quædam qualitas est.

*b Nec timens aliquem,* fortiorum, vel superiorem: quia non erat.

*j Veniam dabis peccatis illorum,* ] quasi dicat, non timor, sed amor induxit eum ad dimittendam peccata.

*k Quis enim dicet tibi,* quid fecisti? ] quasi dicat, nullus potest contradicere tibi, quin secundum propriam voluntatem disponas creaturas. Vnde Isa. 45. b. Nunquid dicit Iustum figulo suo, quid facis? Et Rom. 9. d. Nunquid dicit figuratum ei, qui se finxit, quid me fecisti sic?

*l Aut quis stabit contra iudicium tuum:* ] qui iuste iudicas, & omnipotens es?

*m Aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorum hominum?* id est, vindicare eos volens, quasi fecisset eis iniuria.

*n Aut quis tibi imputabit,* si perierint nationes] id est, gentes.

*o Quas tu fecisti?* ] Sed non tales. Bonos enim fecit Dominus, sed male percutit, quasi dicat, nullus.

*p Nec enim est aliud Deus,* quam tu, Isa. 45. a. Ego Dominus, & non est amplius, extra me non est Deus) cui cura est de omnibus.] Contra 1. Cor. 9. b. Nunquid Deo cura est de bobus? quasi dicat, non. Item Hieronymus super Abacuc. Absurdum est diuinam maiestatem ad hoc deducere, vt sciat, quot culices nascantur, quotve moriantur: Non sumus tam satni + Dei cultores, vt dum eius prouidentiam ad infima quæque retrudimus, in nosmetipso inuiri simus, vt eandem rationabilium, & irrationalium prouidentiam esse dicentes. Solatio. Duplex est cura, scilicet, prouidentia, & doctrina. Curam prouidentia habet Deus de omnibus creaturis: quia cuiilibet prouider necessaria, curam doctrinæ habet de solis rationabilibus. De hac loquitur Apostolus, & Hieronymus. Vnde non est ibi contrarietas aliqua.

*q Ut ostendas,*] omnia seruando in esse, & statu suo.

*al. + adula-tores.*

*r Quoniam non iniuste indicas iudicium,* ] quia reddis unicuique iuxta opera sua. *s Neque Rex,* ] terrenus, qui bene regit subditos suos. *t Neque tyrannus* qui sua crudelitate premit subditos. *u Inquirent de his,* quos perdidisti, id est, condemnasti, id est, utrum iuste perdidisti eos, vel, ut servuantur. *y Cum ergo sis iustus,*] substantialiter. *y Iuste omnia disponis,* ] in cœlo, & in terra.

*x Ipsum quoque,* qui non debet puniri, condemnas, *b & exterum* & æstinas à tua virtute. *d Virtus enim tua e iustitiae initium fest,* & *g ob hoc,* quod omniū Dominus es, omnibus te parcere facis. *b Virtutem etiam ostendis tu,* i qui non crederis esse in virtute + consummatus, & *k hos,* qui te nesciunt in *l audaciam traducis.* *m Tu autem dominator virtutis n cum tranquillitate iudicas,* o & cum magnâ reuerentia disponis nos. *p Subest enim tibi cum volueris, posse,* q Docuisti autem populum tuum per talia opera, r quoniam oportet sicutum esse, & humanū, & bona spei fecisti filios tuos, + *u qui x iudicans,* dans locum in peccatis poenitentia.

C

*x Ipsum quoque,* qui non debet puniri, *al. + confirri*] id est, qui non est puniendus, id est, tibi per poenam viuendus. *a Condemnas,*] secundum iudicium tuum. Vel sic. *x Ipsum quoque,* *al. + qui non debet puni-* confirri] id est, qui non est puniendus, id est, tibi per poenam viuendus. *a Condemnas]* eternaliter.

*b Et exterum*] id est, extraneum & indignum. *c Æstinas à tua virtute,* id est, à diuina pietate. Hæc enim est virtus Dei. *al. +* Vnde P/al. 53. Deus quo-

in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua iudica me. *d Virtus enim tua*] id est, pietas tua. *e Iustitiae*] id est, iustificationis humanæ. *f Initium est,* ] quia ex mera pietate Dei datur gratia iustificans. Vel. *d Virtus tua*] id est, fides Christi. *e Iustitiae initium est,* ] Vnde Rom. 1. Iustitia Dei per fidem Iesu Christi. Vel sic. *d Virtus tua*] id est, correctio tua, quâ omnes corrigis.

*e Iustitiae initium est*] id est, bona vita. *g Et ob hoc,* quod omnium Dominus es, omnibus te parcere facis, cum tamen iuste posses punire. Sed hoc facis tamen, vt dicit Gloss. vt qui præs potentiâ, mitescas natura. Et in hoc datur exemplum Prælatis, vt quantò potentiores sunt, tantò mitiores sint. *b Virtutem enim ostendis tu,* ] cum superbos humilias. *i Qui non crederis esse in virtute,* &c. *j qui superbis, non crederis esse perfectæ virtutis,* siue potentitez, ostendis te habere perfectam virtutem, cum illos corrigendo humilias. Vnde dicit Orig. Si Deus tantum benignus esset, benignitatem eius contemneremus; si tantum iustus, desperaremus. Hier. Necesaria est misericordia ob poenitentiam, & iustitia ob delicta. *k Et hos,* &c. *l per fidem operantem per dilectionem.* *l In audaciam &c.* ] à consortio tuo, id est, audacter punis, & ejus à te. Vel sic. *k Hos,* qui te nesciunt, id est, qui tuam correctionem non sentiunt.

*l In audaciam traducis,* ] id est, in parcendo eis, & subtrahendo correctionem, audaciam peccandi præbes. Vnde Eccles. 8. b. Quia non profertur citè sententia contra malos, absque timore villo filij hominum perpetrant mala. *m Tu autem, &c.* id est, Dominus virtuosus & fortis. Vel. Dominator virtutis, id est, Dominus virtutum angelicarum. *n Cum tranquillitate iudicas,* ] omnia prædicta. Ira enim non cadit in Deum. Et cum dicitur irasci, intelligitur quoad effectum, vel secundum opinionem malorum, quos punit. *o Et cum magna reuerentia disponis nos,* ] non statim puniendo, sed ad poenitentiam expectando, cum statim posses punire. *p Subest enim tibi,* cum volueris, posse. *q Et est argumentum,* quod aliquid potest Deus, quod non vult, quod nullus dubitat.

*q Docuisti autem, &c.* ] quæ fecisti, cum tranquillitate iudicando. & cum reuerentia disponendo. *r Quoniam oportet,* id est, oportunum est.

*s Iustum esse humanum,* id est, benignum, aliter iustitia sine benignitate severitas est. Vnde Eccles. 7. c. Noli esse iustus multum. Et P/al. 24. Vniuersæ viz Domini misericordia, & veritas. Et Samaritanus vinum simili & oleum infundit vulneribus sauciati. Luc. 10. f. Et bona spei fecisti filios tuos] confidere de te, & sperare in te solo.

*s Qui*] id est, quia. *x Iudicas dans locum in peccatis poenitentia,* id est, ad poenitentia expectas etiam in peccatis, i. in multitudine peccatorum.

Et hic

*Et hoc probat. a Si enim inimicos seruorum tuorum] id est, Chananaeos, vel Aegyptios odientes Israel. b Et debitos morti,] id est, dignos morte temporali, & aeternâ. c Cum tanta cruciasti attentione,] id est, expectatione, & deliberatione, quia decem plagiis verberauit Aegyptios Dominus, & respiratione permisit, eos ad poenitentiam expe-*

*ctans; qui vero non poenituerunt, puniuit eos tandem submergendo in mare rubrum. d Et liberasti ] id est, liberatem expectando obtulisti. Vel, liberaisti, eos saepe. e Datus tempus & locum,] id est, opportunitatem, & spaciun-*

*f Per quae possent mutari à malitia sua, si vellent.*

*g Cum quanta &c.] Hucusque suspenditur constructio ab illo loco. Si enim inimicos seruorum tuorum & debitos morti cum tanta attentione iudicias.*

*Cum, inquam, ita sit.*

*Cum quanta diligentia, id est, patientia & deliberatione. b Iudicas filios tuos] in te credentes, & te imitantur? Quorum parentibus] id est, Abraham, Isaac, & Iacob.*

*k Iuramenta, & conventiones dedisti bonarum promissionum,] id est, firmas promissiones de bono dedisti eis dicens.*

*Tibi & semini tuo dabo terram hanc, id est, significatam per hanc. Gen. 12. b. & 17. b.*

*l Cum ergo nobis disciplinam das,] id est, correctionem. m Inimicos nostros multipliciter flagellas] id est, condemnas, quasi dicat, flagellas tuos ad correctionem; inimicos autem tuos ad condemnationem. Vnde Psal. 31. Multa flagella peccatoris, sperantem autem in Domino misericordia circumdabit. Hoc enim distat inter iudicium Electorum, & reproborum, quia illos Dominus corripit, ut emendet; istos flagellat, ut cognoscant se non posse repugnare contra Deum, & ut luant peccata sua. Et hoc facis.*

*n Ut bonitatem tuam cogitemus iudicantes,] alios, hoc est, ut iudicando alios, benigniores simus recolentes te benignum.*

*o Et cum de nobis iudicatu ab aliis, speremus misericordiam tuam,] id est, semper ad tuam misericordiam oculum habeamus, ut fortiores simus in sustinendo.*

*p Vnde & illis, qui in vita sua,] quae sibi viuunt, non Deo.*

*q Insensate & iniuste vixerunt] id est, infideliter, quoad fidem, & iniuste, quoad opera.*

*r Per haec, quae coluerunt, dedisti summa tormenta] ut quia noluerunt Creatorem dignè honorando cognoscere, traditi sunt in reprobum sensum, vi faciant, quae non conueniunt, contumeliis affigentes corpora sua in semetipsis. Rom. 1. d.*

*s Etenim in erroris via,] quae simpliciter est immunda.*

*t Diutius errauerunt,] à veritate.*

*u Deos estimantes haec, quae in manibus sunt superuacua] id est, ab operibus residua quasi ioutilia. Sicut quando carpentarius facit domum, inter multa ligna, aliqua dimittuntur inutilia ædificationi, & de talibus siebant idola, quae Deos estimabant. Vnde Isa. 44. b. Quis formauit Deum, & sculptile confauit ad nihil vitale? Vel, Manibus superuacua] dicit truncationes lignorum, quae remanent operantibus, quae ad nihil valent, nisi ad ignem, & inde siebant idola. Vnde Isa. 44. b. Artifex lignarius operatus est Deum, & adorauit, & fecit sculptile, & curuatus est ante illud, medium eius combusit igni, & de medio eius carnes coxit, & comedit, coxit pulmentum & saturatus est, & calefactus, & dixit. Vah, calefactus sum, vidi focum, reliquum autem eius fecit Deum & sculptile sibi. Aliqui libri, habent. Quae in animalibus sunt superuacua. Et est sensus. Deos estimant,*

*Hugenot. Card. Tom. III.*

*tes haec animalia, quae in animalibus, id est, inter animalia sunt superuacua, id est, ad nullum usum utilia, ut sunt dracones, serpentes, & huiusmodi, quae adorabant, ut Deos suos. x Infantium insensatorum more viventes,] qui ludendo sibi faciunt tales imagines. y Propter hoc tanquam, &c.]*

*id est, ratione carentibus. z Ludicium in derisum dedisti,] eis, id est, poenam, al. t in qua derisione digni videbantur: ut libus, quando cinifes, & ranæ, & muscas, & huiusmodi exterminababant eos, non viri, correvel leones. pti.*

*a Qui autem ludibriis, & increpatiōnibus: id est, poenis illis derisione dignis.*

*b Non sunt correcti] à malitia sua: c Dignum Dei iudicium experti sunt] in mari rubro, ubi submersi sunt. Vel sic.*

*A a Qui autem ludibriis, & increpatiōnibus id est, poenis temporalibus, qui-*

*bus increpat nos Dominus, quasi luderet nobiscum.*

*b Non sunt correcti] à malitia sua. c Dignum Dei iudicium experti sunt] id est, poenas aeternas.*

*d In his enim, quae patiebantur,] iuste pro peccatis suis.*

*e Molestè ferebant,] quia murmurabant contra Deum, nec corrigebantur,*

*f In quibus patientes,] non à patientia, sed à passione.*

*g Indignabantur,] more ferarum.*

*b Per haec, quae putabant Deos in ipsis] id est, inter eos; vel propter eos.*

*i Cum exterminarentur] ipsi homines cultores eorum.*

*k Videntes] id est, intelligentes. l Illum, quem olim] id est, ante exterminationem. m Negabat se nosse, verum Deum agnouerunt;] & tamen agnatum non adorauerunt, vel glorificauerunt, ut Deum, sicut dicitur Rom. 1. c. Qui cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias eggerunt.*

*n Propter quod] id est, quia agnouerunt, & agnatum non coluerunt.*

*o Et finis condemnationis illorum,] id est, finalis eorum condemnatio. p Veniet super illos,] id est, desuper eis adueniet, deprimens eos in profundum inferni. Ecce, quod murmuratio, & indignatio in flagellis Domini initia sunt opprobrij sempiterni, quod excusat impatiētiā non intelligunt. Vnde Hier. 20. c. Confundentur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod nunquam delebitur. Greg. Quos flagella prætentia non corrigit, ad futura supplicia transmittunt.*

#### EXPOSITIO CAP. XIII.

*Ani autem sunt omnes homines, &c. De poena idololatriarum actum est in capitulo precedenti, ubi ostendit auctor, quod iustissime puniuntur per haec, quae coluerunt, nunc invehitur in eosdem, ostendens vanitatem eorum, & inexcusabilitatem: Nam per creaturarum speciem, quam colebant, Creatorem eorum possent cognoscere, si vellent, & id est inexcusabile erunt, & vani, creaturam pro Creatore colentes. Et hoc est. q Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei] id est, scientia de Deo, id est, fides, qua Deus agnoscitur. Et bene dicitur, subest, quia fides est fundamentum totius ædificij spiritualis. Vnde Hebr. 11. a. Fides est sperandarum rerum substantia. Vani sunt omnes homines, vanitate mutabilitatis. Vaniores vanitate mortalitatis. Vanissimi vanitate iniquitatis. Quae triplex est, scilicet, vanitas voluptatis, vanitas curiositatis, vanitas infidelitatis. De qua dicitur hic. q Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei,] id est, fides vniuersitatis Dei.*

Dd 3 Et de

a Et de his, quæ videntur bona] & sunt bonitate naturæ.  
b Non potuerunt, ] id est, noluerunt, excæcati malitiâ.  
c Intelligere eum, qui est, ] id est, Deum, qui propriæ est,  
quia immutabilis. Vnde Exod. 3. d. Ego sum, qui sum, & qui  
est, misit me ad vos. d Neque operibus attentes ] id est,  
aurem intellectus

al. t  
cius.

extendentes ad similitudinem auctoritatis.

e Agnoverunt quis

esset artifex, ] om-

nium creaturarum.

f Sed aut ignem, ]

quem Vulcanum di-

cebat.

g Aut spiritum ] id

est, ætherem, quem

Iouem dicebant.

h Aut citatum æ-

rèm ] id est, mobi-

lem, quem Iunonem

dicebant. i Aut gy-

rum stellarum, ] id

est, multititudinem

stellarum habentes

figuras diuersas, ] id

est diuersorum ho-

minum, vel anima-

lium. k Aut nimiam

aquam ] quam The-

tym dicebant.

l Aut Solem, ] quem

Phœbum dicunt.

m Aut Lunam] id est,

Dianam. Et his fig-

ram humanam tribuebant: Et sub humana specie insensibilia colebant maiores Philosophi, minores vero rustici colebant serpentes, &amp; huiusmodi. n Rectores orbis terrarum Deos putauerunt.]. Et ita dupliciter peccabant. Primo, quia elementa, id est, Dei opera Deo præferebant. Secundo, quia elementorum figuræ sub humana specie colebant.

o Quorum etiæ specie delectati] id est, pulchritudine, Deos putauerunt.

p Sciant, ] id est, scire poterant.

q Quæcunque his Dominator eorum ] id est, Deus. r Speciosior est ] qui talia fecit, &amp; tanta, &amp; tam speciosa, cuius pulchritudinem Sol, &amp; Luna mirantur:

Mundum mente gerens pulchrum, pulcherrimus ipse.

s Speciei enim generator ] id est, formarum Creator. Vel, speciei generator, ] id est, filij, qui est species. Vnde Aug. Eternitas in patre, species in imagine, vsus in munere.

t Hæc omnia, ] quæ dicta sunt: u Constituit ] id est, effectus.

y Mirati sunt ] quia magna.

x Intelligent ab ipsis ] elementis.

a Quoniam qui hæc fecit, fortior est illis] quia omnis causa præstantior est suo effectu. b Magnitudine enim speciei, &amp; creaturæ ] id est, à magnitudine speciei creatæ: c Cognoscibiliter poterit Creator horum videri, ] id est, intelligi, non solum Deus, imò tota Trinitas, vt magnitudo referatur ad potentiam, &amp; ita ad Patrem; species ad sapientiam, &amp; sic ad Filium; creatio ad benignitatem, &amp; sic ad Spiritum Sanctum: ex sola enim benignitate fuit, quod Deus omnia creavit, qui nihilo indigebat. d Sed tamen adhuc in his minor querela est ] qui adorant Solem, &amp; Lunam, &amp; huiusmodi creaturas Dei nobiles, quæ in alijs, qui adorant opera hominum, quasi dicat, stulti erant illi, qui Solem, &amp; Lunam adorabant, sed stultiores fuerunt, qui lapides, &amp; ligna fabricata, Deos putabant. Et de his satis habes. Isa. 41. b. &amp; 44, b. Hier. 10. a. &amp; Baruch. 5.

e Et hi enim, ] qui Solem, &amp; Lunam, &amp; huiusmodi colunt.

f Fortassis errant Deum quærentes, ] id est, inuestigantes per creaturas.

g Et volentes inuenire, ] sistendo delectantur in creaturis. Fortassis, non est ibi nota dubitationis, sed libertatis arbitrij. Et verè volebant inuenire quærentes.

h Etenim cum in operibus illius] id est, Dei. i Conuersentur] ratione perquirentes quid sit Deus. Vel, Conuersentur,

id est, delectando quiescant. k Et inquirunt ] quid sit Deus.

l Et persuasum habent. ] id est, ratum. Vel, Persuasum ha-

bent, à propria ratione.

m Quoniam bona sunt, quæ videntur, ] oculis corporis, &amp; oculis cordis, quæ omnia bona sunt participatione primæ bo-

nitatis, à qua sunt,

&amp; in quam ducunt.

n Iterum autem nec

his, ] qui colunt So-

lem, &amp; Lunam, &amp; potius huiusmodi.

o Debet ignosci] quia non volunt Deum inuenire, cum pos-

sent, quasi dicat, licet dixerim quod minor est in his querela,

non tamen omnino sunt sine querela.

p Si enim tantum potuerunt scire, ut possent estimare se-

culum ] id est, motum firmamenti, &amp; cursus planetarum,

&amp; huiusmodi.

q Quomodo huius Dominum non facilius inuenierunt? ]

quasi dicat, non sunt al. t se canerint.

r Infelices autem sunt, &amp; inter mortuos spes illorum est,

qui appellauerunt Deos opera manuum hominum, aurum &amp;

argentum, artis inventionem ] id est, simulacrum aureum &amp; argentum arte nova ita excogitatum, ita credentes.

s Et similitudines animalium ] oratorium.

t Aut lapidem inutilem ] ædificio, vel impotentem se iuare vel alios. Lapidem dico.

u Opus manus antiquæ, ] id est, antiqui artificis. Hoc dicit, quia in maiori reverentia habebant idola, quæ antiqua erant.

x Aut si quis artifex faber ] ferrarius, vel lignarius.

y De silua lignum rectum secuerit, ] cum securi.

z Et huius ] ligni. a Docte ] id est, artificialiter.

b Eradat corticem omnem] id est, decorticet omnino.

c Et arte sua vsus diligenter fabricet vas inutile] id est, valde vtile. Similiter dicit Virgilius.

— Numquam imprudentibus imber.

Virgi-

Offit.

id est, valde prudentibus. Vel, Vas inutile, id est, simulacrum ad nihil vtile. d In conuersationem vitæ, ] id est, in vsu hu-

manæ vitæ. Huiusmodi enim simulacrum nulli usui aptum est.

i. 44. b. Quis formauit Deum, &amp; sculptile conflauit ad nihil vtile? e Reliquias autem huius operis ] i. vasis inutilis.

f Ad præparationem escæ abutatur, ] id est, vtatur ponendo in ignem ad coquendum cibos. Et est antiqua grammatica, quod

dicit, abutatur reliquias, i. reliquijs. Et dicit abutatur, quia vi-

detur abusio, quod illud, quod iunctum fuit Deo suo, ponatur in ignem ad comburendum. g Et reliquum horum, ] i. præpa-

rationis escæ, &amp; vasis, de quibus sermo præcessit. b Quod ad

&amp;c. i. quod ad nullum usum valet. i. Lignum curuum vert. &amp;c.] i. nodis. k Sculptile diligenter per vacuitatem suam] i. quando va-

cat ei, i. quando non est alibi occupatus. l Et per scientiam suæ artis &amp;c.] in statuā. m Et assimile illud imagini hominis, aut]

alicui

alicui ex animalibus brutis illud comparet, id est, simile faciat.  
a Perliniens rubrica ] id est, rubro colore. Aliqui libri habent, rubrica, mediâ correptâ, quæ est instrumentum, quo utuntur mulieres ad perlauandum vestes, cuius dimidiatum est rubri-

D ciuncula, & Galli- imaginari, aut alicui ex animalibus illud comparet, a perliniens rubrica, & rubicundum faciens fucum colorum illius, & omnem maculam, quæ in illo est, d perliniens t terrâ, t vt e faciat ei dignam habitationem, f & in pariete ponens illud, & g confirmans ferro, h ne forte cadat, i prospiciens illi, k sciens quoniam non potest adiuuare se: Imago enim est, & opus est illi adiutorium. Et m de substantiâ suâ, n & de filiis suis, & de nuptiis o votum faciens p inquirit. q Non erubescit loqui cum illo, qui sine anima est, r & pro sanitatem quidem s infirmum deprecatur, & pro vita u mortuum rogat, & in x adiutorium y inutilem z invocat, a & pro itinere b petit c ab illud in runcina.

b Et rubicundum faciens fucum colorum illius] sculptilis. c Et omnem maculam, quæ in illo] sculptili, est, faciat rubicundam fucum. d Perliniens terrâ, ] id est, ita sternens pavimentum, vt pulchra tæpla idolo suo construat. Vnde sequitur.

e Ut faciat ei dignam habitationem ] id est, pulchrum templum.

f Et in pariete ponens illud, ] idolum, vel Deum.

g Et confirmans ferro, ] id est, configens clavis ferreis pa-

xieti.

b Ne forte cadat] ad terram.

i Prospiciens illi, ] Deo, id est, prouidens contra casum, & fractionem.

k Sciens quoniam non potest adiuuare se ] ille Deus. Sicut Dagon, qui cecidit ad terram arcâ posita iuxta ipsum 1. Reg. 5.2.

l Imago enim est, & opus est illi adiutorium, ] id est, indiget adiutorio alieno. Simile Matt. 9. b. Non est opus valentibus medicus.

m Et de substantia sua, ] id est, de sua possessione.

n Et de filiis suis, & de nuptiis suis, an bene proueniant.

o Votum faciens ] idolo.

p Inquirit ] id est, de possessione sua faciens votum Deo suo, inquirit de filiis suis, quid eis eueniet, & de nuptiis suis, & de vxoribus suis.

q Non erubescit loqui cum illo, qui sine anima est. cùm ipse sit rationalis.

r Et pro sanitate, ] recuperanda, vel conseruanda.

s Infirnum ] id est, impotentem, deprecatur. Vnde Baruch 6.

b. Habet in manu gladium, & securim, se aut à bello, aut à latronibus non liberat.

t Et pro vita] conseruanda. u Mortuum] id est, idolum inanimatum. x Et in adiutorium] uum. y Inutilem] id est, qui iuuare non potest. z Inuocat] in auxilium.

a Et pro itinere] faciendo. b Petit] id est, consulit, id est, roget auxilium. c Ab eo, qui ambulare non potest ] id est, ab idolo, quod pedibus caret. Vnde Baruch 6. c. Sine pedibus in humeris portantur ostentantes ignobilitem suam hominibus. d Et de acquirendo] id est, de negociatione.

e Et de operando, &c.] id est, de operatione sua facienda, vel inchoanda.

f Et de omnium euentu ] qualiter proueniat.

g Petit ab eo] consilium.

b Qui in omnibus est inutilis, ) id est, impotens. Sic insultat Sapientia, vel ipse Philo his, qui colunt idola, vt intelligent, quâ perniciosem sit omnipotentem deferere, & figura adorare. Vnde I/a. 4. b. Quis formatum Deum, & sculpsit conflavit ad nihil vtile? Ecce omnes participes eius confundentur.

*Mysticæ* Mysticæ autem quicquid de idolis hic dicitur, refertur ad Principes hæretorum, quia simulacra, id est, falsa dogmata sua artifici corde componunt, & venerantur, quæ faciunt. Nec sufficit eis error proprius, sed simplices decipiunt, quæstum putant pietatem. 1. Timoth. 6. b. Et deuorant domus

viduarum sub obtenta prolixæ orationis. Marc. 12. d.

Moraliter autem cultores idolorum suorum, sunt omnes superbi, qui nihil, nisi quod ipsi faciunt, reputant; aliorum autem omnia facta, vel dicta vilificant, & contemnunt, vel ore, vel corde. Sed ab hoc vitio nos arcet Dominus: Luc. 17.

c. Cum feceritis eo, qui ambulare non potest, d omnia, quæ praepedita sunt vobis, dicitur, serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. Job 31. c. Si vidi Solem cū fulgeret, & Lunâ incendentem clarâ, & latitatem sum in abscondito, & oscula- latus sum manum meam. Quidā adorant idolum aureū sapientiæ suæ, alij idolum argenteum al. f eloquentiæ suæ, prudēt alij luteum luxuriæ suæ, alij terrenum avaritiæ suæ, alij idolum ex omnibus his conflatum, qualis fuit

imago Nabuchodonosor, Dan. 3. a. De hoc dicitur. Ezek. 16.

b. Tulisti vas decoris tui de auro meo, & de argento meo, quæ dedi tibi, & fecisti tibi imagines masculinas, & fornicate es in eis. Osee 8. a. Argentum suum, & aurum suum fecerunt sibi idola, vt interirent. Origenes super Osee. Vnus quisque quod miratur, quod colit, quod diligit, hoc isti Deus est. Augustinus. O Magne! minus te amat, qui tecum aliiquid amat, quod non propter te amat.

Exod. 14. c.

#### EXPOSITIO CAP. XIV.

i Terum aliis nauigare cogitans. ] Adhuc insultat Sapientia idololatri, ostendens maximam verecundiæ esse, quod homo ad imaginem Dei factus, manibus suis faciens idolum, similiter, & nauim, qua mare transit, adoret idolum, & non illum, qui dedit ei scientiam faciendi, & nauim, & idolum; maior enim est factor, quam factura. Vnde facturam suam adorare insanire est. Mysticè verò intelligitur de hæreticis, qui quasi nauem quandam errorum fingunt dogmata sua, quæ ut Deum colunt, & venerantur, & non illum, qui dedit eis scientiam, qua talia singunt. Dicit ergo. i Iterum] à prædictis idololatri.

k Nauigare] ad literam. l Et per feros] maris.

m Iter facere] id est, nauem.

n Fragilius lignum invocat] id est, idolum suum, quod est fragilius, quia subtilioris compositionis, quoad materiam verò æquè fragilia sunt.

o Illud] id est, nauem.

p Cupiditas] diuitias, excogitauit.

q Et artifex] id est, per sapientiam suam.

r Fabricauit] illam nauim, vnde magna utilitas consecuta est. Nam quomodo venisset fides ad nos, nisi Apostoli nauigio transfretassent?

s Tu autem] Quasi ille ita invocat lignum fragile, Tu autem, id est, Deus Creator omnium.

t Gubernas] nauim per mare ambulantem, imò & totum mundum. Et verè gubernas.

u Quoniam in mari] rubro.

x Viam] Israëlitæ. Exod. 14. e. Et in Iordane similiter. Exod. 3.

d. y Et inter] id est, super terram solidam.

z Ostendens] vel, in omnibus, id est, de omni peticulo libera, & in omni loco.

a Etsi sine rate quis adeat) confidens in Deum, & necessitate compulsus, vel Ecclesiæ utilitate, vt filij Israël. Exod. 14. d.

Mysticæ Nauis, qua mare transit, crux est, cuius auxilio fluctus seculi transeunt securè fideles. Et hanc nauem magna cupiditate plurimum populum acquirendi populum excogitauit filius Dei, propter quod & populus fidelium dicitur Gens Sancta, & populus acquisitionis. 1. Petr. 2. b. Sequitur.

Mythicæ

Dd 4 Sed

# Liber Sapientiae.

# Cap. XIV.

*a* Sed ut non essent. *] Quasi ita potens es sine rate saluare. Sed, tamen, ut non essent vacua, id est, supervacua. *b* Sapientia tua opera, id est, per sapientiam excogitata & fabricata ut natus. *c* Propter hoc etiam, & exiguo ligno, id est, natus. *d* Credunt homines animas suas, id est, vitas suas. *e* Et transiunt mare per ratem liberati sunt. *f* Sed ut non essent vacua *b* Sapientia tua opera, *c* propter hoc etiam, & exiguo ligno *d* credunt homines animas suas, *e* & transiunt mare, per ratem liberati sunt. *f* Sed ab initio *g* cum perirent superbi Gigantes, *h* spes orbis terrarum, ad ratem *t* & *k* confugiens, remisit saeculo semen nativitatis, *l* quæ manu tuâ erat gubernata. *m* Benedictum est est enim *n* lignum, *o* per quod fit iustitia. *p* Per manus autem, quod fit idolum, maledictum est & ipsu, *q* & qui fecit illud, quia *r* ille quidem operatus est, *s* illud autem *t* cum esset fragile, Deus cognominatus est. *n* Similiter autem odio sunt Deo impius, & *x* impietas eius. *y* Etenim, quod factum est, *z* cum illo, qui fecit, *z* tormenta patietur. *b* Propter hoc, & in *c* idolis nationum non *d* erit respectus *e* quoniam creaturae Dei in *f* odium factæ sunt *g* & in temptationem animæ hominum, *h* & in muscipulam, *i* pedibus insipientium. *k* Initium enim fornicationis, est *l* exquisitio idolorum: gubernata, vel, fabricata. Et verè manu tuâ gubernata remisit semen nativitatis saeculo: *m* Benedictum est enim *l* id est, id est, benedictum est. *n* Lignum *o* id est, natus. *p* Per quod fit iustitia *l* id est, per quod iuste saluatum est genus humanum per Noë iustum, & filios eius, qui in toto mundo soli iusti inueniuntur.*

Mysticæ

*n* Lignum, illud est Christus. *Prov. 3. c.* Lignum virtutum est his, quæ apprehenderunt eam. Per hoc lignum virtutum facta est iusticiæ, quia per Christum captiui, quos in limbo iniuste detinebat Diabolus, liberati sunt, & reprobi iuste damnati, & ideo benedictus est, quia omnes benedicunt eum. Vel lignum est crux Christi, per quam facta est iustitia, quia per crucem Dominus iuste Diabolum debellavit, & suum populum liberauit. Et de hoc ligno dicitur. *Hier. 11. d.* Mitemus lignum in panem eius, id est, panem in ligno, & hoc est corpus Domini in cruce, & eradamus eum de terra viuentium, hoc est lignum, per quod dulcedinem receperunt aquæ Marath, quas autem non poterat bibere populus præ amaritudine. Vnde *Exod. 15. d.* Clamauit Moyses ad Domimum, qui ostendit ei lignum, quod cum misisset in aquas, in dulcedinem versæ sunt. De hoc etiam ligno dicitur *4. Reg. 6. b.* Præcedit homo Dei lignum, & misit illuc, statimque natauit ferrum, quod in profundum fluuij ceciderat. *p* Per manus autem, &c. *] quasi lignum illud benedictum est, per quod facta est iustitia, sed ipsum idolum, quod fit per manus hominum, maledictum est. *q* Et qui fecit illud *z* idolum, id est, Diabolus, ad cuius suggestionem fit, qui inde punitur, qui sibi usurpat diuinum honorem, vel artifex ipse, qui fecit, & qui adorat. *r* Quia ille, &c. *] idolum. *s* Illud autem *z* idolum, & *t* Cum esset fragile *z* lignum, Deus cognominatus est. Sed quomodo idolum maledictum est, cum dicat Apostolus, quod idolum nihil est in mundo *1. Cor. 8. a.* Et *1. Cor. 40. b.* Plastæ idoli omnes nihil sunt. Præterea idolum lignum est, quod nihil malum facit, quia inanimatum: quare ergo maledictum? Sol. Idolum aliquando sumitur pro ligno sic figurato, aliquando pro Dæmonie præsidente, aliquando pro compacto ex his. Hoc modo dicit Apostolus, quod idolum nihil est, quia nihil efficit ex ligno, & Dæmonie præsidente, sicut ipsi credebant vnum esse ex spiritu præsidente, & ligno, sicut vnum est ex corpore, & anima viuente corpus. In hoc loco sumitur idolum, & pro ligno, & Dæmonie præsidente, sed ex diversis respectibus. Respectu huius verbi, fit, sumitur pro ligno figurato, respectu huius, quod dicit, maledictum,**

Etum, sumitur pro Dæmonie, qui maledictus est, quia decipit homines. Simile.

Ouid. 2.

Metam.

*Hic situs est Phæton currus Aurigæ paterni.*  
*x* Similiter autem odio sunt Deo impius, & impietas eius *] id est, idololatra, qui exhibet creaturæ honorem debitum Creatori. *x* Et impietas eius, *] id est, idolum, id est, spiritus præsiens idolo, qui est causa impietatis. *y* Etenim, quod factum est *z* id est, idolum, id est, spiritus idolo facto. *z* Cum illo, qui fecit, *] idolum, id est, cum artifice, tormenta patietur. Diabolus, quia usurpat sibi diuinum honorem, & homines factos ad imaginem Dei retrahit à seruitio eius. Artifex, quia honorem debitum Deo exhibet Diabolo, & quod opus nefarium facit. Vel sic. *y* Etenim quod factum est, *z* id est, Diabolus, qui factus est ab idololatriis Deus eorum. *z* Cum illo, qui fecit *] eum sibi Deum. *a* Tormenta patietur *] Vtique pro peccato suo. *b* Propter hoc *] quia Deus odio habet idololatras, & idola. *c* Et in idolis nationum *z* id est, nationibus idololatriis, ut sit hypallage, vel Dæmonibus, qui in idolis adorant à nationibus. *d* Non erit respectus *] misericordia Dei, quia nec ipsi idololatras, nec ipsi Dæmones misericordiam consequentur. Vnde *Hier. 10. c.* Stultus factus est omnis homo à scientiâ suâ, confusus est omnis factor in sculptili, quia falsum est, quod confluit, nec spiritus est in eis, vanâ sunt, & opus risu dignum, in tempore visitationis suæ peribunt. *e* Quoniam creaturæ Dei *z* id est, homines à Deo creati. *f* In odium factæ sunt *] Informantur enim à Diabolo, qui inuidit Deo, cultum suum in odium Dei, vnde suggesterit eis idola adorare. Vel sic. *e* Creaturæ Dei, *z* id est, idola lignea, vel lapidea. *f* In odium factæ sunt *] id est, cultores suos faciunt odire Deum, & odiri à Deo. Vel. *e* Creaturæ Dei, *z* id est, Dæmones idolis præsentes. *f* In odium factæ sunt *z* id est, & Deum odiunt, & à Deo odiuntur propter idolatriæ, quam suggesterunt hominibus. *g* Et in temptationem, &c. *] factæ sunt, supple, id est, inducunt propter idola, quia per ea tentantur simplices, & succumbunt. *b* Et, *j* iterum, *creaturæ, id est, idola factæ sunt, in muscipulam, id est, in deceptionem.* *s* Pedibus insipientium *z* id est, affectionibus simplicium decipiendis. *k* Initium enim fornicationis *] Quasi verè idolatria est muscipula pedibus insipientium, quia anima hominis per hanc deceptam polluitur fornicando cum Diabolo. Et hoc est. *k* Initium enim fornicationis *z* id est, cuiuslibet peccati mortalis, quo anima recedit à Deo.***********

*l* Est exquisitio idolorum *z* id est, exhibitor Cultus diuini idolis. Et inuentio illorum.

Moral.

Moraliter. *b* Propter hoc, & in idolis, &c. *] Per idola accipiuntur mulieres Clericorum ornatæ, ut similitudo templi, id est, sicut imago crucifixi, quæ est in templo depicta multis coloribus, quibus multi cultum Deo debitum impendunt, & ab eis sibi faciunt exhiberi. Nec est minor hæc idolatria spiritualis, idolatria gentilium literalis. Ibi enim idololatra animam suam auertit à Deo, hæc verò idololatra multas animas auertit à Deo. Vnde dicit *B. Bernard.* Horrendum omnino facinus, quod & ipsarum videtur scelus exceedere, qui maiestati Domini manus sacrilegas iniecerunt. Gentes animas suas auertebant à Domino, & operibus manuum suarum per idolatriam adhærebant, huiusmodi autem tam suas, quæ aliorum animas faciunt à Domino fornicari. De his igitur idolis dicit *Pbilo.**

Psi. 1435

*b* Propter hoc, & in idolis nationum non erit respectus, *] misericordia. *c* Quoniam creaturæ Dei, *z* id est, mulieres creatæ à Deo. *f* In odium factæ sunt, *] per suam fornicationem.**

*g* Et in temptationem animæ hominum, *z* etiam sapientum, qui multoties tentantur ab ipsis. Vnde *Ecclesiæ. 7. d.* Inueni mariarem morte mulierem, sanguinem eius, & vincula manus illius. Si videris mulierem ad concupiscendum, iam in sanguinem eius cecidisti. Ideo dicitur *Ecclesiæ. 9. a.* Non inspicias mulierem multiolam, ne forte incidas in laqueos illius. *b* Et in muscipulam pedibus insipientum. *] Qui nec initium, nec finem habent sapientiz, id est, nec timorem, nec amorem; quia non sapit eis Dominus, ut iustus, & ideo non timent; nec vt misericors, ideo non amat. Vnde his creaturæ prædictæ factæ sunt in muscipulam. *l* Initium enim *\*Fornicationis**

al. t  
anti-  
qua.

a Et adiuentio illosum corruptio vita est.] tam naturalis quam spiritualis, quasi dicit idolatria causa est, & radix omnis malitiae, & corruptionis. Vnde Rom. i. c. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum in immundiciam, ut contumelias afficiant corpora sua, in semetipsis.

b Non enim.] Quasi verè inuentio idolorum corruptio vita est, & idolatria causa aliorum vitiorum. Nō enim erat idola, scilicet. c Ab initio.] mundi. d Neque erunt in perpetuum] sed destruuntur. Et subdit, vnde processerunt idola primi, & causam inuentoris. Cū enim pater dolens de morte filij imaginem eius fecit ad consolationem sui, quam postea quasi Deū homines coluerunt. Greg. verò super illud I. u. 11. b. In Beelzebub Principe Demoniorum, &c. dicit, quod Ninus Rex Niniue, Belo patre suo mortuo, statuam fecit, quam summā reverentia honorauit; ita ut etiam reis ad eam configurientibus parceret, vnde progressu temporis homines cuperunt eam venerari, ut Deum, & multiplicari, & quidam vocauerunt eam Bel, alij Baal, alij Baalim, alij Beelzebub, secundum varietatem linguarum. Et Cicero dicit, in quibusdam ciuitatis viros optimos esse cōsecratos honore Deorum immortalium, ut homines reipublica gratia libentius se exparent. Vnde Romani Cæsares suos consecrauerunt, & Mauri similiter Reges suos. Sic paulatim cuperunt religiones, dū primi, qui eos nouerant filios suos, deinde nepotes & postea omnes posteros suos illo rito imbuerunt. Et hi summi Reges ob celebritatem nominis in prouinciis omnibus celebrabant; priuati verò populi gentis vel urbis sua conditores, vel viros fortitudine insignes, vel mulieres castitate mirabiles, summi in veneratione coluerunt, ut Ægyptij Isidē, Pœni Vraniam, Romani Quirinum, Samos Iunonem, Naxos liberum Mauri Lubam, Latini Faunum, Paphi Venerem, & sic per varios populos sacra varia suscepta sunt, dum homines in suos Principes grati esse cupiunt. Præterea pietas eorum, qui successerant, plurimum contulit ad errorem, qui ut diuinā stirpe natū viderentur, diuinos honores parentibus suis contulerunt. Ita faciunt Hæretici hodie, qui suis Hierarchis mortuis, maximum honorem exhibent. Hoc virtio infecti sunt ferè omnes, qui curias magnatum sequuntur. Et hoc est.

e Superuacuitas enim.] Quasi verè non erant ab initio. Superuacuitas enim, id est, ocium, vel vanitas.

f Hominum hæc, &c.] sicut diximus. g Et idem, &c.] hominem, vel idolorum, [finis est inuentus.] Et postea subdit, quomodo sunt inuenta.

b Acerbo enim] aliquis. i Citò sibi rapti filij, ] id est, citius mortui, quād vellet.

k Fecit imaginem, ] filij sui in cuius contemplatione aliquod solatium haberet.

l Et illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, ] id est, verè mortuus. Quasi, enim veritatis expressuum est hic, non similitudinis signum.

m Nunc] id est, post mortem eius. n Tanquam Deum coleare cœpit, & constituit inter seruos suos. ] qui parati erant obediere in omnibus.

o Sacra jincensum. p Et sacrificia] id est, oblationes, vel victimas animalium.

q Deinde interueniente tempore] id est, procedente tempore.

r Conualecente iniquā consuetudine, ] sacrificandi talia imagini, vel tales imagines faciendo.

s Hic error tanquam lex custoditus est Tyrannorum] id est, crudelium Principum.

t Imperio celebrantur figmenta] id est, idola facta.

u Hos, quos, &c.] Secundam causam inuentionis idolo-

rum, vel potius multiplicationis tangit hic auctor. Cū enim Reges à suis subditis remotissimis propter loci distantiam non possent personaliter adorari, fecerunt imagines suas deferri ad nationes longinquas, & illas tanquam Deos adorari à subditis iusserunt. Et hoc est. Hos, quos in palam,

id est, præsentes. homines, honōrare non poterant, z propter hoc, quod longè essent, subditi.

a è longinquo figura eorum b alata c euidem imaginem Regis, quem honorare volebant, fecerunt, vt d illum, qui aberat e tanquam præsentem colerent f suā sollicitudine.

g Prouexit autem b ad horum i culturam, k & hos, qui ignorabant, l artificis eximia diligentia.

m Ille enim n volens plus placere illi, qui se assumpit, o elaborauit arte suā, vt similitudinem in p melius figuraret. q Multitudo autem hominum adducta r per speciem operis, f eum, qui ante tēpus t tanquam homo honoratus, u nunc x Deum estimauerunt. Et hæc y fuit

d Ut illum, qui abera- ] ab eis. e Tanquam præsentem colerent, ] venerando imaginem. f Suā sollicitudinem] id est, diligenter. g Prouexit autem, ] id est, induxit, & inuitauit. b Ad horum] id est, idolorum.

i Culturam, ] dilatandam.

k Et hos, qui ignorabant, ] huiusmodi culturam idolorum.

l Artificis eximia diligentia, ] qui tantæ pulchritudinis faciebat imagines idolorum, quod simplices, qui prius ignorabant idolatriam, aliquid numinis credebant inesse eis, & idem adorabant ea.

m Ille enim, ] artifex.

n Volens plus placere illi, qui se assumpit, id est, ], qui cum elegit artificem suā imaginis.

o Elaborauit arte suā, vt similitudinem, ] id est, imaginem.

p In melius figuraret, ] id est, pulchrius, quam ipse Rex esset, vel melius, quam aliquis eius artifex, vt scilicet, benè & omnino exprimeret formam illius, cuius imago fiebat.

q Multitudo autem hominum abducta, ] id est, seducta.

r Per speciem operis, ] id est, per pulchritudinem imaginis, quæ erat usque in libidinem oculorum.

s Eum, qui ante tempus, ] id est, paruo tempore.

t Tanquam homo honoratus fuerat, ] dulia, scil. u Nunc] id est, facta illa pulchra imagine.

x Deum estimauerunt, ] latram exhibendo.

y Et hæc fuit vita humanæ deceptio, ] scilicet, fuga △ timoris.

\* fornicationis est exquisitio idolorum, ] id est, circum-

specchio mulierum ad concupiscendum, est initium fornicationis. Vnde Matth. 5. e. Omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo.

De hac inquisitione idolorum spiritualium dicitur Jsa. 57.

b. Misisti legatos tuos procul, id est, oculos & sensus, alios in vicis, & plateas ciuitatis, & humiliata es usque ad inferos. Contra quos dicit Ecclesiast. 9. b. Noli circumspicere in vicis ciuitatis, nec oberraueris in plateis illius, auerte faciem tuam à muliere compta, & ne circumspicias speciem alienam.

a Et adiuentio illorum, ] idolorum, [corruptio vita est. ] Vnde Ecclesiast. cap. 7. d. Inueni amariorem morte mulierem.

b Non enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum. Fornicatores enim, & adulteros iudicabit Deus, id est, condemnabit. Hebr. vte. a. Apoc. 18. c. Negotiatores terra flent super illam, & lugebunt, quoniam merces eorum nemo emet amplius. Non enim poterit pulchritudinem suam vendere mulier pulchra, & speciosa, quam modo venalem exponit. Vnde Ezech. 16. b. Habens fiduciam in pulchritudine tuā, fornicata es in nomine tuo, & exposuisti fornicationem tuam omni transuenti, ut eius fieres.

g Brevis illorum finis inuentus est. ] Gregor. Momentanea est voluptas fornicationis, sed æterna poena fornicantis.

Proverb. ultim. d. Fallax gratia, & vana est pulchritudo.

\* Et omnia

**a** p[ro]scil. fuga timoris, vel pulchritudo imaginis, id est, causa deceptionis. **a** Quoniam id est, dilectioni filiorum defunctorum. **b** Aut Regibus, jaduvi viuis. **c** Deseruientes, ex timore, vel cupiditate placendi. **d** Incommunicabile, id est, hoc nomen Deus, quod est incommunicabile, quia vni soli conuenit. **e** Lapidibus id est, imaginibus lapideis, vel ligneis, imposuerunt. Sed videtur, quod hoc nomen Deus, communicabile sit multis. **N**a dicitur in *Psalm. 83.* Ego dixi, Dij estis. Item *Psalm. 95.* Omnes Dij gentium Daemonia. Itē dixi, dominus ad Moysen *Exodus. 8. a.* Ecce constitui te Deum Pharaonis. Item *Gen. 33. b.* Vidi te sicut Deum, dicit Jacob ad Esau. Forte dices, quod hoc nomen Deus aequiuocum est, & dicitur adoptiuē de Sanctis, vt ibi. Ego dixi, Dij estis: Et nuncupatiū de idolis, vt ibi: Omnes Dij gentium Daemonia. Et naturaliter de diuinā essentiā. Primo, & secundo modis communicabile est nomen Dei, tertio modo non, & sic dicitur hic. Sed contrā. Ipsa diuina essentia communicabilis est tribus personis, ergo, & nomen eius communicabile est, non ergo incommunicabile. Solutio. Incommunicabile est, quia vni soli rei conuenit per appellationem, licet pluribus personis, quia illae personæ non sunt plura, immo vnum solum. **f** Et non suffecerat errasse eos, &c. ] quasi dicat, non sufficerit eis ita errasse circa fidem, sed cum isto errore se omnibus vitiis subdiderunt, & cùm in multis malis viuerent, dicebant se pacem habere. Et hoc est: Et non suffecerat errasse eos circa Dei scientiam, quā carebant, credentes ligna, & lapides esse Deos. **g** Sed, & in magno viuentib[us] inscientib[us] bello, id est, ignorantib[us], quā Deum expugnabant auferentes ei cultum suum, vel quā eos expugnabat subiiciens idolatria. **h** Tot, & tanta mala] quibus subiecti erant. **i** Pacem appellant. ] Sic dicitur *Iob 30. a.* De avaris. Esse sub sentibus delitias computabant. Sed qui sunt sub regno Diaboli diuersis vitiis subiecti, veram pacem non possunt habere. Vnde *Iob 9. a.* Quis restitit ei, & pacem habuit? quasi dicat, nullus. **k** Aut enim filios suos sacrificantes] quasi dicat, verè multis, & magnis malis se immiscuerunt: Aut enim filios suos sacrificantes, erant dæmoniis. Sicut in sacrificiis Saturni, qui propter odium Iouis filij sui omnes præceperat immolari. Et Palladi ipsi sacerdotes proprium sanguinem immolabant. Vnde *Quintilianus* ait. Istud si cogit, Deus vester iratus est; & si iratus est, non acceptat sacrificia vestra. **l** Aut obscura sacrificia facientes, &c. ] id est, nocturna accessis facibus. Sicut si in sacrificiis Isidis Agyptiz, quā cum fletu, & planctu, ac facibus accensis ossa Osiris mariti sui ab Agyptiis imperfecti dispersa per agros quæfuit, & idē sacra eius cum facibus accensis celebrantur. Similiter, & sacra Cereris, quā Proserpinam filiam suam, quam patruus eius Pluto rapuerat cum facibus accensis in Sicilia quæfuisse legitur, & idē sacra eius ardantium tedarum actione celebrantur. **m** Aut insaniæ plenas vigilias habentes, ] vt in sacrificiis Bacchi, & Cybelis matris Deorum, in quorum festiuitate Dij congregati totam noctem lusibus, & luxibus vacantes turpiter insaniendo transigebant. **n** Nequā vitam] id est, vita honestatem. **o** Neque nuptias mundas iam custodiunt, ] quasi diceret iura corrumpunt, vitam exterminant occidendo, & nuptias adulterando maculant, quia sic Diis suis placere putant. Non verè custodiunt vitam, vel nuptias. **p** Sed, & aliis alium per inuidiam occidit, ] spiritualiter, vel corporaliter. **q** Aut adulterans, &c. ] uxorem eius, contristat. **r** Et omnia commixta sunt] id est, confusa, quia nulla ratio est, nulla ordinatio, ubi non est religio. Et quanto quis simu-

lato[re] erat, tanto Deo suo placere magis putabat. Quā autem sunt illa commixta, enumera[re]t Auctor.

**s** Sanguis, ] in vulneratione aliorum.

**t** Homicidium] in occisione.

**u** Furtum, ] in aliena rei indebita subtractione.

**v** Et fictio, ] in falsa hypocrisis simulatione.

**y** Corruptio, ] in virginum defloratione: **x** Infidelitas] in mutua prodictione.

**a** Turbatio, ] in discordiarū, & schismatum seminatio[n]e. **b** Et periuriū, ] in falsa iuratione, vel iuramenti trāgressione. **c** Tumultus, ] in fixarum contentione. **d** Bonorum Dei immemoratio, ] in beneficiorum Dei ingratiudine.

**e** Animarum inquinatio, ] in castrimargiz, & luxuriaz operatione.

**f** Natiuitatis immutatio, ] in vitij contra naturam perpetratione.

**g** Nuptiarum inconstantia, ] in uxorum illicita permutatione.

**h** Inordinatio mæchiz, & impudiciz, ] in adulterij, vel incestus commissione. Hæc omnia commixta erant.

**i** Infandorum enim idolorum cultura, omnis mali causa est, & initium, & finis. ] Cum enim mens à suo Creatore aueritur per infidelitatem, prope est, vt omnibus sceleribus implicetur. Sed contra *Ecclesiast. 10. b.* Initium omnis mali superbia: Non ergo idolatria. Item *1. Timoth. 6. b.* Radix omnium malorum cupiditas: Non ergo idolatria. Solut. Sicut dicit *Rab.* in quādā *Gloss.* *supra 13.* Idolatria initium fuit superbia, & cupiditas. Superbia enim Principum imagines adiuvenit, in quibus ab absentibus se faciebant adorari, vt Deos. Superbia autem maxima est, si creatura Creatori velet aequali, quā diabolo, & homini fuit perditionis initium, sicut dicit *quedam Gloss.* *super Ecclesiast. 10.* Imaginum autem tanta fuit cupiditas, vt quā preciosiores erant, honorabiliores haberentur, vt dicit *Rab.* Et idē avaritiam vocat *Apostolus* idolorum seruitutem, *Ephes. 5. b.* Pater ergo, quād ex eo ipso, quād superbia, vel avaritia initium est omnis mali, & ex hoc etiam idolatria. In malo autem sunt duo, avaricio à Deo, & conuersio ad creaturam. Vnde dicit *Glos. quēdam super Eccles. 10.* Caveamus cupiditatem, & superbiam, non duo mala, sed vnum, à quo omnia trahunt initium. Sequitur.

**k** Aut enim dum lætantur. ] Quasi verè cultura idolorum causa est omnis mali: Aut enim dum lætantur, in festis Deorum, aut ludis.

**l** Insaniunt ] quia homicidia faciunt, aut libidine se polluunt.

**m** Aut certè vaticinantur falsa, ] sicut Prophetæ Achab, de quibus dicitur *3. Reg. 22. d.* Ecce dedit Dominus spiritum mendacij in ore omnium Prophetatum tuorum. **n** Aut vi-

lunt iniuste, proximis nocendo.

\* **r** Et omnia commixta sunt sanguis, homicidium, &c. ] Flu[m]ina Babylonis enumerat hic auctor, quibus tota Babylon irrigatur, id est, mundus. Quorum primum est crudelitas: secundum homicidium: tertium, furtum: quartum, hypocrisis: quintum raptus: sextum, perditio: septimum p[ro]sternit[us]: octavum, periurium: nonum, contentio: decimum, ingratitudo: undecimum castrimargia: duodecimum, sodomia: decimumtertium, bigamia: decimquartum, mæchia: decimquintum, incestus. Hæc sunt flu[m]ina Babylonis. De quibus dicitur *Psalm. 136.* Super flu[m]ina Babylonis illic sedimus, & s[e]quim[us] dum recordarem[us] Sion. Hæc flu[m]ina fluunt in mare æternæ amaritudinis, sicut dicitur *Ecclesiast. 1. b.* Omnia flu[m]ina intrant mare, & mare non redundant. Et sunt quasi contraria quindecim stadiis, quibus de Bethania itur in Hierusalem, vt dicitur *Ioann. 11. c.* De quibus alibi dictum est. Alia non mutantur.

Moral.

*justè, iproximis nocendo. Aut perjurant citò, de facili pro leui causa falso iurando. b Dum enim confidunt in idolis, quæ sine intellectu & sine anima, id est, sine voluntate sunt.*

*c Malè iurantes noceri se non sperant, id est, non timent ex hoc puniri. d Vtraque ergo. Quasi quia non credunt ali-*

*quid sibi posse no-*

*cere. e Ergo, id*

*est, ideo. d Vtra-*

*que, id est, periu-*

*re & in idolis*

*credere. f Illis eue-*

*nient dignè. g Quo-*

*niam malè sénse-*

*t al. per am-*

*bus, & i-*

*praua-*

*re, & i-*

*ca-*

*tione. h Contemnentes*

*iustiam, id est,*

*fidem iuramenti sui.*

*Et in hoc dupliciter*

*peccant, & quia iuramentum transgreditantur, & quia iura-*

*bant per idola, quod prohibetur in lege. Exod. 23. b.*

*Per nomen æternorum Deorum non iurabitis. Deut. 6. c.*

*Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies, ac per nomen illius*

*iurabis. Matth. 5. c.*

*Reddes iuramenta Deo tuo. k Non enim*

*iurantium est virtus, id est, iurare non est ex virtute, vel iu-*

*rate non est bonum.*

*l Sed peccantium poena, id est, ex poena peccati. Propter*

*incredulitatem enim hominum opotet aliquando iurare.*

*Vnde Matth. 5. f.*

*Sit sermo vester, est est, non, non, quod au-*

*tem abundantius his est, à malo est. Et verè iurare est poena*

*peccati, quia, m Perambulat semper in iustorum præuarica-*

*tionem.] Duæ dictiones, in iustorum, id est, in mandatorum*

*Dei, quæ iusta sunt.*

*o Præuaricationem, id est, transgressionem. Aliqui libri ha-*

*bent perambulabat. Et tunc legitur sic. k Non est iurant-*

*ium virtus, id est, iurare non est bonum. l Sed peccantium*

*poena perambulat, id est, crescebat. m In iustorum præuarica-*

*tionem, id est, in mandatorum transgressionem, poena*

*enim semper crescebat, dum ipsi præcipitabant se de vitio*

*in vitium mandata transgredientes.*

## EXPOSITIO CAP. XV.

*¶ V autem Deus noster, &c. ] Supra in capitulo præcè-*

*denti egit auctor de idolis & inuentione eorum. Nunc*

*subiungit de Deo & laudibus eius, ut ex collatione mutua*

*meliùs ab inuicem distinguantur. Et in primis ostendit au-*

*ctor suavitatem misericordia, & patientia longanimitatem*

*Dei, qua prædictis idololatria parcit ad tempus, expectans*

*eos ad pœnitentiam. Quasi ergo diceret. Illi sic, & sic faciunt.*

*p Tu autem Deus noster. ] unus, non plures ut illorum.*

*q Suavis & verus es, patiens & in misericordia disponens*

*omnia. ] Suavis, in beneficiorum exhibitione, verus in pro-*

*missorum solutione, patiens in peccatorum expectatione,*

*misericors in bonorum & malorum retributione. Malis*

*enim cira meritum, bonis ultra meritum misericorditer re-*

*tribuit. Et verè suavis & misericors es.*

*Pf. 239. r Etenim si peccauerimus, tui sumus, id est, in tua potesta-*

*te ad faciendum de nobis quicquid placuerit tibi. Nec pos-*

*sumus euadere manus tuas, quia si ascenderimus in coelum, tu illic es; si descendemus ad infernum, ades; si sum-*

*perimus pennas nostras diluculo; & habitauerimus in ex-*

*tremitis mari. Etenim illuc manus tua deducet nos, & tenet*

*bit nos dextera tua.*

*s Scientes magnitudinem tuam, quæ attingis à fine usque*

*ad finem fortiter. sup. 8. a.*

*t Et si non peccauerimus, scimus quoniam apud te sumus*

*computati. Tranquam noti & chari. Lue. 10. c.*

*Gaudete quoniam nomina veltra scripta sunt in coelis. Hierem. 33. b.*

*Adhuc transibunt Greges ad manum numerantis. Mali verò in-*

*numerabiles sunt propter multitudinem & indignitatem. Vnde Eccl. 1. Rultorum infinitus est numerus. Psal. 59. Multipli- cati sunt super numerum qui oderunt me. Et verè tu es Deus noster.*

*u Nosle enim, te] potentem, misericordem. x Consummata*

*iustitia est, id est, perfecta iustifica-*

*tio, quæ incipit timore, & termina-*

*tur in amore. Ti-*

*mor verò oritur in*

*consideratione pot-*

*tentia, amor autē*

*in contemplatione*

*misericordia. Vnde*

*Psal. 26. d.*

*A facie tua cœcepimus,*

*& peperimus, &*

*quasi parturiuimus*

*spiritu salutis. De-*

*hoc dicit Psalm. 61.*

*Duo hæc audii,*

*quia potestas Dei*

*est, & tibi, Domini-*

*ne, misericordia.*

*y Et scire iustitiam,*

*& virtutem tuam, id est, Christum Dominum nostrum. Dei*

*virtutem, & Dei sapientiam, qui factus est nobis sapientia à*

*Deo, & iustitia, sanctificatio, & redemptio.*

*z Radix est immortalitatis, id est, beatitudinis, quasi dicat*

*radix beatitudinis est fides humanitatis Christi.*

*Arbor etiam est Christiana religio, cuius est fides radix, fructus ve-*

*rò æterna quies. Et nota, tres sunt in Trinitate personæ; Duas*

*iam cogitoimus, iam filius incarnatus est, quia in terra vi-*

*sus, & cum hominibus conuersatus. Basileb. 3. d.*

*Spiritus sanctus super Christum in columba specie descendit. Luc. 3. d.*

*Et in linguis igneis in Apostolos venit. Att. 2. a.*

*De Patre nondum aliquid vidimus; quoniam videre consummata iu-*

*stitia est. Vnde Philippus. Domine, ostende nobis Patrem, &*

*sufficit nobis. Ioan. 14. a.*

*quasi dicat. Te vidimus, Spiritum*

*sanctum vidimus, restat ut Patrem videamus, & erit tunc*

*nosta iustitia consummata, quæ incipit à Filio, & progre-*

*diens per Spiritum sanctum consummabitur in Patre. Vnde*

*Ioan. 17. a.*

*Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum ve-*

*rum Deum, & quem misisti Iesum Christum.*

*a Non enim in errorem. Quasi verè, & si peccauerimus tui*

*sumus, scientes magnitudinem tuam, non sicut idololatriæ,*

*qui te omnino ignorant. Non enim in errorem, ut te igno-*

*remus, licet peccauerimus.*

*b Inducit nos hominum malæ artis excogitatio, id est, ex-*

*cogitatio idolorum faciendorum. c Nec umbra picturæ, id est,*

*spiritus idolorum, citò transitura ut umbra. Umbra di-*

*co. d Labor sine fructu, j induxit nos in errorem.*

*e Et effigies sculpta per varios colores] supple, non induxit*

*nos in errorem, quasi dicat, nec species, nec figura idolorum*

*induxit nos in errorem. Effigies dico.*

*f Cuius aspectus insensato, id est, homini simplici.*

*g Dat concupiscentiam, id est, colendi, & venerandi idolum ve-*

*Deum.*

*b Et diligit, j insensatus aspectus effigiei pulchritudine.*

*i Mortuæ imaginis effigiem sine anima] id est, diligit effi-*

*giatam imaginem, quæ est sine vita, & sine anima.*

*k Malorum amatores] quasi dicat non solum artifices idolo-*

*rum punientur, sed & amatores eorum. Et hoc est.*

*l Malorum id est, idolorum. l Amatores digni sunt mor-*

*tæ ] æterna. m Qui spem habent in talibus, id est, idolis.*

*n Et qui faciunt illos, Deos. o Et qui diligunt, & qui co-*

*lidunt] id est, mente adorant, quod plus est, quam diligere vel*

*facere. Omnes hi digni sunt morte æterna, quia facientes,*

*& consentientes par poena constringit. Vnde Rom. 1. d.*

*Qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui faciunt ea, sed*

*qui consentiunt facientibus.*

*Mysticè. Intelligitur hoc de hereticis inuentoribus*

*falsorum dogmatum, & imitatoribus eorum, quorum*

*verique id est, & magistri, & discipuli digni sunt morte*

*æterna. Vnde sup. 4. b.*

*Ex iniquis omnes filii qui nascentur,*

*testes sunt nequitæ aduersus parætes in interrogacione sua.*

*Isa. 42. c.*

*Confundentur confusione qui confidunt in sculpiti.*

*Sed &*

# Liber Sapientiae.

# Cap. XV.

*a Sed & figulus,&c.] Reprobavit auctor idola ærea, lapi-dea, & lignea, nunc damnat fictilia: Iusto enim Dei iudicio factum est, ut qui de terra facti sunt, quia meliorem sui partem, id est, animam ad imaginem Dei factam ad adorandum Deum viuum sequi noluerint, viliorem sui partem, id est, corpus terrenum*

*imitando adoraret luteum Deum. Et hoc est: Sed, & figulus. Non solum faber manibus facit Deos, ut dictum est: Sed & figulus mollem terræ pre-mens laboriosè fingit ad vñus nostros vñuquodque vas: id est, quodlibet genus vasorum.*

*b Et de eodem luto fingit, quæ mun-dæ sunt, in vñsum vasa, ] id est, vasa in honorem.*

*c Et similiter, quæ his sunt cõtraria: ] id est, immunda, id est vasa in contumeliam. Rom. 9. e.*

*An non habet potestatem figulus luti ex eadem massâ facere aliud quidem vas in honorem; aliud verò in contumeliam? Et 2. Timoth. 2. c. In magna domo non solum sunt vasa aurea, & argentea, sed & lignea, & fictilia.*

*d Horum autem vasorum quis sit vñs, iudex est figulus, ] pro voluntate sua. e Et cum labore vano, ] id est, inueili, & infructuoso. / Deum fingit de eodem luto, ] de quo prius finxerat vasa munda, & immunda.*

*g Ille, ] id est, figulus.*

*b Qui paulo antè de terræ factus fuerat, ] quantum ad corpus. i Et post pusillum educit se, ] id est, reducitur merito peccatorum suorum.*

*i Vnde acceptus est ] vel, assumptus, id est, in terram, de qua plasmatus fuerat. m Reputitus, ] à Deo: n Animæ debitum, ] id est, animam suam, quam Deo debet, qui creauit eam.*

*p Quam habebat, ] in custodia, sed ipse miser incarcerauit eam, ut latronem. Vnde clamat Psalm. 41. Educ de carcere animam meam. Vel sic: m Reputitus, ] à naturâ.*

*n Animæ, ] id est, vitæ temporalis. o Debitum, ] id est, mortem. Vel debitum animæ, dicit obsequium, & cultum debitum Deo, quod impedit idolis, quod Deus ab eo repetit. Quidam libri habent, Quæ habebat, vbi nos habemus, Quæ habebat. Et est sensus.*

*k Educit se, vnde acceptus est, ] id est, in terram.*

*m Reputitus, ] à terrâ.*

*p Quæ habebat debitum animæ, ] id est, apud quam erat anima deposita in corpore degens. Et non solum fingit figulus sibi Deum.*

*q Sed cura est illi, ] figulo, scilicet, id est, sollicitus est.*

*r Non quia laboraturus est, ] id est, non de labore suo in faciendo idolum.*

*s Nec etiam, ] sollicitus est de hoc, quoniam breuis illi vita est, vnde deberet sollicitus esse, ut in illâ breui vitâ possit promereri vitam æternam.*

*t Sed concertatur, ] id est, concertat, vel impersonabiliter concertatur ab eo.*

*u Aurificibus, & argentariis, ] id est, artificibus, qui de argento, vel auro idola faciunt, ut pulchrius faciat idolum, quam illi de auro, vel argento.*

*x Sed & xarios, ] id est, artifices operantes ex ære.*

*y Imitatur, ] ut ita operetur idolum de terra, ut illi de ære.*

*z Et gloriam præfert, ] id est, iactat se, gloriam suam aliis præferendo, dicens, quod melius operatur.*

*a Quoniam res superuacuas, ] id est, vñbus hominum.*

*b Fingit, ] scilicet idola lutea. Et respicit illud, quod supra dixerat. Et cum labore vano Deum fingit. Et verè vano.*

*a Quoniam res superuacuas fingit, ] id est, idola vana, & muta. Nec est mirum, si fingit superuacua.*

*e Cinis est enim cor eius, ] id est, vile ut cinis, quod deberet*

*esse rationale. d Et terra superuacua spes illius, ] id est, illud, in quo sperat, scilicet idolum est terra superuacua, id est, inutilis.*

*e Et luto vilius vita eius, ] id est, figuli, scilicet, ipse, figulus viuens est vilius ipso dolo luteo, quia subiectus est illi, ut*

*Deo. Et reuera vi-ra superuacua spes illius, & e luto vilius vita illius, f quoniam ignorauit, g qui se finxit, & h qui inspi-rauit illi animam, i quæ operatur, k & qui insufflavit ei spiritum vi-talem. l Sed & xstimauerunt lusū esse vitam nostram, & m conuer-sationem vitæ compositam ad lu-crum, & n oportere vñdecunque etiam ex malo acquirere. Hic*

*o enim scit p se super omnes q delinquere, qui ex terræ materiâ fragilia vasa, & sculptilia fingit. r Omnes etiam insipientes, & in-fœlices supra modum animæ suæ & superbi sunt, inimici populi tui x & impropertantes illi. y Quoniam omnia idola nationum z Deos x-stimauerunt, a quibus neque oculorum visus est ad videndum, k Et qui insufflavit*

*ei, ] id est, insufflando dedit spiritum vitalem, Suprà dixerat. P. 113. Qui inspirauit illi animam, nunc dicit, qui insufflavit ei spi-ritum vitalem. Propter, quod volunt aliqui dicere, quod*

*aliud est spiritus hominis, aliud anima hominis. Sed August. dicit, quod idem est anima, & spiritus, sed dicitur anima in-quantum corpus animat, id est, viuiscat, spiritus inquantum cœlestia contemplatur. Hic autem vñunque nominatur, nō solum propter differentiam dictam, sed propter mysterium: Nam primus Adam factus est in animum viuentem, secundus verò Adam factus in spiritum viuificantem, ut dicitur 1. Corint. 15. f. Primo homini data est anima viuens, secundo spiritus viuiscans. Illo viuere, ille bene viuere nobis donat.*

*l Sed & xstimauerunt lusum esse vitam nostram, ] quasi non solum in prædictis, sed etiam bonos spernebant, & superfluam, & vanam, & lubricam, & deridendam:*

*m Conuersationem vitæ compositam ad lucrum: ] hoc est, xstimauerunt homines in hac vitâ conuersantes ad lucrum tempora-le tantummodo factos. n Et oportere vñdecunque etiam ex malo acquirere, ] lucrum, siue iustæ, siue iniustæ, per fas, & nefas.*

*o Hic enim, ] quasi dicat huiusmodi homo inexecrabilis est, quia scienter errat. Et hoc est: Hic enim, qui prædicta facit: p Scit se super omnes, jalios peccatores: Delinquere, qui ex terræ materiâ fragilia vasa, & sculptilia fingit: ] Et illa habet in vñs quotidianos, & ista adorat, ut Deos. Et verè isti sunt super omnes peccatores.*

*r Omnes enim, ] siue nobiles, siue ignobiles, qui idola putant Deos: f Insipientes, ] sunt, sine Dei sapientiâ. z Et in-fœlices supra modum animæ suæ, ] id est, in detrimentum animæ suæ, & damnationem, licet hic dominari videantur, quia vermis conscientia suæ non morietur, & ignis non extinguetur: l vlt. g. u Superbi sunt inimici populi tui: id est, idololatæ, qui aduersantur populo tuo.*

*x Et impropertantes illi, ] id est, deridentes illum. Et verè in-sipientes.*

*y Quoniam omnia idola nationum, ] id est, gentium.*

*z Deos xstimauerunt, ] & coluerunt. a Quibus neque oculorum visus est ad videndum. ] Id est, ut ipsa videant. Neque*

*v nares ad y Quoniam omnia idola, &c. ] Mysticè exportatur hoc totū de hæreticis super illum Psa. 113. In exitu Israël de Ægypto.*

*Moral. Moraliter verò idola sunt Praëlati quidam, qui viuunt, ut bestiaz, & sicut di, adorantur. De quibus verè dici potest. Oculos habent, & non videbunt, &c. Vnde Zech. 11. d. O Pa-sstor, & idolum, derelinquens gregem. De ipsis idolis dicitur hic.*

*y Omnia idola nationum Deos xstimauerunt. Vnde & ge-nua flecent eis, sicut Deo, cum tamen dicat Dominus per Isa. cap. 45. d. Mihi curuabitur omne genu. a Quibus nec ] \* oculorum*

a Neque nares ad percipiendum spiritum, ] id est, ad trahendum aera, sine quo spiritus vitalis extinguetur.  
 c Neque aures ad audiendum, ] id est, ut audiant. d Neque digiti manuum ad tractandum, ] id est, ad palpandum.  
 e Sed & pedes eorum pigri ad ambulandum, ] id est, impotentes. Nec mirum.  
 f Homo enim fecit illos, ] Deos, non Deus artifex omnium, quae sunt.  
 g Et qui spiritum mutuatus est, is finxit illos, ] scilicet: figurulus, siue faber, qui animam mutuatus est a Deo.  
 h Nemo enim sibi similem homo poterit Deum fingere, ] id est, nullus homo poterit fingere Deum similem sibi, id est, animatum & rationabilem, ut ipse est, intelligitur inquantum homo.

i Cum enim sit mortalis, ] homo, scilicet.  
 k Mortuum, ] id est, inanimatum.  
 l Fingit, ] Deum.

m Manibus inquis, ] quia contra Deum facit. Et reuera nemo potest facere Deum sibi similem.

n Melior enim est ipse, ] inquantum homo.

o His, quos colit, ] id est, idolis inanimatis. Supradicatum dicitur, quod luto vilior est vita illius, inquantum virtutis subiecta, & maculata, sed secundum, naturam creationis melior est, & dignior. Et quod sit melior, probat.

p Quia ipse, ] figurulus, vel Faber.

q Vixit, ] aliquando vitâ naturæ.

r Cum esset mortalis, ] id est, potens mori.

s Illi autem nunquam, ] vixerunt, quia nunquam animam habuerunt, neque etiam spiritus praesidens idolis vivificat illa, licet moueat ea, & loquatur in eis.

t Sed & animalia, ] Quasi non solum hominum speciem, sed & animalia miserrimi colunt, ] id est, imagines animalium.

u Insensata enim, ] quasi dicat, verè melior est ipse figurulus idolis suis. [ Insensata enim] id est, idola omni sensu carentia.

x Comparata his, ] id est, figurulus, vel idololatris,

y Illis sunt deteriora, ] idololatris, aut figurulis.

z Sed nec aspectu aliquid ex his animalibus, ] id est, imaginibus animalium.

a Bona potest conspicere, ] quasi dicat, nullum ex idolis aspectu interiori aliquid potest cernere, quod potest facere homo. Quod patet, quia homo omni creaturâ melior est. Et quamvis homo ita excellat omnem creaturam, tamen illi miseri.

b Effugerunt Dei laudem, & benedictionem eius, ] quia non est speciosa laus in ore peccatoris. Eccles. 15. c. Abutentes enim ratione sibi data a Deo, & se mutis idolis subiunctiones, nec laudare possunt Deum, nec benedicere, quia pollutum est eos eorum.

*Moral.*

\* Oculorum visus est ad videndum, ] spiritualia vel æterna. Vnde Isa. 56. d. Speculatorum eius cœci omnes, nescierunt vniuersi, canes muri non valentes latrare. Mirabile dicit, speculator cœci, sed mirabilius dicit alibi. Cœci intuemini ad videndum. Sed non est miraculum, quia cœci sunt ad spiritualia contemplandum, videntes ad temporalia vana. Quis cœci, nisi seruus Domini? Et est cœcitas hæc in vitroque oculo, quia intellectus cognitione spiritualium, affectus dilectione eorundem caret, & ideo non est mirum, si multi in foueam inferni corruunt, quia si cœci cœco ducatum præbet, ambo in foueam cadunt. Mat. 15. b.

a Neque nares, ] discretionis, vel prouidentie.

b Ad percipiendum spiritum, ] id est, ad prouidendum æternum, vel spiritualia; sed temporalia toto conamine odorant. Illa applicant ad nares suas. Vnde Ezech. 8. g. Nunquid leue est domui Iuda, ut facerent abominationes istas, quas fecerunt hic, quia replentes terram iniquitate, conuersi sunt ad irritandum? Et ecce applicant ramum ad nares suas. In ramo significat viorem temporalis prosperitatis.

c Neque aures ad audiendum, ] verbum Dei. Causas autem & litas libenter audiunt a manè usque ad vesperam, nec fatigantur. Hæc autem duæ sunt, quarum una, id est, dextera,

Hugonis Card. Tom. 111.

id est, verbum Dei; altera, id est, sinistra, clamor pauperis exauditur. Sed multi vramque vel claudant, vel auertunt. De prima dicitur Proverb. 28. b. Qui declinat aures suas, ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. De secunda dicitur Proverb. 21. b. Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur.

d Neque digiti manuum ad tractandum, ] id est, ad discretè operandum. In digito enim discretio, in manu operatio designatur. Sed [ manuum ] dicit at. t. mi- ferri- quis. at. t. alii.

n Melior enim est ipse his, o quos colit, p quia ipse quidem q vixit, r cum esset mortalis, illi s autem nunquam. t Sed & animalia t miserrimi colunt. u Insensata enim x comparata his, illis y sunt deteriora. z Sed nec aspectu t ali- quod ex his animalibus a bona po- test conspicere. b Effugerunt autem Dei laudem & benedictionem eius. ad duo contractan- da. Vnâ, scilicet, si- nistra, vulnera peccatorum molliter sunt tractanda. Altera, id est, dextera tractandum est corpus Christi. Prima medicinalis est, Digitis enim tangit medicus vulnus & egroti. Sed multi ut canes tanquam lingua linguunt, sed digitos non apponunt vulneri. Duriter enim increpat, & magnas penitentias confitentibus iniungunt, ipsi autem nihil faciunt. Vnde Mat. 23. a. Super Cathedram Moysi ledunt Scribae, & Pharisei, omnia ergo, quæcumque dixerint vobis, facite. & seruate; secundum opera vero illorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt, alligant enim omnia gr. via, & importabilia, & imponunt ea in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea mouere. Et tamen multò melius curat medicus manu, quam lingua. Vnde Job. 26. d. Obstetricante manu eductus est coluber tortuosus. De ipsis medicis linguis, siue verbosis, ut ira dicam, dicitur Iuc. 16. e. Erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius ulceribus plenus cupiens saturari de micis, quæ cædebat de mensa diuitis, & nemo illi dabat, sed & canes veniebant, & lingebant ulcera eius. Alia manus magis spiritualis est, qua corpus Dominicum est tractandum. Vnde Joan. 20. g. dixit Dominus Thomæ. Inter digitum tuum huc, & vide manus meas, & mitte manum tuam in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Superior manus munda debet esse, aliter non bene mundaret fortes aliorum, sicut dicit Beatus Greg. Pura debet esse manus, quæ fortes diluit alienas. Hæc debet esse sana, non leprosa, ut manus Moysi: Exod. 4. a. Alioquin dicitur ei: Mitte manum tuam in sinum tuum. Et Joan. 20. d. Noli me tangere. Et Jfa. 59. a. Manus vestre polluta sunt sanguine, & digitæ vestri pleni iniquitate.

e Sed & pedes eorum pigri ad ambulandum. ] Vnde oportet eos equitare, & tamen non equitasse Christum, sed tantum semel, ut ita dixerim, asinasse legimus. Et quid accidit ei? In eadem septimana legitur crucifixus. Et 2. Reg. 6. b. legitur Oza percussus a Domino, quia arcam, quam proprijs humeris ferre debebat, imposuerat bobus. Deut. 17. d. præcipit Principi sæculari, ne currus, aut equos sibi multiplicet, quid ergo Episcopus? Ideo Malachias Episcopus & Legatus, imitator Domini & Apostolorum, pedes ibat: Nec hoc dico, ut modò similiter faciant Episcopi, mallem tamen, quod sic facerent, quæcumq; equos contra legem sibi multiplicarent.

f Homo enim fecit illos, & qui spiritum mutuatus est, is finxit illos, ] hoc est, tales Praelatos similes idolis faciunt homines carnales, & qui spiritum mutuantur, id est, spiritu mutato eligunt tales, non proprio spiritu, neque Spiritu Sancto, sed precibus, aut promissis. Vnde de promotione istorum admiratur Ecclesia. Jfa. 49. f. Quis genuit mihi istos? Ego sterilis, & non pariens, transmigrata & captiva, & istos quis enutrit? Osa 8. a. Ipsi regnauerunt, & non ex me: Principes extiterunt, & non cognoui.

g Nemo enim sibi similem homo poterit Deum fingere, ] id est, Episcopum vel Praelatum: Qui dicitur Deus. Exod. 7. a. Ecce constitui te Deum Pharaonis. Statim enim ut eligitur elector putabat sibi fore conformem, inuenit postea omnino dissimilem.

# Liber Sapientiæ.

EXPOSITIO CAP. XVI.

**R**opter hæc, & his similia. Ostensis erroribus, quibus homines insipientes, & infâlices effecti, laudem Dei, & benedictionem amiserunt, dicit Philo, propter hæc, & his similia Aegyptios iuste punitos per multitudinem bestiarum, qui beltiis diuinum cultum exhibere consueverunt, & è contrario Iudeos alienorum dominio liberatos multipliciter à Domino honoratos. Et hoc est. a Propter hæc, ] peccata idololatriæ, quæ dicta sunt. b Et his similia passi sunt ] Aegyptij, scil. c Dignè, ] id est, secundum exigétiam culpe, [ tormenta. d Et per multitudinem bestiarum, ] id est, ranarum, moscarum, locustarum, & huiusmodi. e Exterminati sunt, ] id est, grauitate merito per bestias sunt puniti, quia bestias coluerunt, & in eis confidebant. f Pro quibus tormentis, ] id est, loco quorum tormentorum. g Bene disposuisti populum tuum, ] eum liberando. Vel. f Pro quibus tormentis, ] id est, propter quæ tormenta. g Bene disposuisti populum tuum. ] Israëlitum, quia visis tormentis Aegyptiorum corrigebatur à malo, & proficiebat in hono. Vnde Proverb. 19. d. Flagellato pestilente stultus sapientior erit: h Quibus, ] id est, quorum aliquibus. i Dediisti concupiscentiam delectamenti sui, ] id est, concupiscentiam delectationem, scilicet.

k Nouum saporem, ] id est, manna, quod sapiebat vnicuique in ore suo, quod volebat. l Escam parans eis Ortigometram, ] id est, coturnices, siue Curleios. Num. 9. c. Vnde Psal. 10. 4. Perierunt & venit coturnix, & pane coeli saturauit eos, id est, manna. Exod. 16. c. m Vt ille quidem, ] id est, Israëlitæ. n Concupiscentes escam, ] carnium cum haberent manna, quod sapiebat cuiuslibet, quod volebat. o Propterea quæ illis ostensa, & missa sunt, ] id est, manna & coturnices.

p Etiam à necessaria concupiscentia, ] id est, animis radicata concupiscentia carnium Aegypti: [ auerterentur.] quasi dicat, ita abundantiter dedit Israëlitis Dominus manna, & coturnices, vt ipsi dimitterent omnem appetitum carnium Aegypti, quas desiderabant, vt legitur Num. 11. a. q Hi autem, ] Israëlitæ, scilicet.

r In breui iuopes facti, ] id est, ad modicum penuriam escorum passi. s Nouam gustauerunt escam, ] scilicet, manna & coturnices. t Oportebat enim, ] quasi dicat, Ita puniuisti Aegyptios, & bene disposuisti populum tuum, quia iustum erat, vt obstinati omnino extirparentur, & populus tuus ad correctionem similiter corriperetur. Et hoc est. [ Oportebat enim, ] id est, opportunum erat. Vel. [ Oportebat, ] secundum exigentiam iustitiae.

u Illis, ] id est, Aegyptiis. x Sine excusatione, ] quia culpa manifesta erat. y Superuenire interitum, ] id est, poenam interimentem. Illis dico, z Exercentibus tyrannidem, ] in filios Israël, & in seipso idola colendo. a His autem, ] id est, filii Israël, oportebat. b Ostendere quemadmodum, ] id est, quæ potestate, vel quâ causâ.

c Inimici illorum, ] id est, Aegyptij. d Exterminabantur, ] vt multato pestilente, sapientior parvulus efficeretur. Proverb. 21. b. e Etenim cum illis, &c.] Quasi reuera dignè puniuisti Aegyptios, & corripuisti tuos. [ Etenim cum illis, ] id est, Aegyptiis.

f Superuenit. ] id est, desuper à Domino venit. g Sæua

# Cap. XV I.

bestiarum ira, morsibus peruersorum colubrorum exterminabantur. ] Sed hoc non legitur de Aegyptiis, quod ita puniri fuerint morsibus serpentum, neque in lege, neque in psalmis. Ad hoc dicunt quidam, quod nomine colubrorum intelligit auctor Muscas, & Ciniphæ, & locutas, quarum morsibus puniti sunt Aegypti, ut legitur Exod. 8. 9. 10. Alij dicunt, quod multis plaga passi sunt Aegypti, quæ non sunt scriptæ alibi, quarum una fuit, quæ dicta est. Melius autem exponitur hoc de filiis Israël, quia sequens littera magis conuenit. Continua ergo sic: Ita ostendisti tuis, quemadmodum inimici illorum exterminabantur, eos filialiter corrigendo. e Etenim cum illis, ] id est, filii Israël.

f Superuenit sæua, &c.] quidam illorum, qui murmurabant contra Dominum, & Moysen, quamobrem misit in eos Dominus ignitos serpentes, quorum morsibus multi mortui sunt, ut legitur Num. 21. b. b Sed non, &c.] contra eos, sicut contra Aegyptios. i Sed ad correctionem, ] id est, ad emendationem.

k In breui, ] id est, ad modicum: l Turbati sunt, ] & aliqui in-

terfecti. Signum

Moraliter. a Propter hæc, & his similia passi sunt dignè tormenta, & per multitudinem bestiarum exterminati sunt. ] Per Aegyptios, de quorum pœna, & culpa hic agitur, significatur vniuersitas malorum, qui sunt in tenebris culpæ, & ignorantia, & maxime æternum expectant. Per multitudinem bestiarum, multitudo Dæmonum designatur, qui malos in præsenti torquere incipiunt, sed in morte penitus exterminant. Vnde Baruch. 3. b. Vbi sunt Principes gentium, & qui dominantur super bestias, quæ sunt super terram, qui in aibus cœli ludunt, qui argenteum thesaurizant, & aurum, in quo confidunt homines? Exterminati sunt, & ad inferos descenderunt. Et bene per multitudinem bestiarum dicuntur exterminari, quia quot peccata quilibet habet, tot habet Dæmones assistentes, qui expectant eum quasi suum. Vnde Luc. 12. c. dicitur diuini: Stulte, hac nocte repetent animam tuam. Non dicit reperet, sed repetenti pluraliter, quia tot Dæmonibus debitor est, quot vitiis subiectus est. Dæmon avaritiae accommodauit ei diuitias, quas in morte repetet cum usuris. Vnde Job 20. b. Diuitias, quas deuorauit, euomet, & de ventre eius extrahet illas Deus. Dæmon luxuriae accommodauit ei delicias, pro quibus oportet eum soluere æquales pœnas. Vnde Apoc. 18. b. Quantum glorificauit se, & in delitiis fuit, tantum date ei tormentum, & luctum. Dæmon superbiz accommodauit honores, pro quibus soluet usurpas confusionis æternæ, & contumeliaz semperæ. Vnde Apoc. 18. b. Quia dicit in corde suo, sedeo ut Regina, & vidua non sum, & luctum non videbo, id est, in vna die venient plagæ eius, & mors, & luctus, & famæ; & igne comburetur.

f Pro quibus, &c.] id est, dispenses in gloria, quia hic tormenta sustinuit patienter. Vnde Luc. 22. c. Vos estis, qui permisisti mecum in temptationibus meis, & ego dispono vobis, sicut dispositi mihi Pater meus Regnum. Matth. 5. a. Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regum cœlorum.

b Quibus dedisti, &c.] id est, æternæ iocunditatis dulcedinem diutius concupitam. Isa. 35. d. Ambulabunt, qui liberati fuerint, & redempti à Domino, conuertentur, & venient in Sion cum laude, & latitia semperæ super capita eorum.

k Nouum saporem escam parans eis, &c.] id est, noui saporis carnes vespere, sed panes mane, ut dicitur Exod. 16. c. Vespere, est vita præsens, in qua Dominus carnem suam nobis tradidit ad manducandum. Vnde Isa. 6. c. Et panis, quem ego dabo vobis, caro mea est pro mundi vitâ. Mane, est dies resurrectionis, in quo Deus ipse panis Angelorum dabatur omnibus Electis ad manducandum. De quo dicitur Luc. 14. d. Beatus, qui manducabit panem in regno Dei.

q Hi autem in breui iuopes facti nouam gustauerunt escam, ] id est, proper tempore paupertatem, & tribulationem, æternas delicias, & diuitias sunt adepti. Vnde sup. 3. a. In paucis vexati, in multis bene disponentur. Matth. 19. d. Vos, qui secuti estis me in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israël.

e Etenim cum illis, ] id est, cum Israëlitis. f Superuenit sæua bestiarum ira, morsibus peruersorum colubrorum exterminabar, sed non in perpetuum ira tua permanit, sed ad correctionem in breui turbari sunt.

\* Signum

**a** Signum habentes salutis] serpentem, scilicet, æneum pro signo positum, quem percussi aspicientes sanabantur. **b** Ad commemorationem mandati id est, ut haberent memoriam mandatorum legis tuæ ad faciendū ea. Serpens autem æneus non sanabat eos, sed sacramentum mysterij, id est, mors Christi in serpente figurata. Omnia signum habentes salutis ad commemorationem mandati legis tuæ, bant eis in figura. **c** Qui enim conuersus est, d non per hoc, quod videbat, sanabatur, sed per te omnium salvatorem. In hoc autem ostendisti inimicis tuis, quia tu es, qui liberas ab omni malo, **d** Illos enim locustarum, & muscarum occiderunt morsus, & non est invenia sanitas animæ illorum, quia digni erant ab huiusmodi exterminatione. **e** Filios autem tuos, **f** nec Et rectè serpens æneus positus est in signum salutis, non solum illius, sed totius mundi. Nam in serpente Christus mortuus, in ære Christus æternus significatur. Serpens suspensus, est Christus, f. & 10. quia mortuus est per humanitatem; sed æneus, quia durat in æternum, per divinitatem. **c** Qui enim conuersus est] quasi dicat, ita habebant signum salutis serpentem æneum, sed tamen non à serpente sanabantur, sed à Christo in serpente figurato. [Qui enim conuersus est] de Iudæis ad Dominum, per poenitentiam. **d** Non per hoc, quod videbat, id est, per serpentem æneum [sanabatur]. **e** Sed per te omnium Salvatorem, credentium in te. **f** In hoc autem, quod populum tuum taliter liberasti. **g** Ostendisti inimicis tuis, id est, incredulam. **b** Quia tu es, qui liberas ab omni malo] corporali, & spirituali. **i** Illos enim vel autem id est, Ægyptios. **k** Locustarum & muscarum occiderunt morsus, id est, grauiter vexauerunt. Exod. 8, f. & 10. d. **l** Et non est invenia sanitas animæ illorum, quia digni erant ab huiusmodi minutiissimis animalibus exterminari. **j** Filios autem tuos, id est, populum tuum Israeliticum. **n** Nec draconum, nec venenatorum vicerunt dentes, quasi dicat, idololatras Ægyptios parua animalia exterminauerunt: Israelitas vero veri Dei cultores, serpentes igniti exterminare non potuerunt. Novit enim Deus pios de tentatione eripere; iniquos vero in diem iudicii cruciarios reseruare. **z** Pet. 2. **o** Misericordia enim tua adueniens sanabit illos, id est, Israelitas poenitentes. **p** Immoriam enim seruorum] vel sermonum tuorum exterminabantur] quidam illorum impenitentes. Et est vna dictio immemoria, id est, pro eo quod erant immemores seruorum tuorum, vel sermonum tuorum. **q** Et velociter sanabantur] alii poenitentes, & reuertentes ad Dominum. Vel sic, [in memoria] sunt duas dictiones. Ita misericordia tua adueniens sanabat illos. **r** In memoria enim sermonum tuorum, id est, quia memores erant comminationum tuarum, vel promissionum, vel seruorum tuorum. Abraham, Isaac, & Iacob. **s** Exterminabantur, & velociter sanabantur, id est, cum affligebantur, cum sanabantur, propter memoriam seruorum tuorum. In prima expositione est secunda regula Ticonij, ut ibi, Psal. 77. Cum occideret eos, querebant eum, & reuertebantur ad eum. Secunda expositio planior est. Et posset aliquis querere, quare Dominus ita verberabat eos, & tam cito sanabat? Et responderet auctor. Ne in altam, id est, in profundam. **f** Cadentes obliuionem] Dei, id est, in perfectam desperationem nimietate poenarum oppressi. **t** Non possent, &c. Id est, libero arbitrio, quod gratiam tuam iuuat. Iuxta illud, Cor. 3, b. Adiutores Dei sumus, quasi dicat, ideo velociter sanabat eos, ne desperando contemnerent. Impius enim cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. Prou. 18. **a**. Et vere tu sanabas eos. **u** Etenim, &c.] medicinalis, vel potio. **x** Neque malagma, id est, emplastrum, quod fauciatis doloribus superponitur. **y** Sanavit, id est, filios Israel vulneratos, **z** Sed tuus, &c.] id est, illud, quod præcepisti serpentem æneum eleuari in palo. Vel. [Tuus sermo] id est, Filius, qui nobis locutus est Patrem, per quem omnia facta sunt, cuius potestas est ubique, qui omnia quacunque voluit fecit, ipse & corpora curat, & animas à spiritualibus bestijs salvat.

Hugonis Card. Tom. III.

Et vere sermo tuus sanat omnia. Quia. **a** Tu es, Domine, qui vitæ triploris, naturæ, scilicet, gratiæ, & gloriæ. **b** Et mortis triploris; naturæ, scilicet, culpæ, & gehennæ, habes potestatem. Vnde Dicit, 32. f. Ego occidam, & ego vivere faciam. Et Prou. 18. d. Mors, & vita in manibus linguae, id est,

potestate Filij, qui est lingua Patri, sicut ipse dicit per Psal. 44. Lingua mea calamitus scribax.

Moral.

**Δ** Et deducis al. **t** In \* a Signum habentes salutis, id est, ita est, poena, & flagella bonorum, & breuiorum, al. **t** exanimabatur.

**Δ** Tu es, Domine, qui vitæ, & b mortis habes potestatem, signa, sive argu-

menta salutis æternæ sunt. Quod brevia sunt, & cauæ salutis æternæ, legitur, 2. Cor. 4. d. Id quod in praesenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Quod autem ad correctionem eorum sunt, legitur Hebr. 12. b. Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, cùm ab eo corripiers; quem enim diligit Dominus, castigat. Sunt etiam flagella bonorum signa æternæ damnationis malorum, qui ad exemplum eorum non corriguntur à malitia sua. Nam si in viridi hæc faciunt, in arido quid fieri? Luc. 23. e. Vnde Isa. 20. a. Sicut ambulavit seruus meus Isaías nudus, & discalceatus, trium annorum signum, & portentum erit super Ægyptum, & Æthiopiam. Et Dominus, dicit Job 16. c. Confregit me, & posuit quasi signum ad sagittam.

**i** Illos enim locustarum, & muscarum occiderunt morsus. Per muscas, & locutas duo genera temptationum significantur, quæ multos occidunt. Musca sunt immundæ, & importunæ cogitationes, quæ grauiter pungunt, & molestant ipsa sua præsencia. Vnde Eccles. 10. a. Musca mortientes perdunt suavitatem vnguenti. Sed quando transiunt in affectum, tunc vulnerant. Exod. 8. f. Venit musca grauissima in domos Pharaonis, & seruorum eius, & in omnem terram Ægypti, corruptaque est terra huiuscmodi muscis, id est, anima. Quando vero transiunt in consensem, tunc occidunt, sicut dicitur hic.

**m** Filios autem tuos, nec draconum, nec venenatorum vicerunt dentes. **j** Pulchra antithesis, illi occisi, illi invicti sunt. Illi à muscis, & locustis interficiuntur, illi etiam nec à draconibus sunt victi. Illi solis mortibus occupuerunt, illi nec venenis, nec dentibus vinciri potuerunt. Vnde Marc. 16. d. Et si mortiferum quid biberint, non eis nocibit.

**o** Misericordia enim tua adueniens sanabat illos. **j** Vnde Tber. 3. c. Misericordia Domini est, quod non sumis consumpt. Psalm. 93. Si dicebam motus est pes meus, misericordia tua, Domine, adiuuabit me. Nec solum iuvat misericordia Dei, ne cadamus in tribulatione, sed ut proficiamus. Fidelis est enim Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis, sed dat cum tentatione prouentum. 1. Cor 10. c. Tripli-citer autem sanat Dominus per misericordiam suam. Primo, Domi-nans veniam peccatorum in contritione. Vnde Ezch. 18. e. nus tri-  
Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ placent operatus est, & custodierit præcepta mea, omnium iniqui-fanatum eius, quas operatus est, non recordabor. Secundo, per mi-cum dat consolationem in tribulatione. Vnde 2. Cor. 1. 2. Be-feri-cionem Deus, & Pater Domini nostri Iesu Christi, Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui conso-latur nos in omni tribulatione nostra. Tertio, cum liberat ab omni miseria in glorificatione. Psal. 90. Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum.

**u** Etenim neque herba, neque malagma sanavit eos, sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia. **j** Hoc est contra multos, qui cum infirmantur, prius ad medicum, quam ad Chir-sutum currunt, præponentes consilium medici corporalis verbo Dei, quod est medicina spiritualis. Psal. 106. Misit verbum suum, & sanavit illos, & eripuit eos de inferno, omnibus eorum. Cætera non mutantur ad finem cap.

Ecc. 3. Magna

- a** Et deducis ad portas mortis, ] temporalis.  
**b** Et reducis, ] à morte ad vitam suscitando. Vel portas mortis sunt timor malè humilans, aut amor malè inflammans.  
**c** Ad has portas dedit Dominus, permissuē, sed reducit potestatim. Vel portas mortis dicit Limbum, ad quam omnes Sanctos deducebat iustitia & deducis usque ad portas mortis, Dei, sed in cœlum reduxit omnes misericordia Dei in ascensione.  
**d. t. re-**  
**uoca-**  
**bit ani-**  
**matn.**  
**C** Homo autem occidit, &c.] Quasi tu habes potestatem virtutis, & mortis, tamen nunquam morte animæ infers.  
**Exod.**  
**g. e.**  
**e** Homo autem occidit quidem per malitiam animam suam, ] per consensum iniquæ suggestionis, vel per effectum prævaricæ actionis. Malitia enim, ut dicit Raban. utrūque complectitur, & nequitiam propriæ voluntatis, & effectum prævaricæ actionis. **e** Et cum exierit spiritus ] humanus à corpore.  
**f** Non reuertetur, ] ad illud. Vnde Psalm. 102. Spiritus pertransibit in illo, & non subsisteret, & non cognoscet amplius locum suum. Et Iob. 10. d. Vadam, & non reuertar. Contra Psalm. 145. Exhibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam. Solutio. Reuertetur in die iudicij, & non reuertetur in vita præsenti. Vel sic.  
**e** Cum exierit spiritus, ] ad peccandum per se.  
**f** Non reuertetur ] ad locum pristinum. Est enim homo spiritus vadens, & non rediens. Vnde Job. 7. b. Qui descendit ad inferos non ascendit. Proverb. 2. d. Omnes, qui ingrediuntur ad eam, non reuertentur.  
**g** Nec reuolabit anima, ] id est, retrò volabit per se ad corpus suum, vel ad gratiam, vel ad vitam præsentem.  
**b** Quæ recepta est, ] à Deo; vel à Diabolo.  
**i** Sed tuam manum, ] id est, tuam potestatem. **k** Effugere impossibile est, ] quia ubique est manus Domini. Vnde Isa. 43.  
**b.** Ego Deus ab initio, ego ipse, & non est, qui de manu mea possit eruere.
- Quò fugit Encelades? sub Joue semper erit.  
An nescis longas Regibus esse manus?
- Ouidius**  
**de pon-**  
**to Idem**  
**in epi-**  
**stolis.**
- l** Negantes enim nosse te impij, ] id est, Ægyptij increduli.  
**m** Per fortitudinem brachij tui, ] id est, potentia tua, vel filii tui.  
**n** Flagellati sunt, ] in Ægypto nouis aquis de cœlo cadentibus, quæ dicuntur nouæ, quia ad literam in Ægypto non consuevit pluere, sed Nilus egredens totam terram operit, & fecundat. Vnde exponit postea qualiter.  
**o** Nouis aquis, & grandinibus, & pluviis persecutionem passi sunt & per ignem consumpti, ] id est, grandine, & pluviæ, quæ simul cum igne mixta pariter ferebantur, ut legitur Exod. 9. e. quæ cuncta, quæ in agris reperta sunt, destruxerunt. **p** Quod enim mirabile erat, &c.] id est, non amissæ virtute sua ardenter erat in aqua, quam per se. Et loquitur de igne, qui mixtus erat grandini. Nec est hoc mirum, quia omnis creatura Creatori deseruit. Vnde supra s.  
**d.** Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Et hoc est, quod dicit hic. **q** Vindex enim est orbis, ] id est, omnis creatura.  
**r** Iustorum, [iustorum,] hominum, quos impij iniuste affligebant. **s** Quodam enim tempore mansuetabatur ignis, ] id est, quasi mansuetus parcebat.  
**t** Ne comburerentur, quæ ad impios missa erant animalia, ] id est, in hoc mansuetabatur ignis, qui cum grandine ferebatur, quod non combussit omnia animalia Ægyptiorum, quæ dicuntur missa ad impios, id est, data impijs, vel concessa à Deo. Nec siebat hoc fortuitu.  
**z** Sed ut ipsi, ] id est, impij.  
**u** Videntes, ] insolito more, & cum misericordia se puniri.

- b** Scirent quoniam, &c.] cui obedit omnis creatura, hanc patiuntur persecutionem. **j** Vel de ignitis serpentibus, quibus puniti sunt filii Israël, exponi potest, ut innuit Glo. hoc modo. **f** Quodam tempore ] quando, scilicet, filii Israël erant in deserto, quod est inter Hor, & mare rubrum, ut legitur Num. 21. 2. quoniam Dei iudicio & patiuntur persecutionem. **t** Mansuetabatur ignis, ] id est, igniti serpentes, ne filii Israël respicientes in serpentem æneum. **al. t.** **ini-**  
**Combureren-**  
**tuar, ] à talibus, id**  
**Exod.**  
**16. d.**  
**ignitis. x Quæ Psal. 77 animalia missa De con-**  
**erant.] à Deo.**  
**sec. dif.**  
**y Ad impios, ] id**  
**z. c. re-**  
**uest, ad illos, qui**  
**uera.**  
**murmurauerunt**  
**contra Moysen, &**  
**cōtra Dominum,**  
**puniendos. Nec**  
**erat hoc à casu**  
**vel natura serpen-**  
**tum. Sed ut ipsi]**  
**Judæi.**  
**a** Videntes ] hanc misericordiam Dei circa se, vel videntes serpentem æneum.  
**b** Scirent quoniam Dei iudicio, ] qui tamen misericorditer **De tem-**  
**punit hic.**  
**c** Patiuntur persecutionem, ] id est, tribulationem. Et dicit **sec. dif.**  
**[Dei iudicio, ] id est, exigentia meritorum propriorum.** **quori-**  
**d** Et quodam tempore ] alio, dum adhuc filii Israël essent **dic.**  
**in Ægypto. e In aqua supra virtutem ignis exardebat vnde-**  
**que. ] omnia circa se comburens, quæ inueniebat in agris.**  
**Exod. 9. e.** Non impidente grandine, cum qua pariter ferebatur. **f** Vt iniquæ terra, ] illius, id est, Ægypti, [ nationem exterminaret. ] Et hoc siebat per illos. **g** Pro quibus, ] id est, per quos, vel merito quorum. **h** Angelorum esca nutriti populum tuum, ] id est, manna ministerio Angelorum, dato, vel significante eum; qui est panis Angelorum. **i** Et paratum de cœlo panem præstisti illis, ] id est, filiis Israël. **k** Sine labore, ] ad preces Moysi.  
**l** Omne delectamentum in se habentem, ] quia sapiebat cuilibet, quod volebat, ut dicit hic. Inde dicit Greg. 6. moral. Sed si hoc, quomodo ergo postea quæabant ollas carnium? Sol. Ut visu & nidore delectarentur in eis. Vnde Hier. Aues cotam diuibus lenti decoquuntur vaporibus & ut visu & nidore reficiantur.  
**m** Et omnis saporis suavitatem, ] id est, virtutem sapiendi suauiter cuilibet, quod volebat.  
**n** Substantiam enim tuam & dulcedinem tuam, ] id est, tuam substantiam dulcedinem. Vel, [ Substantiam tuam & dulcedinem tuam, ] id est, panem tuum substantialiter dulcem, significantem tuam substantialis misericordiam, siue dulcedinem.  
**o** Quam in filios tuos, [ habes, ostendebas, ] in pane illo dulci. **p** Et deseruens, ] ille panis, scilicet.  
**q** Vniuersusque voluntati, ad quod quisque volebat, conuertebar, ] in ore illius Deo faciente.  
**r** Nix autem & glacies, ] id est, manna simile niui, & glaciei.  
**s** Sustinebant vim ignis, & non tabescabant, ] id est, non liquefiebat manna ad ignem.  
**u** Ut scirent, ] ipsi filii Israël, id est, ad memoriam reuocarent.  
**x** Quoniam fructus inimicorum, ] id est, segetes Ægyptiorum.  
**y** Exterminabat ignis ardens in grandine, & in pluviis coruscans, qui manna non poterat liquefacere, sed potius indurabat, licet simile esset glaciei & niui, quæ naturaliter igne soluuntur. Vel sic.  
**r** Nix autem & glacies, ] id est, pluviis congelata in grandinem veniens cum igne. **E** Exod. 9. e. **f** Sustinebant vim ignis, ] quia non dissoluebantur ab igne. **t** Et non tabescabant, ] id est, non resolutebantur, licet essent mixta igni.  
**u** Ut scirent quoniam fructus inimicorum, ] Dei, [ exterminabat ignis ardens in, &c.] non impidente pluviis.

Hoc

**a** Hoc autem iterum , ut nutritur iusti ,] quasi dicat , ignis in grandine ardebat , & in pluia coruscabat , hoc factum est , ut nutritur iusti in fide , & timore Dei . Iustus enim cum viderit vindictam , lauabit manus suas in sanguine peccatoris . [ Iterum autem , non dicit iterationem facti , sed dicit , quia auctor hoc

**D** idem dixerat supra . **b** Hoc autem † a iterum , ut nutritur iusti , ignis b etiam suæ virtutis oblitus est ,] ut similiter nutritur iusti , id est , respirant , ut in serpentibus ignitis ; Num. 21c. Et in grandine , Exod. 9. f. Et in camino triū puerorum , Daniel. 3. e. Nec mirum hoc .

**c** Creatura enim tua , ] id est , ignis , vel qualibet alia . **d** Tibi factori deseruiens excandescit in tormentum aduersus iniustos , & e lenior fit ad beneficiandum pro his , qui in te confidunt . **f** Propter hoc , & g tunc b omnia transfigurata omnium i nutrii gratia tuæ deseruiebat ad k voluntatem horum , qui à te desiderati sunt , ut l scirent filii tui , quos dilexisti , Domine , quoniam non natiuitatis fructus m pascunt homines , sed n sermo tuus hos , qui in te crediderunt ; conseruat . Quod o enim ab igne non poterat exterminari , p statim ab exiguo radio Solis calefactum tabescet , vt q notum in fornacem , qui ab

igne consumpti sunt , pueris manentibus illæsis , Daniel. 3. e. **e** Et leuior , ] vel [ lenior fit ad beneficiandum pro his , qui in te confidunt ,] vt patet in tribus pueris , quorum vincula consumpsit ignis , ipsis autem pueris nihil molestia intulit , & in filiis Israel , qui cum essent cum Aegyptiis in Aegypto , ipsis tabescentibus in tormentis , nihil mali sustinebant . **f** Propter hoc ,] scilicet , quia creatura deseruit suo Creatori . **g** Et tunc ,] quando Aegyptij torquebantur . **b** Omnia transfigurata , ] i. in sua virtute mutata , ut aqua ignem non extinguens , & ignis in aqua ardens , & lucens , & manna pro voluntate cuilibet sapiens , & mare rubrum quasi solidum hinc & inde non fluens , & serpentes igniti ad aspectum ænei non mordentes . i Omnia nutriti gratia tuæ deseruiebant , ] id est , tibi , qui gratis tuos nutritis .

**k** Ad voluntatem horum , qui à te desiderati sunt , ] id est , qui te desiderauerunt post à te desiderati . Ut scirent filii tui , quos dilexisti , Domine , quoniam non natiuitatis fructus , ] qui de terra nascuntur . m Pascunt homines , ] qui sunt re , & nomine homines . n Sed sermo tuus hos , qui in te crediderunt , conseruat , ] id est , in corpore , & anima seruat . Vnde Deut. 8. a. Dedit tibi Dominus cibum manna , quod ignorabas tui , & patres tui , vt ostenderet tibi , quod non in solo pane viuit homo , sed in omni verbo , quod egreditur ex ore Domini . Et reuera hæc fiebant propter filios tuos . o Quod enim ab igne non poterat exterminari ,] id est , manna , quod ad ignem non liquefiebat . p Statim ab exiguo radio Solis calefactum tabescet ,] id est , liquefiebat . Vnde ante Solis ortum colligebatur , Exod. 16. e. q Vt notum omnibus esset , quoniam oportet præuenire Solem ad benedictionem tuam ,] id est , oportebat ante Solem colligere manna , quod datum est tibi benedictio à Deo . f Et ad ortum Solis te adorare ,] qui dedisti manna , & Sol liquefacit , quod inuenit foris . Vel sic . p Ab exiguo radio Solis calefactum tabescet , ] manna . Quod id est fiebat : [Vt notum omnibus esset , quoniam oportet præuenire Solem ,] id est , diem iudicij bene operando . r Ad benedictionem tuam ,] id est , vt habeas illam benedictionem : Venite , Benedicti Patris mei , &c. Mat. 25. c. f Et ,] oportet , [ adorare ad ortum Solis , ] id est , credere Christi natiuitatem , in cuius ortu omnia patefacta sunt , quæ dicta fuerant per Prophetas , quod significat mannis liquefactio ad Solem .

s Ingrati enim , ] id est , Iudaici populi .

t Spes , ] id est , fides , qua expectant Regem suum Antichristum .

x Tanquam hybernalis glacies tabescet ,] quia vernalis glacies citius , quam hybernalis . Sed hoc dixit auctor ad innundum , quod licet ad tempus spes impij solidetur , tamen posse resoluetur in nihilum .

y Et disperiet tanquam ,] id est , disperibit sine fructu iustitiae .

z Tanquam ,] id est , ad nullum usum apta , quæ in terram Hugonis Card. Tom. III.

expenditur , sic traditiones Iudeorum peribunt ; quæ nulli usui sunt aptæ .

E X P O S I T I O C A P. XVI.

**m** Agna enim sunt .] Dixeras auctor de multiplici malorum afflictione , & bonorum liberatione , & ingratis condonationibus esset , quoniam oportet præuenire Solem ad r benedictionem tuam , & fad † ortum † Solis te adorare . t Ingrati enim † u spes tanquam x hybernalis glacies tabescet , & y disperiet , tanquam z aqua superuacua ,

C A P. XVII.

**n** Agna enim sunt iudicia tua

**o** Domine , b inenarrabilia verba tua , c propter hoc d indisciplinatae animæ e errauerunt : f Dum enim persuasum habent iniqui g posse dominari nationi sanctæ , b vinculis tenebrarum , & i longæ noctis compediti , k inclusi sub tectis , l fugitiui perpetuæ prouidentiæ † m placuerunt :

al. fia  
cue-  
runt.

**n** Et inenarrabilia , ] id est , facta tua , operibus enim suis nobis loquitur Deus . Vnde non tantum auribus , sed etiam oculis audiuntur verba Domini . Similiter accipitur verbum . Jsa. 39. b. Non sicut verbum in domo sua , quod non ostenderet eis . Et Luc. 2. c. Transeamus usque Bethlehem , & videamus hoc verbum , quod factum est . Et signanter dicit [ inenarrabilia ,] id est , extra narrabilia . Narrari quidem possunt . Vnde Psal. 74. Narrabimus mirabilia tua . Sed enarrari non possunt , quia causæ factorum investigari non possunt . Vnde Isa. 53. c. Generationem eius quis enarrabit ? Et Roman. 8. e. Spiritus postulat , pro nobis gemitibus inenarrabilibus . Vel iudicia Dei dicuntur consilia eius , verba eius dicuntur opera eius . Et utraque profunda sunt , & inscrutabilia . Vnde Roman. 11. d. O altitudo divitiarum sapientiæ , & scientiæ Dei , quæ incomprehensibilia sunt iudicia eius , & inuestigabiles via eius ? id est , opera .

**c** Propter hoc ,] quia , scilicet , mali Creatorem suum credere , & intelligere noluerunt , vel quia expectas , vel differs videntiam eorum .

**d** Indisciplinatae animæ , ] id est , quæ non receperunt verba tua , & flagella , vt disciplinam , vel quos non disciplinati , flagellis parcendo .

**e** Errauerunt ,] à via veritatis .

**f** Dum enim ,] id est , Aegyptij , longa expectatione . **g** Posse dominari nationi sanctæ ,] id est , populo Israelitico , id est , dum Aegyptij credunt se posse dominari filijs Israel , propter longam expectationem .

**h** Vinculis tenebrarum , &c. ] id est , [longæ noctis compediti , id est , puniti tenebris palpabilibus , quæ tribus diebus , & tribus noctibus durauerunt , vt legitur Exod. 10. f. & id est dicitur , longæ noctis . Vel ,

**i** Vinculis tenebrarum ,] id est , vinculis peccatorum . **j** Et ,] vinculis , [ longæ noctis ,] id est , tenebrose obliuionis , compediti .

**k** Inclusi sub tectis ,] quia non poterat ire quoquam , propter nimietatem tenebrarum , & obscuritatis . l Fugitiui perpetuæ prouidentiæ placuerunt ,] id est , qui à scelere suo fuderunt per poenitentiam , placuerunt perpetuæ prouidentiæ Dei . à qua habuerunt , vt fugerent à peccatis suis . Vel , [Fugitiui perpetuæ prouidentiæ placuerunt ,] id est , fugere volentes diuinam prouidentiam , quæ perpetua est , id est , immutabilis .

**m** Placuerunt ] puniri , id est , poena illorum .

¶ placuit . Aliam .

Moraliter . Per Aegyptios intelliguntur omnes mali , Morsit . qui compediti sunt vinculis tenebrarum ; ignorantia , & culpæ , quarum prima excusat intellectum , secundæ ligant affectum . Vnde bene dicitur hic . f Dum persuasum habent iniqui posse dominari nationi sanctæ , vinculis tenebrarum , & longæ noctis compediti , inclusi sub tectis , fugitiui perpetuæ , &c. ] ad poenam , qui displicuerunt in

B c 3

\* culpa . Et hoc

**a** placuit. Aliam litteram ponit Rabanus [ Fugitiui perpetuæ prouidentiæ ,] id est, Ægyptij volentes fugere poenam prouisam sibi ab æterno, compediti tenebris iacuerunt non valentes mouere pedem. **a** Et dum putant, ] id est, obscuritatem mentis inducentibus, & ad æternas poenas perducentibus.  
**b** Tenebroso, ] id est, propter tenebrosum Et dum putant se latere in obscuris obliuionis velamen.  
**c** Dispersi sunt, ] ab inuicem propter tenebras : & alij in agris, alij in aquis, alij in domibus reperi sunt.  
**d** Pauentes horrendè, & cum admiratione nimia perturbati. Boni enim sepe turbantur. Vnde Psal. 6. Et anima mea turbata est valde. Sed nunquam perturbantur. Vnde dicit Beatus Bernard. Propter peccatum meum grande turbatur conscientia mea, sed non perturbabitur, recordabor enim vulnerum Domini. **e** Neque enim quæ continebat illos spelunca ] in qua latere, & abscondi volebant Ægyptij.  
**f** Sine timore custodiebat, ] Semper enim tenebras concinitatur horror. Et quæminus discernit quis, quæ circa se sunt ; tantò magis metuit vndique. Sic Ægyptij triduo maximas tenebras passi sunt, quas nec Sol, nec Luna, nec stellæ poterant illuminare, & ubique latebant, & nimio terrore pauebant omnia etiam insensibilia, & inanimata, quæ nocere non possunt.  
**g** Quoniam sonitus, ] id est, fragor aeris. **b** Descendens] usque ad eos perueniens. Perturbabat illos, ] id est, intra & extra perfectè turbabat. **k** Et personæ tristes illis apparentes, pauorem præstabant, ] id est, phantasma, quæ Dæmones illis ingerebant ad augmentum poenarum, & ita tam vius, quam auditus illis terrorem incutiebat ad tormentum.  
**l** Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, ] id est, nullus ignis quantumcunque magnus, vel clarus, poterat illas tenebras effugare.  
**m** Per siderum limpidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam, ] id est, horribilem, horroribus plenam.  
**n** Apparebat autem illis, ] Ægyptijs, [ subitanus ignis timore plenus, ] id est, coruscatio cœli terribilis, quæ minatur fulgura.  
**o** Et timore percussi illius, quæ non videbatur, faciei, ] id est, imaginis, quam nondum videbant. Et respicit quod supradixerat, personas tristes, quas non videbant sensibiliter, sed phantasticè, vel imaginariè.  
**p** Aestimabant deteriora esse, quæ videbantur, ] quam essent. Pessimus est enim in dubijs augur, timor, nam si quæ latent, peiora putat. Vnde Ægyptij dolore præsentium, & timore futurorum perturbati, quæ in præsenti patiebantur, deteriora putabant, quam essent. Alii libri habent.  
**o** Et timore percussi illius, quæ videbatur, faciei, ] id est, illarum personarum tristium, quæ apparebant eis.  
**p** Aestimabant deteriora esse, quæ non videbantur, ] id est, ea, quæ non videbant, aestimabant deteriora esse eis, quæ videbant, & sentiebant. Et est lectio ista facilior. Sed pauci habent hanc literam. Alij habent sic, & verius.  
**o** Et timore percussi illius, quæ non videbatur, faciei, aestimabant deteriora esse, quæ videbantur. ] Et est sensus, quia turbati horrore præsentium, putabant futura, quæ timebant esse deteriora præsentibus, quæ sustinebant. Construitur autem litera sic.  
**o** Et percussi timore illius faciei, ] id est, huius visionis, quam videbant. **p** Quæ non videbantur, aestimabant deteriora esse, quæ. ] his [ quæ videbantur. ] Et huic lectioni consonat. *In tertio Rabani.* Quantò grauiores sunt dolores, tanto maiores timentur horrores.  
**q** Et magicæ artis appositi erant derisus, ] id est, prædictis malis accessit derisus. Magorum Pharaonis, qui defecerunt in tertio signo. Exod. 8. e. Et qui paulo antè medicos se iactabant ; serpentes, & cætera animalia, sicut alij homines, metuebant, vnde derisibles erant.

△ Et Sapientia gloria

*Moral.* \* culpa. Et hoc iusto Dei iudicio fit, vt qui sibi placent in culpa, ipsi sibi displiceant in poena. Et econtrario : Qui

Domino displicuerunt in culpa, placeant in poena. Longam noctem vocat tenebras trium dierum. Tres enim dies fecit Dominus. Quorum primus est dies passionis, quæ significat totam vitam nostram, quæ debet esse in labore, & passione. Vnde Job 5. b. Homo natus ad laborem. Secundus dies est

sepultus, siue quietis, & significat quietem animarum in

limpidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam. 12. b. Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ seruet illud. Tertius dies est dies resurrectionis, & significat statum glorificationis in utraque stola, de qua di-

citur in Psalm. 117. Hæc est dies, quam fecit Dominus: exultemus, & lætemur in ea. Huic triplici diei homo quartum addit, quem ipsem fecit, scilicet, diem mundanæ iocunditatis: De qua dicitur, Hierem. 17. c. Diem hominis non desideravi. Et Job 3. a. Pereat dies, in qua natus sum ; & nox in qua dictum est, conceptus est homo. Sequitur.

**a** Et dum putant se latere in obscuris peccatis, tenebroso obliuionis velamento dispersi sunt, pauentes horrendè, & cum admiratione nimia perturbati. ] Quatuor hic tangit afflictiones, quibus status peccatoris post mortem circumcingitur, ipsum angustians. & affligens: Horror de præsentibus malis, quæ sustinet: Pavor de futuro supplicio, quod imminet. Nam, vt dicit Beatus Bernardus. Extium peccatoris lacuale illæ insidiæ præstolantur: Admatio de subita mutatione, & novitate poenæ. Vnde super 5. a. Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperata salutis. Ex his tribus conflatur quarta, id est, turbatio, quæ inducit desperationem. Sequitur.

**e** Neque enim, quæ continebat illos, spelunca, sine timore custodiebat. ] Spelunca ista est carcer peccati ; in quo custoditur peccator, quoque ad iudicium ducatur, sicut latro, infernali patibulo suspendendus. Vnde Eusebius. Cum ad hoc crudelis custodiæ peruentum fuerit, ubi iam futuri iudicij ipsa sui expectatione deservit poena, solus moeror occupabit animam, omni solatio destituta. Isa. 24. d. Claudentur ibi in carcere, & post multos dies visitabuntur, & erubescet Luna, & confundetur Sol. Ipsi etiam Dæmones quidem erubescunt, & erubescunt peccata quorundam. Vnde Ezech. 16. d. Dabo te in animas odientium te filiarum Palæstinarum, id est, Dæmonum, quæ erubescunt in via tua sclerata. Sequitur.

**i** Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec siderum limpidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam. ] Ignis est ipse Deus Deuteronom. 4. d. Deus noster ignis consumens est. Sidera autem Prædicatores. Vel ignis charitas. Luce 12. f. Ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi, vt ardeat? Sidera autem, cælestæ virtutes, quæ in coelo animæ debent lucere. Rectè ergo nec ignis, nec sidera noctem illam illuminare poterant, quia inferni tenebras, nec Deus, nec Prædicator aliquis, nec charitas, nec virtus alia poterit illuminare. Magnum enim chaos firmatum est inter nos, & vos, dicit Abraham diuini, Luc. 16. g.

**n** Apparebat autem illis subitanus ignis timore plenus, quia in Inferno damnatis, lucebit ignis, non ad consolacionem, sed ad damnationem ; vt, scilicet, videant secum in poena, quos socios habebant in culpa, vt dicit Gregor. In præsenti etiam malis appetit ignis subitanus timore plenus, mala conscientia. Ignis enim ardet, & lucet ; & mala conscientia ardet, quia mordet ; lucet, quia recognoscit quod fecit : ardet, quia torquet ; torquet, quia mala ; lucet, quia conscientia, vt dicit Beatus Bernardus. Nullus est oculus, quem magis vitare velit peccator, & minus possit.

**q** Et magicæ artis appositi erant derisus. ] Hoc refertur ad præsentem statum Ecclesiæ. Sicut enim Aegyptus tunc habuit Magos, id est, Sapientes maleficos, sic & Ecclesia modò quamplurimos Magos habet, siue Sapientes maleficos. Quid enim Sapientes malefici, nisi Doctores, & Prædicatores mali,

**a** Et Sapientiae gloria,] id est, Sapientia, de qua prius gloriantur Magi. Vel [gloria] qua de Sapientia sua gloriantur. **b** Correctio cum contumelia,] id est, fuit causa, quare ita contumeliosè corriperentur à Domino, vel à sociis suis, qui corripiendo eos de vanagloria magicæ artis prorumpabant in contumeliam.

**a.** **t** corre-  
ctio-  
nem.  
**a.** **t** turba-  
tiones.

**c** & **d** Sapientiae gloria & **b** correctio cum contumelia. Illi c enim d qui promittebant timores, & **f** perturbations se expellere ab anima languente, hi e cum derisu pleni timore languebant. f Nam & si nihil illos ex g monstribat, & perturbabat, b transitu animalium, & serpentium sibilatione commoti tremebundi peribant, & i aërem, quem nulla ratione quis effugere posset, k negantes se videre. l Frequenter enim m preoccupant n pessima, redargente conscientia. o Cùm sit enim timida nequitia, t p data est in ibi Sapientia. Vel.

**a.** **t** dat  
tefti-  
moniu-  
condé-  
nata.

**a** Sapien-  
tiae,] id est, Sapien-  
tiae Moysi glorio-  
sa. **b** Corre-  
ctio,] id est, per Sa-  
pien-  
tiam Moysi cor-  
recti sunt Magi, &  
contumeliosi facti. c Illi enim, qui promittebant timores. ] Causam assignat auctor, quare contumeliosi, & deridendi facti sunt Magi, quia scilicet, iactabant se expellere portenta, quæ Moyses faciebat, & ipsi æquæ, ut alii terrebantur. Et hoc est. [Illi enim:] Quasi ita correcti sunt Magi contumelia. c Illi enim, ] id est, Magi. d Qui promittebant timores, & perturbations se expellere ab anima languente] præ timore signorum, & portentorum. e Hi cum derisu pleni timore languebant, ] id est, præ timore sicut, & alij. Et qui medicos prius se iactabant, sibi mederi non poterant. Sicut re- fferit Augustinus de quodam philosopho, qui dicebat non es- se timendum ad aliquod incommodeum; & ipse in mari plus, quam alii timuit.

f Nam eti nihil illos, ] id est, Magos. g Ex monstribat, ] id est, iudebat corporaliter inordendo, perturbabat autem, quando promittebant se expellere perturbations ab aliis.

**b** Transitu animalium, & serpentium sibilatione commoti, tremebundi peribant] sicut legitur Lexit. 26. f. Terrebit eos sonitus folij volantis. Vel potest esse, quod Magos transitus animalium, & sibilus serpentum terrebant, quos prius monstra non terruerant, quia consueti erant videre talia. Sicut dicitur de Balaam, quod non expauit ad vocem asinæ, quia consuetus erat monstris. Num. 22. e.

i Et aërem, quem nulla ratione quis.] Quasi ita tremebundi peribant. [Et aërem, quem nulla ratione quis effugere,] id est, sine quo nullus homo viuere posset.

k Negantes se videre, ] tantæ erant tenebrae, in quo exprimitur nimetas timoris. Vel hoc dicebant Magi, scilicet, se propter nimiam obscuritatem non posse videre, ne timidi apparerent, secundum quod vulgariter dicitur. Bonum est verberare superbū, quoniam non facile proprium dedecus confitetur. Nec mirum si tunc timebant.

l Frequenter enim preoccupant pessima redargente conscientia, ] id est, frequenter afflicti vaticinantur peiora futura, quorum timore solo grauiter cruciantur. Vel [pessima] potest esse nominatiui casus, & esse sensus.

n Pessima,] id est, peiora presentibus.

m Preoccupant ] illos afflictos, id est, sola suspitione trement redargente conscientia, & dicente eos propter peccata sua puniri. Vnde. Exemplo quodcumque malo committitur, ipsi displicet auctori, prima est hæc vltio, quod se Iudice nemo nocens absolvitur.

13.

**s**atyr. o Cùm sit enim timida,] id est, timori annexa, vel timore plena. p Data est in omnium condemnationem ] per timorem sibi annexum, quo statim cruciat, & futura poenæ indicium est. Vnde alia litera habet. [ Dat testimonium condemnata. ] Statim enim condemnata nequitia, iudicio propriæ conscientiae dat testimonium futuræ poenæ. Vnde

Seneca. Scelus aliquis tutum, nullus securum tulit. Et verè data est nequitia in condemnationem.

q Semper enim præsumit sœua, ] id est, anticipat futura timendo, & ampliora fingendo.

r Perturbata ] timore poenæ, & propria reprehensione. Et reuera præsumit sœua conscientia perturbata timore.

s Nihil enim est timor, nisi præsumptionis adiutorium, ] id est, augmentum augurij futurom malorum. Quantò enim amplius timet peccator, tantò ampliora mala auguratur futura. Et iterum timor est. x Proditio cogitationis auxiliorum, ] id est, timor prodit, & manifestat cogitationes, quibus timens cogitat de auxilio, quo sperat euadere. Vel timor est [ proditio cogitationis auxiliorum, ] id est, prodit, quod ipse timens non cogitat de auxilio. Dicit, qui si cogitaret, & speraret, nec timeret. Vnde Psal. 55. In Deo spe- ravi, non timebo, quid faciat mihi homo.

C

**a** Et dum Aliter exponunt hoc Gloss. q Semper enim præsumit sœua, &c. ] quasi dicat, timida nequitia, id est, timor annexus nequitiae conscientiae, datus est in condemnationem omnium peccatorum, vrens mentem, & reprimens timorem, quo tumescit contra Deum, peccare non timens.

Aliter  
secundus  
Gloss.

r Præsumit enim, ] id est, tumescit, & extollitur. s Sœua perturbata conscientia, ] id est, crudelis, & inquieta conscientia peccatoris: Iuxta illud: Psalm. 73. Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit temper. Sed hæc superbia timore annexa nequitiae, comprimitur.

t Nihil enim est timor, nisi præsumptionis adiutorium, ] id est, elationis medicamentum. Et iterum timor ille est. x Proditio cogitationis auxiliorum, ] id est, proditio cogitationum de habendo auxilio. Timor enim quando magnus est in mente, excludit cogitationes auxiliorum querendorum, vel sperandorum. Vel timor est [ proditio ] id est, manifestatio.

y Cogitationis auxiliorum ] id est, auxiliorum cogitationis, id est, suspitorum singultuum, & palloris, & terroris, & hu- iusmodi, quæ sunt auxilia ad deprehendendum cogitationes timidæ conscientiae, quia in vultu hominis legitur sincera voluntas. Vnde. Est facies hominis secunda lingua sui. Et alibi.

Θ Heus quam difficile Morale.

\* tores mali, qui sapientes sunt in docendo, sed mali in vivendo. Sicut enim Magi oculos intuentium deludunt per falsam apparentiam; sic Doctores, & Predicatores moderni, aures audientium deludunt per falsam doctrinam. Falsa enim est omnis doctrina, cui non subest vita bona. Hi Magi sunt appositi ad derisum, non solùm hominibus, sed & Dæmonibus. Vnde Job quadragesimo primo. d. dicitur de Behemoth: In stipulam versi sunt ei lapides fundæ, quasi stipulam extimabit malleum, & deridebit vibrantem hastam, sub ipso erunt radij Solis, & sternet sibi aurum quasi lutum. Et Abacuch primo. d. Ipse de Regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt, & ipse super omnem munitiōnem ridebit. Et meritò deridendi sunt isti Magi. Sunt enim nuncij David, de quibus dicitur secundo Regum decimo. a. Tulit Anon seruos David, ratisque dimidiam partem barbae eorum, & præcidit vestes eorum medianas usque ad nates, & dimisit eos. Barba significat fortitudinem operis, & sermonis, per vestes conuersatio designatur. Medietas ergo barbae raditur, cùm bonum opus tollitur, sed sermo docendi conceditur. Vestes vero usque ad nates præciduntur, cùm tupitudo vitæ reuelatur.

a Et Sapientiae gloria correctio cum contumelia, ] id est, gloriantes de Sapientia, cum contumelia corripiunt peccatores. Paucos enim inuenies qui compatiantur peccatoribus ex affectu, sed multos audies acerrimè corripientes.

c Illi enim, qui promittebant timores, & perturbations se expellere ab anima languente, ipsi cum derisu pleni timore languebant. ] Similiter est hodie. Illi enim qui se curam animarum profitentur suscipere, animæ suæ languorem sustinent verecundum. Et tales hodie instituuntur ad docendum, & intercedendum. Sed dicit Gregorius. Cùm is, qui displicet, ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur. Alia non mutantur usque ad finem capituli.

# Liber Sapientiæ.

# Cap. XVII i.

*a Et dum intra,] vel[ab intro,] id est, in mente.*

*b Minor est expectatio,] id est, spes auxiliorum.*

*c Maiorem computat potentiam,] vel [ audaciam eius causæ, de qua tormentum præstat:] Timida enim conscientia, maiores estimat vires aduersarij, quæ sunt.*

*Θ Heu quam difficile est crimen non prodere vultu.*

*Secun-*

*dū Glos.*

*Onid. 2.*

*Metam.*

*al. +*

*auda-*

*ciam.*

*al. +*

*scien-*

*tiam*

*al. +*

*horre-*

*dam.*

*D*

*Et dum ab intro-*

*minor est expecta-*

*tio,] auxiliorum.*

*c Maiorem compu-*

*tat potentiam eius*

*causæ, de qua tor-*

*mentum,] timoris.*

*d Præstat,] id est,*

*præsto, vel præstas*

*est, id est, validum.*

*e Illi autem, &c. ]*

*Hic agit auctor de*

*horrore tenebra-*

*rum, quo Aegyptij*

*circundati, nec vi-*

*gilantes, nec dor-*

*mientes quiescere*

*poterant, quia hor-*

*rendis monstris, &*

*visionibus, & ter-*

*rore nimio turbab-*

*tantur, nec fugien-*

*ti facutas, quia licet*

*sine cō-*

*pede, vel catena es-*

*sent, cum carcere*

*arborū tenebrarum clau-*

*al. + in debantur, vnde tri-*

*vnum. bus diebus nemo*

*vidit fratrem suum, nec mouit pedem suum de loco, in quo erat. Exod. 10. f. Et hoc est: [ Illi autem, qui impotentem venere noctem, & ab infimis, & ab altissimis superuenientem eundem somnum dormientes, aliquando monstrorum exagitabantur timore, aliquando animæ deficiebant traductione. Subitaneus enim illis, & insperatus timor superuenerat. ] Ita construe. Sicut dictum est, languebant Magi derisu.*

*e Illi autem, ] id est, Aegyptij omnes, qui patiebantur, supple.*

*f Noctem venere impotentem, ] id est, penitus impotentes facientem Aegyptios.*

*g Et ab infimis, & ab altissimis superuenientem, ] id est, à peccatis eorum profundissimis, & ad inferos deducentibus. Vel g Ab infimis, ] id est, à peccatis desperationis.*

*h Et ab altissimis, ] id est, à peccatis præsumptionis.*

*i Superuenientem, ] id est, super eos venientem, vel desuper venientem. Vel, [ Ab infimis, & ab altissimis superuenientem, ] id est, à fumositatibus terræ desublatis venientibus, & à defectu luminis desuper existente.*

*k Eundem somnum, ] id est, eandem noctem, siue easdem tenebras patientes in somnis.*

*l Aliquando monstrorum exagitabantur timore, ] sicut sèpè contingit dormientibus, qui vident visiones horribiles, quæ eos exterrent.*

*m Aliquando animæ deficiebant traductione, ] id est, ipsi deficiebant traductione animæ, id est, morte, quia anima traducebatur de vita ad mortem, vel de corpore ad infernum, vel de sensu ad insaniam, quia fiebant dementes præ timore.*

*n Subitaneus enim illis, & insperatus, ] id est, improuisus, & idè magis lædens.*

*o Timor superuenerat, ] id est, desuper venerat, vnde mihi serni cruciabantur, quicquid auribus, vel oculis, vel quocunque alio sensu percipiebant, tanquam periculum formidabant.*

*p Deinde si quisquam ex illis decidisset, ] alicubi præ timore.*

*q Custodiebatur in carcere, ] tenebrarum.*

*r Sine ferro reclusus, ] id est, tenebris obvolutus, quasi carcere tenebroso reclusus.*

*s Si enim rusticus quis erat, aut pastor, aut agri laborum operarius præoccupatus esset, ] in agris, ab ipsis tenebris.*

*t Ineffugibilem sustinebat necessitatem, ] quia nec ei mederi, nec ipse poterat fugere, nec querere auxilium.*

*s Vnà enim catenâ tenebrarum omnes erant colligati ] quasi dicat, omnes uno genere pœnæ erant ligati, scilicet, tenebris, & timore. Quid autem eis ficeret timorem, subdit.*

*x Siue spiritus sibilans, ] id est, ventus. y Aut inter spissos arborum ramos auium sonus suavis, aut vis aquæ decurrentis in vnum, ] vel [ nimium, aut sonus validus præcipitan-*

*trum, aut z ludetiurn animalium cursus inuisus, aut a mugientium valida bestiarum vox, aut resonans de altissimis montibus Echo, b deficientes t faciebat illos præ timore.*

*Omnis c enim orbis d terrarum e limpidof illuminabatur lumine, & non impeditis operibus continebatur. g Solis autem illis h supposita erat grauis nox, i imago te-*

*nebrarum, quæ superuentura illis erat. Ipsi k ergo sibi erant grauiores tenebræ.*

*l Septem tangit, per quæ significantur septem viae prin-*

*cipalia. Spiritus si-*

*bilans est inanis*

*gloria; auium so-*

*nus, acidia, quæ sè-*

*al. + pè aues, id est, reli-*

*al. + giosos infestat; vis quia-*

*quaæ decurrentis*

*nimium, est luxu-*

*ria, sonus validus al. + do-*

*perrarum, ira, cur-*

*fus ludentium ani-*

*maliū, iouidia;*

*mugientium valida vox, gula; resonans Echo, auaritia.*

*c Omnis enim, ] id est, sed. d Orbis terrarum, ] alias ab Aegypro.*

*e Limpido, ] id est, claro. f Illuminabatur lu-*

*mine, & non impeditis operibus continebatur, ] id est, ubi-*

*que terrarum operabantur homines non impedientibus il-*

*lis tenebris, quæ Aegyptios impediebant.*

*g Solis autem illis, ] id est, Aegyptiis.*

*h Supposita erat grauis nox, ] id est, grauis obscuritas tene-*

*brarum. Nox dico.*

*i Imago tenebrarum, quæ superuentura illis erat, ] quasi di-*

*cat, illa obscuritas tenebrarum, vel mentis cæcitas, quæ erat*

*exterior, erat similitudo, & præfiguratum futuræ damnationis.*

*k Ipsi ergo sibi erant grauiores tenebræ, ] id est, ipsi erant si-*

*bi causa spiritualium tenebrarum, quæ grauiores sunt,*

*quæ corporales, quia ducent ad tenebras exteriorum, vbi*

*erit fletus, & stridor dentium. Matib. 13. g.*

*E X P O S I T I O C A P. XVIII.*

*s Anctis autem tuis, &c. ] De poena, & afflictione Aegy-*

*priorum egit Auctor in capitulo præcedenti: Nunc*

*quid tunc agerent Israëlitæ, ostendit: Magnificabant enim*

*Dominum, & gratias agebant de hoc, quod non lædebantur*

*à poena, quæ Aegyptios cruciabant: Deinde intercalariter*

*agit Auctor de Aegyptiorum poena, & Iudæorum gloria.*

*Dicit ergo. Ita erat Aegyptiis.*

*l Sanctis autem tuis, ] id est, Israëlitis.*

*m Maxima erat lux tam corporalis, quæ spiritualis.*

*n Et horum quidem, ] id est, Israëlitarum.*

*o Vocem audiebant] Aegyptiij.*

*p Sed figuram non videbant.] Tenebræ enim audicunt non*

*impedient, sed videntur. q Et quia non, & ipsi, ] id est, Israëlitæ.*

*r Eadem passi erant, magnificabant te, ] id est, quia Israëlitæ non patiebantur easdem plagas, quas Aegyptiij, idè*

*magnificabant Dominum.*

*s Et qui antè læsi erant, ] à Pharaone, seruientes in luto, &*

*latere. t Quia non lædebantur, ] à plagiis istis, quibus Aegyptiij lædebantur.*

*u Gratias agebant tibi, ] qui liberas eos.*

*x Et ut esset differentia, ] inter Aegyptios, & Hebreos.*

*y Te Deum petebant, ] & ipsi plures Deos colebant, te au-*

*tem Deum non colebant.*

*z Propter quod, ] id est, quia te petebant. a Ignis ardentem*

*columnam ducem habuerunt ignotæ vizæ, ] quia columnæ*

*ignis, & nubis, ducebantur per desertum, vbi ignis luceret*

*eis per noctem, & nubes temperaret, ] sturni Soliper diem,*

*vt legitur*

ut legitur Exod. 13. d. *a* Et solem sine læsura boni hospitij præstasti, id est, præstasti eis in die Solem luceatam, ut sine læsione ætus in nocte bonum hospitium haberent.

*b* Mythicè. Columna ignis in nocte, & columnna nubis in die lucet, quia incarnatio Christi, & in aduersis, & in prosperis protegit nos.

*c* Digni quidem, ] & *a* Solem sine læsura boni hospitij præstasti. Digni *b* quidem illi, & carere luce, & pati carcerem tenebrarum, *d* qui e inclusos custodiebant sanctos filios tuos, per quos f incipiebat incorruptum legis lumen saeculo dari. Cùm g cogitarent h iustorum occidere infantes, & i uno exposito filio, & k liberato in traductionem illorum m multitudinem filiorum abstulisti, n pariter illos perdidisti in o aqua valida. Illa p enim nox ante q cognita est à patribus nostris, vt verè r scientes, quibus iuramentis s crederunt, animæ quiores essent. *e* Suscepta est autem à populo tuo sanitas quidem iustorum, n iustorum autem exterminatio. Sicut enim x læsisti aduersarios bant interiore, [& pati carcerem tenebrarum.]

*f* Qui, ] id est, quia illi.

*g* Inclusos custodiebant sanctos filios tuos, ] Israëlitæ, non permittentes eos abire, sicut mandauerat Dominus per Moysen.

*h* Per quos incipiebat incorruptum legis lumen, ] id est, lex incorrupta, & illuminans, [saeculo dari,] quia ipsi Iudei per miracula, quæ videbant, iam præparabant se ad legem accipiendam, id est, ad eundum in desertum, ubi legem accepturi erant.

*i* Cùm cogitarent] Aegypti.

*j* Iustorum, ] id est, Iudeorum [occidere infantes.] Exod. 1.c.

*k* Et uno exposito, ] id est, Moysæ projecto in carecto.

*l* Et liberato] à morte per filiam Pharaonis. Exod. 2.a.

*m* In traductionem illorum, ] id est, vt traduceret filios Israël de Aegypto.

*n* Multitudinem filiorum abstulisti, ] id est, primogenita Aegyptiorum occidisti. Exod. 12. d.

*o* Et pariter illos, ] id est, Aegyptios.

*p* Perdidisti in aqua, ] id est, in mari rubro. Exod. 14. g. quia Moysæ liberato, patres Aegyptios post filios occidisti.

*q* Illa enim, ] id est, primogenita Aegypti percussisti non subito, quia iam reuelans hoc diu ante Abraham, Isaac, & Jacob, dicens eis, quòd in manu forti educturus esset de Aegypto. Vnde Genes. 15. c. Scito prænoscens, dixit Dominus ad Abraham, quòd peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, & subiicient eos servituti, & affigent eos quadringentis annis. Verumtamen gentem, cui seruituri sunt, ego iudicabo, & post hæc egredientur. Hoc etiam reuelauit Dominus Moysi, & Aaron, qui tunc erant, qualiter educturus esset eos de Aegypro. Verè ergo perdidisti illos, non subito [p Illa enim nox.] in qua mortui sunt primogeniti Aegyptiorum.

*r* Cognita est, id est, Abraham, Isaac, & Jacob, & etiam Moysi, & Aaron.

*s* Ut verè, ] id est, firmis promissionibus.

*t* Crediderunt, animæ quiores essent, ] quasi dicat, hoc enim reuelasti patribus, & patres filii, vt tantam promissionem considerantes, magis essent patientes, quia vt dicit Gregorius, consideratio præmij minuit vim flagelli.

*u* Suscepta est autem à populo tuo sanitas quidem iustum, ] id est, debita iustis.

*v* In iustorum autem exterminatio, ] quasi dicat, filios Israël saluasti, sed Aegyptios exterminasti. Vtraque, id est, iustorum sanitas, & in iustorum exterminatio suscepta est à populo Dei, quia verumque factum est ad utilitatem ipsius. Et verè verumque propter populum tuum fecisti.

*x* Sicut enim læsisti aduersarios nostros, ] id est, Aegyptios.

*y* Sic & nos prouocans jid est, sicut Aegyptios per iustitiam exterminasti, ita populum tuum per misericordiam tuam liberasti, & magnificasti. Et est similitudo hæc in toto, non in parte. In acceptione similitudo est, sed in receptis dissimilitudo, sicut ibi : Fili, recepisti bona in vita tua, & Lazarus similius.

*z* Absconsè enim sacrificabant iusti pueri bonorum, & iustitiae legem in b concordiam c disposuerunt, similiter d bona, & mala recepturos iustos & e patrias decantantes laudes. f Resonabat autem inconueniens inimicorum vox, & g flebilis audiebatur planctus ploratorum infantium. Similiter h autem poena seruus cum Domino afflictus est, & popularis homo Regi similia passus. Similiter ergo i omnes uno nomine mortis k mortuos habebant innumerabiles. l Nec enim ad sepeliendum viui m sufficiebant, quoniam uno momento, quæ erat præclarior natio illorum, exterminata est.

*z* derunt. Phase, vt dicitur Exod. 12. Vel, [absconsè,] dicit, quia illud sacrificium absconditum erat, id est, figuratum. Nostrum enim sacrificium in illo absconditum erat.

*a* Et iustitiae legem, ] id est, legem iustum, & custodientes spiritualiter iustificantem.

*b* In concordiam disposuerunt, ] id est, concorditer ordinaverunt, sicut Moyses tradidit eis, ita vt in immolatione agni typici duo testamenta concordant.

*c* Similiter bona, & mala recepturos iustos ] quasi dicat verè magnifica ti nos. Nos dico iustos recepturos similiter, id est, æquanimiter bona, & mala.

*d* Patrias decantantes laudes, ] id est, more patiarum, vel quas Patres nos docuerunt. Vel sic construe litteram istam.

*e* Et iustitiae legem in concordiam disposuerunt similiter bona, & mala recepturos iustos patrias decantantes laudes. ] Et ipsi Hebrei.

*f* Disposuerunt] se, [recepturos iustos, ] id est, sine murmuratione.

*g* Iustitiae legem in concordiam, ] id est, concorditer dicentes : Omnia quæcumque nobis præcepit Deus, faciemus. Exod. 19. b. Et iterum: [Disposuerunt se recepturos iustos similiter, ] id est, æquanimiter, [bona, & mala,] id est, bona sine elatione, & mala sine murmurazione: Et disposuerunt se similiter.

*h* Patrias decantantes laudes, ] id est, in prosperis, & aduersis similiter gratias referentes, sicut fecerunt Patres.

*i* Resonabat autem inconueniens inimicorum vox, ] id est, dum Hebrei concorditer immolarent Pascha, Aegypti è contrario discorditer ululabant, & clamabant propter mortem primogenitorum suorum.

*j* Et flebilis audiebatur planctus ploratorum infantium, ] transiit, id est, planctus plorantium infantes occitos. Vel intransiti, id est, planctus propter infantes mortuos, qui plorabantur. b Simili autem poena seruus cum Domino afflictus est, & popularis homo Regi similia passus, ] quia primogenita omnium tam Nobilium, quam Ignobilium, tam Pharaonis, quam seruorum eius occisa sunt. Vnde Exod. 12. d. Percussit Dominus omne primogenitum in terra Aegypti à primogenito Pharaonis, qui sedebat, id est, sedere debebat in solio eius, usque ad primogenitum captiux, quæ erat in carcere.

*k* Mortuos habebant innumerabiles, ] quia non erat domus in toto Aegypto, in qua non iaceret mortuus, vt dicitur Exod. 12. e. l Nec enim ad sepeliendum, ] mortuos. m Viui sufficiebant, quoniam uno momento, quæ erat præclarior natio illorum, exterminata est, ] id est, primogenita, vel serè omnes Nobiles in submersione maris rubri. Vnde Exod. 15. a. Electi Principes eius submersi

# Liber Sapientiae.

# Cap. XVIII.

submersi sunt in mari rubro. *a* De omnibus] quasi dicat, ita exterminata est præclarior natio Aegyptiorum. Enim, id est, sed, de omnibus, Iudeis, scilicet, non credentes, prius ante hanc plagam. *b* Propter] sibi collata à Deo. *c* Tunc cùm primum] quasi dicat, Iudei, qui prius propter beneficia sibi collata à Deo non credebat, nec cō. *d* De omnibus enim non credentes uertebatur ad Dominum in flagellis Aegyptiorum, plenè conuersi sunt. *e* Rabanus ponit hāc literam. *a* De omnibus.] Et exponitur de Aegyptiis sic. Ita exterminata al. non est præclarior natio Aegyptiorum. Domine. Et merito. *a* De omnibus enim al. non habet beneficiū, ] id est, omnes Aegypti non credentes in Deum, vel non credentes Moysi propter beneficia, quæ contulit eis, orando pro eis, ut plagi cefarent. *c* Tunc cùm primum, ] id est, tunc primum, cùm. *d* Exterminium fuit primogenitorum, spönderunt, ] id est, confessi sunt. *e* Se, ] id est, Hebræos [esse populum Dei. *f* Cùm enim quietum, &c.] Ostendit quo tempore percussit Dominus primogenita Aegypti, & quomodo uno momento, quia media nocte, cùm omnes dormirent, facta est strages illa infantium, & ita uno momento exterminata est præclarior natio. *f* Cùm enim quietum silentium, ] id est, conticinium noctis, quando omnes quiescunt, & silent. *g* Contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, ] id est, media nox esset. *h* Omnipotens sermo tuus, Domine, ] id est, præceptum tui omnipotētis, vel Angelus sermonis tui nuncijs. *i* Exiliens de cœlo à regalibus sedibus, venit, durus bellator in medium exterminij terram, ] id est, in medium terræ Aegypti exterminare. *o* Profiliuit gladius acutus, ] id est, Angelus habens gladium acutum, vel sermo, qui est gladius acutus, quia omnia scindit, vt gladius. Vnde Hebr. 4.c. Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. *p* Insimulatum imperium portans tuum, ] id est, non fictum, sed verum, & durum. *q* Et stas replevit omnia morte, ] id est, omnes domos mortuis. *r* Et usque ad cœlum attingebat stans in terra. *s* Et ideò nullus poterat euadere. Et est argumētum, quod bonus Angelus fuerit exterminator Aegypti, quod etiam videtur per illud, quod dicitur. Act. 8.e. Huc Deus Principem, & Redemptorem misit cum manu Angelis, qui apparuit ei in rubo, hic eduxit illos faciens prodigia, & signa in terra Aegypti. Item Hebr. 1.b. Qui facit Angelos suos Spiritus. Ibi dicit Gregor. Ad exterminium mittit Dominus Angelos suos, vt in Sodomam, Item Isa. 37.g. Egressus est Angelus Domini, & percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinque millia. Et ita videtur, quod & hic & ibi fuerit exterminator bonus Angelus. Contra, Ezech. 30.d. Dissipabo terram, & ponam in manus alienorum. Gregorius, id est, Dæmonum. Non enim boni Angeli, sed mali tortores sunt. Solutio. Communiter dicitur, quod malus Angelus exterminator fuit Aegypti, sed postea misit Deus bonum Angelum, qui prohiberet malo simul cum Aegyptiis exterminare Iudeos. Et de illo dicitur hic, quod attingebat usque ad cœlum. Et de eodem agitur Act. 8. Planius videtur, quod fuerit bonus Angelus, & quod dicit Gregor. boni Angeli non sunt tortores bonorum, sed sunt vultores malorum, vt patet in Sodomitæ, & exercitu Sennacherib. Rabanus exponit hoc mysticè de Christo, qui est omnipotens sermo Dei. Iuxta illud Ioan. 1.a. In principio erat verbum, id est, in Patre Filius, qui & brachium, & dextera Dei dicitur, propter diuinæ virtutis omnipotentiam. Hic tunc per Angeli ministerium iudicium fecit in primogenitis Aegyptiorum, qui postmodum sanctificauit primogenitos Hebræorum, & nunc similiter per aquam baptismi saluat multitudinem credentium, & interficit multitudinem hostium spiritualium. Aliter autem exponitur de incarnatione Christi secundum aliam literam, quæ dicit.

*Pf. 103.*  
*Mythicæ  
De Cbr.  
80.*

f Cùm enim, &c.] Et notatur ibi triplex silentium. Primum, medium, & ultimum. Primum fuit ante legem, scilicet, igno- *Triplex* ranria langoris, propter quam silebant à querendo medi- *silentiū*. co. Et hoc ruptum est per legem. Vnde Roman. 7.b. Concupiscentiam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret: Non concupisces, &c. Medium fuit sub lege, scil. desperatio san- *Exod.* tatis, propter quam silebant à querendo medico. Et hoc fuit ruptum per Euangelium. Vnde sup. 16.b. Non herba, neque malagma sanavit eos, sed tuus sermo, Domine, qui sanat omnia. Ultimum est sub Euangel. o, scil. adeptio sanitatis, propter quam silebant à querimonia, & planctu. De quo Isa. 30. d. In silentio, & spe fortitudi nostra. Vel aliter. Primum silentium fuit in casu Luciferi, qui silevit ab illa laude, de qua dicitur Job 38.a. Vbi eras, cùm me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filii Dei? Hoc silentium nunquam ruptum fuit, nec rumpetur, quia semper silebit, & silebit Diabolus à laude Dei, sed potius bellū facit. Vnde Apoc. 12.b. Factum est prælium magnū in cœlo, Michaël, & Angeli eius præliabantur cum Dracone. Medium silentium fuit in casu Adæ, qui silevit à laude Dei, quia non est speciosa laus in ore peccatoris. Eccles. 15.c. Sed hoc silentium ruptum fuit per Christum, quando Diabolus debellauit, & Adam ab inferno liberavit. Tertium silentium erit in fine saeculi, quando regnante Antichristo ferè Ecclesia tota silebit à laudibus Christi. Sed rumpetur hoc silentium per Christum ad iudicium venientem. Aliter. Primum silentium fuit prævaricatio legis naturæ, secundum transgressio legis Mosaicæ, tertium prævaricatio legis Euangelicæ. Vnde medium silentium iam currebat, quando verbum Dei venit in carnem. Et hoc est. Cùm medium, &c.] id est, cùm nihil fieret, secundum legem.

*h* Et nox, ] id est, Diabolus, vel peccatum. *i* In suo cursu medium, ] id est, discurreret ubique, sine contradictione.

*k* Omnipotens, ] id est, I. ilius. *l* Exiliens, ] id est, exiens à Patre. *m* A regalibus sedibus, ] id est, à regali maiestate Patris. Vnde Joan. 16.f. Exiui à Patre, & veni in mundum. Vel [exiliens de cœlo, ] id est, saliens de sinu Patris in uterum Virginis] A regalibus sedibus in mundum, id est, ab Angelis, qui sunt regales sedes Dei. Non quod ibi esse desierit, sed cùm prius non esset præsentialiter sicut ibi, tunc factus est visibilis mundo, sicut erat prius solis Angelis.

*n* Durus bellator] quia durè, id est, fortiter aëreas potestates debellauit. Vnde Iuc. 11.c. Cùm fortis armatus, &c. *Sup. b.*

*p* Insimulatum imperium portans tuum, ] id est, non fictum, quia Spiritus Sanctus disciplinæ effugieret fictum. Vel [insimulatum] id est, non simulatum, id est, non velatum. Vnde Joan. 18.d. Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in Synagoga, & templo, quod omnes Iudei conueniunt, & in occulto locutus sum nihil. Et signanter dicit, [portans imperium] quia ipse prius fecit, quod docuit. Act. 1.a. Coepit Iesus facere & docere. *l/a. 9.b.* Factus est principatus super humerum eius. Inde est, quod linguae mitræ dependent super humeros Pontificis, quia debet fatere, quod docet.

*o* In medium exterminij terram profiliuit gladius acutus, ] id est, in medio mundi natus est Christus, ad litteram, vt dicit Psal. 75. Operatus est salutem in medio terræ. Et dicitur Christus gladius acutus, quia per ipsum Pater mundum debellauit, separans Patrem à Filio, & Filiam à Matre. Vnde Matib. 10.d. Non veni pacem mittere in terram, sed gladium, veni enim separare hominem aduersus Patrem suum. *q* Et stans replevit omnia, ] id est, hominem, propter quem omnia facta sunt.

*s* Morte, ] id est, à morte mortis, quia moritur homo mundo, vel peccato. De qua. Psal. Preciosa est in conspectu Domini mors Sanctorum eius. Vel quia stare pugnatium est, sic legi. *q* Stans morte, ] id est, pugnans moriendo, vt Samson.

*r* Replevit omnia, ] id est, hominem, cuius spes prius erat vacua. Vel melius.

*q* Stans viuus, & impassibilis, secundum diuinitatem.

*r* Replevit omnia, ] id est, cœlum de liberatis à Limbo, & mundum de salutatis in Baptismo. Vnde Hierem. 23. e. Nunquid cœlum, & terram ego impleo, dicit Dominus: *s* Morte, ] id est, merito, & virtute mortis suæ, qua mortuus est secundum humanitatem. Vnde Psal. 105. Dixit, vt disperderet illos, si non Moyses Electus eius stetisset in confractione in conspectu eius. Stetit, vt Deus, contractus, vt homo. *t* Et usque ad cœlum attingebat] id est, stans in terra, vt homo, erat



# Liber Sapientiae.

# Cap. XIX.

**Angelus.** *a* Qui exterminabat ] populum. *b* Et hæc extimuit, ] id est, figurata horum, quasi dicat, auctor, non in vanum his vestibus erat induitus Aaron, quia his cessit malus Angelus, qui populum occidebat, alioquin non posset populus magnitudinem iræ tolerare. *c* Erat, ] id est, plaga immissa.

*d* Sufficiens] ad perpendendum eos. Vel *e* qui exterminabat, & hæc *b* extimuit. *c* erat enim sola tentatio iræ *d* sufficiens.

## C A P. XIX.

*e* **Mpiis** autem usque in *f* nouissimum sine misericordia *g* ira superuenit. *h* Præsciebat enim, & futura illorum, *i* quoniam cum ipsi reuersi essent, & *l* permisissent, ut *t* se *m* educerent, & cum *n* magna sollicitudine præmisissent illos, *o* consequerantur illos poenitentiae pæctus. *q* Adhuc enim inter manus habentes luctum, & *r* deplorantes ad *s* monumentum mortuorum, aliam sibi *t* assumperunt cogitationem inscientia, & *u* quos rogantes proiecerant, *x* hos tanquam fugitiuos *y* persequebantur. *z* Ducebat enim illos *a* ad hunc finem *b* digna necessitas; & *c* horum, quæ acciderant, *d* commemorationem amitterebant, ut quæ *e* deerant tormentis, *f* repleret punitio, & *g* populus quidem tuus mirabiliter *h* transiret,

*A* *al. t se duce-reut.*

## E X P O S I T I O C A P. XIX.

*g* **Mpijs, &c.** ] *Dicitur* xerat, quod sola tentatio Dei fuit sufficiens ad deletiōnem peccatorum filiorum Israel, quia in afflictione sua emendati reuersi sunt ad Dominum. *Ægyptijs* verò superuenit vindicta vsque ad consummationem, quia in plagiis suis, nec vitam, nec mores correxerunt, sed fictis argumentis simulabant poenitentiam, & ideo non meruerunt indulgentiam. Et hoc est. [ *Impijs autem*, ] quasi dicat, iustis sufficit sola tentatio.

*e* *Impijs autem*, ] id est, *Ægyptijs*.

*f* Usque in nouissimum sine misericordia ] liberante.

*g* Ira superuenit, ] quia ipsi sine misericordia populum Israel affixerunt. Vnde *Jacob* 2. c. Iudicium illi sine misericordia, qui non fecerit misericordiam. Et meritò, & iuste ita puniri sunt. *h* Præsciebat enim ] Dominus. [ & futura illorum] facta. *i* Quoniam cum ipsi ] *Ægyptijs*, scilicet.

*k* Reuersi essent ] ad pristinam crudelitatem, vel ad cor.

*l* Et permisissent ] filios Israel abire. *m* Ut seducerent ] illos, inter montes, & mare rubrum. Vel. *l* Permiserint ] *Ægyptijs*, scilicet, filios Israel. *m* Ut se educerent ] de *Ægypto*.

*n* Et cum magna sollicitudine præmisissent, ] exire compellentes. *Exod.* 12. e.

*o* Consequerantur illos, ] id est, *Ægyptios*.

*p* Poenitentia ætus, ] id est, cum *Ægyptijs* permisissent abiare Iudeos poenituerunt, nec tam tunc retinuerunt eos, si quæ sepe fecerant, nec statim insecuri sunt eos propter sepulturam primogenitorum, cui intenti erant. Nec mirum.

*q* Adhuc enim inter manus habentes luctum, ] id est, corpora occisorum, quæ erant eis causa luctus,

*r* Et deplorantes, ] id est, valde plorantes.

*s* Ad monumentum] primogenitorum.

*t* Aliam sibi assumperunt cogitationem inscientia, ] id est, prouenientem ex inscientia, vel per quam facti sunt inscientes. *y* Et quos rogantes proiecerant. id est, elecerant de *Ægypto*. Vnde *Exod.* 12. e. Vrgebant *Ægyptijs* de terra exire populum velociter, dicentes. Omnes moriemur.

*x* Hos tanquam fugitiuos ] à Domino suo.

*y* Persequebantur ] *Ægyptijs*. Vnde *Exod.* 14. b. Induravit Dominus cor Pharaonis Regis *Ægyptijs*, & persecutus est filios Israel.

*z* Ducebat enim, ] id est, *Ægyptios*.

*a* Ad hunc ] vt, scilicet, in mari rubro submersi perirent.

*b* Digna necessitas, ] id est, exigentia peccatorum suorum, quibus talem poenam meruerunt.

*c* Et horum ] eis in *Ægypto* in plagiis.

*d* Commemorationem] propria malitia excæcati.

*e* Vi quæ deerant tormentis, & c. ] eorum, quæ sustinebant

in *Ægypto*. *f* Repleret punitio, ] maris rubri. *g* Et populus quidem tuus, ] id est, miraculosè. *h* Transiret ] mare rubrum. *i* Illi autem, ] id est, *Ægyptijs*. *k* Nouam mortem, id est, submersionem. Sed nunquid prius multi submersi fuerunt, & perierunt in aquis? Constat, quod sic, ad minus, ita diluvio generali.

*Sol.* Noua mors dicitur, quia aqua prius pepercit eis in introitum aluei, quoque omnes intrassent, & filij *Israël* omnes existent, & postea subito se coniunxit aqua diuisa. *l* Omnis quasi dicat, Ita tui libertati sunt, & mali puniti, aqua cedente filii *Israël*, & *Ægyptios* submergente. Nec hoc mirum.

*Omnis*] id est, ad naturam suam, vel ad Deum, qui est principium generationis cuiuslibet *al. t in-creatüræ*. *m* Ab ini-*colatu*] id est, obedien-do reflectebat urdi-cut à principio.

*n* Deseruiens] ad hoc enim omnis creatura est, vt Conditoris suo per omnia obediatur. Et hoc ita.

*o* Ut pueri tui ] id est, filij Israel tibi seruientes. *p* Custodirentur, ] in *Ægypto*, in mari, in deserto. *q* Nam nubes illorum castra obumbrabat, ] de die propter æstum Solis, & de nocte illuminabat. Et videtur dicere *Gregorius super Act.* quod erant duæ columnæ, nubis vna, & ignis altera. Alij autem dicunt, quod vna tantum erat columna, quæ obumbrabat de die, & illuminabat de nocte. & proper hos duos effectus dicitur duæ columnæ.

*r* Et ex aqua, quæ ante erat, ] id est, in loco ubi prius erat aqua, vel [ ex aqua remota, [ quæ ante erat] in alueo mari, *s* Terra apparet arida, ] hinc, & inde à latere stante aqua mari.

*t* Et in mari rubro, via sine impedimento, ] filii Israel, & non *Ægyptijs*.

*u* Et campus germinans, ] id est, similis germinanti, [ de pro-fundo nimio. ] *x* Per quem, ] campum, scilicet. *y* Omnis na-tio, id est, omnes filii Israel.

*z* Transiit, quæ tegebatur] vel, [ regebatur manu tua,] id est, potentia tua, vel Filio tuo. Natio dico.

*a* Videntes tua mirabilia, ] in mari. *b* Et monstra ] in *Ægypto*. Et securè hæc videbant. *c* Tanquam enim equi depau-erunt escam, ] id est, lati sicut equi pascentes in pascuis.

*d* Et tanquam] post transitum mari.

*e* Magnificantes, ] id est, magnitudinem tuam laudantes.

*f* Qui illos] de seruitute Pharaonis, & periculo mari. Et meritò laudabant te in deserto.

*g* Memores enim adhuc erant illorum, ] id est, in terra *Ægypti*, in qua incolæ fuerunt [quæ facta fuerant.]

*h* Quemadmodum pro natione animalium, ] id est, in loco vtilium animalium.

*i* Produxit terra muscas. ] *Exod.* 8. f.

*k* Et pro piscibus, ] id est, loco piscium.

*l* Eructavit fluvius multitudinem ranarum: *Exod.* 8. b.

*m* Nouissime autem viderunt ] filii Israel. *n* Nouam crea-turam auium, id est, coturnices, *Exod.* 16. c. Et videtur in-nuere Philo, quod tunc fuerunt de novo creatæ illæ coturnices. Sed contrarium dicitur, *Num.* 11. g. scilicet, quod ven-tus egrediens arreptas trans mare coturnices detulit, & de-misit in castra. Solutio. Non fuerunt tunc de novo creatæ.

sed de novo adductæ, & novo modo. Sed ideo noua crea-tura dicitur hic.

*o* Cùm abduci concupiscentia, ] id est, extra seducti, vel à Deo separati. *p* Postulauerunt escas epulationis, ] id est, escas carnium delectabiles, quas in *Ægypto* comedere

*Ægypto comedere consuenerat, Exod. 16. a. Vt inā mortui essemus per manū Domini in terra Ægypti, quando sedebamus super ollas carnium. Et reuera vidervnt nouam creaturam auium. a In allocutione, &c. ] id est, secundum desiderium eorum, quod locutio est apud Deum. b Descendit illis de mari ] id est,*

*al. t aſ- cipie- bant.*

*Gen. 19. c.*

*de trāsimarinis partibus. Num. 11. g. c. Ortigometra ] id est, coturnix. Sed quomodo dicit Philo: Desēdit de mari ortigometra, quia in Exo. 16. c. dicitur. Ascendēs coturnix operuit castra? Sol. Ascendit coturnix volando super casta, & descendit, quia à Deo venit, vel de alto aere, vbi prius volabat propter terram duobus cubitis, ut capi possent ut dicitur Num. 11. g. Et vexationes, &c. ] propter murmur, & concupiscentiam eorum. Vnde Num. 11. g. Adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat huiuscmodi cibus; & ecce furor Domini concitatus in populum percussit eum plaga magna nimis, vocatusque est locus ille sepulchra concupiscentie.*

*e Non sine illis] quasi merito puniuit illos Deus, quia peccauerunt post viſum miraculum maris rubri, quod debuit eos arctare ad timendum, & diligendum Deum. Et hoc est. e Non sine illis, &c. ] id est, in mari rubro, supple superuerunt illis vexationes, imò post iam viſis miraculis factis, in mari rubro.*

*f Iustè enim, &c. ] Hic loquitur Auctor iterum de Ægyptiis, & satis abrupte; continuatur autem ei, quod dixerat supra, scilicet, terram eis produxisse muscas, & fluuium eructuasse ranas. Et merito. f Iustè enim patiebantur] hæc & alias poenas. g Secundum suas nequitias, ] id est, merito nequitiarum suarum. h Etenim, detestabiliorēm inhospitalitatem instituerunt ] id est, crudeles hospites fuerunt, vel omnino inhospitales, aut enim nullum penitus hospitio recipiebant; aut cum recipiebant, male erat. Et hoc est, i Alij quidem] de Ægyptiis. k Ignotos non recipiebant aduenas, ] id est, inhospitales erant. l Alij autem bonos hospites] quos recipiebant, & qui eos recipiebant. m In seruitutem redigebant] in luto, & latere seruire cogentes. n Et non solùm hæc ] faciebāt. o Sed & alias quidem erat respectus illorum, ] id est, ad aliud malum intentio eorum, qui non solùm in hospitio libenter non recipiebant extraneos, sed nec etiam in terra ad coabitandum; & si aliqui recipiebant, contristabantur alii contra illos. Et hoc est [Alius erat respectus illorum].*

*p Qyoniam inuiti recipiebant extraneos] venientes in terrā Ægypti ad manendum. q Qui autem cum lætitia receperunt] extraneos. r Hos, qui eisdem viſi erant in institutis] vel [in iustitia] alia litera [s]euissimis affixerunt doloribus] hoc est, illi, qui instituerant, ut nullus extraneus reciperetur, illos, qui recipiebant extraneos, affligebant s]euissimis doloribus.*

*s Percussi sunt autem, &c. ] quasi dicat. Ita faciebant, sed non impunè. [Percussi sunt autem cæcitate] illi Ægyptij, scilicet, & Sicut illi in foribus Iusti] scilicet. Loth. u Cùm subitaneis] cooperti [essent tenebris,] id est, subito immisisti.*

*x Vnusquisque transitum ostij sui, ] id est, introitum ostij Loth. y Quærebāt] & non poterat inuenire. Gen. 19. c.*

*z In se enim, &c. ] Hoc totum respicit, quod dictum est de punitione malorum, & liberatione honorū. Et loquitur Auctor per similitudinem. Sicut ille, qui organum moderatur, facit sonare modò hanc chordam, modo illam, & eandem modò grauiter, modo acutè; Ita Dominus pro voluntate sua vititur elementis, & ceteris creaturis ad beneficium Iustorum, & punitionem impiorum. Et hoc est.*

*y In se enim dum elementa conuertuntur, ] id est, suas vires*

*mutant, vel intermutant. a Sicut in organo qualitatis sonus] id est, qualitas soni. b Immutatur] pro voluntate organizantis. c Et omnia elementa, scilicet, licet sic immutentur.*

*d Suum sonum custodiunt ] quoad vniuersalem modulacionem. Noh enim creaturam condidit Deus sibi contrariam, sed*

*suz voluntati consentaneam. e Vnde, ] id est, de quo facto. f, Aestimari ex ipso certo visu] vel [visu potest] quod non ex natura retum, sed ex voluntate Cōditoris ita siebat.*

*g Agrestia enim, ] id est, homines & animalia. b In aquatica conuertebantur, ] scilicet, sicut pisces aquatici in fundo maris ambulabant. i Et quæcumque erat natantia ] vt ranæ. k In terra transibati] intrabant enim ranæ domos Ægyptiorum, sicut animalia agrestia. Exo. 8. b. Exo. 9. l Ignis in aqua valebat supra suam virtutem ] propriam, hoc est, ignis mix-*

*tus cum grandine de cœlo veniebat; nee aqua ignem impidebat. Exod. 9. c.*

*m Et aqua extinguentis uaturæ obliuisceretur, ] id est, non extinguebat ignem, cuius quo mixta cadebat: vel in transitu maris rubri oblitera est aqua maris naturam extinguentem, quoad filios Israel, qui sicco vestigio transierunt. Exod. 14. e. n Flammæ econtrario corruptibilium animalium] i. serpentium ignitorum. o Non vexauerunt carnes ambulantum, id est, corpora filiorum Israel ambulantum pariter per desertū. p Nec dissoluebant] flammæ ignis. q Illam, quæ facile dissoluebatur sicut glacies, bonam escam, ] hoc est, manna, id est, ignis quasi oblitus virtutis suæ non dissoluebat manna, quod facile dissoluebatur ad Solem sicut glacies.*

*r In omnibus eam magnificasti populum tuum, Domine ] hoc est, & in hostium destructione, & eorum liberatione.*

*s Et honorasti ] pro eo talia faciendo.*

*t Et non despexit in omni tempore ] licet in aliquo viſus fueris despxisti.*

*u Et in omni loco assistens eis ] liberans, & saluans.*

*Explicit Postilla Domini Hugonis Cardinalis sacerdotum Sapientie.*

## R E V E R E N D I S S I M I   I N   C H R I S T O P A T R I S ,   E T   D . D O M I N I   H U G O N I S ,

*Cardinalis primi de Ordine S. Dominici in Postillam super Ecclesiasticum.*

### P R O L O G V S.

 V M M I Regis palatium in quatuor consummatur, hoc est, in fundamento, & parietibus, tecto & ornato interiori. Fundementum iecit Moyses, parietē vñū prophetæ, alterum erexerūt Apostoli, tectum apposuerunt Euangelistæ, ornatum interiore fecerunt cæteri Sancti. Igitur fundementum est lex, parietes Prophetæ & Epistolæ, tectum Euangeliū, ornatus interior Agiographa, & Apocrypha. Lex quinq; libros continet. Gen. Exod. Leuit. Numer. Deuter. Prophetæ octo, secundum Hebreos. Iosue, Iudicum, Samuel, Malachim, Isaiam, Ieremiam, Ezechielem, librum 12. Prophetarum. Agiographa 9. scilicet, Iob, Dauid, Proverbia Salomonis, Ecclesiasten, Cantica Canticorum, Daniel, Paralipomenon, Esdras, & Ester. Ecce vigintiduo libri veteris Testamenti, qui significantur per vigintiduas literas Hebraici alphabeti, ut dicit, Iero. in prologo sup. Regum. Apocryphorum vero duo sunt genera.

ff

Quædam

# Prologus in Ecclesiasticum.

Quædam sunt, quorum & auctor, & veritas ignoratur, ut est liber de infantia Salvatoris, & liber de Assumpt. B. Virginis, & hos non recipit Ecclesia. Alia sunt quorum auctor ignoratur, sed de veritate non dubitatur, ut est liber Iudith, & Machabæorum, liber Sapientæ, & Ecclesiasticus, liber Tobiae, & Pastor. Et hos recipit Ecclesia, non ad fidei dogmatum assertionem, sed ad morum instructionem. Epistolæ vero sunt vigintivna, quatuordecim Pauli, & una Iacobi, duæ Petri, tres Ioannis, una Iudei Euangelia quatuor. Actus Apostolorum, & Apocalypsis superadduntur. Et ita habemus vigintiseptem libros noui Testamenti, & vigintiseptem veteris Testamenti, qui quinquagintaquatuor sunt. Vnde in quinquagena, remissio peccatorum significatur, in quaternario virtutum collectio, quarum vniuersitas in Ecclesiastico plenius edocetur, unde Panaretos appellatur, id est, totus virtuosus, eo quod de omnibus agat, quem nos suscepimus doctrinaliter exponendū. Vnde more Doctorum primò videndū est, quis auctor, quæ sit libri materia, quis modus agendi, quis finis, quæ intentio, quæ utilitas, & cui parti Philosophia supponatur, quis titulus, quot libri partes, quis expositor, quis translator. De auctore siquidem non est quærendū, cùm sit Apocryphus, nisi quod quidam dicunt, quod Iesus filius Sirach pronepos Iesu magni Sacerdotis tempore Euergetis Regis Ægypti scripsit librum istum, quod etiam Raban. tangit in suo prologo. Alij dicunt, quod non composuit, sed tantum transstulit de Hæbreo in græcum. Sed siue hoc, siue illud fuerit, non differt à veritate libri istius. Igitur materia est Sapientia cum suis radiis, quæ sunt virtutes & opera virtutum, ac exempla Sanctorum, de quibus agitur in ultima parte libri huius; quæ aliquando dicuntur de Sapientia, aliquando de Angelica natura, aliquando de B. Maria, aliquando de qualibet fideli anima exponuntur. Modus agendi tripartitus est. Auctor enim quodque assumit personam Doctoris sedentis in cathedra, quando, scilicet, originem virtutum, & affectus earum demonstrat; quandoque assumit formam Prædicatoris, vitia dehortantis, & ad morum compositionem, ac Dei, & proximi dilectionem monentis, quandoque assumit personam patris familiæ, filii de regenda familia, & disponenda instruentis. Finis libri est, ut boni simus, qui est communis omnium librorum moralium. Intentio Auctoris est nos instruere de virtutibus, & exemplis Sanctorum informare, ut eos imitando, cum ipsis mereamur vitam æternam. Ad hoc enim intendunt omnes Autores sacræ Scripturæ, sicut legitur Ioan. 20. g. Huius libri utilitas est virtutum cognitio, quæ valde utilis est ad finem consequendum. Supponitur autem liber iste totaliter morali philosophia; quia totus est de moribus siue virtutibus. Titulus talis est. Incipit liber Panaretos, quod dicitur a pan, quod est totum, & ares, quod est virtus: quia de omnibus virtutibus agit. Dividitur autem liber iste in duas partes, in Proemium & narrationem. Narratio iterum diuiditur in duas partes. In prima agitur de virtutibus, & conditionibus virtutum usq; ad 44. cap. In secunda de exemplis Sanctorum. Ibi laudemus viros glorioſos, &c. inſr. 44. Proemium iterum duplex est. Vnum ipsius translatoris, siue auctoris, id est, Iesu filij Sirach. Aliud expositoris, id est, Rabani. Iam patet, quis sit expositor huius libri, quia Rabanus. Translator vero de Hæbreo in Græcum, fuit Iesus filius Sirach, ut dictum est. Quis autem transstulit in Latinum, quære in Prologo super Prouerbia, ut dicit Ier. se apud Hæbreos hunc librum inuenisse, non Ecclesiasticum, sed parolas annotatum, cui coniuncti erant alij duo libri, quorum unus Ecclesiastes, alias Cantica Canticorum appellatur. Salomon enim sicut tres libros composuit; ita Auctor huius libri tres composuit, quicunque fuerit ille, in materia, in numero, & modo agendi consimiles. Hic igitur liber apud Græcos Panaretos, apud Hæbreos parabolæ, apud Loginos Ecclesiasticus appellatur, eo quod Ecclesia sit utilis sicut & Ecclesiastes. Per hos enim duos libros maximè instruitur Ecclesia. Differunt autem Ecclesiastes, & Ecclesiasticus secundum nominis interpretationem. Nam Ecclesiastes Concionator interpretatur, quia quasi in Cœilio totam Ecclesiam conuocat ad contemptum mundi. Ecclesiasticus vero interpretatur Congregator, siue Collector, eo quod omnes virtutes in hoc libro, sicut grana in horreo congregat. Quando vero hic liber legitur in Ecclesia, non Ecclesiasticus, sed liber Sapientæ nominatur, similiter, & libri Salomonis. Omnes enim libri, de quorum Auctoriis non est certum, aut de quorum sanctitate non constat, cùm leguntur in Ecclesia, nomine Sapientæ intitulantur; quia omnis veritas à Sapientia est. His notatis, primò illum Prologum Exponamus.

E IV S D E M R E V E R E N D I S S I M I  
P A T R I S D O M I N I H V G O N I S.

Prologi libri Iesu filij Sirach, qui Ecclesiasticus dicitur.

E X P O S I T I O.

**V**L T O R V M nobis, &c.] Diuiditur autem Prologus iste in quatuor partes. Primò docet Auctor populum Israeliticum præ cunctis genibus commendabilem esse, propter copiam diuinæ doctrinæ apud eos existentem. Secundò ostendit auum suum Iesum filium Ioseph se velle imitari, qui multa scriptis ad aliorum instructionem. Tertiò excitat attentionem, petens veniam, si alicubi deficiat ab ornata verborum. Quartò ostendit, quo tempore, & quare librum istum scripsit. Dicit ergo. a Multorum, id est, multarum rerū. b Nobis Iudeis. c Et magnorum, id est, magnarum rerū. d Per legem, id est, latorem legis. e Et Prophetas aliósque, qui f seculi sunt illos, g Sapientia demonstrata est, in h quibus i oportet laudare Israel k doctrinæ & sapientæ causa; quia non i solùm ipsis loquentes m necesse est esse peritos; sed n extraneos o posse & discentes & scribentes doctrinæ mos fieri. p Auus meus Iesus q postquam se amplius dedit ad diligentiam lectionis legis, & Prophetarum, qui nobis à parentibus nostris traditi sunt, volui & ipse scribere aliquid horum, quæ ad r doctrinam, & s Sapientiam pertinent, vt t desiderantes discere & n illorū periti fieri, magis magisq; attendat animo, & x confirmetur ad legitimam vitam.

Moyſi. e Et Prophetas aliósque, id est, per alios. f Qui securi, &c.] id est, imitati in scripturis suis faciendis, ut Salomon, & Philo, & cæteri auctores. h In quibus,] lege & Prophetis, & aliis libris. i Oportet, &c.] In quibus abundat Israel super alias nationes. Doctrinæ dicit, quoad libros morales, quales sunt libri Salomonis, & hic liber Ecclesiasticus. Sapientæ, quoad legem, & Prophetas, quæ mystice intellecta de diuinis loquuntur. Vel. b In quibus,] id est, pro quibus multis, & magnis. i Oportet, &c.] id est, laudabilem demonstrare. k Doctrinæ, &c.] id est, quia docet Sapientiam de diuinis & doctrinam de moribus. Ideò autem docet. l Quia non solùm, &c.] id est, ipsis docentes. m Necesse est, &c.] id est, Sapientia & doctrina. n Sed etiam extraneos,] id est, alienigenas. o Posse, &c.] necesse est, supple, id est, utile, quasi dicat, non expedit, ut solùm legislator, & Prophetæ, & Israel periti sint, sed expedit, ut alij etiam doctissimi hant discentes ab aliis, & scribentes, per se, quia quidquid scimus, vel discentes, vel inuenientes, scimus audiendo, vel legendo.

p Auus meus.] Secunda pars Proemij, in qua ostendit se velle imitari auum suum. Vnde dicit. [Auus meus] filius Ioseph, qui fuit unus de 70. Interpretibus, cuius pronepos fuit iste Iesu filius Sirach. q Postquam se amplius dedit ad diligentiam lectionis legis, &c.] id est, de numero librorum aliquem. r Quæ ad doctrinam] de moribus. s Et Sapientiam] de diuinis [pertinent.] t Ut desiderantes discere,] Sapientiam vel doctrinam. u Et illorum periti fieri, magis magisq; attendant animo,] id est, magis studeat periti fieri librorū illorū, scil. quos facere proposui. x Et confirmetur ad legitimam vitam,] i. ad vitâ gratiæ lege Dei informatâ.

Hortor

*H*ortor itaque, &c.] Tertia pars, ubi induit ad intentionem, quasi dicat: cum ita proposuerim, hortor itaque vos, lectores, vel dicere cupientes.

*Venire clam beneficentia] quoad affectum, veni non inuidetis.*

*Et atqueior, &c.]* H. itaque, venire vos omni-

quoad intellectum, ut benevolentia & caritatem vobis

vit non eritis. Et benevolentia & caritatem vobis

veniam habebitis. Venientem itaque, venientem libe-

i, sequi, imaginem regum illis in quibus inde nunc facias.

Sapientia Salomonis, regumque Sacerdotum, & ad eum

nus, scilicet librum, ita ut verborum compunctione

parabolam imitari. Non enim verba, sed senti-

tum modum, quod est in sensu, quod est in inten-

sione, procedit hinc. Salomonis vero, non solum in

monum in parabolam, sed etiam in lexe & iustis, &c.]

Reperitur Eu, morto, venientem librum, non par-

veniam habebitis, vobis, sed librat differentiam, quando

noceat. Dein tunc, Nam in omnino, videtur id defici-

mus. Nam, deficiunt & ceteri minus, & ceteri plus,

eleganter & Ionam. Sic ut illa benevolentia, &

nam in latinitate lingua, quia male lo-

nunt in Romana, & econseruo.

*g] Non autem solum haec verba, sed etiam go-*

*transfero, deinceps translatata, & c.] Non pa-*

*b] Sed & lex &c. j] Non pa-*

*uam; &c. id est cum translatata, conferun-*

*tur originalibus, & quibus translatata sunt, &c. j] d.*

*N] Non in occasione, & quare pars, vobis ostendit, quando &*

*quarer hunc librum, &c. id est, translatum, qui id est.*

*Benevolens, & tu imperante, qui opus aliud non in omnino*

*cum continet, traxit. Nam in octavo, & in primo, & in re-*

*gesimocuarto, sed loquitur more Hebreorum, qui si po-*

*nime semper, non in omnino, amittit.* & c.]

*E] Et tempore ipsius &c. j] Non pa-*

*uam; &c. id est cum translatata, & c.] Non pa-*

*uam; &c. id est cum translatata, & c.] Non pa-*

*uam; &c. id est cum translatata, & c.] Non pa-*

*uam; &c. id est cum translatata, & c.] Non pa-*

*b] Et qui discribere volunt ab aliis. b] Quemadmodum, ita qualiter. Oporteat instituire mores, iure, & alios bonis moibus informare, si quod multum valet liber iste. & Qui secundum legem in Domini, &c. Ita libris, cuiuslibet liberte, & vultus, & vultus est ratio, & vultus isti, & vultus isti.*

*LIBRUM DEI LIBRUS PRINCIPALIS EX-  
PLANATIONE ECCLESIASTICO-  
POLITICO PROLOGI  
RADANI IN EC-  
CLESIASTICUM*

*[1] Ilibrum deu filii] Stricte dicitur, & c. Jeronymus, reverentia propositio Prologi Radani in Ec- cleasticum.*

*[2] Ilibrum deu fili] Stricte dicitur, & c. Duidur in Hebdom. non Ecclesiastico, in ex parte, in quo libato, sed parabolam, praeponit, & c. Ilibrum, itum infor-*

*matione, & c. Ilibrum, non modo, sed etiam, & c. Ilibrum, itum infor-*

*matione, & c. Ilibrum, non modo, sed etiam, & c. Ilibrum, itum infor-*

*matione, & c. Ilibrum, non modo, sed etiam, & c. Ilibrum, itum infor-*

*matione, & c. Ilibrum, non modo, sed etiam, & c. Ilibrum, itum infor-*

*matione, & c. Ilibrum, non modo, sed etiam, & c. Ilibrum, itum infor-*

*matione, & c. Ilibrum, non modo, sed etiam, & c. Ilibrum, itum infor-*

*matione, & c. Ilibrum, non modo, sed etiam, & c. Ilibrum, itum infor-*

*matione, & c. Ilibrum, non modo, sed etiam, & c. Ilibrum, itum infor-*

*matione, & c. Ilibrum, non modo, sed etiam, & c. Ilibrum, itum infor-*

*matione, & c. Ilibrum, non modo, sed etiam, & c. Ilibrum, itum infor-*

*matione, & c. Ilibrum, non modo, sed etiam, & c. Ilibrum, itum infor-*

*matione, & c. Ilibrum, non modo, sed etiam, & c. Ilibrum, itum infor-*

*matione, & c. Ilibrum, non modo, sed etiam, & c. Ilibrum, itum infor-*

*matione, & c. Ilibrum, non modo, sed etiam, & c. Ilibrum, itum infor-*

# Liber Ecclesiastici.

REVERENDISSIMI IN CHRISTO  
PATRIS, ET DOMINI HUGONIS,

Cardinalis Postilla super Ecclesiasticum incipit.

E X P O S I T I O N E . C A P . I.

a. Mnis Sapientia, ] Id est, filius omnia sapiens; & omnia scientia, in quo sunt omnes thesauri Sapientiae, & scientiae absconditi, col. 2.a. Vel, Omnis Sapientia, id est, perfecta Sapientia, i. filius perfecte sciens omnia. Simile 1.1.3.d. Sic enim decet nos implere omnem iustitiam, id est, perfectam. Vel, Omnis Sapientia, i. filius, a quo est omnis Sapientia. b. A Domino Deo est, ] i. a Deo Patre per generationem; quae est ineffabilis. Vnde 1.1.53.c. Generationem eis qui enarrabitur. c. Et cum illo, &c. j. ab externo. In quo notatur coeteritas filij & Patris, & qualitas, & consubstantialis, & distinctio personalis, sicut Ioh. 1.1.a. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. d. A renam maris, &c. ] quasi dicitur Nemo. e. Sapientia Dei, ] quae est a Deo Patre, id est, misericordia. f. Præcedentem omnina] creatura & dignitate, & eternitate.

g. Quis inuenit agniti? ] quasi dicat nullus. Argumentum est a maiori, quasi dicatis hæc, quæ sub certis numeris pondere & mensura condita sunt, neque per plures numeratae, nisi in finibus Sapientiam; quae est sine fine, & sine principio, potest comprehendere, & investigare. Simile 1.1.9.d. Difficile estimamus, quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt innenimus cum labore; quæ in celis sunt, quis inuestigabit? quasi dicat nullus. Vnde Apost. 1.1.22.d. Altitudo ciuitatum Sapientie, & scientie Dei. c. pf. 138. Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est & non potero ad eam.

h. Prior omnium, &c. ] ingenuo vel prædictato crederet in quantum homo. Vnde Rm. 1.1.a. Quipredictatus est filius Dei in varitate secundum spiritum sanctificationis. Vel, creata est Sapientia, secundum humanitatem, prior omnium, & dignior, quam creatura aliqua; tamen creatura. Simile 1.1.1.1.d. Post me venit, qui ante me factus es: quia prior me erat.

i. Et intellectus prudentia, ] i. Sapientia prudens & intelligens.

j. Ab aucto Iesu, i. ab aucto Noe. Sic accipit Ruth, eum pro aeterno. Qui tempus ab aucto ire iubet. Aliquando autem eum pro tempore accipitur, sicut ip. in p. inc. Et cum illo fuit semper, & est ante eum; id est, ante omnia tempora. Est autem eum medium inter tempus & eternitatem. Tempus enim est praesentialis status eorum, quæ sunt; eum autem est presentialis status eorum, quæ sunt etiam in tempore, & fuerunt, & erunt in tempore, & ante tempus; & post.

Moraliter.

d. A renam maris, &c. ] Per Arenam matis intelliguntur temporalia fluida, sterilia, & amara: quia cum labore acquiruntur, & cum timore possidentur, & cum dolore deseruntur. Per pluviams intelliguntur fluxus carnalis concupiscentiarum, gaudiarum, pluviales partiales concupiscentiarum. Per diēs sacerdūlū, intelliguntur honores, siue dignitates mundi. Huiusmodi nemo considerat, nec dinumerat, nec discernit; & ideo diligunt homines temporalia, sequuntur concupiscentias, & ambitus dignitates. Vnde 1.1.22.c. Omne, quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vite. Per altitudinem coeli, intelliguntur sublimitas præriorum. Per latitudinem terræ intelliguntur terrena temporalia gaudiorum. Per profundum abyssi, intelliguntur profunditas suppliciorum. Et huiusmodi nemo metit, præmia coeli contemnuntur, gaudia mundi diliguntur, supplicia inferni non metuntur. Sequitur.

f. Fons Sapientie, ] id est, origo Sapientie est.

m. Verbum Dei, id est, filius, habitans.

# Cap. I.

n. In excelsis, id est, a dextris Patris. Vel, in Excelsis, id est, si Angelis, quasi dicat origo omnis Sapientia a verbo Dei procedit. Et ingressus illius, id est, ipse ingrediens in mundum per incarnationem, dedit. Mandata æterna, id est, immobilia. Vel, æterna, id est, a eternitatem ducentia. Vnde 1.1.6.g. Verba vita æterna habes. Vel sic, mandata æterna, id est, mandata charitatis, quæ nequam excedet. Cui 1.1.3.c. Sunt ingressus illius, id est, in exitus ad illam. Vnde Mat. 19.c. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

q. Radix Sapientie increata, id est, Pater. r. Cui reuelata est? q. d. nulli. Mat. 11.d. Neque Patrem nouit quis, nisi filius, & cui voluit filius reuelare. Vnde Philippus dixit: Domine, ostende nobis Patrem, & suffici nos. Ioh. 14.a. Vel sic, q. Radix Sapientie, ] creata, id est, filius.

r. Qui reuelata est, q. d. nulli. Vnde 1.1.11.d. Nemo nouit filium nisi Pater. 1.1.53.a. Brachium Domini, cui reuelatum est?

s. Et astutias illius omnia quis g. inuestigavit? h. Prior omnium creata est sapientia, & i. intellectus prudentiae ab k. aucto. l. Fons sapientie, m. verbum Dei in excelsis, & o. ingressus illius p. mandata æterna, q. Radix sapientie cui reuelata est, & r. astutias illius quis agnouit? t. Disciplina sapientia cui reuelata est, & x. manifestata, & y. multiplicationem ingressus illius quis intellexit? v. unus z. est astutia, parvulus astutia. Alia est astutia, siue sagacitas, qua Diabolus in Cruci hamo Divinitatis, sub clea humanitatis opero cepit. v. 1.1.6.c. In oculis eius quasi hamo capiter cum sic accipit. 1.1.13.c. Astutus omnia agit consilio.

t. Disciplina, &c. ] per conscientiam. x. Et manifestata, per experientiam. Vel, reuelata, per inspirationem, & manifestata, per erationem, quasi dicat paucis, & solis fidelibus, quorum quibusdam est inspirata fides passionis, & quibusdam predicata. Disciplina autem Sapientie dicitur, qua ipsa in passione disciplinata est pro nobis. Vnde 1.1.53.b. Disciplina pacis nostra super eum, & liuore eius latuit sumus. Vel.

c. Disciplina Sapientie, ] id est, scientia recta Sapientie. u. Cui reuelata est, quoad Diuinitatem. v. Et manifestata, quoad humanitatem. Vcl. Disciplina Sapientie, id est, modus, & via addicendi sapienter & inuestigandi ipsam Sapientiam. Cui reuelata est, verbis, & manifestata exemplis. Vel, Disciplina Sapientie, qua illos verbis reprehendit, & istos flagellis corrigit. Cui reuelata est per doctrinam, & manifestata per experientiam. Illi, qui dicebat 1.1.4.17. Disciplina tua correxit in finem, & disciplina tua ipsa me docebit. y. Et multiplicationem, &c. id est, multiplicatum ingressum illius, quorum unus est ingressus in uterum B. Virg. per incarnationem, secundus est in mundum per apparitionem, tertius in infernum ob captiuorum liberationem, quartus est in coelum per ascensionem, quintus est in mentem hominis per gratiam infusionem, per illuminationem, & per inspirationem. z. Unus est Altissimus Creator omnium. Omnipotens! scilicet, Pater.

e. Et Rex potens, id est, potenter regens omnia.

d. Et metuendus nimis, id est, valde reverendus. Vel, metuendus nimis, id est, valde iustus.

e. Sedens super thronum illius, id est, Sapientie. In quo notatur coeteritas filij & auctoritas Patris. Tronus episcopi siue potestas iudicaria dicitur esse Filii, sed a Patre. Vnde 1.1.1.3.a. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificant filium, sicut honorificant Patrem. Quod non est ita intelligendum, quod sine Patre iudicet Filius; sed quia Filius apparebit in iudicio in forma humana, in qua ministerio iudicabit. Et quia iudicandi potestas Dominantis est.

Vel de Filio exponitur sic. z. Unus est Altissimus Filius, scilicet, Unus Deus cum Patre, a Creator omnium, quia omnia per ipsum facta sunt. b. Omnipotens, id est, omnino potens omnia. Et Rex potens & metuendus nimis, id est, valde. pf. 95. Quoniam magnus Dominus, & laudabilis nimis, &c. e. Sedens super thronum illius, ] scilicet Patris, habens iudicariam, o. potestatem a Patre

**De Pa-** *¶ testas Dominantis est. Ideo sequitur. c Et Dominans Deus] quod tunc maximè apparebit, quando m̄los malè perderet. Vnde Psal. 9. Cognoscetur Dominus iudicia faciens.*

**De Filio.** *¶ potestatem à Patre. c Et Dominans Deus] vñus eum Patre. d Ipse, id est, Deus Pater. e Creauit illam,] id est, Sapientiam, id est, incarna-*

*r̄i fecit. f Spiritu S.] & c Dominans Deus. d Ipse e creauit illam f Spiritu S. g & vidit h & dinumerauit, & i m̄los est. Etk effudit illam super l omnia opera sua, & super m omnem carnem secundū n datum suum, o pr̄abet illam diligētibus se. p Timor Domini q gloria, & gloratio, & lētitia, & corona exultationis. r Timor Domini delectabit cor, & t dabit s lētitiam, & x gaudium in y lōgitudine dierum.*

*z Timenti Dominum a benē erit in extremis, & in b die defunctio-*

*pletus fuit Christus homo, solus Deus Pater plenissimè comprehendit. Vel sic.*

*g Et vidit] id est, visibilem se reddidit. Vnde Baruc. 3. d. Post h̄c in terris visus est.*

*h Et dinumerauit,] id est, numerabilem cum aliis hominibus*

*fecit. Vnde Isa. 53 d. Et cum sceleratis reputatus est.*

*i Et mensus est] id est, mensurabilem fecit. Et sic ostenduntur tria mirabilia circa Incarnationem. Nam inuisibilis factus*

*est visibilis, & innumerabilis factus est numerabilis, immensus*

*mensuratur, coarctatus infra vterum virginalem. Vnde*

*Ier. 31. d. Nouum faciet Dominus super terram: foemina cir-*

*cundabit virum. k Et effudit illam] scilicet. Sapientiam. l Su-*

*per omnia opera sua] quia omnia opera Dei Sapientiam Dei*

*sua pulchritudine manifestant: & in ordine rerum appetet*

*ipsa Sapientia superfusa. m Et super omnem carnem] id est,*

*super omnem hominem cor carneum habentem. Et à plen-*

*nitudine eius nos omnes accepimus. Et à capite in Barbam*

*Aaron, & à Barba in oram vestimenti eius fluxit vnguentum.*

*Vnde Iohel. 2. g. Et erit posth̄c, effundam de Spiritu meo su-*

*per omnem carnem.*

*n Secundum datum suum] id est, secundum magnificentiam*

*suam, vel secundum dispensationem dominationis suz.*

*o Pr̄abet illam diligentibus se] vnicuique secundum capaci-*

*tatem suam. Vnde Mat. 25. b. Tradidit illis bona sua, vnicuiq;*

*secundum propriam virtutem. Et dicit Glos. ibi: secundum*

*propriam capacitem, quæ capacitas ex magnificentia Dei*

*est ad utilitatem nostram. Vnde 1. Cor. 12. 2. Vnicuique da-*

*tur manifestatio Spiritus ad utilitatem, &c.*

*p Timor Domini, &c.] Quoniam in maleuolum animam non*

*introibit Sapientia. Ideo Auctor commendata Sapientia, agit*

*de timore, per quem purificatur anima, & mundatur à pecc-*

*atis. Timor enim Domini expellit peccatum, & infr. eod. c.*

**Sex spe-** *Sunt autem sex species timoris Domini. Primus est timor na-*

*turalis, quo homo naturaliter timet mortem, & omne sibi*

*contrarium. Secundus est timor humanus, quo timet homo*

*voluntariè ex deliberatione pelli suz plus debito. Tertius est*

*timor mundanus, quo homo timet amissionem rerum tem-*

*poralium ultra modum. Quartus est timor seruilius, quo time-*

*tur poena inferni, quem charitas foras mittit. 1. Joan. infra 4.*

*d. Quintus est timor initialis, quo unum oculum habet ad*

*poenam, alium oculū habet ad Deum, hoc est partim timore*

*poenæ, partim amore Dei cessat à malo. Sextus est timor filia-*

*lis, quo timetur tantum offendio Patris, & separatio ab eo, vt*

*dicit Rab. Et de quo dicitur in Psal. 18. Timor Domini san-*

*ctus permanens in seculum seculi. Et sic dicitur hic.*

*p Timor Domini,] id est, quo timetur Dominus, id est, offen-*

*sio eius, vel separatio ab eo. Vel.*

*p Timor Domini,] id est, qui est à Domino. q Gloria & glo-*

*riatio, &c.] id est, causa gloria & gloriationis, & lētitiae, &*

*coronæ. Gloriam dicit cordis munditiam, quam timor ope-*

*ratur in praesenti. 2. Cor. 1. c. Gloria nostra h̄c est, testimoniu-*

*consciencie nostræ. Gloriationem dicit manifestationem, quia*

*ex eo, quod homo timeret, considerat magnitudinem Dei, &*

*resilit in propriâ paruitatem, & sic humiliatus, dicit. Psal. 113.*

*Nost nobis, Domine, non nobis, &c. Lētitiam dicit gaudium*

*spei, quod habetur in praesenti. Coronam exultationis, dicit*

*coronam gloria, quæ habetur in futuro. Hæc quatuor bona*

*facit timor Domini. Item.*

*r Timor Domini,] id est, quo timetur Dominus, vel qui est à*

Hugenus Card. Tom. III.

Domino. f Delectabit cor,] in praesente. g Et dabit] in futu-

ro. h Lētitiam] quoad stolam animæ.

x Et gaudium] quoad stolam corporis. y In longitudine dñe-  
rum, z id est, in eternum. Vnde infr. 40. d. Timor Domini sicut  
Paradisus benedictionis. r Timenti,] id est, his, qui timent

[Dominum] filialiter. b Benè erit in extremis] id est, in fine huius vitæ. Vnde Psal. 130. Quia ma-

gna multitudo dulcedinis tui, Domine, quam abscondisti timentibus te.

b Et in die] benedictione dexteræ, qua dicetur ei cum aliis. Venite, benedicti

patris mei, &c. Mar. 25. c. Et dicit, in die defunctionis, non in

Ps. 110.

Prov. 1

a. & 96

nocte; quia electi in die moriuntur, non in nocte; quia ad lu-

cem absconditam vadunt. Et tunc primò lux oritur, id est, vera lux. Vnde & dies mortis eorum dies natalitus eorum

appellatur. Econuerso, reprobi moriuntur in nocte, quia ad

tenebras vadunt in nocte, quæ nunquam deficient. Vnde Luc.

12. c. Stulte, hac nocte animam tuam repetent à te, &c.

c Quibus autem apparuerit] Sapientia [ in visu,] id est, per

fidem, quæ videt per speculum in ænigmate. 1. Cor. 13. d.

d Diligunt eam in visione] aperta, quia videbunt eam facie

ad faciem.

e Et in agnitione magnalium suorum] id est, in æternâ beati-

titudine, vbi videbunt magnalia Sapientie, & ipsam Sapien-

tiā magnificam, & magnalia, quæ fecit & numerum Elec-

torum, quos glorificauit, quos videbunt secum, & multitu-

dinem reproborum, quos damnauit, quos videbunt in infer-

no, sicut dicitur Isa. vlt. g. Egredientur, & videbunt cadae-

ra virorum, qui pruaricati sunt in me. Qui hic non videt

Sapientiam in visu fidei, non videbit eam in futuro in visione

Heb. II.

speciei; quia sine fide impossibile est placere Deo.

f Dilectio Dei, id est, qua Deus diligit. g Honorabilis Sa-

pientia] id est, causa honorabilis Sapientie, quæ sapiunt res

prout sunt. Vnde 1. Joan. 2. d. Vnctio docebit vos de omni-

bus. Quæ dicitur honorabilis, quia facit honorabiles partici-

pes sui. Vnde Thren. 4. a. Filij Siōinelyti, & amicti auro primo.

h Initium Sapientie] id est, charitatis, vel qua res sapientie

provt sunt. Est. i Timor Domini,] initialis intrâ sumptus, vel

finalis extrâ sumptus, qui introducit charitatē, ut seta filium.

k Et cum fidelibus in vulva] matris Ecclesie, id est, in Bap-

tismo.

l Concreatus est,] id est, cum aliis virtutibus, quibus regene-

rantur fideles, creatus.

m Et cum electis foemini gradietur,] id est, Sanctorum ani-

maribus, foecundis bonis operibus in futuro sociabitur. Vel

[cum electis foemini,] id est, cum aliis virtutibus tanquam

custos earum. Et dicuntur virtutes electæ foemini ab effe-

ctu, quia electum, & foecundum faciunt hominem.

n Et cum iustis & fidelibus agnoscerunt,] id est, iustos & fide-

les comitabiliter agnoscent. Iustus dicit, quoad opera, fide-

libus, quoad fidem. Vnde dicitur eis. Euge, serue bone, &

fidelis. Matth. 25. b.

o Timor Domini scientie religiositas,] id est, causa scientie

religiosa, quæ religat animum, ne effluat in peccatum, & fa-

cit hominem circumspicuum. Vnde Eccles. 7. c. Qui timet

Domum, nihil negligit.

p Custodiet] à malo.

q Et iustificabit cor,] in bono, vt faciat alij, quod sibi vellet

fieri. Matth. 7. b. Et non faciat alij, quod sibi nolle fieri.

Tub. 4. c.

r Iucunditatem,] spei in praesenti.

s Atque gaudium,] rei in futuro [dabit.] Vel totum in præ-

senti.

r Iucunditatem,] ex declinatione mali.

f Atque gaudium] ex operatione boni, quorum verumque

facit timor. Vel totum in futuro.

r Iucunditatem,] quoad stolam animæ.

f Atque gaudium] quoad stolam corporis. Vnde infr. 15. b.

Iucunditatem & exultationem thesaurizabit super illum, &

nomine æternæ hereditatis illum.

# Liber Ecclesiastici.

Cap. I.

C  
al. + cō-  
sūma-  
tionis.

a Timenti Domini timore filiali. b Benè erit ] in futuro.  
c Et in diebus consolationis, vel, consummationis illius,] id est, in die mortis, quando magis necessaria est, & iucundior consolatio. d Benedicetur] benedictione dexteræ. Euge, serue bone, & fidelis. Matt. 25. b. Hoc idem iam dixerat auctor <sup>sup.</sup>  
b. Timenti Dominū benè erit in extre-  
mis, & in die de-  
functionis sua be-  
nedicetur. Sed repe-  
tit ad maiorem cer-  
titudinem, vel quia  
Iustus in morte se-  
curus erit de duo-  
bus, scilicet, de stola  
corporis, & de stola  
animæ. e Plenitudo  
Sapientiæ est time-  
re Deum,] id est, ti-  
mor Dei operatur  
plenitudinē Sapien-  
tiæ, id est, plena Sa-  
pientiam. Et vbi maior timor est, ibi maior Sapientia, vt dicit  
Rab. Sed videtur falsum, quia vna vetula maiorem timorem  
habet, quam aliquis magister, non tamen magis sapiens. Sol.  
Sapientia duo importat, scientiam & saporem. Vetula quoad  
saporem sapientior est, & ita intelligit Rab. vbi maior timor,  
ibi maior Sapientia. Præter plenitudinem saporis, quam ope-  
ratur timor, est & alia plenitudo bonæ operationis, quam si-  
militer operatur timor, quia timor nunquam est ociosus. Vnde sequitur.  
f Et plenitudo à fructibus illius,] id est, à fructuosis operi-  
bus timoris. Vel melius.  
e Plenitudo Sapientiæ,] id est, saporis, est timere Deum, ] in  
præsenti, & plenitudo gloriæ in futuro, à fructibus illius,  
erit, quasi dicat, timor Dei in præsenti dat saporem, in futu-  
ro dabit gloriam.  
g Omne domum illius,] id est, Sapientiæ, id est, fidelem ani-  
mam, quæ est domus Sapientiæ.  
h Implebit] timor, à generationibus suis, id est, bonis operi-  
bus, quæ generat. Vel, à generationibus, id est, virtutibus, quæ  
dicuntur generationes, quia vna generat aliam, vt dicit Goff.  
super illud Matt. 1. a. Abraham genuit Isaac. Vel, implebit,  
gloria, à generationibus, & post generationes secundum fru-  
ctum operum.  
i Et receptacula,] id est, tres vires animæ implebit à the-  
sauro illius,] id est, Sapientiæ, quæ sunt dona gratiarum, quæ  
sunt abscondita, id est, preciosa, vt thesauro. De quibus dicitur Matt. 6. c. Thesaurizate vobis thesauros in cœlo. Et Job.  
38. c. Nunquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros  
grandinis a pœnitentia? Quod autem timor omnia receptacula  
animæ impletat, patet. Isa. 11. a. Et repleuit eum spiritus ti-  
moris Domini. Rationabilem veritatem, concupisibilem sua-  
uitatem, irascibilem gloria, & honore. l Corona Sapientiæ  
timor Domini,] id est, corona, qua coronatur sapientes, pro-  
uenit ex timore. Vel, timor Domini corona est Sapientiæ,  
id est, Sapientia nos coronarat in præsenti, qua corona re-  
stringuntur capilli, id est, fluxæ cogitationes mentis, & vana  
desideria. m Replens pacem,] id est, conferens plenam pa-  
cem. Pacem peccatoris in præsenti, & pacem æternitatis in  
futuro. n Et salutis fructum,] id est, fructum replet, ex quo  
salus est, id est, opera bona. De quibus dicitur Matt. 3. b. Fa-  
cete dignos fructus pœnitentia. Job. 9. d. Verebar omnia  
opera mea. o Et videt,] id est, approbavit Deus Pater. p Eam,] id est, Sapientiam. q Et dinumerauit] omnia, quæ in ea sunt,  
vt virtutes, dona, opera. q Vtraque autem,] id est, timor &  
Sapientia. r Sunt dona Dei. ] Vnde Job. 1. c. Omne datum op-  
timum, & omne donum perfectum, &c. s Scientiam, &  
intellectum prudentiæ Sapientia competit,] id est, Filius.  
qui sine mensura dona accepit, filii suis dabit, scientiam vi-  
tandi malum, & intellectum prudentiæ faciendo bonum.  
t Et gloriam tenentium se exaltat,] id est, perseverantium in  
bono. Et dicitur exaltare gloriam in præsenti, quia loquitur  
de gloria pacata conscientiæ. De qua dicitur 1. Cor. c. Gloria  
nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Postquam  
dabitur gloria æterna, quia gratiam, & gloriam dabit Dominus.  
u Radix Sapientiæ est timere Domini. ] Timor Domini  
initium Sapientiæ. Timor seruile initium extræ sumptum.  
Timor initialis intræ sumptum. Veruntamen dicitur timor

esse radix Sapientiæ ad similitudinem. Quia sicut radix initium  
est arboris; ita timor initium est Sapientiæ. Item sicut radix  
in profundo terra est; sic timor Domini in profundo humili-  
tatis tenet hominem. Item sicut radix amara est, sed fructus  
arboris dulcis, sicut patet in palma; sic timor amaritudinem

pœnæ habet, sed ge-  
nerat dulcedine Sa-  
pientiæ. Vnde ins.  
24. b. Sicut palma  
exaltata sum in ca-  
des. Et quod timor  
Domini sit radix Sa-  
pientiæ, probat.

x Rami enim illius longæui. In y the-  
sauro Sapientiæ intellectus, & sci-  
entiæ religiositas; z execratio autem  
peccatoribus Sapientia. a Timor  
Domini b expellit peccatum. Nam  
c qui sine timore est, non poterit  
iustificari, iracundia d enim animo-  
sitas illius e subuersio illius est.  
Visque in f tempus sustinebit patiens,  
& postea redditio iucunditatis. g Bo-  
nus sensus vsque in tempus b ab-  
scondet verba illius, & i labia mul-  
torum enarrabunt sensum illius.

suplicia comminantur. Vnde Matt. 5. b. Donec transeat co-  
elum, & terra, Iota vnum, aut unus apex non præteribit à le-  
ge. Luk. 21. f. Coelum & terra transibunt; verba autem mea  
non transibunt.

y In thesauro, &c.] id est, in novo & veteri Testamento, quæ  
sunt thesauri Sapientiæ, est intellectus faciendi bonum, &  
scientiæ religiositas, id est, scientia religiosa vitandi malum.  
Quod autem nouum, & vetus Testamentum dicantur the-  
sauri Sapientiæ, sive filij, legitur Matt. 13. g. Omnis Scriba  
doctus in regno cœlorum similis est homini patrifamilias,  
qui profert de thesauro suo noua, & vetera. Per hoc autem,  
quod dicit, in thesauro, innuit, quod verba S. Scripturæ pre-  
ciosa sunt. Vnde dicuntur Margaritæ. Matt. 7. a. Nolite san-  
ctum dare canibus, neque mittatis Margaritas ante porcos.  
Vel thesauri Sapientiæ dicuntur opes Sapientiæ preciosæ. De  
quibus dicitur Prov. 8. b. Mecum sunt diuitiæ, & gloriæ, &  
opæ superba, & iustitia. Et omnia dona Spiritus S. in his  
thesauris, id est, inter istos thesauros Sapientiæ sunt Intel-  
lectus & scientiæ religiositas, id est, intellectus cognoscendi  
res intrinsecus, & scientia benè conuersandi extrinsecus re-  
ligans hominem, ne effluat in peccatis.

z Execratio autem peccatoribus Sapientia ] id est, terribilis,  
& abominabilis Sapientia. Aues enim noctis lucem odiunt,  
& ægris oculis odiosa est lux, quæ sanis est amabilis: & pa-  
lato nō sano poena est panis, qui sano est suavis, vt dicit Aug.  
a Timor Domini. ] id est, quo timerit Dominus, vel qui da-  
tur à Domino.

b Expellit peccatum,] id est, vitia. Vel, expellit, per pœnitentia  
mundando à præteritis, & cherendo à futuris. Et hoc  
probatur per contrarium.

Nam qui sine timore est, non poterit iustificari] manens ta-  
lis. Vnde Psal. 13. Viam pacis non cognoverunt: non est ti-  
mor Dei ante oculos eorum. Hoc autem reddit pro causa.

d Iracundi enim animositas illius] id est, iracundia animosa  
ducens animum ad malum perpetrandum.

e Subuersio illius est] id est, iracundia. Vnde Prov. 27. a. Gra-  
ue est saxum & onerosa arena; sed ira stulti vtroque grauior.  
Job. 5. a. Virum stultum interficit iracundia, & parvulum oc-  
cidit inuidia.

f Vsque in tempus, &c.] id est, homo verè patientis patienter  
sustinet modò tribulationes: & post hoc tempus reddetur ei  
iucunditas æterna pro mercede.

g Bonus sensus vsque ad tempus abscondet verba illius,] id est,  
verè sapiens tacet vsque ad tempus opportunum. Vnde  
Rab. Sapientis hominis est verba tenere, & omnia modestè  
peragere. Vels sic.

g Bonus sensus, ] id est, bonus sensatus. h Abscondet verba  
illius,] id est, iracundi recipiendo ea quasi thesauro. Vnde  
Psal. 38. Obmutui & humiliatus sum, & filii à bonis. Humili-  
tas enim sive mansuetudo foccus est, in quo recipiuntur con-  
sumeliz, & custodiuntur, vt thesaurus preciosissimus, quo  
cœlum potest comparari.

i Et labia multorum enarrabunt sensum illius, ] sensati,  
quia abscondit verba contumeliz iracundi, patienter & hu-  
miliiter sustinendo. Sicut modò narratur patientia Domini.  
Isa. 53. c. Sicut onus ad occisionem ducetur; & quasi Agnus  
coram condente se obmutescet.

In

Al. +  
acceleratio-  
nem.

Corre-  
ctio mo-  
rum in  
quinque  
cōfīt. 21. q. 4.  
c. omis-  
nis.

Al. +  
contu-  
max  
non sūs  
et.

Sapien-  
zia per  
quatuor  
potest  
baberi.

**a** In thesauris Sapientia, ] i. inter gazas preciosas Sapientia, est. **b** Significatio disciplinæ, i. disciplina significans homini, quid velit Deus, s. correctionem, vel acusationem, vel humilitatem, quæ conseruant thesauros Sapientia, i. virtutes. **Prou. 11.2.** Vbi humilitas. ibi Sapientia. Disciplina autem hic dicitur ordinata morum

correctio. Quæ in thesauris Sapientia b significa-  
quinq; maxime con-  
sistit, s. in modestia  
peccatori cultura Dei. Fili, d concu-  
piscens e Sapientiam, f conserua g  
gestuum exteriorum  
in maturitate inces-  
sus, in verecundia  
vultus, in humilitate  
habitus.

**c** Execratio autem  
peccatori cultura  
Dei] quam describit  
Apostolus, **Titum. 2.**  
d. Ut abnegantes im-  
pietatem, & scacula-  
ria desideria, sobriè  
& iuste, & piè viuamus in hoc sèculo. Sobriè, s. nobis: piè Deo:  
iuste proximo. Hæc cultura abominabilis est peccatoribus;  
quia prohibet quod ipsi concupiscunt, s. impietatem & scacula-  
ria desideria; & iubet quod ipsi odiunt, sobrietatem, iusti-  
tiam. **Prou. 15. b.** Non amat pestilens eum, qui se corripit, nec  
ad sapientes graditur.

**d** Fili, concupiscens, &c. ] Quia tot bona confert Sapientia,  
docet Auctor, quomodo potest haberi: Et ponit quatuor, per  
quæ habetur. Primum est obseruantia mandatorum, quod  
tangit hic [ Conserua iustitiam ] Secundum est timor Dei,  
quod tangit ibi. [ Sapientia & disciplina timor Domini.] Terti-  
um est, fides. Quartum, mansuetudo, quæ tanguntur, ibi. [ Et  
quod beneplacitum est illi, fides & mansuetudo. ] Dicit  
ergo.

**d** Fili, concupiscens. ] i. ore & corde cupiens.

**e** Sapientiam] æternam, vel creatam.

**f** Conserua, ] id est, corde & opere serua.

**g** Iustitiam] id est, quamcumque virtutem.

**b** Et Deus præbebit illam, ] s. Sapientiam[ tibi] cùm hoc fece-  
ris. Nam in malevolam animam non introibit Sapientia, nec ha-  
bitabit in corpore subditio peccatis. **Sap. 1.2. P. 11.8.** A manda-  
tis tuis intellexi. Et **P. 11.10.** Intellectus bonus omnibus facien-  
tibus eum. Et **P. 11.18.** Bonitatem & disciplinam, & scientiam  
doce me. Illam prius, has postea.

**i** Sapientia enim, & disciplina timor Domini, ] id est, timor  
Domini confert Sapientiam de diuinis, & disciplinam de  
ribus.

**K** Et quod beneplacitum est illi, fides & mansuetudo, ] i. fides  
operans per dilectionem, quæ beneplacet Deo, & sine qua  
impossibile est placere Deo. **Hebr. 11.2.** mansuetudo similiter,  
quæ bene placet, sunt Sapientia & disciplina, i. conferunt Sa-  
pientiam, & disciplinam. Vnde **Iacob. 1. c.** In mansuetudine  
suscepit in sítum verbum.

**l** Et adimplebit] Deus. s. m Thesauros illius, ] id est, loca, vbi  
gazæ Sapientia reponuntur, hoc est, corda fidelium.

**m** Non sis incredibilis timori Domini, ] id est, crede ea, quæ ti-  
morem Domini incutiunt, hoc est, ne nimis præsumas de mi-  
sericordia Domini, quia iustus est in misericordia. Vnde **Prou.**  
**28. c.** Beatus homo, qui semper est pauidus.

**n** Et ne accesseris ad illum dupliciti corde. ] Hoc est, aliud ha-  
bens in corde, aliud in ore, vt hypocritæ. Vnde **Iacob. 1. b.** Vir  
duplex animo inconstans est in omnibus viis suis. **Sap. 1. a.** In  
simplicitate cordis querite illum. **Prou. 11.2.** Simplicitas Iu-  
storum dirigit eos.

**p** Ne fueris hypocrita in conspectu hominum ] aliud corde  
gestans, aliud opere monstrans. Vnde **Matt. 7. c.** Attendite à  
falsis Prophetis, &c. Vnde **Leuit. 11. 3. c.** dicitur. Ne comedetis  
Cygnum, qui exterius in plumâ habet albedinem; & interius  
in carne nigredinem.

**q** Et non scandalizeris in labiis tuis, ] id est, non proferas, vnde  
postea confundaris mentiendo, vel nimis loquendo, vel fal-  
sum testimonium ferendo, vel te iactando.

**r** Attende in illis ] Hypocritis, ne similis efficiaris, vel ab eis  
decipiaris. Vnde [In illis] labiis, id est, ab aliis.

**s** Ne forte cadas ] malè loquendo, vel Hypocritis imi-  
tando.

**t** Et adducas animæ tuæ in honorationem, ] id est, pudorem

in die iudicij, cùm occulta cordium manifestabuntur. Quod  
exponit, subdens.

**u** Et reuelet Deus absconsa tua, ] id est, occultam cordis ma-  
litiam, quæ modò hominibus occultatur hypocrisi palliata. **I. 47. a.** Reuelabitur ignominia tua, & videbitur opprobrium

tuum.

illis, ne / forte cadas, & t adducas  
animæ tuæ in honorationem; & u  
reuelet Deus t absconsa tua & in x  
medio Synagogæ elidat te; y quo-  
nam accessisti maligne & ad Do-  
minum: & a cor tuum plenum est  
dolo, & b fallacia.

C A P. II.

**c** Ili, d accedens ad e seruitutem

**d** Dei, f sta in g iustitia & h timo-  
re: & i præpara animam tuam ad k  
tentationem, l Deprime cor tuum,  
& m sustine: & n inclina aurem tuā,  
& excipe o verba intellectus,

Al. +  
abscō-  
dita.

A  
ne crederet aliquis, Depen.  
quod iniuste dam-  
dis. 2. c.  
narentur, subiungit f. n. ver.  
causam; quia s. pec-  
liberi.  
cauerunt in se, & in

Deum, & in proximum. In se per malignitatem, in Deum per  
dolum, in proximum per fallaciam. Quasi ergo diceret; ita  
elidet te Dominus.

**y** Quoniam accessisti maligne ad Dominum, ] id est, indignè  
ad Sacraenta Domini rraetanda. Vel [accessisti maligne,] id  
est, cum malitia.

**z** Ad Dominum, ] id est, ad iudicium Domini, non reportata  
eius imagine fide reperta. **a** Et cor tuum plenum est dolo  
Hypocrisis & duplicitatis. **Mat. 23. c.** Vz vobis Scribz, & Phari-  
sei Hypocritæ, qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ à  
foris parent hominibus speciosa: intus verò plena sunt om-  
ni spuria: sic & vos foris appetitis hominibus iusti; intus  
autem pleni estis Hypocrisi, & iniquitate.

**b** Et fallacia] qua proximum fallere moliris, quod fit adulati-  
one, simulatione, & deceptione.

### EXPOSITIO C A P. II.

**c** Ili, accedens, &c. ] In præcedenti capitulo commendauit  
**d** Auctor Sapientiam: & postea ostendit, per quæ haberi  
poteſt Sapientia, vbi dicit: [Fili, concupiscens Sapientiam, &c.]  
Tertiò ostendit impedimenta, quæ impediunt ad habendum  
Sapientiam: vbi dicit: [ Non sis incredibilis timori Domini.]  
In hoc autem capitulo ostendit, primum qualiter Sapientia  
habita conseruetur, scilicet, per habitum virtutum: Inter quas  
videtur potius tangere iustitiam, & timorem, & orationem,  
quæ sunt tres custodes Sapientia, ac omnium virtutum. Iu-  
stitia enim custodit operando bonum, timor, declinando à  
malo, oratio auxilium imperando à Domino. Dicit autem  
Auctor, loquens omnibus sub nomine filii.

**e** Fili] cui debetur coelestis hæreditas iure hæreditario.

**d** Accedens] declinando à malo, & mentis desiderio.

**e** Ad seruitutem Dei] id est, ad seruitutem Dei, id est, ad Sapien-  
tiam, quæ facit nos seruire Deo. **f** Sta ] constanter & perse-  
ueranter. **g** In iustitia] licita faciendo. **h** Et timore] à malo de-  
clinando, hoc est constanter, & perseveranter operare bo-  
num, & declinando à malo. **i** Et præpara animam tuam] doucē  
orando. **k** Ad temptationem, ] id est, contra temptationem.  
Quantò enim quis magis vult mundum fugere, & ad Deum  
accedere, tantò acrius, & subtilius insurgit Diabolus contra  
eum, quod diuina dispensatione permittitur, vt dum alia vita  
superat, & aliis reluctatur, non extollatur in superbiam de  
victoria vitorum. Vnde dicit Apostolus. **Timoth. 3. c.** Omnes,  
qui piè volunt vivere in Christo, persecutionem patiuntur.  
Sed quia patientia, & humilitas adhuc sunt necessaria: Ideò  
sequitur.

**l** Deprime cor tuum ] per humilitatem, ne altum de te sa-  
pias. **m** Et sustine] per patientiam, ne in tribulatione deficias.  
**n** inclina aurem tuam] per obedientiam. **o** Et excipe verba in-  
tellectus, ] id est, verba, quibus humanus intellectus instruitur  
ad pugnandum. Nemo enim hoc agere nouit, nisi diuinis in-  
structus præceptis. Ideò filii Israhel volentes descendere in  
Ægyptum peccauerunt, quia os Domini non interrogau-  
erunt, vt dicitur **I. 30. a.** Sed quia pusillanimitate multi frang-  
guntur in tribulationibus, præoptantes finem laboris, vel  
etiam mortem, vt labor finiatur, propter quod amittitur me-  
ritum patientia. Ideò subdit.

F 4

Et ne

# Liber Ecclesiastici.

## Cap. II.

a Et n̄e festines in tempus obductionis,] i. finis tribulationis, vel mortis, quando obducuntur, i. clauduntur oculi. Hanc obductionis festinatiam habuit Elias, cū ex fatigatione petuit animæ s̄æ, vt moreretur. 3. Reg. 19.2. Hanc eandem habuit Paulus, qui ex timore petuit amoueri st̄mulum carnis. 2. cor. 12. c.

Al. t  
répore.

b Sustine] patienter & voluntariè. c Sustentationes Dei ] i. tribulationes immis-  
fas à Deo, & per quas iter ad Deum. Quæ dicuntur sustentationes; quia sustentant nos, ne cadamus per superbiam. Vnde Psal. 22. Virga tua, & baculus tuus ipsa me cōsolata sunt. Et Ps. 59. Da mihi auxilium de tribulatione, d Coniungere Deo ] con-  
formando voluntatem tuam voluntati diuinæ, vt non solum patienter, sed ex amore, & lētanter tribulationes sustineas. Vnde 1. Reg. 18. a legitur, quod anima Ionathæ conglutinata est animæ David, qui patienter & pacificè sustinebat persecutio-  
nem Saulis.

e Et sustine, &c.] hoc est, patienter sustine tribulationes, vt sic augmentetur tibi meritum vita æternæ. Quantò enim quis in præsenti patientiùs sustinet tribulationes, tanto magis ei vita æternæ cumulabitur meritum. Vnde Dominus dixit Discipulis suis: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Luc. 21. d. f Omne, quod tibi, &c.] sive infirmitas, sive sanitas, sive contumelia, sive iniuria, sive molestia.

g Accipe, ] id est, ad te cape cum gratiarum actione; quia si est aduersitas, medicamentum est: si prosperitas, beneficium. Et ita pro veroque debes gratias agere.

b Et in dolore sustine, ] id est, molestias verberum, quæ dolorem inferunt, sustine patienter.

i Et in humilitate, &c.] contumelias humiliiter sustinendo. Et reddit causam, quare molestizæ, & contumelizæ, & iniuriæ patienter, & humiliiter & mansuetè sunt sustinendæ; quia sic purificant, sicut ignis purificat metallum. Et hoc est. K Quoniam in igne probatur aurum, & argentum, ] id est, purgantur.

l Homines vero rececibiles, ] i. qui digni sunt, vt recipiantur, probantur.

m In camino humiliationis, ] i. in tribulatione, quæ humiliat. Vnde Inf. 27. a. Vasa figuli probat fornax; & homines iustos tentatio tribulationis. Sap. 3. a. Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos, i. acceptos habuit. Aug. Quod flabellum grano, & quod fornax auro, & lima ferro: hoc tribulatio Iusto.

n Credere Deo, &c.] Monuerat Auctor ad patientiam; nunc ostendit, quid operatur ad habendam patientiam, scilicet, fides, & spes, & timor. Quando enim aliquis videret fidem æterna gaudia, & spe confidit in auxilio Dei, & timore timet æterna supplicia, libenter patitur in præsenti, vt æterna supplicia posset vitare, & adipisci gaudia æterna. Vnde dicit. [ Credere Deo] promittenti gaudia æterna perseverantibus, & communi-  
nantim supplicia deficientibus. o Et recuperabit te, ] id est, ad statum gloriæ de statu miferiæ liberabit. Sed quia fides sine operibus mortua est, vt dicitur Jacob. 2. d. sequitur.

p Et dirige viam tuam, ] id est, intentionem, voluntatem, & operationem conuerte in Deum. Et talem fidem necessariò sequitur spes, sive confidentia, vnde sequitur. q Et spera in illum] qui non derelinquit sperantes in se. Sed quia spes sine timore luxuriat in præsumptionem; id est, subiungit.

r Seruat timorem illius, ] scilicet, Dei, non ad horam, sed iugiter. Vnde sequitur.

s Et in illo veterasce, ] id est, permane usque in finem. Inf. 27. a. Si te noh tenueris instanter in timore Domini, citò subuer-  
tetur domus tua.

t Metuentes Dominum sustinete misericordiam eius, ] id est flagella, & correctionem Domini, quæ ex misericordia dat, volens parcere in futuro. Vel sic:

t Metuentes Dominum] timore seruili.

u Sustinete misericordiam eius, ] i. patienter expectate misericordiam Domini liberantem vos. Ps. 146. Beneplacitum est

Domino super timentes eum, & in eis, qui sperant super misericordia eius.

x Et non deflectatis ab illo] dimittentes locum vestrum metu poenæ.

y Ne cadatis] ab alto gratia in imum, sive profundum peccati.

Ecc. 10. a. Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris.

z Qui timetis Dominum, credite illi] promittenti præmium vita æternæ pro merito patientiæ. Jacob. 1. b. Beatus vir, qui suffert temptationem, &c. Luc. 22. c. Vos estis, qui permanistis mecum in temptationibus meis, &c.

a Et non euacuabitur merces vestra] quæ debetur patientiæ vestra. Mat. 5. a. Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, &c. b Qui timetis Dominum, sperate in illum tanquam in remuneratorem, & auxiliatorem. Et in oblationem veniet vobis misericordia] Dei, id est, erit vobis solatium in tribulatione, vt non deficiatis. Vnde Ps. 124. Qui confidit in Domino, sicut mons Sion, non commouebitur in æternum, &c. Vel sic. [Et in oblationem veniet vobis misericordia,] id est, correctione Dei ex misericordia impensa conuertetur in lœtitiam. Quod fit duabus modis. Primo ex consideratione misericordia Dei. Secundo ex consideratione correctionis, quæ via est ad gaudium æternum. Vnde Act. 14. d. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum coelorum. Mat. 7. b. Quia angusta porta, & arcta est via, quæ ducit ad vitam.

d Qui timetis Dominum, diligite illum] tanquam patrem filios corrigitem.

e Et illuminabunt corda vestra] lumine Sapientiæ. Cum enim aliquis ex amore patitur, ipsa correctio sapit ei sapienter, & suavititer. Vnde 1. Regum. 14. d. legitur, quod Ionathas summitatem virginis suæ intinxit in fauor mellis, & conuerxit manum suam ad os suum, & illuminati, sunt oculi eius. Ecce quatuor genera timoris, scilicet, timorem poenæ, qui est seruorum, ibi. Metuentes Dominum, sustinete misericordiam eius. ] Et timorem separationis, qui est incipientium, ibi. [ Qui timetis Dominum, credite illi. ] Et timorem offendæ, qui est proficientium, ibi. [ Qui timetis Dominum, sperate in illum. ] Quartò timorem reverentiz, qui est filiorum, sive perfectorum, ibi. [ Qui timetis Dominum, diligite illum. ] Et inuitat hic auctor ad h̄dem, spem, & charitatem, quibus vere colitur Deus, vt dicit Rabanus.

f Respicite, filij, nationes hominum, ] id est, retrò aspicite eos, qui ante vos fuerunt.

g Et scitote, quoniam nullus sperauit in Domino, & confusus est, ] id est, in tribulatione derelictus, & in spe sua frustratus. Vnde Rom. 5. a. Spes non confundit.

h Permansit in mandatis eius, ] id est, in custodia mandatorum eius.

i Et derelictus, ] id est, priuatus adiutorio diuino. Vnde Ecclesiastic. 8. a. Qui custodit præceptum, non experietur quicquam mali. Et Psalmus. 36. Iunior fui, etenim senui, & non vidi Iustum derelictum, simpliciter, licet ad tempus exponat eum Dominus tribulationibus, sicut Dominus per Psalm. 21. dicit. Ut quid dereliquisti me longè à salute mea.

k Aut quis inuocauit illum, ] id est, intus ex corde vocauit fideleriter, & humiliiter deprecando?

l Et despexit eum] non exaudiendo? quasi dicat: nullus. Vnde Psalm. 144. Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate. Job. 2. g. Et omnis, qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Et quoniam misereri eorum, qui patiuntur, solius misericordia Dei est; subiungit causam, propter quam Deus non derelinquit, nec defraudat, nec despicit patientes.

m Quoniam pious, & misericors est Deus] q.d. ideo non despicit Deus inuocantes se [ Quoniam pious, & misericors est Deus]

Al. t  
Quis enim. C

Deus,] Pius, begeſtia conferendo, miſericors à miseria libe-  
rando. Vnde ſequitur, & Et remittit in die, &c.] Id eſt, quā-  
do anima tribulata dolore, gratia illuminatur. Vel, [In die  
tribulationis,] id eſt, in hilari patientia cpiuſlibet perſecutio-  
niſ, qua multum placet Deo. Vnde Iu. i. a. Omne gaudium  
existimare, fratres.

mei, cūm' in variis, & a temtit in die tribulationis  
&c.; b. Et protector, & protectoſ eſt omni-  
bus exquiritib⁹ ſe in veritate. Va-  
x, c. dupliſ corde, & d. labiis ſceleſtis,  
& e. manib⁹ maleſcientib⁹, f. &  
peccatoſ terra, ingredienti duabus  
vix. Vx, g. diſſolutis corde, h. qui nō  
credunt Deo, i. & ideo non prote-  
gentur ab eo. Vx his k. qui perdi-  
runt ſuſtinentiam, l. & qui dereli-  
querunt vias rectas, & m. diuerterunt  
in vias prauas. Et nquid facient, cūm  
iſpiciere caperit Dominus? o. Qui  
rētibus. Multi enim, timent Dominum, p. non erunt in-  
querūt eum in ter-  
ribilis. verbo illius: & q. qui  
rā; & ideo cum non  
inueniunt. Q.ia non bene querunt, nec exquirunt. Vnde  
Oſt. s. b. In gregibus ſuſis, & in armentis ſuſis vident ad qua-  
rendum Dominum, & non inueniunt. e. Vx dupliſ corde,  
&c.] Hucusque veritatem, & ſimplicitatē admouuit Auctor;  
nunc duplicitatem condemnat dicens. [Vx dupliſ corde,] id eſt, illis, qui aliud geſtant in corde, aliud in opere. Dicitur  
autem, dupliſ corde potius, quām dupliſ opere; quia do-  
loſitas, & duplicitas, & omnīs malignitas a corde proceſſit. Vnde  
Act. 15. b. De corde procedunt cogitationes, adulteria,  
&c. i. Et labiis ſceleſtis, j. qui aliud dicunt, & aliud cogitant.  
Vel qui laudes diuinās homini attribuunt. Vel illi, dē quibus  
legitur Act. 15. d. Herodes vefititus vefte regali, ſedit pro-  
tribunali, & conſionabatur ad eos; populus autem acclama-  
bat Dei vōces, non hominis. Vel certe labia ſceleſta ſunt  
labia detracitorum. De quibus Psal. 119. Domine, libera am-  
mam meam a labiis iniquis, &c. e. Et manib⁹ maleſcienti-  
bus.] Ecce triplex peccatum dāmat, cordis, oīis, & operis, &  
cuilibet pānam aternā addit, & minatur. f. Et peccatorū  
ingrediēti terra duabus viis, Jeſorū, quoad extēria via  
Paradiſi, quoad intēria via Inferni. Vnde Ral. Duabus viis  
ingrediūt, qui ſacit malā, & ſpera bona. Vel qui carnis ſecta-  
tur opera, & ſpiritus ſanctificationem ſe arbitrat, perſicere  
in timore Dei. Vel qui, quod Dei eſt, exquirit opere; & quod  
mundi eſt, querit cogitatione. Fales vero incoſtanties ſunt in  
omnib⁹ viis ſuis: quia facile in aduersis terrentur; & in  
prosperis irretiuntur. M. & c. Nemo potest duob⁹ Domini-  
ni ſeruire, &c. f. Coangustatum eſt ſtratum, ita ut al-  
ter decidat, & pallium breue vtrunque operire non potest.  
g. Vx diſſolutis corde, qui nec fidēi regula, nec anchora ſci,   
nec vinculo charitatis, nec clau timoris retrahuntur a pe-  
ccatis; ſed diſſoluti extra ſceleſtiam diriguntur per errorem  
contra fidem, per præumptionem contra timorem.  
h. Qui non credunt Deo, gaudia aterna promittenti, &  
aeterna ſupplicia comminanti.

i. Et ideo non protegentur ab eo in preſentī culpa, & in  
futuro a poena.

k. Vx his, qui perdiſerant ſuſtinentiam, id eſt, patientiam, id  
eſt, fructum patientia: qui perdiſit propriè per irām, ſiuſ  
impatientiam, & murmurationem, communiter autem per  
quodlibet mortale peccatum. De hoc fructu dicitur Ab. 12.  
d. Omnis disciplina in preſentī quidem videtur non eſſe  
gaudij; ſed merořis; poſta autem pacatissimum fructum red-  
det exercitatiſ per eam iuſtitia.

l. Et iterum v̄ illis, qui dereliquerunt vias rectas, id eſt,  
mandata Domini, & tribulationes mundi, per quas direc-  
tur in celum.

m. Et diuerterunt in vias prauas, J. ſequentes concupiſcen-  
tias ſtas, qua ſunt v̄ ad infernum.

n. Et quid faciem eam; &c.] id eſt, quando ſe impexiſſe opera  
noſtra mōnſtrabiliter proſbiando, vel reprobando, praenſiendo,  
vel puniendo, quod erit in die iudicii. Nihil enim incipit  
iſpiciere Dominus, quia omnia ſimil vidi in eterno aq[ue]  
bene, vt modo ſe tunc incipere videre dicitur, quando pro-  
bar, vel reprobare aliquid.

o. Qui timēt Dominum,] timore pœna. p. Non erunt incre-  
dibiles verbo illius,] id eſt, de facili credent ei. Vel, o. Qui

timent Dominum,] timore ſeparationis, vel offendere, vel re-  
verentia. p. Non erunt incredibiles,] id eſt, credent Sacris  
Scripturis. q. Et qui diligunt illum, id eſt, mandata illius. Ioan.  
14. c. Qui habet mandata mea, & ſeruat ea: ipſe eſt, qui di-  
ligit me. r. Qui timēt Dominum,] timore illo quadruplici.

s. Inquit. Quæ be-  
diligunt illum, conſetuabant & ver-  
bum illius. r. Qui timēt Dominum  
ſinquerent, quæ beneplacita ſunt ei,  
& r. qui diligunt illum, & replebun-  
t lege ipſius. x. Qui timēt Domi-  
num y. preparabunt corda ſuſis & in  
& conſpectu illius a ſanctificabunt  
animaſ ſuſis. b. Qui timēt Dñm, c.  
c. custodiunt d. manda ta eius; & e pati-  
tiam, habebunt vſq; f. ad inspectio-  
nē illius, g. dicentes. ſ. paenitentia  
nō egerimus, h. incedimus in manus  
& mifericordia illius cum ipſo eſt

ſ. Inquit. Quæ be-  
diligunt illum, conſetuabant & ver-  
bum illius. r. Qui timēt Dominum  
ſinquerent, quæ beneplacita ſunt ei,] at.  
ſ. ſcilicet, opera virtu-  
tum ad faciendum  
ea. Vnde eccl. 6. c.

Qui timēt Domi-  
nū, nifil negligit. r. Et  
qui diligunt illum,] non verbo tantum,  
ſed opere, & veritate. ſ. Replebunt  
lege ipſius,] id eſt, implebunt legem.

rom. 13. c. Plenitudo  
legis eſt dilectio. ſ. Replebunt  
lege ipſius,] id eſt, charitate, quæ eſt

lex Christi. Gal. 6. a. Alter alterius oneris portat, ſed Vel, ſ. Re-  
plebunt lege ipſius,] id eſt, ſcientia legis. Merito emendationis  
datur lumen cognitionis. Vnde Psal. 110. Trifectus  
bonus omnibus facientibus eum. Et Psal. 118. A mandatis  
tuis intellexi, id eſt, ob obſeruantiam mandatorum intellexi.

Vel, ſ. Implebuntur legi ipſius,] id eſt, bonis promiſſis in le-  
ge hiſ, qui diligunt illum, id eſt, Deum.

x. Qui timēt Dominum,] aliquo quatuor timorū, vel omni-  
ni. ſ. Preparabunt, &c. i. min. tando per confiſſionem, vel  
orando laetiſis cogitationibus.

z. Et in conſpectu illius, i. non horribilem, id eſt, in fecero

conſciencie, vbi ſolus Deus videt.

a. Sanctificabunt, &c. id eſt, purificabunt, & in bono propo-  
ſito confirmabunt. Cor ad intellectum; anima ad affectum  
reſeretur. Illud preparatur mundis cogitationibus, ita ſan-  
ctificatur mundis affectionibus. Illud preparatur, ut vā ad  
recipiendum viuum ſpiritualis doctrina, ita ſanctificatur ad  
recipiendum oculum gratia. ſ. Reg. 7. a. Preparate cora vestrar-  
Domino, & ſeruite illi ſoli.

b. Qui timēt Dominum,] timore filiali. ſ. Custodient, ſ. corde,  
ore, & opere.

d. Mandata illius, i. omni cuſtodia. Vniuersi enim ſpiritali nihil  
valet. Iacob. 1. b. Qui offendit in vno ſeſtus eſt hominum reus.

e. Et paenitentiam habebunt, j. in aliis ſi viriliter iſtitudinis.

f. Vſque ad inspectionem illius,] Aliud, id eſt, vſque quo ap-  
piceat miſerando. Vnde Psal. 118. nſe, & miſerere mei. De hoc  
reſpectu dicitur Abacuc. 1. a. Quare respicis contempnotes?

Vel pauciſ, id eſt, in futuro; quando appiceat in iudicio ab  
omnibus. A bonis ad gloriam cōrum, a malis ad poenam.

Apoc. 1. b. Videbit eum omnis oculus; & qui eum pupugerunt,  
&c. Zacha. 12. c. Apſcienit ad me, quem coṇfixerunt.

g. Dicentes, ſt paenitentiam non egerimus, j. in pre-  
ſenti.

h. Incidimus in manus Domini, ſ. id eſt, Christi, qui modò  
humilis latet; ſed tunc apparet Dominiſ ſuſtentiſ faciens.

Sed nunquid bonum eſt incedere in manus Dominiſ. Videtur,

quid ſic. ſ. Reg. 7. c. Dixit David ad Gad Coarctor nūtis; ſed  
melius eſt, vñcīdām in manus Dominiſ. Réponſo. In pre-  
ſenti bonum eſt incedere in manus Dominiſ, id eſt, conſi-  
ttere ſe illi: quia ipſe eſt Deus miſericordia nūtis; In futuro  
autem incedere in manus Dominiſ, id eſt, ſubire iudicium,  
horrendum eſt: quia tunc erit Deus vñtiorum Dñm. Psal. 10.

Vnde Hebr. 10. f. Horrendum eſt incedere in manus Dei vi-  
nentis. Propter hoc dicit Salomon Proh. 18. c. Tuſtus in prin-  
cipio accuſator eſt ſui. Sed quanuſ timendum ſit incedere  
in manus Dominiſ; non ramen debemus desperare; ſed magis  
patients eſſe, & longanimes.

j. Secundum enim magnitudinem ipſius; ſic miſericordia,  
&c. id eſt, ſecundum, quid decet magnitudinem illius; ſic  
miſeretur, ut nec ſuſum punit, nec totum dimittat ſupra. b.

b. Secundum datum ſuſum praeberet. In diligentibus ſe, id eſt,  
ſecundum quid ipſum dare decens eſt. Vel, ſ. Secundum ma-  
gnitudinem ipſius; ſic & miſericordia illis cum ipſo eſt, ſ. id

psal. 10. eſt, miſtum eſt miſericors. Vnde dicit Merlinca. Secundum  
altitudinem ſeſtis, ſic terra corroborauit Dñm miſericor-  
diam ſuam ſuper iſtientes ſe.



civitatis à sollicitudine temporalis. Vnde Mat. 6. a. Cùm oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito. Vel dies orationis est tempus tribulationis, quia tunc maximè est orandum: & tunc fit oratio ex corde. Vnde Ps. 119. Ad Dominiū, cùm tribularer, clamaui;

& exaudiuit me. a Suze dicit, quia multi sunt, qui in orationibus suis nō merentur auditi, scilicet, omnes, qui nō lunt audire legem. Proverb. 28. b. Qui auertit aures, ne audiatur legem, oratio eius fiet execrabilis.

B Item quia multi sūt, qui longitudinem vite plūs, quam diuitias amant, idēo longitudinem promittit honorantibus parentes, vt vel sic inuitet nos ad honorem parentum. Vnde dicit.

b Qui honorat patrem suum, vita viuet longiore. ] Qui enim honorat illum, à quo habet vitam,

Videtur, quod naturaliter prolongatur vita eius. Vnde Ephes. 6. Honora patrem tuum, & matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, vt bene sit tibi, & sis longævus super terram.

Mystic. & Qui honorat patrem suum] spiritualem, i. Deum, vel Magistrum, vel Praelatum.

c Vita viuet longiore, ] id est, vita gratis in presenti, & vita gloria in futuro. i. 7. m. 4. c. Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vite, qua nunc est & futurę.

d Et qui obedit patri] carnali, vel spirituali.

e Refrigerabit matrem] carnalem, vel spiritualem. i. exultare faciet.

f Qui timet Dominum] filialiter, qui præcepit parentes honorari.

g Honorat parentes, & quasi Dominis seruier his, qui se genuerunt, carnaliter, vel spiritualiter. i. cor. 4. d. Ego per Euangelium vos genui.

b Seruier] inquam.

i In opere] in necessariorum exhibitione.

k Et sermone, ] i. dulci & modesta responsione.

l Et omni patientia, ] id est, equanimi correctionis eorum fluctuatione. Vnde sic.

b Seruier his, qui se genuerunt in opere, ] i. exemplo sancte conuersationis.

K Et sermone] sanx exhortationis.

l Et omni patientia] perfecta patientia, quam habere debent, qui alios docere volunt. P. 9. i. Bene patientes erunt, vt annuncient. Pro. 19. b. Doctrina viri per patientiam noscitur.

m Honora patrem tuum] carnalem, vel spiritualem.

n Ut superueniat tibi benedictio à Deo. ] Benedictionem dicit à Deo, quia homo non est nisi minister. Est autem benedictio Dei duplex, scilicet, benedictio dexterar, quae est collatio spiritualium; & sinistra, quae est collatio temporalium. Priori benedictus est Iacob, id est, vir iustus, secunda benedictus est Esau, id est, vir pilosus. i. peccator. Gen. 17. c. Vnde Ps. 72. Ecce ipsi peccatores & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias. Iusti autem affliguntur. Super quo admirando conqueritur fer. 12. a. Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus, qui præuaricantur, & iniquę agunt? De priori benedictione loquitur Auctor hic. Vnde sequitur.

o Et benedictio illius in nouissimo manet, ] i. in vita æterna. q. d. benedictio, quam dat Deus pro honorificentia parentum carnalium, vel spiritualium, in vita æterna manet.

p Benedictio patris] id est, bona dictio. i. oratio patris.

q Firmat domos filiorum, ] i. posteritates, vel familias, ad literam. Cùm enim antiqui benedixerunt filii suis, in ipsis benedixerunt & filii eorum, vt patet Gen. 49. de Iacob. & merito & oratione patrum conseruantur filii, & filii filiorum

propter quod multi seruati fuerunt in regnum Iuda. 3. Reg. 1. f. Non auferam omne regnum de manu eius, sed Duxem ponam eum cunctis diebus vita sua propter David seruum meum. r Maledictio autem matris ji. quia mater maledicit. Mater dico carnalis, vel spiritualis, per excommunicationem.

s Eradicat fundamenta] domorum & ciuitatum, ad literam, quia cùm aliquis, vel aliqua ciuitas excommunicatur ab Ecclesia, fundamenta eius eradicantur in potam eius. Sicut factum fuit de Iericho. Iosue 6. d. In tempore illo imprecatus est Iosue dicens: maledictus vir coram Domino, qui suscitaverit, & adfiscaverit Ierico ciuitatem. ] Vel sic. p. Benedictio patris, ] id est, quia pater benedicatur à Domino. q. Firmat domos filiorum. i. familias filiorum; quia cùm Deus benedixit parentibus antiquis, in eis benedixit filiis & filiis filiorum. Gen. 22. d. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Vel sic. p. Benedictio patris] qua benedicatur à filii. q. Firmat domos filiorum] quia merito benedictionis exhibet parentibus confirmatur, & stabiliuntur filii in temporalibus & spiritualibus.

r Maledictio autem matris] in qua maledicitur à filii mater.

s Eradicat fundamenta] non solum spiritualia, sed etiam temporalia.

Sicut Cham irridens patrem, semen eius redactum

est in seruitum: Gen. 9. d. Et Absalon, quia expulit patrem suum, damnatus mirabiliter expiravit. 2. Reg. 18. d. Caluitum Elisei pueri Bethel irriterunt, & à duobus ursis quadraginta duo deuorati sunt. 4. Reg. 2. d. In quo facto mystice significatur, quod Iudei in loco Caluarie Christum irriterunt, & quadragesimo secundo anno post Ascensionem à Tito & Vespasiano deuorati sunt. De hoc dicitur Proverb. 30. c. Oculum, qui subfannat patrem suum, & despiciat partum matris suæ, effodiunt eum corui de torrentibus, & comedant eum filii Aquilæ.

t Ne glorieris, &c.] Monuerat auctor filios honorem exhibere parentibus. Sed multi sunt, qui hoc nolunt, excusantes avaritiam suam sub aliqua specie sanctitatis, vt Iudei, March. 7. b. Corban, quod est donum quocunque ex me tibi proderit, idēo monet, vt saltem non glorietur in contumeliis parentum. Est autem contumelia iniuria verbo illata, siue vituperium. Sicut Iudei dixerunt de Domino: In Beelzebub Princeps Demoniorum ejicit Daemonia: Matth. 12. b. Vel contumelia patris dicitur macula, vel defectus aliquis in patre, ve nuditas & ebrietas in Noe: Gen. 9. d. In neutra contumelia debet filius gloriari, quia ignominia patris est confusio filij: Et hoc est, quod dicit.

u Ne glorieris in contumelia patris tui] carnalis, vel spiritualis.

x Non est enim tibi gloria] contumelia patris.

y Sed confusio] adducens ignominiam. Prov. 23. c. Audi patrem tuum, qui te genuit, & ne contemnas cùm senuerit mater tua. Et vere non est tibi gloria.

z Gloria enim hominis ex honore patris sui. ] Vnde & Iudei gloriantur se esse filios Abrahæ: Ioh. 8. e. Pater noster Abraham est. Item Ioh. 9. f. Nos Discipuli Moysi sumus.

a Et dedecus filij pater sine honore, ] id est, paupertas siue vilitas patris vertitur in dedecus filij. Vel sic. [ Dedecus filij pater sine honore, ] id est, patris inhonoratio. Et quoniam senem multa circumueniunt incommoda, idēo ad litteram monet supportare parentes in senectute eorum. Vnde dicit.

b Fili, suscipe senectam patris tui, ] id est, patrem in senectute sustenta.

c Et non contristes eum in vita illius, ] i. quoniam vixit.

d Et si defecerit sensu, ] id est, si præ nimia senectute despicerit.

e Veniam da] quia ex virtute personæ non est hoc, sed ex defecitu naturæ: senes enim naturaliter despiciunt,

f Et ne spernas eum in tua virtute, ] id est, si fortis es tu, debilem & infirmum non debes despicere; sed potius supportare, sicut ipsi supportauerunt te. cùm eras impotens infantulus. In hoc ergo debent filii vicem reddere parentibus, vt cùm faeti fuerint impotentes præ senectute, vel infirmitate aliqua, supportent eos, sicut ipsi supportauerunt eos, cùm erant impotentes primæ ætatis teneritudine. Vnde filii, reddite vicem parentibus vestris; quia hoc acceptum coram Deo. Ecce tria posuit, in quibus supportandi sunt parentes, in senectute, in desipientia, in infirmitate. Et non solum supportandi per compassionem, sed per necessariorum administrationem; quia inde magna consequitur merces. Vnde sequitur.

g Eleemosyna enim patris, ] id est, patri impensa, vel pro patre

# Liber Ecclesiastici.

## Cap. III.

parte mortuo pauperibus data. *a* Non erit in obliuione, ] co-  
ram Deo i fine remuneratione. Et hoc probat.

*b* Nam pro peccato, ] i. pro eleemosyna data matri ob remis-  
sionem peccatorum obtinendam.

*c* Restituetur tibi bonū, ] in præsentis & in futuro. Merito enim  
eleemosyna, dantur

nō solū eterna bona,  
sed etiam tempora-  
lia multiplicantur.

*Malach. 3. c.* Inferte  
omnem decimam in  
horreum meum, vt  
sit cibus in domo

mea: & probate me  
super hoc, dicit Do-  
minus. Si non ape-  
ruero vobis cataca-  
etas cœli, & effude-  
ro vobis benedictio-  
nem vsque ad abun-  
dantiam.

Et nota,  
quod dicit, [ resti-  
tuetur. ] Qui enim

facit eleemosynam,  
vel dat, accommo-  
dat Domino ad vſu-  
ram.

Sicut dicitur  
*Prov. 19.c.* Fæneratur  
Domino, qui miser-  
etur pauperis, & vi-  
cissitudinem suam

reddet ei.

*d* Et in iustitia, ] id  
est, pro eleemosyna  
data patri, vel ma-  
tri, quæ debetur eis ex iustitia.

*e* Edificabitur tibi, ] id est, dabitur tibi locus in æterno adifi-  
cio. Vnde *Pf. 14.* Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?

Qui ingreditur sine macula, &c. Et non solū hoc bonum  
faciet eleemosyna patris.

*f* Sed in die tribulationis commemorabitur tui, ] Deus, vel

pater tuus orans pro te. Et dicit, [ in die tribulationis, ] non in

nocte, quia Iustorum tribulationes dicuntur dies, quia illuminant, & clariores efficiunt. Vnde Tobias de felle piscis recuperauit visum. *Tob. 11.c.* Vel diem tribulationis dicit diem iudicij, vbi, & fortis quisque tribulabitur per timore. Vel de

*Soph. 1.d.* Vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis. In il-

la verò die commemorabitur Deus eleemosynarum pauperi-  
bus impensarum. *Marth. 25.e.* Esuriui, & dedistis mihi mandu-  
care, &c. Et non solū hoc facit eleemosyna, sed & peccata

dimiti faciet. Vnde sequitur.

*g* Et sicut in sereno, ] id est, Sole radiante.

*h* Glacies, ] soluitur.

*i* Soluentur tua peccata, ] per serenum gratia, & calorem

charitatis. Peccatum glaciei comparatur; quia gelidam facit

animam. Vnde *inf. 43.c.* Frigidus ventus Aquilo fluit, & con-

gelavit Crystallus ab aquis. Gratia verò sereno comparatur;

quia serenam animam, & illuminatam facit, & accedit. Vnde

*1/a. 58.c.* Frange esurienti pānem tuum, & egenos, vagos-  
que induc in domum tuam. Cūm videris nudum, operi eum,

& carnem tuam ne despixeris. Tunc erumpet, quasi mane lu-  
men tuum, & sanitas tua citius orietur. De hoc dicitur *Daniel.*

*4.e.* Redime peccata tua eleemosynis, & iniquitates tuas mi-  
sericordiis pauperum. *Luc. 11.f.* Date eleemosynam, & omnia

munda sunt vobis.

*K* Quæ malæ famæ est, qui relinquit patrem, ] in necessi-  
tate. Ex quo enim Deus præcepit honorari parentes & tot

bona attribuuntur eis, qui honorant eos: reuera infamis est,  
& impius, qui negligit eos.

*l* Et est maledictus a Deo, qui exasperat, ] dicto vel facto.

*m* Matrem, ] carnalem, vel spiritualem. Maledictus dicit, male-  
dictione æterna. Vnde *Leuit. 20.b.* Qui maledixerit patri suo,  
aut matri, morte moriatur.

*n* Fili, in mansuetudine, &c. ] In principio capituli monuit  
ad obedientiam parentum, postea ad pietatem in parentes,  
& tandem monuit non exasperare parentes. Et quoniam

exasperationis causa maximè tollitur per mansuetudinem, &

humilitatem, subdie illis dicens. [ Fili, in mansuetudine, ]  
mentis.

*o* Opera tua perfice, ] non solū incipe, quod multi fa-  
ciunt, sed pauci perficiunt. Est tamen mansuetudo virtus,  
qua quis provocatus opprobriis, nec patitur, nec deducitur, *1. Cor.*  
nec irritatur. *4.b.*

*p* Et super hominum gloriam diligenter, ] id est, plus quam  
mundana gloria, quam homines multum diligit. *Gloss.*  
Mansuetudo, & humilitas gratiam; superbia, & furor pa-  
riunt ruinam.

*q* Quantò magnus es, ] generis nobilitate, vel scientia subli-  
mitate, vel honoris dignitate. *Pro. 15.*  
*d.*

*r* Humiliare in omnibus, ] id est, coram omnibus, salvo inse-  
gradus. Vel, ] in omnibus, quæ habes, quia nihil habes, quod  
non acceperisti. [ Magnus ] dicit, & non maior: quia omnis com-  
paratio maioritatis scrupulum suspicionis, & contentiæ  
habet. *Luc. 12.c.* Facta est contentio inter eos, qui eorum vide-  
retur esse maior.

*s* Et coram Deo inuenies gratiam, ] quam amisisti primus ho-  
mo per superbiam. *Iacob. 4.* Deus superbis resistit, humiliis  
autem dat gratiam. Et bene debes te humiliare.

Quoniam magna est, potentia Dei solius. ] *Exod. 15.a.* Omni-  
potens nomen eius.

*t* Et ab humiliis honoratur. ] Vnde *Gen. 18.d.* Loquar ad Do-  
minum meum, cūm sim puluis, & cinis. *Greg.* Hoc Abraham  
non dixisset, nisi ex eius colloquio Dei potentiam agnouisset.

*x* Altiora, &c. ] Hic docet fugere curiositatem inquirendo  
subtilia, & inutilia. Vnde inuitat ad humilitatem intellectus,

qui appellatur sobrietas intellectus. *Roman. 12.a.* Non plus sa-  
pere, quam oportet sapere; sed sapere ad sobrietatem. Retra-  
hit autem nos à curiositate, primò per altitudinem eorum,  
qui curiositatem solent inquirere. Vnde dicit. [ Altiora te, id  
est, quæ sunt supra intelligentiam tuam,

*y* Ne quæsieris, ] curiosè. *Prov. 23.a.* Ne erigas oculos tuos ad  
opem, quas habere non potes.

*z* Et fortiora, ] i. quæ transcendunt vires intelligentia tuæ.

*a* Ne scrutatus fueris, sicut *Psal. 130.* dicitur, Domine, non  
est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei, neque  
ambulauit in magnis, &c. Eadem ferè dicit fortiora, quæ dice-  
ret altiora. Altiora, quæ transcendunt intellectum, & quantò

magis intelliguntur, tanè t' minus apparent. Vnde *Psal. 63.*

*magis.* Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. Fortiora  
verò dicit. quæ scrutantium oculos reuerberant, & ad infe-  
riora retundunt. *Prov. 25.d.* Perscrutator Maiestatis opprime-  
tur à gloria.

*b* Sed quæ præcepit tibi Deus, ] intelligere, & facere.

*c* Illa cogita semper. ] *Deuteronom. 6.b.* Hæc meditaberis sedens  
in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque consu-  
gens, & ligabis ea, quasi signum in manu tua: eruntque, & mo-  
uebuntur inter oculos tuos, & scribes ea in limine, & in  
ostiis domus tuæ. Et ita retrahit ab omnibus curiositatem. Vnde  
adhuc.

*d* Et in pluribus operibus eius ne fueris curiosus, inquirendo,  
quæ non prosunt ad salutem:

*e* Non est enim tibi necessarium, ] ad salutem.

*f* Ea, quæ abscondita sunt, ] tibi à Domino propter meritum  
fidei, & exercitium ingenij. *g* Videre oculis tuis, ] id est, scrutati  
ad videndum, & intelligendum plenè.

*h* In superuacuis rebus, ] id est, in eis, quorum scientia non est  
utile, vt quare musca, vel pulex tot pedes habeat, & Camelus  
solùm quatuor, & homo tantum duos.

*i* Noli scrutari multipliciter, id est, multum laborare ad in-  
telligentum, vel multiplicem sensum inquirere; ex quo  
enim non sunt de fide, vel de bonis moribus, sufficit unus sensus:  
& vtrè quærrere est curiositas.

*k* Et in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. ] Hoc se-  
mel dixerat, sed ex repetitione peccatum curiositatis esse  
horrendum admonet; vel pluralitatem rerum esse distinguendam  
insinuat, in quibus non scitur curiositas hominum. Et  
verunque verum est: quia peccatum esse ostendit curiosi-  
tatem horrendum, ex repetitione etiam duplice materiam  
curiositatis ostendit. *s.* exquisitionem verborum, & extra-  
neæ opinionis, secundum quod dicit *Aug. in libro de fide Christi*,  
quia omnis scientia est de rebus, aut de signis. Vnde  
Paulus dicit. *1. Corintb. 2.2.* Et ego cūm venissim ad vos fra-  
tres, veni non in sublimitate sermonis, aut Sapientia annun-  
cians vobis testimonium Christi.

*Plurima*

**a** plurima enim super sensum, id est, transcendenter intellegit, & rationem, quæ sola fide capiuntur, ut quod Deus unus & unius, quod Deus homo, & mater virgo, & huiusmodi. b Ostensa sunt, id est, reuelata credenti, vel occulta inspiratione, vel aperta prædicatione. *Is. 45. a.* Dabo tibi Thesauros absconditos, &

**D**arcana secretorum, curiosus. **a** Plurima enim super ut scias, quia ego sensum hominum b ostensa sunt Dominus, *infra 43. d.* Multa abscondita sunt maiora his; *paul. ca* enim vidimus operum eius, omnia autem Dominus fecit, & per agentibus dedit Sapientiam. Quare autem in huiusmodi monuerit non esse curiosum, ostendit. c Multos enim] id est, fidei fundamentum suripiunt. d Suspicio, id est, sursum aspectus; id est, nimis alta inuestigatio. e Eorum, id est, absconditorum. Sicut Manicheos, qui dicunt Deum fecisse spiritualia, & Diabolum corporalia omnia. Et Arrianos, qui dividunt essentiam diuinam, sicut personas. Et Sabellianos, qui confundunt, & vniunt personas, sicut essentiam. De quibus propriè dicitur *Prov. 25. d.* Perscrutator Maiestatis opprimit a gloria. Vel sic. c Multos enim supplantauit, id est, a veritate deiecit, & in errorem induxit. d Suspicio eorum, id est, vana opinio eorum. f Et in veritate, id est, in his, quibus nulla subest veritas, aut nulla utilitas. g Detinuit, id est, diu tenuit. h Sensus illorum, id est, inutiliter occupatos circa huiusmodi. ieron. Stultum est sollicitum esse circa id, quod sine periculo ignoratur. *Sen.* Si non quæsissent superflua, inuenient necessaria. *August.* Tolle iniquitates, & nulla erunt vana *Glo.* Sobrius intellectus in omnibus optimus est; quia reficit animam, nec grauat mentem. Vnde *Prov. 25. c.* Mel inuenisti: comedere, quod sufficit tibi, ne forte satiatus euomas illud, & periures nomen Dei tui. i Cor durum, id est, in peccato obduratum, quod nec timore frangitur, nec amore emollitur, nec disciplinam suscipit, nec correctionem, quod propriè oppositum est mansueto. k Malè habebit, id est, in die iudicij. l Et qui amat piaculum, id est, [periculum, id est, t peccatum ad expiandum. m In illo, id est, propter illud, & cum illo. n Peribit, id est, damnabitur. Hic agit Auctor, ut diximus *sup. de peccato in Spiritum sanctum*, sex eius species breuiter subdiuidens, & subtiliter assignans. Prima est induratio mentis. De qua dicitur *Rom. 2. 3.* Secundum duritiam tuam, & impenitentis cor thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei. Hæc autem duritia, idem est, quod obstinatio, quæ sicut ibi describitur. Obstinationis est, indurata in malitia mentis pertinacia, per quam sit homo impenitens. Et opponitur hæc species primæ dispositioni, quæ exigitur in confessione, ad hoc, ut peccata dimittantur, scilicet, propositum non peccandi de cætero. De hac specie dicit. [Cor durum, &c.] Secunda species est finalis impenitentia, quod duobus modis potest accipi, id est, priuario finalis pænitentia, vel finale propositum non pænitendi. Vtrumque bene competit ei, quod sequitur. [Malè habebit in nouissimo.] Hæc opponitur secundæ dispositioni, quæ requiritur in pænitente, ad hoc, ut peccata dimittantur, id est, dolori de peccatis perpetratis. Et his duabus speciebus peccati dicitur *Ier. 5.* Induraverunt facies suæ supra petram, ecce obstinatio: & noluerunt reuerti ad me, ecce finalis impenitentia. Et tamen dicit Dominus *Ezech. 11. d.* Auferam cor lapideum de carne eorum: & dabo eis cor carneum, ut ambulent in præceptis meis, hoc est contra obstinationem: suprà parum, & dabo eis cor vnum, & spiritum nouum in visceribus eorum, hoc contra finalem impenitentiam. Tertia species est fraternalis charitatis inuidentia, ex qua est odium alienæ felicitatis, & gaudium, vel desiderium alienæ infelicitatis. Hæc tangitur ibi. [Qui amat piaculum, in illo peribit.] Hæc species opponitur tertiaz dispositioni pænitentiaz, scilicet, placentia boni alterius. Nam quicunque etiæ sit malus in se, tamen ei debet placere bonum in altero. Quarta species est impugnatio agnitionis veritatis. De qua propriè dicitur. *Marci. 3. d.* Qui blasphemauerit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem peccatorum in æternum. Hæc species opponitur quartæ dispositioni-pænitentiaz, id est, notitia veritatis. Quinta species desperationis, qua quis diffidit de bonitate Dei, sicut Cain, & Iudas, ut dicit *Glossa super Romanor. 2. c.* Hæc species opponitur

*Al. + pericu-  
lum.*

*34. 9. 3.  
c. quida-  
autem.*

*Al. + preciū.  
De pec-  
cato in  
Spiri-  
tum  
sanctum*

Hugonis Card. Tom. III.

quintæ dispositioni pænitentiaz, id est, confidentiaz. Sexta species est præsumptio, quæ nimis ampliat misericordiam Dei, & iustitiam diminuit, desperatio est contrario. Hæc opponitur timori, qui disponit ad remissionem peccatorum obtinendam. De hac specie dicitur, *infra 37. a.* Præsumptio nequissima, vnde creata est

bebit t successus, & t q prauicors in illis r scandalizabitur. s Cor nequam, & grauabitur in doloibus, & x peccator adiicit ad peccandum. y Synagogæ superbotum z non erit sanitas; a frutex enim peccati b eradicitur in illis, & c non intelligitur. d Cor Sapientis intelligetur

Dicit ergo. i Cor durum, j per oblationem. k Malè habebit, l propter finalem impenitentiam. m Et qui amat piaculum, id est, peccatum. n Peribit in illo, o propter inuidentiam. o Cor ingrediens duas vias, id est, miscens falsa veris, vt ille, qui impugnat agnitionem veritatem. Vel. o Cor ingrediens duas vias, j vnam intellectu, & alteram affectu, vel nolens scire ea, quæ præcipit Dominus sciri: & volens ea scire, quæ prohibet inquiri.

p Non habebit, id est, non bene succedet ei, quia nec veritatem inueniet, nec meritum laborando acquirit. Vel. o Cor ingrediens duas vias, id est, cor hereticorum, qui aliqua bene credunt, & docent: & aliqua male. Et hi sunt capones Diaboli. De quibus dicit *Is. 1. f.* secundum aliam litteram. Capones tui miscent aquam vino. Vnde *suprà 2. c.* Vt duplice corde, & labiis scelestis; quia impugnant veritatem prius agnitionem. Item cor ingrediens duas vias, est cor ambiens duas præbendas, vel duas dignitates. Et isti non habebunt successus; quia in fine vix pœnitentebunt. Vnde *Osea. 10. a.* Divisum est cor eorum, nunc interibunt. sapient. s. b. Quid profuit nobis superbia, & diuinarum iactantia quid contulit nobis?

q Et prauicors, id est, habens prauum cor. Vel, [Prauicorius, id est, habens prauum cor, id est, disfidens.

r In illis scandalizabitur, id est, in duabus viis, id est, offendit. Contemnetur enim à iustitia iuste, qui à se expellit misericordiam. s Cor nequam, id est, sine agnitione, id est, præsumptuosum, quod omnino excludit iustitiam Dei, nimis amplians misericordiam. t Grauabitur, id est, in futuro.

u In doloribus suppliciorum; quia hic graue fuit sarcina peccatorum: tunc enim sentiet iustitiam Dei, quam modò excludit. Vnde *infra 5. b.* dicitur. De propitiatu peccatorum noli esse sine metu: nec adiicias peccatum super peccatum, & dicas: miseratio Dei magna est, multitudinis peccatorum, meorum miserebitur; misericordia enim & ira ab illo sè proximat, & in peccatores respicit ira illius. Sequitur.

x Et peccator adiicit, id est, per desperationem, sicut dicitur *Proverb. 18. a.* Impius cum venerit in profundum vitiorum, contemnit. Vel per præsumptionem non cessans peccare; quia nimis præsumit de misericordia Dei. Sequitur. y Synagogæ superborum, id est, præsumptuosorum, vel ambitionis.

z Non erit sanitas spiritualis, etiæ corporalis, forte ad malum eorum; quia inde magis superbient, & ad peccandum proliuiores sient. Vnde *Psalms. 72.* In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur; ideo tenuit eos superbiam. Quare autem non sit sanitas huius Synagogæ, subdit. a Frutex enim, id est, omnis excusatio peccatum pallians, vel diminuens.

b Eradicabitur in illis, id est, auferetur ab illis, scilicet, superbis; quia non poterunt excusare peccatum suum, vel palliare, sicut frutex celat feram. Vel aliter. a Frutex peccati, id est, multitudo, sive congeries peccatorum.

b Eradicabitur in illis, id est, manifestabitur radicis; unde confundentur, & dicent: Quid nobis profuit, &c. *Sap. 5. b.* Et dicet eis propria conscientia: Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? *Rom. 6. d.* Et signanter dicit. [Bradicabitur,] quia sicut arbor eradicata non emitit ramos, sed siccatur in se sic superbia malorum in die iudicij radicis revelata non amplius emittet ramos præsumptionis, vel ambitionis; sed in seipso siccabitur, ut perpetuè comburatur. Vel sic. a Frutex peccati, id est, ipse peccator, habens congeriem peccatorum fixam in corde. b Eradicabitur in illis, id est, cum illis, & pro illis de terra viuentium. c Et non intelligetur, id est, non approbabitur apud Deum. *Mas. 7c.* Non noui vos. d Cor Sapientis, cui sapient res secundū sapientem proprium: & amantur secundum valorem suum. e Intellegit, J

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. IIII.

ligetur,] ab aliis. *a* In Sapientia.] id est, prudentia, doctrina. Per doctrinam enim iudicatur qualiter Doctor sapiens res, & quanti existentur. *Vnde Iud.* 14.b. In ore leonis invenitum est mel. *b* Et auris bona.] id est, boni auditores. *c* Audiet cum omni concupiscentia Sapientiam,] id est, Sapientis doctrinam. Auris bona dicitur, quæ libenter in *a* Sapientia, *b* & auris bona audit bona, & prudenter discernit auditiva, & obedienter operatur intellecta. *d* Sapiens ] in lege Dei. *e* Et intelligibile,] id est, cor mandum habile ad intelligentiam spiritualium. *f* Abstinebit se à peccatis,] factis, vel faciens. *b* Et in operibus iustitiae,] quia bene succedit ei, qui Sapientis, & intelligens est. *b* Ignem ardorem extinguit aqua; & elemosyna resistit peccatis. *k* & Deus & prosector est eius, *l* qui reddit gratiam. *m* Meminit in posterum, *n* & in tempore casus sui o inueniet firmamentum.

## C A P. IV.

*¶* Ili, p eleemosynam pauperis q ne defraudes: & r occurratur ad opera misericordia, & maximè ad eleemosynam comparans eam aqua, & peccatum igni: quia sicut aqua mundat sordes; ita eleemosyna mundat peccata. *Vnde Luc.* 11. Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Similiter aqua extinguit ignem, & eleemosyna concupiscentiam, à qua oritur omne peccatum, sicut dicit *Agg.* super Cant. 6. Ignis vero peccatum dicitur; quia sicut ignis omnia consumit, & sola aqua extinguitur; ita peccatum omnia bona perdit, & sola gratia expellitur. *Vnde Job.* 31. b. Ignis est usque ad consumptionem deuorans, & omnia eradicans genimina. Dicit ergo. *b* Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna,] ex charitate data.

*P. 45.* *j* Resistit peccatis,] ne multiplicentur, aut crescant. Peccatum enim ad peccatum attrahit, quia abyssus abyssum inuocat. De hoc dicitur *Job.* 4. b. Eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat. *k* Et Deus protector,] vel, [prosector est eius,] contra peccata, & Dæmones. *l* Qui reddit gratiam,] eleemosynam, quæ pauperi debetur, & gratis debet dari. *Marth.* 10. a. Gratis accepisti; gratis date. *Vel l* Qui reddit gratiam,] id est, qui reddit grates Deo de beneficiis suscep- tis. *Ephes.* 5. d. Pro omnibus semper gratias agentes.

*m* Meminit in posterum,] id est, sibi prouidet in futuro.

*n* Et in tempore casus,] id est, mortis, [sux.

*o* Inueniet firmamentum,] id est, stabile primum.

## E X P O S I T I O C A P. IV.

*¶* Ili, eleemosynam,] In praecedenti capitulo monuit Auctor ad pietatem in parentes; hic monet ad pietatem in omnes, secundum quod Dominus dicit *Luc.* 6. e. Omoi pertinet te tribue. Et 2. *Cor.* 9. b. Potens est Deus omnem gratianam abundare facere in vobis, ut in omnibus sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum. Sunt autem multæ species eleemosynæ. Nam qui necessaria dat indigenti, eleemosynam facit: & qui veniam dat peccanti, eleemosynam facit: & qui ex corde corrigit delinquentem, & qui erudit ignorantem facto, vel verbo, eleemosynam facit. Nec est differentia aliqua istarum eleemosynarum, si sit tribuendi facultas. Sicut scriptum est *Proverb.* 3. d. Ne dicas amico tuo: vade, & reuerte; & cras dabo tibi, cùm statim possis dare. Item facienda est eleemosyna hilariter, non ex tristitia, aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. 2. *Cor.* 9. b. Vnde legitur *Luc.* 23. a. quod vidua paupera plus omnibus posuit in Gazophylacium; quia quantitatem muneris non pensat Deus; sed deuotionem cordis. Dicit ergo.

*p* Fili, eleemosynam pauperis,] id est, pauperi debitam.

*q* Ne defraudes,] retinendo, vel differendo, vel minuendo, vel obiurgando pauperem, vel + commutando. Nam auferre res pauperum pauperibus sacrilegium est, dicit *Ieron.* *Isa.* 58. *c* Frange esurienti panem tuum, &c. *Luc.* 14. c. Cùm facis conuiuium, voca debiles, claudos, cæcos; & beatus eris; quia non habent, vnde tibi retribuere possint.

*r* Et oculos tuos,] ne ei compatiatis, vel mouearis ad dandum aliquid ei *Job.* 4. b. Ne auertas faciem tuam ab illo

paupere; ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies Domini. *f* Animam esurientem,] verbum corporale, vel spirituale. *t* Ne despexeris,] nolendo compati, quasi dicat, si non habes, quod possis dare saltem compatriis ei, & sic te ipsum dedisti, quod plus est. *Vnde Sen.* Plus est dare se, quam sua.

*Isa.* 5. c. Si effude-

los tuos ne + transuertas à pauperis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleueris, orietur in tenebris lux tua. *u* Et non exasperes ] obiurgando ipsum, quasi dicat, cum mansuetudine, & largitate da eleemosynam pauperi; plus enim recreatur ad dulce verbum, quam ad eleemosynæ datum. *Vnde infra* 18. b. Nonne ardorem refrigerat ros; sic & verbū melius, quam datum. *Prov.* 14. d.

Qui calumniatur pauperem, exprobret factori eius. *Gregorius.* Non sunt pauperes tractandi, vt serui; sed rogandi, vt Advocati. *Vnde Luc.* 16. c. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.

*x* Cor inopis ne affixeris + differendo eleemosynam. *y* Et non prostrahas datum,] id est, quod debes, tibi à Deo datum. negant Angustianti,] di est, illi, qui cum angustia petit eleemosynam, vel munus. Valet enim minus eleemosyna dilata. *Sen.* Quantum mora addidisti, tantum gratia substraxisti. *Job.* 31. b. Si oculos viduæ expectare feci.

*a* Rogationem,] id est, humilem petitionem.

*b* Contributati,] id est, pauperis interius, & exterius tribulati, vel cum quo tu debes compatiendo tribulari.

*c* Ne abiicias,] denegando, quod petit.

*d* Et non auertas faciem tuam ab ego,] despiciendo eum. Denegando abiicit, qui non dat: auertit faciem, qui non compariatur. *Gregor.* Nunquam manus vacua est à munere, cuius arca cordis plena est bona voluntate.

*e* Ab inope non auertas oculos tuos propter iram,] id est, si iratus fueris pauperi propter aliquam iniuriam tibi illatam, non idèo subtrahas eleemosynam, quia non solùm homini, sed Deo datur eleemosyna. *Marth.* 25. d. Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. *Proverb.* 25. c. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sit, potum da illi, prunas enim super caput eius congregabis, quibus, scilicet, accenditur ad amorem eum. Patet autem, quod non superflue bis dicit: Ne auertas faciem tuam ab inope. Quidam enim auertunt ex incompassione, quidam ex ira: & utrumque malum est; idèo utrumque admonet, ne fiat.

*f* Et non relinquis quærentibus tibi retro male dicere,] id est, non des occasionem pauperi maledicendi tibi: quod facit, qui faciem suam spernendo pauperem auertit ab eo. *Et subiungit causam.*

*g* Maledicentis enim tibi in amaritudine animæ suæ exaudiatur, prædicatio illius,] id est, affectum audietur. Sed videtur quod non debeat exaudiri; quia peccat sic maledicendo. Non enim legitur, quod Lazarus diuini maledixerit. Sed dicimus, quod hic appellatur maledictio ipsa pauperis amaritudo cordis, quæ clamat ad Dominum contra diuites, qui possent eis subuenire, & nolunt. Vnde non dicit maledicentis tibi in verbo, vel in voluntate; sed in amaritudine animæ.

Sicut etiam dicitur. *infra* 35. c. Nonne lachrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas? Sic sanguis Abel clamat contra Cain. *Genes.* 4. b. Abel interpretatur nihil hoc, & significat pauperem. Cain possessio, & significat diuites, sic faciunt eas. Sic etiam eleemosynæ clamant pro illis, qui faciunt eas. *Aff.* 10. a. Orationes, & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. Sed ne diceret, non curio, si exaudiatur precatio, pauperis; quia ille, qui exaudit, non potest mihi aliquid facere, immo dicit ipse, quia Dominus exaudit illum. Et hoc est.

*h* Exaudiens,] qui potest vindicare, cùm voluerit. Quod verò opera

*Al. + protector.*

*A*

*P. 45.*

*Plures species eleemosynæ*

*Al. + cōmuni uando,*

opera pietatis fiant per humilitatem, & benignitatem, consequenter indicat ad illa dicens.

**a** Congregationi, &c.] benignè & mansuetè alloquendo eos: sicut dicit *Glo* mansuetudo neminem spernit, humilitas se omnibus subjicit: decet autem Christianum & equalibus & inferioribus affabilem esse, & mitem; senio-

ribus, humilem. Vnde sequitur.

**b** Et Presbitero, &c.] acquiescendo eius consilii & exhortationibus & mandatis obediendo. **c** Et magnato] i. Principi vel Prælato. **n** Humilia caput tuum] reuerentiam exhibendo. *Leuitic. 19. f.* Co-

**A.** + anima tua.

**B.** ram cano capite cō-  
surge, & honora  
personā senis. *Thren.*

**A.** + inspi-  
rat.

4.c. Facies Domini diuinitus eos, non addet, vt respiciat eos, facies Sacerdotum non erubuerunt, neque senum miserti sunt. Et moneret hic ad duplarem humilitatem, interiorē & exteriorē. Interior causa est exterioris, & exterior custos est interioris: sicut enim ignis & cinis, sic se habent. Interiorem tangit, vbi dicit. Presbitero humilia animam tuam. Exteriorem tangit dicens: Et magnato humilia caput tuum.

**e** Declina pauperi, &c.] ut audias eum cum affectu. q.d. pauperem clamantem exaudi, hilariter da, quod petit. Hilarum enim datorem diligit Deus. *Cor. 9. b. in 35. b.* In omni dato hilarem fac vultum tuum.

**f** Et redde, &c.] pauperi eleemosynam, & consolationem, magnato reuerentiam, Presbitero honorem. Vnde *Roman. 13. b.* Reddite omnibus debita, cui tributum tributum: cui vestigal, ve & tigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

**g** Et responde, &c.] Nam mollis responsio frangit iram: *Prou. 15. 2. Tim. 2. d.* Seruum Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripiantem.

**h** Libera eum, &c.] i. Tyranni vel Diaboli. **j** i. Et non, &c. **j** id est, tñdiosè, vel indignè.

**k** Feras in manu] hoc est, ne suffineas molestè laborem, quem habes in liberando oppressos à Tyranno, vel à Diabolo. *Iob. 29. c.* Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam. *Pro. 24. b.* Erue eos, qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum, liberare ne cesses. Quod autem dicit. [In manu tua] supplendum est, [& non acide feras,] liberare eos [in manu tua,] i per teipsum, quod est contra multos, vel in virtute tua. **l** In iudicando esto pupillis misericors vt pater, **m** qui pro posse suo non fineret opprimi filium, vel grauari. Sed contrarium videtur dicere Moyses. *Exod. 23. a.* Pauperis non misereberis in iudicio. Sol. Vbi pauper habet iniustam causam, non ei miserendum, quin iuste iudicetur; vbi vero iusta habet causam, fouendus est & defendendus: Et hoc est opus misericordia. Vnde *1sa. 1. e.* Quærite iudicium, subueniente oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam, & venite, & arguite me, dicit Dominus, supple, nisi retribuero vobis. Sed heu hodie potest dici Ecclesiæ, sicut olim Ierusalem: Principes tui infideles, soci, furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad eos. Non talis fuit *Iob. 29. c.* Pater eram pauperum, & causam, quam nesciebam, diligenter inuestigabam.

**m** Et pro viro matri illorum, **j** id est, pupillorum esto, consulendo & defendendo.

**n** Et eris tu velut filius Altissimi obediens, **j** qui Patri obediuit usque ad mortem: *Phile. 2. a.* Et mulierem in adulterio deprehensam liberauit: *Iacob. 8. b.*

**n** Et miserebitur tui, **j** in nouissimo in remissione peccati & remuneratione premij.

**p** Magis quam mater, **j** quæ tenerè diligit filium: Sed Deus tenerius diligit animas, pro quibus factus homo mori voluit. *Iacob. 14. b.* Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Quatuor autem eas tangit hic Auctor, quæ debent mouere ad subueniendum

**Facien-  
da eſt  
miseri-  
cordia**

*Hugonis Card. Tom. III.*

pupillis & viduis. Prima est ipsa miseranda conditio pupilli- rum & viduarum, quibus miserandum est, quod tangit ibi, (Id & via iudicando pupillis esto misericors ut pater.) Huius enim conditio clamor est ad subueniendum, qui mouit Iudicem in propria quum. *Luc. 18. a.* Vnde ait: Et si Deum non timeo: & si homini qua nem non reuereo; tamen quia mihi est molesta hæc vidua, non vindicabo illam, ne in nouissimo veniens sugilleret me. Secundum est assimilatio filij, qui talibus libenter miseretur. Vnde *Psalm. 9.* Tibi detelictus est pauper: & orphano tu eris adiutor. Et hoc tangit ibi, (Et eris tu velut filius Altissimi,) id est, similis eris filio Dei. Tertium est bonum obedientiæ: quia talibus præcipit Dominus subuenire. *Isa. 1. e.* Quærite iudicium, &c. Et hoc tangit ibi (Obediens.) Quartum est promissio misericordia Dei, qui promittit se misereri his, qui talibus miserentur. *Mat. 5. a.* Beati misericordes. Et hoc tangit ibi: (Et miserebitur tui magis, quam mater.) Vnde *1sa. 49. d.* Nunquid potest mulier obliuisci infantem suum, vt non miscreatur filio veteri sui? Et si illa obliuta fuerit, ego tamen non obliuiscar tui, dicit Dominus. Sequitur.

**q** Sapientia filius suis, &c.] Suprà inuitauit Auctor ad opera misericordia simplici admonitione verbi: hic inuitat ad eadem exemplo Christi. Vnde dicit.

**q** Sapientia id est, Christus Dei virtus, & Dei Sapientia. *1. Cor. 1. d.*

**r** Filiis suis. **j** id est, Discipulis, vel imitatoribus suis.

**s** Vitam inspiravit. **j** id est, vitam spiritualem dedit, vel inspirando dedit. Et hoc ideò dicit: quia cùm dedit spiritum Discipulis suis, insufflavit & dixit. Accipite Spiritum sanctum. *Ioan. 20. e.* Veruntamen est multiplex vita, quam inspirat Deus. Prima est vita naturæ bene institutæ. De qua dicitur *Gen. 2. b.* Et inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ. Est etiam naturæ corruptæ. De qua *Job. 14. a.* Homo natus de muliere, brevi viuens tempore. Et *Sap. 2. a.* Exiguum, & cum tempore est terminus vite nostræ. Hanc non inspiravit Dominus. Ipse enim sanguines fecit nationes orbis terrarum. *Sapien. 1. d.* Sed inuidia Diaboli & stultitia hominis intravit mors in orbem terrarum. *Ibidem. a. d.* Est & vita gratia. De qua *Psalm. 21.* Viuent corda eorum in secula seculi. Hæc consistit in cognitione Dei sicut dicitur *Ioan. 1. 17. a.* Hæc est vita æterna, &c. De triplici ergo vita potest intelligi. [Sapientia filius suis vitam inspiravit.] Primam in creatione hominis, secundam in regeneratione Baptismi, tertiam in glorificatione corporis. Sequitur. **t** Et suscipit: &c. **j** id est, ex corde quærentes, vel extra mundum istum quærentes; non sicut quidam, qui in temporalibus quærent Deum, sed non inueniunt. Sicut *Osee. 5. b.* In gregibus suis & armentis suis vadunt ad quærendum Dominum, & non inuenient. Quid mirum? quia iam ascendit in cœlum. Vnde quærendus est oratione, & inueniendus est in contemplatione, tenendus est mentis humiliatione. *Cant. 3. b.* Paululum eum pertransiſsem eos, inueni, quem diligit anima mea: tenui, & non dimicam. Hos autem, qui taliter quærun Domum, suscipit ipse. i. sursum capit, vt in cœlis sit tota conuersatio eorum. *Phile. 3. d.* Item suscipit ad protegendum. Vnde susceptor & protector dicitur in *Psalm. 43. o.* Item suscipit ad reficiendum. *M. 1. 11. d.* Venite ad me omnes, qui laboratis, &c. Item suscipit ad erudiendum. Vnde *Psalm. 142.* Ad te, Domine, confugi, doce me facere voluntatem tuam. Item suscipit ad glorificandum. *Psalm. 146.* suscipiens mansuetos Dominus. Primò suscipit timidos vt Dominus, secundò famelicos vt pater; tertio ignoratos vt Magister; quartò miseros, vt Deus. Nec solum suscipit, imò occurrit obuiam. Vnde sequitur.

**x** Et præbit, &c.] quasi iux, & quasi Dux. *Mich. 2. d.* Ascendet pandens iter ante eos. *Ioan. 8. b.* Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habet lumen vitæ. Viam iustitiae vocat pœnitentiam, siue opera bona, per quæ homo de seipso facit viam, per quam venit ad Deum. De qua dicit *Psalm. 106.* Viam ciuitatis habitaculi non inuenierunt. In hac via præuenit nos Dominus, comitatur, & subsequitur. Præuenit enim per gratiam, vt incipiamus: comitatur per adiutorium, ne deficiamus sed proficiamus: subsequitur dando perseuerantiam, vt perueniamus: & coronationem; quia qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit: *Mat. 10. c. & 24. b.*

**x** Et qui, &c.] s. Sapientiam.

**y** Diligit, &c.] quia ipsa est vita. *Ioan. 14. a.* Ego sum via, veritas & vita. Ille diligit Sapientiam, qui mandata mea & seruat, & facit, sicut dicitur *Ioan. 14. c.* Qui habet mandata mea & seruat ea, ille est, qui diligit me.

**z** Et qui, &c.] persecutanter, non solùm vigilans corporis, sed etiam mentis.

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. IV.

*a Ad illam.] s. Sapientiam inquirendam & exquirendam & acquirendam. b Complectentur placorem, i.corde, & corpori: vel intellectu, & affectu amplectentur placore. s.placationem, siue benevolentiam eius, à placō causas. i. gratiam, qua habita placabunt Deo & Deus eis. Vel sic. ] Complectentur placorem, i. t. æternitatem, sanitatem, qui vigilauerint ad illam, b complectentur & placore eius. c Qui tenerint illam, dvitam hæreditabunt & quod introibit, t. benedicetur Deus. f Qui seruunt ei, g obsequentes erunt Sancto, & h eos, qui diligunt illam, diligit i. Deus: k Qui audit illā, t. l iudicabit Gentes: m & qui intuetur illam, n permanebit confidens: o Si crediderit ei, p hæreditabit illam; & qerunt in confirmatione creaturæ illorum, r quoniam in tentatione ambulat s cum eo, & in primis eligit eum: u Timorem x & metum, & y probationem z inducit a super illū, & b cruciabit illum in tribulatione doctrinæ suæ, c donec tentet eum in cogitationibus illius, & d credat anima illius. E. firmabit illum: & iter f adducet directum ad illum,*

*1. Tim. 2. b. Vnde Eph. 2. c. Ipse est pax nostra, qui fecit utraque vnum, & medium parietem maceriaz, soluens inimicitias in carne sua.*

*c Qui tenerint illam, ] verè obediendo, corde, ore & opere obsequendo.*

*d Vitam hæreditabunt, ] æternam, id est, tanquam hæritatem possidebunt sine omni calumnia, aut inquietatione.*

*e Et quod introibit benedicetur Deus, id est, bonus prædicabitur, vel laudabitur. Alia litera, haber[Et quod introibit benedicetur Deus, i. illum, in quem introibit Sapientia, benedicet Deus in præsenti benedictione sinistræ, in futuro benedictione dextræ. Intrat autem Sapientia in hominem per gratiam, intellectum illuminando, & affectum inflammando:*

*f Qui seruunt ei, ] s. Sapientiaz, i. Christo.*

*g Obsequentes erunt Sancto. ] i. Patri. Idem enim honor est Patris & Filii. Qui honorificat Patrem, honorificat & Filium: Ioan. 5. d.*

*b Et eos, qui diligunt illum, ] Sapientiam.*

*i Diligit Deus, ] Pater, vel Deus Trinitas. Pro. 8. b. Ego diligentes me diligo. b. in. 14. c. Qui diligit me, diligitur a Patre meo & ego diligam eum: Et constat, quod etiam Spiritus sanctus, qui est ipsa dilectio. Sed quia probatio dilectionis exhibetur operis, sequitur :*

*k Qui audit illam, ] consilium eius perficit, ut est illud Mat. 19. c. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ possides, & da pauperibus: & habebis thesauros in cœlo: & sequere me.*

*l Iudicabit Gentes, ] i. cum Domino iudicabit Gentes. Vnde Sap. 3. b. Iudicabunt Sancti nationes. Et Mat. 19. d. Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, &c. Vel etiam in præsenti iudicat, quia spiritualis homo omnia dijudicat; ipse autem à nemine iudicatur. i. Cor. 2. d. Vel de Sapientia creata intelligitur.*

*K Qui audit illam, iudicabit Gentes, ] id est, ad iudicandum constitui debet. Proverb. 1. a. Intelligens gubernacula possidebit.*

*m Et qui intuetur illam, ] intuitu veræ fidei. n Permanebit confidens, ] id est, fecurus stabit in die iudicii. i. a. 7. b. secundum aliam literam. Nisi credideritis, non permanebitis. Vel de præsenti.*

*n Qui intuetur illam, ] recta fide & intentione.*

*p Permanebit, ] intentione, [confidens. Pro. 28. a. Iustus quasi leo confidit, & absque terrore erit.*

*o Si crediderit ei, ] Sapientiaz, permanebit cum eo in tentatione, vel in die iudicij, quasi dicat, à fide est, sed intellige à fide per dilectionem operante: Gal. 5. b. p Et hæreditabit illum, ] Sapientiam, id est, inseparabiliter ei adhæribit in gloria per confirmationem.*

*q Et erunt in confirmatione creaturæ illorum, ] i. opera, siue merita illorum erunt confirmata in bono, quia non poterunt*

*dæ cætero amittere illa. Et dicuntur opera creaturæ, quia principaliter sunt a Deo. I. 26. c. omnia opera nostra operatus es in nobis, Dominè. Philip. 2. b. Deus est, qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate. Et reuera permanebit.*

*r Quoniam in tentatione ambulat, Sapientia, scilicet.*

*s Cum eo, ] qui credit ei. t Et in primis elegit eum, id est, ante quam crederet, vel opera faceret. Vel, [In primis,] id est, in præcipuis, vt ea habeat, quæ sunt gaudia æterna. Vel [In primis elegit eum, id est, vt sit inter primos, id est, inter Patriarchas & Apostolos. Et nota, quod in serie ista innuit Auctor, quod quatuor modis etimus inseparabiles à Deo, loco & animo. Loco dupliciter, quia cum eo erimus in iudicio, cùm separabuntur grana à paleis, & hædi ab agnis: quod notatur ibi: Et qui intuetur illam, permanebit confidens. Item erimus cum eo in cœlo empyreo. Ioan. 17. d. Pater, quos dedisti mihi, volo, vt vbi ego sum, illi sint mecum, vt videant claritatem, &c. Hoc autem notatur ibi: Si crediderit ei, permanebit in loco suo, vbi, scilicet, Christus est in dextera Dei sedens. Animo, cùm per amorem & visionem ei adhærebimus, & erit una voluntas nostri & Dei, & erimus vnum cum eo. Sicut dicitur Joan. 17. c. Sicut tu, Pater, in me, & ego in te: rogo, vt & ipsi in nobis sint vnum. Et hoc notatur ibi: Et hæreditabit illum, id est, t. immobiliter quasi hæreditatem possidebunt eam. Quarta inseparabilitas est meriti à præmio. Dum enim sumus in mundo potest fieri separatio; sed tunc nequaquam, quod notatur ibi: Et erunt in confirmatione creatura illorum. Et cùm suprà dixisset singulariter: Permanebit & hæreditabit; modò dicit pluraliter, illorum: & ipsa mutatio numeri significat, quod numerus singularis comprehensiuè tenetur, siue collectiuè. Sequitur.*

*u Timorem & metum, &c., ] Hic ostendit Auctor, quod mala, & tribulationes, quæ sustinemus, sunt à Deo. Et primò ostendit timorem gehennæ, quem incutit Dominus, vt retrahat à peccatis. Vnde dicit. u Timorem Joffensæ, x Et metum, ] gehennæ. y Et probationem, id est, tribulationem, quæ probat homines. z Inducet, ] Sapientia, scilicet, a Super illum, ] qui credit ei. Roman. 5. a. Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem. Vel sic. u Timorem, ] de malis commissis.*

*x Et metum, ] de bonis omisssis.*

*y Et probationem, ] id est, tribulationem probantem*

*z Inducet, ] effectiuè vel permissiuè Sapientia,*

*a Super illum, ] Super dicit, quia nec modicam tentationem posset homo diu per se sustinere, nisi iuuaretur à Deo. i. Cor. 10. c. Fidelis Deus, qui non patiatur, &c.*

*b Et cruciabit illum in tribulatione doctrinæ suæ, ] id est, in doctrina tribulationis, vel in tribulatione erudiente, vel docente. I. a. 28. Sola vexatio tantummodò intellectum dabit auditui. Jerem. 6. b. secundum aliam literam: Per omne flagellum, & dolorem erudieris Ierusalem.*

*c Donec tentet eum in cogitationibus illius, ] id est, prober eum, & cognoscere faciat ipsa experientia tentationis, an verè sint cogitationes suæ. Multi enim, dum in pace sunt, multa, & indigna cogitant de se: qui cùm tentantur, aliter inueniuntur, propter quod dicitur. Inf. 34. b. Qui non est tentatus, quid scit?*

*d Et credat anima illius, ] Repete: Et cruciabit illum Sapientia, donec ipse credat anima illius, id est, anima Dei. Non quod Deus habeat animam, sicut nec manus; sed dicitur anima Dei voluntas Dei: cui qui se conformat illa volens, quæ ille Vult, dicitur se credere illi. Vel sic. b Et cruciabit illum, ] Sapientia. c Donec, ] ipsa Sapientia.*

*d Credat, ] se, (animæ illius, ] id est, talem fecerit, quod possit se credere illi. Hoc est, donec fidelem & doctum experientia fecerit.*

*e Et firmabit illum, ] i. firmum, & inflexibilem ad peccatum faciet. Sicut enim lutum solidatur in igne; sic homo in tribulatione. Inf. 27. a. Vasa figuli probat fornax; & homines iustos tentatio tribulationis. f Et iter adducet directum ad illum, ] Hypallage est, i. adducet ipsum ad iter directum. i. directe adducens ad Deum. Hoc iter est tribulatio & persecutio, qua rete itur ad Deum. Act. 14. d. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum celorum. Luc. 13. 1. d. Nonne oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam? Hoc iter Dominus adducere dicitur, vel nos ad ipsum; quia noientes ad minus secundum sensualitatem recipimus tentationes. Vnde Petrus dixit Domini: Joan. 2. 1. f. Cùm senueris, alias cingit te, & ducet, quod tu non vis. Sed quia Dñs post tempestatem tranquillu facit, & post lachrymatem & fletum exultationem infundit,*

*vt dici*

vt dicitur *Tob.* 3. d. Ideò subiungit. *a* Et lètificabit illum.] in futuro in suscipiendo ad gloriam, quādō dicetur ei cum aliis: Vos estis, qui permanistis mecum in tentationibus meis, &c. *Luc. 22.* Vel, [Lètificabit illum.] etiam in præsenti per internam consolationem, sicut dicit *1 Cor. 9.3*. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolations tuæ lètificauerunt animâ meâ. *al. tab-sponsa.* Et est eadem materia gaudij, & doloris: Doloris in quantum affligens; gaudij verò in quantum est via ad salutem. Vnde cùm homo considerat, quid tribulatio via est ad cœlum, gaudet de ipsa tribulatione. Propter quod dicit *Apostolus. 2. Cor. 12. C.* Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi, id est, patientia. *b* Et denudabit] scilicet, tētato, id est, mysteria abscondita reuelabit: vel quanta oporteat eum pati pro nomine eius. Vel, [Denudabit abscondita,] id est, seipsum, qui modò est absconditus: quia nunc videtur per speculum in ænigmate; tunc manifestabitur aperte. *c* Et thesaurizabit super illum,] id est, dabit scientiam interiorum, & intellectus: ut sic iustè vivat, reddens vnicuique, quod suum est. *d* Si autem oberrauerit, ] ille in temptationem succumbens, fidem, spem, & charitatem derelinquet. *e* Derelinquet eum Dominus,] protectione sua indignum. *f* Et tradet eum,] in potestatem Diaboli. *g* Fili, conserua tempus.] Suprà commendauit Auctor donum Sapientiæ; nunc ostendit effectum ipsius. Quicunque enim seruat mandata Sapientiæ, cautus est, & prouidus in temporum mutatione, nec deserit viam iustitiae in tempore tribulationis: id est exhortatur obseruare tempus. Omnia enim tempus habent, & certis spatii sub Sole transiunt vniuersa, *Eccles. 3. a.* Et quā bene fiunt in uno tempore, malè fiunt in alio; & ideò necessaria est obseruatio temporis. Dicit ergo, *g* Fili, conserua tempus] ut donum preciosum, vel potius cōmodum: quia sicut non perit capillus de capite; ita nec momentum de tempore, de quo non oporteat reddere rationem. Vnde *Thren. 1. e.* Vocavit aduersum me tempus, ut contereret Electos meos. Vel, [Conserua tempus,] id est, opportunitatem omnia faciendi. Ex ore enim fatui reprobabitur parabola, quia non dicit eam in tempore suo. Vel, [Conserua tempus,] id est, caue de tempore malè agendo, vel ociosus existendo. Vnde *Eph. 5. d.* Videte, fratres, quomodo cautè anibuletis, non quasi insipientes, sed vt sapiētes, redimentes tempus: quoniam dies mali sunt. *h* Et deuita à malo,] opere, vel à malo homine, vel à Diabolo. Vel sic. *g* Conserua tempus,] id est, considera, quale sit tempus: quia est tempus belli, & est tempus pacis, &c. *Eccles. 3. b.* *h* Et deuita à malo,] id est, vt nihil extra suum tempus facias, quia malè fieret. Vel sic. *g* Conserua tempus,] ne sis ociosus aliquando, quasi dicat, fac bonum, & declina à malo, quis in his duobus consistit perfecta iustitia. *i* Pro anima tua,] id est, pro tua vita temporali conseruanda & non confundaris dicere, ] id est, non dimittas dicere veritatem. Vel sic. *i* Pro anima] saluanda. *k* Non confundaris dicere verum] id est, confiteri fidem quasi dicat, si vis saluare animam tuam, nulla confusione obstante dubites confiteri veritatem. Corde enim creditur ad iustitiam; ore autem fit confessio ad salutem. *Rom. 10. b.* Vel sic. *i* Pro anima tua,] id est, pro salute animæ tuae. *l* Non confundaris,] id est, non erubescas cōfiteri fidei veritatē. Nā qui me erubuerit, & meos sermones hunc filius hominis erubescet, cùm venerit in Maiestate sua, & Patris, & sanctorum Angelorum. *Luc. 9. d.* Deinde reddit causam, quare non debemus erubescere confiteri fidei veritatem, distinguens duplēcēm confusione, siue erubescientiā. Vnam bonam, quæ adducit gloriam, quando, scilicet, quis considerans peccata sua, quæ fecit, confunditur in seipso, & compungitur; nec tamē propter erubescientiā dimittit cōfiteri. Et de hac dicitur *Ier. 6. d.* Confusione nō sunt cōfusi; erubescere nesciērunt; quamo-

Hugonis Card. Tom. III.

brem cadent inter cōtruentes in tempore visitationis. Alteram malam, quando, scilicet, erubescit cōfiteri veritatem, siue fidei, siue peccatorum suorū, & facit, & hæc adducit peccatum, & ignominiam. De hac dicit *Psalm. 108.* Operiantur scut diploide confusione sua. Dicit ergo. [Non confundaris dicere verum pro anima tua.] *l* Est enim confusio adducens peccatum] quando ex verecundia nō vult confiteri Christū, vel peccata sua. *m* Et est confusio adducens, quando, scilicet, confunditur in seipso de peccatis suis; tamen propter hoc non dimittit confiteri. Hoc adducit gratiam in præsenti, & gloriam in futuro. Ipsa enim erubescientia maxima pars pœnitentia est, vt dicit *August.* Sed quoniam multi post cōfessionem peccatorum iterum redeunt ad peccata, subdit. *n* Ne actiōes faciem] id est, Diaboli suggestionē, quæ dicitur facies; quia sēpè sub specie boni fit. Ipse enim transfigurat se in Angelum lucis 2. *Corint. 11. c.* *o* Aduersus faciē tuam,] id est, aduersus imaginem Dei, ad quā factus es. Et bene dicit, [aduersus] quia ad hoc omnibus modis nititur Diabolus, vt imaginem Dei in nobis corrumpat, & polluat per peccatum. Propter, quod dicit *Salomon Prover. 5. b.* Ne des alienis honorem tuum, id est, imaginem Dei, ad quā factus est homo, quod est maximus honor tuus. Vel potest hic distingui triplex professio veritatis fidei, ad quam quilibet tenetur tempore persecutiois. Item professio veritatis conscientiæ, ad quam tenetur tempore iudicij: hanc impedit maximè acceptio personarū. Item contra acceptancem personarū dicit. *p* Ne accipias faciem potentis, vel parentis, vel munera datis in iudicio. *o* Aduersus faciem tuam,] id est, quod esset contra animam tuam. Vel, [Aduersus faciem tuam,] id est, in confusione tuam, & pudorem tuum, quod maximè perpendit in facie. *Deut. 16. d.* Non accipias personam, nec munera. *p* Nec aduersus animam tuam mandacium,] id est, falsum testimonium, vel falsa expositionem hereticorum, vel falsam adulacionem, vel falsa detractionem de proximo tuo; quæ omnia sunt aduersus eū, qui accipit. *q* Ne reuerearis proximū, &c.] id est, cùm ceciderit proximus tuus in culpam aliquam, ne reuerearis contra ipsum dare sententiam, eo quod proximus est, vel ipsum arguere, vel increpare. Vel, [Ne reuerearis proximum tuum in casu suo,] id est, in paupertate sua, quin veram sententiam, si reus est, contra ipsum feras. In quo sēpè peccant Iudices, sub quadam falsa specie pietatis deferentes pauperibus, peruentur iudicium, quod est contra legem. *Deut. 24. c.* Non peruerter iudicium, &c. Item *Exod. 23. 2.* Pauperis non misereberis in iudicio. Item in eodem. Non declinabis in iudicium pauperis. Vel sic. [Ne reuerearis proximum tuum,] id est, in peccato suo non exhibeas ei reuerentiam consentiendo, vel tacendo, non corripiendo, quasi dicat, si peccauerit proximus tuus, corripe eum. Vnde *Matth. 18. b.* Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum, &c. *Vbi Gloss.* Ita peccat, qui videt fratrem suum peccare, & tacet; sicut qui pœnitenti non indulget. Et innuitur triplex causa, quare corrigendus est proximus, cùm peccat. Prima est, quia frater est, quod tangitur per proximum, *Galat. 6. a.* Fratres, si præoccupatus, &c. Secunda causa est, quia si corrigitur, tuum lucrum est: quod innuitur in hoc, quod dicit, tuum. Et hoc dicitur *Matth. 18. b.* Si te audierit, lucratus es fratrem tuum. Tertia causa est, quia fratrem releuare à casu, est opus misericordiæ, ad quod quilibet tenetur. Vnde *Exod. 23. 2.* Si occurreris boui inimici tui, vel asino erranti: reduc eum. *Jacob. 5. d.* Scire debet, quoniam qui conuersti fecerit peccatorem ab errore viae sua, saluabit animam eius à morte, & operit multitudinem peccatorum. *r* Nec retineas verbum, scilicet, correctionis, vel excommunicationis, quandiu habeat homo tempus, quo potest conuerti, & salvari. Vnde *1 Cor. 6. b.* Vx mihi, quia tacui. *Prover. 11. d.* Quia abscondit frumenta, maledicetur in populis; benedictio autem, &c. Et signanter dicitur. Nec retineas verbum, verbum enim exire desiderat, sicut granum seminatum in agro, nisi vi retineatur. Vnde *Rom. 10. b.* Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo. Hoc est, verbum fidei, quod prædicamus. Et est sumptum *Dens. 30. c.* vbi dicitur sic. Iuxta te est sermo validè in ore tuo.

*s* Non abscondas Sapientiam,] id est, in ornatu verborum, quasi dicat, non magis quæras ornatum verborum, quæ fructum auditorum. Quod multi faciunt, de quibus dicitur *2. Corinth. 2. d.* Non sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei. Vel sic. [Non abscondas Sapientiam tuam,] id est, non abscondas decorem Sapientiæ tuae obscurè interpretando: Decor enim sapientiæ est facilis, & aperta doctrina. Vnde *Proverb. 15. a.* Lingua Sapientum ornat scientiam.

G g 3 Item

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. IV.

**D**Item in eodem. 14. a. Doctrina prudentum facilis. *infr. 24. c.* Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. *Daniel. 12. b.* Qui docti sunt, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiant multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. *August. in libr. de doc. chri.* Cauendum est, ne fugiant ab animo, quæ dicens sunt, dum attenditur, ut arte dicantur. *a* In lingua enim *b* sapientia dignoscitur, & sensus, & scientia; *c* & doctrina in verbo sensati: & *d* firmamentum in operibus iustitiae. *e* Non contradicas verbo veritatis *f* villo modo; & de *g* mendacio ineruditioñis tuae *b* confundere. *i* Non confundaris confiteri peccata tua: & *k* ne subiicias te omni homini pro peccato. *l* Noli resistere cognoscitur, *j* ab auditoribus, & retinetur, *[ & sensus, & scientia.]* Sapientia de cœlestibus, sensus de temporalibus, scientia de moribus ornandis. *c* Et doctrinia in verbo sensati, *]* dignoscitur. Vnde *infr. 20. d.* Sapiens in verbis producit seipsum: & homo prudens placebit Magnatis. Sensatus dicitur, qui de omnibus sentit, prout sunt. *d* Et firmamentum in operibus iustitiae, *j* id est, confirmatio doctrinæ est in operibus iustitiae: Iustitia enim operum dat firmitatem, & efficaciam doctrinæ, & auctoritatem docendi. Vnde *Matt. 5. c.* Qui fecerit, & docuerit, hic vocabitur magnus in regno coelorum. Et in eodem. *Su. b.* Sic luceat lux vestra, *id est*, doctrina vestra, coram hominibus, ut videant opera vestra bona. *Cant. 2. d.* Ostende mihi faciem tuam: sonet vox tua in auribus meis. Sed heu! vox quidem vox Iacob est; sed manus sunt Esau. *Genes. 27. c.* Et manus Moysi leprosa est. *Exod. 4. b.* Et facies cornuta. *Exod. 34. d. e.* Non contradicas verbo veritatis villo modo, *j* id est, nec defensione, nec excusatione. Qui enim abscondit Medicorum vulnera sua, non potest sanari; qui verò ostendit, aliquando sanatur. Vnde *Prou. 28. b.* Qui abscondit scelera sua, non dirigetur; qui autem confessus fuerit, & dereliquerit, misericordiam consequetur. Vel sic.  
*e* Non contradicas verbo, *] id est*, Christo, qui est verbum, & veritas.  
*f* Vno modo, *] id est*, nec corde, nec ore, nec opere. Item verbo veritatis contradicit, qui Sacré Scripturæ vigorem emollet, vel qui eam malè exponit, vel qui eius doctrinæ operibus contradicit. *Jsa. 46. b.* Deus aperuit mihi aurem; ego autem non contradico: retrorsum non abi.  
*g* Et de mendacio ineruditioñis tuae, *] id est* pro quo es ineruditus.  
*b* Confundere, *] salubri confusione. Vel sic.* [ De mendacio ineruditioñis tuae, *id est*, prauæ doctrinæ, & peruersæ expositionis. [Confundere, *] in præsenti salubriter, vel, [confundere, *] id est*, confunderis in futuro.*  
 Non confunderis confiteri, *] sacerdoti tuo, qui potest consulere, & absoluere: quia confiteri peccata, est gloriā dare Deo.* Sicut dixit Iosue ad Achor *Ioseph. 7. c.* Fili mi, da gloriā Domino Deo Israel: & confitere: & indica mihi, quid feceris. *k* Et ne subiicias te omni, *] id est*, ne assentias illi, qui te allicit ad peccandum. *Prou. 1. b.* Fili, si te laetauerint peccatores, ne acquiescas eis. Vel sic. [ Ne subiicias te omni, *] id est*, non confitearis cuique homini peccatum tuum; sed solùm illis, qui consulere sciunt, & absoluere possunt. Hoc est, qui habent scientiam, & auctoritatem. Vnde *infr. 11. d.* Non omnem hominem inducas in domum tuam.  
*l* Noli resistere contra faciem potentis, *] id est*, noli resistere Principi, qui positus est à Deo, ut malos coercent, & puniat. Vnde *Rom. 13. a.* Omnis anima potestatis sublimioribus subiecta sit. Non est potestas, nisi à Deo; quæ autem sunt à Deo, ordinata sunt. Itaque qui potestati resistit Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi damnationem acquirunt. Quod autem non sit resistendum potestati, siue Principi, ostendit per simile, cum subiungit.  
*m* Nec coneris contra impetum, *] vel, [ iustum fluuij, quasi dicat: sicut non est conandum contra iustum fluuij; ita non est resistendum potestati, siue Principi, qui gladium portat, ut feriat rebelles, *id est*, malos. Et signanter comparatur Princeps fluuij. Nam sicut fluuij non ascendit montes, sed tantum in decliva fluit: & quantò maiorem vallem inuenit, tantò impetuosiùs fluit; Ita Princeps in bonos, qui sunt montes Dei, non habet potestatem; sed in malos tantum, qui sunt*

valles fôrdium. Et quantò sunt peiores, tantò acris debet Princeps sequire in eos. Vnde *Rom. 13. a.* Principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa; Dei enim minister est tibi in bonum; si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat; Dei enim minister est, vindicta in iram ei, qui malum facit. Ne autem aliquis crederet, quod propter hoc nunquam resistendum esset ei, qui Princeps est, vel potestas. Ideo subiungit.  
*n* Pro iustitia, *] defendenda.*  
*o* Agonizare, *] id est*, Agones sustine, siue pugnam quantum, & qualiter licet, sicut Machabæi. *p* Pro anima tua, *] quasi dicat*, pro anima tua salvanda pugnabis. Nam qui iustitiam defendit, salutem animæ suæ acquirit, licet corporaliter occidatur. Sed multi sunt, qui bene incipiunt; sed in ipso agone deficiunt. Ideo subiungit.  
*q* Et usque ad mortem, *] corporis.* *r* Certa, sicut seruitus Dei. *s* Pro iustitia, *] defendenda*, ut possis dicere cum Apostolo. Bonum certamen certavi, fidem seruavi, cursum consummaui; de reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam redet mihi Dominus in illa die iustus Iudex *2. Timoth. 4. b.* Et quia posset aliquis dicere: Non possem per me iustitiam defendere, subdit.  
*t* Et Deus expugnabit pro te, *] visibiles & invisibiles*, qui non humana virtute, sed diuina ope superantur. Vnde Dominus dixit Discipulis suis, quando mittebat eos: Ego dabo vobis os, & Sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicare omnes aduersarij vestri. *Luc. 21. c.* *Exod. 14. d.* Ægyptios istos, quos nunc videtis, nequaquam ultra videbitis usque in sempiternum: Dominus pugnabit pro vobis; & vos tacebitis. Et cum Dominus nos flagellat, sic pugnat pro nobis, & superat inimicos, quod mirum videtur. Vnde *Sap. 12. d.* Cum das nobis disciplinam, inimicos nostros multipliciter flagellas. Hæc sunt noua bella, de quibus dicitur *Iudi. 5. a.* Noua bella eligit Dominus.  
*u* Noli citatus esse in lingua tua, *] id est*, præcepis, & præceptus ad loquendum, vel promittendum. Vnde *Iacob. 1. c.* Sit omnis homo velox ad audiendum; tardus autem ad loquendum.  
*x* Et inutilis, & remissus in operibus tuis, *] non faciendo, quod dicis; vel non soluendo, quod promittis,* quasi dicat: pauca loquere; sed plurima verba facito: plus est enim facere verbum, quam dicere: multi enim dicunt; sed pauci faciunt: multi promittunt se bonos Pastores fore, cum præficiuntur; sed postea videntes lupum, fugiunt: & dimittunt oues: quia non Pastores; sed mercenarij sunt, sicut dicitur *Iacob. 10. b.* Mercenarius, & qui non est Pastor, videt lupum, &c. De hoc quidem reddere lentus eris, hilarius promissor, & audax abusio. Vnde *Beatus Bernard.* Lingua, magniloqua, & manus remissa. *Prouer. 18. b.* Qui remissus est in opere suo, frater est sua opera dissipans. Sapientis igitur est moderari sermones suos, ut minus loquens, & promittens, plus faciat. Alter, & in conscientia torquetur, & ab aliis deridetur. Vnde *Prou. 13. a.* Qui custodit os suum, custodit ab angustiis animam suam; qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala.  
*y* Noli esse sicut leo in domo tua euertens domesticos tuos] *id est*, familiam domus tuae.  
*z* Et opprimens subiectos tibi.] Hoc ad literam cuiilibet dicitur, sed maximè Prælato ecclesiastico, cui debet esse indiuidua humilitas, & mansuetudo, ac patientia. Secundum quod Dominus dixit Discipulis suis, qui præsse debebant aliis: Discite à me, &c. Et *1. Thessal. 5. c.* Suscipe infirmos, patientes estote ad omnes. Dicit ergo.  
*z* Noli esse sicut leo in domo tua.] Leo enim Rex est animalium, & cristatus: per quod significatur Prælatus, qui ex cornibus suis assumit sibi superbiam, sicut dicitur *Amos. 6. d.* Nunquid in fortitudine nostra assumpsumus nobis cornua?  
*z* Euertens domesticos tuos, *] per crudelitatem, & auaritiam.*  
*z* Et opprimens subiectos, *] per potentiam, & superbiam.*

al·tful·  
minis.

**f**it de hac oppressionē dicitur Isa. 10.2. Vx qui comedunt leges iniquas, & scribentes iniustias, vt opprimant in iudicio pauperes. Item in eod. 3.c. dicitur. Vos depastis vineam meam, & rapina pauperis, in domo vestra: quare alteris populum meum, & facies pauperum commolitis? dicit Dominus. Ezech. 19.a. Qua-

re mater tua leprosa  
estos tibi. **a** Non sit porrecta manus  
inter leones cubauit, & in medio leu-  
catorum nutrituit  
catulos suos: & edu-  
xit unum de leuncu-  
lis suis: & leo factus  
est, & didicit cape-  
re prædam, homin-  
esque comedere.

**a** Non sit porrecta manus tua ad acci-  
piendum, & ad dan-  
dum collecta.

prohibet, quæ avaritiam comitantur, libenter accipere, & in-  
uite dare. Vnde Gloss. Avaritiam vetat; misericordiam com-  
mendat, vt non rapiamus aliena; sed largiamur nostra. Beatus enim est dare, quam accipere. Ad. 20.g. Contra huiusmodi ac-  
ceptionem dicitur Job 15.d. Ignis devorabit tabernacula eo-  
rum, qui libenter munera accipiunt. Et qui sint illi, dicitur 1/a.1.  
f. Principes tui infideles socij furum: omnes diligitur munera:  
sequuntur retributiones. Ierem. 6.c. A minimo vique ad maxi-  
mum omnes avaritiae student: & à Propheta usque ad Sacer-  
dotem omnes faciunt domum:

## EXPOSITIO CAP. V.

**b** Oli attendere, &c.] Tria sunt, de quibus homines super-  
bire solent. Diuitiaz, fortitudo, impunitas. Et contra ista  
tria inuehitur in prima parte istius cap. deinde ad conuersio-  
nem hortatur & mansuetudinem, & modestiam. Dicit ergo.

**b** Noli attendere ad possessiones iniquas, ] id est, iniquè ac-  
quirendas, vel iniquè possidendas: quia qui amat diuitias,  
fructum non capiet ex eis; Eccl. 5.b.

**c** Et ne dixeris: est mihi sufficiens vita, ] id est, non promittas  
tibi longam vitam, cum nescias te victum per instans: di-  
cens: iuuenis sum, & ideo oportet me acquirere multa, quibus  
sustenter in senectute mea. Contra huiusmodi dicit Job 27.c.  
Si congregauerit quasi terram argentum, & sicut lutum pre-  
parauerit vestimenta sua: præparabit quidem; sed Iustus ve-  
stietur illis. Et ita diues cum dormierit, nihil secum auferet:  
aperiet oculos suos, & nihil inueniet: apprehendet eum quasi  
aqua inopia: nocte opprimet eum tempestas. Vel sic. Ne dix-  
eris: est mihi sufficiens vita, id est, sufficiens victus, vnde vita  
sustentetur; sicut diues ille Euangelicus, qui dicebat Luc. 12.c.  
Quid faciam, quod non habeo, quod congregem fructus  
meos? Et dixit: hoc faciam: Destruam horrea mea, & maiora  
faciam ea: & illic congregabo omnia, quæ nata sunt mihi, &  
bona mea: & dicam animæ meæ: Anima, multa bona habes in  
annos plurimos, requiesce, comedere, bibe, epulare. Dixit au-  
tem illi Deus: Stulte, hac nocte repetent animam tuam à te;  
quæ autem præparasti cuius erunt?

**d** Nihil enim proderit in tempore vindictæ, ] id est, in die  
iudicij, quando Dominus vindicabit se, & suos de inimicis  
suis.

**e** Et obductionis, ] id est, finis, frue mortis, quando sensus ex-  
teriorum obducuntur, siue clauduntur. Vel obductionis, i. sanationis,  
quoad bonos, qui in die iudicij induiti gloria immorta-  
litatis penitus sanabuntur. Sic accipitur Ier. 8.g. Nunquid resina  
non est in Galaad, aut Medicus non est ibi? Quare ergo non  
est obducta cicatrix filii populi mei? De hoc dicitur Prover.  
11.a. Nihil proderunt diuitiaz in die vltionis. Soph. 1.d. Argentum  
eorum, & aurum eorum non poterit liberare eos in die  
iræ Domini. Jacob. 5.a. Agite nunc, diuitiez: plorate v'lantes in  
misericordia vestris, quæ aduenient vobis: Diuitiaz vestre putre-  
factæ sunt: & ideo rugo eorum erit vobis in testimonium:  
& manducabit carnes vestras, sicut ignis. Ideò diuitiæ sunt in  
fine: Quid profuit nobis superbia, aut diuitiarum iactantia  
quid contulit nobis?

**f** Ne sequaris in fortitudine tua concupiscentiam cordis tui  
malam. Vnde infra. 18.d. Post concupiscentias tuas non eas: &

à voluntate tua auertere, si præstes animæ tue concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis. Et intelligitur hoc de fortitudine mala, qua fortis est quis, & potens ad fa-  
cienda mala. Vnde Ista. 5.e. Vx qui potentes estis ad bibendum  
vinum: & viri fortes ad misericordiam ebrietatem. Iterum in eod.

**g** Qui speran id  
facta mea: **i** Deus enim vindicantis  
vindicabit. **m** Ne dixeris: Peccavi; &  
quid mihi accidit triste: **n** Altissimus  
enim est patiens redditör. **t** De  
propitiatu peccatorum noli esse si-  
ne metu: **p** neque adjicias pecca-  
tum q super peccatum: & nè r dicas.

**f** Miseratio Dei magna est: **r** multi-  
tudinis peccatorum meorum mi-  
serebitur. **s** Misericordia enim, &  
ira ab illo citò proximat: & in  
peccatores respicit ira illius.

**t** titudinis mez.  
**i** Aut quis me subjiciet] sibi:

**k** Propter facta mea] id est, propter peccata mea, quasi dicat:  
nullus poterit iudicare de me. Hoc, inquam, non dicas.

**l** Deus enim vindicans vindicabit. **]** Vindicans in corpore;  
vindicabit in anima: secundum quod dicitur Ier. 17.c. Induc  
super eos diem afflictionis: & duplice contritione contere  
eos. Vel, **j** vindicans omessa bona, vindicabit commissa mala.  
Vnde Psalmus 93. Deus vltionum, Dominius, Deus vltio-  
num.

**m** Ne dixeris: peccavi; & quid mihi accidit triste? **] q.d.** noli  
gloriari de impunitione peccatorum; nec securitatem tibi su-  
per hoc precare.

**n** Altissimus enim est patiens redditör. **]** Patiens per miseri-  
cordiam in præsenti, redditör per iustitiam in futuro. Vnde  
Deut. 32.e. Mea est vltio: & ego retribuam. Greg. Lentis pa-  
sibus incedit iustitia Dei; sed tarditatem eius grauitas recom-  
pensat. Dissimulat enim peccata hominum propter penitentiam.  
Sap. 11.d. Sed multi abutuntur hac patientia Dei, tempus,  
quod datur eis ad poenitentiam in voluptatibus & desideriis  
suis consumentes. Vnde Job 24.d. Dedit ei Deus locum po-  
nitentiaz; & ille abutitur eo in superbia. Eccl. 8.b. Quia non  
profertur citò contra malos sententia, absque villo timore fi-  
lij hominum perpetrant mala.

**o** De propitiatu peccatorum noli esse sine metu] id est, licet  
Dominus fuerit tibi propitius dimittendo peccata tua; tamen  
semper time, ne iterum cadas, vel ne plenè satisfecis, vel  
plenè sint tibi dimissa. Vnde Proverb. 28.c. Beatus homo, qui  
semper est pauidus inf. 27.a. Si non in timore Domini tenu-  
ris te instanter, citò subuertetur domus tua.

**p** Neque adjicias peccatum] præsumptionis.

**q** Super peccatum, joperis, q.d. Noli tibi promittere impu-  
nitatem peccatorum tuorum, quod est peccare in Spiritum  
S. Iudic. 10.b. Filij Israël peccatis veteribus iungentes noua,  
fecerunt mala in conspectu Domini: seruierunt idolis Baalim,  
&c. Vel simpliciter.

**r** Neque adjicias peccatum] vnum.

**s** Super, jalterum.

**t** Et ne dicas] in corde tuo.

**f** Miseratio Dei magna est, ] quia magna peccata non semel,  
sed sæpè dimittit. De qua dicit Psalm. 5.o. Miserere mei, Deus, se-  
cundum magnam misericordiam tuam. **r** Multitudinis peccatorum  
meorum miserebitur ] quia non obliuiscetur misereri  
Deus: nec continebit in ira sua misericordias suas. Verum est,  
sed apponit, quod tu coadiuves: quia qui creauit te finit te, non  
iustificabit te sine te, dicit Aug. 1. Cor. 3.b. Dei sumus adiutores.  
Non igitur peccates sub hac stulta fiducia. **u** Misericordia, enim,  
& ira ab illo citò proximat. **]** Misericordia super bonos; ira  
super malos. Vnde sequitur.

**x** Et in peccatores respicit ira illius. **]** Et per hoc relinquitur,  
quod misericordia relipicit super Iustos. Vnde Ps. 144 Dominus  
custodit omnes diligentes se; & omnes peccatores, disperdet  
Citid, dicit, i. subito, quia dies Dñi, sicut fur, in nocte ita ve-  
net, cum enim dixerint: pax & securitas; tunc repentinus eis su-  
perueniet interitus, 1. Thes. 5.a. Et citò, quia omne tempus breve  
est respectu æternitatis, sicut dicitur in Ps. 89. Mille anni ante  
oculos tuos, sicut dies hesterna, quæ præteriit. Deut. 32.e. Luxta  
est dies perditionis & adesse festinat tempora. Soph. 1.d. Iuxta est  
Gg. 4 dies

# Liber Ecclesiastici.

## Cap. V.

**d**ies Domini magnus, iuxta est & velox nimis. *Apol. vii. d.* dicit: Qui testimonium perhibet istorum: ecce venio citò. Cùm igitur ita sit. **a** Non tardes conuerti ad Dominum, ] per poenitentiam. **b** Et ne differas conuerti, scilicet.

**c** De die in diem, sicut coruus, qui semper clamat: Cras, cras. De quo dicitur *Soph.*

**d**.*Vox cantantis in fenestra, & coruus in superliminari.* Huius autem mora non est sine periculo, propter quod Dominus non permisit quendam sepelire patrem suum, sed voluit, ut statim seueretur hil.

**Pro. ro.** **a.** **&** **ii.** **al. + ni.** **hil.** **al. + ibi.**

**e** De quo dicitur *Soph.* **f** *Non tardes: conuerti ad Dominum: & b ne differas c de die in diem. d Subito enim veniet ira illius: & in tempore vindictæ f disperdet te. g Noli anxius esse in diuitiis iniustis; t non h enim proderunt t in die obductionis i & vindictæ. Non k ventiles te in omnem ventum: l & non eas in omni via. Sic m enim n peccator o proberetur p in duplice lingua.*

**omnium animalium, foetum, i. conceptum, siue propositum conuersationis portant in utero mentis duobus, vel tribus annis. Contra quos dicitur *Luc. ii. d.* Vx prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Ideo dicitur *Ioan. xii. e.* Ambulate, dum lucem habetis, ne tenebra vos comprehendant.**

**d** Subito enim veniet ira illius, ] id est, dies mortis, vel dies iudicij, ubi iratus videbitur malis, ideo festinanda esset conuersio ad Deum. Vnde Dominus *Mattb. 25. a.* Vigilate itaque; quia nescitis diem, neque horam. *Luc. xii. e.* Et vos estote parati; quia qua hora non putatis, filius hominis veniet.

**e** Et in tempore vindictæ, id est, in die iudicij, quando iudicabit sedens a dextris.

**f** Disperdet te, id est, diuersis partibus perdet, scilicet, corpore & anima: & diuersis poenis, verme conscientiaz rodente interius, & igne gehennali comburente exterius. *Isa. vii. g.* Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Erunt etiam ibi diuersæ poenæ exterius. *Iob 24. c.* Ad minimum calorem transient ab aquis niuum, *Mat. 13. f.* Ibi erit fletus & stridor dentium. Et cum ita sit.

**g** Noli anxius esse in diuitiis iniustis, id est, iniuste acquirendis, vel iniuste retinendis.

**h** Non enim proderunt in die obductionis, id est, finis, siue mortis.

**i** Et vindictæ, id est, districti iudicij, quia propter diuitias dies mortis potest differri; non tamen iudicialis sententia auerti. *Pro. 6. d.* Zelus & furor viri non parcer in die vindictæ, nec acquiesceret cuiusquam precibus: non suscipiet pro redemptione dona plurima.

**K** Non ventiles te in omnem ventum, id est, non credas te omni vento doctrinæ. *Ephe. 4. c.* Non simus parvuli fluctuantes, & circumferamus omni vento doctrinæ.

**f** Et non eas in omni via, quia vadunt ferè omnes, scilicet, in via lata, & spaciofa, quæ ducit ad perditionem. *Mat. 7. b.* Vel sic. **k** Non ventiles te in omnem ventum, id est, non consentias omni tentationi, vel suggestioni, *1. Ioan. 4. a.* Charissimi, nolite credere omni spiritui; sed probate spiritus, si ex Deo sint. **l** Et non eas in omni via, quia non omnis via bona. Via enim Cain mala est. Vnde *Iudas. d.* Vx illis, qui in via Cain ambulauerunt. Vel sic.

**k** Non ventiles te in omnem ventum, id est, non appetas diuitias temporales & laudes hominum, quæ citè transiunt, nec replent sicut ventus, imò non premunt, sed extollunt sicut ventus. *Osae 12. a.* Ephraim pascit ventum, & sequitur ventum; sic qui attendit ad visa mendacia. **l** Et non eas in omni via, id est, non in via ad dexteram extollendo in prosperis, nec in via ad sinistram succumbendo in aduersis; sed tantum in via media, quia virtus in medio est, & medio turissimus. ibis. Et Iudeis volentibus Dominum præcipitare, ipse transiens per medium illorum ibat. *Luc. 4. e.* Et post resurrectionem stetit in medio Discipulorum, & dixit: Pax vobis. *Ioan. 20. e.* Hic dicit *Gloss.* Ibi mutabilitatem reprehendit, de qua dicitur: Stultus ut luna mutatur, *inf. 27. b.* Et *Iac. 1. b.* Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis. In omnem ventum se ventilat, & in omnem viam vadit, qui luxum sceli sequitur, & timorem Domini seruare se putat, & mundo & Christo æqualiter militare. *Ieron.* Nimis delicatus es Miles, si vis hic regnare cum mundo, & in futuro gloriari cum Christo. Non est sic. Nemo enim potest duabus Dominis servire. *Mat. 6. c.*

**m** Sic enim sequendo omnem ventum, & eundo in omnem

viam. **n** Peccator, ] id est, hereticus. **o** Probatur, ] id est, manifestatur.

**p** Duplice lingua, ] id est, in doctrina mixta falsitate & veritate. Primò enim vera dicunt, vt allicant: tandem falsa immiscerent cauda vt decipient, sicut scorpio. Vnde *Ioan. 2. b.* Omnis homo, id est, hereticus, qui non sapit nisi humum, bonum vinum, id est, veram doctrinam primùm ponit super mensam, & cum inebriati fuerint auditores, scilicet, tunc, id, quod deterius est.

*Ia. 1. f.* secundum aliam literam. Caupones tui miscent aquam vino. Et in duplice lingua, id est, in duplicitatem linguæ; quia aliud habent in corde; & aliud in ore; & aliud in opere: & tunc est lingua duplex, sed hoc ante non innuitur. Dicitur autem hereticus peccator antonomasticè, quia infidelitas maximum peccatum est, quia opponitur maximæ virtuti, scilicet, fidei, vt dicunt quidam. Vel quia peruerit optimum ordinem ad Deum, vel quia fundamentum omnium virtutum annihilat. Vel aliter.

**m** Sic enim ] sequendo omnem ventum vanarum laudum, vel rerum temporalium, & eundo in omnem viam, exultando nimis in prosperis, dolendo nimis in aduersis, & acquirendo quocunque modo perfas & nefas. **o** Probatur, ] aliquis esse peccator, id est, avarus & superbus. Qui uterque peccator simpliciter dicitur. Superbia enim initium est omnis peccati *infr. 10. b.* Et radix omnium malorum cupiditas, *1. Timot. 6. b.* **p** In duplice lingua, ] id est, in mendacio duplex. Omnis enim avarus, & superbus mendax est. Non est igitur eundum in omni via, sed tantum media, & illa tenenda est firmiter. Vnde sequitur. **q** Esto firmus, ] id est, constans. **r** In via Domini, ] i. quæ venitur ad Dominum, quæ est regula catholicæ fidei & obseruantiæ mandatorum; semita autem Domini est impletio consiliorum. **s** Et ] esto firmus, in veritate sensus tui, id est, in vero sensu sanæ fidei. **t** Et scientia] de moribus. In his duobus consistit tota Christiana doctrina, in cognitione veræ fidei & in compositione bonorum morum. Vnde dictum est, vt eradicatis vitiis, ædificet & planet fidem, & ædificet mores.

**u** Et prosequatur te verbum pacis & iustitiae, ] scilicet: Venite, Benedicti Patris mei, &c. *Mat. 25. c.* Quod dicitur verbum pacis, quia ad æternam pacem vocat. Et iustitia; quia pro meritis redditur à iusto iudice. Aliqui libri habent. Et prosequatur te verbum pacis & iustitiae, id est, verbum prædicationis informans ad pacem temporis, pectoris, & æternitatis: & iustitia semper sit in ore tuo; non verbum rixa & discordia, aut detractionis, vel adulatiois. Vnde *Ephe. 4. g.* Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat; sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, vt det gratiam audiendibus. Et nota congruum ordinem. Primò monuit ad obseruantiæ mandatorum, non qualemcumque sed firmam, deinde ad veritatem fidei & morum ordinationem; & tuncendum ad doctrinam & prædicationem. Deinde informat auditores dicens.

**x** Esto mansuetus, ] id est, benignus & humilis. **y** Ad audiendum verbum Dei, id est, quod Deus loquitur per Doctores, & quod de Deo est, id est, Sacram Scripturam. **z** Ut intelligas, id est, intus legas spiritualem sensum. Litera enim occidit; Spiritus autem autem vivificat. *2. Cor. 3. b.* Hanc intelligentiam meretur humilitas. Vnde *Pf. 6. 4.* Valles abundabunt frumento, id est, humiles spirituali intelligentia, quæ reficit. *Luc. 10. d.* Confiteor tibi, Domine pater cœli, &c. Idem *Mat. 11. d.* Et *Iacob 1. c.* In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras. **aa** Et cum sapientia proferes responsum verum, ] id est, cum mansuetè audieris & intellexeris; tunc poteris alios verè docere; aliter non. Vnde sequitur. **bb** Si est tibi intellectus, ] i. intelligentia Scripturarum. **cc** Responde proximo tuo, i. instrue proximum tuum, qui te interrogat, & petit doceri eo ipso, quo ignorans est. **dd** Sin autem, id est, si non est tibi intellectus. **ee** Manus tua sit super os tuum, id est, tace, & taciturnitatem redime bono opere, quod significatur in manu. **ff** Ne capiaris in verbo indisciplinato, i. indisciplinè, siue indiscretè prolato.

Et con-

**a** Et confundaris,] in præsenti cotifusione erubescéntia, & in futuro confusione damnationis æternæ. Hic dicit *Gloss.* Sicut peccat qui scit, & non vult docere proximum suum; sic qui nescit, & vult docere, & Magister esse. Vnde *Jacob.* 3. a. Nolite plures Magistri fieri, fratres mei, scientes, quod maius iudicium sumitis. *Pro.*

**29.c.** Vidisti homi: & a confundaris. **b** Honor c & glos-  
nen velocem ad lo-  
quia in d sermone sensati; e lingua  
quendum, stultitia  
verò f imprudētis g subuersio est ip-  
magis speranda est, sius. Nō h appelloris susurro in vita  
quam illius corre-  
ctio. Ideo dicitur,  
*Jnfr.* 11. a. Priusquā  
audias, ne respon-  
deas verbum, & in  
medio seniorum ne  
adicias loqui. Item  
*infr.* 18. c. Ante iu-  
dicium para iusti-  
tiam tibi: & ante-  
quam loquaris, dis-  
ce. Sic faciunt boni,  
qui salutem suam,  
& aliorum querunt:  
magis volunt exem-  
plo, quam verbo docere. Vnde *Iob.* 19. b Principes cessabant  
loqui, & digitum suum supponebant ori suo.

**b** Honor immortalitatis quoad corpus. **c** Et gloria ] æternæ  
beatitudinis quoad animam.  
**d** In sermone sensati,] id est, in doctrina catholici Doctoris,  
id est, ad hoc est omnis sermo eius. Vel sic. **b** Honor,] id est,  
exhibitio reuerentia.  
**c** Et gloria,] id est, laus & benedictio populi. **d** In sermone  
sensati,] id est, pro doctrina Sapientis. Vnde 1. *Tim.* 5. c. Qui  
benè præfunt Presbyteri duplice honore digni sunt; maximè  
autem qui laborat in verbo, & doctrina. Vel :

**b** Honor ] in præsenti.

**c** Et gloria in futuro.

**d** In sermone sensati,] i. pro sermone sensati. Sensatus autem  
dicitur doctus bonis moribus, & rationibus fidei, qui bene  
sentit de omnibus. **e** Lingua,] i. locutio, f Imprudentis,] i.  
hæretici, vaniloqui, falsi testis, detractoris, adulatoris, g Sub-  
uersio est ipsius,] id est, causa subuersioneis ipsius, id est, æter-  
na damnationis. *Prov.* 18. b. Os stulti contrito eius: & labia  
eius ruina animæ eius. Idem in eodem d. Vita, & mors in ma-  
nibus linguae. **b** Non appelloris susurro in vita tua,] id est,  
detractor. Vel susurro propriè dicitur, qui inter amicos oc-  
cultè seminat discordias. Quem Dominus maximè odit, &  
detestatur. Vnde *Pru.* 6. c. Sex sunt, quæ odit Dominus, &  
septimum detestatur anima eius, scilicet, eum, qui seminat inter  
fratres discordias. *Rom.* 1. d. Susurrones, & detractores Deo  
odibiles. Ibi dicit *Gloss.* inter amicos discordias seminantes.  
*Leu.* 19. c. Non eris criminatus, nec susurro in populis. Crimi-  
natus, id est, detractor: susurro, id est, discordia seminator.  
Et susurro est hæreticus, qui seminat errorem, & ita discor-  
diā seminat inter Deum & homines, quos decipit. **i** Et lin-  
guia tua ne capiari,] à Diabolo, qui multos capit per linguam.  
Omnes, scilicet, mendaces: quia os, quod mentitur, occidit.  
*Sap.* 1. c. Omnes detractores, adulatores, periuros, falsos te-  
stes, malos Aduocatos, fictos Actores, & Prædicatores. Quia  
ut dicitur in libro *Prospere* Benè docere, & male vivere nihil  
aliud est, quam se sua lingua damnare. Omnes turpiloquos,  
vaniloquos, & bilingues. Ideo dicitur *Iac.* 3. b. Lingua est  
ignis, vniuersitas iniquitatis: quia maculat totum corpus, &  
inflammatis rotam iniquitatis nostræ.

**f** Et confundaris] in præsenti, conuictus & reprehensus co-  
ram hominibus, & in futuro damnatus coram Angelis Dei.  
**g** Super furem enim,] id est, super Susurronem, qui occultè  
seminat discordias inter amicos, & super hæreticum, qui oc-  
cultè seminat errorem, & tendit laqueos deceptionis, de quo  
dicitur *Ioan.* 10. b. Fur non venit, nisi ut furetur, & mactet, &  
perdat.

**m** Est confusio,] mala in præsenti. **n** Et poenitentia,] id est,  
poena tenax in futuro. Et sic super furem est confusio, vel  
penuria secundum quosdam, id est, defectus omnis boni, &  
poenitentia susurronis, supple, quasi dicat, maiorem poenam,  
& confusionem meretur susurro, quam fur: quia fur tantum  
res furatur; susurro pacem amici, & famam boni nominis

auferit: quæ melior est omni tempore possidente. Vnde *infr.*  
41. c. Curam habe de bono nomine: hoc enim magis perma-  
nebit tibi, quam mille thesauri magni, & preciosi. Si autem  
fur tenetur ad restitutionem rei furatae, quantum magis susur-  
ro ad restitutionem famæ denigratæ?

**o** Et deuotatio pessima] id est, anathematizatio, vel suspensio,  
vel separatio à quolibet bono, est.

**p** Super bilinguem,] qui modò vera, modò falsa loquitur,  
modò bona, modò mala. Hic est propriè adulator, vel hære-  
ticus. Aliqui libri habent: Et deuotatio pessima, id est, æter-  
na damnatio. Alij habent, Denotatio pessima, id est, digiti  
ostensio confusione plena.

**q** Susurratori autem est, odium Dei, & inimicitia hominum, &  
contumelia] id est, opprobrium. Et nota differentiam inter  
hæc tria vocabula. Odium cordis, inimicitia operis, contu-  
melia oris. Odium est mala voluntas, qua quis vult alij malum.  
Inimicitia est machinatio noemimenti, quæ ex odio pro-  
cedit. Contumelia est turpis verborum infamatio. Verunta-  
men contumelia quandoque consistit in turpi facto. Turpis  
enim actio contra corpus proprium est. Sic accipitur *Rom.* 1.  
c. Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immu-  
nitatem, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis.  
Vbi dicit *Gloss.* Corpora sua naturaliter repugnantia quadam  
vi applicant, & vitio aptiora faciebant. Aliquando vero  
consistit in solo turpi verbo, vt hic. Et *Ad.* 5. g. Ibant Apo-  
stoli gaudentes, &c. Ibi dicit *Gloss.* Vbi Christus in causa est,  
ibi maledictio est optanda. Aliquando sumitur communiter  
ad utrumque, vt *Rom.* 1. d. Detractores Deo odibiles, & con-  
tumelios. Ibi dicit *Gloss.* Contumeliosi sunt, qui dictis, vel  
factis contumelia, & turpia inferunt. Séquitur.

**r** Justifica pusillum, & magnum similiter,] quasi dicat, non  
accipias personas. *Greg. super Iob in moralib.* Personam acci-  
pere, est hominem, non quia homo est, sed propter aliquid,  
quod circa ipsum est, honorare. *Deut.* 16. d. Non accipies per-  
sonam, nec munera: quia munera excœcant oculos Sapienti,  
& mutant verba Iustorum. Iuste, quod iustum est, exequaris:  
*Leuit.* 19. g. Nolite facere iniquum aliquid in iudicio. *Exo.* 23.  
a. Non declinabis in iudicium pauperis. *Sap.* 6. b. Pusillum &  
magnum ipse fecit, & æqualiter cura est ei de omnibus.

## EXPOSITIO CAP. VI.

**N**oli fieri pro amico, &c.] In fine capitulo præcedentis  
actum est de æqualitate iudicij, quod charitate debet  
informari, vt nullo odio, vel amicitia declinet à veritate;  
nunc continuo subiungit auctor vim veræ charitatis, quæ  
amicum ab amicitia declinare non finit. Vnde *infr.* eodem. b.  
Amicus fidelis medicamentum vita, & immortalitatis. Dicit  
ergo.

**f** Noli fieri pro amico,] id est, de amico.

**i** Inimicus proximo,] iniuste contra ipsum iudicando, vel  
aliquo alio modo iniuste contra ipsum faciendo.  
Vel sic.

Noli fieri pro amico, id est, fauore amici tui.

**t** Inimicus proximo] tuo, id est, alicui homini: quia omnis  
homo nomine proximi generaliter intelligitur, sicut dicit  
*August.* sup. *Luc.* 10. quasi dicat, pro amore vnius noli fieri in-  
imicus alterius. Hoc enim non sustinet charitas, quæ omnes  
diligit, & nihil odit, nisi peccatum.

Vel sic: **f** Noli fieri pro amico,] tuo carnali. Verbi gra-  
tia. Pro parentibus carnalibus, qui amici sunt tantum  
passiuè.

**t** Inimicus proximo,] id est, Christo. Sicut multi Prælati,  
qui in præiudicium Christi nepotulos suos in Ecclesia eius,  
non solum instituunt, sed præficiunt. Contra quod dicitur  
*Abacuc.* 2. c. Vx qui ædificant Sion in sanguinibus,  
& præparant urbem in iniquitate. Non sic ille, qui dice-  
bat. *Psalm.* 15. Non congregabo conuenticula eorum de san-  
guinibus, nec memor ero nominitum eorum per labia mea.  
Causam autem, quare non debeat fieri inimicus proximo,  
subiungit.

**u** Improperium enim] verborum in iudicio: Esuriri & non  
dedidis mihi manducare, *Math.* 25. d.

**x** Et contumeliam] verberum in inferno.

**y** Malus] Iudex vel quilibet alias finaliter malus.

**z** Hæreditabit,] id est, firmiter possidebit. Vel, ] Hæ-  
reditabit,] id est, sequacibus suis quasi hæreditatem re-  
linquet. **aa** Et omnis peccator,] id est, perfectus  
peccator

**p**ecator, qui scilicet, ex malitia sciens & prudens, repugnat veritati & impugnat, ut hereticus, supple hereditabit improprium & contumeliam.

**a**Inuidus] similiter, & bilinguis. Dicit quatuor. Malus, peccator, inuidus, bilinguis. Malus, Iudex iniquus, omnis peccator, hereticus : inuidus, qui odit bonum & inuidus & bilinguis. **b** Non te exalterius : bilinguis, qui veris falsa miscet. Vel inuidus, bilinguis, detractor accipitur, & adulator. Omnes hi hereditabunt contumeliam, & improprium : quia gaudium inimici dat illum, & sunt hostes veritatis. Etiam iniquus

Iudex impugnat veritatem iustitiae, hereticus veritatem doctrinæ, detractor, & adulator veritatem vitæ ; & veritas condemnabit eos. Hæc sunt quatuor sceleræ, quæ nimis hodie in Ecclesia Dei pullulaeunt. De quibus dicitur Amos. 2. a. Super tribus sceleribus Iuda, & super quatuor non conuertat eos, eo quod abiecerunt legem Domini, & mandata eius non custodierunt, deceperunt eos idola sua, post quæ abierunt. Quia vero omnia ista à superbìa ducunt originem, quæ est initium omnis peccati, ut dicitur infra. 10. b. Ideo consequenter prohibet superbiam dicens.

**b** Non te extollas in cogitatione animæ tuæ, ] superbiendo de multa sapientia, vel potentia, vel opulentia. De his enim tribus solent homines superbire. Vnde Ier. 9. g. Non gloriatur Sapiens in Sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, & non gloriatur diues in diuitiis suis.

**c** Velut taurus,] qui ex pinguedine, & fortitudine superbbit. Pinguedo ad scientiam & diuitias refertur; fortitudo ad fortitudinem. De his tauris dicit Dominus in Psalm. 21. Tauri pingues obsederunt me. Amos. 4. a. Audite verbum hoc, vaccæ pingues, quæ estis in montibus Samariæ : quæ facitis calumniam egenis, & confringitis pauperes: quæ dicitis Dominis vestris, afferte, & bibemus. Vaccas vocat propter fecunditatem, quia multos sibi similes generant.

**d** Ne forte elidatur virtus tua, ] id est, Sapientia, & fortitudo & opulentia tua.

**e** Per stultitiam, ] electionis. Sapè enim amittit hæc homo merito superbiam, vnde superbi. Rom. 1. c. Dicentes se esse Sapientes stulti facti sunt.

**f** Et folia tua comedat, ] id est, verba tua destruat stultitia elationis siue iactantia, id est, inutilia reddat.

**g** Et fructus tuos] id est, opera tua.

**b** Perdat, ] id est, præmio priuet, 1. Cor. b. Modicum frumenti, id est, iactantia & elationis, totam massam corruptit, id est, totam congeriem operum inutilem reddit. Jer. 11. c. Ad vocem loquela grandis exarbit ignis in ea.

**i** Et relinquaris velut lignum aridum] sine virore virtutum.

**k** In Eremo, ] id est, inter steriles actiones malorum. Superbia enim omnia bona animæ destruit, & animam quasi defertam relinquit. Vnde Iobel. 2. a. Ante faciem eius ignis voras, & post eum flamma exurens quasi hortus voluptatis : terra coram eo & post eum solitudo deserti.

**l** Anima enim nequam, ] id est, anima superbi, qui non est quis: quia ab eo qui est, separatus est.

**m** Disperdet eum, qui se habet, ] id est, possessorem suum, vel potius custodem suum. Nequitia enim, propter quam simul corpus perditur in inferno, ab anima est.

**n** Et in gaudium inimici dat illum, ] id est, Diaboli, non quod Diabolus gaudet inquam, sed dicitur in gaudium : quia in hoc impletur desiderium eius. Vel gaudium pro irridione ponitur. Sicut enim similes deridentur a prætereuntibus, cum in alto ponuntur; sic superbi, qui sunt similes Dæmonum, sicut dicitur Ab. 16. 1. c. Ipse de Regibus triumphabit, & Tyranni ridiculi eius erunt. Et Greg. Tantò magis Dæmones nos derident, quantò magis nos obedientes sibi vident. De hoc dicitur infra. 18. d. Si præstiteris animæ tuæ concupiscentias suas, faciet te venire in gaudium inimicis tuis.

**o** Et deducet in sortem impiorum ] id est, in æternam damnationem, quam sortiti sunt sibi partem. Sap. 2. b. Hæc est pars nostra, & hæc est sors nostra. Sicut æterna gloria dicitur sors honorum. De qua Psalm. 30. In manibus tuis sortes meæ.

Vtraque dicitur sors, sicut ad modum sortis sine personarum acceptione datur ei, qui dignus est, hoc, vel illud.

**p** Verbum dulce, ] id est, ducis allocutio.

**q** Multiplicat amicos ] id est, corroborat amicitiam inter amicos, & nouos acquirit. **r** Et mitigat inimicos, ] id est, persecutores. Vnde Pro. 15. a. Mollis responso frangit iram, & sermo durus suscitat furorem.

**s** Et lingua eucharis] id est, gratiola.

**t** In bono homine abundabit, ] bonis.

Virtus autem, quæ sic regit linguam, mansuetudo vocatur. Vnde Prover. 15. **at die.**

**b** Vir iracundus prouocat rixas ; qui patiens est, mitigat fuscitas, vel aliter.

**p** Verbum dulce] id est, prædicatio Euangelij.

**q** Multiplicat amicos ] Dei, id est, fideles.

**r** Et mitigat inimicos, ] id est, persecutores Christiani nominis.

**s** Et lingua eucharis, ] id est, lingua bona, gratiola & plena mansuetudine.

**t** In bono homine, ] id est, in bona operante, & docente.

**u** Abundabit fructu multiplici. Talis enim, qui facit bona, quæ docet, & dulciter loquitur, multum fructificat in auditoribus. Prover. 16. c. Qui sapiens est corde, appellabitur prudens : & qui dulcis est eloquio, maiora reperiet. Fons vita eruditio possidentis. Item in eodem 10. c. Labia Iusti erudiunt plurimos. Item.

**p** Verbum dulce, ] id est, Christus, qui est verbum Patris, dulce in se, & dulce in nobis.

**q** Multiplicat amicos ] sibi, monendo, docendo, beneficia exhibendo.

**r** Et mitigat inimicos ] dulciter alloquendo, patienter illatas iniurias sustinendo.

**s** Et longua eucharis in bono homine, ] id est, in Christo.

**u** Abundabit doctrina vtili, & fructuosa.

**x** Multi pacifici sint tibi, id est, seruantes pacem.

**y** Et Consiliarius sit tibi unus de mille, quasi dicat, pax cum multis habenda est, immo cum omnibus, si fieri possit. Sicut dicitur Rom. 12. d. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus pacem habentes. Sed non cum multis consilium: quia scriptum est: Multi misericordes vocantur; virum autem fidelem quis inueniet: ? Et mille numerus est perfectio nis. Vnde per hoc, quod dicit. Unus de mille, innuit, quod paucis, & talibus, qui sint perfecti in consilio, sunt reuelanda secreta.

**z** Si possides amicum, in tentatione, id est, in aduersitate eius.

**b** Posside illum, ] id est, si possidere desideras, in tentatione posside illum, quasi dicat, si habes aliquem amicum, non dimittas eum in tempore aduersitatis. Vel sic. **z** Si possides amicum, ] id est, si possidere desideras. **a** In tentatione posside illum, ] id est, probatum in aduersitate tua habe illum, quasi dicat. Si vis ali que habere amicum familiariter, diu proba illum, & hoc maxime tempore necessitatis, quantumcumque, sit tibi familiaris.

Multi enim se profitentur in prosperis amicos esse; & inimici inueniuntur in aduersis. Vnde infra. 12. b. Non agnosceatur in bonis amicus, & non abscondetur in malis inimicus.

**c** Et ne facile credas ei teipsum, ] id est, secreta tua, donec prius probaueris illum. Vnde Sen. Omnia libera cum amico; prius tamen de ipso, infra. 37. b. A consiliario malo serua animam tuam; prius scito, quæ sit illius necessitas, & quid ipse in animo suo cogitat, ne forte mittat sudem in terram, id est, terrenum consilium det tibi, & dicat tibi, bona est vita tua; & stet econtrario videre, quid tibi euenia, infra. 8. d. Non omni homini cor tuum manifestes, ne forte inferat tibi gratiam falsam, & conuictetur tibi. Quare autem non sit contrahenda facilè cum quocunque familiaritas, subiungit.

**d** Est enim amicus secundum tempus suum, ] id est, quamdiu durat tempus commodi temporalis.

**e** Et non permanebit tecum ut amicus.

**f** In tempore tribulationis, ] id est, aduersitatis siue paupertatis. Proverbiorum 19. a. Divitiae addunt amicos

Prover.  
20. a.

**B** eos plurimos, à paupere autem & hi, quos habuit separantur.

**a** Est & amicus qui conuertitur ad inimicitiam, id est, qui citò irascitur, & recedit ab amicitia. Secundum aliam literam: Est amicus, qui conuertitur ad amicitiam, id est, qui leuis est, & conuer-

tibilis est, nunc ad lationis. Est & amicus, qui conuertitur ad inimicitiam: & b

est qui c odium, & rixam, & d con-

uictia denudabit. Est e autem amicus ille.

**c** Odium, & rixam] quam habebat in

al. t corde occultan-

perma- d Et conuictia de- nudabit, [id est,

aliqua mala dicet de illo, cuius ami-

cum se simulabat, si sciat; si nesciat,

separare, & ab r amicis tuis atten-

tinget. Et de tali

amico dicitur P. ou. 18. a. Occasiones querit, qui vult rece-

dere ab amico, & omni tempore erit execrabilis.

e Est autem amicus socius mensæ, ] cuius Deus venter est,

& gloria in confusione, P. ou. 3. d.

f Et non permanet in die necessitatibus, ] id est, paupertatis.

Talis simili est lupo, vel cani, qui tamdiu diligit cadauer,

quamdiu carnes habet & non plus. Vnde Seneca: Mel mus-

ce sequuntur, cadauera lupi; turba ista sequitur prædam, non hominem. Ecc. 5. c. Vbi multæ sunt opes, multi sunt, qui

comedunt eas. Ecce triplicem falsum amicum ponit Au-

tor. Primo amicum fortunæ, qui cum fortuna venit, & cum amicus.

Verbus. Cūm fueris fālix, multos numerabis amicos:

Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Secundum amicum inconstantię, qui secundum temporis mutabilitatem mutatur. De quibus Thren. 1. a. Omnes amici eius spreuerunt eam: & facti sunt ei inimici. Tertium amicum mensæ, qui causa ventris condolet & congaudet. De quo inf. 37. a. Sodalis amico coniucundabitur in oblectationibus, & in die tribulationis aduersarius erit. Sodalis amico condolet causa ventris, & contra hostem arripiet scutum. In hoc triplici amico non est confidendum, sed in vero, de quo consequenter ostendit, qualicer possit cognosci. Difficile est enim inter multos falsos vnum verum amicum cognoscere. Omnes enim dicunt se esse amicos, cùm sint solo nomine amici, vt dicitur inf. 37. a. S. gnum autem veræ amicitię est continuatio amoris in omni tempore. Vnde P. ou. 17. c. Omni tempore diligit, qui amicus est. Et de hoc dicit.

g Amicus si permanerit fixus, ] id est, stabilis in amore, & constans in tempore tribulationis.

b Erit tibi quasi coæqualis, ] id est, paris tecum voluntatis, quasi alter tu; idem volens, idem nolens. Hæc est vera amicitia, vt dicit Tullius, idem velle, & idem nolle in rebus honestis. Item: Amicitia est diuinaram humanarumque rerum, cum benevolentia & charitate consensio.

i Et in domesticis tuis, ] id est in priuatis negotiis tuis.

k Fiducialiter ] id est, fideliter.

l Aget, ] id est, quasi sua fideliter procurabit.

m Si humiliauerit se contra te, ] id est, coram te tibi in omnibus consentiens.

n Et à facie tua abscondet se, ] non ostendens exterius totum affectum amoris, quem habet interius.

o Vnanimem] cum eo, [habebis amicitiam bonam, ] id est, firmam & stabilem. Alter potest legi secundum Glos. de falso amico.

p Si humiliauerit se contra te, ] id est, exterius coram te ad te decipiendum.

q Et à facie tua abscondet se, ] per simulationem fingens se, qualis non est.

r Vnanimem habebis amicitiam bonam?] interrogatię, quasi dicat, non. Vbi enim cordium secreta adinuicem ignorantur, non potest esse vera amicitia. Amicus enim dicitur amoris consors, vt dicit Gl. Cui sic animum tuum applica, vt ex duobus vnum fiat, cui te tanquam tibi committas, à quo nihil timeas, & nihil in honestum petas. Non est enim amicitia in vestigialis, sed plena decoris. Vnde Iean. 15. b. dixit

Dominus Discipulis suis. Vos amici mei estis, si feceritis, quæ præcipio vobis. Ecce dedit nobis Dominus formam amicitiae, quam sequamur, vt faciamus offici voluntatem, aperiamus ei secreta, & ipse nobis. Vnde Iean. 15. b. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audiui à Patre meo, nota

feci vobis. p Ab initicis tuis] mat-

nifestis. q Separare, vel separare te, lo-

co, animo vero semper amandus est. Quia dicit Do-

minus Mat. 5. g. Diligite inimicos

vestros; benefacite his, qui vos ope-

ruht. r Et ab ami-

cis tuis attende, ] id est, ad cognos-

cendum veros ami-

cos discretionem

habe; quia profundum est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud. ter. 17. b. Hæc autem discretio maximè ne-cessaria est propter hypocritas & hereticos, qui simulant, quod non sunt, vt incautos decipient. Vnde Mat. 7. c. Atten-dite à falsis Prophetis. &c. Et Rom. vii. c. Rogo autem vos fratres, vt obseruetis eos, qui dissensiones & offendicula faciunt.

s Amicus fidelis protecção fortis] id est, amicus fortis secun-dum Deum, fortis protectio: quia non relinquit in aduersis; sed fortiter protegit, & per consolationem & consilium & orationem, si tentatur: per suarum rerum communicatio-nem si inopia grauatur: per cordis compassionem, si angu-stiatur: per sujipsum expositionem, si periculum animæ ti-meatur. Et de tali amico dicitur inf. cod. Amicus fidelis me-dicamentum vitæ & immortalitatis. Et inf. 22. d. A facie illius, id est, amici non me abscondam; & si mala mihi eue-nerint, propter illum sustinebo. P. ou. 12. d. Qui negligit damnum propter amicum, iustus est.

t Qui autem inuenit illum, ] id est, fidem amicum:

u Inuenit thesaurum] quo viatur tempore necessitatibus. Ami-citia enim omnia communia facit, & per amicitiam possi-des omnia bona tam temporalia, quam spiritualia, quæ habet ille, quem tu amas. Et quia vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum, vt dicitur Mat. 6. c. Ideo necesse est in corde vnius amici esse cor alterius, & communem habere volun-tatem, & communes diuitias. Vnde Cicero dixit amicitiam esse non posse nisi inter bonos, & liberam debere esse, & ad omnem felicitatem procluem.

x Amico fidelis nulla est comparatio] æquiparant:

y Et non est digna ponderatio auri, & argenti contra boni-tatem fidei illius, ] id est, contra fidelitatem illius: quia fide-lis amicus semper iuuat etiam post mortem, quod non facit aurum & argentum. Fidelis amicus vitam conseruat, tandem temporalem, quam spiritualem, quod non aurum, nec argen-tum. Propriè autem amicus fidelis est Christus, qui tantum nos dilexit, vt animam suam daret pro nobis, & maiorem hac dilectionem nemo habet. Iean. 15. b. Huic amico nulla est comparatio: quia qui de cœlo venit, super omnes est; Iean. 3. d. Huic nec aurum Sapientia, nec argentum eloquentia possunt comparari. Vnde Job 28. c. Non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendetur argentum in commutatio-ne eius. z Amicus fidelis ] id est, animi custos.

a Medicamentum vitæ & immortalitatis] id est, obsetuatum & effectuum vitæ immortalis, vt consiliarius, vt inimi-cus, vt adiutor. Propter quod dicit Salomon Ecc. 4. c. Vt so-li, quia si ceciderit, non habet subleuantem se.

b Et qui metuunt Dominum ] filialiter.

c Inuenient illum, ] in praesenti per spem, in futuro per spe-ciem. Spes enim gignitur ex timore; sicut dicit P. ou. 113. Qui timent Dominum, sperauerunt in Domino. Vel: [Inuenient illum, ] id est, veniunt in illum amoris desiderio, qui oritur ex timore. Vnde inf. 25. b. Timor Dei initium dilectionis eius, fidei autem initium agglutinandum est illi.

d Qui timet Dominum & quæ] id est, æquo animo & recto, non vt seruus, & mercenarius; sed vt filius, qui non timet, nisi offendit, aut separationem. e Habebit amicitiam bonam, ] cum Domino. f Quoniam secundum Illu-

erat amicus illius, ] id est , sicut Deus diligit eum , & ipse Deum. Vel sic : [ Qui timet Dominum ] timore filiali : & quod habebit amicitiam bonam ] id est , prout etiam est amabitur a Domino. Vel sic : [ Et habebit amicitiam bonam , ] id est , qualiter amabit Dominum , id est , tantum timebit , quantum amabit.

vel [ Et habebit amicitiam bonam , ] id est , qualiter amabit , & amabitur omni tempore , aduersitatis & prosperitatis : quia omni tempore diligit , qui amicus est . *Prou. 17. c.* Vel sic : [ Et habebit amicitiam bonam ] cum proximo , id est , amicorum paritate , cum sint ut unum in amore consentes. Amicus enim dicitur quasi amoris consors . [ Quoniam secundum illum ] id est , secundum voluntatem illius , vel secundum amorem illius , id est , Dei . [ Erit amicus illius ] id est , secundum quod diligit Deum , in illo diligit proximum ; quia est imago illius , *I. Ioan. 5. a.* Omnis qui diligit eum , qui genuit : diligit eum , qui natus est ex eo , per naturam vel per gratiam .

a Fili , à iuventute tua excipe doctrinam ] id est , mensuram aliorum cape , vel ex multis doctrinis meliorem elige .

d Et usque ad canos ] id est , usque ad senectutem .

e Inuenies Sapientiam , quasi dicat , à iuventute incipe ad discere . Semper enim poteris discere etiam in senectute , sacra enim doctrina putes alus est , & ad profundum perueniri non potest . Vnde *Eccles. 8. d.* Est homo , qui diebus , & noctibus somnum non capit oculis , & intellexi , quod omnium operum Dei nullam possit inuenire homo rationem eorum , quae sunt sub Sole , & quanto plus laborauerit ad querendum , tanto minus inueniet eam . Vel sic .

a Fili , à iuventute tua ] quae est etas disciplinabilis .

b Excipe , ] id est , corde cape .

c Doctrinam ] bene viuendi .

d Et usque ad canos inuenies Sapientiam , id est , in senectute fructum Sapientiae consequeris , Vnde *Gloss.* Qui in iuventute studet sanas doctrinas , in senectute dulces metet fructus Sapientiae . De quibus dicitur *Prou. 3. b.* Primi & purissimi fructus eius . Vnde *Thien. 3. b.* Bonum est viro , cum portauerit iugum Domini ab adolescentia sua . *Exod. 16. e.* praeceptum est filiis Israël , ut mane colligerent manna , per quod significatur sacra Scriptura . Et hoc est , quod dicitur . *Eccles. 11. c.* Mane semina semen tuum ; & vesperè non cesset manus tua . Et *Jerom. Mirum est , quod artem bene viuendi in iuventute addiscimus , cum alias artes etiam mechanicas à iuventute addiscamus . Modum autem addiscendi determinat auctor , & subiungit .*

f Quasi is , qui arat , & qui seminat , &c . *Jacquirendam* , id est , cum studio & labore & cum spe percipiendi fructum , vnde reficiaris , & viuas . Vnde *Apost. 1. Cor. 9. b.* Debet in spe qui arat arare , & qui triturat in spe fructus percipiendi . Itē qui arat , & seminat , primò extirpat ab agro spinas & tribulos : & eversa terra seminat semen suum ; sic qui sacram Scripturam excipere cupit , primò debet terram cordis sui diligenti inquisitione euertere , & spinas vitiorum extirpare , & tunc deum poterit semen diuinæ doctrinæ excipere , & tandem fructum virtutum & gloriæ metere . Alioquin in malevolam animam non introibit Sapientia , nec habitabit in corpore subdito peccatis . *Sapient. 1. a.* Propter quod dicit *Jerem. 4. a.* Nouate vobis nouale , & nolite ferere spinas . Sed quia sunt quidam , qui statim , ut seminauerint , volunt comedere fructum seminis , ut dicitur *Isa. 18. b.* Quasi temporaneum ante maturitatem autumni , quod cum aspicerit videns statim , ut manu tenuerit , vorabit illud . Ideo subiungit .

g Et sustine , ] id est , patienter expecta .

h Bonos fructus illius ] id est , eterna bona , quae illa promittit , & per illam inueniuntur , sicut dicitur *Iuda. 5. f.* Scrutamini Scripturas , in quibus vos putatis vitam habere . *Iac. 5. b.* Pa-

tientes estote , fratres , usque ad aduentum Domini : ecce agnuscola expectat preciosum fructum terra patienter ferens , donec accipiat temporaneum & serotinum . Sed ne aliquis terretur ex nimia expectatione . Ideo subdit .

i In opere enim ipsius exiguum laborabis , & circulo edes de generationibus illius , ] quasi dicat , modicus est labor respectu fructus . Vnde *Sup. 3. a.* In paucis vexati , in multis bene disponentur . *Rom. 8. d.* Non sunt condignæ passiones huic temporis ad futuram gloriam , quae revelabitur in nobis . Et nota , quod dicit . In opere ipsius exiguum laborabis . ] Non enim solo studio lectionis ; sed & labore operis & instantia orationis acquiritur Sapientia . De oratione dicitur *Iac. 1. a.* Si quis vestrum indiget Sapientia postulet a Deo , qui dat omnibus affluerter , & non impinguat , & dabit ei . De opere dicitur in *Psal. 100.* Intellectus bonus omnibus facientibus eum . Et *Psal. 18. A* mandatis tuis intellexi . Et filii Israël propriis manibus manna colligebant . *Exod. 16. d.* Generatio autem Sapientiae duplex est . Una in affectu altera in intellectu . In affectu generat desideria sancta , in intellectu studia vera . Et de utraque generatione dicit *Psal. 23.* Hæc est generatio querentium Dominum . De his generationibus edit , qui & studia & desideria in bonum opus conuertit , sed nondum satiatur , satiabitur autem , cum apparuerit gloria eius , qui dator est Sapientiae . Sequitur .

k Quam aspera est nimium Sapientia indoctis hominibus , ] quasi dicat , tam bona , tam dulcis est Sapientia & fructus eius optimi , & tamen nimis aspera est hominibus indoctis , qui nesciunt fructum & utilitatem eius . Vnde *Sup. 1. c.* Execratio peccatoribus Sapientiae .

l Et non permanebit in illa , ] id est , in mandatis illius .

m Excors , ] id est , homo sine corde , id est , impatiens & dedicatus curis & sollicitudinibus temporalibus , quae cor auferunt . Vnde *Osee 7. c.* Factus est Ephraim quasi columba seducta non habens cor . Item in *eo. 4. c.* Fornicatio , vinum & ebrietas auferunt cor . n Quasi lapidis virtus probatio erit in illis , ] id est , in stultis id est , sicut lapis si sursum proicitur , statim propria virtute id est , ponderositate descendit ; ita indocti homines aliquando eleuati per Sapientiam ad aliquam dignitatem , propria voluntate siue malitia ad peccata descendunt & de peccatis ad infernum .

Vel aliter . [ Quasi lapidis virtus . ] ita probatio , Sapientiae erit , id est , sicut indocti virtutem lapidis preciosi parum approbat , vel omnino vilipendunt , quia ignorant ; ita & Sapientiam . Propter quod dicit Dominus *Matt. 7. a.* Nolite Sanctum dare canibus , neque mittatis margaritas ante porcos *inf. 21. c.* Cor fatui quasi vas confractum , omnem Sapientiam non tenebit . Quia vero aliquando indocti recipient disciplinam , sed citio abiiciunt ; quia ad tempus credunt , & in tempore temptationis recedunt , sicut dicitur *Luc. 8. b.* Ideo subdit .

o Et non demorabuntur proicere illam ] quia graue videatur eis obedire Sapientiae . Et hoc est , quia ignorant fructus eius . Vnde *Prou. 1. c.* Stulti , quae sibi noxia sunt , cupiunt , & imprudentes odibunt scientiam . Sapientiam autem proicit , vel qui eam audire contemnit , vel mandata eius non facit . Vnde *Psal. 49.* Proiecisti sermones meos retrosum . Quare autem prolicant indocti Sapientiam ostendit .

p Sapientia enim doctrinæ , ] id est , quae per doctrinam acquiritur , vel quae per doctrinam communicatur .

q Secundum nomen eius , ] id est , stulti . Stultus doctrinam Sapientiae reputat stultitiam , quia non intelligit neque sapit ea , quae dicuntur . Vnde *1. Corinth. 2. d.* Animalis homo non percipit ea , quae spiritus Dei sunt : stultitia enim est illi , & non potest intelligere , quia spiritualiter examinatur . Vel sic . p Sapientia enim doctrinæ , ] id est , doctrinalis Sapientia .

q Secundum nomen eius , ] id est , secundum nomen Sapientiae id est , talis est , qualis etiam significatur per nomen , scilicet sapida sciencia , quia dicitur a sapore & scientia . Et secundum nomen eius est Sapientia , id est , prudentia , & veritas , & virtus illuminans & inflammans . Vnde *Psalm. 118. Praeceptum Domini lucidum illuminans oculos .* Et *Prou. 30. a.* Omnis sermo Dei ignitus clypeus est .

Vel aliter . p Sapientia enim doctrinæ , ] id est , Sapientia docibilis .

q Secundum nomen eius , ] id est , occulta sicut & nomen eius . Quæstio enim fuit inter Philosophos , & adhuc est , quid est Sapiens , & quid est Sapientia ; ita & ipsa Sapientia ignota est , & occulta . Ignota est indoctis

**Q**uis hominibus. Vnde sequitur. *a* Et non multis est manifesta] sed solis auditorib. & amatorib eius. *P*axoi eam sapientem saporem Sapientiae, & pauci vident claritatem eius. Vnde *Jub.* 28.c. Vnde Sapientia venit: & quis est locus intelligentiae? Abscondita a. est ab oculis omniu[m] viuenientium, volucres quoq[ue] celi latet. *b*

*Q*uib[us] autem agnita est] per experientiam, i. qui fide & opere scruntantur eam, & saporem eius intus in affectu sentiunt. *c* permanet usque ad conspectum Dei. *d* Audi fili, & accipe consilium intellectus, *f* & ne abiicias consilium meum. *g* Inijce pedem tuum in *b* compedes illius, & in *s* torques illius collum tuum. *k* Subijce humerum tuum, & *l* porta illam, & *m* ne *t* acidieris vinculis eius. In *n* omni animo tuo accede ad illam, & *o* in omni virtute tua conserua p[ro] vias eius. *q* Inuestiga illam, & r manu qui permanistis mecum in temptationibus meis. Secundus, quando aduersitatibus non frangitur. *s*ap. 5. a. Stabunt Iusti in magna constantia, &c. Tertius, quando non dissoluitur sive mollescit prosperitate temporali; sed semper proficit de bono in melius. *Inf.* 27. b. Homo sanctus in Sapientia manet; sicut Sol, qui semper facit cursum suum, quicquid agatur, vel dicatur. Quartus, quando continuat opera sua bona usque in finem. *Mai.* 10.c. Qui perseverauerit usque in fine, hic saluus erit. Quintus, quando in aggressu & progressu arduoru[m] confidit a Deo. *I. Io.* 3.a. Omnis, qui in Dco manet, non peccat. Ita sex bona facit Sapientia: securitatem, firmitatem, constantiam, perseverantiam, confidentiam, & ad ultimum apertam Dei visionem. Isti sunt sex gradus, quibus ascenditur ad thronum Salomonis *3. Reg.* 10.c. *d* Audi fili, &c.] Ostesa veilitate Sapientiae, & quare ab indoctis projectur; consequenter admonet ad audiendum Sapientiae, non solum exterior, sed interior, qui est obedientia, & intelligentia. Vnde dicit: Audi, fili, aure cordis, *e* Et accipe consilium intellectus] i. quod confert purum intellectum sine errore. *f* Et ne abiicias consilium meum,] qui sum pater tuus, qui non consulerem, nisi bonum. *g* Inijce pedem tuum i. affectum animae. *h* In compedes illius] i. in pracepta illius. *q. d* gressum vitae tuae constringe praceptis Sapientiae. *i* Et in torques illius collum tuum] i. tempera sermones tuos secundum regulam Sapientiae. Collo formatur sermo, & ideo nomine colli sermo significatur. Torques est aureu[m] ornamenti pectoris, & significat Sapientiam, sive reguladu[m] Testamentorum. Vnde collu[m] inijcere in torques Sapientiae, nihil aliud est, quam sermones suos Sapientia informare. *k* Subijce humeru[m] tuu[m], & porta illa] hoc est, actus tuos suppone magisterio illius. *l* Subijce] per humilitatem. *m* porta] per fortitudinem: Subijce, per obedientiam, Porta per patientiam. *n* Et ne acidieris vinculis eius] i. ne grauiter & tedioser feras, sed cu[m] hilaritate imple pracepta Sapientiae. Dicitur autem acidia ab aco aces. Vnde homo acidus, i. sine igne charitatis, qui leuis est super omnia. Et de talibus dicit Dominus *Pf.* 68. *E*t in siti mea potauerit me aceto. *n* In omni animo, &c. *j* q.d. omnes cogitationes tuas, omnia desideria in illa conuertere. Vnde *Gk* Corde, non corpore accedendum est ad Sapientiam: quia spiritualis lex mente inspicienda est; sensus tam corporis dirigendi sunt ratione metis. Vnde *Gal.* 5.c. Spiritu ambulate; & desideria carnis non perficietis. Nam qui deuotè meditatur Sapientia Dei, quae de Christo est, vel quae Christus est; seruat mandata eius, & corporis luxu[m] restringit, ne fluat in voluptatibus vita presentis; sed viuat sub disciplina celesti. *o* Et in omni virtute tua conserua] corde & opere serua. *p* Vias eius] i. pracepta, per quae venitur ad ipsa, & ipsa ad nos. *Mai.* 19.c. Vis ingredi ad vitam, serua mandata. *q* Inuestiga illa] studendo, peritiore interrogando, orando, operando. *r* Et manifestabitur tibi] quia qui petit, accipit; & qui querit, inuenit: & pulsanti aperietur. *Mai.* 7.a. *Prou.* 2.a. Si quiesceris ea, quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam; tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei inuehies. *s* Et continens factus] i. toto animo tenens, i. quando tenueris ea. *t* Ne derelinquas eam] peccando, vel torpendo. *Vel.* / Continens factus] i. habens continentiam. *t* Nederelinquas eam] Sapientiam, quae maximè seruatur per continentiam. Vnde *ap.* 7.d. Emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera, &

ideò nihil inquinatum in illam incurrit. Causa autem quare inuestigari debet Sapientia, subiungit. *u* In nouissimis id est, post hanc vitam. Inueniet requiem in ea] i. propter ea, vel per eam, quia Sapientia est contemplatio Dei, & perceptio veritatis, in quibus consistit beatitudo Sanctorum. *Prou.* 3. a. Fili

manifestabitur tibi, & *f* continens legis meæ, & præfactus & ne derelinquas eam. In p[ro]ta mea custodiat nouissimis enim *x* inuenies requiem in ea, & *y* conueretur tibi din[eu]s enim dierū, & in oblationem. Et *z* erunt tibi compedes eius in protectionem fortitudinis, & *b* bases & virtutis, & *c* torques illius in *t* d stola gloriae. *e* Decor enim vita est in illa, & *f* vincula illius *g* alligata *t* salutis. *h* Stola gloriae i. indues eam, & *k* coronam *t* congratulationis superpones tibi. *l* attenderis mihi, si *l* attenderis mihi, *m* ne obliniscaris

conueretur tibi in *al.* seroblationem] licet uitatis modis cum labore *l. f.* inuestigetur. Vnde lam.

*uan.* 16.d. Vos autem *al.* *fa.* contristat imini; sed lutaris, *indues* eam, & *k* coronam *t* gratulationis superpones tibi. *l* erunt tibi compedes *al.* *t* eius id est præcepta gratulatio[n]is. *et* *q*ibus ligatur affectus animæ. *a* In protectionem fortitudinis] id est, in fortē protectionē. *b* Et bases seruitutis, vel virtutis, i. patientia, & obedientia, quæ sicut bases sustinent totum pondus fabricæ spiritualis: erunt tibi in fortitudinis protectionē, i. in fortē protectionē. Patientia enim & obedientia protegunt fortiter laborantes ad Sapientiam. *c* Et torques illius] i. temperata doctrina. *d* In stola gloriae] co[po]ris & animæ. *e* Decor enim vita, &c. In præstanti per gratiam in futuro per gloriam. *f* Et vincula illius] id est, præcepta, quibus ligamur, ne per campos licentia discurramus effrænes, sunt. *g* Alligatura salutis] quia extra h[ab]ent a peccato, & trahunt ad salutem æternam. Hæc enim sunt vincula, quibus extractus est Ieremia de lacu. *Jer.* 38.d. *h* Stola gloriae] i. pro stola gloriae. *i* Indues eam] Sapientiam, i. in futuro habebis pro Sapientia stola gloriae, qua indueris. *k* Et coronam, &c. *l* eā scilicet, Sapientiam, hoc est, pro Sapientia habebis coronam gratulationis. Et nota tria verba, quæ hic ponuntur, decor, stola, corona. Decor, sive pulchritudo consistit in partium corporis debita quantitate, & ordine, & colore viuido, sicut dicit *Aug.* sic & decor vita hæc tria habet: debitam quantitatem in integritate iustitiae, quoad proximum; debitum ordinem; quoad Deum in cultu pietatis; viuidum colorem in norma sobrietatis, quoad teipsum: & hic est decor vita. Vnde *Tit.* 2. Abnegantes impietatem, & sæcularia desideria, sobrietate & iustitate, & piety viuimus in hoc sæculo. Stola vt dicit *Isidorus*, est matronale experimentum, quo opero capite, & scapula à dextro latere in lævum humerum mittitur: Et dicitur à stolon, quod est lougum, & significat corporis immortalitatem, qua corpus quasi ueste nobili induetur, sicut dicitur *Co. intib.* 15.g. Corona vero, quæ capiti imponitur, significat gloriam animæ, quæ est dignior, & excellentior pars hominis. Sed melius potest dici, vt mihi videtur, quod Stola significat tam corporis, quam animæ gloriam substantialem, quæ dicitur aurea: Corona gratulationis dicitur aureola, quæ superadditur aureæ Virginibus & Prædicatoribus, & Martyribus. Vnde propriè dicitur hic: coronam gratulationis superpones ibi. Et dicit gratulationis, id est, simul gratulationis: quia gaudio, sive gratulationi substanciali, quæ erit ex visione & dilectione Dei, addetur: non tamen augebit eam: quia se habet ad illam, vt punctum ad lineam.

Fili, si *] Supra ostendit Auctor fructum Sapientiae multiplicem: deinde monuit ad auditum Sapientiae: nunc ostendit, qualiter veniatur ad illam, scilicet, per humilem disciplinam, & mentis munditiam, & intentionis puritatem. Vnde dicit *Glos.* Necesse est, vt qui veræ Sapientiae, quæ Christus est, agnitionem desiderat, prius Catholicis Magistris humiliiter se subiiciat, & omnes affectus animæ suæ disciplinæ eorum: deinde intentionem cordis ab omni prauo desiderio auertens ad audiendum verbum Dei adhibeat diligenter, caueatque, vt meditationem legis, non pro terrenarum rerum mercede, sed pro ipsius boni amore impendat, vt veræ Sapientiae fructus perferat. Dicit ergo: fili, cui paterna seruatæ hereditas: qui doctrinæ patris hu[m] militer subiici debes.*

Si attenderis] mihi patri, qui diligenter docere volo.

# Liber Ecclesiastici.

a Disces eam] ab alio. Vnde & Paulus missus est ad Ananiam Att. 9. c. & ysum recepit. Et in vitiis Patrum legitur , quod quidam Patrum dubitabat super quodam, & orauit Dominum, vt revelaret ei ; & sic fuit in oratione pluribus diebus, & nihil inuenit : Ad ultimum cogitauit , vt iret ad patrem quendam : & quereret ab eo dubitationem Et dum iret, occurrit ei Angelus , dicens:

Nō propter orationem , & ieiunium tuum voluit tibi Dominus reuelare dubitationem tuā; nunc verò, quia humiliasti te , vt ires ad fratrem tuum, & quereres ab eo, misfusum , vt dicam tibi , & redreas : Et Dominus indicabit tibi , quid dubitas vnde Lyc. 10. d. Confiteor tibi , Pater cali , & terræ , &c.

b Et si accommodaueris animū tuum,] id est, ad commodum dederis ipsi Sapientiæ. c Sapiens eris ] potens estimare de omnibus rebus secundum valorem suum, prius cognito unoquoque secundum saporem suum. d Si inclinaueris autem tuam] per humilitatem , & fidem, credendo eis, quæ dicuntur. e Excipies doctrinam,] id est, extra alios capies , & ex multis meliorem eliges. f Et si dilexeris audire] ab alio. g Sapiens eris ] hic bis dicit: Sapiens eris : quia Sapientia duo dicit , saporem , quo gustus spiritualis immutatur , in quo est cognitio experientiæ : & scientiam , qua intellectus illuminatur , in qua accipitur cognitio si implicitis notitiæ. b In multitudine Presbyterorum prudentium sta] id est, commorare, vt ab eis addiscas Sapientiam. Sed Presbyter Græcæ , vt dicit Iohannes , Latinè senior interpretatur ; sed quia multi senes sunt satui, vt illi, qui Susannam condemnare voluerūt. Dan. 13. e Ideò addit, prudentium. In multitudine autem dicit: quia scientia ab uno potest disci, non tamen perfectè morum ordinatio, quæ magis visu, quam auditu addiscitur. Sed quia posset cum illis esse corpore, & corde vagari per mundum: Ideo dicit. i Et Sapientiæ illorum ] id est , doctrinæ verbi & exempli.

k Ex corde, Intellectu, & affectu. l Coniungere] attendendo quod dicunt , & imitando quod faciunt. Hæc est coniunctio veri Discipuli ad Magistrum. Fortè modò non oportet coniungi, sufficit iungi. Satis est attendere dictis , non imitari facta. Vnde Matr. 23. a. Super cathedram Moysi , &c. Sed si aliquando Doctores aliqua dicunt , vel faciunt, quæ non pertinent ad te , ad illa non oportet coniungi : Et ideò sequitur. m Ut omnem narrationem Dei ] id est , de Deo, vel quæ Deus narrat per illos. n Possis audire,] ab illis o Et prouerbia laudis] id est, Sapientiæ laudabiles, & occultæ. p Non effugiant à te ] quasi dicat, Illa commenda memoriarum; illa enim effugiunt à nobis, id est , extra nos fugiunt , quæ obliuiscimur. q Et si videris sensatum] id est, Sapientem , & doctum, & moribus ornatum, quod notatur in verbo videbis. r Euigila ad eum ] imitandum & audiendum. Imitandum in factis , audiendum in scholis. s Et gradus ostiorum illius exterat pes tuus ] hoc est , frequenter vade in domum suam, vt interroges, quæ ignoras, aut dubitas. In quo retunditur quorundam superbia, qui nimis confidunt de ingenio proprio , ita vt interrogare aliquid deditigenent ; imò quod peius est, quæ audiunt, non repetunt, sed noua circa excoigitant. Contra quos dicitur Propterea. 3. a. Ne sis sapiens apud te met ipsum. Et supra parum. Ne innitaris prudentia tua. De hoc dicitur infra. 8. b. Ne despicias narrationem Presbyterorum Sapientum, & in prouerbiis eorum conuersare : Ab ipsis enim disces Sapientiam , & doctrinam intellectus. t Cogitatum habe in præceptis Dei ] non in vanis fragmentis Philosophorum , & curis carnis, & mundi. u Et in mandatis illius maximè] id est , plus quam in alia re. x Affiduus esto,] meditando die ac nocte, & opere adimplendo : aliter insufficiens est meditatio legis , nisi consequatur operatio. Vnde Deut. 6. b. Erupit tuba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo , & in labiis ea filiis tuis , & meditaberis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens, & ligabis ea quasi signū in manu tua. Præcepta dicit quoad

# Cap. VII.

affirmativa; mandata , quod negativa. y Et ipse dabit tibi cor ] Id est , puri cordis intelligentiam. z Et concupiscentia] salutaris. a Sapientia] Id est, amor Sapientiæ, quæ ad effectum. b Dabitur tibi] à Deo. Hæc duo habebat, qui dicebat: Ps. 118. Quomodo dilexi legem tuam, Domine, &c.

## EXPOSITIO CAP. VII.

**¶** Oli facere , ceptis Dei : & in **¶** mandatis illius maximè **x** affiduus esto; **y** & ipse dabit tibi cor , & **z** concupiscentia **a** Sapientiæ **b** dabitur tibi.

## CAP. VII

**¶** Oli facere mala **d** & non te apprehendent. e Discede f ab iniquo, & **g** deficient mala abs te. b Non semines mala in sulcis iniustiæ, **i** & non metes ea in **k** septuplum. l Noli querere ab homine Ducatum, **m** neque à Rege

**¶** &c.] Circa finem præcedentis capituli inquit Author comitor in multitudine Presbyterorum prudentium , & coniungi illorum Sapientiæ: nunc hortatur fuge re societatem malorum , & maximè hæreticorum : & eorum sententia non coniungi. Vnde dicit.

c Noli facere mala ] id est , peccata. d Et non te apprehendent.] In poenis. Psalm. 9. In operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Vnde & Psalm. 7. dicit: Conuertetur dolor eius in caput eius : & in verticem ipsius iniurias eius descendet, id est, pena pro iniurie. Vnde infra 27. b. Leo venationi infidiatur semper ; sic peccata operantibus iniuriam. Propterea. 5. d. Iniurias suæ capiunt impium. Et nota, quod non opera exteriora tautum prohibet ; sed voluntatem, à qua quasi à radice opera oriuntur : sicut dicit Dominus Ioan. 8. b. Vade, & amplius noli peccare.

e Discede] loco, & animo. f Ab iniquo ] id est , hæretico, vel quolibet alio pestilente : quia qui tangit picem , inquinabitur ab ea : & qui communicauerit superbo , induet superbum infra. 13. a. Non tamen statim discedendum est à peccatoribus ; sed prius admonendi sunt: & si nolant corrigi, tunc deinde dimitti possunt. Vnde ad Titum 3. c. Hæreticum hominem post primam & secundam correctionem devita , sciens , quia subuersus est , qui eiusmodi est. Vel sic.

g Noli facere mala ] id est , peccata. d Et non te apprehendent ] id est , ad peccandum allient. Peccatum enim , quod per poenitentiam non diluerit , suo pondere ad aliud trahit. Vnde Psalmus 9. In operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Propterea. 5. d. Funiculus peccatorum suorum constringitur impius.

e Discede ab iniquo , ] id est , Dæmone , non consentiendo ei.

g Et deficient mala abs te ] id est , peccata vel poenæ debitis pro peccatis.

b Non semines mala in sulcis iniustiæ, ] id est , non facias opera mala , nec doceas peruersa , quæ sunt semina iniustiæ : Sicut enim bona doctrina , & bona opera sunt semina iustiæ ; sic mala doctrina & mala exempla sunt semina iniustiæ.

j Et non metes ea] id est , poenas debitas eis.

k In septuplum] id est , perfectè , quod fiet in gehenna, vbi perfectè punietur , quod hic videtur dimissum. Sic accipitur septuplum. Propterea. 6. d. vbi dicitur de fure : Deprehensus quoque reddet septuplum.

Vel septuplum dicit : quia sicut boni habebunt semper bona , in quibus consistit eorum gloria : tria ex parte animarum : quatuor ex parte corporis ; sic & mali in Inferno septem dotes horribiles habebunt. Odium contra dilectionem , quantum ad concupiscentiam : cœxitatem , siue tenebras, siue ignorantiam contra visionem Dei , quoad rationabilem : tristitiam contra gaudium , quoad irascibilem.

Item contra claritatem corporis habebunt obscuritatem: contra agilitatem , ponderositatem , qua fixi erunt immobiles quasi lapis : contra impossibilitatem , passibilitatem omnino modata : contra formositatem & subtilitatem , deformitatem , & densitatem. Sic accipitur septuplum. Genes. 4. c. Septuplum vltio dabatur de Cain id est , septempliciter, id est , in septem punietur , qui occiderit Cain.

l Noli querere ab homine Ducatum, ] id est , dignitatem , per quam Dux fias aliorum. m Neque à Rege j temporali.

Cathedrali

*a. Cathedram honoris.] Id est, honorem cathedræ, id est, prælationis, vel magisterij. Et ostenditur per hæc duo verba Ducatus & Cathedra, quid requiratur in eis, qui præsumunt, id est, Ducatus exempli, & doctrina verbi. Redarguit autem ambitiosos in tribus. Primo: quia se ingerunt non vocati.*

*Vnde dicit: Noli*

*quærere, Hebr. 5. a.*

*Neque enim quis-*

*quam sumit sibi ho-*

*norem, sed qui vo-*

*catur à Deo, tan-*

*quam Aaron. Secun-*

*dò, quia carnaliter,*

*& à carnalibus pro-*

*mouētur, non intui-*

*ti, nisi g*

*vales virtute*

*b irrumperet iniquitates: i ne*

*fortè extimescas faciem poten-*

*tis k & ponas scandalum in*

*nis. Vnde dicit: Ab*

*homine Ducatum.*

*In Scriptura enim sèpè nomine hominis accipitur carnalis. Vnde i. Corintb. 3. a. Cùm sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Tertiò, quia precibus armatis, vel vi sèpius promouentur. Vnde dicit: Neque à Rege Cathedram honoris, quod tamen modò sèpissimè fit, & à multis. Aliquando etiam multi per hypocrismum suam promouentur, quod valde abominabile est apud Deum. Vnde subdit.*

*b Non te iustifices ante Deum] id est, non iustum similes, vel iactes, sicut dicit Phariseus, Luc. 18. b. Quia Deus videt corda. Vnde Luc. 12. a. Attende à fermento Phariseorum, quod est hypocrisia: Nihil enim opertum est, quod non reueletur, &c. Vel sic: Non te iustifices, id est, non iustum reputes, sed peccatorem.*

*c Quoniam agnitor cordis ipse est] Proverb. 16. a. Omnes via hominum patent oculis eius: & spirituum ponderator est Dominus. Ier. 17. b. Ego Dominus scrutans cor, & probans renes.*

*d Et penes Regem] temporalem.*

*e Noli videri sapiens] id est, non quæras ostendere sapientiam tuam, vt dignitatem consequaris. Duo sunt, quæ maximè requiruntur in Prælato, scilicet, vita, & scientia: & in his duobus maximè optant lucere ambitiosi coram hominibus. Ideò vrumque prohibet. Apparentiam virtutis cùm dicit. Non te iustifices. Apparentiam scientiarum, cùm dicit: Et penes Regem. Et hoc dicit Rabanus: Nulla præsumptio perniciösior, quam de propria iustitia, aut scientia superbire. Contra primum dicitur Eccl. 7. c. Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Contra secundum dicitur Proverb. 26. b. Vidisti hominem sapientem sibi videri: magis illo spem habebit stultus.*

*f Noli quærere fieri Iudex] aliorum, id est, Prælatus, hoc est: Noli appetere Prælationem.*

*g Nisi valeas virtute] id est, vita, & scientia propria.*

*b Irrumpere iniquitates] prius proprias, & postea alienas. Joan. 8. a. Qui sine peccato est, mittat in eam lapidem. Vel sic.*

*g Nisi valeas virtute irrumpere iniquitates] id est, nisi viriliter audeas resistere inquis, & opponere te murum pro domo Israel.*

*i Ne fortè extimescas faciem potentis] id est, vulnositatem Tyranni per potentiam Ecclesiam opprimentis.*

*k Et ponas scandalum in agilitate tua,] id est, ne subditi scandalizentur in levitate, & inconstancia tua, siue timideitate: quia non aedes resistere tyrannidi Principis tuos subditos opprimentis. Cùm enim subditi vident Prælatum suum timere, aut fugere, de facili terrentur. Vnde Zacha. 13. c. Percute pastorem, & dispergentur oves gregis. Ieronimus. Hunc scito verè esse Christianum, qui nec metuit, nec concupiscit. Exech. 3. b. Ut adamantem, & vt silicem posui faciem tuam, ne timeas eos, neque metuas à facie eorum. Adamas durus est: & tamen attractiæ naturæ est: quia attrahit ferrum, & significat mansuetudinem Prælatorum, qui debent esse duri, & insensibiles ad contumelias propter Deum; & tamen per mansuetudinem attrahere peccatores. In silice significatur durititia patientiæ, quam iterum debet habere Prælatus contra verba.*

*l non pecces in multitudinē ciuitatis] id est, coram multitudine, vel fauore multitudinis: quia confusi sunt, qui hominibus placent. Vnde Gal. 1. b. si adhuc hominibus placarem, Christi seruus non essem.*

*Hugonis Card. Tom. III.*

*m Vel, in multitudine] id est, exemplo multitudinis: quia non minus ardebunt, qui cum multis ardebunt. Exod. 23. 2. Non sequeris turbam ad faciendum malum. o Nec te immittas in populum] id est, in populi voluntatem, consentiens ei, in malo faciendo, quia facientes, & consentientes par pæna constringit.*

*m multitudine ciuitatis n nec Rom. 1. d. Qui talia te immittas in populum, o ne que alliges p duplicita peccata. g Nec enim in uno eris immunis. r Noli esse pusillanimis in t animo tuo. f Exorare, t & facere eleemosynam ne despicias. Ne u dicas, in multitudine munerum meorum respiciet Deus: & x offerente me*

*peccato voluntatis peccatum operis non addas, supra s. b Non adjicias peccatum super peccatum.*

*o Nec enim in uno eris immunis] id est, in nullo eris immunis, imò de omnibus reddes rationem. Matb. 12. c. De omni verbo orioso, quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die Iudicij. Eccl. vlt. d. Cuncta quæ fiunt, adducet Dominus in iudicium pro omni errato, siue bonum, siue malum.*

*Vel sic: [ Nec in uno eris immunis ] id est, si vnum tantum peccatum feceris, non id est eris immunis: quia omnium mandatorum factus es reus. Vnde Jacob. 2. b. Quicunque totam legem seruauerit; offendat autem in uno: factus est omnium reus; quia per vnum peccatum factum est inutile, quicquid facerit. Melius potest exponi secundum tenorem litteræ.*

*q Nec enim in uno eris immunis ] id est, nec in peccato tuo, nec in peccato populi; sed, pro omnibus punieris. Vnde Numer. 25. a. Tolle cunctos Principes populi, & suspende eos contra Solem in patibulis: quia, scilicet, peccauerat populus. Vbi dicit Beatus Gregorius. Hæc homines si attendere, prælationes non ambirent.*

*r Noli esse pusillanimis in animo tuo.] quin audacter, & potenter nequitias reprehendas, & pro tuo grege liberè te exponas. Est autem pusillanimitas vitium contrarium fortitudini, quæ à Tullio, & Macrobio magnanimitas appellatur, virtus, scilicet, qua homo ardua intrepide aggreditur. Ex pusillanimitate oritur tristitia sæculi, vt dicit Gloss. quæ mortem operatur. z. Cor. 7. c. Hoc vitium maximè in Prælato est reprehensibile. Vnde Denter. 20. b. Quis est homo formidolosus, & corde paudo, vadat & reuertatur in domum suam, ne pauore faciat corda fratrum suorum, sicut ipse timore perterritus est. Si talis prohibetur ire in prælium, quantò magis Dux esse prælij prohibetur? Proverb. 28. a. Fugit impius nemine persequente; iustus autem, quasi leo confidens absque terrore erit. Item in eodem 12. c. Non contributus iustum, quicquid ei acciderit. Vel sic.*

*r Noli esse pusillanimis in animo tuo] quin tribus abundantier pauperibus: Iuxta illud Tob. 4. b. Quomodo potueris, esto misericors: si multum tibi fuerit, abundantier tribue.*

*f Exorare] pro peccatis propriis, & gregis.*

*z Et facere eleemosynam, ne despicias. ] Mirum est, quod dicit, ne despicias; sed credo, quod superbiam quorundam fugillat, qui propria manu dare eleemosynam pauperi non dignantur: nec ad petendum veniam peccatorum, humiliare se volunt.*

*Contra primos dicitur Prou. vlt. c. de mulieré forte: Matum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem. Contra secundos dicitur Luc. 11. a. Cùm oratis, dicite: Pater noster. Et inf. Dimittite nobis debita nostra, Et eod. 6. c.*

*Exiit Iesus in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei. Sed quia sunt aliqui, qui nimis confidunt de multitudine eleemosynarum, non cessantes à peccatis: Ideò subdit.*

*x Ne dicas, in multitudine munerum meorum respiciet Deus] id est, me pro multitudine munera.*

*x Et offerente me Deo Altissimo munera, &c.] quasi dicat, non puces muneribus peccata tua redimere, & Deum placare, peccare non cessans, vt Cain. Non enim intentionem ex muneribus; sed munera ex intentione pensat Deus. Vnde Genes. 4. a. Relpexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. Vnde Luc. 17. c. Cùm omnia feceritis, dicite: serui iniuriales*

*Hb*

*samus:*

sumus : quod facere debuimus, fecimus. & Non irrideas hominem in amaritudine animæ. *suz*, id est, non in infortunio, siue aduersitate, vel tentatione sua, etiam si sit inimicus tuus. Vnde *Prov.* 24. c. Si ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruiba eius ne læetur cor tuum, ne forte videat Dominus, & displiceat ei. Et *infra* 8. a. Ne despicias hominem auer-tentem se à peccato, neque impropores ei : memento quo-niam omnes in corrup-tione sumus. Ne spernas hominem in sua senectute ; etenim ex nobis senes-cunt : noli de mor-tuo inimico tuo gaudere, sciens, quo-niam omnes morimur. *Iob.* 31. c. Si gauisus sum ad ruinam eius, qui me oderat : & exultaui, quòd inuenisset eum malum? Quare autem non sit irridendus homo, subiungit. b Est enim, qui humiliat, superbum irridentem. c Et exaltat] humilem. d Circumspector Deus. Vnde *Psal.* 74. Hunc humiliat, & hunc exaltat, &c. Et i. *Reg.* 2. b. Dominus pauperem facit, & ditat, &c. Dicitur autem circumspector Deus : quia vindique & vbique videt. Vnde *infra* 23. c. Oculi Domini multo lucidiores super Solem circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & corda hominum intuentes in absconditas partes. e Noli amare mendacium aduersus fratrem tuum, &c.] hoc est, non placeat tibi dicere mendacium contra fratrem tuum, vel afficum, qui amat te. Hic omne genus mendacij prohibetur : quia omne mendacium peccatum, vt dicit *Aug.* Sed quia sunt aliqui, qui voluntatem mentiendi habent : sed quia vel non audent, vel non possunt ; ideo voluntatem mentiendi prohibet Dominus, dicens. f Noli velle mentiri, &c.] id est, aliquid mendacium, quodcunque illud sit. g Assiduitas enim illius, &c.] id est, mala est. *Sap.* 1. c. Os, quod mentitur, occidit animam. *infra* 20. d. Potior est fur, quam assiduitas viri mendacis. *Proverb.* 19. a. Falsus testis non erit impunitus. Sed mouet aliquem, quod dicit : Noli velle mentiri. Nam si velis aliquid, quomodo nolis illud ? vel si nolis, quomodo vis ? vel si vis, & nolis ; vis, & non vis idem ? Responsio. Voluntas motus est liberi arbitrij, & con-triorum est, & sumpsius probatiua, & detestatiua in diuer-sis temporibus. Vnde malum, quod modò volo, possum illud nolle postea, & voluntatem illius detestari : & est bona vo-luntas : quia detestor malum, & ita non sequitur me velle, & nolle idem ; sed quod volui prius, nolo modò : Prius enim volui peccare, modò verò nec volo me peccare, nec volo me peccandi voluntatem habere. b Noli verbosus esse in multitudine Presbyterorum ] id est, Sapientum, quasi dicat, noli dicere sensum tuum senioribus, à quibus potius debes doceri. Tutius enim est audire, quam loqui. Vnde *infra* 32. b. Audi tacens, & pro reuerentia ac-cedit tibi gratia bona. h Et non iteres verbum in oratione tua, ] quasi dicat, sic ora-ita distinctè, & plenè, & planè ; vt non oporteat te iterare propter curas interuenientes, vel propter prædicationem. Vel aliter : Non iteres verbum in oratione tua, id est, sic pæni-ttere & confitere ita distinctè, vt non opus sit iterare confessionem. Quod dicitur contra quosdam, qui confitendo peccata palliant alia inuolendo, vel excusant, vel attenuant, vel aliiquid retinent inconfessum, vel confessionem diuidunt pluribus confitentes, vt minus peccatores appareant ; vnde postea urgente conscientia oportet eos redire ad confessio-nem, & iterare, quod minus, vel male dixerant. Vel sic. Non iteres verbum in oratione tua, id est ; non iteres peccatum, propter quod oporteat confessionem iterare. Vel aliter : Non iteres verbum in oratione tua, id est, coram Sapientibus non repetas sèpè idem, vel non confidas in mutiloquio. De hoc dicitur *Prov.* 13. a. Qui custodit os suum, custodit animam suam ; qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala. k Non oderis laboriosa opera, ] quia homo natus est ad laborem. *Ioan.* 5. b. quasi dicat, noli amare ocium ; quia multa mala docuit ociositas. *infra* 33. d. Est autem ocium vo-luntas laboris odiofa, & priuatio operis, cùm opportunitas temporis hoc requirit, vt dicit *Aug.* contra Manichæum, qui

dicebat Deum fuisse, antequam mundum fecisset, ociosum. l Et rusticationem ] id est, ruris culturam. m Ab Altissimo creatam, ] id est, à Deo imposiram homini in pñam primi peccati. Vnde *Gen.* 3. c. Maledicta terra in opere tuo, in la-bore comedes panem tuum. De hoc dicit *Interl.* Laborare, & ocium fugere, lau-dabile est. Vnde 2. *Tbeſſal.* 3. c. Obſe-cramus vos in Do-mino Iesu Christo, vt cum silentio ope-rantes suum panem manducent. n Non te reputes in multi-tudine indisciplinato-rum ] id est, non te reputes in multi-tudine indisciplina-torum. o Memento iræ ; quoniam non p tardabit. q Humilia valde Spiritum tuum ; quoniam r vindicta carnis impij signis t & vermis. Noli præ-uaricari in amicum † pecunia inobedientium, quo pecu-rum societas periculosa est *Prov.* 13. d. Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit : amicus stukorum similis efficietur. r *Cor.* 15. d. Corrumpt bonos mores colloquia mala. o Memento iræ ] id est, vindictæ futuræ finalis in die Iudicij. p Quoniam non tardabit, ] *Jac.* 5. b. Ecce Iudex ante ianuam afflit. *Dext.* 32. e. Iuxta est dies perditionis : & adesse festi-nant tempora. *Soph.* 1. c. Iuxta est dies Domini magnus, iux-ta & velox nimis. De hoc dicitur *inf.* 14. b. Memento, quo-niam mors non tardabit. *Socrates.* Summa Philosophiz cognitio est assida mortis cogitatio. q Humilia valde spiritum tuum] non oculos, vel vocem tan-tum : Est enim, qui nequiter se humiliat ; & interiora eius plena sunt dolo. *infra* 19. d. Vnde Dominus *Matt.* 11. d. Dis-cite à me : quia misericordia sum, & humiliis corde. Valde dicit : quia tres sunt gradus humiliatis, vt communiter dicitur. Pri-mus est subdere se maiori, secundus subdere se æquali, tertius subdere se miiori : qui ad hunc gradum peruenit, valde hu-miliat spiritum suum. Ad hunc gradum videntur omnes Prælati obnoxii esse, propter illud dictum Domini, *Matt.* 3. d. Sic decet nos adimplere omnem iustitiam, id est, perfectam humiliatem. Secundum *Beatum Benedictum* tredecim sunt gradus humiliatis. Primus est corde & corpore semper hu-militatem ostendere defixis in terram aspectibus. Secundus, pauca & rationabilia loqui, & non clamosa voce. Tertius, non esse promptum, & facilem in risu. Quartus, taciturnitas vique ad interrogationem. Quintus, tenere, quod communis habet monasterij regula. Sextus, cedere, & pronunciare se omnibus viliorum. Septimus ad omnia indignum, & iniuri-lem se confiteri & credere. Octauus, nihil in confessione cela-re. Nonus, in duris obedientia. Decimus in asperis patientia. Undecimus, omni patientia subdit omnibus. Duodecimus, propriam non amare voluntatem. Tertiusdecimus, omni hora timore Dei se custodire ab omni peccato. Qui ad hunc gradum peruenit, valde humiliat spiritum suum. Et de tali verè dicitur : Qui se humiliat, exaltabitur, *Luc.* 14. c. & 18. c. Vnde autem veniat timor, sic humilians spiritum, subdit. r Quoniam vindicta, &c.] id est, carnalis impij, scil. Ignis, exteriū vrens. t Et vermis, ] conscientia interius mordens. *Jsa.* vñim. g. Ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur. u Noli præuaricari in amicum pecunia differenti] id est, noli peruertere, nec transgredi legem amicitia propter pecuniā, quæ multipliciter differt ab amicitia, quæ est thesaurus incomparabilis. Vnde *Sap.* 6. b. Amico fideli nulla est comparatio. Vel sic : Noli præuaricari in amicum pecuniā differenti, id est, facienti differentiam inter diuitem & pauperem, etiam inter amicos ; quia libentius diuiti, quam pauperi amicitiam copula-mus. Vel sic. Noli præuaricari in amicum pecunia differenti] contemnendo, vel opprimendo ipsum existentem pecunia differenti, id est, licet differat à te pecunia maiore, vel minore ; non ideo iniuriam facias ei, vel opprimendo ipsum existentem pecunia differenti, id est, pro qua differtur habenti, si ditor es : △ vel furando ei res. v Noli præuaricari, &c.] Exponitur etiam hoc de illis qui relinquent Ecclesias, & tantum per Vicarios regunt : qui reuera præuaricantur in Christum, qui totam Eccle-siam fanguine suo comparauit & lauit, sicut dicitur *Apo-calypt.* 1. Vnde dicit *Auctor.* w Noli præuaricari in amicum pecunia differenti]

**a** vel surando ei res suas, si pauperior es ; & ita dicitur pecunia differri ab effectu ; quia facit differre habentem , & non habentem. Aliqui libri habent [ Pecuniam differentem, ] & tunc plana est litera. Alij habent [Pecunia differenti] id est, pro qua defertur habenti, sicut dicitur *infra* 13. d. Diues locutus est ; & omnes

**al. +**  
**diffe-**  
**rem.**  
**al. +**  
**defe-**  
**renti.**  
**al. +**  
**Dei.**

**C**  
**al. +**  
**donan-**

**Inf. 33.**  
**d.**

**My**

**De Cle-**  
**vicis.**  
**al. +**  
**dile-**  
**ctio-**  
**nem.**

**Hugonis**  
**Card.**  
**Tom. III.**

**t**acuerunt : & verbum illius usque ad differenti. **a** Neque fratrem charissimum auro b spreueris. **c** Noli discedere à muliere d sensata & e bona, f quam sortitus es in g timore Domini : b gratia enim verecundia illius i super aurum. Non k ladas seruum in veritate operantem, l neque mercenarium t dantem anima- m Seruus sensatus sit tibi n dilectus, quasi anima tua;

**id est**, propter au- rum, quod habes. b Spreueris, ] sed potius perde pecu- niā propter fratrem, & amicum. *Infra.* 29. b. *Prou.* 12. d. Qui negligit damnum propter amicum, iustus est. Ergo à sensu contrario, qui non negligit, iniustus est. Vel sic.

**a** Neque fratrem tuum ] carnalem, vel spiritualem, auro spreueris, id est, propter defectum auri, id est, quia pauper est. Dicit enim Petrus *Att.* 13. a. Argentum, & aurum non est mihi. c Noli discedere à muliere sensata] id est, habente sensum Dei in familia regenda.

**e** Et bona] id est, casta, & quies. d Sensata ] scientia. e Bo- na ] vita. f Quam sortitus es] lege matrimonij. g In timore Domini, ] id est, cum reuerentia, non causa luxuriandi; sed generandi filios ad cultum Dei, sicut *Tob.* 8. b. Domine, tu scis, quia non luxuria causa accipio sororem meam coniugem; sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in facula seculorum. Et quare non debeat di- scedere, subiungit. b Gratia enim verecundia illius, ] id est, gratiosa verecundia illius.

**i** Super aurum, ] id est, melior auro. Non autem verecundia virtus tantum ; sed status & perfectio virtutum, quæ maxi- mè in muliere commendatur. *inf.* 32. b. Ante verecundiam præbit gratia, *inf.* 26. c. Gratia super gratiam mulier sancta, & pudorata. Ad litteram ergo docet Auctor coniugium esse seruandum, secundum quod Dominus dicit. *Mar.* 19. a. Quod Deus coniunxit, homo non separat.

Mythicè autem prohibet non discedere à societate Eccle- siæ, quod fit per hæresim ; & pactum baptismale violare, quod fit per quodlibet peccatum mortale. De hac muliere dicitur *inf.* 26. a. Mulieris bonæ beatus vir ; numerus enim annorum illorum duplex. *Prou.* 5. d. Cerua charissima, & gratissimus hinnulus : vbera eius inebriant te omni tempo- re : & in amore illius delectate iugiter.

**o** pecunia differenti, ] id est, propter t dilationem pecunia, quod dicitur contra quosdam Sacerdotes : qui, quando subdi differunt reddere redditus, siue oblationes, siue decimas suas, nolunt eis dare Sacraenta ; & sic peccant in amicum, id est, in Christum, qui semper diligit, & verè. Sequitur.

**a** Neque fratrem tuum auro, ] id est, amore auri spreueris. fratem dicit, vel ipsum subditum, vel Christum, qui fra- ter noster est ; quia hoc os nunc ex ossibus meis est &c. *Gen.* 2. d. Noli discedere à muliere sensata & bona, ] id est, noli dimittere Ecclesiam tuam sensui tuo commissam, vt fiat bona. f Quam sortitus es in timore Domini, ] id est, si eam sortitus es timore Domini, non precibus, aut pretio aut cupiditate mediante ; tunc enim dimitti debet omnino. De hoc dicitur *Prou.* 7. c. Non est vir in domo sua : abit via longissima : & saccum pecunia secum tulit : in die plenæ Lunæ reuersurus est, Sequitur.

**k** Non ladas seruum in veritate operantem, ] id est, sine fi- gione, & fideliter, & vtiliter. Talis enim non est ladedus, id est, affigendus conuitiis, aut verberibus, aut mercedis dilatione, vel defraudatione. Vnde *Leu.* 19. c. Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane. l Neque mercenariū dantem animam suam] id est, vitam suam tuo seruilio exponentem. Illum, inquam, non laderis conuitando, vel mercedem suam retinendo *inf.* 33. d. Si laderis eum iniuste, in fugam conuertetur : & si extollens discesserit, quod quæ- ras, & in qua via quæras illum, nescis. m Seruus sensatus, id est, sapiens.

**n** Sit tibi dilectus quasi anima tua ] q. d. tantum diligere quantum debes : & nihil ei facias, nisi quod velles anima-

tuæ fieri, *inf.* 33. d. Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua.

**o** Non defraudes illum libertate ] bene operandi, quod fa- ciunt illi, qui seruos baptizari non permitunt, & ad frugem melioris vitæ transire ; & qui præcipiunt facere illictum.

Contra quos dici- non o defraudes illum libertate : p tur *Col.* 4. a. Domi- neque inopem derelinquas illum, q ni, quod iustum est, Pecora tibi sunt ; r attende illis : s & æquum, seruis præstate. Vel sic. Nō defraudes illum li- bertate, id est, noli eum opprimere, sed liberè permitte ser- uire in his, quæ po- test, & decet. Sed cùm diu seruierit, libertati eum dona.

Vnde *Exod.* 21. a. Si emeris seruum Hebreum, sex annis ser- uiet tibi ; in septimo liber egredietur gratis. p Neque inopem derelinquas illum, ] id est, inopia oppressum ; sed inopia eius releuare tenetur Dominus eius. q Pecora tibi sunt ad literam] attende illis, in custodiendis sine iniuria proxi- mi. s Et si sunt vtilia] tibi, ita quod nulli nocua, perseuerent apud te.

Mysticè, dicitur hoc de Prælato. q Pecora tibi sunt id est, simplices subditi, qui sicut pecora per omnia seruunt, & Pa- store indigent ut pecora. r Attende illis, id est prouide illis pastum spiritualem verbi, & exempli : & corporalem, scil. temporalis subsidij, cùm indigent. Vnde Petrus dicitur ter : Pasce oves meas. De hoc dicitur *Act.* 20. f. Attende vobis & vniuersogregi, in quo vos posuit Spiritus Sanctus I pisco- pos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. De *1028.21* vigilancia boni Pastoris dicitur *Gen.* 31. c. Viginti annis fui d. tecum : oues tuæ, & capra tuæ steriles non fuerunt : a ietes gregis tui non comedti : nec captum à bestia ostendisti tibi : ego orane dominum reddebam : quicquid perilit at furim, & sine exigebas, die noctuque yrebar æstu & gelu fugiebatque somnus ab oculis meis. Item 1. *Reg.* 17. d. dicit David. Pas- cebat seruus tuus greges patris sui : & veniebat leo, vel vr- sus : & tollebat arietem de medio gregis : & persequebat eos, & percutiebam, erubamque de ore eorum.

s Et si sunt vtilia, perseuerent apud te] id est, si sint usq; tuo apta, hoc est, si salubriter tibi, & illis possis prouideres tunc maneras cum eis : alioquin dimittenda sunt.

t Filiæ tibi sunt] carnales, vel spirituales. u Erudi illos] disciplina morum & fidei, id est, extra rudimenta pone : Omnis enim malus rudis.

x Et cura, vel, curua illos] verberibus, vel verbis. y A puer- ita illorum] quia tunc flexibiles sunt sicut ramuculus. De hoc dicitur *inf.* 30. a. Qui diligit filium suum, assiduat illi fla- gella. *Prou.* 22. c. Stultitia colligata est in corde pueri : & virga disciplina fugabit eam. Item in *eodem* 23. b. Noli sub- trahere disciplinam à pueri : si enim percussis eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum : & animam eius de inferno liberabis.

z Filiae tibi sunt] carnales, vel spirituales.

a Serua corpus illiarum] in castitate, vel in domo, vt non pas- sim vadant ad choreas & à iuuibus corruptantur, sicut Di- na. *Gen.* 34. a. *inf.* 26. b. In filia non aduertente se, firma custo- diam, ne inuenta occasione abutatur se. Et 42. b. Super fi- filiam luxuriosam firma custodiā, ne quando faciat te ve- nire in opprobrium inimicis tuis. Qualiter autem hoc possit fieri, ostendit, cùm subiungit.

b Et non ostendas hilarem faciem tuam ad illas ] quia inde sumunt fiduciam, siue audaciam peccandi. Vnde *Job* 29. d. si quando ridebam ad eos, non credebant : & lux vultus mei non cadebat in terram. Sed quoniam non omnes volunt seruare virginitatem, admonet Auctor, vt tales matrimonio copulentur. Si enim castitatem virginalem, aut vidualem non seruant, necesse habent matrimonio vti, sicut dicit Apostolus 1. *Corintb.* 7. a. Bonum est ho- mini mulierem non tangere ; propter fornicationem au- tem unusquisque suam habeat uxorem : & unaquaque suum virum habeat. c Trade filiam, ] matrimonio. Melius enim est nubere, quam vti. 1. *Corintb.* 7. b. d. Et grande opus feceris ] id est, vtile, vel grande ; quia magna rei Sacra- mentum est matrimonium, sicut dicitur *Eph.* 5. g. Sacra- mentum hoc est magnum ; ego autem dico in Christo, &

H h 3 Ecle

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. VII.

**Ecclesia.** Et homini sensato da illam, ] id est, prudenti , & strenuo, qui prouideat ei. De hoc dicit *Tullius* : Malo filie meæ virum, qui egeat pecunia , quæ pecuniam, quæ egeat viro.

**Mulier** si est tibi secundum animam tuam, ] id est, ad salutem animæ tuæ, quæ scilicet, non scandalizat te.

**Eph. 3. b**

**a.** Non proicias illam, ] id est, procul abiicias à domo tua & à corde tuo, imò toto corde diligas illam. *Eph. 5. c.* Viri, diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiæ, & semetipsum tradidit pro ea, ut eam sanctificaret.

**c.** Et odibili, ] mulieri, non eredas te in toto corde tuo, id est, non reueles secretum, vt Samson vxori suæ de

*Thannata. Iudic. 14. d. & Daniel 16. d.* Vnde *Michæl. 7. b.* Ab ea, quæ dormit in sinu tuo , custodi claustra oris tui.

**d** Honora patrem tuum ] carnalem, vel spiritualem, Deum, scilicet, & Prælatum, & Magistrum obediendo , & reuerentiam exhibendo.

**e** Et gemitus matris tuæ, ] id est, dolorum , quos habuit te pariendo.

**f** Ne obliuiscaris ] affectu , vel effectu *sup. 3. b.* Eleemosyna patris non erit in obliuione ; nam pro peccato matris restituetur tibi bonum. *Tob. 4. a.* Memor esse debes , quæ & quanta passa sit propter te pericula in vtero suo , angustias, scilicet, vsque ad mortem. *Ioan. 16. e.* Mulier cum parit, tristitia habet , &c.

**g** Memento quoniam nisi per illos non fuisses, ] id est, memento , quod ex illis es substantialiter ; non tamen ab illis auctoritate prima ; sed ministerio potius. Vnde *2. Machab. 7. d.* dicit illa nobilis mater filii suis : Nescio qualiter in vtero meo apparuisti : neque enim spiritum & animam ego donavi vobis : & vitam , & singulorum membra non ego ipsa compegit ; sed mundi Creator , qui formauit hominis natitatem.

**b** Et retribue illis ] vicem, quomodo & illi tibi , q.d. Illi derunt tibi vitam generando ; & tu redde illis sustentando vitam illorum. Vnde *1. Tim. 5. a.* Si qua autem vidua , & nepotes habet, discat primùm domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus.

**h** In tota anima tua time Deum ] vt nihil audeas contra illum. In tota anima timer Deum , qui nihil timeret, nisi Deum, & propter Deum. *Mat. 10. c.* Nolite timere eos , qui occidunt corpus ; animam autem non possunt occidere ; sed potius timete, &c.

**i** Et Sacerdotes illius sanctifica] id est, Prælatos Ecclesiasticos honora , vel sanctos esse reputa, reuerentiam exhibendo, & eis non detrahendo. *Exod. 22. d.* Dijs non detrahes : & Principi populi non maledictes. *1. Tim. 5. e.* Qui bene præfunt Presbyteri, duplice honore digni habeantur.

**k** In omni virtute tua dilige eum , qui te fecit, ] id est, in tota fortitudine tua , quæ est in sustinendo grauia , & aggredivendo ardua propter Deum. *Deut. 6. 2.* Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. *Aug. Intellec.*, sine errore : voluntate, sine contrarietate : memoria, sine obliuione. *B. Bern.* Duleiter, prudenter, & fortiter, & toto corde, omnes cogitationes in eum dirigendo : tota anima , omnia desideria in eum, vel ad eum referendo : tota fortitudine , omnia opera propter ipsum faciendo. Hoc plenè fiet in patria , partim in via. Vnde dicit *Ang.* quod hoc mandatum non impletur in via ; sed quomodo sit eundum , innuit.

**m** Et ministros eius non derelinquas ] cum eis conuersari, vel non derelinquas, id est, non contemnas. Sicut illi, qui Prælatis suis suas conscientias nolunt aperire per confessionem: sed alios eligunt, vt minus erubescant. Similes Iudæ, de quo legitur *Mat. 27. a.* Videns Iudas , qui eum tradidit, quod

damnatus esset, poenitentia ductus retulit triginta argenteos Principibus Sacerdotum dicens : Peccavi , tradens sanguinem iustum. At illi dixerunt ; Quid ad nos ? tu videris, quasi dicant : Nos non habemus potestatem absoluendi te. Intellige de mortali

**n** Honora Deum ex tota anima tua, ] nihil desiderando, nisi ipsum; nihil ipse purga ponendo, vel & qui parando; sed ipsum omnibus.

**o** Et honorifica Sacerdotes] eis reuerentiam exhibendo propter ipsum , & necessaria ministratio, & benedictio tua , d gratia & dati in f conspectu omnis viuentis , & g mortuo non prohibeas gratiam. Non desis h plorantibus in consolatione , & i cum lugentibus ambula. Non te k pigeat l visitare infirmum : ex

*13.4. 11  
c. in Ec-  
clesiast.*

audit ; & qui vos spernit , me spernit.

**p** Et propurga te cum brachiis , ] eleemosynam tribuendo, propriis brachiis acquisitam. *Prov. 3. b.* Honora Dominum de tua substancia.

**q** Da illis] Sacerdotibus.

**r** Partem , scut mandatum est tibi, primitiarum , & purgationis] id est, decimarum , quæ pro purgatione offertuntur. Mandatum decimarum , & primitiarum habetis, *Exod. 22. g.* *Lev. vi. 1. d.* *Num. 18. c.* *Malach. 3. c.*

**s** Et de negligentia tua ] id est, de peccatis et negligentiâ commissis.

**t** Purga te cum paucis ] id est, per patna ; quia pauca sufficiunt ad deletionem talium peccatorum respectu eorum, quæ fiunt ex certa scientia. Vel cum paucis] id est, paucis reuelas, secundum quod dicitur *inf. 11. d.* Non omnem hominem inducas in dominum tuam. Vel. Cum paucis, dicit ; quia pauci sunt , qui peccata negligentia purgare sciant.

**u** Datum brachiorum tuorum ] id est , acquisitum labore proprio.

**v** Et sacrificium sanctificationis ] id est, quo sanctificeris:

**w** Offeres Domino ] id est , Ministris Domini propter ipsum.

**x** Initia Sanctorum] id est, imitationes sanctificationis sunt hæc , scilicet, decimæ, primitæ, datum, sacrificium, & cetera, quæ dicta sunt. Et dicit , Initia : quia huiusmodi munera non faciunt sanctificationem , sed initiant.

**y** Et pauperi porridge manum tuam] eleemosynam dando, vel corrigoendo , vel consulendo.

**z** vt perficiatur propitiatio , ] id est, peccatorum remissio.

**aa** Et benedictio tua] id est, gratiarum , vel beneficiorum collatio.

**bb** Gratia] scilicet, propter gratiam.

**cc** Datis ] id est, donationis tuæ.

**ff** In conspectu omnis viuentis] quod fiet in futuro , quando gratia fiet gloria ; & sic perficietur benedictio , & propitiatio.

**gg** Et mortuo non prohibeas gratiam ] sepulcræ , vel suffragiorum , vel obsequiorum in sepeliendo.

**hh** Non desis plorantibus in consolatione] hoc est , consolare lugentes , compatiendo eis. Hoc enim est opus misericordia magis , quæ sepultura , vt dicit *Glo.* Vnde *1. Thess. 5. c.* Consolamini pusillanimes , *ff. 61. a.* Spiritus Domini super me, eo quod vxerit me : ad annunciatum mansuetis misit , me, vt mederet contritis corde, vt consolaret omnes lugentes , per prædicationem & consolationem , vt ponerem fortitudinem lugentibus Sion.

**ii** Et cum lugentibus ambula] ad consolandum eos , vel ad cogitandum de morte. *Exod. 7. a.* Melius est ire ad domum lugitus , quæ ad domum conuiuij. *Jer. 50. 2.* Ambulantes, & flentes properabunt.

**kk** Non te pigeat, ] id est, redeat.

**ll** Visitare infirmum] mente, vel corpore. *Iac. 1. d.* Religio mundæ , & immaculata apud Deum Patrem hæc est , visitare pullos

pillos, & viduas in tribulatione eorum. Job. 5. d. Visitans spēciam tuam, non peccabis, quasi dicat, nisi visitaueris, peccabis. Vnde Mat. 25. d. Infirmitus fui, & non visitasti me.

a Ex his enim] quæ dicta sunt, operibus misericordia. b In dilectione] actiue, & passiue. c Firmaberis] per augmentum, & radicatio-

nem. Et est argumētum, quod charitas crescit ex operibus misericordia. Ergo ex eis fit: & opera ex habitu exeunt; ergo misericordia est charitas. Sic posset probari, quod omnis virtus est cha-

ritas: quia ex omnibus operibus vir-

tutum crescit chari-

tas. Sed dicimus, quod hoc est ex co-

sequenti, & ratione cōcomitantia: quia,

scilicet, vna virtus crescit ex operibus alterius. d In omni-

bus operibus tuis memorare nouissima tua, ] id est, mortem

incertam, Iudicium iustum, gehennam interminabilem, glo-

riam æternam, e Et in eternum non peccabis, ] id est, nun-

quam peccabis. Similiter Job. 13. a. Non lauabis mihi pedes in æternum, id est, non quam lauabis. Vel, non peccabis in æternum, id est, peccatum dignum morte æterna non facies.

De hoc dicit B. Bernardus: Quid horribilis morte: quid terribilis Iudicio: quid intolerabilis gehenna potest cogitari? quid ultra metuet, qui ad ista securus est? Et ita validior est ad resistendum peccato timor, quam pudor & dolor. Vnde Grego. Nihil adeo valet ad domanda carnis desideria, sicut cogitare, qualis ipsa erit mortua.

**E X P O S I T I O C A T. VIII.**

f On litiges &c.] In fine præcedentis capituli monuie-

Auctor ad declinationem peccati per recordationem finis. Sed quia inter omnia peccata, quod magis infestat, & facilius perpetratur, est peccatum lingua, ideo de illo pro-

sequitur Auctor exhortans à litigio, maximè cum tribus, id est, cum potente, cum diuite, cum linguato homine, & ita hortatur ad pacem. Contendere enim cum maiore est periculose, cum pare ambiguum, cum minore inhonestum.

Cum nullo contendendum, vel litigandum est. Seruum enim Domini non oportet litigare 2. Tim. 2. d. sed magis pacem habere ad omnes, & portius fraudem pati, sicut dicitur Rom. 12. d. Nam, vt dicit Augustinus, nihil adeo Diabolo assimilat, quam litigare. Dicit ergo.

f Non litiges, ] id est, verbis contendas ex ira, vel inuidia, vel superbia, vel auaritia.

g Cum homine potente, ] id est, cum Prælato habente potestatem. Vel cum potente, id est, cum homine superbo, Vnde Pro. 26. a. Non respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis. Et quare hoc?

h Ne forte incidas in manus illius, ] id est, in potestatem eius, sicut dictum est sup. 4. d. Noli resistere contra faciem potestis. Sed contrarium videtur ibidem. Pro iustitia agonizare usque ad mortem. Item Elias restitit Achab Regi Israel 3. Reg. 18. c. Et Ioannnes Herodi Mat. 6. c. Sol. Attendenda est causa litis. Pro iustitia & fide, pium est litigare: sed impropriè dicitur lis; sed certamen. Vnde 2. Tim. 4. b. Bonum certamen certavi &c. Pro diuitijs temporalibus congregandis certare, impium est & diabolicum. Vnde Lus. 6. e. Qui auferit tibi, quæ tua sunt, ne repetas. At. 5. f. Qui vult tecum contendere in Iudicio, & tunicant tuam tollere, dimitte ei & pallium 1. Cor. 6. b. Iam omnino delictum est in vobis: quod Iudicia habetis inter vos: quare non magis iniuriam accepitis: quare non magis fraudem patimini? Lites ergo & iurgia hic prohibet, maximè cum potente, diuite & linguato, certamina iusta commendat, supr. 3. & ita non est contrarietas.

e Non contendas cum viro, ] id est, cum homine. f Locupletes, ] id est, cum diuite plures loculos habente; quia talis

multos habet coadiutores. Nam diuitiæ addūnt amicos plurimos. Pro. 19. a. / Ne forte econtra constituat litem tibi, imponendo tibi crimen furti, vel aliquid tale: de quo non possis ei respondere, vel nimis protrahendo causam; & tu non possis sustinere expensas. m Multos enim perdidit aurum, & argentum, ] id est, multis fuit occasio perditionis. Inde enim oriuntur contentiones, inuidia, & huiusmodi: quia cupiditas est causa omnium malorum 1. Tim. 6. b. n Et usque ad cor Regum extendit] se aurum & argentum, id est, usque ad amorē cordis. o Et conuertit. ] Illud ad iniquitatem: inf. 31. a. Multi dati sunt in auri casus, & facta est in specie ipsius perditio illorum. p non litiges cum homine linguato. ] Id est, garrulo, Ps. 139. vir linguofus non dirigetur in terra. Cato. Contra Verboſus noſ contendere verbi. q Et non struas in ignem, ] id est, in furorem illius. r Ligna, ] id est, verba, quæ sunt ei materia incendi, & furoris: inf. 28. b. Secundū ligna silva; sic igit̄ ardescit: & secundū virtutē hominis; sic iracundia illius erit. Proverbiorum 27. c. Cūm defecerint ligna, extinguetur ignis;

Mysticè & tropologicè. f Non litiges cum homine potente. ] Id est, contra Christum excusando, vel attenuando peccatum in confessione. Ier. 2. f. Quid vultis mecum Iudicio contendere? omnes dereliqueris me, dicit Dominus: & inf. g. Quid niteris bonam ostendere viam tuam ad querendam dilectionem? quasi dicat, non sic queritur dilectio Dei per excusationem peccati; sed potius per accusationem. Vnde Psalm. 36. Reuelo Domino viam tuam; & ipse faciet.

f Non litiges cum homine potente. ] Id est, contra Prælatum Rebellando, sicut Leuit̄ contra Moysen, & Aaron, Numer. 16. b. Multū erigimini filij Leui. Amos 7. c. dixit. Amasias Regi Israel: Rebellauit contra te Amos in mediadomus Israel: non poterit terra sustinere omnes sermones eius. Vel placitando. Pro. 31. a. ne dederis substantiam tuam mulieribus, & diuitias tuas ad delendos Reges. Vel murmurando. Num. 16. f. Murmurauit omnis multitudo contra Moysen, & Aaron. Et nota, quod non dicit, contra potentē. Sed cum potente, propter hypocritas & adulatores, qui verborum superficie videntur arguere potentes; sed liniunt, & cum ipsis, & pro ipsis faciunt arguendo, scuta vendentes, vel oleum.

h ne forte incidas in manus illius, ] id est, Christi Heb. 10. f. Horrendum est incidere in manus Dei viuentis.

i Non contendas cum viro locuplete ] id est, cum viro iusto locuplete virtutibus. Pro. 24. b. ne insidieris, & quereras impietatem in domo iusti, neque vastes requiem eius. Pro. 13. d. Est quasi pauper cum in multis diuitijs sit. Redemptio animæ viri propriæ diuitiæ. Vel, locuplete, scientia. Rom. 11. d. O altitudo diuitiarum Sapientia, & Scientia Dei! Isa. 33. a. Diuitia salutis Sapientia & Scientia. Vel Locuplete: pecunia quia talis nihil iniquum timet facere pro pecunia acquirendā. Psalm. 72. Ecce peccatores, & abundantes in saeculo obtinuerunt diuitias.

l ne forte contra constituat litem tibi, ] id est, faciat te circa coram alijs Iuditib⁹ Isa. 33. a. Vx qui prædaris, nōne & ipse prædaberis?

m Multos enim perdidit aurum Sapientia, & argentum, eloquentia: quia abutuntur non proferentes ad honorem Dei; & utilitatem proximi; sed ad gloriam propriam & commodum temporale: & ideo non proderunt eis in die Iudicij. Sop. 1. d. Argentum eorum, & aurum eorum non poterit liberare eos in die iræ Domini.

n Et usque ad cor Regum extendit] se illud aurum & argentum perditionis

o Et conuertit] cor Regum, id est, Doctorum, qui alias regere habent, ad iniquitatem, ad ambitionem, ad inuidiam, inf. 31. a. Lignum offensionis est aurum sacrificantium; vx illis, qui sectantur illud: & omnis imprudens deperiet in illo.

p Non litiges cum homine linguato, ] id est, cum Aduocato, cuius lingua est arma eius, & scutum, & sagitta, & gladius acutus. Pro. 30. b. Est generatio, quæ pro dentibus gladiis habet & commandit molaribus suis, ut comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus.

q Et non struas in ignem illius ligna] id est, cupiditatem illius non incendas dando ei salarium. Vtrumque enim videatur prohibere, & cum Aduocato contendere, & eum ad contendendum conducere: quia lingua fallax non amat veritatem: & os lubricum operatur ruinās Pro. 26. d. Inf. 28. b. Lingua tertia multos emouit, & dispersit illos.

**A** extinguerit ignis, & susurrone subtrahio iurgia conquiescent. **a** Non communices homini indocto] id est, non habeas cum eo familiaritatem, vel cohabitationem, aut societatem, aut frequentem colloctionem. Vnde inf. 22. b. Cum scilicet ne multum loquaris: & cum insensato ne abieris. **b**

**N**e male de progenie tua loquatur] ad litterat, sicut Iudici de Christo Iam. 6. c. Nonne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem, & matrem? Ideo dicitur Pro. 24. c. Cū detractoribus ne commiscaris: quoniam repente veniet interitus illorum.

**c** Ne despicias hominem auertentem se à peccato, ] per penitentiam, & satisfactionem,

**d** Neque improperes ei] quod peccauit; vel si forte labatur ex fragilitate. Non enim Dominus improperebat Magdalene; sed dicentibus Pharisæis: Hic si esset Prophetæ, sciret utique quæ, & qualis est mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est; sed dixit ad illam, fides tua te saluam fecit: vade in pacem. Lue. 7. g. Neque pater filio prodigo reuertenti improperebat peccata sua præterita; sed procidens in collum eius, recepit eum cum gudio & fecit ei coniuicium. Lue. 15. e. Neque etiam Angeli improperebant peccatoribus & penitentibus peccata præterita; sed potius faciunt illud, quod scriptum est Lue. 15. b. Gaudium est Angelis Dei super uno peccatore penitentiam agente. Ideo dicit Dominus Deutero 23. b. Non abominaberis Idumæum; quia frater tuus est; neque Egyptum; quia aduena fuisti in terra eius, id est, peccator fuisti, sicut ipse forte; vel certè si non fuisti, esse potuisti, dicit Gregorius; vel adhuc esse poteris. Vnde dicit Paulus, Gal. 6. a. Fratres, præoccupatus si fuerit homo in aliquo delicto; vos, qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne & tu tentaris. Ecce potentes, diuites, verbosos coniungit Auctor: quia illa tria se concomitantur, sicut patet in diuite epulone. Lue. 15. e.

**M**ythis. **e** a Non communices homini indocto ] id est, heretico, vel superbo inf. 13. a. Qui tangit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicat superbo, induet superbiam.

**b** Ne male de progenie tua loquatur, ] id est, de catholica Ecclesia, vel de bonis operibus.

**c** Ne despicias hominem auertentem se à peccato: quia non est homo, qui faciat bonus, & non peccet. Ecl. 7. c. Et Pro. 24. b. Septies cadet Iustus, & resurget. Vnde etiam sequitur.

**e** Memento, quoniam omnes in corruptione sumus] id est, in carne corruptibili. quia corpus, quod corruptitur aggrauat animam. Sep. 9. c. Et ideo omnes possimus peccare: & ideo nullus debet alium desplicere, si aliquando peccet; dummodo non sit pertinax in peccato. Ideo dicitur 1. Cor. 10. c. Qui se existimat stare, videat, ne cadat.

**f** Ne spernas hominem in sua senectute ] corporali, vel spirituali.

**g** Etenim ex nobis] id est, per corruptionem, quam habent, nobiscum communiter, vel ex nobis, id est, ex iuuenib. quales nos sumus, senescunt. Et quanto seniores sunt, tanto magis honorandi, & adiuuandi sunt. Lue. 19. f. Coram cano capite consurge: & honora personam senis.

**h** Noli de mortuo inimico tuo gaudere ] id est, illius, qui tibi iniuriam aliquam irrogavit, vel qui te odit.

**i** Sciens quoniam omnes morimur ] Vnde 2. Reg. 14. c. Orthenes morimur, & quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non reuertuntur. Ecles. 6. c. nonne ad unum locum properant omnia.

**k** Et in gaudium volumus venire] de morte inimicorum, quasi dicat, mirum est hoc.

Aliqui habent. [ **l** Et in gaudium nolumus venire ] id est, nolumus, vt inimici gaudeant de nobis i. 18. d. Si praestes animæ tuae concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis. De hoc dicitur Proverb. 17. a. Qui in ruina lax-

tatur alterius, non erit impunitus. Item in eodem 24. c. Cū ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas: & in ruina eius ne exultet cor tuum. Job. 31. c. Si gauisus sum ad ruinam eius, qui me oderat: & exultaui, quod inuenisset eum malum.

**l** Ne despicias narrationem] id est, doctrinam, vel confitum. m Presbyterorum sapientium, ] id est, Doctorum.

**n** Et in proverbiis eorum conuersare, ] id est, secundum vitam, & doctrinæ eorum viue. supra 6. d.

**o** In multitudine Presbyterorum prudenter sta:.

**p** Ab ipsis enim disces Sapientiam, ] de diuinis.

**q** Et doctrinam intellectus] de moribus. Vel [ Sapientiam] exempli [ & doctrinam] Intellectus verbi: tales enim, & exemplo sanctæ conuersationis docent Sapientiam, & verbo exhortationis doctrinam intellectus. Dicuntur autem proverbia, quali profunda verba difficultis doctrinæ; narratio vero dicitur facilis doctrina. De hoc supra 6. d. Sapientia illorum ex corde coniungere, vt omnem narrationem Dei possis audire: & proverbia laudis non effugiant a te. Et nota, quod dicit: [ doctrinam intellectus] Multi enim doctrinam habent: quia multi sunt Doctores; Sed non omnes habent doctrinam intellectus: quia non faciunt intelligi, quod dicunt; sed inuolunt sententias sermonibus extraneis. De quibus dicit Dominus conquerendo: Job. 38. a. Quis est iste inuolueras sententias sermonibus imperitis?

**r** Et fruere Magnatis sine querela, ] id est, diligere, & gratariter honora Prælatos, qui sunt sine querela, vt Aaron. Sapient. 18. d. Properans homo sine querela deprecari pro populis, restitutus iræ, & imposuit finem necessitati. Vel sic.

**s** Seruire sine querela] actiue, & passiue.

**t** Magnatis, ] id est, ita seruas eis, vt nec ipsi de te, nec tu de eis conqueri possis. Ieron. Querulum est seruorum genus:

**u** quantumcumque dederis eis, minus est.

**v** Non te prætereat narratio seniorum, ] id est, instructio seniorum, quin effectum habeat in te: & hoc debet esse.

**w** Ipsi enim didicerunt a patribus suis, ] Ideo bene possunt docere: Et id est audiendi sunt.

**x** Quoniam ab ipsis disces intellectum ] id est, intelligentiam Scripturarum.

**y** Et in tempore necessitatis dabis responsum] paratus satisfacere poscenti rationem de ea, quæ in te est, fide & spe, 1. Pet. 3. c.

Et nota, quod dicit: [Non te prætereat narratio seniorum.] Multos enim præteriit narratio Doctorum, sicut aqua præterit cribrum. Vnde inf. 21. c.

Cor fatui quasi vas contractum: & omnem Sapientiam non tenebit. Aggei 1. b. Qui mercedes congregavit, misericordias in sacculum pertusuin. inf. 27. a.

Sicut in percussura cribri puluis remanebit; sic aporia hominis in cogitatibus illius.

Talis enim non dabit responsum in tempore necessitatis; sed nullum attendit tempus: & ideo reprobatur inf. 20. c. De ore fatui reprobabitur parabola: uon enim dicit illam in tempore suo,

**z** Non incendas carbones peccatorum] id est, non prouoces ad iracundiam.

**aa** Arguens eos, nimis asperè. Nec prohibet Auctor arguere peccatores; sed malum modum arguendi. Scriptum est enim Lue. 19. d.

Non oderis fratrem tuum in corde tuo: sed publicè argue eum, si peccatum publicum est. Et inf. 17. b. dicitur. Mandauit illis uniuicue de proximo suo Mar. 18. b. Si peccauerit in te frater tuus, correpe eum inter te & ipsum solum. T. moth. 4. a. Argue, obsecra, increpa.

**bb** Et ne incendaris] ad iram. v Flanima ignis peccatorum illorum, quos corrigit, dura, & aspera eorum responsione, hoc

hoc est, si tibi conseruentur illi, quos corrigit, non ideo ira caris. Rom. 12. d. Noli vinciri a malo; sed vince in bene malum. 1 Cor. 4. c. Maledicimus, & benedicimus; persecutus enim patimur, & sustinemus, &c. Hoc est enim mansuetudo. Sicut patientia, quae maximè necessaria est Prædicatori. Vnde Proph. 9. b. Bene patientes erunt, ut annuncient. Proverb. 19. b. Doctrina vestra per patientiam noscitur. & Né contra faciem stes contumeliosi] Id est, hæretici, vel detractoris. Contumeliosus enim est, qui velox est ad verba. Ne contra faciem stes contumeliosus, ut dicit. Ios. 1. ne sedeat quasi insidiator ori tuo. r Noli senerare d homini quasi insidiator ori tuo. ] Id est, verbis fortioris te; quod si seneraueris f quasi perditum habe. g Non spondeas super virtutem tuam; quod si sponederis, i quasi restituens cogita. k Non iudices contra iudicescunt, quid pro quoniam secundum quod t in se, & quid contra stum est, indicat. m Cum audace nos possit dici. Detractores vero sé- non eas in via, & ne forte grauet mala sua in te. p Ipse enim fecun- per quærunt, ut dñm voluntatem suam vadit: q & possint vituperare.

Ier. 19. c. Sagitta vulnerans lingua eorum: dolium locuta est in ore suo: pacem cum amico suo loquitur, & occulte ponit ei infidias. Sed nunquid propter hoc debet Prælatus, vel Doctor tacere à correctione malorum, cum dicat Apostolus: Insta opportune importune, argue, &c. c. 2. Tim. 4. a. Responsio. Vbi speratur correccio alii cuius, non debet tacere, ex quo habet officium; vbi autem desperatur correccio alienius, & videtur nulla utilitas, sed exasperatio; debet tacere. Vnde Proverb. 9. b. Qui erudit derisorem, ipse sibi iniuriam facit: & qui arguit impium, ipse sibi maculam generat.

c Noli senerare.] Id est, mutuare pecuniam, vel quamlibet aliam rem.

d Homini fortiori te] Cùm indigeat: quia non potest compelli ad reddendum.

e Quod si seneraueris] illi.

f Quasi perditum habe,] quia in casu est rehabere.

Mysticè. c Noli senerare. ] Id est, verbum Dei dare, vel prædicare.

d Homini fortiori te] Id est, hæretico obstinato, vel cui libet contemptori, qui peior fieret ex prædicatione. Matt. 7. a. Nolite sanctum dare canibus, neque mitratis margaritas ante porcos. Infr. 22. a. Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam: qui narrat verbum non audiens; quasi qui excitat dormientem de graui somno.

g Non spondeas super virtutem tuam] Vouendo.

b Quod si sponederis,] Id est, si votum emiseris.

i Quasi restituens cogita.] Illud. Quod debet facere bonys Pastor, bonus Aduocatus, bonus Medicus, bonus Architec-tus, bonus Agricola, bonus Doctor, bonus Pater, bonus Dux, bona Mater. Omnia enim haec Prælatus, & ad officia illorum tenetur subditis. Proverb. 6. a. si sponederis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam, illaqueatus es verbis oris tui. Item in ead. 20. c. Tolle vestimentum eius, qui fidei suor exitit alieni, &c. 3. e. & 33. b. Sanguinem eius de manu tua requiram. Ideo dicitur Proverb. 22. d. Noli esse cum his, qui defigunt manus suas, & qui vades se offerunt pro debitis. De hac materia dictum est satis. Proverb. 11. d. ibi: Qui suscipit animas, sapiens est.

k Non iudices contra iudicem.] Id est, ne sis inobediens Iudici, & Prælato tuo; vel ne murmures, vel contemnas, vel reprehendas.

l Quoniam secundum quod iustum est, iudicat.] Alioquin non est Iudex. Roman. 2. a. Inexcusabilis es, & homo, qui iudicas.

Mysticè. k Non iudices contra iudicem.] Id est, Christum, qui constitutus est Iudex viorum, & mortuorum. Act. 10. f. Vnde Iacob. 5. d. Pater non iudicat quemquam, sed omne Iudicium dedit filio.

l Quoniam secundum quod iustum est, iudicat] sine acceptione personarum. Act. 10. e. In veritate competi, quoniam non est personarum acceptor Deus.

m Cum audace.] Id est, cum temerario, vel cum hæretico.

n Non eas in via erroris, vel non communices eius. ope-

ribus, quae sunt via ad infernum. Proverb. 12. d. Noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioso, he forte discas semitas eius. De hoc dicit Psalmus. Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum: & in via peccatorum non stetit. Quare autem non sit eundem cum andate, subdit.

o Né forte grauet mala sua ipse] Id est, aggrauet militiam suam in te, vel te iudendo, vel malitia sua confundit et copellendo. Proverb. 27. a. Graue est laxum, & onerosa est aretus

seq. ita stulti viri simul cum stultitia illius peries, & que gravior. Item Cum iracundo non facias rixam, & cum audace non eas in desertum; & quoniam quasi nihil est ante illum sanguis: & ubi non est adiutorium, & elider te. Cum & fatus consilium non habeas; b nōt enim poterunt diligere, nisi quæ eis placent. e Coram extante non d facies consilium; e nescis enim, quid t pariet. f Non omni homini cor tuum manifesterest, ne forte g inferat tibi

al. f Equus indomitus patet. silius remissus, id est, propria voluntati dimissus, euaderetur præcepis. Hæc est origo omnium malorum sequi propriam voluntatem, propter quod dicitur infra. 18. d. Post concupiscentias tuas ne eas, & a voluntate tua suertere.

q Et simul cum stultitia illius peries.] Id est, cum stulto illo peribis sequens illius stultitiam. r Cum iracundo non facias rixam] Ad literam, quia iracundus aut citò percutit, aut conciatur infra. 28. b. Homo iracundus incendit item: & vir peccator conturbabit amicos. Mysticè. Cum iracundo] Id est, hæretico, vel iudeo blasphemio.

s Non facias rixam] Id est, non disputes litigando; quia ver-suti sunt ut vulpes, & non disputatione rationis capiuntur, sed occulta eorum i perditione confunduntur sic enim Pe-trus Symonem in pleno sermone confudit, ut legitur, Act. 8. prædict. Gen. 13. b. Facta est rixa inter Pastores gregum Abraham, & catio-Loth.

t Et cum audace,] Id est, cum hæretico.

u Non eas in desertum] Id est, in secretum locum.

x Quoniam quasi nihil est ante illum sanguis] Spirituалиs, id est, peccatum Gen. 4. b. Dixit Cain ad Abel fratrem suum. Egregiamur foras. Cùmque egredi essent in agro, colurrexit Cain aduersus fratrem suum Abel, & interfecit eum. Vel sic. z Cum audace.] Id est, cum temerario. u Non eas in desertum.] Id est, secretum solitudinis, vbi sunt latrones.

y Quoniam quasi nihil est ante illum sanguis] Id est, sat guineffusso, id est, non timet occidere hominem, in. 11. d. Alcina-tilla vna augeretur ignis, & ab uno doloso augetur sanguis.

z Elidet te] sic Cain Abel. Gen. 4. b. Ideo dicitur Eccl. 4. c. Vx soli, quia cum ceciderit, non habet subleuantem se: & si quispiam prævaluerit aduersus unum, duo resistunt ei.

a Cum satuis cotulsum non habeas] sicut Roboam cum iudeu-nibus relicto consilio senuum. 3. Reg. 12. b. b Non enim poterunt, &c.] & id est non consuluntur virilia, sed placentia. 1. a. 30. c. Nolite aspicere nobis ea, quæ recta sunt, loquimini nobis placentia. Ideo dictum est sup. 6. a. Pacifici multi sint tibi: consiliarius sit tibi unus de mille, id est, cum multis ha-be pacem; sed cum paucis consilium: c Coram extraneo id est, ignoto tibi. d Ne facies consilium] Id est, aliquid, quod vis esse secretum. Proverb. 25. b. Causam tuam tracta cum amico tuo, & secretum extraneo non reueles. Vel sic. c Coram ex-traneo] Id est, cum hæretico extraneo à fide. d Ne facias consilium] Id est, non disputes de diuinis Sacramentis infra. 19. b. Atrico & inimico tuo noli narrare sensum tuum. e Nescis enim, quid pariet] vel, paret] Id est, nescis, qualiter verbū Dei accipiat; vel quid contra te cogitet. Infr. 19. b. A facie verbū parturit fatuus, tanquam genitus partus infantis. f Non omnis homini cor tuum manifestes] sed tali, de quo confidas, quod iuare possit, & sciat, & velis supra. 4. d. Non confundaris con-fiteri peccata tua: & ne te subiicias omni homini pro pec-cato. Infr. 11. d. Non omnem hominem inducas in domum tuam: multæ enim sunt infidizi dolosi. g Ne forte inferat tibi gra-tiam falsam] Id est, vulnus hilaritatem mente aduersa.

al. f Equus indomitus patet.

Et

# Liber Ecclesiastici.

**a** Et conuictetur tibi] retro te. Et ne forte in corde suo sit illud *Prov. 26. d.* Quando submiserit vocem suam, non credideris ei: quoniam septem nequitur sunt in corde illius, *infra 19. d.* Est, qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo.

## EXPOSITIO CAP. IX.

**N**on zeles mulierem, &c.] In praecedenti capitulo actum est de pace; in isto agitur de castitate. Et bene post pacem agitur de castitate: quia sèpè gratiam falsam, & a conuictetur ex otio pacis sequitur destructio castitatis. Primo agit de castitate corporali, & amore illius usque ibi:

**A** Non zeles mulierem sinus tui, ne ostendat super te malitiam doctrinæ nequam. **d** Non des mulieri potestatem animæ tuæ, & ne ingrediatur in virtute tua: & f confundaris. Ne respicias mulierem + malevolam, ne b forte incidas in laqueos illius. **i** Cum saltatrice k ne assiduus sis, l nec audias illam, ne m forte pereas in efficacia illius. **n** Virginem ne conspicias, ergo.

**b** Non zeles mulierem sinus tui] Id est, non nimis tenerè, vel temerè diligas vxorem tuam, quæ dormit in sinu tuo, sicut Samson Dalilam. *Iud. 16. e.* Vel. Non zeles, &c. id est, non sis zelotypus super vxore tua. Dicitur autem zelotypia nimius amor viri in vxorem, propter quod non potest sustinere, vt alij misceantur ei, vel colloquantur. Et sic zelotypus dicitur nimius, vel vehemens amator vxoris. De quo dicit *August.* Vehemens amator vxoris adulter est. Ali quando zelotypia dicitur idem, quod moechia: & zelotypus adulter. Ali quando dicitur zelotypia ipsa suspicio adulterij, & zelotypus suspiciosus: Et sic sumitur *Num. 5. b.* Si spiritus zelotypiæ concitauerit quemquam virum aduersus vxorem suam, &c.

**Mystic.** Mysticè: Mulier sinus tui est hæreticus familiaris, vel detractor praus demulcens dulci eloquio, vt emolliat te à veritate. Hanc igitur.

**b** Non zeles mulierem, ] Id est, non diligas ad consentendum ei, vel ad imitandum. Vnde *Prov. 5. a.* Ne intenderis fallaciam mulieris. Fauus enim distillans labia meretricis; & nitidius oleo guttur eius. Nouissima autem illius amara, quæ si absynthium.

**Moral.** Moraliter. Mulier sinus tui, caro tua est, quæ mollit hexrum, id est, spiritum. Hanc.

**b** Non zeles, ] Id est, nimium diligas, vt facias eius concupiscentias: quia qui delicatè nutrit serum à pueritia sua, postea sentiet eum contumacem, *Proverb. 29. c.* De hoc dicitur *Micah 7. b.* Ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui. Causam autem, quare non sit zelanda vxor, subiungit:

**c** Ne ostendat super te malitiam doctrinæ nequam, ] Id est, ne te alliciat blandimentis, vel blanditiis ad peccatum; vel doceat furari, vel scenerari; vel idola adorare, sicut Salomon vxores eius. *3. Reg. 11. a.* Vnde dicitur *Deut. 8. a.* Non sociabis cum eis connubia: filiam tuam non dabis filio eius: nec filiam illius accipies filio tuo; quia seducet filium tuum, ne sequatur me.

**d** Non des mulieri potestatem animæ tuæ] vt præsit, & dominetur.

**e** Ne ingrediatur in virtute tua ] Id est, ne emolliat cor tuum, vt auferat virtutem tuam.

**f** Et confundaris] sicut Samson, qui Dalilæ virtutem suam aperuit, quæ ingressa in eum rapuit, & confusus est Samson oculis exorbatus. *Jud. 16. e.* Vnde *inf. 25. d.* Mulier, si primum habeat, contraria est viro suo. Cor humile, & facies tristis, & plaga mortis, mulier nequam. Et non solum mulieri non est danda potestas animæ suæ; sed nec fratri, nec filio, nec alicui amico. Vnde *inf. 33. c.* filio, & mulieri, fratri, & amico non des potestatem super te in vita tua, & non deridis alij possessionem tuam, ne forte punitat te, & deprecieris pro illis. Melius est enim, vt filii tui te rogent, quam te

# Cap. IX.

respicere in manus filiorum tuorum. Signanter autem dicit: Non des mulieri potestatem animæ tuæ; quia mulier est subiecta viro à principio. *Gen. 3. c.* Sub viri potestate eris; & ipse dominabitur tui.

**g** Ne respicias mulierem malevolam ] vel multiuolam, secundum Rab. ne forte concupisces eam. Non licet enim intueri, quod non licet concupisci, dicit Greg. Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo. *Mat. 5. d.* Multiuola mulier dicitur, quia multis, vel multa vult; vel quia multum volat, id est, ad multa discutrit. *Prov. 7. b.* Garrula & vaga, & quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis.

**b** Ne forte incidas in laqueos illius] Id est, capiaris specie illius, vt David à Bersabee. *2. Reg. 11. a.* Vel ne seducaris blanditiis illius, & deceptionibus. *Ecc. 7. d.* Inueni amorem morte mulierem, quæ laqueus est venatorum, & sagana cor eius, & vincula sunt manus eius.

**Mystic.** intelligitur hoc & illud de hæretico, qui per mysticè multos errores volat, & seducit.

**Moral.** Moraliter, de carne, quæ multa vult. Qui corpori seruit, multis Dominis seruit. Intelligitur etiam de seculari scientia, & carnali voluptate. Sequitur.

**i** Cum saltatrice ne assiduus sis, &c. ] Hic prohibet Auctor assiduitatem mulierum theatralium, quæ miris corporis gesticulationibus, & vocis blandæ modulationibus multos decipiunt, & capiunt. Vnde *Matth. 14. a.* legitur, quod cum saltasset filia Herodiadis placuit Herodi: & iussit decollari Ioannem. Talis saltus multos prouocat ad luxuriam. Vnde *Ier. 21. d.* Succendam ignem in saltum eius, & deuorabit omnia in circuitu eius. Ideò bene excusavit se Sara: *Tob. 3. b.* Tu scis, Domine, quod nunquam concipiui virum: & mundam seruam animam meam ab omni concupiscentia: nunquam cum ludentibus miscui me: nec cum his, qui in leuitate ambulant, participem me præbui. Idem dicit *Ierém. 15. d.* Non sedi in consilio ludentium. Veruntamen est saltus bonus, scilicet, bona operationis. De quo dicitur *2. Reg. 6. d.* David autem percutiebat in organis armigatis, & saltabat totis viribus ante Dominum. Et *Matth. 11. b.* Cecinimus vobis, & non saltastis. Dicit ergo.

**j** Cum saltatrice, ] Id est, cum qualibet muliere theatrali.

**k** Ne assiduus sis] libenter respiciendo.

**l** Nec audias illam] Id est, cantilenas eius.

**m** Ne forte pereas in efficacia illius, ] Id est, corporis gesticulatione, vel vocis modulatione efficaci ad perdendum te in anima, *inf. 40. c.* Tibiæ & psalteriæ suauem faciunt melodiam, & super utraque lingua suauius *Isa. 13. d.* Pilos saltabunt ibi, & respondebunt ibi vultus in ædibus suis, & sirenae in delubris voluptatis. Ideò dicitur *inf. 28. d.* Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam.

**Mystic.** Saltatrix est hæreticus, qui per diuersos errores dissilit, vt etiam eloquentia suæ amatorem asperxit, ad se trahat quasi meretrix. Vnde *Prov. 7. c.* Irreuit eū multis sermonibus, & blanditiis labiorum suorum prostravit illū.

**Moral.** Saltatrix est anima peccatrix, quæ vertit caput ad terram, & anum ad cælum, id est, cor ad terrena, & os ad coelum. Hoc autem magni contemptus, & magna derisionis signum est, scilicet ostendere anum alicui. Vnde conqueritur Dominus *Ier. 2. f.* Verterunt ad me tergum, & non faciem. *Eze. 8. f.* Ecce in ostio templi Domini inter vestibulum, & altare quasi vigintiquinque viri dorsi habentes contra tempulum Domini. Item saltatrix ambulat super manus; sic anima, cum de suis operibus gloriatur. *Iob 31. c.* si osculatus sum manus meam ore meo, quæ est iniurias maxima, & negatio contra Deum Altissimum. *Ier. 11. d.* Quod autem ambulat super manus ex cunctis animantibus, quæ incedunt quadrupedia, immundum erit. Item saltatrix retrorsum plicat se; & anima peccatrix anteriorum oblita ad posteriora se conuerit, id est, ad mundi diuitias, & carnis delicias. *Ier. 7. e.* Abierunt in voluptatibus suis, & in prauitate cordis sui malitiae sunt retrorsum, & non in ante. Item saltatrix, proca, ebriosæ, leuis, gracilis, inuercunda, & multa huiusmodi, quæ conueniunt anima peccatrixi. Vnde versus

*Garrula, saltatrix, gracilis, leuis, inuercunda:  
Curua retrorsum, caput ad terram, sursumque pudenda  
Erigit, & quecumque sequitur, vix sobria, nunquam  
Casta: per hac anima peccantis vita notatur.*

Sequitur. **n** Virginem ne conspicias] Id est, adolescentulam non respicias ad concupiscendam.

**Ne forte**

a Ne fortè scandalizeris , &c. ] id est , ne decor illius sit tibi occasio scandali , sive ruinæ spiritualis. Sicut dicitur *Is. 9. 4.* Ascendit mors per fenestras veltras disperdere parvulos de foris , iuuenes de platis. *Thren. 3. f.* Oculus meus de prædatus est animam meam in cunctis filiabus urbis meæ. Et Holofernes captus est in oculis per speciem Judith , sicut legitur *Judib. 12. a.*

Ideò dicit *Job. 31. a.*

Pepigi foedus cum

oculis meis , vt ne

cogitarem quidem

de Virgine. De hoc

dicitur *inf. 32. d.*

Ne ponas scanda-

lum animæ tuz. *Apo.*

2. d. Habeo aduc-

sum te pauca , quia

habes illic tenentes

doctrinam Baalam,

qui docebat Balach

mittere scandalum

coram filiis Israel,

id est , mulierculas

ornatas. *Num. 25. a.*

*Mysticæ.* Prohibetur amor decoris eloquendæ hereticæ , quo multi decipiuntur. *Dan. 13. f.* Seman Chanaan & non Iuda , species decepit te. Sequitur.

b Ne des fornicarii animam tuam in vlo , ] id est , meretricibus , ad litteram . Nullus enim sapiens daret filiam suam , aut vxorem suam fornicarii ; quantò magis , nec animam suam dare debet in vlo , dicit , quia tota anima debetur Deo. *Deuter. 6. a.* Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo , &c. In nullo igitur danda est anima alicui , nisi Deo , neque cogitando , neque desiderando , neque loquendo , neque , aliter operando *inf. 41. d.* Erubescite à patre & à matre de fornicatione.

*Mysticæ.* b Ne des fornicariis ] id est , hereticis , qui fornicantur cum falsis dogmatibus , vel Dæmonibus , qui suggerunt fornicationem.

c Animam tuam ] consentiendo peccato , vel errori. In hoc autem , quod dicitur [non des] notatur libertas arbitrii *inf. 19. a.* Qui se iungit fornicarii , erit nequam , *1. Cor. 6. c.* Corpus autem non fornicatio , sed Domino; Quantò magis ergo nec anima ?

d Ne perdas te & animam tuam & hæreditatem tuam ] ecce tria incommoda , quæ facit luxuria. Corpus perdit. *1. Cor. 6. d.* Qui fornicatur in corpus suum , peccat. Animam necat , opes annihilat. *Luc. 15. c.* Post multos dies congregatis omnibus , adolescentior filius peregrè profectus est in regionem longinquam , & ibi dissipavit substantiam suam viuendo luxuriose. *Proverb. 29. a.* Qui nutrit scortum , perdet substantiam.

e Noli circumspicere in vicis ciuitatis ] quia impudicus occlusus , impudici cordis est nuncius , dicit *Avg. Job. 31. a.* si ad ostium amici mei insidiatus sum. *Prov. 17. d.* Oculi stultorum in finibus terræ.

f Nec oberraueris in platis illius ] discurrens & vagus *inf. 21. d.* Pes fatui facilis in domum proximi sui. Contra quod dicitur *Prov. 25. c.* Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui. *Job. 31. a.* si ambulauit in vanitate , & in dolo festinauit pes meus.

g Auerte faciem tuam à muliere compta ] ne capiaris in specie illius. Limosi enim sunt oculi nostri , & cito adheret eis species mulieris. Vnde *inf. 25. d.* Ne respicias in mulieris speciem , & non concupiscas mulierem in specie.

h Et ne circumspicias speciem alienam , ] id est , speciem mulieris , alterius viri , vel alterius , quæ non est tua vxor. Quia.

i Propter speciem mulieris multi perierunt ] in corpore & anima. Amnon , propter Thamar *2. Reg. 1. f.* Salomon propter vxores suas *3. Reg. 11. a.* Vnde *Prov. 9. d.* Fortissimi quiq[ue] imperfecti sunt ab ea.

k Et ex hoc ] scilicet , malo respectu mulieris.

l Concupiscentia ] carnis [ quasi ignis exardescit.] Sicut enim ignis ex abundantia lignorum crescit , & ex subtraktione decrescit ; ita luxuria ex operibus , & collocutionibus , & ceteris occasionibus crescit ; & his subtrahitis , pauplatim decrescit.

Et de hoc igne dicitur *Job. 31. b.* Ignis est viisque ad con-

fumptionem deuorans , &c. ] m Omnis mulier , quæ est fornicaria ] quantæcunque nobilitatis sit , vel formositas.

n Quasi stercus in via conculcabitur ] plurimorum libidini se exponens. Et sicut stercus quantò plus calcatur , tantò amplius foetet ; ita mulier quantò pluribus se exponit , tantò plus foeret. *Proverb.*

m mulier , quæ est fornicaria , n quasi stercus in via conculcabitur. o Speciem mulieris alienæ multi admirati , p reprobi facti sunt , q colloquium enim illius , quasi ignis exardescit. Cum saliena muliere ne sedeas omnino , nec t accutinas cum ea super cubitum , & u non alterceris cum illa in vino , he & fortè declinet cor tuum in illam , & y sanguine tuo & labaris in perditionem : n Ne dere-

nes tuas. o Speciem mulieris alienæ multi admirati ] male intuentes.

p Reprobi facti sunt ] coram Deo & hominibus. *Ierem. 5. c.* Equi arietes in foeminas & emissarij facti sunt , vñusquisque ad vxorem proximi sui hiniebat.

q Colloquium enim illius ] id est , mulieris alienæ.

r Quasi ignis exardescit. ] Cuius materia sunt ipsa colloquia nutus , & respeclus , & tactus , & oscula , & huiusmodi : Sufflator , vetula mediatrix , vel ipsa Dæmonis suggestione. *Job. 41. b.* Halitus eius prunas ardere facit , & flamma de ore eius egreditur. Vnde *10. 7. d.* dicitur filij colligunt ligna & patres succendunt ignem : & mulieres conspergunt adipem.

s Cum aliena muliere non sedeas omnino , ] id est , moreris.

t Nec accumbas cum ea super cubitum. ] In lecto , sicut solet fieri : locus enim ipse sepe mittit ad illicita , & malas exercitat cogitationes.

u Et non alterceris cum illa in vino ] confabulando & portando pariter.

x Ne fortè declinet cor tuum in illam , ] id est , in concupiscentiam illius;

y Et sanguine tuo ] effuso.

z Labaris in perditionem ] tam corporis , quam animæ.

y Sanguine tuo ] id est , peccato tuo.

z Labaris in perditionem ] id est , in damnationem æternam.

Ideò dicit Apostolus *eph. 5. d.* Nolite inebriari vino , in quo est luxuria *inf. 19. a.* Vinum & mulieres apostatare faciunt etiam sapientes. Exemplum de Loth. *Gen. 19. g.* Et de Salomon *3. Reg. 11. a.* De Samson. *Ind. 16. a.*

*Mysticæ.* exponitur hoc totum de doctrina heretica , de seculari scientia , & carnali voluptate , quæ omnia per mulierem alienam signantur ; quia emolliunt virum , id est , spiritum , & alienant à Deo. Et de quolibet illorum dicitur *inf. 25. 6.* Nequitia mulieris immutat faciem eius , & obsecabit vultum tuum tanquam Vrsus.

a Ne derelinquas ] Hæc est secunda pars huius capituli. In prima parte , sicut patet , prohibet Auctor zelum stultum mulieris , dominationem eius , aspectum illicitum , theatri assiduitatem , intuitum virginis , fornicatorum societatem , vagationem , sive discursum per vicos , & platis ciuitatis , nutus adulterinos , colloquium , confessionem , adulacionem , & potationem. Nunc vero reprehendens inconstantiam impudicam quorundam , qui Dominos , vel amicos suos propter lucrum aliquod , vel aliquid huiusmodi murant , in uitat ad constantiam amicitia veræ. Et ponit hic duplitem differentiam amicitia , vel amicorum. Nam & aliis nouus , & aliis antiquus. Nouum comparat vino novo : antiquum vino veteri. Sicut enim vinum nouum dulcius est , sed pungitum ; ita nouus amicus feruet in amicitia , sicut patet in nouitii religiosis. Item vinum nouum mixtum est cum fræce ; ita nouus amicus non est adhuc in amicitia depuratus. Vnum vetus est clarus & suavius , & odoriferius & tutius seruatur ; sic amicus probatus. Et ideo non est hic , pro illo dimittendus. Dicit ergo.

No

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. IX.

*a Ne relinquas amicum antiquum, ] tempore, vel aetate, vel morum vetustate pro nouo, & nondum cognito. b Nouus enim non erit similis illi] Maior enim fiducia est ex parte rei cognitorum, quam ignorare. Derelinquitur autem amicus, quando ei in tentatione, vel tribulatione, sine aduersitate qualibet non subuenitur. Vnde Psal. 21. Deus, Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti: Derelin-*

*quitur etiam, cum amicitia omnino soluitur, vel in odium vertitur, vel remittitur. Derelinquitur etiam, cum eo dimisso alius praesagitetur, cui secreta committuntur. Et de hoc magis videtur loqui Auctor. Ne derelinquas amicum antiquum] id est, ipso dimisso non praeponas ei nouum. b Nouus enim non erit similis illi] In amore forte, & forte melior erit; sed quod certius est, magis est eligendum. c Vi-*

*nun nouum, amicus nouus] id est, simile amico novo: quia sicut incertum est de vino novo, quale erit; ita de amico novo.*

*d Veteraset] vinum nouum. e Et cum suavitate bibes illud] id est, suauius est ad bibendum. Sic amicus nouus, cum diu fuerit in amicitia, suauior erit: & confidentius poteris ei committere secreta tua, q. d. antequam confirmes amicitiam cum illo, diu proba illum; quia ex mille vix unus inuenitur amicus, id est, animi custos, vel cordis consors. Vel sic continua. b Nouus non erit similis illi] & tamen non est contumendus. Quia. d Veteraset] amicus nouus. e Et cum suavitate bibes illud] id est, suauior sic, & clarior, & securior. Luc. 5. g. Nemo bibens vetus vinum statim vult nouum; dicit enim vetus melius est.*

*Moraliter. c Vinum nouum] nouitius est, qui feruet, ut mustum in nouitate. Et certas proprietates vini noui habet, quae notantur his versibus.*

*Feruet, ferratur, frangit, purgatur odore.*

*Proprie-  
ties  
vinum-  
ni-  
si.* *Ebriat, amittit dulorem, pungit, opacum est.*

*Feruet charitate. Jers. 20. c. Factus est sermo Domini in corde meo quasi ignis astuans. Ferratur religione. Exod. 29. b. Cinges baltheo Aaron, & liberos eius: & impones eis mitras: eruntque Sacerdotes mihi religione perpetua. Frangit corpus obseruantis disciplina regularis. Job 32. d. En ventre meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas nouas dirumpit. Purgatur quotidiana confessione. Cant. 7. c. Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum Dilecto meo ad potandum. Odore ebriat, id est, fama & exemplo sancte conuersationis, 2. Cor. 2. d. Christi bonus odor sumus Deo in his, qui salvi sunt. Et ad hanc ebrietatem inuitat sponsa cant. 5. a. Comedite, amici, & bibite, & inebriamini, charissimi. Amittit dulorem carnis & mundi, gustu devotionis. Greg. Gustato spiritu desipit omnis caro. Ps. 67. Parasti in dulcedine tua pauperi, Deus. Pungit compunctione. Ps. 59. Potasti nos vi no compunctionis. Luc. 10. f. Samaritanus infudit vinum & oleum vulneribus sauciatis. Opacum est? quia fax vita praeterita adhuc est mixta conscientia. Psal. 47. In manu Domini vini meri plenus mixto: & inclinavit ex hoc in hoc; veruntamen foecus eius non est exinanita.*

*Mysticè. Amicus antiquus est Christus, qui dilexit, & elegit nos ante mundi constitutionem. Eph. 1. a. Amicus nouus, mundus est. Amicus quidem nomine; sed inimicus re. De quo dicitur sup. 6. a. Est amicus secundum tempus suum, & non permanebit in die tribulationis: & est amicus, qui convertitur ad inimicitiam. Non est ergo derelinquendus amicus antiquus pro nouo. Quod tamen faciunt omnes, qui plus diligunt mundum, vel quae mundi sunt, quam Deum. Quibus dicitur 1. Ioan. 2. b. Nolite diligere mundum, neque ea, quae in mundo sunt: si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. Antiquum vinum, doctrina antiquorum; nouum vinum, noua doctrina, & modernorum. Non est illa dimittenda pro ista: quia sicut dicit Ier. Bos lassus altius figit pedem. Et Poeta. Barbato crede Magistro. Et infra 34. b. In multis expertus cogitat multa, & qui multa didicit, enarrabit intellectum. Sequitur.*

*Non zeles gloriam & opes peccatoris] id est, non desideres honores huius mundi, neque diuicias; quia vix sine peccato possunt acquiri, vel possideri. Aug. Omnis diues aut*

*iniquus, aut haeres iniqui. De primo dicitur Luc. 14. c. Omnis qui se exaltat, humiliabitur. De secundo Mat. 6. c. Nolite vobis thesaurizare thesauros in terra. De tertio dicitur in Psal. 36. Noli emulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniuriam. Pro. 24. a. Ne emuleris viros malos, nec desideres esse cum eis. Sen. Summa via malorum est; quod vivitur ad exemplum.*

*quoniam usque ad infatos non placebit impius. k Longe & esto ab homine potestatem habente oecidendi; l & non suspicaberis timorem mortis: Et si m accesseris ad illum, noli aliquid committere, o ne forte auferat vitam tuam. p Communi-*

*g Non enim scis, quae futura sit illius subuersio, ] id est,*

*qualis & quanta, &*

*timore quando Job 20. 2. Hoc scio a principio, ex quo positus*

*est homo super terram, quod laus im-*

*piorum brevis sit, &*

*gaudium hypocritae ad instar puncti. Ps. 36. Videtur ipsum superexaltatum, & eleutum sicut cedros Libani, & transi &*

*ecce non erat. b Non placeat tibi iniuria iniustorum] q. d. si*

*non potes prohibere iniuriam iniustorum, saltet dispiceat*

*tibi.*

*s Sciens quoniam usque ad inferos non placebit impius]*

*Deo, vel hominibus, id est, nullo tempore, nullo loco*

*placebit impius, nisi in inferno, ubi nullam poterit face-*

*re iniuriam, sed de ipso fieri iustitia. Et tunc qui displicuit*

*Deo, & Sanctis in culpa iusta, placebit in poena iusta. Vnde Psalm. 57. Letabitur iustus, cum viderit vindictam. 1a.*

*vlt. g. Egredientur, & videbunt cadavera virorum, qui prae-*

*varicati sunt in me.*

*k Longe esto ab homine potestatem habente occidendi ] id*

*est, a Tyranno loco & animo, q. d. non consentias tyranni-*

*di potentum, ne sis in consortio eorum, vel de familia eorum,*

*infra 13. a. Ditione te socius ne fuoris. Quid communicabit*

*cacabus ad ollam? Quando enim se colliserint, confrin-*

*getur. Exemplum de Seneca flebotomato. Vel sic.*

*l Longe esto ab homine potestatem habente occidendi ] id*

*est, ne sis nimis audax, vt indiscretè te offeras periculo mor-*

*itis. Non est enim prouocandus Tyrannus, sed fugiendus,*

*vbi fides, vel charitas non periclitatur. Vnde Math. 10.*

*c. Cum persecuti fuerint vos in una ciuitate, fugite in*

*aliam.*

*m Et non suspicaberis timorem mortis] id est, non in su-*

*spicione colligas timorem mortis, quasi dicat, talem te ex-*

*hibe, vi audeas mori, cum necesse fuerit: & scias declinare*

*mortem, cum oportuerit.*

*Mysticè. k Longe esto ab homine potestatem habente oc-*

*cidendi ] id est, a Diabolo, qui nocere potest, & non pro-*

*desse. Qui dicitur homo: quia hominem vicit, sicut Scipio*

*dicitur Africenus, quia deuicit Africam. 11. 13. d. inimicus homo hoc fecit. Longe esto ab isto homine per dis-*

*fensem & humilitatem.*

*l Et non suspicaberis timorem mortis] & tunc non timebis*

*mortem aeternam. Item homo potestatem occidendi habens,*

*Christus est. Mat. 10. c. Eum timete, qui potest animam &*

*corpus perdere in gehennam. Ab hoc longe esto receptione*

*dignitatis, non ingerendo te; sicut ambitiosi, qui faciunt se*

*ordinari, & audiunt Theologiam, vt valcent citius promoueri,*

*accidentes ad altare Domini cum igne alieno, id est,*

*ambitionis, quod est contra legem. Lut. 10. a. Arreptis*

*Nadab & Abiu thuribulis imposuerunt ignem, & incentum*

*desuper offerentes coram Domino ignem alienum, quod*

*eis praecipuum non erat, egredisseque ignis a Domino de-*

*uorauit eos; & mortui sunt coram Domino infra 13. b. Ad-*

*uocatus a potente discede; ex hoc epim magis te aduoca-*

*bit. Et hoc docuit Dominus: cum eum vellent facere Regem,*

*fugit. 1an. 6. b. Sequitur.*

*m Et si accesseris ad illum] scilicet, potentem.*

*n Noli aliquid committere] mali, vnde habeat occasionem*

*malignandi.*

*o Ne forte auferat vitam tuam] occasione illius, quod fe-*

*ceris. De hoc Rom. 13. a. Principes non sunt timori boni*

*operis, sed mali. Vis non timere potestatem? Bonum fac: &*

*habebis laudem ex eo.*

*p Communionem mortis scito, ] id est, attende, quod*

*mors communiter, & indifferenter omnes capit sine per-*

*sonarum acceptione. 2. Regum 14. c. Omnes morimur.*

*Ecclesiastici 3. d. Cuncta subiacent vanitati, & omnia*

*pergunt ad unum locum. Vel sic. Communionem*

11. t  
abesto.

Mythic

mortis scito,] id est, cogita te moritum, sicut & alijs moriuntur. Et ita cogita. *a Quoniam, &c.]* mortis, & peccati. *b Ingredieris]* quocunque vadis. *c Et super dolentium,*] id est, super Dæmonum suggestiones, sive tentationes viriliter resistendo, & superando, si scilicet, cogitas te moritum. *Seneca:* Viue,

*Al. t laudabitur.* Item arma Iu-  
storum sunt virtutes. *z Corinb. 6.b.* Per arma iustitia à  
dextris, & à fini-  
stris. Item arma Doctorum, sci-  
entia, & patientia.  
*Al. t Princi-*  
*pes.* *can. 4.b.* Mille cly-

pei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Item arma do-  
lentium & poenitentiarum. *Cinis, & cilicium* sunt arma  
miseri-  
cordis. dissoluta, manus otiosa, & huiusmodi. *Rom. 6.c.* Neque ex-  
hibeatis, membra vestra arma iniquitatis peccato. Item ar-  
ma Diaboli peccatores, vel peccata. *Iob. 4. c.* Protegunt  
vmbrae vmbraem eius, item in eod. *41. a.* Corpus eius quasi  
secura familia compactum squamis se prementibus.  
*d Secundum* virtutem tuam,] id est, possibilitem tuam.  
*e Causa te, &c.]* id est, carne tua. *Mich. 7. b.* Ab ea, quæ  
dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui. *f Et cum sa-*  
*pientibus, &c.]* quid credendum, & quid agendum: quid  
sperandum, & quid timendum: quid fugiendum, & quid  
apparendum. Sapientes dicit contemplatiros, qui diuina  
sapientia: prudentes dicit actiros, qui temporalia disponi-  
nunt, *Iob. 5.d.* Quod auditum est, mente pertracta. *Prov. 13.*  
*d.* Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit.  
*g Viri iusti* sint tibi conuiuæ,] id est, commensales ad lite-  
ram. Vnde Dominus *Luc. 14. c.* dicit: Cùm facis conuiu-  
m, voca pauperes debiles, & claudos: & beatus eris.  
*f sal. 100.* Anbulans in via immaculata hic mihi ministrabat. *Tob. 2. a.* Cùm esset dies festus Domini, & factum esset  
prandium bonum in domo Tobiæ, dixit filio suo: Vade, &  
adhuc aliquos de Tribu nostra timentes Deum, ut epulen-  
tur nobiscum.

*b Et in timore Dei* sit tibi gloriatio,] id est, de hoc gloria-  
re, si times Deum: & gloriare non in te, sed in Domino,  
qui dat donum timoris, *suprà 1. b.* Timor Domini gloria, &  
gloriatio, lætitia, & corona, *infra 23.d.* Nihil melius, quam  
timor Dei: & nihil dulcior, quam respicere in mandatis  
Domini.

*s Et in sensu* sit tibi cogitatus Dei,] id est, sensatè, sive sa-  
pienter cogita de Deo. Vel sic, In sensu sit tibi cogitatus  
Dei, id est, vt rectè sentias de Deo, cogita, & attende. Vel  
sic, In sensu sit tibi cogitatus Dei, id est, vt sensus tuos be-  
nè regas, cogita de Deo, qui de omnibus exigit rationem,  
etiam de verbo otioso, *Matt. 12. c.*

*f Et omnis* effarratio tua in præceptis Altissimi,] id est, in  
præceptis Dei, nihil doceas alios, vel loquaris, nisi quod  
Deus præcipit. Vnde *suprà 3. c.* Quæ præcepit tibi Deus,  
cogita illa semper. *Psal. 8.* Narrabo omnia mirabilia tua,  
id est, omnis interrogatio mea erit ex mirabilibus tuis. Sed  
paucorum, vel nullorum est hoc: id est, sic exponitur de qui-  
busdam: Omnis enarratio tua in præceptis Altissimi, id est,  
nulla contra. *Smiilter 1. Cor. 10. g.* Siue manducaris, siue  
bibitis, vel aliquid aliud facitis: omnia in gloriam Dei fa-  
cite. *Ephes. 4. g.* Omnis sermo malus ex ore vestro non  
procedat; sed si quis bonus, ad ædificationem fidei.

*t In manu* artificum opera laudabuntur,] id est, ipsi Arti-  
fices in suis operibus laudabuntur, & nunc, & in futuro, si-  
cūt dicitur *Prov. 11. d.* Laudent eam in portis opera eius.  
Neque etiam hoc dicit Auctor, quod Artifices laudabuntur;  
sed opera Dei in manu Artificum: non enim ad hoc faciunt  
opera sua, vt laudentur; sed vt Deus glorificetur. Vnde  
*Matt. 5. b.* Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt vi-  
deant opera vestra bona, & glorificant Patrem vestrum,  
qui in cœlis est. *n Et princeps populi,*] id est, Prælatus, vel

Hugonis Card. Tom. III.

Doctor qui præst populo. *x In sapientia sermonis sui.*] supple, laudabitur. Doctrina enim laudabilis est, quam vita  
commendat. Vnde *Iob. 29. d.* Gloria semper insouabitur,  
& arcus meus in manu mea insouabitur. Inde est, quod  
tertius quinquagenarius aliis pereuntibus adduxit Eliam, *4.*

*Reg. 1. d.* quia Præ-  
lati, qui non ope-  
rantur, pereunt: illi  
soli salvantur, qui  
docent, & prædi-  
cant, & operantur.  
*o In sensu* verò  
seniorum, ] id est,  
in sapientia Do-  
ctorum, exiguum.

*q Vdex* & sapiens *u* iudicabit  
populum suum, *x* & prin-  
cipatus sensati *t* terribilis *y* erit.  
Secundum *z* Iudicem populi,  
sic & ministri eius: & qualis Re-  
ctor est ciuitatis, tales & inha-  
bitantes in ea. *a Rex* insipiens

oritur. Verbum exiguum, euangælica doctri: a, & brevis  
sermo, de quo *Isa. 10. f. Rom. 9. f.* Verbum abbreviatum fa-  
ciet Dominus super terram. *q Terribilis* est in ciuitate sua  
homo linguosus,] id est, homo loquax, & contentiosus odii-  
bilis est, & abominabilis in mundo, in claustris, in scholis,  
in capitulis: quorum quodlibet dicitur ciuitas, id est, ci-  
uium unitas. De hoc dicit *Psal. 139.* Vir linguosus non di-  
rigetur in terra. *r Et temerarius* in verbo suo,] id est, indis-  
cretus reprehensor, qui portat cor in ore, vt dicitur *infra 21.*  
*d. f Odibilis* erit,] Deo, & hominibus. *Ea. 1. 5. a.* Ne teme-  
rè quid loquaris: neque cor tuum sit velox ad proferen-  
dum sermonem coram Deo.

*E X P O S I T I O C A P. X.*  
*q Vdex* sapiens. &c.] In precedenti capitulo docuit Au-  
tor sanctimoniam, & modestiam potentes, sive Præ-  
latos, qui aliis præsunt; in hoc docet eos mansuetudinem,  
& bene prohibita luxuria, & temeritate, prohibet  
duritiam, sive asperitatem, quæ immitem facit: quia hac  
tria vicia, luxuria, temeritas, & asperitas Prælatorum maxi-  
mè scandalizant subditos, & minuant famam Prælatorum,  
quæ maximè esset eis necessaria. Ponit autem decem,  
ex quibus inferi mansuetudinem: Quorum primum est fa-  
ma: secundum est prudens: tertium est graritudo: quartum,  
benignitas: quintum, humilitas: sextum, largitas: septi-  
tum, memoria finis: octauum, consideratio præteritorum,  
qualiter, scilicet, perierunt mali: nonum, timor Do-  
mini: decimum, patientia correctionis. Dicit ergo.

*t Iudex* sapiens,] id est, qui sapit res secundum saporem  
suum, & estimat secundum saporem proprium.

*u Iudicabit* populum suum,] non alienum, reddens bonis,  
& malis, secundum merita sua. *Prov. 29. b.* Rex, qui iudicat  
in veritate pauperes, thronus eius in æterni firmabitur.  
*x Et principatus* sensati,] id est, sapientis. *y Terribilis* erit,] id est, reuerendus, vel venerabilis. *Iob. 29. b.* Videbant me  
iuuenes, & abscondebantur, & senes assurgentib; stabant.  
Alia litera habet: Stabilis erit, secundum quod dicitur  
*Proverb. 29. b.* Rex, qui iudicat, &c.

Mysticè autem exponitur de Christo. *x Iudex* sapiens,] *Mysticæ*  
id est, Christus, cui Pater dedit omne iudicium, *Ioan. 5. d.*  
Qui est Dei virtus, & Dei Sapientia, *i. Cor. 1. d.* *u Iudicabit*  
populum suum,] in futuro, bonis præmia, & malis suppli-  
cia reddens. *x Et principatus* sensati,] id est, regni potestas  
filij. *y Et stabilis* erit, *Isaie 9. b. Luc. 4. c.* Et regni eius  
non erit finis *Daniel. 7. d.* Potestas eius potestas æterna. *Vel,*  
*Terribilis* erit mali.

*z Secundum* Iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis  
Rector est ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. ] Probat  
Auctor, quod bonus debet esse, qui præst: quia moribus  
eius conformantur minores. Vnde Poëta.

*Regis ad exemplum, totus componitur orbis.*  
Et mobile semper mutatur cum Principe vulgus.  
Vnde probabile argumentum, quod Prælatus est bonus, cum  
familia est bona; & quod malus, cum familia est mala. Vnde  
*Prov. 29. b.* Princeps, qui libenter audit verba mendaci, omnes  
ministros habet impios, *inf. 11. d.* In filiis suis agnoscitur  
vir. *a Rex* insipiens perdet populum suum,] vt Roboam *3.*  
*Reg. 12. c. Eccl. 10. c.* Vx tibi terra, cuius Rex puer est.

# Liber Ecclesiastici.

**a** Et ciuitates inhabitabuntur per sensum prudentium, ] *infra 16. a.* Ab uno sensato inhabitabitur patria, & à tribus impiis deseretur. **b** In manu Dei, ] id est, in dispositione Dei. **c** Potestas terræ, ] tam secularis, quam ecclesiastica. *Rom. 13. a.* Non est potestas, nisi à Deo. *Prou. 21. a.* Sicut divisiones aquarum; ita cor Regis in manu Domini: quocunque voluerit, inclinabit illud. **d** Et execrabilis omnis iniquitas gentium, ] id est, gentiliter viventium, vel idolatria & fornicatio, quæ propriæ sunt iniquitates Gentium. Vnde *Psa'm. 100.* vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem. *Ezech. 24. d.* Immunditia tua execrabilis; quia mundare te volui, & non es mundata à sordibus tuis. **e** Et utilem Rectorem, ] id est, Doctorem, vel Prælatum, qui habet ysum bonum, non tantum scientiam, vel ordinem Prædicatorum, dicit *Interlin.*

**f** In tempus suscitabit. ] Deus, scilicet.

**g** Super illam, ] terram, id est, Ecclesiam. Et signanter dicit, suscitabit, quod est à morte revocare, siue de mortuo viuum facere: Nullus enim debet eligi in Prælatum, nisi qui mortuus est peccato, & parentibus, & mundo, & sibi. *Deut. 18. c.* Prophetam de Gente tua & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus. Vel, suscitabit, dicit: quia nemo debet se ingerere. *Heb. 5. a.* Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron.

**h** In manu Dei] id est, in dispositione Dei.

**i** Potestas hominis, ] id est, Prædicatoris, vel Rectoris cuiuslibet.

**k** Et super faciem Scribæ imponet honorem suum, ] id est, Scribam honore similem præficiet eis, id est, Doctorem sapientem in lege, vel Christum. De quo *Psalm. 44.* Lingua mea calamus Scribæ velociter scribentis. Facies Scribæ, id est, Christi in corde scribentis, dicitur Doctoř, vel Prædicator: quia fungitur vice illius. Vnde *2. Corinth. 5. d.* Pro Christo legatione fungimur. Vel sic, Super faciem Scribæ, id est, in capite Sacerdotis.

**l** Imponet honorem suum, ] id est, aureolam, siue mitram sacerdotalem. *Psalm. 8.* Gloria, & honore coronasti eum, Domine.

**m** Omnis iniuræ proximi ne memineris, ] ad vlciscendum *Levit. 19. d.* Non queras vltionem, nec memor eris iniuræ ciuium tuorum. De hac materia habes *Deut. 32. e.* *Prou. 20. c.* & *25. e.* *2. Reg. 16. c.* *infra 28. a.* *Rom. 12. d.*

**n** Et nihil agas in operibus iniuræ, ] id est, nulli iniuriam facias, & etiam nocenti tibi; sed differ vindictam propter iram, *infra 32. d.* Vir consilij non disperdet intelligentiam, alienus, & superbus non pertimescat timorem.

**o** Odibilis coram Deo est & hominibus superbia, ] vt patet in Lucifero, qui propter superbiam cecidit de cœlo, *Isa. 14. c.* Et Adam de paradiſo, *Genes. 3. d.* Saul electus à regno. *1. Reg. 15. f.* Nabuchodonosor versus est in bestiam, *Daniel. 4. f.* Antiochus male mortuus est, *1. Machab. 6. d.* Herodes similiter, *Att. 12. d.* De hoc *Prou. 16. a.* Abominatione est Domino omnis arrogans. Vnde *Jacob. 4. b.* Et *1. Petr. 5. b.* Deus superbis resistit; humilibus autem dat gratiam. *Gregor.* Superbia natione coelestis, sublimum mentes inhabitat, sub cinere & cilicio latitat: & puritatem, & innocentiam hominum prorumpit, quæ à puritate & innocentia Angelorum processit.

**p** Et execrabilis omnis iniquitas Gentium, ] id est, gentiliter viventium; quæ est idolatria maxima, & luxuria. **q** Regnum à Gente in Gentem transfertur propter iniustias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos, ] sicut testantur omnes historiæ Chaldaeorum, Persarum, Græcorum, Romanorum. A Iudeis enim, propter superbiam eorum, regnum intelligentiæ sacræ Scripturæ translatum est ad Gentes, *Matthæi 21. d.* Auferetur à vobis regnum Dei,

# Cap. X.

& dabitur Genti facienti fructus eius. Et remouet Auctor à Prælato omne genus iniustizæ. Tribus enim modis fit iniustitia, facto, verbo, & corde. Iniuria facti est contumelia, vel dolus cordis. Iniustitia vero quasi genus præmittitur. Deinde agitur de avaritia, pro qua vis regiminis maxime negligitur:

Tribus  
modis  
fit ini-  
uria.

quia radix malorum omnium est cupiditas; *1. Timot.* *22. q. 7.* *6. b.* Quasi ergo *c. si de* diceret: ita mala *rebus.* est superbia, quæ tot mala fecit.

*A. t*  
*suscita-*  
*bis*

*A. t*  
*super-*  
*bit.*

*B*

Deo est, & hominibus superbia: & p execrabilis omnis iniquitas Gentium. **q** Regnum à Gente in Gentem transfertur propter iniustias, & iniurias, & contumelias & diuersos dolos. **r** Auaro autem nihil est scelestius. *f* Quid superbis, terra, & cinis? *t* Nihil est iniquius, quam u amare pecuniam, & Hic enim & y animam suam venalem habet: quoniam in z vita sua proiecit & intima sua. Omnis b potentatus brevis vita,

desideranda; & retinet non retinenda, siue scientiam, siue pecuniam, siue consilium, siue auxilium. *Prou. 29. a.* Vir iustus eriger terram; vir avarus destruet eam.

*f* Quid superbis, terra, & cinis? ] id est, ex terra natus, & in cinerem reuersurus. *Genes. cap. 3. d.* Hic intermisces Auctor superbiam: quia nascitur ex avaritia. Vnde *Paulus 1. Timoth. cap. 6. d.* Diuitibus huius saeculi præcipe non sublime sapere; sed sapere ad sobrietatem.

*t* Nihil est iniquius, ] id est, æquitati naturali magis contrarium.

*x* Quam amare pecuniam, ] id est, in amando plus debito, vel male acquirere, vel male seruare. *1. Timoth. capitul. 6. b.* Qui volunt dives fieri, incident in tentationem, & in laqueos Diaboli, vt pater in Iuda proditore.

*x* Hic enim ] scilicet, qui nimis amat pecuniam, id est, avarus.

*y* Et animam suam venalem habet, ] id est, ad vendendum expositum, vt meretricem: etiam pro obolo. *Iobel. cap. 3. a.* Posuerunt puerum in prostibulo: & puellam vendiderunt pro vino, vt biberent. Item vt seruum capiendum. *Jeremie cap. 2. c.* Nunquid seruus est Israel, aut vernaculus? Quare ergo factus est in prædam? id est, prædator, vel prædatus. Item vt Aduocatum, *Micæa 2. d.* Principes eius in munibibus iudicabant. De hac venditione dicitur *Isa. 50. a.* Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis. De hoc dicit Dominus *Marthæ 16. d.* Quid prædest homini, si totum mundum lucretur; animæ vero lux detrimentum patiatur.

*z* Quoniam in vita sua proiecit, ] id est, procul abiicit. **a** Intima sua, ] id est, virtutes. *Psal. 44.* Omnis gloria eius filii Regis ab intus in fimbriis aureis, intra viscera misericordiæ, *Coloss. 3. b.* Induite vos ergo, sicut electi Dei Sancti, & dilecti, viscera misericordiæ. Item canonicos intimos. *Prou. 6. c.* Benefacit animæ suæ vir misericors; qui autem crudelis est, etiam propinquos abiicit à se. Item fratres vterinos, *1. Corinth. 5. d.* Quid mihi de his, qui foris sunt iudicare? Nonne de his, qui intus sunt vos iudicatis? Item hominem interiorum, *2. Cor. 4.* Licet is, qui deforis est, noster homo corrumpatur; tamen is, qui intus est, renouatur de die in diem. Omnia hæc intima proiecit avaritia, quia pro nihilo dat.

**b** Omnis potentatus brevis vitæ, ] id est, duratione, sed longus morte, quasi dicat: sicut non est gloriandum in pecunia; ita nec de potencia, quia citè transit. *Psalm. 89.* Si autem in potentatibus octoginta anni, &c. Et *Jacob. 4. d.* Quid est vita vestra? Vapor est ad modicum parens. Et hoc est propter nimiam sollicitudinem. *Ecclesiast. 7. d.* Inueni, quod fecerit Deus hominem rectum; & ipse infinitis miscuerit se quæstionibus. Vel propter crapulam, *infra 37. d.* Propter crapulam multi obierunt; qui autem abstinent est, abiicit vitam. Vel propter iniuriam. *Prou. 28. a.* Propter peccata terræ multi Principes eius. Vel propter frequentes iras, *infra 30. d.* Zelus & iracundia minuent dies, & ante tempus senectam adducet cogitatus. Versus.

*Vita, salus, requies, possessio, doxa, voluntas.*

*Robur,*

*Robur, honor, species queruntur, & alta potestas.*

a *Languor prolixior grauat Medicum, ] qui apponit curam eius curationi.*

b *Breuem languorem praedit Medicus, ] id est, recentem citè sanat, quali dicat: vetus morbus difficile sanatur; nouis verò de facilis: sic superbia, aut avaritia*

*inueterata vix, aut nunquam sanatur. Et ideo principis obstandum est: Nam serd medicina paratur: Cùm mala per longas conualuere moras. Est autem lāguor multiplex. Primus est naturæ scilicet, fomes. Secundus corporis, scilicet chrenica regitudo. Et de his dicitur Lur. 9. a. Dedit eis potestatem super omnia Dæmonia, & vt languores curarent. Tertius est languor studij, scilicet, curiositas, 1. Timoth. 6. a. Superbus & nihil sciens, sed languens circa quæstiones, & pugnas verborum. Quartus est languor tædij. Neemia 2. a. Eram quasi languidus ante faciem Regis. Quintus est dolor, vel poena veteris peccati. Deuter. 7. c. Auferet à te Dominus omnem languorem, & infirmitates Ægypti pessimas, quas nō uisti, non inferet tibi. Sextus est timor iudicij, infra 18. c. Ante languorem adhibe medicinam, & ante iudicium interrogâ te ipsum. Septimus est captivitatis, Osea 5. d. Vedit Ephraim languorem suum, & ludas vinculum suum. Octauus est amoris, cantus, 5. c. Aduero vos, filia Ierusalem, si iueneritis Dilectum meum, vt annuncietis ei, quia amore langueo. Nonus est languor paupertatis. Psal. 78. Oculi mei languerunt præ inopia. Sequitur.*

e *Sic & Rex hodie est, & cras morietur. ] Non refertur hoc ad proximum dictum, sed suprà de auaro. Quasi ergo dicat: Sicut pecunia non potest vitam prolongare; ita nec dignitas, nec potestas: quia hodie est Rex, & cras morietur; & ita de neutro gloriandum est. Sed dices, non est curandum de morte, quia post mortem bene disponetur de ipso diuite, vel potente. Non est hoc, dicit Auctor.*

d *Cùm enim morietur homo, ] ab humo.*

e *Hæreditabit, ] id est, iure hæreditario ditabit.*

f *Serpentes, & bestias, & vermes. ] Serpentes, id est, Dæmones, quoad animam. Bestias, id est, parentes, quoad rem. Vermes ad literam, quoad corpus. Et est mirabilis ista diuisio; quia nullus daret partem suam pro aliis duabus.*

g *Initium superbiz hominis, ] id est, Adam, & Euæ.*

b *Apostatare à Deo, ] id est, velle recedere à dominio eius.*

i *Quoniam ab eo, qui fecit illum, ] id est, à Deo.*

k *Recessit cor eius, ] id est, hominis, non lingua, vel corpus; sed cor totum. Jeremias 12. a. Prope esto ori eorum, & longè à renibus eorum. Jasa 29. d. Appropinquat populus iste ore, & labiis suis glorificat me; cor autem eorum longè est à me. Et hanc literam ponit Dominus Matth. 15. a. vbi reprehendit Pharisæos de hypocrisi, & superstitione. Et verè initium superbiz est apostatare.*

l *Quoniam initium omnis peccati est superbia. [ Sed quæ causa est ista? Præterea videtur sibi esse contrarius: Nam si initium superbiz est apostatare à Deo, & apostasia peccatum est; non ergo omnis peccati initium est superbia.*

Item si apostatare à Deo est initium superbiz, tunc apostasia erit primum peccatum hominis; non ergo superbiz; cuius contrarium habetur in *Gloss.* Item hic dicit *Gloss.* Caueamus cupiditatem, & superbiam, non duo mala, sed unum, à quo omnis malitia trahit initium; ergo superbia, & avaritia sunt unum peccatum; ergo non sunt nisi sex peccata criminalia.

Solut. Notandum, quod in superbia duo sunt, & simili-  
ter in omni peccato, scilicet, auersio à Deo, & conuersio ad  
creaturem, voluntaria non naturalis: & est idem in superbia  
aversio, & conuersio; sed differunt ratione, si-  
cuc altum, & profundum, & semiplenum, & semiua-  
cum. Superbia enim est inordinatus amor propriæ ex-  
cellentie, siue libidinosa voluntas dominandi. Dicunt ergo, quod auersio à Deo est apostasia, & est initium superbiz, in quantum est conuersio ad propriam excellentiam,  
& sic causa est auersionis à Deo: Nam eo ipso, quod app-

*Hugonis (ard. Tom. III.*

et propriam excellentiam, auertit se à Deo, & non aliter. Non enim vult propriæ auertire se à Deo, nisi per consequens, quia vult præesse, & ideo non subesse. Vnde quidam exponunt hoc de apostasia Angeli, & superbia hominis: & secundum hoc planum est, quia apostasia Angeli, initium est omnis mali, vt

à Deo: i quoniam ab eo, qui fecit illum, & recessit cor eius: l quoniam initium superbiz hominis. Et hoc

al. +  
exor-  
tavit.

m *Breuem languorem praedit Medicus: c Sic & Rex hodie est, & cras morietur. d Cùm enim morietur homo, e hæreditabit f serpentes, & bestias, & vermes. g Initium superbiz hominis b apostatare*

*conuentus malorum, & destruxit Deo, id est, apostasia prima à Deo: quoniam initium omnis peccati est superbia Angeli, scilicet, quæ est idem, quod apostasia eius in substantia, sed differt in ratione. Nam apostasia dicitur voluntas non subessendi; superbia voluntas præcessendi. Et secundum hoc patet solutio ad duo prima. Alter potest solui de apostasia, & superbia hominis. Superbia enim, vt dictum est, idem est, quod voluntas præcessendi; apostasia voluntas non subessendi. Verum est, quod voluntas præcessendi prius est apprehensione, & intentione; sed voluntas non subessendi prius est in affectione: & ita uno modo apostasia est initium superbiz consummatæ; sed alio modo superbia est initium apostasiaz. Primo modo, id est, secundum prioritatem intentionis dicit: quoniam initium omnis peccati est superbia. Secundo modo, scilicet, secundum prioritatem affectionis, dicit: initium superbiz est apostatare à Deo: Et secundum hoc sic legitur litera.*

g *Initium superbiz, ] consummatæ.*

b *Apostatare à Deo, ] id est, voluntas non subessendi.*

l *Quoniam, ] id est, ideo [ initium omnis, peccati est superbia, id est, voluntas præcessendi. Initium, dico, extræ sumptum, occasionale, siue mediatum. Ad ultimum dicimus, quod superbia quandoque largè sumitur; quandoque strictè. Large, contemptus siue inobedientia superioris: & sic est in omni peccato, secundum quod dicit Ambrosius: Peccatum est priuatio legis diuinæ, & coelestium inobedientia mandatorum. Strictè, nimius appetitus propriæ excellentie. Similiter cupiditas largè sumitur inordinata voluntas habendi pecuniam, vel honorem. Strictè sumitur, vt dicit Augustinus, inordinata voluntas habendi pecuniam. Secundum quod largè sumitur, superbia, & cupiditas idem sunt; alio modo diuersa. Sequitur.*

m *Qui tenuerit illam, ] superbiam, scilicet.*

n *Adimplebitur, ] in futuro.*

o *Maledictis, ] id est, æternæ maledictione, quia maledictus erit in corpore, & anima. Matth. 25. d. Ite maledicti in ignem plenæ æternum. Boni in præsenti sustinent maledictione poenæ, sed non in poenam. Vnde dictum est Daniel 9. b. Stillavit super nos maledictio, & detestatio, quæ scripta est in libro Moysi. Ezechiel. 21. a. Et stilla ad Sanctuarium, id est, parvum poenam comminare. Et hoc significatur Genes. 3. c. vbi legitur, quod homo vnam maledictionem accepit, mulier duas, serpens tres. Et Dent. 27. c. leguntur tredecim maledictiones transgressorum, de quibus dicitur Dent. 28. b. Venient super te omnes maledictiones istæ in futuro. Tres propter transgressionem fidei Trinitatis, decem propter transgressionem Decalogi. Sequitur.*

p *Et subuertet eum in finem, ] id est, æternaliter, id est, causa subuersionis æternæ erit ei superbia. Et benè dicit, subuertet, id est, subtilis vertet. Nunc enim superbia per culpam erigitur sursum; sed in fine dei cietur subtus per poenam. Isa. 14. d. Conscendam super altitudinem nubium: similis ero Altissimo: ecce erexitur culpa. Veruntamen in infernum detrahent in profundum lacum: ecce dei cietio poenæ.*

q *Propterea, ] scilicet, superbiam, & apostasiam.*

r *Exonorauit Dominus, ] id est, extra ornatum, & honorem constituit.*

s *Conuentus malorum, ] Scribarum, & Pharisæorum, & quorumlibet superborum. Vel. Exornauit, id est, tollit ornatum possessionum thesaurorum, & sericorum, & huiusmodi. Vnde 1. Machab. 4. f. Contaminauerunt illud Gentes, & demoliti sunt illud.*

t *Et destruxit eos usq; in finem, ] id est, totaliter per Titum, &*

I i 2 Velpa

Ouid de  
remedio  
autoris.

Multis-  
plex lā-  
guor.

al. +  
substantia.

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. X.

Vespasianum, & Aelium auulsit, vel per Daemones dimissiuè.  
a Sedes Ducum superborum, &c.] vt patet de Saule, quem propter superbiam deiecit, 1. Reg. 15. f. Et Nabuchodonosor, Daniel. 4. f.

b Et sedere fecit mites pro eis, ] id est, loco eorum, David loco Saul, Cyrum

& Darium loco Nabuchodonosor, inf.

11. a. Multi potentes

oppositi sunt, valide, & glorijs tradi-

ti sunt in manus al-

terorum. De hoc ha-

bes Iob. 12. d. & 24.

b. Eccles. 10. b. Ezech.

21. & 26. Luk. 1. c.

Deposuit potentes,

&c.

c Radices Gen-

tium superbarum ] id est, templum &

cæmonias Iudeo-

rum, honores, diui-

tias, potestates.

d Arefecit Deus, ] id

est, annihilavit.

e Et plantauit humiles ex ipsis Gentibus ] id est, Apostolos

natos ex ipsis Iudeis.

f Terras Gentium, ] id est, Iudeos gentiliter viuentium.

g Euerit Dominus, ] per Romanos.

h Et perdidit eas usque ad fundamentum, ] id est, ex toto,

Sap. 5. d. Ad erenum perducet omnem terram iniquitas

eorum: & malignitas eueret sedes potentium.

i Arefecit ex ipsis, ] aliquos.

j Et disperdidit eos] hoc est, in corpore & anima perdidit;

vel in diuersis partibus sparsit.

k Et cessare fecit memoriam eorum à terra. Psalm. 9. Periit

memoria eorum cum sonitu.

m Perdidit Deus memoriam superborum, ] id est, exaltatio-

nem nominis, circa quod multum laborauerunt, sicut dici-

tur Gen. 11. a. Venite, & faciamus nobis ciuitatem, & turrim,

cuius culmen pertingat ad cœlum: & celebremus nomen

nostrum.

n Et reliquit memoriam humilium sensu] id est, corde, qui

humiliter de seipso sentiunt. Proph. 10. b. Memoria Iusti cum

laudibus; & nomen impiorum putrescat.

o Non est creata hominibus superbia ] id est, in hominibus;

vel cùm hominibus: quia videt Deus cuncta, quæ fecerat; &

erant valde bona. Et 1. Tim. 4. b. Omnis creatura Dei bona

est. Sed superbia valde mala est. Non est igitur creata à Deo;

sed peruersa voluntate ab Angelo, vel in homine reperta,

Sap. 1. Deus mortem non fecit, id est, causam mortis.

p Neque iracundia nationi mulierum, ] id est, iracundia non

est creata cum mulieribus: quia homo ex natura sui animal

mansuetum est.

Moraliter. Notat Auctor, quod fortis & viriles homines

sæpè inuadit superbia; molles verò & effeminate sæpè mo-

lestat iracundia. Ephes. 4. a. Sol non occidat super iracundiam

vestram. q Semen hominum honorabitur hoc, quod timet

Deum] id est, timentes Deum honorabuntur in fine; quia hi

sunt generatio rectorum, de qua in Psalm. 111. Generatio re-

rum benedicetur. Ius. vii. a. Ad quem respiciam, nisi ad pau-

perculum & contritum spiritu, & tremente sermones meos?

r Semen autem hoc exonorabitur, quod præterit mandata

Domini, ] quando, scilicet, dicetur eis: Esuriui, & non dedi-

stis mihi manducare, &c. Matth. 25. d. Vel in ipsa morte; quia

non venient ei obuiam Angeli boni, sicut Iustis faciunt. Vnde

& eorum transitus, & obitus appellatur.

s In medio fratrum Rector illorum in honore. ] Ad literam,

primogenitus vel Prælatus, qui se & subditos regit, à subdi-

tit, vel fratribus honoratur.

t Et qui timent Deum] vt filii.

u Erunt in oculis illius] vel in beneplacito eius, id est, benè

placebunt ei. Sicut sunt oculi matris super filium quoqun-

que vadat: quia ubi amor, ibi oculus. Vel, in oculis illius, id

est, in cogitatione eius. Et est hoc contra illos, qui nolunt

sus conscientias reuelare. Jean. 10. c. Cognoço oues meas;

& cognoscunt me mez.

x Gloria diuitum honoratorum, ] id est, Iustorum, qui sunt diuites virtutibus, & honorati à Deo.

y Et pauperem, ] spiritu, [ timor Dei est, ] id est, ] diuites virtutibus, & pauperes spiritu, hoc est, Iusti in solo Dei timo-

re gloriantur, supra

1. b. Timor Domini gloria, & gloriatio, & corona.

z Non despicer

hominem iustum pau-

perem, ] rebus vel al. +

spiritu, supple, ] est Dám.

gloria eorum. Hoc est contra superbos

diuites pauperum

contemptores. Job. al. +

12. a. Deridetur lu-

sti simplicitas, lam-

pas contempta, Ija.

32. a. Cùm defieris D

contemnere, con-

temneris. Proverb. Prover.

17. a. Qui despicit 17. a.

pauperem, expro-

brat factori eius.

a Et non magnificare virum potenter] vel [ peccatores di-  
uitem,] supple, est gloria eorum. Hoc est contra adulato-  
res. Proverb. 24. c. Qui dicunt impio: Iustus es: maledicent  
eis populi: & in terram: non lactes quemquam labii tuis.  
Et de hoc dicitur Jacob. 2. 2. Fratres mei, nolite in persona-  
rum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi  
gloria: Etonim si introierit in conuentum vestrum vir au-  
reum annulum habens in veste candida: introierit autem &  
pauper in sordido habitu: & intendatis in eum, qui indutus  
est veste præclara, & dixeritis ei: tu sede hic bene: pauperi  
autem dicatis: tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meo-  
rum: no[n]ne iudicatis apud vosmetipso, & facti estis Iudices  
cogitationum iniquarum?

b Magnus est Iudex, &c. ] Hic ostenditur, quod nulla digni-  
tas præponitur timori Domini. Licet enim potestas terrena  
magna sit, & reuerenda; timentem tamen Deum non præ-  
cellit. Vnde infra 25. b. Quia magnus est, qui inuenit sa-  
cientiam, & scientiam; sed non est super timentem Deum:  
timor enim Domini omnibus se superposuit. Et hoc est.

b Magnus est Iudex, &c. ] id est, magnæ au[n]oritatis, & re-  
uerentia.

c Et potens est in honore, ] id est, in executione iudicij,  
quod est honor eius, iuxta illud Psalm. 98. Honor Regis  
iudicium diligit. Vel, Potens est in honore, præstando  
dignus non in contumeliam, 2. Corintb. 10. c. Si am-  
plius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam  
dedit nobis Dominus in edificationem vestram, non cru-  
bescam.

d Et, ] quamvis talis est, [ non est maior illo, qui timet  
Deum, ] virtute apud Deum, licet superior sit potestate  
apud homines. Ecclesiast. 4. d. Melior est puer pauper, &  
sapiens, Rege sene, & stulto, qui nescit prouidere in  
posterum.

e Seruo sensato liberi, ] id est, filij natura.

f Seruient, ] ad litteram, Sæpè euénit hoc, quod ignobilis  
genere, nobilis tamen fide, moribus & scientia, nobili-  
bus præfertur. Proverbiorum. 17. a. Seruus sapiens domi-  
nabitur filii stultis, & inter fratres hæreditatem diuidet,  
vt patet in Iephe, Iudicium. 11. b. Et in Ieroboam 3. Re-  
gum. 11. f. Ideo dicitur Proverbiorum 11. d. Qui stultus est,  
seruier sapienti. Genes. 25. c. Maior seruier minori.

g Et vir prudens, ] qui scit discernere, & eligere inter bo-  
num & malum.

h Et disciplinatus, ] verbo vel verbere.

i Non murmurabit corruptus, ] sicut David corruptus à  
Nathan non murmurauit; sed dixit: peccavi Domino, 2.  
Regum 12. d. Et Job. 33. d. Si respiciet Deus hominem, & dicet:  
peccavi, & verè deliqui: & vt eram dignus, non recepi, de  
hoc dicitur Proverb. 9. b. Argue sapientem, & diligit te; cor-  
ripe stultum, & odio habebit te.

et

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XI. 191

**a** Et inscius non honorabitur, ] in futuro. Vnde 1. Corintb. 14.g. Si quis ignorat Deum, & quæ Dei sunt, ignorabitur in futuro à Deo. Vel sic: [Et inscius non honorabitur,] honore prælationis in præsenti. Proverb. 1. a. Intelligens gubernacula possidebit.

Prou.12 b Noli te extolle-

re in faciendo ope-  
re tuo. ] Hic arro-  
gantiam prohibet,  
quia omnis arro-  
gans abominationem  
apud Deum. Prou.  
16. a. Nec solum  
excellentiam pro-  
hibet: sed, & vo-

Infra.19 luntatem. Vnde di-  
citur: [Noli te extol-  
lere,] licet alij te  
extollant.

c In faciendo ope-  
re tuo, ] id est, cùm  
feceris, vel non-

dum facto, 3. Reg. 20. b. Non gloriatur accinctus æquè, vt  
discinctus. Luc. 17. c. Cùm omnia benè feceritis, &c. inf. 11. a. In vestitu ne gloriari vñquam, nec in die honoris  
tui extollaris. Sed si hoc malum est, cur laudauit se  
Job 29. & 31. per totum? Et Ezechias, Ieremia 38. a.  
Et Paulus 2. Corintb. 11. & 12. Responsio. Non ad ia-  
cuntiam, sed ad aliorum prouocationem, vel sui consola-  
tionem.

d Et noli cunctari, ] id est, cessare à bono opere per pusil-  
lanimitatem, vel acidiam.

e In tempore angustiæ, ] id est, in aduersitate. Tunc enim  
magis operandum est; quia virtus in infirmitate perficitur,  
2. Corintb. 12.c. Vnde infra 32. c. Hora surgendi non te tri-  
stes. Vel, In tempore angustiæ, id est, in vita præsenti usque  
ad mortem. Eccl. 9.c. Quodcumque potest manus tua, instan-  
ter operare.

f Melior est, qui operatur ] bona, & benè.

g Et abundat in omnibus] necessariis.

h Quam qui gloriatur, & eget pane] id est, melius est labo-  
rare, & acquirere necessaria abundantiter, quam iactare se de  
scientia, vel de nobilitate: & necessariis indigere. Vnde  
Proverb. 12. b. Melior est pauper, & sufficiens sibi, quam  
gloriosus & indigens pane. Et postea sequitur: Qui opera-  
tur terram suam, satiabitur panibus; qui autem sectatur  
otium, stultissimus est.

i Fili, in mansuetudine serua animam tuam, ] id est, humili-  
ter opera pietatis exerce. Vnde suprà 3. c. Fili, in mansue-  
tudine opera tua perfice. Vel mansuetudinem, & patientiam  
habe, quæ est custodia animæ. Luc. 21. d. In patientia vestra  
possidebitis animas vestras.

k Et da illi honorem secundum meritum suum, ] id est, se-  
cundum exigentiam meritorum suorum expecta retribu-  
tionem. Vel sic:

l Da illi honorem, ] id est, honorabilem vestitum, & vi-  
ctum, & habitaculum.

m Secundum meritum suum] id est, secundum conuenien-  
tiam ordinis, dignitatis, nobilitatis.

n Peccantem in animam suam, ] id est, peccatis manifestis  
polluentem animam suam.

o Quis sustinebit, ] id est, iustificabit, vel iustum pu-  
tabit?

p Exonorantem animam suam, ] id est, peccatis manifestis  
polluentem, & infamantem, & coronam gloriae auferen-  
tem, quasi dicat: nullus.

q Pauper] rebus, vel spiritu.

r Gloriatur per disciplinam, & timorem, ] id est, iactatur in  
disciplina Domini, & timore eius. Vnde Psal. 89. Iactati su-  
mus pro diebus, quibus nos humiliasti: annis, quibus vidi-  
mus mala, 2. Corint. 12.c. Libenter gloriabor in infirmitatibus  
meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Vel sic:

s Pauper gloriatur per disciplinam, & timorem suum, ] id  
est, humiliis per disciplinam Domini, & timorem eius, gloria  
dignus ostenditur, & gloriam promeretur. Propter quod di-  
cit Job 6.b. Qui cepit, ipse me conterat: soluat manum suam,

Hugonis Gard. Tom. III.

& succidat me: & hec mihi sit consolatio, vt affligens me  
dolore non parcat, & non contradicam sermonibus Iusti  
f. Et est homo, &c.] spiritualem, vel temporalem. Qui pro-  
pter substantiam temporalem honorat, id est, honorandum  
estimabat hominem, acceptior est personarum: quia vt dicit,

Greg. Accipere per-

gloriatur & per disciplinam, & sonam, est homi-  
timorem suum. f. Et est homo, non quia est,  
qui honorificatur propter substantiam suam. e. Qui autem gloria-  
tur in paupertate, u quantum magis in substantia? Et x qui glo-  
riatur in substantia, y pauperta-  
tem vereatur.

## C A · P. XI.

**A** P I E N T I A & humilia-  
ti a exaltabit caput illius,

**A** P I E N T I A. t Qui autem gloriatur in paupertate, ] in tribula-  
tionibus, in necessitatibus.

u Quantum magis in substantia, ] id est, in Spe, vel in re æter-  
na retributionis, Rom. 12.c. Spe gaudentes, in tribulatione pa-  
tientes. Vel sic:

v Qui autem gloriatur in paupertate, ] quantum amplius in  
diuitiis. Ideò dicit Apostolus 1. Timoth. 6.d. Præcipe diuitiis  
huius saeculi non sublime sapere, neque sperare in incerto  
diuitiarum:

x Et qui gloriatur in substantia, ] id est, qui lætatur, & con-  
fidit in abundantia terrenorum.

y Paupertatem vereatur, ] id est, timeat æternam, vel tem-  
poralem; quia superbum sequitur humilitas. Proverb. 29.d.  
Vel sic:

z Qui gloriatur in substantia, ] id est, lætatur in diuitiis.

y Paupertatem vereatur, ] vt sciat, & abundare, &  
penuriam pati in omnibus benè instructus. Philippiens. 4. c.  
Vel sic:

x Qui gloriatur in substantia, ] spirituali, vel scientiæ, vel  
virtutum.

y Paupertatem rerum [vereatur, ] id est, honoret: quia pau-  
pertas custodia est humiliatis: & humiliatis est custos om-  
nium virtutum. Et paupertatem vereatur, id est, nuditatem  
virtutum timeat. Vnde 1. Cor. 10.c. Qui se existimat stare, vi-  
deat, ne cadat.

## E X P O S I T I O C A P. XI.

**A** pientia humiliati, &c. ] In præcedenti capitulo egit  
**A**uctor de manuerydine Præpositorum. In hoc ostendit  
de patientia, & modestia, & obedientia subditorum. Primo,  
docet revereri maiores. Secundo, non contemnere minores:  
Tertio, prohibet pompa vestium. Quartio, non temere in-  
dicare non pertinentes ad se. Quinto, nihil mali cupere: &  
de hoc multum loquitur. Sexto, memoriam mortis præ ocu-  
lis habere monet. Septimo, iubet cauere dolos hominum, &  
Dæmonum. Dicit ergo:

z Sapientia humiliati, ] id est, humiliantis se, id est, de se hu-  
milia sentientis. a Exaltabit caput illius, ] in futuro. Luc. 14.  
c. Qui se humiliat, exaltabitur. Vel sic:

z Sapientia humiliati, ] id est, sapientia, qua quis se humiliat  
renuncians mundo, & seipsum contemnens propter Deum.

a Exaltabit caput illius, ] id est, Christum, quia fieri Iude-  
cum Domino, Matthei 19.d. Amen dico vobis, quod vos, qui  
secuti estis me, &c. Vel sic: z Sapientia, ] id est, humili-  
sapientia Prædicatoris: a Exaltabit, ] id est, Christum. Mul-  
tum enim exaltat Christum humiliis prædicatio. Vnde Psal.  
63. Accedit homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. Ideò  
dicebat Dominus Discipulis suis: Discite à me, quia mitis  
sum & humiliis corde, Matthei 11. d. Glosa dicit hic: Sapien-  
tia humiliati, id est, fides operans per dilectionem: ergo sa-  
piencia est fides. Et dicit Gregorius super Job 1. Quod Sapien-  
tia mentem de æternorum Ipe, & certitudine reficit: ergo  
Sapiencia non est fides. Quod concedimus; sed dicitur fides,  
quia est ex fide operante per dilectionem. Talis enim fides  
purificat cor, vt dicitur Altum 15. b. Cor autem puri-  
ficatum

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XI.

sicatum sapit res secundum saporem proprium, quod est Sapientia. Simile dicitur Job 28.d. Ecce timor Domini, ipsa est Sapientia.

a Et in medio Magnatorum] ad literam, in praesentia Apostolorum, Prophetarum, & aliorum Sanctorum.

b Confessare il-

lum faciet. ] Et in

c & in medio Magnatorum b confe-

ssere illum faciet. c Non laudes

d. Iudicabunt na-

tiones, & dominabun-

tur populis. Et

e in gloria. Proverb.

29. d. Humilem

f dulcoris habet fructus illius.

spiritu suscipiet

gloria.

**Mysticæ.** Mystice, exponitur de Christo humiliato in Natiuitate, & Passione, & exaltato in Resurrectione, & Ascensione. Phil. 2. a. Humiliauit semetipsum factus obediens usque ad mortem, &c. Propter quod & Deus exaltauit illum, &c. Ephes. 2. b. Resuscitauit eum, & confessare fecit in coelestibus.

c Non laudes virum in specie sua, ] exteriori, id est, iuxta corporis speciem, non astimes qualitatem mentis.

d Neque spernas hominem in visu suo, ] id est, propter habi-  
bitum, staturam, vel formam, vel in praesentia sua, 1. Reg. 16.

b. Non respicias vultum eius, neque aititudinem staturæ eius; quoniam abieci eum: nec iuxta intitulum hominis ego iudico. Isaie 11. a. Non secundum visionem oculorum iudicabit.

e Brevis in volatilibus est apis.] Probatio est, quoniam nemo est laudandus, vel spernendus secundum speciem exteriorem. Apis enim contemptibilis est exteriùs; & tamen utilis: & haec est brevis corpore, non valore.

f Et initium dulcoris habet fructus illius. ] id est, dulcorum præcipuum. Vnde Iudicum 14. d. Quid melle dulcissimum?

**Mysticæ de Christi.** Mystice de Christo, qui fuit apis, habens mel in ore, id est, in primo aduentu dulcedinem in prædicatione, Matth. 11. d. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis. Joan. 7. f. Qui sitit, veniat ad me, & bibat. Sed in cauda, id est, in secundo aduentu, habebit aculeum perforantem, & pungentem, cum dicet: Ite, maledicti, &c. Matth. 25. d. Brevis est, id est, humilius. Isaie 9. b. Parvulus natus est nobis, &c. Fructus eius dulcis, humani generis redempcio, angelicæ ruinæ reparatio, ianuæ Paradisi referatio, infr. 24.c. Flores mei fructus honoris, & honestatis.

**De Beata Virgine.** Item de Beata Virgine, quæ comparatur apī; quia brevis per humilitatem; fructus eius dulcis, Luc. 1. d. Benedictus fructus ventris tui.

**De B.** Item de Beato Ioanne Baptista, qui brevis fuit sui re-  
putatione, Joan. 3. d. Me oportet minui; illum autem crescere.

**Baptista** Item Joan. 1. c. Ego vox clamantis in deserto. Item pungens fuit asperè corripiens. Matth. 3. b. Progenies viperarum, &c. Et in volatilibus, id est, in locustis edendis. Esca autem eius erat locusta, & mel silvestre. Eodem, a. Vel in volatilibus, id est, inter Eremitas, quorum primus post Natiuitatem Domini ipse fuit. Marci 1. a. Fuit Ioannes in Deserto baptizans, & prædicans Baptismum poenitentiae. Et Discipulos habuit Ioannes, de quibus infr. 27. b. Volatilia ad sibi similia conueniunt.

**Proprietates a-  
pud Pre-  
dictori** Comparatur etiam api Prædictor propter eius proprie-  
ties. Est enim sedula; sic Prædictor sedulus debet esse per  
sollicitudinem, Roman. 12. c. Sollicitudine non pigri, spiritu  
feruentes. Item parca est sibi, & aliis larga; sic Prædictor  
sibi debet esse parcus, & aliis largus, infr. eod. c. Est qui locu-  
pletatur parcè agendo. 2. Corinth. 6. b. Sicut nullius egentes,  
multos autem locupletantes. Item brevis est; & Prædictor  
humilis debet esse modicus. Matth. 11. d. Discite à me, quia  
misericordia sum, & humilis corde. Item vocem habet maiorem  
corpo suo; & Prædictor vocem debet habere tam magna-  
quod & audiatur à mortuis in peccatis, & in purga-  
torio. Isaie 40. b. Exalta in fortitudine vocem tuam, tu, qui  
euangelizas Sion. Ioannis 5. d. Venit hora, & nunc est, quando  
mortui audient vocem filii Dei: & qui audierint, viuent.  
Item mel habet in ore; sic Prædictor dulcedinem debet  
habere in prædicatione. Cant. 4. c. Fauus distillans labia tua:  
mel, & lac sub lingua tua. Item in grege est omnino similis  
aliis; sic Prædictor se debet aliis conformare condescen-

dendo, 1. Corinth. 9. d. Omnis omnia factus sum, ut omnes saluos facerem. Item sub Rege est; sic Prædictor eti-  
regat alios, ipse regatur à Christo. Psalm. 22. Dominus regit  
me, & nihil mihi deerit, &c. Item perit vngla oleo; sic Præ-  
dictor si vngatur oleo adulatio, moritur spiritualiter.  
Psalm. 140. Oleum peccatoris non impinguet caput meum.  
Multi vngunt, & vnguntur hoc oleo. Osee 12. a. Fœdus cum  
Assyriis inquit, & oleum in Ægypto cerebat. Item reuiuiscit  
acetum; sic Prædictor recordatione passionis Christi, & vivit,  
& alios vivere facit. Ruth. 2. c. Quando hora comedendi fue-  
rit, veni huc & comedere panem, & intinge buccellam tuam  
in acetum. Item crux lecat; sic Prædictor in se primò, &  
postea in aliis, quando voluptatem, quæ in foemore desi-  
gnatur, refecat. Cantic. 3. c. Vniuersusque ensis super foem-  
rum suum propter timores nocturnos, 1. Corinth. 9. d. Castigo  
corpus meum, &c. Item stimulum habet; sic Prædictor stimu-  
lare debet pigros, & excitare, infr. 38. c. Qui tenet ar-  
trum, & qui gloriatur in iaculo, stimulo boves agitat, id est,  
pigros. Item quando vulnerat, moritur; sic Prædictor, cum  
nimis acriter corripit, scandalizat, & peccat, & sic moritur.  
Proverb. 30. d. Qui vehementer emungit, elicit sanguinem.  
Deuter. 19. b. Si securis fugerit manum, ferrumque lapsum  
de manubrio amicum eius percussit, & occiderit: hic ad  
vniam supradictarum urbium confugiet, & viuet. Item  
casta manens prolem facit; sic Prædictor castus debet esse.  
Matthei 19. b. Sunt Eunuchi, &c. Et prolem bonorum ope-  
rum, vel peccatorum conuersorum ad Christum debet fa-  
cere, 1. Corinth. 4. d. In Christo Iesu per Euangelium ego vos  
genui. Isaie 49. e. Adhuc dicent in auribus tuis filij sterili-  
taris tua: angustus est mihi locus, fac spatium mihi, ut ha-  
bitem. Item pedes habet cassos; sic Prædictor propriam de-  
bet deponere voluntatem, & proprium sensum: & solo sen-  
su Scriptura sacra regi, & Domini voluntate. Naum 3. c.  
Omnes Optimates eius confixi sunt in compedibus. Job 37.  
b. Nubes spargunt lumen suum, & lustrant cuncta per cir-  
cuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit. Item  
flores pascit, non stercore; sic Prædictor spiritualia, & co-  
lestia pascit, non temporalia, vel terrena. Job 39. a. De  
onagro: Circumspicit montes pasuæ suæ, & virentia  
quæque perquirit. Canticor. 2. b. Fulcite me floribus,  
stipite me malis. Item nascitur ex corio bouis; sic Præ-  
dictor, nactara in se superbia, qui fuit in saeculo tau-  
rus, fuit apis in clavstro, ut de Saule factus est Paulus:  
prostratus est Saulus; & surrexit Paulus. Job. ultim. b. Sumite  
ex vobis septem tauros, & septem arietes: & ite ad seruum  
meum Job: & offerte pro vobis holocaustum. supra 6. a. Non  
te extollas in cogitatione tua sicut taurus. Item sexangulum  
domum facit, quæ significat sex officinas, quæ sunt in  
religione, Oratorium, Capitulum, Claustrum, Refec-  
toria, Dormitorium, Infirmitorium. Haec sunt loca  
orationis, confessionis, sive correctionis, studij, refe-  
ctionis, somni, medicinæ. Et de his dicitur in Psalm. 13.  
Quam dilecta tabernacula tua, Domine, virtutum, &c. Et  
Numeri 24. a. Quam pulchra tabernacula tua, Jacob, & ten-  
toria tua, Israël! Sic in corde Prædictoris debent esse istæ  
sex mansiones, Oratorium, & Claustrum, id est, locus ora-  
tionis, & studij: in rationabili, Refectorium, & Dormito-  
rium, id est, locus refectionis, & somni: in concupisibili, Ca-  
pitulum, & Infirmitorium, id est, locus correctionis,  
& compassionis in irascibili, Joan. 14. a. In domo Pa-  
tris mei mansiones multæ sunt. Item sumum, & foetorem,  
& strepitum fugit; sic Prædictor fugere debet  
sumum elationis, & foetorem luxuriaz, & strepitum  
mundi. Job 39. a. dicitur de onagro. Tabernacula eius  
in terra salsuginis, contemnit multitudinem ciuitatis: vo-  
cem exactoris non audit. Isaie 32. a. Erit vir sicut, qui  
absconditur à vento, & celat se à tempestate: & sicut  
riui aquarum in siti. Item lapides fert, ne vento rapia-  
tur; sic Prædictor peccata sua, & aliena debet in cor-  
de suo fortiter portare, ne vento inanis gloriaz rapia-  
tur, sicut nauis. Jeremie 50. b. Tollite de via lapides,  
& redigite in aceruos. Item defuncto Rege suo pu-  
gnat; ita Prædictor pro Christo defuncto pugnat con-  
tra hostes Ecclesie. Job 39. c. dicitur de equo: Glo-  
ria parium eius terror, terram vngula fodit, exulta-  
rat audacter, in occursum pergit armatis, contemnit  
pauorem, nec cedit gladio. Item rapax est; sic Prædi-  
cator rapit sibi, & aliis regnum cœlorum, Matth. 11. b.

Regnum

Regnum coelorum vim patitur, &c. Item cedit alia apि onerata; sic Prædicator iuuare debet oneratos peccatis, vel miseriis, Galatas capitulo sexto. a. Alter alterius onera portate. Item colit palmam, quae semper viret; sic Prædicator semper viret fide, & fortitudine. Iudicum capitulo 4. a. Erat Delbo-

ra Propheta vxor Lapidot, quae iudicabat populum in tempore illo, & sedebat sub palma, quae nomine illius vocabatur. In a vestitu ne glorieris vñquam: b nec in die honoris tui c extol-laris; d quoniam mirabilia opera Altissimi solius, e & gloria, & absconsa, & f inuisa opera illius. Multi Tyranni h sederunt in inter Rama, & Be-thrōno, i & insuspicibilis k por-thel. Item in fri-gore putreficit; sic Prædicator aliquando ingruente aduer-sitate putreficit. Proverbiis 20. a. Propter frigus piger arare no-luit. Item apes pedibus se connectum; sic Prædicatores af-fectibus. Actuum 4. f. Multitudinis autem credentium, &c. Item apis cellam inhabitat; sic Prædicatores cellam sacrę Scripturę, Cantic. 2. a. Introduxit me Rex in cellam vina-riam. Item quasi cincta est; sic Prædicator fide pectus, ca-stitate renes cinctus est. Isaiae 11. a. Erit iustitia cingulum limborum eius, & fides cinctorum renum eius. Item me-lior fit Rex aliorum. Proverb. 1. a. Intelligens gubernacula possidebit. Item calida est natura; & Prædicator calere de-bet igne charitatis, de quo Luc. 12. f. Ignem veni mittere in terram: & quid volo, nisi ut accendatur? Joann. 5. f. Erat Ioannes lucerna ardens, & lucens. De hoc solet dici in versibus:

*Versus.* Sedula, parca, breuis, vox maior corpore, met' dat:  
In grege, sub Rege est, perit vñcta, reuinuit acetio.  
Cure fecas, stimulat, vitam cum vulnere ponit:  
Castia facit prolem, pede cassa est, florida pascit.  
Nascitur ex tauro, sex angula mania condit.  
Fumos, fatores, strepitum fugit, & lapides fert  
In vento, pugnat defuncto Rege repique.  
Cedit portanti, palmam colit, est pigna bruma.  
Rex fit in examen, quae plus valet, & calet omnis. Sequitur.

a In vestitu de glorieris vñquam.] Non prohibet vestes, sed gloriam vestium, & superfluitatem, 1. Petr. 3. a. Sanctæ mulieres sperantes in Domino, non in ornatu vestium, ornabant se Luc. 16. e. Dives induebatur purpura, & byssio. Vbi dicit Gloss. Nisi vestium pretiositas in culpa esset, Dominius mentionem de vestibus diuitis non fecisset. Ezech. 7. f. Scandalum iniquitatis eorum factum est, & ornamen-tum monilium suorum in superbiam posuerunt. Gregorius: Vestes pomposas mundus, cuius sunt, retinebit, abusione sua alios vanos seducturus. Vestis data est pro regimento membro peccati: & est signum peccati primi parentis. Non igitur glorieris de veste, sicut nec de somite peccati celebrato à primis parentibus, propter quem vestitus est adiuuentus.

b Nec in die honoris tui,] id est, sublimationis temporalis, vel spiritualis.

c Extollaris, per elationem, ut Herodes, Act. 12. d.

d Quoniam mirabilia opera Altissimi solius,] & admira-tione plena, ut quod prauos, & adeo indignos præficit; & honestos, & bonos conculari permittit. Eccl. 10. b. Est malum, quod vidi sub Sole, & quasi per errorem à facie Principis egrediens: positum stultum in dignitate sublimis; & diuites sedere deorsum. Vidi seruos in equis; & Princi-pes ambulantes quasi seruos super terram. Item mirabilia sunt opera Dei; quia nescit homo, quare tribuat ei ho-nores huius mundi, vel diuitias, vel scientias. Vnde Cantor bona memoria flendo dicebat: Mirabile mihi videtur, quod Dominus dat honores, & diuitias ei, quem vult dam-nari. Item mirabilia sunt; quia ipsi mali non deturant, sed augent pulchritudinem vniuersi. Vnde Augustinus in libro de vera religione. De peccatis anima, vel poenis non effici-tur, ut vniuersitas vlla deformitate turpetur. Est enim pul-chritudo vniuersarum creature per hanc tria inculpabilis, scilicet, damnatione peccatorum, exercitatione Iustorum, perfectione Beatorum. Et non solum mirabilia sunt; sed.

e Et gloria, & absconsa, & inuisa opera illius.] Gloriosa, id est, digna gloria, siue laude. Gloria enim est frequens fama cum laude. Absconsa, quia nemo potest plenè inue-sigare causam eorum. Deuter. 32. e. Nonne hanc condita

sunt apud me, & signata in thesauris meis? f Inuisa,] propter sensus humani paruitatem: quia sicut se habet oculus noctua ad lucem Solis; sic intellectus humanus ad manifestissima natura. g Multi Tyranni sederunt in throno,] ut Saul, 1. Reg. 15. Et Aman, Esther 3. i. Et insuspicabi-

lis] qui nec spera-tauit diadema. l Multi potentes oppresi sunt validè: m & glo-riosi n traditi sunt in manus al-terorum. o Priusquam interrogates, ne vituperes quemquam: & cum in-terrogaueris, corripe iustè. p Prius-quam audias, ne respódeas verbum

ii. q. 3  
c. eoriū  
15. q. 8  
c. si  
Prover.  
18. c.

k Portauit diade-ma] ut David, 1. Reg. 16. c. Et Mar-docheus, Esther 8. a. Vel sic: g Multi

Tyrauni,] id est, multi ambitiosi.

b Sederunt in throno,] id est, sedere cupierunt vacante se-de. Vel sederunt, iam præsumptione.

i Et insuspicibilis,] id est, aliquis, de quo nulla erat su-spicio.

k Portauit diadema] id est, fuit electus. August. Tyrannus est, qui violenta dominatione opprimit subditos. (bryoso-mus: Tyrannus est, qui alienos seruos sibi cogit seruire. Utroque modo ambitiosi rectè dicuntur Tyranni: quia tantum dominationem querunt, & tyrannide trahunt ad se alios.

Notandum autem, quod quatuor de causis præficiuntur Tyranni. Una causa est, ut Dominus laudetur in eorum humiliacione, & populi oppressi ab eis liberatione. Exad. 9. d. Idcirco posui te, ut ostendam te in fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra. Secunda est, ut Sancti probentur, Gen. 25. c. Maior seruiet minori. Tertia cau-sa est, ut grauius & iustius puniantur. Eccles. 8. b. Inter-dum dominatur homo homini in malum suum. Quarta est, ut recipient mercedem bonorum, quae fecerunt. Eze-chiel 29. d. Merces non est redditia ei, neque exercitui eius de Tyro pro seruitute qua seruivit mihi aduersus eam. Propterea hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego dabo Na-buchodonosor Regem Babylonis de terra Ægypti, &c. His quatuor opera Dei sunt mirabilia, gloria, absconsa, inuisa. Mirabilia, Ioan. 7. c. Vnum opus feci: & omnes miramini. Gloriosa, Luc. 13. d. Omnis populus gaudebat in vniuersis, quæ gloriose siebant ab eo. Absconsa, infra 16. c. Plurima illius opera sunt in absconsis. Inuisa, Marci 7. d. Apprehendens eum Iesus de turba seorsum, misit digi-tos suos in auricula eius. Mirabile est, quod de malo bo-num facit. Gloriosum, quod Martym inermem Tyranno-vum vincere facit. Absconsum, quod prædestinatum est. Inuisum, quod gratitum est. Sequitur

l Multi Potentes oppresi sunt validè,] ut Amāo suspen-sus, Esther 7. d. Et Sennacherib, Isaiae 37. g. Et Iudæi à Tito & Vespasiano. Amas cap. 5. Deprædationem affert super Potentem.

m Et gloria,] id est, gloriantes in lege, & templo Do-mini.

n Traditi sunt in manus alterorum,] id est, Romanorum. Vel Generaliter.

o Gloriosi,] id est, omnes vanè gloriantes.

p Traditi sunt in manus alterorum,] id est, Dæmonum. Prover. 25. a. Ne gloriose appareas coram Rege. Item Pro-verb. 5. b. Ne des alienis honorem tuum.

q Priusquam interrogates, ne vituperes quemquam: & cum interrogaueris, corripe iustè.] Hic prohibet temerarium iudicium, quo multi iudicant de aliis solis rumoribus, ne-scientes causas, & circumstantias peccati, vel facti. Contra quos dicitur Gen. 18. c. Descendam, & videbo. utrum clamo-re, qui venit ad me, opere compleuerint. Act. 25. d. Non est consuetudo Romanis damnare quemquam, nisi qui accusatur, præsentes habeat accusatores, infra 19. a. Qui citè credit, leuis est corde.

r Priusquam audias, ne respondas verbum,] id est, alio-rum causas non prius dijudices, quæ agnoscas: vel non prius doceas, quæ addiscas: non prius sis canalis, quæ concha: non prius sis Didascalus, quæ Discipulus. Prover. 18. c. Qui prius respondet, quæ audiat: stultum se esse de-monstrat. Vnde Proverb. 29. c. Vidisti hominem velocem ad loquendum; stultitia magis speranda est, quæ illius correccio. Ideò dicit Jacob. 1. c. Sit omnis homo velox ad audiendum; tardus autem ad loquendum, infra 18. c. dici-  
cur: Antequam loquaris, disce.

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. X I.

Al. t  
certe-  
ris.

a Et in medio seniorum,] Sapientum. b Ne adiicias loqui,] id est, ne multum, vel audacter loquaris, *supr. 2. b.* Noli verbosus esse in multitudine Presbyterorum. c De ea re, quæ te non molestat,] id est, cuius amissio, vel ignorantia debet esse causa molestia. d Ne certaueris,] contendenda sic esse, vel nimis

curiosè inquirendo. *Ieronym.* Stultum est sollicitum esse circa id, quod sine periculo ignoratur, *sup. 3. c.* In pluribus operibus Dei ne fueris curiosus. e Et in iudicio peccatum,

id est, iudicium peruerterentium. f Ne confistas,] ut Assessor. Vel, non confistas: Satis enim consistit, qui consentit. *Daniel 13. e.* Mundus ego sum à sanguine huius. Vel sic.

e In iudicio peccantium ne confistas,] id est, ne moreris iudicare, & punire peccantes cognita veritate: quod sèpè faciunt Iudices causa cupiditatis. *Ecclesiast. 8. b.* Quia non profertur citò contra malos sententia, absque vlo timore filij hominum perpetrant mala.

g Ne in multis sint actus tui. ] Prohibituros avaritiam, prohibet curiositatem, quæ comes est avaritiae. Et potest legi de his, qui simul audiunt diuersas facultates. Contra quos dicitur *Deuter. 22. b.* Non arabis in boue simul, & asino: nec indueris vestimento, quod ex lana, linóque contextum est. Idem potest legi de his, qui de Scripturis multiplicandis, aut possessionibus aliis nimis solliciti sunt. Contra quos dicitur *Osee. 10. a.* Diuifum est cor eorum: nunc interibunt. *Lucæ 10. g.* Martha, Martha sollicita es, & turbaris erga plurima. Item de his, qui dispensationem querunt, ut habeant plures redditus, & curam spirituallum, & temporalium simul. Contra quos dicitur 2. *Tim. 2. a.* Nemo militans Deo implicat se secularibus negotiis. *Matthei 25. b.* Euge, serue bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam. Ideò dicitur *Psalm. 26.* Vnam petij à Domino, hanc requiram. *Gregorius super Ezechiel:* Fluuius, qui in multos riuos diuiditur, citius à suo auleo desiccatur.

b Et si dites fueris,] id est, esse cupieris. Non eris immunis à delicto,] quia aut malè cupies, aut malè retinebis. *1. Timoth. 6. b.* Qui volunt diuitias fieri, incidunt in temptationem, & in laqueum Diaboli.

k Si enim secutus fueris,] diuitias temporales, mente, vel desiderio, vel corporali discursu.

l Non apprehendes,] Quia, ut dicit *Gregorius*: Gloria huius mundi vmbra similis est: quia fugientem sequitur; & fugit sequentem. Vnde *inf. 34. a.* Quasi qui apprehendit vmbram, & persequitur ventum; sic qui attendit ad visa mendacia.

m Et non effugies] peccatum, vel faciem Iudicis.

n Si præcucurreris,] id est, festinanter cucurreris post diuitias. *Abacuch. 2. b.* Vx qui multiplicat non sua. *Prou. 28. c.* Qui festinat ditari, non erit innocens.

k Si secutus fueris,] diuitias temporales.

l Non apprehendes,] æternas.

m Et non effugies,] diuitias æternas, & etiam temporales.

n Si præcucurreris,] ad æternas, quasi dicat: si sequeris diuitias temporales; amittis æternas: si contemnis temporales; æternas habebis, & temporales. Vnde *Rabanus in originali*: In nullo bono deficient, qui spirituali fruuntur: nam cum diligimus Dominum, in eo omnia bona reperimus. Vnus est, qui queritur, cum quo omnia bona reperiuntur, & lucrum admirabile, & compendium singulare. *Sapient. 7. b.* Venerant mihi omnia bona pariter cum illa.

o Est homo laborans.] Prosequitur de cupiditate, & ostendit miserias, & ærumnas hominum. Vnde dicit: Est homo, id est, ab humo.

d Laborans,] seipsum crucians pro diuitiis congregandis. *Ecclesiast. 10. c.* Labor stultorum affliget eos, qui nesciunt in urbem pergere, id est, in cœlum; volunt enim pergere onerati.

q Et festinans,] ditari. *Abacuch. c.* Quasi Aquila festinans

ad comedendum, omnes ad prædam veniunt. *Prouerb. 13.*

b Substantia festinata ipsa minuetur.

r Et doleas,] quia non potest tantum acquirete, quantum vellet, id est, tam citò: vel quia laceratur cor eius spinis diuitiarum. *Contrà Job. 30. a.* Est sub sentibus delitias computabant: Sicut Phreneticus, cùm incidit; non sentit; inò gaudet.

s Impius ] in Deū, quia res filiorum Al. t eius, id est, pauperum, vel male acquirit, vel iniuste detinet. *Prouerb. 18. b.* Qui coaceruat diuitias vñris; & scōnore liberali in pauperes, id est, contra pauperes congregat eas. Item exponitur hoc de scholasticis, qui festinant, & labrant, ut sciant.

t Est homo laborans,] vigilando, scribendo, studendo tantum, ut sciat. *Eccl. 1. d.* Dedi cor meum, ut scirem prudētiā, & doctrinam, errorēisque, & stultitiam: & agnoui, quòd in his esset labor, & afflictio spiritus. Item *eccl. 6. c.* Omnis labor hominis in ore eius. Contra quod dicitur *eccl. 5. d.* Hoc mihi visum est bonum, ut comedat quis & bibat de labore suo, quo laborauit sub Sole, id est, conuertat in suam utilitatem, quod audit, vel docet.

q Et festinans,] audire multas lectiones, & multos libros citò transcurrere: & in fine tantum scit, quantum prius sciebat, vel forte minus. *Prou. 20. c.* Hæreditas, ad quam festinatur in principio, in nouissimo benedictione carabit. Vel festinans, esse, vel vocari Magister, quod peius est. *Jacob. 3. 2.* Nolite plures Magistri fieri, fratres mei. *Prou. 19. a.* Qui festinus est, pedibus offendet.

r Et dolens,] quòd non habet magnas lectiones de litera. Vel quia non potest cito fieri Magister. *Job. 21. c.* Deus seruabit filii illius dolorem patris. Vel quia non assequitur nomen, vel statum Magistri sui. *Psalm. 126.* Surgite postquam federitis, qui manducatis panem doloris.

s Impius,] in cultum Dei: quia propter studij curiositatem amittit Missas, & Matutinas: vel tam festinanter dicit, ut ne attentionem, nec devotionem habeat. Vnde tali dicit Dominus *Job. 38. a.* Cùm me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filii Dei, supple, ubi eras? *Ecc. 8. d.* Est homo, qui diebus, & noctibus somnum non capie oculis: & intellexi, quòd omnium operum Dei nullam possit homo inuenire rationem eorum, quæ sunt sub Sole: & quantò plus laborauerit ad quarendum, tantò minus inueniet eam. Et hoc est, quod dicitur hic.

t Est homo laborans, & festinans, & doles impius,] id est, cultum Dei.

u Et,] quantò magis negligit, [tantò magis abundabit,] scientia, & virtute. *Prou. 11. a.* Expectatio sollicitorum peribit. Et *inf. c.* Impius facit opus instabile. Et *inf. d.* Alij diuidunt propria, & ditiore sunt; alij rapiunt non sua: & semper in egestate sunt.

v Est homo marcidus,] id est, æger, vel senex, sicut flos marcidus, cùm viriditatem amittit.

x Egens recuperatione] sanitatis, vel temporis amissi, vel corporis refectione, *supr. 2. b.* Crede Deo; & recuperabit te. Vel sic: uEst homo marcidus,] id est, piger, & torpens. *Josue 18. a.* Vsquequo marcescit ignavia?

y Egens recuperatione,] amissi temporis propter pigritiam, vel confortatione, exhortatione, vituperatione erga seipsum.

z Plus deficiens virtute,] id est, valde deficiens virtute corporis, vel animi. z Et abundans paupertate virtutum.

a Et,] tamen [oculus Dei] relpexit illum in bono,] id est, ad bonum illius. Vel sic legatur, & melius.

u Est homo marcidus,] id est, pauper sine flore nudi.

flos enim dicitur marcidus, cùm viriditatem amittit.

x Egens recuperatione,] id est, egere se cognoscens Deo, qui recuperabit omnia. *Philippens. 3. d.* Saluatorem expectamus Dominum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostras, &c.

y Plus deficiens virtute,] quæ egens recuperatione diuitiarum: & plus dolens de defectu virtutis, quæ pecunia, vel sanitatis. z Et abundans paupertate,] id est, loens

compati. Vel abundant, diuitiis spiritualibus, paupertate, id est, merito paupertatis, 2. Corinth. octauo, a. Altissima paupertas eorum abundauit in diuitias paupertatis eorum. Proverbiū decimotertio. Quasi pauper cūm in multis diuitiis sit.

a Et oculus Dei respexit illum in bono, & Dei respexit illum id bono, no.] In bono dicit, b & erexit eum ab humilitate quoniam respicit, oculus Dei in malo pœnæ. Exodem 13. f. Respiciens Dominus super casta Aegyptiorum per columnam ignis, & nubis, interfecit exercitum eorum. Quandoque est in bono, vt b. & Genes. 4. a. Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius; ad munera eius non respexit. Et Luc. 1. e. Respexit Dominus humilitatem ancillæ suæ. Primus oculus iustitiae est, secundus misericordia.

b Et erexit eum ab humilitate ipsius, ] id est, ab oppressione infirmitatis, & paupertatis.

c Et exaltauit caput eius, ] in præsenti, vt patet in Job vlt. c. Et in futuro, vt patet in Lazar. Luc. 16. d.

d Et mirati sunt in illo multi, ] quod tam subito de tanta miseria in tantam gloriam sublimatus est. Sapient. 5. a. Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperata salutis.

e Et honorauerunt Deum, ] sic boni sublimati, id est, laudaverunt, gratias agentes, & de bonis & de malis ab eo receptis. Vtraque enim sunt à Deo: vnde sequitur.

f Bona, ] id est, prospera.

g Et mala, ] id est, aduersa.

h Vita, ] naturæ, & gloriæ.

i Et mors, naturæ, gehennæ.

j Paupertas, ] spiritualis, vel temporalis vita.

k Et honestas, ] id est, opulentia temporalis, vel spiritualis.

m A Deo sunt, [principali Auctore. Contrà Sapient. 1. c. Deus mortem non fecit. Solut. Deus mortem non fecit, id est, causam mortis, id est, peccatum, quod dicitur mors culpæ. Item est duplex malum, scilicet, malum culpæ, & hoc non est à Deo: & malum pœnæ, & illud est à Deo. Isa. 45. a. Ego Dominus: & non est alter Deus formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum.

n Sapientia & disciplina, & scientia legis apud Deum. ] Et est idem in Deo Sapientia, disciplina, scientia, lex, scilicet, diuina essentia. Quæ Sapientia dicitur, quia omnia sapit, & nulli non potest. Disciplina, quia docet, & disciplinat. Scientia, quia scit omnia, & scire nos facit omnia, id est, aliqua. Lex, quia regit, & dirigit omnia. Et de hac lege dicit August. Hæc est lex incommutabilis veritas illa, quæ omnium artium lex rectè dicitur, & ars Domini potentis Artificis.

o Dilectio, & viae bonorum apud ipsum, ] id est, Deus diligit bonos, & facit venire ad se. Viae autem bonorum sunt pœnitentia, & innocentia, extra quas nullus veniet ad ipsum. Hæc sunt viae pulchrae, de quibus Proverbi. 3. c. Viae eius viae pulchrae, & omnes semitæ eius pacificæ. Et eodem. 4. d. Vias, quæ à dextris sunt, nouit Dominus; peruersæ autem, quæ à sinistris sunt.

p Error & tenebrae peccatoribus concreata sunt, ] simul facta, non à Deo Creatore omnium, sed à libero arbitrio peccatoris, quasi dicat Sapientia, & disciplina, & scientia, dilectio, & via continendi ad Deum, est in hominibus, non ab ipsis, sed à Deo: error circa viam, tenebrae, dicit, contra Sapientiam. Hoc idem dicit Auctor, vt ostendat, quia aliter, & aliter sunt à Deo bona, & mala. Bona quidem sunt à Deo solo simpliciter, id est, ex mera gratia eius; mala vero, id est, supplicia ab eo irato, & provocato peccatis nostris. Vnde 1b. en. 3. d. Se abiecit, & miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum: Non enim humiliavit ex corde suo, & abiecit filios hominum.

q Qui autem exultant in malis, ] id est, in peccatis suis.

r Consenescunt in malo, ] id est, usque ad canos permanent

in malis; id est, usque ad mortem. Daniel. 13. f. Inuenterat die rum malorum. Vel, Consenescunt in malo, id est, astutiores sunt ad mala perpetranda. Luc. 16. c. Filii huius sæculi prudenteriores sunt filii lucis in generatione sua.

s Datio Dei, ] id est, quod dat Deus, scilicet gratia, & gloria.

t Permanet Iustis, ] quia mitis. Iusti enim in perpetuum vivent: & apud Domum est merces habetur. Sapient. 5. c. 1. bunt. Corint. 13. Charitas nunquam excidit.

u Et profectus illius, ] pauperis, vel Dei, id est, multiplicatio bonorum operum, & virtutum.

v Successus habebit in æternum, ] id est, multiplicis mercedis, & æternæ remunerationis. Sap. 3. b. Bonorum operum gloriatus est fructus.

w Est qui locupletatur parcer agendo, ] id est, auare congregando.

x Et hæc pars mercedis illius, non tota,

y a In eo, quod dicit, inueni requiem mihi, ] in luto diuitiarum, sicut porcus. Jerem. 48. b. Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, & requieuit in fæcibus suis. Luc. 12. c. Anima habet multa bona reposita in annos plurimos: requiesce, comedie, bibe, epulare. Contrà Psalm. 127. Labores manuum tuarum manducabis.

z b Et nunc manducabo de bonis meis solus, ] id est, propter me solum congregata. Ecclesiast. 4. c. Væ soli, quia si cediderit, &c. Job 31. b. Si comedis bucellam meam solus, &c.

aa c Et nescit, quod tempus prætereat illum, ] inutiliter, & damnabiliter. Deut. 32. e. Luxuria est dies perditionis.

bb d Et mors, ] naturæ, vel gehennæ.

cc e Appropinquet, ] vnde infra 13. b. Memor esto, quoniam mors non tardabit.

dd f Et relinquat omnia aliis, & moriatur. ] Infra 14. a. Qui aceruat animæ suæ iniuste, aliis congregat, & in bonis illius alias luxuriabitur. Proverbi. 13. d. Custoditur Iusto substantia peccatoris. Psal. 48. Ne timueris, cum diues factus fuerit homo, &c. 1. Timoth. 6. b. Nihil intulimus in hunc mundum, &c.

ee g Sta in testamento tuo, ] id est, in mandato Dei, quod tibi statutum est ad obserandum: Exod. 20. Et in pacto baptismali, quod statuisti, & promisisti seruare. Psal. 118. Iuravi, & statui, &c. Vel religionis, quod vovisti. Psal. 75. Vouete, & reddite.

ff h Et in illo colloquere, ] Deo meditando, & aliis praedicando. Michæl 5. b. Stabit, & pascat in fortitudine Domini, non in sua. Non stet in testamento suo, qui pactum violat baptismale, vel mandata Dei transgreditur, vel votum religionis suæ non custodit. Galat. 3. c. Hominis confirmatum testamentum nemo spernit, id est, nullus, qui sit heres, renouabit, aut superordinat. Vbi enim testamentum est, mors, necesse est, intercedat testatoris: Testamentum enim in mortuis confirmatum est: alioquin nondum valet, dum viuit, qui testatus est, Hebr. 9. e. Iam multi claustrales non stant in testamento suo, nondum valet testamentum eorum; quia adhuc viuunt sibi, & mundo, & parentibus.

gg i Et in opere mandatorum tuorum, ] id est, tibi daturum.

hh k Veteras, ] id est, persevera usque in finem. Nam qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit, Matthei 10. c. & 24. b. Et non aliis: quia unus solus accipit brauum, 1. Corinth. 9. d.

jj l Ne manseris in operibus peccatorum, ] maculatione, i. peccantium prauitati ne consentias; vel si forte consenseris, ope re non impleas; vel si feceris, non permaneas; sed pœnitendo recedas. Mich. 7. b. Ne latenter inimica mea super me, quia cecidi, consurgam, cum federo in tenebris, Dominus lux mea est.

m Confide

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XI.

**a** Confide autem in Deo, ] qui potest erigere, & eripere lapsos. *Ieremie* 17.b. Benedictus qui confidit in Domino.

**b** Mane in loco tuo, ] id est, in Deo, qui est locus tuus. Vel, In loco tuo, id est, Fide, & Charitate. *Eccles.* 10. a. Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris.

**c** Facile est enim in operibus peccatorum. **a** Confide autem in Deo, **b** & mane in loco tuo. **c** Facile est enim in oculis + Dei subito honestare pauperem. **e** Benedictio Dei infimercedem Iusti festinat: & in b honore veloci processus illius fructificat. **i** Ne dicas: quid est mihi opus, & quae erunt mihi ex hoc bona? **l** Ne dicas, sufficiens + mihi sum: **m** & quid ex hoc n pessimabor? **i** In o die bonorum, ne immemor sis malorum: **p** & in die malorum **q** ne immemori festinat. *Apoc.* vlt.

**c** Ecce venio citò: & merces mea tecum est. *Genes.* 15. a Ego sum merces tua magna nimis. *Vel*, sic.

**e** Benedictio Dei, id est, gratia, & cætera bona, quæ tribuit in præsenti, quæ sunt benedictio sinistæ.

**g** Festinat, *vt* perducatur. **f** In mercedem iusti, ] id est, ad gloriam, quam tribuet in futuro Iustis pro mercede laboris, quæ est benedictio dexteræ. Vnde sensus est. Benedictio sinistæ festinat ad benedictionem dexteræ. *Proverb.* 3. d. Mansuetis dabit gratiam, gloriam sapientes possidebunt. *Psalm.* 83. Gratia & gloriam dabit Dominus.

**b** Et in honore veloci, ] datui casus, [ processus illius fructificat, ] id est, Iusto-velociter currenti ad brauim æternæ vocationis, processus vita eius fructificat ad honorem illius. Merito enim bonæ vita honorabitur a Christo honore regni. Vnde *Psalm.* 8. Gloria, & honore coronasti eum, Domine. Item honore iudicij, *Matt.* 19. d. Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, &c. Item honore adoptionis filiorum, *Sapient.* 5. a. Nos insensati, vitam illorum estimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: quomodo ergo computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos sors illorum est? Item honore laudationis ipsius Christi, *Matt.* 25. c. Esuriui, & dedisti mihi manducare, &c. Venite ergo benedicti, &c. Item honore angelico, quia parificabuntur Angelis, *Matt.* 22. c. In resurrectione, neque nubent, neque nubentur; sed sunt sicut Angeli Dei. Et nota, quod dicit, fructificat; quia via Iusti est arbor fructificans, cuius radix est fides, stipes est spes, rami charitas extensa ad omnes, folia sunt bona verba, fructus opera. Sequitur.

**s** Ne dicas, quid est mihi opus, ] id est, quo indigo. Hæc enim vox est superborum diutium, qui in potentia, & opulentia sua confidunt,

**k** Et quæ erunt mihi ex hoc, ] id est, post hoc, [bona. ] Hæc est vox infidelium, qui dicunt animam perire cum corpore, nec bona, nec mala esse post hanc vitam. De primis dicitur *Apocalip.* 3. c. Dicis, quia diues sum, & locupletatus, & nullius indigo: & nescis, quia miser es, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. De aliis dicitur *Sapient.* 2. a. Ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus, tanquam non fuerimus. *Proverb.* 24. c. Ne æmuleris impios; quoniam non habent futurorum spem,

**t** Ne dicas: sufficiens mihi sum, ] in consiliis, in scientia, in vita: & nullius auxilio, vel consilio, vel oratione indigo.

**m** Et quid ex hoc pessimabor, id est, quid mali ex hoc, quod tot, & tanta congregavi, sustinebo? Et quid ex hoc, id est, post hoc.

**n** Pessimabor, ] id est, cum ita sufficiens sim, quidnam modò pati possum aduersi? *inf.* 38. b. Memento nouissimorum, & nulli obliuisci; neque enim est conuersio: & huic non proderis, & te ipsum pessimabis.

**o** In die bonorum ne immemor sis malorum, ] id est, in tempore prosperitatis, tam spiritualis, quam temporalis, memento aduersitatis, quæ præcessit, vel quæ accidere potest. Naturale enim est, ut diem sequatur nox, &

econuerso. Vnde sequitur.

**p** Et in die malorum, ] id est, aduersitatis spiritualis, vel temporalis, vel corporalis.

**q** Ne immemor sis bonorum, ] id est, beneficiorum Dei, vel bonorum æternorum, quæ promittit Dominus diligenteribus se, vel spectantibus in se. Primum dicit, ut timet, secundum, ut speret. De hoc dicitur *Genes.* 8. d. Frigus, & æstus: æstas, & hyems: nox, & dies non requiescent, id est, infirmitas, & sa-

nitæ: tristitia, & lætitia: aduersitas, & prosperitas. Quare autem sic opporteat esse memorem bonorum, & malorum, eructuant præcordia + f frumentum:

*al.* + *vnius*

*al.* + *magn.*

**r** Quoniam facile est foetantur coram Deo in die obitus, ] id est, mortis, vel aduersitatis.

**s** Retribuere vnicuique secundum vias suas ] siue bonum, siue malum. *Ierem.* 32. d. Aperti sunt oculi Domini super omnes vias filiorum Adam, ut reddat vnicuique secundum vias suas, id est, secundum opera sua.

**t** Malitia hora obliuionem facit luxuriaz maximæ, ] id est, breuis afflictio aduersitatis delet, & purgat dolorem maximæ volupcat. Vnde *Proverb.* 20. d. Liuor vulneris absterget mala, & plagiæ in secretioribus ventris. *Eccles.* 10. a. Locum tuum ne dimiseris; quia curatio cessare faciet peccata maxima. Et hoc est, quod dicitur *infra* 31. a. Infirmitas grauis sobriam facit animam.

**u** Et in fine hominis, id est, in die iudicij. **v** Denudatio operum illius, ] id est, intentionis operam, quæ vestita erat operibus exterioribus, *1. Corinth.* 3. a. Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, id est, secretas cogitationes, & voluntates.

**y** Ante mortem ne laudes hominem, ] scilicet, adulando. *Proverbiorum* 24. d. Ne lactes quemquam labii tuis, id est, ne laudes hominem ante mortem simpliciter; quia adhuc est pugna: sed finis, non pugna coronat. Nescit etiam homo an amore, vel odio dignus sit, ut dicitur *Eccles.* 9. a. Dicit *Gloss.* Stultum est laudare pugnarem quædam victorem; ille enim, qui bene videtur agere, nescimus si velit, vel si possit perseverare. Veruntamen cum boni laudantur, non ipsi, sed Christus in eis laudatur, qui in eis vivit. Vnde *Galat.* 2. d. Viuo iam non ego, &c. Et subiungit causam.

**b** Quoniam in filiis suis agnoscit vir, ] id est, in finalibus, & perfectis operibus, quæ ex pura intentione generat. *Matt.* 7. c. A fructibus eorum cognoscetis eos.

**a** Non omnem hominem inducas in domum tuam, ] id est, non exponas omnia secreta domus tuæ omnibus indifferenter, ut *Ezechias* 4. *Reg.* 10. c. Et *Isa.* 39. a.

**d** Multæ enim sunt insidiaz dolosi, ] qui forte in specie peregrini hominis recipitur. Vnde *suprà* 8. d. Coram extraneo ne facias consilium; nescis enim quid pariet. De hac auctoritate faciunt scutum quidam suam inhospitalitatem palliantes, aduenas & peregrinos suspicantes latrones.

**Mysticè** dicitur Prælato. **c** In domum tuam, id est, in Ecclesiam tuam.

**b** Non inducas omnem hominem, sed probatum moribus, & scientia, & pauperem.

**d** Multæ enim sunt insidiaz dolosi, ] id est, Diaboli, qui sypè sub specie pietatis nepotibus, & extraneis suggesterit præbendas, ut Ecclesiæ dari. Dicit enim: Si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infidelis deterior. *1. Timoth.* 5. a.

**e** Sicut enim erucentur, ] foetorem.

**f** Præcordia foetentium, ] vel, foetantium, id est, f'ordentium, vel parturientium.

*al.* + *Et*

a Et sicut perdix inducitur in caueam,] quæ est sagacissima avis; & tamen decipitur.  
b Et ut caprea in laqueum,] quæ acutissimè videt, & velocissimè currit; & tamen occupatur, & capitur.  
c Sic & cor superborum, fœtorem spirat, & sèpè decipitur, licet sibi sapientia videatur. Rectè autem comparatur & sicut perdix inducitur in caueam, & ut b caprea in laqueum; sic & c cor superborum, & sicut d prospexit videns casum proximi sui. e Bona enim in finalia conuertens g insidiatur, & b in Electis t imponit maculam. A i scintilla vna augetur ignis; & k ab uno doloso l augetur sanguis: homo t enim m peccator n sanguini insidiatur. o Attende tibi à pestifero, p fabricat enim mala; ne

*Jeremie* 17. b. Fuit, quæ non peperit; Sic superbus aliorum facta sèpè sibi attribuit, vt pater in scholaribus, & Magistris, qui sèpè scripta aliorum surripiunt: & quasi nouum opus publicant. Sed sicut in perdice, sic sèpè accidit in eis. Cùm enim perdix pullos de alienis ouis eduxerit, statim vt vocem veræ genitricis audierint, relinquunt perdicem, & reuertuntur ad veram genitricem; sic auditores, qui cùm audierint illum, qui scripta condidit, reliquo superbo Magistro, qui se de scriptis huiusmodi falsò iactabat, commendant illum, & istum viterperant. Item perdix est avis immundissima; & tamen à magistris libenter comeditur: quia superbia natione cœlestis, &c. Item caprea similis est superbus: Caprea enim habitat in montibus; sic superbus semper est in dignitatibus mente & desiderio. Item caprea acutè videt; & superbus se reputat sapientem. Item caprea velocissimè currit; & superbus omnibus se præfert: vbiunque vacat dignitas, primus adeat. Fœtidus autem dicitur superbus: quia sicut fœtens nunquam de aliis nisi fœtida dicit & spurca. Et licet Auctor omne genus superbiæ hic comprehendat; tamen duplēm superbiæ hic specialiter suggillat. Vnam, quæ surgit ex opinione scientiæ, quam *Beatus Bernard.* vocat superbiam latam, quæ per capream designatur. De qua dicitur i. Cor. c. 8.a. Scientia inflat. Et aliam, quæ surgit ex diuitiis, quam *Beatus Bernard.* vocat superbiam imam, quæ per perdicem significatur. De qua dicitur i. Tim. c. 6. d. Præcipe diuitiis huius seculi non sublime sapere. Sequitur.

d Et sicut prospexit videns casum proximi sui, ] sic est cor superbiæ.  
e Bona enim, ] facta, vel dicta aliena.  
f In mala conuertens, ] id est, diminuens, vel mala intentione facta afferens.  
g Infidiatur, ] vt si malè aliquid fiat, vel dicatur, publicet & augmentet; bonum vero diminuet, & peruerterat.  
h Et, ita in Electis imponit maculam, ] id est, intentionem eorum peruertere. Sicut Iudæi *Matt.* 12. b. Non eiicit hic Dæmonia, nisi in Beelzebub. Prospectorem vocat superbium: quia procul aspicit alios, se cunctis superiorum estimans. Vnde *Job* 40. b. Disperge omnes superbos, & respiciens omnem arrogantem humilia.

i A scintilla vna augetur ignis, ] id est, magnus ignis nascitur.  
k Et ab uno doloso, ] id est, heretico, vel falso fratre.  
l Augetur sanguis, ] id est, hominum perditio, vel peccatum, quod sanguinis nomine designatur. *Osee* 4. a. Sanguis sanguinem tetigit, id est, peccatum peccato additum est.  
m Homo enim peccator, ] id est, hereticus, vel quilibet ex certa scientia peccans.  
n Sanguini insidiatur, ] id est, virtus spirituali extinguendæ; quia quasi nihil in conspectu eius sanguis, vt dicitur *sup.* 8. d.

o Attende tibi à pestifero, ] id est, caue tibi ab heretico, vel detractore, qui venenum portat in ore, vt serpens.  
p Fabricat enim mala, ] id est, cogitat qualiter nocere tibi possit, aut valeat. *Job* 13. a. Cum Deo disputare cupio, prius ostendens vos fabricatores mendacii, & cultores peruersorum dogmatum. *Isa.* 45. c. Abierunt in confusionem fabricatores errorum. Et qualiter attendere moneat à tali pestifero, subdit.

q Ne forte inducat superite subsannationem in perpetuum, ] id est, derisum Dæmonum, qui subsannant peccatores; vel Christi, qui in die iudicij impios subsannabit. *Proverb.* i. c. Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo; cùm vobis, quod timebatis, aduenierit.

r Admitte ad te alienigenā, ] id est, hereticū, vel Dæmonem, vel quemlibet peruersorem.

*A. t*

s Et subuertet te in turbine, ] errore, vel peccati, vel iudicij. Et loquitur ironicè, quasi dicit: si admittis alienigenam, subueriet te verbo, vel

*A*

exemplo; ideò cōsortium eius fuge. *Deo.*

Contrà *Levit.* 19. g. Si habitauerit aduena in terra vestra, & moratus fuerit inter vos, non exprobretis ei; sed sit inter vos quasi indigena, & diligeris eum quasi vosmetipso. Itē *Deut.* 10. d. Amat Deus peregrinum, & dat ei victimum, & vestitum; & vos ergo amate peregrinos. Solut. Hic loquitur Auctor de alienigena spirituali, heretico, vel Diabolo, vel peccato, qui alienant à Deo. Ibi igitur de alienis literalibus, in quibus debent exerceri opera misericordia. t Et abalienabit te, ] si ei consentias. u A viis propriis, ] quæ propriè ducunt ad vitam, vel ad Dæum. Vel, à viis tuis, id est, quæ tibi datæ sunt, & ostensæ, vt in eis ambules.

## EXPOSITIO CAP. XII.

x I benefeceris, &c.] Duo dicit Auctor in hoc capitulo. y Primum docet dictionem esse seruandam in eleemosynis faciendis, ostendens, cui danda sit eleemosyna, Iusto, scilicet, & humili bono, & misericordi; & cui non: & quæ retributio facienti; & quod incommode facere negligenter: subostendens, quando & qualiter agnoscit posse verus amicus, quod nimis difficile est: & quomodo ad falsos amicos nos habere debeamus. Dicit ergo.

x Si benefeceris, ] id est, benefacere volueris dando eleemosynas tam corporales, quam spirituales.

y Scito, cui feceris, ] id est, antequam des, attende cui des. Vnde *inf.* eod. secundum aliam translationem Desudet eleemosyna in manu tua, donec inuenias, cui des; vel cui dare debes. Monet autem Auctor attendere, cui dandum: & non solum hoc, sed & simpliciter dare debes. Vnde *Matt.* 6. a. Attedite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. z Et erit gratia bonis tuis multa. ] & sic erit eleemosyna tua grata Deo: & tibi bonorum abundantiam, & Dei gratiam conseruabit. Vnde *inf.* 17. c. dicitur: Eleemosyna viri, quasi sacculus cum ipso: & gratiam hominis quasi pupillam conseruabit: & postea resurget, & retribuet illis retributionem. a Benefac Iusto, ] potius, quam iniquo. Nullum enim excludit ab eleemosyna; sed Iustus pauperem præponendum ostendit iniquo: alioquin omni pauperi dandum est. Vnde *Luc.* 6. e. Omni petenti te tribue. Et *Seneca*: Multa perdenda sunt, vt vnum benè detur. b Et inuenies, ] in futuro. c Retributionem magnam, ] quia pro numero vitam æternam. *August.* Da pauperi, & accipe cœlum. *Eccles.* 11. a. Mitte panem tuum super transeuntes aquas: & post multa tempora inuenies illum. Vel sic, x Si benefeceris, ] pauperi. y Scito, cui feceris, quia Christo, propter quem dedisti. Vnde *Matt.* 25. d. Quamdiu fecistis vni ex fratribus meis minimis, mihi fecistis. z Et erit gratia bonis tuis multa, ] quia illa sola eleemosyna remunerabit à Deo, quæ Christo datur. a Benefac Iusto, ] id est, Christo in membris suis. b Et inuenies retributionem magnam, ] respectu illorum, qui dant eleemosynas pro laude hominum: De quibus dicitur *Matt.* 10. a. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. De alio vero dicitur *Matt.* 10. d. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet; & qui recipit Iustum in nomine Iusti, mercedem Iusti recipiet. d Et si non ab ipso, ] Iusto paupere. e Certè à Domino, ] qui dicit *Matt.* 10. d. Quicumque potum dederit vni ex minimis istis calicem aquæ

# Liber Ecclesiastici.

aqua frigide tantum in nomine Discipuli : Amen dico vobis, non perdet mercedem suam.

**B** Non est ei benè, qui assiduus est in malis, ] id est, qui assidue peccat, & peccata peccatis accumulat : quia & si extreius dilectus in caro, & honoretur ab hominibus ; torqueatur tamen, & cruciatur in conscientia :

quia nullū malum erit impunitū.

**b** Et eleemosynam non danti, ] id est, dare valenti, sed nō volenti, supple, nō bene. c Quoniam, & Altissimus odio habet peccatores, ] non homines. sap.

ii. d. Nihil odisti eorum, quæ fecisti. Homines ipse facit, non peccatores : & idēt homines diligit, sed peccatores odit. Vnde Psalm. 5. Odisti omnes, qui operantur iniquitatem.

Est autem duplex odium Dei, scilicet, odium æternæ reprobationis. Mal. 1. a. Dilexi Iacob; Esau autem odio habui. Et est odium temporalis animadversionis, quo tempora-

liter punit, vel hominē propriæ voluntati derelinquit: quod est maxima ira Dei, ut dicit August. De hoc dicit Psalm. 30.

Odisti obseruantes vanitates supervacue. Sed quæ est causa? Non benè est eleemosynam non danti: quoniam & Altissimus odio habet peccatores. Responsio. Non dare eleemosynam peccatum est. Jacob. 2. c. Iudicium sine misericordia fiet illis, qui non fecerunt misericordiam. Sequitur. d. Et misertus est poenitentibus, ] id est, de peccatis commissis do-

lentibus, & dimittentibus, ut Petro flenti, Luc. 22. g. Et Mag-

dalenz, Luc. 7. g. Et Matchæ sedenti ad telonæum, Marc. 2. b. Et mulieri in adulterio deprehæsa, Joan. 8. b. David de adul-

**Psal. 31.** terio poenitenti, 2. Reg. 12. d. Idēt dixit: Duxi : confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino ; & tu remisisti im-

pietatem peccati mei. De hoc dicitur Proverb. 28. b. Qui ab-

scondit scelera sua, non dirigetur; qui autem confessus fue-

rit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. e. Da miseri-

cordi, & ne suscipias, &c. Contra Luc. 6. c. Omni petenti te

tribue, Galat. 6. c. Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, Proverb. 25. c. Si esurient inimicus tuus, ciba illum.

Solut. In homine tria consideranda sunt. Gratia, natura, culpa.

Propter prima duo subueniendum est homini, propter tertium, nunquam. Et hoc est, Da misericordi, id est, miserum

cor habenti, & misericordia indigenti.

f. Et ne suscipias peccatorem, ] id est, pro peccato ne spernas, si indiget. Vnde Gloss. Qui indigent eleemosynam tribuit, nec pro delicto spernit, verè misericordiam facit ; na-

tura enim respicienda est, non persona, id est, personæ condi-

gio. g. Et, quia [impiis, ] contra fidem. h. Et peccatoribus, ] cum fide. i. Reddet vindictam, ] Dominus. k. Custodiens eos in die vindictæ, ] id est, reseruans eos puniendos in die iudicij, qua- si dicat, propter peccatum non est subrahenda eleemosyna peccatori, cum indiget; quia Dominus puniet eum loco & tempore suo, cuius est punire peccatores. Ezech. 9. a. secundum aliam editionem. Mihi vindictam, & ego retribuam. Ier. 12. a. Congrega eos quasi gregem ad vindictam. Job 21. d. In diem perditionis seruatur malus, & ad diem furoris ducetur. 2. Pet. 2. b. Nouit Dominus pios de tentatione eriperet; iniquos verò in diem iudicij cruciando reseruare. l. Da bono, ] in-

digenti.

m. Et non receperis peccatorem, ] ad eleemosynam, in quantum peccator est. Verbi gratia: Non histrioni, vel maledico, ut dicit Ieron. Histrionibus dare, est Dæmonibus immolare. Vel sicut supra: Non receperis, id est, propter peccatum ne spreueris, quando eleemosynam des, si indiget. Simile legitur Tab. 4. c. Panem tuum, & vinum tuum super sepulturam iusti constitue, & noli ex eo manducare cum peccatoribus, id est, pro eo, quod peccatores sunt, noli communicare. Sicut faciunt illi, qui nutriunt histriones, cum esuriant Christi pauperes : qui autem dat indigenti peccatori, non quia peccator est, sed quia homo est: non peccatorem, sed iustum nutrit; quia culpam non diligit, sed naturam. Mysticè autem prohibet Auctor hereticis communicare socie: atque, vel ver-

# Cap. XII.

bum doctrinæ. Vnde Matt. 8. a. Nolite sanctum dare canibus.

**a** Bonefac humili, ] id est, pauperi, humiliiter petenti.

**b** Et non dederis impio, ] id est, indigenti præponendus est iustus impio in necessitatibus reuelatione. Græc. Oportet, ut instanter detur, quicquid vera humilitate requiritur.

**c** Prohibe panes illi dare] materiales, vel spirituales.

Et subiungit causam. q. Ne ipsis, ] panibus. r. Poten-

tior te sit, ] id est, blasphemādo quod tu prædicas. Vel

[Potentior] id est, exercitatione ex ipsa agnosceretur in bonis amicis, x. & non abscondetur in malis inimicus.

In y bonis viri inimici z illius, in tristitia a & malitia illius b amicus agnitus est. Non c credas inimico tuo in æternum. d. Sicut enim t

Hæretici enim tātum audiunt prædicacionem, ut ibi

qualiter alios impugnant, vel ipsam doctrinam inventant concipiunt. f. Nam duplicita mala inuenies in omnibus bonis, quæcunque feceris illi, ] quia ipsum sones in errore suo,

& ipse abutitur dono tuo : & virtusque danti ascribitur. Vel, Duplicita mala tua perdis, & aduersarium tuum contra te nutris, & armas.

**z** Quoniam & Altissimus odio habet peccatores, & impīis reddet vindictam.] Odit, inquam, in præsenti, non conferendo gratiam, detestando virtutem, diligendo naturam, quod est perfecto odio odire. Vnde super illud Psalm. 138. Perfecto odio oderam illos, dicit Gloss. perfecto odio odisse est, nec propter virtutem homines oderis, nec propter homines virtutem diligas.

**w** Non agnosceretur in bonis amicis, ] id est, in prosperis: quia incertum est, virtus persona, aut fortuna diligatur.

**x** Et non abscondetur in malis, ] id est, in aduersis, [inimicius. ] Facilius enim in aduersis probatur amicus, & inimicus. Multi enim sunt amici solo nomine, & recedente fortuna insultant, cui prius adulabuntur, ut Semei David, 2.

Regum cap. 16. b. Vnde Seneca: Ob hoc præcipue diligenda est paupertas; quia facit te scire, quis te verè dilexerit. Ille enim verè amicus est, qui omni tempore diligit, ut dicitur Proverb. 17. c. Falsus verò amicus cum fortuna venit, & cum fortuna recedit. De quo dicitur ibid. 19. a. Divites addunt amicos; à paupere autem & hi, quos habuit, separantur.

**y** In bonis viri, ] id est, in successibus.

**z** Inimici illius in tristitia, ] sunt.

**a** Et in malitia illius, ] tempore aduersitatis.

**b** Amicus agnitus est, ] quia si verus amicus est, non deserit, sed magis diligit. Si autem deserit, non erat verus amicus,

sed amicus fortunæ. De quo dicitur infra 37. a. Sodalis amico coniunctus in oblationibus, & in tempore tribulationis aduersarius erit.

**c** Non credas inimico tuo in æternum, ] id est, nunquam credas. Joan. 13. a. Non laubabis mihi pedes in æternum. Sed si

verum dicit inimicus, nunquid credendum est ei? Responsio. Si manifestum est verum, creditur vero, non illi: quia in illo non est auctoritas credendi, sicut est in amico, cui quandoque creditur, etiamsi dubia dicat. Si autem dubium est verum, quod dicit, examinandum est prius; & tunc iam non illi, sed veritati probatae creditur.

Mysticè. c. Non credas inimico tuo in æternum, ] id est, nunquam acquiescas hæretico, vel Diabolo. Transfiguratus enim se quandoque in Angelum lucis. 2. Cor. 11. c. Ephe. 5. b. Nemo vos seducat inanibus verbis. Causam autem, quare non est credendum inimico, subiungit.

**d** Sicut enim arramentum æruginat nequitia illius, ] Vel si- cut æramentum, alia litera. Nota, rubigo est vitium rodens ferrum, vel segetes quasi rodigo, quod alio nomine ærugo dicitur ab erodendo, non ab æramento, ut dicit Isidor. Contrahit autem hoc vitium maximè ab arramento, & propter hoc inducit hæc similitudo. Et est sensus: Sicut arramentum æruginat, id est, æruginem, sive rubiginem inficit, & corruptit ferrum; sic e Nequitia illius, ] quos attingere potest. Vel secundum aliam literam.

**e** Sicut æramentum, &c. ] id est, æruginem, sive rubiginem contrahit, qua inficitur. Sic e Nequitia illius, ] id est, anima nequæ illius

illius; inficitur rubigine peccati, vel infidelitatis. *a* Et si humiliatus vadat curuus, abijke animum tuum] id est, simulationi eius non acquiesce. *b* Et custodi te ab illo] quia, et si humiliatus vadat exteriū, plenus est dolo. *infra* 19. d. Est, qui nequiter se humiliat; & interiora eius plena sunt dolo.

*Proverb.* 26. d. Cūm

submisit. vocem suam, ne credideris ei: quoniam septem iniquitiae sunt in corde eius. *c* Non statas] id est, non habeas eum familiarem. Nec sedeat ad dexteram tuam,] id est, non habeas collateralem. Vel.

*Al.* *f* medebitur.

*d* Nec sedeat ad dexteram tuam.] id est, in bonis tuis illum non præficies tibi, sicut dicitur Christus sedere ad dexteram Patris, id est, esse æqualis ei in omnibus suis. Et ratione a huius subiungit. *e* Ne conuersus] in se pet amorem illucitum. *f* Stet in loco tuo] id est, velit sibi usurpare locum dignitatis tuus. Quod plenius exponens, subdit.

*g* Ne fortè conuersus in locum tuum inquirat cathedram tuam, quæ est locus Dignitatis, & Magisterij.

*b* Et in nouissimo cognoscas verba mea,] fuisse vera.

*i* Et sermonibus meis stimuleris] dolore, quia non odisti, vel poenitentiam nimis seram habuisti. *Glossa.* Historicè de falsis amicis agit, de quibus cauere debemus; mysticè vero nota hæreticos, qui non verè amici sunt: quorum doctrina plena est rubigine erroris, & iniquitæ: quorum sermo serpit, ut cancer *z.* *Timoth.* 2. c. Non ergo eis consentiamus, nec protestarem aliquam tribuamus, quam significat dextera, ne à loco nostro id est, à statu fidei rectæ nos deiiciat. Nituntur enim cathedram, id est, doctrinam nostram malitiosè subvertere.

*k* Quis miserebitur incantatori à serpente percusso] id est, hæretico, qui officium Doctoris gerit, & se dicit Medicum *marum*, à Diabolo circumuento? quasi dicat, quia insanabilis à plaga eius. Alia littera habet, Quis medebitur incantatori, *l* st. Prælato, vel Prædicatori, qui à cordibus hominum debent extrahere Diabolum, sicut incantator de caueris extrahit leuentes verbis incantationis, ut dicit *Iudiciorum*. *l* A serpente per *so*] id est, ab hæretico, vel Diabolo deceptor? quasi dicat, *n* uis, quia si fal infatuatum fuerit, in quo fallietur? Ad nihilum *v* et ultra, nisi ut miteatur foras, & conculceretur ab hominibus. *ath. 5. b.*

*m* Et omnibus, qui appropriant] vel, appropinquant, per consensum, vel imitationem.

*n* Bestis] id est, hæreticis, *v* et *x* omnibus, qui deustant omnia, quis medebitur? *o* Et qui cœtitatur cum viro iniquo] consentiendo, vel imitando ipsum.

*p* Et obuolutus est in peccatis eius] sicut. *q* Vna hora in sudario, cuius typum gerit Lazarus. *Ioan.* 11. f. *r* Virtus in sudario, & ceruus in rete, quis medebitur ei? *s* ut auis in laqueo, & ceruus in rete, quius medebitur ei? *t* ut quis in laqueo, & ceruus in rete, quius medebitur ei? *u* ut quis in laqueo, & ceruus in rete, quius medebitur ei? *v* ut quis in laqueo, & ceruus in rete, quius medebitur ei? *w* ut quis in laqueo, & ceruus in rete, quius medebitur ei? *x* ut quis in laqueo, & ceruus in rete, quius medebitur ei? *y* ut quis in laqueo, & ceruus in rete, quius medebitur ei? *z* ut quis in laqueo, & ceruus in rete, quius medebitur ei?

*q* Vna hora] id est, ad tempus, vel ad horam.

*r* Técum permanebit] dum, scilicet, bene tibi fuerit, simulabit se amicum tuum.

*s* Si autem declinaueris] id est, à prosperitate cecideris.

*t* Non supportabit te,] subueniendo, vel compariendo: quia est amicus solo nomine, ut dicitur *infra* 37. a. Vel de hæretico.

*u* Vna hora tecum permanebit] id est, ad horam dicit se esse fidelem.

*v* Si autem declinaueris,] à via iustitia, eum audiendo, & consentiendo. *w* Non supporràbit,] id est; non adiuuabit, te: quia nec seipsum poterit iuuare.

*x* In labiis suis indulcat inimicus] id est, lepore verborum allicit. *y* Et in corde suo insidiatur, ut subuertat te in foueam,] erroris. Planum est hoc tam de hæretico, quam de falso amico.

*Hugonis Gardi Tom. III.*

*cd.* De quo sum vitroque dicitur *Proverb.* 5. a. Fauus distillans labia meretricis, & nitidius oleo gurat eius; nouissima autem eius amara, quasi absynthium. *Proverb.* 11. b. Simulator ore decipit amicum suum. *y* In oculis suis lachrymatur inimicus] id est, coram te. Vel, In oculis suis, id est, superficialiter, non ex corde.

*z* in labiis suis indulcat inimicus: & in *x* corde suo insidiatur, ut subuertat te in foueam. In *y* oculis suis *z* lachrymatur inimicus: & si *a* intenerit tempus,

*b* non satiabitur sanguine. Si *c* incurrit tibi mala, *d* intenentes eum illic priorem. In *e* oculis suis lachrymatur inimicus, & *f* quasi adiuuans suffodiet plantas tuas.

*g* Caput suum mouebit, & *t* *h* plaudet manu, & *i* multa suffrancs *k* commutabit vultum suum.

## C A P. XIII.

*l* Vi *l* tetigerit picem; inquinabitur ab ea: *m* & qui communicauerit superbo, *n* induet

*o* oculis suis lachrymatur] id est, superficialiter se compati simulat inimicus. *f* Et quasi adiuuans suffodiet plantas tuas,] id est, sub plantis tuis foueam fodit, ut corrueas. Vel, suffodiet plantas tuas] id est, sub specie amici corrue te faciet.

*g* Caput suum mouebit,] insultando tibi, cùm cecideris. *h* Et plaudet manu] vel, plaudebit, antiqua grammaticā, gaudendo de casu tuo, sicut legitur *Trenorum capitulo* 2. *e*. Plauerunt super te manibus tuis, omnes transeuntes per viam; sibilauerunt, & mouerunt caput super filiam Ierusalem.

*i* Et multa suffrancs,] id est, occulte detrahens tibi. *k* Commutabit vultum suum] id est, vultum simulari amictum mutabit in vultum aperti amici.

## E X P O S I T I O C A P. XIII.

*l* Vi tetigerit picem; &c. ] In praecedenti capitulo actum est de discretione amicitia: In hoc capitulo agitur de discretione societatis. Multum enim nocet mala societas, & multum iuuat bona societas. Et primò, ostendit, quod maiorum societas fugienda sit: quia multum coquinat, vbi dicit: Qui tetigerit, &c. Secundò, ostendit, quod soli Deo adhærendum est, ibi, Humiliare Deo. Tertiò, ostendit societatem hæreticorum specialiter vitandam, ibi, Attende, ne seductus in stultitia mulieris. Quartò, ostendit qualiter operet se habere ad potentem, ibi: Aduocatus à potentiore, &c. Quintò, ostendit, quod Dei, & Sanctorum consorium appetendum est, ibi: Omni vita tua diligere Deum. Sextò, ostendit, quod non est societas diuitis, & pauperis, vel Iusti, & peccatoris, ibi, Sicut communicabit lupus agno. Septimò, & ultimò, ostendit, quomodo mali possint à bonis agnosciri; alter enim non posset vitati eorum societas, ibi: Cor hominis immutat faciem illius. Dicit ergo.

*l* Qui tetigerit picem, &c.] ipso tactu: quia macula, vel natus odor remanet in manu, etiam electa pice.

*m* Et qui communicaverit superbo] consentiendo, vel cohabitando.

*n* Induet superbum,] quasi vestimentum; id est, omnibus genbris, factis, dictis, & gestibus, superba denigrabit. *o* est vestis peregrina, quæ peregrinari facit à Domino: De *q* dicitur *Sophon.* 1. b. Visitabo super omnes, qui induti sunt peregrina: & visitabo super omnem, qui arroganter *in* datur super limen. Vestis vero domestica est iustitia: De *q* dicitur *Job.* 29. c. Iustitia indutus sum, & vestiui me sicut *v* ento. *Proverb.* ultim. c. Stragulatam vestem fecit sibi mulier *q* bysus, & purpura indumentum eius. Sicut pix non est *q* agenda; sic malorum societas est fugienda, maximè infirmis, ut adhuc seducibiles sunt. Nihil enim difficile est esse in mea dignis, & non comburi; imò miraculum, ut tribus pueris, *Daniel.* 3. e. Unde *Proverb.* 6. d. Nunquid potest homo abducere ignem in

*KK*

# Liber Ecclesiastici.

sinu suo, ut vestimenta illius non ardeant: aut ambulare super prunas, ut non comburantur plantæ eius. i. Corinth. 14. e. Corrumptunt mores bonos colloquia mala.

a Pondus] culpe, vel poenæ. b Super se tollit, qui honestiori se] id est, ditioni se. c Communicat ] se parificando, vel consentiendo,

vel imitando eum. d Et ] ideò, ditioni te ne socius fueris, te parificando ei in expensis, vel in contractibus, vel in verbis. e Quid communicabit cacabus ad ollam? Quando f enim se colliserint f confringetur. g Dives iniuste egit, & h tremet: i pauper autem læsus k racebit. l Si largitus fueris, m assumet te: & si n non habueris, o derelinquet te. Si p habes, q conuiuet tecum, & r euacabit te; & ipse s non dolebit super te. Si t necessarius illi fueris, u supplantabit te, x & subridens y spem dabit z narrans tibi omnia bona, & a dicit:

wite opprimitur, & conteritur. Vnde sequitur. g Dives] contra pauperem. b Et tremet] id est, indignabitur pauperi. i Pauper autem] læsus à diuite.

k Tacebit ] non audens respondere, ne magis lædatur, vel quia non habet vocem in consistorio. Proverbiorum 18. d. Pauper cum obsecrationibus loquitur; & diues effabuntur rigide.

l Si largitus fueris ] diuini munera.

m Assumet te] id est, honorabit te, iuxta se te vocando.

n Et si non habueris ] quid ei largiaris.

o Derelinquet te, ] id est, non assumet te, vel amouebit te ab officio, siue à loco, in quo te propter munera collocauerat. Proverb. 19. a. Multi colunt personam potentis: & amici sunt dona tribuentis, fratres hominis pauperis oderunt eum: insuper & amici procul recesserunt ab eo.

Versus. Si nibil attuleris, ibis Homere foras.

p Si habes] diuicias, & possessiones.

q Coniuie tecum] id est, tamdiu habitabit, & t coniuabitur tecum. r Et euacabit te,] emergens, & multa pollicens. s Et ipse non dolebit super te] cum euacuator fuit, id est, non compatietur tibi. Sicut Principes Præpositos suos primò blandè, & familiariter emergunt: & postea capiunt violenter: tandem ejiciunt à Præpositura miserum, & excoxiatum.

t Si necessarius illi fueris ] in aliquo.

u Supplantabit te,] id est, allicet, & decipiet blandiens: & tantum facit laborare, ut non possit stare super plantas: vel mercedem tuam retinendo.

x Et subridens] id est, simulatè arridens tibi.

y Spem dabit ] promittendo multa, & magna fallaciter. Sicut Saul, David 1. Reg. 18. d. Dixit Saul ad David. Ecce filia mea maior Merob: ipsam dabo tibi vxorem: tantummodo esto vir fortis, & præliare prælia Domini. Saul autem reputabat dicens. Non sit manus mea in eum; sed sit super eum manus Philistinorum.

z Narrans tibi omnia bona ] quæ contulit servientibus sibi: Vel si tu seruis, promitteret tibi.

a Et dicit, &c.] quasi velit idem dare, quod deest.

b Et confundet te in cibis suis,] id est, in coniuiciis, quæ tu ei facis] id est, depauperabit te: vel exeniis, quæ tibi mitteret, decipiet te.

c Donec te exinanias] id est, depauperet te.

d Bis, & ter] id est, sc̄pe, quandiu habes sc̄ilicet, quid c̄s, vel commodes. Vel, bis, & ter, dicit, id est, quinq̄. Nocent quinque modis evanuantur pauperes à diuite. aperte duobus modis, vel sua auferendo, quod est impudicacia; aut quod mœruerunt, non reddendo, quod est improbatio. Et ita bis exinaniant aperte. Item occul̄t, nocent per verba duplicitia, quod est fallacia. Et per facta duobus modis, vel ipso paupere præsentę, & ignorante; vt quando in oculis eius male ponderant, vel mensi-ant, quod est fraus; vel ipso absente, & in ipsis confidente, quod est proditio. Et ita ter exinaniant

# Cap. XIII.

occulte. Vnde quinque filias avaritiae tangit hic Auctor: Violentiam, immisericordiam, fallaciam, fraudem, proditionem, cùm dicit, bis, & ter, quibus diuites avari nocent pauperibus. Nec solum hoc facit diues pauperi; sed post depauperationem derideret eum, quod peius est. Vnde sequitur. e Et in nouissimo, ] id

quid opus est tibi? & b confundet te in cibis suis, c donec te exinanias, d & ter: & in e nouissimo f deridebit te. g Postea videns b derelinquet te, & i caput suum mouebit ad te. k Humiliare Deo, & l expecta manus eius. m Attende, ne seductus in stultitia n humiliari. o Noli esse humilis in p Sapientia tua, ne q humiliatus in stultitiam r seducaris. s Aduocatus à potentiore, & discede: ex a hoc enim magis te aduocabit. x Ne impiobus sis, y ne impingaris: & ne z longè sis ab eo, ne a eas in obliuionem. Ne b retineas ex æquo vt prius.

j Et, caput suum movebit ad te, ] irridendum. Motio enim capitatis signum est irrisio. Vnde Psal. 43. Posuisti nos in similitudinem Gentibus, commotionem capitatis in populis. Ia. 37. d. Desperit te, & subfannauit te virgo filia Sion: post te mouit caput filia Ierusalem.

k Humiliare Deo, &c.] Secunda pars capituli, vbi dehortata familiaritate malorum, id est, superborum diuinitus, hortatur ad societatem, & familiaritatem Dci. Vnde dicit.

l Humiliare Deo, ] id est, humiliatorem exhibe Deo, nihil de te presumendo, omnibus propter Deum te subiectendo. i. Petr. 2. c. Subiecti estote omni humano creatura propter Deum.

m Et expecta manus eius ] dexteram, qua dabit stolam animæ: Et sinistram, qua dabit stolam corporis. Vel, Expecta manus eius, quarum una eriget à miseriis mundi; & altera sublimabit ad gaudia coeli: quia qui se humiliat, exaltabitur. Luc. capitul. 14. c.

n Attende, &c.] Tertia pars capituli, vbi ostendit societatem hæreticorum specialiter esse fugiendam.

o Attende, ne seductus in stultitia ] id est, erronea doctrina hæreticorum, vel Philosophorum.

p Humilis ] id est, confundaris in praesenti coniunctus de hæreti, & in futuro omnibus manifestus,

q Noli esse humilis, ] id est, pusillanimis, vñimum simplex. r In sapientia tua] id est, in defensione idei, & prædicatione, quasi dicat, si sapientiam habet viriliter refute hæretico, & prædicta fidem.

s Ne humiliatus in stultitiam, ] id est, dejectus in errorem. t Seducaris ] id est, seorsum ducaris à via, quæ ducit ad vitam.

u Aduocatus, ] &c. Quarta pars, vbi ostendit, qualiter se oportet habere ad potentes, docens fugiendum esse ab eis. Aliquando tamen accedit.

v Aduocatus à p̄m, ] ad coniuandum cum eo, vel ad aliquid q̄ est, contrahe te excusando, non statim evanido.

w Discede, ] & gerendo, vt multi faciunt.

x Et enim magis te aduocabit, ] si prius tamen ex corde lauit te. Multi enim sole ore vocant, non ex corde: & libenter audiunt excusationem inuitati, quam concessionem. Proverb. 15. b. Melius est vocari ad olera cum charitate, quam ad vitulum saginatum cum odio.

y Ne improbus sis] impudenter te ingerendo, & multa coniuia querendo.

z Ne impingaris] id est, foras expellaris. Proverb. 25. c. Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui, ne quando satiatus oderit te.

aa Et ne longè sis ab eo, ] id est, absit à diuite nimis te elongando. a Ne eas in obliuionem.] Dives enim facile obliuiscitur, quos non videt pauperes. b Ne retineas ex æquo loqui

cum illo, ] id est, verbis paribus; sed tantum & taliter loquendi, vt ille, quasi dicat, noli de t paupere loqui cum diuite, peracta sed te.

sed audi<sup>t</sup>acens. a Ne credas multis verbis illius,] id est, non adhibeas fidem omnibus, quæ dicit tibi. Multa enim promittit, quæ non soluit: & multa dicit ad tentandum te, & inuestiganda secreta tua. Vnde sequitur. b Ex multa enim loqua tentabit te,] id est, multa loquetur ad tentandum te.

c Et subridens, ] id

est, falso ridens.

d Interrogabit te de

absconditis tuis] ut

eis cognitis decipiat

te, vel impropperet

tibi. e Immitis ani-

mus illius] id est,

crudelis, & conser-

uabit verba tua,] id

est, obseruabit in-

sidiando, si in ali-

quo reprehendere

possit. Ps. 16. Obser-

uabit peccator iu-

stum, & stridet.

super eum dentibus suis. Ioan. 15. c. Si sermonem meum

seruauerint, & vestrum seruabunt. g Et non parcer de malitia, & de vinculis, id est, si aliquid reprehensibile inuenierit, non parcer, quin malitiose incarceret te, & puniat.

c Cae*t*ibi,] à stulta locutione. i Et attende diligenter au-

ditui tuo] actiue, & passiu*e*, id est, his, quæ ipse audit à te: &

his, quæ tu audis ab ipso, q.d. attende, quid loquaris, & quid

audiás, vt nec dicas non dicenda, nec audias non audienda.

De primo dicitur, Pro*v. 21. d.* Qui custodit os suum, custodit

animam suam. De secundo dicitur, Pro*v. 4. d.* Remoue à te

os prauum, & labia detrahentia sint procul à te. De vtroque

dicitur inf. 28. d. Sepi aures tuas spinis, & noli audire lingua*m* nequam, & ori tuo facito ostia. Et causam subiungit

Auctor.

k Quoniam cum subuersione tua ambulas] id est, cum peri-

culo subuersonis tuæ, vel ex verbis tuis, vel ex verbis

illius. l Audiens verò illa,] id est, verba diuitis. m Quæ in

somnis] vna dictio, quasi diligens, & attendens. n Vide] id

est, discerne, qualia sunt, quæ dicit.

o Et vigilabis] id est, cautus eris, ne decipiari. Vel, in som-

nis, potest esse oratio. Et est sensus.

l Audiens verò illa quasi in somnis,] id est, sicut non cursas

de his, quæ in somnis videris; ita non cures de his, quæ à

diuite audieris. o Et vigilabis] id est, vigilans eris, id est,

sapiens. Alia litera habet: Et vigilabit. Et tunc est sen-

sus. l Audiens verò illa quasi in somnis,] dicta, scilicet,

obscure. n Vide] id est, caue tibi. o Et quia vigilabit,] id

est, infidib*t* tibi, vt non intelligas, quæ dicit, & decipiari

te. Sicut loquebatur David Vriæ. 2. Reg. 11. b. Wade in

domum tuam, & laua pedes tuos. Ecce posuit quinque

Auctor, quæ oportet habere ad hoc, vt bene te habeas

ad diuites, sive potentes. Primò, vt non sis improbus. Secun-

dò, vt non sis omnino alienus. Tertiò, vt non loquaris cum

eo, experiri. Quartò, vt eaueas quæ loquitur tibi. Quintò,

vt eaueas quæ et loquaris. Sequitur.

p Omni vita, &c.] Quinta pars capituli, vbi ostendit, quod

Dei, & Sanctorum societas, ac familiaritas debet appeti, &

amari. Vnde dicit: Omni vita tua, &c. id est, omni vita tua,

sive prospera, sive aduersa. q Dilige Deum,] propter se tan-

tum. Et hoc dicit Auctor, quia quidam sunt, qui diligunt

Deum, dum bene eis est; tempore verò temptationis, vel ad-

uersitatis murmurant, & maledicunt Deum, vt Iudei in de-

serto. De quibus Ps. 48. Confitebitur tibi, cùm beneficeris

ei. Et Luc. 8. b. Ad tempus credunt; & in tempore temptationis recedunt. Alij econuerso, tempore prosperitatis obliuiscuntur Deum; & in tempore aduersitatis orant, & requirunt eum. De quibus dicitur Ia. 26. c. Domine, in angustia requirunt te. Propter hoc dixit Joseph pincernz: Memento

mei, cùm bene tibi fuerit, Gen. 40. c. Qui autem verè dili-

git Deum, omni tempore diligit. Vnde Pro*v. 17. c.* Omni

tempore diligit, qui amicus est. Et hoc est, quod dicit: Omni

vita tua dilige Deum. Vel, p. Omni vita tua,] id est, toto

corde, vnde vira, & tota anima, vnde regnum vitæ, &

tota virtute, vnde conuersatio bonæ vitæ. Et hoc est, quod

dicitur Deus. 6. a. & Mat. 22. d. Diliges Dominum Deum tuum,

&c. r Et inuoca illum] id est, intus corde voca illum per in-

ternam, & deuoram orationem. s In salute tua,] temporali,

vel æterna. Quæ consistit in tribus. In amotione mali, & col-

latione boni, & confirmatione eiusdem. Amotio verò mali triplicis, id est, præsentis, præteriti, & futuri. Collatio boni triplicis, id est, boni gloriae, naturæ, & gratiaz. Et hæc sex sunt petitiones orationis Dominicæ: septimum est confirmatio boni collati, & mali amoti. Verbi gratia. Amotio mali futuri petitur,

libe*ri* Deum, & inuoca illum in salutem tua. Omne animal dili-

git simile sibi; sic, & omnis homo proximum sibi. x Omnis caro ad simile sibi coniungeretur: & y omnis homo simili & sui sociabitur.

Sicut comunicabit lupus agno aliquando; sic peccator iusto. b Quæ

communicatio sancto homini ad canem; c aut quæ pars bona diuiti ad pauperem. Venatio d leonis onager in Eremo; sic pascua sūt diuiti pauperi.

Collatio boni naturæ petitur ibi. Parem nostrum quotidianum da nobis hodie. Collatio bo-

ni gratiaz, ibi. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra. 2. Cora

Collatio boni gloriae, ibi: Adueniat regnum tuum. Confir-

matio omnium, ibi. Sanctificetur nomen tuum. Quod dicitur: Pater noster, qui es in cœlis, captatio est benevolentiaz.

Quod autem Deum diligere debeamus, ostendit: quia omne simile diligit suum simile: & nos similes sumus Deo; facti enim sumus ad imaginem, & similitudinem suam. Et

hoc est, quod sequitur.

t Omne animal diligit simile sibi] naturaliter. u Sic, & omnis homo proximum sibi, id est, similem sibi conditione di-

lit naturaliter. Vnde Augu*st. in lib. Soliloquiorum*. Homines Amo, non ex eo quod animalia; sed quia homines sunt, id est, quia rationales animas habent quæ amo, etiam in latronibus. Hic dicit *Gloss.* Hoc ad superiora respicit, vt diuiti-

um, & potentum societatem declines, & ei coniugaris, qui studio, & religione tibi consors est. Hæc est enim firma amicitia, quam similitudo virtutum sociat. Et ita pauper pauperis societatem debet querere, non diuitis. Et hoc adhuc ostendit, per simile.

x Omnis, caro ad similem sibi coniungeretur,] id est, omne sensibile diligit suum simile.

y Et omnis homo,] re, & nomine homo.

z Simili sui sociabitur] pro amore. Vnde inf. 27. b. Volatilia ad sibi similia conueniunt.

Rufius agricolam, miles sive bella gerentem, *Versus.*  
Restorem dubia nauita puppis amat. *Sexta*

a Sicut communicabit lupus agno aliquando, &c. q. d. si-  
cut inconveniens est, & pericula lupi, & agni, societas; ibi  
sic peccatoris, & iusti. Nam sicut lupus agnum, sic peccator ostendit iustum deuorat. Nondum enim venit tempus illud, de quo quod nō dicitur Ia. 6. d. Lopus, & Agnus pascentur simul: leo, & eis socios paleas comedent.

b Quæ communicatio sancto homini ad canem] id est, pec-  
catorem, ad vomitum reuertentem, & peccata deposita ite-  
& pa-  
rum comedentem? quasi dicat, nulla.

c Aut quæ pars bona diuiti ad pauperem] id est, quæ com-  
municatio, sive participatio? quasi dicat, nulla. Vnde 2. Cor.  
Cor. 6. c. Quæ participatio iustitiae cum iniquitate, aut  
quæ societas lucis ad tenebras? Aut quæ conuentio Christi  
ad Belial? Aut quæ pars fidei cum infidei?

d Venatio leonis onager in eremo] id est, onager asinus silvestris habitans in eremo, est cibus leonis venatione quæsus. e Sic pascua sunt, &c. id est, sic diuites deuorant pauperes, & bona eorum. Vnde conqueritur Dominus. Ia. 3. c. Quare atteritis populum meum, & facies pau-

perum commolitis? Mich. 3. a. Audite Principes Iacob, &  
Duces domus Israel. Nunquid vestrum est iudicium, qui odio habetis bonum, & diligitis malum: qui violenter tollitis pelles eorum desperos eos. Ecce lupo, cani, leoni comparauit Auctor diuitem: & pauperem agno, homini sancto, & onagro. In lupo rapacitas, & famæ auaritiae designatur, quæ est in diuitiis huius mundi; in Agno verò innocentia, & mansuetudo, quæ est in pauperibus Christi. Luce 10. a.

Ecce ego mitto vos, sicut agnos inter lupos. In cane si-  
gnificatur detractio, & immundicia, sive loquacitas, & gulositas, quæ sunt in diuitiis, vt patet in diuite epulone.

Luce 16. e. In homine sancto puritas, & munditia vitæ, quæ sunt in pauperibus Christi. Apostol. 22. c. Beati, qui lauant

# Liber Ecclesiastici.

## Cap. XIV.

stolas suas in sanguine Agni, ut sit potestas eorum in ligno vita, & per portas intrent civitatem, hoc ad pauperes. Foris autem canes, & venefici, & impudici. In leone significatur superbia, & crudelitas, quæ sunt in diuitibus huius mundi: in onagro humilitas, & castitas significatur, quæ sunt in pauperibus Christi. Vnde Job 39.a. Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis dissoluit? Cui dedi ei in solitudine domum, & tabernacula eius in terra falsuginis. Contemperbè. multitudinem citatatis, & clamorem exactoris non audit. Sequitur. Et sicut, &c. Ii. vilitas, pertitas, abiectione, quæ sunt custos, & nutritrix animæ, vel humilitatis. b Sic & exortatio, ] hoc est, sicut superbus abominatur humiles, & humilitatem: sic diues execratur pauperes, & paupertatem. Abominabile dicuntur, quod cordi contrarium est, ita ut vomitum prouocet; sic humilitas contraria est cordi superbo, ita ut eam euommat, & repellat à se quasi vile cadasuer. Execrabile verò dicitur, quod indignum honore putatur. Sap.2.c. Circumueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius operibus nostris. Grauis est etiam nobis ad videndum: quoniam dissimilis est aliis vita illius.

c

Diues commotus, ] id est, iratus, & turbatus aliquo casu, vel infortunio. d Confirmatur ab amicis suis] id est, consolatur ab his, qui dicunt se esse amicos, dummodo maneant diues. e Humilis autem ] id est, pauper. f Cùm ceciderit ] in aduersitatem, vel tribulatione aliquam. g Expelletur ] à familiaritate.

b

Et à notis] id est, etiam à domesticis, ut Job ab uxore sua, & familia sua. Vnde Job 19. b. Noti mei quasi alieni recesserunt à me: dereliquerunt me propinquí mei. & qui me nouerant, obliiti sunt mei. Prou. 19.a. Fratres hominis pauperis oderunt eum: insuper & amici eius recesserunt ab eo. i Diuiti decepti] id est, damnificato, vel erranti in aliquo. k Multi recuperatores ] id est, damni restitutores, vel erroris defensores.

l

Locutus est superba] diues superbus. Psal. 9. m Et iustificaverunt illum ] id est, iuste locutum dixerant audientes: quia laudatur peccator in desideriis animæ suæ, &c. n Humilis] id est, pauper. o Deceptor est] id est, damnificatus, vel errans in aliquo. p Insuper, & arguitur ] q.d. nullus est, qui restituat ei datum, vel defendat errorem eius; imò arguitur, quia dicunt stultus est: & quia nescis custodire tua, omne bonum te fugit: & huiusmodi.

q

Locutus est sensatè] pauper, id est, sapienter. r Et non est locus ] loquendi, vel audiendi, quia. Iuuenia. Rara in tenui facundia panno. llii saty. f Diues locutus est] siue bona, siue mala. 7. t Et omnes tacuerunt] ob reuerentiam eius.

u

Et verbum illius usque ad nubes perducent, ] homines mundi, id est, extollunt, & magnificant verbum illius quasi coeleste, & Angelicum, dicentes: Optimè dixit: nunquam locutus est homo. Sicut legitur Act.12. d. De Herode. Herodes vestitus ueste regali sedit pro tribunal, & concionabatur ad eos: populus autem acclamabat, Dei voces non hominis. x Pauper locutus est, & dicunt, ] homines mundi, y Quis est hic] despectiuè. Simile 1. Reg.10. b. Quænam res accidit filio Cis? Nunquid Saul inter Prophetas? Et quis est pater eius?

z

Et si offendit] aliquem audientium, dicendo quod non placet ei, vel defendendo quod dixit. a Subuentur illum] i. sub pedibus suis vertunt conculcando eum, vel si cederit in syllaba, cadet in causa. Sed ne crederet aliquis, quod id est omnis diues contemnendus esset, ostendit, quod non omnis, qui habet diuitias malus est, vel

contemnendus. Vnde dicit. b. Bona est substantia, ] id est, possessio temporalis Homini. c Cui non est peccatum in conscientia ] id est, quæ non est contra conscientiam acquista, vel retenta, vel dispensata. d Et nequissima paupertas in ore impij, ] id est, auari, qui paupertatem quasi rem execrabilem, & detestabilem malam dicit.

Mysticè. b Bona est substantia] naturæ, id est, bona naturalis, vel gratia, id est, bona grata, vel gloria, id est, bona æterna, vel Scriptura, id est, sapientia, meditatio, oratione, locutione, operatione, congregata illi. c Cui non est peccatum in conscientia, ] id est, homini iusto, qui nihil mali sibi conscientis est. Et nequissima paupertas ] id est, doctrina hereticorum pauperem facit; quia priuat veris diuitiis: De quibus dicitur Prou.13. b. Redemptio animæ viri diuitiæ illius.

e In ore impij] id est, heretici, docentis, vel prædicantis. Vel, paupertas spiritus est nequissima in ore impij, id est, mali, & auari Doctoris. Commendatio enim paupertatis spiritualis in ore auari Doctoris detestabilis efficitur. Vnde inf.15.c. Non est speciosa laus in ore peccatoris.

f Cor hominis &c.] Septima pars capituli, vbi ostendit, per quid possint agnosciri mali, à quorum societate docuit supra esse caendum, dicens, quod in facie hominis legitur mentis qualitas. Nam nimis difficile est crimen non prædere vultu. Vnde facies dicitur vultus, quia voluntatem cordis nunciat extra. Vnde: In facie legitur secreta mentis voluntas. Dicit ergo. f Cor hominis immutat faciem illius, ] id est, secundum cordis mutationem mutatur facies. Tanta enim corporis, & animæ harmonia est, quod secundum animæ mutationem necesse sit mutari corporis qualitatem. Vnde inf.19.d. Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus. Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enunciant de illo. Prou. 15. b. Cor gaudens exilarat faciem, & moerore animi deiicitur spiritus. Et hoc est, quod sequitur. g Siue in bono] id est, in læto, & iucundo. h Siue in malo, ] id est, in tristi, & moesto. Utrobique enim legitur qualitas cordis in specie faciei. Vnde Martialis coquus:

Est speculum mentis facies, oculique reuelant,  
Quales sunt intus mens, animisque mei.

i Vestigium cordis boni] id est, bonam cogitationem, & bonam affectionem. k Et faciem bonam] id est, bonam operationem, & bonam locutionem, & honestam conuerationem.

l Difficile inuenies, & cum labore, ] simul in eodem: Non quod non sint in aliquo, sed quia in paucis. Nam

Rara avis in terris, nigroque simillima Cygno. Iuuenia. quasi dicat, Auctor: dixi, quod secundum cor hominis immutatur facies eius; non tamen semper consonat facies cordis: quia multi sub ouina pelle cor lupinum gerunt: Et proper illos dicitur: Vestigium cordis, &c.

**E X P O S I T I O C A P. XIV.**

z Eatus vir, qui non est lapsus verbo, &c.] Hoc capitulum in quinque partitum est. Primo, agit Auctor de quatuor, quæ faciunt beatitudinem viæ, id est, hominé beatū in via, scit: modestia sermonis, lætitia mentis, stabilitas in aduersis, & spes. Secundo, agit de auaritia, ibi. Vrro cupidio, & tenaci. Tertio, agit de largitate, ibi. Fili, si habes, benefac tecū. Quartu de hominis natuitate, ibi: Omnis caro sicut foenum. Quintu de hominis fœlicitate, ibi: Beatus vir, qui in Sapientia morabitur. Præmittens ergo signum maximū perfectionis dicit. m Beatus vir, qui non est lapsus verbo ex ore suo, ] Hoc est enim præcipuum signum perfectionis. Vnde Jac. 3, 1. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Qui hanc perfectionem

**Iob 1.d.** fectionem habuerit (*infra Reg. 3.d.*) *Creuit Samuel, & Dominus erat cum eo, & non cecidit ex omnibus verbis eius in terram.*

**14.t alij.** Et Iob labius suis neque stultum quid contra Deum locutus est) talis dicitur beatus signo vel spe. Labitur autem quis verbo, cum aliquid inconsiderate, vel otiosè, vel detractione, vel adulatoriè, vel mendaciter loquitur quod vitare difficile est: & ideo perfectus est, qui non est lapsus verbo ex ore suo. Ex quo labitur, qui cor suum habet in ore, sicut dicitur *inf. 21. d.* In ore fatuorum cor eorum.

**14.t liuidi** a Et non est stimulatus, &c. ] vel in conscientia, delicti] id est, quem non remordet, vel tristificat conscientia pro delicto aliquo, q.d. ille est beatus, qui habet modestiam lingue, & letitiam conscientiae, quae est gloria nostra, ut dicitur *Cor. 10. c.* met e arefaciens animam suam. Vnde sequitur.

**b** Fœlix, qui non habuit animi sui tristitiam] id est, qui non est per tristitiam, vel per acidiam in desperationem lapsus.

**c** Et non excidit à spe sua] bona, id est, à bonis operibus, pro quibus sperantur æterna præmia. A quibus excidit quis presumendo, desperando, perseverantiam interrumpendo. Hæc tristitia mala est, de qua dicitur *inf. 30. d.* Tristitiam longè expelle à te: multos enim occidit tristitia, & non est utilitas in illa. Et hoc est tertium, quod diximus operari beatitudinem viae stabilitas, siue constantia in aduersis. Et quartum est spes, quod tangitur, cum dicit: Et non excidit à spe sua, q.d. ille beatus est, qui constantiam, & spem retinet firmiter in aduersis. Sequitur.

**d** Viro cupido, &c.] Secunda pars capituli, vbi agitur de auaritia, quam detestando dicit esse peccatum exercitantem auarum, ne consequatur fructum laboris sui: sicut dicitur *Eccles. 5. b.* Qui amat diuitias, fructum, non capiet ex eis. Dicit ergo.

**e** Viro cupido] vt acquirat.

**f** Et tenaci] vt acquisita retineat.

**f** Sine ratione est substantia jacquista, & retenta, id est, vbi cupidus, & tenax sine ratione acquirit, & sine ratione retinet acquisita, est contra rationem. Ratio enim bene disposita dictat ideo concessa temporalia, vt indigentibus dispensentur. Propter quod scriptum est. *Psalm. IIII.* Dispersit dedit pauperibus iustitia eius manet in sæculum sæculi. Non dicit misericordia, sed iustitia: quia eleemosynam erogare pauperi, potius est reddere suum, quam dare alienum.

**g** Et homini liuido ad quid aurum] conceditur, vel permititur, cum non possit ex eo emere sapientiam, sicut dicitur *Proverb. 26. c.* Quid prodest stulto habere diuitias, cum sapientiam emere non possit? nec etiam eo vt possit: sicut dicitur *Eccles. 6. a.* Est aliud malum, quod vidi sub Sole, & quidem frequens apud homines: vir, cui dedit Deus diuitias, & substantiam, & honorem, & nihil deest anima sua ex omnibus, quae desiderat: nec tribuit ei potestatem Deus, ut comedat ex eo; sed homo extraneus vorabit illud. Ad quid igitur aurum datur auaro? Respondeo. Ut illud videat. *Eccles. 5. c.* Quid prodest possessori, nisi quod cernit diuitias oculis suis. Item vt se coinquiinet, & animam suam damnet. *Abac. 2. b.* Vt qui multiplicat non sua, & congregat contra se densum lutum. Item vt idolum sibi faciat. *O/ecc. 8. a.* Argentum suum, & aurum suum fecerunt sibi idola, vt interirent. Item vt satiates euomat illud *Iob 20. b.* Diuitias, quas deuorauit, euomet: & de ventre eius extrahet eas Deus. Item vt ferat testimonium conera seipsum, & comedat carnes eius. *Iac. 5. a.* Aurum, & argentum vestrum æruginauit: & æugo eorum erit vobis in testimonium: & manducabit carnes vestras, sicut ignis. Item ad damnationem suam, ni-

si bene dispensem. *Matth. 16. d.* Quid prodest homini, si vincuerit mundum lucretur; anima vero sua detrimentum patiatur? Item ne in eo confidat. *Beruch. 3. b.* Vbi sunt Principes, qui argenteum thesaurizant, & aurum, in quo confidunt homines? Propter hæc omnia dicitur, *inf. 21. a.* Multi dant sunt in auri casus, & facta est in specie ipsius perditio illorum.

**b** Qui aceruat ex animo suo, id est, affectu studioso.

**i** iniuste] id est, in damnum proximi, vel animo retineendi: quod non caret culpa, licet opere non impleatur.

**k** Aliis congregat, quos ignorat, sicut dicitur *Ps. 38.* Thesaurizat, & ignorat, cui congregat ea. *Iob. 27. c.* Si comportauerit quasi terram argentum, & sicut lutum preparauerit vestimenta; preparabit quidem, sed Iustus vestietur illis, & argentum innocens diuidet. *Eccl. 2. d.* Renuncia itaque cor meum ultra laborare sub Sole: Nam cum aliis labore in sapientia, & doctrina, & sollicitudine: homini otioso acquisita dimicat, qui in eis voluptuosè viuit. Vnde sequitur hic.

**l** Et in bonis illius] vt custodis, non vt Domini.

**m** Alius luxuriabitur. ] Sicut accidit R hemis, vbi quidam usurarius nummos suos numerabat: & audita est vox in persona nummorum: Omnes hic sumus, sed cum Galthero bu dello sumus: Et non multo tempore post, mortuus est usurarius: & Galtherus duxit vxorem eius, & habuit pecuniam. Et hoc est, quod dicitur *Luk. 12. c.* Stulte, hac uox animam tuam repetent a te, &c. Ieronymus. Sudor mortui, delitiae sunt viventis.

**n** Qui sibi nequam est] fructum laborum suorum sibi subtrahens, vt auarus, qui non audet comedere, ne decrescat aceruu.

**o** Cui alio[ bonus erit?] Nulli ex intentione, sed præter intentionem bonus est illis, quibus remanent dimitiæ: & Demonibus, quibus immolat ahimam: & vermis, quibus nutrit carnem. Vnde *sup. 10. b.* Cum morietur homo, hereditabit serpentes, & bestias, & vermes.

**p** Et non iucundabitur in bonis suis, quia eis vti noluit, vel de eis comedendo, vel aliis distribuendo.

**q** Qui sibi inuidet] vt auarus dolens, si de bonis propriis vtratur, subtrahens sibi necessaria.

**r** Nihil est illo nequius, quia inuidia est fera pessima, quae deuorauit Joseph. *Gen. 37. g.*

**s** Et hæc redditio est malicie illius] auari, vel inuidi: quia utrumque uitium subiectum suum torquet in presenti: Nam putredo ossium inuidia: *Prover. 14. d.* Et auaritia intima cordis in terram projicit, *sup. 10. b.* Et si benefecerit] aliquando alios inuitando.

**u** Ignoranter, id est, indiscretè facit, pro uno preparans, quod sufficit tribus.

**x** Et non volens, id est, non ex mera voluntate: sed ex erubescencia, vel ex timore. Et hic est modus auari, vt nomen auaritiae fugiat, quandoque ad horam prodigalitatem incurrit. **y** Et in nouissimo manifestat malitiam suam, j. auaritiam, factio, vel dicto, vel vulnu dolorem effundit de expensis, quas fecit, vel nimis auare viuendo, vt restituatur aceruu; vel nimis cupidè acquirendo. **z** Nequam est oculus inuidi] omnibus habentibus diuitias inuidens. Oculus, mens, vel intentio cordis, quibus præbet ministerium cupiditati. Vnde & auaritia, concupiscentia oculorum dicitur *1. Iacob. 2. c.* Vel sic: Nequam est oculus inuidi, j. auari. **a** Et auertens faciem suam j. quia auertit faciem suam a paupere, ne in eum faciat misericordiam.

**b** Et despiciens animam suam] & ideo nequam: quia despiciens animam suam in hoc, quod non facit misericordiam, vt misericordiam consequatur. *Prover. 28. d.* Qui despicit deprecantem, sustinebit penuriam. Vel sic: Nequam est oculus inuidi: quia dolet de bono alterius.

**a** Et auertens faciem suam, a bono alterius, quod non potest videre sine magno dolore. **b** Et despiciens animam suam, continuò affligens eam. *Sene. Vellem.* vt omnes inuidi oculos haberent in omnes ciuitates. vt omnium felicitatibus torqueantur. **c** Insatiabilis oculus cupidi in partem iniquitatis j. in partem iniquæ inæqualitatis, vt s. ipse superabundet, & alij egeant. Hæc est iniquitas, i. iniqua inæqualitas, de qua *Luc. 16. c.* Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis.

**d** Non satiabitur, donec consummet iniustitiam, j. i. donec impletat iniustum auaritiam suam. Quod nunquam erit. *Ecc. 5. b.* Auarus non impletur pecunia. *Prover. 13. d.* Iustus comedit, & replet animam suam; venter autem impiorum insatibilis.

**e** Arefaciens animam suam, id est, sine humore gra-

# Liber Canticorum.

# Cap. XIV.

tix, aridam faciens ardore, cupiditatis, desiccans, & preparans ad incendium æternum, ut rusticus desiccat ligna, ut melius ardeant. *Isa. 33. b.* Spiritus vester, ut ignis vorabit vos, & erunt populi quasi de incendio cinis, spinæ congregatae ibi comibentur. *a* Oculus *jid* est, mens auari. *b* Ad mala] facienda cogitas, scil. quomodo

*Al. t tardabit.*

*Al. t boni doni.*

possit multas diuitias acquirere, quod est malum sibi, & malum proximi. *Pf. 9. Se.* *c* Oculus malus ad *b* mala: & non satiabitur *d* pane, sed indigens, & in tristitia erit super mensam suam. Fili, si *f* habes, g benefac tecum, & h Deo dignas oblationes offer. Memor i esto, quoniam mors non *t* tardat, & k testimonium infernorum, quia l demonstratum est tibi. *m* Testamentum enim huius mundi n morte morietur. Ante o mortem p benefac amico, & secundum q vires tuas r exporrigens das pauperi. Non s defrauderis à die bono, & u particula t boni diei non te prætereat. Nōne x aliis relinques dolores, & labores tuos? In y diuisione sortis z da, & a accipe, & b iustifica animam tuam. Ante c obitum tuum operare iustitiam: quoniam nō est d apud inferos inuenire cibū. e Omnis caro sicut fænum veterascet, & sicut f folium fructificans in arbore viridi. g Alia generantur, & alia deiiciuntur;

*b*. In omni dato hilarem fac vultum tuum. Vel quod dicit: in tristitia erit: refertur ad futurum, quando propria consumetur egestate, vel non aggregabitur Sanctis gaudentibus, & epulantibus in gloria. *Isa. 65. b.* Ecce serui mei comedent, & vos esurietis: ecce serui mei bibent, & vos fitietis: & ecce serui mei latabuntur, & vos confundemini. *f* Fili, si habes] Tertia pars capituli, ubi damnata auaritia, hortatur ad largitatis virtutem auaritiae oppositam. Sicut enim auarus sibi nequam est, & nulli bonus, id est, misericors; sic econuerso largus sibi iustus est, tribuens sibi rationabiliter necessaria: & indigentibus bonus, id est, misericors. Et hoc est, quod hortatur hic Auctor.

*f* Fili, si habes, j diuitias. g Benefac tecum] i. necessaria vita tibi impende. Vnde *inf. 30. d.* Miserere animæ tuae placens Deo. *b* Et Deo dignas oblationes offer] pauperibus propter Deum erogando secundum eorum egestatem, & tuam facultatem. *Tob. 4. b.* Quomodo potueris, ita esto misericors: si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude. Et quia ad misericordiam multum excitat memoria mortis. i Memor esto, quoniam mors non tardat] post quam nemo poterit utiliter operari. Vnde *Ioan. 9. a.* Operamini, dum dies est: venit enim nox, quando non licet operari *Ecc. 9. c.* Quodcumq; potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quod tu properas *inf. 38. c.* Memor esto iudicij mei; sic erit & tuum: mihi heri, & tibi hodie.

*k* Et testamentum inferorum, j. promissio, vel hæreditas infernalis, vel pactum descensus ad limbum, vel infernum, quod dimisit Adam filiis suis quasi testamentum æternum.

*l* Quia demonstratum] per sacram Scripturam. *Isa. 30. g.* Præparata est ab heri Tophet, à Rege præparata profunda, & dilatata. *Iob 30. c.* Scio, quia morti trades me, ubi constituta est domus omni viuenti. Et ne aliquis crederet, quod testamentum infernale terminabile sit, sicut est testamentum huius mundi: dicit Auctor, quod non. *m* Testamentum enim huius mundi j. hæreditas mundana, quæ testamento delegatur: vel fœlicitas terrena, quam mundus suis filiis pollicetur.

*n* Morte morietur, j. i. citò deficiet. q. d. poena inferni, quam Deus comminatur, semper durabit; sed prosperitas temporalis, quam mundus suis filiis duraturam pollicetur mendaciter, citò deficiet. Vnde *Prover. 20. c.* Hæreditas, ad quam festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit. *Greg. Momentaneum* est, quod delectat: æternum, quod cruciat.

*o* Ante mortem j. dum tempus est bene operandi. *p* Benefac amico tuo, j. Christo, qui dicit *Ioan. 15. b.* Vos amici mei estis. *Cant. 5. d.* Talis est Dilectus meus: & ipse est amicus meus. Vel pauperi propter ipsum. *Luc. 16. c.* Facite vobis ami-

cos de mammona iniquitatis.

*q* Et secundum vires suas, j. secundum facultatem suam.

*r* Exporrigens, ] id est, extra te porrigens manum tuam, & extendens. *s* Da pauperi ] hilariter, velociter, abundantiter, frequenter. Hilariter: quia hilarem datorem diligit Deus. *z. Cor. 9. b.* Vnde *inf. 35. b.* In omni dato hilarem fac vultum tuum. Velociter: quia qui citò dat, bis dat. *Seneca.* Quantum addis moræ, tantum subtrahis gratia. Vnde *Prover. 3. d.* Ne dicas amico tuo: vade, & reuertere: cras dabo tibi: cùm statim possis dare. Abundanter. *z. Corin. b. 8. c.* Vestra abundantia illorum inopiam suppletat: vt illorum abundantia vestra *Isa. 40. inopia* sit supplementum, vt sit æqualitas. Frequenter *Luc. b.* *6. e.* Omni petenti te tribue. *Eccles. 9. b.* Oleum de capite tuo *Luc. 1. d.* nōn deficiat. Per hoc autem, quod dicit, exporrigens, sugillat *1. Pet. 1.* quosdam superbos, qui manu propria dare eleemosynam *d.* erubescunt. Quibus dicit Dominus, *Mat. 12. b.* Extende manum tuam. Et quosdam carnales, qui eleemosynam suam tantum parentibus carnalibus largiuntur. Contra quos dicitur *Luc. 6. e.* Omni petenti te tribue. Et *Isa. 8. c.* Frange esurienti panem tuum.

*t* Non defrauderis à die bono] differendo confiteri, vel pœnitere, vel benefacere in omni tempore praesenti: quod dicitur dies bonus; quia utile est ad merendum vitam æternam. *z. Cor. 6. a.* Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Vnde *Gal. 6. c.* Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Vel sic. Non defrauderis à die bono, ] i. non euacuis tibi meritum boni operis gloriando: quod est osculari manum suam, & iniquitas maxima, & negotiatio apud Deum, *Iob 31. c.* Vel sic. Non defrauderis à die bono. i. festiuo, quin in illo præcipue bona facias, & à malis caueas. *Fzo. 10. b.* Memento, vt diem Sabbati sanctifices. *G.* sic Non defrauderis à die bono] à die æternitatis, qui est dies bonorum.

*x* Et jideò vt illum inuenias, particula boni diei non te prætereat torpem, & otiosum. Illum enim tempus præterit, quem otiosum dimittit. q. d. nulla sit hora vacua à bono opere. Grauis enim est iactura temporis: quia recuperari non potest. Et sicut non perit capillus de capite; sic non perit momentum de tempore, quando oporteat rationem reddere, qualiter sit expensum. Ideo Apostolus dicit *Ephe. 5. d.* Videte, fratres, quomodo cautè ambuletis, &c.

*x* Nonne aliis relinques dolores, & labores tuos, j. id est, diuitias, quas cum labore, & dolore congregasti? q. d. melius est ea dare pauperibus propter Deum, quam relinquere ignorantis successoribus.

*y* In diuisione sortis da, & accipe j. id est, in diuisione hæreditatis paternæ cum fratribus tuis da illis partem tuam. Vel sic.

*y* In diuisione sortis, j. id est, in diuidendo, & distribuendo bona tua, quæ sortitus es. *z* Da] pauperibus eleemosynam.

*a* Et accipe] coronam æternam. *Luc. 6. f.* Date: & dabitur vobis. Vel sic. *y* In diuisione sortis j. i. gratia, vel scientia, quam à Deo sortitus es: Iuxta illud, *Prov. 16. d.* Sortes mittuntur in sinum, i. gratia in mentem, sed à Domino temperantur: quia dat pro fructibus, prout vult. *z* Da & accipe, j. da vsum, & accipe præmium: da doctrinam, & accipe coronam. Vel da victum temporalem Prædictoris, & accipe ab eo victum spirituale in ratione dati, & accepti. Vnde *Gal. 6.* Communicet autem is, qui cathechizatur verbo, ei, qui se cathechizat in omnibus bonis *Phil. 4. c.* Nulla Ecclesia communicauit mecum in ratione dati, & accepti, nisi vos soli. *b* Et iustifica animam tuam j. i. munda, per pœnitentiam, & confessionem. Ante obitum tuum j. i. dum viuis, fac opera iustitiae. *d* Quoniam non est, &c. j. i. opera iustitiae, quibus anima reficitur: vel refectionem gratia, vel sapientia, vel consolationis æternæ. Vnde *Ecc. 6. c.* Quodcumque potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, &c. De hoc cibo dicitur. *Ioan. 6. c.* Operamini non cibum qui perit; sed qui permanet in æternum.

*e* Omnis caro, &c. j. id est, omnis homo citò deficiet; sicut foenum citò siccatur. *Isa. 40. b.* Omnis caro foenum, & omnis gloria eius quasi flos foeni.

*f* Et sicut folium fructificans in arbore viridi, j. id est, fructum tegens, vel, fructificans, id est, crescens; sic est omnis caro, id est, homo. Vnde *G.* Sicut foenum in terra, vel folium in arbore nascitur, crescit, virescit, siccatur, dejicitur; ita caro nostra nascitur, ex progenie parentum, crescit in infancia, & pueritia, & florescit in adolescentia, maturescit in iuuentute, arecicit, in senectute, dejicitur, in morte.

*g* Alia generantur, & alia deiiciuntur j. i. dum quædam nascuntur, quædam moriuntur: & dum quædam crescunt; alia decidunt:

*a* Sic

**a** Sic generatio, &c.] id est, generatio hominū, & animalium.  
**b** Alia finitur, &c.] Vnde *Exodus*. a. Generatio præterit, & generatio aduenit. Generatio carnis, dicitur ad differentiam generationis spiritualis, quæ non finitur; sed permanet in æternum. De qua dicit *Psalm. 111*. Generatio rectorum benedicetur. c Omne, &c.] tendens, & ducent ad corruptionem, id est, omne malum. d In fine.] id est, deficere faciet remunerationē vitæ æternæ. e Et qui illud, &c.] in infernum. Dici videatur potius. Et opus ibi cum operante. Iuxta illud *Apostol. 14*. c. Opera enim illorum sequuntur illos. Sol. quia propter opera ibit homo in infernum, dicitur hic. Qui illud operatur, ibit cum illo: quia verò opera ex libero arbitrio sunt, dicitur. *Apostol. 14*. c. Opera illorum sequuntur illos. Et ita simul ardebunt in inferno, & opus, & Opifex eius. Vnde *infra. 27*. a. Conteretur cum delinquentे delictum. *Sap. 14*. b. Quod factum est, cum illo, qui fecit, tormenta patietur. f Et omne, &c.] id est, omne opus virtutis, quod est opus Electorū proprium. g Iustificabitur, id est, iustum esse monstrabitur, quādo mercedem iustitiae recipiet. b Et qui operatur, &c.] id est, pro illo. Honor autem iste in hoc est, quod filij Dei nominabuntur, & erunt etiam hæredes regni. Vnde *Sap. 5*. a. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos fors illorum est. i Beatus vir.] Quinta pars capitulo, vbi agitur de eo, quod consummat felicitatem hominis in via, id est, de meditatione legis, & sapientia assidua. Vnde dicit, Beatus vir, hic vt viator: in futuro, vt comprehensor: hic vt viator, non solum spe, sed & quadam rei prægustatione. k Qui sapientia] coeli, quæ desursum est; non mudi, quæ terrena est; vel carnis, quæ animalis est, vel Diaboli, quæ diabolica est. l Morabitur] legis meditatione, & temporis impletione. m Et qui iustitia] ad faciendam eam non solum diceñdam. Non enim qui iustitiam docet, iustus est; sed qui iustitiam facit. Eft autem iustitia, vt dicit Alcuinus, animi nobilitas, vnicuique tribuens propriam dignitatem, Superiori reuerentiam, pari concordiam, minori disciplinam, Deo obedientiam, tibi sanctimoniam, inimicis patientiam, miseris compassionē operosam. n Et in sensu cogitabit] id est, in intellectu mentis. o Circumspectionem Dei] id est, quod Deus circumspicit omnia, etiam abscondita cordis. Vnde *Proverb. 16*. a. Omnes vitæ hominum patent oculis Domini. Qui hæc cogitat, necessariò trahitur à peccato, & animatur ad bonum. Vnde *Boëtius*, Magna indicta est nobis necessitas bene agendi, qui cuncta gerimus ante oculos Iudicis cuncta cernentis. *Hebr. 4*. d. Non est vila creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis sermo. p Qui excogitat] id est, præcepta eius, opera eius, iudicia eius: quibus omnibus imus ad ipsum, & ipse ad nos. Nos ad ipsum, faciendo, operando; ipse ad nos amando, flagellando. q Et in absconsis illius] id est, in coelestibus Sacramentis. r Intelligens] id est, intellectus dono intus legens, qui altiora penetrat, vt dicit. *Greg.* s Vadens post illum] imitando per vitam. t Quasi inuestigator] per fidem, donec veniat ad apertam visionem. u Et in viis illius consistens] id est, simul stans corde, & opere. x Qui respicit per fenestras illius] id est, per nouū & vetus Testamentum, quæ sunt fenestrae, per quas respexit nos Dominus illuminando: per quas nos debemus illum respicere credendo. Qui igitur respicit oculis mentis per fenestras illius, credendo omnibus, quæ ibi dicuntur, beatus est. y Et in ianuis illius audiens] aure cordis, id est, in fide Trinitatis, vel in Ecclesia militanti, quæ est ianua Ecclesia triumphantis; vel in ianuis audit, qui Prædicatoribus Christi obedit, de quibus dicitur *Isa. 60*. b. Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columbae ad fenestras suas? Per istas fenestras intromisit radios suos. Sol iustitia Christus Deus noster in domum Ecclesie. Per has fenestras qui respicit, id est, qui sursum aspicit, audiet in ianuis Sponsi in die iudicij, & in die mortis illam iucundam vocem Sponsi. Venite, Benedicti, &c. *Matt. 25*. c. Item beatus est. z Qui requiescit] in spe, vel

quiete pectoris. a Iuxta domum illius] iuxta sacram Scriptura, in qua tegitur domus, & celatur Ecclesia superficie literæ. b Et in parietibus illius] id est, in duobus Testamentis. c Figens palum] id est, scribendi, & addiscendi studium, quasi dicat, ille beatus est, qui diligenter studet in sacra Scriptura. Vnde *Psalm. 1*. Beatus vir, qui nō abiit, &c. sed in lege Dñi voluntas eius, &c. Vel domus Sapientie Ecclesia militasti. De qua dicitur in *Psalm. 83*. Beati, qui habitant in domo tua, Domine. Parientes eius duo populi conuersi ad fidem, coniucti in vno angulari lapide Christo Iesu, epbes. 2. c. Palus est Christus fixus in medio Ecclesie, vbi perditæ inueniuntur. De quo dicitur *Is. 22*. g. Figamillum paxillum in loco fideli: & erit in soli gloria domus patris sui: & suspendam super eum omnem gloriam domus eius, vasorum diuersa genera. De hac ergo domo sic exponitur. z Qui requiescit iuxta domum illius] id est, qui vivit in pace iuxta præcepta, & institutiones Ecclesie. b In parietibus illius] id est, in duobus populis, vel in duobus generibus hominum, qui sunt in Ecclesia, id est, poenitentes, & innocentes. c Figens palum] id est, Crucem, vel Crucifixum firma fide credens: Ille, inquam, beatus est beatitudine vita. Item domus Sapientie Ecclesia triumphans: De qua dicitur in *Psalm. 121*. Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi: in domo Domini ibimus. Parientes eius sunt duo chori, id est, chorus Angelorum, & chorus hominum electorum. Palus iste Christus, qui est lignum vita in medio Paradisi. *Apostol. 2*. b. Et de hac domo sic exponitur. z Qui requiescit iuxta domum illius] id est, qui credit firmiter, & contemplatur suauiter gaudia Paradisi. b Et in parietibus illius figens palum] id est, Angelorum, & hominum firmamentum ponens, dicitur, ille beatus est, De qualibet istarum trium domorum, dicitur *Prov. 9*. a. Sapientia edificauit sibi domum, excidit columnas septem, id est, septem artes, septem Sacra menta, septem dona. d Statuet casulam suam] id est, domunculam suam, non palatiorum, vel turriū edificia. e Ad manus illius] id est, imitationem Sapientie, id est, Christi, qui & nec domum habuit, vbi caput reclinaret, nisi Virginis vterum, præsepe iumentorum, Crucis patibulum, sepulchrum mutuatum. f Et requiescent in casula illius] id est, in domo Sapientie. g Bona per zuum] id est, Eleeti in æternum: Vel casulam suam, dicit mundam, & humilem conscientiam, in qua bene quiescit vir iustus, ad manus illius] id est, secundum donum, & operationem Sapientie, & talis beatus est. Secundum *Gloss.* per casulam accipitur infula, per quam intelligit sacerdotij dignitatem, vel docendi auctoritatem, quam habet ad manus illius] id est, opera sua, iuxta opera Sapientie, quasi dicat, ille bonus Sacerdos est, & bonus Doctor, qui verbo, & exemplo instruit Ecclesiam, sicut Christus. Et talis. b Statuet filios suos] i. subditos, vel Discipulos. i Sub tegmine illius] i. sub documentis Sapientie, vel sub protectione Sapientie, & vel mandatorum custodia, quæ protegit contra hostes spirituales. k Et sub ramis illius] i. sub documentis Sapientie. l Morabitur] meditando, faciendo. m Protegetur tegmine illius] i. sub protectione illius, i. sub misericordia Sapientie protegente. A feruore] i. à furore inimicorum; vel à furore vitorum, vel à distictione futuri iudicij. o Et in gloria eius] i. vita æternâ per Sapientiam habebit. Vnde *Psalm. 83*. Beati, qui habitant in domo tua, Domine, &c. Hoc erit bonum in thema in festo B. Aug. vel Dionysij, vel Hilarij. z Qui requiescit] i. in domo Sapientie, i. in sacra Scripturæ meditatione, &c. quod fecit Aug. qui assiduus fuit in meditatione sacra Scripturæ, vbi erat tota requies sua. b Et in parietibus illius] i. in duabus Testimentis exponendis, & intelligendis. c Figens palum] i. diligens studium. d Statuet casulam suam, ad manus illius] Sapientie: quia dignitatem Sacerdotij sui confirmavit, operando iuxta exempla, & documenta Christi. f Et requiesceret in casula] eius, per zuum, i. ipse modò requiescit in gloria, quam promeruit, pro administratione sui Sacerdotij. b Et statuet filios suos, &c.] i. Canonicos sub certa regula viuendi collocauit, quæ protegit eos contra hostes, &c.

# Liber Ecclesiastici.

## Cap. X V.

EXPOSITIO C. A. P. XV.

**V**i timet, &c.] hoo capitulo dividitur in quatuor partes. Primo, ostendit, per quam peruenit ad Sapientiam, id est, per timorem, & iustitiam. Secundo, ostendit, quam bona facit Sapientia his, qui eam apprehendunt; quia cibat, & portat, confirmat, & honorificat, ibi: Cibabit. Tertio, ostendit, qui sunt, qui non veniunt ad Sapientiam, id est, stulti, & mendaces, per quos etiam non debet aliis predicari, ibi: Homines. Quartum, & ultimum, ostendit, quod peccata hominum non sunt imputada Deo, qui fecit illos; sed ipsis hominibus: quia tales facti sunt, quod possunt, & bene, & male facere pro libera voluntate, ibi: Non dixeris. Dicit ergo. Qui timet, ut filius. b Faciet] id est, humilitatis opus. Sicut econtra, per illud intelligitur superbia. Psal. 7. Domine, Deus meus, si feci illud, id est, superbiam. Econtra sic legitur, & quidam libri habent. a Qui timet Deum] ut filius. b Faciet bona] non tantum vitabit mala. c Et qui continens est iustitiae, id est, sicut cum aliis virtutibus tenens iustitiam corde, & ore, & opere. d Apprehendet illam] scilicet, Sapientiam, id est, firmiter tenet affectu, & intellectu. Cant. 3. b. Inueni, quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam. Vel; Apprehendet illum, scilicet, iustitiam, id est, fructum iustitiae, vitam aeternam. e Obuiabit] id est, in morte. f Quasi mater honorificata, a filii, quasi dicat, sicut mater honorificata a filii suis blandè suscipit eos; ita iustitia, vel Sapientia blandè suscipit in morte iustum. Vnde Iacob dixit: Respondebit mihi cras iustitia mea. Gen. 30. e. Dicitur autem iustitia, vel Sapientia mater: quia nutrit iustos sicut filios. Vel obuiabit illi, in praesenti per gloriam conscientiae, quae sequitur opera iustitiae. Et obuiabit, in qua, quasi mater honorificata, multitudine bonorum operum. Iustus enim honorat iustitiam, qui opera iustitiae multiplicat. g Et quasi mulier, &c.] munda. b Suscipiet] ut Sponsum, vel ut filium. Et dicitur iustitia mulier propter fecunditatem operum: virgo propter integratem intentionis, & munditiam mentis, quam præstat. Vel legatur sic. e Et obuiat Sapientia remunerando. f Quasi mater honorificata] a filii, id est, erudita doctrina verbi, & exempli. g Et quasi mulier a virginitate] non recedens. b Suscipiet illum] id est, sursum capiet in praesenti per contemplationem secretorum, in futuro per fruitionem aeternorum. Et recte Sapientia dicitur, quasi mulier virgo; quia mollit, & calefacit virum; & tamen remanet virgo. Vnde 3. Reg. 1. a. Erat puella pulchra nimis, dormiebatque cum Rege, & ministrabat ei, Rex vero non cognovit eam, id est, non corrupit, id est, Cibabit] id est, corpore Christi, qui est panis vita. 10. 6. e. Et doctrina verbi Dei, quæ dat intellectum creditibus, in praesenti, & in futuro, pane Angelorum cibabit illum, id est, ipsa Dei fruizione. De quo pane dicitur. Lc. 14. d. Beatus, qui manducabit panem in regno Dei. f Et aqua Sapientiae] id est, gratia Spiritus sancti, qua sicut, & intima cordis viatorum extinguit, & fordes peccatorum lauat, & salutem aeternam confert. De qua dicitur Joan. 4. b. Qui biberit ex aqua hac, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aqua viua salientis in vitam aeternam, vel salire facientis. f Et firmabitur] pane, scilicet, vel Deo. m Et non flebet] id est, non ceder persecutioni, vel temptationi, vel hereticæ prauitati, confortatus in illo pane. Hic est enim panis, de quo scriptum est. Psal. 103. Et panis cor hominis confirmet. n Et continebit] id est, in uinitate Ecclesie cum aliis fidelibus tenebit. o Et non confundetur] confusione illa ultima, de qua dicit 1er. 17. c. Confundantur, qui me perseguunt, & non confundar. Psal. 24. Qui expectant te, non confundentur: Vel, non confundetur] id est, non frustrabitur a spe, & desiderio suo; quia spes non confundit Rom. 5. a. sup. 2. b. Nullus speravit in Domino, & confusus est. p Et exaltabit] id est, Angelos, & homines, hic, & in futuro. Hic loco, & merito: quia facit eum regnare, & præesse. Vnde Pro. 8. b. Per me Reges regnant, & legum Cöditors iusta decernunt.

In futuro loco, & præmio. Matt. 19. d. Amen dico vobis, quod vos, qui, &c. Item Matt. 25. b. Iuge, serue bone, & fidelis, &c. q. Et in medio] fine personarum acceptione, vt lignum vite in medio Paradisi. r Aperiet] ut magna, & profunda & aperta loquatur. Ut dicitur Matt. 5. a. Aperiens Iesus os suum, docebat eos, &c.

& intellectus: & tibi stola gloria & vestiet illum. z Iucunditatem, & exultationem b thesaurizabit super illum, & c nomine tibi aeterno hereditabit illum. d Homines stulti non apprehendent illum: & f homines sensati g obuiabunt illi. b Homines stulti non videbunt eam; i longe enim abest a superbia, & dolo. Viri mendaces non l erunt illitus mores; & viri m veraces n inuenientur in illa, & o successum habebut usque p ad inspectionem Dei. Non est q speciosa laus in r ore peccatoris; tquia non est s a Domino missus, al. + incidit al. + aeternitatis.

Et idem scriptum est. Erat Ioannes lucerna ardens, & lucens. Ioan. 5. f. x Et stola] vel stolam] id est, dignitatem Sacerdotij, vel ministerij in praesenti, in futuro stola corporis, & anima. y Induet vel, vestiet illum, veste duplice. Pres. v. c. Omnes domestici eius vestiti sunt duplicibus. z Iucunditatem pacem peccoris in praesenti. a Exultationem] pacem aeternitatis in futuro. b Thesaurizabit super illum] id est, abunde dedit illi, ut aliis impartiri possit. Unde Psal. 71. Suscipient montes pacem populo, & colles iustitiam. Et Psal. 121. Fiat Pax in virtute tua, &c. c Et nomine aeternitatis] vel aeterno hereditabit illum, ut Filius Dei sit, & dicatur in aeternum. Matt. 5. a. Beati pacifici: quoniam Filii Dei vocabuntur. ffa. 56. b. Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius a filii, & filiabus: nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. d Homines stulti] id est, sapientes mundi, qui stulti sunt apud Deum, vel heretici, Iudei, Pagani. e Non apprehendent illum] scilicet, Sapientiam in praesenti: quia in maleuolum animam non intrabit Sapientia; nec habitabit in corpore subdito peccatis. q. l. a. f Et homines sensati] qui sensum habent, quo sentiant suavitatem Paradisi, & foetorem inferni. g Obuiabunt illi] id est, Sapientiae obediendo. Vel, obuiabunt illi, illum honorificè suscipiendo. Et qui sic obuiat ei in vita, ipsa obuiabit ei in morte suscipiendo in gloria. Unde sup. cod. Et obuiabit illi quasi mater honorificata. Et hoc est, quod dicitur 1ap. 1. d. Qui mihi ministrauerit, id est, qui me honorificat, honorificabit eum Pater meus, qui est in celis, b Homines stulti] ut prius, non videbunt eam, in praesenti per fidem; & idem nec in futuro per speciem. i Longe enim abest a superbia & dolo] id est, superbris, & dolosis, quia Spiritus Sanctus disciplinæ effugiet sicut. Sap. 1. b. Iac. 4. b. Deus sapientis reficit, humilibus autem dat gratiam. Pro. 11. 2. Vbi fuerit superbia ibi, erit & contumelia; vbi autem humilitas, ibi & Sapientia.

k Viri mendaces] id est, heretici, & quicunque veritatem contempnunt. De quibus dicitur in Psalm. 5. Perdes omnes, qui loquuntur mendacium.

l Non erunt] quia non diligunt eam; & idem citio a memoria eorum recedit, sup. i.c. Execratio peccatoribus Sapientia.

m Et viri veraces] id est, viri Catholicci, & omnes amatores veritatis.

n Intuentur] stabiles credendo, meditando, operando.

o Et successum] id est, profectum virtutum, & meritorum in praesenti. p Usque ad inspectionem] Actiuem, id est, usquequo aspiciant Deum. Unde Psalm. 83. Ibunt de virtute in virtutem, donec videbunt Deum Deorum in Sion. Vel passiuem, usq; ad inspectionem, id est, usquequo aspiciantur a Deo in praesenti, per gratiam liberationis, & in futuro per gloriam aperiæ manifestationis. q Non est speciosa] prædicationis, vel tibi iubilationis, id est, Deo placita, vel hominibus gratiosa. r In ore peccatoris] id est, heretici, cuius os pollutum est, vel cuiuslibet notorij. Unde infr. 21. c. Narratio satui quasi sarcina in via. Item 27. b. Narratio peccantium odiosa. Ideo dicitur in Psalm. 49. Peccatori dixit Deus; quare tu enarras iustitias meas, &c. s Quia non est a Domino missus] ut prædictet talis; & idem non habet auctoritatem prædicandi. Unde Rom. 10. c. quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Nec est contrarium

al. + narrationis.

contrarium, quod dicit Apostolus *Phil. 1.c.* Siue per veritatem siue per occasionem annuncietur Christus: & in hoc gaudeo, sed & gaudebo: quia non gaudebat de opere praedicantium; sed de profectu audiencie. Et vere nou est a Deo missus. *a.* Quoniam a Deo, &c. *i.* sacra doctrina a Deo est edita, & ideo quia illa non habet, non

*Al. t*  
impla-  
nabit.

*Al. t*  
illum.

*Al. t*  
faccere.

*D*  
predicationis in praesenti, ad proximam edificationem, in futuro ad eius glorificationem, & testificacionem. *d.* Et in ore fideli] a fide, & fidelitate. *e.* Abundabit] i. fructu abundantanter faciet. *f.* Et Dominator] i. Dominus. *g.* Dabit ea laudem, vel sapientiam. *b.* Illi] i. fideli. *Ps. 67.* Dominus dabit verbum Euangelizantibus virtute multa. *Mat. 25.c*

Habent dabit, & abundabit. De hoc dicitur *Jsa. 55.c.* Quomodo descedit imber, & nix de celo, & illuc ultra non reuertitur, sed inebrat terram, & infundit eam, & germinare ea facit, & dat semen serenti, & panem comedenti; sic erit verbū meū, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuu, sed faciet quæcūque volui, & Prosperabitur in his, ad quæ misi illud. Et hoc est, quod dicitur hic, In ore, &c. Non dixeris] excusando te, & peccatum tuū in Deum refundendo, vt primi parentes. *k.* Per Deum abest] Sapientia a me, & Domino faciente, & volente, q.d. non iniquitates Deo; sed tibi imputa, si Sapientia abest: nō enim Deo imputanda sunt peccata tua, qui fecit te potest; sed tibi, qui factus es potes peccare. Et hoc probat per sequentia. *l.* Quæ enim odit] i. peccata. *m.* Ne feceris] & sic nō aberit, sed aderit tibi sapiētia. Vnde *sup. 1.d.* Fili, cōcupiscēs sapientiā, serua mandata; & Deus præbebit illam tibi. *n.* Non dicas, &c. *j.* vel, implanauit, i. contra planū, & æquum, tortuorum, & malum me fecit. Vel, implanauit, i. omnia bona in me amouit, quasi planando me, sicut tabulae implanantur, quando literæ delentur cū cauda stili. Vel, implanauit, i. suauiter tractando me in planū erroris stravit, secundum quod dicitur. Iste implantat caput illius. Vel, implanauit, i. in plano me posuit, vt currerē per cāpos licentia, quo cunque vellem. Sicut dicit *Ps. 80.* Dimisi eos secundum desideria cordis eorū: ibi in adiunctionibus suis. Vel, implanauit, i. dolauit, i. planū me fecit sine virtutibus ne proficere possem, nec resistere peccatis. Hac expositio magis propria est: quia implantare est dolare. Et reuera non implantauit te Deus, vt faceres mala. *o.* Nō enim necessarij, &c. *j.* Vnde *Iob 13. a.* Nunquid Deus indiget mendacio vestro, vt pro eo loquamini dolos? Sed neq; etiam iusti homines sunt ei necessarij, quia cū sit Dominus omnium honorū nostrorū, non indiget. Vnde *Job 22. d. a.* Quid prodest Deo, si iustus fueris: aut quid confers, si immaculata fuerit vita tua? Sed eti Deo secundum se non sunt necessarij impij; sunt tamē necessarij corpori eius, quod est Ecclesia. Nā quod lima ferro, quod flagellum grano, quod fornax auro, hoc est impius iusto, vt dicit *Aug. Gen. 25. a.* Maior seruiet minori. *Diogen.* Omnis homo necessarij habet, aut valde amicum, aut valde inimicū ad sui custodiā. De hac materia plenius dictū est. *Pro. 17. a. ibi.* Seruus sapiens dominabitur filii stultis. *p.* Omne execramentum erroris] i. omnem errorem execrabillem.

*q.* Odis Dominus] & qui Deum timent & diligunt, similiter. Vnde sequitur. Et non erit, &c. Quod autē aliqua odiat

Deus, habemus. *Pro. 6.b.* Sex sunt, quæ odit Dominus. Et *inf. 25. a.* Tres species odiuit anima mea. Contrā *Sap. 12.d.* Nihil odisti eorū, quæ fecisti. Sol. Mala odit & illa non fecit; bona fecit, & illa diligit. Per hoc autem, quod dicit, execrabilis, innuit, quod multiplex est error. Est enim error circa scientiā, i. hominis falsa opinio: Hic non est execrabilis, vel odibilis Deo, vt propter illū dānet hominem. Et est iterum alius error circa fidem, qui est infidelitas: & hic est execrabilis, & odibilis Deo. De quo dicitur *Jsa. 19. c.* Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis, & errare fecerunt Aegyptum in omni opere suo. Est igitur triplex error, s. error falsæ opinionis, error infidelitatis, error peruersitatis. Vnde *Boetius.* Ad verum lumen naturalis ducit intentio, & ab eodem multiplex error abducit. Item probat, quod non sunt imputanda Deo peccata hominum: quia tales facti sunt ab eo, qui possint vitare peccata, si velint: & bona facere, si vellent. Et hoc est, quod sequitur s. Deus ab initio, *j.* esto post initium, s. sexto die. *t.* Constituit hominē, *j.* in bonis naturalibus stabiliuit simul, & in gratuitis, secundum vnam opinionem. *u.* Et reliquit illum in manu consilij sui, *j.* in potestate, siue libertate arbitrij, vt posset peccare, & non peccare, si velleret. Consilium autem, siue liberum arbitrium est potestas discernendi quid bonum, quid malum: quæ est in ratione. Vnde *Boetius.* Omne, quod ratione vti potest, naturaliter habet id iudicium, quo discernat, quæ fugienda sunt, & optanda, dignoscet. Item liberum arbitrium est potestas inclinandi se ad iudicandum libera. Iudicium enim non cogit, sequi, quod iudicatum est, sed dictat, vel consulit. Vnde *B. Petrus in itinerario sic definit.* Libertas arbitrij est sensus animæ habens virtutē inclinandi se, ad quæ voluerit. In hoc, quod dicit sensus, tangitur prima potestas: In hoc, quod dicit virtutem, tangit secundā. Et hoc est, quod dicit *Aug.* Liberum arbitrium est facultas rationis, & voluntatis, i. libera potestas discernendi, & eligendi. In hoc, quod dicitur: Reliquit illum in manu consilij in nūtūtū coactionis remotio à libero arbitrio. Vnde *Aug.* Voluntas est animi motus liberi sui homine non ficto. *x.* Adiicit] Deus, mandata, &c. ne comederet de ligno scientiæ boni, & mali, & quod de aliis comederet. Vel mandata, naturæ scripta in corde, præcepta disciplinæ data in sermone, dicitur. *y.* Si volueris, &c. *j.* affectu & effectu seruare, vel cū adiutorio gratiæ seruare. *z.* Conseruabunt te, *j.* interius & exterius seruabunt te ab insidiis Dæmonū, & à peccato. Item repele. Et si volueris. *a.* In perpetuum] i. perseveranter. *b.* Fidem placitam seruare] corde & opere, quia fides sine operibus mortua est, *iac. 2.d.* Dicitur autem fides placita, fides operans per dilectionem. De qua dicitur *Heb. 11.a.* Sine fide impossibile est placere Deo. *c.* Apposuit tibi aquam & ignem, *j.* refrigerium vita æternæ, & tribulationem gehennæ. *d.* Ad quod volueris, porrigi manum tuam] i. voluntate tua operare, vt ardeas, vel vt refrigerium habeas. Ante hominē vita & mors, *j.* positæ sunt. Vita gloriæ, & mors gehennæ. *e.* Bonum & malum] Bonum ad vitam, malum ad mortem. *g.* Quod placuerit ei, dabitur illi, *j.* si placuerit ei bonum, dabitur ei vita æterna; si placuerit ei malum, dabitur ei mors. Vnde de patet, quod ex libero arbitrio est, vt homo peccet, & damnatur. Vnde *Deuteronom. 30.d.* Considera, quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam, & bonum; & econtrario mortem, & malum. *Jer. 21. c.* Ecce ego do coram vobis viam vitæ, & viam mortis. Sed ne crederet aliquis Deum insipienter fecisse hominē, cū potuisse eum fecisse meliorem. Ideo sequitur. *b.* Quoniam multa sapientia Dei] q. d. talem fecit Deus hominem, quia voluit, & sciuit, & potuit. *i.* Et videns omnes] s. conditiones & merita omnium. *k.* Sine intermissione, *j.* id est, simul & continuè. Vnde *Pro. 16. a.* Omnes viæ hominum patent oculis eius. *Boetius.* Omne futurum diuinus præcurrat intuitus, & ad præsentiam propriæ cognitionis retorquet, ac reuocat, nec alternat nunc hoc, nunc illud præfendi vices; sed vno isti omnes mutationes manens præuenit. *l.* Oculi Domini ad timentes eum, *j.* sicut oculi matris ad filium suum. Vnde *Ps. 38.* Oculi Domini super metuentes eum &c. *m.* Et ipse agnoscit omnē operā hominis] i. intentionem operum *Pro. 15. a.* In omni loco oculi Dñi contéplantur bonos & malos. *n.* Nemini mandauit impiè agere] Tamen aliquid mandauit, quod impiè auctum est, vt Nabuchodonosor mandauit, vt cogeret Iudeos, & ipse male illud fecit: quia non sic, vt mandauit Dominus, fecit. *Jsa. 10. b.* Vx Assur, virga furoris mei, & baculus ipse est: In manu eius indignatio mea: ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi, vt auferat spolia, & diuidat prædā. Ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non sic stigmatib.

*Boetius*  
*lib. 5. de*  
*confol.*  
*prosa. 2.*

*Boetius*  
*de con-*  
*sal. lib.*  
*1. prosa*  
*6.*

# Liber Ecclesiastici.

## Cap. XVI.

a Et nemini &c.] i. ad peccandum , licet dederit spatium, in quo peccatur. Vnde nulla est potentia ad peccandum, & aliqua est, qua peccatur. Non enim, &c.] id est , eorum , qui imitantur patres suos in infidelitate, & in inutilitate. Infidelitate, quoad Deum : inutilitate, quoad proximum. Vel , infideliū, quia non habet fidem in corde : inutilium , quia non habent fidem

& nemini dedit spacio peccandi. Non enim b concupiscit multitudinem filiorum infideliū, & inutiliū,

E X P O S I T I O

C A P. XVI.

A E N &c.] In hoc

E c iucunderis in filiis impiis, si d multiplicantur: nec e oblecteris supra ipsos , si non est timor Dei in illis. Non f credas vitæ illorum , & g ne respexeris in labores illorum. b Melior est etiam unus timens Deum , quam i mille filii impij. Et k vtile est l mori sine filiis, quam m relinquere filios impios. Ab n uno sensato o inhabitabitur patria ; & à p tribus impiis q deseredit iustitiam Dei cōtra malos duriter vlciscentem, ibi. In Synagoga , &c. Quartò ostendit misericordia hominum utilitatem : nam secundum misericordiam uniuicue præparatur locus in gloria, ibi. Omnis misericordia , &c. Quintò , ostendit Deum omnia videre , contra illos , qui putant Deum non videre peccata, ibi. Non dicas , à Deo abscondar. Sextò , & vltimò , monet auditorem ad disciplinam, & obedientiam , ibi. Audi me,fili,&c. Dicit ergo. e Ne iucunderis in filiis impiis, i. iobedientibus , vel immisericordibus, vel Deum non colentib. d Si multiplicentur] i. quia multi sunt. Nam quād plures sunt, tantò peius. Sap. 4. a. Multigena impiorum multitudine non erit utilis. Ia. 9. a. Multiplicasti gentem , non magnificasti lætitiam. e Nec oblecteris, &c.] finalis, vel initialis , vel ad minus seruiliis , qui est initium Sapientiæ. Tales erant filii Eli , sicut dicitur 1. Reg. 2.c. Porro filii Eli , filii Belial , neficientes Dominum. De talibus filiis potius est dolendum , quam gaudendum. Vnde Pro. 10. a. Filius sapiens lætitiat patrem : filius verò stultus mæstitia est matris suis. Nec solùm gloriari solent homines de filiis , quia multi sunt ; sed quia longui : ideò subdit. f Non credas vitæ illorum] i. ne credas, quandiu viuant, quod & in senectute corrigantur ; sed potius in pueritia sunt corrigendi. Vnde Sup. 7. c. Filii tibi sunt , erudi illos à pueritia illorum. g Et ne respexeris] qui corrigas, licet eorum labores tibi viles videantur. Vnde Mat. 18. b. Si oculus tuus scandalizat te, erue eum , & proice ab te. Vel , Ne respexeris, &c. i. ne speres labores illorum emendari in posterum. Inutiles enim sunt & sine fructu. Vnde sap. 4. b. Fructus illo rum inutiles , & acerbi ad manducandum. Eccl. 10. c. Labor stultorum affliget eos. Causam autem, quare non sit lætandum in talibus filiis, subdit. b Melior est, &c.] timore filiali. i. Quād mille filii impij , j in parentes, vel in Deum. Timens sub vnitate ponitur : quia nihil timendum est, nisi Deus, qui unus est, sicut dicitur Marc. 10. c. Impios sub millenario ponit, propter pluralitatē, & diuisionē eorum, sicut dicitur in Ps. 19. Cadent à latere tuo mille. k Et vtile, &c.] i. minus malū, vel utilius. m Quād relinquere] qui nocet sibi, & alii.

Tyranni , falsi Christiani. Et primi Ecclesie fidem violant. Secundi , res Ecclesie auferunt. Tertijs mores corruptunt. Et de his dicitur inf. 50. d. Duas gentes odit anima mea , & tercias non est gens, quam oderim, i. odio meo dignam reputauerim. Sei, i. Tyranni, Philistij, i. hæretici. Tertia gens, fal-

li fratres Omnes enim impij sub certatio ponuntur propter tria genera his.

tur. r Multa t alia vidit oculus meus , & f fortiora t horum , audiuit antris mea. In u Synagoga x peccantium y exardebit ignis , & in z Gente incredibili a exardebet ira. Non b exorauerunt pro peccatis suis antiqui Gigantes , qui destruci sunt confidentes sua virtuti , & c non pepercit peregrinationi illorum : sed d percussit eos , & e execratus est illos p superbia verbi illorum. Non g misertus est illis Gentem h totam perdens, & i extolleste in peccatis suis. Et sicut k sexcenta millia peditum , qui l congregati sunt in duritia cordis sui:

dendum est mihi in his. f Et fortiora his , vel , horum, id est, difficiliora , & subtiliora his. t Audiuit auris mea ] interior, quia idem est in substantia , quod oculus interior , vt dicit Aug. f. intellectus. Sed dicitur oculus in quantum intuetur secundum se : auris dicitur in quantum recipit à Doctore, De hoc dicitur inf. 34.b. Multa vidi enarrando , & plurimas verborum consuetudines , aliquotiens usque ad mortem periclitatus sum horum causa , & liberatus sum gratia Dei.

u In Synagoga , i. in irrationali congregatione. x Peccantium , ] in Deum , vel in se , vel in proximum. y exardebit ignis] diuinæ vltionis , siue ignis gehennæ : quia primò exarbit ignis culpas. Vnde Job 20. d. Deuorabit eum ignis , qui non succenditur. De hoc dicit Ps. 105. Exarsit ignis in Synagoga eorum , &c. z Et in gente incredibili ] actiue & passiue , i. quia non credit veritati , & cui non potest credi.

a Exardebet ira, ] diuinæ indignationis, siue animaduerfionis , quia quasi indignans , animaduerit in peccatores in futuro. De hoc dicit Prophet. Psal. 2. Dominus in ira sua conturbabit eos.

b Non exorauerunt , &c.] i. diuisi & confusi in ædificatione turris Babel. Gen. 11.b. Et per eos significantur omnes terreni & superbi , confidentes sua virtuti , i. in sua fortitudine corporali. Vnde Ps. 58. Confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos. Aug. in lib. de Doctrina Christiana. Superbie signum est illa turris erecta in cœlum , vbi homines impij non solùm animas ; sed etiam voces dissonas habere meruerunt. Quid igitur merentur Prælati , qui de patrimonio Crucifixi türres & palatia construunt parentibus suis ? Gigantes autem fabulosè dicuntur de terra geniti propter molem corporis , vt dicit Isidorus in capitulo de portentis.

c Et non pepercit peregrinationi illorum, ] i. ipsi, quia peregrini erant à Deo. Vel quia venerant ab Oriente , vt dicitur Gen. 11.2. Vel quād peregrini erant in hoc mundo, sicut omnes homines. 2. Cor. 5. b. Dum sumus in corpore , peregrinamur à Domino. d Sed percussit eos ] non corporis percusione, sed linguarum confusione , & locorum dispositione. e Et execratus est illos] i. execrabilis illos esse reddidit. f Pra superbia verbi illorum, ] quo dixerunt : Venite, faciamus nobis ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat usque ad cœlum : & celebremus nomen nostrum. g Non misertus est illis] qui puniret, & confundendo linguas eorum. Tamen sic puniendo misertus est: quia cum iratus fuerit Deus misericordia recordabitur. Abac. 3. a. b. Gentē tota perdens] i. dispersus & dispergens. i. Extollentem se in peccatis suis, ] i. quia extollebat se in peccando. k Et sicut sexcenta millia peditum] perdidit supple. l Qui congregati sunt in duritia cordis sui ] in deserto murmurantes contra Moysem & contra Dominum. Vnde Num. 14. d. Omnes homines, qui viderunt potestatem meam , & signa , quia feci in Ægypto , & in solitudine : & tentauerunt me iam per decem vices , nec obdierunt voci mea : non videbunt terram, pro qua iuraui patribus eorum : nec quisquam ex illis , qui detraherunt mihi, intuebitur illam , quasi dicat Auctor , sicut perdidit Dominus superbos Iudeos , ita quod nullus intravit terram promissionis,

Mysticē

at. +  
præsto-  
labitur

Mysticē

4. Vtile est] i. utilius est. l Mori sine filiis] i. priuatum sine magisterio, vel operibus. m Quād relinquere filios impios] i. prauos Discipulos, vel mala opera. Et quod melior sit unus bonus mille impios, ostendit. n Ab uno sensato, j. i. ab uno Principe sapienti, & bono. o Inhabitabitur patria, ] i. p. ræliabitur multis confluentibus ad terram eius propter sapientiam , & bonitatem eius : sicut legitur de Ezechia , quo regnante dispersi de Israel configurerunt ad eum. Et de Dauid dicitur 1. Reg. 22. a. Conuenerunt ad eum omnes , qui erant in angustia constituti , & oppressi zre alieno & amaro animo , & factus est Princeps eorum.

Mysticē. n Ab uno sensato] i. Prælato. o Inhabitabitur patria, ] i. Ecclesia multis fidelibus , bonis Canonicis. p Et à tribus impiis] i. propter tres impios. q Deseretur ] i. deserta fiet, hoc est, à paucis Principibus , & insensatis , à suis habitatoribus deseretur. Vel tres impios dicit Iudeos , hæreticos , falsos fratres : quorum duo primi impugnant fidem, tertii, corruptunt mores. Vel melius. Tres impios sunt hæretici,

Suprà  
s. b.Al. +  
homini-  
nem.Al. +  
iudi-  
cat.

missionis: ita execratur, & perdet omnes impios, vt nullus intret in cœlestem patriam. *a* Et si vñus fuisset ceruicatus, id est, superbus, & rebellis. *b* Mirum, si fuisset immunis] à poena; quasi dicat, non fuisset immunis à poena Diuina enim iustitia æqualitatem seruat: nec vni, nec pluribus parcit. Nullū enim

peccatum dimitti-  
tur impunitum:  
quia aut homo pu-  
nit, aut Deus, vt  
dicit *Glossa*. Simili-  
ter nec aliquod  
bonum irremune-  
ratum.

*c* Misericordia enim & ira cum illo ] Misericordia super timen-  
tes, ira super con-  
temptores. Sed ne crederet ali-  
quis, quod ira sua  
mitigari non pos-  
set; Ideò subdit. *d* Potens est exoratio. ] apud Deum, id est, ex corde veniens oratio. *Jac. vlt. d*. Multum valet de-  
precatio Iusti assidua. Vnde legitur *Exod. 32. g*. quod Moy-  
ses placauit Dominum, quando dixit. Aut dimite eis hanc  
noxam, &c. Sed licet Dominus ita sit exorabilis; Iustus tam-  
en & misericors. Vnde sequitur. *e* Et effundens *f* id est,  
extra se fundens. *f* Irām super impenitentes.

*g* Secundum misericordiam suam, ] quia semper punit ci-  
tra condignum, id est, ad correctionem. Vnde *Psalm. 24.*  
*Vniuersa via*, Domini misericordia, & veritas.  
*b* Sic correctio illius hominis, id est, cuiuscunque tibi in-  
fligitur correctio, id est, poena corripiens. *i* Secundum  
opera sua iudicatur] id est, a Judice irrogatur.

*k* Non effugiet] irām Dei. *l* In rapinam peccator] id est, ra-  
pinæ insikens, cuius manus alij non poterant effugere. Vel  
sic. Non effugiet in rapinam peccator] id est, peccator fu-  
giendo non rapiet se, id est, non eripiet se à Deo puniente.  
Vnde *Amos 9.a*. Non erit fuga eis: & qui fugerit ex eis, non  
saluabitur. Item in *codem 2. d*. Peribit fuga à veloce: &  
fortis non obtinebit virtutem suam. Vel sic. Non effugiet  
in rapinam peccator] id est, in die iudicij, quando omnes  
boni rapientur in nubib[us] obuiam Christo in aera. *i. Thes. 4.*  
*d*. *m* Et non retardabit sufferentia, id est, patientia, vel  
sustinentia Dei, vel hominum.

*n* Misericordiam facienti, id est, Dei, quasi dicat, quod  
Deus sustinet malos prosperari, & bonos affligi, non retardat  
misericordiam Dei facientis misericordiam. Vel hoc,  
quod mali florent in hoc tempore, & boni affliguntur; hoc  
enim ipsum misericordia Dei est. Vel sic. Sufferentia, affli-  
ctorum, non retardabit misericordiam facientis. Vnde *P. 9.*  
Patientia pauperum non peribit in finem. Vel, Sufferentia,  
Dei, non retardabit misericordiam facientis, id est, quod  
Deus differt præmia hominis misericordiam facientis, non  
retardabit eum à præmio: quod enim moræ additur, gratia  
additur, & gloria: quia quanto maior est patientia, tanto  
maior est corona. *Iac. vlt. c*. Sufferentiam *Iob* audistis? &  
finem Domini vidistis. *o* Omnis misericordia, ratione  
opus misericordiz: vel perfecta misericordia, id est, quæ  
ex charitate procedit. *p* Faciet locum vnicuique secundum  
meritum operum suorum] id est, mansiones in cœlo. *i.*  
*Cor. 3. b*. Vnusquisque propriam mercedem accipiet secun-  
dum suum laborem. *Prou. 18.c*. Donum hominis dilatat viam  
eius, & ante Principes spacium ei facit.

*q* Et secundum intellectum peregrinationis illius, id est,  
secundum intentionem, & fidem, qua se intelligit peregrinum  
esse à Domino. Vnde *Cor. 5.b*. Dum sumus in hoc cor-  
pore, peregrinamur à Domino; per fidem enim ambulamus,  
& non per speciem. *r* Non dicas, in corde tuo. *s* A Deo  
abscondar] ut non videat peccata mea. *t* Et ex summo, id est,  
ex tam sublimi, & remoto loco. *u* Quis mei memora-  
bitur] qui sum in terra? Ita dicunt superbi, & adulteri. Vnde  
*Iob. 24. c*. Oculus adulteri obseruat caliginem, dicens.  
Non me videbit oculus, &c. *I/a. 29.e*. Vx qui profundi estis  
corde, vt abscondatis à Domino consilium: quorum sunt in  
tenebris opera, & dicunt: quis videt nos, & quis nouit nos?  
De hoc habes *Ier. 16. c*. *Ezech. 8. e*. & *9. d*. Item *Ier. 23. d*

& *Iob. 21. b*. & *inf. 23. c*. Vel sic lege. Ex summo quis mei  
memorabitur? quasi dicat, ex eo, quod Deus summis ordi-  
nandis intendit, non curat de me, & ceteris inferioribus.  
Ita dicunt stulti sic Deum occupatum circa cœlestia, vt non  
curet infima. Vnde *Ezech. 9. d*. Ciuitas repleta est auersio-  
ne: dixerunt enim,

sius. *v* Non dicas: A f Deo ab-  
scondar, & e ex summo quis s  
mei memorabitur? In x populo  
magno non agnoscar. Quæ y est  
enim anima mea in tanta immensa  
creatura? Ecce z cœlum, &  
cœli cœlorum, a abyssus, & b vni-  
uersa terra, & e quæ in eis sunt,  
in d conspectu illius e commo-  
uebuntur, f montes simul, &  
colles, & g fundamenta terræ: &  
cùm b conspexerit illa Deus,  
i tremore concutientur. Et in k  
considerat, & cir-  
ca cardines cœli  
perambulat. x In

populo magno non agnoscar] in die iudicij quasi dicat, in-  
ter tot & tantos latebo; & sic euadam. Contra quod dici-  
tur *Prou. 15. a*. Oculi Domini contemplantur bonos, & ma-  
los. *Job. 12. c*. Ipse nouit, & decipientem, & eum, qui de-  
cipitur. y Quæ est, &c.] & in respectu tam immensa crea-  
turæ, id est, mundi, respectu cuius vna anima nullius quanti-  
tatis esse videtur, aut valoris. Et ideò putat homo stultus,  
quod possit latere D[omi]num; aut Deum non curare de ipso. Sed  
quia hoc sentire est error; ideò subdit. y Ecce cœlum, &c.]  
in vniuersali terra motu ante diem iudicij. f Montes simul  
& colles, & fundamenta terra,] ad literam, quia tota su-  
perficies terra comburetur, & tantum ascendet flamma ignis,  
quantum ascenderunt aquæ diluvij. Cœlum vocat hoc  
cœlum aëreum, de quo *Matt. 13. a*. Volucres cœli come-  
derunt illud. Cœlum cœlorum cœteros superiores, id est,  
igneum, & æthereum, & sidereum, qui à maximo igne, qui  
præcedit faciem Iudicis, soluentur, vt dicitur *z. Petr. vlt. c*.

Mysticè. z Cœlum & cœli cœlorum] id est, minores & *mynd*  
maiores Angeli. De quibus *Psal. 148*. Laudate eum cœli cœ-  
lorum. a Et abyssus] id est, infernus, & Dæmones inferna-  
les. b Et vniuersa terra] id est, vniuersi homines nati de ter-  
ra. c Et quæ in eis sunt] id est, in cœlo & ab abyssu, & in  
terra. d In conspectu illius,] id est, Dei, in iudicio existen-  
tis. e Commouebuntur] terrore iudicij. *Job. 26.c*. Columnæ  
cœli contremiscunt, & paudent ad nutum eius *Luc. 12.e*. Vir-  
gates cœlorū mouebuntur. f Montes simul, &c.] id est, su-  
perbi minores, & maiores. g Et fundamenta terra] id est  
auari in terra fundati. Omnes hi commouebuntur in dies  
iudicij. Vnde *Iob. 3. c*. Dominus de Sion rugiet, & de Ieru-  
salem dabit vocem suam: & mouebuntur cœli & terra.  
*Ier. 4. f*. Vidi montes: & ecce mouebantur, & omnes colles  
conturbati sunt: deserta erit omnis terra, & cœli desuper.

Moraliter. z Cœlum] Prædicatores. *Psal. 18*. Cœli enar-  
rant gloriam Dei, Cœli cœlorum, sunt Prælati, qui præ-  
sunt eis. a Abyssus] peccatores sine candore gratia. b Vni-  
uersa terra] homines terreni. f Montes & colles,] id est,  
Principes maiores, & minores.

g Et fundamenta terra] id est, Cardinales, super quos fun-  
data est terra, id est, Ecclesia, sicut dicitur *i. Reg. 2. b*.  
Domini sunt cardines terra: & posuit super eos orbem.  
Omnes isti commouebuntur in die iudicij imò terrore per-  
territi. Vnde *I/a. 29. b*. Confestim à Domino exercitum  
visitabitur in tonitruo, & in commotione terra, & voce  
magna turbinis, & tempestatis. *Aggas 2. b*. Adhuc vnum  
modicum est: & ego mouebo cœlum, & terram, & mare,  
& aridam: & mouebo omnes Gentes. b Et cùm conspe-  
xerit illa Deus,] in die iudicij. i Tremore] vel, timore  
concutientur. Vnde *psalm. 103*. Qui respicit terram, &  
facit eam tremere.

*k* Et in omnibus his,] quæ dicta sunt.

*l* Insensatum est cor,] superbotum; quia non tremit cum  
aliis, neque habet sensum fidei, cùm dicat Deum non vi-  
dere, vel non curare hac infima. Sed qui hoc putant, de-  
cepti sunt: quia & ipse videt non solum exteriora homi-  
num; sed etiam interiora cordis: & nemo videt, aut intel-  
ligit cogitationes; vel opera eius. Vnde sequitur.

a El

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XVI.

*a Et omne cor] tam bonorum, quam malorum. b Intelligitur ab illo] i. leg. 16. b. Homo videret ea, quae parent; Deus autem intuetur cor. Iere. 17. b. Ego Dominus scrutans cor, & probans renes. c Et vias illius, scilicet Dei, id est, opera, vel consilia eius. d Quis intelligit?] quasi dicat, nullus. Vnde Rom. 11. d. aliter-*

*do divitiarum Sapientiae, & scientiae & & omne cor b intelligitur ab illo: & c vias illius d quis intelligit? Dei. &c. Isaie 40. c. Quis adiunxit Spiritum Domini, aut quis Consiliarius eius fuit? Jer. 23. d. Quis affuit confilio Domini, & vidit, & audiuit sermonem eius? e Et procellam id est, severitatem iudicij supple, quis intelligit? quasi dicat, nullus Psal. 89. Quis nouit potestatem irae tuarum, &c. f Quam] id est, quia illam. g Nec oculus videbit hominis] in praesenti. Et est argumentum, quod nemo potest in praesenti comprehendere magnitudinem poenitentiae, aut terrorem iudicij. Vnde Malach. 3. a. Quis poterit cogitare diem Aduentus eius: aut quis stabit ad videndum eum? Vel sic. e Et procellam, quam nec oculus videbit hominis] id est, videre poterit in futuro sine timore. d Quis intelligit?] quasi dicat, nullus de hac procella dicitur in Ps. 10. Spiritus procellarum pars calicis eorum. Jer. 30. d. Furor egrediens, procella ruens, in capite impiorum conquiescat. Et in Canonica Iudee d. Quibus procella tenebrarum est aeternum est seruata. Et nemo intelligit vias eius.*

*b Nam plurima opera illius sunt in absconsis] id est, absissa sua, Vnde infra 34. d. Pauca vidimus operum eius. Et posset aliquis dicere. Non est curandum, si sint absconsa: quia cum apparuerint, facilius sustinebuntur. Non est hoc verum, dicit Auctor. Vnde subdit. i. Sed opera iustitiae eius] id est, distinctionem iudicij iusti eius, & supplicia illata ab eo. k Quis enunciabit, aut quis sustinebit?] quasi dicat, tam gravis erunt, quod vix poterunt ab aliquo sustineri. Sop. 1. d. Tribulabitur ibi fortis. Malach. 3. a. Quis stabit ad videndum eum? Isa. 33. b. Quis poterit de vobis habitare cum igne deo rante: aut quis habitarit ex vobis cum ardoribus sempiternis? Longe enim est testamentum,] id est, scientia, & obseruantia legis.*

*m A quibusdam] ab illis, scilicet, qui habent eam in codice deaurato, & lucenti; sed in corde intelligenti; & compatiens non habent eam. Vel in ore habent ad desiderium; sed in manu ad faciendum non habent. Vnde Isa. 29. d. Populus hic labiis me honorat; cor autem eius longe est a me. Jere. 12. a. Prope es tu ori eorum; longe autem a rebus eorum. Vel. l Longe est testamentum] id est, promissio vite aeternae. m A quibusdam] id est, a peccatoribus. Vnde Psal. 118. Longe est peccatoribus salus. Luc. 16. g. Inter nos & vos chaos magnum firmatum est.*

*n Et interrogatio hominum] Actiuem, vel scientiam, quae oritur ex interrogatione. o In consummatione est] id est, ostenditur in operis consummatione, vel executione. Vel passiuem. Interrogatio hominum, id est, quia homines interrogabuntur de operibus suis a Deo, vel a propria conscientia. In consummatione est, id est, in morte, vel in die iudicij Sap. 1. b. In cogitationibus impiorum interrogatio erit. Psalm. 10. Dominus interrogat iustum, & impium. Et quid interrogat, dicitur Matth. 25. d. Esuriui, &c. Et Isa. 5. a. Quid est, quod ultra debui facere vineas meas, & non feci? Item Matth. 22. c. Cuius est imago haec, & superscriptio?*

*p Qui minoratur corde] id est, cordis magnanimitatem per pusillanimitatem, vel cordis deuotione per tepiditatem, vel cordis audacia per timiditatem, vel cordis tranquillitate per avaritiam, aut cordis munditia per luxuriam.*

*q Cogitat inania,] id est, vana, & falsa. Osee 7. c. Factus est Ephraim, quasi columba seducta, non habens cor Psalm. 2, Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati sunt inania.*

*r Et vir imprudens] id est, non prudens futurum iudicium, nec sibi prouidens in futurum.*

*s Et errans] in via fidei, vel morum. t Cogitat stulta,] id est, quod possit impunè peccare; vel quod persona inferni finem habeat; vel quod anima non sit post mortem, & huiusmodi. Proverb. 28. a. Viri mali non cogitant iudicium*

*In canonica Iudee. b. Vx illis, qui in via Cain abierunt, & errore Balaam mercede effusi sunt. u Audi me, fili, &c.] Auctor hic vtitur transitu, inuitans ad dilectionem Sapientiae, dicens. Audi me, fili, aure cordis. x Et disce disciplinam sensus,] non verborum compositionem; sed fidei veritatem, qua sis*

*corde, & cogitat inania; r & vir imprudens, & serrans & cogitat stulta. Audi u me, fili, & x disce disciplinam sensus, & in y verbis meis attende in corde tuo, & z dicam in æquitate disciplinam, & e scrutabor enarrare sapientiam: & in b verbis meis c attende in corde tuo: & d dico in æquitate spiritus, & virtutes, quas posuit Deus in opera sua ab initio, beati, qui custodiunt vias meas.*

*u Et in verbis meis attende in corde tuo] id est, affectu & intellectu interius querens fructum in foliis, non folia in fructibus. Proverb. 15. b. Cor Sapientis querit Sapientiam, vel doctrinam, qua doceatur, & doceat. Item 19. b. Qui tantum verba seculatur, nihil habebit.*

*v Et dicam in æquitate disciplinam] id est, in æquitate consistentem, hoc est secundum captum audientium. Vel æquam disciplinam, hoc est, nec nimis laxam, nec nimis altam. Proverb. 8. a. Iusti sunt omnes sermones mei, nec est in eis aliquid prauum, neque peruersum: recti sunt intelligentibus, & æqui inuenientibus scientiam. Vel, Dicam in æquitate, id est, æqualiter sine personarum acceptione disciplinam nulli parcendo, nulli adulando, vel detrahendo. Sap. 7. b. Sine fictione didici, & sine æquitate communico.*

*w Et scrutabor enarrare Sapientiam,] id est, cum diligentia enarrabo aliis Sapientiam, non impræmeditatus, vel improuisus. b Et in verbis meis] interius sensum, & veritatem. c Attende in corde tuo] non in aure tantum sonum verborum. Repetitio autem est signum amoris, & diligentiae, quoad docentem, & utilitatis, quoad audientem.*

*d Et dico] id est, dicere dispono.*

*e In æquitate spiritus,] id est, non superba, vel erronea, vel effusa loquacitate; sed modesta, & recta intentione. Proverb. 29. b. Totum spiritum suum profert stultus; sapiens differt, & reseruat in posterum. Isa. 2. d. Quiescite ab homine, cuius spiritus in naribus eius. Et quid dicas?*

*f Virtutes, quas posuit, &c.] id est, naturas, siue potentias, quas indidit Deus cuilibet creaturæ in ipso initio creationis eius. Verbi causa. Angelis & hominibus potestantur rationandi, aliis animalibus potentiam sentiendi, plantis, & arbustis potentiam vegetandi, inanimatis potentiam essendi, præter potentias proprias vniuersiusque, ut ignis indidit potentiam ascendendi sursum, id est, levitatem, terræ descendendi potentiam, id est, gravitatem, & sic de aliis. Vel Virtutes posuit in opera sua] id est, Angelos custodes. Isaie 62. b. Super muros tuos, Ierusalem, constitui custodes. Vel virtutes vocat pondus, numerum, & mensuram, in quibus omnia dispositus Deus. Sap. 11. d.*

*g Et in veritate*

*Aliter secundum Rabanum ab illo loco. u Audi me, fili, instruit Auctor mystice de institutione Ecclesie Gentium, & reprobatione Iudeorum. Vnde quia gratuia fuit illa institutionis, primò inuitat nos ad audiendum, dicens.*

*w Audi me, fili,] id est, quicunque vis esse filius.*

*x Et disce disciplinam sensus,] id est, disciplinam fidei, quam docuit ipse Christus, & Apostoli.*

*y Et in verbis meis attende in corde tuo] id est, intellectum mysticum verborum meorum interius latenter corde percipe.*

*z Et dicam in æquitate disciplinam] id est, doctrinam Christi, & Apostolorum docencem æquitatem. a Et scrutabor enarrare Sapientiam,] Christi, quia mundum illuminauit, pescatores elegit, Diabolum superauit, mortem moriendo destruxit, & huiusmodi. b Et in verbis meis attende in corde tuo] Repetitio signum est diligentiae Doctoris, vel duplicitis attentionis, vnius affectus, alterius intellectus, quæ utraque necessaria est auditori. d Et dico] id est, dicere propono. e In æquitate spiritus virtutes, quas posuit Deus in opera sua] id est, dona gratarum, quæ donauit Apostolis, quos in principio nascentis Ecclesie elegit.*

*f Et in veritate*

*a Et in veritate enuncio] id est, enunciare dispono. b Scientiam eius] id est, opera eius, quæ scienter, & sapienter fecit. Vel [scientiam eius] id est, scientiam à Deo datam, vel de Deo, enunciare dispono in veritate, sine admixtione falsitatis, vel vanitatis, & in veritate virtutis, iustitiae, & doctrinæ. c Et in iudicio Dei id est in luce discretionis qua Deus cuncta condidit, ut dicitur Genes. 1.2. Vedit Deus lucem, quod esset bona, & diuisit lucem à tenebris. Vbi dicit Magister Hugo de Sancto Victore. Noluit prius diuidere, quām vidisset. Adducit enim opus in iudicium. d. t. angustiabit. Contra præcipitan tes sententiam, dicit hoc. e Opera ipsius ab initio id est, pri xternū mō opera eius enunciare dispono. f Et ab institutione ipso rum id est, operum, vel [hominum.] / Distinxit partes illorū id est, mēbra diuersa, vel potentias eis distinctè aptavit. g Et initia ipsorū id est, initiales possessiones suas. h In Gentibus suis] distinxit, supple, vt tribus filiis Noë tres partes mundi, Sem, Asiam, Cham, Aphricam, Iaphet, Europam, secundum alimoniam. i Ornavit in æternum opera illorum id est, ita disposita opera sua, vt in æternum, id est, sine fine stare possent. Vel sic disposita natura hominum, vt nunquam deficerent, si vellet. k Nec esurierunt] in primo statu, in quo si mansissent, nunquam esurirent fame affigente eos, licet esurie naturali appeteret cibos, quia habebant corpora animalia, id est, alimonia indigentia. l Nec laborauerunt id est, labore non indiguerunt: quia tellus per se, omnia dabat: & daret, si non peccasset homo. Vnde post peccatum dictum est ei. I sudore vultus tui vesceris pane tuo. Gen. 3. d. Et quod legitur Gen. 2. c. Posuit Deus hominem in Paradiso volupatis, vt operareretur, & custodiret illud: opera illa essent ad delectationem, non ad necessitatem: & sine labore animi. m Et non destiterunt ab operibus suis id est, tales conditi sunt, vt nunquam desisterent ab operibus suis tēpore debito, & determinato à Deo, id est, à generatione filiorum, de qua dictum est eis: Crescite & multiplicamini. Genes. 1. d. Et à laude Dei & à dilectione proximi, & huiusmodi, quæ sunt propriè opera hominum, a quibus nunquam cessarent homines, si non peccasset Adam; sicut Sol, & cæteræ stellæ non cessant à suis operibus. n Vnusquisque proximum sibi] conditionis propinquitate. o Non angustiauerit] iniuriam irrogando, vel sua auferendo: quia omnia essent communia. p Vsque in æuum id est, nunquam: quia si perdurasset homo, qualis conditus fuit, nec ipse alium, nec alias ipsum angustiaret; sed trāsferretur viuus in Paradisum gloriae, vbi nulla coangustatio, vel angustia potest esse: quia loquentur in latitudine charitatis, & in Deo, quem totum singuli possidebunt: sicut legitur Ezech. 47. c. Possidebitis autem eam singuli æquè, vt frater suus. Quia vero hæreditas per fidem habetur, monet ad fidem, dicens. q Non sis incredibilis] id est, incredulus. r Verbo illius] quod per me loquitur. Matt. 10. c. Non enim vos estis quæ loquitur; sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. t. Theff. 2. c. Cùm accepistis à nobis verbum Dei, accepistis illud, non vt verbum hominū, sed sicut verè verbum Dei. s Post hæc] id est, post prima opera facta. t Deus in terram respexit] id est, in hominem factum de terra. u Et implevit illam bonis suis, id est, donis gratuitis. x Anima autem omnis vitalis] id est, omne viuens, vel anima hominis, quæ omni vita vivit, id est, vegetabili, sensibili, rationabili. y Denunciauit ante faciem ipsius id est, se ei manifestauit, & confiteretur ipsa sua existentia, ac si ei omnia denunciaret. z Et ipsa iterum reuersio illorum] quæ prædixerat, id est, animarum & corporum, denunciata ei, quod ipse sit Deus: quia ad eum omnia revertuntur, iudicanda, glorificanda, vel punienda. Vel sic expone. z Et ipsa] Sapientia, scilicet, [iterum reuersio illorum] est, id est, ad ipsam*

Hugonis Card. Tom. III.

omnia revertentur, sicut ab eâ omnia prodierunt. Ipsa enim est & principium & finis. Apoc. 1. b. & ult. c. Mythic

*a in veritate enuncio] id est, enunciare propono. b Scientiam eius] id est, quam ipse docuit, quæ est scientia salutis. De qua dicitur Luc. 1. g. Ad dandam scientiam salutis, &c. c Et ita enunciare propono [in iudicio Dei opera ipsius ab initio] id est, opera, quæ fecit, in principio orientis Ecclesiæ sapienter, & discretè, l. certa stulta putarentur à malis. e Et ab institutione hominum ipsorum] id est, Apostolorum, qui veri homines fuerunt, & nomine & re. f Distinxit partes illorum] id est, singulis singulas mundi partes designauit. g Et initia ipsorum in Gentibus suis] id est, prima prædicatio eorum fuit Iudeæ. Vnde dictum est eis primò. In viam Gétium ne abieritis. Matt. 10. a. i Ordinavit] vel [ornavit in æternum opera illorum] id est, opera Apostolorum in æternum mansura ornauit splendore miraculorum. Vnde Marc. ult. a. Prædicauerunt vbiique Domino cooperante & sermonem confirmante, leuentibus signis. k Nec esurierunt] id est, esuriem corporis non reputauerunt. Att. 4. g. Neque enim quisquam erat esuriens inter eos. l Nec laborauerunt] id est, corporis labore non reputauerunt, imò cum gaudio labores, & dolores, & contumelias, & iniurias propter Dominum suscepserunt. Att. 5. g. Ibant Apostoli, &c. m. Et non destiterunt ab operibus suis id est, à prædicatione verbi Dei, neque propter dolorem, aut famem, aut sitim, nec propter Sribarum, & Pharisæorum prohibitionem. Att. 5. e. imò dixerunt. Obediens oportet Deo magis, quām hominibus. n Vnusquisque, &c. id est, nunquam aliquis eorum aliquem hominem molestauit; sed benignè semper omnes admonebant ad fidem. q Non sis incredibilis verbo illius] qui sic operatus est, vt audisti. s Post hæc] id est, post Apostolorum vocationem, & eorum prædicationem Iudeæ, & Pharisæorum prohibitionem, t Deus in terram respexit] oculo misericordia, id est, in Gentilitatem, quæ erat terra deserta, & inuia. u Et implevit illam bonis suis] id est, doctrina Apostolorum, id est, virtutibus, ac miraculis. x Anima autem omnis vitalis] id est, Iudeæ, & Gentiles per fidem Christi iustificati, viuētes in Christo, qui prius erat mortui peccato. y Denunciauit ante faciem ipsius id est, laudes, & cantica coram Domino cantauerunt, eius beneficia confitentes. Vnde Att. 11. c. Tacuerunt omnes, & glorificauerunt Deum dicentes: Ergo & Gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam. z Et ipsa iterum reuersio illorum] id est, quidam illorum reuersi sunt iterum ad vomitum. Vel secundum aliam literam. z Et ipsa iterum subuersio illorum] id est, Apostolorum, id est, Gentilitas cōuersa fuit postea subuersio Apostolorum: quia eos morti tradiderunt Gentiles, non conuersi. Vel sic. [Et ipsa] Sapientia, scilicet, [reuersio illorum] est, quia ipsi Apostoli post prædicationem suam reuersi sunt ad Christum, attribuentes ei virtutem, & fructum lux prædicationis. Vnde Luc. 10. c. Reuersi sunt septuaginta duo cum gaudio dicentes. Domine, etiam Dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo. Et hoc est, quod dicitur Job 38. d. Nunquid mites fulgur, & ibunt, & reuertentia, dicent tibi: adsumus?*

## E X P O S I T I O C A P . XVII.

*Eus creauit, &c.] In hoc capitulo agitur de hominis dignitate ex parte factoris, & de vilitate eiusdem ex parte materiae: quia de terra quidē est, aut de nihilo. De terra quoad corpus: de nihilo quoad animam. Hoc est eius vilitas. Dignitas vero eius est: quia Dei genus est, sicut dicit Apostolus Att. 17. g. Diuiditur autem hoc capitulo in duas partes. Primò, agitur de creatione hominis, & magnificencia ei per misericordiam impensa. Secundò, exhortatur Auctor ad pœnitentiam per multas rationes. Dicit ergo. a Deus creauit] id est, fecit, non Angeli, vt fabulantur quidam Iudei male intelligen tes illud Gen. 1. d. Faciamus hominem, &c. b De terra non de cœlo, non de substantia sua, vt mentiuntur quidam hæretici. c Hominem] quoad corpus. Ideò autem de vilissimo elem entorum factum est corpus hominis, vt esset humilior, & ideò solidior: & vt cōiunctio animæ ad corpus esset mirabilior, & quodam modo via ad credendam unionem Divinitatis, & humanitatis. d Et secundum imaginē &c.] quia crea uit quoad animam, quæ est imago Dei, non solum Patris, aut Filii, aut solum gratia Spiritus S. sed totius Trinitatis. Est autē triplex imago creatæ, sicut dicitur in Glo. super Psal. 4. Significat est super nos lumen vultus tui, Domine, scilicet, imago creationis, ratio, imago recreationis, gratia, per quam reformatur imago creativæ, & imago similitudinis, per quam assimilatur Deo Trinitas creatæ, scilicet, memoria, intelligentia, & voluntas. **M**emoria Patris, voluntas Spiritui Sancto & intelligentia Filio.*

# Liber Ecclesiastici.

ta Filio. Appropiat hæc Trinitas imagini Trinitatis increata, propter tria. Primo, quia sicut ex Patre Filius, & ex Patre, & Filio Spiritus S. ita ex memoria est intelligentia, & ex memoria, & intelligentia est voluntas. Secundo, quia tres personæ non sunt maius aliquid, quam qualibet illarum; ita hæc tres non sunt maius aliquid, quam qualibet illarum; ita hæc tres non sunt maius aliquid, quam qualibet illarum. Nâ quælibet triū totas tres personæ sunt vna esentia, ut dicit Rab. hic in Gloss. & Aug. in libro de Trinitate. Tertiū, quia sicut tres personæ sunt vna esentia, ut dicit Rab. hic in Gloss. & Aug. in libro de Trinitate. Trinitas igitur, increata imago est hominis, & exemplar; & homo est imago Trinitatis, id est, imitatio. Et hæc duo exemplar, & imitacionem complectitur. Auctor nomine imaginis, cùm dicit: [Secundū imaginem, &c.] id est, secundum exemplar sui, & ad imitationem sui. Et ita est homo imago Dei, id est, ad imaginem. Filius Dei est imago, sed non ad imaginem. Cæteræ creaturæ sunt ad imaginem, sed non imago Dei. Angelus verò etsi sit imago, & ad imaginem Dei, sicut homo; non tamen ita plenè, sicut homo: quia totum exemplar non representat in se, sicut homo: sicut alibi monstratum est. *a* Et iterum, &c.) id est, hominem in terram. Vnde Gen. 3. d. Pulus es, & in puluerem reuenteris. Vel aliter. (Conuertit, &c.) id est, Adam in agrum Damascenum, vnde assumpsitus fuerat, reduxit. Vel (conuertit, &c.) id est, conuertendum prædictum. Gen. 3. d. Pulus es, & in puluerem reuenteris. *b* Et secundum se) id est, per se, non ministerio Angelorum: & propter se, non propter merita aliorum. *c* Vestiuit illum virtute) id est, creauit illum sensu, & ratione pollentem. Vel sic. *b* Et secundum se) id est, ad sui similitudinem. *c* Vestiuit illum virtute) id est, immortalitate, & iustitia naturali. *1a. 61. d.* Induit me vestimento salutis, & indumento iustitiae. *d* Numerum, &c.) id est, præfixit t certum numerum diebus Adæ, & cuiuslibet hominis, quibus t viueret in terra, & postea rapereatur in cælum, sine omni morte, si non peccasset Adam. Sed quia peccauit, diffiniuit quanto tempore viueret, & postea moreretur. Et ita numerus dierum respicit statum innocentia, tempus statum culpæ respicit. Vel totum potest referri ad statum culpæ: quia tunc Deus dedit numerum dierum, id est, paucitatem dierum, & tempus, id est, mutabilitatem, qui si non peccasset, haberet semper dies innumerabiles: & immutabilitatem, quia non transiret cum tempore transiente. Vel totum potest inferri ad statum innocentia. [Dedit illi, &c.] id est, dies innumerabiles, id est, numero dignos, id est, dies bonos. *e* Et tēpus dedit illi] vt esset Dominus temporis, & omne tempus seruieret ei sine molestia, & in tempore. *f* Et dedit, &c.) id est, dominationem. Vnde Gen. 1. d. Crescite, & multiplicamini: & replete terram, & subiicie eam: & dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & vniuersis animantibus, quæ mouentur super terram. *Psal. 8.* Omnia subiecisti sub pedibus eius oves, & boves, vniuersa insuper & pecora campi. *g* Posuit timorem, &c.) id est, super omnia animalia terræ, & volucres cœli, & pisces maris. Vnde Gen. 9. a. Terror vester, ac tremor sit super cuncta animantia terræ, & super omnes volucres cœli cum vniuersis, quæ mouentur super terræ: omnes pisces maris in manu vestra traditi sunt. Vel (Posuit timorem illius super omnem carnem) id est, animam timore armavit super omnes motus carnales, & concupiscentias. *h* Et dominatus est homo, scilicet, & in primo statu. *i* Bestiarum) terræ & maris. *k* Et volatilium] cœli. *Mysticæ.* Mysticæ Dæmonum, & vitiorum. Vnde Gen. 4. b. Sub te erit appetitus eius: & tu dominaberis illius. Hæc de creatione hominis, & potestate eius dicta sunt. Nunc de formatione mulie-

# Cap. XVII.

ris subiungit, dicens. *m* Ex ipso) id est, de costa viri dormientis. *i* Creauit) id est, formauit. *n* Adiutorium simile sibi) id est, mulierem eiusdem speciei, quæ iuuaret eum ad prolis generationem. Non enim homo per se posset generare sine muliere. Vnde Gen. 2. c. Non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adiutorium simile sibi. *o* Consilium & linguam & oculos, & aures, &c.) id est, homini, & mulieri. *r* Excogitandi) id est, ad excogitanda bona, & mala, cælestia & terrena. (& disciplina intellectus repleuit eos.) *s* Consilium) dedit, id est, potestiam discernendi, & eligendi, quod est liberum arbitrium. *p* Et linguam) seruientem libero arbitrio, id est, potentiam loquendi. *q* Et oculos) id est, potentiam videndi. *r* Et aures) id est, potentiam audiendi. *s* Et cor excogitandi) id est, potentiam cogitandi. *u* Et disciplinam intellectus repleuit illos) id est, fide, quæ disciplina intellectus dicitur: quia capiuat illum in obsequium Christi, sicut legitur. *z. Cor. 10. b.* Vel disciplina intellectus dicitur prudentia spiritus, quæ est ars quædam bene vivendi, & perficit intellectum in duobus, id est, in distinctione, & electione. Vel disciplina intellectus dicitur timor: quoniam disciplinat, & reprimit intellectum, ne in nimis alta ascendet. Vnde Aug. in lib. de doctrina Christiana. Ante omnia opus est timore Dei ad cognoscendum eius voluntatem, quid nobis appetendum, fugiendumque præcipiat. Et hoc concordat ei, quod dicitur *1a. 11. a.* Repleuit eum spiritus timoris Domini.

*Moraliter.* *o* Consilium) &c. (dedit) hominibus: Consilium confessionis, linguam prædicationis, oculos contemplationis, aures obedientiæ, cor intelligentiæ. *u* Et disciplina intellectus repleuit illos) id est, miseria & tribulatione, quæ sola trahit intellectum. Vnde *1a. 28. e.* Sola vexatio tantummodo dabit intellectum auditum, id est, obedienti: Sequitur. *x* Creauit & illis scientiam spiritus) id est, scientiam spiritualium, id est, qua regitur & perficitur spiritus. De quo dicitur Rom. 8. b. Prudentia carnis, mors; prudentia autem spiritus, vita & pax. Et quia hæc scientia eligit aspera, & contraria carni: Ideo dicit Eccl. 1. d. Qui addit scientiam, addit & dolorem. *y* Et sensu impleuit cor illorum) scilicet, cognitione, sive scientia rerum sensibilium. Deus enim naturas, & virtutem herbarum, & animalium, lapidum, & huiusmodi sensibilium docuit eos, vt patet Gen. 2. c. *z* Et mala & bona ostendit illis) id est, dedit notitiam boni, & mali, id est, potentiam eligendi, quod vellent. Vnde sup. 15. d. Apposui tibi aquam & ignem: ad quod volueris porrige manum tuam. *a* Posuit oculum ipsorum super corda illorum ostendere illis magnalia operum suorum) id est, dedit illis mentem rationalem, quæ est oculus animæ, quo intellegent, & cogitationes suas, & quæ supra ipsam sunt, magnalia Dei. *b* Ut nomen sanctificationis collaudent) id est, Filium, per quem Pater nos sanctificauit, & lauit à peccatis nostris in sanguine suo. *Apoc. 1. b.* De quo dicitur Ier. 14. b. Et nomen sanctum tuum inuocatum est super nos. Multi laudant & commendant nonnen potentia, qui appetunt dominationem. Alij laudant nomen sapientia, qui appetunt scientiam, & desiderat vocari Magistri. Sed pauci laudant nomen sanctificationis, id est, sine terra, & vocari pauperes. Et tamen dicit Psalm. 97. Confitemini memoria sanctificationis eius. *Leuit. 19. a.* Sancti estote: quoniam ego sanctus sum. Et ostendit eis magnalia sua.

*c* Gloriari) id est, ad gloriandum.

*d* In mirabilibus illius) non in se. Mirabilia eius sunt, quod Deus homo est, mater virgo, summus humilis, immensus parvus, æternus temporalis, immortalis mortalis, Creator creatura: quod etiam Martyres tot, & tanta tormenta viriliter sustinabant. *Psal. 97.* Cantate Domino canticum nouum: quia mirabilia fecit. Et *Psal. 118.* Mirabilia testimonia tua, id est, miraculosa. *Gal. 6. a.* Absit mihi gloriari nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi. Item ostendit eis.

*e* Ut magnalia enarrant operum eius. ) Magnum fuit creare mundum. *Psal. 32.* quia dixit, & facta sunt. Sed magnum valde fuit recreare: quia non sermonem, sed morte propria recreavit. *Ester. 15. d.* Valde mirabilis es, Domine.

*f* Addidit illis disciplinam) id est, præceptum disciplinæ, ad literam, quando dixit: De ligno scientia boni, & mali, ne comedetis. Gen. 2. c. *g* Et legem vita hæreditavit illos) id est, præceptum comedendi de ligno vita, tempore suo dedit illis, quo vitam hæreditarent, id est, inseparabiliter possiderent. Vel (legem vita) vocat illud præceptum. Crescite & multiplicamini: quo vita hominum continuatur. Et quia lex ista immobilis est; id est, dicit hæreditavit illos. Vel (legem vita) id est, naturalem legem, quæ est pars & regula viuendi

viuendi, qua hæreditauit illos : quia immobiliter scripsit eam in cordibus eorum. Vnde *Jerem.* 31.f. Dabo legem in eam in visceribus eorum: & in corde eorum scribam eam. Huius legis duo sunt præcepta. Primum est, quod non facias alij, quod tibi non vis fieri. *Tob.* 4.c. Secundum est. Quæcumque vultis, vt faciant vobis homines; & vos eadē facite illis. *Matt.* 7.b. Testamentum æternū & constituit cum illis: & iustitiam, & iudicium sua ostendit illis. Et magnalia honoris eius vidit oculus eorum: & è honore in vocis audierunt aures illorum: f&c dixit illis: g attendite ab omni iniquo. Et h mandauit illis vnicuique de proximo. Viæ i. illorum coram k ipso sunt semper: l non sunt absconsa ab oculis ipsius. In m illis.] Non dicit illis, vnamquamque Gentem præposuit sed cum illis: quia in libertate, & potestate eorum dimisit seruare, vel non seruare. Vel melius, quia legem naturalem violauerat homo; id est subiungit de lege scripta veteri, vel noua, vel potius de utraque dicens. a Testamentum æternū, id est, legem tam nouam, quam veterem promittentem æternā. b Constituit cum illis, id est, constanter seruari statuit, & tamen spontaneè. *Exod.* 25.2. Ab omni homine, qui offert ultro-neus, accipietis eas. c Et iustitiam, & iudicia sua ostendit illis. ] Iustitiam dicit præcepta moralia, in quibus consistit iustitia. Iudicia dicit legalia, quæ oportuit seruari ad tempus, ut est: Oculum pro oculo, dentem pro dente, & huiusmodi. Vel iustitiam dicit iudiciorum executionem. q.d. Dominus dedit eis iudicia, secundum, quæ iudicare se, & alios: & potestatem exequendi. d Et magnalia honoris eius vidit oculus eorum, id est, magna opera, & miracula, quibus dignus est honore, quæ fecit in Ægypto, & in mari rubro, & in deserto, & in Iordane, & in terra promissionis. e Et honorem vocis audierunt aures illorum, id est, vocem bucinae terribilem, propter quam moti fuerunt ad honorandum Deum, ut legitur *Exo.* 19.c. Vel] honore in vocis appellat honorabilitatem, mandata, quæ Dominus mandauit eis per Moysen. *Exod.* 20. quæ obseruata merentur honorem æternū, & Deum honorari faciunt. Vel] honorem vocis] dicit colloquitiones Dei, quibus loquebatur ad eos per Angelos, propter quos populus honorabilis habetur. Vel] honorem vocis dicit spiritualem intelligentiam, quam dedit quibusdam eorum, alij vero solam literæ utilitatem. f Et dixit illis] per Moysen, vel per inspirationem. g Attendite ab omni iniquo, id est, arrehecete vobis ab omni iniquitate, vel à Diabolo, vel homine iniquo, ne vos decipiatis. *Matt.* 7.c. Attendite à falsis Prophetis. h Et mandauit illis vnicuique de proximo] diligendo. *Leuit.* 19.d. Diliges amicum tuum sicut te ipsum. *Ioan.* 13.d. Mandatum nouum do vobis, ut diligatis inuicem. Vel] de proximo] corrigitendo. *Leu.* 19.d. Non oderis fratrem tuum, sed publicè argue eum. *Matt.* 18. b. Si peccauerit in te frater tuus, id est, te sciente, &c. i Viæ illorum, id est, cogitationes, & intentiones, & affectiones, & operationes. k Coram ipso sunt semper] quia omnia nuda sunt, & aperta oculis eius. *Hebr.* 4.d. Vnde *Prover.* 16.a. Omnes viæ hominum patent oculis eius. l Non sunt absconsa ab oculis ipsius] ad puniendum, si mali fuerint, vel ad remunerandum, si boni fuerint. Vnde *Psalm.* 1. Nouit Dominus viam Iustorum: & iter impiorum peribit. *Prover.* 15.a. In omni loco oculi Domini contemplantur bonus, & malos. m In vnamquamque Gentem præposuit Rectorem, id est, Reges in omni prouincia, vel Angelos, qui deputantur ad custodiam prouinciarum, ut legitur *Dan.* 10.c. Vnde *Deut.* 32.a. Statuit terminos Gentium iuxta numerum filiorum Dei. Sic habet alia editio. Nostra habet. Constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel. Vel Rectorem, id est, Doctores vel Prelatos. Vnde patet, quod contra statutum Dei faciunt Abbates, & Episcopi, qui eximunt se à iurisdictione suorum Superiorum, qui volunt esse filii, & alij, & absque iugo.

Hugenis Cardinalis Tom. III.

» Et pars Dei Israel facta est manifesta, id est, ab aliis discreta: quia alii Gentes celebant Idola; Israel vero unum Deum. Vnde *Deut.* 32.b. Pars autem Domini populus eius: Jacob filius hæreditatis eius.

• Et omnia opera illorum] exteriora & interiora, vel doctrina, & opera.

Rectorem: & n pars Dei Israel facta est manifesta. Et o omnia opera illorum p velut Sol in conspectu Dei, id est, sicut Sol mundum illuminat, & tamen respectu Dei nihil habet luminis; sic opera, & doctrina Iustorum mundum illuminant. *Matt.* 5.b. Vos estis lux mundi: & z gratiam hominis quasi pupillæ conservabit, & postea telurget, *Inf.* 29.

Vnde *Joh.* 6.4.b. Facti

c sumus, ut immundus omnes nos: vniuersi iustitia nostræ quasi pannus menstruatæ. *Ioh.* 23.b. Ecce Lux non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius; quando magis homo putredo, & filius hominis vermis? Notatur autem stabilitas Iustorum in hoc, quod dicit: sicut sol, qui uniformis est, & uniformiter mouetur. Vnde *infia* 27.b. Homo sanctus in sapientia manet, sicut sol.

q Et oculi eius sine intermissione inspicientes in viis eorum] siue bonis, siue malis. Vnde *Ioh.* 34.c. Oculi Domini super vias

r Non sunt absconsa Testamenta, id est, promissiones Testamentorum, vel doctrina Testamentorum.

s Per iniquitatem, id est, propter iniquitatem eorum] quasi dicat, iniquitates illorum non impedierunt promissiones Dei quin redderet, ut promisit, nec impedierunt doctrinam Testamentorum, quin per Apostolos prædicaretur fides Christi. 2. *Timot.* 2.b. Verbum Dei non est alligatum. Item *Act.* 4.d. Non possumus, quæ videmus, & audiimus, non loqui.

t Et omnes iniquitates eorum] qui resistunt verbo Dei.

u In conspectu Dei] ad puniendum tempore suo. Vnde *Matt.* 10.c. Nihil opertum, quod non reueletur. P. 33. Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.

x Eleemosyna viri.] Secunda pars capituli, in qua monet ad poenitentiam, secundum quam redire potest homo ad beatitudinem, in qua creatus est. Poenitentia vero tres sunt partes, contrito cordis, confessio oris, satisfactione operis. Et primò agit de satisfactione, deinde de aliis. Satisfactionis autem tres sunt partes, scilicet eleemosyna, oratio, ieiunium. Inter quas eleemosyna primum obtinet locum. Vnde primò agit de illa, dicens.

y Eleemosyna viri] corporalis, vel spiritualis.

y Quasi sacculus cum ipso] non contra, ut eleemosyna Hypocrita, non post ipsum, ut eleemosyna eorum, qui post mortem suam faciunt dare, quod viuentes nolunt dare. Ipse plenus pecunia, ad quem in necessitate recurritur. Sic ad opera misericordia fit recursus in necessitate, hoc est in die mortis, vel in die iudicij. Vnde *Apoc.* 14.c. Opera enim illorum sequuntur illos. Ambrosius. Sola misericordia comes est defunctorum. Vnde quidam.

Quas dederis, solas semper habebis opes. Ideo dicit Dominus. *Luc.* 12.d. Vendite, quæ possidetis: & date eleemosynam: & facite vobis sacculos, qui non veterescunt, thesaurum indeficientem in coelis.

z Et gratiam hominis quasi pupillam conferuabit] eleemosyna, vel Dominus propter eleemosynam. Facit enim eum perseverare in bonis operibus, & gratiam custodit, & facit hominem gratiosum, & Deo, & Angelis, & hominibus. *Tob.* 4.b. Eleemosyna ab omni peccato, & morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras: Fiducia magna erit coram summō Deo eleemosyna omnibus facientibus eam.

a Et postea resurget] cum homine resurgente in iudicio, tanquam granum seminatum, quod móritur, & postea renascitur cum fructu multiplicatio. *Corint.* 9.b. Qui parcet seminat, parcet & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.

l. 2. a Et

# Liber Ecclesiastici.

*a Et retribuet ] id est , retribui faciet. b Illis ] qui fecerunt eam.*

*c Retributionem iuræ æternæ.*

*Eleemosyna multiplicem habet retributio-*  
*nem.*

*al. + Dei.*

*d Vnicuique in caput ipsorum] i in mentem , quæ coronabitur corona gloriæ. Vnde Iobel. 3.b. Conuertam retributionem in vestram in caput ve-*

*strum , i. secundum & a retribuet b illis c retributio-*  
*nem d vnicuique in caput ipsorum,*

*Habet autem ele- mosyna retributio-*  
*nem multiplicem.*

*Primò, quia à debito absolvit. Vnde suprà.*

*4.a. Declina pauperi sine tristitia aurem tuam, & redde debitu tuum. Secundo*

*à peccato liberat. Tab. 4.b. Eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat. Tertiò , animam mundat. Luc. 11. f. Date*

*eleemosynam: & ecce omnia munda sunt vobis. Quartò ami-*  
*cos multiplicat. Lyc. 16.b. Facite vobis amicos de mammoru-*

*iniquitatis. Quintò, inimicos expugnat. infra. 29.c. Super scu-*  
*tum potentis & super lanceam aduersus inimicum tuum pu-*

*gnabit. Sextò, locum præparat in cœlo. Prover. 18.c. Donum hominis dilatat viam eius, & ante Principes spaciū ei facit.*

*Septimò, gratiam conseruat, ut hic facit. infra 29.c. idem. Octa-*

*uò, abundantiam bonorum temporalium præstat. Prover. 3.b. Honora Dominum de tua substantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da pauperibus , & implebuntur horrea tua saturitate. Nond, iucunditatē mentis inducit etiam in præ-*

*sesti. Vnde sequitur.*

*e Et conuerteret , &c.] eleemosyna, scilicet vel Deus , i. ad oc-*  
*cultas cordis cogitationes se conuerteret conferendo. Vel sic.*

*Conuerteret se Dominus in die iudicij.*

*f In inferiores partes terræ] i. iudicabit secretæ voluntatum , & intentionum. Vel.*

*g Conuerteret se in inferiores partes terræ] id est , malos dabit pœnæ æternæ, derruidens eos in infernum , qui est sub terra, vt dicit August. Vnde Psalm. 62. Introibunt in inferiora terræ, partes vulpium erunt. Et Psal. 9. Conuertantur peccatores in infernum. Aliqui legunt sic.*

*h Et conuerteret se eleemosyna, scilicet.*

*f In inferiores partes terræ] i. ad damnatos. Et est argumen-*  
*tum secundum eos, qui dicunt , quod suffragia Ecclesiæ pro-*  
*sunt damnatis , vt pena sit tolerabilius ad tempus. Et huius opinonis fuit auctor. Præpositius. Cui videtur consentire Aug. qui dicit. Ad hoc valent suffragia, vt plena sit remissio, aut tolerabilior sit damnatio. Vel [in inferiores partes terræ] appellat peccatores , qui sunt in purgatorio, vel adhuc in mundo, quibus profundit eleemosyna ; damnati autem sunt infimæ partes terræ, quibus nihil profundit suffragia, quod magis credo. Sequitur.*

*g Penitentibus autem dedit] Dominus.*

*b Viam iustitiae] quæ habet tres dietas, i. cordis contritionem, oris confessionem, operis satisfactionem. Vnde Exod. 3.f. Ibi- mus viam trium dierum. Et dicit viam iustitiae : quia soli iusti vadunt per eam. Vnde Sap. 10.b. Iustum deduxit Dominus per vias rectas.*

*i Et confirmauit] i. impotentes & infirmos.*

*k Sustine] i. ad sustinendum labores huius viae, dando cor-*  
*sine murmuratione , os sine contradictione, manum sine re-*  
*bellione. Et qui hæc tria habet, fortis est in labore viae. Vnde Jsa. 40.g. Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, as-*  
*sumunt pennas sicut Aquilæ: current, & non laborabunt: ambu-*  
*labunt, & non deficiunt. Hanc autem virtutem non habet homo à se, sed à Deo. Vnde Jsa. 40. ante illud. Qui dat lasso virtutem, & his, qui non sunt, fortitudinem, & robur multi-*

*plicat. Sequitur.*

*l Et destinauit illis] i. dare promisit. Sortem veritatis] i. præ-*  
*mia æternæ beatitudinis , quæ solis veracibus sunt promissa,*  
*& à veritate soluta, i. à Christo, qui est via, veritas, & vita. Ioh.*  
*14.a. Et cum talis sit. n Conuertere ad Dominum i. corde &*

*ore vertere ad Dominum , diligendum , honorandum, imi-*

*tandum. Vnde Jerem. 4.a. Si reuertaris, Israel, ait Dominus, ad*

*al. + corpo-*

*me, conuertere. Iobel. 21.c. Conuertimini ad me in toto corde*

# Cap. XVII.

*vestro. o Et relinque peccata tua ] i. retrò relinque tanquam sarcinam impedientem: curre in via iustitiae. Debet autem sarcina hæc relinqui per contritionem, relinqui per satisfactio-*

*nem : & tunc demum misericordia inuenitur. Vnde Proverb.*

*28.b. Qui abscondit scelerâ sua, non dirigetur; qui autem con-*

*fessus fuerit, & reliquerit ea , misericordiam consequetur.*

*p Precare ante faciem Domini] non hominum, id est, in co-*  
*spice] Dei, i. in secreto cordis, vbi videt Deus. Mathe. 6.a. Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ , qui amant in Synagogis, & in angulis platearum stantes orare , vt videantur ab homini- nibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu au- tem cum oraueris, intra in cubiculum tuum , & clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito : & Pater tuus , qui videt in abscondito, reddet tibi. Sed quia non valet oratio cum pec- cato, & cum sollicitudine temporali obvoluta. Sequitur. q Et minue offendicula] i. peccata, vel mundi sollicitudines , quæ impediunt orationem. Vnde 1. Cor. 9. d. Qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet , etiam à licitio. z. Timot. 2.a. Nemo militans Deo implicat se secularibus negotiis. Hebr. 12.a. Deponentes omne pondus , & circumstans nos peccatum , per patientiam curramus ad propositum nobis certamen. Jerem. 4.*

*a. Si abstuleris offendicula tua à facie mea , non commoue-*

*beris.* r Reuertere ad Dominum, ] id est, retrò veire ad Dominum, qui te sequitur fugientem, & clamat. Reuertere, reuertere, Su- namitis, reuertere reuertere , vt intueamur te. Cantic. 6.d. Isa. 30.e. Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum : & aures tuae audient verbum monentis post tergum. Hæc est via: am- bulate in ea: & non declinetis neque ad dexteram neque ad sinistram.

A malo transgressionis.	
Reuertere	{ A malo omissionis.
	Ad bonum satisfactionis.
	Ad bonum supererogationis.
Reuertere	{ In adolescentia per contritionem.
	In iuuentute per confessionem.
	In senectute per satisfactionem.
	In senio per supererogationem.
Reuertere	{ Ab oriente superbiæ per considerationem natu- ratis.
	Ab occidente aciditæ per meditationem mortis.
	A meridie mundanæ cupiditatis per desiderium patræ.
Reuertere	{ Ab Aquilone infidelitatis per timorem gehennæ.
	Ancilla ad Dominam suam. Genes. 16.c. Reuertere, Agar, ad Dominam tuam : & humiliare sub manu illius.
	Fili prodige, ad patrem tuum. Luc. 15.d. Surgam , & ibo ad patrem meum, & dicam ei : peccavi.
	Meretrix adultera ad Sponsum tuum. Jerem. 3. a. Fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere.
	Æger ad medicum. Ofee. 6.a. Venite, & reuertamur ad Dominum: quia ipse cepit & sanabit nos.

*s Et auertere ab iniustitia tua ] detestando factam , cauendo faciendam. Ezech. 18.f. Cum auerterit se impius ab impietate sua, quam operatus est : & fecerit iudicium, & iustitiam, ipse animam suam viuificabit.*

*t Et nimis, ] id est, vehementer.*

*u Odito execrationem, ] id est, peccatum execrabile, & homi- nes reddens execrables. Vel [execrationem, ] i. excommunicati- onem actiue, & passiue. sup. 15.c. Omne execramentum er- roris odit Dominus, & non erit amabile.*

*x Et cognosce iusticias, ] i. iusta præcepta.*

*y Et iudicia Dei] data populo Israelitico, ad rectè , & pacificè viuendum, Exod. 20.21. 22.23. & 24. Iusticias dicit iustorum li- berationes : iudicia, malorum puniones. Illas agnosce lau- dando eum: istas cognosce timendo tibi. Vel [Cognosce iusti- tias] Dei , quibus iustitiatu est Christus in passione] Et iudi- cia] Dei, quibus iudiciatus est à Iudeis, & Pilato. Hæc cogi- ta, hæc cognosce, hæc stude, hic enigm est liber vitæ. Hic stu- derat Paulus. 1. Cor. 2.2. Non iudicauit me scire aliud inter vos, nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum. Ab hoc loco sum- ptum est, quod cantat Ecclesia. Iste cognovit iustitiam, & vidit mirabilia magna, & exorauit Altissimum : & inuenitus est in numero Sætorum. Sequitur. z Et sta quasi pugil fortis ad pugnâ- dum. 4. In sorte propositionis, & orationis, &c. ] hoc est perseue-*

ra ia

fa in proposito tuo, & in oratione Dei, pfo:mercede hæreditatis tertiæ tibi præposta, quasi forte. Vnde sup. 14. c. In diuisione solis da, & accipe. Exch. 2. a. Sia super pedes tuos, & loquar tecum. Sed multi habent spinas in pedibus, id est, diuitias in affectibus, & ideo stare non possunt. Sors propositio-  
nis est vita eterna,

qua procul posita In pars vade seculi sancti cum videtur à Deo. Sors a viuis, & e dantibus confessionem orationis est vita Deo. Non d demoreris in errore in contemplativa, in piorum, e Ante mortem confitere. A qua vacatur Deo. b  
f mortuo g quasi nihil perit confessio. b Confiteberis viuens, i viuus, & k sanus l confiteberis, & m laudabis Deum, & t n gloriaberis in miserationibus illius. Quam o magna misericordia t Domini, & p propitatio illius q conuertentibus ad se. Nec r enim omnia possunt esse in t hominibus, s quoniam non est immortalis filius hominis, & in t vanitatem malitia u placuerunt. Quid x lucidus Sole, y & hic deficit. z Aut quid nequius t excogitauit caro, & sanguis ? ex a hoc arguetur. b Virtute in altitudinis coeterum, vel seculum ipse conspicit : d & omnes seculi, vel secula seculorum. b Cum

D. Depen.  
Depen.  
diss. 1.  
S. hoc  
ide ver.  
item à  
mortuo,  
& c. vo-  
luisse.  
in fin.  
al. t  
glorifi-  
cabē-  
ris.  
al. t  
Dei.  
al. t  
omni-  
bus  
et. t va-  
nitate  
al. t  
quam  
quod

vitiis,] id est, cum viuentibus vita gloria. c Et dantibus confessionem,] laudis. Vnde Psalm. 83. Beati, qui habitant in domo tua, Domine in secula seculorum laudabunt te. Et dicit pluriliter. In partes : quia ibi multa sunt mansiones. Joan. 14. a. Hoc constans in oratione cogita, quis sit status Virginum in gloria, quis Confessorum, quis Martyrum, & sic de aliis, donec peruenias ad Sponsum, ut possis dicere cum Sponsa. Paulum cum pertransisem, &c. Cant. 3. b. Vel seculum sanctum dicit Ecclesiam militantem, ad differentiam seculi nequam. Partes huius seculi sancti sunt boni. Non enim omnes, qui sunt in Ecclesia boni sunt. Et est sensus. a Vade in partes seculi sancti,] id est, intuere, & imitare Sanctos. b Cum viuus, ] vita gratia.

c Et dantibus confessionem,] peccati, vel laudis, non vendentibus, vt faciunt hypocritæ, & ambitionis, quorum confessio extorta est timore, non data Deo spontaneè. Sed sunt quidam, qui cum bonis ambulant, & tamen aliquando commorantur cum malis. Ideò sequitur.

d Non demoreris in errore impiorum, ] id est, in consorio impiorum, ne erres cum eis. 1. Corinth. 15. d. Corrumptunt mores bonos colloquia mala. Vel sic. [Non demoreris in errore,] id est, in peccato. Vnde sup. 1. c. Ne transferis in operibus peccatorum.

e Ante mortem confitere, ] id est, antequam infest infirmitas ad mortem. Vnde infra 18. c. Ante languorem adhibe medicinam: & ante iudicium interroga te ipsum. Et subdit rationem.

f A mortuo,] id est, morituro. g Quasi nihil perit confessio, scilicet, quasi dicat, ægrotantis ad mortem, quasi nihil perit, id est, valet confessio. Nam dolor, & angustia mortis totam animam sibi venditant, vt nec de peccatis libeat cogitare, vt dicit August. Vel, (à mortuo,) id est, post mortem nihil valet confessio. Vnde Psalm. 6. In inferno autem quis confitebitur tibi? Ecc. 9. c. Nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quod properas. Item, f à mortuo,] id est, ab existenti in mortali peccato, sperit confessio, ] quia sicut patet in Iuda. Matth. 27. 2. Ideò sequitur.

b Confiteberis, viuens,] vita naturæ.

i Viuus, ] vita gratia.

k Et sanus, ] non ægrotans ad mortem.

l Confiteberis,] corde, & ore simul fateberis: & simul vni omnia fateberis, vt sit voluntaria, & discreta, & integra confessio. 1. 38. d. Viuens viuens ipse confitebitur tibi. Post confessionem autem peccati sequitur confessio laudis. Vnde subdit.

m Et laudabis Deum,] corde, ore, & opere.

n Et gloriaberis in miserationibus illius,] id est, pro multiplici effectu misericordie illius. Vel in miseriis, quas pro nobis

Hugonis Cardinalis Tom. III.

sustinet. Galat. vi. d. Absit mihi gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi. o Quam magna misericordia Domini, qui peccata non quædam, sed omnia : non semel, sed frequenter, dimittit.

p Et propitiatio illius, ] qua propitiunt se ostendit peccatoribus, quam magna est!

q Conuertentibus ad se, ] id est, corde, & opere vertentibus se ad illum imitandum, honorandum, ineruendum. Vnde Psal. 38. Quam magna multitudo dulcedinis tua, Domine, quam absconditis timentibus te! Nemo igitur dicat. Maior est iniquitas mea, quam vt veniam merear, cum Cain. Genes. 4. b. Sed conuertatur ad Dominum, & miserebitur eius, id est, cum auditorio eius vertat se ad Dominum, & miserebitur.

r Nec enim omnia possunt esse in hominibus, ] vt pèr se solo libero arbitrio conuertantur ad Dominum, quando volunt. Sicut enim vita corporalis non est ab homine, & tamen mors potest esse ab eo solo ; ita vita spiritualis non est ab homine, sed à Deo: & tamen mors spiritualis est ab eo. Vnde Eccles. 8. b. Non est in hominis potestate prohibere spiritum, nec habet potestatem in die mortis. Vel sic. Ideò necessaria est hominibus misericordia Dei. (Nec enim omnia,) dona, ( possunt esse in omnibus.) In hac enim vita diuisiones gratiarum sunt. 1. Cor. 12. a. Et vnum donum alius, & aliud donum alius habet. Vnde 1. Cor. 6. b. Vnusquisque proprium donum habet ex Deo: alius quidem sic, alius vero sic. Et reuera nondum omnia sunt in omnibus.

s Quoniam non est immortalis filius hominis,] id est, homo adhuc quilibet, sicut in futuro: per quod innuitur, quod quando erit immortalis, omnia erunt in omnibus. Vnde Matth. 24. d. Super omnia bona sua constituet eum.

t Et in vanitatem malitia, ) tendentes, & ducentes hominem.

u Placuerunt, ipsi homini. Vel (Malitia, ) id est, poenales follicitudo mundi huius. (Placuerunt,) homini. (In vanitatem,) id est, propter vanitatem comitantem, propter quam ambiuntur prælationes. Hoc modo accipitur malitia. Matth. 6. d. Sufficit diei malitia sua, id est, poena sua.

x Quid lucidus Sole?) Hic ostendit Auctor vanitatem, & mutabilitatem hominis per mutabilitatem superiorum, de quibus minus videretur. Et hoc est.

y Quid lucidus Sole?) quasi dicat, nihil.

y Et hic deficit,) ergo multò fortius homo, qui est puluis, & cinis. Contra I. 39. f. Erit lux Luna, sicut lux Solis, & lux Solis septempliciter erit. Ergo durabit, & non deficit Sol. Solution. Sol durabit secundum substantiam; deficit à cyslo, ab officio, ab utilitate. Vnde I. 40. d. Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem: nec splendor Luna illuminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam. Apocal. 21. g. Civitas non eget Sole, neque Luna, vt luceant in ea. Nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius Agnus est. Item Abacuc. 2. c. Sol, & Luna steterunt in habitaculo suo, id est, stabunt. Item deficit Sol comparatione maiorum lumen. Matth. 13. f. Fulgebunt Iusti, sicut Sol. Ergo Christus multò plus. Item ipsa immutatio Solis in melius, appellatur defectus eius, sive mors. Vnde August. In omni re, quod mutari potest, defectus, sive mors, est ipsa mutatio in melius.

z Aut quid nequius excogitauit caro, & sanguis? ] Quid est nequius, quam prava cogitatio hominis ex carnis, & sanguinis corruptione veniens, & peccatum inde procedens ? quasi dicat, nihil. Sic accipitur caro, & sanguis. Matth. 16. c. Caro, & sanguis non revelavit tibi. 1. Cor. 15. f. Caro, & sanguis regnum Dei possidere non possunt. Roman. 8. b. Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Et reuera hoc nequam est, quia.

a Ex hoc arguetur, ) hic ab homine, vel in futuro à Deo, qui singulas pravas cogitationes arguer, quas homo non arguerit in praesenti.

b Virtutem altitudinis coeli, ) id est, perfectionem, & fortitudinem Angelorum coelestium, & ceterarum creaturarum coelestium.

c Ipse conspicit, ) id est, approbat vnumquodque in suo ordine.

d Et omnes homines, ) supple sunt, ( terra, & cinis.) Terra in conditione, & cinis in resolutione. Genes. 3. d. Pulvis es, & in puluerem reueteris. Vel, (terra, & cinis,) id est, fragilis conditionis. Genes. 18. d. Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis, & cinis.

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XVIII.

*EXPOSITIO CAP. XVIII.*

**a** Vi viuit in æternum, &c.) Præcedens capitulum incipit ab hominis creatione; istud vero inchoat, à mundi institutione. Diuiditur autem hoc capitulum in sex particulas. In prima agit de mundi creatione. In secunda docet magis esse insitendum laudi, quām inuestigationi Dei. In tertia horatur ad opera misericordiæ, ibi (Misericordia hominis.) Quartò agit de pœnitentia, ibi. (Ante iudicium.) Quintò, agit de oratione, satisfactione, & meditacione, ibi. (Non impediari.) Sextò, docet pugnare contra concupiscentias, ibi. (Post concupiscentias.) Dicit ergo.

*al. + incipit.*

**C A P. XVIII.**  
Vi a viuit in b æternum, & creaturæ uit d omnia e simul. f Deus solus iustificabitur, & g manet inuictus Rex in æternum. b Quis sufficiet enarrare opera illius? i Quis enim inuestigabit magnalia eius? k Virtutem autem magnitudinis eius l quis enunciabit? m Aut quis adiicit enarrare misericordiam eius? Non n est minuere, o neque adiicere, nec p est inuenire magnalia Dei. Cūm q consummauerit homo, r tunc t incipiet: & cūm s quieuerit, t operabitur. Quid u est homo, & x quæ est y gratia illius?

**a** Qui viuit, id est, Deus, qui viuit, ad differentiam falorum Deorum, id est, Idolorum.

**b** In æternum, ad differentiam Deorum adoptiuorum, id est, hominum, & Angelorum.

**c** Creauit, id est, ex nihilo fecit, ad differentiam Artificum, qui ex materia operantur.

**d** Omnia, contra Manichæos, qui dicunt visibilia esse à malo Deo; & inuisibilia sola esse à bono Deo.

**e** Sicut, in materia, quoad corporalia: vel in exemplo, & similitudine, quoad spiritualia. Vnde *Gloss.* Rerum substantia simul creata est, sed non simul per species formata: & quod simul exiit per substantiam materiæ, non simul apparuit per speciem formæ. Vel (simul), id est, causa vna, vel aliquod simile. *Job.* 40. b. Ecce Behemoth, quem feci tecum, id est, sicut te.

**f** Deus solus iustificabitur, id est, in comparatione omnium aliorum solus iustus videbitur. Vnde *Psalm.* 142. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. *Job.* 4. d. Nunquid iustificari potest homo comparatus Deo? *Luc.* 18. d. Nemo bonus, nisi solus Deus.

**al. + propria-**  
**tio-**  
**nis.**  
**g** Et manet inuictus Rex, quia omnibus potentior, & omnibus sapientior est. *Job.* 10. b. Deus, cuius ira nemo resistere potest: sub quo curvantur, qui portant orbem.

**h** Quis sufficiet enarrare, scilicet, creationis, dispositionis, & propagationis, recreationis, & glorificationis? quasi dicat, nullus. Vnde *suprà.* 16. c. Plurima eius opera sunt in absconsis. *Job.* 26. d. Cūm vix paruam stillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitrum magnitudinis eius intueri? *Psalm.* 9. Narrabo omnia mirabilia tua, id est, nulla narrabo, nisi mirabilia. Simile *Joan.* 15. b. Quæcumque audiui à Patre meo, nota feci vobis, id est, nulla nota feci vobis, nisi quæ audiui à Patre meo. Vel narrari possunt opera Dei, sed non enarrari, id est, plenè extrâ aliis narrari. Vnde *Isa.* 54. c. Generationem eius quis enarrabit? Et quod nullus possit enarrare, patet.

**i** Quis enim inuestigabit? id est, magna, & mirabilia opera Dei, ut est vniuersi creatio, ordinatio, gubernatio, filij incarnationis, passio, resurrectionis, ascensio, & iudicium? quasi dicat, nullus. *Job.* 9. b. Qui facit magna, & inscrutabilia, quorum non est numerus. *Rom.* 11. d. Q altitudo diuinitarum Sapientiarum, & Scientiarum Dei, quām incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viae eius!

**k** Virtutem autem magnitudinis, id est, omnipotenciam.

**l** Quis enunciabit, id est, extrâ aliis enunciabit? quasi dicat, nullus, nisi filius. Vnde *Matt.* 11. d. Neque Patrem nouit quis, nisi filius, & cui voluerit filius reuefare.

**m** Aut quis adiicit enarrare? quia patienter expectat peccatores, & clementer suscipit pœnitentes? Vel, [misericordiam eius,] dicit, incarnationis, passionis, resurrectionis, & ascensionis mysterium, quo toti mundo misertus est, quasi dicat nullus. Vnde *Ioannes Baptista.* Non sum dignus procumbens soluere corrigiam calceamenti eius. *Marc.* 1. a.

**n** Non est minuere, misericordiam Dei, dicit, per desperationem, ut Cain, & Iudas.

**o** Neque adiicere, ] per præsumptionem, ut Origenes, qui post mille annos omnibus etiam Dæmonibus veniam promittebat, ut dicunt.

**p** Nec est inuenire magnalia Dei, ] quare vnum saluet, alium reprobet: vnum affligat, alterum extollat. Propter quod maximè *Apostolus* exclamat. O altitudo diuinitarum, &c. *Rom.* 11. d. Vel sic. n Non est minuere, neque adiicere, id est, nihil est addendum, vel subtrahendum sacræ Scripturæ: perfectè enim tradita est sine diminutione, & superfluitate. p Nec, ] tamen, fest, id est, contigit, inuenire magnalia Dei, in Scripturis. De hoc dicitur *Deut.* 4. d. Non adderis ad verbum, quod loqueris vobis, neque auferis ex eo. Item 12. d. Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino: nec quicquam addas, neque minuas. *Job.* 29. d. Verbis meis nihil addere audebant. *Eccles.* 3. c. Non possumus eis quicquam addere, nec auferre, quæ fecit Deus. *Apoc.* 2. 1. d. Si quis apposuerit ad hæc, apponit super illum Deus plágas scriptas in libro isto. Contra. *Psal.* 70. Et adiiciam super omnem laudem tuam. Solutio. Est additio bona, & est additio mala; similiter est diminutio bona, & est diminutio mala. Addit enim, qui consilia præceptis adimplendo adiungit. Addit etiam, qui obscurè dicta interpretando fideliter exponit. De utraque additione intelligitur, quod dicit *Psal.* 70. Adiiciam super omnem laudem tuam. Item addit, qui sensum de corde suo Scripturæ addit: vel qui falso exponendo Scripturam emollit. Et hæc additio mala est. Vnde *Ier.* 14. c. Visionem mendacem, & divinationem fraudulentam, & seductionem cordis sui propherant vobis. *Ezech.* 13. a. Vx Prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, & nihil vident. De hac additione agitur hic. Item diminuit, qui superflua rescindit. Et hæc diminutio bona est. Item diminuit, qui veritatem occultat, vel peruerit, vel qui manum ori suo hon apponit. Hæc diminutio mala est. Et de hac agitur hic. Sequitur.

**q** Cūm consummauerit homo, mandata Dei piè operando.

**r** Tunc incipiet, mysteria Scripturæ intelligere. Vnde *Psal.* 118. A mandatis, id est, ab impleione mandatorum Dei, intellexi. Vel, [Cūm consummauerit homo,] opus suum, [tunc incipiet,] aliud. Verbi causa. Cūm perfecta fuerit messis, sequitur vindemia: & post vindemiam sequitur feminandi labor. Vnde *Leuit.* 26. a. Apprehendet messium tritura vindemiam: & vindemia occupabit semen. Vel sic.

**s** Consummauerit homo, id est, cūm consummatus, & perfectus fuerit homo.

**t** Tunc incipiet, id est, se esse in inchoatione reputabit: & quasi nihil egerit, agere illa incipiet. Vnde *Greg.* Nescit mens per torporem veterascere; quæ semper studet per desiderium inchoare. Vnde *Psalm.* 76. Et dixi nunc cœpi. Et *Psalm.* 37. Tora die contristatus ingrediebar. Item *Jerem.* 3. f. Post me ingredi non cessabis. Et hoc est, quod dicitur *Genes.* 1. a. Factum est vesperæ consummationis, & mane inchoationis, dies unus, id est, vita una.

**u** Et cūm quieuerit, à mundanis curis.

**v** Operabitur, ] opus Dei. *Ezech.* 3. g. Qui audit, audiat: & qui quiescit, quiescat, quasi dicat, qui vult Sapientiam audire, quiescat à curis mundanis. Vnde *inf.* 38. c. Tempore vacuitatis scribe Sapientiam: & qui minoratur actu, percipiet eam. 2. *Tim.* 2. a. Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus. *Luc.* 9. g. Nemo mittens manum suam ad aratum, & respiciens retro apus est regno Dei.

**w** Mysticè. q Cūm consummauerit homo, id est, Christus mysticè, per passionem.

**x** Tunc incipiet, per resurrectionem.

**y** Et cūm quieuerit, in sepulchro.

**z** Operabitur, ] resurgendo, ascendendo, Spiritum sanctum mirando, de limbo animas liberando.

**u** Quid est homo? ) Dignissima creaturarum, imago Dei; & tamen mutabilis. Quid igitur mirum, si alia mutantur? Vel (Quid est homo?) id est, quām vilis res est homo. *Job.* 25. b. Homo putredo, & filius hominis vermis. *Psalm.* 38. Vnuerfa vanitas omnis homo viuens. Vel.

**u** Quid est homo? Primo sperma putridum, postea vas sterorum, tandem esca vermium,

**x** Et quæ, id est, quanta.

**y** Est gratia illius, ut assumatur à verbo, abluitur à peccato, redimatur à supplicio, liberetur à limbo, sublimetur in celo? Vnde *Psalm.* 2. Quid est homo, quod memor es eius,

**z** aut filius hominis mysticè, de Christo. u Quid est homo? Deus. x Et quæ est gratia illius? Incarnationis, passio, resurrectionis, ascensio,

**o** Spiritus Sancti.

- a aut filius hominis, quoniam visitas eum?  
Et quid est bonum illius? ] Natura.  
b Et quid nequam illius? ] Voluntas. [Et quid, id est, quantum  
[bonum illius] à se? Nullum. [Et quid nequam illius? ] Mūltū.  
*mystice.* c Spiritus Sancti missio. [Et quid bonum illius? ] Gloria.  
d Et quid nequam  
illius? ] Gehenna.  
*Gen. 6.4*  
*Ps. 89*  
e Numerus dierum  
hominum, ] id est,  
quibus vivunt homines in hac vita  
mortali. d Ut multum centum anni. ] Ut multum dicit,  
quia aliquando plus,  
vt Moyses centum  
annos incipit defi-  
cere penitus vita ho-  
minum. Vnde *Ps. 89.*  
f Anni nostri sicut a-  
ranea meditabuntur:  
dies annorum no-  
strorum in ipsis se-  
ptuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni, &  
amplius eorum labor & dolor. Dies enim & nox sunt quasi  
dix bestia, quæ radicem arboris viræ hominis incessanter  
corrodunt. Vnde *Genes. 8. d.* Nox & dies non requiescent.  
g Quasi guttae aquæ maris deputati sunt, ] id est, breues &  
modici, & quasi nihil respectu æternitatis, sicut gutta vna re-  
spectu maris nihil est. Tria autem tangit, quæ vitam huma-  
nam comitantur inseparabiliter: breuitas, instabilitas, & ama-  
ritudo. Breuitas, vbi dicit: [Quasi guttae.] Vnde *Job 14. a.* Bre-  
ues dies hominis sunt. Instabilitas, vbi dicit: [Aqua] Amaritudo, vt dicit: [Maris.] De his tribus dicitur *Job 14. a.* Homo natus  
de muliere breui viuens tempore repletur multis miseriis, qui  
quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut umbra, &  
nunquam in eodem statu permanet. Et *Genes. 47. b.* Dies pere-  
grinationis viræ meæ centum triginta annorum sunt parui &  
mali.  
h Et sicut calculus arenas] qui modicus est, & sterilis, &  
amarus.  
i Sic exigui anni in die æui, id est, respectu æternitatis. *Sap. 2.*  
j Exiguum & cum rædio est tempus vitæ nostræ.  
k Proper hoc, ] id est, propter poenitatem, & mutabilitatem, & fragilitatem hominum.  
l Patiens est Deus in illis ] hominibus, vel diebus, expectans  
eos ad poenitentiam. Vnde *Sap. 11. d.* Misericordia omnium; quo-  
niam omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter  
poenitentiam. *Gen. 6. a.* Non permanebit Spiritus meus in homi-  
ne, quia caro est, id est, fragilis. *sup. 5. b.* Altissimus est patiens  
redditor. Sed cum diu expeßauerit, tandem feriet. *Isa. 42. c.* Ta-  
cui, semper filii, patiens suis sicut parturiens loquar.  
m Et effundet super eos misericordiam suam, id est, abundan-  
ter & super merita hominum gratiam suam tribuet in illis.  
*Isa. 44. a.* Effundam Spiritum meum super semen tuum, & be-  
nedictionem meam super stirpem tuam.  
n Vedit oculo misericordiaz, vel videri fecit.  
o Præsumptionem cordis eorum, quoniam mala est. ] Vnde  
in *Isa. 37. a.* O præsumptione nequissima! unde creata es cooperi-  
re aridam nequitiam, ex fomite, ex voluntate, ex Diaboli sug-  
gestione? Et quia sic vidit Deus, vel videri fecit; ideò miser-  
cus est.  
p Et cognovit subversionem, id est, malam voluntatem, quæ  
est causa subversionis [illorum].  
q Quoniam nequam est] non æqua mala voluntas, quæ dicitur  
subversio, quia sicut vas subversum operit lucernam, &  
effundit liquorem dissimilem; sic mala voluntas lucem Sapien-  
tiae operit, & liquorem græciæ effundit. Vnde *Proverb. 15. b.* Cor  
stultorum dissimile erit. in *Isa. 21. c.* Cor fatui quasi vas confractum: & omnem sapientiam non tenebit. Et quia ita vidit, &  
cognovit.

- r Ideò adimpleuit propitiationem suam in illis ] hominibus, peccata condonando, gratiam conferendo, filium proprium incarnando. Vnde *Psalm. 11.* Propter misericordiam inopum, & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus. *Exod. 3. b.* Vidi afflictionem populi mei, qui est in Ægypto, & clameorem eius audiui: propter duritiam eorum, qui præsunt ope-ribus: & sciens dolorem eius descendens ut liberem eum de manib[us Ægyptiorum. i. *Joan. 4. b.*] Misit Deus filium suum propitiacionem pro peccatis nostris. [Adimplevit] dicit, quia tunc fuit adimplenta omnis lex & prophetia. Vnde *Galat. 4. a.* Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret.  
s Et ostendit illis viam æquitatis, ] quæ nec ad dexteram inclinat per nimiam omissionem, neque ad sinistram per nimiam austrietatem; sed per medium æquitatis rectè tendit ad patriam. *Sap. 10. b.* Iustum deduxit Dominus per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei. *Prou. 4. b.* Viam Sapientiae monstrabo tibi, & ducam te per semitas æquitatis. *Isa. 30. e.* Hæc est via, ambulare in ea, & non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram.  
t Misericordia hominis circa proximum suum ] quasi dicat, in hac via debet homo sequi Dominum, vt sicut ille misericordiam suam effundit super omnes & homo. Vnde *Luc. 6. f.* Estote misericordes sicut & Pater vester coelestis misericors est. Et hoc est: [Misericordia hominis circa, &c.] id est, debet esse circa omnem, qui nomine proximi intelligitur, vt dicit *August.* super *Luc. 10.* Et quare hoc?  
u Misericordia autem Domini, ] id est, quia misericordia Domini.  
v Super omnem carnem, ] id est, super omnem hominem bonum & malum: magnum & paruum. *Iobel. 3. g.* Effundam Spiritum meum super omnem carnem. *Math. 5. g.* Qui Solē suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. *Psalm. 35.* Homines & iumenta saluabis. Domine, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam? Deus. Vel aliter. Multi sunt, qui libenter dant consanguineis suis, vel vicinis, vel beneficis; pauperibus autem, vel peregrinū: non libenter. Hos suggillat hic Auctor dicens:  
w Misericordia hominis, humum sapientis:  
x Circa proximum suum, ] consanguineum, vicinum, beneficum suum, propter carnem, propter laudem, propter cupiditatem. *Gal. 6. c.* Operemur bonum ad omnes. *sup. 4. d.* Non fit manus tua collecta ad dandum. *Math. 11. a.* Extende manum tuam. *Luc. 14. c.* Cum facies conuiuum, aut cœnam, noli vocare amicos tuos, id est, beneficos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos.  
y Misericordia autem Domini super omnem carnem, ] quasi dicat, arcta est misericordia hominis; sed misericordia Dei longa est & extensa ad omnes. Differt autem misericordia & misericordia, sicut fons & riulus. Misericordia enim quasi fons est in affectu; misericordia quasi riulus in effectu.  
z Qui misericordiam habet, ) in affectu:  
y Docet & erudit, ) in effectu, quasi dicit, vbi est fons  
misericordiaz, necesse est, vt erumpat fons riulus miseri-  
cationis. Vnde *Philip. 2. a.* Si qua consolatio in Christo, si  
quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua  
viscera miserationis, implete gaudium meum. Ideò bene  
dicit:  
z Qui misericordiam habet, ) in corde:  
y Docet, ) ore maiores:  
z Et erudit, ) opere minores.  
a Quasi Pastor gregem suum, ) non alienum. ( quasi Pa-  
stor) dicit, non quasi pastus, vt Archidiaconi, qui sunt pasti,  
non Pastores. Vnde minatur *Ezech. 34. a.* Vt Pastoribus, qui  
pascebant seipso: nonne græges à Pastoribus pascentur? Ita  
solebat esse *Job 1. c.* Boues arabant, &c. Sed modò à gregibus  
Pastores pascentur.  
b Misereatur excipiens doctrinam miserationis (id est, Theo-  
logiam, quæ docet miseri). Vel ibi incipit versus.  
c Misereatur excipiens, &c.) quasi dicit studeat Theologus  
opere adimplere, quod docet sententia, vel quod audiat à Do-  
ctore. *Apol. 11. d.* Qui audit, dicit, veni.  
d Et qui festinant in iudiciis eius) id est, qui desiderant ex  
causa iudicia eius, id est, Dei, id est, qui volunt esse Magistri, &  
Doctores, vel Prelati, vel Prædicatores, vel Iudices, misereantur  
primo sui: & tunc demum Iudices hanc, hoc est, primò in-  
tendant misericordiaz, & post studeat doctrinæ. Vnde *1. Tim. 4.*  
L 14 d. Attende

d. Attende tibi, & doctrinæ. Vel sic, (Qui festinant iudicij) id est, qui desiderant diem iudicij, misericordia modò, id est, vident operibus misericordia, quia sola misericordia comes est defunctorum, ut dicit Ambr. Et de sola misericordia erit descriptio iudicij, ut patet Matth. 25. c. a. Fili in bonis] id est, in bonis datis.

b. Non des querelam, in a bonis b. non des querelam] id est, causam querelæ, hoc est, si alicui beneficeris, noli exprobrare beneficium, vel murmurando dare. Al. + verum- Pbil. 2. b. Omnia facie fine murmura- que. 16. q. 1. 16. q. 1. c. sic vi- ue. & c. seq. Non des querelam, in a bonis b. non des querelam: & in c omni dato ne des tristitiam verbi mali. d. Nonne ardorem refrigerabit ros? Sic e & verbum f melius quam datum. Nonne g ecce verbum super h datum bonum? i. Sed t utraque cum k. homine iustificato. l. Stultus acriter mproperabit & m. datus indis- tionibus, & hæsta- tionibus, vt sitis sine ciplinati n tabescere facit oculos. querela. Et infra 19. o. Ante iudicium p para iustitiam b. Ne iteres verbum tibi: & antequam q loquaris, r nequam, & durum. disce. s. Ante languorem t adhuc. Et in omni dato,

tuo, (ne des tristitiam verbi mali) id est, non contristes accipientem malo verbo, ne conutio vendas, quod opere donas. Vnde sup. 4. a. Congregationi pauperum affabilem te facito. Et inf. 35. b. Bono animo redde gloriam Deo, & non minuas primitias manuum tuarum. d. Nonne ardorem refrigerabit ros?] quasi dicat, sicut enim ros de cœlo veniens Solis ardorem expellit à segetibus. e. Sic, & verbum] dulce, & benignum refrigerabit pauperem. f. Melius, quam datum,] solum, vel cum iurgio datum. Vnde Prover. 17. 2. Melior est bucella secca cum gaudio, quam plena domus victimis cum iurgio. Item Prover. 15. b. Melius est vocari ad olera cum charitate, quam ad vitulum saginatum cum odio. g. Nonne ecce verbum,] benignum. h. Super datum bonum] id est, melius dato? Vel, (super datum,) est verbum quasi condimentum super cibum.

i. Sed utraque] id est, verbum dulce, & datum.

k. Cum homine iustificato] id est, homo iustus dat utrumque alioquin non esset iustus. l. Stultus acriter mproperabit] id est, cum iurgio dat, & post datum mproperat. Vnde infra 20. b. Exigua dabitis, & multa mproperabit, & apertio oris illius inflammatio est. Hoc autem malum est, & prohibetur, inf. 41. d. Cùm dederis, ne mproperes. Ita enim facit Dominus. Jacob. 1. a. Qui dat omnibus affluerter, & non mproperat. m. Et datus indisciplinati,] id est, dantis cum iurgio.

n. Tabescere facit oculos,] recipientis p̄z pudore. Vel, [tabescere,] id est, in lachrymas resoluere p̄z dolore. Vnde infra 20. b. Datus insipientis non erit utilis tibi. o. Ante iudicium] id est, antequam veniat iudicium futurum, vel iudicium mortis. p. Para iustitiam tibi] id est, opera iustitiae, & opera misericordia, qua respondeant pro te in iudicio. Parauit in iudicio Thronum suum Dominus, dicit Psalm. 9. & tu prepara responsiones: quia Dominus parat contra te allegationes, & accusations. Propter hoc autem dicit. Para iustitiam, & non para misericordiam: quia tunc erit forum iustitiae; non autem forum misericordia. De iudicio mortis dicitur inf. 41. a. O mors, bonum est iudicium tuum homini indigenti, & qui minoratur viribus, defecto ærate, & cui de omnibus cura est: & incredibili, qui perdit sapientiam mundi, scilicet, Vel sic. o. Ante iudicium] id est, antequam officium iudicandi accipias, hoc est, magisterium, vel prælationem, vel officium prædicationis.

p. Para iustitiam tibi,] Superioribus obediendo; quia qui non nouit esse Discipulus, nescit esse Magister: & qui non didicit subesse, nunquam sciet p̄esse. Te ipsum disciplinando prius cum Apostolo. i. Cor. 9. d. Castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne cum aliis prædicauerim, ipse reprobis efficiar. Inferioribus condescendendo. inf. 32. a. Rectorem te posuerunt: esto in illis quasi unus ex illis. Cum igitur quis vocatur, ut Index, conformetur aliis: videat prius, si haec habeat; alioquin non recipiat. Vnde inf. 37. d. Fili, in vita tua tenet animam tuam: & si fuerit nequam, non des illi potestatem: non enim omnia omnibus expedient.

q. Et antequam loquaris,] docendo.

r. Disce,] quid, & qualiter docere debeas, ut prius sis concha, quam canalis. Proverb. 18. c. Qui prius responderet, quam audiatur, stultum se esse demonstrat. sup. 11. a. Prius, quam audias, ne respondeas verbum. Vel sic. q. Antequam loquaris] id est, antequam te oporteat respondere rationem in die iudicii, de-

omnibus qua fecisti, qua dixisti, & qua cogitasti. r. Disce,] qualiter respondeas. Tunc enim non erit utilis Advocatus, sed quilibet pro te loqueretur. s. Ante languorem] id est, ante diem iudicij, quando licet operari. t. Adhibe medicinam, poenitentia vulneribus peccatorum tuorum. Vel, (Ante lan-

guorem,) mortis, (adhibe medicinam,) bona operationis. Vel (Ante languorem) id est, antequam morbus peccati fiat chronicus per consuetudinem.

[Adhibe medicinam contritionis, confessio- Onitius de re- nis, & satisfactio- nis.. Nam sero medit. medio cina paratur, &c. sup. amoris. 10. b. Languor pro- Luc. 18. lixior gravat Med. a. 1. cum: breuem lan- Theffai.

guorem præcidit Medicus. Ibi quare de hoc. u. Et ante iudicium,] futurum, vel iudicium mortis. x. Intertoga te ipsum,] perscrutando opera tua, qualia sint: utrum contra, vel vereat pro te. Thren. 3. e. Scrutemur vias nostras, & queramus, & ris- reuertamur ad Dominum. Job. 7. c. Loquar in tribulatione spiritus mei, confabulabor cum amaritudine animæ meæ. Vel sic. u. Ante iudicium] id est, antequam alias iudices.

x. Iteroga te ipsum,] prius iudicando. Vnde i. Cor. 11. g. Si nosipso dijudicaremus, &c. Matth. 7. a. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui; & trabem in oculo tuo non vi- des? y. Et in conspectu Dei inuenies.] id est, peccatorum remissionem hic; & in futuro habebis eum Iudicem propitium, quando dicet tibi: Euge, serue bone, & fidelis, &c. Matth. 25. b.

z. Ante languorem,] mortis, id est, antequam infirmitas facit languor. a. Humilia te,] per poenitentiam, quasi dicat, medici- na, quam dixi adhibendam, est humilitas poenitentia, qua conficitur ex his, qua sequuntur. b. Et in tempore infirmitatis] id est, tentationis, vel peccati. c. Ostende & ohuertationem tuam] id est, vitam tuam Sacerdoti per confessionem, qui est Medicus spiritualis. Vnde sup. 17. d. Ante mortem confitere. Luc. 17. c. Ite, ostendite vos Sacerdotibus. d. Non impediatis,] curis scæculi. e. Ocare semper] voce, vel pia mentis affectu, vel bona operando. i. Theffai. 5. c. Sine intermissione orate. f. Glos. Nunquam desinit orare, qui non desinit iustus esse. Vel, (semper) id est, in horis, & temporibus constitutis. Luc. 18. a. Oportet semper orare. Ephes. 6. c. Orantes omni tempore in spiritu, & in ipso vigilantes. Item, (Non impediatis orare semper,) Amore parentum. Matth. 18. b. Si pes tuus scabdi- lat te, &c. Vel crapula. Luc. 21. g. Attendite vobis, ne forte grauentur corda vestra crapula, & ebrietate, & curia huius vita. Vel dissidentia impenetrandi. Luc. 11. b. Ornis, qui petit, accipit. Vel societas etiam sancta Christus discessit à Disci- pulis, ut oraret solus. Matth. 26. d. f. Et non veteris] id est, non credas veteri, siue profili eri. g. Usque ad mortem iustifi- cari] id est, continuare opera iustitiae; sicut nec Christus dimi- sit propter Ioannem prohibentem eum, sicut legitur Matth. 3. d. Ioannes prohibebat eum. Respondens autem Iesus dixit ei: Sine modo, sic enim decer nos adimplere omnem iustitiam.

g. Quoniam merces Dei,] id est, quam Deus dat, scilicet, vita- tam æternam. h. Manet in æternum,] inf. 36. c. Da mercede- ðem, Domine, sustinentibus te. Vel, (merces Dei,) est ipse Deus. Gen. 15. a. Ego protector tuus, & merces tua magna ni- mis. k. Ante orationem præpara animam tuam] id est, iram, vel odium, vel rancorem, si habes erga aliquem, dimittendo. Vnde Glos. Cùm stas ad orandum, dimittit, si quid habes aduersus aliquem. Vnde Matth. 5. d. Si offres munus tuum ante altare: & ibi recordatus fueris, quid frater tuus habet ali- quid aduersum te: relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offres mu- nus tuum. Vel, (præpara animam tuam,) id est, cor tuum, colligendo, locutiones superfluas fugiendo.

l. Et noli esse, quasi] per duplicitatem, bene orando, & ma- le agendo, vel labiis orando, & corde per mundum vagan- do. Vnde Deut. 6. c. & Matth. 4. b. Non tentabis Dominum • Deum tuum, Item tentat Deum, qui, cum possit aliquid fa- cere, periculosè omittit. Item Juath. 8. b. arguit eos, qui Deo terminum imposuerunt, dicens. Qui estis vos, qui ten- tatis Deum? m. Memento iræ] id est, vindictæ peccatorum.

*a In die consummationis, ] id est, in die iudicij, quod bonis erit consummatio; sed malis consumptio. b Et tempus retributionis, id est, opera digna retributio[n]e. c In conuersione], ad Dominum, vel [in conuersatione] bona, [ facies.] quasi dicat, memor esto iudicij futuri: & bona opera facies in praesenti. Vnde *inf. 3.1.**

*Al. + consuptionis* a. Cogitatus præscientia auertit: sensus retributionis in [c] conuersio[n]em. *Glos.* ab omni concupiscentia. z. *Cur. s.b.* Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipias vinum quisque, prout gesit in corpore suo, siue bonum, siue malum. *sup. 11.* Memento paupertatis] præterita, in qua natus es: præsentis in qua constitutus es; futuræ, in qua futurus es post hanc vitam.

*Al. + voluptate.* e In tempore abundantia] temporalis, vel spiritualis, *sup. 11. c.* In die bonorum ne immemor sis malorum. *Luc. 16. c.* Facite vobis amicos de mammona iniuitatis. *1. Tim. 6. d.* Præcipe diuitibus huius seculi bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi bonum fundamentum in futurum, ut apprehendant vitam æternam.

f Et necessitatem paupertatis, id est, in abundantia tua memento necessitatis pauperum, ut eis subuenias. Vel, [in die dñitiarum] spiritualium, memento necessitatum paupertatis, quæ est in inferno, ut non intres in illam. g A mane usque, &c.] quasi dicat, citò mutatur fortuna, & ideo necessarium est prædicta facere. Vel, [à mane,] natuitatis, usque ad vesperam, mortis. Vel, [à mane,] iuuentutis, usque ad vesperam] senectutis. *Isa. 38. c.* De mane usque ad vesperam, h Et hæc omnia citata] id est, citò transeuntia, vel citata ad iudicium, ad quod nos citat Dominus per ipsam rerum mutabilitatem, per flagella, per beneficia, per Scripturam, per inspirationem, per mortem: & hæc est citatio p[re]ematoria. *Eccle. 12. d.* Cuncta, quæ fiunt, adducet Deus in iudicium.

i Homo sapiens in omnibus, ne Deum offendat. *Prou. 28. b.* Beatus homo, qui semper est pauidus. *Job. 9. d.* Verebar omnia mea. *inf. 25. b.* Beatus homo, cui donatum est habere timorem Dei.

k Et in diebus delictorum] id est, in vita præsenti, quæ plena est delictis. Vel, [in diebus delictorum] id est, in vita præsenti, in qua tantum possunt purgari peccata. l Attendet ab inertia, quæ est pigritudo carnis arte viuendi, *Prou. 6. a.* Vade ad formicam, o piger. *Genes. 18. a.* Festinavit Abraham ad Sarah, &c. Ibi *Glos. Orig.* Sara accelerat, Abraham currit, puer festinat: non est piger in domo Sapiens. m Omnis astutus] id est, prudens, & diligens in lege Dei. n Agnoscit Sapientiam] id est, approbat. Vel, [agnoscit Sapientiam,] id est, Christum, qui in lege continetur. *Prou. 14. b.* Astutus considerat gressus suos. o Et inuenienti eam] id est, Sapientiam, p Dabit, ipsa Sapientia q Confessionem] peccati, vel laudis. Confessio igitur donum Dei est: si non habes confessionem, nondum inuenisti Sapientiam: si non inuenisti, non quæsiisti. *Sep. 6. b.* Inuenitur ab his, qui querunt eam. Vel, si quæsiisti, non vbi est, quæsiisti: Non inuenitur in terra suauiter viuentium. *Job. 28. b.* Regina Austri venit in Iudeam à finibus terræ querere Sapientiam, & videre Sapientem Salomonem. *Matt. 12. d.* r Sensati in verbis] id est, qui veritatem intelligunt verborum, & dulcedinem sentiunt.

s Et ipsi sapienter,] vt, & verbo, & exemplo alios instruat. *Act. 1. a.* Cœpit Iesus facere, & docere. *2. Cor. 10. a.* Quales sumus verbo per Epistolas absentes; tales, & præsentes in facto.

t Et intellexerunt,] id est, veram promissionem.

u Et iustiam, ] id est, iudicij executionem, qua reddet uniuersique secundum opera sua. Vel, [veritatem, & iustitiam,] id est, veram iustitiam, quæ est vera preparatio sedis Dei, ut dicit *Psalm. 88. x.* Et implorauerunt] id est, implorando orationibus, & bonis operibus empetrauerunt. y Prouerbia, & iudicia, id est, intelligentiam occultorum, & *inf. 39. a.* Occulta prouerbiorum exquiget Sapiens, & in absconsis parabolorum conuerſabitur. z Post concupiscentias tuas,] malas.

Non eas] per opus, aut confessum, *sup. 5. 2.* Non sequaris in fortitudine tua cordis tui concupiscentias. *Rom. 7. b.* Non concupisces. Ibi *Gloss. Augst.* Non concupiscere omnino, perfecti est: non ire post concupiscentias, luctatoris. Quidam præcedunt concupiscentias, ut illi, qui provocant, & procurant. Quidam contumaciantur, qui in cogitationibus illicitis commorantur. Quidam sequuntur, qui consentiunt, vel cooperantur. 4. *Reg. 3. c.* Phaltiel sequebatur Michol plorans. Phaltiel interpretatur euadens à Deo, Michol aqua omnis, id est, omnis voluptas communis.

b Et à voluntate tua auertere,] id est, ne sequaris voluntatem tuam; sed potius abiice à te, si vis sequi Dominum. *Luc. 9. c.* Si quis vult post me venire, abneget seipsum. *Joh. 3. 18. d.* Si glorificaueris eum, dum non facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua: tunc delectaberis super Domino. e Si præstes animæ tuæ,] id est, animalitati, siue sensualitati tuæ.

d Concupiscentias eius] quæ sunt tres, concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vite. *Joan. 2. c.* Omne, quod in mundo, concupiscentia carnis est, &c.

e Faciet te in gaudium inimicis tuis] id est, Dæmonibus, non quod Dæmones aliquando gaudeant; sed gaudium eorum dicitur impletio desiderij eorum, & derisio eorum, qua irridet homines, cum peccare fecerint. *Psalm. 12.* Qui tribulant me, exultabunt, si motus fuero. *Abac. inf. 4.* Ipse de Regibus triumphabit, & Tyranni ridiculi eius erunt. *Indie. 16. e.* Samson excætus positus est in Iudibrium Philistæis. f Ne oblecteris in turbis] sociorum, vel famulorum, vel Discipolorum, vel nepotum, aut filiorum. *Amos. 6. a.* Væ vobis, qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Sathanæ, Optimates capita populorum ingredientes pompticè domum Domini. *Job. 21. a.* Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba, & nepotum in conspectu eorum. Legitur *Matt. 9. c.* quod Dominus elecit turbam, antequam suscitat pueram, g Nec in modicis,] id est, in paucis, supple, oblecteris, quasi dicat, nec etiam in multitudine, nec in paucitate sociorum, ac famulorum oblecteris; sed in bonitate.

h Assidua enim est commissio illorum] id est, frequenter resecant: quia unus alium exemplo, & verbo trahit ad peccatum, *supr. 12. a.* Non est ei bonum, qui assiduus est in malis. Vel sic.

g In modicis,] id est, in peccatis venialibus non oblecteris.

h Assidua enim est commissio illorum] id est, peccatorum, quorum contemptus potest esse mortal, vel multitudo occasio ruinæ. Vnde *Greg.* Vita sti grandia: caue, ne obruas arena. *inf. 29. a.* Qui modica spernit, paulatim decidet.

i Ne fueris mediocris] id est, tepidus, & piger.

k In contentione ex fœnore] in labore fœnerandi, id est, talenti commissi multiplicando, quod oportet reddere cum usura. *Matt. 25. b.* *Luc. 19. b.* Vel sic. [Ne fueris mediocris in contentione ex fœnore,] id est, non sis lentus in contentione, quam sequitur fœnus habendum in patria. *Luc. 13. e.* Contendite intrare per angustum portam. l. *Cor. 9. d.* Omnis, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet. Vel sic.

m Ne fueris mediocris,] sed strenuus, & hilaris, & alios superans.

n In contentione ex fœnore,] id est, erogatione eleemosynæ, quod est Domino fœnerare. *Prouerbiorum. 19. c.* Fœneratur Domino, qui misericordia pauperis

l Et non est tibi nihil in seculo] id est, magnum emolumentum consequeris ex tali multiplicatione, siue ex tali contentione, & tali fœnore. *Matt. 10. d.* Nemo est, qui reliquerit domum, aut fratres, aut agros propter me, qui non accipiet centies tantum, nunc in tempore; & in futuro seculo vitam æternam. Vel Anthypophora est. Quasi ne te excuses per inopiam: quia si non habes pecuniam, siue possessionem, quam dare possis; habes voluntatem, qua compati potes, quod plus est. Et ita, [non est tibi nihil,] id est, est tibi aliquid, quod

# Liber Ecclesiastici.

## Cap. XIX.

quod potes dare. *Greg.* Non est manus vacua à munere, cuius arca cordis plena est bona voluntate.  
a Eris enim inuidus anima tuæ, si piger fueris, id est, volens eam occidere fame, cum non labores, ut vivas.

*E X P O S I T I O C A P. X I X.*

b Perarius Ebriosus.] Hoc eris enim inuidus + anima tuæ. capitulū totum est contra maledicos.

Quia verò maledicta iaculantur in epulationibus, & potationibus; idèo primò, vituperat ebrietatem, & lenocinia. Secundò, prohibet citò credere malum de alio ibi. Qui citò credit, tertio, vetat audita mala repetere, ibi. [Ne iteres verbū.] Quartò, iubet corripiere iuxta formam Domini, Mat. 18. b. Si peccauerit in te frater tuus, &c.

ibi. [Corripe amicum tuum.] Quintò, iubet indulgere peccanti, ibi. [Et da locum timori Altissimi.] Sextò, iubet discernere veros iustos, & mendaciter corripientes, ibi. [Et non est Sapientia nequitia displicit.] Dicit ergo.

b Operarius Ebriosus, id est, assuetus inebriare se. e Non locupletabitur, temporalibus diuitiis, neque spiritualibus, licet operarius, multò fortius ocio vacans, non locupletabitur, si fuerit ebriosus. Proverb. 21. c. Qui diligit Epulas, in egestate erit: & qui amat vinum, & pinguia, non dabitur. Epes 5. d. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.

d Et qui spernit modica, id est, peccata venialia. Verbi causa. Verbum ociosum, risum, potationes, comedationes, & cetera huiusmodi dicit *Glossa*.

e Paulatim decidet, id est, casui vicinatur. Vel decidet à feruore. Vnde *Greg.* Vita grandia: caue, ne obruaris arena. Et alibi. Si curare parua negligimus, insensibiliter sedem audacter maiora perpetramus. Vel sic.

d Et qui spernit modica, id est, minitia instituta regularis vita. Verbi causa; Silentium, inclinationes, & huiusmodi.

c Paulatim decidet] in contemptum maiorum, vel in peccatum mortale. Vita enim claustral is est sicut nauis, in qua si minima deficiant, id est, stupa, clausus, & cera, & huiusmodi, paulatim subinrat aqua, & demergitur in profundum. Vnde *Matth.* 4. c. Qui soluerit vnum de mandatis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum, id est, in Ecclesia.

f Vinum, & mulieres, id est, ebrietas, vel potius ebriositas, & fornicatio.

g Apostatare faciunt, id est, iugum Domini abijcere.

b Sapientes] multa scientes, vt patet in Noë, Gen. 9. c. & in Loth, Gen. 19. g. qui ambo semel inebriati deliquerunt. Et Salomon. 3. Reg. 11. a. qui propter mulieres idola in senectute adoravit. Et Adam ne molestaret suas delitias, pomum vetitum manducavit. Genes. 3. b. De hoc *Ost.* 4. c. Fornicatio, vinum, & ebrietas auferunt cor. Proverb. 20. a. Luxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas.

i Et arguunt, id est, dignos argutione faciunt, [sensatos] prius etiam si semel ceciderunt in hoc.

k Et qui se iungit fornicariis, id est, mulieribus per conuictum: quia ex conuictu formantur mores.

l Erit nequam] id est, non æquus, vel non quis, vel necans quem, id est, spiritum. 1. Cor. 5. c. Ne commisceamini fornicariis. Item 2. Corinth. 6. c. Nolite iugum ducere cum infidelibus.

m Putredo, & vermes] qui se iungit fornicariis, id est, inseparabiliter possidebunt. Putredinem dicit fœtorem gehennæ, vermes, corrosiones damnatae conscientiae. suprà 10. c. Cum morietur homo hereditabit serpentes, & bestias, & vermes. Isaie. 14. c. Subter te sternetur tinea: & operimentum tuum erunt vermes.

n Et extollebitur in exemplum maius, id est, suspendetur in altum, ad literam propter furum, vel homicidium, quod causa fornicationis sape committitur, ut alii corriganter. Propter hoc etiam patibula ponuntur in alto loco, ut ab omnibus videantur. Et vox Loth verba est in statuam salis, id est, in conditionem. Genf. 19. e. Et hoc est, quod dicitur, Proverb. 19. d. Pestilente flagellato, stultus sapientior erit. 10. b. 17. b. Postea me, quasi in prouerbium vulgi: & in exemplum suum coram eis. Num. 3. b. Contumeliis afficiam te, & ponam te in exemplum. Exch. 5. d. Eris opprobrium, & blasphemia, exemplum, & stupor in Gentibus. Vel sic. [Extollebitur in exemplum maius] id est, fieri exemplum maiorum peccatorum, cum ita grauiter puniuntur pro fornicatione, quia etsi est maioris infamia; tamen est aliquando minoris culpa.

o Et tolleretur de numero] Sanctorum, anima eius] quia imunda, & polluta; Sancti autem mundi, & clari & digni numero. 13. b. Erit manus mea super Prophetas, qui vident vana, & divinant mendacium, in consilio populi mei non erunt: & in Scriptura domus Israel uon scribentur. Nhemie 7. f. Hi quæsierunt scripturam Genealogia suæ, & non inuenierunt: & eiusdem sunt de sacerdotio.

p Qui credit citò] id est, subito sine deliberatione, qui vel quis, vel ad quid loquatur, vel sine inspiratione; quia tamen lege priuata non ducitur.

q Lewis est corde] id est, ex vitio leuitatis corde est, quod homo subito credit. Contrà 1. Corinth. 13. b. Charitas omnia credit. Item Centurio commendatur: quia citò credit. Matth. 8. b. Item Act. 2. a. Factus est repente de cœlo sonus. Ita *Glossa*. Nescit tarda rerum molimina Spiritus Sancti gratia. Solutio. Aliud est ipsa promptitudo bonæ voluntatis ad omne bonum; aliud leuitas animi. Cum dicitur: Charitas omnia credit, describitur perfectio bonæ voluntatis promptæ ad omne bonum; hic describitur leuitas animi parata etiam ad mala. Ad secundum dicimus, quod facilitas, siue velocitas credendi cum discretione, vel inspiratione, bona est: & haec commendata fuit in Centurione. Facilitas credendi sine deliberatione mala est: & haec vituperatur hic. Vnde 1. Ioan. 4. Nolite credere omni spiritui; sed probate spiritus, si ex Deo sint. Iudith. 8. d. Quod facere disposerunt, probate, si ex Deo est. Matth. 24. b. Si dixerint vobis: ecce in deserto est; nolite exire: ecce in penetralibus; nolite credere. Sequitur.

r Et minorabitur] sensu, & virtute, fama, & substantia: Et hoc, quia voluit magnificari, infra. 43. a. A Luna signum est Diei festi, luminare, quod minuitur in consummatione. Vel.

s Qui credit citò] adulatoribus bene de se dicentibus: vel detractoribus mala de aliis narrantibus: vel hereticis falsa dicentibus: vel Philosophis, aut Poëtis vana scribentibus.

q Lewis corde est, & minorabitur] intellectu veritatis: Veritas enim vanitati, & falsitati, contraria est.

f Et qui delinquit in animam suam] id est, in seipsum, vel in spiritum suum, qui est anima humanæ animæ.

t Insuper habebitur] id est, pro superfluo, & inter stultos reputabitur, supra. 10. d. Peccantem in animam suam quis iustificabit? Vel sic.

s Qui delinquit in animam suam] id est, qui derelinquit in anima sua iacula Diaboli. t Insuper habebitur, id est, in superficie erumpente sanie infirmus, & peccator manifestabitur, & putredo interius.

u Qui gaudet iniquitate] id est, in perpetratione iniquitatis suæ, vel alienæ.

x Denotabitur] id est, notabilis fiet his per characterem, id est, cauterium, sicut fur. supra. 5. d. Denotatio pessima super bilinguem. Vel, [denotabitur,] id est, de nota, in qua scriptus erat, delebitur, ut non scribantur in grossa litera. Sicut enim in curia Romana litteræ primò scribuntur in nota: & postea cum approbatæ fuerint, in glossa littera, & bullantur. Sic in cœlesti curia primò scribitur quilibet in notula per gratiam; postea vero si approbatus fuerit, scribitur in grossa littera per gloriam, & bullatur bulla summi Pontificis, quia non poterit à litteris separari.

y Et qui odit correctionem, id est, qui non vult corrigi.

z Minuetur vita, tripli, naturæ, gratiæ, & gloriæ. Proverb. 29. a. Viro, qui corripiens dura cervice contemnit, repentinus superueniet interitus, & eum sanitas non sequetur. infra. 31. d. Qui defraudat vitam, mors, id est, mortale peccatum.

a Et

a Et qui odit loquacitatem] in se & aliis loqui, quæ non proflunt, vel audire.

b Extinguit malitiam] detractionis. Proverb. 25. d. Ventus Aquilo dissipat pluvias; & facies tristis linguam detrahentem. Psalm. 58. Gladius acutus in labiis eorum, quoniam quis audiuit, quasi dicat,

B si non esset auditor, & a qui odit loquacitatem b extinguit malitiam. c Qui peccat in animam suam, d pœnitibet:

Sup. 10. B d. Noli audire linguam nequam, & e qui iucundatur in malitia ori tuo facito ostia, f denotabitur. Ne g iteres ver-

d. & seras auribus tuis. Item ibidem b. Si ex-

puer i super illam, mico k noli narrare sensum extinguetur, id est, tuum: & si l est tibi delictum,

si vilipenderis linguam nequam, ces- m noli denudare. n Audiet enim fabit à detractione. e Qui peccat in ani-

mā suam] ita quod non in alios, polluendo eam pravis cogitationibus & desideriis malis & operibus iniquis.

d Pœnitibet,] id est, pœna cum tenebit in futuro, nisi hic pœnituerit.

e Et qui iucundatur in malitia,] id est, qui lætitatur cum malè fecerit.

f Denotabitur,] id est, de nota libri vitæ delebitur, quando ei dicetur, & aliis impiis: Discedite à me, maledicti, in ignem eternum, qui paratus est Diabolo & Angelis eius: Matt. 25. d. Vel (Denotabitur,) id est, notabilis digito monstrabitur. Psalm. 51. Super eum ridebunt & dicent: Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum.

g Ne iteres verbum durum,] id est, nequam & contumeliosum verbum si semel dixisti aliquis, non repetas: vel quod malitiosè conceperisti, pessimo facto ne replices. Proverb. 17. b. Qui celat delictum, querit amicitias; qui altero sermone repetit, separat fæderatos. Vel sic. [ Ne iteres verbum durum & nequam,] id est, post confessionem non committas quæ oporteat iterum confiteri: vel si malum de aliquo audiuiti, ne repetas aliis referendo. infra eodem: Audisti verbum aduersus, &c. Et infra 42. a. Non duplices sermonem auditus. Vel sic. ( Ne iteres verbum durum & nequam,) id est, non defendas, quod malè dixisti, vel malè fecisti, sicut Adam & Eua. Vnde suprà 7. a. Non alliges duplicitia peccata.

b Et non minoraberis] fama, vel gratia, vel amissione capitatis, id est, Christi, qui est caput viri. 1. Corint. 11. a. Vel amissione pedum, id est, sanctarum affectionum. infra 32. d. Qui credit Deo, attendit mandatis: & qui confidit in illo, non minoratus erit.

c Amico & inimico,] id est, Catholico, & hæretico.

k Noli narrare sensum tuum,] id est, pandere occulta. Vel sic. [ Amico & inimico noli narrare sensum tuum,] id est, cuilibet passim non referas, vel reueles secretum, sive consilium tuum. Vnde suprà 6. a. Multi pacifici sint tibi: & consiliarius sit tibi unus de mille. Vel amicus & inimicus simus, est carnalis amicus, qui amat tua; sed odit te. Velle enim, quod essem mortuus, vt haberet tua. Mich. 6. b. Inimici hominis domestici eius. Tali noli reuelare consilium tuum. infra 37. a. Noli consiliari cum socero tuo, & à zelantibus te absconde consilium. Mich. 7. a. Noli credere amico, & noli confidere in Duce.

l Et si est tibi delictum] occultum.

m Noli denudare,] id est, publicare & prædicare, sicut legitur Isaie 3. b. Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. Et 2. Regum. 16. d. legitur. Ingressus est Absalon ad concubinas patris sui coram vniuerso Israël. Vel, (Et si est tibi delictum) occultum (noli denudare) cuilibet passim sed paucis, & talibus, qui possint, & sciant consulere, & absoluere. suprà 11. d. Non omnem hominem inducas in dominum tuam. Confessori autem omnia huiusmodi sunt reuelanda. Isa. 47. a. Denuda turpitudinem tuam, discoperi humerum tuum, reuela crura, transi flumina. Proverb. 28. b. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur; qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Vel Confessoribus dicitur hoc.

n Et si est tibi delictum] cognitum, vel commissum per confessionem.

m Noli denudare,] id est, reuelare. Proverb. 11. b. Qui am-

bulat fraudulenter, reuelat arcana. Causam autem, quare passim non est redelandum secretum cuilibet, subiungit n Audiet enim te] inimicus.

o Et custodiet te,] id est, obseruabit te insidiando. p Et quasi defendens peccatum] tuum adulatoriè, vel insidiosè, donec totum audiat.

sic r aderit tibi semper. f Audi- sti verbum & aduersus proximum tuum? n commoriatur in te, x fidens quoniam non te dirumperet.

A y facie verbi z parturit fa- tuus, tanquam gemitus partus infantis. Sagitta infixa femori + canis; sic b verbum in cor-

de stulti. c Corripe amicum, ne forte + non intellexerit, & d dicat: non feci; e aut si fe-

cerit, f ne iterum addat facere. Al. + carnis.

g Qui remanserint, erunt vobis quasi clavi in oculis, & lan- ceæ in lateribus: & aduersabuntur vobis in terra habitatio- nis vestræ.

f Audisti verbum] detractionis, vel infamiz.

z Aduersus proximum tuum,] id est, quemlibet hominem.

n Commoriatur in te,] id est, quæm citò concipitur apud te, moriatur in corde tuo, vt fetus abortiuus: vt nec tu re- tineas, nec aliis referas.

x Fidens quoniam non te dirumperet] vt vinum trem, sicut legitur de Eliu. 10b. 32. d. Plenus sum sermonibus, & coarctat me spiritus vteri mei: En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas nouas dirumpit. Proverb. 15.

a Os satyorum ebullit stultitiam. Prohibet autem hic Au- tor, secundum genus detractionis. Distinguuntur enim triplex genus super illud. Psalm. 100. Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequetur, &c. Primum est malum li- detra- benter dicere de alio. Secundum est, audita mala cum aug- mento referre. Tertium est libenter audire.

y A facie verbi,] id est, ab auditione, vel cogitatione ali- cuius nouelli.

z Parturit fatuus tanquam gemitus partus infantis,] id est, sicut mulier parturiens cum dolore emitit parcum; ita de- tractor dicit se cum dolore referre, quod audiuist. Ait enim: Doleo, quod dico; sed non possum continere.

a Sagitta infixa femori canis; sic verbum in corde stulti; id est, sicut canis infixam sagittam femori suo connititur ex- trahere: nec quiescit, donec eam extraxerit; sic stultus non

quiescit, donec euomuerit, quod audiuist, vel cogitauit malum de aliquo. Item canis infixam sagittam femori suo

mordet; sic stultus verbum, quod audiuist, mente pertra- ctat. Sagitta volat, vulnerat & transit; sed vulnus manet: sic malum illatum à detractore. Vnde Jerem. capitul. 9. c.

Sagitta vulnerans lingua eorum. Detractor autem canis di- citur: quia omnibus oblatterat quia immundus. suprà 13. c.

Quæ communicatio sancto homini ad canem? Aliqui libri

habent.

a Sagitta infixa femori carnis [ quæ citò sentit dolorem.

b Sic verbum in corde stulti] dolorē incutit, donec eie- citur fuerit.

c Corripe amicum, ne forte intellexerit] te scire, & racen- do fouere.

d Et dicat, non feci] malum, scilicet: quia si esset malum, vtique me reprehenderet. Et nota, quod dicit: [ Corripe amicum.] Debet enim peccator dulciter corripi & amicabiliter, sicut dicitur 2. Thess. 3. d. Nolite quasi inimicum affi- mare illum; sed corripite vt fratrem. Matth. 18. b. Si pec- cauerit in te frater tuus; vade & corripe eum inter te, & ip- sum solum. Aliqui libri habent sic.

c Corripe amicum, ne forte non intellexerit] esse peccatum, quod facit; vel non esse tantum. quantum est.

d Et dicat] excusando se, non feci, peccatum, scilicet, Proverb. 30.

c. Talis est via mulieris adulteræ; quæ comedit, & tergens os suum, dicit: Non sum operata malum.

e Aut si fecerit, [ id est, se fecisse cognoverit, corripe eum.

f Ne iterum addat facere] illud idem, quod fecit. Proverb. 26. b. Sicut canis, qui reuertitur ad vomitum suum; sic imprudens, qui iterat stultitiam suam. Sequitur.

a Corripe

# Liber Ecclesiastici.

*a Corripe proximum] peccantem coram te. b Ne forte non dixerit] malum, quod ei imponitur. c Et si dixerit] corripe eum. d Ne forte iteret] putans non esse malum, quod dixerit; vel non esse peccatum, quantum est. e Corripe amicum,] id est, amicabiliter ut tuum amicum. f Sæpe enim fit commissio] id est, facile*

*C peccat, Proh. 24. b. a Corripe proximum, ne b forte non dixerit: & si c dixerit, ne d forte iteret. e Corripe amicum: f sæpe enim fit commissio: & g non omni verbo credas. Est h qui labitur lingua sua; i sed non ex animo. Quis k est enim, qui non deliquerit in lingua sua? l Corripe proximum, m antequam comminoris: & n da locum timori Altissimi: o quia omnis Sapientia timor Dei. Et in illa p time re Deum, & in q omni Sapientia dispositio legis. Et non r est sapientia nequitia disciplina: & s non est cogitatus bonus & peccatorum prudentia. Est u prudens spirito lenitatis, considerans te ipsum, ne & tu tenteris. g Et non omni verbo credas adulantis tibi. Proh. 1. b. Fili, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Vel accusantis alium tibi. suprà 11. d. Bona in mala conuertens insidiatur, & in Electis impones maculam. Vel sic. [Non omni verbo credas] id est, non semper iudices secundum verbæ; sed prius, quām iudices, diligenter inquire veritatem. Iob. 29. c. Causam, quam nesciebam, diligenter inuestigabam. Quare autem non sit credendum, subdit. b Est, qui labitur lingua sua] dicens non dicenda simpliciter, vel ignominiam. i Sed non ex animo,] id est, non ex certa scientia, siue ex malitia.*

*k Quis est enim, qui non deliquerit in lingua sua] vel tacerendo, quando loquendum esset; vel multis aliis modis, quibus peccatur in lingua, adulando, detrahendo, mentiendo, falsum testimonium ferendo, deridendo, clamando: turpia, vana, ociosa, pernicioса loquendo, iactando, increpando, cantando, legendo, comedendo: propter quæ, & multa alia dicit Jacob. c. 3. b. Lingam nullus hominum domare potest: est enim inquietum malum, plena veneno mortifero infà 22. d. Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certum, vt non cadam in ipsis, & lingua mea perdat me? l Corripe proximum] peccantem.*

*m Antequam comminoris] pœnam. Multò fortius antequam percutias gladio, vel conuictio, vel anathemate. Ecce quām pulchrum ordinem sequitur Auctor. Primo castigatur intellectus, ibi. (Corripe amicum, ne forte non intellexerit.) Secundo, manus, ibi: (Aut si fecerit.) Tertio, os, ibi: (Corripe proximum, ne forte non dixerit.) Quartò, frequentia lapsus, ibi: (Corripe amicum: sæpe enim fit commissio.) Quinto, præcipitur ordo euangelicus corripiendi, ibi: (Antequam comminoris.) Sequitur.*

*n Et da locum timori Altissimi,] id est, vindictæ Dei, quæ valde timenda est. Rom. 12. d. Mihi vindictam: & ego retribuam. Sumptum de Ezech. 9. a. secundum aliam editionem. Deut. 32. e. Mea est vltio: & ego retribuam. Psal. 93. Deus vltionum Dominus: Sed multi hanc auctoritatem volunt auferre Deo: qui de omnibus inuriis suis se volunt vindicare. infà 38. a. Qui vindicari vult inueniet vindictam à Domino. Qui autem dari debeat locus timori Domini, subdit.*

*Quia omnis Sapientia timor Dei,] id est, à timore Dei. Vnde suprà 1. b. Initium Sapientia timor Domini. Hic autem dicitur Sapientia timor, propter inseparabilem comitantiam timoris & sapientia. Simile Iob. 28. d. Ecce timor Domini ipsa est sapientia. p Et in illa] sapientia [timere Deum] discitur, vel dignoscitur: dicit Gloss. Rab. supplet, dicit homo, quasi dicat, timor Dei initium & custos Sapientia; Sapientia vero Magistra timoris: Docet enim quis timendus est, & quis amandus. q Et in omni Sapientia &c.] id est, lex Domini disposita & ordinata est sapientia; vel in lege Domini est omnis sapientia, id est, perfecta Sapientia. Et non est Sapientia nequitia,] id est, Sapientia non docet, vt aliquid nequiter fiat. Jacob. 3. d. Quæ de sursum est Sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica. Ex hoc patet, quod Ne-*

# Cap. XIX.

*cromantia non est sapientia, nisi forte terrena, animalis, aut diabolica. f Et non est cogitatus bonus,] in tali disciplina, id est, studium huiusmodi disciplina malum est. suprà 3. d. Multos supplantavit suspicio eorum, & in vanitate detinuit sensus illorum. s Peccatorum prudentia,] id est, prudentia carnis, vel scuti, quam habent & exquirunt peccatores.*

*“ Est prudentia nequitia,] id est, prudentia nequam, vel deficit. Al. t abusus prudentia. Rom. 8. b. Prudentia carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subiecta.*

*x Et in ipsa execratio,] id est, ipsa nequitia prudentia, siue prudentia nequam execrabilis est. suprà 17. c. Nimis odito execrationem. y Et est insipiens,] id est, simplex modicum sciens. z Qui minuitur sapientia,] id est, subtili cognitione Mysteriorum, sed non obseruantia mandatorum: vt Beatus Martinus minus sapiens fuit in huiusmodi sapientia Ieronymo; non tamen minus bonus. Vel sic. y Est insipiens,] mundo.*

*z Qui minuitur,] diuinitus & humiliatur. a Sapientia] id est, per Sapientiam, relinquens omnia propter ipsam. i. Cor. 3. d. Si quis inter vos videtur sapiens esse in hoc sculo, stultus fiat, vt sit sapiens. b Melior est homo, qui minuitur sapientia,] id est, subtilitate questionum, & scientia mysteriorum. c Et deficiens sensu,] id est, intelligentia Scripturarum. d In timore,] id est, habens Dei timorem. e Quām qui abundat sensu,] scilicet, scientia & intelligentia Scripturarum. f Et transgreditur legem Altissimi. ] quasi dicat, melior est bona vita sine scientia, quām scientia magna sine bona vita. Proverb. 12. b. Melior est pauper & sufficiens sibi, quām gloriosus, & indigens pane virtutum. g Et sollertia certa,] id est, astutia ad deficiendum ex certo proposito.*

*h Et ipsa iniqua,] est, vt in hæreticis, & in hariolis, & hypocritis; magis artem in Antichristo, qui caput est eorum. i Et est, qui emittit verbum certum,] id est, verus Prædicator, qui verbum, quod prædicat, rationibus & auctoritatibus & operibus edificat.*

*k Enarrans veritatem,] iustitia, doctrinæ vita. Propter quod dicitur Ezech. 21. c. Tripliciter gladius intefectorum. l Est qui nequiter humiliat se,] exterius, id est, m Et interiora eius,] id est, intentio & desiderium. n Plena sunt dolo,] id est, nequitia simulata & hypocrisi. Ut Job. 2. Reg. 20. c. Et Ismael: Iere. 41. b. Et hæretici omnes & hypocritæ, de quibus Matth. 7. c. Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos, &c.*

*o Et est iustus,] putatius, siue fictus. p Qui se nimium submittit à multa humilitate,] interiori, vt veram mentiatur humilitatem. suprà 12. c. Et si humiliatus vadat curuus, abiice animum tuum, & custodi te ab illo. Proverb. 26. d. Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei: quoniam septem nequitia sunt in corde illius. Glossa, exponit de vero Iusto sic. q Submittit à multa humilitate. Philip. 2. a. Semetipsum exinanivit formam serui accipiens.*

*r Et est iustus,] nomine tenus, hypocrita, scilicet. Qui inclinat faciem,] exteriorum, quasi simplex. s Et singit non videre,] id est, se nescire, cum sciat: u Quod ignoratum est,] ab aliis. Ex hypocrisi enim dicit, non sum maior patribus meis, mallens videri, vel dici humilis, quām sciens: quia maiorem laudem inde consequitur. Vel sic.*

*r Et est iustus Magister Theologus. f Qui inclinat faciem,] super quaternum in pulpito. t Et singit se non videre,] id est, se non respicere in quaterno ante se posito. u Quod ignoratum est,] id est, illud, quod dicit quasi ignoratum, alijs, quasi dicat, quod dico, non video in quaternos sed inneri, & corde teneo. Arrogantia est hæc. Vnde Iob. 15. b. dicit Eliphaz. Quid nosti, quod ignoramus? quid intelligis, quod nesciamus?*

a. Et si ab imbecillitate virium] id est, ex infirmitate, vel paupertate, vel loci, vel temporis importunitate. b. Veretur peccare] id est, malitiam conceptam opere adimplere. c. Si inuenerit tempus,] i. opportunitatem. d. Malefaciendi, malefacit] inf. 20. e. Est qui vetatur præ inopia peccare, & in requie sua stimulabitur. Job. 39. c.

B al. + enun- ciat. al. + corre- pto. Cùm fuerit tempus, Et si a imbecillitate virium b veter in altum alas erigit peccare, si c inuenerit tempus d struchio, s. per quem malefaciendi, malefaciet. Ex e visu significatur hypocrita. e. Ex visu,] i. ex vultu visibili, vel ex signis visibilibus. f. Cognoscitur vir,] i. affectus interior viri. g. Et ab occurso faciei,] i. à facie exteriori occurrente oculis hominum. b. Cognoscitur sensatus,] i. discernitur ab infensato. sup. 13. d. Cor hominis immutat faciem eius, siue in bono, siue in malo. Prover. 17. a. In facie prudentis lucet sapientia. ecc. 8. a. Sapientia hominis lucet in vultu eius. August. Impudicus oculus impudici cordis est nuncius.

Heu! quād difficile est crimen non prodere vultu.

i. Amictus corporis,] id est, habitus proprius & seruorum. q. Ei risus dentium,] i. inordinatus risus, quo dentes apparent. l. Et ingressus hominis enunciant de illo,] i. extra nunciant qualis sit exteriū. Frequenter enim ex habitu corporis cognoscitur habitus mentis, vel cordis. Vnde Adam post peccatum vestitus fuit pellibus, in signum mortalitatis. Gen. 3. d. Et Christus clamyde coccinea in signum integræ, siue intrinsecæ charitatis. Mat. 37. c. Et 3. Reg. 14. a. Dixit Ieroboam vxori suæ: Commuta habitum tuum, ne cognoscaris. Sed contra hoc videtur sup. 11. a. Non laudes virum in specie sua, nec spernas hominem in visu suo. Sol. Ibi vocat Auctor speciem corporis venustatem, propter quam non est homo laudandus: quia fallax gratia, & vana est pulchritudo. Prover. vlt. d. Hic autem per actus exteriores docet cognoscere affectum interiore. Quales enim fructus apparent; talis est & arbor. Mat. 7. c. Non potest arbor bona fructus malos facere. m. Est correctio mendax, qua non est ex compassione charitatis illius, qui corrigit, nec ab emendatione illius, qui corrigitur, sed ex ira, vel ad ostentationem factæ charitatis. n. In ira contumeliosi,] id est, contumelias ex ira pro correctione inferentis. Pro. 14. a. In ore stulti virga superbia, i. superba correctio. Econtrario virga Aaron Amygdala profert: Num. 17. c.

o. Et est iudicium, quod non probatur esse bonum.] Verbi gratia. Temerarium, præsumptuosum, suspiciosum, & indiscretum. De quibus dicitur Mat. 7. a. Nolite iudicare. Vel, iudicium, appellatur corectio, qua non est bona, quando est sine discretione & compassione. Leu. 19. g. Nolite facere iniuriam aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in mensura. p. Et est tacens, jad literam, pro tempore. q. Et ipse est prudens] quia opportunitatem loquendi & tacendi attendit, inf. 20. a. Est tacens sciens tempus, id est, opportunitatem apti temporis. Pro. 17. d. Stultus si tacuerit, sapiens reputabitur. Vel sic, Est tacens, id est, sine loquacitate cum lenitate corripiens. Et ipse est prudens. Pro. 10. c. In multiloquio peccatum non deerit; qui autem moderatur labia sua, sapientissimus est.

#### EXPOSITIO CAP. XX.

**V**ām bonum est arguere, &c.] In hoc cap. agitur de moderatione sermonis per totum, & discretione donationis pariter. Et monet Auctor ad modestiam & discretionem sermonis, in iudicando, in ordinando, in orando, in prædicando & corrigendo. Vnde dicit.

r. Quia bonum est arguere.] delinquentes, modestè. 2. Tim. 4. a. Argue, increpa, obsecra.

s. Qui irasci] supple, quād bonum est, irasci vitiis & peccatis, irasci per zelum: De qua Psalm. 4. Irascimini, & nolite peccare. Chrys. Iusta ira mater est disciplina. Itaq; non peccat, qui sic peccatis irascitur. Sed econtra vbi iratus fuerit, peccat. Vel sic.

r. Quād bonum est arguere] id est, melius est arguere peccatorem modestè.

Hugonis Card. Tom. III.

f. Quād irasci,] i. quād acerbè increpare, vel quād odire peccatorem. Leu. 19. d. Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice argue eum, i. Tim. 5. d. Peccantem coram omnibus argue. r. Et confitentem, peccata sua, vel laudes Dei.

u. In oratione] cordis, oris, & operis. x. Non prohibere, ] bonum est. Prover. 3. d.

piscientia spadonis & deuirginavit iuuenclam; sic a qui facit per vim b iudicium iniquū. Quia c bonum est corruptum d manifestare poenitentiam; sic e enim f effugies voluntarium peccatum. Est g tacens, qui huiusmodi sapiens, & i est odibilis, qui k procax est ad loquendum. Est autem l tacens non habens sensum loquela: & est m tacens sciens tempus n apti temporis. Homo o sapiens tacabit vsq; ad tempus; p lascivus autem q & imprudens non r seruabit tempus. Qui s multis vtitur verbis, t laedet anima suam: & qui u. potesta tem sibi x assumit iniustè, y odietur.

b. Iudicium iniquum] i. indiseretam correctionem. Vel ad literam. Iniquum iudicium, q. d. sicut spado maculat virginem & & corrumpit, sed non generat prolem; ita iniquus Index maculat iustitiam, & corrumpit normam correctionis, fine omni fructu emendationis.

Moraliter. Spado Clericus est, qui debet esse castratus propter regnum cœlorum. Sed huius concupiscentia deuirginat iuuenclam, ad literam, id est, Ecclesiam, vel animam. inf. 30. c. Portans mercedes iniquitatis, videns oculis & ingemiscens, sicut spado complectens virginem & suspirans. c. Quia bonum est corruptum] id est, cum, qui corruptus est de peccato.

d. Manifestare poenitentiam,] id est, cordis poenitudem, per corporis satisfactionem, vt sicut fuit exemplum mali peccandi; sic sit exemplum boni satisfaciendo. Pro. 15. d. Auris, quæ audit increpationes vitæ, in medio sapientium commorabitur. e. Sic enim,] i. poenitentiam manifestando. f. Effugies voluntarium peccatum,] i. actuale peccatum: quia originale peccatum inuoluntarium est. Vel peccatum voluntatis, non solùm operis, sed & locutionis. Iere. 31. c. Castigasti me, Domine, & eruditus sum.

g. Est tacens, &c.] Adhuc prosequitur Auctor de moderatione lingua, & exponens quam taciturnitatem laudet, & quam non. Est enim taciturnitas ignorantia, quæ non est laudabilis. Et est taciturnitas prudentia, quæ considerat tempus loquendi, & tacendi. Et de hac dicit.

g. Est tacens,] loco & tempore suo. h. Qui inuenit sapiens, quia loquitur, quando debet. Est enim tacendi, & loquendi tempus ecc. 3. b. Pro. 10. c. Qui moderatur labia sua, prudens est. Et est odibilis] Deo & hominibus. k. Qui procax, &c.] i. præcepis vel proterius. Pro. 21. d. Vir impius procaciter obfirmat vultum suum; qui autem rectus est, corrigit viam suam. l. Est autem tacens, &c.] i. nesciens loqui, vel non intelligens, cum arguitur. Hoc tacere malum est, sed primum bonum est. Vnde Job. 13. a. Vtinam taceretis, vt putaremini sapientes. Pro. 17. d. Si tacuerit stultus, sapiens reputabitur. m. Et est tacens, &c. id est, opportunitatem. n. Apti temporis] ad loquendum. ecc. 8. a. Tempus & responsionem cor sapientis intelligit: omni negotio tempus est & opportunitas.

o. Homo sapiens tacabit, &c.] loquendi, & tunc loquitur. Sicut enim semper loqui malum est; ita semper tacere est malum. Vnde Glos. Frænanda est lingua, non insolubiliter liganda. p. hoc est, quod dicitur inf. 28. d. Verbis tuis facito stateram, & frænos orituo rectos. p. Lascivus autem] i. garrulus. q. Et impetu. &c.] qui non prouidet futura, neque quid, vel cui loquatur. Non seruabit &c.] ad loquendū. Qui multis, &c.] superflue. r. Lædet animam suam jalique genere peccati. Pro. 10. c. In multiloquio non deerit peccatum. Item m eodem. 14. c. Vbi verba sunt plurima, ibi egestas frequenter, sensus, l. u. Et qui, &c. i. magisterij, vel prælationis dignitatem. x. Sibi assumit, &c.] i. ingerendo se sine canonica electione, vel sine merito vita & scientia. y. Odietur] à Deo, & hominibus. Heb. 5. a. Neque quisquam sibi assumit honorem, sed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron. sup. 7. a. Noli querere fieri Index, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates.

Mm

EE

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XX.

**a** Est processio in malis] de peccato in peccatum, & de poena in poenam. **b** Viro indisciplinato, id est, abjicienti disciplinam, quae est ordinata morum correctio, 2. Tim. 3.d. Mali homines & seductores proficiunt in peius errantes, & in errorem mittentes. Hoc de processione peccatorum. Sed de processione poenarum, dit.

**B** **c** citur Job 24.c. Ad nimium calorem transierit ab aquis niuum, & usque ad inferos peccatum illius. Est autem triplex processio + Diaboli. Prima est superborum, quam dicit Beemoth Job 41.d. Ipse est Rex super universos filios superbiorum. Secunda est aurorum, quam dicit Leviathan, id est, additamentum. Tertia est luxuria, quam dicit Diabolus, quia duos uno dolo contundit. Habet autem vnuquisque, qui est in hac processione, triplicem habitum sibi

congruum, quemadmodum decet habere in tali festo. Est autem triplex processio Christi generalis. Prima est in purificatione cum cærevis. Secunda est in Ramis Palmarum cum oliuis. Tertia est in ascensione: cum vexillis. In prima sunt poenitentes, in secunda misericordes, in tertia contemplantes.

**e** Et est inuentio nouorum peccatorum, vel deformationis vestium, vel inutilium cantilenarum, vel extraneorum verborum.

**d** In detrimentum animarum. Psal. 80. Ibunt in adiuventionibus suis. Isa. 3.b. Aduentiones eorum contra Deum.

**e** Est datum, quod non est utile] ut quod sit pro humana laude. Greg. Væcordia est magna agere, & laudi inhiare, & unde cœlum mereri poterat, inde minimum transitorij + sermonis querere. Vel est datum, quod non est utile, ut quod datur histrionibus. Jeron. Res pauperum non pauperibus dare, pars sacrilegia est. Item quod datur de usura, vel de furto, vel de rapina, 1. 34.d. Qui offert sacrificium de substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui. Item quod datur cum iurgio vel ex tristitia supr. 18.b. In omni dato ne des tristitiam verbi mali. Item quod datur in peccato mortali, infra. 34.c. Dona iniquorum non probat Altissimus.

**f** Et est datum, cuius retributio duplex] scilicet, stola corporis & animarum. Isa. 61.c. In terra sua duplicita possidebunt. Vel, duplex, scilicet, in praesenti, victoria vitiorum, in futuro honor societatis Sanctorum. Psal. 122.b. Victoria & honorem acquirit, qui dat munera. Vel, duplex, in praesenti venia peccatorum, & augmentum gratiarum: prolongatio vita & multiplicatio substantiarum. Matt. 19.d. Omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, &c. Propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit, 1. Timo. 4.c. Pietas utile est ad omnia, promissionem habens vitam quam nunc est, & futuram.

**g** Est propter gloriam] vita æternam.

**h** Minoratio, id est, humiliatio. Psal. 29.d. Humilem spiritu suscipiet gloria. Vel sic.

**g** Est propter gloriam] mundi.

**b** Minoratio] virtutum deiectione in infernum. Psal. 29. b. Superbum sequitur humilitas: Vel sic ad literam.

**g** Est propter gloriam, æternam. **b** Minoratio] qua fit semper minor. **i** Et est, qui ab humilitate, id est, post, vel propter humilitatem exaltabitur, supr. 11.a. Sapientia humiliati exaltabit caput illius. Luc. 14.c. Qui se humiliat, exaltabitur.

**b** Est, qui multa, &c. **j** id est, multa peccata modica eleemosyna. Luc. 11.f. Date eleemosynam: & ecce omnia munda sunt vobis, Dan. 4.e. Redime peccata tua eleemosynis: & iniquitates tuas misericordiis pauperum. Vel multa tempora modica poenitentia, Ephes. 5.d. Redimentes tempus: quoniam dies mali sunt. Vel bona æterna, quam multa sunt, modica tribulationis patientia, 2. corint. 4.d. Id quod in praesenti est momentaneum

& leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriam pondus operatur in nobis. Vel merita præterita & bona gratuita per peccatum amissa, modica contritione & confessione & satisfactione.

Mysticè. Christus omnes Electos redemit modico precio, id est, humilitate passionis suæ, quod modicum est, non valore, sed virtute, sed quantitate, & temporis breuitate. Psal. 109. De torrente in via bibit-

**l** Et restituens ea in septuplum] quando loco vitiorum subrogat septenarium gratiarum, ut ubi abundabit delictum, superabundabit & gratia. Rom. 5.d. Vel, in septuplum, id est, perfectè. Simile Prover. 6.d. Deprehensus reddet septuplum. Vel in septuplum: quia tres vires animarum, & quatuor corporis elementa renouabuntur: & septem doles dabuntur, inf. 35. b. In bono oculo adiuventionem facito manum tuarum: quoniam Dominus retribuens est, & septies tantum retribuet tibi. **m** Sapiens in verbis prædicationis, vel doctrinæ, vel correctionis, vel consolationis, aut consilii.

**n** Seipsum amabilem facit] Deo, Angelis, & hominibus. Vnde sup. 6.a. Verbum dulce multiplicat amicos. Pro. 16.c. Verbum dulce multiplicat amicos. Pro. 16.c. Qui dulcis est eloquio, maiora reperiet. E contrario linguosus odibilem se facit. Vnde supr. 9.d. Terribilis est in ciuitate sua homo linguosus, & temerarius in verbo suo odibilis erit Psal. 139. Vir linguosus non dirigetur in terra. **o** Gratia autem impiorum] vel, fatuorum effundentur, i. dona eorum infructuosa erunt, vel nullæ grates in donis eorum erunt. Vel, effundentur, i. omnino fundentur extra, quia nihil retinent, sed toti se effundunt, dicendo quicquid sciunt, Pro. 29.b. Totum spiritum profert stultus.

Mysticè. **o** Gratia impiorum] vel, fatuorum effundentur] i. dogmata hereticorum quasi venenum effundentur. **p** Datus insipientis] i. usurarij, qui dat causa lucri. **q** Non erit utile tibi] licet ad tempus videatur utile. Vel, **r** Datus insipientis] qui da causa fauoris humani. **s** Non erit utile tibi] quia data imprudentia. **t** Oculi enim illius septemplices sunt, i. intentio eius multiplex est, & ad varia emolumenta intendens, & septuplo dicit datum suum maius, quam sit. Zech. 5.c. Hic est oculus in vniuersa terra, i. avarus. **u** Exigua dabit, & multa improperebit] supr. 18.c. Stultus acriter improperebit: & datus indisciplinati tabescere facit oculos.

Mysticè. Hæreticus exigua veritatis iudicia dat, & multa improprietà erroris effundit. **v** Et apertio oris illius inflammatio est, id est, sermo improprietatis illius, multos ad malum incendit. inf. 41.d. Cum dederis, ne impropere. Iac. 3.b. Ecce quantus ignis, quam magnam siluam incendit, & lingua nostra ignis est vniuersitas iniquitatis. **w** Hodie fœneratur quis] id est, accommodat. **x** Et cras expedit, id est, repetit commendum importunè. **y** Et odibilis est homo huiusmodi] importuna retributio, non solùm gratiam commodi annihilat, sed odium generat.

Moraliter. Qui laborant, vigilant, ieiunant, eleemosynas dant pro eo, fœnerantur ei. Prover. 19.c. Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis. Et horum quidam in præsenti retributionem expectant. Et de illis dicitur.

**z** Hodie fœneratur quis] Domino, scilicet. **x** Et cras expedit] mercedem, id est, in præsenti. De quibus dicitur Mat. 6.a. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Et Sen. Beneficij à te dati nunquam memor esto; tibi autem collati nunquam immemor. **y** Et odibilis est homo huiusmodi, ] Deo & Angelis & hominibus: quia querit mercedem à Rege coelesti, & antequam laborem compleuerit, vult persolui. Iacob. 5.b. Ecce Agricola expectat pretiosum fructum terræ, patiens ferens, donec accipiat temporaneum & serotinum. Patientes igitur estote & vos, confirmate corda vestra: quoniam adventus Domini appropinquabit. **q** Fatuo, ] qui dat non dampnum, vel non dat, vbi, & quando dampnum.

**a** Non erit amicus] quia nescit nutrire amicitiam: & quod dono meretur, modo dandi perdit. **b** Et non erit gratia in bonis illius] id est, in beneficiis: quia fatuè facit.

Mysticè. **z** Fatuo] id est, hypocrita, qui vult in præsenti habere præmium laboris sui.

**a** Non erit amicus] in futuro.

**b** Et non erit, ] i. retributio apud Deum, qui nouit cordis intentionem. Vel in bono. **z** Fatuo] id est, Christo, qui pro iniurias voluit mori: vnde fatuus reputatus à mundo. Psal. 67. Ibi Benjamin adolescentulus in iumentis excessu, id est, in passione. **a** Non erit amicus. Psal. 37. Amici mei aduersum me appropinquauerunt & steterunt. Job 19. b. Noti mei quasi alieni recesserunt à me. **b** Et non erit gratia in bonis illius, ] id est,

id est, in beneficiis quæ mundo contulit, quæ pro mundo sustinuit. *Ioan. 10. f.* Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod illorum me lapidatis. *Ie. 12.b.* Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam, dedi dilectionem animam meam in manus inimicorum meorum: facta est mihi hereditas mea

*C* quasi leo in silua: *a* Qui enim edunt panem illius, falsæ linguae sunt: *b* Quoties & quanti irridebunt eum? Neque enim quod habendum erat, *d* directo sensu distribuit: *e* similiter & quod non erat habendum. *f* Lapsus falsæ linguae. *g* quasi qui in paupiamento cadens: sic casus *b* malorum festinanter venient. *i* Homo acharis, quasi *k* fabula vana: & in *l* ore indisciplinatorum assida erit. Ex *m* ore fatui *n* reprobabitur, parabola: *nō p* enim dicit in bonis illius. Falsas linguas vocat adulatores, histriones, Aduocatos, qui propter linquæ falsitatem multa beneficia obtinent sine omni gratia. *Ioan. 13.b.* Qui traducat panem meum, leuabit calcaneum suum contra me. *Abdias 1.c.* Viri pacis tuæ, qui comedunt tecum, portent infidias subtere te.

*b* Quoties & quanti irridebunt eum] id est, fatuum, prodigium?

*c* Neque enim, quod habendum erat] ab alio, id est, quod alij dandum erat, & quod dabat.

*d* Directo sensu distribuit] id est, discreta & recta intentione. *e* Similiter & quod non erat habendum] ab alio, id est, quod non dandum erat, indiscretè distribuit: & idcirco in bonis illius non erit gratia, neque apud Deum, neque apud homines. *f* Lapsus falsæ linguae, *j* id est, mendacis est.

*g* Quasi qui in paupiamento cadens.] Et sicut aliquis cadit in paupiamento lubrico de facilisita de facili labitur quis in lingua. *Iac. 3. b.* Linguan nullus hominum domare potest. Item qui cadit in paupiamento frustra cadit: quia nullum habet offendiculum impellens; ita qui peccat in lingua, frustra cadit: quia nulla est ibi causa impulsua, nisi pura libido. Item paupiamento diuturnum est: & qui cadit in eo, grauiter laeditur. *Sap. 1. c.* Os, quod mentitur, occidit animam. Item paupiamento planum est: vnde qui cadit in eo, cæcus est: & sibi soli imputandum est. Sic hereticus propria cæcitate & nequitia cadit in semita veritatis & fidei, quæ plana & aperta est. *Prou. 4. b.* Viam sapientiæ monstrabo tibi: & ducam te per semitas æquitatis: quas cum ingressus fueris, non arcebuntur gressus tui: & currens non habebis offendiculum. Nam & *h* Sic casus malorum festinanter venient, *j* id est, subito; sicut subito cadit quis in paupiamento. *Prou. 6. b.* Huic exemplò veniet perditio sua & subito conteretur, nec habebit ultra medicinam. *i* Homo acharis, *j* id est, ingratus, vel sine gratia Dei. Est *k* Quasi fabula vana] cuius nulla subest veritas, id est, contemptibilis, & indignus audiri, & totus in verbis *l* fabula, & nihil in factis. *Seneca.* Sic se habet vita hominis, quasi fabula: non refert, quæ longa sit; sed quæ bona.

*l* Et in ore indisciplinatorum assida erat] fabula vana, scilicet, in ore hereticorum, qui vanis & sophistica, argumentis nituntur improbare veritatem. Vel philosophorum, qui humana sapientiæ credunt se omnia posse comprehendere & diuina: & euauerunt in cogitationibus suis; & stulti facti sunt. *Rom. 1. c.* Vel Iudeorum, qui legis obseruantias vanè tercent, & vana multa & fabulosa referunt de Messia. *1. Tim. 4. b.* Ineptas & inanes fabulas deuita. *Ti. 1. d.* Increpa illos durè, vt sint sani in fide, non intendentis Indaicos fabulis. *m* Ex ore fatui] id est, Prædictoris, vel Doctoris non saliti sale Sapientiæ. *n* Reprobabitur] ab hominibus & à Deo. *o* Parabolæ, *j* id est, sententia vera & magna & congrua signitudine inducta. *p* Non enim dicit illam in tempore suo] quia est tempus tacendi, & tempus loquendi. *Eccles. 3.b.* Tempus docendi, vel prædicandi est, cum quis bene didicerit, & bene vixerit; alioquin tempus est tacendi. *Jerom.* Doctrinæ, vel disciplinæ pythagoricae est per quinquennium facere: & post eruditos loqui. Item *idem*. Nihil nobis rectum videatur, nisi quod didicimus: & post multum dilectiū de Discipulis

efficiamus Magistri. *q* Est qui vetatur præ inopia] rerum vel virium.

*r* Peccare, *] id est*, peccatum conceptum ad effectum perducere.

*s* Et in requie sua, *] id est*, incessanter à peccato operis.

*t* Stimulabitur *] id est*, anxiabitur, quia affectum non potest perducere ad effectum. *Isa. 57.d.* Non est pax impiis, dicit Dominus.

*u* Est qui perdet animam suam, præ confusionem *Al. +* *v* id est, timore temporalis confusione. *Quidam* perso- *imprudenti* *n.* enit, ne confundantur rubore ee- *lant* peccata sua in confessione. *Vnde* *sup. 4.d.* Non confundaris confiteri peccata tua. *x* Et ab imprudentia personæ *id est*, propter imprudentiam personæ, *id est*, Prælati, qui habet potestem ligandi & soluendi, sed non scientiam.

*y* Perdet eam *] Mat. 15. b.* Cæcus si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt. *Vel sic.*

*z* Est qui perdet animam suam præ confusione *].* quia erubescit confiteri fidem nominis Christiani. *Luc. 9.c.* Qui me erubuerit, & meos sermones: hunc filius hominis erubesceret, cum venerit in Maiestate sua.

*aa* Et ab imprudentia personæ *id est*, quia imprudenter personam potentis timet.

*bb* Perdet eam *] Mat. 10.c.* Nolite timere eos, qui occidunt corpus. *Isa. 51.d.* Quis tu, vt timeas ab homine mortali, & à filio homini, qui quasi fœnum arescit.

*cc* Personæ autem acceptance perdet se, *] id est*, personatus: Exigit enim hominem virtutum & prudentem. *Vnde* *inf. 21. c.* Os prudentis queritur in Ecclesia: & verba illius cogitabunt in cordibus suis.

*dd* Et qui præ confusione *]* erubescit vitanda.

*ee* Promittit amico *]* & non soluit.

*ff* Et lucratus est eum inimicum gratis *]* id est, pro nihilo, vel sine iniuria damni illati. *Eccles. 5. a.* Dispicet, Deo infidelis, & stulta promissio. Et bene dicit stulta: Stultum enim est promittere; quia si non reddis, mendax es, & inimicum tibi fecisti: Si reddis, non accipitur vt datum; sed vt debitus.

*gg* Mystice. *h* Est qui præ confusione] mortis, vel paupertatis, vel erubescit.

*ii* Promittit amico, *] id est*, Christo vouens aliquid, & non soluens.

*jj* Et lucratus est eum inimicum gratis *]* id est, voluntariè: quia voluntarium fuit votum facere: sed necessarium reddere. *Vnde* *Psi. 75. Vouete, & reddite, id est, si voulis, reddite* *Isa. 29.c.* Repromissio nequissima multos perdidit diligentes.

*kk* Opprobrium nequam in homine mendacium *]* id est, libido, & consuetudo mentiendi, quoconque genere mendacij. *Prou. 17. b.* Non decent stultum verba composita, nec Principem labium mentiens. *Osee 12. a.* Ephraim pascit ventum, & sequitur æstum: tota die mendacium, & vastitatem multiplicat.

*ll* & in ore indisciplinatorum *id est*, inobedientium, qui nolunt seruare disciplinam silentij.

*mm* Assidue egit, *id est*, frequenter. *sup. 7.b.* Noli velle mentiri omne mendacium: assiduitas enim illius non est bona. *inf. 23.b.* Indisciplinata loquelæ non assuecat os tuum: est enim in illa verbum peccati. *Iac. 1. d.* Si quis putat se religiosum esse non refrænans linguam suam, sed deducens cor suum: huius vana est religio.

*nn* Potior] est (fur) *id est*, minus malus.

*oo* Quæ assiduitas viri mendacis, *] id est*, quæ vir assidue mentiens. Fur enim potest restituere, quod abstulit, scilicet, pecuniam; mendax autem non potest restituere, quod retulit, pacem cordis sui & famam proximi. *sup. 5.d.* Super furem est confusio & poenitentia: & denotatio pessima super bilingualem. *Prou. 6. d.* Non est grandis culpa, cum quis furatus fuerit: Furatur enim vt esurientem impletat animam.

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXI.

**a** Perditionem autem] id est, æternam damnationem. **b** Ambo] id est, fur & mendax. **c** Hæreditabunt,] scilicet, immobiliter, id est, hæreditate possidebunt, nisi hic in præsenti vita pœnituerint. **Num. 24. d.** Principium Gentium Amalech, id est, lingens sanguinem, cuius extrema perdentur.

**d** Mores hominum

mendacium] ex cō-suetudine. **e** Sine honore] sunt in præsenti; Sed erunt in futuro. **f** Et confusio illorum sine intermissione] quia in

al. t produc-  
cer.

perditionem autem **b** ambo **c** hæreditabunt. **d** Mores hominum mendacium **e** sine honore: & confusio **f** illorum cum ipsis sine intermissione. **g** Sapiens in verbis **f** **h** producit seipsum: & **i** homo Prudens **k** placebit Magnatis. Qui **l** operatur terram suam **m** inaltabit aceruum frugum: & **n** qui operatur iustitiam, ipse **o** exaltabitur **p** qui verò placet Magistris, **q** effugiet iniqutatem. **r** Exenia & dona excæcant oculos Iudicum: & **s** quasi mutus in ore auertit **t** correctiones eorum. **e** Sapientia absconsa, & **u** thesaurus inuisus, **x** quæ vtilitas in vtrisque? **y** Melior est, qui celat insipientiam suam, quam **z** homo, qui abscondit sapientiam suam.

## C A P. X X I.

**E** Ili **a** peccasti, non **b** adiicias iterum; sed & **c** de pristinis deprecare, vt tibi **d** dimittantur **e** Quasi à facie colubri fuge peccata.

**a** Perditionem autem

ambo hæreditabunt,] sup. 10. b. Cùm morietur homo, hæreditabit serpentes, & bestias, & vermes.

**d** Mores hominum mendacium, ] id est, hæretorum, & hypocitarum, etiam qui exterius mores habent compostos. **e** Sine honore] cœlestis gratia. **f** Et confusio illorum, ] **Sap. 3. d.** Sine honore erit nouissima senectus illorum: & si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem, nec in die agnitionis allocutionem: Quod erit eis maxima confusio.

**g** Sapiens in verbis] doctrinæ exhortationis, correctionis, consilij, confessionis, orationis.

**b** Producit seipsum, ] id est, procul dicit, in præsenti per famam, in futuro per gloriam. Vel, producit, id est, dilatata se per doctrinam proficiendo sibi, & aliis. Sicut enim laminationa auri malleo dilatatur; sic sapiens Doctor lingua sua, quasi malleo dilatatur. **Ier. 23. f.** Nunquid non verba mea sunt, quasi ignis, dicit Dominus, & quasi malleus conterens petram? Item, Sapiens in verbis, id est, qui saporem sentit verborum, producit seipsum, ] id est, extendit per carnis macerationem, & bonam operationem, sup. 18. d. Sensati in verbis, & ipsi sapienter egerunt, & intellexerunt veritatem & iustitiam.

**i** Et homo prudens, ] id est, Discipulus obediens. **k** Placebit Magnatis, ] id est, Sanctis Doctoribus, qui sunt magni vita, & scientia, & doctrina. Vel, homo prudens, id est, bonum à malo eliciens, placebit magnatis, id est, Angelis, & Apostolis, & cæteris Sanctis, qui sunt iam magnificati in gloria. **Prou. 32. b.** Qui diligit munditiam cordis propter gratiam labiorum suorum, habebit amicum Regem. **l** Qui operatur terram suam] ad literam, id est, qui excolit.

**m** Inaltabit aceruum frugum] id est, altum aceruum faciet frugum. **Prou. 12. b.** Qui operatur terram suam, satiabitur panibus.

**Mysticè.** **l** Qui operatur terram suam, ] id est, corpus suum vomere pœnitentia, extirpando nociva, & inscrendo vtilia. **m** Inaltabit aceruum frugum] id est, virtutum & honorum operum. **Ier. 4. a.** Innouate vobis nouale. & nolite ferre super spinas. **Osee 10. d.** Seminate vobis in iustitia: & metite in ore misericordia: & innouate vobis nouale. **Prou. 24. d.** Præpara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum tuum, z. **Col. 9. c.** Qui administrat semen seminanti: & panem ad manducandum præstabat: & multiplicabit semen vestrum: & augebit incrementa frugum iustitiae vestrae.

**e** Et qui operatur iustitiam, ] id est, qui facit opera iustitiae, corde ore, & opere.

**o** Ipse exaltabitur] in futuro. **Psa. 14.** Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo: aut quis requiescat in monte sancto tuo; Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. **Prou. 22. b.** Victoriam, & honorem acquirer, qui dat munera.

**p** Qui verò placet magnatis] id est, Sanctis. **q** Effugiet iniqutatem, ] id est, omne peccatum. **Vel.** Iniquitatem, iudicij, quæ maximè committitur per accessionem innumerum. Vnde subdit.

**r** Exenia, & dona excæcant oculos] interiores, vt non videant veritatem. **s** Et quasi mutus in ore] id est, sicut mutus in ore canis proiectus obmutescere faciunt Indices, ne indicent veritatem. Mutus sicut dicit Strabus in per Ego. 8. est quoddam genus ranarum, quod dicitur Calamitum, quod projectum in ore canis latrantis statim obmutescere eum facit: Sic exenia, id est, dona, quæ de longinquο afferuntur, à xenos, quæ est peregrinum, & dona alia obmutescere faciunt Indices, Doctores, Prelatos, & Prædicatores. **lfa. 5. d.** Speculatori eius exæci omnes, nescierunt viuēs, canes **lfa. 4. 1. c** muti non valentes latrare. **Dan. 5. e.** Munera tua sint tibi, &c.

**Gen. 14. d.** A filo sub tegminis usque ad corrigiam caligæ nō accipiam ex omnibus, quæ tua sunt. **lfa. 33. e.** Qui excutit manus suas ab omni munere. **Job 15. d.** Ignis deuorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt. De hoc inuenies **Exod. 23. a.** **Deut. 15. d.** **l.** **Reg. 12. a.** **lfa. 5. f.**

**t** Sapientia absconsa] tempore exponendi. **u** Et thesaurus inuisus] id est, cuilibet incognitus, sicut illi thesauri, qui sunt ultra montem in occasum, quos serpentes custodiunt.

**x** Quæ vtilitas in vtrisque?] quasi dicat, nulla. **Sen. Nullius** boni sine socio iucunda est possessio. **Prou. 11. d.** Qui abscondit frumenta in tempore, maledicetur in populis. **Ier. 48. b.** Maledictus, qui prohibet gladium suum à sanguine. **Luc. 11. d.** Nemo accedit lucernam, &c. Bonus incomparabiliter est Sapientia thesaurus, qui distributus recipit incrementum. **Chrysost.** Cor si non præbuerit membris spiritum, velociter extinguetur. Fons si generet aquas, apud semetipsum, putreficit. Ideò dicitur **Prou. 5. c.** Deriuenter fontes tui foras: & in platzis aquas tuas diuide.

**y** Melior est, qui celat insipientiam suam] id est, ne proferens eam peccet.

**z** Quam homo, qui abscondit sapientiam suam] id est, qui prædicando & docendo posset prodesse. Qui enim celat insipientiam, suam, quo ad hoc sapienter agit. **Prou. 17. d.** Stultus si tacuerit, sapiens reputabitur, Sapiens verò, qui abscondit sapientiam suam, quo ad hoc insipienter agit: quia sapientia distributa recipit incrementum: & propere in iustè agit cum proximo, & cum Deo, cuius pecuniam abscondit, quam acceperat ergandam. **Luc. 19. d.** Serue nequam, quare non dedisti pecuniam meam ad mensam &c.

## E X P O S I T I O C A P. X X I.

**E** Ili, peccasti, &c.] In hoc capitulo docet Author fuisse circumstantias peccatorum. Et primò docet fuisse circumstantias omnium peccatorum in genere. Secundò superbizæ, ibi: Obiurgatio. Tertiò anaritizæ, ibi: Quæ axidicat domum. Quartò luxuriazæ, ibi: Corfatui. Quintò temeritatis, ibi: Narratio fatui. Dicit ergo.

**a** Fili, peccasti] quia non est homo, qui faciat bonum, & non peccet. **Ecc. 7. c.** **b** Non adiicias iterum] adjudicando peccatum, vel iterando; sed de præteritis age pœnitentiam, & à futuris caue, supr. 3. a. Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & continebit se ab illis. Peccata lapides sunt: & lapis super lapidem sine cemento non facit murum, sed maceriam, vel aceruum: quæ quantò altior fuerit, tantò citius & periculosius ruit; sic est de peccatis. Et de hac materia dicitur **lfa. 5. b.** Diruam maceriam eius. **Prou. 24. d.** Operuerunt superficiem eius spinae; & maceria lapidum eius destruxerat. **Ep. 2. c.** Ipse est pax nostra, qui fecit utique unum, & medium parietem maceriaz soluens.

**c** Sed, & de pristinis deprecare] Dei misericordiam. **d** Vt tibi dimittantur, ] **Matth. 6. b.** Dimitte nobis debita nostra. **sup. 17. c.** Relinque peccata tua: precare ante faciem Domini: & minue offendicula. **e** Quidam a facie colubri fuge peccata, ] quia melius est ea fugiendo vitare, quam resistendo vinciri. Sunt autem quædam peccata, quæ tantum fugiendo vincuntur, vt peccata carnis. Vnde **l.** **Cor. 6. d.** Fugite fornicationem. Et **1. Thes. 4. d.** Angeli, qui venerunt Sodomam: Salua animam tuam: noli recipere post tergum tuum: nec stes in omni circu regione: sed in monte saluum te fac. **Gen. 19. d.** Vnde quidam. Multò magis fugies peccatum,

quæda

quam colubrum. Si tibi charior est vita animæ, quam corporis, fuge non solum mortum, sed tactum, imò, & accessum: parum est serpentem non sentire, periculum est, vel habere vicarium.

a Et si accesseris,] consentiendo suggestionibus Diaboli.

b Suscipient] in in-

ferno, vt leo præ-

dam suscipit in spe-

lunca sua. *Ecc. 10. b.*

Qui dissipat sepe,

mordebit eum co-

luber.

c Dentes leonis] qui

terendi sunt: quia

omnia vorant.

a Dentes] id est, co-

lubri, vel Diabo-

li.

e Interficientes ani-

mas,] id est, pecca-

re facientes, quæ est prima mors, quam sequitur secunda mors gehennæ. Diabolus leoni comparatur propter voracitatem, siue crudelitatem, i. *Pet. 5. b.* Aduersarius vester Diabolus tanquam leo rugiens circuit, querens quem deuoret. Colubro, siue serpenti propter astutiam. *Gen. 3. a.* Serpens erat astutior cunctis animantibus. Dentes eius sunt heretici, detraçtores, suggestiones, animas hominum interficiens. De quibus dicitur *Job. 41. a.* Per gyrum dentium eius fortitudo. *Ioe. 1. b.* Gens ascendet super terram meam, fortis, & innumerabilis, dentes eius ut dentes leonis, & molares eius ut catuli leonis. *Dan. 7. b.* Ecce bestia alia similis vrso in parte stetit, & tres ordines erant in ore eius & in dentibus, id est, tres Principes.

f Quasi rhomphæa bis acuta omnis iniquitas,] quia corpori & animæ nocet in presenti & in futuro, utrumque damnabit pro iniquitate. *Apoc. 2. d.* Hæc dicit, qui habet rhomphæam ex vtraque parte acutam. Vel, iniquitas, rhomphæa bis acuta dicitur; quia fecat à dextris, & à sinistris, id est, in prosperis & aduersis.

g Plagæ illius] id est, plagæ infernales, quas infert iniquitas. b Non sanitas,] post hanc vitam, quia est interminabilis. *Ier. 30. b.* Infanabilis fractura tua pessima plaga tua. Item *Ier. 15. d.* Quare factus est dolor meus perpetuus, & plaga mea desperabilis? *Nam. 3. d.* Non est obscura contritio tua, pessima plaga tua. Item plaga infanabilis iniquitatis in presenti est triplex. Vehementia concupiscentiæ, inueterata consuetudo, iactantia peccati. Et de hac triplici plaga dicitur *Isa. 1. b.* Vulnus, & liuor, & plaga tumens, non est circumligata, neque curata medicamine, nec fotâ oleo. *Ier. 14.*

c. Contra est virgo filia populi mei, plaga pessima vehementer. i Obiurgatio] id est, conuictum, rixa, contentio, lites. k Et iniuriæ,] id est, rapinæ, furta, usura, violentiæ.

l Annulabunt substantiam] corporalem, & spiritualem ipsius obiurgantis, & iniuriantis. Iustum enim est, ut qui verbo & opere alios adnihilat, & ipse adnihiletur. *Isa. 33. a.* Væ qui prædaris, nonne & ipse prædaberis? *Raban.* Minimæ res concordia crescunt, maximæ discordia dilabuntur.

m Et domus, quæ nimis locuples est, annulabitur superbia]

ad literam, ut patet in Saule, qui propter superbiam priuat

us est honore regni, i. *Reg. 15. f.* Et Nabuchodonosor. *Danielis 4. f.*

*Mysticæ.*

Mythicè. m Domus,] Ecclesia, siue claustrum.

n Quæ nimis locuples est,] diuitiis temporalibus.

o Annulabitur superbia.] *Apoc. 18. c.* Væ, væ, væ, ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis: quoniam una hora venit iudicium tuum.

*Moral.*

Moraliter m Domus, quæ nimis locuples est, id est, mens superbi, qui de bonis, quæ habet, vel quæ putat se habere, annulabitur superbia, *Prou. 1. d.* Prosperitas stultorum perdet eos.

p Sic & substantia superbi] spiritualis & corporalis.

q Eradicabitur] propter superbiam, *sup. 10. b.* Sedes Ducum superbiorum destruxit Deus. *Prou. 15. c.* Domum superbiorum demolietur Dominus. *Isa. 23. b.* Dominus exercitum cogitauit hoc, ut detraheret superbiam omnis gloriæ, & ad ignominiam deduceret vniuersos inclitos terræ. r Deprecatio pauperis, ex ore] cordis proueniens, ipsum desiderium.

s Usque ad aures] Dei, perueniet. Vnde *Psalm. 10.* Desiderium cordis eorum audiuit auris tua, *Isr. 35. c.* Non accipiet Do-

minus personam in pauperem, & depreciationm læsi exaudiens? *Iac. 5. b.* Ecce merces operariorum vestrorum, qui mesuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat: & clamor eorum in auribus Domini Sabaoth introvit.

t Et iudicium festinato] id est, citò, vel subito.

u Adueniet illi] pau-

peri, id est, ad com-

modum illius ve-

nient. *Pron. 22. d.* Neq;

conteras egenum in

porta: quia Domi-

nus iudicabit cau-

sam eius, & confi-

get eos, qui confix-

runt animam eius.

*Deut. 7. b.* Reddens

Dominus odienti-

bus se statim; ita ve-

disperdat eos, & vi-

tra non differat,

protinus eis restituens, quod merentur. x Qui odit correptionem] pro Peccatis, vel excessibus, aut negligentia suis.

y Vestigium est peccatoris,] id est, comitator, siue imago

Diaboli, qui incorrigibilis est. *Prou. 15. b.* Non amat pesti-

lens eum, qui corripit: nec ad sapientes graditur. Et *eod. inf.*

d. Qui abiicit disciplinam, despiciit animam suam; qui au-

tem acquiescit increpationibus, possessor est cordis.

z Et qui timet Deum conueretur ad cor suum, j ut ad spe-

culum, in quo speculetur legem Dei naturaliter scriptam. *Isa.*

46. c. Redite, præuaricatores, ad cor. Vel, ad cor suum,

quærendum, vel inueniendum z. *Reg. 7. d.* Inuenit seruos

tuus cor suum, ut oraret te oratione hac. Vel ad compescen-

dum *inf. 30. d.* Contine, & congrega cor tuum in sanctitate eius. Vel ad custodiendum, *Ier. 5. e.* Audi, popule stulte,

qui non habes cor. *Prou. 4. d.* Omni custodia serua cor tuum:

quia, &c. ne declines, &c.

a Notus à longè potens lingua audaci] id est, vir loquax au-

dacter loquens malum de aliis, notus est etiam remotis pre-

cibus, sola fama. Quidam enim propter virtutes suas famosi

sunt, & noti, ut Paulus, Petrus, Laurentius, Nicolaus, &

huiusmodi. Quidam propter vitia, ut Thersites, Darius,

Herodes, Iudas proditor.

b Et sensatus] id est, sapiens fide, & moribus edoctus.

c Scit labi se ab ipso] linguoso audaci, id est, præcavere à di-

reptione illius, & declinare societatem eius, *sup. 8. d.* cum

audace non eas in desertum.

d Qui ædificat domum suam] id est, sumptibus.

e Alienis] id est, mutuatis, vel furatis, vel raptis, vel male

aliter acquisitis.

f Quasi qui colligit lapides suos in hyeme,] quasi dicat, sicut

stulte agit, qui colligit lapides suos in hyeme ad ædificandum.

Eo quod citò ruit tale ædificium, quia cementum con-

gelatum non colligit lapides; ita stulte facit, qui furatur,

aut rapit, ut ædificet. *Amos 3. d.* Percutiam domum hy-

emeam.

• Moraliter. Domus vniuersusque est propria conscientia,

quam ædificat impendiis alienis, & lapidibus collectis in

hyeme: qui de male acquisitis, hoc est de furro, usura, ra-

pina, eleemosynas facit; & talis stultus est, sicut qui colli-

git lapides ad ædificandam in hyeme, *inf. 34. c.* Dona iniquorum, non probat Altissimus, nec respicit in oblationes ini-

quorum, nec in multitudine sacrificiorum eorum propitia-

bitur peccatis. *Ier. 22. d.* Væ qui ædificat domum suam in

iniustia.

g Stupa collecta. &c.] id est, congregatio peccatorum simi-

lis est collectioni stuparum. Stupa enim vilis est; & pecca-

tor vilior. *Ier. 1. g.* Quam vilis facta es nimis iterans vias tuas.

Item stupa acceditur; sic peccator acceditur igne

concupiscentiæ, & citò accendetur igne g: hennæ, *sup. 16.*

a. In Synagoga peccantium exardebit ignis. *Dan. 3. e.* Non

cessabunt ministri Regis succendere fornacem napta, & stu-

pa. Fornax infernus, Rex Diabolus, ministri eius pecca-

tores, napta luxuria. (Napta genus somnis est apud Per-

fas, quo maximè nutriuntur incendia: alii dicunt esse ossa

oliuarum, quæ proiiciuntur cum amurca arefacta) stupatu-

rarum prælixitas.

Item stupa fragilis est, & citò rumpitur. Vnde *Judic. 16.*

b. Qui rupit vincula, quasi quis rumperet filum de stupa.

*Ier. 1. g.* Erit fortitudo vestra ut fauilla stupæ.

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XI.

a Et consummatio illorum flamma ignis, ] infernalis. Et bene dicit, consummatio, non consumptio: quia hic incipit vre flamma ignis: & ibi consummabitur per poenam, quæ continuè comburet *suprà* 7. b Vindicta carnis impij ignis, & vermis. Et *Iusti. v. 7. g.* Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extingueretur.

b Via peccantium complantata lapidibus, ] id est, vita malorum dura & aspera, plena doloribus, & peccantium duris operibus. Vnde *B. 4. c.* Delicati mei ambulaeunt vias asperas, ducti sunt, ut grex direptus ab inimicis. *Sap. 5. b.* Lassati sumus in via iniqtatis, & perditonis: & ambulauimus vias difficiles. *Pro. 15. c.* Iter pigrorum, quasi sepes spinarum.

c Et in finem illorum inferi, & tenebræ, & poenæ] Inferi, superbris, qui malè petierunt sublimitatem. Tenebræ, auaris, qui malè petierunt mundi claritatem. Poenæ, luxuriosis, qui malè dilexerunt carnis voluptatem. Hoc erit eis in finem, id est, post mortem, vel finaliter, id est, aeternaliter *suprà* 9. c. Vnde ad inferos non placebit impius, id est, ibi placebit in poena, qui displicuit in culpa.

d Qui custodierit iustitiam ] ad Deum, ad se, ad proximum corde, ore, & opere.

e Continebit sensum eius, ] id est, cum aliis virtutibus sentiet, & tenebit sensum iustitiae. Norat intellectum veri, & affectum boni: quorum utrumque confert custodia iustitiae, *sup. 15. a.* Qui continens est iustitiae, apprehendet illam, *Pro. 27. c.* Qui seruat sicum, comedet fructus eius: & qui custos est Domini sui, glorificabitur.

f Consummatio timoris Dei, ] id est, finis consummati timoris Dei est.

g Sapientia & sensus id est, fruitio, & cognitio Dei, *inf. 25. b.* Timor Domini initium dilectionis eius.

h Non eruditur ] id est, extra iucunditatem vitiorum ponetur.

i Qui non est sapiens in bono] id est, cui bona non sapiunt. *Sapient. 1. a.* In malevolam animam non introibit Sapientia.

k Est autem insipientia, quæ abundat in malo, ] homine. Hæc est sapientia mundi, quæ stultitia est apud Deum, *1. Cor. 3. d.* Vel, in malo, id est, ad malum. *1er. 4. f.* Sapientes sunt, ut faciant mala.

l Et non est sensus] id est, veri boni sapor.

m Vbi est amaritudo] peccari, vel conscientia remordentis. Gustus enim infectus febre iniquitatis, & amaritudine terrenorum, non potest sentire dulcedinem aeternorum. *Osee. 12. d.* Ephraim in amaritudinibus suis prouocauit me ad iracundiam. *Att. 8. d.* In felle amaritudinis, & obligatione iniquitatis video te esse.

n Scientia sapientis] id est, Christi, vel boni Doctoris.

o Tanquam inundatio abundabit ] doctrina & virtutibus, & gaudiis aeternis. *Pro. 13. c.* Lex sapientis fons vitae. Item in cod. 16. c. Fons vitae eruditio sapientis. Vel sic.

p Scientia sapientis] id est, Doctoris, vel Prædicatoris, qui sapit res secundum quod sunt.

q Tanquam inundatio] maris, abundabit, dolore & amaritudine, & labore. Iuxta illud *Eccle. 1. d.* Qui addit scientiam addit, & dolorem. *Deuter. 33. c.* Inundationes maris, quasi lacugent.

r Et consilium illius, ] sapientis, scilicet.

s Sicut fons vite permanet, ] id est, sicut fons viuus, qui semper scaturit, & nunquam siccatur. Fons viuus inestate frigidas habet aquas, in hyeme calidas, semper scaturit, & emanat riuulus, & in se reuertitur, ut iterum fluat. Sic doctrina boni Magistri contra aetate amoris malaeaccidentis refrigerium praestat, & contra frigus timoris malè humiliantis calorem ministrat, & ex ea riuulos eruditio, & correctionis emittens in seipsum reuertitur: quia facit, quod prædicat

faciendum: & cauet; quod docet cauendum, *Proverb. 20. a.* Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri, *infra* 39. c. Benedictio illius quasi fluuius inundabit *Ioan. 4. b.* Qui bibet aquam, quam ego dabo, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam eternam.

r Cor fatui, ] id est, insipientis.

s Quasi vas confractum: & omnem sapientiam non tenebit. t Verbum sapiens quodcumque audierit. t u Scius & laudabit, & y adjicet: t z Audiuuit luxuriosus: & a displacabit illi, & b projicet illud post tertum suum. c Narratio fatui, d quasi sarcina in via: Nam in e labiis sensati inuenietur gratia. Oſſ prudenter in Ecclesia. & g verba illius h cogitabunt in cordibus suis.

ad se infipientis non retinet. t auget vinum veræ diet in strinax, nec oleum scius gratia, nec aquam al. t

Sapientia, quæ ei dorsum infunditur à Deo &

à Doctore; Fæces tamen & lutum & huiusmodi retinet. Vnde *infra* 27. a. Sicut in percussura cribri remanebit puluis, sic aporia hominis in cogitatu illius, *1erem. 22. g.* Nunquid non vas fictile, & contritum vir iste Iechonias? Iechonias interpretatur, sibi fecit, vel preparans Dominum.

t Verbum sapiens quodcumque audierit] vtraque aure.

u Scius] id est, sciens & intelligens.

x Laudabit] corde, ore, & opere, & loquentem beatificans & Deum benedicens.

y Et adjicet] verbo auditio operis executionem, vel apertam expositionem, si aliquid obscurum dixerit: Loquens hæc contra æmulos, quorum officium, & intentio est aliena dicta corripere. Et nota, quod scius non est modò in vsu, & res nominis in paucis est; sed sciolus diminutuum eius in vsu est: quia diminuta est in nobis scientia veritatis. *Oſſ. 4. a.* Non est scientia Dei in terra.

z Audiuuit luxuriosus] id est, voluptatis amator verbum doctrinæ vel prædicationis.

a Et displicebit illi, ] quia non consonat eius sensui. Vnde *Pro. 18. a.* Non recipit stultus verba prudentiae, nisi ea dixeris, quæ versantur in corde eius.

b Et projicet illud post tertum suum ] non curans intelligere, & contemnens implere *Pſ. 49.* Proiecisti sermones meos retrorsum. *Zachar. 7. c.* Auerterunt scapulam recedentes: & aures suas aggregauerunt, ne audirent: & cor suum posuerunt, ut adamantem, ne audirent legem, & intelligerent. *suprà 6. c.* Quam aspera est nimium sapientia in dœnis hominibus: & non permanebit in illa excors: & non demorabuntur præjicare illam.

c Narratio fatui, ] id est, insipientis doctrina, vel prædictio.

d Quasi Sarcina in via, ] id est, grauis & onerosa auditibus. Grauat autem prædicatio auditores. Vel quia vita Prædicatoris displicet. *sup. 15. c.* Non est speciosa laus in ore peccatores. Et *Pſal. 49.* Peccatori autem dixit Deus, quare. &c. Vel quia nimis aspera. *Pro. 27. a.* Graue est saxum, & onerosa arena; sed ira stulti vtroque grauior. Vel quia mendax. *Pro. 13. a.* Verbum mendax Iustus detestabitur. Item quia dura. *Pro. 15. a.* Sermo durus suscitat furorem. Item quia indiscreta vel impia *inf. 12. b.* Arenam, & salem, & massam ferri facilius est ferre, quam hominem imprudentem, & fatuum, & impium.

e Nam in labiis sensati inuenietur gratia] id est, doctrina & prædicatio sapientis est gloria. *Proverbior. 15. c.* Doctrina bona insipientis. *Ecclesiast. 10. c.* Verba oris sapientis gratia; & labia insipientis præcipitabunt eum. *Luc. 4. d.* Mirabatur in verbis gratia, quæ procedebant de ore illius, & dicebant, &c.

f Os prudentis queritur in Ecclesia] id est, Doctor, vel Prædicator prudens. Non enim decens est stultum, vel impium exercere officium Doctoris, aut Prædicatoris. *Pro. 26. d.* Inde cens est in ore stultorum parabola. *1er. 15. d.* Si separaueris preciosum à vili, quasi os meum eris.

g Et verba illius, ] prudentis.

h Cogitabunt in cordibus suis, ] deuoti auditores; ut intelligant, & opere impleant. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. *Rom. 2. b. à*

b à Tanquam domus exterminata, &c.] Sapientia de spirituibus; scientia de temporalibus, id est, sicut homines domum exterminatam fugiunt; sic cor fatui sapientiam, & scientiam refugit, & abhorret. Vel potius sapientia, & scientia refugit cor fatui tanquam domum exterminatam. *Sapien.* 1.b. Spiritus sanctus disciplinæ effugiet factum. Sicut

Tanquam a domus exterminata: sic fatuo sapientia, & scientia: b insensati c inenarrabilia verba. d Compedes in pedibus, stulto, doctrina, & e quasi vincula manuum super manum f dexteram. f Fatuus in risu f exaltat vocem suam; vir g autem sapiens vix tacite ridebit. h Ornamentum aureum prudenti doctrina, & i quasi brachiale in brachio dextro. k Pes fatui l facilis in domum proximi: m & homo peritus confundetur à n persona Potentis. o Stultus apud fenestra respicet in domum: vir autem r eruditus f foris stabit. perbiæ quatitur, paulatim ruit in infernum, habitatore Spiritu sancto caret, nullius thesauri spiritualis locus est.

b Insensati, ] id est, insipientis.

c Inenarrabilia verba, sunt, id est, indigna narrati propter vanitatem, qua plena sunt: vel superstitionem, aut errorem, in quem inducunt: vel propter indignitatem dicentis. Vel, inenarrabilia, ] id est, impossibilia, & difficilia narrari propter multitudinem. *Iob.* 16. a. Nunquid habebunt finem verba ventosa? Aliqui sic exponunt literam, a Tanquam domus exterminata; sic fatuo sapientia, & scientia insensati sunt verba inenarrabilia, ] id est, causa verborum inenarrabilium.

d Compedes in pedibus stulta doctrina ] veritatis, quia ligat affectus, & cogitationes, ne procedant usque ad consensum. Vnde *suprà* 6. c. Injice pedem tuum in compedes illius.

e Et quasi vincula manuum super manum dexteram ] stulti, ligans, ne dissoluatur, ad opera mala. Super manum dexteram dicit, quia dextera operamur, quasi dicat, Auctor: doctrina sapientie refranat cor stultorum à malis cogitationibus, & affectionibus, & manus à malis operibus. Certum est enim, quod homo compeditus currere non potest per campos licet, nec etiam equitare super equum suppede, nisi forte, ut foemina cum timore cadendi. Item sonitum facit, cum vadit: & pondus portat in pedibus: vel ligatus manibus operari non potest, nec alios percutere, nec seipsum defendere. Hæc omnia facit doctrina, *infra* 45.b. Circumpedes, & femoralia, & humerale posuit ei, & cinxit illum tintinnabulis aureis plurimis in gyro, dare sonitum in incessu suo. Hoc enim præceptum dedit ei de affectione pietatis, de obseruantia castitatis, de labore operationis, de studio prædicationis.

f Fatuus in risu exaltat vocem suam, ] cachinnum faciendo pro risu: in quo maxima stultitia hominis, & inepta latitia cordis ostenditur, *suprà* 19. d. Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enunciant de illo. *Ecclesiastes* 7.a. Sicut sonitus spinarum sub olla ardenti; sic risus stulti.

g Vir autem sapiens vix tacite ridebit, id est, raro ridebit. Et tunc modestè. *Iob.* 29. d. Si quando ridebam ad eos non credebant mihi. Vbi dicit *Gregorius*. Prælatus se debet taliter habere ad subditos, ut ridens timeri, & iratus possit amari, ne nimia latitia vilem, & immoderata severitas reddat odium. Vnde *Proverbiorum* 19.b. Sicut tremulus leonis; ita & Ira Regis. Et sicut ros super herbam; sic hilaritas eius. Nota, Dominus ter fleuisse legitur. Super citiuitatis Ierusalem destructione. *Luce* 19. f. Super Lazari resuscitatione. *Ioann.* 11. e. In cruce. *Hebreorum* 5.b. Risisse autem non legitur. In quo notatur, quod hic non est tempus ridendi, sed flendi bonis; sed in futuro erit eis tempus ridendi. Vnde *Eccle.* 3.a. Est tempus flendi, & est tempus ridendi. *Proverbiorum* ultimo d. Ridebit in die nouissimo. *Job* 8.d. Deus non projicit simplicem, nec porrigit manum malignis, donec impleatur risus tuus, & labia tua iubilo. Econtrario malis est modo tempus

*Al. 1  
dexte-  
rra.  
Al. +  
inalat.*

ridendi; sed postea erit eis tempus in morte æternitatis flendi. *Proverbiorum* 14. b. Risus dolore miscerbitur, & extrema gaudij luctus occupat. *Matthei* 24. Ibi erit tletus, & stridor dentium.

h Ornamentum aureum prudenti doctrina, ] id est, doctrina viti prudentis est ei quasi ornamentum aureum, id est, chara, & preciosa, ornans eum.

i Et quasi brachiale in brachio dextro, ] id est, ornamentum brachij dextri, quasi dicat prudens sapientiam, siue doctrinam habet quasi ornamentum pectoris, & operis: quia Sapientia, & cogitationes regit, & opera disponit. Brachiale, siue armilla totum brachium circundat: Sic tota vita, & opera Doctoris, atque Prædictoris debet sapientia, siue doctrina circundari, ut quod docet, faciat: & quod facit doceat, & ut semper teneat manum ad os, confitans aurum bona operationis cum argento sanæ prædicationis: Et sic fieri doctrina eius ornamentum aureum, & brachiale argenteum. Hoc est, quod dicitur *infra* 28. d. Aurum tuum, & argentum tuum confia, *infra* 32.a. Gemmula carbunculi in ornamento auri.

k Pes fatui facilis in domum proximi, ] id est, fatuus libenter, & sine causa ingreditur in domum proximi sui: Quod malum est. Vnde *Pro. 25. c.* Subtrahe pedem tuum à domo proximi tui.

Moraliter.

l Pes fatui, ] id est, cogitatio stulti.

m Facilis in domum proximi, ] id est, libenter explorat conscientiam proximi, vel alieni, & suam raro, aut nunquam ingreditur. *Proverb.* 27.a. Sicut avis transmigrans de nido suo; sic vir, qui relinquit locum suum. Item in *eadem* b. Domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuæ, *infra* 30.a. Qui diligit filium suum, id est, cor suum, vel spiritum suum, affiduat illi flagella, ut lætetur in nouissimo suo, & non palpet proximum ostia.

n Et homo peritus confundetur, ] id est, erubescet.

o A persona potentis, ] id est, collocutione, vel familiaritate illius, *suprà* 13.b. Aduocatus à potentiore discede, ex hoc enim magis te aduocabit. Item.

p Pes fatui facilis in domum proximi, ] id est, pes curialis libenter intrat curiam Principis: Sed.

q Homo peritus confundetur à persona potentis, ] id est, erubescet ire ad curiam Principis. Vnde *infra* 41.d. Erubescit à Præsidente, & à Potente de mendacio, & à Judice, & à Principe de delicto. Petrus in curia Caiphæ Principis negavit Dominum, ut testantur omnes Euangelistæ. Vnde *suprà* 9. c. dicitur: Longè esto ab homine potentiam habente occidendi te.

r Stultus à fenestra respicet in domum, ] si non possit intrare.

s Vir autem eruditus foris stabit, ] expectans humiliiter, donec ei aperiatur ostium. *Job.* 31.a. Si ad ostium amici mei insidias sum scortum sit alteri vxori mea.

Mysticè

t Stultus, ] id est, hereticus, vel stultus Clericus.

u Respicit in domum, ] id est, in sacra Scripturam.

v A fenestra, ] id est, per foramina subtilitatis, per quem locum ingreditur in domum.

w Vir autem eruditus, ] id est, quisque Catholicus, vel sapiens Clericus virtute fortis, & scientia eruditus.

x Stabit foris, ] expectans humiliiter, donec Dominus ei ostium Ecclesiæ aperiat, aut per se, aut per alium. Alioquin qui non intrat per ostium, & ascendit aliunde, fur est, & latro: & non venit; nisi vt furetur, & mactet, & perdat. Furetur aliquam subtilitatem fingendo, mactet scipsum studendo, perdat auditores decipiendo. *Item.* 23.d. Nolite audire verba Prophetarum qui prophetant vobis, & decipiunt vos: visionem enim cordis fui loquuntur, non de ore Domini. *Eodem* *infra* f. Propterea ecce ego ad Prophetas, ait Dominus, qui furantur *Ioannis* b. verba mea vnuquisque à proximo suo. Nolebat autem Apostolus intrare in domum Sapientiæ per fenestram, sed per ostium. Vnde *Colos.* 4.a. Orantes pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi. Qui per fenestram respicit in domum, lumen Solis, & sibi, & eis, qui sunt in domo, aufert, vel minuit ad minus, ita qui subtilitatibus vacat, & sibi aliis, qui eum audiunt, lumen veritatis aufert. Sed contra hoc videtur esse illud *Canticor.* 2.c. En ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestram, proficiens per cancellos. Responsio. Ipse est intus lux illuminans, et faciens

# Liber Ecclesiastici.

& faciens respicere foras. Vnde Gen. 8.a. Cùm transissent quadraginta dies, aperuit Noe fenestram arcæ, quam fecerat.  
a Stultitia hominis, [est, auscultare per ostium,] id est, inuestigare foramina subtiliter. Vnde Prover. 25.d. Qui perscrutator est Maiestatis, opprimitur à gloria.

b Et prudens, id est,

Prædicator catholicus, vel sapiens Solaris. c Grauabitur contumelia] hæreti-corūperis crucantium subtilitatem Scripturæ, vel quorumlibet curiosorum. Sed contra. Prover. 22.c. Non contristabit Iustum, quicquid ei acciderit. Responsio. Est grauamen propassionis & est grauamé passionis. Primū turbat, secundum conturbat. Primum iustis, & iniustis: & perfectis. & imperfectis. Vnde 2. Corinth. 1. b. Super mundum grauati sumus, ita ut tñderet nos etiam viuere. Secundum proprium est iniustis, & imperfectis. De primo agitur hic, de secundo in Proverbii.

d Labia imprudentium stulta narrabunt,] quia de stulto corde hauriunt, quod loquuntur. Matth. 12.c. Ex abundantia cordis os loquitur. Isa. 32.b. Stultus fatua loquetur supra eodem c. Narratio fatui, quasi sarcina in via. Pro. 16.c. Doctrina stultorum fatuitas.

e Verba autem prudentium staterà ponderabuntur, id est, regula fidei, vel latere discretionis, ne quid nimis, vel quid minus. vel indecens aliquid dicitur infra 28. d. Verbis tuis facito stateram. Et Pro. 17.d. Qui moderatur sermones suos, doctus, & prudens est.

f In ore fatuorum cor illorum, id est, in ornatu verborum est tota intentio eorum.

g Et in corde sapientium os illorum, ] id est, locutio sapientum est suffulta sententiis veritatis, non suffulta fuco verborum 1. Corint. 2.a. Veni non in sublimitate sermonis, aut sapientia, annuncians vobis testimonium Christi. Vel sic.

f In ore fatuorum cor illorum, ] id est, fatuorum verba priùs sunt ad linguam, quam ad limam: quia sunt præcipites ad loquendum: nec attendunt, quid loquantur; sed vt loquantur: quam citò cogitatio est in corde, tam citò loquuntur, vel est locutio in ore. Proverbiorum 29. b. Totum spiritum suum profert stultus.

g Et in corde sapientum os illorum, ] id est, sapientes priùs cogitant, & deliberant, quid loqui debeant, quam loquantur. Prover. 16.c. Cor sapientis erudit os eius: & labiis eius addet gratiam. Psalm. 36. Os iusti meditabitur Sapientiam: & lingua eius loquetur iudicium.

b Dum maledicit impius Diabolum, id est, cùm maledictum, & condemnatum dicit; nihilominus imitatur eum.

i Maledicit ipse animam suam, id est, damnatam, & maledictam ostendit. Nam si Diabolus maledictus est: quia malus. & qui imitatur eum in malitia, maledictus est: quia malus. Et ideò talis cùm Diabolum malum, sive maledictum dicit, se ipsum maledictum ostendit. Rom. 2.a. Inexcusabilis es, o homo omnis, qui iudicas: in quo enim alium iudicas, te ipsum condemnas: Eadem enim agis, quia iudicas. Vel sic.

h Dum maledicit impius Diabolum, ] id est, maledicto percutit optans ei malum.

i Maledicit ipse animam suam, ] id est, culpæ, & poenæ, & maledicto subjicit: quia peccat. Cùm enim Diabolus sit creatura Dei, non est optandum ei malum. Vnde nec Sancti audient maledicare Diabolum, secundum quod legitur in Canonica Ludæ c. Cùm michael Archangelus cum Diabolo disputans altercaretur de corpore Moysi, non est ausus inferre iudicium blasphemiz; sed dixit: imperet tibi Deus. Et Zeph. 3.a. Increper in te Dominus, Sathan. Maledicere verò Diabolum non est peccatum, vt dicit Gloss. Vnde Iud. 5.c. Maledicite terra Meroz, dixit Angelus Domini, maledicite habitato-

# Cap. XXII.

ribus eius. Vel maledicere Diabolum est peccatum suum ei imputare.

k Sufurro, id est, occultus detractor, qui est quasi vermis terra, vel occultus seminator discordia.

l Coinquinabit animam suam, ] cùm ore suo, quod verbis malis polluit, animam maculabit, & in dictis, & factis suis.

m Et in omnibus odietur, j hominibus, & Angelis, & Deo.

n Et qui permanserit, ] in errore eius, odiosus erit. Prover. 6.c. Sex sunt, quæ odit Dominus: & septimum detestatur anima eius: Eum, qui seminat discordias inter fratres. Rom. 1.d. Suffurones, detraactores Deo odibiles super 5.d. Non appellentur sufurro in vita tua. Ibi require.

o Tacitus & sensatus, ] i, moderatus in verbis, & discretus.

p Honorabitur, ] à Deo, & hominibus. Pro. 17. d. Pretiosi spiritus vir eruditus; stultus verò si tacuerit, sapiens reputabitur Item Prover. 20.a. Honor est homini, qui separat se à contentionibus. Eccl. 9. d. Verba sapientum audiuntur in silentio plus, quam clamor Principis inter stultos.

## EXPOSITIO CAP. XXII.

**N**on lapide luteo, &c.] In præcedenti capitulo docuit Augustinus fugere circumstantias peccatorum. In hoc docet, quod præcipitur 1. Timot. 4. b. scilicet, exercitium pietatis in emendandis moribus aliorum. Ponit autem primò tria genera hominum corripiendorum, id est, pigros, filios indisciplinatos, filias fatuas, & audaces. Secundò docet flere cum fluentibus, ibi:] Musica in luctu. Tertiò docet impios, vel incorrigibiles non docere, vel defendere, ibi. [ Cum stulto ne multum loquaris.] Quartò docet blandè corrigeret, vt corripio non declinet in conuictia, sed super omnis seruetur amicitia, ibi. Pungens oculum. Dicit ergo.

q In lapide luteo, ] id est, pro obstinatione peccati, quod luteum est, & immundum.

r Lapidabitur, ] id est, grauiter punietur, vel duriter corrigitur.

s Piger ji. pedibus æger, qui propter pigritiam non vult operari. Pro. 13.a. Vult, & non vult piger. Item Pro. 29.a. Propter frigus piger arare noluit. Vel sic.

q In lapide luteo, ] id est, in lege dura, & lutea propter ceremonia. r Lapidabitur piger, ] id est, peccator: quia lex peccatores præcipiebat lapidari. Exod. 19.b. Ottanis, qui tetigerit montem, morte morietur: manus non tangat illum; sed lapidibus opprimitur. Vel sic. q In lapide luteo, ] id est, in correptione molli, & blanda. r Lapidabitur piger, i. torpens à bono opere, licet malum non faciat: quia manus in manu non erit innocens malus. Prover. 11.c. i. Et omnes loquentur super aspernationem illius, ] qua Deû, & seipsum, & homines spernit: vel qua aspernandus est ab omnibus, hoc est, omnes boni corripiunt eum, aspernantes eius pigritiam simul, & malitiam.

**A**bdias 1.a. Contemptibilis es valde, superbia cordis tui extulit te 2. Cor. 2.b. Sufficit illi, qui eiusmodi est, obiurgatio hæc, qua sit à pluribus: itavt econtrario magis donetis, & consolamini. Vel sic. [ Omnes loquentur super aspernationem illius, ] i. de eius pigritia aspernanda. Aliqui libri habent. [ Super aspernatione illius, ] qua aspirat ad ocium & torporem, & non ad opus & laborem, hoc est, omnes loquentur ad hoc, quod non spirat ad cœlum scandere per laborem, & volare per contemplationem: ad quod factus est Iob. 5.c. Homo natus ad laborem, & auis ad volandum. u De stercore boum lapidatus est piger. ] Boues sunt Prædictores, qui iugum Domini iugiter portant: currum Ecclesie trahunt: terram cordium peccatorum vomere lingue sua scindunt: spinas & tribulos vitiorum euellunt: semina verbi Dei serunt: duobus cornibus, i. scientia duorum Testementorum, vel vita & scientia decorantur. De quib. dicitur Iob. 1.c. Boues Arabant: & asinæ pascebant iuxta eos. Deu. 25.a. & 1. Cor. 6.b. Non alligabis os bouis triturantis. Pro. 14.2. Vbi non sunt boues, præsepe vacuum est; vbi autem apparent plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo bouis. Stercora boui sunt verba increpatoria & exhortatoria, quibus stercoratur & fecundatur terra cordium. De quibus dicit Luc. 13.b. Domine, dimitte illam & hoc anno vñq; dum fodiam circa illam, & mittam stercora, & siquidem fecerit fructum; sin autem, in futuro succides illam. Beatus Ber. Quis ignoret esse finum verbum increpatorium: quia si non excuset necessitas, mihius deceat proferentem. Hoc fimo alios impinguari, alios indurari, id est, lapidari vñdemus. O piger non

nonne bouinus sumus spargitur in agro tuo; unde ergo habet lapides? Est igitur sensus. (De stercore boum,) id est, fructuosa, & utili prædicatione Prædicatorum (lapidabitur) i. indurabitur (piger) id est, torpens, pedibus æger.. Item stercore boum sunt temporalia, quæ Prædicatores verbi Dei, quasi stercore

*Moral.* <sup>†</sup> in filia. <sup>†</sup> non habet fatua.

abiliunt, & conculcant, quibus Tobias excæcatus est, vi legitur Tob. 2. b. De quibus dicitur Thren. 4 a. Qui nuntiabantur in croceis, amplexati sunt stercora. Phil. 3. b. Omnia detrimentum ab impiis non mintrabatur, & arbitror, ut Christum lucifaciam. B. Bern. Væ misero, qui dum stercoratur, putat ditari, id est, ornari. Est ergo sensus] De stercore, ] id est, pro amore temporis (lapidabitur,) id est, increpabitur, (piger) id est, propter pigritiam suam

Lyc. 6. d. Væ vobis diuitibus, qui habetis hic consolacionem vestram. Jacob. 5. a. Agite nunc, diuites, plorate vulantes in miseriis vestris, quæ aduenient yobis. Item (De stercore boum,) id est, pro immunditia peccatorum ( lapidabitur,) id est, piger punietur. (piger] id est, propter pigritiam suam non vult exire de luto stercorum vitiorum, sed permittit se putrefactare. Joel. 1. d. Computruerunt iumenta in stercore suo. Proverb. 6. b. Visquequò piger dormis: quando consurges à somno tuo?

a Et omnis ei, ] &c. ] communicando eius pigritiæ, vel consentiendo eius malitiæ.  
b Excudit manus suas, ut projiciat fæditatem, quæ adhæsit ei ex tactu. Et loquitur metaphorice. Qui enim tangit lumen, vel stercus, fædat manus: & necesse habet excutere, ut projiciat, quod adhæsit ei de luto, supra 23. a. Qui tangit pīcem, inquinabitur ab ea. Multi tangentes stercora temporalium putant se tangere reliquias: Et tales necesse habent excutere manus, si volunt beati fieri. Isa. 33. c. Beatus, qui excutit manus suas ab omni munere. Item. (Omnis, qui tetigerit eum) corripiendo (excudit manus) suas, propter punctionem spinarum, quas tetigit, vel propter vstitutionem ignis. 2. Reg. 23. a. Prævaricatores quasi spinæ euellentur vniuersi, quæ non tolluntur manibus. Sed si quis eas tangere voluerit armabitur ferro, & ligno lanceato, igneque succensa comburentur usque ad nihilum.

c Confusio patris est] carnalis, vel spiritualis.  
d De filio indisciplinato, ] id est, filius indisciplinatus confundit patrem suum: & pater confundi debet, si non disciplinat filium. Proverb. 10. 3. Filius sapiens latificat patrem; filius vero stultus mœstitia est matris sua.  
e Filia] id est, indisciplinata, vel vaga, & dissoluta.  
f In deminoratione] honoris sui, & parentum. Propter quod dicitur ins. 42. b. Super filiam luxuriosam copirma custodiam, ne quando faciat venire in opprobrium inimicis suis.

*Moral.*

Moraliter. Filia fatua est erronea conscientia, quæ semper minoratur in bono. supra 19. a. Qui citè credit, leuis est corde, & minorabitur. Item filia est vis animæ, quælibet, scientia, regula, secta, professio quælibet, supra 8. c. Filii tibi sunt; serua corpus illatum.  
g Filia prudens hæreditas] est (viro suo,) id est loco hæreditatis: quia vir sapiens plus diligit prudentem vxorem sive hæreditate, quælibet fatuam cum magna hæreditate. Vel [Filia, prudens] est (hæreditas viro suo,) id est, sicut vir delectatur in prudenti vxore: & eam non dimittit, nisi per mortem qua solvit, & diuidit, & ab hæreditate, & ab uxore.

i Corintb. 9. g. Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius vivit; quod si dormierit vir eius, liberata est à lege.

*Moral.*

Moraliter g Filia prudens, ] id est, anima fidelis, quæ est.

b Hæreditas viro suo, ] id est, Christo, qui excolit, ut homo hæreditatem. Ps. 15. Hæreditas mea præclara est mihi. Et quod talis filia hæreditas sit viro suo, probat quasi per contrarium.

i Nam quæ confundit, ] virum suum, faciens eum erubescere stultitia sua.

k In contumeliam fit genitoris, ] qui eam male erudituit in domo sua. Et quando remittitur in domum suam à viro eius, quod est patri eius magna contumelia. Proverb. 29. c. Puer, qui dimittitur sue voluntati, confundit matrem suam. Ideo dicitur ins. 26. b. In filia non aduertente se, firma custodiā, ne inuenta occasione aburatur se.

l Patrem, & virum confundit audax, ] filia, id est, temeraria, vel effrenis.

Moraliter. n Audax, ] filia, caro, vel mala voluntas audax: ad peccandum. l Confundit patrem, ] id est, affectum.

m Et virum, id est, intellectum. o Et ab impiis non minorabitur, ] id est, à similibus non vituperabitur, vel inimicos superabit in sceleribus suis: vel à vitiis imputatis non cessabit. p Ab utrisque autem, ] id est, à patre, & viro. q Inhonorablebitur, ] id est, vituperabitur.

r Musica in luctu importuna narratio.] Sicut dicit Gloria, hic arguit quosdam Prædicatores, qui in suis sermonibus deberent facere stimulam timoris, vel devotionis ad luctum: & ipsi fabricant fabulas ad risum. Vnde Exech. 33. g. Sedent cum te populus meus, & audiunt sermones tuos; & non faciunt eos: quia in canticum oris sui vertunt illos. Eccl. 10. d. In risu faciunt panem, & vinum. Item arguit carmina, & cantilenas exequiarum, quæ olim in figura siebant. 2. Paralip. 35. d. Omnes cantores, & cantatrices usque in presentem diem lamentationes super Iosiam replicant. Item arguit illos, qui in corrigo tempus, & locum non obseruant. Vnde dicit. s Importuna narratio, ] id est, correctio, vel prædicatio in tempore non suo. Est.

t Musica in luctu, ] id est, melodia in tempore luctus. Modus est tempus, & locus lugendi: & ideo non t' mimicet, vel rhythmicæ prædicandum est; sed cum fletu, & gemitu. Isa. 40. a. mere. Loquitur ad cor Ierusalem. Ier. 9. e. Deducant oculi nostri lachrymas, & palpebra nostræ desulant aquis: quia vox lamentationis audita est de Sion, id est, de Prædicatore.

u Flagella, & doctrina in omni tempore sapientia, ] id est, disciplina flagelli, & doctrina verbi in omni tempore, tam aduersitatis, quam prosperitatis sunt causa sapientiæ. Proverb. 29. c. Virga, atque correctio tribuit sapientiam. Isa. 28. c. Sola vexatio tantummodo dabit intellectum auditum. Et Tob. 11. c. legitur, quod felle posito super oculos, recuperavit visum Tobiae. Vel sic.

v Flagella, ] id est, comminationes poenæ æternæ.

w Et doctrina, ] id est, promissio gloriæ æternæ.  
x In omni tempore sapientia sunt, id est, causa sapientiæ aduentibus. Vnde circa haec duo maximæ debet versari omnis doctrina, & prædicatio. Vnde Matth. 13. g. Omnis scriba doctus de thesauro suo profert noua, & vetera. Et Luc. 10. f. Samaritanus vulneribus fauciati infudit vinum simulum, & oleum.

y Qui docet fatuum, ] id est, incorrigibilem, cui male sapit correctio.

z Quasi qui conglutinat testam, ] id est, perdit operam, & impensam, & seipsum insipientem ostendit. Proverb. 9. b. Qui erudit derisorem, ipse sibi iniuriam facit. Item in eodem 23. b. In auribus insipientium ne loquaris: quia despicient doctrinam eloquij tuu.

a Qui narrat verbum non audienti, ] id est, non attendenti.

b Quasi qui excitat dormientem de gravi somno, ] qui molestè accipit, & citè ad somnum recurrat; sic fatuus cum corrigitur, grauitur audit, & citè ad stultitiam suam reddit, ins. 32. a. Vbi non est auditus, non effundas sermonem tuum, ins. 25. b. Beatus, qui narrat iustitiam auri audienti.

c Cum dormiente loquitur, qui narrat stulto sapientiam, ] quia sicut dormiens non audit, quod ei dicitur; ita nec stultus. Ex comparatur stultus dormienti: quia sicut in dormiente ligati sunt sensus exteriores per somnum; ita in stulto per somnum negligit, & per somnum culpæ ligantur sensus interiores, ut nihil intelligat. Abac. 2. d. Qui dicit ligno: expurgiscere: & lapidi tacenti: surge. d Et in fine narrationis dicit, quis est hic, ] qui me arguit indiscretè, id est, increpat iniuste, vel monet viam relinque, vel presumit me docere? Exo. 2. c. Quis te constituit Principem, ac Iudicem super

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XII.

super nos? Gen. 17.b. Ingressus es, vt aduenia, nunquid ut iudices *supra* 13.d. Pauper locutus est: & dicunt: quis est hic; a Supra mortuum &c. ] Hic portatur Auctor ad compassionem. Et tangit breuiter tria genera hominum. Bonum mortuum morte naturæ, fatum viuentem vita naturæ, malum mortuum morte cul-

B Inf. 38.b al. tde- fecit. *Omnibus com- patiendum est, & condolendum: quia ipsa natura hoc docet.*

*a Supra mortuum,] morte naturæ.*  
*b Plora,] id est, plorare pérmitteris, nō desperando tamen de resurrectione, si- cū dicit 1. Tbes. 3.c.*

*Vt non contristemini, sicut & ceteri, qui spem non ha- bent.*

*c Defecit enim lux eius,] id est, vita corporalis. Sic acci- pitur lux, Job 3. d.*

*Quare misero data est lux, & vita his, qui in amaritudine animæ sunt?*

*d Et suprà fatuum plora,] multo plus.*  
*e Deficit enim sensu,] spiritu: li, id est, prudentia, quā bonum eligitur, & malum fugitur. f Modicum plora supra mortuum,] hoc est ex compassionē naturali, non ex despe- ratione inconsolabili; quoniam requieuit à laboribus, & miseriis huius vitæ. Apoc. 14. c. A modo iam dicit spiritus, vt requiescat à laboribus suis. Et ideò potius congaudendum esset ei; quia de labore ad requiem, de luctu ad gaudium transiit. E contrario nascenti in mundum condolendum est, & compatiendum; quia ingreditur miseras, & xrum- nas multas, Vnde Dominus de morte Lazarī non plorauit, quin Potius dixit. Lazarus mortuus est: & gaudeo propter vos. In resurrectione verò plorauit; quia iam requiescen- tem ad miseras reuocabat. Iean. 11.*

Moral. Moraliter. a Supra mortuum, [ in peccatis. b Plora,] con- dolendo, Nec est permisso, vt prius, sed præceptum. *infra* 38.b. Fili, in mortuum produc lachrymas: & quasi dira pa- sus incipe plorare *supra* 7. d. Mortuo non prohibeas gratiam: non desis plorantibus in consolatione: & cum lugentibus ambula.

*c Deficit enim lux eius,] id est, vita animæ suæ. De qua Eph. 5. b. Fuitis aliquando tenebrae; nanc autem lux in Domino. d Et supra fatuum plora; deficit enim sensu, id est, intelligentia. De his duobus plorandum est, id est, de defectu gratia, & de defectu intellectus. Nam per gratiam vivit affe-ctus, & per intelligentiam vivit intellectus. Vnde tunc plenè mortua est anima, cùm deficit, & gratia, & intelligentia. Sed quia debet esse luctus consolabilis; quia de nemine de- sperandum est, dum est in via: Ideò additur. f Modicum pla- ra &c. ] Jer. 31.c. Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis: quia est merces ori tuo, ait Dominus: & reuer- tentur de terra iniurici: & est spes in nouissimis tuis *inf. 38.b.* Fac luctum secundum meritum eius, vno die, vel duobus propter detractionem. g Quoniam requieuit,] à bono opere, & à laude Dei. h Nequissimi enim nequissima &c. Et peior est vita fatui, quā mors eius *inf. 30.* c. Melior est mors, quā vita amara: & requies eterna, quā languor perseverans. Vita fatui nequam in consensu peccati, nequier in opere, nequissima in consuetudine. Item nequam est in opere, nequier in defensione, nequissima in gloriatione. i Luctus mor- tui &c: ] i. mortui lugendi sunt septem diebus. Et tangit morem sui temporis Auctor. Ante legem verò maior erat af- fectio ad amicos, & maior luctus in morte eorum. Vnde & Jacob mortuum, plorauerunt Iudei quadraginta diebus, & Ægyptij septuaginta diebus. Gen. vii. a. Moysen verò plora- uerunt triginta diebus tantum. Deus. vii. c. Modò minor est*

affectione: vix una hora ploratur amicus mortuus. k Fatui auté, & impii omnes dies vite illorum,] lugendi sunt; quia omnes mali sunt: Illius ob ignorantiam, istius propter malitiam.

Moraliter autem septem dies, sunt septem pares munera prosperitatis, id est, scientia secularis, fama popularis, sanitas corporalis, voluptas carnalis, abundantia temporalis, securitas mundialis, gloria singularis. De quibus Job 21. b. Ducunt in bonis diebus suos, & in puncto ad inferna descendunt. Psa. 30. Dies mei, sicut umbra declinaverunt. Jer. 20. d. Maledicta dies, in qua natus sum: dies, in qua peperit me mater mea, non sit benedicta: l Cum stulto ne multum loquaris,] q. d. etsi stultus semper sit lugendus; non tamen corripiendus, maximè si sit obscuratus *sup. 8.a.* Ne litiges cum homine linguato. Pro. 29. b. Vir sapiens si cum stulto con- tenderit, siue irascatur, siue rideat, non inueniet requiem. m Et cum insensato ne abieris,] in vias erroris. Vel ad litteram *sup. 8.d.* Cum audace non eas in via. Pro. 13. d. Qui cū sapientibus graditur, sapiens erit: amicus stultorum similis efficietur. n Serua te ab illo,] cedendo non respondendo.

o vt non molestiam habeas,] importunitatis illius, sicut de Ionatha, præcipit Alexander 1. Mach. 10. f. dicens. Nec quisquam molestus sit ei de vila ratione. Galat. 6. d. De cetero nemo mihi molestus sit.

p Et non coinquinaberis in peccato illius. q Deflecte ab illo; & r inuenies requiem: & s non t acidieris in stultitia illius. t Super plumbum quid grauabitur?

Et quod illi n aliud nomen, quām fatuus? x Arenam & salem, & massam ferri facilius est ferre, quām hominem imprudentem, & fatuum, & impium. Sicut y loramentum ligneum colligatum fundamento ædificij nō dissoluetur; sic & z cor confitum in cogitatione consilij.

f Et non acidieris in stultitia illius. Multi enim contrahunt tedium bonæ vitæ ex conuictu stultorum *supra* 6.c. Porta il- lam, id est, Sapientiam, & non acidieris in vinculis illius. (Et sic non acidieris in stultitia illius) corrigenda, vel dé- clinanda *sup. 4.b.* Libera eum, qui iniuriam patitur de ma- nu superbi: & non acide seras in manu tua.

r Super plumbum quid grauabitur,] id est, grauus iudica- bitur?

s Et quod illi aliud nomen, quām fatuus? ] quasi dicat, plumbeum graue est, sed fatuus grauior. Plumbeum enim por- tari potest, licet cum grauamine; sed stultus sustineri non potest. Pro. 27. a. Graue est saxum, & onerosa arena; sed ira stulti vtroque grauior.

x Arenam & salem, & massam ferri facilius est ferre, quām hominem imprudentem, & fatuum, & impium, id est, mul- titudinem leuium peccatorum, quæ per arenam désiguantur: & fatuam sapientiam Philosophorum, quæ per saltem ex- primitur: & duram Gentilium persecutionem, quæ per mas- sam ferri accipitur, facilius est sustinere, quām hæreticum imprudentem, qui sine discretione venialia, sicut arenam bibit peccata: & fatuum, qui Philosophorum sapientiam quasi sapidam amplexabitur: & impium, qui Dei cultum, & Scripturam Sacram de honestat peruersando: impruden- tem sibi, fatuum proximo, impium Deo. y Sicut loramen- tum ligneum, &c. Rab. continuat hoc dicens: Egit Auctor de grauitate fugienda, & incipit agere de grauitate optanda contra levitatem fatui, subiungens firmitatem sapientis, comparans eum loramentum firmiter collato. Est autem loramen- tum congeries lignorum firmiter sibi compaginatum in fundamento ædificij, vel etiam supra fundamentum, di- stem à loto.

Mysticè. Per ligna loramenti significantur fideles, qui My. 7.2. dant fructum in tempore suo: ædificium est Ecclesia: fun- damentum fides Christi, de quo 1. Corinth. 3. c. Funda- mentum aliud nemo potest ponere, præter id, quod pos- sum est, quod est Christus Iesus: Vincula sunt charitas, & doctrina apostolica. Sicut igitur loramentum ligneum fir- miter colligatum non dissoluatur: sic ædificium Ecclesie in fundamento fidei firmiter colligatum, & charitate, & doctrina apostolica compaginatum indissolubile est. Mat. 5. d. Omnis, qui odit verba mea hæc, & facit ea, as- similabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam su- pra petram: & descendit pluvia, & venerunt fulmina, & flauerunt venti, & truerunt in domum illam: & non cedi- dit: fundata enim erat supra firmam petram. Et hoc est, quod dicit: [Sicut loramentum ligneum colligatum fundamento ædi- ficij nō dissoluetur,] de facili. z Sic & co confirmatum in cogitatione consilij, non dissoluetur de facili. Hoc est, sicut ædificium

edificium stabile est, & firmum, nec citò soluitur à vento, vel pluvia; sic cor roboratum deliberatis, & consultis cogitationibus de facili non mouetur à tentationum procellis, dum sicut cogitationes colligatae in fundamento fidei, & compaginatae vinculo charitatis. Epib. 4. a. Supportantes inuicem in charitate, solliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis.

a Cogitatus sensati] id est, sapientis. b In omni tempore] aduersitatis, scilicet, & prosperitatis. c Vel, ] etiam a Mettu] cuiuslibet tribulationis. e Non deprauabitur] declinando ad malum,

Al. 1  
fatui.

& omittendo bonū, etiam metu mortis. Prou. 28. a. Iustus quasi leo cōfidens absq; terrore erit. Item in eodem 21. a. Cogitationes robusti semper in abundantia. Nullum bellum intrinsecum, vel extrinsecum deprauare potest cor illius hominis, qui mandata Domini custodit iuxta diuinorum librorum consilium.

f Sicut palea in excelsis] id est, in alto loco positæ. g Et cementa] id est, sabulum, siue arena. h Sine impensa posita] id est, sine admixtione calcis. i Contra faciem venti, ] id est, contra impētum venti.

k Non permanebunt] quia citò disperguntur. l Sic & cor timidum] quia timet paupertatem, vel mottem.

m In cogitatione stulti] non fundatum in charitate, & veritate. n Contra impētum timoris, ] id est, temptationis timidæ.

o Non resistit] sed cedit. Prouer. 28. a. Fugit impius nemine persequente. Comparantur autem mali paleis multis rationibus. Primo, sicut palea cum grano est, donec fiat ventilatio areæ; ita mali cum bonis sunt, donec mundetur area Ecclesiæ. Matt. 3. c. Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igne, cuius ventilabrum in manu sua, & permundabit area suam: & congregabit triticum in horreum suum; paleas autem comburet igni inextinguibili. Miratur autem Ieronym. de huiusmodi commixtione. z. Cor. 6. c. Quæ conuentio, &c. Quid paleis ad triticum, dicit Dominus, &c. Item palea cibus est ignis; & peccatores cibus sunt ignis infernalis. August. Si paleam sequeris, palea efficeris. Cae ergo, ne ab igne inextinguibili comburaris. Item palea omni vento agitur; sic mali omni vento circumferuntur. Ab oriente, vento adulterationis. Sol enim oriens, id est, prosperitas adulatores adducit. Exod. 10. d. Mane factò ventus vrens leuavit locustas, quæ ascenderunt super vniuersam terram Aegypti. Item ab occidente, vento detractionis. Aduersitas enim adulatores expellit, sed detractores adducit. Exod. 10. a. Oravit Moyses Dominum, qui flare fecit ventum vehementissimum ab occidente, & acceptam locustam prosecut in mare rubrum. Item à meridie, vento elationis. Item à septentrione, vento desperationis.

p Sicut ornatus arenosus] id est, linitio facta de arena.

q In pariete limpido, ] plano, & polito, supple, non hæret. r Sic & cor trepidum in cogitatione stulti, ] non adhæret. Hoc est, sicut arena non adhæret lapideo parieti, sed statim defluit; sic cor stulti nulli cogitationi boni adhæret, vel cogitatio cordis, sed fluit vna post aliam, sicut puluis. Ezech.

24. c. Dedi sanguinem eius semper petram limpiddissimam, ne operiretur. Vel potest suspensiæ legi, hoc modo.

s Sicut ornatus arenosus, ] id est, puluis, vel linitio arenosa.

t In pariete limpido, ] id est, polito, & extenso, non hæret.

u Sic & cor trepidum in cogitatione stulti, ] id est, trepidans in fatuis cogitationibus.

v Omni tempore non metuet, ] id est, nunquam metuit, id est, sicut arena non adhæret parieti limpido; sic timor Dei non adhæret cordi stulti timido, timore humano, vel mundano, non diuino. Aliqui libri habent, [metuet, ] sine [non] sed verius cum non, utrumque tamen verum est: quia, & metuit, & non metuit; sed aliud, & aliud.

w Sic & qui in præceptis Dei permanet, ] nullo tempore metuit, supple, humano, vel mundano timore. Vel est similitudo per contrarium, sicut dicitur Iac. 16. f. Fili, recepisti

bona in vita tua; & Lazarus similiter mala. Et est sensus: Sicut stultus nullo tempore metuit; sic & qui in præceptis Dei permanet, id est, in custodia præceptorum Dei, semper metuit, supple. Vnde Prou. 28. b. Beatus homo, qui semper est pauidus; qui verò mentis est duræ, corruet in malum.

x Pungens oculum]

cordis stimulo ti-

moris, vel amoris.

y Deduxit lachry-

mas, ] compunctionis,

vel deuotionis,

vel compassionis.

Compunctionis, pro

peccatis propriis;

deuotionis pro Christi beneficio; com-

passionis, pro proximo miseriis. Pri-

mas lachrymas de-

ducit stimulus ti-

moris. Secundas, & tertias stimulus amoris: Timor enim, &

amor sunt duo calcaria, quibus equus Domini, id est, Iustus

quilibet à lateribus pungitur, vt velocius currat.

z Et qui pungit cor, ] suum, vel auditorum stimulus exhortationis, increpationis, & eruditio-

nis. Profert sensum, ] id est, intelligentiam Scripturarum. Vel,

( profert sensum,) id est, ejicit à corde malum sensum, quo

sapientib; ei mundana; vt infundatur ei bonus sensus, quo

sapiunt spiritualia, sicut vas primò evacuatur malo liquore,

vt bono impletatur. Vnde Thren. 2. f. Effunde sicut aquam cor

tuum ante conspectum Domini, leua ad eum manus tuas. i.

Reg. 1. c. Omne, quod inebriare potest, non bibi; sed effudi

animam meam in conspectu Domini. Multi vngunt corda

auditorum blandimentis, & pauci pungunt acutis gladiis

verbi Dei. Ecol. 12. d. Verba sapientium sicut stimuli, & qua-

si clavi in altum defixi. Ier. 48. b. Maledictus, qui facit opus

Dei fraudulenter: & maledictus qui prohibet gladium suum

à sanguine. Prouerb. 27. a. Meliora sunt vulnera diligentis,

quam fraudulenta oscula odientis. Non potest autem cor

gladio pungi, nisi caro priùs vulneretur, & sanguis fundatur,

id est, carnalis affectus omnino euacaetur. Propter quod

dicit Moyses, Exod. 32. f. Ponat vir gladium super femur suū:

Ite, & redite de porta vsque ad portam per medium castorum:

& occidat vnuquisque fratrem suum, & amicum, & proximum suum.

a Mittens lapidé in volatilia deijsct illa, ] i. disperget. b Sic &

qui cōvitiatur amico, dissoluit amicitiæ, ] id est, sicut iactu lapi-

dis grex auiū dissipatur; sic verbo cōvitiij vis amicitiæ viola-

tur. Moraliter. Lapidé mittit in volatilia, qui duram, & in-

discretam increpationem iacit in contemplatiuos. Talis enim

deijsct eos à volatu contemplationis, sic illi, qui indiscretè

rehendere solent, vel studentes, vel contemplantes. Item

lapidem mittit in volatilia, qui duram, & indiscretam poenitentiam iniungit iuuibus, qui sunt leues, & mobiles, sicut

auis. Item lapidem mittit in volatilia, qui duram excommuni-

cationis sententiam profert, in vniuersitatem Clericorum.

Et talis deijsct eos à volatu, & dispergit ab inuicem. Jer. 50. a.

Grex perditus factus est populus meus: Pastores eorum

seduxerunt eos. c Ad amicum eti produxeris gladium] ma-

teriale, ad literā. e Non desperes, ] de reconciliatione eius,

f Est enim regressus, ] i. reconciliatio. g Ad amicum, ] etiam

post bella crudelia. h Si aperuerit os triste, ] aliquid amarum

rospondendum, vel dure corripiendum. i Non timeas, ]

desperando

Mysticæ. c Ad amicum, ] id est, ad Christum, vel ad mem-

brum eius. d Etsi produxeris gladium, ] mali exempli, vel

duri verbi, quibus Christus in membris suis occiditur, vel

læditur ad minus, vel certè molestatur. e Non desperes, ]

de eius reconciliatione. f Est enim regressus ad amicum, ]

per poenitentiam. Ierem. 3. a. Vulgo dicitur: Si dimiserit

vir vxorem suam, & recedens ab eo duxerit virum alterum,

nunquid reuertetur ad eam ultra? Nunquid non polluta

erit, & contaminata mulier illa: Tu autem fornicata es cum

amatoribus multis; tamen reuertere ad me, dicit Dominus. \*

Item in eodem 18. b. Si poenitentiam egerit Gens ista super

malo suo, quod locutus sum aduersus eam; aga & ego poenitentiam

super malo, quod cogitau, vt facerem ei. Ezech. 18. f.

Quacunq; hora, &c. b Si aperuerit os triste, ] comminando

gehennam. i Non timeas] seruilter, sed filialiter: quia pater

est, qui

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXII.

**A. t** desperando de reconciliatione. **a** Est enim recordatio] pristinæ amicitæ, & ideò poterit reconciliari. **b** Excepto conuictio, &c.] id est, superba dominatione. **c** Et mysterij reuelatione, &c.] id est proditione, & simulata detractio. Per ista quinque penitus rugatur amicus, nec de facili reconciliatur. **D**icit autem inter cōcūtum & impro- **E**st enim **t** recordatio, **b** excepto perium; quia conuictum est, quādo alii cōcūtum est, quādo alii conuictio, &c. improprio, & **d** superbia, & **e** mysterij reuelatione, & **f** quis alii obijcit ali- plaga dolosa. In his **g** omnibus effugiet amicus. Fidem **b** posside cum amico in **i** paupertate illius, vt & in **k** bonis illius læteris. In **l** tempore tribulationis illius **m** permane illi vel leprosum, vel fidelis, vt **n** & in hæreditate illius seruum, vel filium **o** cohæres sis. **p** Ante ignem ca- Sacerdotis, aut vsu- rarij, aut aliquid huiusmodi. Improprium autem est, cūm crimen obijcitur. Verbi gratia; Cūm quis vocat alium latro- nem, vel vsurarij, vel aliud peccatum commissum impropriet. **g** In his omnibus effugiet amicus ] non redditurus ad pristinū gradum amicitæ, etiam post reconciliationem. Vnde sup. 12. b. secundum aliam editionem. Amico reconciliato non cre- das in æternum.

**Mystic.** **e** Est, qui comminatur, Job. 13. c. Et si occiderit me, in ipsū sperabo. **a** Est enim recordatio] apud eum humanæ fragilitatis, & callidi, ac violenti aduersarij tentationis, atque imaginis suæ, quam nobis indidit, atque suæ ingenitæ pietatis, qua nos redemit: & propter hoc faciliter reconciliatur. Gen. 8. a. Recordatus est Dominus Noe, cunctorumque animatum, & omnium iumentorum, quæ cum eo erant in arca: & adduxit spiritum super terram, & imminutæ sunt aquæ. **b** Excepto conuictio] id est, blasphemia, quæ est peccatum in Spiritum Sanctum, Matt. 12. c. Qui dixerit contra Spiritum Sanctum verbum, non repitetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. **c** Et improprio] id est, impugnatione fraternæ charitatis inf. 31. d. Verba impropriet ne dicas proximo, & ne premas illum in repetendo. **d** Et superbia ] id est, præsumptione inf. 27. a. O præsumptione nequissima, vnde creata es cooperire aridam nequitiam? **e** Et mysterij reuelatione, id est, desperatione, cuius confessio inutilis est, vt patet in Iudá Matt. 27. a. peccauit trādens sanguinem iustum. Et in Cain. Gen. 4. b. Maior est iniquitas mea, quam ut veniam merear. **f** Et plaga dolosa] id est, finali impenitentia, siue obstinatione inf. 27. d. Plaga dolosa dolosu diuidit vulnera, id est, vix unquam permittit sanari, siue solidari. Jer. 30. b. Insanabilis est fractura tua, pessima plaga tua. Item in eodem. 15. d. Plaga tua desperabilis, renuit curari. **g** In his omnibus effugiet amicus] id est, Christus inf. 27. c. Sicut qui dimittit auem de manu sua; sic qui reliquisti proximum tuum, & non eum capies, non illum sequaris: quoniam longè abest: effugit enim quasi caprea de laqueo: quoniam vulnerata est anima eius: ultra eum non poteris colligare. Sequitur. **b** Fidem posside cum amico ] imò tunc magis: quia tunc magis indiger. Aliter eses solo nomine amicus. **k** Ut & in bonis illius læteris] temporalibus, & æternis sup. 6. a. Si possides amicum, in tentatione posside illum. **l** In tempore tribulationis illius] amici. **m** Permane illi fidelis] non recedendo ab eo, sed affectu & effectu compatiendo. **n** Ut & in hæreditate illius] æterna. **o** Cohæres sis.] 2. Cor. 1. b. Sicut socij passionum estis; sic eritis & consolationum.

**Mystic.** **b** Fidem posside cum amico, ] id est, cum Christo. **i** In paupertate illius] id est, in miserendo pauperibus. Matt. 25. d. Quamdiu vni ex minimis his fratribus meis fecistis, mihi fecistis. Job. 6. c. Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem Domini derelinquit. **k** Ut & in bonis illius læteris] in gloria, quæ sunt bona pauperum. Matt. 5. a. Beati pauperes spiritu: quoniam iporum est regnum coelorum. **l** In tempore tribulationis illius] id est, Christi, qui s̄e tribulatur in membris. **m** Permane illi fidelis] tribulatos iuuando, nec pro tribulatione Christum dimittendo. Lut. 22. c. vos estis, qui permanistis mecum in tentationibus meis. **n** Ut & in hæreditate illius cohæres sis.] Rom. 8. c. Si filij, & hæredes quidem Dei; cohæredes autem Christi; si tamen compatimur, vt & conglorificemur. **o** Tim. 2. b. Si commorari sumus, & conuiuemus: si sustinebimus, & conregnabimus. **p** Ante ignem camini, id est, ante incendium ignis. **q** Vapor

& fumus ignis inaltatur ] id est, euaporat fumus in altum, quando sufflatur. **t** Sic & ante sanguinem, id est, sanguinis effusionem. **u** Maledicta & contumelia & minæ] id est, sicut fumus præcedit ignis incendium; sic mala verba præcedunt homicidium. inf. 27. b. Effusio sanguinis in rixa superborum

& maledictio illorū mini **q** vapor, & **r** fumus ignis auditus grauis. Ali- ter. **s** Ante ignem camini, id est, charitatem pœnitentia. **q** Vapor. **t** lacryma- rū. **u** Et fumus ignis] id est, orationis, siue compunctionis. **s** Inaltatur ] id est, usque ad cœlum le- uatur. Leuit. 16. c. Hauriens Sacerdos

manu compositum thymiana in incensum, ultra velum intrabit in Sancta, vt positis super ignem aromatibus nebula eorum, & vapor operiat oraculum. **t** Sic, &c.] per contrariū, [ ante sanguinem, id est, ante actum peccati. **q** Vapor.] dia- bolica suggestionis. **r** Et fumus] iniquæ cogitationis. **u** Et contumelia] iniquæ, vel noxiæ delectationis. **x** Et minæ] peruersæ assensionis sup. 3. d. Qui amat piaculum, vel periculum, peribit in illo. **y** Amicum salutare non confundaris] maximè post reconciliationem, ne aliquid rancoris videatur in corde manifestè. Sed contra. 4. Reg. 4. e. Si occurrerit tibi homo, non salutes eum: & si salutauerit te, non respondeas ei. Et Lut. 10. a. Neminem per viam salutaueritis. Psalm. 118. Non dixerunt, qui præteribant: benedictio Domini super vos Solutio. Attendenda est causa dictorum, vt dicit Hilarius, & nulla erit contrarietas. Salutare viatorem in via cum morsa, vel ex curiositate non est bonum, ne impediatur ab itinere suo, vel à fructu prædicationis. Salutare vero ex amicitia, vel ad consolandum, bonum est; ita vt melius non impediatur. Item salutare est salutem optare. Non est salus optanda in via, sed in domo, id est, in termino viae. Vnde Lut. 10. a. cūm dixisset: Neminem per viam, salutaueritis, statim adiunxit. In quacumque domum intraueritis, primū dicite: Pax huic domui. **b** A facie illius non te abscondas] auertendo faciem tuam, vel declinando à via, ne illi obuias, quod est signum odij & rancoris. **c** Et si mala, ] id est, damna rerum, vel tribulations, & vexationes.

**d** Tibi euenerint per illum, ] id est, propter illum. **e** Sustine] patienter. Prou. 12. d. Qui negligit damnum propter amicū, iustus est, id est, verus amicus. Hoc enim requirit ius amicitia. **f** Omnis, qui audiet, ] tibi malum euenisce per illum, & te sustinuisse patienter.

**g** Cauebit se ab eo, ] id est, ab offensione illius, & à tua similiter. Multi enim sunt, qui propter se non timentur, sed propter amicos. Ideò dicit Eccl. 4. c. Melius est duos esse simul, quam unum, habent enim emolumētum societatis suæ: & si vnu ceciderit, ab altero fulcietur. Mysticè. **y** Amicum, ] id est, Christum. **z** Salutare, ] id est, honorare, vel orare.

**a** Non confundaris, ] id est, præconfusione non prohibeas. Et **b** A facie illius, &c.] celando peccata tua vicario eius. Job. 31. d. Si abscondi quasi homo peccatum meum, & celesti in finu meo iniuriam meam. **c** Et si mala tibi, &c.] id est, propter illum. **e** Sustine, ] patienter, libenter, lætanter.

**Matt. 5. a.** Beati estis, cūm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, omne malum aduersus vos mentientes propter me. Gaudete, & exultate: quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. inf. 29. b. Perde pecuniam propter fratrem & amicum, & non abscondas illam sub lapide in perditionem. **f** Omnis, qui audiet, ] te ita lætanter propter Christum, tot & tanta sustinere. **g** Cauebit se ab eo, ] id est, ab eius offensione exemplo tuo. **h** a. 2. d. Quiescite ab homine, cuius spiritus in naribus eius: quia excelsus reputatus est ipse.

**b** Quis dabit ori meo custodiam. **j** Sub interrogacione orat custodiam linguæ sibi dari, in qua frequenter & facile cadit homo. Vnde Prou. 10. c. In multiloquio non deerit peccatum. Prou. 25. d. Sicut vrbs patens & absque murorum ambitu; ita vir, qui in loquendo non potest prohibere spiritum suum, quasi dicat Auctor, nullus potest dare nisi custodiā linguæ, nisi tu, Dñe. Vnde. Psal. 140. Pone, Dñe, custodiā ori meo, &c. **P** 16. a. Hominis est præparare anima: & Dñi est gubernare linguam. Et hoc est. **b** Quis dabit ori meo custodiam, &c.] discreti silentij. **i** Et super labia mea signa- culum.

**A. t** cōfun-  
dar.

**A. t** me ab-  
scondā

**A. t** mihi.

**A. t** susti-  
nebo.

Ps. 140.

**Mystic.**

culum certum.] vel certis temporibus, & locis determinatis possint aperiri & claudi. Non enim semper & ubique loquendum, vel tacendum. *Ecc. 3. b.* Est tempus tacendi, & est tempus loquendi. Similiter & locus. *N. 19. c.* Vas, quod non habet operculum, imminundum erit. *a* Ut non cadam in ipsis] *i.* per ipsa quasi per foramen latum, & certum, ut non a cadam in ipsis, & apertum. *sup. 20. c.* *b* lingua mea perdat me.

*Lapsus falsæ lingue,*

quasi qui, in pauci mēto cadens, id est, durè. Ideò dicitur *Prou. 21. d.* Qui custodit os suum & linguam suam, custodit ab angustiis animam suam. *inf. 18. d.* Verbis tuis facito staterā, & frānos ori tuo rectos. *b* Et lingua mea perdat me] id est, dignum aeterna perditione faciat, ut diuitem epulitionem. *Luc. 16. f.* Et multos alios similiter perdidit lingua eorum *inf. 28. c.* Multi ceciderunt in ora gladij, sed non sic, quasi qui interiorunt per linguam suam. Iffos interfecit gladius alienus: & in corpore istos occidit proprius gladius, & in anima. *Prou. 18. d.* Mors & vita in manibus linguae.

## EXPOSITIO CAP. XIII.

*D*ominus pater, &c.] Legitur *Ezech. 2. d.* quod animalia ibant, & reuertebantur, in quo moraliter designatur, quod Doctores, & Prædicatores cum aliis prædicauerint, atque eos docuerint, debent ad seipso circumspeta meditatione redire, & sollicitè præcauere, ne in eis inueniantur, quod in aliis reprehendunt: & quod ipsi habeant, quod alios debere habere prædicant, sicut dicit Iacob *Gen. 30. d.* Postquam longo tempore pauerit oves Laban. Benedixit tibi Deus ad aduentum meum iustum est igitur, ut aliquando prouideam domui meæ. Ideo Auctor iste, in præcedenti capitulo ostenderat, qualiter Doctores & Prædicatores mores, & vitæ aliorum debent ordinare & informare, docet in hoc capitulo ipsis ad se redire post aliorum instructionem, ne cum aliis prædicauerint, ipsi reprobri inueniantur. *1. Cor. 9. d.* sicut dicitur *Rom. 2. c.* Qui prædicas non furandum, furaris. Primum dicit orare, ne crimina, quæ in aliis reprehendunt, in ipsis reperiantur. Et est hæc deprecatio principaliter contra quinque. id est, ignorantiam superbiam, luxuriam, & gullam. Secundò docet loqui sine iuramento, ut magis creditur conuersationi, quam execrationi, ut exéplo Magistri discant Discipuli non iurare. *ibid.* [Doctrinam oris audite, filij] Tertiò docet castitatem amplecti, & libidinem detestari, *ibid.* [Homini fornicario, &c.] Dicunt autem aliqui, quod oratio, quæ præmittitur in hoc capitulo, Salomonis sit ad literam, contra tres hostes eius. *i.* Adad Idumæum & Razon & Ieroboam, de quibus legitur. *2. Reg. 11.* Sed quia diximus, Salomonem non esse Autorem huius libri, ideò hoc prætermitimus. Dicit ergo, *c* Domine, cui debetur timor. *d* Pater] cui debetur honor. *Malach. 1. b.* *e* Et Dominator vitæ meæ] cui debetur amor. *c* Domine] vniuersorum creatione. *e* Et Dominator vitæ meæ, id est, omnium gubernatione. *f* Ne derelinquas me] infirmum & insciūm. *g* In cogitatu & consilio illorum] id est, Dæmonum, qui querunt animam meam, ut auferant eam. *1e. em. 18. d.* Tu autem, Domine, scis omnē consilium eorum in mortem. *b* Nec sinas me cadere] merito peccatorum meorum, *i.* In illa exprobratione] notabilis, & terribili. *Math. 25. d.* Elurui, & non dedisti mihi manducare. *Ia. 14. c.* Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, qui mane oriebas: corruisti in terram, qui vulnerabas Dentes. Sive impropterium, opprobrium Prælati, & Doctoris & Prædicatores. *10. 20. c.* Confundent vehementer; quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod nunquam delectabitur. *k* Quis superponit in cogitatu meo flagella] correctionis & disciplinæ reprimenda ipsum cogitatum, ne procedat vique ad contensum? *l* Et in corde meo doctrinam Sapientiæ] qua dirigantur cogitationes & affectiones in Deum. *10. 6. b.* Hæc sit consolatione mea, ut affligens me dolore non parcat, vel non parcat ipsæ cogitationes, quin remordant, & torqueant me. *m* Ut ignorantibus eorum] cogitatus & cordis, hoc est, in peccatis cogitationum & affectionum.

Hugonis Card. Tom. III.

num ignoranter factis. *a* Non parcat mihi] Deus, quin puniat statim. *o* Et non appareant delicta illorum, *] id est, cogitationum & affectionum per operis consummationem.* Vel. [illorum] id est, Dæmonum suggesterentum. *p* Ne accrescant. *] vel. [adincrescant ignorantia meæ,] id est, peccata*

mea ignoranter farrantia meæ, & q multiplicantur etiæ, quæ accrescent delicta mea, r peccata mea abundant, s & incidam in conspectu aduersariorum meorum, & t gaudeat in delestationem: & ad inimicus meus. *s* Domine, Pater & x Deus vitæ meæ, ne y derelinquas me in z cogitatu illorum. *t* a Extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi, & b omne desiderium t auerte à me. *c* Aufer à me ventris concupiscentias, & d concubitus concupiscentia ne e apprehendant me, & f animo irreuerenti & g infruntono ne b tradas me

aduersariorum] id est, Dæmonum, in quorum conspectu cadit, qui peccatum cogitationis opere consummat. *i* Et gaudeat inimicus meus, *j* id est, Diabolus de casu meo, non quod Diabolus unquam gaudeat, sed gaudere dicitur, cum eius desiderium adimpletur. Vnde *Psalm. 34.* Non supergaudeant mihi, qui aduersantur mihi. Et *Psalm. 12.* Qui tribulant me, exultabunt, si motus fuero. In summa igitur desiderat Au-

ctor cogitatui suo dari à Deo flagella discipline, & cordi suo doctrinam Sapientiæ, ne per ignorantiam multiplicantur delicta & peccata: & corrut in manus Dæmonū. *sup. 22. a.* *l* Iagella & doctrina in omni tempore Sapientia. Et notandum est ordo & processus iste malorum. Ex suggestione enim originis cogitatio, ex cogitatione, affectio, ex affectione delectatio, ex delectatione consensus, ex consensu opus, ex opere consuetudo, & ex consuetudine necessitas, ex necessitate desperatio, ex desperatione defensio, ex defensione gloriatione de peccato, ex gloriatione damnatio. Et hæc est catena Diaboli, qua trahit peccatores post se in infernum. *u* Domine Pater.] vt *sup. x* Et Deus vitæ meæ] dator & conservator. Nec dicitur, Deus mortis meæ: quia non est Deus mortuorum, sed viuorum. *Math. 22. d.* y Ne derelinquas me.] exponendo, vel gratiam tuam retinendo. *z* In cogitatu illorum] id est, Dæmonum, vel malorum hominum. Repetitio orationis, intimæ affectio- nis signum est, id est, timoris & amoris. *a* Extollentiam oculorum meorum, &c.] id est, superbiam non permittas me retinere in corde meo, quæ citò appetet in oculis, *Ia. 2. c.* Oculi sublimes hominis humiliati sunt *Prou. 6. c.* Sex sunt quæ odit Deus: & septimum detestatur anima eius. Oculos sublimes, &c. Vel *sic.* Extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi] id est, non des mihi, unde elatus videar, & magnus in oculis meis *Ia. 5. e.* Væ qui sapientes es in oculis vestris, & *çoram* vobis metipis prudentes. *1. Reg. 15. d.* Nonne cum es parvulus in oculis tuis, caput in Tribubus Israel factus es? *b* Et omne desiderium, *] prauum [ auerte à me]* *Prou. 21. d.* Desiderium occidit pigrum. *c* Aufer à me vestrī concupiscentias] quæ multæ sunt & immundæ *Prou. 21. c.* Qui amat vinum, & pinguis, non ditabitur. *d* Et concubitus concupiscentia, id est, voluptates luxuriae. *e* Ne apprehendant me] non dicit, ne stimulent me, sed ne apprehendant me, vel illaqueant, ut apparatores Diaboli. *sup. 7. a.* Noli facere mala: & te non apprehendent. *f* Et animo irreuerenti, id est, sine timore peccati, nec Deum, nec hominem reverenti. *g* Et infruntono, *] id est, indiscreto & insipido.* Dicitur enim infrunitus ab, in, quod est, sine: & frumentum, frumentis, quod est, superior pars palati, qua sapor ciborum discernitur, sicut dicit *Cassiodor.* super illud *Psa. 4.* A fructu frumenti vini & olei suis multiplicati sunt. Et infrunitus dicitur, quasi sine frumento. Est autem frumentum puluis corticis quercus contriti, quo coria desificantur, qui gallicè dicitur tā, & defrunire Tanner, & Artifices illi frunctiones. Et ita animus infrunitus est, qui non est desificantus ab humore carnalis concupiscentia. Vel infrunitus dicitur, quasi sine frumento, vel sine frumento, vel sine frumenti. Vnde versus. *Infruniti viri si vis per quinq; nota e: Frons, frons, sinu men, frumenti, fræna dabunt.* Est ergo selsus. *f* Animo irreuerenti] i. reuerenti nō habenti. *g* Et infrunito, *j.* insipido, sine frumento discretionis: & *h* frumento, sine frumento castitatis: & effronti; sine frumento vercūdix: & effræni, sine frumento tēperatiæ: & impudenti, sine frumenti prudētia. *b* Ne tradas me, i. ne tradi permittas.

*Al. f*  
Excell-  
entia.

*Al. f*  
prauū.

*Al. f*  
animæ.

*Al. f*  
infru-  
nitæ.

# Liber Ecclesiastici.

## Cap. XXXIII.

a Doctrinam oris,] id est, disciplinam verborum. b Audite filij,] id est, disciplinam verborum. b Audite filij,] id est, Sacra Scriptura, quæ est os Domini: *Ioh. 9. c. & Isa. 30. a.* b Audite, filij,] quasi dicat: hæc doctrina filiorum est, aliae sunt seruorum. Item. a Doctrinam oris,] id est, Doctoris, vel Prædictoris, qui

est os Domini: *Ier.*

15 d. b Audite, filij]

scilicet, nequaquam

doctrinam operis

facite. *Matt. 23. 2.*

Super cathedram,

&c. Et videtur lo-

qui contra quosdā,

qui sine Doctore

volunt addiscere

Theologiam. c Et

custodierit illam] ih-

corde, & opere.

d Non periet labiis]

aliud docendo, &

contrarium facien-

do. Vnde in libro

*Prospere.* Benè doce-

re, & malè viuere, nihil aliud est; quām se sua lingua dam-

nare. Vel,] Non periet labiis suis] falsa docendo, & malè

dicendo, vel periurando, vel detrahendo, vel adulando, vel

turpiter loquendo. e Nec scandalizabitur in operibus ne-

quissimis] id est, in peccatis aliorum, quæ sunt mala in co-

gitatione, peiora in locutione, pessima, siue nequissima in

operatione. *Psal. 128.* Pax multa diligentibus legem tuam:

& non est illis scandalum. Multi tamen offendunt ad festu-

cam, quod est peius, ad opera pietatis. Vel actiū: [Non

scandalizabitur in operibus nequissimis, id est, non faciet

opera nequissima in operatione, quæ sunt scandalum alio-

rum, maximè pusillorum. *Matt. 18. a.* Quicunque scandalizauerit vnum de pusillis istis, &c. *Prov. 15. c.* Via iustorum absque offendiculo.

f In vanitate sua,] id est, in desiderio voluptatis suæ, vel po-

titus in triplici vanitate, id est, curiositatis, voluptatis, cupi-

ditatis.

g Apprehenditur] à Diabolo, vel à morte.

h Peccator] id est, luxuriosus. Et superbus, & maledictus]

id est, auarus malo pœnæ, & culpx addicitus.

i Scandalizabitur in illis] labiis, scilicet, vel operibus ne-

quissimis. *Ezech. 18. g* Projicte à vobis omnes iniquitates

vestras: & non erit vobis iniquitas vestra in ruinam.

l Iurationi non assuecat os tuum.] *Gloss.* Vetat iuramentum,

ne fiat periurium. Vnde *Matt. 5. f.* Nolite iurare, neque per

cœlum, neque per terram. Tamen non videtur hic Auctor

probibere iuramentum, sed assuefactionem, siue assiduitatem

iurandi. Vnde super illum locum, *Matt. 5.* Ego autem dico

omnino non iurare dicit *Gloss.* quod malum est, prohibet,

scilicet, appetitum iurandi, & assiduitatem: iurare etiam per

creaturam ponendo spem in eam, iurare falsum, iurare pro

vero, aut pro leui causa, quod autem licitum est, hoc per-

mitte, scilicet, iurare in necessitate: quod verò vtile est, con-

fuluit omnino non iurare. In quibus autē liceat iurare, potest

his verbis retineri. *Pax.*, & *sama*, *fides*, *euerentia*, *cautio damni*.

Defectus veri tibi dant iurare licenter. Quibus autem non liceat

iurare, patet, sic. *Ocia iurandi* servor iurandi nocebunt. *Illicitum*

*factum*, *mos*, *neglectus dolus*, *error*. Vnde *inf. 27. b.* Loquela

multum iurans horripilationem capiti statuet: & irreveren-

tia ipsius obturatio aurum. Dicitur autem omne iuramen-

tum tres habere comites, veritatem, iudicium, & iustitiam,

ut dicit *Jeronymus super illud Ier. em. 4. a.* Et iurabis, viuit Do-

minus in veritate, & in iudicio, & in iustitia. Veritatem, di-

cto rei, vel ad minus conscientiaz, iudicium, id est, discretio-

nem, iustitiam, id est, iustum causam iurandi.

m Multi enim casus in illa, iuratione, vel assiduitate.

n Nominatio vero Dei non sit assidua in ore tuo] in iurando;

sed orando, legendo, psallendo, prædicando, sit continua.

Contra. *Deut. 6. c.* Per numen eius iurabis. Solutio. Non

prohibet iurare; sed assiduitatem.

o Et nominibus Sanctorum non admistearis,] assuescendo

iurare per eos. Factis verò Sanctorum per imitationem ad-

misericordi bonum est.

p Quoniam non eris imminuis ab eis.] id est, à peccato affi-

duæ iurationis per nomina Sanctorum. Et dicit *Denzierom.*

s. b Non usurpabis nomen Dei tui frustra: quia non erit impunitus, qui super re una nomen eius assumperit.

q Sicut enim seruus interrogatus] id est, tormentis castigatus. i Assidue,] id est, frequenter.

f A liuore non mi-

nitur,] id est, à cri-

mine liuoris, id est,

inuidia, vel à nequi-

ta propter liuorem

verberis.

i Sic omnis iurans,

& nominans,] no-

men Dei, & San-

ctorum iurando.

z In toto à peccato

non purgabitur] vel

potius polluetur, Al-

vel frustra iurando, cōtra-

vel irreuerenter, vel ria mo-

indiscretè, vel leui ti-

causa. *Sap. 14. d.*

Non enim iurantiū

est virtus; sed pec-

cantium poena perambulat semper in iustorum prævarica-

tionem. x Vir multum iurans,] id est, assuetus iurare. Vel.

[multum iurans, mendaci, vel inutiliter.

y Implebitur iniquitate.] Vnde *inf. 27. b.* Loquela multum

iurans horripilationem capiti statuet.

z Et non discedet à domo illius,] id est, à corpore, vel à

mente.

a Plaga,] vindictæ 2. *Reg. 3. f.* Nec deficiat de domo Ioab

fluxum semenis patiens, & leprosus, & tenens fusum.

b Et si frustraverit fratrem,] id est, deceperit, vel circumue-

nit iurando dolose, vel falso.

c Delictum illius super ipsum erit,] id est, poena pro de-

lecto deceptionis eius. *Proverb. 12. d.* Non inuenit fraudu-

lentus lucrum: & substantia hominis erit auri pretium.

d Et si dissimulauerit,] manifestare veritatem iurando.

e Delinquit dupliciter.] Primò, quia per simulationem celat

veritatem. Secundò, quis per falsitatem simulat alios mit-

tit in errorem. Vnde *August.* Simulata æquitas, non est æqui-

tas; sed duplex iniquitas, *Proverb. 11. b.* Simulat oratione deci-

pit amicum suum.

f Et si in vacuum iuraverit] id est, sine causa.

g Non iustificabitur.] id est, non iuste iurabit, in modo iniuste.

b Replebitur enim retributione,] id est, poena respondendi

peccato.

i Domus illius,] id est corpus, vel conscientia, quod erit in

inferno, ubi nec ignis extinguetur, nec vermis morietur. *Isa.*

vii. g.

k Est & alia loquela, &c.] Hic prohibet Auctor periuria,

blasphemias, turpiloquia, improperia, quæ sunt loquelas

impiorum. Iusti enim vnam habent loqueland, scilicet, sim-

plicem veritatis affectionem, de qua *Genes. 11. a.* Erat terra

labi vnius, & sermonum eorumdem. Sed quia vbiq[ue] forte

erigitur turris Babel, ideo multiplicata sunt linguæ, & pau-

cissimi retinent linguam hebream. Vna loquela est lingua

blasphema, de qua dicit, [Est & alia loquela, à loquela iura-

menti.

l Econtrario,] id est, contraria loquelas iuramenti; quia in

iuramento inuocatur Deus testis; in Blasphemia verò Dia-

bolus. Et talis loquela est. m In mortem,] loquentis, hoc est,

peccatum in Spiritum Sanctum. *Matt. 12. c.* Spiritus bla-

phemiz non remittetur 1. *Ioan. 5. d.* Est peccatum ad mor-

tem, non pro illo dico, ut roget quis.

n Non inueniatur in hereditate Iacob,] blasphemia, vel bla-

phemus, id est, in Ecclesia militante, vicia supplantante. *Num.*

23. c. Non est idolum in Iacob, nec inuenietur simulacrum

in Israel. o Etenim à misericordibus,] id est, ab Electis, qui

sibi, & aliis misericordes sunt.

p Omnia hæc,] periurium, blasphemia,] auferentur.] *Prov.*

11. c. Beneficat animæ suæ vir misericors. Item *Prov. 19. c.*

Homo indigens misericors est: Compatitur enim miseri-

quia ipse miser est.

q Et in dilectis non voluntabunt,] id est, non permanebunt,

nec inuoluerint se in volutabro voluptatis, sicut sus in luto

z. *Petr. 2. d.* Canis reuersus ad vomitum, & sus lota, &c.

Indici-

a Indisciplinosa loquelæ, ) id est, indecora & inconsiderata.

b Non affuescat os tuum, ) id est, modestiam & disciplinam custodi, maximè in verbis. col. 4. a. Sermo vester semper in gratia tale sit conditus. Eph. 4. g. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat; sed si quis bonus & Indisciplinosa loquelæ non b affuescat os tuum; est c enim in illa verbum peccati. d Memento patris & matris tuæ, in e medio enim Magnatorum f consistit, ne g forte obliuiscatur te Deus in conspectu illorum: & h affiduitate tua i infatuatus improprietum patiaris: & k maluisses non nasci: & diem l nativitatis tuæ maledicas. m Homo assuetus in verbis improprietij in n omnibus diebus suis non eruditetur. o Duo genera p abundant in peccatis, & q tertium r adducit iram & perditionem.

f Anima t calida t, quasi ignis ardens non extinguetur, s donec aliquid t deglutiat: & x homo nequam in y ore carnis suæ, & non definet, a donec incendat ignem. b Homini fornicario e omnis panis frequenter impediatur per malam linguam. Vnde dicit. (Memento patris & matris tuæ) tam carnarium, quam spiritualium, ut eis honores modo debito Exod. 20. b. Honora patrem tuum & matrem tuam. Prou. 19. d. Qui affligit patrem & fugat matrem, ignominiosus erit, & infelix.

e In medio enim Magnatorum, id est, Angelorum, Archangelorum, Apostolorum, Patriarcharum, Prophetarum, Prelatorum.

f Confistis. ) vassatus vndique doctrinis & exemplis eorum; sic Sacerdos in Missa: sic Scholaris in cella inter libros.

g Ne forte obliuiscatur te Deus in conspectu illorum.) in die iudicij, quando omnibus Sanctis videntibus, dicet malis. Nunquam noui vos: discedite à me, qui operamini iniquitatem. Matib. 7. c.

h Et affiduitate tua,) id est, affidua iniquitate.

i Infatuatus improprietum patiaris, ) xterna damnationis, quia sine caret. Ierem. 20. c. Confundentur vehementer: quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod nunquam debitur.

k Et maluisses non nasci, ) id est, non natus fuisse, quam ille opprobrium pati. Matib. 26. b. Bonum erat ei, si natus non fuisset.

l Et diem nativitatis tuæ maledicas, ) ad literam, vel diem prosperitatis, vel peccati, qua natus es mundo, vel Diabolo. Job. 3. a.

Pereat dies, in qua natus sum: & nox, in qua dictum est: conceptus est homo. Ierem. 20. d. Maledicta dies, in qua natus sum: dies, in qua peperit me mater mea non sit benedicta. Econtrario, Pharoah, Antiochus, Herodes celebraverunt dies nativitatis suæ, id est, temporalis sublimationis. Gen. 40. d. 2. Machab. 6. b. Marc. 6. c.

m Homo assuetus in verbis improprietij, ) vt Nabal. 1. Reg. 25. b. Et Semsei 2. Reg. 16. b.

n In omnibus diebus suis non eruditetur, quia spernit omnes docentes, vel corripientes se. Prou. 29. c. Vidisti hominem velocem ad loquendum: stultitia magis speranda est, quam illius correctio.

o Duo genera, peccatorum, scilicet, gula & garrulitas.

p Abundant in peccatis, ) id est, inter peccata grauiora sunt.

q Et tertium,) id est, luxuria, quæ nascitur ex duobus.

r Adducit iram & perditionem. ) Job. 31. b. Ignis est usque ad consumptionem deuorans, & omnia eradicans genermina.

s Anima calida,) id est, mens auari, quæ semper ardet concupiscentia terrenorum.

t Quasi ignis ardens non extinguetur, donec aliquid deglutiat,) id est, audiens recipiat, & circò reponat in arca. De hoc dicitur Prouerb. 30. c. Tria sunt insaturabilia: & quartum, quod nunquam dicit: sufficit. Infernus, & os vuluz, & terra, quæ non

satiatur aqua. Ignis verò nunquam dicit: sufficit. Hic thaleditus & infernalis ignis nulla aqua extingui potest, neque aqua tribulationis, neque aqua Sapientiæ in Clericis, etiam Theologis: quia aqua crassa est permixta sterquilinio diuitiarum temporalium. Ezech. 32. c. Flumina eorum, quasi oleum adducam, ait Dominus. Et

dulcis, non d fatigabitur transgre-diens usque ad finem. Omnis f homo, qui transgreditur lectum suum g contendens in animam suam, & h dicens: quis me videt: Te nebræ circumdant me, & k parientes cooperiunt me, & nemo circunspicit me, l quem vereor? m delictorum meorum non memorabitur Altissimus, & n non t intellexit o, quo-niam omnia videt oculus illius: p quoniam expellit à se timorem Dei q huiusmodi hominis timor, & r oculi hominum timentes illum: & s cognovit, quoniam oculi Domini multò plus lucidores sūt super So-lēm, t circumpicientes omnes u vias hominum, & profundum x abyssi, & y hominum corda intuentes in absconditas partes.

z Quasi ignis ardens non extinguetur.) ab ardore cupiditatis. Exod. 29. c. at: in telligit

u Donec aliquid deglutiat. ) Nec etiam tunc extinguitur: sed ad horam fortè com-pellitur, & postmo-dum magis ardet: sup. 14. b. Insaturabilis est oculus cupidi in parte iniquitatis: &

non satiahitur, donec consumet iniustiam, id est, iniustum vitam suam usque ad mortem. x Et homo nequam.] id est, su-perbus, nulli æqua, vel æquus. y In ore carnis suæ] id est, in elatione cordis carnalis sumens. z Non desinet. ] inferre contumeliam. a Donec incendat ignem, ] odij, & inimicitiae. sup. 20. b. Apertio oris illius in-flammatio est. b Homini fornicario. ] id est, fornicationi as-fuetio.

c Omnis panis, ] id est, omnis voluptas [dulcis]. Prou. 9. d. Aquæ furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior. d Non fatigabitur] Rab. [Non cessabit, transgrediens. ] man-data Dei.

e Usque ad finem.] vita suæ. Alia litera habet. [Donec moria-tur in lecto suo.] Rabanus: Donec lætale peccatum opere perficiat. f Omnis homo, qui transgreditur lectum suum. ] adul-terando. g Contemnens in animam suam, ] id est, per contem-ptum peccans in animam suam, & vili preio dans, id est, mo-dica voluptate. Prouerb. 6. d. Pretium scorti vix est vnius panis. b Et dicens, quis me videt? quasi dicat nullus videt me.

i Tenebra circumdant me, ] interiores & exteriores. k Et parientes cooperiunt me, & nemo circunspicit me, ] & id est, securè possum implere libidinem meam.

l Quem vereor?] quasi dicat, nullum vereor, etiam si viderit me. m Delictorum meorum non memorabitur Altissimus. ] Va-dè sup. 16. b. Et summo quis mei memorabitur?

n Et non intellexit.] ille miser.

o Quoniam omnia videt oculus illius. ] Prouerb. 16. a. Omnes viæ hominum patent oculis eius. Et de hoc Job. 24. c. Oculus adulteri obseruat caliginem, dicens non me videbit oculus, & cooperiet vultum suum. Et Jsa. 47. d. Fiduciam habuisti in ma-litia tua, & dixisti: non est, qui videat me. Causam autem, qua-re non intellexit avarus, vel luxuriosus Deum omnia videre, subiungit.

p Quoniam expellit à se timorem Dei. ] qui est plenitudo Sa-pientiæ. sup. 1. c. q Huiusmodi hominis timor, id est, humandus, vel mundanus, qui non potest esse simul cum timore Dei.

r Et oculi hominum timentes illum, ] id est, quod homines videntes & scientes peccatum illius timent eum, & timor mundanus, vel humanus, quem ipse adulter habet, expellunt ab eo timorem Dei.

s Et ] id est, [ non cognovit, quoniam oculi Domini mulcē plus lucidores sunt super Sōlem, ] id est, incompara-biliter.

t Circumpicientes,) id est, vndique aspicientes.

u Omnes vias hominum, ) id est, cogitationes & affectio-nes & opera. x Et profundum abyssi. ) id est, cor peccato-ris sine bysso, vel sine base. Ierem. 17. b. Profundum est cor hominis & inscrutabile: & quis cognoscet illud? y Et ho-minum corda intuentes in absconditas partes, id est, angulos

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXIII.

conscientiarum, qui sunt hominibus absconditi. *a* Domino enim Deo, antequam crearentur, omnia sunt agnita; sic & post perfectum respicit omnia, quasi dicat, omnia cognoscit æqualiter, sive futura, sive præterita. Omnia enim nuda & aperta sunt oculis eius. *Hebr. 4. d.* Et de hac materia habes *Prov. 5. d.* Respicit Dominus vias homini.

*D* *Dominus* vias homini.

*n* & omnes gressus illius considerat.

*Iacob. 16. a.* Omnes

vix hominum, &c.

*Iacob. 16. b.* Qui in-

spectator est cordis,

ipse intelligit, & ser-

uatoriem animæ tuæ

nihil fallit. *Isa. 48. b.*

Ego primus & ego

rouissimus *Rom. 4. c.*

Vocat ea, quæ non

sunt, tanquam ea,

quæ sunt.

*b* Hic ] stultus adul-

ter. *c* In plateis ci-

uitatis iudicabitur. ] id est, publicè punietur. Vnde & adul-

teri in quibusdam partibus castigantur per plateas ciuitatis nudi.

*Mysticæ.* *b* Mysticæ. *b* Hic. ] adulter.

*c* In plateis ciuitatis iudicabitur, ] id est, per latam viam &

spaciosam voluptatis ad iudicium venitur, vbi publicè punietur.

*d* Quasi equinus pullus fugabitur: & vbi non speravit, ap-

prehenderetur. ] id est, sicut pullus sumendus de equitate fugit, ne

capiatur, & tamen tandem capit & ligatur & infraenatur; ita

iste licet fugiat in præsenti poenas & molestias, ad ultimum

capietur. *Zach. 14. c.* Erit ruina equi & muli & camelii & afini

& omnium iumentorum.

*e* Et erit dedecus omnibus. ] maximè suis. *Proverb. 19. b* Do-

lor patris filius stultus.

Ita etiam infamatur tota religio

pro uno, & totus Clerus pro uno Clerico. *Ierem. 10. d.*

Comederunt Iacob, & consumperunt eum, & decus eius

dissipauerunt.

*f* Eo quod non intellexerit, ] id est, intelligere negle-

xerit.

*g* Timorem Domini. ] qui frænat voluptatem. *Psal. 118.*

Confige timore tuo carnes meas.

*b* Sic & mulier omnis relinquens virum suum. ] peccabit

sicut vir. Vir tamen magis peccat aliis paribus, quia robustior

& discretior esse debet. Vnde & caput mulieris dicitur vir. *i.*

*Cor. 11. a.* Multa tamen peccata committit adultera mulier, quæ

enumerat Auctor, dicens.

*i* Et statuens hæreditatem ex alieno matrimonio, ] id est, fi-

lium suscepit de altero viro; participem facit hæreditatis

proprij viri, ac si esset filius eius. Et hoc est furtum.

*k* Primiæ enim in lege Altissimi incredibilis fuit. ] quæ di-

cit. Non moechaberis. *Exod. 20. b.*

*l* Et secundò virum suum dereliquit. ] relinquens eum pro

adultero, abutens corpore suo, cum non habeat potestatem

eius, sed vir. *i. Corint. 7. a.*

*m* Tertiò in adulterio fornicata est, ] id est, polluta.

*n* Et ex alio viro, ] id est, ex adulterio.

*o* Filios staruit sibi, ] id est, viro suo. Et ita peccat in quatuor.

Adulterans in Deum, legem illius infringendo: in virum, cor-

pus suum ei auferendo: & seipsum adulterio polluendo: in fi-

lios proprios cohæredem illegitimum eis faciendo, & ita ex-

hæredando.

*p* Hæc in Ecclesiam adducetur, ] id est, in congregationem ho-

mnia, ut eius peccatum ab omnibus reprobetur, & ipsa ab

omnibus confundatur. *Isa. 57. a.* Accedite huc filij augura-

tricis, semen adulteræ & fornicarij. Vel tangit morem Iudeorum,

qui suspectam de adulterio adducebant ad Synagogam,

ut dicitur *Num. 5. b.* Si spiritus Zelotypiæ concitauerit virum

contra uxorem suam, quæ vel polluta est, vel falsa suspicione

imperitur, adducet eam ad Sacerdotem, & offeret oblationem

pro illa.

*q* Et in filios eius respicietur. ] sicut in filios Aquilæ & corvi,

id est, de eis fieri discussio: & si illegitimi inuenti fuerint, ex-

hæredabuntur.

*Mysticæ.* *Mysticæ.* Anima peccatrix adultera est.

*p* Hæc in Ecclesiam adducetur, id est, in congregationem ho-

minum in die iudicij.

*q* Et in filios eius respicietur, id est, ad opera eius, ut secun-

-dum ea iudicetur. *Apoc. 14. c.* Opera enim illorum sequuntur illos.

*r* Non tradent filij

eius radices, ] id est,

diu non vivent: sicut

arbor, quæ non est

firmiter radicata. *Isa.*

*s*. f. Radix eorū, quæ

fauilla erit: & ger-

men eorum, quæ

puluis. *Sap. 3. d.* filij

adulterorum in con-

summatione erunt,

& ab iniquo thoro

semen exterminabi-

tur. Item in *cod. 4. 2.*

Adulterinæ, planta-

tiones non dabunt

radices altas, nec sta-

ble firmamentū col-

locabunt. *Iob. 27. c.* Si multiplicati fuerint filij eius, in gladio

erunt, & nepotes eius non saturabunt pane. Vbi Greg. Pa-

nem doctrinæ, quem habere nolunt ad comedionem, habere

non valent ad refractionem.

*f* Et rami eius, ] id est, filii filiorum.

*z* Non dabunt fructum] prolixi, vel boni operis. *Sap. 4. b.* Con-

terentur rami inconsummati, & fructus illorum inutiles &

acerbi ad manducandum, & ad nihil apti.

*u* Dereliquerunt in maledictum, ] id est, in opprobrium & dete-

stationem.

*x* Memoriam illius, id est, matris suæ, quia non timuit Deum,

& non adulteraretur.

*y* Et dedecus illius, ] id est, matris adulteræ.

*z* Non delebitur. *Contra. inf. 41. b.* Nomen impiorum de-

lebitur. Solut. Delebitur de libro vita; sed non delebitur op-

probrium eorum à memoria eorum. *Proverb. 6. d.* Opprobrium

illius, id est, adulteri, non delebitur. *Ierem. 23. g.* Dabo vos in

opprobrium sempiternum, & in ignominiam sempiternam,

quæ nunquam obliuione delebitur.

*a* Et agnoscent. ] filii adulteræ. *b* Qui derelicti sunt, ] à Deo in

infernum. Tuue enim poena oculos eorum aperiet, quos culpa

clauserat. Agnoscent, inquam. *c* Quoniam nihil melius,

quam timor Dei, ] *Contra. r. Corint. 13. d.* Manent tria hæc, fides, spes, charitas: maior autem horum est charitas. Item timor

est initium Sapientiæ, ergo Sapientia melior est. Solutio. Nihil

melius, quam timor Dei, nihil utilius incipienti, nihil cautius

proficiunt, nihil tutius peruenienti. Vnde *Iudib. vlt. c.* Qui ri-

ment te, magni erunt apud te. Et *inf. 25. b.* Timor Domini om-

nibus se superponit. *d* Et nihil dulcius, ] palato spirituali.

*e* Quam respicere in mandatis Domini. ] ad faciendum ea.

Sed nunquid dulcius est respicere in ipsum Christum, in quem

& ipsi Angeli desiderant prospicere? *Petr. 1. c.* Revera dulcius

Christum respicere, quam in mandatis eius; sed ad mundi dulcedines, quibus

omnibus dulcius est respicere in mandatis Dei. Vnde *Psal. 118.*

Quam dulcia fauibus meis eloquia tua super mel ori meo.

*Prou. 16. c.* Fauus mellis labia composita. Hinc dicit *Ieron.* Ama

sacras litteras; & carnis delitias non amabis. Sicut enim dulce

est oculis carnalibus videre lumen Solis; ita dulce est, in oculis

spiritualibus videre mandata Dei: quia mandatum lucerna est, & lex lux *Prou. 6. c. Eccl. 11. c.* Dulce lumen & delectabile est oculis videre Solem. Qui non habet hoc lu-

men, in tenebris ambulat; qui vero habet, potest sequi Deum.

Vnde sequitur.

*f* Gloria magna est sequi Dominum, ] id est, imitari eum

operibus virtutum. *Iob 23. c.* Vestigia eius secutus est pes

meus, id est, veritatem, veritatem, bonitatem, quæ sunt

vestigia Trinitatis reluentia in creaturis. *Ephes. 5. a.* Esto

te imitatores Dei, sicut filij charissimi; & ambulate in dile-

ctione, sicut & Christus dilexit nos. *Ioan. vlt. g.* dicitur

Petro, Sequere me, non mea: sequere, non precede,

vel recede. Sequuntur autem eum quidam uno pede tan-

tum, scilicet pœnitentes: alij vtroque, scilicet, Innocentes.

*Apocal. 14. a.* Hi sequuntur Agnum, quounque ierit. Vnde

*Ioan. 10. a.* Bonus pastor cum proprias oves emiserit, ante

eas

ea vedit, & omnes illum sequuntur: quia sciunt vocem eius; alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia non nouerunt vocem alienorum. Quare autem sit gloria magna sequi Dominum, ostendit.  
 a Longitudo, enim dierum assumetur ab eo] ab his, qui sequuntur eum, id est,  
 eternitas, ad quam longitudo enim dierum assumetur  
 ducit eos, qui sequuntur eum. Prou.

## C A P. XXIV.

A. t  
Al. 1  
Deo

3. a. Praecepta mea  
cor tuum custodiat,  
longitudinem enim  
dierum & annos vi-  
tae & pacem appo-  
nent tibi.

**E X P O S I T I O**  
**C A P. XXIV.**

b **¶ Apientia** c laudabit d ani-  
mam suam. e & in f Domino  
honorabitur, & in g medio populi  
sui g gloriabitur, & in h Ecclesiis Altissimi i aperiet os suum, & in k  
conspicte virtutis illius gloriabitur , & in l medio Populi sui m exaltabitur , & in n plenitudo sancta o admirabitur :

si hymnus, vel cantum Sapientiae decantatur. Quia bene sequitur ad praecedens capitulum, in quo oris vitia prohibentur. Tunc enim pure, & dignè possunt cantari cantica, cum fuerint purgata labia decantantis. Vnde & Isa & Iere. antequam mitterentur prædicare, labia purgata fuerunt. Isa. 6.b. Ier. 1.b. Sunt autem huius capituli septem partes. Primo, ponit Auctor novem bona, quae facit Sapientia. Secundo, commendatur Sapientia ab Auctore ibi (Ego ex ore Altissimi.) Tertio, commendatur ex opere obedientia & inhabitatione nobili, ibi. [Tunc præcepit, & dixit mihi, &c.] Quartu[m], commendatur ex incomparabili decore & suavitate, ibi. (Quasi Cedrus exalta sum, &c.) Quintu[m], ex nobili, & utile generatione, ibi. (Ego mater pulchra dilectionis.) Sextu[m], ex boni multiplicis affluentia, ibi. (Posuit David puer suo, &c.) Septimu[m], ex perpetuitate & largitate, ibi. (Ego Sapientia effudi flumina &c.) Sunt autem huius cantici septem solemnies expositiones, quae sunt septem columnæ domus Sapientiae. De quibus dicitur Proverb. 9. a. Sapientia edificauit sibi domum: excidit columnas septem. Prima exposicio est de sacra Scriptura & infusa vniuersaliter, hoc est, de Theologia & ancillis eius. Secunda de Sapientia genita & humana, id est, de Christo; qui est Dei virtus, & Dei Sapientia. i. cor. 1.d. Tertia est de Beata Virgine. Quarta de Ecclesia. Quinta de fidei anima. Sexta de Angelica natura. Septima de Salomone. Nos igitur primu[m] prosequemur Sapientiam scriptam. Dicit ergo. b Sapientia, ] sacra Scripturæ.

c Laudabit animam suam. id est, spiritualem intelligentiam, quae est in litera, sicut anima in corpore. Sicut enim corpus sine anima mortuum est & factum; sic littera sola sine spirituali intelligentia mortua, immo causa mortis est. 2. cor. 3.b. Littera occidit, Spiritus autem vivificat. Vel sic.

b Sapientia laudabit, id est, laudabilem faciet.

d Animam suam, id est, animam, in qua est, secundum amorem & cognitionem. Sap. 9.d. Per Sapientiam fanati sunt, qui tunc placuerunt tibi, Domine, à principio. Pro. 8.b. Melior est Sapientia cunctis opibus pretiosissimis, &c.

e Et in Domino honorabitur, id est, in Christo, vel in vita iusto, qui sibi & suis dominatur.

f Et in medio populi sui, ] & sapientium.

g Gloriabitur, id est, gloriofa monstrabitur.

h Et in Ecclesiis Altissimi aperiet os suum, id est, os sapientis ad prædicandum, & laudandum Deum.

i Et in conspicte virtutis illius gloriabitur, id est, ex presenta virtutis sua, id est, humilitatis & patientiae gloriofa monstrabitur. Prover. 19.b. Doctrina viri per patientiam dignoscitur, & gloria eius est iniqua prætergredi.

k Et in medio populi sui exaltabitur, id est, in medio, sapientum, qui eam exaltant, disputando, prædicando, studendo, bene vivendo.

n Et in plenitudine sancta admirabitur; id est, mirabilis videtur, id est, in Christo, ubi plene fuit, de cuius plenitudine nos omnes acceperimus. Ioan. 1.b. Psalm. 138. Mirabilis facta est scientia tua ex me. Vel. [In plenitudine sancta admirabitur, id est, in plenitudine bonorum operum mirabilis prædicabitur. Illius enim sapientiam admirabuntur homines sticke de My-

Allego-  
My-  
sticæ de Christo. Et primu[m] ostendit Auctor opera eius  
cripto.

Hugonis Card. Tom. III.

post carnis assumptionem. Secundu[m] opera eius ante incarnationem, & de exitu eius à Patre, ibi, [Ego ex ore Altissimi prodidi.] Tertiu[m] ostendit, quæ præcepta receperit Christus à Patre, ibi.] Tunc præcepit, & dixit mihi, ] Quartu[m], quomodo Ecclesiam confirmauit, ibi. Et sic in Sion firmata sum.] Quintu[m], agit de diuersis generibus Sanctorum, & donis eorum, ibi: (Quasi Cedrus exaltata sum.) Sextu[m], monet Sapientia transire ad se, ibi: (Transite ad me omnes.) Septimu[m] commendat sub typo arborum, ibi. Qui implet. Dicit ergo.

b Sapientia. ] Id est, Christus Dei virtus, & Dei Sapientia. i. Cor. 1.d.

c Laudabit animam suam, id est, laudabilem demonstrabit per doctrinam, & opera sua. Mat. 11.d. Discite à me, &c.

e Et in Domino honorabitur, id est, cum Patre, & Spiritu, ut Deus adorabitur.

f Et in medio populi sui, id est, in medio credentium.

g Gloriabitur, id est, glorificabitur: quia in ostensione miraculorum ad laudem Dei prouocabit credentes. Vnde Luc. 7.c. Accepit omnes timor, & magnificabant Deum, dicentes: quia Propheta Magnus surrexit in nobis.

b Et in Ecclesiis Altissimi, id est, in congregationibus fidelium.

i Aperiet os suum, ad docendum. Mat. 5.a. Aperiens Iesus os suum, docebat eos, &c.

k Et in conspicte virtutis illius gloriabitur, id est, in ostensione potentiae Altissimi, & in miraculis glorificabitur. Vnde Luc. 18.g. Omnis plebs, ut videt, dedit laudem Deo.

l Et in medio populi sui, id est, Christiani.

m Exaltabitur. Vnde Psalm. 91. Exaltate Dominum Deum nostrum: & adorate scabellum pedum eius; quoniam sanctum est. Vel.

l In medio populi sui, id est, populi Iudaici, de quo natus est secundum carnem.

m Exaltabitur, ] In Cruce. Et de hac exaltatione dicitur Ioseph 12.e. Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum

n Et in plenitudine sancta. ] Id est, in plenitudine sanctitatis, & bonitatis.

o Admirabitur, passiu[m]. Omnes enim mirabantur sanctitatem, & bonitatem illius, vel in plenitudine Sanctorum admirabilis erit. Vnde Psalm. 67. Mirabilis Deus in sanctis suis, & glorus in Maiestate sua.

¶ a Et in multitudine

b Sapientia, id est, Christus. c Laudabit, id est, laude dignam efficit.

d Animam suam, id est, animam Beate Virginis, quæ specialiter sua fuit, & eius animæ intimum, & vnitum copulata.

Qui enim adhæret Deo, unus spiritus est cum eo i. Corint. 6.

d. Vnde dicit Simeon, Iuc. 2.e. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Tuam ipsius animam, dicens, vnam ipsorum animam insinuavit. Vel [laudauit animam] Id est, laudare fecit.

Luc. 1.e. Magnificat anima mea Dominum. Sed videtur, quod caro eius magis deberet laudare, & laudari, quæ anima: quia de carne Virginis sumpsis Filius Dei carnem; non de anima animam. Sed dicendum, quod pretiosior est, & fructuosior

spiritualis conceptio Christi in anima, quæ corporalis in carne. Sine illa enim haec inutilis foret. Animam igitur Virginis laudauit Dominus pro bonis naturalibus, & bonis gratuitis, pro carnis gubernatione, pro cœlestium contemplatione, & eius capacitate.

e Et in Domino honorabitur, id est, à Domino, id est, Angelii salutatione in Domini conceptione, in eius portatione, in eius partu, in eius lactatione. Lue. 11.d. Beatus venter, qui te portauit: & vbera, quæ susisti.

f Et in medio populi sui gloriabitur, ] In Christi nativitate apud Bethleem, ubi erat Tribus eius: ubi Angeli cantauerunt: Gloria in excelsis Deo, vbi omnes, qui audierunt, mirati sunt:

Et de his, quæ dicta erant à Pastoribus ad ipsos. Lue. 2.b. Vel in assumptione. b Et in Ecclesiis Altissimi aperiet os suum, ] scilicet, purificatione, quando in templo filium, & hostias presentauit Simeoni. Tunc enim os suum aperuit, in oratione, in laude, in gratiarum actione.

¶ Et in conspicte virtutis illius gloriabitur, id est, viso miraculo, mutationis aquæ in vinum. Ioan. 2.b.

l Et in medio populi sui exaltabitur, ] quando mulier dixit Domino: Beatus venter, qui te portauit, &c. Lue. 11.d.

n Et in plenitudine sancta admirabitur, ] in passione, quando omnia completa fuerunt, mirabilis fuit: quia imperterrita quia filio suo pendenti in Cruce astitit: & in ipso sola fides illibata permanuit.

N n 3

¶ a Et in multitudine

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXIV.

qui bonis operibus sufficiuntur. *a* Et in multitudine Electorum habebit laudem.] Electi quidem laudant Sapientiam; reprobri vero vituperant eam *sap. 1. c.* Execratio peccatoribus, Sapientia.

*b* Et inter benedictos.] à Deo.

*c* Benedicetur , ] id

est, bona dicetur , & in a multitudine Electorum habebit bene&recte prædicabitur. *d* Dicens]

*e* benedieetur, dicens : *d* Ego ex ore Altissimi &c.] Nota octo posuit Auctor de Sa-

prodijs. *A* t pientia , sed vnum bis ponitur. Lauda-

*A* t terram. *A* t gloriat, honorabit, gloriabit, aperiet *m* Ego in + Altissimis habitau:

*os*, exaltabitur, ad-

mirabitur, habebit laudem, & benedicetur. Et hæc septem ponit *Ioan. in Apoc. 7. d.* quasi ordine retrogrado. Benedictio & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro in scula sculorum. Fortitudo causa est laudis, virtus vero causa honoris, honor vero causa gloriationis, gratiarum actio causa est apertiois oris, sapientia vero causa est exaltationis, claritas causa est admirationis, benedictio vero activa causa est & laudis, & benedictionis passiva: nam qui benedicit, benedici meretur. Sequitur.

*d* Ego ex ore Altissimi prodiui, ] ad Doctores, & sapientes immediate. Verbi gratia. Ad Moysen, Salomonem, David, & ceteros, & per ipsos ad minores. *Ecclesiast. ultim. d.* Verba sapientium sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi, quæ per Magistrorum consilium data sunt à Pastore uno. *Ioan. 1. b.* Lex per Moysen data est.

*e* Primogenita ante omnem creaturam, ] id est, dignior omni creatura. *Sapier. 7. d.* Neminem diligit Deus, nisi eum, qui cum Sapientia inhabitat. Hæc enim speciosior est Sole, & super omnem dispositionem stellarum: luci comparata prior inuenitur.

*f* Ego feci in cœlis, ] id est, in coelestibus Angelis.

*g* Vt oriretur, ] eis, lumen indeficiens, ] id est, cognitio indeficiens. Angeli enim multa discernunt per prædicationem Ec-

*clesia. Ephe. 3. c.* Ut innotescat Principatibus, & Potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis Sapientia. *h* Et sicut nebula texi omnem carnem ] id est, sicut nebula tegit omnem terram, & abscondit lucem Solis; *i* ego figuris, & enigmatibus abscondi mysticam intelligentiam hominibus carnalibus, qui non habent oculos aquilinos, vt vltra nubem Solem aspiciant. *Psa. 17.* Tenebrofa aqua in nubibus aëris, id est, obscura est Scriptura in lege, & Prophetis. *Job. 28. c.* Abscondita est Sapientia ab oculis omnium viventium: volucres quoque cœli latet, id est, Angelos, vel contemplatiuos viros.

*m* Ego in altissimis, &c. i. in viris sanctis, & in Patriarchis & Prophetis, & Apostolis, & Expositoribus sanctis, qui fuerunt alti conuersatione, altiores contemplatione, altissimi desiderij exté-

△ sione. Vel certè

*o* *a* Et in multitudine Electorum habebit laudem, ] id est, ab Electis, qui multi sunt, laudabitur. *Vnde Psa. 116.* Laudate Dominum omnes Gentes: laudate eum omnes populi.

*b* Et inter benedictos, ] id est, inter Sanctos, qui iagn receperunt benedictionem dexteræ.

*e* Benedicetur, ] id est, bonus super omnes dicetur. *Vnde Apo-*

*stolus. Qui est super omnia Deus benedictus in scula. d* Ego ex ore Altissimi prodiui, ] id est, de substantia Patris, & à Parete substantialiter exiui, vt verbum eius.

*e* Primogenita ante omnem creaturam, ] non tempore, sed æternitate, sed dignitate. Loquitur, enim de æterna generatione, filij. *Exod. 4. f.* Primogenitus meus Israel. *Vel [primogenita,] id est, ante quem,* & post quem nullus aliis genitus est ab eo. *Psa. 44.* Semel locutus est Deus. *Job. 33. b.* Semel loquitur Deus, & secundò id ipsum non repetit. *Psa. 44.* Eructavit cor meum verbum bonum.

*f* Ego feci in cœlis, ] id est, supra cœlos, existens in cœlo. *f. san-*

*cæta Trinitatis, id est, in sinu Patris. g* Vt oriretur, ] In terra. *b*

*Lumen, ] rationis, & intelligentiæ.* *i* Indeficiens, ] ex se. *Vel sic. j.* Ego feci in cœlis, vt oriretur ] in terra, de Beata Virgine. *b* Lumen, ] id est, filius, qui dicit *Ioan. 8. b.* Ego sum lux mundi. *i* Indeficiens, ] secundum Deitatem. *Vel sic* ordina litteram. */* Ego feci, vt in cœlis, ] id est, vt in Angelis, & in Sanctis. *g* Oriretur lumen, ] gratia, & intel-

ligentia. *k* Et sicut nebula texi omnem carnem, id est, carnem meam, quæ data est pro omni carne, id est, pro omni homine, texi nebula paupertatis, infirmitatis, mortalitatis. Vel sic.

*k* Et sicut nebula, ] id est, carne assumpta.

*l* Texi omnem carnem, ] id est, ab omni homine carnali, lumen Deitatis abscondi. Carnales enim lumen Deitatis sub nebula humanitatis non viderunt. *Psalm. 17.* Posuisti tenebras latibulum tuum. *3. Regum 8. b.* Dominus dixit, vt habitaret in nebula. *Isa. 19. a.* Ecce Dominus ascendet super nubem leuem, & ingreditur Ægyptum. Et de hac dicitur *Isa. 43. c.* Medicina omnium in festinatione nebula. Diuisa nebula, apparet Sol; diuisa carne Christi in morte, apparuit Sol Deitatis in resurrectione. Nebula terram foecundat, & caro Christi Ecclesiam. Descensus nebula signum est serenitatis, & incarnationis Christi causa fuit illuminationis fidei, & æternæ claritatis. Nebula ardorem Solis mitescit, & caro Christi iram patris compescit. Sequitur.

*m* Ego in altissimis habitavi, ] i. in æqualitate Patris, & Spiritus sancti, super omnem creaturam, quæ voluit ascendere

Lucifer, sed

*Δ* Et in multitudine Electorum habebit laudem, ] in resurrectione, & in ascensione, quando inter Apostolos prædicatrix, & consolatrix eorum permansit. *Acta 1. b.*

*b* Et inter benedictos benedicetur, ] in sua assumptione, quando super omnes choros Angelorum benedicta colloqua ta est. Vide ergo, quæ Domini Beata Virginem laudat, & honorat, populus glorificat, Ecclesiam exaltat, Angelica virtus glorificat, multitudo Sanctorum in eius speculatione pascitur, Electi omnes suæ salutis causam gratiarum actione prosequuntur, benedicti Patres supra se, & prope se esse lamentantur. Et notantur hic octo privilegia eius. ] Et in Deo honorabitur, ] quia humili, [ & in medio populi sui glorietur, ] quia residens solitaria, [ & in Ecclesiis Altissimi aperiet os suum, ] quia racens, [ & in conspectu virtutis illius glorietur, quia strenua, [ & in medio populi sui exaltabitur, ] quia pia, [ & in plenitudine sancta admirabitur, ] quia mater, & virgo, [ & in multitudine Electorum habebit laudem, ] quia prudens, ] & inter benedictos benedicetur, ] quia mitis, & pauper.

*d* Dicens : Ego ex ore Altissimi prodiui, ] Et omnis creatura ex ore Altissimi prodiit, quia ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt vniuersa, cur ergo pro laude Virginis ponitur, quod omnibus est commune? Responsio. Quia ipsa est principium Christi, qui est os Patris: & quia de ipsa specialiter dixit tota Trinitatis, *Genes. 2. c.* Non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adiutorium simile sibi.

*e* Primogenita ante omnem creaturam, ] id est, dignior omni creatura pura.

*f* Ego feci in cœlis, vt oriretur lumen indeficiens, ] id est, genui Christum, qui est in cœlis lumen indeficiens. *Apoc. 21. g.* Claritas Dei illuminat eam: & lucerna eius Agnus est. *Ioann. 8. b.* Ego sum lux mundi. Multi etiam Sancti sunt in cœlis intercessione eius, qui nunquam ibi fuissent, nisi per eam: quorum corpora fulgent, vt *Sol. Mat. 13. f.*

*h* Et sicut nebula texi omnem carnem, ] ab ardore iræ Dei. Et comparatur nebula Beata Virgo propter nouem, quæ in his versibus notantur.

Translucens, tenuis, vorans, facundat, obumbrat.

Infrigidat, mediat, sine ventis exit ab vndis.

Translucens est, quia radios solis recipit quasi fenestra cristallina in arca Noë. *Genes. 6. c.* Tenuis per humilitatem *Canticorum. 3. c.* Virgula fumi. Rorans per charitatem. *Isaia 26. d.* Ros lucis ros tuus. Foecundat Ecclesiam. *Ode 13. c.* Ero quasi ros: & Israel germinabit, sicut lilyum. Obumbrat contra ardorem foliis, id est, tentationes, vel persecutions *Psal. 130.* Per diem Sol non vret te, neque Luna per noctem. Infrigidat Exemplo castitatis, *Ierem. 6. d.* Interrogate de tembris antiquis, quæ sit via bona: & ambulate in ea: & inuenietis refrigerium animabus vestris. Mediat inter Deum, & homines, quasi Aduocata. *3. Regum 2. d.* Pete, mater pœna: neque enim fas est, vt auertam faciem tuam. Sine ventis est, id est, sine pompa, & sine tentatione inanis gloriam. Exit ab vndis mundanæ tempestatis, & exire facit confidentes in se. *Vnde & Maria stella maris dicitur.* Et de hac nebula dicitur, *Iob 26. c.* Qui tenet vultum Solis sui, & expandit super illud nebula suam. *m* Ego in altissimis habitavi ] id est, in mandatis charitatis, in coniliis perfectionis, in contemplationibus super

Mystice.  
Christo.

Rom. 9.

**A** sione. Vel certè alti fuerunt, quoniam supra totum mundum fuerunt: altiores, quia supra seipso fuerunt: altissimi, quia cum Deo in cœlestibus habitant: *Phil. 4. d.* Nostra conuersatio in cœlis est.

**a** Et thronus meus] id est, iudicium & magisterium meum.

**b** In columna nu-

**&** a thronus meus in b columna nu-  
bis & Magistris, qui sunt  
rexi, plani, erecti,  
stables, fortes, pa-  
tientes, ut columnæ;

**c** Gyrum cœli d circuiui e sola,  
& profundum abyssi g penetraui, &  
in b fluctibus maris i ambulaui, & in

*Gal. 1. b. Iacobus &*

*Cephas & Ioannes, qui videbantur columnæ esse Ecclesiæ, dexteræ dederunt mihi, & Barnabæ societatis. Nubis autem non lapidis columna dicitur: quia non debent esse duri, sed mansuetè pluere doctrinis, coruscare miraculis, tonare minis.*

*c Gyrum cœli, i. motum Planetarum & cursum siderum.*

**d** Circuiui ] per Astronomiam inuestigando.

**e** Sola] id est, solitaria sine curis temporalibus, quæ multum retrahunt ab huiusmodi inuestigatione. Vnde *inf. 38. c.* Sa-  
cientiam scribe in tempore vacuitatis.

**f** Et profundum abyssi penetraui ] Mensurando per Ge-  
ometriam.

**g** Et in fluctibus maris ambulaui,] id est, ambulare docili  
per Astrologiam & naturalem scientiam, quæ Astronomie  
subalternantur.

**h** Et in omni terra steti ] per artem calculandi, id est, per  
Arithmeticam & Musicam, quæ omnium calculationem, ac  
proportionem docent.

**i** Et in omni populo, & in omni gente primatum habui] per  
Rhetoramicam, & Moralem scientiam.

**m** Et omnium excellentium & humilium corda virtute cal-  
cavimus] disputando & conuincendo per Logicam & Physicam:

**Δ** **a** Et in his omnibus ]

**Mysticæ.** **Θ** Lucifer, sed cecidit in profundum laci. *Isa. 14. d.*

**a** Et thronus meus] id est, filius secundum Deitatem.

**b** In columna nubis,] id est, in Christo homine, vel in B. Vir-  
gine, vel in Ecclesia militante, *1. Tim. 3. d.* Scias, quomodo  
oporteat te in domo Dei conuersari, quæ est Ecclesia Dei vi-  
ui columnæ & firmamentum veritatis. Columna recta est, &  
domum sustentat, *Psal. 24.* Dulcis, & rectus Dominus. De nu-  
be vero procedunt tonitrua, coruscatio, & pluia: Sic de  
Christo terror iudicij, coruscatio miraculorum, & pluia  
doctrinæ.

**c** Gyrum cœli circuiui sola.] Imò tota Trinitas. Solut. Hoc  
dicit, quia omnia creata sunt in Sapientia, quæ attribuitur  
filio. Et sit exclusio essentialis, sicut *Mat. 11. d.* Nemo nouit  
Patrem, nisi filius. De hoc dicitur *Isa. 40. e.* Qui sedet super  
gyrum terræ, & habitatores eius sunt quasi locustæ, qui ex-  
tendit velut nihil cœlos.

**f** Et profundum abyssi,] id est, omnia, quæ sub terra sunt.

**g** Penetraui] intelligentia & potentia. *Job 38. b.* Nunquid in-  
gressus es profundum maris, & in nouissimis abyssi deambu-  
lasti? q.d. non, sed ego solus. Vnde & hic sequitur.

**b** Et in fluctibus maris ambulaui,] etiam secundum humani-  
tatem. *Mat. 14. c.* Quarta vigilia noctis venit ad eos ambu-  
lans super mare. *Job 9. a.* Qui extendit cœlos solus, & gra-  
ditur super fluctus maris.

**h** Et in omni terra steti] id est, in terra viuentium, & in terra  
mortientium, & in terra mortuorum, & in cœlo, & in inferno  
& in mundo. *Psal. 138.* Si ascendero in cœlum, tu illic es: si  
descendero in infernum, ades.

**i** Et in omni populo, & in omni Gente] id est, in omni  
rationali creatura.

**m** Primatum habui,] id est, potestatem, sive dominationem;

**n** Et omnium excellentium & humilium,] id est, Iudæorum  
& Gentilium, vel Nobilium & ignobilium, vel Angelorum  
& hominum:

**o** Corda,] non res, vel corpora.

**p** Virtute calcavimus] malos deiiciendo, bonis virtutis vestigia  
imprimeundo. *Deut. 33. d.* Negabuist te inimici tui: & tu eo-  
rum colla calcabis.

**θ** **a** Et in his omnibus ]

**Dc** **B.** A temptationibus super cœlestium, inter choros Angelorum,

**V. g. d.** in consortio Apostolorum, in montana, vbi mansit tribus  
mensibus cum Elizabeth cognata sua. *Luc. 1. e. Psa. 8.* Exalta-

**s** Et thronus meus in columna nubis,] id est, potestas mea

stabilis est, ut columna, & toti mundo utilis, ut nubes, qui  
Solis ardorem temperat, & terram irrigat & foecundat. Hæc  
est enim columna nubis, quæ præcessit, & protexit filios Is-  
rael per desertum: ita stabilis, ut nec ab ipsis peccatoribus  
recederet. Sic B. Virgo multos in peccato protegit. Ipsa enim

**est** Aduocata pecca-

**torum.** Item colum-  
na illa mobilis sta-  
tio[n]e sua loca ca-  
strorum mōstrabat,  
vt legitur *Num. 9. d.*

**Ita** B. Virgo signata

est in exercitu Christiano. Vnde *Can. 6. d.* Quæ est ista, quæ  
progreditur quasi Aurora consurgens, pulchra vt Luna, Ele-  
cta vt Sol, terribilis vt castrorum acies ordinata? Item scit  
B. Virgo, vbi locus est aptus quieti exercitus Christians, vbi  
scilicet, non sicut leones, nec serpentes, nec vermes, sed  
fontes & prætæ & arbores. Si ergo vadis ad tabernaculum, ve-  
ad lupanar, non te ducit ista columna, sed ibi est scorpio &  
dipsas, & serpens statu adurens. *Deut. 8. c.* Vel sic: a Thronus  
meus in columna nubis] id est, sedes mea in cœlo est iuxta  
Christum hominem. Ipsa enim Virgo est Bersabee, id est,  
putous fatigatus, vel pœtus septem, de quo dicitur *3. Reg.*  
*2. d.* Positus est thronus matris Regis, quæ sedet ad dexteram  
leas.

**c** Gyrum cœli circuiui sola,] id est, Christum, qui est gyrus  
mirabilis continens omnia. *Ier. 31. d.* Creavit Dominus no-  
num super terram: foemina circumdabit virum. Item cœlum  
Ecclesiæ, gyrus cœli, perfectio Ecclesiæ. Hanc circuit B. Vir-  
go, continuendo, confouendo, conseruando.

**f** Et profundum abyssi penetraui] id est, profunditatem Scriptu-  
ræ: *Gen. 1. a.* Tenebra erant super faciem terræ, vel abyssi, id est, in errore Scripturæ vel literæ, non in fundo mysteri-  
orum: vbi lux est peritrixia, vbi B. Virgo super omnes  
profundas vidit. Item profundum abyssi est cor peccatoris  
obscurum, profundum, inuestigabile, *Ier. 17. b.* Profundum  
est cor hominis & inscrutabile. Huius abyssi profundum pe-  
netrauit Beata Virgo gladio amoris, cum pro peccatoribus  
exorauit.

**g** Et in fluctibus maris,] id est, inter aduersa mundi, & am-  
bitudines paupertatis.

**h** Ambulaui] non deiecit, sed semper proficiens.

**k** Et in omni terra steti] quasi Sol fixus ad omnes expandens  
radios pietatis. Nota in mari ambulat Beata Virgo, & in ter-  
ra stat: cur non in mari nauigat, & in terra equitat? Respo-  
so. Quia ipsa est nauis huius maris, per quam omnes peruen-  
tiunt ad portum salutis. *Gen. 6. c.* Fac tibi arcum de lignis le-  
uigatis. Item ipsa est castellum, quod in terra stat; quasi re-  
fugium omnium. *Luc. 10. g.* Intravit Iesus in quoddam castel-  
lum, in Virginis veterum. Item in omni terra stat B. Virgo, i.  
stationem habet; quia ubique terrarum Ecclesiæ habet. *Isa.*  
*40. c.* Gens & regnum, quod non seruerit tibi, peribit. In  
omni terra dicit; quia est terra, quæ teritur: & est terra, quæ  
geritur: & est terra quæ queritur. In omni terra stat B. Vir-  
go, & stetit. In prima per laudabilem conuersationem, in se-  
cunda per virginitatis amorem, in tertia per iugera contem-  
plationem. Et in omni populo, & in omni Gente primatum  
habui. Ecclesiæ Archiepiscopales, vbi potestates sunt, de  
quibus *Mich. 5. b.* Suscitabimus super eum septem Pastores &  
octo Primitives homines, qui pascent terram Assisi in gladio.

**m** Et omnium excellentium ] vel sublimum & humilium  
corda virtute calcavimus] id est, Reges, & Principes mihi, vel  
potius filio meo subiugavi precibus, & meritis meis. Vel ali-  
ter. In omni populo & in omni Gente primatum habui, id  
est, inter omnes Sanctos, & omnes Angelos principatum ob-  
tinui, ut sicut ad primatum recurrit pro omni grauamine  
& afflictione. Vnde B. Bernard. Ille solus, Beata Virgo, lau-  
des tuas fileat, qui te ihuocatam in suis necessitatibus non  
senserit affuisse.

**n** Et omnium excellentium, & humilium corda virtute calcâ-  
ui] gressibus piaz visitationis, quibus visitat ipsa B. Virgo ami-  
cos, & familiæ suos, & omnes qui in corde suo Christum  
habent per fidem & amorem, libenter visitat Beata Virgo,  
quæ est mater, quæ non visitat libenter filium suum, sine  
magno comitatu cœlestium bonorum. Vnde *Pbil. 4. d.* Ceterum  
de ipsa. *Sapient. 7. b.* Venerunt mihi omnia bona cum il-  
la, & innumerabilis honestas per manus illius. De gressi-  
bus illius, quibus visitat orantes se. Beata Virgo, dicitur  
*Can. 7. a.* Quia pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia

N n 4 **Δ** Principis *Isa. 60. b.*

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXIV.

**a** Et in his omnibus] artibus, sive scientiis. **b**, Requiem quæsiui, [ id est, finem studij & laboris, & non inueni.  
**c** Et id est, sed, in hereditate Domini, id est, in Theologia.  
**d** Morabor] non tantum studendo, sed docendo, prædicando, & secundum eius regulam viuendo.

**e** Tunc] quærebam

requiem, vbi non erat. **f** Præcepit, & dixit mihi. Creator omnium] illud, mini d morabor. **e** Tunc f præcepit, & dixit mihi g Creator omnium, & qui h creauit me; Sed interponit.

**h** Et qui creauit me, requieuit in k tabernaculo meo, in me, quæ sum, sicut tabernaculum eius. Tabernaculum quidem testimonij. **Exo.** 28. **g**. Aaron, & filii eius, quando ingrediuntur tabernaculum, vtentur feminalibus lineis.

**i** Et dixit mihi. In Iacob inhabita, ] id est, in poenitentibus qui supplantant vitia.

**n** Et in Israel hereditare, ] id est, in contemplatiis.

**o** Et in Electis meis mitte radices, ] id est, in Doctoribus, & Prælatibus, quos præ aliis elegit sibi Dominus ad dispensendam sapientiam aliis. Vnde & in eis non solù debent folia, vel rami; sed & radices altius figi. Folia, dico verba, ramos opera, radices amorem, & cognitionem, quarum altera figuratur terra affectus, altera in territorio intellectus.

**q** Ab initio] id est, à filio, qui est initium omnium creaturæ. Vel, ab iunctio, mundi.

**r** Et ante sæcula] id est, ante omne tempus.

**f** Creatum] id est, prævisa creari. Simile 2. **Tim.** 1. c. Gratia data est nobis in Christo Iesu ante tempora sæcularia; nunc autem manifestata per illuminationem Saluatoris nostri. **Eph.** 1. a. Elegit nos in Christo ante mundi constitutionem. Sequitur.

**s** Et usque ad futurum sæculum non desinam] exclusuè, vel inclusuè potest legi. Exclusuè quidem, quia in futuro sæculo non erit necessaria doctrina, quia omnes erunt dociles Dei. **Ioan.** 6. g. Vnde **Ier.** 31. f. Non docebit ultra vir fratrem suum, & vir proximum suum, dicens: cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me à minimo usque ad maximum, ait Dominus. Inclusuè autem.

Aquia Sapientia secundum

**o** a Et in his omnibus] prædictis, id est, cœlis, mari, terra, nebula, carne. Vel, In his oranibus, id est, Gentibus, ex quibus est Ecclesia congregata.

**b** Requiem quæsiui, ] quia non bello subiugaui, nisi forte prædicatio, & doctrina bella dicantur, quibus expugnauit ram Iudeos, quam Gentiles. **Isa** 30. g. In tympanis, & citharis, & in bellis præcipuis expugnabit eos.

**c** Et in hereditate Domini morabor, ] q. d. in omnibus requiem quæsiui; sed in sola hereditate Domini inueni, in Gentibus, quæ crediderunt Apostolis, p. 2. Dabo tibi Gentes hereditatem suam. **Isa.** 19. d. Hereditas mea Israel, id est, populus Christianus fide videns Deum. Vel **a** In omnibus] hominibus, & mulieribus. **b** Requiem quæsiui] sed, in hereditate Domini morabor, i. in B. Virgine, in cuius ventre nouem mensibus requieui, cuius mentem Deitate repleui.

**e** Tunc ] id est, ex tempore incarnationis. **f** Præcepit] Pater, vel Deus Trinitas mihi homini, vt docerem, & prædicarem salutem Gentibus, & Iudeis. **Isa.** 61. a. Spiritus Domini super me. **Ioan.** 14. d. Diligo Patrem: & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. **h** Et qui creauit me] hominem, scilicet, Deus. **i** Requieuit, per unionem **k** In tabernaculo meo, i. in corpore, & anima mea, in qua plenitudo Deitatis habitavit corporaliter, id est, solidè. **Col.** 2. b. **l** Et dixit mihi, homo nato. **m** In Iacob conuersare, & Iudeis prædica, qui sunt nati ex Iacob, qui & Israel dictus est. **Gen.** 32. f. Hinc est, quod ipse dixit, **Mat.** 15. c. Non sum missus, nisi ad oves, quæ perirent domus Israel. Vel sic. **m** In Iacob inhabita, ] id est, in Iudeis. **n** Et in Israel hereditare, ] id est, in Gentibus conuersis, quas sicut hereditatem propriam possedit. **Pja.** 2. Dabo tibi Gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. **o** Et in Electis meis, ] id est, in prædestinatis.

**p** Mitte radices, ] fidei, vel Sapientie id est, amorem, & timorem. **Job** 29. c. Radix mea aperta est secus aquas. **Ecclesiast.** 1. c. Radix Sapientie est timere Deum. **q** Ab initio,

& ante, &c.] homo, id est, prævisa creari, q. d. ego sum versus homo, & tamen ab æterno. **Ioan.** 8. g. Antequam Abraham fieret, ego sum.

**r** Et usque ad futurum sæculum non desinam] id est, numquā. **Apoc.** 1. b. Ego sum Alpha & Omega, principium, & finis.

Et inhab- **De B.**  
A Principis I. 6. b, **Virgine.**

**s** & l dixit mihi: In m Iacob inhabita, & in n Israel hereditare, & in o Electis meis p mitte radices. Ab q initio, & ante r sæcula f creata sum, & usque t ad futurum sæculum n non

pedum meorum glorificabo. Gloriæ, & pulchritudinem istorum gressuum sentiunt soli excellentes, & humiles. Excellentes in conuersatione, sed humiles reputatione.

**a** E in his omnibus, &c.] odiens & fugiens lites, inquietudinem, & tumultum. Vnde Sponsus pro ipsa zelans dicit, **Cant.** 2. b. 3. b. 8. a. Adiuro vos, filii Ierusalem, per capras ceruosque camporum, ne suscitatis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Quarit autem B. Virgo requie,

non quidem requiem pigri, quæ est ocium, vel ignavia, sed duplice requiem, actiuorum, scilicet, de qua dicitur. **1. a.** 28. c. Hæc requies mea, reficie lassum, & contemplatiuorum, de qua dicitur **Job** 39. c. Requies mensæ tuæ erit plena pinguedine. Mensam dicit triplicem, lectionem, orationem, meditationem. Pinguedinem dicit deuotionem, exultationem lachrymarum, vel cordis effusionem. Hac requie solebat olim abundare thalamus B. Virginis, id est, claustra sibi specialiter deputata, vbi modò tumultus, & causarū lites iugiter audiuntur. Vnde timendum est, ne exierit inde B. Virgo querens sibi requiem: & beatus, in cuius domo requiem inuenierit: nam ibi manebit. Constat, quod non sine filio suo, nec filius sine Patre, nec Pater sine Spiritu sancto. **c** Et in hereditate Domini morabor, ] id est, in illis, qui sunt hereditas Domini, quos Dominus excusat, & custodit, vt hereditatem suam. Qui sunt illi? Contemplati. Vnde **1. a.** 19. d. Hereditas mea Israel. **e** Tunc præcepit, & dixit mihi ] quando, scilicet, requiem quærebam. **g** Creator omnium creaturæ. **b** Et qui creauit me] singulare templum sibi. **i** Requieuit] nouem mensibus & sex diebus. **k** In tabernaculo meo id est, in utero meo. **Sap.** 7. a. In ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore: id est, nouem, & parte decimi. De hoc tabernaculo dicitur **Isa.** 33. d. Oculi tui videbunt Ierusalem ciuitatem opulentam, tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit. **Apoc.** 21. 2. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus: & habitabit cum eis. Sed quia posset Dominus præcepisse ei per nuncium, sequitur.

**l** Et dixit mihi, ] ore proprio. **m** In Iacob inhabita] id est, in consideratione, & in imitatione illius immobiliter persevera. Vel aliter.

**n** In Iacob inhabita, ] id est, in populo, quem dilexi. **Mat.** 1. a. Iacob dilexi, q. d. cum iustis sit habitatio tua.

**s** Et in Israel hereditare ] i. in claustris, vbi Iacob luctatur cum Angelo, & vincens Israel appellatur: & scalam vidit dormiens: & castra Dei obuiam habet sapè. **Gen.** 32. Vnde & Angelus dixit Ioseph, qui fugerat in Ægyptum: Surge, & accipe puerum & matrem eius, & vade in terram Israel, defuncti enim sunt, qui quærebant animam pueri. **Mat.** 2. d.

**o** Et in Electis meis] id est, in boris cœlestibus, quæ solis Electis servantur.

**p** Mitte radices] cordis, intentionem, & desiderium. Anagogie in his tribus, Jacob, Israel, & electis, significantur bona gloria. Jacob, qui cum duabus turmis regressus est de Mesopotamia in terram promissionis, significatur gaudium gratiae societatis. Per Israel gaudium visionis Dei. Per electos gaudium euasione pñnarum infernalium. In his radices cordis mittenda sunt, vt crescant; & nunquam deficiat arbor sanctæ conuersationis. **q** Ab initio] id est, ab æterno.

**r** Creatum, i. prævisa creari quodam p. i. uilegato modo. Vel, Ab initio, creationis mundi, creata sum, id est, præfigurata creari per creationem lucis, de qua factum est corpus Solis, vt dicunt quidam. Vel, Ab initio, temporis gratiae, creata sum, i. generata sum. Vel, q. Ab initio, i. à Deo. **r** Et ante sæcula i. ab æterno. **s** Creatum, i. in præscientia Dei. **t** Et usque ad futurum sæculum quod est sæculum Beatorum.

**u** Non desinam, ] misericordia subuenire, humiles introducere pro peccatoribus.

**A** quia Sapientia secundum essentiam suam manebit. **a** Et in habitatione sancta, id est, Ecclesia militante. **b** Coram ipso ministraru*m*] panem vita & intellectus, & potum Sapientiae salutaris, p̄ficiēm fidei, ouum spei, panem charitatis, fertula morum, & exēta contemplatiu*m*orum. **#** Et sic] id est, per tale ministerium fre-

quenter exhibuit. **d** esinam, & in habitatione **e** In Sion, id est, in Sancta b coram ipso e minivis speculatiu*m*, strau*m*. **d** Et sic i*n* e Sion f firmata sum. Sapientia enim nisi sit in v*s*tu, cito elabitur. **f** firmata sum & in g ciuitate san-

& & quanto plus mi-

in Ierusalem k potestas mea,

nistratur, tanto al-

tius confirmatur. **g** Et in ciuitate San*t*ificata] id est, in Eccle-

sia militante, vel in mente purificata. **b** Similiter requieui, ]

Sicut in Sion.

**#** Et in Ierusalem, id est, Doctoribus & Prælati*s*, qui iam

vident pacem æternitatis. **k** Potestas mea, id est, auctoritas

docendi, & iudicandi. **l** Et radicau*m*, id est, radices posui,

amorem, scilicet, & cognitionem, etiam & timorem: quia

radix Sapientiae timere Deum. **m** In populo honorificato]

id est, in Doctoribus & Prælati*s*, qui honore magisterij, &

prælationis sunt honorificati. **n** Et in partes Dei mei] id est,

in credentes, qui sunt pars Domini.

**o** Hæreditas illius, ] Sapientia, vel Dei. **p** Et in plenitudine

Sanctorum detentio mea] id est, inter plenos sanctitate deti-

neor, & non elabor ab eis, sicut elapsa sum à Salomone pro-

ppter mulieres suas, & a mul. is aliis.

**r** Quasi Cedrus exaltata sum in Libano ] id est, sicut Cedrus

crescit in altum in Libano, qui est mons Phœnicis; sic ego

**Δ** cresco in altum, &

**De Cbri. 80.** **Θ** **a** Et in habitatione sancta, id est, in Ecclesia.

**b** Coram ipso ministraru*m*, id est, ritum vera religionis dispo-

sui. Vel sic. **a** Et in habitatione sancta, id est, in cœnaculo.

**c** Ministraru*m*, ] lauando pedes Apostolorum, Job. 13. a. Vnde

Matth. 20. d. Non veni ministrari, sed ministrare. **d** Et sic, ]

id est, ministrando, vel vi dixerunt Prophetæ.

**e** In Sion, id est, Ecclesia. **f** Firmata sum ] à primo Iusto vs-

que ad nouissimum. Matth. vlt. d. Vobiscum sum omnibus

diebus usque ad consummationem seculi.

**g** Et in ciuitate San*t*ificata, id est, in Ecclesia, vel in Beata

Virgine. **b** Similiter requieui] id est, vniiformiter. Isicet enim

nos dissimiliter requiescamus in eo, & dissimiliter habeamus

eam; ipse tamen semper similiter se habet ad nos, quantum

est in se. Isa. 28. c. Hæc est requies mea: reficie lassum; &

hoc est refrigerium meum. **i** Et in Ierusalem, id est, in Eccle-

sia triumphante. **k** Potestas mea] innotescit: quia ibi omni-

ndò fit voluntas eius. Vnde Psalm. 70. Introibo in potentias

Domini: Domine, memorabor iustitiae tuæ solius. Ad literam,

**i** In Ierusalem potestas mea] manifestata est: quia in ea re-

surrexit, ascendit, Spiritum sanctum misit, multa miracula

potenter exercuit.

**l** Et radicau*m*, id est, radices virtutum infixi.

**m** In populo honorificato] id est, in populo Christiano no-

mine Christi, & gratia honorato, & gloria honorando P*sal*. 138.

Nomis honorati sunt amici tui, Deus. **n** Et in partes Dei mei]

id est, in gaudia æternæ beatitudinis.

**o** Hæreditas illius, ] id est, populi honorati se extendit, non

volens hic habere hæreditatem suam. Vnde sup*ra* 17. c. Sea

in forte propositionis, & orationis Altissimi Dei: & in pár-

tes vade seculi sancti, cum viuis & dantibus confessionem.

Vel, Hæreditas illius, id est, Christi, id est, populus Christianus,

est, in partes Dei mei] id est, pars Dei. Deuter. a. Pars au-

tem Domini populus eius. Omnes aliae nationes partes sunt

Dæmonum. Vnde Psalm. 62. Ipsi verò in vanum quæsierunt

animam meam: introibunt in inferiora terræ: tradentur in

manus gladij: partes vulpium erunt.

**p** Et in plenitudine Sanctorum detentio mea, ] id est, ad ple-

nitudinem Sanctorum perficiendum est intentio mea. Ad

hoc enim vénit Christus, ut Sanctorum numerus perficiatur.

Vel, In plenitudine Sanctorum detentio mea, id est, Sancti

plenè detinent me, & in quibus quiesco. Prover. 8. d. Delitiz

meæ esse cum filiis hominum. Vel detinent me, ne percutiam

peccatores. Exod. 32. c. Dimitte me, ut irascatur furor meus.

Modò pauci sunt, qui teneant eum. Isa. 64. c. Non est, qui con-

furgat, & teneat me. Ezech. 21. g. Quæsiui de eis virum, qui

interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra,

ne dissiparem eam, & non inueni. Vel, In plenitudine Sancto-

rum detentio mea; ] id est, ad hoc detentus sum à Iudeis, & crucifixus, ut plena sanctitas sit in eis. Joan. 17. c. Ego pro eis sanctifico meipsum, ut sint & ipsi sanctificati in veritate.

**r** Quasi Cedrus exaltata sum in Libano, &c. ] Multos septenarios ponit Auctot in commendatione Sapientiae, id est,

Θ Christi &

Et l radicau*m* in m populo ho- **A** pro peccatoribus orare. Vnde sequi- De Bi

norificato, & in partes Dei tur. **a** In habitatione Virgi

mei o hæreditas illius, p & in san*t*etur] id est, sancte

plenitudine Sanctorum q de- conuersando.

tentio mea. **r** Quasi Cedrus, b Coram ipso mīa exaltata sum in Libano, nistraui ] vt dictum est, misericordia subue-

nendo, humiles sublimando, pro peccatoribus exorando

quod ministerium valde placet Deo. Vnde infra. 26. a. Mu-

llier fortis oblitus virum suum, & annos vitæ illius in pace implebit. Prover. 31. d. Considerauit semitas domus suæ, & panem ociosa non comedit.

**d** Et sic, ] id est, taliter ministrando. **e** In Sion, ] id est, in specula contemplationis.

**f** Firmata sum, ] id est, confirmata. Per ministerium enim actiu*m* confirmatur anima iusta in arce contemplatiu*m*. Vnde & Iacob per luctam cum Angelo meruit Israel appellari, Gen. 32. f. Vnde auctoritas. Non erit Israelita, qui non fuerit Iacobita. **g** Et in ciuitate San*t*ificata] id est, in vita actiu*m*.

**h** Similiter requieui] sicui in contemplativa, id est, à peccato cessavi, vel requiem æternam quæsiui, vel Christum requietescere feci. Is. 28. c. Hæc requies mea, reficie lassum. Requietescit etiam in bonis actiu*m* in bona operatione, & oratione per mentis lætitiam, sicut in contemplatiu*m* in contemplatione. Vnde Psalm. 95. Lux orta est Iusto, & rectis corde

lætitia.

**i** Et in Ierusalem ] superna. **k** Potestas mea ] videndi, audiendi, gustandi, sentiendi, quæ hic nullatenus comprehendi possunt. Hæc potestas datur post requiem actiu*m* & con-

templatiu*m*. Primò enim dictum est: In habitatione sapientia coram ipso ministraru*m*, deinde: Et sic in Sion firmata sum, postea: Et in ciuitate San*t*ificata similiter requieui. Et nunc

demum addit: Et in Ierusalem potestas mea, imperandi & faciendi quod volo; & quos volo introducendi. Regina quidem est illius ciuitatis, & filius eius Rex. Item si tu es Ierusalem, id est, videns, & inquirens pacem, ipsa B. Virgo habet in te imperium, & potestatem: quia in præcepto eius o temperas & quicquid præcepit illa, Ioan. 2. a. Quodcumque dixerit vobis, facite.

**l** Et radicau*m*, id est, radices posui, id est, plantaria virtutum inserui. **m** In populo honorificato, ] id est, in populo timente Deum, sup. 1.c. Radix Sapientiae timere Deum. Item sup. 10. c. Semen hominum honorabitur hoc, quod timet Deum. Job. 29. c. Radix mea aperta est iuxta aquas, id est, populos.

**n** Et in partes Dei mei, ] id est, Dei, qui est meus filius.

**o** Hæreditas illius] id est, Regnum coelorum, ] q. d. illi, qui sunt partes filij mei, habebunt regni hæreditatem. Vnde sup. 17. c. In partes vade seculi sancti, cum viuis, & dantibus confessionem, vel sic.

**p** Et in partes Dei mei ] id est, in mansiones regni cœlestis:

**o** Hæreditas illius tendit, id est, populus honorificatus, qui est eius hæreditas. Deut. 32. a. Pars Domini populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius.

**p** Et in plenitudine Sanctorum, ] id est, inter plenè Sanctoros:

**q** Detentio mea] passiu*m*, id est, inter tales detinent & quieto, quibus nihil sanctitatis deest. De quibus dicit Ps. 72. Et dies pleni inuenientur in eis. Hypocritæ autem sunt vacui veritatis; sed pleni vanitate: apud tales non detinetur mater veritatis. Tyranni pleni sunt crudelitate; sed vacui pietate: nec apud tales detineri potest aliquatenus Beata Virgo, exemplar humilitatis, decus castitatis, fons charitatis. Vel sic.

**p** Et in plenitudine Sanctorum detentio mea, ] actiu*m*, id est, ego detineo Sanctoros in plenitudine sua, ne minuatur: detineo Christum, ne eis peccantibus irascatur: detineo Dæmones, ne noceant: detineo virtutes, ne fugiant: detineo merita, ne pereant. Singularis est ipsa in tali detentione. Isaie. cap. 64. c. Non est, qui inuocet nomen tuum, qui consurgat & teneat te. **r** Quasi Cedrus exaltata sum in Libano. ] Quæ prius se comparauerat ciuitati

A vs effet

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXIV.

cresco in altum, & proficio in corde mundo, & candido. Et comparat se Cedro Sapientia. Nam sicut resina Cedri liniti libri non tinea, nec vetustate deficiunt; sic Sancti Sapientia delibuti, nec tinea voluptatis, nec vetustate cupiditatis tabescunt. Vnde *Luc.* 12. e. Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus

*A. t.* Cupres-  
sus, vel  
Cypa-  
ris. *a* Et quasi & quasi + Cypressus in monte Cypressus in monte + Sion. Quasi b Palma exaltata sum in Sion] id est, sicut Cypressus exaltatur, id est, crescit in altum in monte Sion, qui est in Ierusalem; sic ego Dei Sapientia exaltor in contemplatiis. Vnde *Ezechiel.* 1. c. Eleuatis animalibus, eleuabuntur pariter, & rotæ sequentes ea. Cypressus medicinalis est, & venusta frondibus; sic Sapientia decorum habet in verbis, & etiam medicinam. *Ezech.* 47. c. Erunt fructus eius in cibum, & folia in medicinam. Vnde legitur *Ezech.* 1. c. quod spiritus virgineus erat in rotis.

b Quasi Palma exaltata sum in Cades, ] id est, sicut Palma crescit in altum in Cades; sic ego Sapientia proficio, & cresco in altum in Sanctis. Cades euim interpretatur sancta, vel mutata, vel translata. Palma centenaria facit fructum: & in modum Palmæ humanæ ramos habet, & coronat victores;

*De Christo.* *a* sic Sapientia annosa Θ Christi, & membrorum eius. Primo ponit septem arbores in designatione septem donorum, quibus Christus repletus fuit in ipso instanti conceptionis suæ. *Isa.* 11. a. Ponit etiam septem loca arborum in designatione diversorum statutum Ecclesie, vel Sanctorum. Sed locum ultimæ arboris non ponit, scilicet, Cinnamoni, per quam significatur donum timoris: ad designandum, quod timor non habet proprium locum: sed cum omnibus aliis locum habet. Et ideo de solo timore dicit *Isaías*. Et repleuit eum spiritus timoris Domini. Cedrus alta est, imputribilis, odorifera: & serpentes fugat, & significat donum Sapientie, quod usque ad altitudinem Deitatis attingit, nec putrescit, odorem Paradisi sentit, motus carnales expellit. Cypressus procera est & venusta, & medicinalis, & significat donum intellectus, quod usque ad contemplationem coelestium, & spiritualium se extendit, mundum efficiens animam, & venustam. Palma alta est & annosa: & ideo significat donum consilij, quod in antiquis est. Vnde *Iob.* 12. b. In antiquis est Sapientia, & in multo tempore prudentia. Rosa, quia rubet, significat donum fortitudinis, cuius species est patientia Martyrum. Oliua, quia pinguis est, significat donum pietatis. Platanus iuxta aquam, quia habet folium ad modum scutorum, significat donum scientie, cuius est defendere fidem, & bene conuersari, in medio præceps, & peruersas nationis. Cinnamomum, quia rugosum est, & humile, & cinerei coloris est, significat donum timoris, quod in memoria mortis maximè humiliat ad presentiam faciendam. Locus Cedri Libanus est, locus Cypressi Sion. Per hæc duo loca significatur vita contemplatiourum. Nam in Libano nascitur thus deuotionis, quæ est Sapientia. Sion interpretatur specula, quæ est intellectus. Cades, interpretatur mutata. Iericho, interpretatur odor. Et per hæc duo loca significatur vita actiuorum, qui sunt in mutatione curarum, sed odore bonæ conversationis fragrant: per campos, & plateas significatur idem, id est, vita, siue status actiuorum, in quibus viget maximè consilium, & fortitudo, & scientia, & pietas, sicut in contemplatiis sapientia, & intellectus. Cinnamomum locum non habet: quia timor omnibus se superposuit, infra 25. b.

Secundò ponit Auctor septem aromata gomosa, in figura septem beatitudinum. Hoc est Balsamum, Myrrham, Storaçem, Galbanum, Vngulam, Gutram, & Thus. Octauo ponit Balsamum, quod & primò positum est: quia ultima beatitudo redit ad caput. *Matth.* 5. a. Tertiò, duas arbores, id est, terebinthum & vitem, quæ significant duas vitas, id est, contemplatiuam & actiuam, quæ donis & beatitudinibus perficiuntur. Quartò, ponit septem flumina in designatione septem virtutum quatuor Cardinalium, & trium Theologorum. Sex, propriis nominibus exprimit: septimum nominat pluribus nominibus, per quæ charitas designatur, quæ nihil proprium habet, sed omnia communia. Vnde & vocatur aqueductus. Quinto loco ponit Auctor septem promissiones in figura septem petitionum. Rigabo, inebriabo, enarrabo, penetrabo, inspiciam, illuminabo, effundam. Quod vero sequitur. Et relinquam, & non desinam, hoc est, Amen, id est, fine fine.

Primus ante diluvium.  
Secundus usque ad circumcisionem.  
Tertius ad legis dationem.  
Quartus ad Regum uincionem.  
Quintus ad transmigrationem.  
Sextus ad Christi nativitatem.  
Septimus ad extremi iudicij examinationem.

Loquitur autem Sapientia, id est, Christus de se nunc secundum Deitatem, nunc secundum humanitatem, nunc secundum membra sua. Dicit ergo Quasi Cedrus exaltata sum in Libano, ] id est, in contemplatiis deuotis. a Et quasi Cypressus in monte Sion] id est, in contemplatiis speculatoriis. b Quasi palma exaltata sum in Cades, id est, in Crucifixione, in resurrectione, in ascensione, vel in bonis actiis.

Θ Et quasi plantatio

Λ ut esset ciuium fiducia, nunc se comparat horto, vel viridario, ut sit spes, & lætitia claustralium. *Cant.* 4. c. Hortus conclusus soror mea. Hic est nemus Abraham, de quo *Gen.* 21. d. Abraham plantauit nemus in Bersabee, id est, in Maria Virgine, & inuocauit ibi nomen Dei æterni, id est, inuocari fecit. Nec solus Abraham hoc nemus plantauit in Maria Virgine, immo totus chorus Angelorum, & chorus Patriarcharum, & Prophetarum, prophetando, erudiendo, obsequendo. *Proprie-* Cedro se comparat primò Virgo Maria, quia Cedrus Libani *ates* materia fuit templi: & B. Virgo corporis Christi, quod est secundum templum. *Ioan.* 2. d. Soluite templum hoc, &c. Item *conse-* Cedrus sine vermis est, quia imputribilis; & B. Virgo sine *niemis* verme fornis, vel conscientia fuit post conceptum Domini. B. Virgo Item Cedrus semper viret: ita B. Virgo semper viruit per virginalitatis viriditatem. Item Cedrus odore suo fugat serpentes, & B. Virgo Demones. Item Cedrus magnas, & altas habet radices: & B. Virgo similiter altas, & magnas radices habuit, ex quibus orta est Abraham, Iesu, David. Vnde *Isa.* 11. a. Egredietur virga de radice Iesse.

Item Cedrus seruat libros à tineis: & B. Virgo sacram Scripturam seruat, ne corrumpatur ab hereticis.

Item Cedrus odorifera est, & odor humiliatis B. Virginis totam respersit Ecclesiam, immo usque ad coelum veniens deduxit in terris filium Dei. *Cant.* 1. d. Cum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.

Item Cedrus alta super omnes arbores est: & B. Virgo super omnes mulieres est. *Prov.* v. 1. d. Multæ filiae congregaverunt diuinas, tu supergressa es vniuersas.

Item Cedrus in Libano oritur, & crescit: ita & B. Virgo in triplici candore virginitatis duplicitis innocentie.

Item pes Crucis Dominica fuit de Cedro: & B. Virgo, quasi fixa semper astigit pedi Crucis. *Ioan.* 19. e. Stabat autem iuxta Crucem Iesu mater eius Maria, & soror matris eius. Sunt igitur nouem proprietates, propter quas B. Virgo Cedro comparatur, quæ notantur duobus versibus.

*Materies templi, sine verme, vires, fugas hydros.*

*Radix magna, libros seruans, odor, alta, Crucis pes.*

Decima est, quod in Libano crescit. Et propter has dicit: Quasi Cedrus exaltata sum in Libano, id est, in mundo, in celo, in ordine Cisterciensium: quia omnes abbatis illius ordinis sunt fundatæ in honore illius. Sequitur.

a Et quasi Cypressus in monte Sion] id est, in Ecclesia. Cypressus consolidat herciosos, quibus viscera descendunt inferiis; sic monita, & exempla B. Virginis consolidant nos, ne per avaritiam viscera nostra projiciamus in terram. *Supr.* 10. b. Nihil iniquius, quam amare pecuniam: hic enim & animam suam venalem habet, quoniam in terram proiecit intima sua. Item Cypressus mollis est: & B. Virgo mitis, & ad misericordiam flexibilis. Vnde sicut de Cypresso fiunt tabulae ad scribendum, mensæ ad manducandum, lecti ad dormiendum, manubria cultellorum ad tenendum: ita B. Virgo nobis in diversis necessitatibus auxiliatur: & liber est, & refectio, & quies, & mediatur ad filium. Item Cypressus odorifera est, sicut Cedrus: & B. Virgo, sicut prius. Item Cypressus recta est: & B. Virgo recta, immo rectissima per dilectionem. *Cant.* 1. b. Recti diligunt te. Item Cypressus durum habet fructum: & fructus Beatae Virginis, id est, Christus, durus cibus est indignè sumehtibus. *1. Corint.* 11. f. Quicunque indignè accipit. Et *Ioan.* 6. f. Durus est hic sermo. b Quasi Palma exaltata sum in Cades] id est, in Ecclesia, vel specialiter in corde templiorum, quorum Ecclesie omnes fundatæ sunt ad honorem eius. Cades enim interpretatur translata, vel sancta, vel tollens mare, quod benè conuenit templariis qui tolluntur.

Λ & transferuntur

**a** sic sapientia annosa fructificat. *Sap.* 4. b. Cani sunt sensus hominis *Iob.* 12. b. In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. Palmas habet, quia bonum operari docet, post agonem praesentis vita victores coronandos denunciat. *Tim.* 2. a. Qui certat in agone, non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit.

**Apost.** 3. d. Qui vice rit dabo ei sedere mecum in throno insi. 25. a. Corona senum in multa peritia. Sed certè hac corona non habebitur, nisi in Cades, id est, in sanctitate vita. Sequitur. **a** Et quasi plantatio rosa in Iericho, ] id est, sicut rosa plantata in Iericho, pulcherrimæ florent, & redolent suauiter; sic ego sapientia plantata in odore virtutum, & defectu mundi, floreo & redoleo per doctrinam, & bonam famam. Iericho enim interpretatur, odor eius, sive Luna. **z.** *Cor.* 2. d. Bonus odor Christi sumus Deo in his, qui salvi sunt.

**b** Quasi oliua speciosa in campis, ] id est, sicut oliua speciosa crescit in campis cultis & frugibus aptiss; sic ego Sapientia cresco & speciosa sio in mentibus benè cultis & frugibus bonorum operum plenis. Oliua signum pacis est, & misericordiz, & pinguis est: sed cantarides, id est, musicæ lucentes & foecentes menter comedunt florem eius; sic Sapientia pacifica est, & misericordia plena, pinguis deuotione. *Jacob.* 3. d. Quæ desursum est Sapientia, primum quidem pudica est: deinde pacifica, plena misericordia & fructibus bonis: Sed maledictæ musicæ inanis gloria huius oliuz pinguedinem maculant. *Eccle.* 10. a. Musicæ mōrientes perdunt suavitatem vnguenti. Dicit autem *Rabanus*, quod olea est arbor: oliua, fructus: succus, oleum, græcæ oleon. Sed hic oliua pro arbore ponitur, sicut in *Psal.* 5. l. Ego sicut oliua fructifera in domo Dei. Sequitur.

**c** Et quasi Platanus exaltata sum iuxta aquam in plateis, ] id est, sicut platanus benè crescit in loco humido; sic ego Sapientia in corde gratiosus. Platanus à latitudine foliorum sic vocata est: Platos enim græcæ, latum dicitur latinè, & habet mollia folia, scutis similia; vnde quot habet folia, tot habet scuta; sic Sapientia, quot habet verba, tot habet scuta contra hereticos, contra peccatores, contra tentationes. *Cant.* 4. b. Sicut turris David collum tuum, quæ adficiata est propugnaculis: mille clypei pendentes ex ea, omnis armatura fortium. Platæ sunt corda Iustorum, lata charitate. De quibus dicitur *Tom.* 13. d. Omnes platæ Ierusalem sternentur auro: & per vicos eius alleluia cantabitur. Aqua in platæ est gratia in corde lato & pleno. Et in tali crescit Sapientia & fructificat. Vnde *Psal.* 1. Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. *Jerem.* 17. b. Erit quasi lignum, quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices.

**f** Sicut cinnamomum & balsamum aromatizans odorem dedi, ] id est, sicut cinnamomum redolentiam habet, cum frangitur, & vinum pigmentat; sic ego Sapientia cum frangor fideli expositione, odorem salutiferum emitto, & vinum poenitentiaz, sive compunctionis.

**Δ** nis suave fa-

**De Chri-** **e** **a** Et quasi plantatio rosa in Iericho, ] id est, in morte, vel in Martyribus.

**b** Quasi oliua speciosa in campis] non in montibus, id est, in Iustis & humiliibus. *Cantic.* 2. a. Ego flos campi, & lilyum conuallium. *Osea* v. 1. c. Et erit quasi Oliua gloria eius, & odor eius, vt Libani.

**c** Et quasi Platanus exaltata sum iuxta aquam] doctrinæ, vel gratiaz.

**e** In platæ] charitatis. *Pro. 1. c.* Sapientia foris predicat, in platæ dat vocem suam.

**f** Sicut cinnamomum & balsamum aromatizans odorem dedi] in poenitentibus. Magdalena enim Christum fragrantem fecit.

**De B.** **l** **a** & transferuntur ultra mare, vt sancti fiant. Palma verò centenaria facit fructum, qui rubicundus est, sicut Beata Virgo, licet ætate temporis iuuenis, tamen in figuris, & prophetiis annosa, fructum tulit benedictum & dulcem; sed in Cruce rubicundum. *Cantic.* 7. c. Dixi,

ascendam in palmam & apprehendam fructus eius. **a** Et quasi plantatio rosa in Iericho, ] quod interpretatur Luna, id est, Ecclesia. Vnde *Apoc.* 12. a. Signum magnum apparuit in cœlo, mulier amicta Sole, & Luna sub pedibus eius. Comparat autem se rosa B. Virgo: quia rosa pulchra est, imò pulcherrima florum, sic B. Virgo pulcherrima mulierum. Et respondet Solomon *Prou.* 7. c. Abiit via longissima, saccum pecunia secum tulit, in die plena Luna reverensur in domum suam, &c.

Item rosa, rubra est in colore; sed candida in natura. *Can.* 4. a. Sicut fragmen malipunici; ita genz tua, absque eo quod intrinsecus latet.

Item redolet rosa; ita & B. Virgo famæ sua odore totam pigmentat Ecclesiam, *Can.* 4. c. Odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.

Item rosa frigida est; & B. Virgo exemplo sua castitatis refrigerium præstat contra æstum libidinis. *Jerem.* 18. c. Nunquid de petra deficerit nix libani, id est, de firma mente refrigerium Virginis? (*Ant.* 4. Fons hortorum puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano, id est, de candore sanctæ Virginis,

Item rosa stiptica est, id est, restrictoria fluxus capitum, quem in te bene restrinxit B. Virgo, & in nobis per exemplum. Quater enim tantum legitur in Euangelii tuis locuta. Angelo: *Luc.* 1. Elizabeth & Filio: *Luc.* 2. g. Ministris in nuptiis. *Ioan.* 2. a.

Item de spinis nascitur rosa non spinosa; & B. Virgo de Iudeis incredulis non incredula. Vnde sicut spina rosea genuit; ita Iudea Mariam.

Item rosa in vere post Hyeme apparet; sic gloria B. Virginis in præsenti vita non apparuit, sed post assumptionem. Vnde *Cant.* 1. b. Nigra sum, sed formosa. Nigra in mundo; formosa in cœlo.

Item rosa modica in statura; & B. Virgo humilis. *Lat.* 1. e. Resipexit humilitatem ancillæ sua.

Item rosa grana crocea habet intra folia, quæ significant charitatem Virginis, quam gessit in corde, in verbo, in opere. Sequitur.

**b** Quasi oliua speciosa in campis] supple, exaltata sum per misericordiam & pietatem. Pietas enim trahebat eam, quando concepto Saluatore abiit in montana cum festinatione ut seruiret Elizabeth in partu eius. *Luc.* 1. d. Et pietas aperuit os eius, quando dixit filio suo in nuptiis. Fili, Vinum non habent. *Ioan.* 2. a. Oliua cana est; B. Virgo prudens. 4. q. Cani sunt sensus hominis. Et *inf.* 26. c. Mulier sensata & tacita non est immutatio animæ eruditæ. Item oliua suam cōmam seruat diu; & B. Virgo spem, charitatem, & fidem nunquam dimisit. Item oliua fructum facit in frigore pingue & B. Virgo in hyeme pérpetit Saluatorem. Item oliua Cantarides nutrit, id est, musicas foecentes & lucentes; & B. Virgo multos Canonicos nutrit lucentes scientia, sed foecentes vita; lucentes vestibus, sed foecentes moribus: cùm econtrario doceat *August.* in regula eorum: Non affectis vestibus placere, sed moribus. Exemplum in vitis Patrum de iuene: propter quem obturauit Angelus suas nares in sepultura mortui peregrini.

Item oliua amara est in radice, sed dulcis in fructu, & B. Virgo peccati originalis amaritudinem habuit in sua conceptione, propter quod etiam Ecclesia non celebrat eus conceptionem; qui autem celebrant, respectum habent ad eius sauerificationem in utero matris sua, summam autem deletionem habuit in Christi Nativitate.

Item folia oliuz sanant casicum oris; & verba B. virginis detractionem & adulationem, & turpiloquium curant. De hac nascitur oleum ad infirmos, oleum gratiaz, oleum ad eathcumenos, oleum sapientiaz, oleum ad inungendum Reges & Sacerdotes, oleum lætitiaz. Vnde *Ant.* 1. a. de oleo huius Oliuz dicitur: Oleum effusum nomen tuum. *Jerem.* 11. c. Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocavit Dominus nomen tuum.

**c** Et quasi Platanus exaltata sum iuxta aquam in plateis, ] cituitatum, vel Ecclesiarum. Iuxta aquam dicit, non in aqua; quia coniugata fuit, sed non vsa coniungio. Vel, sic: Quasi Platanus exaltata sum, à terrenis ad cœlestia.

**d** Iuxta aquam] id est, iuxta filij sui doctrinam, quam iugiter audiebat: & gratiam eius, qua plenus erat.

**e** In plateis] Ierusalem ciuitatis superiaz.

**f** Sicut cinnamomum & balsamum aromatizans odorem dedi, ] pietatis, & humilitatis, quæ in cinnamomo significa

**Δ** catur

Hoc nō  
tenetur  
ab Eccl.  
lesia.

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXIV.

**a**nis suaefacio. Vnde 4. Reg. 2. d. legitur, quod sal Elisi a-  
quas sanauit & potabiles fecit. Et in eodem 4. g. Farina appo-  
sita ollæ, amaritudinem dulcorauit. Balsamum verò odorem  
habet & corpora mortuorum à putrefactione conseruat : &  
significat perseverantiam, quam sapientia monstrat. *Matt. 10.*

**c.** & 24. b. Qui per-  
seuerauerit viq. in **a** Quasi myrrha electa dedi suaui-  
tatem odoris, **b** & quasi storax, &  
Sapientiam, quæ o-  
dorem habet & à, **d** quasi Libanus non incisus & eu-  
putredine conseruat. porauit habitationem meam, **e** & quasi  
Est autem Cinn-  
momus arbor sic  
dicta, quasi Cannamomus: quia eius cortex ad modum cannæ  
est rotundus : & cum fragitur, spiramentum visibile emittit  
ad modum nebulæ, vel pulueris. Alia litera ponit Aspaltum  
pro cinnamono. Et est Aspaltū arbor modica odorifera, ru-  
bea, vel rufi coloris, spinas habens candidas, de cuius  
radice fit vnguentum. Balsamus similiter est arbor odorifera.  
Et in omnibus Sapientia designatur, quæ & pigmenta suaui-  
tatis & vnguentu sanitatis ministrat. Sequitur.

**a** Quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris] per spontaneam  
carnis mortificationem, quam doceo. *Colos. 3. a.* Mortificate  
membra vestra, quæ sunt super terram. Myrrha verò arbor est  
in Arabia, quinque cubitus habens, similis albæ spinæ, cuius  
gutta viridis est & amara, & myrrha dicitur, & quæ sponte  
emanat, preciosior est & electa dicitur, quæ verò per inci-  
sionem corticis manat, vilior est & minoris efficaciam.

**b** Et quasi storax, ] quæ utilis est contra pulmonis vulnera, sic  
sapientia contra locutionis peccata. Est autem storax ar-  
bor Arabie, de cuius virginis fluit lachryma munda & albida,  
quæ Solis calore siccata fit vnguentum, quod etiam dicitur  
storax.

**c** Et galbanus, & vngula, & gutta.] Galbanus arbor est Syriæ  
aromatica, cuius succus galbanum dicitur, utile contra mor-  
bum caducum, sic sapientia remedium præstat contra cupi-  
ditatem, per quam cadit homo in terram. Vngula species est  
aromatica, humano vngui similis. Vnde & *Exod. 30. d.* dici-  
tur onycha. Onyx autem Græcè dicitur, vnguis Latinè. Valeat  
autem vngula contra manuum scabiem, sic sapientia contra  
rapacitatem. *Luc. 3. c.* Neminem concutiat, neque calum-  
niam faciat, estote contenti stipendiis vestris. Gutta, arbor  
est, quæ & aromaticæ dicitur, quæ lachrymam stillat in are-  
nis. Cuius duo sunt genera Vnum quod est simile thuri ma-  
sculo, quod dicitur stracon, & maximè approbatur. Et aliud  
quod est pingue & arenosum, quod pyrama dicitur. Curat  
veraque, omnes duritiæ, sic sapientia omnem mentis duritiæ  
curat. *Ezech. 11. d.* Auferam cor lapideum de carne eorum, &  
dabo eis cor carneum.

**d** Et quasi libanus non incisus vaporauit habitationem meam ] Hic libanus mons est, hic libanus arbōr est, hic libanus thus est. Vnde *C. 1. 4. b. vi. i. nos habemus.* Vadam ad montem myrræ & ad collem thuris, alia litera habet, ad collem Libani. Hic ponitur Libanus masculinæ pro arbo, vnde dici-  
tur quasi libanus non incisus, quando debereat dici, quasi liba-  
nus non incisa. Sed per hoc mittit nos Auctor ad sensum spiri-  
tualem. Est autem libanus similis lauro in cortice & foliis,  
qui in Autumno emanat thus album inciso cortice, quod in-  
tegrè palmea recipitur, in vere autem emanat non inciso corti-  
ce thus, quod calore congelatum ipsi cortici adhæreat can-  
didum, quod masculum dicitur & ab arbore cultello raditur,  
& hæc est prima vindemia thuris, in hyeme verò fit secunda  
vindemia thuris, quod inciso cortice emanat ab arbore rubeti  
priori non comparabile. Iuuat autem thus visum & memoriam,  
sic sapientia ingenium siue intelligentiam capacem & me-  
moriam tenacem perficit & confortat, quæ duo faciunt litera-  
tum. Et est intelligentia, quasi vas, in quo recipitur sapien-  
tia manans à Christo, quasi ex arbore Libani, & memoria  
quasi vas, in quo recipitur Sapientia & conseruatur. Et hæc  
sunt duas rubeti, in quibus scripta est lex, intelligentia capa-  
pax & memoria tenax. Est ergo sensus. Quasi Libanus non  
incisus, evaporat, id est, emittit thus, sic ego, evaporauit, id  
est, emanauit in habitatione mea intelligentia capaci & me-  
moriam tenaci, thus odoriferum devotionis, quod & intelligentia & memoria reficit & confortat. Vel, Euaporauit,  
id est, cal. feci.

**e** Et quasi balsamum non mixtum odor meus] id est, sicut  
balsamum non mixtum odorem reddit eximium, sic sapien-

tia non mixta hypocrisi, vel auaritiae vel superbiae, vel luxu-  
ritæ, odorem bonæ famæ longæ, latè que emittit, 2. Cor. 2. d.  
Bohus odor Christi sumus Deo in hi, qui salvi fiunt : & in  
his qui pereunt.

Est autem Balsamus arbor in Iudea, ructæ similis in foliis,  
sed albioribus, semper manentibus : & more vineæ colitur,  
adminiculo sustentatur, vt vitis Myrtle similis, sed viti similius;  
coma semper virens, duobus cubitis eminentis. Arbor Balsamu-  
s, vel Balsamum dicitur, lignum xylobalsamum, succus  
opobalsamum, fructus siue semen carpopbalsamum, cuius cor-  
tex vinculis ferreis astrictus emitit guttas eximij odoris.  
Inciditur autem arbor lapideis vel officis cultellis : quia fer-  
ri tactus noxius est ei, & per incisionem emanans lachryma  
pannis laneis excipitur : paucæ verò, & præcipua lachrymæ  
in cornu excipiuntur : semen autem vini gustum habet, co-  
lore rufum. Gratia prima & præcipua lachrymæ, secunda se-  
mini, tertia cortici debetur, minima ligno. Huius arboris gutta  
cum melle, vel cum oleo cyprino adulteratur, & dicitur Bal-  
samum mixtum, purum verò, dicitur Balsamum non mixtum.  
Cognoscitur autem purum à non puro. Purum enim sine  
melle, si cum laaste coagulauerit Sine oleo, si instillata aqua,  
vel permixta facile resoluatur : vel perfusum aqua facile re-  
soluitur, vestem laneam non maculat, aquis non supernat,  
ardente Sole in manu sustineri non potest, quando verò  
cum melle mixtum est, tunc aqua perfusum non facile resolu-  
itur. Hæc omnia in Sapientia diligens lector poterit inuenire. Sequitur.

**a** Ego quasi terebinthus  
**De Cen-**  
**fr.** **o.** **Luc. 7. f. & Ioan. 12. a.** Quasi myrrha electa dedi suauita-  
tem odoris] in mortificantibus carnem suam.

**b** Et quasi storax, & galbanus, & vngula, & gutta, ] exalta-  
sum, supple, in modestis, in mansuetis, in castis, in largis. Sto-  
rax enim vitium pulmonis curat, id est, loquacitatem : galba-  
num curat apostema iracundia : & vngula scabiem luxuriae  
curat : gutta chiragram auaritiae.

**a** Et quasi Libanus non incisus euaporauit habitationem meam ] id est, sicut Libanus euaporando resinam ipsum locum odo-  
riferum facit; ita Sapientia habitationem suam, id est, Ecclesi-  
am, vel mentem humanam fragrantem reddit.

Item Christus Balsamo comparatur: quia conseruat à pu-  
tredine : & quia omni re preciosius est: & quia nulli liquori  
miscibile est, nisi melli, vel oleo, id est, humanæ naturæ, quæ  
supereminet aliis creaturis : Vel comparatur storaci, quia  
reumata curat, & tussim, id est, cogitationes, & curas super-  
fluas. Vel comparatur galbano, quia arteticam malarum af-  
fectionum sanat. Et virgulæ, quia facit candidas facies con-  
scientiarum. Et gutta, quia pellit omnes inflaturas & tu-  
mores superbiae.

Item Christus fuit cedrus in conceptione, id est, magnus  
& parvus. Cypressus in natuitate, id est, altus & flexus. Pal-  
ma in prædicatione, id est, succisus & dulcis. Rosa passio-  
ne, id est, humilis, & rubens. Oliu in resurrectione, id est,  
lenis & lucens. Platanus in ascensione, asperitatem persecu-  
tionis non timens. Cinnamomum in Pentecoste, latè odorem  
spargens. Sequitur.

**e** Et quasi Balsamum non mixtum, alij liquori. **f** Odor meus] id est, prædicatio mea, quæ sine mixtura vanitatis, & falsita-  
tis, & simulationis fuit. Humanitas etiam assumpta à Deitate

**De B.**  
**v. 5.** **a** Quasi Myrrha electa dedi suauitat-  
em odoris, ] per voluntariam paupertatem, & carnis maceratio-  
nem.

**b** Et quasi storax, & galbanus, & vngula, & gutta, & qua-  
si Libanus non incisus euaporauit habitationem meam, &  
quasi Balsamum non mixtum odor meus. ] Ecce septem gum-  
mi aromatici se cōparat B. Virgo, per quæ significantur sep-  
tem virtutes speciales, quibus exaltata fuit, & exaltatur quo-  
tidie, qui imitantur eam.

Per Balsamum, quod charum est, & calidum, significatur  
feruor charitatis. Per Myrrham electam, voluntaria pauper-  
tas. Per storacem, quod lippitudinem oculorum sanat, signi-  
ficatur virtus discretionis.

Per Albanum, quod apostemata sanat, significatur humili-  
tas. Per Vngulam, quæ candida est, & scabiem purgat, signi-  
ficatur virtus abstinentia. Per guttam, quæ arteticum sanat,  
significatur virtus strenuitatis. Per Libanum nouum incisum,  
candor virginitatis.

Per Balsamum non mixtum, quod secundò repetitur, per-  
seuerantia virtus. Sequitur.

**a** Ego qua-

**a** Ego quasi terebinthus extendi ramos meos [ Terebinthus arbor est, cuius resina charissima est, & nascitur in Syria, & in Macedonia. In Tyria maior est flores habens, & cemosos sicut oliua : & folia densa, emittens animalia quas si culices: de cuius cortice resina abundanter emanat. In Macedonia vero brevis est arbor ista, sed fructuosa. Sunt autem duo genora terebinthi masculus, scilicet, & feminus. Masculus infructuosus est. Feminus vero duo sunt genera. Alterum frumentum habet rubeum, lenticularis magnitudine, & honestatis. f Ego mater pulchra dilectionis, & agnitionis, & sancte spes. In e me gratia omnis vita & m. veritatis: in me omnis spes vite & o. virtutis. p Transfugit ad me omnes qui concupiscit me. Et a generationibus meis: adimplemini pienam inobedientiam malum purgat. Estigitur seorsus. Ego quasi terebinthus extendi ramos meos. Id est, auctoritates, & distinctiones, & sententias Scripturae multiplici intelligentia, atque, multiplici expositione, Vnde Gen. 12. b. Pertransibunt plures, & multiplex erit scientia.

**b** Et rami mei honoris & gratiae [ Id est, sunt honorabiles & gratiose: vel honoris, & gratiae collationis, & in presenti, & in futuro. **c** Ego quasi vitis fructificauit suavitatem odoris. [ Id est, si cuic vitis aquam conuertit in vinum, quod sacrificatur haec, & germinat virginis. Zech. 9. d. sic ego Sapientia quasi vitis fructificauit suavitatem odoris. id est, fructum facio suum, & odorem suum collationem gratiarum, salutem animarum, regnum Ecclesiarum. De quo dicitur Ioan. 15. c. Ego posui vos ut eccl. & fructum afferatis, & fructus vestrum habeat. Lue. 8. c. Quod autem in terram bonam, hi sunt, qui in corde bono, & optime audientes verbum, retinente, & afferente fructu in patientia.

**q** Et flores mei [ Id est, eloquia mea sunt. **e** Fructus honoris, & honestatis. [ Id est, dant honorem, vel odorem honoris famam, & honestatem bonae vita: vel odorem Paradisi sentire faciunt, & honestatem sancte conuersationis docent.

**f** Ego mater pulchra dilectionis [ Id est, gratia, qua gratia diligitur Deus, & proximus. **g** Et timoris [ filialis, & seruillis. **b** Et agnitionis [ spiritualis. **i** Et sancte spes [ Id est, summa, & salutaris. & In me gratia omnis vita, & veritatis est colligatur, vel doceatur. q. d. ego doceo gratias viam venientis: vel doceo gratias homini bonam a Deo faciam, quae est via, veniente ad veritatem.

**j** In me omnis spes vite, & virtutis. [ Id est, virtuose vita, id est, vita gratiae, & glorie docetur, & praedicatur. p. Transfite ad me audiendam, & discernendam, & faciendam. **q** Omnes, qui concupiscit me non apparentiam, non dulitias, non honores, sed me. Exod. 3. a. Transibo, & videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rapus. **l** Et a generationibus meis adimplemini. [ Id est, virtutibus, quarum ego mate. Vel generationes sapientiae sunt terrae, non contemptus, & festina appetitus, agnomo veritatis, dilectionis, & honestatis.

¶ Spiritus enim meus

¶ mixta non fuit Dei, sed in unitate personae saluata, ut quod natura sit sua puritate.

**a** Ego quasi terebinthus extendi ramos meos. i. brachia in cruce; quia arbor terebinthus dicitur id est, quercus nigra, quia arbor brevis est, sed medicinalis. Gen. 3. a. Deteruit omnes Iacob deos alienos, quos habebant: & in aures, quae erant in auribus eorum, aenile infiducios subter terebinthum, quae est post urbem Sichem.

**b** Et rami mei honoris, & gratiae [ collati gratiae in presenti, & honestatis in futuro. Of. ult. f. Ego quasi ros, & Israël, gloriamur quasi lumen, & erumpere radix eius ut libani, iohannes ramus, id est, candidi & perfecti. Ego quasi vitis fructificauit suavitatem odoris, id est, suum. Evangelij præ-

Hymnus Cardinalis. Tom. III.

dicationem. Ioan. 15. a. Ego sum vitis vera. d Et flores mei) Id est decor honesta conuersationis, & fragrantia bona operationis, vel opinonis sunt etiam Fructus odoris, vel honestatis, & honestatis (quia satiant & reficiunt eos, qui Christum ab eo recipiunt: flores Christi fructus sunt, sicut siccus: que sola inter arbores fructus habet pro floribus. Vnde Mat. 3. 4. c. Ab arbore sicut discit parabolam. Vel fructus potest esse genitium casus. Et est sensus.

**d** Flores mei fructus. Id est, qui procedunt, & parturiunt ex se fructum vita eterna, hoc est, & opera, & doctrina, sunt honoris & honestatis collatum, & de his floribus dicitur Cant. 2. b. Fulcite me floribus. Item in ead. 7. b. Videamus, si floruit vinea, si flores fructus parturiunt. Item Christus habet flores rosarium in Martyribus. Flores liliorum in Virginibus. Flores violarum in Confessoribus, quorum fructus sunt gaudia eterna. De quibus dicitur infra. 39 b. Florete flores, quasi lily, date odorem, & frondete in gloriam. Item in seculo habuit lily virginitatis, rosam charitatis, violam humilitatis. Vnde Cant. 2. f. Ego flos campi, & lily coquallum. f. Ego mater pulchra dilectionis. (Id est, charitatis. g. Et agnitionis [ spiritualis. b. Et honestatis & spiritualis, & fidei & sancte spes [ quae est de aeternis bonis.

**h** In me gratia omnis [ operationis, cooperationis, & consummationis.

**i** vita [ triplicis, naturae, gratiae, & glorie. m. Et veritatis trilicis similiter, vita, doctrina, & iustitia. i. Cor. 15. a. Gratia Dei sum, id quod sum: & gratia Dei in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi, non autem ego, sed gratia Dei mecum. n. In me omnis spes vite (gloria. o Et virtus (per quam habetur vita. Ioan. 14. a. Ego sum via, veritas, & vita, Aet. 17. f. In quo vivimus, mouemur, & sumus. p. Transfite ad me [ nos ad mea.

**d** Omnes, qui concupiscit me [ vt. panem, quo saturerim. Ioan. 6. e Ego sum panis vite: & vinum, quo inebriamini. Ioan. 15. a. Ego sum vita vera. vt lucem, qua illuminamini. Ioan. 8. b. Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vite. vt Medicum, quo euremimi. Matth. 9. b. Non est opus valentibus Medico, sed male habentibus. vt patrem: & quod, reficiemini. Matth. 11. q. Venite ad me omnes qui laboratis, & operari estis, & ego reficiam vos.

**s** Et a generationibus meis. [ Id est, predicatione eorum, quos genui. i. Cor. 4. d. In Christo Iesu per Euangeliū ego vos genui.

**t** Adimplemini [ spiritu timoris, & amoris.

¶ a Spiritus enim meus.

B Virg.

**¶** a. Ego quasi terebinthus extendi ramos meos. [ Id est, exempla operum ad amorem refrigerij faciendam, contra zelum libidinis.

**b** Et rami mei honoris: & gratiae [ collati gratiae in presenti, & honestatis in futuro.

**c** Ego quasi vitis fructificauit suavitatem odoris. [ Id est, suauem odorem sancte conuersationis cum suaditatem mentis, quae est in vino: sive in vita significatur. Et flores mei fructus odoris, vel honestatis, alia litera, & honestatis. Flores B. Virg. sunt virtutes eius, viola humilitatis, rosa charitatis, lily virginitatis. Et haec sunt fructus honestatis, & honestatis imitacionibus. eam: quia tales illius virtutibus reficiuntur. f. Ego mater pulchra dilectionis. Id est, Christi, qui est pulchra dilectio. Infra. Ioan. 4. c. Deus charitas est & c. Vel sic: ego mater pulchra dilectionis. [ Id est, gratia, qua pulchra dicitur ad differentiam carnalis; vel mercionalis, qua turpis est.

**g** Et timoris [ filialis. b. Et agnitionis [ spiritualis. i. Sancte spes [ quae nihil sperat, nisi sanctam. f. In me gratia omnis [ operis, cooperans, consummans.

**l** Vige adiutor [ & contemplatrix, vel vita innocentiae, & peccatorum. m. Et veritatis [ triplicis, vita, doctrina, & iustitia. Lue. 1. c. Autem gratia plena. Pro. 11. c. Malier, gratiosa inueniet gloriam. n. In me omnis spes vite [ gloria. o. Et virtus vita. Et ideo sequitur.

**p** Transfite ad me omnia, quae mundi sunt, transfixando, sicut crux ad fontem properans.

**q** Omnes [ non quidam, non pauci; sed omnes.

**r** Qui concupiscit me [ honorare.

**s** Et a generationibus meis adimplemini [ Id est, operibus meis, quasi dicat, qui volunt me honorare, studeant me imitari. Hec est enim vera veneratio ipsius imitatio.

O d

¶ a. piritus

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXIV.

**Δ** a Spiritus enim meus [Id est, spiritualis intellectus] Super mel in amnis gloria, videlicet inflationem scientia dulcis. Vnde Ps. 118. Quam dulcia fauibus meis eloquia tua. c Et hereditas mea [Id est, merces mea ultima]. q Super mel [ dulcedinis temporalis, est. Et fauum [ carnalis voluptatis. Vel sic. c Et hereditas mea, Id est,.

Theologia, qua filijs a Spiritus, n. meus b super mel dulcissimam Sapiencia lucet: d Super mel [ inanis Philosophia. e Et fauum [ secularis scientia, vbi mixta sunt mella elationis & cara ambitionis. f Memoria mea in generatione sacerdotum durabit, habebunt. Hac somnia, liber vita Deut. 32. a. Concrecat, vt pluia, doctrina mea: fluat, vt ros, eloquuntur nubes. h Qui edunt me [ sibi incorporando intellectu & affectu. i Adhuc esurient [ me, quia quanto profundiū sentitur Sapientia, tanto ardentiū concupiscitur. k Qui bibunt me, l adhuc sitient. m Qui audit me, n non confundetur: o & qui operantur in me, p non peccabunt. q Qui elucidant me, r vitam eternam

maledicta in presenti. Vel, adhuc sitient me: quia quanto plus scit homo, tanto magis sitit, & desiderat amplius sciēre. Vnde Eccl. 1. b. Non satiatur oculus visu, nec auris auditu. Contra Ioann. 4. b. Qui biberit de aqua haec, quam ego dabo ei, non sitiet in eternum. Sol. Duplex est sitis: defectus, & desiderij. De siti defectus loquitur Dominus: Ioann. 4. De siti desiderij, agitur hic. Editur autem Sapientia, vbi difficilis est; bibilitur verò, vbi facilis est. Ibi est panis, quia confirmat: & hic est aqua, quia refrigerat.

m Qui audit me, aure obedientia, & intelligentia, quae sunt aures cordis.

n Non confundetur [mala confusione. o Et qui operantur in me] Id est, secundum documenta mea.

p Non peccabunt] dum sequuntur regulam meam. q Qui elucidant me] fideleriter, faciliter, utiliter exponendo.

r Vitam eternam habebunt] Dan. 12. b. Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiant multos, quasi stellæ in perpetuas eternitates. f Hac omnia] quæ dicta sunt, id est, arbores, loca, aromata, flumina, est, t Liber vita] Id est, Christi. De quo Isa. 32. Summe tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis. Et Psalm. 128. Et in libro tuo omnes scribentur. Hunc librum elucidat, qui Christum Prædicat: hunc librum audit, qui Christum imitatur. Vel sic: r Hac omnia] continet. f Liber vita] Id est, liber Sacra Scriptura.

**Θ** a Et Testamentum Altissimi Δ a Spiritus enim meus super mel dulcis] Id est, in ea spiritualis delectatio excedit omnem terrenam delectationem.

c Et hereditas mea] Id est, gloria eterna. a Super mel & fauum] Id est, super omnem dulcedinem temporalem. Vnde

B. Bernard. Adeò dulcis est spiritus, vt nec eius dulcedini præualere queat ipsa amarissima mortis amaritudo. Quid ergo non temperet illa dulcedo, quæ mortem facit dulcissimam? quæ resistere poterit asperitas vocationis, quæ mortem facit suauissimam?

f Memoria mea in generatione sacerdotum] manet, id est, quandiu præfens seculum durabit, in quo generatio præterit,

& generatio aduenit. Infr. 49. a. Memoria Iosie in compositione odoris facta est opus pigmentarij, in omni ore quasi mel inducorabitur eius memoria, & vt musica in conuicio vini.

Quanto magis memoria B. Virginis. Quanta bona conferat

iugis memoria B. Virginis, multa exempla manifestant. De

Theophilo conuerso, super cuius tumultu iniuncta est arbor

solia pulcherrima habens, in quibus scriptum erat aureis literis: Ave Maria. b Qui eduat me] conuerstione me iniun-

tando, & sibi incorporando.

i Adhuc esurient] Id est, magis desiderabunt me edere.

k Et qui bibunt me] Exemplo meo effectum, & situm libidinis extingnendo in se.

l Adhuc sitient] potum meum. Ipsa enim est fons signatus, putoque aquarum viuentium: Cant. 4. 2.

m Qui audit me] Id est, qui credit meo consilio. Ioann. 1. a. Quodcumque dixerit vobis, facite. n Non confundetur] ma-

la confusione, quæ soli impij confundentur. Lere. 17. c. Con-

fundantur, qui me persequuntur, &c. Vel qui salutant me, au-

dit me resalutantem, & non confundetur, id est, non erubet-

scit, quia resalutatur. Non enim quemlibet resalutat. B. Vi-

rgo, sed qui eam dignè salutat. o Et qui operantur in me, ] id est, qui colunt me.

p Non peccabunt] id est, peccato non peribunt: vt patet

in Theophylo. Beata Virgo quasi vinea est, in qua tot vites

sunt, quot virtutes. Et quidam colunt, siue operantur in ea

humilitatem, alij virginitatem, alij pietatem, & sic de alijs.

q Qui elucidant me, ] vitam meam verbo, & exemplo

prædicando. r Vitam eternam habebunt, ] ad literam,

vel vitam contemplatiuam, quæ perpetua est. Vel, vita eternam, id est, duram, Lapides enim dicuntur eterni, id est,

duri id est, qui Beatam Mariam prædicat, vitam debet du-

cere duram, sicut ipsa. f Hac omnia liber vita, id est, horum

omnium, quæ diximus, similitudinem & rationem continent in se B. Virgo, quæ est liber vita, liber grandis Isa. 8. 2. Liber

genit.

Ioan.  
21. d.

De Ch.

1. Cor.  
2. c.

De  
Virgo

Eccl. 1.

**A**Vida Gen. 16. d. dicitur, puceus viuentis, & videntis. & Et Testamentum Altissimi] id est, nouum Testamentum & vetus continet. supple, in quo est; agnitus veritatis, quasi dicat, liber vita continens hanc omnia, non est litera Testamenti, sed agnitus veritatis. Legem mandauit Moyses in preceptis iustitiarum] id est, legem dedit Moyses, & Testamentum Altissimi b & in qua sunt precep- agnitus veritatis. c Legem manda-  
ta iustitiarum, id est, ut Moyses in preceptis iustitiarum: iuste viuendi, sibi, d & hereditatem domui Iacob,  
Deo, & proximo. f & Israel promissiones. g Posuit h Dauid puer suo i excitare Regem ex ipso fortissimum, k & in throno  
missionis. e Domini honoris / sedentem in sempiternu. Iacob, id est, successoribus, siue filius m Qui implet, quasi n phylon sa-  
Iacob dedit Dominus. f Et Israel promissiones.] de aduentu Christi, de redemptione humani generis, de eterna hereditate habenda.

g Posuit Dauid puer suo] Id est, proposuit, vel promisit. i Excitare Regem ex ipso fortissimum] id est, Salomonem, vel Christum, qui de semine eius fuit. k Et in throno honoris] id est, in sede regali. l Sedendum in sempiternum] hoc non videtur conuenire Salomonis; & ideo gl. tantum exponit de Christo. De quo dicitur Isa. 9. b. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmetur illud, & corroboret in Iudicio & iustitia a modis & usque in sempiternum. Sed potest exponi. In sempiternu i. in toto tempore vita sua; quia non fuit amotus a regno, sicut Saul: nec amisit partem regni, sicut filius eius Roboam. m Qui implet, &c.] quatuor flumina ex uno fonte prodeuntia assimilat Sapientiam. Nam sicut illa flumina abundant aquis, gemmis, auro, ligno aloes; ita Sapientia multa continet præiosa respondentia illis. Iordanem quintum fluuium comparat Sapientiam. Nam per Iordanum Baptismus figuratur, quæ Sapientia prædicat necessarium transcedum ad hoc, vt perueniat in terra promissionis. Mare. vlt. d. Joan. 3. c. Physion interpretatur caterua, vel oris mutatione: quia magnis fluminibus repletur, & colorem suum in diuersis locis commutat: qui Ganges alio nomine dicitur a Gangaro Rege Indiæ, quam præterfluit. Et hoc totum Sapientia conuenit eleganter. Omnia enim flumina scientiarum ipsi influunt, & ad ipsam audiendam ex omni parte mundi cateruatim ruunt Clerici. Ipsa mutat os; quia quod dicit hic historicè, exponit allegoricè, vel tropologicè. Tigris flumen est velocissimum, quod secundum Iosephum dicitur diligat, quod sonat acutum, vel angustum, & vadit contra Assyrios. Et hoc iterum bene conuenit Sapientiam, quia velociter currit. Hebr. 4. c. Vtius. Matth. 7. b. Quam angusta. Luc. 13. e. Contendit. Jacob. 4. b. Deus. Quia velox est acuta, & angusta & contra superbos etiam vehitur. Euphrates frugifer, vel fructuosus interpretatur. Hoc iterum Sapientiam conuenit, quia fructifera est & fructuosa. De cuius fructibus alibi dictum est. Pro. 3. b. Primi, & purissimi fructus eius. Geon qui & Nilus dicitur, interpretatur hiatus terra; vel terreus; quia turbidus est, & circuit Aethiopiam, quæ interpretatur caligo, vel tenebris. Et hoc iterum conuenit Sapientiam, quæ turbida est, id est, obscura, ubi minatur supplicia eterna. Et circuit peccatores monendo, terendo, promittendo. Dicit ergo. m Qui implet] scilicet, Deus, de quo locutus est sup. n Quasi Physion, &c.] qui decepit flumina in se recipit secundum Isidorum. Et tribus modis mutatur in colore: quia alibi clarus, alibi obscurus, alibi turbidus est. In quantitate etiam mutatur: quia alibi magnus, alibi parvus, alibi diffusus est in sapore, id est, in sensu. Etiam mutatur in qualitate: quia alibi frigidus, alibi calidus est. Hoc totu reperies in Sapientia.

▲ Et sicut tigris in diebus

**D**e bri- **a** Et Testamentum Altissimi] nouum & vetus. b Et agnitus veritatis.] Hæc tria idem sunt. Liber vita, Testamentum Altissimi, agnitus veritatis. Liber vita, quia vita promittit eternam facientibus eum: Ezech. 20. b. Dedi eis precepta mea, & iudicia mea; quæ faciens homo viuat in eis. Testamentum Altissimi: quia signatum sigillis septem. Apoc. 5. a. Et confirmatum morte testatoris. Hebr. 9. e. Vbi Testamentum est, mors necesse est, intercedat testatoris, testamentum enim in mortuis confirmatum est. Agnitus veritatis dicitur, quia sola facit cognoscere veritatem, & inter scripturas sola continet veritatem.

c Legem mandauit Moyses in preceptis iustitiam] id est, precepit iuste viuere, peccata cauere, Deo seruire, proximum

Hugonis Cardinalis, Tom. I. II.

diligent. Dent. 33. a. Legem præcepit nobis Moyses, hereditatem multitudinis Iacob. d. Et hereditatem domui Iacob] promisit, id est, luctantibus. f Et Israel promissiones] de aduentu Christi, de redemptione generis humani. Isa. 28. d. Ecce ego mittam in fundamentis Syon lapidem angularem, probatum, pretiosum in fundamento fundatum. Deut. 18. c. Prophetam de gente tua, & fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus. 2. Reg. 7. d. Nunc ergo, Domine Deus, tu es Deus, & verba tua erunt vera.

g Posuit] id est, proposuit, vel promisit.

b Dauid puer suo excitare Regem ex ipso fortissimum. & in throno honoris sedentem in sempiternum] id est, Christum. 2. Reg. 23. a. Dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Iacob egregius Psaltes Israel. 1. Paral. 17. b. Cum impleueris dies tuos, vt vadás ad patres tuos, suscirabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, & stabiliam regnum eius. Ipse addicabit mihi domum, & firmabo solium eius in sempiternum Psa. 131. Iurauit mihi Dominus Dauid veritatè, & nō frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. m Qui implet quasi Physion Sapientiam] id est, mundum sapientia Euangelicæ prædicationis.

Θ Et sicut tigris in generationis. Matth. 1. a. id est, apotheca gratiarum. Pelles verò, de quibus liber iste factus est, sunt antiqui Patres: Abraham, Iesse, Dauid, quos computat Matthæus. Tres autem Reges, Ochocias, Iosas, Amasias, ibi non ponuntur, licet essent de generatione eius: quia mali erant, & malæ pelles in tam pretioso libro non debent ponи. In hoc libto tot sunt literæ, quæ virtutes, & qui non habet virtutes, nescit literas, & nescit legere in hoc libro. Isa. 29. d. Dabitur liber nescienti literas, diceturque ei lege, & respondebit, nescio literas.

a Et Testamentum Altissimi] est liber vita, id est, Beata Virgo. Testamentum est ultima voluntas defuncti in scripto redacta, sigillis in subscriptione testium confirmata. Ultima Christi voluntas fuit, qua pédens in Cruce Mariam matrem suam Ioanni, vt matrem: & Ioannem matri suæ, vt filium commendauit. Hæc voluntas scripto redacta fuit. Ioan. 19. e. Testes, Centurio, Maria, Ioannes, Angeli, Ipse Lucifer, qui Cruci assistebat. Sigilla septem sunt ibi, quæ habes Apo. 5. a.

b Et agnitus veritatis] quia ipsa plenariè agnouit veritatem, & nos agnoscere facit.

c Legem mandauit Moyses in preceptis] Iwan. 1. b. Lex per Moysem data est. In preceptis iustitiarum dicit, non misericordiarum: quia transgressores absque villa misericordia puniebat. Hebr. 10. e. Irrigam faciens quis legem Moysi, sine villa miseratione duobus, vel tribus testibus moritur.

d Et hereditatem domui Iacob] non Esau. Et Israel promissiones] vita eterna, vel Christi nascituri de Virgine, quæ est hereditas Iacob, & promissio Israel, liber vita, Testamentum Altissimi, agnitus veritatis: Arca Noe, Gen. 6. c. Arca foederis: Exod. 23. a. Vrna aurea, 3. xod. 16. g. Rubus ardens, non combustus. Exod. 3. a. Virga Aaron sicca, & florida, Num. 17. c. Vellus Gedeonis Iudit. 6. g. Templum Salomonis. 3. Reg. 6. Funda Dauid 1. Reg. 17. e. De quo sequitur.

g Posuit Dauid puer suo excitare Regem ex ipso fortissimum] id est, promisit Dauid, quod Christus nascetur ex ipso Psalm. 131. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.

k Et in throno honoris sedentem in sempiternum. 2. Reg. 23. a. Dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Iacob. Luc. 1. e. Et Regni eius non erit finis.

m Qui implet quasi Physion Sapientiam] id est, Virginem sapientem donis gratiarum, quæ significantur per aquas Physion. Aquæ enim Physion ortum habent à Paradiso, & in arenis eius gemmæ pretiosæ inueniuntur: & dona gratiarum à Christo oriuntur, pro quarum operibus præmia eterna donantur. Physion interpretatus papillæ, quod semper videtur esse clausum & tamen emitit; sic os Beatae Virginis, quod semper clausum fuit per seram silentij; & tamen quandocunque loquebatur, dulce verbum emittebat, Sep. 8. c.

Non habet amaritudinem conuersatio illius. Rustici barbari non hauriunt de papilla, sed pueri; sic consolationis, vel visitationis dulcedinem non recipiunt à Beata Virgine, nisi pueri à puritate. De quibus Isa. 8. d.

Ecce ego, & pueri mei, quos dedit mihi Dominus. Item Physion circuit terram Eulath; & Beata Virgo circuit dolentes consolando eos. Unde & Maria, id est, maris Stella dicitur.

○ ○ ○

▲ Et sicut

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XIV.

**a** Et sicut tigris in diebus nouorum] seminum. Tuac enim inundat ille fluuius, qui & tigris appellatur propter velocitatem.

**b** Quia adimplet quasi Euphrates sensum] id est, Sapientiam. Sicut Euphrates repletur aquis; sic Sapientia sensu multiplici. **c** Qui multiplicit] sensum, sive pientiam, & sicut Tigris in diebus nouorum. **d** Qui adimplet quasi Iordanis in tempore messis] multiplicat aquas suas; tunc enim excrescit Iordanis, ita, quod inundat super ripas aluei propter nivium resolutionem, ut dicitur Iosue 3. d. Iordanis autem à duobus fontibus nominatur, Ior & Dan, quibus federatis colligitur, & nascitur sub Libano, & diuidit Arabiam & Iudeam, & iuxta Iericho infuit mari mortuo. Ieronimus aliter dicit super Reg. 1. quod Dan est viculus in Tribu Dan, iuxta quem oritur Iordanis, unde & nomen habet.

**f** Qui mittit disciplicam] verborum, & verberum. **g** Sicut lucem, quia eius disciplina tam verborum, quam verberum illuminat bonos.

**b** Et assistens] id est, in se permanens.

**i** Quasi Geon in die vindemiarum] id est, sicut Geon in tempore vindemiarum repletur aquis; ita Deus Sapientia replet sensibus, & diueris sententias. Dicitur autem Geon à ge quod est terra, quia secum trahit limum, propter quem & fecundus est, unde & Nilus dicitur. **l** Qui perficit primus scire ipsam] Sapientiam, id est, quod perfecte scire facit sapientiam. Primus dicit, quia liberum arbitrium cooperatur Deo principaliter agenti. Vnde 2 Cor. 3. b. Noa quod sumus sufficientes cogitare aliquid à nobis, quasi à nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est. **m** Et infirmior non investigabit eam, ] id est, qui infirmum habet ingenium, vel patientia, aut gratia caret, quod est sanitas animæ. Vnde Infr. 30. c. Salus animæ in sanitate. **o** A mari enim abundabit cogitatio eius, & confitum illius in abyso magna, ] id est, profundior,

Δ est sapientia ad

**D** e Cbr. **b** o. **a** Et sicut tigris in diebus nouorum] seminum.

**b** Quia adimplet quasi Euphrates sensum] id est, sicut Euphrates aquis replet alueum, & terram adiacentem infundit, & fecundat.

**c** Qui multiplicat] Ecclesiam numero credentium, vel doctrinam multiplicitate sensum.

**d** Quasi Iordanis] multiplicat aquas suas.

**e** In tempore messis, ] id est, in tempore gratiae Joan. 5. c. Leuate oculos vestros, & videte regiones, quia alba sunt iam ad messem.

**f** Qui mittit disciplinam ] per Apostolos, id est, doctrinam duram, scilicet, contemnere suauia, diligere molesta: contemnere diuitias, diligere paupertatem: fugere honores querere vilitatem. Et tamen.

**g** Sicut lucem fugantem] tenebras culpa & ignorantia.

**h** Et assistens suis in tribulationibus eorum.

**i** Quasi Geon] qui & Nilus dicitur.

**k** In die vindemiarum] id est, in tempore persecutionis, quando in torculari tribulationis pressi Martyres, in cellaria Domini reponuntur. 1. Thren. 1. f. Torcular calcauit Dominus virginis filia Iuda. Apoc. 14. d. Misit Angelus falcam acutam, & vindemiauit vineam terræ.

**l** Qui perficit primus scire ipsam] Sapietiam, id est, Christum, id est, perfecte primus facit scire: Multi enim ante Christum docuerunt, Moyses, Prophetæ: sed solus Christus perfecte docuit: quia seipsum personalem demonstrauit, quem lex & Prophetæ obscurè prædixerant esse venturum.

**m** Et infirmior.] Ipso Christo, id est, homo infirmus.

**n** Non investigabit eam] Sapientiam, id est, Christum, ut perfecte comprehendat. Matth. 12. d. Nemo scivit filium, nisi Pater.

**o** A mari enim abundabit cogitatio eius] id est, sicut impossibile est menti humana cogitare guttas maris, vel bibere totum mare; sic impossibile est, & longè amplius intellectu capere magnalia Dei. Job. 36. d. Ecce Deus magnus vincens

scientiam nostram, numerus annorum eius inestimabilis. **Ecc. 8. d.** Intellexi, quod omnium operum Dei nullam possit homo inuenire rationem eorum, quæ sunt sub Sole: & quanto plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniet. **Isa. 55. c.** sicut exaltati sunt cœli à terra; ita exaltata sunt cogitationes meæ à cognitionibus vestris, &c.

Θ Et consilium illius

**D. B. Virg.**

**a** Et sicut Tigris in diebus nouorum] seminum, vel messis hordeaceæ, quasi dicat, sicut Tigris in diebus nouorum seminum implet aquis alueum; sic Dominus B. Virginem implet aquis gratiarum. **Luc. 1. c.** Ave gratia plena: Tigris nutrit pisces homines deuorantes, ut legitur Tob. 6. a. Et. Virgo nutrit ad literam in Ecclesiis suis raptiores, & deuoratores pauperum. **Isa. 3. b.** Populum meum exactores sui spoliauerunt, & mulieres dominata sunt eis. Et **infr. c.** Vos depauperati estis vineam meam, & rapina pauperum in domo vestra. Tigris interpretatur velox, vel sagitta & vadit contra Assyrios, & B. Virgo quasi sagitta Domini, destruxit superbos 4. Reg. 13. **c.** Sagitta salutis Domini, & sagitta salutis contra Syriam. Nisi B. Virgo sagitta esset, non diceret Sponsus. **Cant. 4. c.** Vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum, & in uno crine colli tui.

**b** Quia adimplet quasi Euphrates sensum] Beata Virg. spiritualibus sensatis, id est, coloribus, odoribus, saporibus spiritualibus. Colores spirituales sunt, fides passionis, color rubeus: castitas mentis, color albus: odor spiritualis, virtus discretionis: sapor spiritualis donum sapientie, virtus charitatis. His repleta fuit B. Virgo, abundanter. Vnde & Euphrates interpretatur abundantia. **Isa. 30. e.** Dabitur pluia semini tuo, ubique seminatur in terra, & panis frugum terra erit uberrimus & pinguis.

**c** Qui multiplicat quasi Iordanis, ] id est, sicut Iordanis in tempore messis multiplicat aquas suas, ut dicitur. **Iosu. 3. d.** Ita Christus tempore gratiae multiplicat aquas gratiarum in Virgine, & in omnibus cultoribus eius multiplicat quotidie. Per Iordanem transiit populus Israeliticus in tetram promissionis, & adhuc populus Christianus per Beatam Virg. transit in terram consolationis, quæ est terra uiuentium, ipsa enim est porta Paradisi.

**f** Qui mittit disciplinam sicut lucem, ] quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. **Infr. 50. d.** Lux **Iosu. 1.** Dei vestigium eius est.

**h** Et assistens quasi Geon in tempore vindemiarum. ] Ad litteram, quando Sol transit per Virginem, Geon qui & Nilus dicitur, omnes exitus suos reuocat: & cum ingressus fuerit libram Sol, tunc Nilus totus intra ripas suas colligitur, nec perfundit terram, quia in tempore vindemiarum est, & ideo dicitur assistens, id est, non effluens; sic Beata Virgo in tempore vindemiarum, id est, in die Iudicij assistet filio suo, nec inundabit, vel perfundet corda arida peccatorum aquis gratiarum.

**l** Qui perficit primus scire ipsam ] id est, Beatam Virg. perfecte scire facit omnia. Primus autem dicit, quia aliqua innotescunt Beata Virg. per Angelos. Verbi gratia. Cum orantes dicimus. Ave Maria gratia plena, Angelii nostri offerunt ei preces nostras, ut legitur Tob. 12. c. Sed valde probabile & credibile; quia prius per filium, qui omnia scit antequam fiant, petitiones nostræ innotescant Beata Virg. quam per Angelum. Amos. 3. b. Non faciet Dominus verbum, nisi reuelauerit seruis suis Prophetis. Quid igitur putas de matre sua, quæ est magna Prophetissa? **Isa. 8. a.** Accessi ad Prophetam, & concepit & peperit filium.

**m** Et infirmior ] id est, infirmus mente.

**n** Non investigabit eam ] id est, gratiam & gloriam.

**o** A mari enim ] id est, plus quam mare.

**p** Abundabit cogitatio eius ] quam cogitat de pace, & salute nostra. **Infr. 50. a.** In diebus ipsius emanauerunt putei aquarū: & quasi mare adimpleti sunt supra modum. Vel, cogitatio eius, id est, de ea, maior enim & melior est, & excelsior quam cogitationes. Quis enim sufficiat cogitare profuditatem humilitatis eius, ut mater Dei salutatur ab Angelo, & respondeat. Ecce ancilla Domini. **Luc. 1.** Quis estimare valeat immensitatem pietatis eius? filium crucifixi videt, nec reclamat, nec reuocat, sciens per mortem filii salutem generis humani operatam. Quis comprehendere possit excellentiam charitatis? A filio increpatur. Quid mihi, & tibi est, mulier? Et tamen defectum vini miserans consuluit ministris. Quæcumque dixerit vobis, facite, **John. 2. a.** Vnde sequitur hic.

**A. a** Et confi-

**a** Et Sapientia ad inuestigandum quād mare. **b** Ego Sapientia effudi flumina] doctrinarum, quibus fœcundatur, & poterat tota Ecclesia. **d** Ego quasi trames aquæ immensæ defluo] per vniuersum orbem. **f** Ego quasi fluuius Dorix] qui & Araxes dicitur, à rapacitate sua sic dictus. Vnde cum Alexander transgressurus super eum ponem fabri-  
casset, st im inunda-  
nando euerit. Inter-  
pretatur autem Dorix medicamentum generationis, quod & Sapientia conuenit, quæ omni genera-  
tioni medicamenta-  
re. **g** Et sicut aquæ duc-  
tus exiit de Para-  
diso] id est, à Christo, vel à Deo. **h** Et sicut illius in abyso magna] id est, effudi flumina] doctrinam quasi antelucanum illumino omnibus, & enarrabo

**i** 2. Omnis sapientia à Domino Deo est. **b** Dixi, rigabo hortum plantationum, ] id est, Ecclesiam, quām plantauit Dominus. **k** Et inebriabo partus mei fructum ] id est, bona opera, quæ parit Sapientia per doctrinam. **m** Ecce factus est mihi trames abundans ] id est, abundans cursus doctrinæ. Trames enim est, vbi cursus aquæ magis abundat. **n** Et fluuius meus] id est, doctrina mea. **b** Propinquabit ad mare] inferni, vel penitentie: quia illum minatur, hanc hortatur. **p** Quoniam doctrinam quasi antelucanum illuminio omnibus, ] id est, luminosam doctrinam omnibus præbeo, quæ fugat tenebras, sicut antelucanum, id est, Aurora. **s** Et enarrabo illam usque in longinquum, ] i. usque ad finem

**Debri-  
fio.** **θ** 4. Et consilium illius in abyso magna] sacra Scripturæ. Vnde Ps. 35. Iudicia tua abyssus multa. Rom. 11. d. Quis cognovit sensum Domini, aut quis Confiliarius eius fuit? **b** Ego Sapientia effudi flumina] euangelicæ prædicationis per vniuersum mundum. Sicut enim de uno fonte procedunt quatuor flumina Paradisi; sic à Christo quatuor Euangelia, quæ totam Ecclesiam infundunt, & fœcundant. Et notatur hic largitas Sapientie, siue Christi, qui dicit se non tantum dedisse aquas doctrinæ, sed effusisse. Et non guttas, sed integræ flumina. Ezech. 32. c. Purissimas reddam aquas eorum, & flumina eorum quasi oleum adducam, ait Dominus Deus. **j** Ps. 48. d. Utinam attendisses ad mandata mea: facta fuisset, quasi flumen pax tua & iustitia tua, sicut gurgites maris. Item Isa. vii. d. Ecce dechnabo super eam, quasi fluuium pacis, & quasi torrentem inundantes gloriam Gentium, quam sugetis. **d** Ego quasi trames aquæ immensæ defluo, vel de fluvio] in corda humilium, qui nullum obicem opponunt. **j** Ps. 41. d. Egeni & pauperes querunt aquas; & non sunt, lingua eorum siti aruit: ego Dominus exaudiam eos, aperiam in supremis collibus flumina, & in medio camporum fontes. **f** Ego quasi fluuius Dorix] id est, abundans medicina omnium. Dorix enim interpretatur medicamentum generationis. **inf. 43. c.** Medicina omnium in festinatione nebulæ. **g** Et sicut aquæductus exiit de Paradiso] id est, à sinu Patris. **Ioan. 16. f.** Exiui à Patre, & veni in mundum, **Ps. 18. A** summo cœlo egressio eius. **h** Dixi, rigabo hortum plantationum] id est, Ecclesiam, quam ipse Dominus plantauit doctrina sua, & rigauit sanguine proprio, pastinavit prædicatione Apostolorum. Item rigauit sanguine Martyrum. & putauit doctrina, & eruditio Sanctorum, & circumsepsit custodia Angelorum. **Isa. 5. a.** Vinea facta est Dilectio meo, in cornu filio olei, & sepiuit illam, & lapides elegit ex ea. **Gen. 2. b.** Plantauerat Dominus Deus paradisum volupatis à principio, in quo posuit hominem, quem formauerat. **k** Et inebriabo partus mei fructum] id est, fideles pinguedine charitatis. Specialiter autem Clericos & Prælatos, quos Ecclesia peperit Christo, **Jer. 31. c.** Inebriabo animas Sacerdotum pinguedine, & populus meus bonis adimplebitur. **Cant. 5. a.** Comedite, amici, & bibite: & inebriamini, charissimi. **m** Et ecce factus est mihi trames abundans] id est, via recta per vniuersum orbem, non modica, sed copiosa, & abundans multitudine coquensorum **Isa. 33. d.** Locus fluiorum riu latissimi, & patentes. **Isa. 60. a.** Leua in circuitu oculos tuos; & vide, omnes isti congregati venerunt tibi, &c.

Hagenii Card. Test. I II.

**z** Et fluuius meus] id est, prædicatio mea, vel fides, vel caritas.

**o** Propinquauit ad mare] id est, Gentilitatem, vel peccatores, non ut amoresceret, sed ut maris saporem mutaret. **Eze. 47. b.** Aquæ istæ intrabunt mare, & exibunt, & sanabuntur aquæ. **Matth. 9. b.** Non veni vocare iustos, sed peccatores.

**p** Quoniam doctrinam quasi antelucanum illumino omnibus] id est, modicum per fidem in futuro erit clara meridies. Vnde Isa. 58. c. Erumpet quasi mædæ lumen tuum, & famitas tua citius orietur. Et postea sequitur: Oritur in tenebris lux tua, & tenebre ruz erunt sicut meridies. Antelucanum est quarta vigilia noctis præcedens diem. Prima vigilia intempestum: secunda conticinium. tercia gallicinium: quarta antelucanum, finis est, noctis, & initium diei. **Mat. 14. c.** Quarta vigilia noctis venit ad eos Iesus ambulans super mare.

**q** Enarrabo illam usque in longinquum, ] id est, longo tempore, vel in omni terra. **Isa. 60. a.** Filii tui de longe Die Virg.

**Δ** **a** Et consilium illius in abyso magna] id est, profundum est, & de profundo charitatis proueniens consilium eius. **Jer. 23. d.** In nouissimis diebus intelligitis consilium meum, quod modo despicitis, sicut dicitur Proph. 1. c. Despexitis omnne consilium meum. **b** Ego Sapientia, ] id est, per Sapientiam.

**c** Effodi flumina] gratiarum in terra Ecclesie. **d** Ego quasi trames aquæ immensæ] venientis. **e** De fluvio] dulci, non de mari amaro, q. d. ego sum recta via, per quam aquæ gratiarum fluunt in Ecclesiam. **f** Ego quasi fluuius Dorix] quod interpretatur medicamentum generationis. Rua enim percussit, & vulnerauit genus humanum; & B. Virgo sanavit, **inf. 43. c.** Medicina omnium in festinatione nebulæ. Et sicut aquæductus exiit de Paradiso] id est, ab Ecclesia militante per mortem corporis directa in cœlum; illuc ducens aquas misericordiarum, & tribulationum totius generis humani ipsas filibus exponendo, & pro ipsis orando. Vel, exiit de Paradiso] id est, à Christo per creationem, & recreationem, aquas Deitatis humano generi afferens. Comparatur autem B. Virgo aquæductui: quia longa, id est, longanimis fide, & patientia: quia integra, per omnimodam castitatem: quia occulta per sollicitudinem: quia fusilis per pietatem: quia vehit aquas nostras ad Deum, & aquas Dei ad nos, ut diximus. Per istum aquæductum tandem influunt aquæ gratiarum in ciuitatem Ecclesie, quam Diabolus incidere conatur, cum auxilium Beata Virginis nobis auferre conatur. **Iudic. 7. b.** Porro Holofernæ dom circuit per gyrum, reperit quodd fons, qui influebat, aquæductum illorum à parte Australi extra ciuitatem dirigeret, & incidi præcepit aquæductum illorum, quod sit præcipue, quando contra mundiciam pecemus.

**b** Dixi, rigabo] rore cœlesti. **i** Hortum plantationum, ] id est, mentes nouitorum, vel omnium Religiosorum. **k** Et inebriabo] vino lætitia spiritualis.

**l** Partus mei fructum] id est, filios, id est, imitatores filij mei in humilitate, in mansuetudine, in charitate. **Cant. 8. a.** Da bo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum garnitorum meorum. **Jer. 31. c.** Consolabor eos, & lætificabo dolore suo, & inebriabo animas Sacerdotum pinguedine.

**m** Et ecce factus est mihi trames abundans] id est, via recta plena hominibus, qui ad literam in solemnitatibus, & in miraculis Beatæ Virginis, vel eius meritis, & orationibus recte tramite vadunt ad eam in cœlum. Vel trames Virginis est claustrum Cisterciensium abundans omnibus virtualibus, & viris religiosis, & armis spiritualibus.

**n** Et fluuius meus] id est, populus ad me fluens.

**o** Propinquauit ad mare] penitentis. **Ecc. 1. b.** Omnia flumina intrant in mare.

**p** Quoniam doctrinam] morum & fidei.

**q** Quasi antelucanum] quod pellit tenebras.

**r** Illumino] orationibus & prædicationibus meis. **f** Omnibus] quia proinqunt ad mare. Ad litus enim iuxta mare citius appetit aurora, quam existentibus intet montes superbi & opulentia. **Sap. 16. d.** Oportet præuenire Solem ad benedictionem tuam, & ad ortum lucis te adorare.

**s** Et enarrabo, &c. **Jam temporis, quam locorum:** quia usque ad finem seculi, & in omnes partes mundi dicitur Beata Virginis enarratur, sed non omnes obediunt. **Isa. 53. a.** Quis credidit auditui nostro. **Supra codem. b.** Usque ad fu-

O. Q. 3 turuta

# Liber Ecclesiastici.

▲ mundi, quia nūquām cessabit doctrina Sapientiæ.

▲ Penetrabo omnes inferiores partes terræ ] id est, usque ad extrema mundi, id est, usque ad infirmos peccatores. Penetrabo, dicit, quia viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio acripi. Heb. 4.c.

▲ Et inspiciam omnes dormientes,] in delitiis, & in delictis suis. ▲ Et illuminabo omnes sperantes in Domino] quia tales recipiunt lumen doctrinæ. Multi verò occidunt ei fenestras suas, & expellunt à se. f Adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam,] id est, certam, & evidentem Prophetiam: Prophetia enim interpretatur videns. g Et relinquam illam querentibus Sapientiam] quasi hæreditatem.

▲ Et non desinam] effundere illam doctrinam. ▲ In progenies illorum usque in ævum sanctum] id est, usque in seculum futurum.

m Videte, quoniam non solum mihi laboravi, sed omnibus exquireribus veritatem] vita, doctrinæ, iustitiae. Verba sunt Auctoris. inf. 33.c. Respicite, quoniam non solum mihi laboravi; sed omnibus exquireribus disciplinam. Sic omnis Christianus non sibi, sed omnibus debet laborare, scribendo, docendo, militando, etiam inimicis subueniendo. Neque enim oculus tuus sibi soli videt, sed omnibus membris: & auris non sibi soli audit, sed toti corpori. Tu ergo fac simile.

**Dechri-** Θ venient, & filii tuz de latere surgent Ex. 12. g. In tempora longa iste prophètatur.

▲ Penetrabo omnes inferiores partes terræ,] id est, corda carnalium perfurabor, Heb. 4. c. Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio acripi. Vel. Penetrabo omnes inferiores partes terræ, in descensu ad inferos. Iob 38. b. Nunquid aperte tibi sunt partæ mortis, & ostia tenebrosa vidiisti?

▲ Et inspiciam omnes dormientes,] in morte, vel in peccato. Reg. 23. d. Etiam si in terram se obstruxerit, perfrutabor eum.

d Et illuminabo] luce fidei, & doctrinæ, e Omnes sperantes in Domino] Eph. 5. d. Surge, qui dormis, & exurge à mortuis; & illuminabit te Christus.

f Adhuc doctrinam quasi Prophetiam effundam,] id est, abundanter, vel extra sensum litteralem fundam. Doctrina quasi Prophetia est, quando obscura est, vel parabolica. Prophetæ enī in figuris & in parabolis ferè omnia locuti sunt; Sic & Dominus locutus est in parabolis. Mat. 13. e. Sine parabolis non loquebatur eis, ut adimpleretur, quod dictum est per Prophetam. Aperiā in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi. Vel ad literam quasi Prophetiam doctrinam effudit Dominus: quia post ascensionem eius multi prophetauerunt, ut Ioannes. in Apoc. Et sile Philippi, Act. 21. b. De quibus dicitur Ioh. 2. g. Erit post hæc, effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filii vestrae.

g Et relinquam illam] in scriptis. b Quæretibus Sapientiam] creatam & increatam.

i Et non desinam in progenies illorum] ut arbor fructum facere, & ut flumen fluere aquam gratiæ & doctrinæ.

l Usque in ævum sanctum] id est, usque in aliud seculum, quando omnes erunt docibiles Dei. Nec indigebunt doctrina. Luc. 1. e. Et misericordia eius à progenie in progenies invenientibus eum. Apoc. 12. a. Ostendit mihi fluuium aquæ viuæ splendorum tanquam crystallum procedentem de sede Dei. m Videte quoniam non solum mihi laboravi,] in mundo; sed omnibus exquireribus veritatem vita, iustitiae, & doctrinæ. Hæc est vox Christi in die Iudicij, & est conclusio huius capituli: quia nemo debet sibi soli laborare, neque etiam vivere. Cor. 10. Ego per omnia omnibus placebo, non querens, quod mihi vtile est, sed quod multis, ut salvati fiant. Item nota. Christus exiuit de Paradiso, per incarnationem, rigauit horcum, tradens Baptismum, inebriauit, miracula faciendo, factus est tristes, in prædicando, pro-

# Cap. XXV.

pinquabit ad mare, patiendo, moriendo, doctrinam quasi antelucanum illuminavit, resurgendo, enarravit in longinquum, Apostolos mittendo, penetravit inferiora terræ, ad inferos descendendo, illuminavit sperantes, ascendendo, effudit doctrinam ut prophetiam, in Pentecoste Spiritum sanctum mittendo.

▲ turum seculum De B. non desinam. ▲ Penetrabo,] radiis lucinis, vel gladio soli. inf. 83.6.

b Omnes inferiores pares] id est, corda peccatorum. Ad finiteram enim rata sunt loca in mundo, quæ infinita, sive inferiora dicuntur, id est, cloaca, Infernus, bene.

medium sive centrum terræ. Cloaca est cor avari, id est, receptaculum omnium stercorum, & sordium immundorum, id est, temporalium divitiarum, quæ Phl. 3. b. stercor diuntur ab Apostolo. Ex. 31. f. Consolata sunt in terra infima id est, in coacla, omnia ligna voluptatis, id est, avari, audi, qui delectantur odore stercorum. Infernus est cor inuidi, vel ambitionis, plenum omni genere tormentorum. P. 27. c. Infernus, & perditio nunquam replentur. Centrum terræ, quod maximè distat à caelo, est cor superbi: De quo ff. 44. c. Projectus es de sepulchro tuo quasi stirps inutilis: sicut pollutus, & obuolutus cum his, qui interfecti sunt gladio, & descenderunt in profundam lacu. Hæc omnia penetrat Beata Virgo radio luminis, vel gladio compunctionis, quæ eis imperat aliquando. ▲ Et inspiciam omnes dormientes] somno contemplationis, eos promouendo: vel somno mortis, qui in purgatorio sunt, & qui in caelo, & qui in inferno, illos adiuuando, istis congratulando. Item dormientes somno pigrizie ad temporalia. Eph. 5. d. Surge, qui dormis, & exurge à mortuis. d. Et illuminabo omnes sperantes in Domino,] non in auro, in quo confidunt homines, Bat. 3. b. Non in lumine. Jer. 17. b. Benedictus vir, qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius. f Adhuc doctrinam quasi Prophetiam effundam] per Prædicatores, & Doctores, id est, certe, & sine falsitate, ut Prophetæ, vel per se effundit Beata Virgo doctrinam quasi Prophetiam, quando nobis impetrat notitiam futurorum. g Et relinquam illam querentibus Sapientiam] id est, Christum, vel notitiam dei diuinis. l Et non desinam effundere doctrinam. ▲ In progenies illorum,] id est sperantium in Domino. l Usque in ævum sanctum] id est, usque perueniant in æternam gloriam, ubi non indigebunt doctrina: quia facie ad faciem videbunt omnia in ipso speculo diuinæ Sapientiæ. m Videte.] In Scripturis, in exemplis, in miraculis meis. n Quoniam non solum mihi laboravi] sed toti Ecclesiæ. Talis enim est labor charitatis. Cor. 13. b. Charitas non querit, quæ sua sunt. Idem dicitur. inf. 33. f. o Sed omnibus exquireribus veritatem] vita, doctrinæ, iustitiae, non vanitatem, non voluptatem, non dignitatem. Vel, veritatem, id est, Christum. Ioh. 14. a. Ego sum via, Veritas, & Vita. i. Cor. 10. f. Nemo quod suum est, querat.

E X P O S I T I O C A P. XXV.

q N tribus placitum est, &c. In præcedenti capite actum est de sancta muliere, id est, Beata Virgine, vel Sapientia Dei. In hoc capitulo agitur de non sancta, id est, Syringa, vel heretica pravitate. Et primò agit de concordia, quæ est una bona mulier. Secundò de discordia, quæ est valde mala, & odiosa mulier. ibi: Omnis plaga tristitia cordis, &c. Dicit ergo. p In tribus placitum est spiritui meo,] id est, tria placent spiritui meo, & multò plura, sed hæc specialiter. q Quæ sunt probata] id est, approbata coram Deo, & omnibus, r Concordia fratrum] carnarium, vel spirituum. Quæ in tribus consistit, in uniformi habitu, viatu, & sensu, Pro. 18. c. Frater, qui iuuant à fratre, quasi elutus firma. s Et amor proximorum] loco, sanguine, professione, natura. t Et vir & mulier sibi consentientes in bono.

Mysticæ Vir superior ratio; mulier, inferior. Hi si in timore Dei, & dilectione sibi consenserint, quicquid petierint fieri eis. Vnde Mat. 18. c. Dico vobis, quod si duo ex vobis consenserint de omni re, quam petierint, fieri eis à parte meo, qui in caelis est.

**a** Tres species.] Id est, tria genera hominum peccatorum.  
**b** Odiuit anima mea.] Id est, ratio vel voluntas, vel potius rationalis voluntas mea.  
**c** Et aggrauor valde animæ illorum] quia mihi contraria sentiunt & cupiunt.  
**d** Pauperem superbum] ad literam, quia eo nihil intolerabilius.  
**e** Et diuitem mendacem]

qui non sol it promissa, cum possit,  
& qui bonis sibi a Deo concessis abutitur.  
f Et senē fatutum & insensatum] qui propter tēpus  
deberet esse sapientias, quia in antiquis est  
sapientia, & in multo tempore prudētia.  
*Job. 12. b.*

**Mystice.** Mysticè, hæc tria ad Diabolum referuntur qui pauper est virtutibus & omni bonos & ramen superbus. *Job. 41. d.* Ipse est Rex super universos filios superbæ. Ipse est diues proflissione, & mendax solutione. *Ioan. 8. f.* Cum loquitur mendacum, ex proprio loquitur, quia mendax est & pater eius. Ipse est senex. *Job 40. c.* Ipse est principium viarum Domini. Et ramen fatuus; quia ad sui damnationem fraudat alii malum. Item mysticè. Pauper superbus, caro lasciuens indigens alimentis, indumentis, elementis, hic dirimit concordiam fratrum. Diues mendax, mundus est; diues quidam est: quia omnia tempora sua sunt; Et mendax, quia pellere promittere egestatem, & ipse aget. *Os. 12. a.* Ephraim pascit ventum, & sequitur astum, tota die mendacium & vastitatem multiplicat, hic destruit ventum, vel amorem proximorum. Senex fatuus est Diabolus; senex, quia primus inter creaturas Dei est. Fatuus, quia bona quæ habuit non seruavit; vel quia bona male sapiunt ei. Hic perturbat sensum viri & mulieris. Hic dicitur fatuus simul & insensatus, intellectu insensatus, in affectu fatuus. Item pauper superbus, diues mendax, senex fatuus, est hypocrita. Pauper in veritate, diues in ostētione, senex in exteriori conuersatione, superbus mēte, mendax ficta simulatione, fatuus & insensatus sūt, & aliorum deceptio. **g** Quæ in iuuentute tua non congregasti, quomodo in senectute tua inuenies? Nullo modo. *Rab.* Qui in iuuentute non discit Sapientiam, in senectute non habet fructum eius. Vnde *Prov. 10. a.* Egestatem operata est manus remissa; manus autē foriū parat diuitias. Item *Prov. 20. a.* Propter frigus arare noluit, mendicabit ergo estate & non dabitur ei. Ideo dicitur *sugr. 6. b.* Fili, in iuuentute tua excipe doctrinam, & usque ad canos inuenies Sapientiam. **h** Quām speciosum canicie Iudicium] Id est, quām decens & quām honestum est cānum caput habere discretionem. *i* Et Presbyteris cognoscere consilium] quām speciosum est, supple, id est, scire consulere aliis. *Rab.* Audiant hoc Presbyteri & Ecclesiarum Præpositi: quia non licet eis ignorare legi scientiam & Sapientiam. **k** Quām speciosa veteranis sapientia & gloriōsus intellectus & consilium] Id est, quām speciosos, & quām gloriōsos efficit Sapientia & intellectus & consilium veteranos, ad litteram. Sicut enim bene sedet gema in auro; sic Sapientia in capite cano. *Job 12. b.* In antiquis est Sapientia, & in multo tempore prudētia. Vnde & sequitur. **l** Corona senum multa peritia. Id est, abundans scientia est causa coronæ gloriae sentibus, vel etiā exaltationis & honoris in præsenti, secundum quod dicitur *Prov. 1. a.* Intelligentis gubernacula possidebit. **m** Et gloria illorum] Id est, causa gloriae illorum.

**n** Timor Dei. Id est, timor, quo timetur Deus. vt Deus, vel qui datur à Deo. Ecce quinque dona Spiritus Sancti tangit hic Auctor. Sapientiam, intellectum, consilium, scientiam, & timorem. Alia duo, scilicet, fortitudinem & pietatem non exprimit, sed donum fortitudinis comprehendit sub gloriose intellectu: non est enim gloriōsus intellectus, sed valde ingloriosus, quem non roborat anīti & operum fortitudo. *Pſ. 110.* Vnde dicit *Interv.* Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Pietatem similiter comprehendit sub multa peritia. Scientia enim non est multa, siue abundans peritia, cui non pietas locata. Vult ergo Auctor dicere, quod decens est, vt senex septem donorum visibūs studiat emicare, vt possit di-

**ci** veraciter illud *Isa. 4. a.* In die illa, id est, in tempore senectutis, apprehendent septem mulieres virum unum, qui in iuuentute fuit dispersus in multa.  
**o** Nouem insuscipitilia cordis] Id est, quæ ad cor pertinent, vel quæ cor non potest suspicari, quæ sunt ab omni suspicione falsitatis aliena. **p** Magnificaui. *Id est, magna iudicaui.*  
**q** Et decimum dicam in lingua] Id est, aperte. *Hominibus, ] rationem habentibus.* Primus est pietas, quæ facit lætanter operari bonum. Vnde *Pſ. 111.* Iucundus homo, qui inuenit Sapientiam, & facit scientiam, sed non est g super timorem insuscipitilia cordis p magnificaui, q & decimum dicam in lingua, r hominibus. **f** Homo qui iucundatur in filiis, s viuens u & videns subversionem inimicorum suorum. **x** Beatus, qui habitat cum muliere sensata, y & qui lingua sua non est lapsus, z & qui non seruavit indignis se. **a** Beatus, qui inuenit amicum verum, b & qui enarrat iustitiam auri audiens. **Quām d** magnus, qui e inuenit Sapientiam, & facit scientiam, sed non est g super timorem insuscipitilia cordis magnificaui, & decimum dicam in lingua hominibus, quæ sunt.  
**f** Homo, qui iucundatur in filiis, *] Id est, in bonis operibus;* ecce pietas.  
**r** Viuens vita Scripturæ, quæ est fides, vt dicitur *Abac. 2. a.* Iustus in fide sua viuet. u Et viiens subversionem inimicorum suorum] Id est, Dæmonum, vel vitiorum, ecce zelus adjunctus fidei, qui huiusmodi victoriam operatur. **x** Beatus, qui habitat cum muliere sensata] Id est, disciplinata, ecce carnis castigatio, quæ pacem spiritus operatur.  
**y** Et qui lingua sua non est lapsus, *] In peccati foueam, ecce modestia.* *Jac. 3. a.* Qui non offendit in verbo, hic perfectus est vir.  
**z** Et qui non seruavit indignis se] Id est, Dæmonibus vel vitiis, quibus seruus efficitor quis, cum peccat. *Ioann. 8. d.* Qui facit peccatum, seruus est peccati, *2. Pet. 2. d.* A quo quis superatus est, huius & seruus est, ecce magnanimitas.  
**a** Beatus, qui inuenit amicum verum] Id est, Christum, quæ est verus amicus: quia omni tempore diligit *Prov. 17. c.* Qui dixit *Ioan. 15. b.* Seruus nescit, quid faciat Dominus eius: vos autem dixi amicos: quia omnia, quæ audii a Patre meo, nota feci vobis: Ecce fidelis amicus.  
**b** Et qui enarrat iustitiam] Id est, verbum Dei iustum, & rectum.  
**c** Auri audiens] Id est, Discipulus obedienti, qui auris dicitur, quasi totus obediens: quia in omnibus, & per omnia debet obediens, quæ non sunt contra Deum. Vnde dicitur *Mat. 13. f.* Qui habet aures audiendi audiat. Vbi triplex auditus innuitur, qui debet esse in quolibet Discipulo. Auditus intentionis, auditus intelligentiæ, auditus obedientiæ: Ecce prudentia, siue discretio doctrinæ. **d** Quām magnus, *] aptus* Deum est. e Qui inuenit Sapientiam] contemplandi dūcta, & in eis delectandi. **f** Et scientiam] operandi, quæ facit irreprehensibiliter conuersari in medio pravae, & peruersationis, ecce octauum, & nonum; scilicet Sapientia contemplationis, & scientia operationis.  
**g** Sed non est super iumentem Deum] Id est, præmissa non prævalent super timorem Dei. Quia,

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXV.

**a** Timor Dei super omnia se superposuit, ] quasi custos in specula, ne latrunculi Syriæ id est motus elationis, & inanis gloriae subintrent, & quasi repressorum super rectum dominus, ne ventus fauoris popularis extollat in aëra. Vnde eccl. 7.c. Qui timet Deum, nihil negligit sup. i. b. Timor Domini scientiarum religiositas, religans os, &

**Al. t**  
nō ha-  
bet se  
**Al. t**  
nō ha-  
bet ho-  
mo.

C

tem Dominum. **a** Timor Dei super cor, & manum. **ab** 9.d. Verebar omnia opera mea sciens, quād non parceres delinquenti sup. 23.

**d.** Nihil melius, quam timere Deum. **Omnibus** igitur operibus, & virtutibus, & donis necessariis est timor. Et idem Isa. 11.a. Inter dona ultimè ponit timor quasi finalis. Vnde Pro. 22.a. finis modestiarum timor Domini. Ti-

mor Dei in claustrorum, vel castro anima est Ianitor, vel Abbas, sine licentia, cuius nullus intrat, nullus exit. **b** Beatus homo, cui donatum est habere timorem Dei,] quia in timore Dei omnia dona possidentur. Infr. 40.d. Timor Domini, sicut Paradisus benedictionis. Proverb. 28. b. Beatus homo, qui semper est pauidus; qui autem mentis est durus, corruit in malum.

**c** Qui tenet illum ] Id est, timorem Dei penes se, vt custodem sui fidelissimum, & ianitorem castri sui sapientissimum. **d** Cui assimilabitur? ] Responsio. Regi coronato. Vnde sup. i.

**e** Corona Sapientia timor Domini. **e** Timor Dei initium dilectionis eius. ] Planum est hoc de timore seruili: quia ipse est initium charitatis extra sumptum. Nam sicut sera filum, sic timor seruiliis introducit charitatem, vt dicit Aug. vtens illa auctoritate. 1.Ioan. 4.d. charitas perfecta foras mittit timorem. Item planum est de timore initiali: quia ipse est initium charitatis intra sumptum. Sed hoc nihil ad propositum. Agit enim hic Auctor de timore filiali, ostendens, quād timori nihil præponitur. Quomodo autem hic timor sit initium charitatis, non satis elucet. Sed dicimus, quād huius timoris duas sunt partes, scilicet, timor separationis, & timor offendit. Timor separationis, quanto magis timet separari à Deo, quem diligit, tanto magis cauet sibi à peccato. Et timor offendit, quanto magis timet offendere Deum, tanto amplius expellit peccatum & reliquias peccati, quibus remotis dulcius sapit ei Deus: & quanto dulcius sapit ei Deus, tanto amplius diligit. Et ita quantum ad illam maioritatem dilectionis timor filialis est initium charitatis.

**f** Fidei autem, &c. ] Id est, fides, quāz est initium, id est, prima virtutum, associanda est timori. Per fidem enim cognoscitur illud, quod timendum est, & diligendum. Vnde timor sine fide non est initium dilectionis.

**g** Omnis plaga ] Id est, perfecta & consummata plaga.

**h** Tristitia cordis est. ] i. infidelitas, quāz est causa tristitiae. Vnde Gloss. Non est maior gratia, quām vera lætitia mentis: & non est maior plaga, quām tristitia fraudulentis cordis in idolatria, vel hæresi: quia in eius nequitia omnis malitia est. Vel sic.

**g** Omnis plaga ] Id est, omne peccatum causaliter. **h** Tristitia cordis est ] Id est, vermis conscientia, cor rodens interius, & tristitiam faciens.

**i** Et omnis malitia ] Id est, perfecta malitia. **k** Nequitia mulieris ] malitia, ad literam. Vel. Mulieris, id est, carnis, sive sensualitatis, quāz omnia mala suggerit. Vel sic.

**l** Omnis malitia ] Id est, omne malum. **k** Nequitia mulieris ] originalis est: quia ex peccato mulieris primæ habuit originem omne malum.

**l** Et omnem plagam, & non plagam videbit cordis, &c. ] Tribus modis exponitur hoc. Primo sic. Homo sapiens.

**m** Omnes plagam cordis & non plagam cordis videbit ] Id est, cognoscet, quid sit plaga cordis, & quid non. Peccatum plaga est cordis, infirmitas vero plaga est corporis non cordis, imò quandoque sanitas. Vnde infr. 31.a. Grauis infirmitas

sobriam reddit animam. **n** Et omnem nequitiam & non nequitiam mulieris ] Id est, sensualitatis, vel anima mollis, & effeminate, videbit sapiens, id est, cognoscet, quid est nequitia sensualitatis, & quid non.

**p** Et omne obductum, & non obductum odientium ] videbit, id est, discerneret inter obductum & non obductum odientium. Obductum dicit hypocrismus, vel adulatio. **q** Et vulnera peccatorum obducit, & sanie intuò includit.

**r** Et omnem vindictam, & non vindictam inimicorum ] videbit: vel sciet, de quibus inimicis sumenda est hæc vindicta; & de quibus non: & quando sumenda est: & quando non. Secundo exponitur sic. Homo malitiosus, & insipiens quem innuit Auctor per hoc, quād t nullum nominat.

ad. 1 Idē

**l** Omnes plagam cordis ] sui videbit, id est, intelliget, & cognoscet. **m** Et non videbit plagam cordis ] sui, ad correctionem & emendationem, quasi dicat, homo malitiosus plaga cordis sui intelligit, sed non corrigit: videt ad cognoscendum; sed non videt ad corrigendum. Vnde Gloss. dicit.

Videt plagam cordis sui, qui iniuriam suæ prauitatis intellegit; sed non videt, quia per pœnitentiam non corrigit se.

**n** Et iterum videbit, omnem nequitiam mulieris, id est, sensualitatis, vel prauæ voluntatis, vel anima mollis & effeminate.

**o** Et non videbit nequitiam mulieris ] ita quād mulieris bis sumatur, sicut sup. cordis, quasi dicat, homo malitiosus videt nequitiam suam, & non videt. Vider, quia intellegit; sed non videt, quia non corrigit. **p** Et omnem obductum odientium ] Id est, detractionem & destructionem impiorum odientium Deum videbit. **q** Et non obductum odientium ] videbit, hoc est, videbit pœnam in piorum, vt intelligat: sed non videbit, vt caueat.

**r** Et omnem vindictam & non vindictam inimicorum ] Id est, Damnum, vel querulum libet iniquorum, hoc est, intelligit vindictam Iudicis in malos; & ramen non intelligit, vt fugiat illam, vel vt corrigit se. Tertio modo exponitur de stulto homine, qui damna temporalia, vel corporalia videt, & intelligit, & fugit, quantum potest; sed damna spiritualia, nec videt, nec intelligit, nec metuit. Dicit ergo.

**l** Omnes plagam ] corporalem, vel temporalem, id est, damnum corporis, vel possessionis, videbit. **m** Et non placit videbit cordis, ] id est, iniuriam suæ prauitatis. Et idem periculosè agrotat, qui talis est: quia cum ignoratur morbus, non curatur Medicus. Plaga corporis statim videtur, vnde citè currit ad Medicum. Plaga cordis, quāz multo grauior est, non videtur, nec sentitur: vnde nec curatur Medicus. Jerem. 8.g. Nunquid resina non est in Galaad, aut Medicus non est ibi; quare ergo non est obducta cicatrix filiæ populi mei?

**n** Et omnem nequitiam ] aliarum mulierum videbit. **o** Et non nequitiam mulieris ] propriæ videbit vir vxoris. Credic enim se habere unam de tribus, & non sunt in tota ciuitate, nisi tres bona mulieres. Vel sic. **p** Omnes nequitiam ] aliorum videbit. **o** Et non nequitiam mulieris ] propriæ, id est, vxoris suæ videbit, hoc est, citè percipit homo malitia, qua aliquis extraneus molitus ei malum; sed malitiam vxoris suæ machinantis ei malum non citè percipit. Vnde dicit Mache. 7. b. Ab ea, quāz dormit in sinu tuo custodi claustra oris tui. Quia, vt dicit auctoritas. Nulla pestis efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus. Exemplum de S. Iosephone.

**p** Et omnem obductum odientium ] Id est, simulationem, & fraudulentiam eorum, qui odiunt eum, videbit. **q** Et non obductum, ] vxoris suæ odientis eum, videbit. Vel obductus nomine accipitur mors: quia tunc obducunt & claudunt sensus corporales. Vnde sup. f. b. Nihil proderunt in tempore vindictæ, & obductionis. Id est, mortis. Est igitur sensus. **p** Omnes obductum odientium ] Id est, mortem aliorum malorum videbit. **q** Et non obductum ] suum videbit. Videt stultus quotidie alios mori in peccatis suis; & de morte sua nō cogitat: Imò facit sicut porcus, qui cum videt alios duci ad macellum, & occidi, parum grunit: & statim oblitus commedit furfur suum, & inuoluit se in lutum, vt prius.

**r** Et omnem vindictam inimicorum ] videbit, & non vindictam sui ipsius videbit. Hoc est, vider, quād Deus iustè vindicat se de aliis inimicis suis; & non videt vindictam aliquando de se sumendam. Et hoc est, quod magis considerat, & atcedit festucā, quāz est in oculo fratris suis, q. trabē, quāz est in oculo suo sicut dicitur. Mat. 7.a. Vel sic. **s** Omnes vidicunt, quāz in presenti infertur à Deo, vel ab homine, videntur. Et vnde videntur inimicorum ] id est, quāz i. fertur inimicus in futuro. Illā nō quāz, nō videt: vel vindictam, quāz infertur sibi, vel sibi vident & reparat

reputat, sed illam, quæ infertur in inimicos suos non videt, nec reputat sufficere. Sequitur. a Non est caput] quia in capite colubri est totum venenum eius. Colligit enim in + caput, ut nocendo effundat. b Et non est ira super iram mulieris] id est, non est ira tam mala, tam nocua, ut ira mulieris. Coluber sibilat,

*Prouer. 21. c.* vt noceat; at mulier cantat, & blanditur, vt occidat. *Prou. 5. a.* Ne intèderis fallaciæ mulieris. Fauus enim distillans labia meretricis, & nuditatem oleo guttur eius, nouissima autem illius amara, quasi absynthium. Item inuit vir eius, & b audiens; suspirabit se dictum est, colu-

ber venenum colligit in caput; sic mulier ornatum meretricium venenosum nimis portat in capite, ut supra natum basilisci etiam primò videntes interficiat. *Prou. 7. b.* Considero vacordem iuuenem, qui transit per plateas. Et ecce mulier occurrit illi merettatio habitu preparata ad decipiendas animas.

*Mysticè.* Mysticè Coluber est Diabolus, quasi cōlens umbras, id est, peccatores. *Iob. 40. c.* Sub umbra dormit. Caput colubri est t̄ prava suggestio Dæmonis. *Gen. 3. c.* Ponam inimicitias inter te, & mulierem, ipsa conteret caput tuum. Mulier, hic est sensualitas, siue caro: ira mulieris, concupiscentia carnis: nequam est suggestio Dæmonis. Sed nequior est concupiscentia carnis: quia corpus, & animam polluit. *1. Cor. 6. d.* Omne peccatum, quodcunque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. *c. Commorari leoni, & draconis placebit, quām habitare cum muliere nequam.*] Quod non ponit, magis, quod tamen necesse est intelligi ad perfectionem sententiae, significat, quod aliquando contingit habitare cum leone, & draconem sine periculo, sed cum muliere nequam nunquam contingit. Item si leo, vel draco nocteant, non nocent nisi corporis. mulier nequam substantiam annihilat, corpus polluit, vocem acerbat, vires diminuit, oculos orbat, & animam, quod peius est, necat. Vnde versus.

*Versus.* *Femina corpus, opes, animam, vim, lumina, vocem,*  
*Polluit, adnibilat, necat, eripit, orbat, acerbat.*

Comparatur autem mulier leoni propter calorem, propter iracundiam, propter libidinem. Draconi, quia persegitur Elephantes, id est, castitates hominum. Leo aperte nocet, draco occulte nocet; mulier nequam, & aperte, & occulte.

*Mysticè.* Per leonem significatur Princeps crudelis per draconem, hereticus, per mulierem nequam, carnis voluptas, scientia secularis, mundi vanitas, mala societas. Leo substantiam auferit, hereticus fidem; haec mulier perdit, & substantiam, & fidem, & mores. Vnde minus malum est habitare cum illis, quam cum ista. Vnde *Prou. 21. c.* Melius est habitare in terra deserta, quam cum muliere rixosa, & iracunda. *d. Nequitia mulieris immutat faciem eius,*] id est, ex nequitia mulier scit immutare faciem suam vnguentis, & cultu vano, ut videatur pulchra, cum sit turpissima. Vnde *Poeta.*

*Ausserimus cultu, gemmis, auróque teguntur.*

*Omnia, pars minima ipsa puella sui.*

*4. Reg. 9. f.* Porro Iezabel introitu Hieu audito depinxit oculos suos stibio, & ornauit caput suum, & respxit per fennestrarum ingredientem Hieu. *Ier. 4. g.* Cūm vestieris te coccino, & ornaueris te monili aureo, & pinxeris stibio oculos tuos, frustra componeris.

*e. Et obcauit vultum suum*] qui habet corrigiam largam super nasum; ita mulier peplum, quo celat turpitudinem suam. Nota vrsus crudelis est, & debilis in capite, fortis in renibus, ictibus impinguatur, pelui calida excatatur; Sic mulier mala crudelis est sibi, viro, & filijs. Sibi, quia perdit se: viro, quia cum eo recipit adulterum: filiis quia exheredit eos. Vnde *sup. 9. b.* Ne des fornicariis animam tuam in vlo, ne perdas te, & hereditatem tuam. Item mulier debilis est in capite, id est, in ratione, fortis, in renibus, id est, in facienda voluptate, ictibus disciplinæ impinguatur in anima, calore luxuriaz, quasi pelui excatatur.

*f. Et quasi saccum ostendet se in medio proximorum*] id est, ira se teget peplo, & aliis ornamentis, ut nihil possit de ea videri, nisi saccus pretiosus plenus luto, hoc est, de substantia eius nihil potest videri; sed tantum saccus, id est, ornamen-

tum exteriū videtur. *i. Pet. 3. 2.* Mulieres subditæ sunt viris suis, quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circundatio armi aut indumenti vestimentorum cultus; sed qui absconditus est cordis homo in incorruptibilitate quieti, & modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples. Vel sic.

*g. Obcauit vultum modicum:* t Brevis omnis suum tanquam vimalitia super malitiam mulieris: sus] id est, multis ornamentis tegit se *Al. 1.* per illam. Sicut o ascensus arenosus toram extraneis. mors in pedibus veterani; sic p mulier f Et quasi saccum *Al.* t linguata q homini quieto. Ne r respicias in mulieris speciem, & f non concupisces mulierem in specie. *r. Mulieris ira, & irreuerentia* s confusio magna; Quare hoc, nisi quia pulchra vult videri,

& magis placere extraneis, quam viro, & domesticis suis.

*g. Ingemuit vir eius*] propter sumptuositatem vestium eius.

*b. Et audiens]* famam eius.

*i. Suspirauit] præ dolore. k Modicum*] quia t inuitus audit infamiam eius. Vel sic.

*l. Ingemuit vir eius]* ægrotans. *b. Et audiens, ipsa gemitum viri.* *m. Suspirauit modicum]* superficialiter, non ex corde, ut videatur dolere de infirmitate viri; cum tamen gaudeat, & veller iam esse mortuum: & forte iam alium in mente despontauit.

*l. Brevis omnis malitia super malitiam mulieris,*] id est, respectu malitiae male mulieris: quia quem semel oderit, vix aut nunquam diligit decantero. *inf. 42. c.* Melior est iniquitas viri, quam mulier benefaciens. Et brevis est omnis malitia super malitiam mulieris, id est, plura mala fiunt propter luxuriam, quam propter aliud peccatum.

*Mysticè.* *l. Brevis, &c.*] Paura est omnis malitia ad compariationem idololatriæ, & prauitatis hereticæ: quia non peccat per fragilitatem carnis, sed per superbiam mentis.

*m. Mors peccatorum,*] id est, poena infernalis debita peccatoribus, de qua *Psal. 33.* dicit. Mors peccatorum pessima. Vel, [Sors peccatorum] est gehenna, quam dicitur sors peccatorum; sicut vita æterna dicitur sors iustorum, quia sine acceptione personarum redditur, vel datus ut sors.

*n. Cadat super illam j mulierem malam;* id est, subito veniet interitus, sicut dolor. *1. Thess. 5. a.* Cum dixerint pax, & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in utero habenti, & non effugient.

*o. Sicut ascensus arenosus in pedibus veterani,* sic mulier linguata, id est, garrula.

*q. Homini quieto,*] id est, amanti quietem, hoc est, sicut arena instabilis, & fluida retardat veterem hominem ascendensem; ita mulier garrula, & instabilis retardat hominem a profectu boni. Vel.

*o. Sicut ascensus arenosus,* inobediens est pedibus veterani.

*p. Sic mulier linguata]* inobediens est homini quieto. Item ascensus arenosus saepè ruere facit veteranum ascendentem;

sic mulier linguata hominem quietum. Notatur autem hic triplex grauitas. Graue est enim ascendere: Grauius est quando ascensus est lubricus, siue arenosus: Grauissimum est;

quando ascensor est debilis, & infirmus, ut senex; Six mulier garrula grauius est in se, grauior homini volenti eam corrige-re, sed grauissima est homini volenti quiescere. Incessanter enim retrahit à quiete, sicut arena veteranum volentem ascendere, retrahit ab ascensi.

*r. Ne respicias in mulieris speciem,*] quia ut dieit Greg. Non licet intueri, quod non licet concupisci. *s. Et non concupisces mulierem in specie,*] id est, propter speciem tantum. Multis enim species mulieris exitit occasio damnationis, sup. 9. b. Propter speciem enim mulieris multi perierunt: & ex hoc concupiscentia, quasi ignis exardescet. Ibi inuenies de hac materia satis.

*Mysticè.* *r. Ne respicias in mulieris speciem,*] id est, hereticam doctrinam, fuco verborum adornatam.

*f. Et non concupisces mulierem in specie,*] id est, non consentias heretico propter verborum compositionem. *Prou. 6. c.* Non concupisces pulchritudinem mulieris alienæ cor tuum, ne capiatis nutibus illius.

*t. Mulieris ira, & irreuerentia.*] Ira contra virtutem, irreuerentia contra Deum.

*u. Confusio magna*] est, id est, causa confusionis æternæ, quam magna dicitur, quia coram omnibus erit, & sine carebit.

*a. Mulier*

**a** Mulier si primatum habeat] id est, dominium, vel magisterium. **b** Contraria est viro suo} quia non vult, quod ipse vult. Vnde ad literā ostendit, quod noxius est primatus mulieris, quæ debet subiisci, & non præponi. Dicitum est enim illi, sub viri potestate eris. & ipse dominabitur tui Gen. 3. c. Vnde 1. Timoth. 2. d.

Mulier in silentio discitat cū omni subiectione: Docere autem mulieri non permitto, neq; dominari in virum.

**Mystic.** **a** Mulier ista, est Synagoga hereticorum, quæ. **b** Si primatum habeat, contraria est viro suo] i. Christo, vel Doctori Catholico peruersa sentiendo, & praua docendo. Moraliter. **a** Mulier] est sensualitas, siue caro; vir eius ratio, siue spiritus. **Mulier ista** si dominatum habeat in domo animæ. **b** Contraria est viro suo] id est, rationi, siue spiritui. Gal. 6. c. Caro concupiscit aduersus spiritum, &c. Jup. 9. a. Non des mulieri potestatem animæ tuæ, ne ingrediatur in virtute tua, & confundaris. **c** Cor humile] id est, deiectum vili cogitatione, & prauo desiderio. **d** Et facies tristis] sine lætitia spirituali. **e** Et plaga mortis] corporis, & animæ famæ. **f** Mulier nequam] ad litteram. Hæc tria incommoda facit mala mulier. Cor deiicit, faciem tristificat, mortem corporis, & animæ famem irrogat. Et etiam ipsa cor habet humile, id est, abiectum, & vile, inquinatum illecebris voluptatis, & faciem tristem simulat, vt decipiatur, & plagam mortis æternæ infert. sup. 9. b. Omnis mulier, quæ est fornicaria, quasi stercus in via ab omnibus conculcabitur prætereuntibus. **g** Manus debiles, & genua dissoluta mulier, quæ non beatificat virum suum] id est, adultera, quæ semper virum suum vituperat, & adulterum laudat, habet manus debiles ad operandum, & genua dissoluta, id est, diuisa ad fornicandum. Ezech. 16. c. Divisiisti pedes tuos omni transeunti, & multiplicasti fornicationes tuas. Vel sic.

**g** Manus debiles] id est, opera debilia. **b** Et genua dissoluta] id est, gressus instabiles habet. **i** Mulier, quæ non beatificat virum suum] id est, anima, quæ non obedit Christo, vel Prædicatori, vel Prælato suo I/a.35. a. Confortate manus dissolutas, & genua debilia roborate. Heb. 12. d. Remissas manus, & soluta genua erigite. **k** A muliere initium factum est peccati] id est, ab Eua, quæ Deo inobediens fuit. Gen. 3. b. **m** Et per illam omnes morimur, id est, ab illa causam necessariò moriendi contraximus 2. Reg. 14. b. Omnes morimur; & quasi aquæ, quæ non reuertuntur, in terram dilabimur. Rom. 5. b. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intravit: & per peccatum mors. Vel sic.

**Mystic.** **k** A muliere] id est, sensualitate, siue à carne.

**l** Initium factum est peccati,] id est, primi motus sunt ab ea. **m** Et per illam omnes morimur] spiritualiter, cum ei consentimus.

**n** Non des aquæ tuæ] quam tibi vis seruare, vt est aqua cisternæ. **o** Exitum nec modicum] quia per modicum foramen tota euacuaretur cisterna. **q** Nec mulieri, nequam veniam] id est, libertatem prodeundi extra domum. Dina enim licentiam prodeundi habuit; idèo, & virginitatem amisit: & causa stragis magnæ fuit. Gen. 3. 4. a. Infr. 26. b. In filia non auertente se firma custodiā, ne inuenta occasione abutatur se. **Mystic.** **n** Non des aquæ tuæ,] id est, doctrinæ tuæ. **o** Exitum] à limite veritatis, & rectitudinis.

**p** Nec modicum] deuando à tramite rectæ doctrinæ. Quæ in tribus consistit. In suggillatione utiorum, in plantatione fidei, & ædificatione morum. Propter quod iterem, quando mittebatur ad prædicandum excusando se, ter dicit, A, a, a, quasi dicat, nescio vitia suggillare, nescio fidé plantare, nescio mores ædificare.

**q** Nec] des, mulieri nequam] id est, sensualitati, vel prauæ voluntati.

**r** Veniam prodeundi] in opus. Vnde sup. 18. d. Post concupiscentias tuas non eas: & à voluntate tua auertere.

**s** Si non ambulauerit ad manum tuam] id est, ad voluntatem tuam, id est, si tibi subdita non fuerit, & tu non rexeris

eam. **e** Confundet te in conspectu inimicorum] id est, Dæmonum, vel infideliū, hoc est, damnabit animam, denigrabit famam, diripiet substantiam, faciet te in derisum. Pro. 18. d. Qui timet adulteram, stultus est, & insipiens. Infr. 42. b. Supra filiam luxuriosam firma custodiā, ne quando faciat te in opprobrium manum tuam, & confundet te in venire inimicis.

**z** A carnibus tuis abscede illam, ] id est, opere coniugali, nec des operam voluptati tempore afflictionis.

**x** Ne semper.] id est, omni tempore.

**q** Abutatur te] trahens ad carnis voluptatem tempore continendi. Eccl. 3. 2. Est tempus amplexandi, & tempus longè fieri ab amplexibus. Ioel. 2. d. Egredietur Sponsus de cubili suo, & Sponsa de thalamo suo.

## EXPOSITIO CAP. XXVI.

**52** Vlieris bonæ, &c.] In cap. precedenti actum est de muliere mala: In hoc agitur de muliere bona, & mala. Diuiditur autem hoc capitulum in septem partes. In prima commendatur bona mulier. In secunda agitur de muliere zelotypa, ibi: A tribus, &c. In tertia de muliere ebriosa. ibi: Mulier ebriosa. In quarta de muliere fornicatoria. ibi: Fornicatio mulieris. In quinta de filia stulta custodienda. ibi: In filia auertente. In sexta extollit bonam mulicerem. ibi: gratia mulieris sedulæ. In septima agit Auctor de auaritia, & de inopia, quæ à mala muliere oriuntur. ibi: In duobus contristatum est cor meum, &c. Dicit ergo.

**a** Mulieris bonæ] id est, benigna & pia, & casta, & modesta. **b** Beatus vir] id est, fœlix. Talis enim vir semper iucundus est, & Rex in domo sua. Pro. 12. a. Mulier sapiens corona est viro suo.

**c** Numerus enim annorum illorum] id est, viri, & mulieris. **d** Duplex] ad litteram: Diutiū enim viuunt vir, & mulier bona; merito pietatis, quæ promissionem habet vice, quæ nunc est, & futuræ. 1. Timo. b. 4. c. Et propter lætitiam, quam habent pariter concordantes. Animus enim gaudens floridam facit ætatem. Pro. 17. d. Econtra tristitia minuit vitam. Infr. 40. d. Multos occidit tristitia, & non est utilitas in illa: zelus, & iracundia minuent dies, & ante tempus senectam gitatns adducet.

**e** Mulier fortis. ] id est, titillationes carnis, & suggestiones demonis fortiter elidunt.

**f** Oblectat virum suum] id est, lætitificat.

**g** Et annos vice illius.] id est, ad finem cum pacis plenitudine adducet.

**Mystic.** **e** Mulier] bona, & fortis, Beata Virgo, pia, & casta, & benigna, & modesta. Pia in opere, benigna in corde, modesta in sermone, casta in corpore, & in mente, fortis in laborum, & tribulationum firma perpessione. De qua Pro. 11. c. Mulier gratiola inueniet gloriam. Hæc sine dubio virū suum Ioseph, & beatificauit, & lætitificauit. Pro. 12. a. Mulier sapiens corona est viro suo. Item mulier bona, & fortis, Ecclesia, bona in actuis, fortis in contemplatiis. supr. 7. b. Noli discedere à muliere sensata, & bona, quam fortitus es in timore Dei. Hæc beatificat, & lætitificat virum suum, id est, Christum, prædicando, operando, laudes cantando, gratias referendo. Item mulier bona, & fortis parochia tua, vel religio tua. Pro. 15. d. Lætare, iuuenis, cum muliere adolescentia tuæ. Sed dicit Salomon contra mutatores Ecclesiarum, vel desertores pro præbendis Pro. 18. d. Qui expellit mulierem bonam, expellit bonum. Item mulier bona & fortis, est anima iusti: bona in actione boni, fortis in tolerantia mali. Pro. 19. b. A Domino est propriè vxor prudens. Vir eius. Intellectus verus. Ioan. 4. c. Voca virum tuum. Item mulier bona & fortis est sanctimonialis bona, vt vinum deuota, vt fons casta, vt pergamenum obediens. Fortis vt castrum. Cant. 4. b. sicut turris David collum tuū, quæ ædificata est cum propugnaculis. Vt miles. 2. Mach. 7. d. Famineæ cogitationi masculinum immittens animum. Vt mors. Cant. 7. Fortis est, vt mors dilectio. Vir eius Christus. Ode. 2. d. Desponsauit te mihi in fide

in fide 2. Cor. 1. 2. Desperdi enim vos vni viro virginem etiam exhibere Christo. a. Pars bona mulier bona] id est, mulier fidem coniugij seruans est bona pars coniugij; & vir est alia pars. Gen. 2. d. Erunt duo in carnis vna. Eph. 5. g. Idem.

Mystic.

Mystic. a. Pars bona sed est, hereditas Dei. b. Mulier bona] id est, Ecclesia Deut.

32. a. pars Domini a. Pars bona b. mulier bona, in parte bona timentium Deum, a. dabitur e. vito pro factis bonis] id est, in temeritate bonorum operam debitur vir bona vxori. Non enim est modica retributio bona vxori. Prov. 19. b. Dominus, & dominus dantur a parentibus; a Domino autem propriè vxori & mulier nequam: a qui tenet illa, prudens. Vel sic: In parte bona timentium Deum] id est, in secura vita, quae est pars timentium Deum. d. Dabitur] id est, retributio. e. Viro pro factis bonis] suo mulieris. Boni enim coniugium communia sunt; sed peccata propria, i. o. r. c. damnatur vir infidelis per mulierem fidem; & mulieratur mulier, infidelis per virum fidem. d. Autem autem, & padipes] f. est, & in omni tempore vultus. Unde Prov. 15. b. Secundum Iher. quasi iuge coniugium. Iterum Prov. 12. c. Non communis luxus, quicquid ei acciderit. Eccl. 9. b. Oleum de capite tuo non deficiat, id est, gaudium de mente. Eph. 4. a. Gaudete in Domino semper. g. A tribus timuit cor meum] id est, tria timorem incutient cordi meo. b. Et in quarto facies mea dicitur q. d. tria sunt misericordia, sed quartum magis. Fie notat per modum loquendi. Vbiunque ita loquitur, significat quartum grauissimum esse. Deinde subiungit illa quatuor. i. Delaturam ciuitatis, j. id est, predicationem. Delator cuius proditor dicitur. i. Mat. 4. a. Symon autem praedictus pecuniarum, & patris delator male loquendus de Qua. inf. 38. b. Propter delaturam autem amare fieri hunc illius uno die. k. Et collectionem populi] id est, conspirationem contra Dominum suum. Quam prohibet Salomon. p. q. o. a. mater sua. Ne dederis substancialiam tuam mulieribus, & dulcias tuas ad defendendos Reges. l. Et calumiam mendacem] id est, falsam accusationem, que sepe fit contradicentes predictos a Dominis suis. Unde o. s. c. Calumiam patiens est Ephraim fractus iudicio. m. Super mortem] corporis.

n. Omnia] praedicta grauia sunt. Unde inf. 36. c. Mors est mors, quam vita amara. Hencde subiungit quartum, quod est grauissimum, dicens. o. Dolcordis, & luctus,] id est, causa doloris cordis & luctus. p. Mulier zelotypa] id est, suspiciosa, actiue & passive, id est, qua male suspicatur de viro, vel de qua vir male suspicatur. Eccl. 7. d. Initio amariorem morte mulierem, que laqueus venatorum est. In his prophetarum Auctor dissipationem Ecclesiastica veritatis, quae sit ex qua quatuor. Primum est, falsitas fratum, qui sunt in Ecclesia nomine, non numine, numero, non merito, de quibus scriptum est. Constatentur se nosse Deum; factis autem negant, cum sint abominati, & incredibiles. Ecce delatura ciuitatis. Secundum est, persecutio Gentilium, & haeresorum. Et hoc est collectio populi. Tertium est blasphemia ludorum, & hæc est calumia mendax. Quartum, quod est grauissimum est dissensio Schismatis: de qua 2. Thess. 2. a. Ne quis vosseduicit illo modo, quoniam nisi venterit dissensio primus & reuelatus fuerit homo peccati, supple, non vehet dies Domini. q. In muliere zelotypa flagellum lingua] id est, detractionis, vel contumelie. r. Omibus communicans] id est, nulli parcens a detractione, vel contumelia. p. r. i. q. & detractione parcere lingue, quoniam sermo obscenus in vacuam non ibit. Job. 5. d. A flagello lingue abscoheris. s. Sicut boum iugum, quod mouetur] vel trahitur, vel portatur a bobus.

t. Ita, & mulier nequam,] hoc est, sicut vix potest moueri iugum boum insimil equinorum; ita mulier nequam

vix potest moueri a suo proposito. Vel. f. Sicut boum iugum, quod mouetur] hoc est, & illuc propter boum iniquitatem i. Ita, & mulier nequam] f. sicut iugum boum iniquitatem citio dissoluitur, quia unus altero fortior. Ita coniugium cito destruerat casum muliere nequam. u. Qui tenet illam] secundum

in domo: x. Quali

qui apprehendit,

scorpionem] quicca-

pate blanditur, &amp;

pungit cauda, nec

al. t

redit, ut dicatur, conte-

nupti rancangunt, sed

inf. 42. b

getur. cum rancangunt, eri-

git aculeum, &amp; fu-

al. t

dit venenum. Sic aduer-

mulier ad literam

ornatu capitis,

a. t

verborum blanditiis oculo-

afficit; sed in fine rum

cuius.

c. t

aperiet pharynx, m. donec de-

stallans Maria mere-

tricis;

&amp; nitidius

oleo guttis eius;

&amp; nouissima filius amara,

quasi abfyn-

thium. y. Mulier ebriosaria magna] id est, causa est ira ma-

gine viro suo,

&amp; parentibus suis. Nam si ebriosia est,

&amp; metuixit necessario. Unde cb. 3. y. Mulier si comediatris est ma-

retrix est. Item omnia secreta viri sui revelat. Prov. 31. a.

Nullum secretum est, vii. regnat ebriosari. Item semper li-

tigatur viro suo. Prov. 20. a. Luxuria res viuum, &amp; su-

multuosa ebrietas. z. Et contumela, &amp; turpitudine illius non

regetur id est, non latet, uno palebit omnibus. Ebrietas

enim aporta recludit. a. Fornicatio mulieris in extollentia

ebriosorum &amp;c.] quibus vñcti luxuriis habent Ang. Impudicus

penitus impudici cordis est nubes. Inf. 19. d. Ex vili cognoscitur vir. Prov. 6. b. Homo apostata vir inutilis, graditur ore

peruersa, annuit oculis terri pede. Inf. 3. c. Pro eo, quod

alii sonores sunt, &amp; ambulantes in extento collo,

&amp; multibus oculorum ibant, decalabunt domus veritatem filia-

rum. i. In filia non auerente se la procis, id est, non in-

telligentre procop. Firma custodiām,] vt non habeant libe-

rū expōnū, q. d. non modò uxorem, &amp; se filiam custodiā sup.

7. c. Filii tibi sunt, serua corpus illarum. z. Ne inuenta occa-

sione abutatur se fornicando. Thren. 4. c. Adolescentibus

impudice abusantur, &amp; pueris ligno corrueunt. e. Ab omi-

ni irruerent haec omnia illius, scilicet filia eius. f. Causa]

ne habeat oculos irreverentes, id est, vagos, &amp; esseellos. Null

lumen enim prius signum est in pueris, quam extollentia, &amp;

vagacitas oculorum. inf. 31. b. Néquius oculi quid creatum

est; ien 3. b. Frons meretricis facta est tibi: erubescere no-

luisti. Prov. 6. c. Sex sunt, quae odit Dominus, oculos lubri-

mes, &amp;c. Vel. e. Ab omni irruerentia oculis stirs caue, hoc

z. ne irruerent respicias eam. g. Et ne mirearis, si te ne-

glexerit] talis filia. Postquam enim fuerit fornicata, non

veretur patrem, nec matrem. sup. 22. a. Patrem, &amp; vitam confundit audax filia.

b. Siue viator sitiens ad fontem os aperiet, &amp;c. ] Auctor de

cypriuditione rei verborum venustate palliat. Vult enim de-

cere, quod filia farcta se exponit orani immunditia, vt co-

plex ardentem luxuriam induat. sicut viator sitiens bibit de omni

aqua, quam hincit, licet immunda, vt refrigeret sicut suam,

sicut dicitur. Eccl. 29. c. Ad omne caput vix edificasti signum

prosternonis tuae, &amp; abominabilem fecisti decorem tuum,

&amp; dimisisti pedes tuos omni transiunti. Et hoc est, quod di-

citur hic.

h. Sicut viator sitiens ad fontem os aperiet] vt bibat. i. Et ab

omni aqua proxima baht,] licet sit immunda, propter ni-

mitia siti ardorem; ita filia fatua immunditia sua libidinem

etiam cum proximo, id est, cum affini, vel consanguineo ex-

pellere desiderat. Prov. 9. d. Aquæ surgiunt dulciores sunt.

Leuit. 18. a. Omnis homo ad proximam sanguinis sui non ac-

cedat. k. Et contra omnem palum sedebit viator propter um-

bram; ita filia fatua ad omnem arborem ponit tentorium

luxuriaz. l. ter. 2. d. In omni colle sublimi, &amp; sub omni li-

gno frondoso tu prosternamebas metetrix. / Et contra om-

nem sagittam aperiet pharetriam,] id est, omni homini se ex-

ponit. Litera turpis est. m. Donec deficiat, id est, usque ad

mortem

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXVI.

mortem : iassari potest, satiari nequaquam. *Qsee* 4. b. Come-  
dēnt, & non saturabuntur : fornicati sunt, & non cessauerūt.  
*a* Gratia mulieris sedula] id est, diligēns & deuotæ. *b* Dele-  
ctabit virum tuum] ad literam non carnali voluptate, sed  
magis spirituali. Vnde dicitur *Prov.* 12. a. Mulier diligens co-  
rona est viro suo.

*c* Et ossa illius im-  
pinguabit ] id est,  
datus. *d* Gratiæ mulieris sedula] b delecta-  
bit virum suum, & c ossa illius dulcis ei videbitur,  
sicut medulla ossium  
Vel. *e* Ossa illius.  
*f* Impinguabit ] de-  
tutia, & robore.  
Thema est de S. Cæ-  
cilia, de qua legitur  
Cæcilia famula tua,  
quæ si quis tibi argu-  
mentosa deternit.  
Hæc gratia delecta-  
bit virum suum, quia

conuerit ad Christum. *c* Et ossa illius impinguabit ] id est,  
vires & virtutes ; quia oleo & chrismate eum inungi fecit.  
*e* Disciplina illius] mulieris sedula. *f* Datum Dei est ] *Prov.*  
19. b. Dolens, & dicitia dantur à parentibus ; à Dominio  
autem propriè vxor prudens. Disciplina autem est, vt dicit  
*Tat.*, ordinata morum correccio. Et hæc misericordia à  
Deo est ; quia omne datum optimum, & omne donum per-  
fectum de sursum est descendens à Patre lumen. *Iaco.* 1. c.  
*g* Mulier sensata] sapiens & discreta. *h* Et tacita] id est, in lo-  
cutione modesta. *i* Non est immutatio] in melius. *k* Eruditæ  
animæ] id est, viro prudenti q.d. vir prudens non potest cō-  
mutare in melius uxorem sensatam, & tacitam. Vel sic Mu-  
lier sensata & tacita, id est, non immutat animum viri eruditæ  
prouocando, vel offendendo. Specialissimè autem conuenit  
hoc B. Virgini, qua dicitur mulier Antonomastice. *Joan.* 2. a.  
*De B. Virgine.* Quid mihi, & tibi est mulier. Quæ sensata fuit, quærendo mo-  
dum fiendi, quod audiebat. Quomodo fieri stud. *Luc.* 1. d.  
Sensior consentiendo, & respondendo auditio modo. Ecce  
ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Sensati-  
ssima fuit postea. Deum laudando, & magnificando, & gratiæ  
referendo de suscepto beneficio. Magnificat anima mea Do-  
minum, &c. *Luc.* 1. d. Tacita fuit ; quia non nisi quinque se-  
guitur locuta fuisse. Ad Angelum interrogando, & respon-  
dendo *Luc.* 1. d. ad filium increpando. Quare fecisti nobis  
sic : *Luc.* 2. g. Item ad filium in nuptiis pro defectu vini ro-  
gando : Vinum non habent. *Joan.* 2. a. Ad Elizabeth. *Luc.* 1. d.  
Salutauit Elizabeth. Item ad ministros consilium dando:  
Quæcumque vobis dixerit, facite. *Joan.* 2. a. Et specialissimè  
sibi conueniunt, quæ dicuntur his versibus.

*Compatiens. verecunda, ferax, speciosa, pudica.*

*Subdita, clausa, timens, humili, pia, sedula, prudens.*  
Huc sunt duodecim stellæ coronæ ei. De quibus dicitur,  
*Apoc.* 12. a. signum magnum apparuit in cælo : mulier ami-  
cta Sole, & Luna sub pedibus eius, & in capite eius corona  
stellarum duodecim. *i* Gratia super gratiam ] id est, munda  
& firma. *n* Et pudorata ] id est, verenda. Gratia enim est  
munditia, super quam est verecundia, quasi dicat, duplex  
gratia est mulier sancta, & verecunda. Et ideo, & sibi, & vi-  
ro acquirit gratiam æternam super gratiam in præsenti, *Joan.*  
1. b. Gratiam pro gratia.

*Mysticæ.* *j* Gratiæ super gratiam] id est, super omnes gratiæ,  
gratiosa est. *m* Mulier sancta, & pudorata] id est B. Vir-  
go, quæ gratiam habuit virginitatis, & super hanc gratiam  
fecunditatis, quod fuit ei singularissimum. Vnde *Prov.* v. 1. d.  
Multæ filia congregauerunt diuitias: tu supergressa es vniuer-  
fas, *Prov.* 11. c. Mulier gratiæ inueniet gloriam. *o* Omnis  
autem ponderatio cuiuscunque rei temporalis, id est, omnis  
res temporalis quanticunque ponderis, id est, valoris fit. Non  
est digna continentis animæ] id est, ad comparationem ani-  
mæ continentis. Et non dicit : Non est digna corporis con-  
tinensis, sed animæ continentis. Continentia enim corpo-  
ris sine continentia mentis est, quasi lampas ornata sine  
oleo, sicut habuerunt virgines fatigantes, quæ veniente Sponso  
cooperunt oleum mendicare, & dictum est eis : Ite potius ad vendentes, & emite vobis. Et postea dictum est eisdem  
a Sponso : Nescio vos. *Mat.* 25. a. *Heb.* 12. d. Pacem sequi-  
mini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo vide-  
bit Deum. *Sap.* 4. a. O quam pulchra est casta generatio cum  
claritate. Inde est, quæ votum continentia non habet

dispensationem ; quia non habet compensationem.  
*q* Sicut Sol oriens in mundo in altissimis Dei gyrans in æsta-  
te circa meridiem.  
*r* Sic, & mulieris bona species ] pizæ, & castæ, & podo-  
ratæ.

*s* In ornamentum domus eius, *t* Lucerna splen-  
dens super candelabrum sanctum, & u species faciei super x ætatem  
stabilem, *y* Columnæ aureæ super bases argenteas, & pedes firmi super  
x plantas stabilis mulieris. *a* Funda-  
menta æterna super petram solidam, & b mandata Dei, in corde  
mulieris sanctæ. *v* In duobus con-  
tristatum est cor meum, & in d tertio iracundia.

*x* Super ætatem stabilem, id est, addita maturitati, quæ est  
ætas stabilis, q. d. sicut lucerna splendens posita super can-  
delabrum illuminat, & ornat Ecclesiam ; sic speciosa, & ma-  
tura mulier illuminat domum suam.

*y* Columnæ aureæ, collocatæ super bases argenteas non  
mouentur ad pulsus venti, & templi fabricam sustinent,  
speciosæ sunt, & pretiosæ ; ita bona mulier stabilis est, non  
discurrens, familæ suæ onus & gruamina portat, & sub-  
leuat : speciosa est Deo, & preciosa viro. Speciosa est, quia  
munda : Preciosa, quia magno pretio empta, id est, pretioso  
sanguine, quasi agni immaculati, & incontaminati Christi.  
*z* *Prr.* 1. d. *a* Fundamenta æterna super petram solidam, &  
mandata Dei in corde mulieris sanctæ. *Hoc* est sicut funda-  
menta posita super firmam petram immobilia sunt ; sic  
mandata Dei in corde mulieris sanctæ immobilia sunt, ita fixa  
sunt ibi per amorem, & circumspicitionem. *Luc.* 2. e. Erat Anna  
Prophetissa filia Phanuel, quæ non discedebat de templo,  
ieiuniis, & orationibus, siue obsecrationibus seruens die  
ac nocte.

*Mysticæ.* de B. Virgine. *q* Sicut Sol oriens, &c.] Et com-  
paratur his quatuor, id est, Soli, lucernæ, columnæ, funda-  
mento. Soli comparatur, quia sicut Sol toti mundo lumen  
stat ; ita B. Virgo toti Ecclesiæ gratiam præstat, & impetrat.  
Tollatur Sol, & est miserabilis mundus : tollatur B. Virgo,  
& est miserabilis Ecclesia. *Ant.* 6. d. Quæ est ista, quæ pro-  
reditur, quasi Aurora consurgens, pulchra vt Luna, Electa  
vt Sol. Quasi Aurora fuit in nativitate sua, vt Luna in con-  
ceptione Domini, vt Sol in nativitate Domini, terribilis vt  
castrorum acies ordinata in purificatione. Comparatur lu-  
cerna, quasi sicut lucerna lucem habet in testa ; ita B. Virgo  
lucem veram habet intra sua viscera ; sed non abscondit eam,  
sed in aperto posuit, vt ab omnibus videretur. *Luc.* 21. e. Ne-  
mo accedit lucernam, & in abscondito ponit, neque sub  
modio ; sed super candelabrum, vt qui ingrediuntur lumen  
videant. Columnæ aureæ comparatur propter reitudinem,  
propter stabilitatem, propter fundamentum Ecclesiæ. Fun-  
damento comparatur propter humilitatem, propter compas-  
sionem, propter secreti, siue solitudinis amorem. Dicit  
ergo q Sicut Sol oriens in mundo in altissimis Dei ; sic mulie-  
ris bona species ] id est, B. Virginis.

*f* In ornamentum domus eius] id est, Ecclesiæ, religionis,  
conscientiæ, & Scripturæ.

*t* Lucerna splendens super candelabrum sanctum ] id est,  
Ecclesiam.

*u* Et species faciei super ætatem stabilem] id est, conversatio  
sanctæ cum maturitate mentis.

*y* Columnæ aureæ super bases argenteas, & pedes summi, id  
est, affectus sancti.

*z* Supèr plantas stabilis mulieris] Quæ affectu, & compas-  
sione nps sumiter sustentat.

*a* Fundamenta æterna super petram solidam, id est, fidem  
& firmissima.

*b* Et mandata Dei in corde mulieris sanctæ] id est, absconde-  
ta, & fixa per amorem, & operationem. *Luc.* 2. c. *N*on  
autem continuat omnia verbaliter confessus in cœ-  
de suo.

*c* In duobus contistatum est cor meum, id potissimum.

*d* Et in tertio iracundia mihi aduenit, id est, in gra-  
uis, non quidem vitij, sed in azaeli, quæ contra peccata  
destructio

destruenda inflammatur. Computat illa eria. *a* Vir bellator] id est, fortis, & patiens multa pro Christo. *b* Deficiens] à statu recti: uidinis.  
*c* Per inopiam] mentis, id est, pusillanimitatem. Ecce primum.  
*d* Et vir sensatus, id est, scientia, & sensu seminatus.

*e* Contemptus, ] à se-  
ipso per negligenciam, vel ab aliis propter malam vitam. Ecce secundum. *f* Et qui transgreditur à iustitia ad peccatum, ] id est, qui sèpè patitur reciduum. Hoc est tertium grauissimum. Vnde sequitur. *b* Deus parauit eum, id est, ad poenam æternam. Vel aliter.

*a* Vir bellator, contra mundum, contra carnem, contra Diabolum, id est, Iustus. Vel contra hæreticos, contra Tyrannos, contra fratres falsos, id est, sapiens Prædictor.

*b* Deficiens per inopiam, ] paupertatis, ad literam. Hoc est primum, de quo trascitur Auctor. Secundum est. *d* Vir sensatus contemptus, ] in mundo. *e* eccl. 10.b. Est malum, quod vidi sub Sole, & quasi per errorem egredens à facie Principis, positum stultum in dignitate sublimi, & diuites diuitis virtutum, sedere deorsum vidi seruos in equis, & Principes ambulantes, quasi seruos super terram. *f* Et qui transgreditur à iustitia, quam concepit in corde. *g* Ad peccatum, ] quod voluntas suadet in carne. Ecce tertium. *b* Deus parauit eum, ] poena, quia ipse prius se parauit ad rhomphæam culpa. *i* Duæ species, ] hominum, vel officiorum. *k* Difficiles] ad exemplum.

*l* Et periculosæ, ] ad peccatum, mihi apparuerunt. Et postea ponit ea. *m* Difficile exiit negotians à negligencia] menda-  
cij, vel periurij. Vel, à negligentia, id est, à contemptu, vel ne-  
glectu Dei, & proximi. Perpetrat enim periurium contra Deum, & dolum contrâ proximum.

*n* Et non iustificabitur, id est, non erit immunis. *o* Caupo, ] vini venditor. *p* A peccatis labiorum, id est, turpi-  
loquio, execramento, periurio, mendacio, quasi dicat, ista duo genera hominum, negotiatores, & caupones, difficile habent officium, vel negotium, & quod vix sine periculo animæ posset expleri.

*Mystic.* *i* Duæ species, ] id est, duæ speciosæ res. *k* Difficiles, & periculosæ mihi apparuerunt, id est, prælatio, & magisterium, quæ absque difficultate & periculo expleri non pos-  
sunt. *m* Difficile exiit negotians, ] id est, Prælatus, cui tra-  
dita sunt quinque talenta, vt in cis negotietur, *Luc.* 19.b. Negotiati, dum venio. Primum talentum est negotium, vel officium coertionis, tertium officium institutionis, quartum officium interpellationis, quintum officium sacramentationis.

*n* Et non iustificabitur caupo, id est, Magister cautè potans. *p* A peccatis, labiorum, quia vix est aliquis, qui discernat quid, & cui, & quando, & quomodo doceat. Propter quod dicitur *Iacob.* 3.a. Nolite plures magistri fieri, fratres, scientes, quoniam maius iudicium sumitis.

#### EXPOSITIO CAP. XXVII.

*Propter inopiam, &c.* ] Dictum est in fine præcedentis capituli de negotiatore, & caupone, i.de Prælato, & Do-  
ctore, quia vix poslunt vitare peccatum, de quibus adhuc in hoc capitulo agit interpolatè, nunc de illo. Primò loquitur contra auaritiam negotiatoris, eum dicit: Propter inopiam multi. Secundò loquitur contra vitia cauponis, ibi: Sicut ru-  
sticatio. Tertiò reuertitur ad mudiinas negotiatorum, ad quas, quasi volucres conuolant mereatores, ibi: Volatilia ad sibi

Hugonis Cardinalis. Tom. III.

Quare redit iterum ad cauponem, & prohibet ritum dissolu-  
tum, iurationem, rixam, & huiusmodi, ibi: In medio: Quintò  
prohibet reuelare confessiones, ibi: Qui depudat arcana. Sextò  
loquitur contra dolum vtriusque communiter, ibi: Annuens  
oculo. Dicit ergo:

*q* Propter inopiam] corporalem, vel spiritualem. *r* Multi deli-  
querunt] furando, rapiendo, *Prou.* 30.b. Mendicitatem, & diui-  
tias ne dederis mihi, &c. ne egestate compulsus furer, & per-  
iurem nomen Dei inci. Contia *sup.* à 20.c. Est qui præ inopia  
vetatur peccare. Solus id est, peccatum conceptum opere ad-  
implere. *Proue.* 6.d. Qui adulter est propter cordis inopiam,  
perdet animam suam. *Crysost.* Superbia non est, nisi ex pusil-  
lanimitate.

*s* Et qui querit] in mundo.

*t* Auertit oculum] interiorem à Deo, exteriorem à paupere,  
*sup.* 11.b. Si diues fueris, non eris immunis à delicto, *i. Tim.* 5.b.  
qui volunt diuites fieri, incident in tentationem, & in la-  
queum Diaboli. *Proue.* 4.d. Oculi tui recta videant: & palpe-  
brae tuæ præcedant gressus tuos.

*u* Sicut in medio compaginis lapidum palus, &c.] tā vendens,  
quā emens, hoc est, sicut palus inter lapides muri, vel acerui  
fixus vndique opprimitur lapidibus; sic mercator, tam emptor,  
quā venditor vndique peccatis opprimitur. Vnus iurat,  
quod non dabit pro tanto: alter iurat, quod non dabit, nisi  
tantum: Vnus iurat, quod valet centum: alter iurat, quod non  
valet sexaginta. *Isa.* 24.a. Sicut emens; sic ille, qui vendit. *Raban-*  
*nus*: Actus pessimus, non res honesta damnatur. Ille negotia-  
tor abominandus est, qui propter immoderatam ambitionem  
merces suas plus onerat periuio, quā pretio. Leo Papa:  
Difficile est inter vendentis, & ementis commercium non in-  
teruenire peccata. *Ezech.* 27.c. Carthaginenses negotiatores  
tui (loquitur ad Tyrum,) à multitudo cunctarum diuitia-  
rum, argento, ferro, stanno, plumbōque repleuerunt mudiinas  
tuas, & Thubal, & Mosoch ipsi institoris tui. Carthaginens-  
es, scrutantes, vel consummati, seu cives solemnes, aut vrba-  
nè meditantes. Thubal, ductus ad luctum, vel conuersus ad  
vniuersa, vel deserens, vel desertus. Mosoch, capture, vel ca-  
piens pretio incolatus. Vel.

*Mystic.* exponitur de Simoniacis, vbi tam emptor, quā venditor peccatis opprimitur. *Ezech.* 7.d. Qui emit, non læte-  
tur; & qui vendit, non lugeat. *Daniel.* 13.b. Angustiæ mihi sunt  
vndique. Ita dicit ambitiosus, & cupidus, ex una parte angit  
amor præbendæ; ex altera parte timor gehennæ. Exteriùs  
angit honoris cupiditas, interiùs mordet conscientiæ anxi-  
etas.

*x* Conteretur, id est, damnabitur in inferno.

*y* Cum derelinquente delictum, id est, reatus, siue macula;  
quia actus peccati cessabit; sed reatus manebit, quasi rubigo  
anima faciens ipsam cremabilem à gehenna, *sup.* 14.c. Om-  
ne opus corruptibile in fine deficiet, & qui operatur illud,  
ibit cum illo. *Sapient.* 14.b. Similiter odio sunt Deo impius, &  
impietas eius. Etenim, quod factum est cum illo, qui fecit, tor-  
menta patientur, *z. Parali. vita.* Ne simul perdas me cum ini-  
quitibus meis. Si ergo vis hoc euadere, time Deum. Vnde sequi-  
tur. *z* Si non in timore Domini, qui est custos virtutum. *a* Te-  
nueris te instanter, id est, perseueranter, & fortiter. *b* Cito.]  
Id est, subito. *c* Subuertetur domus tua, ] pax conscientiæ, vel  
virtutum adficiunt, vbi quietere debes, vt in domo tua. *Pto.*  
19.d. Timor Domini ad vitam, & in plenitudine commorabitur  
absque visitatione pessimi. *d* Sicut in percussura, ] vel per-  
tusura cribri, id est, in cribro pertuso id est, perforato, & Re-  
manebit pulvis, ] grossus, id est, paleæ, vel qui quiliæ, & lapi-  
des. *f* Sic aporia, ] id est, pauperræ. *g* Hominis, auari remanet.

*h* In cogitat illius] quia quantumcunque habeat, semper cog-  
itat & vertit in corde suo paupertatem, quam timet. *Kabanus*:  
Auaro decelle vñdetur, quod habet; sicut quod non habet, dum  
timet amittere, quod possider, *Ecclesiast.* 5.b. Auarus non im-  
plebitur pecunia. Quare? *Aggei* 1.b. Qui merces congregavit,  
misit eas in saccum pertusum. Aliter.

*i* Sicut in percussura cribri remanebit pulvis, ] quando con-  
cussum fuerit huc atque illuc.

*f* Sic aporia hominis, ] id est, pondus peccati, quod aporia hominem

virtutum diuitiis, remanet.

*h* In cogitat illius, ] id est, in corde, vel conscientia illius. Lo-  
quitur spiritualiter, verbi causa, Quæstoris palatij, vel officia-  
lis Prælati. Nam pecunia, quam iniuste acquirit, Domini sui  
est, sed peccatum sibi remanet sicut pulvis cribro, grano  
excunte. Ideo autem cor huiusmodi hominum comparatur

P

cribro

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXVII.

cribro, quia non, nisi sordes remanent, vel retinet. Item cibrum si in aqua ponitur, statim impletur aqua, cum extrahitur, statim evacuat. Sic cor multorum, dum audiunt prædicationem, vel lectionem, plenum est aqua compunctionis, vel deuotionis; sed domum cum redierint, auditorum memoriā perdiderunt. Vnde *suprà* 21.c. Cor fatui, quasi vas confractum, & omnem sapientiam non tenebit. Item timor, &

*De penitentia.* tentatio cibrum dicatur: quia sicut cibum grana separata à paleis, sic timor, sic tentatio sordidas cogitationes separat à mundis. Vnde *Glos.*

*collaudes.* dicit hic. Sicut cibum grana à paleis fecerit; ita timor Dei sordidas cogitationes à corde expellit. Et de tentatione dicitur *Luc.* 22.c. Petre, ecce Sathanas expertius vos, ut cibraret, sicut tritum.

a Vasa figuli probat fornax, & b homines iustos tentatio tribulationis. Sicut c rusticatio de ligno d ostendit fructum illius, sic e verbum ex cogitatu f cordis hominis. g Ante sermonem non & b laudes virum, hac enim i tentatio est hominum.

h Apprehendes illam, id est, fructum, vel perfectionem illius. *Sup. 13.* m Et indues quasi poderem honoris, illam non, quasi scapulare, id est, ex omni parte iustitiam habebit, ad Deum, ad se, & ad proximum, in cogitatione, in locutione, & in operatione, *Iob* 39.c. Iustitia indutus sum, & vestiu me sicut vestimento. *Ephes.* 6.c. State succincti lumbos vestros in veritate, & induit loricam iustitiae. Loria enim vnde tegit corpus. Item poderis est vestis talaris, vt dicitur *Exod.* 28. & significat finalē perseverantiam iustitiae, *Genes.* 37.c. Fecit Jacob Ioseph tunicam polymitam, vel talarem, *Apocal.* 1.c. Vidi similem filio hominis vestitum podere. Item poderis est vestis Pontificis, *Sap.* 18.d. In veste poderis, quam habebat Aaron, totus erat orbis terrarum. *Psal.* 131. Sacerdotes tui induantur iustitiam. Ideo dicitur hic: Poderis honoris.

n Et inhabitatibus cum ea, id est, ipsa habitabit tecum, in corde, in ore, & in opere perseveranter. o Et proteget te in sempiternum, jà morte æterna. *P. on. 11. a.* Non proderunt diuitiae in die vitionis; iustitia autem liberabit à morte. Item *P. on. 15. 2.* In abundanti iustitia virtus maxima est.

p Et in die agnitionis, id est, in die iudicii, quando illuminabuntur ab condita tenebrarum, & reuelabuntur confilia cordium, *Cor. 4. a.* Quando ipse Dominus agnoicer tuos, quos hic videtur ignorare.

q Inuenies firmamentum, id est, firmum iustitiae premium, vel firmam de salute fiduciam. E contra dicitur de iustitia, *ap.* 3.d. Non habebunt spem, nec in die agnitionis allocutionem illam, scilicet: Venite benedicti, &c. r Volatilia ad sibi similia conueniunt, mercatores in nundinis, qui dicentur volatilia: *Mu.* quia velociter currunt ad nundinas. Vel, r Volatilia, i. contemplati vi viri. Ad sibi similia conueniunt, id ad Claustrales in clastro localiter, ad Sanctos in cœlo mentaliter, *Phil.* 3.d. Conuersatio nostra in cœlis est.

s Sic rusticatio de ligno, id est, circa lignum, id est, circa arborem.

t Ostendit fructum illius, id est, ligni, cum hypallage, id est, sicut fructus ligni ostendit operam rusticationis circa ipsum.

u Sic verbum ex cogitatu, id est, cum deliberatione euulsum.

v Cordis hominis, id ostendit. Ex abundantia enim cordis os loquitur, *1. Thess.* 2.c. Item ibidem. Ex fructibus eorum cognoscit eos. Vel sine hypothesis potest legi sic:

w Sicut rusticatio de ligno, id est, circa lignum.

x Ostendit fructum illius, id est, facit arborem illam fructificare.

y Sic verbum ex cogitatu, id procedens ostendit cor hominis. Nam quale est verbum, tale iudicatur cor loquentis. Vel, Cor hominis, id est, audientis, quasi dicat: sicut rusticatio ligni facit ipsum fructificare; sic prædicatio verbi Dei facit corda auditorum fructificare. Mens enim vniuersusque est lignum, quod ad humorem Scripturæ, vel doctrinæ mittit radices sancti propositi. Rusticatio vero est verbi diuini prædicationis, *Luc.* 13.b. Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, & venit quærens fructum in illa, & non inuenit. Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt, ex quo venio quærens sicum in fuculnea hac, & non inuenio. Sucide ergo illam: vt quid etiam terram occupat? At ille respondens, dixit illi: Domine, dimitte illam, & hoc anno vñque dum ficiam circa illam, & mittam stercora: & siquidem fecerit fructum; sin aptem, in futurum succides eam. Ecce iam multis annis, non solum quatuor, sed & viginti, sed triginta, sed quadraginta expectauit nos Dominus: Dedit cultores Prædicatores, Doctores: Dedit ligones, lectiones, disputationes, increpationes: Apposuit stercora, abundantiam temporalium, frequentiam prædicationum, comminationum, & consolationum: Dedit & custodiam Angelorum, & Prælatorum; & adhuc fructum non facimus, sed labruscas. *Isa. 5.a.* Vinea facta est dilecta meo in cornu filio olei: Et sepuit eam: & lapides elegit ex ea: plantauit vineam eleam: & edificauit turrim in medio eius. & torcular extruxit in ea: & expectauit, vt faceret vuas; & facit labruscas, *sup. 7.b.* Nō oderis laboriosa opera, & rusticationem ab Altissimo cretam.

z Ante sermonem, id est, ante finem sermonis. Nihil enim magis manifestat hominem, quam sermo. *Eccles.* 7.b. Melior est finis orationis, quam principium. Vel, ante sermonem, id est, ante rem sermone dignam.

a Non collaudes, id est, non multum laudes.

b Virum, *hominem*, etiam si vir dicatur.

c Hæc enim tentatio est hominum, id est, probatio, quales sint: stulti, an sapientes. Si enim gloriatur homo, cum laudatur; vel si dolet, cum vituperatur, pater, quod stultus est. *Pro. 27.c.* Quomodo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum; sic probatur homo ore laudantium. Vel sic, *Hæc* enim tentatio est hominum, id est, laudare alios, vel præcipitate sententiam de aliis.

d Si sequaris iustitiam, *j* corde, ore, & opere.

e Apprehendes illam, id est, fructum, vel perfectionem illius. *Sup. 13.*

f Et indues quasi poderem honoris, illam non, quasi scapulare, id est, ex omni parte iustitiam habebit, ad Deum, ad se, & ad proximum, in cogitatione, in locutione, & in operatione, *Iob* 39.c. Iustitia indutus sum, & vestiu me sicut vestimento. *Ephes.* 6.c. State succincti lumbos vestros in veritate, & induit loricam iustitiae. Loria enim vnde tegit corpus. Item poderis est vestis talaris, vt dicitur *Exod.* 28. & significat finalē perseverantiam iustitiae, *Genes.* 37.c. Fecit Jacob Ioseph tunicam polymitam, vel talarem, *Apocal.* 1.c. Vidi similem filio hominis vestitum podere. Item poderis est vestis Pontificis, *Sap.* 18.d. In veste poderis, quam habebat Aaron, totus erat orbis terrarum. *Psal.* 131. Sacerdotes tui induantur iustitiam. Ideo dicitur hic: Poderis honoris.

g Et inhabitatibus cum ea, id est, ipsa habitabit tecum, in corde, in ore, & in opere perseveranter.

h Et proteget te in sempiternum, jà morte æterna. *P. on. 11. a.* Non proderunt diuitiae in die vitionis; iustitia autem liberabit à morte. Item *P. on. 15. 2.* In abundanti iustitia virtus maxima est.

i Et in die agnitionis, id est, in die iudicii, quando illuminabuntur ab condita tenebrarum, & reuelabuntur confilia cordium, *Cor. 4. a.* Quando ipse Dominus agnoicer tuos, quos hic videtur ignorare.

j Inuenies firmamentum, id est, firmum iustitiae premium, vel firmam de salute fiduciam. E contra dicitur de iustitia, *ap.* 3.d. Non habebunt spem, nec in die agnitionis allocutionem illam, scilicet: Venite benedicti, &c. r Volatilia ad sibi similia conueniunt, mercatores in nundinis, qui dicentur volatilia: *Mu.* quia velociter currunt ad nundinas. Vel, r Volatilia, i. contemplati vi viri. Ad sibi similia conueniunt, id ad Claustrales in clastro localiter, ad Sanctos in cœlo mentaliter, *Phil.* 3.d. Conuersatio nostra in cœlis est.

k Mysticè. r Volatilia, id est, Sanctorum animæ quotidie morientum, pennata donis, & virtutibus. f Ad sibi similia conueniunt, jn cœlo, id est, ad Angelos, quibus quotidie sociantur, *Genes.* 15.b. Abraham aues non dimisit. t Et veritas, j vita, iustitia, & doctrina. u Ad eos, qui operantur illam, jn tantum dicunt. x Reuertetur, id est, præmium pro illa dabitur in futuro operantibus illam. *Ephes.* 4.d. Veritatem facientes in charitate crescamus in illo.

l Mysticè. t Veritas, id est, Christus, qui est via, veritas, & vita, *Ioan.* 14.a. Ad eos, qui operantur, id est, qui faciunt opera eius. x Reuertetur, jn fine mundi, vt eos assumat secum in gloria, & in corpore, & in anima, *Luc.* 12.e. Et vos similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando reuertatur ad nuptias. y Leo venationi, id est, aliis feris, quæ sunt eius venatio. a Infidiatur semper. ] Vnde *sup. 13.c.* Venatio leonis onager in Eremo.

z Sic peccata operantibus iniquitatem, id est, iniquam voluntatem ad opus ducentibus insidiantur, vt in laqueum mortis præcipient.

aa Mysticè. y Leo, id est, Diabolus, crudelis, vt leo, i. *Pet.* 5.b. Aduersarius vester Diabolus, tanquam leo rugiens, quærens, quem deuoret.

bb Venationi, id est, Religiosis, qui sunt eius delitiae, *Abac.* 1.d. Incrasata est pars eius, & cibus eius electus.

cc Infidiatur semper, jn nocte, & die, vt patet in beato Antonio.

dd Sic peccata, id est, Dæmones, qui præsunt peccatis.

ee Operantibus iniquitatem, id est, insidiantur, vt in peccato capiant, & secum rapiant in infernum. *Threnos.* 1.e. Vigilavit iugum iniquitatum nearum in manu eius, & convolutæ sunt, & impositæ collo meo, quasi catena ferrea, qua pecca

peccator trahitur in infernum. *a* Homo sanctus,] id est, mundus & firmus. *b* In sapientia manet, ] id est, in contemplatione æternæ veritatis. *c* Sicut Sol ] uniformiter, licet leo, vel peccatum ei insidietur. & quicquid ei acciderit, non auertit eum à contemplatione & amore æternæ veritatis. *Prou. 12. c.*

*al. t*  
*sensa-*  
*tus.*  
*Al. t*  
*immu-*  
*tatur.*

Non contristabit Iustum, quicquid ei acciderit. *d* Nam stultus,] qui æternis temporalia præponit in amore suo. *e* Sicut Luna mutatur ] de cogitatione in cogitationem, de desiderio in desiderium, de peccato in peccatum. *Prou. 15. b.* Cor stultorum dissimile erit,

*Mystic.* *a* Homo sanctus,] i. Christus, b. qui est Sol iustitiae.

*Malach. vlt. a. b.* In

sapientia sicut Sol, ] i. uniformiter: quia nunquam crevit, nunquam decrevit: ab æterno omnia scivit scientia increata; & ab ipso instanti creationis anime suæ omnia scivit scientia creata. *d* Nam stultus ] id est, Antichristus. De quo *Zach. 11. d.* Adhuc fame tibi vasa pastoris stulti, id est, Antichristi. *e* Sicut Luna mutatur ] quæ lucet inferius, sed non superius, id est, Antichristus in terrenis lucebit, non in cœlestibus. Item de nocte lucet non de die; ita Antichristus peccatoribus lucebit, non iustis. Item Luna quanto magis accedit ad Solem, tanto magis decrescit; ita adueniente Christo, vel apropinquante ad iudicium destruetur omnino Antichristus.

*2. Tbeff. 2. b.* Reuelabitur ille iniquus, quem Dominus Iesus interficit spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui.

*Moral.* *a* Homo sanctus ] id est, Prælatus religiosus.

*b* In sapientia ] refectionis propriæ, & instructionis alienæ. *c* Manet sicut Sol ] id est, immutabiliter, quicquid dicatur, vel fiat ei, non amittit dulcedinem contemplationis, nec lumen instructionis. *d* Nam stultus] Prælatus. *e* Sicut Luna mutatur ] secundum dicta aliorum, vel facta subditorum. Luna sepe eclipsatur & lumen mendicat; sic stultus Prælatus sepe turbatur, & laudes etiam hominum querit. *f* In medio, &c.] opportunè & apro ad loquendum: inconsiderata enim locutio sepe nocet infirmis. Vnde *sup. 20. a.* Homo sapiens rasebit usque ad tempus. *g* In medio autem,] legem Dei. *h* Assiduus esto,] id est, in consortio sapientium, qui non tantum legem Dei cogitant, sed & dicunt, & faciunt: *sup. 6. d.* In multitudine Presbyterorum prudentium sta, & sapientiæ illorum ex corde coniungere, ut omnem narrationem Dei possis audire. Per hoc, quod dicit Auctor: In medio insensatorum serua verbum temporis; in medio autem cogitantum legem Dei assiduus esto, innuit, quod bonum est assidue cogitare legem Dei; sed non assidue loqui. Est enim tempus loquendi, & tempus tacendi. *Eccles. 3. b.* *i* Narratio peccantium, ] id est, doctrina, vel prædicatio male viventium. *k* Odiosa ] fuit, & est, & erit. Ideò non ponit tempus, ut ad omne referatur. Nec dicit, cui odiosa, ut intelligatur omnibus: Deo, Angelis, & hominibus, *sup. 15. c.* Non est speciosa laus in ore peccatoris, imò grauis & onerosa. Vnde *sup. 21. c.* Narratio fatui, quasi sarcina in via. *Greg.* Cuius vira despiciunt, restat, ut eius prædicatio contemnatur. *l* Et risus illorum,] id est, gaudium, quo gaudent de scientia, vel divitiis suis. *m* In delictis peccati,] id est, in omissionibus, & in peccato fit. Vnde *Eccles. 2. a.* Risum reputavi errorem, & gaudio dixi: quid frustra deciperis? vel sic, *l* Risus illorum,] id est, de eis est. *m* In delictis peccati, quia homines irrident eos, & scandalizantur in prædicatione eorum, propter vitam ipsorum: & ita delinquent in peccatum illorum. *n* Loquela multum iurans,] id est, frequens iuratio. *o* Horripilationem capit, statuet; *p* id est, menti ipsius iurantis, vel audientium. *q* Et irreuerentia ipsius,] iurantis, qui nec Deum, nec homines reveretur.

*q* Obturatio aurium] audientium est. Causaliter horripilatio typus est quartanæ, quæ est longa & grauis infirmitas; sicut rigor tertianæ, & frigus quotidianæ. Notat ergo Auctor in illo verbo, quod iurans frequenter & irreuerenter, diutur-

*Hugonis Card. Tom. II. I.*

na poena punietur, & per horridas & rigidas cogitationes, quæ per Pilos designantur, ut dicatur horripilatio horror pilorum. Ideò dicitur *supr. 23. b.* Iurationi non affuescat os tuum; multi enim casus in illa. *r* Effusio sanguinis, id est, homicidium.

*s* In rixa superbiorū,] id est, ex rixa superbiorum proueniens. *Nam inter superbos semper iurgia sunt.* *Prou. 13. b.* Vnde fiunt homicidia.

*t* Et maledictio illorum,] qua rixantes adiuvicem sibi detrahunt & maledicunt, & concordes aliis maledicunt.

*u* Auditus grauis,] id est, grauis est ad audiendum. Aliter.

*v* Effusio sanguinis] id est, impropositio-

& vilificatio generis. *f* In rixa superbiorum. Unus enim alij improperebat vilitatem generis. *t* Et maledictio illorum auditus grauis,] id est, digna grani auditio, quo audiunt: Ite maledicti, *j &c. Mat. 25. d. x* Qui denudat arcana amici, *j* id est, qui reuelat secreta sibi ab amico commissa in confessione, vel in consilio. *y* Fidem perdit, *j* id est, fidelem amicitiam illius, qui secreta sua sibi commiserat, vt amico, secundum quod *sup. 22. d.* dicitur: Fidem posside cum amico. Vé, fidem perdit, id est, credulitatem: quia indignum se facit, vt aliquod secretum sibi credatur. *Prou. 11. b.* Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana; qui autem fidelis est, celat amicum commissum.

*z* Et non inueniet amicum, *j* quem amisit propter reuelationem secretorum eius. *a* Ad animum suum,] id est, secundum animum suum, hoc est, non potest ei reconciliari. Prodigio enim secretorum maximè dissoluit amicitiam: & vix inuenit reconciliationem. Vnde *sup. 22. d.* Est recordatio ad amicum excepto conuictio, & improprio & superbio, & mysterij reuelatione.

*Mystic.* *x* Qui denudat arcana amici, *j* id est, Christi, id est, secreta Scripturæ indignis. *y* Fidem perdit, *j* id est, destruit, & in seipso: quia peccat faciens contra illud præceptum Dei. Nolite sanctum dare canibus, *Mat. a. Tob. 12. b.* Sacramentum Regis abscondere bonum est. *z* Et non inueniet amicum, *j* id est, aliquem audientium. *a* Ad animum suum] quia nullus assentit ei. Item *x* Qui denudat arcana amici, *j* id est, suggestiones & consilia Diaboli, qui se multa promittendo promittit amicum. *y* Fidem perdit, *j* eo quod amplius non vult ei aliquod secretum committere. *z* Et non inueniet *j* eum, *j* id est, Diabolum. *a* Amicum ad animum suum,] qui p̄ficiat se amicum eius in suggestionibus suis. De quo *sup. 6. b.* Est amicus, qui convertitur ad inimicitiam.

*b* Dilige proximum] tibi ex conditione naturæ, id est, omnem hominem affectu & effectu. Et coniungere fide, *j* fidelitate cum illo, id est, esto ei fidelis amicus, subueniendo cum indiget, secreta eius celando. *d* Quod si denudaueris absconsa illius, *j* id est, secreta, siue consilia. *e* Et non persequeris post eum] id est, non perfectè allequeris eius amicitiam. *f* Sicut enim homo, qui perdit amicum suum] ex toto in morte. *g* Sic qui perdit amicitiam proximi sui] per proditio & detectioñem secretorum eius, quasi dicat, sic mors aufert amicitiam irreuocabilem; sic proditio secretorum aufert amicitiam irreuocabiliter. *b* Et sicut qui dimittit auem, auolare de manu sua; sic qui reliquisti proximum tuum, id est, amisisti eius amicitiam per culpam eam. *i* Et non eum capies] sicut nec ille auem, hoc est, eius amicitiam non recuperabis. *k* Non illum sequeris] quod minus est, quam capere. *l* Quoniam longe abest] à te, non spatio, sed animo.

*m* Effugit enim] quæ postquam euaserit, nunquam reddit ad ipsum. *Prouer. 6. a.* Eruere quasi damula de manu; & quasi auis de insidiis alicupis. *n* Quoniam vulnerata &c.] id est, animus eius lassus est propter sui secreti proditioñem. *o* Ultra eum non poteris] id est, connectere tecum vinculo amicitie. Vel, colligare, scilicet, vulnus, quod ei inflixisti prodendo secreta eius, non poteris de cætero, quia insanabile est vulnus huiusmodi.

*P P 3* *b* Sed

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXVIII.

**b** Sed maledicti est concordatio ] i. post multa verba fieri re-cordatio reconciliationis amicitiae, non post prodictionem se-cratorum. Vnde sup. 22. c. Si produxeris gladium verbi duri, non desperes: est enim regressus ad amicum. c Denudare au-tem amici mysteria,] id est, secreta. d Desperatio est animæ infelicitis,] id est,

sl. t & inducit desperatio-  
nem de reconcilia-  
tione amicitiae. Prou. 20. c. Ei, qui reuelat  
mysteria, & ambu-  
lat fraudulenter: &  
dilat labia sua, ne  
commiscearis. e An-  
nuens oculo &c. ] Describit hic prodi-  
ctionem, quæ non  
solùm verbis, sed  
etiam nūtibus oculorum  
secreta reue-  
lat: & postea iurat,  
quod nunquam di-  
xerit alicui. Fit autē  
haec annutio oculi  
ob multa, quando-  
que in derisionem,

quandoque in prodictionem, quandoque in deceptionem. Equiuoca enim est annutio oculi, & cùm ille, cui sit, accipit in vna significatione; annuens dicit, quod annuebat con-trarium: de quolibet istorum dicitur hic. e Annuens oculo fabricat, &c.] id est, fabricat, siue machinatur dulos. Prou. 6. b. Homo apostata vir inutilis graditur qre peruerso, annuit oculis, terit pede. Item 10. b. Qui annuit oculo, dabit dolorem, id est punietur, ins. 11. d. Attende tibi à pestifero, fabricat enim mala. f Et nemo,] id est, reprehendet. Delica-tas enim habemus aures ad audiendum malum: quia laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur. Nemo enim hodie implet illud præceptum Domini. Si pecca-uerit in te frater tuus, &c. Mat. 18. b. g In conspectu oculorum tuorum,] id est, coram te. b Conculcabit os suum,] id est, comprimet ad docendum. Vel, Conculcabit, alia litera id est, dulcia & bona loqueretur coram te, & in corde suo co-gitabit dolos, sup. 12. d. In labiis suis indulcat inimicus: & in corde suo insidiatur, vt subuertat te in foueam. i Et super sermones, &c. ] quasi laudans. sup. 12. d. Dives locutus est, & omnes tacuerunt: & verbum illius vñque ad nubes perducent. k Nouissimè autem, &c. ] ad maledicendum ei, quem prius laudabat præsentem. Mich. 3. b. Prædicant pacem: & si quis non dederit in ore eorum quippiam, sanctificant super eum prælium. l Et in verbis tuis, &c. ] Multi enim scandalizabunt in eum, qui mala loquitur de illo, qui videtur sibi esse familiaris. m Multa audiui] mala, n Et non coæquaui ei,] id est, proditori. o Et Dominus odiet illum] specialiter, quasi dicat, grauissimum malum est proditio, & huius signum est, quia Dominus odit eum. Prou. 6. b. Sex sunt, quæ odit Dominus. Vnum est cor machinans cogitationes pessimas. p Qui in altum,] id est, in Deum, vel Prælatum. q Mittit la-pidem] detractionis, vel maledictionis, vel conuicti, vel stulta reprobationis. r Super caput,] id est, in eum vindicta perueniet. Eccl. 10. d. In secreto cubiculi tui ne maledixeris Principi: quia aues coeli portabunt vocem tuam. s Et plaga, &c. ] id est, detractoris, vel proditoris, t Dividet vulnera] peccatorum suorum, id est, augebit; siue multiplicabit. Vel diuidet. dicit: quia vnam partem poenæ dabit animæ; & alteram corpori: quia dupli contritione conteretur: & erit siue diplois confusio eius. u Et qui foueam] perditionis. x Fodit] alii. y Incidet in eam] primus. Omnis enim dolosus primò sibi noce. Psa. 7. Lacum aperuit, & effudit eum: & incidit in foueam, quam fecit. z Et qui statuit lapidem] id est, scandalum. a Proximo suo, &c. ] primus reus æterni tor-menti. b Et qui laqueum] deceptionis. c Alio] id est, alii. d Ponit,] ad decipiendum. b Peribit in illo,] id est, propter illud. Vel, in illo, ad literam, sicut Golias proprio gladio decapitatus est, i. Reg. 17. f. Et Aman suspensus est in patibu-lo, quod parauerat Mardochæo, Esdras 7. d. Prouerb. 26. d. ferè idem dicitur: Qui fodit foueam, incidet in eam: & qui voluit lapidem, reveretur ad eum. Similiter idem dicitur. eccl. 10. b. Qui fodit foueam, incidet in eam: & qui dissipat sepe, mordebit eum coluber.

f Facienti nequissimum, &c. ] contra proximum suum. g Super ipsum,] vel hic, vel in futuro. Exemplum de Achitophel, 2. Reg. 17. Isa. 19. b. Sapientes consiliarij Pharaonis dederunt consilium insipiens. h Et non agnoscer] in praesenti poeniten-do & confitendo. i Vnde adueniet illi] in futuro. Isa. 47. c.

Veniet super te ma-lum, & nescies or-tum eius: & irruet al. t super te calamitas, alij. quam non poteris al. t expiare. k Illusio id conci-est, qua superbi il-ludunt hominibus humilibus, id est, pauperibus, & im-properant eis vilitatem, & paupertatem: vel qua Dominus deridebit superbos, & improperabit bo-na, quæ fecit pro eis. l Et vindicta] Dei pro his. m Sicut leo insidiabitur] prodi-tori, siue dololo.

Prouerb. 3. d. Ipse deludet illusores. Psalm. 2. Qui habitat in coelis irridebit eos. Isa. 33. a. Cùm desieris contemnere, contemneris. n Laqueo] æternæ perditionis. o Peribunt, &c. ] corporali, siue spiri-tuali. Prou. 17. a. Qui in ruina lætatur alterius, non erit im-punitus. Et de hoc sup. 8. b. Noli de inimico mortuo gaudere. ibi quære de hoc. p Dolor autem consumet, &c. ] Exemplum de Ioram, 2. Paralip. 21. d. qui longa consumptus tabe, ira ut egereret etiam viscera sua, languore pariter, & vita caruit. Exemplum de Antiocho 2. Machab. 9. b. Exemplum de Hero-de Agrippa, Att. 12. d. q Ira] per vitium. r Et furor] pertur-bans animum. s vtraque execrabilia] apud Deum & homi-nes. t Et vir peccator,] id est, assuetus peccare. u Contiaens erit illorum,] quasi vasculum, & habitaculum. Prou. c. 27. a. Ira non habet misericordiam, nec furor erumpens.

E X P O S I T I O ( A P. XXVIII.)  
¶ Vi vindicari vult, &c. ] In hoc toto cap. agit Auctor de iracundia, & inimicitia: Et ponit tres partes iracundia, & inimicitia. Prima, querere vltionem, siue se velle vindicare. Secunda mouere lites, quas ira semper vel comitatur, vel generat. Tertia, contumeliis & detractionibus deseruire. De prima agitur, vbi dicit: Qui vindicari vult, &c. De secunda, ibi: Abstine te à lite. De tertia, ibi: Susurro & bilinguis, &c. Remedia igitur dans contra hanc trïplicem plagam iracundia, dicit: x Qui vindicari vult,] de illatis iniuriis.

y A Domino inueniet vindictam, qui iudicabit in æqui-tate pro mansuetis terra. Isa. 11. a. quasi dicat: nemo debet sibi usurpare vltionem; sed debet Domino reseruare, cuius solius est hoc facere sine culpa. Heb. 10. f. Mihi vindictam: & ego retribuam. Deut. 32. e. Mea est vltio. Nec vult Dominus alicui homini, vel Angelio hanc potestatem communicare. Isa. 42. b. Ego Dominus, hoc nomen meum, gloriam meam alteri non dabo. Est autem vltio triplex. Quædam est ex ira, Et hæc est mala & prohibita tam in lege, quam in Euangeliō. Lcuit. 19. d. Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriaz ciuium tuorum. Rom. 12. d. Non vosmetipso defendentes, charissimi; sed date locum iræ. Secunda est ex humana infirmitate: Et hæc permitta est tam in lege, quam in Euangeliō, cum moderamine tamen inculpatæ tutelæ, Luc. 18. a. Vindi-ca me de aduersario meo. Tertia est ex zelo iustitiae: Et hæc est bona. Jer. 17. c. Confundantur, qui me persequuntur, &c. Apoc. 6. c. Visquequo, Domine, sanctus, & verus non iudicas. & non vindicas sanguinem nostrum. Prima voluntas est reprobanda, secunda miseranda, tertia cōmendanda. Sed per-fectius est non querere vindictam, sed pro iniuriantibus ora-re, & ipsis benefacere, Mat. 5. f. Dictum est antiquis, ocu-lum pro oculo dentem pro dente: ego autem dico non resi-stere malo; sed si quis te percussit in dexteram maxillam, præbe ei & alteram. Et postea subdit: Diligite inimicos ve-stros, benefacite his, qui vos oderunt. Heb. 12. f. Accessistis ad montem Sion, & ciuitatem Dei viventis, & testamenti noui. Mediatorem iesum, & sanguinis aspersionem melius loquentem, quam Abel. Nam sanguis Abel clamat vindictam.

Genes-

*Genes. 4.b.* Vox sanguinis Abel fratri clamat ad me , &c. Sanguis vero Iesu clamat misericordiam , *Luc. 22.c.* Pater , dimitte illis: quia nesciunt, quid faciunt. Innuens ibi Auctor hac perfectionem, dicit: Qui vindicari vult, quasi dicat: non omnes volunt hoc: A Domino inuenier, &c., qui omnes iniurias vindicant sine culpa , lo-

co & tempore suo: *a* Et peccata illius, ] i. iniuriantis. *b* Seruans ] Dominus ad poenitendum : c Seruabit , ] ad puniendum , si non poenitetur hic. *sup.s.b.* Altissimus patiens reditor est. *Job. 2.1.d.* In diem perditionis seruabitur , malus. *Isa. 42.c.* Tacui , semper filui, patiens fui, sicut parturiens loquar. *a Relinque* id est, dimittre iniuriam & rancorem. *e Proximo* & non c irascaris proximo. *d Memorare* & testamentum Altissimi, e & despice ignorantiam proximi. *f Absit*, tibi Nec dicit, stine te à lite, & g minues peccata. qui nocuit tibi , sed nocenti , praesentialiter , & quando solet ira vltionis magis feruiscere. *Matth. 6.b.* Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.

*f Et tunc deprecanti*, pro peccatis tuis dimittendis:

*g Tibi peccata soluentur*, ] à Domino, sicut cæra soluitur ad ignem, & glacies ad Solem. Dominus & Sol, & ignis est, *supr. 3.c.* Sicut in sereno glacies soluentur peccata tua. *Luc. 6.f.* Si Dimitite, & dimittetur vobis.

*b Homo homini*] simili sibi natura & conditione.

*i Reseruat iram ad vindicandum se.*

*k à Deo*, longè sibi dissimili:

*l Quærit medalem*, ] id est, veniam peccatorum suorum, & offendarum eius, q. d. si homo homini non dimittit, qualiter audet rogare Deum, vt sibi dimittat? *Matt. 18.d.* Serue nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me; nonne oportuit & te misereri conserui tui? *m In hominem sibi similem*, ] id est, fragilem & conseruum: n Non habes misericordiam, ] indulgentia, vel beneficentia. o Et de peccatis suis ] quibus offendit Deum. p Deprecatur, ] vt sibi dimittat Deus, q. d. frustra, quia nisi dimiserit fratri, non dimittet ei Deus. q. Ipse dum caro sit, ] id est, fragilis, & miserabilis: r Reseruat iram] in corde suo contra fratrem suum. s Et propitiationem] id est, peccatorum remissionem petit à Deo, q. d. præsumptio est, & orationis frustratio. *Matt. 5.d.* Si offers munus tuum ante altera: & ibi recedatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te: relinque ibi munus tuum ante altare , & vade prius reconciliari fratri tuo : & tunc veniens offeres munus tuum. t Quis exorabit pro delictis illius] cum effectu imprecationis? Quasi dicat: nullus. Ecce fraternalum odium simile est peccato in Spiritum sanctum. De quo similius *inf. Ioan. 5.d.* Est peccatum ad mortem, non pro illo, dico, vt roget quis. n Memento nouissimorum, ] id est, mortis, iudicij, suppliciorum Inferni, & gaudiorum Paradisi. x Et despice inimicari, ] id est, despises, *sup. 7.d.* In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. y Beatitudo enim & mors imminent in mandatis eius. ] Beatitudo seruantibus: mors æterna contentibus ipsa. Alia litera habet: Tabitudo in bono, id est, liquefactio cordis, vt *Psi. 118.* Tabescere me fecit zelus tuus, vel, meus. z Et mors] æterna. a Imminent in mandatis eius, ] seruatis, vel non reseruatis. b Memorare timorem Dei, ] id est, timendum & tremendum iudicium Domini. c Et non irascaris ] id est, non irascis proximo. *Matt. 5.c.* Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. *Psal. 89.* Quis nouit potestatem iræ tuæ, &c. d Memorare testamentum, &c. ] id est, præceptum, quo dixit: Dimittite: & dimittetur vobis, *Matt. 6.b. & Luc. 6.f.*

e Et despice ignorantiam proximi, ] id est, non cures, quod tibi fecit, ac si per ignorantiam fecerit. Peccatum enim ignorantia facilis dimittitur, *i. Timoth. 1.c.* Blasphemus fui, & persecutor, & contumeliosus; sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci.

f Abstine te à lite, ] id est, iram, ex qua lis oritur, tempera , vel *Hugonis Card. Tom. III.*

rescinde. g Et minues peccata, ] id est, minus peccabis. Ipsum enim litigare est peccatum, maxime cum est ex ira.

*Homo enim iracundus* id est, ad iram pronus:

*i Incidit litem*, opprobriis & contumeliis & maledictis. *Iacob. 1. c.* Ira viri iustitiae Dei non operatur. *Prover. 15.b.* Vir iracundus prouocat rixas.

*Homo enim h iracundus* & incendit litem: & vir k peccator l turbabit amicos, & in m medio pacem habentium n immittit inimicitiam. Secundum enim o ligna siluz; sic ignis exardescit: & secundum p virtutem q hominis: sic r iracundia illius erit: & secundum substantiam suam extabat iram suam. t Certamen festinatum u incendit ignem: & x lis festinans y effundit sanguinem: & z lingua testifcans adducit morte. b Si sufflaueris, c quasi ignis exardebit: & d si expueris super illam, e extinguetur: f Vtraqz ex g ore proficiscuntur: b Sufflro & bilinguis k maledictus: l multos enim turbauit pacem habentes. m Lingua tertia n multos o commouit, & p dispersit illos de Gete in

o Secundum, &c.]

vt si plura & siccio-

ra sunt ligna; maior ei

& clarior erit ignis:

p Et secundum vir-

tutem, ] id est, potentiam: q Hominis iracundi: r Sic iracundia illius erit, ] vt quando fuerit maior potentia iracundi, tantu

maior erit iracundia eius.

s Et secundum, &c.] id est, secundum quantitatem opulentie erit motus iracundie. Ecce potentia & opulentia fomenta sunt iracundia. Vnde *Prov. 26.c.* Cum defecerint ligna, extinguetur ignis s & suffrone subtracto iurgia conquescent: Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem s sic homo iracundus suscitat rixas. t Certamen festinatum] id est, citò prorumpens ad opprobria & copuita:

u Incidit ignem, ] iracundie & furoris. x Et lis festinans, ] id est, festinanter de verbis prorumpens ad verba. y Effundit sanguinem, ad literam, vel effundet sanguinem, id est peccatum suum ostendet. z Et lingua, &c. ] iurans de vindicta sumenda. Obtestans, alia litera, quasi dicat, maledictus sis; si non percusseris me, per Deum interficiam te.

a Adducit mortem, ] quia fatuus, quod malè iurauit, peius vult adimplere:

b Si sufflaueris, ] id est, si ex flatu superbiz contra iracundum verba protuleris: c Quasi ignis exardebit] qui crescit, & accenditur ex flatu. d Si expueris super illam, ] linguam testificantem, vel obtestantem, id est, molliter & blandè respondetis ei.

e Extinguetur ignis iracundie, ] q. d. immoderata locutio excitat iram ; moderata extinguit. *Prov. 15.a.* Responsio mollis frangit iram; sermo durus suscitat furem. *Eodem 18.d.* Mors, & vita in manibus lingua. f Vtique, ] id est, mors & vita & Ex ore proficiscuntur, *JL. 3.c.* Ex ipso ore procedit benedictio & maledictio. Ex ore moderato vita ; ex ore immoderato mors , vt patet in Nabal & Abigail uxore eius, *1. Reg. 25.* Ille verbis duris excitauit contra se iram David, vnde mortem incurrit; illa verbis suauibus mitigauit iratum, vnde & sublimari promeruit. Sic Roboam verbis magnificis contra se populum excitauit, *3. Reg. 12.d.* Sic Gedeon verbis suauibus & humilibus Ephraim iratum pacificauit, *Lud. 8.a. b.* Sufflro ] i latenter discordias seminaris. i Et bilinguis ] i. aliud coram aliud clam loquens, sicut serpens , qui habet linguam bifurcata. Vel bilinguis, i. quandoque verum, quandoque falsum dicens: k Maledictus, j. maledictione dignus illa, l. Ita maledicti, &c. *Matt. 25.d.* Et quare maledictus? Multo enim, &c. discordias seminar. m Lingua tertia, ] i. lingua hereticæ; quæ veteri, nec novo testamento concordat, vt prima lingua sit veteris testamenti, secunda noui, tertia hereticæ.

n Multos] Catholicos in unitate fidei concordantes:

o Commouit, ] à loco suo, id est, a fidei veritate. p Et dispersit de gen. ] Christiana, in gentem hereticam, vel de regione

Δ in re

Aliter : m Lingua tertia] i. lingua Adiutori, quæ est tertia ab actore & reo. n Multos, &c. ] milites, rusticos, Clericos, Monachos ad lites & bella. p Et dispersit illos de gente in gentem, per appellations, per varias occasions, vel depauperatos

. p 3

met

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXVIII.

**A**in regionem. **a** Ciuitates muratas diuitum,] id est, Iustorum conscientias firmas, & virtutum vallo munitas : **b** Destruxit,] ducendo in errorem. **c** Domos Magnatorum,] id est, mentes fidelium:

**d** Effudit]fundamentum fidei subtrahendo. **e** Virtutes populo rum, credentium:

**f** Concidit, ] vinculum charitatis sol uendo. **g** Et Gentes fortes, ] in fide, vel opere: **b** Dissoluit, ] à capite Christo.

**i** Lingua tertia ] id est, lingua hæretica. **K** Mulieres viratas, ] i. animas viriles, & fortes. Vel iuratas, i. firmas & securas, ac si iuratum esset. **l** Eiecit, ] ab unitate Ecclesiae Catholicæ. **m** Et priuauit illas, &c.] à fructu laborum, quo prius dignæ fuerant: vel quem promereri poterant, si mansissent in fide.

**n** Qui respicit illam, linguam, i. audiendo consentit :

**o** Non habebit requiem]æternam. Vel,

**n** Qui respicit illam, ] id est, qui attendit illi : **o** Non habebit requiem,] pectoris; incipit enim vacillare in fide. **p** Nec habebit amicum,] Christum : **q** In quo requiescat,] nunc spe, tandem re.

**Aliter.** **Θ** mendicos & vagos fecit : **a** Ciuitates muratas diuitum destruxit, temporaliter & spiritualiter, i. Ecclesias & claustra Religiosorum diuitum diuitiis temporalibus & spiritualibus. **c** Et domos Magnatorum, ] Abbatum, Episcoporum, Principium. **d** Effudit, ] quia thesauros absconditos effodi fecit ad causas peragendas. Vnde sup. a 21.a. Obiurgatio & injuria, annullabunt substantiam : & domus, quæ nimis est locuples, annulabitur superbia: quia non vult succumbere in causa. **e** Virtutes populo rum concidit. ] id est, studium & robur dicentium diuinit & dissipauit. **g** Et Gentes fortes, ] in fide & contemplatione: **b** Dissoluit, ] ab opere Dei, & à claustro. **i** Lingua tertia, ] id est, lingua vetulæ stupri mediatrix, quæ est tertia inter puellam & iuuenem: **K** Mulieres viratas, ] id est, habentes viros, & vires : **l** Eiecit, ] à domo sua, à lecto viri, à statu virtutis. **m** Et priuauit illas laboribus suis]spiritualibus & temporalibus, quos prius habuerunt. **n** Qui respicit illam] id est, qui attendit verbis & promissionibus illius: **o** Non habebit reqüiem,] pectoris, vel æternitatis.

**p** Nec habebit amicum, in quo requiescat, ] scilicet, virum suum, in quo prius quiescebat amando. **r** Flagelli plaga liuorem facit, ] in corpore sine sanguinis effusione. **s** Plaga autem linguæ, ] tertia, vel contumeliosa, vel detractoria :

**t** Comminuet ossa ] id est, virtutes, vel mentis fortitudinem; quasi dicat, peior est plaga linguæ, quæ flagelli : quia flagellum corporis ossa lædit, sed lingua ossa animæ comminuit : & tamen lingua misera non habet os aliquod. Vnde versus :

**Vetus.** *Verbum lingua patens os terit ossa carens.*

Nec solum peior est plaga linguæ quæ plaga flagelli, imò & peior, quæ plaga gladij. Vnde sequitur.

**u** Multi ceciderunt in ore gladij. ] id est, cæsione, vel deuoratione gladij : **x** Sed non sic, ] id est, non tam grauiter: **y** Quasi qui interierunt per linguam liuam, ] quia lingua non solum corpus, sed animam occidit; gladius verò solum corpus. *Ierem. 9.c.* Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est : in ore suo pacem cum amico loquitur, & in corde suo ponit ei infidias.

**z** Beatus, qui rectus est, ] clypleo patientiæ, galea sapientiæ : **a** Aliqua nequam, ] hæretica, detractoria, contumeliosa, linguæ Aduocati, lingua vetulæ. **b** Qui in iracundiam illius non transiuit, ] hoc est in peccatum, hoc est, ille beatus est, qui propter verba linguæ nequam non est motus ad peccatum.

**c** Et qui non attraxit iugum illius, ] id est, qui linguæ nequam se non subdidit per timorem. Ille enim iugum quæ linguæ portat & trahit, qui contumelias timet, vel laudes rit. Vnde *B. Bernardus*: iugum linguæ trahit, qui secundum linguas hominum operatur, aut vivit. Huiusmodi iugum non trahebat Apostolus 1. (or. 4.a). Mihi pro misero est, ut à vobis iudicet, aut ab humano die.

**d** Et in vinculis eius non est ligatus, ] id est, in peccati illius assuetus. Quot enim peccata lingue, tot sunt vincula eius, verbi gratia, adulatio, detractio, contentio, murmuratio, otiosa locutio, maledictum, periurium, mendacium, vaniloquium, turpiloquium, & cætera huiusmodi, quibus multi ligati trahuntur ad in cundiam illius non transiuit, & c. qui non attraxit iugum illius, & in d vinculis eius non est ligatus. **e** Iugum enim illius fæcum ferreum est, & g vinculum illius vinculum æreum est. **b** Mors illius mors nequissima, & vtilis potius & infernus, quam illa; **k** Perseuerantia illius non i permanebit, m sed obtinebit n vias in iustorum. **o** In flamma sua non combureret iustos. **p** Qui & derelinquent Dominum, q incident in illa: r & exardebit in illis, & non extinguetur. & immittetur in illos, quasi & leo : & quasi y pardus læder illos.

**f** Iugum ferreum est, ] id est, durum, & indomabile. Ferrum al. t

enim omni metallo relindurius, & omnia do quent, & à nullo do

Deum & immatur, sic lingua nequam. *Iac. 3. b.* Omnis natura bestiarum, & volucrum, & serpentium domantur à natura humana;

linguam autem nullus hominum potest domare.

**g** Et vinculum illius vinculum æreum est, ] id est, durabile & tinnulum, sicut z. Distat autem inter iugum & vinculum linguæ: Nam iugum dicitur timor malæ linguæ; vinculum consuetudo male loquendi. Iugum trahit, qui malam linguam metuit: vinculis alligatur, qui virtus linguæ subiaceat. Vir iustus neutrum habet, quia nec male loqui nouit de aliis; nec quod de se male loquantur alij, metuit. Hinc est, quod dicit Salomonem, *Proverb. 4.d.* Remoue à te os prauum, & detrahentia procul sint à te.

**b** Mors illius mors nequissima, ] id est, poena, quæ pro ista infligitur in inferno, gravissima est. Vel, Mors illius mors nequissima, id est, vitium illius nequissimum est.

**i** Et vtilis potius infernus, quam illa, ] id est, quævis poena grauissima minor est, quam plaga linguæ. Sic accipitur infernus in *Psa. 85*. Eruisti animam meam ex inferno inferiori, id est, ex profunda tribulatione. Vel ad literam, infernus vtilior est, quam lingua nequam, id est, minus nocens. Infernus enim non nocet, nisi malis; lingua verò nequam nocet bonis & malis. Præterea sicut carcer vtilis est in ciuitate ad puniendum noxios & ad terrendum alios; ita infernus viris iustis & patientibus vtilis est, sed præter intentionem eius est. Et id est vtilior est infernus, quam lingua nequam.

**k** Perseuerantia illius ] linguæ, id est, pertinacia procacitatis illius.

**l** Non permanebit, ] id est, non diu durabit in hac vita, quia omnis iniquitas opilabit os suum. Vel sic: k Perseuerantia illius non permanebit, ] in viro iusto, hoc est, licet iustus aliquando cadat virtus linguæ; non perseuerat in illo casu, sed statim resurgit. **m** Sed obtinebit, ] procacitas iugum nequam.

**n** Vias iniustorum, ] id est, vitam, vel opera iniustorum tenebunt finaliter usque ad mortem.

**o** In flamma sua, &c.] lingua nequam. Quid mirum? Iusti armati sunt clypeo fidei & patientiæ, in quo recipiunt omnes iactus linguæ inflammatae. *Ephes. 6.c.* In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis, omnia tela nequissimi ignea extinguere. Malos verò comburit. *Iacob. 3.b.* Ecce quantus ignis, quam magnam siluam incendit: & lingua nostra ignis est.

**p** Qui derelinquent Dominum, ] per impatientiam.

Incident in illa, ] vt in foueam, vel puteum bituminis. Incidere autem in linguam nequam dicitur, vel qui nequiter loquitur, vel qui impatiens est ad ipsam.

**r** Et exardebit ] flamma linguæ: In illis] qui in eam inciderint, id est, erit causa ardoris eorum in inferno. Nam qui hic ardent in malitia, in æternum cruciabuntur in inferni flamma.

**t** Et non, &c.] quia in inferno non inuenitur, cum quo eius flamma possit extingui: quod manifestum est per diuitem, qui guttam aquæ sua lingua petuit infundi de digito Lazari, hec potuit impetrare: *Luc. 16.f.* u Et immittetur in illos, ] flamma linguæ, qui in eam inciderunt. x Quasi leo, ] deuorant eos.

**y** Et quasi pardus, &c.] lingua nequam. Comparatur autem leoni, quia nulli parcit, pardo: quia variis & diversis modis nocet. *Y& 13.c.* Ego ero eis quasi leæna & quasi pardus in via Assyriorum. *Iere. 13.d.* Si mutare potest & chiops pelleam suam, aut perdus varietates suas,

Sept.

**a** Sepi aures tuas, ] docuit non loqui mala, modò docet non audire mala. Vtrumque enim malum est. Vnde dicit: Sepi aures tuas spinis, id est, aculeis timoris Dei, ne audiant vauitatem, varias cantilenas. Vel, Sepi aures tuas spinis, id est, verbis duræ reprehensionis. **b** Et noli audire linguam nequam] id est, adulatoriæ,

vel detractoriam.

Qui enim duriter

reprehenderet adu-

latores, & detracto-

res, cùm adulantur,

vel detrahunt, file-

rent confusi. *Prou.*

24. d. Véntus Áquilo dissipat pluñas;

& facies tristis lin-

quam detrahentem.

Non enim liberter

opponit adulator,

vel detractor lingua-

suam ad spinas. Et

ideò si vis vitare

detractores, & adu-

latores, fac auribus

tuis sepem spinarū,

id est, durarum re-

prehensionum, de

qua dicit *Eccles.* 5. b. Qui dissipat sepem, mordebit eum coluber.

*Isa.* 58. d. Suscitabis fundamenta generationis, & gene-

rationis : & vocaberis adficator sepium, auertens semitas

iniquitatis. *Naum.* 3. d. Paruuli tui quasi locustæ locustarum,

quaç confident in sepibus in die frigoris: Sol ortus est, & au-

lauerunt. Benè dicit, quod locustæ in die frigoris confident,

& orto Sole audiant, quia adulatores & detractores tristes

facti non cantant, sed hilariter audiēnti.

**Mysticæ.** a Sepi aures tuas spinis, ] quibus coronatus fuit

Dominus, id est, memoria Dominicæ passionis.

**b** Et noli audire linguam nequam, ] id est, blasphemiam, &

contumeliam.

**c** Et ori tuo facito ostia, ] discreti silentij, ut quandoque clau-

datur, quandoque aperiatur ad loquendum pro loco, & tē-

pore, quasi dicat: non semper sit os tuum clausum, nec semper apertum. Vnde *Psal.* 140. Pone, Domine, custodiam ori

meo, & ostium circumstantiæ labii mei. *Num.* 19. c. Vas,

quod non habet operculum, nec ligaturam desuper, immundum erit. **d** Et seras auribus tuis facito, ] ut aliquando aperi-

ri possint ad audiendum; aliquando claudi, ne audiant san-

guinem. *Isa.* 33. c. Qui obturat aures suas, ne audiat sanguinem: & claudit oculos suos, ne videat malum: iste in excel-

lis habitabit, *sup.* 22. d. dictum est de hoc. **e** Aurum tuum, &

argentum tuum confla, ] id est, sapientiam, & eloquentiam

fuscul iunge, ut non sit sapientia muta, nec sit eloquentia

stulta. Item aurum tuum, & argentum tuum confiare est bo-

nam operationem sanæ doctrinæ sociare. Et tunc sit species

electri, id est, elegans, & fructuosa doctrina. *Aet.* 1. a. Cœ-

pit Iesus facere, & docere. *Matth.* 5. c. Qui fecerit, & docue-

rit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. *Pro. 25.* a. Aufer

rubiginem de argento, & egredietur vas doctrinæ purissimum.

**f** Et verbis tuis facito, ] discretionis: ut nihil indiscretum

loquaris: ut prius veniat sermo tuus ad limam, quam ad lan-

guam, *sup.* 21. d. Verba prudentium statuerat ponderabuntur.

**g** Et frænos ori tuo, ] id est, rectum moderamen consilij, mo-

destia & abstinentia, contra adulatioñem, detractionem, ma-

ledictum, præcipitationem, atque castigatię. *Iob.* 30. b.

Posuit frænum ori meo. *Greg.* Boni viri fræno consilij refræ-

nant præcipitationem verbi. Hoc frænum apponit *Apostolus*

ori nostro, ubi dicit: Omnis sermo malus non procedat ex

ore vestro; sed si quis bonus est ad edificationem fidei, ut

det gratiam audientibus, *Ephef.* 5. g. **b** Et attende ] qualiter,

vel quid, aut cui loquaris. **i** Ne forte labaris, id est, in ver-

bo male prolato:

**k** Et cadas, ] casu spirituali, & periculoſo:

**l** In conspectu immicorum, ] id est, Dæmonum, vel zimborum.

**m** Insidiantur tibi, ] id est, ad te capiendum.

**n** Et si casus tuus &c. ] æternam, *sup.* 20. c. Lapsus falsæ lin-

guæ, quasi qui in paumento cadens. Casus Iustorum & maxi-

mæ Prælatorum, & Prædicatorum, & Doctorum periculo-

sus est propter exemplum. Vnde *Prou.* 25. d. Fons turbatus

pede, & vena corrupta, Iustus cadens coram impio:

### EXPOSITIO CAP. XXIX.

**vi** Vi facit misericordiam, &c.] Sicut dicitur *Dan.* 4. e. ini-

quitas misericordiæ pauperum redimitur, & vitatur.

Et ideo quia Auctor in predicto capitulo de casu lingua ne-

quam dixerat, quod est insanabilis in mortem: ne quis despe-

ratione periret, subiungit de misericordia, per quam resur-

gitur a casu, & vitatur. Dividitur autem totum capitulum

in quatuor partes. In primo hortatur ad mutuum faciendum

pauperibus tempore necessitatis, licet multi male restituane

mutuatum, sicut ipse Auctor ostendit in litera. In secunda

hortatur ad eleemosynam faciendam, quod maius est, quam

mutuum dare, ibi: Conclude eleemosynam. In tertia horta-

tur ad fideiunctionem faciendam proximo ad cauedam ingra-

titudinem, & stultam promissionem, ibi: Vir bonus fidem fa-

cit proximo. In quarta & ultima agit Auctor de parcitate vi-

citus, & vestitus seruanda, & de fraudulentia hospitium pre-

cavenda, ibi: Initium vita hominis. Dicit ergo: o Qui facit

misericordiam] Hypallage est, id est, p. Qui fœneratur, ] id

est, qui accommodat pecuniam, vel rem aliam necessariam

proximo indigenti. o Facit misericordiam, ] id est, opus miseri-

cordia. Sicut enim datum; ita, & mutuum opus miseri-

cordia est, cum sit gratis, & propter Deum. *Luc.* 6. e. Bene-

facite, & mutuum date, nihil inde sperantes: & erit merces

vestra multa. Melius legitur sine hypallage. o Qui facit miseri-

cordiam, ] id est, aliquod opus misericordia. Vlsto; poto;

cibo, redimo, colligo, condo, id est, vestio, colligo in

hospitio, condo, id est, in sepulchro. p Fœneratur proximo

suo, ] id est, Christo, multo plus acceptus, pro numero, regnū: pro testo; cœlum: pro pane & vino, satietatem refectiō-

nis aeternæ: pro vñica tunica, gloriam immortalitatis: pro

vña sepultura mortui, requiem aeternam. *Prou.* 19. c. Fœne-

ratur Domino, qui miseretur pauperis, & vicissitudinem suam

redder ei. q Et qui præualet manu, ] id est, munificentia lar-

gitatis. r Mandata feruat, ] de misericordia facienda excellen-

tiūs, quam ille, qui dat mutuū: plus etiam est dare, quam

commodare. *Luc.* 6. b. 11. f. Quod superest, date eleemosynam:

& ecce omnia mutua sunt vobis. *Hebr.* 12. d. Remissa

manus, & soluta genua erigit. *Prou.* 10. a. Egestatem ope-

rata est manus remissa; manus autem fortium diuitias parat:

Id est dictum est *sup.* 4. d. Non sit porrecta manus tua ad ae-

cipendum, & ad dandum collecta. Ibi per totum capitulum

de hac misericordia satis dictum est. s Fœnerare, ] id est;

gratis commoda. t Proximo tuo, ] id est, omni homini!

u In tempore necessitatis illius, ] hoc est, ad necessitatē eius

releuandam, non ad voluptatem explendari. *Psal.* 111. Ilu-

cundus homo, qui miseretur & comfratot.

x Et iterum redde proximo tuo in tempore suo, ] id est, se-

cund & tertio redde pauperi, id est, comfratot, quod ei debet

in tempore necessitatis sute. Pauperi enim necessitatis

tempore debetur eleemosyna dati, vel mutui. Vnde *sup.* 4. a.

Declina pauperi aurem tuam sine tristitia: & redde debitum

tuum. Et tamen hoc debitum gratia est, cum gratis redditur:

Vnde *sup.* 3. d. Qui reddit gratiam, theminit in posterum de-

bitorem. Eleemosyna eadem ratione, qua dicitur fœnus, dici-

tur & semen: quia cum multiplici lucro redditur. i. Cor. 9. d.

Qui parcet seminat, &c. Vel aliter potest legi; ut fiat fermō

ad debitorem. Alternatim enim monet Auctor, nunc diuites

ad mutandum pauperibus, nunc pauperes ad restituendam

diuitibus, quod possunt. Vnde cum dixisset diuiti. Fœnerare

proximo tuo, allōquens debitorem, adiunxit.

x Et iterum, ] tu debitor. y Redde proximo ] qui tibi com-

modavit. z In tempore suo, ] id est, in tempore statuto; vel

cum potes.

**Mysticæ.** f Fœnerare proximo tuo, ] id est, Christo, id est,

clausus filiis, id est, pauperibus misericordiam impendendo.

x Et iterum redde proximo, ] id est, Christo:

z In tempore suo, ] id est, in tempore gratiæ, dum tempus

est operandi. Christus ergo & debitor, & creditor noster est:

Debitor quidem noster est omnium, quæ pro ipso dedimus.

*Luc.* 10. f. Cutam illius habe: & quodcumque supererogau-

tis, ego, cum rediero, reddam tibi. Item creditor noster est;

quia mutauit nobis corpus, & animam, & omnia, quæ ha-

bemus. *Sap.* 15. d. Qui spiritum mutuatus est, is finxit illōsi.

*Luc.* 7. f. Duo debitores erant cuidam fœneratori.

f Fœnerare, ] ergo [ proximo, ] id est, Christo:

u In tempore necessitatis illius, ] id est, modò: quia indiget

in membris suis.

x Et iterum redde proximo, ] quia ipse mutauit tibi.

y In tempore suo, ] id est, cum locus & opportunitas fuerit.

# Liber Ecclesiasticus

## Cap. XXXIX.

**a** Confirmatio verbum] operis executione, diligenti examinatione, veteris, ac noui Testamenti auctoritate.

**b** Et fideliter age cum illo,] id est, fac quod dicit; & crede, quod audis.] Vel monet debitorem, vt fidem seruet creditori suo. Vnde dicit: O tu debitor. **a** Confirmatio verbum,] id est, firmiter serua, quod promiseris.

**b** Et fideliter age cu[m] illo,] id est, cum creditore tuo.

**c** Et in omni tempore, inuenies, quod tibi necessarium est, id est, libenter accommodabit tibi creditor, cum verum ei dixeris; sed pauci veri, siue fideles inueniuntur hodie. **Prou. 20. a.** Multi homines misericordes vocantur, virum autem fidem quis inuenier?

**d** Multi quasi inuentionem aestimauerunt fœnus,] id est, possidebit illum inimicum gratis, commodatum, siue

mutuatum sibi. **e** Et præstiterunt molestiam his, qui se adiuerunt,] mutuando, quod necessarium erat, gratis sine usura. In hoc sunt ferè omnes, & maximè nobiles, omne mutuum inuentionem putant. **Mich. 7. a.** Princeps postulat: & Index in reddendo est.

**f** Donec accipiant, osculantur manus dantis,] id est, adulantur & blandiuntur creditoribus suis, quoisque mutuauerint eis. **g** Et in promissionibus humiliant vocem suam,] id est, humiliter promittunt se reddere omnia tempore definito.

**h** Et in tempore redditionis,] id est, in tempore, quo promisit se reddere.

**i** Postulabit tempus,] id est, dilationem, & inducias.

**k** Et loquetur verba tædij, & murmurationum,] contra creditorem.

**l** Et tempus causabitur,] id est, temporis caristiam & angustiam, vel aëris intemperantiam.

**m** Si autem potuerint reddere,] id est, si potens fuerit ad reddendum.

**n** Aduersabitur,] partem retinendo, vel dicendo commodatum non fuisse bonum, argentum non purum, denarios falsos, bladum putridum. Vel sic:

**m** Si autem potuerit reddere, aduersabitur: solidi vix reddet dimidium,] id est, vix reddet medietatem summae sibi accommodatæ.

**p** Et computabit illud] mutuum, vel partem mutui.

**q** Quasi inuentionem,] quia retinet, & non vult reddere.

**r** Sin autem,] id est, si non poterit retinere totum, vel partem mutui. **f** Fraudabit illum pecunia sua,] quia falsam pecuniam, si potest, reddet ei.

**s** Et possidebit illum,] scilicet creditor debitorem.

**u** Inimicum gratis,] id est, sine culpa sua. **x** Et conuictia & maledicta reddet illi,] id est, creditori. **y** Et pro honore & beneficio, reddet ei contumeliam.] Et ita videtur Auctor dissuadere à mutuo. Vnde vulgo dicitur: Si commodaui, non recepi: si recepi, non totum: si totum, non tale: si tale, de amico inimicum. **Sapient. 16. d.** Ingrati spes, tanquam glacies hybernalis tabescet: & disperiet, tanquam aqua superuacua. **z** Multi non causa nequitæ,] id est, auaritæ.

**a** Non foenerati sunt,] id est, nolunt aliis commodare.

**b** Sed fraudari gratis,] id est, sine culpa sua. **c** Timuerunt,] & propter huiusmodi timorem misericordiam mutui excluserunt: simientes decipi, nolunt misereri; cùm tamen scriptum sit: Omni petenti te tribue: **Luc. 6. e.** Non est plena charitas, quam retardat cupiditas. **Vnde 1. Ioan. 4. c.** Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Vnde & hic sequitur. **d** Veruntamen super humilem,] id est, super pauperem. **e** Animo fortior esto,] contra tentationes de non rediendo, vel contra timorem de non recuperando, vt fiat sermo, tam creditori, quam debitori. **Psal. 40.** Beatus, qui intellexit super egenum, & pauperem. **f** Et pro eleemosyna non

trahas illum] pauperem, id est, non protrahas, sed citò ipdgentia, vel commoda. **Suprà 2. a.** Cor inopis ne afflixeris, & non protrahas datum angustianti. **Prou. 3. d.** Ne dicas amico tuo: vade & reuertere: & cras dabo tibi, cùm statim possis dare. Vel sic lege: **f** Pro eleemosyna] mutui, quod fecisti pauperi. **g** Non trahas illum] in cautam, si videris impotentem soluere.

**h** Propter mandatum Domini. **Isa. 58. c.** Frange esuriæti panem tuum. Et **Luc. 6.**

**f** Date: & dabitur vobis: **i** Assume pauperem] ad passandum non divitem. **k** Et propter inopiam eius non dimittas eum vacuum. **l** Perde pecuniam propter fratrem & amicum: **m** & non abscondas illam] sub lapide in perditionem. **p** Pone thesaurum tuum in praceptis **q** Altissimi: **r** & proderit tibi magis, quam aurum. **f** Conclude eleemosynam in **t** sinu pauperis: & hac

**al. t**  
corde.

commodo tuo, id est, quamvis videas eum inopem & impotentem soluere; non ideo dimittas commodare. Facile enim est in oculis Domini subito honestare pauperem. **Suprà 11. c.** Vnde **suprà 4. a.** dicitur: Rogationem contribulati ne abicias: & non auertas faciem tuam ab egeno, id est, ab eo, quæ est egenus. **l** Perde pecuniam propter fratrem & amicum, id est, propter pauperem sustinendum, qui frater & amicus tuus est. Vel propter Christum, qui frater tuus, & amicus tuus est. Frater, quia homo eiusdem naturæ. **Genes. 45. b.** Ego sum, ait Ioseph, frater vester, quem vendidistis in **Egyptum**. Amicus, quia amat omni tempore affectu & effectu: Etiam amat: **Ioan. 5. d.** Talis est Dilectus meus: & ipse est amicus meus, filius Ierusalem. Perde pecuniam, dicit, secundum opinionem cupidi & auarii, qui dare pauperi perdere reputat. Vel, perde temporaliter, vt inuenias æternaliter. **Eccles. 11. a.** Mitte panem tuum super transeentes aquas, quia post multa tempora illum inuenies. Vel, perde pecuniam, sicut Agricola perdit semen, cùm seminat in bona terra. De qua perditione dicitur **Ioan. 12. d.** Qui amat animam suam, perdet eam.

**m** Et non abscondas illam] pecuniam, scilicet.

**n** Sub lapide] ad literam, retro focum, sicut quidam fecit & scripsit: hic sunt? & alias accepit, & scripsit: hic non sunt. **Matt. 6. c.** Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra. Vel, sub lapide, id est, sub duritia cordis auarii, & immisericordis. **Suprà 20. d.** Sapientia abscondita, & thesaurus inuisus, quæ utilitas in utrÿque?

**o** In perditionem] pecunia, vel animæ tuæ. Sæpe enim qui sic abscondit pecuniam suam, perdit eam simul & animam, **Luc. 12. c.** dixit diues: Congregabo omnia, quæ nata sunt mihi, & bona mea, & dicam animæ meæ: anima, habes multa bona deposita in annos plurimos: requiesce, comedere, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte repetent à te animam tuam: & hæc, quæ congregasti, cuius erunt?

**p** Pone thesaurum tuum,] tam spiritualem, quam corporalem.

**q** In praceptis Altissimi,] id est, in usus pauperum, sive in operibus misericordiæ, secundum quod præcepit Altissimus. Manus enim pauperum sunt gazophylacium Christi, vbi tutè seruatur omnis thesaurus. **Luc. 12. d.** Vendite, quæ possedetis & date eleemosynam: facite vobis sacculos, qui nos veterascunt, thesaurum indeficientem in cœlis.

**r** Et proderit tibi magis, quam aurum] absconditum.

**f** Conclude eleemosynam in sinu pauperis,] id est, da occulte. **Matt. 6. a.** Cùm facis eleemosynam, noli ante te tuba canere, sicut hypocritæ faciunt, id est, causa vanæ glo:tae. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua, id est, illi, qui sunt à sinistris, nesciant eleemosynam, quam das à dextris, & pro æternis. **Prou. 11. b.** Munus absconditum exungit illas: & donum in sinu indignationem;

dignationem maximam. *a* Et hæc pro te exorabit ab omni malo, *j* id est, pauper, cui dabis eleemosynam, orabit, ut tibi omnia peccata dimittantur, *Tobit* 4. *b* Eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patitur animam ire in tenebris. *b* Eleemosyna viri, quasi sacculus cum ipso, *j* id est, res, siue thesaurus

*Sup. 17.* depositus in lacu-

*lo*, ad quem recur-  
rit in necessitate. *c* Et gratiam homi-  
nis, quasi pupillam conseruabit, *j* id est,  
benè & fideliter, sicut palpebra conseruat pupillā oculi. Idem, & per ea-  
dem verba habemus *sup. 17. c.*

*d* Et postea resur-  
get *] in die iudicij*,  
sicut granum semi-  
natum resurgit in  
tempore suo.

*e* Et retribuet *] id*

*nō ha-*

*bever-*

*ba.*

*f* Illis, *] id est*, facientibus eleemosynam. *g* Retributionem] eternam. *b* Vnicuique in caput illorum, *] id est*, in meritum, siue secundum intentionem suam. *Iobel. ultim. a.* Cito velocius reddam vicissitudinem vobis super caput vestrum. Et *inf. b.* Conuertam retributionem vestram in caput vestrum.

*i* Super scutum potentis, & super lanceam aduersus inimi-

cum tuum, *] id est*, Diabolum.

*k* Pugnabit] pro te: Hoc est, plus valer eleemosyna contra inimici iacula, quam arma corporalia: quia hæc dubiam, illa

eternam parit victoriam, ut absorbeat mors in victoria, *i.*

*Corinth. 15. g.* Scutum est ad protegendum, lancea ad impugnandum; Sic eleemosyna, & protegit contra iacula Diaboli, & impugnat, ac debilitat vires illius. De hac materia sa-

tis dictum est *sup. 3. b. 4. a. 12. a. 17. c.* *l* Vir bonus, *] id est*,

quicunque iustus. *m* Fidem facit proximo suo, *] id est*, fidei-

iubet pro proximo suo indigenti. Hoc enim opus misericordiae est, sicut datum & mutuum. *o* Et qui perdiderit *] fidem*

erga proximum, non credens intentum proximo, ut velit fi-

dem præbere pro ipso. *p* Confusionem derelinquet sibi, *] id*

est, peccatum: unde confundetur in futuro, nisi pœnituerit.

*Mysticè.* *l* Vir bonus, *] id est*, Christus, *Luc. 18. d.* Nemo bonus, nisi solus Deus. *m* Fidem facit proximo suo, *] id est*, infundit in Baptismo, vel in contritione.

*o* Et qui perdiderit, *] hanc fidem*. *p* Confusionem derelin-  
quet sibi, *] eternam*. *Ierem. 20. c.* Non intellexerunt oppro-  
brium sempiternum, quod nunquam delebitur.

Item mysticè de Prælato. *l* Vir bonus] sibi & aliis, *id est*, bonis Prælatus

*m* Fidem, *] id est*, fideiūssionem, *n* Facit proximo suo] id est, Christo pro subditis, quando curam eorum suscipit. *o* Et qui perdiderit] vnam de animabus sibi committis.

*p* Confusionem] sempiternam, derelinquet sibi. *Vnde 3. Reg. 10. g.* Et cum fugisset vir unus, adduxit eum quidam ad me, & ait: Custodi illum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima illius, aut talentum argenti appendes. *Prov. 6. a. 11. c. 20. c. & 27. b.* de hac materia.

*q* Gratiam fideiūssoris ne obliuiscaris, *] ad literam*, quasi ingratus, vel nolens liberare eum. *f* Dedit enim pro te animam suam, *] id est*, res suas, quibus sustentatur anima, *id est*, ad vitam suam obligavit pro te. *u* Repromissorem, *] id est*, fideiūssorem.

*x* Fugit peccator] in opere, *y* Et immundus] corde, quando transiuit terminus solutionis. *z* Bona verba repromissoris] id est, fideiūssoris.

*a* Sibi ascribit peccator, *] id est*, malus creditor, ad literam. Putat enim, quod propter probitatem, aut nobilitatem suam debeat eius fideiūssor fieri. *b* Et ingratus sensu, *] id est*, scienter. *c* Derelinquit liberantem se, *] id est*, permittit fideiūssorem suum incurtere.

*Mysticè.* *q* Gratiam fideiūssoris, *] id est*, Doctoris, vel Prælati. *r* Ne obliuiscaris] necessaria vita porrigendo, *Deut. c. 25.*

*a* Non alligabis os bouis triturantis in area fruges tuas. *Vel* *sc:* *q* Gratiam fideiūssoris ne obliuiscaris] inobediens exi-

stendo, *Heb. v. 1. c.* Obedite Præpositis vestris; ipsi enim potui-  
gilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri. *Ver-*  
*sic:* Gratiam fideiūssoris, *] id est*, Christi, qui fideiūssorem se  
constituit erga patrem pro tota Ecclesia. *Vnde Isa. 3. 8. c.* Do-  
mine, responde pro me, *r* Ne obliuiscaris, *] sed semper reco-*

gitia gratias mente,  
& opere referedo.

*f* Dedit enim pro  
te] redimendo, li-  
berando, saluando.

*t* Animam suam] in  
mortem. *Ierem. 12.*

*b* Dedi dilectam *at. t.*  
animam meam in  
manus inimicorum  
eius. *Hæc* fuit gra-  
tia, quam nemo de-  
bet obliuisci: quia

*D* maiores charitatē  
nemo habet, quam promis-  
tū animam suam  
quis ponat pro a-  
miciis suis. *Isa. c.*

*15. b.* *u* Repromis-  
sorem, *] id est*, Do-  
ctorum, vel Prælatum, vel Prædicatorem, vel Christum.

*x* Fugit peccator, & immundus] id est, hereticus, & falsus Christianus. *Vel x Peccator*] quoad peccata spiritualia.

*y* Et immundus] quoad peccata carnalia; quia non vult sa-  
nari medicina Medici.

*z* Bona verba repromissoris, *] id est*, Prædicationes contra  
vitia factas. *a* Sibi ascribit peccator *] id est*, propter se, &  
contra se putat dictas. *Vnde sup. 11. d.* Bonā in mala conuer-  
tens insidiatur: & in Electis imponet maculam.

*b* Et ingratus sensu] quem dedit ei Dominus.

*c* Derelinquit liberantem se, *] id est*, volentem liberare à

Diabolo, quantum in se est. *Luc. c. 6. e.* Ipse benignus est su-  
per ingratos, & malos. *d* Vir repromittit de proximo suo, *] cu-*

*stodiendo, Luc. 13. b.* Fodiam circa illam, & mittam sterco-  
ra. *e* Et cum perdiderit reverentiam, *] id est*, verecundiam, vel timorem Dei. *f* Derelinquetur ab eo, *] Prælatus à subdi-  
to, vel subditus à Prælato,* si inuenit maius beneficium.

*g* Repromissio nequissima, *] id est*, recepicio curæ per symo-  
niam, vel per hypocrisim, aut per mendacium, aut propter  
lucrum temporale. *b* Multos perdidit diligentes, *] non*

Deum, non animas; sed diuitias, vel honores.

*i* Et commouit illos quasi fluctus maris] per lites & conten-  
tiones, aut per remorsum conscientiæ. *Isa. 58. d.* Cor impij,  
quasi mare feruens, quod quiescere non potest: & redund-  
ant fluctus eius in concutiationem & lutum: & non est  
pax impiis, dicit Dominus Deus.

*k* Viros potentes, *] id est*, magnos Prælatos. *l* Gyrans migra-  
re fecit] usque Romanos, montes, & alpes..

*m* Et vagati sunt in Gentibus alienis. *] Multi enim Prælati*  
sæpè transeunt in montes, & alpes propter honores & præ-  
tationes: qui propter Deum nollent ire usque ad sanctum

Dionysium. *Ierem. 50. a.* Grex perfidus factus est populus  
meus: pastores eorum seduxerunt eos, feceruntque vagari  
in montibus, de monte in collem transierunt, oblii sunt  
cubilis sui.

*n* Peccator transgrediverit mandatum Domini incident in re-  
promissionem nequam, *] quia cum sit incautus, promittit*

se alios curaturum. *Luce 4. d.* Utique diceris mihi: Medice,  
cura te ipsum. *Vel*, Peccator transgrediverit mandatum Do-  
mini, incident in repromissionem nequam, *id est*, in maledi-  
ctionem eternam, quam Dominus promisit transgressoribus

mandatorum eius, *Deut. 27. d.* Maledictus, qui non permanet  
in sermonibus legis huius, nec eos opere perficit. *o* Et qui

conatur multa agere] simul, vel supra vires suas. *p* Incidet, *] ad literam*, in iudicium litium, vel eternæ damnationis. *Vnde sup. 11. b.* Fili, ne in multis sint actus tui. *Exod. 18. c.* dixit Ietro ad Moysen: Ultra vires tuas est negotium, solus illud

non poteris sustinere, &c. *q* Recupera proximum tuum] largiendo quibus indiger, si pauper factus est. *r* Secundum

virtutem tuam, *] id est*, secundum facultatem tuam. *s* Et at-  
tende tibi, ne incidas in paupertatem, vel in peccatum, vel

in manus Domini, *Hebr. 10. f.* Horrendum est incidere in ma-  
nus Dei viuentis:

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXXIX.

**a** Initium vitæ hominis. Rab. Frugalitatem & hospitalitatem, & honestatem docet Auctor hic, id est, ut temperantes sumus in vītu & vestitu: honesti in moribus: largi in fuscipendi fratribus. Et in principio reprehendit luxuriam cibi & potus, superfluitatem vestium, excessum turrium & palatiorum: Non enim

in principio mundi hæc erat in usu; sed pomis arborū,

**Inf. 39.** d. & oleribus herbærum viuebant anti- qui: & Deus post peccatum primis parentibus tunicas, pelliceas fecit. Et Jeron. Vile oluscum, & panis crebrarius cibus erat. Et hoc est, quod dicit: **a** Initium vi- tæ hominis, id est, initialis, siue primæta sustentatio hominis fuit aqua & panis) i. mō lac: quia prius lacte puer nutritur, quām 2-

**Al. t es** Al. t corre- ctio. Gen. 2. d

qua, vel pane. Item primus homo nec lacte, nec pane, nec aqua primò usus est: sed pomis. Vnde & dictum est ei: De omni ligno Paradisi comedere. Solut.

Initium vitæ hominis, id est, sustentialis & principalis sustentatio hominis est aqua & panis post peccatum. Vnde post peccatum dictum est homini: In sudore vultus tui ves- teris pane tuo, **Gen. 3. d.**

**d** Et vestimentum, ] sine ornatu. **e** Et domus protegens, ] id est, protegere sufficiens: **f** Turpitudinem, ] egestationis. Ad literam, in principio faciebant cavernas in terra, vel in arboribus, in quibus ibant ad requisita naturæ. Et hæc cauerna dicitur hic domus protegens turpitudinem, **Deut. 23. b.** **b.** Habebis locum extra castra, ad quem exibis ad requisita naturæ gestans paxillum in baltheo, &c. Vel, domus protegens turpitudinem, dicitur tentoria & pastophoria & cauernæ & speluncæ montium, in quibus antiqui habitabant, sicut legitur **Hebr. 11. g.** In solitudinibus errantes, & in montibus, & in speluncis, & in cauernis terræ. Nunc verò sunt cauernæ sub terra ad vina frigidius conseruanda, turres iam & palatia ad habitandum, **Jerem. 22. d.** Vx qui dicit: **adifica- bo mihi domum latam, & coenacula spatiose, qui aperit fibi fenestras, & facit laquearia cedrina, pingitque synopide, G.** id est, sanguine Iesu Christi.

**Mysticæ.** **a** initium vitæ hominis, ] spiritualis: **b** Aqua, ] Baptismi: **c** Et panis, ] Eucharistie: **d** Et vestimentum, ] virtutis.

**e** Et domus protegens turpitudinem, ] in conuersatione sancta.

**g** Melior est vietus pauperis sub tegmine afferum, ] domus propriæ:

**i** Quām epulæ splendide in peregre, ] id est, in peregrina- tione: Vl vna dictio, id est, valde peregrè.

**k** Sine domicilio, ] proprio, quasi dicat, melius est tenuem victum sub vili tugurio cum securitate sumere, quām splé- didas epulas in terris quærere. Vnde **Ecccl. 4. b.** Melior est pugillus cum requie, quām plena viraque manus cum dolore & afflictione animi. **Prou. 17. a.** Melior est bucella sicca cum gaudio, quām plena domus viçtimis cum iurgio.

**Mysticæ.** **g** Melior est vietus pauperis, &c. ] Melior est sensus spiritualis sub vili litera, quām ambitiosæ Philosophorum deliciæ, quæ in libris variis continentur. **Prou. 15. b.** Melius est vocari ad olera cum charitate, quām ad vitulum saginatum cum odio.

**Moral.** Moraliter. **g** Melior est vietus pauperis, ] id est, grossa prædicatio, vel doctrina, qua viuunt pauperes & simplices: **b** Sub tegmine afferum, id est, sub verbis impolitis & rudi- bus: i Quām epulæ splendide, &c. id est, quām iniquæ Phi- losophizæ & sermones lucentes & compotiti sine ædificatio-

ne, hoc est, melius est prædicare, vel docere grossam & vti- lem Theologiam, quām Tullij, vel Platonis elegantiam. **Prou. 27. d.** Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos: & in necessaria domus tuæ, & in victum ancillis tuis. **l** Minimum pro magno, &c. Id est, sufficiat tibi, quod habes, licet modicum sit, ne superfluè queras, quod adipisci non vales. Vnde **Ecccl. 7. a.** Quid necesse est homini maiora se quærere, cùm ignoret, quid conducat sibi in vita sua numero dierum pe- regrinationis suæ. Vl sic: **i** Minimum, ] id est, paupertas, vel modica præbenda: **m** Pro magno, ] id est, pro cælo habendo: **n** Placeat tibi. **Tob. 5. d.** Sufficiebat nobis paupertas nostra, vt diuinitas computaremus hoc, quod videbamus filium nostrum. **o** Et impropterum peregrinationis non audies. **j** id est, quod audiunt peregrini, quando aliqua petunt, quād dicitur eis, tūtanii, alienigenæ, quod in lege prohibitum est. Vnde **Levit. 19. g.** Si habitauerit aduena in terra vestra, & moratus fuerit inter vos, non exprobretis eis: sed sit inter vos, quasi indige- na. **p** Vita nequam hospitandi de domo in domum, ] vt scur- ra vagus. Vnde **Luc. 10. b.** Nolite transire de domo in domum. **q** Et vbi hospitabitur, non fiducialiter, ] id est, non erit secu- rus: & quicquid faciat, siue dormiat, siue vigilet, cum timo- re facit. Nimis enim difficile est securitatem inter ignotos, & maximè hospites inuenire, **inf. 36. d.** Cui credit, qui non habet nidum? & despletens vbiique obscurauerit quasi suc- cinctus latro exiliens de ciuitate in ciuitatem. **r** Nec ape- riet os, ] id est, non audebit loqui, vel contradicere hospiti, vel familiæ domus.

**Moraliter.** **p** Vita nequam hospitandi de domo in do- mom, ] id est, de facultate in facultatem, de libro in librum. Quilibet enim facultas vna domus est: Quilibet etiam liber Theologiz vna domus est. Vnde suggillat hic Auctor multos, qui imperfectè & insufficienter & malo modo addis- cunt, modò ad domum Aristotelis, modò ad domum Hip- pocratis, modò ad domum Iustiniani, modò ad domum Gra- tiani, modò ad domum Moyssi, modò ad domum Pauli, & Petri, vel Christi currunt, & in nulla habitant. Et talis, q non fiducialiter ager, ] non enim sic inuenitur Sapientia. **r** Nec aperiet os, ] ad loquendum, vel docendum, vel prædicandū. Quomodo autem sapientia quæri debeat, & inueniri queat, dicitur **Prou. 2. a.** Si quæsieris eam quasi pecuniam, & si cu- thesauro effoderis illam: tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei inuenies. Sequitur: **s** Hospitabitur, ] in do- dom aliena. **t** Et pascet, & potabit ingratos, ] ad literam, fa- miliam domus:

**v** Et adhuc amara audierit, ] lites ancillarum, vagitus puerorum, computum fraudulentum.

**x** Transi hospes, &c. ] secundum **Goff.** vox est Auctoris vel Christi dicentis hospitantibus huiusmodi:

**x** Transi hospes, ] redi ad domum propriam:

**y** Et orna mensam tuam:

**z** Et quæ in manu habes, ] id est, de his, quæ possides, & La bore tuo acquiris:

**a** Ciba cæteros, ] id est, te & filios & familiam tuam. Melius potest legi, vt sit vox hospitis recipientis, qui dicit aduenienti: **x** Transi hospes, ] d est, intra domum meam, & vade ultra in thalamum illum:

**y** Et orna mensam, ] cibis & potibus & diversis ferculis:

**z** Et quæ in manu habes, ciba cæteros, ] id est, de his, quæ habes, da cibum cæteris, id est, familiæ domus. Si non dicit hoc verbo, dicit tamen factio: quia quando illæ comedit in mensa sua, venit tota familia, vñus post alium, id est, aliquid facturus, vel dicturus. **b** Exi à facie honoris amicorum meorum, ] id est, amicorum meorum honorabilium. Hoc sèpè dicitur post prandium, vel quando superuenit ditor ho- spes, tunc compellitur exire de thalamo honoris: tunc dicitur illi illud, **Luc. 14. b.** Da huic locum. **c** Necessitudine do- mus meæ, ] id est, propter necessitatem domus meæ. **d** Ho- spito mihi factus est frater, ] id est, ita familiaris vt frater, quasi dicat, propter familiaritatem confidenter tibi dico, vt cedes mihi illi, & sis in eo vt frater. **e** Gravia hæc ] quæ di- cta sunt: **f** homini habenti sensum, ] rationis. Et similiter gra- via sunt: **g** Correptio domus, ] id est, familia domus obiurgans & maledicens: **h** Et impropterum, &c. ] id est, hospitis, qui ultra debitum vendidit sua. **Vel,**

**g** Correctio domus, ] id est, de superatio domus: **h** Et im- properium, &c. ] ad literam, hæc prima sunt. **Prou. 22. Dives pauperibus imperat: & qui mutuum accipit, seruus est for- nerantis.**

**EXPO**

EXPOSITO CAP. XXX.

**G**o. Vi diligit filium suum, &c.] Hoc capitulo diuiditur in quinque partes. Primo agitur de correctione filiorum. Secundo de sanitate tam corporali, quam spirituali, cunctis diuitiis praferenda, ibi: Melior est pauper sanus. Tertio, de perniciose taciturnitate sapientis, ibi: Bona abscondita, &c.

CAP. XXX.

**G**o. Vi diligit a filium suum, b a fugienda, & iucunditate tenenda, ibi: Tristitia non des anima tua. Quinto, de contentione, & inuidia fugienda, & hilaritate, ac liberalityte Prædicatorum festanda, ibi: Zelus est iracundia. Dicit ergo: a Qui diligit filium suum, tam carnalem, quam spiritualem vera dilectione. b Assiduat illi flagella à pueritia, & quamdiu iuuenis est. c Ut latetur in nouissimo suo] tam pater, quam filius, quando, scilicet, iam non erit filius sub virga patris. d Et non palpet proximorum ostia, ] sicut secura, vel fornicator, vel sicut fur. Exemplum de filio, qui comedit nasum patris sui, cum ducatur ad patibulum: quia non correxerat eum. *suprà* 21. d. Pes fatui facilis in domum proximi sui. De hoc dicitur *Prouer.* 3. b. Quem diligit Deus, corripit. Idem *Hebr.* 12. b. Et *Prou.* 13. d. Qui parcit virgæ, odit filium suum; qui autem diligit, instanter erudit illum. Item *Prou.* 22. c. Stultitia colligata est in corde pueri; & virga disciplinæ fugabit illam. Item. *Prou.* 23. b. Noli subtrahere à puer disciplinam; si enim percussleris eum virga, non morietur. Tu virga percutis eum: & animam eius de inferno liberabis. Item *Prou.* 29. c. Virga, atque correctio tribuit sapientiam; puer autem qui dimittitur voluntati sua, confundit matrem suam. *suprà* 7. c. Filii tibi sunt, erudi illos, & curua illos à pueritia eorum.

e Qui docet filium suum] siue carnalem, siue spiritualem, sanam & vtilem, ac honestam scientiam.

f Laudabitur in illo.] *Prou.* 10. a. Filius sapiens latifical patrem suum. g Et in medio domesticorum in illo gloriabitur, ] ad literam. *Prou.* 10. a. Gloria patris filius sapiens. Vel.

g In medio domesticorum, ] id est, Angelorum & Sanctorum, qui sunt domestici Dei. b In illo gloriabitur ] in futuro. *Prou.* 17. a. Corona senum filij filiorum, & gloria filiorum patres eorum. i. *Theffal.* 2. d. Vos enim estis gloria nostra, & gaudium. i Qui docet filium suum, ] siue carnalem, siue spiritualem. k In zelum, ] inuidia [mittit inimicum] occasionaliter: quia se & filium suum facit inuidiosum; vnde inuidus efficitur inimicus. l Et in medio amicorum gloriabitur in illo, ] id est, de illo filio benè docto.

m Mortuus est pater eius, ] id est, filii sapientis. n Et quasi non est mortuus, ] quia viuit in filio doctrina eius, & conuersatio.

o Similem enim reliquit sibi post se, ] qui eum factis & dictis representat. *Prou.* 13. d. Bonus reliquit hæredes filios suos & nepotes. p In vita sua vidit pater filium suum benè doctum.

q Et latratus est in illo, ] id est, de illo. r In obitu suo non est contristatus] de malo successore. s Nec confusus est coram inimicis] corporalibus, siue spiritualibus, *Genes.* 46. d. Dixit pater ad Ioseph: Iam latet moriar; quia vidi faciem tuam, & superstitem te relinquo. *Prou.* 23. Exultat gaudio pater Iusti: qui sapientem genuit, latabitur in eo. t Reliquit enim defensorem domus, ] id est, familiæ, conscientiæ, vel Ecclesiæ. u Contra inimicos] Dæmones, hæreticos, & Tyrannos.

x Et amicis, ] Deo, & Angelis, Sanctis, & omnibus Christianis. y Reddenter gratiam] pro accepto beneficio doctrinæ, boni exempli, & laudis. Vnde 3. *Regum.* 2. b. dixit David Salomon: Sed & filiis Berzellai Galaaditis reddes gratiam.

z Pro animabus filiorum ] saluandis.

a Colligabit vulnera sua, ] pater, vel filius bonus, quasi dicat: exponet se morti pro salute filiorum. Colligabit dicit, id est, simul ligabit, vt notentur passio & compassio simul inesse in illo. 2. *Corinth.* 11. g. Quis infirmatur, & ego non

ipsum? Item 2. *Corinth.* 12. e. Ego libertissime imperando, & superimpendar ego ipse pro animabus vestris.

b Et super omnem vocem, ] familiæ dolentis, vel plangentis, vel lugentis.

c Turbabuntur viscera eius, ] compassione pietatis. 2. *Corinth.*

d. Viscera eius abundantius in vobis sunt.

d Equus indomitus euadet, ] id est, extra viam vadet.

e Durus, ] id est, durè portans, vel irrefrenabilis propter duritiam oris, vel durus ad calcariam. f Et filius remissus, ] id est, indisciplinatus, vel sua voluntati dimissus.

g Euadet præcepis ] extra viam iustitiae, hoc est, sicut equus indomitus & durus in precipitum vadit; & se, & sessorem interficit; sic filius indisciplinatus in peccatum init; & se, & animam suam duplice morte occidit.

Comparatur autem equo indomito filius stultus, propter lasciviam, propter superbiam, propter feruorem, & propter duritiam. *Ieremie* 5. c. Equi amatores in sceminas & emissarij facti sunt.

h Lacta filium tuum, ] id est, si lactaueris trediendo, molliter nutriendo.

i Et pauentem te faciet, ] id est, animo trepidantem. Ille enim pauidus est, vt dicit *Isidorus*, quem fugat trepidatio mentis, qui videt filium errare, & vellit tangere; & non audet propter nimij amoris remissionem. Ideo dicit Salomon *Prouer.* 24. d. Ne latentes quemquam labiis tuis. Item cap. 16. d. Vir iniquus latet amicum suum, & ducit eum per viam non bonam.

k Lude cum eo; & contristabit te. ] *Prou.* 19. b. Dolor patris filius stultus. Vnde *suprà* 7. c. dictum est: Filii tibi sunt; serua corpus illarum: & non ostendas faciem tuam hilarem ad illas. *Ierem.* 15. d. Non sedi in cōcilio ludentium, & gloriatus sum a facie manus tua. Poëta: Nimia familiaritas parit contemptum. Ideo dicit *Iob.* 29. b. Videbant me iuuenes, & abscondebantur.

l Non corrideas illi, ] id est, cum illo ridente non rideas.

m Non condoleas illi, ] id est, cum illo dolente non dolcas:

n Et in nouissimo, ] id est, in proiectiori ætate illius.

o Obstupescunt dentes] tui, si hoc feceris, id est, dolebis, & inutilis erit correctio, vel increpatio tua. Dentes enim stupidi inutiles sunt ad masticandum, & dolorem habent. *Ierem.* 31. e. & *Ezech.* 18. a. ponitur hæc auctoritas in parte: Patres comedebant vuam aceruam, & dentes filiorum obstupescunt. Vel sic lege:

p Non corrideas illi, ] id est, non atrideas illi, vnde *suprà*

21. c. Sapiens vix tacite ridebit. *Job.* 29. d. Si quando ridebam ad eos, non credebant. Et quare?

q Ne condoleas] postea, cum videris eum propter risum, & mollitatem tuam dissolutum & stultum.

r Et in nouissimo, ] id est, in die iudicij.

s Obstupescunt dentes tui, ] vt nec te valeas excusare. 1. *Regum.* 3. c. Eli, quia non corripuit filios suos, condemnatus est. p Non des illi potestatem ] tui, vel tuorum, vel sui, vel suorum. q In iuuentute sua, ] ne abutatur illa, sicut ille, qui dixit patri suo *Luce* 15. c. Pater, da mihi partem substantiæ, quæ me contingit, &c. r Et ne despicias cogitatus illius, ] id est, non negligas illum corriger, & verberare, etiam pro malis cogitationibus, cum tibi innotuetint. *Pro.* 22. c. Stultitia colligata est in corde pueri, & virga disciplinæ fugabit illam. s Curua ceruicem] id est, disciplinando humiliabit eum, ne superbiat. t In iuuentute] quia dum arbor, vel planta tenera est, potest curvari quocumque volueris; cùni autem induruerit, potius frangitur, quam curuetur. Vnde *suprà* 7. c. Filii tibi sunt; erudi illos, & incurua illos à pueritia illorum. t Et tunde latera eius, dum infans est] non caput, ne stultus fiat; sed latera, vt castus fiat, *infra* 42. a. Seruo

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXX.

**Seruo** pessimo latus sanguinare, super mulierem nequam bonum est signum. **a** Ne forte induret, ] id est, crescat, & durus fiat. **b** Et non credat tibi, ] volenti corrigere: **c** Et erit tibi dolor animæ, ] id est, magnus dolor pertingens usque ad interiora animæ. **d** Doce filium tuum, ] verbis & exemplis.

**e** Et operare in illo]

**f** flagellis & monitionibus, sicut cultor in vinea, vel in agro. **f** Ne in turpitudinem illius offendas, ] id est, ne in turpi vita illius scadulum patiaris, *suprà* 22. a. Cofusio patris est de filio indisciplinato. *Micah*. 7. b. Filius contumeliam facit patri. **g** Melior est pauper sanus. ] Hæc est se-

cunda pars capituli, in qua ostendit, quod sanitas cunctis diutiis preferenda est, & etiam eligenda. Vnde dicit:

**g** Melior est, licet non dicatur. **h** Pauper, ] t censu, vel spiritu. *i* Sanus ] mente & corpore.

**k** Et fortis, ] ad agendum & patiendum. *l* Viribus ] mentis, & corporis.

**m** Quam diues] censu, vel spiritu. **n** Imbecillis] ad agendum, & patiendum. **o** Et flagellatus malitia, ] id est, mali scientia, qua nullum flagellum grauius est. *Prou. 10.* d. Fortitudo simplicis via Domini : & pauor his, qui operantur malum. *Prou. 12.* b. Melior est pauper sufficiens sibi, quam glorus & indigens pane. Item *Prou. 19.* a. Melior est pauper, qui ambulat in simplicitate sua, quam diues torquens labia sua. Item *Prou. 28.* a. Melior est pauper ambulans in simplicitate sua, quam diues prauis itineribus.

**p** Salus animæ in sanctitate iustitiae, ] id est, in firmitate gratiae iustificantis animam. *Prou. 14.* d. Vita carnium sanitas cordis. **q** Et melior omni auro & argento, ] ad literam, quia sanitas iustitiae liberabit animam à morte æterna ; aurum verò, & argentum nihil proderunt in die iudicij, imò plus nocibunt. *Prou. 11.* a. Non proderunt diuitiae in die iudicij, vel in inferno : Quid profuit superbia, aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? *Sap. 5.* b. Vel, melior est omni auro sapientia, & argento eloquentia. *Prou. 3.* b. Melior est acquilatio eius negotiatione auri & argenti. **r** Et corpus validum, ] ad labores honestos melius est. *s* Quam censu immensus, ] id est, quantumvis magnus. Ecce ordo. Primò anima, secundò corpus, tertio censu. Sed multi hunc ordinem peruerunt, quia censem corpori præponunt : & corpus animæ.

**t** Non est censu super censem salutis corporis, ] id est, nullus censu æquialet saluti corporis, multò fortius nec saluti animæ, quæ est iustitia; & tamen auari plus censem, quam iustitiam, vel animam diligunt, *suprà* 10. b. Nihil iniquius, quam amare pecuniam : hic enim & animam suam venalem habet, quoniam in vita sua proiecit intima sua.

**u** Et non est oblectamentum super cordis gaudium, ] fortiter laborantis in præceptis Dei. Nam et si corpus attenuatur labore, anima reficitur, & impinguatur charitatis, ac iucunditatis pinguedine. *Prou. 11.* d. Anima, quæ benedicit, impinguabitur. Multò fortius quæ benè facit. Et qui inebriasi, ipse quoque inebrabitur. *Ierem. 31.* c. Conuertam luctum eorum in gaudium, & consolabor eos, & latificabo à dolore suo, & inebrabo animam Sacerdotum pinguedine. *z. Corinth.* 4. d. Licet is, qui deforis est, noster homo corrumpatur ; tamen is, qui intus est, renouatur de die in diem. Hoc gaudium pars est beatitudinis, & in eo hauritur hic ; sed in futuro consummatur. *ff. 66.* d. Gaudete cum Ierusalem gaudio viuensi, qui lugebatis super eam.

**x** Melior est mors, ] naturalis. **y** Quam vita amara, ] id est, plena miseria & laboris; quia nihil aliud est talis vita, quam mors diurna. *Eccles.* 4. a. Laudavi magis mortuos, quam viuentes; & feliciorem utroque iudicavi, qui nondum natus est. Vel sic :

**x** Melior est inors, ] naturæ, vel gratiæ, qua quis moritur mundo, vel peccato.

**y** Quam vita amara, ] id est, peccatis plena, quæ amaricantur faciunt, & ad amaritudinem æternam tendunt. *Psalm.*

115. Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius. *Numer. 23.* b. Moriatur anima mea morte Iustorum : & fiant nouissima mea horum similia.

**z** Et requies æterna, ] qua Sancti quiescent in Deo per frumentationem, vel per contemplationem.

**a** Quam hæguor perfeuerans, ] id est, quam vita prædens, *A.* + vel quam vita activa, in qua est longus languor, & turbatio multa. *Luc. 10.* g. Martha, Martha, sollicita es, & turbaris erga plurima : porrò vnum est necessarium : Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea; sed perficietur in patria. Et idè dicitur hic: requies æterna, *suprà* 10.

**b** Languor prolixior grauat. Melior est mihi mors, quam vita. Hoc dicit, quia habebat æstum in capite, id est, tribulacionem in mente.

**b** Bona abscondita in ore clauso, ] id est, in homine habente os clausum.

**c** Quasi appositiones epularum circumpositæ sepulchro, ] id est, sicut epulæ appositæ mortuis in sepulchris inutiles sunt; ita scientia, & sapientia absconditæ inutiles sunt. Et tangit morem antiquorum, qui olim sepulchris epulas apponebant, credentes quod mortui inde comedenter & melius haberent: Quod erat error, sicut de Bel, de quo dicit *Daniel* 14. a. Nonne magnus Deus Bel, qui tanta comedit? Et ita innuit Auctor, quod sicut illi peccant, qui sepulchris epulas apponunt; ita peccant, qui scientiam clausam tenent. Vnde *Prou. 11.* d. Qui abscondit frumenta in tempore famis, maledicitur in populis. Sed videtur quod apponere epulas in sepulchris non sit malum. *Tob. 4.* c. Panem tuum, & vinum tuum super sepulturam Iusti constitue. Sed dicimus. Quod Tobias non credit, quod animæ mortuorum inde comedenter; sed hoc iussit, ut inde comedenter pauperes, & orarent pro animabus ibi sepulchorum. De hoc *suprà* 20. d. Sapientia abscondita & thesaurus inuisus, quæ utilitas in utriusque?

**d** Quid proderit libatio idolo? ] quasi dicat, nihil.

**g** Nec enim manducabit, nec odorabit, ] quia etsi os habeat, & nares; non tamen comedit, aut odorat.

Mysticè. **d** Quid properit, ] libanti, id est, homini idolo-latræ.

**e** Libatio, ] id est, immolatio, siue oblatio facta idolo? Nihil, imò nocebit. Est autem triplex idolum mysticum, cui ferè totus mundus immolat. Baal, Beelphegor, & Chamos. Baal interpretatur superior: hoc adorant omnes superbi. Beelphegor interpretatur vetustas deuorans, aut os pellis: ipse est Priapus, siue simulachrum ignominia: hoc adorant: huic immunit omnes luxuriosi. Chamos interpretatur congregans: hoc adorant: & huic immolant omnes auari. Omne enim, quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ, *1. Ioann. 2.* c. Et ita totus mundus idololatra est. *Ierem. 11.* c. Secundum numerum ciuitatum tuarum erant Dij tui, Iuda.

Moraliter. **d** Quid proderit libatio, ] id est, Dominici corporis consecratio.

**f** Idolo, ] id est, Prælato malo, qui speciem Prælati habet, & non veritatem: De qua *Zach. 11.* d. O pastor, & idolum derelinquens gregem. *Ierem. 11.* c. Quid est, quod Dilectus meus, id est, Prælatus in domo facit scelerata multa? Nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas? Non tunc ei proderit libatio, imò nocebit; quia quicunque corpus Domini indignè accipit, iudicium sibi manducat, & bibit, *1. Corinth. 11.* f. Plus dicitur hic, quia.

**g** Nec manducabit, ] quidem utiliter illud, sed pernitosè.

**h** Nec odorabit, ] id est, odorem suavitatis non sentiet. Sequitur. *i* Sic qui effugatur à Domino, ] id est, elongatur à Domino in præsenzi. & iu die iudicij fugabitur in infernum.

**△** Et portans Mysticè, exponitur de malo Prælato. *j* Sic qui effugatur à Domino, ] id est, contemnitur, & reprobatur malus Prælatus, quem circumloquitur sic :

**•** Et portans

**a** Et portans mercedes iniquitatis, videns oculis, & ingemiscens] i. idololatra, qui mercedem iniquitatis portat, id est, poenam pro iniquitate, videns oculis, quod lapis, vel lignum est, quod adorat, & ingemiscit, id est, intus gemit: quia conscientia mordet eum.

**a** Sicut spado complectens virginem, & suspirans] quia non potest facere voluntatem, vel voluptatem suam, hoc est, sicut complexus virginis inutilis est, ipso nociuus spadoni; sic adoratio idioli inutilis, & nociua est idolatria. Alij legunt hoc de illo, qui abscondit scientiam sham, quam posset utiliter publicare.

Dapan.  
diff. 3.  
e. qui  
univit.

De quo dictum est supr. Bona abscondita in ore clauso, &c.

Et est sensus.

**a** Sic qui effugatur] seruus piger, qui abscondit pecuniam Domini sui.

**a** Et portans mercedes iniquitatis] id est, talentum sibi iniquo, & nolenti multiplicare debitum, vel creditum.

**b** Videns oculis, & ingemiscens] id est, intelligens, quid esset faciendum, & inde ex acidia ingemiscens.

**d** Sicut spado complectens virginem, ] inutiliter.

**f** Et suspirans] quia generare non potest, hoc est, sicut spado inutiliter complectitur virginem; sic seruus piger inutiliter habet scientiam.

Mysti-  
cè de  
malo  
Prae-  
tato.

**Θ** a Et portans mercedes iniquitatis] id est, redditus, & prouentus prælationis inique acquisitæ, & inique detentæ.

**b** Videns oculis] animas subditorum perire, res eorum detrahiri, peccata publicè fieri.

**c** Et ingemiscens, ] verbo tenuis, dicens se dolere de strage animalium, nec tamen succurrit, nec resignat prælationem.

**d** Sicut spado] non habens vim generatiuam.

**e** Complectens virginem] id est, prælationem, vel Ecclesiam duobus brachiis ambitionis, & cupiditatis.

**f** Et suspirans] id est, aspirans ad maiorem dignitatem, vel maiores diuitias, upr. 20.a. Concupiscentia spadonis deuginavit iuuençulam. Deuter. 23. a. Non intrabit eunuchus attritus, vel amputatis testiculis, & abscisso veretro Ecclesiam Domini. Atteruntur Prælato testiculi, id est, verbum, & exemplum, quibus generare debet, per ignorantiam: amputantur per malam vitam: abscondit veretrum per infamiam. Sequitur.

**g** Tristitiam] sæculi, quæ mortem operatur. 2. Cor. 7.c,

**h** Non des animæ tuæ, ] non dicit corpori, nec dicit patiaris, in/a 38. b. Ne dederis in tristitiam cor tuum; sed repelle eam à te.

**i** Et non affligas temetipsum in consilio tuo] id est, in cogitu tuo, sicut quidam Clericus nobilis, qui suspendit se cum antela palefrædi sui ex tristitia. Et Iudas. Mat. 27. a. Et Aman. Esther. 7.d. inf. 32.d. Fili, sine consilio nihil facias.

**k** Iucunditas cordis, ] quod ex operibus virtutum, & conscientie puritate. Iuxta Ps. 96. Lux orta est Iusto, &c.

**l** Hæc est vita hominis] id est, signum vitæ spiritualis. Proverb. 15. b. Cor gaudens exhilarat faciem: & in moerore animi deicitur spiritus. Et parum post. Secura mens, quasi iuge conuiuum.

**m** Et thesaurus sine defectione sanctitatis, ] id est, firmatis, & puritatis.

**n** Exaltatio] id est, extra saltatio bonæ operationis.

**o** Vix est longæuitas] per causam, id est, futuræ vitæ, & etiam præsentis. Proverb. 18.d. Animus gaudens ætatem floridam facit.

**p** Miserere animæ tuæ] non alienæ, sicut multi faciunt, qui bonum, quod aliis exhibent, sibi magis indigentibus denelegant. Pro. 11. c. Benefacit animæ tuæ vir misericors; qui autem crudelis est, etiam propinquos abiicit. Et quid mirum, cum scipsum abiiciat? Unde upr. 14. a. Quid sibi nequam est, cui bonus? Vel dicit. Miserere animæ tuæ, non carni tuæ, cui multi sub specie pietatis, aut discretionis miserentur. q Placens Deo] id est, ut placeas Deo iustè, & continenter viuendo. r Et contine] contra luxuriam. s Et congrega] contra auari-

Hugonis Cardinatis Tom. 111.

tiam. r Cor tuum] non solum corpus.

**u** In sanctitate eius] id est, Dci, vel cordis, contra hypocrisim, quæ tantum exteriùs sanctitatem habet.

**x** Et tristitiam] sæculi, longè expelle à te, mundum, & quæ mundi sunt, contemnendo.

**y** Multos enim occidit tristitia, ] non solum spiritualiter, sed & corporaliter, in-

le à te: **y** Multos enim occidit tristitia: & non est utilitas in illa.

**a** Zelus, & **b** iracundia & minuent dies: & **d** ante tempus senectam &

adducet cogitatus. f Splendidum cor g bonum in epulis est; h epulæ

enim illius; diligenter sunt. vbi bonorum opes & corporaliter, in- A

frā 38. b. A tristitia festinat mors, & cooperit virtutem.

**z** Et non est utilitas in illa.] Liptote. Minus dicit, & plus si-

gnificat kab. Non potest esse utilitas, vbi honestatis ope-

rum est sterilicas.

**a** Zelus] inuidiaz.

**b** Et iracundia] im-

moderata.

**c** Minuet dies] vitæ

præsentis, ad litteram. Vel, dies, vitæ

externæ, quam auferunt. Pro. 17. d. Spiritus tristis exsiccat ossa.

**d** Et ante tempus] determinatum à natura.

**e** Senectam adducet cogitatus, ] maximè de temporalibus. Boetius.

Funduntur vertice cani.

**f** Splendidum cor, ] id est, lætem, & iucundum. g Bonum in epulis est, ] quas dat, vel accipit. quasi dicat, cum quis dat,

vel accipit cibum hilariter, bonum facit coniuium.

**h** Epulæ enim illius] quas dat pauperibus.

**i** Diligenter sunt] id est, studio affectu. Iere. 48. b. Maledi-

ctus, qui opus Dei facit negligenter.

### EXPOSITIO CAP. XXXI.

**g** Igilia honestatis, &c.] Hoc capitulum diuiditur in tres partes. In prima agit de sobrietate animæ, quam tria operatur, honesta vigilia, infirmitas corporis, labor sanctus. In secunda agit de malo, & bono diuite, ibi: Qui aurum diligit, &c. In tertia de sobrietate cibi, & potus, ibi: Supra mensam magnam, &c. Dicit ergo.

**k** Vigilia honestatis] circa rem honestam

**l** Tabefaciet carnes] id est, consumer carnales voluptates, & carnalia desideria. Job. 19.c. Pelli meæ consumptis carnis adhæsit os meum. Est autem vigilia studentium. Mart. 13.d.

Vigilate, videte, & orate. Vigilate in cella, videte in libris, orate in Ecclesia. Item est vigilia laborantium, inf. 38.c. Omnis faber, & architectus, qui noctem tanquam diem transgit, cor suum dabit in similitudinem picturæ: & vigilia sua perficiet opus suum. Item vigilia contemplantium. 1. Pet. 4.b.

Estote prudentes, sobri, & vigilate in orationibus. Hac tríplici vigilia vigilabant Pastores, de quibus dicitur Iuc. 2. b.

Erant Pastores in regione eadem, vigilantes, & custodiens vigilias noctis super gregem suum: & ecce Angelus Domini stetit iuxta illos, & claritas Dei circumfulxit illos.

**m** Et cogitatus illius, ] id est, de illa vigilia scil. honestatis, n Auferet somnum] pigriz, vel negligentiz, & etiam culpe.

**o** Cogitatus præscientia, ] id est, prædestinationis, & reprobationis. p Auertit sensum, ] id est, cogitationem, &

appetitum ab omni concupiscentia mala, hoc est, qui cogitat præmia bonorum, & supplicia malorum, nesciens an sit prædestinatus, vel reprobatus, abstinet à peccatis. Vel sic

**o** Cogitatus præscientia[ Dei, id est, quod Deus scit, & videt omnia, etiam antequam fiant. p Auertit sensum] a malo. Boetius: Magna nobis indista est necessitas bene agendi:

quia omnia agimus ante oculos Iudicis cuncta cernentis.

Proverb. 15.a. Oculi Domini in omni loco contemplantur bonos, & malos.

**q** Et infirmitas grauis] corporis.

**r** Sobriam facit animam, ] id est, prius fuit ebria vino Babylonis, reducit ad sobrietatem. 1. Cor. 12.c. Virtus in infirmitate perficitur. Psal. 15. Multiplicat sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt. supr. 11.d. Maliciam vniuersitatem obliuionem facit luxuriaz maximæ. Eccl. 1. 10. a. Curatio

Q. 9

cellare

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXXI.

cessare faciet peccata maxima. *a* Laborauit diues] virtutibus, cui satis est, quod habet. *b* In congregatione substantia] substancialis, id est, bonorum operum, vel premij æterni. Juxta illud *ps. 38.* Et substantia mea apud te est. *c* Et in requie sua, id est, quam bene viuendo comparauit. *d* Replebitur bonis ] id est,

premio bōnorū, quod nunc semiplene habetur per pēm; sed tunc plenē habebitur per speciem: quia cūm venerit, quod perfec-

*Sup. 8.* Etum est, cuacnabitur, quod ex parte est. *i. Cor. 14. c.*

*e* Laborauit pauper] scientia, vel virtute. *f* In diminutione vi-

ctus] propter diminutionem victus, vel in cōsumptione sui vietus, vt filius prodigus, qui substancialiam suam viuendo luxuriosè consumpsit: & postea laborauit fame, custodiendo porcos alienos. *Lv. 15.* *g* Et in fine inops] id est, fine ope, vel sine opibus spirituallibus: quia post hanc vitam, nec habebit opes virtutum, nec opem Sanctorum. *h* Qui aurum] materiale, id est, diuitias temporales. *i* Diligit ] auarè. *k* Non iustificabitur ] id est, inter Iustos non computabitur, vel non fiet de iniusto iustus. Vix enim inuenitur, qui male acquisita velit restituere. *Ecc. 5. b.* Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. *l* Et qui insequitur consumptionem, id est, luxuriam, & ebrietatem, vel huiusmodi peccata, quæ corpus, & substancialiam consumunt. *m* Replebitur ex ea ] id est, poena debita ei *psal. 103.* De fructu operum suorum satiabitur terra, id est, anima terrena. *n* Multi dati sunt in auri casus] id est, multi ceciderunt in peccatum, vel in infernum propter aurum. *o* Et facta est in specie ipsius, id est, in imagine de ipso fabricato.

*p* Perditio illorum] tam temporalis, quam æterna, *supr. 8. a.*

*q. r. s. t.* Multos perdidit aurum & argentum. *l. v. dixerunt Pa. thi. quod* Aurum fitisti aurum libe. *i. M. u. b. 6.* legitur de Antiocho, quidam quod perambulabat superiores partes Syriz, vt pecuniam *B. C. r. s. f.* congregaret: & male mortuus est. Et Heliodus egregie verberatus usque ad mortem: quia templi ætriarum spoliabat. *z. M. b. 3. e.* Et *i. Timot. 6. b.* Qui volunt diuites fieri, incident in tentationem, & in laqueum Diaboli.

*q* Lignum offensionis, id est, idolum, in quo offendunt idololatri. Est aurum sacrificantium, id est, auarorum, qui animas suas sacrificant Diabolo. Dicitur autem aurum auarorum idolum, quia auari illud quasi Deum colunt, & amant. Vnde *Ephes. 5. b.* Auaritia, quod est idolorum seruitus. Vel [aurum sacrificantium] id est, diuitia Sacerdotum, sunt, lignum offensionis, quia in eo multi offendunt, sicut Adam, & Eua in ligno vetito offenderunt. *Ofer. 4. c.* Populus meus in ligno suo interrogavit, quasi dicat, de auro quæsiuit, non de animalium salute.

*f* Vx illis, qui sectantur illud] mente, & corpore discurrendo post illud. *Abac. 2. c.* Vx qui cōgregat auaritiam malam domui suæ. *i* Et omnis imprudens, qui nescit discernere inter veras, & falsas diuitias. Vel, imprudens, id est, improvidens sibi in futurum.

*s* Deperiet in illo] id est, in amore.

*x* Beatus] est, diues, virtutibus, & bonis operibus, vel etiam substantia rerum.

*y* Qui inuentus est] in morte, vel in vita. *z* Sine macula] mortalis peccati, vt *Iob. Abraham.* Sed nunc pauci, vel nulli tales, id est, diuites, sine macula, *sup. 11. b.* Si fueris diuēs, non eris immunis à peccato. *Matt. 19. c.* Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum cœlorum. Difficile est habere diuitias, & non amare, & virtuosum. Et ideo dicit. Beatus est diues, qui inuentus est sine macula mortalis peccati.

*a* Et qui post aurum non abiit] mente, vel corpore, vt auari, qui vbique terrarum, imò & sub terra sequuntur aurum. *Matt. 6. c.* Vbi est thesaurus tuus, ibi & cor tuum, *sup. 11. b.* Si securus fueris, non apprehendes: & non effugies, si præcucurreris.

*b* Nec sperauit in pecnia] ſaculare, vel temporalis.

*s* Et thesauris] pecunia, vel scientia, vel possessionum, vel

librorum. *Prouerbiorum 11. d.* Qui confidit in diuitiis spis, corrupt. *Isa. 30. b.* Portantes super humeros iumentorum diuitias suas, super gibbum camelorum thesauros suos ad populum, qui prodeſſe non poterit. *Iob. 31. c.* Si pūtaui aurum robur meum, & obrizo dixi, fiducia mea.

*d* Quis est hic, & laudabimus eum.] id est, dignum laude nunciabitur.

*e* Fecit enim mirabilia in vita sua, ] quia mundi pom- *Al. t.* *Super.* pam vicit, maligni *Quis.* astutiam cauit, appetitus proprij concupiscentia superauit. *Vnde Rab. Verè.* martyrij genus est voluntaria pauper- *Al. t.* *Super.* *tas.* Quid enim mirabilis, aut quod martyrium grauius, quam inter epulas

efurire, inter vestes algere, paupertate premi, inter diuitias, quæ ostendit mundus, quas offert malignus, quas desiderat noster appetitus. Mirabile est ignem tangere, & non viri:spinas colligere, & non pungi: lapides supportare, & non laudi: Et diuitia ignis sunt, & spinæ, & lapides.

*f* Qui vel, quis probatus est in illo, auro, vel Deo, & perfectus inuentus est: Raritatem notat hic quis, sicut *psal. 33.* *Quis est homo, qui vult vitam: diligit dies videre bonos?* Probatur autem quis in auro, quando ad tactum eius non maculatur, nec ad visum sollicitatur ad appetendum; Sic ille probatus est, & perfectus, qui nec habendum concupiscit, nec habitum male retinet, aut dispensat. *Rarus est talis. Luc. 12. e.* Quis, putas, est fidelis dispensator, & prudens. *i. Co- rinth. 4. a.* Iam queritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur.

*g* Et erit illi gloria æterna, ] quia contempnit hic gloriam mundi.

*h* Qui potuit transgreedi, ] præceptum Dei per liberum arbitrium sibi datum.

*i* Et non est transgressus] non timore, sed amore.

*k* Et facere mala] impunè quoad mundum.

*l* Et non fecit] sicut David, qui potuit percutere persecutorem suum Saul & noluit. *i. Reg. 24. b.*

*m* Ideo stabilita sunt, id est, confirmata.

*n* Bona illius] id est, opera, & virtutes. *o* In Domino] quasi in fundamento firmo. *Ephes. 2. d.* In quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino.

*p* Et eleemosynas illius, ] corporales, & spirituales.

*q* Enarrabit omnis Ecclesia Sanctorum] sicut modò narrat de B. Martino, quid diuisit pallium suum pauperi. Et de B. Nicolao, quid puellarum stuprum compescuit auro suo. Hoc tamen solet exponi à Magistris de Christo secundum regulam Ticonij.

*b* Qui potuit transgreedi, ] in membris suis. *i* Et non est transgressus] in se capite.

*k* Et facere mala] in membris suis.

*l* Et non fecit] in se. Sed valde inapproprius modus loquendi. Non enim concedendum est, quid Christus peccat in illo. Sequitur.

*s* Supra mensam magnam sedisti] ad epulandum.

*f* Non aperias super illam fauēm tuam prior] ad loquendum, vel ad manducandum. Mensa magna dicitur, vbi magna ferula parata sunt, vel vbi magni coniuī sunt, vel vbi magnus Dominus est mensa, sicut mensa Regis. Est autem triplex mensa, de qua potest hoc exponi, mensa natura, mensa Scriptura, mensa Eucharistia. Prima magna, secunda maior, tertia maxima. Et tertia mensa est gloria, de qua dicitur. *Luce. 14. d.* Beatus, qui manducabit panem in regno

& Dei. De hoc dicitur

Mysticè. Mensa magna, sacra Scriptura. *Ia. 21. b.* Pone mysticè mensam, contemplare in specula.

*r* Supra mensam magnam sedisti] vt audias, vel doceas.

*s* Non aperias super illam fauēm tuam prior, ] id est, antequam didiceris, ne doceas: ne prius sis canalis, quam concha. *supr. 11. a.* Priusquam audias, ne respondeas verbum: & in medio seniorum ne adjicias loqui.

**A** Dei. De hoc dicitur Prover. 23. a. Quando sederis, ut comedas coram Principe, diligenter attende, quæ sunt posita ante faciem tuam: & statue culerum in gutture tuo.

a Non dicas simulta sunt,] vna dictio, id est, simulata, siue ficta. b Quæ super illam sunt,] q.d. non dicas simulatione largitatis apponi, vel

Al. t  
si mul-  
ta.

parari, quæ ponuntur in mensa. Véldictiones.

a Nō dicas, si multa sunt ferculæ.

b Quæ super illam sunt,] quod superflua sunt. Multi enim sunt, qui quælibet multa, dicunt superflua: Sicut Discipuli, de quibus

al. t  
dolorē.

C Ètum esset Iesus in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum vnguentum pretiosum, & effudit super caput ipsius recumbentem: Vi-

dentes autem Discipuli indignati sunt, dicentes: Ut quid perditio hæc?

al. t  
dolorē.

c Memento, quoniam malus est oculus nequam,] id est, oculus inuidi, sup. 14.

b Nequam est oculus inuidi, quia corpus totum tenebrosum facit. Luc. 11. e. S. oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Oculus intentio, corpus congeries operum. Oculus Doctor, vel Prædictor, corpus plebs, siue populus. Prover. 30. c. Oculum qui sublannat patrem, & despiciit partum matris suæ, suffodian eum corui de torrente.

Mysticæ.

a Non dicas, simulta sunt,] id est, ficta.

b Quæ super illam sunt,] sicut multi, qui dicunt ea, quæ non placent eis, ad terrorem dicta, non ad veritatem.

c Memento, quoniam malus est oculus nequam,] hæretici, vel cuiuslibet male exponentis Scripturam, & arcum sacrae Scripturæ, & rigorem eneruanter remittentis.

d Nequius oculo, nequam.

e Quid creatum est? ] Nihil, cum lingua mala, valde nequam est. Iaco. 3. b. Lingua nostra ignis est, vniuersitas iniquitatis.

f Ideo,] quia nequam est inuidus.

g Ab omni facie sua,] id est, tota facie sua, lachrymabitur.

b Cùm viderit,] bona aliorum. Vnde Philosophus. Vtinam in omni ciuitate haberent inuidi oculos, & aures, vt de bonis omnium torquerentur. Vel de hæretico, & male exponente Scripturam, exponitur.

f Ideo,] quia male intelligit Scripturam.

g Ab omni facie,] id est, ab omni qualitate peccati. Vel, ab omni facie, id est, coram omnibus, lachrymabitur in die iudicij.

b Cùm viderit,] Iudice revelante ea, quæ modò latent.

i Ne extendas manum tuam prior,] ad escam, vel potum, vel ad benedicendum, vel ad dandum, quæ super mensam sunt, maximè cùm tu non sis Dominus mensæ, vel ad ferendum, vel ad iurandum, vel ad inquitandum, vel ad scribendum. Glo. Ne præsumptè aliquid agas.

k Et inuidia,] id est, improperiò alieuius inuidi hoc videntis. / Contaminatus,] id est, conuictus.

m Erubescas,] de conuictio tibi dicto.

n Nec comprimaris in conuicio vino,] Epibes. 5. d. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.

o Mysticæ. n Nec comprimaris in conuicio,] id est, in studio. o Vino,] sapientiae; quia non plus sapere, quam oportet sapere; sed sapere ad sobrietatem. Rom. 12. a. Prover. 25. d. Perscrutator Maiestatis opprimet ux à gloria.

p Intellige, quæ sunt proximi tui,] id est, quid debebas proximo tuo.

Hugonis Card. Tom. III.

q Ex te ipso:] Illud enim debes ei, quod credis tibi deberi ab aliis posito in statu illius. Si ergo non vis compelli ad bibendum, non doceas alios. Esther. 1. b. Nec erat, qui nolentes cogeret ad bibendum; sed sicut Rex statuerat præponens mēsis singulos de Principibus suis, ut sumeret unusquisque, quod vellet. Tob. 4. c. Quod ab alio oderis fieri, vide tu, ne alteri aliquando facias, Matt. 7. b. Quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, & vos eadem facite illis.

r Vtere quasi homo frugis,] id est, quasi homo temperatus, non quasi vrsus, aut lupus.

s His, quæ tibi apponuntur, non querens alia, neque laetiora, vt voluptuosus; neque viliora, vt hypocrita infia 37. d. Noli auditus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam: Vel.

t Intellige, &c. id est, ex tua fragilitate cogita fragilitatem aliorum, vt eis compatiaris. Ideo enim permisit Dominus Petrum futurum Pastorem totius Ecclesie cadere, vt in casu suo discedet, quomodo allis misereri deberet Job 5. d. Visitans speciem tuam non peccabis.

u Vtere quasi homo frugis,] id est, quasi sobrius, & discretus. His, quæ tibi apponuntur, in mensa Sacrae Scripturæ, non queras nodum in scirpo. Proverb. 25. c. Mel inuenisti, comedere, quod sufficiat tibi, ne forte satiates euomas illud.

v Ut non, cùm manducas muletum,] id est, nimium, vel multa ferculæ, vel diu.

w Odio habearis,] à conuiciis, & maximè à scurris, & à pauperibus, quorum sunt reliqua mensæ.

x Cessa prior,] loqui, vel comedere.

y Causa disciplinæ,] id est, vt des aliis exemplum non comedendi nimis diu. Hoc est contra multos scholares (mysticæ) qui nunquam volunt cessare à comeditione Scripturæ sed semper comedere volunt, & nunquam pascunt. 2. Tim. 3. b. Semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis pervenientes.

z Et noli nimius esse,] in conuiciis, in disputationibus, in lectionibus, in sermonibus in iusticiis, & in omni re: quia omne, quod caret mensura, malum est. Eccles. 7. c. Noli esse multum iustus.

a Ne forte ostendas,] alios in tua nimietate.

b Et si in medio multorum sedisti,] in mensa.

c Prior illis,] maximè in maioribus te.

d Ne extendas manum tuam,] ad cibum, vel potum.

e Nec prior poscas bibere. ] Loquitur secundum morem quarundam regionum, vbi non apponitur viuum in mensa, nisi cùm queritur, in scyphis.

f Quam sufficiens,] id est, extra ruditatem peccati posito.

g Vinum exiguum,] 1. Tim. 5. d. Modico vtere vino propter stomachum tuum. Cato.

Hoc bibe, quod possis, si tu vix. vivere sanus.

Ab Adam, usque ad Noë nemo bilit vinum. Item viuebant vinum homines diu. Noë primus plantauit vineam, & primus ine- briatus fuit. Genes. 9. c. Prohibetur autem in Scriptura dari generis vinum quatuor generibus hominum. Primò Regibus. Pro. bus bo- 31. a. O Lamuel, noli dare vinum Regibus. Item Sacerdoti- minum bus ingressuris ad ministerium templi. Lenit. 10. b. Vinum, probibe. & omne, quod inebriari potest, non bibetis tu, & filii tui, tur. quando intrabitis tabernaculum testimonij, ne moriamini. Item Nazareis. Num. 5. a. Vir, siue mulier, cùm fecerint vo- tum, vt sanctificantur, & se voluerint Domino consecrare, à vino, & omni, quod inebriare potest, abslinebunt. Item Claustralibus. Ier. 35. b. Ionadab filius Rechab pater noster præcepit nobis dicens: Non bibetis vinum vos, & filii vestri usque in sempiternum.

h Et in dormiendo,] ad litteram, non laborabit, &c. ex in- digestione. Ecol. 5. c. Saturitas divitis non sinit eum dormire: Ieron. Cibus simplex modicus, minus onerosus est: diues epulis distentus, curis anxius, aut vix, aut nunquam somno fouetur. Raban. Tenuis victus tam animæ, quam corpori utilis est; superfluus verò è contra. Luc. 21. g. Attendite vo- bis, ne forte grauenter corda vestra in crapula, aut ebrieta- te, & curis huius mundi.

i Vigilia,] id est, suavis somni priuatio, siue mentis inquietudo.

k Et cholera,] id est, colica, vel vomica passio, vel vita cur- ratio: Cholera enim, & vomitus causa est breuitatis vita. Vnde infia 37. d. Auiditas appropinquabit usque ad chole- ram, &c.

l Et tortura,] id est, torsiones ventris.

Qq. 2. a Viro

# Liber Ecclesiastici.

*a Viro infrunito,] id est, gulosus, sine frumine discretionis, vel ebriosus, sine frunio: quia nunquam ab humore vini siccatur, vel intemperato, sine frunio temperantur, vel inuercundo, sine fronte verecundia, vel insipienti, sine fronesi Sapientia. Vnde supra 23.a. Animo irreuerenti, & infrunito ne tradas me. b Somnus sanitatis ] id est, somnus salubris, est. c In homine parco ] id est, modesto, & temperato. Ecl. 5.c. Dulcis est sonus operanti siue parum, siue multum comedat. Semper tamen salubrior est somnus in parco victu. Vnde sequitur in Ecclesiaste. Satisfactio divitiae non finit eum dormire. d Dormiet, &c.] temporis, ad literam. Vel, vsque mane, resurrectionis. e Et anima illius cum ipso ] id est, cum corpore illius. f Delectatur in somno contemplationis, quo noli prouocare, & multos etiam exterminavit hunc vinum. Ignis probat ferrum durum; sic hunc vinum corda superborum arguit in ebrietate potatum. quiescit in mundo, & quiescit in Christo. g Et si coactus fueris in edendo multum,] a propria concupiscentia, vel ab homine aliquo, vel infirmitate, vel causa alia. h Surge è medio] conuiuantium tecum. i Et vomes] seorsum, ut alij non videant: Minus enim malum est hoc, quam vomere super mensam. l Et refrigerabit] id est, alleuiabit, &c. Nam vomitus, ad literam, stomachum purgat, & minuit choleram. m Et non adduces corpori tuo infirmitatem,] quæ ex nimio cibo generatur. Et infra 37.d. In multis escis erit infirmitas: & auditas appropinquabit ad choleram. 1sa. 28. b. Omnes mensie repletæ sunt vomitu, sordidumque, ita ut non esset ultra locus.*

*Moraliter. g Si coactus fueris,] a propria concupiscentia, quæ sola cogere potest: Iuxta illud Iacob. 1. b. Vnusquisque tentatur à propria concupiscentia abstractus, & illectus. b In edendo multum] cibum carnalis voluptatis. h Surge è medio] per contritionem. k Et vomes] per confessionem. l Et refrigerabit te] ab zflu malæ concupiscentiæ. Ephes. 5.d. Surge, qui dormis, & exurge à mortuis: & illuminabit te Christus. m Et non adduces corpori tuo infirmitatem] poenæ sternæ, sed secundæ stolæ, inf. 37. d. Propter crapulam multi obierunt; qui autem abstinent est, adjiciet vitam. n Audi me, fili, & ne spernas me,] id est, doctrinam meam; quia etiæ turpe est, quod docui; tamen vuile, alioquin non docerem filium. Si vuile Gen. 49.a. Audite, filii Iacob: audite, Israel patrem vestrum. Et Pro. 3.a. Audite, filii, Sapientiam patris vestri.*

*o Et in nouissimo,] id est, tandem, vel in alia vita. p Inuenies verba mea,] id est, fructum ex eis percipies, si seruaueris ea. Matt. 24.c. Verba mea non transibunt. q In omnibus operibus tuis] bonis, esto velox, non procrastinans, sicut corvus. Soph. 2.d. Vox cantantis in fenestra, corvus in superluminari, sup. 5.b. Non tardes conuerti ad Dominum, nec differas de die in diem. Sed contra. Sine consilio nihil facias, inf. 32.d. Item Pro. 4. d. Oculi tui recta videant: & palpebra tua præcedant gressus tuos. Item Luc. 14.f. Quis enim volens turrim ædificare, nonne prius sedens computat sumptus, qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum? Solut. Est velocitas strenuitatis, & velocitas præcipitationis. Prima bona est, quia virtutum tarditatis excludit. Secunda mala est, quia in præcipitum ducit. De prima agitur hic. Vnde infra 33.c. In omnibus operibus tuis præcellens esto. Pro. 6.b. Si impiger*

# Cap. XXXI.

fueris, veniet, vt fons, messis tua; & egestas longè fugiet à te. Pro. 22.d. Vidisti virum velocem in opere suo, coram Regibus stabit, nec erit ante ignobiles. Ecl. 9.c. Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare. Contra secundam velocitatem loquuntur alii auctoritates. Dicit ergo. q In omnibus operibus tuis esto velox] id est, strenuus, non morosus. r Et omnis infirmitas,] tædij, vel acidia, vel impedimentum aliud. s Non occurret tibi,] velociter operanti. Exod. 15. d. Si audieris vocem Domini Dei tui, languorem, quem posui in Ægypto non inducam super te, id est, induci non permitem. Pro. 4.b. Currens non habebis offendiculum. t Splendidum in panibus,] id est, hilarem, & docibilem in panibus errogandis pauperibus. x Benedicent labia multorum,] id est, bona dicent de eo, & bona optabunt ei, inf. 35. b. In omni dato hilarem fac vulnus tuum. z Cor. 9.b. Hilarem datorem diligit Deus. *Mysticæ. u In panibus] sacrae Mysticæ. Scripturæ dispensandis. x Benedicent labia multorum,] in præsenti, & in futuro. y Et testimonium veritatis illius,] id est, quam ille prædicat. Vel, veritatis illius, id est, verè honestatis illius.* D

*z Fidele] id est, credibile. Illi enim prædicationi creditur, cui vita attestatur. Joan. 10. g. Si mihi non vultis credere, operibus credite. Pro. 12.c. Labium veritatis firmum erit in perpetuum.*

*Mysticæ, de Christo, t Splendidum in panibus] Ioan. 6.b. Mysticæ de Christi & Matt. 14.b. x Benedictent labia multorum,] ad literam, quia dixerunt: Hic est verè Prophetæ, qui venturus est in mundū: Io. 11.6.b. y Et testimonium veritatis illius fidele,] Ioan. 10. e. Opera, quæ ego facio, hæc testimonium perhibent de me: Item Ioan. 5.f. Ego habeo testimonium maius Ioāne: Opera enim, quæ dedit mihi Pater, ut perficiam ea: ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me.*

*a In nequissimo pane,] id est, ex nequissimo corde dato, id est, tristis, & auaros: b Murmurabit civitas: ad literam: contra auarum, & tristem datorem. c Et testimonium nequitia,] id est, de nequitia: illius: auari. d Verum est: j quia sicut dicitur, ita est.*

*Mysticæ: a In nequissimo pane:] doctrinæ, vel prædicationis iniuria, b Murmurabit civitas,] id est, Ecclesia. c Et testimonium nequitia: illius: falsi Doctoris:* M

*d Verum est: id est, auctoritas restitutæ nequitiam illius esse puniendam, vera est: Pro. 19.b. Falsus testis non erit imputatus. Mat. 5.c. Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno coelorum. Panis mendacij nequam est: Pro. 20.c. Suavis est homini panis mendacij, & postea implebitur os eius calculo: Panis detractionis nequior est: Job 20. b. Panis eius in vtero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus. Panis hærefoes nequissimus est: 1sa. 65.d. Serpenti puluis panis eius. De hoc pane, & in hoc pane murmurat civitas Ecclesiæ. Luc. 12.a. Attendite à fermento Pharisæorum: Ioan. 7. b. Murmur multum erat in turba de eo. Sequitur.*

*e Diligentes in vino,] id est, intentos calicibus epotandis. f Noli prouocare,] ad potandum. Nimis enim etiam sine prouocatione bibunt. Vel, Noli provocare, ad iram contendendo cum eis, quia facile irascuntur, & sepe percutiunt. Ebris enim primò est hilaris, secundò sibi diues viderur, tertio loquitur, quartò furit. Vnde versus.*

*Tunc venit r̄sus, tunc pauper cornua sumit.*

*Et venus in vini, ignis in igne surit.*

*Pro. 23.d. Cui vx, cuius patri vx, cui rixæ, cui souæ, cui sine causa vulnera, cui suffossio oculorum, nonne his, qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis?*

*g Multos enim exterminavit,] id est, occidit.*

*b Vinum,] id est, ebrieras vini, quæ sensum minuit, iram excitat, libidinem inflammat, animi secreta revelat, rationem sepelit, fortitudinem enervat, animam rugat, inf. 37.d. Multi propter crapulam obierunt. Osee 4.c. Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor. Pro. 20.a. & 23.c. de hoc. i Ignis probat ferrum durum,] id est, mollit, & canescere facit.*

*k Sic vinum corda superborum arguit in ebrietate potatum,] id est, extra mensuram, id est, sicut ignis ferrum molit, & inflamat; sic vinum extra mensuram potatum corda dura inflamat.*

inflammā ad luxuriam, & ad quodcumque faētū impellit, vt patet in Loth, qui post ebrietatem commisit incestum.

*Genes. 19. g.*

¶ Et qua vita hominibus vinum] id est, viuum in mensura potatum, equam, id est, salubrem vitam facit. Vnde *sugr.* in *codem c.* Quām

sufficiens est homini eruditio exiguum, sobrietate: si bibas illud moderatē, & eris sobrius. ¶ Quām est vita, ingenium, lētificat mentem, & roborat corpus.

¶ Si bibas illud moderatē] id est, cum ebrietate ab initio: Exultatio animæ, & cordis, viuum moderatē

acutior ad inuestigandum. Vinū modicum acutum debita mensura.

Eris sobrius] id est, acutior ad inuestigandum. Vinū modicum acutum debita mensura.

spirituali plantū est. *Roma 1.2.* Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. ¶ Quām est vita, quam minuitur vino, ] id est, quam vilis, & quam infelix est, Et loquitur de vita naturæ: nam vita gratia, & gloria omnino perditur.

¶ Quid defraudat vitam] naturæ, gratia, gloria?

¶ Mors] naturæ, culpa, miseria. Vel ebrietas instar mortis, hominem & stultum, & instabilem, & insensibilem facit. Vel Diabolus, *Apoc. 6. b.* Ecce equus pallidus, & qui sedebat super eum, nomen illi mors. Item peccatum. *Sapien. 1.c.* Deus mortem non fecit, id est, peccatum. *Psalm. 54.* Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos. Item poculum veneni, id est, falsæ, & hæreticæ doctrinæ. *Apoc. 17. b.* Mulier erat circundata purpura, & coccinæ, & inaurata auro, & lapide pretioso, & margaritis, habens poculum aureum in manu sua, plenum abominatione, & immunditia fornicationis eius. Vel, Mors, id est, voluptrias. *i. Tim. 5. a.* Vidua, quā in delitiis est, viues mortua est.

¶ Vinum in iucunditate] id est, ad iucunditatem.

¶ Creatum est non in ebrietate, ] id est, ad ebrietatem, ab initio, licet Noe, qui primò plantauit vineam, inebritus fuerit. *Psalm. 103.* Vinum lētificat cor hominis, moderatē sumptum. *Prou. vlt. a.* Date siceram moerentibus, & viuum his, qui amaro sunt animo, ut bibant, & obliuiscantur egreditatis suæ, & doloris sui non recordentur amplius. Similiter cæteri terreni fructus, cætati sunt ad alimentum hominis, non ad detrimentum. Vnde sic sumenda sunt alimenta, quasi medicamenta: & qui aliter sumit, male sumit. *i. Tim. 6. b.* Habentes alimenta: & quibus tegantur, his contenti sumus.

¶ Exultatio animæ, & cordis, viuum moderatē sumptum] vel, potatum, id est, causa lætitiae affectus, & intellectus. Nam nomine animæ affectus, nomine cordis intelligitur intellectus. *Act. 4. f.* Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Hæc duo lētificat sobrius potus vni: Nam & intellectus acutior redditur, & affectus promptior, & paratiō ad omne bonum.

¶ Sanitas est animæ, & corpori sobrius potus, ] vini per causam. Nam ex sobrio potu vni naturalis vigor corporis reparatur, & in anima bona cogitationes, & sanctæ desideria generantur. *Zachar. 9. d.* Vinum germinans virgines, non metrices.

¶ Vinum multum potatum, ] vel in multa quantitate, vel in multa fortitudine.

¶ Irrigationem] id est, euacuationem sensus, vel prouocationem ad iracundiam.

¶ Et iram] id est, motum ad vindictam, vel ad conuicti.

¶ Et ruinas multas facit] tam corporales, quam spirituales. *Prouer. 23. d.* Cui rixæ, cui fouæ, cui sine causa vulneræ, cui suffossio oculorum: nonne his, qui commorantur in vino, & studient calicibus epotandis.

¶ Amaritudo animæ vinum multum potatum, ] id est, vinum multum forte, vel in multa quantitate potatum, facit amaritudinem peccati, vel poenitentia in anima, siue in conscientia. *Prou. 23. d.* Ne intuearis vinum, quando flauescit, cum splenduerit in vitro color eius, ingreditur blandè, & in nouissimo mordet, ut coluber: & sicut Regulus venena diffundet.

¶ Ebrietatis animositas imprudentis offendit, ] actiue, &

passiuè, id est, audacia, siue temeritas, quæ surgunt ex ebrietate, ostenditur, & offendit alios. Offensio imprudentis dicitur: quia nullus, nisi stultus offenditur ex verbis ebrij. Neq; etiam respondet ei aliquis, nisi stultus. *Prou. 20. a.* Honus est homini, qui separat se à contentionibus; omnes autem stulti miscentur contumeliis. *Prouer. 26. a:*

Ne respondeas studio iuxta stultitiam eius; ne efficiaris similis illi.

¶ Minorans virtutem, & faciens vulnera. In continuo viuē non arguas proximum: & non despicias eum in iucunditate illius. ¶ Verba impropperij non dicas illi; & non premas illum in repetendo.

¶ Et faciens vulnera] animæ, & corporis. *Off. 4.c.* Fornicatio & vinum, & ebrietas auferunt cor. *Hab. 1.5.*

¶ Quid non ebrietas designat? opera recludit; spes iubet esse ratas, od prælia crudeliter inermem;

Sollicitus animis onus exigit, ac doceat artes;

Fecundi calicos quem non fecere disserunt?

¶ Prouer. 20. a. Exultatio res vinum; & tumultuosa ebrietas: quicunque in his delectatur, non erit sapiens.

¶ In continuo vini non arguas proximum] id est, cum bene potatus est in continuo, non arguas eum de loquacitate non impropere et ebrietatem, Nam calefactus vino citè irascetur, & quasi futilis percutetur. *Supr. 8.d.* Cum iracundo non facias rixam, & cum audace non eas in desertum. *Prouer. 22. d.* Noli esse amicus homini iracundo: neque amabiles cum viro furioso. Et ita fecit Abigail, holuit arguere Nabal super stultitia sua: quia ebrius erat vique in crastinum. *i. Reg. 25.*

¶ Et non despicias eum in iucunditate illius, ] id est, in ebrietate impropere conuicti sua, vel irridendo eum, sicuti Cham irritat Noe patrem suum. *Genes. 19. d.* Et Iudei Christum inebriatum in Cruce:

¶ Verba impropere non dicas illi] tunc quando tegehdus est, non regelandus. *Prouer. 17. e.* Qui celat delictum, querit amicitias. Vnde Seth, & Iaphet amici facti sunt Noe, & benedicti: quia cooperuerunt eum. Cham autem maledictus, & seruituti addictus in filio suo, quia ostenderat pudenda patris sui.

¶ Et non premas illum in repetendo] tunc debita tua. Tunc studi capitulo mysticæ, & moraliter potest exponi de multiplici vino, & multiplici ebrietate. Est enim multiplex vinum, & multiplex ebrietas: Est vini charitatis, siue auctoritatis *Cant. 2.1.* introduxit me Rex in cellam vinariam; & ordinavit in me charitatem. Item est vinum compunctionis;

*Psalm. 5.8.* Potasti nos vino compunctionis. Item est vinum laetitiae spiritualis. *Psalm. 103.* Vinum lētificat cor hominis, Item est vnu legalis austeritatis. *Cant. 1. a.* Meliora sunt vbera tua vino. Item est vinum dñe increpatiōnis: *Luke. 10. f.* Appropians autem Samaritanus alligabit vulnera eius infundens oleum, & vinum. Item est vinum deuotionis, in quod sepe vertitur aqua contritionis; vel tribulatiōnis; sed non nisi in nuptijs in domo Architriclini. *Ibid. 2. b.* Item est vinum doctrine spiritualis. *Zach. 9. d.* Quid est bonum eius; & quid pulchrum erit, nisi frumentum Electorum, & vnu germinans virgines? Item est vinum humana redemptionis, scilicet, sanguinis Domini, quod cum laete bibi debet, id est, cum pietate conscientia. *Ibid. 5. a.* Venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum, & lac. *Cant. 5. a.* Bibi vinum meum cum lacte meo: Item est vnu carnalis voluptatis. *Prouer. 20. a.* Luxuria res est vnu. Item est vinum temporalis iucunditatis. *Ephes. 5. d.* Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Item est vinum infidelitatis, quod propinat hæretici. *Deuter. 32. e.* Pel draconum vinum eorum. Primo vino inebriatus est Christus in Cruce. Vnde, & ad potum illius invitat sponsa. *Cant. 5. a.* Comedite, amici, & bibite; & inebriamini, charissimi! Ultimò inebriabitur Antichristus, & omnes satellites eius:

*Apoc. 18. a.* De vino ira fornicationis eius biberunt omnes Gentes: & Reges terræ cum illa fornicati sunt.

Horat.  
in Epist.

Matthi  
27.

Multip  
plex v  
nūm.

# Liber Ecclesiastici.

EXPOSITIO CAP. XXXII.

A  
al. t  
expli-  
cata.

Ectorem te posuerunt] In praecedenti capitulo egit Au-

tor de sobrietate, quæ maximè necessaria est Prælatis.

Vnde hic agit de of-

ficio prælationis.

Diuiditur autem hoc

capitulum in qua-

tuor partes. In pri-

ma docet Prælatum

habere humilitatem

in se, & sollicitudi-

nem circa subditos.

In secunda docet di-

ligentiam prædican-

di, & modum : quæ iterum necessaria sunt Prælatis, ibi.

Loquere maior natu.

In tertia instruit subditos circa silentium,

& patientiam ad audiendum verbum prædicationis, ibi:

Audi tacens :

In quarta docet tam Prælatos, quæm subditos ni-

hil agere, sine consilio, ibi.

Fili, sine consilio nihil facias, &c.

Dicit ergo. a Rectorem te posuerunt] Rectorem non domi-

natorem, non mercenarium ; sed Pastorem : non carnificem,

sed tutorem : non Tyrannum, sed dispensatorem : non Do-

minum, sed ministrum. i. Petr. 5. a. Pascite, qui in vobis est,

gregem Dei, prouidentes non coacte, sed spontaneè secundum

Deum : neque turpis lucri gratia, sed voluntarie ; neque ut

dominantes in Clericis. Mat. 20. d. Quicunque voluerit inter

vos maior fieri, sit minister vester : & quicunque voluerit

inter vos primus esse, erit vester seruus. Sicut filius hominis

non venit ministrari, sed ministrare. i. Corinth. 4. a. Sic nos

existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores mi-

nisteriorum Dei. a Té] non tuas diuitias, non tuam nobilita-

tem, non tuam progeniem, sed [te] id est, tuam personam.

Hodie tamen uno facto Episcopo, Episcopatur tota parentela.

Vnde, & nomen suum amittit tota progenies ; & qui prius

dicebatur filius fabri, vel Roberti, dicitur nepos Episcopi

i/a. 66. a. Nunquid parturier terra in die vna, aut parietur

gens simul ? Verba sunt Christi, vel Ecclesiaz admirantis de

tot nepotulis uno partu natis. Vnde i/a. 49. f. Quis genuit mi-

hi istos ? Ego sterilis, & non pariens transmigrata, & captiu-

a : & istos quis enutriuit ? Ego destituta, & sola. ( Tbi. en. i. a.

Quomodo sedet sola ciuitas plena populo : facta est quasi vi-

dua Domina gentium, ) & isti vbi erant ? a Posuerunt, ] vt

deponi posset, si res postulat, aut tempus. Vel, posuerunt, id

est, electum canonice, non receperunt dictum coacte, vel in-

gerentem se inuercundè. Heb. 5. a. Nec quisquam sumit sibi

honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Contra in-

gerentes se, exemplum est. Num. 16. e. De Choritis, qeos

terra viuos absorbit, qui volebant se ingerere in sacerdo-

tium. Item 2. Paralip. 26. d. De Ozia Rege, qui se ingerens

in ministerium templi, lepra percussus est.

b Noli extolli] id est, extra alios tolli, vel contra statum

tuum tolli. Neque dicit : Non extollaris ; sed, noli extolli, vt

non solùm extollentiam exteriorem, sed etiam interiorem

ostenderet in Prælatis esse reprimendam.

c Esto in illis] non supra illos in throno potestatis. nec extra

illos in cameris priuatis ; sed inter illos in dormitorio, in

refectorio, in oratorio.

d Quasi unus ex ipsis] ita vestitus, ita procuratus. Hoc est

contra Abbates, & Priors comedentes in cameris, derelin-

quentes gregem Zab. 11. d. O pastor, & idolum derelin-

quens gregem. Joan. 10. c. Mercenarius fugit, quia merce-

narius est.

e Curam illorum habe] verbo, & exemplo instruendo, in-

firms compatiendo, & necessaria prouidendo, dissolutos

corrigoendo. Luc. 10. f. Appropians Samaritanus fauciato,

alligauit vulnera eius, & curam eius egit : & altera die pro-

tulit duos denarios, & dedit stabulario, & ait : Curam il-

lius habe, id est, populi tibi commissi. Ideò dicitur hic, Cu-

ram illorum habe, non aliorum, non tui tantum. Sed quo-

modo curam habebit de aliis, qui seipsum curare nescit ? i.

Tim. 3. b. Si quis dñm suz pñesse nescit, quomodo Eccle-

sia Dei diligentiam habebit ?

f Et sic[ id est, curam gerendo de subditis.

g Considera, j Christi affectionem ad ipsos, qui pro eis san-

guinem suum fudit. Et ideò de singulis rationem exiget à te.

Jer. 33. c. Adhuc transibunt greges ad manum numerantis,

ait Dominus. Item, considera, tui conditionem, & gregis

# Cap. XXXII.

infirmitatem, vt compati scias. Galat. 6. a. Considerans te ipsum, ne & tu teneris. Job. 5. d. Visitans speciem tuam non peccabis. Item considera Dæmonum astutias, hæreticorum versutias, hostium insidias contra te, & gregem tuum, quæliter possis euadere. Act. 20. f. Attendite vobis, & vniuerso

gregi. b Et omni

nam, & tñ dignitatem consequa-

ris tñ corrogationis. o Loquere

p maior natu ; q decet enim te,

primum r verbum diligentis scienti-

am, & s non impedias musicam.

i Recumbe, ] super

al. t di-  
nem.

illlos, vt gallina su-

per pullos suos. z. ga-  
tio-

Tim. 2. a. Nemo mi-

x noli extolli in sapientia tua. litans Deo, implicat

se negotiis secula-

ribus. Vel sic. b Et omni cura tua explicita] id est, consum-

mata circa prouisionem subditorum.

i Recumbe ] ad mensam lectionis, vel contemplationis, &

cogitatus tui, vel corporalis refectionis. Vnde i. Paralip. 16. d.

Cum procurasset David vniuersam multitudinem Israel, re-

uersus est, vt benedicaret domui suz.

k Vt latetis] & hic, & in futuro.

l Propter illos, ] quos bene docuisti : quia profectus subdi-

torum, gloria est Prælatorum, dicit Gregorius.

m Et ornatum gratis accipias coronam, ] id est præmium

æternæ remunerationis, quod dabitur victoribus mundi, car-

nis & Diaboli. Et hoc est aurea

n Et dignitatem consequaris corrogationis ] siue, congrega-

tionis, quod idem est, id est, aureolam pro eis, quos con-

gregasti in Ecclesia ad serviendum Deo. Aurea est substan-

tiæ præmium, quod debetur omnibus fidelibus, quod di-

citur corona, & ornatum gratis. Corona, quia fine, &

principio caret, ut corona ; vel quia redditur victoribus.

Ornatum gratis dicitur, vel quia pro merito gratis da-

tur, secundum illud i/a. 1. b. Gratiæ, pro gratia, vel tñ gra-

tia coronat, quia igniculus Sion, fit caminus in Ierusalem,

i/a. 31. d. Gratia fit gloria. Aureola vero non est de substan-

tiæ præmiij, sed est quædam dignitas priuilegiata, quæ datur

Martyribus, Virginibus, & Prædicatoribus. P. ou. 17. a. Coro-

na senum filij filiorum : & gloria filiorum patres eorum. Hæc

duo significata sunt. Exod. 25. c. Per coronam mensæ, & au-

reolam superpositam coronæ. Sequitur.

o Loquere maior natu, decet enim te, primum verbum dili-

gentis scientiam] id est, sapientis. Loquitur secundum mo-

rem antiquum. Confuētudo enim fuit tres continuè prædi-

care, vnum post alium. Et qui maior erat natu, primò lo-

quebatur. i. Cor. 14. f. Prophetæ autem duo, aut tres dicant,

& cæteri diuidscant. Vel sic.

s Loquere] prædicando, docendo.

p Maior natu, ] id est, prouectus ætate, matus scientia,

senex vita. Christus enim tricenarius coepit prædicare, &

Ezechiel tricenarius prophetare, & Ioseph tricenarius fa-

ctus est Præpositorus Ægypti. Hoc est contra iuuenes Prælatos.

Zeni. 15. d. Non operaberis in primogenito bouis. i/a. 3. a.

Dabo pueros Principes eorum.

q Decet enim te primum ] iste, qui est primus, ætate, vita,

scientia.

r Verbum diligentis scientiam] id est, Dei, qui diligit scientiam.

i. Reg. 2. a. Deus scientiarum Dominus est.

s Et non impedias musicam] id est, consonantiam, & melo-

diam, quæ debet esse inter cor, & os Prædicatoris, id est, vi-

ta, & linguam Doctoris. Nam cum vita non discordat vo-

ci, dulcis est symphonia. Hanc symphoniam impedit, qui ali-

ter prædicat, & aliter viuit : vel qui pro inani fauore cau-

ram eloquentiam prædicationis effundit. t Vbi auditus non

est, ] id est, auditor, qui proficiat. u Non effundas sermo-

nam : ] Vinum enim pretiosum est sermo Dei. Vnde qui

loquitur non audienti, vel non proficienti, quasi qui effun-

dit vinum pretiosum in terram. Prover. 23. b. In auribus insi-

cientium ne loquaris : quia despiciunt doctrinam eloquij tu-

rum. 22. a. Qui narrat verbum non audienti, quasi qui excitat

dormientem de graui somno. x Et importunè noli extolli in

sapientia tua. ] in sapientia sua extollitur, qui sibi sapiens

videtur. i/a. 5. e. Vx qui sapientes estis in oculis vestris. Ko-

man. 12. d. Nolite sapientes esse apud vobisipsos. Item in

sapientia sua extollitur: qui de sua scientia, sibi complacen-

do gloriatur. i/o. 9. g. Non gloriatur sapiens in sapientia sua,

Importunè autem dicit : quia est opportuna extollentia, quæ

fit per

*sic per sanctam superbiam, maximè contra hæreticos falsa prædicantes. Vnde ius. 13. b. Noli humilis esse in sapientia tua, ut iam superatus.*

*a Gemmula carbunculi] intransitiuè, id est, gemma, quæ est carbunculus. Est. b In ornamento auri,] id est, ad ornementum auri. Carbunculus enim inclusus auro in annulo, plus est, ad decorum auri, quam ecouisco, quia plus splendoris, & virtutis habet, quam aum. Vel.*

*a Gemmula carbunculi,] decens est. b In ornamento auri,] id est, in ornamento aureo, id est, in annulo. c Et comparatio Musicorum] id est, consonantia, sive melodia instrumentorum. d In conuiuio vini,] decens est, & conueniens, secundum iudicium carnalium. Quos reprehendit ius. 5. c. Cithara, & lyra, & tympanum, & tuba, & vinum in conuixis vestris, & opus Domini non respicit. Amos, 6. a. Vx vobis, qui opulentis estis in Sion. Qui comeditis agnum de grege, & virtulos de medio armem, qui canitis ad vocem psalterij. Vel sic.*

*a Gemmula carbunculi] supple, comparantur, vel assimilantur, quia sicut carbunculus ornat aurum, ita consonantia instrumentorum ornat conuiuum, & iucundius facit. Vel sicut splendor carbunculi præfertur splendori auri; ita iucunditas melodiarum instrumentorum præfertur iucunditati potantium, & comesorum.*

*Mysticè. a Gemmula carbunculi] humilitas charitatis: Carbunculus enim quasi carbo ignitus dicitur, omnes gemmas splendore præcellens. Qui etiati in tenebris lucet, vnde significat charitatem, quæ excellentior est ceteris virtutibus. b In ornamento auri,] Aurum est sapientia, quæ ornatur charitate, & humilitate.*

*c Comparatio Musicorum] est concors, & consona doctrina Prædicatorum. Coniuicium vini, est refectio verbi Dei. Est igitur sensus. Sicut charitas, & humilitas ornant sapientiam, (Vnde hanc duplē virtutem, Dominus Apostolis specialissimè seruandam commendauit. Joan. 13.) Sic consonantia cordis, oris, & operis ornat, & decorat prædicationem verbi Dei. Et sicut charitas præfertur sapientia, sic bona vita doctrinæ. Nam cuius vita despicitur, restat, ut eius prædictio contemnatur, sicut dicit Greg.*

*e Sicut in fabricatione auri] id est, in auro fabricato, id est, in annulo aureo.*

*f Signum est smaragdi] id est, impressa est smaragdus, signans & ornans eum.*

*g Sic numerus Musicorum] id est, multitudo Prædicatorum consona, & sua uiter resonantium.*

*b In iucundo & moderato vino,] id est, in commoda, & moderata Prædicatione verbi diuini. Hoc est, sicut smaragdus ornat annulum, & præualet auro; sic consona vita Doctorum ornat Prædicationem eorum, & præualet vita doctrinæ. Nam plus doceat, & morent efficacius exēpla, quam verba.*

*Mysticè. Per smaragdum, quæ viridis est, significatur fides operans per dilectionem, quæ ornat sapientiam, & doctrinam. sicut charitas, & humilitas. Ex ad. 28. c. legitur; quod in primo versu erat smaragdus, in secundo carbunculus. Hic econuerso primo ponitur carbunculus, secundo smaragdus. Responsio. Dicimus, quod in smaragdo significatur fides Confessorum, in carbunculo charitas Martyrum. Vnde in smaragdo nomen Leui scriptum erat, in carbunculo nomen Iudæ. Quia igitur fides prior est charitate; prior est smaragdus carbunculo, & ideo prior est in Exod. Quia vero prius fuerunt Martyres, quam Confessores, prior est carbunculus, quam smaragdus, ut hic dicitur.*

*i Audi tacens] à murmure cordis à strepitu vocis, à concupiscentia mundi. In hoc enim triplici silentio percipitur doctrina veritatis. Vnde & Pythagoras docuit discipulos suos per quinquennium taceret, & tunc dénum loqui. Vnde Eut. 3. b. Est tempus tacendi, & tempus loquendi. Suprad. d. Si est tibi intellectus responde proximo tuo; si autem, sit ma-*

*nus tua super os tuum. Tacere autem dicitur, qui nec multa loquitur, nec superfluo concupiscit, nec murmurat; nec sibilat in scholis. Iudic. 5. a. Custodite vos à murmuratione; quæ nihil prodest. Ifa. 32. d. Cultus iustitie silentium. Vnde & Chus, qui interpretat silentium, dissipauit consiliu[m] Achitophel, qui interpretatur frater meus viuens. 2. Reg. 17. Ig[ue]t, audi tacens, nō dicit, quid, vel quis, ut omnis intelligas tam bona, quam mala, dummodo in tuo silentio, nec fidei, nec moribus Ecclesiæ derogeretur. sap.*

*A. f. In medio M[od]i d[omi]ni d[omi]ni loqui. i.e. Auris zeli audit omnia. k Et pro reuerentia, &c.] tua, quam silenter audiendo exhibes, non solum Doctori, sed etiam verbo Dei. l Accedet tibi bona gratia,] coram Deo, cuius verbum honoras audiendo, & coram Doctoribus, quos reuereris silendo.*

*m Adolescens] id est, iuuenis erat, & scientia. n Loquere in tua causa] non aliena.*

*o Vix] id est, verecundè & cum tremore, & card.*

*p Cùm neesse fuerit,] id est, utile, & ineuitabile. Adolescens est, qui adolescit, id est, crescit. Et si hic non debet loqui, quid ergo, qui deficit, & decrescit? Kabanus. Oportet Magistrum loqui, & docere s Discipulum autem tacere, & audire.*

*q Si bis interrogatus fueris,] id est, iteratè, vel intentè, vel inter multos rogatus loqui.*

*r Habeat caput] id est, sihem.*

*s Responsum tuum] id est, breve sit, & sensatum. Nam in capite sunt omnes sensus. Vel, habeat caput, id est, auctoritatem principij. Contra illos, qui sine themate incipiunt sermones suos. Psal. 103. De medio petrarum dabunt voces, auctor est, de duabus Testamentis, non ab antiphonis, vel refritate p[ro]nōlii. Cant. 5. c. Caput eius aurum optimum.*

*t In multis esto quasi inscius] id est, inter multos, maximè inter sapientes non prætendas te multum scire. Contra sophistas, qui volunt videri sapientes, & in nullo inscijs se haberi. Infr. 37. c. Qui sophisticè loquitur, odibilis erit, & in omnibus defraudabitur.*

*u Et audi tacens simul & quærens,] sicut Dominus. Luc. 2. g. Inuenierunt illum in templo sedentem in medio Doctorum audientem, & interrogastem eos. Sed qui quærit, loquitur, quomodo ergo dicit: & audi tacens simul & quærens? Responsio. Tacebis, id est, præsumptione docendi, vel loquacitate inutili, & quærens nescita, & utilia. x Et loqui in medio Magnatorum,] id est, sapientum, vel seniorum.*

*y Non præsumas] ex te.*

*z Et vbi sunt senes] sensi, non multum loquaris; sup. 7. b. Noli verbosus esse in multitudine Presbyterorum.*

*a Ante grandinem præbit coruscatio,] ad literam. Nubes enim vi ventorum agitatæ, & collisæ adiuvicem coruscationes, & tonitrua & fulgura, grandines generant.*

*c Et ante verecundiam,] de peccatis; id est, collocutione maiorum.*

*d Præbit gratia] quæ illuminat mentem ad cognoscendum suam turpitudinem, & aliorum magnitudinem, vnde nascitur verecundia.*

*Mysticè. a Ante grandinem,] Herodianæ persecutionis, in necem puerorum.*

*b Præbit coruscatio] illuminationis, & adorations Magorum. Item.*

*a Ante grandinem] extremæ examinationis;*

*b Præbit coruscatio] Euangelicæ prædicationis, per Enoch, & Eliam. Item.*

*a Ante grandinem, dominicæ crucifixionis;*

*b Præbit coruscatio] miraculorum, & usus prædicationis;*

*Moraliter. a Ante grandinem,] excommunicationis,*

*b Præbit coruscatio,] trinæ admonitionis. Trin. 3. c. Haereticum hominem post vuam, & secundam correctionem deuita, sciens; quia subuersus est: qui eiusmodi est, &c.*

*c Et ante verecundiam] confessionis.*

*d Præbit gratia] contritionis.*

*Q. q. 4. 2. a. Bi pro*

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXXII.

*a Et pro reuerentia] confessionis, quam reuerenter facis, & verecundè.*

*b Accedit tibi bona gratia ] remissio peccatorum, augmentum virtutum, roboratio virium *sup. 7. b.* Grata verecundia mulieris senilæ super aurum. Ecce ordo iustificationis.*

*Ex grecinæ co-*

*& pro a reuerentia b accedet tibi bona grata. Et c hora surgendi non d te trices. e Præcurse autem prior in f domum tuam, g & illic aduoca te, & illic b lude, & i age conceptiones tuas; & non in k delictis, & verbo superbo. l Super his omnibus benedicito Dominum, uerètia gratia bona,*

*id est, iustificatio, & ex hac gloria. c Et hora surgendi] ad matutinas, vel ad opus aliud.*

*a Non te trices, j id est, non tardes tricando capillos, vt pueræ. Vel est vna dictio. Et est sensus. .*

*d Tetrices] id est, exasperes te in opere tuo. Tetricus enim asper est, & tetricare, exasperare. Vnde *Ouidius*. Tetrices de more pueræ. Vel sic.*

*e Hora surgendi] de lecto, vel de cella ad horas, vel ad signa alia.*

*d Non te trices, j id est, extrices te, primò extendendo vnum brachium, postea aliud, deinde fricando oculos, postea querendo, vel cogitando, quæ hora est, sicut piger. *Prou. 6. b.* Usquequo, piger, dormis? Quando consurges è somno tuo? Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conferes manus tuas, vt dormias. *sup. 31. c.* In omnibus operibus tuis esto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi. Alia littera habet.*

*e Hora surgendi] à somno peccati.*

*a Non te tristes, j id est, non sis tristis, quia oportet surgere ad labores pœnitentiarum ex somno peccati. Semper est hora Surgendi, quia brevis est hora viuendi. *Rom. 13. d.* Hora est iam nos de somno surgere *Psal. 126*. Surgite, postquam sederritis, qui manducatis panem doloris. *cantic. 7. d.* Surgamus ad vineas.*

*e Præcurse autem prior in domum tuam] id est, in domum conscientiarum, circumspecta consideratione.*

*g Et illic aduoca te,] cogitationes tuas intra te, & ad te colligendo. Vel [aduocare] deponens, secundum antiquam grammaticam, id est, aduocatus esto contra te ipsum, hic sit tibi forum.*

*b Et illic lude] omni tempore, id est, ludum tuum aspice, hic sit tibi theatrum.*

*i Et age conceptiones tuas, j id est, cogitationes, & affectiones tuas, id est, agita circumspicio dilenter, quales sint, hic sint tibi scholæ, hic disputa, hic aduoca, hic lude, quasi dicat, cuiuscunque modi homo sis, omne genus officinæ habes in domo tua. Si miles es, ibi est armentum domus saltus, in qua sunt clipei, & hastæ, & cætera armorum genera Salomonis. *Cantic. 4. b.* Sicut turris David collum tuum, quæ edificata est cum propugnaculis: Mille clipei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Si clericus es, scholæ sunt tibi, templum ibi. *1. Cor. 6. d.* An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti? Si rusticus es, ibi est ager, & vinea tua. *Prou. 24. d.* Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrticæ. Si monachus es, claustrum habes pulcherrimum, & regulam certam viuendi. *Matth. 7. b.* Quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis. Quare ergo non habitas in domo tua? Fortè quia mimus es, & placet tibi magis aliena domus, quam tua. Vnde *sup. 21. d.* Pes fatus facilis in domum proximi. Vel mulier garrula, & vaga non valens in domo consistere. *Prouerb. 7. c.* Hanc domum sacratissimam, & Deo dicatam quidam faciunt forum rerum venalium, sive domum negotiationis. *Ioan. 2. c.* Nolite facere domum patris mei domum negotiationis. Alij faciunt speluncam latronum. *Matth. 21. b.* Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis eam speluncam latronum. Alij faciunt domum lupanaris, sive prostibulum meretricum. *2. Matth. 4. b.* Ausus est Iason sub ipsa arce, id est, sub ratione concupiscentiæ gymnasium constituere, & optimos quoque Epheborum in lupanaribus ponere. De hac domo dicit David: *Psal. 15*. Dominæ, dilexi decorem domus tuæ.*

*Sap. 8. c. Intrans in domum meam conquiescam cum illa. Igitur.*

*e Præcurse prior] ne aduersarius præueniat te.*

*f In domum tuam] non alienam.*

*g Et illic aduoca te] id est, allega contra te. Tu sis reus, &*

*Adiutorius, conscientia sit accusator, & ratio Iudex, & timor carnifex.*

*b Et illic lude] cum Domino, qui ibidè *Al. t.* tecum ludit, sua misericordia ostendendo, *Al. t. illius.**

*Qui querit legem, r replebitur ab ea: & qui uis infidiosè tibi gaudium, & laagit, x scandalizabitur ab ea. titiam infundendo Proverbiorum. 8. d.*

*Quando appendebat fundamenta terræ: cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies ludens coram eo omni tempore, & ludens in orbe terrarum.*

*j Et age conceptiones tuas] id est, bona facienda præcogitando concipe, vel quæ conceperisti bona, opere perfice. Multi multa bona facienda conceperunt, sed adhuc facere différunt. *sup. 5. b.* Non tardes conuerti ad Dominum, & ne disferas de die in diem; subito enim veniet ira illius, &c. *Luc. 21. d.* Vix prægnantibus, & nutrientibus, &c.*

*k Et non in delictis, & verbo superbo] age conceptiones tuas, id est, quæ concupisti facere, facias sine peccato, & sine iactantia. *Tob. 4. c.* Superbiā in tuo sensu nunquam, aut in tuo verbo dominari permittas.*

*l Super his omnibus benedicito Dominum, qui fecit te] cùm feceris ea.*

*m Et inebriantem te ab omnibus bonis suis, j non uno tantum. *Luc. 12. f.* Super omnia bona constituet eum. Hæc inebratio erit in patria, quando Ioseph, id est, Christus fratres suos in meridie secum comedere faciet. *Genes. 43. g.* Biberunt & inebrati sunt coram eo. *Psal. 35.* Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.*

*n Qui timet Deum] vt filius.*

*o Excipiet doctrinam eius, id est, extra alios capiet. Timor enim filialis vult cauere offendam Dei. Quod non potest fieri sine doctrina eius. *Deuteronomium. 33. a.* Omnes Sancti in manu illius sunt: & qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. *Psalms. 118.* A mandatis tuis intellexi.*

*p Et qui vigilauerint] mente & corpore.*

*q Ad illum timorem Domini habendum. Vel, ad illum, Dominum honorandum.*

*r Inuenient benedictionem] sinistræ in præsenti, & dexteræ in futuro. *Cantic. 2. b. & 8. a.* Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. *Sap. 6. c.* Qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit; assidentem enim illam foribus suis inueniet.*

*s Qui querit legem,] id est, intellectum legis ad faciendum eam*

*t Replebitur ab ea] in futuro omnibus bonis. *Psal. 64.* Replebitur in bonis domus tuæ. *Psal. 16.* & satiabitur cùm apparuerit gloria tua. Modus vero querendi legem necessarius est. Non enim tantum querendo, sed audiendo, studendo, orando, operando, fideliter, diligenter, humiliiter, perseueranter. *Luc. 11. b.* Omnis, qui petit, accipit, & qui querit inuenit, & pulsanti aperietur. *Proverbiorum. 2. a.* Si quæsieris eam quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam, tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei inuenies. Et nota, quod dicit. Qui querit legem, non leges. Vna enim est lex, de qua scriptum est. Lex Domini immaculata conuertens animas. *Deuteronom. 33. a.* In dextera illius ignea *Psa. 18.* est lex.*

*u Et qui infidiosè agit, &c.] vt hereticus, qui peruerit legem infideliter exponendo, vel Doctor fictus nimis emolliendo, vel nimis philosophicè disputando.*

*x Scandalizabitur ab ea] actiue, & passiuè, offendit & offenditur: quia per viam planam sanæ doctrinæ nescit ire, quia ponit offendicula sua admiscendo inutiliter alias facultates, vel peruersè exponendo Scripturam. *Osea. vii. d.* Rectæ viæ Domini: Iusti ambulabunt in eis; prævaricatores vero corrueant in eis.*

*a Qui*

a Qui timent Deum] filialiter. b Inuenient iudicium, ] id est, iustum primum recipient, hoc est, iuste iudicabuntur. Simile. sap. 6. b. Qui custodierint iustitiam, iuste iudicabuntur. Argumentum, quod de condigno meremur vitam æternam. c Et iusticias, ] id est, opera iustitiae. d Quasi lumen accendent, ] sibi & aliis.

Jfa. 58. c. Frange  
al. t  
corre-  
ptione.  
D

elvienti panem tuū,  
&c. tunc erumpet  
quasi mane, lumen  
tuū, & sanitas tua  
cittus orietur.

e Peccator homo j. i.  
malitiosus, & assue-  
tus in peccatis.

f Vitabit correctio-  
nen] salubrem. Prou.  
15. b. Non amat pe-  
stilens eum, qui se  
corripit, nec ad sa-  
pientes graditur.

g Et secundum vo-  
luntatem &c. ] id

est aliquem sibi similem in eo, super quo corripitur, per quem se excusat. Jfa. 10. b. Nunquid non Principes mei simul Reges sunt? Nunquid non ut Carchamis; sic Calano: & ut Arphat; sic Emath? Nunquid non ut Damascus, sic Samaria? Senec. summa malorum est, quod vivitur ad exemplum. a. Mach. 4. c. Per omnia his consimiles esse cupiebant, quos hostes, & peremptores habuerant. Osee 12. c. Si in Galaad idolum, ergo frustra erant in Galgal, quasi dicar, et si maiores hoc faciunt, nunquid ideo non peccant minores? imò, sed tamen minus, Mat. 15. b. Si cæcus cæco ducatum præster, ambo in foueam cadunt.

b Vir consilij] queritor, auditor, amator, elector, dator, fa-  
ctor. i Non disperdet] contemnendo, repugnando, contri-  
stanto, non agendo. k Intelligentiam] consilij sui queriti, vel  
dati; sed quod sibi consulitur, faciet; & quod ipse consulit  
aliis faciendum, similiter faciet. Job 20. a. Doctrinam, qua me  
arguis, audiam: & spiritus intelligentia mea respondebit  
mihi. Sed multi petunt consilium; & cum audierint, quod  
non sibi placet, tristes recedunt, & peiores, quam prius. Mat.  
19. b. Magister bone, quid faciam, ut habeam vitam æternam?  
Et respondit Dominus. Si vis ad vitam æternam ingredi, ser-  
ua mandata. Dixit ille. Quæ? Iesus autem dixit: Non homi-  
cidium facies, &c. Dixit illi adolescens: Omnia hæc custo-  
diui à iuuentute mea: quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus:  
Si vis perfectus esse, vade & vende omnia, quæ habes, & da  
pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni, seque-  
re me. Cum autem audisset adolescens verba hæc, abiit tri-  
stis. Erat enim habens multas possessiones. Iesus autem dixit  
Discipulis suis. Amen, amen dico vobis, quia diues difficile  
intrabit in regnum cœlorum. Moyses acquieuit consilio Le-  
tro, licet minor esset. Exod. 18. d. Et Dominus refectorius tur-  
bas consuluit Discipulos suos. Ioan. 6. a. Cum sublevasset  
oculos Iesus, & vidisset, quod multitudo maxima venit ad  
eum, dixit ad Philippum: Vnde ememus paues, ut mandu-  
cent hi? Contra quosdam est hoc, qui nimis confidunt in sa-  
piencia sua. Prou. 3. a. Ne innitaris prudentia tua. i. Mach.  
2. g. Ecce Simon frater vester scio, quod vir consilij est: ipsum  
audite semper; & ipse erit vobis pater. l Alienus & superbis  
non pertimescit timorem Domini, ] id est, Dominum timen-  
dum æterna supplicia comminantem. Simile Gen. 31. g. Iura-  
uit Iacob per timorem patris sui Isaac, i. per Dominum, qui est  
timendus bonus. Alienus & superbis, dicitur, qui ex super-  
bia alienat se à consilio bono. Job 11. c. Vir vanus in superbiam  
erigitur. m Etiam postquam fecit] aliquid bonum. n Cùm eo, ]  
id est, cum viro consilij, id est, sicut ille faceret. o Sine consili-  
o & suis insectationibus arguetur] id est, pro eo quod sine  
consilio sapientis facit, propriam secutus sententiam, argue-  
tur, hoc est, licet superbis aliquid faciat, sicut sapiens face-  
ret, si esset illud facturus; tamen argueretur, quia sine consili-  
o fecit illud, secutus proprium sensum. Vnde sequitur.

q Fili, sine consilio, ] Sapientis, vel sacræ Scripturæ.  
q Nihil facias] Vnde Prou. 4. d. Palpebra, id est, discretio, &  
consilium præcedant gressus tuos, id est, opera tua.  
r Et post factum non poenitebis, ] id est, pro facto tuo non  
tepebis poenam. Prou. 11. b. Vbi non est gubernator popu-

lus corrueat; salus autem, vbi multa consilia. Item Prou. 13.  
b. Qui agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia. Ve-  
runtamen non ab omnibus quærendum est consilium; quia  
non à iuuenibus, vt Roboam. 3. Reg. 12. a. Nec à multis. Vna  
de sup. 6. a. Multi pacifici sint tibi: consiliarius autem sit ti-  
bi unus de mille.

Nec de amicis car-  
nalibus, vt inf. 37. a.  
Noli consiliari cum  
focero tuo: & à ze-  
lantibus te abscon-  
de consiliuim.

f In via ruinæ non uatio-  
reas] id est, in via Al. t  
hæreticæ pravitatis, mino-  
vel cuiuscunque  
peccati, per quod  
ruit homo in pecca-  
tum.

## C A P. XXXIII.

Imentig Deum non occurrent

sunt dura, ut lapides: & viam morum, ac fidei impediunt.  
sup. 21. b. Via peccantium complantata est lapidibus.

s Nec credas te via laboriose] id est, via peccati, quæ la-  
boriosa est: quia ardua in superbis. Iusta in luxuriosis, spi-  
nosa in auaris, petrosa in iracundis, tortuosa in dolosis. P. 13  
Contrito & infelicitas in viis eorum. sap. 5. b. Lassati su-  
mus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias  
difficiles. Item. Nec te credas via laboriose, id est, nimio  
scrutinio inurilium, & subtilium quæstionum, quæ plus ha-  
bent laboris, & vanitatis, quam utilitatis. sup. 3. c. Altiora te  
ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris.

x Ne ponas animæ tua scandalum] aliquod prædictorum, ne  
cadas in via, & corruas in infernum.

y Et à filiis tuis caue] id est, ne eis secreta reueles. Mich. 7.  
b. Filius consumeliam facit patri: & filia consurget aduersus  
matrem suam.

z Et à domesticis tuis attende] mōte decipient adulando, vel  
tua subtrahendo. Mat. 10. d. & Mich. 7. b. Inimici hominis  
domestici eius.

a In omni opere tuo crede ex fide animæ tua, ] id est, omni  
operi tuo sustine fundatum fidei, non oris, sed animæ,  
quæ per dilectionem operatur. Rom. 10. b. Corde creditur ad  
iustitiam; ore autem confessio fit ad salutem.

b Hæc est enim consummatio mandatorum] id est, fides ope-  
rans per dilectionem. Charitas enim est finis præcepti. i.  
Tim. 1. a.

c Qui credit Deo, ] i. comminationibus, & promissis Dei.

d Attendit mandatis] eius; vt impletat,

e Et qui confidit in illo] id est, in Deo.

f Non minoratus erit] id est, non minus recipiet, quam spe-  
ravit, sed plus. Vel, non minoratus erit, id est, non minora-  
bitur à merito, & à præmio. sup. 19. b. Ne iteres verbum du-  
rum, & non minoraberis. Psalm. 124. Qui confidunt in Do-  
mino, sicut mons Sion, non commoyebitur, &c. Ier. 17. b.  
Benedictus vir, qui confidit in Domino: & erit Dominus fi-  
ducia eius.

## E X P O S I T I O C A P. XXXIII.

Imenti Deum, &c.] In præcedenti capitulo egit Auctor  
de officio Prælatorum. Hic agit de obsequio subditorum.  
Ad illos enim pertinet sapientia præcipere: ad istos humili-  
ter obedire. Dividitur autem hoc capitulum in quatuor par-  
tes. Primo docet Auctor, quæ conseruant hominem in tenta-  
tionibus, s. timor & sapientia. Secundo ostendit, quæ dei-  
ciunt ipsum, s. leuitas, & fatuus, ibi. Præcordia fatui. Ter-  
tiò, monet omnes, nulli alii dare super se potestatem ibi: Au-  
dere me, Magnati: Quartò ostendit, quæ debeat subditis,  
ibi, Cibaria & virga, & onus asino. &c. Dicit ergo,  
g. Timenti Deum] filialiter. h Non occurrent mala] æterna.  
Non etiam temporalia occurrent ei, id est, non contra eum  
current, sed cum eo, & pro eo: quia non impediunt, vel  
retardant cursum eius ad patriam, sed iuuant, & accelerant,  
Job 5. c. In sex tribulationibus liberabit te: & in septima non  
tanget te malum.

Sed ist.

*a Sed in tentatione] tam interiori, quam exteriori.*

*b Deus illum conserubit:] Notatur societas gratiae, & liberi arbitrij a cau. 1. cor. 10. c. Fidelis est Deus, qui non permetet vos tentari supra id, quod potestis; sed faciet cum tentatione prouentum, 2. Pet. 2. b. Nouit Deus plus de tentatione eripere. c Et*

*liberabit a malis] mala; a sed in tentatione b Deus illum conserubit, & c liberabit a malis. d Sapiens non e odit manda- ta, & iusticias: f&c non illidetur g quasi in procella nauis. h Homo sensatus l credit legi: & k lex illi fidelis. Qui l interrogationem manifestat, m parabit verbum: n & sic o deprecatus p exaudietur, & q conserubit disciplinam: r tunc s re- spondebit. t Præcordia fatui, qua- si s rota carri: x & quasi axis ver- satilis cogitatus illius. y Equus*

*Sup. 21. c. Quod ab alio oderis tibi fieri: vide tu, ne aliquando alij facias.*

*f Ex non illidetur,] id est, illusionibus Dæmonum, aut carnis, aut mundi non obruetur. g Quasi in procella,] fluctuum maris non obruitur, sicut, nauis, quasi dicat, nauis, quæ ha- bet bonum Rectorem, non obruitur in procella; ira Iustus non obruitur temptationum, aut tribulationum turbine. Prou. 52. c. Non contristabit iustum, quicquid ei acciderit.*

*b Homo sensatus] id est, sapiens.*

*j Credit legi Dei] comminanti, vel promittenti, non sibi blandienti.*

*k Et lex illi fidelis] id est, verax in promissis, & comminationibus. l Qui interrogationem manifestat,] aperte, & di- stinctè respondendo ad interrogationem sibi factam.*

*m Parabit verbum] præmeditando verba congrua responsio- ni. n Et sic] id est, præmeditando.*

*o Deprecatus] Dominum, vt aperiat illi intelligentiam quæ- stionis. p Exaudiatur] à Domino. Iac. 1. a. Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluentem. q Et conserubit disciplinam] Domini, sive verborum corde, ore, & opere. r Et tunc] id est, post meditationem, ora- tionem, & operationem. s Respondebit,] satisfaciendo interroga- nti. Hæc igitur tria necessaria sunt omni Doctori; præmeditatio, oratio, & operatio. Vnde 1. Pet. 3. c. Domi- num Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem.*

*t Præcordia fatui] id est, interiores cogitationes, & affectio- nes. u Quasi rota carri] quæ semper murmurat, & nunquam in eodem statu permanet, & lutum calcat, & quando poste- riùs elevaratur, anteriùs cadit. Psal. 82. Deus meus, pone illos, vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti.*

*x Et quasi axis versatilis cogitatus illius,] id est, circa cor, cogitationes voluntur, sicut rota circa axem. Prou. 26. c. Si- eu ostium vertitur in cardine suo; ita piger in lectulo suo. sup. 27. b. Stultus vt Luna mutatur.*

*y Equus emissarius, sic & amicus subsannator] id est, deri- sor, vel adulator:*

*z Sub omni supradidente hinnit] deridendo, vel adulando, hoc est, sicut equus emissarius lascivus, & luxuriosus ad om- nem equum hinnit, non discernens sessorem suum; ita deri- sor, & adulator absque discretione irridet omnes bonos, & malos, & omnibus adulatur. Ier. 5. c. Equi amatores in fo- minas, & emissarij facti sunt, vñusquisque ad vxorem proxi- mi sui hinniebat.*

*a Quare dies diem superat, &c.] Hic ostendit Auctor omnia seruare ordinem naturalem, præter hominem. stultum, qui nullum seruat ordinem. Vnde dicit.*

*a Quare dies] æstivalis. b Diem superat] hyemalem in cali- ditate, & quantitate, & claritate. Et intellige de die artifi- ciali.*

*b Et iterum lux] vnius sideris.*

*c Lucem] alterius sideris.*

*d Lux] Solis.*

*e Lucem] Lunæ, 1. Cor. 15. f. Alia est claritas Solis, alia clari- tas Lunæ, & aliæ claritas stellarum. Stella enim differt à stellæ in claritate.*

*f Et annus] solaris. g Annum] lunarem vñdecim diebus.*

*h Et Sol Solem] non aliud, sed seipsum superat in calore, &*

in mora. Nunc enim calidior, nunc minus calidius sentitur, nunc plus moratur in nostro hemisphærio, nunc minus. Vel Sol Solem superat secundum duplicum cursum suum, natura- lem videlicet, & violentum. Maior enim est cursus eius diur- nus violentus, quo cum firmamento trahitur, secundum

quodam, quam cur- sus eius naturalis, quo contra firma- mentum nititur.

i A Domini scientia separati sunt ] dies.

l Facto Sole] id est, accidente, vel re- cedente à nobis.

l Et præceptum] sibi datum, vel inditum de officio suo unifor- miter peragendo.

m Custodiente] So- le, scilicet.

n Per Dei sapientiam diuiduntur] dies, id

est, distinguuntur; quia iste maior, ille minor: iste calidior, ille frigidior. Solus homo præceptum sibi datum, non seruat.

Jer. 31. f. Hæc dicit Dominus, qui dat Solem in lumine diei,

ordinem Lunæ, & stellarum in lumine noctis.

o Et immutauit] Dominus, vel Sol.

p Tempora] id est, temporum qualitates. Nunc enim clau- rum est, nunc obscurum; nunc calor, nunc frigus.

q Et dies festos ipsorum temporum. Olim enim festus dies erat septimus dies, id est, Sabbatum; nunc octauus, id est, Dominica. Olim Neomenia, Pentecoste, & huiusmodi: nunc pro illis festa Sanctorum.

r Et in illis] temporibus.

s Dies festos celebrauerunt ad horam,] id est, ad aduentum Christi. Et tunc apparente veritate cessauerunt vmbrae.

Mysticè. a Dies.] id est, nouum testamentum.

b Diem superat] id est, vetus testamentum consiliorum addi- tione, promissorum solutione, & obscurorum explanatio- ne. Mat. 5. b. Non veni solvere legem, sed adimplere. Vel lux, id est, Christus. Ioh. 8. b. Ego sum lux mundi. Et lux Apostoli. Mat. 5. b. Vos etsis lux mundi. Lux ergo lucem su- perat, id est, Christus Apostolos, naturalium bonitate, gra- guitorum firmitaté, vtrorumque utilitate. Item est annus glo- riæ, sive æternitatis. De quo Psal. 76. Cogitauit dies antiquos,

& annos eternos in mente habui. Est & annus gratiae, sive benignitatis. Ergo annus annum superat: quia maior est gloria in premio, quam gratia in merito. Sol verò Christus est. Mutach. vlt. a. Vobis timentibus Deum orientur Sol iu- stitiae. Est autem Sol secundum vtramque naturam. Igitur Sol Solem superat: quia Christus secundum Deitatem seipso

maior est secundum humanitatem. Hoc Sole facto, id est, de virgine nato, & præceptum custodiente, id est, Patri usque ad mortem obedienti, mutata sunt tempora. Tempus legis, in tempus gratiae. Lex enim per Moysem data est: gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Ioh. 1. b. Tempus pro-

missionis in tempus solutionis. Galat. 4. a. Vbi venit plen- tudo temporis, misit Deus filium suum vnigenitum factum de muliere, factum sub lege. Dies festi etiam mutati sunt.

In lege enim dies septimus, mensis septimus, annus septimus festiuus, & celebris habebatur. Nunc autem octauus ob- reverentiam Dominicæ resurrectionis, qui octaua die resur- rexit, & nos octaua ætate resurgemus in gloriam. Vnde Patres & Doctores veteris testamenti per septenarium, & Patres, & Doctores noui Testamenti per octonarium desi- gnantur. Vnde Mich. 5. b. Suscitabimus super eum septem Pastores, & octo Primates homines. Eccl. 11. a. Da partes se- prem necnon, & octo.

r Et illis] temporibus.

s Dies festos celebrauerunt ad horam] homines usque ad Ad- ventum Christi; & tunc cessauerunt. Vnde Ifa. 1. d. Sabba- tum & festiuitates, non feram.

t Ex ipsis] diebus.

u Exaltavit, & magnificauit Deus] aliquos festiuos, & ce- lebres constituendo. Vel.

v Ex ipsis] sideribus.

w Exaltavit & magnificauit Deus,] illa altius in cœlo pone- do, & alia magis faciendo: Genes. 1. b. Fecit Deus du- luminaria.

luminaria magna, luminare maius, & luminare minus, & stellas. Vel, ex ipsis, hominibus, exaltavit & magnificauit Deus in praesenti per gratiam, in futuro per gloriam: aliquos humiliauit in gehennam, omnibus iustam mercedem retribuens. *a* Et ex ipsis] sideribus. *b* Posuit in numerum dierum & annos] id est, in distinctionem dierum, & annorum.

*a. non habet tantos annos.*

*Al. t Domini.*

*Al. t vertit.*

*a* & ex ipsis *b* posuit in numerum dierum, & annos, & *c* omnes homines de *d* solo, & ex terra, distinguuntur dies, & menses, & anni,

*e* & secundum cursum aliorum siderum quidam menses, & quidam anni. *Gen. 1. b.* Dixit Deus, fiant lumina in firmamento celi, & dividant diem ac noctem, & sint in signa, & tempora, & annos. *'Est igitur summa, quod Deus in lege praecepit obseruantiam dierum, & mensium, & annorum secundum cursum Solis, & Lunæ.*

Vnde Sabbathum, & Neomenia, & Pascha & Pentecoste, mensis septimus, annus septimus, & quinquagesimus eclebres erant; ut omnia seruarent rationem, & ordinem non mutarent. Post dispositionem vero siderum, & temporum fecit Deus hominem, cui & ordinem seruandum indixit. Et hoc est, quod subiungitur. *c* Et omnes homines] tam nobiles quam ignobiles.

*d* De solo, & ex terra, *j* plasmatuit, id est, de limo terræ, & in illam resolut. *e* Vnde creatus est Adam] id est, plasmatus, *m. 40. b.* Omnia, quæ de terra sunt, in terram pariter convergentur. *Ex. 3. d.* Omnia de terra facta sunt, & in terram reuertuntur. *f* In multitudine disciplinæ Domini: *j* tali verborum quam verberum. *g* Separauit eos] id est, distincti, alios pro sua iniuste condamnans. *i. Cor. 12. d.* Quosdam posuit Deus in Ecclesia, primò Apostolos, secundò Prophetas, tertio Doctores, deinde Virtutes, &c.

*b* Et immutauit vias eorum] quorundam in melius faciendo, quorundam in deterius permittendo: & ita verbum semel positum tenetur & quiocè, quod frequenter fit in sacra Scriptura. *P. 1. 118.* Inclina cor meum, Deus, in testimonia tua, & non in auaritiam. *Amos 3. b.* Si eris malum in ciuitate, quod non fecerit Deus? *August.* Aut sinendo, ut fiant; aut faciendo, ut sint.

*i* Et ex ipsis hominibus, quosdam. *k* Benedixit] in praesenti benedictione sinistræ, & in futuro benedictione dexteræ.

*l* Et exaltauit] in praesenti per gratiam, & honorem & miraculorum operationem; in futuro per gloriam, & omnimoda miseria liberationem.

*m* Et ex ipsis sanctificauit, *j* in utero, vel in Baptismo.

*n* Et ad se applicauit] in morte. *Rom. 8. f.* Quos prædestinavit, hos & vocauit; quos vocauit, hos & iustificauit; quos autem iustificauit, illos & magnificauit.

*o* Et ex ipsis maledixit] id est, reprobauit.

*p* Et humiliauit] id est, ad humiliandum affixit.

*q* Et conuertit illos] id est, malos.

*r* Ad separationem ipsorum] id est, conuerti permisit ad peccatum, quo mali separantur a Deo, & a bonis, si non loco, saltem animo, & merito. *Rom. 9. d.* Deus cuius vult misereatur; & quem vult, indurat. *f* Quasi lumen figuli in manu ipsius, plasmatu illud] id est, formare in vas aliquod.

*s* Et disponere] in figura.

*u* Et omnes via eius] id est, variae figuraciones lutæ.

*x* Secundum dispositionem] id est, figuli.

*y* Sic homo in manu illius, qui se fecit, id est, Dei. Hoc est, sicut figulus de massa luti, quæ tenet in manu, potest pro voluntate sua facere, quale voluerit vas turpe, vel pulchrum: magnum, vel parvum: quadratum, vel rotundum; sic Dominus de massa humanæ conditionis potest formare; quale voluerit homines sine iniuria, & contradictione alicuius. *I. a. 45. b.* Nunquid dicet lumen figulo suo, quid facis, & opus tuum absque manibus est? Item *I. a. 63. c.* Et nunc, Domine, pater noster es tu; nos verò lutum: & factor noster; & ope-

ra manuum tuarum omnes nos? *Kom. 9. d.* O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Nunquid dicit figuratum ei, qui se finxit, quid me fecisti sic? *An* non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? *z* Et reddet] Deus.

*a* Illi] homini. *b* Secundum iudicium suum, *j* id est, Dei, vel hominis; hoc est, secundum quod homo seipsum iudicauerit, vel secundum quod Deus ordinat, reddet ei.

*c* Contra malum, *j* culpa.

*d* Bonum est, *j* gratia. *Al. t racemos.*

*e* Contra malum, *j* pœna.

*f* Mors] naturæ, culpa, miserice, sive gehennæ. *g* Sic & contra virum iustum] Christum, vel quemlibet.

*h* Peccator] Diabolus, Antichristus, vel quilibet malus.

*i* Et sic intuere in omnia opera Altissimi, *j* id est, si intuearis in omnibus operibus Dei, inuenies quandam qualitatem, sed à Deo mirabiliter ordinatam. Non enim Deus est conditor mali, qui fecit omnia valde bona. *Gen. 1. d.* Nec etiam mortem fecit, nec latratur in perditione viudrum. *Sap. 1. c.*

Naturæ bonæ à Deo sunt; virtus verò à Deo boni sunt, tamen ordinatio omnis sive bonorum, sive malorum à Deo est. *Rom. 13. a.*

Et ex ordinatione malorum ad bona, maior est vniuersitas pulchritudo; sic peccator iusto, & impius pio vivit; &

seruit. *Gen. 25. c.* maior seruiet minori. *August.* Quod lima ferro, quod flagellum grano, quod fornax auro, hoc tribulatio iusto. *k* Duo quala.

*l* Contra duo] bona. *Vel.*

*k* Duo] elementa. *l* Contra duo] alias, proprie contrarias qualitates. *m* Et vnum] malum.

*n* Contra vnum bonum.

*o* Et ego nouissimus, &c. *j* quasi dicat, sicut ostendi omnia seruare suum ordinem; ita & ego seruavi ordinem: quia vltimus inter Scriptores sacræ Scripturæ scripsi, quasi labruscas colligens post vindemiatores. Et in hoc vitat Auctor arrogantiæ, nec tamen racet veritatem. Dicit ergo.

*o* Et ego nouissimus] id est, inter Scriptores vltimus:

*p* Euigilaui] id est, operam dedi ad scribendum.

*q* Et quasi qui colligit acinos] id est, modicos racemos, *j* vel grana racemorum. Post vindemiatores, *j* colligentes vuas:

*j* In benedictione Dei] id est, in magna abundantia collata à Deo. *t* Et ipse sperauit, *j* aliquid colligere post ipsos. *u* Et quasi qui vindemiat, repleui torcular] id est, sicut ceteri Scriptores fructum scientia protuli, licet disperter, quasi dicat, non sum par antiquis Patribus, qui ante me scripserunt; tamen sperans de Domino scripsi & ego aliqua, licet pauca. *Mich. 7. 2.*

*a.* Ve mihi, quia factus sum sicut, qui colligit in autumno ratemos viudemus, *j* id est, tempore gratia. Posset hoc satis conuenienter aptari Beato Ioanni Evangelista, qui inter Evangelistas nouissimus edidit Euangelium suum. Et quasi acimum collegit, quando resurrectionem Lazari recitauit. *ii. capitulo.* Alium collegit, quando historiam Samaritanæ narravit. *4. capitulo.* Alium collegit, quando de probatice piscina differuit. *5. capitulo.* Et ita quot ab aliis omissa scripsit; tqd acinos collegit. *x* Respicies] vel, respicite, vt vos similiter faciatis. *y* Quoniam non mihi soli laborauit] studendo, meditando, & scribendo.

*z* Sed & omnibus exquirientibus, *j* id est, extra se, & cordé querentibus.

*a* Disciplinam] quæ est ordinata morum correctio. *sup. 24. d.*

Videte, quoniam non solum mihi laborauit, sed omnibus exquirientibus veritatem.

*b* Audite me] quasi dicat: ex quo fideliter omnibus laborauit. Ergo, audite me Magnati, id est, qui magis estis, vel esse cupitis in vita, in scientia, & in dignitate.

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXXIII.

*a Et omnes populi, & Rectores Ecclesie auribus] cordis, percipite, id est, perfecte capite doctrinam meam. Quam subiungit, dicens.*

*b Filio & mulieri, &c.] Ad litteram, docet patres, vt filios suos regant, & cum disciplina nutriant, donec veniant ad perfectam etatem.*

*Docet etiam Rectores Ecclesie, vt dignitatem suam, vsque ad finem laudabiliter teneant, bene viuendo, bene docendo, vt vita discipulos bene nutritos dignos hæredes sui laboris post se relinquant. Dicit ergo.*

*b Filio] tam carnaли, quam spirituali.*

*c Et mulieri] id est, vxori tam carnaли, quam spirituali.*

*d Fratri] tam carnaли quam spirituali.*

*e Et amico,] fortunæ.*

*f Non des potestatem super te in vita tua,] id est, non vincat te carnis affectio, vt quemquam permittas tibi dominari. Sicut legitur. 3. Esdr. 4. c. De Rege, cui mulier ita dominabatur, vt cum ridebat ipsa, & ipse rideret: & cum tristis erat, tristaretur & ipse: & cum volebat, percuteret eum in facie. Prælatus potestatem super sc omnibus dat, qui male vivit, & male ministrat. Prou. 5. b. Non des alienis honorem tuum:*

*g Et non dederis alij possessionem tuam] id est, ius, sive dominium possessionis tuae. Videtur, quod Auctor hic doceat contra doctrinam Domini. Matth. 19. c. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. Solut. Dicunt quidam, quod Auctor hic loquitur infirmis, quod patet per hoc, quod sequitur. Ne forte pñiteat te. Dominus autem in Mattheo loquitur perfectis, quod patet per hoc, quod dicit: Si vis perfectus esse. Et utroque datur consiliu, non præceptum. Melius potest dici, & quod hic loquitur Auctor omnibus tam perfectis, quam imperfectis, quibus dare aliis potestatem, vel possessionem suam prohibet, non tamen vendere. Qui enim propter Christum omnia dat pauperibus, nihil dat, sed carissime vendit: obolum dat pro reno cœlorum. Vnde Agust. in persona Domini loquens ait. Venale habeo. Et quid Regnum cœlorum. Quibus emitur? Paupertate regnum: vilitate, gloria: dolore, gaudium: labore, requies: morte, vita. Item qui dat pauperibus, seminat in terra fertilissima. Osee 10. d. Seminate vobis in iustitia, & metite in ore misericordia. Item commodat ad vulturam ipsi Domino. Prou. 19. c. Fœneratur Domino, qui misseretur pauperis. Nihil igitur dat, qui pauperibus erogat, sed qui pro terreno commodo sua dat, vel pro fauore humano, ille gratis dat, id est, pro nihilo verissime. Ergo dicit.*

*g Et non dederis alij possessionem tuam, ne forte pñiteat te] ita dedisse.*

*b Et depreceris pro illis,] quæ dediti, rehabendis.*

*i Dum adhuc superes & aspiras] id est, dum viuis.*

*k Non immutabit te omnis caro,] id est, carnalis affectus, vt des alij potestatem, sive possessionem tuam.*

*l Melius est enim, vt filii tui, te rogent] pro aliqua re habenda. m Quam te respicere] præ inopia. n In manus filiorum tuorum.] 2. Cor. 8. c. Non vt aliis sit remissio, vobis autem tribulatio. Item 2. Cor. 12. c. Non debent filii parentibus thesaurizare; sed parentes filii: quod sit, quando subditi plura bona faciunt, quam Prælati.*

*o In omnibus operibus tuis præcellens esto,] id est, omnia præcellenter age. Et hoc dicitur maximè ad Prælatos, qui sicut dignitate, ita morum honestate, & sapientia profunditate præcellere debent. Vnde Leuit. 7. c. Præcipitur, vt in partem Sacerdotis cedat pectusculum, & armus dexter. Et*

*Ivan. v. 1. d. requiritur a Petro: Simon Ioannis diligis me plus his? Et Cant. 3. c. En lectulum Salomonis sexaginta fortis ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. 1. Reg. 10. d. Stetit Saul in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero, & sursum.*

*p Ne dederis maculam in gloriam tuam,] id est, ne macules.*

conscientiam tuam peccato aliquo. Nam gloria nostra hoc est, testimonium conscientie nostræ. 2. Cor. 1. c. Vel dare maculam in gloriam suam, est, bonam famam vitæ præritæ peccatis sequentibus maculare. Sicut dicitur 1. Cor. 47. c. de Salomone. Potestatem habuisti in corpore tuo, dedisti maculam in gloria tua.

cellens esto. Ne p dederis ma In die consummationis dierum vita tua, tu, id est, morte & in r tempore exitus tui s di imminentem, quando stribue t hæreditatem tuam. n Cibaria, & virga, & onus asino: q In tempore existunt tui] de mundo, sive de corpore.

x panis; & disciplina & opus seruo. y Operatur in disciplina, & querit & requiescere, laxa a manus illi, & querit b libertatem. z Distribue,] id est, pluribus tribue.

c Iugum & d lorum e curuant f Hæreditatem tuam collum durum, & g seruum b in eleemosynam inclinant i operationes assidue: Prouerbiorum 3. b. Honora Dominum de tua substanciali.

Sed nunquid expectanda est hora mortis de eleemosyna facienda? Sed infirmis loquitur, qui etiam in morte non audent distribuere hæreditatem suam pauperibus; sed totum parentibus dimittunt. Vel sic lege, & melius.

r In tempore exitus tui] id est, in tempore mortis. s Distribue] hæreditibus tuis.

t Hæreditatem tuam] & non antè. Et hoc concordat ei melius, quod Ioh. dixit Ne dederis alij possessionem tuam, Stultum enim est se filii suis, vel subditis subiucere.

u Cibaria & virga, & onus asino.] Hic describit Auctor qualis debet esse seruorum nutritia, & disciplina, vt scilicet, habent viatum, & vestitum, nec vacent otio: in quibus non natura despicienda est, sed improbitas coercenda. Verè autem serui sunt, qui vitiis seruunt; liberi vero sunt, qui iustitia obediunt. Vnde Ioh. 8. d. Omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati. Item Ioh. 8. e. Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Dicit ergo.

v Cibaria & virga, & onus asino] debentur. Cibaria, ne deficit: virga, ne lasciviat: onus, vt proficiat.

x Panis & disciplina & opus seruo] Panis, ne succumbat: disciplina, ne erret: opus, ne insolecat. Et verum est hoc, tam de seruo corporali, quam de seruo spirituali. Utique enim debetur panis sustentationis, non altaria. Disciplina instructionis, opus satisfactionis, aut supererogationis.

Moraliter. Tam seruus, quam asinus noster est nostra caro, Moral. cui debetur cibus ad sustentationem naturæ, virga disciplina reppressionem lasciviarum, opus & onus ad perfectionem penitentiarum. Prou. 26. a. Flagellum equo & chamus asino, & virga in dorso imprudentium. Item Prou. 29. c. Virga atque correctio tribuit sapientiam; puer autem, qui dimittitur voluntati sua, confundit matrem suam. Et infra. Qui delicate à pueritia sua nutrit seruum suum, postea sentiet eum contumacem. y Operatur in disciplina.] id est, sub disciplina positus. z Et querit requiescere] post laborem, non rebellare, quasi dicat, si disciplinatus fuerit seruus, & secundum quod disciplinatus fuerit, operabitur: & non erget se, vel rebellabit tunc contra te; quia disciplina, & labor operis eius superbiam castigabunt. Laxa manus illi] quasi dicat, si laxaueris illi manus ab opere, vel labore. b Et querit libertatem, ] non tantum requiem secum fecit post disciplinam, & opus. Et ideo bonum est semper seruum sub disciplina, & in opere custodire. c Iugum] vt in tauro.

d Et lorum,] vt in equo.

e Curvant collum durum] tauri, vel equi.

g Et seruum] malevolum.

b Inclinant,] id est, humiliant.

i Operationes assidue] salua naturæ quiete.

Moraliter. c Iugum,] id est, pondus penitentiarum.

d Et lorum,] id est, rigor disciplinae.

e Curvant,] id est, humiliant.

f Collum,] id est, elationem superbiz.

g Et seruum,] id est, carnem vitiis seruire cogentem.

b Inclinant,] ad obedientiam spiritus.

-i Operationes assidue,] id est, disciplinae, vigilie, abstinentia. Vnde Ioh. 3. a. Vigilia honestatis tabefaciet carnes, id est, carnales concupiscentias.

Serua

- a Seruo maleuolo, ] id est, rebelli Domino suo debentur.  
 b Tortu[m]a] vel (tortura) flagellorum, ne cervicem erigat.  
 c Et compedes] vinculum, ne effugiat.  
 d Mitte illum in operationem, ne vacet] ocio.  
 e Multam enim malitiam docuit oculos, ] id est, multorum fuit occasio. Diabolus enim animam otiosam fa[ci]lē inclinat ad vanitatem cogitationum, & tamen ad voluntatem affectionum, & tandem ad consensum, & operationem. Vn-

al. +  
tormē-  
ta

al. +  
illi,

Sup. 7. de Matt. 12.d. Cūm

Spiritus immundus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens re- quiem, & non inuenit: tunc dicit reuerterendomini meam, vnde exiui: & ve- niens inuenit eam

vacantem, scopis mundatam, & orna- tam: tunc vadit, & assumit septem Spi- ritus secum nequiores se & intrantes

dicit Ieronymus. Semper aliquid operis facito, ne Diabolus te inueniat ocosum. David enim vacans ocio incurrit in adulterium Bersabee. 2. Reg. 11.a.

Quæritur, Eg[ist]ibus quare sit factus adulter?

In promptu causa est, desidiosus erat.

Ezech. 16.f. Hac fuit iniq[ua]tas sororis tuæ Sodomæ, superbia, saturitas panis, & vini, & otium ipsius. P[ro]ver. 28.c. Qui operatur terram suam, saturabitur panibus; qui autem lectatur otium, replebitur egestate. In opera constitue eum, ] id est, seruum. g Sic enim condebet illum, ] quia seruus est.

b Quod si non obaudierit, ] id est, obedierit.

i Curua illum compedibus, ] id est, liga illum in vinculis, ne fugiat verberatus.

k Et non amplifices super omnem carnem, ] id est, non exalteas eum præficiendo aliis hominibus, sicut Salomon, Ieroboam præfecit multis, & tandem inuenit eum rebellem. 3. Reg. 11. Verum sine iudicio, ] id est, sine discretione, & delibera- tione.

m Nihil facias graue, ] contra seruum tuum, licet malus sit. Vnde suprà 32.d. Fili, sine consilio nihil facias.

n Si est tibi seruus fidelis, ] id est, fideliter tua congregans, fideliter conseruans, fideliter dispensans.

o Sit tibi quasi anima tua, ] id est, ama eum, & serua eum sicut vitam tuam: suprà 7. c. Seruus sensatus sit tibi dilectus, quasi anima tua.

p Quasi fratrem, sic eum tracta, ] id est, cogita, quod filius Dei est sicut tu, id est, si malus, feriendus est; tamen quia frater, diligendus. Matth. 23.2. Omnes vos fratres estis: unus est pater, qui in coelis est.

q Quoniam in sanguine animæ, ] id est, ad sustentationem vita tuæ, vel pecunia multo labore animæ acquisita, vel in peccato animæ tuæ. r Comparasti eum, ] id est, emisti. Argumentum, quod emere hominem in seruum peccatum est, tamen apostolus videtur permettere. 1. Cor. 7.d. Seruus vocatus es, non sit tibi curæ, sed si potes fieri liber, magis vtere. Coloss. 3.d. Serui, obedite per omnia Dominis carnalibus. s Si leseris eum iniuste, nimis affligendo, vel duriter obiurgando, vel vita necessaria subtrahendo.

t In fugam conuertentur, ] sicut auis de laquero.

u Etsi extollens, ] id est, aliquid de rebus tuis tollens.

x Discesserit a te, y Quem queras, ] id est, qualem, vel in quo habitu. z Et in qua via queras illum, nescis? quia forte mutauit nomen suum, & habitum.

E X P O S I T I O C A P. XXXIV.

w Ana spes, &c. Quatuor docet Auctor in hoc capitulo. Primò docet non esse credendum somniis, auguris, & diuinationibus; sed potius legi Dei, quæ sine mendacio con-

Hægonis Cardinalis Tom. 111.

summatur. Vnde 1/a. 8.d. Et cum dixerint ad vos, quærite à Phytonibus, & à diuinis, qui strident in incantationibus suis: nunquid non populus à Deo suo requiret visionem pro viuis, & mortuis, ad legem magis. Lxxit. 19.f. Non augurabimini, nec obseruabitis somnia, &c. Secundò docet, quibus credendum est, scilicet, expertis, & tentatis. Tales enim verè sciunt, experientia temptationis, & tribulationis. Natura magistra est. 1/a. 28.e. Sola vexatio tantummodo dabit intellectum auditum, ibi: [Qui non est tentatus, quid scit?] Tertiò, docet timere Deum, ponens laudes, & utilitates timoris, ibi: [Spiritus timimenti Deum.] Quartò, docet non facere eleemosynas de iniusta possessione, ibi: [Immortalis ex iniquo].

Moraliter autem docet non cohidere in diuitiis temporibus, quæ sicut somnia vana sunt, & vacua veritate. Fiunt autem sex modis imaginationes somniorum, sicut dicit Gregor.

in Dialog. Aliquando ventris plenitudine, aliquando ventris, Sex mo- & capitis exinanitione, aliquando Dæmonis illusione, alli- dis fūt quando Dei reuelatione, aliquando cogitatione simul, & ill- somnia.

lusione, aliquando cogitatione simul & reuelatione. Duopri- ma genera somniorum omnes experimento cognouimus cetera in Scripturis inuenimus. De tertio enim dicitur hic: Multos errare fecerunt somnia. De quarto dicitur Genes. 37.b. Audite somnum, quod vidi, dixit Joseph fratribus suis. Et Mat. 2.d. Defuncto Herode, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Joseph. De quinto dicitur Eccl. 5.b. Vbi multa sunt somnia, multæ sunt vanitates. Et suprà parvum a. Multas curas sequuntur somnia. De sexto dicitur Dan. 2.d. Somnium tuum, & visiones capitis tui in cubili tuo huiusmodi sunt, quod postea differens Daniel de radice cogitationis inchoavit: Tu Rex in stratu tuo cœpisti cogitare, &c. Non est ergo credendum somniis: quia quod impulsu fiant, non facile eluet: nam Sancti illusiones, & reuelationes quadam intimo sopore discernunt, vt sciant, quid à bono Spiritu percipientis vel quid ab illusione patientur, vt dicit Gregor. Dicit ergo.

a Vana spes, ] id est, mendax, & vacua.

b Et mendacium viro insensato, ] qui non habet sensum discernendi, in quo sperandum sit; & in quo non: & quæ speranda sint; & quæ non: Hoc est, illius spes mendax est, & vacua, qui sperat in transitorii. Vnde Sapien. 3.c. Vacua est spes illorum, & labores sine fructu. Impij spes tanquam lanugo est, quæ à vento tollitur. Item illius spes vana est, & vacua, qui sine meritis sperat peruenire ad regnum: Nam vera spes est certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia, & meritis proueniens. Sapien. 16.d. Ingrati spes tanquam hibernalis glacies tabescet, & disperiet, tanquam aqua superuacua.

c Et somnia, ] id est, phantasticæ rationes, & somniorum visiones.

d Extollunt, ] in superbiam,

e Imprudentes, ] qui nesciunt discernere inter somnia illusionum, & reuelationum. Vel,

f Somnia, ] id est, honores, & diuitiæ, & delitiæ temporales.

g Extollunt, ] id est, extra se tollunt.

h Imprudentes, ] qui nesciunt discernere inter veritatem, & somnium, & somnium veritatem dicunt: & falsos honores, falsas diuitias, falsas delitias, veros honores, veras diuitias, veras delitias opinantur. Proh. 13.a. Est quasi dimes, cum nihil habeat. 1/a. 29.c. Somniat esuriens, & comedit, cum autem fuerit experefactus, vacua est anima eius. Vnde P[ro]l. 75. Dormierunt somnum suum, & nihil inuenierunt omnes viri diuitiarum in manibus suis.

i Quasi qui apprehendit, ] id est, apprehendere intendit.

j Vmbram, ] quæ vana est, & fugit sequentem fugientem.

k Et persequitur, ] id est, assequi perfectè nititur.

l Ventum, ] qui nec videri, nec teneri, nec apprehendi potest, quia tenuissimus, & leuissimus est.

m Sic & qui attendit, ] i. desiderium, & attentionem reddit. Ad visa mendacia j. ad bona temporalia, quæ recte, & vmbra, & ventus, & visa mendacia dicuntur. Vmbra quidem, quia imaginem bonitatis habent, sed non veritatis. Item vmbra vespere longior est, sic amor temporalium Sole gratiæ occidente crescit. Vnde Ier. 6.a. Vt nobis, quia declinavit dies: quia longiores factæ sunt vmbrae vesperi. Item vmbra sequitur fugientem, & fugit sequentem; sic temporalia, suprà 11.b. i. sequutus fueris, non apprehendes: & non effugies, si præcucurreris. Ventus autem dicuntur temporalia: quia homines, sicut nubes agitant, tumultum faciunt, & inflant. Osa 12.a. Ephes. 4. paucit

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXXIV.

pascit vestrum , & sequitur vestrum. Visa mendacia dicuntur, vita quidem , quia in eis stat oculus amatoris, cum deberet per ea transire ad visionem Creatoris, ut essent via non finis. Vnde Aug. Vasillis, Domine , qui diligust nutus tuos pro te. Mendacia vero dicuntur : quia satietatem promittunt, & faciem parvunt, quia.

*Quo plus sunt poterat, plus sicutiunt aquae.*

Ouid 1. Eccl.5.b. Avarus non fastorū.

implebitur pecunia.

Proverb.10.a. qui nititur mendaciis, hic pascit ventos : idem autem ipse sequitur aues volantes. Jer.8.

b. Apprehenderunt mendacium , & noluerunt reuerti. Psal.

4.Filij hominum vsque quo graui corde,

ut quid diligitis vanitatem , & queritis

mendacium?

a Secundum hoc vi-

sio somniorum , ] id

est , similia sunt ap-

prehensio vmbrae,

& persecutio venti,

& visio somniorum.

Nam in omnibus

est vanitas, & nulla

veritas. Et hoc pro-

a. t im-

planatu-

tus.

b Ante faciem homi-

nis] somniantis, vel dormientis.

c Similitudo alterius hominis ] apparet, id est , Diaboli, qui transfigurat se in speciem hominis , vel mulieris , ut deludat dormientes. Vnde Mattheus 13. d. Inimicus homo hoc fecit.

d Ab immundo quid mundabitur , ] id est , à Diabolo quid mundum proueniet?

e Et à mendace, ] id est , à Diabolo, qui est mendax , & pater mendacij. Iohann.8.f.

f Quid verum dicetur? ] Dicit R. b. quod Diabolus nonnumquam solet multa vera prædicere, ut ad extremum valeat animam aliquam falsitate laqueare. Item ab immundo Prædicatio. re quid mundabitur? Nihil. Gregor.. Non valet sordes tergere manus , quæ luctum tenet. Rom.2.c. Quid prædicas non furandum,furaris?

e Et à mendace] Doctore.

f Quid verum dicetur? ] Illud, quod non faciunt. Matheus. 23.a. Dicunt enim, quod non faciunt.

g Diuinatio erroris, ] id est , ducens in errorem.

b Et auguria mendacia, &c. ] id est , quodlibet istorum quantuor, diuinatio, augurium, mendacium, somnium maleficium. Diuinatio erroris dicitur mendax futurorum prædictio, quæ est in pseudoprophetis , qui non spiritu Dei illuminati, sed spiritu proprio agitati, futura mendaciter prædicunt. Vnde Ierem.23.d. Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Est etiam diuinatio erroris in Dæmonibus, qui in obsecisis aliquando, quandoque in Phytonibus mendaciter furura prædicunt. Et hæc diuinatio, vanitas est : quia ei nulla subest veritas. Augurium est maleficium , quo quis se simulat in garitu , vel in volatu auium perpendere futura , & hoc vanitas est. Mendacium potest dici maleficium haruspicum , qui in fibris animalium circa aras se simulant futura perspicere : vel astronomorum, qui in astris futura considerant, & hoc vanitas est. Somnium maleficium est , quod ex illusione Dæmonum sit , & hoc vanitas est. Omnia hæc prohibita sunt in lege. Leuit.19.f. Non augurabimini, nec obseruabitis somnia. Num.23.d. Non est augurium in Jacob , nec diuinatio in Israel. Deut.18.b. Non inueniatur in te , qui lustret filium suum , aut filiam ducebas per ignem , aut qui hariolos sc̄scitetur , aut obseruet somnia atque auguria , nec sit maleficus , neque incantator , nec Phytones consulat, nec diuinios , & querat à mortuis veritatem.

i Et sicut parturientis , &c. ] Phantasiaz parturientium dicun-

tur phantasticæ visiones, quas patiuntur mulieres in partu ex humoribus resolutis , & fumis ascendentibus ad cerebrum : sicut accidit febricitantibus de acuta ; sic cor illius , qui credit auguriis , & diuinationibus , & mendaciis , & somniis : Sed cum gratia Dei cordi infunditur , quæ mentem illuminat , hæc phantasmata fugat : quia simul esse non possunt error, & veritas. Et hoc est, quod dicit.

j Sicut parturientis] mulieris, id est , in partu, vel ad partum laborantis, cor patitur phantasias; Ita.

k Cor tuum] qui credis auguribus, & diuinis.

l Phantasias patitur, ] id est , à phantasmatis immueatur , & trahitur in errorem.

m Nisi ab Altissimo fuerit emissa visitatio, ] id est , gratia illuminans, & discernens, & etiam somnium, & visionem. Vnde rogit Psa.105. Visita nos, Deus, in salutari tuo.

n Ne dederis in illis diuinationibus.

o Cor tuum] vt credas eis.

p Multos enim errare fecerunt somnia, ] id est , falsum pro vero credere.

q Et exciderunt à veritate , à gratia, vel à vita, vel à spe, [spre- rantes in illis,] somniis. Sicut cuidam olim accidit , qui dum vehementer atenderet somniis , somniauit se diu victurum, cùmque multa bona vita sua in annos plurimos congregasset, repente mortuus est, & omnes diuitias suas reliquit intactas. Sicut etiam legitur de diuite ampliante horrea sua : Luc. 12.c. Et cum omnia congregasset , nocte subito mortuus est. Eccl.5.b. Vbi multa sunt somnia, plurimas vanitates.

r Sine mendacio consummabitur verbum legis, ] quasi dicat, falsa sunt , & vana auguria , & somnia : & ideo non est illis credendum, sed omnia, quæ in lege sunt, tam noua , quam vetera, vera sunt, & idcirco credendum est legi Dei. Vnde supra 16.d Non sis incredibilis verbo illius. Item supra 33.a. Homo sensatus credit legi Dei, & lex illi fidelis.

s Et sapientia in ore fidelis] Doctoris.

t Complanabitur, ] id est , planè , & aperte docebitur. Fidelis autem Doctor dicitur , qui in doctrina sua querit tantum Dei honorem , & proximi x̄dificationem. Et ideo doctrina fidelis in duobus consistit. In increpatiōne vitiorum , & refectione secretorum. Vnde Beda super Exodum : Qui sermonem facit ad populum, non solum increpandis reatibus, nec solum referandis sententiis Scripturarum debet instare secretis, ne tantum de peccatorum correctione disputans , minus audiat: vel mysteriorum tantum secreta referans , minus proficit. Temperet ergo ex veroque sermonem , ut secretorum coelestium pandat suavitatem, & morum correctionem: quasi bis tinctum coccum in habitu suo demonstret.

u Qui non est tentatus , ] id est , tribulatione probatus , & exercitatus.

x Quid scit? ] q.d. parum, aut nihil: quia sola vexatio dat intellectum auditui. Iohann.28.e.

y Vir in multis expertus, ] id est , exercitatus, & eruditus..

z Cogitat multa] ad eruditionem aliorum. Experientia enim optima magistra est.

a Et qui multa didicit] ab alio, vel experimento.

b Enarrabit] alii. c. Intellectum, ] id est , doctrinam intelligibilem. Vnde 2. Corinth.1.a. Benedictus Deus , qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, ut possimus, & ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt per exhortationem, qua exhortamur & ipsi à Deo.

d Qui non est expertus] tribulationem , vel in multis exercitatus. e Pauca recognoscit, ] id est , realiter, id est , verè cognoscit.

f Qui autem in multis fatuus est, ] id est , inexpertus , vel inscius.

g Multiplicabit malitiam, ] quia cùm ad multa int̄endat, & ad nulla cor applicet, in omnibus errat. Ideo dictum est supra 11.

b. Fili, ne in multis sint actus tui. Glouſſ, sic exponit.

f Qui in multis fatuus est, ] id est , mente mutabilis , actione instabilis, sive non firmus.

g Multiplicabit malitiam, ] id est , varios hereticorum sequitur errores, & multis seruiet impietibus, & peccatis.

b Qui tentatus non est, ] id est , tribulationibus exercitatus, & examinatus.

i Qualia scit? ] quasi dicat, si aliqua vidit , nescit verè qualia sunt. Multa enim bona videntur inexpertis, quæ ab expertis mala iudicantur.

k Qui implantatus est, ] id est , in Scripturis , & in moribus iufundatus. Vel , [ Qui implantatus est, ] id est , inconstans , & mutabilis. l Abundabit nequitia , &c. ] id est , de

id est, de cogitatione corruit in delectationem, de delectatione in consensum, de consensu in opus, de opere in consuetudinem, de consuetudine in desperationem. Vnde *sup. 2. c.* Vx his, qui perdidérunt sustinéntiam, & qui dereliquerunt vias rectas, & diuerterunt in vias prauas: Ex serie ipsa litera patet, quòd

soli Iusti tentati dicuntur, qui pro iustitia sustinent tribulationes, sive ex carne, sive ex mundo, sive à Dæmonie. Aduersus hæc tria regna Sancti continuam pugnam habent, vnde *Heb. 11. f.* *Qui Sancti per fidem viscerunt regna: Job. 7.*

*a.* Militia est vita hominis super terram; ut autem facilius creditur Auctori, dicit se in multis expertum, & id est dignum fide. *a.* Multa vidi b enarrando, & c plurimas verborum consuetudines. *d.* Aliquoties usque ad mortem e periclitatus sum f horum causa, g & liberatus sum gratia Dei. *h.* Spiritus timentium Deum queritur, i & in respectu illius k benedicetur. *l.* Spes enim illorum in m saluantem illos, n & oculi Dei in diligentes se. *o.* Qui timet t Dominum nihil p trepidarunt regna: *Job. 7.*

*a.* Militia est vita hominis super terram; ut autem facilius creditur Auctori, dicit se in multis expertum, & id est dignum fide. *a.* Multa vidi, ] id est, intellexi. *b.* Enarrando, ] id est, per enarrationem aliorum. *c.* Et plurimas verborum consuetudines, ] id est, diuersos modos loquendi, quibus consueverunt loqui Doctores in diversis facultatibus, & in diversis terris. *d.* Aliquoties usque ad mortem corporis. *e.* Periclitatus sum, ] id est, fatigatus, & periculo mortis expositus. *f.* Horum causa, ] id est, vt addiscerem hæc. Sicut narrat *Ieron.* de Platone qui Athenis Magister extiterat, & potens, cuius doctrinam Academias gymnasia personabant; & tamen peregrinus, & discipulus factus, mallens aliena verecundè discere, quam sua impudenter ingerere. Vnde *Jacob. 3. a.* Nolite plures Magistri fieri, fratres mei. *g.* Et liberatus sum gratia Dei ] non sapientia, vel fortitudine propria. *Psal. 33.* Clamauerunt Iusti, & Dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos. *2. Pet. 2. b.* Novit Deus pios de temptatione eripere. *h.* Spiritus timentium Deum queritur à Deo, vel ab Ecclesia, id est, approbat à Deo: vel queritur, quia rarus est: vel queritur, id est, conqueritur de seipso. *Psa. 41.* Quare tristis es, anima mea, & quare conturbas me? Et de Deo. *Psal. 21.* Deus, Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti? Et in respectu illius, ] id est, Dei, actiuè, id est, si respiciat Deum oculo fidei; vel passiuè, id est, si respiciatur à Deo oculo misericordia. *k.* Benedicetur, ] spiritus timentium benedictione. *Psal. 33.* Oculi Domini super Iustos. Vel, *i.* In respectu illius benedicetur, ] id est, bonus dicitur, id est, bonus efficietur, & æterna benedictione dignus. Et est iste respectus misericordia, gratia collatio. *Joan. 1. f.* Ihiuitus eum Iesus dixit ei: Tu es Simon filius Ioanna. *Luc. 22. g.* Conuersus Dominus respexit Petrum: & recordatus est Petrus verbis Domini. *l.* Spes enim illorum, ] id est, timentium Deum. *m.* In saluantem illos, ] id est, in Deum, non in mundum. *Psal. 122.* Sicut oculi ancillæ in manibus Dominæ suæ; ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. *n.* Et oculi Dei in diligentes se. *Psal. 33.* Oculi Domini super Iustos. Et *Psal. 31.* In via hac, qua gradieris, firmabo super te oculos meos. Etiam in malos sunt oculi Domini, quia tam bonos, quam malos respicit Dominus. *Prou. 15. a.* In omni loco oculi Domini contemplantur bonos, & malos. Sed bonos ad remunerandum in gloria, malos ad purgandum in gehenna. *o.* Qui timet Dominum ] filiali timore. *p.* Nihil trepidabit ] timore humano, vel mundano, vel timore passione, licet timore passionis, sive naturali mortem timeat. *Prou. 28. a.* Iustus quasi leo confidens, absque terrore erit. *Item 30. d.* Leo ferocissimus animalium ad nullius pauebit occursum. Hinc dicit Dominus Discipulis. *Mat. 10. c.* Nolite timere eos, qui occidunt corpus. Et *Luc. 12. a.* Nolite timere pusillus grec.

*q.* Et non pauebit, quoniam ipse, ] id est, Deus.

*r.* Est spes eius, ] id est, timentis Deum. De quo subdit.

*s.* Timentis Deum, ] filiali, vel initiali timore.

*t.* Beata est anima eius, ] in beatitudine vix, tandem beatitudine patriæ, supr. 1. b. Timor Domini, & gloriatio, & laetitia, & corona exultationis. Item sup. 25. b. Beatus, cui datum est timere Deum.

*u.* Ad quem respicit, ] Deus, nisi ad trementem se? *Jsa. 66. a.* Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & humilem, & contritum spiritu, & trementem sermones meos? tem [ad quem respicit] timens Deum, nisi ad Deum?

Hugonis Card. Tom. III.

*x.* Et quis est fortitudo? ] nisi Deus. *a. Reg. 22. a.* Dominus contra mea, & robur meum.

*y.* Oculi Domini, ] id est, miserationes Domini.

*z.* Super timentes] sicut oculi matris super filium suum, vt si forte cecidit, statim eleuet eum, vel à casu præcaueat: &

post subiungit Autor vnde decim bona, quæ facit Dominus timéibus se, dicens.

*a.* Protector, ] id est, protector potens est Dominus timéum se, protegens eos po-

tenter ab omni aduersitate. Vel,

[ Protector poten-

tiæ, ] id est, prote-

gens potentia, quam

dedit timéibus se, ad bene agendum, ad declinandum à

malo. Vnde *Psal. 83.* Protector noster, aspice, Deus. Vel,

Protector potentia, ] id est, contra potentiam malignorum Spirituum.

*b.* Firmamentum virtutis, ] id est, firmans, & confortans vir-

tutem collatam timéibus se, vel dans firmamentum virtuti:

Multorum enim virtus debilis est, quia non habet firmamen-

tum. *Psal. 17.* Dominus firmamentum meum:

*c.* Tegimen ardoris, ] id est, contra ardorem concupiscentie;

& diabolice inflammationis. Non enim cessat Diabolus suff-

flare, & incendere prunas concupiscentie in nobis. Vnde *Job 41. c.* Halitus eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egredietur, id est, inflammans suggestio, quæ nos

omnes incenderet, nisi Dominus præstaret regimen ardoris.

*ffsa. 4. b.* Super omnem gloriam protectio, & tabernacu-

lum, & umbraculum diei ab æstu, & securitatem, & ab-

sconsionem à turbine, & à pluvia. Tria ponit. Ab æstu in-

flantis suggestionis Diaboli, & à turbine mundi, à pluvia, id

est, titillatione carnis.

*o.* Et umbraculum meridiani, ] id est, refrigerium contra æstu

persecutionis ventis, & feruentis, sicut Sol feruer in meri-

die. Vnde *Psal. 18.* In Sole, id est, in feruente persecuzione,

posuit tabernaculum suum, id est, corpus suum. Vel [ Um-

braculum meridiani, ] id est, refrigerium contra incentiu-

libidinis. Et videtur Auctor tangere quatuor genera tenta-

tionum, quæ tangit *Psal. 90. ibi*: Non timebis à timore no-

cturno, &c. Primum tentationis genus, leue, sed occultum,

quod dicitur timor nocturnus: Contra hoc est protector po-

tentia. Secundum genus tentationis leue, sed apertum, &

dicitur sagitta volans in die: Contra hoc est firmamentum

virtutis. Tertium genus tentationis est graue, & occultum;

quod dicitur negotium perambulans in tenebris: Contra

hoc est regimen ardoris. Quartum genus tentationis dici-

tur graue, & apertum, quod dicitur incursum, & Dæmo-

nium meridianum: Contra hoc est umbraculum meridiani:

Et ita patet, quod Dominus adiutor est in omni temptatione.

Vnde 2. *Pet. 2. b.* Novit Dominus pios de temptatione eripe-

re. Et *Psal. 90.* Cum ipso sum in tribulatione: eripiam eum.

*e.* Deprecatio offenditionis, ] id est, deprecabilis, super offendio-

ne peccatorum, vel deprecans Patrem pro offenditione homi-

nū: Ipse enim est Aduocatus humani generis apud Patrem; ut dicitur 1. *Joan. 2. a.* Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum. *Glo.* sic exponit.

*f.* Deprecatio offenditionis, ] id est, propitiatio pro peccatis nostraris. Vnde 1. *Joan. 2. a.* Ipse est propitiatio pro peccatis nostraris. *Dan. 9. g. b.* Tibi Domino Deo nostro misericordia, &

propitiatio.

*g.* Exaltans animam, ] in creatione, quia creat eam ad imagi-

nem, & similitudinem suam. In recreatione, reformando

imaginem, & restituendo similitudinem. In progressu vitæ;

perducendo ad perfectionem virtutum. [ Exaltans animam, ]

timentum se à terrenis per contemptum, ad coelestia per de-

siderium. 1. *Reg. 2. b.* De stercore eleuat pauperem, vt led-

eat cum Principibus, & solium gloriae teneat. *b.* Et illuminans oculos mentis ad cognoscendum Deum, se, & pro-

Quæ  
tuor gē-  
nera tē-  
tatio-  
num;

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXXIV.

ximum. Deum, ne desperet : Se, ne superbiat : Proximum, ne lœdat. *Psal. 12.* Illumina oculos meos, ne vñquam obdormiam in morte. *a Dans sanitatem,*] impassibilitatis. *b Et vitam*] immortalitatis. *c Et benedictionem,*] æternæ hæreditatis. De qua *Ista. 25.* *c.* Venite, benedicti. Vel sic.

*14.9.5.c immo-  
lans.  
Prover.  
15. b.  
Pf. 132.  
Al. +  
oblatio  
14.9.5.c  
scriptū.*

*a Dans sanitatem,*] naturz : quia san-  
biles fecit nationes. *14.9.5.c immo-  
lans.  
Prover.  
15. b.  
Pf. 132.  
Al. +  
oblatio  
14.9.5.c  
scriptū.*

oculos, *a dans sanitatem,* *b & vi-*  
*tam, & c benedictionem.* *d Immol-*  
*lantis ex iniquo :* *e oblatio est ma-*  
*culata, f & non sunt beneplacita*  
*subsannationes iniistorum.* *g Do-*  
*minus solus b sustinentibus ; le in k*  
*via veritatis, & iustitiae.* *l Dona ini-*  
*quorum mpon probat Altissimus,*  
*n nec respicit in t oblationibus ini-*  
*quorum, o nec in multitudine sa-*  
*cificiorum p eorum propitiabitur*

dixerat : [ *Quis est fortitudo eius,*] quasi dicat : ipse est fortitudo eius. Et notandus est ordo, & processus. Fortitudo est Dominus, quia dat fortitudinem, & non tantum dat, sed etiam protegit, id est, conseruat, & confirmat. Vnde cùm dixisset. [ *Quis est fortitudo eius*] subiunxit statim. [ *Prote-*  
*ctor potentia, firmamentum virtutis.*] Item iuvat contra tenta-  
tiones, & suggestiones hostis. Nam sequitur. [ *Tegimen ar-*  
*doris, & umbraculum meridiani.*] Item orat pro nobis, &  
releuat à calu. Vnde sequitur. (Deprecatio offensionis, & ad-  
iutorium casus.) Item dat gratiam bona conuersationis, &  
lumen contemplationis. Vnde sequitur. [ *Exaltans animam,*  
& illuminans oculos.] Item dat sanitatem conscientiae, &  
vitam gratiae, & benedictionem gloriae, sicut dictum est.

*d Immolantis ex iniquo,*] lucro, ut est usura furtum, rapina:  
& huiusmodi.  
*e Oblatio est maculata,*] coram Deo, non quod ipsum obla-  
tum sit maculatum ; sed actio offerentis peccatum est : quia  
rem alienam, quasi suam dat, & facit se impotentem resili-  
tuere. Sed contraria. *Jac. 16.c.* Facite vobis amicos de mam-  
mona iniquitatis. Sol. Iniquum tribus modis dicitur. In-  
iquitas enim est iniuste acquisitum. Item iniuste reten-  
tum. Item utroque modo. De primo iniquo potest fieri ele-  
emosyna siue oblatio, ut de meretricio. De secundo, & ter-  
tio non, verbi gratia, de usura, & furto, & huiusmodi. Vnde  
quod dicitur, *Luc. 16.c.* intelligitur de iniquo primo modo;  
quod autem hic dicitur, intelligitur de iniquo secundo modo, & tertio. Veruntamen sciendum est, quod uno modo  
potest fieri oblatio, siue eleemosyna grata Deo, de quolibet iniquo, scilicet, per restitutionem. Sed contra hoc, quod  
dictum est, scilicet, quod de meretricio potest fieri oblatio,  
videtur dici contrarium. *Deut. 23. c.* Non offeres mercedem  
prostibuli. Sed dicimus, quod Moyses hoc dicit in fuggillationem peccati, & ne per oblationem huiusmodi crederet,  
ille, vel illa satisfecisse.

*f Et non sunt beneplacita subsannationes iniistorum,*] id est,  
oblationes de alieno, quibus videtur offerens Deum deride-  
re offerendo, quod non est suum, & per hoc volens eum  
placare : cùm dicatur *Proverb. 3. b.* Honora Dominum de  
tua substantia. Et *Isa. 58. c.* Frange esurienti panem tuum,  
non alienum. Ideo dicit Salomon *Proverb. 15. b.* Victimæ im-  
piorum abominabiles Domino. Item *Proverb. 21. d.* Hostiæ  
impiorum abominabiles sunt, quæ offeruntur ex scelere.

*g Dominus solus,*] supple, adest, quasi adiutor fidelis.  
*b Sustinentibus,*] id est, expectantibus. *i Se,* Deum, scilicet.  
*k In via veritatis, & iustitiae,*] id est, in vera fide. quæ est  
via veritatis : & in vera poenitentia, quæ est via iustitiae. *Isa.*  
*31. a.* Vx qui descendunt in Ægyptum ad auxilium in equis  
esperantes.

*l Dona iniquorum,*] id est, de iniquo data. *m Non probat Altissimus*] sed reprobat.

*n Nec respicit in oblationibus iniquorum,*] id est, non susci-  
pit oblationes ab inquis. Sicut dicitur de Cain, *Gen. 4. a.*  
Et non respexit Deus ad Cain, nec ad munera eius.

*o Nec in multitudine sacrificiorum,*] talium, id est, t ministrorum, qui offerunt, nec tamen peccata dimittunt.

*p Eorum propitiabitur peccatis]* ut per hæc sacrificia deleantur. Dona, dicit, quæ pauperius erogantur. Oblationes,  
quæ altari, vel ministris Ecclesia offeruntur : Sacrificia, quæ

Domino immolantur. Nullum istorum, si fiat in peccato  
mortali, vel ex iniquo, valet ad salutem, vel peccatorum  
remissionem. *Isa. 1. c.* Quod mihi multitudinem victimarum  
vestrarum, dicit Dominus : plenus sum.

*q Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui*  
victimat filium in  
cōspectu patris sui, *D* id est, abominabile  
est huiusmodi sacri-  
ficium. Vnde *Gloss.*  
Valde detestabile est  
sacrificium, quod  
orbiti patris dolori  
comparatur. Sed  
substaria pauperum  
est, quicquid super-  
abundat: ergo pec-  
cat, qui illud offert.  
Responsio. Loquitur  
de rapto, vel de fur-  
to. Vnde sic debet intelligi. [ *Qui offert*] templo, vel mini-  
stris. *r Sacrificium ex substantia pauperum* raptæ, vel fur-  
ta. *s Quasi qui victimat filium in conspectu patris sui* : quia  
offendit Deum sustentationem pauperum auferendo eis. *Rab.*  
*Quidam quanta largiuntur respiciunt, sed quanta rapiunt*  
non attendunt : & ideo quæ largiuntur, in sacco pertulo re-  
ponunt. *Prov. 6. d.* Zelus & furor viri non parcer in die vin-  
dictæ, nec acquiesceret cuiusquam precibus, nec suscipiet pro  
redemptione dona plurima.

*t Panis egentium,*] id est, cibus qualiscunque. *u Vita paupe-  
ris est,*] id est, insuetatio vitæ.

*x Qui defraudat illum,*] pauperem auferendo sua, vel reti-  
nendo mercedem laboris eius.

*y Homo sanguinis est, id est, homicida, quia subtrahit ei vi-  
tum : Vnde Aug. Pasce fame morientem : si non pauperis, occi-  
disti. Multo fortius, qui victimum subtrahit. *Leuit. 19. c.* Non  
morabitur opus mercenarij tui apud te usque mane. *Deut. 24.*  
*c.* Non negabis mercedem indigentis, & pauperis fratri tui,  
sed eadem die reddes ei premium laboris sui ante Solis occa-  
sum, quia pauper est, & ex eo sustentat animam suam, ne  
& clamet contra te ad Dominum, & reputetur tibi in pec-  
catum. Nota quatuor peccata, quæ propter enormitatem di-  
cuntur clamare ad Deum : Homicidium. *Gen. 4. b.* Ecce vox  
sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. *Job 16. d.*  
Terra ne operias sanguinem meum, nec inueniat locum la-  
tendi clamor meus : Item oppressio pauperum. *Exod. 2. d.*  
In gemiscentes filij Israel vociferati sunt, ascenditque cl-  
amor eorum ad Dominum ab operibus : *infra 35. c.* Nonne  
lachrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio  
eius super deducentem eas ? Item peccatum Sodomiticum.  
*Genes. 18. d.* Clamor Sodomorum, & Gomorræorum multi-  
plicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis : de-  
scendam, & videbo utrum clamorem, qui venit ad me, ope-  
re compleuerint. Item detentio, vel defraudatio mercedis  
mercenariorum. *Jacob. 5. a.* Ecce merces operariorum vek-  
torum, qui mesuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à  
vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini Sabaoth  
introivit. Sequitur.*

*z Qui auferit in sudore panem,*] id est, substantiam in sudore  
acquistam.

*a Quasi qui occidit proximum suum.*] Quia auferit ei victimum  
suum,

*b Qui effundit sanguinem,*] id est, homicida.

*c Et qui fraudem facit mercenario,*] mercedem eius reti-  
nendo.

*d Fratres sunt,*] id est, similes in scelere. Vnde *Gloss.* Maxi-  
mum peccatum est, id est, magnum, quod homicidio com-  
paratur.

*e Vnus ædificans,*] id est, pauper sibi necessaria vitæ labore  
acquires.

*f Et vñus destruens,*] id est, rapitor substantiam illius au-  
ferens.

*g Quid prodest illis, nisi labor ?*] Tamen prodest  
pauperi, si patienter sustineat rapinam bonorum suo-  
rum ; sed raptori non prodest labor suus, imò no-  
cet.

Aliter potest intelligi, & melius. Posset enim aliquis  
dicere. Licet non prodest oblatio offerenti de alieno, pro-  
dest

**destruxerunt viuentibus**, qui inde adificantur: prodest, & pauperibus, qui inde sustentantur: Et idem non omnino reprobanda est huiusmodi oblatio. Et ostendit Auctor per simile, quod hoc nihil est: quia si unus adificaret adficiun aliquod, & alius secunda die destrueret, quicquid ipse adificasset, prima die:

pterque oboraret,  
iste xđificando; ille  
destruendo, & si ita  
semper facerent, ni-  
hil vultatis repor-  
tarent; quia nihil  
operis staret, nisi la-  
bor xđificandi, &  
destruendi. Eodem  
modo est in obla-  
tione de alieno; of-

C A P. XXXV.

**V**i i conseruat † m verbum,  
n multiplicat orationem. o

id est vnus destruens  
pauperem, scilicet,  
cui aufert substantiam suam. Et hoc est [ Vnus ædificans; ]  
id est, raptor offerens alienum, [ Et vnus destruens, ] id est,  
raptor rapiens alienum, [ Quid prodest illis, ] id est, offe-  
renti, & rapienti alienum, [ Nisi labor ] quem habet, & of-  
ferendo & rapiendo ? Vel sic, [ Vnus ædificans, ] id est, vnus  
diues de vsuma, vel de rapina potens, & Abbatias ædificans,  
[ Et vnus destruens, id est, pauper contra Deum de paupertate,  
vel infirmitate murmurans. [ Quid prodest illis, nisi labor, ]  
quasi dicat, utriusque labor inutilis est, & poenalis.

Mysticè. Vnus ædificans] verbo, [Et vnus destruens] exemplo, [Quid prodest illis,] id est, illi bene loquenti, & male viuenti, [ Nisi labor] in vtroque, & labor, pœnæ æternæ, quæ sibi merentur, Vnde in libro Prosperi. Bene loqui, & male viuere, nihil aliud est, quam se sua voce damnare.

*a* Vnus orans, *j* id est, diues offerens alienum pro facto suo Deum benedicens. *b* Et vnus maledicens, *j* id est, pauper spoliatus querimoniam suam contrâ raptorem ad Deum dirigès. *c* Cuius vocem exaudiet Dominus, *j* id est, ad effectum exaudiens? Certum est, quod vocem pauperis spoliati. Vnde *supradictum* 4. a. Non relinquas querentibus tibi retrò maledicere, maledicentis enim tibi in amaritudine animæ exaudietur deprecationis illius. Et *infra*. 35. c. Deprecationem læsi exaudiens Dominus.

*d* Qui baptizatur à mortuo,] id est, qui mundatur à peccato  
aqua compunctionis.

*E*t iterum tangit mortuum,] iterum rediens ad peccatum,  
vt canis ad vomitum. *Quid proficit lauatio illius? Nihil, quia*  
*sequens culpa t̄ poenitentiam perdit.* *Ierem. 2. g.* *Quām vi-*  
*lis facta es nimis iterans vias tuas.* *Pron. 26.b.* *Sicut canis, qui*  
*revertitur ad vomitum suum; sic impudens, qui iterat stulti-*  
*tiam suam.* *Rab.* *Post lauacrum mundus esse negligit, qui post*  
*lachrymas vitæ innocentiam non custodit.* *Vnde Isa. 1. e.* *La-*  
*uamini: mundi estote.* *g* *Sic homo, qui ieunat in peccatis*  
*suis,] id est, pro peccatis suis.* *b* *Et iterum eadem faciens]*  
*vel alia, i] Quid proficit humiliando se] per ieunia, & vigi-*  
*lias, & cæteras abstinentias, cùm non abstineat à peccatis,*  
*quæ est vera abstinentia* *ffu. 5.8.b.* *Nunquid tale est ieunium,*  
*quod elegi, per diem affigere hominem animam suam?* *Nun-*  
*quid contorquere quasi circulum caput suum, & saccum,*  
*& cinereum spargere?* *Nunquid istud vocaui ieunium, &*  
*quæ sequuntur.* *¶* *Orationem illius quis exaudiet:] quasi di-*  
*cat, Deus non exaudiet illam: quia nubes peccati interposi-*  
*ta est, quæ non sinit eam transire ad Deum.* *Thren. 3. e.* *Op-*  
*posuisti nubem tibi, ne transeat oratio.*

*EXPOSITION CAP. XXXVI.*

**V**i conseruat verbum, &c.] Hoc capitulum in tres partes diuisum est. In prima parte hortatur Auctor ad opera misericordiz, per quæ lex impletur. In secunda dehortatur ab iniusticia, & iniuria proximi, ibi: [ Noli offerre munera.] In tertia hortatur ad orationem, quæ est quasi custos aliorum duorum. Vnde Psal.33. Diuerte à malo, & fac bonum: inquire pacem, ibi: [ Qui adorat Deum, &c. ] Dicit ergo. / Qui conseruat, ] id est, corde simul, & opere seruat. **m** Verbum, ] id est, mandatum charitatis, siue legem, quia ex

*Mandato charitatis tota lex dependet, Mamb. ii. d. Vnde Rom. 13. c. Qui diligit proximum, legem impleuit.*

**n** Multiplicat orationem,] quia orat corde, ore, & opere.  
**V**el, [ quia multos pro se facit orare, totam, scilicet, Ecclesiam, & fratres suos, quibus suffragantur. V. L. M. D. I. II.

Sacrificium salutare est p attendere mandatis, q & discedere ab omni iniustitate, & r propitiatione litare sacrificiis f super iniusticias , t & deprecatio pro peccatis u recedere ab iniustitia. x Retribuet gratiam y qui offert similaginem : z & qui facit misericordiam, a offert sacrificium. b Beneplacitura est Dominu no recedere ab iniustitate : c & deprecatio pro peccatis recedere ab iniustitia. d Nō apparebis ante cōspectu t Dñie vacuus. Hæc f enim tam vim confert orationi suz : Illa enim oratio efficax est, quæ bonis operibus adiuuatur. Vnde Tob. 12. b. Bona est oratio cum ieu-niis, & eleemosynis. Et hæc tria commēdat Dominus. Mat. 6. o Sacrificium salutare,] id est, salutis effectuum.

p Est attendere mādatis,] id est, atten-

tæremonia in onus data sunt ad tempus. Iter. 6. c: Holo-caustumata vestra non sunt accepta: viclumæ vestræ non placuerunt mihi.

*q* Et discedere ab omni iniquitate] quasi dicas solum sacrificium in duobus consistit, in adimplectione mandatorum, & declinatione prohibitionum: sive in operatione boni, & declinatione mali. *r* Et propitiacionem litare sacrificiis, *j* id est, cor contritum, & humiliatum. *s* Super iniustias, *j* id est, pro iniustiis. *Hoc*, inquam, est salutare sacrificium. *Vnde Psal. 50.* Sacrificium Deo spiritus contribulatus: *cō* contritum, & humiliatum Deus non despiciet. *t* Et deprecationis pro peccatis] præteritis dimittendis, vel pro futuris præcauendis est salutare sacrificium. Item. *u* Recedere ab iniustitia mente, & opere, sive quo vana est deprecationis, est salutare sacrificium. *v. i. e.* Quiescite agere peruersè, discite bene agere. Sed nunquid idem est discedere ab iniquitate, & recedere ab iniustitia? Cur igitur vni dicto subiungit alterum Responsio. Differt iniquitas, & iniusticia: Nam iniquitas dicitur respectu Dei; iniustitia respectu proximi; peccatum verò etiam respectu sui. *Vnde Psal. 105.* Peccauimus cum patribus nostris: iniuste egimus: iniquitatem fecimus. Peccauimus in nos, iniuste egimus in proximos, iniquitatem fecimus in Deum.

**x Retribuet gratiam, ] id est, grātūm munus Deo exhibet.**

**y** Qui offert similaginem, ] id est, Eucharistiam de similagine factam quo ad speciem, quæ est farina delicata. Vel, [Similaginem, ] id est, subtilem peccatorum cognitionem. Vel [Similaginem, ] id est, conscientiæ puritatem. *Lexit:* 2. a. Anima cum obtulerit oblationem sacrificij, simila erit eius oblatione fundatique super eam oleum, & ponet thus. Tria dicit. Similam, oleum, & thus. Similam puræ conscientiæ, ad scipsum. Oleum misericordiæ, ad proximum. Thus deuotionis, ad Deum.

**¶ Qui facit misericordiam]** id est, opus misericordiae;

**a** Offert laetificium.] Nam quod pauperi datur, Deo offertur:  
**Mari.** 25.d: Quamdiu fecistis vni ex fratribus meis minimis,  
mihi fecistis.

**b** Beneplacitum est Domino, &c.] mehte, & opere, quod facit timor Domini, Job. 28. d. Ecce timor Domini ipse est, sapientia; & recedere a malo intelligentia, id est, timor Domini facit recedere a malo, quod est initium sapientie, & intelligentie.

*c Et deprecatio pro peccatis] dimittendis, vel praecaendis,  
est beneplacitum Deo. Item [ recedere ab iniustitia ] id est,  
ab iniuria proximi, beneplacitum est Domino. Quidam sic  
exponunt, [ Deprecatio pro-peccatis est recedere ab iniusti-  
tia,] quia qui orat, ut sibi peccata dimittantur, si vere orat,  
id est, ex corde, fugat peccata.*

**d** Non apparebis ante conspectum Domini; ] id est, in conscientia, ut solus Deus respicit, vacuus oleo charitatis, sicut fatus virginis, Matth. 25. Vel, [Non apparebis ante conspectum Domini, ] in die iudicii;

*e Vacuuſ, ] fructu bonorum operum:*

*f Hac enim omnia] quæ dicta sunt, scilicet, recedere ab omni iniustitate, facere misericordiam, offerte sacrificium, &c.*

A. f  
máda-  
cum.2. Cor.  
g.b.Tob. 4.  
b.  
A. f  
dácam.

¶ Propter Dei mandatum, adimplendum. b Fiunt, ] id est, fieri debent, id est, Dominus hæc omnia mandauit fieri.

c Oblatio Iusti, ] id est, elemosyna de iusto labore oblate Deo. d Impinguat oleo exultationis. e Altare, ] id est, mentem ipsius offerentis, quæ est altare Domini, in quo iugitor offeretur Deo sacrificium acceptu spiritus contribulatus.

f Item. c Oblatio Iusti, id est, opus iustitiae oblatum Deo. d Impinguat altare, ] fideli, id est, roborat fidem. Nam fides siue operibus mortuæ est. iuc. 2. d.

f Et odor suavitatis] ex tali oblatione. g In conspectu Altissimi, ] id est, in secreto cordis, vbi solus Altissimus cōspicit. Magna enim suavitatis dulcedo oritur in corde re-

ctè, & iustè operatis. Vnde Psal. 96. Lux orta est iusto & rectis corde lætitia. Et Psal. 1. Ita custodiendis illis retributio multa. Vel sic. c Oblatio Iusti, ] est [ odor suavitatis, &c. ] id est, placens, & accepta coram Deo. Simile Genes. 8. d. Aedificauit Noë altare Domino tollensque de cunctis pecoribus, & volucribus mundis obtulit holocausta super altare, odotusque est Dominus odorem suavitatis, id est, placuit ei. Et acceptum fuit illud sacrificium. Vnde hic sequitur.

b Sacrificium Iusti, ] id est, munus bonorum operum. i Acceptum est coram Deo. k Et memoriam eius] Iusti, vel sacrificij eius. l Non obliuiscetur Dominus] imò semper recognoscet eum, vt filium proprium. Psal. 111. In memoria æterna erunt Iusti. Proph. 10. b. Memoria Iusti cum laudibus. m Bono animo, ] id est, bona voluntate, & recta intentione. n Gloriari redde Deo, ] id est, laudes, & gratiarum actiones, & opera bona, vnde Deus glorificetur, hoc enim debemus Deo. Vnde Matth. 5. b. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorifcent Patrem vestrum, qui in coelis est. Vel. m Bono animo, ] id est, corde simplici, & deuoto. n Redde gloriam Deo] id est, peccati confessionem, quæ est gloria Deo. Vnde Iosue. 7. c. dixit ad Achor. Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, & confite te atque indica mihi, quid feceris. o Et non minuas, &c.] id est, quas manibus propriis laborasti, id est, non minus debito offeras. Vel, [ Non minuas, ] id est, de peioribus non offeras, sicut Cain. Gen. 4. a. Vel, [ Non minuas primitias manuum tuarum, ] id est, oblationes, & elemosynas cum tristitia, vel murmur, vel tardè, vel cum mora dando. Exod. 22. d. Decimas, & primitias non tardabis offerre. Primitias, & decimas offert Deo mysticas, qui initium, & perfectionem bonorum operum Deo attribuit, propter quod etiam caput, & cauda precipiuntur in sacrificio igne comburi. p Primitias, ] etiam, [ manutum suarum] minuit, qui de operibus bonis laudes humanas, vel commodum temporale querit, quæ externo præmio poterant remunerari.

q In omni dato, ] cordis, oris, & operis. r Hilarum fac vultum tuum, ] id est, hilariter da, quicquid dabis. 2. Cor. 9. b. Vnusquisque prout destinauit in corde suo, non ex tristitia, aut necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. s Et in exultatione, ] cordis, oris, & operis. t Sanctifica decimas tuas, ] id est, sanctiores fac ad fruendum de meliori, & hilariter, id est, ad Dei gloriam offerendo. u Da Altissimo secundum donatum eius, ] id est, secundum, quod decet esse datum eius, vel secundum quod tibi dedit; si multum dedit, multum da: si exiguum dedit, exiguum da. Nam secundum, quod dedit hic, acceptum est donum eius; dummodo bona voluntate, & recta intentione tribuat. Vnde de vidua paupercula, quæ minuta duo misit in Gazophylacium, dixit Dominus Iuc. 21. a. Amen dico vobis, quia hæc vidua pauper plus quam omnes misit. Tob. 4. b. Quomodo potueris, ita esto misericors: si multum tibi fuerit, abundantiter tribue. sup. 14. b. Fili, si habes, benefac tecum, & Deo dignas oblationes offer. Vel, sic. [ Da Altissimo secundum donatum eius, ] id est, sicut se & sua dedit tibi; ita te & tua da

ipsi. i/a. g. b. Filius datus est nobis. Proph. 23. c. Fili, da mihi cor tuum. Multi sunt, qui dant sua Deo, sed se dant Diabolus. x Et in bono oculo adiuventionem facito manuum tuarum, ] id est, bona & recta intentione perfice bona, quæ excogitasti ad laudem Dei. y Quoniam Dominus retribuens est. ] Eccl. 11. a. Mitte panem tuum super transientes a-

C

quas, & post multa tempora inuenies vindictam illum.

z Et septies tantum Rom. 2. reddet tibi ] id est, b. perfectam remunera. Ag. 10. rationem, tres do-

c

tes animæ & quatuor corporis. Sep- tenarius enim quia septem dona Spiritus S. demonstrat, perfectus est, & quia interiore & exteriori hominis substantiam, comprehendit, in terrena

ratio animam, in quaternario corpus. a Noli offerre munera prava] id est, male adepta, male retenta, vel malo fine.

b Non enim suscipiet illa] Deus, id est, non habebit accepta. Deut. 23. c. Non offeres mercedem prostibuli. Vel sic:

a Noli offerre munera prava, ] id est, peiora de tuis, sicut Cain. b Non enim suscipiet illa, ] id est, non placebunt illi. Malach. 1. d. Maledictus dolosus, qui habet in Grege suo masculum, & votum faciens immolat debile Domino.

c Et noli inspicere, ] id est, approbare. d Sacrificium iniustū] id est, de iniusto vel iniuste oblatum. e Quoniam Dominus qui omnia videt, & omnia potest.

f Iudex est] iustus, reddens unicuique secundum opera sua. Et etiam testis fidelis. Jerem. 29. f. Ego sum Iudex & testis, dicit Dominus.

g Et non est apud illum gloria personæ ] id est, nobilitas generis, vel fortitudo, aut pulchritudo corporis, vel diuitiaz, vel quodcumque aliud, propter quod gloriosi videntur homines apud mundum: Hæc enim apud Deum non faciunt gloriosum, sed magis virtutes. Vnde Raban. Apud Deum non est quantitas munieris: nec persona potenter aspergit, sed discrecio, & humilitas cordis. Jerem. 9. g. Non glorietur sapiens in sapientia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur diues in diuitiis suis. Sequitur,

b Non accipiet Dominus personam] diuitis, vel potentis.

i In pauperem, ] id est, conera pauperem: quia iustus Dominus, & iustitias dilexit: exigitatem videntur vultus eius. Ag. 10. e. In veritate compéri, quia non est personarū acceptor Deus.

Rom. 2. b. Non est personarum acceptio apud Deum. Proph. 18.

a. Accipere personam impii in iudicio non est bonum. Levit. Psal. 10. 19. c. Non consideres personam pauperis, nec honores vul-

tum potentis.

k Et deprecationem laeti, ] pauperis factam contra diuitem, vel potentem.

l Exaudiet Dominus. ] Vnde sup. 11. a. Deprecatio pauperis ex ore vsque ad aures perueniet, & iudicium festinato adueniet illi.

m Non despiciet preces pupilli] de vltione sumenda.

n Nec viduam] oppressam. o Si effundat loquaciam gemitus, ] contra oppressores eius. p Nonne lachrymæ viduæ ] oppres- sa. q Ad maxillam descendunt] actu, sed ascendunt effectu in cœlum.

r Et exclamatio eius] id est, viduæ oppressæ conquerentis de oppressore.

s Super deducentem eas, ] in qua oppressor, qui propter oppressionem facit lachrymarum viduam, & pupilos, quos opprimit. t A maxilla enim ascendunt vsque ad cœlum] id est, Deus, qui est in cœlis, videntur eas ad vindicandum.

u Et Dominus exauditor ] querimonie illius.

x Non delectabitur in illis ] lachrymis, imò prouocabitur ad vindictam contra oppressorem. Hæc vidua mysticæ est Ecclesia, quam opprimunt hæretici eius fidem corrumpendo, Tyranni substantiam eius diripiendo, falsi fratres mores eius peruerendo. Plura non habet Ecclesia, nisi fidem, res, & mores, & ita omnino opprimitur. Ab. 24. a. Abstulerunt pro-

pignore

pignore bouem vidux. *a* Qui adorat Deum] corde, ore, & opere. *b* In oblatione suscipietur a Deo, id est, in eterna beatitudine suscipietur a Deo eius oratio. Vnde Psalm. 36. Delectare in Domino: & dabit tibi petitiones cordis tui. Vel sic. *a* Qui adorat Deum] sicut debet in spiritu, & veritate. Ioh. 4. d. *b* In

D oblatione] quam *a* Qui adorat Deum, in oblatione habet orando. *c* Suscipietur] id est, sumrum rapietur per contemplationem & extasim. *d* Et deprecatione, &c.] i. usque ad Deum, qui nobis occultatus est. Vel, [usque ad nubes propinquabit] i. effectum habebit in nubes, inde pluviam educendo, vt Elias. Iac. v. d. Vel usque ad Sanctos, qui dicuntur nubes. I/a. 60. *b*. Qui sunt isti, qui ut nubes volant. *e* Oratio humilantis se nubes penetrabit; & fidei propinquabit, g non consolabitur: *b* & non discedet; *i* donec Altissimus aspiciat. Et Dominus k non elongabit, l sed iudicabit Iustos, m & faciet iudicium: n & fortissimus o non habebit in illis p patientiam, vt q contribulet dorsum illorum, & Gentibus f redet vindictam, *t* donec tollat u plenitudinem superborum, x & sceptra iniquorum y contribulet: z donec reddat hominibus secundum actus suos, b & secundum opera Adae, c & secundum presumptio[n]em se] i. peccata dissioluit. Vel ad litera, nubes penetrabit] quia cataractas coeli aperiet, vt pluat. f Et donec propinquet] ad Deum, id est, donec ad effectum mancipetur a Deo. g Non consolabitur.] animas. Et non discedet] ab oratione. *i* Donec Altissimus aspiciat] oculo misericordie, id est, donec implete petitionem eius. k Et Dominus non elongabit] auxilium suum ab illo; vel non prolongabit exauditionem, hoc est, citò exaudiens. l Sed iudicabit Iustos, id est, pro iustis. m Et faciet iudicium, ] id est, sententiam suam executioni mandabit. n Et fortissimus, ] id est, Deus. o Non habebit in illis, ] quos nunc tolerat expectando ad penitentiam. p Patientiam] ultra iudicium; sed tunc reddet eis secundum meritum. I/a. 42. c. Tacui, semper silui, patiens fui, vt parturiens loquar contra haereticos, falsos fratres. q Ut contribulet dorsum illorum.] id est, vitam posteriorem eorum, qui supra dorsum Iustorum fabricauerunt, quae non solum tribulanda dicitur, sed contribulanda: quia corpus cum anima tribulatur. r Et Gentibus, ] id est, gentiliter viventibus. f Reddet vindictam, ] id est, poenam, quam meruerunt. t Donec tollat, ] de medio. u Plenitudinem superborum, ] id est, omnem multitudinem superborum, quae totum replet, plene eradicet. Et Hoc erit in fine mundi. I/a. 2. c. Dies Domini super omnem superbum, & super omnem arroganter. Matth. 3. c. Post me venturus est fortior me, cuius ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam. x Et sceptra iniquorum, ] id est, potestates Tyrannorum; id est, Tyrannos potentes. y Contribulet, ] id est, cum aliis reprobis, corpore, & anima tribulet. z Donec reddat hominibus] tam bonis, quam malis.

*a* Secundum actus suos. ] Cor. 2. b. Omnes nos manifestari oportet ante Tribunal Christi, vt recipiat unusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum. *b* Et secundum opera Adae, ] id est, secundum peccatum originale, quod ab Adam contraximus omnes. Et est argumentum, quod originale reddit. Responsio. Non reddit originale, sed punitur cum quolibet, tam iusto, quam iniusto in ipsa morte, quae omnibus infligitur propter peccatum Adae. Rom. 6. b. Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors. Vel sic expone. *b* Et] reddet [secundum opera Adae, ] i. secundum peccata, quibus imitantur homines Adam, & alias antecessores suos. Simile Exod. 20. a. Ego sum Deus zelotes vindicans peccata patrum in filios, id est, peccata, in quibus filii imitantur patres suos. c. Et secundum presumptionem illius] reddet, id est, secundum contemptum, & superbiam, qua imitantur illum, hoc est, omnes presumptuosos puniet secundum mensuram presumptionis suę.

*d* Donec iudicet iudicium plebis tuę. ] pro illis, & contra superbos, qui eos oppresserunt, sententiam dando.

*e* Et oblates iustos misericordia sua. ] Glos. id est, vita eterna misericorditer datura. Et videtur quod iuste, quia nulli adulto dabitur sine meritis. Vnde 2. Tim. 4. b. Repor-

sita est mihi corona iustitiae, quam redde t mihi Dominus in illa die iustus Iudex. Responsio. Et iuste, & misericorditer. Iuste, quia pro meritis: misericorditer, quia supra meritum. Rom. 8. d. Non sunt condigne passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae reuelabitur in nobis. Misericorditer etiam ratione radicis, quae misericorditer datur ante omne meritum.

f Speciosa misericordia Dei in tempore tribulationis, ] id est, in die iudicij, ubi tribulabitur fortis, Sophon. 1. c. Vel in tempore tentationis, vel persecutio[n]is.

g Quae nubes pluviae] id est, generans pluviam.

*b* In tempore fisciatis] id est, sicut grata est; & utilis pluvia tempore fisciatis; sic grata est, & utilis Dei misericordia liberans, vel confortans tempore tribulationis.

#### EXPOSITIO CAP. XXXVI.

*M*iserere nostri, Deus omnium, &c.] Hic interserit Auctor instructioni orationem, sicut supra 23. in quo docet, quod alternanda sunt opera actiu[m], & contemplatiu[m]. Vnde Jacob aliquando cum Lia, aliquando cum Rachel dormiebat. Instructio ad actiu[m]; oratio vero ad contemplatiu[m] pertinet. In hoc autem capitulo manifeste propheta Auctor de Christi incarnatione, & Gentium illuminatiue. Dividitur autem hoc capitulum in quatuor partes. In prima agit de duplice aduentu Christi. In secunda agit ad litteram de gula mysticè vero de prava doctrina; quae post aduentum Christi in Ecclesia pullulauit, ibi, [Omnem escam manducabit.] In tertia agit de luxuria, id est, mysticè de stultitia eorum, qui indifferenter omnem doctrinam suscipiunt, ibi. [Omnem masculum suscipiet.] In quarta agit de bona muliere ad litteram; mysticè de Ecclesia Gentium; ibi, [Species mulieris exhilarat faciem viri sui.] Dicit ergo, i. Miserere nostri, Deus omnium, ] peccata dimittendo. k Et respice nos, ] oculo misericordie, gratiam conferendo. l Et ostende nobis lucem miserationum tuarum] id est, da nobis auxilium de tribulatione, in quo manifeste apparent miserationes tuæ. Vel [Ostende nobis lucem miserationum tuarum] id est, Christum in carne manifesta, in quo luceant nobis miserationes tuæ. Idem orabat. Psal. 84. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Gerit autem Auctor personam generalis Iusti, quod patet per hoc, quod dicit, nostri, & nobis. Et primò orat pro se Deum, vt se defendat: deinde ut inimicum reprimat salubriter, ita vt Deum cognoscat, & idola relinquat. Vnde dicit: m Et immittit timorem tuum, ] in quo timearis a tuis. n Super Gentes quae non exquisierunt te] id est, extra alia quæsierunt. Cum enim idololatriæ essent, Deos inter omnia, non Deum super omnia colebant. o Ut cognoscant, ] illuminati fide. p Quia non est Deus, ], naturaliter. q Nisi tu, ] Psal. 95. quia omnes Dij Gentium Demonia, Dominus autem cœlos fecit Jer. 10. b. Dij, qui cœlos, & terram non fecerunt, pereant de terra, & de his, quae sub cœlo sunt. Ad hoc autem cognoscant. r Ut enarrent] aliis [magnalia tua] incarnationem tuam passionem, resurrectionem, ascensionem, Spiritus Sancti missionem, miraculorum operationem, & cetera beneficia tua magna, & magnifica opera tua. f Alleluia manum tuam] id est, potentiam tuam. t Super Gentes] eorum superbiam, & malitiam reprimendo, vel miracula operando. u Ut videant potentiam tuam] id est, flagella potentiarum tuarum sentiant, & miracula virtutis tuarum videant, quibus visus correcti conuertantur ad Deum, & idola relinquant. Deprimit manum suam Dominus, cum non flagellat malos, vel quando non facit miracula. Alleuat, cum flagellat; vel cum miracula operatur.

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXXVI.

**a** Sicut enim in conspectu eorum sanctificatus es in nobis, ] id est, sanctus ostensus, in Aegypto, in mari rubro, in deserto, in Iordanie, in terra promissionis, multa miracula faciendo ipsis Gentibus videntibus.

**b** Sic in conspectu nostro magnificaberis in illis, ] conuersis ad fidem: expressa

est prophetia de **a** Sicut enim in conspectu eorum vocatione Gentium. sanctificatus es in nobis; sic in **b**

**c** Ut cognoscant te] conspectu nostro magnificaberis in illis, ut **c** cognoscant te, sicut & nos cognouimus: quoniam non **d** est Deus, & praeter te, Domine. **f** In noua signa, **g** & immuta mirabilia. **b** Glorifica manum, & brachium dextrum. **k** Excita furem, & l effunde iram. **m** Extolle aduersarium, & n afflige inimicum. **n** Quoniam non est Deus] alias.

**e** Praeter te Domine.] **j/a.** 44.2. Ego primus, & ego nouissimus, & absque me non est Deus. Item **j/a.** 45. a. Ego Dominus, & non est alter Deus.

**f** In noua signa, ] id est, per Christum fac miracula tempore gratiae, quæ per eundem fecisti tempore legis, & Proptearum.

**g** Et immuta mirabilia, ] id est, in melius muta, ut rota in rota esse manifestetur, & in umbra veritas, & in signo res aperta legatur; & sic idem Deus veteris, & nouæ legis esse creditur. Vel sic. **f** Innova signa, & immuta mirabilia, ] scilicet, illa, quæ significant venturum, significant præteritum, vel præsentem, & qui creditur venturus, nasciturus, moriturus, resurrecturus, ascensurus. Spiritum sanctum missurus, genus humanum redempturus, creditur iam natus, passus, mortuus, surrexisse, ascendisse, Spiritum sanctum misisse, genus humanum redemisse: Hæc mutatio dexteræ Excelsi. Vel sic.

**f** Innova signa, & immuta mirabilia, ] id est, mutatione mirabili, & admirabili fac noua signa, & inueterata renoua. Primò enim mirabiliter de solo viro facta est mulier; nunc vero mirabiliter de sola muliere factus est vir. Vnde **i**erem. 31. d. Nouum faciet Dominus super terram, foemina circundabit virum. Mirabiliter Deus fecit hominem ad imaginem & similitudinem suam; mirabiliter factus est ad imaginem, & similitudinem hominis. Mirabiliter virga Aaron arida fronduit & fructum fecit, mirabiliter Virgo manens integrum filium peperit. Mirabiliter serpens in palo vulneratos sanavit; mirabiliter Christus in Cruci omnes credentes curauit. Mirabiliter Elias filium viduæ suscitauit. **3. Reg.** 17. d. Mirabiliter Deus Pater Filium à mortuis revocauit. Mirabiliter Samson Philistæos moriendo prostrauit, mirabiliter Christus moriens mortem ipsam, & Demones superauit. Mirabiliter Ionas ex utero cete exiliit; mirabiliter Christus ab inferis resurrexit. Mirabiliter Elias in currus igneo in Paradisum ascendit; mirabiliter Christus immortalis factus in cœlum ascendit. ibi Elisæus Eliam ascendentem querebatur, hic Apostolorum coetus Christum ascendentem mirabatur. ibi. Elias ascendens dimisit pallium; hic Christus ad dexteram Patris, misit Spiritum Sanctum. Hæc est signorum innouatio, & mirabilium immutatio. Impleta est ergo petitio Iesu filij Syrach. Innouata sunt signa, immutata sunt mirabilia. Ecce noua facio omnia, dicit Dominus. **Apocal.** 21. b. Pro huiusmodi psallit Propheta: **Psal.** 97. Cantate Domino canticum nouum: quia mirabilia fecit. Item per mulierem peccatum ortum habuit: & ita mulier signum fuit peccati. Innouatum est signum, quia per mulierem eliminatum est peccatum, & facta est mulier signum virtutis. Vnde **Judith.** 14. d. Vna mulier habræa fecit confusionem in domo Regis Nabuchodonosor. Et inuenita est mulier, quam querebat Salomon. **Prouerbiorum** ultima b. Mulierem fortè quis inueniet, procul, & de ultimis finibus pretium eius? Ultimos fines dicit Angelos, & homines. Angeli enim in terra viuentium; homines in terra morientium conuersantur. Et ipsa accepit ab Angelis, vel cum Angelis virginitatem, cum hominibus foecunditatem, & hoc est pretium eius: Per virginitatem euasit illam maledictionem: In dolore paries. Per foecunditatem aliam: Maledicta sterilis, quæ non parit. Sic Crux signum fuit poena, non signum gloria. Vnde **Apostolus**. Mihi autem absit glo-

riari, &c. **Galat.** 6. d. Immutata sunt ergo mirabilia, & innouata signa.

**b** Glorifica manum, ] id est, filium gloriosum in carne manifesta, vel dignum gloria demonstria. **j/a.** 45. b. Rogate cœli desuper, &c. **j/a.** 64. a. utinam dirumperes cœlos, & descenderes. Huius manus quinque sunt digiti, immo ipsa est quilibet quinque digitorum. Pollex, qui roratur in oleo, id est,

pollens, & præ omnibus uictus oleo gratiarum. Vnde **Psa.** 47.

Vnxit te Deus, Deus tuus oleo latitum. Pollex super omnes digitos est, & omnibus fortior; sic Christus super omnes homines est. **Joan.** 3. d. Qui de cœlo venit, super omnes est.

Et fortior omnibus. **Iob** 9. c. Si fortitudo qua ritur, robustissimus. Item ipse est index: quia prædicando viam salutis indicauit, & per se & per Apostolos. Vnde per **Michæam** 6. c.

dicit. Indicabo tibi, homo, quid sit bonum. Item ipse est medius, quia mediator Dei & hominum, in se reconcilians ima summis. Vnde **Ioan.** 1. d. Medius vestrum stetit, quem vos nesciatis. **Deuter.** 5. a. Ego sequester, & medius fui inter Deum & vos. Item Medicus fuit, quia infirmos curauit.

**Matt.** 4. d. Circumbar Iesus totam Galileam docens in Synagogis eorum & prædicens Euangeliū regni, & sanans omnem languorem & omnem infirmitatem in populo. **infid.** 38. a. Honora Medicum propter necessitatem. Item fuit auricularis in surdorum aurum apertione, quando mittens digitum in auriculam surdi, sanauit eum. **Marc.** 7. d. Christus igitur pollex fuit pollens charismatum plenitudine. Index in

prædicatione. Medius in generis humani reconciliatione. Medicus in infirmorum curatione. Auricularis in iudiciorum aurum apertione. Propter hoc dicit **Ecclesiasticus**.

**b** Glorifica manum, ] id est, ostende digitos istos. **j** Et brachium dextrum, ] id est, filium, quo Pater potestates aëreas debellauit, & captiuum populum liberauit. Vnde **Psa.** 135. Qui eduxit Israhel de medio eorum in manu potenti & brachio excelso. **j/a.** 53. a. Brachium Domini, cui reuelatum est. In brachio fit minutio sanguinis pro sanitate totius corporis; sic Deus Pater in brachio dextero sibi minuit pro sanitate corporis Ecclesie.

**k** Excita furem, ] Diaboli, vel populi Iudaici contra Christum, non malitiam impertiendo, sed signa & miracula faciendo, & incredulos conuertendo: propter quod furebant & Diabolus, & Iudei contra Dominum. Vnde de Pharaone dicit Dominus **Exod.** 9. d. Idcirco posui te, ut ostenderem in te fortitudinem meam. Et **Kum.** 9. d. In hoc ipsum excitaui te, ut ostenderem in te virtutem meam.

**l** Et effunde iram. ] Diabolum & Iudeos contra Dominum deservire amplius, & amplius permittendo, Hæc est enim maxima ira Dei, quod peccati fræna relaxat. Vnde **Exch.** 16. e. Auferetur zelus meus à te, & quiescam: nec irascar amplius, &c.

**m** Extolle aduersarium, ] id est, extolli permitte in superbiam Diabolum, vel populum Iudaicum. **n** Et afflige inimicum, ] id est, Diabolum, Dæmones de corporibus expellendo, in quo maximè Diabolus torquebatur. Vnde **Matt.** 8. d.

**o** Quid nobis, & tibi, Iesu? **Aliter.** **k** Excita furem ] tuum contra Diabolum, eius malitiam compescendo. Quasi dormire videtur Deus, quando permittit Diabolum deservire in suos. **Matt.** 8. c. Ecce motus magnus factus est in mari, ita ut nauicula operiretur fluctibus; ipse vero dormiebat, & accesserunt ad eum Discipuli eius, & suscitauerunt eum dicentes. Domine, salvanos, perimus. **Psalm.** 77. Et excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus à vino. Item. **Psalm.** 79. Excita potentiam tuam, Domine, & veni, ut saluos facias nos.

**p** Et effunde iram. ] in Iudeos incredulos grauiter puniendo. **Psalm.** 78. Effunde iram tuam in Gentes, quæ te non nouerunt, & in regna, quæ homen tuum non inuocaverunt.

**m** Extolle aduersarium, ] id est, eleua de foribus peccatorum populum Gentilem, qui usque ad aduentum Christi Deo aduersarius fuit.

**n** Et afflige inimicum ] id est, populum Iudaicum, qui non vult credere, nec penerere. [ Festina tempus ] id est, citè adimple promissum. Vel sic.

**m** Extolle aduersarium ] id est, Antichristum extolli permitte supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur: ita ut in templo Dei sedeat ostendens se, tanquam ipse sit Deus, 2. **Tessal.** 2. a. n. Et afflige inimicum, ] id est, Antichristum, quem postea Dominus Iesus interficiet spiritu

**o** oris sui, 2. **Thess.** 2.

**Genes.** 1. d.

**Num.**

17. c.

**Num.**

21. c.

**Iudic.**

26. g.

**Iona.** 2. d.

**4. Reg.**

2. b.

**Genes.**

3. d.

**Digitized by Google**

Quid nobis, & tibi, Iesu fili Dei? Cur venisti huc ante tempus torquere nos? Festina tempus.] gratia, tempus plenitudinis, ut veniat Christus populum suum liberare. b Et memento finis,] id est, memento, quod finis mundi prope est, & iam citò mitte filium. 1. Iuan. 2. c. Filioli mei, nouissima hora. 1. Corint. 10. c.

Scripta sunt hæc ad correctionem vestrarum, in quos fines facultorum deueniuntur.

Alior. **Oris sui.** 2. Thess. 2. b. a. Festina tempus. ] ultima persecutio, id est, festinanter fac trahere, ne deficiant Electi in tribulatione, quæ reuera nimia erit. **Matt.** 24. b. Orate, ne fuga vestra fiat hyeme, vel Sabbato,

erit enim tribulatio magna, qualis nunquam fuit ab initio Mundi usque modò, neque nec: & nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro sed propter Electos breuibuntur dies illi. Et ita exaudita est oratio Auctoris. a Festina tempus, & memento finis,] id est, Electorum tuorum, qui erant in fine mundi. c Ut enarrant mirabilia tua. ] facta in aduentu Christi, Deum hominem, Virginem matrem, immortalem mortuum, cæcum videntem, claudum ambularem, & huiusmodi. d In ira flammæ, id est, in igne Gehennæ. e Deuoretur, qui saluatur. ] in temporalibus, id est, qui vult hic salvare se, perdetur in inferno. **Luc.** 9. c. Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam. **Ivan.** 12. d. Qui amat animam suam, perdet eam. f Et qui pessimant plebem tuam, id est, de plebe tua pessimè estimant, vel plebem tuam verbo, vel exemplo corrumpti, vel male tractant. g Inueniant perditionem. ] eternam. b Contere caput Principum & inimicorum,] id est, Diabolum Regem Tyrannorum inimicorum Christi & Ecclesiarum. **Gen.** 3. c. Ipsa conteret caput tuum; & tu infidiaberis, calcaneo eius. i Dicentium: non est alias præter nos. J quia se tantum reputant Dominos in mundo, & non Deum. Sicut Pharao. **Exo.** 5. a. Quis est Dominus, ut audiā vocem eius: & Israël dimittat? Nescio Dominum: & Israël non dimittat. **Isa.** 5. c. Nunquid habitabitis vos soli in medio terræ? k Congrega,] in unitate fidei. l Omnes Tribus Jacob,] id est, fideles de Gentibus signatis per Jacob, vel omnes pœnitentes vitia supplantantes, vel reliquias Iudeorum in fine. **Isa.** 10. e. Si fuerit populus tuus Israël, quasi arena maris; reliquia conuertentur ex eo.

m Et cognoscant, quia non est Deus, nisi tu ] Creator omnium. n Ut enarrant. ] aliis nondum conuersis. o Magnalia tua,] id est, opera tua magna, mortuorum suscitacionem, cæcorum illuminationem, prædicationem, fatigationem, mortis passionem, resurrectionem, ascensionem, & cætera huiusmodi. p Et hæreditabis eos, ] id est, firmiter possidebis, ut hæritatem: vel dabis te eis, ut hæritatem.

q Sicut ab initio, id est, sicut antiquos patres possedisti pacificè,

r Miserere, &c.] Explora oratione contra peccatores, & caput eorum Diabolum vel Antichristum, orat Auctor in persona generalis Iusti pro statu Ecclesiarum & salute fidelium dicens. r Miserere plebi tuæ,] id est, Ecclesia tuæ, quam vocat Auctor plebem propter multitudinem & humilitatem. t Super quam] tuendam. u Invocatum est nomen tuum, ] quia à Christo dicti sunt Christiani. Vel sic. t Super quam,] id est, pro qua tuenda.

u Invocatum est nomen tuum,] id est, auxilium tuum. Nam quando Ecclesia in tribulacione est, invocat statim nomen Domini dicens: **Psal.** 78. Adiuua nos, Deus salutaris noster. **Jerom.** 14. b. Tu in nobis es, Domine, & nomen sanctum tuum invocatum est super nos: ne derelinquas nos, Domine Deus noster. x Et iterum, miserere [Israël,] id est, fidelis populi Deum contemplantis. y Quem coæquisti,] id est, per fidem vniisti, vel cohæredem fecisti. z Primogenito tuo,] id est, Christo, qui est primogenitus mortuorum, & Princeps Regum terræ. **Apos.** 1. b. Vel sic. r Miserere,] yeniam praestando.

f Plebi tuæ,] id est, populo Iudaico. t Super quam invocatum est nomen tuum,] id est, auxilium tuum, non falsorum Deorum. x Et miserere [Israël,] id est, Gentilis populi ad fidem conuersi. y Quem coæquisti,] id est, comparasti, vel associasti. z Primogenito tuo,] id est, populo Iudaico, qui

primò creddidit.

**Exod.** 4. f. Hæc dicie Dominus, filius meus primogenitus Israël.

a Miserere civitati sanctificationis tuae b Ierusalem, civitati requiei tuae. Reple c Sion inenarrabilibus & virtutibus tuis, & e gloria tua f populum tuum. g Da testimonium, quia h ab initio creaturae tuæ sunt: & k suscita precatio[n]es, quas locuti sunt in nomine tuo l Prophetæ priores. m Da mercedem, f Domine, sustinentibus te, n Prophetæ tui o fideles p inueniatur: & q exaudi orationes seruorum tuorum: secundum r benedictionem Aaron s da populo tuo,

c

sanc[t]um & deuotionem. Et quæ sit illa ciuitas, ostendit, cum subdit. b Ierusalem ciuitati requiei tuae ] id est, in qua requiescens approbando fidem & opera eius. **Isa.** 28. c. Hæc requies mea, reficite laßum. **sup.** 2. 4. b. Et in ciuitate sanctificata similiter requieui, id est, uniformiter. c Reple Sion] id est, Ecclesiam bona coelestia contemplantem. d Virtutibus tuis inenarrabilibus] id est, Angelis ad custodiendum eam in pace: vel miraculis ad corroborandum eam in fide: vel donis gratuitis ad proficiendum in virtute: vel notitia tripli Scripturarum ad intelligendum diuina Omnia hæc inenarrabiliæ dicuntur, quia ab homine non possunt narrari. **Rom.** 11. d. Q altitudo divitiarum Sapientia, & scientia Dei. e Et gloria tua] id est, laude tua, vel gloriæ filij, qui est gloria tua. sicut dicitur in **Psal.** 56. Exurge, gloria mea. Vel miraculorum præsentia reple.

f Populum tuum,] ut credatur ei, & in te per eum. g Da testimonium] id est, per incarnationem, manifesta filium, quem remuneratorem bonorum, & punitorem malorum testantur & Scripturæ & creaturæ. Vel. Da testimonium.] veritatis tuae, per miracula vel per Martyres. Martyr enim interpretatur testis. h Quia ab initio creaturæ. ] mundi. i Tuæ sunt] id est, tua voluntati subiectæ, ad faciendum de cis quicquid volueris. **Eph.** 2. b. Ipsius factura sumus creati in Christo Iesu in operibus bonis. k Et suscita precatio[n]es, quas locuti sunt in nomine tuo,] id est, in fide nominis tui. l Prophetæ priores,] id est, adimple petitiones & desideria Prophatarum expectantium, & desiderantium, & rogantium Christi adventum. **Exod.** 4. d. Mitte, Domine, quem missurus es. **Num.** 24. d. Heu quis victurus est, quando ista faciet Dominus? **Isaie.** 16. a. Emiss Agnum, Domine, Dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filię Sion. Item **Isa.** 44. 2. Vtinam dirumperes cœlos, & descenderes. **Psal.** 143. Inclina cœlos tuos & descende. **Cant.** 1. a. Osculetur me osculo oris tui. Et Simeon, quando veniet, putas, video: putas, durabo. O si me inuenier illa nativitas! Et hæc desideria recitat Dominus **Luc.** 10. d. Beati oculi, qui vident, quæ vos videris, dico enim vobis, quia multi Prophetæ & Reges vulerunt videre, quæ vos videntis, & non videbunt. m Da mercedem, Domine, sustinentibus te, ] id est, expectantibus aduentum Christi. **Isa.** 7. d. Expectabo Dominum, qui abscondit faciem suam à domo Jacob: & præstolabor eum. **Mich.** 7. b. Expectabo Deum sicut latorem meum. n Ut Prophetæ tui,] qui hoc promiserunt. **Iisa.** 7. c. Ecce virgo concipiet, &c. **Jerom.** 3. 1. d. Nouum faciet Dominus, &c. **Abacu.** 1. a. Si moram fecerit, expecta eum: quia veniens veniet, & non tardabit. **Aggei.** 2. b. Veniet desideratus cunctis Gentibus. Et multi.

o Fideles,] id est, veraces.

p Inueniantur,] impleta eorū promissione. q Exaudi orationes seruorum tuorum, id est, imple desideria Sanctorum aduentū Christi expectantium & desiderantium. Vel. [Orationes,] dicit petitiones orationis Dominicæ. Sanctificetur nomen tuum adueniat regnum, &c. r Secundū benedictionem Aaron,] id est, benedictionem purificatam in benedictione Aaron, qua Dominus benedixit ei, vel ipse benedixit populum Iudaicum. s Da populo tuo,] id est, credenti

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XX XVI.

in te. Hæc est virga de radice Iesse, cuius flos, & fructus fuit Christus, præfigurata in virga Aaron, quæ fronduit, & floruit; & fructum fecit. [Da populo tuo.] in te credenti, & tibi seruienti. a Et dirige nos, sperantes in te. b In viam iustitiae] qua venitur ad te, per quam nemo vadit, nisi diligatur ad te. *Prov. 16.*

b. Cor hominis disponit viam suam; & a dirige nos in b viam iustitiae: t & c sciant omnes, qui habitant terram, d quia tu es t Deus conspectus seculorum. e Omnem escam manducabit venter, & f est cibus cibo melior. g Fauces contingunt cibum t feræ, & h cor t insensatum verba mendacia. i Cor prauum k dabit tristitiam; l & homo peritus m resistet n illi. o Omnem masculum p excipiet mulier: q & est filia r melior t filio. f Species mulieris t exhilarat faciem viri sui: & n super omnem concupiscentiam hominis, x superducet desiderium. t y Si est lingua curationis, est z & mitigationis a & misericordia, b non est vir illius secundum c filios hominum. d Qui possidet mulierem bonam, e inchoat possessionem: fadiutorium secundum illum est, g & columna, vt h requies venter, jid est, manducando recipiet. f Et, ] tamen, [est cibus cibo melior, ] quasi dieat, venter omnem escam manducabit, id est, manducando recipiet; sed guttus comedentis inter escas discernit; erunt enim omnia munda mundis.

*Mysticè.* e Omnem escam manducabit venter, jid est, omnem doctrinam mehs admittit. f Et est cibus cibo melior, id est, doctrina vna, doctrina alia verior, & viiior. *Job. 12. b.* Auris verba dijudicat, & fauces comedentis saporem. g Fauces contingunt cibum feræ, ] carnes ferarum, scilicet, aprorum, ceruorum, damularum, & huiusmodi.

b Et cor insensatum verba mendacia. ] recipit, vel contingit, id est, sicut fauces pro delitiis comedunt carnes ferinas; sic cor insensatum verba mendacia, quasi delicias recipit, vel cogitat. *Prov. 20. c.* Suavis est homini panis mendacij. Alia litera habet.

g Fauces contingunt cibum ferre, jid est, ad ferendum in ore, & masticandum diu cum quadam suavitate faporis; sic.

b Et cor sensatum, ] diu seruat, & retinet meditando verba mendacia, vt tandem euomat ea aliis referendo.

i Cor prauum, jid est, intellectus erroneus, & affectus peruersus.

k Dabit tristitiam, ] corrodentis conscientia, & indeficiens poenit. Vel. i Cor prauum ] hereticorum prava machinans. k Dabit tristitiam, jid est, prædicationes erroris, quæ est Ecclesia causa tristitiae. l Et homo peritus, ] in iure diuino. m Resistet ] scuto fidei, & gladio verbi Dei.

n Illi, jid est, hereticæ prauitati. Vel. l Homo peritus, ] in sui, & Dei cognitione. m Resistet illi, jid est, prauo cordi.

o Omnem masculum excipiet mulier, ] parturiens, vel concipiens cum magno gaudio, licet tristitiam habeat pariendo. *Ioan. 16. c.* Mulier cum parit, tristitiam habet: quia venit hora eius: cum autem peperit puerum, iam non meminit pressuraræ propter gaudium: quia natus est homo in mundum.

q Et ] tamen, [est filia melior filio ] quandoque.

*Mysticè.* o Omnem masculum ] siue subtilem, siue rudem, id est, sermonem omnem diuinum omni bono fecundantem. p Excipiet mulier, jid est, Ecclesia, vel fidelis anima. q Et est filia, jid est, rudis, & simplex doctrina. r Melior filio, jid est, subtili sermone. Vnde *Iud. 3. legitur*, quod Samgar vomere uno interfecit sexcentos Philistæos; Aod verò gladio unum solum. Item *Judic. 15. c.* Samson in madibula asini mille Philistæos occidit. Talis enim sermo, & rudis, & impolitus usque ad cor penetrat; politus verò sermo aures passit. Ideo dicit *1sa. 40. a.* Loquimini ad cor Ierusalem, & ad uocate eam. Vel sic.

o Omnem masculum, jid est, omnem Prædicatorem auditio-

rum animas imprægnantem. p Excipiet mulier, jid est, anima mollis, & effeminata. Vnde alias dicit, ego sum Pauli: alias, ego sum Cepha: alias, ego sum Apollo. *1. Cor. 9. a.* q Et est filia, jid est, Christi gratia. r Melior filio, jid est, quolibet ministro. Vel. q Filia, jid est, anima contemplativa.

r Melior est filio, jid est, viro actiuo. *Contra infradicta 42. c.* Melior est iniquitas viri, quæ mulier benefaciens. Sol. Hic melior, id est, pluribus vtilior: ibi melior, id est, iucundior. Vnde *Gen. 29* Lia fœundior, sed Rachel pulchrior.

s Species mulieris, ] quæ in duobus consistit, in colore viuido, in membrorum compositione.

t Exhilarat faciem viri sui, jid est, laetificat virum suum.

u Et super omnem concupiscentiam hominis, jid est, quam habebat homo.

x Superducet desiderium, ] illius, id est, ad se ducet, id est, inter omnia concupiscentia species mulieris magis trahit desiderium viri. Vnde *supradicta 9. b.* Propter speciem mulieris multi perierant, & ex hoc concupiscentia quasi ignis exarcebantur.

*Mysticè.* f Species mulieris, jid est, Ecclesia, vel fidelis *Mysticè.* animæ, quæ in duobus consistit, id est, in fidei vivacitate, & morum honestate. t Exhilarat faciem viri sui, jid est, Christi, vel Prelati, qui de profectu subditorum gaudet.

u Et super omnem concupiscentiam hominis superducet desiderium, jid est, super omne concupisibile placet. Vnde *Prov. 8. d.* Delitiz meæ esse cum filiis hominum. *Cant. 2. d.* dicit Sponsus ad Sponsam: Ostende mihi faciem tuam; sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tua dulcis, & f. cies tua decora.

y Si est lingua curationis, jcorrigendo.

z Est & mitigationis, j consolando.

a Et misericordia, j compatiendo, id est, esse debet. Non enim debet esse satyrica tota prædicatio, id est, tota de reprehensione: neque poëtica, id est, tota de consolatione; sed mixta, id est, blandè corripiens, & iuste blandiens. Vnde *Ezech. 41. c.*

c. Duas facies habebat Cherub, faciem hominis iuxta palmam ex una parte; & faciem leonis iuxta palmam ex alia parte expressam per omnem domum in circuitu. *Luc. 10. f.* Appropians Samaritanus alligavit vulnera fauciati infundens viuum, & oleum. Vinum quidem mordacis correctio- nis, & oleum blandæ consolationis. Et in arca foederis fuerunt simul virga, & manna.

b Non est vir illius, jprædictæ mulieris.

c Secundum filios hominum, jid est, similis fortunæ aliis hominibus, qui se propter malas vxores rixantur, & irascuntur; ipse vero quietus manet cum uxore quieta.

*Mysticè.* de Ecclesia. b Non est vir illius, jid est, Christus.

c Secundum filios hominum, jid est, similis filii hominum, quia verax est; & omnis homo mendax. Et filius hominis, p. 116. alij omnes filij hominum. Sine peccato conceptus, natu, & conuersatus; cæteri omnes in peccato concepti. *1sa. 53. c.*

Qui peccatum non fecit, nec inuentus est in ore eius dolus, inf. 44. d. Non est inuentus similis illi in gloria, qui conservaret legem *Excelsi*.

d Qui possidet mulierem bonam, jid est, benignam in corde, modestam in sermone, piam in opere, castam mente, & corpore.

e Inchoat possessionem, ] hinc incipit esse diues. Magnus enim thesaurus est bona vxor. *Prov. 12. a.* Mulier diligens corona est viro suo.

*Mysticè.* d Qui possidet mulierem bonam, jid est, voluntatem rationi consonam, siue carnem spiritui subditam.

e Inchoat possessionem, jid est, incipit habere per gratiam, quod habiturus est per gloriam. *1. Ioan. 3. a.* Charissimi, nunc filij Dei sumus: & nondum apparuit, quid erimus. *sup. 26. a.*

Mulieris bona beatus vir.

f Adiutorium secundum illum est, ] bona vxor, & secundum voluntatem illius. *Gen. 2. c.* Non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adiutorium simile sibi. Ad literam, & mysticè. Litteralis enim vxor adiutorium est viro suo in procreatione filiorum. Et Ecclesia similiter Christo in conuersione peccatorum. *1. Cor. 3. b.* Dei adiutores sumus.

g Et columna, jid est, firmamentum infirmitatis.

h Ut requies, ] laboris, id est, bona vxor firmamentum est viro suo contra infirmitatem: sicut est eidem requies post laborem. Et Ecclesia similiter Christo est columna suppo

supportando infirmos, & requies recreando lassos. *Isa. 28.*  
c. Hoc requies mea, reficite lassum, & hoc refrigerium est  
meum. *Psal. 131.* Hoc requies mea, in seculum facili, hic  
habitabo, quoniam elegi eam. *a* Vbi non est sepes, id est, murus  
fidei, qui sectorum prædicatione fundatur. *b* Diripetur  
a Dæmonibus.

*c* Possessio virtutum Ybi *a* non est sepes, *b* diripetur &  
meritorum. *Ecc. 10.* *b*. Qui dissipat  
sepem, mordebit eum  
colubér. Vel. *a* Ybi  
non est sepes] id est,  
custodia Angelorū,  
vel Prælatorum.  
*b* Diripetur] ab hereticis, à Tyrannis,  
à Dæmonibus. *c* Pos-  
sessio ] temporalis,  
vel spiritualis. De  
hac lepe dicitur *Isa.*  
*5.* *b*. Ostendam vo-  
bis, quid ego faciam  
vineæ meæ auferam  
sepem eius, & erit in direptionem. *d* Et vbi non est mulier]  
bona. *e* Ingemiscit egens,] id est, pauper mendicans: quia nō  
inuenit, qui ei det eleemosynam. Mulieres enim naturaliter  
misericordiores sunt, quam viri. Vnde *Thren. 4.* *b*. Manus  
mulierum misericordium coixerunt filios suos: facti sunt ci-  
bus earum.

*Mysticæ.* *d* Vbi non est mulier, ] id est, spiritus sancti gra-  
tia, vel sapientium doctrina. *e* Ingemiscit egens] pane spiri-  
tuali. *f* Qui] egens, scilicet. *g* Credit] ei. *b* Qui non habet  
nidum] fidei, vel tranquillè, in quo fideles Catholici re-  
quiescant. De quo nido dicit *Iob. 29.* *c*. In nidulo meo mor-  
riar: & sicut palma multiplicabo dies. *Psa. 83.* Passer inuenit  
sibi domum, & turtur nidum, vbi reponat pullos suos. *Alia*  
*litera.* *f* Quis credit] ei, scilicet, qui non habet nidum] fidei,  
id est, heretico, quasi dicat, infelix, & nihil est, qui credit her-  
etico. Aliqui libri habent. *f* Cui credit] ille, scilicet.  
*b* Qui non habet nidum] id est, certam mansionem, ut scurrat  
quasi dicat, nullus. *f* Et deflectens] à via veritatis. *h* Vbicun-  
que obscurauerit] id est, obscuritas erroris, vel tentationis  
cum duxerit. *i* Quasi succinctus latro] ad iugulandum alios.  
*m* Exiliens de ciuitate] Dei. *n* In ciuitatem.] Diaboli, vel de  
vno errore in aliud errorem circumlatus omni vento do-  
ctrinæ. *Ephes. 4. c.*

## EXPOSITIO CAP. XXXVII.

*Mnis amicus, &c.*] In hoc capitulo agit Auctor de facta  
& dolosa amicitia, vel societate. Dividitur autem in  
quatuor partes. Primò inuehitur contra dolosos, ac factos  
amicos. Secundò ostendit, cum quibus non est ineundum  
consilium; & cum quibus sit, *ibi*: [ Noli Consiliari cum soc-  
ero tuo.] Tertio de Sophista & Sapiente agit, *ibi*: [ Qui So-  
phisticè loquitur, &c.] Quartò moralem ponit instructionem,  
dehortans de ambitione & crapula, *ibi*: [ Fili, in vita tua ten-  
ta animam tuam, &c.] Dicit ergo.  
*e* Omnis amicus] & verus & falsus. *p* Dicet, & ego amicitia  
copulau,] id est, se verum amicum profitebitur.  
*q* Sed est amicus solo nomine amicus] & non re. *Tullius.* Vera  
amicitia in solo amore consistit. Amor autem omnia com-  
munia facit. Ille vero verus amicus est, qui omnia bona sua  
aliis communicat, & mala aliorum facit sua. Qui aliter amat,  
factus est amicus & nominē tenus. *Sup. 6.* & *12.* de falso ami-  
co dictum est satis; & ideo nihil de hoc hic. *r* Nonne tristitia  
ineft usque ad mortem] in falsa amicitia, quæ creditur esse  
vera? quasi dicat, magnum malum est & valde dolendum,  
quod vbi fides speratur, inuenitur malignitas: vbi speratur  
amicitia inuenitur peruersitas. *f* Sodalis autem] socius men-  
sa. *s* Et amicus] factus, siue putatiuus, siue fortunatus. *m* Ad ini-  
miciam conuerteruntur] de facili, vel modica occasione. *Sup. 6.*  
*b*. Est amicus, qui conuertitur ad inimicitiam: & est amicus,  
qui odium, rixam & conuictia denudabit. Item *Sup. 12.* *d* In  
oculis tuis lachrymabitur inimicus: & si inuenierit tempus,  
non satiabitur sanguine. *x* O præsumptio nequissima,] id est,  
simulata, siue palliata hypocrisis, quæ fingis amicitiam esse,  
vbi non est.  
*y* Vnde creata es cooperire aridam nequitiam] id est, malitia

tiam, quæ animam facit aridam sine præguedine charitatis.  
[Et dolositatem illius] acquisitæ, vel simulationis: quia dolosus,  
& se, & alios decipit. Miratur Auctor, unde habeat or-  
tum hypocrisis, quæ malitiam palliat, & inimicum facit ami-  
cum. *a* Sodalis], socius mensæ. *b* Amico] actiuè. *c* Coniucun-  
dabitur in oblecta-  
tionibus] id est, in  
negotio voluptatis,  
vel in tempore pro-  
speritatis. *d* Et in die  
tribulationis] id est,  
in tempore aduersi-  
tatis. *e* Aduersarius  
erit] illi, qui prius se  
fingebat amicum.  
*f* Sodalis amico condolet causa  
ventris, *g* & contra hostem h accipiet scutum. *i* Non obliuiscaris  
amici tui in k animo tuo: *i* &  
non immemor sis illius in ope-  
ribus tuis. *m* Noli Consiliari cum  
socero tuo: *n* & à zelantibus  
quos habuit, separantur. *Greg.* In prosperis ignoratur, an per-  
fona, vel prosperitas diligatur. Et hoc est, quod dicitur *Sup. 12.*  
*b*. Non agnoscerit in bonis amicus. *Sen.* Ob hoc præcipue  
diligenda est paupertas; quia facit scire; quis tenere di-  
ligat.

*f* Sodalis amico condolet causa ventris,] id est, causa come-  
stationis. *g* Et contra hostem] amici sui. *h* Accipiet scutum] id est, arma defensionis tempore prosperitatis pro gula  
non pro amicitia; verus autem amicus toto corde & opere  
diligit non verbo tantum. Vnde *1. Ioh. 3. d.* Non diligamus  
verbo, neque lingua; sed opere, & veritate. *i* Non obliuiscar-  
is amici tui] id est, illius, qui amat te. *k* In animo tuo, ] id est, in oratione tua. Oratio enim est pius affectus animi  
in Deum directus pro bonis æternis adipiscendis. *l* Et non  
immemor sis illius in operibus tuis,] id est, in eleemosynis  
tuis. Vel sic.

*i* Non obliuiscaris amici tui, ] illius, qui dicit se amicum  
tuum, *k* In animo tuo,] id est, attende & considera in animo tuo, qualis sit, qui se dicit amicum tuum, antequam te  
credas illi.

*l* Et non immemor sis illius in operibus tuis,] i. diligenter at-  
tende, qualiter tractet, & procuret opera tua, antequa amicū  
appelles. *1. Ioh. 4. a.* charissimi, nolite omni spiritui credere;  
sed probate spiritus, spex Deo sunt *Matth. 8. c.* A fructibus  
eorum cognoscetis eos. *Greg.* Probatio dilectionis, exhibi-  
tio est operis. *m* Noli consiliari. ] Secunda pars capituli, in  
qua primò ostendit, cum quibus amicis non sunt tractanda  
consilia. Et ponit novem personas, cum quibus non est ha-  
bendum consilium dicens: [Noli consiliari cum socero tuo.] id est, cum patre vel quolibet consanguineo vxoris tuz, ma-  
xime de ipsa castigienda, vel vestienda, quasi dicat, non de  
omnibus consulendus est sacer: quia sære carnalis affectus  
imperat rationi. *terem. 9. b.* Vnusquisque à proximo suo se  
custodiatur: & in omni fratre suo non habeat fiduciam. *Nich.*  
*7. b.* Noli credere amico, & noli confidere in Duce. Ab ea,  
quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui.

Moraliter per sacerdotum, qui ex parte foeminea affinis est, intelligitur omnis homo foemineum, & mutabilem habens  
animum, cum quo non est consiliandum: quia citè cor-  
rumpi potest ab aduersario homo huiusmodi, & reuelat  
consilia. Vnde *Sup. 6. a.* Multa pacifici sint tibi, & Consilia-  
rius sit tibi unus de mille, id est, aliquis de perfectis.

Moraliter, sacer tuus carnalis affectus, pater vxoris tuz, id est, concupiscentia tuz. Istius consilio non est creden-  
dum, nec cum eo consilium pertractandum de penitentia  
vel de aliquo bono faciendo. Quod manifestè docuit Jacob.  
*Gen. 31. c.* qui ignorante Laban sacer tuus cum filiis & vxori-  
bus atque pecoribus suis recessit de Mesopotamia in terra  
Chanaan. Legitur *Iudic. 19. b.* quod Levita quidam credit  
sacer tuus, vt cum eo tribus diebus maneret, in via amisit  
vxorem suam à Gabaonitis oppressam, vnde postea strages  
magna populi fecuta est. Imò dicit Auctor.

*m* Noli Consiliari cum sacer tuus] id est, consilium ab eo  
querere, nec tuum consilium ei reuelare.  
*n* Et à zelantibus te, ] id est, tibi inuidentibus, vel ni-  
mis ardenter diligentibus, vt est vxor, & filii, & familia:  
*o* Abconde

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXXVII.

a Absconde consilium,] quia non consulunt tales, nisi quod placere querunt, vel credunt illi, qui consulit eos. b Omnis Consiliarius prodit,] id est, proponit consilium suum, quasi dicat, diversi diversa sentiunt. c Sed est Consiliarius in semetipso,] id est, manens fixus, & stabilis, & fidelis, quasi dicat, non omnibus crendum est : quia a absconde consilium. d Omnis Consiliarius e prodit d consilium, & sed est Consiliarius in semetipso. e Af Consiliario malo g serua animam tuam. h Prius scito, quæ sit illius necessitas, & i quid ipse in animo suo cogitabit. k Ne forte mittat sudem in terram, l & dicat tibi bona est + vita tua: m & stet econtrario videre, n quid tibi euenerat. Cum o viro irreligioso p tracta de sanctitate; q & cum iniusto de iustitia; & r cum muliere de his, quæ emulatur. Cum s timido de bello, & cum negotiatore de trajectione. u Cum emptore de venditione, cum viro x liuido y de gratiis agendis. Cum z impio de pietate, a cum inhonestum. Vel. c Prodit consilium ] id est, prodigiò dat consilium. e Sed tamen, [est Consiliarius in semetipso,] id est, verus, & immutabilis, licet rarus. f A Consiliario malo ] qui contra salutem animæ consulit. g Serua animam tuam,] id est, consensem animæ tuæ. Hoc est, non consentias eius consilio, sicut Roboam, qui relicto consilio senum, acquieuit consilio iuuenum. 3, Reg. 13. b. Vel. f A Consiliario malo,] qui male vivit. g Serua animam tuam,] id est, secretum animæ tuæ. Hoc est, non reueles secreta tua. b Prius scito, quæ sit illius necessitas] quare velit esse amicus tuus, vel familiaris: vtrum priuata, vel communis utilitas, quasi dicat, prius attendendum est, qualis est homo, quam amicitia copulanda. Vnde Rab. Prævidenda est Consiliarij prudentia, fides, voluntas, & religio. i Et quid ipse in animo suo cogitabit ] scito prius, quam amicitiam familiaritatis cum eo copules. Sed quomodo poterit hoc fieri, cum solus Deus nouerit cogitationes hominū? Responsio per signa exteriora, & per interrogations ab eo, & ab aliis, qui nouerunt eum. k Ne forte mittat sudem in terram ] id est, confirmet consilium suum pro terreno commodo. Et loquitur Auctor transumptiuè, tangens quod ferre sudibus capiuntur, quasi dicat: ideo primò considera, qualis sit Consiliarius, quam ei consentias, ne forte sit terrenum eius consilium, & te per cupiditatem figura in terram, vel occidat, sicut feram per terrenum ostium. l Et dicat tibi, bona est vita tua ] id est, bene facis : bonam consilium dedi tibi. m Et stet econtrario videre,] id est, vt videat. n Quid tibi euenerat,] de consilio suo, vt si bene euenerit, laudetur; si male, irrideat, & dicat: non fecisti eo modo, quo dixi tibi: quod maximè Medicorum est, & Aduocatorum. o Cum viro irreligioso, &c.] Tres species Consiliantium posuit Auctor, à quibus abscondi præcepit consilium: adhuc ponit plures alias, cum quibus similiter docet non esse Consiliandum, loquens ironice *bucusque*: [Non attendas his in omni consilio, &c.] Dicit ergo. o Cum viro irreligioso,] id est, cum dissoluto, qui non habet in se religionem, nec amat in aliis. p Tracta de sanctitate] vita amplectenda, vel seruanda; quasi dicat: si vis intrare religionem, vel sanctitatem vitæ inchoare, non queras consilium ab irreligioso: quia potius dissuaderet, quam suaderet, cum nesciat bona religionis. Multi enim vident nostras cruces, qui non vident nostrasunctiones, dicit. B. B. mard. q Et cum iniusto de iustitia,] facienda, vel seruanda: r Et cum muliere de his, quæ emulatur,] id est, quod odit, vel quod diligit. Nimis enim odit, quod odit: & diligit, quod diligit: ita quod omnino affectio imperet rationi. s Cum timido de bello,] faciendo, vel ineundo, & nanquam consulent, non ex amore, sed ex timiditate. t Cum negotia-

tore de trajectione,] id est, de mercium transportatione ad forum: & consulit, quod non portentur: vellet enim, quod nullus alius haberet ibi merces, nisi ipse, vt carius venderet. Est autem trajectio ipsa transportatio mercium, & ipsa pecunia data pro transportatione. u Cum emptore de venditione] id est, de presto de honestate. b Cum operario agrario rei vendenda: Emptor enim semper minuit pretium, quod venditor auget. Prou. 20. c Malum est, malum est, dicit omnis. emptor, & cum recesserit gloriabitur. x Cum viro liuido] id est, in uido, vel integrato. y De gratiis agendis ] & dicit, quod non sunt agendæ gratiæ. z Cum impio de pietate, quæ consistit in tribus: In cultu Sanctorum: in reuerentia paratum, in subventione misericordi. a Cum inhonesto de honestate. b Cum operario agrario] qui est bestialis & silvestris, & nihil scit, nisi de agricultura. c De omni opere ] alio, vel de militia, & studio: & dicet otium esse. d Cum operario annuali] id est, in conducto ad annum. e De consummatione anni,] id est, de opere consummando in anno, & dicit, non posse perfici in anno, quod in mense deberet perfici, vel fieri. f Cum seruo pigro] ad operandum, ] de multa operatione] quasi dicat, stultum est de huiusmodi rebus, siue negotiis, quæ dicta sunt consiliari cum dictis hominibus; sic stultum est cum omnibus habere consilium. Et ideo sequitur. g Non attendas his] supradictis. h In omni consilio ] id est, noli de omnibus Consiliari cum illis: quia nesciunt, & ideo vilipendunt. i Sed viro Sancto assiduus esto] quia ex coniunctu formantur mores Psal. 17. Cum Sancto sanctus eris. k Quemque cognoveris obseruantem timorem Dei,] filiale, qui ab omni malo reuocat, & ad bonum impellit: nam timere facit offendam & querere benevolentiam. l Cuius anima est secundum animam tuam,] id est, qui est secundum cor tuum, vt tua voluntas sit ipsius voluntas, & econuerso. Hæc est enim vera amicitia unio voluntatum. m Quicunque titubauerit ] in fide, vel in iure dubius. n In tenebris non condolebit tibi ] id est, non compatietur tibi lapsus in tenebris vitiorum: vel quia infidelis est: vel quia inscius est iuris, & nescit consulere. o Et cor boni consili,] id est, Consiliarium habentem zelum & scientiam. p Statue tecum,] vt secundum eius consilium omnino facias, quasi dicat, Consiliarium elige fidelem, zelum habentem, & sapientem. Tob. 4. c Consilium semper à sapiente require. q Non est enim tibi plus illo,] id est, nihil melius hoc habere potes fideli Consiliario. r Anima viri sancti annunciat aliquando vera, quam ] id est, plusquam. s Septem circumspectores sedentes in excelso,] id est, cathedra magistrali. t Ad speculandum ] subtilia Scripturarum, quasi dicat, videriora & meliora consilia dat, aliquando unus simplex idiota sanctæ & honestæ vitae, quam septem magni Magistri omnium liberalium artium scientia prædicti. Luc. 10. d. & Matth. 11. d. Confiteor tibi, Domine, pater coeli & terræ: quia abscondisti haec à sapientibus, & reuelasti ea parvulis. 1. a. b. Sapientes Consiliarij Pharaonis dederunt consilium insipiens. u Et in his omnibus. ] Consiliandis, vel intelligendis, aut peragendis. x Deprecare Altissimum, vt dirigat in veritate viam tuam.] Oratione enim intelligentia occultorum, & consilium dubiorum, & virtus faciendorum impetratur. Iac. 1. a. Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter. Exemplum de Salomone. 3. Regum. 3. b. Ante

**a** Ante omnia opera verbum verax præcedat te] id est, cogitatio pura & discreta, secundum quam locutio, & actio exterior disponitur. Ex abundantia enim cordis os loquitur. *Matt. 12. c. Prou. 4. d.* Oculi tui recta videant, & Palpebra tua præcedant gressus tuos. *Psal. 36.* Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium. *Vel sic.*

**a** Ante omnia opera verbum verax præcedat te] id est, verbum vera orationis & puræ confessionis.

**b** Et ante omnem actum consilium stabile ] id est, consilium sapientum, vel sacræ Scripturæ, quod est consilium immutabile. *Tob. 4. d.*

**c** Verbum nequam ] id est, malum consilium.

**d** Immutabit cor, ] tam illius, qui consultit, quam illius, qui consultatur in deterius pervertendo.

**e** Ex quo] corde, scilicet.

**f** Quatuor partes] id est, quatuor sibi adiuvicem contraria.

**g** Oriuntur] vt de fonte riuuli, vel de radice ramusculi.

**h** Bonum & malum ] consilium, vel consensus, vel cogitatio vel opus, *Matt. 15. b.* De corde exent cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furtæ, falsa testimonia, blasphemie.

**i** Vita] gratia & gloria.

**k** Et mors] culpa & pæna, siue gehennæ. *Prou. 4. b.* Omni custodia serua cor tuum: ex ipso enim procedit vita & mors; sed mors ex solo corde oritur; vita vero ex corde & gratia Dei adiuuante, *I. Corint. 15. b.* Non autem ego, sed gratia Dei meum. Duo ultima duobus primis respondent, Bono, vita; malo, mors. *Rom. 6. d.* Stipendia peccati mors; gratia autem Dei vita æterna.

**l** Et Dominatrix illorum] quatuor, id est, boni & mali, vita & mortis.

**m** Est assidua lingua] qua panduntur secreta cordis; *Prou. 18. d.* Mors & vita in manibus lingua. Assidua, dicit, quia lingua semper declinat in illam partem, cui fuerit assueta. *Iacob. 3. c.* In lingua benedicimus Deum Patrem: & in ipsa maledicimus homines, qui ad imaginem Dei facti sunt: ex ipso ore procedit benedictio & maledictio.

**n** Vir peritus] in iure diuino.

**o** Multos erudit] in vita & scientia. **p** Et animæ suæ suauis est, id est, propitius in hoc, quod multos erudit: quia inde mercedem æternam recipiet. *Zeph. 12. b.* Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. *Vel sic.*

**q** Vir peritus] id est, multa expertus. **r** Multos erudit. Vnde *supr. 34. b.* Vir in multis expertus cogitabit multa: & qui didicit, enarrabit intellectum. Et quia multi sunt sibi nequam & immisericordes, alios resistentes, & ipsi fame morientes. Ideo sequitur. **s** Et animæ suæ suauis est, id est, causa suavitatis æternae: quia bona, quæ docet facere, facit prior: & cibo, quo pascit alios, primò pascitur, *supr. 14. 2.* Qui sibi nequam, cui alij bonus erit, & non iucundabitur in bonis suis. *Roma. 2. c.* Qui alium doceas, te ipsum non doceas. **t** Qui sophisticè loquitur] id est, ad ostentationem & deceptionem: Hæc enim duo querit sophista, apparere sapiens, & decipere socium. **r** Odibilis est] Deo & hominibus: quia Spiritus S. disciplinæ effugiet fidem. *Sap. 1. b.* Vel **q** Qui sophisticè loquitur] id est, rigosæ & contentiosæ in disputatiōne, maximè in Theologia, quæ est disciplina pacis. **r** Odibilis est] *supr. 20. a.* **s** Est taceus, qui inuenitur sapiens: & est odibilis, qui procaꝝ est ad loquendum. Item *supr. 19. a.* Qui odit loquacitatem, extinguit malitiam. **s** In omni re defraudabitur] actiū & passiū: id est enim defraudatur: quia alios defraudare inquit. *Isa. 32. b.* Fraudulentia vestra pessima sunt: ipse enim cogitationes concinnabit ad perdendos mites in sermone mendacijs.

**s** Non est enim illi] scilicet, loquenti sophisticè. **t** Data à Dō-  
Hugonis Card. Tom. III.

mino gratia] loquendi, vel disputandi ad talet finem.

**x** Omnis enim sapientia] id est, cogitatione veritatis & sapore bonitatis.

**y** Defraudatus est] quia fraudulentus est. Et in malevolam animam non introibit Sapientia. *Sap. 1. a.*

**z** Est sapiens animæ suæ] id est, ad commodum animæ suæ.

**a** Et fructus sensus, ] id est, Sapientia. **b** Il-

D  
al. t  
lauda-  
biles.

lius laudabilis: quia Deo placent, mente tractat: & quod profert ore, opere demonstrat.

**c** Vir sapiens] Sapientia coeli.

**d** Plebem suam] non alienam.

**e** Erudit, ] verbo & exemplo. **f** Et fructus

sensus illius] id est, doctrina & opera.

**g** Laudabiles sunt, ] id est, digni laude, vel Fideles, id est, digni fidei. *Prou. 22. b.* Nouit Iustus animas iumentorum suorum. Item *Prou. 27. d.* Diligenter agnoscere vultum pecoris tui, tuosque greges considera.

**h** Vir sapiens implebitur benedictionibus] dexteræ & sinistre. Benedictiones] exter] implebitur in futuro; quando ei dicetur cum aliis: Venite, benedicti, &c. *Mat. 25. c.* Benedictione sinistre implebitur in praesenti, id est, gratia Dei, & laude hominum. *Prou. 11. d.* Anima, quæ benedicit, impinguabitur: & qui inebriat, ipse quoque inebriabitur. *Eccle. 31. c.* Splendidum in panibus benedicent labia multorum, & testamentum veritatis illius fidele.

**i** Et videntes illum] id est, laudabilem conuersationem illius.

**j** Laudabuntur] Deum, qui talen Doctorem dedit Ecclesie.

**k** Videntes] opera eius.

**l** Illum laudabunt] id est, laude dignum prædicabunt. *Vel sic.*

**m** Videntes illum] remuneratum in gloria.

**n** Laudabunt, ] dicentes: Euge, serue bone, & fidelis: quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constitutum: intra in gaudium Domini tui. *Mat. 25. b.*

**o** Vita viri in numero dierum] id est, breuis est, *supr. 18. a.* Numerus dierum hominum ut multum centum anni, quasi guttæ aquæ maris depuncti sunt. *Job. 14. a.* Breues dies hominis sunt.

**p** Dies autem Israel] id est, iussi vera fide & contemplatione Dominum videntis. **q** Innumerabiles sunt] quia sine fine cum Domino gaudebit. Vnde *Psa. 60.* Dies eius super dies Regis adjicies, annos eius usque in diem generationis & generationis, q.d. dies Iacob luctantis terminum habebunt; sed dies Israel contemplantis facie ad faciem interminabiles erunt.

**r** Sapiens in populo hæreditabit honorem] id est, Prælatus vel Prædicator sapienter regens & instruens populum sibi commissum, acquirit sibi honorem & in praesenti, & in futuro, interminabilem, *I. Tim. 5. c.* Qui bene præsunt Presbyteri, duplice honore digni sunt.

**s** Et notien illius] id est, facta, siue memoria. **t** Erit viuens in æternum] scriptum in libro vite. Vnde *Infr. 44. c.* Corpora Sanctorum in pace sepulta sunt: & nomen eorum viuet in generationes. *Prouer. 10. b.* Memoria Iusti cum laudibus; & nomen impiorum putrefact. *Luc. 10. c.* Gaudete; quia nomina vestra scripta sunt in coelis.

**u** Fili, in vita tua tenta animam tuam, ] id est, experiendo proba voluntatem & fortitudinem animæ tuæ: Multi enim credunt se habere voluntatem paratam ad omnia bona facienda: & fortitudinem ad omnia mala sustinenda propter Christum, qui forte in ipsa probatione experimenti deficeret, & seipso omnino quantum alios estimaret, inuenirent. Vnde post tentationem Abrahæ de filio suo Isaac immolando, tunc demum dictum est ei. Nunc cognoui, id est, cognoscere feci, quod timeas Deum. *Gen. 22. c.* Ideo dicit Apost. 1. *Theff. 4. d.* Omnia probare.

**v** Et si fuerit nequam, ] id est, non æqua, sed superba & peruersa.

**w** Non des illi potestatem, ] explendi concupiscentias suas. Vnde *supr. 18. d.* Si prestes animæ tuæ concupiscentias suas, facies te in gaudium inimicis tuis. *Vel.*

**x** Non des illi potestatem] id est, prælationis dignitatem, quia

**y** nescit

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXXVIII.

1. Cor.  
6. c. &  
50. f.

qui scipsum regere nescit, male regeret alios, 1. Tim. 3. b. Si quis domui suæ præesse nescit, quomodo vel Ecclesia Dei dignitatem habebit, vel diligentiam?

a Non enim omnia omnibus expedient, etiam licita, & bona in genere. Alij enim competit, & expedit vita solitaria, alijs vita socialis, alijs vita

contemplativa, alijs vita actualia, alijs vita claustral, alijs vita secularis, alijs praestatio, alijs subiectio, & cetera huiusmodi. Similiter secundum diuisiones gratiarum, Vnde 1. Cor. 6. c. Omnia mihi licent; sed non omnia expediunt.

b Et non omni animæ omne genus] voluntatis, vel actionis, vel viuendi.

c Placet] nec etiam placere debet. Quid enim si villico militia, & militi villicatio placeret: omnia confusa male fierent; & tamen sic est in multis locis, quod paucis, vel nullis placet officium suum, quod sciunt, vel possunt facere; sed cupiunt alienum.

d Noli audius esse in omni epulatione.] Ad literam, parsimoniā commendat, & crapulam vituperat. Mysticè vero admonet in temporalibus concupiscendis, & scientia acquirenda, habere temperantiam. Vnde Proh. 25. c. McI inuenisti, comedere, quod sufficiat tibi: ne forte satiatuſ euomas illud. Job 20. b. Dicitias, quas deuorauit, euomet: & de ventre eius extrahet eas Deus.

e Et non te effundas, ] per nimium studium, aut libidinem comedendi.

f Super omnem escam] id est, super aliam escam, quæcunque, vel qualisunque sit illa.

g In multis enim escis] id est, in varietate, vel nimietate escrum.

h Erit infirmitas] comedendo. Vnde Eccl. 5. c. Saturitas diuitis non sinit eum dormire.

i Et auditas] id est, immoderatus appetitus comedendi ante horam, vel plus debito.

k Appropinquabit usque ad cholera] id est, cholericam passionem, vel crudi humoris superfluitatem /upr. 31. c. Vigilia & cholera, & tortura viro infrunito. Sen. Fastidentis stomachi est plurima degustare, quæ vbi multa sunt, & varia, animum inquinant. Nam.

l Propter crapulam] id est, nimirum ciborum repletionem

m Multi obierunt, ] id est, perierunt corpore & anima.

n Qui autem abstinent est] virtuosè.

o Adjicet vitam] naturæ, gratiæ, & gloriæ. Quinque enim bona naturaliter facit abstinentia. Spiritum roborat, 2. Cor. 4. d. Licet is, qui deforis est, noster homo corruptatur; tamen is, qui istius est, roboratur, vel renouatur de die in diem. Item carnis lasciviam domat. Item vitam prolongat, preces sanctificat, sensum subtilat. Vnde versus:

Abstineas, foris fit spiritus, & caro casta:  
Vitaque longa, preces sanctæ, fit sensus acutus.

## EXPOSITIO CAP. XXXVIII.

p Onora Medicum, &c. In hoc cap. agitur per totum de medecina spirituali, qua peccata curantur, propter quam Medicus est honorandus. Diuiditur autem in tres partes. In prima agitur de confessione, qua morbus Medico reuelatur. In secunda de oratione, qua oratur Medicus, ut omnia vulnera sanet, ibi: Fili, in tua infirmitate. In tertia de prædicione verbi Dei, quo peccata sanantur: secundum quod dicit Ps. 106. Misit verbum suum, & sanavit eos, &c. ibi: Qui tenet arcum, &c. Dicit ergo.

q Honora] precibus & muniberibus.

r Medicum] corporalem & spiritualem.

s Propter necessitatem corporis, & animæ, id est, propter infirmitatem. / Etenim illum creauit Altissimus] ad aliorum validitatem. Et est hic argumentum, quod Medicis licet vti religiosis. Vnde & Isaia eemplastrum caricarum alligauit Ezechiel. Ia. 38. d. Sed objicitur de B Agathæ, quæ dixit B. Petro: Medicina carnalem corpori meo nunquam exhibui. Responso. Priuilegia paucorum non faciunt legem communem. Contra infirmitates corporis apponunt Medici medicamenta diuersa, cibos, potus, emplastra, vnguentæ. Similiter faciunt Medici spirituales: & quanto preciosior est anima corpore, tanto Medicus spiritualis magis honorandus est Medico corporali. A Deo est enim omnis medela] tam spiritualis, quam corporalis. x Et à Rege terreno, vel cœlesti, y Accipiet] Medicus.

z Donationem] id est, remunerationem pro medela sua. Sed nunquid ars medicandi gratia Dei est? 1. Cor. 12. b. Alij: gratia sanitatum, Glos. id est, gratia curandi infirmos. Ergo usus huius artis spiritualis est; ergo non potest vendi. Peccant ergo Medicis, qui vendunt operas suas. Sol. Non vendit Medicus usum artis; sed locat laborem suum, sicut vinitor in vinea. □ Disciplina Medicis] corporalis, vel spiritualis. b Exaltabit caput illius] in mundo, vel in cœlo. c Et in conspectu Magnatorum] id est, Principium terrenorum, vel Sanctorum, vel Angelorum. □ Collaudabitur, ] ab hominibus, quos curauit, vel à Deo. e Altissimus de terra creauit medicinam] id est, herbas & radices, & fructus medicinosos ad salutem hominum. f Et vir prudens, &c. prudentia spiritus.

g Non abhorrebit illam

Mysticè. de Christo, qui est verus Medicus animarum, qui paxdem apportauit, in qua fuerunt duo electuaria, id est, sanguis nostræ redemptionis, & aqua nostræ ablutionis: vnde confert pigmenta, & vnguenta, id est, Ecclesiastica Sacramenta ad curationem totius Ecclesie. Dicit ergo.

p Honora] honore latræ.

q Medicum] id est, Christum.

r Propter necessitatem] id est, infirmitatem humanam, quam affumpit, & quam sanauit. Ia. 53. b. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Ang. Magnus venit in mundum Medicus: quia magnus ubique iacebat ægrorū. De hoc Medico dicitur Luc. 4. d. Vtique dicetis mihi hanc similitudinem: Medice, cura te ipsum. Ier. 8. g. Nunquid resina nostra est in Galaad: & Medicus non est ibi? Quare ergo non est obducta cicatrix filii populi mei? / Etenim illum] tales.

s Creauit Altissimus id est, Deus, Trinitas.

t A Deo est enim omnis medela] id est, perfecta medela, qua Christus, vt bonus Medicus totum mundum curavit, quantum in se fuit. Lc. 13. g. Ecece ejusdem Dæmonis, & sanitates perficio hodie, & cras, & tercia die consumor. Ose. 6. a. Venite, & reuertamur ad Dominum; quia ipse cepit, & sanabit nos: persecutus, & curabit nos.

u Et a Rege] id est, à Deo Patre, Vel à tota Trinitate.

v Accipiet] in quantum Medicus, sive in quantum homo.

w Donationem] id est, remunerationem. Pbil. 2. a. Humiliavit semetipsum, factus est obediens usque ad mortem, mortem autem Crucis: propter quod & Deus exaltauit illum: & donauit illi nomen, quod est super omnem nomen, &c.

x Disciplina Medicis] id est, doctrina Christi, vel obedientia Christi, qua Patri quasi Discipulus obediuit.

y Exaltabit caput illius] id est, ipsum, qui est caput Ecclesie. Vnde sup. 11. a. Sapientia humiliati exaltabit caput illius: & in medio Magnatorum confedere illum faciet. Vel.

z Disciplina Medicis] qua pro nobis disciplinatus fuit, sicut dicitur Ia. 53. b. Disciplina pacis nostræ super eum fuit.

aa Exaltabit caput illius] in mundo & in cœlo: quia per ipsum meruit sibi accelerationem resurrectionis, & glorificationem sui nominis, & iudicariam potestatem.

cc Et in conspectu Magnatorum, ] id est, Angelorum, Apostolorum, omnium Electorum.

dd Collaudabitur] Glos. à Domino, id est, à Deo Patre. Vel.

ee In conspectu Magnatorum, ] id est, coram Principibus, & Regibus.

ff Collaudabitur, ] à Prædicatoribus. Ag. 9. c. Vas electionis mihi est iste, vt portet nomen meum coram Regibus, & Gentibus, & filiis Israel.

gg Altissimus de terra creauit Medicinam] id est, Deus Pater, vel Deus Trinitas de Virgine carnem Christi formauit. Ps. 84. Dominus dabit benignitatem: & terra nostra dabit fructum suum.

hh Et vir prudens, ] id est, catholicus.

ii Non abhorrebit illam.

**a** Non abhorrebit illam] medicinam, licet de terra cretam. **b** Nonne à ligno] ostendit, quod medicina virtutem sanandi infirmitates habet. Et tangit historiam. **c** v. 15. d. vbi legitur, quod Moyses lignum sibi ostensum misit in aquas Marath, & dulcorat sunt. Si igitur lignum hanc virtutem habilius est ; & etiam huiusmodi medicinalia virtutes habent sanandi infinitates. Et hoc est : Nonne à ligno, ostendo Moysi, ad litteram. **c** Indulcata est aqua amara, ] de Marath ? Sed quia posset aliquis dicere : Verum est, quod herba medicinales virtutem habent sanandi infirmitates ; sed homines ignorant illas. Ideo ostendit, quod Deus, qui creavit herbas medicinales, notitiam illarum dedit hominibus. Et hoc est. **d** Agnitio-

nem hominum virtus illorum, ] id est, herbarum, lignorum, peruenit, supple. **f** Et dedit scientiam] medicandi, vel prædictorum notitiam. **g** Hominibus Altissimus, honorari in mirabilibus suis] id est, ut honorarentur facientes mirabiles sanitates : vel ipsi honorarent Deum, cognoscentes mirabilia eius, id est, miras virtutes herbarum, lapidum, & verborum, quibus vntunt Medicus ad sanandum infirmos. **i** In his] mirabilibus, id est, per hac mirabilia. **k** Curans] Deus, vel Medicus. **l** Mitigabit dolorem] infirmantium. **m** Et vnguentarius] id est, Medicus, vel Apothecarius. **n** Faciet pigmenta suavitatis, ] id est, suauiter redolentia, & dolorem morbi mitigantia. Pigmentum enim conficitur ex speciebus aromaticis, & sanatiis, id est, ex spicardii, ex gariophilis, ex cinnamomis, ex mace, id est, mucata nuce, & melle per decoctionem depurato, & vino optimo : quæ omnia, ut dicunt Medicis, & redolentia sunt, & sanatiæ. **o** Et vñctiones conficiet sanitatis] id est, vnguenta sanatiæ, contra morbos varios. **p** Ea non consummabuntur] id est, non consumentur, id est, non deficient.

**q** Opera eius] id est, medicationes usque in finem mundi : quoniam perfecta sanitas erit in omnibus Electis ; & desperata infirmitas reprobis : & ideo tunc non erit necessaria ars medicandi. Vcl aliter. Ita Medicus faciet pigmenta, & vnguentas. **p** Et] tamen, non consummabuntur, id est, non perficiuntur per eum. **q** Opera eius] id est, medicina eius, quia per se non potest Medicus aliquem morbum curare, quantumcumque sapiens : nec infirmus aliquis perfectè poterit curari, quamdiu vivit in hoc mortali corpore. **r** Pax enim Dei super faciem terræ, ] id est, in cœlo, quod supereminet faciem terræ, quasi dicat, non est pax, neque sanitas in terra. Et quia posset aliquis dicere : ex quo ita Deus disposuit, ut homines super terram semper essent infirmi, & nunquam perfectè sanit, non est occurrentum infirmitati hominum, quæ à Deo ordinata est. **s** Id subdit Auctor. **f** Fili, in tua infirmitate] corporali, vel spirituali. **t** Non despicias teipsum, ] medicinam contemnendo, vel de salute desperando. **u** Sed ora Dominum : & ipse curabit te] ab omni infirmitate corporali & spiritusli. Sed quia per peccatum redditur oratio inefficax, ideo subditur. **y** Auerte à delicto] id est, declina à malo.

**a** Et dirige manus] ad opera bona, id est, fac bonum, **b** Et ab omni delicto] cordis, oris, & operis. **c** Munda cor tuum] per confessionem. Sed quia oratio & confessio iuuant eleemosynarum largitione : ideo subiungit Auctor, **d** Da suavitatem & memoriam similaginis] id est, cleemosynam de simila, facientem Dominum suauem, & memorem tui. Vel, Da suavitatem, dulcis respositionis, & consolationis pauperi. **e** Et memoriam similaginis] id est, similagineam eleemosynam memorandam, id est, dignam memoria. Est autem similago farina purgatissima. In quo suggillari videntur quidam, qui de pane surfurero, vel grosso tantum eleemosynas debere fieri dicunt. Proverb. 3. b. Honora Dominum de tua substantia,

Hugonis Card. Tom. III.

& de primitiis frugum tuarum da pauperibus.

**a** Et impingua

**o** Non abhorrebit illam. [ Contra Iudeos & quosdam Hereticos, qui abhorrent Dei filium veram carnem assumptissime.

**b** Nonne à ligno Crucis Dominicæ.

**c** Indulcata est aqua amara] id est, legis Mosaica duritia, & amaritudo cuiusque tribulationis, aut poenitentia ; Memoria enim Crucis Dominicæ omne amaritudinem cuiusque Myстии

poenitentia indulcorat. **d** Ad agnitionem hominum] fidelium.

**e** Virtus illorum] hominum peruenit, id est, Christus, qui est virtus & fortitudo sperantium in se, qui per carnis aspergionem mundo innoruit. **f** Et dedit hominibus scientias fidei & experientias. Experti enim sunt, quod sine Medico Christo non erat eis salus. **g** Honorari in mirabilibus suis] id est, ut honoraretur in operibus suis mirabilibus. Mirabile enim opus fuit creatio mundi mirabilis fuit recreatio mundi ; mirabilissimum erit glorificatio mundi. Vnde Psalm. 138. Mirabilia opera tua, Domine, & anima mea cognoscet nimis.

**i** In his] mirabilibus. **k** Curans] genus humanum. Mitigabit dolorem] infirmantium, expectantium, ad inferos descendenter. Hoc enim triplici dolore affligebatur totum genus humanum : Et quia ægrotabat, & Medicum expectabat, & quia ad inferos moriens descendebat.

**m** Vnguentarius] id est, Christus. **n** Faciet pigmenta suavitatis, [id est, Sacra menta nouæ legis. **o** Vñctiones conficiet sanitatis] id est, dona Spiritus Sancti Sacramenta Ecclesiastica, vel Evangelica, pigmenta vocantur, quia redolent : Suavitatis, quia suavia sunt. Dona Spiritus Sancti dicuntur vñctiones sanitatis, quia illis vnguitur anima, & sanatur à septem vulneribus peccatorum. Timor enim sanat superbiam, pieras inuidiam, scientia iram, fortitudo acidiam, consilium avaritiam, intellectus gulam, sapientia luxuriam. Cantic. 1. a Meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis. Ibi dicit Glo. Vnguenta sunt bona Spiritus Sancti, quæ inuisibiliter animam reficiunt.

**p** Et non consummabuntur] id est, non cessabunt.

**q** Opera eius] id est, pigmenta, & vnguenta huiusmodi usque ad finem mundi, quando mortale hoc induet immortalitatem, & corruptibile hoc induet incorruptionem, 1. Cor 15. g. Tunc enim absorpta erit mors in victoria.

**r** Pax enim Dei super faciem terræ, ] id est, super Ecclesiam, Joan. 14. d. Pacem tenui vobis, pacem meam do vobis, 1. Paral. 12. c. Tui sumus, ô David, & tecum filij Isai : pax tibi, & pax adiutoribus tuis ; te enim adiuuat Dominus Deus tuus, non esset pax in Ecclesia, si Christus auferret pigmenta, & vnguenta sua : per quæ omnes impinguantur, & expurgantur. Vnde dicit Sponsa. In odore vnguentorum tuorum curremus. Cant. 1. a.

**s** Fili, in tua infirmitate] spirituali, quæ à te solo est.

**t** Non despicias teipsum] id est, non desperes, vel pœnitere non differas.

**u** Sed ora Dominum] corde, ore, & opere.

**x** Et ipse curabit te] ab infirmitate peccati, q. d. assidue ora pro peccatis tuis. Multum enim valet deprecatio Iusti assidue. Jacob. vlt. d. Pluuiam enim extrahit è cœlo, id est, gratiam à Christo. Sed quia Deus neminem curat, nisi propositum non peccandi habeat. Ideo subditur.

**y** Auerte] mentem.

**z** A delicto] multò fortius à peccato.

**a** Et dirige manus] ad bona opera, id est, Psalm. 36. declina à malo, & fac bonum.

**b** Et ab omni delicto] mortali, & veniali, omissionis & transgressionis.

**c** Munda cor tuum] confessione, lachrimarum effusione.

**f** Isa. 1. c. Lanamini, mundi estote. Pauci autem, sunt, vel fortè nulli, qui à venialibus possint mundare cor suum. Vnde. Proph. 20. b. Quis potest dicere, mundum est cor meum : purus sum à peccato ; Quoniam vero ad huiusmodi mundationem cordis potissimum valet oblatio Eucharistie, ut dicit Gloff. Ideo sequitur.

**d** Da suavitatem & memoriam similaginis] id est, in memoriam Dominicæ passionis, Offer panem & vinum sacratissimum in odorem suavitatis. Luce. 22. b. Hoc facite in meam commemorationem. Offr. 14. c. Memoriale eius sicut vinum Libani. Sed quoniam hæc oblatio non debet fieri nisi in charitate & deuotione : Ideo subdit.

S. 2

**o** Et impingua

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXXVIII.

a Et impingua oblationem] id est , eleemosinam pinguedine devotionis & hilaritatis, id est , hilariter & deuotè da eleemosinam , *suprà* 35. b. In omni dato hilarem fac vultum tuū. Vel , impingua oblationem, id est , de pinguibus, non de macilentiis fac eleemosinam. *Matec.* 1. d Maledictus dolosus , qui habet in grege suo  
 B masculum & votum & a impingua oblationem , & b da faciens offert debile locum c Medico : d Etenim illum Dominus creauit : & e non discedat à te f , quia opera eius sunt g necessaria. Est enim tempus b quando in manibus eorum i incurras ; ipsi k verò l Dominum deprecabuntur, vt dirigit m requiem eorum, n & o sanitatem propter conuersationem eorum. p Qui delinquit in conspectu eius , qui fecit illum , incidet in manus Medici. Fili , in q mortuum produc r lachrymas , & quasi t dira passus incipē plorare , f & secundū iudicium contege corpus illius, & non despicias sepulturam illius. u Propter delaturam autem x amarè fer luctum illius uno die , & y con-  
 al. t dura. dolarē z propter t iustitiam , & a fac luctum secundum b meritum eius uno die, vel duobus c propter detractionem. A d tristitia enim festinat mors , f & cooperit virtutem : g & tristitia cordis fletit cervicem. In b abductione, sup. 22. b. infirmis, vt sani fiant:  
 & sanis, ne ægri fiant. Pluraliter dicit opera , quia triplex est modus curationis , vt dicit *Iſidor.* scilicet , per Chirurgiam quæ est membrorum incisio : & per Pharmaciam , quæ est medicamentorum curatio : & per dietam , quæ est legis , & virtutis conseruatio. Sed quoniam sunt aliqui , qui Medicos contemnunt , quia sani sunt , ostendit Auctor , quod nunquam sunt contempnendi : quia cum tempore variatur hominum qualitas. Et hoc est , quod subditur g Est enim tempus [ id est , esse potest. b Vnde in manibus eorum[ id est , Medicorum. i Incurras] id est , opera eorum indigetas grauatus infirmitate. k Ipsi verò ,] Medici spirituales & corporales. l Dominum deprecabuntur, vt dirigit requiem eorum] id est operam , qua requiem procurant infirmis. Vel. Dirigit, id est , erigit. m Requiem eorum,] id est , infirmorum. n Et sanitatem ] corporalem & spiritualem. Vel, Dirigit Dominus , id est , erigit infirmis. o Propter conuersationem eorum Medicorum, id est , propter operam & curam , & visitationem Medicorum conferat Dominus sanitatem infirmis. Vel , Propter conuersationem eorum, id est , merito virtutis bona eorum, quasi dicat, non solum orationibus, sed merito bonis conuersationis , debet Medicus impetrare sanitatem infirmis.  
 Myſtic. o a Et impingua oblationem] pinguedine charitatis & devotionis. De qua dicit Dominus per *Ier.* 31. c. Inebriabo animam Sacerdotum pinguedine. Memor sit omnis sacrificij : & holocaustum tuum pingue fiat. Hinc est , quod in lege præcepitur , vt simila , quæ offertur , oleo conspergatur & thure. *Lewis.* 2. a. Anima cum obtulerit oblationem sacrificij Dominō, simila erit eius oblatio , fundetque super eam oleum, & ponet thus. b Et da locum] in te. c Medico] quem recipis in Sacramento , qui , & Medicus , & medicina est animæ. d Etenim illum Dominus creauit] ad salutē omnium. Ad hoc enim carnem assumpit, & in mundum venit Dei filius vt omnibus mederetur. *I/a*, 41. a. Spiritus Domini super me, eo quod vnit me : & ad annunciatum mansuetis misit me , vt mederer contritis corde. Ars medendi est Euangelium : pixides eius sunt septem ecclesiastica Sacraenta: vnguenti sunt virtutes & dona : electuaria sunt miracula & exempla. Sed quoniam Medicus s̄p̄ce recedit ab infirmo sine curatione propter inobedientiam eius ; id est , monens ad obedientiam , Auctor , subiungit. e Et non discedat à te,] non curato propter inobedientiam tuam. Vel cùm receperis eum in Sacramento, non discedat à te, sine effectu propter reciduum, quasi d. Postquam dederis ei locum in te , non expelles eum per peccati

reciduum. 2. *Psal.* 12 b. Hęc dicit Dominus : vos reliquistis me : & ego reliqui vos in manu Sesach, id est , Diaboli. Sesach interpretatur manus secci , vel saccus byssinus. Quare autem laborandum sit , ne discedat , subiungit. f Quia opera eius sunt necessaria] toti mundo, ad vitam naturæ , ad vitam gratiæ , ad vitam gloriæ . Opera creationis necessaria sunt ad vitam naturæ , opera iustificationis ad vitam gratiæ , & opera reparationis ad vitam gloriæ . g est enim tempus] quasi d. debes dare locum Medico, & opera eius necessaria reputare , est enim tempus, quando in manibus eorum incurras , scilicet , in die mortis. & in die iudicii. *Heb.* 10. f Horrendum est incidere in manus Dei viuentis. Et cùm superius de Medico singulariter fuerit locutus : nunc pluraliter dicit in manibus eorum: quia sub illo Medico summo sunt multi Medici, Apostoli, Doctores , & Prædicatores , qui secundum eius doctrinam medcantur infirmis , & s̄p̄ce oratione impetrant salutem infirmis. Vnde sequitur. k Ipsi verò Dominum deprecabuntur, vt dirigit requiem eorum & sanitatem] conferat, id est , confert eis salutem , in qua est requies eorum. o Propter conuersationem eorum,] id est , vt benè conuersentur in medio prauis , & peruersis nationis huius , quasi dicat, ad hoc Medici deprecantur Dominum , vt conferat sanitatem infirmis , vt ipsi Medici requiescant , & infirmi benè conuersentur. Et postea ostendit Auctor , qui sunt illi, qui incident in manus Medici, qui , scilicet , peccare non formidant. Et hoc est , quod sequitur. p Qui delinquit in conspectu eius , qui fecit illum , incidet in manus Medici, jid est , qui peccat mortaliter , vel in mente , vbi solus Deus videt , indiget auxilio Medici Secundum literam videtur , quod Medicus talis debeat esse , vt possit efficaciter orare pro ergo. Sequitur. q Fili , in mortuum , &c.] Rectus ordo est , post infirmitates & curationes ægrorum , addit Auctor de exequiis mortuorum: vtrumque enim opus misericordiæ est , & visitatio infirmorum , & exequiæ mortuorum. Dicit ergo. q Fili , in mortuum produc lachrymas , jid est , pro mortuo plora , modestè tamen , non inconsolabiliter. Vnde 1. *Thess.* 4. c. Nolumus vos ignorare , fratres , de dormientibus , vt non contristemini , sicut & cæteri , qui spem non habent *suprà* 7. d. Non desis plorantibus in consolatione , & cum lugentibus ambula. Item *suprà* 22. b. Modicum plora super mortuum. *Ier.* 9. a. Quis dabit capiti meo aquam , & oculis meis fontem lachrymarum: & plorabo die , ac nocte interfectos filiæ populi mei? *Iſid.* Nec siccii sint oculi tui amissi amico: nec fluant. Lachrymandum est , non plorandum. Eodem animo mortem amici ferat quis , quo suam expectat. Vnde sequitur.  
 r Et quasi dira passus] vel , duta , flagella , incipe plorare , id est , sine fictione , & tamen modestè plora. / Et secundum iudicium contege corpus illius,] id est , discretè & secundum honestam consuetudinem patræ , & secundum dignitatem eius , & pro modulo facultatis tuæ. s Et non despicias sepulturam illius,] id est , honestatem sepulturæ. Honestas enim sepulturæ , cùm sine superfluitate , & superstitione est , opus est misericordiæ. Vnde & de Domino legitur *Ioan.* 19. g quod Ioseph & Nicodemus acceperunt corpus Iesu , & ligauerunt cum Linteis & aromatibus , sicut mos est Iudeis sepelire.  
 u Propter delaturam autem ,] id est , propter accusacionem.  
 x Amarè fer luctum illius uno die , jid est , modico tempore , hoc est , ne accusent alij , quasi inhumanum , id est , lugendum est tibi. Vel secundum *Rab.* u Propter delaturam , id est , propter separationem à proximo tuo , qui defertur ad sepulturam.  
 x Amarè fer luctum illius uno die ,] id est , modico tempore , ne nimia tristitia afferat interitum. y Et consolare ] treplum , & amicos defuncti. z Propter iustitiam ] id est , quia iustitia Dei hoc exigit , vt homo moriatur , cui consentiendum est omnino. Vel , Propter iustitiam defuncti : quia reddetur ei secundum merita eius. Alia litera habet , propter tristitiam , id est , ne absorbearis nimia tristitia.  
 a Et fac luctum secundum meritum eius uno die , vel duobus. Item plus , vel minus. c Propter detractionem ] id est , ne tibi derrahatur. b Secundum meritum eius , Jquia secundum quod Iustior fuit , minus lugendum est. Vel , Secundum meritum eius , id est , secundum quod plus vel minus beneficerit tibi. Quare autem moderandus sit luctus , subdit.  
 d A tristitia enim ] nimia vel s̄culi. e Festinat mors] corporis & animæ , sup. 30. d. Multos occidit tristitia , & non est utilitas in illa. *Prou.* 17. d. Spiritus tristis exsiccat ossa , 2. *Cor.* 7. c. Tristitia s̄culi mortem operatur. f Et cooperit virtutem ,] id est , eneruat fortitudinem benè agendi. g Et tristitia cordis fletit cervicem ,] id est , debilitat mentem. b In abductione ,

*etione] id est, in consolacione refusatione, vel amici subtractione. ¶ Permanet tristitia] id est, perfectio mater. Et ideo malum est, refutare consolacionem, & abducere à se amicos: & est consolatio carnalis, cuius refutatio delectationem mentis, vel cordis promoveret. Vnde Psal. 118. Renuit consolari an ma mea:*

*memor sui Dei. &*

*¶ permanet tristitia: & substantia*

*delectatus sum. B.*

*inopis, secundum eum cor eius. ¶ Né*

*dederis isti tristitia cor tuum: & sed*

*repelle eam a te: & memorem nouissimorum. ¶ Et noli obliuisci: &*

*Neque enim est conuersio, & de hisc*

*nihil proderis, & triplum perf*

*inabas. ¶ Memor esto & indicij*

*mei: sic enim erit, & tuum: Mihi p*

*heri, & tibi hodie. In q̄ requie &*

*mortui & requiescere fac memoriam*

*eius: & consolare illum in exitu*

*spiritus sui. ¶ Sapientiam & scribe*

*in 2 tempore vacuitatis: & qui*

*minoratur actu, sapientiam & per*

*cipiet: & quia sapientia replebitur. ¶ Qui tenet aratum, & qui*

*exā nihil habeat: gloriatur in iaculo, & stimulos,*

*& est quasi pau-*

*per, cum in multis diuiciis sit. ¶ Ne dederis isti tristitia cor*

*tuum, ut dominetur in te tristitia. ¶ Sed repelle eam a te, &*

*per sacrarum Scripturarum inspectionem, per bonorum vi-*

*torum collocutionem, per divinæ misericordiaz contempla-*

*tionem. ¶ Et memento nouissimorum] id est, mortis, & ex-*

*stremi iudicij. ¶ Et noli obliuisci] illa nouissima: Reuocat*

*enim a peccato huiusmodi memoria. Vnde supr. 7. d. Me-*

*morare nouissima tua: & in aeternum non peccabis. Item 28.*

*¶ Memento nouissimorum, & desine inimicari. Vel sic:*

*¶ Repelle eam a te, id est, tristitiam de morte amici.*

*¶ Et memento nouissimorum, tuorum, id est, memorare,*

*quod tu similiter morieris. ¶ Et noli obliuisci] nouissimo-*

*rum tuorum. ¶ Neque enim est conuersio, id est, ad vitam*

*presentem reversio. ¶ Et huic, id est, amico mortuo, pro-*

*quo tristis. ¶ Nihil proderis] tristando. ¶ Et triplum perf*

*inabas, nimirum dolore affectus, id est, moderandus est dolor*

*de morte amici. Et secundum hoc documentum fecit Da-*

*vid. 2. Reg. 12. f. Qui audita morte filii sui, ait: Cum adhuc*

*puer viueret, ieiunauit, & fleui: dicebam enim: quis scit, si for-*

*te eum donet mihi Dominus, & viuat infans; nunc autem,*

*quia moreus es, quare ieiuno? Nunquid potero eum revo-*

*care amplius? Ego vadam magis ad eum, ille vero non re-*

*veretur ad me: & consolans est David. Deinde in persona*

*mortuorum ponit Auctor exhortationem bonorum ope-*

*rum, ut viuentes sibi præparent viaticum, dum licitum est*

*eis: quia morientur, ut illi: nec licebit illis tunc operari ad*

*meritum: Et hoc est.*

*¶ Memor esto) O tu omnis homo, qui adhuc viuis.*

*¶ Iudicij mei, id est, mortis meæ: quæ iudicium dicuntur,*

*quia qualis erit homo in morte, talis apparet ante Indi-*

*cem, ut recipiat secundum opera sua, sive bona, sive mala.*

*Vnde Eccl. 11. b. Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad*

*Aquilonem, in quoconque loco ceciderit, ibi erit. Igitur me-*

*morare debes iudicij mei.*

*¶ 28. ¶ Sic enim erit, & tuum) quia quis est homo, qui vivet, & no-*

*videbit mortem. Omnes nudi veniunt in hunc mundum; &*

*nudi exirent de hoc mundo. Et haec lex communis est omni-*

*bus. Sap. 7. a. Vnus ineroitus est omnibus ad vitam, & similis*

*exirus, i. Tim. 6. b. Nihil intulimus in hunc mundum, haud*

*dubium, quia nec auferre quid possumus. Job. 1. d. Nodus*

*egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc.*

*¶ Mihi heri, & tibi hodie, id est, meum iudicium iam pre-*

*territ, & tuum iam imminet. Hodie, dicit, & non cras; quia*

*ipsum præsens tempus vita nostræ via est ad mortem; vi-*

*vendo enim morimur, vnde bene dixit mulier Thecuitæ. 2.*

*Reg. 14. c. Omnes morimur, &c. Et Agn. 3. Dominus promis-*

*vit remissionem; sed nulli promittit crastinum diem.*

*¶ In requie mortui, id est, in morte, quæ quiescere facit à*

*curis mundi.*

*¶ Requiescere fac memoriam eius) simplex relatio est, id est,*

*tu, & cuiuslibet mortalis hominis, & iam morituri, quasi*

*Hugonis Card. Tom. III.*

*dicar, assidue cogita, & mone alios cogitare de morte alio-*

*tum, qui iam mortui sunt. Nam sicut dicit Plato: Summa*

*Philosophia cognitio est assidua mortis cogitatio. Vel sic.*

*¶ In requie, id est, ob requiem.*

*¶ Mortui requiescere fac memoriam eius,) in cordibus vi-*

*torum, hoc est, fac, ut vobis habeant memoriam mortuorum*

*in suis orationibus, ut sic requiem consequi mereantur. Et*

*ideo pro mortuis cantat Eccles. Requiem æternam dona eis,*

*Domine. Et anniversaria mortuorum facit. Vel sic.)*

*¶ In requie mortui, id est, in transitu ad requiem.*

*¶ Requiescere fac memoriam eius,) id est, mone eum, dum*

*adhuc vivit, ad poenitentiam, & confessionem, ut post mor-*

*tem requiescat in pace, & eius memoria vivat in æternum.*

*Auxta Psalm. 111. In Memoria æterna erit iustus: Vel sic &*

*memor.*

*¶ In requie mortui requiescere fac memoriam eius ) id est,*

*move eum, dum adhuc vivit, id est, fac, ut mortalis homo,*

*dum vivit, memoriam suam fugat in requie mortuorum, &*

*abstrahat a labore, & cura mundanorum.*

*¶ Et consolare illum in exitu spiritus tui) à corpore, de vita*

*æterna habenda, & venia obtinenda. Tunc indiger homo*

*consolatione, quia tunc acris tentat Diabolus de despera-*

*tione. Sed quoniam consolari homines mortientes, & eorum*

*memoriam facere requiescere in requie mortuorum tan-*

*tum sapientum est; id est, consequenter agit de Sapientia, do-*

*cens quando, & quomodo debeat addisci: Non enim quodlibet*

*tempus apud eum est ad discendum Sapientiam diuinam;*

*sed tantum tempus pacis, & quietis, quando anima separata*

*a curis temporalibus sibi, & soli Deo vacat. Dicit ergo:*

*¶ Sapientiam diuinam.*

*¶ Scribe in tabulis cordis tui.*

*¶ In tempore vacuitatis, id est, quietis, & pacis, abstractus*

*à curis secularibus. Psal. 45. Vacate, & videte. Ezech. 3. g. Qui*

*audit audit: & qui quiescit, quiescat. Offic. a. c. Adducam eam*

*in solitudinem: & loquar ad cor eius. Hinc est, quod Ioā-*

*nēs Apocalypsim scriptit in Patmos insula.*

*¶ Et qui minoratur actu, id est, qui subtrahit se ab actibus*

*exterioribus.*

*¶ Sapientiam percipiet, quia Sapientia replebitur*

*¶ si vacat ab actibus exterioribus, id est, omenem Sapientiam poterit*

*addiscere. Vel, Sapientia replebitur, quia sapore omnium re-*

*rum implebitur affectus in cognitione intellectus. Deinde*

*de Artificibus diuersarum scientiarum agit, dicens.*

*¶ Qui tenet aratum, id est, caudam arati, cui adiunctus*

*est vomer, quo terra scinditur.*

*¶ Et qui gloriatur in iaculo, id est, qui tenet virgu-*

*lam, cui inest aculeus. f Stimulo, id est, virgula pun-*

*gente, & aculeata*

*Mysticæ.*

*¶ Sapientiam scribe, &c.] Duo sunt ordines in*

*Ecclesia generales. Vnus contemplatiورum, alijs actiورum.*

*Verōque docet Auctor. Et primò contemplatiورos di-*

*ceris. ¶ Sapientiam] scientiam de diuinis.*

*¶ Scribe, id est, vobis, & experientia disce, & firmior retine:*

*¶ In tempore vacuitatis, id est, in otio sancto. Propterea 3. a. De-*

*scribe eam in tabulis cordis tui: & inuenies gratiam eorum*

*Deo, & hominibus. Tabulae cordis sunt intellectus, & affec-*

*tus, ut intelligentia capax, & memoria tenax. Jerem. 31. f. Da-*

*bo legem meam in visceribus eorum: & in corde eorum*

*scribam eam:*

*¶ Et qui minoratur actu, id est, qui se subtrahit actibus ex-*

*terioribus.*

*¶ Sapientiam] id est, saporem scientiæ.*

*¶ Percipiet id est, perfectè capiet.*

*¶ Quia sapientia replebitur, in factu perfectè, & in præ-*

*senti pro modulo via. Psal. 16. Satias, cum apparuerit glo-*

*ria tua. Num. 24. c. Videbo eum, sed non modò; intuebor il-*

*lum, sed non prope. ¶ Qui tenet aratum, id est, Doctoris;*

*vel Prædicatoris officium. ¶ Et qui gloriatur in iaculo, id di-*

*uini verbi, quo penetrantur corda peccatorum, ut sanguis*

*peccati eliciatur à corde per forsan coiffessionis. f Stimu-*

*S. 3. 10] Sacra*

Digitized by Google

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXXVIII.

gente, & aculeata. *a* Boues agitat ad trahendum. Illus, qui tenet jaculum dicit gloriarum, quia eius est fibilare, & quadam propria cantilena boues delinire: & huiusmodi cantilenam vocat gloriationem. *c* Et conuersatur uterque, & arator, & stimulator. *d* In operibus, id est, boum, q.d. totum studium suum ponunt circa opera boum, & ab aliis operibus vacat, ut sapientiam illam percipient. *e* Et enarratio eius, id est, bubulci. *f* In filiis taurorum, id est, de bobus, & vaccis. Sicut enim Natura de nauibus libenter loquitur, & figulus de vasis, assignans differentias eorum; sic bulbus libeter loquitur de bobus; & de his est tota narratio eius, quando est cum aliis rusticis, & quilibet de officio suo libenter loquitur. Vel sic. *e* Enarratio eius, id est, qui boues agitat, est. *f* In filiis taurorum] quia dum boues pungit, nominat illos quemlibet nomine suo. Et postea de alio, qui tenet aratum, subdit.

*g* Cor suum dabit ad versandos sulcos, id est, diligentiam apponet ad faciendum rectos, & profundos sulcos versando terram hinc, & inde.

*h* Et in vigilia eius, id est, utriusque bubulci. *i* In sagina vacarum, id est, ut sagentur, & impinguentur vaccæ, quæ pariunt boues. Quādū enim vaccæ pinguiores sunt, tāndem pariunt boues fortiores. Omne genus bouis tangit Auctor, vaccas, tauros, vitulos, & boues, circa quos studium bubulcorum est. In quo docet, quod quilibet Artifex circa omnia, quæ pertinent ad officium suum, & circa illa solum debet esse sollicitus, & studiosus. Sed quoniam vius aratri dependet à fabro, & ferrario, & lignario, qui fabricat aratum, subiungit de ipso dicens.

*k* Sic omnis faber] tam lignarius, quam ferrarius dabit, supple, cor suum ad opus suum benefaciendum, sicut bubulcus.

*l* Et architectus, id est, Princeps artificij, vel artificij.

*m* Qui noctem tanquam diem transfigit, id est, insomnem dicit, sicut diem propter operis instantiam. De nocte enim cogitat, & disponit Architectus totum opus, quod in die perficiet. *n* Qui sculpsit signacula sculptilia, id est, imagines sculptas significantes aliquid, supple, hic dabit cor suum ad perficiendum opus suum, sicut bubulcus, & faber, & Architectus. *o* Et assiduitas eius, id est, assiduum studium Pictoris. *p* Variat picturam, id est, varias picturas facit, & diversas.

*q* Cor suum dabit in similitudinem picturæ, id est, diligentiam adhibebit, ut iuxta exemplar depingat imaginem suam. Vel, similitudinem, dicit illud, ad quod representandum sit pictura, de quo pictor sedulò cogitat, ut talem imaginem pingat, quale est illud.

*r* Et vigilia sua, id est, studio & diligentia sua. *s* Perficit opus, id est, perfectum facit, & perfecte. *t* Sic, id est, sic diligenter, ut arator perficiet opus suum. *u* Faber ferrarius, id est, qui ferrum fabricat. *v* Sedens iuxta incudem, id est, dum ferrum calefacit in igne. *w* Et considerans opus ferri, id est, quale.

Δ opus de ferro

*Mystic.* *o* Ilo] sacra excitationis. *a* Boues] id est, segnes, & petulantes.

*b* Agitat] ad benè currendum, & segnitem fugiendum. *ccl.* vlt. d. Verba sapientum, sicut stimuli, & quasi clavi in aletum defixi. Et nota, quod dicit, tenet aratum. Aratum quidem tenet, qui, quod predicator ore, opere adimpler. Et talis efficaciter boues agitat. *o* See, 10. c. Arabi Iudas, confringet sibi sulcos Iacob. 10. 29. b. Nunquid alligabis rhinocerotam ad arandum loco tuo, aut confringet sulcos, vel glebas vallium post te? *luc. 9. g.* Nemo mittens manum ad aratum, & respiciens retro, aptus est regno celorum. Non sic Apostolus Phil. 3. c. Quæ retro sunt obliuiscens. Vel, Qui tenet, manus operationis aratum prælationis, & qui gloriatur in jaculo tribulationis, de quo dicitur 1. Corinth. 12. b. Datus est mihi stimulus carnis, &c. Talis benè agitat boues stimu-

lo sue conuocationis, id est, alios Prelates ad agendum familiis, & etiā subditos. Et hec est, quod dicitur 3. Reg. 19. d. Profectus Elias reperit Bitiferum filium Saphat arantem in duodecim iugis boum; & ipse in duodecim iugis boum arantibus unus erat. Et infra. Regulus autem ab eo rufat par boum, & mactauit illud, & in aratro boum coxit carnes, & dedit populo, & comedierunt. Job 1. c. Boues arabant, & affunxerunt iuxta illos.

*c* Et conuersatur in operibus eorum, id est, boum; & conuersatio eius per opéra eorum manifesta. Prov. 1. 4. a. Vbi plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo bouis.

*d* Et enarratio, id est, prædicatio eius.

*f* In filiis taurorum, id est, circa filios, id est, imitatores superborum, ut eos humiliet.

*g* Cor suum dabit ad versandos sulcos, id est, ut exponat corda peccatorum, & virtus extirpet, & virtutes plantet. *nomine sanctæ prædicationis.* Fer. 4. a. Nouate vobis nouale & nolite serere super spinas. *Judic.* 3. d. legitur, quod Samgar uno votore interfecit sexcentos Philistinos.

*h* Et vigilia eius in sagina vaccarum] id est, in impinguatione lascivientium animarum. Ad hoc enim debet peruvigilare Prædicator, ut anima macilenta regredientur, & impinguetur pinguedine charitatis.

*K* Sic omnis faber, & architectus, id est, Prelatus officius & contemplatiuncula.

*m* Qui noctem, aduersitatis.

*n* Tanquam diem] prosperitatis.

*o* Transfigit] semper in bono statu permanens, nec aduersitate deiecit, nec prosperitate elaxit. Vnde Psalm. 138. Et nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebrae eius, ita & lamen eius. Prelatus faber dicitur, & architectus. Faber, quia corda ferrea igne deuotionis, & flatu prædicationis emolliit. Architectus, quia corda sic emolliit in edificio sanctæ Ecclesie, quasi lapidem politum, & quadratum ponit, t. Cor. 3. b. Dei agricultura estis, Dei edificatio estis, secundum gratiam Dei, quæ dura est mihi, ut sapiens Architectus fundamentum posset. Vbi dicte G. a. Agricultura Dei sumus, dum virtus extirpantur. Edificatio, impositione virtutis. Vel agricultura Dei sumus, dum edicimus nos ad fructum. Edificatio, quia colit nos, & in nobis habitat.

*p* Qui sculpsit signacula sculptilia, id est, subditos instruit, & informat diversis formis, quodam sculpsit ad imaginem Moysi per mansuetudinem, alios ad imaginem David per humilitatem, alios ad imaginem Iob per patientiam, & sic de aliis. Debent autem Prelati esse, & sculpi, & sculptores subditi verò tantum sculpsi, Isa. 5. 4. c. Popam ipsidem in propugnacula tua, & portas tuas in lapides sculpos. Gen. 7. b. Pone me, sicut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum.

*q* Et assiduitas eius, id est, assidua Prelati instruacio.

*r* Variat picturam, id est, varias picturas, vel virtutes in corde subditorum depingit, non tantum calamo lingue, sed etiam digito, boni exempli. Vnde 3. Reg. 6. d. Omnes parietes templi per circuitum sculpsit Salomon varijs cælariis, & torno, & facit in eis Cherubia, & palmas, & picturas.

*s* Cor suum dabit in similitudinem picturæ, id est, conformabit se Prelatus subditis, quos depingit, & sculpsit. Sculpsit quidem per ordinacionem affectionum, & cognitionum depingit per exempla virtutum, dpo. 3. 2. a. Rectores te posuerunt: esto in illis quasi unus ex illis. Cotruum dat Prelatus in similitudinem picturæ, cum virtutes, quas depingit in subditis prædicando, habet in corde suo. Cor suum dederat Dominus in similitudinem picturæ, cum dicebat: Discite a me, qui mitis sum, & humilis corde. Mat. 5. 1. d.

*t* Et vigilia sua] non vicaria.

*u* Perficit opus] suum, scilicet, subditorum instructionem, Sacramentorum dispensationem, improborum fugationem. Vnde Sac. 2. b. dicitur de Pastoribus, quod custodiebant vigilias noctis super gregem suum.

*v* Sic, id est, similiter, ut Prelatus, sollicitus est.

*w* Faber ferrarius.] Glos. id est, ordo Prædicantium, qui spiritualia arma fabricat, quibus homo protegitur, & adversarius impugnat.

*x* Sedens iuxta iocudem, id est, iuxta durum praesenciam vita labore.

*y* Et considerans opus ferri, id est, cogitans quale opus possit de ferro facere. Ferrum dicit cor peccatoris, durum, nigrum, & ponderosum, quod Prelatus, vel Prædicator considerat, vt

**A** spis de ferro faciat. **a** Vapor ignis id est, fumus & calor de fornace euaporans. **b** Vrit carnes eius, id est, fabri ferrarij, & tamen nihil minus accedit ignem, à quo vritur, ita diligens. **Vnde sequitur.** **c** Et in calore fornacis] accendendo, & foveando per appositionem carbonum, & aspersionem aquæ, & sufflationem solium.

**D** **e** Concertatur, **f** id est siderans opus ferri. **a** Vapor ignis est, concertat. **f** Vox vfit b carnes c eius, d & in calore mallei innouat autem eius, **j** id est, immutat & delectat propter consonam varietatem sonorum ex percussione mallorum peruenientium. **b** Et contra similitudinem vasos oculus, id est, considerat apud se, vel exemplar extreius, vt iuxta illud vas suum faciat. **i** Cor suum dabit in consummationem] id est, vt opus suum perficiat, & consummet, diligenter cogitabit. **l** Et vigilia sua] id est, vigili studio, & diligentia. **m** Ornabit imperfectionem] id est, materialum, quæ imperfecta est, ducit ad perfectionem ornando eam varietate formarum. **o** Sic figulus sedens ad opus suum] perficiendum. **q** Conuertens pedibus suis rotam] cuius revolutione formatur vas. **r** Qui in solitudine, &c. **j** faciendum. Ad literam enim iuxta nemora solitarij manent figuli, vbi terram mollem inueniunt, & lignorum abundantiam ad copesum vas. **s** Et innumeræ est omnis approbatio eius, **j** id est, multiplex in numero & figura. **x** In brachio suo formabit lutum, **j** id est, propriis manibus figurabit lutum in vas, quale voluerit. **a** Et ante pedes suos curuabit virtutem suam] id est, fortiter, & virtuosè curuabit se mouendo rotam, ad formandum vas. Et tangit duos modos. quibus figulus facit vas, manu & rota. **Jer. 18. a.** Descendi in domum figuli: & ipse faciebat opus suum super rotam. **c** Cor suum dabit, vt consummet linitionem, **j** id est, vasorum piceationem. Figulus enim vase factò superinducit quandam colorum varietatem. **e** Et vigilia sua mundabit fornacem] à cineribus, & lapillis, & aliis consimilibus nocumentis.

**Δ** **a** Omnes hi-

**M**ythic. **Θ** siderat, vt calore spiritus emollitum, & malleis increpatiō-  
**Rom. 9.5** nis, & eruditōis contritum, faciat vas in honorem, **z.** **Tim.**  
**2. c.** **Iob 28. a.** Ferrum de terra tollitur, & lapis solitus calore in æs verritur. **Prou. 25. a.** Aufer rubiginem de argento: & egredietur vas purissimum. **a** Vapor ignis, **j** id est, memoria ignis infernalis, vel tribulatio & persecutio mundi, quæ sicut vapor citè transit. Vrit carnes, **j** id est, carnales affectio-  
**nies.** **c** Eius] scilicet, fabri ferrarij, **j** id est, Prædicatoris, vt purificetur. **Psal. 65.** Transiūmus per ignem & aquam; & induisti nos in refrigerium, **I/a. 54. b.** Ad punctum in modico dereliqui te; & in miserationibus magnis congregabo te. **In- dic. 6. b.** Angelus virga tergit carnes: & ascendit ignis de petra, & carne consumpsit. **d** Et in calore fornacis, **j** id est, in olla tribulationis. **e** Concertatur, **j** ut vincat, & coronetur. De hoc certamine dicit Apost. **2. Tim. 4. b.** Bonum certamen certauit, fidem seruat, cursum consummaui: in reliquo re-  
posita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus Iudeus. Et quia tentationis, & tribulacionis vexatio dat intellectum audiri, sicut dicitur **I/a. 28. e.** Ideo sequitur. **f** Vox mallei, **j** id est, suggestio Dæmonis. **g** Innovat aurem eius] dum noua suggerit, in quo & ipsum erudit. Nam qui non est tentatus quid scit? **sup. 34. b.** Vel. **f** Vox mallei innouat aurem eius, **j** id est, communatio Tyranni incutit ei terrorē hominum tormentorum. Vel. **f** Vox mallei] id est, tuba futuri iudicij; **g** Innovat aurem eius] vnde **seron.** Siue bibam, siue comedam, siue quid aliud faciam: semper videatur arbitrus meis insonare tuba terribilis. O vos ortines mortui, qui iacetis in sepulchris, surgite, & occurrite ad iudicium Salvatoris. Vel **f** Vox mallei] id est, sonus verbi diuin. **g** Innovat aurem eius, **j** id est, auditum eius interiore. **Jer. 23. f.** Nonne verba mea quasi ignis, & quasi malleus conterens petram. **b** Et contra similitudinem, **j** quia Prædicator semper considerat aliquem virum sanctum, quem ponit in exemplum, vt ad eius similitudinem vas similiter faciat. **i** Cor suum dabit, **j** id est, diligenter animum suum applicabit. **k** In consummationem operum, **j** id est, vt consummet opera sua. Quæ tria sunt: Exirpare vitia, plantare fidem, ædificare mores hominum. Circa hæc tria est totum officium

Prædicatoris. **Vnde Ier. 1. b.** Constitui te hodie super Gentes & super regna, vt euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & ædifices, & plantes. **l** Et vigilia sua ornabit, **j** fa-  
ber ferrarius, id est, Prædicator. **m** Imperfectionem] suam, & aliorum, quibus prædicat. **o** Sic] id est, similiter sollicitus est,

& diligens. **p** Figu-  
lus sedens ad opus suum] id est, Prædi-  
cator, vel Prælatus sollicitudine;

uertens pedibus suis rotam, **r** qui in  
solitudine **s** positus est semper &  
propter opus suum, **t** & innumeræ est  
omnis operatio eius. **In** **x** brachio  
suo **y** formabit & lutum, **a** & ante  
pedes suos **b** curuabit virtutem  
suam. **c** Cor suum dabit, vt d con-  
sumet linitionem: **e** & vigilia sua  
mundabit fornacem.

**t** tunæ acibus suis, vel conculationibus suis. **Vel**, Conuer-  
tens rotam pedibus suis, id est, resoluens rotam, vitam suam  
in affectionibus, & cogitationibus suis. **r** Qui in solitudine  
quiete conscientia: **Vel**, In sollicitudine, commissi officij  
adimplendi. **s** Positus est semper, **j** die, & nocte, & state, &  
hyeme. **t** Propter opus suum, **j** exequendum, & consumman-  
dum. Hanc sollicitudinem habebat Paulus. **z.** **Cor. 11. e.** Mi-  
nistris Christi sunt & ego, vt minus sapiens dico: plus ego, in  
laboribus plurimis, in carcerebus abundanter. Et postea, **Præ-**  
**ter** illa, quæ extrinsecus sunt instantia mea quotidiana, solli-  
citudo, omnium Ecclesiarum. De sollicitudine dicitur **Job**  
**3. b.** Nunc dormiens silerem, & somno meo requiescerem  
cum Regibus & consulibus terræ, qui ædificant sibi solitudi-  
nes. Item **Iob. 39. a.** Cui dedi in solitudine dominum. **u** Et in-  
numeræ est omnis operatio eius] quia innumerabilia sunt bona,  
quæ facit unus bonus Prædicator. **x** In brachio suo, **j** id est,  
in fortitudine virtutis, vel exemplo operis. **y** Formabit, **j** id est,  
formosum faciet.

**Lutum.** **j** id est, peccatorem immundum.

**a** Et ante pedes suos, **j** id est, debiles, & infirmos, qui eum  
portant temporalia ministrando. **b** Curuabit virtutem suam, **j**  
**i.** temperabit rigorem iustitiae. **Naum. 3. c.** Intra in lutum, &  
calca, & subigens tene laterem. **c** Cor suum dabit, **j** id est,  
diligentiam adhibebit. **d** Ut consummet linitionem, **j** i. mansuetam,  
& lenem prædicationem. Quod non faciunt multi; quia cum  
errores eorum primò leniter corripiunt, in fine nimis exaspera-  
gent eos, durius loquendo. Quibus dicitur **Gal. 6. a.** Fratres,  
si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spi-  
rituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, **z. Reg.**  
**19. b.** Ecce Dominus transit, & spiritus grandis, & fortis sub-  
vertens montes, & conterens petras ante Dominum: Non in  
spiritu Dominus, & post spiritum commotio. Non in commoti-  
one Dominus, & post commotionem ignis. Non in igne Do-  
minus, & post ignem sibilus auræ tenuis: ibi Dominus. **e** Et  
vigilia sua mundabit fornacem, **j** i. corpus proprium, in quo ar-  
det ignis somnis. De quo dicit **Psal. 28.** Vox Domini interci-  
dentalis flammam ignis. Hanc fornacem mundabat Apostolus,  
cum diceret: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo: ne  
cum aliis prædauerim, ipse reprobus efficiar, **z. Cor. 9. d.**  
Vel fornacem dicit cor suum, in quo debet ardere ignis chari-  
tatis. Quam fornacem mundare debet, & accendere Prædi-  
cator: quia qui non ardet, non incendit. Vel fornacem dicit  
tribulationem poenitentia, quam mundare debet Prædicator:  
ab omni pulvere murmurationis, & vanæ glorie. Item for-  
nacem dicit cor peccatorum igne luxurie, & cupiditatis, &  
ceterorum vitiorum accensum. Hanc fornacem mundat Præ-  
dicator, quando aquæ fastæ prædicationis ignem diabolum  
extinguit in eis, & ignem charitatis accendit. Notandum,  
quod quater posuit Auctor. Dabit cor suum; & quater vi-  
gilialia sua: in quo notavit, quod circa quatuor debet Præla-  
tus sollicitate inuigilare. Primò ad extirpanda vitia subdi-  
torum: Et de hoc dicitur. Cor suum dabit ad verlandos ful-  
cos, & vigilie eius in sagina vaccarum. Secundò ad informa-  
tionem morum: Et de hoc dicitur. Cor suum dabit in simili-  
tudinem picturæ: & vigilia sua perficiet opus. Tertiò ad ex-  
hortationem poenitentia, & bonorum operum, & vigilia  
sua ornabit imperfectionem. Quartò ad munierdos subdi-  
tos contra tentationem: Et de hoc dicitur: Cor suum  
dabit, vt consummet linitionem, & vigilia sua mundabit  
fornacem. Ad literam autem quatuor sunt vigilie noctis, sunt  
Cotincitū, intempestū, gallicinum, antelucanum. In prima gili-  
vigilant omnes, in secunda adolescentes, in tercia iuvenes, nūti-

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XXXIX.

**a.** Omnes hi artifices praetaxati, scilicet, Scribz, Aratores, Fabri, Archit. & Sculptores, Doctores, Figuli. **b** In manibus suis sperauerunt] id est, vsu artis sua, & labore manuum suarum viuctum sibi acquirunt, de quibus dicit Psal. 127. Labores manuum tuarum, &c. **c** Et vnuquisque in arte sua] contentus illa sapientia, &

illa vtre. Sed quo- **a** Omnes hi in manibus suis sper-  
niam nemo debet uerunt: c & vnuquisque in arte  
esse sapiens sibi soli, sua sapiens est. **d** Sine his omnibus  
sed toti Ecclesiaz non adificatur ciuitas: Et f non  
Dei: ideo subdit inhabitabunt, nec g inambulabunt,  
Auctor. **e** Sine his omnibus] prædictis  
artificibus. **f** Non adificatur ciuitas] b & in Ecclesiam: non t transiit.  
**g** Super sellam Iudicis] non sedebunt, m & testamentum iudicij, n  
quia operibus hominum non intelligent, o neque palam fa-  
cient disciplinam, & p iudicium, &  
congregatio. Scribis in q parabolis r non inuenientur;  
propter eryditionem:

Aratoribus propter vitæ sustentationem: Fabris propter instru-  
mentorum, & vtsilium fabricationem: Architectis propter domorum adificationem: Sculptoribus & Pictori-  
bus propter imaginum & picturam significationem, & ne-  
cessarium venustatem: Figulis propter vasorum composi-  
tionem. Nec tolum sine his non adificatur ciuitas; sed neque  
sine his potest inhabitari: nam sine Aratore deficerent vi-  
tualia: sine Fabro, & Architecto corruerent adficia. Et hoc est,  
quod sequitur. **f** Et non inhabitabunt] homines simul sine his.  
Nam sine Aratoribus, & sine Fabris, qui faciunt instrumen-  
ta, non essent vitæ, vel semita aperte ad ambulandum. **h** Et  
in Ecclesiam non transiit] homines, sine his. Nam si Scribz  
temporum varietates non determinassent, & festa distinxis-  
sent, nescirent homines venire ad Ecclesiam. **i** Super sellam  
Iudicis non sedebunt] homines, sine prædictorum Artificum  
sollicitudine: nam si non essent Scribz, qui docerent legem,  
nemo posset fieri Iudex. Si non essent Architecti, & Fabri,  
non esset sella, vel cathedra, in qua deberent sedere Iudices,  
quando sententias proferunt. **m** Et testamentum iudicij non  
intelligent, **n** homines sine his, id est, poenas in lege distin-  
etas, secundum delictorum varietates, quod docent Scribz.  
**o** Neque palam facient disciplinam & iudicium, ] id est, præ-  
cepta & iudicia legis, sine his non poterunt manifesta esse  
hominibus. **q** Et in parabolis non inuenientur] sine his, id est,  
intelligentia parabolarum. Nam si non essent Scribz, nemo  
sciret exponere parabolas legis. De operibus etiam illorum  
sumptæ sunt parabolæ multæ in lege, & in Euangeliō, quæ  
sine illis intelligi non possunt. **s** Sed creaturam confirmabunt, ]  
id est, vasa, & vtsilia fortissima facient arte sua. Aliqui libri  
habent. Sed creaturam non confirmabunt, homines, sine  
prædictis, q. d. nulla creatura firma fieret sine illis. Alij: Sed  
creaturam æui confirmabunt] prædicti Artifices, ] id est, ho-  
minem, qui dicitur creatura æui, quia medium est inter omni-  
nò æternum, & incorruptibile: & omnino temporale, &  
corruptibile; sicut æuum medium est inter æternitatem, &  
tempus: & quia participium habet cum creatura æui. **t** Et  
deprecatio illorum] prædictorum Artificum. **x** In operatione  
artis, ] id est, deprecantur prædicti Artifices pro opere artis  
sua, vt bene fiat. In quo notat Auctor diligentiam, &  
studium eorum circa opus suum, quando dicit. **y** Accommodan-  
tes animam suam] id est, exponentes labori pro opere artis  
sua benefaciendo. **z** Et conquirentes, ] id est, simili querentes,  
e In lege Altissimi, ] id est, de legis Dei adimplitione, q. d.  
licet prædicti Artifices ita solliciti sint circa artis sua opera-  
tionem; tamen omnes querunt qualiter legem Dei poterunt  
adimplere, sine quo non est salus, & inutilis omnis sollicitudo.  
In quo instruimur, quod pro nullo officio quantumcumque  
necessario debet homo negligere præcepta legis, & ce-  
tera necessaria ad salutem. Hæc Euangelijs prima sunt, & prin-  
cipalia. Vnde Mat. 6. d. Primum quartæ regnum Dei, & iu-  
stitiam eius, &c.

**Moral.** **θ** In quarta senes. Moraliter. Prima vigilia est continentia à  
peccato, hæc est omnium: & de hac dicitur *suprà* 31. a. Vi-  
gilia honestatis tabefaciet carnes. Secunda est labor, & fol-  
licitudo pœnitentia: de hac dicitur *Apc.* 16. c. Beatus, qui  
vigilat, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & vi-  
deant turpitudinem eius. *Prov.* 20. b. Noli diligere somnum,  
ne te egestas opprimat. Tertia est fortitudo patientie contra  
insultus tentationum: hæc est iuuenium. De hac dicitur *I. Cor.*  
16. c. Vigilate, & state in fide. Quarta est circumspetio

prudentia: hæc est serum. De hac dicitur *I. Pet.* 4. b. Esto  
te prudentes, sobrij, & vigilate in orationibus. Et *Psal.* 101.  
Vigilauit, & factus fusa, sicut paler solitarius in teclo. Se-  
quitur. **a** Omnes] Ecclesiæ Doctores. **b** In manibus suis spe-  
raverunt] id est, in exemplis operum, non tantum in verbis,  
vel in operibus, ut

multi faciunt, qui plus confidunt in quaternis suis ad do-  
cendum alios, quam in operibus suis. **c** De  
quibus *Gen.* 27. c. *f*. **d** Vox quidem vox Is-  
acob est, sed paucis,  
manus sunt *Gen.*  
**e** Et vnuquisque in  
arte sua sapientia est, ]  
sancti Spiritus di-  
butione, qui dju-  
dit singulis, prout vult. *I. Cor.* 12. b.

**b** Sine his omnibus] Doctribus, & Prædicatorib, & Prae-  
latis. **e** Non adificatur ciuitas, ] id est, Ecclesia ex lapidibus vi-  
uis, id est, animabus sanctis. *I. Pet.* 2. 2. Ipsa tanquam lapides  
viui superadficantini dymos spirituales. **f** Et non inhabita-  
bunt] fideles in Ecclesia sine his. **g** Nec inambulabunt] sine  
his de virtute in virtutem. **h** Et in Ecclesiam] in triumphalem.  
**j** Non transiit] ab Ecclesia militante sine his. Ipsa enim sunt  
portæ, per quas intratur in Ecclesiam triumphantem. *Mat.* 14. 4.  
**c** Ponam lapidem propugnacula tua, & portas tuas in la-  
pides sculptos. **k** Super sellam Iudicis, ] id est, super cathedram  
magisterij, vel prælationis. **l** Non sedebunt] aliqui digni  
sine his. Vel. **l** Super sellam Iudicis] id est, super tribunal  
Christi. **m** Non sedebunt] aliqui sine his, quasi dicat, sine of-  
ficio, vel doctrina Prædicatorum nullus iudicabit eum Do-  
mino, cum quo iudicabunt perfecti. *Mat.* 19. d. **N**os, qui se-  
cuti estis me, in regeneratione, &c. **m** Et testamentum iudicij, ] id est, pactum poena prætaxata in lege, vel remunerati-  
onis bonis facienda. **n** Non intelligent, aliqui sine his. **o** Ne-  
que palam facient disciplinam, ] id est, correctionem, qua in  
presenti Dominus corrigit filios. **p** Et iudicium] quo in fu-  
turo seruos maleulos iudicabit. **q** Et in parabolis] expohen-  
dis, vel intelligendis, quæ valde viles sunt ad corripendum  
vt patet in parabola ouiculæ, quæ vñs est Nathan ad David.  
**z** *Keg.* 12. a. **r** Non inueniuntur] sine his, quasi dicat, nisi fu-  
scent prædicti Doctores. nos loquerentur homines parabolæ,  
sed aperiè, vt dicit *Glo.* Neque intellegent parabolas le-  
gis, & Euangelijs. **s** Sed creaturam æui, ] id est, hominem  
creaturn in æuo. **t** Confirmabunt] vel, consummabunt, in  
bono prædicti Doctores. **u** Et deprecatio illorum, ] prædicto-  
rum. **x** In operatione artis, ] id est, vt bene operentur in arte  
sua. **y** Accommodantes animas suas, ] id est, morti expoen-  
tes pro fratribus suis more boni Pastoris. **z** Et conquirentes in  
lege Altissimi, ] id est, medianas die, ac nocte in lege Domini  
adimplenda. *Vgl.* Conquirentes, id est, acquirentes Deo pe-  
catores. **a** In *Mat.* 10. ] id est, per legem Altissimi, quam docens  
verbo & exempli.

## e X P O S I T I O C A P. XXXIX.

**b** Apientiam omnium Antiquorum, &c. ] In ultima parte  
precedentis capitulo, actum est de Prædicatoribus Sapientiæ;  
in hoc autem agitur de adceptione & laudibus Sapientiæ.  
Dividitur autem hoc capitulo in quatuor partes. In prima  
agitur de modo adipiscendi Sapientiæ per studium, & orationem.  
In secunda de laudibus Sapientiæ, ibi: Collaudabant  
multi Sapientiam, &c. In tertia de fructu, sine profecta Sapientiæ,  
ibi: In verbo eius sterit aqua, &c. In quarta, de vindicta  
malorum, & remuneratione bonorum, ibi: Bona bonis creta  
sunt ab initio. Dicit ergo, **b** Sapientiam omnium Antiquorum  
&c. ] id est, doctrinam Prophetarum & Patriarcharum. Vel,  
Sapientiam omnium Antiquorum, &c. ] id est, saporem & co-  
gnitionem coelestium, quam antiqui pleniū habuerunt. **c** Ex-  
quiret, ] id est, extra alia queret. **d** Sapiens, ] id est, vir Eccle-  
siasticus. **e** Et in Prophetis] intelligentis. **f** Vacabit, ] i. ope-  
ram dabit, aliis curis euacuat. **g** Narrationem, ] id est, doceri-  
nam.

**b** Virorum nominatorum, ] id est, Apostolorum, & Euangeli-  
istarum, quofum nomina scripta sunt in libro vñs, vt di-  
citur *Luc.* 10. c. **i** Conseruabit sapientiæ corde, ore, & opere,  
*suprà* 8. b. Ne despicias narrationem Presbyterorum Sapien-  
tiæ, & in prouerbii illorum conseruare. **k** Et in versu-

tias parabolaram] id est, in occultas, & obscuras subtilitates.  
 a Simul introibit] diligenter perscrutando perforata superficie figurali. b Occulta proverbiorum,] id est, sensum mysticum, aut moralem. c Exquiret] id est, ex corde queret. d Et in absconditis] id est, in occultis allegoriis. e Parabolaram] id est, narrarum

locutio, in intelligen- a simul introibit. b Occulta prover-  
gendi. f Conserua- bitorum c exquireret, & in d abscondi-  
bitur] studendo & tis e parabolaram f conuersabitur.  
mediando. g In me- In medio Magnatorum h mini-  
dio Magnatorum,] strabit, i & in conspectu Præsidis k  
id est, catholicorum apparebit. In l terram alienigenarū  
Doctorum, vel An- Gentium t m transiet: n Bona enim  
gelorum. b Ministrabit] sapiens diuina & mala in o omnibus tentabit. p Cor  
officia, vbi credimus suum tradet q ad vigilandum dilu-  
Angelos interesse. c culo r ad Dominum, s qui fecit illū,  
Et in conspectu & in t conspectu u Altissimi x de-  
Præsidis] i. Christi precabitur. y Aperiet os suum in z  
Dominoris uniuersæ terræ. k Appa- oratione, a & pro delictis suis de-  
rebit,] id est, ipsi, precabitur. Si b enim Dominus  
non hominibus placere affectabit suis magnus c voluerit, d spiritu intel-  
factis, & dicitis. l In ligentia replebit illum: e & ipse f  
terram alienigenarū tanquam imbræ g mitter eloquia  
Gentium,] id est, alienarum à Deo. Sapientiæ suæ, h in oratione confi-  
m Transiet] Sapiens tebitur Domiho. Et i ipse diriger consilium eius, & k disciplinam: &  
prædicando: sicut fe- l in absconditis suis consiliabitur. m  
cerunt Apostoli, qui Ipse n palam faciet disciplinam do-  
relicta Iudea transferunt ad Gentes. Att. 13. g. vobis oportebat primùm loqui verbum Dei; sed quoniam repellitis il-  
lud: & indignos vos iudicatis vitæ æternæ: ecce conuertimur ad Gentes. n Bona enim & mala ] id est, prospera & ad-  
uersa. o In omnibus tentabit,] id est, experierur, vel qui sunt  
obedientes, & qui inobedientes verbo Dei, in omnibus Gen-  
tibus comprobabit, omnibus prædicando.

p Cor suum tradet] sapiens, q Ad vigilandum diluculo] per desiderium & intentionem. r Ad Dominum] honorandum.  
 f Qui fecit illum Sapientem. s Et in conspectu] id est, in beneplacito. u Altissimi] qui dirigit omnia opera nostra. x De-  
precabitur] pro peccatis propriis, & aliorum dimittendis.  
 y Aperiet os suum] interius & exterius. z In oratione] pro bonis adipiscendis.

a Et pro delictis suis] amouendis, deprecabitur. Et merito os suum aperiet. b Si enim Dominus magnus] id est, immensus. c Voluerit,] voluntate beneplaciti. d Spiritu intelligentia replebit illum] vt sciat, quando, & vbi, & quomodo di-  
uina eloquia proferat. e Et ipse] sapiens sic repletus. f Tan-  
quam imbræ,] id est, abundantæ & vtiliter. g Mittet eloquia Sapientiæ suæ] super arida corda hominum, vt & sapida fiant, & fœcunda. i. a. 44. a. Effundam aquas super sitiensem, & fluens super aridam. b Et in oratione confitebitur Domino] laudes, & gratiarum actiones. i Et ipse] Dominus, dirigit consilium eius, vt bonum velit. k Et disciplinam] vt recte conueretur.

l Et in absconditis suis consiliabitur,] id est, interna aspiratione consilium dabit Dominus Sapienti. p. 84. Audiam quid loquatur in me Dominus. Job 4. c. Porro ad nū dictum est verbum absconditum, & quasi furtivè suscepit auris mea venas susurrij eius. m Ipse] sapiens sic instructus à Domino. n Palam faciet disciplinam doctrinæ suæ,] id est, quod doctus est à Domino, alias docebit verbo & exemplo. o Et in lege testamenti] exponenda & implenda, glorificabitur. Hæc enim est gloria Sapientum, implere legem Domini, & docere. Pro. 15. a. Gloria Dei est celare verbum, & gloria Regum inuestigare sermonem. Tob. 12. b. Sacramentum Regis absconde bonum est; opera autem Dei reuelare honorificum est. p Collaudabunt multi] id est, doctrinam Sapientiæ eius, id est, Dei, vel Sapientiæ sic instructi à Deo. r Et vsque in saeculum non delebitur,] id est, vsque ad finem saeculi non cessabit hæc doctrina. Tunc autem cessabit: quia omnes erimus docibilis Dei. Pro. 12. c. Labium veritatis firmum erit in perpetuum. Mat. 5. b. Amen dico vobis: donec transeat cælum, & terra iota vnum, aut vnu apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. s Non recedet] à cordibus hominum. t Memoria eius,] id est, operum, & doctrinæ eius.  
 u Et nomen eius,] scilicet, fama conuersationis eius.

x Requiritur,] in exemplum imitationis. y A generatione in generationem] id est, longè post mortem eius. Psalm. 111. In memoria æterna erit Iustus. Pro. 10. b. Memoria Iusti cum laudibus, inf. 49. a. Memoria Iosiz in compositione odoris facta est opus pigmentarij. z Sapientiam eius] id est, sapientem doctrinam eius.

etinæ suæ, & in o lege testamenti Domini gloriabitur. p Collaudabunt multi q sapientiam eius, & r vsque in saeculum non delebitur. Non srecebet & memoria eius, & u nomen eius x requiritur y à generatione in generationem. z Sapientiam eius a enarrabunt Gentes, & b laudem eius enunciabit Ecclesia. Si c permanerit nomen eius, d derelinquet e plusquam mille: f si requieuerit, g proderit illi. b Adhuc consiliabor, vt i enarrem, vt k furore enim repletus sum. Et in l voce m dicit n obaudite me diuini o fructus p & quasi t rosæ plantæ super riuos aquarum, fructificate. Quasi Libanus r odorem suavitatis habete. f Florete, flores t quasi lilium: & date odorem: u & frondete in gratiam: & x collaudate canticum: y benedictum] post se. o Pluquam mille,] planta- id est, multos lucra- bitur Domino verbo prædicationis, & exemplo conuersationis. f Et si requieuerit] à labore præsentis vitæ, id est, si citius mortuus fuerit. g Proderit illi] mortis acceleratio: quia ad vitam æternam transibit. Sap. 4. b. Iustus si morte præoccupatus fuerit in refrigerio erit. Ideo dubitabat Apostolus, quid mallet, mori, an viuere. Phil. 1. d. Coarctor ex duobus desiderium habens dissoluvi: & esse cum Christo multò magis melius; permanere autem in carne necessarium propter vos. b Adhuc consiliabor] id est, discernendo inquiram apud me. i Vt enarrem] utilia auditoribus, impremeditata enim loqui stultum est, k Vt furore enim repletus sum,] id est, feroce Spiritus sancti, quo æstuans non possum cohibere spiritum à laudibus Dei. Vnde cum Ieremias dixisset. Factus est sermo Domini opprobrium mihi, & in derisum tota die, & dixi: non recordabor eius, neque loquar ultra in nomine eius: statim subiunxit: Et factus est in corde meo quasi ignis æstuans clausisque in ossibus meis, & defeci ferre non sustinens. Jer. 20. b. l Et in voce,] id est, manifestè.

m Dicit] feroce Spiritus sancti, id est, dicere facit. Att. 4. d Non possumus, quæ vidimus, & audiuimus, non loqui. Job 32. d. Venter meus, quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas nouas dirumpit. Marc. 3. c. dicitur, cum Iesu instanter prædicaret, exierunt fidi tenere eum. Dicebant enim: quoniam in furorem versus est, hoc est, quod dicere facit feroce spiritus.

n Obaudite me,] id est, intentè audite. o Fructus divinitati] sancti fructificantes Deo. p Et quasi rosæ plantæ super riuos aquarum fructificate,] id est, robustos, & odoriferos martyrij fructus, & charitatis facie, iuxta fluentia Scripturarum plantati, & gratiarum riuulis irrigati. Rosa rubea est, & odorifera, & ex spina nascitur. Aqua vero est doctrina, vel gratia Baptismi. Rosæ igitur super riuos aquarum plantatae fructificant, cum iusti gracia baptimali loti, iuxta doctrinam Christi carnem suam variis punctionibus mortificant, vel martyrio propter amorem Christi se exponunt. q Quasi Libanus,] id est, quasi thus Libani. r Odorem suavitatis habete,] odorem deuotionis, vel martyrij, quia psal. 115. Preciosa est in conspectu Domini mors Sanctorum eius, plusquam odor thuris.

s Florete flores,] id est, virgines, quæ floretis interius per sanctum propositum: florete exterius per effectum in exemplum fidelium.

t Quasi lilium date odorem,] bona conscientia Deo, & bona fama proximo.

u Et frondete in gratiam,] id est, producite frondes bonorum operum, vt gratæ sitis, & Deo, & hominibus.

v Et collaudate canticum,] id est, simul ore & opere annunciate canticum laudis diuinæ. y Et benedicte,] id est, bonum dicite.

z Dominum]

**a** Dominum] creationis, & recreationis, quibus bonitatem suā nobis ostendit. **b** Date nomini] i. ipsi nominabili. c Magnificētiā] operum vestrorum, i. si magna facitis, ei totum attribui te. Vel secundūm **G.** bene conuersantes eius potentiam præ dicate, & verbis, & factis. **M.** s. b. Sic luceant opera vestra, &c.

**d** Et confitemini] peccata & laudes. **e** Illi] ad honore & ad gloriā illius. **f** In voce labiorum] non vicariorum, i. in confessione & prædicatione. **Psal.** 141. Voce mea ad Dominum clamaui. **Ose.** vlt. b. Reddemus virulos labiorum nostrorum. **g** In canticis.] i. can tics, quæ ex mentis hilaritate procedūt. **h** Et citharis] i. mortificatione carnis, & operibus bonis, q.d. & verbis, & factis laudate Dominum. **i** Et sic dicitis: ] **Psal.** 32. Confitemini Domino in cithara, &c. Est autem cithara, vt dicit Rab. ligni veteris in imo condauitas, quæ sursum chordarū fila transmittrit, & percussa digitis dulcissimè sonat. Dicta cithara, quasi iteratione cita, percussa, & significat opera terrena pro coelestibus facta, vt est pascere esurientem, vestire nudum, & cetera huiusmodi, quæ amore Dei fiunt. Psalterium vero decachordarum, alium superius habet, de superioribus ad inferiora fila decem transmittens, per quod signantur præcepta Decalogi, quæ de supernis ad modum plalte, iij ad nesciunt. **k** Opera Domini vniuersa, ] i. corporalia & spiritualia. **l** Bona valde] singula sunt bona, sed vniuersa valde bona. **Gen.** r. d. Vidi Deus cuncta &c. **m** In verbo enim, ] i. Dei. n Stetit aqua] cùm dixit. Congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt, in locum unum. **Pf.** 32. Congregans sicut in utrem aquas maris. Vel quando filii Israel transferūt mare rubrum sicco vestigio. **Exod.** 14. e. Vel quando transferunt Iordanem. **Iosue** 3. d. Vel aqua diluvij. **Gen.** 7. a.

**4. t &**

**C**

**Gen. 1. d**

**Matc. 7.**

**d.**

**al. t**

**placa tor.**

cite Domīnum in operibus suis. **b** Date nomini eius & magnificētiā, d & confitemini illi in f voce labiorum vestrorum, t in g canticis labiorum & h citharis, i & sic diceatis in confessione. **k** Opera Domini vniuersa i bona valde. In m verbo enim eius n stetit aqua, o sicut congeries, p & in sermone oris illius, sicut exceptoria aquarū: q quoniam in præcepto ipius t r placorū fit, & non est s minoratio in salute illius. **z** Opera omnis carnis u cotam illo: & non x est quicquam absconditum ab oculis eius. A y sāculo usq; in sāperibus bonis, q.d. & verbis, & factis laudate Dominum. **i** Et sic dicitis: ] **Psal.** 32. Confitemini Domino in cithara, &c. Est autem cithara, vt dicit Rab. ligni veteris in imo condauitas, quæ sursum chordarū fila transmittrit, & percussa digitis dulcissimè sonat. Dicta cithara, quasi iteratione cita, percussa, & significat opera terrena pro coelestibus facta, vt est pascere esurientem, vestire nudum, & cetera huiusmodi, quæ amore Dei fiunt. Psalterium vero decachordarum, alium superius habet, de superioribus ad inferiora fila decem transmittens, per quod signantur præcepta Decalogi, quæ de supernis ad modum plalte, iij ad nesciunt. **k** Opera Domini vniuersa, ] i. corporalia & spiritualia. **l** Bona valde] singula sunt bona, sed vniuersa valde bona. **Gen.** r. d. Vidi Deus cuncta &c. **m** In verbo enim, ] i. Dei. n Stetit aqua] cùm dixit. Congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt, in locum unum. **Pf.** 32. Congregans sicut in utrem aquas maris. Vel quando filii Israel transferūt mare rubrum sicco vestigio. **Exod.** 14. e. Vel quando transferunt Iordanem. **Iosue** 3. d. Vel aqua diluvij. **Gen.** 7. a.

**Gen. 1. a.**

**Mystice**

Mystice. **m** In verbo eius stetit aqua, ] i. in natura filij firma fuit humana natura, non fluxibilis per vanitates sicut in nobis. Vel, In verbo eius stetit, i. tribulatio populi sui: & quando placuerit ei, cessabit tribulatio Ecclesiæ suæ. **o** Sicut congeries] lapidum in muro. Hoc etiam verum fuit ad literam in transitu Iordanit. **Iosue** 3. d. Steterunt aquæ descendentes in loco uno, & ad instar montis intumescentes apparebant procul ab urbe. **p** Et in sermone oris illius, &c. ] i. ad præceptum eius recepta sunt in matrice terræ, vel in aliis, qui aquas recipiunt, & continent, ne transgrediantur terminos suos. Item os Dei Prædicator. **Ier.** 15. d. Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris. Item aquæ, doctrina, vel gratia. **Job** 22. c. Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: & si emiserit eas, subuentent terram. **q** Quoniam in præcepto, ] s. Dei. r Placator fit] filius, id est, pacificans hominem Deo, & Deum homini. Vnde in Natiuitate eius: Gloria in excelsis Deo, &c. Angeli cantauerunt. **Luc.** 2. b. s. Et non est minoratio in salute] i. non est imperfectio in salutatione facta per ipsum, hoc est, perfectam dat salutem non ad medium saluat Deus, totum suscepit hominem, & totum saluat, & totum glorificabit. **z** Opera omnis carnis] i. omnis hominis, qui dicitur caro, quia fragilis. **Gen.** 6. a. Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. u Coram illo, ] i. sunt ei nota, etiam antequam fierent. **Prou.** 16. a. Omnes vitæ hominum patent oculis eius. x Et non est, quicquam absconditum ab oculis eius. ] **Prou.** 15. a. In omni loco oculi Domini &c. **2.** **Paral.** 16. c. Oculi Domini contemplantur &c. **Job** 34. c. Oculi eius super vias hominum, &c. y A sāculo usq; in sāculum] i. præterita, & futura præsentia liter cognoscit, sup. 23. d. Domino Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita: sic, & post perfectum respicit omnia. z Et nihil est mirabile] quia nihil nouum, vel magnum in conspectu eius, vnde admiratio fiat. a Non est dicere, &c. ] id est, non expedit omnia perficere curiosè. Multa autem sunt, quæ nihil prodest scire. **Aug.** Curiosus est, qui magna cupiditate noscendi ea requirit, quæ nihili ad se attinent, sup. 3. c. In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter & in pluribus eius operibus non fueris curiosus. **Job** 36. c. Quis poterit

scrutari vias eius, &c. b Omnia enim in tempore suo queretur] id est, manifestabuntur, quando scilicet Dominus illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, i. Cor. 4. a. Vel, Omnia tempore suo querentur, id est, de omnibus ratio queretur. **Ecc.** vlt. d. Cuncta, quæ fiunt adducet

Dominus, id dicit: Etiam mīra verbum. **Mat.** 12. c. De omni verbo otioso &c. c Benedictio illius, quasi fluuius inundabit: Et quomodo d cataclysmus aridā inebriauit, e sic ira ipsius f Gentes, quæ non exquisierunt eum, g hæreditabit. **h** Quomodo i conuertit aquas in siccitatem, & k siccata est terra: l & vitæ illius viis m illorū n directæ sunt; sicut peccatoribus o ffessiones in p ira eius. q Bona r bonis screate sunt ab t. r æterno; u sic x nequissimus y bona, & z mala.

D

Gen. 7. d **Exod.** 14. c.

al. t initio. Sup. 29. d.

Multi plex di luuium.

aridam inebriauit, ] i. abundantanter operuit. e Sic ira ipsius] Dei. f Gentes, quæ non exquisierunt eum] id est, ex corde non quæsierunt eum, vel legem eius ad faciendum. g Hæreditabit, ] id est, æternaliter quasi hæreditariè cruciabit. Cataclysmus est diluuium generale, dictum à cata, quod est contra, vel secundum, & clima climatis, quia communiter omnia climata mudi operuit. Est autem multiplex diluuium. Primum culpæ, quæ inundauit ab Adam usque ad Christum. De quo dicitur **Ose** 4. a. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furium, & adulterium inundauerunt. Hæc sunt flumina Babylonis. Secundum est diluuium vindictæ. **Gen.** 7. c. Factum est diluuium 40. diebus & 40. noctibus super terram. Tertium est diluuium poenæ. **Thren.** 3. f. Inundauerunt aquæ, &c. Quartum est cōcupiscentia. **Pf.** 31. Veruntamen in diluuiu aquarū multarum Et **Pf.** 87. Super me transferunt in x tuæ: & omnes fluctus tuos induxisti super me. Quintum est diluuium gratiæ. Hoc inundauit super ripas naturæ & rationis, quando Virgo peperit Deum, & hominem: quando immortalis mortuus est: tunc inebriata est terra, unde & tremuit, & mortuos suos euomuit. Infernus quoque inebriatus fuit, quando morderi, & spoliari se permisit. Omnia etiam elementa inebriata fuerunt, quia à suo officio cessauerunt: Sol obscuratus, lapides scissi sunt, monumenta aperta sunt. Ipse etiam Dominus ad eō inebriatus fuit, vt nuditatem non erubesceret. **Gen.** 9. c. Noë plantauit vineam, &c. Sextum est diluuium gloriæ, quo inebriabuntur omnes electi. **Pf.** 35. Inebriabuntur ab vertente domus tuæ. b Quomodo, ] i. sicut. i Conuerte aquas] cessante diluuiio. **k** Et siccata est terra. ] **Gen.** 8. c. Mensis secundo, septimo, & vicecimo die mensis aerafacta est terra. l Et vitæ illius ] terræ, scilicet. m Viis illorum, vel hominum. n Directæ sunt] aquis diluuij immunitis. o Sic peccatoribus ] id est, peccata, quibus Deum offendunt. p In ira eius] sc. Dei, i. sicut cessante diluuij intra suos alios continuò defluxerunt, & homines per semitas terræ siccatae libetè transferunt; sic cessante gratia Dei ex ira peccatores de peccato, in peccatum, corrueunt. v. sic. l Et vitæ illius, ] i. iudicia Dei. n Directæ sunt in viis illorum] id est, hominum, id est, secundum vias eorum, id est, secundum opera hominū, Dei iudicia fient. Vnde sequitur. o Sic peccatoribus, ] i. ruina in poenam. p In ira eius, ] i. in vindicta Dei. Aliter potest legi, & melius, hoc modo. l Vitæ illius, ] i. terræ. m Viis illorum, ] i. fluuierum, n Directæ sunt, ] i. oppositæ, ne perficiant, quod disponunt. p In ira eius, ] i. in correctione eius, i. Dei, quæ videtur esse ex ira, cùm potius sit ex misericordia. Vnde 2. **Mat.** 6. c. Multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim uitiones adhibere, magni beneficij est indicium. **Pf.** 98. Deus tu propitius fuisti eis, ] &c. q Bona ] vitæ æternæ. a Bonis ] i. omnibus electis. f Creata sunt, ] id est, præparata. **Mat.** 25. c. Venite, &c. t Ab æterno, ] id est, ab initio. u Sic] i. similiter. x Nequissimi, ] i. peccatoribus. y Bona ] vitæ æternæ. z Et mala] gehennæ præparata sunt ab æterno: bona, si penituerint; mala, si non penituerint, sup. 15. d. Ante hominem vita, & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi.

Initium

a Initium &c.] i.res necessariæ viæ hominum substatuendæ, secundum quod in principio cōdita fuit. Sunt. b Aqua ignis] i.instrumenta diversarum artium. e Sal] quo cibaria cōdiuntur. f Lac] quo parvuli nutriuntur. g Et panis] de simila factus, quo adulti videntur. h Et mel, quo sunt potus & medicinae. Et botrus] unde sit vinum

serpentes] venenati. g Et romphæa vindicans] i. gladius versatilis ante introitum Paradisi positus, vel diuina sententia de malis vindictam faciens. h In exterminium] i. in omnimodam condemnationem. i Impios] vindicans, hæc inquam, creata sunt ad vindictam, k In mandatis eius epulabuntur, l maligni Spiritus, i.

i impios, in k mandatis eius l epulabuntur, m & super terram in necessitate n præparabuntur, o & in temporibus suis non p præterient verbum. q Propterea r ab initio s confirmatus sum, & consiliatus sum & cogitavi, e & scripta dimisi. u Omnia opera Domini x bona y & omne opus sua z hora a subministrabit. b Non est dicere: hoc c illo nequius est. d Omnia n. in tempore suo comprobabuntur. Et e nunc in omni corde f & qre collaudate, & benedicte g nomen Domini,

C A P. X L.

b Occupatio magna i. creata est k omnibus hominibus, vel quando Dominus

iussit, n Præparabuntur] Dæmones, vel creature prædictæ ad puniendum malos. o Et in temporibus suis] quando opportunum fuerit. p Non præterient verbum, ] i.mandatum Dei dè puniendis malis. q Propterea, id est, quia non est dicere: quid est hoc, aut quid est illud: vel quia sic video punitum peccatum Adæ. r Ab initio intelligentia meæ. s Confirmatus sum, &c.] id est, cogitando circa hæc firmatus sum in consilio meo, ne caderem in errorem, nimis inquirendo obscura Scripturaram, & occulta Dei. t Et scripta dimisi, ] i. libros, in quibus monui, ne quis indiscretè iudicet in praesenti de ambiguis, & futuris, vel perscrutetur nimis curiose incerta, & occulta Sapientia Dei. u p 3.c. In pluribus operibus Dei ne fueris curiosus, non est enim tibi necessarium ea, quæ abscondita sunt, videre oculis tuis, i. inquirere ad vindendum. v Omnia opera Domini] siue creationis, siue re-creationis. x Bonæ] in se & omnibus ventribus benè eis. y Et omne opus] tam Dei, quam hominum. z Sua hora] i. suo tempore, a Subministrabit, ] id est, Deus manifestabit, quale sit. Vel. y Omne opus tam misericordia, quam iustitia. z Sua hora subministrabit, ] id est, faciet Dominus ad t salarium. b non est dicere] id est, solatia. non est dicendum, vel nou potest discretè dici. c Hoc illo nequius est, ] id est, hoc corpus, vel hoc tempus illo peius est. Nihil enim malum, nequius à Deo est. Et tangit hic Author errore quorundam, qui putant à Deo esse, & non ex meritis hominum, quod tempus vnum nequius est alio. Vnde dicit Glas. Rab. Ne dicas priora meliora fuere tempora, quam nunc sunt virtutes enim faciunt dies bonos, vitia malos. d Omnia enim in tempore suo comprobabuntur] i. manifestabuntur. e Et nunc in omni corde] id est, corde perfecto, vel in omni cogitatione, omni intentione, omni affectione. f Et ore collaudate & benedicite] id est, bonum dicate. g Nomen Domini] id est, filium, vel Dominum nominabilem.

E X P O S I T I O C A P. X L.

b Occupatio &c.] Hoc cap. diuiditur in duas partes. In prima agitur de malis, quæ homo per peccatum incurrit. In secunda de bonis, quæ ex gratia oriuntur. Dicit ergo. b Occupatio magna] ducatione. i. Creatæ est] in peccato Adæ, dicit Glo. i. pro peccato Adæ. k Omnibus hominibus] ortum ducetibus ex Adam Est autem occupatio labor, siue sollicitudo mentem occupans circa temporalia. Vnde Magister Hugo describit eam. Occupatio est destruacio, & illaqueatio metis, quæ auertit & dissipat, & illaqueat eam, ne cogitare valeat ea, quæ salutis sunt. Est autem triplex occupatio, ut ipse dicit: Prima est necessitas, quæ præsenti miseris necessaria est. Hæc est mala malitia miseria, non culpæ: quia etiæ pœna à bea- Triples titudine aliena; culpæ tamen non habet iustitiae contrariæ. Se- occupa- cùda est curiositas, qua mēs humana instat scrutari, aut quæ scire nō cōuenit, aut quæ scire noxiū est. Tertia est cupiditas, qua mēs humana in acquirēdis, & cōseruādis temporalib.. Aliter

Δ distendit totum b Occupatio magna] i. necessitas laborandi, & necessaria pro- capie- curādi, & defectus proprios reparandi. i. Creatæ est oīb. hominib. l. m. ♦ id est, post

D  
Sap. 29.  
d.

Moral.

ad bibendum. k Et oleum] ad olera cōdiendum, & ad lucernas necessarium. l Et vestimentum] ad frigus arcendum, & dēdecora corporis protegendum. m Hæc omnia] i. electis. n In bona] i. in bonis eorum creata sunt, quia illis benè vtuntur. o Sic &c.] qui illis abutuntur. p In mala] i. in materiam peccati, & in dānamēm aeternam. Sap. 14. b. Creatura Dei in odium factæ sunt & in temptationem animæ hominum, & in muscipulam pedibus insipientium. Ecclesiasticus deceū ponit, quæ sunt vitæ hominum necessaria. Aquæ ad lauandum, ignem ad coquendum, ferrum ad secandum, sal ad condiendum, lac ad parvulos nutriendū, panē ad comedendū, mel ad sanādū, vinū ad bibendū, oleum ad lucendum, vestimentū ad vestiendū. Morali- ter. a Initium, &c.] spirituali. b Aqua] Baptismi. c Ignis] Paenitentia. d Mar. 3. c. Ipse baptizabit in spiritu & igne. d Ferrū] patientia. e Sal] Sapientia. f Lac] innocentia. g Panis similagineus] spiritualis doctrinæ. h Mel] dulcedo contemplationis. i Botrus] lætitia spiritualis. k Oleum] pietatis. l Vestimentū] charitatis, quæ operit multitudinē peccatorū. Mat. 10. vlt. d. Hæc omnia in Christo reperimus. Aquæ habuit in Baptismo prius ignem pœnitentia in deserto, post ferrum patientia in temptatione, post sal sapientia in responsione. Lac innocentia in conuersatione. Panem similagineum in prædicatione. Mel suavitatis in correctione. Botrum iucunditatis in transfiguratione. Vnde & Petrus tres tabernas voluit facere. Mat. 17. in infirmorū curatione. vestimentum charitatis in passione. a. Oleum pietatis Ina. 15. b. Maiores charitatem, &c. Alter. b Aqua] doctrina refrigerans. c Ignis] doctrina inflammandis. d Ferrum] sermo increpans. e Sal (discretio) f Lac] doctrina parvolorum. g Panis similagineus] doctrina solida adulutorum. h Mel] dulcedo Scripturæ. i Botrus] ferver zeli. k Oleum] compassionis. l Vestimentum] honestæ conuersationis. m Hæc omnia. &c. ] cœrata sunt. Sap. 16. d. Omnia transfigurata omnium, &c. o Sic &c.] i. hereticis & hypocritis. p In mala conuerteruntur, quia eis abutuntur. Vnde Sap. 16. d. Creatura tibi factori deseruens &c. Job. 3. c. Egressus est populus &c. Ibi dicit Adamantius: Peccatori omnis creatura hostis est: Iusto seruient omnia. q Sunt Spiritus] maligni: r Qui ad vindictam] malorum. s Creatæ sunt] à se non à Deo, non quod seipso creauerint, sed peccato suo tales effecti sunt. & ponitur ad consecutiue, non finaliter, sicut Psal. 103. Draco iste, quæ formasti ad illudendū ei. t Et in furore tuo, id est, animi perturbatione, & amissæ felicitatis dolore. u Cōfirmauerunt tormenta sua] desperantes & in malitia simul, & poena Proficientes. x Et in tempore consummationis] mundi, id est, in fine, quod veniet Antichristus, & soluetur Sathanas. Apoc. 20. c. y Effudent virtutē] malitia sua, id est, grauiter instabunt ad cruciandū bonos. z Et furem, &c. ] i. contra se iram Dei cōcitabunt se uiendo bonos. Job. 40. b. Cōstrinxit caudam suā, quasi cedrum. Apoc. 12. c. Væ terræ. & mari, quia descendit Diabolus ad &c. a Ignis grādo, &c. i. infirmas inducens mortem, b Omnia hæc ad vindictam malorum. c Creatæ sunt] cōsecutiue, non finaliter. Omnia enim ante peccatum obediēbat homini, nunc verò impugnat ipsum, & in futuro grauius expugnabit. Vnde Sap. 5. c. Accipiet armaturā zeli illius, &c. i. d. Dūi homo in Paradiso uiuerset, non ignis vreret, non aqua submergeret, non aëris absentia suffocaret, non spinarum aculeus pungere, non omne, quod nocet mortalibus noceret. d Bestiarum dentes] quæ prius hominibus obediebant. e Et scorpij] ore blandientes, & cauda pungentes. Et

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XL.

¶ Stetditur. Prima mala est, secunda peior, tertia pessima. Vnde eccl. i.c. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum, ut occupentur in ea. ¶ Et iugum graue, id est, afflictio grauis.

c Super filios Adam] heredes originalis peccati. De hoc iugo dicitur Tbre. i.e. Vigilauit iugum iniuitatum meum in manu eius. est autem

iugum corporis poena; iugum animae culpa. 1/a. s. e. Vx qui trahitis iniuitates in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plastrum pectoratum. Primum iugum per gratiam fit. Mst. 11.d. Iugum meum suave est, &c. Secundum per gratiam omnino destruitur. 1f. 9.a. Iu-

gam oneris eius & virgam humeri eius & sceptrum exactoris eius. 11. m. 10. f. Aferetur onus eius de humero tuo, & iugum eius de collo tuo, & computrescit iugum a facie olei, & quia dixerat. Occupatio magna creata est hominibus, exponit quam magna. d. A die &c. a qua contraxerunt sacram, & meritum facci, i. culpam & poenam. e. Usque in diem, &c. i. in terram. 1ob. 1.-d. Nudus egressus sum de utero matris meae, &c. Genes. 3.d. In sudore vultus tui, &c. f. Cogitationes eorum, i. variæ mentis sollicitudines torquentes: Ecce occupatio. g. Et timores cordis] quibus sibi vanè timent trepidantes, vbi non est timor: Ecce iugum. h. Adinuentiones expectationis. fictions, quibus fingunt bona sibi futura, quæ vanè expectant, vel mala sibi ventura, quæ male timet. Nau. 1.a. Onus Niniue liber visionis. Sap. 17 c. Cum sit timida nequitia, data est in omnium condemnationem. Semper enim presumit seua perturbata conscientia: nihil enim est timor, nisi presumptionis adiutorium. Poëta.

Pessimus in dubiis augur, timor,

¶ Eccl. 9.c. Exosof habui eos propter, malitiam adinuentorum eorum. i. Et dies finitionis] id est, præconceptione diei mortis, vel cuiuslibet diei, cui continuè morimur, quæ timorem, & dolorem magnum facit. Vnde Senec. In omni morbo tria haec graui sunt metus mortis, dolor corporis, & intermissione voluptatis. Huiusmodi igitur angustia, sunt, supple, communiter sine personæ acceptance. k. A Præidente, &c. id est, à maximo usque ad minimum, à diuite usque ad pauperem, à potente usque ad debilem, à Prælato usque ad subditum, à Doctore usque ad Discipulum. Sedem gloriosâ vocat solium Regum, vel tribunal Iudicium, vel cathedram Prælatorum, vel Doctorum: quas omnes sedes vanæ gloria vndique circumdat. Vnde & ipse Dominus in loco prædicationis, id est, in pinnaculo templi tentatus fuit de vanâ gloria. m. Ab eo, &c.] quasi veste hyacinthina, & portat coronam, vt Rex, vel vt Clericus. n. usque ad eum, &c.] id est, sacco, vel veste stupea. o. Furor] id est, iracundia, luxuria illud. 11. a. leuis furor est. p. Zelus] id est, inuidia, vel zelotypia. q. Tumultus euruarum, vel cogitationum, & affectionum, vel litium. r. Fluctuatio] id est, animi vacillatio. s. Et timor mortis] æternæ, vel temporalis. t. Iracundia perseuerans] id est, continuè affigens, vel ira conuersa in odium. u. Et contentio] causarum, discordia disputationum & contradictionum. Haec omnia insultum faciunt in omnem hominem. x. Et in tempore perfectionis id est, nocturnæ quietis, quando homo post laborem diei quiete & somno refici debet. y. In cubili, &c. id est, nocturna visio. z. Immutat scientiam eius] id est, perturbat animam, vt videatur sibi scire, quæ nescit: & nescire quæ scit. a. Modicum tanquam nihil in requie] est homo toto tempore vita sua. b. Et ab eo in somnis, quasi in die respectus] fit, i. vñlo, i. videt per somnum, dormiens id, quod viderat per diē vigilans, cernit in nocte somnians: ex cogitatione enim præcedente sapienter oruntur somnia. Vnde (atu. Somnia ne cures & c. sup. 34. 2. Multos errare fecerunt somnia: & exciderunt sperantes in illis. e. Conturbatus est in visu cordis sui] id est, de visione somni sui. Tanquam qui euaserit in die bellum, i. in quo etiam post bellum remanet timor, & tremor turbans eum. b. In tempore salutis sua, id est, sanitatis, vel prosperitatis sua. i. Ex surrexit] homo miser per superbiam se erexit. k. Et admirans] id est, seipsum mirabilem astutans. l. Ad nullum timorem cum omni

A id est, post etiam propter peccatum inficta sine exceptione tam nobili quam ignobilis. 1ob. 5. b. Homo natus ad laborem &c. Gen. 3. c. Maledicta terra in opere tuo: in laboribus contedes ex eo. a. Et iugum] multiplicis poenitatis. b. Graue corpori & ipsi animæ. Sap. 9. c. Corpus, quod eotrupitur, aggrauat animam: & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem

c. Super filios Adam, id est, super omnes homines peccati originalis heredes. d. A die exitus de ventre matris eorum] id est, Euze. e. Usque in diem sepulturæ in matrem omnium] id est, in terram, de qua sumptus est omnis homo. f. Cogitationes eorum] vanæ & timores cordis] mundani, & humani. b. Adinuentio nes expectationis] id est, quæ sunt per expectationem, & deliberationem, vel pro re expectata. i. Et dies finitionis] i. qui tendunt ad mortem. Huiusmodi supple, occupatio, & iugum super omnes filios Adam est. h. A Præidente super sedem gloriosam, id est, à Lucifero volente sedere cum Dño, & præsidere cum aliis Angelis. i. Usque ad humiliatum, &c.] i. usque ad Adam in terram, & cinerem redigibilem proper peccatum. m. Ab eo, &c.] i. à Prælato usque ad subditum: vel à contemplatio usque ad actuum. o. Furor] Dei, id est, vindicta peccatorum. p. Zelus] Christi, quo zelat animas, propter quem non parcer in futuro: vel qui sibi animas suas, vel aliorum abstulerunt. prou. 6.d. Zelus & furor viri non parcer in die vindictæ. q. Tumultus Dæmonum, vel damnatorum in inferno clamantium præ dolore. r. Fluctuatio] nunc ad ignem, nunc ad aquam recurrens, & simul utramque poenam sentiens: quia ibi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. 1ob. 10. d. Item 1ob. 24. c. Ad calorem nimium transiet ab aquis nivium. f. Et timor mortis] æternæ, vel etiam temporalis, quam timet omnis malus. 1ob. 15. c. Terrebit eum tribulatio, & angustia vallabit eum: Len. 26. f. Terrebit eos sonitus folij volantis: & ita fugient quasi gladium. t. Iraçundia perseuerans] id est, ira Iudicis in æternum puniens. u. Et contentio] conscientia remordens, & sibi ipsi contendens: quia ibi nulla pax, nulla doloris mitigatio erit, x. Et in tempore &c.] id est, in tempore quo debebat homo venire ad refectionem æternam, ad epulas, & nuptias Agni. y. In cubili somnus, &c.] id est, corpore in sepulchro iacente, deletione, quam habuit in presenti vita, quasi nox immutat sensum animæ eius in inferno dolentis; quia longè ibi aliter sentit de voluptatibus huius mundi. quam hic senserit, dum viuebat in corpore: Poena enim aperit ibi oculos cordis, quos hic culpa claudit, vt dicit Gregor. Vel, Somnus noctis, id est, delectatio peccati. z. Immurat scientiam eius] id est, causa est immutationis eius: quia delectatio peccati mutabitur in tormentum, & materiam supplicij. a. Modicum tanquam nihil in requie supple fuit respectu laboris æterni, licet toto tempore vita sua requieuerit, quod est impossibile: quia omnis homo in dolore & labore viuit. Vnde Eccl. 2. d. Cuncti dies eius doloribus, & æruminis pleni sunt: nec per noctem in mente requiescit. i. Et ab eo huic tali existenti. c. In somnis peccati. d. Quasi in die iustæ fit, respectus, ad diuinam miserationem, q.d. ita securè cogitat, & sperat hominum in peccatis de Dei miseratione, sicut ille, qui vivit in iustitia, & sanctitate. Eccl. 3.c. Sunt impi, qui ita securi sunt, quasi iustorum facta habeant. e. Conturbatus est in visu cordis sui] id est, videndo cor suum tam turpe, tam fastidum: vel quoniam videbitur cor suum ab omnibus, qui erunt in iudicio; vel in visione iudicij, & inferni, reuelatis oculis cordis aspiciet velit. nolit, vnde totus turbabitur. Sap. 5.a. Videntes turbabuntur timore horribili. f. Tanquam qui euaserit, i. extrax Vas corporis exierit. g. In die bellum, i. in die mortis, quando morbus cum natura pugnat, De quo 1ob. 40.d. Memento bellum & vlera non adjicias loqui. Vel, f. Tanquam qui euaserit in die bellum] i. de vita præsentia. Tunc enim turbabuntur, qui his non volunt turbare seipso per poenitentiam. b. In tempore salutis sua, i. concessio od promerendum salutem: vel tempore prosperitatis, & sanitatis. Exsurrexit, superbiendo. k. Et admirans, i. cupiditate rerum temporalium astutans. l. Ad nullum timor regni Dei, vel hominis

al. tre-  
sédetes.

Mat. 4.  
a.

aliter.

nullum timorem, cum omni carne, &c.] hoc est, respiciens, & admirans suam magnitudinem nullo timore conspescitur, nec Dei, nec hominis, nec pecoris. Vel sic. [Et admirans ad nullum timorem] id est, nihil timens. *Cum omni carne, &c.]* inane conuenit, quasi dicat, nihil est ab igne tutum. Tangit flagitium bestiale, &

*Contra nat. ra, quod ex superbia incusit fit homo.* Et super peccatores septuplum. Ad hanc mors, g sanguis, h contentio, & i rhomphæa, & oppressiones, l famæ, & m contritio, & n flagella. o Super iniquos p creata sunt hæc omnia, q & propter illos r factus est cataclysmus. / Omnia enim, quæ de terra sunt, & in terram conuententur, n & aquæ omnes in mare conuententur. x Omne munus, & iniquitas y delebitur; & fides z in sæculum stabit. a Substantia iniustorum, sicut b fluuius, t siccabuntur; & sicut c tonitruum magnum in pluvia, personabunt. In d aperiendo manus suas e læabitur; sic f præuaricatores ing consummatione b tabescet. i Nepotes impiorum k nō multiplicabunt ramos: & l radices immudæ m super cacumē petra n sonat. f Mors] præmatura. g Sanguis] id est, homicidium. h Contentio] id est, discordia & rixa. i Et rhomphæa] id est, gladius persecutionis. k Oppressiones] Tyrannorum, vel hostium tam temporalium, quam spiritualium. l Fames] id est, defectus virtualium. m Et contritio] id est, dolor cordis. n Et flagella] corporis. o Super iniquos] puniendos. p Creatæ sunt hæc omnia] à Deo Iudice iusto, qui nullum malum relinquit impunitum. q Et propter illos] i. propter iniquitates illorū. Factus est cataclysmus; i. diluuium generale. Gen. 7. Ecce omnia mala prædicta propter peccatum Adx & petræ superaddita incurrit homo. Vnde Rab. peccanti homini multiplex poena deputata est, ut corre. Etus poeniteat, & deinceps caueat; sed quia negligit, & in poenit. proficit, & etiæ meritis poenarū, induxit Dñs diluuiū orbi, ut hominem deleret, quem creauit. Ad comparationem verò poenæ futuræ nihil est, quod homo patitur in presenti. Quare autem hæc mala homini inferantur, ostendit. / Omnia enim quæ de terra sunt] etiam homines secundum corpus. t In terram conuententur] Gen. 3. d. Terra es &c. 2. Reg. 14. c. Omnes morimur, &c. eet. 3. d. Omnia pergunt ad eundem locum. u Et aquæ omnes in mare conuententur] vnde excunt, eet. 1. b. Omnia flumina intrat in mare, &c. x Omne munus] id est, omnis quæstus per auaritiam collectus, vel omnis fructus acceptorum munerum. y Et iniquitas j mundanæ, vel carnalis concupiscentiæ, y Delebitur] id est, cessabit, & trahabit, & annihilabitur, i. Joan. 2. c. Transit mundus, & concupiscentia eius. Vel sic. x Omne munus, & iniquitas] quasi omne munus iniquum à corde, ab ore, à manu. y Delebitur] id est, cessabit in futuro: quia non est Hypocrisis, vel vana gloria, vel auaritia in inferno, neque in celo. z Et fides, &c.] id est, merces fidei, qua per dilectionem operatur. Et non est contrarium, quod dicitur. 1. Cor. 13. c. quod fides, & spes euacuabuntur. a Substantia iniustorum] id est, bona temporalia, quæ iniusti iniuste possident. b Sicut fluuius siccabuntur] id est, velociter evanescent. Sap. 5. b. Quid nobis profuit superbia; aut diuinarum iactantia quid contulit nobis? Transferunt omnia illa, sicut umbra. Vel sic. a Substantia iniustorum, &c.] id est, sicut torrens, qui cum impetu fluit in hyeme, & siccatur, & deficit in estate; si diuitiae huius mundi in presenti vita abundanter in futura mendicabunt, nec accipiunt, sicut patet in diuite epulone. Luc. 16. f. Psal. 75. Dormierunt somnum suum, &c. Quædam Glos. sup. Job. dicit. Quare? Quia nihil posuerunt in manibus pauperum. e Et sicut tonitruum, &c.] iniusti, id est, tumultuantur. Tonitruum multum perstrepit; scicid in pluvia deficit; sic pompa diuitium modis perstrepit, sed circid in pena cessabit. Pro. 10. d. Quasi tempora transiens non erit impius. Job. 21. b. Ducunt in bonis dies suos, &c. Isa. 25. b. Spiritus robustorum quasi turbó impellens parietem. d In aperiendo manus suas] ad accipendum mathera. e Latabitur] auarus. f Sic præuaricatores, ] id est, mandatorum Dei transgressores. g In consummatione, ] id est, fine vitæ. h Tabescunt] auarii vagi omnibus bonis. Psal. 75. Dormierunt somnum suum, &c.

rus de receptione munerum. sup. 4. d. Non sit manus tua porrœcta ad accipendum, & ad dandum collecta. Deut. 16. d. Nō accipies persona, nec munera, quia munera, ex cæcitate oculos Sapientum, & mutat verba Iustitiae. Sic præuaricatores] id est, quia præuaricatores illius præcepti. Non concupiscentem proximi tui. Exod. 26. c. g In consummatione] id est, in morte. h Tabescunt] auarii omni boni vacui. Job. 15. d. Ignis deuorabit tabernacula eorum, qui libenter munera accipiunt. i Nepotes impiorum] carne & imitatione. k Non multiplicabunt ramos] progeniei suæ, id est, non diu durabit generatio eorum. Vnde Rab. Sepe vidomus progeniem impiorum cito deficeret, maxime cum filii iniungantur iniquitatem patrum. l Et radices immundæ] id est, mali parentes, ex quibus mali rami filiorum nascuntur. m Super cacumē petra] id est, protestatus alicuius duræ & aridæ. n Sonant] id est, nimis intonant, & arescant, ut radices super petram. Comparatio est, quasi dicat, sicut radices non firmiter adhaerent petra; sed arescendo sonant, vel strepitum faciunt. sic impiorum parentum progenies non firmiter adhaeret Christo, sed arescat à gratia strepitum murmuris, ac mixtæ, ac inquietitudinis facit. Et sicut huiusmodi ad radices licet germinare incipient, ramen ad modicum ventum eradicantur; sic talis progenies licet aliquando bene facere incipiat, ad primum persecutionis æsum deicitur. Vnde Luk. 8. b. Hi radices non habent, quia ad tempus credunt, &c. Sap. 4. a Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas.

▲ Super omnem timorem] Déi, vel hominis refrænatur à cupiditate. a Cum omni carne] id est, contra omnem hominem. b Ab homine usque ad pecus] id est, tam contra hostilem, quam cuncta ignobilem, quasi dicat, cupiditate extuans morit certamen, & litus contra omnes homines tam nobiles, quam ignobiles. c Et idem (super peccatores) huiusmodi. d Septulisti] vindicabitur, id est, perfectè. e Ad hanc] id est, præter hanc, vel in altera hanc. f Mors] id est, moriendi necessitas, non solum timor mortis, ut prius. g Sanguis] id est, sanguinis effusio. h Contentio] dissensionis. i Et rhomphæa] persecutionis. k Oppressiones] tentationum. l Et famæ] defectus virtualium. m Et contritio] dolor cordis. n Et flagella] infirmatum, contumeliarum, & verberum. o Super iniquos creata sunt hæc omnia] quorum quædam creata sunt bonis, sed non super eos, immo bene potius sunt super ea. q Et propter illos] scilicet, iniquos, id est, propter iniquitates eorum. r Factus est cataclysmus] id est, diluuium generale, maximè propter peccatum contra naturam. Vel cataclysmi dicit multiplicitatem poenarum, quas propter peccata infligit Deus hominibus. Nec mirum, si mors, & contritus super iniquos creata sunt. s Omnia enim, &c.] id est, omnes homines, propter quos omnia facta sunt. t In terram conuententur] quatum ad corpus, præter Christum, & Beatam Virginem; ut dicunt. u Et aquæ, &c.] id est, omnes delectationes in pœnitentiâ. Vel per aquas accepit populus, iuxta illud Apoc. 17. d. Aquæ omnes, quas vidisti, ubi meretrix sedet, populi sunt, & Gentes, & linguae. Per mare, amaritudo mortis, quam nullus hominum evitare potest. 2. Reg. 14. e. Omnes morimur, &c. x Omne munus & iniquitas] id est, omne munus iniquæ acquisitum. y Delebitur] quia præterit mundus & omnis concupiscentia eius, i. Joan. 2. c. z Et fides in sæculum stabit] id est, merces fidei in æternum manebit, scilicet, aperta visio Dei. a Substantia iniustorum] id est, diuitiae auarorum, qui Deo, & proximis, & ipsis diuitiis retinendo iniuriantur. b Sicut fluuius siccabuntur] id est, velociter evanescent. Præterit enim figura huius mundi. i. Cor. 7. f. c Sicut, &c. id est, sicut tonitruum magnum sit, cum ignis in nube aquosa extinguit omnino, ita cum Dominus pluet in fine super ignem auaritiae, extinguit omnia, delectationes, & concupiscentiae, & miserorum querulosus gemitus personabit, quid profuit nobis superbia, aut diuinarum iactantia quid nobis contulit? Sap. 5. b. d In aperiendo manus suas] ad recipiendum. e Latabitur] auarus. f Sic præuaricatores, ] id est, mandatorum Dei transgressores. g In consummatione, ] id est, fine vitæ. h Tabescunt] auarii vagi omnibus bonis. Psal. 75. Dormierunt somnum suum, &c.

i Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos, ] id est, maleditorum generatio circid deficit, maximè cum filii parentes imitantur. l Et radices immundæ] id est, cogitationes malæ. m Super cacumē petra sonant] id est, super duritiam obstatini cotidis perstrepunt.

P. 128.

Al. t  
scam.Al. t  
Fili.

Albor.

Exod.  
26.

Mystic.

Mystic.

**a** Super omnem aquam viriditas] herba. **b** Et ad oram fluminis, id est, ripa fluminis. **c** Ante omnem fœnum] id est, ciuitas, quam omne fœnum. **d** Euelleretur id est, marcescat eusta fa, sicut fœni tectorū, quod prius quam vellatur, exarbitur. Hoc est dicere, sicut herba, quæ secus flumen est, ciuitas crescit, & ciuitas euellitur a terra, & arescit ex uulsa; impij & errorum progenies cird florent diuinitiis, delitatis, & honoribus huius mundi, & subiecto moriuntur, & marcescent *Jsa.* 40.

**b** Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius, quasi flos agri. Exsiccatum est, & cecidit flos. *Iac.* 1. b. Exortus est Sol, & arescit fœnum; & flos eius decidit: & decor vulnus illius deperiit; ita & diues in itineribus suis marcescent.

**a** Super omnem aquam viriditas] id est, temporalis prosperitas eorum, quasi dicat, velociter transit viros temporalis prosperitatis, quam omnis aqua, quæ defluit incessanter. **b** Et ad oram fluminis] id est, tempore tentationis. **c** Ante fœnum euelletur] viriditas temporalis, id est, ciuitas deficit, quam herba in ripa fluminis euellatur. **e** Gratia, &c.] Secunda pars capituli, in qua agitur de bonis gratiis, per quæ prædictæ misericordie relevantur. Dicit ergo, Gratia Dei superabundans in fidelibus. **f** Sicut paradiſus, &c.] fructificat diuersas species virtutum, dicit *Glo.* id est, ex gratia Dei est multiplicatio bonorum operum. **g** Et misericordia] Dei, vel etiam hominis. **h** In seculo permanet] in effectu suo. Vnde *Mat.* 5. a. Beati misericordes, &c. **i** Vita sibi, &c.] dulcore spiritualis iustitiae, & serenæ conscientiae in presenti, & sapore æternæ suauitatis in futuro. Vnde *Psal.* 96. Lux orta est, &c. *Ecc.* 5. c. Dulcis est somnus operati, siue parum, siue multum comedat. **k** Et in ea inuenies] post laborem utilem. **l** Thesaurum] æternæ remunerationis. De quo *Matth.* 6. c. Thesaurizate vobis thesauros in celo. **m** Edificatio ciuitatis] id est, Ecclesia, vel operum bonorum constructio. **n** Firmabit nomen] bona fama, id est, firmum faciet. Multiplicatio, enim bonorum operum confirmatione est bona fama. **o** Et super hanc] edificationem. **p** Mulier immaculata computabitur] id est, in eminentiori loco huius edificationis collocabitur virginitas. Vnde *Kab.* in originali dicit: Præcipuum, & supremum in meritis Electorum Virginitas habet præmium, quia & Angelis sociatur in celis, & sequitur Agnum, quocunque ierit. De hoc *Apoc.* 14. a. Sic pelles hiacynthina in tabernaculo celo viciniores rubricatis, etiam Martyribus fuerunt. Hoc tamen questionem habet, nec est verum simpliciter. **q** Vinum] modicè sumptu. **r** Et musica] id est, instrumentorum, vel cantuum consonantia. **s** Iustificant cor] naturaliter. Vnde *Psal.* 103. Et vinum iustificant cor hominis.

Mystic. **t** *Vinum*, id est, fervor scientiarum. **r** Et musica] id est, consonantia Prophetarum. **s** Iustificant cor] hominis intelligentiae spiritualiter. **t** Et super veraque, &c.] Euangeliz. Vnde (*Ant.* 1. a. dicit Sponsa. Meliora sunt vbera tua vino, &c. **u** Tibi] id est, Prophetarum subtiles, & logi, ut tibi, remotissima promittentes. **v** Et psalterium] id est, lex decem mandata continens. **w** Suauem faciunt melodiam] quia concordant in idipsum lex, & Propheta: quod, enim lex figuratiter demonstravit; hoc idem Prophetæ prædixerunt futurum, & hoc idem Euangeliu demonstrat impletum. Vnde sequitur. **x** Et super veraque lingua suavis] id est, Christi, vel Apostolorum prædicatio. **y** Gratiam & speciem] id est, gloriosa speciem artificialium, quia gratis, id est, voluntarie sunt. **z** Desiderabit oculus] id est, libenter aspicit, & delectatur in his. **aa** Et super hæc virides fationes] id est, prata, vel sata vireria, quasi dicat, pulchriora sunt opera naturæ, quam opera artis, & maior est delectatio sensus.

Mystic. **bb** Gratiam & speciem] id est, gratiosam speciem templi, & ceremonialium. **cc** Desiderabit oculus] interior, id est, intellectus ad videndum. **dd** Et super hæc virides

fationes] id est, virtutes, quæ Christus seruit in terra cordis humani, vel semina sua prædicationis. Major enim in infinitum delectatio est, & pulchritudo in prædicatione Euangeli, & virore bonorum, in quo moderni delectantur, quam in ornatu templi, & veteri cultura legis, quæ prior populus sub lege habuit. **d** Amicus, & sodalis in tempore] necessitatis, id est, in omni fortuna. **e** Convenientes] id est, mutuò se subleuantes. **g** Et super utroque mulier cum vita. **h** Fratres in adiutorium & in tempore tribulationis; & super eos misericordia liberavit. **i** Aurum & argentum, & constitutio pedum; & super utrumque mulier cum vita] suo conueniens, quasi dicat, conueniens est societas amici, sodalis veri, sed conuenientior est societas mulieris, & viri bene corporis cordantium simul.

**j** *Mystic.* **a** Amicus & sodalis] id est, antiqui Patres. **e** In al. t tempore conuenientes] id est, adiuuicem concordantes, & subuenientes. **g** Et super utroque mulier cum vita] id est, Ecclesia cum Christo conueniens, quasi dicat, grata fuit, & placida Antiquorum societas; sed gravior, & conuenientior est societas Christi, & Ecclesie. **h** Fratres in adiutorium] id est, mutuò se iuuantes. **i** In tempore tribulationis] spiritualis, vel corporalis, supple, sunt accepti, vel utiles. **l** Et super eos misericordia liberabit] a malo tribulationis, quasi dicat, magis liberabit a malo tribulationis misericordia, quam frater *Psal.* 48. Frater non redimit: redimet homo, &c. **l** Aurum & argentum] id est, stabilitas gressuum, supple, sunt adiutorium hominum. **m** Et super utrumque] id est, Sapientia, ex qua bonum datur consilium. Vel sic. **l** Aurum & argentum] id est, omnes diuitiae. **n** Et constitutio pedum] id est, sanitas corporis, per quam pedes stabiles, & fixi consistunt, supple, sunt in adiutorium hominum. **o** Et super utrumque] id est, diuitias, & laniates, corporales. **p** Consilium beneplacitum] id est, adimplecio consilij Domini beneplacens. *Matr.* 19. c. Si vis perfectus esse, &c. quasi dicat, bona sunt diuitiae, bona est sanitas; sed paupertas omnia abjecta. vel subiecta, multo melior est. Vnde dicit *Glo.* *Kab.* Diuitiae datur a Domino in tempore legis roboraerunt corda Antiquorum, quibus dictum est: Si volueritis & audieritis me, bona terra commederis. *l/a.* i.e. Sed hæc excellit timor Domini, & voluntaria paupertas Ecclesie Christi, & hæc, & omnes facultates mundi abjecta. *Matr.* 5. a. Beati pauperes spiritu, &c. **q** Facultates, id est, diuitiae, & mundanæ possessiones. **r** Et virtutes, id est, corporales vires. **s** Exaltat cor] id est, per superbiam. Vnde *l/a.* 7. a. Requieuit Syria super Ephraim, id est, superbis super diuitias. Syria, interpretatur sublimis, & Ephraim fruſtans. Ideo monet *Apostolus.* 1. *Tlm.* 6. d. Præcipie diuitibus non sublime sapere. **t** Et super hæc] id est, melius, quam hæc.

**u** Timor Domini] exaltat cor: quia illa mala exaltatione exaltat cor; timor vero bona exaltatione exaltat, quia humiliat, & merito humiliatis exaltatur cor. *Luc.* 14. c. Qui se humiliat, exaltabitur. **Vel.** **f** Super hæc timor Domini] quasi repressorum comprimens. Vnde *sup.* 25. b. Timor Domini super omnia se superponit. **g** Non est in timore Domini minoratio] id est, defectus boni, sed profectus: quia timentibus Deum nihil deest. Vnde *Psal.* 33. Inquirentes Dominum non minuentur omni bono. **h** Et non est in eo inquirere adiutorium] aliud a timore, quasi dicat, timor sibi sufficiens est. Vnde *Proverbiorum* 14. d. Timor Domini fons vita, ut declinet, id est, declinare faciat, a ruina mortis.

**i** Timor Domini] filialis. **j** Sicut paradiſus benedictionis] id est, abundans omnibus bonis; sicut paradiſus omnibus promis. **k** Super omnem gloriam] temporalem. **l** Operuerunt illum] benedictiones Domini, & æterna præmia, quasi dicat, timentem Dominum circumstant, & ornant benedictiones Domini, & æterna præmia, plusquam aliqua gloria temporalis. Sed quia timor Domini otiosus non est. Iuxta illud *Ecc.* 7. c. Qui timet Deum, nihil negligit. Ideo subiungit Auctor, otium, & pigritiam prohibens.

a Fili,

**a** Fili, in tempore vita tua] presentis, i. tibi data ad seruendum Domino, & promerendum vitam eternam. **b** Ne indiges] Consequens ponit pro antecedente i. ne otieris, quod sequitur egestas. *Prov. 10:2*. Egestatem operata est manus remissa, manus autem fortium diutias parat. *Prov. 21:3*. Cogitationes robusti semper in abundantia: omnis autem piger in egestate est. *Vel sic.* **a** Fili, in tempore vita tua] i. Fili, a in tempore vita tua b ne iniquandiu viuis. **b** Ne indiges] per corporem bonis operibus. **c** Melius est enim mori, quam d indigere. **e** Vir f respiciens in memorem alienam, non g est vita eius in cogitatione victus. **h** Alit enim i. animam suam cibis k alienis. **l** Vir autem f disciplinatus m & eruditus n custodiet se. In o ore imprudentis p condulcabit in q, inopia, r & in ventre eius ignis ardebit.

## C A P. XLI.

**m** Mors, quam t amara est me-moria tua u homini f iniusto, & x pacem y habenti in substantiis suis, z viro quieto, a & cuius via directa sunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum! **b** O mors, c bonum est iudicium tuum. **d** homini indigenti, e & qui minoratur viribus, f defecto xstate, g & cui de omnibus h cura est, i & incredibili, k qui l perdit m Sapientiam! **n** Noli t metuere iudicium mortis. semper comedere in mensa aliena, & nunquam in sua, ut mimus, vel scurra. **g** Non est vita, &c. i. non cogitat, qualiter de labore suo viuat. **b** Alit enim animam suam, j. animalitatem suam. **k** Cibis alienis] permanens otiosus. *Econtra de forti muliere. Pro. v. 1. d.* Panem ociosa non comedit. Et idem talibus dare eleemosynas pauperum, qui possunt laborare, peccatum est. *Vnde Iero. Histrionib. dare, nihil aliud est, quam Daemonib. sacrificare.* Hoc ad literam dicitur contra Clericos beneficiatos, qui nihil boni facientes semper aluntur de mensa Domini. Quib. Dominus dicit per *Psi. 126*. Surgite postquam federitis, qui maducatis panem doloris.

**Mythic.** **e** Vir respiciens in mensam alienam] i. ad doctrinam haereticam, vel ad temporalem delectationem. **g** Non est vita eius in cogitatione victus] spiritualis, i. intelligentia veritatis, qua viuit anima. **b** Alit enim animam suam cibis alienis] i. haereticorum documentis, vel Philosophorum fragmentis, vel mundanis delectationib. Et de huiusmodi mēsis dicitur. *Ia. 28.* **b** Omnes mensæ repletæ sunt vomitu, sordiumque. *Vel sic:* **e** Vir, i. aliquis potens operari. **f** Aspiciens in mensam alienam] i. ad abundantiam aliorum sperans se orationib. eorum saluari, & ideo nolens operari. **g** Non est vita, &c. **j**. non cogitat, ut de suo bono opere viuat. **h** Alit enim] modò per stultam confidentiam, i. alendam purat. **..** Animam suam cibis alienis, **j**. bonis meritis & precibus aliorum, & ideo esuriens mendicabit in futuro, dicens cum fatuis virginibus. Date nobis de oleo vestro: &c. Et dicet eis. Ne forte non sufficiat, &c. *Mat. 25.* **a**. **i**. **Vir autem disciplinatus**] vita. **m** Et eruditus] scientia, i. vir bonus. **n** Custodiet se] ne sit otiosus, dum tempus habet operandi. **o** In ore imprudentis, **j**. i. pigri & improvidentis sibi in posterum. **p** Condulcabitur, **j**. commendabitur. *Vel.* **Conculcabitur**, **j**. frequenter versabitur. **q** Inopia, **j**. i. otium, vel de otio verba. **r** Et in ventre eius ignis ardebit, **j**. fames & sitis, vel ignis inferni, aut cupiditatis, aut luxuriae, vel qui talentum sibi creditum abscondit, nolens prodesse proximo, cum posset, tandem doloribus inferni, & sera penitentia extuabit. *Pro. 20:20.* **a**. Propter frigus piger arare noluit: mendicabit ergo æsta-te, & non dabitur ei.

## E X P O S I T I O C A P. X L I.

**m** Mors, &c.] Hoc capitulum diuiditur in quinque partes. **Primò** ostendit Auctor, quibus iudicium mortis odibile est, & quibus amabile. Secundò ostendit mortem non esse metuendam, eo quod ineuitabiliter à Deo omnibus infligatur, ibi. Noli metuere iudicium mortis, &c.] Tertiò ostendit peccatores esse abominabiles comminans eis pñnam eternam, ibi. [Filij abominationum sunt filii peccatorum.] Quartò ostendit bonam famam præcellere cunctis thesauris, ibi. [Curam habe de bono nomine.] Quintò & Ultimò instruit nos,

Hugonis Cardinalis Tom. 111.

vt à virtutis caueamus, & virtutibus operam demus, ne spretis melioribus eligamus peiora, quæ sequitur confusio semipaterna, ibi. Disciplinam in pace, vsque in finem capituli. Considerans ergo Auctor, quod eco contrario sicut pauperibus, & mundi contemptoribus gratiosa est mors; ita homini infuso amara. Dicit ergo, / O mors ] corporalis. **z** Quam amara est memoria tua] quanto magis præsentia tua.

**u** Homini iniusto] contra proximum male acquirendo, male retinendo, male etiam expendendo. Scit enim quod iudicium fiet sine misericordia illis, qui non fecerunt misericordiam. *Iac. 2:2. vt patet in diuite epulone. Luc. 16:6. Vel.* [Homini iniusto] infideli, qui aliam vitam non sperat. **r** Et pacem, **j**. i. requiem temporalem, quæ pernicioса est. De qua dicit Dominus *Mar. 10:6*. Nolite arbitriari, quia venerim mittere pacem in terram, &c. Et *Ps. 72*. Zelani super iniquos, pacem peccatorum videns. **y** Habenti in substantiis suis **j**. in diuitiis, & possessiōnibus suis, quæ sunt substantia sua, non in Deo. sicut ille, de quo dicitur *Is. 11:3*. **Hæc** pars mercedis illius in eo, quod dicit, inueni mihi requiem, & nunc manducabo de bonis meis solus. Et *Luce 12:4*. dicit diues: *Anima mea, habes multa bona posita in annos plurimos, requiece, comedere, bibe, epulare.* **z** Viro quieto, **j**. id est, ab aliis non molestato, & otium diligenti. **a** Et cuius via directa, &c. **j**. id est, fano & potenti ad opera gulæ. De quo *Ia. 5:6*. **Vx** qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. Hominibus huiusmodi non solum quies, & securitas spiritualis, sed etiam corporalis mortis causa fuit. *Vnde Ia. 8:4*. dicitur. Ascendens Gedcon per viam eorum, qui in tabernaculis morabantur ad orientalem plagam, Nobe, & Iegbaa, percussit castra hostium, qui securi erant, & nihil aduersi suspicabantur. His quinque generibus hominum amara est ipsa memoria mortis, diuersis de causis, i. infidelibus, diuitibus, ociosis, fortunatis, sanis. Infidelibus quidem amara est memoria mortis, quia de futura vita diffidunt: Diuitibus vero, quia diuitias suas Histrionibus ejiciunt: Ociosis autem, quia de suis meritis non confidunt. Fortunatis vero, quia fortunam suam citè labi conspiciunt: Sanis autem, quia infirmari, & mori oportet: Sed his est amara memoria mortis; Et aliis est dulcis, de quibus dicit: **b** O mors] corporalis.

Quinqgeneribus go-  
minum amara est me-  
moria mortis.

**c** Bonum est iudicium tuum] quo æqualiter omnibus iudicatur. **a** Homini indigenti] terrenis subsidiis, id est, pauperi. **e** Et qui minora viribus] corporis, i. debili corpore, vel non præsumenti de se.

**f** Defecto xstate] i. ei, qui iam præ senectute deficit, sicut Abraham. *Gen. 17:1*. **a** Deficiens Abraham mortuus est in senectute bona.

**g** Et cui de omnibus] mandatis Domini adimplendis, vel proximis adiuuandis. **b** Cura est **j**. prouidentia & sollicitudo. *Vel* **g** Cui cura est de omnibus] necessariis vita acquirendis, qui singulis diebus querit manibus viatum suum: tali dulcis est mors. Actus mortis dicitur iudicium, quia in morte quilibet, vel **Quid** damnatur, vel salvatur, destruetus. **s** Et incredibili] i. ei, qui sit morte nec mundo credit, nec mundus ei. **k** Qui] i. quia ille. **l** Perdit] id est, destruit & contemnit, vel amittit. Sapientiam] huius mundi, quæ stultitia est apud Deum. *I. Cor. 3:4*. Ecce alia quinque genera hominum ponit Auctor, qui us non solum memoria, sed etiam ipsa præsentia mortis suavis est, iucunda, si pauperibus, debilibus, senibus, laborantibus, insipientibus. His bonum est iudicium mortis, quia per ipsam transeunt de labore ad requiem, de paupertate ad regnum, de dolore ad gaudium, de vilitate ad gloriam, de morte ad vitam. Breuiter autem omnibus, bonum est iudicium mortis. Sancta talibus mors. Quid sit mors? Mors nihil aliud est, quam exitus de carcere, finis exilio, laboris consummatio, ad portum applicatio, peregrinationis finitio, oneris depositio grauissimi, id est, corporis, de furioso equo descensio, id est, de carne, de domo ruinosa liberatio, omnium ægritudinum terminatio, omnium periculorum euasio, omnium malorum consumptio, omnium vinculorum disruptio, debiti naturæ solutio, redditus in patriam, ingressus ad gloriam. Ideo dicit *Psalm. 115*. Preciosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius. Et *Ecclesiast. 7:2*. Melior est dies mortis, quam nativitatis. Et cum cum talis sit mors, nulli bono est metuenda. Vnde subdit Auctor,

**z** Noli metuere iudicium mortis] temporalis, quia qui mortem metuit, quod vivit, perdit id ipsum. *Mattheus 10:28*. Nolite timere eos, qui corpus occidunt, &c. *Senec.* Illum lauda, illum imitare, qui non timet mori, dum iuuat viuere.

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XLI.

*a Memento quæ ante te fuerunt, i.e. de quo factus es, s. de illo & de nihilo. b Et quæ superuentura sunt tibi] ad quid deuenies, memento, q.d. memento, quia cinis es, &c. Vel sic.*

*a Memento, quæ ante te fuerunt] i.e. coram te in præsenti, i.memento, qualis est vita tua præsens. b Et quæ superuentura sunt tibi, i.qualis erit vita futura.q.d. Auctor, considera ingressum tuum, quæ immundus fuit: progressum tuum, quæ laboriosus:egressum tuum, quæ periculosus. Natiuitas enim hominis immunda est, vita laboriosa, mors periculosa. Vnde natiuitas plena est pudore, vita dolore, mors timore.*

*Vnde B.Bern. Recole, homo, vnde venis: & erubescere, vbi sis: & ingemisce, quod vadis, & contremisci. Vel sic. a Memeto, quæ ante te fuerunt] in aliis, i.respice ad exempla priorum b. Et quæ superuentura sunt tibi] hic innumeris dolores, curæ & sollicitudines; in futuro mors, & pœna æternæ, sup. 14 b. Memor esto, quoniam non tardabit mors.*

*c Hoc iudicium] mortis temporalis. d A Domino] est [omni carni] id est, omni homini. Vnde sup. 9.d. Communionem mortis scito. Sed contra. Sap. 1.c. Deus mortem non fecit. Sol. Deus mortem non fecit. i.causam mortis, i.peccatum; sed homo. Stipendia enim peccati mors. Rom. 6.d. e Et quæ superuenient, &c.] memento, supple.*

*f Siue decem, &c.] q.d. memento, quod anni, qui superuenturi sunt tibi, sunt in beneplacito Dei, siue pauci, siue multi sint: & ideo non est timenda mors, quæ non venit, nisi ex beneplacito Dei. Cur autem numeros istos potius ponat, quæm alias, plenum est: quia per illos tangit tres status hominum: i.inipientes, proficientes, perfectos. Denarius enim ad incipientes pertinet propter Decalogum. Centenarius ad proficientes propter sensuum custodiam. Millenarius ad perfectos, quia ultimus numerus est. Et ita innuit Auctor, quod mors & vita omnium hominum in Dei voluntate est. Et quia nullis timenda est mors, & quod nullus evadet mortem. Vnde Psa. 88. Quis est homo, qui viuit, & non videbit mortem? Et reuera memora est mors, quotquot anni superuenturi sunt. g Non est, &c.] i.non potest aliquis in inferno accusare Deum de breuitate vitæ dicens. Si vixisset amplius, emendassem: quia quantumcunque parua fuerit vita tua, potuisti emendare te, & cauere à peccato, si voluisses. Vel. b Accusatio vitæ] i.confessio peccatorum. g Non est in inferno] i.non prodest. Vnde Ps. 6. In inferno autem quis confitebitur tibi? i.Filij, abominationum, &c.] i.filij, qui patres impios imitantur in malum, sunt abominabiles Deo & hominibus Pro. 29.d. Abominantur Iusti virum impium. h Et qui conuersantur, &c.] i.& illi sunt abominabiles, qui cum ipsis conuersantur. Quia vt dicit Sen. Ex conuictu formantur mores. i. Cor. 15. d. Corrumptunt bonos mores, &c. Et Ps. 17. Cum Sancto sanctus eris, &c. Sen. Sapiens Videbit, vbi vixit, & cum quibus, & quomodo, & quid acturus cogitat semper, & qualis vita, non quanta.*

*i Filiorum peccatorum] imitatione. m Periet hæreditas] quia hæreditas, ad quam festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit Pro. 20.d. n Et cum semine illorum] i.cum filio impiorum patrum.*

*o Assiduitas opprobrij] manebit, quia semper dicetur: ille fuit filius usurarij, vel raptoris, vel furis, vel huiusmodi. Vel. [Assiduitas opprobrij] i. opprobrium sempiternum, quod assidue, i. fine intermissione torquebit.*

*p De patre impio queruntur] i.conqueruntur[filij], Quoniam propter illum] quem male imitati sunt.*

*f Sunt in opprobrio] temporali, vel sempiterno. Sap. 4.b. Ex ini quis omnes filij, qui nascentur, testes sunt nequitæ aduersus parentes in interrogatione sua, i.in die iudicij, quando interrogabunt à Domino de reddenda ratione.*

*Mysticæ. Mysticæ. p De parte iniquo] i.Diabolo, vel illo, qui de mala voluntate gignit mala opera.*

*g Quæruntur filij] i.opera, i. illum accusabunt in die iudicij. r Quoniam propter illum sunt in opprobrio] infamacionis &*

improperij, & odi: quia tam ille, quam illa à Domino odipnatur. Sap. 14.b. Similiter odio sunt impius, & impetas eius. Vel aliter. p De patre in pio queruntur filij] i. de malo Magistro, vel Prelato conqueruntur Discipuli, vel subditi eius, doctrina, vel exemplo eius in peccatis geniti. r Quoniam propter illum sunt in opprobrio] tempiterno. s Væ vobis vici, &c.]

per inobedientiam liquistis legem Altissimi. Et si una, u. Etsi nati fueritis] ti si eritis, in & maledictione nasce-

mini: & si & mortui fueritis, in damnatione erit pars vestra. a Cimnia, pæna [nascemini]

Nascitur enim cimnius homo ad laborem. Job 5.b. Et concipiatur in peccato, sicut dicit Ps. 50. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, &c. y Et si mortui

fueritis] non renati per gratiam Baptismalem, vel penitentiale. z In ma-

ledictione erit pars vestra] quia dicetur eis: Ita maledicti, &c. Mat. 25.d. Quasi dicat Auctor, viri impij, & nascuntur in maledictione, & moriuntur in maledictione. Ieron. Toties ex Diabolo nascimur, quoties peccamus. a Omnia enim, quæ de terra sunt] condita, vel plasmata.

b In terram conuertentur] naturaliter. e Sic impij à maledictione] culpæ.

d In perditionem] pæna æternæ conuertentur. Et respondet superioribus, vbi de morte temporalis disputatum est: quia sicut homo de terra creatus, pro peccato originali in terram redit, quamvis in incorruptione surrecturus; sic impij pro peccatis suis maledicti in æternam perditionem cum corpore, & anima ibunt.

e Luctus hominum] re, & nomine, id est, bene ventum ratione. f In corpore ipsorum] est, i. quandiu sunt in corpore isto mortali, sunt in luctu triplici. Pro incolatu presentis misericordie, pro dilatione patriæ, pro culpa diuinæ offendæ. Mat. 5.a. Beati, qui lugent. Apo. 21.a. Ab sterget Deus, &c. Fælices lachrymæ, quæ pia manu Conditoris promerentur abstergi. g Nomen autem impiorum delebitur de libro vita, vel de mundo; quia citò tradetur obliuioni. Pion. 10.b. Memoria Iusti cum laudibus, & nomen impiorum putrefactet. Ier. 17.b. Domine, omnes, qui te derelinquent, confundentur; recedentes ate in terra scribentur.

h Curam habe de bone nomine, ] id est, de re boni nominis, vt bene & religiosè viuas. Sic enim acquiritur bonum nomen, de quo Ps. 22.a. Melius est nomen bonum, quam diuinitas multæ, super aurum enim & argentum gratia bona. Eccl. 7.a. Melius est bonum nomen, quam vnguenta pretiosa. i Hoc enim magis permaneat tibi] i.res nominis.

k Quam mille thelauri magni, & pretiosi] i. quam quilibet diuinitas temporales. Merces enim bona vita, & bona fama, permanebit in æternum; diuinitas verò temporales cum mundo peribunt. Luc. 10.c. Gaudete & exultate, &c.

l Bonæ vita numerus dierum] id est, bene viuens, quando præsentes dies finierit, habebit æternos. Vnde Ps. 42.0. Vitam petuit à te, &c. Bona igitur vita meretur beatam; & sic de vita transiit ad vitam: de vita gratia ad vitam gloriam: de vita bona ad vitam beatam. Vel sic. [Bonæ vita] est [numerus dierum,] id est, bona vita breuis est in se, & pretiosa apud Deum. Quod enim numeratur, & parum est, & finitum. Job 14.a. Breves dies hominis sunt, &c. Item Job 9.d. Dies mei transierunt, quasi naues poma portantes.

m Bonum autem nomen, ] id est, res boni nominis, vel bona fama.

n Permanebit in ænum, id est, in æternum. Vnde sup. 15.b. Nomine æterno hæreditabit illum: Et quia tale nomen per morum compositionem acquiritur. Ideo de illa subiungit dicens,

o Disciplinam, ] id est, morum ordinatam correctionem.

p In pace] pectoris. q Conseruate, ] id est, cum aliis seruate, vel corde, & opere seruate.

r Filij] quibus seruat hæritas Patris æterni. Hebr. 12.d. Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo Deum videbit. Roman. 12.d. Si fieri potest, quod ex vobis, est, cum

al. toc.  
cultur.  
Supra  
26d.

<sup>a</sup> est , cum omnibus hominibus pacem habentes , 2. Cor. 13. d. Pacem habete , & Deus pacis & dilectionis erit vobis . Quia vero sapienti non sufficit bene vivere , nisi pro posse suo studeat alios edocere , vt dicit Rab. iam postquam bonum nomen , & bonam vitam utilem esse prædictum , abscondentes suam scientiam reprehendit ,

<sup>a</sup> Sapientia enim abscondita , & thesaurus inuisus , c quæ utilitas in utrisque ? Melior est homo , qui abscondit stultitiam suam , quam e homo , qui abscondit sapientiam suam. f Veruntamen reuertimini in his , quæ procedunt de ore meo. Non g. est bonum omnem irreuerentiaro obseruare : & non h. omnia omnibus beneplacent in fide. i Erubescite à patre & à matre de k. fornicatione , & l. à Præsidente & m. à Potente de n. mendacio o. à Principe & p. à Iudice de q. delicto , r. Synagoga & s. plebe de t. iniquitate , à u. locio & amico x. de iniustitia , & de y. loco , in quo habitas , & de furto , de z. veritate Dei & b. testamento , de c. discubitu in panibus , & ab d. obfuscatione dati & accepti , à e. salutantibus de silentio , à f. respectu mulieris fornicatae , & ab g. auer- sione , vultus cognati.

D fons scaturiens vult super riuos exteriū emanare. Prou. 5. c. Deriuentur fontes tui foras ; & in platis aquas tuas diuine. Idcirco autem redarguitur seruus nequam , qui abscondit pecuniam Domini sui in terra , Mat. 25. c. p. qu. 11. d. Qui abscondit frumenta , maledicetur in populis : benedictio autem super caput vendentium. Ideò Ioseph benedictus fuit : quia vendidit frumentum in Ægypto ; ementes subiugavit Regia seruituti , Gen. 47. c. Isa. 6. d. Vx mihi , quia tacui. Prou. 11. d. Anima , quæ benedit impinguabitur : qui inebriat , ipse quoque inebrabitur. d. Melior est homo , qui abscondit stultitiam suam , ] id est , vaniloquium & prauam doctrinam deuitat. e. Quam homo , qui abscondit sapientiam suam , ] tempore necessitatis. Non enim semper necesse est sapientiam suam monstrare : quia est tempus loquendi & tempus tacendi , dicit Eccles. 3. b. Vel sic. d. Melior est homo , qui abscondit sapientiam suam , ] male viuendo , vel verborum fallacijs involuendo , supr. 4. d. Non abscondas sapientiam tuam in décore tuo , 1. Cor. 1. c. Non misit me Deus baptizare , sed euangelizare , non in sapientia verbi , vt non euacuetur Crux Christi. Quoniam vero non potest esse aliquis bonus Doctor , qui prius non didicit esse Discipulus : idèo subiungit Auctor. f. Veruntamen reuertimini in his , quæ procedunt de ore meo , ] quasi dicat , licet malum dixerim esse abscondere sapientiam suam ; tamen prius quam docere præsumatis , diligenter attendite , & addiscite documenta mea , vt prius sitis conchæ , quam canales , & Discipuli , quam Magistri. P. ou. 18. c. Qui prius responderet , quam audiat , stultum se esse demonstrat , &c. sup. 11. a. Prius quam audias , non respondeas verbum , Job 39. c. Nunquid præberis equo fortitudinem , aut circundabis collo eius hinnitum ? g. Non est bonum omnem irreuerentiam obseruare , ] id est , irreuerenter sibi magisterium usurpare , quod est summa reuerentia , Jacob. 3. a. Nolite plures Magistri effici , fratres mei , scientes quoniam maius iudicium sumitis , quasi dicat , bonum est seruare reuerentiam , & in docendo , & in discendo. In docendo seruatur reuerentia , cùm quis opere monstrat , quod ore prædicat. In discendo vero seruatur , cùm Doctor pacificè auditur ; & doctrina eius opere adimpletur. Non tamen omnibus Magistris adhibenda est fides æqualiter ab omnibus : quia quæ aliis proficiunt , aliis officiunt. Vnde subdit.

h. Et non omnia omnibus beneplacent in fide , ] id est , licet fideli exhortatione , vel fideliter dicantur. Vnde pro diuersitate personarum varianda sunt genera exhortationum. Greg. in Morali. Panis , qui fortium robur consolidat , parvulos enecat ; & herba , quæ vni morbo vires suppressit , aliis vires iungit : & sibilus equos mitigat , qui canes instigat. i. Erubescite à patre , & matre , ] tam naturali , quam spirituali.

Hugonis Cardinalis. Tom. III.

k. Do fornicatione , ] tam corporali , quam spirituali , quasi dicat : propter reuerentiam patris & matris , & maximè ipsis scientibus nolite fornicari.

l. Et à Præsidente , ] id est , à Prælato , vel Confessore.

m. Et à Potente , ] id est , à Deo. n. De mendacio , ] id est , ne coram illis mentiamini. Vel sic. l. A Præsidente , ] id est , à Deo omnia videntes , & ideo teste. m. Et à Potente , ] id est , à Deo omnia potente , & ideo Iudice. n. De mendacio , ] promissio in Baptismo factæ , Jere. 29. f. Ego Iudex & testis , dicit Dominus. o. A Principe , ] id est , à Christo homine in primo Aduentu. o. Et à Iudice , ] id est , à Christo homine in secundo Aduentu. q. De delicto , Jonath. 3. a. Non peccatis coram Christo , qui omnia videt , & omnia iudicabit , vel transgrediendo , vel omitendo. r. Synagoga , ] id est , à collectione Angelorum. s. Et plebe , ] Sanctorum. t. De iniquitate , ] facta , vel facienda , vel ab offensa eorum cauete. Vel r. A Synagoga , ] peccantium. s. Et plebe , ] Iustorum , id est , à presentia omniū erubescite. t. De iniquitate , ] facta , vel facienda , sup. 3. a. Non pecces in multitudine ciuitatis. u. Asocio & amico , ] erubescite. x. De iniustitia , ] facienda. id est , cauete , ne agatis iniustæ cum illis , vel cauete ab offensa eorum , ne possitis argui de iniustitia. y. Et de loco in quo habitas , ] id est , de Ecclesia , vel de claustro , vel de scholis , caue , ne ipsu polluas , vel cohabitantes ne offendas mōrum in honestate , vel vitæ singularitate. z. De furto , ] faciendo , caue. Vel sic. y. De loco , in quo habitas , de furto , ] caue , id est , ne furtū facias , vel fieri sustineas in loco , vbi habitas: Sicut legitur T. b. 2. d. dixisse vox risuæ , cùm vocem hędi balantis audisset: Videte , ne forte furtiu sit ; sed reddite eum Dominis suis: quia non licet nobis edere ex furto , aut aliquid contingere.

a. De veritate Dei , ] non custodita , vel violata , erubescite , supple. Veritas Dei dicitur veritas fidei , qua Deus colitur , vel veritas vitæ , veritas iustitiae , veritas doctrinæ , quam volare erubescibile est. Vnde p. 1. i. Saluum me fac , Domine , quoniam defecit Sanctus , quoniam diminuta sunt veritates à filijs hominum b. Et testamento , ] id est , lege , Dei , vel pacto non custodito , erubescite. Vel sic : De veritate Dei , & testamento , id est , de veritate testamenti Dei non seruata , erubescite , vel de non violanda cauete. c. De discubitu in panibus , ] id est , in conuiuijs , quasi dicat , cauete , ne sitis irreverentes & infruniti in conuiuijs , cùm sedetis ad mensam propriam , vel alienam. Vel erubescite , de discubitu in panibus , id est , de varietate patrum in mensa discubitu , maximè cùm alijs indigeant , quasi dicat , vno genere panis sitis contenti. Vel melius : Cauete , de discubitu in panibus , ] id est , ne ad mensam alienam inuitati , primum locum accipiatis , quasi dicat , cayti sitis in tenendo locum in conuiuijs , Lut. 15. b. Cùm inuitatus fueris ad nuptias , &c. d. Et ab obfuscatione dati & accepti , ] id est , cauete , ne obfuscetis , vel erubescite obfuscare datum , vel acceptum. Datum suum obfuscat , qui quod dat , improprietat , vel extollit , vel augmentat : qui d. accepto beneficio est ingratus , vel illud diminuit , Gen. 33. b. Si idueni gratiam in oculis tuis , accipe mōnusculum de manibus meis , dixit Iacob ad Esau. Seneca. Lex beneficij est inter duos , quod alter statim obliuisci debet dati , alter memor esse accepti , sup. 20. b. Datus insipientis non erit vulnus tibi : pauca dabit & multa improbarib. Vel potest dici , quod tristitia datum obfuscat. Vnde supr. 35. b. In omni dato hilarem fac vultum tuum. Acceptum vero obfuscat ingratitudo , vel vilipensio.

e. A salutantibus de silentio , ] erubescite , vel cauete. Salutantes enim non salutare sīghum est odij , & nimis superbia. Vnde Poëta. Saluta libenter , supr. 22. d. Amicum salutare non confunderis. Contrarium tamen videtur præcipere Dominus , Lut. 10. a. Neminem per viam salutaueritis. Et 4. Reg. 4. e. dixit Eliseus ad Giezi : Si occurrerit tibi homo , non salutes eum : & si salutauerit te , non respondeas ei. Libenter salutare , & salutantes resalutare bonum est. Et hoc monet hic Auctor. Sed curiositas , vel prolixitas salutatiois , quæ effectum itineris impedit , hæc mala est , Et hanc prohibet tam Dominus , quam Eliseus. Vnde Matth. 11. b. dicit Dominus : intrantes domum salutate eam , dicentes : Pax huic domui.

f. A respectu mulieris fornicatae , ] erubescite , vel cauete : quia dicit Gregorius : Non licet intueri , quod non licet concupisci , supr. 9. a. Virginem ne concupisces , ne forte scandalizeris in decore illius. Job. trigesimoprime , a. Pepigi foedus cum oculis meis , &c. g. Et ab auerione

T. t. 3. vulnus

# Liber Ecclesiastici.

## Cap. XLII.

<sup>a.</sup> <sup>t</sup> vultus cognati,] erubescite, vel cauete, quasi dicat, si cognatus tuus pauper est, vel infirmus, non debes auertere faciem tuam ab eo. Nam ut dicit Apostolus, 1. Tim. 5 a. Si quis autem suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior. Et non solum consanguineis pauperibus compatiendum est, & con-

descendendū sed omnibus indigētibus. Unde sequitur. a Non auertas faciem tuam à proximo tuo, ] id est, à quocūque homine indigenti indignando, vel contemnendo eum, quia pauper est, vel non communicando ei, quo indiger, Tob. 4. Noli auertere faciem tuam ab illo paupere; ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies Dñi, 1. Joan. 3. c. Qui habuerit substatiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauerit visce-

ra sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? sup. 4. a. Filii, eleemosynam pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne transuertas à paupere. Ibi inuenies de hac materia. b. Et ab auferendo partem, & non restituendo, erubescet, vel caue, quasi dicat, erubescet, si auferas aliquid alicui, & non restituas. Et prohibet hic Auctor cupiditatem, & avaritiam. Auferre enim cupiditatis est, non restituere avaritiae. c. Nec respicias mulierem alieni viri, ] ne forte capiaris in specie vultus illius, vt David in Bersabea, 2. Reg. 11. a. Et Holofernes in Iudith. Iudib. 10. d. Vnde sup. 9. b. Propter speciem mulieris multi perierunt, & ex hoc cōcupiscentia quasi ignis exardescit. e. Et ne scruteris ancillam eius, ] inquirendo de Domina sua, qualis sit, & qualiter viuat, f. Neque steteris ad lectum eius, ] Dominæ, vel ancillæ, vt Aman ad lectum Esther Reginæ, Esther 7.

Mystice mysticè, exponit Glop. c. Ne respicias, admirando. d. Mulierem alieni viri, ] id est, doctrinam, vel eloquentiam hæretici, qui alienus est à fide, vel religione. e. Et ne scruteris ancillam eius, ] scilicet viri, simplex relatio, id est, cupiditatem carnalem, quæ debet subesse spiritui. Hanc non debet quis perscrutari, & suggestionibus eius subiici. f. Neque steteris ad lectum eius, ] id est, ne moram feceris instando delectationi. g. Ab amicis de sermonibus improprij, ] erubescet, vel caue. h. Et cum dederis, ] aliquid alicui. i. Ne impropere, ] illud imitando, Dominum, qui dat afflueret, & non impropereat. Iac. 1. a.

### EXPOSITIO CAP. XLII.

<sup>A.</sup> <sup>t</sup> On duplices &c.] In præcedenti capitulo egit Auctor de iudicio futuro, & punitione peccatorum. In hoc autem agit de præparatione hominis ad futurum iudicium securius audiendum dividitur autem hoc caputum in tres partes. In prima agit Auctor de iustitia ad proximum conseruanda, & iniustitia cauenda. In secunda de sobrietate ad leipsum tenenda & luxuria fugienda, ibi: [Filia patris, &c.] In tertia de pietate ad Deum, & gratiarum actione, ibi: Memor ero igitur operum Domini. ] Et quia per verbum facilius, & sèpius peccatur contra proximum, id est à iudicio verbi incipit, dicens. k. Non duplices sermonem auditus de reuelatione, &c.] i. audiisti sermonem aliquem reuelari, qui debet abscondi, vel quia secretum est vel quia malum, non narres alijs, suprà 19. d. Audisti verbum aduersus proximum tuum, cōmoriatur in te, fidens quoniam non te dirumpet. Item. 27. e. Qui denudat arcana amici, fidem perdit. Vel sic. k. Non duplices, ] i. alij non reueles. l. Sermonem auditus, ] i. sermonem, quem audisti de alio, vel de teipso. Pia, enim més non recolit mala audita siue de se, siue de alio m. De reuelatione, &c.] scilicet secreti, erubescet, vel caue supple. n. Et eris, &c.] verecundia p. Et inuenies gratiam, &c.] qui modestiam linguæ tuæ nouerunt. Modestia enim linguæ & Deo, & hominibus, & Angelis placet, Philip. 4. a. Modestia vestra

nota sit omnibus hominibus. Vel aliter. l. Sermonem auditus, j. duplicat, qui mala, quæ audivit, ; alijs referendo augmentat. Item qui peccatum suum excusando se in alium retorquet, vt Adam in Euam, & Eva in serpentem Genes. 3. c. De quo dicitur Pro. 19. a. Melior est pauper, qui ambulat in simplicitate sua, quam diues torquens labia sua. Item sermonem auditus duplicat, qui peccata confessa reiterat, Vnde Jup. à 7. a. Non alliges duplicita peccata, nec enim in uno eris immunitus. Et infra, b. Ne iteres verbum tuum in oratione. Ité sermonem auditus duplicat, de cuius filiis bonum & malum emanat: De quo Iac. 3. c. Nunquid fons de eodem foramine emanat dulcem, & amaram aquam? Mysticè autem prohibet mysticè. Auctor mystica verba legis sermone peruersi dogmatis maculare, vt faciunt hæretici: vel simplicis fidei veritatem vertere in errorem, vt faciunt adulterantes verbum Dei, qui per ornatū verborum fauorem populi, non honoré Dei, vel utilitatem proximi querunt. Dicit ergo. k. Non duplices sermonem auditus, ] i. quem audiisti. m. De reuelatione, &c.] non facienda. n. Et eris verè, ] in praesenti & in futuro, quo ad hoc o. Sine confusione, ] adducente ignominiam. p. Et inuenies gratiam, &c.] id est, gratiosus eris omnibus hominibus. Nihil enim magis gratiosum reddit hominem, quam modestia lingua. q. Ne pro his omnibus, ] qua dixi cauenda, vel dicere proposui. r. Confundaris, ] in praesenti confusione verecundia, & in futuro cōfusione ignominia, Ier. 2. e. Quomodo confunditur fur, quando deprehenditur; sic confusa sunt domus Israel. s. Et ne accipias, &c.] ob personæ gratiam, vel odium iudicium peruertero, vel aliquem non quia homo, sed propter diuitias, vel aliquid huiusmodi honorando: Hoc est enim accipere personam, vt dicit Gregor. in Moral. hominem non quia homo; sed propter aliquid, quod circa ipsum est honorare. Prou. 19. a. Multi colunt personam Potentis, & amici sunt dona tribuentis, Deut. 16. d. Non accipies personam, nec munera. Prou. 18. a. Accipere personam impij in iudicio non est bonum, vt declines à veritate iudicij Rom. 2. b. Non est personarum acceptio apud Deum, Act. 10. e. In veritate comperi: quia non est personarum acceptor Deus. t. De lege Altissimi. ] Hic incipit clausula, & ad hęc omnia, quæ sequuntur, subauditur: Ne confundaris, vt dicit Raba. Et est sensus: De lege Altissimi, & testamento, ] id est, de transgressione legis, & violatione pacti cum Deo, ne confundaris, quasi dicat, serua legem Dei, & pactum Baptismale. x. Et de iudicio iustificare impium, ] id est, ne confundaris de iudicio, quasi dicat, caue, ne in iudicio iustificares impium, ne confundaris. Prou. 17. c. k. t. qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, abominabilis est uterque apud Deum, Ezech. 13. d. Viuiscabant animas eorum, & violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, & fragmen panis, vt interficerent animas, quæ non moriuntur, &c. Vel sic. Ne confundaris. t. De lege Altissimi, ] postponendo eam legi Iustiniani. I/a. 5. f. Abiecerunt legem Domini, &c. id est, iratus est furor Domini, &c. Vel, Non confundaris de. u. Testamento, ] faciendo, vt quidam nolunt condere testamentum, etiam instanti morte, aut præ pudore, aut præ avaritia. Vel, Ne confundaris, [ de testamento, ] huius mundi nimis amato, vel male administrato, sup. 14. b. Testamentum huius mundi morte morietur, id est, quælibet firma possessio, vel quod à parentibus est legatum: quia transit mundus & concupiscentia eius, 1. Joan. 2. c. Vel, Ne confundaris, de lege Altissimi, & testamento, violato. Aug. O mira dispensatio, testatoris fugiunt hæredes, & intuentur in Cruce latrones! Item ecce ille testator bonus, qui testamentum conscripsit sanus, vt illud confirmaret sepultus. Hib. 9. e. Vbi testamentum est, necesse est, vt mors intercedat testatoris: testamentum enim in mortuis confirmatum est. In hoc testamento sic confirmato septem legauit Septem Altissimus. Pauperibus Regnum cœlorū, mitibus terram viuentium; lugentibus consolationem, esurientibus iustitiam & satietatem, misericordibus misericordiæ consecutionem, Altissimus. mundis corde Dei visionem, pacificis Dei filiationem. Math. 5. a. Et de hoc testamento dictum est, sup. à 24. c. Et testamentum Altissimi, & agnitione veritatis. y. De verbo sociorum, & viatorum, ] id est, sociorum in via, ne confundaris, id est, non loquaris, vnde offendantur. Vel, Ne confundaris, [ de verbo sociorum, & viatorum ] id est, de loquacitate, vel detractione, vel adulatioane sociorum, vel aliquo alio turpi verbo habito in peregrinatione. z. Et de datione hæreditatis amicorum, ] ne confundaris, id est, de distractione hæreditatis pupillorum tibi commissorum quasi disat, hæreditatem pupillorum tibi commissorum ne distrahas.

distrahas, vel alienes, ne confundaris. Vel. Ne confundaris, de datione hereditatis amicorum, i. quæ pertinet ad amicos tuos, i. ne des alii hereditates, quam debes dare amicis. Contra hoc mandatum facit, qui dat impijs bona ecclesiastica, quæ sunt bona amicorum, i. iustorum, vel qui dat divitiis, quod deberet, dare pauperibus amicorum, de æqualitate stateræ amicis Christi. De & ponderum, de b acquisitione æqualitate, &c. Non seruat non confundit, quasi dicat, serua æqualitatem pondus & stateræ, ne cōfundaris. *Denuo*. c. Nō habebis in faculo tuo diversa pōderā maius & minus: nec erit in domo tua modius maior & disciplina insensati & fatui & de minor. *Prov. 20. b.*

Pondus & pondus, mensura & mensura, verumque abominabile est apud Deum. *Osee. 12. b.* Chanaā, in manu eius statera dolosa. Chanaā interpretatur committatio. Tunc Chanaā in manu sua stateram dolosam habet, quando quis Ecclesiam suam in pinguiorem cōmutat, vel quando Prælatus honorem dignitatis appetit, & onus prælationis abiicit. *Gloss. Rab.* Quantum hypocrisis & dolus Domino displiceat, ostendit his verbis. [de æqualitate &c.] *Vnde. Prov. 11. a.* Statera dolosa abominatio est apud Deum, & pondus æquum voluntas eius. Qui autem alter curam, vel causam pauperis, quam potentis librat, vel sua errata leuiora putat, quam aliorum: vel qui imponit in humeris hominum onera grauia & importabilia, digito autem suo non vult ea mouere, ut dicitur *Matt. 23. a.* vel qui bona in publico, mala autem in occulto agit; talis habet stateram dolosam, & abominabilis est apud Deum. b. De acquisitione, &c. J. i. iniuste acquisitorum, ne confundaris quod nihil iniuste acquiras, vel acquisitum retineas, siue parum, siue multum cōfundaris. *Sup. 5. a.* Noli attendere ad possessiones iniquas. c. De corruptione, &c. ] ne confundaris. i. de peccato facto in emptione & venditione. *Iero.* Difficile est inter vendoris, emporisque commercium non interuenire peccatum: quia emptor rem emendam, quantum potest, vilificat etiam contra conscientiam. *Prov. 20. c.* Malum est malum est, dicit omnis emptor, & cum recesserit, tunc gloriabitur. Vendor autem rem vendendam, quantum potest, approbat: & si quid mali est, celat. *Seneca*, mangones quicquid est quod displiceat, aliquo leocinio abscondunt. Vterque vero tam emptor, quam vendor & negligencia & mendacio denotatur. *Sup. 26. d.* Difficile exiit negocians à negligencia: & nō iustificabitur capro à peccatis laborum. d. Et de multa, i. immoderata, [disciplina filiorum.] ne confundaris. quasi dicat noli esse nimis, durus in disciplinandis filiis, vel subditis. *Ecccl. 7. c.* noli esse iustus multum, neque plus sapias, quam necessere est. e. Et seruo pessimo, &c. ]. i. visquè ad sanguinem verberare ne confundaris. Seruus pessimus, est qui verbis & exemplis eridiri non potest. Et talis verberibus & flagellis coercendus est, *Sup. 33. d.* Seruo maleuolo tortura & compedes. f. Super mulierem nequam, i. vagam & luxuriosam, g. bonum est signum, i. utilis est custodia signata, quasi dicat, bonum est custodire firmiter mulierem nequam. *Sup. 7. c.* Filii tibi sunt, serua corpus illarum *infr. eo.* Super filiam luxuriosam confirmata custodiā. Vel sic. Super mulierem nequam bonum est signum, i. mulier nequam bonum signum quandoque prætendit, licet mala sit; ideo non confundaris corrumpere, vel custodire eam. Vel sic lege. e. Seruo pessimo latus sanguinare super mulierem nequam, i. iuxta mulierem siue vxorem malam. g. Bonum est signum, i. sicut iuxta leonem bonum est verberare catulum. Visu. enim disciplina serui, quandoque corrigitur vxor, vel ad minus pertimescit. *Prov. 19. d.* pestilente flagellato stultus sapientior erit. Potest etiam sic legi, d. Latus sanguinare super mulierem nequam bonum est signum, id est, nequam mulierem verberare usque ad sanguinem, bonum est. b. Vbi manus multæ sunt, i. homines, qui liberer caperent. i. Claude, ] cellariā tua, & alia huiusmodi, ne forte lateat fur in multititudine, vel ne opportunitas det occasionem furandi. k. Et quodcumque trades, alijs mutuò vel in deposito. l. Numera & appende, ] vt scias quid, vel quantum repeterem debetas, ne per iniustitiam plus petendi tota summa debiti euacueris.

Mysticè, admonet Doctores & Prædicatores, ubi diuersæ sunt voluntates spirituali lucro inhiantes, *cautele* esse dispensandum verbum: Alij. nisi, tenebant, alij discendi voto querunt verbum: sed non omnia omnibus conueniunt. *m* Æsum verò, alii, ] & acceptum, ] ab alijs omne describe, in scri-

senioribus qui iudicantur ab adolescentibus: p & eris eruditus in omnibus & q probabilit in r conspectu omnium virorum. *Filia patris abscondita* est & vigilia & sollicitudo eius & aufert somnum, y ne forte in adolescentia sua & adultera efficiatur & cum b viro commorata & odibilis fiat & nequando polluatur in virginitate sua, & ing paternis suis b grauida & inueniatur ne k forte cu viro commorata transgredietur: pris redige, vel in tabulis cordis recōde. *Seneca.* Lex beneficij est quod alter statim obliuisci debet dat: alter debet esse memor accepti. n. De disciplina insensati, & fatui, ] non confundaris, consentiendo eis, vel docendo recalcitrantes ipsi, vel corripiendo ipsos: quia tales non recipiunt disciplinam. Insensatum dicit, qui nihil intelligit: fatuum qui nihil sapit. & talis indocibilis, & incorrigibilis est omnino. *Prov. 9. b.* Qui erudit derisorem, ipse iniuriam sibi facit: & qui impium, sibi maculam generat. o. Et de senioribus, qui iudicantur ab adolescentibus, ] non confundaris, detrahendo, & deridendo eos, *sup. 8. b.* Non speras hominem in sua senectute, etenim ex nobis senescunt, *ibid. 12. a.* Deridetur Iusti simplicitas: Sed non impunè. *Reg. 2. d.* Quadrangula duo pueri deriserunt Elizæum, dicentes: Ascende calue, ascende calue: & duo viri deuorauerunt eos. p. Et eris eruditus in omnibus, ] quæ pertinent ad morum disciplinam, his, quæ dicta sunt, impletis. d. Et probabilis, i. commendabilis. r. In conspectu omnium virorum, ] quasi dicat, qui congrua disciplina unquamque arguit, eruditum & probabilem Doctorem in conspectu Sanctorum se ostendit. Nec est despicienda in doctore nimium iuuenilis ætas, quam vita, & discretio commendat, sicut dicit Apostolus. *1. Tim. 4. c.* Nemo adolescentiam tuam contemnat; sed exemplum esto fidelium. s. *Filia patris abscondita*, est vigilia, i. causa vigilæ ipsi. u. Et sollicitudo eius, ] quam habet de ipsa custodienda. x. Aufert somnum, ] ab eo. y. Ne forte in adolescentia sua adultera efficiatur. *J. Vnde sup. 7. c.* Filii tibi sunt, serua corpus illarum. *Item. 26. b.* In filia non auertente se, &c. b. Et cum viro commorata odibilis fiat, ] ei, si non inueniatur virgo, vel si fiat adultera. d. Nequandò, j. i. aliquando. e. Polluatur, ] i. corruptatur. f. In virginitate sua, ] per mentis concupiscentiam. g. Et in paternis suis, j. i. dum est in custodia & domo patris. b. *Gratida*, j. i. pregnans. i. Inueniatur, j. i. appareat utero tumescente, & partu appropinquante. Et item sollicitudo eius aufert somnum. k. Ne forte cum viro commorata transgredietur, ] lectum

△ viri sui. Aut certe

Mysticè. *Filia patris abscondita*, ] fidelis anima, Christi filia fide integra, Et hæc custodienda est. *Vnde. Prov. 4. d.* Omni custodia serua cor tuum. *Ibi* inuenies de hoc. Item Ecclesia Prælato tradita, de qua: z. *Cor. 11. a.* Despondi vni viro, &c. Hæc filia vigilanter, & sollicitè debet custodiari, ne sub regimine tuo fiat errore grauida, peccato polluta, inobedientis mandatis, sterilis in operibus bonis. Dicit ergo. *Filia patris abscondita*, ] i. fidelis anima, vel Ecclesia, quæ debet abscondi mūdo, ne male cōcupiscat. Est vigilia patris sui i. esse debet. a. Et sollicitudo eius, ] i. patris de illa custodienda. x. Aufert somnum, ] corporis vel otij, vel carnalis voluptatis, abundæ etiam cōtemplationis. *Prov. 6. 2.* Discurre, festina, suscita amicum tuum, ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebra tuæ. y. Ne forte in adolescentia sua, ] i. in hac præsepti vita, in qua adolesceré. i. crescere potest in merito. z. Adultera, ] à Sponso suo Christo. a. Efficiatur, ] adulterans cum Diabolo per superbiam, vel cum mundo per avaritiam, vel cum carne per luxuriam, vel gulam, *Osee. 7. c.* Omnes adulterantes quasi cibanus succensus à coquente. *Iero.* Vinum in adolescentia duplex incentiuum voluptatis. b. Et cum viro, ] i. Christo, ] commorata, ] per fidem, & spem. c. Odibilis fiat, ] si meretrix fiat. d. Nequando polluatur, ] peccato, in virginitate sua. i. in fidei integritate. g. Et in paternis suis, ] id est, in thalamis patris, ] id est, Ecclesia. b. *Gratida* inueniatur, ] errore, quo ad intellectum, vel malo proposito, quo ad effectum. k. Ne forte cum viro commorata, ] vt prius, transgrediat, mandata

T 4 viri.

# Liber Ecclesiastici.

## Cap. XLII.

*supradictum est* & sterilis efficiatur] ex procuratione, vel suffocatione, &c. propter nimiam frequentiam concubitus. b Super filiam luxuriam. id est, ad luxuriam pronam. c Confirmatio custodiam] habilem statuē custodiam. d Ne quando faciat te venire, & tu gaudent de infamia tua. Nota, filia absconditā dicitur filia virgo, quæ sterilis efficiatur. b Super filiam luxuriosam & confirmatio custodiam, d ne quando faciat te venire in opprobrium inimicis, à e detractione in ciuitate & abiectione plebis, & f confundat te in g malitia dñe populi. Omni h homini intendere in specie: & in k inde mulierum noli commorari. De vestimentis enim procedit tinea; & à m muliere iniquitas viri. n Melior est enim iniquitas viri, quam o mulier benefaciens, & p mulier cōfundens in q opprobrium. r Memor ero igitur operum Domini: & s quæ vidi, t annunciaro in u sermonibus Domini opera eius. x Sol illuminans per y omnia respexit, & z gloria Domini plenum a est opus eius. b Nonne Dñs fecit Sanctos enarrare omnia mirabilia sua, quæ c cōfirmavit Dominus d omnipotens stabilis in gloria sua? e Abyssum & f cor hominum, t g inuestigabit, & in h astutia eorum: excogide sūp. 30. b. Curua ceruicem filij tui in iuventute, & tunde latera eius, dum infans est, ne forte induret, & non credit tibi.

Al. + inuesti gauit. *Mysticè* Θ Virgi. a Aut certè, &c. jin bonis operibus. b Super filiam luxur. id est, super carnalem animam. c Confirmatio custodiam] cogitationem, & sensum. d Ne quando faciat te, &c.] id est, Daemonibus, qui peccatoribus opprobriosè insultant. Vnde p/sal. 12. Qui tribulant me, exultabunt, si motus fuero. Sequitur. e A detractione in ciuitate,] Vel, secundum aliam litterā, [ A detractione in ciuitate,] quidam supplet, ne confundaris, sed nimis longa est subauditio, & ideo supplendum est, opprobrium dico habitum. Vel, [ à detractione in ciuitate. & abiectione plebis] quasi dicat, taliter custodi filiam, ne sis in opprobrium inimicis tuis, & propter detractionem, quæ fit de te in ciuitate, & abiectione: qua abijceris etiam à plebe propter malam custodiam filia tua. Tota enim ciuitas, & vulgus male loquitur de patre, cuius filia meretrix est. Quid igitur de Prælato loquitur, cuius Ecclesia cum Daemonibus passim fornicatur? sic dicitur Ezech. 16. b. Exposuisti fornicationem tuam omni transeunti, ut eius fieres, &c. f Et confundat te] filia meretrix. In multitudine] id est, causa sit tibi confusionis. b Omni homini, &c.] Hic docet Auctor puritatem cordis, & corporis esse seruandam, quæ maximè per stultum intuitum violatur, sicut dicitur Iere. 9. f. Ascendit mors per fenestras vestras. Et Senec. Nihil tam damnosum bonis moribus, quam in aliquo spectaculo residere: quod enim per voluptatem, satilius vitam surrepit. Jeron. Periculosè tibi ministrat, cuius vultum frequenter attendis: nam impudici non norunt animæ pulchritudinem considerare, sed corporum. Hinc prima mulier per stultum pomi intuitum cecidit, Gen. 3. b. Vedit mulier lignum, quod esset bonum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile, & tulit de fructu illius, & comedit. Vbi dicit Glos. Nō licet intueri, quod non licet concupisci. Et David per stultum intuitum cecidit in Bersabea, 2. Reg. 11. a. Ideo dicit Auctor. b Omni homini] pauperi, vel diuini, nobili, vel ignobili, iuueni vel seni, feminæ vel mari. i Noli intendere in specie] id est, propter speciem corporalem Job. 5. a. Vidi stultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius statim. k Et in medio mulierum noli commorari] nisi velis comburi. Species enim mulierum, & eloquium, & gestus, & ornatus, & quicquid in ea flamma est, ignis, quasi ignis exardescit. l De vestimentis, enim præcedit tinea] quæ corruptit, & consumit ea. m Et à muliere] procedit, iniquitas viri] id est, iniqua concupiscentia proui desiderij, ut patet in David & Bersabea, 2. Reg. 11. a. Et in Sam-

sone; & Thannata, Iudic. 14. a. Job. 13. d. Quasi putredo cōsumendus sum, &c. dicit Greg. Sicurina de ueste nascitur sic primus motus de carne oritur, & eam corruptit. Ad literam, à prima muliere processit iniquitas viri. n Melior est iniquitas viri, quam mulier benefaciens] ad cohabitandum, quasi dicat, melius est habitare cum viro iniquo, quam cum muliere bona & pulchra, & securius. Et reddit causam hujus. o Et id est, quia, [ mulier confundens] id est, scandalizans. q In opprobrium] est viro suo & patri & toto generi suo, magis quam vir iniquus.

*Mysticè*. In hoc loco vir dicitur, quilibet fortis, & discretus; mulier mens indiscreta & infirma. Et sæpe contingit, quod vir fortis, & discretus labitur in peccatum, & sit iniquus; sed postea pœnitit. Infirmus vero & indiscretus de bonis operibus sæpe superbis & pœnitit necit. Et ita. n Melior est iniquitas viri, quam mulier benefaciens] id est, vir de iniquitate pœnitens, quam infirmus de bonis superbiens. Pro. 24. c. Septies in die cadit luctus, & resurget; impij autem corrident in malum. Rab. Sæpe culpa fortium sit occasio virtutis; & virtus infirmorum occasio peccati. Luc. 15. b. Gaudium erit in celo super uno peccatore, &c.

*Moraliter.* n Melior est iniquitas viri. i] id est, inæqualitas viri actiui, id est, visuliter operantis. o Quam mulier, &c. l. i. contemplatiuus, quietus, vigilius, & orationibus, ac meditationi insistens. p Et mulier, &c.] id est, contemplatiuus superbiens. q In opprobrium] est coram Deo, & Angelis & hominibus, sup. 10. a. Odibilis est coram Deo & hominibus superbia. r Memor ero igitur, &c.] Post exhortationem proximi, agit Auctor de magnalibus Dei, inuitans nos ad laudem, quæ dicat, ex quo tanta est occupationum diuersitas, quæ discrete cognoscere oportet, multo fortius magnalia Dei.

r Memor ero, &c.] ob laudem eius. Tbren. 3. c. Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea. Hæc recofens in corde meo in Deo sperabo. s Et quæ vidi] oculis mentis, vel corporis. t Annunciaro] aliis, vt & ipsi laudent, & magnificant Deum. Nec solum annuncianda sunt opera Domini, sed etiæ scripto commendanda ob longiorem memoriam. Abacu. 2.

a. Scribe visum & explana eum super tabulas, ut percurrat, qui legerit eum. Apocal. 1. d. Scribe, quæ vidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc. u In sermonibus, &c.] huius, id est, Dominus celeriter & faciliter operatur; Psal. 23. quia ipse dixit: & facta sunt, &c. x Sol illuminans per omnia respexit] id est, lumine suo omnia respicibilia fecit. y Et gloria Domini] id est, immensitate sua gloriosa. z Plenum est opus eius.] Sicut enim opus Dei non potest fieri sine Deo; ita non potest consistere sine etiis praesentia. Ier. 23. e. Cœlum & terram ego impleo. Loquitur Auctor comparatiuè, quasi dicat, sicut Sol illuminat totum mundum spargens lumen suum per vniuersa climata mudi; ita gloria Dñi illuminat omnia opera eius. Vnde Ps. 103. Quam magnificata sunt opera tua, Dñe, &c.

*Mysticè*. x Sol illuminas] Christus prædicás. De quo Sap. 5. a. Sol intelligentia non est ortus nobis. Malac. 4. a. Orietur vobis timetibus nomen meū Sol iusticiæ. y Per omnia respexit] i. omnia vidit. Hebr. 4. d. Omaia nuda, & aperta sunt oculis eius, ad quæ nobis sermo, Pr. 15. a. In omni loco oculi Dñi, &c.

z. Paral. 16. c. Oculi Dñi contéplantur vniuersa terræ. Et gloria Dñi] i. laude diuina. a Plenū est opus eius] i. incarnatione, prædicatio, passio, resurrectio, & ascensio. Moraliter. Sol il-

luminas] Prælatus instruēs verbo & exéplo. y Per omnia respexit] omnibus æqualiter condescédens omnes cognoscens, omnibus cōmunis, quasi arbor vita in medio Paradisi. z. Et gloria Domini] non sua. a Plenū est opus eius] i. Prælati, quia in opere suo, non sua, sed Dei gloriæ quærit. f/a. 6. b. Gloria Dñi plena est terra. b Nōne Dñs fecit, &c.] i. omnia mirabilia Dei, quæ patet hominibus, per Sanctos reuelata sunt, quibus Deus reuelauit primò, ut ipsi aliis reuelaret. Gen. 18. c. Num celare potero Abraham quæ gesterus sū? Amos 3. b. Non faciet Dñs Deus verbū, nisi reuelauerit secretū suū ad seruos Prophetas.

Ps. 9. Narabo omnia mirabilia tua i. omnia narrata mea erūt de mirabilibus tuis. c Quæ confirmabit] i. implebit. d Dñs omnipotens stabilis in gloria sua] i. in se, qui est hominum & Angelorum gloria, licet mobilis in effectu. Boëtius. Stabilisque manens dat cuncta moueri. Sap. 7. c. Nobilis stabilis.

f. In ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus. Vel dicitur stabilis in gloria sua; quia immutabilis est in se, & gloria sua inenarrabilis. Jacob. 1. c. Apud quem non est transmutatio, &c. e Abyssum] i. profunditatem consiliorum. f Et cor hominum] bonorum, & malorum. g Inuestigabit] Dñs. Ierem. 17. b. Priuum est cor hominis, &c. b. Et in abu-

Moral.

Boëtius  
decisio.  
lib. 3.

meir. 2.

tia eorum excogitabit] id est, astutias eorum ita cognoscet, quasi excogitas est, *Iob. 5. c.* Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium prauorum dissipat. a. Cognovit enim Dominus] secundum utramque naturam. b Omne scientiam] id est, omnium tam praeteritorum, quam presentium, & futurorum habet scienciam:

*Ali. + excogitavit.*

D. insperit] id est, omnes mundi aetates ei praesentes sunt, & fuerunt ab eterno: apud quem nihil futurum est: qui vocat ea, quae non sunt, tanquam ea, quae sunt.

*Rom. 4. c.* a Annuncians] per Angelos, per Prophetas, per Predicatores. Quae praeterierunt id est, praeterita, & futura, vel merita, & præmia. *I. 41. f.* Annunciate quae ventura sunt, in futurum, & sciens, quia Dij estis vos. / Reuelans non habet. t culta mysteria perfiguras, & similitudines quasdam. Vnde confirmitur de *Psal. 50.* incerta & occulta sapientiae manifestatio.

*Alias* hi. *Dan. 2. d.* Est Deus in celo reuelans omnia mysteria, *Iob. 12. d.* Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem umbram mortis. *Aug. Quoquod te verteris, Sapientia vestieris.*

*g Non praeterit illum]* id est, visum, sive scientiam illius.

*h Omnis cogitatus] sive bonus, sive malus, *Matth. 9. a.* Cum vidisset Iesus cogitationes eorum, dixit, ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Et non abscondit le, &c.] id est, res aliqua sermone digna: simile *I. a. 39. b.* Non fuit verbum, quod ostenderet eis, id est, res digna verbo. k Magnalia Sapientiae sua] id est, magna facta per Sapientiam suam, vel facta sapienter. l Decoravit id est, decora monstrauit, quando, scilicet, Sacramentum consilij sui absconditum à saeculis, Prophetis, & Apostolis, & aliis fidelibus reuelauit. Sapientia dico. m Quae est ante saeculum, &c.] id est, sine principio, & fine: quia ipsa est alpha, & omega, principium, & finis, *Apoc. 1. b.* n Neque adiectum est] ei aliquid, [neque minuetur] id est, Sapientia Dei, nec addi, nec minui potest aliquid, *sup. 18. a.* Non est minuere, neque adiucere, nec inuenire magnalia. o Et non egredit alicuius consilio] quia omnia scit, *I. a. 40. d.* Cum quo iniijt consilium, & instruxit eum? p Quam desiderabilia sunt omnia opera eius! id est, deletabilia ad cognoscendum. Vnde *Psal. 91.* Delectasti me, Domine, in factura tua. Vel, [desiderabilia] id est, perfecta. Vnde *Gen. 2. a.* Perfecti sunt coeli, & terra, & omnis ornat us eorum: Et tamen minima est eorum cognitione in praesenti. Vnde subdit. q Et tanquam scintilla, quae est considerare] id est, cognoscere contingit opera, modicam notitiam habemus modò, *sup. 18. a.* Quis inuestigabit magnalia Dei; virtutum autem illius quis annunciat? *Eccles. 8. d.* Intellexi, quod omnium operum Dei nullam possit homo inuenire rationem eorum, quae sunt sub Sole: & quantum plus laborauerit ad querendum, tanto minus inueniet. r Omnia haec viuant] id est, subsistunt in sua causa, vel in cognitione diuina, *I. a. 1. a.* Quod factum est, in ipso vita erat. / Et manent in saeculum] id est, causa materiali; vel Deo, cui nihil perit: cui omnia presentia sunt, antequam sint. s Et in omni necessitate] id est, quando utile est, vel omnino ineuitabile, vel in omni voluntate sua, quam necesse est modis omnibus adimpleri. u Omnia obaudiunt ei] id est, obediunt, *Sap. 16. d.* Omnia transfigurata omnium nutrici gratia tua deseruebant. *Matth. 8. d.* Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei? x Omnia duplicita, &c.] Quidam expoununt hoc de substantiis, quae omnes duplices sunt, id est, composita ex materia & forma, vel quasi materia, vel quasi for-*

ma: quia ut dicit Boëtius: omne, quod est citra primum, habet aliquid, quo est: & aliquid, quod est. Sed non bene concordat hoc intentioni Auctoris: Loquitur enim hic de primis rerum principiis, ex quibus mundus constat in quatuor elementis, quorum quodlibet duas habet qualitates, quae comparatae adiuicem in parte discordant, in parte conueniunt. Verbi causa. Ignis calidus est, & siccus: aer calidus, & humidus: terra frigida, & secca: aqua frigida, & humida. Ignis ergo in quantum calidus, terra & aqua contrarius est, in quantum siccus terra consonus; sed aeri, & aqua contrarius. Aer in quantum calidus, terra & aqua contrarius est; sed ignis consonus: in quantum humidus aqua consonus; sed ignis, & terra contrarius. Terra in quantum frigida, ignis & aeri contraria est; sed aqua consona est, in quantum secca ignis consona; sed aeri, & aqua contraria. Aqua in quantum frigida ignis, & aeri contraria; sed terra consona: in quantum humida aeri consona est; sed ignis & terra contraria: Et ita omnia duplicita sunt sibi repugnantia, & conuenientia similes. Vnde Poeta.

*Ouidius*  
Frigida pugnabant calidis, humentia siccis:  
*I. Atetamor*  
Mollia cum dursis, sine pondere babentia pondas.

*Hanc Deus, & melior item natura direxit.*

Et Rabanus. Ita Deus omnia ordinavit, ut quae sibi videntur contraria conueniant, ut Elementa, vel quatuor, Tempora. Dicit ergo. x Omnia] id est, Elementa, ex quibus constat universum. y Duplicia sunt] id est, duas qualitates habentia. z Vnum contra vnum] quasi dicat, non utraque qualitas unius elementi contraria est utrique qualitati alterius Elementi; sed una vni, nisi forte in igne & aqua mutuò, & aere & terra similiter. Vnde *sup. 33. c.* Duo contra duo, vnum contra vnum. a Et non fecit quicquam deesse] id est, nihil imperfectum fecit. *Deut. 32. a.* Dei perfecta sunt opera. Vel, [non fecit quicquam deesse] vniuerso, licet in parte aliquis si: defectus: quia quod non habet ille in se, habet in alio. Similiter de terris, & regionibus. Vnde *Gen. 1. d.* Vedit Deus cuncta, quae fecerat; & erant valde bona. Aug. Singula per se bona sunt, sed omnia valde bona: b Vniuersusque, ] rei, [confirmabit] Deus, [bona] id est, naturales qualitates, & licet pugnent adiuvicem, & se mutuò corrumpant; non tamen omnino corrumpere se valent: quia non agunt secundum se tota, sed secundum partem, ut dictum est. c Et quis sciens confirmabit fortitudinem eius] id est, Dei: quasi dicat, nullus: quia ita firmata est, ut melius firmari, vel aliter mutari non possit, scilicet, fortitudo qua robustissimus est, *Iob. 9. c.* Sed quare ipse dicit: [Quis sciens confirmabit fortitudinem eius, & non potius quis potens, vel quis fortis? Responsio Prudentia fortitudinem confirmat: quia ut dicit Greg. sup. *Iob.* id est, consilium fortitudini additur: quia sine ipso in praecipuis ruit. Quia ergo nullus sapientior Deo, bene dicit: [Quis sciens confirmabit fortitudinem eius.] Et quis satiabitur videns gloriam eius] quasi dicat, nullus. Quod videtur falsum, dicit enim *Psal. 16.* Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Solut. Duplex est fames, defectus, scilicet, & affectus, sius defiderij, & utriusque fami respondet sua satietas. Quae responderet priori fami, erit in patria: quia nullus erit defectus ibi: Et de illa dicit *Psal. 16.* Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Satietas, quae responderet secundum fami, non erit in patria: quia affectus, sive desiderium nunquam satiabitur, quin desideret, quod habet. Vnde *sup. 24. c.* Qui edunt me, adhuc esurient, &c. Et hanc concordiam adducit hic Rabanus.

#### EXPOSITIO (AP. XLIII).

*z Litudinis firmamentum, &c.]* In fine praecedentis catalogi initiauit Auctor ad laudem Dei: In hoc autem capitulo de catalogo creaturarum ostendit, quod sit causa laudis diuinæ, incipiens a superioribus, i. à firmamento, dicens. e Altitudinis firmamentum. Hypallage est, i. altitudo firmamenti, vel altus firmamentum, ut sit endiadis. f Pulchritudo eius est] scilicet, Dei, i. signum & ostensio pulchritudinis eius. g Species coeli] i. pulchritudo firmamenti. b In visione gloria] i. ad vindendum gloriam Dei. Per altitudinem enim, & pulchritudinem coeli videtur quodammodo gloria Dei, i. Sapientia, Potentia, & Benevolentia Dei. Vnde *Rom. 1. c.* Inuisibilis Dei à creatura mundi per ea, quae facta sunt, intellecta cōspiciuntur. *Sap. 13. a.* A magnitudine speciei & creature cognoscibiliter poterit

△ Creator horum videri.

Mysticè. e Altitudinis firmamentū] id est, altitudo sacrae Scripturæ, quae ad cœlestia secreta ascendit, & docet diuideare aquas ab aquis, id est, mala à bonis. f Pulchritudo eius est species coeli in visione gloria] id est, in hoc, quod declarat decorum & maiestatem Dei. i. *Corinsb. 13. d.* Videamus

• nunc

**a** tor horum videri. **a** Sol in aspectu, id est, in ortu, quando primò inspicitur in ascensu ad nostrum hemisphærium.  
**b** Annuncians] diem. **c** In exitu] id est, in occasu, quando exit à nobis, non tamen annunciat, supple, vt li annuncians dia-syrmicum sit. **d** Vas admirabile] Sol, vel firmamentum.

**e** Opus Excelſi] id

est, Dei, non natu-

ræ, vel Artificis al-

terius. **f** In meridiano] id est, in meridi-

o. **g** Exurit terram.

quoniam tunc ma-

gis directè expandit

radios suos super

terrā. **V**el. **f** In me-

ridiano] tempore,

id est, aestate. **g** Exu-

rit terram] id est,

tūc calidior est Sol.

**b** Et in conspectu

ardoris eius] id est,

quādo intensor est

scilicet, in diebus canicula-

ribus. **h** Quis poterit

sustinere?] quasi di-

cat, nullus, aut rarus.

**i** Fornacem custodiens] id est, Sol calorem suum nutrit. & temperans abstractione aquarum maris. **l** In operibus ar- doris, id est, ad operandum ardorem. Sicut enim in fornace nutritur & custoditur ardor per aspersione aquæ; sic Sol suum ardorem per abstractionem aquarum maris temperat, & custodit. **V**el [In operibus ardoris] id est, operatione ar- doris, qua abstrahit aquas maris, & suspendit in nubibus.

**m** Tripliciter Sol, &c.] id est, tribus horis diei, scilicet, tertia, sexta, nona: vel tribus mensibus anni, scilicet, Iulio, Iunio, Augusto: vel tribus partibus mundi, Asia, Europa, Africa.

**n** Radios igneos exsufflans, id est, emittens, sicut folles flatus emittunt ad incendendum caminum. **o** Et refulgens, &c.] quibus expansis per mundum omnia illuminantur. **p** Obcæcat oculos] quia tunc non potest conspicere Sol reuerberatis oculis. **q** Magnus Dominus, qui fecit illum] Solem, qui totum mundum illuminat. **f** Et in sermonibus eius, id est, in præceptis Domini. **r** Festinat iter] id est, festinantur implet iter suum Sol, quasi dicat, præceptum Domini exequitur Sol in- desinenter. **s** Et Luna in omnibus] id est, apud omnes Gentes. **x** In tempore suo] id est, secundum suum. Est, y Osten- sio temporis] id est, distinctio temporum, id est, per vices suas tempora variat. Et hoc secundum morem Hebræorum, qui tempora, annos, & menses distinguunt secundum cussu Lunæ. **z** Et signum æui] id est, diurni temporis, & ætatis mundi. Iudæi, enim secundum Lunam computant ætatem mundi. **a** A Luna, &c.] id est, secundum Lunam, siue lunati- ones festa ordinantur & obseruantur apud Iudæos. Lunam dico. **b** Luminare, quod minuitur, &c.] id est, post consummationem, siue post plenilunium. Vel minuitur in consummatione] id est, eclipsatur in plenilunio. **c** Mensis se- cundum nomen eius est, ] denominatur mensis à Luna. Iudæi enim per lunationes distinguunt, id est, denominant menses. Vocant enim Matutinum illam lunationem, quæ terminatur in Martio, & sic de aliis. **d** Crescens] paulatim, admirabiliter, quia simplices admirantur. **e** In consummatione] id est, usque ad consummationem, id est, plenilunium, & post incipit mi- nui; & sic est in augmento, vel decremente Luna, yne muta- bilitas causatur in-

**A.** fefi-  
nauit.

**A.** f  
mirabiliter.

Mysticæ.

Θ nunc per speculum sacra Scriptura. **a** Sol in aspectu, id est, Christus in primo aduentu. **b** Annuncians] misericordiam. **c** In exitu] id est, in secundo aduentu annuncians iu- sticiam. **V**el **a** Sol in aspectu] id est, Christus in suo ortu, fuit. **b** Annuncians] pacem. Vnde *Luc.* 2. b. dicunt Angeli. Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibꝫ.

**c** In exitu] à mundo fuit annuncias pacem *Ioan.* 14. d. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. **d** Vas admirabile] id est, corpus Christi, scrinium totius Trinitatis. *Col.* 2. b.

**e** Opus Excelſi] opus Dei valde mirabile. Nam contentum maius continentis: & quid mirabilius, quam lux Deitatis in teſta humanitatis? *Irem.* d. Nouum creauit Dominus super terram: foemina circundabit virum.

**d** Vas admirabile] Christus homo, plenum gratiæ & veritatis. *Ioan.* 1. b. **e** Opus Excelſi, ] *4a.* 43. Ego Dominus creauit il-

lum, scilicet. **d** Vas admirabile] B. Paulus. *Act.* 9. c. Vas ele- ctionis mihi est iste. **e** Opus Excelſi] quia immediate à Do- mino sine ministerio hominis est conuersus. **V**el. **d** Vas ad- mirabile] Beata Virgo, arca Noe. *Gen.* 6. c. Vrna aurea ple- na manna : *Hebr.* 9. a. Pera David 1. *Reg.* 17. e. Thronus Sa- lomonis 3. *Reg.* 10. c. Fecit Rex Salomon thronum de ebore grandem.

**c** Opus excelſi] *sup.* 24. 2. Et qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo. Sol.

**f** In meridiano] id est, Christus in seruore charitatis.

**g** Exurit terram] id est, consumit terrenitatem. *Psal.* 18. Neg est, qui se abscondat à calore eius. *Apoc.* 1. d. Facies eius lu- cebat, sicut Sol, in virtute sua. **h** Et in conspectu ardoris eius] id est, furoris ardantis in die iudicij. **i** Quis poterit sustinere?] *Malach.* 3. a. Quis poterit cogitare diem aduentus eius? & quis stabit ad videndum eum? *1a.* 3. f. Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius & grauis ad portandum. **V**el in bono.

**j** In conspectu ardoris eius quis poterit sustinere?] id est, quis poterit habitare cum ardoribus sempiternis, in splen- doribus Sanctorum! *1a.* 33. b. Quis poterit habitare de vo- bis cum igne deuorante? aut quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? **k** Fornacem custodiens in operibus ardoris] id est, ignem gehennæ preparans peccatoribus pro peccatis. **m** Tripliciter Sol exurens montes] quia Christus super quos peccatum cogitationis, locutionis, & operis æter- na flamma concruciat, vel inflammat igne pœnitentiæ, id est, contritione, confessione, satisfactione, vel fide Trinitatis.

**n** Radios igneos exsufflans] id est, emittens verba prædicatio- nis suæ lucentia, & inflammantia ad amorem, sicut flatus follium fabri accedit ignem.

**o** Et refulgens radiis suis] id est, miraculis, & doctrinis.

**p** Obcæcat oculos:] Iudeorum non creditum. *Ian.* 9. g. In mundum hunc veni, vt qui non vident, videant; & qui vident, cæci fiant. *Say.* 2. c. Circumueniamus Iustum: quo- niam inutilis est nobis, & grauis est nobis etiam ad videndum. Infirmis oculis odiosa est lux, quæ ianis est amabilis.

**q** Magnus Dominus, id est, Deus Pater secundum Diuini- tatem. **r** Qui fecit illum] hominem. **s** Et in sermonibus eius festinavit iter] filius ad passionem currens sicut Sol ad occa- sum, deinde ad infernum: inde rediens festinanter, ascendit in cœlum. *Psal.* 18. Exultauit vt Gigas ad currēdiam viam: à summo cœlo egressio eius, & occursus eius usque ad sum- sum eius. *Can.* 2. b. Ecce iste venit, saliens in montibus, transiliens colles. *Phil.* 2. a. Humiliauit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem Crucis: propter quod & Deus exalteauit illum. **u** Et Luna in omnibus in tem- pore suo ostensio temporis. **v** Luna Ecclesia est, quæ à Chri- sto illuminatur, sicut à Sole Luna: Et Sole vmbrescente con- uersa est in sanguinem, id est, Christo moriente aspersa est sanguine multorum Mætyrum. *Matth.* 24. c. Post tribulati- onem dierum Sol obscurabitur: & Luna non dabat lumen suum. *Joel.* 2. g. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in san- guinem, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis. Hæc Luna in omnibus in omni tempore suo est ostensio i. apud omnes Gentes per miracula, & doctrinâ suâ aperte ostendit tēpus plenitudinis aduenisse. *Gal.* 4. a. Vbi venit plenitudo tēporis, misit Deus filium suum natum de muliere, factum sub lege. *Jer.* 8. c. Milius in cœlo cognovit tēpus suū; turtur, & hirundo, & ciconia custodierunt tēporis aduentus suis; popu- lus autem meus non cognovit iudicium Dñi. **z** Et signum æui] i. æternitatis In hoc est, quod in primitiu Ecclesia Christianis erat omnia cōmunia. Charitas etiâ Ecclesia omnia cōmunia facit: representat enim statu æternitatis, vbi omnia omnibus cōmunia facit: quia charitas non querit, quæ sua sūt; sed quæ Iesu Christi. **a** A Luna signum diei festi] i. æternæ visionis, vel dies iudicij: de quo *1a.* 10. a. Quid facietis in die visitationis, & ca- lamitatis? *Osee* 9. a. Quid facietis in die solēni, in die festiuitatis Dñi? **b** Luminare, quod minuitur in consummatione] est Lu- na. Ecclesia: quia sancti viri quantò maiores sūt, & perfectio- res, tantò minores, & viliores se reputat; & tunc magis lucent in se, & illuminat alios. *Job.* 1. d. Cū te consumptum putaueris, orieris vt Lucifer, *sup.* 3. c. Quātò magnus es, humilia te in om- nibus. *Luc.* 22. c. Qui maior est in vobis, fiat sicut minor. *Ezech.* 42. a. Gazophylacia in superioribus erant humiliora. Hoc spe- cialiter cōuenit B. Virginis, quæ cūm salutaretur ab Angelo vt Dei mater, respōdit: Ecce ancilla Dñi, *Luc.* 1. d. **c** Mēsis secundū nomē eius est crescēs admirabiliter in consummatione] i. præ- miū mensuratum, secundum mensuram meriti crescit. *1a.* 11. Erit mensis ex mense, & Sabbatum ex Sabato id est, **e** primum

**a** bilitas causatur in creaturis. **a** Vas castrorum, i.e. collegium planetarum, & secundum quæ imaginem castrorum gerunt, quia ordinata sunt: Vnde & militia cœli à Gentibus appellantur. *Isa. 34.4.a.* Plicabuntur sicut liber cœli, & omnis militia eorum. Inter quæ Luna dicitur *Regina*. *Jer. 7.7.d.* Mulieres conspergunt adipem, vt

**b** faciant placentas tione. **a** Vas + castrorum in b excelsitate. **a** Reginæ cœli. Vel, sis in c firmamento cœli resplendens gloriōsè. **d** Species cœli e gloria stellarum f mundum illuminans in ex- à Sole, sed ab omnibus Planetis, vt dicunt, recipit aliquā ficient in vigiliis suis. Vide n arcū mutationem: & ita quodammodo hospitantur apud eam: & id est dicitur, vas castrorum. Alia littera habet: **a** Vas castrorum i.e. Luna, quæ dicitur vas castrorum: quia castæ mulieres, & casti viri eam colebant. Vnde dicit *Isidore*, quod Luna dicitur per syncopem quasi *Lucina*: De qua *Virgilius*.

*Cœfa fane, Lucina, mibi.*

Vel aliter & melius: **a** Vas castrorum, media correpta, id est, si quando continens Castorem & Pollucem: & per hoc intellige alia signa zodiaci. **b** In excelsis in firmamento cœli resplendens gloriōsè, i.e. in firmamento, quod est cœlum. Deinde adiungit Auctor de omnibus stellis vniuersaliter, dicens: **d** Species cœli, i.e. decor, & pulchritudo cœli. **e** Gloria stellarum, i.e. splendor, siue luminositas stellarum. Hoc autem non habent stellæ à se, sed à Deo: Vnde sequitur: **f** Mundum illuminans in excelsis Dominus q.d. est stellæ cœlum ornant, & mundum illuminant; non id est sunt colenda, & adoranda; sed Deus, qui hanc gloriam illis dedit, & tales illas creavit. **g** In verbis Sancti, i.e. in præcepto Dei, i.e. Stabunt ad iudicium, **j** stellæ, i.e. post iudicium quasi impleto officio suo quiescent. *Abac. 3.c.* Sol & Luna steterunt in habitaculo suo, id est, stabunt. **i** Et non deficient, **j** circa diem iudicij: **m** In vigiliis suis, **j** id est, in exercitatione officij sui, quod vigilanter implet. **n** Vide arcum, &c. **j** Postquam disputatione agit de effectibus eorum. Et primò agit de effectu Solis, id est, de arcu cœlesti, id est, Iride, quæ fit ex radio Solis, & aquositate nubis oppositæ Soli. Et quia hoc est opus mirabile, dicit: **n** Vide arcum, **j** id est, Iridem factam ad modum arcus. Et quia quidam viderunt & quasi Deum adorauerunt, non attendentes factorem eius. Ideò subdit:

**A** benedic.

**Mystic.** **O** præmium ex merito. Admirabiliter dicit, quia soli Deo notum est incrementum meriti. In consummatione verò dicit, quia boni dum crescunt in veritate, decrescunt reputatione.

**A** **i** Vas castrorum in excelsis, &c. **j** i. Ecclesia diuersos ordines fidelium continens, in alto virtutum collocata, terribilis ve castrorum acies ordinata: *Cant. 6.6.* Ibi dicit *Greg.* Ecce quæd in se perfectius ordinem + unitatis collocat, tanto terribilior est Dæmonibus. Nota quatuor hic, quæ dicuntur de Ecclesia, quod est vas, quod est vas castrorum, quod est in excelsis, quod est resplendens in firmamento: [Vas] quidem dicit Ecclesia, quia est receptaculum gratiarum continens omne genus vini: Rosatum, Martyrum: floratum, Virginum: ferratum, Confessorum: cupatum, pænitentium. De quo vase dicitur *Ab. 10.b.* Vedit Petrus cœlum apertum, & descendens vas quoddam velut linteum magnum quatuor initii submitti de cœlo in terram, in quo erant omnia quadrupedia & serpentes terræ, & volatilia cœli. *I. 4.22.g.* suspendam super eum omnem gloriam domus patris eius, vasorum diuersa genera, omne vas parvulum, à vasibus craterarum usque ad omne vas Mūsorum.

**a** Vas castrorum, dicitur, quia semper est in acie & in bello, contra quatuor hostes atrocissimos semper pugnans: Dæmones, hereticos, Tyrannos, falsos fratres. Vnde *Cant. 7.2.a.* Quid videbis in Sunamite, nisi choros castrorum? **b** In excelsis, **j** dicitur, quia super montem virtutum posita. Vnde *Mos. 5.6.b.* Non potest abscondi ciuitas super montem posita. **c** Resplendens in firmamento, **j** dicitur, quia in firmitate veritatis & fidei luce prædicationis per totum orbem gloriōsè resplendet. *Mos. 5.6.b.* Vos estis lux mundi. Alia littera habet: **a** Vas castrorum, **j** corde & corpore. Tantum enim illi in Ecclesia sunt numero & merito, qui castitatem seruant, scilicet, coniugalem, vel vidualem, vel virginalem: *Iob, Noe, Daniel. Exe. 14.e.* Si fuerint tres viri isti in medio eius, *Noe, Daniel, & Iob*: ipsi in iustitia sua liberabunt animas suas.

**d** species ecclesiæ gloria stellarum, id est, ornatus Ecclesiæ est pulchritudo Sanctorum, qui dicuntur huius mundi illuminatio, & in Ecclesia sunt fixi, sicut stellarum in cœlo. *Indic. 5.c.* Stellarum manentes in ordine suo contra Sistaram pugnauerunt. *i. Cor. 15.f.* Differt stella à stella in claritate, id est, Sanctus à Sancto in sanctitate. Sed quoniam non à seipso habent lucem, qua mundum illuminant; sed à Christo: Id est conuenienter subiungit:

**f** Mundum illuminans in excelsis Dominus, i.e. per excelsos vi- ta & scientia, scilicet, Apostolos. Vel, [Dominus in excelsis] existens, id est, ad dexteram Patris sedens, vnde misit Spiritum sanctum in Apostolos, quo illuminata est tota Ecclesia. *Isa. 50.6.d.* Non occidet ultra Sol tuus & Luna non minuetur: quia Dominus erit tibi in lucem sempiternam.

**g** In verbis, **j** festiuitatis, & properationis, & interrogatio- nis.

**h** Sancti, **j** id est, Christi suos sanctificantis, **j** Stabunt, **j** stellæ, id est, iusti, læti, & securi;

**k** Ad iudicium, id est, in iudicio malis timentibus & receden- tibus in infernum. *Sap. 5.2.a.* Tunc stabunt Iusti in magna con- stantia aduersus eos, qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores eorum.

**l** Et non deficient, **j** Iusti in præsenti vita. **m** In vigiliis suis, **j** quibus inuisigant ad sui & proximi custodiam, ad præcauendam hostis fraudulentiam, ad conseruandam Dei amicitiam. *Isa. 40.8.g.*

Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, affumene pennis, sicut Aquilæ, current & non laborabunt: ambula- bunt; & non deficient. Et reddit Glorificationem, quia in pa- tientia sua possidebunt animas suas. *Luce 21.4.d.* Sint lumbi ve- stri Præcincti, & lucernæ ardentes in manib[us] vestris: & vos

similes hominibus expectantib[us] Dominū suum, &c. *Laud. 12.6.c.* **Arctus** dicitur **n** Vide arcum] &c. Sicut dicit Aristoteles in li. meteororum: Iris non videtur nisi in medietate circuli. Vnde tunc dicit hic Auctor: [Gyrauit cœlum in circuitu,] pater; quod mystice debet intelligi, quod dicit de arcu. Arcus igitur **sacra** Scriptura est: De quo dicitur in *Psal. 7.* Arcum suum tetendit, & paravit illum. De quo tres sagittæ spiritualiter iaciuntur. Vna sagitta comminationis: secunda sagitta promissionis, tertia sagitta exhortationis. Vnde sequitur in *versu*: Et in eo paravit vasa mortis: sagittæ suas ardenteribus efficit. Et haec sunt tres sagittæ, de quibus Ionathas, columba Domini, siue donatio Dei, dicit ad David. *i. Reg. 20.6.d.* Sedebis iuxta lapidem, cui nomen est Ezel: & ego mittam tres sagittas iuxta eum & iaciam quasi exercens me ad signum. Arcus manu tenetur, alioquin iniuti- lis est: & Sacra Scriptura debet manu teneri; id est, opere ad- impleri, alioquin parum prodest. *Job. 29.6.d.* Arcus meus in manu mea instaurabitur. Vbi dicit *Gregor.* Arcus in manu instaura- tur, dum quicquid de sacro eloquio studendo cognoscit, vi- uendo adimpletur. Arcus duo habet, lignum scilicet & chorda. Lignum durum est, & rigidum, chorda molle est & lignum curuat. Lignum igitur est vetus Testamentum, durum & im- portabile. *Ab. 15.6.c.* Hoc est onus, quod neque nos, &c. Cornua ligni mobilia, sunt ceremonialia, quæ per chordam noui te- stamenti flexa sunt in spiritualem intelligentiam. Medium, quod manu tenetur, immobile est: & significat moralia, quæ immobilia remanerunt in veteri Testamento. Chorda

**o** mollis est nouum **Aliter.**

Arcus Christus. *Zachar. 9.6.c.* Extendam mihi Iudam, qua- si arcum, id est, Christum, dicit *Gregor.* Duo cornua huius arcus sunt duæ nature in Christo: Chorda, vno earum: De qua di- cit *Ioannes Baptista. Ioseph. 1.d.* Cuius non sum dignus, vt sol- um corrigit calceamenti eius. Cornua huius arcus ad ter- ram versa sunt, sicut in Iride, quod est signum pacis. *Gen. 9.6.b.* Ponam arcum meum in nubibus cœli & erit lignum fæderis; id est, pacis, inter me & terram. Arcus tricolor est: Rubeus, ceruleus, viridis: Et Christus rubeus fuit in passione: *Cantic. 5.c.* Dilectus meus candidus & rubicundus: Ceruleus fuit in flagellatione. *Isaie. 43.6.b.* Cuius liuore sanati sumus. Viridis in patientiæ longanimitate, & innocentia puritate. *Lata. 23.6.c.* Si in viridi hoc faciunt, in arido quid fieri? Sagittæ emissæ ab hoc arcu fuerunt verba prædicationis & doctrinæ eius: De quibus dicitur in *Psal. 119.* Sagittæ potentis acutæ cum car- bonibus desolatoriis. Et *Ps. 143.* Emitte sagittas tuas: & con- turbabis eos: Inuicans igitur nos Auctor ad Christi imitatio- nem dicit.

**a** Vide arcum, id est, respice Christum in præsepio humiliè, in mundo pauperem, in cruce stabilem, in inferno fortē, in coelo sublimem, in iudicio iustum Iudicem. *Mos. 6.3.a.* Quis stabit ad videndum eum?

**Et bene**

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. LXIII.

a Et benedic, id est, lauda, vel bonum dic. b Qui fecit illum, i. Deum, qui dicit Genes. 9. Arcum meum ponam in nubibus caeli: & erit signum fœderis inter me & terram. Et quia diueritas colorum est in eo, quæ facit eum speciosum subiungit.

c Valde speciosus est, &c. ] quam habet à radiis Solis secundum qualitatem nubis aquosæ. d Gyrauit cælum, ] id est, circundedit, vel valuit. e In circuitu gloriae suæ, i. secundum circuitum figurae suæ gloriose, i. semi-circulari: quæ dicitur gloria propter mysterium, ut patet infra. Et quia dixerat benedicendum esse illum, qui fecit istud, ac crederetur, quod ab homine factus fuisset, adiungit. f Manus Excelsi aperuerunt illum, ] i. arcum, Deus fecit illum, & aperit, & ostendit in cælo in signum fœderis post diluvium: quia ante non apparuerat, ut dicit Genes. 9. Manum Excelsi vocat Christum, sapientiam & virtutem Dei, secundum quam Deus operatur omnia. Nec solum propter Iridem benedicendus est Deus; sed propter niuem & cetera, quæ fecit. Vnde sequitur, h Imperio suo accelerauit niuem, i. velocius descendere fecit. k Et accelerat coruscationes emittere iudicij sui, i. tonitruis, quæ proueniunt ex ventis calidis & seccis comprehensis in nubibus inflammantibus eas: Et dicuntur coruscationes iudicij, quia timorem induunt, vel quia memoriam de iudicio faciunt, vel quia ex Dei iudicio & arbitrio sunt. l Propterea, i. propter iudicium & imperium & arbitrium Dei. m Aperti sunt thesauri, i. niuis & grandinis & nubi & humismodi, i. occultæ causæ eorum, sicut dicit Gloria super illud Psa. 134. Qui producit ventos de thesauro suis, i. de occultis causis. De quibus dicitur Mat. 38.c. Nunquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexit? Vapores enim de terra ascēdūt usque ad mediū aëris interstitium, qui veniente calore descendant: & per maiorem, vel minorem frigiditatem condensati sunt pluvia, vel nix, vel grando: & hoc si vapor humidus ascenderit, si autem siccus, sicut venti, vel nubes. Homini thesauros, aperit Deus, cum occultas causas istorum, & eorum, quæ accident mundum, ostendit: vel quando effustum exire facit. Et euolauerunt nebulae, sicut aues, i. impulsu ventorum: p In magnitudine sua, i. in virtute potentie suæ. q Posuit, i. in coelo, sicut in aere. r Nubes, i. ex vaporibus condensatae, ut dictum est. s Et conformati sunt, i. resoluti. t Lapidés grandinis, i. per frigiditatem ex vaporibus congelati. u In conspectu eius, i. id est, ad nutum Dei. x Commouebuntur, i. montes ad literam, sicut terramotus per loca. Mat. 24.2. Et à praesentia filiorum Israel, etiam montes moti sunt, sicut dicitur in Psa. 113. Montes exaltauerunt, sicut arietes: & colles, sicut agni ouium t

¶ Et in voluntate eius aspirabit Notus, i. qui alio nomine dicitur Auster, ventus calidus, qui suo calore dissoluit nubes & glacies: De quo Cœr. 4.d. Surge, Aquilo, & veni auster, &c.

Δ Vox tonitruis eius:

Myst. Θ mollis est nouum Testamentum, quod duritiam veteris Testamenti emollit. Vnde Mat. 5. & Dicitum est antiquis, oculum pro oculo, dentem pro dente: ego autem dico vobis, non resistere malo. Item 11.d. Dicito à me, non Moysus quia mitis sum, & humilis corde: & inuenies requiem animabus vestris: iugum enim meum suave est, & onus meum leue. Lignum sinistra manu tenetur, chorda dextera trahitur: quia vetus Testamentum temporalia promittit, quæ per finistram significantur; nouum vero testamentum promittit æterna, quæ per dexteram significantur. Mat. 1.b. Læua eius sub capite meo: & dextera illius amplexabitur me: De hoc dicitur i. Paral. 5.c. Filii Ruben & Gad & dimidiæ Tribus Manasse, viri bellatores scuta portantes & gladios, & tendentes arcum. Tenditur autem arcus iste in studio. Vnde dicit: vide arcum, i. sacram Scripturam dico. Ioan. 5. Scrutamini Scripturas:

¶ Et benedic, Jore, corde, & opere. b Qui fecit illum, id est, qui sacram Scripturam, non solum dixit, sed & fecit. Acto. 1. a. Capit Iesus facere & docere. c Valde speciosus est in splen-

dore suo, id est, in expeditione mystica, vel in æternis promissis Regis.

d Gyrauit cælum, id est, Ecclesiasti.

e In circuitu gloriae suæ, id est, ex omni parte sacra Scriptura gloriose doctrinis protegit Ecclesiam: quia de supernis & infernali firmis loquitur: & contra Dæmonum, carnis, mundi insidias munit: Vnde & quatuor animalia. Apoc. 4.c. plena sunt oculi & in circuitu & intus. f Manus Excelsi, i. opera Christi.

g Aperuerunt illum, i. aperit intellegit: fecerunt: Tota enī Scriptura est de Christi incarnatione, passione, resurrectione, ascensione, Spiritus S. missione, & ceteris eius operibus, quæ omnia usque ad Christum datuerunt in figuris: Sed intrante Sole in nubem, i. Christo descendente in Virginem, dispareverunt nebulæ, figurarum & apparuit veritas earum. h Imperio accelerauit niuem, i. frigida, & congelata corda peccatorum perduxit velociter ad nitorem iustitiae. Vnde Psa. 147. Qui dat niuem, sicut lavam. De qua sit vestis Christi.

i Et accelerat, &c. j. terrores iudicij suis, & virtutum mirabilium. l. v. 76. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ! Propterea, i. propter imperium Domini & virtutum miracula. m Aperti sunt, i. mundo, thesauri nostri: Sicut in conuersione Pauli. 10.

9.2. Et in vocatione Matthei. Mat. 9.2. Penitentia Magdalena: 1. 6.7. f. De quibus thesauro dicitur 10. 38. c. Nunquid ingressus thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexit? n Et euolauerunt nebulae, i. Apostoli per universum orbem.

o Sicut aues, i. volantes pennis virtutum. Vel Prædicatores, qui prius latuerant in thesauro prædestinationis, ascendunt per contemplationem, & descendunt per sui considerationem & aliorum compassionem: Isa. 60. b. Qui sunt isti, qui ut nubes, volant, & quasi columbae ad fenestras suas? Glo. i. sunt aues de aquis Baptismi, vel lachrymarum.

Δ a Et benedic eum, qui fecit illum, i. hominem humilem, pauperem, patientem, fortem, sublimem & iustum: Et hæ omnia propter te, ut & tu talis sis, & gratias agas.

c Valde speciosus est in splendore suo, i. in Deitate sua, secundum quam est splendor gloriae & figura substantiaz eius, i. Patris: Hebr. 1.a. Vel in splendore virtutis & doctrinæ, quo totum mundum illuminavit.

d Gyrauit cælum in circuitu gloriae suæ, i. id est, vallauit Ecclesiam Angelorum & Prædicatorum glorio agmine. Apoc. 4. b. In medio sedis, & in circuitu sedis, i. Ecclesiæ, in qua sedet Deus, quatuor animalia plena oculis ante & retro. Isa. 61. b. Super muros tuos, Ierusalem, constitui custodes, tota die & nocte perpetuò tacebunt.

f Manus Excelsi, i. virtutum miracula.

g Aperuerunt illum, i. Deum esse aperte monstrauerunt: John. 9. f. A. sculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæcinationis hic esset à Deo, non posset facere quicquam. h Imperio suo accelerauit, i. celeriter vocavit ad fidem Deus Pater, vel Christus. i. Niuem, i. frigidos peccatores. k Et accelerat coruscationes emittere iudicij sui, i. miracula facere, vel Prædicatores mittere, per quos terror iudicij futuri noxus fixe mundo. 10. 38. d. Nunquid mites fulgura & ibune? l. Propterea, i. id est, quia misit Prædicatores: m Aperti sunt thesauri Sapientie & scientiaz Dei, qui usque tunc fuerant absconditi. n Et euolauerunt nebulae, i. Prædicatores per mundum discurrunt: sicut aues, eleuati à terra per desiderium æternorum, & contemptum terrenorum: Hæc enim sunt due alas sanctorum, quibus volant à terra ad cælum. Psa. 5. q. Quis dabit mihi pennas, sicut columbae & volabo, & requiescam? p In magnitudine sua posuit nubes, i. ad prædicandum magnitudinem suam, misit Prædicatores pluentes doctrinæ, tonantes minis, coruscantes miraculis: Vnde Psa. 144. Et virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt.

q Posuit, i. dicit, ut notaret firmatatem fidei & patientie. Prædicatores: John. 15. c. Posui vos, ut eatis & fructum affestatis: Et contracti sunt lapides grandinis, i. liquefacta sunt dura & frigida corda prætorum igne charitatis, & malleo incarcerationis Prædicatorum: Exo. 9. c. Grando & ignis mixta passiter ferebantur: & percussit grando cuncta, quæ fuerant in agri: i. In conspectu eius, i. in præfencia, vel in aspectu Christi: x Commouebuntur, i. corde & corpore mouebuntur, Montes, i. superbi ad penitentiam: Isa. 64. a. Utinam dirumperes cælos, & descenderes: à facie tua montes defuerent. Psa. 103. Quid tangit montes & fumigant, sermo compunctionis: z Et in voluntate eius, i. Christi: a Aspirabit Notus, i. id est, quando & cui voluerit inspirabit gratiam. John. 3. a. Spiritus, ubi vult, spirat i. Corinth. 12. b. Diuidens singulis, prout vult.

¶ Vox to

**A** Vox tonitru eius] id est, tonitruum, quod provenit ex collisione nubium & ventorum. **b** Verberabit terram] id est, concurrit & tremere faciet, ad literam. **c** Tempestas Aquilonis] supple, est in voluntate eius. Tempestas autem, ut dicit Job, dicitur à tempore, quæ maximè fit in vere & autumno, quando nec plena rætas est, nec plena hyems ex coniunctione contraria.

**a.** Et cōgregatio spiritus] id est, verberabit congregatio aquarū, quæ fit ex vento frigido, quæ dicitur hic spiritus, supple, in

**C** conspectu grando, aliquando glacies,

**a.** coloris aliquando nix, aliquando pluua. Sub-

**a.** gelau- iugit: Et sicut avis] volatilis. **f** Deponēs]

**rīs** se à volatu. **g** Ad sedendum] id est, ad

**b** Aspergit nivem] id est, sicut avis de-

ponit alas à volatu,

& descendit ab alto, ut quiescat inferius; ita Dominus nivem descendere facit de cœlo, qua terrâ aspergit. **k** Et sicut locusta demergens] id est, de alto in terram cadens. **l** Descensus eius] id est, nivis: quia sicut locusta ludit viridin, ad quæ descendit ira nix. **m** Pulchritudinem candoris eius] id est, nivis. **n** Admirabitur oculus] intuentis. **o** Et super imbre eius] In quem resolutur nix. **p** Expauescit cor] id est, obstupescit, cum in tantam aquarum copiam nix resolutur. **q** Gelu sicut salem effundet super terram] id est, pruinam: quia sicut Sol terram ab humore desiccatur; ita & gelu quodammodo sterilem reddit ut sal. **r** Et dum flauerit] Aquilo, vel procella. **s** Fiet tanquam cacumina tribuli,] Id est, tunc aer asper erit, id est, tribulatus, & rigidus: vel terra aspera propter gelu. **t** Frigidus ventus Aquilo, & gelauit crystallus ab aqua] id est, aqua congelauit in crystallum. **d** Super omnem congregationem aquarum requiescer] Aquilo congelans, & indurans eas in glaciem: ut dicit Aristotle, quando aquæ congelatae sunt in hyeme, flat raro Aquilo: quoniam adeò elongatus est Sol ab illa regione, unde flat Aquilo, quod frigus omnino claudit poros illius terræ, ita quod nullus, vel modicus vapor exit: & ideo nec ventus, quia ventus vapor est, & ita inclusus propter congelationem, & solis elongationem requiescit super congregationem aquarum. Quomodo autem fiat aquarum congregatio ostendit, dicens:

**△** Et sicut lorica induit

**Mystic.** **Θ** **a** Vox tonitru eius verberabit terram] id est, prædicatio futuri Iudicij, & cōminatio æterni supplicij affigit terrenos Job 26.d. Cū vix parvam stillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri. **z** Reg. 19.b. Spiritus grandis, & fortis subuertens montes, & conterens petras ante Dominum. Non in spiritu Dominus, & post spiritu commotio. Non in commotione Dominus, & post commotionem ignis. Non in igne Dominus, & post ignem sibilus auræ tenuis: Ibi Dominus. Spiritus fortis est terror de adueto Iudicis, subuertens, & conterens petras, id est, superbos deiiciens, duros ad compunctionem liquefaciens. Commotio est contritio cordis, & detestatio peccati. Ignis est zelus vindictæ, & lux rationis. Spiritus lenis est sapor æternæ veritatis, & ingenitæ bonitatis. Ibi Dominus. **Orig. sup. Exod. 9.** Non enim cū silentio verberat Dominus, sed dat voces, & doctrinam cœlitus mittit: per quam possit culpam suam castigatus agnoscere. Dat & grandinem: per quam tenera adhuc vastantur nascentia vitorum. Sed nota, quod grande feriendo liquefcit, sed increpatio, vel commotio liquefcunt per passionem vel compunctionem: quia de corde compuncto & passibili, & ore modesto debet prodire ancrepatio corrigit. **Pf. 13.4.** Fulgora in pluuiam fecit. **c** Tempestas Aquilonis] id est, grauis & aperta persecutio Dæmonis. **d** Et congregatio spiritus] id est, varieras & multiplicitas tentationum, quas Diabolus aut per se, aut per suos immittit, ut feruorè dilectionis, & lucē fidei extinguat, supple, sunt in voluntate Domini: Non n. quantū vellet, sed quantū permittitur, tērat, aut vexat Diabolus. Vnde Sennacherib. **i.** Diabolo, dicitur Is. 37.f. Ponā circulū in narib. tuis, & frānū in labiis tuis, & reducam te in viā, per quā venisti. **e** Et sicut avis, &c.] se, ad sedēdū aspergit Aquilo, sc. Diabolus. **i.** Nivem] i. volatilē, & multi-

Hugonis Card. Tom. III.

plicé tentationē animam infrigidantē, per quā vult sibi sedem parare in corde illius, qui tentatur. Avis dicitur Diabolus, cū de superbia tentat, & quia volitat huc & illuc circumviens & querens quæ deuoret. **Job. 40.d.** Nūquid illud es tu, qui si ait ligabis eum ancillis tuis? Dicitur & Aquilo, quasi ligans aquas gratiarum & lachrymarū, ne effuant. **Job. 38.c.** De cuius vietro egressa est glacies, & gelu de cœlo quis genuit? In similitudine lapidis aquæ durantur, & superficies abyssi constringitur. **k** Et sicut locusta, &c.] id est, Diaboli, vel nivis, id est, tentatio- nis. q. d. sicut locusta subito erigitur & subito demergitur; sic Diabolus repente irruit & erigit in superbiam, & subito dei- cit in tristiam. Nunc ad alta eleuat per ambitionem honoris, nunc ad ima deprimit per desiderium cupiditatis & voluptatis, modò erigit in presumptionē, modò cōprimit in desperationem. Propter quæ vtraque mala necessaria est spes, sc. & timor. Spes quidem, ne nimis deiiciat, & timor, ne nimis extollat. **Deut. 24.b.** Nō accipies loco pignoris inferiorē & superiorē molā. Dicitur etiam locusta Diabolus, vel suggestio eius: quia omne fructiferum & viride vastare conatur. **Exod. 20.d.** Mane facto ventus vrens levauit locustas, quæ ascenderūt super universam terram Ægypti. **Isa. 1.a.** Residuum erucæ comedit locusta, & residuum locustæ comedit bruchus, & residuum bruchi comedit rubigo. **m** Pulchritudinem candoris eius] id est, Diaboli, qui transfigurat se in Angelum lucis, **z** Cor. 11.c. vt sub spe boni decipiat. **n** Admirabitur oculus] ram corporalis, quā spiritu- lis. Diabolus enim duplē habet candorem. Vnum, quo se fingit & facere, vel dicere, quæ bonis Angelis conueniunt; vt dicit Aug. super epist. 2. Cor. 11. Hunc candorem admiratur oculus spiritualis. Alium enim habet candore, quem assumit, cū se in Angelum lucis transfigurat, visibiliter apparet, vt dicit Aug. in lib. de civitate Dei. Aliando ostendens se esse Christum, aliquando cœlestem Angelum, vel aliquem sanctum vi- rum, assumens corpus in specie Christi, vel boni Angeli, vel sancti viri. Hunc candorem admiratur oculus corporalis, qui si aliquando per huiusmodi decipiatur, mens tamen à recta se- mīra non mouetur, dicit Aug. & nolum est in religione piaculum. De hoc dicitur Job 41.c. Quis reuelabit faciem induimenti eius: & in medium oris eius quis intrabit? **z** Cor. 2.c. Non ignoramus cogitationes eius. **o** Et super imbre eius] id est, procellam aperte persecutionis. **p** Expauescit cor] hominis Si enim Diabolus decipere nequit aperte, sicut, vt dicit G. Vnde nunc leo, id est, aperte sicut serpens, id est, occulte decipiens appellatur: imber autem dicitur persecutio: quia terra cordis humani reddit vberem & fæcundam. **Job. 38.c.** Quis de- dit vehementissimo imbre cursum, & viam sonantis tonitrii, ut plueret super terram absque homine in deserto? **q** Gelu] id est, frigus infæcunditatis. **r** Sicut salem effunderet Diabolus, &c. **s** Super terram] id est, super terrenas mentes, quas infæcundas & steriles reddit ad omne bonum. Imò dicit: sicut salem: quia ubi sal spargitur, sterilitas sequitur. Sal si mensurâ ponitur in cibo, condimentum est cibi: si nimis, vel nihil apponatur, insulsus est cibus; sic tentatio si mediocris est, prouehit & condic tentatorum mentes: si nulla est, vel nimia, subuertit, **Luc. 14.g.** si sal euauerit in quo condietur? Neque in terra neque in sterquilino vtile erit, sed foras mittetur. **t** Et dum flauerit] Aquilo, id est, Diabolus flatu occulta suggestionis, vel aperte persecutionis. **u** Fiet] Ipse Diabolus. **x** Tanquam cacumina tribuli] id est, asper & pungens & lacerans cor tentati duris & asperis spinis viriorum, de quibus tentat. **Job. 41.b.** Halitus eius prunas ardore facit: & flamma de ore eius egreditur. **y** Frigidus ventus Aquilo,] id est, Diabolus. **z** Jer. 1.c. Ab Aquilone pæderus omne malum. **z** Flauit] suggendo, vel perseundo. **a** Et gelauit,] paulatim frigore perfidæ. **b** Crystallus] id est, peccator induratus. **c** Ab aqua] id est, à propria concupiscentia, sive qua peccator nunquam indurati potest, quantumcumque flauerit suggestio, vel persecutio Diaboli. **z** Cor. 1.b. Vnusquisque tentatur à propria concupiscentia abstractus, vel illectus: deinde concupiscentia cū conceperit, parit peccatum: peccatum autem, cū consummatum fuerit, generat mortem. **Isa. 41.g.** Qui te humiliauerunt & dixerunt anima tua: incuruare, & transeamus. **d** Super omnem congregationem, &c.] Id est, mentium delitiis fluentium: & affluentium. **e** Requiescer] Diabolus, id est, sine aliqua resistentia in peccato indureret; hæc est enim requies Diaboli. **Job. 40.c.** Sub umbra dormit in lecreto calami in locis humentibus, id est, cordibus avarorum superborum, & luxuriosorum. **z** Reg. 1. d. Montes Gelboë, quod interpretatur acerius pluuiarum, nec ros, nec pluia, super vos veniat, neque sint agri primitiarum: quia ibi abies est clypeus fortium, id est, claustralium, vel clericorum

V u

Θ Et, sicut

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XLIII.

**a** Et sicut lorica induit se aquis ] Aquilo, id est, ad similitudinem lorice. Aquilo enim inclusus in aquis circundatur glacie, quæ similis est lorice in colore & forma. Nam sicut lorica habet maculas circulares; ita Aquilo inclusus in aquis, antequam congelantur aquæ, mouet eas circulariter: Quia, ut dicit Aristoteles, ventus mouetur in gyro & circulo tortuoso.

**b** Et deuorabit montes, ] id est, suo vehementi impulso dejecto & dirumpit.

**c** Et exuret desertum, ] Id est, virentia, humentia desiccabit.

Aquilo enim & frigidus & siccus est: vnde vim habet desiccandi virentia, sicut calor. Vnus est enim effectus frigoris & caloris, ut dicit Istd. Et idem, quia frigus & ignis in uno effectu conueniunt, conuenienter sequitur. **e** Et extingueret, &c.] supple,

vnum est extingueret viride, quasi dicat, sicut ignis extinguit viride calore suo. Ita & Aquilo frigiditate sua. Similis est enim vis caloris & frigoris, ut dicit Istd. Quidam ramensic exponit. Et extinguit viride, sicut extinguit ignem. Aquilo enim vtrumque extinguit & viride & ignem sua frigiditate, quæ consumit humiditatem viridium, & contraria est caliditati igris. **f** Medicina omnium, &c.] Ostendo effectu Aquilonis, qui sua frigiditate res ita constringit ut non sint aptæ generationi; imò quod plus est, imber eius sterilitatem inducit: subiungit de eo, quod fertilitatem inducit, id est, de pluvia australi, quæ grossa est, quia vapores grossi de mari ascendent cum ea miscentur, & eam ingrossant, ut sit quasi fomentum terræ, & medicina contra sterilitatem Aquilonis: Vnde conuenienter dicit. **f** Medicina omnium] malorum venientium ab Aquilone. **g** In festinatione nebulae] id est, in festina eleuatione nebulae de mari, quæ signum est pluviæ, terram foecundantis. Vnde 3. Reg. 18. g. cum nubecula parua quasi vestigium hominis ascendebat de mari, dixit Elias puer suo. Ascende, & dic Achab: Iunge currum tuum & descende, ne occupet te pluvia, quæ sequebatur nubeculam: quæ medicina fuit contra siccitatem, quæ fuerat per tres annos & menses sex, sicut narrat Jacobus in Canon. sua dicit. **b** Ros obuians ab ardore venienti] id est, obuians ardori venienti ab ardore, id est, ab Austro vento calido. **k** Humilem efficiet eum] ardorem, id est, temperabit illum, vnde maximè fit ros inestate, quando maior est Solis ardor. **l** In sermone eius] id est, Domini. **m** Siluit ventus] id est, quietus Matt. 8. c. Surgens Iesus imperavit ventis & mari: & facta est tranquillitas magna. **n** Cogitatione sua] id est, sapientia, vel voluntate sua. **o** Placabit abyssum] id est, mare. **p** Et plantauit illum, [rōrem, vel Aquilonem, vel ardorem. **q** Dominus Iesus] quia omnia per ipsum facta sunt: Ioan. 1. a. Vel Dominus Iesus plantauit illum, id est, firmum fecit. Christus enim secundum Diuinatem fecit seipsum secundum humanitatem. Vnde Psalm. 1. Et erit tanquam lignum, &c. **r** Qui nauigant mare] id est, per mare. **s** Enarrent, &c.] quasi dicat, experti narrent, quod experti sunt, & alii taceant. **t** Et audientes] pericula maris. **u** Auribus nostris, ] interioribus & exterioribus admirabimur. Multa enim sunt mirabilia maris, ad literam, & pericula. Ibi enim sunt monstra bestiarum, & alia multa, sicut sapientes tradiderunt. Vnde Psalm. 103. Hoc, mare magnum & spaciolum manibus: illuc reptilia, quorum non est numerus. Et de hoc subiungit Auctor. **x** Illic] id est, in mari huius saeculi. **y** Praeculta opera, & mirabilia, scilicet, miracula, quæ per Sanctos suos quotidianie operatur Deus. **z** Varia bestiarum genera, ] id est, Daemonum: De quibus Psalm. 73. Ne tradas bestias animas confidentes ibi. **aa** n. b. Omnes bestiae agri ludunt ibi. **bb** s. c. Omnes bestiae agri, venite ad deuorandum. **c** Et omnium pecorum] id est, omnium pecorum genera sunt ibi Leo superbus, draco inuidus, gryphus iracundus, asinus pigritus, vrus gulosus, equus luxurians, talpa avaritia, vulpes dolositas, pisces curiositas, mulus iterabilitas, coruus procrastinatio, ciconia detractionis, camelæos adulatio, & cætera huiusmodi Psalm. 103. Hoc mare magnum & spaciolum manibus illuc reptilia, &c.

al. +  
naui-  
gat  
al. +  
enarrat  
al. +  
non.

& **a** sicut lorica induit se aquis. Et **b** deuorabit montes, & **c** exuret desertum, & **e** extinguet viride, sicut ignem. **f** Medicina omnium **g** in festinatione, &c.] id est, Incarnationis dominica, 3. Reg. 18. g. Ecce nubecula parua, quasi vestigium hominis, ascendebat de mari. Isa. 19. a. Ascendet Dominus super nubem leuem, & ingreditur Ægyptum. Hæc nubecula sanavit totum genus humanum. Sap. 16. b. Non herba, neque malagma sanavit eos, sed tuus sermo, Domine, qui sanat omnia. In festinatione nebulae dicit: quia venit tempore opportuno, & quia omnis velocitas amanti tarda est. Abac. 2. a. Si moram feceris, expecta eum: quia veniens veniet, & non tardabit. **b** Ros] id est, Christus descendens largiter de supernis ad refrigerandum incentiuum vitiorum. **i** Obuians venienti ab ardore] id est, ardori diabolice persecutionis. **k** Humilem efficiet eum Diabolus, id est, victus reddet eum in Cruci mortiens. Prou. 29. d. Superbum humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria. Iere. 46. d. Fortis impedit in fortem, & ambo pariter corruerunt. Vel sic, **b** Ros ab ardore] id est, Christus à Patre in quo est ardor charitatis descendens. **i** Obuians venienti] id est, Diabolo. **k** Humilem efficiet eum] id est, humiliabit superbiam eius humilitate passionis, quod significatur in rogationibus, & in dracone, qui duobus primis diebus procedit; in tertio quasi virtus sequitur. Christus dicitur ros, quia suauiter descendit, & terram Ecclesiæ secundam reddit. **j** v. t. c. Ero quasi ros: & Israel germinabit sicut limum. Et ardorem diabolice temptationis refrigerat sup. 18. b. Nonne ardorem refrigerabit ros? **l** In sermone eius] id est, imperio, vel prædicatione. **m** Siluit ventus] id est, mitigatur persecutio. Matt. 8. d. Quis est iste, qui venti & mare obediunt ei? **n** Cogitatione sua] id est, voluntate, vel sapientia sua. **o** Placabit abyssum [profundæ & obscuræ temptationis. Vel passiuè. **n** Cogitatione sua] id est, qua de ipso cogitatur. **o** Placabit abyssum [humani cordis. Cogitatio enim paupertatis, & passionis Christi placat abyssum cupiditatis, & ambitionis humanæ: **o** b. 28. b. Abyssus dicit, non est in me; & mare loquitur: non est mecum. **p** Et plantauit illum, id est, Diabolus. **q** Dominus Iesus, quia omnia per ipsum facta sunt: Ioan. 1. a. Job. 4. b. ecce Behemor, quem feci tecum. **s** Zech. 28. d. Tu Chereb extensus & protegens, & posui te in monte sancto Dei. **P**sal. 88. Aquilonem, id est, Dæmones & mare, id est, homines peccatores tu creasti: **E**statem, id est, sanctos Angelos: & ver, id est, viros iustos, tu plasasti ea. **r** Qui nauigant mare huius saeculi, super Crucis nauicula. De qua dicitur. Sap. 14. a. Exiguo ligno credunt homines animas suas, & transiunt mare per ratem liberati sunt. Mat. 9. a. Ascendens Iesus in nauiculam, transfractauit & venit in ciuitatem suam, id est, qui per fidem Crucis calcant & transfluent fluctus huius saeculi. **s** Enarrent pericula eius, non submersi in aqua voluptatum & sollicitudinum mundanarum: quia narratio peccantium odiosa est, sup. 27. b. Vel sic. **t** Qui nauigant mare] id est, qui scrutari sunt profunda Scripturæ sacræ. **u** Enarrent pericula eius] id est, quæ in ea scripta sunt: Contra eos, qui docent, & non didicerunt. **v** Et audientes auribus nostris admirabimur præ multitudine & magnitudine periculorum, quomodo quis potest ea euadere. Vel per aliam literam: Non admirabimur. Et tunc supplendum est, tantum, quantum illi, qui viderunt: quia

**Segnius irritant animum demissa per aures,**  
**Quamque sunt oculis subita fidelibus.**

**x** Illic, ] id est, in mari huius saeculi. **y** Praeculta opera, & mirabilia, scilicet, miracula, quæ per Sanctos suos quotidianie operatur Deus. **z** Varia bestiarum genera, ] id est, Daemonum: De quibus Psalm. 73. Ne tradas bestias animas confidentes ibi. **aa** n. b. Omnes bestiae agri ludunt ibi. **bb** s. c. Omnes bestiae agri, venite ad deuorandum. **c** Et omnium pecorum] id est, omnium pecorum genera sunt ibi Leo superbus, draco inuidus, gryphus iracundus, asinus pigritus, vrus gulosus, equus luxurians, talpa avaritia, vulpes dolositas, pisces curiositas, mulus iterabilitas, coruus procrastinatio, ciconia detractionis, camelæos adulatio, & cætera huiusmodi Psalm. 103. Hoc mare magnum & spaciolum manibus illuc reptilia, &c.

al. +  
diaco-  
se.

Ps. 88.

Hor. in  
Arte

**Mytho.** **o** a Et sicut lorica induit se] Diabolus aquis, id est, mentibus infidelitate gelatis, vel voluptate fluidis. Tales enim mentes sunt vestis armis: & milites Diaboli. Job 41. a. Corpus eius quasi scura fusilia compactum squamis sepe prementibus, vni coniungitur, ne spiraculum quidem iocedat per eas. **b** Et deuorabit montes] id est, superbos, sicut cibum delectabilem. **i** Pet. 5. b. Sobrij estote, & vigilate, quia aduersarius vester

¶ a Et crea

**A.** Et creatura belluarum ] intransiriè*i.* bestiæ creatæ : Ad literam tot sunt in mari genera bestiarum , quot in terra, vel forte plura. **b** Propter ipsum *i.* propter eius impetum refrénandum. Consummatus est , &c. *i.* positus terminus , ultra quem effluere non possit. *Psa. 103.* Terminum posuisti , quem non tresgredientur. *Iob. 38. b.* Circumdedi mare terminis meis & posui veste & ostia,

*Al. f*  
bestia-  
rum.

**D**  
*Al. f*  
confir-  
*Pf. 23.*  
matus  
*Al. f*  
*Psa. 95.*  
cōpre-  
hende-  
ris.  
*Ecclesi-*  
*Al. f*  
à prin-  
cipio.

*Plurib.*  
de cau-  
sis quis  
dicitur  
deficere  
in ver-  
bo.

& dixi : Vsque huc venies , & non procedes amplius , & hic confringes tumultantes fluctus tuos *d.* Et in sermone eius *i.* Dei. *e.* Composita sunt omnia , *i.* creata, & ordinata; quia dixit , & facta sunt; ipse mandauit, & creata sunt. *f.* Multa dicimus, &c.] quoniam supra dixerat se memorari operum Dei, & multa iam dixerat , ne crederet aliquis , quod omnia vellet, aut posset enumerando narrare , subiungit in commendatione Dei, & operum eius , se in sermone deficere ad abscondita sunt *i.* Maiora his] que diximus.

Multo tempore dicere potest, & multa dixit, & hoc est. Multa dicimus, vel diximus, de operibus Dei. *g.* Et deficimus in verbis, quib. narrantur opera Dei. Pluribus autem de causis dicitur quis deficere in verbo. Primo, quia res, de qua loquitur, suam excedit intelligentiam. Vnde *Glo.* Omnis eloquentia deficit in comparatione eius, nec sufficit enarrare virtutem eius. *Psa. 138.* mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam. Secundo, quia occulta est. *Sap. 9. d.* Quæ in prospectu sunt, inuenimus cum labore ; quæ in cœlis autem sunt, quis inuestigabit ? Tertio, quia quo nomine dominetur, nescit. Quartò, quia nescit diuersitates idiomatum. Quintò propter insufficientiam lingue, vel scientiæ. Sextò, propter affectum rei, qui vix exprimi potest verbo. Vnde *Greg. in Moral.* Facilius de Deo loquitur, qui obstupescendo taceret. Et quidam alius. Melius de Deo loquimur silentio, quam acta proferendo. Ut quidam Pictor optimus, postquam descripsit omniam dolentium gestus, & ventum est ad depingendum dolorem patris, nō inueniens modum, qui patri dolenti conueniret, vel lauit faciem patris depicti , designans dolorem patris esse qualemcunq; quis, & maiorem, quam quis excogitare posset. *h.* Consummatio, &c. *j.* rerum significatarum per sermones. Vel sermonum, omnium doctrinam, *i.* decor, vel perfectio. *j.* Ipse est, sicut Conditor omnium. *Apoc. 1. b.* Ego sum *a.* & *w.* Vel ipse dicitur consummatio sermonum: quia omnes sermones, quos Prophetæ, & Patriarchæ de se prædixerunt, ipse adimpleuit. *k.* In omnibus gloriantes *j.* cum gloria inquirentes, vel narrantes. *m.* Ad quid, &c. ] attingere inquirendo ? q.d. per rur valemus in notitia creaturarum, multo minus in notitia Creatoris. Vnde *Glo.* Quid valet corporali creaturæ de incomprehensibili Deo disputare? Vnde *Ecc. 5. a.* Fili, pauci sunt sermones tui de Deo. *Greg.* De quo etiam vera dicere periculum est. *n.* Ipse enim &c. ] per se solum omnia potens. *o.* Super omnia, &c. ] potens de his facere, quicquid voluerit. Vnde *Glo.* In cuius ditione , vniuersa sunt posita. *p.* Terribilis Dominus *j.* i. timendus quia Dominus *Mat. 1. b.* si ego Dominus, vbi timor meus ? *Psa. 95.* Excelsus Dominus terribilis super omnes Deos. *q.* Et magnus, &c. *j.* Id est, immensiter. *Pf. 14. 4.* Et magnitudinis eius non est finis. *Sap. 8. a.* Attingit à fine usque ad finem fortiter. *Ier. 23. e.* Cœlum & terram ego impleo, & mirabilis, &c. *Ether. 15. d.* Valde enim mirabilis es, Domine, & facies tua plena est gratiarum. In hoc autem mirabilis potentia Dei est : quia omnia de nihilo fecit : & mirabilior, quod Creator est creature, & quod Virgo peperit. Et ne aliquis crederet laudes sufficienter posse narrari & magnificentiam comprehendendi, adiungit. *l.* Glorificantes Dominum quantumcunq; potueritis superualebit adhuc , & admirabilis magnificentia

eius, *i.* maior est omni laude, *sup. 18. a.* Quis sufficiet enarrare opera illius? quis enim inuestigabit magnitudia eius ? virtutem magnitudinis eius quis enunciat? *x.* Benedicentes Dominum exaltate illum, *i.* extra omnia, & super omnia altum prædicantes, quantum potestis. *a.* Maior est, &c. *j.* Maiori laude dignus, quia sit omnis laus humana. *b.* Exaltantes eum replemini virtute, *i.* opere eius, vel gratia eius , vt possitis & digni sitis laudare. Pauci enim sunt digni , vel sufficiens laudare Dominum: Vnde *7. 105.* Quis loquetur potentias Domini : auditas facies omnes laudes eius ? *d.* Ne laboretis *j.* Ipsum ad plenum posse, laudare vel comprehendere. *e.* Non enim peruenietis] vel comprehendetis, in præsenti vita *sup. 13. c.* Altiora te ne quæsieris. *f.* Quis videbit eum, & enarrabit? *q. d. nullus. Exod. 33. d.* Non videt me homo, & viuet. *Ioan. 1. b.* Deum nemo vidiit usquam. *b.* Et quis magnificabit eum] dignè, id est, magnum enunciabit; Sicut est ab initio. *j.* Id est, quantum magnus est ab æterno. *Ecc. 7. c.* Alta est profunditas, quis inuestigabit eam? *k.* Multa abscondita sunt *j.* hominibus. *l.* Maiora his] que diximus.

△ Pauca enim

**A.** Et creatura belluarum ] Id est, creatæ bestiæ, vel excedens bestias, *i.* Dæmones in crudelitate & bonorum persecutione. *b.* Propter ipsum *j.* id est, propter Christum. *c.* Consummatus est itineris finis *j.* ordo rerum transeuntium, & sæculi finis consummatus. Ipse enim *a.* & *w.* i. principium & finis. *Apoc. 1. b.* Vel *b.* Propter ipsum *j.* i. eius imperio. *c.* Consummatus est itineris finis, *i.* tentationis, & persecutionis bonorum immutatus est cursus eius. *Job. 38. b.* Circumdedi mare terminis meis, & posui vectes & ostia , & dixi : Vsque huc venies, & non procedes amplius. *d.* Et in sermone eius composita sunt omnia : quia persecutionum fluctus & Dæmonum monstra solo verbo cōpescit. *f.* Multa dicimus in commendatione Dei & operū eius. *g.* Et deficimus in verbis *j.* quia maior est omni laude. *b.* Consummatio autem sermonum, *i.* Scripturarum. *j.* Ipse est *j.* quia omnes Scripturæ de ipso sunt & in ipso impletæ sunt. Vnde in Cruce moriens, dixit: Consummatum est. *Ioan. 19. f.* In omnib. sermōnib. vel operib. vel virtutibus vestris. *l.* Gloriantes *j.* gloriā appetentes. *m.* Ad quid val. *Jex nobis?* q. d. ad nihil. Non enim sufficiens sumus ex nobis, quasi ex nobis aliquid cogitare ; sed omissis sufficientia nostra ex Deo est *z.* *Cor. 3. b.* Quid habes, quod non accepisti ? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti? *l. Cor. 4. b.* Vel sic, *k.* in omnib. operib. Dei. *l.* Gloriantes *j.* gloriæ inquirentes & intelligentes. *m.* Ad aliquid valebimus] attingere? *q. d.* quantumcunque opera eius cognoverimus, ipsum cognoscere, vel laudare dignè non valemus. *n.* Ipse enim Omnipotens super omnia opera sua : *j.* quia in eius ditione vniuersa sunt posita, & ad nutu eius omnia fiunt. *p.* Terribilis Dominus *j.* malis in iudicio. *q.* Et magnus vehementer] quia ubique est totus potentialiter, præsentia-liter, essentialiter, attingens à fine ad finem fortiter, & disponens omnia suauiter. *Sap. 8. a.* Vnde *Pf. 14. 4.* Magnus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. *r.* Et mirabilis, &c. *s.* quia omnia de nihilo fecit, & mirabiliter matrem Virginem, & Deum hominem, & cor humanum credibile fecit. *Pf. 138.* Mirabilia opera tua: & anima mea cognoscet nimis. *t.* Glorificantes *j.* id est, laudantes Dominum. *l.* Quantumcunq; &c. ] multo maior dignus glorificatione. *Pf. 63.* Accedet homo ad cor altum: & exaltabitur Deus. *x.* Et admirabis illos, &c. *j.* id est, largitas eius, qua magna facit, & magna dat nobis. *z. b. 15. d.* Valde mirabilis es Domine, & facies tua plena gratia *u.* *x.* Benedicentes Dominum *j.* id est, bonum dicentes , vel bene de ipso dicentes. *y.* Exaltate illum, &c. *j.* Id est, omnia attribuentes, & vosipios humiliantes. *a.* Maior est, &c. *j.* angelicas vel huinana. *b.* Exaltantes eum, *j.* id est, eius altitudinem prædicantes. *c.* Replenini virtute, humilitatis, mansuetudinis, & charitatis, vt sitis digni laudare , quia non est speciosa laus in ore peccatoris *sup. 15. c.* & *7. 40. b.* Super montem excelsum ascende tu, qui euangelizas Sion. *d.* Ne laboretis comprehendere ipsum , qui est incomprehensibilis. *e.* Non enim peruenietis *j.* id est, perfectè venietis ad etius notitiam. *Prou. 23. a.* Noli laborare, vt diteris , sed prudentia tuæ pone modum: ne erigas oculos tuos ad opes, quas non potes habere : quia faciunt sibi pennas , & volabunt in cœlum. *f.* Quis videbit eum, sicuti est. *g.* Et enarrabit aliis; Solus Dominus Iesus , qui solus perfectè vidit. *h.* Et quis magnificabit eum , sicut est ab initio, *j.* id est, quis eius Deitatem explicabit , qua est ab æterno? *l. a. 53. c.* Generationem eius quis enarrabit? *k.* Multa] adhuc abscondita sunt, *j.* id est, non cognita de Deo. *l.* Maiora his, *j.* que memoraui.

# Liber Ecclesiastici.

**Mystic.** *a* Pauca enim vidimus, &c.] respectu vniuersitatis operum eius. *b* Omnia autem, &c.] q.d. hæc tamen confitei debemus, si non possumus videre omnia. *c* Et piè, &c.] i. religiosè viuentibus. *d* Dedit, &c.] i. sui notitiam quantum vtile est.

**A** *a* Pauca enim vidimus, &c.] respectu vniuersitatis, & respondet hoc ei, quod dixerat *sup. 42. c.* Memor ero operum Domini, & quæ vidi annun-

*b* Omnia au- tem ] quæ in rerum natura sunt, Dominus fecit, & c

## C A P. X L I V.

*a* Audemus fviros g gloriosos & b parétes nostros in s generatione sua. Multa k gloriam l fecit Dominus, m magnificientia sua à n seculo. o Dominantes in p potestatis suis, q homines magni virtute & r prudentia sua prædicti, s nunciantes in Prophetis t dignitatem Prophætarum, imperantes u in præsenti populo, & x virtute prudentiae populis y sanctissima verba. In t peritia sua a requirentes modos musicos, & b narrantes carmina Scripturarum. c Homines diuites in virtute d pulchritudinis studiū habentes, spaci- fiantes in f dominibus suis. Omnes isti in g generationibus Gentis suæ b gloriam i adepti sunt, & in k dieb. suis l habentur in laudibus. Qui m de illis nati sunt, n reliquerunt no- men narrandi laudes eorum.

## E X P O S I T I O C A P. X L I V.

*a* Audemus &c. Sicut dictum est in fine capituli præcedentis, Dominus maior omni laude, & ideo cùm in se laudari ab homine sufficienter non possit, laudandus est in Sanctis suis, in quibus est mirabilis. Idcirco Auctor posita laude Dei in se & in operibus suis; consequenter adiungit de laudio Dei in Sanctis suis, ponens aliqua de operibus illorum, proper quæ digni sunt laude, vt ad eorum imitationem auditores inuitet. Diuiditur autem in duas partes. In prima ponit laudes Sanctorum generaliter. In secunda ponit laudes eorum specialiter, qui fuerunt ante legem vsq; ad Moysen. Dicit ergo. e Laudemus, i. dignos laude monstramus verbo & imitatione. f Viros, i. homines virtuosos, qui non instantur humana laude. g Gloriosos, i. ex omni parte gloria dignos, vel iam in gloria receptos, quia ante mortem non est certa, vel secura laus hominis, ne laudes hominem quenquam: quoniā in filiis suis agnoscitur vir *sup. 11. d.* Vel. Viros gloriosos, i. Patriarchas & Prophetas, & ceteros Sanctos, qui diuina locutione, & visione fruebantur, & Spiritu S. repleti, multa Christi & Ecclesiæ mysteria præcinerunt. b Et parentes nostros spirituales quorum fidem, & opera imitari debemus, & quorum doctrina & exemplis Deo geniti sumus, secundum quod dicit Apostolus i. *Cor. 4. d.* Per Euangelium ergo vos genui. In generatione sua spirituali. i. pro generatione, qua genuerunt Deo filios spirituales, & bona opera. De qua, *sup. 4. a.* O quam pulchra est casta generatio. Vel. In generatione sua. i. secundum generationem suam. secundum ea, qua fecerunt in generatione, i. in vita sua, *Gen. 6. b.* Noe vir iustus atque perfectus in generatione sua i. *Mich. 2. f.* Memento operum Patrum, qua fecerunt in generationibus suis. k Multam gloriam, i. multa opera glorioſa. l Fecit Dominus] per viros gloriosos. m Magnificientia sua j. potentia sua, per quæ opera & ipse magnus, & ipsi laudabiles ostenduntur. Et quia posset aliquis querere qui, vel quales sunt isti viri, ostendit, dicens. n A seculo, i. à principio mundi, o Dominantes sibi ipsi, & hostibus suis. p In potestatis suis i. in virtutibus propriis *sup. 7. a.* Noli querere fieri iudex, nisi virtute valeas irrumpere iniquitates, *Gen. 1. d.* Dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & vniuersis animantibus, qua mouentur super terram. g. Sciant Præpositi se non hominibus, sed terra bestiis dominari: quia qua parte bestiales sunt dominationi subditæ sunt. q Homines magni virtute, i. fortitudine agendi, & patiendi. Et prudentia sua prædicti ad discernendum, & eligendum bona, & vitandum

## Cap. XLIV.

pericula. f Nunciantes in Prophetis i. in Scripturis propheticas.

*a* Dignitatem Prophetarum ] i. qualia dignum est Prophetas nunciare, vel per quæ ostenderent se habere propheticam dignitatem. Quæ in multis consistit. Primò in hoc, quod Prophetæ non proprio, sed diuino spiritu loquuntur. Vnde 2. *Per. 1. d.* Hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia Scriptura propria interpretatione non sit; non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines, *Mat. 10. c.* Non enim vos estis, qui loquimini; sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Secundò in hoc, quod vident futura aliis abscondita. Tertiò in conuersatione excellenti. Quartò, in passione pro Christo. u Et imperantes, &c.] i. habentes ius imperandi, & auctoritatem in populo, qui tunc erat præsens, vt Moses, & Aaron, & Iosue, & ceteri. Vel in præsenti dicit: quia in futuro unus solus erit Prælatus, qui omnibus imperabit. Vnde 1. *for. 15. c.* Cùm euacuaretur omnē principatum, &c. Ibi *Glos.* Dum durat mundus, homines hominibus præunt; sed omnibus collectis prælatio omnis cessabit. x Et virtute, &c.] i. virtuosè & prudenter. y Populis sanctissima verba s nunciantes, supple virtuosè enunciant, qui nullo timore veritatem tacent. *Matt. 10. c.* Nolite timere eos, qui occidunt corpus, &c. Prudenter autem nunciant, qui loco & tempore & modo debito prædicant. *Ecc. 8. a.* Omni negotio tempus est & opportunitas. *Matt. 24. d.* Quis putas est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus supra familiam suam, vt det illis cibum in tempore. *Luc. 12. e.* Quis, putas, est fidelis dispensator, &c. z In peritia sua] i. sapienter. a Requirentes modos musicos, id est, musicas modulationes Non ad delectationem aurium, vt illi, de quibus dicitur, *1. 5. c.* Cythara & lyra & tybia, tympanum in conuiuiis vestris, & opus Domini non respicitis, sed ad laudem Dei, vt in se deuotionem excitarent. Vnde cùm cantabantur versus psalmorum, resonabat psalterium decachordum, sicut scriptum est. In decachordo psalterio cum cantico in cythara.

*b* Et narrantes carmina Scripturarum id est, metricè scribentes, vt David psalterium, & Jeremias Threnos. c Homines diuites in virtute omni, vel potestate miraculorum, vel virtute Dei, qua omnia temporalia propter Christum contemnunt. *1. 10. 3. d.* Omnia vestra sunt *sup. 31. b.* Beatus diues, qui inuenitus est sine macula.

*d* Pulchritudinis studium habentes id est, pulchri ædificij faciendi Domino, vt Moyses de tabernaculo. *Exod. 36.* Et Salomon de templo constituendo 3. *Reg. 6. 7. & 8.* Et significat hæc pulchritudo pulchritudinem animarum, quæ constituit in vera fide & debita ordinatione cogitationum, affectionum, & operum. Vnde Aug. Pulchritudo corporis est partium congruentia cum quadam coloris suavitate, sicut in anima cum ratione bene ordinata ordinat cogitationes, & opera, & affectus imitatione passionis Christi coloratur, tunc pulchra est anima. Et de hac pulchritudine, dicit *P. 25.* Domine, dilexi decorem domus tuę.

*e* Pacificantes ] id est, pacem habentes.

*f* In dominibus suis, id est, in conscientiis suis, vel pacem servantes in familiis suis. De utroque dicitur, *Sap. 8. c.* In multitudine videbor bonus, & in bello fortis, & intrans domum meam quietam cum illa. *P. ou. 15. b.* Secura mens quasi iuge conuiuum.

*g* Omnes illi in generationibus Gentis suæ ] id est, inter Gentes suæ generationis.

*h* Gloriam bona famæ, vel conscientiæ.

*i* Adepi sunt] merito bona famæ. Vnde *Glo.* Merito prudenter & virtutis honorabuntur à subditis, quia boni erant & obedientes, quod est maximus honor Prælatorū. Vnde 1. *The. 2. d.* Vos estis gloria nostra & gaudium. Ibi *Gl.* Fructus Magistri est obedientia Discipuli, cuius bona conuersatio coram dat Magistro, Iudice Christo.

*k* In diebus suis] mysticis & literalibus, non in noctibus peccatorum.

*l* Habentur in laudibus adhuc: quia dies pleni inueniuntur in eis. *P. 10. 10. b.* Memoria Iusti cum laudibus.

*m* Qui de illis nati sunt, literaliter, vel spiritualiter, eorum exemplo & doctrina instructi.

*n* Reliquerunt nomen narrandi laudes eorum, ] id est, voce simul & actione laudes parentum suorum celebrauerunt, & famam suam bene viuendo, & eos, imitando usque ad posteros, extenderunt *supr. 30. a.* Qui docet filium suum, in celum mittit inimicum, & in medio amicorum glorificatur

bitur in illo, mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus: similem enim reliquit sibi post se. *a* Et sunt quorū, &c.] id est, qui non sunt digni memoria ad imitandum, scilicet, impiorū, & peccatores. De quibus *Ps. 9.* Perit memoria eorum cum sonitu. *sup. 41.* b. Nomen impiorum delebitur. *Prov. 10.* b. Non men impiorum p-

*a. t*  
non  
habet.  
*Et.*  
*al. t*  
perma-  
net.  
*al. t*  
sancta  
nepo-  
tes eo-  
rum, &  
in te-  
stamen-  
to. *c*  
*al. t*  
manet.  
*al. t*  
de-  
genera-  
tionem  
& ge-  
nera-  
tionem

tretet. *b* Perierunt corporaliter & spiritualiter. *c* Quasi qui non fuerint, *d* & nati sunt, quasi non nati, & *e* filii ipsorum *f* cum illis. *g* Sed illi viri misericordiae sunt, *h* quorum pietates non defuerunt. *t* Et *k* cum semine ipsorum *l* perseverat bona hereditas. *t* & *m* nepotum ipsorum semen in testamento stetit, & *n* filiorum ipsorum semen propter illos usque in æternum *t* manet. *p* Semen eorum, & gloria eorum non *q* derelinquetur; *r* Corpora ipsorum in pace sepulta sunt, & *s* nomen eorum & viuet in *t* generationes, & generationes. *u* Sapientiam ipsorum *x* narrent populi, & *y* laudem eorum nunciet Ecclesia. *z* Enoch *a* placuit Deo, & *b* translatus est in Paradisum, ut *c* det Gé-  
tibus *d* Sapientiam. *e* Noë inuenitus est perfectus, iustus, *f* in tempore iracundiae *g* factus est recon-

*Factum cum illo, qui*  
fecit tormentum, pa-  
manet.  
*al. t*  
de-  
genera-  
tionem  
& ge-  
nera-  
tionem

rantes, & misericordiam promerentes. *b* Quorum pietates] id est, compassiones, & miserationes. *i* Non defuerunt tribulatis in sua tribulatione: vel ipsi in propria tribulatione à pietatis opere non defiterunt. *k* Et cum semine ipsorum] id est, imitatoribus eorum in cultu Dei. *l* Perseverat bona hereditas] id est, firma spes promissionis Dei, qui seruantibus legem multa bona promisit. *m* Et nepotum ipsorum &c. id est, pro nepotes eorum pactum Domini seruauerunt, & in promissione eius, id est, in terra promissa eis, manserunt. *n* Et filiorum ipsorum semen] id est, abnepotes. *o* Propter illos usque in æternum manet] id est, longo tempore pactum Domini seruauerunt, & in terra promissionis permanerunt. Per hoc autem quod dicit: Usque in æternū manet, mittit ad mysterium. Vnde dicit *Glo.* Hæc iuxta historiam de Patriarchis, & Prophetis accipiuntur, quorum semen, id est, Israelitæ propter Pátrum merita, & promissiones s̄pè de angustiis liberatum est. Vnde Moyses pro peccatis populi orans, Abraham, Isaac, & Iacob reducit ad memoriam, *Exo. 32.* c. ut eorum meritis Deus placatus filiis peccantibus daret indulgentiam. Et patris David meritum, filiis multo tempore seruauit regnum Iuda. Sed sacratiore sensu-viri misericordia sunt Apostoli, & Prædicatores noui Testamenti, qui verbo Euangeli, & mysterio Baptismi quotidie gignunt filios Dei: qui imitatores parentum suorum exempla eorum sequuntur, quorum corpora in spe resurrectionis quiescent, quoniam semen bonorum operum coelesti mercede compensabitur: vnde sequitur.

*p* Semen eorum, & gloria eorum] id est, gloriosum semen eorum, id est, bona opera, vel boni imitatores.

*q* Non derelinquetur irremuneratum. Vel, non derelinque-  
tur in manibus inimicorum suorum: & si ad tempus expona-  
tur tribulationi ad augmentum patientiæ & coronæ. Vnde *Ps. 36.* Iunior fui: etenim sensi: & non vidi Iustum derelictum, nec semen eius, querens panem: *1/2. 54.* b. Ad pun-  
ctum in modico dñreliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. *r* Corpora ipsorum in pace, &c.] & in pacis expectatione, & in spe beatitudinis æternæ. Vnde *Glo.* In pace quiescentia expectant resurrectionis diem, & gloriam æternam. *Gen. 15.* c. Tu autem ibis ad patres tuos in pace sepultus in senectute bona. Sed quomodo verum est hoc ad li-  
teram, cùm legatur: Posuerunt morticinia seruorum tuorum escam volatilibus cæli, carnes Sanctorum tuorum bestiis ter-  
ra? Respondeo. De aliis hoc: & de aliis illud intelligitur. Vel illud *Psalm.* refertur ad cadavera corporum; istud Ecclæsiastici refertur ad quietem spirituum. Sed ex hoc videtur,

quod Sancti erant apud inferos in pace, & quiete. Contra *Prov. 13.* b. Spes, quæ differtur, affligit animam. Respondeo: In quiete spei erant; sed nondum rei. In veritate affigebantur desiderio suæ expectationis; sed consolabantur certitudine spei. Carebant etiam omni alia poena materiali. Vnde *Sap. 4.* b. Iustus si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. *f* Et nomen eorum, ] id est, fama, vel memoria. *t* Viuet in generationes, & generationes] id est, semper *Ps. 111.* In memoriæ æterna erit Iustus.

*u* Sapientiam ipsorum] quæ contemptis temporalibus æter-  
na quasi sapida elegerunt.

*x* Narrent populi] id est, minores, & laici. *y* Et laudem eo-  
rum nunciet Ecclesia] id est, maiores, & Clerici ad Dei ho-  
norem, & sui, & aliorum informationem.

*z* Enoch, &c.] Secunda pars capituli, vbi post Sanctorum commendationem generalem descendit Auctor ad laudes eo-  
rundem speciales. Et primò ponit laudes eorum, qui fuerunt ante legem, incipiens ab Enoch, qui ambulauit cum Deo, & translatus est in Paradisum. *Gen. 5.* c. Et creditur venturus in fine mundi. *Apoc. 11.* a. ut det hominibus consilium poenitendi, & præmuniat contra astutiam Antichristi. Sed queritur, quare non incipit ab Adam? Et respondet *Glo.* quia transigressus est, & de Paradiſo electus: neque ab Abel, quia statim occisus, nullum reliquit hæredem. Enoch vero, & translatus fuit in paradisum viuus, & septimus fuit ab Adam. Vnde significat omnes Iustos, qui in septima ætate mundi per se-  
ptiformem gratiarum Spiritum ad requiem transferentur ad septimam ætatem. Dicit ergo. *z* Enoch placuit Deo] quia am-  
bulauit cum eo. *Gen. 5.* c. b. Et translatus est in Paradisum, ] terrestrem, inde venturus in fine mundi. e. Ut det Gentibus] id est, omnibus hominibus. *a* Sapientiam, i. consilium poenitendi, & præcruendi versutias, & fallacias Antichristi. Vel. Sa-  
pientiam, id est, spiritualem intelligentiam, sive fidem, ut per corporalem eius translationem credamus Sanctorum spiritua-  
lem translationem.

*Mysticè.* *z* Enoch. ] interpretatur dedicatio, & significat *Mysticè* virum claustralem, qui se voto triplici, scilicet, paupertatis, castitatis, & obedientiæ, dedicat Deo, ut iam ad alios vissus transire non possit. *Hic. a* Placuit Deo] quia propter ipsum sua, suos, & se dimisit. *b* Et translatus est in Paradisum] id est, de mundo in claustrum, ut operetur, & custodiat illum, sicut legitur de Adam *Gen. 2.* c. *c* Ut det Gentibus Sapientiam, i. con-  
silium, mundi pericula fugiendi, locum securitatis querendi, pro æternis transitiorum communandi. Claustrum vero Paradi-  
sus dicitur, i. locus deliciarum, de quibus dicitur *Eze. 28.* c. In deliciis Paradisi fuisti. Ibi enim est fluvius de loco vol-  
uptatis egrediens, in quatuor capita diuisus, qui totum irrigat Paradisum, i. regularis obseruantia, quæ in quatuor partes di-  
uiditur, i. in oratione, lectione, meditatione, exteriorē occupa-  
tionē. Omnis enim claustral is necessarie habet semper in aliqua istarum esse. Ibi est lignum virtutis in medio, i. Christus spiritua-  
liter *Mat. 10.* c. Vbi fuerint congregati duo, vel tres in nomi-  
ne meo, illic sum in medio eorum. Ibi est lignum scientiæ bo-  
ni, & mali, i. regula, quæ docet, quid bonum, & quid malum;  
& quid faciendum, & quid non. e. Noë inuentus est perfectus,  
iustus. *Gen. 6.* b. Noë vir iustus, atque perfectus in genera-  
tibus suis, id est, respectu hominum sui temporis. *f* Et in  
tempore iracundiae] id est, tempore diluvij, quando multi-  
plicata malitia hominum iratus fuit eis Deus, ut omnes diluuium perderet. *g* Factus est reconciliatio, id est, causa recon-  
ciliationis: quia verbo, & exemplo populum docuit, & ante  
diluvium, & post, ne iram Dei incurreret.

*Δ. a* Ideò, id est, propter iustitiam Noë. *Mysticè.*  
*Mysticè.* e. Noë, ] interpretatur requies; & significat Chri-  
stum, in quo solo requies est perfecta. *Jean. 16.* g. Hæc lo-  
cus sum vobis, ut in me solum pacem habeatis, in mundo  
pressuram habebitis, *Hic.*

e. Noë inuentus est perfectus iustus, ] id est, perfectè humilis. *Mat. 3.* d. Sic decet nos implere omnem iustitiam. Vel. Per-  
fectus iustus inuentus est, quia de se perfectam iustitiam exhibuit Deo Patri pro Ecclesia sua.

f. Et in tempore iracundiae, ] id est, in tempore passionis, quo videbatur Deus Pater esse iratus filio.

g. Factus est reconciliatio] id est, reconciliator humani gene-  
tis apud Deum Patrem. *Col. 1.* c. In ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliari, omnia in ipso pacificans per sanguinem Crucis eius, sive quæ in terris sunt, sive quæ in cœlis.

**A** Ideo id est, propter iustitiam Noë. b Dilissum est reliquū terræ id est, residua pars hominū in terra, sc. oīto animæ 1. Pet. 3.d.c Cum factum est diluvium] Gen. 7. c.d. Testamenta seculi, j id est, pactum, de seculo non ultra per diluvium perdendo. e posita sunt apud illum] sc. Noë. f Ne deleri possit] ultra. b Diluvio ] generali. i.

Omnis caro] i. omne animal. Gen. 9. b. Statuam pactum meum vobiscum, & nequaquam ultra interficeretur omnis caro aquis diluvij.

**O** Ideo id est, merito passionis Christi. b Dilissum est reliquū terræ i. saluatum est genus humānum. c Cùm factū est diluvium ] duplex, i. sanguis, & aqua de latere Christi manatis. Naum. 1. b. Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis, & sperantes in se sciens, & in diluvio prætereunte consummationē faciet loci eius, & inimicos eius perse-

b. quentur tenebrae. Est autem triplex diluvium, sc. diluvium gratiæ, diluvium pœnæ, diluvium culpæ. Diluvium gratiæ est Baptismus. De quo Ps. 2. Dominus diluvium inhabitare facit: & sedebit Dominus Rex in æternum. In hoc diluvio pereunt virtus, & salvatur virtutes. Siquidem in mari rubro submersis Ägyptiis, saluati sunt Hebrei. Exo. 14. g. Diluvium pœnæ, fluctus seculi. De quo P. 31. Veruntamen in diluvio aquarum multarū ad eum non approximabunt. In hoc diluvio sola dilectio per patientiam saluatur. Can. 8. b. Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem. Diluvium culpæ est fluxus carnis. De quo Gen. 6. c. Perdam aquis diluvii omnem carnem, id est, omnem carnalem hominem. In hoc diluvio pereit ferè totus mundus. Oſ. 4. a. Maledictum & homicidium, & mendacium, & furtū, & adulterium inundauerunt. Primum diluvium est optandum, quia est ad salutem Ps. 41. Quemadmodū desiderat cervus ad fontes aquarum; ita desiderat anima mea ad te, Deus. Secundū est tollerandum, quia est ad virtutum augmentationem. Mae. 5. a. Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam; quoniam ipsorum est regnum cælorum. Terrium est præcaudendum, quia est ad damnationem. i. Cor. 6. d. Fugite fornicationem. d. Testamenta seculi] i. promissiones de salute seculi, e. Posita sunt apud illum] quia Deus Pater promisit mundū saluare per illum. f. Ne diluvio pœnæ, vel culpæ. g. Deleri possit omnis caro, j. fragilis homo. Secundum Gl. per Noë significantur Rectores Ecclesie, qui inter fluctus seculi arcam, i. Ecclesiam Dei regunt, & prædicant Baptismū poenitentiæ, & orationibus & sacrificiis Deum placant, & reconciliant humano generi. Sequitur. k. Abraham magnus Pater, &c.] Gen. 17. a. Eris pater multarum Gentium: nō ultra vocabitur nomen tuum Abram, sed vocaberis Abraham: quia patrem multarum Gentium constitui te. Magnus autem dicitur, diuitiarum, & possessionum magnitudine. Gen. 13. a. Erat autem diues valde in possessione auri & argenti. Vel magnus auctoritate, quia Patriarcha. Magnus fide, & obedientia, quia creditit Deo, & reputat est ei ad iustitiam. Gen. 15. b. Magnus significatio, quia gerit Typum Patris, in hoc, quod immolauit filium. Gen. 22. b. Typum filij, in hoc, quod relicta sua generatione venit in terram Chanaan. Gen. 12. b. Typum antiquorum, & omnium fidelium patrum, in hoc, quod tres vident, & unum adorauit. Gen. 18. a. Imò recte dicitur ei. Gen. 12. a. Benedicā tibi, & magnificabo nomen tuum. l. Et non est inuentus, &c.] i. in fide, & obedientia gloriofa, quia secundum Iosephū primus Prædicator fidei catholicæ fuit, & in omnibus facile Deo creditit, & magnus, vel maximus in tempore suo fuit. Vel. In gloria. i. in gloriofa victoria quatuor Regum. Gen. 15. c. Vel. In gloria conscientiæ, de qua dicit Apostolus. 2. Cor. 1. c. Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Vel. In gloria diuitiarū, ut dictum est. Vel. In gloria, quia Angelos in hospitio recepit. Gen. 18. a. Vel quia primo factæ promissiones de

Christo nascituro ex semine eius. Gen. 12. a. In te benedicentur vniuersæ cogitationes terræ. Vel. In gloria, id est, in charactere circumcisionis, quo diuidebatur à ceteris nationibus. Vel. In gloria, quia senex de verula genuit filium, quod fuit gloria magna. m. Qui conseruavit] i. corde, ore, & opere seruavit. n. Legem Excelsi] i. legem naturalē, quæ in corde eius erat scripta, quæcumque vultis, ut faciant voluntates homines: & vos eadem facite illis. Matth. 7. b. Et quod tibi oderis fieri, vide, ne tu aliquid feceris. Tob. 4. c. Vel. Legem Excelsi, vocat præceptum de decimis soluendis, quod conservauit Abraham, quando decimas spoliatorum obtulit Melchisedech sibi obuiam venienti. Gen. 14. d. o. Et fuit Dominus. sc. p. In testamento cum illo] Abraham id est, Dominus cum eo fecit pactum circumcisionis. Gen. 17. b. Vel promisit ei Dominus, quod in semine eius benedicerentur omnes Gétes. Gen. 22. d. q. In carne eius, i. in præputio suo, & suorum r. Stare fecit firmamentum] vel testamentum alia litera, id est, firmum pactum circumcisionis quasi dicat. In carne præputii sui, & suorum impluit pactum Domini, quia se, & suos, sicut ei Dominus dixerat, circuncidit. Gen. 17. d. Vel. q. In carne eius] id est, in prole sua. r. Stare fecit firmamentū, i. firmam Dei promissionem, quia de ipso natus est Christus, sicut Deus promiserat, quod ipse dicitur fecisse, quia idoneum se reddidit, ut de ipso Christus nascetur, sicut B. Virgo dicitur meruisse portare, & parere Dominum. s. Et in temptatione, j. i. in probatione, quando iussus est filium immolare. Gen. 22. 2. t. Inuentus est fidelis] i. obediens, & firmiter credens, quod Dominus Isaac suscitaret, ut in ipso benedicerentur omnes Gentes per Christum de ipso nasciturum, sicut promisit ei Dominus H. b. ii. d. Fide obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur: & virginatum offerebat, in quo suscepserat promissiones, ad quem dictum est: quia in Isaac vocabitur tibi semen, arbitrans, quia & à mortuis suscitare eum potens est Deus. u. Imò iureirando] i. firmiter promittendo. x. Dedit] Dominus, y. Illi] Abraham. z. Gloriam] i. gaudium, & honorem, sc. z. In Gente sua] id est, in filiis, vel inter Iudeos, sc. b. Crescere illum, quasi terra, &c.] i. abundantanter. Cumulum terræ dicit quoad malos, qui sunt steriles in bonis operibus. Stellas dicit quoad bonos, qui verbo, & exemplo noctem mundi illuminant. Vnde Glos. Duplex est promissio Abraham. In arena maris exprimuntur steriles Iudei: in similitudine stellarum fideles Christiani, qui resurrectionis lumine coruscant, sicut astra cœli, promissionem hanc duplice habemus. Gen. 22. c. Benedic tibi, & multiplicabo semen tuum, sicut stellas cœli, & velut arenam, quæ est in littore maris. c. Exaltare semen eius] virtutibus & miraculis, quæ pro eis fecit Dominus. d. Et hæreditare illos] dedit, vel fecit, luppen. e. A mari] orientali, quod dicitur mare mortuum. f. Vsque ad mare] occidentale, quod dicitur mare magnum. g. Et à flumine] magno Euphrate. b. Vsque ad terminos, j. id est, vsque ad terminos, qui sunt colles terrarum, non aquæ, vel flumina, sicut est mons Libani, quasi dicat, terra hæreditatis eorum ex una parte terminatur ad montem Libani, ex alia ad flumen Euphratem, ex alia ad mare mortuum, ex alia ad mare magnum. Deut. 11. c. Omnis locus, quem calcauerit pes vester, vester erit, à deserto, & Libano, & à flumine magno Euphrate vsque ad mare occidentale erunt termini vestri. Hoc exponitur mystice de Christo super illud Ps. 71. Dominabitur à mari vsque ad mare; & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum: quia Christus dominatur vsque ad fines terrarum, & Ecclesia, quæ est corpus eius, totum mundum occupauit, quia in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Sap. 1. b. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, &c.

i. Et Isaac eodem modo fecit, j. id est, benedixit, & promisit idem, quid Abraham. k. Propter Abraham patrem eius] Gen. 26. a. Tibi, & semini tuo dabo vniuersas regiones has complens iuramentum, quod spondi patri tuo Abraham: & multiplicabo semen tuum, sicut stellas cœli. l. Benedictionem omnium Gentium dedit illi Dominus] id est, gratiam contra omnes, inter quos habitauit. Prou. 16. a. Cùm placuerint Domino via hominis, inimicos quoque eius conuerteret ad pacem. m. Et testamentum suum] id est, pactum de semine multiplicando, vel de Christo de ipso nascituro, vel de terra promissionis possidenda.

n. Confirmauit, ] vel consummatuavit super caput Jacob, id est, super Iacob, cui idipsum promissum est. Gen. 28. c. Dixit Deus ad Iacob: Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, & Isaac: terrain, in qua dormis, dabo tibi, & semini tuo: eritque geruen tuum, quasi puluis terræ, & dilataberis ad orientem, & occidētem, septentrionem, & meridiem: & benedicetur in semine tuo omnes Trib. terræ. Vel aliter. Benedictionē omnium

nium Gentium, id est, Christum, à quo benedictionem rete-  
perunt omnes Gentes. Dedit illi Dominus, i. vt de illo na-  
reter. Et testamentum suum, id est, promissum suum de Chri-  
sto nascituro. Confirmauit, id est, Gentilis populi, qui poste-  
rior ad gratiam fidei & Baptismi regenerationem accessit, cui  
plenitudo paternæ  
benedictionis pro-  
uenit. Agnouit eū i.  
i. approbavit, & di-  
gnum suis benedi-  
ctionibus reputauit.  
Benedictionibus di-  
cit pluraliter, quia  
duplex est benedi-  
ctio, s. dexteræ, &  
A sinistre: & vtraque  
benedictus fuit Isaac  
à Domino. b Et de-  
dit illi] i. semini eius.  
c Hæreditatem ] id  
est, terram promis-  
sionis quasi iure hæ-  
reditario. d Et diuinit illi partem] i. terram illam diuinit du-  
decim Tribubus, cui libet partem suam assignans. Iosue. 21. c.  
e Et conseruavit illi] id est, duodecim Patriarchas, quibus  
Dominus misericors extitit g Inuenientes gratiam in conspe-  
ctu] id est, semen eius conseruando propagauit, & gratio-  
sum reddidit apud omnes tempore Joseph. Aliter. a Agnouit  
eum] id est, agnoscit fecit suis benedictionibus. b Et dedit illi,]  
superiorē patriæ. d Et diuinit illi] id est, totum mundum diu-  
nit duodecim Apostolis conuertendum. Luc. 9. a. Conuocatis  
Iesus duodecim Apostolis dedit eis virtutem, & potestatem  
super omnia Daemonia, & vt languores curarent, & misericordias  
prædicare regnum Dei. e Et conseruauit illi, scilicet, Jacob i.  
Christo. f Homines misericordia] i. Apostolos, & Apostolicos  
vitios. g Inuenientes gratiam, &c.] quia Ecclesia Dei ab omni-  
bus Gentibus honoratur, & in viuero mundo prædicatur.

## EXPOSITIO (AP. XLV.)

Dilectus Deo, &c.] In præcedenti capitulo posuit Auctor laudes Patrum, qui fuerunt ante legem. In hoc autem ca-  
pitulo, incipit ponere laudes eorum, qui fuerunt sub lege. Et primò de Moyse agit, secundò de Aaron fratre eius, tertio de Phinees filio Eleazari. Dicit ergo. b Dilectus Deo, & ho-  
minibus Moyses, supple, fuit. Et dicit Glof. quia suavis, &  
mitis super omnes homines. Vnde Num. 12. a. Erat Moyses vir  
mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra. Ideò dicitur Mat. 5. a. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt  
terram: quia mites Domini subditorum amorem habent. Psal.  
89. Superuenit mansuetudo, & corripiemur. Cuius memo-  
ria in benedictione est, ] quia laude per omnia dignus, &  
benedicendus dicit Glo. Sed contra est de murmure ad aquas  
contradictionis. Num. 20. b. Sol. Per omnia placet Deo, &  
laudabilis est: quia finaliter bonus est. Simile in collecta. Vt  
indulgentiam, quam semper oportuit, mereatur percipere  
peccatorum. k Simile illum fecit in gloria Sanctorum] id  
est. similem fecit illum Sanctis existentibus in gloria, quia  
apertam visionem sui, & collocutionem dedit ei, sicut San-  
ctis. Num. 12. b. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in  
visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. Ac  
non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus  
est. Ore enim ad os loquor ei: & palam, non per an-  
gmata, & figuratas, Deum videt. Vel sic. [ Similem illum fecit  
Sanctorum] id est, Sanctis. l In gloria] id est, operatione mi-  
raculorum, & signorum. Exo. 2. a. secundo capitulo usque ad  
finem Deut. Vel. [In gloria] id est, in claritate vultus, quæ ita  
resplenduit, vt non possent in eum respicere filii Israel. Exo. 34.  
d. Videntes Aaron, & filii Israel faciem Moysi esse cornutam  
timuerunt propè accedere. Cornua faciei dicuntur radij præ-  
claris, qui exhibant à facie eius. Vnde 2. Cor. 3. b. Si ministratio  
mortis litteris deformata, in lapidibus fuit in gloria, ita vt  
non possent intendere filii Israel in faciem Moysi propter glo-  
riam vultus eius, &c. m Et magnificauit eum in timore ini-  
micorum] id est, in miraculis timorem inquietibus inimicis,  
gloriam in conspectu eorum consecutus est. Inimicos vocat  
Pharaonem, & socios eius, coram quibus magnificatus est  
per opera, quæ fecit. Exo. 2. cap. usque ad 12. Inimicos  
etiam dicit Amalechitas, quos prostrauit Iosue ipso Moysi  
levante manus, & orante. Exo. 17. c. Inimicos etiam vocat

Dathan, & Chote, & Abiron, & complices eorum, qui contra  
Moysem se erexerunt, & à terra absorti sunt. Num. 16. e.  
n Et in verbis suis monstra placauit] id est, serpentes Magorii:  
Exod. 7. b. Vel serpentes ignitos, Num. 21. b. Vel Monstra pla-  
cauit, id est, plaga monstruosa cessare fecit. o Glorificauit  
illum] miraculis &  
potentiss. d In con-  
spectu Regum] id  
est, Pharaonis, &  
Principium Ægypti,  
qui submersi sunt in  
mari rubro. q Et ius-  
sit illi,] id est, iussa  
sua dedit illi, & se-  
creti sui participem  
fecit. Coram popu-  
lo suo, id est, præ-  
sente populo suo, nō nubem  
ita tamen, vt mon-  
tem ascenderent, vel  
tangerent, sed tan-  
tum audiebant vocē  
buccinæ, & videbant fumum, & lampades coruscantes in  
monte. Exo. 19. d. f Et ostendit illi gloriam suam] in rubro. Exo.  
3. a. Vel, Ostendit illi gloriam suam] id est, in monte Synai.  
Exod. 24. d. Cùm ascendisset Moyses, operuit nubes montem:  
& habitauit gloria Domini super Synai, regens illum nube  
sex diebus. Vel, gloriam suam, id est, faciem suam gloriosam:  
Exod. 33. d. Ostende mihi gloriam tuam. Respondit. Ego ostendam  
omne bonum tibi. i In fide, & leuitate] id est, firmum, &  
mundum, & per hoc fides eius, & lenitas erat acceptabilis  
Deo. Numer. 12. a. Erat Moyses mitissimus super omnes ho-  
mines, qui morabantur in terra. Et inf. cod. b. At non talis ser-  
uus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est. Et  
potest accipi fides pro fidelitate, quia fidelis fuit Domino, si-  
cuit dicitur. Heb. 3. a. Moyses quidem fidelis erat in toto domo  
eius tanquam famulus. Et pro fide virtute theologicā, quam  
firmissimam habuit. Vnde Heb. 11. c. Fide grandis Moyses fa-  
ctus negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affili-  
gi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucundi-  
tatem. u Et elegit eum ex omni carne] id est, de omni po-  
pulo, vt educeret populum Israeliticum de Ægypto. x Audiuit enim] Moyses. y Eum] id est, Deum vtraque aure. z Et  
vocem ipsius] qui loquebatur ei facie ad ficiem, sicut ami-  
cus solet loqui ad amicum suum. Exod. 33. b. a Et induxit il-  
lum] id est, in caligine nubis, vnde loquebatur ei. Exod. 34:  
d. Septimo die vocauit eum Dominus de medio caliginis, in-  
gressusque Moyses medium nebulæ ascendit in montem, &  
fuit ibi quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. b Et de-  
dit illi] sc. Dominus Moysi. e Cor] id est, intelligentiam, &  
voluntatem bonam. d Ad præcepta] decem. e Et legem vitæ,] id est,  
quæ dat vitam æternam, si spiritualiter intelligatur, &  
efficaciter impleatur. Rom. 7. b. Inuentum est mihi mandatum,  
quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. f Et disciplinæ] de-  
dit legem. g Docere] id est, vt doceret. h Jacob,] id est, popu-  
lum Israeliticum ex Jacob natum, i Testamentum] id est, pa-  
catum Domini cum populo. k Et Iudicia sua] doceret, supple,  
id est, populum Israeliticum. Et est idem Jacob, & Israel; sed  
per hoc dat differentiam maiorum, & minorum aëliorum, &  
contemplatiuorum, penitentium, & perfectorum: Nota differ-  
entiam inter legem vitæ, & legem disciplinæ, & testamentū,  
& Iudicia. Legem vitæ dicit Decalogum, & præcepta morali-  
ta. Legem disciplinæ dicit ceremonialia omnia, quæ popu-  
lo ad onus data fuere ad tempus. Testamentum dicit pactum,  
sive foedus Domini cum populo, & populi cum Domino.  
Iudicia, per quæ diminuitur lis, & infligitur poena reo, vt  
est illud.

Si quis furatus fuerit bouem, vel ovem, & occiderit,  
vel vendiderit: quinque boues pro uno bove restituet, &  
quatuor oves pro una ove. Exod. 22. a. Post Moysi laudes po-  
nit Auctor commendationem Aaron fratri eius, qui datus  
fuit socius, & prolocutor Moysi, eo quod eloquens esset, vt  
legitur. Exod. 4. d. Describens ergo ritum veteris Sacerdoti-  
tij, & ornatum Pontificis, quæ omnia figura erant noui  
Testamenti, & veri Sacerdotis Iesu Christi, sicut legitur  
Heb. 9. dicit.

l Excelsum fecit] Dñs Aaron fratrem eius, eloquentia veni-  
tate, & Sacerdotij dignitate, & vita sanctitate. m Et similem  
sibi,

sibi, i. Moysi in regnum, & ducatum populi, in signis, & miraculis faciendis, & in officio sacerdotali, licet Sacerdos nō fuerit sicut dicit Glo. sup. illud. Ps. 98. Moyses, & Aaron in Sacerdotibus eius. a De Tribu Leui] natum. Iacob genuit Leui, Leui autem genuit Caath, Caath Amram, Amram genuit Aaron, Moysen, & Mariam.

B Exod. 6. c. b Statuit ei] Dominus, Aaron. c Testamentum] æternum, i. pactum Sa. al. t stola. al. t Circūpediles. al. t ci. exod. 18. f. cerdotij legalis æterni Sacerdotij, id est, Euangelici figuratiuum. Vel, Æternum, i. extra terminum assignatum. Il- lud enim æternum dicitur secundū Aug. quod sine termino præfigitur. d Et dedit illi Sacerdotiū Gentis] suæ instruēdæ, & regendæ. e Et beatificauit illum in gloria ] Sacerdotij, vel vestium sacerdo- talium, i. beatum di-

a de Tribu Leui. b Statuit ei c testi- mentum æternum, & d dedit illi Sa- cerdotium Gentis : & e beatificauit illum in gloria. Et circumcinxit f eum Zona iustitiae, & g induit eum t stola gloriae, & h coro- nauit eum in vasis virtutis. t i Circumpedes, & k fœmora- lia, & l humerale m posuit ei, & t n circumcinxit illum tintin- nabulis aureis plurimis in gyro, o dare sonitum in p incessu suo, au- ditum facere sonitum in q templo in r memoriam filiis Gentis suæ. f Stolam sanctam t auro, & Hiacyn- tho, & purpura, u opus textile, vi- ri sapientis x iudicio y & veritate z prædicti. a Torto b cocco c opus Ar- taliū, i. beatum di-

cere voluit, vel beatum ostendit, quia beatum dicunt popu- lum, cui hæc sunt, i. ad eius commodum fiunt. Et talis reuera fuit Aaron, quia bene functus fuit officio suo. f Et circumcinxit eum Zona] id est, Balthæo reticulato, de quatuor pretiosis coloribus texto, quod initium cingédi sumebat à pectori cir- cunductus per latera ante umbilicū rediens, il ique modicum strigebatur, & usque ad tybias dependebat ad decorum, vt legitur super Exo. 28. Vocabatur autem hic Balthus Zon a iu- stitia: quia signifcat iustitiam, quæ restringit in nobis motus irrationabiles. Vnde Is. 11. a. Et erit iustitia cingulum lumbo- rum eius. g Et induit eum stolam gloriae] i. tunicam hyacin- thinam, quæ poderis, id est, thalaris dicitur, nomen stola, à Stolone, quod est longum. Stola vero gloriae dicitur, quia in ea erat totus orbis descriptus, sicut dicitur. Sap. 18. d. In veste poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum. b Et coro- nauit eum in vasis virtutis] i. instrumentis virtuosè, & arti- ficiosè complicitis, i. thiara, & cidari, quæ vitta stricta ligabatur, ne facilè moueretur à capite. i Circumpedes, & fœmora- lia] supple, induit eum, Circumpedes autem dicit malogranata, & tintinnabula, quæ circa pedes à poteri dependebant. Fœmo- ralia vero vocat brachas, quibus Sacerdos immolatus prius induebatur. l Et humerale posuit ei] i. Ephor lineum latum super tunicam hyacinthinam de quatuor pretiosis coloribus textum, l. purpura, & hiacyntho, & cocco bis tincto, & byssō retorta, auróque contextum sine manicis ad modum colobij, descendens usque ad renes, habens in pectori aperturam ad modum palmi, in qua Logion inferebatur, in cuius parte su- periore insibulati erant auro duo lapides Sardonyces, vel Smaragdi secundum Iosephum, super humeros, in quibus erant scripta nomina duodecim filiorum Israel, sex nomina seniorū in humero dextro, sex nomina iuniorum in humero sinistro. Aliter potest exponi, & melius secundum quod Glo. iunuant. i Circumpedes] i. sandalia, vel byssinam syndonem, quæ linea stricta, vel subucula dicebatur, descendens usque ad pedes. k Et fœmoralia] id est, brachas.

l Et humerale] id est, Ephor. m Posuit ei] Dominus, id est, Aaron. n Et circumcinxit illum] i. septuaginta duobus, quæ pro fimbriis habebantur in poteri, erantque facta ex hyacin- tho, & purpura, & cocco bis tincto. o Dare sonitum] i. vt da- ret sonitum. p In incessu suo, i. vt audire faceret sonitum. q In templo,] id est, in ingressu, vel egressu de templo. r In memo- riā] i. vt memoriam ficeret filiis Israel, quod lex in sono data fuit. Exo. 20. Alia causa assignatur. Exo. 28. f. vbi dicitur, vt audiatur sonitus, quando ingredietur, & egredietur, sanctuarium in conspectu Domini, & non moriatur. Et posuit ei. f Stolam sanctam] i. Longion: sive rationale ad modum palmi factam, aperturam superhumeralis implere sufficiens. t Auro, & hiacyntho, & c. supple, & cocco bis tincto, & byssō retorta con- textum, eodem stemmate, quo & superhumeral. u Opus tex- tile] i. Beseleel. x Iudicio] i. discretione, sive prudentia. y Et veritate] vix, & artis. z Prædicti,] i. vt omne opus sine re- prehensione ficeret. Exo. 35. d. Ecce vocavit Dominus Bese-

leel ex nomine filium Huri, filij Hur de tribu Iuda, im pleuit que eum Spiritu Dei Sapientia, & intelligentia, & scientia, & omni doctrina ad excogitandum, & faciendum opus in auro, argento, & ære, & ferro sculpendi quale lapidibus, & opere carpentario. Opus, dico textile. a Torto. ] id est, byssō re-

torta. b Cocco bis tincto, vel torto coc- co, id est, filis coc- cineis tortis. c Opus Artificis,] id est, Be- seleel, vel Ooliab, so- cij eius filij Achisa- mech de Tribu Dan, vt dicitur Exod. 35. d.

d Gemmis pretiosis figuratis &c. ] q.d. In stola sancta, id est, in rationali erant pretiosi lapides au- to firmiter inclusi per quatuor ordines C dispositi. e In me- moriam secundum numerum, i. duode- cim ob recordatio- nem trium, quorum vnius populus me-

moris esset, & Sacerdos duorum, id est, vt populus videns no- mina patrum suorum satageret, ne à virtute eorum degeneraret. Sacerdos etiam memor esset vitam, & fidem Patriar- charum, quorum nomina gerebat, imitari, & iterum memora- ret, & populum ex his patribus ortum Deo sacrificiis, & orationibus commendaret. Dicitur autem huiusmodi vestris sto- la sancta, quia ad sanctum Pontificem pertinebat, vel quia magna sanctitatis indicativa erat, id est, veritatis, & iudicij, quæ duo nomina in ea scripta erant, vnde, & rationale di- cētum est. f Corona aurea] id est, lamina aurea, quæ & pendan- dum dicitur. g Super mitra eius] id est, super cedram, & pi- leum. h Expressa signo sanctitatis, id est, inscripta sancto Dei nomine tetragrammaton, quod ineffabile dicitur, non quia non possit, vel debeat dici, sed quia rem ineffabilem significat, quod his quatuor literis scribitur. He, Ioth, Vau, Heth, quæ sonant principium vitæ passionis iste. r Et gloriae honoris, & opus virtutis, supple, erat in corona, vel in signo. Glorio- sum enim, & honorabile, & virtute plenum erat opus, istud propter significationem. Significat enim, vt dicit Glo. hono- rificentiam diuinæ Maiestatis, quæ super omnia honorari debet. k Desiderio oculorum ornata] id est, ita ornata, & fa- brefacta, vt oculis desiderium ficeret ad videndum.

l Sic pulchra ante ipsum] Aaron. m Non fuerunt talia] id est, usque ad ultimum terminum mundi, quasi dicat, nunquam, vel nusquam fuerunt ita pulchra ornamenta. n Non est indutus illa] veste, vel corona au- rea, o Alienigena aliquis] id est, gentilis aliquis, vt Iudeus de alia familia genitus, quæ de Leuitica, de qua fuit Aaron.

p Sed tantum filii ipsius] Aaron. b Soli] post patrem suum. r Et nepotes eius] id est, filii filiorum. s Et omne tempus] legis. Exod. 28. d. Vesties his om- nibus Aaron fratrem tuum, & filios eius cum eo. Et ius. Legitimum semipernum erit Aaron, & semini eius post eum. t Sacrificia ipsius] Aaron, id est, quæ ipse offerebat manu & vesperè.

u Consummata] id est, consumpta erant. x Igne quotidie] quia iuge erat sacrificium matutinum, & vespertinum. Exod. 29. g. y Compleuit Moyses manus] id est, inuestivit eum sa- cerdotio per librum traditum in manu eius. Vel, compleuit manus eius sacrificiis illi traditis ad offerendum. Exod. 29. b. Postquam initiaueris manus eorum, applicabis, & vespere coram tabernaculo testimonij, imponensque Aaron, & filii eius manus super caput eius, &c.

z Et vnxit illum oleo sancto] factio ex myrra prima, & ele- sta, & calamo, & casia, & cynnabomo, & oleo olivatui. Exod. 30. d. Et Leu. 8. b.

a Factum est illi in testamentum æternum] id est, in pactum semipernum.

b Et semini eius] id est, filii eius. c Sicut dies cœli] æterni sunt. Et dicitur hoc non, quia æternum fuerit illud Sacer- dotium; sed quia æternum Sacerdotium figurabat. Dicitur quod dicit Psalm. 109. Tu es Sacerdos in æternum secundum or- dinem

dinem Meschischedech. Vel quia sine termini præfixione fuit datu, quod notat per hoc, quod dicit: sicut dies cœli, qui durant sine termini præfixione. *a* Fundi] id est, ad fungendum. *b* Sacerdotio[ legali. *c* Et habere laudem] id est, officiū laudandi Deum. Vel habere laudem ex fideli & sollicita administratione Sacerdotij. *d* Et glorificauit] Deus. *e* Populū suum] id est, gloriose ostendit inter omnes alios. *f* In nomine suo] i. in uocatione nominis sui, quia ille populus solus nomine Domini inuocabat, & exaudiebatur, sicut legitur *Jer. 14. b.* Tu in nobis es Domine, & nomen sanctū tuū inuocatum est super nos. Vel. In nomine suo, id est, in re nominis sui, i. virtute, & potestate sua, vel fide nominis sui, i. filij, qui est

*Num. 16. 2.*  
glorificare.

*cœli*: *a* fungi *b* Sacerdotio, & *c* habere laudem, & *d* glorificauit populum e suum f nomine suo. *g* Ipsum h elegit ab i omni viuente, k offerre l sacrificium Deo incensum m & bonum odorem in n memoriam placare pro populo suo. Et o dedit illi in p præceptis suis q potestatem, in testamentis r iudiciorum s docere t Iacob u testimonia, & x in lege sua lucem y dare Israel. z Quia contra illum a steterunt alieni, b & propter inuidiam circundederunt illum homines in deserto, qui erant cum Dathan & Abiron, & congregatio Chore in iracundiam. Vedit Dominus d Deus, e & non placuit illi, & f consumpti sunt in impetu iracundiæ. g Fecit illis monstra & nomen patris, h consumpsit illos i in flamma ignis. sum j id est, Aaron.

*b* Elegit] Dominus, id est. At omni viuente] i. super omnem viuentē. *f* Offerre] id est, ad offerendum. l Sacrificium] Deo incensum, id est, thus, & thymiana. m Et bonum odorem] i. Deo acceptabilem. n In memoriam placare pro populo] id est, vt Deus memoraretur populi sui, & placabilis fieret ei. o Et dedit illi] scilicet, Dominus Aaron, p In præceptis suis] exequendis. q Potestatem ad puniendum reos. Vel. o Dedit illi in præceptis suis potestatem] id est, potenter præcipere, & præcepta executioni mandaret. r In testamentis iudiciorum] id est, in pacis & iudicis dedit illi potestatem.

s Docere] id est, ad docendum. t Iacobij] id est, populum Iudaicum. u Testimonia] id est, mandata legis. x Et in lege sua lucem] doctrinæ. y Dare Israel] vt daret populo Israelitico: de hoc dedit illi potestatem. *Prou. 6. c.* Mandatum lucerna, & lex lux. z Quia contra illum] Aaron. a Steterunt alieni] id est, seditionis Ichismatici, Chore, Dathan, & Abiron. *Num. 16. a.* b Et propter inuidiam, &c.] *Num. 16. a.* c Et congregatio Chore in iracundiam] supple, circundedit illum, id est, Aaron. d Vedit Dñs Deus] id est, se vidisse ostendit. e Et non placuit illi] factum illorum. f Et consumpti sunt in impetu iracundiæ] id est, absorpti sunt viui à terra, Dathan, scilicet, & Abiron cum tabernaculis suis, & vniuersa substantia sua. *Num. 16. e.* f Fecit illis monstra] i. monstruosum genus mortis, & insolitum & inauditum. Vnde Moyses dixit. *Num. 16. d.* Si consueta hominum morte interierint, & visitauerit eos plaga, qua & cæteri visitari solent, non misit me Dñs; si autem rem nouam fecerit Dominus, vt aperiens terra os suum deglutiatur eos, & omnia, quæ ad eos pertinent: descenderintque viuentes in infernum; scietis, quia blasphemauerunt Dominum. Pluraliter autem dicit, monstra, quia plures fuerunt terræ apertiones. b Et consumpsit illos] id est, quosdam illorum. i In flamma ignis] *Num. 16. e.* Sed & ignis egressus à Dño interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebant incensum. k Et addidit Dominus Aaron Sacerdoti suo.

l Gloriam floritionis virgæ. Prius enim gloriam dederat illi Dominus in consumptione inimicorum eius; sed postea gloriam addidit in virgæ, eius floritione: per quod ostendit illum esse Sacerdotem Dei. m Et dedit illi] Dominus. n Hæreditatem] id est, decimas & oblationes iure perpetuo percipientias. o Et primitias frugum terræ diuisit illi] id est, diuidendas constituit. *Num. 18. b.* Omnis oblatio & sacrificium & quicquid pro peccato, atque delicto redditur mihi & cædit in Sancta Sacerdotum, tuum erit, & filiorum tuorum. Et m/s. Quicquid offertur primitiarum Domino, tibi dedi, vniuersa frugum initia, quæ gignit humus, & Dominio deportantur, cedent in vsus tuos. p Panem ipsius] Aaron, scilicet, q In primis] id est, in primitiis. r Parauit] Dominus. s In satietatem] non in voluptatem, vel superfluitatem. Ibi dedit illi Dominus panes primitiarum, vel primitias ad faciendum panes. t Nam sacrificia Domini] id est, Dño oblata. u Edent Aaron

*Num. 17. c.*

& filij eius. x Quæ dedit] Dominus. y Illi] Aaron. z Et semi-ni eius] iure perpetuo. *Num. 18. b.* Ecce dedi tibi custodiam primitiarum: omnia hæc, quæ sanctificantur à filiis Israel, tibi tradidi, & filiis tuis pro officio sacerdotali legitima sempiterna. a Cæterum] id est, aliæ. b In terra] id est, in distributio-

ne terræ. c Gens] Leuitica, scilicet.

d Non hæreditabit: & pars non est illi in Gente] i. inter fructus Israel. *Num. 18. c.*

d. Dixit Dominus ad Aaron, in terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partē inter eos: Ego pars & hæreditas

fructus Israel. Vnde & hæc sequitur.

e Ipse enim est pars

cius, & hæreditas

] Dei.

id est, sanctificata

Domino eius pars

iure hæreditario.

f Phinees, &c.] Post

Aaron agit Auctor

*Numer. 25. c.*

ipso Eleazari. Cuius ratio est, quia non fecit aliquod factum nobile, propter quod debeat specialis illius poni commendatio; sicut Phinees, qui zelo Dei accensus Israelitam & Madianitudem fornicantes interfecit, vt legitur *Num. 25. b.* Propter quod placata est ira Dei contra populum suū. Vnde *Psal. 105.* Stetit Phinees, & placauit, & cessauit quassatio. Dicit ergo.

f Phinees filius Eleazari] filij Aaron. g Tertius in gloria] i. in Sacerdotij dignitate, vel in glorioso ornato vestium Sacerdotialium, quia Aaron fuit primus, Eleazar secundus, ipse fuit tertius. h imitando eum] id est, Eleazarum, vel Aaron.

i In timore Domini] filiali, siue sancto, qui permanet in seculum saeculi. k Et stare] id est, stando contra fornicantes pro Domino. l In reuerentia Gentis] reuererit à Gente sua, eo quod Prælatus esset eorum. Vel. k Stare] id est, stabat solidamente, in generali perturbatione coram Domino fiduciam habens deprecandi Dominum pro populo suo.

m In reuerentia Gentis] id est, pro reuerentia Gentis, id est,

honore Gentis, vt Deus eum seruaret. Honorabilis enim erat

populus Iudaicus præ cunctis Gentibus, quem honorem ne

mitteret fornicando, vel idola adorando, deprecabatur Phinees mente fixa: & hoc est.

k Stare] id est, stabat coram Domino.

l In reuerentia] id est, pro reuerentia.

m Gentis] id est, Iudaici populi conservanda.

n In bonitate] id est, dulcedine.

o Et alacritate] id est, feruenter deuotione.

p Animæ suæ] feruenter zelatus pro Domino, & vindicans

eius iniuriam occidendo fornicantes. *Num. 25. c.* Phinees filius

Eleazari filij Aaron Sacerdotis auertit iram meam à filiis Israël: quia zelo meo commotus est contra eos, vt non ipse

delerem filios Israel in zelo meo. Et in hoc maximè laudabilis est Phinees, quia dulcedinem animi zeli feruore semper

habuit, etiam vindicando iuriariam Domini.

q Ideò statuit] Dominus illi testamentum pacis, id est, pactum

sempiternum Sacerdotij pacificè possidendi. *Num. 25. c.* Ecce

do ei pacem fœderis mei, & erit tam ipsi, quam semini eius

pactum Sacerdotij sempiternum.

r Et Principem Sanctorum] id est, Sacerdotum. s Et Gentis

suæ] id est, totius Iudaici populi, supple, fecit illum Dominus.

t Ut sit illi] non solum illius.

u Et semini eius Sacerdotij dignitas in æternum] id est, longo tempore sine termini præfixione. Vel æternum dicit, quia

illud Sacerdotium erat æterni Sacerdotij significatiuum.

x Et testamentum David Regis filij Iesse de Tribu Iuda] supple, statuit illi, sicut Dominus promisit David regnum per Samuelem. i. *Regum 16. c.* Et promisum impleuit, sicut promisit Phinees Sacerdotium per Moysen, & promissum soluit. Vel per hæc verba si-

gnificat Auctor, quod David in distributione ministrorum

templi, quos in vigintiquatuor sortes diuisit. i. *Paral. 24. v.*

per

# Liber Ecclesiastici.

## Cap. XLVI.

per vices Domino ministrarent, gloriam Phinees non minorauit, sed auxit. Vnde ibi in *Paral.* legitur. Phinees autem filius Eleazar erat Dux eorum coram Domino. Et tradutus Hebrei, quod adhuc viuebat Phinees, & in tabernaculo vices ministrorum ordinauit. Secundum hoc sic construe literam. Ut sit illi, & semini eius

*Al. t  
Regi  
filio.*

Sacerdotij dignitas,  
id est, ordinatio, &  
promissum. *a* Dauid  
Regis filij Iesse de  
Tribu Iuda ] de am-  
pliatione cultus, &  
ministrorum diui-  
sione sit. *b* Hæredi-  
tas ipsi] Phinees.

A c Et semini eius ] id  
est,cedat ei iure ha-  
reditario. Et quare  
habuit hanc digni-  
tatem Phinees,osté-  
dit Auctor,cum sub-  
dit. d vt daret ] ipse  
phinees. e Sapien-  
tiam,id est, doctrinā  
legis Dei. f In cor  
nostrum ] i. vt cor  
nostrum illumina-  
retrur, ad veram co-

*Al. +  
rollen-  
do.* tiam, id est, doctrina legis Dei. f In cor nostrum ] i. vt cor nostrum illumina-  
retur ad veram co-  
gnitionem, & accen-  
tum officium Sacerdotum  
studint scientiam, &  
gelus Domini exercit  
b Gentem suam] id est  
commissam i In iusti-  
tum eius. k Ne abole-  
tum per iniustitiam  
ipsorum ] phinees  
et dignitatem. n In  
n Eternam fecit] id  
licet. Ipsi permanes-  
b. dicitur de Salomo  
eternum, si perseue-

EXPOSITIO CAP. XLVI.  
Ortis, &c.] Quoniam lege accepta à Prælatis, debemus nos primò dijudicare, & alios postea, sicut decet. Ideo Auctor ordine competeti post laudes Latoris legis, & aliorū Patrū, qui sub lege fuerunt, agit de Patribus, qui fuerūt tempore Iudicum, & nominatim de tribus, scilicet, Iosue, Caleb, & Samuel. Diuiditur autem hoc capitulum in tres partes. In prima agitur de Iosue, & Caleb nominatim. In secunda de Iudicibus, qui successerunt Iosue communiter ibi. Et Iudices. In tertia de Samuele singulariter, ibi. Dilectus à Domino. Primò igitur commendans Iosue Moysi successorem in regimine populi, dicit. *a* Fortis in bello] contra Amalechitas. Exod. 17. c. & alios hostes Israël. *b* Iesus Nau, ] Iesus filius Nau, id est, Iosue. *c* Successor Moysi in regimine populi, Iosue, 1. a. *d* In Prophetis] id est, in numero Prophetarum existens, quia ut dicit *Glos.* & opere, & nomine Christum figuravit. *e* Qui fuit magnus] id est, magnus Saluator. Iesus enim Saluator interpretatur. Vnde exponendo subdit. *f* Maximus in salutem] id est, Iudæorum, quos Dominus elegerat sibi quasi populum peculiarem de omni natione. *g* Expugnare, id est, ad expugnandum. *x* Insurgentes hostes contra Israël. *y* Ut consequeretur] expugnatis hostibus. *z* Hæreditatem Israël.] id est, terram promissionis, quæ pertinebat ad filios Israël iure hæreditario, secundum promissiones factas Abraham, Isaac, & Iacob. *a* Quam gloriam, id est, expugnationem hostium gloriosam, vel quam hæreditatem per victoriam gloriosam. *b* Adeptus est Iosue. *c* Extollendo manus] id est clypeum, quem tenebat in manibus contra Hay. Iosue 8. d. Leua clypeum, qui in manu tua est contra urbem Hay, quoniam tibi trididi eam. *d* Et iactando] id est, contra vibrando. *e* Contra ciuitates hostium. *f* Romphæas] id est, gladios ex vtraque parte acutos. *g* Quis ante illum, Iosue, scilicet. *h* Sic restitit hostibus Israël? quasi dicat, nullus, *i* Nam hostes] Israël. *k* Ipse Dominus percussit, ut quinque Reges Amorrhæorum. Iosue. 10. *l* Aut non in iracundia eius] qua iratus erat contra hostes Israël pro Domino. *m* Impeditus est Sol à cursu suo, ne scili-

cet, procederet ultrà: ante quam cepisset hostes suos. n Et una dies facta est] id est, ferè ita longa ut duo. *In su. 10. c.* stetit Sol in medio coeli, & non festinavit occumbere spacio vnius diei, non fuit antè, nec postea tam longa dies obedientia Domino voci hominis, & pugnante pro Israel.

lum sic *b* restitit? Nam *i* hostes *k* ipse Dominus percussit. *l* Aut non in iracundia eius *m* impeditus est Sol, *n* & vna dies facta est quasi duo: *o* Inuocauit Altissimum potentem in oppugnando inimicos vndique *p* & audiuit illum *q* magnus, & sanctus Deus, in *r* saxis gradinatis *s* virtutis valde fortis. *t* Impetum fecit *u* contra Gentem hostilem, & in *x* descensu *y* perdidit contrarios, ut *z* cognoscant *a* Gētes potentia eius: quia cōtra *t* *b* Dñm *c* pugnare nō est facile: & *d* securus est *e* tērgo potentes. Et in diebus *f* Moysi *g* misericordiam fecit ipse, *h* & Caleb filius Iephone, *i* stare *k* contra hostem, *l* & prohibere *m* Gentem *n* à peccatis, *o* & *t* perstringere *p* murmur inalitiæ o Inuocauit Altissimum potentem] dicens. Sol, cōtra Gabon ne mouearis; & Luna contra vallem Hailon. *Iosue.* 10. c. *p* Et audiuit ] id est, exaudiuit. *q* Illum magnus & sanctus Deus] id est, magnificans, & sanctificans suos. *r* In saxis gradinatis ] de cœlo missis. *s* Virtutis valde fortis, quia illis saxis Deum. *Al.* *t* plures de hostibus ceciderunt, quam gladio. *Iosue* 10. c. In quo moraliter figuratur, quod rudis prædicatio poenaru comminatione im. *Al.* *t*

heméter deterrens plures interfecit peccatores, quām subtilis, & polita prædicatio, quæ per gladium significatur. Vnde legitur *Judic.* 3. d. quòd Samgar sexcentos viros de Philistijm interfecit vomere. Et Samson in mandibula asini interfecit mille. *Judic.* 15. c. Aod verò gladio suo elimato, non legitur occidisse, nisi vnum virū, & hunc quidē proditiosè. *Judic.* 3. c. Impetum fecit Iosue. » *Contra Gentem* ] id est, contra Amorrhagos.

*x Et in descensu] ad speluncam, ubi latebant quinque Reges, quos includi iussierat, obuolutus lapidibus magnis ad os speluncæ. Iosue 10. d.*

*y Perdidit contrarios] id est, Amorrhazos, & Reges eorum. Nam interfecto exercitu, præcepit Iosue Principibus suis, ut ponerent pedes super colla eorum, & ita fecerunt, & occiderunt, & patibulis suspenderunt. Iosue. 10. d. 2. Ut cognoscant alii.*

**a** Potentiam eius] id est, Domini. **b** Quia contra Dominum pugnare non est facile.] Imò impossibile, quia ira illius nemō resistere potest. Job. 9. b. Vel Contra Dominum, id est, contra seruos Domini.

**c**Pugnare non est ] quia nisi prius offendefint Dominum, semper pugnat pro eis dādo victoriam, vel patientiam *Eſther*.  
6. d. Si de femine Iudæorum est Mardochetus, ante quem caderē cōfīsti, non poteris resistere. *Iudith*. 5. d. Si non est offensio populi huius coram Deo suo, non poterimus resistere illis : quoniam Deus eorum defendet eos.

*d* Et secutus est Iosue, scilicet. *e* A tergo potentes. Hoc intel-  
ligitur de expugnatione Hay, vbi Iosue simulante fugam, &  
ciuib[us] de Hai illum in sequentibus, surrexerunt de loco in-  
sidiarum quinque millia virorum, quos absconderat. Iosue  
inter Bethauen, & Hay, & a tergo cædebant hostes; & Iosue  
cum suis à facie rebellabat, & sic omnes interfici sunt ho-  
stes. Iosue. 8. c.

*f Et in diebus Moyfi] id est, Moyse adhuc viuente.*

**b** Et Caleb filius Iephone consolando, & confortando populum, quem deterruerant, & in desperationem miserant alii exploratores. *Num.* 13. d.

*¶ Stare] id est, stando. ¶ Contra hostem] id est, contra alios exploratores detrahentes terræ promissionis, & populum deterrentes.*

*Et prohibere] id est, prohibendo.*

*m Gentem] Iudaicam.*

*n A peccatis]desperationis de obtinenda terra promissionis.  
o Et perstringere, id est, perstringendo increpationibus, &  
exhortationibus.*

*p Murmur malitiae] id est, diffidentiae populi, qui murmurabant contra Dominum, & Moysen, volens reuertiri in Ægyptum.*

*Num. 14. a. Igitur vociferans omnis turba, nequit nocte illa, & murmurati sunt contra Moysen, & cuncti filii Israel, dicentes: Vtinam mortui essemus, &c.*

*a Et ipsi duo] Iosue, & Caleb. b Constituti,] exploratores à Moysé. Vel, Constituti, id est, stabiles & firmi, non diffidentes, vt alij. c A periculo liberati sunt, à numero sexcentorum milium peditum] id est, à prostratione, in qua sexcenta milia peditum, qui exierant de Ægypto, cediderunt. d Inducere] id est, vt inducerent. e Illos] id est,*

Iosue 14  
c.

*f In hæreditatem,] id est, in terram promissionis iure hæreditatio possidendam. g In terram; quæ manat lac & mel] id est, quæ abundat in pa-*

al. t s  
perma-  
nente.  
at. t  
non  
habet  
Deo.

*C feuis animalium, vnde lac : & arboribus, vnde mel : similiis metaphora est, Job 29. a. Lauabam pedes meos buryro: & perra fundebat mihi riuos olei. Sed quomodo dicit inducere illos in hæreditatem, cùm ipsi prostrati sunt in deferto ? Responso.*

*Simplex relatio est ibi : quia non ipsi, Samuel Propheta Domini, renouauit murmurare.*

*runt ; sed filij eorum introducti sunt in terram promissionis Num. 14. f. Igitur omnes viri, quos miserat Moyses ad contemplandam terram, & qui reuersi sunt, murmurare fecerunt contra eum omnem multitudinem detrahentes terræ, eo quod esset malæ, mortui sunt atque percussi in conspectu Domini : Iosue autem filius Nun, & Caleb filius Iephone vixerunt ex omnibus, qui perrexerant ad contemplandam terram. h Et dedit ] de quo processit locutio. i Fortitudinem] corporis & animæ contra hostes. k Et vsque, &c.] Vnde Iosue 14. c. Hodie octoginta quinque annorum sum sic valens, vt eo valebam tempore, quando ad explorandum missus sum : illius fortitudo temporis in me perseverat tam ad bellandum, quam ad gradiendum. l Ut ascenderet] id est, in montem Hebron, in quo Enachim habitabant, quem promiserat ei Moyses, sicut legitur Iosue 14. c. m Et semen ipsius] Caleb. n Obituit hæreditatem] id est, Hebron, iure hæritario. Iosue 14: d. Benedixit Iosue Caleb, & dedit ei Hebron in possessionem, atque ex eo fuit Hebron Caleb filio Iephone. o Et viderunt] qui tunc erant.*

*p Et Iudices &c.] Secunda pars, vbi agit communiter de Iudicibus, qui Iosue successerunt in defensione populi ; sic post passionem Christi successerunt duodecim Apostoli, qui Ecclesiam rexerunt. Dicit ergo. q Et Iudices,] id est, Othoniel, Aod, Samgar, Delbora, Gedeon, Thola, Iair, Iephe, Abesan, Ahialon, Abdon, Samson.*

*r Quorum non est &c.] per infidelitatem, aut idolatriam. s Qui non auersi sunt à Domino] id est, à cultu Domini. t Ut sit memoria laudis & gloriæ. Prou. 10. b. Memoria Iusti cum laudibus. Psalm. 111. In memoria æterna erit Iustus, &c.*

*u Et ossa eorum] id est, in magna veneratione habentur in loco suo, vbi miracula fiunt : & filii Domino generantur per imitationem. Vel, ossa eorum, fortia opera eorum.*

*x Pullent de loco suo] per exemplum, quia multi auditis operibus eorum corrigunt viram suam. Vel.*

*u Ossa eorum, &c.] id est, fortis & pinguis interius doctrina eorum viorem fidei, & plantulas morum incessanter emittit.*

*y Et nomen eorum] id est, fama.*

*z Permaneat] apud Deum. Et quia posset ita permanere apud Deum nomen eoruū, & non apud homines, sicut & de multis Sanctis, quorum merita sunt occulta. Ideò subiungit. a Permanens] id est, doctrina & exempla gloriofa, sic construe. Gloria sanctorum virorum, id est, duodecim prædictorum Iudicum, est, permanens ad filios, id est, vsque ad filios. Illorum Iudicum, scilicet. Vnde Gloss. dicit. Robur bonorum operum æterna mercede donatur, id est, remuneratur*

*apud Deum, vt memoria nominis eorum ad posteros cum gloria transferatur. Vnde sup. 44. c. Sapientiam eorum narrant populi, & laudem eorum nunciet Ecclesia. b Dilectus] Terra pars capituli, vbi singulariter ponit Auctor laudes Samuelis Prophetæ, qui primos Reges Iudeorum, id est, Saul,*

*& David inunxit.*

*uit Imperium, d & vnxit Principes in Gente sua. In e lege Domini iudicavit f congregacionem, & g vidit Deum Iacob, & h in fide sua i probatus est Propheta. Et k cognitus est in verbis suis fidelis, l quia vidit t Dominum m lucis : & n inuocauit Domini m omnipotentem in oppugnando hostes circumstantes vndiq;*

*in o oblatione virti t immolati. Et p intonuit de cœlo Dominus, & in sonitu magno q auditam fecit vocem suam, r & contriuit Principes Tyriorum, & s omnes Duces Philistium : Et ante tempus finis vitæ & sæculi, u testimonium præbuit in conspectu Domini, & Christi : x Pecunias & vsque ad calceamenta ab omni carne non y accepit: z Et non accusauit illum homo. Et a post hæc t dormiuit, & t b notum fecit Regi, & c ostendit illi*

*llicet, Saul. i. Reg. 10. Invio- a. Et David, i. Reg. 16 lati.*

*c. qui regnauerunt super Gentem suam e In lege Domini j id est, iuste secundum legem Domini.*

*f Iudicavit congregacionem] id est, populum Israeliticu*

*i. Reg. 7. d. Iudicabat Samuel Israel obdor- miuit.*

*cunctis diebus vitæ suæ. g Et vidit Deum Iacob, j visione no- eterna, id est, per somnum in templo, quando videbatur sibi, quod Eli vocaret eum. i. Reg. 3. a. Et ponitur verbum videndi communiter, pro visu interiori, & sensu exteriori. Exterius enim audiuist vocem eius, & interius vidit.*

*h Et in fide] quia firmiter in omnibus creditit Deo. Vel. b In fide sua] id est, in fidelitate sua. i Probatus est Propheta] ve- rius. k Et cognitus ] id est, verax : quia quicquid prædicebat, eveniebat. i. Reg. 3. d. Crenit Samuel : & Dominus erat cum eo : & non cecidit, ex omnibus verbis eius in terram : & co- gnouit viuversus Israel à Dan, &c. l Quia vidit, j visu interiori. m Dominum lucis] intransitiuè, id est, Dominum, qui est lux vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Joan. 1. a. Vel transitiuè Dominum lucis, id est, Au- storem & Dominatorem lucis. n Et inuocauit &c.] i. Reg. 7. c.*

*Clamauit Samuel ad Dominum pro Israel : & exaudiuit eum Dominus. o In oblatione viri immolati] id est, suisipius, qui obtulit agnum integrum pro Israel. i. Reg. 7. c. Tulit Samuel agnum lactantem vinum, & obtulit illum holocaustum integrum Domino. Vel viri immolati, quia primò seipsum obtulit Deo. p Et intonuit de cœlo] id est, t fragore vehementi.*

*q Auditam fecit vocem suam] id est, tonitruum suum. r Et cō- triuit, qui iuabant Philistæ. s Et omnes Duces Philistium] fulgure*

*i. Reg. 7. c. Factum est, cùm Samuel offerret holocaustum*

*Domino, Philistium inire prælium cuntra Israel, intonuit Do- minus fragore magno in die illa super Philistium, & exterruit eos & cæci sunt à filiis Israel. t Et ante tempus &c.] id est, ante terminum vitæ suæ. u Testimonium præbuit] id est, Sau- lis inuncti, quod scilicet. x Pecunias & vsque] i. ab omni ho-*

*mine, y Non accepit] i. nec magnu, nec modicu. z Et non accu- sauit] super hoc quod munus ab aliquo acceperit, vel etiā su-*

*per aliquo peccato. i. Reg. 12. a. dixi Samuel ad populū, con- versatus sum corā vobis ab adolescentia mea vsque ad hanc diem : ecce præsto sum : loqumini de me coram Domino &*

*coram Christo eius, vtrum bouē cuiusquam tulerim, aut ahi- num, si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam accepi munus: & contemnā illud hodie, resili- tuāmq; vobis? Et dixi ut; non es calumniatus nos, neq; oppres- sisti, neque tulisti de manu alicuius quicquā. Vt in tales essent*

*hodie omnes Prælati & socij eorum. Prou. 15. c. Qui odit mu- nera, viuet in æternum. Isa. 33. c. Qui proiicit auaritiā ex calu- nia, &c. Job 15. Ignis deuorabit tabernacula eorum, qui liben- ter munera accipiunt. Deut. 16. d. Non accipies personam, nec*

*munera : quia munera excœcant, &c. a Et post hæc dormiuit] id est, mortuus requieuit in pace. i. Reg. 25. a. Mortuus est Sa- muel : & congregatus est viuversus Israel, & planixerunt eum nimis. b Et notum fecit Regi] id est, Sauli. c Et ostendit illi*

illi finem vitæ suæ,] suscitatus per mulierem Phytonissam 2. Reg. 28. a. Et exaltauit Dominus. b Vocem eius] id est, Samuel, de terra in prophetia. Alludit ei quod dicitur 1. Reg. 28. b Quid vidisti, dixit Saul mulieri? Et ait mulier ad Saul: Deos vidi ascendentis de terra. c Delere] id est, delendum. d Impietatem Gentis] id est, Saulem impium, finem vitæ suæ, & exaltauit b quando dixit. Cras cem eius de terra in prophetia c de autem tu, & filii tui d impietatem Gentis.

## C A P . X L V I I .

**S**ed e hæc surrexit g Nathan Propheta in b diebus Dauid. Et quasi adeps k separatus t à carne; sic l Dauid à filii Israel. Cum m leonibus lusit, quasi cum agnis: & in vris n similiter fecit sicut in agnis ouium in iuuentute sua. o Nunquid non occidit p Gigantem, & q abstulit opprobrium de Gente? In r tollendo manum in saxo fundæ deiecit exultationem Goliae, s vbi t inuocauit Dominum u omnipotentem. Et x dedit in y dextera eius z tolle re a hominem fortè in bello, b & exaltare cornu Gentis suæ. c Sic in Rege Israel. In se d decem millibus glorificauit eum, cunda de Salomone.

i. Reg. 18. b. Ibi: Post ipsum surrexit filius sensatus. In tercia agit de Roboam filio Salomonis, & Ieroboam seruo eiusdem, qui successerunt ei in regnum: alter in Iuda, scilicet Roboam: & alter in Israel, scilicet Ieroboam. Dicit ergo. e Post hæc scilicet, post Saulem & Samuelem. f Surrexit nascendo de virtute in virtutem procedendo prophetiz donum recipiendo. g Nathan Propheta, ] qui Dauid Regem de adulterio Bersabee, in homicidio Vrix liberè corripuit. 2. Reg. 12. c. h In diebus Dauid] id est, regnante Dauid, surrexit. i Et quasi adeps per interiorē pinguedinem charitatis, de qua fer. 31. c. Inebriabo animas Sacerdotum pinguedine. k Separatus à carne] id est, ab omni inquinamento carnis, vel ab omni illicito, vel inordinato affectu carnali, vel à consortio, & vita, & moribus carnalium, qui in carne præter carnem viuens corpore, conqueratus est cum hominibus in mundo, sed mente cum Angelis in celo, secundum quod dicit Apostolus Phil. 3. d. Nostra conversatio in celis est. Vel, Separatus à carne, id est, à timore humano, quia audacter redarguit Regem de peccato suo. i. a. 31. c. Quis tu, vt timeas ab homine mortali? l Sic Dauid à filiis Israel] id est, inter filios Israel surrexit, sicut Nathan separatus à carne: Vel sicut Nathan surrexit in alto virebatur separatus à carne, id est, à moribus carnalium: sic Dauid surrexit in alta virtutum separatus à filiis Israel fide, & moribus. Et postea ostendit, quod surrexit Dauid propter sui strenuitatem. m Cum leonibus &c.] id est, leuiter, & quasi ludendo leones occidit. n Et in vris similiter fecit sicut in agnis ouiu, &c.] Vbi autem leones, vel vrsos occiderit Dauid, non legitur in textu, nisi quod ipse dixit ad Saulem, quando petebat, vt mitteretur contra Goliam. 1. Reg. 17. d. Pascebat seruus xiius gregem patris sui: & veniebat leo, vel vrus, & tollebat arietem de medio gregis: & persequebat eos, & percutiebam, erubamque de ore eorum: & illi consurgebant adversum me, & apprehendebam mentem eorum, & suffocabam, interficiebam eos. o Nunquid non occidit] ipse Dauid. p Gigantem] id est, Goliam, quasi dicat, sic. 1. Reg. 17. f. q Et abstulit opprobrium de Gente] derisus, id est, seruitute, qua seruiebant Philistæi, vel quod sustinebat de hoc, quod non inueniebatur in toto Israel qui auderet pugnare contra Goliam, qui tota die improperabat eis, dicens: Ego exprobraui agminibus Israël hodie, date mihi virum, qui in ea mecum singulare certamen. 1. Reg. 17. b. r In tollendo manum in saxo fundæ deiecit exultationem Goliae] id est, Goliam exultantem, & insultantem Israël, deiecit David tollendo fundam & lapidem iaciendo. 1. Reg. 17. f. Misit Dauid manum suam in peram, tulitque lapidem, & funda iecit, & circumducens percussit Philistæum in fronte & infixus est lapis in fronte eius: & cecidit in faciem &c. s Vbi] id est, in quo loco. t Inuocauit] Dauid. u Dominum omnipotentem, in adiutorio

rium sibi. x Et dedit] Dominus. y In dextera eius] id est, David. z Tollere] de medio, id est, occidere. a Hominem fortè in bello] id est, Goliam. b Et exaltare cornu] id est, robur, & fortitudinem: quia interfecit Goliam exaltatus est Israël super omnes Gentes, & reveritus ab omnibus nationibus. c Sic] id est, per

e & laudauit eum in f benedictionibus Domini, in g offerendo illi h coronam gloriae. i Contrivit enim inimicos vndique k & extirpauit Philistæum contrarios usque in l hodiernum diem, m Contrivit cornu ipsorum usque in n æternum. In o omni opere p dedit confessionem q Sancto, & Excelso in r verbo gloriae. s De omni corde suo t laudauit Dominum: & u dilexit Deum, qui fecit illum: & x dedit illi contra inimicos potentiam. Et y stare fecit z cantores contra altare, & in a sono eorum b dulces fecit t modulos. Et c dedit in d celebrationibus e decus, & fornauit tempora usque ad g summationem vitæ, ut h laudarent i nomen sanctum Domini, & k amplificarent l mane m Dei sanctitatem.

f In benedictionibus Domini i. in bonis operibus, quæ à Domino faciebat, propter quod benedictebatur ab omnibus & acceptus erat apud omnes. Vnde

i. Reg. 18. d. In omnibus viis suis prudenter agebat Dauid: & Dominus erat cum eo: omnis autem Israel, & Iuda diligebat Dauid: & iterum glorificauit eum Dominus. g In offerendo] id est, gratis conferendo. b Illi coronam gloriae, j id est, regiam potestatem contemptis cunctis fratribus suis. 1. Reg. 16. b. Et vere laudabilem fecit eum Dominus. i Contrivit enim inimicos] suos, vndique Dauid, vel Dominus. 2. Reg. 7. b. Fui tecum in omnibus, vbiunque ambulasti, & interfeci vniuersos inimicos tuos, à facie tua. k Et extirpauit Philistæum] id est, aduersarios suos. l Usque in hodiernum diem. 2. Reg. 8. a. Et percussit Dauid Philistæum, & humiliauit eos. m Contrivit cornu] id est, potestatem, siue superbiam. n Usque in æternum] id est, toto tempore vitæ suæ. o In omni opere] suo. p Dedit confessionem] laudis. q Sancto & Excelso] id est, Deo. r In verbo gloriae] id est, in psalmis. s De omni corde suo] id est, toto intellectu, & affectu. t Laudauit Dominum] Psal. 103. Benedic, anima mea Dominum, &c. u Et dilexit Deum, qui fecit illum] hominem, vel Regem. x Et dedit illi] ut ab omnibus timeretur. y Et stare fecit] Dauid. scilicet, z Cantores contra altare] holocaustorum, quia ad aliud altare, quod erat in Sancta, soli Sacerdotes intrabant.

1. Par. 25. a. Igitur Dauid, & magistratus exercitus segregaverunt in ministerium filios Asaph, & Heman, & Idithum, qui prophetarent, id est, cantarent in cytharis, & psalteriis, & cymbalis. a Et in sono] id est, in cantu eorum b Dulces fecit modulos] id est, dulces melodias adiunxit, quas cantabant cantores, ut facerent harmoniam delectabilem in cantu suo. Est autem harmonia dissimilium sonorum in unum redacta concordantia. Et hoc seruat Ecclesia usque hodie. Iosephus vero narrat, quod cum Dauid summa pace frueretur, cantica, & hymnos composuit, alias trimetros, alias pentametros, alias hexametros. Et hymnos faciebat Dauid cantari in Sabatibus, & aliis festiuitatibus in diversis organis, quæ compulerat ipse Dauid. Et hos hymnos, vel canticum ipsorum vocat hic Auctor modulos dulces. c Et dedit] Dauid, scilicet. d In celebrationibus] id est, in magnis solemnitatibus.

e Decus] id est, cultus ampliationem: quia tunc, & plures erant cantores, & plura solemnius cantabant: vnde decoratur festiuitas, sicut hodie fit in Ecclesia. f Et ornauit tempora] id est, festiuitates temporum, secundum quod unicuique competit, vni major, alij minor cultu assignans. g Usque ad summationem] quia iste cultus usque ad mortem suam seruatus fuit; & etiam post in tempore Salomonis. Sed usque ad consummationem vitæ dicit Auctor: quia Dauid circa finem vitæ suæ fecit cultus ampliationem. Et quare hoc fecit Dauid subdit Auctor b Ut laudarent cantores, & ministri constituti à Dauid. i Nomen sanctum Domini] i. Dominum sanctum, & nominabilem. k Et amplificarent] i. amplam & immensam annuncient. l Mane] surgentes. m Dei sanctitatem, j id est, Deum sanctum per cantum, & sacrificia ipsi reverenter

al. t modos.

ter exhibita. Et ne aliquis posset arguere Auctorem de eo, quod ita commendat hominem adulterum, proditorem, & homicidam, subiungit. *a* Spiritus, *] sanctus.* *b* Purgauit peccata ipsius, *] tria, id est, adulterium in Bersabee, & proditionem, & homicidium in seruum suum Vriam, *z. Reg. 12.d.* Dixit David ad Nathan. Pec-*

*a. t*

*Chris-*

*tus.*

*a. t*

*regni.*

*C* exaltavit in aeternu sequie- cornu eius, *] i. poter- uit, in statem. In aeternum, latitu- dicit, quia diu dura- dit regnum eius, vel*

*Luc. 1.c.* quia Christus de ipso descendit, cuius

regnum permanet in aeternum, *Isa. 9.b.*

Cuius regni non erit finis. *d* Et dedit illi, *i. pacatum de re-*

*gno in suo genere permansero. Regu,* autem pluraliter,

*y* & dilectus es in pace tua. In *z* ca-

quia paetum istud,

fue promissio ad alios Reges se extendit. Vnde *z. Reg. 7.b.*

Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo,

& firmabo regnum eius, ipse edificabit domum nomini meo, &

stabiliam Thronum regni eius usque in sempiternum. *e* Et se-

dem gloriae dedit illi luppel, *i. sedem gloriosam super Israel.*

Mystice. David significat Christum, qui leonem, id est,

*D*isabolium, & vrsum, id est, Antichristum contrivit, & Gigantem, id est, Sathanam in funda, & lapide stravit, id est, prædi-

catione Sanctæ doctrinæ, *Isa. 11.a.*

Spiritu oris sui interficiet impium. Et populum Dei ab hostibus, id est, a maliginis Spi-

xibus liberavit. Cui a cæde hostium reuertenti, mulieres,

id est, sanctæ animæ laudem decantant, decem millium victo-

rem prædicant: quia omnes hostes tam spirituales, quam

corporales perfectè superauit. Ipse cultum ecclesiasticum ampliavit, & officia singulorum ad laudandum Deum dispensauit. Sequitur. *f Post ipsum, &c.* *] Secunda pars, in qua agitur de Salomon, qui patri suo David successit in regnum, & tem-*

*plum Domini pro ipso edificauit. Interpretatur autem Salo-*

*mon pacificus, & significat Christum. De quo Psal. 71.*

Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis. *Et Psal. 71.*

Factus est in pace locus eius. *Et Isa. 9.b.*

Multiplicabitur eius imperium. Hic templum, id est, Dei Ecclesiam de viuis edificauit

lapidibus, vbi laus eius, & gloria permanet in aeternum. Bona

Salomonis, bonos qui sunt in Ecclesia significant mala autem

malos: sicut in vna area bonos significant grana, & malos

verò palea. Vnde Mat. 3.c. Cuius ventilabrum in manu eius,

& permundabit aream suam, & congregabit triticum, &c.

Dicit ergo. *f Post ipsum, ] David, scilicet. g Surrexit filius sen-*

*fatus, id est, in Regem est sublimatus filius sensatus, i. Salo-*

*mon, cui Dominus super omnes Sapientiam contulit. z. Reg.*

*z. b.* Dedi tibi cor sapiens, & intelligens in tantum, ut nullus

ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus est. *b* Et pro-

pter illum, *j. propter David. i Deiecit, ] Dominus. k Omnem*

*potentiam inimicorum, ] Israël tempore David, vt Salomon*

*omnes regiones subditas haberet sine bello, & in pace posset*

*edificare domum Domino. Vnde sequitur. l Salomon impe-*

*ravit, &c. j id est, pax fuit in diebus eius. m Cui subiecit Deus*

*Israël. d Vt conderet domum] templi, in nomine suo, id est, ad*

*honorem nominis sui, & domus Domini nominetur. o Et pa-*

*raret sanctitatem] id est, viresilia templi, & vasæ sanctæ. p In*

*sempiternum, ] id est, longo tempore duratura. Vel, in sempit-*

*ernum dicit propter significationem, quia istud templum si-*

*gnificat Ecclesiam, & vasæ templi fideles in Ecclesia in aeternum duratores. Vnde Psal. 92.*

*Domum tuam Domine decet*

*sancitudo in longitudine dierum. q Quemadmodum erudi-*

*cius est in iuuentute sua, ] ab ipso Deo, quando postulauit Sa-*

*pientiam, z. Reg. 3.b. r Et impleris est, quasi flumen Sapientia. ]*

*quia sicut flumen repletum aquis inundat, & irrigat loca vici-*

*na; ita Salomon sua Sapientia totum Israël gubernat, f Et ter-*

*ram retexit anima sua] id est, naturas rerum terrenarum sua*

*scientia & investigatione investigauit. Apostrophat Auctor.*

*Et replesti in comparationibus Enigmata, ] id est, obscuras*

*parabolæ aggregasti per ignotas similitudines, vel dilucida-*

*Hugonis Card. Tom. 111.*

sti per notas. *u Ad insulas longè, id est, usque ad fines terræ.*

*x Diuulgatum est nomen tuum, ] propter sapientiam, & divi-*

*tias, & fortitudinem. Vnde & Regina Saba venit à finibus*

*terra audire sapientiam Salomonis, & tentare eum in enigma-*

*tibus. z. Reg. 10. a. y Bi dilectus es in pace tua, ] Deo, &*

*hominibus, in prin-*

*tilenis & a prouerbiis, b & compa-*

*rationibus, c & interpretationibus*

*d miratæ sunt terra, e & in nomine*

*Domini, f cui est cognomen Deus*

*Israël. g Collegisti quasi aurichalc-*

*um aurum, h & vt plumbum com-*

*plesti argentum. i Et inclinasti fe-*

*mora tua mulieribus. k Pote-*

*stem habuisti in corpore tho.*

*l Dedisti maculam in m gloria*

*tua, n & prophanasti semen tuum*

*o inducere p iracundiam ad libe-*

*ros tuos, q & in cæteris r stulti-*

*tiam tuam s vt faceres imperium*

*bipertitum, t & ex t Ephraim*

*imperare imperium durum. u Deus*

*autem non detelinquet miseri-*

*cordiam suam, x & non corrumpet*

*Reg. 4.d. Locutus est*

*Salomon tria millia*

*parabolæ, & fuerunt carmina eius quinque millia, & dispu-*

*tavat super lignis à cedro, quæ est in Libano, usque ad hyso-*

*pum, &c. Et veniebat de cunctis populis ad audiendum*

*sapientiam Salomonis, & ab vniuersis Regibus terræ, qui au-*

*diebant sapientiam eius. Ecce admiratio.*

*e Et, ] dilectus es, in nomine Domini, id est, in cultu nomi-*

*nis Domini*

*f Cui est cognomen Deus Israël, ] licet Deus sit omnium, pro-*

*ppter nimiam dilectionem & familiaritatem, sicut aliquis quā-*

*do benè amat alium, imponit sibi cognomen ab eo. Vel quia*

*de cognatione Israel natus est Deus, dicitur: Cui cognomen*

*est Deus Israel, vt sit sensus, Deus de Israel.*

*g Collegisti quasi aurichalcum aurum, ] id est, in multa*

*abundantia.*

*b Et vt plumbum complesti argentum, ] id est, ab undante ac-*

*cumulasti. Dominus enim cum sapientia dedit ei diuitias*

*multas, vt legitur z. Reg. 3. b. Et iterum de Ophir veniebat*

*ei aurum plurimum, & de Arabia, vt legitur z. Reg. 10. b.*

*Quid autem quietem & diuitias secum fuerit, subdit Au-*

*ctor. i Et inclinasti femora tua mulieribus, ] multis & alieni-*

*genenis, propter quas idola adoravit, quæ eis fecit. z. Reg.*

*11. a. Rex Salomon adamauit mulieres alienigenas multas. Et*

*postea sequitur: Cūmque iam senex esset, deprauatum est eos*

*eius per mulieres, vt sequeretur Deos alienos. k Pote-*

*stem habuisti in corpore tuo, ] id est, potens fuisti ad voluntatena*

*corporis adimplendam.*

*l Dedisti maculam, ] infamie.*

*m In gloria tua] quā primō habuisti antequam adamas*

*mulieres. n Et prophanasti semen tuum, ] id est, filium tuum*

*prophanum, & odibilem fecisti propter peccatum tuum, quo*

*idola Gentium adorasti. Quomodo autem semen tuum, pro-*

*phanauit Salomon, ostendit Auctor, cùm subdit: o Induce-*

*re, ] id est, vt induceres. p Iracundiam, ] Dei, ad liberos tuos.*

*q Et cæteris] hominibus, id est, in populo Israel.*

*r Stultitiam tuam, ] id est, exemplum, vel pœnam stultitiae*

*terram. s Ut faceres imperium, ] id est, regnum bipertitum: quia*

*duæ Tribus adhæserunt eam Roboam filio Salomonis, &*

*decem secutæ sunt Ieroboam seruum eius, z. Reg. 11. b. Quia*

*non custodisti pactum meum, & præcepta mea, quæ manda-*

*ui tibi, dirumpens scindam regnum tuum, & dabo illud*

*seruo tuo.*

*t Et ex Ephraim imperare, ] id est, Ieroboam, qui fuit de*

*tribu Ephraim dura imperantem, scilicet, adorare idola, vt*

*legitur z. Reg. 12. f. Timens enim si decem Tribus ascende-*

*rent in Ierusalem adorare, quod reueterentur ad Dominum*

*suum, fecit duos vitulos aureos, & vnum posuit in Dan, &*

*alium in Bethel, qui erant duo termini Israel, & illos adorari*

*præcepit. Sed quoniam non omnino abstulit regnum Israel à*

*Roboam, id est, sequitur. u Deus autem non derelinquit mi-*

*sericordiam, ] id est, puniendo non obliuiscetur misereri, nec*

*continebit in ira misericordias suas f sed potius cùm iratus*

*fuerit, misericordia recordabitur. Abrah. 3. a. x Et non cor-*

*rumpet, ] id est, promissiones suas, quas fecit David de*

gno eius in æternum mansuro, 2. Reg. 7. b. quod non staret, nisi Salomon filium reliquisset, qui regnaret post ipsum. a Neque perdet à stirpe, ] radicem. b Nepotes electi sui, ] Iacob, vel David. c Et semen eius, ] qui diligit, quia semper parcit Dominus filiis proper patres. d Dedit autem reliquum Iacob, & David de ipsa stirpe, ] Sic construe:

neque delebit opera sua, neque perdet à stirpe b nepotes electi sui, & semen eius, qui diligit Dominum, non corrumperet. d Dedit autem reliquum Iacob, & David de ipsa stirpe, e & finem f habuit Salomon cum patribus suis. g Et reliquit b post se de semine suo gentis stultitiam, & minutum à sua prudentia Roboam, k qui auertit gentem l consilio suo, m & Ieroboam filium Nabath, n qui peccare fecit Israel, o & dedit viam peccandi p Ephraim, q & plurima redundauerunt peccata eorum, vitæ. f Habuit Salo-

mon cum patribus suis, ] id est, simul cum patribus suis, & sepultus cum patribus suis. 3. Reg. 11. g. Dormiuit Salomon cum patribus suis, sepulchroque est in ciuitate David cum patribus suis. Ex quibus verbis innuitur, quod Salomon pœnituit cum patribus suis. Et hoc dicit Jeron. super Eze. Sed Beda super Isaiam videtur dicere contrarium. Et Aug. in lib. de ciuit. Dei dicit. Salomon malus exitus habuit. Sed potest glossari, id est, malus in senectute fuit. g Et reliquit, &c. ] Tertia pars vbi agitur de Roboam filio Salomonis, & Ieroboam seruo eiusdem, qui ei successerunt in regnum. Continuans autem dicta dicendis, dicit: g Et reliquit, ] Salomon mortiens. h post se de semine suo, ] id est, stultum filium, qui causa stultitiae restitit Genti Iudaicæ. i Et minutum à sua prudentia, ] id est, deficientem à prudentia Salomonis. Et minutum à sua prudentia dicit, quia primò prudens fuit, cum sapientes patris sui consuluit. Prudens etiam fuit, cum diem deliberationis super responsione populo facienda quasiuit, 3. Reg. 12. b. Sed minutus fuit ab hac prudentia, quando relicto consilio seniorum, secundus est consilium iuuenum, eod. cap. Vnde sequitur hic. k Qui auertit Geatem, ] à suo Domino, & à cultu diuino. l Consilio suo, ] id est, consilio iuuenum sibi dato & approbato. Quod consilium fuit, vt diceret populo: Pater meus cecidit vos flagellis; ego cedam scorpionibus, 3. Reg. 12. c. Sed quoniam populus aduersatus est Roboam, Regem super se constituit Ieroboam filium Nabath. Ideo de illo tubiungit Auctor. m Et Ieroboam filium Nabath, ] reliquit post se Salomon Regem super decem Tribus, hoc tamen propter voluntatem & intentionem. n Qui peccare fecit Israel, ] in cultura vitulorum aurorum, quos fecit à populo adorari, unius in Dan, alterius in Bethel. 3. Reg. 12. g. o Et dedit viam peccandi, ] id est, causam, & exemplum. p Ephraim, ] id est, decem Tribus, quæ dicuntur Ephraim propter Ieroboam primum Regem suum, qui fuit de Tribu Ephraim; Israel autem dicuntur nomine patris sui propter multitudinem. Aliæ duæ Tribus, scilicet, Tribus Iuda, & Tribus Benjamin, quæ adhaeserunt Roboam, dicuntur Iuda, propter dignitatem, & prærogatiuam Iudei filii Iacob. q Et plurima redundauerunt, id est, Ieroboam, & Ephraim, quia sicut à fonte riuis, ita à Ieroboam, & Ephraim idolatria redundauit. r Valde enim auerterunt illos, ] peccata ipsorum. s A terra sua, ] id est, à Ierusalem metropoli Iudeæ, ne irent illuc adorare in templo. Vel.

t Aueterunt illos a terra sua, ] id est, eiecerunt à Samaria, & tota terra illa: quia propter huiusmodi peccata ducti sunt captivi in Assyrios, 4. Reg. 17. d. u Et quasiuit, ] id est, Ieroboam, vel Ephraim. x Omnes nequitias, ] id est, omne peccati genus, vel peccati nouitates. Quantum fecerunt in his nequitias ostendit. y Usque dum perueniret, ] id est, Ezechias, qui defendit eos, non decem Tribus, sed duas à Rege Assyriorum, cuius exercitum occidit Dominus una nocte centum octoginta millia, qui cipitatem Ierusalem obsederant; & sic merito Ezechiae liberatus est populus Iuda, 1/a. 37. g. Hoc audierunt decem Tribus, quæ iam captiuata erant in Assyrios à Salmanasar, 4. Reg. 17. & ita peruenit ad illos defensio per auditum, ad Iudam verò per effectum. Alij legunt hoc de Cyro, qui Iudeis captiuis dedit libertatem rediendi, ut legitur i.

Esd. 1. b. Secundum, quod de ipso predixit. 1/a. 45. a. Hoc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram. Et usque tunc duravit nequitia hæc in Iudea. G. delegit de Christo sic: y Usque dum perueniret, ] id est, usque ad adventum Christi, qui conuersos ad se defendit. z Et ab omnibus peccatis liberavit eos, ]

r Valde enim auerterunt illos t à terra sua. u Et quasiuit x omnes nequitias y dum perueniret ad illos defensio, z & ab omnibus peccatis liberavit eos.

## CAP. XLVIII.

T surrexit Elias Propheta, b quasi ignis: c & verbum ipsius, quasi facula ardebat. d Qui induxit in illos e famem, & imitantes illum inuidia sua t pauci facti sunt. g Non enim poterat sustinere precepta Dni. b Verbo Domini continuuit cælum.

s vngatur Sanctus Sanctorum.

Mysticè. Roboam, qui interpretatur latitudo populi, vel impetus populi, vel dissipans populos, vel inclinatio populorum, significat malos Prelatos, qui malo exemplo inclinant populos à trinitate veritatis, & semitas iustitiae dissipant, & ducunt post se populos per latam & spatiostam viam, quæ ducit ad mortem. per quam multi ambulant, ut dicitur Mat. 7. b. Arctam verò viam, quæ ducit ad vitam, illam fugiunt, & abominantur. Vnde Joel 1. d. Computuerunt iumenta, id est, Prelati, qui alios deberent iuuare, & portare in stercore suo, demolita sunt horrea, dissipata sunt Apothecæ, Isa. 33. b. Dissipata sunt viæ, cessauit transiens per semitas, irritum factum est pactum. Hi relicto consilio seniorum, id est, Sanctorum, iuuenum desideria, & adulationes sequuntur. Vnde Eccl. 10. c. Vt tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius Principes mane comedunt. Proverbiorum vigesimo nono a. Cum impij sumperint principatum, gemet populus, Ieroboam verò, qui interpretatur discernens populum, vel superius dimicans, vel temporalitas, significat haereticos, qui populum dividunt à fidei unitate, & contra fidem Ecclesiæ dimicant. Vnde per Prophetam dictum est ei, 3. Reg. 11. f. Tolle tibi decem scissuras, hæc dicit Dominus Deus Israel, ego scindam regnum Salomonis, & decem Tribus dabo tibi, porrò una Tribus remanebit ei propter seruum meum David. Decem scissuras habebut sibi tollere, quia haereticis Decalogum violant, & corrumpunt, una Tribus cum filio David remaneat, quia Catholica Ecclesia in unitate fidei permanens, Christo adhæret: quia unus Deus; una fides, unum Baptisma. Ephes. 4. b.

## EXPOSITIO CAP. XLVIII.

T surrexit, ] Dictum est in fine capituli precedentis, quod Ieroboam viam peccandi dedit populo, & redundauit peccatum illius in Reges futuros post eum, qui omnes idololatram fuerunt. Contra quos misit Dominus Prophetas multos, qui eos ab idolatria reuocarent, inter quos maximè fuerunt Elias, & Eliseus, de quibus agitur in hoc capitulo. Dividitur autem hoc capitulum in tres partes. In prima parte agitur de Elia. In secunda de Eliseo. In tertia de Ezechia Rege Iuda, qui à terra Iuda idolatriam extirpauit. Comendans igitur Eliam Auctor, dicit: a Et surrexit ad prophetandum, ad prædicandum, ad arguendum, b Quasi ignis, ] persequens malos, & zelans iustitiam. Vnde duos quinquagenarios missos ab Ochozia Rege Israel igne cælesti combussit 4. Reg. 1. c. Et quia hoc verbo solo fecit, ideo sequitur. c Et verbum, &c. ] quia ex magno zelo loquebatur, & ignem de cælo trahebat ad verbum suum. Ier. 5. d. Ecce dedi verba mea in ignem in ore tuo, & populum istum in ligna. d Qui induxit, ] in idololatras. e Famem, ] quia clausit cælum tribus annis, & sex mensibus; ita ut non plueret super terram, 3. Reg. 17. a. & Iac. v. d. f Et imitantes, ] Sacerdotes Baal, i. conferentes se ei, vel imitari volentes petendo ignem de cælo, 3. Reg. 18. g. g non enim poterant sustinere precepta Domini, i. non poterat resistere voluntati Domini præcipientis secundum Eliam, ut interficeretur. b Verbo Domini continuuit cælum, i. in oratione sibi inspirata à Deo, & directa ad Dñm clausit cælum, ne plueret super terram annis tribus & mensib. 6. sicut dicitur Iac. v. d.

a Et

*a Et deiecit se ad ignem] in virtute orationis sua. b Terræ] id est, ad terram, ut consummaret sacrificium suum, 3. Reg. 18. f. c Sic amplificatus est, &c.] id est, in conuersatione sua mirabili, & miraculorum virtute, quæ Dñs fecit per ipsum, diuulgatum est nomen eius per universum orbem. d Et quis potest similiter gloriaris tibi] d' Elia?*

*e Qui sustulisti] vel suscitasti mortuum ab inferis, id est, à Limbo. f De sorte mortis] id est, de morte, quæ est communis fors omniū, sup. 9 d. Communio nem mortis scito.*

*g In verbo Domini] id est, in oratione fusa ad Dominū, & inspirata à Deo, 3. Reg. 17. d. Expandit se Elias, atque mensus est super puerū tribus vicibus, & clamauit ad Dominum, & ait: Domine Deus meus, reuertatur, obsecro, anima pueri huius in viscerā eius: & exaudiuit Dominus vocem Eliæ, & reuersa est anima pueri intra eū, & reuixit. b Qui deieciſtī Reges] id est deiſcēdōs prædixiſtī. i Ad perniciem] id est, propter perniciem suam, vt Achab, qui Naboth occidit, 3. Reg. 21. e. Et Ochozī casum prædixit, 4. Reg. 1. a. f Et confregisti facilē] id est, confringēdam prædixisti potentiam eorū. i Et gloriſos] i. gloriſum, & ſuperbum Ochoziam, vel Oziam, qui misit duos quinquagenarios. m De lecto ſuo] non ſurrectum prædixisti, 4. Reg. 1. d. n Qui audisti in Sina iudicium, id est, ſecretum conſilium Domini, quo ſeptem millia hominum reſeruauit, qui nō curauerunt genua ſua ante Baal, Elia credente ſe ſolum remaniffe fidem, 3. Reg. 19. d. o Et in Oreb] vel Choreb iudicia defenſionis, id est, viſiones vidisti iudicia Domini ſub volun-tate designatēs. Vidi enim, vel audiuit quatuor. Ventum forte conterentem petras, commotionem, ignem, ſibilum. Hę viſioṇes dicuntur iudicia defenſionis, quia Dominus hiſe defendit, id est, vlciscitur de inimicis ſuis. Vel iudicia defenſionis poſſunt dici, quæ loctitus eis Dominus ſuper ultio-ne ſumenda de idololatriſ per Azahel, quem inungi precepit in Regem Syrię, & Hieu ſuper Iſrael, 3. Reg. 19. c. Et de hoc ſubdit. p Qui vngis Reges] id est, Azahel ſuper Syriam, & Hieu ſuper Iſrael, id est, præceptum de inungendo accipis.*

*q Ad poenitentiam] id est, ad ultionem & punitionem idololatrarum. Vterque enim istorum multos idololatras interfecit, vt patet, 4. Reg. 9. & 10. r Et Prophetas facis ſucceſſores] tuos poſt te, id est, Prophetam, ſcilicet, Elizæum, quia merito & precibus Eliæ datus eis Elizæus eius duplex, id est, ad duo, ad Prophetandum, & miracula faciendum; & ided forſitan dixit Prophétas plurale pro singulari. Notandum autem, quod Elias nec Azahel, nec Hieu vnxit, ſed ſolum de inungendo præceptum recepit, 3. Reg. 19. c. Vade, & reuertere in viam tuam per deſertum in Damascum, cūmque peruenere illuc vnges Azahel Regem ſuper Syriam, & Hieu filium Naſi vnges Regem ſuper Iſrael, Elizæum autem filium Sa-phat vnges Prophetam prote. Ipſe non aliter vnxit Azahel, niſi quia in Elizæo Discipulo ſuo prædixit ipſum Regem fo-re Syrię. 4. Reg. 8. d. Hieu ſimiliter non vnxit, niſi per quemadmodum Discipulum Elizæi, qui vnxit eum. 4. Reg. 9. b. Elizæum vero non vnxit, ſed tantum pallium ſuperpoſuit ei. 3. Reg. 19. d. s Qui receptus eſt] in coelum. t In turbine ignis] id est, in cōmotione aeris ignei ſursum rapientis. u In curru equorum igneorum. 4. Reg. 2. b. Ecce currus igneus, & equi ignei diuiferunt utrumque, & ascendiſt Elias per turbinem in coelum, aëreum ſcilicet, in Paradisum terrefrem, vbi eſt Enoch vſque ad iudicium; & tunc venturi ſunt prædicare poeniten-*

tiam, & occidentur ab Antichtisto, ſicut legitur Apoc. 11. b. Et Malach. v. 1. b. Et de hoc ſubditur. x Qui inſcriptus eſt] in libro prædestinationis diuinæ. y In iudiciis temporum] id est, ut prædictes aduentum Domini ac iudicium ultimiſ temporibus. z Lenire iracundiam Domini] id est, ad leniendum iracundiam Domini contrapeccatores. a Conciliare] vel recōciliare, id est, ad reconciliandum. b Cor patris ad filium] id est, cor Dei ad populum Iudaicum, vel cor Iudaici populi ad populum Christianum. c Et reſtituere Tribus Iacob] ad Deum: Malach. v. 1. b. Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis: & conuerteret cor patrum ad filios: & cor filiorum ad paeres eorum. d Beati ſunt, qui te audierunt] id est, doctrinæ tuae tunc obe-dierunt. e Et qui amicitia tua] id est, in tua amicabilis doctrina. f Décorati ſunt] decore virtutum, & poenitentia. De quo decore dicit Psal. 103. Confessionem & decorem induiſti, a-mictus lumine, ſicut veſtimento. g Nam nos vita] natura. b Viuimus tantum] in praefenti. i Post mortem autem] corporis. k Non erit tale nomen noſtrum] quale eſt tuum, quaſi dicat, nomen noſtrum nobiscum viuit, & nobiscum moritur, nomen autem tuum, d' Elia poſt mortem viuit, id est, celebre habetur Proph. 10. b. Memoria Iuſti cum laudibus nomen autem impiorum putrēſcit, ſap. 44. c. Corpora Sanctorum in pace ſepulta ſunt, & nomen eorum viuet in generationes, & genera-tiones. l Elias, &c.] Secunda pars, vbi agitur de Elizæo, qui petiſt, vt ſpiritus Elia Magiſtri ſui duplex fieret in eo. 4. Reg. 2. b. Dicit hic Rab. quod niſi mysterium obſerueretur, non eſt opportuna petiſio, quia non eſt Discipulus ſupra Magiſtrum; ſed ſufficit, vt fit Discipulus ſicut Magiſter eius. Matth. 10. c. Ideo Rab. mysticè exponit dicens, quod Elias Christum ſigni-ficat. Interpretatur enim Deus meus, vel Dei donatio, vel Do-minus ascendens, vel robustus Dominator. Elizæus, qui inter-pretatur Dei mei ſalutare, ſignificat Eccleſia, quia per Chri-ſtum ſaluſatur. Dedit Elias Elizæo petendi optionem, quia Christus Discipulis ſuis dixit: Petite, & dabitur vobis. Matt. 7. 3. Petiit Elizæus, id eſt, Eccleſia. Fiat ſpiritus tuus duplex in me, id eſt, duplex gratia Spiritus Sancti mihi confeſtatur à te. Remiſſio peccatorum, & collatio virtutum. Christus verò tantum vnum ſpiritum habuit, quia remiſſione peccatorum non eguit, ſed virtutum opera fecit. Si videris me, inquit, Elias. 4. Reg. 2. b. quando tollar à te, erit quod petiſti; ſi au-tem non videris, non erit: quia qui recta fide Christi paſſio-nem, reſurrectionem, aſcenſionem, &c. credit, petitionis ſua fructum ſaluſarem accipit. Projecitus mortuus in ſepulchrum Elizæi ad tactum oſſium eius reuixit, 5. Reg. 13. d. Quia qui firma fide tangit mortem Christi, particeps eſt eius reſurrec-tionis. Vnde Ioan. 11. c. Ego ſum reſurrec-tio, & vita; qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet. Verū tamen ve-raciter, & congrue poſteſt exponi petiſio Elizæi, vt non qua-rrat Discipulus ſupra Magiſtrum eſſe, ſed ſicut Magiſter, hoc modo: Obſecro vt ſpiritus tuus duplex, id eſt, qui eſt in te ad duo, ſciliſt, ad Prophetandum, & ad miracula faciendum, ſiat in me, & ita factum eſt: quia Elizæus & Prophet a fuit, & miracula multa etiam viuus & mortuus fecit, nam duos mortuos ſuſcitauit, vnum viuus, 4. Reg. 4. f. aliud mortuus, 4. Reg. 13. d. Elias verò vnum ſolum ſuſcitauit viuus, ſciliſt, filium viduz, 3. Reg. 17. d. Et ita ſpiritus Magiſtri dupli-catus eſt in Discipulo, ſed p̄t̄er petitionem eius. Dicit ergo: l Elias] quaſi iſte eſt Elias. m Qui in turbine teſtus eſt] ve-ſetus in coelum, ne videretur ab hominibus amplius. n Et in Elizæo] Discipulo eius. o Completus eſt ſpiritus eius] eſt, plenè poſitus, ſive datus, vel duplicatus, vt diximus. p In diebus ſuis] id eſt, quamdiu vixit. Et dicit ſuis, quia benè vixit Elizæus. q Non pertimuit Principem, j aliquem humano, vel mundano timore. Vel, Principem, i. Benadab Regem Syrię, quādo eius conſilia & inſidias reuelauit Regi Iſrael, Dño inſtruente, & cum eius exercitus miſſus fuiffet ad eum capiē-dum, percuſſit eos aurifia, & perduxit audaſter in Samariam, & poſtea ſanos remiſit, 4. Reg. 6. Quidam exponunt hoc de Elia, qui non pertimuit Principem Achab, qui occurreret ei, ac diceret: Ego non turbaui Iſrael, ſed tu, & domus patris tui, qui reliquias mandata Domini, & ſecuti eis Baal, 3. Reg. 18. c. Sed non eſt congrua expoſitio, quia poſt timore vnius mulieris, id eſt, Iezabel aufugit ipſe. Vnde 3. Reg. 19. a. Miſit Iezabel nuncium ad Eliam dicens: Hęc faciant mihi Dij, & hęc addant, niſi hac hora cras poſuero animam tuam, ſicut animam vnius ex illis. Timuit ergo Elias, & surgens abiit quocunque eum fererebat voluntas. Verū igitur exponit de Elizæo, qui neq; Benadab timuit, vt diximus, nec Regem

Myſtice.

# Liber Ecclesiastici.

# Cap. XLVIII.

Israel, qui existente fame in Samaria propter obsidionem dixit de Eliseo : Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si sterebit caput Elisei super ipsum hodie. Sed tunc timuit Eliseus,

4. Reg. 6. g. a Et potentia] id est, timore potentiaz. b Nemo vicit illum] Eliseum, c Nec superauit illum verbum aliquod]

comminationis, vel

vituperationis, vel

adulationis. d Et

mortuum prophetauit corpus eius] id

est, verum Propheta-

am fuisse monstra-

uit, quando mortui

suscitauit. 4. Reg. 13.

d. Vel, prophetauit,

id est, mysticam susci-

tationem signifi-

cavit : quia sicut ad-

tactum ossium eius

mortuus reuixit; ita

peccatores per ta-

cū veræ fidei Chri-

sti viuificantur. e In

vita sua] temporali.

f Fecit monstra] id

ferro n rupem, x & ædificauit ad a-

est, miracula. Primò,

aquas Iordanis ad tactū pallij dinisit. 4. Reg. 2. c. Postea, aquas

amaras Iericho, per salis appositionem sanauit, 4. Reg. 2. d.

Tertiò, quadragintados pueros iridentes se maledicendo ab urbis deuorari fecit. ibidem. Quartò, alucum torrentis are-

facti sine vento & pluia quis impleuit, 4. Reg. 3. c. Quintò,

vasa vacua vidua mutuata oleo impleuit, 4. Reg. 4. a. Deinde

filium Sunamitis mortuum suscitauit, ibid. f. Postea Naamā

leprosum sanauit, 4. Reg. 5. d. Ferrum de profundo fluminis

ad manubrium reuocauit, 4. Reg. 6. b. Inde milites Benadab ad

se capiendum missos exerceat percussit, & sanauit, 4. Reg. 6. d.

Et multa alia miracula fecit Eliseus in vita sua. g Et in mor-

te mirabilia operatus est] quia mortuus mortuum suscitauit,

4. Reg. 13. d. b In omnibus istis non pœnituit populus] Is-

rael, videns tot & tanta miracula, i Et non recesserūt à pec-

catis suis] id est, non dimiserunt peccare. k Vsque ; dum abiecti sunt de terra sua ] id est, de Iudea in captiuitatem in-

choatam per Theglatphalasar, 4. Reg. 15. & per Salmanasar

consummatam, 4. Reg. 17. l Et dispersi sunt in omnem terrā] Assyriorum. m Et relicta est Gens perpaucā] id est, valde paucā, scilicet, Tribus Iuda, & Beniamin, quæ culturam Dei

penitus non abiecerat. n Et Princeps in domo Dauid ] per-

paucus relicitus est in cultu Dei. o Quidam ipsorum, ] Princi-

pum domus Dauid, id est, Regum Iuda. p Fecerunt quod pla-

ceret Deo] scilicet, Ezechias, 4. Reg. 18. & Ios. 4. Reg. 23.

q Alij autem multa commiserunt peccata] vt Ioram, 4. Reg.

3. Achaz, 4. Reg. 16. Hi fuerunt idololatriæ: omnes alijs multa

commiserunt peccata, præter Dauid, & Ezechiam, & Iosiam,

vt dicitur infra 49. b.

Mysticè Elias Christum significat. Fames trium annorum

Mythicè. verbi Dei; & fidei Trinitas in diem figurat. De qua dicitur

Amos. 8. d. Mittam famem in terram, non famem panis, ne-

que sitim aqua, sed audiendi verbum Dei. Elias ter incumbens

super puerum suscitauit eum à morte; & Christus Dominus

carnem assumens per fidem Trinitatis genus humanum sus-

citauit à morte peccati. Elias subleuatus in cœlum, Christum

significat ascendentem in cœlum. Sed Elias ascendit in cur-

ru : ad significandum, quod homo purus adiutorio indiget

alieno; Christus vero virtute propria ascendit in cœlum. Vnde

Ioan. 3. b. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo des-

cendit, filius hominis, qui est in cœlo. Enoch ante legē trans-

latuus est in cœlum, Genes. 5. c. Elias sub lege vetus est in

cœlum, 4. Reg. 2. b. Christus sub gratia, nec translatuus, nec

subiectus; sed propria virtute super omnes cœlos ascendit,

Aet. 1. a. Luc. vlt. g. Elias, & Reges vnxit, & Prophetas in

vitacionem inimicorum Israel ; & Christus, & Principes sae-

lares, & Doctores constituit, & perunxit in Baptismo ad ex-

tiropandum inimicos Ecclesiæ. Vnde dicente Domino : Qui

non habet, emat gladium; dixerunt discipuli : Domine, ecce

duo gladij hic. At ille dixit eis : Satis est, Luc. 22. d. Princeps

secularis vnum portat gladium, scilicet, materialem ad vin-

dictam malorum, Rom. 13. b. Non sine causa gladium portat:

Dei enim minister est, vindicta in iram ei, qui malum agit. Iu-

dex Ecclesiasticus alium portat gladium, scilicet, spiritualem, qui est portas prælationis, vel officium prædicandi. Ephes. 6. c. Et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Christus igitur inimicos Ecclesiæ, alios per Reges mucrone, alios per Prophetas transuerberat gladio lingue. Vnde 3. Reg. 19. c. Qui

fugerit gladiū Azazel, occidet eū Hieu;

4. Reg. 18. c.

& qui fugerit gladiū Hieu, occidet eum Eliseus. Et oſſe 6. b. Dolai in Prophetis, & occidi eos in verbo oris mei.

r Ezechias muniuit, &c.] Tertia pars capituli, vbi agitur de laudibus Ezechiae Regis, qui à Iuda omnes idololatras extirpauit, & multa alia laude digna fecit. Propter quod, & de ipso dicitur: Ezechias muniuit civitatem suam, id est, Ierusalem muris, &

4. Reg. 19. g. Aet. t subicit.

turribus, & victualibus, & armis, & hominibus contra Sennacherib, 4. Reg. 18. c. & 2. Paral. 32. a. f Et induxit de medio ipsius aquam] id est, fontem Siloë, vt esset intra ciuitatem, qui prius erat extra.

z Et fudit ferro] id est, instrumentis ferreis.

w Rupem] quæ erat inter fontem & ciuitatem, vt per eius

meatum occultum aqua influerent ciuitati.

x Et ædificauit ad aquam] recipiendam, vel continendam.

y Puteum] id est, cisternam. z In diebus ipsius ascendit Sennacherib] in Iudeam.

a Et misit Rapsacem] de Lachis in Ierusalem ad Ezechiam, 4. Reg. 18. d. & 2. Paral. 32. b. & Ios. 36. a.

b Et sustulit manum suam] id est, exercitum suum Rapsaces.

c Costra illos] id est, Iudeos.

d Et extulit in Sion] id est, contra Sion. e Manum suam] improperando, & blasphemando, & comminando populo, qui erat super murum, dicens: Hæc dicit Rex magnus Rex Assyriorum quæ est ista fiducia, qua confidis, aut quo confilio, vel fortitudine rebellare disponis, &c. Jsa. 36. b. Idem dicitur, 4. Reg. 18. d. & 2. Paral. 32. c.

f Et superbus factus est potentia sua] Sennacherib, quod patet per verba nunciorum suorum, dicentium: Audite verba magni Regis Assyriorum. Hæc dicit Rex: Non vos seducat Ezechias: non poterit vos eruere de manu mea, & cetera, 4. Reg. 18. f. & Ios. 36. c.

g Tunc] id est, loquente Rapsace.

præ timore.

b Mota sunt corda, & manus ipsorum] id est, Iudeorum

i Et doluerunt quasi parturientes mulieres] id est, valde.

Vnde Ios. 37. a. Hæc dicit Ezechias: Dies tribulationis, & an-

gustiæ, & correctionis, & blasphemiarum dies hæc: quia venerunt filii vsque ad partum: & virtus non est pariendi.

k Et inuocauerunt Dominum misericordem] in auxilium contra Sennacherib.

l Et expandentes manus] ad cœlum, & ostendentes literas.

blasphemiarum, quæ nuncij eius attulerunt.

m Extulerunt] vocem. n Ad cœlum.] Ios. 37. c. Tulit Ezechias libros de manu nunciorum, & legit eos, & ascendit in domum Domini, & expandit eos Ezechias coram Domino, & orauit ad Dominum, dicens: Domine, exercitum Deus Iudeæ, &c.

o Et sanctus Dominus Deus audiuit citò vocem ipsorum] id est, exaudiuit in bono. Vnde & Isaías misit ad Ezechiam, dicens: Hæc dicit Dominus Deus Israel, quæ deprecatus es me super Sennacherib Rege Assyriorum, audiui. 4. Reg. 19. d.

p Non est commemoratus] Dominus, scilicet.

q Peccatorum illorum,] id est, propter peccata illorum, non dimisit misereri eis.

r Neque dedit illos inimicis suis,] id est, Assyriis, licet peccata eorum hoc exigenter. s Sed purgauit illos,] à peccatis suis. t In manu Isaías Prophetæ sancti] id est, exemplo, & instructione eius, vel adiutorio illius. u Deiecit castra

stra

*al. + Dōmi- ni*  
4. Reg. Paral. 29. a. Et dissi-  
20. b. pauit excella, & cō-  
Iса. 38. triuit statuas, & suc-  
b. cedit lucos, confre-  
gitque serpentem &  
neum, quem fecerat  
Moyse, 4. Reg. 18. a.  
e In diebus ipsius, ]  
Ezechia. f Rerò rediit Sol, ] per decem  
lineas, 4. Reg. 20. b.  
Iса. 38. b. g Et addi-  
dit Regi, ] Ezechia.  
h Vitam, ] corporalē,  
id est, additam ostē-  
dit. Nam secundūm  
elongationem diei  
significata est elon-  
gatio vitæ. i Spiritu  
magno, ] id est, pro-  
pheticō. k Vedit, ]  
Iosias. l Ultima, ] id  
est ea, quæ futura  
erant tempore gratiæ, scilicet Christi incarnationem. Ecce vir-  
go concipiet. Iса. 7. c. Et eiusdem Natiuitatem: Puer natus est  
nobis. Iса. 9. b. Et eius passionem. Ipse enim vulneratus est propter iniquitates nostras. Iса. 53. b. Et ea, quæ futura erunt vlti-  
mis temporibus de Antichristo, de aduentu Christi ad iudici-  
cium. m Et consolatus est, ] docendo, & scribendo. n Lugentes  
in Sion, ] id est, in Ierusalem. o Vsque in sempiternum, ] quia  
vsque ad finem sacerdotaliter homines doctrina eius.  
p Ostendit etiam futura, &c. Iса. 11. a. Egredietur virga de radice  
Iesse, & flos de radice eius ascenderet, &c.

## EXPOSITIO CAP. XLIX.

M Emoria Iosiaz, &c.] Post laudes Ezechia Regis ponit Au-  
ctōr laudes Iosiaz. Post Ezechiam enim non fuit Rex in  
Iuda dignus laude, nisi Iosias, sicut patet ex 4. Reg. 22. & 1. &  
2. Paral. 33. & inf. Diuiditur autem hoc capitulum in quinque  
partes. In prima commendatur Iosias. In secunda dicit Auctōr  
omnes Reges Iuda præter tres, id est, David, Ezechiam, Iosiam  
peccato idololatriæ denotatos, ibi: Præter David. In tertia po-  
nitur commendatio Prophetarum quorundam nominatim, sc.  
Ezechielis, & quorundam communiter, vt duodecim Prophe-  
tarum, ibi: Ezechiel qui videt. In quarta ponitur commendatio  
virorum, sub quibus captiuitas Babylonica rediit in Iudeam,  
quorum auxilio & consilio templum, & civitas dedicata est,  
id est, Zorobabel, & Iesu, & Neemias, ibi: Quomodo amplifice-  
mus. In quinta ponitur laus Enoch, & Joseph, qui ante legem  
fuerunt, ibi: Nemo natus est in terra. Per quod patet, quod non  
est quærendus hic ordo historialis, sed veritas. Dicit ergo.  
q Memoria Iosiaz, ] filij Ammon, filij Manasse, & filij Ezechia.  
r In compositione odoris, &c.] id est, suavis, & odorifera est  
quasi odor aromaticus compositus opere pigmentarij. Qualis  
ergo fuit præsentia eius, cuius memoria talis? Similis illi non  
fuit ante eum Rex, qui reuerteretur ad Dominum in omni  
corde suo, & in tota anima sua, & vniuersa virtute sua, iuxta  
omnem legem Moysi, nec post eum surrexit similis illi, 4. Reg.  
23. e. Et quia sermo libenter fit de re, cuius memoria delecta-  
bilis est. Ideo subdit Auctōr.

s In omni ore, ] generaliter magnorum, & paruorum.  
t Quasi mel indulcabitur, &c.] quasi dicat, sicut mel delectat  
gustum comedentis, & quantò amplius masticatur, tantò dul-  
cissimus inuenitur; sic Iosiaz memoria delectat de ipso loquentem,

Hugonis Gard. Tom. III.

& quantò quis plus de ipso loquitur, tantò amplius in eius  
memoria delectatur.

u Et musica, &c.] id est, sicut harmonia instrumentorum mu-  
sicorum dulcis est, & suavis in conuiuio vini, quod delectat; ita  
memoria Iosiaz dulcis est, & suavis, non solum loquenti, sed  
etiam audienti. Osa. vlt. c. Memoriale eius sicut vinum Libani,  
sup. 32. a. Gemmula carbunculi in ornamento auri, & compara-  
tio musicorum in conuiuio vini. Ecce tribus comparat Auctōr  
memoriam Iosiaz, odori operis pigmentarij, mellis dulcedini,  
harmonia Musicorum. Primum delectat olfactum, secundum  
gustum, tertium auditum, quia memoria Iosiaz suavis est in  
corde, suavis in ore, & suavis in aure. Et hoc propter tria, quæ  
in eo fuerunt, vt dicit Rab. Frma virtutis, quæ superat omnem  
odorem: suavitatis modestia, quæ excedit omnem dulcedinem,  
studium restaurandi cultum Dei, quod superat omnem cantile-  
nam. Ipse etiam poterat dicere cum Psal. 118. Quam dulcia fau-  
cibus meis eloquia tua super mel ori meo. Et quia ipse docuit  
populam pœnitere super transgressionibus legis, vt legitur  
4. Reg. 23. a. Ideo sequitur.

x Ipse est directus, &c.] Iudicæ, id est, in doctrina pœnitentia,  
quia docuit eos pœnitere. y Et tulit id est, abstulit.

z Abominationes impietatis, ] id est, idola, & Phana, in quibus  
impietas idololatriæ celebrabatur. Sacerdotes etiam excel-  
lōrum occidit, vt legitur 4. Reg. 23. d.

a Et gubernauit Iosias. b Ad Dominum cor ipsius, ] populi do-  
ctrina & exemplo.

c Et in diebus peccatorum, ] id est, in tempore, quo gubernabat  
peccatum idololatriæ, & transgressio legis, & violatio culpus  
Dei. d Corroborationi pietatis, ] id est, cultum firmiter obser-  
vandum instituit, 4. Reg. 23. e. Phytones, & hariolos, & figuræ  
idolorum, & immundicias, & abominationes, quæ fuerunt in  
terra Iuda, & Ierusalem abstulit Iosias, vt statueret verba le-  
gis. Et in hoc magis laudandus est, quia in diebus malis bonus  
fuit.

e Præter David, &c.] Secunda pars capituli, vbi dicit Auctōr  
omnes Reges Iuda peccatum commississe, præter tres, id est,  
David, Ezechiam, Iosiam. Et videtur, quod nulla sit exceptio.  
Nam & David adulterium in Bersabee, & homicidium simul  
& proditionem in Vriam legitur commississe, 2. Reg. 11. Et Eze-  
chias iterum peccauit superbiendo de victoria Assyriorum,  
propter quod ægrorauit. Iса. 38. a. Solur. Isti tres dicuntur non  
peccasse simpliciter, sed aliorum cōparatione, quia quod pec-  
cauerunt condigna pœnitentia deleuerunt, & deuotionis, ac  
pietatis officio Domino placuerunt Ita soluit Rab. Alij dicunt,  
quod Auctōr intelligit de peccato idololatriæ, quo omnes  
Reges Iuda rei fuerunt, vel faciendo, vel permitendo præter  
istos tres. Salomon enim idola adorauit, 3. Reg. 11. a. De aliis sem-  
per in fine legitur. Veruntamen excelsa non abstulit. Verbi  
gratia. De Iosas dicitur 4. Reg. 12. a. Fecit Iosas rectum cunctis  
diebus, quibus docuit eum Ioiada Sacerdos, veruntamen ex-  
celsa non abstulit. Et de Azaria legitur 4. Reg. 15. a. Fecit Azar-  
ias, quod erat placitum coram Domino, iuxta omnia, quæ fe-  
cerat Amasias pater eius; veruntamen excelsa non est demoli-  
tus. Et inf. g. dicitur idem de Ioatham filio Azariæ. Et de Iosaphat  
idem 3. Reg. vlt. f. Isti vero tres omnia Phana & idola con-  
trierunt, vt dictum est. Et idem dicit Auctōr. e Præter David,  
&c.] tam Iuda, quam Israël. f Peccatum idololatriæ. g Cōmis-  
serunt, ] in se, vel in aliis. Vel, omnes Reges, præter istos tres pec-  
catum cōmiserunt, cōparatione istorum, qui minus peccane-  
runt, & quod peccauerunt, citò condigna pœnitentia, & pietatis  
officio deleuerunt. h Nam reliquerunt legem Potentis, ] id  
est, Dei. i Reges Iuda ] idololatrando, vel idola permittendo,  
cum deberent, & possent auferre iuxta illam legem Deut. 7. a.  
Aras eorum subvertite, & confringite statuas, lucisque succi-  
dite, & sculptilia comburite. k Et contempserunt timore Dei, ]  
id est, Deum, qui super omnia est metuendus, quia Iudex, qui  
omnia iudicabit: sapiens, qui non poterit falli: iustus, qui non  
poterit flecti: fortis, qui non poterit superari. lob. 9. c. Si fortitu-  
do quartitur, robustissimus est: si æquitas iudicij, nemo audet  
pro me testimonium reddere. Ecce quod dicit Auctōr: Reli-  
querunt legem potentis, quantum ad illos, qui permittendo  
idola peccauerunt. Et contempserunt timorem Dei, quantum  
ad illos, qui idola coluerunt. Et reuera contempserunt, quod  
apparet ex poena. l Dederunt enim, ] id est, dari peccatis suis  
meruerunt. m Regnum suum aliis, ] id est, Babyloniis, & Chal-  
daïs. n Et gloriam suam, ] id est, ciuitatem, & templum, atque  
divitias, in quibus gloriabantur. o Alienigenæ Genti, ] id est,  
Babylonicas.

**a** Incenderunt, **] Gens, scilicet, aliena.** **b** Electam sanctitatis ciuitatem, **] id est, Ierusalem, quæ dicitur electa civitas, quia Dominus elegit eam, ut ibi inuocaretur nomen eius, & sanctificaretur nomini suo. Ciuitas autem sanctitatis dicitur propter templum sanctificatum Domino, quod erat in ea. Vel ipsi iudixi, incederunt ele-**

**al. t  
Gentes  
al. t  
ip suis**

**C**

**al. t  
via**

**c** Incenderunt **t b** electam sanctitatis ciuitatem, **c** & desertas fecerunt vias **d** eius **d** in manu Ieremias. **e** Nam male tractauerunt illum, **f** qui à vertre regni matris consecratus est Propheta, **h** euertere, & eruere, **g** & perdere **k** & iterum edificare, **l** & renouare. **m** Ezechiel, qui **n** vidit **o** conspectum gloriae, quam **p** ostendit illi in **q** curru Cherubin. **r** Nam commemoratus est **f** inimicorum **t** in imbre, **x** benefacere illis, **x** qui ostenderunt **y** rectas vias. **z** Et duodecim Prophetarum ossa pullulant de loco suo. **a** Nam corroborauerunt **b** Iacob, & redemerunt **c** se in **d** fide virtutis suæ. **e** Quomodo amplificemus **f** Zorobabel. **g** Nam, & ipse quasi signum in dextera manu Israël. **h** Et Iesum filium Iosedech, **i** Qui in **k** diebus suis edificauerunt domum, **l** & exaltauerunt templum sanctum Domino, **m** paratum in gloriam sempiternam. **n** Et Neemias, **o** in memoria multi temporis, **p** qui **q** erexit nobis muros, **r** euersos, **s** & stare fecit portas, **t** & seras, **u** qui erexit domos nostras. **x** Nemo natus est in terra qualis Enoch, **y** nam & ipse receptor est à terra. **z** Et Ioseph qui natus est homo Princeps fratum, **te**, & Prophetam in Gentibus dedi te. **b** Euertere, **] id est**, extra vertere peccata interiora. **i** Et perdere, **] peccata exteriora.** **k** Et iterum redificare, **] edificium virtutum.** **l** Et renouare, **] honestatem morum.** Hoc est, quod dicitur **Jerem. 1. b.** Ecce constitui te super Gentes, & regna, ut euehas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & edifices, & plantes. **m** Ezechiel, &c. **] Tertia pars capituli. vbi Ezechiel Propheta specialiter, & alij duodecim Prophetæ communiter commendantur. Dicit ergo Ezechiel, supple Propheta laudabilis fuit.**

**n** Qui vidit, **] in visione o** Conspectum, **] id est**, figuram, siue similitudinem gloriae Dei. **p** Quam ostendit illi, **] Deus.** **q** In curru Cherubin, **] id est**, in quatuor rotis sequentes, vel stantes iuxta Cherubin. Nec potest hoc intelligi de prima visione Ezechielis, quia ibi nulla sit mentio de Cherubin. Intelligitur ergo de alia visione, de qua dicitur **10. cap. b.** Vidi, & ecce quatuor rotæ iuxta Cherubin, rotæ una iuxta Cherub unum, & rotæ alia iuxta Cherub unum, species autem rotarum erat, quasi visio lapidis Chrysolithi, & aspectus earum similitudo una quatuor, quasi si sit rotæ in medio rotæ. Et reuera hoc vidit Ezechiel. **r** Nam commemoratus, &c. **] Israël puniendorum.** **s** In imbre, **] id est**, inundatione vindictæ. **u** Benefacere, **] id est**, ad beneficiendum. **x** Illis, **] qui ostenderunt, verbo, & exemplo. **y** Rectas vias **] Israël, id est**, qui benefecerunt eis, & compassi sunt eis, quando ducebantur in captiuitatem, quasi dicat, commemoratus est Ezechiel in prophetia sua de punitione inimicorum Israël, & retributione amicorum eius. Et tangit Auctor, quod Ezechiel in consolatione populi sui captiui prædixit calamitates circumstantium nationum, quæ vel iuuerunt hostes Israël, vel insultaverunt captiuis, scilicet Ammon, & Moab, & Edom, & Philistium, & Tyri, & Sidonis, & Ægypti, & Æthiopæ, quarum omnes calamitates prædictæ Ezechiel à 21. cap. usque ad 33. Vel potest intelligi generaliter de omnibus malis puniendis, & de omnibus bonis remunerandis, ut sit sensus.**

**r** Commemoratus est **] Ezechiel. s** [Inimicorum] Dei, **] id est**, omnium malorum puniendorum. Commemoratus est, inquam **t** In imbre infœcunda, & inundante prædicatione sua terram.

Ecclesiæ inebriante & fœcundante. Et iterum commemoratus est Deum.

**z** Benefacere illis, qui ostenderunt vias rectas **] id est**, qui recta via incedunt, quasi dicat, Propheta in sua prædicatione comminatus est malis, & consolatus est bonos. Vnde 36. e. dicit in persona Domini: Cùm sanctificatus fuero in vobis coram eis, tollam quippe vos de Gentibus, & congregabo vos de viuenteris terris, & adducam vos in terram vestram, & effundam super vos aquam mundam, & mundabitini ab omnibus iniquitatibus vestris.

**Et** duodecim Prophetarum, &c. **] id est**, duodecim Prophetæ etiam post mortem fructum fecerunt, tum propter hostem sibi impensum, tum quia dignam sibi memoriam posteris teliquerunt ad sui imitationem. Simile **suprà 46. c.** de iudicibus: Ossa eorum pullulant de loco suo. In loco suo pullulare dicuntur, quia vbi sepulta fuerunt in venatione habentur. Et merito, **a** Nam corroborauerunt, **] Prophetæ, scilicet, verbo, & exemplo. **b** Iacob, **] id est**, populum Iudaicum in fide, & moribus. **c** Et redemerunt se, **] à peccato taciturnitatis.****

**d** In fide virtutis suæ, **] id est**, in fidelitate suæ virtuosæ prædicationis. **e** Quomodo amplificemus, &c. **] Quarta pars, vbi commendatur Zorobabel, & Iesus, & Neemias, quibus captiuitas Babylonica reddit in Iudeam. Et quia Zorobabel Dux fuit exercitus redeuntis, ideo primò ponitur eius commendatio. Dicit ergo. **e** Quomodo amplificemus, **] id est**, digna laude commendabimus **f** Zorobabel, **] Ducem populi Israëlitici, qui regressus de Babylone restauravit templum Domini, 1. Esdr. 5.** Et verè amplificandus Zorobabel. **g** Nam & ipse quasi signum, **] fuit in dextera manu Israël, id est, populo Israëlitico, id est, excitatione memorie Dei, & præceptorum eius, sicut signum aliquod, quod ponitur in manu dextera, excitat ad habendum memoriam alicuius rei. Vnde dicitur **Deuter. 11. c.** Suspendite præcepta mea pro signo in manibus vestris, & inter oculos vestros collocate. Et sumitur hoc, quod dicitur hic de **Aggeo 2. d.** vbi dicitur: Assumam te Zorobabel filij Salathiel, heros meus, dicit Dominus, & ponam te quasi signaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum.****

**b** Et Iesum filium Iosedech, **] Sacerdotem magnum, quomodo amplificemus?**

**i** Qui, **] duo, id est, Zorobabel, & Iesus.**

**k** In diebus suis edificauerunt domum, **] Domini.**

**l** Et exaltauerunt templum sanctum Domino, **] restaurantes, & renouantes cultum Dei, & utensilia templi ad honorem Dei. Templum dico.**

**m** Paratum in gloriam sempiternam, **] id est**, ad laudandum Deum in sempiternum, nisi peccata Iudeorum impediissent.

**n** Et Neemias, **] pincerna Regis Artaxerxis.**

**o** In memoria multi temporis, **] est, id est, dignus est multo tempore esse in memoria hominum.**

**q** Qui, **] id est, quia ille.** **q** Erexit nobis muros, **] ciuitatis Ierusalem.** **r** Euersos, **] Chaldaæ, 4. Reg. v. t. c.**

**s** Et stare portas, **] urbis.** **t** Et seras, **] portarum.** **u** Qui erexit domos nostras, **] quas euerterat Nabuchodonosor. De hac edificatione portarum, & erectione domorum legitur **Neemias 3. per totum.** **x** Nemo natus est. **] Quinta pars, vbi ponitur laus quorundam Patrum qui ante legem fuerunt. Et licet prius dixerit de his, vel fuerit facta mentio de Enoch, quia parum dixerat, Auctor reperens de eodem, dicit.****

**x** Nemo natus est, **] id est, nemo similis ei fuit. Et subiungitur causa:**

**y** Nam, & ipse receptor est, **] in cœlum. Genes. 5. c.** Sed hoc videatur falsum, quia Elias similiter legitur receptor, siue raptus in cœlum, 4. Reg. 2. b. Ad hoc potest solui multipliciter. Primò sic: Nemo fuit ei similis temporibus suis, vel ante diluvium nullus fuit ei par in honore, vel simpliciter nullus, qui legatur patrem, & matrem habuisse, fuit ei similis. Elias enim etiæ raptus legitur, sicut Enoch, tamen de patre, vel matre eius non legitur, sed subito introducitur 3. Reg. 17. 2. Dixit Elias Thesrites de habitatoribus Galaad, ad Achab, &c. Vel hyperbolice dictum est, vel singulariter, sicut illud **suprà 44. c.** Non est inuentus similis illi.

**z** Et Ioseph, qui natus est homo Princeps fratum, **] id est**, ad hoc natus est, ut esset Princeps fratum, & etiam Ægypti, & saluaret patrem, & fratres suos, sicut legitur Gen. 45. b. Pro salute vestra misit me Deus ante vos in Ægyptum. Et vlt. d. Vos cogitastis de me malum, & Deus veritatem illud in bonum, ut exalaret me, sicut in præsentiarum cernitis, & saluos faceret multos populos.

Firmamed-

A. t  
ipius.

A

A. t hi.

*a Firmamentum gentis] suæ, vel Ägyptiacæ, contra famem; quæ inualuebat maxima in Ägypto, & in terra Chanaan, Gen. 41. b Rector fratum, ] quos rexit & docuit. c Stabilimentum] Iudaici, & Ägyptiaci. Vnde. Psal. 103 de ipso. Constituit eum Dominum domus suæ, & Principem omnis possessionis suæ, vt eruditiret*

*Principes eius, sicut semetipsum, & senes eius prudètiā doceret. Et nota quatuor, quæ de ipso dicuntur. Princeps fratum, rector fratum, firmamentum gentis, stabilimentum populi. Princeps quidem fratum factus est propter suā temperantiam, quia enim noluit peccare cum vxore Domini sui, meruit exaltari, & fieri Princeps Ägypti, & per cōsequens fratum. Rector per prudētiā, firmamentum per fortitudinem, stabilimentum per iustitiam.*

*d Et ossa ipsius] id est, in terram promissionis delata. Exod. 13. d. Tulus Moyses ossa Ioseph secum, eo quod adiurasset filios Israel, dicens: Visitabit vos Deus: efferte ossa mea hinc vobiscum. e Et post mortem, &c.] non verbo, sed facto, id est, sua ipsa translatione, Sacraenta nostræ redēptionis futura ostenderunt, & complenda in terra promissionis, ad quam ipsa translata sunt. Vel ideò prophetae dicunt ossa Ioseph, quia sua asportatione impletum est, quod prædixerat Ioseph. Gen. vi. d. Post mortem meam Deus visitabit vos, asportate vobiscum ossa mea de loco isto. Vel prophetauerunt se cum Christo surrecta. Magister autem dicit in historiis, quod ossa prophetauerunt de difficultate itineris. Sed quomodo prophetauerint, non declarat.*

*f Seth, ] filius Adam. g Et Sem] primogenitus Noë.*

*h Apud homines, &c.] & etiam apud Dcūm.*

*i Et super omnem animam] id est, super omnes homines.*

*k In origine Adam] id est, qui nati sunt de Adam, existentes tunc temporis, quia, vt dicit Glos. Seth filius Adam, & Sem primogenitus Noë, tam fide, quam moribus hominibus sui temporis Pralati sunt: in quibus Christus significatur, qui Deus & homo est, cui Deus dedit nomen, quod est super omnem nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, &c. Pbil. 2. b. Et nota, quod per omnes istos, quorum laudes hic ponuntur, significatur mysticè Christus. Et est planū mystrium in Glos. propter quod ad alia pertransimus.*

E X P O S I T I O C A P. L.

*l Imon Onias filius, &c.] Posita laude multorum, patrū, tam ante legem, quam sub legē existentium, ponit Author laudes Simonis summi Pontificis Iudæorum filij Onias, qui adeo pusillanimis & avarus fuit, vt ait Iosephus, vt Ptolomeo Euergeti Regi Ägypti negaret tributa, propter, quod eū contra se ad iracundiam prouocauit, qui moriens, Simoni filio suo, de quo hic loquimur, Sacerdotium reliquit, cui etiam Simoni mortuo successit Onias filius eius. Fuit autem hic Simon, de quo hic agitur, Pontifex Iudæorum, regnante Ptolomeo Euergete in Ägypto, & Seleuca in Syria, & Asia. Fuit etiam contemporaneus Iesu filio Sirach, qui hunc librum scripsit, quod patet ex eo, quod vitam eius, & mores tam expressè descripsit. Diuiditur autem hoc capitulum in tres partes. In prima commendatur Simon. In secunda ostendit duas Gentes, quæ Israel maximè infestabat sibi odiosas, Philistæos, & Idumæos, ibi: Duas Gentes, &c. In tertia, ostendit, quis huius libri scriptor fuerit, invitans ad studiū disciplinæ eius, ubi: Doctrina sapientiæ. Dicit ergo:*

*m Simon Onias filius, &c.] vita, & virtute fuit, supple. n Qui in vita sua] id est, ruinas templi reparauit. o Et in diebus suis, &c.] Ad literam, columnis & appodiamentis. Nomine domus & templi Synagoga accipitur, quam verbo & exemplo suffulsa, & corroborauit, sicut Doctores Euangelici Ecclesiæ.*

*p Templi etiam altitudo, &c.] id est, testum templi per ipsum*

Hugonis Cardinalis. Tom. 14.

renouatuti est funditus. q Duplex ædificatio] intus, scilicet, & exteriū. Intus asseribus & tabulis, exteriū lapidibus, & cimento. Vel, duplex ædificatio, est duplex templi mansio, Sancta, & Sancta Sanctorum. Vel, duplex ædificatio, est duplex tabulatum. Primum triginta cubitorum, & secundum totidem, tertium verò, quod erat septuaginta, dicitur altitudo templi.

*r Et excelsi parietes] ab ipso fundati sunt & erecti. Hanc autem historiam non habemus in canone, sed Iosephus narrat eam. s In diebus suis, &c.] putei & cisternæ ciuitatis. Tangit, quod Simoh iste restituit aquæ ductum, & quem fecerat Ezechias inter duos thuros ciuitatis, vt dicitur 2. Paral. 32. a: & supra 48. diētum est. Vel forte ad preces Simonis putei ciuitatis tempore siccitatis abundauerunt aquis usque ad summum, sicut legitur de beata Genouefa. u Qui curauit Gentem suam] id est, curauit de ipsa instruenda, vel regenda: x Et liberauit illam à perditione] id est, à peccatis, & à seruitute Diaboli, & morte æterna, monitis, & instructionis suis, vel à seruitute, & oppressione circumstantium nationū, vel à perditione siccitatis, vel sitis, ex defectu a-*

*Δ quæ.*

*Mysticè. / Simon Onias filius] Christus Dei filius, qui tristiam, & dolorem Ecclesiæ audiuit, & mœrem, id est, causam mœroris, id est, peccata in Cruce depositum. Simon quidem, vt dicit Glos. interpretatur, pone mœrem, vel audi tristitiam. Et Christus nostram tristitiam audiuit per compassionem, & depositum mœrem per passionem. i.e. 53. b. Vnusquisque in viam suam declinavit, & Dominus posuit in eō iniquitates omnium nostrum.*

*m Sacerdos magnus] sacerdotij æternitate. Vnde Psal. 109: Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisdech. Item magnus donorum magnitudine, quia accepit dona non ad mensuram, & de plenitudine eius nos omnes acceptimus. Item magnus oblationis magnitudine. Nam se ipsū obtulit hostiam Deo Patri pro nobis. Hebr. 7. Vnde sup. 45: Ecce Sacerdos Magnus, qui in diebus suis placuit Deo.*

*n Qui in vita sua suffulsa domum, ] id est, Ecclesiam fulcimento suæ prædicationis, & exemplo suæ conuersationis. His columnis suffulta est domus Dei, id est, doctrinæ prædicationis Christi, & exemplo conuersationis eiusdem. Vnde Act. 1. a: Cœpit Iesus facere, & docere: De his columnis dicitur in Psalm. 74. Fgo confirmaui columnas eius. De domo vero hac dicitur sup. 14. d. Beatus, qui requiescit iuxta dominum illius. Et in Psal. 83: Beati, qui habitant in domo tua, Domine. De domo vero, & columnis simul dicitur Pro. 9. a: Sapientia ædificauit sibi domum, & excidit columnas septem: Et quia Dominus discipulos coadiutores addidit prædicationis. Ideò sequitur: o Et in diebus suis, &c.] i. Ecclesiam per prædicationem Apostolorum. p Templi etiam, &c.] i. charitas Ecclesiæ super fundamentum fidei collocata. q Duplex ædificatio] ab ipso fundata est, i. duplex vita, actus, scilicet, & contemplativa. Martha, & Maria. Luc. 10. Rachel, & Lia. Genes. 28. r Et excelsi parietes templi] errecti sunt ab ipso, id est, fideles de utroque populo, venientes coniuncti in uno lapide angulari, qui est Christus Iesus. Ephes. 2. d. s In diebus suis emanauerunt putei aquarum, ] i. profunditas Scripturarum, quæ in diuinis libris sub figuris diu latuerat, per ipsum est manifestata. Vnde, & in eius morte velum templi scissum est medium, Mat. 27. f. Vel putei aquarum, dicuntur sancti Prædicatores, in quibus sunt aquæ doctrinarum: & aquæ gratiarum. Hi putei emanauerunt, cum per mundum prædicando discurrerunt.*

*t Et quasi mare adimplenti sunt, &c.] Scientia Domini, & gratia. J/ale. 11. c. Repleta est terra Scientia Domini, sicut aquæ maris operientis. Mare exhaustiri non potest; omnes aquas recipit, vt eas emittat. Ecol. 1. b. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat, & ad locum, vnde ex eis fluminia, reuertuntur, vt iterum fluant; sic Prædicatores, & scientiam & gratiam omnem recipiunt, vt aliis communiceant, & nihil amittunt. Mat. 10. a. Gratis accepisti, gratis date. J/ale. 55. a. Omnes sicutientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite.*

*u Qui curauit Gentem suam] à morbo peccati. x Et liberauit illam à perditione] id est, à descensu inferni. Curauit Gentem, imponendo emplastra, Sacramentorum, liberauit rumpendo vincula peccatorum, curauit medicina prædicationis, liberauit virtute passionis. Curauit Gentem, quia Medicus, supra 38. a.*

X 1 4

Θ Honora

**A.** *q* Qui præualuit amplificare, ] Ierusalem , quam reparauit & muniuit contra hostes. *V*el, Qui præualuit amplificare, in muros dilatando plus solito, & numerum habitantium augmentando, vel viæ & via congregando, vel quia tempore suo veniebant ad templum, vel quia dominum ciuitatis ampliauit, quia plures proselytos fecit. *b* *a* Qui præualuit amplificare ciuitatem, *b* qui adeptus est gloriam in conuersatione gentis, *c* & *t* ingressum domus, *d* & atrij & amplificauit. *e* quasi stella matutina in medio nebulæ, *g* & quasi Luna plena in diebus suis lucet. *E*t ; quasi Sol refulgens ; *k* sic ille & effulgit in templo Dei. *l* Quasi arcus refulgens inter nebulas gloriæ, *m* & quasi flos rosatum in diebus vernis, *n* & quasi lilia, quæ sunt in transitu aquæ, *o* & quasi thus redolens in diebus æstatis. *p* Quasi ignis effulgens, *q* & thus ardens in igne. *r* Quasi vas auri solidum ornatum / omni lapide pretioso. *s* In medio nebulæ,

&c. *q* *z* per totam notem resplendet. *b* In diebus suis lucet] quasi dicat, sicut stella Matutina in medio nebulæ lucet, & sicut Luna plena per totam noctem lucet; sic Simon Onias filius inter malos doctrinæ, & exemplo refulxit. *i* Et quasi Sol refulgens, & illuminans totum mundum. *k* Sic ille effulgit in templo] id est, in ministerio & templi, vel in medio Synagogæ. *l* Quasi arcus refulgens, &c. ] id est, inter claras nebulas, & illuminatas à Sole, quasi dicat, non solum inter malos fulgebat; sed etiam inter bonos, quasi Sol inter omnes stellas clarius effulget. *m* Et quasi flos rosarum in diebus vernis] quando maximè vernant, & redolent rose. In hoc odor famæ, & opinionis eius commendatur, quasi dicat, bonus famæ, & laudabilis opinionis existit. *n* Et quasi lilia, quæ sunt in transitu aquæ.] In hoc castitas eius commendatur. *o* Et quasi thus, &c. ] In hoc commendatur orationis deuotio, & cōpassionis affectus. In diebus æstatis dicit, quia albor thuris inciditur in æstate, ut præparetur autunali collectioni. *p* Quasi ignis effulgens.] In hoc commendatur claritas doctrinæ eius, & feruor charitatis, & zeli ardor. *q* Et thus ardens in igne] id est, sicut Thus ardens in igne latè diffundit odorem; sic Simon in igne tribulationis longè & latè diffundebat odore virtutis patientiæ, & sanctitatis suæ, & orationem ad Dominum, quod notatur in fumo, quasi dicat, Simon in tribulatione patiens erat, & Deum etiam pro persequentiis recta charitate orabat. *r* Quasi vas auri] id est, non tenue, non porosum, sed forte. *s* Ornatum omni lapide pretioso] id est, omni genere lapidis pretiosi. In hoc enim commendatur in

Δ multis.

**Mysticæ** Θ Honora Medicum propter necessitatem, etenim illum creauit Altissimus. *Matth. 9. b.* Non est opus valentibus Medicus, sed male habentibus. Augustinus: Magnus venit Medicus, quia magnus vbiique iacebat ægratus. Et liberauit illum, &c. quia Dominus. *Vnde Psal. 17.* Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus. *a* Qui præualuit amplificare] id est, Ecclesiam numero credentium, vel claustrum numero bonorum claustrum, vel animam numero bonorum operum, & sanctorum desideriorum, & piarum cogitationum.

*b* Qui adeptus est, &c. ] ad fidem & poenitentiam, quia crescente numero fidelium, creuit & nomen, & gloria Christi. *c* Et ingressum domus, &c. ] id est, Doctorum ac Prædicatorum ordinem, per quem fit ingressus in domum Ecclesiæ triumphantis, & in atrium Ecclesiæ militantis. *e* Quasi stella matutina, &c. ] Differentiæ Doctorum, siue quotrumlibet fidelium significat, quibus Dominus diuersas largitur gratias, diuidens singulis prout vult. *1. Cor. 12. b.* In quibusdam enim lucet, quasi stella matutina, id est, in via poenitentiæ poenitentibus, in medio nebulæ, id est, nebulosæ conscientiæ. In aliis, quasi Luna plena, id est, in proficiensibus, qui plenam quidem iustitiam habent, sed non perfectam, quia non estibi status. In aliis, refulget quasi Sol, id est, in perfectis, qui & plenè calent, & perfectè lucent. Calent sibi, & lucent aliis. *Joan. 5. f.* Erat Ioannes lucerna ardens & lu-

**Christus  
stella  
sex ba-  
buit ra-  
diis.**

cens: *suprà 27. b.* Homo sanctus in sapientia permanet, sicut Sol. Christus etiam stella matutina fuit in Natiuitate. *Apoc. 2. g.* Qui vicerit, & custodierit opera mea usque in finem, dabo illi stellam matutinam. Hæc est stella, quæ perduxit Magos usque ad Ierusalem in Bethleem. *Matth. 2. a.* Fabuit autem hæc stella sex radios, sicut & qualibet alia stella habet, quibus totam Ecclesiam illustrauit. Primus est radius humilitatis, quem emisit in Natiuitate. Parvulus enim natus est nobis, *1. J. 9. b.* Secundus est radius visitatis, quem emisit cum voluit ipso in pannis vilibus, & in praesepio reclinari. *Luc. 2. a.* Peperit filium suum primogenitum, & pannis inuoluit, & reclinavit in praesepio, quia non erat, &c. Tertius est radius voluntariæ paupertatis, quem emisit in tota sua conuersatione, quia vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos; filius autem hominis non habet, vbi caput suum reclinet, *Matth. 8. c.* Quartus est radius patientiæ, quem emisit in malorum, & tribulationum æquanimi perpeccione. Quintus est radius obedientiæ, quem emisit in mortis voluntaria susceptione. Factus est enim obediens usque ad mortem, *Phil. 2. a.* Sextus est radius Sapientiæ, qui effulgit in sua prædicatione. Item Luna plena fuit Dominus in passione: vbi passus est eclipsim, Sol fuit in refractione, quando resplenduit eius caro plus, quam Sol. Item per Stellam, Lunam, & Solem, tria, quæ sunt in Christo, designantur. Per Solem Deitas: per Lunam caro, quæ in Cruce passa est Eclipsim: per stellam, anima, quæ semper fixa stetit in firmamento Deitatis per iugem fruitionem. Item in radiis Solis videntur Atomi; sic in vita Christi apparent nobis defectus nostri. *Vnde Ezech. 43. c.* Fili hominis, ostende filiis Israel templum, & confundantur ab iniquitatibus suis. Item in doctrina eius Atomi Sacra Scriptura, quæ in umbra legis latuerant, nobis apparuerunt. Item Sol iste rotundus fuit in se, lucidus proximo, & calidus, ut nos sobrie, & iuste, & pie vivamus in hoc seculo. *Tit. 2. d.*

*l* Quasi arcus refulgens.] In arcu duo sunt colores, igneus, qui significat charitatem in Deum: & aqueus significans cōpassionem ad proximum. Et hæc duo specialissimè fuerunt in Christo. Vel certè color igneus significat iustitiam eius, qua in futuro iudicabit mundum. Color aqueus significat misericordiam primi aduentus. Vel duo colores arcus, duæ sunt naturæ in Christo. Igneus Deitas, aqueus Humanitas. Hic arcus tensus fuit in Cruce. *Zach. 9. c.* Extendam mihi Iudam quasi arcum. Nebulæ gloriæ sunt Prædicatores Ecclesiæ, qui licet sint mundo decepti, sunt tamen coram Domino gloriosi. Inter istas nebulas refulgit Sol iustitiae, quia qui de cœlo venit, super omnes est. *Ioan. 3. d.* De hoc dicitur Gen. 9. b. Arcum meum ponam in nubibus cœli, & erit signum fœderis inter me, & terram.

*m* Et quasi flos, &c. ] id est, flos Martyrum in tempore gratiarum. Christus enim flos est omnium florum, *Canticor. 2. a.* Ego flos campi, & lily conuallium. Rose sunt Martyres, qui spinam habent exteriùs in conuersatione; sed odorem suavitatis interiùs in contemplatione. Frigidi sunt contra incontinentia vitiorum; sed purpurei, id est, ad Martyrium præparati.

*n* Et quasi lilia, &c. ] Lilia candida sunt; & medicinalia contra vstitutionem; sic Christus continens, vel candidus fuit per omnitudinem continentiam, & medicinalis alius per doctrinam. *Cant. 2. a.* Ego flos campi, & lily conuallium. Pluraliter autem dicit, lilia, propter duplicitem continentiam, interiorem, scilicet, & exteriores. Transitu aquæ, dicit, id est, in transitu labentis fæculi, vel suæ temporalis, quam sicut aqua effudit in Cruce, ut nos lauaret a fôribus vitiorum. *Vnde Psalm. 21.* Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea.

*o* Et quasi thus redolens in diebus æstatis] id est, orationem effundens ad Patrem pro omnibus in die passionis.

*p* Quasi ignis effulgens] per ardorem charitatis, & lucem prædicationis, *sup. 48. a.* Surrexit Elias, quasi ignis; & verbum eius, quasi facula ardebat.

*q* Et thus ardens in igne] passionis. Thus enim cum in igne crematur, in se consumitur, sed odore resipit circumstantes; sic Christus in passione consumptus est; id est, mortuus, & odore suavitatis resipit omnes fideles. Thus ardens in igne, Christus, vel quilibet Iustus flagrans in tribulatione.

*r* Quasi vas auri solidum ornatum omni lapide pretioso.] Vas fuit Christus per doctrinam, aureum per munditiam, solidum per patientiam, quia Prædicator fuit, & virgo,

¶ & Martyr,

**A** in multis boni Simon. Vas enim coecaum est, in hoc commendatur eius humilitas. Aurum rubeum est, in hoc eius caritas. In hoc, quod dicitur: Solidum, eius constantia. Ornatum omni lapide pretioso, id est, omni genere virtutum. Quasi oliua pullulans. In hoc lux fidei, & affectus misericordiz commendatur. b Et cypres-

al. +  
cupres  
sus  
al. +  
alti-  
tudine.

fuit Simon. Postea determinat Auctor, qualis fuerit: c In accipiendo ipsum, id est, dum ipse acciperet d Stolam gloriae, id est, honorem Sacerdotij, vel tunicam hiacynthi- nam. De qua dictum est *supr. 15. b.* Stola gloriae vestier illum. *Eti. 45. b.* de Aaron: Stolam sanctam au- ro Hiacyntho, & purpura, opus textile. e Et vestiri eum in consummatione virtutis, id est, dum

vestiretur sic in signum consummatæ virtutis, tunc erat talis, quando posset superbire. f In ascensu altaris Sancti gloriam dedit sanctitatis amictum, id est, amictus, neutrum pro masculino. Vel, amictum sanctitatis i. sanctitatis indicatiuum, id est, Ephod superhumeral, in ascensu altaris Sancti, i. quando Sacerdos offerebat Domino ad altare Sanctum, dabat gloriosum fulgorem, quia in eo erant lapides & pretiosi nimiae claritatis, ut dictum est, *supr. 45. vbi actum est de vestibus Aaron.* b In accipiendo autem partes de manu Sacerdotum, id est, decimas decimorum, quas minores Sacerdotes offerebant summo Pontifici, *Num. 18. d.* i Et ipse stans iuxta Aram, id est, dum stabat ad altare, offerens sacrificium Domino. q Circa illum corona fratrum, id est, minorum Sacerdotum, & Leuitarum, qui seruiebant ei. l Et quasi plantatio Cedri in monte Libano: id est, sicut Cedri plantati in Libano. m Sic circa illum steterunt, i. minores Sacerdotes, & cæteri seruatores. n Quasi rami palmæ, & omnes filii Aaron in gloria sua, id est, in gloriis vestibus suis steterunt, id est, sicut rami palmarum circa stipitem, sic omnes filii Aaron stabant circa Simonem Sacerdotem sacrificium offerentem. q Oblatio autem Domini, facta est. r In manibus ipsorum, i. Sacerdotum, id est, per manus Sacerdotum. s Coram omni Synagoga Israël, id est, coram multitudine plebis. t Et consummatione fungens, id est, holocausto consummante sacrificium. u In aram, i. incensi. Facto enim sacrificio in altari holocaustorum, intrabat Sacerdos in sancta, vbi erat altare incensi, & incendebat thymiam, vel thus super altare, & sic consummatum erat sacrificium, ut potest haberi *Levit. 16. & Num. 18. & 19.* & multis alijs locis. Vel, Consummatione fungens in aram, id est, maiori sacrificio, quod dicitur holocaustum, id est, totum incensum.

x Amplificare oblationem Excelsi Regis] id est, ad offerendum amplam, & perfectam oblationem Excelso Regi.

y Porrexit manum suam in libatione, id est, accepit libamenta, quæ cum singulis sacrificijs animalium siebant secundum legem, *Levit. 9. & Num. 28.*

z Et libauit in sanguine vuze, id est, in vino rubeo, quod propter colorem vocatur sanguis vuze. *Num. 28. a.* Libabit vi- ni quartam partem hin per agnos singulos in sanctuario Domini. Vel sanguinem vuze vocat sanguinem hostiæ, quem libabat Sacerdos, id est, circa altaris crepidinem fundebat. Vnde *Levit. 1. b.* Immolabit Sacerdos vitulum coram Domino, & offerent filii Aaron Sacerdotes sanguinem eius fundentes per altaris circuitum. Et de hoc subdit Auctor.

a Effudit in fundamento altaris, id est, super basim altaris. b Odorem diuinum Excelso Principi, id est, sanguinem hostiæ in odorem suauissimum Domino. Quod dicitur pro-

pter mysterium significationis. Non enim illud sacrificium placebat Domino, sed res figurata, & fides, ac deuotio offerentis. Vnde *Isa. 1. b.* Holocausta arictum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui, vñquā, dicit *Gloss.* Et intelligitur non propter se, sed propter significationem, & offerentis.

Et deuotionem. Tunc, quando

Θ & Martyr. Ornatum omni lapide pretioso, id est, omni *Mystice* genere virtutum. Vasa dicuntur Prædicatores, *A. 9. c.* Vas electionis mihi est iste, *supr. 43. a.* Vas admirabile opus Excelsi. *Eliber 1. b.* Bibebant autem, qui inuitati fuerant aureis poculis, & alijs aque alijs vasis cibij inferebantur, quia secundum diuersitatem auditorum ordinat Deus in Ecclesia diuera genera Prædicatorum. Vnde *Eccles. 2. b.* Feci scyphos, & vreculos in ministerio ad vina fundenda. *Iacob. 22. g.* Suspendam super eum, id est, super Christum omnem gloriam domus patris eius, vasorum diuersa genera, à vasis craterarum usque ad omne vas musicum. Nota, vas concavum est, & latum, & circulis ligatum. Concauum quidem est per humilitatem, latum per charitatem, ligatum tribus circulis. Quorum primus est consideratio immundæ Natiuitatis. Medius consideratio miseriae præsentis. Ultimus est consideratio incertæ mortis. Sine his vinculis omne vas immundum reputatur in lege, *Numer. 19. c.* Vas, quod non habuerit operculum, nec ligaturam desuper immundum erit. In auro quatuor attenduntur, pondus, puritas, color, & fulgor. Pondus est feruor deuotio-nis, puritas est sinceritas intentionis, color genus operationis, fulgor exemplum conuersationis.

a Quasi oliua pullulans, i. per opera pietatis. b Et Cypres-sus in altitudine se extollens, per gloriam resurrectionis, vel Cypressus in exaltatione Crucis, qui fuit eleuatus in Cruce. c In accipiendo ipsum stolam gloriae, id est, stolam immortalitatis in die resurrectionis. d Et vestiri eum in consummatione virtutis, id est, omnimoda impassibilitate, perfecta clari-

tate.

f In ascensu altaris sancti, id est, in ascensione in cælum.

g Gloriam dedit sanctitatis amictum, id est, Spiritum sanctum dare promisit Discipulis, quo induerentur, & sancti *Ephes.* fierent. *Psalm. 67.* Ascendit Christus in altum captiuam du- 4. c. xxit captiuitatem, dedit dona hominibus, *Luc. vii. g.* Sedente in ciuitate quoad usque induamini virtute ex alto.

b In accipiendo autem partes de manu Sacerdotum, i. *Gloss.* Partes accipit Dominus de manu Sacerdotum, qui bona operationis actum exigit a ministris, qui seipso offerunt Deo hostiam viuam, & sanctam Deo placentem, *Rom. 12. b. 1. Petr. 2. b.* Vos estis genus electum, regale Sa- cerdotium.

i Et ipse stans iuxta aram ] Crucis.

k Circa illum corona fratrum ] id est, Discipolorum. Versus. *Kex sedet in cæna (intus turba duodena).*

*Se tenet in manibus, Se cibat ipse cibus,*

*Job 29. d.* Cum federem, quasi Rex circumstante exercitu, eram tamen moerentium consolator.

l Et quasi plantatio Cedri in monte, &c. id est, sicut cedrus Libani, omnes excedit arbores; sic Christus in Ecclesia omnes excedit Martyres. Vnde *supr. 24. c.* Quasi Cedrus exaltata sum in Libano. Mons Libanus est Ecclesia *Psal. 67.* Mons Dei, mons pinguis, mons in quo beneplacitum est Domino habitare in eo. Rami palmæ sunt Martyres Christi, qui per patientiam passionis meruerunt sedere cum ipso in gloria. *Apocal. 3. d.* Qui vicerit, dabo illi sedere mecum in throno meo. o Et omnes filii Aaron, id est, omnes Christi imitatores steterunt iuxta ipsum. q In gloria sua, i. *Ioan. decimo septimo, d.* Pater, quos dedisti mihi, volo, ut vbi sum ego, & illi sint mecum. q Oblatio autem Domini, id est, dominici corporis. r In manibus ipsorum, id est, Sacerdotum. s Coram omni Synagoga, id est, coram omni multitudine fideli. t Et consummatione fungens in aram amplifica-re oblationem Excelsi Regis, id est, consummatam oblationem faciens in Cruce, amplam obtulit oblationem Deo Patri, id est, scipsum. y Porrexit manum suam in libatione, id est, extendit manus suas in passione. z Et libauit in sanguine vuze, id est, libamen sanguinis sui obtulit Deo Patri. *Gen. 49. b.* dicitur de Iuda: Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuze pallium suum.

a Effudit in fundamento altaris odorem diuinum Excelso Principi. j Diuinum odorem vocat sanguinem I E S V Christi, ad honorem Dei Patris effusum, qui est odor suauissimus Deo omnipotenti. Vnde *Gen. vigesimo septimo, d.* Ecce

X x s Θ odor

**a** deuotionem. **a** Tunc,] quando Simon offerebat huiusmodi sacrificia. **b** Exclamauerunt filii Aaron,] laudes Dei. **c** In tubis ductilibus,&c.] id est,in memoriam vocis magnæ, & terribilis Domini, auditæ à populo, quando dedit legem in monte Sinai,Exod.19.c. **e** Tunc,] id est,tempore sacrificij,vel Sacerdotibus tubis canetibus. **f** Omnis populus Israël, &c. ceciderunt in facie] (suam) super terrâ adorare Dominum,] id est,cum sacrificiū offerret Pontifex, & Sacerdotes tuba canerent, omnis populus properabat ad templum, & laudes Domino offerebant deuotè. **N**o. 10.b. Si quando habebitis epulū, & dies festos, & calendas, tubis canetis super holocaustis, & pacificis victimis, vt sint vocis in recordationē Dei vestri. **g** Et amplificauerunt b psallentes in vocibus suis, & in magna domo **¶** **k** factus est lonus suavitatis plenus. **m** Et rogauit populus Dominum Excelsum in prece, vsquedū. **n** perfectus est honor Domini, o & munus suum p perfecerunt. **q** Tunc r descendens sextulit manus suas in t omnem congregationem filiorum Israël, s dare gloriam Deo à x labijs suis, y & in nomine ipsius gloriari. z Et iterauit orationem suam, volens a ostendere virtutem Dei. **b** Et t post rursum plus e orauit d Deum omnium, e qui magna fecit in omni terra, qui fauxit dies nostros à vatre matris bus, vel in Psalmodijs suis. i Et in magna domo, j in templo. **k** Factus est sonus suavitatis, tintinnabulorum, quæ dependebant à veste Pontificis suauiter sonantium. **l** Plenus, ] id est, magnus, quia ibi erant duo & septuaginta tintinnabula aurea interserta totidem malis granatis, vt legitur Exod.28.f. Vel, sonus suavitatis, dicitur hic cantus Sacerdotum, vel Cantorum, qui tunc plenus est, quando ministris cantantibus, populus orationi, & laudibus vacat. **m** Et rogauit populus Dominum excelsum in prece, vnamimi. Singulariter enim dicit in prece, cum suprà dixisset, dare preces, & in vocibus suis, quia vnum omnes petebant, & vna intentione, vnaque deuotione. **n** Vsquedum perfectus est honor Domini,] id est, obsequium ministrorum impletum, vel oratio cuiuslibet perfecta. o Et munus suum perfecerunt, ] id est, oblationes suas gratuitas. **q** Tunc,] id est, perfecto honore, & completis oblationibus. **r** Descendens] Pontifex, id est, Simon ab altari, ad quod oblatus ascenderat, sicut dictum est, suprà eodem.b. In ascensu altaris Sancti gloriam dedit sanctitatis amictum. **s** Extulit manus suas,] id est, eleuauit ad coelum ad gratiarum actiones referendas, vel ad Deum exorandum. **t** In omnem congregationem,] &c.] id est, in conspectu omnis congregationis, vel vt communiter oraret pro omnibus, quia organum omnium est. Extulit, inquam, manus suas. **u** Dare gloriam Deo,] id est, ad dandum gloriam Deo, id est, laudem. **x** A labijs suis,] cordis, & oris. **y** Et in nomine ipsius gloriari,] id est, glorificandum nomen eius, vel ad ostendum, quod tantum in nomine eius, id est, in virtute eius est gloriam, z. Cor. 10.d. Qui gloriatur, in Domino gloriatur. **z** Et iterauit orationem suam,] quam fecit pro se, & pro toto populo, gratias egit Deo. **a** Volens ostendere virtutem Dei,] i. misericordiæ t liberationem, quam dat omnibus affluenter, & non improferat. **b** Et post rursum,] id est, tertio. **e** Plus orauit,] id est, diutius, vel plus petens. **d** Deum omnium,] id est, Creatorem & gubernatorem, & conseruatorem omnium. **e** Qui magna fecit in omni terra,] id est, mirabilia, vel miracula aliqua. Nulla enim terra est, in qua aliqua miracula nō fecerit Deus. **f** Qui auxit dies nostros in ventre matris. **g** tris,] id est, con-

tiuum, vel certè orantium, qui plus assistit in deuotione cordis, quam crepitū vocis. **I**siae 40. b. Exalta in fortitudine vocem tuam. Exod. 14.d. Quid clamas ad me? **e** Tunc omnis populus simul, &c.] quia cum officium Ecclesiasticum per ministros Ecclesiæ honestè agitur in memoriam Christi, populus ad laudes Dei prouocatus, prosternit se in faciem, id est, cordis sui exhibet humilitatem, maximè visa humilitate Prælati. **E**sdræ 10.a. Orante Esdræ, & implorante Deum, & flente, & iacente ante templum Dei, collectus est ad eum de Israël coetus gradiis nimis virorum, & mulierum, & puerorum, & fleuit populus multo fletu. Et nota, quod dicit, dare preces, quia voluntariæ debent esse, Psalm. 53. Voluntariæ sacrificabo tibi. Tales preces libenter exaudiit Dominus. Exod. 35. a. Separate apud vos primicias Domino, omnis voluntarius & prono animo offerat Domino. Quidam autem orationes, imò & horas canonicas, quasi pro feruitate tenent. Vnde dicunt: Liberemus nos de horis nostris. Quidam autem vendunt, aut pro numero inanis gloriæ, aut laudis humanæ, aut commodi temporali. De quibus dicitur. Matth. 6.a. Non eritis sicut Hypocritæ, qui amant in Synagogis, & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus. Preces, etiam dicit pluraliter, quia pro multis & corde, & ore est orandum. Phil. 4.2. Petitiones vestræ innotescant apud Deum. Omnipotenti, & excelsi Deo, dicit, quia omnibus dat, & omnia, quæ petuntur piè pro se, & perseveranter, & ad salutem, & quia excelsa dat, non terrena, & vt altis desiderijs ad ipsum clamemus, preces mundas, & auratas eleemosynas offerendo. Act. 10. a. Orationes tuæ, & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam coram Deo.

**g** Et amplificauerunt,] preces, vel laudes Dei.

**b** Psallentes,] id est, bona opera precibus adiungentes. Vocibus suis, dicit, non vicarijs. Psalm. 76. Voce magna ad Dominum clamaui. i Et magna domo,] id est, Ecclesia per totum orbem dilatata. **k** Factus est sonus, &c.] id est, oratio deuota, prædicatio sana. Vel magnus fit in Ecclesia sonus, quando orantibus Sacerdotibus & benedicibus Deum, respondet omnis populus, Amé. Qui sonus tam est ad clamorē vocis, quam ad deuotionem pertinet cordis. Ad clamorem vocis propter proximum, ad deuotionem cordis propter Deum. Homo enim videt in facie, Deus in corde. i. Reg. 16. b.

**m** Et rogauit populus, &c.] id est, unanimiter.

**n** Vsquedum perfectus est honor, ] id est, vsque accepint à Deo, quod postulant, vel vsque ad finem mundi, quando corpus Christi, id est, Ecclesia incorruptionis gloria honorabitur, & membra suo capiti coniungentur. Tunc siquidem erit perfectus honor Christi.

**o** Et munus,] id est, orationem gratuitam.

**p** Perfecerunt, ] id est, perfecte fecerunt, corde, & ore orantes. i. Cor. 14.2 Orabo spiritu, orabo & mente, psallam spiritu, psallam & mente.

**q** Tunc descendeqs, &c.] Hoc de Christo exponitur.

**r** Descendens] enim in infernum die passionis.

**s** Extendit manus suas, ] resurgendo, & captiuos ab inferis liberando, & Dæmones superando. Exod. 17.c. Cùm leuasset Moyses manus suas vincetab Israël.

**t** In omnem, &c.] id est, in conspectu omnis Ecclesiæ, quia post resurrectionem præbuit seipsum viuum, & in multis argumentis per 40. dies apparet eis, Act. 1.a.

**u** Dare gloriam, &c.] id est, vt Apostoli, & ceteri Prædictores, qui sunt labia Christi. **y** Et in nomine, &c.] vt ostenderent, & docerent in nomine Domini, & non in alio gloriam esse, z. Corin. 10.d. Qui gloriatur, in Domino gloriatur. Jer. 9. g. Non gloriatur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitijs suis; sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, scire, & nosse me, quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam, & iudicium, & iustitiam in terra.

**z** Et iterauit orationem suam, ] in monte Oliveti, Matth. 26. d. Iterum secundò abiit Iesus, & orauit, dicens Pater mi, &c. Vel, Iterauit orationem suam, id est, iterum, & iterum esse faciendam verbo, & exemplo docuit, Luc. 18. a. Oportet semper orare, & non deficere. **a** Volens ostendere virtutem Dei, ] id est, largitatis misericordiam, qui perentibus se tribuit.

**b** Et post rursum, ] id est, tertio. **c** Plus orauit Deum, omnium, qui magna fecit in omni terra. ] Matth. 26. d. Iterum abiit Iesus, & orauit tertio eundem sermonem. dicens: **f** Qui auxit dies nostros à ventre matris

**g** nostræ, id est

al. +  
produ-  
stilib.  
al. +  
Domini-  
no.  
al. +  
auctus.

al. +  
non ha-  
bet,  
post  
rursu.

al. +  
liberta-  
tem.

Myfisi. **Θ** odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. In fundamento autem dicit effusum sanguinem, quia ve dicit. Glos. Sacerdos legalis fudit sanguinem hostiæ in commemorationem Christi, qui est fundamentum Ecclesiæ, vt dicitur 1. Corinth. 3.c. **a** Tunc exclamauerunt filij, &c.] id est, ad magna vocantem, & magna promittentem. **d** In memoriam coram Deo,] id est, beneplacito Dei. Hic est, clamor prædicant-

tris nostræ,] id est, conseruauit & compleuit. *a* Et fecit, &c.] in vita conseruando: bona temporalia conferendo: peccata dimittendo: ad poenitentiam patienter expectando: poenitentes clementer suscipiendo. *b* Det nobis, &c.] Quoniam ostendit Auctor Deum esse talem, qui libenter exaudiat deprecantes: ideo orationem suam ad ipsum dirigit, dicens: *b* Det, ] ille scilicet, qui talis est: Nobis

iucunditatem cordis, ] interius. *d* Et det fieri, &c.] Det etiam per dies semper: *f* Credere Israël, ] id est, det ut populus Israëliticus semper credit in Dëum. Et det g Nobiscum esse, &c.] id est, quos nobis dedit ad sibi seruendum. Qui autem illi sunt hostes, à quibus liberari petit Auctor, consequenter ostendit, dicens: *h* Duas gentes, &c.] Idumæos, & Philistæos, qui corporaliter infestabat filios Israël. *i* Tertia autem non est, &c.] Sic construe: Tertia gens, scilicet, Sichimitæ, non est gens, quam oderim, respectu aliarum duarum, quia non facto vel bello, sed tantum verbis & detractionibus infestabant eos: postea ostendit, quæ sunt illæ tres gentes. *m* Qui sedent, &c.] id est, Idumæi, qui habitant in monte Seir, qui Iudeos reverentes de Ægypto non permiserunt transire per terram suam, sed cum infinita multitudine armatorum occurrerunt eis, sicut legitur Num. 20. d. Et etiam insultauerunt Iudeis, quando captivi dueti sunt à Chaldaëis. Etiam personaliter persecuti sunt sappè. Nam contra eos prophetauit Ezech. 35. c. per totū. Et Isa. 21. c. Onus Duma ad me clamat ex Seir, & cetera. Sunt autem Seir, Edom, Esau, nomina synonima primi filii Isaac, cuius timore fugit Jacob in Mesopotamiam, adhuc patre suo Isaac viuente, Gen. 28. a. Et ex illo tempore semper odiosi fuerunt si iniquicem Iudei qui de Jacob, & Idumæi qui de Edom nati sunt.

*n* Et Philistium. ] Et hæc est secunda gens odiosa, & aduersa Iudeis: quæ semper persecuta est eos, ut patet à 4. c. 1. Reg. usque ad finem tertij. *o* Et stultus, &c.] est tertia gens minus odiosa, id est, Sichimitæ: qui dicuntur stultus populus, quia descenderunt à Sichem, qui stultus fuit, cum rapuit Dinam filiam Jacob, quapropter interfecit fuerunt ferè omnes Sichimitæ à filiis Jacob, Gen. 34. d. Vel ideo, quia elegerunt sibi in Regem Abimelech spurium, interfecit legitimis filiis Ieroboal: qui Abimelech postea plurimos Sichimitas occidit, & multa mala fecit eis. Vnde Iotham minimus filius Ieroboal, qui euaserat, paradigm propositum Sichimitis de lignis siluarum, quæ elegerant sibi ramum in Regem, Judic. 9. Vel ideo stultus populus dicitur, quia Baal colebant, vel quia se circumciderunt propter Sichem, ut ducere Dinam, propter quod etiam forte dicitur hic. Non est gens quam oderim.

*q* Doctrinam sapientiæ, &c.] Tertia pars capituli vbi Auctor ad studium sapientiæ inuitat, commendans opus suum, & ostendens quæm' utile sit legenti, mediranti, vel operanti, dicens: *q* Doctrinam sapientiæ, ] de diuinis: Et disciplinæ, ] de terrenis: *s* Scripsit in codice, &c. Jobliuione antiquarum: De corde suo, ] id est, per studium cordis sui. Vnde sup. 33. c. Ego nouissimus euigilau, & quasi qui colligit acinos post vindemiatores: in benedictione Dei & ipse sperau. *x* Beatus qui, &c.] legendendo, & relegendendo. *y* Qui ponit, &c.] meditando, & diligendo. *z* Sapiens erit semper, ] cùm ea opere impleuerit. Tunc enim incipiunt sapere res iuxta saporem proprium: bona bene, & mala male.

*a* Si enim, &c.] id est, perfectè impleuerit opere. *b* Ad omnia valebit, sibi necessaria acquirenda. Vel ad omnia valebunt ei, quia omnia cedent ad eius utilitatem, bona per congratulationem, mala per patientiam vel compassionem, Rom. 8. c. Scimus, quoniam diligenteribus Deum omnia cooperantur in bo-

num his, qui secundum propositum vocati sunt sancti. Vel liber ad omnia valebit, ei, qui fecerit hæc, quæ in eo scripta sunt.

*c* Quia lux Dei, ] id est, Sapientia quæ in eo continetur.

*d* Vestigium eius est, ] id est, via dicens ad cœlum.

*Θ* nostræ, ] id est, virtutes & spirituales mentis illuminatio. *Mysticæ*: De quibus Psalm. 27. Et dies pleni inuenientur in eis. Isaie 38. b. Adiiciam super dies tuos quindecim annos, id est, dabo tibi super virtutes, & virtutum opera veteris & novi testamenti intelligentiam.

*a* Et fecit, &c.] Nostram miseriam assumendo, & suam gloriam nobis communicando. Ipse qui talis est: *b* Det nobis, &c.] quæ est area beatitudinis videns omne gaudium temporale, sup. 30. *c*. Non est oblectamentum super cordis gaudium. Et i. d. Iucunditas cordis, hæc est vita hominis, & exultatio viri est longanimitas. *d* Et fieri pacem, &c.] id est, in populo Christiano vivente iam per fidem Deum, & tandem visu per speciem. Et det, *e* Per dies, &c.] id est, toto tempore vita præsentis. Nam finita vita præsenti, transibimus de visione fidei ad visionem speciei: quia cùm venerit, quod perfectum est, evacuabitur, quod ex parte est, i. Cor. 13. c. Et det,

*g* Nobiscum esse, ] id est, in diebus iudicii: quando dies erunt sui quia cùm acceperit tempus ipse iusticias iudicabit. *b* Duas gentes, &c.] Iudeos blasphemos, & gentes idololatras.

*i* Tertia, ] scilicet, hæretici: *k* Non est gens, ] una scilicet, sed multiplex diuersis inuoluta erroribus:

*l* Quam oderim, ] id est, quam odiui. Hæ sunt vulpes Samsonis, quæ facies quidem diuersas habent, sed caudas colligatas. *Judic.* 15. 3. Postea specificat. *m* Qui sedent, &c.] id est, Iudei superbi, & hispidi. *n* Et Philistium, id est, gentiles potionē Philosophiz cadentes. *p* Et stultus populus, &c.] id est, hæretici in magno labore positi, scilicet inani. Vel aliter. *b* Duas gentes, &c.] id est, superbos, & auaros. *i* Tertia non est, &c.] sed imago gentis, id est, hypocrita. Qui revera non sunt homines, sed simulachra hominum. De quibus Psal. 113. Simulachra gentium argenteum, & aurum, opera manuum hominum: Similes fiant illis, qui faciunt ea: & omnes, qui confidunt in eis, id est, Prælati, qui conferent eis beneficia. *m* Qui sedent, &c.] id est, superbi & ambitionis, & hispidi & pilosi.

*n* Et Philistium, id est, auari potionē cadentes aurei calicis Babylonis: *Jerem.*, 1. a.

*o* Et stultus populus, id est, hypocrita:

*p* Qui habitat, &c.] id est, in labore. *Jerem.* 9. b. Ut iniquè agerent, laborauerunt. *q* Doctrinam sapientiæ, ] de diuinis.

*r* Et disciplinæ, ] de humanis:

*s* Scripsit in codice, ] contra Ambrosium super Beati immaculati. In libro Sapientiæ Sirach. Responsio. Nōmine patris accipit filium.

*t* Qui renouauit, &c.] id est, ingenio suo.

*x* Beatus, qui in istis versatur bonis, ] legendendo, meditando, operando.

*y* Qui ponit, &c.] memoriter retinendo.

*z* Sapiens erit semper. Apoc. vlt. b. Beatus, qui custodit verba prophetiæ libri huius.

*a* Si enim hæc, &c.] intelligendo.

*c* Quia lux Dei, ] id est, sapientia:

*d* Vestigium eius est, ] id est, Dux, & via. Prov. 6. c. Mandatum lucerna, & lex lux.

Moraliter autem per Simonem significatur obedientia, Moral., quod patet ex nominis interpretatione. Vnde quot inuenies Simones in Biblia, tot inuenies genera obedientiarum. Simon Magus, Act. 8. b. Simon leprosus, Matt. 26. a. Simon Scarioth, Joan. 6. Simon Chananeus, Matth. 10. a. Simon Cyrenæus, Luc. 23. d. Simon Bariona, 16. c. Simon Iohanna, Joan. 1. f. Simon Petrus, Joan. 21. b. Simon Onias filius, b. c. Hæc est vera & perfecta obedientia, qua omnibus etiam malis obeditur in his, qua non sunt contra Dëum. Onias interpretatur inutilis Dominus, i. Petr. 2. Serui subditæ estote in omni timore Dominis non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis.

## EXPOSITIO CAP. LI.

**O**nfitabor tibi, &c.] Ostensa utilitate libri sui, ponit orationem, in qua gratias agit de omnibus beneficiis sibi à Deo collatis. Reservatur autem hæc oratio melius ad totam Ecclesiam, quam ad unam personam, quia in ea multæ tribulationes, & diuersarum consolationum generæ continentur, quæ non vni personæ conueniunt. Et hæc est tercia

est tertia oratio Auctoris in hoc libro. Prima sup. 23. a. Domine pater, & dominator vita mea ne derelinquas me in cogitatu & consilio illorum, &c. Secunda sup. 36. a. Miserere nostri Deus omnium. Tertia hic: Diuiditur autem hoc capitulum in tres partes: In prima gratias agit, enumerans mala, à quibus se liberatum gratulator. In secunda ostendit se in iuuentute sapientiam quæsiuisse, ibi:

### Oratio Iesu filij Sirach.

#### C A P L I.

**a** **O**nsitebor **b** tibi **c** Domine **d** Rex: **d** & collaudabo te **e** Deū Saluatorem meum. **f** Confitebor nomini tuo, quoniam **g** adiutor & protector factus es mihi, **h** & liberasti corpus meum à perditione; **i** à laqueo linguae iniquæ, & **k** à labiis operantium mendaciorum: **l** in conspectu astantium **m** factus es mihi adiutor. **n** Et liberasti me secundum multitudinem misericordia nominis tui **o** à rugientibus præparatis ad escam: **p** de manibus querentium animam meam: & **q** multis tribulationibus, quæ circundederunt me, **r** à præflura flammæ, quæ circundedit me, **s** & in medio ignis **t** non sum astutus. **u** De altitudine ventris inlaudabo: **e** Te Deum, &c. ] qui ex officio, vel consuetudine saluandi Saluator appellaris. **f** Confitebor nomini tuo; **j** id est, ad honorem nominis tui, id est, potentiae tuae. **k** Quoniam adiutor, &c. ] Adiutor, ad faciendum bona, protector ad sustinendum & superandum mala. **h** Et liberasti, &c. ] corporalium vitorum quæ maximè infestant Ecclesiam hodie. **i** à aquo, &c. ] id est, persuasione hereticæ, vel suggestionis diabolicae, vel adulatoria, vel detractionæ. **lob 5. d.** A flagello lingue absconderis. **sup. 28. c.** Flagelli plaga liuorem facit: plaga autem lingua communiet ossa. **q** Et à labiis, &c. ] id est, à persuasionibus Philosophorum, vel hereticorum, vel hypocitarum, opera bona malo fine facientium. **Psal. 119.** Domine, libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua dolosa. **t** Et in conspectu astantium] id est, Dæmonum, vel malorum hominum, qui astant, vt decipient, vel Angelorum, qui astant, vt adiuvent. **m** Factus es mihi adiutor] ne caderem, sed vincerem. **1. Cor. 4. b.** Spectaculum facti sumus mundo, & Angelis & hominibus. **n** Et liberasti, &c. ] quod est Iesus, id est, Saluator, id est, secundum multitudinem misericordia præuenientis, & comitantis, & consummantis. **o** A rugientibus, &c. ] id est, à persecutoribus, vel Dæmonibus, qui circumveunt rugientes, & querentes, quem deuorent, **1. Pet. 5. b.** De manibus, &c. ] id est, de potestate Dæmonum, qui taetum animas querunt ad perdendum, **Gen. 14. d.** Da mihi animas, cetera tolle tibi. **q** Et de multis, &c. ] vnde desursum aerea potestates: deorsum motus carnales, à dextris domestici, à sinistris extra-nei: deorsum hæretici, de intus fratres falsi **Psal. 114.** Circundederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me. **r** A pressura, &c. ] Ad literam, vt patet in tribus pueris, **Dan. 3. e.** Et spiritualiter verum est in omnibus sanctis, quos flamma persecutionis aut tribulationis non ludit, sed potius vincula corū, id est, peccata dirumpit. **Isa. 43. a.** Cùm ambulaueris in igne non combureris, & flamma non ardebit in te. **s** Et in medio ignis:] qui ligna consumit, sed aurum depurat, id est, feruentis tribulationis. **t** Non sum astutus, ] id est, astu persecutionis à statu rectitudinis lapsus. **u** De altitudine, &c. ] liberasti me, supple, id est, de sinu inferni, ad literam, Patriarchas, Prophetas, & alios sanctos, qui aduentum Domini præcesserunt, vel mysticè de profundo consilio Diaboli. **lob 41. a.** Quis reuelabit faciem indumenti eius, & in medium oris eius quis intrabit. **x** Et à lingua coinquinata, ] id est, suggestione diabolica, vel à lingua vetule ad luxuriam inuirantis. **sup. 28. c.** Beatus, qui tectus est à lingua nequam. **y** Et à verbo, &c. ] adulatoriis vel detractionis, vel hæretici, vel testis falsi. **z** A Rege, ] id est, à Diabolo, qui est Rex super vniuersos filios superbix, **lob 41. d.** Vel Tyranno, qui violenta damnatione proprios subditos premit, vel alienos sibi seruire compellit. **a** Et lingua, &c. ] id est, calumniante ex avaritia. Et cùm tot bona fecerit mihi Dominus, **b** Laudabit vsque ad mortem, &c. ] nunc corde, nunc opere, nunc ore, nunc psalterio decachordo, id est, custodia præceptorum: nunc ci-

thara, id est, carnis mortificatione: nunc in chorda, id est, concordia vita: nunc in tympano, id est, in infirmitate penitentia. Visque ad mortem, dicit, quia superlaudandus est Dominus aliquo predictorum modorum. Vnde **Psal. 133.** Benedic Domini in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Anima mea dicit, quia sine laude mentis non placet laus oris. **Psal. 143.**

Lauda anima mea Dominum, laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo al. t à med, quamdiu fuero. **c** Et vita mea, ] temporalis. **d** Appropinquás erat, &c. ] quia ante aduentum Domini omnes ad inferna descendebant. Vel infernum dicit mortem carnis, quæ primi peccati vindicta est, sicut infernus al. t peccantium anima- Domini poena perpetua, ne **Job 30. c.** Scio quia al. t morbi trades me, vbi mani- constituta est domus bus omni viuenti. **e** Cir. al. t cundederunt me vñ- Deum dique, ] hostes spiri- tuales & corpora-

les, per omnes sensus, per omnia membra, in omni loco, in omni tempore. **Thren. 3. b.** Circumcidicauit aduersum me, vt non egrediar: aggrauavit compedem meum, conclusit vias meas lapidibus quadris semitas meas subuertit, vrls insidians, &c.

**f** Et non erat qui adiuaret me, dicit Ecclesia. **g** Respiciens eram, &c. ] qui adiuaret me. Et ideo

**b** Memoratus sum misericordia tuae. Domine, ] id est, gratiae operantis,

**i** Et cooperacionis tuae, ] id est, gratiae cooperantis: **k** Quæ à sa- cculo sunt super genus humanum. Hoc est documentum Iosaphat Regis India, vt cum homo vnde videat destitutum, à Deo querat auxilium. **2. Paral. 20. c.** Cùm ignoramus, quid agere debamus, hoc solum habemus residui, vt oculos no- stros dirigamus ad te. Et merito memoratus sum tui: **l** Quoniam tu eris, ] ab omni malo:

**m** Sustinentes te in firma spe:

**n** Et liberas eos de manu gentium, ] id est, de potestate ho- stium, vt non præualeant. **Nam 1. b.** Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis. **1. Mach. 2. g.** Cogitate per genera- tionem & generationem, quia omnes, qui sperant in eum, non infirmantur. Idcò dicit Jacob **Gen. 49. c.** Salutare tuum ex- pectabo, Domine. Et **1a. 8. c.** Expectabo Dominum, qui absconde- faciem suam à domo Jacob.

**o** Exaltasti super terram, ] vbi iam habitat Ecclesia per spem & contemplationem. **Pbil. 3. d.** Conuersatio nostra in cœlis est. Tandem habitabit per speciem & fruitionem. **Psal. 14.** Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam **Isaie 33. c.** Qui ambulat in iustitiis, & loquitur veritatem, qui proiicit auaritiam ex calunnia, & ex- cutit manus suas ab omni munere, qui obrurat aures suas, ne audiat sanguinem: & claudit oculos, ne videat malum; iste in excelsis habitabit.

**p** Et pro morte defluenti, ] euadenda, vel equanimiter susti- nenda, id est, pro poena temporali, quæ transit & defluit. Vel pro morte defluenti, id est, quæ facit defluere in profundum gehennæ.

**q** Deprecatus sum, ] id est, de corde precatus.

**r** Inuocavi, ] id est, intus vocavi clamore cordis.

**s** Dominum patrem, &c. ] id est, Iesu Christi.

**t** Vt non, &c. ] desolatam & desitutam.

**u** In die, &c. ] id est, in presenti vita, vbi tribulationes vnde militant.

**x** Et in tempore, &c. ] id est, in hoc tempore præsenti, in quo impij superbiunt:

**y** Sine adiutorio tuo ] sine quo nec modicum sustinere posset Ecclesia, quia **Psal. 126.** nisi Dominus custodierit ci- uitatem, frustra vigilat, qui custodit eam, **1. Theſſal. 5. 1.** Dies Domini venit sicut fur. Ibi dicit **Gioff.** Mqdò est dies hominum

pro

pro libitu agentium. Sed sic faciet tibi Dominus in die tua, sicut facis tu in die sua. *Luc. 19.f.* Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi. Sed quoniam Dominus præsto est omnibus invocantibus eum in veritate: Ideo de laude eius in persona Ecclesiæ liberata subditur. *a* Laudabo nomen tuum assidue] orando, *sup. 18.c.* Non impediari orare semper, & ne veteris vsque ad mortem iustificari, *i. Theff. vlt.*

*al. t  
eruisti  
al. t  
obera-  
rem  
Pf. 6.  
al. t  
præco-  
qua*

*c. Sine intermissione orate. b Et collaudabo, ] i. corde & ore laudabo. c Il- lud,] nomen Domini. d In confessione,] peccati & laudis. e Et exaudita est ora- tio mea, *Jhæc. 4.f.* Di- scedit à me, maligni omnes, qui operamini iniquitatem, quo- niam exaudiuit Do- minus vocem fletus*

*a Laudabo nomen tuum assidue, & b collaudabo & illud in confessione: & e exaudita est oratio mea. f Et li- berasti me de perditione, g & t, eri- puisti me de tempore iniquo. b Propter ea confitebor, & laudem dicam tibi, & k benedicam l nomen Domini. m Cùm adhuc iunior sum, n prius quam t obterrem o quæstui Sapientiam palam in oratione mea. p Ante tem- pus q postulabam pro illa: & vsq; in r nouissimis s inquiram eam: & flo- rebit tanquam t u præcox vua. x Læ- tatum est cor meum in ea: y ambulauit pes meus z iter rectum: a iuuen- tute mea inuestigabam eā. b Inclina- me.*

*f Et liberasti me de perditione; j peccati, vel inferni. g Et eri- puisti me de tempore iniquo, ] præsentis vita quo regnat ini- quitas.*

*b Propterea confitebor, ] peccatum meum in præsenti. i Et laudem dicam tibi, ] in futuro. k Et benedicam, ] benè facien- do, & benè loquendo, & gratias referendo. l Nomen Domini, ] i. Christum Iesum, cuius meritum & gratia liberata sum. *Ia. 55.d.* In lætitia egrediemini, & in pace deducemini: montes & colles cantabunt coram vobis laudem: & omnia ligna regio- nis plaudent manu. Item *Ia. 51.a.* Poner Dominus desertum Sion quasi delicias, & solitudinem eius quasi hortum Domini: gaudium & lætitia inuenietur in ea, gratiarum actio, & vox laudis. m Cum adhuc iunior sum. ] Secunda pars, vbi narrat qualiter ab infantia quæsivit Sapientiam, vt nos exemplo sui inuitet ad similiter faciendum. Dicit ergo: m Cùm adhuc iunior sum, ] i. essem. n Prius quam obterrem, ] i. errasse peccan- do. o Quæsiui Sapientiam palam in oratione mea, ] i. aperta oratione vocis, non tantum desiderio cordis. Vel, Palam, i. vt manifesta mihi fieret. Quæritur autem Sapientia tribus modis. Instantia orationis, vt hic, & *Jac. 1.a.* Si quis indiget Sapientia, postulet eam Domino, &c. Vigilantia lectionis. *Sap. 6.b.* Clara est, & quæ nunquā marcescit Sapientia: & facile videtur ab his, qui diligunt eam: & inuenietur ab his, qui querunt illam, præ- occupat, qui se concupiscunt, vt illis se prior ostendat; qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit; assidentem enim illam forib. suis inueniet. Tertio modo quæritur studio bonæ operationis, *sup. 1.d.* Fili concupiscent Sapientiam conserva iustitiam: & Deus præbebit illam tibi. De his tribus modis quærendi Sapientiam dicitur *Pro. 2.a.* Si Sapientiam inuocaueris: Ecce primus. Et inclinaueris cor tuum prudentiæ: Ecce secundus. Et quæsieris eam quasi pecuniam, & sicut thesaurum effo- deris illam: Ecce terius. Tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei inuenies. p Ante tempus, ] mature ætatis, quo possem peccare, vel studere ad Sapientiam. q Postulabam pro illa, ] obtinenda.*

*r Et in nouissimis, ] i. vsq; ad mortem. s Inquiram eam, ] orando, legendo, operando, q.d. ante errorem pueritæ, vel iuuentutis desiderauit & postulauit Sapientiam à Domino, & vsq; ad mortem perseverauit. Et florebit Sapientia in me. u Tanquam præcox vua] p. eccl. quæ præ- uenit generalem maturitatem. Comparat autem Auctor Sa- pientiam suam vuæ præcoquæ, tum propter iucunditatem, tu propter festinatam maturitatem. *Micb. 7.a.* Ficus præcoquas desiderauit anima mea.*

*x Lætatum est cor, ] i. in acquisitione, vel possessione eius, vel experientia & vsu eius, *Sap. 8.c.* Non habet amaritudinem con- uersatio eius, nec trædium conuictus illius, sed lætitiam & gau- dium. v Ambulauit pes meus, ] i. affectus. z Iter rectum, ] i. viam mandatorum Dei, quæ recte dicit ad vitam. *Matt. 19.c.* Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. a A iuuentute mea inuesti- gabam eam, ] per me studendo. Sed quoniam ad perfectionem Sapientiæ peruenire non est humani studij, sed diuini muneri, vt dicit *Rabanus*: Ideo subdit. b Inclinaui modicè, ] id est, humilior vel parum respectu boni adepti. c Aurem meam] in-*

teriore & exteriore. d Et excepi illam, ] quasi liquorem opatum ih vasa humilitatis. *Jacob. 1.c.* In mansuetudine susci- pite insitum verbum. *P. 11.a.* Vbi humilitas, ibi sapientia. *Par. 4.b.* Puteus altus est, & in quo baurias, non habes, i. humilitatem. *Gl. b.* Inclinaui modicè aurem meam, i. parum ex me pro- feci. d Et excepi illa desuper infusam. e Multam inueni in me ipso Sapientiam, f & multum profeci in ea. g Danti mihi Sapientiam, dabo gloriam. b Confiliatus sum etiam, vt i facerem illam, k zelatus sum bonū, & non l confundar. m Colluctata est anima mea in illa: n & in faciendo eam o confirmatus sum. p Manus meas q extendi in altum, r & in Sa- pientia eius luxit s anima mea, r & ignorantias meas illuminavit. w Ani- mal meam direxi ad illam, & in t agnitione y inueni eam. z Pos- sedi cum t ipsis a cor ab initio, propter b hoc non derelinquer. al. t

ui modicè e aurem meam, d & excepi illam. e Multam inueni in me ipso Sapientiam, j i materia Sapientiæ: quia Sapientia est hominis suipius cognitio, vt dicit Philosophus. f Et multum profeci in ea, ] i. Sapientia mei. Et quia de cælo de- scendit à Patre lu- minum, vt dicit *Iac. 1.3.a* Ideo sequitur. g Dati mihi Sapientiam da- bo, gloriam, ] laudá- do, gratias referen- agni- do, nomen Domini prædicando. Et ex al. t

hoc magis datur Sapientia, *Luc. 6.f.* Date, & dabitur vobis. *Mat. ipsa 10.a.* Gratis accepistis, gratis date. Causam autem, quare pro- ficerit in Sapientia Auctor, fabiungit. b Confiliatus sum, enim, ] i. consilio Spiritus S. instructus. i. Ut facerem illam, ] i. mandata & documenta eius. k Zelatus sum bonum, ] i. zelo Dei exarsi in amore. l Et non confundar, ] i. non fraudabor à spe. *3. Reg. 19.* c. Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum: quia dere- liquerunt paup'rum Domini filii Israel. m Colluctata est anima ] i. ad illam habendam, orando, meditando, legendo operando. Et sicut in lucta corporali quandoque vnu'superior, alter in- ferior est; sic in hac lucta spirituali quādoq; superiores sumus per diligentia, quandoq; inferiores per negligentiam. Et sicut in lucta corporali nudi dejiciunt, & vestiti dejiciuntur; sic in lucta spirituali nuda est Sapientia. Si ergo ad luctandum cum ea accesseris vestitus amore terrenorum, dejiceris; si nudus, præualebis. Vnde *Greg.* Quando ad fidei agonem venimus, lu- ctam contra malignos Spiritus sumimus. Maligni autem Spiritus nudi sunt, quia nihil in hoc mundo proprium possident: Nudi ergo cum nudis debemus luctari: Nam si vestitus quis cum nudo luctatur, citius dejicitur: quia habet, vnde te- neatur.

*n Et in faciendo eam, ] i. mandata & documenta eius. o Confir- matus sum, ] in Sapientia, vel virtute. Assiduitas enim boni operis, confirmatio post Sapientiæ & virtutis. p Manus meas] id est, opera. q Extendi in altum, ] ad Deum per rectam inten- tionem, p. precibus quārendo Dei auxilium, non hominum: pro eternis operando, non pro terrenis. *Lewis. 1.1.d.* Animal, quod ambulat super manus ex cunctis animantibus immundum erit, i. qui facit opera bona pro terrenis, immundus erit. Vel manus in altum extenderè, est in exemplum aliorum ope- ra sua demonstrare. *Mattb. 5. b.* Sic luceat lux vestra coram, hominibus, vt videant bona opera vestra: & glorificant Patrem vestrum, qui in celis est. r Et in Sapientia eius ] i. in gustu & intuitu Sapientiæ. s Luxit anima mea ] pro peccatis & mis- riis suis, quæ videt, quæ prius non videbat. Vnde liber deuo- ratus à Ioanne fecit amaricare ventrem eius. *Apost. 10.d.* & *Eze. 3. a.* Fili hominis, venter tuus comedet, & viscera tua comple- buntur volumine isto. Sapientia enim speculum est, vbi intu- titibus imago sua plenissimè demonstratur. *Jac. 1. d.* Si quis audi- tor est verbi, & non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum natuitatis sue in speculo. Vel, r In sapientia eius, ] i. in cognitione Dei. s Luxit anima mea, ] pro offensa eius, pro separatione ab eo, pro timore iustitiae. t Et ignorantias meas illuminauit, ] Deus vel Sapientia, i. peccata, quæ prius ignorabam, mihi demonstrauit. u Animam meam direxi ad illam] ac- quirendam, vel implendam. x Et in agnitione] mentis illumi- natæ.*

*y Inueni eam, ] id est, venui ad eam. Vel, in agnitionem, i. per agnitionem mei & Dei, inueni eam. Augustinus: Domine, nouerim me, nouerim te. z Posedi cum ipsis, ] id est, cum amatoribus Sapientiæ. Vel, ] cum ipsa Sapientia. a Cor ab initio, ] id est, in meditatione, & in amore Sapientiæ iugiter tenui: cor meum à iuuentute. b Propter hoc non derelia- quar] à Sapientia, quæ dicit: Ego diligentes me diligo. *Pro- mer. 8.b.**

*Sapien-  
tia qua-  
rietur  
tribus  
medis.*

Digitized by Google

*aer. 8. b. a Venter meus] i. mens, vel animus meus. b Conturbatus est] id est, commotus ad penitentiam. c Quarendo illam] quia omnis disciplina in praesenti quidem amara est, *Hebr. 12. d. Propterea]* id est, quia sic conturbatus est venter meus. e Bonam possebo possessionem] id est, Sapientiam, vel facundiam, per quam illam distribuam ad laudem Dei. *P. ou. 4. b. Posse Sapientiam,* & in omni possessione tua acquire prudentiam. f Dedit enim mihi Dominus linguam tg mercedem meam, & in ipsa b laudabo eum. i Appropiate ad me k indocti, & i congregate vos in m domum disciplinæ. n Quid adhuc retardatis, o & quid dicitis in his? p Animæ vestræ sitiunt vehementer. q Aperui os meum & r locutus sum. s Comparate vobis t sine argento u Sapieniam, & x collum vestrum y subiijcite z iugo: & a suscipiat anima vestra disciplinam: In b proximo est enim inuenire eam. c Vide oculis vestris, quia d modicum laboraui, & e inueni mihi multam requiem. f Assumite g disciplinam in h multo numero argenti, i & copiosum aurum k possidete in ea. l Lætetur anima vestra in m misericordia eius: & non n confundemini in laude t eius. o Operamini opus vestrum p ante tempus: & q dabit vobis mercedem vestram in r tempore suo.*

*Explicit liber Ecclesiasticus.*

*A. t eruditæ*  
*J. 55.*  
*A. t ipsius.*

*f* qui doceri potestis & vultis, vel indoctos vos reparatis. l Et congregat vos mente, & corpore. m In domum disciplinæ, id est, Ecclesiam, ubi vera disciplina discitur, & docetur. n Quid] id est, cur adhuc retardatis congregari in domum disciplinæ? o Et quid dicitis in his?] id est, ad hæc, quæ sequuntur, vel contra has admonitiones Sapientiæ? p Animæ vestræ sitiunt vehementer] potum verbi Dei. Sitis autem duo notat, desiderium & defectum. *Amos 8. d.* Mittam in terram famam, non famem panis, neque sitim aquæ; sed audiendi verbum Dei. q Aperui os meum, jvt effunderem imbrem doctrinæ ad irrigandum animas sitiens. r Et locutus sum] dicens.  
*s* Comparate vobis, ad vestram utilitatem. t Sine argento ] materiali. u Sapieniam] numero, scilicet, triplici, orationis, lectionis, & bonæ operationis. *Isa. 5. f. a.* Omnes sitiens veniente ad aquas; & qui non habetis argentum, properate, emite & comedite: venite, emite absque argento, & absque villa commutatione vinum & lac. x Et collem vestrum] id est, rigorem superbiaz vestræ, vel libertatem arbitrij. y Subiijcite] voluntariæ. z Iugo] id est, Christi, *Mattb. 11. d.* Tollite iugum super vos, & discite à me, quia mitis sum. *Tbren. 3. c.* Bonum est viro, cùm portauerit iugum Domini ab adolescetia sua. a Et suscipiat anima vestra disciplinam] ordinatè vivendi. o In proximo est enim inuenire eam] quarenti debito modo. *Deut. 30. c.* Luxta est sermo, id est, intelligentia sermonis Dei in ore tuo, & in corde tuo ut facias illum. *Sap. 6. c.* Qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit; assidentem enim foribus suis inueniet eam. c Vide oculis vestris] interioribus. d Quia modicum laboraui, ] ad comparationem fructus. *Sap. 3. a.* In paucis vexati, in multis bene disponentur. Vel, modicum laboraui, id est, ex me parum profeci. Nō enim sufficiens sumus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis; sed omnis sufficiens nostra ex Deo est. z. *Co. 3. b.* Et inueni mihi multam requiem, id est, multam Sapientiæ iucunditatem, in qua multa quies est. Ergo exemplo mei. f Assumite] id est, ad vos sumite. g Disciplinam] Sapientiæ, vel poenitentia. h In multo numero argenti] i. pro multo numero argenti. i Et copiosum aurum possidete in ea, id est, pro auro copioso, possidete disciplinam poenitentia, vel Sapientiæ. *Prover. 3. b.* P̄t̄iosior est Sapientia cunctis opibus: & omnia, quæ desiderantur, huic non valent comparari. Item *Prov. 8. a.* Accipe disciplinam meam & non pecuniam: doctrinam ma-

gis, quæ aurum eligite. Melior est Sapientia cunctis opibus, & omne desiderabile ei non potest comparari. *Sap. 7. d.* Est enim hæc speciosior Sole, & super omnem dispositionem stellarum luci comparata prior inuenitur. Vel sic, f Assumite disciplinam in multo numero argenti, ] id est, in multiplici genere diuinæ eloquentiæ. Multiplex est enim diuinum eloquium: & paucis datum est inde assumere disciplinam. i Et copiosum aurum ] id est, copiosam intelligentiam. k Possidete in ea] eloquentia, ut non sit eloquentia sine Sapientia. l Lætetur anima vestra, non caro, quæ corrumptitur. m In misericordia eius] id est, in memoria misericordiæ Dei. Magna enim est iucunditas, si recordemur misericordiæ superni Iudicis. *Tbren. 3. c.* Memoria memor ero: & tabescet in me anima mea; hæc recolens in corde meo, in Deo sperabo. n Et non confundemini in laude eius] id est, non eritis ingratii in gratiarum actione, quod est magna confusio. o Operamini opus vestrum] id est, nobis iniunctum à Deo, vel à Prælato, & saluti vestre congruum. p Ante tempus] mortis, vel iudicij, quando non licet amplius operari. *Ecc. 9. c.* Quodcumque s facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec Sapientia, nec scientia erit apud inferos, quod tu properas. *Ioan. 9. a.* Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est: veniet nox, quando nemo potest operari. q Et dabit vobis] Dñs, mercedem vestram, remunerationem æternam. r In tempore suo] id est, in futuro sæculo. *Gal. 6. 8.* b. Qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Bonum autem facientes non deficiamus: tempore enim suo metemus non deficiente. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. *Mattb. 16. d.* Filius hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis, tunc reddet unicuique secundum opera eius: Ecce nuptiæ factæ sunt in Cana Galileæ, id est, in Ecclesia militante. Cana quidem zelus, Galilea transmigratio interpretatur: quia in Ecclesia zelo Dei transmigratur de vitiis ad virtutes, de culpa ad poenitentiam, de morte ad vitam, de stabulo miserie ad palatium gloriæ. In his autem nuptiis sunt sponsus & sponsa id est, Christus & Ecclesia, sensus & litera, mens humana & gratia diuina; quia sicut sponsus & sponsa procreant problem carnalem; sic sensus & litera intellectum spiritualem, mens & gratia bonam voluntatem. Mensa autem in his nuptiis est sacra Scriptura quatuor innixa basibus, id est, historia, tropologia, allegoria, anagogia. Mensale verò & cætera ornamenta sunt Sanctorum expositiones & exempla eorum. Ibi panis est confirmationis, vinum exultationis, sal discretionis, cultellus rationis, piscis fidei, ouum spei, panis charitatis, oleum pietatis, butyrum deuotionis, lac humiliatis, Christi carnes, Sanctorum passiones. Hic conuertit Christus aquam tribulationis in vinum exultationis, hic seruitur Architrichino, id est, Christo, qui est Princeps triclinij, id est, Ecclesiæ habentis tres ordines lectorum, id est, tres ordines saluandorum, coniugati, continentes, & virgines. *Iob, Noe, Daniel.* Iste tres lecti dicuntur thalami, *Ezech. 40. b.* Porro thalami portæ ad viam orientalem tres hinc, & tres inde, id est, tres thalami à dextris, & totidem à sinistris: quia in unoquoque istorum ordinum contingit & bonos & malos paniter inuenire. Vnde *Mattb. 24. d.* Erunt duo in agro, unus assumetur, & unus relinquetur: duo in lecto, unus assumetur, & unus relinquetur. Porta est fides, via orientalis est Christus, quia Oriens nomen eius. *Zachar. 6. c.* Qui est via ambulantibus, veritas expectantibus, vita perseverantibus. *Ioan. 14. 2.* Ego sum via, veritas & vita. In his lectis, vel thalamis requiescit sponsus cum sponsa. *Proverbiorum 8. d.* Delitia meæ esse cum filiis hominum. Hanc mensam & ferula eius posuit Salomon *Proverbiorum 9. a.* Sapientia edificauit sibi domum, id est, filius aptavit sibi corpus, & excidit columnas septem, id est, Ecclesiarum extruxit universitatem, & immolauit victimas suas, id est, sanguine suo & Martyrum Ecclesiam consecravit. & posuit mensam, id est, sacram Scripturam exposuit, prædicando legendō, disputando, & misit ancillas suas, id est, Apostolos & cæteros Sanctos, ut vocarent ad arcem cœli & ad moenia ciuitatis, id est, Ecclesiæ construenda. Una istarum ancillarum fuit iste Iesus filius Sirach, qui, sicut audivimus, nos vocauit ad arcem & ad moenia ciuitatis. Alia ancilla est Isaias, quem post illum librum, iuvante Domino, proponimus nos lecturos.

*Postilla D. Hugonis Card. super Ecclesiasticum Finis.*

# L V G D V N I ,

Claudij Proft, sub signo Occasionis.

Petri & Claudij Rigaud, sub signo Fortunæ.

*Sumptib.* Ieronymi de la Garde, sub signo Spei.

Ioan. Ant. Huguetan filij, sub signo Spheræ.

*In vico  
Mer-  
catorio.*

---

M. D C. X L V.









